تفسیر خیر کثیر
پښتو ترجمه
تفسیر ابن کثیر
تصنیف
حافظ عماد الدین اسماعیل ابن عمر بن کثیر الدمشقی
المتوفی ۷۷۴ هجری

واٹس ایپ گروپ
مکتبہ
اشاعت التوحید والسنہ
زیر اہتمام
ابو معاذ خٹک
ابو عتبان مفتی فدا الرحمن عابد
0314_9958550

تفسیر خیر کثیر

پشتو ترجمه

تفسیر ابن کثیر

مؤلف: حافظ عماد الدین اسماعیل بن عمر بن ابن کثیر الدمشقی المتوفی ۷۷۴ هجری

مترجمین: مولانا شاه فیصل فاضل وفاق المدارس، امداد العلوم، وعبدالکریم صدیقی وقاری امیر نواز

جلد نمبر ۳

تسهیلات از شاه فیصل

① د قرآنی آیاتونو تکی په تکی او روانه ترجمه
② د احادیثو تخریج
③ د فقهی مسئلو کښې مسلک حنفی وضاحت
④ مناسب عنوانات ورکول

خورونکې

فیصل کتب خانه محله جنگی پیښور

موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

دکتاب نوم : تفسیرخیرکثیرترجمه تفسیرابن کثیر
مؤلف: حافظ عمادالدین اسماعیل بن عمربن ابن کثیرالدمشقي المتوفی ۷۷۴ هجري
خورونکی : فیصل کتب خانه محله جنګی
موبائیل نمبر ۰۳۲۱۹۰۹۱۸۳۵

د ملاویدو پتې:- د فیصل کتب خانې نه سوا
مکتبه روغانیول جلال آباد
مکتبه رحیمی خوست
نعمت کتب خانه کابل
انتشارات علامه تفتازانی هرات وکابل
صداقت کتب خانه قندهار وکابل
قدرت کتاب فروشی کابل ښار
علمی کتب خانه ګردیز
مکتبه علمیه اکوړه ختك
دینی کتب خانه تیمرګره ره
فلاح کتب خانه جلال اباد
مکتبه فریدیه خوست
دیوبند کتب خانه خوست
جدید رشیدیه کتب خانه کابل
مکتبه خواجه عبدالله انصاری غزنی
مکتبه نعمانیه غزنی
مکتبه رحمانیه قندهار
امیرحمزه کتب خانه قندهار

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر

عنوانات	صفحه نمبر
د شمس وقمر ذکر کولو وجه::	۲۷۵
د الله ﷻ د کامل قدرت بیان:-	۲۷۶
ترۀ ته هم صنوب وئیلې کیږي::	۲۷۶
د دومره نشانونو باوجود دقیامت نه انکار:-	۲۷۷
د عذاب وخت مقرر دې :-	۲۷۸
هدایت د الله په لاس او د نبي په ذمه تبلیغ دې :	۲۷۹
دهاد نه مراد علي ﷺ اخستل غلط دي ::	۲۷۹
دمور په رحم کښې لوئیدونکی بچی د حقیقت نه صرف الله خبر دې :	۲۸۰
د مور په خیټه کښې د بچی مختلف ادوار::	۲۸۰
د هر دور موده څلویښت ورځې وی::	۲۸۰
دغیبو پنځه کنجیانې::	۲۸۰
دخیټې د کمولو او زیاتولو مطلب::	۲۸۰
بچې دمور په خیټه کښې بې غمه وی::	۲۸۱
د رسول کریم ﷺ د خپل لوری پیغام::	۲۸۱
هر انسان د څلورو فرښتو په مینځ کښې وی::	۲۸۲
شرعي دم هم د تقدیر حصه ده ::	۲۸۴
د آسماني بجلنی پرق پروق:-	۲۸۵
د وریځو خبرې اوخندا::	۲۸۵
دګرزګروز آوریدلو سره تسبیح وئیل پکار دی ::	۲۸۵
د یو مغرور سردار واقعه::	۲۸۶
دعربو د مغرور سردارانو واقعه::	۲۸۶
دمشرکانو یو مثال:-	۲۸۸
د حق او باطل یو مثال:-	۲۸۹
مشرکان خپل معبودان سفارشیان ګڼي::	۲۸۹
د حق پاتې کیدل او باطل ختمیدل:-	۲۹۰
دقرآن پاک په مثالونو پوهیدل پکار دی ::	۲۹۱
په حدیث کښې د توحید او علم مثال::	۲۹۱
بل مثال::	۲۹۲
د نیک کار بدله ښه او د بدکار بدله خرابه:-	۲۹۲
د مؤمن اومشرك مثال::	۲۹۳
دمومنانو بندګانو نیک صفتونه:-	۲۹۴
د منافق خصلت::	۲۹۴
په ښه طریقه دښمن دوست جوړوه::	۲۹۵
د جنت ښار::	۲۹۵
جنت ته به اول څوك ځی؟::	۲۹۵
په فرښتو د جنتیانو فضیلت::	۲۹۵

وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَآ اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى

او که بیشکه مونږه | نازل کړي وي مونږه | دوئ ته | فرښتې | اوخبرې کړې وې دوئ سره | مړو

او که مونږ دوئ ته فرښتې هم رالیږلې وې | اودوئ سره مړو خبرې هم کړې وې

وَحَشَرْنَا عَلَيْهِمْ كُلَّ شَيْءٍ قُبُلًا مَّا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْٓا اِلَّآ

اوجمع کړې وې مونږه | دوئ ته | هر څیز | مخامخ | نۀ وۀ دوئ | چې ایمان ئې راوړې وې | مګر

اومونږ (ددنیا) ټول څیزونه ددوی مخکښې راجمع کړې وې | خوبیاهم دوئ ایمان نه قبلولو | خو

اَنْ يَّشَآءَ اللّٰهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ يَجْهَلُوْنَ۝

داچې | اوغواړي الله | ولیکن | اکثر ددوئ نه | دناپوهتیاخبرې کوی

هله که الله ﷻ غوښتلي (چې ایمان دې راوړي) | خوپه دوئ کښې زیات خلق نه پوهیږي

قوله‌تعالی: مَاكَانُوْالِيُؤْمِنُوْٓا

کافران دحق په پیژندلوهم ایمان نه راوړي:- الله ﷻ فرمائی که چرې مونږ ددې خلقو سوال پوره هم کړو کوم چه قسمونه خوړلوسره داوائی چه که مونږ له څه نښه راشی نو خامخابه ایمان راوړو.اوکه بیا مونږ په دوی باندې فرښتې هم نازلې کړو چه درسولانو تصدیق او ستاد رسالت ګواهی ورکړی نو بیا به هم دوی ایمان نه راوړي.لکه څنګه چه هغوی وائی چه ته الله ﷻ اوفرښتې راوړه اواوښایه او مونږ خو ترهغه وخته پورې ایمان نه راوړو چه دنوررسولانوپه شان ته هم نښې پیش کړې.اودچاچه زمونږ سره د مخامخ کیدوهیڅ یقین نشته داوائی چه په مونږباندې فرښتې ولې نه دی نازلې کړې شوې اوچه الله ﷻ مونږ لیدلې وې.داسې خلق په ډیره سرکشئی او دښمنئی کښې دی([1])اوکه فرښتې هم راشی او هغوی سره خبرې اوکړی اودرسولانوتصدیق اوکړی اودهرڅیز ذخیره هغوی له راوړي اوجمع ئې کړي(نو بیا به هم دهغوی په زړونوباندې څه اثرنه وی).په(قُبُلًا) بعضو(قِبَلًا)دقاف په کسره اودیاءپه فتحه سره لوستلې دې دکوم معنی چه دمقابلې اومعائنې ده اوبعضو دواړه حرفونه په پیښ سره لوستلی دی د څه په سبب چه معنی شوه ډلې ډلې خلق که هم راشی او د رسول ﷺ تصدیق اوکړی نو بیا هم ایمان نه راوړي. هدایت ورکول صرف د الله ﷻ کاردې که څومره خلق ولې نه وی خو دوی ته هدایت نه شی کولې. هغه چه څه غواړي نو کوی هغه به د ټولو نه تپوس کوی خو د هغه نه تپوس نه شې کیدلې. لکه چه فرمائی هغه خلق په چا چه د الله ﷻ خبره پوره شوې ده هغوی به هیڅ کله ایمان نه راوړي که هغوی هر څومره نښې ولې اونه ګوری. دردناک عذاب به ئې راګیرکړی نو د هغوی سترګې به کولاؤ شی.([2])

وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا شَيٰطِيْنَ الْاِنْسِ وَالْجِنِّ يُوْحِيْ

اودارنګې | اجوړ کړي دی مونږه | دپاره | دهرنبي | دشمنان | شیطانان | دانسانانو | اودپیریانو | چې وسوسه اچوی

اوداشان مونږ د هرپیغمبردپاره بنی آدمو اودپیریانو شیطانانو نه دشمنان ګرځولی دی | چې یوبل ته

بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُوْرًا ؕ وَلَوْ شَآءَ

ځینی ددوئ نه | ځینو ته | ښائسته کړې شوی | خبری | دپاره ددوکې | او که غوښتلې

د دهوکې او فریب خوړې پستې خبرې کوی | .... او که چرته ستا ....

[1]) الفرقان ۲۵/:۲۱.

[2]) یونس ۱۰\۹۶.

رَبُّكَ	مَا فَعَلُوهُ	فَذَرْهُمْ	وَمَا	يَفْتَرُونَ ﴿۱۱۲﴾
رب ستا	نهٔ به وؤ کړې دوئ دا کار	نو پرېږده دوئ	او هغه	اچې دوئ ئې جوړوی دخانه
رب غوښتلې نو دوئ به کار نشو کولې	نو دوئ پرېږده	او ددوی د خان نه جوړ شوې دروغ هم پرېږده		
وَلِتَصْغَىٰ	إِلَيْهِ أَفْئِدَةُ	الَّذِينَ	لَا يُؤْمِنُونَ	بِالْآخِرَةِ
او دپاره ددې چې میلان اوکړی	دې ته	زړونه	دهغه کسانو	چې نهٔ راوړی ایمان	په آخرت باندې
او ددې خبرو مهلت ځکه ورکوو) چې دهغې کسانو زړونه ورته مائل شی	چې په آخرت باندې ایمان لری			
وَلِيَرْضَوْهُ	وَلِيَقْتَرِفُوا	مَا	هُمْ	
او دپاره ددې چې خوښ کړی دوئ دا دروغ	او دپاره ددې چې اوکړی	هغه گناهونه	چې دوئ	
اوچې ښه ئې خوښ کړی	اوچې هغه (گناهونه اوکړی) کوم چې دوئ کول غواړی			
مُقْتَرِفُونَ ﴿۱۱۳﴾				
کونکی دی دهغې				

قوله تعالی: وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا

دهرنبی دښمنان وی اللهﷻ دنبیﷺ حوصله افزائی فرمائیلې ده:- ارشاد دې چه اې محمد (ﷺ) الکه څنګه چه ستا مخالفین او دښمنان دی دهرنبی دغه شان معاندین اودښمنان تیرشوی دی پدې وجه ته د هغوی په مخالفت باندې خفګان مه کوه.اوفرمائی تاته وړاندې انبیاءکرامو په تکذیب اوتکلیف رسولو باندې صبرکړې وو(۱) او اوفرمائیلې شوداخلق چه تاته وائی مخکینو رسولانوته هم داوئیلې شوې دی. اللهﷻ بخښونکې هم دې اوسخت عذاب ورکونکې هم دې.اوفرمائی چه دغه شان مونږ د هر نبی دپاره دښمنان جوړکړې وو(۲) ورقه بن نوفل رسول الله ﷺ ته وئیلې وواې محمد (ﷺ) اداقریش به تاسره دښمنی هم کوی اوچه کوم یونبی هم ستا په شان خبرې خپل امت ته کړی دی هغوی سره ئې هم دښمنی کړې ده.
ارشاد دې (شَيَٰطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ) دابدل دې او (عدوا) مبدل منه دې.یعنی دهغوی دښمنان انسی اوجنی شیطانان دی اوشیطان هر هغه دې چه په شرکښې خپل مثال نه لری اودې رسولانوسره به ددې شیطانانونه علاوه بل څوک دښمنی اوکړی چه هم د دوی د نوع نه دی. (۳)
د پیریانو پشان انسانانو کښې هم شیطانان وی :: قتاده رحمه الله فرمائی چه پیریانوکښې هم شیطانان دی او په انسانانوکښې هم دی چه خپلوخپلو خلقو ته دګناه تلقین کوی.ابوذر ﷺ یو ورځ مونځ کولو نو حضورﷺ ورته اوفرمائیل اې ابوذرﷺ ادانسی اوجنی شیطانانونه اعوذبالله اولوله نوابوذرﷺ اوفرمائیل چه آیا په انسانانو کښې هم شیطانان وی؟ نو حضورﷺ اوفرمائیل چه او وی. د حضرت ابوذرﷺ نه په یو بل روایت کښې مروی دی چه زه حضرت محمدﷺ له راغلم نو مجلس اوږد شو نوحضورﷺ اوفرمائیل ابوذرﷺ آیا تامونځ کړې دې؟ ماوئیل نه یارسول اللهﷺ. حضورﷺ اوفرمائیل پاسه او دوه رکعته مونځ اوکړه.زه حضورﷺ له نیزدې راغلم او مونځ مې کولو نو وئې فرمائیل آیا تا د انسی اوجنی

(۱) الانعام۶\۳۴.
(۲) الفرقان۲۵\۳۱.
(۳) صحیح بخاری کتاب بدء الوحی. باب کیف کان بدءالوحی الی رسول الله :۳. صحیح مسلم: ۱۶۰. احمد:۲/۲۳۲. ابن حبان: ۳۳. دلائل النبوه: ۲/۱۳۵.

شيطانانونه اعوذبالله کړي ده؟مااوونيل يارسول اللهﷺ ولې په انسانانوکښې هم شيطانان وی؟ حضور ﷺ اوفرمائيل او دا د پيريانو شيطانانونه ډير شريان وی. ([1])

انسی شيطانان جنی شيطانانوته وحی کول: عکرمه ﵁ فرمائی چه پيريان شيطانان دانسانانو شيطانانو طرف ته وحی راوړی اودا شان انسانی شيطانان پيريانوشيطانانوته.لکه د اللهﷻ فرمان دې ﴿يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا﴾ عکرمه ﵁ اوفرمائيل چه په انسانانوکښې هم شيطانان وی او پيريانوکښې هم. اوس انسانی شيطانان په جنی شيطانانو باندې القاء کوی. دوی کښې بعضې بعضو ته د خرابو خبرو وحی کوی.عکرمه﵁اوفرمائيل چه انسانی شيطانان هغه دی کوم چه انسانانوته دګناه مشورې ورکوی. او د پيريانو شيطانان پيريان ګمراه کوی. هر يو خپل ملګری ته وائی چه ماخو خپل ملګرې واړولو ته هم دغه شان خپل ملګرې د سمې لار نه واړوه. دغه شان يو بل ته د ګناه تعليم ورکوی. د دې نه ابن جرير﵀ دامطلب اخستې دې چه د عکرمه ﵁اوسدی ﵀ په نيزد انسی شيطانانونه هغه پيريان شيطانان مراددی کوم چه انسانان غولوی. دا مراد نه دې چه انسی شيطانان هم په انساناتو کښې دننه دی. او په دې کښې شك نشته چه د عکرمه ﵁ د کلام نه هم دا ظاهرېږی خو د سدی ﵀ کلام د دې معنې حامل نه دې سره د دې چه د دې احتمال وی.

دضحاك ﵀ په روايت کښې دی چه په پيريانوکښې هم شيطانان شته چه هغوی ګمراه کوی لکه څنګه چه انسی شيطانان دانسانانود ګمراه کولو سبب جوړيږی.اوس انسانی شيطانان پيريانو شيطانانو سره يو ځائ کيږی او وائی چه دوی په دې سره دهوکه کړه او داسې ئې دهوکه کړه لکه چه د اللهﷻ قول دې ﴿يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا﴾ بهر حال صحيح هغه دی کوم چه د ابی ذر﵁ په حديث کښې تير شو چه په انسانانوکښې هم انسی شيطانان دی اود هر څيز شيطان هم د هغه جنس سرکش دې. په صحيح مسلم کښې دحضرت ابوذر﵁ حديث نقل دې چه رسول اللهﷺ فرمائيلی چه تورسپئ شيطان وی ([2]) د کوم معنی چه دا ده چه هغه په سپوکښې شيطان دې.

مجاهد﵀ د دې آيت په تفسيرکښې ليکلی دی چه د پيريانوکافران شيطانان هغه شيطانان دی کوم چه د انسی شيطانانو طرف ته وسوسې راليږی او د انسانانو شيطانان کافر ان دی. د عکرمه ﵁ نه روايت دې چه زه مختار له لاړم زما دميلمستيا په شپه ئې زه هم ځان سره حصارکړم. بيائی ماته اوونيل چه د قوم طرف ته لاړشه هغوی ته حديث واوروه. زه لاړم يو سړې زما مخې ته راغلو او ونې ونيل چه د وحی باره کښې ته څه وائې؟ ما اوونيل وحی په دوه قسمه وی اللهﷻ فرمائيلی دی﴿بِمَآ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ هَٰذَا الْقُرْآنَ﴾يعنی دا قرآن مونږ ستا طرف ته وحی کړې ده او دائی هم فرمائيلی ﴿شَيَٰطِينَ الْإِنسِ وَالْجِنِّ يُوحِي بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرُفَ الْقَوْلِ غُرُورًا﴾يعنی انسی اوجنی شيطانان خپلو خپلو خلقوته د خرابوخبرو وحی کوی ليکن په دې وينا کولو باندې هغوی په ماباندې حمله اوکړه او وهل ټکول ئې غوښتل مااووئيل چه دا ته څه کوې زه خو تاته يوه خبره ښايم او ستا ميلمه يم. غرض دا چه هغه زه پريخودم.

عکرمه ﵁ دا څيز په مختارباندې پيش کړې وو او هغه ابن ابی عبيد دې اللهﷻ دې هغه خراب کړی هغه داګمان کوی چه هغه له هم وحی راځی. د هغه خور صفيه د عبدالله بن عمر﵁ ښځه وه او نيکه ښځه وه، کله چه عبدالله بن عمر﵁ هغه خبرکړه چه مختار هم په خپل ځان باندې د وحی راتلو دعوه کوی نو عکرمه﵁ اوفرمائيل چه اللهﷻ رښتيا فرمائيلی دی چه شيطانان د خپلواولياؤ طرف ته وحی

[1]) الطبری:۵۳/۱۲ مسنداحمد:۱۷۸/۵، نسائی، کتاب الاستعاذه باب الاستعاذه من شر شياطين الانس:۵۵۰۹/۷، حاکم: ۲۸۲/۲.

[2]) صحيح مسلم کتاب الصلاه باب قدر ما يستر المصلی: ۵۱۰،ابوداؤد: ۷۰۲، ترمذی:۳۳۸، ابن ماجه: ۹۵۲، احمد:۱٤۹/۵، ابن حبان: ۲۳۷۵.

کوی یعنی دا تهول د الله ﷻ تقدیر د هغه رضا او اراده ده چه د هر نبی هم د هغه د خلقو نه یو دښمن وی نو اې نبی(ﷺ)! ته دوی ته معافی کوه او د هغوی د دې دروغو او ځان نه خبرو نه ډډه هم کوه د دوی د دښمنئی په باره کښې په الله ﷻ باندې توکل او یقین کوه هغه ستا د پاره کافی دی.

دشیطان وحی ته کافر اوګمراه میلان کوی:: اوداللهﷻ قول دې ﴿وَلِتَصْغٰٓى اِلَيْهِ﴾ یعنی دداسې شیطانانو طرف ته په آخرت باندې ایمان نه لرونکو زړه تیټیږی اود هغوی دوستان جوړیږی او یو بل خوشحالوی لکه چه فرمائی ﴿فَاِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُوْنَ ۝ مَآ اَنْتُمْ عَلَيْهِ بِفٰتِنِيْنَ ۝ اِلَّا مَنْ هُوَ صَالِ الْجَحِيْمِ ۝﴾ اوفرمائی ﴿ اِنَّكُمْ لَفِيْ قَوْلٍ مُّخْتَلِفٍ ۝ يُّؤْفَكُ عَنْهُ مَنْ اُفِكَ ۝ ﴾ اوونی فرمائیل ﴿وَلِيَقْتَرِفُوْا مَا هُمْ مُّقْتَرِفُوْنَ ۝﴾ که هغه شیطانان جوړیږی اودهوکه کوی اوخلق د هغوی طرف ته ورتیټیږی نو هغوی پریږده چه څه کوی هغه دې کوی.

أَفَغَيْرَ اللهِ	أَبْتَغِي	حَكَمًا	وَّهُوَ	الَّذِيٓ
آیا نوبې دالله نه	اولټوم زه	فیصله کونکې	اوحال دا چې هغه	هغه ذات دې
ایا زه دالله ﷻ نه بغیر بل څوک فیصله کونکې اولټوم			او الله ﷻ هغه ذات دې چه	
أَنْزَلَ	إِلَيْكُمُ	الْكِتٰبَ	مُفَصَّلًا ط	وَالَّذِيْنَ
چې نازل کړې ئې دې	تاسوته	دا کتاب	ښه په تفصیل سره	اوهغه کسان
ډیرپه تفصیل سره ئې دا کتاب تاسوته نازل کړې دې			............او هغه کسان چې	
اٰتَيْنٰهُمُ	الْكِتٰبَ	يَعْلَمُوْنَ	اَنَّهٗ	مُنَزَّلٌ
چې ورکړې وو مونږه هغوئ ته	کتاب	هغوئ پوهیږی	په دې چې بیشکه دا قرآن	نازل کړې شوې دې
مونږورته ددې نه مخکښې کتاب ورکړې وو		هغوئ ته ښه معلومه ده چې دا کتاب		
مِّنْ رَّبِّكَ	بِالْحَقِّ	فَلَا تَكُوْنَنَّ	مِنَ الْمُمْتَرِيْنَ ۝	وَتَمَّتْ
د طرفه درب ستا نه	دحق سره	پس مه کیږه ته خامخا	دشک کونکو نه	اوتمامه شوی ده
ستا د رب دطرفه په حقه راغلې دې		نو ته د شک کونکو څنې مه کیږه	..او د رب خبره	
كَلِمَةُ	رَبِّكَ	صِدْقًا	وَّعَدْلًا ط	لَا مُبَدِّلَ
خبره	درب ستا	په لحاظ دربښتنوالئ سره	اوپه لحاظ دانصاف سره	نشته څوک بدلونکې
په انصاف اورشتینوالی سره پوره شوې ده			..............هیڅوک دهغه	
لِكَلِمٰتِهٖ ج	وَهُوَ	السَّمِيْعُ	الْعَلِيْمُ ۝	
فرمانونودهغه لره	اوهغه	اوریدونکې دې	خبرداردې	
حکمونه بدلولې نشی	اوهغه هرڅه آوری او په هرڅه پوهیږی			

قوله تعالی:: وَهُوَ الَّذِيْٓ اَنْزَلَ اِلَيْكُمُ الْكِتٰبَ مُفَصَّلًا ط

د الله ﷻ قرآن قول فیصل دې :-فرمائی چه اې نبی(ﷺ)! دې مشرکانو ته اووایه چه زه د خپل ځان او ستاسو په مینځ کښې د الله ﷻ نه علاوه بل څوک فیصله کونکې اوګرځوم؟ سره د دې چه هغه ستاسو طرف ته یو تفصیلی کتاب نازل کړې دې او صرف په تاسو نه بلکه دا کتاب ئې د اهل کتابو د پاره هم نازل کړې اودا یهودا او نصاری تهول پیژنی چه دا په حقیقت کښې هم د الله ﷻ د طرف نه نازل شوې دې

خکه چه ستاسو په باره کښې د هغوی په کتابونوکښې د پخوانو انبیاءکرامو بشارتونه او زیری موجود دی. نو ته په شك کښې مه پریوزه(١) لکه چه فرمائی مونږ ستا طرف ته څه نازل کړی که د هغې نه ته په شك کښې ئی نو د هغه خلقو نه تپوس اوکړه کوم چه اهل کتاب دی. ستا د طرف ته راغلې وحی بالکل حقه ده نوته په شك کښې مه پریوزه. دا آیت د شرط په توګه دې او دا ضروری نه دی چه شرط دې واقع کیږی هم.ددې وجې حضورﷺ فرمائیلی چه زه نه شك کوم اونه دتپوس کولو ضرورت شته.(٢)

د اللهﷻ هر حکم کامل او د عدل وی::د اللهﷻ قول دې﴿وَتَمَّتۡ كَلِمَتُ رَبِّكَ صِدۡقٗا وَعَدۡلٗاۚ﴾ستادرب خبره په رښتیاؤ او په عدل ختمیږی څه چه هغه فرمائی هغه حق امر دې. په امر حق کیدوکښې هیڅ شك نه شی کیدې او د کوم څیز چه هغه حکم ورکوی هغه دعدل نه علاوه نورهیڅ هم نه دی. هغه چه د کومې خبرې نه منع کوی هغه باطله خبره وی اودشرنه ډك څیز نه هغه منع کوی لکه چه فرمائی﴿يَأۡمُرُهُم بِٱلۡمَعۡرُوفِ وَيَنۡهَىٰهُمۡ عَنِ ٱلۡمُنكَرِ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَٰتِهِۦۚ﴾ یعنی په دنیا او آخرت کښې د هغه احکام بدلونکیځوك نشته هغه د خپلو بندیګانو خبرې اوری د هغوی حرکاتو او سکناتو باندې پوهیږی اود هر عمل کونکی بدله هم د هغې مطابق ورکوی.

وَإِن تُطِعۡ أَكۡثَرَ مَن فِي ٱلۡأَرۡضِ يُضِلُّوكَ
اوکه چرې | خبره اومنې ته | دزیاتو | دهغه چا | چې په زمکه کښې دی انو بې لارې به کړی هغوئ تاله |
| اوکه چرې ته دهغه خلقو د اکثریت تابعداری اوکړې اکوم چې په دې زمکه استوګن دی انوتابه داللهﷻ
عَن سَبِيلِ ٱللَّهِۚ إِن يَتَّبِعُونَ إِلَّا ٱلظَّنَّ وَإِنۡ هُمۡ إِلَّا
دلارې دالله نه | انۀ کوی دوئ پیروی | مګر | دګمان | اونۀ دی دوئ | مګر |
دلارې نه واړوی دوئ خو صرف دګمانونو تابعداری کوی .... اوتش
يَخۡرُصُونَ ﴿١١٦﴾ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعۡلَمُ مَن يَضِلُّ
تش قیاسونه لګوی | بیشکه رب ستا | هغه | ښه پوهیږی | په هغه چا | چې بې لارې دی|
په اټکل پسې روان دی|بیشکه حقیقت کښې ستارب په هغه چا ښه عالم دې چې څوک دسمې لارې نه
عَن سَبِيلِهِۦۖ وَهُوَ أَعۡلَمُ بِٱلۡمُهۡتَدِينَ ﴿١١٧﴾
دلارې دهغه نه | اوهغه | ښه پوهه دې | په لاره موندونکو باندې|
ګمراه دې او هغه ذات ته هغه څوک هم ښه معلوم دی چې څوک په سمه لار روان دی|

قوله تعالى: وَإِن تُطِعۡ أَكۡثَرَ مَن فِي ٱلۡأَرۡضِ

په دنیاکښې ګمراه خلق ډیر دی:-فرمائی چه داکثرو بنیادمو حالات دګمراهئی نه ډك دی لکه چه فرمائی اولنو اکثروخلقو ګمراهی اختیارکړې وه(٣) اوفرمائی چه ته څومره هم غوښتنه اوکړې خواکثر خلق ایمان راوړونکی نه دی. هغوی هم په ګمراهئی کښې دی(٤)اوعجیبه دا چه پخپله هغوی په خپل عمل او کردار باندې یقین نه لری او هغوی په باطل ګمان کښې ګرځی. د ځان نه خبرې جوړوی او په

---

١) یونس١٠\١٠٣.

٢) مصنف عبدالرزاق:٦/١٢٦، ح ١٢٠١١وفی التفسیر:١/٢٦١.

٣) الصافات٣٧\٧١.

٤) یوسف١٢\١٠٣.

توهم پرستنې کښې راګیر دی ﴿يَخْرُصُوْنَ﴾ دخرص معنی اټکل او اندازه ده "خرص النخل" وائی چه د ونو بوټو اندازه لګول. د الله ﷻ رضا او اندازه دا ده چه هغه د خپلې لارې نه اخواشوی ډیر ښه پیژنی او په دې وجه اړول په هغه باندې ډیر آسان دی او هدایت موندونکی هم ښه پیژنی اوپه هغوی باندې هم هدایت آسان جوړوی. د هریود پاره چه څه مناسب دی هم هغه په هغوی باندې آسانوی.

فَكُلُوْا	مِمَّا	ذُكِرَ	اسْمُ	اللّٰهِ		
نوخورئ	دهغې نه	چې یادشوې دی	نوم	دالله		
نودهغې څاروونه خوراک کوئی چه دالله نوم پرې اخستې شوې وی						
عَلَيْهِ	اِنْ	كُنْتُمْ	بِاٰيٰتِهٖ	مُؤْمِنِيْنَ ﴿١١٨﴾	وَمَا	لَكُمْ
په هغې باندې	که چرې یئ تاسو	په آیتونو دهغه باندې	ایمان راوړونکی	اوڅه وجه ده	تاسولره	
که تاسو دهغه ذات په حکمونوباندې ایمان لرئ	..........او اخرپه تاسو څه شوی دی چه تاسو دې					
اَلَّا تَاْكُلُوْا	مِمَّا	ذُكِرَ	اسْمُ	اللّٰهِ	عَلَيْهِ	وَقَدْ
چې نۀ خورئ تاسو	دهغې څاروی نه	چې یادشوې دی	نوم	دالله	په هغې باند	اوحال داچې بیشکه په
دهغه څاروی نه خوراک نه کوئ	چې دالله ﷻ نوم پرې یاد شوې وی	حال دا دی چې				
فَصَّلَ	لَكُمْ	مَّا	حَرَّمَ	عَلَيْكُمْ	اِلَّا	مَا
تفصیل بیان کړې دې الله	تاسوته	هغه	چې حرام کړې دی الله	په تاسوباندې	مګر	هغه
الله ﷻ څۀ حرام کړی	هغه تاسوته په تفصیل سره بیان کړې دی	مګر هغه چه				
اضْطُرِرْتُمْ	اِلَيْهِ ؕ	وَاِنَّ	كَثِيْرًا	لَّيُضِلُّوْنَ		
چې مجبوره کړې شوی یئ تاسو	هغې ته	اوبیشکه	ډیرخلق	خامخا ګمراهه خبری کوی		
تاسو (دلوږې حالت کښې) هغې ته محتاج شئ (نوبیاهم هغه حلال دی)	اوډیروخلقوداحال دې					
بِاَهْوَآئِهِمْ	بِغَيْرِ عِلْمٍ ؕ	اِنَّ	رَبَّكَ	هُوَ اَعْلَمُ		
په سبب دخواهشاتو خپلو	بې د علم نه	بیشکه	رب ستا	هغه ښه پوهه دې		
چې بې دلیله دخواهشاتو په وجه خلق ګمراه کوی	اوالله ﷻ هغه خلق ډیر ښه پیژنی کوم چه					
بِالْمُعْتَدِيْنَ ﴿١١٩﴾	وَذَرُوْا	ظَاهِرَ	الْاِثْمِ	وَبَاطِنَهٗ ؕ	اِنَّ الَّذِيْنَ	
دحدنه اوړیدونکوباندې	اوپریږدئ	ښکاره	ګناه	اوپټه له هغې نه	بیشکه هغه کسان	
دالله ﷻ دحدونونه وړاندې تیریږی	اوښکاره او پټ ګناهونه پریږدئ	بیشکه کوم کسان				
يَكْسِبُوْنَ	الْاِثْمَ	سَيُجْزَوْنَ	بِمَا	كَانُوْا	يَقْتَرِفُوْنَ ﴿١٢٠﴾	
چې کسب کوی	دګناه	ژر به ورکړې شی جزا	دهغه ګناهونو	چې وو هغوئ	چې کول به ئې	
چې ګناهونه کوی	نو ډیر ژر به ورته دخپلو کړو سزا ملاو شی					

قوله تعالی: فَكُلُوْا مِمَّا ذُكِرَ اسْمُ اللّٰهِ

دالله ﷻ په نوم حلال شوی خوړل پکار دی. الله ﷻ خپلو مؤمنانو بندګانو ته اجازت ورکوی چه په کومه حلاله باندې دالله ﷻ نوم اخستې شوې وی هغه تاسو خوړلې شئ. یعنی کوم څناورباندې چه د حلالولو

وخت كښې دالله ﷻ نوم نه وى اخستې شوې هغه حرام دې لكه چه د قريشو كافرانو به مرداره خوړله او په بتانو وغيره نوم باندې چه كوم ځناور ذبحه كيدل هغه به ئې هم خوړل. نو اوفرمائيلې شو چه په كوم ځناور باندې د الله ﷻ نوم واخستې شى هغه تاسو ولې نه خورئى هغه خو تاسو ته حرام ځيزخودلې دې اوبه وضاحت سره ئې پوهه كړې يئى. بعضو (فصل) په تشديد سره لوستلې اوبعضو په تخفيف سره. په دواړو صورتونوكښې معنى بيان او وضاحت دې.اوپه سخته مجبورئى اواضطرار كښې كوم څه چه تاسواومومنى ستاسو دپاره حلال دې. بيا الله ﷻ د مشركانو فاسدې رائې ذكر فرمائى چه مړه يعنى مرداره او د غيرالله په نوم كړې شوى حلاله څنګه هغوى د خپل ځان د پاره حلاله جوړه كړه. په هغوى كښې اكثر بغيرد علم نه دخپل نفسانى خواهشاتو تابعدارئى په وجه ګمراه شوى دى اوالله ﷻ د دې زياتى كونكونه ښه خبر دې.

قوله تعالى: وَذَرُوا ظَاهِرَ الْإِثْمِ وَبَاطِنَهُ

ښكاره اوپټ ګناهونه پريږدئى:-ارشاد دې چه ښكاره ګناهونه ټول پريږدئى.د مجاهد رحمه الله نه روايت دې چه دې نه هغه ګناهونه مراد دى چه دكومو د پوره كولو چه كونكى نيت كړې وى. او قتاده رحمه الله فرمائى دې نه پټ اوښكاره ډيراوكم ګناهونه مراد دى. سدى رحمه الله وائى چه ښكاره ګناه دا ده چه بدكاره ښځو سره ئى تعلق وى او پټه ګناه دا ده چه په غلا او پټه باندې بدكاره ښخوسره د ګناه په عمل كښې وى. عكرمه رضي الله عنه فرمائى چه ښكاره ګناه د محرمو ښځو سره نكاح كول دى خو صحيح هم دا دى چه آيت په دې باره كښې بالكل عام دې په كښې د يو خبرې تخصيص نشته.لكه چه فرمائى زما رب هر قسم فاحش كارونه حرام كړى دى كه هغه په ښكاره وى او كه په پټه([1])ددې دپاره اوفرمائيلې شو چه كوم خلق د ګناه كاركوى خامخا به هغوى ته د خپل بد عمل بدله وركولې شى كه هغه ښكاره وى اوكه پټ. درسول الله ﷺ نه تپوس اوشو چه "اثم" څه ځيز دې؟حضور ﷺ اوفرمائيل چه كوم ځيز ستاپه زړه كښې شك پيدا كوى اوستا دا خوښه نه وى چه څوك ستا په دې عمل خبر شى.([2])

وَلَا تَأْكُلُوا	مِمَّا	لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ	عَلَيْهِ	وَإِنَّهُ
اومهٔ خورئ تاسو	دهغې مذبوحې نه	چې نهٔ وى يادكړې شوې نوم دالله	په هغې	اوبيشكه دغه خوراك
اوتاسودهغې (مذبوحې غوښې) نه خوراک مه كوئى		چې په كوم باندې دالله ﷻ نوم نه وى اخستې شوې		

لَفِسْقٌ	وَإِنَّ	الشَّيَاطِينَ	لَيُوحُونَ	إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ
خامخاګناه ده	اوبيشكه	شيطانان	خامخا وسوسې اچوى	دوستانوخپلوته
بيشكه دا ګناه ده	اوشيطان خپلوملګرو ته د (شكونواواعتراضونو) وسوسې اچوى			

لِيُجَادِلُوكُمْ	وَإِنْ	أَطَعْتُمُوهُمْ
دپاره ددې چې جګړه اوكړى هغوى ستاسوسره	اوكه چرى	تاسوخبره اومنله دهغوئ
چې تاسو سره جنګ اوكړى	.... اوكه تاسو دهغوئ تابعدارى اوكړئى	نو

إِنَّكُمْ	لَمُشْرِكُونَ ﴿١٢١﴾
نو يقينا بيشكه چې تاسو	خامخا مشركان يئ
يقينى طور تاسوبه دمشركانونه شئ	

---

[1]) الاعراف۷/۳۳.

[2]) صحيح مسلم كتاب البر، باب تفسير البروالاثم:۲۵۵۳، ترمذى:۲۳۸۹، احمد:۳/۱۸۲، ابن حبان: ۳۹۷.

قوله تعالی: وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ

د ذبح په وخت د الله ﷻ نوم نه اخستلو حکم:-په دې آیت کښې داخودلې شوی دی چه کله په یوه حلاله باندې د اللهﷻ نوم نه وی اخستې شوې نو هغه حلاله نه ده سره د دې که ذبحه کونکې مسلمان ولې نه وی. د فقهی امامانو په دې کښې درې اختلافه دی.

اول قول- بعضې وائی چه داقسمه مذبوحه حلاله نه ده په کوم چه د اللهﷻ نوم نه وی اخستې شوې که په قصدسره نه وی اخستې شوې یا په هیره سره.د دې قول تائید دمتقدمینواومتاخرینو اصحابونه یوې ډلې کړې دې.متاخرینو شوافعو خپل کتاب "اربعین" کښې هم دا اختیارکړې دې اودخپلې رائې په تائیدکښې د دې آیت نه اودښکار دآیت نه دلیل نیولې دې.خورئی کوم چه ستاسو دپاره ستاسو ښکاری ځناورورا‌حصارکړې وی اوپه دې باندې د اللهﷻ نوم اخلئی([1])بیانی هم پدې آیت کښې د اللهﷻ دقول ﴿وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ﴾نه تاکید کړې دې او ونیلی ئی دی چه د﴿انه﴾ضمیر د﴿اکل﴾طرف ته راجع کیږی یعنی داسې حلاله خوړل فسق اوګناه ده اودا هم ونیلې شوی دی چه حلاله ﴿لِغَيْرِ اللَّهِ﴾ طرف ته عائد کیږی یعنی داسې حلاله کول فسق دې. اوهغه احادیث چه د حلالې اوصیدیعنی ښکار په وخت کښې د نوم اخستوباره کښې واردشوی دی د عدی ابن حاتم اوابی ثعلبه داحادیثوپه شان دی.لکه چه ته کله ساتلې شوې سپې په ښکار پسې لیږې نو د لیږلو په وخت کښې بسم الله وایه نو هغه چه ستاد پاره ښکار رانیسی اودې نه خوری نه نو تاله هغه ښکار خوړل جائز دی که هغه زخمی شوې او مړشوې وی.([2]) دا دواړه احادیث په بخاری اومسلم شریف کښې دی چه د کوم نه وینه بهیدلې وی او د اللهﷻ نوم پرې اخستې شوې وی نوهغه خوړلې شئ.([3])

اوجندب بن سفیان په حدیث کښې دی چه حضورﷺ فرمائیلی چه د قربانئی په اخترکښې چا د مانځه نه وړاندې حلاله اوکړه هغه له پکار دی چه د مانځه نه پس دوئمه حلاله اوکړی او چا چه د مانځه نه پس حلاله نه وی کړې نو پکار دی چه د اللهﷻ نوم واخلی او حلاله اوکړی([4]) دحضرت عائشه رضی الله عنها نه روایت دې چه خلقو تپوس اوکړویارسول اللهﷺ! خلق مونږ ته په تحفه کښې غوښه راکوی خومونږ ته پته نه وی چه په هغې باندې د اللهﷻ نوم اخستې شوې که نه. نو حضورﷺ اوفرمائیل چه که ستا شك وی نو پخپله د اللهﷻ نوم واخله او وئی خوره. حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائیل چه دا نوی مسلمانان شوی خلق وو([5])دا بخاری رحمه الله روایت کړې دې. ددلالت وجه داده چه دې خلقوبه ګڼړل چه نوم اخستل ضروری دی او کیدې شی چه تحفه ورکونکی پدې وجه نوم نه وی اخستې چه نوی مسلمانان وو ددې دپاره حضورﷺ د احتیاط د پاره دخوراك په وخت کښې نوم اخستلو هدایت اوکړو دې د پاره ﴿ولوفرضنا﴾ که مونږ اوګڼړود حلالولو په وخت کښې په دې نوم پاتې شوې هم وی نو په هغه وخت کښې به نوم اخستل د هغې بدل شی او دې خلقو ته ئی حکم ورکړو چه د اسلام احکام پوره شی.

په وخت د ذبح کولو کښې تسمیه شرط ده کنه؟:اوپه مسئله کښې دوئم مذهب دادې چه د حلالولو په وخت کښې نوم اخستل څه مشروط نه دی بلکه مستحب دی که قصداً یا سهواً نوم وانخستې شی نو

---

[1]) المائده،٤\١٥.

[2]) صحیحٌ بخاری کتاب الذبائح والصید، باب التسمیه علی الصید:٥٤٧٥، صحیح مسلم:١٩٢٩.

[3]) صحیح بخاری کتاب الذبائح باب صید من البهّائم فهو بمنزلة الوحش:٥٥٠٩، صحیح مسلم:١٩٦٨، ترمذی: ١٤٩١، ابن ماجه:٣١٣٧، احمد:٤٦٣/٣، ابن حبان: ٥٨٨٦.

[4])صحیح بخاری کتاب الذبائح باب قول النبی ﷺ فلیذبح علی اسم الله: ٥٥٠٠، صحیح مسلم: ١٩٦٠، ابن ماجه: ٣١٥٢، احمد: ٣١٢/٤ ابن حبان: ٥٩١٣.

[5]) صحیح بخاری کتاب الذبائح باب ذبیحه الاعراب ونحرهم: ٥٥٠٧، ابوداوٗد: ٢٨٢٩، ابن ماجه: ٣١٧٤، بیهقی:٢٣٩/٩.

هيڅ بدوالئ نشته. اوهم دغه د امام شافعي رحمه الله مذهب دي او امام احمد رحمه الله او امام مالك رحمه الله هم دا وائي اوشافعي رحمه الله دا آيت ﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ﴾ په هغه حلاله محمول كړي دی چه په هغې د الله ﷻ نوم نه وی اخستې شوې لكه چه دالله ﷻ قول دې ﴿أَوْ فِسْقًا أُهِلَّ لِغَيْرِ اللَّهِ بِهِ﴾ او ابن جريج رحمه الله وائي چه په دې كښې دخوړلو ممانعت نه مراد دا دې چه هغه حلاله مه خورئی كومه چه قريشو د بتانو د پاره حلال كړې وی.دغه شان د مجوسيانو دحلالې خوړلونه هم ممانعت دې او هم دغه هغه مسلك دې په كوم چه امام شافعي رحمه الله روان دې او هم دغه قوی هم دې. بعضو متاخرينو د دې خبرې كوشش كړې دې چه دا قول ئې داسې قوی جوړكړې چه ﴿وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ﴾ كښې واو ئې حاليه گرځولې دې. يعنی د الله ﷻ نوم نه اخستو سره حلاله مه خورئی او داسې كول فسق دې او فسق هم هغه دې چه د الله ﷻ د نوم نه بغيرحلاله كړې شوی وی. بيائی دا دعوه كړې ده چه دا متعين دی اودا جائزنه دی چه واو عاطفه وی ځكه چه په داسې صورت كښې د جمله اسميه خبريه عطف په جمله فعليه طلبيه باندې لازم راځی چه غلطه خبره ده.ځكه چه دا دليل د دې نه پس جمله﴿وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَى أَوْلِيَائِهِمْ﴾ باندې ماتيږی ځكه چه دلته خو يقيناً عطف دې نو چه څنگه وړاندينی واو ته حاليه اووئيلې شو نو كه دا حاليه اونه منلې شی نو بيا به په دې باندې د دې جملې عطف ناجائز شی اوكه دا په ړومبنئی جمله فعليه طلبيه باندې عطف كړې شی نو چه كوم اعتراض په نورو باندې واردكوی هم هغه به په ده باندې وارد شی. اوكه دا واو حاليه اونه شی منلې نو دا اعتراض ختميدې شی. خو كومه خبره چه دعوی وه هغه به په دې سره باطل شی. والله اعلم.د حضرت ابن عباس رضی الله عنه قول دې چه دې نه مراد مردار خناور دې چه پخپله مړشوې وی. د دې مذهب تائيد د ابوداؤد په مرسل حديث سره هم كيږی په كوم كښې چه د حضور ﷺ فرمان دې چه د مسلمان حلاله حلاله ده كه هغه په دې باندې د الله ﷻ نوم نه وی اخستې ځكه كه هغه نوم اخستلو نو هم د الله ﷻ نوم به ئې اخستلو[1]دا مرسل حديث دې او د دې تائيد د دارقطنی د دې حديث نه كيږی كوم چه د ابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې كه مسلمان حلاله اوكړی اود الله ﷻ نوم ئې نه وی اخستې هم خوړلې شی ځكه چه هغه مسلمان پخپله د الله ﷻ يونوم دې([2])او هغه چه كله حلاله كوی نو په نيت كښې به ئې هم دغه وی چه د الله ﷻ په نوم باندې حلاله كوم. امام بيهقی رحمه الله هم د عائشه صديقه رضی الله عنها د حديث نه هم كوم چه اول تيرشو حجت اخستې دې چه خلقو تپوس اوكړو يارسول الله ﷺ! خلق نوی مسلمانان وی خلق دغوښې تحفه راوړی مونږ ته پته نه وی چه هغوی به د الله ﷻ نوم په دې باندې اخستې وی كه نه نو وئی فرمائيل تاسو د الله ﷻ د نوم اخستو سره خورئی.نوكه چرې نوم اخستل ضروری هم وې نو هغوی ﷺ به بغيرد تحقيق نه د خوراك اجازت نه وركولو. والله اعلم.

دريم قول: په دې مسئله كښې دريم قول دا دې كه په حلاله باندې بسم الله وئيل هير شو نو د دې په خوراك كښې هيڅ حرج نشته او كه په قصد پريخودې شی نو جائز به نه وی. د امام مالك رحمه الله او امام احمد رحمه الله هم دغه مذهب دې او امام ابوحنيفه رحمه الله اود هغه د ملگری هم د دې قائل دی. امام ابوالحسن په خپل كتاب "الهدايه" كښې ليكلی دی چه د امام شافعي نه اول اجماع په دې باندې وه كه په قصد بسم الله پريخودلې وی نو حرام دی د دې وجې ابويوسف او نورو مشائخو وئيلی دی كه يو حاكم د داسې حلالې د غوښې د خرڅولو اجازت اوكړی نودا حكم به نه شی نافذ كولې ځكه چه په دې كښې د امت د اجماع مخالفت دې اود اجماع مخالفت سره يوه خبره هم جائز كيدې نه شی. د صاحب هدايه دا خبره عجيبه ده. سره د دې چه د امام شافعي نه اول هم داسې اختلاف ثابت دې. والله اعلم.

---

[1]) مراسيل ابی داوٗد:۳۷۸.

[2]) دارقطنی ۲۹۶/۴، ح:۴۷۶۰، بيهقی:۲۳۹/۹.

امام ابوجعفر بن جرير رحمه الله وائي چه چا د هيره کړې شوې حلاله حرام اوګرځوله هغه د مجتمعه دليل قائل کيدونه خپل ځان جدا کړو اوچه کوم حديث دحضورﷺ نه ثابت دې دهغې مخالفت ئې اوکړو. هغه حديث دا دې چه د مسلمان د پاره د هغه مسلمان کيدل کافي دی که هغه د حلالولو په وخت کښې هيره کړې شوې وی او د اللهﷻ نوم ئې نه وی اخستې ته د اللهﷻ نوم واخله او خوره. او دې حديث ته په خطا سره مرفوع وئيلې شوې دې او نورو د دې توثيق کړې دې او هم دغه صحيح دی. ابن جرير رحمه الله او محمد بن سيرين رحمه الله په هيرې سره بسم الله وئيل پريخودلو ته مکروه وئيلی دی او سلف د کراهت د لفظ اطلاق په حرام باندې کوی. امام جعفر بن جرير رحمه الله وائي چه کومو خلقو د حلالې په وخت کښې په هيرې سره بسم الله نه وئيل باندې هم حلاله حرام ګرځولې ده هغوی د نورو دلائلونه خلاف کولو سره د دې حديث هم مخالفت کړې کوم چه ثابت دې چه حضرتﷺ فرمائيلی دی چه د مسلمان د پاره د هغه مسلمان کيدل کافي دی که هغه د حلالولو په وخت کښې د اللهﷻ نوم اخستل هيرکړې وی نو اوس دې خورونکې د اللهﷻ نوم اخستو سره اوخوری. دې نه دا ثابته شوه چه دې ته مرفوع وئيل خطا ده اودا خطا د معقل بن عبيدالله جزری ده. د امام بيهقی رحمه الله د وينا مطابق دا قول د ټولونه زيات صحيح دې. د امام ابن جرير رحمه الله طريقه دا ده چه هغه دې دواړوقولونو کښې يو قول ته هيڅ توجو نه ورکوی کوم قول چه د جمهورو خلاف وی او هم دا اجماع قابل عمل اجماع ګنړی.

حضرت حسن بصری رحمه الله نه يو سړی د مسئلې تپوس اوکړو چه يو سړی له ډيرې حلالې کړې شوې مرغئی راوړلې شوې کوموکښې چه په بعضو باندې د اللهﷻ نوم اخستلو سره حلالې کړې شوې وې او په بعضو باندې د اللهﷻ نوم اخستل هير شوی وو او دا دواړه قسمه مرغئې خپلوکښې ګډې وډې شوې وې. نوحسن بصری رحمه الله اووئيل دا ټولې خوړلې شی.دمحمد بن سيرين رحمه الله نه هم دغه سوال اوکړې شو نو وئې وئيل چه په کوموباندې د اللهﷻ نوم نه دې اخستې شوې مه خورئې ځکه چه اللهﷻ هم دا وئيلی دی﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ﴾ اود خپلې فتوې د پاره ئې د دې حديث نه دليل اخستې چه په ابن ماجه کښې هم روايت دې يعنی د دې درئم مذهب دليل کښې دا حديث هم پيش کولې شی. کوم کښې چه حضورﷺ فرمائيلی اللهﷻ زما په امت باندې خطا او هيره معاف کړې ده او د مجبورئې په وجه خطا کول هم معاف کړی دی[1]خو دا دغورقابل خيز دې.په يو حديث کښې دی چه يو سړې حضورﷺ له راغلو او وئې وئيل که چرې په مونږ کښې يو سړې حلاله اوکړی او بسم الله وئيل هير کړی نو په دې کښې څه حکم دې؟ نوحضورﷺ فرمائيلی وو چه د مسلمان د پاره هم مسلمان کيدل کافي دی. هغه پخپله د اللهﷻ نوم دې[2] ليکن د دې سند ضعيف دی.مروان بن سالم او ابوعبدالله شامی د دې راويان دې او په دوی باندې ډيرو ائمو حضراتو جرح کړې ده. ما په دې مسئله باندې يوه جدا رساله ليکلې ده اود آئمه مذاهب او ماخذ اود هغوی دليلونه اود دلالت وجه اود معارضت وجه وغيره په ټولو خبرومې رڼړا اچولې ده. والله اعلم.

د متروک التسميه ښاوری حکم

مسلک حنفی:- د احنافو په نيز په کوم ښاروی چې د اللهﷻ نوم وانخستې شی نو د دې دوه صورتونه دی يو دا چې د ذبحې په وخت کښې ترې د اللهﷻ نوم هير شی نو په دې صورت کښې دغه ذبيحه حلاله ده اودويم صورت دا دې چې په قصد باندې د اللهﷻ نوم د ذبحې په وخت کښې وانخلی په دې صورت کښې دغه د بيحه خوړل ناجائز او حرام دی[3]

[1]) دا روايت په سوره البقره آيت نمبر ۲۸۶ لاندې تيرشوې دې.
[2]) دارقطنی: ۲۹۵/٤،ح: ٤٧٥٨، بيهقی:۲٤٠/۹.
[3]) (احکام القرآن للجصاص (۱۱۱۳)-

ابن جریر رحمه الله فرمائي چه اهل علمو په دې باره کښې اختلاف کړې دې چه ایا د دې ایت حکم منسوخ دې که نه. نو بعضو وئیلي چه حکم ئې منسوخ نه دې بلکه محکم او د عمل قابل دې او هم په دې وجه د مجاهد رحمه الله او عام اهل علمو قول دې. که حکم منسوخ وې نو مجاهد رحمه الله وغیره به داسې وینا نه کوله. عکرمه رحمه الله او حسن بصری رحمه الله وائي چه الله ﷻ فرمائیلي دي چه په کوم باندې د الله ﷻ نوم اخستې شوی وی هغه خورئي که چرې تاسو د الله ﷻ په آیاتونو ایمان لرونکې ئې. او الله ﷻ فرمائیلي دي چه په کوم باندې د الله ﷻ نوم نه وی اخستې شوې هغه مه خورئي ځکه چه دا فسق دې نو دا آیت منسوخ دې خو ددې نه مستثنی.د الله ﷻ دا قول دې ﴿وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حِلٌّ لَهُمْ﴾ یعنی د اهل کتابو حلاله ستاسو دپاره حلاله ده او ستاسو حلاله د اهل کتابو دپاره. د ابن ابی حاتم رحمه الله قول دې چه الله ﷻ په قرآن کښې فرمائیلي دي چه مه خورئي په کوم چه د الله ﷻ نوم نه وی اخستې شوې. بیا الله ﷻ دا منسوخ کړو او په مسلمانانو باندې ئې رحم اوکړو او وئې فرمائیل چه اوس ټول پاک ځیزونه ستاسو دپاره حلال دی اود اهل کتابو حلاله هم ستاسو د پاره حلاله ده. ړومبئې خبره ئې په دې آیت سره منسوخ کړه اود اهل کتابو حلاله ئې هم ستاسو د پاره حلال اوګرځوله.ابن جریر رحمه الله وائي چه صحیح خو هم دغه دی چه داهل کتابو خوراك حلال کیدل اود الله ﷻ نوم نه اخستې شوې حلالې حرام کیدو کښې هیڅ تعارض نشته. دغه بیان دې کوم چه د صحیح وئیلو حقدار دې او چا چه دا منسوخ ګرځولې نو دې نه سوا بل هیڅ نه دی چه دا ئې خاص کړو.

شیطانان خپلو دوستانو ته وحی صرف دجګړې دپاره کوی:- دالله ﷻ ارشاد دې ﴿وَإِنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ لِيُجَادِلُوكُمْ﴾ شیطانان خپلو دوستانو ته خپلې خبرې ددې د پاره وحی کوی چه هغوی تاسو سره بحث مباحثه او مناظره اوکړې. یوسړی حضرت ابن عمر رضی الله عنه ته اوونیل چه دمختار دا دعوی ده چه دهغه طرف ته وحی کیږی نو وئې وئیل هغه رښتیا وئیلي بیائې دا آیت اولوستلو یعنې شیطان خو خپلو دوستانو ته هم وحی کوی.د ابوزمیل رحمه الله نه روایت دې چه زه ابن عباس رضی الله عنه سره ناست اووم هغه وخت مختار حج کولو له راغلې وو نو یو سړې ابن عباس رضی الله عنه له راغلو او وئې وئیل اې ابن عباس رضی الله عنه! ابواسحق ګمان کوی چه نن شپه په هغه باندې وحی راغلې ده نو ابن عباس رضی الله عنه اوفرمائیل چه رښتیا وائي.ما چه داواوریدل نو پریشان شوم چه ابن عباس رضی الله عنه دهغه دقول تصدیق کوی نوابن عباس رضی الله عنه اووئیل چه وحی دوه قسمه وی یوه د الله ﷻ وحی او بله د شیطان وحی. د الله ﷻ وحی دمحمد مصطفی احمد مجتبی ﷺ طرف ته اود شیطان وحی دهغه د دوستانو طرف ته. بیا ئې هم داآیت تلاوت کړو. د عکرمه رضی الله عنه هم داسې قول وړاندې بیان شوې دې.د الله ﷻ قول ﴿لِيُجَادِلُوكُمْ﴾ باره کښې وئیلې شوی دی چه یهودیانو به حضور ﷺ سره جګړه کوله او وئیل به ئې چه څنګه عجیبه خبره ده چه مونږ کوم ځناور قتل کړو نو هغه خو خورئي او کوم چه الله ﷻ پخپله قتل کړې وی هغه نه خورئي او حرام ئې ګرځوئي. نو دا آیت نازل شو ﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللَّهِ عَلَيْهِ وَإِنَّهُ لَفِسْقٌ﴾ دا مرسلاً روایت کړې شویدی([1]) او ابوداؤد متصلاً روایت کړې دې. دا په څو وجو د غور قابل دې یو دا چه یهودیانو مړشوې ځناورخوړل جائز نه ګڼړل نو بیا هغوی په دې باره کښې خلاف ولې کوی بل دا چه دا آیت په سورة انعام کښې دې چه مکی دې او یهودیان خو په مدینه کښې اوسیدل او دریم دا چه دا حدیث ترمذی روایت کړې دې کوم چه د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې ([2]) او ترمذی وائي چه خلق یعنې یهود نبی اکرم ﷺ له راغله بیا ئې د دې حدیث ذکر اوکړو او دا عجیبه خبره ئې اوکړه. حسن بصری رحمه الله فرمائي چه دا حدیث غریب دې او د سعید بن

---

[1]) ابوداؤد کتاب الضحایا باب فی ذبائح اهل الکتاب: ۲۸۱۹.

[2]) ترمذی کتاب التفسیر القرآن باب ومن سورة الانعام: ۳۰۶۹ وهوحسن.

جبیر نه هم مرسل روایت شوې. طبرانی دحضرت ابن عباس ﷺ نه روایت کولو سره لیکی چه کله دا آیت نازل شوچه د الله ﷻ نوم نه اخستلې شوی مه خورئی نو اهل فارس قریشوته دا وینا راولیږله چه محمد ﷺ سره په دې کښې بحث اوکړئی اوورته اووایئی چه پخپله چاړه قتل کړې شوې خو حلال شو او کوم چه الله ﷻ په خپله توره حلال کړو یعنی مړکړو نوهغه حرام شو دا څنګه خبره ده؟ نو دا آیت نازل شو چه شیطانان خپلو دوستانو ته ښائی چه تاسره جنګ اوکړی او بحث او مجادله اوکړی.([1]) که چرې تا د هغوی خبره اومنله او مړ دې حلال اوګڼړلو نو ته به هم مشرک اوګرځولې شې. مراد دا چه د فارس شیطانان قریشو ته وحی رالیږی. د ابن عباس ﷺ په روایت کښې د یهودو ذکر نشته او دغه د اعتراض نه د بچ کیدلو محفوظ صورت دې خکه چه دا آیت مکی دې اودا هم چه یهود خومړخوښوی هم نه.اوپه بعضې الفاظوکښې د ابن عباس ﷺ نه داسې روایت دې چه تاسو کوم قتل کوئی په هغې د الله ﷻ نوم یادول وی او چه پخپله مری په هغې باندې د الله ﷻ نوم یادول نه وی.د اهل فارس په خودلو چه کله دوئ د رسول ﷺ په صحابه کرامو باندې دا اعتراض اوکړو نو دمسلمانانو په زړونوکښې یو شك غوندې راپیدا شو نو آیت نازل شو او د مجادله کونکو راز ښکاره شو.سدی رحمه الله د دې آیت په تفسیرکښې وئیلی دی چه مشرکانو مسلمانانوته وئیلې وو چه تاسو خو دعوی کوئی چه مونږ د الله ﷻ مرضی خوښوو بیا د الله ﷻ وژلې شوې نه خورئی او خپل قتل کړې شوې خورئی.نواوفرمائیلې شو چه که تاسودهغوی ددلیلونوپه دهوکه کښې پریوتلې نوتاسو به هم مشرکان جوړشئی لکه چه اوفرمائیلې شو (﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِّن دُونِ اللَّهِ﴾) یعنی خپل مشران اوراهبان د الله ﷻ په ځائ هغوی خپل ارباب جوړکړل اوهم دهغوی عبادت کښې اخته شو نو عدی بن حاتم اووئیل چه یا رسول الله ﷺ هغوی د راهبانو او احبارو خو عبادت نه کوی نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه دې مشرانو حلال حرام او حرام حلال کړل او هغه خلقو د هغوی اومنل نو هم دا خوئی عبادت شو.([2])

أَوَمَنْ	كَانَ	مَيْتًا	فَأَحْيَيْنَاهُ	
ایاهغه څوك	چې وو	مړ	نو ژوندی کړو مونږهغه	
ایا هغه څوک چې مړ وو			اومونږ ژوندې کړو	
وَجَعَلْنَا لَهُ	نُورًا	يَمْشِي	بِهِ	فِي النَّاسِ	كَمَن
اوورکړومونږهغه لره	نور	چې تګ کوی	په هغې سره	په خلقو کښې	په شان دهغه چادې
اوداسې رڼامو ورکړه چې دخلقو مینځ کښې پرې ژوند تیروی ګرځی					...........دهغه چا
مَّثَلُهُ	فِي الظُّلُمَاتِ	لَيْسَ	بِخَارِجٍ مِّنْهَا ۚ	كَذَٰلِكَ	زُيِّنَ
چې مثال دهغه	په تیارو کښې پروت وی	انه وی	وتونکې دهغې نه	دارنګې	ښایسته کړې شوی
پشان کیدې شی	چې په تیارو کښې وی	اودهغې نه بهر نشی راوتې			..........دغه شان
لِلْكَافِرِينَ	مَا	كَانُوا	يَعْمَلُونَ ﴿١٢٢﴾		
دپاره دکافرانو	هغه کارونه	چې دی دوئ	چې کوی نې		
کافرانو ته د هغوئ (خراب) عملونه ښائسته شوی دی					

---

[1] المعجم الکبیر: ۱۱۶۱۴.

[2] ترمذی کتاب التفسیرالقرآن باب ومن سورة التوبه:۳۰۹۵وسنده حسن.

قوله تعالى: ﴿وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي﴾

ايمان رڼا او كفر تياره ده:- دا دمثال په توګه الله ﷻ اوفرمائيل چه ايمان راوړونكې اول مړه وو يعنى په ګمراهئى كښې هلاكيدونكى اوحيران وونوهغه الله ﷻ ژوندى كړل يعنى دهغه زړه ته ئى د ايمان دولت وركړو اود رسول الله ﷺ د تابعدارئى توفيق او هدايت ئى وركړو او دهغه د پاره ئى يوه رڼا اوګرخوله چه د هغه په تګ كښې لار خودنه كوى. دا نور قرآن دې او دا مؤمن د هغه سړى په شان څه كيدلې شى چه د خپل جهالت او ګمراهو په تيارو كښې وى اوڅوك چه د دې تيارو نه د راوتلو هيڅ لار نه وينى د كوم نه چه د هغه هډو خلاصې نه شى كيدې. لكه چه نبى كريم ﷺ فرمائيلى دى چه الله ﷻ خپل مخلوق په تياروكښې پيدا كړې بيائى په هغه د نور باران اوكړو چاچه دانوراوموندلو هغه هدايت بياموندلواو چا چه دا نور وانخستلو هغه په دنياكښې ګمراه پاتې شو[1]لكه څنګه چه الله ﷻ فرمائيلى دى الله پاك ولى دې د هغه خلقو چاچه ايمان راوړو او هغه د تيارونه راوباسى او د رڼا طرف ته ئى اوړى او چه چا كفر اوكړو دهغوى اولياء شيطانان دى چه هغوى د نور نه راوباسى او تيارو طرف ته ئى اوړى. هم دغه دوزخيان دى چه هميشه به په هغې كښې وى[2] الله ﷻ فرمائى چه څوك سر ټيټ كړى او ټيټ ګرځى هغه ډير هدايت يافته دې يا هغه چه نيغ او په صراط مستقيم باندې روان دې.[3] او وئى فرمائيل چه د دوو قسمو خلقو مثال داسې دې چه يو خو دى ړانده او كاڼړه او نور دى د غوږونو او ستركو والا نو دا دواړه برابر كيدې شى. آيا تاسو په دې خبره لږ هم نه پوهيږئى[4]او وئى فرمائيل بينا او نابينا دواړه برابريدلې نه شى اونه تياره او رڼا اونه سورې او نمر اونه مړاو ژوندې. الله ﷻ چه چاته اورول غواړى نو اوروى ته دقبرمړو ته نه شئى اورولې.ته خو صرف د الله ﷻ د عذاب نه ويرونكې ئى[5] په دې موضوع باندې ډير آياتونه دى د دې مثالونو د مناسبت وجه رڼا او تياره ده چه د دې سورت په اول كښې ددې مثال سره شروع شوې. يعنى﴿ وَجَعَلَ الظُّلُمٰتِ وَالنُّوْرَ﴾ نه شروع شوې.

ددې مبارك نه څوك مراد دى ؟- بعضو دا خيال ښكاره كړې دې چې د دې مثال نه مراد دوه معين سړى دى او هغه عمر بن خطاب ﷺ لكه چه اول مړ وو بيا الله ﷻ هغه ژوندې كړو او هغه ته ئى نور وركړو او هغه دانوراخستې د خلقوپه مينځ كښې ګرځى او اوونيلې شو ى دى چه عماربن ياسر ﷺ مراد دې خو چه څوك په تياروكښې دى هغوى ددې نه وتلې نه شى اوهغه ابوجهل يعنى عمروبن هشام دې. او صحيح هم دادى چه آيت عام دې په دې كښې هر مؤمن او كافرداخل دې.اود الله ﷻ قول دې ﴿كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْكٰفِرِيْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ﴾يعنى الله ﷻ كافرانو ته دهغوى اعمال ښكلې جوړوى او ښائى اودا خبره د هغوى د ګمراهئى او جهالت په وجه ده.

جَعَلْنَا	وَكَذٰلِكَ
مقرركړى دى مونږه	اوهم دارنګې
اودغه شان مونږ په هر كلى كښې	......

---

[1])ترمذى كتاب العلم باب ماجاء فى افتراق هذه الامه ٢٦٤٢وهوصحيح. احمد:١٧٦/٢. ابن حبان: ٦١٦٩. حاكم: ٣٠/١ الشريعة للاجرى: ص:١٧٥.

[2]) البقره٢\٢٦٧.

[3]) الملك٦٧\٢٢.

[4]) هود١١\٢٤.

[5]) فاطر٣٥\١٩-٢٣.

فِيْ كُلِّ قَرْيَةٍ أَكٰبِرَ مُجْرِمِيْهَا لِيَمْكُرُوْا فِيْهَا ؕ

په هر کلي کښې| غټان |مجرمان دهغه کلي|دپاره ددې چې مکراودوکې اوکړي|اوپه هغه کلي کښې

غټ مجرمان مقرر کړي دي | ....چې مکر او دهوکې په کښې خوروي ....

وَمَا يَمْكُرُوْنَ إِلَّا بِأَنْفُسِهِمْ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ۝ وَإِذَا

اونه کوی دوکې | مګر |دځانونوخپلوسره| اونه پوهيږي دوئ | اوکله چې|

اودوئ بل چاسره نه بلکه صرف خپلوځانونو سره دهوکه کوي | خودوئ نه پوهيږي | اوکله چې

جَآءَتْهُمْ اٰيَةٌ قَالُوْا لَنْ نُّؤْمِنَ حَتّٰى نُؤْتٰى

راشي دوئ ته| يوآيت |نووائي دوئ|چې هرګزنه منومونږه| تردې پورې| چې راکړې شي مونږ ته

دوئ ته يوه نښه راشي | نودوئ وائي چې مونږ هيڅکله نه منو| ترڅوچې پخپله مونږ ته

مِثْلَ مَآ اُوْتِيَ رُسُلُ اللّٰهِ ؕ اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ

په شان |دهغې |چې ورکړې شوې دې | رسولانو دالله ته| الله |ښه پوهيږي | په هغه ځاني

هغه شان نښې رانکړې شي | لکه څنګه چې الله ﷻ خپلورسولانوته ورکړې دي| الله ﷻ ښه پوهيږي

يَجْعَلُ رِسَالَتَهٗ ؕ سَيُصِيْبُ الَّذِيْنَ اَجْرَمُوْا صَغَارٌ عِنْدَ اللّٰهِ

چې ږدي |پيغمبري خپله |زربه اورسيږي|هغه کسانوته| چې مجرمان دي| سپکوالې| په نز دالله

چې دپيغمبرۍ کارچانه واخلي | کومو کسانو چه جرم کړې دې هغوئ ته به دالله ﷻ دطرفنه ډيرزر

وَعَذَابٌ شَدِيْدٌ بِمَا كَانُوْا يَمْكُرُوْنَ ۝

اوعذاب | سخت | په سبب دهغې| چې وۀ دوئ | چې مکرونه به ئې کول

سخت د ذلت عذاب اورسي | ځکه چې دوئ به ډيرمکرونه کول|

قوله تعالى:: وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَا فِيْ كُلِّ قَرْيَةٍ اَكٰبِرَ مُجْرِمِيْهَا

په هره زمانه کښې ګمراهانومشرانو داسلام خلاف تدبيرونه کړي دي:-الله ﷻ فرمائي اې محمد ﷺ! لکه څنګه چه ستا په وطن کښې لوئ لوئ خلق مجرم اوکافر ثابت شوي دي چه پخپله هم د الله ﷻ د لارې نه بندشوي دي او نورهم د کفر طرف ته راغواړي اوستا په مخالفت او عداوت کښې وړاندې والې کوي دغه شان ستا نه وړاندې رسولانوسره هم دښمني کونکي داسې مالداران او دولت مند خلق وو نو چه بيا هغوي ته کومه سزا ملاؤ شوه نو هغه هم معلومه ده. نواوفرمائيلې شو چه مونږ د هر نبي ﷺ د پاره هم داسې مجرمان دښمنان جوړکړي وو([1]) او فرمائي چه کله مونږ اراده کوو چه يو کلې تباه کړو نود هغوي مالدارانوته توفيق ورکولې کيږي چه هغوي په دغه کلي کښې فساداوکړي اوفسق اوفجور اوکړي([2])مطلب داچه مونږ هغوي ته د تابعدارئي حکم کووخو هغوي مخالفت کوي نو په دې وجه مونږ هغوي هلاك کړو اودا هم وئيلې شوي دي چه مونږ هغوي ته هغه حکم کووکوم چه دهغوي په قسمت کښې ليکلې وي دې دپاره چه هغوي پدې کښې هغه شيطانت اوکړي او فرمائي چه کوم لی ته هم مونږ

[1]) ۲۵الفرقان:۳۱.

[2]) ۱۷الاسرا:۱۶.

خپل ويرونکي ليږلي دي نو دټولونه اول دهغه ځاۍ مالدارانو داسي کړي چه مونږ خو نه منو.او وائي چه مونږ تانه په مالونو او اولاد کښي زيات يو مونږ ته به عذاب نه راکولي کيږي او فرمائي چه دا دولت مند وائي چه مونږ خپل پلاران اونيکونه په دې کارمونډلي دي اومونږ خويه هم د هغوي په لار روان يو([1])

قوله تعالى:-(لِيَمْكُرُوْافِيْهَا)دې کښي دمکرونه څه مراد دې:- دمکرنه دلته مراددادې چه هغوي پخپل بيهوده بکواس باندې خلق ګمراه کوي لکه څنګه چه د حضرت نوحؑ د قوم باره کښي فرمائيلي دي﴿وَمَكَرُوْا مَكْرًاكُبَّارًا﴾اوفرمائي چه افسوس تاسو دغه ظالمان ليدلي وې چه د خپل رب په وړاندې ولاړ وي او خپلو کښي يو بل ته داسي وائي شاګردان خپلو مشرانو ته او تابع خپل متبوعانوته وائي که مونږ چرې ستاد اثر لاندې نه وونو ايمان به مو راوړلي وونو مشران او متبوعان به خپلو شاګردانو او تابعانو ته وائي چه مونږ تاسو د هدايت نه منع کړې وني؟ تاسو خو پخپله ګناهګاران او مجرمان وني او دا چه ستاسو مشوره وه چه مونږ کفراختيارکړو اود اللهﷻ دپاره شريکان جوړکړو.نوخپل خان سره مو مونږهم غرق کړو([2])سفيان رحمه الله فرمائي چه قرآن کښي د مکر نه مراد عمل دې اووني فرمائيل چه چالبازی نه کوي هغوي مګرخپل نفس سره خودا خبره هغوي نه مني.يعنی د دې چالبازئی او د نورو ګمراه کولو بوج به پخپله دهغوي په ذاتونو پريوځی.لکه چه فرمائي دا مشران به د خپلو ګناهونو د بوج سره د نورو د ګناهونو بوج او وزن هم اوچتونکي وی.([3]) او فرمائي چه ګمراه کونکي څنګه برابر بوج اوچتوی او پوهيږی نه چه د نورو ګناهونه به هم هغوي اخلي([4])او فرمائي چه دې خلقو له کله زمونږ څه نښه راشي نو وائي چه مونږ خو به دهغه وخته پورې ايمان نه راوړو چه ترکوم وخته پورې داسي نښې پيش نه کړې لکه څنګه چه وړاندينوپيغمبرانو خودلي وې. هغوي وائي چه رسول الله ﷺ سره فرښتې ولې د دليل په توګه نه وی لکه چه هغوي رسول الله ﷺ ته وحي راوړی. لکه څنګه چه اوفرمائيلې شو چه د کومو خلقو مونږ سره د ملاقات يقين نه وی هغوي وائی چه په مونږ باندې هم فرښتې ولې نه نازليږی يا دا چه مونږ په خپلو سترګو اللهﷻ اووينو.([5])

اود اللهﷻ ارشاد دې ﴿اَللّٰهُ اَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسٰلَتَهٗ﴾يعنی اللهﷻ پيژني چه د رسالت محل څوک جوړول پکار دی او څوك په حقيقت کښي د رسول جوړيدو صلاحيت لري. لکه چه فرمائي هغوي وائي چه دا قرآن د دواړوکلو په يو لوئ سړی باندې ولې نازل نه کړې شو.آيا هغوي داللهﷻ درحمت تقسيم په خپل اختيار کوی([6])﴿قريتين﴾نه مرادمکه او طائف دې.داخبره هغه کمبخت پدې وجه کوی چه نبی کريمﷺ ئې د بغاوت اوحسد په وجه سره دخپل خان نه سپك ګنړلو.لکه چه فرمائي کله داکافران تاته ګوری تاپورې ټوقې اومسخرې کوی اووائی چه ګورئی هغه هم دغه سړې دې چه ستاسومعبودانو پسې خبرې کوی ګرځی سره د دې چه هغه د رحمن ذکر هيرکړې دې.اوفرمائي چه کله هغوي تاته ګوری نوپه ټوقوکښې وائی چه هم دغه دې څوك چه اللهﷻ رسول جوړکړې اوراليږلې دې؟اوفرمائي چه تانه وړاندې هم رسولانو سره دغه شان ټوقې مسخرې کړی دی خوهم دهغوي ټوقومسخروهغوي هلاك کړل.دې بدبختانوته د رسول الله ﷺ د فضل او شرف نسب اعتراف وو اود هغويﷺ د خاندان شرافت او د قبيلې

---

[1]) ٤٣الزخرف:٢٣.
[2]) ٣٤سباء:٣١-٣٢.
[3]) ٢٩العنکبوت:١٣.
[4]) ١٦النحل:٢٥.
[5]) ٢٥الفرقان:٢١.
[6]) ٤٣/الزخرف:٣١.

عزت اودوطن دمکې د بزرګې اعتراف وو.د الله ﷻ ټولوملائکواو مؤمنانود طرف نه په حضورﷺ باندې درود وی.

د هر قل په مخکښې د ابوسفیان اقرار:- تردې چه دا خلق دحضورﷺ د نبی کیدو د اول نه اود هغوی د خو اخلاقومنونکی وو چه هغوی ﷺ ته ئې دامین لقب ورکړې وو اودکافرانود رئیس ابوسفیان پورې د حضورﷺ د رښتیاؤ نه دومره مرعوب وو چه د ملك روم "هرقل" کله دحضورﷺ متعلق اود هغویﷺ د حسب نسب باره کښې تپوس کړې وو نو هغه ونیلې وو چه هغه په مونږ خلقو کښې ډیر شریف النسب دې. بیائې تپوس کړې ووچه دې نه وړاندې هغه چرته دروغژن هم مشهور پاتې ډې نو ابوسفیان ونیلې وو چه هیڅ کله هم نه.(١)غرض دا چه حدیث اوږد دې د کومې نه چه د روم باشاه دا استدلال اوکړوچه هغه د خو صفتونو والا معلومیږی او دا ځیزونه خودهغه د نبوت او صداقت دلیل دې. رسول الله ﷺ فرمائیل چه اللهﷻ دابراهیمﷺ اولاد نه حضرت اسماعیل ﷺمنتخب کړواوبنی اسماعیل نه بنی کنانه او د بنی کنانه نه قریش خوښ کړل اودقریشونه بنی هاشم اود بنی هاشم نه زما انتخاب اوکړو. (٢) د حضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې چه حضرت اوفرمائیل چه د بنیادمو ښه پیړئی یوبل پسې راتله تردې چه هغه ښه پیړئی هم راغله کوم کښې چه زه یم. (٣)

د رسول کریم ﷺ فضیلت:: دحضرت عباسﷺ نه روایت دې چه حضورﷺ په منبرباندې اوختلو او ونې فرمائیل چه اوښایئی زه څوك یم؟خلقو ونیل تاسو د اللهﷻ رسولﷺ یئی. نو حضورﷺ اوفرمائیل چه او زه محمد بن عبدالله بن عبدالمطلب یم. اللهﷻ مخلوقات پیداکړل او زه ئې په خپل ټول مخلوق کښې د ټولونه بهتر پیدا کړم او خلق ئې په دوو ډلوکښې تقسیم کړل او زه ئې د ښه ډلې نه اوګرځولم. او چه کله هغه قبیلې پیدا کړې نو د ټولونه په ښه قبیله کښې ئې زه اوګرځولم. اللهﷻ خاندانونه پیدا کړل او زه ئې د ټولونه بهتر کورنئی کښې پیدا کړم. زه د خاندان په لحاظ په تاسوکښې د ټولو نه ښه یم او د ذات په لحاظ ستاسو ټولونه ښه یم.(٤) رښتیا اوفرمائیل نبی کریمﷺ. د حضرت عائشه صدیقه ﷺ نه روایت دې چه حضورﷺ اوفرمائیل چه حضرت جبرائیل ﷺ ماته اوفرمائیل اې محمدﷺ! په ټوله دنیا کښې مشرق اومغرب ټول ما چاڼ کړل خود محمدﷺ نه زیات ما څوك غوره اونه موندل او ټول مشرق اومغرب مې اولټول خود بنوهاشم غوندې د خاندان په شان فضیلت لرونکې ماته ملاؤ نه شو(٥)د عبدالله بن مسعودﷺ نه روایت دې چه اللهﷻ د ټولو په زړونو نظر واچولو نو د اصحابو زړونه ئې د ټولو نه ښه اوموندل نو هم دوی ئې د نبی وزیران او امدادیان جوړ کړل کوم چه د نبیﷺ سره د دین دپاره جنګ کوی. نو مسلمانان چه څوك ښه ګنړی د اللهﷻ په نیز هغه ښه وی. او څوك چه مسلمانان خراب ګنړی هغه د اللهﷻ په نیز هم خراب وی(٦) حضرت سلمان ﷺ روایت کړې دې چه ماته رسول الله ﷺ اوفرمائیل اې سلمانامسره بغض مه کوه اوخفه مه اوسیږه ګنی نو ته به د خپل دین نه جدا کړې شې.نو ما عرض اوکړو یا رسول اللهﷺ! زه به تاسره څنګه بغض اوکړم او هم ستاسو په ذریعه خو اللهﷻ مونږته هدایت اوکړو نو ونې فرمائیل چه ته عرب قوم سره بغض ساتې نو داداسې ده لکه چه ماسره

(١)صحیح بخاری کتاب بدء الوحی باب کیف کان بدء الوحی الی رسول الله ﷺ:٧،صحیح مسلم: ١٧٧٣.

(٢)صحیح مسلم کتاب الفضائل باب فضل نسب النبیﷺ وتسلیم الحجر علیه قبل النبوة: ٢٢٧٦، ترمذی:٣٦١٠، احمد:١٠٧/٤، مسندابی یعلی:٧٤٨٥، دلائل النبوة: ١٦٦.

(٣) صحیح بخاری کتاب المناقب باب صفه النبیﷺ:٣٥٥٧، مسندابی یعلی: ٦٥٥٣

(٤) احمد:٢١٠/١.

(٥) دلائل النبوة: ١٧٦/١.

(٦) احمد:٣٧٩/١، وسنده حسن، المعجم الکبیر:٨٥٨٣، مجمع الزوائد: ١٧٧/١، مسندالبزار: ١٣٠، مسندالطیالسی: ٢٤٦.

بغض ساتي.(١) روايت دي چه يو سړی حضرت ابن عباس ﷺ جمات ته په داخليدو كښې اوليدو نو چه كله ئې دهغه طرف ته اوكتل نو اوويريدو او تپوس ئې اوكړو دا څوك دي؟ اوخودلې شو چه دا ابن عباس ﷺ د رسول الله ﷺ د تره خوئ دي. نو وئې وئيل چه الله ﷻ د خپل نبوت او رسالت محل ډير ښه پيژنی چه څوك د نبوت مصداق جوړيدي شی

د كفراوګمراهۍ اخر انجام ذلت اوعذاب وی. - اود الله ﷻ قول دي ﴿سَيُصِيبُ الَّذِينَ أَجْرَمُوا صَغَارٌ عِندَ اللَّهِ وَعَذَابٌ شَدِيدٌ﴾ دادرسالت د اتباع نه تكبركونكو اود رسول ﷺ تابعدارئی نه غرور كونكو د پاره سخت وعيد دي. هغه ته به د الله ﷻ په نيزباندې د هميشه سپكاوې اوحقارت نصيب كيږی. دغه شان چه كوم خلق غرور كوی د قيامت په ورځ به دهغې په بدله كښې هغوی ته ذلت ملاويږی. لكه چه فرمائی كوم خلق چه زما د عبادت نه غرور كوی اومخ اړوی هغه به پرمخې دوزخ كښې اوغورزولې شی(٢)او فرمائی چه دهغوی د دې بد عمل په وجه به هغوی ته سخت عذاب وركولې شی ځكه چه مكر په عام توګه پټ وی. مكر وائی په ډيره نرمه توګه دهوكه بازی او مكارئی ته، هغه ته به د دې په بدله كښې د قيامت په ورځ سخت عذاب اوپوره جزاوركولې شی.د الله ﷻ ارشاد دي﴿وَعَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا كَانُوا يَمْكُرُونَ﴾ خو الله ﷻ چاته په عذاب وركولو كښې په چا ظلم نه كوی لكه چه فرمائی﴿يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ﴾يعنی په هغه ورځ به تولې پټې خبرې او ټول مكنونات يعنی پټ شوی څيزونه ښكاره كيږی. په بخاری او مسلم شريف كښې دی چه حضور ﷺ فرمائيلی چه دهرباغی اوغدارد پاره به په قيامت كښې يوه جهنډا وی اوهغه به دده كوناټوسره لګيدلې وی او وئيلې به شی چه دافلانكې خوئ د فلانكی غدار دي(٣)په دې كښې حكمت دا دې چه دا غداری خو پټه وی خلق دې نه خبريږی نه په دې وجه به د قيامت په ورځ علم او جهنډا جوړه شی چه د غدار د غدارئی اعلان به كوی.

فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ | أَنْ يَهْدِيَهُ | يَشْرَحْ | صَدْرَهُ | لِلْإِسْلَامِ | وَمَنْ

پس هغه چاته چې اراده اوكړی الله|چې هدايت اوكړی هغه ته| نوپرانزی |سينه دهغه |دپاره داسلام| او هغه چاته

(حقيقت دادی)چې الله د چا د هدايت اراده اوكړی | نو داسلام تعليم ته دهغه سينه پرانيزی | اوڅوك چې

يُرِدْ | أَنْ يُضِلَّهُ | يَجْعَلْ | صَدْرَهُ | ضَيِّقًا | حَرَجًا

چې اراده اوكړی الله|چې بې لارې كړی هغه لره| نوګرځوی | سينه دهغه | تنګه | بنده

ګمراه كول غواړی نو دهغه سينه دا شان لنډه تنګه كړی(| چې اسلام قبلول ورته داسې ښكار)

كَأَنَّمَا يَصَّعَّدُ | فِي السَّمَاءِ | كَذَٰلِكَ | يَجْعَلُ | اللَّهُ | الرِّجْسَ | عَلَى الَّذِينَ

لكه چې خيژی هغه |په آسمان كښې | دارنګې |مقرروی | الله | پليتی |په هغه كسانو باندې|

لكه چې اسمان ته خيژی | دغه شان الله ﷻ پليتی په هغه كسانو باندې ګرځوی

لَا يُؤْمِنُونَ﴿١٢٥﴾

چې ايمان نه راوړی|

چه ايمان نه راوړی |

---

(١) احمد:٥/٤٤٠، حاكم:٤/٨٦، مسند الطيالسی:٦٥٨.

(٢) غافر:٤٠/٦٠

(٣) صحيح بخاری كتاب الادب باب مايدعی الناس باباٰئهم:٦١٧٨، صحيح مسلم:١٧٣٦، ابن ماجه:٢٨٧٢، ابن حبان:٧٣٤١، بيهقی:٩/١٦٠.

قوله تعالى: فَمَنْ يُرِدِ اللّٰهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ لِلْإِسْلَامِ
دشرح صدرنه څه مراد دي:- الله ﷻ فرمائي چه چاته هغه هدايت كول غواړي نود اسلام د پاره د هغه زړه كولاؤكړي يعنى د اسلام دين اختيارول دهغه دپاره آسان كړي نودا څيز علامت دې د دې خبرې چه دهغه په قسمت كښې خير ليكلې وو لكه چه فرمائي د اسلام د پاره چه د چا زړه كولاويږي نود الله ﷻ د طرف نه دهغه دپاره نور متعين كولې شي([1])اوفرمائي ليكن الله ﷻ ستاسو په زړه كښې د ايمان مينه واچوله چه ستاسو د زړونو د ښائست ذريعه ده. د كفر فسق او عصيان نه ستاسو په زړونوكښې نفرت اچولې دې. هم داسې خلق رشد او هدايت ته رسيدلې دى([2])حضرت ابن عباس ﷺ د دې آيت باره كښې فرمائيلى الله ﷻ توحيد او ايمان قبلولو د پاره د هغه په زړه كښې وسعت وركوى([3]) ابومالك ﷺ او اكثرو ونيلي دى چه هم دغه خبره ډيره ښكاره او ثابته ده. دابوجعفر ﷺ نه روايت دې چه د حضور ﷺ نه تپوس اوكړې شو چه كوم سړې زيرك او دانا دې نو حضور ﷺ اوفرمائيل هغه څوك چه ډير مرګ يادوى او څوك چه د تيولونه زيات د مرګ نه پس حالاتود پاره خپل ځان تيارونكې وى. اود نبيكريم ﷺ نه د دې آيت باره كښې تپوس اوكړې شو. خلقو ونيل چه يا رسول الله ﷺ! شرح صدر څه څيز دې نو ونى فرمائيل يو نور دې چه په زړه كښې اچولې شى په څه سره چه زړه كولاويږي او وسيع كيږي. يعنى په انسان كښې زړه تنګې باقى نه پاتې كيږي. خلقو اوونيل چه مونږ به داڅيز څنګه اوپيژنو چه ده ته شرح صدر حاصل شويده؟ نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه د دې خبرې پته به داسې معلوميږي چه څوك د آخرت د كور طرف ته ډير مائله شوې دې اود دنيا د خبرو نه څومره لرې دې اود مرګ راتلونه اول خپل ځان د مرګ د پاره څومره تيار ساتى.([4])

دسينې دتنګوالى مطلب:: دالله ﷻ ارشاددې ﴿وَمَنْ يُرِدْ أَنْ يُضِلَّهُ يَجْعَلْ صَدْرَهُ ضَيِّقًا حَرَجًا﴾ څوك چه هغه ګمراه كول غواړي دهغه زړه ډير تنګ كړي.دضيق لفظ دضادپه فتح اوياء په سكون سره دې اواكثرخلق د ياء تشديد اوياء په كسرې سره ګرځوى.دادواړه لغتونه ﴿هَيْنٌ﴾او﴿هَيِّنٌ﴾ دې اولفظ ﴿حَرَجًا﴾بعضودحا فتح او راء په كسره سره لوستلې دې او بل قراءت د حاء فتح اود راء فتح سره دې يعنى هغه داسې ګمراه كيږي چه د هغه زړه لړ شان هم د هدايت د پاره نه كولاويږي او په دې كښې ايمان لار نه بيامومى. حضرت عمر ﷺ د يو كليوال نه تپوس اوكړو چه ﴿حرجة﴾ څه څيز دې؟ نو وئى ونيل چه هغه يوه ونه ده اود ونو په مينځ كښې ده نه څوك څاروى څرونكى هغې ته رسيدلې شى نه څه ځناور اونه څه بل څيز. نو حضرت عمر ﷺ اوفرمائيل چه دمنافقانو زړه هم داسې وى چه د خير د خبرې د هغې ته هډو رسيدل نه شى كيدلې. ابن عباس ﷺ فرمائي الله ﷻ دهغه په زړه باندې اسلام تنګوى ځكه چه اسلام يو وسيع څيز دې او كافر زړه تنګ وى څنګه به هغې كښې ځائ شى. ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ يعنى د دين د قبلولو نه پس ستا په زړه كښې هيڅ تنګى باقى نه شى پاتې كيدې او الله ﷻ ستاسو په دين كښې هيڅ تنګى نه ده كيخودې. خو د منافق زړه په شك كښې اخته وى. د ﴿لااله الاالله﴾ اقرار اودخپل زړه د تنګى په سبب هغه هډو كولې نه شى. ايمان راوړل په هغه باندې دومره سخت وى لكه چه چا ته په آسمان باندې ختل سخت وى. لكه څنګه چه بنيادم آسمان ته نه شى ختلې دغه شان دتوحيد عقيده دهغه په زړه كښې ځائ كيدې نه شى.اوزاعى ﷺ وائى د چا زړه چه الله ﷻ تنګ جوړ كړې وى هغه څنګه اسلام

---

[1]) ۳۹الزمر:۲۲.
[2]) ۴۹الحجرات:۷.
[3]) الدرالمنثور:۳/۳۵۶.
[4]) الطبرى:۱۲/۱۰۰، الاسماء والصفات:۱/۲۵۷.

راوړلې شي. دايو مثال دې چه د كافر دزړه متعلق نې ونيلې دې چه ايمان د هغه زړه ته ورختل دومره گران دى لكه چه څوك آسمان ته او خيژى اوپه آسمان باندې ختل ممكن نه دى دغه شان د دې كافر ايمان راوړل ممكن نه دى. بيا ارشاد كيږى څنگه چه دهغه زړه تنگ كړې شو دغه شان شيطان الله ﷻ په هغه باندې مسلط كوى او د الله ﷻ د لارې نه هغه اړوى.ابن عباس ﷺ فرمائى ﴿رجس﴾ معنى شيطان او هر هغه څيز په كوم كښې چه څه خير نه وى او عذاب وى.

وَهٰذَا	صِرَاطُ	رَبِّكَ	مُسْتَقِيْمًا	قَدْ	فَصَّلْنَا
اودا	لاره	درب ستاده	نيغه	په تحقيق سره	واضحه بيان كړى دى مونږ

دا ستا د رب خودلې شوې نيغه لاره ده | بيشكه مونږ نصيحت قبلونكو خلقو ته

الْاٰيٰتِ	لِقَوْمٍ	يَّذَّكَّرُوْنَ۝	لَهُمْ	دَارُ السَّلٰمِ	عِنْدَ رَبِّهِمْ
آيتونه	دپاره دهغه قوم	چې نصيحت قبلوى	دې دهغوئ دپاره	كوردسلامتيا	په نزدرب دهغوئ

خپلې نښې په تفصيل سره بيان كړى دى | دوئ دپاره د خپل رب سره د سلامتيا كور (جنت) دې

وَهُوَ	وَلِيُّهُمْ	بِمَا	كَانُوْا	يَعْمَلُوْنَ۝
اوهغه	دوست دهغوئ دې	په سبب دهغې عمل	چې وؤ هغوئ	چې كوؤ به ئې

اوددوى د نيک عمل په وجه الله ﷻ ددوئ ملگرې دې |..

قوله تعالى:: لَهُمْ دَارُ السَّلٰمِ

قرآن پاک صراط مستقيم اوجنت دسلامتئى كوردې:- الله ﷻ چه كله نې ددې گمراهانو ذكراوكړونو اوس د دين او هدايت شرف ښائى او فرمائى ستاسود رب لاردغه نيغه لارده. ﴿مستقيما﴾ بنابرحال منصوب دې. يعنى دا دين اې محمد ﷺ! چه مونږ تاته دركړېدې دا د دې وحى په ذريعه دې كوم ته چه قرآن وائى اوهم دغه صراط مستقيم دې.لكه چه حضرت علي ﷺ دقرآن په تعريف كښې فرمائى هغه صراط مستقيم دې حبل الله المتين دې، ذكر حكيم دې.[1] او مونږ د قرآن آياتونه ډير په تفصيل اووضاحت سره پيش كړې دې اودې نه هغه خلق فائده اوچتولې شى چاته چه عقل او فراست حاصل وى چه د الله ﷻ اؤ دهغه د رسول ﷺ په خبروكښې نيازمندانه غوراوفكر كوى اود پوهيدلو كوشش كوى. د هغوى د پاره د قيامت په ورځ جنت دارالسلام دې. جنت ته د دارالسلام نوم په دې وجه وركړې شو لكه څنگه چه د سلامتئى په لار دلته روان دى د قيامت په ورځ به هم د سلامتئى كور هغوى ته ملاويږى. الله ﷻ د هغوئ حافظ ناصر او مويد دې خكه چه هغوى به نيک عمل كولو.

وَيَوْمَ	يَحْشُرُهُمْ	جَمِيْعًا	يٰمَعْشَرَ	الْجِنِّ	قَدِ	اسْتَكْثَرْتُمْ
چې جمع به كړى دا خلق	تول	چې اے ډلې	دپيريانو	په تحقيق سره	ډير بې لارې كړى دى تاسو	

الله تول مخلوق راجمع كړى | (نوپيريانوته به اووائى) چې ائې دپيريانوډلې تاسو خو د انسانانو ډير خلق گمراه كړى وو

مِّنَ الْاِنْسِ	وَقَالَ	اَوْلِيٰٓؤُهُمْ	مِّنَ الْاِنْسِ	رَبَّنَا	اسْتَمْتَعَ	بَعْضُنَا بِبَعْضٍ
دانسانونه	اواوبه وائى	دوستان دهغوئ	دانسانونه	اے ربه زمونږه	فائده واغستله	څينوزمونږ څينونورو باندې

اوپه انسانانو كښې چې څوک دپيريانوملگرى وى | هغوئ ته به اووائى ائې زمونږ ربه مونږ ديويل نه ښه فائدې اخستى وې

[1]) ترمذى كتاب فضائل القرآن باب ماجاء فى فضل القرآن:۲۹۰۶، دارمى:۴۳۵/۲.

وَبَلَغۡنَآ اَجَلَنَا الَّذِيٓ اَجَّلۡتَ لَنَا ؕ قَالَ النَّارُ

اواورسیدو مونږه | نیتې زمونږ ته | هغه | چې مقرر کړې وه تا | دپاره زمونږه | اوبه وائی (الله) | اور

اوس خوهغه نیتې ته راورسیدو چې تازمونږ دپاره مقرر کړې وه | الله ﷻ به ورته اووائی چې ځئ

مَثۡوٰىكُمۡ خٰلِدِيۡنَ فِيۡهَآ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ؕ اِنَّ

ځائې دې ستاسو | همیشه به اوسئ (تاسو) | په هغې کښې | مگر | هغه | چې اوغواړي الله | بیشکه

ستاسودټولوځائې دوزخ دې | همیشه په هغې کښې اوسیږئ | مگرهغه چې د الله ﷻ خوښ شي (نومعاف به کړي)

رَبَّكَ حَكِيۡمٌ عَلِيۡمٌ ﴿۱۲۸﴾

رب ستا | دحکمت خاوند دې | اوپوهه دې |

بیشکه ستارب دحکمتونو خاوند اوپوهه دې |

قوله تعالى: رَبَّنَا اسۡتَمۡتَعَ بَعۡضُنَا بِبَعۡضٍ

دانسان اوپیرې دیوبل نه فائده اوچتول اودهغې انجام:- ارشاد دې چه اې محمد ﷺ! هغه ورځ یاده کړه چه کله الله ﷻ دهغه پیریانواو شیطانانو اود هغوی انساني اولیاؤ د کومو چه دوی په دنیاکښې عبادت کولو اوهم هغوی سره ئې پناه اخستله اود دنیا دتمتعاتوپاره کښې یوبل ته وحی لیږلې دا ټول به راجمع کړي اوهغوی ته به اوفرمائي چه اې د پیریانو او شیطانانوډلې تاسو انسانان ډیر اوغولول. لکه چه فرمائي اې بنیادمو! ما تاسو نه وعده نه وه اخستې چه دشیطان عبادت مه کوئې ځکه چه هغه ستاسو سخت دښمن دې او زما عبادت کوئې هم دغه صراط مستقیم دې.اې خلقو! تاسو کښې ډیرې لوئ ډلې دې شیطانانوګمراه کړې دی،آیا اوس به هم تاسوته عقل نه راځي([1])اودهغوی انساني دوستان به وائي اې ربه! بې شکه ستا خبره صحیح ده. مونږ کښې هریو دبل نه نفع حاصلوله. حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائي چه دا نفع وه چه شیطان به حکم ورکولو او دې نادان انسان به عمل کولو. ابن جریج رحمه الله وائي چه د جهالت په زمانه کښې به یو سړي سفرکولو او په یوه وادئی کښې به چرته غلط شو نو وئیل به ئې چه د دې وادئی د ټولونه د لوئ پیرې پناه اخلم دا به وه د دې خلقو نفع. نو د قیامت په ورځ به هم د دې عذرپیش کوی.اود پیریانود انسانانونه فائده اوچتول دادې چه انسان به دهغوی تعظیم کولواود هغوی نه به ئې امداد غوښتلواود انسانانو نه به هغوی ته عزت ملاویدلو نو هغوی به وئیل چه مونږ د پیریانو اوانسانانو سرداران یو او تا چه زمونږ دپاره کوم وخت ګرځولې وو هغه وعدې ته مونږ اورسیدلو د دې نه مراد مرګ دې

د الا ماشاء الله مطلب-نو الله ﷻ به اوفرمائي اوس دوزخ ستاسو اوستاسو د دوستانو ځائې دې په کوم کښې چه به تاسو د همیشه د پاره یئې.بیا چه الله ﷻ څه غواړي کوی به. بعضې وائي چه د استثناء معنی برزخ طرف ته د رجوع کولوده. او بعضې وائي چه داموده د دنیاطرف ته رد دې او بعضو هغه خبرې کړې د کومې بیان چه به په سورة هود کښې راځي. کوم ځائې چه الله ﷻ فرمائيلي چه هغوی به په دوزخ کښې دهمیشه د پاره وی ترکومې چه زمکه او آسمان وی. اوکه دې نه علاوه څه بل څه اوغواړي نودهغه مرضی ده او هغه خو چه کومه اراده کوی خپله اراده په عمل کښې د راوستلو حق لری([2])د دې آیت تفسیر په دې آیت سره کیږی چه دوزخ ستاسو ځائې دې په کوم کښې چه به د همیشه د پاره یئې

[1]) ۳۶یسین: ۶۲-۶۳.
[2]) ۶الانعام: ۱۰۷.

مګر هغه چه څه اللهﷻ اوغواړي. دا یوداسې ایت دې چه چاته هم دا سزاوار نه دې که د اللهﷻ د مخلوق باره کښې په اللهﷻ باندې څه حکم اولګوي او څوك جنتي یا دوزخي اوګرځوي.

وَكَذٰلِكَ	نُوَلِّيْ	بَعْضَ الظّٰلِمِيْنَ	بَعْضًا	بِمَا كَانُوْا	يَكْسِبُوْنَ
اوهمدارنګې	دوستان به کړو مونږ	ځینې ظالمان په ځینو	په سبب د هغې کارونو	چې وو هغوئ	چې کول به ئې
اودغه شان به مونږ بعضې ظالمان د بعضې نوروسره دخپلوعملونو په وجه ملګری کړو					

قوله تعالی:: وَكَذٰلِكَ نُوَلِّيْ بَعْضَ الظّٰلِمِيْنَ بَعْضًا

ظالم د ظالمانواو مؤمن دمؤمنانودوست دې: اللهﷻ خلقوته چه څوك یو شان اعمال لري په خپل مینځ کښې دوستان جوړوي. نومؤمن دوست دې دمؤ من که هغه هرځائې کښې وی اوهرڅنګه وی.اوکافر دوست دې دکافر که هغه هرچرته وی اود هرذات اونسب والاوی. ایمان د خواهشاتو او ښکاراؤ څیزونو نوم نه دې.مالك بن دینار رحمه الله ونیلې دی چه ماپه زبورکښې لوستلی دی چه اللهﷻ فرمائي چه زه به دمنافقانو بدله هم د منافقانوپه ذریعه اخلم او بیا دهغې نه پس دټولو منافقانونه اودا په قرآن کښې هم دی. د اللهﷻ ارشاد دې چه مونږ دغه شان یو ظالم د بل ظالم دوست جوړوو یعنې د پیریانو ظالمان د انسانانو ظالمانو دوستان جوړوو.اوچه څوك دالله‌ﷻ دذکر نه غافل شي نومونږپه هغه باندې یو شیطان مقرر کړو او هغه همیشه د پاره هغه سره وی.[1]

د ابن مسعودرضی الله عنه نه په یو مرفوع حدیث کښې روایت دې چا چه د ظالم امداد اوکړو نو هم هغه مونږ په هغه باندې مسلط کوو[2]داحدیث غریب دې. یو شاعر ونیلی دی چه یو لاس داسې نشته چه د هغه د پاسه د اللهﷻ لاس نه وی او څوك ظالم داسې نشته چه د هغه بل ظالم سره معامله نه وی.د آیت مبارك معنی دا شوه چه څنګه مونږه د دې نقصان موندونکو انسانانو دوستان هغوی غولونکی پیریان شیطانان جوړکړل دغه شان د ظالمانونه بعضې د بعضو دوست جوړوو او بعضې په بعضو باندې هلاك کوو او مونږ دهغوی د ظلم سرکشئ او بغاوت بدله د بعضو نه بعضوله ورکوو.

يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ	وَالْاِنْسِ	اَلَمْ يَاْتِكُمْ	رُسُلٌ	مِّنْكُمْ	يَقُصُّوْنَ
اے ډلې دپیریانو	اودانسانانو	ایا نهٔ وو راغلی تاسو ته	رسولان	ستاسو نه	چې لوستل
انې د انسانانو او پیریانو ډلو! آیاتاسو ته ستاسو نه پیغمبران نه وو راغلی .... بیانول به ئې					

عَلَيْكُمْ	اٰيٰتِيْ	وَيُنْذِرُوْنَكُمْ	لِقَآءَ	يَوْمِكُمْ	هٰذَا	قَالُوْا
به ئې زما ایتونه درته	اوبیرولې	ئې تاسو	دملاقاته	دورځې ستاسونه	چې داده	نواوبه وائې هغوئ
په تاسوباندې	ایتونه زما	اوتاسو به ئې د نن ورځې دملاقات نه یرولې				هغوئ به اووائی

شَهِدْنَا	عَلٰٓى اَنْفُسِنَا	وَغَرَّتْهُمُ	الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا
ګواهي کوؤ مونږه	په خانونو خپلو باندې	اوبه دوکه کښې اچولی دی دوئ لره	ژوند ددنیا
چې مونږ په خپلوخانونوګواهي کوو| نن ورځ خودوئ ددنیاژوندپه دهوکه کښې اچولی دی			

[1]) ٤٣ الزخرف:٣٦.

[2]) تاریخ دمشق الابن عساکر:٣/٣٦

وَشَهِدُوْا	عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ	اَنَّهُمْ	كَانُوْا	كٰفِرِيْنَ۝
اوګواهي به اوکړي هغوی	په خانونوخپلوباندې	چې بیشکه هغوی	وو	کافران

خو په دغه ورځ به په خپلو خانونو پخپله ګواهي کوي چې دوی کافران وو

قوله تعالی:: يٰمَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ اَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِّنْكُمْ

دپیریانوپیغمبری نه ده راغلې:-دقیامت په ورځ به کافران د کفر اقرار کوي. الله ﷻ دلته کافرانو پیریانو اوانسانانو له تنبیه ورکوي چه مونږ به دقیامت په ورځ دهغوی نه تپوس کووچه آیازمونږ رسولانو تاسو سره د نبوت حق اداکړې وو. دا د تپوس طریقه ده چه دخپلې خبرې ثابتولود پاره اختیارولې شي. یعنی اې پیریانواوانسانانوتاسوکښې رسول نه ووراغلې.رسولان صرف په انسانانوکښې پیداشوی پیریانو کښې نه دي. ابن عباس ﷺ فرمائي چه رسول صرف په بنیادموکښې وي او په پیریانو کښې صرف ویرونکی وي چه د الله ﷻ د عذاب نه ویرول کوي. د ابن مزاحم خیال دې چه په پیریانوکښې هم رسول وي اوپه خپله دعوی کښې هم د دې آیت نه دلیل راوړي. خوپه دې خبره غور پکاردې ځکه چه دا څه یقیني خبره نه ده که چرته هم په یو آیت کښې د دې څیز صراحت نشته د زیات نه زیات احتمال دې چه عدم تصریح آیت رباني نه دا دلیل دې چه فرمائي ﴿مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيٰنِ۝ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَّا يَبْغِيٰنِ۝ فَبِاَيِّ اٰلَآءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبٰنِ۝﴾ بیا فرمائي ﴿يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ۝﴾ او ښکاره خبره ده چه لؤ لؤ اومرجان په ترېخ سمندرکښې دننه وي په خوږ سمندرکښې نه وي. لکه څنګه چه لؤ لؤ او مرجان خوږ او ترېخ دواړو سمندرونوطرف ته منسوب کړو بالکل هم دغه شان نې رسولان دواړوانسانانو او پیریانو کښې شمیر کړل. ابن جریر ﷫ هم بالکل دغه جواب ورکړې دې. اود دې خبرې دلیل چه رسول صرف په انسانانوکښې وي د الله ﷻ دا قول دې. ﴿اِنَّآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ كَمَآ اَوْحَيْنَآ اِلٰى نُوْحٍ وَّالنَّبِيّٖنَ مِنْ بَعْدِهٖ﴾ الی قوله ﴿رُسُلًا مُّبَشِّرِيْنَ وَمُنْذِرِيْنَ لِئَلَّا يَكُوْنَ لِلنَّاسِ عَلَى اللّٰهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ﴾ اودابراهیم ﷺ د ذکر سره متعلق د الله ﷻ ارشاد ﴿وَجَعَلْنَا فِيْ ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتٰبَ﴾ نو دابراهیم ﷺ نه پس مونږ نبوت اوکتاب دهغه اولاد کښې وګرځولو اوڅوك هم ددې خبرې قائل نه دی چه د حضرت ابراهیم ﷺ نه وړاندې نبوت په پیریانوکښې وو اود هغوی د مبعوث کیدونه پس منقطع شو. غرض دا چه په پیریانوکښې د نبوت ثبوت نه د ابراهیم ﷺ نه وړاندې ثابت دې او نه د هغه نه پس. اوفرمائي چه تانه اول مونږ کوم رسولان لیږلي وو هغوی هم خوراك کولو او په بازار کښې هم ګرځیدل راګرځیدل هم. او فرمائي چه تانه وړاندې مونږ څومره رسولان لیږلي وو هغوی هم د دغه خلقو وطن دار وو [1]

پیریان په باب رسالت کښې د انسان تابع دی::او معلوم دی چه پیریان په دې باب رسالت کښې د انسان تابعدار دی اود دې د پاره د پیریانو متعلق خبر ورکولو سره ارشاد دې چه د پیریانو یوه ډله مونږ ستا طرف ته راوګرځوله چه هغوی قرآن اوري او کله په مجلس کښې حاضر وی نو وائي چه چپ شئ چه واورو او چه کله قرآن ختم شي نو خپل قوم طرف ته لاړشي او د الله ﷻ نه هغوی اوویروی. او وائي چه اې قومه مونږ یو کتاب اوریدلې چه د موسی ﷺ نه پس نازل شوې او چه د توریت تصدیق کوي او د حق خبرو اوصراط مستقیم طرف ته هدایت کوي. اې خلقو د الله ﷻ طرف ته رابلونکی ته لبیك اووائئ په هغه باندې ایمان راوړئ الله ﷻ به ستاسو ګناهونه معاف کړي او د سخت عذاب نه به تاسو له خلاصې درکړي. اوکه چا د الله ﷻ داعي ته لبیك اونه وئیل اوکافرپاتې شو نو هغه به الله ﷻ څه عاجز نه کړې شي اود الله ﷻ نه علاوه بل هیڅ څوك دهغه ولی نه شي کیدې. داسې خلق به په لویه

---
[1] ۱۲یوسف: ۱۰۹.

گمراهئ کښي وي([1]) د ترمذي ﷫ حدیث دی چه حضور ﷺ د سورت رحمن تلاوت اوفرمائیلو او په دې کښې دا آیت اولوستلو ﴿سَنَفۡرُغُ لَكُمۡ اَيُّهَ الثَّقَلٰنِ﴾ او ونې فرمائیل چه اې دانسانانو اوپیریانو ډلې آیا تاسو ته د الله ﷻ رسول نه وو راغلې چه زما آیاتونه به نې تاسو ته لوستل او اورول اود نن ورځې د ملاقات نه نې تاسو خبر کړې وني نو هغوی به وائی چه مونږ اقرار کوو چه ستا رسولانو خپل تبلیغ مونږ ته رسولې او مونږ نې ستا د ملاقات نه ویرولې وو او دائی هم خودلې وو چه دا د نن ورځ به خامخا راځی. او فرمائی د دنیا ژوند هغوی په دهوکه کښې اخته کړې وو. هغوی د دنیا په ژوند کښې د افراط او تفریط یعنې په کمی زیاتی کښې اخته شوې وو اود رسولانو تکذیب او د معجزاتو مخالف باندې هلاك شو خکه چه د دنیا ژوند عیش او عشرت زیب او زینت او شهوتونو کښې راګیرشوی وو او دقیامت په ورځ به هغوی پخپله پخپلونفسونو باندې ګواهی ورکوی چه مونږ انکاریان یعنی کافر وو.

ذٰلِكَ	اَنۡ لَّمۡ يَكُنۡ	رَّبُّكَ مُهۡلِكَ	الۡقُرٰى	بِظُلۡمٍ
داګواهی خکه اخلی چی ثابته شی	چی نه دې	رب ستا هلاکونکی	دکلو	په ظلم سره

دا خکه (چې معلومه شی) چې ستا رب د کلی خلق په ظلم سره نه هلاکوی په داسې حال کښې چه

وَّاَهۡلُهَا	غٰفِلُوۡنَ ﴿۱۳۱﴾	وَلِكُلٍّ	دَرَجٰتٌ	مِّمَّا
اوحال دا چی اوسیدونکی	دهغې ناخبره وي	اوهر یولره	درجي دی	دهغه عمل نه

د هغې اوسیدونکی غافل وی | ....اوهر چا ته به دخپل عمل مطابق درجی

عَمِلُوۡا ؕ	وَمَا	رَبُّكَ	بِغَافِلٍ	عَمَّا	يَعۡمَلُوۡنَ ﴿۱۳۲﴾
چی کړی وی هغوی	اونه دې	رب ستا	ناخبره	دهغه عمل نه	چی کوی نې هغوی

ورکولې شی | اوستارب ددوی دعملونونه بې خبره نه دې |

قوله تعالی: ذٰلِكَ اَنۡ لَّمۡ يَكُنۡ رَّبُّكَ مُهۡلِكَ الۡقُرٰى

په یو ځای باندې عذاب د اتمام حجت نه پس راځی:- الله ﷻ فرمائی چه داسې نه کیږی چه ستا رب کلی هلاك کړی او په ظلم باندې هلاك کړی په داسې حالت کښې چه هغه خلق بالکل په غفلت کښې وی. نه بلکه رسولان مواولیږل او کتابونه مو نازل کړل اود پیریانو او انسانانو عذرونه موختم کړل دې د پاره چه څوك په ظلم سره اونه نیولې شی اوهغه ته د توحید دعوت نه وی رسیدلې. مونږ د خلقو هیڅ عذر باقی پرینخودو اوکه مونږ په قومونو باندې عذاب لیږلې هم دې نو د رسولانولیږلو نه پس او دحجت د پوره کولو نه پس لکه چه فرمائی چه یو کلې داسې نه دې چرته چه مونږ څوك ویرونکې رسول د خپل طرف ته نه وی لیږلې. اوفرمائی چه په هر قوم کښې خپل رسول لیږلی دی چه هم دالله ﷻ عبادت کوئی اود شیطان نه بچ شئی لکه چه فرمائی مونږ کله هم په چا باندې عذاب نازلونکې نه یوترکومې چه هغوی ته رسول اونه لیږو([2]) اوفرمائی چه کله په دوزخ کښې خلق ورغوفه کړې شی نودهغې مقررې فرښتې به تپوس کوی چه آیا څوك د الله ﷻ ویرونکې تاسوله نه وو راغلې؟ هغوی به وائی چه او ضرور راغلې وو خومونږ هغوی دروغ ګڼرلې وو([3]) ددې موضوع متعلق ډیر آیاتونه دی.

---

[1]) ٤٦ الاحقاف: ۲۹، ۳۲.

[2]) ۱۷الاسراء: ۱۵.

[3]) ٦٧ الملك: ۸-۹.

په ظُلم کښې دوه احتماله::امام ابوجعفر رحمه الله فرمائی چه داللهﷻ قول دې ﴿بِظُلْمٍ﴾ ددوو وجودو احتمال لری.یو خوداچه داخبره په دې وجه ده چه داللهﷻ داطریقه نه ده چه یو قوم دهغوی د شرك په وجه داسې هلاك کړی چه هغوی ته د خپل شرك خبر هم نه وی یعنی هغه په عذاب ورکولو کښې کله هم تیزی نه کوی ترکومې پورې چه هغوی ته رسول اونه لیږی چه په عذاب باندې خبر کړی اود اللهﷻ حجت پوره کړی اودآخرت د عذاب دورخې نه نی اونه ویروی.که هغه څوك په غفلت کښې رانیول نوونیل به نی چه مونږ له خوڅوك بشیر اونذیر نه وو راغلې([1])اودونمه وجه داچه اللهﷻ فرمائی چه هغه دوی بغیر د خبرولونه اود رسولانو اوآیاتونوسره دنصیحت کولونه بغیر هلاك کوی نه ګنی نوپه هغه باندې به ظلم کول لازم راتلل او اللهﷻ خوپخپلو بندیګانوباندې ظلم نه کوی.دې نه پس ابوجعفر رحمه الله هم رومبنی وجهې ته ترجیح ورکوی او په دې کښې هیڅ شك نشته چه هم دغه وجه قوی او غوره ده. والله اعلم.

درجې په قدر د عملونو دی:-د اللهﷻ ارشاد دې﴿وَلِكُلٍّ دَرَجٰتٌ مِّمَّا عَمِلُوْا﴾ یعنی دهرنیك او بدعمل کونکی دعمل په لحاظ ډیرې مرتبې اومنزلونه دی چه د چا څنګه عمل دې دهغې نتیجې پورې هغه رسوی. که عمل دخیر وی نو نتیجه د خیر پورې او که عمل بد وی نو نتیجه د بدې پورې. او دا هم احتمال دې چه دا مطلب وی چه ددې کافرانو پیریانو او انسانانو ډیرې درجې دی اود هرکافر دپاره دهغه د حسب او ګناه درجې اومنازل دی.لکه چه فرمائی دهریو دپاره دوه چنده او درې چنده عذاب دې اوفرمائی چه کومو خلقو کفر اوکړو اود اللهﷻ د لارې مستقیم طرف ته نور راتلونکی خلق نی منع کړل مونږ به په عذاب باندې عذاب د هغوی دپاره زیاتوو. خکه چه هغوی پخپله هم کفر کولو او خلق نی هم د کفر په لار راوستل اوفساد به ئی خوررولو.او اللهﷻ خو دعمل کونکی د عمل نه غافل نه دې. دا خلق د اللهﷻ په علم کښې دی کله چه دوی د هغه طرف ته واپس کیږی نو دوی به سزا سره مخ کیږی.([2])

<table>
<tr><td>وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ   ذُوالرَّحْمَةِ ؕ   اِنْ يَّشَاْ   يُذْهِبْكُمْ   وَيَسْتَخْلِفْ</td></tr>
<tr><td>اورب ستا بې نیازدې|خاوند درحمت دې|که هغه غواړی |نولرې به کړی تاسو| اوخلیفه ګان به کړی |</td></tr>
<tr><td>اوبیشکه ستارب بې پرواه دې اودرحمتونو خاوند دې |که هغه اوغواړی نوتاسوبه فناکړی |او ستاسونه</td></tr>
<tr><td>مِنْۢ بَعْدِكُمْ   مَّا   يَشَآءُ   كَمَآ اَنْشَاَكُمْ   مِّنْ ذُرِّيَّةِ</td></tr>
<tr><td>روستوستاسونه |هغه څوك|چی غواړی هغه|لکه څنګه چی هغه پیداکړی یئ تاسو| داولاده |</td></tr>
<tr><td>پس چې څوک خوښوی هغوئ به ستاسو په ځائې راولی | لکه څنګه چې نې تاسو د بل</td></tr>
<tr><td>قَوْمٍ اٰخَرِيْنَ ؕ﴿۱۳۳﴾   اِنَّ   مَا تُوْعَدُوْنَ   لَاٰتٍ ۙ</td></tr>
<tr><td>دقوم | بل نه | بیشکه |هغه څیز چی ستاسوسره ئې وعده کیږی |خامخاراتلونکې دې|</td></tr>
<tr><td>قوم دنسل نه پیداکړی یئ | تاسوسره چې د کوم څیزوعده شوې ده هغه یقینی طور راتلونکې دې</td></tr>
<tr><td>وَّمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ﴿۱۳۴﴾   قُلْ   يٰقَوْمِ   اعْمَلُوْا   عَلٰى مَكَانَتِكُمْ</td></tr>
<tr><td>اونهٔ یئ تاسو| عاجزه کونکی | اووایه | اے قومه زما| عمل کوئ تاسو| په ځائې خپل باندې</td></tr>
<tr><td>اوتاسو الله ﷻ نشئ عاجز کولئ | اووایه چې انې زما قومه ! پخپله طریقه عمل کوئ</td></tr>
</table>

---

[1] ٥ المائده: ١٩.

[2] ١٦ النحل: ٨٨.

تَكُوْنُ	مَنْ	تَعْلَمُوْنَ	فَسَوْفَ	عَامِلٌ	اِنِّيْ
چې وي به	چې څوك دي	معلوم شي تاسو ته	نو ډيرزر به	عمل كونكې يم	بيشكه زه هم

اوزه هم پخپله طريقه عمل كوم | زر به درته معلومه شي چې د چا دپاره به

الظّٰلِمُوْنَ	لَا يُفْلِحُ	اِنَّهٗ	الدَّارِ	عَاقِبَةُ	لَهٗ
ظالمان	چې نشي موندلې خلاصي	بيشكه شان دادي	داخرت	انجام	هغه لره

ښه انجام د اخرت وي|......... بيشكه چې كوم خلق ظالمان دي هغوئ هيچرې خلاصي نشي موندې

قوله تعالى: وَرَبُّكَ الْغَنِيُّ

الله ﷻ دټول مخلوق نه بې نيازه دې:- ارشاد دې اې محمد ﷺ استا رب دټول مخلوق نه د ټولو وجوهاتو نه غنى دې په ټولوحالاتوكښې ټول دهغه محتاج دى.دې نه علاوه هغه رحيم اوكريم هم دې لكه چه فرمائى ﴿اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ﴾ كه ته دهغه د اوامرو او نواهي مخالفت اوكړې نوكه هغه اوغواړى نو تابه هلاك اوتباه بربادكړى او بيا چه كوم قوم غواړى ستاسو په ځائ به ئې آباد كړى دې د پاره چه دا دوئم قوم دهغه حكم منونكې شى.لكه څنګه چه الله ﷻ تاسو د يو بل قوم د اولاد نه پيداكړې. هغه په دې خبره باندې قادر دې اوهغه ته دا كار آسان دې لكه څنګه چه هغه اولنى قرون هلاك كړل او بيا ئې روستونى قومونه راوستل او آباد ئې كړل. دغه شان دا قوم تباه كول او بل قوم راوستلو باندې قادر دې([1])اوفرمائى اې خلقو تاسو د الله ﷻ محتاج يئى دهغه فقيران يئى غنى اوحميد صرف الله ﷻ دې كه هغه غواړى نو تاسو به فناكړى او يوبل مخلوق به پيداكړى او دا په الله ﷻ باندې ګران نه دى. ([2])الله ﷻ فرمائى كه تاسو دهغه نه مخ اړوئى نو ستاسو په ځائ به نور قومونه بدل كړى او بيا به ستاسو ذكر هم باقى پاتې نه شى.ابان بن عثمان د دې آيت متعلق ليكى چه ذريت يعنى اولاد اصل ته هم وائى او ذريت نسل ته هم وائى

الله ﷻ لره څوك هم نشى عاجزكولې:- اوداالله ﷻ ارشاد ﴿اِنَّ مَا تُوْعَدُوْنَ لَاٰتٍ وَّمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ﴾ يعنى اې محمد ﷺ! هغوى ته خبرورکړه چه دامرمعاد سره متعلق دكومې خبرې هغوى سره وعده كړې ده هغه به خامخا كيږى.تاسو الله ﷻ عاجز كولې نه شې هغه خو په دې خبره باندې قادر دې چه تاسو بيا راژوندى كړى كه تاسو خاوړې شوې ولې نه ئې او ستاسو هډوكى سخاشوې ولې نه وى. نبى كريم ﷺ فرمائى اې بنيادمه!كه ته پوهه لرې نو خپل ځان په مړوكښې شميركړه. په الله ﷻ قسم د كومې خبرې چه تاسو سره وعده كړې ده هغه خبره خو به كيږى. تاسو په دې غالب راتلې نه شئ اودې نه بچ كيدې نه شئى.([3])

اخرى فتح او غلبه به د مسلمانانو وى:- بيائى فرمائى چه اې خلقو! تاسو په خپل ځائ عمل كوئى او زه پخپل ځائ كوم او دا خبره به تاسو ډير زر د نزدې نه اووينئى.دا ډير سخت وعيد او زبردست تهديد دې.يعنى كه ګمان كوئى چه تاسو په صحيح لار ئې نو هم په دغه څئى او زه هم په خپله خوښه او لار ځم .لكه چه فرمائى ايمان نه راوړونكوته اووايه چه تاسو هم خپله كوئى او زه هم خپله كوم. تاسو هم زما انتظاركوئى اوزه هم ستاسو انتظاركوم([4]) نزدې به تاسو ته معلومه شى چه د عاقبت ښيكړه د چا د پاره ده. ياد ساتئى ظالمان به چرې هم خلاصې نه بيامومى.الله ﷻ خپل رسول ﷺ سره كړې وعده پوره

---

[1]) ٤ النساء: ١٣٣.

[2]) ١٤ابراهيم: ١٥-١٦.

[3]) شعب الايمان: ٤ ١٠٥٦، حليه الاولياء: ٦/٩١، قصر الامل لابن ابى الدنيا: ١/٢/١.

[4]) ١١هود: ١٢١.

کړه دهغه دپاره ئې بې شمیره ښارونه فتحه کړل هغه ئې په ملکونوباندې قابض او متصرف جوړ کړواو مخالفت کونکې ئې سرد لاندې راګذار کړل. مکه ئې د نبی کریم ﷺ د پاره فتحه کړه او په ټولو مکې والاباندې ئې هغه غالب کړو اوپه ټول جزیره عرب باندې ئې دهغه حکم نافذ کړو او دغه شان په یمن اوبحرین کښې هم. اوپخپله هم دهغه په ژوندکښې دا هرڅه اوشو. اود حضور ﷺ د وفات نه پس د خلفاء راشدین رضی الله عنهم اجمعین په زمانه کښې امصار او اقالیم هم فتح شو.لکه چه فرمائی چه الله ﷻ لیکلې دی چه زه او زما رسول به غالب راځی الله ﷻ قوی او عزیز دې.(۱)

الله ﷻ دخپل نبی ﷺ اومؤمنانو مدد کوی:- اوفرمائی چه مونږ به دخپلورسولانو په دنیاکښې هم او آخرت کښې هم امدادکوو په کومه ورځ چه به ظالمانو ته د هغوی معذرت هیڅ فائده نه ورکوی. په هغوی لعنت دې او دوزخ دهغوی ځائ دې. (۲)اوفرمائی چه وړاندې ذکر شوی زبورکښې لیکلی وو چه زمونږ د زمکې وارثان به زمونږ نیکان بندیګان وی(۳)اودرسولانو متعلق خبرورکولې شی چه مونږ رسولانوته وحی لیږلې وه چه دا کافران ظالمان به مونږ هلاك کړو او بیا به په دنیا کښې مونږ تاسو خلق آباد کړو.دا زمونږ مهربانی د هغه خلقو د پاره ده څوك چه مونږ نه ویریږی. اوفرمائی چه ستاسو ایماندارانو او صالحانوسره الله ﷻ وعده کوی چه په زمکه کښې به الله ﷻ هغوی خپل خلیفګان جوړوی. لکه څنګه چه ئې د هغوی نه وړاندې خلق خپل خلیفه ګان جوړ کړی وو او چه کوم دین هغه خوښ کړې وو په هغې باندې به هغوی روان کړی او د ویرې نه پس به د هغوی ژوند په امن سره بدل کړی څکه چه هغوی زما عبادت کوی او شرك نه کوی (۴) او الله ﷻ امت محمدیه ﷺ ته هم په دې سرفرازئی سره خاص امتیاز وربښلې دې د هغه اول او آخر کښې شکر دې.

وَجَعَلُوا	لِلّٰهِ	مِمَّا	ذَرَأَ	مِنَ الْحَرْثِ	وَالْأَنْعَامِ
اومقرر کړی ده دوئ	الله لره	دهغې نه	چې پیدا کړې دی هغه	دفصلونو نه	اودڅارووْ نه

اودوئ دالله ﷻ دپاره دهغه په .... پیداکړو........ فصلونو .... اوڅارووْ کښې

نَصِيبًا	فَقَالُوا	هٰذَا	لِلّٰهِ	بِزَعْمِهِمْ	وَهٰذَا
یوه حصه	نو وائی هغوئ	داحصه	الله لره ده	په ګمان خپل سره	اوداحصه

یوه حصه مقرر کړې ده نو پخپل ګمان کښې وائی چې دا یوه حصه دالله ﷻ شوه او دایوه حصه

لِشُرَكَائِنَا	فَمَا	كَانَ لِشُرَكَائِهِمْ	فَلَا يَصِلُ
دپاره دشریکانو زمونږه ده	نوهغه حصه	چې وی دپاره دشریکانودهغوئ	پس نۀ رسیږی

زمونږ دشریکانو شوه نوبیا چې کومه حصه ئې شریکانو دپاره مقرر کړې وی نو هغه هیڅرې

إِلَى اللّٰهِ	وَمَا	كَانَ لِلّٰهِ	فَهُوَ	يَصِلُ	إِلَىٰ شُرَكَائِهِمْ	سَاءَ
الله ته	اوهغه حصه	چې وی دپاره دالله	نو هغه	رسیږی	شریکانو دهغوئ ته	ډیربددې

الله ﷻ ته نه رسی | اوچې کومه ئې الله ﷻ دپاره مقرر کړې وی | نوهغه ددوئ شریکانو ته رسی

---

(۱) ۵۸ المجادلة: ۲۱.
(۲) ۴۰ غافر: ۵۱-۵۲.
(۳) ۲۱ /الانبیاء: ۱۰۵.
(۴) ۲۴ /النور: ۵۵.

مَا	يَحْكُمُونَ ۝
هغه حکم	چې کوي ئې هغوئ
دوئ څومره خرابې فیصلې کوي	

قوله‌تعالی::وَجَعَلُوا لِلّٰهِ

مشرکانوبه د الله سره د غیرالله حصه هم ویسته:-دلته د اللهﷻ د طرف نه مشرکان ملامت کولې شي چا چه بدعتونه شرك اوكفر خوركړو اونورمخلوقات ئې اللهﷻ سره شريك كړل حالانكه دهرڅيزخالق هم دغه يوالله پاك دې.ددې دپاره اوفرمائيلې شو چه داخلق دفصل د پيداوار اوڅارودنسل نه كوم چه پيدا كيږي نودهغې نه څو يوه حصه د اللهﷻ د نوم اوباسي اودخپل غلط گمان په وجه وائي چه دا د اللهﷻ په نوم دی اودازمونږ د شريكانو په نوم دی څو چه كوم دشريكانو د نوم دی هغه خود اللهﷻ د پاره نه خرچ كوي اوچه كوم د اللهﷻ د نوم دی هغه د شريكانو په اغراضوكښې خرچ كوي.ابن عباسؓ ددې آيت په تفسيركښې فرمائيلي چه دې درب دښمنانو به كله دزميندارئې يادباغونوكركولو اوپيداوار اوميوې به حاصليدې نودهغې نه به ئې څه قدرې حصه د اللهﷻ د پاره گرځوله او څه د بتانو په نوم. نو چه كومه حصه به د بتانوپه نوم وه هغه به ئې محفوظ كوله اود اللهﷻ د نوم څه حصه په هغې كښې ورپريوځي يا څه تكليف وراورسي نوهغه به ئې دبتانوپه حصه كښې شريكوله اوكه د بتانودمقرر شوې حصې نه به اوبه وراندې كيدې اودااللهﷻ حصې ته به رسيدې نو وئيل به ئې داخوزمونږ د بت ده اود اللهﷻ د حصې ميوه يا پيداوار راپريوتلو يا به د بتانوحصه كښې يوځائ كيدله نو وئيل به ئې دا خود مستحقينو حصه ده او د بتانو په حصه كښې به ئې يوځائ كوله اود اللهﷻ د پاره به ئې نه وركوله اود اللهﷻ دحصې گرځولې شوې اوبه به كه وراندې كيدې او د بتانو دكرزمكه به ئې خړوب كوله نوداسې به ئې كيدو ته پريخودل اوهغه به ئې هم د بتانودپاره خاص كوله.اوبحيره، سائبه، حام او وصيله څناور به ئې د بتانودپاره مخصوص كول او دعوی به ئې كوله چه د اللهﷻ دنزديكت دپاره مونږ دهغې نه فائده حاصلول حرام كړو.نو داپورتنې آيت هم په دې مضمون رڼا اچوي.ابن زيد رحمه‌الله فرمائي كه دااللهﷻ د نوم يو څناور به ووا هغه به دوی حلالولو نوداللهﷻ دنوم سره به ئې دبتانونوم هم اخستلو اوكه د بتانو نوم به ئې په هغې باندې اخستې نه وو او صرف د اللهﷻ نوم به ئې اخستې وو نو دا حلاله به ئې نه خوړله اوكوم چه دبتانودنوم څناور به وو هغه حلالولوپه وخت كښې به ئې د اللهﷻ نوم نه اخستلو او صرف دبتانونوم به ئې اخستلودمشركانوداتقسيم سراسرغلط وو..بيائې داآيت اولوستلو(سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ) يعنې د هغوی څنگه خراب تقسيم دې.اول خو په تقسيم كښې هغوی غلطي اوكړه ددې دپاره چه الله ﷻ د هرڅيز رب دې اوخالق دې.اوبيا ئې هغه فاسدتقسيم هم په خپل ځائ قائم اونه ساتلو بلكه په هغې كښې ئې هم دظلم او ناانصافئې نه كاراخستلو لكه چه وئې فرمائيل د اللهﷻ دپاره خوصرف لونړه گرځوي اودخپل ځان دپاره دخپل خوښ كړې شوی حسب ځامن گرځوي انسان ډير ناشكره دې[1] اووئې فرمائيل ستاسودپاره ځامن اود اللهﷻ دپاره لونړه.دا ستاسوڅنگه غلط تقسيم دې .-[2]

وَكَذٰلِكَ	زَيَّنَ	لِكَثِيْرٍ
اوهم دارنگې	ښائيسته ښكاره كړې دی	دپاره ډيرو
اودارنگ ډيرو مشركانو په خيال كښې ددوئ		

[1] ۴۳ الزخرف: ۱۵.

[2] ۵۳ النجم:۲۲.

مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ قَتْلَ اَوْلَادِهِمْ شُرَكَآؤُهُمْ لِيُرْدُوْهُمْ

د مشركانو | وژل | داولادخپل | شريكانو دهغوئ | دپاره ددې چې هلاك كړي هغوئ

(جوړ كړي) شريكانودوی ته خپل اولاد وژل ښانسته ښكاره كړي دی | چې برباد ئې كړي او چې

وَلِيَلْبِسُوْا عَلَيْهِمْ دِيْنَهُمْ ط وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ

اودپاره ددې چې شكمن كړي | په هغوئ باندې | دين دهغوئ | اوكه چرې | غوښتلې الله

دين پرې ګډ وډ كړي | .... او كه چرې الله ﷻ ته منظوره وې | نو

مَا فَعَلُوْهُ فَذَرْهُمْ وَمَا يَفْتَرُوْنَ ۝

نۀ به وۀكړې هغوئ دا كار | نو پرېږده هغوئ | اوهغه چې دروغجوړوی

داسې به ئې نه كول | نودوئ پرېږده چې پخپلو دروغو كښې پراته وی |

قوله تعالى:: زَيَّنَ لِكَثِيْرٍ مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ قَتْلَ اَوْلَادِهِمْ

د مفلسئی د ويرې نه اولاد قتل كول:- الله ﷻ فرمائی څنګه چه شيطانانو هغوی ته دا خبره خوښه اوخودله چه د الله ﷻ دپاره د ښاتونه جدا يوه حصه اوګرځوئی دغه شان د غريبئی د وجه نه خپل اولاد قتل كول اوياخپلې لونړه دسخرګنئ درشتې دشرم نه ژوندی ښخول مستحسن جوړول. دهغوی شريكان شيطانان دی چه هغوی ته مشوره وركوی چه د مفلسئی د ويرې نه خپل اولاد خښ كړئی يا خو به ئی نيت هم د هلاك كولو ويا به ئی دايو مذهبی خبره ګنړله او دين په هغوی باندې شك من شوې وو لكه چه فرمائی كله به ورته اوونيلې شو ستا لور پيدا شوه نو د هغه مخ به د خفګان نه تور شو شكل به ئی وران كړو اود دغه شرم د وجه نه به د خلقو نه پټيدلو(١)اولكه چه فرمائی څه جواب به وركوئی چه كله ژوندی لور خښه كړې شوې نه د قيامت په ورځ تپوس اوكړې شی چه ته د كومې ګناه په بدله كښې قتل كړې شوې ئی. (٢) هغوی به په دې وجه هم اولاد قتل كولو چه هغوی به د مفلسئی ويرې راګير كړی وو اود هغوی په پاللوكښې دمال د ځائع كيدلو ويره وه. دا ټول به د شيطانانو كارونه وو. بيا فرمائی كه چرې الله ﷻ غوښتل نو هغوی به داسې نه كول. يعنی چه څه كيږی دالله ﷻ په اراده كيږی په دې كښې دهغه حكمت تامه دې په دې باندې څوك اعتراض نه شی كولی. ته اې نبی ﷺ! هغوی هم پرېږده اود هغوی د دروغو خدايان هم. الله ﷻ به ډير زر ستاسو اودهغوی فيصله اوكړی.

وَقَالُوْا هٰذِهٖٓ

| اووائی دوئ | چې دا

| اودوئ دا هم وائی

اَنْعَامٌ وَّحَرْثٌ حِجْرٌ لَّا يَطْعَمُهَآ اِلَّا مَنْ نَّشَآءُ

څاروی | اوفصلونه | محفوظ دی | نه به خوری دا | مګرهغه څوك | چې غواړو مونږ

چې دا څاروی او داپټی منع دی دابه صرف هغه كسان خوری چې مونږ ئې اوغواړو (داپابندئ ئې)

(١) ١٦ النحل: ٥٨-٥٩.

(٢) ٨١ التكوير: ٨-٩.

بِزَعْمِهِمْ	وَاَنْعَامٌ	حُرِّمَتْ	ظُهُوْرُهَا	وَاَنْعَامٌ
په ګمان خپل سره	او ځینی څاروی دی	چی حرام کړې شوی دی	شاګانې دهغوئ	او ځینی څاروی دی

پخپل ګمان کښې (الګولې ده) او داسې څاروی یې مقرر کړی دی چې په هغې ئې بارونه اوړل بند کړی دی او داسې څاروی

لَّا يَذْكُرُوْنَ اسْمَ اللّٰهِ	عَلَيْهَا	افْتِرَآءً عَلَيْهِ ؕ	سَيَجْزِيْهِمْ	
چی نهٔ یادوی نوم دالله	په هغې باندې	او دا تول دروغ دی په الله باندې	ژر به بدله ورکړی الله دوئ له	

چې په هغې دالله ﷻ نوم (دذبح کولو په وخت کښې) نه اخلی | دا صرف په الله ﷻ باندې دروغ تړی

بِمَا	كَانُوْا	يَفْتَرُوْنَ ﴿۱۳۸﴾
په سبب دهغې	چې وو	چی دروغ به ئې تړل

الله ﷻ به ډیرزر د دروغو سزا ورکړی

قوله تعالى: وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ مِمَّا ذَرَاَ مِنَ الْحَرْثِ وَالْاَنْعَامِ نَصِيْبًا

دمشرکانو ځان نه جوړکړی حلال او حرام:- ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه دحجر معنی حرام ده یعنی هغه چه په صورت دوصیله حرام کړی وو. هغوی به وئیل دا څاروی او فصل حرام دې زمونږ د مرضئ نه بغیر څوک دا نه شی خوړلې. دا تحریم او سختی په خپل ځان باندې دشیطانانو د طرف نه وه دالله ﷻ د طرف نه مقرر شوې نه وه. ابن زید وائی چه د خپلو خدایانو په خاطر ئې دا حرام کړې وو. لکه چه فرمائی دا په تاسو څه چل اوشو چه کوم څیزونه الله ﷻ ستاسو رزق د پاره جوړکړی وو هغه تاسو په خپل ځان باندې حرام کړل او حرام مو حلال کړل. هغوی نه تپوس اوکړه چه آیا الله ﷻ تاسو ته دا حکم درکړې وو یا داکه په الله ﷻ باندې د ځانه خبره تړئ[1] اووئی فرمائیل الله ﷻ سره د بحیره، سائبه، وصیله او حام هیڅ سند نشته. مګردا چه دا کافران په الله ﷻ باندې تهمت تړی او په هغوی کښې اکثر په هیڅ باندې هم نه پوهیږی[2] سدی رحمه الله وائی چه بحیره، سائبه، وصیله او حام خو هغه ځناور دی په کوم چه سورلی کول حرام کړې شوی وی یا دا چه هغه ځناور دی په کومو چه د الله ﷻ نوم نه شي اخستې نه د پیدا کیدو په وخت اونه دحلالولو په وخت. ابووائل وئیلی چه آیاتاسو پوهیږئ چه په دې آیت کښې په بعضو څاروو باندې سوریدل حرام وو او په بعضو به د الله ﷻ نوم نه یادیدلو دې نه کوم ځناور مراد دی. دې نه بحیره ځناورمراد دې په کومو چه به سواره حج له نه تلل، نه به په هغې سوریدل او نه به ئې په هغې بوج اچولو او نه به ئې د هغې پئی څکل او نه بې نسل زیاتولو. دا تول په الله ﷻ باندې کذب او افتراء ده. نه د الله ﷻ داحکم دې اونه د الله ﷻ د رضا ذریعه ده نو الله ﷻ به د دې افتراء هغوی ته بدله ورکوی.

وَقَالُوْا	مَا	فِيْ بُطُوْنِ	هٰذِهِ
او وائی دوئ	هغه څه	چی په خیټو	د دې

او دوئ وائی چې د دې څاروؤ په خیټه کښې ....

الْاَنْعَامِ	خَالِصَةٌ لِّذُكُوْرِنَا	وَمُحَرَّمٌ	عَلٰٓى اَزْوَاجِنَا ۚ
څاروؤ کښې دی	دی دپاره دنارینو زمونږه	او حرام کړې شوی دی	په ښځو زمونږه

کوم بچې دې هغه خالص زمونږ دنارینو دپاره دې | او زمونږ په زنانو باندې حرام دې

[1] ۱۲ یوسف: ۵۹.
[2] ۵ المائده: ۱۰۳.

وَاِنْ	يَّكُنْ	مَّيْتَةً	فَهُمْ	فِيْهِ	شُرَكَآءُ ط
اوکه	وی هغه	مر	نو بیا دویٔ ټول	په خوراك دهغې کښې	شریکان دی
اوکه چرې هغه بچې مړوی	..........نوبیا په کښې ټول (نرښځې) شریکان وی				

سَيَجْزِيْهِمْ	وَصْفَهُمْ ط	اِنَّهٗ	حَكِيْمٌ	عَلِيْمٌ
زربه بدله ورکړئ الله دویٔ له	دخبرودویٔ	بیشکه چې هغه	دحکمت خاونددی	دهرې خبرې نه خبردې
الله ﷻ به دویٔ ته دخپلو (غلطو) بیانونو سزا ورکړي	بیشکه الله ﷻ صاحب د حکمت او عالم دې			

قوله تعالی: خَالِصَةٌ لِّذُكُوْرِنَا وَمُحَرَّمٌ عَلٰٓى اَزْوَاجِنَا

دمشرکانو متعین شوی حلال او حرام:- هغه وائی چه کوم ددې څناور په خیټه کښې دی هغه صرف د سړو حق دې نه مراد پئی دی چه دغه شان دبعضو څناورو پیٔ په ښځوباندې حرام دی اوسړی به نی څکې. که دچیلئی به چرته نر بچې کیدلو نو هغه به نی حلالولوصرف سړو به خوړلو او ښځو ته به نی نه ورکولو وئیل به نی په تاسو حرام دی. اوکه ښځه بچې به کیدو نو هغه به نی نه حلالولو بلکه ساتلو به نی اوکه مړ به پیدا شو نو ټولو به په یوځایٔ خوړلو د سړو به د خوراك ممانعت نه وو. الله ﷻ د دې خبرې ممانعت اوکړو([1]) شعبی رحمه الله فرمائی چه دبحیره څناور پئی به صرف سړوڅکل اوکه یوڅناور به مړشونوسړوسره به ښځوله هم په هغې کښې حصه ورکړې کیدې شوه. ارشاد دې چه دهغوی ددې کذب به هغوی ته سخته سزا ورکړې شی. لکه چه فرمائی [وَلَا تَقُوْلُوْا لِمَا تَصِفُ اَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هٰذَا حَلٰلٌ وَّهٰذَا حَرَامٌ لِّتَفْتَرُوْا عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ؕ اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُوْنَ] یعنی ستاسو ژبې چه کوم دروغ وائی داسې مه وائې چه دا حلال دی اودا حرام دې د دې د پاره چه په الله ﷻ باندې بهتان تړئی، څوك چه په الله ﷻ باندې بهتان تړی هغه کله هم خلاصې نه شی بیا موندې. الله ﷻ ډیر حکیم دې په خپلو اقوالو او افعالوکښې اود بندیګانود خو او بدو اعمالو نه ښه خبر دې هغه به دوی ته پوره پوره بدله ورکړی.

قَدْ	خَسِرَ	الَّذِيْنَ	قَتَلُوْٓا	اَوْلَادَهُمْ	سَفَهًاۢ
بیشکه	نقصان اوکړو	هغه کسانو	چې اووژل هغویٔ	اولاد خپل	په وجه دجهالت
هغه خلق یقینا په نقصان کښې دی ....چې کوموخلقو د جهالت					

بِغَيْرِ عِلْمٍ	وَّحَرَّمُوْا	مَا	رَزَقَهُمُ اللّٰهُ	افْتِرَآءً
اودناپوهتیاسره	اوحرام کړو هغویٔ	هغه رزق	چې ورکړې وؤ هغویٔ له الله	خالص په دروغو تړلو سره
اوناپوهئ په وجه خپل اولاد قتل کړل	اوکومه روزی چې الله ﷻ ورکړې وه هغه ئې په ځان حرامه کړه			

عَلَى اللّٰهِ ط	قَدْ ضَلُّوْا	وَمَا كَانُوْا	مُهْتَدِيْنَ ع
په الله باند	یقیناً چی بې لارې شو	اونهٔ وؤ هغویٔ	نیغه لارموندونکی
دائې صرف په الله ﷻ دروغ تړلی دی	دغه خلق یقیناگمراه شو اودویٔ سمه لار نشی موندې		

قوله تعالی: قَتَلُوْٓا اَوْلَادَهُمْ

دعربودمشرکانوجهالت اودهغې انجام:- الله ﷻ فرمائی هغه خلق چه داکارونه کوی هغه دنیا او آخرت د دواړوځایونوپه نقصان کښې دی. په دنیاکښې خودخپل اولاد قتل کولو سره په خساره کښې پریوتل اود

---

[1] الطبری: ۱۲/۱۴۷.

هغوی دولت واخستې شو او په هغوی باندې مفلسي راغله.اوپخپله دخپل طرفنه چه هغوی کومې نوې خبرې رائج کړې وې د هغې په وجه دهغه گټندویه څیزونونه محرومه شو اود آخرت په لحاظ داسې چه د ټولونه زیات خراب ځائ داوسیدو مستحق شو.لکه چه فرمائی کوم خلق چه په الله ﷻ باندې د دروغو بهتان اوتړی هغوی به کله هم خلاصې بیانه مومې.په دنیاکښې یوڅوورځې فائده حاصله کړنی بیا به آخر ستاسو زمونږ طرف ته راتلل وی اود خپل کفر په سبب به سخت عذاب وڅکی (۱)ابن عباس ﷺ فرمائی که تاسو غواړنی چه د عربوجهل معلوم کړنی نو په سورت انعام کښې د یوسل دیرش نمبر آیات نه پس آیت اولوله ﴿قَدْ خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوٓا أَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللَّهُ افْتِرَآءً عَلَى اللَّهِ ۚ قَدْ ضَلُّوا وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ﴾(۲)

وَهُوَ الَّذِيٓ أَنْشَأَ جَنّٰتٍ مَّعْرُوشٰتٍ وَّغَيْرَ مَعْرُوشٰتٍ

اوهغه هغه ذات دی|چی پیدائې کړل| باغونه |غوړیدلی په لرگوباندې|اوچی نهٔ وی غوړیدلی په بل څیز باندې

اوالله هغه ذات دی چې پیدائې کړل باغونه غوړولی (لکه انگور) اوهغه چې نه وی غوړیدلی په بل څه باندې

وَّالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفًا أُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ

اودکهجورې باغونه دکجورو| اوفصلونه |اچې مختلف وی |خوراکونه دهغې |اوني دخونه | اودانار

او داسې فصلونه چې رنگ رنگ خوراکونه ورکوی |اوخونهٔ او انار چې رنگونه ئې یوشان دی

مُتَشٰبِهًا وَّغَيْرَ مُتَشٰبِهٍ ۚ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهٖٓ إِذَآ أَثْمَرَ وَءَاتُوا

په شکل کښې یوشان| په خوندوکښې مختلف|خورئ|دپیداوار دهغې نه|کله چې|میوې اونیسی| اوورکړئ

اوخوندونه ئې جدا جدا دی | تاسودهغې ټولې میوې خورئ | هرکله چې اولړی | اود

حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهٖ ۖ وَلَا تُسْرِفُوٓا ۚ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٤١﴾

حق دهغې په ورځ |دریبلو دهغې |اودحد نه مهٔ اوړئ|بیشکه چې الله | نهٔ خوښوی | دحد نه اوړیدونکی

کټ کولو په ورځ د الله ﷻ حق ورکوئ |اوبې ځایه خرچ مه کوئ | الله ﷻ اسراف کونکی نه خوښوی

وَمِنَ الْأَنْعٰمِ حَمُولَةً وَّفَرْشًا ۚ كُلُوا مِمَّا

اودڅاروۀ نه خینی |باروړونکی دی |اوخینی دفرش په کارراتلونکی دی |خورئ| دهغې نه

اوڅاروی ئې پیداکړی دی | چې بارونه اوړی | اوخینې دفرش په کارراتلونکی دی| تاسو دهغه

رَزَقَكُمُ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوٰتِ الشَّيْطٰنِ ۚ إِنَّهُ لَكُمْ

چی درکړی دی تاسو ته الله |اوپیروی مهٔ کوئ| دقدمونو | دشیطان | بیشکه هغه ستاسو دپاره

روزئ نه خوراک کوئ | چې کومه الله ﷻ درکړې ده | اودشیطان په قدمونو پسې مه ځئ | بیشکه هغه

عَدُوٌّ مُّبِينٌ ﴿١٤٢﴾

دشمن دی |ښکاره |

ستاسو ښکاره دښمن دی |

---

(۱) یونس ۱۰\ ٦٩-۷۰.

(۲) صحیح بخاری کتاب المناقب باب قصه زمزم وجهل العرب: ۳۵۲٤.

قوله تعالى: وَهُوَ الَّذِيٓ أَنۡشَأَ
الله ﷻ دهرڅیزخالق دې:-فصلونه میوې او انعام په کومو کښې چه دا مشرکان تصرف کوی اود خپلو
فاسدو آراؤ نه ددې تفسیر کولو سره څه حلال او څه حرام ګرځوی.دا ټول د الله ﷻ پیداکړې شوی دی.
دا چتونو والا او غوبل کیدونکې او بغیر چتونو باغونه کوم چه په شپولونوباندې نه وی ختلې ټول
دهغه پیداکړې شوی دی. معروشات خو هغه زیلئی او په شپولونو باندې ختلې شوی لکه انګور وغیره
وغیر معروشات هغه میوه دارې ونې چه په ځنګلونو او غرونوکښې راټوکیږی چه یو شان هم وی او بیل
بیل هم یعنی په کتوکښې یو شان او په خوند اومزه کښې بیل بیل. کله چه ښه میوې شی نو د هغې
میوې خورئی اود فصل ریبلو په وخت کښې غریبانانوته چه د ورکولو کوم حق دې هغه هم ادا کوئی.
وَآتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهِ کښې دحق نه څه مراد دی؟بعضو دې نه فرض شوې زکوة مراداخستې دې.کله چه
هغه ناپ کړې شی یاتول کړې شی نوهم په هغه ورځ دی حق اداکړې شی.اول به خلقونه ورکولوبیا
شریعت لسمه حصه مقررکړه اوکوم چه دغونچونه پریوځی هغه هم دمسکینانوحق دې.حضورﷺ
فرمائیلی چه دچا کهجورې د لسو "وسقو"نه زیات وی نو هغه دې یوه غونچه د مسکینانو دپاره جمات
ته راوړی اوزوړندې کړی([1]) ددې حدیث اسناد جیداوقوی دی.حسن بصری رحمه الله فرمائی چه دا دمیوو
او دانوصدقه ده اود زکوة نه علاوه د غریبانانو یو زیاتې حق دې اود فصل کتیکولو او زکوة ورکولو نه
علاوه ورکولې شی. اوکله چه مسکینان په هغه ورځ راشی نو هغوی ته هم څه نه څه ورکول پکار دی او
ونیلې شوی چه کم نه کم یویوموټې ورکوئی. دا د کر په وخت او دغه شان د پریکولو په وخت هم یو یو
موټې او پریوتلې هم د مسکینانو حق دې.
ایاداحق اوس هم شته دې که منسوخ شوې دې:-ابن جبیر رحمه الله وائی چه دا د زکوة فرض کیدونه
وړاندې خبره ده چه دمسکینانود پاره یوموټې مقدار ووائود څاروی د پاره واښه یعنی ګیا وه او پریوتلې
هم د غریبانانوحق وو. ابن مردویه رحمه الله وائی چه دا څیز واجب وو بیا الله ﷻ دا منسوخ کړل اود دې په
ځائې عشر اونصف عشر مقررکړو.ابن جریر رحمه الله هم دااختیارکړې دې.زه وایم چه دامنسوخ ګنړل یوه
غورطلب خبره ده ځکه چه داخو یوداسې څیز وو چه واجب وو بیا په تفصیل سره د دې بیان اوشو او دا
اندازه مقرر شوه چه څومره به ویستلې شی. وائی چه دا زکوة په کال دویم هجری کښې فرض کړې
شوې وو. الله ﷻ دهغه خلقوبدبیان کړل چه فصل خو کټ کوی خو غریبانانوته د دې نه صدقه نه
ورکوی. لکه څنګه چه د یوباغ والا ذکر په سورت "ن" کښې شوې دې چه هغه هغوی عهدوپیمان اوکړو
چه سحر کیدو سره به فصل کټ کوو خو ان شاء الله ئی نه وو ونیلې نو هم د شپې په دې فصل باندې
یوه هوا اوچلیده اوټول فصل تباه شواوهغوی ترسحره پورې اوده پاتې وو اود پټی ټولې دروازې تورې
سوزیدلې ښکاریدې. کله چه سحر راپاسیده نو وئیل وختی وختی پټی ته ځئی ځکه چه پټې به
پریکوو. نو هغوی لاړل او پټ پټ به ئی وئیل چه ګورئی دا غریبانان او فقیران رانه شی نوسحر وختی
زر اورسیدل. په رسیدو باندې چه هغوی کله خپل باغ ته اوکتل نو وئی وئیل چه مونږ دهوکه شو او بل
باغ ته راغلو، بیائی وئیل چه نه باغ خو زمونږ دې خو لکه چه مونږ د دې باغ نه محروم کړې شو. په
دوی کښې یو ښه سړی اووئیل ما تاسو ته نه وو وئیلی بیا تاسو ولې د الله ﷻ تسبیح نه لوستل. بیا
هغوی اووئیل اې الله ته پاك ئی په دې کارکښې زیاتې هم زمونږ د طرف نه شوې وو اوس هر یو بل
ملامته کولو اووئیل ئی چه افسوس په مونږ باندې مونږ د الله ﷻ نه سرکشی کړې وه. څه عجیبه ده چه
الله ﷻ مونږ ته د دې نه هم بهتر باغ راکړی. مونږ د خپل الله ﷻ طرف ته رجوع کوو. ګورئی د دنیا

([1]) ابوداؤد کتاب الزکوة باب فی حقوق المال:۱۶۶۲ وهوحسن. احمد:۳۵۹/۳-۳۶۰، ابویعلی:۲۰۳۸.

عذاب داسې وی اود اخرت عذاب خو دې نه ډير زيات دې په دې شرط چه لږ شان غور اوکړنی.(۱)
اسراف څه ته وائی؟ دالله ﷻ ارشاددې ﴿ وَلَا تُسْرِفُوْا ۚ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفِيْنَ ﴾يعنی په ورکولوکښې د ضرورت نه زيات مه ورکوئی.بعضې خلقوبه دفصل کټ کولوپه وخت کښې دومره ډير ورکول چه خبره به په اسراف کښې داخله شوه نواوفرمائيلې شو﴿ وَلَا تُسْرِفُوْا ﴾ ثابت ابن قيس ﷺ د خپلوکهجورو نه کهجورې راکوزې کړې او وئې وئيل نن چه څوك هم ماله غوښتلو له راشی هغه ته به ورکوم. تردې چه دومره خلق راغلل چه دهغه د پاره يوه دانه ميوه هم پاتې نه شوه. نو دا آيت نازل شو چه الله ﷻ اسراف کونکی نه خوښوی. ابن جريج رحمه الله وائی چه مطلب دا دې چه په هره خبره کښې د اسراف نه کار اخستلو کښې ممانعت دې.اياس بن معاويه وائی چه دالله ﷻ د حکم پوره کولوکښې دزياتی نه کاراخستلې شو نو هغه اسراف دې. سدی رحمه الله وائی چه دا مراد دې چه دومره مه ورکوه چه پخپله هسې کينې او فقير شې. محمدبن کعب رحمه الله وائی چه د زکوة ورکولونه منع کيږه مه کنی د الله ﷻ نافرمانی به لازم شی. ليکن رښتياخو دا دی چه په هرڅيز کښې داسراف مخالفت دې خودآيت دسياق نه داښکاره ده چه څنګه الله ﷻ اوفرمائيل چه کله پاخه شی نو دهغې ميوې خوړنی اود فصل پريکولو په وخت کښې غريبانانوته هم خپل حق ورکوئی اوتاسو د هغې په خوړلوکښې د اسراف نه کار مه اخلئی څکه چه په زيات خوراك کښې دعقل او بدن نقصان دې لکه چه فرمانی خوړنی څکنی خو زياتې مه کوئی(۲)په صحيح بخاری کښې دی چه خوړنی څکنی اغوندئی خو په دې خبروکښې اسراف مه کوئی او ځان مه بنانئ.

دحَمُوْلَةً او وَّفَرْشًا مختلف تفسيرونه: د الله ﷻ ارشاددې ﴿وَمِنَ الْاَنْعَامِ حَمُوْلَةً وَّفَرْشًا ﴾يعنی ستاسو دپاره څاروی پيدا کړل چه ستاسو د بوج اوړلوکارکوی اود سورلئی کارکښې هم راځی لکه اوښ. او فرش نه واړه څاروی مراد دی(۳)یا د وړوکی قد والا اوښان. ابن عباس ﷺ فرمانی "حمولة" نه اوښ اس قچر او خره اوهر هغه څناور مراد دې چه بوج اوړی. اود فرش نه چلی مراد دی. ابن جرير رحمه الله وائی چه زه خيال کوم چه فرش په دې وجه وئيلې شوې دې چه هغوی د ټيټ قد په وجه لکه د زمکې فرش غوندې جوړشوی دی. دعبدالرحمن بن زيد رحمه الله خيال دې "حمولة" دسورلئ څاروی دی اوفرش نه هغه څاروی مراد دی کوم چه حلالولې شی او خوړلې شی ياد هغوی پئی څکلې شی. په چيلئی باندې بوج نه شی بار کولې خود هغې غوښه خوړلې شی اود دې د ويښتونه کمبل اوفرش جوړولې شی. هم دغه هغه معنی ده کومه چه عبدالرحمن د دې آيت په تفسيرکښې کړې ده اودا صحيح هم ده څکه چه د الله ﷻ د دې قول نه هم د دې تصديق کيږی ﴿اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا خَلَقْنَا لَهُمْ مِّمَّا عَمِلَتْ اَيْدِيْنَآ اَنْعَامًا فَهُمْ لَهَا مٰلِكُوْنَ ۝ وَذَلَّلْنٰهَا لَهُمْ فَمِنْهَا رَكُوْبُهُمْ وَمِنْهَا يَاْكُلُوْنَ ۝﴾ يعنی آياهغوی نه پوهيږی چه مونږداڅيزونه دهغوی دفائدې دپاره پيداکړی اوددې څناورو په جوړولو کښې زمونږ لاس کارکړې دې دکومو چه هغوی مالکان جوړشوی دی.مونږ دا څناورددې انسانانود پاره مسخر کړی دی چه په بعضو هغوی سوريږی اوبعضې حلالوی اودهغې غوښه خوری او فرمانی چه په دې څناوروکښې ستاسو دپاره ډير عبرت او نصيحت دې. د دوی د وينې نه جوړ شوی پئی مونږ په تاسو څکوو داخالص پئی د څکونکود پاره څومره مزيدار وی اود هغوی ويښته ستاسو د پاره د لباس اواغوستلو کاردرکوی اود نورکارونو د پاره استعماليږی(۴)او فرمائی الله ﷻ داڅناورکوم چه ستاسو دپاره پيداکړی تاسو پدې باندې سوريږئی داخوړنی اوستاسو دپاره نورډيرمصالح هم دی. او تاسو دې نه دخپل

---

(۱) /القلم: ۱۷، ۳۳.

(۲) صحيح بخاری کتاب اللباس باب قول الله تعالی ﴿قل من حرم زينة الله ....﴾ تعليقًا قبل الحديث ۵۷۸۳، نسائی: ۲۵٦۰.

(۳) حاکم: ۳۱۷/۲، عن ابن مسعود ﷺ.

(۴) النحل: ٦٦\۱٦.

زړه مقاصد پوره کوئی.تاسوپدې سورېږئی اوپه جهازونواوکښتوکښې بوج اوړلواوسورلئ کوئی.الله ﷻ تاسو ته خپلې څومره نښې پیش کوی تاسوبه دالله ﷻدکومې کومې نښې نه انکار کوئی.([1])

خوړئ څکئ د شیطان مه منئ :دالله ﷻ ارشاد دې﴿كُلُوا مِمَّا رَزَقَكُمُ اللهُ﴾یعنی الله ﷻ چه تاسو له کوم ګلونه میوې فصلونه اوڅاروی وغیره درکړی که داغواړئی نو وئی خوړئی داټول الله ﷻپیداکړی دی او ستاسو رزق ئی جوړکړې اوتاسو د شیطان دطریقې اوحکمونو منل مه کوئی لکه څنګه چه دې مشرکانو تابعداری کړې ده او هغوی د الله ﷻ بعضې رزق په ځان باندې حرام کړې دې.اې خلقو شیطان ستاسو ښکاره دښمن دې یعنی که لږ شان هم سوچ اوکړئی نو د هغه دښمنی بالکل ښکاره ده. تاسو هم شیطان خپل دښمن اوګرځوئی هغه په تاسو باندې په خپل لښکر سره حمله کوی د دې د پاره چه تاسو هم دوزخیان شئی. اې بنیادمو شیطان دې تاسو په فتنه کښې وانه چوی څنګه چه هغه ستاسو پلار او مور د جنت نه اوویستل اود هغوی نه ئی د هغوی جامې اوویستلې او هغوی ئی بربنډ کړل([2]) اوفرمائی چه تاسو ما پریږدئی او شیطان اودهغه اولاد خپل دوستان جوړوئی داشیطانان خو ستاسو دښمنان دی. د ظالمانودپاره ډیره خرابه بدله ده. ([3]) په قرآن کښې په دې موضوع باندې ډیر زیات آیاتونه دی.

ثَمٰنِيَةَ اَزْوَاجٍ ۚ مِنَ الضَّاْنِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْمَعْزِ

| اته | جوړئ دی | دګډونه | دوه دی | اودچیلونه

| تولې اته جوړې دی | دګډونه دوه | اود چیلو نه

اثْنَيْنِ ؕ قُلْ ءٰٓالذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ

دوه دی| ورته اووایه|آیا دواړه نران | حرام کړی دی الله| یادواړه ښځې ایا هغه چی مشتمل دی

دوه دی| (ائې پیغمبره) دوئ نه تپوس اوکړه چې دوه نران په کښې الله حرام کړی |اوکه دواړه ښځې یاهغه

عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ ؕ نَبِّئُوْنِيْ بِعِلْمٍ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ۙ

په هغې |رحمونه |ددغه دواړوښځو|خبرراکړئ ماته| په علم سره |که یئ تاسو | رښتنی

چې دمادو په خیټو کښې پراته دی | ماته په دلیل سره صحیح صحیح اوښائې | که تاسو ایمان لرئ

وَمِنَ الْاِبِلِ اثْنَيْنِ وَمِنَ الْبَقَرِ اثْنَيْنِ ؕ قُلْ ءٰٓالذَّكَرَيْنِ حَرَّمَ

اوداوښانونه |دوه دی |اودغوایانونه| دوه دی |ورته اووایه| آیادواړه نران | حرام کړی دی الله

اوپه اوښانو کښې دوه قسمونه دی | او په غوایانو کښې دوه| (ائې پغمبره) تپوس ترې اوکړه چې آیادواړه نران الله حرام کړی

اَمِ الْاُنْثَيَيْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ اَرْحَامُ الْاُنْثَيَيْنِ ؕ

یادواړه ښځې |یاهغه |چی مشتمل دی |په هغې باندې| رحمونه |ددغه دووښځو

دی اوکه دواړه مادې | یا هغه مادې چې ددې مادو په خیټو کښې پراته دی

---

[1]) غافر: ٤٠\٧٩-٨١

[2]) الاعراف:٧\٢٧.

[3]) الکهف: ١٨\٥٠.

أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ وَصَّىٰكُمُ اللَّهُ بِهَٰذَا ۚ فَمَنْ أَظْلَمُ

یاوئ تاسو | حاضر | کله | چي حکم کولو تاسو ته الله | په دې سره | نوڅوك دي | ډیر ظالم

آیاتاسو حاضر ولاړ وي څه وخت چې الله ﷻ تاسو ته ددې وصیت کولو | نودهغه چانه لوئې ظالم

مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا لِّيُضِلَّ النَّاسَ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ

دهغه چانه چي تړی|په الله باندې| دروغ |دپاره ددې چې گمراهه کړی | خلق | بې دعلم نه

څوک کیدشي چې په الله ﷻ باندې بغیر دلیل نه تهمت لگوی | چې په دې باندې خلق گمراه کړی

إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۝

بیشکه الله|نه ښائی لارنیغه | قوم | ظالمانوته |

بیشکه الله ﷻ ظالمانو ته لار نه ښائی|

قوله تعالی: ثَمَٰنِيَةَ أَزْوَٰجٍ ۖ

دمشرکانو په حلال اوحرام کښې دڅان نه تقسیم:- د اسلام نه مخکښې جاهلانوعربوبعضې څاروی په خپل ځان باندې حرام کړی وواود هغوی قسمونه ئې گرځولې وولکه بحیره،سائبه،وصیله او حام وغیره په څناوروکښې هم اوپه فصلونو میوو کښې هم.الله ﷻ اوفرمائیل چه ستاداباغونه فصلونه دابوج اوچتونکې څاروی او سورلی والا ټول څناور هم هغه پیدا کړی دی.بیا ئې د انعامونوقسمونه ذکر اوفرمائیل اودچیلئی ذکرئې اوفرمائیلو کومه چه دسپین رنگ وی او گډه چه د تور رنگ وی اود هغې د نر اوښځې ذکر ئې هم اوفرمائیلو. بیاد اوښ نراو ښځې دغه شان د غواگانو. هغه په دې څیزونوکښې یو څیز هم حرام نه دې گرځولې اونه ددې بچې.څکه چه دا ټول دبنیادمو دخوراك سورلئې بوج اوچتولو اود پنیو وغیره د فائدې اخستلو د پاره پیدا کړل. لکه چه فرمائی مونږ ستاسو د پاره د دې څناورو اته جوړې نازلې کړی(١) ﴿أَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَيْهِ أَرْحَامُ الْأُنثَيَيْنِ ۖ﴾دا دکافرانوڈ دې قول رد دې چه د دې څناورو په خیټوکښې څه دی هغه صرف زمونږ دسړودپاره دی اوزمونږ په ښځوباندې حرام دی.اوس الله ﷻ فرمائی که چرې تاسو رښتونی یئې نوماته په یقین سره اوښایئې چه کومو څیزونه تاسود حرام کیدو گمان کونی الله ﷻ هغه په تاسوڅنگه حرام کړی. تاسو بحیره اوسائبه وغیره ولې حرام گرځوئی.ابن عباس رضی الله عنه فرمائی د اتو جوړونه دوه چیلئی اوده گډې نو څلور جوړې شوې. فرمائی چه دې کښې ما یو هم نه دې حرام کړې.اود هغې بچې که هغه ښځه وی اوکه نر څه حرام اوڅه حلال څنگه گرځوئی که چرې تاسو رښتونی ئی نو په یقین سره اوښائې دا خو ټول په ټول حلال دی﴿أَمْ كُنتُمْ شُهَدَآءَ إِذْ وَصَّىٰكُمُ اللَّهُ بِهَٰذَا ۚ﴾ هغوی ملامت کوی چه څنگه د خپل ځان نه یوه یوه نوې نوې خبره راوباسئی او پخپله ئې حرام گرځوی اوبیا داحراموالې د الله ﷻ طرفته منسوب کونی.اوس چه څوك په الله ﷻ باندې دروغ اوتړی چه خلق دهوکه کړی دې نه به لوئې ظالم څوك وی. د دې په مصداق کښې عمروبن لحی بن قمعة ته خودلې کیږی چه هغه د ټولونه اول د انبیاؤ دین بدل کړې وو اود سائبه وصیله او حام عقیده ئې پیداکړې وه. د حدیث نه هم دغه ثابت دی.(٢)

---

(١) الزمر:٣٩\٦.

(٢) صحیح بخاری کتاب التفسیر سروه المائده باب ﴿ماجعل الله من بحیرة ولاسائبة...﴾: ٤٦٢٤، صحیح مسلم: ٢٨٥٦، الاوائل لابن ابی عاصم: ١٩٢، المعجم الکبیر: ١٠٨٠٨.

قُلْ لَّآ اَجِدُ فِيْ مَآ

| اووایه | نۀ مومم زه | په هغې کښې |

انې پېغمبره) ورته اووایه چې ماته کومه

اُوْحِيَ اِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلٰى طَاعِمٍ يَّطْعَمُهٗٓ اِلَّآ

چې وحي شوې ده | ماته | حرام کړې شوې څيز | په خوړونکي باندې | چې خوري ئې هغه | مگر

وحي شوې ده په هغې کښې خوزه په يوخوړونکي باندې دخوراک دپاره هيڅ څيزحرام نه مومم | مگر

اَنْ يَّكُوْنَ مَيْتَةً اَوْ دَمًا مَّسْفُوْحًا اَوْ لَحْمَ خِنْزِيْرٍ فَاِنَّهٗ

که وی | مرداره | ياوينه | بهيدونکي | يا غوښه | دخنزير | پس بيشکه هغه

دا چې مردار وی | ....يابهيدلي وينه | ....يا د خنزيرغوښه وی | ...څکه چه دا

رِجْسٌ اَوْ فِسْقًا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ ۚ فَمَنِ اضْطُرَّ

پليته ده | ياناجائزه ذبيحه وی | چې آواز شوې وی | بغير دالله | په هغې باند پس | هغه څوك | چې مجبوره کړې شو

پليته ده او ياناجائزه ذبيحه وی چې دالله ﷻ نه سوا دبل چانوم پرې اخستې شوې وی | څوك چې محتاج شي

غَيْرَ بَاغٍ وَّلَا عَادٍ فَاِنَّ رَبَّكَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۱۴۵﴾

حال دا چې نافرماني کونکې نۀ وی | اونۀ زياتي کونکې وی | پس بيشکه رب ستا | بښونکې دې | رحم کونکې دې

نونافرماني دې نه کوی | اودحدنه دې زياتي نه کوی | بيشکه ستا رب بښونکې اومهربان دې

قوله تعالى:: قُلْ لَّآ اَجِدُ فِيْ مَآ اُوْحِيَ اِلَيَّ

يوڅيزحرام ياحلال ګرځول د الله ﷻ کاردې:-خپل رسول ﷺ ته حکم فرمائی چه اې محمد ﷺ! دې خلقو ته اووايه چاچه د الله ﷻ رزق حرام کړو، زما طرف ته کومه وحي نازليږی په هغې کښې خو چرته هم نشته چه د دې خوړل حرام دی په چا باندې د څاروونه سوا هغه چه کوم بيان شوی نور هيڅ حرام نه دی. د دی آيت مفهوم رفع کونکې ددې آيت نه پس د سورة مائده آياتونه دی او په دويم حديث کښې هم کوم کښې چه د حرمت بيان دې. بعضې خلق دې ته هم منسوخ وائی خو داکثرو متاخرينو په نيز دا منسوخ نه دی څکه چه په دې کښې خو به د اصل جواز هم رفع کول لازم راځی."دم مسفوح" بهيدونکې وينې ته وائی، که چرې دا آيت نه وو نو خلقو به دا وينه هم اخسته کومه چه په رګونو کښې روانه ده لکه چه يهوديانو اوکړل.عمران بن جرير وائی چه ماد ابومجلزنه د وينې باره کښې تپوس اوکړو يعنی دهغه وينې باره کښې کوم چه دحلالې سر مرې اووغيره پورې انختې وی اودپخولوپه کټونی کښې چه د وينې کوم سوروالې ښکاری نو وئی وئيل چه الله ﷻ خو بهيدونکې وينه منع فرمائيلې که غوښې سره کومه وينه لګيدلې وی نوهيڅ باك نشته. دقاسم نه روايت دې چه حضرت عائشه رضي الله عنها به دځنګلی څناور غوښه او کټونی کښې دننه وينه کښې هيڅ باك نه لرلو.

دحضرت جابربن عبدالله رضي الله عنه نه سوال اوکړې شوچه خلق ګمان کوی چه نبی کريم ﷺ دجنګ خيبرپه موقع د ساتلې شوی خر دغوښې مخالفت کړې وو. نو وئی وئيل چه او. حکم بن عمرو رضي الله عنه د رسول الله ﷺ نه داسې روايت کوی خو ابن عباس رضي الله عنه چه د تفسيرسمندر دې د دې نه انکار کوی او دا آيت لوستلو

سره اوروی ﴿قُل لَّآ أَجِدُ فِي مَآ أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطْعَمُهُۥ﴾ ([1]) ابن عباس ﷺ فرمائی چه دجاهلیت دزمانی خلقوبه بعضې څیزونه خوړل او بعضې به ئی مکروه او ناپاکه ګڼړل او ترك كول به ئی. نو الله ﷻ په خپل پیغمبر ﷺ باندې احکام رانازل کړل او حلال ئی حلال او حرام ئی حرام اوخودل او د کومو څیزونوسره ئی چه کوم حکم نه دې ورکړې د هغې خوړل مباح دی اوبیانی د دې آیت اعاده اوفرمائیله. ([2])

دمردارچیلی وغیره څرمن پاکه ده :- دابن عباس ﷺ نه روایت دې چه د سوده بنت زمعه ﷞ یوه چیلئی مړه شوه نو هغې رسول الله ﷺ ته اووئیل چه زما چیلئی مړه شوه. نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه د هغې د څرمن نه دې ولې مشك جوړنه کړو. حضرت سوده ﷞ فرمائیل چه چیلئی به مړه شوه نود هغې د څرمن نه به مونږ مشك جوړولو. بیا ئی دا آیت تلاوت کړو چه مرداره، بهیدونکې وینه اود خنزیر غوښه نه دی خوړل پکار ځکه چه دا حرام دی. خو کله تا د مردار ځاروی د څرمنې دباغت یعنی رنګول اوکړه نو دا استعمالولې شی. نوحضرت سوده ﷞ د هغې د څرمنې نه مشك جوړ کړو چه ترډیرې مودې پورې هغې سره وو([3]) دابن عمر ﷺ نه یوسړی د شکونړ باره کښې دخوراك تپوس اوکړو نوهغوی دا آیت اولوستلویعنی په وحی کښې ددې د حرمت باره کښې څه ذکر نشته نویو بوډا چه هغوی سره ناست وو هغه اووئیل چه ما د حضرت ابوهریره ﷺ نه اوریدلی چه حضور ﷺ فرمائیلی چه شکونړیوخبیث څیز دې دخبائثونه. نوابن عمر ﷺ اووئیل چه که حضور ﷺ فرمائیلی دی نو هم داسې کول پکار دی. ([4])

مجبورئی کښې د حرام څیز استعمال :: د الله ﷻ ارشاد مبارك دې ﴿فَمَنِ ٱضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ﴾ كه څوك د یوحرام څیزپه خوړلو باندې مجبوراومضطر شی اونه هغه د نفس په خواهش داسې کوی اونه د ضرورت نه زیات خوری نو د هغه د پاره خیر جائز دې ځکه چه الله ﷻ بښونکې اومهربان دې. د دې آیت تفسیر په سورة بقره کښې تیرشوې او پوره رڼړا پرې اچولې شوې ده. د دې آیت د سیاق نه دا غرض معلومیږی چه دلته په مشرکانو باندې رد مقصود دې چه هغوی په خپل خان باندې د بعضې څیزونو حرامولو بدعت قائم کړې وو لکه د بحیره او سائبه وغیره حرمت. نو حضور ﷺ حکم اوکړو چه دوی ته خبر ورکړئی چه د دې خناورو د حرمت خو هډو ذکر نشته په دې وجه مسلمانانو له د دې د خوراك نه د بچ کیدلو ضرورت نشته. صرف د مردارې بهیدونکې وینې او خنزیر د غوښې ممانعت دې اود غیر الله د حلالې نه ئی منع فرمائیلې ده. د دې نه علاوه بل هیڅ څیز الله ﷻ نه دې حرام کړې. نو الله ﷻ چه کوم څیز نه دې حرام کړې نوتاسو ئی دکوم ځائ نه حرام ګرځوئی. هم د دې په بناء د نورو څیزونوحرمت لکه د ساتلی شوی خر یا خناورو غوښه یا د پنجې والا مرغو ځنګه چه دعلماؤ مشهور مسلك دې د دې تولو حرمت باقی نه پاتې کیږی(دا یاد ساتل پکاردی چه ددې حرمت قطعی دې ځکه چه دصحیح احادیثونه ثابت دی).

وَعَلَى ٱلَّذِينَ	هَادُوا۟	حَرَّمْنَا	كُلَّ ذِى ظُفُرٍ	وَمِنَ ٱلْبَقَرِ وَٱلْغَنَمِ
اوپه هغه کسانوباندې	چې یهودیان شو	حرام کړل مونږ	هرخناورنوکانووالا	اودغویانونه اودګډوبیزونه
اوپه یهودیانو باندې مونږ د نوکونو ټول خناور حرام کړی وو اوپه غوئیین مال او چیلو کښې				

[1]) صحیح بخاری کتاب الذبائح باب لحوم الحمره الانسبه: ۵۵۲۹.

[2]) ابوداوٗد کتاب الاطعمه باب مالم یذکر تحریمه: ۳۸۰۰، وسنده صحیح، حاکم: ۱۱۵/٤.

[3]) احمد: ۱/۳۲۷-۳۲۸، صحیح بخاری کتاب الأیمان والنذور باب اذا حلف ان لایشرب نبیذاً فشرب طلاً اوسکراً... ۶۶۸۶

[4]) ابوداوٗد کتاب الاطعمه باب فی اکل حشرات الارض: ۳۷۹۹، سنده ضعیف، بیهقی: ۳۲۶/۹.

حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُوْمَهُمَآ اِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُوْرُهُمَآ
حرام کړل مونږه|په هغوئ|وازګې دهغوئ| مګرنه | هغه وازګه|چې بار کړی به وه|شاګانو دهغوئ
مونږ پرې وازګه حرامه کړې وه | ....مګرهغه چې په ملا پورې لګیدلې وی
اَوِالْحَوَايَآ اَوْمَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ۭ ذٰلِكَ جَزَيْنٰهُمْ
یا کلمو | یا هغه |چې لګیدلې به وه |دهډوکوسره | دا | بدله ورکړی وه مونږ هغوئ له|
یا کولموپورې انختې وی | یا هډوکو پورې لګیدلې وی | دا مودوئ ته دسرکشۍ سزا
بِبَغْيِهِمْ ڮ وَاِنَّا لَصٰدِقُوْنَ۝
په سبب دسرکشۍ دهغوئ |اوبیشکه مونږه خامخا ریښتنی یو |
ورکړې وه |او داخه چې وایو بالکل ریښتیا دی |

قوله تعالي: حَرَّمْنَا كُلَّ ذِيْ ظُفُرٍ ۚ

دحرام ځیزخرخول او اخستل هم حرام دی:-ارشاددې چه مونږ په یهودیانوباندې د نوك والا ځناور حرام کړې وو اود غوا او چیلئی چربی یعنی وازګه موهم حرام کړې وه.اوهغه چربی حلاله وه کومه چه د هغوی خیتې هډوکو یا کولمو او معدې پورې انختې وی.دا د نوکونو والا ځناور ښاروی اومرغۍ دی د کومو ګوتې چه پرې پرې او جدا جدا نه وی. لکه اوښ شترمرغ وغیره. سعید بن جبیر رحمه الله وائی چه هغه ځناور مراد دی دکومو ګوتې چه نه وی شلیدلې. او په یو روایت کښې د سعید نه داسې هم روایت کړې شوې دی چه هغه د کومو ګوتې چه بیلې بیلې وی لکه چرګ. قتاده رحمه الله وائی چه دې نه اوښ او شترمرغ مراد دې او مرغنی او کبان. او هم د ده نه په یو روایت کښې دی چه مرغئی هیلۍ اوهم داسې ځناور د کومو ګوتې چه کولاؤ کولاؤ نه وی. یهودیانو به دا ځناور او مرغنی خوړلې د کومو پنجې چه کولاؤ وی دغه شان ګورخر یعنی ځنګلی خر به ئې هم نه خوړلو. ځکه چه د دې پنجې هم لکه د اوښ په شان کولاؤ نه وی.

د الْحَوَايَآ نه مراد کومه وازګه ده ؟:- دغوااو چیلئی د چربی نه هغه چربی مراد ده چه په پټو باندې ځان له لګیدلې وی یهودیانو به ونیل چه حضرت یعقوب علیه السلام به دا حرام ګڼرله په دې وجه ئې مونږ هم حرام ګڼړو.دښا چربی حرامه نه وه. امام ابوجعفر وائی چه حوايا جمع ده د کوم واحد چه حاوية دې دا د خیتې دننه ځیزونوته وائی لکه لرې کولمې وغیره. یا په هډوکوپورې انختې چربی هغه هم حلاله وه اودغه شان د پښو سینې سراوسترګو چربی هم حلاله وه. دا تنګې چه مونږ په هغوی کړې وه د هغوی د بغاوت او مخالفت دسزا په توګه وه. لکه چه فرمائی﴿ فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِيْنَ هَادُوْا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبٰتٍ اُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ كَثِيْرًا ۙ﴾یعنی کوم ځیزونه چه اول په هغوی حلال وو د هغوی د بغاوت اود رب د لارې نه دنورو منع کولودسزاپه توګه پاك ځیزونه هم مونږ په هغوی باندې حرام کړې وواوېدې سزا کښې مونږ ریښتونی او په عدل باندې وو. ابن جریر رحمه الله فرمائی چه اې محمد ﷺ! مونږ تاته د دې د حرمت باره کښې چه کوم اوخودل هم دغه صحیح دی نه هغه لکه کوم چه یهودیانو ګمان کړی وو چه یعقوب علیه السلام دا حرام ګڼرلې وو.حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه ته خبر ملاؤ شو چه سمره شراب خرڅ کړی دی نو ونی فرمائیل چه الله تعالی دې سمره هلاك کړی ولې هغه ته پته نه وه چه حضور ﷺ فرمائیلی چه الله تعالی دې په یهودوباندې لعنت اوکړی چه په چا باندې ئې چربی حرام کړې وه نوهغوی به راویستله او صفاکوله به ئې او خرڅوله

به نی.([1])د مکې دفتح په ورځوکښې حضورﷺ اوفرمائيل الله ﷻ د شرابو مردارې خنزير او بتانو خرڅول هم حرام کړی دی نو تپوس اوکړې شو يارسول اللهﷺ! د مردارې چربی خو څرمن ته غوړوالې ورکوی په کشتوباندې دا چربی مږلې شي اودا سوزولې شی د رڼړا د پاره. نو حضورﷺ اوفرمائيل چه نه دا حرامه ده.([2]) بيائې اوفرمائيل چه الله ﷻ دې يهود هلاك کړی چه کله په هغوی چربی حرامه کړې شوه نو هغوی به هغه ويلې کوله او خرڅوله به نی اود هغې قيمت به ئی خوړلو. حضورﷺ اوفرمائيل چه د کوم څيز خوړل حرام دی د هغې خرڅول او ګټه خوړل هم حرام دی د اسامه بن زيدؓ نه هم داسې روايت دې چه مونږ حضورﷺ سره وو او هغوی (بيمار وو مونږ ئی تپوس کولو. حضورﷺ ملاست وو او په څادر ئی خپل مخ پټ کړې وو بيا حضورﷺ خپل څادر اخوا کړو او وئی فرمائيل چه په يهوديانو چربی حرامه کړې شوه نو هغه ئی خرڅوله اودهغې قيمت به ئی خوړلوالله ﷻ هغه هلاك کړل. ([3]) د کوم څيزچه خوراك حرام دې دهغې خرڅول هم حرام دی.([4])

فَإِنْ	كَذَّبُوكَ	فَقُلْ	رَّبُّكُمْ	ذُو رَحْمَةٍ وَّاسِعَةٍ
نوکه	ادوئ دروغ اوګنړي تا	انو اووايه	اچې رب ستاسوا	خاوند درحمت فراخه دي ا
نوکه دوئ تا دروغژن اوګنړي نوته ورته اووايه چې ستاسورب دفراخه رحمت خاوند دي				

وَلَا يُرَدُّ	بَأْسُهُ عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ
اونشي واپس کولي څوك	عذاب دهغه دقوم مجرمانو نه ا
اودهغه عذاب د مجرمانوخلقونه روستوکيدي نشي	

قوله تعالى:: ذُو رَحْمَةٍ وَّاسِعَةٍ

د الله ﷻ درحمت اميد اوعذاب نه ويريدل پکاردی:-اې محمدﷺ استا مخالف يهود اومشرکان وغيره که تادروغ ګنړی نوورته اووايه چه ستا رب ډيررحمت والا دې.داددې خبرې د پاره ترغيب دې چه تاسو هم د الله ﷻ نه دهغه وسيع رحمت اوغواړئی چه هغوی ته د رسول ﷺ د اتباع توفيق نصيب شی څکه چه که هغه رحم اونه کړی نو د مجرمانونه د الله ﷻ عذاب څوك هم نشی اخواکولې. دلته ترهيب او تخويف دې چه درسول الله ﷺ مخالفت مه کوئی ګنی دهغې په عذاب کښې به راګير کړې شئی.په هرځائ کښې الله ﷻ ترغيب او تخويف يو ځاي ذکر فرمائيلې دې لکه چه ددې سورت په آخر کښې چه الله ﷻ سريع العقاب دې او ښښونکې مهربان دې ([5]) اوخلقو په ګناه باندې بخښونکې هم دې او شديد العقاب هم دې ([6]) اوزما بنديګان خبر کړه چه رحم کونکې هم يم اوزما عذاب ډير سخت عذاب دې([7])الله ﷻ ګناهونه ښښونکې توبه قبلونکې اوبياسخت عذاب ورکونکې هم دې.د الله ﷻ نيول ډير سخت دی. پيدا کړی هم هغه دی او واپس هم دهغه طرف ته تلل دی هغه ښښونکې هم دې اومهربان هم([8]) ددې مضمون متعلق ډير آياتونه دی.

---

[1])صحيح بخاری کتاب البيوع باب لايذاب شحم الميته ولا يباع ودکه:۲۲۲۳-۲۲۲٤، صحيح مسلم:۱۵۸۲،احمد:۲۵/۱، مسندابی يعلی:۲۰۰.

[2])صحيح بخاری کتاب البيوع باب بيع الميتة والاصنام: ۲۲۳۶، صحيح مسلم: ۱۵۸۱، ابوداوٗد: ۳٤۸۶، ترمذی: ۱۲۹۷، ابن ماجه:۱۲۶۷،احمد: ۳۲٤/۳، مسندابی يعلی: ۱۸۷۳، ابن حبان: ٤۸۳۷.

[3])حاکم: ۱۹٤/٤ امام حاکم او ذهبي ديګ ته صحيح وئيلی دی.

[4]) ابوداوٗد کتاب البيوع باب فی ثمن الخمر والميتة: ۳٤۸۸وسنده صحيح.

[5]) الانعام:۶\ ۱۶۵.

[6]) ۱۳الرعد: ۶.

[7]) ۱۵ الحجر: ٤۹.

[8]) البروج: ۸۵\ ۱۲-۱٤.

سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ

ضرور به وائی | هغه کسان | چی شرك ئې کړې دی | که

| دا مشرکان به ستاپه(جواب کښې) وائی که

شَاءَ اللهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا

غوښتلې الله | نهٔ به وو کړې شرك مونږه | اونه پلارانو زمونږه | اونهٔ به وو | حرام کړې مونږه

الله ﷻ غوښتلې نومونږ به شرک نه وو کړې | اونه به موپلار نیکه کولو | اونه به مو دخپل طرفه

مِنْ شَيْءٍ ۚ كَذَٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتَّىٰ

څه څیز | دارنګې | دروغ ګڼړلې وو حق | هغه کسانو | چی مخکښې ددوئ نه وو | تر هغې پورې

څه څیز حرام ګڼړلو | ددوئ نه مخکښې خلقو هم دغه شان خبرونه انکار کړې وو | تردې چې

ذَاقُوا بَأْسَنَا ۗ قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِنْ عِلْمٍ

چی اوڅکو هغوئ | عذاب زمونږه | دوئ ته اووایه | ایا شته ستاسو سره | څه علم

هغوی زمونږ عذاب اوڅکی | ......ورته اووایه چې تاسوسره څه دلیل شته

فَتُخْرِجُوهُ لَنَا ۖ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا الظَّنَّ وَإِنْ أَنْتُمْ إِلَّا

چی راوُباسئ هغه | مونږته | نهٔ کوئ پیروی تاسو | مګر | ګمان | اونهٔ یئ تاسو | مګر

چې مونږ ته ئې ښکاره کړئ | تاسوخو تش په ګمان چلیږئ | (دحقیقت نه بې خبره یئ) او په

تَخْرُصُونَ ﴿١٤٨﴾ قُلْ فَلِلَّهِ الْحُجَّةُ الْبَالِغَةُ ۖ فَلَوْ شَاءَ

قیاسونه لګوئ | اووایه | پس الله لره دې | دلیل | حقیقت ته رسیدلې | نوکه غوښتلې هغه

په اټکل پسې روان یئ | اووایه چې الله ﷻ سره کامل دلیل دې | اوکه الله ﷻ اوغوښتله

لَهَدَاكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٤٩﴾ قُلْ هَلُمَّ شُهَدَاءَكُمُ الَّذِينَ

نو لاره به ئې ښودلې وه تاسو | ټولوته | اووایه | راولئ | ګواهان خپل | هغه

نوتاسوټولو ته به ئې خودنه کړې وه | ورته اووایه راشئ خپل ګواهان راولئ

يَشْهَدُونَ أَنَّ اللَّهَ حَرَّمَ هَٰذَا ۖ فَإِنْ شَهِدُوا فَلَا

چی ګواهی کوی | چی بیشکه الله | حرام کړی دی دا څیزونه | نوکه | ګواهی اوکړه دوئ | نومهٔ کوه

چې ګواهی ورکړی | چې دا (فلانی) څیزونه الله ﷻ حرام کړی دی | نوکه دوئ پخپله شهادت ورکړی

تَشْهَدْ مَعَهُمْ ۚ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا

تهٔ ګواهی | ددوئ سره | اومهٔ کوه پیروی | دخواهشاتو | دهغه کسانو | چی دروغ ګڼړی | آیتونه زمونږه

نوته ورسره شهادت مه ورکوه | اودهغې خلقو د خواهشاتو تابعداری مکوه چې زمونږ آیتونه ئې دروغ ګڼړلی دی

وَالَّذِيْنَ	لَا يُؤْمِنُوْنَ	بِالْاٰخِرَةِ	وَهُمْ	بِرَبِّهِمْ
اوهغه کسان	چې ایمان نه راوړي	په آخرت باندي	اوهغوئ	درب خپل سره

اوهغه کسان چې دالله ﷻ په ذات باندې او په آخرت باندې ایمان نه لري| نو هغوئ د خپل رب

يَعْدِلُوْنَ ۞
برابر وی نورڅوك	
سره نورڅوك برابروي|

قوله تعالی:: سَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ اَشْرَكُوْا

دمشرکانوبوبې دلیله دعوی:-دلته دیوې مناظرې ذکر دې اودمشرکانو یوه شبه ئې ذکرکړې ده چه هغوی د خپل شرك او حرام حلال کولو متعلق لرله. الله ﷻ دهغوی د شرك او دهغوی دتحریم نه هغوی خبروي. هغه شبه دا وه چه هغه زمونږ زړه بدلولې شو مونږ ته ئې د ایمان توفیق راکولې شو اوحاجب کیدوسره ئې مونږ دکفر نه منع کولې شو.نوچه کله الله ﷻ داسې اونه کړل نوثابته شوه چه دهغه رضا او اراده هم داسې ده اوهغه زمونږ په دې کارباندې راضی دې.نو اووئیلې شو﴿لَوْشَآءَاللّٰهُ مَآاَشْرَكْنَا وَلَآ اٰبَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ شَيْءٍ ۚ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ حَتّٰى ذَاقُوْا بَاْسَنَا ۗ قُلْ هَلْ عِنْدَكُمْ مِّنْ عِلْمٍ فَتُخْرِجُوْهُ لَنَا ۗ اِنْ تَتَّبِعُوْنَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ اَنْتُمْ اِلَّا تَخْرُصُوْنَ ۞﴾یعني که الله ﷻنه غوښتل نونه به مونږشرك کولواونه زمونږه مشرانواونه به مونږ څه څیز حرام کرځولو.دغه شان به هغوی وئیل﴿لَوْشَآءَالرَّحْمٰنُ مَاعَبَدْنٰهُمْ ۗ﴾نوالله ﷻ فرمائی﴿كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ﴾یعنی هم د دې شبه په سبب اولنی خلق هم ګمراه شوی وو اودا ډیرښکته باطل اودماشومانو غوندې حجت دې. که چرې دا صحیح وو نو دهغوی په مشرانوبه د الله ﷻ عذاب کله هم نه راتلو او هغوی به هلاك کولې نه شو اومشرکانوبه د انتقام عذاب نه څکلو. اې نبی ﷺ اووایه چه تاسو ته دادکوم ځائ نه معلومه شوه چه ستاسو په دې کارونو الله ﷻ راضی دې.که د دې دعوې څه دلیل وی نو ښکاره ئې کړئې او تاس د دې څه ثبوت ورکولې شئې؟.تاسو خو صرف د خپل قیاس او باطل ګمان پیروی کوئی. د ګمان نه دلته مراد فاسد عقائد دی تاسو خو صرف اټکل چلوئی په الله ﷻ باندې دروغ او بهتان لګوئی.دابه مشرکانووئیل مونږ چه کوم ددې بتانوعبادت کوونودې سره زمونږصرف د الله ﷻ نزدیکت لټول مقصددی. اوس الله ﷻ فرمائی چه دې سره به هغوی ته نزدیکت نه حاصلیږي﴿لَوْشَآءَاللّٰهُ مَآاَشْرَكُوْا﴾

د الله ﷻ حجت کامل دې دعذاب په تاخیر کښې حکمت دې:: پدې کښې هیڅ شك نشته که چرې مونږ غوښتلې نوهغوی ټول به په هدایت وو. ورته اووایه چه حجت بالغه صرف هم د الله ﷻ د پاره دې که هغه اوغواړی نو ټول به په هدایت شئ. اې محمد ﷺ ته ورته اووایه چه دهغه حجت خو حجت بالغه دې اوحکمت ئې حکمت تامه دې چه څوك د هدایت مستحق دې او څوك د ضلالت او ګمراهئ. هر څیز د هغه په قدرت او اراده کښې دې هغه د مؤمنانونه راضی دې اوکافرانو نه ناراض دې که هغه غوښتل نو ټولو دزمکې اوسیدونکو به ایمان راوړې وې[1]که هغه غوښتل نو ټول به یو قوم او یوملت وو. دهغه وعده به پوره کیږی چه زه به دوزخ دپیریانو او انسانانو نه ډکووم.د بغاوت کولودپاره هیڅ دلیل قائمیدې نه شي. اووایه که چرته تاسو سره څه ګواه وی نوهغه راحاضر کړئې چه ددې خبرې ګواهی ورکړی چه او الله ﷻ داڅیزونه حرام کړی وو اوکه داسې د دروغو ګواه هغوی راوړی هم نو اې نبی ﷺ! ته

---

[1] یونس ۱۰\ ۹۹.

داسې ګواهی مه ورکوه ځکه چه دهغوی دا ګواهی بالکل کذب او مکاری ده. دې خلقو سره کیږه مه کوم چه زمونږ د آیاتونو تکذیب کوی په آخرت باندې ایمان نه راوړی د خپل رب نه ډډه کوی اودهغه د پاره شریك او برابر ګرځوی.

قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ

|هغوئ ته اووایه | راشئ | اچې واوروم | هغه اچې حراکړی دی | رب ستاسو

| (اني پیغمبره)دوئ ته اووایه راشئ زه تاسوته وایم چې الله ﷻ په

عَلَيْكُمْ اَلَّا تُشْرِكُوْا بِهٖ شَيْـًٔا وَّبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًا ۚ وَلَا تَقْتُلُوْٓا

په ستاسو باندې|چې مه شریکوئ | دهغه سره| هیڅ څیز| اودموراوپلارسره|احسان کوئ| اومه وژنئ

تاسوڅه حرام کړی دی | دا چې الله سره شریک مه جوړوئ| اومور پلار سره ښه سلوک کوئ اوخپل

اَوْلَادَكُمْ مِّنْ اِمْلَاقٍ ؕ نَحْنُ نَرْزُقُكُمْ وَاِيَّاهُمْ ۚ وَلَا تَقْرَبُوا

اولاد خپل | دیرې دغریبئ نه| مونږه | رزق درکوو تاسوته| اوهغوئ له| اومه نزدې کیږئ

اولاد د غریبئ دوجې مه قتلوئ| مونږ تاسوته هم اودوئ ته هم رزق ورکووا او د بې حیائې

الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ ۚ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ

دبې حیایئ کارونوته| هغه | چې ښکاره وی | دهغې نه | اوهغه چې پټ وی | اومه وژنئ| نفس

خبروته مه نزدې کیږئ| ......که ښکاره وی او پټې وی | ....اوهغه نفس مه قتلوئ

الَّتِيْ حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا بِالْحَقِّ ؕ ذٰلِكُمْ وَصّٰىكُمْ

هغه اچې حرام کړې دې الله| مګر | دحق سره | دا هغه خبری دی | چې حکم کړې دې تاسوته هغه

چې الله ﷻ د هغې قتل حرام کړې وی مګرپه حقه| داهغه خبرې دی چې الله ﷻ تاسو ته ددې وصیت کړې دې

بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿۱۵۱﴾

په دې سره|ښائی چې تاسو|دعقل نه کارواخلئ |

دې دپاره چې تاسو عقل نه کار واخلئ |

قوله تعالی: قُلْ تَعَالَوْا اَتْلُ مَا حَرَّمَ رَبُّكُمْ.

اهم اخلاقی او معاشرتی وصیتونه:-دحضرت ابن مسعود رضی الله عنه نه روایت دې چه څوك د نبی کریم ﷺ آخری وصیت ته کتل غواړی نو دا پورته آیاتونه دې اولولی.([1])حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه یوڅوآیاتونه محکمات دی او هغه ام الکتاب دی. بیا﴿ قُلْ تَعَالَوْا ﴾والا آیاتونه اولوستل([2])د ابن صامت رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلی چه په تاسوکښې به څوك ماسره د دریوخبرو وعده اوکړی بیا حضور ﷺ ﴿تَعَالَوْا﴾والا آیاتونه ترآخره پورې اولوستل. چه څوك واقعی ددې خبرو پوره والې کوی دهغه اجرپه الله ﷻ باندې ثابت دې اوچه څوك په پوره کولوکښې سستی کوی نوممکن دی چه الله ﷻ هغه ته هم په دنیا کښې عذاب ورکړی اوکه د عذاب امر تر آخرت پورې اوچت اوساتی نو هغه وخت د الله ﷻ

---

[1]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الانعام: ۳۰۷۰.

[2])حاکم: ۳۱۷/۲.

مرضي ده که غواړي نوعذاب به ورکړي اوکه غواړي نو معاف به ئې کړي[1] د دې تفسيرداسې دې چه الله ﷻ خپل نبي اکرم ﷺ ته فرمائي اې نبي ﷺ! دې مشرکانوته اووايه څوك چه دغيرالله عبادت کوي اود الله ﷻ حلال حرام ګنړي اوخپل اولاد قتل کوي دا دشيطان دهوکې دی اودهغوی دځان نه جوړې کړې خبرې دی نو دوی ته اووايه چه راشئ زه تاسو ته ښايم چه الله ﷻ کومې خبرې حرامې خودلې دي. زه دا د اټکل نه اود ګمان نه نه وايم بلکه دالله ﷻ د وحی په بناء باندې چه الله ﷻ سره څوك شريك مه جوړوئ.دآيت دعبارت سياق داښائی چه دلته ﴿وصاكم﴾ لفظ محذوف دې يعنی﴿وصاكم ان لاتشركوا بالله﴾ او هم د دې د پاره په آخرى آيت کښې اوفرمائيل ﴿ذَٰلِكُمْ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾ دحضرت ابوذر ﷺ نه روايت دې چه حضور ﷺ فرمائيل ماله حضرت جبرائيل ﷺ راغلو اودا زيرې ئې راکړو چه څوك مړه شي اوهغه شرك نه وی کړې نوهغه به جنت کښې داخليږي. ما اووئيل سره د دې که هغه زنا کړې وی غلاڼې کړې؟ نوجبرائيل ﷺ اووئيل چه او که غلاڼې کړې وی اوکه زنائی کړې وی. په دريم ځل ټپوس باندې جبرائيل ﷺ اووئيل چه او که شراب ئې هم څکلې وی[2] بعضې روايتونوکښې دی چه د رسول الله ﷺ نه ټپوس کونکې هم ابوذر ﷺ پخپله وو او په دريم ځل حضور ﷺ ابوذر ﷺ ته فرمائيلی وو اود ابوذر ﷺ پوزه ښکته که زنائی کړی اوکه غلاڼې کړې وی. کله چه به حضرت ابوذر ﷺ دا حديث اورولو اود دريم حديث پوره کولو نه پس به ئې دا خامخا فرمائيل چه د ابوذر پوزه لاندې[3] د حضرت ابو ذر ﷺ نه روايت دې چه حضور ﷺ فرمائيل چه الله ﷻ فرمائي اې بنيادمه! ترکومې چه ته زما نه اميد ساتې اودعاغواړې زه به تا ښښم کوم څه چه تانه ګناه کيږي زه به د هغې پرواه نه کوم چه تا څه ګناه کړې ده. که ته ماله د ډکې زمکې هومره ګناه راوړې نو زه به هم د ډکې زمکې هومره ښښنه درکړم په دې شرط چه تا ماسره څوك شريك نه وي ګرځولې. که ستا خطاګانې د ډك آسمان هومره هم وی او تا ښښنه غوښتې وی نو زه به ښښنه درکړم.[4]

د قرآن پاك نه د دې شهادت داسې ملاويږي چه الله ﷻ فرمائی دی الله ﷻ د شرك ګناه نه ښښی باقی ټول ګناهونه چه غواړي نو ښښي[5] په حديث کښې دی چاچه شرك نه وی کړې او د توحيد قائل وی او مړ شو نو ضرور به جنت ته داخليږي[6] د دې مضمون متعلق آياتونه او احاديث ډير زيات دی. د حضرت ابوالدرداء ﷺ نه روايت دې چه شرك مه اختياروه سره د دې که ستا ټکړې ټکړې کړې شی يا په سولئ کړې شی يا اوسوزولې شې. د ابن صامت ﷺ نه روايت دې چه رسول الله ﷺ مونږ ته د اووه خصلتونو وصيت کړې چه که تاسو ټکړې ټکړې شئ خو شرك اونه کړئ.[7]

دويم موراوپلارسره ښه کوئ:- بيا ارشاد دې چه مور پلار سره ښه سلوك کوئ لکه چه فرمائی ستاسودرب حکم دې چه دهغه نه سوا دچا عبادت مه کوئ او مورپلارسره ډير ښه سلوك کوئ. الله ﷻ په عامه توګه خپل اطاعت سره د مور پلار سره د احسان کولو هم متصل بيان کوی. لکه چه فرمائی

---

[1])حاکم: ۳۱۸/۲.

[2]) صحيح كتاب الزكاة باب المكثرون هم المقلون: ٦٤٤٣، صحيح مسلم: ٩٤.

[3]) صحيح بخارى كتاب اللباس باب الثياب البيض: ٥٨٢٧، صحيح مسلم: ٩٤، احمد: ١٦٦/٥.

[4])احمد: ١٧٢/٥عن ابى ذر ﷺ دارمى: ٣٢٢/٢،ترمذى كتاب الدعوات باب الحديث القدسى)ياابن آدم انك مادعوتنى...): ٣٥٤، عن انس ﷺ وسندحسن)الصحيحه:١٢٧) اود دې معنې روايت صحيح بخارى:١٢٣٨ ، صحيح مسلم: ٩٢ کښې هم موجود دې.

[5]) ٤/النساء: ٤٨.

[6]) صحيح مسلم كتاب الايمان باب الدليل على من مات لايشرك بالله شيئا دخل الجنه...: ٩٤.

[7]) روايت حسن دې اوګورئ ماهنامة الحديث: ۶ ص ۱۱.

زما اودخپل مورپلار احسان منلنی ستاسو زما طرف ته راتلل دی. که ستاسومورپلار تاسو په دې خبره مجبورکړی چه ما سره نورڅوك هم شریك جوړکړه کومه چه ستا عقیده نه ده نو هغوی دا خبره مه اوره خو په دنیا کښې هغوی سره ښه سلوك کوه او چه کومه زما طرف ته رجوع ده هغه کوه ستا هم زما طرف ته راواپس کیدل دی کوم ځائ کښې چه به زه تا د ټولو اعمالونه خبر کړم. (۱) د مور پلار مشرك کیدوسره هم د هغوی سره د ښه سلوك هدایت فرمائیلې شوې دې او فرمانی چه مونږ د بنی اسرائیلونه هم دا وعده اخستې وه چه توحید اختیارولو سره سره د مور پلارسره نیك سلوك هم ضروری دې. (۲) په دې مضمون باندې ډیر آیاتونه دی. په بخاری او مسلم شریف کښې دی حضرت ابن مسعودؓ د نبیﷺکریم نه تپوس اوکړو چه کوم عمل غوره دې؟ نو حضورﷺ اوفرمائیل چه په خپل وخت باندې مونځ کول ما بیا عرض اوکړو بیا کوم عمل؟ وئې فرمائیل د مور پلارسره ښه سلوك. ما وئیل بیا کوم عمل؟حضورﷺ اوفرمائیل د اللهﷻ په لارکښې جهاد کول. ابن مسعودؓ وائی که ما نورسوالونه کول نوحضرت ﷺ به نورجوابونه راکول(۳) دابن صامتؓ نه روایت دې چه حضورﷺ اوفرمائیل چه اې ابن صامت! د خپل مور پلار تابعداری کوه که هغوی تاته داحکم هم درکړی چه ټوله دنیا او دولت مونږ ته راکړه نو ورکړه. د دې سند ضعیف دی. والله اعلم.

دریم اولاد مه قتلوئی::کله چه مورپلاراونیکونوسره د ښه سلوك هدایت اوفرمائیلو نو اوس د ځامنو او نمسو باره کښې فرمائی چه اولاد د تنګدستئی د ویرې نه مه قتل کوئی. د شیطانانو په دهوکه سره به مشرکانو خپل اولاد قتل کولو اود شرم اوملامتیا د وجې نه به نې لونړه ژوندئی خښولې او بعض وخت به ئې ځامن د تنګدستئی او غریبئی د وجه قتل کول. حضورﷺ فرمائیلی دی چه د ټولونه لویه ګناه اللهﷻ سره شریك ګرځول دی سره د دې چه دا شریکان پخپله د اللهﷻ مخلوق دې. د حضورﷺ نه تپوس اوکړې شو بیا کومه ګناه؟ هغویﷺ اوفرمائیل چه ځامن وژل د دې ویرې نه چه هغوی به هم ځان سره په خوراك کښې شریك جوړول وی. تپوس اوشو بیا کومه ګناه؟ وئې فرمائیل د خپل ګاونډی د ښځې سره زناکول. بیا حضورﷺ دا آیت تلاوت کړو ﴿وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ ۚ وَمَن يَفْعَلْ ذَٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا﴾(۴)یعنی کوم خلق چه اللهﷻ سره نور خدایان نه یوځائ کوی او اللهﷻ د کوم نفس عزت کړې دې هغه نه قتل کوی مګر په حقه خبره باندې او چه څوك زنا نه کوی. ذکر شوی فقیرئ ته "املاق" وائی.ددې د پاره ئې اوفرمائیل چه رزق خوهغوی ته او تاسو ته مونږ درکوو. د رزق په شروع کښې د هغه ماشومانو نوم واخستلو ځکه چه اهتمام هم د هغوی نه مقصود وو. یعنی هغوی ته رزق رسولو په سبب د محتاجئی نه مه ویریږئی ځکه چه د ټولو رزق هم د اللهﷻ په ذمه دې. خودلته فقر حاصله موجوددې په دې وجه ئې اوفرمائیل چه تاسو ته او هغوی ته هم مونږ رزق درکوو، ځکه چه دلته هم دغه خبره اهمه ده چه ستاسو رزق هم زمونږ درکړې شوې دې په دې وجه د خپل رزق ویره مه کوئی.

څلورم زناأو فواحشونه لرې کیدل:-د اللهﷻ ارشاد دی﴿وَلَا تَقْرَبُوا الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ﴾یعنی فواحشو ته نزدې کیږئی هم مه که هغه ظاهر وی که باطن. لکه چه فرمائی اووایه اې نبیﷺ! اللهﷻ فواحش ظاهری اوباطنی ټول حرام کړی دی اود ګناه او بغاوت نه بچ شئی کوم چه د حق نه خلاف دی او د شرك

---

(۱) ۳۱/لقمان: ۱۴-۱۵.

(۲) ۲/البقره: ۸۳.

(۳) صحیح بخاری کتاب الادب باب ۱ البر والصله: ۵۹۷۰، صحیح مسلم: ۸۵، ترمذی: ۱۷۳، احمد: ۴۵۱/۱، ابن حبان: ۱۴۷۷.

(۴) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿افلاتجعلون الله اندادا﴾: ۷۵۲۰، صحیح مسلم: ۸۶، احمد: ۴۳۴/۱، ترمذی: ۳۱۸۳، ابن حبان: ۴۴۱۴.

نه بچ شئی د کوم چه هیڅ سند نشته. اود اللهﷻ سره داسې خبرې تړلو نه بچ شئی کومې چه تاسو نه پېژنئ.(١) ﴿وَذَرُوا۟ ظَٰهِرَ ٱلْإِثْمِ وَبَاطِنَهُۥٓ﴾ کښې د دې تفسیر تیرشوې دې.د ابن مسعودؓ نه روایت دې حضور ﷺ فرمائیلي د اللهﷻ نه ډیر غیرتي بل څوک نه شي کیدې. د دې د پاره هغه ټول فواحش ظاهري او باطني حرام اوګرځول(٢) سعدبن عبادهؓ فرمائي که زه خپلې ښځې سره څوک سړې اووینم نو په توره سره به هغه قتل کړم.کله چه حضورﷺ داخبره واوریده نو وئې فرمائیل چه تاسو د سعد په خبره ولې حیران ئې؟ په اللهﷻ قسم زه د سعد نه زیات غیرت مند یم او اللهﷻ زما نه زیات غیرت مند دې په دې وجه ټول فواحش هغه حرام کړې دي.(٣) او هم په دې سند سره روایت دې چه زما د امت عمر به شپیتو او اویاؤ په مینځ کښې وي.(٤)

په ناجائزه مسلمان نه قتل کول:- د اللهﷻ ارشاد دې چه څوک قتل کوئ مه ترکومې چه پرې حق نه وي. حضرت امیرالمؤمنین عثمانؓ چه کله باغي قاتلانوراګیرکړې وو وئې فرمائیل چه ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلي دي چه د دریو خبرونه علاوه د یومسلمان وینه تویول جائز نه دي. چه د اسلام راوړلو نه پس بیا کافر شوې وي. یا د واده سره د زنا مرتکب شوې وي یا ئې څوک ناحقه قتل کړې وي یعني بغیرد قصاص نه. نو په اللهﷻ قسم ما چرې هم زنا نه ده کړې نه د جاهلیت په زمانه کښې اونه د اسلام په زمانه کښې. اوهیڅ کله هم زما دا خواهش نه دې شوې چه د اسلام راوړلو نه پس بیا خپل دین بدل کړم او نه ما څوک قتل کړې دې نو تاسو ما په څه وجه قتل کول غواړئ(٥)چه کوم غیر مسلم سره معاهده شوې وي اوکوم حربي ته په اسلامي ښار کښې د اوسیدو د پاره امن ورکړې شوې وي دهغه د قتل کولو سخت وعید او سزا راغلې ده. څوک چه وعده کړې شوې قتل کړي نو د جنت بوئي به هم اونه ګوري حالانکه سره د دې چه د جنت خوشبوئي ترڅلویښتوکالو فاصلې پورې به هم رارسي. (٦) څوک چه یو وعده کونکې قتل کړي د چا د پاره چه دامن ذمه دار جوړشوې وي او څوک چه د اللهﷻ او دهغه د رسول ﷺ به ذمه وارئ کښې راغلې ذمي جوړ شوې وي نو د هغه قاتل ته به د جنت بوئي هم نه نصیب کیږي(٧)د اللهﷻ ارشاد دې﴿ذَٰلِكُمْ وَصَّىٰكُم بِهِۦ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ﴾دا دي هغه وصیتونه کوم چه تاسو ته شوي څه عجیبه ده چه تاسو ته عقل راشي.

وَلَا تَقْرَبُوا۟	مَالَ ٱلْيَتِيمِ	إِلَّا
اومه نزدې کیږئ	مال د یتیم ته	مگر
........او د یتیم مال ته مه نږدې کیږئ		مگر

بِٱلَّتِى	هِىَ	أَحْسَنُ	حَتَّىٰ	يَبْلُغَ	أَشُدَّهُۥ	وَأَوْفُوا۟
په هغه طریقه	چې هغه	ډیره ښه وي	تر هغې پورې	چې ورسیږي هغه	قوت خپل ته	او پوره کوئ
په بهتره طریقه تردې چې هغه ځوانئ ته اورسي				.........................او		

(١) ۷ /الاعراف:۳۳.

(٢) صحیح بخاری کتاب الایمان سورة الانعام باب قوله تعالی ﴿ولاتقربوا الفواحش ما ظهر منها ومابطن﴾:٤٦٣٤، صحیح مسلم :٢٧٦٠، ترمذی: ٣٥٣٠،السنن الکبری للنسائي: ١١١٧٣، احمد: ٣٨١/١، ابن حبان: ٢٩٤.

(٣) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول النبي ﷺ)لاشخص اغیر من الله) :٧٤١٦، صحیح مسلم:١٤٩٩، الاسماء والصفات: ٦٣٠.

(٤) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی اعمار هذه الامة...:٢٣٣١وسنده حسن.

(٥) ابوداؤد کتاب الدیات باب الامام یامر بالعفو فی الدم: ٤٥٠٢، ترمذی: ٢١٥٨، وسنده صحیح، نسائي: ٤٠٢٤، ابن ماجه: ٢٥٣٣، مسندالطیالسي:٧٢ احمد:٦١/١.

(٦) صحیح بخاری کتاب الجزیه باب اثم من قتل معاهدا بغیر جرم: ٣١٦٦، ابن ماجه: ٢٦٨٦، احمد: ١٨٦/٢.

(٧) ترمذی کتاب الدیات باب ماجاء فیمن یقتل نفسا معاهدا: ١٤٠٣، وهوصحیح، ابن ماجه: ٢٦٨٧، مسندابي یعلی: ٦٤٥٢.

الْكَيْلَ وَالْمِيْزَانَ بِالْقِسْطِ ۚ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا
پیمانه | اوتول | په انصاف سره | نهٔ ورکوو تکلیف مونږ | یونفس ته | مگر
پیمانه اوتول په انصاف سره کوئ | مونږ هیچاته دوس نه زیات تکلیف نه ورکوو
وُسْعَهَا ۚ وَاِذَا قُلْتُمْ فَاعْدِلُوْا وَلَوْ
مطابق دطاقت دهغه | اوهر کله چې خبرې کوئ تاسو | نودانصاف خبره کوئ | اواګر که |
او کله چې تاسو خبرې کوئ نو په هغې کښې انصاف کوئ | .... اګر که
كَانَ ذَا قُرْبٰى ۚ وَبِعَهْدِ اللّٰهِ اَوْفُوْا ؕ ذٰلِكُمْ
وی (معامله) | درشته دارانو سره | اوپه وعده دالله | وفا اوکړئ | داخبرې چې دی تاسوته
خپلو سره معامله وی | اوالله ﷻ سره چې موکومه وعده کړې ده | هغه پوره کړئ | ددې
وَصّٰىكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ ﴿۱۵۲﴾
حکم کړې دې الله تاسوته | په دې سره | ښائیږی چې تاسو | نصیحت قبول کړئ |
خبروحکم درته الله ﷻ کړې دې دې دپاره چې تاسوترې سبق واخلئ اودا چې دغه

شپږم د یتیم مال ته په ناجائزه مه نزدې کیږئ

یوځونورهدایتونه:-کله چه اللهﷻ دا آیت نازل کړو چه دیتیم مال مه خورئی نوچه د چا په کورکښې څوك یتیم اوسیدو نوهغه د یتیم خوراك څښاك د دې ویرې چه چرته دهغه خوراك زما په خوراك کښې رانه شی د خپل خوراك څښاك نه جدا کړل اود یتیم د خوراك څښاك نه بچ شو نود دې دپاره اوچت کړې شو چه هغه ئی دوباره اوخوری اویا خرابیدله.نودا خبره د دوارو دپاره سخته او تکلیف ورکونکې وه، ددې ذکر نبی کریم ﷺ له راغلو نود دې باره کښې د اللهﷻ دطرفنه وحی رانازله شوه چه د یتیمانو باره کښې تانه تپوس کوی نو اووایه چه کومې دخیر خبرې دی اودهغوی خیر غوښتل دی د دې دپاره که تاسو هغوی سره یوځائ خوراك پوخ کړئی او خورئی نو هیڅ بدی نشته هغوی خو هم ستاسو رونړه دی تر بالغ کیدو پورې[۱] سدی رحمه الله ددې موده ۳۰ کاله ۴۰ کاله بلکه تر(۶۰)کالو پورې خودلې ده. اودا خبرې دلته د بحث نه لرې دی.

اووم تول پیمانه په انصاف کوئ:-او پیمانه او تله په انصاف سره استعمالوئی.د اللهﷻ فرمان دې چه په لین دین کښې انصاف کوئی. نود دی لحاظ نه ساتلوکښې سخت وعید دې. ارشاد دې چه هلاکت دې د هغه ناپ کونکودپاره چه کله ناپ کوی نو د بل چانه پوره اخلی او چه کله ناپ یا تول کوی اونوروته نی ورکوی نو بې ایمانی کوی نو آیا دوی ته پته نه لګی چه د قیامت په ورځ اوچتونکی دی او اللهﷻ ته مخامخ کیدل دی[۲] اول یو قوم په دې وجه تباه شوې ووچه په ناپ تول کښې به ئی بې ایمانی کوله.

اللهﷻ په هیچا باندې د وس نه زیات په چا بوج نه اچوی:-د اللهﷻ ارشاد دې﴿ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا ﴾ مونږ په چا باندې هم د هغه دطاقت نه زیاته ذمه واری نه اچوو.چا چه په حق ادا کولو کښې پوره کوشش اوکړو خو بیا هم دهغه نه څه کوتاهی اوشوه نو څه بدی نشته. حضورﷺ د دې آیت باره کښې

[۱] ابوداؤد كتاب الوصايا باب مخالطة اليتيم في الطعام: ٢٨٧١، نسائي: ٣٦٩٩، حاكم: ٢٧٨/٢.
[۲] ٨٣/المطففين: ٦١.

چه په ناپ تول کښې دانصاف نه کارواخلئ، فرمائي چه چا په صحيح نيت ناپ او تول اوکړو نو الله ﷻ خو نيت پيژني نود هغه به هيڅ نيول نه وي[۱] د لفظ وسعت هم دغه تاويل دې

اتم په خبرو کښې انصاف کوئ: اودا ارشاد چه کله خبرې کوئي نو د انصاف خيال اوساتئ سره د دې چه د يو عزيز او رشته دار معامله ولې نه وي لکه چه فرمائي اې د ايمان خاوندانو! عدل او انصاف سره په شهادت باندې قائم اوسيږئ.[۲] دغه شان په سورت نساء کښې الله ﷻ په فعل او قول کښې د عدل حکم ورکوی که د نيزدې د پاره وي اوکه د لرې د پاره وي الله ﷻ د هر يو د پاره او هروخت او په هر حال کښې د عدل حکم ورکوی.

نهم وعدې پوره کوئ:- اوفرمائي چه د الله ﷻ وعده پوره کوئي يعنی الله ﷻ چه کوم نصيحت کړې دې هغه پوره کوئي اودهغې داسې خيال ساتئ چه دهغې په امر او نهی کښې دهغه اطاعت کوئ. دهغه په کتاب او سنت رسول ﷺ باندې عمل کوئي هم دغه د الله ﷻ د وعدې پوره کول دی.د دې نصيحت الله ﷻ تاسو ته کړې دې ممکن دی چه تاسو پند حاصل کړئی اود تيروشووبدونه منع شئ. بعض خلق ﴿تذکرون﴾ ذال په تشديدسره لولي اوبعضې په تخفيف سره.

وَاَنَّ هٰذَا	صِرَاطِيْ	مُسْتَقِيْمًا	فَاتَّبِعُوْهُ	وَلَا تَتَّبِعُوا	السُّبُلَ
اوبيشکه	دا لار زماده	نيغه	انو ځئ هم په دې باندې	اومه ځئ تاسو	په لارو نورو
اودا چې دغه تيرشوې بيان ځما لار ده او په دې نيغه لار روان شئ او په نورو لارو باندې مه ځئ					

فَتَفَرَّقَ	بِكُمْ	عَنْ سَبِيْلِهٖ	ذٰلِكُمْ
نو خواره واره به کړي	تاسولره	دلارې دهغه نه	دا هغه هدايت دې
ګنی دالله ﷻ دلارې نه به موګله وډ کړي .... دا هدايت			

وَصّٰكُمْ	بِهٖ	لَعَلَّكُمْ	تَتَّقُوْنَ
چې حکم کړې دې الله تاسو ته	په هغې سره	اېشانيرې چې تاسو	خان اوساتئ دغلطو لارونه
درته الله ﷻ ددې دپاره کړې دې		چه تاسو پرهيزګار جوړ شئ	

قوله تعالی: وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِيْ مُسْتَقِيْمًا

دهدايت هم يوه لارده،د الله ﷻ اودهغه درسول ﷺ اطاعت:- ارشاد دې چه اخواديخوانورولاروباندې مه ځئ ګنی نود الله ﷻ د لارې نه به اخواشئ او دين قائم ساتئ او په دين کښې ورانې مه اچوئ[۳] په دې قسمه آياتونوکښې الله ﷻ حکم ورکوی چه ډله مه پريږدئ او په ډله کښې د افتراق او خلاف نه بچ شئ. اولنوخلقو به په دين کښې خصومات او اختلافات راپيدا کول او هم په دې سره تباه شو.[۴]

دصراط مستقيم مثال:- عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمائي چه حضور ﷺ پخپل لاس باندې په زمکه يوه کرخه راښکله او وئې فرمائيل چه دا ده د الله ﷻ نيغه لار بيا ئې ښې طرف ته او ګس طرف ته کرخې راښکلې اوئې فرمائيل چه دا هغه لارې دی چه په دې کښې په هره يوه لار شيطان ناست دې او خپل طرف ته رابلل کوی. بيا ئې دا آيت تلاوت کړو ﴿وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِيْ مُسْتَقِيْمًا فَاتَّبِعُوْهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيْلِهٖ ذٰلِكُمْ

[۱] الدرالمنثور: ۳/۱۰۵.
[۲] ٤/النساء: ۱۳۵.
[۳] ۴۲/الشوری: ۱۳.
[۴] الطبری: ۱۲/۲۲۹.

وَصّٰكُمْ بِهٖ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُوْنَ﴾.([1])د حضرت جابر رضی الله عنه نه روایت دې چه مونږ حضور صلی الله علیه وسلم سره ناست وو چه هغوی خپلې مخې ته په زمکه یوه داسې کرخه راښکله اوونی فرمائیل چه داخو شوه د الله ﷻ لار بیابنی طرف ته دوه کرخې او ګس طرف ته دوه کرخې راښکلې او وئی فرمائیل چه دا ټولې د شیطان لارې دی بیائی دمینځ په کرخه ګوته کیخوده اودا آیت ئې تلاوت کړو﴿وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِيْ مُسْتَقِيْمًا﴾([2]) یوسړي د ابن مسعود رضی الله عنه نه تپوس اوکړو چه صراط مستقیم څه څیز دې؟ نو هغه اوفرمائیل چه نبی کریم صلی الله علیه وسلم مونږ له خپل ځان سره ځائ راکړې وو. د هغوی نظر مبارك لکه چه په جنت باندې وو اود هغوی صلی الله علیه وسلم ښی طرف ته هم لارې جوړې وې او په ګس طرف هم. په دې باندې خلق وو کوم خلق چه دهغوی په خواکې تیریدل هغوی هغه راغواړي نو څوك چه دهغوی په راغوښتوشوو لارو روان شو هغه دوزخ ته اورسیدل او کوم خلق چه په نیغه لار وو هغه جنت ته اورسیدل بیا ابن مسعود رضی الله عنه هم دا آیت تلاوت کړو.([3])

د نواس بن سمعان رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور صلی الله علیه وسلم فرمائیل چه الله ﷻ د صراط مستقیم مثال پیش کړې دې. د دې لارې دواړو طرفوته دوه دیوالونه دی په هغې کښې کولاؤ دروازې لګیدلې دی په دروازو باندې پردې خورې دی او د نیغې لارې په دروازه کښې یو الله ﷻ ته رابلونکې ناست دې او وائی چه اې خلقوا راشئی په نیغه لارکښې وردا خل شئی اخوادیخواخطا کیږئی مه. اویوداعی د دروازې د پاسه ناست دې رابلل کوی کله چه یوانسان د دې دروازونه کومه دروازه کولاووی نو وائی چه په تاباندې افسوس دا مه کولاووه.که دا دې کولاؤ کړه نو په دې کښې به داخل شې. نواوس دا نیغه لار د اسلام ده اودا دیوالونه د الله ﷻ حدونه دی اودا کولاؤ دروازې د الله ﷻ محارم دی اود لارې په دې سر باندې ناست څیز د الله ﷻ کتاب دې اوپه دروازه باندې پاس ناست سړې د انسان خپل ضمیر دې چه په خرابوکارونوباندې دهغه په زړه کښې اړوك پیداکوی لکه چه دالله ﷻ واعظ دې([4]) حضور صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چه څوك شته چه ماسره د دې دریو آیاتونو باره کښې وعده اوکړی بیا ﴿تَعَالَوْا﴾ والا آیت تلاوت اوفرمائیلو. دغه دریواړه آیاتونه تلاوت کولونه پس چه چاد دې حق ادا کړو د هغه اجر په الله ﷻ باندې مقررشو اوچه چاد دې په پوره کولوکښې کوتاهي اوکړه په دنیاکښې هغه ته عذاب ملاؤشواوکه ملاؤنه شو نو په آخرت کښې به الله ﷻ سزا ورکړی ګنی نو معاف به ئې کړی.

ثُمَّ	اٰتَيْنَا	مُوْسَى	الْكِتٰبَ	تَمَامًا	عَلَى الَّذِيْٓ
بیا	اورکړې وو مونږه	موسی ته	کتاب	چی دنعمت تکمیل وو	په هغه چاباندې
بیامونږ موسی علیه السلام ته کتاب ورکړو ....چه په نیکانومو نعمت پوره شي					

أَحْسَنَ	وَتَفْصِيْلًا	لِّكُلِّ شَيْءٍ	وَّهُدًى	وَّرَحْمَةً
چی نیکه لارئي اختیار کړې وه	اوتفصیل وو	دپاره دهرخیز	اوهدایت وو	اورحمت وو
...............اودهر یو څیز تفصیل اوشي	اوسر ترسره هدایت اورحمت اوشي			

لَعَلَّهُمْ	بِلِقَآءِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۵۴﴾	وَهٰذَا	كِتٰبٌ	اَنْزَلْنٰهُ
دپاره ددې چی شاید خلق	په ملاقات درب خپل ایمان راوړي	اودغه شان دا	کتاب دی	چی نازل کړې دی مونږه
اودې دپاره چه هغوی (بنی اسرائیل) دخپل رب په ملاقات یقین اوساتي	اودا قران پاک یو برکتي			

---

[1]) احمد:۱/٤٦٥وسنده حسن، حاکم: ۲/۲۳۹، ۳۱۸.

[2]) ابن ماجه کتاب السنه باب اتباع سنه رسول الله صلی الله علیه وسلم:۱۱، احمد:۳/۳۹۷.

[3]) الطبری: ۱۲/۲۳۰.

[4]) ترمذی کتاب الادب باب ماجاء فی مثل الله عزوجل لعباده: ۲۸۵۹وهوصحیح، احمد ۴/۱۸۲-۱۸۳،

مُبٰرَكٌ	فَاتَّبِعُوْهُ	وَاتَّقُوْا	لَعَلَّكُمْ	تُرْحَمُوْنَ
برکتناك دي	نوپیروی اوکړئ ددې	اودپرهیزګارئ ژوندشروع کړئ	شاید چې په تاسو	رحم اوکړې شي
کتاب دې چې مونږ نازل کړې دې	په دې عمل اوکړئ	او تقوی اختیارکړئ	شاید	رحم درباندې اوشي

قوله تعالی:: ثُمَّ اٰتَیْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ - وَهٰذَا كِتٰبٌ اَنْزَلْنٰهُ

دتورات اوقرآن پاک حقانیت:- ﴿ثُمَّ اٰتَیْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ﴾تقدیردادې چه اې محمدﷺ!زمونږ متعلق بیادا اووایه چه مونږ موسیٰ ته کتاب ورکړو په دلالت د قول﴿قُلْ تَعَالَوْا﴾خوداخبره دفکرده﴿ثُمَّ﴾ دلته صرف عطف خبر پس دخبردپاره دې ترتیب خودلود پاره نه دې د﴿ثُمَّ﴾حرف په عام توګه د ترتیب خودلو دپاره راځي، دلته چه کله الله ﷻ دخپل ارشاد﴿وَاَنَّ هٰذَا صِرَاطِیْ مُسْتَقِیْمًا﴾په ذریعه دقرآن پاك متعلق خبر ورکړلو نودتوریت په مدح د ثم په ذریعه عطف اوفرمائی چه اوس تاسو له دا خبرهم درکولې شی چه مونږ موسیٰ ته هم کتاب ورکړې وو. په اکثرو ځایونوکښې الله ﷻ د قرآن پاك او تورات په یوځائ یعنی متصلاً ذکر فرمائی. لکه چه فرمائی د دې نه وړاندې دموسیٰ کتاب امام او رحمت وو اودا ستاسو کتاب قرآن پاك په عربی ژبه کښې د دې تصدیق کوی (۱)اود دې سورت په شروع کښې فرمائی تپوس اوکړه دهغه کتاب کوم چه مونږ موسیٰ ته ورکړې وو کوم چه مونږ دخلقو دپاره نور اوهدایت جوړولوسره پیش کړې وو. هغه چا نازل کړې وو کوم چه تاسو په کاغذونو لیکنی د کوم نه چه څه پټونی او څه په کښې ښکاره کونی(۲)بیا ددې نه پس فرمائی چه دا قرآن پاك مونږ مبارك جوړکړې پیش کړو. اوس د مشرکانو باره کښې فرمائی چه کله زمونږ د طرف نه حق یعنی قرآن په هغوی باندې پیش کړې شو نو هغوی اووئیل چه هسې کتاب ئې ولې رانه کړو لکه چه څنګه موسیٰ ته ورکړې شوې وو. اوس الله ﷻ فرمائی چه آیا د موسیٰ کتاب سره مو کفر نه ووکړې اوآیا دا مو نه وو ونیلی چه دا دواړه خو جادوګر دی چه راغلی دی مونږ خو به دوی نه منو(۳) اودپیریانو متعلق خبر ورکولو سره فرمائی چه پیریانوخپلو خلقوته دا خبر ورکړو چه اې قومه! مونږه یو کتاب واوریدو چه د موسیٰ نه پس نازل شو اود توریت د مضمون تصدیق کوی اود حق طرف ته هدایت کوی(۴) بیا د قرآن پاك متعلق ارشاد دې چه په دې کښې ټولې خبرې ښکلې اوپه تفصیل سره لیکلی دی اودشریعت ټولې خبرې په کښې دی لکه څنګه چه په تورات کښې هره خبره مونږخودلې وه.

د احسن نه مراد څه څیز دې:- دغه شان قرآن پاك ته نی ﴿عَلَى الَّذِیْٓ اَحْسَنَ﴾ اوفرمائیل قوله ﴿وَاِذِ ابْتَلٰٓى اِبْرٰهٖمَ رَبُّهٗ بِكَلِمٰتٍ فَاَتَمَّهُنَّ ؕ قَالَ اِنِّیْ جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ اِمَامًا ؕ﴾ او ﴿وَجَعَلْنَا مِنْهُمْ اَىِٕمَّةً یَّهْدُوْنَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوْا ؕ۫ وَكَانُوْا بِاٰیٰتِنَا یُوْقِنُوْنَ۝﴾ او ﴿ثُمَّ اٰتَیْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ تَمَامًا عَلَى الَّذِیْٓ اَحْسَنَ﴾ یعنی موسیٰ ته مونږه کتاب ورکړوچه په ورکړو کښې د ټولونه ښه ورکړه ده.چه په دنیا کښې هم احسن او په آخرت کښې هم کامل.ابن جریر ددې تقدیر داسې خودلې دې چه ﴿تَمَامًا عَلٰى احسانه﴾لکه چه ﴿الَّذِیْ﴾نی مصدریه اوګرخولو یعنی هغه کتاب کامل وو د احسن کیدو په بناء باندې لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې﴿وَخُضْتُمْ كَالَّذِیْ خَاضُوْا ؕ﴾ اوس دلته ﴿كَالَّذِیْ خَاضُوْا ؕ﴾معنی د خوض شوه.د نورو قول دې چه ﴿الذي﴾ په معنی﴿الذین﴾ نوعبدالله بن مسعود به داسې قراءت کولو﴿تَمَامًا عَلَى الذین احسنوا﴾ مجاهد ﴿الذی احسن﴾ نه ﴿مومنین﴾ او﴿محسنین﴾ مراد اخستلو.او بغوی محسنین نه

---

(۱) ٦٤/الاحقاف: ١٢.
(۲) ٦/الانعام: ٩١.
(۳) ٦/الانعام: ٩٢.
(۴) ٢٨/القصص: ٤٨.

انبیاء ﷺ مراد اخستلو یعني د تورات فضیلت مونږ په مؤمنین او محسنین باندې ظاهر کړې وو. لکه چه فرمائي ﴿قَالَ يٰمُوْسٰۤى اِنِّى اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسٰلٰتِىْ وَبِكَلَامِىْ ۖ فَخُذْ مَاۤ اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ﴾. يعني اې موسى ﷺ مونږ ته د خپل کلام او رسالت په وجه په ټولو باندې غوره جوړ کړې. دلته دا لازم نه راځي چه د هغه دا فضیلت په محمد ﷺ اوخلیل الله ﷺ باندې هم وو. يحيى بن يعمراحسن به د زبر په ځائ پیش سره لوستلو او ونیل به ئې ﴿الذي هواحسن﴾ په معنی کښې دې په دې وجه په پیش سره کیدل ضروری دی بیانئ دا هم وئیلی چه داشان لوستل زه مناسب نه ګنړم سره د دې چه د عربیت په لحاظ سره یوه وجه صحیح هم وی. اوونیلې شوی دی چه معنی دا ده چه ﴿تماماعلی احسان الله الیه﴾

قران پاک د رحمت او هدایت ذریعه ده:- اوفرمائي شوچه په دې کښې هر شئې په تفصیل سره دې او هغه هدایت او رحمت دې. کیدې شي چه تاسو د الله ﷻ په ملاقات ایمان راوړئ. زمونږ نازل شوې دا کتاب مبارك دې د دې تابعداری اوکړئ د الله ﷻ نه اوویریږئ شاید چه په تاسو د الله ﷻ رحم اوشی. په دې کښې د قرآن پاك د اتباع طرف ته دعوت دې. الله ﷻ خپلو بندیګانوته د خپل کتاب طرف ته ترغیب ورکوی اوپه دې کښې د تدبرحکم ورکوی.

اَنْ تَقُوْلُوْۤا اِنَّمَاۤ اُنْزِلَ الْكِتٰبُ عَلٰى طَآئِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَا ۪

چې اونه وایئ | چې بیشکه نازل کړې شوې وو | کتاب | په دووډلو باندې | مخکښې زمونږنه

اوچه تاسودانشئ وئیلې چې داکتاب خوزمونږنه وړاندې دوه ډلو(یهودونصار) ته ورکړې شوې وو

وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغٰفِلِيْنَ ۙ اَوْ تَقُوْلُوْا لَوْ اَنَّاۤ

اوبیشکه ووُمونږه | دلوستلودهغوئ نه | خامخا ناخبره | یااونه وایئ تاسو | که وې مونږ

اومونږ ته هیڅ خبر نه ووچې هغوئ په دې کښې څه لوستل | اوچه دابهانه هم نشئ کولې که مونږ

اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتٰبُ لَكُنَّاۤ اَهْدٰى

چې نازل کړې شوې وې | په مونږ باند | کتاب | نوخامخابه ووُمونږ زیات په صحیح لارا

باندې کتاب نازل شوې وې نومونږ به دهغوئ نه زیات په سمه لار روان شوی ووا

مِنْهُمْ ۚ فَقَدْ جَآءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَهُدًى

دهغوئ نه | نوپه تحقیق سره | راغلې دې تاسوته | دلیل روښانه | دطرفه درب ستاسونه | اوهدایت

بیشکه تاسوته دخپل رب نه ښکاره دلیل او هدایت اورحمت راغلې دې | ....

وَّرَحْمَةٌ ۚ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ

اورحمت | نو څوك دې | ډیرظالم | دهغه چانه | چې دروغ اوګنړی | آیتونه دالله | اومخ واړوی

..........نودهغه چا نه څوك لوئې ظالم کیدشي چې دالله ﷻ آیاتونه دروغ ګنړی | اوددې نه مخ

عَنْهَا ۭ سَنَجْزِى الَّذِيْنَ يَصْدِفُوْنَ عَنْ اٰيٰتِنَا سُوْٓءَ

دهغې نه | زر به بدله ورکړو مونږ | هغه کسانوله | چې مخ اړوی | د آیتونوزمونږنه | سخت

اوګرځوی | څوك چې زمونږدایتونونه مخ ګرځوی | .....نو هغوئ ته به مونږ

الْعَذَابِ	بِمَا	كَانُوا	يَصْدِفُونَ۝
عذاب	په سبب د هغې	چې وو هغوی	چې مخ به ئې اړوو

ددې انکار په بدله کښې سخت عذاب ورکوو

قوله تعالی:: اَوْتَقُوْلُوْالَوْاَنَّآاُنْزِلَ عَلَيْنَاالْكِتٰبُ

الله ﷻ کتاب نازل کړواوحجت ئې قائم کړو:-دې دپاره چه تاسودا اونه وائې چه په یهودیانواو نصرانیانو خو زمونږ نه اول کتابونه نازل کړې شوی وو او په مونږ باندې یوهم نازل نه شو.دا بیان د هغوی د عذر د ختمولو د پاره دې لکه چه فرمائی که چرې دا خبره نه وه چه د هغوی مصیبت هم د هغوی د اعمالو نتیجه ده نو هغوی به دا وئیل چه اې ربه! که یو رسول تا زمونږ طرف ته هم رالیږلې وې نومونږ به هم ستاحکم منلې وو.(۱)اوارشاد دې﴿وَاِنْ كُنَّاعَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغٰفِلِيْنَ۝﴾یعنی مونږ خود دې یهودیانو او نصرانیانو په ژبه نه پوهیږو په دې وجه مونږ په غفلت کښې پاتې شو اود دوی په شان صحیح عمل مو اونه کړې شو. اودې د پاره چه تاسو دا اونه وائې که په مونږ باندې هم زمونږ په ژبه کښې کتاب نازل شوې وې نو مونږ به د هغوی نه ډیر په هدایت باندې وو. نو مونږ د هغوی عذر ختم کړو لکه چه فرمائی هغوی قسمونه خوری او بیان کوی که هغوی له هم یو رسول راغلې وې نو مونږ به د ټولونه زیات ښه نیت والا جوړشوی وو او په هدایت به وو(۲) فرمائی چه اوس ستاسو د رب د طرف نه ستاسو د پاره د هدایت اورحمت والا کتاب راغلو اوهم ستاسو په ژبه دا قرآن عظیم دې. په دې کښې د حلالو او حرامو ټول بیان دې اوعبادت کونکو بندیګانودزړونودپاره رحمت دې. بیا فرمائی د الله ﷻ آیاتونه دروغ ګنړونکو نه لوئ ظالم څوك دې چه نه ئې پخپله د قرآن نه فائده اوچته کړه او نه ئې داحکامو منل اوکړل بلکه د الله ﷻ د آیاتونو د اتباع نه ئې نور خلق هم واړول اود هدایت لاَر موندلونه ئې هغوی محروم اوساتل. لکه چه د سورت په شروع کښې تیرشو هغوی به پخپله هم د ایمان راوړلو نه منع کیدل اونور به ئې هم منع کول.هغوی به پخپلو لاسونوخپل خان په هلاکت کښې اچولو(۳) اوفرمائی چه کوم خلق کفر کوی او دالله ﷻ دلارې نه نور هم منع کوی هغوی ته به دوچنده عذاب وی(۴) او په دې آیت مبارك کښې فرمائی چه مونږ به دې خلقوته سخت عذاب ورکوو څوك چه د الله ﷻ د لارې نه خلق بندوی. لکه چه فرمائی نه ئې تصدیق اوکړو نه مونځ کوی بلکه تکذیب ئې اوکړو او مخ ئې واړولو(۵)غرض دا چه ډیر زیات آیاتونه په دې دلالت کوی چه دا کافران د زړه نه تکذیب کوی او د جوارح نه هم نیك عمل نه کوی.

هَلْ	يَنْظُرُوْنَ	اِلَّآ
	دوئ انتظارنکوی	مګر

ایا دوئ صرف ددې خبرې انتظار کوی

اَنْ	تَاْتِيَهُمُ	الْمَلٰٓئِكَةُ	اَوْيَاْتِيَ	رَبُّكَ	اَوْيَاْتِيَ	بَعْضُ	اٰيٰتِ
دې ته چې	راشي دوئ ته	فرښتې	یاراشي	رب ستا	یاراشي	ځینې	نښې

چې فرښتې ورته مخامخ په مخامخ راشي | یا ستاالله ﷻ ورته پخپله راشي | یا ستا د رب نښې

(۱) ۲۸ /القصص:۴۷.

(۲)۳۵/فاطر:۴۲.

(۳)۶/الانعام: ۲۶.

(۴)۱۶/النحل:۳۸.

(۵) ۷۵/القیامه: ۳۱.

رَبِّكَ ط يَوْمَ يَأْتِيْ بَعْضُ اٰيٰتِ رَبِّكَ لَا يَنْفَعُ نَفْسًا

درب ستا | په کومه ورځ چې راشي | خینې | نښې | درب ستا | نه به ورکوي فائده | يونفس ته

ښکاره شي | په کومه ورځ چې ستا د رب ﷻ بعضې نښې راشي | نوهغه چاته به (سمدستي)

اِيْمَانُهَا لَمْ تَكُنْ اٰمَنَتْ مِنْ قَبْلُ اَوْكَسَبَتْ

ايمان دهغه | چې نه ئې وی | اراوړې ايمان | دمخکښې نه | يا ئې نه وی کسب کړی

ايمان فائده نه ورکوي چې دمخکښې نه ئې ايمان نه وی راوړې| ...... يا په خپل

فِيْٓ اِيْمَانِهَا خَيْرًا ط قُلِ انْتَظِرُوْٓا اِنَّا مُنْتَظِرُوْنَ ۝۱۵۸

په ايمان خپل کښې | څه نيکی | اے نبی ورته اووايه | انتظار کوئ تاسو | مونږه (هم) | انتظار کونکی يو

ايمان کښې څه ګټه (نيکی) نه وی کړې | ورته اووايه (ښه ده) تاسو انتظار کوئ مونږ هم انتظار کوونکی يو

قوله تعالى:: هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّآ اَنْ تَاْتِيَهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ

قيامت اود هغې نښې :-د رسولﷺ مخالفينو اوکافرانوته دهمکی ورکولې شی چه تاسوخوصرف د دې خبرې انتظارکوئ چه ملائکې تاسوله راوړسی يارب سره مخامخ شئ اودا د قيامت په ورځ خامخا کيدونکی دی. يا د اللهﷻ بعضې نښې په تاسو باندې کولاؤ شی اوکله چه هغه نښې کولاؤ شی نوبيا به چاته هم دهغه ايمان فائده ورنه کړی اودا به دقيامت دراتلونه وړاندې دقيامت دنښويه توګه ضرور کيږی. په بخاری شريف کښې دحضرت ابوهريره ﷺ نه روايت دې چه حضورﷺ فرمائی قيامت به نه قائم کيږی ترکومې چه نمر د مغرب نه راؤنه خيژی اوچه کله خلق داحال اووينی نو ټولو د زمکې اوسيدونکوته به يقين اوشی او ايمان به راوړی اوکه اول ئی ايمان نه وو راوړې نودا ايمان به فائده مند نه شی ثابتې دې.([1])

د دريونخښونه پس بيا ايمان فائده نه رسوی:- دحضرت ابوهريرهﷺ نه روايت دې چه نبی کريم ﷺ فرمائيلی که درې څيزونه راښکاره شو نوکه دهغې د ښکاره کيدونه اول ئی ايمان نه وو راوړې نو دې وخت کښې ايمان راوړل بې کاره دی. اوکه اول ئی نيک عملونه نه ووکړی نو اوس ئی کول بې کاره دی. اوله نښه دا چه نمر د نمرختو په ځائې دنمر پريواته نه راؤخيژی. دويم د دجال راوتل. درئم دابة الارض ښکاره کيدل([2]) د حضرت ابوهريرهﷺ نه روايت دې حضورﷺ فرمائې چه کوم سړی د نمر دمغرب نه راوتلونه وړاندې توبه اوکړه نو توبه به ئی قبوله کړې شی ګنی نونه. ([3]) اصحاب سته نه يوکتاب دا نه دې روايت کړې باقی پنځوکتابونوکښې موجود دې. جندب بن جنادهﷺ نه روايت دې چه حضورﷺ فرمائيلی آيا تاسو ته پته ده چه نمر ډوبيږی نوچرته ځی؟ ماوئيل چه زه نه پوهيږم. وئی فرمائيل هغه عرش ته مخامخ راځی سجده کښې پريوځی بيا اوچتيږی دې د پاره چه ده ته اووئيلې شی چه خپل مخ بدل کړه او اې ابوذر !نيزدې ده هغه ورځ چه ده ته به اووئيلې چه اولټه راؤګرځه او ياد ساته چه په هغه ورځ په اللهﷻ باندې ايمان راوړل او کفر پريخودل هيڅ فائده نه شی رسولې.([4])

---

[1])صحيح بخاری کتاب التفسيرسورة الانعام (لاينفع نفسا ايمانها):٤٦٤٥، صحيح مسلم: ١٥٧، ابوداوٗد:٤٣١٢، ابن ماجه:٤٠٦٨، احمد:٢٣١/٢، ابن حبانٗ:٦٨٣٨.

[2])صحيح مسلم كتاب الايمان باب بيان الزمن الذى لايقبل فيه الايمان :١٥٨، ترمذى:٣٠٧٤، احمد: ١٠٧/١، مسندابى يعلى:٦١٧٢.

[3]) صحيح مسلم كتاب الذكر والدعاء باب استحباب الاستغفار والاستكثار منه:٢٧٠٣، احمد:٢٧٥/٢، ابن حبان: ٦٢٩.

[4]) صحيح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفة الشمس والقمر:۳۱۹۹، بدون ذکر هذه الاية صحيح مسلم: ۱۵۹، ابن حبان: ۶۱۵۳، السنن الکبری للنسائی: ۱۱۱۷۶.

يوبل حديث:- حضورﷺ د كمرې نه راوتلو مونږ د قيامت باره كښې خبرې كولې ناست وو حضرتﷺ اوفرمائيل چه كله پورې دغه نښې نه وى ښكاره شوى قيامت به نه راځى. د نمر د مغرب نه راختل، يو زبردست لوګى اوچتيدل، دابة الارض راوتل، د ياجوج ماجوج راوتل،دحضرت عيسىؑ ابن مريم رانازليدل،دجال راوتل درې زلزلې او دزمكې ښكته كيدل،يو مشرق كښې يومغرب كښې يو په جزيره عرب كښې. د عدن د مينځ نه يو اور راښكاره كيدل د څه په وجه چه به خلق مندې تررې وهونكې ګرځى. كه هغوى چرته د شپې اوده كيدل غوارى نو هلته هم موجود او كه چرته سملاستل غوارى نو هلته هم حاضر.([1])حضرت حذيفهؓ فرمائى چه ما د رسول اللهﷺ نه تپوس اوكړو چه دمغرب نه دنمر راختلو څه نښه ده. نو هغوىﷺ اوفرمائيل چه په هغه ورځ به شپه دومره اوږده شى لكه د دوو شپو برابر. د شپې مونځونه كونكې به راپاسى او چه څنګه به ئې تهجد كول هغه شان به كوى، ستورى به په خپل ځاى ولاړ وى ډوبيږى به نه. داخلق به اوده شى بيا به راپاسى بيا به مونځ كوى بيا به اوده شى بيا به راپاسى په ملاسته ملاسته به د هغوى اړخونه اوده شى. شپه به دومره اوږده شى خلق به اوويريږى او سحركيږى به نه. په دې انتظاركښې به وى چه نمر به د مشرق نه راوخيژى نو ناڅاپى به هغه د مغرب نه راوتلوسره ښكاره شى. نواوس به ايمان څه فائده نه وركوى. ابن مردويهؒ دا روايت كړې دې خو په دې طريقه باندې د صحاح سته په كتابونوكښې موجود نه دې.

يوبل حديث:- صفوان بن عسالؓ فرمائى چه حضورﷺ فرمائيلى چه اللهﷻ د مغرب طرف ته يوه دروازه كولاؤكړې ده د كومې پلنوالې چه د اوياؤ كالو په مسافت دې. دا د توبې دروازه ده. د نمر د مخ بدليدو نه وړاندې به نه بنديږى. ([2]) ترمذى، نسائى او ابن ماجه دا ليكلې دې.

يوبل حديث:-يوه شپه به په بنديګانوباندې داسې راځى چه ددريو شپوبرابره به وى،نوچه كله داسې اوشى نوتهجد كونكى به پوهه شى هغوى به نفل كوى او اوده كيږى به پاسى به بيا به مونځ كوى اوبيا به بار بار داسې كوى چه ناڅاپى به يو شور راوچت شى خلق به چغې صورې شروع كړى ويريږى به او جماتونوته به منډې وهى څكه چه نمر به د مغرب نه راختلې وى. اوس به هغه داسمان د مينځ پورې راشى او بيا به مغرب طرف ته واپس به څى. دې نه پس په د روزمره په شان د مشرق نه راوځى هغه وخت به ايمان راوړل بې فائدې وى. دا حديث غريب دې اود صحاح سته په يوكتاب كښې هم نشته

يوبل حديث:- درې سړى په مدينه منوره كښې مروان سره وو او هغه د قيامت د نښو ذكر كولو چه د دجال راوتل د قيامت نښه ده. نواوس دا خلق د عبدالله بن عمرؓ خواته راغله او دمروان نه ئې چه څه اوريدلې وو هغه ئې بيان كړل. هغه اوفرمائيل چه مروان خو هيڅ هم نه دى وئيلى. ما چه د رسول اللهﷺ نه څه اوريدلى او ياد مې ساتلى هغه تاسو ته اوروم.اوله نښه دا چه نمر به د مغرب نه راوځى. بيا د دابة الارض راوتل يا به يوه اول او بيا دويمه نښه د دې نه پس ښكاره كيږى.([3])

عمرو بن العاصؓ نه روايت دې چه حضورﷺ فرمائى چه كله نمر د مغرب نه راوتل كوى نو ابليس به په سجده كښې پريوځى او چغې به وهى چه ياربه ماته حكم اوكړه چه ته چاته وائى چه سجده اوكړم، نو دهغه ملګرى به وائى چه دا دومره تضرع ولې كوى نووائى به چه ما اللهﷻ ته درخواست كړې وو چه معلوم وخت پورې ماته مهلت راكړه اودا نن ورځ هغه د معلوم وخت ورځ ده. بيابه دابة الارض راوځى

---

[1])صحيح مسلم كتاب الفتن باب فى الايات التى تكون قبل الساعة: ۲۹۰۱، ابوداؤد: ۴۳۱۱، ترمذى:۲۱۸۳، السنن الكبرى للنسائى: ۱۱۳۸۰، ابن ماجه: ۴۰۴۱، احمد: ۶/۴، ابن حبان: ۶۷۹۱.

[2])ترمذى كتاب الدعوات باب ماجاء فى فضل التوبة والاستغفار وماذكر من رحمة الله لعباده: ۳۵۳۵، وهوحسن، ابن ماجه: ۴۰۷۰، احمد: ۲۴۱/۴، ابن حبان: ۱۳۲۱.

[3]) احمد: ۲۰۱/۲ وسنده صحيح.

اولني قدم چه هغه ايږدي نو په انطاكيه كښې به وي. ابليس به راشي او هغه له به څپيړه وركړي. (١) دا حديث غريب دې، د دې سند ضعيف دې. شايد ابن العاص﷜ به دا دهغه ذخيرې نه اخستې وي كوم چه عبدالله بن عمر﷜ په جنګ يرموك كښې پروت موندلې وو. والله اعلم. د ابن سعدي﷜ نه روايت دې چه حضور ﷺ فرمائيلي چه هجرت به منقطع كيږي نه تركومې چه دښمن جنګ كوي او تنګول كوي. د حضرت معاويه﷜ او عبدالرحمن بن عوف﷜ نه روايت دې چه رسول الله ﷺ فرمائيل چه هجرت په دوه قسمه دې يوخو د بدونه هجرت كول اود نيكوطرف ته راتلل او دونم د الله ﷻ او رسول الله ﷺ طرف ته كول اودا به باقي وي ترهغه وخته پورې چه د توبې دروازه نه وي بنده شوې. اوچه نمر د مغرب نه راوتلې نه وي نو هغه وخت به دهر سړي په زړه مهر اولګي كوم څه چه په هغې كښې دننه دي نو بس هم دغه دي او چه كوم عمل اوشو نو بس اوشو. (٢) دا حديث د ښه سندوالا دې.

د حضرت ابن مسعود﷜ نه روايت دې چه د قيامت د نښونه ټولې تيرې شوې څلور راتلل باقي دي.
①دنمر راختل د مغرب نه، ②دجال، ③دابة الارض، ④ياجوج ماجوج او هغه نښه چه په اعمالوبه مهر لګولې شي هغه د نمر راختل دي. د حضرت ابن عباس﷜ نه يو حديث مرفوعاً ذكر دې حديث اوږود او غريب دې.ددې سند نشته هغه دا دې چه نمر او سپوږمئى به په هغه ورځ يو ځائ د مغرب نه راخيژي او نيم آسمان ته په رسيدوبه اولټه واپس راګرځي. (٣) داحديث منكر او موضوعي دې خود دې د مرفوع كيدو دعوى كړې شوې ده او موقوف د ابن عباس﷜ او وهب بن منبه﷜ پورې راخي د دې د پاره دا بالكليه دفع كولې هم نه شو. والله اعلم.

حضرت عائشه ﷞ نه روايت دې چه د اولې نښې په ښكاره كيدو به د كراماً كاتبين عمل ختم شي او د بدنونو په اعمالوبه د ګواهۍ وركولو وخت راشي اودې نه اول به چه څوك د ايمان خاوند وو او نيك عمل به ئې كولو هغوى به ډير په فائده كښې وي اوكه نيك نه وي اوتوبه اوكړي نواوس به د توبې نه څه حاصل شي.د ﴿أَوْ كَسَبَتْ فِىٓ إِيمَٰنِهَا خَيْرًا﴾ هم دغه مطلب دې يعنى اوس به عمل صالح نه شي قبلولې چه چا ددې نه وړاندې عمل صالح نه كولو. الله ﷻ فرمائي اې نبي ﷺ! اووايه چه د هغه ورځ تاسو هم انتظار كوئي او زه هم انتظار كوم دا د كافرانو د پاره سخت خبرداري دې څوك چه د خپل ايمان او توبې نه غافل پاتې شو تردې چه هغه وخت راورسيدو لكه چه فرمائي دا ناپوهه د قيامت د وخت انتظار كوي چه ناڅاپې به راښكاره شي اوچه كله داسې اوشي نوبيا به چرته موقع باقي پاتې شي(٤) ارشاد دې چه كله هغوى زمونږ عذاب اووينې نو وائي به چه مونږ په الله ﷻ چه واحد دې ايمان راوړې اود شريكانونه منكر شوخو د عذاب ليدلونه اوځكلونه پس د ايمان ټولې خبرې بې كاره دي. (٥)

إِنَّ الَّذِينَ	فَرَّقُوا	دِينَهُمْ	وَكَانُوا	شِيَعًا	لَّسْتَ
بيشكه هغه كسان	چې ټوټې ټوټې ئې كړو	دين خپل	اوشو هغوئ	ډلې ډلې	نۀ ئې ته

چاچې خپل دين ټوټې ټوټې كړو ....اوډلې ډلې شو ....نو ستا

١) معجم الاوسط: ٩٤، مجمع الزوائد: ١١/٨.
٢) احمد: ١٩٢/١ وسنده حسن.
٣) الدر المنثور: ١١٤/٣.
٤) ٤٧/محمد: ١٨.
٥) ٤٠/غافر: ٨٤.

مِنۡهُمۡ	فِیۡ شَیۡءٍ	اِنَّمَاۤ	اَمۡرُهُمۡ	اِلَی اللّٰهِ	ثُمَّ	یُنَبِّئُهُمۡ
دهغوئ نه	په هیڅ څیز کښې	بیشکه	معامله دهغوئ	الله ته (حواله ده)	بیا	به هغه خبرکړی هغوئ
دهغوئ سره هیڅ تعلق نشته			ددوئ معامله الله ﷻ ته حواله ده		بیا به ورته الله هغه کارونه اووښائی	
بِمَا	كَانُوۡا	یَفۡعَلُوۡنَ				
په هغه څه	چې وو هغوئ	اچې کول به ئې				
کوم چه هغوی کړی						

قوله تعالى: اِنَّ الَّذِیۡنَ فَرَّقُوۡا دِیۡنَهُمۡ

په دین کښې تفرقه اچلو خلقوسره دحضورﷺ هیڅ تعلق نشته:- داآیت دیهودیانواونصاری باره کښې رانازل شوې دې.یهودیانو اونصاراؤ به دحضرت محمدﷺ د بعثت نه وړاندې په خپل مینځ کښې اختلاف کولو او خپل خپل دین به ئې جدا جدا ګرځولو(۱) چه حضورﷺ مبعوث شو نودا آیت نازل شو چه کوموخلقو په خپلودینونوکښې تفرقه اچولې او ډله بازی ئې کړې ستا هغوی سره هیڅ کار نشته اودهغوی هم تاسره څه کار نشته.دا اهل بدعت، اهل شبهات او اهل ضلالت دی اوهم په دې امت کښې دی. (۲) خوپه دې حدیث کښې یو سند صحیح نه دې.

دشِیَعًا نه څوک مراد دی ؟:- حضرت ابوهریرهؓ د دې آیت باره کښې فرمائی چه هم ددې امت باره کښې نازل شوې.(وَكَانُوۡا شِیَعًا)نه خوارج مراددی. رسول اللهﷺ حضرت عائشه صدیقه ؓ ته فرمائیل چه دې نه اصحاب بدعت مراد دی. داحدیث هم غریب دې اومرفوعًا هم صحیح نه دې. ښکاره خبره دا ده چه دا آیت عام دې په هر هغه سړی باندې صادق راځی چه د اللهﷻ د دین نه ئې تفرقه بندی اختیارکړې وی اود دین مخالف وی. ځکه چه اللهﷻ خپل رسولﷺ د دین حق د هدایت سره مبعوث کړې دې، دې دپاره چه دین اسلام په ټولو ادیانوباندې غالب کړی اود اسلام لار هم یوه ده په دې کښې هیڅ اختلاف او افتراق نشته چاچه جدا فرقه اختیارکړه لکه چه اویا(۷۰)فرقوو والا،نود اللهﷻ رسولﷺ دهغوی نه بری دې.دا آیت په مثال د دې آیت دې لکه چه فرمائی اې نبیﷺ! ستاد پاره هم مونږ هغه دین خوښ کړو کوم چه د نوحؑ د پاره وو(۳)په یو بل حدیث شریف کښې دی چه مونږ د انبیاؤ ډله داسې یو لکه علاتی اولاد،د علاتی اولاد پلار یو وی زمونږ د ټولو دین هم یو دې (۴)او هم دغه صراط مستقیم دې. اوهم دغه هغه هدایت دې چه دیو اللهﷻ دعبادت متعلق رسولانو پیش کړو اود آخری رسولﷺ شریعت سره تمسک صراط مستقیم جوړشو. دې نه علاوه ټول څیزونه ضلالتونه او جهالتونه دی اوخپل ذاتی خواهشات دی پیغمبر دې نه خلاص دې. لکه څنګه چه په دې ذکرشوی آیت کښې فرمائی اې نبیﷺ! په تاباندې څه ذمه واری نشته.

د کافرانو معامله اللهﷻ ته حواله ده:- بیا ارشاد دې د دې کافرانو امر اللهﷻ ته حواله کړه هغه به د قیامت په ورځ دوی دخپلوعملونونه خبرکړی. لکه چه یو بل ځائې کښې فرمائی کومو خلقو چه ایمان راوړ او څوک یهودیان شو یا د ستورو عبادت کونکی او یا چه کوم نصاری او مجوسیان دی او یا مشرکان دی د قیامت په ورځ به اللهﷻ د دې ټولو په یو ځاې فیصله اوکړی. (۵) اوس دې نه پس اللهﷻ

---

۱) الطبری:۱۲/۲۶۹.

۲) د دې په سند کښې عبادبن کثیر متروک راوی دې.

۳)۴۲/الشوری:۱۳.

۴) د دې تخریج سورت مائده آیت ۴۹ لاندې تیرشوې دې.

۵) ۲۲/احج: ۱۷.

د قیامت په ورځ د خپل حکم او عدالت دننه هم د خپل کرم او مهربانئ داسې بیان کوي.

مَنْ	جَآءَ	بِالْحَسَنَةِ	فَلَهٗ		
هغه څوک	چې راغې	دنیکۍ سره	نودې هغه لره		
............چا چې یوه نیکي اوکړه ....نودهغه دپاره					
عَشْرُ	اَمْثَالِهَا	وَمَنْ جَآءَ	بِالسَّيِّئَةِ	فَلَا يُجْزٰٓى	اِلَّا
لس	مثله اجر دهغې	اوهغه څوک چې راغې	دبدئ سره	نوبدله به نشي ورکړې کیدې	مګر
لس چنده بدله ده	اوچا چه یوه ګناه اوکړه	.......نوهغه ته به صرف دخپلې ګناه هومره سزا ملاویږي			
مِثْلَهَا	وَهُمْ	لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿١٦٠﴾			
په مثل دهغې	اوپه هغوئ به	ظلم نه کیږي			
په هغوی باندې به هیڅ ظلم نشی کولې					

قوله تعالیٰ: مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ عَشْرُ اَمْثَالِهَا

دنیکئ ثواب به څوچنده اوبدی به هم یوه لیکلې کیږي:-دا آیت مبارك په تفصیل سره رنړا اچوی او دې نه پس آیت کښې اجمال دې. ددې آیت متعلق ډیراحادیث دی. دابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه رسول الله ﷺ فرمائیلی دلته حضور(د الله ﷻ نه روایت کولو سره فرمائی) ستاسو رب عزوجل ډیرکریم او رحیم دې.که یو سړی د یو نیك کار اراده اوکړه خو په عمل کښې رانه وستلې شو نو بیا هم د هغه د پاره یوه نیکی لیکی اوکه عمل ئې اوکړو نو لس نیکئ لیکلې شی. دا زیاتوالې د ښه نیت په لحاظ باندې تر اووه سوو پورې هم رسیدلې شی. اوکه چا د یوې ګناه اراده اوکړه خو هغه ئې په عمل کښې نه ده راوستې نو د هغه د پاره هم یوه نیکی لیکی نو که هغه د ګناه ارتکاب اوکړی نو ګناه لس نه بلکه هم یوه لیکلې شی اوکه اوغواړی نو هغه هم ورانه کړی([1])د حضرت ابوذر رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیل چه چا یو نیك عمل اوکړودهغه د پاره لس حصې زیات ثواب دې بلکه دې نه هم زیات. اوکه یوه بدی ئې اوکړه نودهغې سزا هم یوه حصه ده بلکه کیدې شی چه هغه هم معاف شی. څوك چه ماسره ملاؤ شی اود ټولې دنیا هومره خطاګانې ئې هم راوړی وی خو چه شرك ئې نه وی راوړې نو بیا به هم زه په هغه باندې هم دومره مغفرت نازل کړم. څوك چه زما طرف ته یوه لویشت راتزدې کیږی زه دهغه طرف ته یو لاس وروړاندې کیږم او چه څوك یو لاس راوړاندې کیږی زه دوه لاسه وروړاندې کیږم او چه څوك زما طرف ته په قدم راروان وی زه دهغه طرف ته په منډه ورځم. ([2])

د ګناه کولو درې قسمونه:-دلته په دې خبره پوهیدل پکار دی چه کوم سړی د یوې ګناه اراده کړې وی او بیائې هغه په عمل کښې هم راوستې وی د دې درې قسمونه دی.کله خوداسې کیږی چه د الله ﷻ نه اوویریږی اوګناه پریږدی. داسې سړی ته هم د ګناه پریخودو یوه نیکی ورکولې شی اودا څیز په عمل او نیت باندې موقوف دې په دې وجه دهغه د پاره یوه نیکی لیکی لکه چه په صحیح حدیث کښې وارد دی چه ده د ګناه کار زما په خاطر پریخودو. اوکله داسې هم کیږی چه د ګناه کار هغه سړې سره د ارادې کولو هیریدو سره پریږدی نو اوس دهغه د پاره نه سزا ده او نه جزا.ځکه چه هغه خو د خیر نیت

[1]) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب من هم بحسنة اوسیئة :٦٤٩١، صحیح مسلم: ١٣١، السنن الکبری للنسائی: ٧٦٧٠

[2]) صحیح مسلم کتاب الذکر والدعاء باب فضل الذکر والدعاء والتقریب الی الله تعالی وحسن الظن به...:٢٦٨٧، ابن ماجه: ٣٨٢١، احمد:١٥٣/٥.

نه ووکړي خو دشرکارئي هم نه ووکړي. اوکله داسې هم کیږي چه یو سړي د ګناه کار په عمل کښې د راوستلو کوشش کوی دهغې اسباب راپیداکوی خو عملاً هغه د دې د کولونه عاجز پاتې شی او مجبوره پاتې شی داسې سړې خو د ګناه مرتکب نه شو خو په شان د مرتکب به ګڼلې شی اووده ته به سزا ملاویږی لکه چه په حدیث صحیح کښې وارد دی که دوه مسلمانان دوه توري راواخلی او په خپل مینځ کښې جنګیږی نو قاتل او مقتول دواړه دوزخیان دی. خلقو ونیل یارسول الله ﷺ! قاتل خو صحیح دې چه هغه به دوزخی وی خودا غریب مقتول به ولې دوزخی وی. نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه هغه خو هم خپل ملګری قتل کولو[۱] که د مقتول وار برابرشوې وو نو هم هغه به قاتل وو. نوکه اوس هغه قاتل جوړ نه شو نو دا د یو مجبورئی د وجه نه.حضور ﷺ فرمائی چه څوك د یو نیکئی اراده اوکړی نود هغې د کولو نه وړاندې د هغه په نوم یوه نیکی لیکلې شی اوکه په عمل کښې راوستله نو د الله ﷻ د طرف نه لس نیکئی د هغه په عمل نامه کښې لیکلې کیږی خو چه چا د یو بدئی اراده اوکړه نو صرف په اراده به دهغه په نوم بدی نه شی لیکلې ترکومې چه هغه عمل اونه کړی. خو که عمل ئې اوکړو نود لسو بدو په ځائ به صرف یوه بدی دهغه په نوم لیکلې شی اوسره د ارادې که د ګناه نه منع شو نو بغیرد عمل کولو نه به هم یوه نیکی لیکلې کیږی ځکه چه الله ﷻ فرمائی چه د ده د ګناه نه منع کیدل زما نه د ویرې په وجه وو.

دخلقو څلور قسمونه:- دخریم بن فاتك اسدی رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائی چه خلق څلور قسمه دی او اعمال شپږ قسمه، بعضې خو په دنیااو آخرت دواړوکښې خوش نصیب وی او بعضې په دنیا کښې خوش نصیب وی اوپه آخرت کښې دنصیب خاوندان نه وی.او بعضې په دنیاکښې بد نصیب وی او داخرت په لحاظ سره دنصیب خاوندان اوبعضې بدبخت خوپه دنیااوآخرت دواړوځایونوکښې بدنصیب ثابت شی.

د اعمالوشپږ قسمونه دا دی:- دوه قسمه خو واجب کونکی یعنی برابر ته به برابره بدله ملاویږی یا لس چنده یا اووه سوه چنده. نور نتیجه ورکونکی څیزونه دوه دی یعنی که څوك سړې مؤمن مړ شی اوهغه الله ﷻ سره څوك شریك نه وی ګرځولې نو په نتیجه کښې دهغه د پاره جنت دې اوچه څوك کافرمړ شو نو په نتیجه کښې د هغه د پاره دوزخ دې. او چاچه دنیکئی اراده اوکړه خو په عمل کښې رانه وستې شوه نو الله ﷻ خو پوهیږی چه دهغه په زړه کښې دا خبره وه اوهغه دا په عمل کښې د راوستلو حریص وو په دې وجه دده د پاره نیکی لیکلې کیږی. اوچه چا د الله ﷻ په لارکښې څه نفقه اوکړه نوکله خو لس درجې زیات ثواب ملاویږی اوکله دهغه دحسن نیت په سبب اووه سوو پورې اجر کښې زیاتوالې کیدې شی[۲] حضور ﷺ فرمائی چه د جمعې په مونځ کښې درې کسان حاضریږی یو خو داسې چه د رسم په توګه راغلی وی نودهغه راتلل خو فضول دی اود هغه حصه هم فضول ده. دونم هغه سړې چه جمات کښې حاضریږی اودعاکوی خوکه الله ﷻ غواړی نودهغه دعا قبوله کړی اوکه غواړی نو نه ئې قبلوی. درئم هغه سړې چه جمات ته په داخلیدو باندې بالکل خاموش وی د مونځ ګذارو په ستونو باندې نه وړاندې کیږی چاته دیکې نه ورکوی او تکلیف نه وررسوی نواوس د راتلونکې جمعې پورې اودې نه پس دریو ورځوپورې نو هم دهغه دا مونځ د ګناهونو کفاره جوړیږی. اودا په دې وجه دی چه الله ﷻ

---

[۱])صحیح بخاری کتاب الایمان باب ﴿وان طائفتان من المؤمنین اقتتلوا فاصلحوا بینهما...﴾ :۳۱،صحیح مسلم:۲۸۸۸، ابوداؤد: ۴۲۶۸، احمد: ۴۶/۷-۴۷، ابن حبان: ۵۹۴۵، بیهقی: ۱۹۰/۸.

[۲]) ترمذی کتاب فضائل الجهاد باب ماجاء فی فضل النفقة فی سبیل الله :۱۶۲۵وسنده صحیح، نسائی:۳۱۸۸، احمد:۳۴۵/۴، ابن حبان: ۳۱، ابن ابی شیبه:۳۸/۲.

فرمائي چه تاسو يوه نيکي اوکړئ نو لس حصې اجر به درکړم.(۱)
د حضرت ابوذر ﷺ نه روايت دي چه حضور ﷺ فرمائي چه څوک هره مياشت درې ورځې اوساتي نو هغه لکه چه د ټول کال روژې اوساتلې دا اجر هم د دې موضوعه اصولو په بناء باندې دې ځکه چه الله ﷻ د دې تصديق په خپل کتاب کښې فرمائيلې(۲)د يوورځ روژه دلسو ورځوبرابر نو په ټول کال کښې د شپږودېرشو اجر د دريو سوو او شپېتو ورځو اجر جوړيږي. د حضرت ابن مسعود ﷺ نه روايت دي او نور د سلفو ديوې ډلې نه نقل دي چه آيت (مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهٗ عَشْرُ اَمْثَالِهَا) کښې حسنه نه مراد کلمه توحيد يعنې (لااله الاالله) دي او (وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزٰٓى اِلَّا مِثْلَهَا وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ) کښې لفظ (سيئة) نه شرک مراد دې. د دې آيت په تفسير کښې نورهم ډېر احاديث راغلي دي خوچه ما کوم بيان کړل هغه کافي دي.

قُلْ	اِنَّنِيْ	هَدٰىنِيْ	رَبِّيْٓ
اے نبي اووايه	بيشکه زه چې يم	لاربښودلې ماته	رب زما
(اے پيغمبره) ورته اووايه ماته زما رب د نيغې لارې			

اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ	دِيْنًا قِيَمًا	مِّلَّةَ	اِبْرٰهِيْمَ	حَنِيْفًا	
لارې نيغې ته	دين صحيح	طريقه	دابراهيم ﷺ	چې نيغ په حقه راوان وو	
خودنه کړې ده .... چه هغه محکم دين د ابراهيم طريقه ده چې کوږوالې په کښې نشته					

وَمَا كَانَ	مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ	قُلْ	اِنَّ	صَلَاتِيْ	وَنُسُكِيْ	وَمَحْيَايَ
اونه وو	د مشرکانو نه	اووايه	بيشکه	مونځ زما	اودعبادت طريقې زما	اوژوندزما
اوهغه دمشرکانو په ډله کښې شامل نه وواورته اووايه چې زما مونځ اوزما ټول عبادتونه اوزما ژوند						

وَمَمَاتِيْ	لِلّٰهِ	رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ	لَا شَرِيْكَ	لَهٗ	وَبِذٰلِكَ
اومرګ زما	الله لره دي	اچې پالونکې دمخلوقاتو دې	نشته شريک	هغه لره	اوپه دې باندې
اوزما مرګ هرڅه خالص دالله ﷻ دپاره دي	اوهغه دټول مخلوق پروردګار دې	هيڅوک ئې شريک نشته	ماته هم ددې		

اُمِرْتُ	وَاَنَا	اَوَّلُ	الْمُسْلِمِيْنَ
حکم راکړې شوې دې ماته	اوزه	اول	احکم منونکې يم
حکم راکړې شوې دې	اوزه دهرچا نه اول دهغه حکمونه منونکې يم		

قوله تعالى: قُلْ اِنَّنِيْ هَدٰىنِيْ رَبِّيْٓ

په نبي پاک ﷺ د الله ﷻ انعامات: - الله ﷻ خپل نبي پاک ﷺ ته حکم ورکوی چه دوی ته خبر ورکړه چه الله ﷻ په رسول الله ﷺ باندې څنګه څنګه انعامات کړی دی. د صراط مستقيم طرف ته ئې دهغه هدايت اوکړو په کومه کښې چه هيڅ کوږوالې نشته چه په يو دين باندې قائم دې او ملت ابراهيمي دې. هغه به په يو شان د الله ﷻ عبادت کولو هغه چرې هم شرک نه ووکړې. لکه چه فرمائي د ملت ابراهيم ﷺ نه د ناپوهه نه سوابه بل څوک روګردانی کوی(۳) اوفرمائي دالله ﷻ په لارکښې داسې کوشش کوه لکه

(۱) ابوداؤد كتاب الصلوه باب الكلام والامام يخطب: ۱۱۱۳ وسنده حسن.
(۲) ترمذى كتاب الصوم باب ماجاء فى صوم ثلاثة ايام من كل شهر: ۷۶۲، نسائى: ۲۴۱۱، ابن ماجه: ۱۷۰۸، احمد: ۱۵۴/۵.
(۳) ۲/البقره: ۱۳.

څنګه چه دکوشش کولو حق دي. هغه ته د ټولو نه غوره جوړکړې ني او د دين متعلق ني په تاسو هيڅ تنګی نه ده ايخودې. داهم هغه ستاد پلار ابراهيم ﷺ مذهب او مسلك دې[1] اوفرمائی ابراهيم ﷺ ډير الله پرست انسان وو هغه ډير مخلص سړې وو اود شرك نه هميشه دپاره لرې وو د الله ﷻ د نعمتونو شکرکونکې وو. مونږ هغه ته په صراط مستقيم باندې هدايت کړې وو. په دنيا کښې هم هغه ته نيکئ حاصلې وې او په آخرت کښې هم د ټولونه په نيکو بنديګانوکښې شامل دې.

د شرك نه بيزارئی اوپه توحيد باندې د قائم کيدلو حکم:- اوس مونږ ستا طرف ته وحی درليږو چه د ملت ابراهيم ﷺ تابعداری اوکړې[2] په دې اوچتوالی سره دا نه لازميږی چه نبی اکرم ﷺ ته د ملت ابراهيمی د اتباع حکم دې په دې وجه حضرت ابراهيم ﷺ دحضوراکرم ﷺ نه اکمل او افضل شو. د دې دپاره زمونږ نبی ﷺ دهغه مسلك په خپله اتباع سره قيام عظيم وراوبښلو اود هغوی د دين تکميل هم د حضور ﷺ سره اوشو. يو نبی هم د دې دين تکميل اونه کړې شو اوهغوی ﷺ خاتم الانبياء دي. د آدم ﷺ د اولادمطلقًا سردار دې اوپه مقام محمودباندې فائز دې اود قيامت په ورځ به ټول مخلوق هم د حضور ﷺ طرف ته رجوع کوی تردې چه حضرت خليل الله ﷺ په خپله هم. ابن ابزی ﷺ د خپل پلار نه روايت کوی وائی چه کله به سحر شونو حضرت نبی‌کريم ﷺ به فرمائيل چه مونږ په ملت اسلام او کلمه اخلاص باندې سحر کوو.[3]

الله ﷻ خوښ دين اسلام دې:: دحضرت ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه د حضور ﷺ نه تپوس اوکړې شو کوم يو دين الله ﷻ ته ډير خوښ دې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل دحضرت ابراهيم ﷺ دين حنيف. د حضرت عائشه صديقه ﷺ نه روايت دې چه ما به خپله زنه د حضور ﷺ په اوږه کيخوده اود هغوی ﷺ د شانه به روستو دحبشيانو لوبې کتلې اوچه کله به ستړې شوم نو اخوا به شوم. په هغه ورځ حضور ﷺ فرمائيلې ووچه يهوديان دې په دې خبره خبرشی چه زمونږدين ډيرلوئ دې اوزه دشرك نه بالکل جدا اوسيدونکې دين سره راليږلې شوې يم[4] او وئی فرمائيل الله ﷻ فرمائ اووايه اې نبی ﷺ! چه زما مونځ او زما ټول عبادتونه زما ژوند او زما مرګ ټول د رب العالمين د پاره دی. اولکه څنګه چه فرمائی اې نبی ﷺ! ته هم د خپل رب مونځ کوه اوهم د هغه د پاره قربانی کوه[5] مشرکانوخوبه د بتانو عبادت کولو اود بتانو په نوم به ئی قربانی کوله. الله ﷻ د هغوی دمخالفت او انحراف حکم ورکوی. اود الله ﷻ د طرف نه په اخلاص سره د نيت او عزم حکم دې. وئی فرمائيل زما مونځ او زما عبادت هر څه د الله ﷻ د پاره دی. "نسك" دحج او عمره په وخت کښې قربانئی ته وائی. نبی کريم ﷺ د لوئ اختر په ورځ دوه ګډان قربانی کړل اوچه کله ئی ذبحه اوکړه نووئی فرمائيل ﴿اِنِّیْ وَجَّهْتُ وَجْهِیَ لِلَّذِیْ فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ حَنِیْفًا وَّمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِیْنَ﴾[6]

داَوَّلُ الْمُسْلِمِیْنَ مطلب:- داول المسلمين نه مراد د دې امت اولنی مسلمان. ټولوانبياء کرامو به دحضور ﷺ نه وړاندې هم د اسلام دعوت ورکولو. اصل اسلام الله ﷻ خپل معبود جوړول دی اوهغه واحد لاشريك ګڼړل دی لکه چه فرمائی مونږ تانه وړاندې څومره هم چه رسولان ليږلې دی د هغه ټولو طرف ته هم دغه وحی وه چه الله ﷻ هم يو دې څوك دهغه شريك نشته او هم د هغه عبادت کوئی. الله ﷻ فرمائی چه نوح

---

[1] ۲۲/الحج: ۷۸.
[2] ۱۶/النحل: ۱۲۰و۱۲۳.
[3] احمد:۳/۴۰۶وسنده صحيح، عمل اليوم والليلة:۱/۱۳۳، دارمی:۲/۲۹۲،ابن ابی شيبه:۶۵۹۱..
[4] احمد:۶/۱۱۶وسندحسن، مسند الفردوس: ۲/۲/۳.
[5] ۱۰۸/الکوثر:۲.
[6] ابوداؤد کتاب الضحايا باب مايستحب من الضحايا:۲۷۹۵، وهوحسن، ابن ماجه: ۳۱۲۱.

ﷺ خپل قوم ته وائی که چرې تاسو زمانه مخ اړوئی نو ایا ماتاسونه د تعلیم او تبلیغ څه معاوضه غوښتې؟ ماته خو به الله ﷻ اجر راکوی ماته حکم دې چه د ټولونه اول زه اسلام راوړم. او وئی فرمائیل چه څوك د ملت ابراهیم ﷺ نه ډډه کوی هغه ډیر ناپوهه دې. مونږه هغه په دنیا کښې هم خوښ کړې دې او په آخرت کښې هم په لویو الله پرستوکښې دې. کله چه الله ﷻ ابراهیم ﷺ ته اوفرمائیل چه اسلام راوړه نو هغه زر اووئیل ﴿أَسْلَمْتُ لِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ﴾.

د انبیاء کرامو وصیتونه:- ابراهیم ﷺ خپلو خامنوته وصیت کړې ووا ویعقوب ﷺ هم چه اې خامنو الله ﷻ تاسو دپاره دادین مخصوص کړې دې.ترهغه وخته پورې مه مرئی ترکومې چه مسلمانان نه ئی او یوسف ﷺ فرمائیلې وو اې ربه! تاماته ملك او دولت راکړو ماته دې د خوبونو تعبیر اودخبروتاویل اوخودلو.ته د آسمانونواوزمکو پیداکونکې ئی ته په دنیا اوآخرت کښې زما ولی ئی.ته ماترمرګه پورې مسلمان اوساته اود مرګ نه پس زما شمیر په صالحانوکښې اوکړه[1]موسی ﷺ وئیلې وو چه اې خلقواکه تاسو ایمان لرئی نوهم په الله ﷻ باندې یقین اوساتئی نود هغه امت وئیلې وو چه مونږ هم په خپل رب باندې توکل ساتو. اې ربه ته مونږ د ظالمانو نشانه مه جوړوه او په خپل رحمت سره د دې کافرانونه خلاصې راکړه[2] اوفرمائی چه مونږ تورات نازل کړو په کوم کښې چه هدایت او نوردې د کوم په ذریعه چه دهغوی نه پس اسلام راوړونکی انبیاؤ به یهودیانو ربانیانو او احبارویه مینځ کښې فیصلې کولې[3]اوفرمائی چه کله مونږ حواریانوته اووئیل چه په ما باندې او زما په رسول باندې ایمان راوړئی نووئی وئیل چه اومونږ ایمان راوړې دې او اې الله ته ګواه اوسیږه چه مونږ مسلمانان یو.[4]

شریعت محمدی ﷺ سره ټول دینونه منسوخ شو:- نو الله ﷻ خبرورکړو چه هغه ټولو رسولانوته اسلام ورکولوسره لیږلې ووخو دانبیاؤ دا امتونه دخپل خپل شریعت لحاظ کولوسره په جداجدا مسلك باندې وو او بعضې نبی به د بعضو فروعی مسلك منسوخ کولو او خپل مسلك به ئی جاری کولو تردې چه د شریعت محمدی ﷺ په ذریعه باندې نور ټول دینونه منسوخ کړې شو او دین محمدی ﷺ به کله هم نه منسوخ کیږی همیشه به قائم او کامیاب وی. ترقیامته پورې به د دې دین جهنډې اوولو انبیاء

د ټولو انبیاء کرامو عقید یوه اوشریعتونه جداجداوو:- په دې وجه حضور ﷺ فرمائیلی چه مونږ ټول انبیاء کرام علاتی اولادیو یعنی څنګه چه د علاتی اولاد پلاریو وی زمونږ د ټولو دین هم یو دې[5] ټول الله ﷻ وحده لاشریك له منی اوهم د هغه عبادت کوی سره د دې نه چه شریعتونه ئی بدل وی. دا شریعتونه په شان د منیندو دی لکه څنګه چه اخیافی رونړه د دې برعکس وی چه مور ئی یوه وی او پلاران بیل بیل وی او د حقیقی رور هم یو مور پلار وی نو لګه د امت مثال د سکه رونړو په شان دې.

د حضرت علی ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ به کله د مونځ تکبیر وئیلو نو دا به ئی وئیل او شروع به ئی کوله ﴿اِنِّيْ وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِيْ فَطَرَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ حَنِيْفًا وَّمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ﴾ بیا به ئی د مانځه نه اول یا روستو دا دعا لوستله ﴿اللهم انت الملك لااله الاانت انت ربی وانا عبدك ظلمت نفسی واعترفت بذنبی فاغفرلی ذنوبی جمیعاً انه لایغفرالذنوب الاانت واهدنی لاحسن الاخلاق لایهدي لاحسنها الا انت واصرف عنی سیئها لایصرف عنی سیئها الا انت تبارکت وتعالیت استغفرك واتوب الیك﴾[6]

---

[1] ۱۲ /یوسف: ۱۰۱.

[2] ۱۰/یونس: ۸۶،۸٤.

[3] ۵/المائده: ٤٤.

[4] ۵ /المائده: ۱۱۱.

[5] د دې تخریج په سورت مائده آیت ۲۸ لاندې تیرشوې دې.

[6] صحیح مسلم کتاب الصلاة المسافرین باب صلاة النبی ﷺ ودعائه باللیل:۷۷۱، ترمذی:۳٤۲۲،ابوداوٗد: ۷۶۰، نسائی:۱۲۹۲، احمد:۱۰۲/۱.

قُلْ اَغَيْرَ اللّٰهِ

ووایه | آیا بغیر د الله نه |

| ورته اووایه چې آیا د الله ﷻ نه

اَبْغِيْ رَبًّا وَّهُوَ رَبُّ كُلِّ شَيْءٍ ۭ وَلَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ اِلَّا

تلاش کړم زه | بل رب | او حال دا چې هغه | رب دې دهر څیز | او نه کسب کوي | هر نفس | مګر

سوا بل څوک رب اولټوم | حال دا دې چې صرف هغه دهر څیز رب دې | او څوک چې کومه ګناه کوي

عَلَيْهَا ۚ وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ۚ ثُمَّ

ذمه واري ئې په هغه بانددہ | او نه بار ګوي | یو بار اوچتونکې | بار | دبل چا | بیا

هم هغه ته به ئې سزا ملاویږي | او هیڅوک دبل چا بوج نشي اوچتوی | بیا به تاسو ټول الله ﷻ ته

اِلٰى رَبِّكُمْ مَّرْجِعُكُمْ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ

رب ستاسو ته | واپس تلل دی ستاسو | نو خبر به کړي تاسو | په هغه څه | چې وئ تاسو

پیش کیږي | نو هغه به تاسو ته هغه خبري ښکاره کړي | کومو کښې چې به

فِيْهِ تَخْتَلِفُوْنَ ۝

په هغې کښې اختلاف به موکوؤ |

تاسو اختلاف کولو |

قوله تعالی:: وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِّزْرَ اُخْرٰى ۚ

اسلافوته داخلافو د نیکواعمالوثواب ملاویږی خو دي بد به بل نشی اوچتولې: اې نبی ﷺ! دې مشرکانو ته د اخلاص دعبادت او توکل باره کښې اووایه چه آیا زه رب پریږدم او څوك بل رب جوړکړم اوحال داچه هغه خودهرهغه څه رب دې کوم چه زه رب جوړکړم هغه رب یوازې زما تربیت کوی اوزما حفاظت کوی او زما په هرکارکښې زما مدبر دې پس زه خو به د هغه نه بغیر دبل چا په وړاندې تیټ نه شم څکه چه ټول مخلوق هم دهغه دې او دحکم حق صرف هغه لره دې. مقصد دا چه په دې آیت کښې د اخلاص او توکل حکم دې لکه چه ددې نه وړاندې آیت کښې دعبادت د اخلاص تعلیم وو اودا مضمون په قرآن پاك کښې په کثرت سره یو بل سره یوشان لیدلې کیږي لکه چه الله ﷻ فرمائی چه نه داسې اووایه چه مونږهم ستا عبادت کوو او هم تانه امداد غواړو ([1])

اوفرمائی چه هم د هغه عبادت کوه اوهم په هغه باندې یقین ساته او فرمائی چه اووایه هغه رحمن دې مونږ ایمان راوړې او هم په هغه باندې توکل کوو([2]) او فرمائی چه هغه د مشرق او مغرب رب دې هغه الله ﷻ یوازې دې هم هغه الله ﷻ خپل وکیل اوګڼړنی([3]) اونور هم د دې په شان آیاتونه شته. فرمائی چه که یو سړې نامناسب عمل اوکړی نودهغه د ګناه رد عمل به هم په هغه باندې وی، د یود ګناه بوج به بل نه اوچتوی اودهغه کفاره به نه جوړیږی. د دې آیاتونو په ذریعه خبر ورکولې شی چه د قیامت په ورځ

---

[1] ۱/الفاتحه:۵.
[2] ۶۷/الملك :۲۹.
[3] ۷۳ /المزمل: ۹.

به چه کومه سزا وی هغه به د حکمت او عدل په بنیاد وی. د اعمالو بدله به هم عمل کونکوته ملاویږی. که نیکی کړې وی نو نیکه بدله اوکه بدی ئی کړې وی نو بده بدله دیو خطابه د بل په سر نه شی اچولې هم دغه خو د هغه انصاف دې لکه چه فرمائی که د ګناه کار څوك کوی نود هغې بوج به بل څوك نه اوچتوی که د هغه څومره نیزدې خپلوان ولې نه وی (١)

د ظلم او خضم مطلب.- ﴿فَلَا يَخَافُ ظُلْمًا وَّلَا هَضْمًا﴾ په تفسیرکښې علماؤ وئیلې دی چه په چا به هم ظلم نه شی کولې چه دبل د ګناه بوج په خپل سر واخلی اونه به دا ظلم وی چه د هغه د نیکئی نه به څه کمی کولې شی او فرمائی چه هر یوکس به د خپل بدعمل په وجه راګیر وی دسزا ملاویدلو پورې به خلاصې نه وی خو اصحاب یمین (٢) یعنی د ښی طرف والا به آزاد وی چه د هغوی دنیکو اعمالوبرکت به دهغوی اولاداوخپلوانوته اورسی. لکه چه په سورت طورکښې فرمائی چه څوك ایمان راوړی اود هغوی په اتباع کښې د هغوی اولاد هم مؤمنان جوړیدې شی نود اولاد د ایمان او نیك عمل اثر د هغوی اسلافوته رسی. یعنی اسلافوته د اخلافو د نیکو اعمالو ثواب ملاویږی خوداخلافود اجر نه به کمې نه شی کولې او دجنت اوچتو درجو ته چه دهغوی نیك اولاد رسیدلې دې دهغوی اسلاف به هم اورسولې شی. اودخوئ د نیکو بدله به پلارته هم ملاویږی سره د دې چه هغه دخوئ په نیکو اعمالوکښې شریك نه وو. اود دې اخلافو داوچتو درجو په ثواب کښې به څه کمې نه شی کولې. او دواړه به مونږ برابر کړو بلکه خامن به هم د پلارانو دعملونو په برکت هغوی ته اورسولې شی. دا دهغه خاص فضل دې. او فرمائی چه هریو سړې د خپلو کړو د پاره ګانړه دې یعنی په خپلو بدکردارو کښې دننه دې. بیافرمائی چه تاسو به هم خپل رب ته واپس راګرځئی. یعنی چه څه کول غواړئی په خپل ځائ کوئی او مونږ به هم په خپل ځائ خپل کار کوو. آخر تاسو به یو ورځ زمونږ مخې ته راځئی او هغه اللهﷻ به ټول مؤمنان او مشرکان د هغوی د عملونونه خبر کړی. او په دنیاکښې چه د آخرت باره کښې کوم کوم اختلافات ساتل ټول به ښکاره کړې شی. اوونئی فرمائیل چه اې نبیﷺ! اووایه چه تاسو کوم ګناهونه کړې وی د هغې باره کښې به زمونږ نه سوال نه کیږی اوزمونږ د عملونو تپوس به تاسونه نه کیږی. اللهﷻ به مونږ ټول راجمع کړی بیا به په حق او انصاف سره فیصله کوی هغه فتاح علیم دې. (٣)

الْاَرْضِ	جَعَلَكُمْ خَلٰٓئِفَ	الَّذِيْ	وَهُوَ
دزمکې	تاسوخلیفګان	چې جوړې کړئ	اوهغه | هغه ذات دې

او اللهﷻ هغه ذات دې چې تاسوئې په زمکه خلیفګان جوړکړی یئ

لِّيَبْلُوَكُمْ	دَرَجٰتٍ	بَعْضٍ	فَوْقَ	بَعْضَكُمْ	وَرَفَعَ
چې آزمیښت اوکړی ستاسو	د پاره ددې	په درجوکښې	دځینو | دپاسه	ځینی ستاسو	اوپورته ئې کړل

اوتاسو کښې ئې بعضو ته په نورو بعضو اوچتې درجې ورکړی دی \| چې په ستاسوباندې په هغه

الْعِقَابِ	سَرِيْعُ	رَبَّكَ	اِنَّ	اٰتٰىكُمْ	فِيْ مَآ
په سزا ورکولو کښې	ډیر تیز دې	رب ستا	بیشکه	چې درکړی ئې دی تاسوته	په هغه څه کښې

هغه نعمتونو کښې امتحان اوکړی کوم چې ئې تاسوته درکړی دی \| بیشکه الله په سزا ورکولو کښې تیز دې

---

١) ٣٥/فاطر: ١٨.
٢) ٧٤/المدثر: ٢٨.
٣) ٣٤/سبا: ٢٥-٢٦.

وَاِنَّهٗ	لَغَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ﴿١٦٥﴾
اوبیشکه هغه	خامخا بښونکې	رحم کونکې دې
اوهغه ډیر بښونکې اومهربان ذات دې		

قوله تعالی: لِّيَبْلُوَكُمْ فِيْ مَآ اٰتٰكُمْ

د درجوتقسیم یوازمیښت دې:-ارشاد دې چه تاسوبه یوبل پسې په زمکه کښې کلی آبادول اود اسلافو نه پس به داخلافوزمانه راتله. اود یو بل جانشین شوئی لکه چه فرمائی که چرې مونږ غوښتلې نو ستاسوجانشین به مو ستاسو اولاد یا بل څوك جوړولو په ځائ فرښتې جوړولې او تاسونه پس به هغوی ستاسو ځائ نیولې اوفرمائی چه دا زمکه هغه تاسو ته یوبل پسې درکړې ده او وئی فرمائیل چه زه به زمکه کښې یو خپل خلیفه جوړول غواړم. اووئی فرمائیل چه زردې چه ستارب به ستاسو دښمن هلاك کړې او تاسو به د هغه په ځائ راولی او بیا دا ګوره چه تاسو ددې نه پس څه کردار پیش کوئی. اوفرمائی چه یودپاسه بل درجې جوړې کړې دی یعنی رزقونه اخلاق او محاسن اومساوی مناظر او اشکال په دې تولوکښې یو دبل نه کم زیات دی. لکه چه اوفرمائیلې شو مونږ دهغوی په دنیاوی ژوندکښې د هغوی شریك معیشت تقسیم کړو اودبعضو درجې په بعضوباندې اوچتې کړې[1]څوك امیردې څوك غریب دې څوك آقا دې او څوك نوکر. اووئی فرمائیل چه غور خو اوکړئی چه چاته په چا باندې څنګه غوره والې اوترجیح ورکوو خود دنیاوی درجونه قطع نظر د آخرت درجې ډیر لوئ څیزدې او ډیر غوره والې لری. اوفرمائی چه د درجو دا فرق په دې وجه دې چه مونږ تاسو ازمیښت کړو. دولت مندته په دولت ورکولوبه د هغه نه تپوس کولې شی چه ددې دولت شکردې څنګه اداکړې وو. اود غریب نه به تپوس کولې شی چه په خپله غریبئی دې صبرهم کړې وو که نه.

ښځه غټه فتنه ده:-ابوسعیدخدری ﷛ نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیل چه دنیا تازه او آباده ده الله ﷻ د نورو نه پس تاسوته د دنیا نه فائده اوچتولو موقع در کړې ده اوتاسو ئې دهغوی جانشین جوړکړئی اوس به مونږ ګورو چه د هغوی نه پس به اوس تاسو څه کردار اداکوئی. اې خلقو! د دنیا نه اوویریږئی او د ښځونه اوویریږئی رومبئی فتنه چه کومه بنی اسرائیلوکښې پیدا شوې وه هغه هم د ښځو متعلق وه[2] اوفرمائی چه الله ﷻ ډیرزر سزا ورکونکې دې.یعنی د دنیا ژوند به ډیر زرختم شی او عاقبت او سزا سره به مخ شئی او هغه ډیر غفور او رحیم هم دې.

دلته ویره هم ورکولې شی او ترغیب هم ورکولې شی چه د دې حساب او عقاب به ډیر زر راشی اود الله ﷻ نافرمانی او د رسولانومخالفت کونکی به ډیر راونیولې شی. چا چه الله ﷻ دوست جوړکړو نو الله ﷻ دهغه کارساز دې او بښونکې اومهربان دې. په اکثرو ځایونوکښې په قرآن پاك کښې دا دواړه صفتونه یعنی غفور او رحیم همیشه په یوځائ راغلې دی. لکه چه فرمائی ستا رب دخپلو بندیګانو د ګناهونو بښلوپاره کښې ډیر بښونکې دې. اودې سره دهغه نیول هم ډیر سخت دی[3]او وئی فرمائیل اې نبی ﷺ زمابندیګانوته اووایه چه زه بښونکې او مهربان یم او زما عذاب هم ډیرسخت دې. [4] ترغیب اوترهیب باندې مشتمل آیاتونه ډیر زیات دی. کله خو بندیګانوته د جنت صفتونوپه بیانولو

---

[1] ٤٣/الزخرف: ٣٢.

[2] صحیح مسلم کتاب الرقاق باب اکثر اهل الجنة الفقراء واکثر اهل النار النساء......: ٢٧٣٢، ترمذی: ٢١٩١، ابن ماجة: ٤٠٠٠، احمد:٣/19، مسند ابی یعلی:١١٠١، ابن حبان: ٣٢٢١.

[3] ١٣\الرعد: ٦.

[4] ١٥/الحجر: ٢٩.

سره ترغیب ورکوی اوکله د دوزخ ذکر فرمائیلوسره نی د هغې دعذاب نه اود قیامت تباهونه ویروی او کله په یو خای د دواړو ذکر فرمائی. الله ﷻ دې په خپلو احکاموکښې مونږ اطاعت گذار جوړکړی اود گناهگارو د ډلې نه مو دې لرې اوساتی.

قوله تعالی: : إِنَّ رَبَّكَ سَرِيعُ الْعِقَابِ

د الله ﷻ دعذاب اود هغه درحمت عظمت:-رسول الله ﷺ فرمائیلی که مؤمن ته دا معلومه شی چه د الله ﷻ عذاب څومره سخت دې نو څوك به د جنت طمع قدرې اونه کړی وائی به چه ددوزخ نه خلاصې بیامومم نو بس دې اوکه کافر دا معلومه کړی چه د الله ﷻ رحمت څومره زیات دې نو هغه به هم د جنت نه ناامیده نه شی حالانکه دهغه د جنت هیڅ حق نشته. الله ﷻ د رحمت سل حصې ساتلې دی په دې کښې ئی یوه حصه په ټولو مخلوقاتوکښې تقسیم کړه هم د دې حصې په ورکولوکیدوباندې خلق اوخناور په یوبل باندې رحم او همدردی کوی او باقی یوکم سل حصې د رحم الله ﷻ خپل ځان سره ساتلې دې. (۱) دې نه اندازه کیدې شی چه د هغه رحم به څومره زیات وی. حضور ﷺ فرمائیلی دی چه کله الله ﷻ مخلوقات پیدا کړل نو په خپل کتاب لوح محفوظ کښې ئی اولیکل کوم چه هغه سره د عرش د پاسه دې چه زما رحمت به زما په غضب باندې غالب وی(۲) هم د دې یوې حصې دا برکت دې چه خناور غوا اوښه وغیره بچې هم دچقنړی کولونه بچ کیږی اوکه بچې دپښولاندې راځی نو بچ کیږی ترې او احتیاط ورسره کوی.(۳)

آیاتونه		سورة الاعراف مكية وهي مائتان وست ايات واربع وعشرون ركوعا		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ		
۲۰۶		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۲۴

الٓمٓصٓ ①	كِتَٰبٌ	أُنزِلَ	إِلَيْكَ	فَلَا يَكُن	فِى صَدْرِكَ
ال م ص	دا یوکتاب دې	چې نازل کړې شوې دې	تاته	نو نهٔ دې وی	په سینه ستا کښې
دا قران پاک یو کتاب دې چې تاته نازل شوې دې	نوستا سینه دې په دې خبره نه..........				

حَرَجٌ	مِّنْهُ	لِتُنذِرَ	بِهِۦ	وَذِكْرَىٰ	لِلْمُؤْمِنِينَ ②
څه تنګی	ددې نه	دپاره ددې چې اوویروې ته	په دې سره	او نصیحت دی	دپاره دمومنانو
تنګیږی	چې خلق پرې (دالله ﷻ دنیولونه) ویروې	اومومنانوته پرې نصیحت کوې			

ٱتَّبِعُوا۟	مَآ	أُنزِلَ	إِلَيْكُم	مِّن رَّبِّكُمْ
پیروی اوکړئ	دهغې کتاب	چې نازل کړې شوې دې	تاسو ته	دطرفه درب ستاسونه
اوتاسو په هغه (کتاب) عمل کوئ چې تاسو ته دخپل رب طرفنه راغلې دې				

(۱) احمد: ۲/۴۸۴، وهوصحیح ددې معنی روایت صحیح مسلم: ۲۷۵۵ کښې هم موجود دې.

(۲) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿ويحذركم الله نفسه﴾: ۷۴۰۴، صحیح مسلم: ۲۷۵۱، ترمذی: ۳۵۴۳، ابن ماجه: ۴۲۹۵، ابن حبان: ۶۱۴۳، احمد: ۲/۳۱۳.

(۳) صحیح بخاری کتاب الادب باب جعل الله الرحمة فی مائة جزء: ۶۰۰۰، صحیح مسلم: ۲۷۵۲، ابن حبان: ۶۱۴۸.

وَلَا تَتَّبِعُوا	مِنْ دُوْنِهٖٓ	اَوْلِيَآءَ	قَلِيْلًا مَّا	تَذَكَّرُوْنَ
اومه کوئ پیروی	بې دالله نه	دنوروسرپرستانو	ډیرکم دي	هغه | چې تاسوئې قبلوئ
اودالله نه سوادنورومشرانوتابعداری مکوئ (خو افسوس) چې تاسوډیرکم نصیحت قبلوی				

قوله تعالى :: وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِيْنَ

قرآن پاک نصیحت او دهدایت کتاب دی:- حروف مقطعات دهغې د معنې اودې سره متعلق د اختلاف باره کښې په سورة بقره کښې خبره تیره شوې ده. ﴿الٓمٓصٓ یعني اناالله افضل﴾ داکتاب ستاد رب د طرف نه نازل شوې دې اوس د دې په تبلیغ کښې په خپل زړه کښې څه کوتاهی مه راوله. اوداسې صبر اختیار کړه لکه چه اولوالعزم پیغمبرانو علیهم السلام اختیارکړې وو.د دې دنازلولو مقصد دا دې چه د دې په ذریعه کافران اوویروه او مؤمنانود پاره خو دا قرآن پاك نصیحت دې. مؤمنانوخود نازل شوی قرآن پاك اتباع کړې ده او نبی امیﷺ چه کوم کتاب پیش کړې دې دهغه په نقش قدم باندې روان دی. اوس دا مه پریږده چه غیرپسې روان شې او مه د اللهﷻ د حکم د دائرې نه وتلوسره د غیر په حکم روان شې. خو عبرت او نصیحت حاصلونکی ډیر کم دی اوته ټولوته عبرت هم نه شې ورکولې که هر څومره کوشش او حرص ولې اونه کړې. اوفرمائی چه که ته دهرچاد خوشحالولو کوشش کوې نودا خلق به تا د اللهﷻ د لارې نه واړوی[1] اکثر خلق ایمان نه راوړی او مشرکان پاتې کیږی.[2]

وَكَمْ مِّنْ قَرْيَةٍ	اَهْلَكْنٰهَا	فَجَآءَهَا	بَأْسُنَا	بَيَاتًا
اوډیر دکلونه	چې هلاك کړل مونږه هغه کلی	نوراغې دغه کلوته	عذاب زمونږه	دشپې
اوڅومره ډیرکلی وو چې مونږ تباه کړل | نوهغوئ ته زمونږ عذاب راغلو په داسې وخت کښې راغلو چې شپه وه				

اَوْهُمْ	قَآئِلُوْنَ	فَمَا كَانَ	دَعْوٰىهُمْ	اِذْ	جَآءَهُمْ
یاهغوئ دغرمې خوب کونکی وو		پس نه وه	وینادهغوئ	کله چې	راغې هغوئ ته
یا دا چې هغوئ دغرمې په خوب اوده وو | نود عذاب په وخت کښې دهغوئ په خوله باندې ددې وینا					

بَأْسُنَآ	اِلَّآ	اَنْ قَالُوْٓا	اِنَّا كُنَّا	ظٰلِمِيْنَ	فَلَنَسْئَلَنَّ
عذاب زمونږه	مگر	ونیل به ئې	بیشکه وو مونږه	ظالمان	پس خامخابه تپوس کوو مونږه
نه سوا بل څه نه وو چې بیشکه مونږ ظا لمان وو | ....مونږ به ضرور دهغه خلقونه تپوس کوو					

الَّذِيْنَ	اُرْسِلَ	اِلَيْهِمْ	وَلَنَسْئَلَنَّ	الْمُرْسَلِيْنَ
دهغه کسانونه	چې لیږلې شوی دی	هغوئ ته	اوخامخابه تپوس کوو	مونږه درسولانو نه
چې پیغمبران ورته لیږلې شوی وو | اود پیغمبرانونه به هم ضرور تپوس کوو (چه تاسو زما پیغام رسولې وو که نه)				

---

[1] ۶/الانعام: ۱۱۶.

[2] ۱۲/یوسف: ۱۰۶.

فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَّمَا كُنَّا غَآئِبِيْنَ۝ وَالْوَزْنُ

پس خامخا به بیان کړو مونږ | په هغوئ باندې | علم سره | او نهٔ یو مونږ | غائب | او وزن به

او بیا به ورته دهغوئ د اعمالو ټوله قصه په یقین سره بیان کړو | آخر مونږ خو ناخبره نه یو | او په دغه

يَوْمَئِذِ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ

په دغه ورځ | حق وی | نو هغه څوك | چې درنې شوې | تلې دهغه | نو دغه کسان | هم هغوئ

ورځ د عملونو تول حق دې | نو چې دچا د (نیک عمل) تله درنه شی | نو هم دغه خلق به

الْمُفْلِحُوْنَ۝ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِيْنُهٗ فَاُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ

خلاصې موندونکې دی | او هغه څوك | چې سپك شو | تولونه دهغوئ | پس دغه | هغه کسان دی

کامیاب وی | او چې دچا (دنیکو عملونو) تله سپکه شی | نو دغه خلقو په خپله

خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوْا بِاٰيٰتِنَا

چې په نقصان کښې ئې اچولی دی | ځانونه خپل | په سبب دهغې | چې وو هغوئ | چې په آیتونو زمونږ به ئې

خپل ځانونه په تاوان کښې اچولی وو | ځکه چې زمونږ آیتونو سره ئې

يَظْلِمُوْنَ۝

ظلم کولو |

زیاتې کړې وو (چه دروغ ئې ورته وئیل |

قوله تعالی:: اِلَّآ اَنْ قَالُوْٓا اِنَّا كُنَّا ظٰلِمِيْنَ۝

دظالمانو پخپل ظلم باندې اعتراف او دهغوی تباهی:-څومره کلی مونږ درسولﷺ په مخالفت باندې هلاك کړی دی.د دنیا او آخرت رسوائی مو هغوی پسې شاته لګولې ده.لکه چه فرمائی تاته وړاندې رسولانو سره ټوقې مسخرې شوی دی اودا خنداګانې کونکی هغې په سزاکښې هلاك کړې شوی دی لکه چه فرمائی چه مونږ ډیر زیات کلی دهغوی د ګناهونو په سبب هلاك کړل. چه کله هلاك کړې شو نود هغوی لوئ لوئ محلونه او قلعه ګانې ورانې او پریوتلې پرتې دی دهغوی چینې اونهرونه مات ګډوډ پراته دی. اوفرمائی هغوی د خپل معیشت په فراخئی باندې ناز اوکړو نو مونږ هغوی هلاك کړل د هغوی کورونه داسې شولکه چه په هغې کښې هډو څوك اوسیدلې نه وو مګر لږ شان خلق بچ شو.اوس د هغې وارثان هم مونږ یو. اوفرمائی چه زمونږ عذاب هغوی له د شپې په اودو راغلو اویادغرمې د آرام په وخت کښې ناڅاپی.اودا دواړه وختونه د غفلت دی لکه چه فرمائی دې خلقوته ددې ویره نشته چه زمونږ عذاب به دوی د شپې په اودو راګیرکړی یا به سحر وختی راشی اوهغوی په خپلو فضول کارونو کښې اخته وی اودا پخپلو ګناهونو باندې چل ول کونکی ددې خبرې نه نه ویریږی چه اللهﷻ به هغوی په زمکه کښې ورخښ کړی یاداسې ناڅاپی عذاب راتلې شی چه دهغوی په وهم اوګمان کښې به هم نه وی.یا به هغوی د سفر په وخت کښې راګیرکړی اوهغوی به د دې څه علاج نه شی کولې. اوفرمائی چه کله عذاب په هغوی باندې راشی نود دې وینا نه بغیر به ترې نور څه جوړنه شی چه قصور او خطا هم زمونږ وه.

هرقوم د واضح دلیل نه پس هلاک شوی دي-لکه چه فرمائی داسې ډیرکلی چه دحد نه ئې تجاوز

کړې وو مونږ برباد کړی دی.داپورتنۍ ايت د نبی کريم ﷺ د دې حديث واضح دليل دې چه يو قوم هم نه دې هلاك شوې ترکومې چه د هغوی ټول عذرونه ختم کړې شوی نه دی.عبدالملك رحمه الله نه تپوس اوکړې شو چه دا به څنګه وی نو هم دا آيات ئی لوستلې وو چه کله زمونږ عذاب راورسيدونو هم دائی وئيل چه زياتی هم زمونږ د طرف نه وو. اوفرمائی چه چاته نبی ليږلې شوې دې د هغوی نه به خامخاتپوس کيږی. لکه چه فرمائی هغوی نه به تپوس کيږی چه رسولانوته تاسو څه جواب ورکړې وو کله چه هغوی د تبليغ خپله فريضه ادا کړې وه. فرمائی چه په هغه ورځ به الله ﷻ رسولان راجمع کړی اوتپوس به ترې اوکړی چه ستاسوقوم تاسوته څه جواب درکړې وو؟ هغوی به وائی چه مونږ ته علم نشته ته دغيبوخبرو پيژندونکې ئی.اوس به الله ﷻ د قيامت په ورځ د هغه خلقونه تپوس اوکړی چه تاسو رسولانوته څه جواب ورکړې وو.نو فرمائی چه مونږ به داسوال درسولانونه هم کوو اودهغوی د قومونونه هم. حضورﷺ فرمائيلی دی چه تاسو خلق ذمه وار افسران تاسو ټولونه به د خپلو خپلو ماتحتانو او لاندې خلقو باره کښې تپوس کيږی. د بادشاه نه به د قوم باره کښې تپوس کيږی دسړې نه به دښځې اود بچو په باره کښې تپوس کيږی اود نوکر نه به د هغه د مالك د مال تپوس کيږی.([1]) اوفرمائی چه مونږ به په يقين سره هغه هر څه اوښايو نو مونږ خو بې خبره نه يو.د قيامت په ورځ به دهغوی عمل نامه کولاوولې شی اود هغوی داعمالو تول او لټون به کيږی. الله ﷻ هرڅيز ته ګوری اوهغه خو دغلا په نظر اچولو باندې هم خبردار دې او د زړونو راز پيژنی. که پاڼړه راپريوځی يا په تياره کښې يوه دانه پرته وی نوهغه ته علم دې په کتاب مبين کښې څه نشته اوچه او لمده هرڅه شته

قوله‌تعالی:: وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ ۚ

قيامت په ورځ د عدل تله:-ارشاددې اعمال دقيامت په ورځ تول کول حق دی دې دپاره چه په چا باندې ظلم اونه شي. لکه چه فرمائی مونږ به د قيامت په ورځ د انصاف تله اودرو دې دپاره چه په چا باندې ظلم اونه شي. که د اوری د دانې هومره عمل هم وی نو پاتې کيږی به نه اود شمير دپاره هغه کافی وی اوفرمائی الله ﷻ يوه ذره هم په چا باندې ظلم نه کوی.که يوه نيکی وی نو هغه دوچنده درې چنده کولې شی.دا اجرعظيم د هغه د طرف نه د انعام په توګه دې([2]) فرمائی چه په تول کښې څوك دروند شو هغه په مزوکښې شو اوچه څوك سپك شو هغه دوزخ ته پريوتلو. پوهيږې چه هاويه څه څيز دې؟ سورکړې شوې اور دې. اوفرمائی چه کله شپيلئی پوکوهلې شی نو ټولې رشتې او خپلولئی به ختمې شی اونه به څوك د چا تپوس کوی.د چا وزن چه دروندشو هغه کامياب شو اودچا چه سپك شوهغه په لويه خساره کښې پريوتلو اوجهنم د هميشه دپاره د هغه ځائ شو.

وزن کولو نه څه مراد دې؟:: په تله کښې چه کوم څيز تللې شی بعضو وئيلی هغه به نفس اعمال وی. يعنی هغه غيرمادی څيز دې خو الله ﷻ به هغې ته بدن ورکړی. هم د دې مضمون حديث د ابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې چه سورة بقره او سورة آل عمران به د قيامت په ورځ د اوريځو په شکل کښې مخامخ راشي يا د دوو خيمويابه آسمان باندې د خوروو شوو مرغو دسيل په شکل کښې به وی([3])او په صحيح حديث کښې دی چه قرآن لوستونکی سره به قرآن پاك د يو ښکلی شکل د ځوان په شان راځی. قاری به تپوس کوی ته څوك ئی؟هغه به وائی زه قرآن پاك يم ټوله شپه به مې ته راويښولې او ټوله ورځ د حکم په پوره کولو، په روژه کښې تږې اوساتلې.([4]) ځينې وائی چې دا قصه د قبر د سوال جواب باره کښې

[1])صحيح بخاری کتاب الجمعه باب الجمعه فی القری والمدن:٨٩٣ صحيح مسلم:١٨٢٩. ابوداوٗد:٢٩٢٨. ترمذی:١٧٠٥

[2]) ٤/النساء: ٤٠.

[3])صحيح مسلم کتاب الصلوه المسافرين باب فضل قراءه القرآن وسوره البقره: ٨٠٥، مصنيف عبدالرزاق: ٥٩٩١،

[4])ابن ماجه کتاب الادب باب ثواب القرآن :٣٧٨١، وسنده حسن،فضائل القرآن لابی عبيدبن سلام، ص ٣٦، احمد:٣٤٨/٥.

ده چه مؤ من له به په قبر کښې يو ښکلې شکل والا ځوان سره دخوشبو راشي. دقبرخاوندبه تپوس اوکړی ته څوک ئې؟هغه به وائی زه ستا نيك عمل يم.[1] حديث بطاقه کښې دی چه يو سړی ته به د کاغذ يوه ټکره ورکولې شي اوهغه به د تلې په يو چابړی کښې کيخودې شي او په بل چابړی کښې به يو کم سل کاغذونو ډيرې کيخودې شي. هريو به دومره لوئ وی ترکوم ځائ پورې چه نظر کارکوی. په دې بطاقه (کاغذ) باندې به ليکلې وی ﴿لااله الاالله﴾ هغه به وائی چه چرته دا يو کاغذ او چرته دا لوئ لوئ دفترونه نو الله ﷻ به فرمائی چه تاسره به ظلم نه شي کولې.رسول الله ﷺ فرمائی چه هغه د ګناهونو ډيرو دفترونه به په تله کښې سپك شي او هغه د کاغذ وړه غوندې ټکره به وزنی شي. ([2]) اودا هم ونيلې شوی دی چه عمل يا عمل نامه به نه شي تللې بلکه عمل کونکې به تللې شي. لکه څنګه چه په حديث شريف کښې دی چه د قيامت په ورځ به يو چاق سړې راوستلې شي خو هغه به د الله ﷻ په نيز د يوې بنړې برابر وزن هم نه لری. بيائی دا آيت تلاوت اوفرمائيلو ﴿فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ وَزْنًا﴾ ([3]) دعبدالله بن مسعود ﷺ نه روايت دې چه حضور ﷺ د حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ صفت کولو سره اوفرمائيل چه ستا د ابن مسعود (ﷺ) په نرو نرو پښو باندې ولې تعجب کيږی په الله ﷻ قسم چه دا کله په ميزان کښې تللې کيږی نود ده دا نرئي پښې به د احد د غر نه زيات وزنی ثابتيږی([4]) دا درېواړه روايتونه داسې راجمع کولې شي چه کله اعمال تللې شي اوکه عمل نامې او کله عمل کونکې.

وَلَقَدْ	مَكَّنّٰكُمْ	فِي الْاَرْضِ
اوخامخاپه تحقيق سره	ځائې اوقدرت درکړومونږ تاسوته	په زمکه کښې
اومونږ تاسود زمکې په مخ آباد کړی يې		

وَجَعَلْنَا	لَكُمْ	فِيهَا	مَعَايِشَ	قَلِيلًا	مَّا	تَشْكُرُونَ
اوپيدا کړومونږ	ستاسو دپاره	په هغې کښې	سامان دژوند	ډيرکم دې	هغه	چی تاسو شکر اوباسئ
اوتاسوته موهم په زمکه کښې دژوند ضروريات پيدا کړی دی				خوتاسوډيرکم دالله شکراوباسئ		

قوله تعالىٰ:: وَلَقَدْ مَكَّنّٰكُمْ

دخالق په مخلوق باندې احسانونه:- الله ﷻ په بنديګانوباندې دخپلو احسانونوذکر فرمائی چه مونږ دومره تسلط ورکړو چه په دنياکښې تاسو حکومت کولو اوپه زمکه باندې موخپلې جړې مضبوطې کړې، خپل نهرونه مو جاری کړل، خپل کورونه اوښکلې محلونه مو جوړکړل او ټول د ګټې ورکولو څيزونه مو د ځان د پاره پيداکړل. مونږ دهغوی د پاره اوريځې مسخر کړې چه اوبه راوروولوسره د زمکې نه د خپل ځان د پاره رزق پيداکړی او په زمکه کښې د هغوی د پاره دمعاش ذرائع حاصلې شي په کومو کښې چه دوی تجارت اوکړی اود خپل آرام دپاره قسم قسم اسباب راپيدا کړی.بيا هم دوی ددې ټولو نعمتونو شکريه نه اداکوی.

د لفظ مَعَايِشَ تحقيق-لکه چه فرمائی کډ ته د الله ﷻ نعمتونه شميرل غواړی نونه شې شميرلې. انسان

---

[1]) احمد: /۲۸۷-۲۸۸ وهوحديث صحيح، الترغيب والترهيب: ۵۲۲۱.

[2]) ترمذی کتاب الايمان باب ماجاء فيمن يموت وهويشهد ان لااله الا الله: ۲۶۳۹، وسنده صحيح، ابن ماجه: ۴۳۰۰، احمد:۲/۲۱۳، حاکم: ۱/۶، ابن حبان: ۲۲۵.

[3])صحيح بخاری کتاب التفسير سوره الکهف باب ﴿أولئک الذين كفروا بربهم ولقائه فحبطت أعمالهم﴾: ۴۷۲۹.

[4]) احمد:۱/۴۲۰-۴۲۱، وسند حسن، مسندالطيالسی: ۲۵۶۱،مسندابی يعلی: ۵۳۱۰، مجمع الزوائد:۹/۲۸۹.

ډیر ظالم او ناشکره دي. (۱) لفظ ﴿مَعَايِشَ﴾ ټول خلق په "ی" سره لولي يعني د همزه سره ﴿مَعَائِشَ﴾ نه لولي ليکن عبدالرحمن بن هرمز رحمه الله دا په همزه سره لولي. صحيح خو دا دی کوم چه د اکثروخيال دې يعني بغيرد همزه نه ځکه چه معايش جمع د ﴿معيشة﴾ده. دامصدر دې اوددې افعال ﴿عاش،يعيش﴾ ﴿معيشة﴾ د دې مصدر اصل دې ﴿معيشة﴾ کسره "ی" باندې ثقيل وه په دې وجه د عين طرف ته منتقل کړې شوه ﴿مَعِيْشَةٌ مَعِيْشَةٌ﴾ جوړشو بيا چه کله د دې واحد جمع جوړه کړې شوه نو"ی" طرف ته حرکت بيا راواپس شو ځکه چه اوس ثقالت باقي پاتې نه شو نو اووئيلې شو ﴿مَعَايِشَ﴾ وزن مفاعل دې د دې د پاره چه په دې لفظ کښې "ی" اصلي ده. پخلاف د مدائن او صحائف اوبصائر چه دا دمدينه صحيفه اوبصيرة جمع دی د دې دپاره چه "ی" په دې کښې زائده ده نو جمع به په وزن د فعائل وی او همزه به هم راځي.والله اعلم.

وَلَقَدْ	خَلَقْنٰكُمْ	ثُمَّ	صَوَّرْنٰكُمْ	ثُمَّ	قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ
او خامخا په تحقيق	پيدا کړئ مونږه تاسو	بيا	شکل جوړ کړو مونږه ستاسو	بيا	اووئيل مونږه فرښتو ته
اومونږ تاسو پيداکړئ (ستاسو پلار)		اوبيامونږ تاسو ته (هغه ته) صورتونه درکړو		بيامونږ فرشتو ته اووئيل چې	

اسْجُدُوْا	لِاٰدَمَ	فَسَجَدُوْٓا	اِلَّآ	اِبْلِيْسَ	لَمْ يَكُنْ
سجده اوکړئ	ادم ته	نو سجده اوکړه هغوئ	مگر اونه کړه	ابليس	نه شو
ادم عليه السلام ته سجده اوکړئ		نود شيطان نه بغير ټولو فرشتو سجده اوکړه		اوشيطان په سجده کونک کښي	

مِّنَ السّٰجِدِيْنَ ⑪
دسجده کونکو نه
شامل نشو

قوله تعالى: وَلَقَدْ خَلَقْنٰكُمْ

د آدم عليه السلام پيدائش اوفضيلت: -الله تعالى په دې مقام باندې د ابوالبشرحضرت آدم عليه السلام فضيلت اودهغه د دښمن ابليس ذکر فرمائي دچا چه د آدم عليه السلام اود هغه اولاد سره بغض دې. ددې دپاره چه خلق د دې دښمن ابليس نه بچ لاړ شي اود ده په لار نه ځي. نوفرمائي چه مونږ تاسو پيداکړئ ستاسو شکلونه مو جوړ کړل. بيا مونږ ملائکوته اووئيل چه آدم عليه السلام ته سجده اوکړئ، ټولو سجده اوکړه. الله تعالى ملائکوته وئيلي وو چه زه يو بشر پيدا کونکي يم څوك چه به د کړنګيدلې اوچې خاورې نه جوړوم.

د سجدې د امرکولو حکمت کله چه مادهغه د تيارولونه پس په هغه کښې خپل روح پوکوهلواويو ژوندې بدن ترينه جوړشو نو زما دې قدرت ته په کتلو سره ټولو آدم عليه السلام ته سجده اوکړه(۲)اود دې ضرورت په دې وجه ووچه کله الله تعالى حضرت آدم عليه السلام د ليسدارې مټينې ختې نه په خپل لاس جوړکړو اوهغه ته ئې د يو پوره بشر شکل ورکړو او په هغه کښې ئې خپل روح ورپوك کړو نو ملائکوته ئې حکم اوکړو چه د چا د لاس جوړشوی مخلوق ته نه بلکه زما د خپل لاس جوړشوی صورت ته سجده اوکړئ په اصل کښې داد الله تعالى قدرت ته سجده کول وو اود هغه د شان تعظيم کول وو نو ټولو فرښتو د حکم په منلوکښې سجده اوکړه خو ابليس اونه کړه. د سورة بقرې په اول کښې د دې په تفسيرباندې پوره بحث شوې دې اوس دلته چه مونږ کوم تقرير کړې دې هغه د ابن جرير رحمه الله اختيارکړې شوې دې ﴿خَلَقْنٰكُمْ ثُمَّ صَوَّرْنٰكُمْ﴾ په تفسيرکښې ابن عباس رضي الله عنه وائي چه انسانان دسړو په شاګانوکښې دننه پيدا کړې

(۱) ۱٤/ابراهيم: ۳٤.

(۲) ۱۵/الحجر: ۲۸-۲۹.

شوی دی دې نه پس د ښځو په رحمونو کښې د هغوی شکلونه جوړیږی. [۱] قتاده رحمه الله او ضحاك رحمه الله ددې آیت په تفسیر کښې وائی چه مونږ آدم پیداکړو بیا موږ ده د اولاد تشکیل اوکړو. خو په دې کښې د غور کولو مقام دې ځکه چه دې نه پس فرمائی چه ﴿قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوْا لِاٰدَمَ﴾ نو دا ځیز په دې خبره دلالت کوی چه دې نه مراد آدم علیه السلام دې او دلته چه کوم په جمع سره ونیلې شوی دی د دې وجه دا ده چه آدم علیه السلام ابوالبشر دی لکه چه الله ﷻ خطاب فرمائی د نبی (د زمانې بنی اسرائیلو ته یعنی ﴿وَظَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَاَنْزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوٰى ۚ كُلُوْا مِنْ طَيِّبٰتِ مَا رَزَقْنٰكُمْ ۚ وَمَا ظَلَمُوْنَا وَلٰكِنْ كَانُوْٓا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ﴾ یعنی وریځ، مرزان او ترنجبین خو د موجوده بنی اسرائیلو په پلارانو نیکونو باندې راغلې وو خو مراد هم هغه خلق دی کوم چه د موسی علیه السلام په زمانه کښې وو خو په پلارانو نیکونو باندې احسان کول هم په اصل کښې د هغوی په نسل باندې احسان کول دی. نو لکه چه دا احسان په اولاد باندې هم شوې وو نو دغه شان خطاب خو کم دلته اوشو نو آدم علیه السلام او د هغه اولاد ټول مراد دی. یعنی ټول ئې جمع کړل په خلاف د الله ﷻ د دې قول چه ﴿وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ طِيْنٍ﴾ دلته د لفظ انسان نه جنس انسان مراد نه دې یعنی جمع مراد نه ده بلکه یو نفس یعنی د آدم علیه السلام ذات مراد دې چه د خاورې نه جوړشوې وو. خود هغه ټول اولاد د خاورې نه نه بلکه د نطفې نه جوړ دی. اوس انسان ته د خاورو نه جوړشوې په دې وجه وائی چه د هغوی پلار آدم علیه السلام د انسان په شان د نطفې نه نه بلکه د خاورې نه جوړ شوې وو. والله اعلم.

قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ
اووئیل الله | څه ځیز | منع کړې ته | چې اودنهٔ کړه سجده | کله چې
... الله ﷻ ترې تپوس اوکړو چې څه ځیز ته دسجدې کولو نه منع کړې | څه وخت چې
اَمَرْتُكَ ۚ قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ ۚ خَلَقْتَنِيْ مِنْ نَّارٍ
حکم اوکړوماتاته | اووئیل شیطان | زهٔ بهتر یم | دهغه نه | پیدا کړې یم تا زهٔ | داور نه |
ماتاته حکم اوکړوا شیطان اووئیل چې زه دده نه بهتر یم| زه دې د اور نه پیدا کړې یم
وَّخَلَقْتَهٗ مِنْ طِيْنٍ
اوپیدا کړې دې تاهغه| دختې نه |
اودې (آدم) دې د خاورې نه پیداکړې دې |

قوله تعالی:: قَالَ اَنَا خَيْرٌ مِّنْهُ ۚ

د ابلس فاسد قیاس:-دبعضو نحویانو په قول دا آیت ﴿مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ ۚ﴾ کښې ﴿لا﴾ زائد دې او تاکید د انکار په توګه زیات کړې شوې دې لکه چه شاعر وئیلی دی ﴿ما ان رائیت ولا سمعت بمثله﴾ په دې مصرع کښې "ان د نفی د پاره دې. کوم چه ﴿ما﴾ نافیه باندې تاکیدد نفی. دپاره راوړلې شوې دې لکه دلته ﴿ان﴾ زیات دې. دغه شان په دې آیت کښې ﴿لا﴾ زیات دې. ﴿ لَمْ يَكُنْ مِّنَ السّٰجِدِيْنَ﴾ دا قول د الله ﷻ دې نه اول راغلې دې. د ابن جریر رحمه الله دا قول دې چه ﴿منعك﴾ یو بل فعل ته متضمن دې دکوم تقدیر چه به داسې وی چه کومې خبرې ته د دې د پاره مجبور کړې وې چه سجده مه کوه سره د دې چه زما حکم موجود وو اودا قول قوی او احسن دې. والله اعلم.

فائده : د ابن کثیر تسامح:- دلته د ابن کثیر رحمه الله نه څه تسامح شوې دې چه ﴿لا﴾ د نورو بعضو خلقو

---

[۱] حاکم: ۳۱۹/۲.

په شان زائده گنړې يا دا چه يو بل فعل د دې نه وړاندې مقدر منې. يعنې ﴿مااحوجك﴾ يا ﴿ماالزمك﴾ يا ﴿مااضطرك﴾ څکه ﴿تسجد﴾ باندې ﴿لا﴾ راوړلو د پاره رابنکل او تاويل کولو سره څنګه صحيح ثابت کړې شي. حالانکه ﴿لا﴾ نه زائد د منلو ضرورت شته اونه د دې نه وړاندې د يو فعل ﴿اضطرك﴾ وغيره نه د محذوف ويستل ضروري دي. بلکه په اصل ﴿منع﴾ کښې تجريد واقع شوې دې. يعنې ﴿منع﴾ په معنې د ﴿قال﴾ دې څکه چه روستو د راوړلو انکار دا راځي چه ﴿منع﴾ کښې انکاريت باقي ساتلو ضرورت پاتې نه شو اودې نه د انکار معنې تجريد کولو سره صرف د قول په معنې کښې باقي اوساتلې شو. نو معنې دا شوه چه کوم څيز تاته ويېلي وو چه سجده مه کوه. د تجريد دا سيده ساده لار کومه چه د قانون نحو عين مطابق ده اوکومه چه د ضرورت په وخت کښې اکثر اختيارولې کيږې اختيارولې شي نو دواړه د تکلف نه ډکې خبرې منل غير ضروري کيږي. يعنې د ﴿لا﴾ زياتي سره ياجمله صحيح کولو د پاره فعل مقدر ﴿اضطرك﴾ منل.

د ابلس فاسد قياس:-ابليس وئيلې وو چه زه د ده نه بهتر يم او په غوره سجده نه شی کولې د مفضول د پاره. يعنې زه د ده نه بهتر يم نوده ته د سجدې ماته ولې حکم کيږې. هغه دا دليل پيش کوې چه زه د اور نه پيدا کړې شوې يم او اور د خاورې نه غوره دې کوم نه چه آدم ﷺ پيدا شوې دې. د ابليس نظر په اصل عنصر دې خو هغه د آدم ﷺ په دې عزت ورکولو باندې نظر وانه چولو چه هغه د الله ﷻ په لاس جوړشوې دې. په ده کښې د الله ﷻ روح اچولې شوې دې. هغه يو فاسد قياس قائم کړو چه د نص په مقابله کښې عارض کيږې. يعنې قياس د الله ﷻ د حکم په وړاندې نه چليږې غرض داچه ټولې فرښتې په سجده کښې پريوتلې. ابليس د سجدې په ترك کولو سره د ملائکونه جدا کړې شو اود الله ﷻ د رحمت نه نااميده جوړشو.هم دغه نااميدی په اصل کښې د هغه خطا ده اوپه قياس کښې نی هم غلطی اوکړه.دهغه دعوی دا وه چه اورد خاورې نه عزت مند دې خود خاورې شان تحمل حلم بردباری مستقل مزاجی ثابت قدمی ده.هم دا رنګه طين (خاوره) محل دنبات او نمود دې اود ناريعنې اور شان سوزول، سختي اوتيزی ده په دې وجه دابليس عنصر هغه سره خيانت اوکړو اود آدم ﷺ عنصر رجوع انابت استکانه عاجزی او انقياد کولو سره آدم ﷺ ته فائده ورکړه. د حضرت عائشه ﷺ نه روايت دې چه حضور ﷺ فرمائی چه ملائکې د نورنه پيداکړې شوی دی اوابليس د اورد شغلې نه او آدم ﷺ د خاورې نه (۱)اوحورې د زعفران نه(۲) ابليس قياس قائم کړو اود ټولونه رومبې قياس قائمونکې هم هغه دې او د شمس او قمر يعنی نمر سپوږمئی عبادت هم د دغه قياس په بناء باندې کولې شی.(۳)

قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُوْنُ لَكَ

اووئيل الله | کوزشه | ددې ځائې نه | پس نه کيږی | تالره

| الله ﷻ ورته اووئيل چې ښه نو ددې ځائې نه کوزشه

اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيْهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصّٰغِرِيْنَ۝ قَالَ

چی تکبراوکړې ته | په دې کښی | نواوزه | ابيشکه چی ته | دذليلانونه ئې | اووئيل شيطان

تا سره تکبرنه ښائی | ددې ځائې نه بهرشه | ته دسپکوخلقو نه ئې | .... شيطان اووئيل

---

[1] صحيح مسلم کتاب الزهد باب فی احاديث امتفرقه:۲۹۹۶، احمد:۱۵۳/۶، ابن حبان: ۶۱۵۵، الاسماء والصفات: ۱۲۶/۲.

[2] تاريخ بغداد:۹۹/۷ صفه الجنه لابی نعيم:۷۱/۲.

[3] الطبری:۳۳۲/۱۲.

أَنظِرْنِيٓ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿۱۴﴾ قَالَ

مهلت راکړه ماله | دهغه ورځي پوري | چي خلق به پکښي راپورته کړي کيږي | اووئيل الله

چي ته ماته دهغه وخت پوري مهلت راکړه | چي دوئ به (دمرګ نه پس) بيا ژوندي کيږي | الله ﷻ اووئيل

إِنَّكَ مِنَ ٱلْمُنظَرِينَ ﴿۱۵﴾

بيشکه ته | دمهلت ورکړي شوونه ئي |

چي تاته مهلت دي

قوله تعالى:: إِنَّكَ مِنَ ٱلْمُنظَرِينَ ﴿۱۵﴾

ابليس ته د قيامت پورې مهلت:- الله ﷻ ابليس ته خطاب فرمائی د يوداسې امر متعلق چه خامخا به واقع کيږي. زما د حکم نه نافرمانی او اطاعت نه بهر کيدلو په سبب ته د دې ځاې نه اوځه تاته د تکبر کولو هيڅ حق نه وو. اکثر مفسرين د منها ضمير د جنت طرف ته عائدکوی اودا هم احتمال دې چه د دې رتبې او منزلت طرف ته عائد وی کوم چه هغه ته په ملائکوکښې حاصل وو.فرمائی ته اوځه ته ذليل او حقير ئې.دا د ابليس د ضد نتيجه وه. په دې موقع ابليس د يوې خبرې سوچ اوکړو اود الله ﷻ نه ئې د قيامت پورې مهلت اوغوښتلو اوداسې ئې عرض اوکړو اې الله ﷻ ماته په سزا راکولو کښې د ورځې د قيامت پورې مهلت راکړه الله ﷻ اوفرمائيل ځه تاته مهلت درکړې شو په دې کښې هم د الله ﷻ حکمت پټ وو اوهم د هغه ارادې کارکولو د هغه د رضا مخالفت نه شی کولې دهغه د حکم نه پس د چا حکم نشته هغه زر حساب کونکې دې.

قَالَ فَبِمَآ أَغْوَيْتَنِي

| اووئيل شيطان | نوپه سبب دهغې | چې ګمراه کړوتامالره

| .... شيطان اووئيل په کومه وجه چه تا زه ګمراه کړم (چه آدم دې)

لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَٰطَكَ ٱلْمُسْتَقِيمَ ﴿۱۶﴾ ثُمَّ لَأٓتِيَنَّهُم

خامخا به کينم زه | دوئ ته | په لارستا کښې | چي نيغه ده | بيا | به خامخا راځم زه دوئ ته

نوضرور زه به دوی (د آدم اولاد) ته ستا په نيغه لار کښې کينم | بيا به ورته زه د هر طرف نه يعنی

مِّنۢ بَيْنِ أَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ أَيْمَٰنِهِمْ وَعَن شَمَآئِلِهِمْ ۖ

دمخې ددوئ نه | اودروستو ددوئ نه | اودښي طرف ددوئ نه | اودګس طرف ددوئ نه

د مخې طرفنه د شا طرفنه او دښي طرفنه او د ګس طرفنه راځم | (خوستا لارته به ئې نه پريږدم)

وَلَا تَجِدُ أَكْثَرَهُمْ شَٰكِرِينَ ﴿۱۷﴾

اوته به اونه مومې | زيات ددوئ | شکرايستونکی |

اوته به په دوئ کښې زيات ناشکره بيا مومې |

قوله تعالى:: لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ

د شيطان مکرونه:- کله چه ابليس ته د قيامت د ورځې پورې مهلت ملاؤشو اوهغه داطمينان سا واخسته نو هغه دښمنی اوتمرد شروع کړو او وئې وئيل اې الله ﷻ څنګه چه تا زه درپه درکړم زه به هم ستادبنديګانو په نيغه لارکښې کينم هغوی به هم اړوم. ابن عباس رضي الله عنه د **(اغويتنی)** ترجمه **(اضللتنی)** کوی

او نور ﴿اهلكتني﴾ کوی زه به د آدم ﷺ بدله د آدم ﷺ د اولاد نه اخلم. ځکه چه زه د آدم ﷺ په وجه ستا د دربارنه رټلې شوې یم.دصراط مستقیم نه حق لاراود خلاصی لارمراد ده.اوړیدل به داسې وی چه هغوی به ستا عبادت نه کوی ستا د توحید نه به لرې وی او بعضو نحویانوونیلی دی چه ﴿فبما﴾ ب دلته قسمیه دی لکه چه داسې اوونیلې شو قسم دې ستا د اغوا چه په ما باندې صادره شوه. مجاهد رحمه الله د صراط نه مراد امر حق اخلی. اومحمد بن سوقه رحمه الله دمکې لار مراداخلی او ابن جریر رحمه الله وئیلی صحیح خبره خو دغه ده چه دا لفظ د دې ټولو معناګانونه عام تر دې. سبره بن ابی الفاکه ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیل چه شیطان په مختلفو طریقو سره د بنیادم لار وهی هغه د اسلام په لار کینی او وائی چه ولې آیا ته به اسلام راوړې،دخپل پلارنیکه دین به پریږدئی؟خو هغه سړې دشیطان نافرمانی کوی او اسلام راوړی،بیا هغه د هغه د هجرت په لارکښې کینی او وائی چه ولې ته به هجرت کوې آیا خپل وطن به پریږدې؟ د مهاجرو عزت د ښناور او اسونونه زیات نه وی، خو هغه نافرمانی کوی او د هجرت لار اختیاروی. بیا نې د جهاد د لارې نه د اړولود پاره په دې لارکښې کینی. جهاد په ځان هم کیږی او په مال هم. نو ورته وائی چه څه له د جنګ د پاره ځې ته به قتل کړې شې نو ستا ښځه به بل چا سره نکاح اوکړی ستا مال به خلق په خپل مینځ کښې تقسیم کړی خو بیاهم هغه په جهاد کښې اوځی. حضور ﷺ فرمائی چه څوك داسې کوی او مړکیږی نو په الله ﷻ باندې واجب دی چه هغه له جنت ورکړی که هغه قتل شی یا په لارکښې ډوب شی یا په لارکښې هغه ښناور اوخوری([1])بیا شیطان وائی چه زه به بنیادم ته د مخې نه هم راځم او د روستونه هم، یعنی د آخرت باره کښې به د هغوی په زړونوکښې شکونه پیداکړم. اود دنیا د خوښولو ترغیب به ورته هم ورکړم. اود ښی طرف نه به هم راځم یعنی د دین امر به هغه ته شك من کړم اود هغوی د ګس طرف نه به هم راځم یعنی ګناه به د هغه د پاره ښائسته او خوښه جوړه کړم.

شیطان دهره طرفه راتلې شی نودبره نه نه:-بیا مختلف خلق ددې مختلف معناګانې مراد اخلی چه تقریبا نیزدې نیزدې دی. او شیطان دا نه دی وئیلی چه د پورته نه به راځم ځکه چه د پورته نه خو صرف د الله ﷻ رحمت راتلې شی او اې الله ﷻ په دې بندیګانو کښې به ته اکثر شاکر یعنی موحد اونه ګورې. دا خبره ابلیس د خپل وهم او ګمان په وجه کړې وه لیکن د واقعې مطابق راغلو کیناستو لکه چه الله ﷻ فرمائیلی دی چه د ابلیس دا ګمان صحیح ووځکه چه د مومنانونه سوا نورو ټولو دهغه ملګرتیااوکړه خو په مؤمنانوباندې دهغه داؤ اونه چلیدو. مونږ په شیطان داسې کوشش ځکه اوکړو چه دا ښکاره شی چه څوك په آخرت باندې یقین لرونکی دی او څوك په شك شبه کښې پریوتونکی دی او الله ﷻ خو د هر څیز پالونکې دې([2]) د دې وجې نه په حدیث کښې روایت دې چه په الله ﷻ د شیطان نه داسې پناه غواړه اې الله ﷻ! چه هغه په مونږ باندې د یو طرف نه هم مسلط نه شی.

هروخت دعافیت دعاپکارده:-لکه څنګه چه به نبی کریم ﷺدعاغوښتله چه اې الله ﷻزه تانه عفواو عافیت غواړم د دین د پاره هم اود دنیا د پاره هم اود اهل او مال د پاره هم. اې الله ﷻ!زماګناهونه پټ کړه ماد ویرې نه په امن کښې اوساته اودمخې نه هم زما حفاظت اوکړه اود شانه هم.د ښی طرف نه هم اودګس طرف نه هم دبره نه هم اوزه پناه غواړم ددې نه چه شیطان دلاندې نه ماسره دهوکه اونه کړی([3])

---

[1]) نسائی کتاب الجهاد باب ولمن اسلم وهاجرو جاهد:۳۱۳۶، وسنده حسن، احمد:۴۸۳/۳، ابن حبان: ۴۵۹۳، شعب الایمان: ۴۲۴۶، التاریخ الکبیر: ۸۷/۲، ابن ابی شیبه: ۲۹۳/۵، المعجم الکبیر:۱۳۸/۷.

[2]) ۳٤/سبا:۲۰.

[3])ابوداؤد کتاب الادب باب مایقول اذااصبح: ۵۰۷٤، وسنده صحیح، نسائی:۵۵۳۱، ابن ماجه:۳۸۷۱، احمد:۲۵/۲، الادب المفرد:۱۲۰۰.

قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا مَذْءُومًا مَّدْحُورًا ۖ لَّمَن

اووئيل الله | اوزه | ددې جنت نه | ذليله | رټلې شوې | خامخاهغه څوك

الله ﷻ ورته اووئيل چې ددې جنت نه بهرشته ته ذليله او رټلې شوې ئې | په دې يقين

تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَأَمْلَأَنَّ جَهَنَّمَ مِنكُمْ أَجْمَعِينَ ⑱

چې پيروي ئې اوکړه ستا | ددوئ نه | خامخابه ډك كړم زۀ دوزخ | ستاسو نه | ټولو نه

اوساته چې په دوئ كښې څوك هم ستاپه لار روان شي نوضرور به ستاسو ټولونه دوزخ ډک کړم

قوله تعالى:: قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا

ابليس د الله ﷻ ددربارنه اوشړلې شو:- الله ﷻ داوچت محل دملائكونه ابليس راويستلو سره حكم وركوى چه خوار ذليل او شړلې شوې دې خائ نه اوځه. ابن جرير رحمه الله فرمائى چه "مذموم" په معنى معيب او ذليل دې. د عيب په موقع د "ذم" لفظ استعمالولوسره د "ذيم" لفظ استعمالول ډير بليغ دى او د "مدحور" معنى لرې او شړلې شوې. مذوم اومذموم په اصل كښې هم يو دې او دا فرمان چه څوك ستا منل كوى زه په د داسې ټولوخلقو نه اوستا د ډلې نه دوزخ ډك كړم لكه چه فرمائى شيطان ته، اوځه چه څوك خلق ستا منل كوى دوزخ د هغوى پوره پوره بدله ده. په كومو كومو چه ته قدرت لرې ټولو ته آواز وركړه راونى غواړه اود خپل لښكر او اولاد په ذريعه هغوى فتح كړه اود هغوى په مالونو او اولاد كښې شريك جوړ شه. او هغوى سره ښه ښه د دروغو وعدې اوكړه. د شيطان وعده خو صرف د دهوكې وركولو دپاره وى خو زما په خاص بنديګانوباندې به ستا هيڅ كله هم قدرت اونه چليږى رب به د هغوى وكالت او كفالت كوى.

وَيَا آدَمُ اسْكُنْ أَنتَ وَزَوْجُكَ

| اوائے ادم عليه السلام | اوسه | تۀ | اوښځه ستا

| اوائې ادم عليه السلام ته او ستا بى بى دواړه

الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا

په جنت كښې | پس خورئ دواړه | د هرځائې نه چې غواړئ تاسو | اومۀ نزدې كيږئ دواړه |

په جنت كښې اوسيږئ | نو كوم ځائې نه چه مو خوښه شى دواړه خوراک كوئى (خو ياد ساتئ چه

هَٰذِهِ الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ⑲ فَوَسْوَسَ لَهُمَا

دې ونې ته | نوشئ به تاسو | د ظالمانونه | پس وسوسه اوكړه | هغوئ دواړو ته

دې (فلانئ) ونې ته به نه نزدې كيږئ | ګنى په ظالمانو كښې به شمير شې | نو دواړو ته شيطان

الشَّيْطَانُ لِيُبْدِيَ لَهُمَا مَا وُورِيَ عَنْهُمَا

شيطان | دپاره ددې چې ښكاره كړې هغوئ دواړوته | هغه اچې پټ كړې شوى وۀ | دهغوئ نه

وسوسه واچوله | چې دپردې هغه اندامونه ورته ښكاره كړى كوم چې ترې نه پټ وو

مِن سَوْآتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهَاكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هَٰذِهِ الشَّجَرَةِ

يعنى دشرم ځايونه ددواړو | اووې وئيل | نۀ يې منع كړې تاسو | رب ستاسو | ددې ونې نه |

او ورته ئې اووئيل چې تاسودواړه ددې ونې نه ستاسو رب صرف په دې وجه منع كړې ونې

اِلَّآ اَنۡ	تَكُوۡنَا	مَلَكَيۡنِ	اَوۡ تَكُوۡنَا	مِنَ الۡخٰلِدِيۡنَ
مگر په دې وجه چې هسې نۀ	چرته شئ تاسو	فرښتې	يا شئ تاسو	دهميشه خلقو نه
چې فرښتې نشئ يا هميشه دپاره (په جنت كښې) پاتې نشئ				

وَقَاسَمَهُمَآ	اِنِّيۡ	لَكُمَا	لَمِنَ النّٰصِحِيۡنَ
اوقسم ئې اوخوړو دواړوته	چې بيشكه زۀ	تاسو دواړو ته	دنصيحت كونكونه يم
اودواړو ته ئې قسم اوكړو چې زه يقيناً ستاسو خيرخواه يم			

قوله تعالى:: فَوَسۡوَسَ لَهُمَا الشَّيۡطٰنُ

د ابليس مكارى او فريب:- ارشاد دې چه د حضرت آدم ﷺ او حضرت حواء دپاره جنت د اوسيدو ځائ ګرځولې شوې وو او ورته ونيلې شوى وو چه د جنت ټولې ميوې خوړلې شئى سوا د يوې ونې نه. په دې باندې پوره بحث په سورة بقره كښې تيرشوې دې. په دې خبره اوريدو باندې د شيطان دې دواړو سره حسد شو اود دهوكې نه د كار اخستلو كوشش ئې اوكړو دې دپاره چه كوم نعمت او لباس د ښائست هغوى ته حاصل دې د هغې نه دوى محروم كړى. اوس ابليس حضرت آدم ﷺ او بى بى حواء ته اوونيل اللهﷻ چه دا تاسو د دې ونې نه منع كړى ئى هغه په دې مصلحت سره چه تاسو دواړه چرته فرښتې جوړې نه شئى اوهميشه دلته د اوسيدو حق حاصل نه كړئى. كه تاسو د دې ونې ميوه اوخوړله نو تاسو ته به داحق حاصل شى لكه چه وائى اې آدم ﷺ زه تاته يوه ونه ښائم اود داسې ملكيت پته دركړم چه هيڅ كله نه ختميدونكې اونه فناكيدونكې وى. لكه چه فرمائى اللهﷻ تاسو ته په واضح توګه دا خبره په دې وجه ښائى دې د پاره چه ګمراه نه شئى.

﴿ان تضلوا﴾ مطلب دې ﴿ان لاتضلوا﴾ او هغه په زمكه كښې د غرونو ميخونه ورخښ كړل دې د پاره چه نه خوزيږى او ټيټيږى. دلته د ﴿تميدبكم﴾ نه ﴿لاتميدبكم﴾ مراد دې. د ابن عباس﷛ اويحيى بن ابى كثير ﴿ملكين﴾ ته ﴿ملكين﴾ كسرې سره لوستلو خو جمهور ئې د فتحې سره لولې.

﴿وقاسمهما﴾ يعنى دهغوى په وړاندې ئې په اللهﷻ قسمونه اوخوړل چه زه ستاسوخيرخوايم.زه تاسو دواړو نه وړاندې دلته اوسيدم اود دې جنت د هر يو ځائ نه ښه خبردار يم﴿قاسم﴾ د باب مفاعله نه دې په كوم كښې چه د شركت خاصيت وى خوبعضې وخت هم يو مخ مرادوى يعنى آدم ﷺ اوابليس دواړو نه بلكه صرف ابليس قسم خوړلې وو تردې چه په دهوكه وركولو كښې كامياب شو. اود اللهﷻ نوم اخستو سره مؤمن دهوكه خوړلې شى. بعضې اهل علم وائى چه كه مونږ ته چا د اللهﷻ نوم اخستلوسره دهوكه راكړه نو مونږ هميشه دهوكه خوړلې نو حضرت آدم ﷺ به څنګه دهوكه نه خوړله.

فَدَلّٰىهُمَا	بِغُرُوۡرٍ	فَلَمَّا	ذَاقَا الشَّجَرَةَ	بَدَتۡ	لَهُمَا
نولاندئې راويستل دواړه	په دوكه سره	نوهركله چې	اوڅكله دواړوهغه ونه	ښكاره شوا	دواړوته
نودواړه ئې په دهوكه راكوز كړل نوهركله چې ئې د ونې ميوه اوڅكله نودواړو ته خپل خپل					

سَوۡاٰتُهُمَا	وَطَفِقَا	يَخۡصِفٰنِ	عَلَيۡهِمَا	مِنۡ وَّرَقِ
بدنونه ددواړو	اوشروع اوكړه دواړو	چې نښلولې ئې	په خپلو ځانونو	دپاڼړو
بدنونه ښكاره شول او په خپلو خپلو شرمګاهونو باندې ئې د جنت (د وونو) پاڼړې لګول				

الْجَنَّةِ ط | وَنَادٰىهُمَا | رَبُّهُمَآ | اَلَمْ اَنْهَكُمَا | عَنْ تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ

دجنت نه| اوآوازاوکړودواړوته| رب ددواړ و|آیامانهٔ وئ منع کړی تاسودواړه | ددغې ونې نه

شروع کړل|اودغه وخت کښې ورته) خپل رب اووئیل چې ولې ماتاسوددې ونې نه منع کړی نه وې ؟

وَاَقُلْ | لَّكُمَآ | اِنَّ الشَّيْطٰنَ | لَكُمَا | عَدُوٌّ | مُّبِيْنٌ ﴿۲۲﴾

اونهٔ وو وئیلی ما | تاسو دواړو ته | چې بیشکه شیطان | ستاسو دواړه دپاره | دشمن دې | ښکاره

او تاسوته مې دا خبره نه وه کړې | چې شیطان ستاسو ښکاره دښمن دې

قَالَا | رَبَّنَا | ظَلَمْنَآ | اَنْفُسَنَا سكتة | وَاِنْ لَّمْ | تَغْفِرْ لَنَا

اووئیل دواړو|اے ربه زمونږه|ظلم اوکړومونږه|په ځانونوخپلوباندې| اوکه چرې |معاف نهٔ کړوتا مونږه

دواړو عرض اوکړو انې زمونږ ربه مونږ په خپلوځانونوباندې زیاتې کړې دې اکه تا مونږ معاف نکړو

وَتَرْحَمْنَا | لَنَكُوْنَنَّ | مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿۲۳﴾

اورحم داونهٔ کړوپه مونږه|نوخامخا شوبه مونږه| دنقصان موندونکونه |

اوپه مونږ دې رحم اونکړو | نومونږبه ډیر زیات تاوانیان شو|

قوله تعالی:: قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَآ اَنْفُسَنَا

دحضرت آدم عليه السلام د الله ﷻ نه د رحم خواست:-ابی بن کعب رضی الله عنه وائی چه حضرت آدم عليه السلام د خرما د ونې غونډې اوږد قدوالا وو. دسرویښته ئې ګڼړ اواوږده وو. کله چه د هغوی عليه السلام نه خطا اوشوه نود هغوی عليه السلام پټ شوې بدن ښکاره شو اودې نه وړاندې ئې خپل پټ شوې بدن نه وو لیدلې. اوس ئې په وارخطائی سره جنت کښې یوخوابل خوا منډې وهلې. د جنت یوې ونې سره ئې ویښته اونختل نو وئې وئیل چه ما پریږده. ونې وئیل چه زه به دې نه پریږدم. رب عزوجل آواز اوکړو اې آدم عليه السلام ته مانه تختې؟ حضرت آدم عليه السلام اووئیل اې ربه! زه تانه حیا کوم ځکه چه زما بدن ښکاره شو([1])حضرت ابن عباس رضی الله عنه وائی چه هغه ونه کومې نه چه آدم عليه السلام منع کړې شوې ووهغه د غنمو وګې وو کله چه حضرت آدم عليه السلام او بی بی حوا دا اوخوړه نودهغوی پټ اندامونه هغوی ته ښکاره شو. اوس هغوی د ونوپه پاڼړو اود انځر په پاڼړو خپل بدنونه پټول او یوه پاڼړه به ئې د بلې سره یوځائ کوله او بدن به ئې پرې پټولو. الله ﷻ اوفرمائیل اې آدم عليه السلام ماتاته جنت درکړې وو او هریو څیز مې درته جائز کړې وو بغیرد دې ونې نه کومې نه چه مې منع کړې وې.

ادم علیه السلام دشیطان په قسم دهوکه شوې وو:: نو آدم عليه السلام اوفرمائیل چه او خو اې ربه! دا ستا په عزت باندې قسم اوخوړلو زما په وهم او ګمان کښې هم دا خبره نه راتله چه ستا قسم خوړلو سره به دروغ وائی. لکه چه الله ﷻ فرمائی ﴿وَقَاسَمَهُمَآ اِنِّيْ لَكُمَا لَمِنَ النّٰصِحِيْنَ﴾ قسم ئې اوخوړلواو ورته ئې اووئیل چه زه ستاسود پاره خیرخوا یم. نو اوس الله ﷻ حضرت آدم عليه السلام ته اوفرمائیل چه زما دې په خپل عزت باندې قسم وی چه زه به تا زمکې ته لیږم، تاته به دې ژوندکښې د محنت او خفګان نه بغیر آرام نه شی ملاویدلې. بیائی اوفرمائیل چه د جنت نه لاندې کوز شه که تا په جنت کښې هرقسم نعمتونه خوړل نو اوس د طعام او شرابو غونډې ښکلې نعمتونه تاته نه شی ملاویدلې. الله ﷻ په دنیاکښې حضرت آدم عليه السلام ته د اوسپنې نه کار اخستل او زمینداری اوخودله. هغه زمینداری شروع کړه او پټی

---

[1] الطبری:۱۲/۳۵٤.

نی اوبه کول، فصل پوخ شو نو پرې نی کړو هغه ئی اوټکولو او دانې ئی ترې اوویستلې بیانی اوړه کړل او اوړه ئی واغږل او روټئی ئی پخه کړه او وئی خوړله او کوم تکلیف چه د هغه په قسمت کښې لیکلې وو د اللهﷻ د رضالاندې ملاؤشو. ابن عباسؓ فرمائی چه حضرت آدمؑ په جنت کښې د انځر پاڼې یوځائ کولې او د جامو په شکل کښې ئی یوځائ تړلې. وهب بن منبهؒ فرمائی چه د آدمؑ او بی بی حوا لباس د نور وو چه یو بل به ئی بربنډ نه شو لیدلې او چه کله بربنډ شو نود دې بربنډوالی د پټولو خیال قدرتی توګه باندې پیدا شو.

ادم علیه السلام دغلطئ نه پس توبه ویستله او ابلیس مهلت طلب کړو::-قتادهؒ وائی چه آدمؑ وئیلې وو ای ربه زه توبه او استغفار کولې شم؟نو اللهﷻ اوفرمائیل په دې صورت کښې به تا په جنت کښې داخل کړم. خو ابلیس په ځائ د توبې د اجازت غوښتلو د مهلت سوال اوکړو. د اللهﷻ د طرف نه د یو د خوښې غوښتلې شوې څیز ورکړې شو. د ابن عباس ؓ نه روایت دې چه کله آدمؑ غنم اوخوړل نو اللهﷻ اوفرمائیل چه کله ته ما د دې ونې نه منع کړې وې نو تا ولې اوخوړله؟ نو وئی وئیل چه حوا ماته دا مشوره راکړې وه نو وئی فرمائیل چه زه حوا ته دا سزا ورکوم چه د حمل په زمانه کښې به هم دې ته تکلیف وی او د وضع حمل یعنی ماشوم پیدا کیدو وخت کښې هم دې ته تکلیف او درد وی. دې اوریدو سره بی بی حوا په ژړا شوه نو وئی فرمائیل چه د پیدا کیدو په وخت کښې به ته او ستا بچې دواړه ژاړنی.[1] آدمؑ د اللهﷻ نه دا کلمې زده کړې وې.﴿ رَبَّنَا ظَلَمۡنَآ أَنفُسَنَا وَإِن لَّمۡ تَغۡفِرۡ لَنَا وَتَرۡحَمۡنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ ٱلۡخَٰسِرِينَ ﴾

<table>
<tr><td>قَالَ اهْبِطُوْا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِي الْأَرْضِ</td></tr>
<tr><td>اووئیل الله کوزشئ | ځینې له تاسو | دپاره دځینو | دشمنان یئ | اودې ستاسو دپاره | په زمکه کښې</td></tr>
<tr><td>اللهﷻ ورته اووئیل چې ټول (دجنت نه) کوز شئ | تاسوبه (په دنیا کښې) دیوبل دښمنان یئ | اوتاسو به په زمکه باندې</td></tr>
<tr><td>مُّسْتَقَرٌّ وَّمَتَاعٌ اِلٰى حِيْنٍ قَالَ فِيْهَا</td></tr>
<tr><td>ځائې دقرار | اوسامان د ژوند | دخاصې مودې پورې | اووئیل الله | په دې زمکه کښې به</td></tr>
<tr><td>تریو وخت پورې ژوند تیروئ | اوتریووخته پورې به (د دنیوی ژوند، فائده اخلئ | اللهﷻ اووئیل چې</td></tr>
<tr><td>تَحْيَوْنَ وَفِيْهَا تَمُوْتُوْنَ وَمِنْهَا تُخْرَجُوْنَ</td></tr>
<tr><td>تاسو ژوند تیروئ | اوهم په دې کښې به تاسو مرئ | اوهم ددې نه به | تاسو راایستلې کیږئ</td></tr>
<tr><td>په دې(زمکه) کښې ژوند تیروئ| اوهم په دې کښې به مرئ | اوبیا به هم ددې زمکې نه راویستې شئ</td></tr>
</table>

قوله تعالی:: قَالَ اهْبِطُوْا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ

آدمؑ اوبی بی حو د عرش نه په فرش باندې -:دا دجنت نه د لاندې کوزیدو خطاب آدمؑ بی بی حوا او ابلیس ته کیږی

دمار وغیره قصې اسرائیلیات دی:-او بعضو په دې کښې مار هم شامل کړې دې خکه چه مار د آدمؑ او ابلیس په مینځ کښې د دښمنئی سبب جوړ شوې وو. په دې وجه ئی په سورت طه کښې فرمائیلی دی چه تاسو ټول په ټول کوز شئی ،بی بی حوا خو دآدمؑ تابع وه او که مار هم شامل کړې شی نوهغه د ابلیس تابع وو. مفسرینو د هغه مقاماتو ذکر هم کړې دې چرته چه دوی کښې هریوکس غورزولې شوې وو. دا ټولې خبرې د اسرائیلیاتو نه اخستې شوی دی د دې د صحیح کیدو نه اللهﷻ

[1] حاکم:۲/۳۸۱.

خیر دی. که د دې مقاماتو په تعین کښې څه فائده وه نو الله ﷻ به هغه خامخا خودلې وو یا به چرته په حدیث کښې ذکر وو. ارشاد دې چه اوس به هم زمکه ستاسو د قرار ځائ وی او تر مرګه پورې به هم په زمکه کښې نفع اخلی لکه چه فرمائی ﴿مِنْهَا خَلَقْنٰكُمْ وَفِيْهَا نُعِيْدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً اُخْرٰى﴾ الله ﷻ خبرور کوی چه زمکه مې د ټول عمر دپاره دآدم ﷺ د بچو د پاره کور جوړ کړو.هم دلته نی ژوند تیرول دی اوهم دلته نی مره کړیدل دی هم دلته به قبرونه وی اود قیامت په ورځ به هم د دې ځائ نه اوچتولې شنی او بیابه د خپل خپل عمل جزاء ورکوئی.

يٰبَنِيْٓ	اٰدَمَ	قَدْ	اَنْزَلْنَا	عَلَيْكُمْ	لِبَاسًا	يُّوَارِيْ
اے اولاده	دآدم	په تحقیق سره	نازلې کړې دی مونږه	په تاسو باندې	جامې	چې پټ کړي
انې دآدم اولاده مونږ تاسو ته (قسم قسم) جامې درکړې دی	چې ستاسو سترهم پټوی					

سَوْاٰتِكُمْ	وَرِيْشًا	وَلِبَاسُ التَّقْوٰى	ذٰلِكَ
دشرم خایونه ستاسو	اوذریعه وی دښائیست اودحفاظت	اوجامه دتقوی چې ده	دغه
.... او ستاسوښائست هم دې	اود پرهیزګارئ جامه د نورو جامونه		

خَيْرٌ	ذٰلِكَ	مِنْ اٰيٰتِ اللّٰهِ	لَعَلَّهُمْ	يَذَّكَّرُوْنَ
غوره ده	دا دی	دنښو دالله نه	ښانیږی چې خلق	سبق واخلی
غوره ده	دا دالله ﷻ ایاتونه دی چې دوئ ترې سبق زده کړی			

قوله تعالی:: وَلِبَاسُ التَّقْوٰى ذٰلِكَ خَيْرٌ

د بدن لباس اودتقوی لباس:- الله ﷻ په خپلو بندیګانوباندې د خپلو احسانونو ذکر کوی چه مونږ تاسو ته دښائست لباس درکړو. لباس د بدن اودستر پټولودپاره په کارراځی او"ریش"هغه لباس دې چه د حسن ښائست اوزینت دپاره اغوستې شی اولنې څیزخوپه ضروریاتوکښې داخل دې اوریش په تکمیلاتواوزیاداتو کښې شامل دی.ابن جریر رحمه الله وائی چه ریش دعربو په کلام کښې دکور سازوسامان اودضرورت نه زیاتو جامو یعنی لباس ته وائی.ابن عباس رضی الله عنه ددې معنی مال ښائی اوعیش اوعشرت ته وائی.

د جامې اغوستلو دعااوشکر:: ابوامامه رضی الله عنه نوې جامې واغوستې اوچه کوم وخت نی ترمرئی پورې واغوستې نو وئی وئیل چه د الله ﷻ شکر دې چه ماته ئی جامې واغوستې د کومو په ذریعه چه ما خپل بدن په ضروری توګه پټ کړو اودې سره خپل زینت هم کوم. حضور ﷺ فرمائیل چه چا کومه نوې جامه واغوسته اوتر مرئی پورې اغوستلو باندې نی دا اووئیل چه د الله ﷻ شکر دې چاچه ماته لباس واغوستولو په کوم چه زه خپل پټ اندامونه پټوم او زما په ژوندکښې هغه زما د ښائست او شان سبب دې او بیا ویستلې شوې کپړه چرته غریب ته ورکړی نو هغه د الله ﷻ په ذمه وارئی کښې راغلو په ژوند کښې هم او په مرګ باندې هم([1]) حضرت علی رضی الله عنه د یو هلك نه په درې درهم باندې یوقمیص واخستلو اود پینځو نه ئی ترګیټوپورې واغوستلو نوونی فرمائیل د الله ﷻ شکر دې چا چه په ریش سره ماته ښائست راکړو اودې سره زه خپل عورت پټوم. هغوی ته اووئیلې شو چه دا ته په خپله خوښه وائې یا دې د نبی کریم ﷺ نه اوریدلی؟ نو حضرت علی رضی الله عنه اوفرمائیل چه د نبی اکرم ﷺ نه مې اوریدلی وایم ([2])

دلِبَاسُ التَّقْوٰى معنی ایمان وغیره::- اود الله ﷻ ارشاد دې چه د تقوی لباس د ټولونه بهتر لباس دې. لباس

---

[1]) ترمذی کتاب الدعوات: ۳۵٦۰، ابن ماجه:۳۵۵۷، حاکم:۱۹۳/٤، احمد:٤٤/۱.

[2]) احمد:۱۵۷/۱، مسندابی یعلی:۲۹۵، مجمع الزوائد:۱۲۱/۵.

بعضو په نصب سره لوستلې دې او بعضو په رفعې سره په دې وجه دا مبتداء دې ﴿ذلك خير﴾ دا خبر دې. مفسرينو په دې کښې هم اختلاف کړې دې. عکرمه ﷛ فرمائی چه دې نه هغه لباس مراد دې چه د قيامت په ورځ به متقيانوته اغوستې کيږی. ابن جريج ﷫ وائی چه د دې معنی ايمان ده. عروه ﷛ د تقوی لباس معنی د الله ﷻ ويره ښائی. دا ټولې معنې يوبل ته نژدې دی اود دې حديث په تائيد کښې دی چه عثمان بن عفان ﷛ د رسول الله ﷺ منبرته راغلو هغوی يو قميص اغوستې وو د کوم بټنې چه کولاؤ وې. هغه د سپو د وژلو حکم ور کولو اود کونتر بازئی نه ئی منع فرمائيله او وئيلې چه اې خلقو! د پټ پټ کار کولو نه بچ شئی ځکه چه رسول الله ﷺ فرمائيلی چه په الله ﷻ قسم څوك چه د غلا کارکوی نو الله ﷻ به د هغه هغه د غلاکار ښکاره کړی نوکه هغه کار ښه وی نو نيك نامی او که بد وی نو بدنامی به وی بيا ئی هم دا پورتنې آيات تلاوت کړو.(۱)

يٰبَنِيٓ اٰدَمَ
ا. اے اولاده | دآدم
| ....ائې د آدم اولاده!

لَا يَفۡتِنَنَّكُمُ الشَّيۡطٰنُ كَمَآ اَخۡرَجَ اَبَوَيۡكُمۡ
په فتنه کښې وانچوی تاسو لره | شيطان | لکه ځنګه چې | ايستلی وو هغه | مور او پلار ستاسو
هسې نه چې شيطان مو بيا په فتنه کښې واچوی | لکه څنګه چې ئې ستاسو مور پلار د

مِّنَ الۡجَنَّةِ يَنۡزِعُ عَنۡهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا
د جنت نه | چې ايستلې ئې وې | دهغوئ دواړو نه | جامې دهغوئ | دپاره ددې چې اوښائی دواړوته
جنت نه ويستلې وو | په داسې حال کښې چې هغوئ نه ئې جامې ويستلې وې | چې هغوی دواړو ته

سَوۡاٰتِهِمَا ؕ اِنَّهٗ يَرٰىكُمۡ هُوَ وَقَبِيۡلُهٗ مِنۡ حَيۡثُ
دشرم ځايونه دهغوئ | بيشکه هغه | وينی تاسولره | هغه پخپله | اوملګری دهغه | دهغه ځائې نه
د هغوئ عورتونه اوښائی | اودهغه قام قبيله تاسو ددasې ځائې نه وينی چې تاسو ئې

لَا تَرَوۡنَهُمۡ ؕ اِنَّا جَعَلۡنَا الشَّيٰطِيۡنَ اَوۡلِيَآءَ لِلَّذِيۡنَ
چې نه وينئ تاسوهغوئ لره | بيشکه مونږه | جوړکړی دی شيطانان | دوستان | دپاره دهغه کسانو
نه شئ ليدلې | مونږ شيطانان دهغه خلقو دوستان جوړ کړې دي چې هغوئ

لَا يُؤۡمِنُوۡنَ ﴿۲۷﴾
چې ايمان نه راوړی |
ايمان نه راوړی |

قوله تعالى:: يٰبَنِيٓ اٰدَمَ لَا يَفۡتِنَنَّكُمُ الشَّيۡطٰنُ

د آدم ﷵ اولاد ته خبرداری: الله ﷻ بنيادم د ابليس او د هغه د اولاد نه ويروی او فرمائی چه ابو البشر آدم ﷵ سره دهغه زړه دښمنی ده چه دجنت نه ئی راؤويستلو او د دنيا تکليفونو کښې ئې راګير کړو.

(۱) الطبری: ۱۲/۳٦۸، احمد: ۱۱/۷۲، الادب المفرد: ۱۳۰۱.

هغوی پټ بدنونه ښکاره شو اوداهرڅه دیوزبردستې دښمنۍ په سبب وو.لکه چه فرمائی (أَفَتَتَّخِذُونَهُ وَذُرِّيَّتَهُ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِي وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ ۚ بِئْسَ لِلظَّالِمِينَ بَدَلًا) یعنی تاسو ابلیس او د هغه قوم خپل دوستان جوړوې او ما پریږدې حالانکه هغه ستاسو دښمن دې. ظالمانوته به ډیره خرابه بدله ملاویږی.

وَإِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا

اوهر کله چې | اوکړی دوئ دبې حیایئ کارانو وائی دوئ | چې موندلی دی مونږه

| اوهر کله چې دوئ دبې شرمئ څه کار اوکړی | نووائی چې مونږ خپل

عَلَيْهَا آبَاءَنَا وَاللَّهُ أَمَرَنَا بِهَا ۗ قُلْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ

په دغه کارباندې | پلاران زمونږه | اوالله حکم کړی دې مونږته | په دې سره | اووایه | چې بیشکه الله | حکم نۀ کوی

پلار نیکه (په د اسې) کار کولو موندلې وو | اوهم الله راته د دې حکم کړی دې | ورته اووایه چه الله د

بِالْفَحْشَاءِ ۖ أَتَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ۝ قُلْ

دبې حیایئ په کارونو | آیا تاسو وایئ | په الله باندې | هغه خبری | چې تاسو نۀ لرئ علم دهغې | اورته اووایه

بې حیایې د کارونو حکم نه کوی | آیا تاسو الله ﷻ باندې داسې دروغ وایې چې خبرتیې هم نه یئ

أَمَرَ رَبِّي بِالْقِسْطِ ۖ وَأَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِندَ

حکم کړی دې رب زما | په انصاف کولوسره | اونیغ ودروئ | مخونه خپل | په وخت

ورته اووایه چې زما رب د انصاف کولو حکم کړی دې | اوداچې تاسو خپل مخونه دهرسجدې

كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ ۚ

دهر | عبادت کښې | اورابلئ هغه لره | په داسې حال کښې چې خالص کونکی یئ | هغه لره | ددین

په وخت کښې (بیت الله) ته مخامخ ساتئ | اوداچې صرف دهغه دین خالص ساتئ اوهغه رابلئ

كَمَا بَدَأَكُمْ تَعُودُونَ ۝ فَرِيقًا هَدَىٰ

لکه څنګه چې | پیدا کړی یئ هغه تاسو | پیدا به کړې شئ تاسوبیا | یوې ډلې ته | هغه لاره ښودلی ده

لکه څنګه چې مو پیدا کړی یئ | دغه شان به مو راواپس کړو | یوه ډله په هدایت شوه

وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ ۗ إِنَّهُمُ اتَّخَذُوا

اوبله ډله چې ده | ثابته شوی ده | په هغوئ باندې | ګمراهی | بیشکه چې هغوئ | انیولی دی

او بله ډله باندې ګمراهی ثابته شوې ده | ځکه چې دوئ دالله ﷻ په ځائې

الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُم

شیطانان | سرپرستان | ماسوا | د الله | اوګمان کوی هغوئ | چې بیشکه هغوئ

شیطانان خپل مشران جوړ کړی دی | اوبیا هم داخیال کوی چې ګنی دوئ

مُّهْتَدُونَ ۝

نیغه لار موندونکی دی |

په سمه لار قائم دی |

قوله تعالی: ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ﴾

الله ﷻ دفحش بې حیاکار حکم نه ورکوی اودعربو بربنډ طواف:-دعربومشرکانو به دکعبې نه بربنډ طواف کولو. او ونیل به ئې چه مونږ د پیداکیدو په وخت کښې څنګه وو هم په هغه حالت کښې به طواف کوو. ښځې به دکپړې په ځای وړه شان د څرمنې ټکړه یاڅه بل څه څیز په عورت لګولواوباقی به ټوله بربنډه وه هغې به ونیل چه نن به د بدن بعضې حصه یا پوره حصه ښکاره ساتلې شی خو چه کومه یوه حصه هم ښکاره وی هغه په چاپاندې هم حلاله نه ده.نو الله ﷻ دا آیت نازل کړو چه داخلق کله څه دشرم کار کوی نووائی چه مونږ خپل پلار نیکه په دې کارباندې لیدلې دې اود الله ﷻ حکم هم داسې دې. د قریشو نه علاوه ټولوعربو به خپل د شپې ورځې لباس اغوستلوسره طواف نه کولو اود دې توجیه به ئې دا کوله چه کومې کپړې اغوستلوسره هغوی ګناه کړې ده په هغه کپړوسره څنګه طواف اوکړی. لیکن د قریشو قبیلې به لباس اغوستلو او یو قریشی ﴿احمس﴾ که چرته یوه کپړه چاته قرض ورکړې وه نو بیا به عامو عربو دطواف په وخت کښې اغوستله اویا هغه عرب چه چاسره به بالکل نوې کپړه وه نو بیا به ئې داکپړې ویستلې اودهغې به نې څوك هم مالك نه ګڼړلو اوکه چاسره به نوې کپړه نه وه او یا به د یو قریشی نه هم کپړه قرض نه ملاویدله نو هغه به بربنډ طواف کولو او ښځو به هم په عامه توګه بربنډ طواف کولو اودشپې په وخت کښې به ئې کولو.دا څیز هغوی د خپل طرف نه ایجاد کړې وو او په دې ذهنیت کښې ئې د خپلو پلارانو اتباع کړې وه.دهغوی داعقیده وه چه د هغوی د پلارانو دا کار د الله ﷻ په حکم سره وو. خو الله ﷻ د دې خبرې نه انکارفرمائی چه اې محمد (ﷺ)! دوی ته اووایه چه دا فحش او خراب کارتاسوکوم کوئی الله ﷻ د داسې کارونوحکم نه ورکوی.تاسو الله ﷻ طرف ته د داسې خبرو نسبت کوئی د کومو د صحیح والی چه تاسو ته څه علم نشته. اووایه چه زما رب خود عدل او استقامت حکم ورکوی. اودا عبادت د الله ﷻ هم په استقامت سره پوره کوئې. هم په دې کښې د رسولانو متابعت دې کوموچه درب عزوجل شریعت پیش کړې اومعجزو خودلوسره ئې تاکید کړې چه اوس اخلاص اختیار کړئې او چه ترکومې دادواړه خبرې یعنی د شریعت پابندی او په عبادت کښې اخلاص نه وی نو ستاسو به یو عبادت هم نه شی قبلولې.

اخر الله ﷻ ته ورتلل دی او په ایت مبارک کښې د مفسرینو اقوال. د الله ﷻ ارشاد دې ﴿فَرِيقًا هَدَىٰ وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ﴾ددې په معنی کښې دمفسرینواختلاف دې.یعنی د مرګ نه پس به بیا ژوندی کوی په دنیاکښې ئې پیداکړئې او په آخرت کښې به مو اوچتوی. پیدا ئې کړئې چه هیڅ څیز هم نه وئې بیائې مړه کړئې اوبیابه ژوندی کولې شئې. د ابن عباس ؓ نه روایت دې چه حضور ﷺ وعظ او نصیحت د پاره اودریدواو وئې فرمائیل اې خلقو اتاسو به ښکاره بربنډ ناځونته اوچتولې شئ ځکه چه د پیداکیدو په وخت کښې تاسوهم داسې وئې. دا په مونږ باندې فرض دی که په مونږ داسې کول وی نو هم دغه به کوو([1]) مجاهد ؒ وائی چه مطلب دادې چه مسلمان به مسلمان او کافر به کافر اوچتوی ابوالعالیه ؒ وائی دالله ﷻ دعلم مطابق به اوچتولې شی یاڅنګه چه په تقدیرکښې لیکلې دی یاچه څنګه ستاسوعمل وو. دمحمد بن کعب ؒ خیال ووچه که دهغه پیدا کول په بدبختئی سره شوی وی نو شقی جوړولوسره به اوچتولې شی ګنی نیك بخت به جوړولو سره لکه څنګه چه دموسی ؑ په زمانه کښې جادوګرو ټول عمر د بدبختئی عمل کړې وو خود هغوی پیداکیدل د نیك بختئی په بنیاد باندې شوې وو په دې وجه هم په هغه بنیاد باندې د هغوی حشر اوشو.

د انسان جنتی اودوزخی کیدل دتقدیر فیصله ده. ابن عباس ؓ فرمائی چه الله ﷻ څوك مؤمن پیدا کړې

---

[1] صحیح بخاری کتاب الرقاق باب الحشر:۶۵۲۶، صحیح مسلم: ۲۸۶۰، ترمذی:۱۴۲۳، احمد:۱/۲۲۹، مسند الطیالسی: ۲۶۳۸، ابن حبان: ۷۳۴۷.

دي او څوك كافر لكه چه فرمائي ﴿هُوَالَّذِيْ خَلَقَكُمْ فَمِنْكُمْ كَافِرٌ وَّمِنْكُمْ مُّؤْمِنٌ﴾ بيا به هم داسې تاسو اوچتوي لكه څنګه چه ئې پيداكړې ئې.ددې قول تائيد دابن مسعود؇ د دې قول نه هم كيږي كوم چه په صحيح بخاري كښې دې چه په الله ﷻ قسم يو سړې د جنتيانوپه شان عمل كوي تردې چه د هغه اود جنت په مينځ كښې د يوګز فاصله پاتې شي چه د تقديرليك په هغه غالب راځي اوهغه د اور والا عمل كول شروع كړي او هم په هغې باندې مړشي او هم په اوركښې داخليږي. او يو سړې ټول عمر د اور والا عمل كوي اود دوزخ نه د يوګز په فاصله باندې پاتې شي چه د الله ﷻ كتاب په هغه غالب راشي بيا هغه د جنتيانو په شان عمل كولو سره مړشي او جنتي جوړشي[۱] اوحضور ﷺ فرمائيلي دي چه يوسړې به د خلقو په نظركښې د جنتيانو په شان عمل كونكې ښكاري خو هغه به په حقيقت كښې دوزخي وي او يوبل سړې به د دوزخيانوپه شان عمل كونكې ښكاري خوهغه به په اصل كښې جنتي وي.[۲] اعتبارخودهغه اعمالو دې چه كوم د خاتمې په وخت كښې وي اوپه كلمه شهادت باندې ترې سا اوځي. لكه چه فرمائي د مرګ په وخت كښې چه څنګه وو هم هغه شان به اوچتولې شي[۳] اوس ضروري دي چه ددې قول اوددې آيت په مينځ كښې ﴿فَاَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيْفًا﴾ توافق قائم شي.اوداحديث هم د الله ﷻ د ارشاد په تائيدكښې فرمائيلې شوې دې چه هر پيداكيدونكې د فطرت په دين باندې پيداكيږي خود دوي مورپلار دې يهودي يا نصراني اويامجوسي جوړوي.[۴]حضور ﷺ فرمائي چه الله ﷻ فرمائي چه ما خوخپل بنديګان په نيك فطرت باندې پيداكړې وو خو شيطانانو په غولولو سره د دين نه واړول.[۵] لنډه دا چه توافق داسې كيدې شي چه الله ﷻ خو هغه داسې پيداكړې چه اول به هغه مؤمن وي څكه چه فطرت كښې هم ايمان دې او دائې هم په تقديركښې ليكلې دي چه بيا به كافركيږي سره د دې چه ټول مخلوق د معرفت او توحيد فطرت لري. لكه څنګه چه د هغوي نه دا وعده هم اخستې شوې وه او هغه ئې د دوي فطري څيز هم جوړكړې وو خو باوجودد دې د هغوي په تقديركښې دا وو چه هغوي خو به يا بدبخت جوړيږي او يا به نيك بخت او په حديث كښې دي چه خلق سحر پاڅي نو يا خو هغوي خپل ځان خلاصي ته حواله كوي اويائې هلاكت ته حواله كوي[۶]ددې په خلاصې كښې هم د الله ﷻ حكم نافذدې. هم هغه الله ﷻ دې چه ﴿وَالَّذِيْ قَدَّرَ فَهَدٰى﴾ يعني داسې اوګرځولې شوچه هدايت به مومي.﴿ اَلَّذِيْٓ اَعْطٰى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهٗ ثُمَّ هَدٰى﴾ چا چه هرڅيز ته د هغه خلقت وركړوبيائې په لار اولګولو. په بخاري او مسلم شريف كښې دي چه څوك نيك بخت دي هغوي ته د نيك بختوخلقو غوندې عمل كولوكښې هيڅ سختي نه وي او كوم چه بدبخت وي په هغوي باندې دبد بختو خلقو په شان عمل كول آسانيږي[۷]د دې د پاره اوفرمائيلې شو چه يوه ډله په هدايت ده او په يوه ډله باندې ګمراهي خوره شوې ده. بيا د دې دا علت بيان كړو چه هغوي د الله ﷻ په ځاې شيطانان خپل وليان جوړكړې وو دا ډير لوئي او ښكاره دليل دې د هغه خلقوپه غلطئې چه ګمان كوي چه الله ﷻ به چاته په څه غلطه عقيده اوګناه باندې عذاب نه وركوي

---

[۱])صحيح بخاري كتاب بدء الخلق باب ذكرالملائكه صلوات الله عليهم:۳۲۰۸، صحيح مسلم:۲۶۴۳، احمد: ۳۸۲/۱، ابن حبان:۶۱۷۴.

[۲])صحيح بخاري كتاب الرقاق باب الاعمال بالخواتيم وما يخاف منها:۶۴۹۳، صحيح مسلم:۱۱۲، احمد:۳۳۵/۵، دلائل النبوه:۲۵۲/۴.

[۳]) صحيح مسلم كتاب الجنه باب الامر بحسن الظن بالله تعالى عندالموت ۲۸۷۸، احمد۳۳۱/۳، ابن حبان:۷۳۱۹.

[۴]) د دې تخريج سورت نساء آيت: ۱۱۹ لاندې تيرشوې دې.

[۵]) صحيح مسلم كتاب الجنه باب الصفات التي يعرف بها في الدنيا اهل الجنه واهل النار: ۲۸۶۵، مصنف عبدالرزاق:۲۰۰۸۸

[۶]) صحيح مسلم كتاب الطهارت باب فضل الوضوء:۲۲۳، ترمذي: ۳۵۱۷، احمد:۳۴۲/۵، ابن حبان:۷۴۴.

[۷]) صحيح بخاري كتاب الجنائز باب موعظه المحدث ندالقبر وقعود اصحابه حوله:۱۳۶۲، صحيح مسلم:۲۶۴۷. ابوداؤد: ۴۶۹۴، ترمذي: ۲۱۳۷، ابن ماجه:۷۸، احمد:۸۲/۱، مسندابي يعلى:۳۷۵.

کوم وخت چه هغه د خپل عمل د صحيح کيدو پوره يقين وی.او د يو علم او يقين سره که په ضد سره نی اونه منی نو هم هغه ته به عذاب وی. د دې د پاره چه که د هغه هم دغه خيال صحيح وې نو په دې گمراهنی کوم کښې چه خپل ځان په هدايت باندې گڼړی اوبه هغه ډله کومه چه په حقيقت کښې په گمراهنی نه وی بلکه په هدايت باندې وی صحيح عمل کوی او په صحيح عقيده باندې دې هيڅ فرق نشته حالانکه الله ﷻ د داسې دوو قسمه خلقو په مينځ کښې فرق خودلې دې.

يٰبَنِيٓ	اٰدَمَ	خُذُوْا	زِيْنَتَكُمْ	عِنْدَ	كُلِّ
اے اولاده	دآدم	کوئ	ښائيست خپل	په وخت	دهر
اې د آدم اولاده دهر عبادت په موقع باندې خپلې ښائسته جامې اچوئ					

مَسْجِدٍ	وَّكُلُوْا	وَاشْرَبُوْا	وَلَا تُسْرِفُوْا	اِنَّهٗ	لَا يُحِبُّ
عبادت کښې	اوخورئ	اوڅکئ	اوحد نه مه اوړئ	بيشکه هغه	نه خوښوی
اوحلال ښيزونه خورئ څکئ	او اسراف مه کوئ	..........بيشکه الله ﷻ هغه خلق نه خوښوی			

الْمُسْرِفِيْنَ ﴿٣١﴾
دحدنه اوړيدونکی
چې کوم اسراف کوی

قوله‌تعالى:: خُذُوْا زِيْنَتَكُمْ

ښه لباس کوم يودې :-په دې آياتونوکښې په مشرکانو رد دې چه په بربنډه باندې د بيت الله شريف د طواف عقيده نی لرله چه د ورځې به سړو او د شپې به ښځو کپړو ويستلو سره طواف کولو[1] ځکه چه ارشاد دې چه د هر مانځه په وخت کښې (په کوم کښې چه د بيت الله شريف د طواف عبادت هم شامل کيدې شی) خپل زينت يعنی لباس اغوندئی چه ستاسو بدن د بربنډتوب نه پټ کړی. دې نه علاوه ښې ښې کپړې او زيب او زينت هم کونی. مخکينو امامانو هم دغه ليکلې دی چه دا آيت هم د مشرکانو په بربنډه د طواف کولو سره متعلق دې اود حضرت انس ﷺ نه مرفوعاً روايت دې چه دا آيات په مانځه کښې د څپلو اچولو سره متعلق نازل شوې دې خود دې صحت غور غوښتونکې دې او هم په دې بناء باندې په حديث کښې فرمائيلی شوی دی چه دمانځه په وخت کښې په ښائست سره مونځ کول مستحب اود ثواب لائق دی. خاص کر د جمعې په ورځ د اخترونوپه ورځ او بهتر دی چه خوشبوئ هم اولګوی ځکه چه دا هم زينت دې اود ټولو نه ښه لباس سپين لباس دې. حضور ﷺ فرمائيلی چه سپينې کپړې اغوندنی ځکه چه دا ټولونه ښه لباس دې خپل مړی هم په دې کفن کونی. په سترګو کښې رانجه اچونی دا نظر تيزوی او ويښته راټوکوی[2] دا حديث جيدالاسناد دې. تميم داری رحمه الله يوځادر په څلور زره درهم باندې اخستې وو هم دا به نی مونځ کښې اچولو.

د اسراف نه ممانعت اود اسراف مطلب:: الله ﷻ فرمائيلی ﴿كُلُوْا وَاشْرَبُوْا وَلَا تُسْرِفُوْا﴾ خورئی څکئی او اسراف مه کونی. په دې آيت کښې ټول طب جمع دې. ابن عباس ﷺ فرمائی چه څه غواړې خوره او چه څه غواړې اغونده په تاباندې هيڅ الزام نشته خو دوه خصلتونه خراب دی يو اسراف او بل غرور او کبر.

---

[1]) صحيح مسلم کتاب التفسير باب فی قوله ﴿خذوا زينتكم عندكل مسجد﴾:۳۰۲۸.

[2])ابوداؤد کتاب اللباس باب فی البياض: ٤٠٦١، وهوحسن،ترمذی:۹۹٤، ابن ماجه:۱٤۷۲،احمد:۳٤۷/۱، ابن حبان:٥٤۲۳، حاکم:۳٥٤/۱.

حضورﷺ فرمانیلي چه خورنی څکنی اغوندنی او بل ته ورکونی خو اسراف مه کونی او د شان او غرور د پاره نه وی. اللهﷻ غواړی چه په تاسوباندې د هغه د نعمتونه اثر څرګند وی([1])دا خود اغوستلو پورې متعلق خبره وه اود خوراك متعلق دا چه حضورﷺ فرمانیلي چه د هغه لوښی نه زیات سپیره لوښې بل نشته چه په هغې کښې به ډکه خیټه اوخوړلې شی د انسان د پاره خو یو څو نوړنی هم کافی دی چه هغه په خپل حالت باندې قائم اوساتلې شی اوکه چرې څه خوړل غواړی نو دریمه حصه خوراك اوخوره او یوه حصه اوبه اوڅکه او یو حصه په آسانتی سره د سا اخستلو د پاره پریږده([2])حضورﷺ اوفرمانیل چه اسراف دا دې چه څه نی په زړه کښې راشی انسان هغه اوخوری([3]) سدی رحمه الله فرمانی چه کومو خلقو د بیت الله شریف په بربنډه طواف کولو هغوی به د حج په ورځوکښې په ځان چربی حرام کوله. د دې د پاره اللهﷻ فرمانی چه چربی حرامه نه ده خورنی او څکنی او د چربئی په تحریم کښې کوم زیاتې تاسو کړې دې دا مه کونې. مجاهد رحمه الله فرمانی چه خورنی څکنی په دې وجه چه اللهﷻ تاسو ته درکړی دی. عبدالرحمن بن زید رحمه الله فرمائی چه ﴿ولاتسرفوا﴾ مطلب دا دې چه خورنی خو حرام مه خورنی ځکه چه دا زیاتې دې. ابن عباسؓ فرمائی چه خورنی څکنی خو زیات خوراك څښاك مه کونی ځکه چه هم دغه اسراف دې.اللهﷻ اسراف کونکی نه خوښوی.د ﴿مسرفین﴾ نه ﴿معتدین﴾ مراد دی لکه چه فرمائی ﴿ إِنَّ اللهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ۝ ﴾یعنی د حد نه تجاوز کونکی اللهﷻ نه خوښوی. ځکه چه غلوکولو سره به نی حلال هم د احتیاط په ګمان سره په ځان حرام کول یا به نی حرام حلال جوړول. د اللهﷻ رضا دا ده چه حلال حلال ګنړه او حرام حرام، هم دغه عدل دې د کوم حکم چه ورکړې شوې دې.

قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللهِ الَّتِيٓ اَخْرَجَ

| اے نبی اووایه | چاحرام کړو | ښائیست دالله | هغه | چی راایستلي دي هغه

| رائي پیغمبره) دوئ ته اووایه چي د الله ﷻ هغه زینت چا حرام کړي دي

لِعِبَادِهٖ وَالطَّيِّبٰتِ مِنَ الرِّزْقِ ؕ قُلْ هِيَ لِلَّذِيْنَ

دپاره دبندګانو خپلو | اوپاك څیزونه | درزق نه | اووایه | داتول څیزونه | دپاره دهغه کسانو دی

چي خپلوبندګانودپاره ئي پیدا کړي دی | اوپاک رزقونه چا حرام کړي دی | ورته اووایه چي داټول څیزونه

اٰمَنُوْا فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَّوْمَ

چي ایمان ئي راوړو | په ژوند د دنیاکښې هم | اوخاص به وی دهغوئ دپاره | په ورځ

په دي دنیاکښې د مومنانودپاره پیدا شوی دی | .....او په ورځ د قیامت به

الْقِيٰمَةِ ؕ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ۝

دقیامت | دارنګي | مونږه صفاصفابیانوؤ | آیتونه | دپاره دهغه قوم | چی پوهیږی |

هم خاص هغوئ د پاره وی | مونږ دغه شان دپوهه خلقو دپاره ښکاره آیتونه بیانوو

---

[1]) احمد:۱۸۲/۲، حاکم: /۱۳۵، ترمذی: ۲۸۱۹)صحیح) یغنی عنه.

[2])ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی کراهیه کثره الاکل: ۲۳۸۰، وهوصحیح، ابن ماجه:۳۳۴۹، السنن الکبری للنسائی:۶۷۶۸، احمد:۱۳۲/٤، ابن حبان:٦٧٤.

[3]) ابن ماجه کتاب الاطعمه باب من الاسراف تاکل کل ماشتهیت: ۳۳۵۲، مسندابی یعلی:۲۷۶۵، حلیه الولیاء:۲۱۳/۱۰، شعب الایمان:۱۶۹/۲.

قوله‌تعالی:: قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِيْنَةَ اللّٰهِ

دخوراک څښاک اواغوستلو حلال څیزپه ځان حرامول:- په دې آیت کښې رد دې په هغه سړی چه د خوراك څښاك یااغوستلو څه څیز په خپل ځان حرام کړی او شرعاً څه ممانعت نه وی. اووایه اې محمد(ﷺ)ادې مشرکانو ته چا چه د خپلې فاسدې رائې سره په خپل ځان باندې یو یو څیز حرام کړې دې چه چا د الله ﷻ دا ورکړې شوې زینت حرام کړو کوم چه الله ﷻ د بندیگانود پاره حق گرځولې دې کوم چه الله ﷻ پیدا کړې دې په دې دنیاوی ژوندون کښې د خپلو عبادت کونکو مؤمنانو بندیگانودپاره سره د دې چه کافران هم په دې کښې شریك دی. خود دې نعمتونو حق په اصل کښې صرف مؤمنان بندیگان لری اودا نعمتونه به په خاص توگه د قیامت په ورځ هم دوی ته ملاویږی په کوموکښې چه کافران نه شی شریکیدلې ځکه چه دجنت نعمتونه په کافرانوباندې حرام دی.دابن عباس ﷺ نه روایت دې چه عربوبه په بربنده د بیت الله شریف طواف کولووخت کښې شپیلی وهله او لاسونه پړقول نو الله ﷻ اوفرمائیل چه لباس خود الله ﷻ زینت اوښائست دې ددې اغوستوسره طواف کوئی

قُلْ اِنَّمَا | حَرَّمَ | رَبِّيَ | الْفَوَاحِشَ | مَا | ظَهَرَ | مِنْهَا | وَمَا بَطَنَ

ورته اووایه بیشکه|حرام کړی دی|رب زما|دبې حیایۍ کارونه|هغه څه|چې ظاهر وی|دهغې نه|اوهغه پټ چې وی

ورته اووایه چې زما رب د بې شرمۍ پټ اوښکاره کارونه ټول حرام کړی دی |

وَالْاِثْمَ | وَالْبَغْيَ | بِغَيْرِ الْحَقِّ | وَاَنْ تُشْرِكُوْا | بِاللّٰهِ | مَا | لَمْ

اوگناه |اوزیاتې | په ناحقه سره |او چې تاسو شریك کړئ |دالله سره|هغه څیز | چې نه دی

اوگناه اوناحقه ظلم اودا چې تاسو الله ﷻ سره شریک پیدا کړئ|چې

يُنَزِّلْ | بِهٖ | سُلْطٰنًا | وَّاَنْ تَقُوْلُوْا | عَلَى اللّٰهِ | مَا

نازل کړې|په هغې باندې | هیڅ دلیل| اوداچې اووایئ تاسو |په الله باندې| هغه خبری|

الله ﷻ د هغې په جواز هیڅ سندنه دې نازل کړې | اوتاسو په الله ﷻ پورې داسې خبرې تړئ چې

لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿۳۳﴾

چې تاسو ته معلومې نه وې چې الله وئیلی دی |

تاسوبړې هم نه پوهیږئی |

قوله‌تعالی:: قُلْ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّيَ الْفَوَاحِشَ

د ټولونه زیاته غیرت منده هستي :- رسول الله ﷺ فرمائیل چه د الله ﷻ نه زیات څوك غیرت مند نشته. په دې وجه الله ﷻ ټولې پټې او ښکاره د گناه خبرې حرام کړی دی او هغه بنده الله ﷻ ته د ټولونه زیات خوښ دې چه هروخت د الله ﷻ حمد او ثناء کوی او ناحق او ناروا گناه خطا ئی هم حرامه کړې ده.[1]

دالْاِثْمَ او الْبَغْيَ نه مراد څه دی؟ انس ﷺ فرمائی چه د اثم معنی ده گناه اودبغی معنی ده بغیر حقه د خلقو مال او په ناحقه دخلقو عزت په زور اخستلوکښې زیاتې کول.مجاهد رحمه الله فرمائی چه باغی هغه

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیرسوره الانعام باب قوله تعالی ﴿ولاتقربوا الفواحش ما ظهر منها وما بطن﴾ :٤٦٣٤، صحیح مسلم: ٢٧٦٠، ترمذی:٣٥٣، السنن الکبری للنسائی:١١١٧٣، احمد:١/٣٨١، ابن حبان:٢٩٤.

کس دي چه پخپله په خپل نفس باندې بغاوت اوکړي او د بحث حاصل تفسير دا دې چه اثم هغه خطا ده چه د کونکی دخپل ذات سره متعلق وی او بغي هغه زياتي دې چه دخلقو پورې ورزيات شي. الله ﷻ دا دواړه څيزونه حرام ګرځولي او فرمائي چه د الله ﷻ سره شريك جوړول حرام دي د کوم چه هيڅ سند هم نشته او چاته د الله ﷻ سره د شراکت جوړولو هيڅ حق هم نشته. اودا هم حرام دی چه هغه خبرې اوکړي چه ته ئې نه پيژنې يعنی دا چه نعوذبالله د الله ﷻ اولاد دې اوهم دا قسم خبرې د کومو چه څه علم او يقين نه وی لکه چه فرمائی د بت پرستنی د ګندګنی نه خان بچ کړئی.

وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ ۖ فَإِذَا

اواودپاره دهر | امت | يوه نيته د ه|نو هر کله چې

| اودهر قوم دپاره دمهلت يوه نيته مقررده | نوهر کله چې

جَآءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَّلَا يَسْتَقْدِمُونَ ۝

راشي | نيته دهغویٔ | روستو به نشي هغویٔ | يوساعت | اونهٔ به مخکښې شي دهغه نه

نيتهٔ پوره شي | نونه به يوساعت روستو شي | او نه به يوساعت مخکښې شي

يٰبَنِيٓ اٰدَمَ إِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ رُسُلٌ مِّنكُمْ يَقُصُّونَ

اے اولاده | دآدم | که چرې | راشي تاسو ته | رسولان | ستاسو نه | چې بيانوی هغویٔ

انې دادم اولاده ! که تاسو ته ستاسودقوم نه پيغمبران راشي | چې هغه

عَلَيْكُمْ اٰيٰتِيْ ۙ فَمَنِ اتَّقٰى وَاَصْلَحَ

په تاسو باندې | آيتونه زما | نوهغه څوك | چې خان ئې اوساتلو دنافرمانئ نه | اواصلاح ئې اوکړه

تاسوته زماحکمونه بيانوی | نوچا چې خان د شرک نه بچ کړه | او نيک کارونه ئې اوکړل

فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ ۝ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا

نونهٔ به وی يره | په هغویٔ باندې | اونهٔ به هغویٔ | غمجن کيږی | اوهغه کسان | چې دروغ ئې اوګڼړل

نو په هغویٔ به نه څه ويره وی | اونه به هغویٔ غمژن شي |......... او هغه کسان چې

بِاٰيٰتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ هُمْ

آيتونه زمونږه | اولوئي اوکړه په مقابله دهغې کښې | هم دغه کسان | خاوندان دوور دی | هغویٔ به

زمونږ ايتونو ته ئې دروغ وئيلی دی | اوکبر ئې کړې دې | نوهغویٔ دوزخيان دی | هغوی به

فِيْهَا خٰلِدُوْنَ ۝ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى

په هغې کښې | هميشه وی | نوڅوك دې | زيات ظالم | دهغه چانه | چې اوتړی

هميشه به دې کښې وی | ....نودهغه چا نه لوئې ظالم څوک کيدې شی | چې

عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيٰتِهٖ ۗ اُولٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ

په الله باندې | دروغ | يادروغ اوګڼړی | آيتونه دهغه | دا کسان چې دی | رسيږی به دویٔ ته

په الله باندې ئې دروغ تړلی وی | يائې د هغه آيتونو ته د دروغو نسبت کړې وی | دویٔ ته به دالله ﷻ

نَصِيبُهُمْ	مِّنَ الْكِتٰبِ ؕ	حَتّٰٓى	اِذَا	جَآءَتْهُمْ	رُسُلُنَا	
حصه ددوئ دليکلي شوى تقديرنه	ترهغه پورې	اچې كله	راشي دوئ ته	ارالیږلي شوي فرښتي زمونږه		
د فیصلې مطابق ددوئ حصه اورسی	خو کله چې ورته زمونږ فرشتي دروح اخستو دپاره راشي					
يَتَوَفَّوْنَهُمْ ۙ	قَالُوْٓا	اَيْنَ	مَا	كُنْتُمْ	تَدْعُوْنَ	
چې وفات كوي دوئ	اوبه وائی	چې كوم ځائي دی	هغه	چې وئ تاسوا	چې رابلل به تاسو	
...........نوورته به اووائی چې ستاسو هغه معبودان څه شول چې تاسو به د الله ﷻ نه						
مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ؕ	قَالُوْا	ضَلُّوْا	عَنَّا	وَشَهِدُوْا	عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ	
بغیر د الله نه	اوبه وائی	اورك شو هغوئ	زمونږ نه	اوګواهی به اوکړی	په ځانونو خپلو باندې	
سوا رابلل ....دوئ به اووائی چې ټول رانه ورک شول	اوپخپل ځان به پخپله ګواهی اوکړی					
اَنَّهُمْ	كَانُوْا	كٰفِرِيْنَ ۝				
چې بیشکه	هغوئ وؤ	دحق نه منکر				
چې مونږ د حق نه انکارکونکی وو						

قوله تعالی:: فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ........ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ ۚ

نیکانوته زیرې اوبدانوته د عذاب وعید:- ارشاد دې چه دهرامت دپاره یو میقات معلوم اووخت مقرر دې اوچه کله هغه وخت راشي نو بیا د یوې ګهړنی هم وړاندیوالي روستووالي نه شي کیدې. بیا بنیادم الله ﷻ ویروی چه ګوره تاسوته به زمونږ رسولان راځی تاسو ته به زمونږ آیاتونه اوروی زیری به هم درکوی او ویروی به مو هم. اوس چه څوك اوویریدو نو هغه خپله اصلاح اوکړه، محرمات ئی پریخودل داطاعت کارونه ئی اوکړل نوهغه به نه څه ویرې سره مخ کولې شی اونه به ئی څه غم اوخفګان راګیروی.خو چه څوك زمونږ آیاتونه دروغ ګڼړی او د کبر نه کار اخلی هم دغه خلق د اور خاوندان دی چه په هغې کښې به د همیشه د پاره وی.

قوله تعالی:: فَمَنْ اَظْلَمُ

د ظالمانود مرګ فرښتې سره ملاقات:- ارشاد دې چه د هغه نه لوئ ظالم بل څوك نشته چه په الله ﷻ د ځان نه دروغ اوتړی،دهغه آیاتونه او معجزې دروغ اوګنړی،داخلق به د خپل لیکلې شوی تقدیر نه خپله حصه بیاموممی. مفسرینو د دې په معنی کښې اختلاف کړې دې. ابن عباس ﷺ فرمائی چه دهغه مخ به تك تور شی او هغه دا چه څوك خیرکوی هغه ته به د خیر بدله ملاویږی اود بدو بدله به بده ملاویږی. یا د خپلې حصې نه مراد خپل عمل خپل رزق او خپل عمر. اودا قول د معنی اود عبارت د سیاق په لحاظ سره قوی دې. په دې باندې د الله ﷻ دا قول دلالت کوی چه کله زمونږ فرښتې د هغوی روح قبض کولوله راشی اوددې آیت دمعنی مثال داقول پاك دې چه كوم خلق په الله ﷻ د ځان نه دروغ تړی هغوی به د دنیا د سامان نه هیڅ حصه نه بیاموممی او چه کله بیا زمونږ طرف ته واپس کیږی نود هغوی د کفر په سبب به مونږ هغوی ته دردناك عذاب وروڅکو. بیائی اوفرمائیل چه که څوك کفر کوی نو کوی دې تادې د هغوی کفر په خفګان او تکلیف کښې نه اچوی هغوی به آخر هم زمونږ طرف ته واپس راګرځی هغه وخت به د هغوی اعمال په هغوی باندې ښکاره کړې شی الله ﷻ د زړونو حال پیژندونکې دې. مونږ خو د یوڅو ورځو نفعه هغوی ته ورکړې وه.

الله ﷻ په دې پورتني ایت کښې خبر ورکوي چه ملائکې کله د مشرکانو روح قبض کوي نود مرګ په وخت کښې به هغوی ویروي او روح به ئې د قبض کولو سره دوزخ ته اوړي او هغوی ته به وائي چه اوس هغه چرته دي کوم چه تا د الله ﷻ د پاره شریکان ګرځول، هم د هغوی نه به دې دعا غوښتله او هم د هغوی عبادت به دې کولو. هم هغوی راوغواړه چه تا د دوزخ نه خلاص کړي نو هغه به وائي چه هغوی اوس چرته دی هغه خو ټول اوتختیدل. زمونږ خو اوس د هغوی نه څه امید نشته او په خپله خُله به اقرار کوي چه مونږ به کفر کولو.

قَالَ ادْخُلُوْا فِيْٓ اُمَمٍ

اوبه وائي | ننوځئ | په هغه ډلو کښې

| الله ﷻ به ورته اوفرمائي چې هغه امتونو سره دوزخ ته داخل شئ:

قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِّنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ فِي النَّارِ ؕ كُلَّمَا

چې تلې دي | مخکښې ستاسو نه | د پیریانو نه | اودانسانانو نه | په وور کښې | هرکله چې

چې ستاسو نه وړاندې تیرشوي وو | که پیریان وو او که انسانان وو | ....هرکله چې

دَخَلَتْ اُمَّةٌ لَّعَنَتْ اُخْتَهَا ؕ حَتّٰٓى اِذَا

ننوځئ | یوه ډله | نو لعنت به وائي | په وړاندینۍ ډلې خپلې باندې | تردې پورې | چې کله

یوه ډله دوزخ ته داخله شي | نو په بله ډله به لعنت وائي | ....تردې چې

ادَّارَكُوْا فِيْهَا جَمِيْعًا ۙ قَالَتْ اُخْرٰىهُمْ لِاُوْلٰىهُمْ

راجمع شي هغوی | په هغې کښې | ټول | نواوبه وائي اروستۍ ډله د هغوی | په حق د رومبۍ ډلې خپلې کښې

ټول سره یو ځائې شي | نو هره وړاندینۍ ډله به دروستۍ ډلې باره کښې وائي

رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ اَضَلُّوْنَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا

چې اے ربه زمونږه | دې کسانو | ګمراه کړي وو مونږه | نو ورکړه دوئ ته | عذاب | دوچند

چې ائې زمونږه ربه ! دې خلقو مونږ ګمراه کړي وو | نو ته دوی ته زمونږ په نسبت داور دوچنده عذاب ورکړه

مِّنَ النَّارِ ؕ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ وَّلٰكِنْ لَّا تَعْلَمُوْنَ ﴿۳۸﴾

داوورنه | اوبه وائي الله | دپاره دهرې ډلې | دوچند دی | خولیکن | نهٔ پوهیږئ تاسو

الله ﷻ به ورته اوفرمائي چې هرچا دپاره عذاب دوچنده دې | خوتاسو پرې نه پوهیږئ

وَقَالَتْ اُوْلٰىهُمْ لِاُخْرٰىهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا

اواوبه وائي | مخکښې ډله اروستۍ ډلې ته | پس نهٔ وو | تاسولره | په مونږ باندې

او مخکښې ډله به روستۍ ته اووائي | که (مونږ د عذاب قابل یونو) تاسو ته

مِنْ فَضْلٍ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُوْنَ ﴿۳۹﴾ ع

څه غوره والې | نو اوڅکئ | عذاب | په سبب دهغې | چې وئ تاسو | چې کول به مو

خو هم زمونږ مقابله کښې فضیلت نه دې حاصل | نو دخپل عمل په وجه دعذاب خوند اوڅکئ

قوله‌تعالی:: رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ أَضَلُّونَا

دکافرانو یو بل ګناهګار ګڼرل:- الله ﷻ د مشرکانو د دې خبرو خبرورکوی کوم چه هغوی په الله ﷻ باندې زیاتی او د ځان نه تړلې. هغوی ته به وئیلې شی چه تاسو د خپل ځان په شان ډلوکښې شامل شئی کوم چه ستاسود صفتونو والا دی او کوم چه تاسو نه وړاندې تیرشوی دی که هغه د پیریانونه وی اوکه د انسانانو نه وی اوبیاددوزخ لار واخلئی. ﴿مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ﴾ محتمل دې ﴿فِيٓ أُمَمٍ﴾ بدل شو اودا هم محتمل دې چه د ﴿فِيٓ أُمَمٍ﴾ په معنی کښې وی د امم سره.د الله ﷻ قول دې ﴿كُلَّمَا دَخَلَتْ أُمَّةٌ لَّعَنَتْ أُخْتَهَا﴾ یعنی چه کله یو نوې ډله دوزخ کښې ورواچولې شی نو یو بل ته به بد وائی(خلیل الله ﷺ فرمائی چه د قیامت په ورځ به یوکافر بل کافرسره په بحث شی او خپل مینځ کښې به یوبل ته بدرد وائی) ارشاد دې چه کله د کافرانو دا تابعین د خپلو متبوعینونه د سخت خفګان څرګندونه اوکړی او کله هغوی د الله ﷻ عذاب اووینی اوخپل مینځ کښې نی تعلقات ختم شی نودا تابعین به وائی چه افسوس مونږ ته بیا د دنیا تګ نصیب شی نوچه څنګه دوی نن زمونږنه جدا شوی دی دغه شان به مونږهم ددوی نه دویزارنی اظهار اوکړو اودوی نه به بدله واخلو. الله ﷻ به دغه شان د ارمان او افسوس په رنګ کښې پیش کړې شوې عملونه هغوی ته اوښائی خود دوزخ نه به هغوی په هیڅ رنګ هم بهر نه شی. تردې چه کله هغوی ټول په دوزخ کښې راجمع شی نو روستو دوزخ کښې داخل شوی تابعین به د خپلو متبوعینو باره کښې وائی هغه متبوعین د چا جرم چه په مقابله د تابعینوکښې زیات سخت وو هغوی د اول نه داخل شوی دی. الله ﷻ ته به د خپلو متبوعینونه شکایت کوی چه هم دوی مونږ د نیغې لارې نه ګمراه کړی وو په دې وجه اې الله دوی ته دوزخ کښې دوچنده عذاب ورکړه([1])لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې په کومه ورځ چه په اورکښې اوسوزی اود دوی مخونه تك تور شی نو هغوی به وائی چه افسوس مونږ د الله ﷻ اود الله ﷻ د رسول ﷺ تابعداری کړې وه. اې الله مونږ دخپلو مشرانوخبره منلې وه او هغوی مونږ دهوکه کړی وواې الله دوی ته دوچنده عذاب ورکړه نوالله ﷻ به فرمائی چه نه تاسو ټولوته به دوچنده عذاب ملاویږی.لکه چه فرمائی کوم خلق چه کفر کوی او خلق د الله ﷻ د لارې نه بندوی مونږ به د هغوی عذابونه زیاتوو. او هغوی به د خپلو ګناهونوبوج هم اوچتوی اودنورو د ګناهونو بوج هم. متبوعین به خپلو تابعینوته وائی چه اوس ستاسو په مونږ باندې کوم غوره والې پاتې شو تاسو هم دغه شان په خپله ګمراه شوئی لکه څنګه چه مونږ شوی وو نو اوس د خپلو عملونو مزه اوڅکئی. د هغوی دا حالت داسې دې د کوم خبر چه الله ﷻ داسې ورکړې دې چه اې نبی ﷺ! افسوس چه تا دا کافران لیدلې چه هغوی د خپل رب په وړاندې ولاړ دی او په یو بل باندې الزام لګوی او تابعین خپلو متبوعینوته وائی که چرې تاسو نه وئی نو مونږ به مؤمنان وو او متبوعین به خپلو تابعینو ته وائی چه د هدایت قبلولو نه مونږ منع کړی وئی تاسو خو پخپله ګمراه شوی وئی د عقل نه مو ولې کار نه اخستلو او تابعین به متبوعینو ته وائی دا خو هم ستاسو د شپې ورځې دهوکه کول وو چه تاسو به مونږ په کفر باندې مجبوره کولو او په خدائې کښې مو شریك ګرځول بیا به پټ پټ پخپله ستومانه شی اوکله چه د الله ﷻ عذاب اوګوری او مونږ به د هغوی په ستونو کښې طوقونه اچوو او چه څنګه به نی کول هم هغه شان بدله به ورته ملاویږی.([2])

إِنَّ الَّذِينَ	كَذَّبُوا	بِآيَاتِنَا	وَاسْتَكْبَرُوا
بیشکه هغه کسان	چې دروغ ني ګڼرلي دی	ایتونه زمونږه	اوسرکشي ني کړی ده
چا چې زمونږ ایتونه دروغ اوګڼرل | او د هغې د منلونه نې ځانونه لوئې اوګڼرل (چه ایمان ئې پرې رانړول)			

---

[1] ۳۳/الاحزاب: ٦٦-٦٧.

[2] ۳٤/سبا: ۳۱،۳۳.

عَنۡهَا	لَا تُفَتَّحُ	لَهُمۡ	اَبۡوَابُ	السَّمَآءِ
په مقابله دهغې كښې	نو بيرته به نه كړې شي	هغوئ ته	دروازې	دآسمان

.........هغوئ ته به دآسمان دروازې هيڅكله بيرته نشي ।

وَلَا يَدۡخُلُوۡنَ	الۡجَنَّةَ	حَتّٰى يَلِجَ	الۡجَمَلُ	فِىۡ سَمِّ	الۡخِيَاطِ ؕ
اوداخل به نشي هغوئ	جنت ته	تر هغې چې ننوځي	اوښ	په سوري كښې	دستن

اوجت ته به ترهغې داخل نشي چې ترڅوپورې اوښ د ستنې سوم كښې تير نشي

وَكَذٰلِكَ	نَجۡزِى الۡمُجۡرِمِيۡنَ ۝	لَهُمۡ	مِّنۡ	جَهَنَّمَ	مِهَادٌ
اودارنګې	بدله وركوؤ مونږ	مجرمانو ته	دې دهغوئ دپاره	دوزخ نه	فرش

اومونږ مجرمانو ته هم داشان بدله وركوو। دهغوئ لاندې به د اور بچاونړه غوړيدلې وي

وَّمِنۡ فَوۡقِهِمۡ	غَوَاشٍ ؕ	وَكَذٰلِكَ	نَجۡزِى	الظّٰلِمِيۡنَ ۝
اودپاسه دهغوئ نه	څادر دوورا	اودارنګې	بدله وركوؤ مونږه	ظالمانوله

اودپاسه به ئې داورڅادر اغوستې وي। اومونږ داسې ظالمانو ته هم داشان بدله وركوو।

قوله تعالى:: لَهُمۡ مِّنۡ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَّمِنۡ فَوۡقِهِمۡ غَوَاشٍ ؕ

د كافرانوروح ته د اسمان دروازې نه كولاويږي :-كومو خلقو چه زمونږ آياتونه دروغ ګڼړلې دى اود هغې نه ئې مخ اړولې دهغوى دپاره به دآسمان دروازې نه كولاويږي يعنى نه به دهغوى نيك عمل پورته خيژى اونه دهغوى دعاګانې.رسول الله ﷺ د فاجرسړى دروح د وتلو ذكر كولو كښې فرمائيل چه فرښتې به روح اخلى او آسمان ته خيژى اود ملاء اعلى په كوموفرښتو چه هغه تيريږى نو هغوى به تپوس كوى چه دا كوم خبيث روح دې؟ نودهغه د ټولونه خراب نوم اخستوسره به وائى چه د فلانكى دې ترديې چه آسمان ته به اورسى او وائى به چه دروازه كولاؤ كړئ خودروازه به نه كولاويږى.

قوله تعالى:: لَا تُفَتَّحُ لَهُمۡ اَبۡوَابُ السَّمَآءِ

لكه چه ارشاددې ﴿لَا تُفَتَّحُ لَهُمۡ اَبۡوَابُ السَّمَآءِ﴾ براء بن عازب ﷺ فرمائى چه مونږ د يو انصارى په جنازه كښې شريك وونبى كريم ﷺ سره روان وو اوقبرته اورسيدو نوحضور ﷺ هلته كيناستومونږ هم دهغوى ﷺ نه چاپيره داسې چپ ناست وولكه چه زمونږ په سرونومرغنى ناستې وى.(چه مونږ ئى چپ او بې حركته اوليدو)نود حضور ﷺ په لاس كښې يو ډكې وو په زمكه باندې ئى د مشغولتيا په توګه كرخې راښكلې بياحضور ﷺ خپل سر اوچت كړو او وئى فرمائيل د عذاب قبر نه د الله ﷻ نه پناه اوغواړئ دوه يا درې خل ئى اوفرمائيل بيا ارشاد اوفرمائيلې شو چه كله مؤمن د دنيا نه اوچتولې شى اود آخرت طرف ته مخ كوى نود آسمان د روښانه مخونو فرښتې راكوزيږى د جنت كفن ورسره وى بيا ملك الموت د هغه سر ته كينى اووائى اې روح مطمئنه د الله ﷻ دبخښنې طرف ته روان شه دې اوريدو سره راوځى لكه څنګه چه د مشك د ځلې نه د اوبو څاڅكى راوځى.دروح راوتلو سره دستركو په رپ كښې هغه ته جنتى كفن اغوستې شى او په جنتى خوشبوكښې راغونډولې شى هغه د مشك داسې بهترينه خوشبو وى چه كومه په دنياكښې بهترينه كيدې شى. دا واخلى او آسمان ته خيژى په كوم ځاى چه تيريږى فرښتې وائى چه دا دچا پاك روح اوړنې؟ ونيلې كيږى چه د فلانكى خوئ د فلانكى. آسمان ته په رسيدو باندې د دروازې كولاوولو د پاره وائى نو دروازه كولاويږى. هغوى سره نورې ټولې فرښتې د دونم آسمان

پورې ځي.دغه شان دیو اسمان نه بل او تراووم اسمان پورې رسي.اوس الله ﷻ فرمائي چه زما د دې نیك بنده نوم د علیین په دفترکښې اولیکئ او د زمکې طرف ته ئې واپس کړئ. نود هغه روح واپس کولې شي. دلته هغه فرښتې راځي او هغه سره کینې او تپوس ترینه کوی ستا رب څوك دې؟ هغه وائي الله ﷻ زمارب دې. هغه بیا تپوس کوی ستا دین کوم یو دې نو هغه وائي زما دین اسلام دې. بیا تپوس کوی چه هغه سړې څوك وو چه ستاسو طرف ته لیږلې شوې وو هغه وائي چه د الله ﷻ رسول ﷺ حضرت محمد ﷺ وو. بیا تپوس کوی ستا د عمل ذریعه څه وه هغه وائي ما د الله ﷻ کتاب لوستلې وو په هغې مې ایمان راوړې وو. بیا د آسمان نه یو آواز راځي چه زما بنده رښتیا اووئیل د ده د پاره د جنت فرش راوړئ دجنت لباس ورواغوندئ دده دپاره دجنت یوه دروازه کولاؤ کړئ چه دجنت هوا او خوشبوئي ده ته رسي. دده قبر د ده د نظر برابر کولاؤکړې شي. یوښکلې سړې په ښه لباس او ښه خوشبوئ لګولې دیته راشي او ورته وائي خوشحاله شه چه تاسره کومه وعده کړې شوې وه هغه نن پوره کولې شي. هغه به تپوس کوی ته څوك ئې؟ هغه سړې به وائي زه ستا نیك عمل یم نو مړې به وائي یا الله هم دې وخت کښې قیامت راوله چه زه خپل اهل او مال سره ملاؤشم. حضور ﷺ اوفرمائیل چه کله کافربنده د دې دنیا نه مخ واړوی نو د تور رنګ فرښتې د بوجئي ټکره راوړي او راشي او ترکومې چه نظر لګي د هغه حده پورې وی بیا ملك الموت راځي او وائي اې خبیث روحه راوځه اود الله ﷻ خفګان او غضب طرف ته څه نو هغه په بدن کښې ورننوزي نو فرښتې هغه په راښکلو سره راوباسي لکه څنګه چه د اوسپنې سیخ دلمدو ویښتونه راویستلې شي.هغه دا دسترګویه رپ کښې په هغه بوجئي کښې رانغاړي د هغې نه د سخاشوې مردارې په شان بوئ خیژي. دا واخلي او آسمان ته خیژي نو چه په کوم ځاې تیریږي فرښتې تپوس کوی دا د چا خبیث روح دې؟ وئیلې شي فلانکې څوئ د فلانکې. اوکله چه آسمان ته رسي نو وائي دروازه کولاؤ کړئ نو نه شي کولاوولې بیا حضور ﷺ د ﴿لَا تُفَتَّحُ﴾ والا آیت تلاوت کړو.

اوس الله ﷻ حکم فرمائي چه دې دزمکې لاندې طبقې سجین ته یوسئ نود هغه روح هلته غورزولې شي. بیا حضور ﷺ دا آیت تلاوت کړو څوك چه الله ﷻ سره شریك ګرځوی نولکه چه د آسمان نه راپریوتلو او مرغئي د هغه غوښه راشوکوی یاهواګانې ئې ترلرې پورې الوزوی.دهغه روح دهغه بدن ته واپس کولې شي.دوه فرښتې راځي اوتپوس کوی ستا رب څوك دې؟ هغه وائي افسوس ماته پته نشته. بیا تپوس کوی ستا دین څه دې؟هغه جواب ورکوی هائې ماته پته نشته. بیا تپوس کوی چه ستا طرف ته څوك درلیږلې شوې وو هغه وائي افسوس ماته پته نشته.بیادآسمان نه آواز راځي زما بنده دروغ وائي د ده دپاره د دوزخ فرش راوړئ اوده ته د دوزخ دروازه کولاؤ کړئ چه ده ته د دوزخ ګرموالې او ګرمه هوا وررسي. دده قبر په ده باندې راتنګ کړې شي اودومره زور ورکوی چه هډوکي پښتئ یوځاې شي. یوخراب شکل او سخا خیرنو جاموکښې بدبوداره سړې دله راځي او ورته وائي تاته ستا د بدبختو زیرې دې.دا هم هغه ورځ ده دکومې چه تاسره وعده وه. هغه تپوس کوی ته څوك ئې؟هغه وائي زه ستا بدعمل یم نو کافر وائي چه الله ﷻ دې اوکړي چه قیامت رانه شي(ځکه چه زه دوزخ ته لاړ نه شم).([1])

براء بن عازب رضی الله عنه فرمائي چه مونږ حضور ﷺ سره بهر وتلې ووجنازې سره وو(باقي بیان د پورتنې بیان په شان دې) تر دې چه کله د مؤمن روح اوځي نود آسمان او زمکې فرښتې په ده باندې درود لیږي، دهغه د پاره د آسمان دروازې کولاویږي د ټولو فرښتو هم دغه دعا وی چه د ده روح هم زمونږ په مخه یوسي؛دکافر په روح باندې یوه داسې فرښته مقررولې شي چه ړنده کنړه او ګونګه وی، د هغې په لاس

[1])ابوداؤد کتاب السنة باب المسئلة فی القبر وعذاب القبر:۴۷۵۳ وهوصحیح، احمد:۲۸۷/۴-۲۸۸، الشریعه للاجرمی: ۸۷۸،حاکم:۳۷/۱، شعب الایمان:۳۹۵، اصول الاعتقاد:۲۱۴۰، ډ دیګ اسنادۀ صحیح درجیګ دی، اوګګورئی الموسوعه الحدیثیه:۵۰۳/۳۰.

کنبي ګرځ وی که چرې غربرې اووهی نو هغه به هم ریزه ریزه شي. دهغې په یو ګذارسره هغه ذره ذره شی او خاوړې شی بیا هغه هم هغه شان د اللهﷻ په حکم جوړشی بیا ئی یو بل ګذار اووهی هغه چغې وهی چه د پیریانو او انسانانونه علاوه ئی ټول مخلوق اوری. بیا د دوزخ دروازه کولاوولې شی او اور مرکیږی(۱) (دابوهریرهؓ نه یو روایت هم نیزدې نیزدې هم داسې دې په دې وجه ترجمه غیرضروری ده) د اللهﷻ قول دی ﴿لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ اَبْوَابُ السَّمَآءِ﴾ یعنی که دستنې دځوم نه اوښ بهر راوتلې شی نو کافر به هم په جنت کنبې داخل شی. غرض دا چه هیڅ کله به هم نه شی کیدې. ابن عباسؓ لفظ جمل لوستلو یعنی د جیم په ضمه او میم په تشدید سره "جمل" پیرې رسئی ته وائی کومې سره چه کشتئی تړلې شی.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَا نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا

اوهغه کسان چی ایمان ئې راوړې دې|اوکارونه ئې کړی دی نیک |نهٔ ورکوؤتکلیف مونږه| یونفس ته |مګر

اوچا چې ایمان راوړو |اونیک عملونه ئې اوکړل| اومونږچاته د طاقت نه زیات تکلیف نه ورکوو

وُسْعَهَآ اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيْهَا خٰلِدُوْنَ

په قدرد طاقت دهغه |داکسان | خاوندان دجنت دی | هغویٔ به|په هغې کنبی| همیشه وی

دغه خلق جنتیان دی| او هم په دې کنبې به دویٔ همیشه به وی

وَنَزَعْنَا مَا فِيْ صُدُوْرِهِمْ مِّنْ غِلٍّ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهِمُ

اواوبه باسو مونږه | هغه | چی وی په سینو دهغویٔ کنبی | دکینې نه|بهیږی به | لاندې دهغویٔ نه

اودهغویٔ په زړونو کنبې چې دیوبل خلاف څه لږډیر خیرې وو| هغه به لرې کړو |دهغویٔ لاندې به

الْاَنْهٰرُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ هَدٰىنَا لِهٰذَا

نهرونه | اووائی به هغویٔ | ثنا | خاص الله لره ده | هغه | چی وې ښودله مونږ ته | دالار

ولې بهیږی | اوهغویٔ به وائی چې تعریفونه هغه اللهﷻ لره دی اچې مونږ ته دا لار اوخودله

وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَآ اَنْ هَدٰىنَا اللّٰهُ لَقَدْ

اونهٔ وؤ | مونږ پخپله |چی موندلې مووې دا لار|که نهٔ وې| ښودلې مونږ ته | الله | په تحقیق سره

اوکه اللهﷻ راته نه وې خودلې | نو مونږ پخپله نشوه موندلې |

جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُوْدُوْٓا اَنْ تِلْكُمُ

راغلې وؤ | رسولان | درب زمونږه | دحق سره | اواواز به اوکړې شی | چی دغه ستاسو

مونږ ته دا اللهﷻ رسولان په حقه راغلی وو | او اواز به ورته اوشی چه دا هغه جنت دې

الْجَنَّةُ اُوْرِثْتُمُوْهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ

جنت دې | چی تاسو وارثان جوړکړې شوې یې دهغې| په سبب دهغې | چی ویٔ تاسو|چی کول به مو

چې تاسو ته دخپلو (نیکو) عملونو په وجه درکړې شوې دې |

---

(۱) احمد: ۴/۲۹۵-۲۹۶.

قوله تعالی:: وَالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ

د اهل ایمان نیک بختی:- الله ﷻ چه کله د بدبختانو ذکر اوفرمائیلو نواوس د نیک بختو ذکر فرمائی چه هغه خلق کومو چه د زړه نه ایمان راوړلې وو او په خپلو اندامونو باندې ئې نیک عمل کړې وو هغوی برعکس دی د هغه خلقو چا چه د الله ﷻ د آیاتونو کفر اوکړو.دلته په دې خبره باندې رڼړا اچولې شي چه ایمان اوعمل څه ګران اوسخت کارنه دې بلکه ډیرآسان دی.ارشاددې چه مونږکوم شرعی مکلفیتو نه مقررکړی دی اوایمان او نیک عمل کوم چه مو فرض ګرځولي دې دا د انسان د وسعت نه بهر نه دې مونږ چاته د هغه د طاقت نه زیات تکلیف نه ورکوو. هم دغه خلق جنتیان دی.

په جنت کښې به کینه او بغض نه وی:- اود اهل ایمان په زړونوکښې که څه بغض او کینه وی هغه به مونږ اوباسو([1])لکه چه رسول الله ﷺ فرمائیلي مؤمن چه کله د اور نه خلاصې بیامومی نو هغه به د جنت او دوزخ په مینځ کښې په پل باندې راحصارکړې شي بیا به دهغه ظلمونه په بحث کښې راوستلې شي کوم چه په دنیاکښې دهغوی په مینځ کښې وو، تر دې چه کله د هغه ظلمونه او د هغه حسد او بغض د هغه د زړه نه پاك اوصفا کړې شی نو بیا به هغه له د جنت لار ورکولې شي اوپه الله ﷻ قسم چه هغه ته به دجنت منزل دخپل ددنیا دکور نه ډیر آسان معلوم شی([2])جنتیان چه کله جنت ته لیږلې شی نو هغوی به د جنت دروازې سره یوه ونه اووینی د کومې لاندې چه به دوه چینې بهیږی د یوې نه به اوبه اوڅکی نود هغه په زړه کښې چه کومه کینه وی اوبه وینځلې شی هم دغه شراب طهور دی او په دویمه چینه به لامبی نود جنت په شان تازه والې به د هغه په مخ باندې راشی بیا به نه ویښته خوریږی نه به د رانجو ضرورت وی. بیابه دا خلق ډلې ډلې د جنت طرف ته روان کړې شی([3])حضرت علی رضي الله عنه فرمائیل چه زه امید کوم چه زه عثمان رضي الله عنه طلحه رضي الله عنه اوزبیر رضي الله عنه به ان شاء الله هم د دغه خلقو نه یو د چا په زړونوکښې چه کینه وه خودټولو سینه به د کینې نه صفا کړې شي.حضرت علی رضي الله عنه فرمائی په الله ﷻ قسم په مونږ کښې د بدر والا هم دی اوهم د هغوی په شان کښې دا آیت نازل شوی دې. دحضرت ابوهریره رضي الله عنه نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلی چه هر جنتی ته به د دوزخ کور خودلې شی هغه به وائی چه که الله ﷻ زما هدایت نه فرمائیلو نو دا ځائ به زما ځائ وود الله ﷻ ډیر ډیرشکر دې. اوهردوزخی ته به د هغه کور په جنت کښې خودلې کیږی هغه به وائی چه افسوس الله ﷻ ماته هم هدایت کړې وې نودا به اوس زما کور وې. دغه شان به په هغه باندې ارمان راخور وی ([4])او چه کله دې مؤمنانوته دجنت زیری ملاؤشي نو ورته به وئیلې شی چه داجنت ستاسو دنیکو اعمالو په تنیجه کښې دانعام په توګه دې په تاسو د الله ﷻ رحمت دې تاسو جنت ته داخل کړې شوئی د خپلو اعمال په اندازه خپل ځائ جوړکړئی اودا هر څه د الله ﷻ د رحمت سبب دې. په بخاری او مسلم شریف کښې دی چه حضور ﷺ فرمائی په تاسو کښې دې هر یو ته دا معلومه وی چه د چا عمل هغه جنت ته نشی رسولې نو خلقو اووئیل یارسول الله ﷺ! تاسوهم نه، حضور ﷺ اوفرمائیل او زه هم نه تر کومې چه د الله ﷻ رحمت ماسره هم شامل حال نه وی.([5])

---

[1]) ۶/الانعام: ۱۵۲-۱۵۳.

[2]) صحیح بخاری کتاب المظالم باب قصاص المظالم: ۲٤٤۰، حاکم:۲/۳۵٤،مسندابی یعلی:۱۱۸۶، ابن حبان:۷٤۳٤.

[3]) الطبری:۱۲/٤۳۹.

[4]) السنن الکبری للنسائی:۱۱٤۵٤، حاکم:۲/٤۳۵، وحسن عند احمد:۲/۵٤۰ فالحدیث حسن.

[5]) صحیح بخاری کتاب المرضی باب تمنی المریض الموت: ۵۶۷۳، صحیح مسلم:۲۸۱۶، احمد:۲/۲۶٤، ابن حبان:۳٤۸.

وَنَادَىٰٓ أَصْحَـٰبُ ٱلْجَنَّةِ أَصْحَـٰبَ ٱلنَّارِ أَن قَدْ وَجَدْنَا

اوآوازبه اوكړي | خاوندان دجنت | خلقو د وورته | چي په تحقيق سره | بيا اوموندو مونږ

اوبيا به جنتيان دوزخيانوته آوازاوكړي | چي مونږ خو دخپل

مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدتُّم مَّا

هغه څيز | چي وعده كړي وه زمونږ سره | رب زمونږه | صحيح حقه | نو ايا | اوموندو تاسو(هم) | هغه

رب ټولي وعدي پوره پوره بيا اوموندي | نوتاسو هم دخپل رب د(عذاب) وعدي

وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ۖ قَالُوا۟ نَعَمْ ۚ فَأَذَّنَ

چي وعده كړي وه | رب ستاسو | حقه | اوبه وائي هغوئ | هو | نوآواز به اوكړي |

پوره پوره بياموندي كه نه ؟ | هغوئ به اووائي چي او | نو د دوئ ترمينځه به يو

مُؤَذِّنٌۢ بَيْنَهُمْ أَن لَّعْنَةُ ٱللَّهِ عَلَى ٱلظَّـٰلِمِينَ ٱلَّذِينَ

يوآواز كونكي | په منځ ددوئ كښي | چي لعنت | دالله دوي | په ظالمانوباندي | هغه ظالمان

آواز كونكي آوازاوكړي | چي په ظالمانوباندي دي دالله ﷻ لعنت وي | هغه ظالمان

يَصُدُّونَ عَن سَبِيلِ ٱللَّهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُم

چي منع كول ئي خلق | دلارې د الله نه | اولټيوونې په دغه لاركښې | كوږوالې | اوهغوئ

چي خلق به ئي دالله ﷻ دلارې نه منع كول | اوبه هغې كښې به كوږوالې لټولو | اوهغوئ

بِٱلْـَٔاخِرَةِ كَـٰفِرُونَ ﴿٤٥﴾

په آخرت باندې | كافران وؤ |

د آخرت نه هم منكر ووا |

قوله تعالى:: وَنَادَىٰٓ أَصْحَـٰبُ ٱلْجَنَّةِ أَصْحَـٰبَ ٱلنَّارِ

د جنتيانو د دوزخيانو نه سوال:-دوزخيان دوزخ ته د تلونه پس دسپكاوي بې عزتنې اورټنې په توګه هغوي ته خطاب كولې شي چه جنتيان به دوزخيانوته وائي زمونږ رب چه مونږ سره كومه وعده كړې وه هغه ئې په حق سره ثابته كړه. آيا ستاسو هم د حق دې وعدې سره مخ شوې ووكومه چه رب تاسو سره كړې وه. دلته حرف "ان" د محذوف قول تفسيركوي او "قد" د تحقيق دپاره راغلې دې.نوهغه كافر به جواب وركوي چه او.لكه چه په سورة صافات كښې حق تعالى فرمائيلي اودهغه سړې باره كښې خبر وركړې دې چه په ژوندكښې د يو كافر دوست وو هغه مؤمن چه كله كافر دوست په دوزخ كښې ورټونبلې اووينى نو وائي به په الله ﷻ قسم دې ده خو به زه په دنيا كښې په خپله غلطه لار خودلو نن هلاك كړې وم.كه د الله ﷻ كرم شامل حال نه وونو نن به زه هم ده سره وم. دې كافربه وئيل چه بس هم دا دى چه مړه شو نو بس مړه شو بيا به نه شو اوچتولې او نه به څه عذاب وي([1]) فرښتې به اوس دهغه غوړونه كولاؤ كړي اووائي به چه اوګوره داهغه دوزخ دې د كوم نه چه تا انكاركولو.دا څه جادونه دې چه تاته نه ښكاري.راشه دوزخ ته داخل شه.كه غواړې اوكه نه صبربه كول وي.ته به د خپلو كړو بدله

[1]) ۳۷ /الصفات:۵۵،۵۸.

بيامومې(١)

د رسول کريم ﷺ قتل شوؤ کافرانو ته اواز:- دغه شان حضورﷺ په بدر کښې قتل شوې کافرانو ته خطاب کولوسره فرمائيلې وو اې ابوجهل بن هشام، اې عتبه بن ربيعه، اې شيبه بن ربيعه او نورو قتل شوو د قريشو د سردارانو نومونه اخستو سره اوفرمائيل ولې چه تاسو سره رب کومه وعده کړې وه پوره نې کړه که نه. ماسره خو چه الله ﷻ کومه وعده کړې وه هغه پوره شوه. حضرت عمر ﷺ عرض اوکړو يارسول الله ﷺ تاسو مړو ته خطاب فرمائې نو حضور ﷺ اوفرمائيل په الله ﷻ قسم چه هغوی تاسونه کم نه اوری خو جواب نه شی ورکولې.(٢)

بيا د الله ﷻ ارشاد دې چه يو آواز کوی چه په ظالمانو باندې د الله ﷻ لعنت دې بيانې اوفرمائيل چه دا هغه خلق دی چه د نيغې لار نه به ئې خلق منع کول. د انبياء د شريعت د لارې نه به ئې خلق اړول چه خلق په کږه لار لاړشی او د پيغمبر ﷺ تابعداری اونه کړی. دوی په آخرت کښې د الله ﷻ د مخامخ کيدونه منکروو ځکه چه د دوی سره د حساب د ورځې هيڅ ويره نه وه. دا ډير خراب خلق وو.

وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ ۚ وَعَلَى الْأَعْرَافِ

| اوپه منځ ددواړوډلو کښې به | پرده وی | اوبه اعراف باندې به

| اوددې دواړو ډلو ترمينځه بهٔ پرده وی | اودهغې په اوچت سر(اعراف) به

رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمَاهُمْ ۚ وَنَادَوْا أَصْحَابَ

څه خلق وی | چې پيژنی به | هريو | په نښو دهغوئ سره | اوآواز به اوکړی هغوئ | ملګرو

ځنې خلق وی | چې هريو (جنتی او دوزخی) به خپلو خپلو نښو سره پيژنی | او جنتيانو ته به

الْجَنَّةِ أَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ ۚ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ

دجنت ته | چې سلامتيا دوی | په تاسو باندې | داخلق نه به وی داخل شوی جنت ته | اوهغوئ به

اوازاوکړی | چې په تاسودې سلامتيا وی | پخپله به جنت ته داخل شوی نه وی | خو

يَطْمَعُونَ ۝ وَإِذَا صُرِفَتْ أَبْصَارُهُمْ تِلْقَاءَ أَصْحَابِ النَّارِ ۙ

طمع لری دجنت | اوهرکله چې | اوګرځی | سترګې دهغوئ | په طرف | دملګرودوور

اميدوار به ناست وی | اوڅه وخت چه دهغوئ سترګې دوزخيانو ته اوګرځی

قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ۝

اوبه وائی | اے ربه زمونږه | مهٔ يوځائې کوه مونږه | سره | دقوم | ظالم

نووائی به چې انې زمونږ ربه ! مونږ د ظالمانوډلې دملګرتيا نه اوساتې |

قوله‌تعالی:: وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ

اصحاب اعراف اود هغوی انجام:- د جنتيانو دوزخيانو ته د خطاب نه پس فرمائی ارشاد دې چه د دوزخ او جنت په مينځ کښې به يوه پرده وی چه دوزخيان به جنت ته د تلونه منع کوی. لکه چه فرمائی د دې دواړو په مينځ کښې به يو ديوال قائم کړې شوې وی د کوم دننه طرف ته چه يوه دروازه ده په هغې

(١) ٥٢/الطور:١٦،١٤.

(٢) صحيح بخاری کتاب المغازی باب قتل ابی جهل:٣٩٧٦، صحيح مسلم:٢٨٧٤، ابن حبان:٦٤٩٨.

کښې رحمت دې اوبهر طرفته ئې عذاب دې([1])هم دا اعراف دې دکوم په نسبت چه فرمائی چه په اعراف باندې به خلق وی. سدی رحمه الله نه روایت دې چه د الله ﷻ قول "د هغوی په مینځ کښې به پرده وی" کښې "پرده" هم دغه اعراف دې.

اعراف والا کوم خلق دی؟: ابن جریر رحمه الله وائی چه اعراف دعرف جمع ده،هر یومرتفع ځائ ته عرف وائی.دچرګ چارخولك ته هم په دې وجه اعراف وائی. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه د جنت او دوزخ په مینځ کښې یوه غونډئی ده، دلته هم خلق رامنع کړې شوی دی داګناهګار دی. سدی رحمه الله وائی چه دا اعراف نوم په دې وجه کیخودې شوې دې چه د دې ځائ خلق به خپل خلق پیژنی. د مفسرینو تعبیرونه د اصحاب اعراف باره کښې مختلف دی. تقریبا د ټولو هم یوه معنی ده. یعنی هغه داسې خلق دی چه د هغوی نیکئی او بدئی یوشان یعنی برابرې دی. د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه د چا نیکئی او بدئی برابروی هغوی به چرته وی؟ نو حضور ﷺ اوفرمائیل هم دغه خلق اصحاب اعراف دی. دوی خو به جنت ته نه شی داخلولې خودوی ته به د جنت طمع خامخا وی.بیا هم د دې قسم په یوسوال باندې حضور ﷺ اوفرمائیل چه دا اصحاب اعراف هغه خلق دی چه د والدینو د اجازت نه بغیر د الله ﷻ په لارکښې دجهاد دپاره اوځی او بیا قتل شوی وی د جنت د داخلیدلونه خو هغوی په دې وجه رامنع کړې شو چه د خپلو والدینوخلاف ئې کړی وو اود دوزخ نه په دې وجه بچ شو چه د الله ﷻ په لارکښې شهید شوی وو([2]) اوپه یوحدیث کښې فرمائیلې شوی دی دا هغه خلق دی چه د چا نیکئی او بدئی برابر برابر وې. بدو خو جنت ته دوی د تلونه منع کړل او نیکو دوزخ ته دتلو نه دوی منع اوساتل، نو اوس دا خلق هم دې دیوال سره حصارشوی دی اود الله ﷻ د فیصلې کولو پورې به دلته حصار وی. اوس چه کله د هغوی نظر د دوزخ والا طرف ته شی نو دوی به وائی چه اې ربه د دې ظالمانونه خو مونږ مه جوړوې. دوی به دغه شان دعاګانې غواړی چه الله ﷻ به هغوی ته فرمائی ښه ده جنت ته لاړشئی ما تاسو اوبښلئی.دقیامت په ورخ به الله ﷻ دخلقو حساب اخلی د چا چه یوه نیکی هم زیاته شی هغه به جنت ته داخلولې شی اوکه د چا یوه بدی هم زیاته شی هغه ته به د دوزخ لارخودلې شی بیا حضور ﴿فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُۥ﴾ آیت اولوستلو.

بیا فرمائی چه میزان یعنی تله به د یوې دانې په فرق سره هم ښکته کیږی اونیکئ او بدئی برابرکیږی نو هغوی به پل باندې اودرولې شی هغه اهل جنت او اهل نار پیژنی.اهل جنت ته په کتلو به سلام کوی او کس طرف ته به دوزخیان ښکاری نو وائی به چه اې الله د دې خلقو نه مونږ مه جوړوه. د نیکو والا خلقو مخې ته به یو نور وی د کوم په لارخودنه کښې به هغوی ځی دغه شان د هریو نیك سړی او ښځې په وړاندې به نوروی کله چه پل صراط ته اورسی دا نور به د هغه خلقو نه واخستلې شی چه منافق وی. ټول جنتیان به دې حال کښې منافقانوته ګوری نووائی به اې الله زمونږ دانورقائم اوساتې خود اصحاب اعراف نور به د هغوی مخې ته وی او د هغوی نه به لرې کیږی نه. دغه وخت به الله ﷻ فرمائی چه هغوی جنتیان خو نه دی خو د جنت طمع کوی.

بنده چه کله څه نیکی کوی نو لس نیکئ لیکلې کیږی اوچه کله بدی کوی نوهم یوه بدی لیکلې کیږی. هغه سړې بدنصیب دې چه د چا اکائی (یعنی یوه ګناه) چه په دهایانو(یعنی لسو نیکو) باندې غالب راشی.چه کله الله ﷻ هغوی معاف کړی نو یو نهر طرف ته به ئې اولیږی دې ته نهر حیات وائی د کوم غاړې چه دسرو زرو دی په کومو چه مرغلرې اوهیرې ټك وهلې شوی دی دهغې خاوره مشك دی داخلق به په دې نهرکښې لامبولې شی نودهغوی رنګ به صحیح شی اود هغوی په ستونو به سپینې او

---

[1]) ٥٧/الحدید:١٣.

[2]) الطبری:١٣٩/٨، الامالی:١٦٢/٨.

روښانه علامې راښکاره شي. هم په دې ښښو سره به د هغوی اهل اعرافونه کیدل معلومیږي. کله چه د هغوی رنګ ښانسته شي نو الله ﷻ به هغوی ته خطاب فرمائي چه اوغواړئ څه غواړئ؟ هغوی به خپل خواهش ښکاره کړي دهغوی امیدونه به پوره کولې شي. او وئیلې کیږي به چه ستاسو د درخواست نه به اویا درجې زیات ملاویږي هغوی به د جنت طرف ته روانولې شي د هغوی نوم به وی مساکین اهل جنت. حضور ﷺ اوفرمائیل چه د ټولو نه په آخره کښې به د هغوی فیصله کیږي. د ټولو بندګانو د فیصلې کیدو نه پس به الله ﷻ فرمائي اې د اعراف صاحبانو! ستاسو نیکو تاسو د دوزخ نه بچ کړئ خو تاسو ئې د جنت حقداران ثابت نه کړې شوئ. اوس تاسو زما آزاد کړې شوی شئ د جنت نه فائده واخلئ څنګه چه هم تاسو غواړئ.([1])

اودا هم وئیلې شوی دی دا اهل اعراف هغه خلق دی کوم چه ناجائز پیدا شوی دی حضور ﷺ فرمائیلي چه د پیریانو مؤمنانو دپاره هم ثواب او عذاب شته. خلقو د هغوی د ثواب او د هغوی دمؤمنینو باره کښې تپوس اوکړو نوونی فرمائیل چه داټول صاحب اعراف دی. دوی به په جنت کښې دامت محمدیه ﷺ سره نه وی. تپوس اوشو چه اعراف څه څیز دې؟ وئی فرمائیل چه جنت سره نیزدې یو دیوال دې په کوم کښې چه نهرونه هم دی ([2])ونې او میوې هم دی.

مجاهد رحمه الله فرمائي چه صاحب اعراف هغه نیکان خلق دی چه فقهاء او علماء دی. ﴿ وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ وَعَلَى الْأَعْرَافِ رِجَالٌ ﴾باره کښې ابومجلز رحمه الله وائي چه کوم خلق په اعراف باندې متعین وی هغه به فرښتې وی چه دوزخیان او جنتیان به پیژنی اوجنتیانوته به آواز کوی چه السلام علیکم، هغوی به په جنت کښې خونه وی خود جنت غوښتنه به کوی اود دوزخیانو په کتلو سره به د دوزخ نه پناه غواړي. اصحاب اعراف به داسې خلقو ته آوازونه کوی کوم چه به هغوی د روښانه تندی نه پیژني. او وائي به چه تاسو به د الله ﷻ دحکم نه غرور او کبر نه کولو. دا ګناهګار خلق به جنتیان خو نه شي کیدې چا چه د الله ﷻ رحمت اونه موندلو. او چه کله جنتیان جنت ته داخل کړې شي نو وائي به چه څنې جنت ته، اوس به نه په تاسو څه ویره وی اونه به غم او خفګان سره مخ کیږئ. دا قول ډیر غریب دې او د سیاق عبارت نه هم ظاهرا مخالف دې اوهم د جمهورو قول مقدم دې ځکه چه د آیت د ظاهری الفاظو مطابق دې.

د حضرت مجاهد رحمه الله قول هم کوم چه پورته بیان شود غرابت نه خالي نه دې. قرطبی رحمه الله د دې باره کښې دولس قولونه نقل کړی دی. صالحان انبیاء او ملائکې وغیره دا جنتیان د هغوی د مخ د رونق او سپین والې نه اودوزخیان د هغوی د مخونو د توروالی نه پیژني. د ابن عباس رضي الله عنه نه روایت دې چه الله ﷻ هغوی ته دا منزلت په دې وجه وراوبښلو دې د پاره چه هغوی ته معلومه شي چه جنتیان څوك دی او دوزخیان څوك. هغوی به دوزخیان د هغوی د مخونو د توروالی نه پیژني اود الله ﷻ نه به پناه غوښتلو سره وائي چه الله ﷻ مونږ د دې ظالمانو نه مه جوړه وه. هم په دې حالت کښې به هغوی جنتیانوته سلام کوی او پخپله خو جنت ته داخل نه شو خو امید لري او ان شاء الله داخلیږي به. حسن بصری رحمه الله وائي چه دا طمع د هغوی په زړه کښې صرف د دې کرامت او مهربانئ په سبب ده چه کومه الله ﷻ د هغوی په حال باندې شامل ساتي او چه هغوی کوم امید لري د هغې نه الله ﷻ هغوی خبر هم کړل یعنی وائي چه د دوزخیانو په کتلو سره به وائي الله ﷻ د دوی نه مو بچ کړه. عکرمه رحمه الله وائي چه هغوی به دوزخیانوطرف ته ګوری نود هغوی مخونه به اوسوزي اوچه کله د جنتیانو طرف ته ګوری نو دا خبره به څی.

---

[1]) دا روایت مرسل دې.

[2]) دامتروك روایت دې المیزان: ۳۴۹/۴ رقم: ۹۶۱۲.

وَنَادٰۤی اَصْحٰبُ الْاَعْرَافِ رِجَالًا یَّعْرِفُوْنَهُمْ

او آواز به اوکړی | داعراف خلق | هغه خلقو ته | چی اوبه ئې پیژنی هغوئ

اوداعراف خلق به ځینې (مشرانواوسردارانو) خلقو ته آوازاوکړی | چې په هغوئ به په

بِسِیْمٰهُمْ قَالُوْا مَاۤ اَغْنٰی عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ

په نښېودهغوئ سره | اوبه وائی | اونۀ کړو دفع عذاب | ستاسونه | ډلې ستاسو

نښواوپیژنی | ورته بۀ اووائی چې ستاسو هغه ډلې او ستاسو

وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَكْبِرُوْنَ۝ اَهٰۤؤُلَآءِ الَّذِیْنَ

اونۀ هغې سازو سامان | چې وئ تاسو | چې لوئ به ګنړلو تاسو | آیا داکسان | هغه دی

ځان ته لوئې کتل خو هیڅ پکار رانغلل | آیا دا هغه جنتیان دی | چه تاسو بۀ د دوی په باره کښې

اَقْسَمْتُمْ لَا یَنَالُهُمُ اللّٰهُ بِرَحْمَةٍ ط اُدْخُلُوا الْجَنَّةَ

چې قسمونه به خوړل تاسو | چې نۀ به رسوی دوئ ته | الله | رحمت | چې داخل شئ | جنت ته

قسمونه کول | چې الله ﷻ به هیڅکله هیڅ کله په اونه رحمیږی | (نن هغوئ ته اووئیلې شو) چې

لَا خَوْفٌ عَلَیْكُمْ وَلَاۤ اَنْتُمْ تَحْزَنُوْنَ۝

نۀ به وی یره | په تاسو باندې | اونۀ به تاسو | غمژن کیږئ |

جنت ته داخل شئ | په تاسو باندې نه څه ویره شته | او نه به تاسو غمژن شئ |

قوله‌تعالي:: قَالُوْا مَاۤ اَغْنٰی عَنْكُمْ جَمْعُكُمْ

د قیامت په ورځ د حضورﷺ شفاعت کافرانو ته هیڅ فائده نه رسوی:- اللهﷻ د دې ملامتیا ذکر فرمانی کومه چه به دقیامت په ورځ اهل اعراف دمشرکانود سردارانوپه دوزخ کښې لیدلو سره کوی چه ستاسو زیاتوالی تاسوله هیڅ فائده درنه کړه. اونه ستاسو سرکشنی تاسوله د اللهﷻ د عذاب نه نفعه درکړه او تاسو د اللهﷻ د عذاب مستحق اوګرځولې شوئی. هم دې مشرکانو به د اهل اعراف باره کښې وئیل او قسمونه به ئې خوړل چه دوی ته به د اللهﷻ رحمت چرې هم نه ملاویږی. اوس به اللهﷻ اهل اعراف ته فرمانی چه ځنی جنت ته داخل شئی تاسو باندې نه څه ویره شته او نه څه غم.حضرت حذیفه رضی الله عنه فرمانی چه اصحاب اعراف هغه خلق دی چه د چا اعمال برابر وی یعنی دومره نه دی چه جنت ته به لاړشی اونه به داسې وی چه دوزخ کښې اوغورزولې شی. هغوی به اعراف کښې دننه اوسیدو سره دوزخیان او جنتیان د هغوی د مخونونه پیژنی.

په قیامت کښې د رسول کریم شفاعت بیا چه دقیامت په ورځ کله د بندیګانو فیصلې اوشی نو اللهﷻ به د شفاعت کولو اجازت ورکړی. خلق به آدم علیه السلام له راشی او وائی به ته زمونږ پلارئی اللهﷻ ته زمونږ شفاعت اوکړه. هغه به وائی چه تاسو ته معلومه ده چه څوك هم اللهﷻ زما بغیرپخپل لاس نه دی جوړکړی او په هغه کښې خاص خپل روح پوك وهلې وی او آیا ملائکو زما نه علاوه بل چاته هم سجده کړې ده؟ خلق به وائی نه. آدم علیه السلام به وائی چه بیا هم زه د اللهﷻ د ذات نه واقف نه یم زه خو د شفاعت طاقت نه لرم. تاسو زما ځوئ ابراهیم علیه السلام له لاړشئی خلق به حضرت ابراهیم علیه السلام له راشی اود شفاعت

غوښتونکی به شی هغه به وائی ایا الله ﷻ زما نه بغیر بل څوك خپل خلیل ګرځولې وو؟ او زما نه بغیر یو قوم خپل پیغمبر په اُورکښې غورزولې وو خلق به وائی نه. حضرت ابراهیم ﷺ به وائی زه شفاعت نه شم کولې. د الله ﷻ د ذات د کُنهې نه واقف نه یم. تاسو موسی ﷺ له لاړشئی نو موسی ﷺ به وائی زما نه بغیر الله ﷻ چاسره نیغ په نیغه خبرې کړی دی خو بیا هم زه د الله ﷻ د حقیقت نه خبرنه یم. تاسو عیسی ﷺ له لاړشئی.

عیسی ﷺ به وائی آیا زمانه بغیر الله ﷻ څوك بغیرد پلارنه پیداکړی؟ او بل چا برګ او جذامی غوندې لاعلاجه مریض صحیح کړی. اوزما نه بغیر چا مړی ژوندی کړی نو هغوی به وائی چه نه، خو زه بیا هم د الله ﷻ د ذات نه واقف نه یم. ما ته خپل فکر دې. تاسو محمد ﷺ له لاړشئی خلق به ماله راشی زه به په سینه لاس وهلو سره اووایم زه به ستاسو سفارش کوم. بیا به زه د الله ﷻ د عرش په وړاندې راشم اوبه درېږم. زما ژبه به د الله ﷻ په تعریف کښې داسې کولاؤشی چه چرې به هم تاسو داسې تعریف نه وی اوریدلې. بیا به زه په سجده کښې پریوزم.

الله ﷻ به فرمائی اې محمد ﷺ! سر اوچت کړه څه غواړې شفاعت کوې نو ستا شفاعت به قبلولې شی. زه به سراوچتوم بیا به د الله ﷻ حمداو ثناء کوم. بیابه په سجده کښې پریوځم. بیا به ونیلې شی چه پاسه درخواست کوه. زه به سر اوچت کړم او عرض به اوکړم یا ربه زما امت اوبښه. الله ﷻ به فرمائی اومې بښلو. دې کیفیت ته په کتوباندې به یو داسې لیږلې شوې نبی یا څوك فرښته نه وی چه نه به پښتنیږی او هم دغه مقام محمود دې.

اوس به زه ټولو امتیانوسره جنت طرف ته ځم. د جنت دروازه به زما د پاره کولاویږی. اوس به دا ټول امتیان به د نهر طرف ته بوتلې شی کوم ته چه نهر حیات وائی د کوم دواړه غاړې چه به په مرغلرو هیرو او زرو سره جوړې شوی وی. د دې خاورې به مشك وی د دې کاڼړی به د یاقوتووی. په دې نهرکښې به دا خلق لامبی نو د هغوی رنګ به د جنتیانوپه شان شی. اود هغوی نه به د جنت خوشبوئی راپیداشی او داسې به معلومیږی لکه پړقیدونکی ستوری خود هغوی په سینوباندې به روښانه نښې وی د کوم نه چه به پیژندې شی. هم دوی ته به مساکین اهل الجنة ونیلې شی.(۱)

وَنَادَىٰ أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ

اوآواز به اوکړی ملګری | د وور | ملګرو دجنت ته | چی راتویٔ کړیٔ | په مونږ باندې | داوبو نه | یا

اوآواز به اوکړی دوزخیان جنتیانو ته چی مونږ ته لږې اوبه راکړئی | او یا راته د هغه رزق نه څه راکړیٔ

مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ ۚ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا

دهغې نه | چی درکړې دې تاسوته | الله | اوبه وائی هغوی | چی بیشکه الله | حرام کړی دی دا دواړه

کوم چه الله ﷻ تاسو ته الله درکړې دې | هغوی به جواب کښې اووائی چی الله ﷻ دا دواړو په

عَلَى الْكَافِرِينَ ۝ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا

په کافرانو باند | هغه | چی نیولې وو هغوی | دین خپل | عبث کار | اولوبې |

کافرانو حرام کړی دی | چی چادخپل دین نه لوبه توقه جوړه کړې وه |

---

(۱) دا روایت خو ملاونه شو ولې دَ دې معنی بل روایت صحیح مسلم کتاب الایمان باب ادنی اهل الجنة منزلة فیها: ۱۹۴-۱۹۵ کښې موجود دې.

وَّغَرَّتۡهُمُ	الۡحَيٰوةُ الدُّنۡيَا ۚ	فَالۡيَوۡمَ	نَنۡسٰهُمۡ	كَمَا
اودوكه كړي وؤهغوئ اژوند	د دنيا	انونن ورځ	به مونږه هير كړودوئ	لكه څنګه چي
اوددنيا ژوند په دهوكه كښې اچولي ووا نونن به ئې مونږ هم داشان هير كړوا لكه څنګه چي				

نَسُوۡا	لِقَآءَ	يَوۡمِهِمۡ	هٰذَا ۙ	وَمَا كَانُوۡا	بِاٰيٰتِنَا
هير كړي وؤ دوئ	ملاقات	دورځي ددوئ	چي داده	اولكه څنګه چي وؤ دوئ	په آيتونوزمونږ
هغوئ ددې ورځې ملاقات هير كړي ووا اوزمونږ د آيتونو نه به ئې					

يَجۡحَدُوۡنَ ﴿۵۱﴾
چي انكاربه ئې كولو ا
انكار كولو ا

قوله‌تعالی:: وَنَادٰۤى اَصۡحٰبُ النَّارِ اَصۡحٰبَ الۡجَنَّةِ

ددوزخيانو فرياد جنتيانوته:- الله ﷻ دوزخيانوته ذلت ښانې او بل دا چه هغوی څنګه د جنتيانونه شراب او طعام غواړی خو جنتيان به هغوی ته هيڅ هم نه ورکوی. دوزخيان به جنتيانوته وائی چه لږې شان اوبه اوخوراك مونږ ته هم راكړئ دپلار نه به خوئ ياد روز نه به رور غواړی اووائی به چه زه خو سوزيږم لږې شان اوبه راکړه. خو هغه به هم دغه جواب ورکوی چه الله ﷻ دا دواړه څيزونه په كافرانو باندې حرام كړی دی.

د جنت هر څه په كافرانو باندې حرام دی:: ابوموسی صفار رحمه الله د ابن عباس رضی الله عنه نه تپوس اوكړو چه كومه صدقه غوره ده نو وئی وئيل چه رسول الله ﷺ فرمائيلی دی چه بهترينه صدقه اوبه دی. آياتاسو نه دی اوريدلی چه دوزخيان به د جنتيانونه اوبه او خوراك غواړی[1] د ابوصالح رحمه الله نه روايت دې چه كله ابو طالب بيمارشو نوخلقوهغه ته اووئيل چه ته دخپل وراره په ذريعه د جنت نه يوه غونچه انګور راوغواړه كيدې شی چه د هغې په بركت ستا شفا اوشی. قاصد حضور ﷺ ته راغلو، ابوبكر صديق رضی الله عنه حضور ﷺ سره ناست وو نو وئی وئيل چه په كافرانوباندې الله ﷻ د جنت هر څيز حرام كړې دې. ([2]) بيا الله ﷻ بيان فرمائی چه كافرانوڅنګه په دنياكښې مذهب او دين د لوبو يو څيز جوړكړې دې او په دنياكښې چه څنګه په هيره كښې پراته دی اوددنيا په ښائست او مزوكښې څنګه اخته دی. اود آخرت د سودا كولونه څنګه غافل دی. بيا فرمائی چه نن مونږ هم دوی‌هيرووو لكه څنګه چه دوی دا د آخرت ورځ هيره كړې وه. اود هيرولو لفظ د معاملې او دبدلې په توګه دې ګنې الله ﷻ څه څيز هيروی نه. لكه چه فرمائی ﴿ فِيۡ كِتٰبٍ ۚ لَا يَضِلُّ رَبِّيۡ وَلَا يَنۡسَى ﴾ دلته مقصد صرف ﴿مقابلة﴾ خبره كول دی. لكه چه فرمائی ﴿نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمۡ﴾ او ﴿ كَذٰلِكَ اَتَتۡكَ اٰيٰتُنَا فَنَسِيۡتَهَا ۚ وَكَذٰلِكَ الۡيَوۡمَ تُنۡسٰى ﴾ او ﴿الۡيَوۡمَ نَنۡسٰكُمۡ كَمَا نَسِيۡتُمۡ لِقَآءَ يَوۡمِكُمۡ هٰذَا﴾ ابن عباس رضی الله عنه فرمائی الله ﷻ هغوی سره دخير معامله كول هيركړی دی اوهغوی ته سزا وركول ئی نه دی هيركړی.

په حديث شريف كښې دی چه الله ﷻ به د قيامت په ورځ بنده ته فرمائی آيا ماتاته ښځه بچی نه وو دركړی، او په تاباندې مې انعام اواكرام نه وو كړې او آيا اوښ اس هاتهی او خدمت ګارمې نه وو دركړې او آيا تا به سرداری او افسری نه كوله؟ بنده به وائی چه او يا الله ﷻ تا هرڅه راكړی وو. نو بيا

[1]) المعجم الاوسط: ۱۰۱۵، مسندابی يعلی: ۲۶۷۳.
[2]) داروايت ضعيف دې.

به فرمائی چه ستا دا یقین وو چه ماته به مخامخ کیږې، بنده به وائی یا الله ﷺ زما دا یقین نه وو الله ﷺ به بیا فرمائی ځنګه چه تا زه هیر کړې ووم دغه شان نن زه هم تا هیروم.[1]

وَلَقَدْ جِئْنٰهُمْ بِكِتٰبٍ

| اوخامخا په تحقیق سره | راوړې دې مونږ دوئ ته | ایو داسې کتاب

| ....اومونږ دوئ ته داسې یو کتاب رالیږلې دې

فَصَّلْنٰهُ عَلٰى عِلْمٍ هُدًى وَّرَحْمَةً

چې په تفصیل سره بیان کړې دې مونږ هغه | دعلم په بنیاد باندې | چې لاربنودونکې دې | اورحمت دې

چې پخپل علم مو ښه واضح کړې دې | او دا (کتاب) د مومنانو دپاره د هدایت اورحمت نه ډک دې

لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۵۲﴾ هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا تَاْوِيْلَهٗ ط

دپاره دهغه قوم | چې ایمان راوړې | انه کوی انتظار دوئ | مګر | انجام دهغې ته کوم چې ښائی داکتاب

.... اوس دوی صرف دهغې خبرو انجام ته ګوری چې کتاب بیان کړې دی (یعنی عذاب)

يَوْمَ يَاْتِيْ تَاْوِيْلُهٗ يَقُوْلُ الَّذِيْنَ

په کومه ورځ | چې راشی | انجام هغه چې ښودنه ئې کوی داکتاب | اوبه وائی | هغه کسان

په کومه ورځ دغه چې انجام مخې ته راشی | نو هغه کسان کومو چه

نَسُوْهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَآءَتْ رُسُلُ

چې هیر کړې ئې ووداکتاب | د مخکښې نه | چې په تحقیق سره راغلې ووا رسولان

دا هیر کړې وو هغوئ به اووائی | چې مونږ ته زمونږ د رب پیغمبرانو

رَبِّنَا بِالْحَقِّ ج فَهَلْ لَّنَا مِنْ شُفَعَآءَ فَيَشْفَعُوْا

درب زمونږه | دحق سره | نوآیا شته | دپاره زمونږه | دسفارشیانونه څوك | چې سفارش اوکړی |

حقې خبرې راوړې وې | نو کاش چې زمونږ څوک سفارشیان وې | چې زمونږ دپاره ئې سفارش ئې کړې

لَنَآ اَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ غَيْرَ الَّذِيْ كُنَّا

دپاره زمونږه | یا واپس اولیږلې شو مونږه | چې عمل اوکړو | بدل دهغه عملونه | چې وو مونږه

وې | ....اویا دومره اوشوې چې مونږ واپس لاړشو | نو هغه (بد) عمل نه بیخی جدا (نیک) عمل

نَعْمَلُ ط قَدْ خَسِرُوْٓا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَّا

چې کوؤبه مونږه | په تحقیق سره په نقصان کښې واچول دوئ | ځانونه خپل | اوورك شو ددوئ نه | هغه

بهٔ اوکړو کوم چې مونږ (په دنیا کښې) کړې وو | دوئ خپل ځانونه تاوانی کړې وو | اود دوئ نه به هغه

كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿۵۳﴾ ع

چې ووٌ دوئ | چې دځانه به ئې جوړول |

ټول دروغ ورک شی کوم چې به دوئ جوړول |

---

[1] صحیح مسلم کتاب الزهدباب الدنیاسجن للمؤمن وجنة للکافر:۲۹۶۸، احمد:۲/۴۹۲، ابن حبان:۷۴۴۶.

قوله تعالی:: قَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ

په مشرکانو د حجت پوره والی :الله ﷻ په مشرکانو باندې حجت تمام کړې وو يعنې پيغمبران ئې ورليږلي وو کتابونه ئې ورليږلي وو په کوموکښې چه ډير کولاؤ کولاؤ دليلونه وو لکه چه فرمائي ﴿كِتٰبٌ اُحْكِمَتْ اٰيٰتُهٗ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَّدُنْ حَكِيْمٍ خَبِيْرٍ﴾ يعنې داسې کتاب چه د هغې آياتونه محکم دي او هره خبره ئې صفا صفا بيان کړې ده اود الله ﷻ ارشاد دې ﴿فَصَّلْنٰهُ عَلٰى عِلْمٍ﴾ يعنې چه په کومو خبرو باندې مونږ رڼړا اچولې ده هغه ښه پيژنې.لکه چه فرمائې ﴿اَنْزَلَهٗ بِعِلْمِهٖ﴾ ابن جرير رحمه الله وائې چه دا آيت د الله ﷻ دې قول سره تعلق ساتي چه ﴿كِتٰبٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِيْ صَدْرِكَ حَرَجٌ مِّنْهُ﴾ يعنې داکتاب چه په تاسو نازل کړې شوې دې دې سره دې ستاسو په زړه کښې څه تنګي نه کيږي او پورتنې آيت ﴿وَلَقَدْ جِئْنٰهُمْ بِكِتٰبٍ فَصَّلْنٰهُ عَلٰى عِلْمٍ هُدًى وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ﴾ داخبره کومه چه ابن جرير رحمه الله کړې ده دا داعتراض قابله ده ځکه چه په دواړو آياتونو کښې فصل طويل دې اوپه دې دعوی باندې څه دليل هم نشته اودلته خو خبره صرف دومره ده چه کله ئې د دې خبرې خبر ورکړو چه هغوی په آخرت کښې څه خساره او تاوان اوچتونکي دی نو بيا د دې خبرې ذکر کړې دې چه په دنياکښې رسولان ليږل او کتاب نازلولو سره دهغوی ټول عذرونه ختم کړې شو لکه چه فرمائې ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِيْنَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُوْلًا﴾ يعنې مونږ عذاب نه ورکوو ترکومې چه دلارخودنې د پاره رسول اونه ليږو.اوهم د دې دپاره په پورتنې آيت کښې اوفرمائيلې شو ﴿هَلْ يَنْظُرُوْنَ اِلَّا تَاْوِيْلَهٗ﴾ يعنې هغوی خود هغه عذاب اوبدلې جنت او دوزخ انتظارکوی د کوم وعده چه هغوی سره کړې شوې وه. مجاهد رحمه الله وائې چه د تاويل نه مراد عوض او بدله ده.

د کافرپه قيامت کښې خواهش- ربيع رحمه الله وائې چه دحساب دورځې دراتلوپورې به دا عوض ملاويږي تردې چه جنتيان به جنت او دوزخيان به دوزخ ته اورسي. هغه وخت به د بدلې معامله ختمه شي اود قيامت په ورځ به داسې اوشي نو هغه خلق کومو چه نيک عمل پريخودې وو او په دنياکښې ئې هير کړې وو نو وائي به چه د الله ﷻ رسول حق خبره راوړې وه نو آيا هغه به ستاسو د خلاصي د پاره الله ﷻ ته سفارش کوی يا کم نه کم بيا به مونږ دنيا ته اوليږی چه دا خل به مونږ د مخکينی عمل په شان عمل نه کوو.لکه چه فرمائې افسوس چه تادأخلق ليدل کوم وخت کښې چه هغوی په دوزخ کښې ورغورزولو دپاره د دوزخ په غاړه ولاړوی او وائي چه افسوس مونږ بيادنيا ته واپس کړه بيا به مونږ د قرآن تکذيب نه کوو او مؤمنان به جوړيږو بلکه خبره خو دا ده چه اوس خو دوی ته معلومه شوه چه کومه خبره د دوی په زړونو کښې پټه وه. اوکه دنياته بيا واپس هم کړې شي نو بيا به هم هغه کوی دکوم چه ممانعت کړې شوې وی د دوی خبره دورغ ده چه بيا به داسې نه کوو.(١)لکه چه دلته ئې فرمائيلي دی چه د دوی نفسونه ډير په خساره او تاوان کښې پريوتل او هغوی به دروغ جوړول ټول څه چه کيدل اوشو او اوس خو ئې هميشه دوزخ په برخه دې. د هغوی بتان د هغوی سفارش نه شي کولې اونه هغوی د عذاب نه خلاصولې شي.

اِنَّ	رَبَّكُمُ	اللّٰهُ	الَّذِيْ	خَلَقَ	السَّمٰوٰتِ
بيشکه	رب ستاسو	الله دي	هغه الله	چې پيدا ئې کړل	اسمانونه

بيشکه ستاسو رب هغه ذات دې چې اسمانونه

(١) ٦/الانعام:٢٧-٢٨.

وَالْاَرْضَ فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي الَّيْلَ

او زمکه | په شپږو ورځو کښې | بیائې قرار اونیوو | په عرش باند | خوروی | شپه

او زمکه ئې په شپږو ورځو کښې پیداکړی دی | بیا په عرش برابر شو | هغه د شپې په پرده باندې

النَّهَارَ يَطْلُبُهٗ حَثِيْثًا وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

په ورځ باندې | بیا ورځ طلب کوی شپې لره | په تلوارسره | اوپیدائې کړل نمر | اوسپوږمۍ

د روځې رنړا پټوی | په داسې طریقه چې (شپه په ورځې پسې) په تیزۍ سره راځی | اونمر اوسپوږمۍ

وَالنُّجُوْمَ مُسَخَّرٰتٍۢ بِاَمْرِهٖ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ

اوستوری | چې تابع کړې شوی دی | په حکم دهغه سره | خبردار شئ | هغه لره دی | ټول پیدائش |

اوستوری (ټول) دهغه ذات دحکم تابع دی | خبرشئ چې ټول پیدائش د هغه ذات دې | او

وَالْاَمْرُ تَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ ۝

اوحکم کول | برکت والا دې الله | چې پالونکې | دجهانونو دی |

اوهم د هغه حکم په کښې چلیږی | الله دبرکتونو مالک دې | او دټول مخلوق پالونکې دې |

قوله‌تعالی:: خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

د آسمان او زمکې پیدائش:- الله ﷻ خبر ورکوی چه الله ﷻ د زمکې او آسمان پیداکونکې دې هغه زمکه آسمان په شپږو ورځوکښې جوړکړی دی د کوم چه په قرآن کریم کښې څوځله ذکر راغلې دې، هغه شپږ ورځې دادی، اتوار، پیر، نهی، چارشنبه، زیارت او جمعه. هم د جمعې په ورځ ټول مخلوق راجمع شو او هم په دغه ورځ آدم ﷺ پیداکړې شو. د ورځو باره کښې اختلاف دې چه آیا هغه ورځې د دې ورځو په شان وې لکه چه ذهن ډیر زر د دې خیال طرف ته منتقل کیږی او یا دا چه د زرو کالو والا ورځ وه. اوس پاتې شوه د هفتې ورځ نو په دې ورځ هیڅ نه دی پیداشوی، په دغه ورځ پیدائش منقطع وو. په دې وجه دې اوومې ورځ یعنی د هفتې ورځ ته یوم السبت وائی. اود سبت معنی قطع ده. د حضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ زما لاس اونیولو او ونی فرمائیل الله ﷻ د هفتې په ورځ زمکه پیدا کړه، د اتوار په ورځ ئې غرونه پیدا کړل، د پیرپه ورځ ونې پیداکړې بدئې او مکروهات د نهې په ورځ، نور د چارشنبې په ورځ او ټول ځناور او ژوندی ځیزونه د زیارت په ورځ او آدم ﷺ دجمعې په ورځ د مازیګر نه پس په آخری ګهنټه کښې د مازیګراو مابنام په مینځ کښې[1] په دې حدیث سره خو اووه واړه ورځې ډکې ثابت شوې. اوالله ﷻ خو فرمائیلې وو چه شپږ ورځې دمصروفیت وې. په دې وجه بخاری رحمه الله د دې حدیث په صحت کښې کلام کړې دې او وائی چه دا به ابوهریره ﷺ د کعب احبار نه اوریدلې وی او ونیلې به ئې وی. والله اعلم.

د دې شپږوورځو د مصروفیت نه پس هغه په عرش باندې دخپل شان مطابق کیناستو. په دې مقام باندې خلقو ډیر خپل خیال زغلولې دې او ډیرسوچونه ئې کړی دی د کوم د تفصیل چه دلته هیڅ موقع نشته. مونږ د دې باره کښې صرف د سلف صالحین مسلك اختیاروو. یعنی مالك، اوزاعی، ثوری، لیث بن سعد، شافعی، احمد او اسحاق بن راهویه رحمهم الله وغیره او نوی اوزاړه ائمة المسلمین او هغه مسلك دا دې چه په دې باندې یقین اوکړئ بغیرد څه شك شبه او بغیرد دې فوری خیال ذهن ته د

---

[1] صحیح مسلم کتاب صفات المنافقین باب ابتداء الخلق وخلق آدم ﷺ: ۲۷۸۹، السنن الکبری للنسائی: ۱۱۰۱۰،

اوړلو په کوم سره چه د شك عقيده په زړه کښې راځي او کوم صفات چه د الله ﷻ نه بعيد دی. غرض دا څه چه الله ﷻ فرمائيلی په دې باندې يقين اوشی او بغيرد څه خيال کولو او شك کولونه اومنلې شی او په کډو وډو کښې پرينوځی.

د الله ﷻ تشبيه مخلوق سره ورکول کفر دې:-څکه چه الله ﷻ دڅه څيز مشابه يامماثل نه دی هغه سميع اوبصير يعنی اوريدونکې اوليدونکې دې. لکه څنګه چه مجتهدينو امامانو فرمائيلی په کومو کښې چه نعيم بن حماد الخزاعی رحمه الله هم دې کوم چه د امام بخاری رحمه الله استاد هم دې وئيلې دی چه چا الله ﷻ له په څه مخلوق سره تشبيه ورکړه هغه د کفر مرتکب شو. او الله ﷻ چه خپل ځان په کومو صفتونوسره متصف فرمائيلې دې د هغې نه ئې انکاراوکړونو کفرئې اوکړو.الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ چه په کومو خبروسره صفت نه دې کړې دغه شان صفت کول هم دغه تشبيه ده. اوچا چه د الله ﷻ د پاره هغه صفتونه ثابت کړل د کوموصراحت چه په آيات الهی يا احاديث صحيحه کښې شوې دې اوکوم چه د الله ﷻ جلال ثابتوی اودهرقسم نقائصونه د الله ﷻ ذات بری کوی نوداسې سړې په صحيح خيال باندې دې. ارشاد دې چه هغه پټوی ورځ په شپه باندې يعنی د شپې تياره د ورځې په رڼرا سره اود ورځې رڼرا د شپې په تياره سره پټوی اودا شپه او ورځ هر يو ډير په تيزئی سره اخلي. يعنی چه داختميږی نوهغه راځی اوچه دارخصت کيږی نوهغه ډيرزررارسی.لکه چه فرمائی ﴿وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الَّيْلُ ۚ نَسْلَخُ مِنْهُ النَّهَارَ فَاِذَا هُمْ مُّظْلِمُوْنَ ۙ﴾يعنی دهغې دپاره پدې کښې نښې دی چه دشپې په ذريعه ورځ پټيږی اوناڅاپی تياره خوريږی او نمر د خپل قرارځائ طرف ته منډه وهی.دا د عزيز اوعليم مقررشوی اصول دی. د سپوږمئی مونږ منزلونه مقررکړی دی هغه کميږی زياتيږی تردې چه يوه ورځ هغه د کهجورې د وچې پاڼرې په شان نرئی شی.دنمر دپاره دا ناممکن دی چه هغه دسپوږمئی نه وړاندې شی اونه شپه د ورځې نه وړاندې کيدې شی هريو په خپل مقرر دائره کښې او په خپل مدار کښې روان وی.

ددې دپاره ئې ﴿يَطْلُبُهٗ حَثِيْثًا ۙ وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُوْمَ مُسَخَّرٰتٍۭ بِاَمْرِهٖ ؕ﴾ اوفرمائيل.بعضې شمس او قمر په نصب سره لولی اوبعضې په رفع سره اوپه دواړو صورتونوکښې معنی هم يوه ده. يعنی ټول څيزونه د هغه د تصرف لاندې اود هغه تسخير اورضا په دننه دی ددې دپاره فرمائی ﴿اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ ؕ﴾يعنی ملك او تصرف هم دهغه حق دې.ارشاد دې ﴿تَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ۝﴾ لکه چه فرمائی ﴿تَبٰرَكَ الَّذِیْ جَعَلَ فِی السَّمَآءِ بُرُوْجًا وَّجَعَلَ فِيْهَا سِرٰجًا وَّقَمَرًا مُّنِيْرًا۝﴾

پخپل عمل باندې دخپل ځان نه تعريف کولوسره د عمل ثواب ختميږی:-رسول الله ﷺ فرمائيلی چه څوك نيك عمل اوکړی اود الله ﷻ شکر ادانه کړی بلکه خپل تعريف اوکړی هغه کفر اوکړو اود ده عمل به ختمولې شی اوکه چا دا ګمان اوکړو چه الله ﷻ بنده ته خپل حکومت او قدرت منتقل کړې دې نو هغه کفر اوکړو څکه چه فرمائی ﴿ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ ؕ تَبٰرَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعٰلَمِيْنَ۝﴾ په دعائې ماثوره کښې دی چه داسې دعا غواړئی ﴿اللهم لك الملك كله ولك الحمد كله يرجع الامر كله اسئلك من الخير كله واعوذبك من الشر كله﴾(1)

رَبَّكُمْ	اُدْعُوْا
رب خپل	راوبلئ
ادخپل رب نه په	

[1] احمد:۳۹۶/۵عن حذيفة ﷺ شعب الايمان ۴۴۰۰ وعن ابی سعيد ﷺ

وَلَا	الْمُعْتَدِيْنَ	لَا يُحِبُّ	اِنَّهٗ	وَّخُفْيَةً	تَضَرُّعًا
اومهٔ کوئ	دحدنه اوړیدونکي خلق	نهٔ خوښوي	بیشکه چې هغه	اوپه پټه سره	په عاجزئ سره

زاري او په پټه سوال کوئ؛ هغه دحد نه تیریدونکي خلق نه خوښوي | او تاسو د زمکې

وَّطَمَعًا	خَوْفًا	وَادْعُوْهُ	اِصْلَاحِهَا	بَعْدَ	فِي الْاَرْضِ	تُفْسِدُوْا
اوپه طمع سره	په یره	اوراوبلئ هغه	داصلاح دهغې نه	اوروستو	په زمکه کښې	فساد

په مخ د اصلاح نه پس (په ګناهونو سره) فسادمه کوئ او الله دویرې اوطمعې په مینځ رابلئ

مِّنَ الْمُحْسِنِيْنَ	قَرِيْبٌ	رَحْمَتَ اللّٰهِ	اِنَّ
نیکانو خلقو ته	نزدې دې	رحمت دالله	بیشکه

بیشکه دالله ﷻ رحمت نیکانو خلقو ته ډیر نزدې دې

قوله‌تعالی: اُدْعُوْا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً

په دعاکښې عاجزی او انکساری:- الله ﷻ بندګانوته د دعا طریقه ښائی چه په دین او دنیاکښې دهغه سبب جوړشي. فرمائی چه ډیر په اخلاص سره په پټه دعا کوه. لکه چه فرمائی رب خپل زړه کښې یاده وه([1])خلقو به په ډیراوچت آوازسره دعاګانې غوښتلې نورسول الله ﷺ اوفرمائیل اې خلقو!خپلو نفسونو باندې رحم اوکړئی تاسو چرته کوڼ یا غائب ته آواز نه کوئی چانه چه تاسو دعا غواړئی هغه ډیر نیزدې دې او هغه اوري. ([2]) په دعا کښې تذلل او تضرع اختیار کړئی او په عاجزئی سره پټه دعا غواړئی چه د زړه خشوع درته حاصله وی. د هغه په وحدانیت باندې مو کامل یقین وی. په ریاکارئی سره په اوچت آواز سره دعا نه دی غوښتل پکار. د ریاکارئی نه بچ کیدلو د پاره اول به خلق حافظان وو خوخلقو ته به د دې خبرې پته هم نه وه. یو سړې به ډیر فقیه عالم وو او خلق به د هغه د علم نه خبر هم نه وو. خلقو به د شپې په خپلو کورونوکښې اوږده اوږده مونځونه کول اود هغوی په کورونوکښې به میلمانه وو اوهغوی ته به پته هم نه وه. خو نن صبا مونږ داسې خلق وینو چه د عبادت د پټولو قدرت هم لری خود همیشه د پاره په ښکاره کولو لیدلې کیږی. پخوا به چه مسلمانان په دعا کولو کتلې شو نو بغیر د څه پس پس نه به دهغوی د خولې نه آواز نه اوریدلو. ځکه چه د الله ﷻ حکم دې چه په تضرع او پټه سره دعا غواړئی. الله ﷻ د ډیر بزرګ بنده ذکر فرمائی چه هغه به هرکله خپل رب ته آواز کولو نو په ډیر رو آواز سره به نې رابللو. نو الله ﷻ د هغه داکار خوښ کړې دې اوفرمائیلې ئې دی چې ﴿اِذْ نَادٰى رَبَّهٗ نِدَآءً خَفِيًّا﴾([3]) آواز اوچتول ډیر مکروه دی.

په دعا کښې دحد نه وتل نه دی پکار:- ﴿اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِيْنَ﴾ په تفسیرکښې ابن عباس رضی الله عنه فرمائی دې نه مراد دا دې چه په دعاکښې د خپل حدنه زیاتې کول الله ﷻ ته خوښ نه دی. ([4]) ابومجلز رحمه الله فرمائی چه د انبیاؤ د منازلو غوښتلو دعا غواړه([5])سعد خپل خوئ اولیدلو نوداسې دعا ئې غوښتله چه یا الله! زهٔ

[1] ۷/الاعراف: ۲۰۵.

[2] صحیح بخاری کتاب الجهاد باب ما یکره من رفع الصوت فی التکبیر:۲۹۹۲، صحیح مسلم:۲۷۰٤، احمد:٤٠٢/٤، ابوداؤد:۱۵۲۷، ترمذی:۳۳۷۱، ابن ماجه:۳۸۲۳، ابویعلی: ۷۲۵۲.

[3] سورة مریم آیت- ۳

[4] الطبری:٤٨٦/١٢.

[5] ایضاً.

جنت اود جنت نعمتونه اود جنت ربنبمینې کېږې غوارم اود دوزخ نه پناه غوارم اود هغې د زنځیرونو او بېړونه. نو پلار ورته اووئیل چه تا د خیر غوښتوکښې هم انتهااوکړه. ما د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی چه په نیزدې زمانه کښې به داسې خلق پیدا شی چه په دعاکولوکښې به دحدنه زیاتېږی اوپه اودس کولوکښې به دحد نه زیاتې اوبه اچوی. اوبیا ئی داآیت ﴿ اُدْعُوْا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَّخُفْيَةً ۭ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِيْنَ ۝ ﴾ اولوستلو.ستا د پاره خو صرف دومره دعا غوښتل کافی دی چه یاالله! زه تانه جنت او جنت ته نیزدې کونکې قول او عمل غوارم اودوزخ او دوزخ ته نیزدې کونکې قول او فعل نه پناه غوارم([1]) عبدالله بن مغفل خپل ځوئ اولیدو چه داسې دعائی غوښتله اې الله زه د جنت ښی طرف ته سپین محل غوارم. نو ونی وئیل چه اې ځویه! د الله تعالی نه صرف د جنت سوال کوه او د دوزخ نه پناه غواړه.([2])

په زمکه کښې د فساد کولو نه ممانعت.-د الله ﷻ قول دې چه په دنیاکښې د امن د حالت نه پس فسادمه پیدا کوه ځکه چه د امن نه پس فساد ډیر خراب ځیز دې ځکه چه کله امور په خپل حالت امن باندې روان وی اوفسادپه کښې واچولې شی نوبندیګان ډیرزیات تباه کیږی. ددې دپاره الله ﷻ د ﴿بَعْدَ اِصْلَاحِهَا﴾ قید اولګولو اودعا ئی په عاجزئی سره د غوښتلو وئیلی. او فرمائی چه ﴿وَادْعُوْهُ خَوْفًا وَّطَمَعًا ۭ ﴾یعنی د عذاب او عقاب نه اوویرېږی اود الله ﷻ د نعمتونو او ثواب په طمع دعا غواړی. بیا فرمائی د الله ﷻ رحمت نیکوکاروسره نیزدې دې یعنی د هغه رحمت د نیکوکارو په انتظار دې اوکوم خلق چه د الله ﷻ دحکم تابعداری کوی اود زواجرو اومنهیاتونه منع کیږی. لکه چه فرمائی ﴿وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ۭ ﴾ ﴿ اِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيْبٌ﴾ فرمائیلی دی﴿قریبة﴾ ئی نه دی فرمائیلی حالانکه رحمت مؤنث دې نو صیغه هم مؤنث کیدل پکار وو. د دې وجه دا ده چه رحمت د ثواب په معنی کښې واخلی د معنی په توګه ئی دا مذکر اوګرځولو د دې د پاره هم چه د ربانی ذات طرف ته اضافت شوې دې د تابعدارئ په سبب نیکوکاروته د الله ﷻ د وعدو ډاډګیرنه ملاؤشوې ده اوهغوی د الله ﷻ رحمت ته نیزدې شوی دی.

وَهُوَ الَّذِيْ

| اوهغه | هغه ذات دې

| او الله ﷻ هغه ذات دې

يُرْسِلُ الرِّيٰحَ بُشْرًاۢ بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ ۭ حَتّٰٓى اِذَآ

چې رالیږی | هواګانې | زیرې |مخکښې درحمت خپل نه اتر دې پورې | چې کله

چې دخپل(باران)رحمت نه مخکښې بادونه دزیری په طور رالیږی | هرکله چې دغه (بادونه)

اَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا سُقْنٰهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ

اوچتې کړی دغه هواګانې | ورځې |داوبونه ډکې|بوزو مونږه هغه| یوښارته |چې مړوی

داوبوډکې ډکې وریځې اوچتې کړی | نومونږ ئې یو مړې اوچې علاقې ته اولیږی‌وا

فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاۗءَ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ ۭ

نو نازلې کړومونږه |په هغې باندې| اوبه |نوراواباسو مونږه| په دغه اوبوسره| دهرقسم میوونه

نو باران ترې اوروؤ | ....نو رنګ رنګ میوې پرې راپیدا کړو

[1]) ابوداوٗد کتاب الوتر باب الدعاء: ۱۴۸۰،احمد: ۱۷۲/۱.

[2])ابوداوٗد کتاب الطهارةباب الاسراف فی الوضوء:۹۶،وسنده صحیح،ابن ماجه:۳۸۶۴،احمد:۸۷/۴، حاکم:۱۶۲/۱،ابن حبان:۶۷۶۴

كَذٰلِكَ	نُخْرِجُ	الْمَوْتٰى	لَعَلَّكُمْ	تَذَكَّرُوْنَ۝٥٧	وَالْبَلَدُ
دارنګي	راوباسو مونږه	مړي	دپاره ددې	چې تاسو نصیحت واخلئ	اوزمکه
همداشان مونږ مړي راژوندی کوو| دې دپاره چې تاسو ددې نه سبق واخلئ| اوزرخیزه زمکه					

الطَّيِّبُ	يَخْرُجُ	نَبَاتُهٗ	بِاِذْنِ	رَبِّهٖ	وَالَّذِيْ	خَبُثَ
پاکه	راوځي	بوټي دهغې	په حکم	درب خپل سره	اوهغه زمکه	چې خرابه وي
دالله ﷻ په حکم سره خپلې شینکي راوباسي| اوچې کومه (زمکه) خرابه وي						

لَا يَخْرُجُ	اِلَّا	نَكِدًا	كَذٰلِكَ	نُصَرِّفُ	الْاٰيٰتِ	لِقَوْمٍ
نه راوځي|	مګر|	لږه	دارنګي	مونږه بیا بیا بیانوؤ|	آیتونه	دپاره دهغه قوم
هغه صرف ناقصه پیداوار زرغونوي| ....مونږ دغه شان بیابیا خپل آیاتونه بیانوو						

يَّشْكُرُوْنَ۝٥٨
چې شکر اوباسي|
چې شکراوباسئ|

قوله تعالی:: فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَآءَ

د باران رحمت نازلیدل د الله ﷻ د طرف نه دی:- الله ﷻ چه کله ددې ذکر نه فارغ شو، هغه خالق دارض اوسماء دې متصرف حاکم او مدبردې. اود دعا غوښتلو دطریقې تعلیم نې هم ورکړو نو اوس د دې خبرې نه خبرول کوی چه هم هغه رازق دې مړی به د قیامت په ورځ هم هغه راوچتوی. هواګانې هم هغه رالیږی چه داوبونه ډکې اوریځې څلورو واړوطرفوته خورې کړی. بعضو ﴿نشرا﴾ په ﴿بشرا﴾ سره لوستلې دې لکه چه فرمائی ﴿ وَمِنْ اٰيٰتِهٖٓ اَنْ يُّرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرٰتٍ ﴾ یعنی هواګانې دبارانونو زیرې ورکوی. ارشاددې ﴿بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ﴾ دلته درحمت نه مراد باران دې. لکه چه فرمائی دخلقو د نا امیده کیدو نه پس هغه اوریځې رالیږی چه دهغه رحمت راوروی یعنی اوبه([1]) اوفرمائی چه دالله ﷻ درحمت په آثارو نظر واچوه چه د زمکې د مړکیدونه پس څنګه دا ژوندئ کوی دغه شان هغه د مړو په ژندی کولو قادردې. ([2]) او د الله ﷻ ارشاد دې ﴿حَتّٰٓى اِذَآ اَقَلَّتْ سَحَابًا ثِقَالًا﴾ یعنی هواګانودرنې اوریځې اوچتې کړې وی. څکه چه په هغې کښې وزن لرونکې اوبه وی چه زمکې سره نیزدې کیږی. بیاارشاد فرمائی ﴿ سُقْنٰهُ لِبَلَدٍ مَّيِّتٍ ﴾ او مونږ مړه او قحط نیولې اوچه زمکه خړوب کوولکه چه فرمائی ﴿وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُ ۚ اَحْيَيْنٰهَا﴾ په دې وجه ارشاد فرمائی ﴿ وَاٰيَةٌ لَّهُمُ الْاَرْضُ الْمَيْتَةُ ۚ اَحْيَيْنٰهَا ﴾ یعنی څنګه چه مونږ زمکه دمړه کیدونه پس ژوندئ کوو دغه شان به بدنونه دخاورې کیدو نه پس هم د قیامت په ورځ راژوندی کوو. الله ﷻ به د آسمان نه اوبه راوروی او ترڅلویښتوورځو پورې به باران راروان وی اوانسانان به د خپلو خپلو قبرونونه داسې راپاسی لکه چه د زمکې نه دانه راټوکیږی. د دې مضمون آیاتونه په قرآن پاك کښې ډیرزیات دی.
الله ﷻ د قیامت ورځې د مثال په توګه بیان فرمائی. ﴿ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُوْنَ۝ ﴾ په دې مقصد سره چه کیدې شی

[1] ٤٢/الشوری:٢٨.
[2] ٣٠/الروم:٥٠.

تاسونصیحت اوعبرت حاصل کړئی. د الله ﷻ قول دي ﴿وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِإِذْنِ رَبِّهِ﴾ په ښه زمکه د الله ﷻ په حکم سره بوټي راټوکیږي ﴿وَالَّذِي خَبُثَ لَا يَخْرُجُ إِلَّا نَكِدًا﴾ او چه کومه خرابه زمکه ده لکه کانړیزنه او شګلنه دي نه به هغه شان پیداوارکیږي که نه. دا خبره د مؤمن او کافرد پاره د مثال په توګه بیان کړې شوې ده.

دعلم او هدایت مثال:- رسول الله ﷺ فرمائیلی چه زه الله ﷻ په کوم علم او هدایت سره رالیږلې یم د دې مثال دهغه اوریخې دې چه په زمکه باندې اووریږي نو چه کومه آباده زمکه وي هغه اوبه قبلوي او شینکې او پیداوار راټوکوي اودې سره الله ﷻ خلقو ته فائده رسوي. خلق ئې څکي او زمینداره پرې کوي. او یوه بله زمکه وي کلکه شاړه زمکه چه اوبه پرې خونیږي واښه او شینکې پرې نه راټوکیږي. دا د دې دوو قسمو خلقومثال دې چه یو علم زده کړو اود الله ﷻ د دین نه خبر شو اوزما د مبعوث کیدونه ئې فائده حاصله کړه او بل هغه وي چا چه هیڅ زده نه کړل اونه ئې دالله ﷻ هدایت حاصل کړوکوم چه زما په معرفت باندې رالیږلې شوې دې.([1])

لَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ

| په تحقیق سره| اولیږو مونږه| نوح علیه السلام| قوم خپل ته | نواووئیل هغه

| مونږ نوح علیه السلام دهغه قوم ته اولیږلو | ....نوهغه ورته اووئیل

يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ؕ اِنِّيْۤ

اے زما قومه | بندګی کوئ دالله | نشته تاسولر ه| بل خدائې | بې دهغه نه| بیشکه زهٔ

انې زما قومه صرف دالله ﷻ عبادت کوئ| دهغه نه سواستاسوبل څوک معبودنشته | بیشکه زه

اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ۝ قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهٖۤ

یریږم |په تاسو | دعذابه دورځې | لوئې نه |اووئیل| سردارانو| دقوم دهغه نه

په تاسو باندې د الله د لوئې ورځې د عذاب نه یریږم | ....دهغه دقوم سردارانواووئیل چې

اِنَّا لَنَرٰىكَ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝ قَالَ يٰقَوْمِ لَيْسَ

بیشکه مونږه |وینو تالره| په ګمراهئ |ښکاره کنبې | هغه اووئیل | اے زماقومه| نشته

مونږته خوداسې ښکاري چې ته په ښکاره ګمراهئ کنبې اخته ئې | هغه اووئیل اې زما قومه

بِيْ ضَلٰلَةٌ وَّلٰكِنِّيْ رَسُوْلٌ مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ۝

په ما باندې| ګمراهی | ولیکن زهٔ | رالیږلې شوې یم| دطرفه درب العالمین نه |

په ما کنبې ذره برابر غلطی نشته |اوزه د مخلوق د پالونکی د طرفه پیغمبر یم

اُبَلِّغُكُمْ رِسٰلٰتِ رَبِّيْ وَاَنْصَحُ لَكُمْ وَاَعْلَمُ

زهٔ رسوم تاسوته | پیغام | درب زما |اونصیحت کوم زهٔ| تاسوته | اوښهٔ پوهیږم زهٔ |

تاسوته دخپل رب پیغامونه دررسوم | .اوستاسو خیرخواه یم | ....او ماته د

([1]) صحیح بخاری کتاب العلم باب فضل من علم وعلم:۷۹، صحیح مسلم:۲۲۸۲، مسندابی یعلی:۷۳۱۱.

مِنَ اللّٰهِ	مَا	لَا تَعۡلَمُوۡنَ
دطرفه دا الله نه	په هغه څه	چي تاسو پرې نۀ پوهيږئ

الله ﷻ دطرفه هغه خبري معلومي دی | چي تاسودهغې نه خبر هم نه يئ |

قوله تعالى:: فَقَالَ يٰقَوۡمِ اعۡبُدُوا اللّٰهَ

دنوح ﷺ خپل قوم ته وعظ كول:- الله ﷻ په اول سورت كښې د آدم ﷺ اوهغه سره دمتعلقاتو قصه بيان كړه نو وروسي د نورو انبياء كرامو قصې بيانوی. شروع د نوح ﷺ د ذكر نه كوی خكه چه هم هغوی د ټولو نه اول رسول دې څوك چه الله ﷻ د آدم ﷺ نه پس دنيا ته راوليږلو. هغه نوح بن لامك بن متوشلخ بن اخنوخ دې، اخنوخ نوم هم د ادريس نبى دې. هم دهغه باره كښې ونيلې شوی دی چه: ليكلو فن هم هغه ايجاد كړې دې. اخنوخ بن برد بن مهليل بن قنين ابن يانش بن شيث بن آدم ﷺ. يو نبی داسې تكليفونه نه دی اوچت كړی لكه چه نوح ﷺ. بعضې نبيان قتل شوی هم دی. نوح ﷺ به په خپل نفس باندې ډيره نوحه يعنى ژړا كوله په دې وجه دهغه نوم نوح ﷺ شو. د آدم ﷺ د زمانې نه دنوح ﷺ دزمانې پورې لس صدئى تيرې شوی. دا ټول په اصول اسلام او توحيد باندې وو.

دبتانوعبادت څنګه اوكله شروع شوې دې:- دتفسير عالمان وائى چه دبتانودعبادت شروع داسې شوی چه هغه خلق كوم چه صالحان ووا وكله مړه شو نودهغوی عقيدتمندو دهغوی په قبرونوجماتونه جوړكړل اود هغوی تصويرونه ئى جوړكړل او په هغې كښې ئى كيخودل چه هغوی يادوی اود هغوی عبادتونه او حالت يادوی اوهم دهغوی په شان ځان جوړولو كوششونه ئى كول. كله چه څه زمانه تيره شوه نود هغوی د تصويرونو په ځاۍ ئى د هغوی بتان جوړكړل څه مودې پورې ئى ددې بتانو احترام كولو نو عبادت ئى شروع كړو. د دې بتانو نومونه هم د دې نيكانو په نومونوباندې وو لكه ود، سواع، يغوث، يعوق او نسر وغيره. كله چه دا بت پرستى زياته شوه نو الله ﷻ نوح ﷺ راوليږلو چه عبادت صرف د يو الله ﷻ كول پكار دی. اې قومه! عبادت صرف د الله ﷻ كوئى اود هغه نه علاوه اقتدارډبل چا په لاس كښې نشته چرې داسې نه وی چه په تاسودالله ﷻ عظيم عذاب نازل شی.نو د هغه قوم جواب وركړو چه زمونږ پلارانو نيكونوبه هم داسې كول. ته د دې د عبادت نه مونږ منع كوې. مونږ خو تا په دې باره كښې په لويه غلطئى او ګمراهئى باندې ګنړو.

د نن صبا فاجرانو حال:- د نن صبا د فاجرانوهم دغه حال دې چه هغوی پخپله په نيكوكارانو باندې د ګمراهئى الزام لګوی.لكه چه فرمائى﴿ وَاِذَا رَاَوۡهُمۡ قَالُوۡۤا اِنَّ هٰۤؤُلَآءِ لَضَآلُّوۡنَ ﴾يعنى دابدكاران چه كله نيكو كارانوته ګوری نووائى چه داګمراه شوی دی اوكافردايمان خاوندانوته وائى چه كه چرې دوی په صحيح خبره باندې وونو اول به مونږ دا اختيار كړې وه. او هغوی خو پخپله په هدايت باندې نه وو نو دوی وائى چه دوی خو پخپله ګمراه دی او دروغ وائى.د دې قسم ډير آياتونه دی.بيا ارشاد دې چه نوح ﷺ وائى اې خلقو! زه ګمراه نه يم زه هغه خبر دررسوم كوم چه خاص الله ﷻ راليږلې دې. زه ستاسو خيرخواه يم ماته د الله ﷻ د طرف نه هغه علم دې چه تاسو ته نشته.د رسول هم دغه شان وی چه هغه به يو فصيح او بليغ او ناصح مبلغ وی. د الله ﷻ په مخلوقاتوكښې په دې صفتونو سره بل څوك متصف نه وی.

رسول كريم ﷺ هم د نوح پشان خبره كړې ده:- لكه څنګه چه حضور ﷺ خپلو اصحابوته د عرفې په ورځ فرمائيلې وو چه په زرګونو خلق راجمع شوې وو اې خلقو! تاسونه به زماباره كښې تپوس كولې شی او زمادفريضې د ادا كولو د تصديق غوښتنه به كولې شی نو تاسو به څه واينې؟خلقو اووئيل چه مونږ د دې ګواهئ وركولو ته تياريوچه تاسو د تبليغ او خيرخواهئى حق اداكړې دې اود رسالت فريضه موپوره كړې ده.نو هغوی ﷺ خپله ګوته د آسمان طرف ته اوچته كړه بيا ئى دې خلقو طرف ته اشاره

اوکړه او وئې فرمائیل اې الله ﷻ ګواه اوسیږه ګواه اوسیږه چه دوی زما تصدیق کوی.([1])

اَوَعَجِبۡتُمۡ اَنۡ

ایا تعجب کوئ تاسو | په دې خبره چې |

ایا تاسو په دې خبره تعجب کوئ |

جَآءَکُمۡ ذِکۡرٌ مِّنۡ رَّبِّکُمۡ عَلٰی رَجُلٍ مِّنۡکُمۡ

راغې تاسوته | ذکر | دطرفه درب ستاسونه | په یوسړي باندې | له تاسونه

تاسوته دخپل رب دطرفنه ستاسوپه قوم کښې په یو سړي دنصیحت خبرې راغلی دی

لِیُنۡذِرَکُمۡ وَلِتَتَّقُوۡا وَلَعَلَّکُمۡ

دپاره ددې چې اویروی تاسو |اودپاره ددې چې پرهیزګاران شئ تاسو|اودپاره ددې چې په تاسو|

دې دپاره چې تاسودعذاب نه اویروی | اودې دپاره چې تاسو پرهیزګارجوړشئ | او دې دپاره چې

تُرۡحَمُوۡنَ ﴿۶۳﴾ فَکَذَّبُوۡهُ فَاَنۡجَیۡنٰهُ وَالَّذِیۡنَ

رحم اوکړې شی | خو هغوئ دروغ اوګڼړو هغه | نو بچ کړومونړه هغه| اوهغه کسان

په تاسو رحم اوشی | خو هغوئ نوح ﷺ دروغژن اوګڼړلو| نومونړ هغه ته او د هغه سره

مَعَهٗ فِی الۡفُلۡکِ وَاَغۡرَقۡنَا الَّذِیۡنَ کَذَّبُوۡا

چې دهغه سره وو|په کشتئ کښې |اوغرق کړل مونړه |هغه خلق| چې دروغ ئې ګڼړلې وو |

په کشتئ کښې ناست تولو ملګرو ته نجات ورکړو | اوچاچې زمونږ آیتونه دروغ ګڼړلې وو| هغوئ مونږ غرق کړل

بِاٰیٰتِنَا ؕ اِنَّهُمۡ کَانُوۡا قَوۡمًا عَمِیۡنَ ﴿۶۴﴾

آیتونه زمونږ |بیشکه چې هغوئ وو | قوم ړوند |

دوئ یقیني طور سره (په زړونو باندې) ړانده شوی وو|

قوله تعالی:: وَاَغۡرَقۡنَا الَّذِیۡنَ کَذَّبُوۡا بِاٰیٰتِنَا ؕ

د نوح ﷺ د قوم په اوبو کښې غرقیدل:- الله ﷻ د نوح ﷺ د قوم باره کښې فرمائی چه تاسو ته په دې خبره حیرانتیا ولې ده چه الله ﷻ هم ستاسو په یو سړي باندې وحی رالیږی. داخو په تاسو مهربانی اوکرم دې هغه تاسو دالله ﷻ نه ویروی چه تاسو د الله ﷻ د عذاب نه لرې شئ او شرك مه کوئ کیدې شی چه په تاسو باندې رحم اوکرم اوشی. خو قوم نوح ﷺ دروغ اوګڼړلو او د نوح ﷺ مخالفت ئې شروع کړو او ډیرو کموخلقو ایمان راوړو. لکه چه فرمائی مونږ نوح ﷺ اود هغه ملګری په کشتئ کښې کینول او خلاصې مو ورکړو او زمونږ تکذیب کونکی موغرق کړل. لکه چه فرمائی هغوی دخپلو ګناهونو په سبب غرق کړې شو او دوزخ ته ورا وغورزولې شو.اوس دالله ﷻ نه سوا بل څوك د هغوی امداد کونکی کیدې شی داخلق خو ړانده وو چه حق څیز ئې نه شو لیدلې. په دې قصه کښې الله ﷻ بیان اوکړو چه د الله ﷻ دوستانوسره په دښمنی کولوځنګه سزا ملاؤشوه، رسول او مؤمنانو خلاصې بیاموندلو. لکه چه فرمائی مونږ د خپلو رسولانو امداد کوو غلبه او کامیابی هم نیکانو ته حاصله ده که هغه په دنیاکښې وی او

---

[1]) صحیح مسلم: کتاب الحج باب حج النبی ﷺ: ۱۲۱۸

که په اخرت کښې وی.

طوفانو نوح په ټوله دنیا محیط وو::-زیدبن اسلم ﷫ فرمائی چه دنوح ﷺ قوم دومره ډیر وو چه ښار او ځنګل ترې نه ډك شوی وو. د زمکې په هره حصه باندې دهغوی قبضه وه. د نوح ﷺ سره خلاصې بیامومندلوکښې اتیا(۸۰)کسان وو هم د دوی نه یو جرهم وو چه دهغه ژبه عربی وه.

وَإِلَىٰ عَادٍ أَخَاهُمْ

| او عادیانوته | روردهغوئ

| اوقوم عادته مو دهغوئ رور

هُودًا ۗ قَالَ يَٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۚ أَفَلَا

هود |اووئیل هغه|اے قومه زما|بندګی کوئ دالله| نشته دې تاسولره بل خدائي|بغیر دهغه نه | ایا

هوداولیږلو|هغه ورته اووئیل ائي زما قومه صرف دالله عبادت کوئ|چې بیشکه دهغه نه سوا بل څوک د عبادت لائق نشته

تَتَّقُونَ ﴿٦٥﴾ قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن قَوْمِهِ إِنَّا

پس پرہیز تاسو|اووئیل| سرداران| هغو |چې نه ئې منله خبره دهغه| دقوم دهغه نه | بیشکه مونږه

ایاتاسو دګناهونوته پرهیزنه کوئ| دقوم کافرو سردارانو ورته جواب کښې اووئیل|چې

لَنَرَاكَ فِي سَفَاهَةٍ وَإِنَّا لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٦٦﴾

خامخاوینوتالره|په بې عقلئ کښې| اوبیشکه مونږه | خامخاګمان کوو په تاباندې| د دروغژنانونه|

مونږ ته خوداسې ښکاری چې ته په بیوقوفتیا کښې پروت ئې |او مونږ په تا باندې د دروغژنو ګمان کوو|

قَالَ يَٰقَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَٰكِنِّي رَسُولٌ

اووئیل هغه | اے قومه | نشته | په ماباندې| بې عقلی | ولیکن زه | رسول یم

هغوئ ورته اووئیل چې ائي زما قومه زه څه بیوقوفه نه یم | بلکه زه خود هغه ذات د طرفه رسول یم|

مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦٧﴾ أُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّي وَأَنَا لَكُمْ

دطرفه درب العالمین نه | رسوم تاسوته | پیغامونه | درب زما| اوزه | تاسو لره

چه د ټول مخلوق رب دی| تاسوته دالله ﷻ پیغامونه دررسوم| او په دې یقین اوکړئی چې

نَاصِحٌ أَمِينٌ ﴿٦٨﴾ أَوَعَجِبْتُمْ أَن جَاءَكُمْ ذِكْرٌ

نصیحت کونکې یم| امانتداریم| ایا تعجب کوئ تاسو| چې راغې تاسوته |نصیحت

ستاسو خیرخواه یم | ایا تاسو په دې خبره تعجب کوئ چه تاسو ته دالله ﷻ دطرفه

مِّن رَّبِّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ مِّنكُمْ لِيُنذِرَكُمْ ۚ وَاذْكُرُوا

دطرفه درب ستاسونه|په یوسړی باندې| ستاسونه | دپاره ددې چې اویروی تاسو | اویاد کړئ

هم ستاسو نه یو سړی باندې نصیحت نازل شوې دې | چې تاسودعذاب نه خبرکړی

إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاءَ مِن بَعْدِ قَوْمِ نُوحٍ وَزَادَكُمْ

کله چې| هغه جوړکړئ تاسو| خلیفګان | روستو | دقوم دنوح نه |اوزیات ئې کړئ تاسو

اویادکړئ چې هغه (الله) تاسودنوح ﷺ دقوم نه پس اباد کړئ | اوتاسو ته ئې

فِي الْخَلْقِ	بَصْطَةً	فَاذْكُرُوٓا	اٰلَآءَ اللّٰهِ	لَعَلَّكُمْ	تُفْلِحُوْنَ
په پيدائش کښې	په لحاظ د طاقت سره	انو يادکړئ	انعمتونه د الله	اميد دې چې تاسو	به خلاصي بيا مومئ
مضبوطې کاتې: درکړې		نو د الله ﷻ نعمتونه يادساتئ		چې په دنيا او آخرت کامياب شئ	

قوله تعالى: قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ

د هود ﷺ خپل قوم ته تبليغ:- الله ﷻ فرمائي څنګه چه مونږ د نوح ﷺ قوم ته رسول ليږلې وو نو قوم عاد ته موهم د دوی نه يو سړې هود ﷺ رسول ليږلې وو. دا د عاد بن ارم اولادو، په لويو لويو مکانونو کښې به اوسيدل. لکه چه فرمائي تاسونه دی ګتلې چه قوم عادته الله ﷻ څنګه سزا ورکړه د هغوی مکانونه اوباغونه دلويو لويو ستنووالا وو.په ښارونوکښې داسې لوئ مکانونه چرته هم نه وو اودا د هغوی د زبردست بدنی طاقت دليل وو. لکه چه فرمائي قوم عاد په فخر او ځان خودلوکښې پريوتل او ناحق کبر ئې اوکړو او کولاؤ دعوه ئې اوکړه چه زمونږ نه زيات طاقتور بل څوك دې؟ آيا دوی په دې غوراونه کړو، الله ﷻ چه دوی ئې پيداکړی دی هغه د دوی نه زيات قوی دې. هغوی زمونږ د آياتونو او معجزو نه انکار کولو.

د هود عليه السلام د قوم وطن چرته وو؟:- د هغوی د اوسيدو ځائ ملك يمن کښې احقاف کښې وو او هغه يو شګلن او غريز ځائي دې.حضرت علی ﷺ دحضرموت يو سړی ته اوونيل چه آيا تا په حضر موت کښې يوه سره غونډئ ليدلې ده د کوم خاوره چه سره ده. د دې غونډئ په فلانکی فلانکی غاړه باندې د بيرو او پيلو(يوقسم ونه ده) ډيرې ونې دی. هغه ونيل او خو په الله ﷻ قسم اې اميرالمؤمنين ته خو داسې ښائي لکه چه پخپله دې په خپلوسترګو ليدلې وی. هغه اوفرمائيل چه ګتلې خو مې نه دې ليکن ماته داسې حديث رارسيدلې. هغه اوونيل اې اميرالمؤمنين تاسو د دې باره کښې څه فرمائيل؟ هغوی اوفرمائيل چه هم دلته د هود ﷺ قبردې[1] دې حديث نه دا فائده حاصليږی چه د قوم عاد د اوسيدو ځايونه يمن کښې دی او هود ﷺ هم هلته دفن دې.هود ﷺ په خپل قوم کښې د شريف ترين خاندان نه وو. ټول رسولان د افضلوقبيلونه وی. خود هود ﷺ قوم چه په بدنی طاقت کښې څومره زيات سخت وو نودهغوی زړونه هم داسې سخت وو اود حق تکذيب د ټولو امتونونه زيات هم هغوی کړې دې. ددې دپاره هود ﷺ په هغوی د يو ذات عبادت او تابعدارئی ته رابلل خود هود ﷺ دې کافرې ډلې ونيل اې هودا مونږ خوتا ډير ناپوهه ګمراه ګنړو چه مونږ ته د بتانود عبادت پريخودو دعوت راکوې او د يو الله د عبادت مشوره راکوې. لکه څنګه چه قريشو د نبی کريم ﷺ په داسې دعوت باندې حيرانتيا کړې وه چه هغه د دومره ډيرو خدايانونه صرف يو(رب) الله جوړکړو.

د هود عليه السلام د قوم دشک اوحيرانتيا جواب:- مطلب دا چه هود ﷺ هغوی ته اوفرمائيل چه اې خلقوا ما کښې ناپوهي نشته بلکه زه د الله ﷻ رسول يم، د رب د طرف نه مې حق خبره راوړې ده راغلې يم. هرڅيز هم د الله ﷻ پيداکړې شوې دې او هغه د هرڅيز رب دې. زه درب پيغامونه تاسو ته رسوم. زه په صحيح معنی کښې ستاسوخيرخواه يم. هم دغه هغه صفتونه دی په کوم چه رسول متصف وی يعنی نصيحت او امانت، که چرې هم ستاسو په يو سړی وحی راشی اوهم ستاسو د ښيګړې د پاره هغه تاسوته اورسوی نويدې کښې حيرانتياولې کوئ؟بلکه دا خوستاسو د پاره د شکر مقام دې او داخود الله ﷻ احسان اومنئ چه هغه د نوح ﷺ د قوم ځائ تاسوله درکړو او هغه قوم هلاك شو کومو چه دخپل رسول وينا نه وه منلې او بله داچه په بدنی توګه باندې ئې تاسو ډير طاقتور جوړکړی يئ. تاسو د نورو قومونوپه مقابله کښې ډير اوږد قد والا او پلن ئې.داقسم ذکر الله ﷻ د طالوت په قصه کښې هم کړې

[1] الطبری:۱۲/۵۰۷.

دې چه په علمي او بدني طاقت کښې طالوت ډیر خصوصیت لرلو. بیا ارشاد دې چه د الله ﷻ نعمتونه یاکړني دهغه احسانونه په سوچ کښې راولئی کیدې شی چه تاسو خلاصې بیامومئی.

قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللّٰهَ وَحْدَهٗ وَنَذَرَ

اووئیل هغوئ | آیا راغلې ئې ته مونږ ته | دپاره ددې چې عبادت اوکړو مونږه دالله | یوازې | اوچې پرېږدو مونږه

هغوئ اووئیل آیا ته ددې دپاره راغلې ئې | چې مونږ صرف دالله ﷻ عبادت شروع کړو

مَا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَآؤُنَا ۚ فَأْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ

هغه | چې عبادت به ئې کوؤ | پلارانوزمونږه | نوراوله مونږ ته | هغه عذاب | چې ته پرې یروې مونږه

اودخپل پلار نیکه نورټول معبودان پرېږدو | نوته اوس هغه عذاب راوله دکوم نه چې دې مونږ ویرولو

اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝ قَالَ قَدْ وَقَعَ عَلَيْكُمْ

که چرې ئې ته | دربښتینوخلقونه | اووئیل هغه | چې واقع شو | په تاسو

که ته په دې کښې ربښتونئ یې | ....هغه ورته اووئیل چې بیشکه په تاسو باندې به د

مِّنْ رَّبِّكُمْ رِجْسٌ وَّغَضَبٌ ؕ اَتُجَادِلُوْنَنِيْ فِيْٓ اَسْمَآءٍ

دطرفه درب ستاسونه | عذاب | اوقهر | آیا تاسوجګړه کوئ زماسره | په هغه نومونوکښې

الله ﷻ طرفنه پلیتي او غضب واقع شو | نوایا تاسو ماسره په داسې نومونو باندې جګړه کوئ

سَمَّيْتُمُوْهَآ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ مَّا نَزَّلَ اللّٰهُ بِهَا

چې کیښودلی دی تاسوهغه | تاسو | اوپلارانو ستاسو | چې نه دې | نازل کړې | الله | په هغې

چې تاسواوستاسوپلارانو پخپله ایخودی دی | او الله ﷻ دهغې (په معبودیت باندې) هیڅ

مِنْ سُلْطٰنٍ ؕ فَانْتَظِرُوْٓا اِنِّيْ مَعَكُمْ مِّنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ ۝

څه دلیل | نو انتظار کوئ تاسو | بیشکه زهٔ ستاسوسره | دانتظار کونکونه یم

دلیل نه دې رالیږلې | ......نوتاسو انتظار کوئ | ...اوزه به هم تاسوسره انتظار کونکې یم

فَاَنْجَيْنٰهُ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَقَطَعْنَا

نوبچ کړومونږه هغه | اوهغه کسان | چې وو هغه سره | په رحمت سره | دطرفه زمونږه | اوپریکړومونږه

نومونږ هغه ته اودهغه ملګرو ته پخپل رحمت سره نجات ورکړو | او د هغه کسانو جرړې مو پریکړې

دَابِرَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا وَمَا كَانُوْا مُؤْمِنِيْنَ ۝

بیخ | دهغه کسانو | چې دروغ ئې ګڼړلی وؤ | آیتونه زمونږه | اونهٔ وؤ هغوئ | مومنان

چې زمونږ آیتونه ئې دروغ ګڼړل | ....اوهغوئ هیڅکله ایمان نه راوړلو

قوله تعالی:: وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا

دقوم عاد تباهي اوبربادي- الله ﷻ خبرورکوی چه دا کفارهود ؑ سره څنګه انکار، طغیان او دښمنی سره پیش شو اوونی وئیل چه آیا ته مونږ له د دې دپاره راغلې ئی چه مونږ د یو الله ﷻ عبادت اوکړو اوزمونږ پلارانو نیکونوچه د چا عبادت کولو هغه ټول پرېږدو. ښه ده که ته ربښتونې ئی نوچه د کوم

عذابونونه مونږ ویروي راوړه نازل نی کړه. لکه څنګه چه به د قریشو کافرانو ونیل که د عذاب ستا دا دهمکی رښتیاده نودآسمان نه کانړی راؤوروه اومونږپه دردناك عذاب کښې راګیرکړه.محمدبن اسحاق ﷺ فرمائی چه هغه خلقو د بتانوعبادت کولو.دیو صنم یعنی بت نوم صمد وو اود دویم نوم صمود اود یو نوم وو هبا.ددې دپاره هود ﷺ ونیلې ووستاسو ددې وینا په وجه په تاسو باندې د الله ﷻ غضب واجب شوې دې. ونیلی شوی دی چه رجس نه مراد رجز دې یعنی عذاب. آیا تاسو ماسره د دې بتانو باره کښې جګړه کوې د کومو نومونه چه تایاستاسو مشرانوکیخودې دی.دا بتان خو نه نفع رسوی اونه نقصان اونه الله ﷻ تاسوته د دې د عبادت څه سند درکړې دې اونه د دې خبرې څه دلیل شته.که چرې هم دغه خبره وی نو دعذاب انتظارکوئی. تاسو سره زه هم انتظارکوم. دا د الله ﷻ د رسول ﷺ د طرف نه خپل قوم ته ډیر لوئ او زبردست تهدید دې. د دې نه پس ارشاد دې چه مونږ خو هود ﷺ بچ کړو اود هغه ملګری هم کوموچه په هود ﷺ باندې ایمان راوړې وو اوچا چه زمونږ د آیاتونو تکذیب کړې وو د هغوی قصه مو صفاکړه. دهغوی د هلاکت واقعات په قرآن کریم کښې په بل ځائ کښې داسې ذکر دی چه په هغوی یوه سخته سیلنی راوليږلې شوه او چاته چه به رسیدله هغه به ئی تباه برباد کړو. لکه څنګه چه په یوبل آیت کښې دی چه عادیانو په یوه هوا صرصر سره هلاك کړې شو. داسیلنی اته ورځې او اووه شپې پورې چلیده. دا سرکش خلق داسې مړه پراته وو لکه چه د کهجورو تنې چه جدا وی اوښاخونه جدا وی. په دوی کښې څوك هم باقی پاتې نه شو(۱)د دوی د سرکشنی په سبب الله ﷻ یوه زبردسته سیلئی رالیږلې وه اودوی ئی هلاك کړې وو.هوا به دوی آسمان طرف ته اوچتول او سرد لاندې به ئی په زمکه راګذار کړل. سربه ئی مات شو اود تنې نه به جدا شو په دې وجه اوفرمائیلې شو چه لکه د کهجورې د تنې په شان شوی وو د کوم ښاخونه او سرونه چه خالی شوی وی(۲)دا خلق به په یمن کښې د عمان اوحضرموت په مینځ کښې اوسیدل. دې نه علاوه په ټوله زمکه کښې تر لرې لرې خواره شوی وو اوپخپل طاقت خودلوکښې به ئی په خلقوباندې ظلم اوزبردستی کوله. دوی به د بتانو عبادت کولو نو الله ﷻ د دوی طرف ته هود ﷺ راولیږلو اوهغه د نسب په لحاظ د دې ټولونه زیات شریف وو. د هغه دا تاکیدوو چه الله ﷻ هم یو اوګڼئی او هغه سره څوك شریك مه ګرځوئی، په خلقو ظلم کولونه منع شئی خو دوی انکاراوکړو د هغه تکذیب ئی اوکړو اوئیلې زمونږ نه زیات طاقتور څوك دی. نورو خلقو هم د دوی تابعداری اوکړه. په هود ﷺ باندې د ایمان راوړونکو شمیر ډیر کم وو. کله چه عادیانو داسې سرکشئ نه کاروا خستلو اودنیاکښې فساد خور کړو ګرځیدل او بغیرد ضرورت نه ئی لوئ لوئ محلونو او عمارتونه جوړول نو هود ﷺ هغوی ته داسې مخاطب شو چه تاسو خلق په هرځائ کښې بغیر ضرورته مکانونه جوړوئی اوداسې مضبوط مکانونه جوړوئی لکه چه تاسوبه د همیشه د پاره دلته پاتې ئی اوچه کله تاسوپه چاباندې تسلط مومئی نو ډیره سختی کوئی.دالله ﷻ نه اوویریږئی زما واورئی.

دقوم هود ، هود علیه السلام ته جواب: نو هغوی اوونیل ای هود(ﷺ)! ته یو بې دلیله انسان ئی ستا په وینا مونږ خپل خدایان نه شو پریخودې او مونږ په تا باندې ایمان نه شو راوړې. زمونږ په پوهه کښې خودا راځی چه په تا باندې زمونږ د یو خدائی لعنت پریوتې دې چه لیونې شوې ئی. هود ﷺ اوفرمائیل چه زه الله ﷻ ګواه جوړوم او تاسو هم ګواه اوسیږئی چه ستاسو د کفریه ذهنیت نه څه بری یم. اوس تاسو ټول یوځائ راجمع شئی او چه ماسره کوم کار کول غواړئی هغه اوکړئی او ماته مهلت پورې هم مه راکوئی.زما یقین په الله ﷻ باندې دې هغه زمااوستاسو هم رب دې. تاسوخوڅه چه یو ځناور هم داسې

---

(۱) ٦٩/الحاقة: ٦-٧.

(۲) ٦٩/الحاقة: ٧.

نشته چه د هغه په قدرت کښې نه وی. زما رب چه څه وائی صحیح وائی.([1])

هلاکت نه وړاندې قوم هود باندې درې کاله قحط او دقوم هود د وفد قصه:-چه دا خلق په کفر باندې کلك ولاړ وو نو الله ﷻ درې کالوپورې په دوی باندې باران بند کړو هغوی په سخته فتنه کښې اخته شو او دغه شان چه کله به هغوی په داسې سخت مصيبت کښې راګیرشو نود الله ﷻ نه به نی دآسانی دعاګانې غوښتلې اود هغوی دا دستور وو چه څوك به نی بیت الله ته لیږل. په هغه زمانه کښې په مکه کښې د هغوی دقبیلې یوڅوکسان عمالیق اوسیدل او دا دعملیق بن یاوذ بن سام بن نوح ؑ نسل وو. د دې قبیلې سردار په هغه ورځوکښې معاویه بن بکر نومې یو سړې وو دهغه مور د قوم عاد نه وه اود هغې نوم جاهذه وو.دخبیری لور وه. نو قوم عاد د اویا کسانو یو وفد حرم شریف ته اولیږلو چه د الله ﷻ په کعبه کښې د باران دعااوکړی. داخلق د خپلې قبیلې معاویه بن بکر سره د مکې نه بهر حصارشو تریوې میاشت پورې هغه سره وو. شرابونه به نی څکل او هغه سره دوه ګانې وایونکې وینځو نه به نی ګانې بجانې اوریدلې. تریومیاشت پورې د هغوی اوسیدل اوږده شو بل خوا د معاویه د خپل قوم عاد پریشان حالتی او قحط په سبب زړه ډیر تنګ شوې وو. خود میلمنو د واپس کولو د پاره د وینا کولو نه شرمیدلو. یو څو شعرونه ئی جوړ کړل اوهغه ډموته نی اوونیل چه دا دهغوی په وړاندې اووایئی. هغه دا وو:اې قیل!په تا افسوس دې پاسه دعااوغواړه. کیدې شی چه الله ﷻ اوریځې د ورولود پاره راولیږی دې د پاره چه د عاد زمکه خړوب شی. ځکه چه د عاد قوم حالت خو اوس دې حال ته رسیدلې دې چه خبره هم ښه شان سره نه شی کولې.د تندې نه ئی ساوځی. بوډاګانو اوځوانانوته دژوند امید باقی پاتې نه شو.دهغوی د ښځو هم خیر نشته هغوی دلوږې اوتندې نه بې حاله دی. څناور ښکاره د هغوی کلونه راننوتلې دی ځکه چه د اهل عاد نه د هغوی هیڅ ویره نشته چه په غشی به نی اوولی او هلاك به نی کړی ځکه چه د غشو دچلولو طاقت په کښې پاتې نه شو. بس هم په دې پوهه شه چه د دوی شپې ورځې اوس ختمیږی. دیوقوم وفد به ستاسو په شان سپیره نه وی په تاسو دې د الله ﷻ غصه وی. دې اوریدو سره د دې وفد خلقوته احساس اوشو. کعبة الله ته لاړل اود خپل قوم د پاره نی دعا اوغوښتله. د هغه وفد د مشر نوم قیل وو.

درې کاله پس درې قسمه وریځې ښکاره شوې:- د الله ﷻ په حکم درې قسمه اوریځې ښکاره شوې یوه سپینه یوه توره اویوه سره.د آسمان نه آواز راغلوچه دخپل قوم دپاره د دې اوریځونه یوه خوښه کړئی.قیل اوونیل چه زه خودا توره اوریځ خوښوم ځکه چه توره اوریځ ډیره ویروونکې وی اواز راغلو چه تاخو تورباد او خاورې خوښې کړې قوم عاد نه به څوك هم باقی پاتې نه شی. دا اوریځ به نه بلار پریږدی اونه څونی ټول به تباه او برباد کړی خود عاد قبیله بنی الوذیه به محفوظ پاتې شی. د عاد دا قبیله په مکه کښې آباد ووپه هغوی باندې هیڅ نقصان رانغلو.ټول عاد قوم تباه شو کوم خلق چه بچ شو هغه هم د دې قبیلې بنی الوذیه نه وو د هغوی د نسل او اولاد نه هغه قوم باقی پاتې شو کوم ته چه عادثانی وائی.

وائی چه الله ﷻ یوه توره اوریځ راولیږله کومه چه قیل خوښه کړې وه اوهم دا د دې قوم دعذاب سبب جوړه شوه. دمغیث نومې یوې وادئی نه راوچته شوه خلقوچه دااولیدله نوخوشحاله شواو وئی وئیل داخو وروونکې اوریځ ده. الله ﷻ فرمائی چه دا اوریځ هواپه زور سره بهیونکې راوسته په دې کښې دردناك عذاب وو کوم چه هرڅیز هلاك کړی([2])په دې اوریځ کښې یوڅیز چه د ټولونه وړاندې ځا اولیدلو یوه ښځه وه چه د هغې نوم ممید وو. هغې چه په دې اوریځ کښې څه اولیدل هغه د دې په وجه

---

[1] ٢٦\ الشعرآء: ١٢٨، ١٣٦.

[2] ٤٦/الاحقاف: ٢٤.

بې هوشه پریوتله. کله چه هوش کښې راغله نو وئې وئیل چه په دې اوریځ کښې د اور شغلې وې څه خلق ښکاریدل چه داشغلې ئې راښکلې. اووه شپې اواته ورځې دااوریځې وریدې اویوعادی د هلاکیدو نه باقي پاتې نه شو. هود ﷺ اود هغه مؤمنان ملګری دې ځائ نه اخوا شوی وو او په یو پټی کښې اوسیدل. هلته هغوی ته هیڅ تکلیف اونه رسیدو. د باغ تازه هوا به د هغوی بدنونوسره لګیده او روح ته به ئې تازګی رسوله. خوپه قوم عاد باندې دې اوریځو کانړی ورول، د هغوی سرونه ماتیدل. د دې قصې ذکر ډیر اورد دې اوسیاق عبارت هم عجیبه دې اودې نه ډیرې نتیجې هم راوځی. الله ﷻ فرمائی چه کله زمونږ عذاب راورسیدو نو مونږ هود ﷺ بچ کړواوهغه سره مؤمنان هم. د عذاب الیم نه هغوی محفوظ شو. ([1])

د بنو تمیم د یو بوډئ قصه:-د حارث البکری رحمه الله نه روایت دې چه د علاء بن حضرمی شکایت سره زه رسول الله ﷺ له روان اوومه د ربذه په اقوامو باندې تیریدم چه د بنی تمیم یوه بوډئی کومه چه د دې قبیلې نه پاتې شوې وه او یوازې شوې وه وئې وئیل چه اې د الله ﷻ بنده مارسول الله ﷺ له بوزه. زما هغوی ﷺ سره کار دې. ما هغه په اوبښ کینوله او مدینې ته مې راوستله. جمات د خلقو نه ډك وو او یوه توره جنډا اوچته کړې شوې وه. بلال رضی الله عنه خپله توره ویستلې د رسول الله ﷺ په وړاندې ولاړ وو. ما تپوس اوکړو چه داخلق څنګه راجمع دی؟ خلقو اووئیل چه د عمروبن العاص رضی الله عنه په مشرئی کښې یولښکر لیږلې شی زه کیناستم حضور ﷺ خپلې کمرې ته لاړو ما د حاضرئی اجازت اوغوښتلو نو اجازت ملاؤشو. ما سلام اوکړو. ماته ئې اوفرمائیل چه ستاسو اود بنو تمیم په مینځ کښې څه خفګان دې؟ ماعرض اوکړو چه اوزما د هغه نه شکایت دې او الزام هم په هغه دې. زه تاسو له راتلم چه په لار کښې یوه بوډئی ملاؤ شوه چه د بنو تمیم د قبیلې وه چه د هغوی نه پاتې شوې وه. ماته ئې وئیل زما رسول الله ﷺ سره کاردې ما هم بوزه. هغه هم په دروازه کښې ولاړه ده، حضور ﷺ هغه هم راوبلله، هغه راغله. ما اووئیل یا رسول الله ﷺ! زمونږ اود بنوتمیم په مینځ کښې جدائی اوکړه. دې اوریدو سره د بنو تمیم دې بوډئی ته غیرت راغلو او په تیزئی سره ئې اووئیل یارسول الله! بیا به ستا پریشان حال چرته پناه اخلی. ما اووئیل چه زما مثال خو دهغه متل په شان شو چه چیلئی خپل مرګ پخپله راښکلو. ما دابوډئی راسوره کړه ماته څه پته وه چه دا به زما دښمنه ثابتیږی. زه الله ﷻ سره اود رسول الله ﷺ سره پناه اخلم د دې خبرې نه چه د عاد د وفد په شان جوړشم. نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه دقوم عاد څه قصه ده سره د دې چه حضور ﷺ زما نه ښه پوهیدلو خوزما نه د اوریدوخواهشمندوو. ما اووئیل چه قوم عاد په قحط کښې اخته شوې وو نو هغوی خپل یو وفد مکې ته اولیږلود وفد د سردار نوم قیل وو. هغه مکې ته راغلو او دمعاویه بن بکر سره اوسیدو. یوه میاشت حصار وو شراب ئې څکل. جراد او تان نومې دوو وینځو نه ئې ګانې اورولې. بیا د وفدسردار قیل د مهره غرونوته لاړو اودعائی اوکړه چه اې الله تاته پته ده چه زه د بیمار د صحت د دعا غوښتلوله نه یم راغلې اونه د یو قیدی د خلاصولو دپاره فدیه غواړم بلکه اې الله عاد ته اوبه ورکړه نود الله ﷻ په حکم درې اوریځې ښکاره شوې. آواز راغلو چه یوه خوښه کړه نو هغه توره اوریځ خوښه کړه. آواز راغلو چه تاته خو به خاورې ملاؤشی د قوم عاد به یوکس هم باقي پاتې نه شی. الله ﷻ یوه سیلئی راولیږله چه د هواپه خزانه کښې به دومره وه لکه زما د ګوتې دائره په کومه چه هغه ټول قوم تباه شو. اوس د عربوخلق چه کله وفد لیږی نو د متل په توګه وائی چه د عاد د وفد په شان مه څئی. امام احمد رحمه الله دا په خپل مسندکښې بیان کړې دې او ترمذی هم روایت کړې دې. والله اعلم.([2])

---

[1]) ۱۱/هود: ۵۸.

[2]) احمد:۴۸۲/۳، ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الذاريات:۳۲۷۳-۳۲۷٤ وهوحسن، ابن ماجه:۲۸۱۶

وَإِلٰى ثَمُوْدَ أَخَاهُمْ صٰلِحًا ۘ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ

اواولیږو مونږ ثمودیانو ته | رور دهغوئ | صالح ﷺ | اووئیل هغه | اے قومه زما | بندګی کوئ دالله

اوثمودیانو ته مو دهغوئ رور صالح ﷺ لیږلی وو | هغه ورته اووئیل چې صرف دالله ﷻ عبادت کوئ

مَا لَكُمْ مِّنْ إِلٰهٍ غَيْرُهٗ ۭ قَدْ جَآءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ

نشته ستاسو | بل خدائې | بې دهغه نه | بیشکه | راغلې دې تاسو ته | دلیل ښکاره

هغه نه سوا ستاسو دپاره بل څوک دعبادت لائق نشته | بیشکه تاسو ته دهغه ذات د طرفه نښې

مِّنْ رَّبِّكُمْ ۭ هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوْهَا

دطرفه درب ستاسونه | دا | اوښه دالله ده | دپاره ستاسو | یوه نښه | نو پریږدئ دااوښه

راغلې دي چې ستاسو رب دې | دا ستاسو دپاره د الله ﷻ د معجزې په طور یوه اوښه ده | نو دا پریږدئ

تَأْكُلْ فِيْٓ أَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوْهَا بِسُوْٓءٍ فَيَأْخُذَكُمْ

چې خوراک کوی | په زمکه دالله کښې | اومه رسوی دې ته | څه ضرر | کنې نو اوبه نیسی تاسو

چې دالله ﷻ په زمکه کښې خرړی | اوپه بد نیت ورته لاس مه اوړئ کنې په تاسو به

عَذَابٌ أَلِيْمٌ ۝ وَاذْكُرُوْٓا إِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَآءَ مِنْۢ بَعْدِ عَادٍ

عذاب | دردناک | اویاد کړئ | کله چې | هغه جوړ کړئ تاسو | خلیفګان | روستو دعادیانونه

دردناک عذاب راشی | اویاد کړئ چې تاسو ئې دعادیانو نه پس آباد کړئ

وَّبَوَّاَكُمْ فِي الْاَرْضِ تَتَّخِذُوْنَ مِنْ سُهُوْلِهَا قُصُوْرًا

اوځائې ئې درکړو تاسوله | په زمکه کښې اچې جوړوئ | په هواره ددې کښې | مانړئ

اوپه زمکه ئې داسې استوګن کړئ | چې په میدانونو کښې ښائسته مانړئ جوړئ

وَّتَنْحِتُوْنَ الْجِبَالَ بُيُوْتًا ۚ فَاذْكُرُوْٓا اٰلَآءَ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا

اوکنئ تاسو | غرونه | دپاره دکورونو | نو یاد کړئ تاسو | نعمتونه دالله | اومه پورته کیږئ

او په غرونه کښې ښائسته کورونه تراشئ | .... نو دالله ﷻ نعمتونه یاد کړئ | او په مخ

فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ۝ قَالَ الْمَلَاُ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا

په زمکه کښې | فساد کونکی | اووئیل | سردارانو | هغه | چې تکبرې کړې وو

دزمکې فساد (شرک او ګناهونه) مه کوئ | نو دهغه دقوم مغرورو خلقو هغه خلقو ته

مِنْ قَوْمِهٖ لِلَّذِيْنَ اسْتُضْعِفُوْا لِمَنْ اٰمَنَ

دقوم دهغه نه | هغه کسانو ته | چې کمزوری ګڼړلې شوی وو | هغه چاته | چې ایمان ئې راوړې وو

اووئیل چې کوم کمزوری وو او ایمان ئې قبول کړې وو | چې آیا ستاسو په دې

مِنْهُمْ أَتَعْلَمُوْنَ أَنَّ صٰلِحًا مُّرْسَلٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ط

دهغوئ نه|آیا تاسو ته معلومه ده |چی بیشکه| صالح ؑ |رالیږلي شوي دي| دطرفه درب خپل نه

.........یقین دي چې صالح ؑ دخپل رب طرفنه رسول راغلي دي ا

قَالُوْٓا اِنَّا بِمَآ اُرْسِلَ بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ۝

اوونیل هغوئ|بیشکه مونږه | په هغه پیغام سره|چی رالیږلي شوي دي هغه|په هغې سره|ایمان راوړونکی یو

هغوئ اوونیل چې مونږ خودهغه په راوړی تعلیم باندې ایمان راوړې دې ا

قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا بِالَّذِيْٓ اٰمَنْتُمْ

اوونیل| هغه کسانو|چی تکبرئې کړې وؤ|بیشکه مونږه| په هغه څیز |چی ایمان راوړې تاسو

نومغروره خلقو ورته اوونیل | چې تاسو په کوم تعلیم ایمان راوړئ دې ....

بِهٖ كٰفِرُوْنَ۝ فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ

په هغې | کفر کونکی یو | نو شله کړه هغوئ | هغه اوښه | اونافرنی یې اوکړه| دحکم درب خپل نه

مونږ دهغې نه انکار کووا غرض دا چې هغوئ د اوښې پښې پریکړې | او دخپل رب دحکم نه ئې سرکشي اوکړه

وَقَالُوْا يٰصٰلِحُ ائْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ

اواونیل هغوئ | اے صالحه| راوړه مونږ ته | هغه عذاب | چی نۀ تریروې مونږه | که ئې تۀ

او پیغمبر ته ئې اوونیل | چې اې صالح ؑ! تاچې به دکوم (عذاب) وعدې کولې هغه راوله |که چرې ته

مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ۝ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوْا فِيْ دَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ۝

د رسولانونه |نواوونیول هغوئ لره|یرې زلزلې |نوشوهغوئ|په کورونوخپلو کښې| پرمخې مړه پراته

په رښتیاپیغمبر ئې | نوپه هغوئ باندې سخته زلزله راغله | او په خپلو کورونو کښې پرمخ پاتې شو

قوله‌تعالی:: قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ

د صالح ؑ د توحیدپیغام:- د ابراهیم خلیل الله ؑ نه اول د عربوچه کومې پخوانې قبیلې وې هم په دوی کښې ثمودیان هم ووچه د قوم عاد نه پس وو. د حجاز او شام په مینځ کښې وادی قری اود دې په اطرافوکښې د دوی داوسیدلو خایونه مشهوردي.

د قوم ثمود د چینو استعمالولو نه ممانعت:- نبی کریم ﷺ په کال نهم هجری کښې تبوک ته تلو نود هغوی په استوګنو اوکورونوباندې تیریدو.یو مقام وو چه حجرنوم ئې وو دلته د ثمودیانو کلې وو. کله چه حضور ﷺ اودهغوی صحابه دلته پړاؤ واچولو نوخلقو د دې چینونه اوبه څکلې کوم چه به ثمودیانو استعمالولې په دې اوبو سره ئې اوړه واغږل او کټیوکښې ئې واچولې. نونبی کریم ﷺ حکم اوکړو چه کټونې واړونی او اخلې شوی اوړه اوښانوته ورکړئی.بیا حضور ﷺ د دې خاي نه لاړو. بیا حضور ﷺ یوې بلې چینې ته اورسیدوکوزشوکومه چه د ثمودیانو د څکلو چینه نه وه بلکه د ثمودیانو د اوښې د اوبو څکلو چینه وه. حضور ﷺ دې نه منع فرمائیلې وه چه هغوی دې عذاب شوی قوم باندې تیرشی څکه چه ماته خو ویره اوشی چه ثمودیان څنګه په عذاب کښې راګیرشوی وو چرې تاسو هم راګیرنه شئی په دې

وجه په دې چينه باندې مه حصاريږئ[1] او كه په حجر باندې هم چرته تيريدل وى چه د ثموديانو د اوسيدو ځاى وونود الله ﷻ په وړاندې زارى كوئ اوتيرشئ. كه زارى نه شئ كولې نو په هغه ځاى مه تيريږئ ګنې په تاسو به هم هغه عذاب راشى.[2]

د هلاكو شوؤ قومونو علاقو ته تګ نه دې پكار:-په عزوهٔ تبوك كښې خلق د اهل حجر طرف ته په تيزئ سره روان وو دې د پاره چه هلته كوز شى. حضورﷺ ته خبر اوشو نو آواز ئى اوكړو چه مونځ تيار دې. ابى كبشه ﷺ وائى چه زه حضرت ﷺ سره راغلم. د هغوىﷺ په لاس كښې يوه نيزه وه او فرمائيل ئى د داسې قوم طرفته مه ځئ په چا چه د اللهﷻ غضب شوې وى نو په دوې كښې يوسړى اوونيل چه يا رسول اللهﷺ مونږ خو دې خلقو ته په كتو حيرانيدو. حضورﷺ اوفرمائيل آيا ستاسو دې تعجب نه زيات د تعجب خبره زه تاسو ته واوږوم. هم د تاسو نه يو سړې يعنى زه تاسو ته د غيبو يوه خبره اوروم كوم چه تاسو نه مخكښې وو اود تيروشوو نه علاوه راتلونكې خبرې هم درته اوروم. په دې وجه نيغ شئ او خپله اصلاح اوكړئ. كه په تاسو باندې هم عذاب راشى نو د اللهﷻ پرې څه پرواه كيدې شى او هغه قوم هم راتلونكې دې چه د خپلو نفسونونه به هيڅ هم اخوا نه كړې شى.[3] مطلب دا چه كله حضورﷺ په حجر باندې تيريدو نو وئى فرمائيل چه د اللهﷻ نه معجزې او نښې مه غواړئ د صالح ﷺ قوم هم غوښتې وه اودمعجزې په توګه هغوى ته ناقه يعنى اوښه ملاوشوې وه چه په يوه لار به راتله او په بله به تله. هغه خلقو د اللهﷻ د حكم نه سركشى اوكړه هغه اوښه ئى مړه كړه. هغې به يوه ورځ د چينې نه اوبه څكلې او بله ورځ به دې خلقود هغې پئى څكل. كله چه ئى هغه مړه كړه نود آسمان نه يو داسې تيز آواز راغلو چه ټول مړه شول.

د قوم ثمود اخرى كس ابو رغال هم هلاک شو:-دهغوى د قوم صرف يو سړې بچ شو هغه په دې وجه چه په دغه وخت كښې هغه په كعبة الله كښې دننه ووخلقو تپوس اوكړو يا رسول اللهﷺ! هغه سړې څوك وو؟حضورﷺ اوفرمائيل ابورغال. خوچه كله د حرم نه بهرشو نو هغه هم په عذاب كښې اخته شو او مړ شو.[4] (داحديث په صحاح ستة كښې موجودنه دې).

ارشاددې چه د ثمود طرف ته مونږدهغوى يوقومى صالح ﷺ پيغمبر ليږلې وو دټولو پيغمبرانو په شان د هغوى هم دغه دعوت اوتعليم ووچه اې خلقو ديو الله عبادت كوئ دهغه نه علاوه بل څوك ستاسو رب شته نه. ټول پيغبران هم دهغه دعبادت طرف ته دعوت وركونكى دى لكه چه فرمائى تانه وړاندې چه څومره رسولان ليږلې شوى دى دټولوطرف ته هم دغه وحى وه چه زه اللهﷻ واحد يم، صرف هم زما عبادت كوئ اوفرمائى چه په هر قوم كښې مونږرسولان ليږلى دى اوهغوى ټولو د توحيدتعليم وركولو اود شيطان د تابعدارئ نه ئى منع كوله[5]

د قوم ثمود د صالح عليه السلام نه د معجزې مطالبه او داوښې قصه.-اوفرمائى چه د اللهﷻ د طرف نه تاله نښه راغلې ده اوهغه نښه دا ناقه يعنى اوښه ده. هغه خلقو پخپله حضرت صالحﷺ ته سوال كړې ووچه هغوى ته يوه معجزه اوخودلې شى او درخواست دا ووچه د دې خاص غرد كاڼى نه كوم چه مونږ ښايو يوه اوښه پيدا شى داغرپه مقام حجركښې ځان له يوكاڼې وو د كوم نوم چه كاتبه وو او چه هغه

[1] احمد:۲/۱۱۷وسنده صحيح، ابن حبان: ۶۲۰۳.

[2] احمد:۲/۷٤ دَ دې معنې روايت په صحيح بخارى كتاب الصلاة باب الصلاة فى مواضع الخسف:٤٣٣، صحيح مسلم: ۲۹۸۰، ابن حبان ۶۲۰۰، دلائل النبوه: ۵/۲۳۳ كښې موجود دي.

[3] احمد: /۲۳۱، مجمع الزوائد: ۶/۱۹٤.

[4] احمد:۳/۲۹۶، ابن حبان:۶۱۹۷حاكم:۲/۳٤۰.

[5] ۱۶/النحل: ۳۶.

اوښه د لسو میاشتو حمل هم لري او ښې هم ورکوي. حضرت صالح علیه السلام د هغوی نه وعده اخستې وه چه که الله ﷻ د هغوی سوال قبول کړو نو هغوی به ایمان راوړي اوزما په وینا به عمل کوي. کله چه دا وعده د وعیداوشوه نوحضرت صالح علیه السلام پاسیدو او دعائی اوکړه.کاڼړی ناڅاپې په خوزیدوشو او اوچودو او د هغې نه یوه اوښه راوتله د کومې په خیټه چه د بچي کیدو په وجه اخوا دیخوا د تلو حرکت کولو. د دې په کتلو سره د هغوی سردار جندع بن عمرو اود هغه ماتحتانو ایمان راوړلو اود ثمودیانو نورو اشرافو هم ایمان راوړلو چه ذواب بن عمرو او حباب د بت پجاری او رباب هغوی منع کړل اود جندع یو د تره خوئ شهاب نومې سړې هم چه د اشراف ثمود نه وو او اراده ئې کوله چه ایمان راوړي خود دې خلقو په وینا منع شو.هم د دې متعلق د ثمودیانو د مؤمنانو یو سړې مهوش وائی د کوم مطلب چه دا دې جندع د نبی دین طرف ته شهاب رابللې وو اوهغه د ایمان راوړلو اراده هم کړې وه خوآل حجر ګمراهانو هغه د هدایت نه پس ګمراه کړو. مطلب دا چه د اوښې بچې اوشواود یوې مودې پورې هغه په دوی کښې وه. د یوې چینې نه به یوه ورځ هغې اوبه څکلې او یوه ورځ به ئې ناغه کوله چه نور څناور او خلق اوبه اوڅکي او هغه خلقو به د دې ښې څکل او چه څومره به ئې غوښتل د ښیو نه به ئې خپل لوښی ډکول. لکه څنګه چه په یو بل آیت کښې ارشاد دې چه اوبه دهغوی په مینځ کښې تقسیم شوې وې کله به دې څکلې او کله به هغوی. نو فرمائی چه د اوبوڅکلو یوه ورځ مقرره د اوښې ده او یوه ستاسو. دې وادنی کښې چه به دا څرن له تله نو په یوه لار به تله او په بله لار به رااوتله. دې د پاره چه تلوراتلو کښې هغوی ته تکلیف نه وی خکه چه اوبو څکلو سره به هغه ډیره چاقه او تازه شوه او هغې به ډیر مزیدار او رعب نه ډك اوښکلې شکل لرلو. څناورو سره به چه خواکې تیریدله نو هغوی به ویریدل او تختیدل به. په دې حالت کښې څه موده تیره شوه اود قوم سرکشی زیاته شوه. تردې چه هغه خلقو اراده اوکړه چه دا اوښه قتل کړي چه هره ورځ د اوبوڅکلو حق ورته حاصل شي. دې ټولو کافرانود اوښې د قتل کولو اراده اوکړه.قتاده رحمه الله وائی چه داچا قتل کړې وه ټول خلق هغه له لاړل ښځې اوماشومان هم چه دا قتل کړي. د ټولې ډلې د دې په قتل کښې حصه اخستل د دې آیت مبارك نه معلومیږی چه ﴿فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا فَدَمْدَمَ عَلَيْهِمْ رَبُّهُم بِذَنبِهِمْ فَسَوَّاهَا﴾ یعنی هغوی نبی دروغ اوګڼړلواو اوښه ئې قتل کړه نو الله ﷻ هم په هغه زمکه باندې هغوی هلاك کړل. اوفرمائی چه ثمودیانوته مونږ د اوښې معجزه ورکړه اودا د هغوی د سترګو غړولودپاره کافی وه.خوهغه ظالمانود ظلم نه کاروا اخستلو. غرض دا چه داوښې قتل کولو نسبت ټولې ډلې ته کړې شوې دې چه په دې کار کښې د ټولولاس وو.

د اوښې قتل او د قوم ثمود بد انجام: امام ابوجعفر رحمه الله اودتفسیرنور علماء دقتل سبب خودلو سره فرمائی چه یوه ښځه وه عنیزه نومې بوډئی اوکافره وه. دصالح علیه السلام سره دهغې دښمنی وه دهغې ښانسته لونړه وې مال اودولت ورته حاصل وود هغې خاوند ذوّاب بن عمرو د ثمودیانو په سردارانو کښې وو.او یوه بله ښځه صدقه بنت مهیا نومې چه دحسب نسب او مال اوجمال والا وه.دایوه کافره ښځه وه او خاوندئی د ثمودیانو یو مسلمان وؤ او دې ئې داسلام په وجه پریخودې وو. د اوښې قاتل سره دې دوارو وعدې کړې وې. صدقې یو سړې حباب نوم راوچت کړې ووکه اوښه دې مړه کړه نوزه به ستاشم هغه انکاراوکړو. بیا ئې د خپل تره خوئ مصدع ابن مهرج ته اووئیل نو هغه قبوله کړه او عنیزه بنت غنم قدار راوغوښتلو. هغه شین سترګې وړوکې قد والا سړې وو خلقو به هغه ته ولدالزنا وئیل او هغه به ئې دخپل پلار سالف خوئ نه ګڼړلو د دې سړی نوم ضیان وو اود چا چه په حقیقت کښې دا هلك وو دهغه مور په دې وخت کښې د سالف ښځه وه دې ښځې د اوښې قاتل ته وئیلې وو چه زما کومه یوه لور غواړې د دې خدمت په بدله کښې نی حاصلولې شې چه اوښه قتل کړې. نو قدار بن سالف او مصدع بن مهرج د ثمود غونډه ګانو سره چل ول اوکړو او اووه سړی هغه سره شو. دغه شان دا ټول

یوخایځ شو او نهه سړي شو. نو الله ﷻ ارشاد اوفرمائیلو چه په ښارکښې نهه سړي وو چه د اصلاح په ځای ئې فساد ته ملاتړلې وه (۱) اودا د خپل قوم بدمعاشان وو. دې کافرانو د قبیلې خلق هم ځان سره یوځای کړي وو. دا ټول لاړل اود اوښې انتظارئې کولو. کله چه دې اوبه اوڅکلې اوواپس شوه نوقدار دهغې په لارکښې د یو غرشاته پټ ناست وو اومصدع د بل غر شاته وو. اوښه مصدع سره تیره شوه هغه یوغشې اوویشتله او په پښه باندې اولګیدله. بنت غنم عنیزه راوتله اوخپله د ټولونه ښائسته لورئې راوستله اود قدار او د هغه د ډلې په مخکښې د خپلې لور د ډیر زیات حسن مظاهره اوکړه. قدار په دې پیش کش باندې متاثر شو او توره ئې راوئیستله اود اوښې پښې ئې پریکړې هغه په زمکه باندې راپریوتله. هغې خپل بچي ته په کتو یوه چغه اوویستله لکه چه هغه ئې خبرولوچه اوتښتې. بیا قاتل هغه په سینه باندې په نیزه اووهله او بیائې د هغې مرئې پریکړه.دهغې بچې یو غرطرف ته اوتښتیداویوې غونډئې ته اوختلو او چغه ئې اووهله لکه چه وائي اې زما ربه زما مور چرته ده؟ وائي چه درې ځل هغه چغې اووهلې او بیا په هغه کاڼړی کښې ورك شو. دا هم وئیلې کیږي چه خلقو هغه پسې منډې وهلې او هغه ئې هم قتل کړو. والله اعلم. دا خبر چه کله صالح ﷺ ته اورسیدلونو هغه هغه ځای ته راغلو چه خلق راغونډشوي وو اوښې ته په کتلوسره په ژړا شو او وئې وئیل (د الله ﷻ په قول) تاسو درې ورځې نور هم ژوندی اوسیږئې.

د اوښې دقتل نه پس د صالح علیه السلام د قتل ارادا کول او عذاب نیول:-د اوښې قتل د چارشنبې په ورځ شوې وو کله چه شپه شوه نودې نهوکسانو دحضرت صالح ﷺ د قتل هم اراده اوکړه او مشوره ئې اوکړه که چرې دا رښتونې دې او درې ورځې پس مونږ مړه کیږو نود ځان نه اول دې ولې اونه لیږو. اوکه چرې دروغژن دې نودې به هم اوښې سره اولیږو.د الله ﷻ قول دې چه دې خلقو په خپلو قسمونو خپله وعده مضبوطه کړه چه صالح ﷺ اود هغه بی بی به قتل کړو اود هغه اولیاؤ ته به اووایو چه مونږ ته څه پته ده مونږ دهغه د قتل په وخت کښې د سر نه موجود نه وو چه قاتل مو پیژندلې وو مونږ رښتیا خبره کونکی یو. هغوی چلول کولو او مونږ چه په کوم چلول کښې وو د هغه دوی ته هډو پته نه وه. ګوره د مکارانونتیجه څنګه ده. کله چه دې خلقو اراده اوکړه اود الله ﷻ د نبی د قتل کولو د پاره د شپې راغله نود الله ﷻ په حکم سره کاڼړی وریدل شروع شو. د زیارت ورځ د مهلت اولنئی ورځ وه. په هغه ورځ د دغه خلقو مخونه قدرتی زیړ شوی وو لکه څنګه چه صالح ﷺ وئیلې وو او په دویمه ورځ د جمعې سرۀ شو اود دنیا د نفعې دریمه ورځ د خالي وه په هغه ورځ د ټولو مخونه تورشو. د اتوار ورځ شوه نودې خلقو خوشبو لګولې وه اود عذاب انتظار ئې کولو چه معلومه نه ده چه نن به مونږ سره څه کیږي اود عذاب به څه صورت وي. نمر راوختلو اود آسمان نه یوه چغه هم راغله اود پښو لاندې یوه سخته زلزله پیداشوه روحونه ئې اووتل او ټول ناڅاپې مړه شول. ټول خلق په خپلو خپلو کورونوکښې مړه پراته وو.

د ثمودیانو د یو ښځې قصه:- وړوکې لوئ ښځې اوسړي ټولوکښې څوك هم بچ نه شو صرف یوه ښځه بچ شوه چه کلبه بنت السلق نومې وو دا ډیره کافره او سخته دښمنه وه. هغې عذاب اولیدلو اود هغې پښوته د تیزو تلو طاقت ورکړې شو یوې قبیلې له لاړه اوچه څه ئې لیدلې وو هغه ئې بیان کړل او ټول قوم چه په کومه تباهئی سره هلاك شو هغه ئې ذکر کړل. بیا ئې د څکلو د پاره اوبه اوغوښتلې اوبه څکلو سره مړه شوه(۲) د ثمودیانو د قوم په خلقو کښې صالح ﷺ اود هغه امتیانونه سوابل څوك بچ نه شو. ددې قوم یو سړې ابورغال وو چه په دغه وخت کښې مکه کښې وو هغه لږساعت محفوظ پاتې شو

---

(۱) ۲۷/النمل:۴۸.

(۲) تفسیر عبدالرزاق: ۹۱۶، مصنف عبدالرزاق: ۱۱/۴۵۳-۴۵۵ ح۲۰۹۸۹.

خوچه د څه ضرورت دپاره دمکې نه بهر اووتلو نود اسمان نه په هغه باندې يو کاڼړې راپريوتلو او هم هلته مردار شو. وائي چه دا ابورغال د طائف د اوسيدونکې قبيلې ثقيف جداعلی وو. ([1]) نبی کريم ﷺ چه کله د ابورغال په قبر تيريدو.نو وئي فرمائيل چه تاسو ته معلومه ده.چه دا د چا قبر دې دا د ثمود د يوسړي ابورغال قبردې چه په حرم کښې وو، حرم دې د عذاب نه منع ساتلې ووکله چه د حرم نه بهر شو نو عذاب سره مخ شو اودلته خښ کړې شو. ده سره د ده د سرو زرو لختـه هم خښـه ده. خلقو په تورو سره د هغه قبر اوکنستلو اوهمسا ئې راوويستله.([2])

فَتَوَلّٰى	عَنْهُمْ	وَقَالَ	يٰقَوْمِ	لَقَدْ
نواوګرځيدو	دهغوئ نه	اووې وئيل	ائي قومه زما	بيشکه چې

اوصالح ﷺ ترې نه يو طرفته شو | او ورته ئې اووئيل چې ائې زماقومه

اَبْلَغْتُكُمْ	رِسَالَةَ	رَبِّيْ	وَنَصَحْتُ	لَكُمْ	وَلٰكِنْ
رااورسوؤ ماتاسوته	پيغام	درب زما	اونصيحت اوکړوما	تاسوته	خو ليکن

ماخوتاسوته دالله ﷻ حکمونه رارسولی وو | اوستاسوخيرخواهی مي لتولې وه | خو

لَّا تُحِبُّوْنَ	النّٰصِحِيْنَ۝
نه خوښوئ تاسو	نصيحت کونکی

ستاسوهډوخيرخواه خلق خوښ نه وؤ |

قوم ثمود ته د صالح عليه السلام نداء حسرت:: دا د صالح ﷺ د طرف نه قوم ته تهديد کيږی هغه چه دهغه مخالفت او دښمنی اختيارولو په وجه هغوی هلاك کړې شو نو هغه دې مړو ته خطاب کولو لکه چه هغوی اوری. د بخاری او مسلم شريف نه هم دا ثابت دی چه کله نبیﷺ د بدر په کفارو غالب راغلو نو درې ورځې ئی هلته قيام کړې وو بيا د شپې د هغه ځايه لاړل او په قليب (ترځاه) باندې حصارشو دا د قريشودکفارو د خښيدو ځائی وو. حضورﷺ دې مدفن ته په کتو اوفرمائيل اې ابوجهل بن هشام، اې عتبه، اې شيبه اواې فلانکی اواې فلانکی آيا د رب وعده پوره کيدونکې تاسو اوليده؟ ما د خپل رب وعده هميشه پوره اوليدله. نوحضرت عمرﷺ عرض اوکړو يارسول اللهﷺ! تاسو مړوسره خبرې کوئی؟ نو هغویﷺ اوفرمائيل په اللهﷻ قسم تاسو د دوی نه زيات نه شې اوريدلې البته اوريدو سره هغوی جواب نه شی ورکولې([3])په سيرت کښې دی چه حضورﷺ هغوی ته وئيلې وو چه د نبی اکرم ﷺ په قبيله کښې تاسو ډير خراب خلق وئی. د بهر خلقو خو زما تصديق کولو او تاسو زما د قبيلې کيدو سره زما تکذيب کولو. د مدينې خلقو ماته پناه راکړه او تاسو د خپل وطن نه اوويستم. تاسو زما د قتل اراده اوکړه اونورو زما امداد اوکړو([4])دنبی اکرم ﷺ د پاره تاسو ډيره خرابه قبيله ثابته شوئی. دغه شان صالح ﷺ هم خپل قوم ته فرمائی چه ما د اللهﷻ پيغام تاسو ته دراورسولو ستاسو د خيرخواهئی خوتاسو د دې نه فائده اوچته نه کړه ځکه چه تاسو حق خبره هډو خوښوله نه. د دې د پاره ارشاد دې چه ما تاسو ته نصيحت کړې وو خو نصيحت خو ستاسو خوښ نه وو. يو مفسر ذکر کړې دې چه هر يو نبی

---

[1]) ايضا.

[2]) ابوداؤد كتاب الخراج باب نبش القبور العادية يكون فيها المال: ۳۰۸۸، ابن حبان: ۶۱۹۹،بيهقي:۱۵۶/۴)

[3]) صحيح بخاری كتاب المغازی باب قتل ابي جهل: ۳۹۷۶، صحيح مسلم: ۲۸۷۴.

[4]) ابن هشام:۲۹۲/۲.

د چا امت چه هلاك شوې دې هغه به حرم شريف ته راتلو او قيام به ئې كولو. والله اعلم.

د هود عليه السلام او صالح عليه السلام ته حج ته راتلل:: د ابن عباس ﷺ نه روايت دې چه د حج په زمانه كښې حضورﷺ كله وادى عسفان نه تيريدو نو وئې فرمائيل اې ابوبكرا دا كوم يو مقام دې؟ حضرت صديق اكبرﷺ جواب وركړو دا وادى عسفان ده. حضورﷺ اوفرمائيل چه صالح او هود عليهم السلام په اوښه سواره په يوه زمانه كښې په دې ځائ تيرشوى وود كومو واګې چه د كهجورو د رسو وې، د كمبلو ته بندونه وو، د پوستين څادرونه وو او لبيك ويونكى د بيت عتيق د حج د پاره تلل.[1]

وَلُوۡطًا	اِذۡ	قَالَ	لِقَوۡمِهٖۤ
او اوليږو لوط	يادكړئ كله چې	اووئيل هغه	قوم خپل ته
اودلوط ﷺ واقعه ياده كړه اچې كله ئې قوم ته اووئيل			

اَتَاۡتُوۡنَ	الۡفَاحِشَةَ	مَا سَبَقَكُمۡ	بِهَا	مِنۡ اَحَدٍ
آيا تاسو راځئ	ادبې حيايئ كارته	چې نۀ دې ړومبې شوې ستاسونه	په هغې كار	هيڅوك
چې آياتاسو دداسې بې شرمئ كار كوئ اچې ستاسو نه مخكښې هيڅ يو				

مِّنَ الۡعٰلَمِيۡنَ ۝	اِنَّكُمۡ	لَتَاۡتُوۡنَ	الرِّجَالَ	شَهۡوَةً
د خلقونه	ابې شكه تاسو	خامخا ورځئ	نارينوته	په شهوت سره
مخلوق نه دې كړې	آيا تاسو خپل شهوت د هلكانونه پوره كوئ			

مِّنۡ دُوۡنِ النِّسَآءِ ؕ	بَلۡ اَنۡتُمۡ	قَوۡمٌ	مُّسۡرِفُوۡنَ ۝
په ځائې دښځو	بلكه يئ تاسو	يوقوم	دحد نه اوړيدونكى
په ځائې دښځو	رښتيادا ده چې تاسو دحد نه ډيروړاندې تيرشوى يئ	نو		

قوله تعالى:: اَتَاۡتُوۡنَ الۡفَاحِشَةَ

د قوم لوط خراب كار:- او هغه وخت ياد كړه چه موږ لوط ﷺ ليږلې وو. لوط ابن هاران بن آزر دې او د ابراهيم خليل الله ﷺ وراره دې. ابراهيم ﷺ سره هغه هم ايمان راوړې وو اود شام زمكې ته ئې هغه سره هجرت كړې وو. الله ﷻ هغه اهل سدوم ته ليږلې وو. هغه اهل سدوم د الله ﷻ طرف ته رابلل، امربالمعروف او نهى عن المنكرئې كول.

د قوم لوط عمل دده د قوم نه وړاندې بالكل نه وو:- هغه قوم داسې فحش او خراب كاركولو چه د آدم ﷺ نه واخله تراوسه پورې د هغوى نه علاوه بل هيڅ چا نه ووكړې. هغوى به ښځې پريخودلې او سړو له به راتلل. دا څيز تراوسه پورې د چا په زړه كښې هم نه وو تيرشوې او بنيادم د دې تر دغه وخت پورې عادت نه وو. خليفه وليد بن عبدالملك اموى بانى جامع دمشق وئيلې كه الله ﷻ د قوم لوط قصه نه ذكركوله نوزما د دې خبرې يقين هم نه كيدو چه يوسړې بل سړى سره داسې كار كولې شى. لوط ﷺ هغوى ته فرمائيل الله ﷻ خو ستاسو دپاره ښځې پيداكړې دى دا ستاسو ډيرزياتى او لوئ جهالت دې د كوم څيز چه كوم محل نه دې تاسو هغه د هغې محل جوړوئى. بيا په دويم آيت كښې هغوى ته فرمائى ګورئى دا ټولې ښځې دى ټولې زما لونړه دى كومې سره چه غواړئى رشته كولې شئى.[2] خو دې خلقو

---

[1] احمد: ۲۳۲/۱، مجمع الزوائد: ۲۲۳/۳.

[2] ۱۵/الحجر: ۷۱.

وئیل چه لوط! تاته خومعلومه ده چه ستا د دې دنیا او جهان د لونړو سره زمونږ هیڅ کارنشته او زمونږ چه کوم غرض دې تاته معلوم دې. (۱)

قوم لوط به خپل حاجت د نارینه نه او زنانوّ به دزناناوّ ن پوره کولو:-مفسرینو ذکر کړې دې چه سړو به خپل حاجت د سړونه پوره کولو اودغه شان به ښځو هم خپل حاجت د ښځونه پوره کولو اود دې د پاره هغوی مجبوره هم وې.

وَمَا كَانَ جَوَابَ	قَوْمِهٖٓ	اِلَّآ اَنْ	قَالُوْٓا	اَخْرِجُوْهُمْ	مِّنْ قَرْيَتِكُمْ
اونهٔ وو جواب	دقوم دهغه	مګر دا چې	وئیل ئې	اوباسئ دوئ	دکلی خپل نه
قوم سره ددې نه بغیربل جواب نه وو	چې خپل مینځ کښې ئې اووئیل	دوئ دخپل کلی نه اوباسئ			
اِنَّهُمْ	اُنَاسٌ	يَّتَطَهَّرُوْنَ			
بیشکه چې دوئ	داسې خلق دی	چې ځان پاک ساتی			
ځکه چې دوئ خپل ځان پاک ساتل غواړی					

قوله تعالی:: وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ

دقوم لوط ردعمل: ددې په جواب کښې دقوم جواب دا ووچه هغوی پخپل مینځ کښې وئیل چه لوط(ﷺ) دکلی نه اوباسئ خو اللّٰهﷻ لوط ﷺ ژوندې او سلامت دهغه ځائ نه اوویستلو اوهغه کافران ئې د ذلت په مرګ مړه کړل. د اللّٰهﷻ ارشاد دې ﴿وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ﴾ هغوی د عیب نه بغیر د عیب نسبت اوکړو او د لوط ﷺ هغه پاک ژوندون ئې عیب اوخودلوچه هغه ډیر پاک ګرځی. یا دا چه په لوط ﷺ اود هغوی په خلقو کښې دا عیب دې چه هغوی د ادبار رجال او ادبار نساء (یعنی دسړودشاد طرف نه راتلو او د ښځو دشاد طرف نه راتلو) نه بچ کیږی. دا د ابن عباس ﷺ قول دې.

فَاَنْجَيْنٰهُ	وَاَهْلَهٗٓ			
نو بچ کړو مونږهغه	اوکوروالادهغه			
نومونږ هغه ته اودهغه کور والاته نجات ورکړو				
اِلَّا امْرَاَتَهٗ	كَانَتْ	مِنَ الْغٰبِرِيْنَ	وَاَمْطَرْنَا	عَلَيْهِمْ
مګرښځه دهغه	وه هغه	دروستو پاتې کیدونکونه	اواوروؤ مونږ	په هغوئ باندې
خوصرف دهغه ښځه بچ نه شوه	ځکه چه په روستو پاتې کیدونکو کښې شامله وه	اومونږ به هغوئ باندې		
مَّطَرًا	فَانْظُرْ	كَيْفَ كَانَ	عَاقِبَةُ	الْمُجْرِمِيْنَ
باران	نو اوګوره	څنګه شو	انجام	دمجرمانو
دکانړوباران اورولو	نواوګورئ چې دمجرمانو څه انجام شو			

قوله تعالی:: لَتَاْتُوْنَ الرِّجَالَ شَهْوَةً

په اغلام بازئی (دنر نرسره زنا)کښې د فقهاوّ موقف:-اللّٰهﷻ فرمائی چه مونږ لوطﷺ اود هغه کورنئی بچ کړه او هغه دکورنئی نه علاوه بل چا ایمان نه وو راوړې لکه چه اللّٰهﷻ فرمائی چه مونږ هغه خلق د

(۱) ۱۱/هود: ۷۹.

عذاب د ځائ نه بهر کړل چه ايمان ئې راوړې وو. اود يوکورنه علاوه بله کورنئ خو وه نه خود هغه ښځه بچ نه کړې شوه ځکه چه هغې ايمان نه وو راوړې. هم د قوم په دين وه او د لوط ﷺ خلاف به ئې د قوم سره سازباز کولو. د لوط ﷺ په خدمت کښې د ځوانانو په شکل کښې د فرښتو راتلل اود قوم دې نه خبريدل دا ټول د دې ښځې دجاسوسئ په سبب وو. الله ﷻ لوط ﷺ ته حکم ورکړې وو چه د شپې په وخت کښې خپله کورنئ واخله او اوځه اودا ښځه مه پوهه کوئ اودا د ښار نه مه بوځئ. بعضې دا هم وائي چه هغه هم لوط ﷺ سره روانه شوې وه او وتلوسره کله چه په قوم عذاب نازل شو نو د همدردئ نه به ئې شاشاته کتل نو پخپله هم په عذاب کښې راګيره شوه. خو دا روايت ډير صحيح دې چه د ښار نه نه وه وتلې اولوط ﷺ هغې ته خبر هم ورنه کړو. په دې وجه ارشاد دې چه د لوط ﷺ ښځه پاتې شوه او هغه په روستو پاتې شوو کښې وه.

دغه تفسيربالللازم هم دې ﴿وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم مَّطَرًا﴾ دا آيت ددې قول تفسيرکوی چه ﴿وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِّن سِجِّيلٍ﴾ اوهم ددې دپاره ئې اوفرمائيل چه آخرکار دمجرمانو نتيجه اوګوره چه دګناه په کولو اود تکذيب په سبب څنګه سزا ورته ملاؤشوه.

د لوطی سزا او عالمانو اقوال:- ① امام ابوحنيفه رحمه الله فرمائی چه اغلام باز يعنی هلك چه لواطت کونکې د اوچت ځائ نه راګذار کړنی بيا په ده باندې کاڼړی راوره وه چه د لوط ﷺ قوم سره هم دا سزا هم په دې صورت کښې اختيار شوې وه. ② او بعضې علماء وائی چه رجم ئې کړنی که واده کړې وی اوکه ناواده کړې. د امام شافعی رحمه الله هم د يو روايت په بنا باندې هم دغه قول دې. ③ د ابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې چه حضور ﷺ فرمائيلی چه څوك تاسو د لوط ﷺ د قوم په عمل کښې اووينئ نو فاعل او مفعول دواړه قتل کړنی[1] ④ بعضو وئيلی چه هغوی په مثال د زنا کونکو دی که واده کړې وی نو رجم ئې کړنی ګنی سل کوړې ورکړنی. ښځو سره اغلام کول (يعنی شانه راتګ کول) هم لواطت دې اودا هم د امت په اجماع سره حرام دی. د دې خلاف صرف يو قول شاذ دې اود دې په ممانعت کښې د حضور ﷺ نه ډير احاديث روايت کړې شوی دی. په سورة بقره کښې په دې باندې تفصيل تيرشوې دې

د لوطی سزا د اوچت ځائې نه راغورځول دی

مسلک حنفی:- لکه څنګه چه حافظ ابن کثير رحمه الله فرمائيلی دی هم دغه د امام ابوحنيفه رحمه الله مذهب دې چې دې به غر وغيره اوچت ځائې ته اوخيژولې شی او دهغه ځائې نه راګزار کړې شی او بيا به د پورته نه په کاڼړو اوويشتې شی (معارف القرآن تفسير مفتی اعظم محمد شفيع رحمه الله ۲۱۷\۳).

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ					
او مدين والو ته					
.........اومدين خلقو ته					
أَخَاهُمْ	شُعَيْبًا	قَالَ	يَٰقَوْمِ	اعْبُدُوا اللَّهَ	مَا لَكُم
رور دهغوئ	شعيب	اووئيل هغه	اے قومه زما	بندګی کوئ دالله	نشته تاسو لره
مونږدهغوی رور شعيب اوليږلو	هغه ورته اووئيل چې اې زماقومه صرف دالله ﷻ عبادت کوئ ستاسودپاره				

[1] ابوداؤد کتاب الحدود باب فيمن عمل عمل قوم لوط: ٤٤٦٢، وسنده حسن، ترمذی: ١٤٥٦، ابن ماجه: ٢٥٦١، احمد: ١/٣٠٠، دارقطنی: ٣٤١، بيهقی: ٢٣٢/٨، حاکم: ٣٥٥/٤ امام حاکم او ذهبی دا روايت صحيح الاسناد ګڼړلې دې

مِّنْ اِلٰهٍ	غَيْرُهٗ ؕ	قَدْ جَآءَتْكُمْ	بَيِّنَةٌ	مِّنْ رَّبِّكُمْ
هیڅوك معبود	بغیر دهغه نه	بیشکه راغلی دی تاسوته	نبني ښکاره	دطرفه درب ستاسو نه
دهغه نه سوا بل معبود نشته ..... تاسو ته دخپل رب دطرفنه ښکاره دلیل راغلي دی				

فَاَوْفُوا	الْكَيْلَ	وَالْمِيْزَانَ	وَلَا تَبْخَسُوا	النَّاسَ	اَشْيَآءَهُمْ
نو پوره ورکوئ	پیمانه	اوتول	اوکم مۀ ورکوئ	خلقو له	څیزونه دهغوئ
نوپیمانه اوتول پوره پوره ورکوئ او خلقو ته دهغوئ په څیزونو کښي کمي مه کوئ					

وَلَا تُفْسِدُوْا	فِي الْاَرْضِ	بَعْدَ اِصْلَاحِهَا ؕ	ذٰلِكُمْ	خَيْرٌ
اوفساد مۀ کوئ	په زمکه کښي	اروستو داصلاح دهغي نه	دا کار	غوره دي
او اصلاح نه پس په زمکه باندي فساد مه خوروئ ....دا ستاسو دپاره بهتره ده				

لَّكُمْ	اِنْ كُنْتُمْ	مُّؤْمِنِيْنَ ۚ
ستاسو دپاره	که يئ تاسو	مومنان
که چري تاسو يقين کوئ		

قوله تعالی:: قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ

شعيب ﷺ خپل قوم ته خطاب:-د شعيب ﷺ اصلي نوم په سرياني ژبه کښي يثرون وو. د مدين لفظ د قبيلي دپاره هم وئيلي شي او د ښار په معنی کښي هم استعمال شوي دي اودا د مقام معان سره نيزدې دې کوم چه د حجاز په لارکښي دې. لکه چه الله ﷻ فرمائيلي کله چه هغه (موسی ﷺ) د مدين چيني ته اورسيدو نو هلته ئی داسي خلق اوليدل چه د دې چيني نه ئی اوبه اورلې([1]) دې نه اصحاب ايکه مراد دی د کوم چه به ان شاء الله زر ذکر کولې شی.د الله ﷻ ارشاد دې چه حضرت شعيب ﷺ وئيل اې قومه د ا لله تعالی عبادت کوئی د هغه نه سوا بل څوك الله نشته.د ټولورسولانو به هم دغه تبليغ وو. په تاسو ستاسو د رب د طرف نه د الله ﷻ حجت پوره شوي دې. شعيب ﷺ به د خلقو په معاملاتی کارونوکښي هدايت کولو چه خپل ناپ تول صحيح ساتئی خلقو ته نقصان مه رسوئی. د نورو په مال کښي خيانت مه کوئی. په ناپ تول کښي په غلاسره کمي کولوسره دهوکه مه کوئی. لکه چه الله ﷻ فرمائی په ناپ تول کښي کمي کونکود پاره لوئ هلاکت دې([2]) دا ډيره زبردسته تنبيه ده. بيا الله ﷻ د شعيب ﷺ باره کښي ذکر فرمائی چه هغه قوم ته وائی (شعيب)ته خطيب الانبياء وائی ځکه چه هغه به په ډيرو فصيحو اوبليغو الفاظوکښي خبره کوله او استعارې به ئی استعمالولې اوچه نصيحت به ئی کولو نو کناية به ئی کولو.

وَلَا تَقْعُدُوْا	بِكُلِّ صِرَاطٍ
اومۀ کينئ تاسو	په هره لار کښي
..چي خلق ويروئ	

[1]) ۲۸/القصص: ۲۳.
[2]) ۸۳/المطففين: ۱.

تُوْعِدُوْنَ وَتَصُدُّوْنَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِهٖ

چې اوېروي خلق | اومنع کوئ | دلارې | دالله نه | هغه څوك | چې ايمان ئې راوړو | په هغه

.... او چاچې ايمان راوړې دې هغوئ دالله ﷻ دلارې نه منع کوئ

وَتَبْغُوْنَهَا عِوَجًا ۚ وَاذْكُرُوْٓا اِذْ كُنْتُمْ قَلِيْلًا فَكَثَّرَكُمْ ۠

اولټوئ هغې لره | کوږوالې | اوياد کړئ | کله چې اوئ تاسو | لږ | نو زيات ئې کړئ تاسو

اوپه هغې کښې کوږوالې لټوئ | اوياد کړئ چې مخکښې تاسو لږ وئ | نوهغه ډېر کړئ

وَانْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ۝٨٦ وَاِنْ كَانَ طَآئِفَةٌ

اواوګورئ | څرنګې وو | انجام | دفساد کونکو | اوکه چرې وی | يوه ډله

اوتاسو اوګورئ چې د(پخوانو) فساديانو څه انجام شو | اوکه تاسو کښې يوې ډلې

مِّنْكُمْ اٰمَنُوْا بِالَّذِيْٓ اُرْسِلْتُ بِهٖ وَطَآئِفَةٌ

ستاسو نه | چې ايمان راوړی | په هغه څيز | چې رالېږلې شوې يم زۀ | په هغې سره | اوبله ډله

په هغه تعليم ايمان راوړې دې | کوم چه ماته راکړې شوې دې | او بلې ډلې

لَّمْ يُؤْمِنُوْا فَاصْبِرُوْا حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ

ايمان رانوړی | نو صبر کوئ | ترهغې | چې فيصله اوکړي الله | په منځ زمونږ کښې | اوهغه

پرې نه دې راوړې | نولږ صبر اوکړئ چې الله ﷻ پخپله زمونږ په مينځ کښې فيصله اوکړي | اوهغه

خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ ۝٨٧

بهتره | فيصله کونکې دې

ډېربهٔ فيصله کونکې دې

قوله تعالىٰ:: وَلَا تَقْعُدُوْا بِكُلِّ صِرَاطٍ

د شعيب ؑ خپل قوم ته وعظ:- شعيب ؑ په خلقو ته په حسی او معنوی توګه باندې لارې شوګولو نه منع کول. يعنې په لاروکښې مه کينئ چه خلق ويرولو سره د هغوی نه څه حاصل کړئ اوکه خلق مال درنه کړي نو هغوی له د قتل کولو دهمکئ ورکوئ. دې بدمعاشانو به چونګې وصول کولو په نوم باندې خلق لوټ کول. او چه څوك به شعيب ؑ له د هدايت د پاره راتلل هغوی به ئې منع کول او نه به ئې راپرېخودل. دا دويم قول د ابن عباس ؓ دې. رومبې قول ډېر واضح او سياق عبارت ته نيژدې دې خکه چه د صراط معنی لار ده اود ابن عباس ؓ مفهوم خو الله ﷻ پخپله په دويم آيت کښې ارشاد فرمائيلې دې چه څوك ايمان راوړی تاسو د هغوی لار وهنی او ماله راتلونکی نيکوکاران منع کوئ او په غلطو لارو ئې اړوئ. اې زما د قوم خلقوا شکرکوئ چه تاسو په شمېرکښې کم وئ کمزوری وئ بيا الله ﷻ ستاسو شمېرزيات کړوستاسو اجتماعی طاقت ئې زيات کړو. دا په تاسو د الله ﷻ احسان دې او عبرت حاصل کړئ چه په دنياکښې او قرون ماضيه کښې ګناهګارانو او فساديانو په کوم عذاب او سزا سره مخ کړل خکه چه هغوی د الله ﷻ نه په سرکشئ کښې ډېر بهادران شوی وو اوکه په

تاسوکښې یوه ډله زما په تبلیغ باندې ایمان راوړی او دویمه ډله ایمان نه راوړی نو انتظار کوه او د صبر نه کارواخلی ترهغه وخته پورې چه الله ﷻ زما او ستاسو په مینځ کښې خپله فیصله اوکړی. هغه د ټولونه ښه حاکم او فیصله کونکې دې. حسن عاقبت هم د الله ﷻ نه ویریدونکو ته حاصل دې او کافران به هلاکت سره مخ کیږی.

الحمد لله

د تفسیر ابن کثیر

د اتمې سپارې

ترجمه مکمل شوه

قَالَ الْمَلَأُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهِ لَنُخْرِجَنَّكَ

اووئيل | سردارانو | هغو | چې تكبرنې كړې وؤ | دقوم دهغه نه | چې خامخا به مونږ اوباسو تا

(په دې خبره) دهغه دقوم متكبره خلقو اووئيل | ....چې مونږ به تا (اې شعيبه)

يٰشُعَيْبُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَا أَوْ لَتَعُودُنَّ

اے شعيب || وهغه كسان | چې ايمان ئې راوړې دې | ستا سره | دكلي زمونږه | يا به واپس راځئ تاسو

اوكوم كسان چه تاسره مومنان دى ددې خپل كلي نه بهر اوباسو | ....اويا به

فِي مِلَّتِنَا قَالَ أَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ قَدِ افْتَرَيْنَا

په ملت زمونږ كښې || اووئيل هغه | ايا اگر چې | يو مونږه | نارضا | مونږه اوتړو |

زمونږ ملت ته واپس راگرځئ | شعيب ﷺ ورته اووئيل اگر كه مونږ په دې ناراضه يو | بيا خو به مطلب دا

عَلَى اللَّهِ كَذِبًا إِنْ عُدْنَا فِي مِلَّتِكُمْ بَعْدَ

په الله باندې | دروغ | كه واپس راغلو مونږه | په دين ستاسو كښې | پس دهغې نه

وى چې مونږ په الله ﷻ باندې دروغ تړلى دى | كه ستاسو مذهب ته واپس راشو | د دې باوجود چې

إِذْ نَجَّانَا اللَّهُ مِنْهَا وَمَا يَكُونُ لَنَا أَنْ نَعُودَ

چې خلاصي راكړې دې مونږ له | الله | دهغې نه | اونه بنانيږي | مونږ له | چې واپس لاړ شو

الله ﷻ مونږ ته د هغې نه نجات راكړې دې | اوكيدې نشى چه مونږ هغې (دين) ته واپس شو

فِيهَا إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ رَبُّنَا وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَيْءٍ

په هغې كښې | مگر | كه اوغواړى الله | چې رب زمونږ دې | افراخه دې | رب زمونږه | په هر څيز باندې

مگر دا كه الله ﷻ اوغواړى (نو هغه بيله خبره ده) زمونږ د رب علم د هرڅيز فراخه دې (دهغه نه هيڅ څيز

عِلْمًا عَلَى اللَّهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا

په لحاظ دعلم سره | په الله باندې | توكل اوكړو مونږه | اے ربه زمونږه | فيصله اوكړه | په منځ زمونږ كښى

پټ نه دې) مونږ په الله ﷻ باندې بهروسه كووا انې ربه ! زمونږ او زمونږ ددې قوم ترمينځه

وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَأَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ

اوپه منځ دقوم زمونږ كښى | په حقه سره | اوته | بهتره فيصله كونكې ئې

په حقه فيصله اوكړې | او بيشكه ته دټولو نه بهتر فيصله كونكې يې |

قوله تعالى: أَوْ لَتَعُودُنَّ فِي مِلَّتِنَا

حضرت شعيب ﷺ ته دخپل قوم دشرك دعوت او دهغه جواب - كافران چه خپل نبى حضرت شعيب ﷺ اود هغه زمانې دمسلمانانو سره په كومه بدسلوكئى سره پيش شواوځنگه ئې چه شعيب ﷺ او مؤمنان اوويرول چه زمونږ كلې پريږده او زمونږ دين اختياركړه او زمونږ وفادار جوړ شه. د دې ټولوخبرو الله تعالى خبرور كوى. دا خطاب خو په ظاهره باندې رسول الله ﷺ ته دې خومراد ترې د هغه امتيان دى. د شعيب ﷺ د قوم كبرژنوونيلې وو چه اې شعيبه(ﷺ)ا مونږ به تا او ستا ملگرى د كلي

نه اوباسو اویا داچه ته به واپس زمونږ دین طرف ته راګرځې. نوشعیب ﷺ فرمائی چه آیا تاسو داسې کول غواړئی سره د دې چه زمونږ شرك اختیارول ناخوښ وی، نوکه مونږ ستاسو دین ته واپس راشو اوهم ستاسو نظریات خپل کړو نو مونږ به په الله تعالی باندې یو ډیرغټ بهتان اولګوو چه دا بتان د الله تعالی سره شریکان اوګرځوو. دغه شان د کافرانود تابعدارئی نه نفرت ښکاره کوی. زمونږ نه خو به دا اونه شی چه مونږ بیامشرکان جوړشو.اودا خبره ده که الله تعالی مونږ خطاکړی نو هغه بله خبره ده. دلته هم خبره هم د الله تعالی طرف ته ګرځولې شی ځکه چه هغه ته په راتلونکې هره خبره باندې احاطه ده. مونږ چه کومه خبره اختیاروو اوکومه نه اختیاروو په ټولوکارونوباندې هم په الله تعالی باندې یقین ساتو. اې الله تعالی! زمونږ او زمونږ د دې قوم په مینځ کښې حقه خبره ښکاره کړې او مونږ له په دوی باندې فتح راکړه ته بهتر فتح ورکونکې ئې. داسې عادل او منصف ئې چه یوه ذره ظلم نه کوې.

وَقَالَ الْمَلَاُ الَّذِیْنَ کَفَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَیْبًا

اوونیل سردارانو | هغو | چی انکارئې کړې وؤ | دقوم دهغه | نه که چری | پیروی اوکړه تاسو | دشعیب

نو دهغه دقوم هغه کسانو خپل قوم ته اوونیل کوم چې کافران شوې وو|که تاسو دشعیب تابعداری اوکړه

اِنَّکُمْ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ۝ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ

بیشکه تاسو به | په دغه وخت کښی | خامخانقصان موندونکی شی | نواونیول هغوئ | یوې زلزلې

نوتاسو به په دغه وخت کښې ضرور په نقصان کښې ئې | ....نو په هغوئ باندې زلزله راغله

فَاَصْبَحُوْا فِیْ دَارِهِمْ جٰثِمِیْنَ۝ الَّذِیْنَ کَذَّبُوْا شُعَیْبًا

پس شول هغوئ | په کورونو خپلو کښی | پړمخې پراتهٔ | هغه کسان | چی دروغ ئې اوګڼړو | شعیب

نوخپلو کورونو کښې پړمخ پریوتل| کومو کسانو چه حضرت شعیب ﷺ دروغژن ګڼړلې وو

کَاَنْ لَّمْ یَغْنَوْا فِیْهَا ۚ اَلَّذِیْنَ کَذَّبُوْا شُعَیْبًا

لکه چې نه وو | اوسیدلی | په دې کلی کښې | هغه کسان | چې په دروغه ئې اوګڼړلو | شعیب

هغوئ داسې شولکه چې په دې کلی کښې هډو | وسیدلی نه ووا چاچې شعیب ﷺ دروغژن ګڼړلې وو

کَانُوْا هُمُ الْخٰسِرِیْنَ۝

ووهغوئ | هم هغوئ نقصان موندونکی |

نوهغوئ پخپله هلاک شول |

قوله تعالی:: لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَیْبًا

دَ حضرت شعیب ﷺ د قوم په کفرباندې کلکیدل اودهلاکت نتیجه: خبرورکولې شی چه د هغوی کفر سرکشی اوضلالت څومره سخت دې اودحق مخالفت دهغوی په زړونوکښې څومره پوخ او فطری جوړشوې دې. په دې وجه هغوی په خپل مینځ کښې قسمونه اوخوړل اووعدې ئې اوکړې چه ګورئی که تاسو د شعیب ﷺ خبره اومنله نو په ډیرتاوان کښې به پریوځئی. د دوی د دې کلکې ارادې نه پس الله تعالی فرمائی چه د دې کلکې ارادې په وجه په هغوی باندې یوداسې زلزله راوالیګلې شوه چه هغوی په خپلوکورونوکښې ډب ډهیرې پاتې شو اودا سزا وه د دې خبرې چه شعیب ﷺ اود هغه ملګری ئې

بغیر د څه وجه ویرول اوهغوی ته نی د وطن نه د ویستلو دهمکیانې ورکولې لکه چه په سورة هود کښې ذکردې. کله چه زمونږعذاب په هغوی باندې راغلو نو مونږ شعیب ﷺ اود هغه ملګرې په خپل رحمت سره بچ کړل اوهغه ظالمان یوداسې تیزې چغې راګیرکړل چه په خپلو کورونو کښې ناست په ناست پاتې شو اوختم شو.په دې دواړوآیاتونوکښې مناسبت دادی چه دې کافرانو کله ﴿ اَصَلٰوتُكَ تَأْمُرُكَ ﴾ ونیلو سره تذلیل اوکړو نو یوې سختې چغې هغوی د همیشه د پاره چپ کړل. په سورة شعراء کښې الله تعالی داسې قصه بیانوی چه کله هغوی نبی دروغ اوګڼړلو نو د اوریځې نه په هغوی باندې عذاب نازلیدل شروع شو اود دې وجه دا وه چه هغوی غوښتنه کړې وه که داسې وی نو په مونږ باندې د آسمان یوه ټکړه راګذارکړه.

قوم شعیب باندې عذاب:: نو اوخودلې شو چه په هغوی باندې هم آسمانی عذاب راغلو او په هغوی باندې درې عذابونه راجمع شو. یو آسمانی عذاب چه د اوریځې نه د اُور بخری او شغلې راپریوتلې. بیاد آسمان نه یو تندر او چغه پیدا شوه اودهغوی د خپو د لاندې په زمکه باندې یوه سخته زلزله پیدا شوه چه د هغوی ساګانې اووتلې او بدنونه ئی بې روحه پاتې شو او په خپلو کورونوکښې ډهیرې شو لکه چه په دې کلی کښې هډوڅوك اوسیدلې نه وو او هغوی خو خپل رسول د کلی نه ویستلو. اوس په مقابله کښې هم د هغوی لفظ الله تعالی سردوباره کوی چه کومو خلقو شعیب ﷺ دروغ ګڼړلې وو هم هغوی په تاوان کښې پاتې شو.

فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يٰقَوْمِ لَقَدْ
نو مخ واړوؤ هغه | دهغویٔ نه | اووې ونیل | اے قومه زما | بیشکه
نوشعیب ﷺ ترې نه مخ اوګرځولو | او ورته ئې اوونیل چې ائې زماقومه
اَبْلَغْتُكُمْ رِسٰلٰتِ رَبِّيْ وَنَصَحْتُ لَكُمْ فَكَيْفَ
مادراورسول تاسو ته | پیغامونه | درب زما | اونصیحت اوکړو ما | تاسوته | اوس څنګه
ماتاسوته دخپل رب حکمونه رارسولی وو | اوستاسو خیرمې غوښتلې وو | ....نواوس زه څنګه
اٰسٰى عَلٰى قَوْمٍ كٰفِرِيْنَ
زۂ افسوس اوکړم | په قوم | کافر باند
دهغه قوم په حال باندې افسوس اوکړم

قوله تعالی:: لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسٰلٰتِ رَبِّيْ

شعیب ﷺ دَ تبلیغ حق ادا کړو:- د کافرانو د دې قسمه وینا کولو سره شعیب ﷺ د هغه خایه لاړو او وئی ونیل چه اې قومه ! ما د الله تعالی احکامات تاسو ته رسولی وو. ما خپل حق ادا کړې وو په دې باندې هم تاسو زماد خیرخواهنی نه فائده اوچته نه کړه نو ستاسو دا خراب انجام کتلو سره به زه ولې افسوس کوم او خپل خان ولې خفه کوم.

وَمَآ اَرْسَلْنَا فِيْ قَرْيَةٍ مِّنْ نَّبِيٍّ اِلَّآ
اونه دې لیږلې مونږ | په یو کلی کښې | یو پیغمبر | مګر
چې هغوی کفر اختیار کړې وو | مونږ هیڅ یو کلی ته یوپیغمبرنه دې لیږلې

أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ لَعَلَّهُمْ

نیولی دی مونږ | خلق دهغې | په سختو سره | اوپه تکلیفونو سره | ددې دپاره چې هغوئ |

مګر مونږ دهغې اوسیدونکی په سختئ او په تکلیفونو کښې راګیر کړی دی | دی دپاره

يَضَّرَّعُونَ ۞ ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتَّىٰ

عاجزی اختیار کړی | بیا | بدل کړه مونږه | په ځائې | دبدحالئ | خوشحالی | تردې پورې

چې دوی عاجزی اوکړی | بیا مونږ دهغوئ بدحالی په خوشحالئ بدله کړه | تردې چې

عَفَوْا وَّقَالُوْا قَدْ مَسَّ اٰبَآءَنَا الضَّرَّآءُ وَالسَّرَّآءُ

چې ډیر شول | اووې وئیل | چې رسیدلی دی | پلارانو زمونږ ته | تکلیفونه | اوخوشحالی

هغوئ ښه ترقی اوکړه | اووې وئیل چې داسې سختئ اوخوشحالئ خوزمونږ په مشرانو هم راغلی وی

فَأَخَذْنٰهُمْ بَغْتَةً وَّهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ ۞

نوراونیول مونږ هغوئ | ناګهانه | اوهغوئ | نهٔ پوهیدل

نوپه دې کښې مونږ هغوئ ناڅاپی راونیول | او هغوئ پرې پوهه هم نشو |

قوله تعالىٰ:: أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ وَالضَّرَّاءِ

صحت او خوشحالی هم یوامتحان دې:- ددې خبرې خبرورکولې شی چه مخکینوامتونوته چه کوم انبیاء علیهم السلام لیګلې شوی وو هغوی مونږ په تکلیف او خوشحالئ هرحالت کې ازمیښت کړی وو. **﴿باساء﴾** یعنی بدنی تکلیف، بدنی بیمارئ او تکلیف او ﴿الضَّرَّآءِ﴾ یعنی هغه مصیبت چه د فقر او حاجت په وجه وی د دې د پاره چه هغوی زمونږ طرف ته رجوع اوکړی زمونږ نه اوویرېږی اود دې مصیبت د لرې کولو مونږ ته درخواست اوکړی. د کلام تقدیر دا دې چه الله تعالی هغوی په سختوکښې راګیرکړل دې د پاره چه زمونږ په وړاندې عاجزی وړاندې کړی خو هغوی داسې اونه کړل. په دې باندې مونږ د هغوی حالت د مالدارئ او مزو طرف ته راوګرځولو او هغوی مو دولت مند او خوشحال کړل دې د پاره چه په هغوی ازمیښت اوکړو. د دې د پاره اوفرمائیلې شو چه د سختئ نه نرمئ او راحت طرف ته هغوی مونږ اوګرځول. د بیمارئ په ځائ مو ورله صحت او عافیت ورکړو. د غربت په ځائ مو ورله مالداری ورکړه چه هغوی شکر ادا کړی او د نعمت ناشکری پرېږدی خو هغوی داسې اونه کړل. ﴿حَتّٰى عَفَوْا﴾ یعنی د هغوی په اولاد او مال کښې مو برکت واچولو. ارشاد دې چه په خوشحالئ او تکلیف دواړو څیزونو باندې هغوی مونږ ازمیښت کړل دې د پاره چه د الله تعالی طرف ته راوګرځی. ولې نه خو هغوی زمونږ شکرویستونکی جوړشو اونه ئې صبر او عاجزی اختیارکړه او وئې وئیل چه مونږ خو په مصیبت او تکلیف کښې راګیرشو. دې نه پس مونږ هغوی ته راحت او خوشحالی ورکړه نو وئې وئیل چه دا انقلاب راحت او مصیبت خو د پلارانواو نیکونودوخت نه راروان دی او د همیشه نه هم دا دور وی، کله زمانه داسې وی اوکله داسې وی.دغه شان مونږ هم کله په مصیبت کښې شو اوکله په راحت کښې شو داخو څه نوې خبره نه ده. پکار وه چه هغوی د الله تعالی په دې اشاره باندې د هغه د عذاب نه ویریدلې وې اود الله تعالی د ازمیښت طرف ته د هغوی ذهن تلې وې.

دمؤمن شان په غم اوخوشحالئ کښې:- خودمؤمنانوحال خودهغوی نه خلاف ووهغوی به د خوشحالئ اوراحت په زمانه کښې د الله تعالی شکر اداکولو او په تکلیف او مصیبت باندې به ئې صبر کولو. لکه

څنګه چه نبی کریم ﷺ فرمائیلی چه د مؤمن په حالت باندې ډیره حیرانتیاده چه د الله تعالی کوم یوحکم هم دهغه متعلق وی په هغې کښې د هغه د پاره هم د خیر اړخ راوځی که چرې مصیبت راغلو او صبرئې اوکړو نو هم په دې مصیبت کښې هغه په فائده کښې پاتې شو. اوکه چرته خوشحالی راغله او شکر ئې اوکړو نو بیا هم په مزه کښې پاتې شو. (۱) مؤمن خو هم هغه دې چه د تکلیف او خوشحالئ په وخت کښې په دې نتیجه باندې اورسی چه ماته د الله تعالی د طرف نه خوشحالی یا تکلیف راکړې کیدو سره زه ازمیښت کولې شم. په حدیث شریف کښې دی چه مصیبتونه مؤمنان د ګناهونونه پاکوی او د منافق مثال په شان د خر دې چه نه پوهیږی چه په ده باندې څه څیز بار شوې دې او په کوم غرض باندې د هغه نه کار اخستې شی او ولې تړلې شوې دې او ولې پریخودلې شوې دې. (۲) نود دې نه پس ارشاد کیږی چه مونږ هغوی ناڅاپی په عذاب کښې راګیر کړل چه د عذاب د راتلود هغوی ګمان هم نه وو. لکه څنګه چه په حدیث شریف کښې دی چه ناڅاپی مرګ خود مؤمن د پاره رحمت کیدې شی اود کافرد پاره ارمان او افسوس دی.(۳)

وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰٓى
| اوکه چرې | خلقودکلو
| اوکه ددې کلو خلقو

اٰمَنُوْا وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكٰتٍ
ایمان راوړې وې|اودتقوی لارئې اختیارکړې وې|خامخا به پرانستی ووْمونږه|په هغویْ باندې| برکتونه
ایمان قبول کړې وې |...... اوخان ئې دګناه نه بچ کولې | نومونږ به پرې دآسمان او

مِّنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنْ كَذَّبُوْا فَاَخَذْنٰهُمْ
دآسمان نه |اودزمکې نه | لیکن |دروغ اوګڼړوهغویْ| نواونیول مونږه هغویْ
اوزمکې برکتونه ښکاره کړی وو| خو هغویْ(زمونږ نبئ) دروغ اوګڼړلې | ....نو مونږ

بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ ۝ اَفَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى
په سبب دهغې| چې وو هغویْ |چې کوۀ به ئې | آیا پس په امن کښې دی| خلق ددې کلو
دخپلو عملونو په سزا کښې راګیر کړل | آیا خلق (اوس) د دې خبرې نه بې غمه شوی دی

اَنْ يَّاْتِيَهُمْ بَاْسُنَا بَيَاتًا وَّهُمْ نَآئِمُوْنَ ۝ اَوَاَمِنَ
له دې نه چې |رابه شی دویْ ته|عذاب زمونږه |دشپې | اودویْ | اودهْ وی | آیا اوپه امن کښې دی
چې زمونږ عذاب پرې د شپې راشی | کوم وخت کښې چې دویْ اوده پراته وی | ....او که د

[1]) صحیح مسلم کتاب الزهد باب (المؤمن امره کله خیر): ۲۹۹۹، احمد:۳۳۳/٤، ابن حبان:۳۸۹٦.

[2]) دَ خردَ مثال دَ ذکرکولوسره مونږ ته څه روایت ملاونه شوخودَ دې مثال نه بغیر یا بیادَ مؤمن مثال دَ نرم بوټی اودَ کافردَ صنوبردَ ونې مثال سره دا روایت په دې خایونوکښې واردې. صحیح مسلم کتاب صفات المنافقین باب (مثل المؤمن کالزرع...): ۲۸۱۰، ترمذی: ۲۸٦٦، ابن حبان:۲۹۱۵، احمد:۲/٤٥۰.

[3]) احمد:٦/۱۳٦، بیهقی:۳/۱۳۷ مجمع الزوائد:۲/۳۱۸.

اَهۡلُ الۡقُرٰۤی اَنۡ يَّاۡتِيَهُمۡ بَاۡسُنَا ضُحًی وَّهُمۡ

خلق ددې کلو | له دې نه | چې رابه شي دوئ ته | عذاب زمونږه | په وخت دڅاښت کښې | اودوئ

کلوخلق په دې باره کښې بې غمه شوی دی | چه زمونږ عذاب ورته دکچه غرمې په وخت کښې راشي اوهغوئ

يَلۡعَبُوۡنَ۝ اَفَاَمِنُوۡا مَكۡرَ اللّٰهِ فَلَا يَاۡمَنُ مَكۡرَ اللّٰهِ

لوبې کوی | آیاپس په امن کښې دی دوئ | دپټ تدبیر دالله نه | پس نه په امن کیږی | دتدبیر دالله نه

بې خبره لګیاوی لوبې کوی | آیادوی دالله د پټوتدبیرونو نه غافله شو | حال دا دې چې دالله ﷻ د تدبیرونو نه صرف

اِلَّا الۡقَوۡمُ الۡخٰسِرُوۡنَ۝

مګر | هغه قوم | چې تباه کیدونکې وی |

هغه خلق بې غمه کیږی چه تاوانیان وی |

قوله تعالی:: اٰمَنُوۡا وَاتَّقَوۡا لَفَتَحۡنَا عَلَيۡهِمۡ بَرَكٰتٍ مِّنَ السَّمَآءِ وَالۡاَرۡضِ

په ایمان او تقوی باندې دَ رحمت دروازې پرانستې شي:- دکلی والو د ایمان د کمی خبر ورکولې شی د کوموطرف ته چه پیغمبران لیګلې شوې وو لکه چه فرمانی دا کلی والا ایمان ولې راونړلو چه د دوی ایمان دوی ته فائده ورکړې وې. د یونس ؑ قوم چه کله ایمان راوړې وو نومونږ هغوید دنیا د رسواکونکی عذاب نه بچ کړې وو او یوې مودې پورې هغوی د دنیا په مزوکښې وو یعنی تولو په تولو ایمان نه وو قبول کړې سوا د یونس ؑ د قوم نه چه کله هغوی عذاب اولیدو نو مؤمنان شو لکه چه فرمائی مونږ هغوی د یولاکھ نه زیاتو انسانانوته پیغمبر لیګلې وو. ارشاد دې که چرې دې کلی والو ایمان راوړلې وې او پرهیزګاری ئی اختیارکړې وې نو مونږ به دَ آسمان اوزمکې برکتونه په دوی نازل کړې وو. یعنی د آسمان نه باران او د زمکې نه میوې. خو هغوی دروغ اوګنړل نو د هغې په بدله کښې مونږ هم هغوی ته د عذاب مزه ورواوځکله. یعنی د رسولانو تکذیب ئی اوکړو نو د هغوی د بد عمل په وجه مونږ هغوی په سخت عذاب کښې راګیر کړل. بیا الله تعالی د خپلو اوامرو مخالفت کولو او په ګناهونوباندې زړورتیاکولو نه هغوی اوویرول.

کم بخت دالله تعالی د عذاب نه بې ویرې وی:- آیا دا کلی وال زمونږ د عذاب نه اووتل او محفوظ شول. هغوی به اوده وی چه زمونږ عذاب به هم شپه په شپه کښې هغوی راګیرکړی یاد دې خبرې نه په امن کښې دی چه د ورځې به هغوی عذاب یو وخت کښې راګیرکړی او هغه وخت به هغوی په خپل کاروبار کښې اوعفلت کښې اخته وی. آیاد دې خبرې نه هغوی په امن کښې دی چه زمونږ انتقام به هغوی یو وخت کښې هم نه راګیروی او هغوی به په هغه وخت کښې په خپله هیره او غفلت کښې وی. پوهه شنی چه دکمبخت قوم نه علاوه بل څوك هم د الله تعالی دعذاب نه بې فکره کیدې نه شی. په دې وجه حسن بصری رحمه الله اوونیل چه مؤمن تابعداری کوی نیك عمل کوی او بیا هم هغه د الله تعالی نه ویریږی او ګناهګار د ګناهونو ارتکاب کوی او بیا هم هغه خپل ځان مامون او محفوظ ګنړی.

اَوَلَمۡ يَهۡدِ لِلَّذِيۡنَ يَرِثُوۡنَ

| آیا ښکاره نهٔ شوه | هغه کسانوته | چې وارثان کیږی

| آیا دې واقعاتوکښې هغه کسانو ته معلومه نهٔ شوه کوم چه

الْاَرْضَ مِنْۢ بَعْدِ اَهْلِهَآ اَنْ لَّوْنَشَآءُ

د زمکې | روستو | داوسیدونکو دهغې نه | دا خبره چې که چرې | اوغواړو مونږه

دزمکې د اوسیدونکو نه پس د هغوی وارثان جوړ شوی دی | دا که چرې مونږ اوغواړو نو

اَصَبْنٰهُمْ بِذُنُوْبِهِمْ ۚ وَنَطْبَعُ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ

نواوبه نیسومونږه هغوئ | په سبب د ګناهونودهغوئ | اومهرلګوو مونږه | په زړونودهغوئ باندې

دوئ به هم پخپلو ګناهونو کښې راونیسو | او مونږ دوی له په زړونو مهرونه لګوو | پس هغوئ

فَهُمْ لَا يَسْمَعُوْنَ ﴿۱۰۰﴾

نوهغوئ | هیڅ نهٔ اوری |

هیڅ نه اوری |

دګناهونو په وجه هلاکت او په زړونوتالې:- ارشاد کیږی چه پوهیږئی چه مخکینی خلق مونږ دهغوی د ګناهونو په وجه هلاك کړې وو اواوس دوی د زمکې وارثان جوړشوی دی اوبه زمکه باندې دوی آبادکړې شوی دی نوآیا داخبره اوس هم دوی ته ښکاره شوې نه ده که چرې مونږ اوغواړو نو دوی به هم په عذاب کښې راګیر کړو. دې کافرانو د ځان نه وړاندې د خلقو په شان لار اختیار کړې ده هم د هغوی په شان اعمال کوی اود الله تعالی نه سرکشه شوی دی اود دې سرکشئی په سزا کښې به مونږ د دوی په زړونوباندې مهر اولګوو چه دوی بیا څه نیکه خبره نه واوریدې شی او نه پوهه شی. دغه شان په یو بل ځائ کښې فرمائی آیا دوی ته د دې خبرې نه عبرت نه کیږی چه د دوی نه وړاندې څومره قومونه تباه کړې شوی دی او هغوی په خپلو کورونوکښې څنګه اوسیدل؟ آیا دا د پوهه خلقو د پاره نښې نه دی؟ ([1])اوفرمائی چه دې نه وړاندې تاسو په کلکه سره دا وعده نه کوله چه تاسو باندې به زوال نه راځی سره د دې نه چه دوی باندې زوال راغلې وو او نن دهغه ظالمانو په ځائ تاسو یئی([2])

او فرمائي چه د دوی نه وړاندې څومره قومونه تباه شوی چه نن د هغوی نوم او نښه نشته اونه دهغوی چرته څه آواز اوریدې شی.اوفرمائی چه آیاداکافران نه ګوری چه ددوی نه وړاندې دلته څومره قومونو مزې کولې چه هغه مزې کول تاسوته هم نه دی نصیب شوی اوبیادآسمان نه دباران عذاب اودلاندې نه دسیلاب راخوټ کیدل شروع شواو هغوی ټول په ټول هلاك کړې شو د هغوی نه پس مونږ بل قوم راوستلو آباد موکړلو. د عادیانود قوم دتباهئی ذکرکولوسره فرمائی چه اوس صرف دهغوی کنډرې لیدلې شی او د مجرمانو هم دغه حشر وی په کوموکښې چه مونږ نن تاسو آباد کړی یئی.یووخت داسې وو چه هغوی آبادوو. هغوی ته مواوریدونکی غوږونه لیدونکې سترګې اوپوهیدونکې زړونه ورکړې وو خود هغوی غوږونو د هغوی سترګواودهغوی زړونوهغوی ته هیڅ فائده هم اونه رسوله ځکه چه هغوی دالله تعالی د آیاتونوانکار کولواوچه کومې ټوقې مسخرې هغوی کولې دهغې سزا ئې اوموندله.ستاسود زمکې څومره کلی تباه کړې شو اوڅومره نښې واوختې راواوختې.پوهه شئی کیدې شی چه څه عبرت واخلئی([3]) اوفرمائی چه دې نه وړاندې خلقو رسولان دروغ ګنړلې وو نو هغوی څنګه نتیجه اوکتله اوتاسو دهغوی په مقابله کښې دلسمې حصې طاقت هم نه لرئی([4]) اوفرمائی څومره کلی

---

[1] ۲۰/طه: ۱۲۸.

[2] ۱٤/ابراهیم: ٤٥

[3] ٤٦/الاحقاف: ۲۵، ۲۷.

[4] ۳٤/سبا: ٤٥.

تباه کړې شو د هغوی د کورونوچتونه راپریوتل دهغوی چینې بیکاره شوې لوئ لوئ محلونه وران ویجاړ شو.هغوی په دنیا کښې په ګرځیدو راګرځیدو ولې نه کتل چه دوی ته پوهیدونکې زړونه او اوریدونکی غوږونه ورکړې شو ځکه چه. سترګې ړندیږی نه بلکه هغه زړونه ړندیږی کوم چه په سینوکښې وی (١) او فرمائی چه رسولانوسره ټوقې مسخرې اوشوې نو په هغوی باندې هم هغه د ټوقومسخرو عذاب نازل کړې شو(٢) مطلب د دې قسم ډیر آیاتونه دی چه د رب د دښمنانو په انتقام باندې رڼرا اچوی او په اولیاء الله باندې په احسان او کرم باندې. نو هم په دې سلسله کښې دا لاندینې ارشاد کیږی.

تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْۢبَآئِهَا ۚ

| دا کلی | بیانوؤمونږه| په تاباندې | دقیصو دهغې نه

دغه (زاړه) کلی وو چې مونږ تاته دهغې واقعات بیانوؤ

وَلَقَدْ جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ ۚ فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا

اوبیشکه | چې راوړې هغوئ ته|رسولانو دهغوئ|صفاصفانښې |پس نه ووهغوئ| چې ایمان ئې راوړې وې

اوهغوئ ټولو ته پیغمبران واضح دلیلونه سره راغلی ووا خوهغوئ په هغه خبره ایمان راونړو

بِمَا كَذَّبُوْا مِنْ قَبْلُ ؕ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوْبِ

په هغه څیزا چې دروغ ګنړلې ووُ هغوئ | دمخکښې نه| دارنګې |مهر لګوی الله| په زړونو

چې کومه ئې مخکښې دروغ ګنړلې وه| دغه شان الله ﷻ د کافرانو په زړونو باندې مهرلګوی

الْكٰفِرِيْنَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا لِاَكْثَرِهِمْ مِّنْ عَهْدٍ ۚ وَاِنْ وَّجَدْنَآ

دکافرانوباندې|اوونهٔ موندل مونږه|اکثرخلق دهغوئ | وفاکونکی په وعده |اوبیشکه اوموندل مونږه

.... اومونږ په دوئ کښې زیات کسان بې لوظه موندلی ووا او مونږ په دوی کښې زیات

اَكْثَرَهُمْ لَفٰسِقِيْنَ ﴿١٠٢﴾

اکثر خلق دهغوئ| خامخا فاسقان |

کسان نافرمان موندلې ووا ....

قوله تعالی:: فَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا بِمَا كَذَّبُوْا مِنْ قَبْلُ ؕ

په معجزاتوردَ عادت نه خلاف کارونه، لیدلوباندې ئی هم ایمان رانه وړلو:-دنوح ؑ، هود ؑ، صالح ؑ، لوط ؑ او شعیب ؑ دقومونوذکرکولو نه پس چه هغوی هلاك کړې شو اومؤمنان بچ کړې شواو داچه درسولانوپه ذریعه معجزې اودلائل پیش کړل اودهغوی حجت پوره کړې شو. نو ارشاد کیږی چه اې محمد(ﷺ)! د دې کلی والو حالات مونږ تاسو ته اوروو. هغوی ته رسولانو ښکاره نښې رسولې وې او مونږ خو د رسول لیګلو سره د حجت پوره کولونه بغیرعذاب نه نازلوو. دا د دې کلو والا قصې دی چه په کوموکښې څه باقی دی اوڅه کنډرې جوړ شوی دی.دا ظالم دوی په مونږ نه دې کړې بلکه دوی په خپله په ځانونوظلم کړې دې اوهغوی پخپله ذمه واردی(٣) اوهغوی به ایمان څه راوړلې وو چه دا هغوی

---

(١) ٢٢/الحج:٤٥-٤٦.
(٢) ٦/الانعام: ١٠.
(٣) ١١/هود: ١٠١-١٠٢.

د اول نه دروغ ګنړلي وو. د ﴿ بِمَا كَذَّبُوا ﴾ "ب"سببيه ده يعنى د وحى په دروغ ګنړلو هغوى د ايمان راوړلو حقدار نه وو. لکه چه فرمائي تاسو څه پوهيږئ دوى خو به د معجزو په پيش کولو هم ايمان نه راوړي مونږ به د دوى زړونه او سترګي واړوو څکه چه دوى په اول ځل هم ايمان نه وو راوړي. په دې وجه دلته اوفرمائيلې شو چه الله ﷻ دکافرانوپه زړونوباندې مهرلګوى. په دوى کښې اکثرخپلو تيروشوو قومونو دعهداوميثاق هيڅ خيال نه ساتى.په دوى کښې خواکثرمونږفاسقان اوموندل کوم چه د تابعدارئ اوحکم منلونه خارج دى.داعهد هغه دې چه دروز ازل نه د دوى نه اخستې شوې وو او هم په هغې باندې پيداکړې شواوهم هغه خبره د دوى په خونى او فطرت کښې کيخودې شوه.وعده دا وه چه الله ﷻ د دوى رب اومالك دې دهغه نه علاوه بل رب نشته. ددې هغوى اقرار کړې وو ګواهى ئې ورکړې وه خوبياد هغې مخالفت کولوسره هغوى وعده شاته اوغورزوله او الله تعالى سره ئې نور هم شريك کړل د څه چه نه دليل شته نه حجت، نه د عقل خبره ده اونه د شرع. فطرت سليمه خود دې بت پرستئ خلاف دې.د شروع نه ترآخرې پورې ټولو پيغمبرانو عليهم السلام د دې بت پرستئ نه منع کوله لکه چه په حديث د مسلم شريف کښې دى چه الله ﷻ فرمائي ما خو خپل بنديګان د بت پرستئ نه لرې پيداکړى وو شيطانان راغله او هغوى ئې د ربښتونى دين نه واړول او ما چه کوم حلال کړې وو هغوى هغه حرام کړل[1]

دهرانسان پيدائش په فطرت سليمه وى: په بخارى اومسلم شريف کښې دى چه هر پيدا کيدونکې په خپل اسلامى فطرت سره پيدا کيږى خود هغوى يهوديان يا نصرانيان مور پلار هغوى يهوديان او يا نصرانيان جوړوى[2] يامجوسيان ئې جوړ کړى. الله تعالى په خپل خوږ کتاب کښې فرمائي چه مونږ تانه وړاندې څومره انبياء ليګلى دى ټولو د ﴿لااله الاالله﴾ تلقين کولو[3] ارشاد دې چه تانه وړاندې مونږ کوم رسولان ليګلى د هغوى نه به مونږ تپوس کوو چه آيا د الله تعالى نه علاوه هم بل يو رب د عبادت لائق ګرځولې شوې وو[4] اوفرمائي چه د هر قوم نه مونږ رسول ليګلې چه عبادت صرف دالله ﷻ کوئې اودشيطان د عبادت نه بچ اوسيږئ[5] ددې قسم ډير آياتونه دى. د پورتني آيت باره کښې حضرت ابى بن کعب ﷺ فرمائي چه د ميثاق په ورځ چه بنديګانو د وحدانيت کوم اقرار کړې وو هغه د الله تعالى په علم کښې شته په دې وجه د الله ﷻ د دې علم په وجه هغوى ايمان راوړونکى نه دى او هم دغه شان اوشو چه د دلاتلو مخې ته په راتلوباندې ئې هم ايمان رانه وړلو سره د دې چه د ميثاق په ورځ ئې ايمان قبول کړې وو.الله ﷻ ته پته وه چه دا د ناخوښئ په وجه دې لکه چه فرمائي که چرې دوى بيا دنياطرف ته اوليګلې شى نو بيا به هم هغه بت پرستى شرك او ګناه کوى دکوم نه چه دوى منع کړې شوى وو.

بِآيَاتِنَا	مُوسَى	مِنْ بَعْدِهِمْ	بَعَثْنَا	ثُمَّ
سره دنښو خپلو	موسى	روستو دهغوى نه	اوليږو مونږه	بيا
بيا ددې نه پس مونږ حضرت موسى ﷺ خپلو نښو سره				

---

[1] صحيح مسلم كتاب الجنه الصفات التى يعرف بها فى الدنيا اهل الجنه واهل النار: ۲۸۶۵، احمد:۲۴۴/۴، ابن حبان: ۶۵۳، عبدالرزاق:۲۰۰۸۸،مسند الطيالسى:۱۰۷۹.

[2] صحيح بخارى كتاب التفسير سوره الروم باب ﴿لاتبديل لخلق الله﴾: ۴۷۷۵، صحيح مسلم:۲۶۵۸، ترمذى:۲۱۳۸، احمد:۲۵۳/۲، ابن حبان: ۱۳۰.

[3] ۲۱/الانبياء: ۳۵.

[4] ۴۳/الزخرف:۴۵.

[5] ۱۶/النحل:۳۶.

إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيهِۦ فَظَلَمُوا۟ بِهَا ۖ فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ

فرعون ته | اوسردارانو د هغه ته | نوظلم اوکړوهغوئ | دهغي سره | پس اوګوره | څه رنګي شو

فرعون او دهغه سردارانو ته اوليږلو | نو هغوئ زمونږ نښو سره زياتي اوکړو | نو او ګوره چې د

عَـٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿١٠٣﴾

انجام | دفساديانو

د فساديانو څۀ انجام شو |

قوله تعالى: فَٱنظُرْ كَيْفَ كَانَ عَـٰقِبَةُ ٱلْمُفْسِدِينَ ﴿﴾

فرعونيانوته ذ تکذيب حق سزا: -ارشاد کيږی چه مخکينو پيغمبرانو نوح،هود، صالح، لوط او شعيب عليهم السلام نه پس مونږ موسیﷺ ته خپلو ښکاره معجزو ورکولو سره د فرعون طرف ته اوليګل. فرعون د مصر بادشاه وو خوفرعون اودهغه قوم انکار اوکړو او کفر ئی اوکړو لکه چه فرمانی هغوی د سرکشئی په وجه انکار اوکړو حالانکه د هغوی زړونومنل. يعنی چه کوم خلق د الله تعالی د لاري نه منع شوی دی اود رسولانوتکذيب ئی کړي اي محمد(ﷺ)! ته خو غوراوکړه چه مونږ هغوی ته څنګه سزا ورکړه اود موسیﷺ په کتلو سره مونږ هغوی غرق کړل. ګوره د دې مفسدينو څنګه نتيجه شوه. د فرعون اود هغه د قوم د عذاب متعلق خبره څنګه په بلاغت سره بيان کړي شوه اود موسی ﷺ اود مؤمنانو د پاره څنګه آسانی ورکړله.

وَقَالَ مُوسَىٰ يَـٰفِرْعَوْنُ إِنِّى رَسُولٌ

| اواووئيل | موسی | اي فرعونه | بيشکه زۀ | راليږلي شوي يم

او حضرت موسی ﷺ ورته ا ووئيل چې اي فرعونه زۀ

مِّن رَّبِّ ٱلْعَـٰلَمِينَ ﴿١٠٤﴾ حَقِيقٌ عَلَىٰٓ أَن لَّآ أَقُولَ عَلَى ٱللَّهِ إِلَّا ٱلْحَقَّ ۚ

دطرفه درب العالمين نه | قائم يم زۀ په دي | چې اونۀ وايم زه | په الله باندي | مګرحق

د مخلوقاتو د رب د طرفنه پيغمبر راغلي يم | زما فرض دادی چې دالله باره کښې دحقې خبرې نه بغيربل هيڅ نه وايم

قَدْ جِئْتُكُم بِبَيِّنَةٍ مِّن رَّبِّكُمْ فَأَرْسِلْ مَعِىَ

بيشکه راغلي يم زۀ تاسوته | دصفادليل سره | دطرفه درب ستاسونه | پس اوليږه | زما سره

تاسوته مې ستاسو درب طرفنه ښکاره دليلونه راوړي دی | نو ته ما سره

بَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ﴿١٠٥﴾ قَالَ إِن كُنتَ جِئْتَ بِـَٔايَةٍ فَأْتِ

بنی اسرائيل | اووئيل | که ئي تۀ | چې راغلي ئي تۀ | ديوي نښې سره | نو راوړه

بنی اسرائيل رخصت کړه | فرعون جواب کښې اووئيل | که تا څه نښې راوړي وی نو هغه اوښايه

بِهَآ إِن كُنتَ مِنَ ٱلصَّـٰدِقِينَ ﴿١٠٦﴾

هغه | که ئي تۀ | دريښتياويونکو نه |

که چرې ته پخپله دعوی کښې ، ريښتونې يې!

قوله تعالى:: قَالَ إِن كُنتَ جِئْتَ بِآيَةٍ

د موسى ﷺ او فرعون مناظره:- د موسى ﷺ او فرعون مناظره کيږي د فرعون په دربارکښې اودهغه د قوم قبطيانو په وړاندې د ښکاره معجزو څرګندونه کيږي او دلائل او حجت پيش کولې شي چه موسى ﷺ فرعون ته اووئيل چه زه د الله تعالى د طرف نه رسول يم او هغه رالېګلې يم چه د هرڅيز خالق او مالك دې. په ما باندې لازم دى چه حق خبره پيش کړم. بعضو د ﴿حقيق على أن﴾ معنى ﴿حقيق بأن﴾ مراد اخستې ده او وئيلي ئې دي چه "ب" او "على" د يو بل په عوض راتلې شي لکه ﴿رميت بالقوس﴾ او ﴿على القوس﴾ او ﴿جاء على حال حسنة﴾ اوپه حال ﴿حسنة﴾ اوبعضې مفسرينو وئيلي دي چه ﴿حقيق﴾ نه مراد ﴿حريص﴾ دې يعنى زه هم په رښتيا خبره کولو باندې حريص يم. بعضې مدنى وائي چه دا لفظ ﴿على﴾ نه دې ﴿عَلَيَّ﴾ دې د کوم معنى چه واجب يعنى په ما واجب او حق دې چه د حق خبرې نه بغير بله خبره اونه کړم. زه د الله تعالى د طرف نه قطعى دليل سره ستاسو طرف ته راغلې يم. ما سره بنى اسرائيل کړه او د قيد نه ئې آزاد کړه ځکه چه هغوى د اسرائيل يعنى يعقوب بن اسحق عليهما السلام نبى د نسل نه دى اود هغوى اولاد دې. نو فرعون اووئيل چه مونږ ستا د پيغمبرئې دعوه نه منو که ته پيغمبر ئې او څه معجزه دې راوړې وى نو اوښايه چه ستا د خبرې تصديق اوشي.

هِيَ	فَإِذَا	عَصَاهُ	فَأَلْقَىٰ
وه هغه	نو يودم	همسا خپله	ايس اوغورزوله موسى ﷺ
په دې خبره حضرت موسى ﷺ خپله کوتئ: اوغورزوله نو دهغې			

لِلنَّاظِرِينَ	بَيْضَاءُ	هِيَ	فَإِذَا	يَدَهُ	وَنَزَعَ	مُّبِينٌ	ثُعْبَانٌ
کتونکوته	تك سپين	وو هغه	نو يودم	لاس خپل	اوراوئې ويستلو	ظاهره	اژدها
نه يو اژدها جوړه شوه او لاس ئې د (ترخ) نه راويستلو نو هغه دټولوليدونکو په مخکښې سپين پر قيدونکې وو							

قوله تعالى:: فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ

موسى ﷺ خپل لاس سره د قدرت الهى څرګندونه:- موسى ﷺ خپله همسا وړاندې واچوله نود الله تعالى په قدرت هغه يوه اژدها جوړه شوه اوخپله خوله ئې کولاؤ کړه اودفرعون طرف ته ئې ورټوپ کړو فرعون دتخت نه ټوپ کړو اوموسى ﷺ ته ئې په چغه سره اووئيل موسى دا منع کړه. هغوى ﷺ رامنع کړه او هغه بياهمسا جوړه شوه. سدى رحمه الله وائي چه کله هغې خوله کولاؤ کړه نودهغې لاندينئ جامنه په زمکه اوپورتنئ د محل په ديوال باندې وه. کله چه هغه د فرعون طرف ته وړاندې شوه نو هغه اوړچيدو ټوپ ئې کړو اواوتختيدواوپه چغو ئې اووئيل موسى ﷺ دااونيسه زه په تاباندې ايمان راوړم اوبنى اسرائيل به تاسره کړم. موسى ﷺ هغه راونيوله نو هغه بيا همسا شوه. موسى ﷺ چه کله فرعون له راغلې وو نو فرعون ونيل زه اوښايم چه ته څوك يئې؟ موسى ﷺ وئيل ښه ته اوښايه هغه اووئيل چه ته خو هم هغه يئې چه هم مونږ سره لوئ شوې او هم مونږ ته پاللې ئې[1] موسى ﷺ چه د دې جواب ورکړو نو فرعون حکم اوکړو چه دې اونيسئ. موسى ﷺ چه دا واوريده نو زر ئې همسا اوغورزوله نو هغه يوه لويه اژدها جوړه شوه او خوزيده او په خلقو باندې ئې حمله اوکړه. په خلقو کښې ويره خوره شوه په دې هنګامه کښې پنځه ويشت زره کسان مړه شول. خلق چغنړې شول او مړه شول او فرعون خپل محل ته اوتختيدو په دې روايت کښې ډير غرابت دې. والله اعلم.

[1] (۲۶/الشعراء: ۱۸.

اوس ارشاد کیږي چه موسی ﷺ دویمه معجزه دا اوخودله چه په خپل قمیص کښې لاس دننه کړو او رابهر نې کړو نو هغه ډیر روښانه اوبرقیدونکې راووتلو او په هغې باندې نظر نه شو اودریدلې اود هغې په رڼا کښې هیڅ کمې نه وو اوچه کله به ئې خپل لستونړي ته واپس کولونو هغه به بیاهم هغه شان شو

قَالَ	الْمَلَاُ	مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ	اِنَّ	هٰذَا	لَسٰحِرٌ	عَلِيْمٌ
اووئیل	سردارانو	دقوم د فرعون نه	بیشکه	دا	خامخا جادوګردي	ښه پوهه

د فرعون د قوم سردارانو اووئیل چې دا ښه پوخ جادوګر دې | ....

یُّرِيْدُ	اَنْ یُّخْرِجَكُمْ	مِّنْ اَرْضِكُمْ	فَمَاذَا	تَاْمُرُوْنَ
دې غواړي	چې اوباسي تاسو	دزمکې ستاسو نه	نو څه	حکم کوئ تاسو

دا غواړي چې تاسو دخپل ملک نه بهر کړي | نوتاسو اووائې چې په دې باره کښې تاسو مات څه وایې

قوله تعالیٰ: قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ

دموسی ﷺ معجزوفرعونیان فکرمندکول:- کله چه د دې خلقو ویره ختمه شوه او په خپل اصلي حال شو نوفرعون د خپلې بادشاهئ ملګرو ته اووئیل چه دې خو ډیر لوئ فنکار جادوګرمعلومیږي. خلقو هم د هغه په وینا عمل اوکړو اود مشورې د پاره کیناستل چه اوس ده سره څه کول پکار دي. د ده نور(رڼا) ختمول د ده خبره دباوول اود موسی ﷺ د کذب او افتراء ثابتولودپاره څه چل اوکړو. هغوی ته د دې خبرې اندیښنه وه چه خلق به د ده د سحر طرف ته مائل شي اود ده عقیدت مند به جوړ شي په څه سره چه به د موسی ﷺ غلبه اوشي اوهغه به خلق د هغوی د زمکې نه بهر اوباسي. خوچه د کومې خبرې هغوی ته اندیښنه وه هم په هغې کښې اخته شو. لکه چه الله تعالی فرمائي چه فرعون او هامان ته هم هغه ویره وراندې شوه کومه چه هغوی ته وه. (۱) کله چه دې خلقو د موسی ﷺ باره کښې مشوره اوکړه نو په یوه خبره باندې اتفاق اوشو د کوم حکایت چه الله تعالی اوفرمائیلو.

قَالُوْٓا	اَرْجِهْ	وَاَخَاهُ	وَاَرْسِلْ	فِي الْمَدَآئِنِ
اووئیل هغوئ	په انتظار کښې اوساته دې اوورورددهٔ	اواولیږه		په ښارونو کښې

ټولوصلاح ورکړه چې موسی اودهغه رور(هارون ﷺ)ته مهلت ورکړه | اوټولو ښارونوته نوکران اولیږه چې

حٰشِرِيْنَ	یَاْتُوْكَ	بِكُلِّ سٰحِرٍ	عَلِيْمٍ
راجمع کونکی نوکران	چې راولی تاته	هر یوجادوګر	پوهه !

دهرطرفنه پاخه جادوګران راجمع کړي |

قوله تعالیٰ: یَاْتُوْكَ بِكُلِّ سٰحِرٍ عَلِيْمٍ

د موسی ﷺ سره دَ مقابلې دَ پاره دَ ماهرو جادوګرانو خدمات:- سردارانو فرعون ته مشوره ورکړه چه موسی ﷺ اود هغه رور منع کړئې اود ملك په ټولوښارونوکښې خلق اولیګئې او مشهور مشهور جادوګران راجمع کړئې. په هغه زمانه کښې جادوګري ډیره مشهوره وه. د ټولو هم دغه وهم اوګمان وو چه دموسی ﷺ دا معجزه هم سحر او دهوکه ده. هغوی ټول جادوګرراجمع کړل چه د موسی ﷺ مقابله اوکړي. لکه څنګه چه الله تعالی د فرعون د خبرې نقل کړې دې چه اې موسی ﷺ! ته مونږ د خپل جادو

(۱) ۲۸/القصص:۶.

په زور باندې د ملك نه ويستل غواړي مونږ به هم ستا په شان په جادو سره ستا مقابله کوو. اوس د مقابلې او امتحان د پاره يوتاريخ مقررکړه. د دې خلاف به نه ته څه کوې اونه مونږ. موسى ﷺ اوفرمائيل چه د اخترپه ورځ د سحر په وخت کښې ټول خلق راجمع کړنې. اوس فرعون لاړو او خپل د دوکې چلونه ئې اختيار کړل او آخر مقرر شوې وخت راغلو، نو الله تعالى ارشاد فرمائي:

وَجَآءَ السَّحَرَةُ
اوراغلل | جادوګران
او جادوګرد فرعون (دربار) ته راغلل
فِرْعَوْنَ قَالُوْٓا اِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ
فرعون ته | وې وئيل | چې بيشکه | وی به زمونږ دپاره | خامخا اجر | كه شو مونږه | هم مونږه
هغوئ اووئيل كه مونږ په موسى ﷺ باندې غالب شو| نومونږ ته به څه انعام راكوی كه كنه؟
الْغٰلِبِيْنَ۝ قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ۝
غالب |اووئيل فرعون| هووی به | اوبيشكه يئ به تاسو | دنزديكا نو نه
فرعون اووئيل چې آؤ تاسو به زما په نزدې درباريانو كښې شئ

قوله تعالى:: قَالُوْٓا اِنَّ لَنَا لَاَجْرًا

دجادوګرو دفرعون نه غوښتنه:- دلته هغه قرارداد بيانولې شى چه د فرعون او جادوګرو په مينځ كښې شوې وو چه كوم د موسى ﷺ د مقابلې دپاره راغوښتلې شوى وو. كه هغوى په موسى ﷺ باندې غالب راغلل نو دوى ته به ډير لوئ انعام وركولې شى اوهغوى ته به د خپلې خوښې غوښتنه وركولې شى اوهغوى به د مجلس او نزدې خلقو نه شميرلې شى. كله چه ئې د فرعون نه وعده واخسته نو موسى ﷺ ته ئې اووئيل.

قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِمَّآ اَنْ تُلْقِىَ وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ نَحْنُ الْمُلْقِيْنَ۝
اووئيل هغوئ| ائې موسى | يا | ته اوغورزوه |اويا | به شومونږه | هم مونږه| غورزونكې
هغوئ اووئيل چې ائې موسى اول ته (رسئ) غورځوې اوكه مونږ (خپلې رسئ) اوغورزوو
قَالَ اَلْقُوْا ۚ فَلَمَّآ اَلْقَوْا سَحَرُوْٓا اَعْيُنَ النَّاسِ
اووئيل| اوغورزوئ تاسو|پس هر كله چې |اوغورزوؤ هغوئ |نوجادوئې اوكړو |په ستركو د خلقو باندې
موسى اووئيل چې اول تاسو اوغورزوئې|نوهر كله چې هغوئ (خپلې رسئ) اوغورزولې| نود خلقو نظر بندى ئې اوكړه
وَاسْتَرْهَبُوْهُمْ وَجَآءُوْ بِسِحْرٍ عَظِيْمٍ۝
اووې يرول هغوئ |اوراتله اوكړل هغوئ | په جادو | لوئ سره |
اوپه خلقو ئې هيبت راوستو| او ډيرلوئې جادو ئې پيش كړو|

قوله تعالى:: اِمَّآ اَنْ تُلْقِىَ وَاِمَّآ اَنْ نَّكُوْنَ نَحْنُ الْمُلْقِيْنَ۝

دَ موسى ﷺ اوجادوګرو په ميدان كښې مقابله:- دادموسى ﷺ او جادو ګرو په مينځ كښې جنګ دې جادوګر وائى چه موسى ﷺ ياخو ته خپل هنر اوښايه يا مونږ خپل هنر اول ښايو. موسى ﷺ اوفرمائيل

اول تاسو خپل کمال اوښائي. د موسیٰ عليه السلام په دې کښې دا مصلحت وو چه خلق اول د دې جادوګرو تماشه اوګوري او سوچ او کړي او جادوګرد خپل کار نه فارغ شي نوحق خبره به د طلب اود انتظار نه پس واضحه او ښکاره شي اود هغوی په وړاندې به راشي ځکه چه یوه خبره د طلب نه پس په زړه باندې زيات اثرکونکې وي. نو هم داسې اوشو اوس الله تعالیٰ فرمائي چه کله جادوګرو خپل پړې او رسئ اوغورزولې نود خلقو نظربندي ئې اوکړه اوخلقو ته داسې ښکاره کيده چه دا خلق څه کوي نو په حقيقت کښې هم دا کيږي.حالانکه دارسئ او چوکې هم دغه رسئ اوچوکې(همساګاني)وې د کتونکو صرف دا خيال وو چه دا ماران دي. ارشاد کيږي چه د دوی په جادوسره داسې معلوميدل لکه چه دا روان او خوزيږي. د دې په کتلو سره په موسیٰ عليه السلام باندې هيبت شروع شو مونږ ورته اووئيل ويريږه مه غالب به هم ته ئې. د خپل لاس همسا ته هم په ميدان کښې اوغورزوه، دا به اژدها جوړه شي او دا ټول ماران به تيرکړي. دا جادو خو صرف د دوی دوکه ده جادوګرې به خپله تماشه کښې کاميابيدې نه شي. محمد بن اسحاق رحمه الله وائي چه د پنځلس زره جادوګرو ډله وه. هرجادوګرسره دهغه چوکې او رسئ وې.موسیٰ عليه السلام د خپل رور سره په همسالګولو سره اووتلو او ميدان ته اورسيدلو. فرعون په خپل تخت باندې د سلطنت د ارکانوسره ناست وو. جادوګرو د ټولونه اول د موسیٰ عليه السلام په سترګو باندې په جادو سره بندش اوکړو.بيائې دفرعون اوخلقوپه سترګو.اوس هرجادوګر خپلې چوکې اورسئ اوغورزولې. هغه ټول ماران جوړشو ټول ميدان د مارانو نه ډک شو. يوبل پسې روان وو. سدي رحمه الله وائي چه دا د ديرش زرونه زيات جادوګروو ټولو سره چوکې او رسئ وې د عوامو نظربندې اوشوه نوټول دې نظارې کتلوسره اوويريدل. ابن ابي برزه رحمه الله وائي فرعون اويازره جادوګرراغوښتې وو اويا زره رسئ اوچوکې ماران جوړشوی ګرځيدل. په دې وجه الله تعالیٰ اوفرمائيل ﴿وَجَآءُوْ بِسِحْرٍ عَظِيْمٍ﴾ يعنې هغوی ډير لوئ جادو اوخودلو.

وَاَوْحَيْنَآ

اووحي اوکړه مونږه |

اومونږ موسیٰ عليه السلام ته وحي اوکړه |

اِلٰى مُوْسٰٓى | اَنْ اَلْقِ | عَصَاكَ ۚ | فَاِذَا | هِيَ تَلْقَفُ | مَا

موسیٰ عليه السلام ته | چې اوغورزوه | همساخپله | نوپه هغه ساعت | هغې رانغښتل | هغه څه

چې خپله همسا دې اوغورزوه | نوکله چې هغوی اوغورزولې | نو هم په هغه ساعت ئې دجادوګرانو

يَاْفِكُوْنَ ۚ | فَوَقَعَ | الْحَقُّ | وَبَطَلَ | مَا كَانُوْا | يَعْمَلُوْنَ ۚ

چې دروغ جوړکړي وو هغوی | نوثابت شو | حق | اوباطل شو | هغه چې وو هغوی | چې کول به ئې

ټول ددروغو رسئ يوې نمړئ کړه | نوحق څرګند شو | اود هغوی جوړکړي څيزونه باطل شول

فَغُلِبُوْا | هُنَالِكَ | وَانْقَلَبُوْا | صٰغِرِيْنَ ۚ | وَاُلْقِيَ | السَّحَرَةُ

نو مغلوبه شو هغوی | په دغه ځائې کښې | اوګرځيدل هغوی | ذليله | اوپريستلې شوا | جادوګران

نو په دغه موقعه هغوی لاندې راغلل | او رسوا شول | ....اوجادوګر بې اختياره

سٰجِدِيْنَ	قَالُوْٓا	اٰمَنَّا	بِرَبِّ الْعٰلَمِيْنَ	رَبِّ مُوْسٰى
سجده کونکي	اووئيل هغوئ	ايمان راوړو مونږه	په رب العالمين	چي رب دموسیؑ دي
په سجده پريوتل	وې وئيل چې مونږ په رب العالمين ايمان راوړي دي	په هغه چا چي موسیؑ		
وَهٰرُوْنَ				
اودهارونؑ دي				
هارونؑ ئې منی				

قوله تعالي:: فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ

دحق فتح ميدان موسیؑ اوګټلو:- الله تعالی پدې لويه ازمانش ګاه کښې موسیؑ ته خپله وحی راوليګله کومې چه دحق او باطل په مينځ کښې فرق اوکړو. موسیؑ هم خپله همسا اوغورزوله څه ګوری چه هغه ټول وهمی ماران خوری اودهغوی يو هم د دروغو مار پاتې نه شو. د دې په کتو باندې جادوګرپوهه شوچه دا جادو نه دې څه آسمانی امداد دې اود الله تعالی کاردې. نو ټول په ټول د الله تعالی په وړاندې په سجده کښې پريوتل او وئې وئيل چه مونږ د موسیؑ او هارونؑ په الله تعالی باندې ايمان راوړو. موسیؑ چه کله ميدان اوګټلو نو په خپله همسا باندې ئې لاس اووهلو نو هغه بيا همسا جوړه شوه. جادوګر په سجده کښې پريوتل او وئې وئيل که دې نبی نه وو او جادوګرو نو په مونږ باندې چرې هم غالب نه شو راتلې. قاسم بن ابی برزه رحمه الله وائی چه جادوګرو خپل سرونه د سجدې نه اوچت کړې نه ووچه جنت او دوزخ ئې اوليدلو.(١)

قَالَ	فِرْعَوْنُ	اٰمَنْتُمْ	بِهٖ	قَبْلَ
اووئيل	فرعون	ايمان راوړو تاسو	په دهٔ باندې	مخکښې ددې نه
فرعون ورته اووئيل چې تاسو په ده باندې ايمان راوړ	حالانکه ماخو تاسو			
اَنْ اٰذَنَ	لَكُمْ	اِنَّ	هٰذَا	لَمَكْرٌ	مَّكَرْتُمُوْهُ
چې زهٔ اجازت اوکړم	تاسوته	بيشکه	دا	خامخا پټ سازش دي	چې کړې دې تاسو
ته ددې اجازت نه ووکړې	دا خوستاسو يو پټه منصوبه وه	.... چې دلته په دې			
فِي الْمَدِيْنَةِ	لِتُخْرِجُوْا	مِنْهَآ	اَهْلَهَا	فَسَوْفَ
په دې ښار کښې	دپاره ددې چې اوباسئ تاسو	ددې نه	اوسيدونکی ددې	پس زربه
ښار کښې موجوړ کړې وه	په دې غرض چې ددې نه د دې اوسيدونکې اوباسئ	ښه زر به درته د دې		
تَعْلَمُوْنَ	لَاُقَطِّعَنَّ	اَيْدِيَكُمْ	وَاَرْجُلَكُمْ	مِّنْ خِلَافٍ
معلومه شی تاسوته	خامخا به پريکړم	لاسونه ستاسو	او خپې ستاسو	دبدل بدل طرفنه
نتيجه معلومه شی	زه به ستاسو لاسونه او پښې ديوبل اړخ نه کټ کړم			

(١) الطبری: ١٣/ ٣٠.

ثُمَّ لَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿١٢٤﴾ قَالُوٓا۟ إِنَّآ إِلَىٰ رَبِّنَا
بيابه | خامخا په سولئ كړم تاسو | هغوئ اووئيل | چې بيشكه مونږه | رب خپل ته
بيابه تول په سولئ كړم | هغوئ اووئيل چې (څه دې خوښه وى هغه اوكړه) مونږ خپل رب ته

مُنقَلِبُونَ ﴿١٢٥﴾ وَمَا تَنقِمُ مِنَّآ إِلَّآ أَنْ ءَامَنَّا بِـَٔايَٰتِ رَبِّنَا
واپس تلونكي يو | اونۀ اخلې تۀ بدله | زمونږنه | مګر | چې ايمان راوړومونږه | په نښنو | درب زمونږه
واپس تلونكي يو | او ته زمونږ نه بدله د دې وجې اخلې چې د خپل رب په نښنو باندې مو ايمان راوړې دې

لَمَّا جَآءَتْنَا ۚ رَبَّنَآ أَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَتَوَفَّنَا
هركله چې | راغلې مخې زمونږ ته | ائې ربه زمونږه | رااووروه | په مونږ باندې | صبر | اووفات كړې مونږه
كله چې مونږ ته راغلې | .... ائې زمونږ ربه! مونږ ته صبر رانصيب كړه | اومونږ په

مُسْلِمِينَ ﴿١٢٦﴾
مسلمانان |
داسې حالت كښې وفات كړه چه مسلمانان يو

قوله‌تعالى:. لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ
جادوګروته دهغويدايمان راوړوسزاجادوګرچه كله مؤمنان جوړشو اودفرعون په خپل مقصدكښې ماتې اوشوه نو جادوګرو ته دمكى وركوى چه دا نن موسى ﷺ ته په تاسو باندې غلبه ملاؤشوه په اصل كښې داستاسوخلقو په خپل مينځ كښې سمجوته او سازش وو چه دغه شان به په حكومت باندې غالب راشئى او اصلى اهل وطن د ملك نه بهرويستل غواړئى.

دفرعون په موسى ﷺباندې غلط الزام:- يقيناً داخوستاسودټولواستاذ ووچاچه تاسو ته جادو خودلې وو.([1]) هرسړې چه په چا كښې لږشان هم عقل سليم وى پوهيږى به چه د فرعون دا الزام په دې وجه باندې وو چه باطل د باطل ثابت كيدو په وجه هغه غصه شوې وو. موسى ﷺ خود مدين نه په راتلو سره فرعون ته رسيدلې وو او هغه ته ئې د ايمان دعوت وركړې وو او خپلومعجزات باهره ښكاره كولوسره ئې د خپل رسالت تصديق كړې وو دې نه پس فرعون د خپل ملك په ټولو ښاروںوته او ګيرچاپيره علاقوته خلق ليګلې وواود مصرد ښارونونه ئې جدا جدا جادوګران راجمع كړى وو كوم چه هغه اود هغه قوم خوښ كړى وو او هغوى سره ئې د بهترينو انعاماتو اواكراماتو وعده كړې وه. په دې وجه هغوى ته د دې خبرې ډير كوشش وو چه څنګه به په موسى ﷺ غالب راشى او فرعون سره نزديكت حاصل كړى. موسى ﷺ خو د يو جادوګر نه هم خبرنه وو او نه ئې هغوى چرته ليدلې وو او نه هغوى سره چرته ملاؤشوې وواوفرعون په دې خبره هم خبر وو. خودجاهلو عوامو ذهنيت متاثر كولونه بچ كول ئې غوښتل لكه څنګه چه الله تعالى فرمائيلى چه د فرعون قوم د هغه تابعدار وو اود هغه هم خيال جوړشوى وو اوهغه خلق په ډيره لويه ګمراهئى كښې پراته وو([2]) چه د فرعون د ﴿انا ربكم الاعلى﴾([3])والا دعوې تصديق ئې كولو.

[1] ۲۰/طه:۲۳۸.
[2] ۴۳/الزخرف: ۵۴.
[3] ۷۹/النازعات:۲۴.

د موسی ﷺ د جادګرومشرسره ملاویدل:سدی رحمه الله فرمائی چه موسی ﷺ د جادوګرو سردار سره ملاو شوې وو او ورته ئې وئیلې وو چه که زه غالب راغلم نو په ما به ایمان راوړې او آیا دا به اومنئې چه زما پیش کړې شوې څیز د الله تعالی معجزه ده. نو جادوګرونیلې وو چه صباله به زه داسې جادو کوم چه به هغې باندې یو جادو هم غالب نه شي راتلې اوکه چرې ته غالب شوې نو زه به اومنم چه ته د الله تعالی د طرف نه رالیګلې پیغمبریئې. فرعون د هغوی دا خبرې اترې واوریدلې نو په دې وجه باندې ئې دا الزام اولګولو چه تاسو د دې د پاره راجمع شوې یئې چه په حکومت باندې تاسو ته غلبه او اختیار حاصل شي. تاسو د ملك نه لوئ مشران ویستل غواړئی او په تخت باندې پخپله قابض کیدل غواړئی. تاسو ته به ډیر زر معلومه شي چه زه تاسوته کومه سزا درکونکې یم. پوهه شئی چه زه به ستاسو ښې لاس اوګسه پښه پرې کړم یا د دې برعکس،بیابه تاسو ټول په پهانسئی باندې زوړندوم. ستاسو لاشونه به دکهجورودونو ښاخونوپورې تړلې او زوړند وی.

دجادوګرواستقامت اوجرات اوالله ﷻ نه دعا:ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه پهانسی اوپښې لاسونه پریکولو سزا د ټولونه اول هم فرعون راویستلې وه. جادوګرو وئیل چه اوس خو مونږ د الله تعالی شوې یواود هغه طرف ته مو رجوع کړې ده. نن چه ته مونږ ته د کوم عذاب دهمکی راکوې د هغې نه سخت د الله تعالی عذاب دې. مونږ نن ستا په عذاب باندې صبرکوو دې د پاره چه صبا د الله تعالی د عذاب نه خلاصې بیامومو. د دې د پاره هغوی وئیل چه اې الله تعالی په خپل دین باندې مو ثابت قدم اوساته اود فرعون د عذاب نه د نه ویریدلودپاره مونږ ته صبر راکړه اود خپل نبی حضرت موسی ﷺ په تابعدارئی کښې مونږ د دنیا نه اوچت کړه. هغوی فرعون ته صفاصفا اووئیل چه ته زمونږ څه کولې شې نو اوکړه هم دا چه ته به زمونږ د دنیاژوندختم کړې. مونږ په هغه باندې ایمان راوړو چه زمونږ ربښتونې رب دې. دې د پاره چه هغه زمونږ وړاندینئی خطاګانې معاف کړی اوچه کوم جادوکولو باندې مونږ مجبورشوې وو هغه معاف کړی ځکه چه کوم سړې کافرجوړشی اود الله تعالی په وړاندې پیش کیږی د هغه په قسمت کښې به دوزخ وی اونه به په ژوندوکښې شمیروی اونه په مړوکښې اوچه څوك مؤمن او بیا نیکوکارحاضر شی هغه ته به په آخرت کښې لوئ لوئ درجې ملاویږی. دا ټول جادوګر خو سحرکافران جادوګران ووا او مابښام په وخت کښې نیکوکار او شهیدان وو.

وَقَالَ الْمَلَأُ | مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ | أَتَذَرُ | مُوسٰى

|او اووئیل سردارانو | دقوم دفرعون نه | آیا ته پریږدې | موسی ﷺ

| دفرعون دقوم سردارانواووئیل | چې آیا ته موسی ﷺ او

وَقَوْمَهٗ | لِيُفْسِدُوْا | فِي الْأَرْضِ | وَيَذَرَكَ | وَاٰلِهَتَكَ ط | قَالَ

اوقوم دهغه | چې فساد اوکړی | په زمکه کښې | اوپریږدی بندګی ستا | اوخدایانو ستا | اووئیل ده

دهغه قوم پریږدې | چې په ملک کښې بدامنی پیدا کړی | اوتا اوستامعبودان پریږدی | فرعون اووئیل

سَنُقَتِّلُ | أَبْنَآءَهُمْ | وَنَسْتَحْيِ | نِسَآءَهُمْ ج | وَإِنَّا | فَوْقَهُمْ

وژنو به مونږه | خامن دهغوی | اوژوندی به پریږدو | ښځې دهغوی | اوبیشکه مونږه | په هغوی باندې

چې مونږ به ددوئ خامن وژنو | اولونږه به ئې (خدمت دپاره) ژوندئی پریږدو | او بیشکه مونږ هغوئ باندې

قَٰهِرُونَ ﴿١٢٧﴾ قَالَ مُوسَىٰ لِقَوْمِهِ ٱسْتَعِينُوا بِٱللَّهِ وَٱصْبِرُوٓا۟ إِنَّ

غالب يو |اووئيل موسیٰ ﷺ | قوم خپل ته| مدد اوغواړئ | دالله نه | اوصبر کوئ | بیشکه

غالب یوا موسی ﷺ خپل قوم ته اووئيل چې تاسو دالله ﷻ نه مدد غواړئ |اوپه هر(تکلیف) صبر کوئ

ٱلْأَرْضَ لِلَّهِ يُورِثُهَا مَن يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِۦ ۖ وَٱلْعَٰقِبَةُ

زمکه | دالله ده |په میراث سره ورکوی دا|هغه چاته| چې اوغواړی هغه|دبندګانو خپلونه| اوبنه انجام

زمکه صرف دالله ﷻ ده | چې کومو بندګانو ته ئې خوښه شی نو هغوی ته ئې ورکوی | اواخر کښې

لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾ قَالُوٓا۟ أُوذِينَا مِن قَبْلِ أَن تَأْتِيَنَا

دپاره دپرهیزګارانودې|اووئیل هغوئ|ضرررسولې کیدومونږته|مخکښې ددې نه| چې ته راغلې وې مونږته

کامیابی دپرهیزګاروده| (دموسی ﷺ دقوم) خلقو اووئیل چې مونږته ستادراتلونه وړاندې هم تکلیفونه

وَمِنۢ بَعْدِ مَا جِئْتَنَا ۚ قَالَ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَن يُهْلِكَ

اوروستو |دهغې نه| چې ته راغلې مونږته|اووئيل موسی ﷺ|نزدې دې | رب ستاسو | چې هلاک کړی

راکولې شو اوستادراتلونه پس هم| ....موسی ﷺ ورته اووئیل چې زر به ستاسو الله ﷻ

عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِى ٱلْأَرْضِ فَيَنظُرَ كَيْفَ

دشمن ستاسو |اوخلیفګان کړی تاسو | په زمکه کښې |بیابه ګوری | چې څه رنګې

ستاسودشمن هلاک کړی| اوتاسوبه ددې زمکې خلیفه ګان جوړ کړی | اوبیابه دا ګوری

تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾

عملونه کوئ تاسو |

چې تاسوڅنګه عمل کوئ

قوله تعالي:: أَتَذَرُ مُوسَىٰ وَقَوْمَهُۥ

ذ دربارپانوفرعون ملامت کول:- د فرعون اودهغه د ډلې په خپل مینځ کښې د صلاح مشورو خبرورکولې شی چه دموسی ﷺ دپاره دهغه خلقو په زړونوکښې څنګه کینه وه، فرعون ته دهغه مقربین وائی چه آیا ته به موسی ﷺ هم داسې پریږدې چه په دنیاکښې به فساد کوی اود ملك خلق به په فتنه کښې اچوی او په هغوی‌کښې به د خپل الله تعالی تبلیغ کوی. دا څنګه عجیبه خبره ده، دا خلق خو نور خلق د موسی ﷺ اود مؤمنانو د فساد خورولو نه ویروی حالانکه هم دغه خلق اصلی مفسدان دی. دوی ته دخپل خان خبر نشته. بعضې وائی چه د﴿وَيَذَرَكَ﴾ واود "او"په معنی کښې نه دې بلکه د حال په معنی کښې دې. مطلب دا چه ته به موسی ﷺ ته اجازت ورکوې چه فساد دې خوروی سره د دې چه هغه ستا تابعداری اوستاد خدایانوعبادت پریخې دې.ابی بن کعب ﷺ دا داسې لوستلې دې ﴿وقد ترکوك ان يعبدوك والهتك﴾ دا د ابن جریر ﷫ بیان دې. بعضو دې واو ته عاطفه وئیلې دې یعنی آیا ته به هغه پریږدې چه فساد اوکړی اوتا او ستا خدایان پریږدی اوبعضو دا ﴿الاهتك﴾لوستلې په معنی د﴿عبادتك﴾ د اول قراءت په بنا بعضې په دې نتیجه باندې رسیدلی چه فرعون هم په پټه توګه د یوبت عبادت کولو اوپه یوبل روایت کښې دی چه د هغه په مرنی کښې یو بت زوړند وو ده به هغې ته سجده کوله. هم د دې په بنا

باندې ابن عباس ﷺ فرمائي چه دې خلقو به کله چرته ښانسته غوا لیدله نو فرعون به هغوی ته حکم ورکولوچه ددې عبادت کوئی، هم په دې وجه سامری یوسخې جوړکړې وو د کوم نه چه به آواز راوتلو.

دفرعون په دویم ځلی د بچو دوژلو اعلان:-غرض داچه فرعون د خپلو درباریانو درخواست منظورکړو اووئی وئیل چه د دوی نسل ختمولو دپاره مونږ به د ده ځامن قتل کوو او جینکئی به ژوندئی پریږدو. دَ دې قسم دا دویم ظلم وو. د دې نه وړاندې د موسیٰ ﷺ د پیدائش په وخت کښې فرعون هم داسې کړې وو چه دموسیٰ ﷺ وجود دسرنه دنیا ته رانه شی اوواقعه د هغې خلاف اوشوه چه څه فرعون غوښتل او موسیٰ ﷺ آخر پیدا شو او ژوندې پاتې شو. هغه بیا داسې اراده اوکړه بنی اسرائیل ئی ذلیل کول اوپه هغوی باندې غالب کیدل ئی غوښتل. دلته هم دهغه خواهش پوره نه شو.

اخر انجام فرعونیان غرق کړل::الله تعالی موسیٰ ﷺ ته عزت ورکړو اوفرعون ئی ذلیل کړواود هغه لښکر ئی غرق کړو. کله چه فرعون د بنی اسرائیلو سره د بدئی کولو کلکه اراده اوکړه نو موسیٰ ﷺ خپل قوم ته اوفرمائیل صبرکوئی او هم د الله تعالی نه امداد غواړئی. موسیٰ ﷺ هغوی سره د ښه عاقبت وعده اوکړه اودا چه داملك به ستاسو شی. زمکه د الله تعالی ده او هغه چه چاله غواړی د ملك بادشاهی ورکوی او ښه عاقبت هم د متقیانود پاره دې. دموسیٰ ﷺ ملګرو اووئیل چه ستاسو د راتلو نه وړاندې هم مونږ ته لوئ لوئ تکلیفونه راکړې شوی دی او ستاسو د راتلونه پس هم تاسو ګورئی چه څومره مو ذلیل کوی. موسیٰ ﷺ هغوی ته په موجوده حالاتو اوراتلونکی حالاتو باندې خبرور کولو سره فرمائی چه ډیر زرالله تعالی ستاسو دښمن هلاك کونکې دې.ددې آیت په ذریعه هغوی په نعمتونو باندې دشکرکولو د پاره رابیدارولې شی.

وَلَقَدۡ	اَخَذۡنَآ	اٰلَ فِرۡعَوۡنَ	بِالسِّنِیۡنَ
اوپه تحقیق سره	انیولې ووَمونږه	قوم دفرعون	په قحط سره ډیر کلونه
اومونږ دفرعون خلق څوڅوکاله په قحط...........			

وَنَقۡصٍ	مِّنَ الثَّمَرٰتِ	لَعَلَّهُمۡ	یَذَّکَّرُوۡنَ۝	فَاِذَا
اوپه نقصان سره	دمیوؤ نه	دپاره ددې چې هغوئ	نصیحت قبول کړی	نوهرکله چې
اود پیداوار په کمی کښې راونیول	د دې دپاره چې دوئ ترې نه نصیحت قبول کړی			نوهر کله چې

جَآءَتۡهُمُ	الۡحَسَنَةُ	قَالُوۡا	لَنَا	هٰذِهٖ ۚ	وَاِنۡ	تُصِبۡهُمۡ	سَیِّئَةٌ
به راغله هغوئ ته	ښه زمانه	نووئیل به هغوئ	زمونږ دپاره ده	دا	اوکه	اوبه رسیدله هغوئ ته	خرابه زمانه
به په هغوئ ښه وخت راغلو	نو هغوئ به اووئیل چې دا خوزمونږ خپل کمال دې				اوکه بدحال به پرې راغلو		

یَّطَّیَّرُوۡا	بِمُوۡسٰی	وَمَنۡ مَّعَهٗ ؕ	اَلَاۤ	اِنَّمَا	طٰٓئِرُهُمۡ	عِنۡدَ اللّٰهِ
نوبدفالی به ئې نیوله	په موسیٰ	اوپه هغه چا چې دهغه سره وو	خبردار	بیشکه	بدفالی دهغوئ	دالله سره ده
نوموسیٰ ﷺ اودهغوئ ملګری به ئې سپیره ګنړل	حال دادې چې ددوئ سپیره توب د الله د طرفه وو					

وَلٰکِنَّ	اَکۡثَرَهُمۡ	لَا یَعۡلَمُوۡنَ۝
لیکن	اکثردهغوئ	نه لری علم
خو زیات خلق د هغوی نه پوهیدل		

قوله تعالي:: وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ

فرعونیان هم دخپل سپیره والی په وجه په قحط کښې اخته شو:- مونږ دفرعونیانو په قحط کښې اخته کولوسره ازمیښت کول اوغوښتل، دهغوی په پټوکښې غله اونه شوه او په ونوکښې میوې رانغلې. دکهجورو په ونوکښې به یوه کهجوره لګیدله دې د پاره چه هغوی څه عبرت حاصل کړی. کله چه به ذا ښه آباد وو او ښه غله به کیدله نو ونیل به ئې چه مونږ خو د دې حقداران یو دا زمونږ حق دې څنګه به آباد نه یو. اوکه قحط به شو اود لوږې به مړه کیدل نو ونیل به ئې چه دا د موسی ﷺ اود هغه د ملګرو سپیره والي دې.داسپیره والي خوهم دهغوی دخپل قسمت خبره ده.ابن عباس ﷺ دلغظ طائر نه مصائب مراد اخلی.د سپیره والی اصلی سبب باندې خلق نه پوهیږی.ابن عباس ﷺ ﴿عِنْدَ اللَّهِ﴾ نه ﴿من قبل الله﴾ مراد اخلی یعنی ﴿منجانب الله﴾.

وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا

|اواووئیل هغوئ|هرهغه څیز| چې راوړې تهٔ مونږته

دفرعون قوم اووئیل که تهٔ مونږ ته د جادو په

بِهٖ مِنْ اٰيَةٍ لِّتَسْحَرَنَا بِهَا فَمَا نَحْنُ لَكَ

هغه| دنښې نه |چې تهٔ جادو اوکړې په مونږ باندې|په هغې سره | پس نهٔ یو | مونږ | ستا

ذریعه هرڅومره نښې پیش کړې | ....خو مونږ په تا باندې هرګز

بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۳۲﴾ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوْفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ

منونکی |نواولیږه مونږه | په هغوئ باندې | طوفان | اوملخان | او سپږې

ایمان راوړونکی نه یو| نومونږ په هغوئ باندې طوفان راولیږلو | اوملخان او سپږې موږې راپریخودې

وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ اٰيٰتٍ مُّفَصَّلٰتٍ فَاسْتَكْبَرُوْا وَكَانُوْا

او چیندخان | اووینې | نښې |جدا جدا | نوتکبراوکړوهغوئ| اووهغوئ

چیندخې موږې راولیږلې او دوینې عذاب موږې راوستو| داټولې نښې مو جدا جدا اوخودلې |خوهغوئ بیاهم کبر کولو

قَوْمًا مُّجْرِمِيْنَ ﴿۱۳۳﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ الرِّجْزُ قَالُوْا

قوم | مجرمان |اوهرکله| چې به راغې| په هغوئ باندې | عذاب | نواوبه وئیل هغوئ

اولونې مجرمان خلق ووا .... او چې کله به پرې عذاب راغلو | نو هغوئ به اووئیل چې

يٰمُوْسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ج

انې موسی ﷺ|اوغواړه دعا |دپاره زمونږه |درب خپل نه|په سبب دهغې| چې وعده کړې ده هغه| ستاسو سره

انې موسی ﷺ زمونږدپاره د الله ﷻ نه سوال اوکړه | څنګه ئې چې تا سره وعده کړې ده

لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ

که چرې لرې کړو تا |ازمونږنه |دا عذاب | نو خامخا به مونږه خبره اومنو | ستا |اوخامخا به اولیږومونږه

که چرې تازمونږ نه دا عذاب لرې کړو | نومونږ به په تاایمان راوړوا اومونږ به تاسره خا مخا

مَعَكَ بَنِيٓ إِسۡرَآءِيلَ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا كَشَفۡنَا عَنۡهُمُ ٱلرِّجۡزَ إِلَىٰٓ أَجَلٍ

تاسره | بنی اسرائیل | نوهرکله چې | ابه لرې کړو مونږ | دهغوئ نه | عذاب | دهغه نیتې پورې

بنی اسرائیل رخصت کړو | خو چې کله به مونږ د هغوئ نه تریوې نیتې پورې عذاب لرې کړو

هُم بَٰلِغُوهُ إِذَا هُمۡ يَنكُثُونَ ﴿١٣٥﴾

چې هغوئ | ارسیدونکی ووهغې ته | نوپه هغه ساعت به | هغوئ | ماتوله هغه وعده |

اودوئ به هغې ته اورسیدل | نو هغه ساعت به دخپلووعدو نه په شا شول |

قوله تعالی: فَأَرۡسَلۡنَا عَلَيۡهِمُ ٱلطُّوفَانَ

په فرعونیانوباندې مختلف قسم عذابونه:- دفرعون دقوم د بدمعاشئی او سرکشئی خبرورکولې شی چه دهغوی څنګه حق سره دښمنی اوپه باطل باندې اصرار وو چه هغوی دا هم اووئیل چه که موسی ﷺ څه نښه هم اوښائی چه د کوم په ذریعه په مونږ باندې سحر اوکړی نو بیا هم مونږ په هغه باندې ایمان راوړونکی نه یو.مونږ به نه د هغه دلیل قبلوو اونه به د هغه په معجزه باندې ایمان راوړو. نوالله تعالی فرمائی مونږ په هغوی باندې طوفان اولیګلو. د طوفان په معنی کښې اختلاف دې. ابن عباس﷛ فرمائی چه ډیر باران ئې غرق کړې یا فصلونو او باغونوته نقصان اورسوی یا دا چه عام وبا. مجاهد ﷫ فرمائی چه سیلاب او طاعون.دحضرت عائشه صدیقه ﷝ نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیل چه طوفان یعنی مرګ. په یو بل روایت کښې دی دالله تعالی ناګهانی اوآسمانی عذاب.لکه چه فرمائی ﴿فَطَافَ عَلَيۡهَا طَآئِفٞ مِّن رَّبِّكَ وَهُمۡ نَآئِمُونَ﴾ یعنی دالله تعالی ناګهانی عذاب هغوی ته په اودوکښې راورسیدو. جراد یعنی ملخ چه یومشهور الوتونکې څیز دې اود هغې خوړل حلال دی.

ملخان خوړل حلال دی دصحابه کرامو نه ثابتدی:-د بخاری اومسلم شریف په حدیث کښې دی عبدالله بن ابی اوفی ﷛ فرمائی چه مونږ نبی کریم ﷺ سره په غزواتوکښې شریك وو اووه ورځې نو ملخان خوړل[1] د حضرت ابن عمر﷛ روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیل دوه مړی او دوه وینې زمونږ د پاره حلال دی یو کب او دویم جراد که دا مړه هم وی نو جائز دی. او په وینه کښې دوه چك شوې وینې یعنی تلی (نورکی) اواینه[2] حضور ﷺ اوفرمائیل چه اکثر څناورچه په حقیقت کښې د الله تعالی لښکر دې زه ئې خپله نه خورم او نه ئې دنورو دپاره حرام وایم سره ددې چه هغه حلال دی اوزه ئې نه خورم [3] د حضرت رسول الله ﷺ د نه خوړلو سبب دا دې چه د هغوی طبیعت ته بنه نه لګیدل، لکه (ګوه) سوسماردحضور ﷺ د هغې خوړل خوښ نه وو ولې نوروته ئې اجازت ورکړې وو. د حضرت ابن عباس﷛ نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ به ملخ سوسمار او ګردې نه خوړلې خو دې ته ئې حرام نه وئیل. ملخ نه ئې څکه ډډه کوله چه دا د الله تعالی یو عذاب وو. لکه څنګه چه ملخان راوالوزی نو فصلونه تباه کوی او د ګردې اومڅانې نه ئې څکه ډډه کوله چه دا متیازو سره نیږدې اجزاء دی او سوسمار په دې وجه چه دا لکه یو مسخ شوې امت دې. بیا ابن عباس﷛ اوفرمائیل چه دا روایت هم غریب دې ما داڅکه نقل کړی دې چه په دې سره د هغوی ﷺ د اجتناب په وجوهاتو رڼا پریوځی. امیرالمؤمنین حضرت عمر بن خطاب﷛ به جراد ډیر په شوق سره خوړل. د حضرت عمر ﷛ نه د جراد باره کښې تپوس اوکړې شو چه آیا دا حلال دی نو وئی فرمائیل چه کاش یو دوه لپې دوه درې ملخان ملاوشوې وې نو مونږ به ډیر په

[1] صحیح بخاری کتاب الذبائح باب اکل الجراد:۵۴۹۵، صحیح مسلم: ۱۹۵۲، ابوداؤد:۳۸۱۲، ترمذی:۱۸۲۲
[2] احمد:۹۷/۲، ابن ماجه کتاب الاطعمه باب الکبد والطحال ۳۳۱۴.
[3] ابوداؤد کتاب الاطعمه باب فی اکل الجراد: ۳۸۱۳، ابن ماجه:۳۲۱۹.

مزې سره خوړلې وې([1]) دحضرت انس بن مالكﷺ نه روايت دې چه د نبی كريم ﷺ ازواج مطهراتو به ډك ډك طباق جراد په تحفه كښې راليګل.([2]) رسول اللهﷺ فرمائيل چه مريم بنت عمران عليها السلام الله تعالى ته دعاكړې وه چه په ما داسې غوښه اوخوره په كومه كښې چه وينه نه وی نو الله تعالى په هغې باندې جراد اوخوړل. نو بی بی مريم اووئيل اې الله تعالى! د پالنې نه بغيرهم دې ته ژوند وركړې او بغيرد شور او آواز نه دوی يو بل پسې اولګوې.([3]) حضورﷺ فرمائيل چه دا جراد مه وژنئ خكه چه دا د الله تعالى يو زبردست لښكر دې([4]) دا حديث ډير غريب دې﴿فَأَرْسَلْنَا﴾ والا آيت باره كښې مجاهد رحمه الله فرمائی چه دا عذاب په دې وجه دې چه په تيره شوې زمانه كښې به دې د دروازو ميخونه خوړل او لرګی به ئې پريخودل. اوزاعی رحمه الله فرمائی چه زه ځنګل طرف ته وتلې ووم چه ناڅاپې مې يو ملخان اوليدلو چه په زمكه او آسمان باندې خواره شوې وو او يو سړې په يو ملخ باندې سور او هغه مسلح وو اولكه څنګه چه په خپل لاس سره اشاره كوی اوديكه وركوی نو ملخان آخواكيږی او هغه بار بار وائی چه دنيا او مافيها ټول باطل دی باطل دی.

د قاضی شريح رحمه الله نه د جراد باره كښې تپوس اوكړې شو نو وئې وئيل الله تعالى دې دا تباه كړی په دوی كښې د اووه طاقتوروشيانو شان دې. د دې سر خو د اس سر دې او سټ ئې د غوئی دې، سينه ئې د ازمری ده او ليچې د ګدهٔ پښې د اوښ، لكئې د مار او خيټه د لړم خيټه ده.

د الله تعالى ددې قول﴿أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ مَتَاعًا لَّكُمْ﴾ د ذكر په وخت كښې دا حديث بيان كړې شوې دې چه مونږ د رسول الله ﷺ سره د حج يا عمرې د پاره روان وو چه مونږ د ملخانو يو لښكرسره مخامخ شو. مونږ هغه په لرګوسره ديكه كولو او وهلو سره د دې چه مونږ د احرام په حالت كښې وو. مونږ دا خبره حضورﷺ ته اوكړه نو هغویﷺ اوفرمائيل چه د احرام په حالت كښې د سمندرد ښكار ممانعت نشته([5]) دحضرت جابرﷺ نه روايت دې چه نبی كريم ﷺ د جراد د پاره داسې بد دعا كړې وه يا الله! لوئ واړه ټول جراد هلاك كړې. د هغوی اګئې تباه كړه اود هغوی نسل ختم كړه او زمونږ نه اخستې شوې رزق د هغوی نه واخله نوجابرﷺ عرض اوكړو يارسول اللهﷺ! دا خو د الله تعالى لښكر دې تاسو دوی ته د نسل د ختميدو بددعا كوئې نو وئې فرمائيل چه دا د سمندر د كبانونه پيداكيږی.([6]) زياد خبر وركړې دې چه كوم سړی دا د كبانونه پيداكيدونكی ليدلی دی د هغه بيان دې چه كبان كله د سمندر غاړې ته نيزدې اګئې اچوی او د غاړې اوبه اوچې شی نمر راخيژی نود اګونه جراد راوځی او الوزی.
اود الله تعالى قول﴿ إِلَّآ أُمَمٌ أَمْثَالُكُم﴾ لاندې مونږ داحديث بيان كړې دې چه الله تعالى زر قسمه مخلوق پيدا كړې دې. شپږسوه سمندری او څلور سوه د اوچې او زر هلاك كيدونكې مخلوق جراد دې. حضورﷺ اوفرمائيل چه د تورې يعنی جهاد كولو سره د وباء اثر نه وی او د ملخانو سره كاميابی نه وی.
دا حديث غريب دې. د ﴿الْقُمَّلَ﴾ باره كښې ابن عباس ﷺ فرمائی چه هغوی د غنمو دننه چينجی دی يا دا چه هغه واړه واړه جراد دی د كوموچه وزرې نه وی اونه الوزی. مجاهد رحمه الله وائی چه ﴿الْقُمَّلَ﴾ واړه د تور رنګ چينجی دی يا ماشو ته وائی يا هغه يوداسې چينجې دې چه اوښانو پورې اينختونكې د كونو په شان دی.

[1]) موطا امام مالك كتاب صفة النبیﷺ باب ماجاء فی الطعام والشراب: ۳۰ وسنده صحيح.
[2]) ابن ماجه كتاب الصيد باب صيد الحيتان والجراد: ۳۲۲، بيهقی:۲۵۸/۹.
[3]) بيهقی:۲۵۸/۹.
[4]) المعجم الاوسط: ۹۲۷۳، مسند الشامیين:۱۶۵۶، مجمع الزوائد:۳۹/٤.
[5]) ابوداؤد كتاب المناسك باب الجراد للمحرم:۱۸۵٤، ترمذی:۸۵۰، ابن ماجه:۳۲۲۲، بيهقی:۲۰۷/۵،احمد:۳۰۶/۲.
[6]) ترمذی كتاب الاطعمه باب ماجاء فی الدعاء علی الجراد:۱۸۲۳، ابن ماجه:۳۲۲۱، الموضوعات:۲۳۳/۲.

په فرعونیانو مختلف قسم عذابونه او دهغې تفصیل:: روایت دې چه کله موسی ﷺ فرعون ته ونیلې وو چه بنی اسرائیل ماسره کړه نو هغه وخت د الله تعالی د طرف نه طوفان راغلې وو باران وو چه په شپېږو باندې وریدلو. فرعونیان پوهه شوچه دا د الله تعالی عذاب دې. نو ونې ونیل چه ای موسی ﷺ د الله تعالی نه دعا اوغواړه چه دا باران بند شي مونږ به په تاباندې ایمان راوړو او بنی اسرائیل به هم تاسره کړو. موسی ﷺ دعا اوکړه خونه هغوی ایمان راوړلو اونه ئې بنی اسرائیل آزاد کړل. په هغه کال په باران باندې ښه فصل اوشو، غلې او میوې ښه ډېر پیدا شوې او سبزیانې رااوتوکیدې. خلقو ونیل چه بس زمونږ هم دا خواهش وو. خود ایمان نه راوړو په وجه په هغوی باندې جراد یعنی ملخان نازل کړې شو اوټول فصلونه ئې اوخوړل او سبزیانې ئې تباه کړې نو پوهه شو چه اوس به یو فصل هم باقی پاتې نه شي. موسی ﷺ ته ئې اوونیل چه دا عذاب اخواکړه نو ایمان به راوړو. د موسی ﷺ په دعا سره ملخان ختم شو ولې بیائې هم ایمان راونړلو او غله ئې په کورونوکښې ښه راجمع کړه او ونیل ئې چه اوس د څه ویره ده غله مو ښه راجمع کړې ده نو ناڅاپې په هغوی د غنمو د تش والی عذاب په هغوی باندې نازل کړې شو. که یو سړی به لس جریبه پیمانه غله واخسته او اوړه کولو له به لاړو نو درې قفیزه غله به هم پاتې نه شوه. بیائې موسی ﷺ ته درخواست اوکړو چه دا د قمل عذاب لرې کړه نومونږ به ستا خبره واورو خود عذاب لرې کیدونه پس ئې بیا سرکشي اوکړه. یو ځل موسی ﷺ فرعون سره ملاویدلو چه د چیندخې ټرټر ئې واوریده نو موسی ﷺ فرعون ته اوونیل چه دا په تا او ستا په قوم باندې دا څه عذابونه دی هغه ونیل چه دې نه خو څه د خطرې خبره نشته خولا ماښام شوې هم نه وو چه د ټولو خلقو په بدنونوباندې چیندخانو ټوپونه وهل. که چابه د خبرې د پاره خوله کولاوه نو چیندخې به ورټوپ کړو اوپه خله کښې به ئې لاړه. بیائې موسی ﷺ ته درخواست اوکړو خو د عذاب په لرې کیدوباندې ئې بیا هم ایمان راونړلو. اوس د وینې عذاب نازل شو چه د نهرونو اولختونه به ئې اوبه راوړې نو هغه به وینه شوه. په لوښوکښې به ئې چه اوبه کیخودې نو وینه به شوه. فرعون ته خلقو شکایت اوکړو چه مونږ د وینې په عذاب کښې اخته شو د څکلود پاره اوبه نه ملاویږي. فرعون اوونیل چه په تاسو باندې جادو کړې شوې دې نو خلقو اوونیل چا به جادو کړې وی زمونږ په لوښوکښې خو بس وینه ده او وینه ده. بیا موسی ﷺ له راغله او درخواست ئې اوکړو او وعدې ئې اوکړې خواوس ئې هم نه ایمان راوړو اونه ئې بنی‌اسرائیل آزاد کړل.ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه کله جادوګرو ایمان راوړو او فرعون مغلوب او ناکامه واپس شو نو بیا هم د کفر اوسرکشئی نه منع نه شو نو وارپه وار په هغه باندې د نښوڅرګندونه اوشوه، قحط سره مخ شو، د باران طوفان پرې راغلو، بیا د جراد عذاب، بیا د سپږو او چینجو بیا د چیندخو او وینو دا مسلسل نښې ښکاره شوې. طوفان راغلو او ټوله زمکه ترمه شوه نه ئې ایوه کولې شوه او نه ئې څه کرلې شو، د ولږې نه ترقیدل، موسی ﷺ ته ئې درخواست اوکړو چه عذاب لرې شي خو د ایمان راوړو وعده ئې پوره نه کړه. بیا د جراد یعنی ملخانوعذاب راغلو چه ټول فصلونه ئې اوخوړل اود دروازو میخونه ئې اوخوړل د څه په وجه چه د هغوی کورونه راپریوتل بیادسپګو عذاب راغلو.موسی ﷺ اوفرمائیل چه د دې غونډئې طرف ته راشئې بیا موسی ﷺ د الله ﷻ په حکم په یوکانړی باندې لرګې اووهلودکوم نه چه بې شمیره جوګې اوچینجی راووتل اوپه کورونو کښې هرطرفته خواره شو.خوراکونو پورې اونختل نه اوده کیدې شواونه ئې آرام کولې شونوبیاد چیند خوعذاب راغلو.په خوراکونوکښې چیندخې،لوښوکښې چیندخې اوپه کپړوکښې چیندخې .بیاد وینو عذاب راغلود اوبوپه هریو لوښی کښې داوبوپه ځای وینې وې. غرض مختلفو عذابونوسره مخ شو[1]

[1] الطبری:۱۳/۶۳-۶۴.

دچيندخودوژلو ممانعت:: د حضرت عبدالله بن عمر﵄ نه روايت دې چه حضورﷺ اوفرمائيل چه چيندخې مه وژنئ ځکه چه د چيندخو عذاب د فرعون په قوم باندې نازل کړې شوې وو نو يوه چيندخه د اُور په تنورکښې د الله تعالى د خوشحالولو په خاطر غورزيدلې وه نو د چيندخو د اوسيدو ځائ الله تعالى يخ ځائ اوګرځولو يعنى د اوبو مقام او د هغې آواز ئې تسبيح اوګرځوله. زيد بن اسلم د "دم" يعنى د وينو د عذاب نه د پوزې نه د وينو څڅيدو عذاب مراد اخلى.(رواه ابن ابى حاتم)

فَانْتَقَمْنَا

| نوبدله واخستله مونږه

| نومونږ ترې نه بدله واخستله

مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنٰهُمْ فِى الْيَمِّ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا

دهغوئ نه |پس ډوب کړل مونږه هغوئ|په سمندر کښې|په سبب دهغې چې هغوئ|دروغ ګڼړلې وې|نښې زمونږه

او په سمندر کښې مو ډوب کړل | ....ځکه چه هغوى زمونږ اَيتونه دروغ ګڼړل

وَكَانُوْا عَنْهَا غٰفِلِيْنَ ۞ وَاَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِيْنَ كَانُوْا

اووُ هغوئ| دهغې نه | بې پروا | اووارثان کړل مونږه| خلق | هغه | چې ووُهغوئ

اود هغې نه بيخى غافله وو| ....او چې کوم قوم کمزورې ګڼړلې شوې وو مونږ هغوئ

يُسْتَضْعَفُوْنَ مَشَارِقَ الْاَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِىْ

چې کمزورې ګڼړلې شوى ووُ |دمشرق طرفونو | دزمکې | اودمغرب طرفونو دهغې| هغه زمکه

دهغې ملک دمشرق او مغرب وارثان جوړ کړل | ....په کوم کښې چې مونږ

بٰرَكْنَا فِيْهَا ؕ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى

چې برکت اچولې ووُمونږه| په هغې کښې| اوپوره شوه | وعده | درب ستا | دخير

برکتونه ايخودې وو| اوستادرب هغه ښکلې وعده پوره شوه | چې کومه ئې د

عَلٰى بَنِىْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۙ بِمَا صَبَرُوْا ؕ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ

په بنى اسرائيلو باندې | په سبب دهغې چې |صبراوکړوهغوئ| اوبرباد کړل مونږه | هغه | چې ووُ

بنى اسرائيلو په حق کښې کړې وه | ځکه چې هغوئ صبر کړې وو | اومونږ هغه هرڅه تباه کړل

يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهٗ وَمَا كَانُوْا يَعْرِشُوْنَ ۞

چې جوړول به | فرعون | اوقوم دهغه| اوهغه | چې ووُ هغوئ| چې پورته به ئې خيژول

چې کوم به فرعون اودهغه قوم جوړول | اوکوم (اوچت اوچت عمارتونه) ئې چې ابادول

قوله‌تعالى:: وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنٰى عَلٰى بَنِىْٓ اِسْرَآءِيْلَ ۙ

فرعونيان دَ فناپه کنده کښې اوپه بنى اسرائيلودَ الله تعالى انعام:- د فرعون قوم ته سره د متواترو نښو خودلو او يوبل پسې مو په هغوى ډير عذابونه نازل کړل خود هغوى سرکشى لرې نه شوه نو مونږ هغوى په درياب کښې ډوب کړل. په کوم کښې چه مود موسى ﵇ د پاره لار جوړه کړه او په هغې کښې

ورکوزشواو په هغې باندې پورې وتل. بنی اسرائیل هم هغه سره وو. بیا فرعون اود هغه لښکر هم هغوی پسې ورکوزشول. کله چه هغوی د دریاب مینځ ته شو نو اوبه یوځای شوې او هغوی ډوب شو. دا د الله تعالی د آیاتونو تکذیب کولو اود هغې نه غفلت کولو نتیجه وه. الله تعالی خبر ورکوی چه بیا الله تعالی د فرعون هغه زمکه شرقًا او غربًا بنی اسرائیلوته حواله کړه څوك ئې چه ډیر کمزوری ګڼړل اوڅوك چه کمزورې جوړ شوی وو اود غلامئ ژوندون ئې تیرولو. لکه چه فرمانی مونږ غواړو چه په دې قوم باندې احسان اوکړو کوم چه په دنیاکښې کمزورې ګڼړلې شی. مونږ هغوی بادشاهان او سرداران جوړول غواړو. هم دوی به د خپلې زمکې وارثان او واکمن ګرځوو اود کوم عذاب نه چه د فرعون هامان اود فرعون د قوم اندیښنه وه په هغوی به هم هغه عذاب نازلوو[1] اوفرمائی چه هغوی څنګه څنګه باغونه، فصلونه او بهترین مقامات پریخودل او تباه شو په کوم کښې چه هغوی په ډیرو مزوکښې اوسیدل.که مونږ چرې اوغواړونو داسې به یوبل قوم سرداران اوبادشاهان جوړ کړو[2] حضرت حسن بصری رحمه الله اوقتاده رحمه الله د شرق اوغرب نه د شام ملك مراد اخلی. د الله تعالی مبارکه خبره د بنی اسرائیلو په حق کښې پوره شوه څکه چه هغوی په مصیبتونو باندې صبر کړې وو اود الله تعالی هغه خبره او وعده ﴿وَنُرِيدُ أَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْأَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ أَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ۝ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْأَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ۝﴾ یعنی فرعون اود هغه قوم چه کوم عمارتونه او باغونه جوړ کړې وو او محلونه ئې اودرولې وو ټول مونږ تباه او برباد کړل.

وَجٰوَزْنَا | بِبَنِيٓ إِسْرَآءِيلَ | الْبَحْرَ | فَأَتَوْا | عَلٰى قَوْمٍ

اوپورستل مونږه | بنی اسرائیل | په سمندر | نوورغلل هغوی | په داسې قوم

اومونږ بنی اسرائیل دسمندر نه تیر کړل | نو په لار کښې په یوداسې قوم ورغلل | چې

يَعْكُفُونَ | عَلٰٓى أَصْنَامٍ | لَّهُمْ | قَالُوا | يٰمُوسَى | اجْعَلْ

چې مینه ئې جوړه شوې وه | دهغه بتانوسره | چې وؤ د هغوی | اووئیل هغوی | ائې موسی | مقرر کړه

خپلوبتانوته(منجوران)ناست وو | نودوی اووئیل چې ائې موسی علیه السلام مونږ

لَّنَآ | إِلٰهًا | كَمَا لَهُمْ | اٰلِهَةٌ | قَالَ | إِنَّكُمْ

دپاره زمونږه | یومعبود | لکه څنګه چې دی هغوی دپاره | معبودان | اووئیل موسی علیه السلام | چې بیشکه تاسو

له ددوی دمعبودانو پشان یو معبود جوړ کړه | ....موسی علیه السلام ورته اووئیل چې تاسو خو ډیر

قَوْمٌ | تَجْهَلُونَ ۝ | إِنَّ | هٰٓؤُلَآءِ | مُتَبَّرٌ | مَّا | هُمْ

داسې قوم ئې | چه نه پوهیږئ | بیشکه | داخلق چې دی | برباد یدونکې ده | هغه طریقه | چې هغوی

ناپوه خلق یئ | ....داخلق چې په کومه لار روان دی | هغه دتباهی لاره ده

فِيهِ | وَبٰطِلٌ | مَّا | كَانُوا | يَعْمَلُونَ ۝

په هغې کښې دی | اوباطل دی | هغه عمل | چې ووهغوی | چې کوؤبه یئ |

اوددوی ټول عبادت سراسر بې بنیاده دی | ....

[1] ۲۸/القصص:۵-۶.

[2] ٤٤/الدخان:۲۵.

قوله تعالي: قَالُوْا يٰمُوْسَى اجْعَلْ لَّنَآ اِلٰهًا

دَ بنیاسرائیلو دجهالت نه ډکه مطالبه:- د بنی اسرائیلو جاهلانوخلقو مطالبه بیانولې شی چه موسی ﷺ کله دریاب باندې پورې وتلو اود الله تعالی دا عظیمه نښه نې اولیدله نود هغوی تیریدل په یو داسې قوم باندې اوشو چه بتان نې اخستې وو. بعضې مفسرین وائی چه هغه کنعانیان وو یا د قبیلې لخم وو.دغوا په شان یو بت نې جوړکړې وو په دې وجه د دې نه پس هغوی ددغې په شان د سخې په عبادت کښې اخته شو او وئې وئیل اې موسی(ﷺ)! زمونږ د پاره یو معبود جوړکړه لکه څنګه چه د دې خلقو معبود دې. موسی ﷺ اوفرمائیل چه تاسو خو ډیر جاهل خلق ئې د الله تعالی عظمت مو هیرکړو هغه خود داسې خبرونه پاك دې چه څوك د هغه شریك یا د هغه په شان کیدې شی. د هغوی مذهب هم باطل دې اود هغوی عمل هم باطل دې.

بعضې صحابه رضی الله عنهم وائی چه مونږ حضورﷺ سره د مکې نه حنین طرف ته روان وو په لارکښې د کافرانود بیرې یوه ونه وه. په کومه چه هغوی راجمع شوې وو او ناست وو. خپلې وسلې ئې په هغه ونه کښې ترلې وې او د دې ونې تعظیم ئې کولو. دې ونې ته به وئیلې شو "ذات انواط" کله چه مونږ دې ونې ته اورسیدونو هغه ډیره شنه او آباده وه نو مونږ رسول الله ﷺ ته عرض اوکړو یارسول اللهﷺ! یو "ذات انواط" زمونږ د پاره هم اوګرځوه لکه څنګه چه د دې خلقو ده. نو حضورﷺ اوفرمائیل چه په الله قسم تاسو خو هغه خبره اوکړه کومه چه د موسی ﷺ قوم موسی ﷺ ته کړې وه چه موسیﷺ زمونږ د پاره هم یومعبود جوړکړه لکه څنګه چه د دې خلقو دې.نو موسی ﷺ فرمائیلې وو چه تاسو ډیر جاهلان ئې. د دوې طریقه او اعمال ټول باطل دی. حضورﷺ اوفرمائیل چه تاسو هم د هغوی په لار روانیدل غواړئی.[1]

قَالَ اَغَيْرَ اللّٰهِ اَبْغِيْكُمْ اِلٰهًا وَّهُوَ فَضَّلَكُمْ

اووئیل موسی آیا ماسوا دالله نه | زهٔ اولټوم تاسودپاره | بل معبود | حالانکه هغه| فضلیت درکړې دې تاسوته

موسی ورته اووئیل چې آیا زه تاسودپاره دالله ﷻ نه سوا بل معبوداوګورم | حال دا دې چې هغه تاسو ته (په موجوده زمانه کښې)

عَلَى الْعٰلَمِيْنَ۝ وَاِذْ اَنْجَيْنٰكُمْ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ

په خلقوباندې | اویادکړئ کله چې | نجات درکړومونږ تاسوته | دفرعون والونه

په ټول مخلوق باندې فضیلت درکړې دې| اوهغه وخت یادکړه چې مونږ تاسو ته د آل فرعون نه نجات درکړو

يَسُوْمُوْنَكُمْ سُوْٓءَ الْعَذَابِ ۚ يُقَتِّلُوْنَ اَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُوْنَ

چې رسوو به ئې تاسو ته | سخت عذاب | وژل به هغوئ | ځامن ستاسو|اوژوندئ به پریښودلې هغوئ

چې تاسو ته به ئې ډیرتکلیفونه درکول | ستاسو ځامن به ئې قتلول | اوستاسو جینکئ به ئې

نِسَآءَكُمْ ؕ وَفِيْ ذٰلِكُمْ بَلَآءٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيْمٌ۝

ښځی ستاسو | اوپه دې کار کښې ستاسو دپاره | ازمیښت ووّ| دطرفه درب ستاسو نه | لوئ

ژوندئ پریخودلې | اوپه دې کښې ستاسو درب د طرفنه ډیرلوئې امتحان وو

---

[1] ترمذی کتاب الفتن باب ماجاء لترکبن سنن من کان قبلکم: ۲۱۸۰وهو صحیح، السنن الکبری للنسائی:۱۱۱۸۵، احمد:۲۱۸/۵، مسندابی‌یعلی:۱۴۴۱، ابن حبان:۶۷۰۲.

قوله تعالي:: وَإِذْ أَنْجَيْنَٰكُم مِّنْ ءَالِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ ٱلْعَذَابِ

دفرعودقيدنه خلاصې ورکونکې د عبادت لائق دې:- موسیٰ ﷺ بني اسرائيلوته دالله ﷻ نعمتونه رايادوي چه الله تعالي تاسو ته د فرعون د قيد او غلبې نه خلاصې درکړو اود رسوائۍ او ذلت نه ئې خلاص کړئي. دلته ئې درله برې او عزت درکړو. ستاسو دښمنان ئې ستاسو د سترګو په وړاندې برباد کړل د هغه نه سوا بل څوك د عبادت لائق دې. د دې پوره تفصيل په سورة بقره کښې تيرشوې دې.

وَوَٰعَدْنَا	مُوسَىٰ	ثَلَٰثِينَ لَيْلَةً	وَأَتْمَمْنَٰهَا	بِعَشْرٍ	فَتَمَّ
اووعده اوکړه مونږه	دموسیٰ سره	ديرش شپې	اوپوره کړې مونږه دا	ديرش	په لسونورو باندې	نوپوره شوه
اومونږ موسیٰ ﷺ سره د ديرشو شپو وعده اوکړه | اوبيامو پرې لس ورځې زياتې کړې					
مِيقَٰتُ	رَبِّهِۦٓ	أَرْبَعِينَ	لَيْلَةً	وَقَالَ	مُوسَىٰ	لِأَخِيهِ هَٰرُونَ
مقرره موده	درب دهغه	څلويښت	شپې	اواووئيل	موسیٰ	رور خپل هارون ته
نود هغه دالله ﷻ سره نيته څلويښت شپې پوره شوه | اوموسیٰ ﷺ خپل رور هارون ﷺ ته وئيلي وو						
ٱخْلُفْنِى	فِى قَوْمِى	وَأَصْلِحْ	وَلَا تَتَّبِعْ	سَبِيلَ	
چې خليفه شه زما	په قوم زما کښې	اوتيك کار کوه	اومه کوه پيروي	دلارې	
چې زمانه پس قوم باندې زما خليفه شوې | او صحيح کار کوه | او دهغه خلقو په رانې باندې عمل مه کوه					
ٱلْمُفْسِدِينَ ۝					
دمفسدانو |					
کوم چې فساد کونکي دی |					

قوله تعالي:: وَوَٰعَدْنَا مُوسَىٰ ثَلَٰثِينَ لَيْلَةً

دٔ حضرت موسیٰ ﷺ کوه طورته روانيدل اوهارون ﷺ جانشين جوړول:- بني اسرائيلو باندې احسان کولې شي چه تاسو ته هدايت حاصل شو او موسیٰ ﷺ الله تعالي سره کلام اوکړو. هغه تورات ورکړو په کوم کښې چه احکام دی اود شرع ټولې تفصيلي خبرې دی. الله تعالي د موسیٰ ﷺ سره د ديرشو ورځو وعده کړې وه. مفسرين وائی چه موسیٰ ﷺ په دې ورځوکښې روژې نيولې وې. کله چه دا ديرش ورځې پوره شوې نو موسیٰ ﷺ مسواك اووهلو. نو الله تعالي د نورولسو ورځو حکم اوکړو چه څلويښت ورځې پوره کړه. اکثر مفسرين وائی ديرش ورځې د ذيقعدې او لس د ذوالحجه وې. دغه شان د اختر د ورځې پورې د څلويښتوورځو پوره والې اوشو. دې نه پس موسیٰ ﷺ الله تعالي سره کلام اوکړو او هم په دغه ورځ دين محمدی هم کامل شو. لکه څنګه چه فرمائی په نن ورځ ما ستاسو دين کامل کړو خپل نعمت مې په تاسو پوره نازل کړو اوستاسو د پاره ئې دين اسلام اختيارکړو. غرض دا چه کله ميعاد پوره شو اوموسیٰ ﷺ کوه طور طرف ته لاړو لکه څنګه چه الله تعالي فرمائيلي دی اې بني اسرائيل! مونږ تاسو ته د دښمن نه خلاصې درکړو اود کوه طور ښي طرف ته موراغوښتې وې اوس موسیٰ ﷺ په تلوکښې خپل رور هارون ﷺ خپل جانشين جوړکړو اوحالات ښه ساتلود پاره ئې وصيت اوکړو دې د پاره چه فساد پيدا نه شي. داخبره د تنبيه او تذکير په توګه ده ګنې هارون ﷺ پخپله نبي وو اود وجاهت او جلالت والا نبي وو (والصلوة على سائر الانبياء)

وَلَمَّا	جَآءَ	مُوْسٰى	لِمِيْقَاتِنَا	وَكَلَّمَهٗ
اوهر كله چې	راغلو	موسى	مقررې نيتې زمونږ له	اوخبرې اوكړې دهغه سره

اوهر كله چې موسى ﷺ زمونږ په مقرره نيتهٔ راغلو | او الله ﷻ ورسره

رَبُّهٗ	قَالَ	رَبِّ	اَرِنِيْٓ	اَنْظُرْ	اِلَيْكَ	قَالَ
رب دهغه	نواووئيل هغه	انې ربه زما	اوښايه ماته خان خپل	چې اوګورم	تاته	اووئيل الله

خبرې اوكړې | نوهغه اووئيل چې انې زماربه ماته خپل ځان اوښايه | چې په سترګو دې اووينم | الله اووئيل

لَنْ تَرٰىنِيْ	وَلٰكِنِ انْظُرْ	اِلَى الْجَبَلِ	فَاِنِ	اسْتَقَرَّ
هرګز تهٔ ليدلې نشې ما	ليكن اوګوره	دې غرته	نو كه چرې	په قرارپاتې شو

چې ته ما نشې ليدلې | (البته كه ستا ډير خواهش وى) نو دې غر ته اوګوره كه په خپل ځائې قلار پاتې

مَكَانَهٗ	فَسَوْفَ	تَرٰىنِيْ	فَلَمَّا	تَجَلّٰى	رَبُّهٗ	لِلْجَبَلِ
په ځائې خپل	نو پس بيا به	تهٔ ليدې شې ما	نو هر كله چې	ښكاره كړه جلوه	رب دهغه	هغه غرته

شو نو ته به ما اوليدې شې | نو هر كله چې الله ﷻ په هغه غرباندې تجلى اوكړه

جَعَلَهٗ	دَكًّا	وَّخَرَّ	مُوْسٰى	صَعِقًا	فَلَمَّآ	اَفَاقَ	قَالَ
نو كړو ئې هغه	ذرې ذرې	اوراپريوتو	موسى	بې هوشه	پس هر كله چې	په هوش كښې راغې هغه	نو وې وئيل

نوهغه ئې ذرې ذرې كړو | او موسى ﷺ بې هوشه پريوتو | بيا چې كله په هوش كښې راغلو نو وې وئيل

سُبْحٰنَكَ	تُبْتُ	اِلَيْكَ	وَاَنَا	اَوَّلُ	الْمُؤْمِنِيْنَ
پاك دې ذات ستا	ماتوبه اوويسته	تاته	اوزهٔ	اولنې	ايمان راوړونكې يم

چې ته پاك ذات يې | زهٔ تاته توبه اوباسم | او په تاباندې اول ايمان راوړم

قوله تعالى: وَكَلَّمَهٗ رَبُّهٗ

دموسى ﷺ الله تعالى سره كلام كول:- دموسى ﷺ متعلق خبرورکولې شى چه كله موسى ﷺ د وعدې ځائې ته راغلو او هغوى ته د الله تعالى سره د كلام شرف اوعزت حاصل شو نو دا درخواست ئې هم اوكړو چه اې الله! زه تا ليدل غواړم ماته د كتلوموقع راكړه نو الله تعالى اوفرمائيل چه ته ما هيڅ كله نه شې ليدلې. لفظ ﴿لَنْ﴾ كوم چه په ﴿لَنْ تَرٰىنِيْ﴾ كښې دې د اكثروعلماؤ د پاره ئې اشكال پيداكړې دې ځكه چه ﴿لن﴾ هميشه د پاره د نفى راځى.

دمعتزلو د لن ترانى نه دالله ﷻ په نه ليدلو استدلال اودهغې جواب:: په دې بناباندې معتزلو استدلال كړې دې چه كه دنياوى كه آخرت رؤيت نه شى كيدې. خودا قول ضعيف دې ځكه چه په دې باره كښې متواتر احاديث روايت شوى دى چه مؤمن ته به په آخرت كښې د الله تعالى ديدار كيږى. لكه چه الله تعالى فرمائيلى دى ﴿وُجُوْهٌ يَّوْمَىِٕذٍ نَّاضِرَةٌ اِلٰى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ په دې كښې مؤمنانوته خوشخبرى وركړې شوې ده چه الله تعالى به ليدلې شى. بياد كافرانوباره كښې وئيلى شوى دى چه هغوى به ئې نه شى ليدلې. لكه چه فرمائى ﴿كَلَّآ اِنَّهُمْ عَنْ رَّبِّهِمْ يَوْمَىِٕذٍ لَّمَحْجُوْبُوْنَ﴾ اودا هم فرمائيلى شوى دى چه دا نفى ددنيا دپاره ده نه چه د آخرت دپاره. دغه شان اوس په كلام كښې مطابقت پيدا كيږى. په آخرت كښې رؤيت صحيح دې او په

دنیا کښې نه. اودا هم وئیلی شوی دی چه په دې مقام کښې کلام بالکل داسې دې لکه چه فرمانی ﴿لَّا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ وَهُوَ اللَّطِيفُ الْخَبِيرُ﴾ په سورة انعام کښې په دې باندې پوره بحث شوې دې. په وړاندینو کتابونو کښې دی چه الله ﷻ موسی ؑ ته اووئیل یوژوندې مادمرګ نه وړاندې نه شی لیدلې اوچ څیزونه هم زما تجلئی سره فناکیږی. په دې وجه اوفرمائیلې شو چه کله رب خپله تجلی په غر باندې واچوله نو هغه ذره ذره شو او موسی ؑ بې هوشه شو او راپریوتلو.

په کوه طور الله ﷻ د تجلی اندازه: دحضرت انس ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلی چه کله الله تعالی په غرباندې خپله تجلی اوکړه(هغه وخت هغوی په خپله ګوته باندې اشاره هم اوکړه) نو ذره ذره شو. ابو اسماعیل هم مونږ ته دا وینا کولو سره د شهادت په ګوته اشاره کولو سره اوخودل. د دې حدیث په روایت کښې یو راوی نوم مبهم دې نه دې خودلې شوې. حضور ﷺ آیت ﴿فَلَمَّا تَجَلَّىٰ﴾ لوستلو وخت کښې خپلې غټې ګوتې بند د وړې ګوتې په بند کیخودلو سره اوفرمائیل چه دومره تجلی خودلو په سبب غر ذره ذره شو. حمید ثابت ته اووئیل چه ګوره داسې ثابت خپل لاس د حمید په سینه باندې اووهلو او وئی وئیل چه رسول الله ﷺ داسې فرمائیلی دی. اوحضرت انس ﷺ روایت کړې دې نو زه به هغه اوس پټوم؟([1]) امام احمد رحمه الله هم داسې روایت کړې دې. ابن عباس ﷺ فرمانی چه الله تعالی د ګوتې د بند هومره تجلی کړې وه چه غر اوسوزیدو او ایره شو. سفیان ثوری رحمه الله فرمانی چه په زمکه کښې ورخښ شو او روان دې او ترقیامته پورې به هغه نه ښکاره کیږی. حضرت انس ﷺ فرمانی چه کله په غرونوباندې تجلی اوشوه نو شپږ غرونه خو والوتل،درې په مکه کښې راپریوتل او درې په مدینه کښې. په مدینه کښې احد دې ورقان دې رضوی دې. په مکه کښې حراء دې ثبیر دې او ثور دې. داحدیث غریب دې بلکه منکر دې.

د تجلئی نه وړاندې کوه طور متین او صفاوو د تجلئی نه پس غارونه او درې جوړې شوې. مجاهد رحمه الله فرمانی دا قول چه اې موسی! د غرطرف ته اوګوره که هغه قائم پاتې شو نو پوهه شه چه ته ما لیدلې شې ګنی نو نه شې لیدلې. داسې ئې په دې وجه اوفرمائیل چه د غرپیدائش او استحکام خود انسان نه ډیر لوئ او سخت دې نو چه کله په غرباندې د الله تجلی اوشوه او ذره ذره ئې کړو نود غردا کیفیت کتلو سره موسی ؑ بې هوشه پریوتلو. د ﴿صَعِقَ﴾ معنی ده د غوټې دوره راتلل لکه څنګه چه ابن عباس ﷺ تفسیر کړې دې. قتاده رحمه الله د دې معنی مرګ اخلی اود لغت په رڼاکښې دا معنی صحیح هم ده لکه چه د قرآن شریف آیت دې ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ﴾ یعنی چه شپیلئی پوك وهلې شی نو هرڅیز به مړشی او فنابه شی. غرض دا چه دلته قرینه د مرګ هم ده او د بې هوشئی هم. د بې هوشئی په دې وجه چه الله تعالی بیا اوفرمائیل ﴿فلما آفاق﴾ او افاقه خو هم د بې هوشئی نه کیږی د مرګ نه نه کیږی په دې وجه هم د بې هوشئی معنی اخستل صحیح دی.

د افاقې نه پس موسی ؑ اوفرمائیل اې الله ته پاك ئې په تاباندې څوك نظر نه شی اچولې ګنی نو مړ به شی اوبه سوزی زه د روئیت د سوال کولو نه توبه کوم. اوس ماته د دې یقین اوشو اود ټولونه وړاندې ماته یقین اوشو. دلته د ایمان نه مراد ایمان اسلام نه دې بلکه ایمان او یقین د دې خبرې دې چه ستا مخلوق تا نه شی لیدلې. ابن جریر رحمه الله د دې آیت په تفسیر کښې د محمد بن اسحاق رحمه الله په روایت سره یوډیر عجیبه حدیث نقل کړېدې اوهغوی ته غالباً داخبره داسرائیلیاتود دفتر نه ملاؤ شوې ده. والله اعلم

دیهودی په مخ د یو انصاری صحابی څپیړه: ﴿وَخَرَّ مُوسَىٰ صَعِقًا﴾ سره متعلق حضرت ابوسعید خدری ﷺ روایت دې چه یو یهودی راغلو او حضور ﷺ ته ئې شکایت اوکړو چه ستاسو یو انصاری صحابی زه په

---

[1] احمد:۳/۱۲۵،ترمذی کتاب تفسیرالقرآن باب ومن سورة الاعراف:۳۰۷٤وسنده صحیح، حاکم:۲/۳۲۰.

مخ په ځپېړه اووهلم. هغه انصاري راوغوښتلو او حضورﷺ ترې تپوس اوکړو نو هغه اووئیل یارسول اللهﷺاما دا یهودي په دې ویناکولو سره اولیدو چه الله تعالی موسی ؑ ته په ټولوانسانانو باندې فضیلت ورکړې دې نوماتپوس اوکړو چه آیا په محمدﷺ باندې هم نو ده اووئیل چه او.ماته غصه راغله او یوه ځپېړه مې اووهلو. حضورﷺ اوفرمائیل چه ماته په انبیاؤ باندې فضیلت مه راکوئې خلق به د قیامت په ورځ بې هوشه شي او چه کله رابیدار شي نود ټولو نه وړاندې به زه بیدارشم خو زه به ګورم چه موسی ؑ به د عرش پښه نیولې ولاړ وی. ماته نه ده معلومه چه زما نه وړاندې به هغه په هوش کښې راغلې وی یادا چه هغه به دسر نه بې هوشه شوې نه وی ځکه چه هغه یو ځل د کوه طور په تجلئی بې هوشه شوې دې. او الله تعالی به هغه د بې هوشه کېدو نه خلاص کړی(۱) په بخاري او مسلم کښې داروایت موجود دې.ابوبکر ابن ابی الدنیا وائی چه ددې قضیه خاوند حضرت ابوبکر ؓ ووخو په بخاري اومسلم کښې دا خبره تیره شوې ده چه هغه د انصارو یوسړې وو او ابوبکرؓ خود انصارونه نه وو هغه خو مهاجر وو.

درسول کریم ﷺ فضیلت په ټولو انبیاءکرامو دې: اوداخبره چه ﴿لاتخیرونی علی موسی﴾په مثال د دې حدیث دې چه ﴿لاتفضلونی علی الانبیاء ولاعلی یونس ابن متی﴾ (۲) وائی چه داخبره د تواضع په سبب وه دا فرمان د دې نه وړاندې دې چه حضورﷺ ته د خپل فضیلت علم د الله تعالی د طرف نه شوې وی یا دا چه په غصه کښې ئې فرمائیلی وی چه ماته فضیلت مه راکوئې یا دا چه صرف په خپله رائې باندې فضیلت مه قائمه وئی. والله اعلم. خلق به د قیامت په ورځ بې هوشه کیږی او ښکاره خبره ده چه دا بې هوشي به د قیامت د هیبت د وجه نه وی. ډیره ممکن ده چه دا د هغه وخت حال وی چه کله به الله تعالی د خلقو په مینځ کښې د فیصلې د پاره راځی نود هغه په تجلئی سره به خلق بې هوشه شي. لکه څنګه چه موسی ؑ تجلی نه وه برداشت کړې. په دې وجه حضورﷺ اوفرمائیل چه ماته نه ده معلومه چه زما نه وړاندې ورته افاقه شوې که دکوه طورد بې هوشئی په بدله کښې دلته بې هوشه نه شو. دحضرت ابوهریره ؓ نه روایت دې چه حضور ﷺ اوفرمائیل چه کله په حضرت موسی ؑ باندې تجلی اوشوه نو د هغوی نظر دومره تیز شو چه د لسو کوسو په فاصله باندې د شپې په تیاره کښې په یو کاڼړی باندې تلونکې میږې لیدلې وو(۳) قاضی عیاض رحمه الله اوفرمائیل چه په دې لحاظ باندې لرې نه ده چه دا خصوصیت زمونږ نبی ﷺ ته هم حاصل وی ځکه چه په معراج کښې حضورﷺ آیات کبری په خپلو سترګو لیدلې وو.ددې خبرې په ذریعه چه لکه د حدیث تصحیح ثابتیږی خو ددې صحت غوښتونکې خبره ده ځکه چه په دې حدیث کښې راویان غیرمعروف خلق دی اوداسې خبرې چه کله د عادل او ثقه راویانو سره منسوب نه وی نه شی قبلولې.

قَالَ يٰمُوْسٰٓى	اِنِّىْ	اصْطَفَيْتُكَ	عَلَى النَّاسِ	بِرِسٰلٰتِىْ
اووئیل الله ائې موسی،ابیشکه زۀ چې یم	غوره کړې ما تۀ		په خلقو باندې	په پیغمبرئ زماسره

الله ورته اوفرمائیل ائې موسی ما تۀ په نورو خلقو کښې منتخب کړې یئ اځکه چې رسالت مې درکړې دې

---

۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سروه الاعراف ﴿ولما جاء موسی لمیقاتنا وکلمه ربه...﴾: ۴۶۳۸، صحیح مسلم:۲۳۷۴، مسندابی یعلی:۱۳۶۸.

۲) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی ﴿وان یونس لمن المرسلین﴾: ۳۴۱۲، صحیح مسلم:۲۳۷۶ مختصراً.

۳) المعجم الصغیر :۳۲/۱ ح ۷۷.

وَبِكَلَامِي ۖ فَخُذْ مَآ اٰتَيْتُكَ وَكُنْ مِّنَ الشّٰكِرِيْنَ ◯

اوپه کلام زماسره | نواونیسه | هغه | چې زۀ ذرکړم تا ته | او شه | دشکر گزارونه

اوخبرې مې درسره کړې دی | نو چې څه حکمونه درکوم | هغه واخله او زما شکر کوه

وَكَتَبْنَا لَهٗ فِي الْاَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَّوْعِظَةً وَّتَفْصِيْلًا

اواولیکلو مونږه | دپاره دهغه | په تختو کښې | دهر څیز نه | نصیحت | اوتفصیل

اومونږورته په یو څو تختوباندې هرقسم نصیحتونه اودهرې مسئلې تفصیل لیکلې وو

لِّكُلِّ شَيْءٍ ۚ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَّاْمُرْ قَوْمَكَ يَاْخُذُوْا

دپاره دهر څیز | نو اونیسه هغه | په قوت سره | اوحکم اوکړه | قوم خپل ته | چې اونیسی هغوی

(ورته سواوونیل) چې داهدایات کلک اونیسه |او خپل قوم ته ددې خبرې حکم او کړه

بِاَحْسَنِهَا ۭ سَاُورِيْكُمْ دَارَ الْفٰسِقِيْنَ ◯

بهتر مطلب د هغې|ډیر زر به اوښایم زۀ تاسو ته| کوردفاسقانو |

چې ددې په غوره مطلب دې عمل اوکړی | زه به ډیر زر تاسو ته د بدکردارو خلقو کورونه اوښایم |

قوله تعالی:: قَالَ يٰمُوْسٰٓى اِنِّى اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ

دموسیؑ یوڅوامتیازی اوصاف- ارشاد دې او موسیؑ ته خطاب دې چه مونږ ته د رسالت او کلام د پاره د ټولو خلقو نه خوښ کړې او په دې کښې هیڅ شك نشته چه حضرت محمد ﷺ د آدم ټول اولاد سردار دې. ځکه خو الله تعالی هغوی خاتم الانبیاء جوړ کړلو. د هغوی شریعت به د قیامته پورې جاری وی اود هغویﷺ امتیان به د ټولو پیغمبرانود امتونونه زیات وی. په شرف او عزت کښې د حضورﷺ نه پس د حضرت ابراهیم خلیل الله مقام دې بیا د حضرت موسیؑ بن عمران کلیم الله.

الله تعالی موسیؑ ته فرمائی چه ما تاته کوم کلام او مناجات درکړی دی دا واخله او شکر ادا کړه اود کوم څیز د برداشت چه په تا کښې طاقت نه وی د هغې غوښتنه مه کوه. بیا خبر ورکولې شی چه په دې تختوکښې د هرې خبرې نصیحت او د هر حکم تفصیل موجود دې. وئیلی شی چه دا تختنی د مرغلرو وې الله تعالی په دې کښې مواعظ او احکام په تفصیل سره لیکلې وو او ټول حلال اوحرام نی خودلې وو. په دې تختو باندې تورات لیکلې وو الله تعالی فرمائی چه وړاندینو پیړو هلاك کولونه پس مونږ موسیؑ ته کتاب ورکړو په کوم کښې چه دخلقو دپاره بصیرت وو.دا هم وئیلی کیږی چه دا تختنی د تورات لیکلو نه وړاندې ورکړې شوې وې. بهر حال دا ضروری دی چه دا سوال د رؤیت د نامنظورکیدو معاوضه او بدله وه. پوره قوت سره نی واخله یعنی د طاعت کلکه اراده اوکړه او خپل قوم ته هم حکم اوکړه چه په دې باندې په ښه شان سره عمل اوکړی. د موسیؑ حکم سره د قوت لفظ دې اود موسیؑ قوم سره د احسن لفظ دې یعنی موسیؑ ته تاکید دې چه د ټولونه اول ته په دې باندې عمل اوکړه او ستاقوم دې هم په ښه طریقه په دې باندې عمل اوکړی. ﴿سَاُورِيْكُمْ دَارَ الْفٰسِقِيْنَ ◯﴾ یعنی زر دی چه ته به زما د مخالفت کونکی اوزما د تابعدارئی نه سرکشی کونکو انجام اوګورې چه هغه به څنګه هلاك او برباد کیږی.دا خبره بالکل داسې ده چه سړې خپل مخاطب ته اووائی چه که تا زما د حکم مخالفت اوکړو نو صبا به زه تاسره ګورم. دلته د حکم نه خلاف کونکو ته وعیداو تهدید ورکولې شی اووئیلې شوی دی چه د دې مطلب دادې چه مونږ به تابعداری کونکوته د فاسقانو ملك

یعنی د شام ملك ورکوو یا دا چه د فرعون د قوم منازل مراد دی. خو اولنئی خبره ډیره قیاس ته نیزدې ده،والله اعلم. ځکه چه دا فرمان د موسی ﷺ د مصر ښار پریخودو نه پس دې اودا بل قول خو بنی اسرائیلو ته خطاب دې اودا خطاب په میدان تیه کښې د داخلیدلو نه د وړاندې دې.

سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ط وَإِن يَرَوْا

زر به واړوم زه د ایتونوزمانه | هغه کسان | چې تکبر کوی | په زمکه کښې | په ناحقه | اوکه اووینی هغوئ

زر به زه د هغه کسانو مخونه دخپلوآیتونونه واړوم | چې کومو په زمکه کښې په ناحقه خان لوئې ګنړلو|اوکه دوی

كُلَّ آيَةٍ لَّا يُؤْمِنُوا بِهَا ۚ وَإِن يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ

هره نښه | ایمان نهٔ راوړی| په هغې| اوکه اووینی هغوئ لاره د نیکئ | نهٔ نیسی هغوئ هغه

هرقسم نښې اووینی| خو (بیا هم) په هغې ایمان نه راوړی| اوکه نیغه لار ورته ښکاره شی| نو په هغې

سَبِيلًا ۚ وَإِن يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ط ذَٰلِكَ

په لار سره | اوکه اووینی هغوئ | لاره د ګمراهئ| نو نیسی هغه| په لارسره | دا ځکه

باندې نه ځی | ....اوکه کږه لار اووینی نو په هغې روانیږی | ....دا په دې وجه چې

بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ۝

چې بیشکه هغوئ|دروغ ګنړلی دی| نښې زمونږه | اووؤهغوئ| دهغې نه | بې پرواه

دوئ زمونږ آیتونه دروغ ګنړل| ....اودهغې نه غافله وو

وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ

اوهغه کسان| چې دروغ ئې اوګنړلې| نښې زمونږه | اوملاقات | د آخرت | ضائع شو

اوچا چې زمونږ آیتونه ....اوداخرت راتلل دروغ اوګنړل | ....نو دهغوئ

أَعْمَالُهُمْ ط هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۝

عملونه دهغوئ | آیا | بدله به ورکړې شی دوئ له | ماسوا |دهغې نه| چې وؤ دوئ | چې کول به ئې

عملونه تباه شو| هغوئ ته به نورڅه نه بلکه صرف دخپلوعملونو بدله ورکولې شی

قوله تعالى: حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ

د تکبرانجام اونتیجه.- ارشاد کیږی چه مونږ هغه خلق د کومو چه زمونږ د اطاعت نه انکار دې او بغیر د څه وجې خلقو سره غرور کوی د شریعت او احکامو د پوهیدلو نه به ئې محروم کړو چه زمونږ په عظمت او وحدانیت باندې کلك دلیل دې. د دوی جهالت سره واسطه ده، الله تعالی دوی ذلیل کړی دی لکه چه فرمانی مونږ د دوی زړونه او سترګې اولټه کړی دی ځکه چه په پوهه کولو راپوهه کولو سره هم هغوی ایمان راوړنړلو. فرمانی چه هغوی کاږه شوی وو نو الله تعالی د هغوی زړونه هم کاږه کړل دې دپاره چه نه پوهیږی نو چه هډو پوهه نه شی.بعضې سلفو وئیلی دی چه غرور کونکې علم او معرفت هډو زده کولې نه شی هغه خو پوزه تره وه کړې وی[1] چا چه د څه وخت د پاره د علم زده کولو تکلیف برداشت نه کړو نو دې به د همیشه د پاره د علم نه د محروم کیدلو تکلیف برداشت کوی.

[1] صحیح بخاری کتاب العلم باب الحیاء فی العلم قبل حدیث: ۱۳۰

سفیان بن عیینه فرمائي چه الله تعالی د هغوی نه د قران کریم د فهم او پوهې ماده واخستله اود خپلو آیاتونونه ئې هغوی محروم کړل. ابن جریر فرمائي چې دا دلالت کوی په دې خبره چې دا خطاب دې امت ته دې خو زه وایم چې دا خبره څه ضروری نه ده. ځکه چې د ابن عیینه رحمه الله د خبرې مطلب دادې چه دا د هرامت په حق کښې اود امتونوپه مینځ کښې څه فرق نشته . والله اعلم.

ارشاد دې چه هغوی هرڅنګه آیت ولې واونری خوایمان نه راوړی. لکه چه فرمائي د کوموخلقو په حق کښې چه د الله تعالی کلمه پوره شوه چه هغوی به په نیغه لار نه راځی نو هغوی به هیڅ کله ایمان نه راوړی که هر څنګه آیاتونه ولې رانه شی. تردې چه دردناك عذاب راشی، اوکله چه د هدایت او خلاصی لار په هغوی باندې ظاهره کړې شی خو کله به هم نیغه لاراختیار نه کړی اوکه د هلاکت او ګمراهئی لاردهغوی په وړاندې راشی نوډیر زر هغه اختیاروی.اوس دهغوی د دې نادانئی وجه بیانولې شی چه دا نتیجه ده د دې خبرې چه هغوی زمونږ آیاتونه دروغ اوګڼړل اود هغې نه غافل پاتې شو اوپه هغې باندې ئې عمل اونه کړو. ارشاد دې چه هغه خلق د کومو چه زمونږ د آیاتونومنلو نه انکار دې اود قیامت په ورځ ئې زمونږ سره د مخامخ کیدو یقین نشته اوترمرګه پورې په دې خپل خیال باندې قائم پاتې شو نود ایمان سره نیك عمل نه کولو په وجه به دغه ټول نیك اعمال هم ضائعه شی او ختم به کړېشی. ارشاد دې چه د هغوی د اعمالو هم دغه بدله ده مونږ د هغوی اعمالو برابر بدله ورکوو. که چرې هغوی د ایمان سره نیکي کوله نو نیکه بدله به مو ورکوله او بدی خو هم بدی ده چه څنګه عمل وی نو هم هغه شان بدله وی.

وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسٰى مِنْ بَعْدِهٖ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا

اوجوړکړو | قوم د موسی | روستودهغه نه | دکالوخپلو نه | څخې | جوسه دار

اودموسی علیه السلام قوم دهغه (کوه طور ته د تلو) نه پس دخپلو کالونه یو څخې جوړ کړو| یوه تشه جوسه وه

لَّهٗ خُوَارٌ ط اَلَمْ يَرَوْا اَنَّهٗ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا

چې وۀ هغه دپاره | آواز | آیا نۀ لیدل هغوی | چې بیشکه هغه | نۀ کوی خبرې دهغوی سره | اونۀ

چې آواز به ئې کولو | آیادوی دومره هم نۀ پوهیدل | چې نۀ ئې ورسره خبرې کولې | اونۀ ئې

يَهْدِيْهِمْ سَبِيْلًا م اِتَّخَذُوْهُ وَكَانُوْا ظٰلِمِيْنَ ﴿۱۴۸﴾ وَلَمَّا

ښائي هغوی ته | لار | خواونیوۀ هغوی هغه په خدایئ | اووۀ هغوی | ظالمان | اوهر کله چې

ورته سمه لار خودله | خوبیا هم دوی هغه معبود جوړ کړلو| او په ځان ئې ظلم اوکړو | اوهر کله

سُقِطَ فِيْٓ اَيْدِيْهِمْ وَرَاَوْا اَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوْا لا

اوغورزولې شوه ښپیمانی|په لاسونو دهغوی کښې |اووې لیدل| چې بیشکه هغوی| ګمراهه شوی دی

دوی خپل لاسونه اومروړل| ...... او وې کتل چې دوی ګمراه شوی دی

قَالُوْا لَئِنْ لَّمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُوْنَنَّ

نووې وئیل|که چرې|اونۀ کړورحم په مونږباندې|رب زمونږه|اووې نۀ ښښلومونږه|نوخامخابه شو مونږه

نووې وئیل که الله جل جلاله راباندې رحم اونۀ کړی| او مونږ ته معافی اونکړی| .... نومونږ به

مِنَ الْخٰسِرِيْنَ۝
دنقصان موندونکونه |
خواه مخواه د نقصان کوؤنکو نه شو|

قوله تعالى:: وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوْسٰى مِنْ بَعْدِهٖ مِنْ حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَّهٗ خُوَارٌ

دسامري تيارکړې شوې سخى اودهغې حقيقت او نوعيت:- په بنى اسرائيلوکښې گمراه خلقو د سخى عبادت کولو. سامري دهغه کالونه کوم چه دقبطيانونه قرض اخستي وو د هغوى د سرو زرو او سپينو زرو نه ئې يو د سخى په شان جوسه جوړه کړه اود هغې په خيټه کښې ئې يو يو موټې هغه خاوره واچوله چه د جبرائيل ﷺ د اس دپښونه ئې حاصله کړې وه. د دې سخى نه به داسې آواز راوتلولکه د غوا چه وى. دا هر څه دموسى ﷺ په غيرموجودگئى کښې اوشوچه هغه څه وخت د الله تعالى د ميقات په خاطر کوه طور ته تلې وو. په کوه طور باندې الله تعالى هغه د دې فتنې نه خبرکړو. نو موسى ﷺ ته خطاب کيږى چه اې موسى ﷺ! تانه روستو مونږ ستا قوم په ازميښت کښې واچولو يعنى سامرى هغوى گمراه کړل. (۱) مفسرينو په دې باره کښې اختلاف کړې چه آيا هغه د غوښې او وينې جوړ شوې وو او آوازونه ئې کول که هم د سرو زرو وو او صرف په هغه کښې هوا داخله شوې وه اود هغه نه به د غوا په شان آواز راوتلو. وئيلې شى چه د سخى د تياريدو نه پس کله ئې د غوا په شان آوازونه کول نو هغوى به په گډا د هغې نه چاپيره طواف کولو او په لويه فتنه کښې اخته شو او په خيل مينځ کښې به ئې وئيل چه هم دا دې ستاسو رب اود موسى ﷺ رب، موسى ﷺ په هيره کښې پريوتې دې. (۲) ارشاد دې چه آيا هغوى هم دومره خبره باندې نه پوهيږى چه آواز راوباسى نو څه اوشو هغه خو ستاسو د څه خبرې جواب نه شى درکولې اونه تاسو ته څه نقصان دررسولې شى او نه نفع(۳)په دې آيت کښې فرمائى چه نه هغوى سره څه خبره کولې شى او نه د هغوى څه لارخودنه کولې شى. دې د سخى عبادت کونکوته زورنه ورکولې شى چه سخې مو راواخستو گمراه شوئى. د زمکې او آسمان خالق مو هيرکړو. د هغوى په سترگو باندې د جهالت او گمراهئى پردې پريوتې دى. لکه څنگه چه حضور ﷺ فرمائيلى چه د يو څيز محبت انسان ړوند اوکونړ کړى (۴) اوچه کله دوى په خپل کارباندې پښيمانه شو او په پوهه کښې راغلل چه واقعى مونږ گمراه شوې يو نو وئې وئيل که الله تعالى په مونږ باندې رحم اونه کړى او زمونږ بښنه اونه کړى نو مونږ به ډير په نقصان کښې شو او هلاک به شو. نو هغوى د گناه اعتراف اوکړو او د الله تعالى په وړاندې ئې زارى منت اوکړو. بعضو د ﴿يَرْحَمْنَا﴾ په ځاى باندې (ت)سره ﴿تَرْحَمْنَا﴾ او ﴿وَتَغْفِرْ﴾ لوستلې دې. دغه شان ﴿رَبَّنَا﴾ د فاعل کيدو په ځاى منادى کيږى.

وَلَمَّا	رَجَعَ مُوْسٰى	اِلٰى قَوْمِهٖ	غَضْبَانَ
| اوهرکله چې |	واپس راغې موسى |	قوم خپل ته |	په غصه
|اوهرکله چې موسى دغصې او غم نه ډک خپل قوم ته واپس راغلو			

---

(۱) ۲۰/طه: ۵۸.

(۲) ۲۰/طه: ۸۸.

(۳) ايضاً.

(۴) ابوداؤد کتاب الادب باب فى ذم الهوى: ۵۱۳۰، احمد: ۵/۱۹۴، مسند الشامين: ۱۴۵۴.

اَسِفًا ۙ قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُوْنِيْ مِنْۢ بَعْدِيْ ۚ

افسوس کونکی | نووې وئیل | چې بد دې هغه | چې خلیفه کړې دې تاسوزما | روستو زمانه

نو د (راتلوسره ئې) اوفرمائیل چې تاسو زما د تلو نه پس ډیر غلط کار کړې دې

اَعَجِلْتُمْ اَمْرَ رَبِّكُمْ ۚ وَاَلْقَى الْاَلْوَاحَ وَاَخَذَ بِرَاْسِ

آیاتلوار اوکړه تاسو | دحکم | درب خپل نه | اوو غورزولي | تختې | اووې نیوو | سر

آیاد الله ﷻ دحکم راتلو نه وړاندې موتلوار اوکړه | او دتورات تختې ئې اوغورزولې | اوخپل رور

اَخِيْهِ يَجُرُّهٗۤ اِلَيْهِ ؕ قَالَ ابْنَ اُمَّ اِنَّ الْقَوْمَ

درور خپل | چې راکاږی هغه | خان طرفته | اووئیل هغه | ائې څویه د موره بیشکه چې دې خلقو

(هارون ؑ) ئې د سر د ویښتونه اونیولو | اوخان ته ئې راښکلو | هغه ورته اووئیل چې ائې زما د مور څویه

اسْتَضْعَفُوْنِيْ وَكَادُوْا يَقْتُلُوْنَنِيْ ۖ فَلَا تُشْمِتْ بِيَ

ضعیف کړم زه | اونزدې وه | چې نې وژلي وې زهٔ | پس مهٔ | خوشحالوه | په ما باندې

(ماځهٔ کولې شو) دې خلقو زما د خبرې پرواه اونهٔ کړه | اونزدې وه چې زه ئې قتل کړې وې | نو

الْاَعْدَآءَ وَلَا تَجْعَلْنِيْ مَعَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ۝ قَالَ رَبِّ

دشمنان | او مهٔ شاملوه ما | سره دقوم | ظالمانو | اووئیل موسی | ائې ربه زما

دښمنان را باندې مهٔ خوشحالوه | او د ظالمانو په ډله کښې مې مهٔ شمیره | موسی ؑ اووئیل ائې ربه!

اغْفِرْ لِيْ وَلِاَخِيْ وَاَدْخِلْنَا فِيْ رَحْمَتِكَ ۖ وَاَنْتَ اَرْحَمُ

معاف کړه ما | او رور زما | او داخل کړه مونږه | په رحمت خپل کښې | او تهٔ | زیات رحم کونکې ئې

ما ته بخشش اوکړه | او زما رور ته هم بخشش اوکړه | او مونږ خپل رحمت کښې داخل کړې | او تهٔ د ټولونه زیات

الرّٰحِمِيْنَ ۝

درحم کونکو نه |

رحم کونکې یې |

قوله تعالی:: وَلَمَّا رَجَعَ مُوْسٰۤى اِلٰى قَوْمِهٖ غَضْبَانَ اَسِفًا ۙ

دَموسی ؑ دکوه طور نه واپس کیدل د قوم مشرک کیدل اودَ هارون ؑ نه خفګان. موسی ؑ چه کلد الله تعالی سره خبروکولو نه پس خپل قوم ته واپس شو نو ډیر غصه وو او په خفګان او افسوس کښې وو. اوونې وئیل چه مانه پس تاسو د سخې په عبادت کولو سره ډیر خراب کار اوکړو. آیاد الله تعالی عذاب تاسو ډیر زر راغوښتل غواړئی اود الله تعالی دخبرو نه په اخواکولو سره تاسوما زر واپس کول غواړئی خوهم دغه خبره په تقدیر کښې وه. دډیرې سختې غصې نه ئې هغه تختنې په زمکه باندې واچولې او رور ئې دویښتونه اونیولو اوخپل خان طرف ته ئې راښکلو. وئیلې شي چه داتختنې د زمردو وې یاد یاقوتو یاد کیږې یادلرګی. ددې واقعې نه دلالت کیږی چه په دغه حدیث باندې کوم چه حضور ﷺ

فرمائیلي ﴿لیس الخبر کالمعاینة﴾ یعنی شنیده که بود مانند دیده([1])(یعنی اوریدل کله وی په شان دلیدلو).
او ظاهر دعبارت سیاق دادې چه هغه غصه شواوتختنۍ ئې د خپل قوم په وړاندې اوغورزولې. دا د سلفو او خلفو ټولو جمهورو قول دې. ابن جریر رحمه الله روایت کړې دې چه دا قول غریب دې د دې سند صحیح نه دی. اکثرو علماؤ وئیلی دی چه دا د ردکولو قابل دې. کیدې شی چه د بعضې اهل کتابو دذخیرې نه قتاده رحمه الله نقل کړې دې او په اهل کتابو کښې خو دروغ تصرف کونکی خبرې جوړونکی او زندیقان ډیر دی.د روړ سر ئې اونیولو او رانښکلو ئې نو صرف په دې خیال چه خلق د سخی عبادت کولو نه منع کولو کښې هغه کوتاهی کړې او منع کړې ئې نه وو. وئیل چه آیا تا زما د نافرمانئی جراءت کړې. نو هارون علیه السلام اووئیل چه اې زماد مور خویه زما د ږیرې او سر ویښته پریږده مه راکاږه زما خودا ویره وه چه چرته ته داسې اونه وائې چه زما انتظار دې ولې اونه کړو او په بنی اسرائیلوکښې دې تفرقه واچوله. اې روره دې خلقو خو زما هیڅ پرواه نه کوله([2]) او زه ئې کمزورې ګنړلم اونیزدې وه چه زه ئې قتل کړې ووم. ما پورې دښمنان مه خنده وه اوددې ظالمانونه مامه شمیره. زماد مور د خوږ الفاظ ئې په دې وجه اووئیل چه دا الفاظ اثر اوکړی.موسی علیه السلام ته رحم راشی ګنې هغوی خودواړه دموریپلار سکه رونړه وو.

هارون علیه السلام مسئله بیان کړې وه: کله چه موسی علیه السلام باندې د رور بې ګناهی ثابته شوه نو هارون علیه السلام ئې پریخودو. ارشاد دې چه هارون علیه السلام اول خلقو ته وئیلی وو چه اې خلقو تاسو په فتنه کښې اخته کیږئې ستاسو رب دا سخې نه دې بلکه رحمن دې تاسو ما پسې روان شئې اوزما خبره واورئې([3]) د دې د پاره خو موسی علیه السلام وئیلی وو چه الهی ما اوزما رور اوبښه مونږ دواړه ته په خپل رحمت کښې واخله، ته ارحم الراحمین ئې. رسول الله ﷺ فرمائی چه الله تعالی دې په موسی علیه السلام باندې رحم اوکړی. دکتونکی خبره جدا وی او د اوریدونکی خبره جدا وی.الله تعالی خبر ورکړې وو چه ستانه روستو ستا قوم په شرك کښې اخته شوې دې. دې اوریدو سره هغه تختنۍ نه وې غورزولې او چه کله هغه په خپلو سترګو اولیدل نو د غصې د وجې ئې تختنۍ اوغورزولې.([4])

غَضَبٌ	سَيَنَالُهُمْ	الْعِجْلَ	اتَّخَذُوا	إِنَّ الَّذِينَ
غضب	ازربه اورسیږی هغوئ ته	سخې	چې نیولې ئې دې	بیشکه هغه کسان
په غضب کښې ګرفتارشی	هغوئ به ډیر زر د الله ﷻ		جوړ کړې دې	چا چې خخې معبود

الْمُفْتَرِينَ	نَجْزِي	وَكَذَٰلِكَ	فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا	وَذِلَّةٌ	مِّن رَّبِّهِمْ
دروغ جوړونکوته	بدله ورکوؤمونږه	او دارنګې	په ژوند د دنیا کښې	او ذلت	درب دهغوئ نه
او مونږ په الله باندې دروغ تړونکو ته هم دغه شان سزا ورکوو			او د دنیا په ژوند کښې به ذلیل شی		

وَآمَنُوا	مِن بَعْدِهَا	تَابُوا	ثُمَّ	عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ	وَالَّذِينَ
اوایمان راوړی	روستودهغې نه	توبه اوباسی	بیا	بد عمل	اوهغه کسان چې اوکړی
اوایمان ئې راوړو	....	بیا د هغې نه پس ئې توبه اوویستله			اوچا چې بد عملونه اوکړل

[1]) احمد:۲۷۱/۱ وهوصحیح، مسندالبزاز:۲۰۰، المعجم الکبیر:۱۲٤٥۱، مسندالشهاب:۱۱۸۲، ابن حبان: ٦۲۱۳، حاکم: ۳۲۱/۲.

[2]) ۲۰/طه: ۹۲، ۹٤.

[3]) ۲۰/طه: ۹۰.

[4]) احمد:۲۷۱/۱ وهوصحیح.

إِنَّ رَبَّكَ	مِنۢ بَعۡدِهَا	لَغَفُورٞ	رَّحِيمٞ
بیشکه رب ستا	روستودهغه توبې نه	خامخابښونکې دې	رحم کونکې دې
نوبیشکه ستارب روستو دهغې نه ښښونکې مهربان دې			

قوله تعالی: ثُمَّ تَابُوا مِنۢ بَعۡدِهَا وَءَامَنُوٓا

دسخی دَ عبادت نه دتوبې طریقه:- د سخی دعبادت په سزا کښې د الله تعالی چه کوم غضب په بنی اسرائیلو باندې نازل شو هغه دا وو چه د هغوی توبه ترهغه وخته پورې قبوله نه شوه چه د الله تعالی په حکم باندې یو بل قتل کړی لکه چه په سورة بقره کښې تیر شوی دی چه د الله تعالی په دربارکښې داسې توبه پیش کړئی چه په خپل مینځ کښې یو بل قتل کړئی او الله تعالی هم په دې کښې ستاسو بهتری ګڼړی.او چه کله هغوی داسې اوکړل نو د هغوی توبه قبوله شوه هغه خو رب رحیم دې.[1] خو په دنیاکښې هغوی ته ذلت او خواری نصیب شوه. ارشاد دې ﴿وَكَذَٰلِكَ نَجۡزِي ٱلۡمُفۡتَرِينَ﴾ او دا ذلت خو د هریو مفتری د پاره د قیامت د ورځې پورې دې.

د بدعتی سزا:-سفیان بن عیینه رحمه الله فرمائی چه دغه شان به هر بدعت کونکې ذلیل کیږی. چه څوك بدعت راوباسی هغوی ته به هم دغه سزا ملاویږی.درسول د مخالفت اوبدعت بوج به د هغوی د زړونونه راوځی اودهغوی په اوږو به راپریوځی. حسن بصری رحمه الله فرمائی چه سره د دې چه هغه دنیاوی شان اوشوکت لری خو ذلت او رسوائی د هغه په مخ باندې وریږی. د الله تعالی د طرف نه به ترقیامته پورې دا سزا دروغ تړونکو او د ځان نه خبرې کونکو یعنی افتراکونکو ته ملاویږی. الله تعالی توبه قبلونکې دې. که ګناه هرڅنګه ولې نه وی خو الله تعالی د توبې نه پس هغه معاف کوی که کفر شرك شقاق او نفاق ولې نه وی. حکم کیږی چه څوك د ګناه نه پس توبه اوکړی او ایمان راوړی نو اې د رحمتونورسول ﷺ ستا رب د هغې نه پس هم ښښونکې او مهربان دې. د ابن مسعود رضی الله عنه نه سوال اوکړې شو د داسې سړی باره کښې چه یوې ښځې سره زنا اوکړی او بیا هغې سره نکاح اوکړی نو د ده باره کښې به څه وی؟ نو د دې آیت تلاوت ئې اوکړو. چه کومو خلقو خراب کارونه اوکړل او بیا ئې توبه اوکړه ایمان ئې راوړو او په نیغه لار شو نو الله تعالی د دې نه پس هم ښښونکې او مهربان دې. عبدالله رضی الله عنه د دې لس ځل تلاوت اوکړو.[2]

وَلَمَّا سَكَتَ	عَن مُّوسَى ٱلۡغَضَبُ	أَخَذَ ٱلۡأَلۡوَاحَ	وَفِي نُسۡخَتِهَا	هُدٗى
اوهرکله چې سړه شوه	دموسی نه غصه	نو راوائې خستې تختې	او د هغې په لیکلې شوی کښې	هدایت
اوهرکله چې دموسی علیه السلام غصه سړه شوه	نوتختې ئې راوچتې کړې	اودهغې په مضامینو کښې دهغه کسانو		

وَرَحۡمَةٞ	لِّلَّذِينَ	هُمۡ	لِرَبِّهِمۡ	يَرۡهَبُونَ
اورحمت وو	دپاره دهغه کسانو	چې هغوی	د رب خپل نه	ویریږی
دپاره هدایت او رحمت وو کوم چې دخپل رب نه ویریدل				

قوله تعالی: وَفِي نُسۡخَتِهَا هُدٗى

موسی علیه السلام اوامت محمدیه ﷺ:- الله تعالی فرمائی چه کله دموسی علیه السلام غصه کمه شوه نو هغه تختې اوچتې کړې کومې چه ئې د سختې غصې په وجه غورزولې وې. داحرکت په بت پرستئی باندې غیرت

[1] احمد:۲۷۱/۱ وهوصحیح.
[2] الدر المنثور:۵۶۶/۳.

او د غصې د وجې نه وو. ارشاد دې چه په دې کښې هدايت او رحمت وو د هغه خلقو د پاره څوك چه د الله تعالى نه ويريدل. اکثر مفسرين وائى چه کله ئې هغه اوغورزولې نو ماتې شوې وې بيائې هغه راجمع کړې او هم په دې بنا باندې بعضې سلفو وئيلى دى چه په دې ماتوتختوکښې د هدايت او رحمت احکام درج وو خو په تفصيل سره متعلق احکام ضائع شو. گمان کولې شى چه د اسرائيلى بادشاهانو په خزانوکښې د اسلامى حکومت زمانې پورې دا ټکړې موجود وې. والله اعلم. خو په دې خبره باندې دليل واضح نشته چه غورزولو سره هغه ماتې شوې وې هغه تختنى د جنت د کاڼړو نه جوړې وې. الله تعالى دومره خبرورکړې دې چه کله ئې هغه اوچتې کړې نو په هغې کښې ئې هدايت او رحمت اوموندلو. د رهبت معنى کښې خشوع او خضوع ده په دې وجه يې متعدى کړۀ په لام سره﴿أَخَذَ الْأَلْوَاحَ﴾سره متعلق قتاده ﷫ فرمائيلى دى چه موسى ﷺ وئيل اې ربه! چه زه په تختوکښې ليکلې شوې وينم چه يو بهترين امت به وى چه هميشه به ښې خبرې ښائى او د خرابوخبرو نه به منع کول کوى. اې الله تعالى هغه امت به زما امت وى نو الله تعالى اوفرمائيل چه اې موسى ﷺ! هغه به د احمد ﷺ امت وى. بيا موسى ﷺ اوفرمائيل چه اې ربه! د دې تختونه د يوداسې امت پته لگى چه د ټولونه به په آخره کښې پيدا کيږى خو جنت ته به د ټولونه اول داخليږى يا الله هغه دې زما امت وى. الله تعالى اوفرمائيل چه هغه د احمد ﷺ امت دې. بيا موسى ﷺ اوفرمائيل يا الله د هغه امت قرآن به د هغوى په سينوکښې وى په زړه کښې به گورى او لولى به حالانکه د هغوى نه وړاندې ټولوخلقوبه په خپل قرآن باندې نظر اچولو سره لوستلو په زړه سره به ئې نه لوستلو تردې چه د هغوى قرآن به کله اوچت کړې شو نو بيا به هغوى ته هيڅ هم ياد نه وو او نه به هغوى څه پيژندلې شو. الله تعالى هغوى ته د حفظ داسې طاقت ورکړې چه يو امت ته هم نه دې ورکړې شوې. يا ربه! هغه دې زما امت وى. الله تعالى اوفرمائيل اې موسى ﷺ! هغه د احمد ﷺ امت دې. بيا موسى ﷺ اوفرمائيل چه هغه امت به ستا په هر يو کتاب باندې ايمان راوړى او گمراهانو او کافرانو سره به جنگ کوى تردې چه کاڼړى دجال سره به هم جنگ کوى، الهى هغه دې زما امت وى نو الله تعالى ارشاد اوفرمائيلو هغه به د احمد ﷺ امت وى. بيا موسى ﷺ عرض اوکړو چه اې الله په دې تختوکښې د يو داسې امت ذکر دې چه هغوى به خپلې منختې اوصدقې په خپله په خپل مينځ کښې خورى حالانکه د دې امت نه د وړاندېنو امتونوبه څه حال وې که هغوى به څه صدقه يا منخته پيش کړې او هغه قبوله شى نو الله تعالى به يو اُور راوليگى او هغه اُور به هغه اوخورى اوکه نه قبليږى نو رد کولې به شى نوبيا به هم هغوى هغه نه خورى بلکه ځناور او مرغنى وغيره به راځى او هغه به خورى. او الله تعالى به د هغوى صدقې د هغوى د مالدارانونه اخلى او د هغوى غريبانانو ته به ئې ورکوى. نو موسى ﷺ وئيل چه اې ربه دغه زما امت کړې نو الله تعالى اوفرمائيل هغه به د احمد ﷺ امت وى. بيا ئې اووئيل اې ربه! زه په دې تختوکښې وينم که هغوى د څه نيکئى اراده هم اوکړى او په عمل کښې هغه کار رانه ولې نو بيا به هم د يو ثواب حقدار وى او که په عمل کښې راولى نو لس حصې ثواب به ورته ملاويږى بلکه تر اووه سوو پورې هغه وئيل چه اې الله هغه دې زما امت وى نو الله تعالى اوفرمائيل چه هغه به د احمد ﷺ امت وى. بيا ئې اوفرمائيل چه په دې تختو کښې دى چه هغوى به د نورو شفاعت هم کوى او د نورو طرف نه به هم د هغوى شفاعت وى. وئى وئيل اې الله هغه به زما امت وى نو الله تعالى اوفرمائيل نه، دا به د احمد ﷺ امت وى. قتاده ﷫ فرمائى چه موسى ﷺ بيا تختنى کيخودې او وئى وئيل اې ربه! ما د دغه احمد ﷺ د امت نه جوړکړه.

فَلَمَّا	لِّمِيقَاتِنَا	رَجُلًا	سَبْعِينَ	قَوْمَهُ	وَاخْتَارَ مُوسَىٰ
پس هر کله چې	دپاره دمقررشوې وخت زمونږه	سړى	اويا	دقوم خپل نه	اوخوبښ کړل موسى
بيا چې کله	چې زمونږ مقررې (نيټې) ته راشى			د خپل قوم نه اويا کسان	او خوبښ کړل موسى ﷺ

اَخَذَتۡهُمُ الرَّجۡفَةُ قَالَ رَبِّ لَوۡشِئۡتَ اَهۡلَكۡتَهُمۡ

اونیول هغوئ | زلزلې | اوونیل هغه | ائې ربه زما | که خوښه وه ستا | نوهلاک کړې به وو تا دوئ

هغوئ باندې زلزله راغله | نوموسی ﷺ اوونیل چې ائې زماربه! که تاغوښتلې | نو دوئ

مِّنۡ قَبۡلُ وَاِيَّايَ ؕ اَتُهۡلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَآءُ

مخکښې ددې نه | اوخاص زهٔ هم | آیاتهٔ هلاکوې مونږه | په هغه کارا | چې کړېدې | بېوقوفانو

اوزهٔ به دې وړاندې هلاک کړې وو | آیا مونږ ټول په هغه (جرم) هلاکوې | چې دېوڅوکم عقلودلاسه شوې دې

مِنَّا ۚ اِنۡ هِيَ اِلَّا فِتۡنَتُكَ ؕ تُضِلُّ بِهَا مَنۡ تَشَآءُ

زمونږه نه | نهٔ دې داکار | مگردې یوازمیښت ستا | گمراهه کوې تهٔ | په دې سره | هغه څوک | چې غواړې تهٔ

دا خو صرف ستا یو امتحان وو | .... چې څوک دې خوښ شي نو هغه گمراه کوې

وَتَهۡدِيۡ مَنۡ تَشَآءُ ؕ اَنۡتَ وَلِيُّنَا فَاغۡفِرۡ لَنَا

اوهدایت کوې تهٔ | هغه چاته | چې غواړې تهٔ | تهٔ ئې | سرپرست زمونږ | نو ببښنه اوکړه | مونږ ته

او چې څوک دې خوش شي نو هغه ته هدایت کوې | زمونږ سرپرست خوتهٔ یې | نومونږ معاف کړه

وَارۡحَمۡنَا وَاَنۡتَ خَيۡرُ الۡغٰفِرِيۡنَ ۝ وَاكۡتُبۡ لَنَا

اورحم اوکړه په مونږ باندې | اوتهٔ | بهتره | ښښونکې ئې | اواولیکه | دپاره زمونږه

او په مونږباندې رحم اوکړه | بیشکه ته ټولونه زیات معافی کونکې یې | اوزمونږ دپاره په دې

فِيۡ هٰذِهِ الدُّنۡيَا حَسَنَةً وَّفِي الۡاٰخِرَةِ اِنَّا هُدۡنَآ اِلَيۡكَ ؕ

په دې دنیا کښې | نیکی | اوپه آخرت کښې هم | بیشکه | رجوع اوکړه مونږه | تاته |

دنیا کښې هم نیکی او په آخرت کښې هم نیکی اولیکه | مونږ تاته رجوع کړې ده |

قوله تعالی:: فَلَمَّآ اَخَذَتۡهُمُ الرَّجۡفَةُ

په کوه طورباندې د اویاوکسانو مرګ:- الله تعالی موسی ﷺ ته د اویاؤ کسانو د سړوخوښولوحق ورکړې وو. موسی ﷺ دغه اویا کسان خلق واخستل اود الله تعالی د دعا د پاره ئې بوتلل. خو چه کله هغوی الله تعالی ته دعا اوکړه نو داسې وه چه اې الله تعالی مونږ ته هغه څه راکړې چه تراوسه پورې دې زمونږ نه وړاندې چاته نه وی ورکړې اونه زمونږ نه پس ئې بیا چاته ورکړې. دا خبره د الله تعالی ناخوښه شوه نو هغوی زلزلې راګیر کړل. (۱)

کوه طور کښې په بې ادبۍ دبنی اسرائیلو هلاکت اود موسی ﷺ دعا:: سدی رحمه الله فرمائی چه الله ﷻ موسی ﷺ ته د دریو سړوسره د راتلو د پاره ونیلي وو چه دسخی په عبادت کولو سره ټول د الله تعالی نه معافی اوغواړی اود دعا د پاره ئې یووخت او مقام مقرر کړو. موسی ﷺ اویا کسان خوښ کړل چه د اعتذار د پاره ئې خان سره بوتلل خو چه کله د وعدې ځائ ته اورسیدل نو ونې وئیل چه اې موسی ﷺ! مونږ خو به تر هغه وخته پورې په تا باندې ایمان نه راوړو ترڅوچه په خپلو سترګو ښکاره الله

(۱) الطبری: ۱۴۱/۱۳.

تعالی اووینو(^۱) تاخو الله تعالی سره خبري اوکړې اوس مونږ ته هم الله تعالی اوښایه. د دې په سزاکښې په هغوی باندې تندر راپریوتلو او ټول ئې هلاک کړل. حضرت موسی ﷺ په ژړاکښې پاسیدو او الله تعالی ته ئې داسې ونیل چه یا الله! اوس به زه بنی اسرائیلو ته څه جواب ورکوم دا خو په هغوی کښې ښه خلق وو هغه هم تا مړه کړل. افسوس! یا الله چه زه دې هم دوی سره مړ کړې ووم. (^۲) موسی ﷺ د بنی اسرائیلو د ښو نه ښه کسان خوښ کړې وو او ونیلې وو چه روان شئې د الله تعالی طرف ته اود خپل باقي قوم د طرف نه الله تعالی ته معذرت پیش کړئې. توبه اوباسئې روژې اونیسئې بدنونه او کپړې پاکې کړئې اوبیا ئې هغوی په مقرر وخت باندې طور سیناء طرف ته بوتلل اودا هر څه د الله تعالی په علم او اجازت سره وو. اوس دا ټول اویا کسان کوم چه د موسی ﷺ په رهنمائی کښې الله تعالی سره د ملاویدلو د پاره راغلې وو ونیل موسی ﷺ الله تعالی سره خو ستا خبرې کیږی دغه خبرې مونږ ته هم واوروه.موسی ﷺ ونیل ښه ده، کله چه موسی ﷺ غرته ورنیزدې شو نو هغه په یوه ډیره ګڼه او را اوچته شوې اوریځ کښې دننه پټ شو. غرهم په اُوریځ کښې پټ شو.موسی ﷺ په اُوریځ کښې راغلو قوم ته ئې اووئیل تاسو هم رانیزدې شئې. موسی ﷺ چه به کله الله تعالی سره کلام کولو د هغه په مخ به یوډیر پړقیدونکې نور او رڼا وه چه چا به د هغه په مخ د کتلود پاره نظر نه شو اچولې. په دې وجه دې په حجاب کښې شو او قوم. را نیزدې شو او دې اُوریځې ته داخل شو نو په سجده کښې پریوتل او هغوی د موسی ﷺ اود الله تعالی خبرې واوریدې چه الله تعالی موسی ﷺ ته امر ورکوی او نهی کوی چه دا کوه دا مه کوه اوچه دې نه فارغ شو اُوریځ اُخوا شوه نو موسی ﷺ دې خلقو ته متوجه شو نو هغوی موسی ﷺ ته اووئیل چه مونږ خو به هغه وخت په تا باندې ایمان راوړو چه دغه شان په ښکاره باندې مونږ ته الله تعالی ښکاره کړې.(^۳) په ګستاخئی کښې هغوی تندر راګیرکړل د هغوی روحونه د بدنونونه اووتل او مړه شو. موسی ﷺ چه دا اوکتل نو الله تعالی ته ئې سوال زاری شروع کړه چه اې الله که تا دوی هلاک کولو غوښتل نو دوی سره به دې زه هم هلاک کړې ووم هغوی د بې وقوفئی حرکت اوکړو آیا هغه څوک چې زما شاته دی بنی اسرائیل هلاک کوې.

دهارون ﷺ د وفات قیصه:: د علی ﷺ بن ابی طالب نه روایت دې چه موسی ﷺ هارون ﷺ شبر او شبیر ټول یوځائ د یوغرلمن طرف ته لاړل. هارون ﷺ په یوه غونډئی باندې ولاړوو چه الله تعالی هغه ته مرګ ورکړو. موسی ﷺ بنی اسرائیلو له راغلو نو هغوی د هارون ﷺ تپوس اوکړو. موسی ﷺ ونیل هغه مړ شو. هغوی ونیل چه نه تابه قتل کړې وی هغه خو ډیر نرم مزاج او د ښه خوئی والا سړې وو. موسی ﷺ ونیل چه ښه ده تاسو څه کسان خوښ کړئی نو هغوی اویا کسان غوره کړل نود هارون ﷺ لاش له لاړل او تپوس ئې اوکړو چه هارون ﷺ ته چا قتل کړې؟ د هارون ﷺ نه آواز راغلو چه زه خو چا هم نه یم قتل کړې زه خو په خپل مرګ مړشوې یم. اوس دې خلقو ونیل اې موسی ﷺ مونږ به دې نه پس تانه چرې هم سرکشی نه کوو. سزا ئې دا شوه چه هغوی یو آواز راګیرکړل. موسی ﷺ به ښی او ګس طرف ته بې معنې راتاویدلو او ونیل به ئې چه آیا اې الله ته به د دې بې شرمو په خبرو اترو مونږ هلاک کوې.دا ستا ازمیښت دی نو چه څوک غواړې هلاک ئې کړې او چه څوک غواړې نو هدایت ورکړې نو الله تعالی دا ټول راژوندی کړل او هغه ټول ئې انبیاء جوړکړل.

دا ډیر غریب او ناقابل یقین حدیث دې. په راویانوکښې عماره بن عبیده خو بالکل مجهول سړې دې. ابن جریر ﷫ وائی چه په دې وجه په هغوی عذاب نازل شوې وو چه د سخی په عبادت باندې چپ چاپ

^۱) ۲/البقره: ۵۵.
^۲) الطبری:۱۴۱/۱۳.
^۳) ۲/البقره: ۵۵.

ولاړوو کتلې نی او قوم نې د دې شرك نه نه منع کولو. په دې وجه موسی ﷷ دوی ته د بې وقوفانو نوم ورکړې وو اووئیلې وو چه اې الله دا ستا ازمیښت او امتحان دې. نو د الله تعالی نی داسې حمد اوثنا اوکړه چه دا خو هم ستا د طرف نه امتحان دې او هم ستا حکم چلیږی او ته چه څه غواړې نو هم هغه کیږی. هدایت او ګمراهی خو هم تاسره دې. چاته چه ته لار اوښایئې هغه څوك اړولې نه شی او څوك چه ته ګمراه کړې هغه ته څوك لار خودنه نه شی کولې. ته چه چاته ورکول بند کړې هغه ته هیڅ څوك نه شی ورکولې او چاته چه ته ورکړې هغه نه نی څوك اخستې نه شی. د ملك مالك خو صرف هم ته نې اود حکم حاکم صرف هم ته نې خلق او امر ټول هم ستا د طرف نه دی.

بیا موسی ﷷ دعاوکړه اې الله! ته زمونږ ولی نې مونږ اوبښې او په مونږ باندې رحم اوکړې. ته خیرالغافرین نې. د غَفَرَمعنی ده ډوبول پټول او په ګناه باندې نه راڼیول اود غفران سره چه کله رحمت یوځائی شی نودا مطلب دې چه د ښښې نه پس بیا الله تعالی هغه ته په راتلونکی وخت کښې په ګناه کښې اخته نه کړی. اې الله! مونږ ته په دنیاکښې هم نیکی راکړې او په آخرت کښې هم.د ﴿حَسَنَةً﴾ تفسیرپه سورة بقره کښې تیرشوې دې مونږ توبه کوو او هم ستا طرف ته واپس ګرځیدونکی یو.حضرت علی ﷺ وائی چه د دوی نوم یهود ځکه شو چه هغوی ﴿هُدْنَآ اِلَیْكَ ط﴾ وئیلې وو.

قَالَ عَذَابِيٓ أُصِيبُ بِهٖ مَنْ أَشَآءُ ج وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ

اوونیل الله عذاب زما | رسوم زهٔ | دغه عذاب | هغه چاته | چې غوارم | اورحمت زما | فراخه دې

الله ورته جواب کښې اوونیل چې دعذاب حال مې دادې اچې چاته ئې اوغواړم انو هغه ته ئې ورکوم اوزمارحمت هریو

كُلَّ شَيْءٍ ط فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ

په هرڅیزباندې اپس زرده چې اولیکم زهٔ دارحمت | دپاره دهغه کسانو | چې ځان ساتی دنافرمانۍ نه

څیز ته شامل دې | ....اوهغه به زهٔ دهغې چا دپاره اولیکم | چې د ګناهونو نه ځان ساتی

وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِاٰيٰتِنَا يُؤْمِنُونَ ج

اوورکوی | زکاة | اوهغه کسان | چې هغوئ اپه آیتونو زمونږه | ایمان راوړی |

اوزکوة ورکوی اوهغه خلق چې زمونږ په آیتونو باندې ایمان راوړی ا

قوله تعالی:: وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ط

دَ الله تعالی دَ رحمت فراخوالې:- موسی ﷷ وئیلې وو اې الله دا ستا فتنه او ستا عذاب دې. نو ارشاد کیږی چه عذاب هغه ته ور رسی د چا د پاره چه زما اراده وی چه ده ته عذاب کیدل پکار دی ګنی زما رحمت خو په هر څیز باندې وسیع دې زه چه څنګه غواړم کوم. په هره خبره کښې حکمت او عدل هم زما حق دې. د رحمت والا آیت ډیر عظیم دې او ټولو ته شامل دې. لکه د عرش اوچتونکو فرښتو په ژبه کښې ارشاد کیږی چه اې الله تعالی! ستا رحمت او ستا علم په ټولو حاوی دې.

وائی چه یو اعرابی راغلو اوښه نی کینوله او وئی تړله. بیا ئې حضور ﷺ پسې مونځ اوکړو. د مانځه فارغ شو او خپله اوښه نی پرانسته په هغې باندې سور شو اودا دعائی اوکړه اې الله تعالی! په ما او په حضرت محمد ﷺ باندې خپل رحمت اوکړه اوزمونږ په رحمت کښې هیڅ څوك مه شریکوه. نو حضور ﷺ صحابه کرامو رضی الله عنهم ته اوفرمائیل اوښایئې دې ډیر ګمراه او بې وقوف دې که د ده اوښ؟ تاسو واوریده څه چه ده اووئیل؟ هغوی اووئیل او. حضور ﷺ اوفرمائیل د الله تعالی ډیر وسیع رحمت دې هغه د رحمت سل حصې جوړې کړی دی یوه حصه نی په ټول مخلوق باندې تقسیم کړې. پیریانو

انسانانو او بهائم ته ولو ته د دې یوې حصې نه رحمت ملاویږی او باقي یو کم سل (۹۹) حصې ئې د خپل خان د پاره خاص کړي. اوس تاسو اوښائې چه په دې دواړوکښې څوك ډیر بې وقوف دې. (۱) الله تعالی د خپل رحمت سل حصې کړی دی په کوموکښې چه صرف یوه حصه دنیا ته راکوزه کړې ده او هم په دې سره مخلوق په یوبل ترس خوری. هم دې سره ځناور خپلو بچو سره نرمی او د رحم سلوك کوی. باقي یوکم سل حصې هم هغه سره دی د کومو اظهار چه به د قیامت په ورځ کیږی (۲) اود قیامت په ورځ به هم د دې حصې نه او د یوکم سلو حصونه کوم چه مؤخر کړې شوی دی یوځایٔ کوی به ئې(۳) په یو روایت کښې دی چه هم ددې یوې نازل کړې شوې حصه کښې ځناور اومرغئی شامل دی (۴) په الله تعالی قسم چه د دین په لحاظ باندې فاجر دی، کار کسب او معاش په لحاظ بې وقوف دی هغوی هم په دې کښې شامل دی. د الله ﷻ قسم هغه به هم جنت ته ځي. څوك چه اور د ګناه په سبب راګیرکړې وی د هغه رحمت به د قیامت په ورځ داسې راخورشي چه ابلیس ته به هم د هغې نه دځه حصې ملاویدلو توقع پیدا شی(۵) داحدیث ډیرغریب دې او سعد په دې کښې یو غیرمعروف سړې دې.

د الله ﷻ د رحمت مستحق څوک دی؟. زما د رحمت حقدار به هغه وی څوك چه ما نه ویریږی او پرهیزګاری اختیاروی. لکه چه فرمائی ستاسو رب د خپل ذات د پاره رحمت فرض ګرځولې دې. پرهیزګاری کوی یعنی د شرك اوکبیره ګناهونو نه ځان بچ کوی اوزکوة ورکوی. وئیلې شی چه د زکوة نه مراد د نفوسوزکوة دې یا د مالونو زکوة یا دا دواړه مراد دی ځکه چه دا آیت مکی دې او هغه خلق کوم چه زمونږ آیاتونه منی اود دې تصدیق کوی.

اَلَّذِيْنَ يَتَّبِعُوْنَ الرَّسُوْلَ النَّبِيَّ الْاُمِّيَّ الَّذِيْ يَجِدُوْنَهٗ
هغه کسان چې پیروی کوی| ددې رسول | چې نبی دې | امی دې | هغه رسول | چې مومی هغوی دهغه
(دارحمت) هغه څوک (بیامومی) چې ددې پیغمبرچې امی نبی دې تابعداری کوی | دچا ذکرچې دوی خپل ځان سره په
مَكْتُوْبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرٰىةِ وَالْاِنْجِيْلِ يَاْمُرُهُمْ
لیکلې شوې | په نیز خپل | په تورات کښې | اوپه انجیل کښې | هغه حکم کوی هغوی ته
تورات او انجیل دواړو کښې لیکلې بیامومی | ....اوهغه دوی ته د
بِالْمَعْرُوْفِ وَيَنْهٰىهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبٰتِ
په نیکۍ سره | اومنع کوی هغوی | دبدۍ نه | اوحلالوی | دپاره دهغوی | پاك څیزونه
نیکۍ حکم کوی | او بدو کارونونه ئې منع کوی | ....اوپاکیزه څیزونه ورته حلالوی
وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبٰٓئِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ اِصْرَهُمْ
اوحراموی | په هغوی باندې | ناپاك څیزونه | اولرې کوی | دهغوی نه | درانه بارونه دهغوی
اوپلیت څیزونه پرې حراموی | او ددوی نه (دعبادتونو) درانه بوجونه لرې کوی

---

(۱) ابوداؤد كتاب الادب باب من ليست له غيبه: ۴۸۸۵.
(۲) صحيح مسلم: كتاب التوبه باب في سعه رحمه الله تعالى وانها تغلب غضبه: ۲۷۵۳، احمد: ۴۳۹/۵، ابن حبان: ۶۱۴۶، طبراني: ۶۱۲۶.
(۳) احمد: ۵۵/۲-۵۶ وسنده حسن.
(۴) ابن ماجه كتاب الزهد باب مايرجي من رحمه الله يوم القيامه: ۴۲۹۴ وهو صحيح، احمد: ۵۵/۳، مسند ابي يعلى: ۱۰۹۸.
(۵) المعجم الكبير: ۳۰۲۲، مجمع الزوائد: ۲۱۶/۱۰.

وَالْاَغْلٰلَ الَّتِیْ كَانَتْ عَلَیْهِمْ ؕ فَالَّذِیْنَ اٰمَنُوْا بِهٖ

اوبندیزونه | هغه | چې وؤ | په هغوئ | نو هغه کسان | چې ایمان راوړی | په هغه باندې

اوطوقونه ترې پرانیزی کوم چه په دوی باندې ووا............نو څوک چې دهٔ باندې ایمان راوړی

وَعَزَّرُوْهُ وَنَصَرُوْهُ وَاتَّبَعُوا النُّوْرَ الَّذِیْۤ اُنْزِلَ

اوحمایت اوکړی دهغه| اوامداد اوکړی دهغه |اوپیروی اوکړی هغوئ|د نور| هغه | چې نازل کړې شوې دې

اود دهٔ (محمد) حمایت او مدد اوکړی | اوپه هغه رڼا (قرآن) پسې روان شی چې هغه سره نازله شوې ده

مَعَهٗۤ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ۟ ع

دهغه سره|دا کسان چې دی | هم دوئ | خلاصې موندونکی دی |

نو هم دغه کسان کامیاب دی|

قوله تعالی:. اَلَّذِیْنَ یَتَّبِعُوْنَ الرَّسُوْلَ النَّبِیَّ الْاُمِّیَّ

دحضرت محمدﷺ په رسالت باندې ایمان راوړلونه بغیر اخروی خلاصې ممکن نه دې:- کوم خلق چه د نبی امی تابعداری کوی او مسلمانیږی هغوی ته د دې پیش ګوئنې علم دې کوم چه د هغوی په کتابونو تورات او انجیل کښې د نبی امی متعلق لیکلی دی. د انبیاؤ په کتابونوکښې د نبیﷺ اکرم صفت ذکر دې. چا چه خپلو خپلو امتونوته د هغویﷺ د بعثت زیرې ورکړې دې اود هغویﷺ د مذهب اختیارولو هدایت ئې کړې دې. د هغوی علماء او راهبان دا څیز پیژنی.

دمرګ په وخت کښې د یو یهودی ځوان ایمان راوړل:-په مسند احمد کښې دی چه یو باندچی بیان کړې دې چه دنبی اکرمﷺ په زمانه کښې دپینو خرڅولو د پاره مدینې ته لاړم. د خرڅون د اوزګاریدونه پس ما وونیل چه څه هغهٔ (محمدﷺ) سره به هم ملاوشو اود هغوی نه به څه خبرې واورم. ما اوکتل چه حضورﷺ حضرت ابوبکرؓ او حضرت عمرؓ سره روان دې زه هم ورپسې شوم. دا دریواړه د یو یهودی کورته اورسیدل چه په تورات باندې پوهیدلو. د هغه ځوی ځوان ښائسته وو او مرګ ته نیزدې وو.هغه سره خواکې کیناستلو تورات ئې لوستلو. حضورﷺ دې یهودی سره خبرې کولې اوونې وئیل چه ستا دې د تورات د نازلونکی په ذات باندې قسم وی چه ربښتیا اووایه په دې کښې زما ذکر او زما د بعثت خبر هم شته که نه. هغه سر اوخوزولو چه نه، نود هغه یهودی مرګ ته نیزدې ځوان ځوئی اووئیل چه دتورات په نازل کونکی ذات قسم چه مونږ په خپلو کتابونوکښې ستاسوﷺ صفت او د بعثت خبرې ګورواو ګواهی ورکوم چه تاسوﷺ دالله تعالی رسول یئې.کله چه هغه مړشو نو رسول اللهﷺ اوفرمائیل دې مسلمان دې دا یهودیان د دې ځائ نه اخواکړئی بیا رسول اللهﷺ دهغه د کفن او مونځ انتظام اوکړو([1]) دا حدیث جید او قوی دې او په صحیح بخاری کښې د حضرت انسؓ نه روایت شوې دې.

هرقل بادشاه ته د اسلام دعوت ورکولو تفصیلی قصه:: د هشام بن العاصؓ نه روایت دې چه هرقل د روم بادشاه له د اسلام د تبلیغ د پاره زه او یو بل سړې اولیګلې شو. مونږ لاړو او غوطه او دمشق پورې اورسیدودجبله بن ایهم الغسانی محل ته اورسیدو.هغه صاحب تخت وو. مونږ له ئې یو سفیر راولیګلو چه خبره اوکړی چه هغوی څه وائی- مونږ وئیل چه مونږ تاسره خبره نه کوو.مونږ بادشاه سره خبرې کولو له رالیګلې شوې یو.که هغه راؤغوښتو نو هغه سره به خبره کوو. زمونږ تاسره هیڅ وینا

[1] احمد:۵/۴۱۱، صحیح مسلم: ۱۳۵٦، ابوداؤد: ۳۰۹۵، احمد:۳/۳۸۰.

نښته. هغه لاړو بادشاه ته نی خبر ورکړو.هغه راوغوښتلو او ونی وئیل چه واني څه خبره ده.هشام بن العاص ﷛ هغه سره خبرې اترې اوکړې او د اسلام دعوت نی ورکړو. هغه تورې کپړې اغوستې وې نو هشام اووئیل دا تورې کپړې دې ولې اغوستی دی؟ هغه اووئیل چه ما قسم خوړلې چه دا تورې کپړې به هله اوباسم ترکومې چه تاسو خلق د شام نه اونه باسم. مونږ اووئیل چه په الله تعالی قسم مونږ دا تخت تانه اخستونکې يو اود ملك اعظم ملك به هم ان شاء الله زمونږ په قبضه کښې راشی. زمونږ نبی کریم ﷺ د دې زیرې ورکړې دې. هغه وئیل چه تاسو هغه خلق نه یې.هغه به داسې خلق وی چه د ورځې به روژه ساتی اود شپې مونځونه کوی. تاسو اوښایئې ستاسو روژه څنګه وی. مونږ پوره شان سره بیان کړه نود هغه مخ داسې شو لکه چه توروالې پرې اومږلې شی. هغه اووئیل ښه ده بادشاه سره ملاؤ شئی او مونږ سره نی يو رهبر کړو. مونږ د هغه په لارخودنې سره لاړو او چه کله مونږ ښار ته نیزدې اورسیدو نو زمونږ رهبر مونږ ته اووئیل چه تاسو د دې سورلو او اوښانوسره په ښارکښې نه شئی داخلیدې. که تاسو غواړئی نو مونږ به تاسو له اسونه او قچرې رااوغواړو. مونږ اووئیل چه په الله تعالی قسم مونږ خو به هم په دې سوریږو. هغه بادشاه ته اولیکل چه دا خلق په نورو سورلوباندې د سوریدونه انکاریان دی. بادشاه هم په اوښوباندې د سوریدو اجازت ورکړو. مونږ خپلې تورې زوړند کړې د بادشاه محل ته اورسیدو او خپلې سورلئی موهلته کینولې.بادشاه دخپل محل دبالاخانې نه مونږته کتل. مونږ کوزیدو سره اووئیل ﴿لا اله الا الله والله اکبر﴾ الله تعالی ته پته ده چه زمونږ د تکبیر په آواز باندې ټول محل اولړزیدو لکه چه سیلئی هغه خوزولې وی. بادشاه اووئیل چه تاسو له د خپل دین داسې مظاهره نه وو کول پکار بیانې مونږ راوغوښتو. مونږ دربارته داخل شو او هغه په خپل د ناستې په ځائی باندې ناست وو. پوپ پادری اودسلطنت مشران هغه سره چاپیره ناست وو.دهغه د مجلس هرڅیز سور وو. ټول ماحول سور، د هغه کپړې هم سرې مونږ هغه ته نیزدې شو نو هغه اوخندل او ونی وئیل چه تاسو په خپل مینځ کښې څنګه سلام کوئې نو ماته مو هغه شان ولې اونه کړو؟ هغه سره يو فصیح الکلام عربی پیژندونکې ترجمان موجود وو. مونږ د هغه په ذریعه دا اووئیل جه مونږ په خپل مینځ کښې کوم سلام وایو هغه ستاد پاره سزا وار دې او تاته چه کومه طریقه باندې ادب او سلام دې هغه زمونږ د پاره سزا وارنه دې چه د تعظیم اوسلام او کلام هغه طریقه مونږ ستا دپاره اوکړو.هغه اووئیل چه ستاسو خپل مینځ کښې سلام څنګه وی؟ مونږ وئیل﴿السلام علیك﴾ هغه تپوس اوکړو تاسو خپل بادشاه ته څنګه سلام کوئې؟ مونږ وئیل هغه ته هم داسې. هغه تپوس اوکړو چه هغه څنګه جواب درکوی مونږ وئیل چه هغه هم دغه الفاظ وئیلو سره جواب راکوی. هغه تپوس اوکړو چه ستاسو امتیازی نعره کومه ده. مونږ وئیل ﴿لااله الاالله والله اکبر﴾ کله چه مونږ په اوچت آواز سره دا اووئیل نو ټول محل اولړزیدو. ترديې چه هغه اوویریدلو او سر نی اوچت کړو چه چت خو نه راپریوزی. هغه اووئیل چه تاسو خو دا کلمه اووئیله چه دې سره خو دا مکان اوخوزیدو.کله چه تاسو په خپل کورکښې وائې نو ستاسو کورونه هم خوزیږی؟ مونږ وئیل چه نه. مونږ بغیر ستاد محل نه داسې کله هم نه دی لیدلی. هغه اووئیل چه څومره به ښه وه چه کله تاسو دانعره لګوله او ستاسو هر څیز لړزیدلو اود دې نعرې په وهلو سره زما نیم ملك ماتې خوړلو او نیم پاتې کیدلو. مونږ تپوس اوکړو داسې ولې؟ هغه اووئیل چه دا آسان دی د دې خبرې نه چه امرنبوت قائم شی.بیانې زمونږنه د راتلو د مقصد تپوس اوکړو. مونږ خپل مقصدتبلیغ اوخودلو.تپوس نی اوکړوستاسو مونځ روژه څنګه وی؟ مونږورته اوخودل. هغه مونږ اوس رخصت کړو.مونږ نی په مهمان خانه کښې حصارکړو اوزمونږ میلمستیا نی اوکړه.مونږ هلته درې ورځې حصار شو.

د هرقتل ترجمان صحابه کرامو‎ﷺ ته مختلف تصویرونه اوخودل: بیانې مونږ یوه شپه راوغوښتو. مونږ لاړو بیانې زمونږنه تپوس اوکړوبیا مونږ خپل مقصد سردوباره کړو.اوس هغه يو ډیرلوئ څیز دسرو

سپینونه پیڼلې شوې راوغوښتو. په هغې کښې ورې ورې خانې جوړې شوې وې او په هغې کښې دروازې وې. هغه د یوډبې تاله کولا وکړه اود هغې نه ئې یوه توره ریښمی کپړه راوویستله او په هغې کښې یوسور تصویرجوړشوې وو. یودسرې تصویر وو چه دهغه لوئ لوئ سترګې وې پیر پتونونه، اوږده او ګنړه ږیره، د سر ویښته په دوو حصوکښې ډیر ښائسته او اوږده اوږده وو. وئیل آیا دا پیژنئ. مونږ وئیل نه. هغه وئیل دا آدم ﷺ دې د هغه په بدن باندې ډیر ویښته وو. بیائې د یو بل ډبې تاله کولاؤ کړه د هغې نه ئې هم،یوه توره ریښمی کپړه رااوویسه. په هغې کښې د یو سپین رنګ د سرې تصویر جوړشوې وو. ګورګوټې ویښته،سرې سترګې لوئی سر ښائسته ږیره وئیل دا نوح ﷺ دې. بیائې دیوبل ډبی نه بل تصویر رااوویستلو.ډیر زیات سپین رنګ ئې وو، ښائسته غونډې سترګې کولاؤ تندې اود سپین رنګ تصویر وو. سپینه ږیره ئې وه، خندنې صورت ئې وو، وئیل پیژنئ داڅوک دې؟ دا ابراهیم ﷺ دې. بیائې یوه بله ډبه کولاؤکړه یو روښانه اود سپین رنګ تصویر وو او هغه د محمد ﷺ وو تپوس ئې اوکړو دا پیژنئ مونږ وئیل او دا محمد ﷺ دې. د تصویر په لیدو په مونږ باندې ږچیدل شروع شو. هغه وئیل الله تعالی ته معلومه ده چه هم دا محمد ﷺ دې. بیا هغه اودریدو بیا کیناستو او وئی وئیل چه د الله تعالی قسم دا هم هغه دې؟ مونږ وئیل چه اوهم هغه دې. ددې تصویر په کتو سره ته هم دا اوګنړه چه هم حضور ﷺ دې کتلې دې. بیا ئې څه وخت پورې دې تصویر ته کتل بیائې اووئیل دا آخرې ډبه وه خو مادا د ټولونه په آخره کښې د خودلو په ځائ نورې ډبې پریخودې او په مینځ کښې مې دا اوخودلو چه ستاسو د صداقت امتحان اوکړم. بیائې یو بل تصویر چه غنم رنګې اونرم صوت وو، ګورګوټې ویښته، ډوبې سترګې،تیز نظر، د غصې نه ډک مخ، اینختې غاښونه، پیړې شونډې وئیل دا د موسی ﷺ تصویر دې. دې سره نزدې یو بل تصویر وو چه په شکل او صورت کښې د دې په شان وو خودا چه په ویښتوکښې تیل لګولې ګمنزه شوې، کولاؤ تندې غټې سترګې وئیل دا هارون بن عمران دې. بیا د یو بل ډبی نه بل تصویر راښکاره کړو غنم رنګې، برابر قامت، د نیغو ویښتووالا.د مخ نه ئې غم غصه ښکاره وه، دا لوط ﷺ دې.بیا ئې یو د سپین رنګ ریښمی کپړه کولاؤکړه یوپرقیدونکې رنګ والا سړې د کوم قد چه اوږد نه وو واړه شان اننګی وو ښائسته مخ ئې وو وئیل دا حضرت اسحاق ﷺ دې. بیا ئې یوه بله دروازه کولاؤ کړه دهغې نه ئې سپینه ریښمی کپړه رااوویتسه مونږ ته ئې اوخودله دهغه شکل دحضرت اسحاق ﷺ سره ډیر یوشان وو خود هغه په شونډه باندې توروداغ وو. وئیل دا یعقوب ﷺ دې. بیائې په یوه توره کپړه کښې تصویر اوخودلو. سپین رنګ ډیر ښائسته مخ په مخ باندې د نوراخلاص او خشوع آثار ښکاره وو، رنګ ئې سوربخن ،وئیل دا اسماعیل ﷺ دې. بیا ئې دیو ډبی نه سپینه کپړه بهر کړه په کومه کښې چه د آدم ﷺ د تصویر په شان وو په مخ باندې نمر پرقیدلو وئیل دا یوسف ﷺ دې. بیا ئې یوبل تصویر رااوویستلو سور رنګ، ډکې پنډئی غټې سترګې لویه خیټه وروکې قد توره آویزان، وئیل دا داؤد ﷺ دې. بیائې یو بل تصویر رااوویستلو پیر پتونونه، اوږدې پښې، په آس سور وئیل دا سلیمان ﷺ دې. بیا ئې یو بل تصویر رااوویسلو ځوان توره ږیره ګنړ ویښته، ښائسته سترګې ښائسته مخ وئیل دا عیسی بن مریم ﷺ دې. مونږ اووئیل چه دا تصویرونه تاته د چرته نه ملاؤشوی مونږ ته معلومه ده چه دا تصویرونه خامخا د انبیاء علیهم السلام به وی. ځکه چه مونږ د خپل نبی ﷺ تصویر هم صحیح اومنلو. بیا ئې اووئیل آدم ﷺ د الله تعالی نه سوال کړې وو چه زما انبیاء اولاد ماته اوښایه نو الله تعالی د دې انبیاء کرامو تصویرونه حضرت آدم ﷺ ته ورکړل هغه حضرت آدم ﷺ په مغربی ملک کښې په حفاظت سره ساتلې وو. ذوالقرنین هغه رااوویستل او دانیال ﷺ ته ئې حواله کړل. بیا ئې وئیل چه زه خو غواړم چه خپل ملک پریږدم او تاسو کښې د یو کمزوری غلام شم او تردې چه ماته مرګ راشی.

اوس ئې مونږ رخصت کړو انعام اواکرام ئې راکړو دتلو انتظامات ئې اوکړل. کله چه مونږ حضرت

ابوبکر صدیق ﷺ له راغلوهغوی ته مو دا واقعه بیان کړه نو د هغه په سترګو کښې اوښکې راغلې او ونی وئیل که الله تعالی هغه ته توفیق ورکړو نو هغه به خامخا داسې کول. بیا ئې اوفرمائیل چه حضورﷺ مونږ ته خبر راکړې چه یهودیان په خپل کتاب کښې د نبی کریم ﷺ صفات بیاموسی. (١)
عطاء بن یسار رحمه الله وائی چه عبدالله بن عمروﷺ سره ما ملاقات اوکړو اوپه تورات کښې مې د حضورﷺ متعلق د پیشن ګوئې باره کښې ترینه تپوس اوکړو نو ونی وئیل چه اوپه الله تعالی قسم په تورات کښې دحضورﷺ هم داسې ذکر دې لکه څنګه چه په قرآن کښې دې چه اې نبی مونږ ته د امت ګواه جوړکړې اود جنت زیرې ورکوونکې او د دوزخ نه ویروونکې او د عوامو خیال ساتونکې جوړ کړې. (٢) ته زما بنده او رسول یې او ستا نوم متوکل دې. ته نه سختې کوونکې یې او نه سخت زړه یې. تا به ترهغه وخته پورې الله تعالی نه راغواړې ترکومې چه په غلطه لار تلونکې قوم ته په سیده لار نه کړې. او ترکومې چه هغوی ایمان رانوړې اود هغوی د زړونونه پردې اوچتې نه شی. او سترګې لیدل اوغوږونه اوریدل اونه کړی. بیا د عطاء رحمه الله ملاقات حضرت کعب رحمه الله سره اوشو نو هم دغه سوال ئې د هغه نه هم اوکړو نو په بیان کښې ئې د یو حرف اختلاف هم بیانه موندلوصرف دې نه علاوه چه په خپله ژبه کښې ﴿غلفا﴾ ئې ﴿غلوفیا﴾ او ﴿صما﴾ ته ﴿صمومیا﴾ او ﴿عمیا﴾ ته ﴿عمومیا﴾ ونیل (٣) او دا جملې ئې زیاتې کړې چه هغوی به په بازار کښې شور شغب نه کوی. هغه د بدئې بدله په بدئې سره نه ورکوی معافی کوی. اود عبدالله ابن عمرﷺ د حدیث ذکر ئې اوکړو بیانې اوونیل چه د سلف په کلام کښې د لفظ توراة اطلاق عموماً د اهل کتابو په کتابونوکیږی او د احادیثو په کتابونوکښې هم څه داسې وارد دی.والله اعلم.

بله قصه::د جبیر بن مطعم ﷺ نه روایت دې چه زه د تجارت په غرض د شام طرف لاړم. چه کله زه د شام ملك ته نیزدې شوم نو اهل کتابونه مې یو سړی سره ملاقات اوشو. هغه تپوس اوکړو چه آیا ستاسو ملك ته څوك سړې نبی راغلې دې؟ ما ونیل چه او. هغه ونیل چه آیا ته د هغه تصویر پیژنې ما ونیل چه او. نو هغه زه یو کور ته بوتلم کوم کښې چه تصویرونه وو خو ما د نبی کریم ﷺ یو تصویر هم اونه لیدو. مونږ په دې خبرو اتروکښې وو چه یوبل سړې راغلو هغه ونیل څه خبره ده؟ مونږ خبر ورکړو نو هغه مونږ خپل کور ته بوتلو. په کورکښې داخلیدو سره ما د نبی کریم ﷺ تصویر اولیدلو او دا هم چه په تصویرکښې یوسړې د نبی کریم ﷺ شانه ولاړ دې. ما ونیل چه دا څوك دې چه د حضورﷺ نه شانه ولاړ دې هغه ئې نیولې دې؟ هغه ونیل چه دا نبی خو نه دې خو که د نبی نه روستو نبی وې نو هم دې به وو. د ده نه پس به بل نبی نه راځی خو دې به د نبی جانشین وی.(٤)

دیو پادری قصه::اقرع دحضرت عمرﷺ موذن وائی چه حضرت عمرﷺ زه یو پادری راوستلو د پاره اولیګلم.ما راؤغوښتلو.دهغه نه حضرت عمر ﷺ تپوس اوکړو چه آیا په کتاب کښې ته زما ذکر هم بیاموې؟ هغه اوونیل چه او په کتاب کښې تاته قرن ونیلې شوې دې. هغه خپله دره راوچته کړه چه قرن څه خبره ده؟ هغه اوونیل دې نه مراد دې کلك سړې سخت امیر. بیا حضرت عمرﷺ تپوس اوکړو نبه ده مانه پس؟هغه اوونیل ستا جانشین به یو صالح سړې وی خو هغه به خپلوانو ته ډیره ترجیح ورکوی نو حضرت عمرﷺ اوفرمائیل چه الله تعالی دې په حضرت عثمان ﷺ باندې رحم اوکړی. درې ځل ئې اوونیل بیا ئې اوفرمائیل دې نه پس به څوك وی؟ هغه اوونیل د اوسپنې د پارې په شان یو

---

١) دلائل النبوه: ١/٣٨٥، ٣٩٠.
٢) ٣٣/الاحزاب: ٤٥.
٣) صحیح بخاری کتاب البیوع باب کراهیه السخب فی السوق:٢١٢٥، ٤٨٣٨.
٤) المعجم الکبیر:١٥٣٧، المعجم الاوسط:٨٢٢٧.

سرې. حضرت عمر ﷺ پوهه شو چه حضرت علي ﷺ مراد دي. هغه خپل سر اونیولو او افسوس ئې اوکړو. هغه ونیل یا امیرالمؤمنین هغه به صالح خلیفه وی خو هغه به په هغه وخت کښې خلیفه وی چه نوره به نی د تیکي نه راویستلې وی او وینه به ترې بهیږی.([1])

د نبی نبوی ذمه داریانې او دده صفتونه:: د الله تعالی ارشاد دې چه نبی د نیکو خبرو حکم ورکوی او د بدو خبرو نه منع کوی. دا د رسول الله ﷺ صفت دې چه په تیریوشوو کتابونوکښې درج دې اوواقعی د حضور ﷺ هم دغه حال وو چه د خیر نه علاوه به ئې بل هیڅ نه ونیل اود هغه خبرې نه به ئې منع کړله کومه چه به د شر وه. د عبدالله بن مسعود ﷺ نه روایت دې چه کله تاسو په قرآن کښې اولولئ ﴿يَآيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا﴾ نو غوږ کیږدئی کیدې شی چه څه د خیر حکم ورکونکې وی یا د څه شر نه منع کونکې وی. اود ټولو نه اهم څیز د کوم چه الله تعالی حکم ورکړې دې دا چه د الله تعالی سره د څه شریك نه بغیر هغه عبادت کوئې څوك د هغه شریك مه جوړوئی. ټول انبیاء کرام هم د دې مقصد لاندې رالیګلې شوې وو. لکه څنګه چه د الله تعالی ارشاد دې چه مونږ په هر قوم کښې خپل پیغمبر لیګلې دې چه عبادت صرف هم د الله تعالی کوئې اود بتانو عبادت نه منع شئی.([2])

دصحیح حدیث پاك پیژندګلو:: د ابی اسید ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلی چه کله تاسو زما روایت شوې یو حدیث واورئی کوم چه ستاسو زړه اومنی ستاسو ویښتان او څرمن په دې سره نرم شی او تاسو دا خبره محسوس کړئی چه دا خبره ستاسو ذهنیت سره نیزدې ده نو یقیناً ستاسو په نسبت به زما ذهنیت دې سره نیزدې وی یعنی هغه زما حدیث کیدې شی اوکه پخپله ستاسو زړه د دې نه انکار اوکړی او هغه خبره ستاسو د ذهنیت نه لرې وی نو پوهه شئی چه ستاسو په نسبت زما ذهنیت نه به نوره هم لرې وی او هغه به زما حدیث نه وی.([3]) د حضرت علي ﷺ نه روایت دې چه کله ته د رسول الله ﷺ یو حدیث واورې نود هغې باره کښې هغه ګمان کوه چه صحیح ګمان وی او کوم چه ډیر مبارك وی او ډیر پاکیزه وی.([4]) د الله تعالی ارشاد دې چه هغه ستاسو د پاره طیبات حلال کړی دی. لکه بحیره، سائبه، وصیله او حام دا حلال وو خو په زبردستئی سره ئې حرام کړی وو. دې سره ئې په خپل ذات باندې نوره هم تنګی کړې ده او خبائث الله تعالی حرام کړی دی لکه د خنزیر غوښه او سود. د خوراك چه کوم څیزونه الله تعالی حرام کړی وو هغه ئې حلال جوړ کړل. الله تعالی هر هغه څیز چه کوم حلال کړې دې د هغې خوراك بدن ته نفع ورکوی اود دین امدادی کیږی. اوکوم چه الله تعالی حرام کړی دی هغه د بدن او دین دواړو د پاره مضر دی. هغه خلق چه عقلی توګه باندې ښه والی او خراب والی باندې پوهیږی هغوی هم د دې آیت نه تمسك کوی. د دې تخیل جواب هم ورکړې شوې دې خو دلته د دې ټولو تفصیلونو محل نه دې اوهم د دې آیت نه ئې حجت قائم کړې دې هغه علماؤ چه څوك دا وائی که د یو څیز د حلال والی او حرام والی حدیث نه وی نود حلال او حرام د تللو دا معیار کیدې شی چه دا د افادیت په لحاظ عرب کوم څیز مفید او طیب ګڼړی اوکوم خبیث او مضر ګڼړی. په دې تخیل کښې هم ډیر بحث شوې دې. د الله تعالی ارشاد دې چه هغه بوج کوم چه د خلقو په زړونوکښې وو رسول الله ﷺ هغه سپکوی اود رواج په کومو زنځیرونوکښې چه هغوی راګیر وو رسول ﷺ هغه اخوا کوی. هغه آسانی ښښنه او معافی راوړلې ده لکه چه حدیث دې چه ما آسان او د ګډوډوالی نه پاك دین راوړلې رالیګلې

---

[1] ابوداؤدکتاب السنه باب فی الخلفاء:٤٦٥٦وسنده صحیح، مجمع الزوائد:١/١٤٩

[2] ١٦/النحل:٣٦.

[3] احمد:٥/٤٢٥وسنده صحیح، مجمع الزوائد:١/١٤٩.

[4] احمد:١/١٢٢، سنن ابن ماجه: المرقومه، باب تعظیم حدیث رسول الله ﷺ: ٢٠، وسنده صحیح ، دارمی: ٥٩٢ دَ دې سند دَ بخاری اومسلم په شرط صحیح دې. (الموسوعه الحدیثیه: ٢/٢٨٣).

شوي يم.([1])

دملک سفيربه خنده رويه اوخوش اخلاقه وي: نبي کريمﷺ چه کله حضرت معاذؓ او ابوموسى اشعرى ؓ د يمن اميران جوړکړي اوليګل نو هدايت ئي ورته اوکړو چه ښه مزاج او خنده رويه مخ اوسيږئي چه خلق تاسو نه ويره نه کوي اود هغوى د پاره آسانتئي پيدا کړئي سختي مه کوئي چه په خلقو کښې د منلو عادت وي د اختلاف ذهنيت ئي نه وي. ([2])د حضور ﷺ صحابي ابو برزه اسلمي ؓ فرمائي چه زه رسول الله ﷺ سره پاتې وم اود هغوى ﷺ آسانتئي ورکولو مې ښه مشاهده کړې ده([3]) په وړاندينو امتونوکښې ډيرې سختئي وې په دې امت هغه احکام نرم کړې شوي دي. د دې د پاره حضورﷺ اوفرمائيل چه الله تعالى زما د امت د زړه په خيالونو اوارادو باندې نيول نه کوي ترکومې چه هغوى په ژبه باندې څه اونه وائي يا څه عمل اونه کړي. ([4]) فرمائي زما د امت نه خطا او هيره معاف کړې شوې ده که په هيره وغيره سره ئي څه کړي وي يا د جبر حالت کښې کړې وي نو دا د معافئي قابل ګنړلې شوې دي.([5]) په دې وجه الله تعالى د دې دعا د غوښتلو هدايت کړې دې. ﴿ اَكْتَسَبَتْ ۗ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَآ اِنْ نَّسِيْنَآ اَوْ اَخْطَاْنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَآ اِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهٗ عَلَى الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِنَا ۚ رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهٖ ۚ وَاعْفُ عَنَّا ۪ وَاغْفِرْ لَنَا ۪ وَارْحَمْنَا ۪ اَنْتَ مَوْلٰىنَا فَانْصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ﴾

د صحيح مسلم نه ثابت دي چه د دې دعا په ذريعه د الله تعالى نه غوښتلې شى نو په هرسوال باندې الله تعالى فرمائي ښه ده ما درکړو اوما قبول کړو. ([6]) د الله تعالى ارشاد دې چه کوم خلق د حضور ﷺ عظمت کوي د هغوى ﷺ د راوړلې شوى دين پيروى کوى هم دغه خلق په دنيا اوآخرت کښې خلاصې موندونکى دي.

اِنِّيْ	النَّاسُ	يَاَيُّهَا	قُلْ
بيشکه زهٔ	خلقو	اې	اووايه

چې اې خلقو بيشکه زهٔ

السَّمٰوٰتِ	مُلْكُ	لَهٗ	الَّذِيْ	جَمِيْعًا	اِلَيْكُمْ	رَسُوْلُ اللّٰهِ
داسمانونو	بادشاهي	چې هغه دپاره ده	هغه الله	ټولوته	تاسو	د الله يم رالېږلې شوې(پېغمبر)

دالله ﷺ رسول يم| چې تاسوټولو ته راغلې يم| .... هغه الله ﷺ چې داسمانونو او

وَيُمِيْتُ	يُحْيٖ	هُوَ	اِلَّا	لَآ اِلٰهَ	وَالْاَرْضِ
اومړهٔ کول کوي	چې ژوندى کول کوي	هم هغه دې	مګر اخاص	نشته دې لائق دعبادت	اود زمکې

زمکې مالک دې | هغه نه بغيربل څوک دعبادت لايق نشته |هغه ذات ژوندى کول اومړهٔ کول کوي

---

[1] د دې تخريج سورة البقرة آيت:۱۸۵ لاندې تيرشوې دې.

[2] صحيح بخارى كتاب الادب باب قول النبيﷺ(يسروا ولاتعسروا):٦١٢٤، صحيح مسلم:١٧٣٤، احمد:١٣١/٣، مسندابي يعلى:٤١٧٢

[3] صحيح بخارى كتاب العمل فى الصلوه باب اذانفلتت الدابه فى الصلاه: ١٢١١.

[4] صحيح بخارى كتاب العتق باب الخطاء والنسيان فى العتاقه والطلاق ونحوه.....:٢٥٢٨، صحيح مسلم:١٢٧، ترمذى:١١٨٣، احمد:٢٥٥/٢، ابن ماجه:٢٠٤٤، ابن حبان: ٤٣٣٤.

[5] ابن ماجه كتاب الطلاق باب طلاق المكره والناسى:٢٠٤٥وهوصحيح، بيهقى:٣٥٦/٧.

[6] صحيح مسلم كتاب الايمان باب تجاوزالله تعالى من حديث النفس والخواطر بالقل....١٢٦ ترمذى: ٢٩٩٢، احمد:٢٣٣/١، ابن حبان:٥٠٦٩.

فَامِنُوْا	بِاللّٰهِ	وَرَسُوْلِهِ	النَّبِيِّ	الْاُمِّيِّ	الَّذِيْ	يُؤْمِنُ
پس ایمان راوړئ	په الله باندې	اوپه رسول دهغه	چې نبي دې	امي دې	هغه رسول	چې ایمان راوړي

نوتاسوټول په الله ﷻ باندې ایمان راوړئ | اودهغه په امی رسول باندې ایمان راوړئ | هغه پیغمبر چې په

بِاللّٰهِ	وَكَلِمٰتِهٖ	وَاتَّبِعُوْهُ	لَعَلَّكُمْ	تَهْتَدُوْنَ۝
په الله باندې	اوپه حکمونو دهغه باندې	اوپیروی اوکړئ دهغه	دپاره ددې چې تاسو	انیغه لاربیاموم؛

الله اوپه ټولوکلماتو(نوروکتابونو)ئې ایمان راوړې دې | اودهغه تابعداری اوکړې انوهدایت به بیاموم؛

قوله تعالی:: قُلْ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنِّيْ رَسُوْلُ اللّٰهِ اِلَيْكُمْ جَمِيْعًا

د حضورﷺ عالم ګیر نبوت:- اې نبي ﷺ! عرب او عجم او د دنیا جهان خلقو ته اووایه چه زه د ټولو طرف ته رسول جوړکړې شوې راغلې یم. دا د حضورﷺ د شرف او عظمت دلیل دې چه پیغمبری په هغوی ﷺ باندې ختمه شوه او هغه د قیامته پورې د ټولې دنیا پیغمبر دې. او ورته اووایه چه زما او ستاسو په مینځ کښې الله تعالی ګواه دې. تاسو له خبرداری درکولو د پاره ما ته الله تعالی وحي راولیګله.([1]) د الله تعالی ارشاد دې چه کوم قوم نبي اونه منی د هغوی ځائ دوزخ دې([2]) اوفرمانی چه اهل کتابو او غیر اهل کتابو ټولوته اووایه چه اسلام راوړئ که نه؟ که هغوی اسلام راوړلو نو هدایت به بیاموم ګنی ستا کار خو صرف تبلیغ کول دی.([3]) د دې مضمون احادیث هم دومره زیات احادیث دی چه شمیرل ئې ګران دی. اود دین اسلام دا خبره خو ټولو ته معلومه ده چه حضور ﷺ ټولې دنیا ته رسول رالیګلې شوې دې.

د ابوبکر صدیق ﷺ فضیلت::ابوالدرداء ﷺ فرمانی چه د حضرت ابوبکرﷺ او حضرت عمر ﷺ په مینځ کښې څه تیزې خبرې اوشوې. ابوبکرﷺ حضرت عمر ﷺ خفه کړو. عمرﷺ خفه واپس لاړو. ابوبکر ﷺ ته احساس اوشو نو هغه حضرت عمر ﷺ پسې د معافئی د پاره لاړو خو عمر ﷺ کورته پرینخودو دروازه ئې بند کړه. اوس ابوبکر ﷺ رسول الله ﷺ له لاړو. ابودرداء ﷺ وائی چه مونږ هم هغه وخت ناست وو. حضورﷺ اوفرمائیل چه ستاسو دې ملګری لره حضرت عمرﷺ غصه کړې دې خو بیا حضرت عمرﷺ ته هم د صدیق اکبرﷺ کورته په نه پریخودو باندې پښیمانتیا اوشوه. هغه هم حضور ﷺ له راغلو سلام ئې اوکړو کیناستو او واقعه ئې حضور ﷺ ته بیان کړه. حضور ﷺ حضرت عمر ﷺ ته غصه شو او حضرت ابوبکرﷺ د دې وینا کولو نه هم پاتې شو چه یا رسول الله ﷺ! زیاتې زما د طرف نه وو خو حضورﷺ اوفرمائیل چه آیا تاسو خلق زما ملګرې او دوست پریخودل غواړئ. ما تاسو ته وئیلې وو چه زه ستاسو طرف ته رسول جوړکړې رالیګلې شوې یم. تاسو خو وئیل چه دروغ وائې او حضرت ابوبکر ﷺ تصدیق کړې وو.([4])

د رسول کریم ﷺ خصوصیات::رسول الله ﷺ په غزوه تبوک کښې د شپې د مانځه د پاره پاسیدو نو د حضورﷺ بعضې صحابه کرامو د حضورﷺ حفاظت او نګرانی کوله. د مونځ کولو نه پس حضورﷺ د هغوی طرف ته متوجه شو او وئې فرمائیل چه په نن شپه کښې پنځه خیزونه ماته په خصوصیت سره راکړې شو زما نه وړاندې دا خاص رعایتونه بل پیغمبر ته نه وو ورکړې شوی.(۱) دا چه زه د ټولې

---

[1] ٦/الانعام: ١٩.

[2] ١١/هود: ١٧.

[3] ٣/آل عمران: ٢٠.

[4] صحیح بخاری کتاب التفسیر سوره الاعراف باب ﴿قل یاایهاالناس انی رسول الله الیکم جمیعًا...﴾: ٤٦٤٠.

دنیا جهان د خلقو د پاره پیغمبر جوړکړې شوې رالیګلې یم اودې نه وړاندې به هر یو رسول صرف د خپل امت طرف ته راتللو(۲) ماته صرف په رعب باندې په دښمن باندې نصرت او امداد حاصلیږی سره د دې چه زمونږ اود هغوی په مینځ کښې د یوې میاشتې د مسافت لرې والې وی خو په هغوی باندې زما رعب خور وی(۳)د غنیمت مال زما او زما دامت د پاره حلال کړې شوې دې. زما نه وړاندې د غنیمت مال خوړل ګناه کبیره وه هغه به سوزولې شو(۴) ټوله زمکه زما د پاره پاکه ده او جمات دې. چرته چه د مانځه وخت راغلو هم هغه خاورې سره مسح اوکړه او هم په هغه خاوره باندې مونځ اوکړه. مانه وړاندې به خلقو په خپلو ګرجو کلیسو او مندرونوکښې خپل عبادتونه کول. (۵) پنځم څیز دا چه ماته اوونیلې شو چه د یو درخواست اجازت دې اوغواړه. هر نبی اوغوښتل خو ما خپل سوال قیامت ته پریخودو هغه ستاسو دپاره دې او په توحید باندې قائلو خلقو د پاره دې[1] ددې سند ډیر قوی او جید دی.رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه زما د امت نه یو یهودی یا نصرانی زما د راتلو خبر واوریدو خو په ما ئې ایمان رانوړلو نو جنت ته نه شی تللې[2]دا حدیث په صحیح مسلم کښې په یو بل شان هم دې [3] خود ټولو مفهوم هم یو شان دې.

د الله تعالی ارشاد مبارك دې چه د زمکې او آسمان بادشاهت هم د هغه د پاره دې او هم هغه ژوندی کول او مړه کول کوی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه کوم ذات زه راولیګلم هغه د هر څیز خالق دې. رب دې مالك دې مړه کول او ژوندی کول هم د هغه په قدرت کښې دی. حکم کیږی چه په الله تعالی باندې اود هغه په نبی باندې ایمان راوړنی. الله تعالی خبر ورکوی چه هغه د الله تعالی رسول دې ستاسو طرف ته رالیګلې شوې دې تاسو دهغه تابعداری اوکړنی په هغه باندې ایمان راوړئی هم د دې تاسو سره وعده کړې شوې وه. په تیروشوو کتابونوکښې هم د دوی زیرې وو او په وړاندینوکتابونوکښې هم د نبی امی په الفاظو سره د حضور ﷺ تعریف شوې دې. بیا ارشاد دې چه څوك په ده اود ده په کلماتو باندې ایمان راوړی اود هغه تابعداری اوکړی نو د نیغې لارې طرف ته به هدایت بیامومی.

وَمِنْ قَوْمِ مُوسَىٰٓ	أُمَّةٌ	يَّهْدُونَ	بِالْحَقِّ	وَبِهِۦ
او د قوم د موسی نه	یوه ډله ده	چې لاره ښائی خلقوته	په حقه سره	اوهم په دې حق
اوموسی عليه السلام قوم کښې داسې یوه ډله هم شته		چې دحقې لارې خودنه کوی		او د اوهم په دې حق
يَعْدِلُونَ ﴿١٥٩﴾				
انصاف کوی هغوی				

قوله تعالی:: وَمِن قَوْمِ مُوسَىٰٓ أُمَّةٌ

په بنیاسرائیلو کښې یوه اله په حق وه.- خبرورکولې شی چه په بنی اسرائیلوکښې داسې خلق هم شته چه د حق خبرې منل کوی د حق رهبری کوی اوعدل او انصاف حق په وړاندې کیخودو سره کوی. لکه چه فرمائی په اهل کتابوکښې هم یوه ډله ده چه د شپې په حصوکښې د الله تعالی د آیاتونو تلاوت کوی او مونځونه کوی. اوفرمائی چه بعضې اهل کتاب په الله تعالی باندې ایمان لری. په تا باندې او په هغوی باندې چه څه نازل شوی دی هغه ټول منی. د الله تعالی په وړاندې عاجزی کوی. د نورواهل کتابو په شان دالله تعالی آیاتونه په پیسو باندې نه خرڅوی.دالله تعالی په نیزبه هغوی ته ډیرلوئ اجر

---

[1] احمد:۳۰۱/۱، مسندالبزاز:۳٤٦۰،وفی الباب احادیث اخری مغنیه عنه، مجمع الزوائد:٦٥٨/٨.

[2] احمد:۳۹۸/٤ السنن الکبری للنسائی:۱۱۲٤۱، مسندالطیالسی:۵۰۹، حلیه الاولیاء:۳۰۸/٤ وسنده صحیح .

[3] صحیح مسلم کتاب الایمان باب وجوب الایمان برساله نبینا محمدﷺ الی جمیع الناس ونسخ الملل بملته: ۱۵۳.

ملاويږي. الله تعالى ډير زر حساب اخستونكې دې. كومو خلقو ته چه دې نه وړاندې مونږ كتاب وركړې وو هغوى په دې باندې ايمان راوړى او چه كله په هغوى باندې زمونږ آياتونه تلاوت كولې شي نو وائي چه مونږ په دې ايمان راوړلې دې دا حق كلام دې مونږ اوس هم مسلمانان يودې نه اول هم مسلمانان وو. دوى ته به د دوى د صبر دوه خل اجر وركولې شي او فرمائي چه چاته كتاب وركړې شوې دې اود دې د تلاوت حق ادا كوى هم دغه مؤمنان دى. اوفرمائي چه هغه خلق كومو ته چه دې نه وړاندې علم وركړې شوې وو يعنى كتاب او چه دا كتاب به هغوى ته لوستلې اورولې شو نو سر لاندې به په سجده كښې پريوتل او په سجده كښې به د هغوى خشوع او خضوع ډيره زياتيدله. علامه ابن جرير په خپل تفسير كښې يو عجيبه خبر نقل كړې دې چې بنى اسرائيلو چه كله خپل انبياء قتل كړل او كفر ئې اختيار كړو نو هغه دولس ډلې وو. په هغوى كښې يوه ډله د باقى يولسو د عقيدونه ويزاره وه. هغوى الله تعالى ته درخواست اوكړو چه اې الله تعالى! په مونږ كښې اوپه هغوى كښې جدائى اوكړې. نو الله تعالى د هغوى د پاره په زمكه كښې يو سرنگ پيداكړو هغوى په دې كښې روان شو اوتردې چه هم په دې لار د چين ملك ته اووتل. هلته زمونږ موحد مسلمانان وو چه هم زمونږ د قبلې طرف ته به ئې مخ كولو او مونځ به ئې كولو. بيا ارشاد كيږى چه مونږ د دې نه پس بنى اسرائيلوته اووئيل چه اوس په زمكه اوسيږئې اوچه كله د آخرت وعده راشي نو مونږ به تاسو حاضر كړو. وائي چه په سرنگ كښې يونيم كال پورې روان وو.

وَقَطَّعْنٰهُمُ	اثْنَتَيْ عَشْرَةَ	اَسْبَاطًا	اُمَمًا ؕ
او بيل بيل كړل مونږه هغوئ	دولس	قبيلې	ډلې ډلې

او مونږ دوئ دولسو خاندانو كښې جداجدا ډلې جوړې كړې وې

وَاَوْحَيْنَآ	اِلٰى مُوْسٰٓى	اِذِ اسْتَسْقٰىهُ	قَوْمُهٗٓ	اَنِ اضْرِبْ
اووحى اوكړه مونږه	موسى ته	اكله چې اوبه اوغوښتلې دهغه نه	قوم دهغه	چې اووهه

اوكوم وخت چې ئې دموسى ﷺ نه اوبه اوغوښتلې نو مونږ موسى ﷺ ته وحى اوكړه چې

بِّعَصَاكَ	الْحَجَرَ ۚ	فَانْۢبَجَسَتْ	مِنْهُ	اثْنَتَا عَشْرَةَ	عَيْنًا ؕ
په همساخپله	دا كاڼړې	نو رواني شوې	دهغه كاڼړى نه	دولس	چينې

كاڼړې په خپله همساباندې اووهه نودهغې نه دولس چينې رواني شوې

قَدْ	عَلِمَ	كُلُّ اُنَاسٍ	مَّشْرَبَهُمْ ؕ	وَظَلَّلْنَا	عَلَيْهِمُ
په تحقيق سره	پيژندلو	هرې ډلې	اخاني داوبو څښلوخپل	او سيورې كړه مونږه	په هغوئ باندې

هرې يوې ډلې خپل خپل گودر پيژندلو او مونږ په دوئ باندې د وريځې سيورې اوكړو

الْغَمَامَ	وَاَنْزَلْنَا	عَلَيْهِمُ	الْمَنَّ	وَالسَّلْوٰى ؕ	كُلُوْا	مِنْ طَيِّبٰتِ
وريځ	اونازل كړو مونږه	په هغوئ باندې	ترنجبين	اومرزان	خورئ	دپاكو څيزونو نه

او مونږ په دوئ باندې من اوسلوى نازله كړه، اوورته مواووئيل، چې تاسو هغه پاك څيزونه خورئ

مَا	رَزَقْنٰكُمْ ؕ	وَمَا ظَلَمُوْنَا	وَلٰكِنْ	كَانُوْٓا
هغه چې دركړې دى مونږ تاسو ته		اونۀ وۀ كړې هغوئ ظلم په مونږ باندې	ليكن	اوۀ هغوئ

چې كوم مو تاسو ته دركړى دى اودوئ په مونږ هيڅكله زياتي نۀ وو كړې خو پخپله ئې

اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ ۝ وَاِذْ قِيْلَ لَهُمُ اسْكُنُوْا

په خانونو خپلو | چې ظلم ئې کولو | او کله چې | اووئیلې شو | هغوئ ته | چې اوسئ تاسو

په خپلو خانونو زیاتې کړې ووا .... او کله چې دوئ ته اووئیلې شو چې په دې فلانې

هٰذِهِ الْقَرْيَةَ وَكُلُوْا مِنْهَا حَيْثُ شِئْتُمْ وَقُوْلُوْا

په دې کلی کښې | اوخورئ | دهغې نه | هرځائې کښې | چې خوښه شي ستاسو | اووایئ

کلی کښې اوسیږئ | اودهغې دفصلونونه پخپله مرضئ خوراک کوئ | .... او

حِطَّةٌ وَّادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا نَّغْفِرْ لَكُمْ

ښنه اوکړه | او ننوځئ | دې دروازې ته | په حالت دسجدې کښې | اوبه ښنو مونږه | تاسو ته

اوحطة حطة وائې | اودښار دروازې ته سرټیټې داخل شئ | .... نو مونږ به ستاسو

خَطِيْٓئٰتِكُمْ ۚ سَنَزِيْدُ الْمُحْسِنِيْنَ ۝ فَبَدَّلَ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا

ګناهونه ستاسو | زیات به کړو مونږ | نیکان خلق | پس بدله کړه | هغه کسانو | چې ظلم ئې کړې وو

ګناهونه معاف کړو | اونیکانو خلقو سره به ددې نه زیاته مهربانی کوؤ | نوپه دوئ کښې چې

مِنْهُمْ قَوْلًا غَيْرَ الَّذِيْ قِيْلَ لَهُمْ فَاَرْسَلْنَا

دهغوئ نه | وینا | چې بدله وه دهغه خبرې نه | چې وئیلې شوې وه | هغوئ ته | نو اولیږو مونږه

څوک ظالمان وو | هغوئ خودلې تکې په بل تکی بدل کړو | نومونږ په هغوی باندې

عَلَيْهِمْ رِجْزًا مِّنَ السَّمَآءِ بِمَا كَانُوْا يَظْلِمُوْنَ ۝

په هغوئ باندې | عذاب | دآسمان نه | په سبب دهغې | چې وو هغوئ | چې ظلم ئې کولو

دآسمان نه عذاب نازل کړو | .... دا په دې سبب چې هغوی به ظلم کولو

د دې تولو ایاتونو تفسیرپه سورة بقره کښې تیرشوې دې.هغه مدنی سورة دې او دا سیاق ایت مکی دې. د دې آیاتونو اود هغه آیاتونو فرق هم مونږ ذکر کړې دې. بیاد بیانولو ضرورت نشته.

وَسْئَلْهُمْ عَنِ الْقَرْيَةِ الَّتِيْ كَانَتْ حَاضِرَةَ الْبَحْرِ ۘ اِذْ

اوتپوس اوکړه دهغوئ نه | دحال دکلی | هغه کلې | چې وو | په غاړه | دسمندر | کله چې

اودوئ نه دهغه کلی(دخلقو) متعلق تپوس اوکړه | چې دسمندرپه غاړه اباد ووا | کله چې به

يَعْدُوْنَ فِي السَّبْتِ اِذْ تَاْتِيْهِمْ حِيْتَانُهُمْ يَوْمَ

دحدنه اوړیدل هغوئ په ورځ دخالی | کله چې | راتلل به هغوئ ته | میان دهغوئ | په ورځ

هغوئ د خالی په ورځ دحد نه تجاوز کولو | هغوی ته به دخالی په ورځ کبان

سَبْتِهِمْ شُرَّعًا وَّيَوْمَ لَا يَسْبِتُوْنَ ۙ لَا تَاْتِيْهِمْ ۛ

دخالی دهغوئ | سرد اوبو ته | اوپه هغه ورځ کښې | چې داخل به نهٔ وو هغوئ په خالی کښې | نونهٔ به راتلل هغوئ ته

ښکاره راتلل | .... او چې د خالی ورځ به نه وه نو نهٔ به راتلل

كَذٰلِكَ	نَبْلُوْهُمْ	بِمَا	كَانُوْا	يَفْسُقُوْنَ
همدارنګې اوزمانيل مونږ هغوئ په سبب د هغې اچې وو هغوئ اچې نافرمانۍ به ئې کوله				
نو په دې طريقه مود هغوئ امتحان اوکړو خکه چې هغوئ ډير نافرمانه خلق وو				

قوله تعالى: اِذْيَعْدُوْنَ فِي السَّبْتِ

دَ اصحاب سبت چلول: - دالله تعالى قول دې ﴿وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِيْنَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ﴾ يعنى تاسو هغه خلق پيژنئ چه د خالی د ورځې باره كښې ئې د حدنه زياتې كړې وو. هم د دې آيت په رڼا كښې د دې ځاي د آيت وضاحت كولې شي. الله تعالى خپل نبیﷺ ته ارشاد فرمائى چه كوم يهوديان تاسو سره دى د هغوى نه دهغه خلقو واقعات معلوم كړئى چاچه د الله تعالى د امرمخالفت اوكړو نود هغوى د سر كشئ ځنګه اچانك سزاوركړې شوه اوهغوى د دې خبرې د بدې نتيجې نه اوويروه چه ستا دا صفتونه پټوى. او چه كوم په خپلو كتابونوكښې بيامومى ځكه چه دا نوريهوديان هم دې عذاب سره مخ نه شى چه د هغوى اسلاف ورسره مخ شوې وو. د دغه كلى نوم ايله وو اودا د بحر قلزم په غاړه واقع وو. او په دې آيت كښې چه د دې كلى والو نه تپوس اوكړئى چه د سمندرغاړې سره اوسيږى. د كوم كلى ذكر چه دې دهغې نوم د حضرت ابن عباس ﷺ د وينا مطابق ايله وو كوم چه د مدين او طور په مينځ كښې واقع دې اوداقول هم دې د دې نوم معتادې اوهغه د مدين او عينونا په مينځ كښې دې. د﴿يَعْدُوْنَ﴾ مطلب دې چه هغوى د خالى د ورځې باره كښې د الله تعالى د حكم مخالفت كوى او په هغه ورځ خوبه كبان په آزادئى سره پورته راتلل اوچه كله به د خالى ورځ نه وه نود غاړې اوبوله به هيڅ كله هم نه راتلل.دا مونږ ولې اوكړه؟ صرف د دې د پاره چه د هغوى حكم منلوكښې آزمينبت اوكړو. د ښكار د حرمت والا په ورځ خو به كبان د توقع نه خلاف مخې ته وو او په كومو ورځوكښې چه ښكار حلال وو پټيدل به. دا يو امتحان وو ځكه چه هغوى د الله تعالى د تابعدارئى نه كوتاهى كوله. خو هغه خلقو د الله تعالى حرمت ماتولو د پاره مختلف قسمه حيلې او بهانې لټولې اود ممنوع ارتكاب كولو د پاره د غلوپه دروازه باندې ننوتل غوښتل.حضورﷺ فرمائيلې دى چه تاسوهغه كارمه كوئى كوم چه يهوديانوكول چه دحيلې سوچ كولو سره ئې حرام حلال كړلو.[1]

وَاِذْ قَالَتْ
اوهركله چې اوونيل
اوكله چې په هغوئ

اُمَّةٌ	مِّنْهُمْ	لِمَ	تَعِظُوْنَ	قَوْمَا	اللّٰهُ	مُهْلِكُهُمْ
يوې ډلې	دهغوئ نه	ولې	نصيحت كوئ تاسو	هغه قوم ته	چې الله	هلاكونكې دهغوئ دې
كښې يوې ډلې اوونيل | چې تاسوداسې خلقو ته ولې نصيحت كوئ اچې الله ﷻ د هغوى هلاكونكې دې						

اَوْ مُعَذِّبُهُمْ	عَذَابًا	شَدِيْدًا	قَالُوْا	مَعْذِرَةً	اِلٰى رَبِّكُمْ
ياعذابونكې دهغوئ دې	په عذاب	سخت سره	اوونيل هغوئ	دپاره دعذر	رب ستاسو ته
يا ورته سخته سزا وركونكې دې | هغوئ ورته اوونيل چې مونږ(داكار)خكه كوؤ چې الله ته خپل عذر پيش كړو					

[1] دا روايت دَ ابن بطه په وجه سرة ضعيف دې.

وَلَعَلَّهُمْ	يَتَّقُوْنَ ﴿١٦٤﴾	فَلَمَّا	نَسُوْا	مَا	ذُكِّرُوْا
او ښائي چې هغوئ	او يريږي	پس كله چې	هير كړو هغوئ	هغه	چې نصيحت شوي وو هغوئ ته

اوكيدې شي چې هغوئ منع شي | نوهر كله چې هغوئ هغه نصيحتونه هير كړل كوم چه ورته كولي شو

بِهٖٓ	اَنْجَيْنَا	الَّذِيْنَ	يَنْهَوْنَ	عَنِ السُّوْٓءِ	وَاَخَذْنَا	
په هغې سره	انوبچ كړل مونږه	هغه كسان	چې منع كول ئې	خلق	د بدئ نه	او اونيول مونږه

نو مونږ هغه خلقو ته نجات وركړو كومو چې به بدئ نه خلق منع كول | او مونږ هغه

الَّذِيْنَ	ظَلَمُوْا	بِعَذَابٍ	بَئِيْسٍ	بِمَا	كَانُوْا
هغه كسان	چې ظلم ئې كړې وو	په عذاب	سخت سره	په سبب دهغې	چې وو هغوئ

خلق راونيول چې ظلم به ئې كولو | .... او په ناترسه عذاب كښې مو راونيول ځكه چې هغوئ به

يَفْسُقُوْنَ ﴿١٦٥﴾	فَلَمَّا	عَتَوْا	عَمَّا	نُهُوْا	عَنْهُ
چې نافرماني به ئې كوله	نوهر كله چې	سركشي او كړه هغوئ	دهغې نه	چې منع كړې شوي وو	دهغې نه

نافرماني كوله | بيا چې هغوئ دهغه كارونونه منع نهٔ شو چې دكومونه منع كړې شوي وو

قُلْنَا	لَهُمْ	كُوْنُوْا	قِرَدَةً	خٰسِـِٕيْنَ ﴿١٦٦﴾
اوونيل مونږه	هغوئ ته	شئ	شادوګان	ذليله

نومونږ ورته اوونيل چې ذليله شادوګان شئ | ....

قوله تعالي: فَلَمَّا نَسُوْا مَا ذُكِّرُوْا بِهٖٓ

دَ بنى اسرائلو دري ډلې او امربالمعروف ونهى عن المنكر فريضه:- ارشاد كيږي چه دا كلى وال په واقعه كښې دئنه درې قسمه شو. يو خو هغه چه د خالى په ورځ ئى د كبانونيولود پاره حيلې اختياركړې او د ممنوع كار ارتكاب ئى اوكړو. لكه چه په سورة بقره كښې تيرشوى دى. بل هغه خلق وو چا چه دا مرتكبين منع كولو او په دې كاركښې د هغوى نه جدا وو. دريم هغه ډله چه د دې باره كښې بالكل چپ او خاموش وه. نه ئى پخپله داسې كول او نه ئى نور د دې نه منع كول بلكه منع كونكو ته ئى وئيل چه داسې خلقو ته د نصيحت كولو څه فائده كوم چه الله تعالى هلاك كول او عذاب وركول غواړى. تاسو ته معلومه ده چه دا د عذاب مستحق شوى دى اودوى د نصيحت هيڅ اثر نه اخلى. نو هغوى جواب وركوى چه د الله تعالى په نيز خو به مونږ معذوره ګڼړلې شو چه ولې مو نه دى بندكړى. ځكه چه ښه خبرې خودل اود خرابو خبرونه منع كول پكار دى.

بعضې خلقو د ﴿معذرة﴾ په ځائ ﴿معذرة﴾ په رفع سره لوستلې. يعنى دا معذرت دې او بعضو ﴿معذرة﴾ تفسير سره يعنى مونږ د معذرت د پاره هغوى منع كوو او څه عجيبه نه ده چه هغوى د دې نه منع شى او الله تعالى ته توبه اوكړى خو چه هغوى كله د نصيحت د قبلولو نه انكار اوكړو نو چه كومو خلقو دوى د دې بدئى نه منع كول هغوى خو مونږ بچ كړل اودا د ګناه كونكى ظالمان مونږ اونيول او هغوى له مو دردناك عذاب وركړو. دلته د منع كونكو خلاصې او د ګناه كونكوهلاكت اوخودلې شو اود غير ساكتينو خلقو باره كښې سكوت اختياركړې شوې دې. ځكه چه بدله هم داسې وركړې كيدې شى څنګه چه عمل وى. په دې وجه هغوى نه د مدح حقدار شو ځكه چه د مدح قابل كار ئى نه وو كړې. او

نه د مذمت حقدار شو څکه چه د ګناه ارتکاب ئې نه وو کړې. بیا هم دې کښې د اماماتو اختلاف دې چه آیادهغوی خلاصې به شوې وی یاهلاکت به ئې شوې وی؟ حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه د خالی په ورځ خو به کبان ډیر راتلل او په نورو ورځوکښې به نه راتلل. په دې حال باندې څه موده تیریدونه پس په هغوی کښې بعضې خلقو به د خالی په ورځ هم کبان نیول نو بعضې خلقو به هغوی ته وئیل چه په دې ورځ خو د کبانوښکار حرام دې. خود هغوی سرکشی قائم وه. او څه خلقو برابر هغوی منع کول نوچه پدې باندې هم څه موده تیره شوه نود منع کونکو یوې ډلې ته خپلوانو اووئیل چه دې کمبختانو ته د منع کولو څه فائده په دوی د الله تعالی عذاب متحقق شوې دې دوی ته ولې نصیحت کونې. دا خلق د منع کونکو په نسبت د الله تعالی په لارکښې ډیر غصه ناك وو. نو منع کونکو اووئیل چه الله تعالی دې مونږ معاف کړی مونږ معذرت کوو. نولګه دا دواړه ډلې د منع کونکو نه وی خو چه کله د الله تعالی عذاب نازل شو نودا دواړه ډلې خو بچ شوې اودا د غلا دروازې والا تختیدونکی سرکش ګناهګار خلق بیزوګان جوړکړې شو.

دابن عباس ﷺد ژړا سبب اود اصحاب السبت تفصیلی واقعه::عکرمه ﷺ فرمائی چه زه یوه ورځ حضرت ابن عباس ﷺ له راغلم هغه ژړه غونې شان وو او مصحف ئې په غیږ کښې پروت وو. ما دا خبره اهمه اوګڼړله اودهغه خواله ورغلم اوورسره کیناستم او تپوس مې ترې اوکړو تاسو ولې ژاړئې. هغوی اووئیل د قرآن پاك دا پاڼړې مې ژړوی. دسورة اعراف تلاوت ئې کولو وئیل ایله څه ته وائی پوهیږې؟ ما وئیل او، نو هغه وئیل چه په ایله کښې به یهودیان اوسیدل او هغوی ته د خالی په ورځ د کبانو د ښکارممانعت وو.دهغوی د ازمیښت د پاره کبانوته حکم ووچه هغوی دې صرف دخالی په ورځ راوڅی. د خالی په ورځ به دریاب د کبانونه ډك وو. تازه مزیدار چاق او ښکلی کبانو به ډیر زیات د اوبو د پاسه تیږونه وهل راوهل. د خالی د ورځې نه علاوه به ډیر په ګرانه ملاویدل. څه ورځې خو دې خلقو د الله تعالی د حکم عظمت اوکړو اود هغې د نیولونه منع وو خو بیا شیطان د هغوی په زړونو کښې دا قیاس واچولو چه ممانعت خو د خالی په ورځ د کبانود خوړلو نه دې اود خالی په ورځ خو کبان نیولې شئې خو خوړلې نه شئې بله ورځ ئې خورئې.دا سوچ دیوې ډلې شو ولې دویمې ډلې وئیل چه نه د خوړلواونیولو دواړونه ممانعت دې. غرض ددې بحث نه پس جمعه راغله نودې خلقوخپلې ښځې او بچی راواخستل او اووتل. د هغوی ښې طرف ته منع کونکې ډله وه چه د هغوی نه جدا پاتې شو او ګس طرف ته بله ډله وه چا چه خاموشی اختیار کړې وه. د ښی طرف والا اووئیل ګورئې مونږ تاسو منع کوو چرته داسې نه وی چه د الله تعالی د عذاب مستحق جوړشئې. د ګس طرف والا وئیل چه دې هلاك کیدونکو اود الله تعالی په عذاب کښې راګیریدونکی قوم ته څه ته نصیحت کوئې دوی چرته منونکی نه دی؟ اصحاب یمین اووئیل الله تعالی دې مونږ معاف کړی په دې وجه ئې مونږ منع کوو چه کیدې شی منع شی. زمونږ خو د زړه خواهش دې چه په عذاب کښې راګیر نه شی که هغوی منع نه شو نو الله تعالی دې معاف کړی. ولې هغه خلق په خطا باندې قائم وو نو هغوی وئیل چه اې د رب دښمنانو آخر تاسو اونه منل. په الله تعالی قسم زمونږ خودا اندیښنه ده چه په تاسو به ورځ هم تیره نه وی چه یا به په زمکه کښې ورخښ کړې شئې او یا به درباندې کاڼړی راووریږی او یا هم داسې څه بل عذاب. دا منع کونکی او چپ پاتې کیدونکی د الله تعالی د عذاب د وجه د ښار نه بهر اووتل او دا ګناهګاران په ښارکښې دننه وو. د ښار د پناه دروازه ئې د دننه نه اولګوله. اوس بهر پاتې کیدونکی سحردفصیل دروازې ته راورسیدل خلق بهر نه وو راوتلی دروازه د دننه نه بند وه ډیره ئې اوټکوله آوازونه ئې ورکړل خو هیڅ جواب ملاؤ نه شو. اوس ئې د فصیل په دیوال باندې پاوړنی اولګوله او وراوختل. څه ګوری چه دا ټول بیزوګان جوړ شوی دی او اوږدې اوږدې لکئې ئې دی. د ښار پناه

دروازه ئې کولاو کړه دننه لاړل. دې بیزوګانو خپل خپلوان اوپیژندل خو انسانانو خپلوان بیزوګان اونه پیژندل. دا بیزوګانې به خواته راتلې او د هغوی په پښوکښې به پریوتې نو انسانانو به هغوی ته وئیل چه آیا مونږ به تاسو منع کولې نه نو په سرخوزولو سره به ئې وئیل چه اوبیا حضرت ابن عباس ﷺ دا آیت اولوستلو کله چه هغوی نصیحت اونه منلو نو منع کونکی مونږ بچ کړل او ظالمان مو په عذاب کښې راګیرکړل. ابن عباس ﷺ وائی چه منع کونکی خو زه پیژنم چه خلاصې ئې بیاموندو خو د نورو باره کښې داسې نه پوهیږم. مصیبت خو هم دا دې چه مونږ هم خلق په ګناه کولو وینو خو هغوی ته هیڅ نه وایو. نو عکرمه ﷺ وائی چه ما اووئیل زه تانه باندې قربان شم دا نور خو هم د دې ګناهګارانونه ډیر ناراضه وو اود هغوی مخالفت به ئې کولو او وئیل به ئې چه دې هلاك کیدونکوته به څه نصیحت کوې. دې نه ظاهریږی چه هغوی په عذاب نه شی شریکولې. نو ابن عباس ﷺ خوشحاله شو او ماته ئې دره کپړې په انعام کښې راکړې.(1)ابن جریر فرمائی چه ابن روما ګمان کوی او وائی چه کبان به د خالی په ورځ غاړې ته ډیر زیات ښکاره کیدل اوچه کله به ماښام شو نو د بل خالی پورې به نه ښکاریدل. یوه ورځ یو سړی جال پړی او میخونه یوړل او هلته ئې اولګول یو لوئ کب په هغې کښې د خالی په ورځ اونختلو اود خالی ورځ تیریدو سره چه کله د اتوار شپه راغله نو کب ئې راونیولو او سور ئې کړو او وئې خوړلو. د کب بوئې پسې خلق په منډه راغله د هغه نه ئې تپوس اوکړو خو هغه انکاراوکړو. چه ډیر اصرار ئې اوکړو نو وئې وئیل چه هغه د کب یعنی ماهی څرمن مونږ موندلې وه او چه کله دویم خالی راغلو نو بیا ئې داسې اوکړل او د اتوار په شپه ئې هغه سور کړو اووئې خوړلو. خلق د کب خوشبو موندلو باندې بیا راغله تپوس ئې اوکړو نو وئې وئیل چه تاسو هم داسې کوئې چه څنګه زه کوم. هغوی وئیل چه ته څه کوې، نوهغه ورته خپله حیله اوخودله نو نورو خلقو هم په دې حیله باندې عمل شروع کړو. تردې چه دا خبره ډیره عامه شوه. د هغوی یو ښار وو هغې ته به ئې ربض وئیل اود دې ښار دروازه به ئې د شپې بندوله.نو په شپه شپه کښې د هغوی شکلونه وران شو اود هغوی د ګاونډ کلی وال چه د هغوی د کلی په خواوشا کښې اوسیدل اوسحر به د کارکسب د پاره ښار ته راتلل نو دروازه بنده وه آوازونه ئې او کړل خو جواب ملاو نه شو. په دیوال باندې پاس اوختل چه وئې کتل نو هغوی بیزوګان جوړ شوی وو. نیزدې به راتلل او خپلو خلقو پورې به انختل. په سورة بقره کښې د دې تفصیل مونږ بیان کړې دې هلته کتل کافی دی.

د ساکتینو د هلاکت قول: یوبل قول داهم دې چه چپ پاتې کیدونکی خلق هم په عذاب کښې اخته شو ځکه چه دې خلقو به هغوی په سره کولو او خوړلو لیدل خو منع کولې ئې نه صرف یوې ډلې منع کړې وو او تردې چه د هغوی دا عمل په عام توګه باندې تقلید کولې شو نو هغه بعضو خلقو وئیل چه ولې دا ظالمان منع کوئې دوی خو سخت عذاب سره مخ کیدونکی دی او مونږ خو د دوی د دې عمل نه سخت ناراضه یو. ابن عباس ﷺ فرمائی چه دا درې ډلې وې او په هغوی کښې صرف منع کونکې ډله بچ شوه باقی دواړه په عذاب کښې راګیرشو. خود عکرمه ﷺ وقول ته لکه چه بیا ابن عباس ﷺ واپس رجوع اوکړه ځکه چه هغه ته ئې په انعام کښې حله او لباس ورکړو. نود دې قول نه هغه د رجوع والا قول بهتردې چه چپ پاتې کیدونکی خلقو هم خلاصې بیاموندلې وو. اودالله تعالی دقول نه﴿ وَأَخَذْنَا الَّذِينَ ظَلَمُوا بِعَذَابٍ بَئِيسٍ ﴾ په دې خبره دلالت کیږی چه د هغوی نه سوا چه کوم دوه قسمه خلق بچ شو نو هغوی ته به خامخا خلاصې ملاو شوې وی.

د﴿بَئِيسٍ﴾ معنی ده سخت یا الیم دردناك دا ټولې معنې په خپل مینځ کښې نیزدې دی والله اعلم.د

---

1) حاکم:۲/۳۲۲.

﴿خَاسِئِينَ﴾ معنی ده ذلیل او خوار.

وَإِذْ	تَأَذَّنَ	رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ	عَلَيْهِمْ	إِلَىٰ يَوْمِ الْقِيَامَةِ	مَن
او کله چې	خبر ورکړو	رب ستا چې خامخا به رالیږي	په دوی باندې	دورځې دقیامت پورې	هغه څوک

اوهغه وخت یادکړه چې ستارب دا اعلان اوکړو چې دقیامت ورځې پورې به په دې بني اسرائیلو داسې

يَسُومُهُمْ	سُوءَ الْعَذَابِ ۗ	إِنَّ	رَبَّكَ	لَسَرِيعُ
چې رسوی به دوی ته	سخت عذاب	بیشکه	رب ستا	خامخا زر ورکونکې دې

خلق مسلط کړم | چه دوی ته به دذلت عذاب ورکوی | ....بیشکه ستا رب په سزا ورکولو کښې

الْعِقَابِ ۖ	وَإِنَّهُ	لَغَفُورٌ	رَّحِيمٌ ﴿١٦٧﴾
دعذاب	اوبیشکه هغه	خامخا بښونکې دې	رحم کونکې دې

ډیرتیز دې | او هغه ذات بښونکې او مهربان دې | .

قوله تعالی:: مَن يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ ۗ

دَیهودیانوپوره تاریخ د ذلت اورسوائې تاریخ دې:- ﴿تَأَذَّنَ﴾ په وزن د﴿تفعل﴾ دې داذان نه مشتق دې یعنی حکم ئې ورکړو یائې معلومه کړه. په دې آیت کښې دقوت کلام شان دې د دې د پاره د ﴿لَيَبْعَثَنَّ﴾ (ل) دقسم دمعنې قسم فائده ورکوی. د دې د پاره د (ل) نه پس هم ﴿يَبْعَثَنَّ﴾ راوړلې شو. د ﴿هم﴾ ضمیر د یهودیانو طرف ته دې. یعنی الله تعالی حکم لګولې دې چه په دې یهودیانوباندې به ترقیامته پورې خراب عذاب نازلیږی. یعنی د دې د ګناه او مخالفت او په هره خبره کښې د حیلو په سبب به دوی ته د ذلت او حقارت عذاب ملاویږی. وائی چه موسی ﷺ په دوی باندې د اووه کالو یا دیارلسوکالو پورې خراج لګولې وو. اود تولونه اول خراج هم هغوی لګولې وو. بیا په دې یهودیانو باندې یونانیانو، کشدانیانو اوکلدانیانو تسلط پاتې وو. بیا د نصرانیانو د غضب لاندې راغلل او هغوی دوی ذلیل کول جزیه او خراج نې ترې اخستلو. اسلام راغلونوحضور اکرم ﷺ په دوی باندې خپله غلبه اوساتله هغوی ذمیان وو او جزیه به نې ورکوله. بیا به آخرکار دوی د دجال امدادیان جوړیږی راوځی به خو مسلمانان به دوی قتل کړی. حضرت عیسی ﷺ به د دې مقصد د پاره د مسلمانانو ملګرتیاکوی او دا هرڅه به قیامت سره نیزدې کیږی. ﴿إِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيعُ الْعِقَابِ ۖ﴾ یعنی الله تعالی د ګناهګارانونه ډیر زر بدله اخستونکې دې. خو هغه ډیر بښونکې او مهربان دې. څوک چه توبه کوی هغه بښی. دلته هم دغه خبره ده چه د عذاب او رحمت خبرې دواړه په یو ځایٔ ذکر دې. دې د پاره چه د عذاب نه ویرولو په سبب خلق په امید کښې اخته نه شی په دې وجه ترغیب او ترهیب دواړه په یوځایٔ دی دې د پاره چه خلق د ویرې او رجاء په مینځ کښې وی.

وَقَطَّعْنَاهُمْ
اوجدا جدا کړل مونږه هغوئ
اومونږ دوئ ټول په

فِي الْأَرْضِ	أُمَمًا ۖ	مِّنْهُمُ	الصَّالِحُونَ	وَمِنْهُمْ	دُونَ ذَٰلِكَ ۖ
په زمکه کښې	ډلې ډلې	اخینې دهغوئ نه	نیکان دی	اوځینې دهغوئ نه	نهٔ دې دغسې

زمکه باندې جدا جدا کړل | په دوئ کښې څوک نیکان وو | او څوک په کښې بل شان وو

وَبَلَوْنٰهُمْ بِالْحَسَنٰتِ وَالسَّيِّاٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ﴿۱۶۸﴾

او وامتحان اوکړو مونږ په هغوئ| په ښهٔ حالاتوسره| او په بدوحالاتوسره| دپاره ددې چې هغوئ| واپس شي

او په ښهٔ او بد (دواړو) کارونوموېږې امتحان اوکړو | ددې دپاره چې (نافرمانئ نه) واپس شي

فَخَلَفَ مِنْۢ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَّرِثُوا الْكِتٰبَ يَاْخُذُوْنَ

نوپاتې شول| روستو دهغوئ نه | نااهله خلیفه ګان| چې وارثان شول| دکتاب | چې اخلي هغوئ

بیادغې نسلونونه پس داسې نااهله اولاد پاتې شوا او (دالله ﷻ) دکتاب وارثان شول| چې په دې

عَرَضَ هٰذَا الْاَدْنٰى وَيَقُوْلُوْنَ سَيُغْفَرُ لَنَا ۚ وَاِنْ يَّاْتِهِمْ

فائدې | ددې معمولي دنیا| او وایي | زر ده چې معافي به اوشي مونږ ته| اوکه راشي هغوئ ته

ددنیامال ومتاع راغونډوي| اودوئ وایي چې امید دې چې معافي به راته اوشي | او که بیاورته

عَرَضٌ مِّثْلُهٗ يَاْخُذُوْهُ ؕ اَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِّيْثَاقُ

مال اسباب| په مثل دهغې |نواخلي هغوئ هغه|آیانهٔ ده اخستې شوې| ددوئ نه | وعده

هغه شان مال په لاس ورشي | نو اخلي ئې | آیا ددوي نه په کتاب تورات کښې کلکه

الْكِتٰبِ اَنْ لَّا يَقُوْلُوْا عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوْا مَا

دکتاب | چې نهٔ به وایي دوئ | په الله | مګرحق | اولوستلی دی دوی پخپله| هغه څه

وعده نهٔ وه اخستې شوې | چې دالله په نوم به بغیر دحق نه نور څه نهٔ وایي | اودوئ لوستي دی هغه څه

فِيْهِ ؕ وَالدَّارُ الْاٰخِرَةُ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يَتَّقُوْنَ ؕ

چې په هغې کښې دی| اوکور | آخری | بهتره دې د دپاره دهغه کسانو| چې ویریږي

چې په هغې کښې لیکلی شوی دی | اوداآخرت کور پرهیزګارانو دپاره بهتردې

اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ﴿۱۶۹﴾ وَالَّذِيْنَ يُمَسِّكُوْنَ بِالْكِتٰبِ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ ؕ

آیا تاسو عقل نهٔ لرئ | اوهغه کسان | چې پابندی کوی | د کتاب | اوقائم ئې کړو مونځ

آیاسو نهٔ پوهیږئ | اوڅوک چې په کتاب باندې په پابندئ سره عمل کوی | او مونځونه باقاعده کوی

اِنَّا لَا نُضِيْعُ اَجْرَ الْمُصْلِحِيْنَ﴿۱۷۰﴾

بیشکه مونږه | نهٔ ضائع کوو| اجر د نیکانو خلقو |

نومونږ د نیکانو خلقو ثواب نه ضائع کووا

قوله تعالى: يَاْخُذُوْنَ عَرَضَ هٰذَا الْاَدْنٰى

د یهودیانواونصارااورشوت خواره قاضیان او ججان- ارشاد کیږي چه الله تعالى بني اسرائیل ډلې ډلې کولو سره په دنیاکښې خواره کړل. لکه چه فرمائی دې نه پس مونږ بنی اسرائیلو ته اوونیل چه په زمکه باندې اوسیږئی کله چه دآخرت ورځ راشی نومونږ به بیا تاسو ټول راجمع کړو. په دې بنی اسرائیلو کښې ښه خلق هم شته او هغه خلق هم چه ښه نه دی لکه چه پیریانو وئیل چه په مونږ کښې صالح

پیریان هم شته او غیرصالح هم او زمونږ هم مختلف فرقې دي. مونږ هغوی ته د ارام او مزو زمانه موهم ورکړه اود ویرې او مصیبت زمانه هم ورکړه او په دواړه قسمه مو ازمیښت کړل دي د پاره چه هغوی عبرت حاصل کړي او د خرابوکارونونه منع شي. بیا ئې اوفرمائیل چه دې نه پس د هغوی جانشین داسې بې کاره ثابت شو چه د کتاب د وارثانو جوړیدلو باوجود د دې دنیا لږ شان دولت او شان شوکت له ترجیح ورکوی.په دې جانیشنوکښې هیڅ خیرنشته دوی د تورات صرف پخپله د لوستلو وارثان جوړشو او نورته ئې اونه لوستلو. مجاهد رحمه الله وائی چه دې نه نصاری مراد دی خو کله دا آیت نور هم عام وو تر دې. نصاری او غیرنصاری ټول حق خبره خرڅوی اودې سره دنیاوی ګټه حاصلوی او خپل نفس هسې غولوی چه بیا به توبه اوکړو. خوکه د دې په شان داسې څه بله وجه پیدا شوه نو د مخکې په شان د دنیا په بدله کښې بیا دین خرڅوی. په آیاتونوکښې ئې تحریف اوکړو غلطه مسئله او غلطه فتوی ئې اخودله د دنیاوی د کوم څیز د حاصلولو صورت چه پیدا شو نو بیانې نه حلال ته اوکتل اونه حرام ته وائې خستلو او بیا توبې ته کیناستل. توبه ئې اوویستله د الله تعالی نه ئې ښښنه او غوښتله خو چه کله بیاد دنیا څه مال مخې ته راغلو نو بیا ئې قدمونه اولړزیدل. په الله تعالی قسم دا ډیر بې کاره خلق وو. د انبیاء کرامو نه پس هم دغه خلق د تورات او انجیل وارثان وو سره د دې چه الله تعالی په کتاب کښې د هغوی نه وعده هم اخستې وه. او په یو بل ځائ کښې ارشاد کیږی چه د دې خلقو نه پس داسې خراب جانشین راغله چا چه مونځ ضائع کړو اود الله تعالی نه ئې د لرې لرې امیدونه اوتړل او خپل نفس ته یې دهوکه ورکړه.[۱] چه کله د دنیا ګټلو موقع راغله نو بیانې هیڅ اونه لیدل او یو څیز هغوی د ګناه د کولو نه منع نه کړل. څه چه ملاؤشو وئې خوړل نه ئې د حلالو پرواه اوکړه او نه د حرامو. د بنی اسرائیلوچه به کوم قاضی وو هغه به رشوت خور وو د هغوی خلقو به دغه رشوت خور اوویستلو او د هغه په ځائ به ئې بل راوستلو هغه ته به دا تاکید کیدلو چه رشوت اخستلو سره فیصله مه کوه. هغه به وعده اوکړو اوچه قاضی او جج به جوړ شو نو په دواړو لاسونوباندې به ئې رشوت راغونډولو او وئیل به ئې چه الله تعالی ښښونکې دې. چه کله به نورو په ده باندې اعتراض او پیغوروغیره کولو خو چه کله به دا رشوت خور مړکیدلو یا به معزول کولې شو او هم دغه پیغورکونکې به قاضی جوړکړې شو نو هم دغه سړی به پخپله رشوت اخستلو. د دې د پاره الله تعالی فرمائی چه دنیا دوی له راغله او دوی راغونډول شروع کړل. الله تعالی فرمائی چه آیا په کتاب کښې د دوی نه وعده نه وه اخستې شوې چه د حق خبرې نه علاوه بله خبره الله تعالی طرف ته مه منسوب کوئې. دا وعده ترې اخستې شوې وه چه خلقو ته د حق خبرې تلقین کول اود امر حق نه پټول. خو هغوی دا حکم شاته اوغورزولو اود لږو شان روپو په بدله کښې ئې په آیاتونوکښې تحریف اوکړو یا ئې د هغې غلط مطلب اوویستلو.د هغوی دا ګټه څه خرابه ګټه ده.[۲] هغوی د الله تعالی نه د ګناهونو د ښښنې خواهش لری. د ښښنې تمنا خو لری خو ګناهونه پریږدی نه، په توبه باندې قائم نه پاتې کیږی. که د الله تعالی نه ویریږئی نو دآخرت کور ستاسو دپاره بهتر دی په دنیاباندې ولې خان ورکونې. آیا دومره شان خبره باندې نه پوهیږی. الله تعالی د ډیر اجر ترغیب ورکوی اود ګناهونو د بدې نتیجې نه ویرول کوی دا د دین خرخونکو ته لږ شان هم عقل نشته.

د متمکسینو بالکتاب تعریف: بیا الله ﷻ د هغه خلقو تعریف کوی چا چه د الله ﷻ کتاب سره تمسک لرلې دې کوم چه دوی د محمد ﷺ د اتباع طرف ته رابلی او دا څیز دهغوی په کتاب تورات او انجیل کښې درج دې، نوفرمائی چه څوك د الله ﷻ کتاب نیونکی دی. د دې په اوامرواونواهیو باندې عمل

---

[۱] ۱۹/مریم: ۵۹.
[۲] ۳/آل عمران: ۱۸۷.

کونکي دی د ګناهونونه منع کیدونکي دی مونخونه کونکي دی نومونږ به د هغوی اجرنه ضائع کوو.

وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ
او کله چي | پورته کړومونږه | غر
او هغه وخت یادکړه چي مونږ غر
فَوْقَهُمْ كَاَنَّهٗ ظُلَّةٌ وَّظَنُّوْٓا اَنَّهٗ وَاقِعٌۢ بِهِمْ ۚ خُذُوْا
دپاسه دهغوی | لکه چي هغه غر | یوه چترۍ وه | او ګمان اوکړو هغوی چي هغه | راپریوتونکي دي | په هغوی باندي | اونیسئ
ددوی دسرونودپاسه داسي اوچت کړو لکه چترۍ | اودوی ګمان کولوا چي بس دغه دي راپریوتلو
مَآ اٰتَيْنٰكُمْ بِقُوَّةٍ وَّاذْكُرُوْا مَا فِيْهِ لَعَلَّكُمْ
هغه | چي درکړي دي مونږ تاسوته | په قوت سره | او یاد ساتئ | هغه | چي په دي کښي دی | دپاره ددي چي
(ورته مواوونیل) چي مونږکوم کتاب درکړي دي | هغه مضبوط اونیسئ | او چي څه په کښي دی هغه یادساتئ
تَتَّقُوْنَ ﴿۱۷۱﴾
تاسو خان اوساتئ |
شاید چي دګناهونونه بچ شئ |

قوله تعالی:: وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ

په بنی اسرائیلوغررازوونډول، چه منئی که نه:- او چه کله مونږ د هغوی په سرونوباندي غر په شان د تنبو رازوړند کړو لکه چه ﴿وَرَفَعْنَا فَوْقَكُمُ الطُّوْرَ﴾ نه ظاهر دی. دا غرفرښتود هغوی په سرونوباندي راوچت کړي وو. ابن عباس ؓ فرمائی چه کله ئی حضرت موسی ؑ پاکي زمکي ته بوتلو اود غصي ختمیدو نه پس ئی تختئی اوچتي کړي اود تبلیغ د فریضي متعلق ئی د الله تعالی حکم هغوی ته واورولو نو په هغوی باندي ګران تیرشو او د منلو نه ئی انکاراوکړو. نو الله تعالی د هغوی په سرونوباندي غر رااوچت کړو لکه چه په سرونوباندي چت وی او ملائکو دا نیولي وو او ونیلي ګورئی دا د الله تعالی وحی او د هغه احکام دی په دي کښي د حلالوحرامو او امر و نهی ذکر دي قبلوئی که نه؟ هغوی اوونیل چه اووایئي څه احکام دی، که دا فرائض او حدود آسان وی نو خامخا به ئی قبول کړو. موسی ؑ ونیل چه هرڅه دی قبول ئی کړئی هغوی ونیل نه ترکومي چه مونږ خبرشو چه څه حدود او فرائض دی څنګه ئی قبول کړو. څو ځل دا سوال جواب اوشو.

دیهودیانو په سجده کولو کښي هم دهوکه:: آخر غرته دالله ﷻ حکم اوشو دخپل ځائ نه اوچت شو او آسمان طرفته والوتو اود هغوی په سرونو راخورشو. موسی ؑ اوفرمائیل چه الله ﷻ څه فرمائی منئی که نه. که تورات او ددي احکام نه منئی نوستاسو په سرونوباندي به غر راپریوځی. کله چه هغوی اوکتل چه غر راپریوزی نو په سجده باندي په ګس طرف پریوتل او په ښئی سترګه ئی غرته کتل چه راپریوزی خونه. هم دغه وجه ده چه ترنن پوري کله هم یهودیان سجده کوی په خپل ګس طرف باندي کوی او وائی چه دا هغه سجده ده چه د عذاب د لري کولو یادګار دي. حضرت ابوبکر صدیق ؓ فرمائی چه کله موسی ؑ تختئی غورزولي وي کوم چه د الله ﷻ کتاب دي اود الله ﷻ سره لیکلي وي نود زمکي هر غرهره ونه هر کاڼي اولړزیدو اوپه خوزیدوکښي راغله. هم دغه وجه ده چه کله هر یهودی تورات لولی نوخپل سر خوزوی او تاویږی. لکه چه الله تعالی فرمائی هغوی خپل سر خوزوی. والله اعلم.

وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْۢ بَنِيْٓ اٰدَمَ مِنْ ظُهُوْرِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ

اوكله چې | را اوویستل رب ستا | دبنې آدم نه | دشاګانو دهغوئ نه | اولاد دهغوئ

| اوهغه وخت یاد کړه چې ستا رب دبنی آدمو دشاګانو نه دهغوئ اولاد راویستلو

وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ ۚ اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ ۭ قَالُوْا

اوګواهان ئې کړل هغوئ | په ځانونو خپلو باندې | آیا نه یم زۀ | رب ستاسو | اووئیل هغوئ

اوهغوئ ئې په خپلو ځانونو ګواهان کړل | اوتپوس ئې ترې اوکړو | چې زه ستاسو رب نه یم؟ | هغوئ اووئیل

بَلٰي ۚ شَهِدْنَا ۚ اَنْ تَقُوْلُوْا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا

هو(ولې نه) | ګواهي کوؤ مونږ | چې وایئ تاسو | په ورځ دقیامت | چې بیشکه وو مونږه | ددې نه

یقیناته زمونږ رب یې | مونږ په دې ګواهان یو | دا ځکه چې تاسو دقیامت په ورځ دا اونۀ وایئ | چې مونږ ددې نه

غٰفِلِيْنَ ۝ لا اَوْ تَقُوْلُوْٓا اِنَّمَآ اَشْرَكَ اٰبَاۗؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا

ناخبره | یا | وایئ | چې بیشکه | شرك کړې وؤ | پلارانو زمونږه | مخکښې | او وؤ مونږه

خبر نۀ وؤ | یا دا اونۀ وایئ چې شرک خو اول زمونږ پلارنیکه کړې وو | او مونږ د

ذُرِّيَّةً مِّنْۢ بَعْدِهِمْ ۚ اَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُوْنَ ۝

اولاد | روستو دهغوئ نه | آیا ته هلاکوې مونږه | په هغه کار باندې | چې کړې وؤ | غلط کارو خلقو

دهغوئ په نسل کښې روستو راغلو | نو آیا ته مونږ دهغې کارونو په وجه هلاکوې | چې وړاندې باطل پرستو کړی وو

وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ ۝

اوهمدارنګې | په تفصیل سره بیانووؤ مونږه | نښې دقدرت | اوددې دپاره | چې واپس راشی دا خلق

داشان مونږ خپلې نښې پیش کوو | دې د پاره چه کیدې شی دوئ (حقې لارې ته) راوګرځی

قوله تعالی:: وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْۢ بَنِيْٓ اٰدَمَ

عالم ارواح او وعده:- د الله تعالی ارشاد دې چه الله تعالی د آدم ﷺ اولاد د هغه د شانه په روز ازل کښې بهر راوویستو او هغوی په خپلوځانونو باندې پخپله ګواهي ورکړه چه الله تعالی زمونږ رب او مالك دې الله تعالی هم هغه دې بل څوك نه دې. نو هم دغه اعتراف انسانی فطرت دې او هم دغه د هغوی جبلت دې. لکه چه اوفرمائیلې شو تاسو خپله ټوله توجو د حق دین طرف ته قائمه ساتئ. الله تعالی هم په دې فطرت باندې د انسان جبلت جوړ کړې دې. الله تعالی چه کوم څيز څنګه پيداکړو هم هغه شان به قايم وی په هغې کښې به هيڅ بدلون نه وی. حضورﷺ فرمائیلی چه هر پيداکیدونکې او هرمخلوق په خپل فطرت باندې پيدا کيږی([1]) حضورﷺ فرمائيلی د الله تعالی ارشاد دې چه ما خپل بنديګان د شرك نه اخوا پيداکړی دې خو شيطانان راځی او هغوی د حق دين نه اړوی. او ما چه څه حلال کړی دی هغوی هغه حرام کوی([2]) او په يو روايت کښې دی چه هر پيداکيدونکې هم په دې مذهب اسلام باندې پيدا کيږی خودهغه مور پلار هغه يهودی، نصرانی او مجوسی جوړوی. لکه څنګه چه

[1]) صحیح بخاری کتاب الجنائز باب ماقیل فی اولاد المشرکین: ۱۳۸۵، صحیح مسلم:۲۶۸۷.
[2]) صحیح مسلم کتاب الجنه باب الصفات التی یعرف بها فی الدنیا...:۲۸۶۵، احمد: ۲۶۶/٤.

ځناور ښه جوړ پيدا کيږي ايا څوك په کښې غوږ پرې شوې پيداکيږي خود هغوی غوږ پرې کړي او هغه خراب کړي[۱]اسود بن سريع ﷺ فرمائی چه زه نبی کريمﷺ سره په څلوروغزواتوکښې شريك ووم. مجاهدينو کافران قتل کړل اودهغوی بچی ئی راوُنيول. چا په کښې اووئيل يا رسول اللهﷺ! ولې دا د مشرکانو بچی نه دی. حضور ﷺ اوفرمائيل چه په تاسوکښې د ښه نه ښه خلق هم د مشرکانو اولاد دي. يو انسان داسې نه دې چه بغيرد اسلام نه پيداکيږی او هغه هم مسلمان پاتې کيږی اوتردې چه هغه د مور پلار ژبه زده کوی نو مور پلار هغه يهودی يا نصرانی جوړوی. [۲]

عالم ارواح کښې د ادم ﷺ نه د اولاد پيدا کولو کيفيت:: په احاديثوکښې وارد شوی دی چه د حضرت آدم ﷺ د شا نه اولاد واخستلې شو او هغوی ياخو اصحاب يمين او يا اصحاب شمال جوړکړې شو اود هغوی نه ګواهی واخستې شوه چه هم الله تعالی د هغوی رب دې. د حضرت انس بن مالكﷺ نه روايت دې چه حضورﷺ فرمائيلی چه د قيامت په ورځ به يودوزخی نه تپوس اوکړې شی چه وايه که ټوله زمکه او ددې املاك ټول ستا ملکيت شی او تاته اوونيلې شی چه دا ټول په فديه کښې ورکولو سره به خلاصې بيامومې؟ نو هغه به وائی چه يقيناً به داسې اوکړم. نو الله تعالی به اوفرمائی چه ما خود دې نه ډير کم ستانه غوښتنه کړې وه. ما د حضرت آدم ﷺ په ملا کښې تاسو نه وعده اخستې وه چه څوك به زما شريك نه جوړونی خو تاسو شريکان جوړکړل. [۳]

دا وعده په کوم ځائې کښې اخستې شوې وه:: ابن عباسﷺ فرمائی چه په مقام نعمان کښې د عرفې په ورځ د ارواحو نه وعده اخستې وه اود حضرت آدم ﷺ نه د شانه راويستلو سره سرو وړوميږو په شان خواره کړې وو اوهغوی سره داسې خبرې اترې شوې وې.اوښايئې زه ستاسورب نه يم؟ټولو ارواحانو اووئيل چه ولې نه ضرور[۴]

د ماشوم نه په قبر کښې سوال و جواب: د حضرت جريرﷺ نه روايت دې چه د ضحاك بن مزاحم ځوئ مړشو چه صرف د شپږو ورځو وو. نو ضحاك ﷺ اووئيل چه اې جابره چه کله ته دې په لحد کښې کيږدې نود ده مخ په قبرکښې کولاؤ کړه ځکه چه دا ماشوم به کينولې شی اود ده نه به سوال جواب هم کولې شی. نو ما هم داسې اوکړه اود فارغيدو نه پس ما د ضحاك ﷺ نه تپوس اوکړو چه ستا د ځوئ نه به څوك تپوس کوی او څه تپوس به ترې کوی؟ نو ونی وئيل چه ده نه به د ميثاق ازل باره کښې تپوس کولې شی کوم چه د آدمﷺ ملا کښې د روحونونه د بندګئی اقراراخستې شوې وو. ما تپوس اوکړو چه هغه څه اقرار وو؟ وائی چه کله الله تعالی د حضرت آدم ﷺ ملا سره مسح کړل نود هغې نه هغه روحونه راووتل چه د قيامته پورې د آدم ﷺ د نسل نه کيدونکی دی. بيا د هغوی نه وعده واخستې شوه چه عبادت به هم د الله تعالی کونې او څوك به شريك نه جوړونی. بيا الله تعالی د دې روحونو د رزق کفيل شو دې نه پس آدم ﷺ د ملا ته هغه بيا واپس کړې شو. ترکومې چه دا اهل ميثاق پيداکيږی قيامت به نه راځی. اوس په دوی کښې چه څوك ميثاق آخر سره ملاقی کيږی او هغه دا په ښه طريقه سره پوره کوی نو ده ته ميثاق اول هم فائده ورکولې شی او څوك چه په ميثاق آخر کښې مخکې د هغې نه چه د ميثاق آخر نوبت راشی او په دنياکښې ښه ښه کارونه پوره کوی نو پوهيدل پکار دی چه هغه د روز اول ميثاق يعنی د ازل په وعده باندې قائم وو چه د فطرت اسلام په بنا باندې

---

[۱]) صحيح بخاری کتاب التفسير سوره الروم باب (لاتبديل لخلق الله):٤٧٧٥، صحيح مسلم: ٢٦٥٨، ترمذی:٢١٣٨، ابن حبان:١٣٠.

[۲]) احمد: ٤٣٥/٣، صححه الحاکم: ١٢٣/٢ ووافقه الذهبی السنن الکبری للنسائی: ٨٦١٦، بدون ذکرالآيت.

[۳]) صحيح بخاری کتاب الاحاديث الانبياء باب خلق ادم وذريته :٣٣٣٤، صحيح مسلم: ٢٨٠٥، احمد:١٢٧/٣، مسندابی يعلی:٤١٨٦.

[۴]) احمد:٢٧٢/١وسنده حسن، السنن الکبری للنسائی:١١١٩١، حاکم:٢٧١/١، وصححه ووافقه الذهبی.

دي. دا طرق دا خبره قوي کوي چه دا روایت په ابن عباس باندې موقوف دي. والله اعلم.
نبی کریم ﷺ فرمائیلی چه کله د آدم ﷺ نه اولاد رااویستلو نوداسې اولاد راؤوتلو کله چه گمنزه کولو
کښې ویښته په گمنزکښې دننه وی. اوس الله تعالی د هغوی نه تپوس اوکړو آیا زه ستاسو رب نه یم؟
نو روحونو ونیل ته ضرور زمونږ رب یئې فرښتو اوونیل چه مونږ گواه یو چه د قیامت په ورځ چرته
تاسو دا اونه وائې چه مونږ ته خود دې علم نه وو.(۱)
د حضرت عمر ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلی الله تعالی چه کله آدم ﷺ پیدا کړو نود هغه په
ملا باندې ئې لاس راښکلو نواولاد راوتل شروع شو. وئی فرمائیل چه فلانکې فلانکې جنتیان دی او
دهغوی عمل به هم دجنتیانو په شان وی. اودا دوزخیان دی او د اهل نار په شان به عمل کوی. چا
تپوس اوکړو چه یا رسول الله! چه دا هرڅه هم هلته فیصله شو نو بیا د عمل کولو څه مقصد پاتې شو؟
نو وئی فرمائیل چه د الله تعالی هم هغه بنده دجنت دپاره پیدا شوې دې د کومو عملونه به چه د
جنتیانو غوندې وی او پوهه شئی چه دوزخیان هم هغه دی چه د دوزخیانو په شان کار کوی اوهم په دې
بدعمل وړاندې د توبه نه د هغه ساه اوځی.(۲)
د ادم ﷺ د انکار قصه:: حضور ﷺ اوفرمائیل چه کله د آدم ﷺ د ملا نه روحونه ښکاره شول نو د هر
انسان په تندی باندې یوه رڼړا پړقیدله. دا ټول نسل حضرت آدم ﷺ ته پیش کړې شو. آدم ﷺ تپوس
اوکړو اې ربه! دا څوک دی؟ اوفرمائیلې شو دا ټول ستا نسل دې. د یوسړی په مخ ډیره زیاته رڼړا وه
هغه تپوس اوکړو دا څوک دې؟ الله تعالی اوفرمائیل یوې اوږدې زمانې نه پس به ستاپه اولاد کښې یو
سړې وی چه هغه ته به داؤد وئیلې شی. حضرت آدم ﷺ عرض اوکړو اې ربه! د ده عمر به څوکاله وی؟
الله تعالی اوفرمائیل شپیته (۶۰) کاله نو حضرت آدم ﷺ عرض اوکړو اې ربه! ما د خپل عمر نه
څلویښت کاله ده ته ورکړل. کله چه د آدم ﷺ عمر ختم شو او ملك الموت راغلو نو آدم ﷺ ورته
اوونیل چه اوس ولې راغلې زما خو لاڅلویښت کاله عمر باقی پاتې دې. نو ورته اوونیلې شو چه د څه
څلویښت کاله تا خپل خوئ داؤد ﷺ ته نه وو ورکړی. آدم ﷺ انکار اوکړو نود هغه په نسل کښې د
انکار خونی هم پریوتلو. د آدم ﷺ نه هیره شوی وه نو دا هیره هم د آدم ﷺ د اولاد خصلت جوړشو اود
حضرت آدم ﷺ نه خطا شوې وه نو په دې وجه خطا هم د آدم ﷺ د اولاد فطرت شو. (۳) کله چه آدم
ﷺ خپل اولاد ته اوکتل نو په هغې کښې بیمار هم وو. جذامی برص والا او ړانده هم وو نو آدم ﷺ
عرض اوکړو اې ربه! دا داسې دې ولې جوړکړی دی؟ اوفرمائیلې شو چه انسان په هر حال کښې زما
شکر ادا کړی. آدم ﷺ تپوس اوکړو اې ربه! دا څوك دی چه د سر نه واخله ترپښوپورې نور دې؟
اوونیلې شو دا انبیاء علیهم السلام دی.
زمونږ عملونه کول دا نوی نه دی بلکه فیصله شویده:: د حضور ﷺ نه چا تپوس اوکړو آیا اعمال نوی
سر نه نتیجه ورکونکی دی یا چه څه مقرر شو بس مقررشو. اوفرمائیلې شو چه الله تعالی د حضرت آدم
ﷺ نه اولاد پیدا کړو بیانې هم دهغوی په ژبه د هغوی نه د خپل توحید گواهی واخسته بیا ئې د هغوی
نه دوه موټی ډك کړل او اوونیلې شو چه دا شو جنتیان او دا شو دوزخیان (۴) سره ددې چه په عمل
باندې د جنت دوزخ انحصار دې. خو مونږ ته معلوم دی چه د جنتیانو غوندې عمل کول به په چا
باندې آسان وی او په چا باندې به د دوزخیانو په شان عمل آسان وی نو هغوی به اوس هم په دې بنا

---

(۱) الطبری: ۲۳۲/۱۳.
(۲) ابوداؤد کتاب السنه باب فی القدر: ۴۷۰۳، ترمذی: ۳۰۷۵، احمد: ۴۴/۱، حاکم: ۲۷/۱، ابن حبان: ۶۱۶۶.
(۳) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سوره الاعراف: ۳۰۷۶ وسنده حسن، الطبقات: ۲۷/۱، حاکم: ۲۷۶/۲.
(۴) مسندالبزاز: ۲۱۴۰، الشریعه للاجری: ۳۴۳.

باندې دوزخيان يا جنتيان وی. په ازل کښې مونږ څوك جنتيان يا دوزخيان نه دی جوړکړی د هغوی اعمال د هغې ذمه وار دی. البته مونږ اوس د دې دوارو علم لرو. په دې وجه فرمائی چه فلانکې به جنتی وی او فلانکې به دوزخی وی. نو داتقسيم زمونږ په وينا باندې نه شو بلکه دعمل په بناباندې شو دامونږ دحضرت ابوهريره ﷺ د حديث وضاحت کړې دې.

دنياکښې دعملونوحکم شوې دې اخرت کښې بهانې ختمې: حضور ﷺ فرمائی چه کله الله تعالی مخلوق پيدا کړواوقسمت ئې جوړکړو نو ښی او ګس طرف ته روحونه وو الله تعالی د دوارو نه تپوس اوکړو چه آيا زه ستاسو رب نه يم؟ نو دوارو اعتراف اوکړو چه او ته زمونږ رب ئې. بيا د دوارو طرفونو ښی او ګس ګډوډ کړې شو. چا د الله تعالی نه تپوس اوکړو چه يا الله! دا خو په جدا توګه باندې وو دا ولې دې ګډوډ کړل. الله تعالی اوفرمائيل چه په دې کښې هيڅ حرج نشته د خپل خپل عمل په وجه هغوی اوس هم جدا وی. د يوځای کولو په وجه نيك او بد دواړه په خپل مينځ کښې نه يوځای کيږی. که مونږ داسې نه کول نو د قيامت په ورځ به ګناهګارانو وئيل چه مونږ ته خو په هغې هيڅ علم نه وو او نيکانوخو به په هيڅ صورت کښې نه وئيل. اوس خبره صرف په عمل باندې پاتې شوه نو ګناهګارانوته داعتراض کولو اود علم د نشت والیٔ د عذر کولو هيڅ حق پاتې نه شو. رواه ابن مردويه[۱] دا مونږ د حضرت ابو امامه ﷺ د حديث وضاحت کړې دې. ابی بن کعب ﷺ ددې ايت مبارك په تفسير کښې فرمائی چې د قيامت پورې پيدا کيدونکو روحونوته شکلونه ورکړې شو د وينا طاقت ئې ورکړو اود هغوی نه وعده واخستې شوه او په دې وعده باندې ئې زمکه اوآسمان ګواه جوړکړل. آدم ﷺ هم ګواه جوړشو ګنی د قيامت په ورځ خو هغوی صفاانکارکولو. خبر شئی چه د الله تعالی نه علاوه بل څوك رب نشته. څوك زما شريك مه جوړوئی. زه به تاسو له پيغمبران درليږم دې د پاره چه هغوی تاسو ته دا وعده يادوی او زه به کتابونه درليږم نو روحونو اووئيل چه ستا نه سوا زمونږ بل څوك رب نشته، د الله تعالی د تابعدارئی اقرار ئې اوکړو. حضرت آدم ﷺ د هغوی په وړاندې راوستلې شو آدم ﷺ اوکتل چه هغوی کښې غنيان هم شته او فقيران هم، ښائسته هم شته او بدرنګه هم، عرض ئې اوکړو ای ربه! دا ټول دې يو شان برابر ولې پيدا نه کړل؟ نو اووئيلې شو چه زما دا خوښه وه چه اوګورم څوك شکر کونکی دی او څوك صبر کونکی دی. که دا ټول يو شان وو نودا امتحان به څنګه کيدې شو؟ په دې خلقو کښې انبياء کرام لکه د نور نه ډك چراغونه وو. دا رسالت او نبوت دويم ميثاق وو چه د الله تعالی د توحيد نه پس د رسالت اقرار هم اوکړئی. الله تعالی فرمائی چه مونږ د انبياء کرامو نه هم ميثاق اخستې دې او هغه داچه د دين حنيف د خورولو د پاره به کلکه اراده کونې کوم چه يو فطری دين دې.ددې ګواهئی نه مقصددا وو چه انسان د توحيد په فطرت باندې پيدا شوې دې. د دې د پاره ﴿مِنۢ بَنِيٓ ءَادَمَ﴾ اووئيلې شو نه چه ﴿مِنْ اٰدَمَ﴾ يعنی نه صرف آدم ﷺ بلکه د هغه ټول اولاد د توحيد په فطرت باندې پيداشوې دې. اوهم د دې د پاره﴿مِن ظُهُورِهِمْ﴾ اووئيلې شو نه چه ﴿مِنْ ظَهْرِهٖ﴾يعنی ټول بنيادم د نسلونونه يونسل نه پس بل نسل. لکه چه اوفرمائيلې شو هغه تاسو فرداً فرداً په زمکه کښې خليفه ګان جوړکړئی او اوفرمائيلې شو لکه څنګه چه مونږ تاسو پيدا کړئی د نورو قومونود اولاد نه او پخپله تاسو خپل ګواهان جوړشوئی نو هله خو مو ګواهی ورکړه چه اوته زمونږ رب يئې. يعنی حالاً او قولاً په دواړه قسمه هغه معترف وو خکه چه ګواهی کله دقول په ذريعه وی لکه چه ارشاد دی﴿قَالُوْا شَهِدْنَا عَلٰٓی اَنْفُسِنَا﴾ او کله دحال په ذريعه وی لکه چه ارشاد دې ﴿مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِيْنَ اَنْ يَّعْمُرُوْا مَسٰجِدَ اللّٰهِ شٰهِدِيْنَ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ﴾ يعنی د مشرکانو هيڅ حق نشته چه دالله تعالی جماتونه آبادکړی هم په خپل ذات باندې د کفر ګواهی ورکولو

[۱] ددې په سند کښې جعفر بن زبير متروك راوی دې. الميزان: ۱/۴۰۶ رقم: ۱۵۰۲.

سره یعنی د هغوی حال د هغوی دکفر گواه دې. دا گواهی دقول گواهی نه ده دحال گواهی ده. اوسوال کله د قال په ذریعه وی اوکله دحال په ذریعه وی. لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې﴿وَآتَاكُم مِّن كُلِّ مَا سَأَلْتُمُوهُ﴾ یعنی چه تاسو څه اوغوښتل الله تعالی درکړل. وائی چه په دې خبره دا هم دلیل دې چه د هغوی په شرك کولوباندې دا حجت د هغوی خلاف پیش کیږی نوکه دا په حقیقت کښې شوې وې لکه څنگه چه یوقول دې نو پکار وه چه هریو ته یاد وو دې د پاره چه په هغه حجت وو. که د دې جواب دا وی چه د حضورﷺ د فرمان نه خبر اخستل کافی وو نود دې جواب دا دې چه څوك رسولان نه منی هغوی به د رسولانو ورکړې شوې خبرې چرته اومنی. حالانکه قرآن پاك پخپله د رسولانود تکذیب نه علاوه دا گواهی مستقل دلیل گرځولې دې نود دی نه هم دغه ثابتیږی چه د دې نه مراد هم د الله تعالی فطرت دې به کوم چه الله تعالی ټول مخلوق پیدا کړې دې او هغه فطرت د الله تعالی توحید دې د دې د پاره فرمائی چه چرته تاسو دا اونه وائې چه مونږ ته خود دې توحید هډو علم نه وو اودا چه شرك خو زمونږ پلارانو نیکونوکړې وو نود هغوی په شروع کړې شوو کارونوباندې مونږ ته ولې سزا راکوئې.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِيٓ آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا

اواولوله | په دوئ باندې| خبر | دهغه سړی | چې ورکړې ووُ مونږ هغه ته |علم دا یتونوزمونږه

اوواني پیغمبره ﷺدوئ ته دهغه خلقو قیصې اووایه چې مونږ ورته خپل ایتونه ورکړل

فَانسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ

پس رااووتلو هغه| دهغې نه| نو وریسې شوا شیطان | پس شو | دگمراهانونه

نوهغه ترې نه ځان رابښکلوا نوشیطان وریسې شوا او په گمراهانو کښې شامل شو

وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلَٰكِنَّهُ أَخْلَدَ

اوکه غوښتلې مونږه|خامخابه پورته کړې ووُمونږ هغه |په هغې ایتونو سره |خو لیکن هغه همیشه والي اوکړو

اوکه مونږ غوښتلې وې |نو د هغه مرتبه به موږه دې ایاتو اوچته کړې وه| خو هغه خپله

إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ ۚ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ ۚ إِن

زمکې ته | اوپیروی ئې اوکړه |دخواهش %خپل | نو مثال دهغه | پشان دمثال|د سپی دې | که ته

زمکې طرفته بښکته شوا او د خواهش تابعداری ئې اوکړه| نو دهغه حال لکه دسپې شوا که

تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَث ۚ ذَّٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ

حمله اوکړې|په هغه| نوژبه رااوباسی هغه| یا که ته پریږدې هغه| نوهم ژبه رااوباسی| دا مثال دقوم

که ته ئې اوزغلوې نو هم ژبه راوباسی| اوکه په قلار ئې پریږدې نو هم ژبه راوباسی |دامثال دهغه ډلې دې

الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا ۚ فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ

هغه دې |چې دروغ ئې اوگنړل| ایتونه زمونږه |پس بیان کړه | دا قیصې |دپاره ددې چې هغوئ| غوراو فکراوکړی

چې زمونږ ایتونه ئې دروغ گنړلی دی| ته دوئ ته داقیصې واوروه|کیدې شی چې دوئ سوچ اوفکر اوکړی

سَاءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَأَنفُسَهُمْ كَانُوا

بددې| مثال | دقوم | هغه |چې دروغ ئې اوگنړل| ایتونه زمونږه|اوپه ځانونو خپلوا دی هغوئ

دهغه قوم مثال ډیر خراب دې چې زمونږ ایاتونه ئې دروغ گنړلی دی| اوهغوئ دوړاندې نه په خپلو

يَظْلِمُونَ۝

چې ظلم کوی ا

ځانونو زیاتي کولو ا

قوله تعالی:: فَمَثَلُهٗ كَمَثَلِ الْكَلْبِ؛

د دنیا د طلب کونکی حال دسپی په شان دې:-بنی اسرائیلوکښې یو سړې وو بلعم[1] بن باعورا نوم او اهل بلقاء نه وو.هغه اسم اعظم پیژندلو.د یهودیانو علماؤ سره به بیت المقدس کښې اوسیدلو. حضرت ابن عباس ﷛ وائی چه هغه د اهل یمن نه وو. الله تعالی هغه ته خپلې نښې اوکرامتونه ورکړی وو خو هغه ناقدری اوکړه[2] هغه مستجاب الدعوات وو د هغه دعاګانې به قبلیدلې. خلقو به د مصیبت په وخت کښې دالله تعالی نه ددعا غوښتلو دپاره هم دې وراندې کولو.د الله تعالی پیغمبر حضرت موسی ﷵ دې د تبلیغ د پاره د مدین ملك ته اولیګلو. د دې ځائ بادشاه هغه خپل جوړکړو او په ده باندې ئې ډیرې پرزونې اوکړې. هغه د دې بادشاه دین قبول کړو اود موسی ﷵ دین ئې پریخودو. د هغه نوم بلعام وو اودا هم وئیلې شوی دی چه دې امیه بن ابی صلت دې ممکن دی چه د دې وینا نه دا مراد وی چه دا امیه هم د هغه په شان وو او ده ته هم د وړاندینو شریعتونو علم وو خو هغه د دې نه فائده نه وه اوچته کړې. د حضورﷺ په زمانه کښې هم هغه وو د هغوی ﷺ آیات بینات ئې کتلې وو، معجزې ئې په خپلو سترګو اوکتلې،د الله تعالی په دین کښې داخلیدونکی ئې په زرګونو کتلې وو خو مشرکانو سره تک راتګ د هغه جدا حیثیت اود هغه ځائ سرداری هغه د اسلام او حق قبلولو نه منع کړو. هغه د بدردکافرانو په ماتم کښې ډیرې مرثیې وئیلی دی. دهغه ژبې خو ایمان راوړلې وو خو زړه ئې مؤمن شوې نه وو. دا ټول بیان ممکن دې چه د امیه بن ابی صلت متعلق وی نه د بلعام.

بلعام ته الله تعالی د دریو دعاګانو حق ورکړې وو::د بلعام ذکر په قرآن کښې کیږی چه مونږ هغه ته خپل آیاتونه یعنی کرامتونه وربښلې وو خوهغه د دې نه اخوا شو یعنی د دې نه محروم شو. الله تعالی هغه ته د دریو دعاګانوحق ورکړې وو چه قبلیږی به. د هغه یوه ښځه او یو ځوئ وو. د هغه ښځې وئیل چه یوه دعا زما د پاره خاص اوکړه هغه وئیل چه ښه ده وایه څه دعا ده. ښځې وئیل دعا اوکړه چه په ټولو بنی اسرائیلوکښې زمانه زیاته ښائسته ښځه بله څوك نه وی. هغه الله تعالی ته دعا اوکړه او هغه د ټولو نه ښائسته ښځه جوړه شوه. کله چه ښځې دامحسوسه کړه چه دهغې نه بله ښائسته ښځه نشته نود خاوند نه بې پرواه او بې رغبته شوه اود هغې خیالات او اعمال څه بل شان شو نو بلعام دعا اوکړه چه هغه دې سپئی شی نوهغه سپئی شوه. دوه دعاګانې ختمې شوې نودهغه ځوئ راغلو وئیل چه مونږ خودا نه شو لیدلې چه زمونږ مور دې سپئی وی خلق مونږ ته شرم (پیغور) راکوی دعا اوکړه چه هغه په خپل حال باندې شی نو دعا ئې اوکړه او هغه ښځه چه اول څنګه وه نو هم هغه شان شوه. دریواړه دعاګانې ختمې شوې. دارروایت غریب دې. ددې آیت د نزول سبب کوم چه مشهور دې هغه دا دې چه د بنی اسرائیلو په زمانه کښې یوسړې وو هغه د جبارینو یهودو د ښار اوسیدونکې وو. اسم اعظم ورته یادوو وئیلې شو چه دهغه دعا د الله تعالی طرف نه قبلولې شی او د ټولو نه ډیره لرې او عجیبه خبره دا ده چه بعضې خلق وائی چه هغه نبی وو خودهغه نبوت واپس واخستې شو. د ابن جریر ﷫ هم داسې قول دې خودا مطلقًا صحیح نه دې. ابن عباس ﷛ فرمائی چه کله موسی ﷵ ښار جبارین ته راغلو نو بلعام ته د هغه خلق راغله او وئی وئیل چه موسی ﷵ یو مضبوط سړې دې هغه سره ډیر فوځ دې که

[1] حاکم:۲/۳۲۵، مختصرًا جدًا وسنده قوی.
[2] الطبری: ۱۳/۳۶۰۱.

هغه په مونږ باندې غالب شو نو ټول به مړه کړي. د الله تعالی نه دعا اوغواړه چه دا د موسی ﷺ
مصیبت زمونږ نه لرې شي. هغه وئیل چه که چرې زه داسې دعا اوکړم نو زما دین اودنیا دواړه به تباه
شي خو خلقو هغه تنګولو نو هغه هم داسې دعا اوکړه نوالله تعالی د هغه نه بزرګی او ټول کرامتونه
واپس واخستل. ارشاد دې ﴿فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَأَتْبَعَهُ الشَّيْطٰنُ﴾ یعنی هغه د کراموتونونه محروم کړې شو هم د دې
ځایٔ نه شیطان هغه پسې اولګیدو. سدی رحمه الله وائی چه کله د موسی د پاره د میدان تیه څلویښت کاله
ګردش ختم شو نو الله تعالی یوشع بن نون نبی راولیګلو. هغه بنی اسرائیلو ته د نبی کیدو خبرورکړو
او دا چه الله تعالی هغه ته حکم ورکړو چه جبارینو سره جنګ اوکړه جبارینو د یوشع په لاس بیعت
اوکړو او تصدیق ئی اوکړو. خود بنی اسرائیلو یو سړې بلعام نافرمانی اوکړه او جبارینو له لاړو او
هغوی ته ئی اووئیل چه تاسو مه ویریږئی کله چه تاسو د جنګ د پاره اوځئی نو زه به د خپلې بد دعا د
وسلې نه کار اخلم او هغوی به ټول هلاك شي. او بلعم جبارینو سره د هغوی دنیاوی سامان کښې هر
څه چه موجود وو په هغه کښې شریك ووبغیرددې نه چه هغه د دوی ښځو نه څه فائده نه شوه اوچتولې
ځکه چه د دغه ښځو عزت په هغه باندې راخورشوې وو هغوی به صرف خپلې خرې سره تعلق ساتلو.
شیطان هغه پسې اولګیدلو یعنی په هغه باندې خورشو.اوس هغوی د شیطان حکم منلو﴿ فَكَانَ مِنَ
الْغٰوِيْنَ﴾ یعنی د هلاك کړې شوو نه. نیکان خلق هم بعضې وخت بدان شي. حضور ﷺ اوفرمائیل ماته په
تاسو باندې څه داسې اندیښنه شته لکه د هغه سړي چه د قرآن علم ئی لرلو د قرآن برکت او رونق د
هغه په مخ باندې ښکاریدلو اسلامی شان ئی وو خود الله تعالی ورکړې شوې بدبختئی هغه
راګیرکړو.د اسلام احکام هغه شاته اوغورزول. هغه په خپل ګاونډی باندې توره راااوویستله. دې الزام
لګولوسره هغه شرك اوکړو. د حضور ﷺ نه تپوس اوشو چه په دې دواړو کښې کوم یو زیات لائق دې په
شرك سره الزام لګونکی که الزام کړې شوی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل خطاکار الزام لګونکې وو.[1]
د الله تعالی ارشاد دې که مونږ غوښتې نود دنیاپرستئی د ګندګئی نه به مو هغه اوچت ساتلې وو اوچه
کوم کرامتونه مو هغه ته ورکړې وو د هغې نه به مو هغه نه محروم کولو خو هغه د دنیا زینت طرف ته
مائل شو اوپه دنیاکښې داسې اونښتولکه څنګه چه نور ناپوهه خلق ﴿وَلٰكِنَّهٗۤ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ﴾ اوهغه د
شیطان هم کار جوړشو. یو ځل شیطان ورته راښکاره شو نو دده سورلئ خرې الله تعالی ته سجده اوکړه
خو بلعام شیطان ته سجده اوکړه. د ابن سیار نه د دې آیت تفسیراودهغه سړي خبر واوروه چا ته چه
مونږ کرامتونه ورکړې وو د دې باره کښې روایت دې چه موسی ﷺ بنی اسرائیل واخستل او د دغه
زمکې طرف ته ئی مخاوکړه په کومه کښې چه بلعام اوسیدلو یا د شام طرف ئی مخ کړو. د موسی ﷺ
د فوج لیګلو سره د هغه ځایٔ خلق اوویریدل او بلعام له راغلل اوونی وئیل چه د موسی ﷺ اود هغه د
لښکرد پاره بددعااوکړه. نو هغه اووئیل چه صبر اوکړئی زه رب سره مشوره کوم. نو هغه مشوره اوکړه
یا استخاره ئی اوکړه نو هغه ته اووئیلې شو چه نه بددعا مه کوه ځکه چه هغه زما بندیګان دې او په
هغوی کښې زما نبی هم دې.هغه قوم ته اووئیل چه ما رب سره مشوره اوکړه خو زه ئی د بددعا کولونه
منع کړې یم. نو خلقو هغه له ډیر هدیې اوتحفې راوړلې. پکار وه چه هغه نه وې قبولې کړې خو هغه
قبولې کړې. دې نه پس دې خلقو بیا هغه مجبوره کړو هغه وئیل چه ښه بیا مشوره کوم نو دې ځل هغه
ته څه مشوره ملاؤ نه شوه. هغه اووئیل چه ماته خو څه مشوره رانه کړې شوه. په دې وجه به بددعا نه
کوم خوخلقو دهوکه کړو او ورته ئی اووئیل چه که الله تعالی ته منظور نه وه نو د اول ځل په شان به ئې
منع کړې وې. چه اوس الله تعالی خاموش دې نو دا تاته د بددعا اجازت دې.

[1] التاریخ الکبیر:۴/۱۰۳، ۲۹۰۷ وهوحدیث حسن، المطالب العالیه:۲۷۳/۴ ،مسندالبزار:۹۹/۱.

د الله ﷻ په حکم دبلعم د خپلې خولې نه دخپل قوم په خلاف بد دعا شروع شوه::هغه دهوکه اوخوړله اود موسی ﷺ اودهغه دلښکردپاره ئې بددعا اوکړه. کله چه به هغه د موسی ﷺ ددې پاره د بددعا کلمه راویستل غوښتل نو هم د خپل قوم د پاره به ئې د بددعا الفاظ د خلې نه راوتل اوچه د خپل قوم د فتحې الفاظ به ئې وئیل نو د موسی ﷺ د پاره به د فتحې الفاظ د خلې نه راوتل. اویا به د ان شاء الله جمله هم د خلې نه راوتله. د کوم په سبب چه به دعا مشروط کیدلو په سبب عبث جوړیدله. خلقو وئیل چه ته خودموسی ﷺ دبددعا په ځائ هم زمونږ په حق کښې بددعا کوې هغه اووئیل زه څه اوکړم زمادخلې نه بې اختیاره داسې څه راوځی. زه ګمان کوم چه که زه بددعا هم اوکړم نو قبلیږی به نه.

د بلعم د قوم یو هدایت::اوس زه تاسو ته یو چل ښایم کوم سره چه به دا خلق هلاك شي. ګورئی الله تعالی زنا حرام کړې او د زنا فعل نه سخت ناراض دې که چرې دا خلق په زناکښې اخته کړې شی نو یقینًا د دوی د هلاکت امیدشته. داسې اوکړئی چه د دوی فوځ ته خپلې ښځې وراولیګی. دوی خو ښځې او بچی پریخی دی او مسافر خلق دی څه عجیبه ده چه په زنا کښې اخته شی اوهلاك شی. دې خلقو هم داسې اوکړل اوښځې ئې د موسی ﷺ فوځ ته وراولیګلې. تر دې چه د بادشاه لورئی هم پرینخوده. شهزادګئی ته دهغې پلار یا بلعام تاکید کړې وو چه دموسی ﷺ نه بغیر د چا په تصرف کښې مه راځه. وائی چه واقعی خلق په زناکښې اخته شو. شهزادګئی له دبنی اسرائیلو یو سردار راغلو اود هغې نه ئې فائده اوچتول غوښتل هغې وئیل چه د موسی ﷺ نه بغیربه زه څوك هم نه پریږدم. سردار اووئیل چه زما داسې اوچته عهده ده اوزما داسې شان اوشوکت دې نو جینئی خپل پلار ته خط اولیکه اوبه دې باره کښې د هغه هدایات اوغوښتل نو هغې ته اووئیلې شو چه او اومنه. هغه دواړه چه کله په کارکښې اخته شو نو هلته د بنې هارون ﷺ نه یو کس راغلو د هغه په لاس کښې یوه نیزه وه داسې ئې اووهل چه دواړه په خپل موجوده حالت کښې هم په یوه نیزه کښې اوپیللې شو. هغه نیزه اوچته کړه اود خلقو مخې ته راغلو او خلق کتونکی پاتې شو. الله تعالی په هغوی باندې د طاعون مرض راولیګلو کوم نه چه اویازره کسان مړه شو. د ابن سیار بیان دې چه بلعام په خپله خره سور شو او علولی ته راغلو. د دې ځائ نه د هغه سورلی وړاندې نه تله. هغه به دا وهله او هغه به کیناستله. الله تعالی هغې ته ژبه ورکړه او وئی وئیل چه ما ولې وهې وړاندې اوګوره څه دی؟ چه وئې کتل نو هلته شیطان ولاړو او هغه شیطان ته سجده اوکړه. د دې د پاره الله تعالی اوفرمائیل ﴿فَانْسَلَخَ مِنْهَا﴾ سالم ابوالنضر وائی چه کله موسی ﷺ د شام د زمکې نه بنی کنعان ته راغلو نود بلعام قوم راغلو او هغه ته ئې اووئیل چه موسی ﷺ خپل قوم سره زمونږ ملك ته راغلې دې. دې د پاره چه مونږ قتل کړی او هغوی دلته اوسوی. مونږ ستا قوم یو زمونږ به هیڅ ځائ پاتې نه شی ته خو مستجاب الدعوات یې د الله تعالی نه د هغوی د پاره بددعا اوغواړه هغه اووئیل ستاسو کم بختی ده. موسی ﷺ د الله تعالی نبی دې. د هغه امداد فرښتې هم کوی او مؤمنان هم. زه څنګه بددعا اوکړم. زه چه څه پیژنم هغه زه پیژنم. خلقو اووئیل چه مونږ به اوسیږو کوم ځائ او هروخت به ئې په ده باندې دباؤ اچولو او عاجزی به ئې کوله تر دې چه هغه خلقو دې په فتنه کښې واچولو. هغه په خپله خره باندې سور شو او یوغرته لاړو د کوم په ختو چه ئې د بنی اسرائیلو لښکر لیدو هم دې ته جبل حسبان وائی. لږ شان لرې تلې وو چه د هغه سورلی کیناسته ورکوز شو او هغه ئې اووهله. لږ شان لرې تلوباندې هغه بیا کیناسته. چه کله ئې بار بار هغه وهله نو الله تعالی هغې ته ژبه ورکړه او هغې وئیل چه بلعم! ته ما چرته بوتلل غواړې ته نه ګورې چه فرښتې زما مخې ته دی ما دیکه کوی او روستو طرف ته مې واپس کوی. ته د الله تعالی د نبی اومؤمنانو د بددعا دپاره څې خو هغه منع نه شو او بیا ئې هغه اووهله. اوس هغه د الله تعالی په حکم باندې د حسبان په څوکه باندې اوختله. هغه هلته په رسیدو باندې موسی ﷺ او مسلمانانو ته

بددعاکوله خودهغه ژبه به اولته شوه او بددعابه ئې خپل قوم د پاره او دعا د موسی ﷺ د پاره د خولې نه راوتله.وائې چه بددعاکولو باندې د هغه ژبه بهر راووتله اودهغه په سینه باندې اوږده زوړندشوه.اوس هغه شروع شو چه زما دین هم لاړو او دنیا هم. قوم ته ئې اووئیل چه اوس خو صرف په مکروه حیلې او بهانې نه کاراخستې شی. د خپلو جینکو سنګارونه اوکړئی د بنی اسرائیلو فوځ ته ئې وراولیګئی. هغوی ته اووینې چه سړی خپل طرف ته مائل کړئی.که یو سړی هم زنا اوکړه نو تاسو پوهه شئی چه ستاسو مقصد پوره شو نو ښځې د بنی اسرائیلو لښکر ته اورسیدلې.

بل روایت متعلق ددې واقعې سره:: د اهل کنعان یوه ښځه چه دهغې نوم کسبتی وو د صورلور وه چه د قوم بادشاه او سردار وو. دا ښځه د بنی اسرائیلو یو سردار سره ملاؤ شوه د کوم نوم چه زمری بن شلوم ووچه د شمعون بن یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم نمسې وو اوسردار وو.هغه چه دا ښځه اولیده نو خوښه ئې شوه د هغې لاس ئې اونیولو او موسی ﷺ له ئې بوتله او موسی ﷺ ته ئې اووئیل چه ته خو به هم دا وائې دا په تا حرامه ده. دې ته مه نیزدې کیږه. موسی ﷺ اوفرمائیل چه اودا په تاحرامه ده. هغه اووئیل اې موسی ﷺ! والله زه به دلته ستا خبره واونړم. بیا ئې دا جینئی خپلې خیمې ته بوتله او ورسره هم بستر شو. الله تعالی بنی اسرائیلوکښې طاعون راولیګلو. د موسی ﷺ د قوم سرداران فخاص ابن عیزاربن هارون نامی، د زمری بن شلوم د دې حرکت په وخت کښې هلته موجود نه وو او په دې حرکت کښې په ټول قوم کښې طاعون راخورشو. دا ټوله واقعه فخاص ته معلومه شوه نو هغه خپله د اوسپنې نیزه راوچته کړه اود زمری په خیمه کښې داخل شو هغه دواړه ملاست وو نو دواړه ئې په یوه نیزه کښې وراوپیلل او هغه نیزه ئې په سر اوچته کړه او بهر راووتلو. فخاص ځوان وو او طاقتور وو هغه بوج ئې اوچت کړو او وئیل به ئې اې الله! مونږ ستا دنافرمانوسره داسې کوو اوس دا طاعون ختم کړې نو طاعون ختم شو. د طاعونه هلاك شوې بنی اسرائیل په دې موده کښې چه کله هغوی ښځه حاصله کړه او بیا د فخاص په لاس قتل شواویازره کسان مړه شو یا کم نه کم شل زره. د فخاص په دې شکر ګذارئی کښې بنی اسرائیلو چه به کله حلاله کوله نو د څناور پښې سر اود خپل میوو او مالونو ړومبې څیز به ئې د فخاص اولاد ته د نذرانې په توګه ورکولو.

د ایت مبارك په تفسیر کښې اقوال:: ددې آیت په تفسیر کښې اختلافات دی. چه د ده مثال د سپی په شان دې که په ده باندې بوج واچوی نو هم ئې ژبه راویستلې وی او غاپی اوکه پریږدې نو بیا هم غاپی. وائی چه د بلعام ژبه هم رازوړندشوې وه او په سینه ئې پرته وه. نود هغه تشبیه هم داسې سپی سره ورکړې شوې ده چه په دواړوحالتونوکښې یو شان وی چه په ده باندې کرامتونه او رحمتونه نازل کړه نو په هرو دواړو حالاتوکښې یوشان دې. یا دا مثال د هغه په ګمراهئی یا د ګمراهئی په تائید کښې اود ایمان طرف ته په رابللو یا نه رابللو دواړو حالتونوکښې د دې نه نفع نه حاصلول د هغه سپی په شان دې چه چغه کولو اونه چغه کولو دواړو صورتونوکښې ژبه زوړندکړې غاپی. دغه شان دا بلعام هم د ایمان طرف ته رابللونه فائده نه اوچتوی او د نه رابللونه هم. دغه شان یوه بله خبره الله تعالی یوبل ځای کښې ارشاد فرمائیلې ده چه که غواړې او ته دوی اوویروی اوکه اونه وئې نه ویروې ایمان نه راوړی (۱) یایو بل مثال چه که ته د دوی د پاره استغفار اوکړې اوکه نه الله تعالی به دوی نه بښی(۲)یا دا معنی هم کیدې شی چه د کافر منافق او ګمراه زړه کمزورې او د هدایت نه فارغ وی که څومره هم کوشش اوکړې شی هدایت نه قبلوی.

---

(۱) ۲/البقره: ٦.

(۲) ۹/التوبة: ۸۰.

دداسې واقعاتو په اورولو کښې دالله ﷻ حکمت:-الله تعالى خپل نبى محمد ﷺ ته فرمائي چه خلقو ته دا واقعات واوروه چه د بنى اسرائيلود حالاتو خبريدلو نه پس غور او فکر اوکړى اود الله تعالى په لار راشي او داسوچ اوکړى چه د بلعام څه حال اوشو.د رب د علم غوندې زبردست دولت هغه د دنيا په سفلى راحت باندې بائيللو او آخر نه دا ملاؤ شو او نه هغه. دغه شان دا د يهودو علماء چه په خپلو کتابونوکښې د الله تعالى هدايت لولى اوستا اوصاف په دې کښې ليکلى ګورى دوى له پکار دى چه د دنيا په طمع کښې اينختلو سره،او په غفلت کښې پرينوخى ګنى دوى به هم دغه شان د دين او دنيا دواړو نه ورك کړې شى. دوى له پکار دى چه د خپل علميت نه فائده اوچته کړى اوستا د طاعت طرف ته تيټ شى او په نورو باندې هم حق خبره واضح او ښکاره کړى. ګوره د دې کافرانو څومره خراب مثالونه دى چه د سپو په شان خوراك او شهوتونوکښې پراته دى. نو چه څوك هم علم او هدايت پريږدى او د نفس خواهش پوره کولوکښې اخته شى نو هغه هم د سپى په شان دې. حضور ﷺ فرمائيلى چه خراب مثال په مونږ باندې صادق راتلل نه دى پکاريعنى چه چاته ورکړى بيا واپس اخلى د اخستونکى مثال د هغه سپى په شان دې چه قې اوکړى او بيا هغه اوخورى.(۱) او فرمائى چه هغوى په خپلو نفسونوپخپله ظلم کړې دې ځکه چه د هدايت اتباع ئى اونه کړه. په دنيا او د دنيا په خوند کښې اونختل، دا د الله تعالى ظلم نه دې.

مَنْ	يَّهْدِ اللّٰهُ	فَهُوَ	الْمُهْتَدِيْ ۚ	وَمَنْ	يُّضْلِلْ
چاته	چې هدايت اوکړى الله	پس هغه	هدايت موندونکې دې	اوهغه څوك	چې ګمراهه کړى

ا چاته چه الله ﷻ هدايت اوکړى ا نو هغه په نيغه لار روان شى ا اوڅوک چې دهدايت نه محروم کړى

فَاُولٰٓئِكَ	هُمُ	الْخٰسِرُوْنَ ۞
نودغه کسان	هغوئ دى	نقصانيان

نوهغه خلق تاوانيان دى

هدايت اوګمراهى دالله تعالى په قبضه کښې:- چاته چه الله تعالى هدايت اوکړى هغه څوك ګمراه کولې نه شى. اوچه څوك هغه ګمراه کړى د چا څه مجال چه هغه ته هدايت اوکړى. الله تعالى چه څه اوغوښتل هغه اوشو او چه څه نه غواړى نو هغه نه کيږى. په دې وجه په حديث کښې دى چه: **ان الحمد لله نحمده ونستعينه ونستهديه ونستغفره ونعوذ بالله من شرور انفسنا ومن سيئات اعمالنا من يهد الله فلا مضل له ومن يضلل فلا هادى له واشهد ان لااله الاالله وحده لاشريك له واشهد ان محمدا عبده ورسوله** (عن ابن مسعود ﷺ)

ترجمه:- ټول تعريفونه هم د الله تعالى دپاره دى مونږ دهغه حمد بيانوو اوهم دهغه نه مدد غواړو اوهم د هغه نه هدايت غواړو اوهم دهغه نه ښښنه غواړو. مونږ د خپل نفس د شيطانانو نه د الله تعالى پناه غواړو اودخپلواعمالودبدئى نه هم الله تعالى لارخودونکې څوك دهوکه کولې نه شى اودهغه ګمراه کړې شوې څوك په نيغه لارنه شى راوستې. زه ګواهى ورکوم چه د عبادت لائق صرف هم يو الله دې هغه يوازې دې د هغه څوك شريك نشته او ګواهى ورکوم چه محمد ﷺ د الله تعالى بنده او د هغه رسول دې.(۲)

۱) صحيح بخارى كتاب الهبه باب لا يحل لاحد ان يرجع فى هبته وصدقته: ۲۶۲۲، ترمذى:۱۲۹۸،احمد:۱/۱۲۷، دې نه علاوه هم د دې معنې روايت صحيح بخارى:۲۵۸۹، ابن ماجه: ۲۳۸۵ کښې هم موجود دې.
۲) ابوداؤد كتاب النكاح باب فى خطبه النكاح:۲۱۱۸، ترمذى:۱۱۰۵، نسائى:۳۲۸۹، ابن ماجه:۱۸۹۲، احمد:۱۴۳۲، بيهقى:۳/۲۱۴.

وَلَقَدْ ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ

اواخامخا په تحقیق سره|پیدا کړي دي مونږه | دپاره ددوزخ

اویقیني خبره ده چې مونږ د جهنم دپاره

كَثِيرًا مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ ۖ لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا

ډیر کسان| د پیریانو نه | اودانسانانونه | دی د هغوئ | زړونه | چې نه پوهیږي | په هغې سره

ډیر پیریان او بنی آدم پیداکړي دی | دهغوئ زړونه شته دې خو دپوهې کوشش پرې نه کوی

وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَّا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ

اودی د هغوئ | سترګې | چې کتل نه کوی |په هغې سره |اودی د هغوئ | غوږونه

اودهغوئ سترګې شته خو کتل پرې نه کوی | ....اودهغوئ غوږونه شته خو

لَّا يَسْمَعُونَ بِهَا ۚ أُولَٰئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ ۚ

چې نه اوری | په هغې سره| دغه کسان |پشان دځناورو دی | بلکه | هغوئ | ډیر ګمراهه دی

آوریدل پرې نه کوی | ....هغوئ دځاروؤ په شان دی | بلکه دهغوئ نه هم بدتردی

أُولَٰئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾

دغه کسان چې دی | هم هغوئ | غافلان دی |

نوهم دغه کسان (دحق نه) غافلان دی |

قوله تعالی:: لَهُمْ قُلُوبٌ لَّا يَفْقَهُونَ بِهَا

د زړه سترګې غوږونه وغیره دَ بدن اندامونه صحیح نه استعمال کونکي ځناور دی:- حضورﷺ د یو انصاری د خوئ په جنازه کښې د تلو اتفاق اوشو. حضرت عائشه رضی الله عنها فرمائی ما رسول اللهﷺ نه اوونیل اې رسول اللهﷺ! دا ماشوم خود جنت یوه مرغنی ده. نه خو ده څه خراب کارونه کړی اونه دوزخ د ده ځائ دې، نو حضورﷺ اوفرمائیل اې عائشه رضی الله عنها اوس زمانه هم څه واوره چه الله تعالی جنت پیداکړو او هغه خلق ئی هم پیدا کړل چه اهل جنت به وی. اودا د جنت حقداران په هغه ورځ اوګرځولې شو چه په هغه وخت کښې د آدم په شاکښې وو او دوزخ او دوزخیان ئی هم پیدا کړل په هغه وخت کښې چه هم د آدم علیه السلام په شا کښې وو.[1]

د ابن مسعودؓ نه روایت دې چه الله تعالی د مور رحم ته یوه فرښته لیګی چه دهغه متعلق څلور خبرې لیکی. د هغه رزق، د هغه عمر، د هغه اعمال نیك یا بد.[2] اودا خبره اول بیان شوه چه د آدم علیه السلام شانه کله الله تعالی اولاد رااوویستلو نو اصحاب یمین او اصحاب شمال دوه ډلې ئی جوړې کړې یوه د جنت د پاره او بله د دوزخ د پاره. اوفرمائیلې شو چه ماته د دې څه پرواه نشته چه څوك خپل ځان د جنت مستحق جوړوی که د دوزخ. په دې باره کښې په کثرت سره احادیث وارد دی اود تقدیر مسئله

---

[1] صحیح مسلم کتاب القدر باب معنی کل مولود یولدعلی الفطرة: ۲۶۶۲، ابوداؤد:۴۷۱۲، ابن ماجه:۸۲، مسندابي یعلی:۴۵۵۳، احمد:۴۱/۶، ابن حبان:۱۳۸.

[2] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة: ۳۲۰۸،صحیح مسلم:۲۶۴۳، ابوداؤد:۴۷۰۸،ترمذی:۲۱۳۷،ابن ماجه:۷۶، احمد:۳۸۲/۱، ابن حبان:۶۱۷۴.

یوه اهمه مسئله دلته ده دنور وضاحت گنجائش نشته.ارشاددي چه دهغوی زړونه خوشته ولې پوهیدلې نه شي. سترګې ئې شته خو لیدلې نه شي،غوږونه ئې شته خو اوریدلې نه شي. دا څیزونه کوم چه د هدایت حاصلولو د پاره سبب جوړکړې وو دې نه هیڅ فائده نه اخلي. لکه چه فرمائي دوی ته غوږونه سترګې او زړه ورکړې شوې دي خو د دې نه دوی ته هیڅ فائده نه رسي. ځکه چه د دې څیزونونه دوی کار نه دې اخستې اوهم د الله تعالی د ایاتونوانکارئې کړې. دمنافقانو په حق کښې الله تعالی فرمائیلي ﴿صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَرْجِعُوْنَ﴾[1] اود کافرانو په حق کښې دی ﴿صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لَا يَعْقِلُوْنَ﴾[2] او فرمائي چه که الله تعالی په بدنونوکښې څه خیر معلومولو نو خامخا به ئې دا د اوریدلو قابل جوړول او هدایت به ئې موندلو. اوفرمائي چه سترګې ړندې نه وی بلکه زړونه ړانده دی. اوفرمائي چه چا د رحمن د وحې نه مخ واړولو نو په هغه باندې شیطان مسلط کیږی او هر وخت هغه پورې اینختې وی. دا خلق د الله تعالی د لار نه خلق منع کوی او دا ګمان کوی چه هم دغه صحیح لار ده. اوس دلته دا ارشاد کیږی چه دا خلق په مثال دڅناورو دی چه نه حق خبره اوری او نه د حق امداد کوی او نه هدایت ته ګوری. اود خپلو پنځوخواسو نه هغوی هیڅ فائده نه اوچتوی سوا د دې نه چه څه د دنیاوی ژوند فائدې اوچتې کړی لکه چه فرمائي د کافرانو مثال د هغه څناور په شان دې چه د شپونکی الفاظ خو نه پیژني او صرف آواز ئې اوری. که دوی هم د ایمان طرف ته رابللې نو د هغې د فائدې نه خو خبرنه دی خو بیا هم آواز اوری د دې د پاره اوفرمائیلې شو چه دوی د هغه څناورو نه هم ډیر ذلیل دی چه څناور خود خپل شپونکی خبره باندې نه پوهیږی خود هغه په رابللوباندې د هغه طرف ته مخ کوی. د دې د پاره چه د دې څناورو نه د نه پوهیدلو فطری او خلقی فعل کیږی نود طبیعت د پوهولو په بنا باندې په خلاف دکافر چه بغیرد چا د شرکت د الله تعالی د عبادت د پاره پیدا شوې وو خو هغه کفر او شرك اوکړو.نود دې د پاره چه چا د الله تعالی اطاعت اوکړو هغه به د قیامت په ورځ د ملائکونه هم افضل وی او چا چه کفر اوکړو هغه څناور بلکه د دې نه هم بدتر دی.

وَلِلّٰهِ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنٰى
اوخاص الله لره دی | نومونه | ښهٔ
اود الله ﷻ دپاره ښهٔ ښهٔ نومونه دی
فَادْعُوْهُ بِهَا ۖ وَذَرُوا الَّذِيْنَ يُلْحِدُوْنَ فِيْٓ اَسْمَآئِهٖ ۭ
نوآوازکوئ هغه ته | په هغې سره | اوپریږدئ | هغه کسان | چې کوږوالې کوی | په نومونود هغه کښې
نو په هغې سره ئې رابلئ | اوهغه خلق پریږدئ چې دالله ﷻ نومونو کښې کوږوالې لټوی
سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝
زربه بدله ورکړې شی هغوئ له | دهغې | چې وؤ هغوئ | چې کول به ئې |
دوئ ته به دخپلو عملونو بدله ډیره زر ورکړې شی |

قوله تعالى: وَلِلّٰهِ الْأَسْمَآءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوْهُ بِهَا

دالله تعالی داسماء حسنٰی تعداد او فضیلت- دحضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلي د الله تعالی یوکم سل (۹۹) نومونه دی. څوك چه د دې یوکم سلونومونو وظیفه کوی هغه به جنت ته

[1] سورة البقرة : آیت:۱۸

[2] سورة البقرة : آیت ۱۷۱

خې الله تعالی وتریغنی طاق دې په دې وجه په شمیر کښې هم وتریغنی طاق خوښوی[1] هغه پاك نومونه دا دی:

﴿هوالله الذي لااله الاهوالرحمن الرحيم الملك القدوس السلام المؤمن المهيمن العزيز الجبار المتكبر الخالق البارء المصور الغفار القهار الوهاب الرزاق الفتاح العليم القابض الباسط الخافض الرافع المعز المذل السميع البصير الحكم العدل اللطيف الخبير الحليم العظيم الغفور الشكور العلى الكبير الحفيظ المقيت الحسيب الجليل الكريم الرقيب المجيب الواسع الحكيم الودود المجيد الباعث الشهيد الحق الوكيل القوى المتين الولى الحميد المحصى المبدء المعيد المحى المميت الحى القيوم الواجد الماجد الواحد الاحد الفرد الصمد القادر المقتدر المقدم المؤخر الاول الاخر الظاهر الباطن الوالى المتعالى البر التوب المنتقم العفو الرؤف مالك الملك ذوالجلال والاكرام المقسط الجامع الغنى المغنى المانع الضار النافع النور الهادى البديع الباقى الوارث الرشيد الصبور﴾[2]

دا حدیث غریب دې اود څه کمی زیاتې سره دغه شان نومونه د ابن ماجه په حدیث کښې هم وارد دی.[3] د بعضې بزرګانوداخیال دې چه دا نومونه راویانو د قرآن کریم نه چهانړ کړی دی. والله اعلم. دا یاد ساتئ چه اسماء حسنٰی هم دغه یوکم سل (۹۹) نومونو کښې منحصر ندی ځکه چه په مسنداحمد کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه کله چاته غم او خفګان اورسی نودا دعا دې وائی.

﴿اللهم انى عبدك ابن عبدك ابن امتك ناصيتى بيدك ماض فى حكمك عدل فى قضآؤك اسالك بكل اسم هولك سميت به نفسك اوانزلته فى كتابك اواعلمته احدًا من خلقك اواستاثرت به في علم الغيب عندك ان تجعل القرآن العظيم ربيع قلبى ونور صدري وجلآء حزنى وذهاب همى﴾ اوونیلې شو یارسول الله ﷺ! آیا مونږ ئې یاد نه کړو. حضور ﷺ اوفرمائیل چه څوك هم دا واوری نو یاد دې کړی[4] بعضې خلقوخود قرآن اوسنت نه دالله تعالی زرنومونه راویستې دی. ارشادې دې چه هغه خلق پریږدئی چا چه د الله تعالی په نومونوکښې کګلیچ اختیارکړې دې چه دا کافران خلق د الله تعالی په نومونو کښې د"لات" لفظ هم شریك کوی او "لات" دالله تعالی مؤنث لفظ ښائی عزی دعزیز لفظ نه مشتق کوی. دادواړه نومونه کافرانو سره د مؤنث خدایانو دی. د الحاد معنی تکذیب ده اود عربو په کلام کښې د اعتدال نه اخوا کیدو ته وائی لحد په معنی د قبر هم د دې نه دې ځکه چه قبلې طرف ته مخ تاوولو سره ئې جوړوی.

خَلَقْنَآ	أُمَّةٌ	يَهْدُوْنَ	بِالْحَقِّ	وَبِهٖ	يَعْدِلُوْنَ
وَمِمَّنْ					
او ځینی دهغه چانه					
او زمونږ په					
چې پیدا کړي دي مونږه	یوه ډله ده	چې لار ښائی خلقو ته	مطابق دحق	اوهم ددې حق مطابق	انصاف کوی
مخلوق کښې یوه ډله داسې هم شته		چې دحق مطابق(خلقوته)خودنه کوی		او دحق مطابق انصاف کوی	

قوله تعالی:: وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ أُمَّةٌ

یوه ډله به دقیامته پورې په حق ولاړه وی:- زمونږ پیداکړې شووقومونوکښې بعضې قومونه قولاً عملاً په حق قائم دی حق وینا کوی او د حق طرف ته رابلل کوی اوهم د حق فیصله کوی. د دې امت نه مراد

[1] صحيح بخارى كتاب الدعوات باب لله مائة اسم غيرواحده: ٦٤١٠،صحيح مسلم:٢٦٧٧،ترمذى:٣٥٠٦،ابن ماجه:٣٨٦٠، احمد:٢٦٧/٢، ابن حبان:٨٠٧.

[2] ترمذى كتاب الدعوات باب حديث فى اسماء الله الحسنى مع ذكر هاتماما: ٣٥٠٧.

[3] ابن ماجه كتاب الدعاء باب اسماء الله عزوجل:٣٨٦١.

[4] احمد: ٣٩١/١وسندحسن، مسندابى يعلى:٥٢٩٧، حاكم:٥٠٩/١، ابن حبان:٩٧٢.

امت محمديه ﷺ دي. حضورﷺ به چه كله دا ايت لوستلو نو فرمائيل به ئي چه دا تاسو ئي. او هغه قوم چه تاسو نه وړاندې تيرشوې يعني د موسى ﷺ قوم دي خلقو به هم خلق د حق طرف ته راغوښتل.([1]) حضور ﷺ فرمائيلي چه زما امت كښې به يوه ډله په حق قائمه وي تردې چه حضرت عيسى ﷺ به نازل شي([2])او هم هغه ډله به په حق باندې غالبه وي. د هغوی څوك مخالف به هغوی ته څه نقصان نه شي رسولي. اود قيامت راتلوپورې يا د خپل مرګه پورې به په دې كلك ولاړ وي.([3])

وَالَّذِيْنَ	كَذَّبُوْا	بِاٰيٰتِنَا	سَنَسْتَدْرِجُهُمْ	مِّنْ حَيْثُ
اوهغه كسان	چې دروغ ئې اوګڼړل	آيتونه زمونږه	درجه په درجه به اونيسو مونږ هغوی	په داسې طريقه
اوچا چې زمونږ آيتونه دروغ ګڼړلي دي	.... مونږ به ئې په مزه مزه داسې راګيركړو			

لَا يَعْلَمُوْنَ	وَاُمْلِيْ	لَهُمْ	اِنَّ	كَيْدِيْ	مَتِيْنٌ
چې نۀ به پوهيږی هغوی	اوزۀ مهلت وركوم	هغوی ته	بيشكه	تدبيرزما	سخت دي
چې په خان به نه پوهيږي	اوزه هغوئ ته مهلت وركوم	زما نيول ډيرسخت دي			

قوله تعالي:: وَاُمْلِيْ لَهُمْ

درزق كثرت دَ عذاب ذريعه هم ده:- د دې مطلب دا دې چه دهغوی دپاره به د رزق دروازې كولاويږي. دنياوی فائدې به ئې زياتې شي. تردې چه هغوی به په دې دهوكه كښې پاتې شي اودا ګمان به كوی چه د هغوی به هميشه دا حال وی لكه چه فرمائی كله چه هغوی زمونږ ياد هيركړو نو مونږ په هغوی باندې د رزق دروازې كولاوكړې او چه كله هغوی په غروراوتكبر كښې راغله نو ناڅاپې هغوی مونږ راګيركړل او هغوی نااميده پاتې شو. د هغه ظالمانو نسل مو ختم كړو. د حمد او ثنا لائق خو هم رب العالمين دې.([4])دې د پاره مونږ هغوی‌ته ډهيل وركړو او زمونږ تدبير خو ډير قوی وی.

اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوْا
آيافكرنۀ دې كړې دې خلقو
آيا دوی چرې فكرنۀ دې كړې

مَا بِصَاحِبِهِمْ	مِّنْ جِنَّةٍ	اِنْ	هُوَ	اِلَّا	نَذِيْرٌ	مُّبِيْنٌ
چې‌نشته په ملګری ددوئ باندې	هيڅ ليونتوب	نۀ دې	هغه	مګر	ويرونكې دې	ښكاره
چې د دوی په دې ملګری(پيغمبر)باندې دپيريانو هيڅ اثر نشته	هغه خو بس ښكاره ويرونكې دې					

قوله‌تعالى:: مَا بِصَاحِبِهِمْ مِّنْ جِنَّةٍ

نبىﷺ مجنون نه دې بلكه دَ الله تعالى رښتونې رسولﷺ دې:- دې تكذيب كونكودا هم غوراونه كړو چه دهغوی ملګرې (حضرت محمدﷺ) ته هيڅ جنون او ليونتوب نشته ([5]) بلكه د الله تعالى رسول دې

[1]) احمد:۳۹۱/۱وسندحسن، مسندابى يعلى:۵۲۹۷، حاكم:۵۰۹/۱، ابن حبان:۹۷۲.
[2]) الدرالمنثور:۲۷۲/۳.
[3]) صحيح بخارى كتاب المناقب باب۲۸، ۳۶۴۰، صحيح مسلم كتاب الامارة باب قوله ﷺ (لاتزال طائفة من امتى ظاهرين على الحق...):۱۹۲۰.
[4]) ۶/الانعام: ۴۴-۴۵.
[5]) ۸۱/التكوير:۲۲.

او د حق طرف ته رابلل کوی. په کوم سړی کښې چه عقل سلیم وی او د دې نه کار اخستل غواړی او هغه ته صفاصفا تنبیه ورکونکې دی او فرمائی چه زه تاسو ته د یوې خبرې نصیحت کوم چه د الله تعالی د عبادت او د دین د تبلیغ د پاره یویو او دووه دووه راوچت شئی بیا په دې خبره باندې څه غور اوکړئی چه ستاسو ملګرې ته جنون نشته بلکه هغه خو د الله تعالی د سخت عذاب نه ویرونکې دی (۱) الله تعالی سره خلوص اختیارکړئی. تعصب او دښمنی پریږدئی که تاسو داسې اوکړئی نو تاسو ته به حقیقت ښکاره شی چه دا رسول رښتونې او خیرخواه دې.

صفا غونډئی باندې درسول کریم ﷺ اعلان:: حضورﷺ په صفا غرباندې اوختلو، قریش ئی راجمع کړل دیوې یوې قبیلې نوم ئی اخستلو سره راوغوښتل بیا ئی د الله تعالی د عذاب او واقع کیدونکو حادثاتونه ئی هغوی اوویرول نوبعضې بې وقوفانو اووئیل چه دا خو څه لیونې غوندې معلومیږی تر سحره پورې ئی بکواس کولو نو الله تعالی دا آیت نازل کړې وو.

أَوَلَمْ يَنظُرُوا	فِي مَلَكُوتِ	السَّمَاوَاتِ	وَالْأَرْضِ	وَمَا
آیا اونۀ کړو نظر دوئ	په سلطنت	دآسمانونو کښې	اودزمکې کښې	او څه
آیادوی دآسمانونو اوزمکې انتظام ته نۀ دی کتلی ا ....او هغه				
خَلَقَ اللَّهُ	مِن شَيْءٍ	وَأَنْ	عَسَىٰ	أَن يَكُونَ
چې پیدا کړل الله	له هر څیز نه	اودا(سوچ ئې اونۀ کړو) چې	کیدې شی	چې وی به
څیز ته ئې نۀ دی کتلی چې الله ﷻ پیداکړې دې ا اودې ته ئې هم فکرنۀ دې کړې ا چې				
قَدِ اقْتَرَبَ	أَجَلُهُمْ	فَبِأَيِّ حَدِيثٍ	بَعْدَهُ	يُؤْمِنُونَ۝
چې نزدې شوې به وی	اجل ددوئ	نوپه کومه خبره به	روستوددې نه	ایمان راوړی دوئ
نیته رانزې شوې ده ا نود دې قرآن نه پس به دوئ لا په کومه خبره ایمان راوړی				

قوله تعالی:: فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ۝

دمرګ علم نه حق قبلول پکار دی:- ارشاد دې چه زمونږ نښې دروغ ګڼرونکی آیا په دې خبره غور نه کوی چه مونږ ته څنګه غلبه حاصله ده په آسمانونو اوزمکه اوپه هغه څیزونوکوم چه په دې کښې دی په دې ټولو. دوی له پکار وو چه په دې کښې ئی غور اوفکر کولې او عبرت ئی اخستې او په دې نتیجه رسیدې چه داهرڅه دهغه ذات دی دچا چه نه څه څوک مثال شته نه شبیه اوهم هغه ددې خبرې مستحق دې چه عبادت او خلوص هم هغه سره اوکړې شی اود هغه د رسول تصدیق اوکړې شی. د هغه د طاعت طرف ته تیښ شی، بتان بهر اوغورزوی اود دې خبرې نه اوویریږی چه مرګ نیزدې دې اوکه په کفر باندې مړه شو نود دردناك عذاب به مستحق شو. بیا فرمائی چه دې نه پس اوس نوره کومه ویره او ترهیب غواړی چه کومه دهمکی راغلې ده هغه هم د الله تعالی د طرف نه راغلې ده که هغوی د دې وحی او قرآن تصدیق اونه کړی کوم چه محمدﷺ پیش کړې نو بیا به د کومې خبرې تصدیق کوی.

د سود خورو بد حالت:: د حضرت ابوهریره ؓ نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلی د معراج په شپه ما اولیدل چه د اووم آسمان پورې کله زه اورسیدم پورته مې نظر اوکړو نو بریخنا او برق مې اوکتلو او په یو داسې قوم باندې مې تیریدل اوشو د چا خیټې چه د منګو په شان پړسیدلې وې او په هغې کښې

(۱) ٣٤/سباء:٤٦.

ماران وو چه د بهر نه هم ښکاريدل. ما د جبرائيل ؑ نه تپوس اوکړو نو هغه اووئيل دا سود خواره دي. اوچه کله دې ړومبی آسمان باندې کوز شو نو ما د خپل ځان لاندې نظر اوکړو نو يوه لوخړه او لوګي وو او شور او غوغا وه. ما تپوس اوکړو اې جبرائيل! دا څه دي؟ نو وئيل دا هغه شيطانان دي کوم چه د انسانانو دسترګو وړاندې ګرځيدل او پرده به جوړيدل دې دپاره چه د زمکې او آسمان په ملکوت کښې انسان هډو نظر اونه کړې شی که چرې دا حائل کيدې نه نو انسان به عجيبه عجيبه خبرې کتلې. ([1])د دې د يو راوی علی بن زيد ته ډير منکر روايات هم منسوب دی.

مَنْ	يُّضْلِلِ اللّٰهُ	فَلَا	هَادِيَ	لَهٗ ط	وَيَذَرُهُمْ	فِيْ طُغْيَانِهِمْ
هغه څوک	چې بې لارې ئې کړې الله	پس نشته	څوک لاربنودنکې	هغه ته	اوپريږدی دوئ	په سرکشی ددوئ کښې
څوک چې الله ﷻ د هدايت نه محروم کړی		انو هغه ته هيڅوک هدايت نشی کولې			اوداسې خلق الله خپله	

يَعْمَهُوْنَ ﴿۱۸۶﴾
چې سرګردانه ګرځی
سرکشئ کښې سرګردانه پريږدی

قوله تعالی:: فَلَا هَادِيَ لَهٗ ط

دالله ﷻ ګمراه کړئ شوی ته څوک هدايت نه شی کولې- الله ﷻ چه د چا په نوم ګمراهی اوليکله هغه ته څوک هم هدايت نه شی کولې. که هغه څومره هم نبښې اووينی هغه ته هيڅ فائده نه کيږی. څوک چه الله ﷻ په فتنه کښې واچوی هغه به څوک په نيغه لارراولی([2])لکه چه فرمائی ګورئی په زمکه اوآسمان کښې زمونږ څومره نبښې دی. خونبښې معجزې اودهمکيانې کافرانودپاره هيڅ څيز فائده مندنه دی([3])

يَسْـَٔلُوْنَكَ	عَنِ السَّاعَةِ	اَيَّانَ	مُرْسٰهَا ط	قُلْ	اِنَّمَا
تپوس کوی ستانه	په باره دقيامت کښې	چې کله به وی	قائميدل دهغې	اووايه	بيشکه
دوئ ستانه دقيامت باره کښې تپوس کوی		چې کله به راځی		اورته اووايه	

عِلْمُهَا	عِنْدَ رَبِّيْ ج	لَا يُجَلِّيْهَا	لِوَقْتِهَآ	اِلَّا	هُوَ ط	ثَقُلَتْ
علم دهغې	زمارب سره دې	نۀ ښکاره کوی هغه	په وخت خپل باندې	مګر	هم هغه	دروندې
دهغې علم صرف زمارب سره دې				هم هغه به ئې پخپل وخت ښکاره کوی		دغه شان به

فِي السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ط	لَا تَاْتِيْكُمْ	اِلَّا	بَغْتَةً ط
په اسمانونو کښې	اوپه زمکه کښې	نۀ به راځی په تاسو باندې	مګر	ناساپه
داسمانونواوزمکې ډيره سخته حادثه وی		.... په تاسو به بالکل ناڅاپه راځی		

يَسْـَٔلُوْنَكَ	كَاَنَّكَ حَفِيٌّ	عَنْهَا ط	قُلْ
تپوس کوی دا خلق ستا نه	لکه چې تۀ تحقيق کونکې ئې	په باره دهغې کښې	ورته اووايه
دوئ ستانه داسې تپوس کوی	لکه چې تۀ د هغې نه پوره پوره خبر ئې		..........ورته اووايه

[1]) احمد:۲/۳۵۳، ابن ماجه کتاب التجارات باب التغليظ فی الربا:۲۲۷۳ مختصراً.
[2]) ۵/المائده: ۴۱.
[3]) ۱۲/يوسف:۱۰۱.

إِنَّمَا	عِلْمُهَا	عِنْدَ اللَّهِ	وَلَٰكِنَّ	أَكْثَرَ النَّاسِ	لَا يَعْلَمُونَ
بیشکه	علم دهغې	دالله سره دي	لیکن	اکثرد خلقو	نه پوهیږي

چې دهغې علم صرف الله ﷻ سره دي اخو زيات خلق بيخي نه پوهيږي ۔........

قوله تعالى:: لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَا إِلَّا هُوَ

دَ قيامت واقع کيدل اودَ هغې نښې :-دا آيت د قريشو متعلق نازل شوې يا د يهوديانو متعلق د بوې ډلې خو اولنئی خبره ډيره صحيح ده ځکه چه دا آيت مکی دې اويهوديان خو په مدينه کښې اوسيدل. دا خلق چه تانه د قيامت د وخت تپوس کوی نود دې يقين دوی نه کوی د تکذيب په انداز کښې تپوس کوی لکه څنګه چه د دې آيت د انداز بيان نه معلوميږی. دا خلق وائی که چرې ته رښتونې يې نو دا اوښايه چه هغه به کيږی کله او په کوم تاريخ به وی؟ اوفرمائی چه دا کافران قيامت ډير زرغواړی او مؤمنان خود قيامت د هيبت نه ويريږی او يقين ئی ساتلې دې چه د دې راتلل حق دی اوکوم خلق چه د قيامت په راتلوکښې شك کوی په لويه ګمراهئی کښې دی.(۱)اوفرمائی چه اوښايه هغه به په کوم تاريخ باندې وی؟ او دنيابه کله ختميږی او بيا د قيامت هغه ساعت کوم يو دې. نو اې نبی (ﷺ)! اووايه چه د دې علم خو هم زمارب سره دې. د الله تعالی نه علاوه بل هيچا ته نه دې معلوم چه کله به وی. الله تعالی رسول الله ﷺ ته مشوره ورکړې ده چه اې نبی(ﷺ)! چه کله هغه خلق د قيامت د وخت متعلق تپوس اوکړی نوخبره دالله تعالی طرف ته ګرځوه چه د هغې وخت پيژندګلوخو د الله تعالی نه سوا بل چاته نه ده معلومه. په دې وجه اوفرمائيلې شو ﴿ ثَقُلَتْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ﴾ يعنی دزمکې اوآسمان والا د دې د علم نه بې نصيبه دی. حسن بصری رحمه الله دا مطلب بيانوی چه کله قيامت راشی نود زمکې او آسمان والا باندې به ډير دروند تيريږی.حضرت ابن عباس رضي الله عنه دا مطلب بيانوی چه يو څيز به هم داسې نه وی کوم ته چه د قيامت ضرر اونه رسی. آسمان به اوشليږی ستورې به مات راپريوځی. نمر به تياره شی،غرونه به والوزی او الله تعالی چه څه فرمائيلی دی هغه هرڅه به کيږی. د آسمان والا ته هم د دې علم نشته. لکه چه فرمائی چه هغه به ناڅاپی راځی خلقو ته به د دې وهم اوګمان هم نه وی. حضور ﷺ فرمائيلی چه قيامت به ترهغه وخته پورې نه راځی چه يو ځل به نمر د مغرب نه راخيژی. کافران به دا عجيبه خبره ګنړی اود دې پيشن ګوئی صداقت کتلو باندې به ايمان راوړی خو چاته به هم د هغه وخت ايمان راوړل هيڅ فائده نه ورکوی. ياګناهګارانوته به په دغه وخت کښې نيك کار کول هيڅ فائده نه ورکوی.دوه کسان به د کپړې روزګار کوی اود دې غرض د پاره به د کپړې تهان کولاووی. د پښې لشلو والا به پښی لا ځکلې هم نه وی، خلق به د اوبو ټينکې صفاکوی، نوړئی به د خُلې طرف ته اوړلې شی چه ناڅاپی به قيامت شروع شی.(۲)

﴿ يَسْأَلُونَكَ كَأَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا ﴾ په معنی کښې د مفسرينواختلاف دې يعنی هغوی د قيامت دراز تانه داسې تپوس کوی لکه چه ته د هغوی ډير ښه دوست ئی اوپه داسې انداز کښې تپوس کوی لکه چه د قيامت د واقع کيدو د تاريخ نه ته واقف ئې.د دې د پاره الله تعالی اوفرمائيل چه د دې علم د الله تعالی نه سوا بل چاته نشته. الله تعالی خود دې راز نه يو مقرب ترين فرښتې ته اونه يو رسول ته ظاهر کړې دې. قتاده رحمه الله فرمائی چه قريشو به حضور ﷺ ته وئيل چه زمونږ او ستا په مينځ کښې خو خپلولی ده موږ ته خونی اوښايه چه قيامت به کله راځی نو الله تعالی دا آيت نازل کړو چه ورته اووايه د دې علم صرف يو الله تعالی ته دې.

(۱) ٤٢/الشوری:۱۸.

(۲) صحيح بخاری کتاب الرقاق باب:٤٠، ٦٥٠٦، احمد: ٣٦٩/٢، مسندابی يعلی:٦٢٧١.

د جبرائيل ﷺ داعرابي په شکل کښې راتلل اود قيامت په باره کښې سوال کول:داخلق چه د نبي کريم ﷺ نه د قيامت د وخت باره کښې تپوس کوی نو نه پوهيږی چه نبي ته هم د دې علم نشته. د الله تعالى نه سوا بل څوك د دې علم نه لرى. حضرت جبرائيل ﷺ د يو اعرابي په شکل کښې د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو دې د پاره چه د دين د امورو تعليم خلقو ته حاصل شى. اود يو طالب او د هدايت سوال کونکى په انداز کښې حضور ﷺ سره کيناستو اود حضور ﷺ نه ئې داسلام باره کښې تپوس اوکړو.بيائې د ايمان او احسان باره کښې تپوس اوکړو. بيا ئې تپوس اوکړو چه قيامت کله راتلونکې دې. د دې څلورم سوال په جواب کښې حضور ﷺ اوفرمائيل چه د دې باره کښې خو ماته ستانه زيات علم نشته. يعنى څنګه چه ته ناخبره ئې داسې زه هم ناخبره يم. او څوك هم د دې باره کښې معلومات نه لرى.بيا حضور ﷺ دا آيت اولوستلو ﴿ إِنَّ اللَّهَ عِندَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ ﴾ اوبه يو روايت کښې دى چه حضرت جبرائيل ﷺ د يو اعرابي په شکل کښې د حضور ﷺ نه د قيامت د نښوباره کښې تپوس اوکړو. حضور ﷺ نښې اوخودلې. بيا حضور ﷺ اوفرمائيل چه د پنځو څيزونو علم د الله تعالى نه سوا بل څوك نه پيژنى. د حضور ﷺ په هر يو جواب باندې هغه اعرابي وائى چه تاسو صحيح اوفرمائيل لکه چه هغه ته معلومه وه اود هرې خبرې د صداقت اعتراف ئى کولو. د تصديق په دې انداز باندې صحابه کرام حيران شو چه دا څنګه سوال کونکې دې چه پخپله سوال هم کوى او پخپله په جواب باندې تصديق هم کوى. بيا دا سائل لاړونو نبي کريم ﷺ اوفرمائيل چه دا جبرائيل ﷺ وو او په دې بهانه باندې تاسو ته د دين مسئلې اود معتقداتو تعليم در کولو د پاره راغلې وو. (١) دې نه وړاندې چه کله هم هغوى صورت بدل کړې راغلې نو پيژندلې شوې دې او دا ځل خو ما هم نه وو پيژندلې(٢)ما د شرح بخارى په شروع کښې دا حديث بيان کړې دې.

د يو اعرابي د قيامت پحقله سوال کول:: اوچه کله يو اعرابي د حضور ﷺ نه تپوس اوکړو او په اوچت آواز کښې حضور ﷺ ته چغه اوکړه چه اې محمد ﷺ! نو حضور ﷺ هم په اوچت آواز کښې جواب ورکړو چه او څه دى؟ نو هغه اووئيل قيامت به کله راځى نو حضور ﷺ اوفرمائيل اې نادانه چه کله هم راځى خو راځى به ضرور، خو ته اوښايه چه د هغې د پاره تا څه تيارى کړې دې. وئيل لوئ لوئ مونځونه او روژې خو مې خير نه دې کړى خو د الله تعالى اود هغه رسول ﷺ سره زما ډير محبت او تعلق دې. نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه سړې به په قيامت کښې هغه چا سره وى چا سره چه محبت کوى(٣)ددې حديث په اوريدو باندې صحابه کرام رضوان الله اجمعين ډير زيات خوشحاله شو. په بخارى او مسلم شريف کښې داحديث د اکثرو صحابه کرامو په روايتونو سره په مختلفوطريقو بيان شوې دې. د حضور ﷺ عادت مبارك وو چه کله به چا داسې سوال کولو د کوم چه به هغه ته ډير ضرورت نه وو اود هغه د پاره به عبث وو نو حضور ﷺ به په جواب کښې د هغه هغې طرف ته مخ کرځولو د څه پيژندل چه به د هغه د سوال کولونه د هغه د پاره ډير ضرورى وو. دې د پاره چه هغه خپل ذات دې سره د اينخلولو اهل جوړکړى اود اول نه تيارى اوکړى سره د دې چه د دې د مقررشوى وخت نه خبر نه وى. د حضرت عائشه صديقه رضي الله عنها نه روايت دې چه کلى وال عرب به حضور ﷺ له راتلل نو اکثرو به دا سوال کولوچه قيامت به کله وى نو حضور ﷺ به د هغوى د يوماشوم طرف ته اشاره کوله که الله تعالى ده ته ژوند

(١) صحيح بخارى کتاب الايمان باب سوال جبريل النبي ﷺ..: ٥٠، صحيح مسلم:٩، ١٠.
(٢) احمد:١٢٩/٤وهوحسن،مجمع الزوائد:٤٠/١.
(٣) ترمذى کتاب الدعوات باب ماجاء فى فضل التوبه....:٣٥٣٥،وهوحسن، مسندالطيالسى:١١٦٧،ابن حبان:٥٦٢. دَ دې معنې روايت صحيح بخارى ك تاب الادب باب ماجاء فى قول الرجل ويلك:٦١٦٧، صحيح مسلم:٢٦٣٨ کښې هم موجود دې.

ورکړو نو دې به بوډا شوې هم نه وی چه ستاسو قیامت خو به راشی[۱] نو د قیامت نه مراد مرګ شو چه د دلته نه به مو اوچت کړی اوعالم برزخ ته به مو بوځی. اود دې مضمون ډیر زیات احادیث د الفاظو په لړ شان تغیر سره پیش کړې شوی دی چه ټول په ټول هم د یو مضمون دی. د کلام حاصل دا شو چه د دې ټولو احادیث مقصد هم دغه دې چه قیامت به راځی او خامخابه راځی خود وخت مقرر ول نه شی کولې. د دې ماشوم د بوډاوالی نه وړاندې به قیامت راځی. دا اطلاق هم په دې تقید باندې محمول دې. یعنی دې نه مراد د خلقو د مرګ وخت دې.

دوفات نه مخکښې درسول کریم ﷺ پیشن ګوئی:-دخپل وفات نه یوه میاشت وړاندې حضور ﷺ فرمائیلی وو چه د قیامت باره کښې تاسو خلق مانه تپوسونه کوئ. د دې علم خو الله تعالی ته دې چه په قیامت راتلوکښې څومره موده ده. خو زه قسم خورم او بیان کوم چه په دې وخت کښې په زمکه باندې څومره سا اخستونکی ژوندی دی سل کاله پس به په دوی کښې یو هم باقی نه وی. (۲) نو لکه داسې مطلب شو چه په قیامت کښې به ټول خلق مړه کیږی دغه شان سل کاله پس به د دې موجوده خلقو د پاره قیامت راشی. که د وخت تعین کول غواړئ نو واخلئ دا مقرر وخت دې. دغه شان د قیامت مراد د دې یوې صدئی ختمیدل وو (۳) چه خبره ئی په دې طریقه سره بیان کړه.

دمعراج په شپه دعیسیٰ علیه السلام سره د رسول کریم ﷺ ملاقات اود قیامت علامات::نبی کریم ﷺ فرمائیل چه د معراج په شپه په حضرت ابراهیم علیه السلام، موسی علیه السلام او عیسی علیه السلام باندې زما تیریدل اوشو خلقو د قیامت ذکر کولو. دا ټول د حضرت ابراهیم علیه السلام خواله راغله او تپوس ئې ترې اوکړو. هغوی اوفرمائیل چه ماته خود دې هیڅ علم نشته. بیا حضرت موسی علیه السلام له لاړل. هغوی هم دا اوفرمائیل، عیسی علیه السلام له لاړل نو هغوی هم اوفرمائیل چه د دې علم خو سوا د الله تعالی نه بل چاته هډو شته نه خو علامې ئی دا دې چه دجال به راوځی. ما سره به یوه دوه (بانسونه) غابښئی وی چه هغه ما اووینی نو د سیکې په شان به ویلی شی او الله تعالی به هغه هلاك کړی. تردې پورې چه ونې او کاڼی به هم وینا شروع کړی چه اې مسلمانه زما نه شاته یو کافر پټ شوې دې راشه دا قتل کړه. الله تعالی به دا ټول کافران هلاك کړی. بیا به خلق خپلو خپلو ښارونو او وطنونوته لاړشی. په داسې وخت کښې به یاجوج ماجوج راوځی او د هرګوټ نه به راوځوتیکیږی. ښارونه به تباه کړی اود هغوی په ګرځیدو سره به هر یوځیز برباد او ختم شی. تردې چه چینوته به لاړشی نو هغه چینې به هم خالی کړی. خلق به ماله د هغوی شکایت راوړی. زه به د هغوی د پاره د الله تعالی نه بددعااوغواړم. الله تعالی به هغه ټول یاجوج ماجوج هلاك کړی تردې چه د هر یوځائ فضا به د هغوی د لاشونودسخا کیدو او بدبوئې نه خرابه شی. الله تعالی به باران اوکړی اود اوبو چپې به د هغوی لاشونه سمندر ته یوسی. هغه وخت به غرونه راوځی او زمکه به خوره شی. هغه وخت به قیامت داسې نیزدې شی لکه د نهه میاشتو حامله چه په هغې باندې خلق نه پوهیږی چه په شپه ورځ کښې به کله بچې اوزیږوی. (۴) لویو لویو پیغمبرانو هم د قیامت وخت نه پیژندلو. عیسی علیه السلام هم صرف د هغې علامې اوخودلې ځکه چه د دې امت په آخری زمانه کښې به هغه راکوزیږی اود حضور ﷺ احکام به نافذ کوی. مسیح دجال به قتل کړی او یاجوج ماجوج به الله تعالی

---

[۱]) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب سکرات الموت: ۶۵۱۱، صحیح مسلم: ۲۹۵۲.

[۲]) صحیح مسلم کتاب فضائل الصحابه باب بیان معنی قوله ﷺ (علی راس مائة سنة....):۲۵۳۸، ترمذی: ۲۲۵۰، احمد:۳۲۲/۳،ابن حبان: ۲۹۸۷.

[۳]) صحیح بخاری کتاب مواقیت الصلاه باب السمر فی الفقه والخیر بعدالعشاء:۶۰۱، صحیح مسلم: ۲۵۳۷، ابوداؤد:۴۳۴۸، ترمذی: ۲۲۵۱، احمد:۸۸/۲، ابن حبانؒ: ۲۹۸۹.

[۴]) ابن ماجه کتاب الفتن باب فتنه الدجال وخروج عیسی بن مریم: ۴۰۸۱، وسنده صحیح واخطامن ضعفه، احمد:۳۷۵/۱، حاکم:۴۸۸/۴،

د هغه د دعا په برکت هلاك كړي. حضور ﷺ اوفرمائيل چه زه تاسو ته د هغې علامې اوښايم چه د هغې په وړاندې به لوئې فتنې او هرج مرج واقع كيږي. خلقو اووئيل چه يا رسول الله ﷺ! مونږ خود فتنې مفهوم پيژنو خوداهرج څه څيز دې؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه دحبشو په عربي ژبه كښې د دې معنیٰ ده قتل. بيائې اوفرمائيل چه په خلقو كښې به پرديوالې او بې پروائي دومره زياته شي چه يو سړې به بل ته وائي چه زه دې نه پيژنم. (۱) په صحاح سته كښې خبره په داسې طريقه نه ده روايت كړې شوې.
زمونږ نبي امي سيد المرسلين خاتم النبيين ﷺ چه نبي الرحمة او نبي التوبه دې فرمائيلي دي چه زه او قيامت د دې دواړو ګوتو په شان يو. حضور ﷺ د كلمې شهادت او مينځ ګوته يو ځائ كړه او وئې خودله (۲) لكه چه ماسره قيامت لګيدلې دې يعني د دواړو په مينځ كښې بل نبي نشته. غرض دا چه د ﴿علم الساعة﴾ علم صرف الله تعالىٰ ته دې.

قُلْ لَّآ اَمْلِكُ	لِنَفْسِيْ	نَفْعًا	وَّلَا ضَرًّا	اِلَّا	مَا	شَآءَ اللّٰهُ ؕ
اووايه چې زۀ اختيار نۀ لرم	دپاره دځان خپل	دنفعې	اونۀ دضرر	مګر	هغه كيږي	چې اوغواړي الله
ورته اووايه زه خودخپل ځان دپاره هم دنفعې نقصان مالك نۀ يم مګرهغه چې الله اوغواړي (نوهغه كيږي)						

وَلَوْ	كُنْتُ	اَعْلَمُ	الْغَيْبَ	لَاسْتَكْثَرْتُ	مِنَ الْخَيْرِ ۚ
اوكه چرې	وې زۀ	چې پوهيدلې	په غيب	خامخابه ډيرحاصل كړې وو	دخير نه
اوكه ماته دغيبو خبرې معلومې وې نوځانله به مې ډيرې ښيګړې راجمع كړې وې					

وَمَا مَسَّنِيَ	السُّوْٓءُ ۛۚ	اِنْ اَنَا	اِلَّا	نَذِيْرٌ	وَّبَشِيْرٌ	لِّقَوْمٍ
اونۀ به وو رسيدلې ماته	نقصان	نۀ يم زۀ	مګر	يرونكې	اوزيرې وركونكې	دپاره دهغه قوم
اوهيچرې به ماته څه نقصان نۀ وو رسيدلې زۀ خوبس ويرونكې اوزيرې وركونكې يم هغه چاته						

يُّؤْمِنُوْنَ ﴿۱۸۸﴾
چې ايمان راوړي هغه (الله)
چې ايمان راوړي

قوله تعالى: وَلَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبَ

غيب پيژندونكی او د نفع نقصان مالك الله ﷻ دې:- الله تعالىٰ حضور ﷺ ته حكم وركړې دې چه د ټولو امورو نسبت دالله تعالىٰ طرف ته اوكړه او دخپل ځان باره كښې اووايه چه دراتلونكې وخت علم ماته هم نشته.اوكه الله تعالىٰ ماته څه اوخودل نو درته به ئې اوښايم. لكه چه فرمائي د عالم الغيب علم غيب څوك نه شي موندلې (۳) اې نبي ﷺ! ورته اووايه كه چرې زه د غيب په علم باندې پوهيدلم نود ځان دپاره به مې ډير خير راجمع كولو. يعني كه ماته د خپل مرګ خبر وو چه كله به مرم نو كوشش به مې كولو چه زر ډير نيك اعمال اوكړم. داقول د مجاهد رحمه الله دې او ابن جريج رحمه الله هم وائي خودا خبره د غور ده ځكه چه د حضور ﷺ هر عمل ښه وو اوچه كوم عمل به ئې كولو هغه به مستقل توګه باندې

---

(۱) احمد:۳۸۹/۵، مجمع الزوائد: ۳۰۹/۷.
(۲) صحيح بخاری كتاب الرقاق باب قول النبي ﷺ (بعثت انا والساعة كهاتين):۶۵۰۳، صحيح مسلم:۲۹۵۰-۲۹۵۱، ترمذی:۲۲۱۴، احمد:۲۲۲/۳، مسندابی یعلی:۲۹۲۵، ابن حبان: ۶۶۴۰.
(۳) ۷۲/الجن:۲۶.

مضبوط وو(۱) ټول اعمال ئې هم د یوې طریقې وو. په هر عمل کښې به د حضورﷺ نظر هم په الله تعالی وو. غرض دا چه یو عمل به ئې هم بد نه وو. او دا خبره کیدې شی چه دا مراد وی که د غیب په خبرو باندې پوهیدلم نو چه د خلقو د کوم قسم خیګړه په کوم کارکښې وه نو هغه به مې د هغې نه خبرولو. ابن عباسؓ ﷺ د خیر معنی د مال اخستې ده. اودا مفهوم احسن دې. او یا دا چه په کومه سودا کښې راته فائده معلومیده نو ضرور به مې هغه اخستله او یو څیز به مې هم نه خرڅولو ترکومې چه په هغې کښې د فائدې علم نه وو. غرض دا چه په سوداګرئی کښې به مې چرې هم نقصان نه اوچتولو اونه به مې اوچتیدوته پریخودو. یا به په ما باندې فقر او تنګدستی کله هم نه راتله. بعضې خلقو دا مطلب هم اخستې دې چه قحط راتلو نو ډیره غله به مې جمع کوله. په ارزانه زمانه کښې به مې اخستله او د ګرانئی په زمانه کښې به مې خرڅوله او ماله به غریبې او محتاجی نه راتله اود دې راتلونه به اول بچ کیدلم. (۲) بیا حضورﷺ اوفرمائیل چه زه خو صرف نذیر او بشیر یم د عذاب نه ویرونکې او د جنت زیرې ورکونکې. لکه چه الله تعالی اوفرمائیل مونږ قرآن ستا په ژبه باندې آسان جوړکړو دې د پاره چه د تقوی اراده لرونکوته ته زیرې ورکړې او جنګ کونکی سرکشه خلق اوویروی.(۳)

هُوَ الَّذِیْ خَلَقَكُمْ مِّنْ نَّفْسٍ وَّاحِدَةٍ
هغه، هغه ذات دې | چې پیدا ئې کړئ تاسو | د نفس | یو(آدم) نه
الله ﷻ هغه ذات دې چې تاسو ئې د یونفس نه پیدا کړی یئ
وَّجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا
اوجوړه ئې کړه | دهغې نفس نه | جوړه د هغې نفس | دپاره ددې چې آرام حاصل کړی | دهغې سره
اوهم ددغه نفس نه ئې د دهٔ جوړه پیدا کړې ده | چې هغې سره سکون بیامومی
فَلَمَّا تَغَشّٰهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيْفًا فَمَرَّتْ بِهٖ
نوکله چې اسرې ورخورشوپه هغې باندې | نو حامله شوه | په حمل سپك سره | پس ګرځیدله به | دهغې حمل سره
نوکوم وخت چې دا سړې د ښځې سره یوځائې شو | نودهغې معمولی شان حمل پیدا شو | هغه ورسره ګرځیدې شوه
فَلَمَّا أَثْقَلَتْ دَّعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ اٰتَيْتَنَا صَالِحًا
بیاهرکله چې | ادرنه شوه هغه | نودعااوغوښتله دواړودالله نه | ادرب خپل نه | که چرې | اتاراکړومونږته | بچې صالح
بیاهرکله چې حمل درونډ شو | نودواړو په شریکه خپل رب نه سوال اوکړو | که تامونږته نیك اولاد راکړو
لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿۱۸۹﴾ فَلَمَّآ اٰتٰهُمَا
نوشوبه مونږه خامخا | دشکرایستونکو نه | پس هرکله چې | ورکړوالله هغوئ دواړو ته
نومونږ به ستا ډیرشکرګزار شو | ...... نو کله چې الله ﷻ هغې دواړو ته

(۱) صحیح بخاری کتاب الصوم باب هل یخص شیئا من الایام...:۱۹۸۷، صحیح مسلم:۷۸۳،ابوداوٗد: ۱۳۷، احمد:۶/۴۳، ابن حبان: ۳۲۲.

(۲) الدرالمنثور:۳/۶۲۲.

(۳) ۱۹/مریم:۹۷.

اٰتٰىهُمَا	فِيْمَآ	شُرَكَآءَ	لَهٗ	جَعَلَا	صَالِحًا
نو جوړ کړل دواړو	هغه دپاره	شریکان	په هغې کښې	چې ورکړې نې وو هغوئ دواړو ته	صحیح سالم بچې

نیک خوئ ورکړو نو دواړو د الله ﷻ دپاره په هغه ولد کښې شریکان جوړ کړل اکوم چې ورته الله ﷻ ورکړې وو

يُشْرِكُوْنَ	عَمَّا	فَتَعٰلَى اللّٰهُ
چې شریکوي نې دوئ دالله سره	دهغې نه	نو لوئ دې الله

اوالله ﷻ ډیر اوچت دې ادهغه څه نه چې دوئ نې الله سره شریکان کوي

قوله تعالیٰ: فَلَمَّآ اٰتٰىهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِيْمَآ اٰتٰىهُمَا

اولادالله تعالی ورکوی او مشرک ئی غیرالله ته منسوب کوی:- ارشاد کیږي چه د دنیا جهان خلق د آدم ﷺ د نسل نه پیدا کړې شوی دی اوهم د آدم ﷺ نه د هغه بی بی حوا پیدا کړې شوه. هم د دې دواړو نه نسل زیات شو.لکه چه الله تعالی فرمائی اې خلقو مونږ تاسو د یو سړي او یوې ښځې نه پیدا کړی او دومره مولونی کړئی چه تاسو خلق خاندان اوقبیلې جوړې شونې اوتاسوله دیو بل حقونه پیژندل پکار دی اود الله تعالی په نیز په تاسوکښې د ټولونه شریف هغه دې چه د ټولونه ښه عمل اوکړی[1] . ﴿لِيَسْكُنَ اِلَيْهَا﴾ معنی ده چه یوبل سره مینه پیداشی.هم ددې دپاره نی اوفرمائیل﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَّوَدَّةً وَّرَحْمَةً﴾ یعنی ستاسودواړو په زړونو کښې محبت او رحمت واچولو. په دوو روحونوکښې چه کوم محبت او رحمت وی هغه د روحونو د خپل مینځ د الفت او موانست نه نشي زیاتیدې. د دې د پاره خو الله تعالی دابیان اوفرمائیلو چه ساحران اکثر د خپل سحر په ذریعه د دې خبرې کوشش کوی چه په ښځه خاوندکښې جدائی واچوی نو چه کله خاوندخپلې ښځې سره دفطری محبت په بناباندې موانست اوقربت اختیاروی نو شروع کښې هغه په خپله ځیټه کښې وروکي بوج غوندې محسوس کوی. دا شروع د حمل زمانه وی. دغه وخت خو ښځې ته څه تکلیف نه وی ځکه چه دا حمل خو دې وخت کښې نطفه یا علقه یا مضغه ده یا دغوښې وړه غوندې ټکړه. دې وخت کښې هغه وړه او سپکه وی.

د مَرَّتْ بِهٖ مختلف تفسیرونه اومطلب::ایوب وائی چه ما دحسن بصری رحمه الله نه ﴿مَرَّتْ بِهٖ﴾ معنې تپوس اوکړو نو هغه اوونیل که زه عرب ووم او اهل زبان ووم نو پیژندل به مې چه د دې معنی دا ده دغه شان هغه دا حمل اخستې گرځی. قتاده رحمه الله د دې معنی دا خودلې چه حمل ښکاره شو. ابن جریر رحمه الله وائی چه حمل سره په آسانه کیناستې پاسیدې شی. ابن عباس رضي الله عنه فرمائی چه مطلب دا دې چه دا د شروع زمانه هغه ده چه پخپله هغې ته شك وی چه حمل شته که نه. بل دا چه کله ښځې ته دې نه پس پوره بوج محسوس شی اود حمل یقین ورته اوشی نودا مورپلار دواړه د الله تعالی نه دا غوښتنه کوی که الله تعالی هغوی ته صحیح سالم بچې ورکړی نو دا به د الله تعالی لوئ احسان وی. ابن عباس رضي الله عنه فرمائی چه مورپلار ته دا ویره وی چه چرته د ځناور د شکل یا اندام والا یا غیرسالم بچې اونه شی.لکه ځنګه چه بعضې وخت کیږي. حسن بصری رحمه الله دا مطلب اخلی که الله تعالی مونږ ته هلك راکړی ځکه چه په مولود کښې زیات صلاحیت والا پیدا کیدونکې هم هلك وی. نو چه کله الله تعالی هغوی ته صحیح سالم بچې ورکوی نو هغه د بتانوحصه گرځوی. د الله تعالی ذات د داسې شرك نه پاك دې. مفسرینو دلته ډیر آثار او احادیث بیان کړی دی د کوموچه به مونږ ذکر کوو، په هغې باندې به رڼا اچوو بیا به ان شاء الله د صحیح خبرې طرف ته رهنمائی کوو، هم په الله تعالی باندې مو یقین دې.

[1] ۴۹/الحجرت:۱۳.

قتاده ؒ د سمره ؓ نه روایت کوی چه نبی کریم ﷺ فرمائی چه کله د بی بی حوا وضع حمل اوشو نو ابلیس هغې له راغلو. د هغې بچې به ژوندې نه پاتې کیدو. بی بی حوا ته ئې مشوره ورکړه چه د بچې نوم عبدالحارث کیږده نو ژوندې به پاتې شي. د بچي نوم ئې عبدالحارث کیخودو نو هغه ژوندې پاتې شو. دادشیطان د طرف نه وسوسه وه اوحارث د شیطان نوم دې[1] په دې حدیث کښې درې علتونه دی یو خوداچه د دې راوی عمربن ابراهیم یو مصری سړې دې. سره د دې چه ابن معین د دې توثیق کړې دې خو ابوحاتم رحمه الله ونیلی دی چه د دې نه حجت نه شی نیولې. دویم دا چه هم دغه روایت موقوفاً د حضرت سمره ؓ د خپل قول نه روایت شوې دې کوم چه مرفوع نه دې. په تفسیر ابن جریر کښې پخپله دسمره بنت جندب ؓ وینا ده چه آدم ؑ د خپل ځوئی نوم عبدالحارث کیخودو. دریم دا چه د دې دراوی حسن نه هم د دې آیت د تفسیر نه علاوه بیان کړې شوې دې نو ښکاره ده که دا حدیث مرفوع د هغه نه روایت کړې شوې وې نو ده به پخپله د دې خلاف تفسیرنه کولو.

ابن جریر وائی دې نه مراد بعضې مشرکان دی ، دادم ؑ واقعه نه ده: ابن جریر رحمه الله وائی چه دا د حضرت آدم ؑ واقعه نه ده بلکه د بعضې بل مذهب والا ده. اودا هم روایت دې چه دې نه مراد بعضې مشرکان انسانان دی چه داسې کوی. وائی چه دا د یهودو اونصاراؤو فعل بیان شوې دې چه خپل اولاد په خپله لار اچوی. د دې آیت چه کوم تفسیر بیان شوې دې په دې ټولو کښې بهتر هم دغه تفسیر دی.د تعجب د پاره ګنجائش دا وو چه داسې متقی او پرهیزګاره سړې دیو آیت په تفسیرکښې یو مرفوع حدیث د پیغمبر قول روایت کړې بیا د هغې خلاف پخپله تفسیراوکړی. دې نه دا ثابتیږی چه هغه حدیث مرفوع نه دې بلکه پخپله د سمره ؓ قول دې. دې نه پس دا خیال کیدې شی چه ممکن ده چه سمره ؓ دا د اهل کتابونه ماخوذ کړې وی لکه چه کعب او وهب وغیره چه مسلمانان شوې وو. ان شاء الله د دې بیان به هم ډیر زر راشی.

ددې قصې متعلق یو بل حدیث مبارک: د دې حدیث مرفوع کیدل نه شی ثابتیدې. اوس یو بل حدیث هم د دې باره کښې دې. دا د ابن عباس ؓ نه روایت دې چه د بی بی حوا به کوم اولاد کیدلوهغه به ئې د الله تعالی د عبادت د پاره مخصوص کولو اود هغه نوم به ئې عبدالله او عبیدالله وغیره کیخودل دا ماشومان به مړه کیدل نو حضرت آدم ؑ او بی بی حوا له ابلیس راغلو او ورته ئې اوونیل که د خپل اولاد مو څه بل څه نوم کیخولو نو هغه به ژوندې پاتې شی. اوس چه کله د بی‌بی حوا بچې اوشو نو مورپلار پرې عبدالحارث نوم کیخودو.هم د دې متعلق الله تعالی فرمائی ﴿هُوَالَّذِیْ خَلَقَکُمْ﴾بی بی حواته شک وو چه حمل شته که نه نو چه کله هغه په حمل باندې درنه شوه نودې دواړو د الله تعالی نه دعا اوکړه که چرته ژوندې صالح بچې وو تو مونږ به د الله تعالی ډیر شکر ګذار شو. اوس شیطان دې دواړو له راغلو او ورته ئې اوونیل تاسو ته څه پته ده چه څنګه بچې به کیږی د ځناور شکل او صورت به وی که د انسان. یوه غلطه خبره ئې د هغوی په وړاندې ښه جوړه کړه او وروړاندې کړه او شیطان خو دهوکه ورکونکې دې. دې نه وړاندې دوه بچی شوې وو او مړه شوې وو. شیطان هغوی پوهه کړل که تاسو د دې بچی نوم زما په نوم نه ایږدئی نو نه به هغه صحیح پیدا کیږی اونه به ژوندې وی. نو هغوی د دې بچی نوم عبدالحارث کیخودو. نو الله تعالی فرمائی چه کله الله تعالی د هغوی په دعا صحیح سالم بچې ورکړو نو د هغه نوم ئې عبدالحارث کیخودو او الله تعالی سره ئې شرك اوکړو. په دې ایاتونو کښې هم د دې بیان دې. په یو بل روایت کښې دی چه د اول ځل د حمل په وخت کښې دا (شیطان) راغلو او هغه ئې اوویروله چه زه هم هغه یم چا چه تاسو د جنت نه راوویستلئی اوس ته زما تابعداری

(۱) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الاعراف: ۳۰۷۷، احمد:۱۱/۵، حاکم:۲/۵۴۵.

اوکړه ګنې زما په چل ول به د ده ښکرې پیداشي او هغه به خیټه اوشلوی او بهر به راوځي اودا به اوشي او هغه به اوشي. هغه ئې ډیره اوویروله خو هغې د ده خبره اونه منله. د الله تعالی مصلحت وو بچې مړ پیدا شو. دویم حمل اوشو بیا بچې مړ پیدا شو. اوس ابلیس راغلو او خپله ډیره خیرخواهي ئې اوکړه د بچي محبت غالب شو او د هغه نوم ئې عبدالحارث کیخودو. هم د دې په بنا باندې الله تعالی اوفرمائیل﴿ جَعَلَا لَهٗ شُرَكَآءَ فِيْمَآ اٰتٰىهُمَا ﴾

دا اسرائیلی روایت دې ددې دلیل::دابن عباس ﷺ نه ئې داحدیث واخستو اودهغه دشاګردانو یوې ډلې هم دغه وئیلی دی. لکه مجاهد، سعید بن جبیر، عکرمه، قتاده او سدی رحمهم الله. دغه شان د سلفو نه واخله د خلفو پورې ډیرو مفسرینو د دې آیت په تفسیرکښې هم دا وئیلی دی خو ظاهره دا ده چه داواقعه د اهل کتابونه اخستې شوې ده. د دې یو لوئ دلیل دا دې چه حضرت ابن عباس ﷺ دا د ابی بن کعب ﷺ نه روایت کوی لکه څنګه چه په ابن ابی حاتم کښې دی نو ظاهره ده چه دا د اهل کتابونه نقل کړې شوې ده د کوم باره کښې حضرت محمد ﷺ فرمائیلي دی چه د دوی خبرو ته مه رښتونې واینې او مه دروغ[1] د دوی روایتونه درې قسمه وی یو دا چه د هغې صحت د یو آیت یا حدیث نه کیږی. دویم دا چه د هغې تکذیب د یو حدیث یا آیت نه کیږی. دریم هغه چه د هغې په باره څه داسې فیصله زمونږ په دین کښې ملاؤنه شي نو په قول د حکم حدیث په دې کښې هیڅ حرج نشته[2] خود هغې تصدیق او تکذیب نه دی کول پکار. زما په خیال کښې خو دا اثر د دویم قسم دې یعنی د منلو قابل نه دې اود کومو صحابه کرامو او تابعینو نه چه دا روایت دې هغوی دا د دریم قسم نه ګنړلې او روایت کړې دې. ولې مونږ خو هم هغه وایو کوم چه حسن بصری رحمه الله وائی چه د مشرکانو په خپل اولاد کښې هم د الله تعالی د شریك بیان په دې آیاتونوکښې دې نه چه د حضرت آدم ﷺ. نو الله تعالی فرمائی چه الله تعالی د دې شرك نه اوچت او بالا دې. په دې آیاتونو کښې دا ذکر او د دې نه وړاندې د حضرت آدم ﷺ او بی بی حوا ذکر په شان د توطئه دې چه د دې اصلی مورپلار ذکرئې اوکړو او بیا د نور مور پلار ذکر اوشو اوهم د دوی شرك بیان شو.

اوس شخصی اوانفرادی ذکر ختمولو سره د جنس د ذکر طرف ته د خبرې مخ ګرځولې شي لکه چه مونږ د دنیا آسمان ته په ستورو ښائست ورکړو او بیا هم دا ستوری د شیطانانو د وهلو تختولو په کارکښې راوستل.[3] او ښکاره خبره ده چه کوم ستوری د ښائست دی هغه راشوکیږی نه او په هغې شیطانان نه ویشتلې کیږی. دلته هم د خبرې رخ داسې ګرځولې شي د ستورو شخصیت نه د ستورو جنس طرف ته. د دې نور ډیر مثالونه په قرآن کریم کښې موجود دی. والله اعلم.

لَا يَخْلُقُ	مَا	اَيُشْرِكُوْنَ		
آیا شریکوی دوئ هغه څه اچې نشی پیدا کولې				
آیادوئ ورسره هغه شریکان جوړوی				
نَصْرًا	لَهُمْ	وَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ	يُخْلَقُوْنَ ﴿١٩١﴾	وَّهُمْ شَيْـًٔا
دامداد کولو	دپاره دهغوئ	اوطاقت نهٔ لری هغوئ	بلکه هغوئ پیدا کړې کیږی	هیڅ څیز
اونهٔ د	اونهٔ دوئ سره څه مدد کولې شی	بلکه هغوی پیدا کړې کیږی		چه هغوی هیڅ نشی پیدا کولې

[1] ابوداؤد کتاب العلم باب روایه حدیث اهل الکتاب:۳۶۴۴، احمد:۱۳۶/۴،ابن حبان:۶۲۵۷.
[2] صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب ماذکرعن بنی اسرائیل:۳۴۶۱، ترمذی:۲۶۶۹، احمد:۲۰۲/۲، ابن حبان:۸۲۵۶.
[3] ۶۷/الملك:۵.

وَلَآ اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُوْنَ۝ وَاِنْ تَدْعُوْهُمْ اِلَى الْهُدٰى

اونۀ دخانونو خپلو سره|امداد کولې شي | اوکه چرې | تاسو رااوبلئ هغوئ| نیغې لارې ته

خپل خان مدد کولې شي |............ اوکه تاسونې نیغې لارې ته راوبلئ|

لَا يَتَّبِعُوْكُمْ ط سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ اَدَعَوْتُمُوْهُمْ اَمْ

نونۀ کوی هغوئ پیروی ستاسو| یوشان ده | په تاسو باندې | آیا که رابلئ تاسو هغوئ| یا

نو هغوئ تاسو پسې درتلې نشی | ستاسودپاره یوشان خبره ده که تاسو هغوی رابلئ او که

اَنْتُمْ صَامِتُوْنَ۝ اِنَّ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ عِبَادٌ

تاسو | چپ اوسئ | بیشکه هغه کسان | چې تاسوئې رابلئ | ماسوا دالله نه | بندګان دی

تاسو چپ پاتې شئ | ....بیشکه کوم کسان چه تاسو د الله نه سوا د مدد د پاره رابلئ انو هغوئ

اَمْثَالُكُمْ فَادْعُوْهُمْ فَلْيَسْتَجِيْبُوْا لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ

په شان ستاسو | نورااوبلئ هغوئ|پس قبول والې دې اوکړی هغوئ| ستاسو | که یئ تاسو

ستاسوپه شان بندګان دی انوتاسوورته آواز اوکړئ چې هغوئ ئې قبول کړی | که چرې تاسو

صٰدِقِيْنَ۝ اَلَهُمْ اَرْجُلٌ يَّمْشُوْنَ بِهَآ اَمْ لَهُمْ اَيْدٍ

رښتینی | آیا شته د دوئ | پښې | چې ګرزی دوئ | په هغې | ایا شته د دوئ | لاسونه

ریښتونی یئ (چې دا زمونږ خدایان دی) آیادهغوی پښې شته چې تګ پرې اوکړی| یائې لاسونه شته چې

يَّبْطِشُوْنَ بِهَآ اَمْ لَهُمْ اَعْيُنٌ يُّبْصِرُوْنَ بِهَآ اَمْ

چې نیول کوی| په هغې سره|یاشته د دوئ | سترګې | چې لیدل کوی | په هغې سره| یا شته

نیول پرې اوکړی | ....یائې سترګې شته چې کتل پرې اوکړی | او یا ئې غوږونه شته

لَهُمْ اٰذَانٌ يَّسْمَعُوْنَ بِهَا ط قُلِ ادْعُوْا شُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ

د دوئ| غوږونه | چې اوریدل کوی | په هغې سره|اووایه | چې رااوبلئ | شریکان خپل | بیا

چې آوریدل پرې اوکړی| ......(ائې پیغمبره ﷺ)ته ورته اووایه چې تاسوخپل شریکان راوبلئ| بیا

كِيْدُوْنِ فَلَا تُنْظِرُوْنِ۝ اِنَّ وَلِیِّ ۦَ اللّٰهُ الَّذِيْ

تدبیراوکړئ خلاف زما| پس مۀ راکوئ مهلت ماته| بیشکه | ولی زما| الله دې| هغه الله

زمادنقصان تدبیرونه جوړ کړئ | اوماته هیڅ مهلت مۀ راکوئ| زما مددګار خوهغه الله ﷻ دې

نَزَّلَ الْكِتٰبَ ۖ وَهُوَ يَتَوَلَّى الصّٰلِحِيْنَ۝ وَالَّذِيْنَ

چې نازل کړې ئې دې| کتاب | اوهغه | دوستی کوی | دصالحانو | اوهغه

چې داکتاب (قرآن) ئې نازل کړې دې | اوهغه همیشه د نیکانو خلقو ملګرتیاکوی | او هغه څوک

تَدۡعُونَ مِنۡ دُونِهٖ لَا يَسۡتَطِيعُونَ نَصۡرَكُمۡ وَلَآ اَنۡفُسَهُمۡ

چې تاسو ئې رابلئ | ماسوا دهغه نه | نه لرې طاقت هغوئ | دامداد ستاسو | اونه دخانونو خپلو سره

چې دالله ﷻ نه سوا ئې تاسو رابلئ ا نوهغوئ نه ستاسو مدد کولې شي | اونه دخپل خان

يَنۡصُرُونَ ۝ وَاِنۡ تَدۡعُوهُمۡ اِلَى الۡهُدٰى لَا يَسۡمَعُوۡا ؕ

امداد کولې شي | اوکه چرې تاسو راوبلئ دوی | نيغې لارې ته | نو نه اوری هغوئ

مدد کولې شي |..............اوکه ته دوی هدايت طرف ته راوبلې | نو آواز نه آوری

وَتَرٰىهُمۡ يَنۡظُرُونَ اِلَيۡكَ وَهُمۡ لَا يُبۡصِرُونَ ۝

او وينې ته هغوئ | چې گوری | تاته | اوحال دا چې هغوئ ا هيڅ هم نه وينی

اوداسې ښکاری چې هغوئ په (غتيوغتيو) گوری | خو هغوئ ددې باوجود هم هيڅ نه وينی

قوله تعالي:: اَلَهُمۡ اَرۡجُلٌ يَّمۡشُوۡنَ بِهَآ

دمشرکانو کونکيان کانړه رانده معبودان:- هغه مشرکان چه د الله تعالى په ځائ د بتانو عبادت کوی دوی ته خبردارې ورکولې شی چه دا بتان هم د الله تعالى مخلوق دې اويو جوړشوی څيز دې. د دوی په يوه خبره هم قدرت نشته نه دوی چاته نقصان رسولې شی او نه فائده، نه په دوی کښې د کتلو طاقت شته اونه دوی د خپلو عبادت کونکو څه امداد کولې شی. بلکه دا بتان خود کانړو نه دی حرکت قدرې نه شی کولې بلکه د دوی عبادت کونکی د دوی نه په څو درجو کښې غوره دی. اوريدې شی کتې شی محسوس کولې شی او نيولې شی. څنګه چه فرمائی اې خلقوا يو مثال بيانولې شی واورئی داخلق چه دالله ﷻ نه بغيرد نورو عبادت کوی هغوی يو مچ قدرې نه شی جوړولې که ټول په ټول کوشش ولې اونه کړی بلکه که يو مچ د هغوی د خوراك څه څيز يوسی نوهغه د ده نه واپس نه شی اخستې.طالب او مطلوب څومره کمزوې او بې قدرته دی. هغوی د الله تعالى قدر اونه پيژندلو. بې شکه الله تعالى ډير قوی اوعزيز دې.لکه څنګه چه ابراهيم ؈ فرمائيلی وو﴿ اَتَعۡبُدُوۡنَ مَا تَنۡحِتُوۡنَ ﴾ آيا تاسو ددې عبادت کونې کوم چه تاسو پخپله جوړونی. بيا فرمائی چه هغه د خپل عبادت کونکی لږ شان امداد هم نه شی کولې.تردې که هغه سره څوك خراب سلوك اوکړی نو پخپله خپل بچاؤ هم نه شی کولې.لکه څنګه چه ابراهيم خليل الله ؈ د خپل قوم بتان مات کړې وو اود هغې ډير سپکاوې ئې کړې وو. الله تعالى فرمائی چه حضرت ابراهيم ؈ په وهلو وهلو دا بتان ټکړې ټکړې کړې ووخو د بت خانې دټولونه لونی بت ئې پريخودې وو. دې د پاره چه خلق راشی اود دې غټ بت نه تپوس اوکړی چه دا څه اوشو اودا چا اوکړه.

د معاذينو قصه:: حضرت معاذ بن عمرو بن الجموح ﷛ او معاذ بن جبل ﷛ دواړه ځوانان وو. مسلمانان شوې وو. د شپې به مدينه کښې د مشرکانوبتانوله تلل او هغه به ئې ماتول. که هغه د لرگی وو نو د ماتولو نه پس به ئې غريبانانو کونډو ښځو ته ورکول دې دپاره چه د دې کمبختو مشرکانوته څه سبق ملاؤشی او په خپل عمل او عقيده باندې څه غور اوکړی. عمرو بن جموح د خپل قوم سردار وو. د هغه يو بت وو ده به د هغې بت عبادت کولو په هغې به ئې خوشبوئې مرلې. هغه دواړه ځوانان به د شپې په وخت کښې د هغه بت خانې ته تلل د هغه په سر به ئې گندگی کوله. عمرو بن جموح چه به هغه بت په داسې حال کښې ليدونو هغه به ئې وينځلو او خوشبوئې به ئې پرې مرلې.اوهغه سره به ئې توره کيخوده اوونيل به ئې چه په دې باندې مدافعت کوه. دې خلقو به بيا داسې کول او ابن جموح به دا

صفا کولو او هغه سره به ئی توره کیخوده. اخر دې خلقو دا بت راوویستو اویو د سپی لاش پورې اوتړلو اودیوې رسئی په ذریعه ئی په کوهی کښې زوړند کړو. کله چه عمرو بن الجموح راغلو او دا حال ئی اولیدلو نو هغه ته عقل راغلو چه هغه خو په بت پرستئی کښې باطله عقیده لری نو هغه اوونیل که ته په رښتیا سره رب وې نو سپی سره به په کوهی کښې زوړند نه وې. بیا هغه اسلام راوړلو او ښه مسلمان شو او په جنګ احد کښې شهید شو.[1]

ابراهیم ﷺ اوهود ﷺهم دا مسئله کړې وه:: د الله ﷻ ارشاد دې که چرې تاسو دوی د هدایت طرف ته راغواړئی نو هغوی به چرې هم ستاسو نه منی. یعنی دا بتان د چا آواز نه اوری. دوی ته آواز کول د نه آواز کولو برابر دی. حضرت ابراهیم ﷺفرمائیلي وو چه اې پلاره د داسې بت عبادت مه کوه چه نه اوری او نه لیدلې شی نه ستا څه کارکولې شی. بیا ئې اوفرمائیل هغه خو هم د الله تعالی مخلوق دې لکه دا بت پرست بلکه دا بت پرست د دې بتانونه ښه دی چه لیدلې شی اوریدلې شی او محسوس کولې شی. بیا فرمائی چه ښه ده د خپل امداد د پاره خپل شریکان راؤغواړئی او ماته د سترګو رپولو هومره مهلت هم مه راکوئی او زما خلاف په کولاؤ زړه سره کوشش اوکړئی اوګورئی. زما امدادی هغه الله تعالی دې چا چه کتاب نازل کړو هغه د نیکوکارانو ولی دې. هم هغه الله تعالی زما د پاره کافی دې.هم هغه به زما امداد کوی هم په هغه باندې زما یقین دې که زه مجبور یم نو هم دهغه مجبور یم. هغه په دنیااوآخرت کښې نه صرف زمابلکه زمانه پس هم د هر نیکوکار سرپرست دې. لکه چه هود ﷺ خپل قوم ته په جواب کښې فرمائیلي وو په هغه وخت کښې چه دهغه قوم په ده باندې تهمت لګولې وو چه په تا باندې زمونږ د خدایانو څه اثر شوې دې ځکه خو ته داسې ګډې وډې خبرې کوې. نو هغه جواب ورکړو چه زه خود الله تعالی ګواهی ورکوم او صفا صفاوایم چه زه ستاسو د شریکانو نه نفرت او ویزاری ښکاره کوم. ښه ده تاسو ټول یوځاۍ شنی څه شیطانې اوکړئی اوګورئی اود سا اخستلو د پاره هم ماته مهلت مه راکوئی. تاسو به زما څه اوکړئی. زما یقین خو په الله تعالی باندې دې چه هغه زما او ستاسو رب دې. په زمکه باندې داسې یو سالرونکې نشته د چا واګه چه د هغه په لاس کښې نه وی. زما رب په نیغه او رښتونې طریقه باندې دې. او ابراهیم خلیل الله ﷺ فرمائیلي وو ستاسو څه خیال دې د دې بتانوباره کښې د کومو چه تاسو اوستاسو پلارانو نیکونو عبادت کړې وو. دا خلق خو زما دښمنان دی خو الله تعالی زما دوست دې. هغه زه پیدا کړې یم او هم هغه به ما په صحیح لار روانه وی. اولکه څنګه چه ابراهیم ﷺ خپل پلار او خپل قوم ته فرمائیلي وو چه زه خو ستاسو د خدایانو نه بری یم خود خپل رب زه عبادت کونکې یم چا چه زه پیداکړم او بیا ئې زما هدایت اوکړو اود هغې نه پس ئی یوه کلمه یادګار جوړه کړه کیدې شی چه دوی د خپلې خبرې نه رجوع اوکړی اود دې د پاره ئی اوفرمائیل چه هغه نه ستاسو امداد کولې شی اونه خپل. اوکه تاسو هغه د هدایت طرف ته راغواړئی نو هغه خاورې نه اوری نه پوهیږی چه هغه ستاسو طرف ته نظر اوکړی او خاورې هم څه نه وینی. هغوی خپل تصویرونه او سترګې تاسو ته ځلور کړی دی لکه چه په رښتیا سره ګوری ولې هغه خو بې سا څیز دې. په دې وجه ئی دوی سره داسې معامله اوکړه چه یو د عقل خاوندنی کوی. د دې بتانو شکل خو تصویری شکل دې اود انسان په شان معلومیږی تاسو ګورئی لکه چه هغوی تاسو ته نیغ ګوری هم دغه وجه ده چه د دوی طرف ته د "هم" ضمیراوګرځولې شو کوم چه د انسان طرف ته ګرځولې شی حالانکه بې سا څیز د "ها" د ضمیر حق دار دې. سدی رحمه الله د دې نه د بتانو په ځاۍ مشرکان مراد اخلی خو رومبې خیال صحیح دې.

[1] دلائل النبوه:۲/٤٥٦.

خُذِ الْعَفْوَ	وَأْمُرْ	بِالْعُرْفِ	وَأَعْرِضْ	عَنِ الْجٰهِلِيْنَ۝	وَإِمَّا	
اونیسه معافي لره	اوحکم کوه	په نیکئ سره	اوپه ډډه شه	د جاهلانونه	اوکه چرې	
رائي پیغمبره ﷺ ته معافي کوه | او د نیکئ حکم کوه | او د جاهلانونه ډډه کوه | اوکه چرې						
يَنْزَغَنَّكَ	مِنَ الشَّيْطٰنِ	نَزْغٌ	فَاسْتَعِذْ	بِاللّٰهِ ۭ	إِنَّهٗ	
رامنع کړي تا	دطرفه دشیطان نه	یوه وسوسه	نوپناه اوغواړه	په الله سره	بیشکه هغه	
دشیطان دطرفه ستا په زړهٔ کښې څه وسوسه پیدا شي نو په الله ﷻ سره پناه اوغواړه | بیشکه هغه ذات						
سَمِيْعٌ	عَلِيْمٌ۝					
ښهٔ اوریدونکې دې | اوښهٔ پوهه دې |						
اوریدونکې او عالم دې |						

قوله تعالى:: خُذِ الْعَفْوَ

قصوروار معاف کول پکار دي:- ابن عباس رضي الله عنه فرمائي د ﴿خُذِ الْعَفْوَ﴾ مطلب دا دې چه د دوی هغه مالونه چه د دوی د ضرورتونونه زیات دی او هغه مالونه چه تاله ئې راوړی هغه واخله. دا عمل په سورة برات کښې دفرائضو صدقاتود توضیح اوتشریح نه اول ووچه صدقات به هغوی ته پیش کولې شو. او ضحاك رحمه الله وائی ﴿خُذِ الْعَفْوَ﴾ معنی ده چه کوم زیاتې دې هغه خرچ کړئې. دعفو معنی ئې په زیاتی سره کړې ده. زید بن اسلم رحمه الله وائي چه په دې کښې مشرکانوسره دعفوې معافئی حکم دې. لس کالوپورې دا عفوه اومعافي وه بیا د سختئی کولو حکم اوشو. داد ابن جریر رحمه الله قول دې. مجاهد رحمه الله وائی چه د خلقود اخلاقواو اعمالونه معافي کوه یعنې د هغوی د اعمالو او اخلاقو لټون مه کوه. مراد دا دې چه معافي کوه اود خراب مجلس اختیارولونه بچ شه. په الله تعالی قسم دې چه زه کوم مجلس اختیاروم خامخا به د هغې خوئی بوئی اخلم. په ټولو اقوالوکښې هم دا قول ډیر بهتردې.

عیینه رحمه الله نه روایت دې چه کله الله تعالی په خپل نبی ﷺ باندې دا آیت نازل کړو ﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجٰهِلِيْنَ۝﴾ نو حضور ﷺ د جبرائیل عليه السلام نه تپوس اوکړو د دې نه څه مقصد شو نو جبرائیل عليه السلام اوونیل چه الله تعالی تاته حکم درکوی چه څوك ستا په ذات باندې زیاتې اوکړی نو هغه معاف کوه. څوك چه تاته نه درکوی نو ته هغوی ته ورکوه څوك چه تاسره تعلق ختم کړی ته هغوی سره تعلق ساته. (۱) هم د دې مضمون حدیث متعلق ابن عامر رضي الله عنه وائی چه ما حضور ﷺ سره ملاقات اوکړو ما د حضور ﷺ لاس اونیولو اوعرض مې اوکړو یارسول الله ﷺ ماته بهترین اعمال اوښایه. حضور ﷺ اوفرمائیل چه اې عقبه بن عامر! څوك چه تاسره همدردی نه کوی ته هغوی سر همدردی کوه څوك چه تامحروم کړی ته هغوی د ورکولو نه مه محروم کوه. څوك چه ستا ذات سره متعلق زیاتې اوکړی ته هغه سره معافي اوښښنه کوه. ﴿خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجٰهِلِيْنَ۝﴾ (معافي کوه اوپه نیکوکارونوکښې لارخودنه کوه اود جاهلانو خلقو نه ناخبره جوړیږه) (۲) د عرف معنی د معروف ده.

دحربن قیس د ترهٔ عینیه قصه::صحیح بخاری شریف کښې دی چه عیینه رحمه الله خپل وراره حربن قیس رحمه الله کره راغلو حصارشو. حربن قیس رحمه الله د حضرت عمر رضي الله عنه درباری سړې وو. هغه د قرآن کریم ماهر وو

(۱) الطبری: ۱۵۴/۶، ابن ابی حاتم: ۱۶۳/۵.
(۲) ترمذی کتاب الزهد باب ماجاء فی حفظ اللسان: ۲۴۰۶.

او د قاریانو علماؤ د حضرت عمرﷺ د مجلس مشاورت رکن وو. دا علماء به ځوانان هم وو اوبوډاګان هم.عیینه رحمه الله خپل وراره ته اوونیل اې وراره تاته امیرالمؤمنین سره تعلق حاصل دې زما اجازت واخله چه زه هغه سره ملاؤ شم.نو حر رحمه الله دعیینه رحمه الله دپاره اجازت حاصل کړواوحضرت عمرﷺ د حاضریدواجازت ورکړو.کله چه عیینه امیر المؤمنین سره ملاؤ شو نو وئی وئیل اې ابن خطاب! تامونږ ته پوره روپئی نه دی راکړې اونه دې زمونږ سره د عدل نه کاراخستې. د عدل نوم اوریدو سره حضرت عمرﷺ غصه شو او نیزدې وه چه عیینه رحمه الله ئی وهلې وو. نو حر رحمه الله اوونیل چه اې امیرالمؤمنین الله تعالی خپل نبیﷺ ته فرمائیلی دی چه معافی کوئی او په نیکوکارونوکښې مشوره ورکوئی اود جاهلانونه ډډه کوئې او دې خو د جاهلانونه دې. په الله تعالی قسم چه کله د حضرت عمرﷺ په وړاندې دا آیت تلاوت کړې شو نو هم هلته اودریدو هیڅ غصه ئی اونه کړه. هغه د الله تعالی د کتاب نه ډیر واقف وو. صرف بخاری رحمه الله دا روایت کړې دې.

دجرس د استعمال نه ممانعت:: روایت دې چه د سالم بن عبدالله د اهل شام په یوه قافله باندې تیریدل اوشو په قافله کښې جرس کړنګیدو. نوونی وئیل چه جرس کړنګول منع دی. کافران په مندرونو کښې جرسونه کړنګوی نو د قافلې والا اوونیل چه په دې باره کښې مونږ ته ستانه زیات معلومات دی. ممانعت په لویو لویو جرسونو کښې دې په وړو وړو کښې هیڅ حرج نشته. نو سالم خاموش شو او صرف دومره ئی اوونیل ﴿وَاَعْرِضْ عَنِ الْجٰهِلِیْنَ﴾ یعنی جاهلانوسره مخ نه لګول بهتر دی. او د بخاری د اقول چې العرف یعنی المعروف ، ددې تصریح عروه بن زبیر ، سدی ، قتاده او ابن جریر وغیره کړیده او ابن جریر حکایت کړې دې چې وئیلی شی ﴿اولیته عرفا،عارفا،وعارفة﴾ د ټولو هم یوه معنی ده معروف یعنی نیک کار. الله تعالی خپل نبیﷺ ته حکم ورکړې دې چه بندیګانوته د نیک کار حکم ورکوه. په لفظ معروف کښې ټول نیک کارونه داخل دی او د جاهلانو نه ډډه کولو حکم ئی هم ورکړې دې اګرچه د دې ماموربه په ظاهره نبی کریمﷺ دې خو په حقیقت کښې ټول بندیګان مامور دی. د دې په ذریعه بندیګانوته ادب خودلې کیږی که څوك په تاباندې ظلم کوی نو هغه برداشت کړه دا مطلب نه دې چه څوك د الله تعالی په واجبی حقوقوکښې کمې زیاتې اوکړی نو بیا هم اعراض اوکړې یا د الله تعالی نه کفر اوکړی یا د وحدانیت نه جاهل پاتې شی نو بیا هم معافی اوکړې. دمسلمانانو سره د خپل جهالت په وجه اوجنګیدې نو بیا هم خاموش شه مطلب دا چه داسې غلط فهمی نه دی کیدل پکار. دا هغه اخلاق دی د کومو تعلیم چه الله تعالی خپل خوږ نبیﷺ ته ورکړې دې. دا مضمون یو عقل مند شاعر ډیر په ښه اندازیه شعرکښې لیکلی دې. هغه وائی:

﴿خذ العفو وأمر بعرف كما	امرت واعرض عن الجهلين﴾
﴿ولن في الكلام لكل الانام	فمستحسن من ذوي الجاهلين﴾

ترجمه: دمعاف کولو عادت اوساته، د نیکوکارونورهبری کوه، د جاهلانونه اعراض کوه، هر سړی سره په خبروکښې نرمی کوه، اود اوچتې مرتبې والا سره په خبروکښې نرمی کول نور هم ډیر مستحسن دی.

د اعراض عن الجاهل مطلب:: د بعضې علماؤ مقوله ده چه خلق دوه قسمه وی یو هغه سړې محسن دې چه هغه په خوشحالئی سره په تاڅه احسان اوکړی د شکریه سره ئی قبول کړه اود هغه د طاقت نه زیات په هغه باندې بوج مه اچوه چه هغه په خپله دباؤ پاتې شی. بل بد قسم سړې، ده ته د نیك کار د کولو مشوره ورکوه خوکه د هغه ګمراهی زیاتیږی او هغه په خپل جاهلیت باندې قائم وی نود هغه نه ډډه کوه. کیدې شی چه ده ته معافی کول هغه د دې بدئی نه منع کړی لکه چه الله تعالی فرمائی په بهترینه طریقه باندې مدافعت کوه دغه شان به دښمنان هم ستا دوستان جوړ شی. مونږ ته ښه پته ده کوم څه چه هغوی اظهارخیال کوی نو وایه چه اې الله تعالی! زه دشیطان د غولولونه ستا پناه غواړم. او

د هغې نه پناه غواړم چه شیطانان زماسره په عمل کښې داخل شی او فرمائی چه نیکی او بدی برابر نه وی. مدافعت او د جواب رد په ښه شان سره ورکوه. دا عمل هغه خلق اختیاروی چه د طبیعت نه صابر وی. په نتیجه کښې به هغوی ته لویه کامیابی حاصلیږی. خوش قسمته به په دې باندې عمل کونکی وی. که شیطان ستا په زړه کښې څه وسوسې واچوی او دهوکه دې کړی یا تا د دښمن سره د مقابلې په وخت کښې په غصه کښې راولی اود دغه جاهل نه د ډډې کولونه تا منع کړی اوهغه سره په جګړه باندې تا اماده کړی نود الله تعالی نه پناه غواړه. د جاهل په تاباندې زیاتې هم الله تعالی وینی اوستا پناه غوښتل هم الله تعالی اوری دهغه نه هیڅ خبره پټه نه ده. د شیطان غولول او فساد کښې راوستل چه تاته څومره نقصان دررسولې شی الله تعالی په هغې باندې خبر او علیم دې.

د عفوسره اعوذ بالله هم وئیل پکاردی::کله چه ﴿خُذِ الْعَفْوَ﴾ والا آیت نازل شو نو رسول ﷺ اوونیل یا الله! غصه راشی نو څنګه معافی اوکړې شی؟ نو﴿فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ ؕ﴾ والا آیت نازل شو. د هغه دوو کسانو واقعه وړاندې بیان شوه چه دې دواړو د حضور ﷺ په وړاندې جنګ اوکړو تردې چه د یو د غصې د وجې سپیږمې اوپړسیدې.نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه زه یوه داسې کلمه پیژنم که هغه اولوستلې شی نو غصه به ئې ختمه شی. هغه کلمه دا ده. ﴿اعوذبالله من الشيطن الرجيم﴾ هغه ته دا خبره اوخودلې شوه نو وئی وئیل چه ماته څه لیونتوب خو نه دې ([1]) د نزغ اصلی معنی فساد ده. دا فساد که د غصې د وجې نه وی اوکه د بې غصې د وجې. الله تعالی فرمائی اې نبی ﷺ! زما بندیګانوته اووایه چه خبره په ښه طریقه سره کونې. شیطان په خپل مینځ کښې د فساد کوشش کوی. د عیاذ معنی ده د شر نه پناه غوښتل او ملاذ د خیر په طلب کښې کولې شی. د ﴿استعاذه﴾ احادیث په اول تفسیر کښې تیرشوی دی د دوباره ذکر کولو ضرورت نشته.

إِذَا مَسَّهُمْ	اتَّقَوْا	إِنَّ الَّذِينَ
کله چې اورسیږي هغوئ ته	چې ویریږي (د الله نه)	بیشکه هغه کسان

بیشک کوم کسان چې پرهیزګار دي | که هغوئ ته د

مُّبْصِرُونَ ﴿۲۰۱﴾	فَإِذَا هُم	تَذَكَّرُوا	مِّنَ الشَّيْطَٰنِ	طَٰٓئِفٌ
لیدونکي وی	نو بیا هغوئ	نو یاد شی ورته (حکم دالله)	دشیطان نه	یوه وسوسه

دشیطان دطرفه څه وسوسه اورسی انو زر الله ﷻ یاد کړي | اوسمدستی ئې سترګې اوغړیږي

لَا يُقْصِرُونَ ﴿۲۰۲﴾	ثُمَّ	فِي الْغَيِّ	يَمُدُّونَهُمْ	وَإِخْوَٰنُهُمْ
نۀ کوی هیڅ کمي	بیا	په ګمراهئ کښې	راکاږي دوئ	اوروڼړه ددوئ

(باتې شو) دشیطان روڼړه نوهغوئ خودوی غلطۍ لارې ته راکاږي اا وهیڅ کمي په کښې نۀ کوی!

قوله تعالي:: تَذَكَّرُوا

دشیطانی وسوسونه دیځ کیدوطریقه:- کومو بندیګانو چه دالله تعالی دامر اطاعت اوکړو اود ممنوعاتو نه منع شو اوشیطانی وسوسو سره دهغوی لمن اینختې وی نوډیرزر هغوی ته دالله تعالی دذکریاد راغی.

[1] دَ دې اصل صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفة ابلیس وجنوده: ۳۲۸۲، صحیح مسلم: ۲۶۱۰ کښې موجود دې.

دلفظ طائف مطلب::دې لفظ ته بعضې طيف اوبعضې طائف وائی.دادواړه قراءتونه مشهور دی او معنی ئې هم یوه ده.ونیلی شی چه څه فرق هم شته. بعضو ددې معنی غضب خودلې اوبعضو وئیلی دی شیطان که پرې اثر کړې وی. اوبعضو وئیلی دی چه د ګناه په وجه پښیمانیتا او خفګان. بعضو وئیلی دی چه دګناه کول.داسې خلقوته دالله تعالی عقوبت، ثواب ورکول، وعدې او وعیدونه رایادیږی نو هغوی توبه کوی. د الله تعالی په وړاندې تیتیږی او ډیر زر د هغه طرف ته رجوع کوی او د هغه نه پناه غواړی. هغه ډیر زر د بصیرت خاوند جوړیږی که په بې هوشئی کښې وو نو په هوش کښې راځی.

وائی چه یوه ښځه نبی اکرم ﷺ له راغله په هغې د مرګی بیماری وه. حضورﷺ ته ئې عرض اوکړو اې رسول اللهﷺ! د الله تعالی نه زما دشفا د پاره دعا اوغواړه. حضورﷺ اوفرمائیل چه که ستا هم دغه مرضی ده نو زه د الله تعالی نه دعاغواړم هغه به تاته شفا درکړی اوکه ته غواړې نو صبر اوکړه د قیامت د ورځې حساب به تانه ختم شی. نو وئیل چه ښه ده که زه په بیمارئی باندې صبر اوکړم نو زه به د حساب نه آزاده کړې شم. هغې دا وئیل چه زما د غوټې بیماری ده هوش او هواس پاتې نه شی، د بدن نه مې کپړې لرې شی او بربنډه شم که بیماری نه لرې کیږی نو نه دې لرې کیږی خو دعا اوکړه چه کم نه کم زما جامې نه کولاویږی. حضورﷺ دعا اوکړه او بیا کله هم د غوټې او چیچې په وخت کښې د هغې جامې د بدن نه نه اخواکیدی.[1]

وائی چه یو ځوان په جمات کښې ناست وو عبادت ئې کولو یوه ښځه په هغه عاشقه شوه هغه به ئې خپل طرف ته مائله کولو. تردې چه یوه ورځ هغه د دې کورته راغلو نوډیر زر هغه ته دا آیت یاد شو ﴿ إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا مَسَّهُمْ طَيْفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُم مُّبْصِرُونَ ﴾ اودې سره په هغه دوره راغله او راپریوتلو. کله چه ئې هوش راغلو نو بیا ئې دغه آیت او لوستلو او په لوستلو لوستلو کښې ئې سا ورکړه. حضرت عمر رضی الله عنه راغلو د هغه پلار سره ئې همدردی اوکړه. هغه د شپې خښ کړې شو نو حضرت عمر رضی الله عنه د بعضې ملګرو سره د هغه قبر له لاړو. د ماښام مونځ ئې اوکړو بیا قبرته مخاطب شو اوداسې وینا ئې شروع کړه اې ځوانه! ﴿ وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ ﴾ یعنی چه څوك د الله تعالی نه اوویریدو د هغه د پاره دوه جنتونه دی.داآیت اوریدو باندې دقبرنه آواز راغلو اې عمر رضی الله عنه! الله تعالی ماته دواړه جنتونه راکړی دی.

تاریخ د دمشق لابن عساکر::د الله تعالی ارشاد دې ﴿ وَإِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ ﴾ یعنی د هغه انسانی شیطانان ملګری هغه د ګمراهئی طرف ته په راښکلو بوځی. لکه چه فرمائی ﴿ إِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُوا إِخْوَانَ الشَّيَاطِينِ ﴾ یعنی فضول خرچ کسان د شیطان رونړه دی. یعنې د هغوی تابعداران د هغوی خبرې منونکی دی او ګمراهئی طرف ته ئې اوړی. د ګناه کارونه هغوی ته آسانوی او ګناهونه د هغوی په نظرکښې ښکلې کوی. د مد معنی د زیاتی ده یعنی په جهل او ګمراهئی کښې زیاتې کوی. ﴿ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴾ یعنی دا چه شیطانان په خپلو کوششونوکښې کوتاهی نه کوی. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه نه انسان په خپلو بدواعمالوکولوکښې کوتاهی کوی اونه شیطانان د هغې نه منع کیږی. د ګمراهئی طرف ته راښکل کونکی پیریان او شیطانان دی چه خپل انسانی اولیاؤ ته خپله وحی رالیګی. او د دې نه خپل کوشش نه اوچتوی. په دې وجه د هغوی فطرت او طبیعت هم داسې دې. لکه چه الله تعالی اوفرمائیل ﴿ أَلَمْ تَرَ أَنَّا أَرْسَلْنَا الشَّيَاطِينَ عَلَى الْكَافِرِينَ تَؤُزُّهُمْ أَزًّا ﴾ یعنی اې پیغمبرﷺ! تا اونه لیدل چه مونږ شیطانان کافرانوله اولیږل چه دا کافران د ګناه طرف ته مائل کوی.

[1] احمد:۲/۴۴۱ وسنده حسن، حاکم:۴/۲۱۸، ابن حبان:۲۹۰۹، صحیح بخاری کتاب المرضی، باب فضل من یصرع من الریح:۵۶۵۲، صحیح مسلم: ۲۵۷۶.

وَاِذَا لَمۡ تَاۡتِهِمۡ بِاٰيَةٍ قَالُوۡا لَوۡلَا اجۡتَبَيۡتَهَا ؕ قُلۡ اِنَّمَاۤ اَتَّبِعُ

اوهر کله چې ته رانوړې دوئ ته| نښه|نو وائی|چې ولې دې دځانه جوړه نۀ کړه هغه|ورته اووایه|بیشکه|پیروی کوم زۀ

اوکه ته دوی ته هرقسم معجزه اوښایې انو دوئ وائي چې ولې دې دغه معجزه دځان نه پیش نکړه| ورته اووایه

مَا يُوۡحٰۤى اِلَىَّ مِنۡ رَّبِّىۡ ؕ هٰذَا بَصَآئِرُ مِنۡ رَّبِّكُمۡ

دهغې|چې وحی کولې شی| ماته |دطرفه د رب زما نه| دا |دپوهې رڼاکانې دی|دطرفه درب ستاسونه

زه په هغه لار روان یم| چې خپل رب راته وحی کړې ده | دا ټول ستادرب دطرفنه دلیلونه دی

وَهُدًى وَّرَحۡمَةٌ لِّقَوۡمٍ يُّؤۡمِنُوۡنَ ۝

اوهدایت دې| اورحمت دې |دپاره دهغه قوم چې ایمان راوړی |

اودهغه خلقو دپاره هدایت اورحمت دې چې مومنان دی |

قوله‌تعالی:: هٰذَا بَصَآئِرُ مِنۡ رَّبِّكُمۡ

قرآن حکیم دَ همیشه دپاره ژوندې او عظیمه معجزه ده.- داخلق د یوې معجزې او نشانې غوښتونکی دی او چه ته ئې نه پیش کوې نو وائی چه څه نښه تا پخپله ولې جوړه نه کړه. د خپل طرف نه دې ولې جوړه نه کړه د آسمان نه دې یوه نښه ولې رانښکله. د آیت نه مراد معجزه او د عادت نه خلاف کاردې لکه چه فرمائی که مونږ اوغواړو نود آسمان نه به معجزه نازل کړو د کومې په لیدو چه به د هغوی ستونه ټیټې شی. دا کافران هم زمونږ رسول ﷺ ته وائی چه د الله تعالی د طرف نه د یوې نښې د حاصلولو کوشش ته ولې نه کوې چه مونږ هغه اووینو او ایمان راوړو. نوالله تعالی فرمائی چه دوی ته اووایه زه د خپل طرف نه څه اقدام نه کول غواړم. زه خود الله تعالی بنده یم ماته چه کوم حکم اوشو د هغې پوره کونکې یم که هغه پخپله څه معجزه راولیګله نو ما پیش کړه که راوئی نه لیګله نو زه زور نه شم کولې. هغه ماته دا خبره خودلې ده چه هم دا قرآن د ټولونه لویه معجزه ده په دې کښې د توحید دلائل داسې واضح دی چه پخپله معجزه جوړشوی دی. ﴿هٰذَا بَصَآئِرُ مِنۡ رَّبِّكُمۡ وَهُدًى وَّرَحۡمَةٌ لِّقَوۡمٍ يُّؤۡمِنُوۡنَ ۝﴾

وَاِذَا قُرِئَ الۡقُرۡاٰنُ فَاسۡتَمِعُوۡا لَهٗ وَاَنۡصِتُوۡا لَعَلَّكُمۡ تُرۡحَمُوۡنَ ۝

اوهر کله چې|الوستلې کیږی | قرآن |نو غوږ کیږدئ |هغه ته|وچپ اوسئ| ښائی چې په تاسورحم اوشی

اوکله چې قرآن پاک لوستې شی نوپه توجو سره ئې آورئ |او چپ اوسئ|د دې دپاره چې تاسوباندې رحم اوشی|

قوله‌تعالی:: وَاِذَا قُرِئَ الۡقُرۡاٰنُ فَاسۡتَمِعُوۡا لَهٗ

دَ امام شاته دَ قرآن باره کښې دَ فقهاوْ موقف.- کله چه د دې بیان نه فراغت اوشو چه قرآن هدایت او رحمت دې اود خلقو د پوهیدلو د پاره یو څیز دې نواوس ارشاد کیږی چه د دې د تلاوت په وخت کښې چپ اوسیږئ دې د پاره چه د دې احترام او تعظیم اوکړې شی داسې نه لکه څنګه چه به د قریشو کافرانو کول یعنی ونیل به ئې چه قرآن پاك مه اورئ او نه نور اوریدو ته پریږدئ. د قرآن پاك لوستلو په وخت کښې چغې صورې وهئ.

خود سکوت دا تاکید د فرض مانځه باره کښې دې او هغه هم په دغه وخت کښې چه کله امام په زوره آواز کښې قراءت کوی. لکه څنګه چه حضور ﷺ فرمائیلی دی کله چه امام مونځ کوی نوچه کله هغه

تکبیروانی نو تاسو هم تکبیروانئ او چه کله هغه قراءت لولی نوتاسو خاموش اوسیږئ [۱] حضرت ابوهریره ؓ فرمانی چه د دې آیت د نازلیدلونه وړاندې به خلقو په مونځ کښې خبرې کولې نوچه کله دا آیت نازل شو چه چپ شئ او قرآن واورئ نود سکوت حکم ورکړې شو. ابن مسعود ؓ وائی چه مونږ خلقو به په مانځه کښې یوبل ته سلام وئیلو په دې وجه دا آیت نازل شو. ابن مسعود ؓ مونځ ورکولو خلق ئې اولیدل چه امام سره پخپله هم قراءت لولی نوچه کله ئې مونځ ختم کړو نو وئې وئیل په تاسوڅه شوی دی چه قرآن اورئ نه او پوهیږئ نه سره د دې چه الله تعالی د چپ اوسیدو سره د اوریدو هدایت کړې دې.

زهری رحمه الله وائی چه دا آیت د انصارو یو سړی باره کښې نازل شوې (دا آیت مکی دې اود انصاروإسلام قبلولونه اول نازل شوې دې). حضور ﷺ چه به لوستلو نو هغه به هم د حضور ﷺ نه شاته لوستلو. د حضرت ابوهریره ؓ نه روایت دې چه حضور ﷺ بالجهر مونځ ختمولونه پس اوفرمائیل چه آیا تاسو کښې چا پخپله هم ما سره سره قرآن لوستلو نو یو سړی اووئیل چه او یارسول الله ﷺ. نو حضور ﷺ اوفرمائیل په ما وئیل څه اوشو چه زه ګورم ماسره سره قرآن لوستلې شی.دې نه پس خلقوپه جهری مونځ کښې امام پسې قراءت کول پریخودل. [۲]

زهری رحمه الله وائی په جهری مونځ کښې امام پسې قراءت نه دی کول پکار د امام خپل قراءت هم ستاسو دپاره کافی دې سره د دې چه د هغه آواز تاسو نه اورئ. خو چه جهری مونځ به نه وو نو خلقو به په خپله خُله لوستلو خو دا صحیح نه دی چه یو سړې په جهری مونځ کښې امام پسې قراءت کوی. نه دې پټ کوی اونه ښکاره څکه چه الله تعالی فرمائیلی دی چه د قرآن لوستلو په وخت کښې چپ اوسیږئ.

په قراءت خلف الامام کښې اختلاف:- ① زه وایم چه دا طریقه د علماؤ د یوې ډلې ده چه په مقتدی باندې جهری مونځ کښې دا واجب نه دی چه پخپله هم قرآن لولی د امام د فاتحې په وخت کښې یا غیر فاتحې وخت کښې او د شافعی رحمه الله دوه قوله دی په کوم کښې چه یو قول دا هم دې. ② امام ابوحنیفه رحمه الله او امام احمد بن حنبل رحمه الله وائی چه مقتدی دې هیڅ کله قراءت نه کوی نه په سری مونځ کښې نه په جهری مونځ څکه چه په حدیث کښې وارد دی چه د امام قراءت ستاسو قراءت دې. او هم دغه ډیر صحیح دی. دا مسئله ډیره تفصیلی ده او مختلف فیه ده. امام بخاری رحمه الله وائی چه امام پسې قراءت واجب دې که مونځ سری وی که جهری. والله اعلم.چه قرآن کریم لوستلې شی نو چپ اوسیدو سره اوره یعنی چه کله په فرض مونځ کښې لوستلې شی دا د ابن عباس ؓ قول دې

طلحه بن عبیدالله بن کریز رحمه الله وائی چه ما د عبیدبن عمیر او عطاء بن ابی رباح رحمه الله په خپل مینځ کښې په خبرو کښې لیدلې حالانکه بل طرف ته وعظ کیدلو نو ماوئیل چه د الله تعالی ذکر ولې نه اورئ تاسو خو د وعید قابل کیږئ. هغه دواړو زما طرف ته اوکتل او بیا په خپلو خبروکښې اخته شو ما بیا هغوی ته تنبیه ورکړه. هغوی زما طرف ته اوکتل او بیا په خبروکښې اخته شول. ما په دریم خل خبره سه باره راؤګرځوله نو وئې وئیل دا حکم د مانځه متعلق دې چه امام قرآن لولی او ته مقتدی ئې نو چپ به اوسیږې اورې به ته به نه لولې. مجاهد رحمه الله او نور ډیر راویان دا حکم هم د قرآن متعلق ښائی او وائی چه که یو سړې په مانځه کښې نه وی او قرآن لوستلې شی نو بیا په خبروکولوکښې څه حرج نشته. زید بن اسلم رحمه الله هم دا مطلب اخلی. مجاهد رحمه الله وائی چه دا حکم د مانځه او جمعه د خطبې متعلق دې. ابن جبیر رحمه الله وائی چه یوم الاضحی، عیدالفطر یوم جمعه د خطبو او د جهری مونځ

---

[۱] صحیح مسلم کتاب الصلاه باب التشهد فی الصلاه:۴۰۴، ابوداؤد:۶۰۴، نسائی:۹۲۲، ابن ماجه:۸۴۶، په دې کښې (کله چه قراءت کوی نو چُپ شئ)الفاظ شاذ دی.

[۲] احمد:۲/۳۴۱.

متعلق دي د غیر جهری مونځ متعلق نه دي. ابن جریر رحمه الله هم دا اختیار کړی دی چه دي نه مراد چپ اوسیدل دی په مونځ او خطبه کښې. او هم دا حکم دي چه خطبه کښې امام پسې چپ اوسیږه او په حدیث کښې بالکل هم دا حکم وارد دي. مجاهد رحمه الله دا خبره ډیره بده ګڼړلې وه چه کله امام یو آیت خوف یا آیت رحمت اولولی نو خبرې شروع کړی نه بلکه خاموش اوسیږئی په خپله ژبه د خوف او رجا د الفاظو لاندې څه نه دی وئیل پکار. حضور ﷺ فرمائیلی دی چه څوك د قرآن یو آیت په خاموشئی سره واوری نود هغه د پاره دوچنده نیکئی لیکلې کیږی او چه څوك قرآن کریم تلاوت کوی قرآن پاك به د قیامت په ورځ د هغه د پاره نور جوړیږی.(1)

مسلک حنفي:- لکه څنګه چه حافظ ابن کثیر رحمة الله علیه فرمائیلی دی داحنافو هم دغه مسلک دې چه په امام پسې په جهری او سری دواړو مونځونو کښې سورة فاتحه وئیل نه دی پکار (کذ في کتب الحنفیة شاه فیصل غفرله)-

وَاذۡكُرۡ	رَّبَّكَ				
او یادوه	رب خپل				
او وائې پیغمبره ﷺ خپل رب					
فِيۡ نَفۡسِكَ	تَضَرُّعًا	وَّخِيۡفَةً	وَّدُوۡنَ الۡجَهۡرِ	مِنَ الۡقَوۡلِ	بِالۡغُدُوِّ
په زړه خپل کښې	په عاجزئ سره	او په ویرې سره	اوکم د اوچت آواز نه	دوینا نه	په صبا کښې
په زړه کښې په عاجزئ او په ویرې سره او په چپ آواز سره چه په زوره نه وی د صبا او د					
وَالۡاٰصَالِ	وَلَا تَكُنۡ	مِّنَ الۡغٰفِلِيۡنَ ۝	اِنَّ	الَّذِيۡنَ	عِنۡدَ رَبِّكَ
او په بیګاه کښې	او مه کیږه ته	د بې خبرانو نه	بیشکه	هغه کسان	چې په نیز د رب ستا کښې دی
ماښام په وخت کښې یادوه او غافلانو کښې ځان مه شاملوه کومې فرښتې چې ستا رب سره دی					
لَا يَسۡتَكۡبِرُوۡنَ	عَنۡ عِبَادَتِهٖ	وَيُسَبِّحُوۡنَهٗ	وَلَهٗ	يَسۡجُدُوۡنَ ۝	
تکبر نۀ کوی هغوئ	د عبادت د هغه نه	او پاکی بیانوی د هغه	او خاص هغه ته	سجدې کوی	
هغوئ د الله ﷻ د عبادت نه ځانونه لوئ نۀ ګڼړی او د هغه تسبیح وائی او هغه ته سجدې کوی					

قوله تعالي: وَاذۡكُرۡ رَّبَّكَ فِيۡ نَفۡسِكَ

په رو آوازباندې ذکر مستحب دي:- د الله تعالی حکم دي چه د ورځې په اول کښې او آخر کښې الله تعالی ډیر یادوئی څنګه چه په دې دواړو وختونو کښې د الله تعالی د عبادت کولو د دې آیت په ذریعه حکم ورکړې شوې دي. چه د نمر ختلو په وخت کښې او دغه شان د ډوبیدلو نه وړاندې د الله تعالی حمد او ثنا کوئې. اودا د معراج په شپه د پنځو مونځونو د فرض کیدونه وړاندې خبره ده. اودا آیت مکی دې. د ﴿غُدُوِّ﴾ معنی ده اول نهار او ﴿الۡاٰصَالِ﴾ د اصیل جمع ده لکه ﴿ایمان﴾ چه د یمین جمع ده. بیا حکم اوشوچه خپل رب په زړه سره هم یاد کړئی او په ژبه سره هم، هغه سره رغبت ساتلو سره هم او د هغه نه ویرې سره هم. په اوچت آواز سره نه او دا مستحب دی چه الله تعالی په چغو سره مه یادوئی.

---

(1) ابوداؤد کتاب الصلاه باب من رای القرءاة اذالم یجهر:۸۲۶وهوصحیح، ترمذی:۳۱۲، نسائی: ۹۲۰، ابن ماجه:۸۴۸، احمد:۲/۳۰۱، ابن حبان: ۱۸۴۰شیخ البانی رحمه الله دا صحیح ګڼړلې.

د رسول الله ﷺ نه خلقو تپوس اوکړو چه زمونږ رب مونږ ته نيزدې دې که لرې. که نيزدې وی نو چه مونږ په رو آواز سره هغه مخاطب کوو اوکه لرې وی نو چه په زوره آواز سره آواز کوو. نوالله تعالی دا آيت نازل کړو زما بنديګان زما باره کښې تپوس کوی نو هغوی ته اووايه چه زه نيزدې يم که هغوی ما ته آواز کوی نو زه د هغه آواز کونکو دعا اورم.

قوله تعالی: ﴿وَاذْكُر رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَخِيفَةً وَدُونَ الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ﴾

په اوچت اواز باندې دعا ممنوع ده:: ابوموسی اشعری ﷺ نه روايت دې چه خلقو په يو سفر کښې په اوچت آواز سره دعا کوله نو هغوی ته نبی کريم ﷺ اوفرمائيل اې خلقو په خپلو ځانونوباندې رحم اوکړئ تاسو چرته غائب يا کوڼ ته آواز نه کوئې چاته چه آواز کوئې هغه اوريدونکې او نيزدې دې ستاسو د مرئی د شارګ نه هم نيزدې دې. [1] د دې آيت نه دا هم مراد اخستې شی کوم چه په دې آيت کښې دې چه خپله دعا يا مونځ په دومره اوچت آواز سره مه لولئی او نه په دومره رو آواز سره بلکه د دې دواړو په مينځ کښې دې وی ځکه چه مشرکانو به کله قرآن اوريدلو نو قرآن ته اوقرآن نازلونکې او راوړونکې ته به ئې بدې ردې وئيلې نو الله تعالی حکم اوکړو چه په ډير اوچت آواز سره قرآن پاک مه لولئی چه مشرکانو ته تکليف نه وی اونه په دومره رو آواز سره چه ستاسو ملګری ئې هم نه شی اوريدې. په دې آيت مبارک کښې هم دا مضمون دې چه د سحر او ماښام عبادت کښې په اوچت آواز سره مه لولئی او د کم عقلانو نه مه جوړيږئی. مراد دا چه د قرآن اوريدونکی ته حکم ورکړه چه په داسې طريقه سره مونځ او عبادت کوی. اودا خبره بعيد ده اوپه رو لوستلو د حکم منافی دې بيا د دې نه دا هم مراد دی چه دا حکم د مونځ متعلق دې لکه چه ځنګه وړاندې تيرشو. دا د مانځه او خطبې متعلق دې اودا خبره ښکاره ده داسې وخت کښې د ذکر کولو نه چپ والې افضل دې که هغه ذکر په رو آواز وی که په تيز آواز. دا څيز چه دې دواړو بيان کړې دې د دې متابعت اونه کړې شو بلکه مقصد دا دې چه بنديګان سحر او ماښام هر وخت په کثرت سره د ذکر د پاره راوچت کړئی چه هغوی يو وخت هم د الله تعالی د ذکر نه غافل پاتې نه شی.

په عبادت کښې د فرښتو طريقه اختيارول پکار دی:: په دې وجه خود دې ملائکو تعريف شوې دې چه سحر ماښام د الله تعالی په تسبيح کولو کښې غفلت نه کوی. نو فرمائی چه ﴿إِنَّ الَّذِينَ عِندَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ﴾ د دې فرښتو مثال صرف د دې دپاره بيان کړې شو دی چه بنديګان په کثرت اطاعت کښې د فرښتو اقتداء اوکړی. اولکه ځنګه چه په حديث شريف کښې راغلی دی چه کله الله تعالی د فرښتو د سجدې کولو ذکر اوفرمائيلو نو هم داسې سجده ئې زمونږ د پاره هم مشروع اوفرمائيله. په حديث شريف کښې دی چه تاسو هم د الله تعالی د عبادت د پاره هم داسې صفونه ولې نه تړئی لکه ځنګه چه فرښتې د خپل رب په وړاندې صفونه جوړوی. اود ړومبنی صف والا ته اوليت حاصل دې او په صفونو جوړولو کښې صحيح او نيغ صف بندنی ډير خيال ساتی. [2] دلته چه کومه د تلاوت سجده ده هغه د قرآن پاک د ټولونه ړومبنی د تلاوت سجده ده د کوم ادا کول چه په تلاوت کونکی اوريدونکی ټولو باندې بالاجماع مشروع ده. د ابن ماجه په حديث شريف کښې دی چه نبی کريم ﷺ دا د قرآن پاک د سجدو نه ګرخولې ده. [3]

﴿الحمدلله﴾ د سورة اعراف تفسير ختم شو.

---

[1] صحيح بخاری کتاب الجهاد باب مايکره من رفع الصوت فی التکبير:۲۹۹۲، صحيح مسلم:٤٧٠٤، احمد:٤/٤٠٢.
[2] صحيح مسلم کتاب الصلاه باب الامر بالسکون فی الصلاه والنهی عن الاشاره باليد: ٤٣٠.
[3] ابن ماجه کتاب اقامه الصلاه باب عدد سجود القرآن:١٠٥٦.

﴿تفسیر سوره انفال مدنیه﴾

په دې کښې پنځه اویا آیاتونه دی یوزر شپږ سوه یودیرش کلمات دی او پنځه زره شپږ کم سل حروف دی. والله اعلم.

آیاتونه		سورت الانفال مدنی دې		رکوع ګانې
		بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ		
۷۵		شروع کوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکې دې		۱۰

یَسْـَٔلُوْنَكَ	عَنِ الْاَنْفَالِ	قُلِ	الْاَنْفَالُ	لِلّٰهِ	وَالرَّسُوْلِ
تپوس کوی دوی ستانه	په باره دمالونودغنیمت کښې	اووایه	چې غنیمتونه	الله دپاره دی	او رسول دپاره

دوی ستانه دغنیمتونوباره کښې تپوس کوی ورته اووایه چې داغنیمتونه خودالله او د رسول دپاره دی

فَاتَّقُوا	اللّٰهَ	وَاَصْلِحُوْا	ذَاتَ بَیْنِكُمْ	وَاَطِیْعُوا	اللّٰهَ	وَرَسُوْلَهٗ
پس اوویریږئ	دالله نه	اوصلح اوکړئ	په منځ خپل کښې	اوحکم اومنئ	دالله	اودرسول دهغه

نو تاسودالله ﷻ نه اوویریږئ او په خپل مینځ کښې تعلقات ښه کړئ او د الله ﷻ اودرسول حکم اومنئ

اِنْ	كُنْتُمْ	مُّؤْمِنِیْنَ ①
که چرې	یئ تاسو	مومنان

که تاسوپه ربښتونی مومنان یئ

قوله تعالی: یَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ

دمال غنیمت احکام اودې دنفل کولووجه اودنفل تعریف: ابن عباس رضی الله عنه وائی ﴿اَنْفَال﴾ مال غنیمت ته وائی اووئیلی دی چه سورة انفال غزوه بدرکښې نازل شوې دې[1] ابن عباس رضی الله عنه اووئیل چه انفال هغه غنیمت دې چه هغه دهیچا حق نه دې صرف دنبی کریم ﷺ حق دې. ابن عباس رضی الله عنه وائی چه د حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه نه به کله د څه خبرې تپوس کولې شو نو وئیل به نی چه نه زه اجازت ورکوم او نه منع کوم. بیا ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه په الله تعالی قسم چه الله تعالی نبی کریم ﷺ منع کونکې، حکم ورکونکې د حلال او حرام تشریح کونکې جوړکړې رالیګلې وو. قاسم رحمه الله وائی چه ابن عباس رضی الله عنه ته یو سړې راغلو اود انفال باره کښې نې د حضور ﷺ نه سوال اوکړو. حضور ﷺ اوفرمائیل چه انفال دا دې چه یو سړې جنګ کښې بل مړ کړې د هغه اس او وسله د مال غنیمت په توګه واخلی. دې سړی بیا تپوس اوکړونوحضور ﷺ بیا هغه شان جواب ورکړو. بیاهغه سوال اوکړونوحضور ﷺ ته غصه ورغله او حضور ﷺ په هغه باندې حمله کولو ته نیزدې وو. بیا ابن عباس رضی الله عنه اووئیل چه د ده مثال خو د هغه سړی دې کوم چه حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه وهلې وو تر دې چه وینه د هغه په پونده او پښه باندې بهیدلې وه. نو هغه سړی وئیل چه آیا ته هم هغه نه یئې چه د حضرت عمر رضی الله عنه بدله الله تعالی تانه اخستې ده. دا سند صحیح دی. ابن عباس رضی الله عنه د نفل تفسیر د غنیمت مال سره اوکړو کوم چه په جنګ کښې په زور اخستې شوې مال وی. امام بعضې کسانوته د اصل غنیمت د تقسیم نه پس څه زیات ورکوی او اکثرو فقهاؤ هم د انفال مطلب هم دغه اخذ کړې دې.

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سوره الانفال باب قوله تعالی ﴿یسئلونك عن الانفال لله والرسول.....﴾: ۴۶۴۵، صحیح مسلم: ۳۰۳۱.

خلقودنبی کریم ﷺ نه دهغه پنځمې حصې باره کښې تپوس اوکړو کومه چه د څلورمې حصې ویستلو نه پس پاتې شي نودا آیت نازل شو ﴿ يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ ﴾ ابن مسعود ﷺ او مسروق رحمه الله وائي چه د نفل اطلاق د جنګ په زور سره اخستې شوی مال باندې نه دې بلکه د جنګ صفونه تیارولو نه اول باندې کیږي ځکه چه هغه خود یوقسم زیاتې دې. ابن مبارك رحمه الله وائي چه مطلب دا دې چه اې نبی اکرم ﷺ! تانه خلق د هغه وینځو غلام، سورلئی او سامان وغیره باره کښې تپوس کوی کوم چه بغیر د جنګ نه د مشرکانونه مسلمانانوته ملاوشی نودا د نبی اکرم ﷺ حق دې هغه چه څنګه غواړی خرچ کوی دې. دې نه دا نتیجه راوځی چه هغه مال فی انفال ګنړی. او فئ هغه مال دې کوم چه د کافرانونه بغیرد جنګ نه حاصل شی. اود نورو خلقو خیال دې چه د سرایا نه کوم مال ملاوشی هغه انفال دې. یعنی مسلمانان د کافرانوسره د جنګ د پاره تلي وی اوکافران بغیرد جنګ نه خپل مال اومتاع او سامان وغیره پریږدی او اوتختی اودا مال د مسلمانانو لاس ته راغلې وی او نبی کریم ﷺ دې لښکر سره پخپله نه وی. دا هم وئیلې شوی دی چه د دې نه مراد لښکر ته د هغوی د کارګذارئی په عوض کښې یا د هغوی د حوصلې زیاتولو په خاطر د وخت امام هغوی ته د عام تقسیم نه څه زیات مال ورکړی.

د ایت د نازلیدو مختلف سببونه::سعدابن ابی وقاص ﷺ وائي چه په جنګ بدرکښې زما رور عمیر قتل کړې شوې وو نو ما هم سعید بن العاص قتل کړو اود هغه توره مې راواخسته د کومې نوم چه (ذوالکتیفه) وو.هغه مې حضور ﷺ له راوړله. حضرت محمد ﷺ اوفرمائیل په قبضه کښې اخستې شوی مال کښې اوغورزوه راشه. زه د ورغورزولو د پاره تللم او هغه وخت زما د زړه په حال یو الله خبر وو. یو د رور قتل بل چه څه مې اخستي وو هغه هم رانه واخستلې شو. خو زه لږ شان لرې تلې ووم چه د سورة انفال دا آیت نازل شو. نو رسول الله ﷺ ماته اوفرمائیل چه لاړشه او خپل اخستې شوی مال واخله

([1]) دسعدبن مالك ﷺ نه روایت دی چه ماووئیل یارسول الله ﷺ! الله تعالی نن ماته د مشرکانود هزیمت نه شفا راکړه اوس دا توره ماته راکړه. نو هغوی ﷺ اوفرمائیل چه دا توره نه ستا ده نه زما ده دا کیږده. ما کیخوده او واپس شوم او په زړه کښې مې اووئیل چه ماته ملاو نشوه نو یوداسې سړې به ئې واخلی چه زما نه به زیات حقدار نه وی اونه به چا داسې مصیبت زغملې وی لکه چه ما زغملې دې نو ناڅاپې چا ماته د شانه آواز اوکړو. زه حضور ﷺ له لاړم او عرض مې اوکړو یا رسول الله ﷺ! آیا وحی نازله شوه. حضور ﷺ اوفرمائیل چه تا مانه توره غوښتې وه خو هغه زما نه وه چه تاته مې درکړې وه. اوس الله تعالی دوحی په ذریعه ماته راکړه نو زه ئې اوس تاته درکوم. الله تعالی دا آیت نازل کړو ﴿ يَسْـَٔلُوْنَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُوْلِ ﴾ ([2])

د سعد ﷺ خصوصیت::سعد ﷺ وائي چه زما باره کښې څلور آیاتونه نازل شوی دی. په جنګ بدر کښې په یوه توره ما قبضه کړې وه. زه نبی کریم ﷺ له راغلم او عرض مې اوکړو دا توره ماته راکړه. حضور ﷺ اوفرمائیل چه د کوم ځائ نه دې اخستې ده هم هلته ئې کیږده.حضور ﷺ دوه ځل اوفرمائیل ما بیا درخواست اوکړونوحضور ﷺ بیا دغه شان اوفرمائیل.نود انفال والا آیت نازل شو. اوما سره متعلق دویم آیت دې ﴿ وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا ۚ وَاِنْ جَاهَدٰكَ لِتُشْرِكَ بِيْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا ۚ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴾ دریم آیت ﴿ اِنَّمَا الْخَمْرُ وَالْمَيْسِرُ وَالْاَنْصَابُ وَالْاَزْلَامُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ الشَّيْطٰنِ فَاجْتَنِبُوْهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴾ او څلورم آیت وصیت.([3])

---

[1] احمد:۱/۱۸۰.
[2] ابوداؤد كتاب الجهاد باب في النفل :۲۷٤۰، صحيح، ورواه مسلم:۱۷٤۸، من طريق آخر، ترمذی:۳۰۷۹، احمد:۱/۱۷۸.
[3] صحيح مسلم كتاب فضائل الصحابه باب في فضل سعدبن ابی وقاص ﷺ:۱۷٤۸، مسندالطيالسی:۲۰۸.

مالك بن ربيعه ﷺ وائي چه د بدر په ورځ د ابن عائذ توره زما په قبضه کښې راغله د کوم نوم چه مرزبان وو. کله چه رسول الله ﷺ حکم ورکړو چه خپل خپل لوټ شوې مال کيږدئي نو ما هم دا توره کيخوده اود رسول الله ﷺ عادت شريف وو چه چا به څه اوغوښتل نو سوال به ئې نه ردکولو. ارقم دا توره ليدو سره حضرت محمد ﷺ نه اوغوښتله نو حضور ﷺ ورکړه.

دَ آيت دَ نازليدو دويم سبب:-ابوامامه ﷺ وائي چه د انفال باره کښې ما د عباده ﷺ نه سوال اوکړو نو هغه اووئيل چه زمونږ سره د بدر مجاهدين هم وواودا آيت هغه وخت نازل شو کله چه دانفال باره کښې زمونږ اختلاف پيدا شو او مونږ په خپل مينځ کښې تيزې او ترخې خبرې کولې. نو الله تعالى خبره زمونږ دلاس نه واخستله او حضور ﷺ له ئې ورکړه. اوس نبى کريم ﷺ دا مال غنيمت په مسلمانانوکښې برابر برابر تقسيم کړو. عباده بن صامت ﷺ وائي چه په بدرکښې رسول الله ﷺ سره شريك ووم الله تعالى دښمن ته شکست ورکړو ([1]) نو اوس يوه ډله دښمنانوپسې شوه او تختيدونکې ئې قتل کړل او يوه ډله په لښکر باندې راپريوتل او هغوى ئې راګيرول او يوې ډلې حضور ﷺ راګيرکړې وو اود حضور ﷺ حفاظت ئې کولو چه چرته دښمن ورته نقصان اونه رسوى. کله چه شپه شوه اود غنيمت مال ئې تقسيم کولو نو چه کومو خلقو غنيمت راغونډکړې او محفوظ کړې وو وئيل چه ددې صرف هم مونږ حقدار يو او څوك چه دښمن پسې تلى وو د هغوى وينا وه چه هم مونږ د دښمن د ماتې سبب يو په دې وجه صرف هم مونږ حقدار يو. اوچا چه د حضور ﷺ حفاظت کړې ووهغوى وئيل چه مونږ ته د دې خبرې سخته انديښنه وه چه حضور ﷺ ته نقصان اونه رسى. په دې وجه مونږ په يو ډير اهم کار کښې مصروف وو نو دا آيت نازل شو چه انفال خود الله تعالى اود هغه درسول ﷺ دې نو د الله تعالى نه اوويريږئى او په خپل مينځ کښې صلحه اوساتئى. نو حضور ﷺ مسلمانانوکښې د دې تقسيم اوکړو اود نبى کريم ﷺ عادت مبارك ووچه کله به په دښمن باندې وو نو هم په هغه ورځ به ئې څلورمه حصه مال غنيمت تقسيم کولو او چه کله به واپس کيدو نو د دريمې حصې تقسيم به ئې کولو اود ځان د پاره به ئې نامناسب ګنړلو. ([2]) ابن عباس ﷺ وائي چه د جنګ بدر په ورځ نبى اکرم ﷺ اوفرمائيل چه څوك داسې داسې کارنامه اوکړي نوداسې داسې انعام به ورکولې شي. اوس ځوانانو د خپل کارنامو کوشش شروع کړو او بوډاګانو مورچې او جهنډې سنبالې کړې او چه کله د غنيمت مال راغلو نو چه د چا د پاره کومه وعده کړې شوې وه د هغې اخستلو د پاره راغله. بوډاګانو وئيل چه تاسوله په مونږ باندې ترجيح نشته مونږ ستاسو ملاتړ ولاړ وو که تاسو ته هزيمت کيدو نو هم مونږ سره به پناه ملاويدله. خبره زياته شوه جګړه شروع شوه نو د انفال آيت نازل شو. ([3]) ابن عباس ﷺ فرمائي چه د بدر په ورځ حضور ﷺ فرمائيلي وو چه چا څوك قتل کړو نو هغه ته به د مقتول دمال نه دا انعام وى او که څوك چه ئې قيدى کړي نو هغه ته به دا انعام وى. نو ابواليسر ﷺ دوه قيديان اونيول او وئې وئيل چه يارسول الله ﷺ! تاسو وعده کړې وه نو سعد بن عباده ﷺ اووئيل چه يارسول الله ﷺ! که چرې تاسو داسې ورکړئى نوستاسودنور صحابه کرامو د پاره به هيڅ هم پاتې نه شي. مونږ چه دا په ميدان جنګ حصارشوې وو نود هغې سبب دا نه وو چه زمونږ د مال يا د معاوضې لالچ وو او نه دا چه مونږ د دښمن نه ويريدو. مونږ خو دلته صرف د دې د پاره حصارشو چه چرته په تاسو باندې د شانه حمله اونه شي. دمقامي حفاظت هم سخت ضرورت وو.

---

[1]) احمد:۳۲۲/۵،دارمی:۲۲۹/۲، حاکم:۱۳۶/۲، بيهقي:۲۹۲/۲، ابن ماجه:۲۸۵۲وهوصحيح.

[2]) ترمذى کتاب السير باب فى النفل: ۱۵٦۱، ابن ماجه:۲۸۵۲مختصرًاوهوصحيح، احمد۳۲۳/۵، حاکم:۱۳۵/۲، ابن حبان:۴۸۵۷، بيهقي:۲۵۲/٦.

[3]) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فى النفل :۲۷۳۷،وسنده صحيح، ابن حبان:۵۰۹۳، حاکم:۱۳۱/۲ امام حاکم ديګ روايت ته صحيح وئيلى دى او امام ذهبى دَ ديګ موافقت کړيګ ديګ.

غرض دا چه څه جګړه شروع شوه نو دا آیت نازل شو[۱] دالله تعالی ارشاددي ﴿وَاعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَا غَنِمْتُم مِّن شَىْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُۥ﴾ یعنې چه کوم مال غنیمت تاسو ته ملاوشوې دې په هغې کښې پنځمه حصه د الله تعالی ده. امام ابوعبید رحمه الله په خپل کتاب "الاموال الشرعیه" کښې لیکلي دي. انفال د غنیمت ټول مال ته وائي اوهرهغه مال چه جنګ کونکونه مسلمانانوته ملاؤ شي. په انفال باندې خود ټولونه اول دحضورﷺ حق دې لکه چه الله تعالی په قرآن پاك کښې فرمائیلی دی. حضورﷺ د بدر په ورځ د دې تقسیم د الله تعالی د هدایت پنځمه حصه ویستلونه بغیرکړې وو لکه چه مونږ دسعدؓ په حدیث کښې ذکر کړې دی. بیا دې نه پس د خمس آیت نازل شو نو اولنې آیت منسوخ شو.د ابن زید بیان دې چه منسوخ شوې نه دې بلکه هغه هم قائم دې ابوعبید وائي چه د دې باره کښې نور احادیث هم دي.

انفال ټول مال غنیمت ته هم وائي::انفال ټول مال دغنیمت ته وائي خو په دې کښې خمس یعنې پنځمه حصه د حضورﷺ د اهل د پاره مخصوص ده لکه چه په قرآن پاك کښې دی او په حدیث کښې دی. انفال د عربو په کلام کښې هر هغه احسان ته وائي کوم چه محسن صرف د سلوك په وجه کړې وی او په هغه باندې احسان کول واجب نه وی. هم دغه هغه مال دې کوم چه الله تعالی د مسلمانانود پاره حلال کړې دې. اودا هغه څیز دې چه زمونږ مسلمانانود پاره مخصوص شوې دې. د مسلمانانو نه علاوه په نورو امتونوکښې د غنیمت مال حلال نه وو. رسول اللهﷺ فرمائیلی چه زه ئې د خمس حقدار جوړکړې یم او مانه وراندې چاته خمس نه وو ورکړې شوې. [۲]

د مالونو دتقسیم څلور صورتونه::ابوعبید رحمه الله وائي که امام د فوځ څه کسانو ته څه انعام ورکړی چه د هغوی د مقرر حصې نه علاوه وی نو هغې ته نفل یا انفال وائي اودا د هغه د کارنامې او په دښمن باندې د زوره ورې حملې په لحاظ ورکولې شي.دا انفال کوم چه د امام د طرف نه د هغه د ښه کارنامې په توګه ملاویږي په څلورو طریقو سره وی اوهره طریقه په خپل ځائ دبلې طریقې نه جداده. یو د مقتول لوټ کړې شوې مال او اسباب ددې نه هیڅ پنځمه حصه نه شي ویستلې. دویمه هغه حصه چه د پنځمې حصې د ویستلو نه پس ورکولې شي. مثلاً امام یو وړوکې غونډې لښکر دښمن پسې وراولیګلو اوهغوی د غنیمت مال راوړو واپس شو نو امام د دې نه لښکر ته څلورمه یا دریمه د اختیار په توګه تقسیم کړي. دریمه هغه طریقه چه د خمس نه ئې راؤباسي باقي تقسیم کونکې.د دې نه د اختیار او کارنامې په وجه چاته څومره مناسب ګڼړي ورکړي او باقي تقسیم کړي.څلورم صورت دا چه د ټول غنیمت نه نفل ورکړی وراندې د دې نه د خمس ویستلو اودا د مشکیانو، شپونکو د اسونو خدمت کونکو او نورو مزدورانو حق وی. غرض دا چه په څو قسمه د دې تقسیم کیږي.

د امام شافعی رحمه الله رائې::امام شافعی رحمه الله وائي چه د مال غنیمت نه د پنځمې حصې ویستلونه وراندې مجاهدینوته د مقتولینو کوم سامان او مال او متاع ورکولې شي هغه په انفال کښې داخل دی. دویمه وجه دا ده چه د حضورﷺ د هغه پنځمې حصې چه کومه پنځمه حصه وه د هغې نه چه به رسول اللهﷺ چاته او څومره غوښتله ورکوله به ئې دا هم نفل دې. نو امام له پکاردی چه د دښمنانو کثرت اود مسلمانانو قلت اودداسې قسم ضروری مواقعو خیال ساتلو سره د سنت طریقې تابعداری اوکړي که داسې مصلحت مخې ته نه وی نو نفل ویستل ضروری نه دی. دریمه وجه دا ده چه امام یوه ډله د کافرانو د جنګ د پاره لیګي او هغوی ته وائي چه کوم سړې کوم څیز حاصل کړی د هغې نه پنځمه حصه ته جدا کړه اوباقي واخله خو چه دا خبره د جنګ دتلونه وراندې د خپل مینځ په رضامندئی سره

---

[۱] مصنف عبدالرزاق:۹٤۸۳.

[۲] صحیح بخاری کتاب التیمم باب۱، ۳۳۵، صحیح مسلم:۵۲۱.

مقرر شوي وی خود ده په دې بیان کښې کوم چه اوکړو د بدر د غنیمت نه پنځمه حصه نه وه ویستلې شوې په دې کښې د اعتراض ګنجائش شته. حضرت علی ﷺ فرمائیلي وو چه دوه اوښې خو هغه دی چه کومې دبدر په ورځ د پنځمې حصې نه هغه ته ملاؤشوي وې. (۱) ماددې پوره بیان په "کتاب السیرة" کښې کړې دې.

هرکارکښې د تقوی اودخپل ځان د اصلاح ضرورت دې:: د الله ﷻ قول دې. ﴿فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَصْلِحُوْا ذَاتَ بَيْنِكُمْ﴾ یعنی په خپلوکارونوکښې د الله تعالی نه اوویریږئی او په خپل مینځ کښې په صلحه سره اوسیږئی. مه په یو بل باندې ظلم کوئې او مه دښمنان جوړیږئی. الله تعالی چه تاسو ته کوم هدایت او علم درکړې دې آیا دا د هغه مال نه بهتر نه دې د کوم د پاره چه تاسو جنګیږئی. د الله تعالی اود هغه د رسول ﷺ اطاعت کوئې. نبی کریم ﷺ چه کوم تقسیم کوی هغه د الله تعالی د ارادې برابر کوی. د رسول الله ﷺ تقسیم د عدل اوانصاف وی. سدی رحمه الله وائی د ﴿وَاَصْلِحُوْا ذَاتَ بَيْنِكُمْ﴾ معنی ده چه په خپل مینځ کښې جنګ جګړې مه کوئې او کنځلې هم مه کوئې.

د دو امتیانو د قیامت خبرې:: حضرت انس ﷺ فرمائی چه یو ځل مونږ نبیٔاکرم ﷺ اوکتلو چه هغوی ﷺ مسکې کیدو نوحضرت عمر ﷺ تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ! کوم څیز د خندا سبب شو؟ فرمائی چه زما دوه امتیانو د الله تعالی په وړاندې په زنګنونو اودریدل. یو وئیل چه اې ربه! ده په ما باندې ظلم کړې دې زه بدله غواړم. الله تعالی فرمائی چه د خپل ظلم بدله ورکړه. ظالم جواب ورکوی چه یاالله اوس زما څه نیکی پاتې نه شوه چه زه ئې دله په بدله کښې ورکړم. نو هغه مظلوم وائی چه اې الله زما د ګناهونو بوج په هغه باندې وربارکړه. دې وینا سره حضور ﷺ ژړه غوني شو او وئې فرمائیل چه هغه به ډیره سخته ورځ وی. خلق به د دې خبرې حاجتمند وی چه د خپلو ګناهونو بوج د چا په سر ورواچوی. اوس به الله تعالی د انتقام اخستونکی ته اوفرمائی چه نظر اوچت کړه او جنت طرف ته اوګوره هغه به سر اوچتوی او جنت ته به ګوری او وائی به چه اې ربه! دې کښې خو د سرو زرو او سپینو زرو محلونه دی کوم چه د مرغلرونه جوړ دی. اې ربه! دا محل د کوم نبی د صدیق اوشهیددې؟ الله تعالی به فرمائی چه څوك د دې قیمت ادا کولې شی هغه ته به ئې ورکوم. هغه عرض اوکړی ربه! څنګه؟ الله تعالی جل شانه به فرمائی چه ته خپل رور معاف کړه هغه به وائی اې ربه مامعاف کړې دې الله تعالی به اوفرمائی چه اوس تاسو دواړه د یوبل لاس اونیسئی او جنت کښې داخل شئی. دې نه پس حضور ﷺ اوفرمائیل د الله تعالی نه اوویریږئی خپل مینځ کښې صلحه قائم کړئی خکه چه د قیامت په ورځ الله تعالی هم د مومنانو په خپل مینځ کښې صلحه کونکې دې. (۲)

اِنَّمَا	الْمُؤْمِنُوْنَ	الَّذِيْنَ	اِذَا	ذُكِرَ اللّٰهُ
بیشکه	چې مومنان	هغه کسان دی	کله چې	یاد کړې شی الله
مومنان هغه کسان دی چې کله دالله ذکر واوری | نو				

وَجِلَتْ	قُلُوْبُهُمْ	وَاِذَا	تُلِيَتْ	عَلَيْهِمْ	اٰيٰتُهٗ	زَادَتْهُمْ
نواوویریږی	زړونه دهغوی	اوهر کله چې	الوستې کیږی	په هغوی	آیتونه دهغه	نو زیاتوی هغوی
زړونه ئې اوویریږی | او چې کله پرې دهغه آیاتونه اولوستې شی | ....نو د هغوی						

(۱) صحیح بخاری کتاب فرض الخمس باب فرض الخمس: ۳۰۹۱، صحیح مسلم: ۱۹۷۹.
(۲) حاکم: ▬/۵۷۶، الدرمنثور: ۳/۲۹۶.

إِيمَانًا	وَّعَلٰى رَبِّهِمْ	يَتَوَكَّلُوْنَ ②	الَّذِيْنَ	يُقِيْمُوْنَ	الصَّلٰوةَ
په لحاظ دایمان سره	اوپه رب خپل باندې	هغوئ بهروسه کوی	هغه کسان دی	چې قائموی	مونځ
ایمان پرې نورهم مضبوط شي	او په خپل رب باندې بهروسه کوی	ا هغه خلق دی چې دمونځونو پابندی کوی			
وَمِمَّا	رَزَقْنٰهُمْ	يُنْفِقُوْنَ ③	أُولٰٓئِكَ	هُمُ	الْمُؤْمِنُوْنَ
اودهغه مال نه	چې ورکړې دې مونږ هغوئ ته	خرچ کوی	دغه کسان چې دی	هم دوی	مومنان دی
او مونږ چې ورته څه ورکړی دی دهغې نه (دالله ﷻ لار کښې) خرچ کوی ا.........نو دغه کسان					

حَقًّا	لَهُمْ	دَرَجٰتٌ	عِنْدَ	رَبِّهِمْ	وَمَغْفِرَةٌ	وَّرِزْقٌ	كَرِيْمٌ ④
په حقه سره	دی د پاره د هغوئ	درجې	په نیز	درب دهغوئ	اوبښنه ده	اورزق دې	د عزت
په رښتیا مومنان دی	دوئ دپاره دخپل رب سره لوئ درجې دی	او بخشش اودعزت رزق دې					

قوله تعالى: إِذَا ذُكِرَ اللهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ

دَ ایمان حقیقت اودَ اهل ایمان صفات:- منافقان چه به کله د مونځ فریضه کونکې ښکاره کیدل نود قرآن آیاتونه به یو ذره د هغوی په زړونو اثر نه کوی. نه د الله تعالی په آیاتونوباندې ایمان راوړی، نه په الله تعالی باندې توکل کوی، نه مونځ کوی چه کله کورکښې وی اونه د خپل مال زکوۃ ورکوی. الله تعالی خبرورکوی چه مؤمن داسې نه وی.

دمؤمنانو اول صفت د الله ﷻ ذکرسره زړونه ویریږی: دمؤمنانوصفات پدې آیت کښې داسې فرمائی چه کله هغوی قرآن پاك لولی نو د الله تعالی د ویرې نه د هغوی زړونه رچیږی. کله چه د هغوی په وړاندې آیاتونه تلاوت کولې شی نو د تصدیق کولو په وجه د هغوی ایمان نور هم زیاتیږی او هغوی د الله تعالی نه علاوه په بل چا باندې یقین نه کوی. د مؤمن حقیقی پیژندګلو هم دغه ده چه په یوه معامله کښې دالله تعالی نوم په مینځ کښې راشی نودهغوی زړونه رچیږی اود هغه د حکم تعمیل کوی او دهغه دمنع کړې شوی خبرونه منع کیږی لکه چه فرمائی که د مؤمن سړی نه څه کار د ګناه اوشی یا هغوی د حدودونه وړاندیوالې اوکړو نو زر هغوی ته د الله تعالی خیال راځی اوهغوی د خپلو ګناهونونه استغفارغواړی اودالله تعالی نه علاوه د ګناهونومعاف کونکې دې څوك. که په غلطئی سره ګناه اوشی نو باربار اصرارنه کوی ځکه چه هغوی پوهه خلق دی. اوفرمائی چه چا سره د الله تعالی د مخامخ کیدو ویره وی خپل نفسانی خواهش پوره کولو د ناجائز طریقې نه منع پاتې شو نو جنت په حقیقت کښې هم دهغه حق دې. سدی رحمه الله دمؤمن سړی تشریح داسې کوی چه هغه یوداسې سړې دې چه د ګناه اراده کوی نوهغه ته ونیلې شی چه د الله تعالی نه اوویریږه نود هغه زړه رچیږی. ام درداء رضي الله عنها وائی چه زړه هم دالله تعالی د ویرې نه درزیږی اوپه تن اوبدن کښې یودرد وی نو هم دغه وجه ده چه زغونې زیږیږی کله چه دا حالت شروع شی نو بنده له پکار دی چه دغه وخت کښې د الله تعالی نه د خپل مقصد دعا اوغواړی ځکه چه د داسې وخت دعا قبلیږی.

دویم صفت قران کریم اوریدو سره ایمان زیاتیږی: ارشاد کیږی چه دقرآن پاك په اوریدو د هغوی ایمان زیاتیږی. لکه چه فرمائی کله چه یوسورة نازلیږی نو څوك وائی چه دې آیت سره ستاسو نه د چا ایمان زیات شو. نو خبره دا ده چه د هغوی ایمان زیاتیږی چه څوك د اول نه مسلمان وی اود جنت زیرې هم د هغوی په حق کښې دې. امام بخاری رحمه الله او نورو ائمه حضراتو هم د دې نوعیت د آیاتونونه استدلال کړې دې چه په ایمان کښې زیاتې اوکمې کیدې شی لکه څنګه چه د جمهورو آئمو مذهب دې

بلکه ونيلي شوي دی چه د ډيرو زياتو ائمو حضراتو هم په دې باندې اجماع ده. لکه شافعي رحمه الله، احمد بن حنبل رحمه الله او ابوعبيد رحمه الله اولکه څنګه چه مونږ دبخاري شريف په شرح کښې بيان کړی دی.

دريم صفت توکل على الله: ﴿ وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴾ يعنی د دې نه سوا د چا نه اميد نه ساتي. خپله پناه همدا ګرځوی که څه غواړی نو هم دهغه نه غواړی اوپه هره خبره کښې هم دهغه طرف ته ټيټيږی. پوهيږی چه هغه څه غواړی نو هم هغه به کيږی اوچه څه نه غواړی نوهغه به نه کيږی.هغه وحده لاشريك دې. متصرف فی‌الملك دې. دهغه د حکم نه پس دبل چا حکم نشته. هغه سريع الحساب دې.سعيدبن جبير رحمه الله فرمائی چه توکل د ايمان خاصه ده.

څلورم اوپنځم صفت ، مؤمنان د مونځ پابندی کوی اوانفاق فی سبيل الله کوی: ﴿الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ دمؤمنانو د عقيدې ذکرکولونه پس دهغوی د اعمالوخبرداري ورکولې شی چه هغوی مونځ کوی او خلقو ته ورکړه کوی. دا دواړه اعمال داسې زبردست دی چه په ټولو د خير اعمالوباندې مشتمل دی. اقامت الصلوة دالله تعالى دحقونو نه دې.اقامت الصلوة وائی پخپل وخت کښې د مانځه پابندی کولوته. اودا چه په اودس کښې مخ لاس پښې په ښه شان سره وينځلې شوې وی. رکوع او سجدې د ارکانوتعديل سره ادا کړې شوې وی. د قرآن پاك تلاوت دهغې د آدابوسره وی. په نبی کريم ﷺ باندې درودداوتشهدوی‌نودادې اقامت الصلوة کوم چه د﴿ يُقِيمُونَ الصَّلَاةَ ﴾ مفهوم دې. اود﴿يُنفِقُونَ﴾ مطلب دې چه څه الله تعالى درکړی دی اود زکوة قابل وی نو زکوة ورکړه او چه هرڅه هم دی خلقو ته ورکړه راورکړه کوه. د بنديګانو واجب او مستحب حقونه اداکوه. اوکه الله تعالى درکړی نود ټولو امدادکوه ځکه چه ټول خلق د الله تعالى عيال دې. الله تعالى ته د ټولونه هغه بنده خوښ دې چه مخلوق ته د ټولونه زياته نفع رسونکې وی. ستاسواعمال دالله تعالى دطرف نه تاسوسره لکه چه د امانت په توګه دی اوډير زر ستاسو مال تاسونه جداکيدونکې دې. په دې وجه دې سره محبت نه دی‌کول پکار.

﴿أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا﴾ په دې صفوتونو باندې چه څوك متصف وی هم هغه حقيقی مؤمن دې.

حارث بن مالك رضی الله عنه حضور ﷺ له راغلونو هغوی ﷺ اوفرمائيل حارث! سحر څنګه تيرشو؟ حارث رضی الله عنه اووئيل د يو حقيقی مؤمن په حيثيت سره. حضور ﷺ اوفرمائيل په ښه پوهه سره وايه د هر څيز يو حقيقت وی. ستا د ايمان څه حقيقت دې اوښايه. نو حارث رضی الله عنه اووئيل د دنيا د محبت نه ما ډډه کړې ده. د شپې پاسم او عبادت کوم د ورځې د روژې په وجه تږې اوسيږم او خپل ځان داسې ګنړم لکه چه زما په وړاندې د الله تعالى عرش کولاؤ شوې وی اوزه جنتيان په خپل مينځ کښې ملاقات کونکې وينم او دوزخيان په تکليف کښې راګيروينم. نبی کريم ﷺ اوفرمائيل او حارث! ته د ايمان حقيقت ته اورسيدلې. په دې باندې د قائم پاتې کيدو کوشش کوه. دا حضور ﷺ درې ځل اوفرمائيل(۱) قرآن پاك د عربوپه ژبه کښې نازل کړې شويدې اودحقًالفظ ادبی حيثيت لری لکه چه وئيلې کيږی﴿فلان سيد حقًا﴾ يعنی فلانکې حقيقی سردار دې سره د دې چه په قوم کښې نورسرداران هم وی او فلانکې حقيقی سوداګردې او نور سوداګرهم وی او فلانکې حقيقی شاعر دې سره د دې چه نور هم ډير شاعران وی.

دمؤمن داخرت حکم: ﴿لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِندَ رَبِّهِمْ﴾ يعنی په جنت کښې به هغوی ته لوئی لوئی درجې ملاويږی. لکه چه فرمائی الله تعالى سره د هغوی لوئې درجې دی او چه هغوی څه عمل کوی الله تعالى د هغې نه خبردې. الله تعالى به د هغوی ګناهونه معاف کړی اود هغوی نيکئی به قبولې کړی. په جنتيانوکښې د بعضو درجې دبعضو نه اوچتې دی. د پورته والا به د پورته نه لاندې درجووالا ته ګوری او فخر او غرور به نه کوی. دلاندې والا به بره والا ته ګوری اوحسد به نه کوی.په مسلم او بخاری شريف کښې دی

۱) المعجم الکبير:۳۳۶۷، شعب الايمان: ۱۰۵۹۱، مسندعبد بن حميد:۴۴۴، مجمع الزوائد:۱/۵۷.

رسول الله ﷺ فرمائی د علیین والا ته به لاندینی خلق داسې ګوری لکه څنګه چه تاسو د اسمان په مخ ستورو ته ګورئ. خلقو تپوس اوکړو یا رسول الله ﷺ! آیا دا به د انبیاؤ مقام وی او بل چاته به دا نه ملاویږی؟حضور ﷺ اوفرمائیل چه ولې نه. په الله تعالی باندې قسم هغه خلق چه ایمان ئې راوړې اود رسولانو تصدیق ئې کړې هغوی هم د دې حقداردی([1]) نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه جنتیان به د بره جنت والا ته داسې ګوری لکه د آسمان په مخ باندې ستوری او ابوبکر صدیق رضی الله عنه او حضرت عمر رضی الله عنه هم د دوی نه دی هغوی ته به هم دا عزت ملاویږی.([2])

كَمَآ	اَخْرَجَكَ	رَبُّكَ	مِنْۢ بَيْتِكَ	بِالْحَقِّ ۪
(د غنیمت معامله داسې ده)لکه چې	ایستلې وې تۀ	رب ستا	د کورستا نه	په حقه سره

لکه څنګه چې تۀ خپل رب د یو مصلحت په بناء د خپل کور نه راوویستلې

وَاِنَّ	فَرِيْقًا	مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ	لَكٰرِهُوْنَ ۙ	يُجَادِلُوْنَكَ
او بیشکه	یوه ډله	د مومنانونه	خامخا ناخوښه وه	جګړه ئې کوله تا سره

اودمسلمانانو یوې ډلې ته دا خبره ډیره ګرانه ښکاریده |هغوئ تاسره په یوه حق خبره کښې جګړه کوله

فِي الْحَقِّ	بَعْدَ مَا	تَبَيَّنَ	كَاَنَّمَا	يُسَاقُوْنَ
ددې حق په معامله کښې	روستو دهغې نه	چې صفا ښکاره شوې وو	لکه چې	ابوتللې کیږی هغوئ

حالانکه هغه حق ښکاره شوې وو | او داسې جګړه ئې کوله لکه چې هغوی مرګ طرف ته راښکلی شي

اِلَى الْمَوْتِ	وَهُمْ	يَنْظُرُوْنَ ۗ	وَاِذْ يَعِدُكُمُ	اللّٰهُ	اِحْدَى
مرګ ته	او دوی ورته	ګوری	او کله چې وعده کوله تاسو سره	الله	دیوې

.... او هغوئ ورته(په سترګو) ګوری | اوهغه موقع یاده کړئ چې الله ﷻ درسره په

الطَّآئِفَتَيْنِ	اَنَّهَا	لَكُمْ	وَتَوَدُّوْنَ	اَنَّ	غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ
د دوو ډلو	چې بیشکه هغه	ستاسو د پاره ده	اوتاسوخوښوله	چې بیشکه	بې ازغی ډله

دوو ډلو کښې دیوې ډلې وعده اوکړه | چې هغه به تاسو ترلاسه کړئ |اوتاسو دا خوښوله چه کومه ډله

تَكُوْنُ	لَكُمْ	وَيُرِيْدُ	اللّٰهُ	اَنْ يُّحِقَّ	الْحَقَّ	بِكَلِمٰتِهٖ
وی دې	تاسولره	اوغوښتله	الله	چې ثابت کړی	حق	په فرمانونو خپلو سره

کمزورې بې وسلې وه هغه دربانډې پیښه شي |اوالله ﷻ ته منظوره وه چې پخپل حکم سره حق ثابت کړی

وَيَقْطَعَ	دَابِرَ	الْكٰفِرِيْنَ ۙ	لِيُحِقَّ	الْحَقَّ	وَيُبْطِلَ
اوبریکړی	بیخ	د کافرانو	دپاره ددې چې حق ثابت کړی	حق	او چې باطل ثابت کړی

اود کافرانو جرړې ختمې کړی | .... چې حق ښکاره کړی | او باطل

[1] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ماجاء فی صفه والمخلوقه:۳۲۵٦، صحیح مسلم:۲۸۳۱، ابن حبان:۷۳۹۳.

[2] ابوداوٗد کتاب الحروف والقرآءات باب:۳۹۸۷، بتصرف یسیر، ترمذی:۳٦۵۸، احمد:۳/۲۷، مسندابی یعلی:۱۱۳۰.

الْبَاطِلَ	وَلَوْ	كَرِهَ	الْمُجْرِمُونَ ۝٨
باطل	اگرکه	بدګڼي	مجرمان

ختم کړي| اگر که مجرمان ئې نهٔ خوښوي|

قوله تعالی:: وَإِذْ يَعِدُكُمُ اللهُ إِحْدَى الطَّائِفَتَيْنِ

دجنګ بدرپس منظراو نورتفصیلات:- مفسرینو په دې کښې اختلاف کړې دې چه ﴿كَمَآ أَخْرَجَكَ﴾ کښې د ﴿كَمَآ﴾دراتلو څه سبب دې. بعضو وئیلی چه په دې ذکر شوی آیت کښې تشبیه ورکړې شوې ده د مؤمنانو په خپل مینځ کښې د صلحې سره د تقارب اود رسول الله ﷺ د اطاعت باره کښې. نو د خبرې مطلب داسې شو لکه څنګه چه تاسو د غنیمتونوباره کښې اختلاف کړې وو او جنګیدلي اوالله تعالی ستاسو فیصله خلاصه کړې وه. اوتاسو ټولونه ئې د تقسیم حق واخستو او رسول الله ﷺ له ئې ورکړې وو اورسول الله ﷺ په عدل او انصاف سره تقسیم کړې وو اودا خبره ستاسو د کامل مصلحت په خاطر وو. دغه شان د دښمن سره د جنګیدلو د پاره تاسو له د مدینې وتل دی نو د رعب او دبدبې والا لوئ لښکرسره جنګیدل ستاسو ناخوښه وو. دا لوئی لښکر هغه وو چه د خپل مذهب د کافرانو د امداد د پاره شام ته د تجارت د مال د حفاظت د پاره د مکې نه وتلې وو اود دې جهاد ناخوښولو نتیجه دا شوه چه الله تعالی هم دې جنګ سره تاسو مخ کړئی او د اول نه بغیر د څه قرارداد او جنګ نه تاسو د دښمن نه زیات کړئی او په نتیجه کښې ئې تاسو ته امداد او هدایت درکړو. لکه څنګه چه فرمائی جنګ په تاسو فرض کولې شی او دا ستاسو خوښ نه دې. خودا ډیر ممکن دی چه یو څیز تاسو ناخوښه ګڼې او په حقیقت کښې ستاسو ښیګړه هم په دې کښې وی اویا تاسویوکار خوښوئی او په حقیقت کښې نتیجه کښې هغه ستاسو د پاره نقصانی ثابت وی. ستاسو د ښیګړې علم ستاسو الله تعالی ته دې تاسو ته نه دی. بعضو د دې تشبیه دا معنی خودلې ده څنګه چه تاسو الله تعالی په حق توګه د مدینې نه بهر وتلوکښې کامیاب کړئی او بعضې مؤمنان په دې وتلوسره ناراضه وو خوهغوی راغلل. دغه شان هغوی د جنګ نه منع کیږی او تاسو سره د رائې اختلاف ساتی او سره د دې چه د رسول الله ﷺ د رائې حقیقت په هغوی باندې ښکاره شوې وو. مجاهد رحمه الله وائی چه دا معنی ده څنګه چه د مدینې نه مجبوراً تاسو اووتلې دغه شان په امر حق کښې هغوی رسول ﷺ سره جګړه کوی.

د يُجَادِلُونَكَ صحیح مطلب او مختلف اقوال:: سدی رحمه الله وائی چه دا آیات د بدر په جنګ کښې د وتلو باره کښې دې ﴿يُجَادِلُونَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ﴾ بعضې وائی چه د دې مطلب دې چه اې نبی ﷺ! دا مؤمنان تاسره د جنګ په نیت سره دانفال باره کښې سوالونه پیداکوی لکه څنګه چه دبدر په ورځ هم دوی تاسره مجادله کړې وه او وئیلې وو چه تاسو خو مونږ د قافلې سره د جنګ د پاره ویستلې وو زمونږ ګمان هم نه وو چه مونږ به جنګ کوو اونه مونږ د جنګ دپاره تیاری کړې وو د کور نه وتلې وو. زه وایم چه نبی کریم ﷺ د مدینې نه د ابوسفیان د قافلې د لارې بندولو د پاره وتلې وو ځکه چه هغوی ﷺ ته معلومه وه چه دا قافله د ملک شام نه د قریشودپاره ډیر زیات مال اوړی روانه شوې ده. نو نبی کریم ﷺ مسلمانان راضی کړل اود درې سوولسونه لږ شان زیات کسانو سره اووتل اود بدر د چینې دلارې غاړې طرف ته روان شو. ابوسفیان ته د رسول الله ﷺ دحملې کولو خبر شوې ووچه د دې قافلې سردار وو. هغه ضمضم بن عمرو مکې ته اولیګلو اود مدینې د خلقو د ارادې نه ئې خبرکړل. د مکې والا تقریباً زر کسانو سره راووتل. ابوسفیان قافله دسیف البحر طرف ته بوتله اوبالکل بچ اووتلو. اوس د مکې دا د زرو کسانو لښکر زیاتیدو تردې چه د بدر د چینې خواته راورسیدل او ډیره ئې واچوله. اوس مسلمانان اوکافران د اول نه څه قرار داد بغیر په خپل مینځ کښې اونختل. ځکه چه الله تعالی د مسلمانانو نوم اوچتول

غوښتل اود حق او باطل په مينځ کښې يو فيصله کونکې جنګ د الله تعالى په وړاندې وو. لکه څنګه چه دا بيان زر راتلونکې دې. غرض دا چه کله رسول الله ﷺ ته دا خبر ملاوشو چه د مکې نه يو لوئ لښکر د هغوى سره د جنګ د پاره راووتلو نو الله تعالى حضور ﷺ ته وحى راوليږله چه په دوو کښې به يو څيز تاته ملاويږى يا خو قافله لوټ کړه يا دې لښکر سره جنګ اوکړه. دواړه به نه ملاويږى دې کښې يو اختيارکړه او په هغې کښې کامياب شه. په مسلمانانو کښې د اکثرو دا رائې وه چه قافله لوټ کړنى او بغيرد جنګ نه به ډير زيات مال ملاوشى. د کوم حکايت چه الله تعالى داسې فرمائيلې دې تاسو غواړئ چه په دواړو کښې هغه صورت خوښ کړئ کوم چه شوکت والا نه وى يعنى قافلې سره مقابله اوکړى اود الله تعالى خواراده دا وه چه حق ښکاره شى اود مکې کافران ختم کړې شى.

د انصارو جرائتمندانه جواب::حضرت ابوايوب انصارى ﷺ فرمائى مونږ مدينه کښې وو او حضور ﷺ دا فرمائيلى وو چه ماته خبر ملاوشوې دې ابوسفيان قافله روانه کړې راځى. تاسو خلق څه واينې آيا د دې قافلې د لارې بندولو د پاره اوځو ممکن دى چه تاسو خلقو ته ډير مال ملاوشى. مونږ عرض اوکړو خامخا تلل پکار دى نومونږ اووتلو او يوه ورځ يا دوه ورځې مزل به مو کړې وو. بيا حضور ﷺ اوفرمائيل چه ښه ده د دې کافرانو سره د جنګ باره کښې ستاسو څه خيال دې. دوى ته خبر ملاؤ شوې دې چه تاسو د قافلې دلوټ کولو په خيال وتلې ئې نومسلمانانو اووئيل چه والله په مونږ کښې د دومره لوئ لښکر سره د جنګ کولو طاقت نشته. مونږ خو چه وتلې وو نو صرف د قافلې د لوټ کولو په خيال سره وتلې يو. رسول الله ﷺ بيادغه سوال اوکړو بيا مونږ خلقو هم دغه جواب ورکړو. اوس مقداد بن عمرو ﷺ عرض اوکړو يارسول الله ﷺ! مونږ به په داسې موقعه داسې نه وايو لکه څنګه چه د موسى ﷺ قوم موسى ﷺ ته وئيلې وو اې موسى ﷺ! ته او ستارب دواړه لاړشئ او دښمن سره اوجنګيږئ او مونږ دلته ناست يو ستا د واپسئ انتظاركوو. مونږ د انصارو ډلې دا خواهش اوكړو او وئيلې موكه چرې مونږ هم دغه اووئيل کوم چه مقداد ﷺ اووئيل نو دا خبره به د قافلې لوټى مال ملاويدلونه هم زمونږ ډيره خوښه وى. نو دا آيت نازل شو ﴿كَمَآ اَخْرَجَكَ رَبُّكَ مِنْۢ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ ۠ وَاِنَّ فَرِيْقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ لَكٰرِهُوْنَ﴾ ابو وقاص ليثى ﷺ بيان كوى چه نبى كريم ﷺ تول د بدر طرف ته بوتلل اود روحاء په مقام ئى خلقوته خطبه وركړه او وئى فرمائيل ستاسو خلقو څه رائې ده؟نو ابوبكر صديق ﷺ اووئيل چه يارسول الله ﷺ! خبر راغلې دې چه كفار دغه دغه ځايونوته رااورسيدل نو بيا رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه ستاسو څه خيال دې؟ دې ځل حضرت عمر ﷺ هم د ابوبكر ﷺ غوندې جواب وركړو. حضور ﷺ يو ځل بيا دا سوال اوكړو نو سعدابن معاذ ﷺ اووئيل يارسول الله ﷺ! ستاسو مراد زمونږ نه دې نوپه الله تعالى قسم چرې هم برك الغماد ته نه يم تلې اونه ماته د هغې د لارې علم دې خو كه تاسو د يمن برك الغماد ته هم ځئ نو بيا به هم مونږ تاسو سره ځو اود موسى ﷺ د قوم په شان وينا به نه كوو چه ته او ستارب لاړشى او جنګ دې اوكړى مونږ دلته انتظار كوو. ممكن دى كه ته د وتلو په وخت كښې د څه بل غرض د پاره وتلې وې او بيا الله تعالى ستا د پاره څه بل صورت پيدا كړې وى نو تاسو چه كوم صورت غواړئ اختيار كړئ څوك چه تاسو ﷺ سره تلل غواړى لاړ دې شى او څوك چه تاسو ﷺ نه واپس كيدل غواړى جدا دې شى. كه څوك غواړى نو ستاسو مخالف دې شى او چه څوك غواړى صلحه دې اوكړى. زمونږ چه كوم مال دې هغه تاسو ﷺ تول اخستې شئ. د سعد ﷺ په دې قول باندې دغه آيت نازل شو.

ابن عباس ﷺ فرمائى چه كله حضور ﷺ د جنګ بدر د پاره مشوره اوكړه او بيا ئى د قريشو لښكر سره د جنګ كولو حكم اوكړو نود مسلمانانو دا جنګ ناخوښه وو په دې وجه آيت نازل شوې وو چه ﴿ وَاِنَّ فَرِيْقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ لَكٰرِهُوْنَ﴾ يعنى دبعضې مؤمنانو دا مرضى نه ده اوحق خبره ښكاره كيدو نه پس هم دوى تاسره بحث كوى. هغوى داسې ګڼړى چه جنګ كوى نو لكه چه د مرګ طرف ته رابښكلې شى.

مجاهد رحمه الله وائي چه د ﴿فِي الْحَقِّ﴾ نه مراد ﴿في القتال﴾ دې.محمد بن اسحاق رحمه الله وائي﴿لَكٰرِهُوْنَ﴾ نه مشرکانو سره د جنګ ناخوښي مراد ده. سدی رحمه الله وائی﴿بَعْدَمَا تَبَيَّنَ﴾ مطلب دې چه دا ښکاره کيدلونه پس چه تاسو د رب د حکم نه بغير دځه خبرې اقدام نه کونې نوبيا هم د رسول الله ﷺ د رائې خلاف کوی ابن زيد ﴿يُجَادِلُوْنَكَ فِي الْحَقِّ بَعْدَمَا تَبَيَّنَ كَاَنَّمَا يُسَاقُوْنَ اِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُوْنَ﴾ باره کښې وائی چه دې نه مراد مشرکان دی.يعنی دامشرکان دحق خبرې باره کښې مجادله کوی لکه چه هغوی د مرګ طرف ته راښکلې کيږی کله چه هغوی ته د اسلام دعوت ورکولې شی اوداچه پداسې بد صفت باندې مسلمانان نه شی متصف کيدې اودا صفت خو هم د اهل کفر کيدې شی. د ابن جرير رحمه الله په دې باندې دا اعتراض دې چه د ابن زيد دا قول هيڅ واقعيت نه لری ځکه چه الفاظ ﴿يُجَادِلُوْنَكَ فِي الْحَقِّ﴾ نه د اول سياق عبارت اهل ايمان سره متعلق دې اوکوم الفاظ چه د دې نه پس دی ښکاره خبره ده چه هغه به هم ددوئ نه خبر وی. رښتيا خو دا دی چه د ابن عباس رضي الله عنه قول صحيح دې چه دې نه مراد هم مؤمنان دی. ابن جرير رحمه الله هم د ابن عباس رضي الله عنه دقول تائيد کړې دې. هم دغه حق دی اود کلام سياق هم د دې تائيد کوی. دحضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چه کله نبی کريم ﷺ د کاميابئ سره د جنګ بدر نه فارغ شو نو رسول الله ﷺ ته اووئيلې شو اوس قافلې سره هم مخامخ شه اوس هيڅ بنديز هم پاتې نه شو. نو عباس رضي الله عنه چه د قيدی په حيثيت سره د جنګی قيديانونه وو اووئيل چه دا هيڅ کله مناسب نه ده ځکه چه يا رسول الله ﷺ! الله تعالى تاسو ﷺ سره وعده کړې ده د دوو څيزونونه د يو نو يوڅيز خو تاسو ﷺ ته حاصل شو د دويم څيز حاصلولو هيڅ حق نشته. (١) د دې سندجيد دی.

د **ذَاتِ الشَّوْكَةِ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ او غير مطلب**:: ددې قول معنی ﴿وَتَوَدُّوْنَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُوْنُ لَكُمْ﴾ دا ده چه تاسو دا غوښتل چه دواړه څيزونه حاصل کړنی په کوم کښې چه نه څه مقابله شته اونه څه جنګ يعنی د ابوسفيان قافله لوټ کول. حالانکه الله تعالى خو دا غوښتل چه تاسو داسې ډلې سره مخامخ شنې چه د شان او شوکت والا وی او هغوی سره جنګ اوکړی دې د پاره چه الله تعالى تاسو ته کاميابی درکړی اود الله تعالى ددين غلبه اوشی اود الله تعالى کلمه اوچته شی. د الله تعالى نه علاوه د امورو د عاقبت نه څوک خبر نه دی. د حسن تدبير مدبر هم هغه دې سره د دې چه خلق د دې خلاف ولې نه غواړی. لکه چه فرمائی قتال په تاسو باندې فرض دې که هغه ستاسو ناخوښ ولې نه وی. ډيره ممکن ده چه ستاسو يوه خبره ناخوښه وی او خير هم په هغې کښې وی او يوه خبره درته ښه لګی او شر هم په هغې کښې وی. د لاندينی حديث سياق هم په حديث بدرکښې دې کله چه رسول الله ﷺ ته د شام نه د ابوسفيان د روانيدو خبرملاؤشو نو مسلمانان ئی راوغوښتل او وئی فرمائيل چه د قريشو دې قافلې سره ډير مال اوسامان دې په دې حمله اوکړنی. څه عجيبه ده چه د کافرانو مال الله تعالى تاسو ته درکړی. بعضو سره وسله وه او بعضو سره نه وه اونه د هغوی دا ګمان وو چه رسول الله ﷺ به جنګ کوی. او چه کله ابوسفيان حجاز سره نيزدې شو نو هغه خپل جاسوسان پريخې وو اود هر تلونکی راتلونکی نه به ئی د رسول الله ﷺ خبر اخستلو نو ده ته خبر ملاؤ شو چه محمد ﷺ ستا قافلې پسې لګيدلې دې نو هغه احتياطی تدابير اختيار کړل او ضمضم بن عمرو غفاری ئی زر مکې ته اوليګلو چه قريشو سره ملاؤ شه اود قافلې د حفاظت انتظام اوکړه ځکه چه محمد ﷺ حمله کونکې دې. اخوا رسول الله ﷺ هم خپلو ملګرو سره اووتلو او د ذفران وادئی ته اورسيدلو او هلته ئی ډيره واچوله نو هغوی ﷺ ته خبر ملاؤ شو چه قريش د خپلې قافلې د حفاظت د پاره د مکې نه روان شو نوحضور ﷺ مشوره اوکړه. حضرت ابوبکر رضي الله عنه پاسيدو او زبردسته خبره اوکړه او حضرت عمر رضي الله عنه پاسيدو او هغه هم

---

(١) ترمذی کتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الانفال: ۳۰۸۰، احمد: ۲۲۹/۱، مسندابی يعلی: ۲۳۷۳.

دغه اووئیل، بیا مقداد ﷺ اووئیل یارسول اللهﷺ! مونږ تاسو سره یو د الله تعالی چه کومه خوښه وی هغه پوره کړه. په الله تعالی قسم مونږ به د موسی ﷺ د قوم په شان وینا نه کوو که تاسو مونږ حبشو پورې هم بوتلل غواړئ نو ترکومې چه تاسو ﷺ هلته نه وئی رسیدلې مونږ به تاسو نه پریږدو. نو حضورﷺ مقداد ﷺ ته د خیر دعا اوکړه. بیا حضور ﷺ اوفرمائیل ای خلقو ماته مشوره راکړئی د حضورﷺ مراد د انصارونه وو. یو خو په دې وجه هم چه انصار په شمیرکښې زیات وو او دویم په دې وجه هم چه کله په عقبه کښې انصارو بیعت کړې وو نو هم په دې خبره ئی کړې چه کله تاسو د مکې د دې نیزدې ځای نه اوځئی او مدینې ته اورسئی نو په هر حال کښې به مونږ تاسو سره یو. یعنی که دښمن راشی او په تاسو حمله کوی نو مونږ به تاسو ﷺ سره یو. په دې کښې خو دا وعده نه وه چه جارحانه اقدام په صورت کښې به هم مونږ تاسو سره یو په دې وجه حضور ﷺ د هغوی رائې او اراده هم معلومول غوښتل دې د پاره چه د هغوی نه هم وعده واخستې شی اود هغوی همدردی حاصله کړی. سعد ﷺ اووئیل چه زما په خیال تاسو زمونږ نه جواب غواړئی.حضورﷺ اوفرمائیل چه اوزما مقصد هم ستاسوخلقو نه دې. سعد ﷺ اووئیل یارسول اللهﷺ! زمونږ په تاسو ایمان دې ستاسو د حکم منلو بیعت مونږ ستاسو په لاس کړې دې مونږ به تاسو چرې هم نه پریږدو په اللهﷻ قسم که دسمندر په غاړه ولاړ هم تاسوخپل اسونه ورواچول نومونږبه هم په هغې کښې وردانګوپه مونږ کښې به یوکس هم لږ شان سستی نه کوی. مونږ په جنګونوکښې بهادری خودونکې او مصیبتونه زغمونکې یو. تاسوﷺ به ان شاء الله زمونږ نه خوشحاله ئی. په دې جواب سره حضورﷺ ډیر خوشحاله شو او په هغه وخت ئی د روانیدو حکم ورکړو او وئی فرمائیل چه رب په دوو کښې د یو ماسره وعده فرمائیلې ده او هیڅ عجیبه نه ده چه هغه یو هم دا جنګ وی. اوزه د مشرکانو د قتل ځای د دې ځای نه په خپلو سترګو وینم.

إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ

| کله چې | تاسوفریاداوکړو| رب خپل ته

اوکله چې تاسوخپل رب ته فریاد اوکړو

فَاسْتَجَابَ لَكُمْ أَنِّي مُمِدُّكُم بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ

نو قبول ئې کړو| ستاسو دپاره| چې بیشکه زه|امدد کونکې یم ستاسو|په زرکسانوسره | د فرښتو نه

نو الله ﷻ ستاسوفریاد واوریدو| (وې وئیل) چې زه ستاسو د مدد دپاره یوزر فرښتې

مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ وَلِتَطْمَئِنَّ

پرله پسې راتلونکې|اونه وو ګرزولې دا امداد الله | مګر | زیرې |اودپاره ددې چې مطمئن شی

یوبل پسې درلیږم| اوداخبره الله ﷻ څکه اوکړه چې په تاسوزیرې اوشی | ....او ستاسو

بِهِ قُلُوبُكُمْ ۚ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِندِ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ

په دې سره| زړونه ستاسو | اونه دې امداد | مګر| دطرفه دالله نه دې | بیشکه الله| غالب دې

زړونه مطمئن شی | اومدد خو صرف دالله ﷻ دطرفنه وی | بیشکه الله ﷻ غالب دې

حَكِيمٌ ﴿١٠﴾ ع

دحکمت خاوند دې

او دحکمت خاوند دې|

قوله تعالى: إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ

میدان بدرکښې دنبی کریمﷺ دعاګانې اودَ اللهﷻ دَ طرف نه دَنصرت وعده: عمر بن الخطاب ؓ نه روایت دی د بدرپه ورځ حضورﷺ د خپلو ملګرو شمیراوکړو نود دریوسوونه څه د پاسه وو او مشرکان تقریبًا زر کسان وو نوحضورﷺ قبلې ته مخ کړو اود الله تعالی نه ئې دعا اوغوښتله. رسول الله ﷺ صرف یوڅادر اغوستې وو او ته بندئې تړلې ووا و فرمائيلې اې ربه تا چه ماسره کومه وعده کړې وه هغه په دې موقع باندې پوره کړې. که دا یو موټې مسلمانان تا نن هلاك كړل نو په زمکه باندې به ستا عبادت کونکې څوك هم پاتې نه شي او دتوحید نوم اونښه به ختم شي. رسول الله ﷺ الله تعالی ته فریادکولو او دعائې غوښتله تردې چه څادر د حضورﷺ د اوږو نه راپریوتلو حضرت ابوبکر ؓ راغلو او هغه ئې ورته په اوږو باندې واچولو اود حضور ﷺ نه شاته اودریدو او وئې وئیل یارسول اللهﷺ! اوس د الله تعالی نه سوالونه بس او زارې بس کړه هغه به خپله وعده خامخا پوره کوی. نو الله تعالی دا آیت نازل کړو کله چه تا د الله تعالی نه دعا اوغوښتله نو هغه ستاسو درخواست قبول کړو اوس به زه ستاسو امداد په یو زر فرښتو صف په صف باندې کوم. نو چه په کومه ورځ جنګ اوشو نو الله تعالی مشرکانوته ماتې ورکړه. د مشرکانونه اویا قتل شول او اویا قیدیان شول.

خلافه ثلاثه سره درسول کریم ﷺمشوره اودهغوئ رائې: اوس رسول الله ﷺابوبکرؓ، عمرؓ اوعلی ؓ سره مشوره اوکړه نوابوبکرؓ وئیل یا رسول اللهﷺ! دا ستا رورولئی قبیلې او خاندان والا دی زه خو دا رائې ورکوم چه دوی نه فدیه واخلئی او پریږدئی چه د فدې د رقم نه مونږ ته مالی استحکام حاصل شي په کافرانو باندې به غلبه او طاقت پیدا شي اوڅه ګرانه ده چه روستو اللهﷻ دوی ته هدایت ورکړی.بیابه دوی پخپله زمونږ په طاقت کښې زیاتوالې کوی.دې نه پس ئې عمرؓ ته اوفرمائیل عمر! ستا څه خیال دې؟ نو عمرؓ اووئیل چه زما خو هغه رائې نه ده کومه چه دابوبکرؓ ده. تاسو ماته حکم راکړئې چه زه خو خپل رشته دار قیدیان قتل کړم اوعلی ؓ ته حکم ورکړه چه د خپل رور عقیل سټ والوزوی. اوحمزه ؓ د خپل فلانکی رور سټ پرې کړی دې د پاره چه مونږ د الله تعالی په وړاندې دا ثابته کړې شو چه د مشرکانود پاره زمونږ په زړه کښې هیڅ نرمی نشته. دا مشرکان قیدیان خو د کافرانو سرداران او مشران دی. خو رسول الله ﷺ د حضرت ابوبکر ؓ رائې له ترجیح ورکړه اود هغه قیدیانو نه ئې فدیه واخسته او پریخودل. حضرت عمرؓ وائی چه په دویمه ورځ زه د حضورﷺ کورته لاړم څه ګورم چه حضورﷺ او حضرت ابوبکرؓ ژاړی. ما عرض اوکړو یارسول اللهﷺ! تاسو او ابوبکرؓ ولې ژاړئې، که ژړا راغله نو زه به هم اوژاړم اوکه رانغله نو د ژړا شکل به جوړکړم چه تاسو سره شریك شم. حضورﷺ اوفرمائيل چه دې د فدیه اخستو په وجه ژاړی. زه د دغې خطاپه وجه هغه عذاب وینم چه دومره نیزدې دې لکه زما سره دا ونه. الله تعالی دا آیت نازل کړو ﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي الْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝ فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا﴾ غنیمت ئی حلال کړو. بیا چه کله په راتلونکی کال کښې د اُحد ورځ راغله نود یوم بدر د غلطئی الله تعالی داسې بدله واخسته چه د فدیه په بدله کښې پریخودې شوو د اویاؤ کافرانو په بدله کښې دمسلمانانو اویا صحابه کرام شهیدان شو.دحضورﷺ مخامخ څلور غاښونه مبارك شهيدان شو د اوسپنې خود ئې په سرمبارك کښې ورخښ شول وینه ئې په مخ مبارك باندې اوبهیدله نودا آیت نازل شو. مصیبت راؤ رسیدو نو تاسو اووئیل چه دا د کوم ځائ نه راغلو وایه چه دا ستاسو د خپلو لاسونو نه نازل شوې دې (۱) یعنی د فدیې اخستلو او پریخودلو په سبب.

۱) صحیح مسلم کتاب الجهاد باب الامداد بالملائکه فی غزوه بدر...:۱۷٦۳، احمد:۱/۱۳۰، ابن حبان: ٤۷۹۳، دلائل النبوه:۳/٥۱.

ابن عباس ﷺ فرمائي چه ددې آیت مبارك ﴿ إِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ ﴾ نه مراد د حضور ﷺ دعا کول دي ځکه چه د بدر په ورځ حضور ﷺ ډیر په اصرار سره دعا غوښتله چه حضرت عمر ﷺ راغلو او وئي وئيل یارسول الله ﷺ! اوس خپله دعا مختصر کړه الله تعالی به خامخا خپله وعده پوره کوی کومه چه تاسو سره کړې شوې ده. د ابن عباس ﷺ نه روایت دی چه د بدر په ورځ حضور ﷺ فرمائیل ای الله تعالی! زه د وعدې د پوره کولو د پاره ستا توجو راګرځوم ګنې نو اې الله تعالی! ستا عبادت کونکې به یو هم پاتې نه شي. نو حضرت ابوبکر ﷺ دحضور ﷺ لاس اونیولو او وئي وئيل یارسول الله ﷺ! بس بس. نو حضور ﷺ پاسیدو او وئي فرمائیل چه په نیزدې موده کښې کافرانوته ماتې کیدونکې ده او شاکړې تختیدونکې دی. ﴿ بِأَلْفٍ مِّنَ الْمَلَائِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴾ یعنی د فرښتو صفونه یو پسې بل لګیدلې وو اود ﴿مُرْدِفِينَ﴾ نه مراد امداد هم کیدې شی یعنی فرښتې په امداد باندې وې. دحضرت علی ﷺ نه روایت دې چه حضرت جبرائیل ﷺ د زرو فرښتو سره د حضور ﷺ نبی طرف ته وو کوم طرف ته چه زه ووم. د دې مطلب دا شو چه د زرو په امداد باندې نورې زر هم وې. په دې وجه بعضو د ﴿مُرْدَفِينَ﴾ د دال په فتح سره قراءت کړې دی. والله اعلم. او دا هم روایت دې چه د پنځو سوو ملائکو لښکر د جبرائیل ﷺ سره وو او پنځه سوه میکائیل ﷺ سره. ابن عباس ﷺ فرمائي چه یو مسلمان په یوکافر پسې لګیدلې وو چه د بره نه د کافر په سر یوه کوړه راپریوتلو آواز واوریدو اود یو سور کش کړې ئې هم واوریدو اوس څه ګوری چه کافر لاندې راپریوتلو او په زمکه مردار شو. د کوړې په ګذار باندې سر مات شو او سره د دې چه یو انسان هم وهلې نه وو. اوس روستوراتلونکی انصاری داخبره حضور ﷺ ته ورکړونو حضور ﷺ اوفرمائیل چه تا رښتیا اووئیل دا آسمانی امداد وو. دا حضور ﷺ درې ځل اوفرمائي. اویا (۷۰) خو قتل شوي وو او اویا (۷۰) قیدیان شوی وو. (۱) رافع ﷺ د اهل بدر نه وو وائی چه جبرائیل ﷺ راغلو اوحضور ﷺ ته ئې اووئیل چه ته اهل بدر څنګه ګڼړې؟ نو حضور ﷺ اوفرمائیل مسلمانانوکښې د ټولونه افضل. نو جبرائیل ﷺ اووئیل په بدرکښې امداد کونکې ملائکې هم په نورو ملائکوکښې هم داسې افضل ګڼړلې شی. (۲) بخاری او مسلم شریف کښې دی چه حضور ﷺ حضرت عمر ﷺ ته اوفرمائیل چه حضرت عمر ﷺ خود حاطب بن ابی بلتعه کښې مشوره ورکړې وه چه دا حاطب په بدرکښې شریك شوې وو او تاته څه معلومه ده چه الله تعالی اهل بدر ښښلې وی ځکه چه فرمائیلې وو چه اوس ته څه غواړې نوکوه ما ته ښښلې ئې. (۳)

د فرښتو نزول صرف دخوشحاله کولو دپاره وو: د الله تعالی قول دې ﴿ وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ ﴾ د فرښتو دا رالیګل صرف ستاسو د خوشحالولو د پاره وو اودا چه ستا زړه ته تسلی وی ګنې الله تعالی خو ستاسو په هرقسم امداد کولو باندې قادر دې. هغه ته د امداد د پاره د محتاجئی څه ضرورت دې. دا امداد خو په حقیقت کښې د الله تعالی امداد وو اوفرښتې خود امداد ظاهری صورت وو لکه چه فرمائي کله چه هم تاسو کافروینئې نود هغوی ستونه وهئې. چه غالب راشئې نو هغوی په زنځیرونو کښې اوتړئې بیا ئې معاف کړئې یا ترې فدیه واخلئې پریږدئې. تردې چه جنګ بند شی. دا آیت په دې وجه راوړلې شو چه که الله تعالی غواړی نو پخپله د هغوی امداد کولې شی خو په اصل کښې هغه بعضې په بعضو باندې ازمیښت کوی اوچه کوم خلق د الله تعالی په لارکښې شهیدان شو الله تعالی د هغوی اعمال چرې هم نه ضائع کوی. هغوی ته به هدایت اوکړې او هغوی به جنت کښې داخل کړی. د الله تعالی ارشاد دې ﴿وَتِلْكَ الْأَيَّامُ نُدَاوِلُهَا بَيْنَ النَّاسِ وَلِيَعْلَمَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَيَتَّخِذَ مِنكُمْ شُهَدَاءَ ۗ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ الظَّالِمِينَ﴾

---

(۱) صحیح مسلم حواله سابق.
(۲) صحیح بخاری کتاب المغازی باب شهود الملائکه بدرا:۳۹۹۲.
(۳) صحیح بخاری کتاب المغازی باب فضل من شهدبدرا:۳۹۷۳، صحیح مسلم:۲۴۹۴.

وَلِيُمَحِّصَ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَيَمْحَقَ الْكٰفِرِيْنَ﴿﴾ مونږ زمانه په خلقو كښې ګرځوو اوزمانه بدله بدله كولو سره راولو دې دپاره چه الله ﷻ جاج اوامتحان واخلي اوشهيدان جدا كړي.دظالمانونه الله تعالى نه خوشحاليږي په دې كښې د ايماندارانوامتياز كيږي اوكافران الله تعالى ختموي.

د جهاد اصلي هدف څه دي؟:د جهاد شرعي فلسفه هم دغه ده چه الله تعالى مشركانوته د موحدانو په لاس سزا وركوي دې نه وړاندې به هغوي په عام آسماني عذابونوباندې هلاك كولې شو. لكه چه په قوم نوح ؑ باندې طوفان راغلو، عاديان په سيلئي سره تباه كړې شو، اهل ثمود په چغه سره غرق كړې شو. د لوط ؑ قوم الټه كړې شو اود كاڼړو باران پرې اوشو. د شعيب ؑ په قوم باندې غرزاوزړند كړې شو.الله تعالى موسى ؑ راوليګلو او دهغه دښمن فرعون ئې هلاك كړو اود هغه قوم ئې په درياب كښې ډوب كړل. موسى ؑ ته تورات وركړې شو او كافران قتل كول فرض اوګرځولې شو او هم دغه حكم په نورو شريعتونوكښې هم قائم پاتې شو. لكه څنګه چه فرمائي مونږ موسى ؑ ته كتاب وركړو او د هغوي نه وړاندې امتونه هم د نافرمانئي په سبب هلاك كړې شوې وو. په دې كښې د خلقو د پاره بصيرت دې. دمؤمنانو كافران د قيد په ځائ قتل كول هم د دې كافرانو يو زبردست د بې عزتئي ځيزوو اودې سره به د مؤمنانو زړه هم يخيدو. لكه څنګه چه مؤمنانوته حكم وركړې شوې وو چه دا كافران قتل كړئي الله تعالى ستاسو په لاس دوي ته رسوائي اوعذاب وركول غواړي اود دې د پاره هم چه ستاسو زړه يخ شي. ځكه چه دا سټ وهلې شوي د قريشو سردارانو به مسلمانانوته په ډير سپك نظر كتل او هغوي ته به ئې هر ممكن تكليف وررسولو. كه چرې دوي په ډاګه ښكاره رسوا كولې شو نو د مسلمانانو زړونوته به د دې بدلې اخستلو سره څومره يخوالې رسيدلو. نو چه كله ابوجهل په جنګ كښې قتل كړې شو نود هغه د لاش ډيره بې عزتي اوشوه اوكه په خپله بستره باندې په خپل مرګ مړشوې وو نود هغه به دومره بې عزتي نه وه شوې. يا څنګه چه ابولهب مردار شو نوداسې سخا شو چه د هغه نيزدې خپلوان هم د هغه لاش ته نه نيزدې كيدل. د لامبولو په ځائ د هغه په لاش د لرې نه اوبه اچولې شوې اود خښولو په ځائي هغه په يوه كنده كښې وراوغورزولې شو.ددې دپاره اوفرمائيلې شو چه عزت د كافرانود پاره نه دې بلكه د رسول الله ﷺ او مؤمنانود پاره دې په دنياكښې هم او په آخرت كښې هم. اوفرمائي چه مونږ د خپلو رسولانو او مؤمنانو امداد په دنيا كښې هم كوو او په آخرت كښې هم. تاسو ته دا حكم كول چه كافران قتل كړه په دې كښې هم د هغه خاص حكمت دې ګني هغه په خپل قدرت باندې هغوي هلاك كولې نه شي.

اِذْ يُغَشِّيْكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِّنْهُ

(ياد كړئ) كله چې | واچوله په تاسو باندې (الله) | پركالي | دپاره د امن | د طرفه خپل نه

| اوهغه وخت ياد كړه چې الله د خپل طرفه په تاسوباندې دامن راوستو دپاره پركالي راوسته

وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِّنَ السَّمَآءِ مَآءً لِّيُطَهِّرَكُمْ بِهٖ

اونازلې كړې (الله) په تاسو باندې | داسمان نه | اوبه | ددې دپاره چې پاك كړي تاسو | په دې سره

او داسمان د طرف نه ئې په تاسو اوبه راووروليې | د دې دپاره چې تاسو په هغې سره پاك كړي

وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطٰنِ وَلِيَرْبِطَ

اولرې كړي | ستاسو نه | پليتي | د شيطان | اودپاره ددې چې مضبوط والې اوكړي

اوستاسو نه شيطاني پليتي (وسوسې) لرې كړي | ....اود دې دپاره چې ستاسو زړونه

عَلٰى قُلُوْبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَ ⑪ اِذْ يُوْحِيْ رَبُّكَ

په زړونو ستاسو | او محکم کړي | په دې سره | قدمونه | کله چې وحي کوله | رب ستا

مضبوط کړي | او ستاسو قدمونه ټینګ کړي | او کوم وخت چې ستا رب فرښتوته حکم اوکړو

اِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ اَنِّيْ مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ؕ

فرښتوته | چې بیشکه زۀ | ستاسو سره یم | پس مضبوط کړئ تاسو | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړې دې

چې زۀ درسره ملګرې یم تاسو مسلمانان (په میدان جنګ کښې) ثابت قدمه کړئ

سَاُلْقِيْ فِيْ قُلُوْبِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوْا

او به غورزوم زۀ | په زړونو کښې | د هغه کسانو | چې کافران شوی دی | ویره | نو اووهئ

زر ده چې زۀ به د کافرو په زړونو کښې رعب واچوم | .... نو دوئ د سټونو دپاسه اووهئ

فَوْقَ الْاَعْنَاقِ وَاضْرِبُوْا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ؕ⑫ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ

دپاسه | د سټونو | او اووهئ | د هغوئ نه | هر | بند د ګوتو | دا ځکه | چې بیشکه دوئ

.... او دوی د ګوتو په هر یو جوړ اووهئ | دا سزا ځکه ورکړې شوه چې دوئ

شَآقُّوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ۚ وَمَنْ يُّشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ

مخالفت کړې دې دالله | او د رسول د هغه | او څوک چې | مخالفت کوی | دالله | او د رسول د هغه

دالله ﷻ او د رسول ﷺ سره مقابله کړې وه | او څوک چې دالله ﷻ او د هغه رسول ﷺ سره مقابله اوکړی

فَاِنَّ اللّٰهَ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ⑬ ذٰلِكُمْ فَذُوْقُوْهُ وَاَنَّ

نو بیشکه الله | سخت عذابونکې دې | دا ستاسو (سزا) ده | نو اوڅکئ مزه د دې | او بیشکه

نو الله ﷻ ډیر سخت عذاب ورکونکې دې | نو ائې (کافرانو) دا ستاسو سزا ده پس د دې سزا خوند اوڅکئ | او یاد ساتئ چې

لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابَ النَّارِ ⑭

دې دپاره د کافرانو | عذاب د وور |

(په آخرت کښې هم) د کافرانو دپاره د وور عذاب دې

قوله تعالی: اِذْ يُوْحِيْ رَبُّكَ اِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ

فرښتې قطار په قطار د بدر په میدان کښې :- الله ﷻ هغه احسانات یادوی چه د جنګ په وخت کښې په تاسو پرکالې شروع کولو سره مونږ په تاسو باندې احسان کړې دې او د خپل کمې او د دښمن د زیاتوالی چه تاسو ته کوم احساس وو او د دې احساس لاندې تاسو باندې یوه ویره شروع وه د هغې نه نې تاسو په امن کښې کړې او دغه شان الله تعالی د اُحد په ورځ هم کړې وو. لکه چه فرمائی ﴿ ثُمَّ اَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِّنْۢ بَعْدِ الْغَمِّ اَمَنَةً نُّعَاسًا يَّغْشٰى طَآئِفَةً مِّنْكُمْ ۙ وَطَآئِفَةٌ قَدْ اَهَمَّتْهُمْ اَنْفُسُهُمْ يَظُنُّوْنَ بِاللّٰهِ غَيْرَ الْحَقِّ ظَنَّ الْجَاهِلِيَّةِ ؕ يَقُوْلُوْنَ هَلْ لَّنَا مِنَ الْاَمْرِ مِنْ شَيْءٍ ؕ قُلْ اِنَّ الْاَمْرَ كُلَّهٗ لِلّٰهِ ؕ يُخْفُوْنَ فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ مَّا لَا يُبْدُوْنَ لَكَ ؕ يَقُوْلُوْنَ لَوْ كَانَ لَنَا مِنَ الْاَمْرِ شَيْءٌ مَّا قُتِلْنَا هٰهُنَا ؕ قُلْ لَّوْ كُنْتُمْ فِيْ بُيُوْتِكُمْ لَبَرَزَ الَّذِيْنَ كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقَتْلُ اِلٰى مَضَاجِعِهِمْ ۚ وَلِيَبْتَلِيَ اللّٰهُ مَا فِيْ صُدُوْرِكُمْ وَلِيُمَحِّصَ مَا فِيْ قُلُوْبِكُمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِذَاتِ الصُّدُوْرِ ﴾[1] یعنی د

---

[1] آل عمران آیت: ۵۴

غم او خفګان نه پس الله تعالی تاسو ته امن درکړو او د پرکالي په صورت کښې ته پټ کړي وي.
ابوطلحه ؓ وائي چه د جنګ أحد په ورځ په ما باندې هم پرکالي راغلې وو چه توره زما د لاس نه پريوتله او ما به راوچتوله (١) اوما خلقو ته هم کتل چه ډهالونو نې په سرونوباندې دخوب نه ټالنې وهلې.علي ؓ فرمائي چه د بدر په ورځ مقداد ؓ نه علاوه بل څوک سره سورلي نه وه. مونږ ټول د خوب په حالت کښې ووخورسول الله ﷺ ترسحره پورې ديوې ونې لاندې مونځونه کول اودالله تعالی په وړاندې ژړيدلو. (٢)

نعاس په جهاد کښې رحمت او مانځه کښې دشيطان حرکت دې:: ابن مسعود ؓ وائي چه د جنګ په ورځ دا پرکالي د الله تعالی دطرف نه لکه يو د امن شکل کښې وو اوپه مانځه کښې هم دغه پرکالي د شيطان د طرف نه وي(٣) قتاده ؒ وائي چه پرکالي په سر کښې وي او خوب په زړه کښې وي. زه وايم چه پرکالي د أحد په ورځ راګيرکړې وو اودا خبر خو ډير مشهور اوعام دې اودلته آيت مبارك د قصې سياق بدرکښې دې اودا په دې خبره دليل دې چه په بدرکښې هم پرکالي وو اودا به د جنګ په سختوالنې په مؤمنانوباندې شروع کيدلو دې د پاره چه د هغوی زړونه د الله تعالی په امداد مطمئن او په امن کښې شي اودا په مؤمنانوباندې د الله تعالی د طرف نه فضل او رحمت دې لکه چه فرمائي سختئي سره سره آساني هم وي. د دې د پاره په حديث شريف کښې دي چه د بدر په ورځ نبي کريم ﷺ د خان د پاره جوړه شوې خيمه کښې د صديق اکبر ؓ سره وو اودواړو په يوځائ د الله تعالی نه دعاکوله. په دې کښې حضور ﷺ له پرکالي غونډې راغله بيا حضور ﷺ مسکې شان شو او بيدار شو او وئې فرمائيل اې ابوبکر ؓ! خوشحاله شه هغه جبرائيل ؑ دې چې په ثنايا غابښونو يئ ګرځ دی. بيا حضور ﷺ د خيمې نه رابهرشو اودا آيت ئې تلاوت کولو چه دښمنانوته به ماتې اوشي او هغوی به شاکړې تختی(٤) بياارشاد کيږي ﴿ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ﴾ يعنی الله تعالی دآسمان نه په تاسو باندې اوبه نازل کړې يو خود خوب غونډې حالت ستاسو د پاره د امن ذريعه اوګرځوله او دويم احسان په تاسو باندې د الله تعالی دا دې چه اوبه راووريدلې چه د مسلمانانود پار فائده مند او کافرانود پاره نقصاني ثابت شوې.

ميدان بدر کښې شيطان وسوسې او دهغې ازاله:: ابن عباس ؓ وائي چه بدرکښې رسول الله ﷺ کوم ځائ کښې حصارشوې وو هلته مشرکانو په ميدان بدر کښې په اوبوباندې قبضه کړې وه اود مسلمانانو او اوبو په مينځ کښې هغوی حائل وو. مسلمانان د کمزورتيا په حال کښې وو. شيطان د مسلمانانو په زړونوکښې وسوسه اچول شروع کړه چه تاسو د لوئ الله والا د کيدو دعوه کوئې او په تاسوکښې رسول هم موجود دې او په اوبوباندې قبضه د مشرکانوده اود اوبونه تاسو دومره محروم شوئې چه مونځ هم کوئې نود غسل د پاره تيمم کولو سره ئې کوئې. نو الله تعالی ښه اوبه راووروليې. مسلمانانو اوڅښلې او پاکي اوصفائي هم اوکړه.الله تعالی دشيطان وسوسه هم ښکته کړه د اوبو په وجه د مسلمانانو طرف ته شګه کيناسته خلقو او څناورو ته په تلوکښې آساني شوه اوالله تعالی د رسول الله ﷺ په يو زر فرښتو سره امداد اوکړو.جبرائيل ؑ يوطرف ته پنځو سوو فرښتو سره ولاړ وو ميکائيل ؑ د نورو پنځوسوو

---

١) صحيح بخاری کتاب التفسير سوره آل عمران باب قوله ﴿امنة نعاسا﴾ :٤٥٦٢،ترمذی: ٣٠٠٧.
٢) احمد:١/١٢٥وسنده صحيح، مسندابي يعلی: ٢٨٠، ابن حبان:٢٢٥٧ شيخ البانی ؒ هم دې ته صحيح وئيلې.
اوګورئی صحيح مواردالظمان:١٤٠٨.
٣) الطبری:١٣/٤١٩.
٤) دلائل النبوه:٣/٨٠-٨١، دَ دې معنې روايت په صحيح بخاری:٣٩٥٣کښې هم موجود دې خو په هغې کښې دَ جبرائيل ذکر نشته.

سره موجود وو. [1]

د بدر نقشه او د الله ﷻ امداد: ابن عباس رضی الله عنه وائی د قریشو مشرکان چه کله د ابوسفیان د قافلې د امداد د پاره اووتل اومسلمانانو سره اوجنګیدل نو د بدر په چینه باندې ډیره واچوله. مسلمانان د اوبونه محروم شو او د تندې نه تړقیدل. مونځ ئی هم د جنابت او بې اودسئی په حالت کښې کولو. تردې چه دهغوی په زړونوکښې مختلف خیالونه پیدا شو. اوس الله تعالی اوبه راو ورولې او میدانونوکښې اوبه اوبهیدلې. مسلمانانو لوښی ډك كړل څناورو باندې اوڅکولې غسل ئی اوکړو. الله تعالی هغوی ته پاکی ورکړه اوهغوی ثابت قدم شول. دمسلمانانواوکافرانو په مینځ کښې شګه وه. باران اووریدلو زمکه کیناستله او سخته شوه. دمسلمانانو قدمونه په زمکه باندې کلك شول. مشهوره داده کله چه حضور ﷺ د بدر طرف ته روان شو نو هلته د اوبوسره نیزدې کوز شو. حباب بن منذر رضی الله عنه د حضور ﷺ خدمت کښې حاضر شو عرض ئی اوکړو یارسول الله ﷺ! کوم ځائ کښې چه تاسو ډیره شوئې آیا د وحی په حکم ډیره شوئې د کوم نه چه مونږ یوه ذره هم مخ نه شو اړولې یا دا که د جنګی مصلحت نه دلته حصار شوې ئی. رسول الله ﷺ اوفرمائیل د مصلحت لاندې ډیره شو. حباب رضی الله عنه وئیل چه په داسې صورت کښې نور وړاندې لاړشئی په آخری اوبوباندې قبضه اوکړئی هلته به حوض جوړ کړو اود دې ځائ ټولې اوبه به راجمع کړو نو په اوبو باندې به زمونږ قبضه وی او دښمن به د اوبونه بغیر پاتې شی. نو حضور ﷺ وړاندې لاړو، [2] وائی چه حباب رضی الله عنه لکه دا مشوره ورکړه نو هغه وخت د آسمان نه یوه فرښته راکوزه شوه او جبرائیل علیه السلام رسول الله ﷺ سره ناست وو دې فرښتې اووئیل اې محمد ﷺ! الله تعالی سلام فرمائی او دا ارشاد ئی فرمائیلې چه د حباب بن منذر رضی الله عنه رائې ستاسو د پاره صحیح ده. حضور ﷺ د جبرائیل علیه السلام طرف ته متوجه شو او تپوس ئی اوکړو چه آیا ته دا پیژنې؟ جبرائیل علیه السلام د دې کتو سره اووئیل زه ټولې فرښتې خو نه پیژنم خودا ضرور فرښته ده څه شیطان نه دې. خودکافرانوطرف ته زمکه ښکته وه هلته ترمه جوړه شوه او تګ راتګ ګران شو. الله تعالی د پرکالی احسان کولونه وړاندې د اوبو ورولو احسان اوکړو. دوړې کیناستې زمکه سخته شوه مسلمانان خوشحاله شو ثابت قدمی زیاته شوه. اوس پرکالې راغله مسلمانان تازه شو [3] سحر جنګ کیدونکې دې د شپې سپك غوندې باران اوشو مونږ د ونې لاندې د باران نه پناه واخسته. نبی کریم ﷺ ویښ وو اوخلقو سره ئی د جنګ خبرې کولې. ارشاد دې ﴿لِيُطَهِّرَكُم بِهِ﴾ یعنی د لوئې پلیتئی او وړې پلیتئی نه د پاکولو د پاره مو اوبه راوورولې اودې د پاره چه د شیطان د دهوکې نه هم تاسو خلاص کړی اودا د زړه پاکی وه. لکه چه د جنتیانوباره کښې فرمائیلی دی دوی ته به د اغوستلو د پاره ریښمی جامې ملاویږی اود سرو زرو او سپینو زرو کالی به وی اودا ظاهری ښائست دې اوالله تعالی به هغوی باندې شراب طهور اوڅکی اود حسد بغض او کینې نه به هغوی پاك كړی اودا د باطن ښائست شو. د اوبو ورولو نه داهم مقصد وو چه ستاسو زړونوته تسلی درکړی او صابر او ثابت قدم شئی.دا صبر یو بل باطنی بهادری ده او ثابت قدمی ظاهری بهادری ده.

دالله تعالی ارشاد دې﴿إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ آمَنُوا﴾چه الله تعالی ملائکوته وحی اولیګله چه زه تاسو سره یم تاسو مؤمنان ثابت قدم اوساتئی. داېت نعمت دې دا الله تعالی په مسلمانانو باندې ظاهروی دې د پاره چه د هغه شکریه ادا کړی، هغه تبارك تعالی دې. الله تعالی ملائکوته تاکید اوفرمائیلو چه د نبی کریم ﷺ.د نبی د دین او د مؤمنانود ډلې امداد اوکړئی دې د پاره چه د هغوی

---

[1] دلائل النبوه:۳/۷۸-۷۹، الطبری: ۱۳/۴۲۳.
[2] ابن هشام:۱/۶۲۰، دلائل النبوه:۳/۳۱، ۳۵.
[3] الطبری:۱۳/۴۲۵.

زړونه مات نه شي اوهغوی همت کمزوري نشي.تاسوهم دهغوی سره کافرانو سره جنګ اوکړئ. وئیلی شي چه فرښته به مسلمان له راغله نو وئیل به ئې په مشرکانوکښې عجیبه بدګمانی خوره شوې ده هغوی خو وائی که مسلمانانوحمله اوکړه نوزمونږ قدمونه نه شي اودریدې مونږ خو به تختو. اوس هر یو بل ته وائی اودویم دریم ته وائی. دغه شان به د صحابه کرامو زړونه غټیدل اوپوهیدل به چه په مشرکانو کښې قوت اوطاقت نشته. بیا فرمائی چه زه به د کافرانو په زړونوکښې رعب واچوم. یعنی اې ملائکواتاسو مؤمنان ثابت قدم اوساتئ اود هغوی زړونه کلك کړئ. تاسو کافران په ستونو باندې وهئ یو یو اندام ورله زخمی کړئ اود هغوی ښپې لاسونه پریکړئ.

دفَوْقَ الْأَعْنَاقِ نه څه مراد دې::مفسرینود﴿ فَوْقَ الْأَعْنَاقِ ﴾په معنی کښې اختلاف کړې دې.بعضو په سر باندې د وهلو معنی اخستې ده او بعضو ستې باندې خو د دې د معنې تائید د دې آیت نه ملاویږی ﴿ إِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْأَدْبَارَ ﴾یعنی دکافرانوسره چه جنګ کوئ نو هغوی په ستونوباندې وهئ اوهغوی په زنځیرونو کښې راګیروئ.د قاسم رحمه الله نه روایت دې چه نبی کریمﷺ فرمائیلی چه زه د الله تعالی په عذاب کښې د راګیرولو د پاره نه یم رالیګلې شوې یعنی د الله تعالی د طرفه عذاب لکه چه په رومبنو امتونوبه نازلیدلو بلکه یخپله به جنګیدلوسره د هغوی ستونه وهم او قیدولو سره به هغوی عبرت ناك انجام ته رسوم. ابن جریر رحمه الله وائی ستونه وهل او کوپړئ ماتول مراد دی. په مغازی اوموی کښې لیکلی دی چه د جنګ بدر په ورځ حضورﷺ په مقتولینو باندې تیریدلو او فرمائیلې وو﴿بفلق هاما﴾یعنی سرونه مات پراته دی نو ابوبکر صدیقؓ ورسره ویناکولو سره جوړیوځای کړو نو یو شعر غوندې جوړشو﴿بفلق هامامن رجال اعزة علینا .وهم کانوااعق واظلما﴾ یعنی سرونه ئې مات پراته کوموچه په مونږ باندې غرور کولو ځکه چه دغه خلق ډیر ظالمان او نافرمان وو. نبی کریمﷺ لکه چه د یو بیت دوه د شروع الفاظ ادا کړل او په انتظار وو چه ابوبکر ؓ دا یو شعر پوره کړی ځکه چه د حضورﷺ د پاره د شاعر په توګه ثابتیدل مناسب نه وو. لکه څنګه چه پخپله الله تعالی فرمائیلی دی ﴿ وَمَا عَلَّمْنَاهُ الشِّعْرَ وَمَا يَنبَغِي لَهُ ﴾مونږ هغه شاعر نه دې جوړکړې اونه د هغه دپاره شاعر کیدل مناسب وو.د بدر په ورځ به خلقو دا مقتولین پیژندل کوم چه د ملائکو د لاسونونه مړه شوې وو ځکه چه د داسې مقتولینو زخم به د هغوی په ستونو یا د هغوی په جوړونو باندې وو اوداً به داسې نشانونه وو لکه چه په اُور باندې سوزولې شوی وی﴿ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ ﴾ اې مؤمنانو! دښمنان وهئ د هغوی په جوړونو بندونوباندې دې د پاره چه ښپې لاسونه ئې مات شي﴿بنان﴾ جمع ده د ﴿بنانة﴾ هر جوړ اوهرې حصې ته ﴿بنان﴾ وائی. اوزاعی رحمه الله وائی چه دا مطلب دې اې فرښتوادا کافران په مخونو او سترګو باندې اووهئ اوداسې زخمونه ورکړئ چه لکه په اُور باندې سوزولې شوې وی. ځکه یوکافر د قید کولونه پس اوور وژل جائز نه دی.ابن عباس ؓ د بدر واقعه بیانوی چه ابوجهل وئیلې وو چه د قتل کولو په ځای مسلمانان ژوندی قیدونئ دې د پاره چه تاسو هغوی ته مزه وراوڅکنئ. دوی زمونږ دین ته خراب وئیل، مونږ ته نې د لات او عزی نه د مخ اړولو پیغورونه راکول. نو الله تعالی ملائکوته فرمائیلې وو چه زه تاسو سره یم تاسو مؤمنان ثابت قدم اوساتئ. زه به د کافرانو په زړونو کښې د مسلمانانو رعب واچوم، تاسو هغوی په جوړونو اوبندونو باند اووهئ. د بدر په مقتولینوکښې د ابوجهل یوکم اویا (۶۹) نمبر وو.بیا عقبه بن ابی معیط قید کولو سره قتل کړې شو او د اویاؤ شمیر پوره شو. ﴿ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ شَاقُّوا اللَّهَ وَرَسُولَهُ﴾ د دې وجه دا وه چه هغوی د الله تعالی اود الله تعالی د رسول ﷺ مخالفت کړې وو اود شرعې او ایمان د پریخودو اړخ ئې اختیارکړې وو. لفظ ﴿شق﴾ د ﴿شق عصا﴾ نه ماخوذ دې یعنی هغه لرګی دوه ټکړې کړو.ارشاد دې چه چا د الله ﷻ نه اود هغه د رسول ﷺ نه جدا والې یعنی مخالفت اختیارکړو آیا هغه نه پوهیږی چه الله تعالی په خپل مخالفت کونکوباندې غالب دې. د هغه نه په څه خبره کښې هیره وغیره

نشته د هغه د غضب ځوک مقابله نه شي کولې ﴿ ذٰلِكُمْ فَذُوْقُوْهُ وَاَنَّ لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابَ النَّارِ ﴾ دا کافرانوته خطاب کیږي په دنیاکښې د عذاب او تکلیفونو مزه اوڅکئ او په آخرت کښې به هم د دوزخ عذابونه وي.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِذَا
| اې هغه کسانو | چې ایمان مو راوړې دې| کله چې
| اې د ایمان خاوندانو هرکله چې

لَقِيْتُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوْ
مخامخ شئ تاسو| دهغه کسانوسره| چې کفرئې کړې دې| دلښکرپه شکل کښې | نوتاسومهٔ ګرزوئ
تاسو کافرو سره د لښکر په صورت کښې (په میدان جنګ کښې) مخامخ شئ| نودهغوی د مقابلې نه

هُمُ الْاَدْبَارَ ۝ وَمَنْ يُّوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهٗٓ اِلَّا
هغوئ ته| شاګانې | اوچا چې اوګرزوله هغوئ ته| په دغه ورځ| شا خپله | ما سوا(ددې نه)
مخ مهٔ اړوئ|..............اوچا چې هغوئ ته په داسې موقع شا کړه (اوتختیدل) البته که

مُتَحَرِّفًا لِّقِتَالٍ اَوْ مُتَحَيِّزًا اِلٰى فِئَةٍ فَقَدْ
چې وي بیا راګرځیدونکې| دپاره دجنګ | یاپناه لټونکې وي| یوې ډلې سره | نو په تحقیق سره
د جنګې غرض دپاره یا د نورو ملګرو سره د یو ځاې کیدو د پاره داسې اوکړي،نو هغه به

بَآءَ بِغَضَبٍ مِّنَ اللّٰهِ وَمَاْوٰىهُ جَهَنَّمُ ۭ وَبِئْسَ
اخته شو | په غضب سره | دالله نه | اوځائې داوسیدو دهغه | دوزخ دې | او ډیر بددې
دالله ﷻ په غضب کښې راګیر شي|.........اودهغه ځائې به دوزخ شي | ....او د ورتلو دپاره هغه

الْمَصِيْرُ ۝
دغه ځائ دورتلو|
خراب ځائ دې|

قوله تعالی:: فَلَا تُوَلُّوْهُمُ الْاَدْبَارَ

دَ جنګې نه تیخته سخته لویه ګناه ده: په جنګ کښې شاکونکوته خبرداري ورکولې شی چه اې د ایمان خاوندانو! کله چه تاسو دواړه اونخلنی نوخپل ملګری پریخودلو سره تیخته مه کوئې. اوکه د چلول د پاره تیخته وی لکه چه اوویریدل چه دوی پسې شی بیائې یوازې راګیرکړی او واپس شی حمله اوکړی او قتل ئې کړی نو داسې مصلحت کښې تختیدلو کښې څه بدی نشته. یا د دې د پاره اوتختی چه د مسلمانانو نوډلې سره ملاوشی چه د هغوی امداد اوکړی یا هغوی د دوی امداد اوکړی نو بیاهم جائز دی څکه چه هغوی د خپل امام په پناه کښې تلل غواړی. حضرت عبدالله بن عمرؓ نه روایت دې چه زه دحضورﷺ د لیګلې شوی یو وړوکې غونډې لښکر سپاهی وم په خلقو کښې ګړبړ پریوتلو نو زه هم اوتختیدم. اوس مونږ ته احساس اوشو چه مونږ خود جنګ نه تختو اود الله تعالی د غضب مستحق شو اوس څه اوکړو؟ مونږ مشوره اوکړه چه مدینې ته ځو او حضورﷺ ته پیش کیږو که زمونږتوبه حضورﷺ قبوله کړه نو چه څه فرمائی ګنی مونږ به چرته هم اوځو اومخ به ورته نه ښایو نو مونږ د

ماسپخين د مانځه نه وړاندې حضورﷺ له راغلو. حضورﷺ تپوس اوکړو تاسو څوک يئ؟ مونږ اووئيل مونږ شاکونکې تختيدونکی خلق يو. حضورﷺ اوفرمائيل چه نه تاسو خلق خو خپل مرکز طرف ته راتلونکې يئ.زه خوستاسو اوستاسو دډلې مؤمنانومحبوب يم. مونږ د دې په اوريدو باندې د حضورﷺ لاسونه ښکل کړه(١) ابوداؤد دا نور زياتي وئيلي دی چه حضورﷺ دا آيت تلاوت کړو ﴿اَوْمُتَحَيِّزًااِلٰى فِئَةٍ﴾ اهل علمو د ﴿عکارون﴾ معنی ﴿عرافون﴾ خودلې ده.يعني د لرې نه کتونکی پوهان خلق. ابوعبيده د ايران په زمکه کښې په يوپل باندې قتل کړې شو نوحضرت عمر بن خطابؓ فرمائيلي وو چه هوښيارتوب نی کړې وې نوهغه ته د تيختې موقع وه.زه د هغوی امير او تړونکې ووم ماله ولې رانغلو. حضرت عمرؓ اوفرمائيل اې خلقوا په دې آيت سره تاسو په غلط فهمئي کښې مه پريوځئ. دا آيت د بدر د ورځ د پاره وواو په هغه وخت کښې هر مسلمان يو ډله وه. نافع رحمه الله ابن عمرؓ ته اووئيل مونږ خلق دښمن سره د جنګ په وخت کښې ثابت قدم نه شو پاتې کيدې او مونږ ته نه ده معلومه چه زمونږ مرکز کوم يودې. امام که جنګی مرکز، نو وئی وئيل مرکز خو رسول اللهﷺ وو. ما اووئيل چه الله تعالی فرمائی ﴿اِذَا لَقِيْتُمُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا زَحْفًا﴾ نو وئی وئيل دا آيت د بدر د ورځ د پاره نازل شوې دې نه د دې نه د وړاندې د پاره اونه د دې نه د پس د پاره.د ﴿اَوْمُتَحَيِّزًا﴾ معنی ده د نبی کريم ﷺ طرف ته پناه اخستونکی. دغه شان نن هم يو سړې په جنګ کښې خپل امير يا ملګرو طرف ته پناه اخستې شی خوکه دا تيخته د دې سبب نه علاوه د بل څه سبب د پاره وی نودا حرام دی او ګناه کبيره ده.

اووهٔ هلاکوونکی څيزونه: :دحضرت ابوهريرهؓ نه روايت دې چه حضورﷺ اوفرمائيل اووه هلاك کونکې څيزونونه بچ کيږه: (١) شرك بالله (٢) جادوکولونه (٣) څوك ناحق قتل کولونه (۴) سودخوړلو نه (۵) د يتيم مال خوړلونه (۶) په جهاد کښې شا کول او تختيدل (٧) پاکو او بې ګناه ښځوباندې الزام لګول. (٢) دا خبره بل شان هم ثابته ده چه دا آيت د بدر متعلق نازل شوې. د دې د پاره الله تعالی فرمائيلي چه هغه تختې نو د الله تعالی غضب به اوړی نو تختې به. د هغه ځائ دوزخ دې چه ډير خراب ځائ د اوسيدو دې. بشير بن معبدؓ وائي چه زه د بيعت د پاره حضورﷺ له لاړم نود بيعت د پاره حضورﷺ دا شرط اولګولوچه د﴿لااله الاالله﴾ ګواهي ورکړه زما رسالت اومنه، مونځ پابندئی سره کوه، زکوٰة ورکوه، حج کوه، د رمضان روژې ساته او دا هم چه د الله تعالی په لارکښې به جهاد کوې. ماوئيل يارسول اللهﷺ! دې کښې ماته دوه خبرې سختې دی يو دا چه په جهاد کښې څوك شاکړی او تيخته اوکړی نود الله تعالی غضب به په هغه نازليږی اوما سره ويره ده چه چرته د مرګ د ويرې مانه دا ګناه اونه شی بل صدقه په الله تعالی قسم ماسپيرهٔ صرف څه لږ ګډی بيزې دی بل څه نشته او لس اوښې دی د کومو پئی چه اولشم، پخپله اوڅکم او په نورو اوڅکم او په دې باندې سورلي اوکړم. نو حضورﷺ زما لاس اونيولو او وئی فرمائيل چه جهاد به هم نه کوې او صدقه به هم نه کوې نو بيا به د جنت څنګه حقدارکيږې ماووئيل حضورﷺ ماته منظور ده په هرشرط باندې بيعت کوم. دا حديث غريب دې او په صحاح سته کښې موجود نه دې. نبی اکرمﷺ فرمائيلي د دريوکوتاهو په موجودګئ کښې نيك عمل هم کار نه شی ورکولې (١) شرك بالله (٢) د مورپلار نافرمانی او سرکشی (٣) د جنګ د ميدان نه تيخته.(٣) داحديث هم غريب دې.

---

(١) ابوداؤد كتاب الجهاد باب في التولی يوم الزحف: ٢٦٤٧، ترمذی:١٧١٦، ابن ماجه:٣٧٠٤مختصرًا جدًا، الادب المفرد:٩٧٢، احمد:٧٠/٢، مسندحميدی:٦٨٧، بيهقی: ٧٦/٩.

(٢) صحيح بخاری كتاب الوصايا باب قول الله تعالی ﴿ان الذين ياكلون أموال اليتمی...﴾:٢٧٦٦، صحيح مسلم:٨٩،ابوداؤد: ٦٨٧٤، ابن حبان:٥٥٦١، بيهقی:٢٤٩/٨.

(٣) المعجم الكبير:١٤٢٠، مجمع الزوائد:١٠٤/١.

د حضرت زید ﷺ نه روایت دي چه حضور ﷺ فرمائیلي چا چه ﴿استغفرالله الذي لااله الاهوواتوب اليه﴾ اووئیل د هغه ګناه به اوبښلي شي سره د دې که د جنګ نه د تیختي ګناه هم وي.(۱) دا حدیث هم غریب دي. حضرت زید ﷺ د نبي ﷺ خادم د دي نه علاوه بل حدیث نه دي بیان کړي. بعضو دا حکم لګولي دي چه د جنګ نه تیخته په صحابه کرامو باندې حرام وه ځکه په هغه وخت کښې جهاد په هغوی باندې فرض وو. بعضو وئیلي چه صرف په انصارو باندې فرض وو ځکه چه بیعت هم هغوی کړې وو چه په سختنی او راحت هر حال کښې به مونږ منونکي یو او دا هم وئیلي شوي دي چه دا آیت صرف د اهل بدر سره مخصوص دي. دلیل ئې دا پیش کړې دي چه هغه وخته پورې د مسلمانانو یو باقاعده مستقل او صاحب شوکت ډله نه وه کوم څه چه وو دغه یوموټي خلق وو د دي د پاره د داسې سخت حکم ضرورت وو.د حضور ﷺ دا حدیث په دې حالت باندې رڼړا اچوی چه یاالله! که تا دا یو موټي ډله هم هلاکه کړه نو په دنیاکښې به ستا عبادت کونکي څوک پاتې نه شي. د حضرت حسن بصري رحمه الله نه روایت دي چه د بدر په ورځ دا خبره ضروري وه خو که نن څوک د خپل امام طرف ته یا د خپلې قلعه طرف ته پناه واخلی نو هیڅ حرج نشته. په یوم بدر کښې د تختیدونکود پاره الله تعالی دوزخ ګرځولي وو خو استثناء ئې هم کړې وه که دښمن له دهوکه ورکولود پاره د حکمت عملئ په خاطر خپل جماعت ته د محفوظ کیدلو دپاره داسې اوکړي نو هیڅ بدوالي نشته.بیادې نه پس جنګ أحد اوشو نوونئ فرمائیل ﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ﴾ بیا اووه کاله پس جنګ حنین اوشو نو وئ فرمائیل ﴿ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ﴾ او ﴿ثُمَّ يَتُوبُ اللَّهُ مِن بَعْدِ ذَٰلِكَ عَلَىٰ مَن يَشَاءُ﴾ او بیا ئې اوفرمائیل ﴿وَمَن يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهُ﴾ دا آیت د اهل بدر باره کښې نازل شوي دي. (۲) د دې ټولې تشریح نه ثابتیږي چه غیر اهل بدر هم د جنګ په وخت کښې تیخته اوکړي نو حرام کیدل پکار دی. سره د دې چه دا آیت په وخت د جنګ بدر نازل شوې وو خو چه کله دا په اووه هلاك كونکوځیزونوکښې شمیرکړلي شو نو حرام کیدل پکار دی. والله اعلم.

فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ	وَلَٰكِنَّ اللَّهَ	قَتَلَهُمْ	وَمَا
نونه دی وژلي تاسوهغوی	لیکن الله	وژلی دی هغوی	اونه دي
(حقیقت دادي) چي دوی تاسونه وو قتل کړي	بلکه الله ﷻ قتل کړي وو		

رَمَيْتَ	إِذْ	رَمَيْتَ	وَلَٰكِنَّ اللَّهَ	رَمَىٰ	وَلِيُبْلِيَ
ګذار کړې تا	کله چې	ګذار کړې وې تا	لیکن الله	ګذار کړې وې	اودپاره ددې چې امتحان اوکړي
اوتا (موټې خاورې) نه وې ویشتي څه وخت چې تاویشتي وې	بلکه الله ﷻ ویشتي وې	او د دې دپاره			

الْمُؤْمِنِينَ	مِنْهُ	بَلَاءً	حَسَنًا	إِنَّ اللَّهَ	سَمِيعٌ	عَلِيمٌ
په مومنانو	د خپل طرفه	ازمیښت	ښکلی	بیشکه الله	اوریدونکي دې	اوپوهه دي
چې مسلمانان دیوغټ امتحان نه په کامیابئ سره اویستي شي	بیشکه الله ﷻ اوریدونکي او عالم دي					

ذَٰلِكُمْ	وَأَنَّ اللَّهَ	مُوهِنُ	كَيْدِ	الْكَافِرِينَ
دا (معامله خو) ستاسو ده او	بیشکه الله	کمزوري کونکي دي	تدبیر	د کافرانو
دامعامله خوتاسوسره اوشوه	پاتې شو کافران نودهغوی تدبیرونه الله ﷻ کمزوري کړل			

(۱) ابوداؤد کتاب الوتر باب في الاستغفار:۱۵۱۷وهوحسن، ترمذی:۳۵۷۷، طبراني:۴۶۷۰.

(۲) ابوداؤد کتاب الجهاد باب في التولي يوم الزحف:۲۶۴۸وسنده صحیح.

قوله تعالی: ﴿وَلَٰكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ﴾

دحق اوباطل معرکه، په بدر کښې کامیابی دَ الله ﷻ په نصرت سره ده:- یدې خبره رڼړا اچولې شی چه
د بندیګانود افعالو خالق الله تعالی دې اوچه کوم نیک کارونه د بندیګانونه ظاهریږی هغه هم الله
تعالی نیک جوړکړی دی خکه چه توفیق هم هغه ورکړې وی اود کار کولو همت او قدرت هم هغه
ورکړې وی. د دې د پاره ارشاد کیږی چه دا کافران تاسو نه دی قتل کړی بلکه الله تعالی قتل کړی
دی.ستاسو په طاقت کښې دا چرته وه چه دکمې سره د دښمن دومره لوئ شمیر فوځ ته شکست ورکړې
داکامیابی هم الله تعالی تاسو ته درکړه. لکه چه فرمائی ﴿وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنتُمْ أَذِلَّةٌ﴾ یعنی په بدرکښې
الله تعالی تاسوکامیاب کړئ سره د دې چه تاسو ډیر کمزوري وئې. د الله تعالی ارشاد دې ﴿لَقَدْ نَصَرَكُمُ
اللَّهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ ۙ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ ۙ إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُم مُّدْبِرِينَ﴾
یعنی الله تعالی په اکثروموقعوباندې ستاسو امداد کړې دې.دحنین په جنګ کښې تاسو خپل ډیروالي
مغروره کړې وئې خودې زیاتوالی تاسوته هیڅ فائده درنه کړه. زمکه سره د دومره کولاو والی په تاسو
تنګه شوه اوتاسو شا کړه اوتختیدئی. الله تعالی پوهیږی چه کامیابی د شمیر په زیاتوالی نه ده او نه د
وسلو په زیات والی ده کامیابی خو صرف د الله تعالی دطرف نه ده. لکه چه فرمائی ﴿كَم مِّن فِئَةٍ قَلِيلَةٍ
غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ ډیر خل داسې کیږی چه وړوکې ډله په لویه ډله باندې غالب کیږی.

نبی کریم ﷺ څه څیز ویشتلې وو،دمفسرینو اقوال؟:بیا یو موټې خاورې باره کښې الله تعالی نبی اکرم
ﷺ ته فرمائی کومه چه په جنګ بدرکښې تا د کافرانو په مخونو اچولې وه، چه کله حضور ﷺ د تضرع
او عاجزئی او دعا کولو نه پس دخپلې عریش کوټګۍ نه بهر راووتلو او دا خاوره ئې د کافرانوطرف ته
اوغورزوله او وئې فرمائیل ستاسو مخونه دې وران شی. بیائې اصحابو ته حکم اوکړو زرحمله اوکړئ.
د الله تعالی په قدرت دا خاوره او شنګې د مشرکانو په سترګوکښې پریوتل. یو هم داسې نه وو چه په
دې سره ورته تکلیف نه وو رسیدلې او داسې څوک چه دجنګ نه قاصرپاتې نه شو. ددې د پاره فرمائی
﴿وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ﴾ یعنی تا خاوره نه وه غورزولې الله تعالی غورزولې وه، په سترګوکښې
خاوره اچولو سره تا هغوی سرتیټې کړې نه وو هم الله تعالی کړې وو.

د حضرت ابن عباس ؓ نه روایت دې چه رسول الله ﷺ د بدر په ورځ خپل دواړه لاسونه اوچت کړل اود
الله تعالی نه ئې دعا اوغوښتله یاالله! که دا یوموټې خلق مړه شی نو څوک به ستا نوم اخستونکې پاتې
شی نو جبرائیل ؑ راغلو او وئې وئیل یو موټې خاوره د دې کافرانو طرف ته اوغورزوه. نو حضور ﷺ
هم داسې اوکړل. د کافرانو څله پوزه سترګې د خاورو نه ډکې شوئې اود دوړو نه ډکې سیلئی نه
اوویریدل او اولټه پښې اوتختیدل او ماتې اوخوړلو[1] مسلمانان د هغوی په قتل کولودپاره هغوی
پسې لاړل او قیدئی کړل. کافرانو ته دا ماتې د حضور ﷺ د معجزې په سبب اوشوه. عبدالرحمن بن زید
رحمه الله وائی چه حضور ﷺ درې کانړی ویشتې وو یو مخامخ دوه کانړی د دښمن ښی طرف ته اوکس طرف
ته غورزولې وو. دا د بدر د ورځ واقعه ده.حضور ﷺ داسې د حنین د جنګ په ورځ هم کړی وو. حکیم
بن حزام ؓ نه روایت دې چه د بدر په ورځ مونږ د آسمان نه یو آواز واوریدو لکه په یو تال کښې چه
کانړی اچولې خوزوی. دا د حضور ﷺ د خاورواو شګو غورزولو آواز وو. نو مونږ ته دا نقصان اوشو.
دلته دوه نور اقوال هم دی چه ډیر غریب دی:
(۱) ابن جبیر ؓ فرمائی چه رسول الله ﷺ یوه لینده راوغوښته دا ډیره اوږده وه. حضور ﷺ د دویمې راوړو
حکم اوکړو. بله راوړلې شوه نو حضور ﷺ په دې باندې د قلعه طرف ته یو غشې اوویشتلو دا غشې

---
[1] الطبری:۱۳/۴٤۵.

تاويدلو او د قبيلې سردار ابن ابی حقيق پرې اولګيدو او هغه وخت هغه په خپله قلعه كښې په خپله بستره كښې وو. هم د دې په بنا باندې الله تعالى اوفرمائيل﴿ وَمَارَمَيْتَ إِذْرَمَيْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ رَمَىٰ ۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ۚ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾داحديث ډير غريب دې. ممكن ده چه راوی ته شك شوې وی يا د هغه مراد دا وی چه دا آيت عام دې اودې واقعی ته هم شامل دې. ګنی داخو ښكاره خبره ده چه د سورة انفال پدې آيت كښې د جنګ بدرذكر دې نودا واقعه هم د دې جنګ بدر ده اودا خبره بالكل ښكاره ده.

(۲) د زهری رحمه الله نه دا د احد د جنګ په ورځ حضورﷺ ابی ابن خلف په يوه نيزه وهلې وو. دا سرې په زغره اود اوسپنې په سازوسامان كښې ډوب وو خودا نيزه د هغه په تالوكښې اولګيده اوهغه د اس نه راپريوتلو. د دې نه څو ورځې پس هم د دې تكليف نه د هغه مرګ واقع شو. (۱) هغه د دنياوی عذاب سره د اخروی عذاب هم مستحق شو. د دې دواړو امامانونه داسې روايت ډير غريب دې. كيدې شی چه د دې دواړو هم دا مقصد وی چه آيت عام دې او خاص واقعې سره متعلق نه دې. بلكه چه كله داسې وی نو هره واقعه هم د دې آيت سره متعلق كيدې شی.﴿ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ﴾ دې د پاره چه مؤمنان د الله تعالى دا نعمت معلوم كړی چه دښمنان د هغوی نه په شمير كښې د ډيرزياتی باوجود الله تعالى مسلمانانوته غلبه وركړه دې د پاره چه هغوی د الله تعالى شكر اداكړی. په حديث شريف كښې دی چه الله تعالى زمونږ نه ډير ښه امتحان واخستو﴿ إِنَّ اللَّهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴾ الله تعالى دعاګانې اوريدونكې دې او پوهيږی چه څوك د امداد مستحق دې او څوك نه دې.﴿ ذَٰلِكُمْ وَأَنَّ اللَّهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴾ دا د حاصل شوې نصرت دويم بشارت او زيرې دې چه الله تعالى معلوموی چه هغه د كافرانو چالونه ناكامه كونكې دې او په راتلونكی وخت كښې هغوی ذليل كونكې دې اوهغوی تباه اوبرباد كيدونكی دی.

إِنْ تَسْتَفْتِحُوا	فَقَدْ	جَاءَكُمُ	الْفَتْحُ	وَإِنْ تَنْتَهُوا
كه غواړئ تاسو فتحه	نو په تحقيق سره	راغله تاسو ته	فتح	اوكه منع شوئ تاسو
(كافروته اووايه) كه تاسو فيصله غوښتله نوفيصله خو درته مخې ته راغله				اوكه (اوس هم) منع شوئ

فَهُوَ	خَيْرٌ	لَّكُمْ	وَإِنْ	تَعُودُوا	نَعُدْ
نوداكار	بهتردې	دپاره ستاسو	اوكه چرې	تاسو بيا اوګرزئ	نومونږ به هم راوګرزو (سزا ته)
نواخبره ستاسودپاره ډيره بهتره ده			اوكه تاسو بيا جنګ ته راواپس شوئ		نومونږبه هم واپس كيږو

وَلَنْ تُغْنِيَ	عَنْكُمْ	فِئَتُكُمْ	شَيْئًا	وَلَوْ كَثُرَتْ	وَأَنَّ اللَّهَ
اوهر ګز به دفع نه كړي	ستاسو نه	ډله ستاسو	هيڅ شيز	اګركه ډيره لويه وی	اوبيشكه الله
اوتاسو ته خپله ډله هيڅ كله فائده نشي در كولې				اګر كه ډيره زياته وی	اوبيشكه الله ﷻ

مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾
دمومنانو سره دې
مومنانو سره مل دې

قوله تعالي: فَقَدْ جَاءَكُمُ الْفَتْحُ

په حقه څوک دی؟فيصله اوشوه:- كافرانوته خطاب دې كه تاسو فتح غواړئی او الله ﷻ ته وائې چه زمونږ

(۱) حاكم:۲/۳۲۷.

او دښمنانو په مینځ کښې فیصله اوکړې نو چه څه تاسو غوښتل هم هغه شان اوشو. اې الله! چا چه مونږ سره تعلق ختم کړې دې او مونږ ته غیر مانوس خبرې پیش کوی صبا له دوی ذلیل کړې داخو هم ددې کافرانو غوښتنې وې. نو داآیت نازل شو ﴿اِنْ تَسْتَفْتِحُوْا فَقَدْ جَآءَكُمُ الْفَتْحُ﴾ تاسو فتح غوښتله نو واخلئ فتح راغله. سدی رحمه الله وائی چه مشرکان کله د جنګ بدر د پاره دمکې نه روان شو نود کعبې غلاف ئې اونیولو او د الله تعالی نه ئې دعا غوښتله او ونیل ئې اې الله! په دواړو ډلوکښې چه کومه تاته نیزدې او غوره ده اودچا قبله چه بهتر قبله ده د هغوی امداد اوکړه. نو الله تعالی ارشاد فرمائی چه تاسو څنګه وائې نو زه هم هغه شان ستاسو امداد کوم او هغه امداد به محمد ﷺ سره وی. د الله ﷻ ارشاد دې ﴿وَاِنْ تَنْتَهُوْا فَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ وَاِنْ تَعُوْدُوْا نَعُدْ ۚ﴾ یعنی که تاسو د کفر نه منع شئ نو په دې کښې ستاسو د پاره د دین او دنیا دواړه ښیګړې دی خو که تاسو بیا کفر اوشرك اوکړو نومونږ به هم دوباره سزا درکوو اوکه د کفر او ضلالت تاسو بیا شروع اوکړه نو مونږ به هم بیا داسې مزه دراوڅکو او بیا به محمد ﷺ ته فتحه او نصرت ورکړو اوستاسو ډله که هرڅومره ولې نه وی ستاسو به هیڅ په کار رانشی. ځکه چه الله تعالی چا سره وی په هغوی څوك غالب راتلې نه شی. ﴿ وَاَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴾ الله تعالی مؤمنانوسره دې اوهم دغه د نبی ﷺ ډله ده.

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْٓا | اَطِيْعُوا اللّٰهَ | وَرَسُوْلَهٗ

| انې هغه کسانو| چې ایمان موراوړې دې| اطاعت اوکړې د الله| او د رسول دهغه

| انې د ایمان خاوندانو ! دالله ﷻ اودهغه درسول ﷺ حکم تابعداری اوکړې

وَلَا تَوَلَّوْا | عَنْهُ | وَاَنْتُمْ | تَسْمَعُوْنَ ۝٢٠ | وَلَا تَكُوْنُوْا | كَالَّذِيْنَ

او مخ مهٔ اړوئ |دهغې نه|حال دا چې تاسو| اورئ | او مهٔ کیږئ تاسو | پشان دهغه کسانو

اودحکم اوریدونه پس ترې مخ مهٔ اړوئ| ....اودهغه چا په شان مهٔ کیږئ چې دا دعوی

قَالُوْا | سَمِعْنَا | وَهُمْ | لَا يَسْمَعُوْنَ ۝٢١ | اِنَّ | شَرَّ

چې وې وئیل | چې واوریدل مونږ |وحال دا چې هغوئ | نهٔ اورئ | بیشکه چې | ډیر ناکاره

کوی چه مونږ واوریدل| حال دا چې هیڅ ئې نهٔ وی اوریدلی | ....د الله په نیز بدترین

الدَّوَآبِّ | عِنْدَ اللّٰهِ | الصُّمُّ | الْبُكْمُ | الَّذِيْنَ | لَا يَعْقِلُوْنَ ۝٢٢

د سالررنکو نه | په نیز د الله | کاڼره | ګونګیان | هغه خلق دی | چې دعقل نه کارنهٔ اخلی

سالرونکی هغه کاڼره اوګونګیان خلق دی .... چې په هیڅ نهٔ پوهیږی

وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ | فِيْهِمْ | خَيْرًا | لَّاَسْمَعَهُمْ ؕ | وَلَوْ

اوکه معلوم وې الله ته |په دوئ کښې | څه خیر | انو توفیق د اوریدو به ئې ورکړې وۀ | اوکه

اوکه الله ﷻ ته په دوئ کښې څه خوبی ښکاریدې |نود آوریدوتوفیق به ئې ورکړې وې

اَسْمَعَهُمْ | لَتَوَلَّوْا | وَّهُمْ | مُّعْرِضُوْنَ ۝٢٣

د اوریدو توفیق ورته ورکړی|نوخامخا به اوګرځی دوئ|اودوئ| مخ اړونکی دی |

خوددوئ داحال دې،که الله ﷻ دآوریدو توفیق ورکړی انومخ به ترې واړوی |او په اړخ به اوګرځی|

قوله تعالي :: إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِندَ اللَّهِ

دَ الله ﷻ په نيز بدترين مخلوق اوددي په مراد كښې د مفسرينو اقوال:- مؤمنانوته د الله تعالى او رسول الله ﷺ د اطاعت او مخالفت ترك كولو حكم كيږي. اودا چه كافرانوسره مشابهت مه پيداكوئي. د دې د پاره فرمائي ﴿وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ﴾ يعنى اطاعت اوامتثال امر مه پريږدئي ﴿وَأَنتُمْ تَسْمَعُونَ﴾ ځكه تاسو پوهيږئي چه نبي اكرم ﷺ د كومې خبرې طرف ته راغوښتنه كوي او هغه خلقوسره مشابهت مه پيدا كوئي چه وائي او مونږ واوريده حالانكه هغوی نه اوري. بعضې وائي چه دې نه منافقان مراد دی د چا طريقه چه هم دا وه چه په خُله به ئې وئيل مونږ اورو او قبلوو خو خاورې به ئې اوريدل. بيا خبردارې وركوی چه د بنيادمودا قسم فطرتًا د ټول مخلوق نه بدتر دې. په ځناورو او څاروكښې بدترين هغه دی چه د حق خبرې اوريدو كښې كانړه دی، حق خبره نه كوی ګونګيان دی. عقل نه لری ځكه چه حق خبره نه پيژنی. دا بدترين مخلوق دې او دا كافران انسانان دی. ځناورخو چه په كوم فطرت پيدا شوی هم په هغه لار روان دی لكه د الله تعالى تابعدار دی. انسان خو فطرتًا د عبادت د پاره پيداكړې شوې دې خو بيا هم دې كفر كوی يعنى د فطرت په خلاف كولو د ځناورو نه هم بدتر دې په دې وجه دوی له ئې د ځناورو سره تشبيه وركړه او وئې فرمائيل چه د كافرانو مثال د هغه ځناورو په شان دې چه د آواز كونكى په مطلب خو هيڅ نه پوهيږی صرف آواز ئې اوری. بيا فرمائى دا كافر خود ځناورو نه هم ډير بدتر دې اوهم داسې خلق په ډيرغفلت كښې دی. وئيلې شی چه دې نه مراد د قريشو د عبدالدار خلق دی[1] اود بعضو خيال دې چه دې نه منافقان مراد دی. خو په مشركانواو منافقانوكښې څه منافات نشته ځكه چه دا دواړه ډلې بې عقله او بې فهمه دی او په دوی كښې د نيك عمل كولو هډو صلاحيت نشته. بيا فرمائى چه كه الله تعالى ته معلومه وې چه دوی به په پوهه كولو پوهه شی او په دوی كښې څه خير كيدې شو نو الله تعالى به دوی ته اورولې يعنى د اوريدو طاقت به ئې وركړې وو. د كلام تقدير دا دې چه په دوی كښې خير نشته نو په دې وجه دوی نه پوهيږی او ﴿ولوفرضنا﴾ كه الله تعالى دوی ته اوروی هم نو بيا به هم دا كمبخت نيغه لار اختيار نه كړی او بيا به هم ډډه كوی.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ	آمَنُوا	اسْتَجِيبُوا	لِلَّهِ	وَلِلرَّسُولِ	إِذَا	دَعَاكُمْ
ائې هغه كسانو چې	ايمان موراوړې دې	قبول كړئ حكم	دالله	اودرسول	كله چې	اوبلى تاسو
ائې مومنانو! دالله ﷻ اود رسول د حكم مننه اوكړئ .... ځكه چې تاسو هغه خبرې ته رابللى چې						

لِمَا	يُحْيِيكُمْ	وَاعْلَمُوا	أَنَّ اللَّهَ	يَحُولُ	بَيْنَ	الْمَرْءِ
هغه څيز ته	چې ژوندی كوی تاسو	اوپوهه شئ!	چې بيشكه الله	پرده كيږي	په منځ	دانسان كښې
چې تاسوپرې (روحانى طور) ژوندی كيږئ اوياد ساتئ چې الله ﷻ دسړی او دهغه د						

وَقَلْبِهِ	وَأَنَّهُ	إِلَيْهِ	تُحْشَرُونَ
اودزړه دهغه كښې	اوبې شكه شان دادې	چې خاص هم هغه ته به	تاسوجمع كيږئ
زړه په مينځ كښې هم حائل كيږي اوبيشكه تاسوټول به هغه ته جمع كولې شئ			

قوله تعالي:: إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ

دَ ژوند نجات اوبقا دَ رسول الله ﷺ په خبره منلو كښې دې:- اې د ايمان خاوندانو! هم ستاسو د اصلاح او مصلحت په خاطر كه نبى كريم ﷺ تاسو راوغواړی نو زر ئې قبلوئى اودحكم په پوره كولو كښې تيزی

[1] صحيح بخاري كتاب التفسير سورة الانفال باب ﴿ان شرالدوآب عندالله الصم البكم الذين لايعقلون﴾:٤٦٤٦.

کوني. ابوسعيد ابن معلیؓ وائی چه مامونځ کولو حضورﷺ تيريدو. هغویﷺ ماته اواز راکړو خو زه په مانځه کښې د کيدو په سبب لاړ نه شوم. مونځ کولونه پس زه اورسيدم نو وئی فرمائيل ولې تراوسه پورې رانغلې آيا الله تعالی تاسو ته نه دی وئيلی چه د الله تعالی رسولﷺ کله هم ستاسو د ښيګړې د پاره تاسو راغواړی نوزر حاضريږئ. بيا ئې اوفرمائيل چه زه د دې ځائ دتلونه وړاندې تاته د قرآن پاك د يو عظيم سورت تعليم درکوم. بيا حضورﷺ روان شو نو ما ورته يادګيرنه اوکړه. مقصد دزرحکم منل دی او روايت دې چه دا واقعه د ابوسعيد خدری ؓ ده. حضورﷺ هغه سورت سورة فاتحه اوخودله او وئی فرمائيل "سبع مثانی" ده يعنی اووه آياتونه دی چه هر وخت په مانځه کښې لوستلې شی (١) ددې حديث بيان دسورة فاتحې په تفسيرکښې تيرشوې دې. مجاهدؒ وائی چه﴿ لِمَا يُحْيِيكُمْ ﴾ معنی ده دحق په خاطر. قتادهؒ وائی چه هم دغه قرآن دې په کوم کښې چه د حيات نجات او بقا ده. سدیؒ وائی چه هم په اسلام راوړلوکښې ژوندون دې اوپه کفرکښې مرګ دې يا دا چه کله نبی اکرمﷺ تاسو د جنګ د پاره راوغواړی دځه په ذريعه چه الله تعالی تاسو ته عزت درکوی ځکه چه د دې نه اول تاسو ذليل وئې اود کمزورئی نه پس ئی تاسو له طاقت درکړو اواول تاسو د کافرانونه مغلوب وئې بيا تاسو په هغوی باندې غالب شوئې. د الله تعالی قول دې ﴿وَاعْلَمُوٓا اَنَّ اللّٰهَ يَحُوْلُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهٖ﴾ پوهه شئی چه الله تعالی د انسان او د انسان د زړه په مينځ کښې حائل دې. ابن عباس ؓ وائی چه هغه پرده ده د مؤمن اوکفر په مينځ کښې اود کافر او ايمان په منيځ کښې چه مؤمن کفر کولو ته نه پريږدی اوکافر ايمان راوړو ته نه پريږدی(٢) مجاهدؒ فرمائی چه هغه داسې حائل دې چه کافر پوهيدوله نه پريږدی. سدیؒ وائی څوك هم د هغه قدرت نه لری چه دهغه د اجازت نه بغير کفر اوکړی يا ايمان راوړی. قتادهؒ وائی چه دا آيت د دې آيت په شان دې چه ﴿وَنَحْنُ اَقْرَبُ اِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيْدِ۝﴾ اوډير زيات احاديث د دې په مناسبت کښې وارد دی.دحضرت انس بن مالكؓ نه روايت دې چه حضورﷺ به اکثر فرمائيل ﴿يامقلب القلوب ثبت قلبی علی دينك﴾ اې د زړونو بدلونکيه زما زړه په خپل دين باندې ثابت اوساته نومونږ وئيل يارسول اللهﷺ! مونږ په تاسو او قرآن باندې ايمان راوړلې دې. آيا ستاسو په مونږ باندې څه انديښنه ده؟ وئی فرمائيل او ځکه چه څه عجيبه ده چه تاسو بدل شئی. ځکه چه د خلقو زړونه د الله تعالی په دوو ګوتوکښې وی چه کله اوغواړی نو بدل ئی کړی(٣) نواس بن سمعان ؓ وائی چه حضورﷺ فرمائيل چه هر يو زړه د الله تعالی د دوو ګوتو په مينځ کښې وی که الله تعالی دا نيغ ساتل غواړی نو هغه نيغ وی اوکه غواړی چه وران ئی کړی نو هغه زړه وران شی. او وئی فرمائيل چه ميزان د الله تعالی په لاس کښې دې چه غواړی نو سپك ئی کړی او چه غواړی نو دروندئی کړی.(٤)

ام سلمه ؓ وائی. ما عرض اوکړو يارسول الله ﷺ! آيا زړونه بدليږی وئی فرمائيل او که الله تعالی غواړی نود انسان زړه نيغ او مستقيم ساتی اوکه غواړی نو هغه کوږ کړی په دې وجه مونږ د الله تعالی نه دعا غواړو چه ﴿ رَبَّنَا لَا تُزِغْ قُلُوْبَنَا بَعْدَ اِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً ۚ اِنَّكَ اَنْتَ الْوَهَّابُ۝﴾ اې الله تعالی په هدايت باندې د کولونه پس زمونږ زړونه مه کږه وه اود خپل طرف نه زمونږ د پاره رحمت راوليګه ته ډير وهاب او ښونکې ئې. ما اووئيل يارسول اللهﷺ! ماته داسې دعا راوښايه چه د ځان د پاره ئی غواړم نو وئی

---

(١) صحيح بخاری کتاب التفسير سوره الانفال باب ﴿يايهاالذين امنوا استجيبوالله وللرسول﴾ :٤٦٤٧، ابوداؤد:١٤٥٨، ابن ماجه:٣٧٨٥، احمد:٢١١/٣، بن حبان:٧٧٧.

(٢) حاکم:٣٢٨/٢.

(٣) ترمذی کتاب القدر باب ماجاء ان القلوب بين اصبعی الرحمن: ٢١٤٠،احمد:١١٢/٣، مسندابی يعلی:٣٦٨٧، حاکم:٥٢٦/١.

(٤) ابن ماجه المقرقومه باب فيما انکرت الجهيميه:١٩٩ وسنده صحيح السنن الکبری للنسائی:٧٧٣٨، احمد:١٨٢/٤، السنه لابن ابی عاصم:٢١٩، ابن حبان:٩٤٣، حاکم:٥٢٥/١.

فرمائیل داسې دعا غواړه. ﴿اللهم رب النبی محمد اغفرلی ذنبی واذهب غیظ قلبی واجرنی من مضلات الفتن ما احییتنی﴾ یعنې اې د محمد ﷺ ربه ! زما ګناه معاف کړه او زما د زړهٔ غصه ختمه کړه ، او ما د فتنو د ګمراهو نه اوساتې تر څو چې څهٔ ژوندې یم(¹)حضور ﷺ اوفرمائیل د بنیادمو زړونه د الله تعالی سره د یو زړه په تعریف کښې دی چه هغه څنګه اوغواړي نو وئې ګرځوی. بیائې اوفرمائیل ﴿اللهم مصرف القلوب صرف قلوبنا الی طاعتك﴾ یعنې اې د زړونو ګرځونکیه زمونږ زړونه د خپل اطاعت طرف ته راوګرځوه.(²)

وَاتَّقُوا فِتْنَةً	لَّا تُصِيبَنَّ	الَّذِينَ	ظَلَمُوا	مِنكُمْ	خَاصَّةً
اوخان اوساتئ د هغه فتنې نه	چې نهٔ رسیږی	هغه کسانو ته	چې ظلم ئې کړې وی	ستاسو نه	خاص

او د هغې عذاب نه ځان بچ کړئ چې د هغې اثر به صرف ظالمانو ته نهٔ رسی (بلکه نیکان به په کښې هم راګیریږی)

وَاعْلَمُوا	أَنَّ اللَّهَ	شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾
او پوهه شئ	چې بیشکه الله	سخت عذاب ورکونکې دې

او پوهه شئ چې الله ﷻ عذاب ورکولو کښې ډیر سخت دې

قوله تعالی:: وَاتَّقُوا فِتْنَةً

د خاصو په وجه عامو خلقوته عذاب-مؤمنان دازمیښت نه ویرولې شی چه د الله ﷻ ازمیښت به ګناهګارانو او نیکوکارنو ټولو سره متعلق وی. صرف ګناهګاران دې سره خاص نه دی. حضرت زبیر ﷺ ته اوئیلې شوچه اې ابوعبدالله په تاڅه اوشو. امیرالمؤمنین حضرت عثمان ﷺ قتل کړې شو تا حضرت عثمان ﷺ وبیللو.بیا د هغه د وینې دعویدار جوړشوې چه دعویدار جوړیدلې نو تا نه هغه ولې قتل کړې شو.نوزبیر ﷺ اوونیل دا د الله تعالی ازمیښت وو په کوم کښې چه مونږ خلق اخته شو. مونږ به د حضرت محمد ﷺ، حضرت ابوبکر ﷺ، اوحضرت عثمان ﷺ په زمانه کښې په قرآن کریم کښې لوستلې وو ﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَّا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنكُمْ خَاصَّةً﴾ یعنې تاسو هم په داسې ازمیښت کښې اخته شوې کوم چه صرف ظالمانوسره مخصوص نه دې بلکه د ټولو به امتحان کیږی. خوزمونږ ګمان هم نه وو چه مونږ به هم دې سره مخ کیږو تردې چه هغه ازمیښت په مونږ باندې راغلو(³) اود مسلمانانو دوه ډلې په خپل مینځ کښې اوجنګیدلې اود حضرت عثمان ﷺ د قتل نه د دې فتنې شروع اوشوه.

د حضرت حسن بصری رحمه الله نه روایت دې چه دا آیت د ، علی، عمار، طلحه او زبیر رضی الله عنهم باره کښې نازل شوې دې.د زبیر ﷺ بیان دې چه مونږ به همیشه دا آیت لوستلو خو څه خبروو چه ددې مصداق به هم مونږ یو. ه سدی رحمه الله خیال دې چه دا خاص کر د اهل بدر په حق کښې نازل شوې دې. په جنګ جمل کښې هم هغه د دې مصداق جوړشو او په خپل مینځ کښې اوجنګیدل. د ابن عباس ﷺ خیال دې چه دې نه صرف د نبی کریم ﷺ اصحاب مراد دی. او په یو روایت کښې د دې ایت په تفسیر کښې فرمائی چه مؤمنانوته حکم دې چه بدی خپل ځان کښې پرینږدی. چرته چه څوك په امرمنکرکښې اووینې نو زړنې منع کړنې ګنې نو عذاب به په ټولو باندې وی. هم دغه تفسیر ښه تفسیر دې.

---

¹) احمد:۳۰۲/۶، ترمذی کتاب الدعوات باب دعاء(یامقلب القلوب...):۳۵۲۲، بدون (اللهم رب النبی ﷺ... ما احییتنی) وسنده حسن.

²) صحیح مسلم کتاب القدر باب تصریف الله تعالی القلوب کیف شاء:۲۶۵٤، احمد:۱٦۸/۲، ابن حبان:۹۰۲، الشریعة للاجری:۷٤۱.

³) احمد:۱٦۵/۱وسنده حسن، مسندالبزاز:۹۷٦، السنن الکبری للنسائی:۱۱۲۰٦.

د ایت مونږ ته هم متوجه دي:: مجاهد رحمه الله وائي چه دا حکم ستاسو د پاره هم دی. ابن مسعود رضی الله عنه وائي چه په تاسو کښې به هرسړی په دې ازمیښت کښې اخته کیږی. ځکه چه الله تعالی فرمائی ﴿أَنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ﴾ تاسو کښې هرسړی ته د فتنود ګمراهونه د الله تعالی پناه غوښتل پکاردی. ځکه چه دا تحذیرصحابو او غیرصحابو ټولوباندې شامل دي. دا خبره صحیح ده چه دا خطاب صحابه کراموته دې. داحدیث فتنواو ازمیښتونو نه په ویرولو باندې دلالت کوی. په دې موضوع باندې به ان شاء الله یو مستقل کتاب کښې صراحت کولې شی چه دا کار أئمه حضراتو هم د یو مستقل کتاب په صورت کښې پوره کړې دی. دلته چه د کوم څیز په خاص توګه ذکر دې هغه دا چه رسول الله ﷺ فرمائیلی الله تعالی عزوجل د خواصو د عمل په سبب په عوامو باندې عذاب نه رالیګی. خوچه کله خاص خلق امر منکر په قوم کښې خوریدونکې وینی اود هغې په بندولو باندې قادر وی خوخپل اقتدار په کار راوستلوسره دا نه منع کوی نو بیا عام عذاب راځی او په دې کښې هر خاص او عام راګیرولې شی. (۱) رسول الله ﷺ اوفرمائیل په الله تعالی قسم ترکومې چه تاسو امر بالمعروف او نهی عن المنکر کوئې عذاب به نه راځي. او چه کوم ځای کښې تاسو د بدو خبرو نه منع کول پریخودل اود نیک کار د ترغیب نه منع شوئې نو الله تعالی په تاسو باندې سخت ترین عذاب رالیږلې شی. بیا که تاسو ډیرې دعاګانې اوکړئی نه به قبلیږی(۲) یاداچه الله تعالی به په تاسو دویم قوم مسلط کړی بیا به ستاسو ټولې دعاګانې بې کاره شی. ابوالزناد رضی الله عنه وائی چه ما یو غلام حذیفه رضی الله عنه ته ا ولیږلو نو هغه دغه وخت دا وئیل که د نبی ﷺ په زمانه کښې به یو کس هم داسې خبره کوله نو هغه به ئې منافق ګڼړلو خو نن زه په یو مجلس کښې تاسوکښې د یو سړی نه داسې څلور منافقانه کلمې اورم. تاسو له پکار دی چه د نیکو کارونو حکم ورکړئی. د بدو کارونو نه زرمنع کول اوکړئی، خلق خیر ته رابلئی ګنی تاسو ټول به په عذاب کښې راګیرکړې شئی. یا به عذاب د داسې قسم وی چه ستاسو حاکمان به بدان خلق جوړکړې شی نوکه بیا ښه خلق هم ډیرې دعاګانې اوکړی هیڅ به نه کیږی.

دالله ﷻ دحدودوماتولو مثال:: نعمان ابن بشیر رضی الله عنه بیان کولو اوپه خپلو دواړو ګوتوباندې خپلو غوږونو طرف ته اشاره کوله چې ما درسول کریم ﷺ نه آوریدلی دی چه فرما ئیل یئ چه د الله تعالی په حدودو باندې قائم اوسیدونکی اود الله تعالی حدود ماتونکی یا په دې کښې سستی او غفلت کونکو مثال داسې اوګڼرئی لکه چه یوڅو کسان په کشتئی کښې سواره دی د کشتئی پورتنی خلق د کشتئی د لاندینوخلقو د پاره د تکلیف سبب جوړ شو اولاندینوخلقو پورتنوخلقوته تکلیف اورسولو یعنی د لاندې خلقو ته د اوبو ضرورت شو نو پاس لاړل چه اوبه راوړی خو پورتنوخلقو ته تکلیف پیدا شو نو وئی وئیل که چرې مونږ د کشتئی د لاندې نه یوه تخته اخواکړو او په آسانئی سره د اوبو لار جوړه کړو نو پورته خلقو ته به تکلیف نه وی. مطلب داچه ددې به څه نتیجه وی. په کشتئی کښې سورې کولونه هغوی منع کړئی(۳) دغه شان که چرې دا ګناهګاران تاسو پریږدئی اود ګناه د کار نه ئې نه منع کوئې نود کشتئی والا د خلقو په شان به تاسو ټول په ټول هلاك شئی سره د دې چه د کشتئی د پورتنوخلقو غوندې به ستاسو څه نقصان نه وی په دې چه دا سزا ده د دې خبرې چه ولې مو منع نه کړل.

د ګناه په عام کیدلو سره عذاب هم عام کیږی:: د ام المؤمنین حضرت ام سلمه رضی الله عنها نه روایت دې رسول الله ﷺ فرمائیل چه کله ګناه زما په امت کښې عامه شی نو الله تعالی به عذاب عام کړی. نو ما

---

۱) مسنداحمد:۴/۱۹۲.
۲) ترمذی کتاب الفتن باب ماجاء فی الامر بالمعروف والنهی عن المنکر:۲۱۶۹، ۵/۲۸۸-۲۸۹وهو حسن.
۳) صحیح بخاری کتاب الشهادات، باب القرعه فی المشکلات:۲۲۸۶، ترمذی:۲۱۷۳، احمد:۴/۲۶۸، ابن حبان:۲۹۷.

عرض اوکړو یارسول اللهﷺ! په هغې کښې خو به نیکان خلق هم وی. حضورﷺ اوفرمائیل چه او هغوی به هم په عذاب کښې راګیروی خو په مرګ به د الله تعالی مغفرت هغوی ته حاصل وی.(١)

وَاذْكُرُوْٓا اِذْ
یادکړئ هغه وخت| کله چې
|............او هغه وخت یادکړئ چې
اَنْتُمْ قَلِيْلٌ مُّسْتَضْعَفُوْنَ فِي الْاَرْضِ تَخَافُوْنَ اَنْ يَّتَخَطَّفَكُمُ
تاسو وئ لږ | کمزورې ګڼړلې شوی وئ | په زمکه کښې | تاسو ویریدئ | چې اوبه| تښتوی تاسو
تاسو لږ وئ او په ملک (مکه) کښې کمزوری ګڼړلې شوئ! اوتاسوپه دې ویره کښې پراته وئ
النَّاسُ فَاٰوٰىكُمْ وَاَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهٖ
خلق | نوځائ دپناه ئې درکړوتاسوله|اومضبوط ئې کړل لاسونه ستاسو| په امدادخپل سره
چې خلق به موا وتښتوی | نوالله ﷻ درته داستوګنې ځائ درکړو| اوپخپل مددسره ئې ستاسولاسونه مضبوط کړل
وَرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُوْنَ ﴿٢٦﴾
اورزق ئې درکړو تاسوله|دپاکو څیزونو نه | دپاره ددې چې تاسو | شکر اوباسئ |
اوتاسو ته ئې پاکیزه څیزونه درکړل|..........نو پکار دی چې تاسو شکر اوباسئ | !

قوله تعالی:: وَاذْكُرُوْٓا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيْلٌ

اللهﷻ پخپل فضل مسلمانان آسودګئی راحت او آرام سره مخ کړل:- الله تعالی هغه نعمتونه بیانوی کوم چه ئې په مؤمنانو باندې اوکړل، چه هغوی په شمیرکښې کم وو مونږ زیات کړل هغوی کمزورې او ویریدونکی وو. مونږ قوی کړل او د ویرې اسباب موترې لرې کړل. غریبانان او فقیران وو هغوی ته مو پاك رزق ورکړو. هغوی مو شکر اداکونکی اواطاعت کونکی جوړکړل اوپه هره خبره کښې حکم منونکی شو. دا وو د مؤمنانو حال چه په مکه کښې وو اوپه شمیرکښې ډیر کم وو، هر وخت هغوی ته ویره وه چه هغوی به اوچت کړې شی. هم دغه حال د یو مودې پورې وو بیا الله تعالی هغوی ته د مکې نه مدینې ته د هجرت کولو حکم اوکړو، هلته هغوی ته پناه ملاؤ شوه. د مدینې خلقو دهغوی امداد اوکړو. د بدر په ورځ او په نورو جنګونوکښې د هغوی ملګرتیا اوکړه. ځان او مال ئې په هغوی باندې قربان کړل. ځکه چه هغوی دالله ﷻ اود هغه درسول الله ﷺ تابعداری کول غوښتل. ﴿ وَاذْكُرُوْٓا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيْلٌ مُّسْتَضْعَفُوْنَ فِي الْاَرْضِ﴾ قتاده رحمه الله وائی چه په عربوکښې داخلق ډیر په خراب حال کښې وو د هغوی ژوند ډیر تباه وو. په خیټه وږې اور نهر، په بدن بربنډ، د لارې نه بې لارې څوك هم چه وو بدنصیب وو، چه مړ به شو جهنم به دیګه شو. هغوی ته خو به د خوراك د پاره څه نه ملاویدله بلکه نورو به دوئ خوړل. مونږ ته خونه ده معلومه چه په دنیاکښې به د دوی نه زیات څوك په ذلیل حالت کښې وو. خود اسلام راوړلونه پس څه اوشو هم دغه ذلیل خلق په ملکونوقابض شو. امیران اوبادشاهان جوړشو. رزق ورته په ډهیرو ملاؤ شو، په بادشاهانوباندې ئې هم حکم اوچلولو. الله تعالی هغوی ته هغه هرڅه ورکړل کوم چه تاسو نن وینئ. اوس دالله تعالی د نعمتونو شکر اوکړئ هغه منعم حقیقی دې. شکر کونکی بندیګان خوښوی اودولت او نعمت نور هم زیاتوی.

---

(١) احمد: ٦/٣٠٤، ٢٩٤-٢٩٥.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ

| اي هغه کسانو

| ....اي ايمان دارو !

ءَامَنُوا۟ لَا تَخُونُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ وَتَخُونُوٓا۟ أَمَٰنَٰتِكُمْ

چې ايمان موراوړې دې|مه کوئ خيانت|د الله سره|اودرسول سره| اوخيانت مه کوئ|په امانتونوخپلو کښې

د الله ﷻ اودرسول سره خيانت مه کوئ| او د يو بل امانتونو کښې هم خيانت مه کوئ؛

وَأَنتُمْ تَعْلَمُونَ ۝٢٧ وَٱعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَآ أَمْوَٰلُكُمْ وَأَوْلَٰدُكُمْ فِتْنَةٌ

اوتاسو| پوهيږئ | اوپوهه شئ | اچې بيشکه | مالونه ستاسو | اواولاد ستاسو | ازمينت دي

حالانکه تاسو پوهيږئ| او پوهه شئ چې ستاسومالونه او ستاسو اولاد خو په حقيقت کښې امتحان دي

وَأَنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥٓ أَجْرٌ عَظِيمٌ ۝٢٨

اوبيشکه الله چې دې| دهغه سره| اجردې | لوئ |

اوالله ﷻ سره چې کوم اجر دې هغه ډيرلوئ دې |

قوله تعالي:: لَا تَخُونُوا۟ ٱللَّهَ وَٱلرَّسُولَ

د الله ﷻ اود رسول د خيانت مفهوم:- دا آيت د ابولبابه بن عبدالمنذر ؓ باره کښې نازل شوې کله چه حضورﷺهغه دبنوقريظه يهوديانو طرف ته اوليګلو چه درسول اللهﷺ شرط اومنئ اوقلعه خالي کړئ. يهوديانو هم د ابولبابه ؓ نه مشوره اوغوښته نو هغه هم د هغوی د مرضئ مشوره ورکړه. د هغې نه پس هغه ته احساس اوشو چه هغه خو دهوکه شو چه داخود الله تعالی اود هغه د رسول ﷺ خيانت اوشو. نو قسم ئې اوخوړلو چه ترکومې الله تعالی د هغه توبه قبوله کړې نه وی ترهغه وخته پورې به مړشم خوخوراك به اونه کړم. اوس د مدينې جمات ته راغلو او ستنې سره ئې خپل ځان اوتړلو. نهه ورځې په دې حال کښې تيرې شوې د ولږې او تندې نه بې هوشه شو راپريوتلو تردې چه د رسول الله ﷺ په ژبه مبارکه ئې الله تعالی توبه قبوله کړه. خلق زيرې ورکولوسره راغله او غوښتلې چه د ستنې نه ئې کولاؤکړي.ابولبابه ؓ وئيل چه ما صرف رسول اللهﷺ پرانستې شي. رسول اللهﷺ کولاؤ کړو نوونئ وئيل يارسوُل اللهﷺ! ماخپل ټول مال صدقه کړه. رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه نه صرف دريمه حصه به صدقه کيږي([1]) مغيره بن شعبه ؓ وائي چه په لحاظ د مضمون دا آيت د حضرت عثمان ؓ د قتل پيش ګوئي سره متعلق دې ځکه چه فتنه اوفساد پيداکولوسره امير قتلول د الله تعالی او رسولﷺ خيانت دې.

نبی کريم ﷺ ته د سفيان د قافلې اطلاع اودحاطب قصه::حضرت جابربن عبدالله ؓ وائي چه ابوسفيان د مکې نه اووتلو، جبرائيل ؑ راغلو رسول الله ﷺ ته ئې خبر ورکړو چه ابوسفيان په فلانی مقام کښې دې نوحضورﷺ صحابه کرامو ته اوفرمائيل چه ابوسفيان په فلانی مقام باندې دې د هغه د رانيولو د پاره اوځئ اودا معامله دې بالکل په رازکښې وی. خو يو منافق ابوسفيان ته اوليکل چه محمدﷺ تاسو رانيسی هوښيار اوسيږه. نو دا آيت نازل شو چه د الله تعالی او د هغه د رسول ﷺ سره خيانت مه کوئ. د رسول اللهﷺ راز ښکاره کول د رسول اللهﷺ سره خيانت دې. دا حديث غريب دې اود آيت سياق

---

[1]) الطبری:۴۸۲/۱۳، مسنداحمد:۴۵۲/۳ مختصراً.

نه هم ددې ثبوت نه ملاویږي. په مسلم او بخاري شریف کښې د حاطب ابن ابی بلتعه قصه داسې لیکلې ده چه هغه د قریشو کافرانوته د رسول الله ﷺ د قصد نه د خبرولو د پاره خط اولیکلو. دا د مکې د فتح د وخت خبره ده نو الله تعالی رسول الله ﷺ خبرکړو. پیغمبرﷺ هغه پسې سړي اوزغلولو نو هغه خط ئې اونیولو. حاطب ئې راوغوښتو. حاطب ﷺ د خپل قصور اعتراف اوکړو. حضرت عمر بن خطاب ﷺ اووئیل یارسول الله ﷺ! د ده سټ والوزوم ده الله تعالی اود هغه رسول الله ﷺ سره خیانت کړې دې. نوحضور ﷺ اوفرمائیل عمرﷺ! پریږده دې د بدر په جهاد کښې شامل وو ولې تاته خبر نشته چه د بدر د مجاهدینو باره کښې الله تعالی فرمائیلي دي ما تاسواوبښلئی اوستاسو ټول ګناهونه معاف دی([1])مطلب دا چه صحیح هم دغه خبره ده چه په آیت کښې عمومیت دې سره د دې چه دا صحیح دی چه د آیت شان نزول په یوخاص سبب دې اود علماؤ په نیز د عموم لفظ اعتبار کیدې شی. نه د خصوصي سبب او په لویو وړوکښې متعدی او لازمی ټول ګناهونه شامل دی. ابن عباس ﷺ وائی چه دلته د لفظ امانت نه هغه ټول اعمال مراد دی کوم چه الله تعالی په بندیګانوباندې فرض کړی دی. مراد دادې چه فریضه مه ماتوئی سنت مه پریږدئی د ګناه د کولونه بچ شئی. حضرت عروه بن زبیرﷺ وائی چه مطلب دا دې چه داسې مه کوئی چه په مخامخ خود چا دمرضئی خبره اوکړئی اود هغه په غیرموجودګئی کښې د هغه غیبت یا مخالفت اوکړئی. اصلی خیانت هم دغه دې. امانت هم په دې سره ختمیږی. سدی ﷺ وائی چه د الله تعالی او رسول الله ﷺ سره خیانت هم دغه دې چه سړې په خپل مینځ کښې خیانت اوکړی. خلقو به د حضورﷺ نه خبرې اوریدې او نورو ته به ئې کولې نود دې خبر به مشرکانوته رسیدلو. په دې وجه رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه د دوو سړو په مینځ کښې خبره په هر صورت امانت وی. خبره چه ئې کوم ځائ کښې اوریدلې وی هم هلته پریخودل پکار دی. د چا په وړاندې دچا خبره سردوباره کول نه دی پکار.سره د دې که هغه نه وی منع کړې. ﴿وَاعْلَمُوٓا۟ أَنَّمَآ أَمْوَٰلُكُمْ وَأَوْلَٰدُكُمْ فِتْنَةٌ﴾ دفتنې نه ازمیښت او امتحان مراد دې. چه اولاد ورکوو اوازمیښت کوو یئې چه تاسو شکرکوئې که نه اود اولاد ذمه وارئی په ځانی راوړئی که نه.یا داچه دهغوی په محبت کښې د الله تعالی نه غافله کیږئی که په دې امتحان کښې پوره شوئې نو الله تعالی سره عظیم بدله ده. اوفرمائی چه د خیر او شر په ذریعه مونږ به تاسو ازمیښت کوو. اوفرمائی چه اې مؤمنانو! ستاسو اولاد او ستاسو مال دې تاسو د الله تعالی د یادنه غافل نه کړی که چرې داسې اوشو نو تاسو به په سخت تاوان کښې شئې. اوفرمائی چه ستاسو ببیبیانې او اولاد ستاسو دښمنان دی په دې وجه احتیاط کوئې. د الله تعالی سره ثواب اود هغه جنتونه د دې مال او اولاد نه ډیر بهتر دی. دا د دښمن په شان نقصان رسونکی دی او په دوی کښې اکثرستاسود پاره فائده مند نه جوړیږی.الله تعالی د دنیا اوآخرت مالك دې او په قیامت کښې هغه سره اجر عظیم دې. په حدیث کښې دی چه اې بنیادمه! ته ما لټوه زه به ملاؤ شم که زه تاته ملاؤشوم نو پوهه شه چه هرڅه ملاؤشو. اوکه تا زه ورك کړم نو هرڅه دې ورك کړل. پکار دی چه زه تاته د هر څیز نه ډیر محبوب شم.

نبی کریم ﷺ اوفرمائیل چه درې څیزونه چې په چا کښې چې درې واړه راغلل نو هغه د ایمان لذت محسوس کړو.(۱) د الله تعالی اود هغه د رسول ﷺ د هر څیز نه ډیر محبوب کیدل. (۲) چا سره هم چه مینه وی نو صرف دالله تعالی په خاطر ﴿للهیت﴾په توګه او ذاتی غرض په کښې شامل نه وی(۳) په اور کښې ورتونبل بهتر ګڼړل د دې خبرې چه د اسلام نه پس مرتد شی. ([2]) بلکه د رسول الله ﷺ محبت په

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب الجاسوس والتجسس والتبحث:۳۰۰۷، صحیح مسلم: ۲٤۹٤، ابوداؤد: ۲٦۵۰، ترمذی:۳۳۰۲، احمد:۷۹/۱، مسندابی یعلی:۳۹٤.

[2])صحیح بخاری کتاب الایمان باب من یکره ان یعود فی الکفر..:۲۱، صحیح مسلم:٤۳، ابن ماجه:٤۰۳۳، احمد:۱۷۲/۳، ابن حبان:۲۳۷.

مال او اولادباندې هم مقدم اوګڼړی. لکه چه په حديث شريف کښې دي په الله تعالى قسم ايمان ورته هډو نصيب نه دي که د خپل ځان مال او اولاد نه ما ډير خوښ نه کړی.(١)

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْٓا
اتي هغه کسانو	چې ايمان مو راوړې دی
....	اتي دايمان خاوندانو!

اِنْ تَتَّقُوا	اللّٰهَ	يَجْعَلْ	لَّكُمْ	فُرْقَانًا	وَّيُكَفِّرْ
که اوويريدئ تاسو	دالله نه	دربه کړی	تاسوله	علم دکره کوټه معلومولو	اولرې به کړی

که تاسو دالله ﷻ نه اوويريدئ | نو تاسو ته به دحق اوباطل معلومولو يوبصيرت درکړی | او تاسوته به

عَنْكُمْ	سَيِّاٰتِكُمْ	وَيَغْفِرْ	لَكُمْ	وَاللّٰهُ	ذُوالْفَضْلِ الْعَظِيْمِ ۝
ستاسو نه	ګناهونه ستاسو	اومعافي به اوکړی	تاسو ته	اوالله	خاوند دفضل لوئ دی

ګناهونه معاف کړی | او تاسو ته به بښنه اوکړی | اوبيشکه الله ﷻ د ډير لوئ فضل خاوند دی

قوله تعالى:: اِنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ

دَ الله تعالى نه ويريدل ښه دی:-اې مؤمنانو! که چرې تاسو د الله تعالى نه اوويرېږئ نوالله تعالى به تاسو ته په دنيا او آخرت کښې خلاصي درکړی. د فرقان نه مراد خلاصې ياامداد يا د حق او باطل په مينځ کښې فيصله مراد ده.داتفسيرد ابن اسحاق دتفسير تفسيرماسبق نه زيات عام دی.ددې د پاره چه څوک دالله تعالى نه ويرېږی د هغه احکام به په ځائ راوړی د هغه دمناهي نه به ډډه کوی نود حق اوباطل د معرفت به هغه ته توفيق کيږی. دا به د هغه د نجات او امداد سبب وی.دهغه د ګناهونو کفاره به وی، الله تعالى به غفاراوستار جوړشی،دالله تعالى نه به ډيرې لوئې بدلې حقدارجوړشی. لکه چه فرمائی اې مؤمنانو! دالله تعالى نه اوويرېږئ او د رسول ﷺ تابعداری اوکړئ الله تعالى به په تاسو باندې ډبل رحمت نازل کړی. هغه به تاسو ته يو نور درکړی چه د هغې په رهنمائې کښې به روان ئې هغه به تاسو اوبښی هغه ډير بښونکې او مهربان دې.(٢)

وَاِذْ يَمْكُرُ	بِكَ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا
او(ياد کړه)کله چې تدبير کولو	خلاف ستا	هغه کسانو	چې دحق نه ئې انکارکړې دی

اوهغه وخت ياد کړه چې کافرو ستاخلاف دا سازشونه کول

لِيُثْبِتُوْكَ	اَوْ يَقْتُلُوْكَ	اَوْ يُخْرِجُوْكَ ؕ	وَيَمْكُرُوْنَ	وَيَمْكُرُ
چې قيد کړی تا	ياقتل کړی تا	يا اوباسی تا	اوهغوئ تدبيرونه کول خپل	اوتدبيرونه کول

چې تاقيد کړی | يا تا مړ کړی | يا دې دوطن نه اوباسی | هغوئ خپل تدبيرونه کول | اوالله ﷻ

(١) صحيح بخاری کتاب الايمان باب حب الرسول ﷺ من الايمان:١٥، صحيح مسلم:٤٤.
(٢) ٥٧/الحديد:٢٨.

اللّٰهُ ؕ	وَاللّٰهُ	خَيْرُ الْمٰكِرِيْنَ ۝
الله	او الله	بهتره تدبير كونكي دي
خپل تدبيرونه كول او الله بهتر تدبير كونكي دي		

قوله تعالى:: وَاِذۡ يَمۡكُرُ بِكَ الَّذِيۡنَ كَفَرُوۡا

دَ كفارو په مجلس شورى كښې دَ رسولﷺ دَقتل ناپاكه سازش:- اوس كافران دا چل ول كول غوارى چه تا قيد كړى يا دې قتل كړى يا دې د وطن نه اوباسى. د اثبات معنى قيد او حبس دې. مطلب دا چه هغوى تاسره څه خرابه اراده لرى. كافرانوچه كله دا مشوره اوكړه چه نبى كريمﷺ قيد يا قتل كړنى يا ئې د وطن نه اوباسئى نو ابوطالب د وراره نه تپوس اوكړو آيا تاته څه خبر شته چه دا كافران تاسره څه اراده لرى. نو حضورﷺ اوفرمائيل چه قيد ياقتل يا د وطن نه ويستل. نو ابوطالب تپوس اوكړو تاته چاخبردركړو نو حضورﷺ اوفرمائيل زما رب ماته خبر راكړو. ابوطالب اووئيل ستا رب خو ښه ډير رب دې هميشه د هغه خير غواړه. رسول اللهﷺ اوفرمائيل زه به د هغه څه خير اوغواړم بلكه هغه زما خير غواړى.ربښتيا خودا دى چه د ابوطالب ذكر په دې كښې ډير عجيبه دې بلكه د انكار قابل ځكه چه دا آيت مدنى دې اودا واقعه اود قريشو مشوره كول د هجرت په شپه وو اود ابوطالب مرګ هم د دې نه درې كاله وړاندې شوې وو. هم د ابوطالب د مرګ په سبب دې كافرانو خو دومره بهادرى او همت كړې وو ځكه چه ابوطالب خو به هميشه د حضورﷺحمايت او امداد كولو اود وراره په حفاظت كښې به ئې د قريشو مقابله كوله.

دارالندوه كښې دمشركانو مشوره او دشيطان رائې:: د ابن عباس ؓ نه روايت دې چه د قريشو سردارانو يو مجلس كښې شورى اوكړه اود حضورﷺ په نقصان رسولو باندې وو. په دې مجلس كښې ابليس هم ديو لوئى شيخ په شكل كښې راغلو.خلقو تپوس اوكړو ته څوك ئې؟ هغه جواب وركړو زه د اهل نجد شيخ يم. ما اوريدلى دى چه تاسو خلق مجلس كښې شورى كوئې نوزه هم راغلم دې د پاره چه تاسو زما د مشورې نه محروم پاتې نه شئى. خلقو ونيل چه راځه خامخا راځه. هغه ونيل چه تاسو خلق د دې سړى باره كښې ښه فكر او سوچ اوكړئى ګنى نو ډير ممكن دى چه هغه په تاسوباندې غالب شى. نو يو رائې وركړه چه هغه قيدل كول پكار دى او تردې چه هغه په قيد كښې هلاك شى. لكه څنګه چه زهير او نابالغ شاعران د دې نه اول قيدكړى وو او هغوى هلته تر مرګ پورې پراته وو اودا خو هم يو شاعر دې. په دې باندې هغه شيخ نجدى غصه شو چه زماخو هيڅ كله دا رائې نه ده. په الله تعالى قسم د هغه رب به هغه د هغه ځاى نه راوباسى اوخپلو ملګرو ته به اورسى او بيا به هغه حمله اوكړى او هرڅه به درنه واخلى اوستاسودښارونونه به تاسو بهر اوباسى.خلقو وئيل شيخ ربښتيااووئيل څه بل څه تجويز اوكړئى. بل اووئيل چه دې د خپل ملك نه اوباسئى او په آرام شئى. كله چه هغه دلته نه وى نوستاسو به د هغه نه څه انديښنه نه وى.دهغه تعلق به ستاسو نه علاوه بل چا سره وى نوستاسو پرې څه. دې اوريدو سره شيخ نجدى اووئيل په الله تعالى باندې قسم دا رائې هم صحيح نه ده. آيا تاسو ته د هغه د خوږې ژبې خبرنه دې او په خپلو خبروباندې د هر چا زړه ګټلې شى. كه چرې تاسو داسې اوكړه نو هغه به ټول عرب رايوځاى كړى. د هغه ټول حمايتيان به په يوځاى په تاسوحمله اوكړى اوتاسو به د خپل وطن نه اوباسى ستاسو شريف خلق به قتل كړې شى خلقو وئيل شيخ ربښتيا وائى څه بله رائې پيش كړئى. ابوجهل ونيل زه يوه مشوره دركوم. كه تاسو سوچ اوكړئى نو د دې نه ښه رائې نه شى كيدې. د هرې قبيلې نه يو يو ځوان راغونډه كړئى چه بهادر او شريف وى هريو سره دې توره دې ټول دې يوځاى شى او په هغه دې په يوځل يو وار اوكړى كله چه هغه قتل كړې شى نود هغه وينه به په قبيلو باندې تقسيم شى. دا خو

ممکن نه دی چه د بنی هاشم یوه قبیله به د ټولو قبیلوسره جنګ اوکړی او مجبورا به بنی هاشم د هغه دقتل دیت قبول کړی. دیت به ورکړو او مونږ ته به آرام ملاوشی. شیخ نجدی وئیل والله دا رائې صحیح ده. دې نه بله ښه رائې نشته. په دې باندې اتفاق کولو نه پس مجلس ختم شو. اوس جبرائیل ﷺ راغلو او حضور ﷺ نې خبرکړو چه نن شپه په بستره باندې مه سمله اود کافرانو د سازش خبر نې ورکړو. نبی کریم ﷺ په هغه شپه په بستره باندې اوده نه شو او هم هغه وخت نې د هجرت حکم ورکړو.مدینې ته په راتلوباندې الله تعالی په هغوی ﷺ باندې سورهٔ انفال نازل کړود خپلونعمتونوذکرنې اوفرمائیلو او فرمائی ﴿وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللَّهُ ۖ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ﴾ هغوی چال چلوی نو الله تعالی هم چال چلوی الله تعالی ډیر ښه مدبردې.ددوی قول دې ﴿نَّتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ﴾ ﴿حَتَّىٰ يَهْلِكَ﴾هم دې طرف ته اشاره کولوسره ارشاد فرمائی ﴿أَمْ يَقُولُونَ شَاعِرٌ نَّتَرَبَّصُ بِهِ رَيْبَ الْمَنُونِ﴾

ترجمه.-آیادا خلق داسې وائی چه داشاعر دې مونږ دهغه باره کښې د ناخاپی مرګ انتظارکوو اود هغه ورځ نوم "یوم الزحمة" شو.څکه چه په هغه ورځ د حضور ﷺ د قتل سازش جوړ شوې وو د هغوی د دې ارادو ذکر په آیت ﴿وَإِن كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْأَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا ۖ وَإِذًا لَّا يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ کښې دې. نبی کریم ﷺ د الله تعالی دحکم په انتظار ووا وچه کله قریشود قتل اراده اوکړه نوحضرت علی ﷺ نې راوغوښتو اوحکم نې ورکړو چه زماپه بستره باندې سمله.حضرت علی ﷺ شین څادر واغوستو او سملاستو.رسول الله ﷺ بهرراووتلو.خلق په دروازه کښې ښکاریدل.حضور ﷺ یوموټې خاوره دهغوی طرف ته اوشیندله دهغوی سترګې دحضور ﷺ نه واوریدې. حضور ﷺ ﴿يس ۞ وَالْقُرْآنِ الْحَكِيمِ ۞ إِنَّكَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ ۞ عَلَىٰ صِرَاطٍ مُّسْتَقِيمٍ ۞ تَنزِيلَ الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ ۞ لِتُنذِرَ قَوْمًا مَّا أُنذِرَ آبَاؤُهُمْ فَهُمْ غَافِلُونَ ۞ لَقَدْ حَقَّ الْقَوْلُ عَلَىٰ أَكْثَرِهِمْ فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ۞ إِنَّا جَعَلْنَا فِي أَعْنَاقِهِمْ أَغْلَالًا فَهِيَ إِلَى الْأَذْقَانِ فَهُم مُّقْمَحُونَ ۞ وَجَعَلْنَا مِن بَيْنِ أَيْدِيهِمْ سَدًّا وَمِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَأَغْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ﴾ لوستلوسره اووتلو.[1]

د کورنو نه د وتلو په وخت د کافرانو په سرونو خاورې شنل::د ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه فاطمه ﷺ په ژړا کښې رسول الله ﷺ له راغله، حضور ﷺ اوفرمائیل ولې ژاړې، حضرت فاطمه ﷺ وئیل ولې به نه ژاړم چه دې د قریشوخلقو دلات او عزی قسمونه خوړلی او وعدې نې کړې دی چه ستاسو په لیدو باندې به په تاسو حمله کوی او تاسو به قتل کوی او په هغوی کښې به هر یو کس ستاسو په قتل کښې حصه اخلی.حضور ﷺ اوفرمائیل لوړې د اودس د پاره اوبه راوړه. حضور ﷺ اودس اوکړو اود کعبې طرف ته روان شو. قریشو وئیل دا هم هغه دې خو دې سره د هغوی سرونه ټیټ شو او سټونه نې کاږه شو هغوی خپلې سترګې اوچتې نه کړې شوې. حضور ﷺ یو موټې خاوره اوچته کړه اود هغوی طرف ته نې اوغورزوله اوونې فرمائیل چه شکلونه دې خراب شی چاسره چه داکانړې اولګیده په یوم بدر کښې هغه کافر خامخا قتل شو. [2] مطلب داچه نبی کریم ﷺ هجرت اوکړو او غارته اورسیدو اوحضرت ابوبکر صدیق ﷺ نې خان سره بوتلو.

درسول کریم ﷺ د وتلو په وخت حضرت علی ﷺ په خپل ځائې پاتې کول:: مشرکانود حضور ﷺ د کور څوکیداری کوله، حضرت علی ﷺ نې حضرت محمد ﷺ ګنړلو سحر سره نیزدې نې حمله اوکړه خو په کور کښې حضرت علی ﷺ اولیدو نو ټوله منصوبه نې بې کاره شوه. تپوس نې اوکړو محمد ﷺ چرته دې؟ علی ﷺ وئیل ماته پته نشته. د قدمونو مبارکو په لار روان شو. غرته نیزدې اورسیدل نو په شک کښې شو. په غار وراوختل دغار مخې ته تیرشو د غار په خله کښې جولاګې جاله جوړه کړې وه. وئیل که په غارکښې څوک دننه تلې وو نود دې په خله کښې به دا دومره لویه جاله څنګه قائم پاتې کیده.

[1] دلائل النبوه:۲/۴۶۹.
[2] احمد:۱/۳۰۳ وسنده حسن، حاکم: ۱/۱۶۳، ابن حبان: ۶۵۰۲، دلائل النبوه:۶/۲۴۰.

حضورﷺ په غار کښې درې ورځې وو. (۱) الله تعالی فرمائی هغوی چالونه چلوی نو مونږ هم خپل چال بنایو. ګوره څنګه مو د دې کافرانو نه خلاصې ورکړو.

وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ آيَاتُنَا

|اوکله چې به| لوستلی کیدل| په هغوئ باندې |آیتونه زمونږه

| اوکله چې په دوئ باندې زمونږ آیتونه اولوستې شی

قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَاءُ لَقُلْنَا مِثْلَ هَٰذَا ۙ

وئیل به ئې| په تحقیق سره|واوریدل مونږه|که مونږه اوغواړو|نوخامخا به اووایو مونږه | په مثل ددې

نودوئ وائی چې مونږ واوریدل |..............اوکه مونږ اوغواړو نو مونږ به داشان جوړ کړو

إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ وَإِذْ قَالُوا اللَّهُمَّ إِنْ كَانَ

نهٔ دی دا | مګر | قیصې دی | د اولنو خلقو | اوکله چې | اووئیل هغوئ| ائې الله | که چرې وی

داخو نور څه نهٔ دی بلکه تشې د پخوانو خلقو قیصې دی| اوهغه وخت هم یادکړه کله چې دوئ اووئیل ائې الله

هَٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَأَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَاءِ

دا | هم دا | حق | دطرفه ستانه |نوراااووروه| په مونږ | کانړی | دآسمان نه

که دا (قرآن) واقعی حق وی | او ستادطرفه راغلې وی | نو په مونږ باندې دبره نه کانړی راووروه

أَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ

یا راوله په مونږ باندې| عذاب | دردناك | اونهٔ دې الله |چې عذاب ورکړی دوئ ته

اویا راباندې یو بل دردناک عذاب راوله | اوالله ﷻ داسې نهٔ کوی چې دوئ ته عذاب ورکړی

وَأَنْتَ فِيهِمْ ۚ وَمَا كَانَ اللَّهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ

اوحال دا چې تهٔ| موجود ئې په دوئ کښې | اونهٔ دې الله |عذابونکې ددوئ |اوحال دا چې دوئ

او ته په دوئ کښې موجود یې | او نهٔ الله ﷻ داسې خلقو ته عذاب ورکوی چې هغوئ

يَسْتَغْفِرُونَ ﴿٣٣﴾

ښښنه غواړی|

ښښنه غواړی |

قوله تعالی:: وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ ۚ وَمَا

دَ نبیﷺ وجودمبارک دکافرانودَ پاره دَ حفظ او ایمان باعث وو:- دقریشو د کفر او ظلم خبر ورکولې شی چه قرآن پاك اوریدو سره هغوی څنګه باطلې دعوې کوی. وائی چه مونږ دا کوم قرآن پاك اوریدلې دې که اوغواړو نو مونږ هم داسې وئیلې شو. داصرف د هغوی دعوی ده او وینا بغیرد عمل ده. په دې باندې بار بار په قرآن پاك کښې تحدی اوکړې شو. چیلنج ورکړې شو چه داسې صرف یو سورة جوړکړنې راوړئې خو هغوی جوړ نه کړې شو. داسې وینا کولو سره هغوی خپلو نفسونوته دهوکه ورکوی. او خپل

(۱) احمد:۱/۳٤۸، طبرانی:۱۲۱۵۵.

د دروغو هم خیال ئې هم په دهوکه کښې ساتلي دی. وائي چه دا وینا کونکې نضر بن حارث وو. دا بې دینه د فارس ښار طرف ته تلې وو، د هغه ځائ ایرانی بادشاهانو او رستم اسفندیار تاریخ ئې لوستلې وو او چه کله واپس شو نو د رسول الله ﷺ بعثت شوې وو. حضور ﷺ خلقو ته قرآن پاك اورولو او چه کله به هغوی مجلس ختم کړو نو دا کمبخت نصر به کیناستو اود ایرانی بادشاهانو تاریخ به ئې بیانولوسره وئیل اوښایئې چا ښه قصه بیان کړه ما که محمد ﷺ؟ او چه کله الله تعالی د بدر په ورځ مسلمانانو ته کامیابی ورکړه اوبعضې دمکې مشرکان قید کړې شو نوحضور ﷺ دهغوی هم دستونه پریکولو حکم اوکړواودده هم سټ پریکړې شو.مقداد ﷺ بن اسودهغه قید کړې وو.سعید بن جبیر ﷺ وائي چه حضور ﷺ د بدر په ورځ د دریو قیدیانو د قتل کولو حکم ورکړې وو (۱) عقبه بن ابی معیط (۲) طعیمه بن عدی (۳) نضر بن حارث.

د کفارو غرور او د قران کریم پشان دعوی کول:: نضرد مقداد ﷺ قیدی وو. حضور ﷺ چه کله د هغه د قتل کولو حکم ورکړونومقداد ﷺ عرض اوکړویارسول الله ﷺ! داخو زماقیدی دې ماته ملاویدل پکار دی. نو حضرت ﷺ اوفرمائیل ده د الله تعالی د کتاب بې ادبی کړې ده نو د قتل حکم ئې اوشو. مقداد ﷺ د خپل بندی طرف ته د رسول الله ﷺ توجو راؤګرځوله نو نبی کریم ﷺ دا دعا اوکړه یا الله ته د خپل فضل نه مقداد ﷺ ته ډیر څه ورکړه نو مقداد ﷺ اووئیل یا رسول الله ﷺ! د اصرار سره مطالبه کولو زما هم دغه غرض وو چه په تاسو ﷺ دعااوکړم. هم ددې نضر باره کښې دا آیت نازل شو ﴿وَاِذَا تُتۡلٰی عَلَیۡهِمۡ اٰیٰتُنَا قَالُوۡا قَدۡ سَمِعۡنَا لَوۡ نَشَآءُ لَقُلۡنَا مِثۡلَ هٰذَاۤ ۙ اِنۡ هٰذَاۤ اِلَّاۤ اَسَاطِیۡرُ الۡاَوَّلِیۡنَ۝﴾.دسعید بن جبیر ﷺ نه ابو بشر راوی د طعیمه په ځائ د مطعم بن عدی نوم اخستې دې اودا خبره غلطه ده ځکه چه مطعم بن عدی خو د بدر په ورځ ژوندې نه وو. په دې وجه رسول الله ﷺ فرمائیلی وو چه که نن مطعم بن عدی ژوندې وو او د دې مقتولینونه یې د چا باره کښې سوال کړې وو نو ما به هغه ته دغه قیدی ورکړې وو([1]) حضور ﷺ دا ځکه اوفرمائیل چه هغه په هغه وخت کښې حضور ﷺ بچ کړې ووکله چه د طائف ظالمان په حضور ﷺ پسې شوی وو او مکې ته واپس شوې وو.

"اَسَاطِیۡرُ" د اسطوره جمع ده یعنی هغه کتابونه او اقتباسات کوم چه ئې زده کړې او خلقو ته ئې اوروی اودا صرف قصې وی لکه چه بل ځائ کښې الله تعالی داسې فرمائي ﴿وَقَالُوۡۤا اَسَاطِیۡرُ الۡاَوَّلِیۡنَ اکۡتَتَبَهَا فَهِیَ تُمۡلٰی عَلَیۡهِ بُکۡرَةً وَّاَصِیۡلًا۝ قُلۡ اَنۡزَلَهُ الَّذِیۡ یَعۡلَمُ السِّرَّ فِی السَّمٰوٰتِ وَالۡاَرۡضِ ؕ اِنَّهٗ کَانَ غَفُوۡرًا رَّحِیۡمًا۝﴾ کافروائي چه داخود مخکینو خلقو دروغژنې قصې دی کوم چه لیکلې دی او شپه ورځ بیانولې شي. ځوك چه د الله تعالی طرف ته رجوع کوی هغه ده ته معافي کوی اود هغه توبه قبلوی. هغه د زمکې او آسمان رازونه پیژنی اودا قرآن پاك هم د هغه طرف نه دې. کافروائي اې الله تعالیاکه دا قرآن حق دې نو د آسمان نه په مونږ باندې کانړی راووروه یادردناك عذاب راوله. دا دعادهغوی د ډیرجهالت ناپوهئي سرکشئ او دښمنئي په سبب ده هم په دې بې وقوفئي کښې هغوی بدنام دی هغوی له خو په پکار وو چه داسې دعا ئې غوښتله چه الله که دا قرآن ستا د طرف نه وی نو مونږ له د دې د اتباع توفیق راکړې ولې هغوی خو د خپل ځان د پاره عذاب اوغوښتو اود سزا د پاره ئې تیزی کوله. لکه څنګه چه الله تعالی فرمائي چه دا خلق د عذاب د پاره تندی کوی اوکه د عذاب یوه ورځ مقرر نه وه نو عذاب به دوی ډیر زر راګیرکړې وې چه دوی ته به خبرهم نه وو. هغوی وائي ﴿وَقَالُوۡا رَبَّنَا عَجِّلۡ لَّنَا قِطَّنَا قَبۡلَ یَوۡمِ الۡحِسَابِ۝﴾ او ﴿ سَاَلَ سَآئِلٌۢ بِعَذَابٍ وَّاقِعٍ۝ لِّلۡکٰفِرِیۡنَ لَیۡسَ لَهٗ دَافِعٌ۝ مِّنَ اللّٰهِ ذِی الۡمَعَارِجِ۝﴾ دتیروشوو امتونو جاهلانو هم داسې وئیلې وو. د شعیب ﷺ قوم وائي اې شعیب ﷺ!

[1]) صحیح بخاری کتاب فرض الخمس باب ما من النبي على الاسارى من غير ان يخمس:۳۱۳۹، ابوداود: ۲۶۸۹،احمد:۸۰/۴، مسندابی یعلی:۷۴۱۶، بیهقی:۶۷/۹.

که چرې ته رښتونې نې نو اسمان په مونږ راوغورزوه په مونږ باندې کاڼړې ولې نه راوروې. ابو جهل بن هشام هم دا وئیلی چې ﴿اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِّنَ السَّمَآءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيْمٍ﴾ که دا رښتونې قرآن دې نو په مونږ باندې د آسمان نه کاڼړی ولې نه راوریږي. نو دا آیت مبارك نا زل شو چې ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيْهِمْ﴾ یعنی ترکومې چه ته په دوی کښې وې الله تعالی به دوی ته عذاب نه ورکوی یا ترکوم وخته پورې چه هغوی استغفارکوی ([1]) او وئی فرمائیل ﴿وَلَقَدْ جِئْتُمُوْنَا فُرَادٰى كَمَا خَلَقْنٰكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ وَّتَرَكْتُمْ مَّا خَوَّلْنٰكُمْ وَرَآءَ ظُهُوْرِكُمْ ۚ وَمَا نَرٰى مَعَكُمْ شُفَعَآءَكُمُ الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ اَنَّهُمْ فِيْكُمْ شُرَكٰٓؤُا ۭ لَقَدْ تَّقَطَّعَ بَيْنَكُمْ وَضَلَّ عَنْكُمْ مَّا كُنْتُمْ تَزْعُمُوْنَ﴾ یعنې تاسو به مونږ له ځان له ځان له راځئ. لکه څنګه چه په اول خل مونږ تاسو پیدا کړی وې. عطاء رحمه الله وائی چه د دې مضمون لس آیاتونه په قرآن پاك کښې دی. بریده رحمه الله وائی چه ما عمرو بن العاص رضی الله عنه جنګ احد کښې په اس د پاسه سور اولیدو چه دا وینا ئی کوله اې الله تعالیٰ! محمد ﷺ چه څه وائی که هغه رښتیا وی نو ما سره د اس په زمکه کښې ورخښ کړې (دا د هغه وخت خبره ده چه کوم وخت عمرو بن العاص رضی الله عنه ایمان نه وو راوړې).

د دې امت د جاهلانو هم داسې وینا وه، الله تعالی خپل آیات بیا سردوباره کوی او په هغوی باندې د خپل رحمت ذکر کوی چه ترکومې هغوی استغفارکوی اوستا موجودګی په دوی کښې ده مونږ به په هغوی باندې د آسمان نه عذاب نه نازلوو. مشرکانوبه د بیت الله شریف طواف کولو او وئیل به ئی ﴿لبیك اللهم لبیك لبیك لاشریك لك لبیك﴾ نو حضور ﷺ به فرمائیل چه بس بس هم دغه ځائ پورې وایئې وړاندې مه وائې خو کافرانو به ورسره دا هم وئیل ﴿الا شریکا هولك تملکه وماملك﴾ خو ستا یو شریك هم دې ته د هغه هم مالك ئې او د هغه د املاك هم مالك ئې او بیا به ئی ورسره وئیل ﴿غفرانك﴾ نو الله تعالی دا آیت نازل کړو چه ترکومې ته په دوی کښې ئې د عذاب نه به محفوظ وی. ابن عباس رضی الله عنه وائی هغوی ته دوه امانونه حاصل وو یو خو د نبی کریم ﷺ وجود مبارك اودویم پس د شرك نه استغفار. بیا د نبی کریم ﷺ د تللو نه پس د هغوی د معافئی سبب صرف استغفار پاتې شو. قریشو به په خپل مینځ کښې وئیل چه الله تعالی محمد ﷺ دزمونږ په مینځ کښې بزرګ جوړکړې دې. د ورځې به ئی الله تعالی سره ګستاخی کوله اود شپې به ئی پښیمانتیا سره وئیل ﴿غفرانك اللهم﴾ نو الله تعالی ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيْهِمْ﴾ والا آیت نازل کړو. یعنی چه انبیاء علیهم السلام ترکومې د کلی نه وتلې نه وی په قوم باندې عذاب نه راځی. په هغوی کښې بعضې هغه خلق هم وو چه د اول نه ئی ایمان راوړې وو. هغوی به استغفار کولو او مونځونه به ئی کول دا مسلمانان وو اود نبی کریم ﷺ د هجرت کولونه پس هم په مکه کښې پاتې وو او استغفار به ئی کولو. دا اهل مکه د عذاب د واقع کیدونه بچ شو ځکه چه دا ښه خلق تراوسه پورې په هغوی کښې وو. رسول الله ﷺ فرمائیلی چه زما نه پس به هم ترقیامته پورې استغفار خلق د عذاب نه بچ کوی. ([2]) رسول الله ﷺ فرمائیلی چه شیطان قسم اوخوړلو اې الله تعالی ستا په عزت مې دې قسم وی ترکوم وخته پورې چه ستا د بندګانو په بدنونوکښې روحونه دی زه به دوی دهوکه کوم. الله تعالی فرمائی چه زما دې په خپل عزت قسم وی ترکومې چه هغوی استغفارکوی زه به هم هغوی بښنم. ([3])

---

[1]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سوره الانفال ﴿وإذ قالوا اللهم إن كان هذا هوالحق من عندك فامطر﴾:٤٦٤٨، صحیح مسلم :٢٧٩٦.

[2]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سوره الانفال :٣٠٨٢.

[3]) احمد:٣/٢٩،مسندابی یعلی:١٢٧٦٣، حاکم:٤/٢٦١.

وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ

| اونۀ دې الله | چې عذاب ورکړې دوئ ته

| اوالله ﷻ داسې نۀ کوي چې دوئ ته عذاب ورکړي

وَاَنْتَ فِيْهِمْ ؕ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ

اوحال دا چې تۀ| موجود نې په دوئ کښې | اونۀ دې الله |عذابونکې ددوئ |اوحال دا چې دوئ

او ته په دوئ کښې موجود يې| او نۀ الله ﷻ داسې خلقو ته عذاب ورکوي چې هغوئ

يَسْتَغْفِرُوْنَ ۝ وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّوْنَ

بښنه غواړي|اوڅه وجه ده|دوی د پاره|چې نۀ به ورکوي عذاب دوی ته الله|او حال دا چې دوئ|منع کوی خلق

بښنه غواړي | خو اوس به پرې الله ﷻ ولې عذاب نۀ راولي | حال دا دې چې هغوئ نورخلق

عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوْآ اَوْلِيَآءَهٗ ؕ

د مسجد حرام نه | اونۀ دی دوئ | سرپرستان دهغې

دمسجد حرام نه منع کوی | ..... ددې باوجود چې د مسجد حرام مستحق سرپرستان هم نۀ دی

اِنْ اَوْلِيَآؤُهٗٓ اِلَّا الْمُتَّقُوْنَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝ وَمَا كَانَ

نۀ دی سرپرستان د دې| مگر پرهيزگاران |خو ليکن | اکثر د دوئ | نۀ پوهيږي | اونۀ دې

ددې سرپرستان خو صرف پرهيزگار خلق کيدې شی| خو زيات خلق په دې نۀ پوهيږي | ....اود

صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ اِلَّا مُكَآءً وَّتَصْدِيَةً ؕ فَذُوْقُوا

مونځ ددوئ|په خوا دبيت الله کښې | مگر | شپيلې وهل دی|اولاسونه پړقول دی | نو اوڅکئ

بيت الله په خوا کښې ددوئ مونځونه څه ووا خو شپيلې وهل او لاسونه پړقول وو | نو اې (کافرو)

الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُوْنَ ۝

عذاب |په سبب دهغې | چې وئ تاسو | چې انکار به موکولو

دخپل انکار په سبب دعذاب مزه اوڅکئ|

قوله تعالي:: وَمَا كَانُوْآ اَوْلِيَآءَهٗ ؕ

دٔ مسجدالحرام متولي حقيقت کښې متقي خلق دی مشرکان نه دی:- دا خود عذاب لائق ووخود رسول الله ﷺ په برکت د عذاب نه بچ شو. په دې وجه چه کله حضورﷺ مکه پريخوده نو الله تعالی د بدر په ورځ په هغوی باندې عذاب نازل کړو. د هغوی سرداران قتل کړې شو اود هغوی لوئ لوئ خلق بندی کړې شو. الله تعالی هغوی ته د استغفار هدايت فرمائيلې وو خودوی به ورسره شرک او فساد هم يوځائ کولو. قتاده اوسدی رحمهم الله وائی چه دې مقتولينو دٔ قريشو استغفار نه کولو که کولو نې نو الله تعالی به د بدر په ورځ دوی له د ذلت مرگ نه ورکولو او که چرته پخپله دې کمزوری مسلمانانو په مکه کښې استغفارنه کولو نو د مکې په خلقو به داسې مصيبت راتلو که اخوا کولو نې نو اخواکولې به ئی نه شو. هم د استغفار په برکت په مکه کښې د عذاب نازليدونه قريش بچ کړل اود مکې د مسلمانانو

په صدقه کښې هغوی د یوې مودې پورې د عذاب نه بچ شو. دحدیبیه په ورځ الله تعالی فرمائیلی وو﴿ هُمُ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا وَصَدُّوْكُمْ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْهَدْیَ مَعْكُوْفًا اَنْ یَّبْلُغَ مَحِلَّهٗ ﴾([1])یعنی دې خلقو کفر اوکړو بیت الله ته د راتلونه ئې ته منع کړې د قربانئی ځناور ئې د حلالولو ځائ ته رسولو ته پرینخودل. که په مکه کښې دا مؤمنان سړی او ښځې نه وو کوم چه ته نه پیژنې که تا هغوی ختم کړې وې نو د هغوی د بې خبرې په وجه به نقصان دررسیدلو. دا د دې د پاره اوشو چه الله تعالی په خپلوبندیګانوکښې څوك اوغواړی په خپل رحمت کښې داخل کړی. که چرې داخلق دلته پناه اخستونکی نه وو ډیر مخکښې به د الله تعالی عذاب په دوی نازل شوې وو. چه نبیٔاکرم ﷺ په مکه کښې وو نو الله تعالی فرمائیلې وو چه ستا په موجودګئی کښې به دوی نه په عذاب کوم. خو چه کله حضور ﷺ مدینې طرف ته هجرت اوکړو نو الله تعالی اوفرمائیل چه ستا جانشین اوس هم په مکه کښې دی او استغفار کوی په دې وجه به اوس هم عذاب نه ورکوم. او چه کله دا مسلمانان هم د مکې نه اووتل نو فرمائی چه اوس ولې عذاب ورنه کړو. هغوی تاسو مسلمانان د الله تعالیٰد کعبې د راتلونه منع کړنی او هغوی خود الله تعالی دوستان نه وو. نو الله تعالی د مکې د فتح عذاب په هغوی نازل کړو. او اوونیلې شو چه دا آیت ﴿مَا كَانَ اللّٰهُ لِیُعَذِّبَهُمْ ﴾ناسخ دې. عکرمه او حسن بصری رحمهم الله وائی چه په انفال کښې ﴿مَا كَانَ اللّٰهُ﴾ والا آیت د دې نه پس والا ﴿ مَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ﴾ والا آیت منسوخ کړې دې. نو ﴿ فَذُوْقُوا الْعَذَابَ﴾ اوفرمائیلې شو نو اهل مکه سره جنګ اوشو نو ولړې او تکلیفونو هغوی په عذاب کښې اخته کړل. دا الله تعالی اهل شرك د عذاب نه مستثنی کړې هم دی بیانئې دا هم اوفرمائیل چه دوی ولې عذاب نه کړې شی چه دمسجد الحرام نه دوی مسلمانان منع کوی. د الله تعالی دوستان هغوی نه بلکه متقیان خلق دی. خو اکثر خلق دا خبره نه پیژنی. حالانکه هم دغه منع شوی خلق د کعبة الله ډیر اهل دی چه په دې کښې مونځ اوکړی طواف اوکړی اودا کافران د مسجد الحرام اهل نه دی. کله فرمائی چه د مشرکانو څه حق دې چه د الله تعالی جماتونه آباد کړی سره د دې چه کفر د هغوی په زړونوکښې پوخ دې. د هغوی خو ټول اعمال بې ځایه اود دوزخ خشاك دې. جماتونه خودې هغه خلق آباد کړی چه په الله تعالی اوپه ورځې د قیامت ایمان لری. مونځونه کوی زکوتونه ورکوی اودالله تعالی نه بغیر چانه نه وریږی. هدایت موندونکی خلق هم دغه دی. او اوفرمائیلې شو ﴿وَصَدٌّ عَنْ سَبِیْلِ اللّٰهِ وَكُفْرٌ بِهٖ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاِخْرَاجُ اَهْلِهٖ مِنْهُ اَكْبَرُ عِنْدَ اللّٰهِ﴾ دالله تعالی دلارې اود مسجد الحرام نه منع کول اود مکې خلق د مکې نه ویستل دا د الله ﷻ په نیز لویه ګناه ده.

دواولیاءنه څوک مراد دی؟رسول الله ﷺ نه تپوس اوشو چه ستااولیاء کوم خلق دی نوحضور ﷺ اوفرمائیل متقیان خلق.([2])بیا حضور ﷺ تلاوت اوفرمائیلو﴿ اِنْ اَوْلِیَآؤُهٗۤ اِلَّا الْمُتَّقُوْنَ ﴾ رسول الله ﷺ قریش راجمع کړل او تپوس ئې اوکړو چه آیا څوك غیر قریش هم تاسو کښې شته نو خلقو وئیل زمونږ خوریونه زمونږ حلیف او غلامان. نو حضور ﷺ اوفرمائیل حلیف غلام او خوریونه ټول د یوې قبیلې نه دی دا ټول اولیاء دی خو زمااولیاء متقیان خلق دی([3]) مجاهد رحمه الله وائی چه دې نه مجاهدین مراد دی چه څوك هم وی او چرته هم وی. بیا د دې خبرې ذکر دې چه دا خلق په مسجدالحرام کښې څه کوی. ارشاد دې چه د هغوی عبادت بس هم دومره وو چه کعبې ته په راتلو به ئې هم لکه د ځناورو شپیلی وهل او لاسونه به ئې وهل، بربنډ به ئې طوافونه کول او خُلو کښې به ئې ګوتې ورکولې او شپیلی به ئې وهل مخونه به ئې ټیټول او لاسونه به ئې وهل بس هم دا به ئې عبادت ګڼړلو.د کس طرف نه به ئې طواف کولو مقصد به ئې داوو چه دمسلمانانو په عبادت کښې خلل واچوی،دغه شان به دې خلقوپه مؤمنانو پسې توقې

---

[1] (سورة الفتح)
[2] المعجم الصغیر:۱/۱۱۵ ح۳۰۵.
[3] حاکم:۲/۳۰۱،مجمع الزوائد: ۲٦/۱۰.

مسخرې کولې. عبدالرحمن بن زید رحمه الله د تصدیه معنی وائی خلق د الله تعالی د لارې نه منع کول. فرمانی چه اوس د خپل کفر مزه اوڅکئ یعنی داعذاب چه د بدر په ورځ قتل کړې شوئي او قید کړې شوئي. مجاهد رحمه الله وائی چه په اهل اقرار باندې عذاب د تورې په ذریعه راځي اوپه اهل تکذیب باندې د چغې او زلزلې په توګه راځي.

اِنَّ الَّذِیْنَ كَفَرُوْا يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوْا
بیشکه هغه کسان چې انکار ئې اوکړو دحق نه | الګوی هغوی | مالونه خپل | دپاره ددې چې منع کړی خلق
بیشکه هغه څوک چې د حق نه ئې انکار کړې دې | او هغوی خپل مالونه په دې کښې لګوی | چې
عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ط فَسَيُنْفِقُوْنَهَا ثُمَّ تَكُوْنُ عَلَيْهِمْ
دلارې د الله نه | پس ورپسې اوبه لګوی نورمالونه هم | بیابه | وی | په هغوی باندې
خلق د الله ﷻ د لارې نه منع کړی | نو لابه نور مالونه هم لګوی | او بیا به ئې دا خرچونه
حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُوْنَ ؕ وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا اِلٰى جَهَنَّمَ
ذریعه دافسوس | بیابه | غلبه حاصله کړې شی په دوئ | اوهغه کسان | چې کافران دی | دوزخ ته به
دافسوس سبب اوګرځی | او بیا (آخر) به بیلات اوکړی | او بیشکه هغه کسان چې کفرئې اختیار کړې دې
يُحْشَرُوْنَ ۙ لِيَمِيْزَ اللّٰهُ الْخَبِيْثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ
جمع کړې شی | دپاره ددې چې جدا کړی الله | ناپاک | د پاکو نه | او کیږدی
تول به دوزخ ته راغونډ کړې شی | د دې دپاره چې الله ﷻ پلیت (کافران) دپاکو (مومنانو) نه جدا کړی
الْخَبِيْثَ بَعْضَهٗ عَلٰى بَعْضٍ فَيَرْكُمَهٗ جَمِيْعًا فَيَجْعَلَهٗ
ناپاک | خینې دهغې | په خینو باندې | بیا جمع کړی هغه | تول | او اوغورزوی هغه
اوبیا تول پلیت (کافران) رایوځای کړی |............او دوزخ ته ئې اوغورزوی
فِيْ جَهَنَّمَ ط اُولٰٓئِكَ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ ۟
په دوزخ کښې | دغه کسان چې دی | هم هغوی | تاوانیان دی |
..........نوهم دغه خلق دی چې په تاوان کښې پراته دی |

قوله تعالي:: لِيَصُدُّوْا عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ط

دماتې خوړونکوکافرانو ناکامه تدبیرونه:- په قریشو چه کله په جنګ بدرکښې مصیبت راغلو اودا خلق مکې ته واپس شو اوابوسفیان هم قافلې سره واپس شو نو عبدالله بن ابی ربیعه او عکرمه بن ابی جهل او صفوان بن امیه اود قریشو نور ډیر کسان د چا پلاران رونړه او ځامن چه په جنګ کښې په کار راغلي وو ابوسفیان اود هغوی سره دچا مال چه په دې قافله کښې وو ته اووئیل چه اې معشر قریش محمد ﷺ تاسو لاندې کړی ئې، ستاسو شرفاء ئې قتل کړل، هغوی سره د بیا جنګ کولو د پاره د قافلې دا مال تاسو ورکړئې دې د پاره چه مونږ د هغه نه خپله بدله واخلو. نو هغوی تول مال ورکړو هم د دې باره کښې الله تعالی فرمانی چه ﴿ الَّذِيْنَ يُنْفِقُوْنَ اَمْوَالَهُمْ ﴾ یعنی کافران خپل مال خرچ کوی دې د پاره چه د الله

تعالی لار بندکړی اوهغوی به روپۍ خرچ کوی او همدغه مال به ئی ضائع شی نو بیا به ارمان هم کوی مونږ به هغوی دوباره مغلوب کړو. او هغوی به د دووزخ طرف ته اوشړلي شی. ضحاك رحمه الله وائی چه دا آیت د ابوسفیان او دمال د خرچ باره کښې نه دې نازل شوې بلکه دا آیت د اهل بدر باره کښې نازل شوې. په هرتقدیر دا آیت عام دې که په هره باره کښې نازل شوې وی او ټول نزول خاص وی. الله تعالی خبرورکړې دې چه د حق لارې د تابعدارئی منع کولو د پاره کافران ښه روپۍ پیسې خرچ کوی خود دوی دا مالونه به ضائع کیږی هغوی ته به حسرت او پښیمانتیا وی. هغوی د الله تعالی نور مړ کول غواړی او الله تعالی خپل نور کامل کول غواړی که پخپله په کافرانو باندې دا سخت ولې نه وی. الله تعالی د خپل دین ناصر او خپله کلمه غالب کونکې دې. د هغوی د پاره به په دنیاکښې رسوائی وی او په آخرت کښې د دوزخ عذاب وی. څوك چه ژوندی پاتې شو هغوی په خپلو سترګواولیدل او په خپلو غوږونو باندې واوریدل چه آخر هغوی څنګه رسوائې سره مخ شو. او چه څوك مړه شول یا قتل شول نو هغوی د همیشه رسوائي او خراب عذاب سره مخ شو.د الله تعالی ارشاد دې ﴿ لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ ﴾. حضرت ابن عباس رضی الله عنه وائی چه د نیك بختو امتیاز د بدبختونه دې چه مؤمن د کافر نه جدا شو اودا هم احتمال دې چه د امتیاز نه مراد هم د آخرت امتیاز وی. لکه چه فرمائی مونږ به مشرکانوته اووایو چه تاسو او ستاسو شریکان په خپل ځاې اودریږئی چه مونږ د هغوی په مینځ کښې فرق اوکړو. او فرمائی چه کله قیامت شی نو هغوی به جدا جدا شی او وئی فرمائیل چه اې مشرکانو اوګناهګارانو! نن د مؤمنانو نه ځان له اوجداشئی اود دې مطلب هم احتمال دې چه د دې نه هم په دنیاکښې امتیاز مقصود وی چه د مؤمنانو اعمال جدا اود کافرانو اعمال جدا. اود ﴿ لِيَمِيزَ ﴾ لام سببیه کیدې شی یعنی د ګناهونو په سبب مال خرچ کولو په سبب الله تعالی به خبیث د طیب نه جداکړی. یعنی د دې فرق کولو د پاره کافرانو سره جنګ د پاره څوك تابعداری کوی او څوك مخ اړولو سره د ګناه سبب جوړیږی. لکه چه فرمائی د دواړو لښکرو د جنګ په وخت کښې څه چه تاسو ته اورسیدل هغه د الله تعالی په حکم سره وو چه په مؤمنانواو کافرانوکښې فرق اوشی. هغوی ته وئیلی کیږی چه راشئی د الله تعالی په لارکښې جهاد اوکړئی جارحانه یا مدافعانه خو وائی که د جنګ د اصولونه مونږ خبر وو نو خامخا به جنګیدلو. او فرمائی چه الله تعالی آخر مؤمنان ولې په خپل موجوده حال باندې پریږدی هغه خو امتحان کولو سره ازمیښت کول غواړی چه ښه څوك دې او خراب څوك. او د غیب په کارونو باندې هغه تاسو ولې خبر کړی او فرمائی چه آیا تاسو ګمان کوئی چه جنت ته به لاړشئی. سره د دې چه د مجاهدینو د صبر لا اوسه پورې الله تعالی امتحان نه دې اخستې. د دې مثال په سورة برائة کښې هم دې. نومعنی دا شو چه مونږ به د کافرانو نه زیات تاسو ازمیښت کوو هغوی به تاسو سره جنګ کوی ستاسو خلاف به مالونه خرچ کوی اودا صرف د دې فرق د پاره چه خبیث څوك دې او طیب څوك دې.﴿رکم﴾ وائی یو پسې بل ځیز راجمع کولوته لکه چه د اوریځې باره کښې اوفرمائیل چه ﴿ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا﴾ یعنی قط په قط اوریځې. ﴿فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ بیا به دوزخ کښې واچولې شی او ډیر نقصان کښې به وی.

قُلْ	لِّلَّذِيْنَ
اووایه	هغه کسانوته
.... ته کافرو ته اووایه	

كَفَرُوْٓا	إِنْ يَّنْتَهُوْا	يُغْفَرْ	لَهُمْ	مَّا	قَدْ سَلَفَ
چي کافران دی	که منع شو هغوئ	نومعاف به کړې شي	هغوئ ته	هغه څه	چي مخکښي شوی دی
که دوئ اوس هم منع شی	.... نوتیر شوی ګناهونه به ورته اوبښلي شی				

وَاِنْ يَّعُوْدُوْا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّةُ الْاَوَّلِيْنَ۝ وَقَاتِلُوْهُمْ

اوكه | بيا اوګرځي هغوئ | نوتيره شوي ده | طريقه | داولنو خلقو | او اوجنګيږئ دهغوئ سره

اوكه بيابيا (نافرماني) كوي | نو پخوانو قومونو سره چي څه شوي دي هغه ښكاره دي | اودوئ سره

حَتّٰى لَا تَكُوْنَ فِتْنَةٌ وَّيَكُوْنَ الدِّيْنُ كُلُّهٗ لِلّٰهِ ج فَاِنِ

ترهغي پوري | چي پاتي نۀ شي | فتنه | اوشي | دين | ټول | الله دپاره | نوكه

ترهغي جنګ كوئ چي فتنه (شرك) پاتي نۀ شي | اوټول دين صرف د يو الله ﷻ شي

انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ بِمَا يَعْمَلُوْنَ بَصِيْرٌ۝ وَاِنْ

منع شو هغوئ | نو بيشكه الله | په هغه كارونو | چي كوي ئي هغوئ | ليدونكي دي | اوكه

نوكه دوئ (دفتني يعني شرك نه) منع شي | نو الله ﷻ ددوئ كارونهويني ګوري | ....او كه

تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰىكُمْ ط نِعْمَ الْمَوْلٰى

مخ واړوۀ هغوئ | نوپوهه شئ | چي بيشكه الله | سرپرست ستاسو دي | ښۀ مولى دي

دوئ مخ اوګرځوي | نو پوهه شئ چي الله ﷻ ستاسو ملګري دي | الله ﷻ ډيرښۀ ملګري دي

وَنِعْمَ النَّصِيْرُ۝

اوښۀ مددګار دي

اوډير ښۀ مددګار دي

قوله تعالي: لَا تَكُوْنَ فِتْنَةٌ

دَ فتني معنٰى اومفهوم اودَ فتني دَ ختمولو پوري جهاد جاري ساتل:- رسول الله ته خطاب كيږى چه دي كافرانوته اووايه كه تاسو دكفر اودښمنئ نه منع شوئي اوپه اسلام كښي داخل شوئي د مغفرت طلبګار شوئي نو چه د كفر په زمانه كښي مو كومه ګناه كړي وه الله تعالى به ئي معاف كړي. لكه څنګه چه نبي كريمﷺ فرمائيلي دي چه څوك اسلام ته راغلو او نيك پاتي شو نود هغه به د جاهليت د ګناهونو سره هم مواخذه نه كيږى او چه د چا د اسلام نه پس ګناهونه بّرابر پاتي شو نود هغه نه به د هرو دواړو زمانود ګناهونو باره كښي تپوس كولي شي[1] حضورﷺ اوفرمائيل چه اسلام د وړاندينوګناهونود پاره توبه ده[2] او توبه خو د خپل وړاندينى ګناهونه هم ختموى خو اي نبىﷺ! كه دوى په خپلو مخكينو چالونو باندي قائم وو او دښمنى ئى پرينخوده نو آيا دوى ته پته نشته چه د مخكينو خلقو څه حشر شوي وو. د دښمنئى او تكذيب مخكينو امتونوڅه نتيجه كتلي وه. يادساتئى عذاب او عقوبت د دي علاج دي. د وړاندينو طريقو نه مجاهد او سدى رحمہ اللہ د بدر ورځ مراد اخلى. اوفرمائى چه دوى سره ښه جنګ اوكړئى چه فتنه ډوبه شى او شرك ختم شى اوټول دين هم د الله تعالى شى.

يوسړي ابن عمرﷺ له راغلو اوونى ونيل اي ابوعبدالرحمن الله تعالى فرمائيلي دى كه د مؤمنانو دوه

[1] صحيح بخارى كتاب استنابه ا لمرتدين باب اثم من اشرك بالله وعقوبه فى الدنيا والاخره..:۶۹۲۱، صحيح مسلم: ۱۲۰، ابن ماجه:۴۲۴۲، احمد:۱/۴۰۹، ابن حبان:۳۹۶.

[2] احمد:۴/۲۰۴ ،وهوصحيح بحديث مسلم. دَ دي اصل صحيح مسلم كتاب الايمان باب كون الاسلام يهدم ماقبله..:۱۲۱ كښي موجود دي.

ډلې په خپل مينځ کښې جنګ اوکړي نو دوئ مينځ کښې صلح اوکړي بيا که يوه باغي وي د هغې سره اوجنګيږي تاسو په جنګ کښې ولې نه شريکيږئ اود داسې دوو ډلو په قرآن کښې ذکر شته؟ ابن عمر ﷺ اوفرمائيل چه اې وراره په جنګ د نه شريکيدو پيغور ماته آسان دې په نسبت د هغې خبرې چه زه يو مسلمان عمداً قتل کړم. الله تعالى فرمائي چه تاسو هغوي سره جنګ اوکړئ ترهغه وخته پورې چه فتنه باقي پاتې نه شي. ابن عمر ﷺ فرمائي چه د رسول الله ﷺ په زمانه کښې زمونږ هم دغه کيفيت وو. په اسلام کښې ډير کم خلق وو. د سړي د دين باره کښې به ازميښت کيدلو خلق به يا خو قتل کولې شو او يا به قيد او بند په مصيبت کښې اخته کولې شي. خو چه کله اسلام ترقي اوکړه نو دا فتنه باقي پاتې نه شوه. مطلب دا چه اعتراض کونکي سړي د ابن عمر ﷺ نه د خپل ځان موافق خبره هډو اونه کتله نو د خبرې مخ ئې بدل کړو او وئې وئيل چه د حضرت علي ﷺ او حضرت عثمان ﷺ باره کښې ستا څه خيال دې. ابن عمر ﷺ اوفرمائيل چه د حضرت عثمان ﷺ د پاره خو الله تعالى پخپله فرمائيلي دي چه اومې بښلو او ته د حضرت عثمان ﷺ مغفرت ناخوښه کوې. او حضرت علي ﷺ خو د رسول الله ﷺ د تره ځوئ دې او ځوم ئې دې او هغه اوګوره هلته د نبي کريم ﷺ لور اود حضرت علي ﷺ بى بى اوسيږي.[1]
سعيدبن جبير رحمه الله وائي چه ابن عمر ﷺ مونږ له راغلو او وئې وئيل د جنګ او فتنې باره کښې ستاسو څه رائې ده او فتنه څه ته وائي نبي کريم ﷺ به کافرانو سره جنګ کولو او هغه وخت به فتنه کورته راغلې وه او ستاسو جنګ خود ملك او حکومت د پاره وي. [2] د حضرت ابن عمر ﷺ نه روايت دې چه د ابن زبير ﷺ د فتنې متعلق دوه سړي هغه له راغله او وئې وئيل تاته پته ده چه د خلقو عمل څه وو. ته د حضرت عمر ﷺ ځوئ اود رسول الله ﷺ صحابي يئې .د دې فتنې نه ته کومې خبرې منع کړې نو وئې وئيل الله تعالى په مسلمان باندې د مسلمان وژل حرام کړي دى. نو خلقو وئيل چه آيا الله تعالى نبي کريم ﷺ ته نه وو فرمائيلي چه د فتنې ډوبولود پاره قتال کوه دې د پاره چه دين صرف د الله تعالى د پاره شي[3] نو وئې وئيل چه مونږ خو د فتنې د ختمولو د پاره ډير جنګونه کړي دى تر دې چه فتنه پاتې نه شوه. او تاسو د مسلمانانو په دوو ډلوکښې د دې د پاره جنګ کول غواړئ چه فتنه نوره هم زياته شي او دين د الله تعالى په ځاې د غيرالله شي. اسامه بن زيد ﷺ وائي زه خو به داسې سړي چرې هم قتل نه کړم چا چه ﴿لااله الاالله﴾ وئيلې وي نوسعد بن مالك ﷺ هم داسې اووئيل.نو هغه سړي د ﴿قَاتِلُوهُمْ﴾ والا آيت اولوستلو. نو دې دواړو اووئيل چه د فتنې د ختمولو د پاره داسې جنګونه مونږ کړي دى او فتنه ختمه شوې ده. او دين خالص د الله تعالى د پاره شوې دې. ابن عباس ﷺ د فتنې ډوبولو نه د شرك ډوبيدل مراد اخلي.﴿ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ ﴾ نه مراد خالص توحيد دې په کوم کښې چه د شرك يوځاې کول نه وي. او الله تعالى سره په اقتدار کښې څوك شريك نه وي جوړکړې شوې. زيد بن اسلم وائي چه مطلب دا دې د دين اسلام په موجودګئ کښې کفر باقي پاتې نه شي. د دې تصديق د دې حديث نه کيږي چه حضور فرمائيلي چه زه د کافرانو سره په جنګ کولو باندې مامور شوې يم تردې چه د ﴿لا اله الا الله﴾ قائل شي. که هغوي قائل شو نود هغوي ځان او مال محفوظ شو او د څه وجې نه په قصاص وغيره کښې قتل کولې شي اود دې حساب الله تعالى سره دې. [4] د حضور ﷺ نه د داسې سړي باره کښې سوال اوکړې شو چا چه د بهادرئ په خودلو کښې جنګ کړې وي يا د قوم خاندان په حمايت او ځان خودلوپه خاطر نو په دې کښې کوم يو جنګ د الله تعالى په لارکښې دې؟ نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه

[1] صحيح بخارى كتاب التفسير سوره الانفال باب ﴿وقاتلوهم حتى تكون فتنة ويكون الدين كله لله...﴾: ٤٦٥٠.
[2] صحيح بخارى حواله سابق: ٤٦٥١.
[3] صحيح بخارى كتاب التفسير سوره البقره باب ﴿ وقاتلوهم حتى لاتكون فتنة﴾ :٤٥١٣.
[4] صحيح بخارى كتاب الزكاة باب وجوب الزكاة: ١٣٩٩، صحيح مسلم: ٢٠.

صرف هغه جنګ چه د اعلاء کلمة الله په خاطر فی سبیل الله په عمل کښې راغلې وی.(۱)
د الله تعالی ارشاد دې ﴿فَإِنِ انتَهَوْا﴾ یعنی که سره د کفر ستاسو د جنګ نه منع شو نو تاسو هم د هغوی نه لاس بند کړئی ځکه چه تاسو ته د هغوی د زړه حال څه معلوم دې؟ څه چه د هغوی د زړه حال دې الله تعالی ته معلوم دې او هغوی ته ګوری. لکه چه فرمائی که چرې هغوی توبه اوکړه مونځ ئې کولو زکوة ئې ورکولو نو بیاد هغوی نه تپوس کول مناسب نه دی. بل ځائ کښې ارشاد دې چه ﴿ فَإِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ ﴾ هغوی ستاسو دینی رونړه دی. اوفرمائی چه د فتنې ختمیدوپورې هغوی سره جنګ کوئې چه هم د الله تعالی مذهب رائج شی. الزام خو صرف د حد نه زیاتې کونکو باندې دې. وائی چه اسامه ﷺ په یو سړی باندې توره اوچته کړه هغه اوونیل ﴿لااله الاالله﴾ خو اسامه ﷺ په توره اووهلو او قتل ئې کړو. نبی کریم ﷺ ته خبر اورسیدلو نو وئی فرمائیل چه ﴿لااله الاالله﴾ نه پس هم تا هغه قتل کړو اوس به ته د قیامت په ورځ ﴿لااله الاالله﴾ سره څه کوې؟ نو اسامه ﷺ عرض اوکړو یارسول الله ﷺ! هغه خو صرف د خپل ځان بچ کولو د پاره داسې اوکړه. نو وئی فرمائیل چه آیا تا د هغه زړه څیرلې وو او ودې کتل؟ بیا به حضور ﷺ بار بار هم دا فرمائیل چه د قیامت په ورځ به څه کوې؟ اسامه ﷺ وئیل چه ما دا خواهش کولو چه افسوس زه تر نن ورځې پورې مسلمان شوې نه ووم چه د اسلام په ګمان کښې مې هغه نه قتل کولو.(۲)

د عبدالملک بن مروان خط اود عروه ﷺ جواب: اوکه چرې هغوی شاکړه اوتختیدل نو الله تعالی ته معلومه ده چه الله تعالی ستاسو مولی دې. هغه ډیر ښه مولی دې اوکه د هغوی عادت ستاسو خلاف او ستاسو په محاربت باندې قائم پاتې شو نو الله تعالی ستاسو مولی او ستاسو ناصر دې. عبدالملک بن مروان حضرت عروه ﷺ ته اولیکل او یو څو خبرې ترې معلومې کړې. نو عروه ﷺ داسې جواب وراولیګه سلام علیك! زه د الله تعالی واحد حمد کوم او بیا زه تاته لیکم چه تازما نه د نبی کریم ﷺ د مکې نه مدینې ته د هجرت واقعاتو تپوس کړې دې تاته ښایم قوت او طاقت د الله تعالی نه بغیر د بل چا په لاس کښې نشته. الله تعالی حضور ﷺ ته نبوت ورکړې وو هغه څنګه ښه نبی او څنګه ښه سید وو الله تعالی دې هغه ته جزائې خیر ورکړی او په جنت کښې دې د هغه مخ مبارك مونږ ته اوښائی هم د هغه په دین او ملت باندې دې مونږ اوساتی اوهم د هغه په دین دې مرګ راکړی او هم هغه سره دې مونږ راپاسوی. کله چه هغوی ﷺ قوم د هدایت او نور طرف ته راوغوښتو نو خلقو د هغوی تبلیغ ته څه داسې اهمیت ورنه کړو. د حضرت ﷺ وحی به ئې اوریده هم او چه کله به هغه د دوی د بتانو ذکر شروع کړو اومالدار قریش د طائف نه مکې ته راغلل نو هغوی کښې اکثرو باندې دا تبلیغ ناساز ولګیدو. د حضور ﷺ د تبلیغ نه ویزاره شو او چه څوك به مسلمانان هم شو نو هغوی به ئې غولول. نو مائل کیدونکی عام خلق هم بې رغبته شو. خو یو څو کسان په خپله مستقله اراده باندې قائم پاتې شو. د اسلام متعلق د هغوی خیالات خراب نه شو. اوس د قریشو سردارانو مشوره اوکړه چه په اسلام راوړونکو باندې سختی اوکړئې. دا فتنه یوه زبردسته زلزله وه څوك چه په دې فتنه کښې اونختو بس اونختو او څوك چه الله تعالی محفوظ اوساتل هغه محفوظ پاتې شو. کله چه په مسلمانانو باندې دې قریشو ډیر ظلمونه اوکړه نو حضور ﷺ مسلمانانو ته مشوره ورکړه چه د حبشو ملك ته هجرت اوکړئی. د حبشو بادشاه یو نیك سړې وو د هغه نوم نجاشی وو. هغه ظالم بادشاه نه وو هر طرف ته د هغه تعریف وو.د حبشو ملك د قریشو د تجارت مرکز وو او اود قریشو د سوداګرانو هلته کورونه وو. چرته به چه

---

[1] صحیح بخاری کتاب الجهاد باب من قاتل لتکون کلمه الله هی العلیاء: ۲۸۱۰، صحیح مسلم: ۱۹۰٤.
[2] صحیح بخاری کتاب المغازی باب بعث النبی ﷺ اسامه بن زید: ٤٢٦٩، صحیح مسلم: ۹٦، ابوداؤد: ۲٦٤۳، احمد: ٥/ ۲۰۰، ابن حبان: ٤۷٥۱.

هغوی تجارت کولو او ډیر رزق به ئی پیدا کولو. امن به ئی حاصلولو او تجارت ئی ښه په ترقئی وو. حضور ﷺ حکم اوکړو نو عام مسلمانان په چا چه قریشو ډیر ظلم کولو د حبشې طرف ته لاړل. ځکه چه هغوی ته د خپل ځان ویره وه او هغوی د همیشه د پاره هلته نه وو تلی صرف یو څو کاله اوسیدلی وو. هلته هم مسلمانانو اسلام خور کړو اودهغه ځائ شرفاؤ هم اسلام راوړلو. کله چه د قریشو کافرانو دا اوکتل چه په مسلمانانو باندې ظلم کولو سره هغوی حبشو ته ځی اود هغه ځائ خلق او سرداران خپل جوړوی نو هغوی دې وخت کښې دا مصلحت اختیارکړو چه نرمی اختیار کړنی. نو هغوی نبی کریم ﷺ او د هغه ملګرو سره د نرمئی سلوك شروع کړو. نو ړومبې ازمیښت د مسلمانانو وو چه مسلمانان ئی حبشو طرف ته اولیګل نو چه کله نرمی پیدا شوه او فتنه چه د هغې زلزلې مسلمانان په وطن پریخودو اوحبشو ته په تلو مجبوره کړې وو د هغې زور ښکته کیدودی خبرمهاجرین حبش بیا تیار کړه چه هغوی واپس مکې ته راشی. نو هغه لږ ډیر تلی هم وو واپس راغلل. په دې وخت کښې د مدینې انصار مسلمانان شو او په مدینه کښې هم اسلام په خوریدو شو. د دې مدینې د خلقو مکې ته تګ راتګ شروع شو دې سره د مکې والا نور هم وران شو مشوره ئی اوکړه چه اوس خو په دوی باندې نوره هم سختئی کول پکار دی. نو په عامه توګه ئی په مسلمانانو ظلمونه شروع کړل. مسلمانان په ډیرو مصیبتونوکښې اخته شو. دا د مسلمانانود پاره بله فتنه او ازمیښت وو. یوه فتنه خودا چه د حبشو طرف ته مسلمانانو له تیخته وه او دویمه فتنه د هغه ځائ د مسلمانانو واپس راتللو نه پس کله چه د مکې والا اوکتل چه دمدینې نه خلق راځی اومسلمانان کیږی. یوځل د مدینې نه اویا کسان راغلل چه معتبر او سرداران ووادا ټول مسلمانان شو حج ئی اوکړو اومقام عقبه کښې دحضور ﷺ په لاس بیعت اوکړو او وعده ئی اوکړه چه مونږ ستاشو او ته زمونږ شوې. که ستاسو اصحاب رضوان الله علیهم زمونږ ښار ته راغلل یا تاسو تشریف راوړلو نو مونږ به ستاسو ﷺ اوستاسو د اصحابوکرامو رضوان الله علیهم داسې حمایت کوو څنګه چه د خپل ځان او خپلو خلقو کوو. قریشو چه دا معاهده واوریده نو نورې سختئی ئی شروع کړې. اوس نبی کریم ﷺ صحابه کرامو ته حکم اوکړو چه مدینې طرف ته هجرت اوکړنی دا دویمه فتنه وه کومې چه نبی کریم ﷺ او صحابه کرام د مکې نه اوویستل. هم دا خبر الله تعالی په قرآن کښې ظاهر اوفرمانیلو چه دې کافرانو سره جنګ اوکړئی تردې چه دا فتنې ختمې شی او دین خالص د الله تعالی روان شی. دعروه بن زبیر رضی الله عنه نه روایت دې چه دا خط عروه رضی الله عنه عبدالملك بن مروان ته لیکلې وو. والله اعلم.

(الحمدلله)

دنهمې سپارې

تفسیر ختم شو.

وَاعْلَمُوْٓا	اَنَّمَا	غَنِمْتُمْ	مِّنْ شَيْءٍ	فَاَنَّ	لِلّٰهِ
اوپوهه شئ ا چي بيشكه كوم ا مال دغنيمت چي اغستي دي تاسو ا ديو څيزنه ا نوبيشكه چي الله لره ده					
(په دې خبره) پوهه شئ كه كوم څيز تاسو بطور غنيمت حاصل كړي دي انو د الله ﷻ او د هغه					
خُمُسَهٗ	وَلِلرَّسُوْلِ	وَلِذِي الْقُرْبٰى	وَالْيَتٰمٰى	وَالْمَسٰكِيْنِ	
پنځمه حصه دهغې ا اود رسول ده ا اورشته دارانو لره ده ا اويتيمانو ا اومسكينانو					
د رسول اود رشته دارانو او يتيمانو او د مسكينانو او د مسافرو دپاره د هغې (مال غنيمت)					
وَابْنِ السَّبِيْلِ ۙ	اِنْ	كُنْتُمْ	اٰمَنْتُمْ	بِاللّٰهِ	وَمَآ
اومسافرو لره ده ا كه چرې ا ايئ تاسو ا چي ايمان مو راوړي وي ا په الله باندې ا اوپه هغه څيز					
پنځمه حصه ده ا كه تاسو ايمان راوړئي وي په الله ﷻ اوپه هغه (كتاب) چي					
اَنْزَلْنَا	عَلٰى عَبْدِنَا	يَوْمَ الْفُرْقَانِ	يَوْمَ	الْتَقَى	
چي نازل كړې وو مونږ ا په بنده خپل باندې ا په ورځ دفيصلې ا هغه ورځ ا چي مخامخ شوې					
مونږ د فيصلې په ورځ باندې په خپل بنده نازل كړي دي (يعنى ورځ د جنګ بدر ا په كومه ورځ چه يوبل سره					
الْجَمْعٰنِ ؕ	وَاللّٰهُ	عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ	قَدِيْرٌ ۝		
ادواړه ډلې ا اوالله ا په هرڅيز باندې ا قادردې					
دوه ډلې (په ميدان جنګ كښې) مخامخ شوې او الله ﷻ په هرڅيز قادر دې					

قوله تعالى:: فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهٗ

د مال غنيمت تقسيم د هغې حصې اوحقدارکسان:- الله ﷻ دلته دمال غنيمت تقسيم بيانوی چه هغه په خاص توګه د دې امت د پاره حلال كړې شوې دې. د دې نه وړاندې په نوروامتونوباندې دا حرام وو. غنيمت هغه مال دې چه په كافرانودحملې او غلبې كولونه پس حاصليږی.اوفیء هغه مال دې چه بغيرد جنګ جګړې نه په لاس راشي. مثلا هغوی سره صلح اوكړی او څه مال په همداسې توګه وصول كړی يا هغه مال دكوم چه وارث نه وی،يا دجزيه خراج وغيره مال وی.د امام شافعي اونوروسلفو اوخلفو علماؤ رحمة الله عليهم اجمعين د يوې ډلې هم دغه خيال دې. خو بعضې علماء د فیء اطلاق په غنيمت او د غنيمت په فیء كوی.د دې دپاره د قتاده رحمه الله قول دې چه په دې آيت دسورة حشر دا آيت﴿ ماافاءالله﴾ منسوخ شوې دې. په دې وجه به د غنيمت د مال د پنځوحصونه څلور حصې مجاهدينوته ملاويږی او يوه حصه به هغوی ته ملاويږی د چا ذكر چه په دې آيت كښې شويدې.(يعنى رسول الله ﷺ، قرابت دار، يتيمان، مسكينان اومسافرآن خلق) خودا قول د قبلولو قابل نه دې. ځكه چه دا آيت د جنګ بدرنه پس نازل شوې دې او هغه آيت د "بنونضير" باره كښې نازل شوې دې. اوعلماء سيرو المغازی(تاريخ دانانو) كښې يوته هم د دې باره كښې اختلاف نشته چه دبنونضير قصه دجنګ بدرنه پس ده اونه په دې كښې د څه شك شبهې څه ګنجائش شته خوچه كوم خلق په فیء او غنيمت كښې فرق كوی نو هغوی وائی چه هغه آيت خود فیء باره كښې نازل شوې دې اودا د غنيمت باره كښې. اوڅه خلق فیء او غنيمت د امام په رائې باندې موقوف ساتي. چه څنګه د هغه مرضی وی هم داسې دې كوی.دغه شان په دواړو آياتونو (د حشر آيت او د تخميس ايت) كښې تطبيق كيږی. والله اعلم.

په ایت کښې بیان دې چه خمس یعنی پنځمه حصه د غنیمت د مال نه ویستل پکار دی. که هغه کم وی که زیات که ستن او تارولې نه وی. خالق د مخلوقاتو فرمائی چه څوك خیانت کوی هغه به دا د قیامت په ورځ پیش کوی. او هریوته به د هغه د پوره عمل بدله ملاویږی په چا باندې به ظلم نه شی کولی. فرمائی چه په خمس کښې به ربانی حصه په کعبه کښې داخلولې شی. حضرت ابو العالیه ریاحی ﷺ فرمائی چه د غنیمت مال به رسول اللهﷺ پنځه حصې کولو څلور څو به په مجاهدینوکښې تقسیم کولې شوې اود پنځمې نه به حضورﷺ موټې ډکولو او هغه به نې د کعبې حصه کښې ورداخلولو بیا چه به کوم بچ شو نو هغه به نې پنځه حصې کولو یوه د رسول اللهﷺ، یوه د قرابت دارو، یوه د یتیمانو، یوه د مسکینانو اویوه د مسافرانو. دا هم وئیلې شوی دی چه دلته د الله ﷻ د حصې نوم صرف د تبرك د پاره دې. دا لکه درسول الله ﷺ د حصې دبیانولو شروع ده.د ابن عباس ﷺ بیان دې چه کله به حضورﷺ چرته لښکرلیږلواو دغنیمت مال به ملاؤشو نو حضورﷺ به د دې پنځه حصې کولې او بیا به ئې د پنځمې حصې پنځه حصې کولې. بیا نبی کریمﷺ دغه آیت تلاوت اوفرمائیلو. نودا فرمان چه ﴿فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ﴾ دا صرف د کلام شروع کولودپاره دې چه د الله ﷻ اود هغه د رسولﷺ هم یوه حصه ده[1]د دې تائید بیهقی د دې صحیح سند والا حدیث شریف نه هم کیږی. یو صحابی ﷺ د حضورﷺ نه په وادی القری کښې تپوس اوکړوچه یارسول اللهﷺ! دغنیمت باره کښې تاسوڅه ارشادفرمائې؟ نوحضورﷺ اوفرمائیل چه په دې کښې پنځمه حصه د الله ﷻ دپاره ده او څلور حصې د لښکریانود پاره. نو هغه تپوس اوکړو چه په دې کښې د چا د پاره زیاتی حصه نشته؟ حضورﷺ اوفرمائیل هیڅ کله هم نه، تردې پورې چه ته کله د خپل بدن نه یو غشې راؤباسې نو ددغه غشی هم ته حق دار نه ئې. تر خپل مسلمان رور به[2] حضرت حسن ﷺ د خپل مال د پنځمه حصه وصیت اوکړو او وئې فرمائیل چه آیا زه د خان د پاره په دې حصه باندې رضامند نه شم کومه چه الله ﷻ د خپل ځان د پاره خوښهٔ کړې ده. حضرت ابن عباس ﷺ فرمائی چه دغنیمت مال به پنځه حصې برابر کیدلې نوڅلورحصې خوبه هم دغه لښکریانوته ملاویدلې کوم چه به په دې جنګ کښې شریك وو اوبیا به د پنځمې حصې څلور جوړیدلې نو څلورمه به د الله ﷻ اود هغه د رسولﷺ بیا به دا حصه د حضورﷺ په خپلوانو کښې تقسیم کولې شوه. او رسول کریم ﷺ د خمس نه هیڅ نه وو اخستی. حضرت عبدالله بن بریده ﷺ فرمائی چه د الله ﷻ حصه به د هغه د نبیﷺ وه اوچه کومه به دحضورﷺ حصه وه نو هغه به د بیبیانو حصه وه. عطاء بن ابی رباح ﷺ فرمائی د الله ﷻ اود هغه د رسولﷺ چه کومه حصه ده هغه صرف هم د رسول اللهﷺ ده. اختیار دې ورته چه په کوم څیز کښې غواړی لګولې شی.

مال غنیمت کښې خیانت حرام دې:: مقدام بن معدی کرب، حضرت عباده بن صامت، حضرت ابو درداء اوحضرت حارث بن معاویه کندی رضی الله عنهم یوځائ ناست وو.پدې کښې درسول اللهﷺ د احادیثو ذکر اوشو نو ابودرداء ﷺ حضرت عباده بن صامت ﷺ ته اووئیل چه په فلانکې فلانکې غزا کښې رسول اللهﷺ دخمس باره کښې څه ارشاد فرمائیلې وو؟ هغه اووئیل چه حضورﷺ په یوه غزوه کښې دخمس د یواوښ پسې شاته صحابه کرامو رضی الله عنهم ته مونځ ورکړو نودسلام نه پس اودریدو اویوڅو وینسته ئې پخپله چونډئې(ګوتو)کښې نیولوسره اوفرمائیل چه داوینسته د هغه اوښ دی کوم چه ستاسو په مال غنیمت کښې دې او زما په کښې هیڅ حصه نشته دې سوادپنځمې حصې نه..زما حصه خو تاسو سره صرف پنځمه ده او هغه هم تاسو ته واپس درکولې شی. نود ستنې او تار

---

[1] الطبری:۱۳/۵٤۸.

[2] بیهقی:۶/۳۲٤وسنده صحیح، مسندابی یعلی:۷۱۷۹، مجمع الزوائد:۱/٤۸.

پورې دړوکي او لوني ځيز راوزسوئي خيانت مه کوئې. خيانت کول شرم دې اود خيانت کونکود پاره په دواړه جهانونوکښې اور دې.لړې خلقوسره اونيزدې خلقوسره داالله ﷻ په لارکښې جهاد کوئې.په شرعي کارونوکښې د يوملامت کونکي د ملامتيا هيڅ خيال مه کوئې. په وطن کښې او په سفرکښې د الله ﷻ مقررکړې شوې حدونه جاري کوئې اود الله ﷻ په لاره کښې جهاد کوئې. جهاد د جنت د لويودروازو نه يوه دروازه ده. هم د دې جهاد په وجه الله ﷻ د غم دردنه خلاصي ورکوي [1] داحديث حسن دې او ډير اعلى دې. په صحاح سته کښې په دې روايت‌سره مروی نه دې خو هم د مسند په دونم روايت کښې په بل سند سره د خمس اوخيانت ذکر مروی دې[2] په ابوداؤد او نسائي کښې هم دا حديث شريف مختصراً مروی دې[3] د دې حصې نه به رسول الله ﷺ بعضې ځيزونه د خپل ذات مبارك د پاره هم خاص فرمائيل لکه وينځه غلام توره او اس وغيره.لکه ځنګه چه محمد بن سيرين رحمه الله او عامر شعبي رحمه الله اواکثرو علماؤ فرمائيلي دی. په ترمذي شريف کښې دی چه ذوالفقار نومې توره د بدر د ورځې د نفل نه وه کومه چه حضور ﷺ سره وه. هم د دې باره کښې ئې د احد په ورځ په خوب کښې ليدلې وه[4] حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائي حضرت صفيه رضي الله عنها هم داشان غنيمت کښې راغلې وه[5] اوپه ابوداؤد وغيره کښې دي چه حضرت يزيد بن عبدالله ﷺ وائي چه مونږ په باړې کښې ناست وو چه يو صاحب تشريف راوړلو اود هغه په لاس کښې د څرمنې يو ټکړه وه مونږ هغه اولوستله نو په هغې باندې ليکلي وو چه دا د رسول الله ﷺ د طرف نه د بنوزبير بن اقيش طرف ته که ته د الله ﷻ د يووالي اود رسول الله ﷺ د رسالت ګواهي ورکړې، مونځ قائم کړې او زکوة ورکړې اودغنيمت د مال نه خمس ادا کوې اود نبی ﷺ حصه او خالص حصه اداکوې نو ته د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ نه په امن کښې يئې. نو مونږ تپوس اوکړو چه تاله دا چا اوليکل؟ هغه وئيل رسول الله ﷺ[6] نود دې صحيح حديثونو دلالت او ثبوت په دې خبره دې په دې وجه اکثرو بزرګانو دا د حضور ﷺ په خواصوکښې شميرلې دی. صلوت الله، وسلامه عليه.اوځه خلق وائي چه په خمس کښې چه امام وخت د مسلمانانود مصلحت مطابق ځه غواړې کولې شي. لکه ځنګه چه په مال فی کښې هغه ته اختيار دې. زمونږ شيخ علامه امام ابن تيميه رحمه الله فرمائي چه هم دغه قول د امام مالك رحمه الله دې اود اکثرو سلفو دې اوهم دا د ټولونه زيات صحيح دې.

د نبی کريم ﷺ د وفات نه پس د خمس حصه ساقطه شوې ده

مسلک حنفي:- داامام ابوحنيفه رحمه الله مسلک دا دې چه د نبی کريم ﷺ د وفات نه پس د خمس حصه ساقطه شوه ځکه چه د دوی دا حصه د پيغمبر په حيثيت د دوی دپاره وه او چونکه د دوی نه پس بل پيغمبر نشته نو د خمس حصه ساقطه شوه (تفسير مظهری ۴/۲۲).

کله چه دا ثابته شوه او معلومه شوه نو دا خيال هم ساتل پکار دی چه خمس کومه د حضور ﷺ حصه وه نواوس د رسول الله ﷺ نه پس هغې سره ځه اوکړو. نو بعضې وائي چه اوس دا حصه د امام وخت يعنی د مسلمانانو د خليفه ده. د حضرت ابوبکر رضي الله عنه حضرت علي رضي الله عنه حضرت قتاده رحمه الله اود يوې ډلې هم دغه قول دې اوپه دې باره کښې يو مرفوع حديث هم راغلې دې. او ځه خلق وائي چه دا به د مسلمانانو په

---

[1] احمد:۳۱۶/۵،مجمع الزوائد:۳۳۸/۵. (مسندامام احمد)
[2] احمد:۱۸۴/۲، ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی فداءالاسيربالمال:۲۶۹۴، وهوحسن، نسائی:۳۷۱۸، دلائل النبوة: ۱۹۵/۵.
[3] ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی الامام يستامربشی من الفیئ لنفسه:۲۷۵۵وسنده صحيح.
[4] ترمذی کتاب السيرباب فی النفل تحت حديث:۱۵۶۱، وهوصحيح، ابن ماجه: ۲۸۰۸، احمد:۲۷۱/۱.
[5] ابوداؤد کتاب الخراج باب ماجاء فی سهم الصفی:۲۹۹۴.
[6] ابوداؤد کتاب الخراج باب ماجاء فی سهم الصفی:۲۹۹۴وسنده صحيح، نسائی:۴۱۵۱.

مصلحت کښې خرچ کیږي. او یو قول دا دې چه دا به هم د باقي په نور قسمونو کښې خرچ کیږي یعنې خپلوان، یتیمان مسکینان او مسافرو ته به ورکولې شي. د عراق والا د یوې ډلې هم دا قول دې. او وئیلې شوي دي چه د خمس دا پنځمه حصه به ټوله په ټوله د خپلوانو وي. عبدالله بن محمد بن علي رحمه الله اوعلي بن حسین رضی الله عنه هم دغه قول دې چه زمونږ حق دې. تپوس اوکړې شو چه په آیت کښې د یتیمانومسکینانو هم ذکر دې نو امام علي رضی الله عنه اوفرمائیل دې نه مراد هم زمونږ یتیمان او مسکینان دي. د امام حسن بن محمد بن حنیفه رحمه الله نه ددې آیت (وَاعْلَمُوْا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهٗ وَلِلرَّسُوْلِ) باره کښې سوال اوکړې شو نو فرمائي چه د کلام شروع داسې شوې ده ګنی د دنیا او آخرت هر څه هم د الله ﷻ دي. بیا په دې دواړو حصو کښې د نبی کریم ﷺ نه پس څه اوشو په دې کښې اختلاف دې بعضې وائي دحضور ﷺ حصه به د هغوی ﷺ خلیفه ته ملاویږي. بعضې وائي چه د حضور ﷺ خپلوانوته، بعضې وائي چه دخلیفه خپلوانوته. دهغوی په رائې کښې دا دواړه حصې دي د اسونو او وسلو په کارکښې اولګولې شي. هم دغه شان په صدیقي او فاروقي خلافت کښې هم کیدل. ابراهیم رحمه الله وائي حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه او فاروق اعظم رضی الله عنه به د حضور ﷺ دا حصه دجهاد په کارکښې لګوله. تپوس اوکړې شو چه حضرت علي رضی الله عنه به ددې باره کښې څه کول؟ فرمائي چه هغه د دې باره کښې ددې ټولو نه سخت وو.

د غریبانانو بنو هاشمو دپاره په خمس ګښې اوس هم حصه شته

مسلک حنفي: په مال غنیمت کښې د نبی کریم ﷺ درشته دارانو دپاره کوم چه بنو هاشم او بنومطلب دی. په دوی کښې چه کوم غریبیانان وي نو اوس هم د هغوی حصه باقي ده او امام به په خمس کښې هغوی ته ورکوي دا د احنافو مسلک دې البته کوم چه مالداران دي نو د احنافو په نیز په خمس کښې د هغوی حصه نشته (ماخوذ بتغیر ازمعارف القران ۲۴۲/۴).

د اکثرو علماؤ دا قول دې، د ذوی القربی کومه حصه چه د بنوهاشم او بنوعبدالمطلب وه په دې وجه چه د عبدالمطلب اولاد او بنوهاشم اولاد په جاهلیت کښې اود اسلام په شروع کښې موافقت اوکړو او هم دوی سره هغوی په وادئی کښې قید کیدل منظور کړل. ځکه چه رسول الله ﷺ ته تکلیف رسولو باندې دا خلق غصه شوې وو اود حضور ﷺ په حمایت کښې وو. په دوی کښې مسلمانان خود الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ د پاره او کافران د خانداني طرفدارئی د پاره اود رشتویه وجه د حمایت د پاره اود رسول الله ﷺ د تره ابوطالب دتابعدارئی د پاره. او بنو عبدشمس او بنو نوفل داهم لکه د رسول الله ﷺ د تره خامن وو خو هغوی د رسول الله ﷺ په موافقت کښې نه وو بلکه د هغوی خلاف وو او هغوی جدا کړې وو. هغوی سره جنګیدل او وئیل به ئې چه قریش او ټول قبائل د هغه خلاف دي. په دې وجه ابوطالب په خپله قصیده لامیه کښې د هغوی ډیر خرابوالې کړې دې ځکه چه دا نیزدې خپلوان وو. وئیلې دي چه دوی ته به ډیر زر د الله ﷻ د طرف نه د دوی د شرارت پوره بدله ملاویږي. دې بیوقوفانو سره د خپل خاندان نه د کیدو اویوې وینې کیدو سره زمونږ نه سترګې واړولې. په یوه موقعه حضرت جبیر بن مطعم ابن عدی بن نوفل حضرت عثمان بن عفان بن ابی العاص ابن امیه بن عبدشمس رسول الله ﷺ له لاړل اوشکایت ئې اوکړو چه تاسو د خیبر د خمس نه بنوعبدالمطلب ته خو ورکړل او مونږ دې پریخودو سره د دې چه په خپلولئی کښې مونږ او هغوی بالکل یوشان برابر یو. نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه واورئی بنوعبدالمطلب او بنوهاشم بالکل یو شې دې([1]) په بعضې روایت کښې داهم دی چه هغوی خوزمانه نه په جاهلیت کښې جداوالې کړې اونه په اسلام کښې([2]) دا قول خود جمهورو علماؤ دې چه

---

[1] صحیح بخاری کتاب فرض الخمس باب ومن الدلیل علی ان الخمس للامام: ۳۱۴۰، السنن الکبری للبیهقي: ۳۶۵/۶، احمد: ۸۱/۴، مسندابي یعلی: ۷۳۹۹.

[2] ابوداؤد کتاب الخراج باب في بیان مواضع قسم الخمس...: ۲۹۸۰، وهوصحیح، نسائي: ۴۱۴۲.

دا بنوهاشم او بنوعبدالمطلب دی خو بعضې وائی چه دا صرف بنوهاشم دی. د مجاهد رحمه الله قول دې الله ﷻ ته علم وو چه بنوهاشم کښې فقیران دی نوصدقې په ځای دهغوی حصه په مال غنیمت کښې مقرر کړه. هم دا د رسول الله ﷺ هغه خپلوان دی په کومو چه صدقه حرام ده. د حضرت علی بن حسین رضی الله عنه نه هم داسې روایت دې. بعضې وائی چه دا ټول قریش دی. د حضرت ابن عباس رضی الله عنه نه تپوس اوکړې شو چه ذوی القربی څوك دی؟ نو هغوی جواب ورکړو چه مونږ خو وایو چه هم مونږ یو خو زمونږ قوم نه منی او وائی چه ټول قریش دی[1] په بعضې روایتونوکښې صرف هم ړومبنئ جمله ده د دویمې جملې راوی ابومعشر مجیح بن عبدالرحمن مدنی په روایت کښې هم دا جمله ده ټول وائی چه دا ټول قریش دی. په دې کښې ضعف هم شته. په ابن ابی حاتم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائیلی ستاسو د پاره خو ما دخلقودخیرو نه مخ اړولې اود خمس پنځمه حصه کافی ده. [2] داحدیث حسن دې اود دې راوی ابراهیم بن مهدی ته امام ابوحاتم ثقه وائی خو یحیی بن معین وائی چه دې منکر روایتونه راوړی. والله اعلم.

په خمس کښې دیتیم اومسکین حصه:: په آیت کښې دیتیمانوذکردې یعنی دمسلمانانو بې پلاره بچو. بیابعضې خووائی چه یتیموالی سره فقیری هم وی نو هغوی حقدار دی اوبعضې وائی چه هر امیر فقیر یتیم د پاره دا الفاظ دی. د مساکین نه مراد هغه محتاج دی چه هغوی سره دومره نه وی چه د هغوی فقیری اوحاجت پوره کړی اود هغوی دپاره کافی شی. ابن سبیل هغه مسافر دې چه د دومره حده پورې د وطن نه وتلې وی چرته په رسیدو چه هغه ته قصر مونځ کول جائز شی اود سفر خرچ هغه سره پوره نه وی. د دې تفسیر د سورت براءت د آیت ﴿انما الصدقت﴾ په تفسیرکښې به ان شاء الله ﷻ راځی. زمونږ په الله ﷻ باندې یقین دې او هم د هغه نه مونږ امداد طلب کوو.

بیا فرمائی که ستاسو په الله ﷻ اود هغه په نازل کړې شوی وحی باندې ایمان وی نو چه څه هغه فرمائی نو په ځای راوړئی یعنی د غنیمت د مال نه پنځمه حصه جدا کوئې. په بخاری اومسلم شریف کښې دی چه د عبدالقیس وفد ته رسول الله ﷺ فرمائیلی وو زه تاسو ته د څلورو خبرو حکم درکوم او د څلورونه مو منع کوم. زه تاسو ته په الله ﷻ باندې د ایمان راوړلو حکم درکوم. پوهیږئی چه په الله ﷻ باندې ایمان راوړل څه دی؟ ګواهی ورکول چه دهغه نه بغیرد عبادت لائق څوك نشته او حضرت محمد ﷺ د الله ﷻ رسول دې. مونځ په پابندئی سره ادا کوئې زکوة ورکوئې او د مال غنیمت نه خمس ورکوئې. [3] نود خمس ورکول هم په ایمان کښې داخل دی.

دجنګې بدرتاریخ او دیوم الفرقان مطلب: :حضرت امام بخاری رحمه الله په خپل کتاب بخاری شریف کښې باب تړلې دې چه د خمس ادا کول په ایمان کښې دی بیا نې دا حدیث ذکر کړې دې او مونږ د بخاری شریف په شرح کښې د دې پوره مطلب واضح کړې دې. **ولله الحمد والمنه**. بیا الله ﷻ یو احسان او انعام بیان فرمائی چه هغه په حق او باطل کښې فرق اوکړو. خپل دین ئې غالب کړو اودخپل نبی ﷺ اود هغوی ﷺ د لښکرو امداد ئې اوفرمائیلو اوپه جنګ بدرکښې هغوی ته غلبه ورکړه. د ایمان کلمه د کفر په کلمه باندې خوره شوه. نود یوم الفرقان نه مراد هم د بدر ورځ ده په کومه کښې چه د حق او باطل فرق اوشو[4] د ډیرو بزرګانونه د دې هم دغه تفسیر مروی دې[5] هم دغه د ټولونه ړومبې غزوه وه.

[1] صحیح مسلم کتاب الجهاد باب النساء الغازیات یرضخ لهن ولا یسهم...:۱۸۱۲،
[2] المعجم الکبیر:۱۱۵٤۳، بتصرف یسیر
[3] صحیح بخاری کتاب الایمان باب اداء الخمس من الایمان: ۵۳، صحیح مسلم:۷۱، ابوداؤد:۳۶۹۲، ترمذی:۲۶۱۱، احمد:۱/۲۲۸.
[4] حاکم:۳/۲۳عن ابن عباس رضی الله عنه.
[5] الطبری:۱۳/۵۶۱.

مشرکان د عتبه بن ربیعه ماتحتان وو، د جمعه په ورځ په اوولسم یا نورلسم رمضان دا جنګ شوی وو. د رسول الله ﷺ صحابه کرام درې سوو اولسونه لږ شان زیات وو اود مشرکانو شمیر د نهه سوو نه تر زرو پورې وو. سره د دې الله ﷻ کافرانو ته ماتې ورکړه. د اویاؤ نه څه زیات خودوی مړه شو اود هم دومره قید کړې شو. مستدرك حاکم کښې دی ابن مسعود ؓ فرمائي چه لیلة القدر د میاشتې په باقي یولسو شپو کښې اولټوئې ځکه چه د دې په سحر د بدر د جنګ ورځ وه. (۱) حسن بن علي ؓ فرمائي لیلة الفرقان په کومه ورځ چه د دوارو ډلو په مینځ کښې سخت جنګ اینختې ووډ رمضان اوولسم وو داشپه هم د جمعه شپه وه. دعزوې او سیرت د کتابونو والا په نیز صحیح هم دغه دی.او یزید بن ابي جعود رحمه الله چه د خپل وخت د مصري علاقې امام وو فرمائي چه د بدر ورځ د پیر ورځ وه خو بل چا د ده متابعت نه دی کړې اود جمهورو قول یقیناً د ده په قول باندې مقدم دې. والله اعلم

اِذۡ اَنۡتُمۡ

یاد کړئ کله چې | وئ تاسو

الله ﷻ | په کوم وخت کښې

بِالۡعُدۡوَةِ الدُّنۡیَا وَهُمۡ بِالۡعُدۡوَةِ الۡقُصۡوٰی

په غاړه دغږدلمنې | نزدې په دې طرف | او وۀ هغوئ | په غاړه دغر دلمنې | لرې په بل طرف |

چه تاسو (مدینې منورې ته) نزدې طرف ته وې او هغوی (کافران د مدینې منورې) لرې طرف ته وو

وَالرَّکۡبُ اَسۡفَلَ مِنۡکُمۡ ؕ وَلَوۡ تَوَاعَدۡتُّمۡ لَاخۡتَلَفۡتُمۡ

اوقافله | ښکته وه | ستاسونه | اوکه چرې تاسو یو تربله وعده کړې وې | نو خامخا به مخالفت کړې وو تاسو

او (د تجارت) قافله ستاسو نه ښکته وه | اوکه تاسو د یو بل سره (د وړاندې نه د مقابلې) وعده کړې وه نو پ

فِی الۡمِیۡعٰدِ ۙ وَلٰکِنۡ لِّیَقۡضِیَ اللّٰهُ اَمۡرًا

په وعده کښې | لیکن | جمع کړئ تاسو الله | دپاره ددې چې پوره کړي | الله | هغه کار

په وعده کښې به مو اختلاف کړې وو اخو (الله ﷻ تاسو ناڅاپه یوبل سره ملاؤ کړئ) چه الله ﷻ هغه

کَانَ مَفۡعُوۡلًا ۙ لِّیَهۡلِكَ مَنۡ هَلَكَ عَنۡۢ بَیِّنَةٍ

چې وۀ هغه | کیدونکې | دپاره ددې چې هلاك شي | چې هلاك کیږي | هغه څوك | په روښانه دلیل سره

پوره کړي کوم چه (دالله په علم کښې) پوره کیدونکې وو. هغه دا چه څوک هلاکیږی هغه د ښکاره دلیل

وَّیَحۡیٰی مَنۡ حَیَّ عَنۡۢ بَیِّنَةٍ ؕ وَاِنَّ اللّٰهَ

اوژوندی پاتې شي | هغه څوك | چې ژوندی پاتې کیږي | په روښانه دلیل سره | اوبې شکه چې الله

نه پس هلاک شي او څوک ژوندي پاتې کیږي هغه د ښکاره دلیل نه پس ژوندې پاتې شي | او الله تعالی

لَسَمِیۡعٌ عَلِیۡمٌ ۙ ۴۲

خامخا اوریدونکې دې | اوپوهه دې |

(دهرڅه) اوریدونکې دې او (په هرڅه) عالم دې |

(۱) حاکم: ۲۰/۳.

قوله تعالى:: إِذْ أَنتُم بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا

دبدر معرکه، دابوسفیان ﷺ د قافلې اودجنګ دمقام تفصیل:- فرمائی تاسو په هغه ورځ وادی قریب کښې وئې کومه چه مدینې سره نیزدې ده او مشرکان خلق د مدینې نه لرې په وادئی کښې وو اوابوسفیان اود هغه تجارتي قافله سره د سامانه لاندې طرف ته د دریاب طرف ته وه. که تاسو اوکافرانود اول نه د جنګ اراده کوله نوبه تاسوکښې به خامخا اختلاف پیدا کیدو چه جنګ په کوم ځائ کښې اوکړو. اودا هم مطلب خودلې شوې دې که چرې تاسو خلق په خپل مینځ کښې د جنګ کولو دپاره تیار وئې اوبیا تاسوته د هغوی د زیات شمیر اود هغوی د سازوسامان پته لګیدلې وه نو ډیرممکن وو چه حوصلې مو ښکته شوې وې. ددې دپاره الله ﷻ بغیرد پروګرام مقررولو دواړه ډلې یوځائ کړې چه د الله ﷻ دااراده پوره شی چه اسلام او مسلمانان دې اوچت وی او شرك او مشرکان دې ښکته وی نو چه څه کول وو الله ﷻ اوکړه.نودکعب بن مالك ﷺ په حدیث کښې دی چه حضور ﷺ او مسلمانان خوصرف د قافلې په اراده راوتلې وو الله ﷻ دښمن سره مخامخ کړل بغیرد مقررولو او بغیرد جنګی تیارئې(١) ابوسفیان د شام د ملك نه قافله راروانه کړه،ابوجهل هغه د مسلمانانونه د بچ کولو د پاره د مکې نه اووتلو. د قافلې او لارې نه اووتل اودمسلمانانو او کافرانو جنګ اوشو. د دې نه وړاندې دواړه د یوبل نه ناخبره وو. یوبل ئې خاص کر د اوبو اوړلو په وخت کښې اولیدل او یو بل ته ئې علم اوشو.سیرت محمد بن اسحاق کښې دی چه حضور ﷺ برابر په خپله اراده باندې روان وو صفراء مقام ته اورسیدو نو بسبس بن عمرو او عدی بن ابوالزغباء جهنی ئې د ابوسفیان متعلق معلوماتوته اولیګل. دې دواړو د بدر په میدان کښې بطحاء ته په رسیدو باندې خپلې سورلئی په یوه غونډئی کینولې اود اوبو دپاره اووتل. په لار کښې ئې دوه جینکئې خپل مینځ کښې په جنګ اولیدلې نو یوې بلې ته ئې ونیل ته زما قرضه ولې نه ادا کوې؟ هغې ونیل دومره تیزی مه کوه صبا یا بل صبا به دلته قافله راځی زه به تاته خپل حق درکړم. مجدی بن عمرو په مینځ کښې اووئیل دارښتیا وائی هغه دې دواړو صحابه کرامو واوریدل خپل اوښان ئې راښکل اودحضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شو اوخبر ئې ورکړو.هلته ابوسفیان د خپلې قافلې نه وړاندې یوازې دلته راورسیدو او مجدی بن عمرو ته ئې اووئیل په دې کوهی باندې تاڅوك لیدلی؟هغه اووئیل چه یو دوه سواره راغلې ووخپلې اوښې ئې پدې غونډئی چو کړې اوخپلو مشکونو کښې ئې اوبه ډکې کړې او لاړل. دې اوریدو سره هلته لاړو او پچې ئې راواخستې او ماتې ئې کړې نو په هغې کښې دکهجورو هډوکی اولیدل نو وئی وئیل والله دا دمدینې خلق دی.هم د هغه ځائ نه خپلې قافلې ته واپس شو او لار ئې بدله کړه اود سمندر غاړې طرف ته روان شو. کله چه هغه ته د دې طرف ته تسلی اوشوه نو هغه خپل قاصد قریشیانوته اولیګلو چه الله ﷻ ستاسو قافله مال او سړی بچ کړل تاسو واپس شئی. دې اوریدو سره ابوجهل اووئیل چه نه تردې راغلو نو بدر ته به خامخا ورځو. دلته به یو بازار لګیدلو هلته به مونږ درې ورځې حصاریږو او اوښ به حلالو، شرابونه به څکو او کبابونه به جوړوو دې د پاره چه په عربوکښې زمونږ مشهورتیا اوشی اوهرچاته زمونږ بهادری او نه ویریدل معلوم شی اوهغوی دهمیشه د پاره زمونږ نه ویریږی.خواخنس بن شریق اووئیل دبنوزهره خلقو الله ﷻ ستاسو مالونه بچ کړل تاسو له پکار دی چه اوس واپس لاړ شئی. د بنی زهره قبیلې خو د هغه خبره اومنله او بنوعدی هم بدر ته حاضر نشو. بدر ته په رسیدو باندې حضور ﷺ حضرت علی ﷺ بن ابی طالب حضرت سعدبن ابی وقاص ﷺ اوحضرت زبیر بن عوام ﷺ د خبر راوړلو د پاره اولیګل او یو څو نور صحابه کرام ﷺ ئې هم هغوی سره کړل. هغوی ته د بنو سعید بن عاص غلام او بنو حجاج غلام په کوهی باندې

(١) الطبری:١٢/٥٦٦.

ملاؤشو او دواړه ئې ګرفتارکړل اودحضورﷺ په خدمت کښې ئې حاضر کړل.هغه وخت حضورﷺ په مانځه وو نو صحابه کرامو ﷺ د هغه نه تپوسونه شروع کړل چه تاسو څوك ئې؟ هغوی وئیل د قریشو سقه اوبه راوړونکې یوهغوی مونږ د اوبود پاره رالیګلي وو.دصحابه کرامو ﷺخیال ووچه د ابو سفیان سړی دی په دې وجه هغوی په دوی باندې سختی شروع کړه. چې ډیر ئې اووهل نو هغوی اووئیل چه مونږ د ابوسفیان د قافلې یو نوهغوی پریخودل.حضورﷺ یو رکعت اوکړو او سلام ئې واړولو او وئې فرمائیل چه ترکومې هغوی رښتیا ووئیل نو تاسو وهل او ټکول او چه کله هغوی دروغ اووئیل نو تاسو پریخودل، والله دوی رښتونی دی اود قریشو غلامان دی. ښه ده اوښایئې د قریشو لښکر کوم ځائ دې؟ هغوی اووئیل د وادی قصوی دې طرف ته د دې غونډئی شاته. حضورﷺ اوفرمائیل هغوی په شمیرکښې څومره دی؟ هغوی وئیل ډیر. حضورﷺ اوفرمائیل آخرڅومره؟هغوی وئیل چه شمیر خو مونږ ته معلوم نه دې نوحضورﷺ اوفرمائیل چه ښه ده دا خودلې شئی چه هره ورځ څومره اوښان حلالوی. هغوی اووئیل یوه ورځ نهه او یوه ورځ لس. نو حضورﷺ اوفرمائیل چه بیا خو هغوی د نهه سوو نه تر زرو پورې دی. بیا حضورﷺ د دې خبرې معلومات اوکړو چه په دوی کښې د قریشو سرداران څوك څوك دی؟ هغوی جواب ورکړو عتبه بن ربیعه، شیبه بن ربیعه، ابوالبختری بن هشام، حکیم بن حزام، نوفل بن خویلد ، حارث بن عامر بن نوفل، طعیمه بن عدی، نضر بن حارث، زمعه بن اسود ، ابوجهل، امیه بن خلف، نبیه بن حجاج، منبه بن حجاج، سهل بن عمرو او عمرو بن عبدود. دې اوریدو سره حضورﷺ صحابه کرامو ﷺ ته او فرمائیل واخلئی مکې د خپل ځیګر ټکړې تاسو ته درواچولې.(۱)

دبدرپه میدان کښې د نبی کریم ﷺ د اوسیدو ځائې::دبدر په ورځ چه کله د دواړو ډلومقابله شروع شوه نوحضرت سعد بن معاذ﷜ رسول اللهﷺ ته عرض اوکړو که چرې تاسو اجازت اوکړئی نو مونږ به ستاسو دپاره یوه کوډئی جوړه کړوتاسو به هلته کینئی او مونږ به خپل ځناور دلته کینوو اود جنګ میدان ته به وراودانګو که چرې فتح اوشوه نو الحمدلله هم دغه مطلب دې ګنی تاسو زمونږ په ځناورو باندې سواره شئی او خپل ځان سره ئې زمونږ د قوم هغه حضراتوته بوځئی چه په مدینه منوره کښې دی هغوی زمونږ نه زیات ستاسو سره مینه کوی. هغوی ته معلومه نه وه چه جنګ کیدونکې دې ګنې هغوی به هیڅ کله هم ستاسو ملګرتیا پریخودې نه وه ستاسو د امداد د پاره به تاسو سره یوځائ راوتلې وو. حضور ﷺ د هغوی د دې مشورې قدر اوکړو او هغوی ته ئې دعا اوکړه او په دې ډیره کښې حضورﷺ حصارشو.حضورﷺ سره صرف یو ابوبکر﷜ وو بل څوك نه وو.سحر کیدوسره د کافرانو لښکر د غونډئی شاته راتلونکی ښکاره شو د هغوی په کتو باندې حضورﷺ الله ﷻ ته دعا اوکړه یا الله د دوی د فخر او غرور سره تاسو د جنګیدلو د پاره اوستا رسول دروغ ګڼړلو د پاره راروان دی یا الله ته دوی خوار او ذلیل کړې. ددې آیت د آخری جملې تفسیر سیرة ابن اسحاق کښې دا دې چه دا د دې د پاره چه کفر کونکی د الله ﷻ دلیل اووینی چه په کفر باندې وی او د ایمان خاوندان هم په دلیل سره ایمان راوړی(۲)یعنی بغیر دتیاری او بغیرد شرط مقرر کولو الله ﷻ مؤمنان او کافران ناڅاپی یوځائ مخامخ کړل چه حق له په باطل باندې غلبه ورکړی او حق بالکل ښکاره کړی داسې چه چاته هیڅ شك شبه پاتې نه شی. اوس که څوك په کفر دی نو هغوی سره د بصیرته په کفر کښې وی او چه کوم ایمان والا دلیل اووینی نو ایماندار جوړشی. هم ایمان د زړونو ژوند دې او کفر اصلی هلاکت دې لکه چه په قرآن کریم کښې ارشاد دې ﴿اَوَمَنْ كَانَ مَيْتًا فَاَحْيَيْنٰهُ﴾ هغه چه کوم مړه وو هغه مونږ ژوندی کړل اود هغوی د پاره مو نور جوړکړو. او په دې رڼړا باندې هغوی په خلقو کښې ګرځی راګرځی. د تهمت په قصه کښې

(۱) دلائل النبوة للبیهقی:۳/۴۲-۴۳، د دې اصل صحیح مسلم:۱۷۷۹، ابوداؤد:۲۶۸۱

(۲) الطبری: ۱۳/۵۶۸.

دحضرت عائشه رضی الله عنها الفاظ دا دی چه بیا څوك هلاك كيدل نو هغه هلاك شو يعنى په بهتان كښې حصه واخسته. الله ﷻ ستاسو تضرع، زاري او ستاسو دعا استغفار او مناجات اوریدونكې دې هغه ښه پوهیږي چه هم تاسو اهل حق یئ هم تاسو د امداد حقدار یئ او تاسو د دې قابل یئ چه په كافرانو او مشركانو باندې غلبه دركړې شي.

إِذْ	يُرِيكَهُمُ اللَّهُ	فِي مَنَامِكَ	قَلِيلًا ۖ
اكله چې	اوښودل تا ته دا كافران الله	په خوب ستا كښې	لږ

اهغه وخت ياد كړه چه الله ﷻ تا ته په خوب كښې هغوى

وَلَوْ	أَرَاكَهُمْ	كَثِيرًا	لَّفَشِلْتُمْ	وَلَتَنَازَعْتُمْ
اوكه چرې	اهغه ښودلي وې تا ته هغوئ	ډير	انو بې زړه شوى به وئ تاسو	اوخامخا به په جګړه شوي وئ تاسو

(كافران لږ ښكاره كړل او كه تا ته ئې ډير ښودلي وي (په خوب كښې) نو تاسو به بزدله شوي وئ او

فِي الْأَمْرِ	وَلَٰكِنَّ اللَّهَ	سَلَّمَ ۗ	إِنَّهُ	عَلِيمٌ	بِذَاتِ
په كار دجنګ كښې	ليكن الله	سالم اوساتئ دجګړې نه	بيشكه چې هغه	خبردار دې	په پټو خبرو

او (د جهاد په كولو كښې به) مو اختلاف كړې وو. ليكن الله ﷻ تاسو (د دې نه) بچ كړئ. بيشكه الله

الصُّدُورِ ۝	وَإِذْ	يُرِيكُمُوهُمْ	إِذِ	الْتَقَيْتُمْ
دسينو	اوكله چې	الله اوښودل تاسو ته هغوئ	په هغه وخت كښې	چې مخامخ شوئ تاسو

د زړونو په پټو رازونو (هم) عالم دې او ياد كړئ چه (دبدر په غزوه كښې) كله تاسو دوى (كافرانو سره) ملاو

فِي أَعْيُنِكُمْ	قَلِيلًا	وَيُقَلِّلُكُمْ	فِي أَعْيُنِهِمْ
په سترګو ستاسو كښې	لږ	اولږ ئې ښكاره كړئ تاسو	په سترګو دهغوئ كښې

شوئ نو هغوى ئې ستاسو په سترګو كښې كم ښكاره كړل او تاسو ئې د هغوى په سترګو كښې كم ښكاره كړئ

لِيَقْضِيَ اللَّهُ	أَمْرًا	كَانَ	مَفْعُولًا ۗ	وَإِلَى اللَّهِ	تُرْجَعُ
دپاره ددې چې پوره كړي الله	هغه كار	چې وو	كيدونكې	اوخاص الله ته	واپس كيږي

د دې دپاره چه الله ﷻ هغه كار اوكړي كوم چه كيدونكې وو او ټول كارونه الله ﷻ طرف ته واپس

الْأُمُورُ ۝ ع
ټول كارونه

كيږي

قوله تعالى: إِذْ يُرِيكَهُمُ اللَّهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا

په جنګ بدر كښې دمسلمانانو او كافرانو شمير- الله ﷻ خپل نبي ﷺ ته په خوب كښې د مشركانو شمير ډير كم خودلې وو. حضور ﷺ خپلو صحابه كرامو رضی الله عنهم ته ذكر اوكړو نو دا څيز د هغوى د ثابت قدمئ ذريعه جوړه شوه. بعضې بزرګان وائي چه د حضور ﷺ سترګو مباركو ته د هغوى شمير كم ښكاره شو په كومو سترګو چه حضور ﷺ اوده كيدو خو دا قول غريب دې. چه په قرآن پاك كښې د «منام» لفظ دې نود

دې تاويل د بې دليله کولو څه ضرورت دې. ممکن وو چه د هغوی زيات شمير په زړونوکښې رعب واچوی او په خپل مينځ کښې اختلاف شروع شی چه آيا دوی سره جنګيدل پکار دی که نه. الله تعالی د دې خبرې نه بچ کړل او د هغوی شمير ئې ورته کم ښکاره کړو. الله ﷻ د زړونو د سينې د راز نه خبردې د سترګو خيانت او د زړه په راز پوهيږی(۱)په خوب کښې شميرکم خودلوسره ئې بيادا هم مهربانی اوکړه چه دجنګ په وخت کښې دمسلمانانو په نظرکښې هغوی ډيرکم راتلل دې د پاره چه مسلمانان بهادری اوکړی اوهغوی هيڅ څيز اونه ګڼړی. عبدالله بن مسعودﷺ فرمائی چه ما خو اندازه اوکړه او خپل ملګری ته مې اووئيل چه داخلق خو به تر اوياؤ پورې وی هغه پوره اندازه اوکړه نو وئيل نه نه څه يوسل به وی. بيا د هغوی نه يو سړې مونږ سره قيد شو د هغه نه مونږ تپوس اوکړو تاسو څومره ئې؟ هغه وئيل ديو زرلښکر دې(۲)بيا دغه شان دکافرانو په نظر کښې هم الله ﷻ دمسلمانانو شميرډيرکم ښکاره کړو نو اوس هغوی په دوی او دوی په هغوی باندې حمله اوکړه. د دې د پاره چه د رب کوم کار دې اود کوم کول چه هغه په خپل علم کښې مقررکړې وو هغه پوره شي او په کافرانو باندې خپل تيول او په مؤمنانوباندې خپل رحمت نازل کړی. نو چه ترکومې پورې جنګ نه وو شروع شوې دواړو طرفوته هم دغه کيفيت وو.جنګ شروع کيدو سره الله ﷻ په يو زر فرښتوسره دخپلو بنديګانو امداد اوکړو د مسلمانانو ډله زياته شوه اودکافرانو زور مات شو. نو اوس خو کافرانوته مسلمانان د خپل ځان نه ډبل ښکاره شو او الله ﷻ د مؤحدانو امداد اوکړو اود سترګووالا د پاره ئې د عبرت خزانه کولاؤ کړه. لکه چه آيت ﴿قَدْ كَانَ لَكُمْ﴾ کښې بيان شوې دې. نو دواړه آياتونه يو شان دی کم به ښکاره کيدل ترکومې چه جنګ نه وو شروع شوې. د شروع کيدو سره مسلمانان دوچنده ښکاره کيدل.

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْٓا | اِذَا | لَقِيْتُمْ | فِئَةً

اے هغه کسانو | چې ايمان موراوړې دې | کله چې | مخامخ شئ تاسو | ديوې ډلې سره

اې مؤمنانو کله چه تاسو (په ميدان جنګ کښې کافرانو) ډلې سره ملاؤ شئ (اوجنګ شروع شی نو)

فَاثْبُتُوْا | وَاذْكُرُوا اللّٰهَ | كَثِيْرًا | لَّعَلَّكُمْ | تُفْلِحُوْنَ ﴿۴۵﴾ | وَاَطِيْعُوا

نومضبوط اوسئ | اويادوئ الله | ډير | ابنائی چې تاسو | کامياب شئ | اوحکم منئ

ثابت قدم شئ (تختئ مه) اود الله ﷻ ذکر زيات زيات کوئ | د دې دپاره چه کامياب شئ

اللّٰهَ | وَرَسُوْلَهٗ | وَلَا تَنَازَعُوْا | فَتَفْشَلُوْا | وَتَذْهَبَ

دالله | اودرسول دهغه | اومه کوئ جنګ په خپلو کښې | ګنئ نوبې زړه به شئ تاسو | اولاړ به شی

اودالله اود هغه د پيغمبر تابعداری کوئ او خپل مينځ کښې اختلاف مکوئ ګنی بزدله به شئ او

رِيْحُكُمْ | وَاصْبِرُوْا ؕ | اِنَّ اللّٰهَ | مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿۴۶﴾

طاقت ستاسو | اوصبر کوئ | بې شکه الله | دصبر کونکوسره دې

ستاسو طاقت به ختم شی او صبر کوئ بيشکه د الله ﷻ مدد د صبر کونکو سره دې

قوله تعالى:: فَاثْبُتُوْا وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيْرًا

دجنګ بدرآداب،ثابت قدمی،دالله ﷻ ذکر،درسول اللهﷺ تابعداری اوصبر:- الله ﷻ خپلو مؤمنانو بندي ګانو

---

[1] ۴۰/غافر: ۱۹.

[2] الطبری: ۵۷۲/۱۳.

ته د جنګ د کامیابئ چل اود دښمن په مقابله کښې د وخت بهادرئ ښائي.په یوه غزوه کښې حضورﷺ د نمر د پریوتلو نه پس اودریدو او وئې فرمائیل خلقو! د دښمن سره د ملاویدو خواهش مه کوئ.د الله ﷻ نه عافیت غواړئ خو چه کله دښمنانو سره مقابله اوشي نو مضبوط اوسیږئ او یقین ساتئ چه جنت د تورو د سورو لاندې دې. بیا حضورﷺ اودریدو اود الله ﷻ نه ئې دعا اوکړه اې د ربښتوني کتاب نازلونکیه! اې داوریځو چلونکیه! اولښکروته هزیمت ورکونکیه یاالله ﷻ ! دې کافرانو له ماتې ورکړه او د دوی په مقابله کښې زمونږ امداد اوکړه[1] د عبدالرزاق په روایت کښې دی چه د دښمن د مقابلې خواهش مه کوئ اود مقابلې په وخت کښې ثابت قدم اواولوالعزمی ښائې سره ددې که هغوی چغې صورې وهي خوتاسو چپ اوسیږئ[2] طبراني کښې دی په دریو وختونوکښې الله ﷻ ته خاموشي خوښه ده. د قرآن پاك د تلاوت په وخت کښې، دجهاد په وخت کښې او دجنازې په وخت کښې[3] اوپه حدیث شریف کښې دی زما کامل بندیګان هغه دی چه د دښمن د مقابلې په وخت کښې هم زما ذکر کوی یعنی په دې حال کښې هم زما ذکر،مانه دعاکول او ماته فریاد کول نه پریږدی[4] حضرت قتاده رحمه الله فرمائي چه د پوره مشغولتیا په وخت یعنی چه کله تورې چلیږي هغه وخت کښې هم الله ﷻ خپل ذکرلازم کړې دې. د حضرت عطاء رحمه الله قول دې چپ اوسیدل او د الله تعالی ذکر کول د جنګ په وخت کښې هم واجب دی. بیا عطاء دغه آیت تلاوت اوفرمائیلو نو ابن جریجﷺ د عطاء نه تپوس اوکړو دالله ﷻ یاد په اوچت آواز سره کوی؟ عطاء اوفرمائیل او. کعب احبارﷺ فرمائي د قرآن کریم د تلاوت نه اود الله ﷻ د ذکر نه زیات محبوب د الله ﷻ په نیز هیڅ څیز نشته. په دې کښې هم اولی هغه دې دکوم حکم چه خلقو ته په مانځه کښې دې. او په جهاد کښې آیا تاسو نه ګورئ چه الله تبارك وتعالي دجهاد په وخت کښې هم دذکر حکم فرمائیلې.بیا کعب بن الاخبار دا آیت مبارك تلاوت کړو چه ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا۟﴾..الاية).شاعر وائي چه د جنګ جګړې په وخت کښې هم زما په زړه کښې ستا یاد وی. عنتره وائي چه د نیزو او تورو په ښرقارکښې هم زه تا یادوم. نو په آیت کښې الله ﷻ د دښمن د مقابلې په وخت کښې په میدان جنګ کښې کلك اوسیدلو او د صبر او برداشت کولو حکم ورکړې چه نامردي بزدلي تیښته او ویره مه کوئ. الله ﷻ یادوئ او هغه مه هیروئ هغه ته فریاد اوکړئ اود هغه نه دعا ګانې غواړئ په هغه باندې یقین ساتئ او د هغه نه امداد غواړئ. هم دغه د کامیابئ طریقه ده. دغه وخت کښې هم د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ تابعداری د لاس نه مه پریږدئ او څه چه فرمائي هغه پوره کوئ.دکوم نه چه مو بندوی منع شئ اوخپل مینځ کښې جنګ جګړې او اختلاف مه خورونئ. اویقین ساتئ د صبر کونکو سره الله ﷻ پخپله وی. صحابه کرام رضي الله عنهم په دې احکاماتوکښې داسې پوره وو چه دهغوی مثال نه په وړاندینوکښې وو اونه روستونو کښې. هم دغه بهادری او هم دغه تابعداری د رسول الله ﷺ هم دغه صبر او استقلال وو د څه په وجه چه د الله ﷻ امداد شامل حال وو او په ډیره کمه موده کښې سره د کم شمیر او اسبابود کمی مشرق او مغرب ئې فتح کړو نه صرف دا چه د خلقودملکونو مالکان جوړ شوبلکه د هغوی زړونه ئې هم فتح کړل اود الله ﷻ طرفته ئې اولګولو. رومیان، فارسیان، ترکیان، صقالیان بربریان، حبشان، سوډانیان او قبطیان غرض دا چه د دنیا ټول سپین او تور ئې دباؤکړل د الله ﷻ کلمه ئې اوچته کړه د حق دین ئې خورکړو او اسلامي حکومت ئې د

---

[1] صحیح بخاری کتاب الجهاد باب کان النبی اذالم یقتل اول النهار اخر القتال حتی تزول الشمس...:۲۹٦٦، صحیح مسلم:۱۷٤۲. (بخاری ومسلم)

[2] مصنف عبدالرزاق:۹۵۱۸، بیهقی:۱۵۳/۹.

[3] طبرانی:۵۱۳۰.

[4] ترمذی کتاب الدعوات باب: ۳۵۸۰.

دنیا په ګوټ ګوټ کښې مضبوط کړو. الله ﷻ دې د هغوی نه خوشحاله شي او هغوی دې هم خوشحاله اوساتي. خیال اوکړئی چه په درویشت کاله کښې د دنیا نقشه بدله کړه د تاریخ پاڼړه ئې واړوله. الله ﷻ دې زمونږ هم د هغوی ډلې سره حشر اوکړي الله ﷻ کریم دې او وهاب دې.

وَلَا تَكُونُوا	كَالَّذِينَ	خَرَجُوا	مِن دِيَارِهِم	بَطَرًا	وَرِئَاءَ النَّاسِ
اومهٔ کیږئ تاسو	پشان دهغه کسانو	اچې اووتل	ا د کورونو خپلونه	ادپاره دفخر	اودښودنې دخلقو

اودهغه کسانو پشان مه کیږئ چه د خپلو کورنو نه د فخر اود خلقو د خودنې دپاره وتلي وو

وَيَصُدُّونَ	عَن سَبِيلِ اللَّهِ	وَاللَّهُ	بِمَا	يَعْمَلُونَ	مُحِيطٌ
اومنع کوی خلق	ا دلارې دالله نه	ا اوالله	اپه هغه کارونواچې کوی ئې هغوئ		ا احاطه کونکې دې

اود الله ﷻ د لارې نه خلق منع کوی او الله ﷻ د دوی (خلقو) د ټولو کارونو احاطه کونکې دې

وَإِذْ	زَيَّنَ	لَهُمُ	الشَّيْطَانُ	أَعْمَالَهُمْ	وَقَالَ
اوکله چې	ابنائیسته ښکاره کړل	اهغوئ ته	ا شیطان	ا عملونه دهغوئ	ا او وې وئیل

اوهغه وخت یاد کړه کله چه شیطان دوی (کافرو) ته د هغوی عملونه ښائسته کړل او ورته ئې اووئیل

لَا غَالِبَ	لَكُمُ	الْيَوْمَ	مِنَ النَّاسِ	وَإِنِّي	جَارٌ	لَّكُمْ
نشته غالب	ا په تاسو	ا نن ورځ	ا دخلقو نه	ا اوبیشکه زهٔ	ا ساتونکې یم	ا تاسو لره

چه نن ورځ په خلقو کښې څوک هم په تاسو غالب نشته او زه (د مسلمانانو نه) ستاسو ساتونکې یم

فَلَمَّا	تَرَاءَتِ	الْفِئَتَانِ	نَكَصَ	عَلَىٰ عَقِبَيْهِ	وَقَالَ	إِنِّي
نوهرکله چې	ا یوبل اولیدل	ا دواړوډلو	ا نوبیرته اوګرځیدل هغه	ا په پوندوخپلو	ا اووې وئیل	ا بیشکه زهٔ

نوکله چه دوو ډلو (کافرانو او مسلمانانو) یوبل اولیدل نوشیطان په خپلو پوندو واپس شو او دا ئې

بَرِيءٌ	مِّنكُمْ	إِنِّي	أَرَىٰ	مَا	لَا تَرَوْنَ	إِنِّي	أَخَافُ	اللَّهَ
بیزاره یم	ا ستاسونه	ا بیشکه زهٔ	ا وینم	ا هغه	ا چې تاسوئې نهٔ وینئ	ا بیشکه زهٔ	ا یریږم	ا دالله نه

اووئیل زه ستاسو (دملګرتیا نه) بیزاره یم ځکه چه زه هغه (فرشتې او عذاب) وینم چه تاسو ئې نه وینئ او زه د

وَاللَّهُ شَدِيدُ	الْعِقَابِ	إِذْ	يَقُولُ	الْمُنَافِقُونَ	وَالَّذِينَ
اوالله سخت دې	ا دعذاب په ورکولوکښې	ا کله چې	ا اووئیل	ا منافقانو	ا اوهغه کسانو

الله نه ویریږم ځکه چه الله سخت عذابونکې دې ا هغه وخت یاد کړه چه اووئیل منافقانو او د کومو خلقو په زړونو

فِي قُلُوبِهِم	مَّرَضٌ	غَرَّ	هَٰؤُلَاءِ	دِينُهُمْ	وَمَن
چې په زړونودهغوئ کښې	ا مرض وو	ا چې مغرورکړی دی	ا دې کسانولره	ا دین خپل	ا اوهغه چاچې

کښې چه (د نفاق) مرض وو دا خلق (مسلمانان) خپل دین په دهوکه کښې اچولې دی ا خوچه چا په الله

يَتَوَكَّلْ	عَلَى اللَّهِ	فَإِنَّ اللَّهَ	عَزِيزٌ	حَكِيمٌ
بهروسه اوکړه	ا په الله باندې	انوبیشکه چې الله	ا غالب دې	ا اودحکمت خاوند دې

تعالی باندې بهروسه اوکړه نو الله ﷻ غالب دې او صاحب د حکمت دې ا

قوله‌تعالى:: وَاِنِّيْ جَارٌلَّكُمْ

په غزوه بدرکښې د ابليس لعين شريکيدل او تيختهـ:- په جهاد کښې ثابت قدمي نيك نيتي دالله ﷻ د ذکرپه کثرت سره نصيحت کول دمشرکانو دمشابهت نه منع کوی.لکه څنګه چه هغوی د حق د ختمولو اوپه خلقو کښې خپله بهادري خودلو د پاره فخر او غرور سره د خپلو ښارونونه روان شو نو تاسو داسې مه کوئي.چه کله ابوجهل ته اووئيلې شو چه قافله خو بچ شوه اوس واپس کيدل پکار دی نو هغه ملعون جواب ورکړو واه چرته واپس کيدل دبدراوبوله به خو اوهلته به ديره کيږو هلته به شرابونه څکو کبابونه به خورو ګانې بجانې به اورو دې د پاره چه په خلقو کښې مشهور شو. د الله ﷻ د شان نه قربان شم د هغوی ارمانونه الله ﷻ څنګه واړول.هم دلته د هغوی لاشونه پريوتل او هم دلته په کندوکښې ورواچولې شو.الله ﷻ دهغوی اعمال راګيرونکې دې. دهغوی ارادې الله ﷻ ته ښکاره دی په دې وجه هغوی خراب وخت سره مخ شو.نو دادمشرکانو ذکر دې چه د الله ﷻ د رسولﷺ چه درسولانو سرتاج دې بدر ته جنګ له تلې وو د هغوی ګانې ويونکې هم وې د سروز سامانونه هم وو، شيطان لعين د هغوی شاته ولاړ وو هغوی غولول اود هغوی کارونه ئی ښائسته کول او خودلې د هغوی په غوړونوکښې دا وينا کوله چه تاسو ته څوك ماتې درکولې شي.د هغوی د زړه نه نی د بنوبکر په مکه باندې حملې کولو ويره ويستله. اود سراقه بن مالك بن جعشم په شکل کښې د هغوی په وړاندې ولاړ وووئيلې چه زه خود دې علاقې سردار يم بنومدلج ټول زما تابع دي زه ستاسو حمايتی يم تاسو بې فکره اوسيږئ. اود شيطان کار هم دغه دې چه ددروغوو عدې اوکړی نه کيدونکې اميدونه درکړی اود دهوکې په جال کښې مو اونخلوی. د بدر په ورځ ده خپلې جنډې او لښکرې واخستې او مشرکانوسره شو. د هغوی په زړونوکښې اچول چه بس هم تاسو به کټه کوئې. ستاسو امدادی يم. خو چه کله مسلمانانو سره مقابله شروع شوه اود دې خبيث نظر په فرښتو باندې پريوتلو نو په التهـ پښو باندې اوتختيدو اووئيل ئی زه هغه وينم د کوم نه چه ستاسو سترګې ړندې دی. ابن عباس ﷺ فرمائی چه د بدر په ورځ شيطان خپله جنډا اوچته کړې وه اود مدلجی سړی په شکل کښې خپل لښکر سره راورسيدو او د سراقه ابن مالك بن جعشم په شکل کښې ښکاره شو اود مشرکانو زړونه ئی لوپول او همت ئی ورکولو. کله چه ميدان جنګ کښې صفونه جوړ شو نو رسول اللهﷺ يو موټې خاوره د مشرکانو په مخونو ورااوويشته په دې سره د هغوی حوصلې پريوتلې او په هغوی کښې ګډبډ او ويره شروع شوه. حضرت جبرائيلؑ د شيطان طرف ته لاړو دغه وخت کښې هغه د يومشرك په لاس کښې لاس اچولې وو. د حضرت جبرائيلؑ په ليدو باندې شيطان د هغه د لاسه خپل لاس راښکلو اود خپلو لښکرو سره اوتختيدلو. دې سړی اووئيل سراقه تاخو وئيل چه زه ستاسو حمايتی يم دا اوس څه کوې. دې ملعون خو فرښتې ليدلې نو وئی وئيل زه هغه وينم کوم چه تاسو نه وينئ. زه خو د الله ﷻ نه ويريدونکې سړې يم. د الله ﷻ عذاب ډير دروند دې. او په روايت کښې دی چه هغه تختيدو نو حارث بن هشام اونيولو هغه دې په څپيړه په مخ اووهلو دې سره هغه بې هوشه شو پريوتلو نو هغه نورو اووئيل چه سراقه خو په دې حال کښې مونږ ذليل کوی او په داسې وخت کښې مونږ له دهوکه راکوی. هغه وئيل او زه ستاسو نه بيزار يم او بې تعلقه يم زه هغه وينم کوم چه تاسو نه وينئ. د حضرت ابن عباسؓ بيان دې چه په حضورﷺ باندې د لږ شان وخت د پاره بې خودی شان راغله بيا رابيدار شو او وئی فرمائيل صحابه کراموا خوشحاله شئ دا دې ستاسو ښی طرف ته حضرت جبرائيلؑ اودا دې ستاسو ګس طرف ته حضرت ميکائيلؑ اودا دې حضرت اسرافيلؑ درياړه سره د خپلو فوجيانو موجود دی. ابليس د سراقه بن مالك بن جعشم په شکل کښې مشرکانو کښې وو د هغوی زړونه ئی لوپول اوپه هغوی کښې پيشن ګوئې کولې چه بې فکره اوسيږئ نن تاسو ته څوك هم ماتې نه شی درکولې. خود فرښتو لښکر په ليدو باندې هغه مخ واړولو اودې وينا کولو

سره اوتختیدو چه زه تاسو نه بیزار یم او زه هغه وینم کوم چه تاسو نه وینئی. حارث بن هشام ﷛ خو هغه سراقه گنړلې وو په دې وجه هغه د ده لاس اونیولو نو هغه دې په سینه کښې داسې په زوره باندې په سوك اووهلو چه دې خو پړمخې راپریوتلو او شیطان اوتختیدو. سمندرکښې ورټوپ کړو او خپله کپړا ئې اوچته کړه او وئې وئیل یا الله زه تاته خپله وعده یادوم کومه چه تا ماسره کړې وه. په طبرانی کښې دحضرت رفاعه بن رافع ﷛ نه هم داسې مروی دی. حضرت عروه بن زبیر ﷛ فرمائی کله چه قریشو دمکې نه د وتلو اراده اوکړه نو هغوی ته د بنی بکر جنګ یاد شو او خیال ئې اوکړو چه هسې نه زمونږ په غیرموجودګئی کښې هغوی دلته حمله اوکړی. نیزدې وه چه هغوی د خپلې ارادې نه لاس رابنکلې وې هم هغه وخت ابلیس د سراقه په شکل کښې هغوی له راغلو اودې د بنو کنانه د سردارانو نه وو وئیل زه د خپل قوم ذمه دار یم تاسو دهغوی نه بې پرواه اوسئی اودمسلمانانو د مقابلې د پاره بنه تیار تیول لاړشئی. پخپله هم هغوی سره لاړو په لاره کښې به هغوی دې لیدلو. ټولو ته یقین وو چه سراقه پخپله مونږ سره دې تر دې چه جنګ شروع شو هغه وخت دا مردود اوتختیدو. حارث بن هشام ﷛ یا عمیر بن وهب ﷛ هغه په تلو کښې اولیدو هغوی شور جوړ کړو سراقه چرته اوتختیدو. شیطان هغوی د مرګ او دوزخ په خُله کښې وردیکه کړل او پخپله اوتختیدو. ځکه چه هغه ربانی لښکر د مسلمانانو د امداد د پاره راتلونکې لیدلې وو. صفائی وئیل چه زه تاسو نه بیزار یم او زه چه څه وینم تاسو هغه نه وینئی او په دې خبره کښې هغه رښتونې هم وو.

بیا وائی زه د الله ﷻ نه ویریږم، د الله ﷻ عذاب سخت او دروند دې. هغه حضرت جبرائیل ﷵ فرښتو سره راکوزیدونکې لیدلې وو اوپوهه شوې وو چه په ما کښې د ده د مقابلې طاقت نشته یا په مشرکانو کښې طاقت نشته. هغه په خپل دې قول کښې دروغژن وو چه زه خو پخپله رب یم اودا خو د هغه زبانی خبره وه په اصل کښې هغه په خپل ځان کښې طاقت نه لیدلو او هم دا د رب د دې دښمن عادت دې چه غصه کول او دهوکه کول کوی د حق په مقابله کښې اودرول کوی او بیا پټیږی. قرآن کریم فرمائی چه شیطان انسان ته دکفرحکم کوی بیا چه کله هغه کفرکوی نو دې وائی زه تانه ویزاره یم اوزه د رب العالمین نه ویریږم. او آیت کښې دی چه کله دې کار اوباسی نو وائی د الله ﷻ وعدې رښتونی دی زه پخپله دروغژن او زما وعدې ټولې دروغژنې زما خو په تاسو باندې څه زور نه وو تاسو خو پخپله زما په خواهش باندې خپل سټ تیټ کړو اوس ما مه ملامته کوه. پخپله خپل ځان ملامته کړی نه زه تاسو بچ کولې شم او نه تاسو زما په څه کار راتلې شئی دې نه وړاندې چه تاسو زه رب سره شریك ګرځولم زه خو نن د هغې نه هم انکاری یم. یقین اوساتئی چه د ظالمانو دپاره دردناك عذاب دی حضرت ابوا سیدمالك بن ربیعه ﷛ فرمائی که زما سترګې نن هم بینا وې نو ما به د بدر په کنده کښې تاسو ته خودلې وې اوچه دکوم ځائ نه فرښتې راتلې بې شك شبهې ماته هغه معلوم دی. هغه ابلیس اولیدله او الله ﷻ هغوی ته حکم ورکړو چه مؤمنان ثابت قدم اوساتئی. دوی به خلقو له د هغوی د پیژندګلو په شکل کښې راتلې او ورته به ئې وئیل چه خوشحاله شه دا کافران هم لاڅه دی د الله ﷻ امداد تاسو سره دې لکه د زمری غوندې حمله کوئې. ابلیس چه دا اولیدل نو اوتختیدو. تراوسه پورې هغه د سراقه په شکل کښې په مشرکانو کښې وو. ابوجهل چه دا اولیدل نو په خپل لښکر کښې ګشت شروع کړو اووئیل ئې چه ویرېږئی مه د ده په تختیدو باندې زړه مه تنګوئې. دې خو د محمد (ﷺ) د طرف نه خودلې شوې راغلې وو چه تاسو په عین موقع کښې بزدله کړی هیڅ د ویریدلو خبره نشته. په لات او عزی باندې قسم نن به دا مسلمانان د خپل نبی سره راګیروو نامردی مه کوئې زړه لوئی کړئی سخته حمله اوکړئی خو خبردار قتل مه کوئی ژوندې به ئې نیسو دې د پاره چه هغوی ته په کولاؤ زړه سره سزاګانې ورکړو دا هم د خپلې زمانې فرعون وو هغه هم د جادوګرو په ایمان راوړو باندې وئیلې وو دا خو صرف ستاسو یوه دهوکه ده چه دې ځائ نه مونږ اوباسئی. هغه دا هم وئیلې وو چه جادوګرو دا موسی ﷵ خو

ستاسو استاذ دې حالانکه دا د هغوی صرف دهوکه او فریب وو. رسول الله ﷺ فرمائی چه د عرفه په ورځ چه شیطان څومره سپك ذلیل رسوا او شړلې شی داسې به په بله ورځ نه وی شړلې شوې. ځکه چه هغه وینی چه د الله ﷻ عام معافی او رحمت نازلیږی د هر یوګناه عام معاف کیږی اود بدر د ورځې د هغه د رسوائې او ذلت تپوس مه کوه. کله چه هغه جبرائیل ﷵ اولیدو چه د فرښتو لښکرې د هغه په ماتحتنی کښې راروانې دی.(۱) کله چه دواړو فوځیانو صفونه جوړکړل او یو بل ته مخامخ شو نو د الله ﷻ په قدرت اوحکمت سره مسلمانان کافرانو ته ډیر کم ښکاریدل او کافر د مسلمانانو په نظرکښې کم لیدلې شو.په دې باندې کافرانو خنداګانې کولې چه ګوره مسلمانان څنګه مذهبی لیونی دی چه یو موټی مسلمانان زمونږ د یو زرو لښکر سره جنګیږی. اوس به هغوی یو دم ذره ذره شی او په ړومبی حمله کښې به هغوی ماتې اوخوری او سرونه به څوزونکی پاتې شی. الله ﷻ فرمائی چه دوی ته نه ده معلومه چه دا د متوکلینو ډله ده د دوی یقین په الله ﷻ باندې دې چه د غلبې مالك دې او د حکمت مالك دې(۲)دې کافرانو چه کله د الله ﷻ ددین سختی ئی په مسلمانانوکښې محسوس کړې نود هغوی د خُلې نه دا کلمه اووتله چه دوی مذهبی لیونی دی. د رب دښمن ابوجهل ملعون د غونډئی نه د الله والا د کمې او تش لاس لیدلو باندې لکه د خر پلنیدو او وئیل چه کاربه مواوکړو نن نه پس به د الله ﷻ د عبادت کونکونه زمکه خالی شی نن به مونږ د هغوی یو یو دوه دوه ځایٔ کړو. ابن جریج رحمه الله وائی چه د مسلمانانو په دین کښې پیغوروونه ورکول دمکې منافقان وو.عامر وائی دایوڅو کسان وو چه صرف په ژبه مسلمانان شوی وو خو نن د بدر په میدان کښې مشرکانو سره وو هغوی ته د مسلمانانو کمې اوکمزوری ښکاره کیدو باندې حیرانتیا اوشوه او وئی وئیل چه دې خلقو خو مذهبی دهوکه خوړلې ده(۳) مجاهد رحمه الله وائی چه داد قریشو یوه ډله وه. قیس ابن ولید بن مغیره او ابو قیس بن فاکه بن مغیره اوحارث بن زمعه ابن اسودبن عبدالمطلب اوعلی بن امیه بن خلف اوعاص بن منبه بن حجاج دوی قریشو سره وو خو وو دوی په شك کښې او هم په دې کښې راښند شوی وو اودلته ئی د مسلمانانو حالت اوکتو نو وئی وئیل چه دا خلق مذهبی مجنونان دی ګنی یو موټی کسان بې سامانه او بې وسلې د دومره ډیر لوئی شان اوشوکت والا فوجیانو په وړاندې څنګه اودریدې شی؟ حضرت حسن رحمه الله فرمائی چه دا خلق د بدرجنګ له نه وو راغلی د دوی نوم منافقان کیخودې شوې وو. وائی چه دا قوم د اسلام اقراری ووخودمشرکانوپه سیلاب کښې رااوبهیدل دلته راغله دلته په راتلو سره ئی د مسلمانانو دا کمزورې دسته اوکته نو وئی وئیل.(غَرَّ هٰٓؤُلَآءِ دِيْنُهُمْ) الله ﷻ چه د لوئ شان خاوند دې فرمائی چه څوك په دې مالك الملك باندې بهروسه اوکړی هغه دعزت خاوند کوی ځکه چه عزت دهغه وینځه ده او غلبه د هغه غلام. هغه اوچت ذات دې هغه د ډیر لوئ شان خاوند دې هغه په رښتونې سلطان دې هغه حکیم دې دهغه ټول کارونه دحکمت نه ډك وی هغه هریو څیزپه خپل ځایٔ صحیح ساتی. د امداد د حقدارانو هغه امداد کوی اود ذلت حقداران ذلیل کوی هغه ټول ښه پیژنی.

وَلَوْ تَرٰٓى	اِذْ	يَتَوَفَّى	الَّذِيْنَ	كَفَرُوا	الْمَلٰٓئِكَةُ	يَضْرِبُوْنَ
اوکه اووینې ته	هغه حالت	چې روح قبض کوی	دهغه کسانو	چې کفر ئې کړې دې	فرښتې	وهی هغوئ

اوکله چه فرښتې(دمرګ په وخت کښې)وینې چه د کافرانو روحونه قبض کوی او هغوی په مخونو او شاګانو باندې

(۱) موطا امام مالك كتاب الحج :۲٤٥.
(۲) الدرالمنثور:٤/۷۸.
(۳) الطبری: ١٤/١٣.

وُجُوْهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ ج وَذُوْقُوْا عَذَابَ الْحَرِيْقِ۞ ذٰلِكَ

مخونه دهغوئ ا اوشاګاني دهغوئ ا چې اوڅکئ: ا عذاب ا دسوزیدو ا دا په سبب دهغې

وهي (او ښکوي او دا به ورته هم وائي چه) سوزیدونکې غذاب (د جهنم) اوڅکئ ا دا عذاب (د سوزیدو)

بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيْكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيْدِ۞ لا

چې مخکښې لیږلې دي ا لاسونه ستاسو ا اوبیشکه الله ا نه دې ا ظلم کونکې ا په بندګانو خپلو ا

دهغه (بدو اعمالو) په وجه دې کوم چه ستاسو لاسونو کړی وو ا او الله ﷻ په خپلو بندګانو ظلم کونکې نه دې

قوله تعالى:: يَضْرِبُوْنَ وُجُوْهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ

په کافرانود نزع په حالت کښې سختي:- افسوس اې پیغمبره! چه تا کتلې دافرښتې چه څنګه د کافرانو روح قبض کوی او په دغه وخت کښې هغوی په مخونو او ملاګانو باندې وهی او وائی چه د اُور عذاب د خپلو بدعملو په وجه اوڅکئ. دا مطلب هم بیان کړې شوې دې چه دا واقعه هم د بدر د ورځې ده چه مخامخ به د دې کافرانو په مخونو تورې پریوتلې او چه کله به تختیدل نو په شاګانو به ئې ګذارونه کیدل، فرښتو به هغوی ښه برابرول. یو صحابی ﷛ حضور ﷺ ته عرض اوکړو چه ماداابوجهل په شاباندې د ازغوغوندې نښې اولیدلې. حضور ﷺ اوفرمائیل چه د فرښتو د وهلو نښې دی. حق خو دا دې چه دا آیت د بدر سره مخصوص نه دې الفاظ عام دی. د هر یو کافر هم دا حال وی. په سورة قتال کښې هم د دې خبرې ذکر بیان شوې دې اود سورة انعام په آیت ﴿وَلَوْ تَرٰۤی اِذِ الظّٰلِمُوْنَ فِیْ غَمَرٰتِ الْمَوْتِ﴾ کښې هم د دې بیان سره دتفسیر تیرشوې دې. څکه چه دا نافرمانه خلق وو ددوی دمرګ په وخت کښې د فرښتو لاسونه دهغوی طرف ته وراوږدیږی او هغوی ښه وهی، د هغوی روحونه د دوی د بدو عملونو په وجه د هغوی په بدن کښې پټیږی راپټیږی کوم چه فرښتې په زور راوباسی او ورته وائی چه ستا د پاره د الله ﷻ غضب دې او د الله ﷻ عذاب دې. لکه چه د حضرت براء ﷛ په حدیث کښې دی چه په خراب حالت کښې د سکرات مرګ په وخت کښې کله کافرله ملك الموت ﷼ راځی نو فرمائی اې خبیثه روحه روان شه ګرمو هواګانو او ګرمو اوبو او ګرم سوری طرف ته نو هغه روح په بدن کښې پټیږی نو آخر هغه په زور سره رابښکلې شی لکه څنګه چه د ژوندی سړی څرمن راویستې شی اودې سره رګونه او پټې هم راوځی([1]) فرښتې هغه ته وائی اوس دسوزیدو مزه اوڅکه. دا ستاد دنیا د بدعملو سزا ده. الله ﷻ ظالم نه دې هغه خوعادل حاکم دې. دبرکت اوچتوالی غنا پاکیزګئی تعریفونوخاوند دې. دغه شان د صحیح مسلم شریف حدیث قدسی دې زما بندیګانو! ما په خپل ځان باندې ظلم حرام کړې دې او په تاسو باندې مې هم حرام کړې دې. نو په خپل مینځ کښې څوك په یو بل ظلم زیاتې مه کوئ. زما بندیګانو! ما خو ستاسو کړې شوی اعمال راګیر کړی دی. په ښیګړه موندو سره زما تعریف کوئ او که دې نه علاوه نور څه اووینئ نو خپل ځان ملامته کوئ.([2])

كَدَاْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ لا وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ط

لکه دحال ا دتابعانو دفرعون دې ا اولکه دهغه کسانو دې ا چې مخکښې ددوئ نه وو ا

(د دوی حالت) پشان د د فرعون او دهغه کسانو دې کوم چه د دوی نه وړاندې وو.

---

[1] احمد: ٤/٢٨٧-٢٨٨.

[2] صحیح مسلم کتاب البر باب تحریم الظلم: ٢٥٧٧، ترمذی: ٢٤٩٥، ابن ماجه: ٤٢٥٧، احمد: ٥/١٦٠، الادب المفرد: ٤٩٠، ابن حبان: ٦١٩.

كَفَرُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

چې انکار اوکړو هغوئ ا د آیتونو دالله نه ا نواونیول هغوئ الله ا په ګناهونودهغوئ ا بیشکه الله

هغوی د الله ﷻ د آیاتونو نه انکار اوکړو نو الله هغوی د هغوی د ګناهونو په وجه اونیول بیشکه الله

قَوِيٌّ شَدِيْدُ الْعِقَابِ ۝

دطاقت خاوند دې ا سخت ورکونکې دې ا عذاب ا

د طاقت خاوند دې او سخت عذاب ورکونکې دې

قوله تعالی:: فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوْبِهِمْ ؕ

خلق دخپلو ګناهونو په وجه په عذاب کښې راګیرېږي:- دې کافرانوتاسره هم هغه اوکړه کوم چه د دوی نه وړاندې کافرانوخپلونبیانوسره کړی وونوموږهم دوی سره هم هغه اوکړه کوم چه موددوی نه وړاندینو سره کړې وو کوم چه د دوی په شان وو. مثلاً فرعونیان اود هغوی نه وړاندې خلق چا چه د الله تعالی آیاتونه نه منل د څه په وجه چه د الله ﷻ نیول په هغوی راغله. تول قوتونه هم د الله ﷻ دی اود هغه عذابونه هم ډیر درانه دی. هیڅ څوک نشته چه په هغه باندې غالب راشي او هیڅ څوک نشته چه د هغه نه اوتختیدې شي.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ

ا دا عذاب ا په سبب دهغې چې بیشکه الله ا نه دې

دا عذاب د دې په وجه دې چه الله ﷻ چه په یو

مُغَيِّرًا نِّعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوْا

بدلونکې ا هغه نعمت لره ا چې کړې وی هغه ا په یو قوم باندې اتردې پورې ا چې بدل کړی هغوئ

قوم باندې څه نعمت کړې وی نو هغه نه بدلوی ترڅو چه هغوی خپل نعمت نه وی بدل کړې داود تابعداریٔ او

مَا بِاَنْفُسِهِمْ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۝ۙ كَدَاْبِ

هغه حال ا چې په نفسونو دهغوئ باندې وی ا او بیشکه چې الله ا اوریدونکې دې ا اوپوهه دې ا الکه دحال

شکر په ځائې ئې نا شکری نه وی کړې او الله ﷻ د هرې خبرې اوریدونکې او په هرڅه عالم دې د دوی

اٰلِ فِرْعَوْنَ ۙ وَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ؕ كَذَّبُوْا

دتابعانودفرعون دې ا اولکه دهغه کسانو دې ا چې مخکښې ددوئ نه وو ا چې دروغ اوګنړل هغوئ

حال د فرعونیانو اوهغه خلقو پشان دې چه د هغوی نه وړاندې وو. هغه دا چه هغوی د خپل رب ایاتونه

بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ فَاَهْلَكْنٰهُمْ بِذُنُوْبِهِمْ وَاَغْرَقْنَآ

آیتونه ا درب خپل ا نو هلاک کړل مونږ هغوئ ا په سبب دګناهونودهغوئ ا اوغرق کړل مونږ ا

دروغ بللي وو. نو الله ﷻ هغوی د هغوی د ګناهونو په سبب هلاک کړل او مونږ د فرعون تابعداران

اٰلَ فِرْعَوْنَ ۚ وَكُلٌّ كَانُوْا ظٰلِمِيْنَ ۝

تابعان دفرعون ا اودا ټول ا وو ا ظالمان ا

د فرعون هلاک کړل دا ټول ظالمان وو

قوله تعالی:: حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ

دګناهونو په وجه نعمتونه هم اخستې شي:- دالله ﷻ د عدل او انصاف بيان کيږي چه هغه خپل ورکړې شوی نعمتونه د ګناهونونه اول نه اخلي. لګه څنګه چه دې آيت ګښې دی چه الله ﷻ د يو قوم حالت نه بدلوی ترکومې چه هغوی خپلې هغه خبرې بدلې نه کړی کومې چه د هغوی په نفسونوکښې دی. کله چه هغه يو قوم ته د هغوی د بدو په وجه بد وررسول غواړی نو بيا د هغه اراده څوك واپس کولې نه شی او نه هغه سره څوك حمايتی اوديدې شی(۱) تاسو اوګورئی چه فرعونيانو اودهغوی په شان د نورو وړاندينو سره هم دغه اوشو الله ﷻ خپل نعمتونه ورکړل نو هغوی په ګناهونوکښې اخته شو نو الله ﷻ هغوی ته ورکړې شوی خپل باغونه چينې پټی خزانې محلونه اونعمتونه چه په کوموکښې هغوی بدمست کيدل ټول واخستل. په دې باره کښې هغوی پخپله خپله بدی اوکړه الله ﷻ په هغوی باندې هيڅ ظلم نه وو کړې.

اِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ

| بيشکه | ناکاره | دګرځنده مخلوق نه

بيشکه د الله ﷻ.

عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۵۵﴾

په نز دالله | هغه کسان دی | چی انکار ئې اوکړو دحق نه | نوهغوئ | ايمان نه راوړی

په نيز په ساه لرونکی څيزونو کښې د ټولونه بدترين هغه دې چه کفر ئې کړې دې او ايمان نه راوړی

اَلَّذِيْنَ عٰهَدْتَّ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُوْنَ عَهْدَهُمْ

خاص طورهغه کسان | چی وعده واغستله تا | دهغوئ نه | اوبيا | ماتوی هغوئ | وعده خپله

خاص کرهغه کسان (بدترين دی) چا سره چه تا په دوی کښې وعده کړې ده اوبيا (هم) هغوی هرځل

فِيْ كُلِّ مَرَّةٍ وَّهُمْ لَا يَتَّقُوْنَ ﴿۵۶﴾ فَاِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ فِي الْحَرْبِ

په هره موقع کښې | اوهغوئ | نهٔ يريږی دالله نه | انو که | بيا مومې تهٔ هغوئ لره | په جنګ کښې |

وعده ماتوی او د الله ﷻ نه (په وعده ماتولو کښې) نه ويريږی نو که چرته تا دوی په جنګ کښې موندل

فَشَرِّدْ بِهِمْ مَّنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ

نواويروه | په سزادهغوئ سره | هغه څوك | چی روستودهغوئ نه دی | دپاره ددې

نو دهغوی په وجه هغه خلق اوويروه کوم چه ددوی نه روستو دی .... د دې دپاره

يَذَّكَّرُوْنَ ﴿۵۷﴾

چی هغوئ عبرت واخلي دوعده خلافو دا نجام نه

چه دوی نصيحت قبول کړی

قوله تعالی:: فَشَرِّدْ بِهِمْ مَّنْ خَلْفَهُمْ

وعده خلافو کافرانو ته عبرتناکه سزا ورکړه:- په زمکه باندې چه څومره هم ګرځی راګرځی د دې ټولونه

(۱) ۱۳/الرعد: ۱۱.

زيات خراب د الله ﷻ په نيز بې ايمانه كافران دي. كوم چه وعده كوي او بيانې ماتوي. يوخوا قول او وعده اوكړه بل خوانې ماته كړه، نه د الله ﷻ ويره او نه د ګناه فكر. نو چه ته كله په جنګ كښې په دوی غالب شې نو داسې سزا وركړه چه د روستنود پاره هم عبرت شي. هغوی هم اوويريږي نو ممكن دي چه د خپلو داسې كارونونه منع شي.

وَإِمَّا	تَخَافَنَّ	مِن قَوْمٍ	خِيَانَةً	فَانۢبِذْ	إِلَيْهِمْ
اوكه چرې	ته يريدلې	ديوقوم نه	د خيانت كولو	نو اوغورزوه	هغوی ته
اوكه چرته د يوې ډلې نه مو د خيانت كولو ويره كيږي نو هغوی سره					

عَلَىٰ سَوَآءٍ	إِنَّ ٱللَّهَ	لَا يُحِبُّ	ٱلْخَآئِنِينَ ۝٥٨
په برابرئ سره	بيشكه چې الله	نهٔ خوښوي	خيانت ګرخلق
چه كله معاهده پوره شي هغه واپس كړه بيشكه الله ﷻ خيانت ګر نه خوښوي			

قوله‌تعالی:: فَانۢبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَىٰ سَوَآءٍ

خيانت اووعده خلافي دمذمت قابل دي. ارشاد كيږي چه اې نبي ﷺ! كه چرې چا سره ستا وعده شوې وي اوتاته ويره وي چه دوی به بدعهدي او وعده خلافي اوكړي نو تاته اختيار دركولې شي چه د برابرئي په بنياد باندې وعده ماته كړه او هغوی ته خبروركړه چه هغوی هم د صلح په خيال كښې نه وي. څو ورځې وړاندې هغوی ته خبر وركړه. الله ﷻ خيانت نه خوښوي نو ته كافرانو سره هم خيانت مه كوه. په مسند احمد كښې دي چه امير معاويه ﷺ لښكرې د روم سرحد طرف ته وروړاندې كول شروع كړه چه د صلح موده ختميدو سره به ناڅاپي په هغوی باندې حمله اوكړي نو يو شيخ په خپله سورلئي باندې سور راغلو او وئې وئيل چه الله ﷻ ډير لويُ دې الله ﷻ ډير لويُ دې وعده اوساتئي دهوكه صحيح نه ده. د رسول الله ﷺ فرمان دې چه كله يو قوم سره وعده او شي نو مه يوه غوټه ترئي او مه سپړئي تركومې چه د صلح موده ختمه نه شي يا هغوی ته په خبر وركولو سره معاهده ماته نه شي. كله چه دا خبره معاويه ﷺ ته اورسيده نوهغوی خپل فوځ ته هغه وخت دواپس كيدوحكم وركړو. داشيخ حضرت عمروبن عبسه ﷺ وو[1] سلمان فارسي ﷺ ديو ښارقلعه ته په رسيدوخپلوملګرو ته اووئيل تاسوماپريږدئي چې هغوئ ته دعوت وركړم. لكه څنګه چه ما رسول الله ﷺ هغوی په رابللو باندې ليدلې وو. بيا فرمائي چه زه هم دهغوی نه يوسړې ووم. نوماته الله ﷻ داسلام هدايت اوكړونو كه تاسوهم مسلمانان شئي نو چه كوم زمونږ حق دې هغه به ستاسو هم حق شي. او چه څه په مونږ باندې دي هغه به په تاسو باندې هم وي. اوكه تاسودا نه منئي نوذلت سره به جزيه وركوئې. كه دا هم نه قبلوئي نو مونږ تاسوته د اوسه خبر دركوواومونږ اوتاسو برابر يو الله ﷻ خيانت كونكي نه خوښوي. دريو ورځو پورې ئې هغوی ته داسې دعوت وركړو اويه څلورمه ورځ سحر په سحر حمله اوكړه نو الله ﷻ فتح وركړه او امداد ئې اوكړو.[2]

وَلَا يَحْسَبَنَّ	ٱلَّذِينَ	كَفَرُوا۟	سَبَقُوٓا۟
اوګمان دې نهٔ كوي	هغه كسان	اچې كافران دي	اچې ګنې هغوئ مخكښې شو
اوكافران دې دا خيال نه كوي چه ګنې دوی زمونږ د نيولو نه خلاص شوی دي			

[1] ابوداؤد كتاب الجهاد باب فى الامام يكون بينه وبين العدو عهدفيسيرنحوه...:۲۷۵۹، وسنده صحيح، ترمذی:۱۵۸۰، احمد/۱۱۱، السنن الكبرى للنسائي: ۸۷۳۲، بيهقي:۲۳۱/۹.

[2] احمد:۴۴۰/۵، ترمذی كتاب السير باب ماجاء فى الدعوة قبل القتال:۱۵۴۸.

إِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُونَ ﴿٥٩﴾ وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم
بیشکه هغوئ | نشي عاجزه کولې مونږ | اوتیاری کوئ | دپاره دهغوئ | څومره چې وس رسي ستاسو
بیشکه دوئ(الله ﷻ)نشي مغلوبه کولې او ستاسو نه چه څومره کیدې شي نو د دوی (کافرانو) دپاره

مِّن قُوَّةٍ وَمِن رِّبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ
دطاقت نه اود ترلو | داسونو نه چې یروئ تاسو | په ذریعه | دهغې | دشمن دالله | اودشمن ستاسو
د (هر قسم) قوت نه اود اسونو تیارولونه چه تاسو په هغې سره د الله ﷻ او خپل دشمن

وَآخَرِينَ مِن دُونِهِمْ لَا تَعْلَمُونَهُمُ اللَّهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنفِقُوا
اونورکسان بې ددوئ نه | اچې تاسو نه پیژنئ هغوئ | الله پیژنئ هغوئ | او هغه چې | اخرج کوئ تاسو
اود هغوی نه علاوه نور کسان یروئ | اکوم چه تاسو نه پیژنئ خو الله ﷻ هغوی پیژني | اوتاسو چه کوم

مِن شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنتُمْ لَا تُظْلَمُونَ ﴿٦٠﴾
یو څیز | په لاردالله کښې | پوره بدله به درکړې شي | تاسوته | اوتاسوسره به | زیاتې اونه کړې شي
څیزهم د الله په لار کښې خرچ کوئ | نو تاسو ته به پوره بدله درکولې شي او هیڅ زیاتې به درسره نشي کولې

قوله‌تعالی:: وَأَعِدُّوا لَهُم مَّا اسْتَطَعْتُم

د جنګ سامان هروخت تیار ساتلوحکم:- الله ﷻ فرمائی کافران خلق دې دانه ګنړی چه هغوی به زمونږ نه اوتختی اومونږ اوس دهغوی په نیولو قادرنه یو.بلکه هغوی هروخت زمونږ په قبضه او قدرت کښې دی هغوی مونږ ته ماتې نه شی راکولې. او په آیت کښې دی چه بدی کونکی زمونږ نه وړاندې کیدې نه شی([1])فرمائی کافران دلته مونږ ته ماتې نه شی راکولې هلته خود هغوی ځائ اُور دې چه ډیر خراب ځائ دې([2])اوفرمان دې چه دکافرانو په ښارونوکښې تګ راتګ اوګرځیدل چرته تاسو په دهوکه کښې وانچوی داخوهسې جمع واری ده د دوی ځائ دوزخ دې چه ډیر خراب ځائ د اوسیدو دې([3])بیا مسلمانانوته حکم ورکوی چه دخپل طاقت امکان مطابق د کافرانود مقابلې د پاره هر وخت تیار اوسیږئ چه قوت اوطاقت اسونه اولښکرساتې شئ اوساتئ.په مسند کښې دی چه حضورﷺ قوت تفسیرغشوویشتلو سره کړې دې اودوه ځل ئی دا اوفرمائیل([4]) چه غشی ویشتل کوئ سورلی کوئ د غشو ویشتل د اسونو د سوریدلو نه بهتر دی. ([5])

د اسونو درې قسمونه::فرمائی داسونو ساتونکی درې قسمه دی یو خو اجر او ثواب موندونکی یو نه ثواب او نه عذاب او یو عذاب زغمونکی. کوم چه د جهاد په اراده سره اوساتی د هغه اس څرن دانه راغونډول اوتګ راتګ چه څه کوی په هغې باندې ثواب ملاویږی.تردې چه که هغه خپله رسئ اوشلوی او اوتختی نو بیا هم د هغه د پښو په قدمونواو خاشړو باندې ده ته نیکئی ملاویږی. په یو نهر باندې د تیریدو په وخت کښې که هغه اوبه اوڅکی که مجاهد د ابوڅکولو اراده نه وی کړی نو بیا

[1] ۲۹/العنکبوت: ٤.
[2] ۲٤/النور:٥٧.
[3] ۳/آل عمران: ۱۹٦-۱۹۷.
[4] صحیح مسلم کتاب الامارة باب فضل الرمی والحث علیه وذم من علمه ثم نسیه:۱۹۱۷، ابوداؤد: ۲٥۱، ابن ماجه:۲۸۱۲
[5] ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی الرمی:۲٥۱۳، وسنده حسن، ترمذی: ۱٦۳۷، نسائی:۳٦۰۸،ابن ماجه: ۲۸۱۱، احمد:٤/٤۸،حاکم: ۹٥/۲.

هم نیکئي ملاویږي. نودا اس خود هغه دساتونکي دپاره دیو ډیراجر او ثواب ذریعه ده. اوچه کوم سړی اس اوساتلو چه هغه د نورو خلقو نه بې پرواه شي او بیا ئې د الله ﷺ حق هم د ده په غاړه اود هغه په سورلئی کښې هیر نه کړو نو دا د هغه د پاره پردهٔ ده یعنی نه د هغه ګناه شته او نه اجر. دریم هغه سړی چه دفخراوخان خودلو د پاره ئې اوساتي اود مسلمانانود مقابلې د پاره نودا د ده د پاره سخت نقصاني دی او د ده په غاړه بوج دې. د حضورﷺ نه تپوس اوشو چه د خرو باره ګښې څه حکم دې؟ نو حضورﷺ اوفرمائیل چه د دې باره کښې څه ځان له آیت خونه دې نازل شوې اودا جامع عام آیت موجود دې که یو سړې د یوې ذرې نیکي اوکړي نو هغه به وینې او چه څوك د ذرې برابر بدي اوکړي هغه به وینی. دا حدیث په بخاری شریف او مسلم کښې هم دې.(۱)

اوپه حدیث کښې دا الفاظ دی چه اسونه درې قسمه دی د رحمن د شیطان او د انسان. په دې کښې دی چه شیطاني اسونه هغه دی کوم چه د منډې د پاره په شرطونو او جوارئی د پاره وی. او انسان آس هغه دې چې د خپل سورلئ دپاره ئې ساتلې وی. (۲) د اکثرو علماؤ قول دې چه غشي ویشتل د اسونو د سورلئي نه بهتر دی. امام مالك رحمه الله د دې خلاف دې خود جمهورو قول قوی دې ځکه چه په حدیث کښې هم راغلی دی. حضرت معاویه بن خدیجؓ حضرت ابوذر ؓ له لاړو نو هغه وخت هغه د خپل اس خدمت کولو تپوس ئې اوکړو چه ستا دا اس په څه کار راځي؟ وئې فرمائیل چه زما د دې څناور دعا زما په حق کښې قبلوله شوې ده. وئیل څناور اودعا؟ وئې فرمائیل او د الله ﷺ قسم اس هر سحر دعا کوی چه اې الله تعالی! تا زه خپلو بندیګانو کښې بنده ته حواله کړې یم ته ما د ده د ټول اهل نه د مال نه اود اولاد نه زیات جوړکړې او ده سره مې اوساتې(۳) په یو مرفوع حدیث کښې دی چه هر یو عربی اس ته هره ورځ د دوو دعاګانو کولو اجازت ملاویږی(۴)حضورﷺ فرمائی چه د اسونو په تندوکښې بنیګړه تړلې شوی وی د اسونو والا د الله ﷺ په امداد کښې وی. دا په نیك نیتئي سره د جهاد په اراده ساتونکې انسان دې لکه څنګه چه یوسړې هر وخت خپل لاس وړاندې کوی اوخیرات کوی(۵) ددې باره کښې نورهم ډیراحادیث دی. په صحیح بخاری شریف کښې د ښیګړې تفصیل دې اجر او غنیمت.(۶)

فرمائی دې سره ستاسو دښمنان ویریدونکی او هیبت وهونکی دی د دې ظاهری مقابلې د دښمنانو نه علاوه نور دښمنان هم دی یعنی بنوقریظه، فارس او د محلونو شیطانان. په یو مرفوع حدیث کښې هم دی چه دې نه مراد پیریان دی.په یو منکر حدیث کښې دی چه په کوم کور کښې یو آزاد اس وی هغه کور به چرې هم بدنصیب نه وی. خود دې روایت نه سند صحیح دې او نه دا صحیح دې. اود دې نه مراد منافقت هم اخستې دې او هم دغه قول ډیر مناسب هم دې. لکه چه د الله ﷺ فرمان دې ﴿ وَمِمَّنْ حَوْلَكُم مِّنَ الْأَعْرَابِ﴾ستاسو څلور واړو طرفو ته کلي وال او مدنی منافقان دی کوم چه تاسو نه پیژنئی خو مونږ د هغوی نه ښه واقف یو. بیا ارشاد دې چه په جهاد کښې تاسو څه خرچ کړئی د دې به پوره بدله بیامومئی. په ابوداؤدکښې دی چه د یوه درهم ثواب به اووه سوه درجې زیات ملاویږی.(۷) لکه چه آیت ﴿مَثَلُ الَّذِينَ يُنفِقُونَ﴾ کښې دی. ابن عباسؓ فرمائی چه اول خوبه رسول اللهﷺ صرف مسلمانانوته د

---

۱) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب الخیل ثلاثة: ۲۸٦۰، صحیح مسلم:۹۸۷، ابن حبان:٤٦٧٢، بیهقی:٤/١١٩.
۲) احمد:۱/۳۹۵،، الترغیب الترهیب: ۱۸۷۷، مجمع الزوائد:٥/٢٦٠.
۳) احمد:٥/١٦٢.
٤) نسائی کتاب الخیل باب دعوة الخیل:٣٦٠٩، وسنده صحیح، احمد:٥/١٧٠.
٥) طبرانی:٥٦٢٢وسنده حسن.
٦) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب الجهاد ماض مع البروالفاجر:٢٨٥٢، صحیح مسلم:١٨٧٣، ترمذی:١٦٩٤، ابن ماجه:٢٣٠٥
٧) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی تضعیف الذکرفی سبیل الله عزوجل:٢٤٩٨.

خیرات صدقات حکم ورکولو کله چه دا آیت ﴿وَمَا تُنفِقُوا مِن خَيْرٍ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ﴾ نازل شو نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه د کوم دین هم وی او سوال اوکړی نو هغه سره ښیګړه کوئې(۱) دا روایت غریب دې او په ابن ابی حاتم کښې دې.

وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ ط

اوکه چرې | مائله شی هغوئ | صلحې ته | نو مائله شه | هغې صلحې ته | او بروسه اوکړه | په الله |

اوکه دوی روغې ته غاړه کیخوده نو تاسو روغه اوکړئ او (په نیتجه د روغه کښې) په الله بهروسه اوکړئ

إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ۝ وَإِنْ يُرِيدُوا

بیشکه | چې هم هغه | هرڅه اوریدونکې دې | او په هرڅه پوهه دې | اوکه چرې | اراده اوکړی هغوئ

بیشکه الله ﷻ د هرڅه اوریدونکې او په هرڅه عالم دې | اوکه (په روغه کولو کښې) دوی تاسره د

أَنْ يَخْدَعُوكَ فَإِنَّ حَسْبَكَ اللَّهُ ط هُوَ الَّذِي أَيَّدَكَ

چې دهوکه درکړی تا ته | نو بیشکه کافی دې تا لره الله | الله | هغه ذات دې | چې مضبوط نې کړې ته

دهوکې اراده لری نو (د دوی د دهوکې نه مه یریږه) الله ﷻ ستا دپاره کافی دې | الله هغه ذات دې چه

بِنَصْرِهِ وَبِالْمُؤْمِنِينَ ۝ لا وَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ ط لَوْ

په مدد خپل سره | او په مومنانو سره | او مینه نې واچوله | په منځ | د زړونو دهغوئ کښې | که چرې

په خپل مدد او په مسلمانانو سره ئې ته مضبوط کړې | او د دوی په زړونو کښې ئې محبت اچولې دې | که

أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلَّفْتَ بَيْنَ

په زمکه چه څومره څه دی دا ټول تا خرچ کړې وې نو (د دې باوجود به هم) تا د دوی د زړونو په مینځ

خرچ کړې وې تا | هغه څه | چې په زمکه کښې دی | ټول | نو مینه به نه وه پیدا کړې | راوستې تا | په منځ

قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلَّفَ بَيْنَهُمْ ط إِنَّهُ

په زړونو دهغوئ کښې | لیکن | الله | محبت پیدا کړو | په منځ دهغوئ کښې | بې شکه چې هغه

مینه نه وه اچولې د زړونو دهغوئ | بلکه الله ﷻ د دوی (د زړونو) په مینځ کښې محبت واچولو | بیشکه الله

عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝

غالب دې | خاوند د حکمت دې |

(په اراده) غالب دې او صاحب د حکمت دې |

قوله تعالی: وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا

کافرانو سره دضرورت په وخت کښې دصلح حکم: د الله ﷻ ارشاد دې چه کله دیو قوم د خیانت ویره وی نو په برابرئ سره ئې خبر کړئې معاهده ختمه کړئې اود جنګ خبرور کړئې. دې نه پس که هغوی په جنګ کولو باندې راضی وی نو په الله ﷻ باندې بهروسه اوکړه او جهاد شروع کړه اوکه هغوی بیا په صلح باندې راضی شی نو ته هم صلح او صفائی اوکړه. هم د دې آیت په تعمیل کښې د حدیبیه په درخ

(۱) وسنده حسن.

رسول الله ﷺ دمکي مشرکانو سره د نهوکالو د پاره صلح اوکړه چه په څو شرطونو باندې وه. د حضرت علي ﷺ نه نقل دی چه رسول الله ﷺ او فرمائيل چه زر به اختلاف پيداکيږی يا پس نوکه تانه کيږی نو صلح اوکړه(۱) مجاهد رحمه الله وائی دا د بنو قريظه باره کښې نازل شوې خو په دې کښې تامل دې ټوله قصه د بدر ده. د ډيرو بزرګانو خيال دې چه د سورة براءت آيت سيف ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾ سره منسوخ دې. خو په دې کښې هم نظر دې ځکه چه په دې آيت کښې د جهاد حکم په طاقت او استعداد باندې دې. خود دښمن د زياتی په وخت کښې صلح کول بې شك او شبهې جائز ده لکه چه په دې آيت کښې دی او څنګه چه د حديبيه صلح رسول الله ﷺ اوکړه. نو هيڅ خلاف يا څه خصوصيت يا منسوخيت نشته. والله اعلم. بيا فرمائی چه په الله ﷻ باندې بهروسه ساته هغه تاله کافی دې هم هغه ستا امداد کونکې دې. که دوی دهوکه بازی کوی او څه فريب کول غواړی او په دې مينځ کښې خپل شان اوشوکت او د جنګ وسله زياتول غواړی نوته فکر مه کوه الله ﷻ ستا طرفدار دې هغه ستا د پاره کافی دې د هغه د مقابلې هيڅ څوك نشته.

دمسلمانانويو بل سره محبت د الله ﷻ رحمت دې: بيا د خپل يو اعلی نعمت ذکر کوی چه د مهاجرينو او انصارو نه ئی صرف په خپل فضل باندې ستا تائيد اوکړو. هغوی ته ئی په تا باندې د ايمان راوړلو او تابعدارئی کولو توفيق ورکړو، ستا په امداد او ستا په نصرت باندې آماده کړل. خو دې که د زمکې خزانې خرچ کړې وې نو په هغوی کښې دې هغه مينه او محبت نه شو پيداکولې کوم چه الله ﷻ پخپله اوکړو. د هغوی د صدو زړې دښمنئی ئی لرې کړې. اوس او خزرج به د انصارو په قبيلوکښې د جهالت په زمانه کښې ښه تورې چلولې. د ايمان نور دغه دښمنئی په محبت کښې بدلې کړې. لکه چه د قرآن پاك بيان دې دالله ﷻ هغه احسان يادکړئی چه تاسوپخپل مينځ کښې د يوبل دښمنان وئې هغه ستاسو زړونه يوځای کړل او په خپل فضل سره ئی تاسو رونړه رونړه جوړکړئې. تاسو د دوزخ غاړې ته رسيدلې وې خوهغه تاسو بچ کړئې. الله ﷻ ستاسودهدايت د پاره داسې خپلې خبرې بيانوی. (۲) په بخاری او مسلم شريف کښې دی چه د حنين د غنيمت د تقسيم په وخت کښې رسول الله ﷺ انصارو ته اوفرمائيل اې انصارو! آيا ما د ګمراهئی د حالت نه د الله ﷻ په عنايت سره تاسو ته نيغه لار اونه خودله؟ آيا تاسوفقيران نه وئې؟الله ﷻ تاسوزماپه وجه اميران کړئی.تاسو جداجدا وې الله ﷻزماپه وجه ستاسو زړونه يوځای کړل. د حضور ﷺ په هره خبره به انصارو وئيل بې شکه د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ د دې نه هم زيات احسانونه په مونږ باندې دی(۳) غرض داچه خپل دا انعام او اکرام بيانولوسره ئی دخپل عزت اوحکمت اظهار اوکړو چه هغه اوچت ذات دې دهغه نه اميد ساتونکې نااميده کيږی نه.په هغه باندې توکل کونکې آباد وی هغه په خپلوحکمونوکښې حکيم دې. ابن عباس ﷺ فرمائی د خپلوئی رشتې ماتيږی اود نعمت ناشکری کولې شی خو د زړونو د تقارب او نزديکت په شان بل څه څيز نه دې ليدلې شوې.

د الله ﷻ رب العزت فرمان دې که تا د زمکې خزانې هم ختمې کړې وې نو ستا په وس کښې نه وه چه د دوی زړونه دې يوځای کړې وې.شاعر وائی تاسره دهوکه کونکی ستانه بې پرواهی کونکی ستا رشته دار نه دی بلکه ستاحقيقی رشته دارهغه دی چه ستاپه آوازلبيك وائی اوستاد دښمنانو په سرتيتی کښې تاسره وی.او شاعر وائی چه ماخو ښه په يو ځای ازميښت کړل اومې ليدل چه د رشته دارئی نه هم زيات تنګ راتنګ دې. امام بيهقی رحمه الله فرمائی چه ماته دا نه ده معلومه چه دا ټول قول د

---

(۱) احمد:۱/۹۰. (مسنداحمد)
(۲) ۳/آل عمران:۱۰۳.
(۳) صحيح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الطائف فی شوال سنة ثمان: ۴۳۳۰، صحيح مسلم:۱۰۶۱.

حضرت ابن عباس‌ رضی الله عنه دي يا د هغه نه لاندې په راويانوکښې د چا دې. ابن مسعود رضی الله عنه فرمائي د هغوی دا محبت د الله ﷻ په لارکښې وو چه د توحيد او سنت په بناء باندې وو. (۱) ابن عباس رضی الله عنه فرمائي رشته دارئي هم ماتيږي د احسان هم ناشکري کولې شي خوچه کله د الله ﷻ د طرف نه زړونه ملاويږي هغه څوك جدا کولې نه شي. بيا هغوی د دې جملې ثلاوت اوګړو(۲)عبده بن ابی لبابه رضی الله عنه فرمائي زما حضرت مجاهد رحمه الله سره ملاقات اوشو نو هغوی ماسره لاس ملاؤکړو وئي فرمائيل کله چه دوه کسان د الله ﷻ په لارکښې مينه لرونکي خپل مينځ کښې ملاويږي او يو بل سره په رونړتندی لاس ملا ؤ وي نو د دواړو ګناه داسې رژيږي لکه د ونو اوچې پاڼړې. ما وئيل چه دا کار خو ډير آسان دې وئي فرمائيل داسې مه وايه چه مينه هغه ده د کومې باره کښې چه الله ﷻ فرمائي که ته د زمکې خزانې هم خرچ کړې نوبيا هم داستا د وس کار نه دې چه په زړونوکښې محبت اومينه پيداکړې.د هغه دې فرمان سره ماته يقين اوشو چه دې زما نه ډير پوهه دې. وليد بن ابی مغيث وائي ما د حضرت مجاهد رحمه الله نه واوريدل چه کله دوه مسلمانان په خپل مينځ کښې ملاويږي او لاس ملا ؤ وې نود هغوی ګناه معاف کيږي. ما تپوس اوکړو صرف په لاس ملاوولو؟ نو هغوی اوفرمائيل چه ايا تاسو د الله ﷻ فرمان نه دې اوريدلې؟ بيا هغوی د دې جملې تلاوت اوکړو. نو حضرت وليد رحمه الله اوفرمائيل ته زما نه ډير لوئ عالم ئې. عمير بن اسحاق وائي چه د خلقو نه د ټولونه وړاندې کوم څيز اوچتولې شي هغه به مينه اومحبت وي. په طبرانی کښې دی رسول ا لله ﷺ فرمائي چه مسلمان کله مسلمان رور سره لاس ملا ؤ وې نود دواړو ګناه داسې رژيږي لکه د ونې اوچې پاڼړې په تيزه هوا. د هغوی ټول ګناهونه معاف کولې شي که هغه د سمندر د زګ په شان هم وي.(۳)

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَسْبُكَ اللَّهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ

اے نبی | کافي دې تالره الله | اوهغه چالره | چې پيروی کوی ستا

اې پيغمبره ستا دپاره الله ﷻ کافي دې او هغه څوك چه په مؤمنانو

مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ۞ يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ ۚ إِنْ يَكُنْ

دمومنانونه | اے نبی | تيز کړه مومنان | په جنګ باندې | که چرې وی

کښې ئې ستا تابعداری کړې ده | اې پيغمبره مؤمنان د جهاد په تياری باندې تيز کړه | نو که په

مِنْكُمْ عِشْرُونَ صَابِرُونَ يَغْلِبُوا مِائَتَيْنِ ۚ وَإِنْ

ستاسو نه | شل کسان | صابران | نو غالب به راځی هغوی | په دووسوؤکسانو باندې | اوکه چرې

شل صابران کسان وی هغوی به په دوه سوو (کافرو) کسانو باندې غلبه کوی | اوکه په تاسو کښې

يَكُنْ مِنْكُمْ مِائَةٌ يَغْلِبُوا أَلْفًا مِنَ الَّذِينَ كَفَرُوا

وی | ستاسو نه | سل کسان | نوغالب به راځی | په زرو کسانو باندې | دهغه کسانونه | چې کافران دی

سل کسان (مومنان) وی نو هغوی به د کافرانو په زرو کسانو باندې غلبه بيامومي

---

(۱) حاکم: ۳۲۹/۲ بلفظ آخر وسنده صحيح.

(۲) ايضاً.

(۳) صحيح مسلم کتاب الامارة باب ثبوت الجنة للشهيد: ۱۹۰۱.

بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ۝ اَلْئٰنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ

ځکه چې هغوئ | داسې قوم دې | چې نهٔ پوهيږي | اوس | اسپك كړوپيتې الله | ستاسونه

دا حکم په دې وجه دې چه دا ناپوهه خلق دی | اوس الله ﷻ په تاسو باندې سپکوالی (آسانوالی) اوکړو

وَعَلِمَ اَنَّ فِيْكُمْ ضَعْفًا ؕ فَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ

اومعلومه ده هغه ته | چې بيشکه | په تاسو کښې | کمزوري ده | پس | که وی | ستاسو نه |

اوپه علم ظاهري سره الله ﷻ ته معلومه شوه چه په تاسو کښې کمزوري ده | نوکه په تاسو کښې

مِّائَةٌ صَابِرَةٌ يَّغْلِبُوْا مِائَتَيْنِ ۚ وَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ اَلْفٌ

سل کسان | صابران | نوغالب به راځي | په دوؤ سوؤ کسانو باندې | اوکه وی | ستاسو نه | زر کسان

سل صابران کسان وی هغوی به په دوه سوو باندې غلبه کوی | اوکه په تاسو کښې زر کسان (صابران)

يَّغْلِبُوْٓا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ۝

نو غالب به راځي | په دوؤ زرو باندې | په حکم دالله سره | اوالله | دصابرانو ملګرې دې |

وی نو هغوی به د الله ﷻ په حکم سره په دوؤ زرو کسانو باندې غلبهٔ کوی | اوالله د صبرکونکو سره دې

قوله تعالى:: يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلَى الْقِتَالِ ؕ

دجهاد ترغيب اوصحابه کرامود جهاد شوق:- الله ﷻ خپل پيغمبر ﷺ ته او مسلمانانو ته د جهاد ترغيب ورکوی. او هغوی ته تسلی ورکوی چه هغوی به په دښمنانو باندې غالب کوی سره د دې که هغوی د سازوسامان او د لښکرو والا وی او که مسلمانان بې سروسامان وی او يوموټې وی. الله ﷻ کافی دې او چه څومره مسلمانان تاسره وی هم هغه بس دی. بيا خپل نبی ﷺ ته حکم ورکوی چه مؤمنانوته د جهاد رغبت ورکوه. حضور ﷺ به د صفونو په جوړولو کښې دمقابلې په وخت کښې برابر د فوځيانو زړونه لوړول. دبدر په ورځ نبی اوفرمائيل پاسئی هغه جنت حاصل کړئی د کوم پلنوالې چه د آسمانونو اوزمکې په شان دې حضرت عمير ﷺ بن حمام وائی دومره پلنوالې؟ وئی فرمائيل او هم دومره هغه وئيل واه واه. حضور ﷺ اوفرمائيل چه دا دې په کومه اراده سره اووئيل؟ وئيل په دې اميد چه الله ﷻ به ما هم جنتی کړی. حضور ﷺ اوفرمائيل چه زما پيشن ګونی ده ته جنتی ئې. هغه پاسی اود دښمن طرف ته وړاندې کيږی د خپلې تورې تيکې ماتوی څه کهجورې چه ورسره وې هغه ئې خوړل شروع کړې بيا ئې اوفرمائيل چه دا خوړل اودلته حصاريدل دا هم په ما ډير ګران دی. هغه د لاس نه غورزوی او حمله کوی اود زمری په شان په دښمنانو کښې ورننوتلو اود تورې مهارت خودلو سره د کافرانونه ستونه وهی اود الله ﷻ په لارکښې شهيد کيږی. رضی الله عنه وارضاه. ابن المسيب ﷺ او سعيدبن جبير ﷺ فرمائی داآيت دحضرت عمر ﷺ داسلام راوړلو په وخت کښې نازل شو کله چه د مسلمانانو شمير پوره څلوېښت شو. خو په دې کښې لږ شان نظر دې ځکه چه دا آيت مدنی دې اود حضرت عمر ﷺ د اسلام راوړو واقعه په مکه معظمه کښې وه. د حبشې د هجرت نه پس اود مدينې د هجرت نه وړاندې. والله اعلم.

بيا الله ﷻ مؤمنانو ته زيرې ورکوی اوحکم فرمائی چه ستاسو شل به د دې کافرانو نه په دوو سوو غالب راځی. سل به په زرو باندې غالب راځی. غرض دا چه يومسلمان د لسوکافرانو د مقابلې دې. بيا خوحکم منسوخ شو خو زيرې باقی دې. کله چه داحکم په مسلمانانو باندې لږ شان ګران شو چه يو په لسه مقابله کښې لږ شان غلی شو نو الله ﷻ کمې اوکړو او وئی فرمائيل چه اوس الله ﷻ بوج سپک کړو

الخ. خو چه څومره شمير كم شو هم دومره صبرناقص شو(۱) اول حكم وو چه شل مسلمانان به د دوو سوو كافرانو نه نه روستوكيږي اوس دا اوشو چه سل به د دوو سوو نه نه تختي(۲)نومشكل كيدو باندې ضعيف والې اوكمزوري الله ﷻ قبوله كړه نو كمې ئې اوكړو چه په دوچنده تعداد كښې به د كافروسره په جنګ روستو كيدل نشته اود دې نه د زياتي په وخت كښې ډډې ته كيدل جرم نه دې. ابن عمرؓ فرمائي دا آيت زمونږ صحابه كرامو باره كښې نازل شوې دې. حضورﷺ دا اولوستلو او وئې فرمانيل چه ږومبې حكم اوچت كړې شو.(۳)

مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ حَتَّىٰ يُثْخِنَ

نۀ دي مناسب | يونبي لره | چي وي | هغه سره | قيديان | ترهغې پورې | چې ريزمريز كړي |

دهيڅ پيغمبردپاره دا جائز نه دى چه دده سره قيديان وى | ترد‌ې چه دې ئې په زمكه كښې وينه توى

فِي الْأَرْضِ ۚ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللَّهُ يُرِيدُ الْآخِرَةَ ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ

په زمكه كښې | تاسو غواړئ | اسباب ددنيا | اوالله | غواړي آخرت | اوالله | غالب دي

كړې | تاسو د دنيا د سامان اراده لرئ | او الله ﷻ (ستاسو دپاره) د آخرت اراده لرى | او الله غالب دې

حَكِيمٌ ۝ لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ

حكمت والا دې | كه چرى نۀ وې اليكلې حكم | دطرفه دالله نه | مخكښې | نوخامخابه رسيدلې وۀ تاسوته

صاحب د حكمت دې | كه چرته د الله ﷻ د طرفه د وړاندې نه فيصله نه وه شوې (چه تاسو ته به په دنيا كښې عذاب نه دركوم)

فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ۝ فَكُلُوا مِمَّا

په هغه څيز كښې | چې اغستې دې تاسو | عذاب | الوئ | پس خورئ | دهغه مال نه

نوتاسوته به په هغه فديه اخستلو باندې لوئې عذاب رسيدلې وو | نو تاسو چه په غنيمت كښې څه

غَنِمْتُمْ حَلَالًا طَيِّبًا ۚ وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ

چې په غنيمت كښى اغستې دې تاسو | حلال پاك | اواويريږئ | دالله نه | بيشكه چې الله |

حاصل كړې دى نو هغه حلال او پاك ګڼړئ او خورئ | اود الله ﷻ نه ويريږئ | بيشكه الله ﷻ

غَفُورٌ رَحِيمٌ ۝

بښونكې | مهربان دې |

بښونكې مهربان دې |

قوله تعالى: مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَىٰ

جنګي قيديانواود بدرد قيديانومتعلق مشوره:-په مسنداحمد كښې دى چه د بدر د قيديانوباره كښې رسول الله ﷺ د صحابه كرامو رضي الله عنهم سره مشوره اوكړه چه الله ﷻ دا ستاسو په قبضه كښې دركړى دى. او وائې څه اراده مو ده؟ حضرت عمرؓ پاسيدو او عرض ئې اوكړو د دوى ستونه والوزوئې. حضورﷺ د

(۱) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الانفال باب ﴿الآن خفف الله عنكم وعلمان فيكم ضعفا...﴾:۴۶۵۳.
(۲) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة الانفال باب ﴿يايهاالنبى حرض المؤمنين على القتال﴾ : ۴۶۵۲.
(۳) ابن مردويه ، حاكم:۲۳۹/۲مختصرًا. (مستدرك حاكم)

هغه نه مخ واړولو او بيائې اوفرمائيل چه الله ﷻ دوی ستاسو په قبضه کښې درکړی دی دوی د پرون پورې ستاسو روروڼی کښې وو.بيا حضرت عمر ؓ اودريدو او خپل جواب ئې سردوباره کړو حضورﷺ بيا مخ واړولو او هم هغه ئې اوفرمائيل. دې ځل حضرت ابوبکر ؓ اودريدو او عرض ئې اوکړو يارسول اللهﷺ! زمونږ په رائې کښې خو ته دوی معاف کړه اود دوی نه فديه واخله او آزاد ئې کړه. اوس د حضورﷺ دمخ مبارك نه د غم نښې لاړې او عام معافی اوکړه او فديه ئې ترې واخسته او ټول ئې آزاد کړل([1])په دې باندې الله ﷻ دا آيت نازل کړو.هم د دې سورة په شروع کښې دحضرت ابن عباس ؓ روايت تيرشوې دې. په صحيح مسلم کښې هم د دې په شان حديث دې چه دبدر په ورځ حضورﷺ معلومه کړه چه ددې قيديانو باره کښې تاسو څه واينی؟ حضرت ابوبکرصديق ؓ عرض اوکړو يارسول اللهﷺ! دا ستا قوم دې تاسو مشران ئې که دوی ژوندی پريخودې شی په دوی باندې توبه اوکړې شی نو څه عجيبه ده چه صبا د الله ﷻ په دوی باندې هم مهربانی اوشی خو حضرت عمر ؓ ونيل يا رسول اللهﷺ! دوی ته دروغ ګنړلې تاسو حکم اوکړئی چه د دوی ستونه اووهلې شی. حضرت عبدالله بن رواحه ؓ اوونيل يارسول اللهﷺ! ادې ميدان کښې ډيرې ونې دی اُوراولګوئی اُودوی په کښې او سوزوئی. ابن عباس ؓ ته ده اووئيل چې صله رحمی دې کټ کړله. حضورﷺ خاموش پاتې شو پاسيدو او چاته ئې هيڅ جواب ورنه کړو. په خلقو کښې هم د دې دريواړو بزرګانود رائې ملګرتيا پيدا شوه. په دې کښې حضورﷺ بيا تشريف راوړو او وئی فرمائيل بعضې زړونه په نرميدو نرميدو کښې د پئيونه هم زيات نرمیږی او بعضې زړونه په سختيدو سختيدو کښې دومره سخت شی چه د کاڼړی نه هم سختیږی.

د ابو بکر صديق ؓ او د عمرفاروق ؓ عظيم مثال:: اې ابوبکر ؓ! ستا مثال خود حضرت ابراهيم ؑ په شان دې چه الله ﷻ ته عرض کوی زما تابعدار خو زما تابعدار دی خوزما مخالف هم ستا د معافئی او بښنې لاندې دی ([2]) او ستا مثال د حضرت عيسی ؑ په شان دې چه وئيل اې الله ﷻ که ته دوی ته عذاب ورکوې نو ستا بنديګان دی اوکه ته دوی اوبښې نو ته عزيز او حکيم ئې. ([3])او اې عمر ؓ! ستا مثال د حضرت نوح ؑ په شان دې چا چه خپل قوم ته خيرې اوکړې چه اې الله تعالی! په مخ د زمکې د کافرو يوکور هم باقی پاتې نه کړې. ([4]) واورئی تاسو غريبانان ئې قيديانوکښې يوکس هم بغيرفديه پرينږدنی ګنی ددوی ستونه اووهنی.په دې باندې ابن مسعود ؓ درخواست اوکړو يارسول اللهﷺ! مګرسهيل بن بيضاء ځکه چه ده به د اسلام ذکر کولو په دې باندې حضورﷺ خاموش شو. والله زه ټول وخت په ويره کښې ووم چه چرته په ما د آسمان نه کاڼړی رااونه وريږی تردې چه حضورﷺ اوفرمائيل مګر سهيل بن بيضاء هم د ده ذکر په دې آيت کښې دې داحديث په ترمذی او مسند احمد وغيره کښې دې([5])په دې قيديانوکښې عباس ؓ هم وو هغه يو انصاری قيد کړې وو د انصارو خيال وو چه دې قتل کړی حضورﷺ ته هم دا حال معلوم وو. حضورﷺ فرمائيل چه د شپې د دې خيال د وجه ماته خوب نه راتلو. په دې باندې حضرت عمر ؓ اوفرمائيل که تاسو اجازت راکوئی نو زه به انصارو له لاړشم. حضورﷺ اجازت ورکړو نو حضرت عمر ؓ انصارو له لاړو اوونی ونيل چه عباس پريږدنی هغوی اووئيل والله مونږ به دې نه پريږدو.هغه اوونيل که درسول اللهﷺ رضامندی په دې کښې وی؟هغوی ونيل که داسې وی نو ته دې بوزه مونږ ئې هم داسې پريږدو. اوس حضرت عمر ؓ هغه ته اوونيل عباس!

---

[1]) احمد:٢٤٣/٣، مجمع الزوائد:٨٧/٦.
[2]) ١٤/ابراهيم:٣٦.
[3]) ٥/المائدة: ١١٨.
[4]) ٧١/نوح:٢٦.
[5]) ترمذی کتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الانفال : ٣٠٨٤، احمد:٣٨٣/١، حاکم:٢١/٣، مسندابی يعلی:٢٥١/٢.

مسلمان شه والله ستا اسلام راوړل ماته د خپل پلار د اسلام راوړلو نه هم زیاته خوشحالي راکوي، په دې وجه چه رسول الله ﷺ به ستا په اسلام راوړو باندې خوشحاله شي. اود قیدیانوباره کښې حضور ﷺ د حضرت ابوبکر ؓ سره مشوره کړې ده نو هغوی اوفرمائیل چه دا ټول هم زمونږ د خاندان او قبیلې خلق دی دوی پریږده. دحضرت عمر ؓ نه چه کله مشوره واخستې شوه نو هغه وئیل ټول قتل کړئی. آخر حضور ﷺ فدیه واخسته او ټول نې آزاد کړل[١] حضرت علي ؓ فرمائي چه حضرت جبرائیل ؑ راغلو او وئې فرمائیل چه خپلو صحابه کرامو ته اختیار ورکړه چه په دې دوو خبروکښې یوه خوښه کړي که غواړي نوفدیه دې واخلي اوکه غواړي نو قتل دې کړي. خوياد ساته چه فدیه اخستوکښې به وړاندې کال په دوی کښې دومره شهیدان کیږي. صحابه کرامو ؓ وئیل مونږ ته منظور ده. او مونږ فدیه اخلو اوپریږدو نې[٢] خودا حدیث غریب دې. ددې بدر دقیدیانو باره کښې رسول الله ﷺ اوفرمائیل اې صحابه کرامو اکه خوښه مووی نو قتل نې کړئی یا دوی نه فدیه واخلئی او آزادئی کړئی خو په دې صورت کښې ستاسو دومره کسان شهیدان کیږي. په دې اویاؤ شهیدانوکښې د ټولو نه آخري حضرت ثابت بن قیس ؓ وو چه په جنګ یمامه کښې شهیدشو. دا روایت د حضرت عبیده ؓ نه مرسلاً هم مروي دې. والله اعلم.

دکافرانو قیدیانونه فدیه اخستل هم څه خلاف شرع کار نه وو: که د مخکې نه دالله ﷻ په کتاب کښې ستاسو د پاره د غنیمت مال حلال نه وولیکلې او ترکومې مونږ نه بیانولو نو ترهغه وخته پورې به نه په عذاب کیږئی نو که زمونږ داسې قانون نه وو نو چه کوم د فدیه مال تاسو اخستې په هغې به په تاسو ډیر درونډ عذاب کیدو. دغه شان د وړاندې نه الله ﷻ مقررکړې وه چه د بدر یو صحابي به الله ﷻ نه په عذاب کوي د هغوی دپاره د بښنې لیک شوې دې. په ام الکتاب کښې ستاسو د پاره د مال غنیمت حلت لیکلې شوې دې. نود غنیمت مال ستاسود پاره حلال طیب دې په شوق نې خورئی څکئی او په خپل کارکښې راولئی. اول لیکلې شوی وو چه د دې امت د پاره دا حلال دې. هم دغه قول د امام ابن جریر ؒ ډیر خوښ دې اوهم د دې شهادت د بخاري اومسلم د حدیث نه ملاویږي. حضور ﷺ فرمائي چه ماته پنځه څیزونه راکړې شوي دي چه زما نه وړاندې یو نبي ته نه وو ورکړې شوي. د پوره میاشتې په فاصله باندې زما امداد په رعب سره اوکړې شو. زما د پاره زمکه پاکه اود عبادت ځائ جوړکړې شو. په ما باندې غنیمتونه حلال کړې شو چه زما نه اول په چا باندې هم حلال نه وو. ماته شفاعت راکړې شو. هر نبي به خاص خپل قوم ته لیګلې شو خوزه د عامو خلقو طرف ته پیغمبر جوړکړې لیګلې شوې یم[٣] حضور ﷺ فرمائي چه یو تور سر والا انسان دپاره سوا زما نه غنیمت نه دې حلال کړې[٤] نو صحابه کرامو د دې بدر د قیدیانونه فدیه واخسته. ابوداؤد کښې دي چه دهریو نه څلور سوه درهمه د جنګ د تاوان په توګه واخستې شو[٥] دجمهورو علماء کرامو مذهب دا دې چه د وخت امام ته اختیار دې که غواړي نو کفار قیدیان دې قتل کړي لکه څنګه چه د بنو قریظه قیدیانوسره حضور ﷺ اوکړه. اوکه غواړي نو په بدله کښې دې مال واخلي او پریږدې دې. لکه څنګه چه د بدر قیدیانو سره حضور ﷺ اوکړه. یا دې د مسلمانانو قیدیانو په بدله کښې پریږدی لکه چه حضور ﷺ د قبیله سلمه ابن اکوع یوه

---

[١] حاکم: ٣٢٩/٢ مختصرًا امام حاکم او امام ذهبي دې ته صحیح وئیلې دي. وسنده حسن.

[٢] ترمذی کتاب السیرباب ماجاء فی قتل الاساری والفداء: ١٥٦٧، دارقطني: ٢٢/٤، مسندالبزار: ١٧٦/٢، السنن الکبری للنسائي: ٦٨٦٢. (ترمذی نسائي وغیره)

[٣] صحیح بخاری کتاب التیمم باب ١ ص٣٣٥، صحیح مسلم: ٥٢١، احمد: ٣٠٤/٣، ابن حبان: ٦٣٩٨.

[٤] ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الانفال: ٣٠٨٥ وهوصحیح، السنن الکبری للنسائي: ١١٢٠٩، ابن حبان: ٤٨٠٦.

[٥] ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی فداء الاسیر بالمال: ٢٦٩١ وسنده حسن، حاکم: ١٤٠/٣، بیهقي: ٦٨/٩.

ښځه او یوه جینئ مشرکانوله د مسلمانانو قیدیانو په بدله کښې ورکړه (۱) اوکه غواړی نو هغه دې غلامان اوساتی هم دغه مذهب د امام شافعی رحمه الله او د علماؤ د یوې ډلې دې اونورو په دې کښې اختلاف هم کړې دې دلته د هغې د لیکلو ځائ نشته (نوروکتابونوته مراجعه اوکړئی).

د جنګي قیدیانو سره د سلوك په باره کښې د امام اختیار

مسلک حنفی:- په دې باندې د ټولو عالمانو اتفاق دې چه امام وخت ته اختیار دې که هغه قیدیان قتل کړی اوکه د هغوی نه غلامان جوړوی البته دا چې بغیر د معاوضې نه ئې پرېږدی نو د احنافو په نیز دا بیخی جائز نه ده او که عوض ترې واخی او پرېږدی ئې نو دامام ابوحنیفه رحمه الله نه دا منقول دی چه دا هم جائز نه ده البته د سیر کبیر په یو روایت کښې دی که د مسلمانانو ضرورت وی نو په دې صورت کښې عوض واخلی او کافران قیدیان پرېږدی نو دا جائز ده البته که مسلمانان د کافرانو په قید کښې وی نو د هغوی د ازادئ په بدله کښې که دوی پرېږدی نو دا زمونږ د احنافو د درې واړه امامانو په نیز جائز دی (۲)

يٰٓاَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِّمَنْ فِيْٓ اَيْدِيْكُمْ

ا اے نبی ااووایه اهغه چاته اچی په لاسونوستاسوکښی دی ا

ا ای پیغمبر! ستاسوپه لاسونو (قید) کښې چه کوم قیدیان دی نوهغوی ته اووایه

مِّنَ الْاَسْرٰٓى ۙ اِنْ يَّعْلَمِ اللّٰهُ فِيْ قُلُوْبِكُمْ خَيْرًا يُّؤْتِكُمْ

دقیدیانونه اکه معلوم شو االله ته اپه زړونوستاسوکښی ا څه خیر انودربه کړی تاسوته ا

کہ الله ﷻ ته ستاسو په زړونو کښې خیر معلوم شو (چه تاسو په اخلاص سره ایمان راوړئ) نو ستاسو

خَيْرًا مِّمَّآ اُخِذَ مِنْكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۭ

بهترہ ا دهغې نه ا چی اغستې شوی دی ا ستاسونه ا او معافی به اوکړی ا تاسوته

ندچه په فدیه کښې څه اخستې شوې دی دهغې نه به درته غوره درکړی او تاسوته به معافی اوکړی

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝ وَاِنْ يُّرِيْدُوْا خِيَانَتَكَ فَقَدْ

اوالله ابښونکې دې ا مهربان دې ا اوکه اراده لری دوئ ا دخیانت کولو تاسره ا نو بیشکه

او الله ﷻ بښونکې مهربان دې ا اوکه دوی تاسره د خیانت کولو اراده لری نو یقینی خبره ده

خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ فَاَمْكَنَ مِنْهُمْ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ

خیانت کړې وو دوئ ا دالله سره ا مخکښی ددې نه ا نوقادرئې کړې ته ا په دوئ باندې ا والله ا ښه پوهه دې

چه د دې نه وړاندې دوی دالله سره خیانت کړې وو نو الله تاته په دوی باندې قدرت درکړو ا اوالله عالم

حَكِيْمٌ ۝

دحکمت خاوند دې ا

صاحب د حکمت دې ا

(۱) د دې قسم ذکر په صحیح مسلم کتاب الاجهاد باب التنفیل وفداء المسلمین بالاساری: ۱۷۵۵ کښې هم دې.

(۲) (معارف القرآن (۴\۲۸۷)-

قوله‌تعالى:: اِنۡ يَّعۡلَمِ اللّٰهُ فِىۡ قُلُوۡبِكُمۡ خَيۡرًا

دنیک نیتئی اواسلام په وجه په حال کښې زیاتې: دبدرپه ورځ حضور ﷺ فرمائیلي ووچه ماته یقینًا معلومه ده چه بعضي بنوهاشم وغیره په زبردستئي په دې جنګ کښې راویستلې شوی دی. د هغوی مونږسره دجنګ کولو خواهش نه وو. نو بنو هاشم مه قتل کوئي. ابوالبختری بن هشام هم مه قتل کوئي عباس بن عبدالمطلب هم مه قتل کوئي. دې خو په نه زړه باندې دې خلقو خپل ځان سره راښکلي دي. په دې باندې حذیفه بن عتبه اوونیل چه مونږ خپل پلار نیکه خپل بچی او خپل رونړه او خپل خاندان اوقبیلې قتل کوو او عباس رضی الله عنه به پریږدو؟ والله که هغه ماته ملاؤ شو نو دهغه سټ به وهم. کله چه دا خبره رسول الله ﷺ ته اورسیده نو حضور ﷺ اوفرمائیل اې ابوحفص! آیادرسول الله ﷺ د تره په مخ به توره وهې. عمر رضی الله عنه فرمائی دا ړومبې ځل وو چه رسول الله ﷺ زه په خپل کُنیت باندې راؤبللم. عمر رضی الله عنه عرض اوکړو یارسول الله ﷺ! ماته اجازت راکړه چه زه د ابوحذیفه سټ والوزوم. والله هغه خو منافق شوې دې. ابوحذیفه رضی الله عنه فرمائی والله ماته د خپلې هغه ورځ د وینا خفګان ترننه پورې دې. زه د هغې نه تراوسه پورې ویریږم. زه خو به هغه وخت آرام بیاموم په کومه ورځ چه د دې کفاره اوشی اوهغه دا ده چه دالله ﷻ په لارکښې شهید شم. نو هغه په جنګ یمامه کښې شهیدشو[1] ابن عباس رضی الله عنه فرمائی په کومه ورځ چه د بدر قیدیان راغلل په هغه شپه رسول الله ﷺ ته خوب نه ورتلو. صحابه کرامو رضی الله عنهم د سبب تپوس اوکړو نوحضور ﷺ اوفرمائیل چه زما د تره د ژړا او زارې آواز زما غوږونوته د دې قیدیانونه راتلو[2] صحابه کرامو رضی الله عنهم هغه وخت هغه کولاؤکړو نوحضور ﷺ ته خوب راغلو. هغه یو انصاری صحابی رضی الله عنه قید کړې وو دې ډیر مالدار وو هغه سل اوقیه سره زر په خپله فدیه کښې ورکړل. بعضې انصارو دربار نبوت ﷺ کښې عرض اوکړو چه مونږ غواړو چه ستاسو تره عباس رضی الله عنه بغیرد زرود فدیه اخستونه آزاد کړو خوحضور ﷺ اوفرمائیل چه یو پیسه هم کمه مه اخلئي پوره فدیه واخلئی[3] قریشو د فدیه رقم ورکولوسره خپل سړی راؤلیګل هریودخپل خپل قیدی دخپلې خوښې رقم وصول کړو. عباس رضی الله عنه اوونیل یارسول الله ﷺ! زه خومسلمان یم. حضور ﷺ اوفرمائیل ماته ستا د اسلام علم دې که ستا دا وینا صحیح وی نو الله ﷻ به تاله د دې بدله درکوی. چونکه احکام په ظاهره باندې دی په دې وجه ته خپله فدیه ادا کړه بلکه د خپلو دواړو وریرونوهم یعنی د نوفل بن حارث بن عبدالمطلب او عقیل بن ابی طالب بن عبدالمطلب اود خپل حلیف عتبه بن عمرو ځوك چه د بنو حارث بن فهر د قبیلې نه دې. هغه اوونیل یا رسول الله ﷺ! ماسره خو دومره مال نشته. حضور ﷺ اوفرمائیل چه هغه مال چرته لاړو کوم چه تا او ام الفضل په زمکه کښې خښ کړې وو او تا ونیلې وو که زه په خپل دې سفرکښې په کارراغلم نو دا مال به څما د زامنو، فضل، عبدالله او د قثم وی. اوس خو د عباس رضی الله عنه د خُلې نه ناڅاپی اووتل والله زما ایمان دې چه ته د الله ﷻ رښتونې رسول ئې د دې خښیدو د واقعه نه زما او ام الفضل نه علاوه ځوك خبر نه وو. ښه ده داسې اوکړه چه زما نه شل اوقیه سره زر ستاسو ﷺ لښکر ته ملاؤ دی هم هغه زما زرفدیه اوګڼړئی. حضور ﷺ اوونیل هیڅ کله نه هغه مال خو الله ﷻ په خپل فضل سره مونږ ته راکړې دې. نو هغه خپله د خپلو وریرونو او خپل حلیف فدیه د خپل ځان نه ورکړه. په دې باره کښې الله ﷻ دا آیت نازل کړو که چرې په تاسو کښې ښیګړه وی نو الله ﷻ به تاسو ته د دې نه بهتر بدله درکړی.[4]

---

[1] طبقات ابن سعد: ٤/١٠، دلائل النبوة: ٣/١٤٠-١٤١.

[2] طبقات ابن سعد: ٤/١٠، دلائل النبوة: ٣/-١٤١.

[3] صحيح بخاری كتاب المغازی باب ١٢ حديث: ٤٠١٨، ابن حبان: ٤٨٩٤، بيهقی: ٦/٢٠٥.

[4] تفسيرقرطبی: ٨/٥٢، دلائل النبوة: ٣/١٤٢، حاكم: ٣/٣٢٤ رهوحسن، امام حاكم دې ته دَمسلم په شرط باندې صحيح ونيلې دې اوامام ذهبی دَ دې موافقت كړې دې.

د حضرت عباسؓ بیان دې چه د الله ﷻ فرمان پوره شو د هغه شل اوقیه په بدله کښې ماته په اسلام کښې الله ﷻ شل غلامان راکړه کوم چه ټول په ټول مالداران وو او ورسره ماته د الله ﷻ عزوجل نه د مغفرت هم امید دې. هغه فرمائی زما باره کښې دا آیت نازل شوې دې ما د خپل اسلام خبر حضور اکرمﷺ ته ورکړو او ما وئیل چه زما شل اوقیه بدله ماته راکړه کوم چه زما نه اخستې شوی دی. حضورﷺ انکار اوکړو. الحمدلله چه الله تبارك وتعالی ماته شل غلامان راکړه کوم چه ټول سوداګروو. هغه اود هغه ملګرو حضورﷺ ته وئیلې وو چه مونږ ستا په وحی باندې ایمان راوړې دې. ستا د رسالت ګواه یو مونږ په خپل قوم کښې ستا خیرخواهی کوله په دې باندې دا آیت نازل شو چه الله ﷻ د زړونو د حال نه خبر دې د چا په زړه کښې چه نیکی وی اود هغه نه چه څه اخستې شوی دی د هغې نه به ډیر زیات ورکړې کیدې شی. او وړاندینې شرك به ورته هم معاف کولې شی. فرمائی چه د ټولې دنیا د ملاویدو نه هم ډیره خوشحالی ماته د دې آیت د نازلیدو نه اوشوه. مانه چه څه اخستې شوې وو والله د هغې نه سل حصې زیات ماته ملاؤشو. اوزما امید دې چه زما ګناهونه هم اووینخلې شی.

د رسول کریم ﷺ د سخاوت انتهاء::روایت دې چه کله د بحرین خزانه سرکار رسالتﷺ ته راورسیده هغه د اتیاؤ زرو وه. حضورﷺ د ماسپخین د مانځه د پاره اودس کړې وو نو حضورﷺ د هر یو شکایت کونکی او د هرسوال کونکی خبره واوریده اود مانځه نه وړاندې ټوله خزانه د الله ﷻ په لارکښې تقسیم کړه. حضرت عباسؓ ته ئې حکم ورکړو واخله د دې نه او پنډ اوتړه یوسه. نودا د هغه د پاره ډیر بهتر وه او الله ﷻ به ئې ګناه هم معاف کړی. دا خزانه ابن الخضرمی رالیګلې وه دومره مال حضورﷺ له د دې نه وړاندې یا دې نه پس کله هم نه وو راغلې. ټول په ټول ئې په بوجوباندې خورکړو او د مانځه اذان اوشو. نبی کریم ﷺ تشریف راوړو او مال سره اودریدو. د جمات مونځ ګذار هم راغله بیا حضور ﷺ هر یو ته ورکول شروع کړه. په هغه ورځ نه ناپ تول وو اونه شمیر نو چه څوك راغله او بنه په کولاؤ زړه سره ئې یوړه. حضرت عباسؓ خو په خپل څادر کښې پنډ اوتړلو خو اوچت ئې نه کړې شو. نو حضورﷺ ته ئې عرض اوکړو یارسول اللهﷺ! لږ شان راوچت کړه. حضورﷺ له ډیره خندا ورغله چه غاښونه مبارك ئې اوبریقیدل. وئې فرمائیل چه لږ کم کړه چه څومره اُوچتولې شی دومره یوسه. نو څه ئې کم کړل او اوچت ئې کړل او په تلوکښې اووئیل الحمدلله الله ﷻ خو یوه خبره پوره کړه او راوئی خودله. او دویمه وعده به هم ان شاء الله پوره کیږی. دا د هغې نه بهتر دی کوم چه زمونږ نه اخستې شوی وو. پیغمبرﷺ برابر هغه مال تقسیم کولو تردې چه یوه پیسه هم پاتې نه شوه. حضورﷺ خپل کور ته د دې نه یوه پیسه هم ورنه کړه. بیا د مانځه د پاره وړاندې شو او مونځ ئې ورکړه. دویم حدیث د بحرین نه حضورﷺ له دومره مال راغلو چه د دې نه وړاندې یا روستو دومره مال نه وو راغلې. حکم ئې ورکړو په جمات کښې خورکړئی بیا مانځه له راغلو یو طرف ته ئې هم خیال اونه کړو مونځ ئې اوکړو نو کیناستو بیا چه به ئې څوك لیدل نو ورکول به ئې. په دې کښې عباسؓ راغلو نو وئې وئیل یارسو اللهﷺ! ماته هم راکړه ما خپله اود عقیل فدیه ورکړې ده. حضورﷺ اوفرمائیل په خپل لاس باندې واخله. هغه په څادر کښې پنډ اوتړلو د درون والی د وجه اوچت نه کړې شو نو وئې وئیل یارسول اللهﷺ! چاته حکم اوکړه چه زما د اوږې پورې راوچت کړی. هغویﷺ اوفرمائیل چه زه خو چاته نه وایم نو هغه وئیل بنه ده پخپله ئې لږ شان راوچت کړه. حضورﷺ د دې نه هم انکار اوکړو نو د زړه په نه غوښتلو ئې لږ شان کم کړوبیا اوچت کړو او روان شو. د هغه د دې لالچ په وجه حضور ﷺ هغه ته کتل ترکومې چه د سترګو نه پناه شوې نه وو. نو چه کله ټول مال تقسیم شو یوه پیسه هم باقی بچ نه شوه نو بیا حضورﷺ د هغه ځاې نه پاسیدو. امام بخاری رحمه الله هم دا روایت په څو ځایونوکښې خپل کتاب صحیح بخاری شریف کښې تعلیقاً د جزم

په صیغه سره وارد کړې دي.(۱)

د کافر د خیانت نه ویره نه ده پکار: که چرې دا خلق خیانت کول غواړي نو دا دومره خبره نه ده دي نه وړاندې هغوی پخپله د الله ﷻ خیانت کړې وو. نو د هغوی نه دا هم ممکن دی چه اوس څه په ښکاره کوی د هغې خلاف د هغوی په زړونوکښې وی. دې نه ته مه ویریږه لکه څنګه چه الله ﷻ هغوی دې وخت کښې ستا په قابوکښې کړی دی دغه شان هغه د همیشه د پاره قادر دې. د الله ﷻ یو کار هم د حکمت اوعلم نه خالی نه وی.دوی سره او ټول مخلوق سره چه څه هغه کول غواړی پخپل ازلی او ابدی پوره علم او کامل حکمت سره ئی کوی. حضرت قتاده رحمه الله وائی دا آیت د عبدالله بن سعد بن ابی شرح کاتب باره کښې نازل شوې دې کوم چه مرتد شوې وو او مشرکانوسره ملاؤشوې وو.د حضرت عطاء خراسانی رحمه الله قول دې چه د حضرت عباس رضی الله عنه اود هغه د ملګرو باره کښې نازل شوې دې. او هغوی ونیلې وو چه مونږ به ستاسو ﷺ خیرخواهی کوو. سدی رحمه الله دا عام او ټولوته شامل ونیلې دې. هم دغه صحیح قول دی. والله اعلم.

وَجٰهَدُوْا وَهَاجَرُوْا اٰمَنُوْا اِنَّ الَّذِيْنَ
ا بیشکه هغه کسان ا چی ایمان ئې قبول کړو ا اوهجرت ئې اوکړو ا وجهادئې اوکړو
ا بیشکه کومو کسانو چه ایمان راوړې دې اوهجرت ئې کړې دې او په خپلو
بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَالَّذِيْنَ
په مالونو خپلو سره ا اوپه نفسونو خپلو سره ا په لاردالله کښی ا اوهغه کسان ا
مالونو اوجانونو باندې ئې د الله په لار کښې جهاد کړې دې اوهغه کسان چه (مهاجرینو مسلمانانوته ئې)
اٰوَوْا وَّنَصَرُوْۤا اُولٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ؕ
چی ځاې ئې ورکړو ا او مدد ئې اوکړو ا دغه کسان ا ځینی دهغوی ا دوستان دی ا دځینو
ځاې ورکړې دې او (دهغوی) مدد ئې کړې دې ا نودغه کسان په خپل مینځ کښې د یوبل دوستان دی
وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَمْ يُهَاجِرُوْا مَا لَكُمْ مِّنْ وَّلَايَتِهِمْ
اوهغه کسان اچی ایمان ئې راوړو ا اوهجرت ئې اونۀ کړو ا نشته ا ستاسو دپاره ا ددوستانې دهغوی نه
اوکومو کسانو چه ایمان راوړې دې (خوتراوسه پورې) هجرت ئې نه دې کړې ستاسو اودهغوی د ملګرتیا
مِّنْ شَيْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُوْا ۚ وَاِنِ اسْتَنْصَرُوْكُمْ فِي الدِّيْنِ
هیڅ څیز ا تردې پورې ا چی هغوئ هجرت اوکړی ا اوکه ا هغوئ مدد اوغواړی ستاسو نه ا په دین کښی
هیڅ څه تعلق نشته تردې چه دوی هجرت اوکړی ا (البته) که دوی ستاسو نه په دین کښې (دکافر خلاف)
فَعَلَيْكُمُ النَّصْرُ اِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ
نولازم دی په تاسو مدد کول ا مګرنۀ ا خلاف دهغه قوم ا چی په منځ ستاسو ا اوپه منځ دهغوئ کښی
مدد اوغواړی نوپه تاسو باندې (دهغوی) مدد لازم دې مګردهغه قوم خلاف (په تاسو هغوی سره مدد نه کوئ)

(۱) صحیح بخاری کتاب الصلاة باب القسمة وتعلیق القنوف فی المسجد: ۴۲۱،۳۰۴۹،۳۱۶۵، بیهقی: ۳۵۶/۶.

مِّيْثَاقٌ ۚ	وَاللّٰهُ	بِمَا	تَعْمَلُوْنَ	بَصِيْرٌ ۝
معاهده وي	اوالله	د هغه کارونو	اچې کوئ ئې تاسو	اليدونکې دې

چه ستاسو او د هغوی په مينځ کښې معاهده وي او الله ستاسو د عملونو ليدونکې دې

قوله تعالی: إِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا

د صحابو درې قسمونه مهاجرين انصار اوغيرمهاجرين:- دمسلمانانو قسمونه بيانولې شي.

اول قسم: يو خو مهاجرين کومو چه د الله ﷻ په نوم باندې خپل وطن پريخودو. خپل کور مال حال تجارت خاندان قبيله ياران دوستان ئې د الله ﷻ په دين باندې د قائميدو د پاره پريخودل اونه ئې خان ته ځان اوونيل او نه ئې مال ته مال.

دويم قسم: بل مدنی انصار چا چه مهاجرين خپل خان سره ديره کړل. په خپلو مالونوکښې ئې د هغوی حصه اولګوله. هغوی سره يوځای شو اود هغوی دښمنانو سره ئې جنګ اوکړو دا ټول په خپل مينځ کښې يو دی. په دې وجه رسول اللهﷺ په هغوی کښې رورولی قايم کړه.يو انصاری اويومهاجر ئې رونړه رونړه جوړکړل. دا رورولی د خپلولئی نه هم مقدم وه. د يو بل به وارثان جوړيدل دا آخره کښې منسوخ شوه.(۱) نبی کريم ﷺ به فرمائيل چه انصار او مهاجرين په خپل مينځ کښې د يوبل ولی وارثان دی اود مکې د فتح آزاد کړې شوې مسلمانان قريشی خلق او آزاد شوی ثقيف خپل مينځ کښې د يو بل د قيامته پورې واليان دی.(۲)او په يو روايت کښې دی چه په دنيا اوآخرت کښې (۳) د مهاجرو او انصارو په تعريف کښې نورهم ډير آياتونه دی.د الله ﷻ فرمان دې﴿وَالسّٰبِقُوْنَ الْاَوَّلُوْنَ﴾اول اول سبقت کونکی مهاجر او انصار اود هغوی د احسان تابعدار هغه دی د چا نه چه الله ﷻ خوشحاله دې او دوی د هغه نه خوشحاله دی. الله ﷻ د هغوی د پاره جنتونه تيارکړی دی دکومو د ونولاندې چه چينې بهيږی.او په بل آيت کښې دی ﴿لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ﴾ په نبی کريم ﷺ باندې او په هغه انصاروا مهاجرينو باندې الله ﷻ د خپل رحمت توجو فرمائيلې کومو چه د سختئی په وخت کښې هم د نبیکريم ﷺ اتباع پرينخوده.

اوبه بل آيت کښې دی﴿لِلْفُقَرَآءِ الْمُهٰجِرِيْنَ﴾ددې مهاجرومحتاجانودپاره دی کوم چه دخپلو مالونو اوښارونو نه ويستلې شوی دی. اوکومو چه دوی ته ځای ورکړو اوهغوی سره ئې محبت اوساته اوهغوی ته ئې په کولاؤ زړه سره مال ورکړه بلکه په خپل ضرورت باندې ئې د هغوی ضرورت مقدم کړو. يعنی د هجرت کوم فضيلت چه الله ﷻ مهاجرينو ته ورکړې په هغې باندې هغوی دوی سره حسد نه کوی.د دې آياتونو نه معلوميږی چه مهاجر په انصارو باندې مقدم دی.د علماؤ پدې کښې اتفاق دې. مسندبزار کښې دی رسول اللهﷺ حذيفه رضی الله عنه ته په هجرت او نصرت کښې اختيار ورکړو نو هغه هجرت خوښ کړو.(۴)

دريم قسم: بيا فرمائی چه چا ايمان راوړو خو وطن ئې پرينخودو هغوی ته د دوی رفاقت حاصل نه شو. دا د مؤمنانو دريم قسم دې کوم چه په خپل ځای باندې حصار شو د هغوی د غنيمت په مال کښې هيڅ حصه نه وه او نه په خمس کښې او که په يو جنګ کښې شرکت اوکړی نو هغه بله خبره ده. په مسنداحمد کښې دی چه حضورﷺ به څوک د فوجی دستې سپه سالار جوړولو او ليګلو به ئې نو هغه ته

(۱) صحيح بخاری کتاب الفرائض باب ذوی الارحام:۴۷۴۷.
(۲) احمد/۳۶۳،مجمع الزوائد:۱۵/۱۰.
(۳) مسندابی يعلی:۵۰۳۳.
(۴) مسندالبزار:۲۷۱۸، مجمع الزوائد:۴۸۱/۲،طبرانی:۳۰۱۰.

به نې نصیحت کولوچه ګوره په خپل زړه کښې د الله ﷻ ویره لره. مسلمانانو سره همیشه دخیر خواهۍ سلوك کوه. څه د الله ﷻ نوم واخله اود هغه په لار کښې جهاد ګوه، الله ﷻ سره کفر کونکو سره جنګېږه، د خپلو دښمنانو مشرکانو په وړاندې درې خبرې پیش کوه په دې کښې چه کومه هم هغوی منظور کړي هغوی ته اختیار دې. هغوی ته وایه چه اسلام قبول کړئي که وې منی نو دهغوی نه رامنع شه اود هغوی اسلام قبول کړه او هغوی ته اووایه د کافرانو وطن پرېږدئي اودمهاجرینو ښارونو ته لاړشئي. نو چه کوم حق د مهاجرینو دې د هغوی به هم وی او کوم چه په مهاجرو باندې دې په هغوی باندې به هم وی. ګني دوی به د کلي والو مسلمانانو په شان وی د ایمان احکام به په هغوی جاری وی. په فی او غنیمت کښې به د هغوی حصه نه وی. او دا یوه بله خبره ده که هغوی په یو فوج کښې شرکت اوکړي او جنګ اوکړي. که دا اونه منی نو ورته اووایه چه جزیه ورکړئي. که دا قبول کړي نودجنګ نه منع شئ اود هغوی نه جزیه اخلئي. که د دې دواړو خبرو نه انکار اوکړي نو د الله ﷻ امداد اوبهروسه غوښتلو باندې هغوی سره جهاد اوکړئي([1]) کوم کلي وال مسلمانان چه هلته موجود دی هجرت ئې نه دې کړې که دوی تاسو نه په یو وخت کښې امدا اوغواړي د دین د دښمنانو په مقابله کښې تاسو غواړي نو د هغوی مدد کول په تاسو واجب دی. خو که په مقابله کښې داسې یو قبیله وی چه په تاسو کښې او په هغوی کښې د صلح معاهده ده نو خبردار تاسو معاهده مه ماتوئی. قسمونه مه ماتوئی.

وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ؕ اِلَّا تَفْعَلُوْهُ

اوهغه کسان | چې کافران دی | ځینی دهغوئ | دوستان دی | دځینو | که | اونهٔ کړئ تاسو دا کارونه

اوهغه کسان چه کفرئې کړې دې نوهغوی په خپل مینځ کښې د یوبل ملګری دی

تَكُنْ فِتْنَةٌ فِى الْاَرْضِ وَفَسَادٌ كَبِيْرٌ ؕ

انو شی به | فتنه | په زمکه کښې | اوفساد | لوئ

که تاسو داسې اونکړئ نوپه زمکه کښې به لوئې فساد جوړ شی

قوله تعالی:: وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ؕ

مسلمان دغیرمسلم دوست نه وی:- پورته د مسلمانانو کارسازی رفاقت او دولایت ذکر اوشو. اوس دلته دکافرانو په نسبت هم بیا فرمائی اود کافرانو اومؤمنانودوستانه ئې ختمه کړه. په مستدرك حاکم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی دوه مختلف مذهبونووالا خلق د یو بل وارثان نه شی جوړیدې، نه مسلمان د کافر وارث او نه کافرد مسلمان وارث. بیا نبی کریم ﷺ هم د دې آیت تلاوت اوفرمائیلو([2]) په بخاری او مسلم کښې هم دی چه مسلمان د کافر اوکافرد مسلمان وارث نه شی جوړیدی([3]) په سنن وغیره کښې دی دوه مختلف مذهبونو والا خپل مینځ کښې د یو بل وارث نه دی([4]) دې ته امام ترمذی رحمه الله حسن وائی. تفسیر ابن جریر کښې دی چه یونوی مسلمان نه نبی کریم وعده واخسته چه مونځ کوه

[1]) صحیح مسلم کتاب الجهادباب تامیر الامام الامراعلی البعوث؟وصیته ایاهم: ۱۷۳۱، ابوداؤد: ۲٦۱۲، بیهقی: ۴۹/۹، السنن الکبری للنسائی ۸۷٦٤، ابن ماجة: ۲۸۸۵، احمد: ۳۵۲/۵، ابن حبان ٤۷۳۹، ابو عوانه: ٦٤۹۵، ابن ابی شیبه: ٤۷۵/٦.

[2]) حاکم: ۲٤۰/۲.

[3]) صحیح بخاری کتاب الفرائض باب لایرث المسلم الکافرولاالکافرالمسلم...: ٦۷٦٤، صحیح مسلم: ۱٦۱٤، ابوداؤد: ۲۹۰۹، ترمذی: ۲۱۰۷، السنن الکبری: ٦۳۷۲، احمد: ۲۰۰/۵، ابن حبان: ٦۰۳۳، بیهقی: ۲۱۷/٦.

[4]) ابوداؤد کتاب الفرائض باب هل یرث المسلم الکافر: ۲۹۱۱ وسنده حسن، ابن ماجة: ۲۷۳۱، احمد: ۱۷۸/۲، ترمذی: ۲۱۰۸ عن جابر رضی الله عنه، ابن الجارود: ۹٦۷، ابن حبان: ۵۹۹٦، حاکم: ۲٦۲/۲، مجمع الزوائد: ۲۹۳/٦، السنن الکبری: ٦۳۸۱، دارقطنی: ٤۵۷

زكوة وركوه د بيت الله حج كوه د رمضان روژي ساته اوچه كله او كوم خائ كښې د شرك اور راوچت شي نو خپل خان د دې په مقابل كښې او دې سره په جنګ اوګنړه، دا روايت مرسل دې. او په مفصل روايت كښې دى نبى كريم ﷺ فرمائي زه د هرهغه مسلمان نه بيزار يم چه په مشركانو كښې حصار وى. آيا هغه دواړو طرف ته لګيدلې اور نه وينى([1]) په ابوداؤد كښې دى حضور ﷺ فرمائى څوك چه مشركانو سره تګ راتګ ساتى هغوى سره اوسيږى هغه هم د هغوى په شان دې([2]) ابن مردويه كښې دى د الله ﷻ رسول د رسولانو سرتاج حضرت محمد مصطفى ﷺ فرمائى كله چه هغوى تاسو له راشى د چا په دين او اخلاق سره چه تاسو رضامندئى نو د هغوى په نكاح كښې وركړئى كه چرې تاسو داسې اونه كړه نو په ملك كښې به زبردست فتنه او فساد وى. خلقو معلومات اوكړو چه يارسول الله ﷺ!سره د دې كه په هغې كښې څه وى. حضور ﷺ اوفرمائيل چه كله تاسو له د يو داسې سړى غوښتنه راشى د چا په دين او اخلاقو چه تاسو خوشحاله يئې نو هغوى سره نكاح اوكړئى. درې ځل ئى دا اوفرمائيل. ([3]) د ايت د الفاظو مطلب دا دې كه چرې تاسو د مشركانو سره يو شان والې اوكړو او ايماندارانو سره مو دوستى اونه ساتله نو يوه فتنه به خوره شى. دا ګډوډوالې به خرابه نتيجه وركړى او په خلقو كښې به زبردست فساد خورشى.

وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَهَاجَرُوْا
اوهغه كسان ا چى ايمان ئې راوړو ا اوهجرت ئې اوكړو ا
ا اوهغه خلق چه ايمان ئې راوړې دې اوهجرت ئې كړې دې
وَجٰهَدُوْا فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَالَّذِيْنَ اٰوَوْا وَّنَصَرُوْٓا
اوجهاد ئې اوكړوا په لاره دالله كښې ا اوهغه كسان اچى پناه وركړه هغوىٔ ا اوامداد ئې اوكړو ا
او د الله په لار كښې ئې جهاد كړې دې اوهغه خلق چه (مهاجرينو ته) ئې ځائې وركړې دې او (هغوى سره ئې) مدد ئې كړې دې
اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُوْنَ حَقًّا ؕ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّرِزْقٌ كَرِيْمٌ ۝
دغه كسان چى دى ا هم هغوىٔ مومنان دى ا په حقه ا د ه هغوىٔ لره ا ښښانه. ا اورزق ا عزتمند
هم دغه خلق په رښتيا مؤمنان دى ا (د الله ﷻ د طرفه) د دوى دپاره ښښنه او د عزت رزق دې
وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْۢ بَعْدُ وَهَاجَرُوْا وَجٰهَدُوْا مَعَكُمْ
اوهغه كسان اچى ايمان ئې راوړوا روستو ا اوهجرت ئې اوكړو ا اوجهاد ئې اوكړوا تاسو سره
او كومو كسانو چه د دې نه پس ايمان راوړې دې اوهجرت ئې كړې دې او ستاسو (په ملګرتيا كښې ئې جهاد كړې دې،
فَاُولٰٓئِكَ مِنْكُمْ ؕ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى
نو دغه كسان ا ستاسو نه دى ا اوخاوندان دخپلولئ ا خينى دهغوىٔ ا زيات حقدار دى
نو دغه خلق هم ستاسو نه دى ا خو دوينې خپلوان د الله ﷻ په كتاب كښې د يو بل نه زيات

([1]) ابوداؤد كتاب الجهاد باب النهى عن قتل من اعتصم بالسجود: ۲٦٤٥؛ترمذى: ۱٦۰٤، نسائى: ٤۷۸٤.
([2]) ابوداؤد كتاب الجهاد باب فى اقامة بارض الشرك: ۲۷۸۷.
([3]) ترمذى كتاب النكاح باب ماجاء فيمن ترضون دينه فزوجوه: ۱۰۸٤، مختصراً.

بِبَعۡضٖ	فِي كِتَٰبِ	ٱللَّهِۚ	إِنَّ ٱللَّهَ	بِكُلِّ شَيۡءٍ	عَلِيمُۢ
په ځینونورو باندې	په کتاب	دالله کښې	بیشکه الله	په هرڅیز باندې	ښه پوهه دې

حقدار دی ا بیشکه الله ﷻ په هریو څیز باندې ښه پوهیږي

قوله تعالى:: أُوْلَٰٓئِكَ هُمُ ٱلۡمُؤۡمِنُونَ حَقّٗاۚ

دمؤمنانودآخرت حال: دمؤمنانو دنیاوی حکم ذکرکولونه پس اوس دآخرت حال بیانولې شي چه د هغوی دایمان صداقت ظاهروی لکه څنګه چه ددې سورت په شروع کښې بیان شوی دی.هغوی ته به ښه ملاویږی اودهغوی ګناه به معاف کیږی هغوی ته به دعزت پاك رزق ملاویږی چه دبرکت والا، همیشه به وی طیب اوپاك به وی.قسم قسم خوندناك ښکلې اونه ختمیدونکې به وی.دهغوی تابعداری کونکی ایمان او نیك عمل کښې د هغوی ملګرتیا کونکی به په آخرت کښې هم په درجوکښې هغوی سره وی. لکه چه ﴿ وَٱلسَّٰبِقُونَ ٱلۡأَوَّلُونَ﴾ او ﴿وَٱلَّذِينَ مِنۢ بَعۡدِهِمۡ﴾ کښې فرمائي.

چې څوك چاسره محبت کوی قیامت کښې به هم هغه سوه وی: په متفق علیه بلکه په متواترحدیث کښې دی چه انسان به هغه چا سره وی چا سره چه محبت ساتی([1])په دویم حدیث کښې دی څوك چه کوم قوم سره محبت ساتی هغه هم د هغوی نه دې. په یو بل روایت کښې دی د هغه حشر به هم هغوی سره وی.([2])د مسند احمد حدیث تیرشوې دې چه مهاجر او انصار په خپل مینځ کښې د یوبل ولی دی. د مکې د فتح نه پس مسلمانان د قریشو او ثقیف آزاد کړې شوی په خپل مینځ کښې یو دی، ترقیامته پورې دوی ټول په خپل مینځ کښې ولی دی. بیا د اولوالارحام بیان اوشو دلته د هغې نه مراد هغه خپلوان نه دی چه د علماؤ فرائضو په نیز په دې نوم سره یادولې شي یعنی دچاچه یوه حصه مقرر نه وی اوچه عصبه هم نه وی لکه ترور، ماما د لونړو ا ولاد خورې خورزه وغیره.دبعضو هم داخیال دې چه هغوی د آیت نه حجت نیسی اوهغوی ته په دې باره کښې د صراحت والا ښائي. دا نه ده بلکه حق دا دې چه داآیت عام دې اوټولوخپلوانوته شامل دې لکه چه ابن عباس رضی الله عنه مجاهد رحمه الله عکرمه رحمه الله حسن رحمه الله قتاده رحمه الله وغیره وائی چه دا ناسخ دې. د حلیفانو یوځائ وارثان جوړیدلو او په رورولنی باندې وارث جوړیدل چه اول دستور وو نودا به د علماؤ فرائض ذی الارحام ته شامل وی خاص نوم سره. او چه څوك هغوی وارث نه جوړوی هغوی سره ډیر دلیلونه دی. د ټولونه قوی دا حدیث دې چه الله ﷻ هر حقدار ته د هغه حق ورکړې دې. نو د یو وارث د پاره هیڅ وصیت نشته([3]) هغه وائی که چرې دوی هم حقدار وې نو د دوی به هم حصې مقرر کیدې نوکله چه دوی نه دی نو هغوی هم نه دی.

﴿الحمدلله﴾ د سورة انفال تفسیر ختم شو.

په الله ﷻ باندې زمونږه بهروسه ده هم هغه مونږ له کافي دې او هم هغه بهترین کارسازدې.

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الادب باب علامة الحب فی الله ....:۶۱۶۸، صحیح مسلم: ۲۶٤۰.

[2]) المعجم الصغیر: ۸۷٤.

[3]) ابوداؤد کتاب الوصایا باب ماجاء فی الوصیة للوارث: ۲۸۷۰وهوحسن، ترمذی: ۲۱۲۰،ابن ماجه:۲۸۱۳، مسند الطیالسی ۱۱۲۷، احمد:۲٦۷/۵،بیهقی:۲٦٤/٦.

تفسير سورة توبه

اياتونه	سورة التوبة مدنية وهي مائة وتسع وعشرون اية وستة عشر ركوعا	ركوع ګاني
۱۲۹		۱۶

بَرَآءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ اِلَى الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ

بيزارى ده | دطرفه دالله نه | اودرسول دهغه نه | هغه كسانوته | اچې وعده ورسره كړې ده تاسو |

دالله اود هغه د رسول د طرفه د مشركانو هغه كسانو ته د بيزارۍ اعلان دې چه تاسو ورسره معاهده

مِّنَ الْمُشْرِكِيْنَ ① فَسِيْحُوْا فِي الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَّاعْلَمُوْٓا

د مشركانونه | نواوګرځئ تاسو | په زمكه كښې | څلورمياشتې | اوپوهه شئ

كړې ده انوپه زمكه (د حرم) كښې څلور مياشتې (نور) اوګرځئ | اوپه دې باندې پوهه شئ چه تاسو

اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِى الْكٰفِرِيْنَ ②

چې بيشكه تاسو انۀ يئ عاجزه كونكى دالله | او بيشكه الله | رسواكونكې دې | دكافرانو |

الله ﷻ لره عاجزه كولې نشئ (چه د هغه نه به بچ شئ) او (په دې پوهه شئ چه) الله ﷻ دكافرانو رسواكونكې دې

قوله‌تعالى:: بَرَآءَةٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖٓ

دمشركانونه دبرائت اعلان:- داسورت د ټولو نه آخركښې په رسول الله ﷺ نازل شوې دې. بخارى شريف كښې دى چه دټولو آخرى آيت ﴿يَسْتَفْتُوْنَكَ﴾ نازل شوې. اودټولونه آخرى سورت سورت براءة نازل شوې(۱)

دبسم الله نه ليكلو وجه:: ددې په شروع كښې دبسم الله نه كيدو وجه داده چه صحابه كرامو ﷺ د حضرت اميرالمؤمنين عثمان بن عفان ﷺ اقتدا كولو سره دا په قرآن كښې نه وو ليكلې. ترمذى شريف كښې دى چه حضرت ابن عباس ﷺ د حضرت عثمان ﷺ نه تپوس اوكړو چه آخر څه وجه ده چه تا سورة انفال كوم چه مثانى نه دې اوسورة براءة كوم چه د مئين (دا يو خاص اصطلاح ده چه د قرآن پاك بعضې سورتونو ته وئيلې شى) څنګ ته دې يوځاۍ كړل اود هغې په مينځ كښې دې بسم الله الرحمن الرحيم اونه ليكله اوپه ړومبو اووه سورتونوكښې دې دا اوساتل؟ هغوى جواب وركړوچه ډيركرتې په حضور اكرم ﷺ باندې ډير سورتونه په يوځل نازل شوى. كله چه به آيت نازل شونوحضور ﷺ دوحې ليكونكې راوغوښتو او ورته به ئې اوفرمائيل چه دا آيت په فلانكى سورت كښې ليكله په كوم كښې چه دا ذكر دى. سورة انفال په مدينه منوره كښې د ټولونه اول نازل شوې وو او سورة براءة د ټولونه په آخر كښې د دواړو بيانونه يو شان ملاويدل زما خيال شو چه چرته دا هم د دې نه وى. دحضور ﷺ انتقال اوشو او هغوى مونږ ته نه ووفرمائيلى چه دا د دې نه دى په دې وجه ما دواړه سورتونه متصل اوليكل اود دې په مينځ كښې مې بسم الله الرحيم اونه ليكله. او په اووه ړومبو اوږدو سورتونوكښې مې داكيخودل. (۲)

د دې سورت ړومبئى حصه هغه وخت نازله شوه كوم وخت كښې چه حضورپاك ﷺ د غزوه تبوك نه واپس راتلو. دحج زمانه وه مشركانو دخپل عادت مطابق د بيت الله شريف طواف په برېنډه كولو. نبى كريم ﷺ هغوى سره يو ځاۍ كيدل خوښ نه كړل او حضرت ابوبكر صديق ﷺ نې د حج امام جوړكړو او

---

۱) صحيح بخارى كتاب التفسير سروة براءة باب قوله ﴿براءة من الله ورسوله إلى الذين﴾: ٤٦٥٤، صحيح مسلم: ١٦١٨.

۲) ابوداؤد كتاب الصلاة باب ماجهربها: ٧٨٦ وسنده حسن، حسن ترمذى: ٣٠٨٦، السنن الكبرى للنسائى: ٨٠٠٧، احمد: ٥٧/١.

په دغه کال نبي مکې مکرمې ته روان کړو چه مسلمانانوته د حج احکام اوښائي او مشرکانوته اعلان اوکړي چه هغوی دې راتلونکی کال کښې حج له نه راځي او د سورة براءة هم په عامو خلقو کښې اعلان اوکړي. هغوی پسې بیا حضرت علي ﷜ اولیګلو چه د حضور اکرم ﷺ پیغام د قریب خپلوان په حیثیت سره اورسوی لکه څنګه چه د دې تفصیلي بیان راځي ان شاء الله. نو فرمان دې چه دا بې تعلقي ده د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ د طرف نه. بعضې خو وائي چه دااعلان د هغه عهدوپیمان متعلق دې کوم سره چه یووخت هم مقرر نه وو په کوم کښې چه وعده د څلورو میاشتونه کمه وه چه د هغې اوږده موده وه هغه باقي وه. لکه چه فرمائي ﴿فَأَتِمُّوٓا۟ إِلَيۡهِمۡ عَهۡدَهُمۡ إِلَىٰ مُدَّتِهِمۡۚ﴾ دهغوی د پوره مودې پورې ته هغوی سره د هغوی وعده پوره کړه. په حدیث شریف کښې هم دی حضور ﷺ فرمائي چه مونږ سره د چا معاهده ده مونږ په هغې باندې د مقرر وخت پورې پابند قائم یو. د دې د پاره کښې نور اقوال هم شته خود تولونه ښه او تولونه قوي قول هم دغه دې. ابن عباس ﷜ فرمائي کومو خلقو سره چه معاهده شوې وه د هغوی د پاره د څلورو میاشتو حد بندي الله ﷻ مقرر کړې وه او کومو سره چه معاهده نه د هغوی د پاره د حرمت والا دمیاشتو تیریدو حد بندي وه یعني دلسم ذي الحجه نه د محرم د ختمیدو پورې پنځوس ورځې.د دې مودې نه پس حضور ﷺ ته دوی سره دجنګ کولو اجازت ورکړې شوې دې. ترکومې چه هغوی اسلام قبول نه کړي.اوچا سره چه معاهده وه هغوی دې دلسم ذي الحجه دااعلان د ورځې نه واخله شلم ربیع الاخرپورې دې خپله تیاري اوکړي نو که بیا غواړي مقابلې له دې راشي. دا واقعه د نهم هجري ده.نبي کریم ﷺ حضرت ابوبکر ﷜ د حج امیر جوړکړې لیګلې وو اوحضرت علي ﷜ ته ئې د دې سورت دیرش یا څلویښت آیاتونه ورکړي وو لیګلې وو چه ته د څلورو میاشتو د مودې اعلان اوکړه. حضرت علي ﷜ د هغوی ډیرو کښې کورونوکښې منزلونوکښې په تلوسره دا آیاتونه هغوی ته واورول او ورسره ئې د سرکار نبوت ﷺ دا حکم هم واورولو چه د دې کال نه پس یو مشرك هم حج له رانشئي اود بیت الله طواف دې یو سړې هم بربنډ اونه کړي([1]) دقبیله خزاعه قبیله مدلج او نورو تولو قبیلود پاره هم دا اعلان وو.د تبوك نه پس حضور ﷺ د حج اراده کړې وه خو د مشرکانوهلته راتلل اود هغوی بربنډ طواف کول نبي کریم ته خوښ نه وو په دې وجه ئې حج اونه کړواو په دې کال ئې حضرت ابوبکر ﷜ او حضرت علي ﷜ اولیګل. هغوی د ذي المجاز په بازارونو کښې او هرکلي او کوڅه کښې او میدان کښې دا اعلان اوکړو چه د څلورو میاشتو پورې شرك او مشرك ته مهلت دې([2]) دې نه پس به زمونږ اسلامي توره خان ښائي شل ورځې دذي الحجه، پوره محرم،پوره صفر پوره ربیع الاول اولس ورځې دربیع الاخر.زهري ﷫ وائي د شوال نه تر محرم پورې ډهیل وو خودا قول غریب دې اودپوهې نه هم بالاتر دې چه د حکم رسیدو نه اول څنګه موده شمیرلې کیدې شي.

وَأَذَٰنٌ	مِّنَ ٱللَّهِ	وَرَسُولِهِۦٓ	إِلَى ٱلنَّاسِ	يَوۡمَ ٱلۡحَجِّ
اواعلان دې	دطرفه دالله نه	اودرسول دهغه نه	خلقو ته	په ورځ دحج اکبر
اود الله ﷻ اودهغه د رسول صلی الله علیه وسلم دطرفه د حج اکبر په ورځ خلقو ته دا اعلان دې چه				

ٱلۡأَكۡبَرِ	أَنَّ ٱللَّهَ	بَرِيٓءٌ	مِّنَ ٱلۡمُشۡرِكِينَ ۙ	وَرَسُولُهُۥۚ	فَإِن تُبۡتُمۡ
په دې خبره	اچې بیشکه الله	ویزاره دې	دمشرکانونه	اوررسول د هغه هم	نو که توبه اوویسته تاسو
الله ﷻ او دهغه رسول د مشرکانو نه بیزاره دې انو که تاسو (دخپل شرك او کفر نه) توبه اوویستله					

[1] الطبري: ٤/١٠٠.
[2] ایضًا.

فَهُوَ	خَيْرٌ	لَّكُمْ	وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ	فَاعْلَمُوٓا	أَنَّكُمْ
نو هغه	ابهتره ده	تاسو دپاره	او که مخ واړوو تاسو	نو پوهه شئ	چې بیشکه تاسو

نو دغه (توبه ویستل) به ستاسو دپاره ډیره ښه وي او که تاسو (د توبې ویستلونه) ډډه اوکړه انو پوهه شئ چه تاسو

غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ	وَبَشِّرِ	الَّذِينَ	كَفَرُوا	بِعَذَابٍ	أَلِيمٍ
نه یئ عاجزه کونکي دالله	اوزیری ورکړه	هغه کسانو ته	چې انکار ئې کړي دي	په عذاب	دردناک سره

الله ﷻ عاجزه کولې نشئ (چه دهغه نه به بچ شئ) اوهغه کسانو ته چه کفر ئې کړي دي د دردناک عذاب زیري ورکړه.

قوله تعالى:: يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ

دحج اکبر دورځ نه څه مراد دی: د الله ﷻ اود هغه درسول ﷺ د طرف نه عام اعلان دې.او دې هم د لوئ حج په ورځ. دقربانۍ اختر چه دحج د ټولو ورځو نه لویه او افضل ورځ ده چه الله ﷻ اود هغه پیغمبرﷺ د مشرکانو نه خلاص دې ویزاره دې او جدا دې. که اوس هم تاسو بدی ګمراهی او شرک پریږدئي نو تاسو دپاره بهتر ده توبه اوکړئي نیکان جوړ شئي اسلام قبول کړئي شرک اوکفر پریږدئي.که تاسو اونه منل او په خپل ذلالت باندې قائم پاتې شوئې نو نه تاسو د الله ﷻ د قبضې نه بهر یئي اونه په راتلونکي وخت کښې په الله ﷻ باندې څه دباؤ اچولې شئي. هغه په تاسو قادر دې او ستاسو کمځتئي د هغه په لاس کښې دی هغه به کافرانوته په دنیاکښې هم سزا ورکوی او په آخرت کښې به هم عذاب وی.

دحج اکبرپه ورځ دبراءت اعلان اودهغه متعلق احادیث: په صحیح بخاری شریف کښې دی حضرت ابو هریره ﷺ فرمائی چه ماته حضرت ابوبکرﷺ د قربانئی په ورځ په هغه خلقوکښې چه داعلان دپاره لیږلې وو ونی لیږلم نو مونږ آواز اوکړو د دې کال نه پس یو مشرک هم حج له رانشي اود بیت الله طواف دې یو کس هم بربنډ اونه کړی. بیا نبی کریم ﷺ حضرت علیﷺ راولیږلو چه د سورة براءة اعلان اوکړی نو هغوی هم په منی کښې زمونږ سره د اختر د ورځې دهغه احکامو اعلان اوکړو(۱) دحج اکبر ورځ د قربانئی د اختر ورځ ده. ځکه چه خلقو به حج اصغر وئیلو د حضرت ابوبکرﷺ د دې اعلان نه پس حجة الوداع کښې یومشرک هم حج له نو راغلې(۲) دحنین په زمانه کښې رسول اللهﷺ د جعرانه نه د عمرې احرام تړلې وو بیا نې په دې کال حضرت ابوبکرﷺ دحج امیر مقرر کړو او رسول اللهﷺ حضرت ابوهریرهﷺ د اعلان دپاره اولیګلو.بیا حضورﷺ حضرت علی ﷺ اولیګلو چه د براءت اعلان اوکړی. حضرت ابوبکر ﷺ دحضرت علی ﷺ د راتلو نه پس هم د حج امیر وو خو په دې روایت کښې غربت دې. د جعرانې دعمرې والا په کال د حج امیرحضرت عتاب بن اسیدﷺ وو حضرت ابوبکرﷺ خو په ۹هـ کښې د حج امیر وو.د مسند په روایت کښې دی حضرت ابوهریرهﷺ فرمائی په دې کال حضرت علی ﷺ سره زه ووم. مونږ په چغوچغو اعلان اوکړو چه جنت ته به صرف ایماندار خلق خی اود بیت الله شریف طواف به هیڅ څوك په بربنډه نه شی کولې. د چا سره چه زمونږ معاهده ده د هغې موده د ننه څلور میاشتې ده. د دې مودې تیریدو نه پس الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ د مشرکانو نه بری دې. د دې کال نه پس یو کافر ته هم د بیت الله د حج اجازت نشته. حضرت ابوهریره ﷺ فرمائی دا اعلان په کولو کولو سره زما مرئی کیناستله(۳) دحضرت علی ﷺ آواز کیناستو نه پس ما اعلان شروع کړې وو. یو روایت کښې دی چا سره چه معاهده ده د هغوی موده هم هغه ده.

---

۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة براءة (واذان من الله ورسوله...) : ۴۶۵۶، صحیح مسلم: ۱۳۴۷، مختصرا، ابوداؤد: ۱۹۴۶، مسندابی یعلی: ۷۶.
۲) صحیح بخاری کتاب الجزیة باب کیف ینبذ الی اهل العهد: ۳۱۷۷.
۳) احمد: ۲۹۹/۲، دارمی: ۳۳۲/۱، ابن حبان: ۳۸۰۹، حاکم: ۳۳۱/۲.

امام ابن جریر رحمه الله فرمائي ماته ویره ده چه دا جمله چرته د یو راوی د وهم د وجه نه وی. خکه چه د مودي باره کښې ددې خلاف ډیررو ایتونه دی.مسند کښې دی چه دبراءة اعلان کولوته حضورﷺ حضرت ابوبکر رضی الله عنه اولیګلو هغه ذوالحلیفه ته رسیدې وو چه حضورﷺ اوفرمائیل چه دا اعلان به یا زه پخپله کوم یا زما اهل بیتونه یو کس به ئې کوی. بیا حضورﷺ حضرت علی رضی الله عنه اولیګلو. ([1]) حضرت علی رضی الله عنه فرمائي چه د سورة براءة لس آیاتونه کله نازل شو حضورﷺ حضرت ابوبکر رضی الله عنه راوغوښتو او وئې فرمائیل دا یوسه او اهل مکه ته ئې واوروه. بیائې زه رایاد کړم او ارشاد ئې اوفرمائیلو ته لاړشه او ابوبکر رضی الله عنه سره ملاوشه هغه چه کوم ځئ هم ملاوشې د هغه نه کتاب واخله او مکې والا له لاړشه او هغوی ته ئې اولوله. زه جحفه ته لاړم هلته ملاقات اوشو. ما د هغه نه کتاب واخستو. هغه واپس لاړو او حضورﷺ نه ئې تپوس اوکړو چه آیا زما باره کښې څه آیتونه نازل شو؟ رسول اللهﷺ اوفرمائیل چه نه جبرائیل علیه السلام ماله راغلو او وئې فرمائیل چه یاخودا پیغام پخپله اورسوه یا بل څوك کس چه ستاسو نه وی([2]) په دې سند کښې ضعف دې او دې نه مراد دا هم نه دې چه حضرت ابوبکر رضی الله عنه هم هغه وخت واپس شو. نه بلکه هغوی په خپله سردارئی کښې حج اوکړو اود حج نه چه فارغ شو نو بیاواپس شو لکه څنګه چه په نورو روایتونو کښې صراحتاً ذکر دی. او په حدیث شریف کښې دی چه حضرت علی رضی الله عنه ته کله نبی کریمﷺ ددې پیغام درسولو ذکر اوکړو نوحضرت علی رضی الله عنه عذر پیش کړو چه زه د عمر په لحاظ او تقریر په لحاظ سره په خپل ځان کښې کمې محسوس کوم. نوحضورﷺ اوفرمائیل خوضرورت د دې خبرې دې چه دا خو به یا زه پخپله رسوم یا به ئې ته رسوې. حضرت علی رضی الله عنه اووئیل که داسې وی نو زه دا دې لاړم. نبی کریمﷺ اوفرمائیل څه الله جل جلاله دې ستا ژبه ثابته اوساتی او ستا زړه له دې هدایت درکړی. بیا ئې خپل لاس د هغوی په خُله کیخودو([3])خلقو دحضرت علی رضی الله عنه نه تپوس اوکړو چه د حج په موقع رسول اللهﷺ ته دحضرت ابوبکر رضی الله عنه سره د کومې خبرې د پاره لیګلې وې؟ هغوی دا پورتنئ څلور خبرې بیان کړې([4]) په مسند احمد وغیره کښې دا روایت په ډیرو طریقو سره راغلې دې په هغې کښې لفظ دا دې چه چا سره معاهده ده اوهغه ترکومې مودې پورې ده هم د هغې پورې به وی. او په حدیث کښې دی چه هغوی ته خلقو اووئیل چه تاسو حضرت ابوبکر رضی الله عنه د حج د پاره لیګلې دې افسوس چه دا پیغام هم هغه رسولې وې. حضورﷺ اوفرمائیل چه دا خو به څوك زما د کور والارسوی. په دې کښې دی چه حضرت علی رضی الله عنه د حضورﷺ په عضبانومې اوښه باندې سور شو تشریف ئې یوړو. هغه ئې په لار کښې اولیدو نو حضرت ابوبکر رضی الله عنه اوفرمائیل چه سردارئی که ماتحت؟ وئې فرمائیل چه نه زه خو ماتحت یم. هلته په تلوباندې هغه د حج انتظام اوکړو او د اختر په ورځ حضرت علی رضی الله عنه خلقو ته د رسول اللهﷺ دا احکام اورسول. بیا دا دواړه د حضورﷺ په خدمت کښې واپس شو. نو مشرکانو کښې چه چا سره عام معاهده وه د هغوی د پاره خو څلور میاشتې موده شوه باقی چه چا سره څومره وعده وه هغه هم هغه شان پاتې شوه([5]) اوپه بل روایت کښې دی چه حضرت ابوبکر رضی الله عنه خوحضورﷺ دحج امیر جوړ کړې لیګلې وو.او ماته ئې دسورة براءة څلویښت آیاتونه راکړه وئې لیګلم.هغه د عرفه په ورځ د عرفات په میدان کښې خلقوته خطبه ورکړه، بیا ئې حضرت علی رضی الله عنه ته اوفرمائیل پاسه د سرکاررسالتمابﷺ پیغام خلقو ته واوروه. نو حضرت علی رضی الله عنه اودریدو اود دې څلویښتو آیاتونو تلاوت ئې اوکړو. بیا واپس

---

[1]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة التوبة: ۳۰۹۰،وسنده حسن، احمد:۲۱۲/۳.

[2]) احمد: ۱۵۱/۱زوائد عبدالله بن احمد حنبل، مجمع الزوائد:۳۲/۷.

[3]) احمد:۱۶۰/۱.

[4]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة التوبة:۳۰۹۲وهوصحیح، احمد:۱۷۹/۱، حاکم:۵۲/۳، مسندابي یعلی:٤٥٢.

[5]) الطبری:۱۰۷/۱٤.

شو او منی کښې په جمرو باندې کانړی اوورول، اوبښ ئی حلال کړو او سرئی اوخرولو. بیا ماته معلومه شوه چه دا ټول حاجیان د هغه خطبې په وخت کښې موجود نه وو.پدې وجه زه ډیرو ته خیموته اود اوسیدو ځایونوته لاړم او اعلان مې اوکړو. زما دا خیال دې چه هم په دې وجه د خلقو دا ګمان پیدا شو دا د لسم تاریخ ذکر دې حالانکه اصل پیغام په نهمه د عرفه په ورځ رسولې وو.

ابواسحاق رحمه الله فرمائی چه ما دابوجحیفه رحمه الله نه تپوس اوکړوچه حج اکبر کومه ورځ ده؟ هغه اوفرمائیل د عرفې ورځ. ما ونیل چه دا ته د خپل ځان نه وائې یا د صحابه کرامو رضي الله عنهم نه دې اوریدلی دی. ونی فرمائیل هر څه هم دغه دی. عطاء رحمه الله هم دا فرمائی. حضرت عمر ؓ هم دا فرمائی او په دې ورځ دې څوك روژه نه ساتی. راوی وائی ما د خپل پلارنه پس حج اوکړو مدینې ته اورسیدم او تپوس مې اوکړو چه دلته نن صبا د ټولونه افضل څوك دې؟ خلقو ونیل حضرت سعید بن مسیب ؓ دې. زه د هغوی په خدمت کښې حاضرشوم او اومې ونیل چه ما د مدینې والا نه تپوس اوکړو چه نن صبا د ټولونه افضل څوك دې؟ نو هغوی ستاسو نوم واخستو نو زه تاسو له راغلم. دا اوفرمائې چه د عرفې د ورځې باره کښې تاسو څه فرمائې؟ هغه ونیل زه تاته د خپل ځان نه سل درجې اوچت سړې ښایم. هغه عمر ؓ یا ابن عمر ؓ دې هغوی به دې ورځې د روژې نه منع فرمائیله. اوهم دغه ورځ ته به ئی حج اکبر ونیل. (ابن ابی حاتم وغیره) نورو هم ډیرو بزرګانو دا فرمائیلی دی چه د حج اکبر نه مراد د عرفه ورځ ده. په یومرسل حدیث کښې دی چه هغوی په خپله د عرفه په خطبه کښې فرمائیلې وو هم دا دحج اکبر ورځ ده([1]) دویم قول دا دې چه دې نه مراد د لوئ اختر ورځ ده. حضرت علی ؓ د لوئ اختر په ورځ په خپل سپین خچر باندې سور روان وو چه یو سړې راغلو او واګه ئی اونیوله او هم دا تپوس ئی اوکړو ونی فرمائیل چه د حج اکبر ورځ هم د نن ورځ ده واګه پریږده. د عبدالله بن ابی اوفی هم دا قول دې. حضرت مغیره ابن شعبه ؓ په خپله د اختر خطبه کښې اوفرمائیل هم د نن ورځ یوم الاضحی ده. هم نن ورځ یوم النحر ده هم نن د حج اکبر ورځ ده. د ابن عباس ؓ نه هم دا روایت دې. نور هم ډیر خلق هم دې طرف ته تلی دی چه د حج اکبر ورځ د لوئ اختر ورځ ده. د امام ابن جریر رحمه الله هم دا قول خوښ دې. د صحیح بخاری په حواله سره اول حدیث تیرشوې چه حضرت ابوبکر ؓ اعلان کونکی منی ته د اختر په ورځ لیګلې وو.په ابن جریر کښې دی رسول الله ﷺ په حجة الوداع کښې جمرو سره په لسم تاریخ دذی الحجه حصار شو او ونی فرمائیل هم دغه ورځ د حج اکبر ده. او په روایت کښې دی چه د هغوی د اوښې رنګ سور وو حضور ﷺ د خلقو نه تپوس اوکړو چه پیژنئی نن د څه ورځ ده؟ خلقو ونیل د قربانئی ورځ ده. هغوی ﷺ اوفرمائیل رښتیا دی هم دا د حج اکبر ورځ ده([2]) او په روایت کښې دی چه حضور ﷺ په اوښه باندې وو خلقو د هغې پیزوان نیولې وو. حضور ﷺ د صحابه کرامو رضي الله عنهم نه تپوس اوکړو پته ده چه نن د څه ورځ ده؟ مونږ ټول په دې خیال چپ پاتې شو چه کیدې شی چه د دې څه بل څه نوم اوښائی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه دا نن د حج اکبر ورځ نه ده؟ او په روایت کښې دی چه خلقو د هغوی ﷺ د سوال په جواب کښې اوونیل چه دا د حج اکبر ورځ ده.([3])سعید بن مسیب رحمه الله فرمائی د اخترنه پس ورځ ده. مجاهد رحمه الله وائی د حج د ټولو ورځو نوم هم دغه نوم دې. سفیان رحمه الله هم دا فرمائی لکه څنګه چه یوم جمل او یوم صفین د دې جنګونو د ټولو ورځو نوم دې هم داسې دا هم دې. د حضرت حسن بصری رحمه الله نه چه کله دا تپوس اوشو نو هغوی اوفرمائیل چه تاسو دې نه څه غواړئی داخو هغه کال کښې وو په کوم چه حضرت ابوبکر ؓ د حج امیر وو. ابن سیرین رحمه الله هم د دې سوال په جواب کښې فرمائی دا هغه ورځ

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الحج باب الخطبة ایام منی تحت، رقم:۱۷۴۲، ابوداؤد:۱۹۴۵، ابن ماجه:۳۰۵۸.

[2]) الطبری: ۱۲۵/۱٤.

[3]) ترمذی کتاب الفتن باب ماجاء فی تحریم الدماء والاموال:۲۱۵۹وسنده حسن، ابن ماجه:۳۰۵۵.

وه په کومه چه د رسول الله ﷺ او عامو خلقو حج اوشو.

إِلَّا	الَّذِينَ	عٰهَدتُّم	مِّنَ الْمُشْرِكِينَ	ثُمَّ لَمْ
بغیر	دهغه کسانونه	چې تاسو وعده کړې وه دهغوئ سره	دمشرکانونه	بیاني نه دي کړې

خوهغه کسان (د عذاب نه بچ دی) چه په مشرکانو کښې ئې تاسو سره معاهده کړې وی او (دمعاهدې

يَنقُصُوكُمْ	شَيْـًٔا	وَّلَمْ يُظٰهِرُوا	عَلَيْكُمْ	أَحَدًا	فَأَتِمُّوا
کمې تاسو سره	اهیڅ قدرله	اونه ئې مدد کړې دې	ستاسو خلاف	دهیچا سره	نوپوره کړئ

کولونه پس ئې) تاسو سره هیڅ څه کمې نه وی کړې اونه ئې ستاسو خلاف چاته مدد ورکړې وی.نود داسې

إِلَيْهِمْ	عَهْدَهُمْ	إِلٰى مُدَّتِهِمْ	إِنَّ اللّٰهَ	يُحِبُّ	الْمُتَّقِينَ ۝
هغوئ سره	اوعده د هغوئ	ادنیتې دهغوئ پورې	ابیشکه الله	اخوښوی	پرهیزګاران

خلقو سره د هغوی معاهده د هغوی د نیتې پورې پوره کړئ بیشکه الله د معاهدو ماتولونه ځان ساتونکی کسان خوښوی

قوله تعالی:: فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلٰى مُدَّتِهِمْ

دمعاهدینوسره معاهده سرته اورسوئی:: اول چه کوم احادیث بیان شوی دی دهغې اود دې آیت مضمون یودې.دې نه واضحه شوه چه چا سره مطلقًا معاهده شوې وه هغوی ته خو څلور میاشتې مهلت ورکړې شو په دې کښې چه هغوی خپل څه کوی اودې کړی. او چا سره چه د څه مودې پورې معاهده شوې ده هغه ټولې معاهدې ثابتې دی په دې شرط چه هغه خلق دمعاهدې په شرطونو قایم وی. نه مسلمانانو ته پخپله تکلیف رسوی اونه دهغوی د دښمنانو سره کمك او امداد کوی. الله ﷻ د وعدې پوره کونکوسره محبت ساتی.

فَإِذَا	انسَلَخَ	الْأَشْهُرُ	الْحُرُمُ	فَاقْتُلُوا	الْمُشْرِكِينَ	حَيْثُ
نوهرکله چې	اتیرې شی	میاشتې	احرامې	انوقتل کړئ	امشرکان	اهرځائې کښې چې

کله چه معززې میاشتې تیرې شی نوچه په کوم ځائې کښې مشرکان بیا مومئ نوهغوی قتلوئ

وَجَدتُّمُوهُمْ	وَخُذُوهُمْ	وَاحْصُرُوهُمْ	وَاقْعُدُوا	لَهُمْ
بیامومئ تاسو هغوئ لره	اونیسئ هغوئ	اوقیدیان کړئ هغوئ	اوکینئ	هغوئ ته

اودوی نیسئ او قیدیان کوئ ئې او په هره مورچه (د دوی د مقابلې دپاره) کینئ

كُلَّ مَرْصَدٍ	فَإِن	تَابُوا	وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ	وَاٰتَوُا
دګیریدو په ځائې کښې	انو که چرې	اتوبه اوویسته هغوئ	اوقائم ئې کړو مونځ	اوورئې کړو

نوکه دوی (د شرک نه) توبه ویستله او مونځ (د شریعت دتعلیماتو مطابق) قائموی او زکاة ورکوی

الزَّكٰوةَ	فَخَلُّوا	سَبِيلَهُمْ	إِنَّ اللّٰهَ	غَفُورٌ	رَّحِيمٌ ۝
زکاة	انو خالی کړئ	الاره دهغوئ	ابیشکه الله	ابښونکې	امهربانه دې

نود دوی لار پریږدئ (څه تعرض ورته مکوئ) بیشکه الله بښونکې اومهربان دې

قوله تعالى: فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ

دجهاد اوحرمت والا مياشتې: دحرمت والا دمياشتو نه مراد دلته څلورمياشتې دى.دكوموذكر چه آيت ﴿مِنْهَآ أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ﴾ كښې دې.نود هغوى په حق كښې د آخرى حرمت والا مياشت د محرم الحرام ده. ابن عباس رضي الله عنه اوضحاك رحمه الله نه هم دا روايت دې خو په دې كښې لږ شان تامل دې بلكه دلته د دې نه مراد هغه څلورمياشتې دى په كوموكښې چه مشركانوته پناه ملاؤشوې وه اوچه د دې نه پس به تاسو سره جنګ وى. نوپخپله هم په دې سورت كښې په بل آيت كښې د دې بيان راځى. فرمائى چه د دغه څلورو مياشتونه پس مشركانوسره جنګ اوكړئى هغوى قتل كړئى هغوى راګير كړئى چرته هم چه وينئى. نودا عام دې اومشهور دادې چه داخاص دې په حرم كښې جنګ نه شى كيدې.لكه چه ارشاددې ﴿وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ﴾ دمسجدحرام حدودوكښې هغوى سره جنګ مه كوئې ترهغه وخته پورې چه هغوى پخپله جنګ شروع نه كړى.كه چرې دوى هلته تاسو سره جنګيږى نوتاسو ته هم هغوى سره دجنګ كولواجازت دې كه غواړئى نوقتل ئې كړئى اوكه غواړئى نوقيدئى كړئى.اود هغوى قلعه ګانې راګيرې كړئى او هغوى ته په هره كنده كښې پټ كينئى او هغوى په نښه كړئى او وئى وهئى. يعنى صرف دا نه چه ملاؤ شى نو جنګ اوكړئى بلكه په هغوى حمله اوكړئى د هغوى لارې بند كړئى او هغوى مجبوره كړئى چه يا اسلام راوړى او يا جنګ اوكړى.د دې د پاره ئې اوفرمائيل چه كه هغوى د مونځ پابندى اوكړى زكوة وركړى نو بې شكه د هغوى لارې كولاؤكړئى اود هغوى نه تنګى لرې كړئى. د زكوة د مانعينو سره د جهاد كولو دليل حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه د دې قسم آياتونونه اخستې وو چه جنګ په دې شرط باندې حرام دې چه په اسلام كښې داخل شئې اود اسلام واجبات په ځائ راوړئى. په دې آيت كښې اركان اسلام په ترتيب سره بيان فرمائيلى دى. اعلى بيا ادنى نو د كلمه شهادت نه پس د اسلام د ټولونه لوئى ركن مونځ دې كوم چه د الله ﷻ عزوجل حق دې. د مانځه نه پس زكوة د كوم نفع چه فقيرانو مسكينانو او محتاجانو ته رسى اود مخلوق يو زبردست حق كوم چه د انسان په غاړه دې ادا كيږى. هم دغه وجه ده چه د مانځه سره الله ﷻ د زكوة بيان فرمائى. په بخارى او مسلم شريف كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى ماته حكم شوې دې چه خلقو سره جهاد جارى ساته تركومې چه هغوى دا ګواهى ورنه كړى چه د الله ﷻ نه بغير څوك د عبادت لائق نشته او دا چه محمد ﷺ د الله ﷻ رسول دې ﷺ او مونځ قايم كړى او زكوة وركړى. الخ.(۱)

چې څوک زکوة نه وی دهغه مونځ هم نشته: حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمائى تاسو ته د مونځونو قايمولو اوزكوة وركولو حكم كړې شوې دې. څوك چه زكوة نه وركوى د هغوى مونځ هم نشته. حضرت عبدالرحمن رضي الله عنه بن زيد بن اسلم رحمه الله فرمائى الله ﷻ هيڅ كله د چا مونځ نه قبلوى تركومې چه هغه زكوة ادا نه كړى. الله ﷻ دې په حضرت ابوبكر صديق رضي الله عنه باندې رحم اوكړى د هغوى پوهه د ټولونه زيات شوې وه چه هغه د زكوة دمنكرينو سره جهاد اوكړو. په مسنداحمد كښې دى رسول الله ﷺ فرمائى ماته د خلقو سره دجهاد حكم راكړې شوې دې تركومې چه هغوى داګواهى ورنه كړى چه نشته دې لائق دعبادت بغيرد الله ﷻ نه چه برحق دې او حضرت محمد ﷺ د الله ﷻ رسول ﷺ دې. كله چه هغوى د دې دواړو خبرو اقرار اوكړى او زمونږ قبلې طرف ته مخ كړى زمونږ حلاله اوخورى زمونږ په شان مونځونه اوكړى نو په مونږ باندې د هغوى وينه او مال حرام دې. مګر د اسلام د حق احكامو د لاندې هغوى ته به هر هغه حق حاصل وى كوم چه د نورو مسلمانانودې اود هغوى په ذمه هر هغه څيز دې كوم چه د

(۱) صحيح بخارى كتاب الايمان باب ﴿فان تابوا واقاموا الصلاة واتوا الزكوة فخلوا سبيلهم...﴾: ۲۵، صحيح مسلم: ۲۲،

نورو مسلمانانو په ذمه دي(١) دا روایت په صحیح بخاري شریف او په سنن کښې هم دي سوا د ابن ماجه نه. په ابن جریر کښې دي چه رسول مقبولﷺ فرمائي څوك چه د دنیا نه په دې حال کښې لاړشي چه یوازې د یو الله ﷻ عبادت کوی اوهغه سره څوك نه شریك کوی نو هغه به په دې حال کښې خې چه الله ﷻ به د هغه نه خوشحاله وی.حضرت انس ﷺ فرمائي چه هم دغه د الله ﷻ دین دې هم دا ټولو پیغمبران علیهم السلام راوړې دي اود خپل رب د طرف نه ئې خپلو خپلو امتونو ته رسولې وو. دې نه وړاندې چه خبره خوره شی او خواهش اخوا دیخوا شي د هغه صداقت د الله ﷻ په آخری وحې کښې موجود ده. الله ﷻ فرمائي﴿فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ﴾ نو توبه هم دغه ده چه الله ﷻ یودې برحق دې اود هغه نه علاوه د بل چا د عبادتونونه لاس واخلی د مونځونو او زکوة پابند شي. په آیت کښې دي چه د دې دریواړو کارونو نه پس هغوی ستاسو دینی رونړه دی(٢)ضحاك ﷫ فرمائي چه دا د تورې آیت دې. دې هغه ټولې معاهدې ختمې کړې کومې چه مشرکانو سره وې.د ابن عباس﷜ قول دې چه د سورة براءة په نازلیدو څلور میاشتې تیریدو نه پس هیڅ قسم معاهده او ذمه پاتې نه شوه.(٣) رومبی شرطونه د برابرئی سره مات کړې شو اوس اسلام او جهاد باقی پاتې شو.

رسول کریم ﷺ د څلورو تورو سره رالیږلې شوې وو: حضرت علي﷜ بن ابی طالب فرمائي الله ﷻ خپل نبیﷺ څلوروتورو سره راولیګلو یوخو دعربو په مشرکانوکښې. فرمائي ﴿فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ﴾ مشرکان په جهاد کښې قتل کړئې. دا روایت داسې مختصر دې. زما خیال دې دویمه توره په اهل کتابوکښې. فرمائي ﴿قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ﴾په الله ﷻ وتبارك باندې اود قیامت په ورځ باندې ایمان نه راوړونکی اود الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ حرام کړې شوی حرام نه منل اود الله ﷻ رښتونې دین نه قبلونکی کوم اهل کتاب دی هغوی سره جهاد کوه ترهغه وخته پورې چه هغوی په ذلت سره جزیه ورکولو ته تیار نه شي. دریمه توره په منافقانوکښې فرمائي ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ﴾ اې نبیﷺ! کافرانو او منافقانوسره جهاد کوه. څلورمه توره په باغیانوکښې ارشاد دې﴿ وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا ﴾ که د مسلمانانو په دوو ډلوکښې جنګ اوشی نو په هغوی کښې صلح اوکړه اوکه بیا هم یوه ډله بله بنکته کوی نو دغه باغیانوسره ته اوجنګیږه ترهغه وخته پورې چه هغوی د الله ﷻ حکم ته واپس راوګرځي. د ضحاك او سدی ﷮ قول دې چه دا آیت د تورې ایت ﴿فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً﴾سره منسوخ دې یعنی د احسان په توګه یا فدیه اخستو سره کافران قیدیان پریږدئی. قتاده ﷫ دې برعکس وائی چه روستونې آیت په رومبی آیت سره منسوخ دې.

مِّنَ	وَإِنْ أَحَدٌ				
د	اوکه یوکس ا				
اوکه د مشرکانو نه					
ثُمَّ	كَلَامَ اللَّهِ	يَسْمَعَ	حَتَّى	فَأَجِرْهُ	الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ
ا بیا	اکلام دالله	اچی واوری	اتردې	انوامان ورکړه هغه ته	مشرکانونه طلب داماں اوکړی ستانه
یوکس ستا نه پناه اوغوښتله (چه ماته امن راکړه) نو پناه ورکړه هغه ته تردې چه د الله ﷻ کلام واوری اوبیا ئې					

(١)صحیح بخاری کتاب ا لصلوة باب فضل استقبال القبلة:٣٩٢، ابوداؤد:٢٦٤١،ترمذی:٢٦٠٨، احمد:١٩٩/٣،ابن حبان:٥٨٩٥.
(٢) ٩/التوبة: ١١.
(٣) الطبری: ١٣٣/١٤.

أَبْلِغْهُ	مَأْمَنَهُ	ذٰلِكَ	بِأَنَّهُمْ	قَوْمٌ	لَّا يَعْلَمُونَ ۝
اورسوه هغه	ځائې دامن دهغه ته	دا کار	په سبب ددې چې دوئ	يو قوم دي	چې علم نه لري
خپل د امن ځائې ته اورسوه دا (پناه ورته ښکه ورکوه) چه دوی داسې قوم دې چه نه پوهيږي					

قوله تعالى: فَأَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلٰمَ اللّٰهِ

دکافرانودسفيرانو اوقاصدانو احترام:- الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته حکم فرمائي د کوموکافرانوسره د جهاد چه تاته حکم درکړې شوې دې که په هغوی کښې څوك تانه امن غواړي نو ته د هغوی خواهش پوره کړه هغه ته امن ورکړه ترددې چه هغه قرآن کريم واوري. ستا خبرې واوري د دين تعليم معلوم کړي د الله ﷻ حجت پوره شي. بيا ئې په خپل امن کښې هغه خپل وطن ته بې ويرې اورسوه. چه دې د خپل امن ځائ ته اورسي نو ممکن دی چه په سوچ او سمجهـ سره حق قبول کړي. دا ددې د پاره چه دا بې علم خلق دی دوی ته خپل معلومات پوره وراورسوه اود الله ﷻ دعوت دهغه د بنديګانو غوږونوته وراورسوه. مجاهد رحمه الله فرمائي چه څوك تاله د دينې خبرو اوريدو دپاره راشي كه هرڅوك ولې نه وی هغه په امن كښې دې تر دې چه د الله ﷻ كلام واوري او بيا چه د كوم ځائ نه راغلې دې هلته په امن سره اورسي[1] ځکه چه پيغمبر ﷺ دکوم دين د پوهه کولو د پاره راغلې او کوم پيغام ئې ورکولو هغه به امن ورکولو. د حديبيه په کال هم دغه اوشودقريشو چه څومره قاصدان راغلل هغوی ته هيڅ خطره نه وه. عروه بن مسعود مکرز بن حفص سهيل بن عمرو وغيره يوبل پسې راتلل. دلته په راتلو باندې هغوی ته هغه شان ښکاره شو کوم چه د قيصر او کسری په دربارکښې هم نه وو. هغوی خپل قوم ته هم دغه اووئيل نو دا څيز هم د ډيرو خلقو د هدايت ذريعه جوړه شوه. دمسيلمه كذاب مدعی نبوت قاصد كله دحضور اکرم ﷺ دربار ته اورسيدو نو حضور ﷺ دهغه نه تپوس اوکړو چه آيا ته د مسيلمه درسالت قائل ئې؟ هغه ونيل او. حضور ﷺ اوفرمائيل که د قاصدانو قتل کول زما په نيز ناجائزنه وی نو ما به ستا سټ الوزولې وو. آخر هم دا سړې د حضرت ابن مسعود رضی الله عنه د امارت په زمانه کښې کوفه کښې قتل کړې شو. ده ته به ئې ابن النواحه وئيل. كله چه هغوی ته معلومه شوه چه دادمسيلمه منونكې دې نوحضور ﷺ هغه راوغوښتو او ورته ئې اوفرمائيل اوس ته قاصد نه ئې او اوس ستا سټ وهلو کښې هيڅ څيز منع کونکې نشته. هغه قتل کړې شو. په هغه دې دالله ﷻ لعنت وی[2] الغرض دا دارالحرب نه چه کوم قاصدان راغله يا سوداګر راغله ياد صلح غوښتونکی راغله يا په خپل مينځ کښې د اصلاح په غرض راغله يائې جزيه راوړه حاضر شو نو امام يا نائب امام هغوی ته امن ورکړو نو ترکومې چه هغوی په دارالاسلام کښې وو او تر کومې خپل وطن ته نه وورسيدلې هغه قتل کول حرام دی. علماء فرمائي چه داسې سړې په دارالاسلام کښې ترکاله پورې مه ساتئې زيات نه زيات دوه څلورمياشتې دلته حصاريدې شي. بيا د څلورو مياشتو نه زيات او د پوره کال دوه قوله د امام شافعی رحمه الله وغيره علماؤ دی.

حربی کافر په دارالاسلام کښې څومره وخت تيرولې شی؟

مسلك حنفی:- حربی کافر به په دارالاسلام کښې زيات نشی پريخودې بلکه چې څنګه هغه خپل حاجت پوره کړی نو د دالاسلام نه د وتلو حکم به ورته کولې شی اوکه دارالاسلام ته د داخليدو نه پس ئې يو کال تيرکړو نو دی ذمی اوګرځيدلو ده باندې به خراج مقرر کولې شی[3]

[1] الطبری: ١٣٩/١٤.

[2] ابوداؤد كتاب الجهاد باب في الرسل: ٢٧٦١ وسنده حسن، ٢٧٦٢، السنن الكبرى للنسائي: ٨٦٧٥، احمد: ٣٨٣/١، ابن حبان: ٤٨٧٩، مشكل الآثار: ٢٨٦٢.

[3] (احكام القرآن للجصاص (١٢٥\٣)_

كَيْفَ يَكُوْنُ لِلْمُشْرِكِيْنَ عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُوْلِهٖٓ اِلَّا

څه رنګ | به وي | دپاره دمشرکانو | وعده | په نز دالله | او په نز درسول دهغه | مګر

د الله او د هغه د رسول سره به کړې د مشرکانو په معاهده باندې څه اعتبار نشته | البته کوم کسان چه د مسجد

الَّذِيْنَ عٰهَدْتُّمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ فَمَا اسْتَقَامُوْا

هغه کسان | چې وعده کړې وه تاسو دهغوئ سره | په خواد مسجد حرام کښې | انو تر څو چې | انيغ چليږي هغوئ

حرام سره نزدې ورسره تاسو معاهده کړې وی انو چه تر څو پورې دوی په خپله معاهده ټينګ وی او هغه

لَكُمْ فَاسْتَقِيْمُوْا لَهُمْ ۭ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِيْنَ ۝

ستاسو سره په وعده کښې | تاسو هم نيغ چليږئ | دهغوئ سره | بيشکه الله خوښوی | متقيان خلق

ئې نه وی ماته کړې نو تاسو هم په خپله معاهده هغوی سره ټينګ او سيږئ او بيشکه الله ﷻ پرهيزګاران خوښوی

قوله تعالى:: فَمَا اسْتَقَامُوْا لَكُمْ فَاسْتَقِيْمُوْا لَهُمْ ۭ

مسلمانان دې په مشروط توګه د وعدې پابندی کوی:- دپورتنی حکم حکمت بيانولې شی چه د څلورو مياشتو پورې داجازت ورکولو وجه دا ده چه هغوی خپل شرك او کفر پريخودونکی او په خپلو معاهدو باندې قائم پاتې کيدونکی نه دی او چه د حديبيه صلح ترکومې پورې د هغوی د طرف نه ماته نه شی نوتاسو ئې هم مه ماتوئی. دا صلح د لسو کالو پورې شوې وه. حضور ﷺ د ذی القعدې مياشت ۶ه نه دا معاهده پوره کوله تردې چه د قريشو د طرفه معاهده ماته کړې شوه. د هغوی حليف بنوبكر د رسول الله ﷺ حليف خزاعه باندې حمله اوکړه بلکه په حرم کښې هم هغوی قتل کړل په دې بنا په رمضان ۸ه کښې حضور ﷺ په هغوی باندې حمله اوکړه. الله ﷻ مکه دحضور ﷺ په لاس فتح کړه او هغه ئی د نبی کريم ﷺ په لاس کښې کړه. ﴿ولله الحمد والمنة﴾ خو حضور ﷺ سره دغلبې اوقدرت په هغوی کښې چه چا اسلام قبول کړې نه وو ټول آزاد کړل هم دغه خلقو ته طلقاء وائی. دا تقريبًا دوه زره وو چه په کفر باندې باقی پاتې شو او اخوادېخوا شو نو رحمة للعالمين ټولو ته عام پناه ورکړه او هغوی ته په مکه کښې د راتلو او په خپلو کورو کښې د اوسيدو اجازت ورکړو چه تر څلورو مياشتو پورې چه هغوی چرته تلل غواړی تلې شی. هم په دوی کښې صفوان بن اميه او عکرمه بن ابی جهل وغيره وو بيا الله ﷻ د هغوی رهبری اوکړه او هغوی ته ئی اسلام ورنصيب کړو. الله ﷻ په خپله هره اندازه کولو کښې او هر يو کار کولو کښې د تعريف لائق دې.

كَيْفَ وَاِنْ يَّظْهَرُوْا عَلَيْكُمْ

اخر ګنګ به وی | حال دا چې که چرې | غلبه بيا مومی هغوئ | په تاسو باندې

ادوی به څنګه تاسو سره په معاهده باندې ټينګ پاتې شی که دوی په تاسو باندې

لَا يَرْقُبُوْا فِيْكُمْ اِلًّا وَّلَا ذِمَّةً ۭ يُرْضُوْنَكُمْ

لحاظ نه کوی هغوئ | په حق ستاسو کښې | د خپلولۍ | او نه دوعدې دذمه وارئي | هغوئ رضا کوی تاسو

غالب شی نو ستاسو د خپلولۍ او د معاهدې هيڅ پرواه نه ساتی دوی (په ظاهری خبرو) تاسو راضی

بِاَفْوَاهِهِمْ وَتَاْبٰى قُلُوْبُهُمْ ۚ وَاَكْثَرُهُمْ فٰسِقُوْنَ ۝

په خلو خپلو سره | او انکار کوی | ازړونه دهغوئ | او زيات خلق دهغوئ | فاسقان دی |

کوی خو د دوی زړونه (ستاسو د راضی کولو نه) انکار کوی او په دوی کښې زيات خلق کافران دی

قوله تعالی:: لَا يَرْقُبُوْا فِيْكُمْ اِلًّا وَّلَا ذِمَّةً

کافران د وعدې پابند نه دی د وسائلو په انتظاردی:- الله ﷻ دکافرانو دمکراوفریب اود هغوی د زړه د دښمنۍ نه مسلمانان خبروی دې د پاره چه هغوی د دوی دوستۍ په زړه کښې اونه ساتی اونه د هغوی په قول او اقرار باندې تسلي اوکړی د هغوی کفر اوشرك هغوی د وعدو په پابندۍ باندې نه پریږدی. دوی خو د وخت په انتظاردی چه که د دوی طاقت پیدا شو نو تابه اوچیچی نه خپلولو ته ګوری أو نه وعدوته ګوری دوی نه چه څه کیدې شی هغه تکلیف تاته درکوی او خوشحالیږی. **(ال)** معنی ده خپلولی. او د ذمة معنی عهدوپیمان ده . د ابن عباس ﷺ نه روایت دې[۱] اودحضرت حسان ﷺ په شعر کښې هم دی دا معنی کړې ده چه هغوی دخپلې غلبې په وخت کښې د الله ﷻ هم لحاظ نه کوی اونه دبل چا او هم دغه لفظ **(ال) (ایل)** خور شولکه جبرائیل میکائیل او اسرافیل کښې ونیلی یعنی د دې معنی هم الله ﷻ ده (لَا يَرْقُبُوْا فِيْكُمْ)خو ړومبی قول ظاهر اومشهور دې اوداکثرو مفسرینوهم دا قول دی. مجاهد رحمه الله وائی مراد ترې وعده ده. د قتاده رحمه الله قول دی چه مراد ترې قسم دې.

اِشْتَرَوْا بِاٰيٰتِ	اللّٰهِ	ثَمَنًا قَلِيْلًا	فَصَدُّوْا عَنْ سَبِيْلِهٖ ؕ	اِنَّهُمْ	
واغستوهغویْ په بدله دایتونودالله کښې	قیمت لږ	انومنع کوی خلق دلارې دالله نه	بیشکه هغویْ چې دی		
دوی د الله ﷻ په ایاتونو باندې (د دنیا) لږ قیمت اخلې، او (خلق) د الله د لارې نه منع کوی بیشکه دوی					
سَآءَ	مَا	كَانُوْا	يَعْمَلُوْنَ ۝	لَا يَرْقُبُوْنَ	فِيْ مُؤْمِنٍ اِلًّا
اډیریددې	هغه	چې ووُهغویْ	چې کول به ئې	انه کوی لحاظ هغویْ	په حق دمومن کښې | دخپلولیْ
چه کوم عمل کوی هغه ډیر بددې دوی د یو مؤمن په حقله د خپلویْ او معاهده هیڅ پرواه نه ساتی					
وَّلَا ذِمَّةً ؕ	وَاُولٰٓئِكَ	هُمُ	الْمُعْتَدُوْنَ ۝	فَاِنْ	تَابُوْا
اونهٔ دوعدې دذمه وارئی	اوداکسان	هم دویْ	ازیاتې کونکی دی	انوکه	چرې اتوبه اوویسته هغویْ
اوهم دا (چه نه د خپلولۍ خیال ساتی اونه د معاهدې) دحد نه تیریدونکی دی نوکه دوی توبه ویستله					
وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ	وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ	فَاِخْوَانُكُمْ	فِي الدِّيْنِ ؕ		
اوقائم ئې کړمونځ	اوورئې کړوزکاة	نو رونړه ستاسو دی	اپه دین کښې		
او مونځ قائموی او زکاة ورکوی نو دا (خلق) ستاسو دینی (اسلامی) رونړه دی (دوی سره د رونړو سلوک کویْ)					
وَنُفَصِّلُ	الْاٰيٰتِ	لِقَوْمٍ	يَّعْلَمُوْنَ ۝		
اوواضحه بیانوومونږ	آیتونه	ادپاره دهغه قوم	چې پوهیږی ا		
اومونږ د هغه قوم دپاره په تفصیل سره آیاتونه بیانوو څوک چه پوهیږی					

قوله تعالی:: فَاِنْ تَابُوْا

که مشرك توبه اوکړی او رښتونې مسلمان جوړشی نوستاسودینی رونړه دی:- دمشرکانو مذمت کولو سره مسلمانانوته دجهاد ترغیب ورکولې شی چه دې کافرانو خسیس دنیا د نفیس آخرت په بدله کښې خوښه کړې ده. پخپله د الله ﷻ د لارې نه منع شوی دی اومؤمنان هم د ایمان نه بندوی. د دوی اعمال

[۱] الطبری: ۱۴/۱۴۶.

ډیرخراب دی. اودوی خو مؤمنانوته نقصان رسولو پورې اینختې دی. دوی ته نه د خپلولنی خیال دی اونه د معاهدې. دوی خو دحد نه زیاتې کونکی دی. او اوس هم رښتونې توبه مونځ اود زکوة پابندی دوی ستاسو رونړه جوړولې شی. د بزار په حدیث کښې دی چه څوك دنیا په داسې حال کښې پریږدی چه د الله ﷻ عبادتونه په خلوص سره کوی هغه سره څوك شریك نه جوړوی اود مونځ زکوة پابند وی نو الله ﷻ به ده سره په خوشحالئی سره ملاویږی. هم دغه د الله ﷻ هغه دین دې کوم چه پیغمبرانو علیهم السلام راوړلو او هم د دې تبلیغ هغوی د الله ﷻ د طرف نه کولو. دې نه وړاندې چه خبرې خورې شی او خواهشونه زیات شی د دې تصدیق په کتاب الله کښې موجود دې. یعنی که هغوی توبه کړی او بتان او بت پرستی پریږدی او مونځ ګذار او زکوة ورکونکې جوړشی نو ته د هغوی لارې پریږده.([1]) او په بل آیت کښې دی چه دا خوبیا ستاسو دینی رونړه دی([2]) امام بزار رحمه الله فرمانی چه زما په خیال کښې خو مرفوع حدیث په هغه ځائ ختم دې چه الله ﷻ دوی نه رضا دې او ملاویږی به، ددې نه پس کلام د راوی ربیع بن انس رحمه الله دې والله اعلم.

وَإِن نَّكَثُوٓا۟
او که چرې ا مات کړل هغوئ ا
او که دوی د خپلې وعدې نه

أَيْمَـٰنَهُم مِّنۢ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا۟ فِى دِينِكُمْ
قسمونه خپل ا روستو ا دوعدې خپلې نه ا اوعیبونه ئې بیان کړل ا په دین ستاسو کښې ا
خپل قسمونه مات کړل (اوپه هغې باندې ئې وفا اونکړله) او ستاسو په دین کښې ئې عیبونه لټول

فَقَـٰتِلُوٓا۟ أَئِمَّةَ ٱلْكُفْرِ ۙ إِنَّهُمْ لَآ أَيْمَـٰنَ
پس اوجنګیږئ ا ادمشرانو ا دکفر سره ا بیشکه دوئ چې دی ا نشته ا اعتبار د قسمونو ا
نو (په دې صورت کښې) تاسو د کفر امامان قتل کړئ ځکه چه د دوی په قسمونو څه اعتماد نشته

لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنتَهُونَ ⑫
ددوئ ا بنائیږی چې دوئ ا به منع شی ا
کیدې شی (چه په دې طریقه) دوی منع شی (دخپل کفرنه)

قوله تعالی:: وَإِن نَّكَثُوٓا۟ أَيْمَـٰنَهُم

بعضې وعده ماتونکوته سخت جواب ورکول: - که دا مشرکان خپل قسمونه مات کړی او وعده خلافی او معاهدې نه روګردانی اوکړی اوستا په دین باندې اعتراض کوی نو ته د هغوی د سرونه مات رامات کړه. د دې د پاره علماؤ فرمائیلی چه څوك حضور ﷺ ته کنځلې کوی او په دین کښې عیبونه لټوی د ده ذکر په اهانت سره کوی نو هغه قتل کړنې. دهغوی قسمونه صرف بې اعتباره دی. هم دغه طریقه د هغوی دکفراودښمنئی نه دبندولو ده. ابوجهل، عتبه، شیبه اوامیه وغیره ټول د کفر سرداران وو. حضرت سعدبن ابی وقاص رضی الله عنه د خوارجو په څه کسانو تیریدو نو یو خارجی اووئیل چه دا د کفر د مشرانو نه یودې. هغوی اوفرمائیل چه ته دروغژن نې زه خود هغوی نه یم چا چه د کفر مشران قتل کړې وو.

[1] ۹/التوبة: ۵.
[2] حاکم: ۲/۳۳۱-۳۳۲.

حضرت حذیفهؓ فرمائی چه د دې ایت والا لا تر اوسه نه دی قتل شوی(۱) دحضرت علیؓ نه هم داسې روایت دې. صحیح دادی چه آیت عام دې اګر چې دَ نزول د سبب په اعتبار دې نه د قریشو مشرکان مراد دی. خو حکماً دا دوی او ټولو ته شام دې. والله اعلم.حضرت ابوبکرؓ د شام طرف ته لښکر اولیګلو نو هغوی ته نې اوفرمائیل چه تاسو ته به په هغوی کښې څه خلق داسې ملاویږی چه هغوی به سرونه خرولې وی نو تاسو هم د دغه شیطانانو په سرونو توري اوچلونی او خپل خایٔ ته نې اورسونی. والله په دوی کښې د هر یوقتل ماته د اویاؤ کسانود قتل کولونه ډیر خوښ دی خکه چه د رب فرمان دې د کفراماماں قتل کړئی (۲)

اَلَا تُقَاتِلُوْنَ قَوْمًا نَّكَثُوْٓا
ا آیا نهٔ جنګیږئ تاسو ا دهغه قوم سره چې مات کړل هغوئ
تاسو ولې د داسې قوم سره نه جنګیږئ
اَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوْا بِاِخْرَاجِ الرَّسُوْلِ وَهُمْ بَدَءُوْكُمْ
قسمونه خپل ا اوقصد ئې اوکړو ا په ویستلو ا د رسول ا اوهغوئ اشروع کړی ده تاسو سره
چه هغوی خپل قسمونه مات کړی دی او د پیغمبر د ویستلو قصد ئې کړې وواوهغوی په اول ځل تاسو
اَوَّلَ مَرَّةٍ ۭ اَتَخْشَوْنَهُمْ ۚ فَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشَوْهُ
په اول ځل ا آیا تاسو یریږئ دهغوئ نه ا نو الله ا زیات حقداردې ا چې تاسواویریږئ دهغه نه ا که چرې
شروع کړې ده آیا تاسو د دوی نه ویریږئ (د دوی په مقابله کښې) الله ﷻ زیات حقدار دې چه تاسو
اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِيْنَ ⑬ قَاتِلُوْهُمْ يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِاَيْدِيْكُمْ
يئ تاسو مومنان ا اوجنګیږئ دهغوئ سره ا عذاب به ورکړی هغوئ ته الله ا په لاسونو ستاسو ا
ترې اویریږئ که تاسو مؤمنان ئې (نو د دوی نه مه یریږئ بلکه) دوی سره جنګیږئ الله به ستاسو په لاسونو
وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُوْرَ قَوْمٍ
اوذلیله به کړی هغوئ ا اوامداد به اوکړی ستاسو ا خلاف دهغوئ ا اویخ به کړی ا سینې ا دقوم
دوی ته عذاب ورکړی او (د دوی په مقابله کښې به) ستاسو مدد اوکړی اود مؤمن قوم زړونو ته به
مُّؤْمِنِيْنَ ⑭ لا وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوْبِهِمْ ۭ وَيَتُوْبُ اللّٰهُ عَلٰي مَنْ
مومنانو ا اولرې به کړی ا غصه دزړونودهغوئ ا اودرحمت رجوع به اوکړی الله ا په هغه چاباندې
شفاء ورکړی اوددوی د زړونو غصه به لرې کړی او الله ﷻ به د هغه چا توبه قبوله کړی د چا توبه
يَّشَاۗءُ ۭ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ⑮
چې خوښه ئې شی ا الله ﷻ ا ښهٔ پوهه دې ا اوصاحب د حکمت دې ا
قبلول چه اوغواړی او الله ﷻ پوهیږی اوصاحب د حکمت دې

(۱) ایضاً: ۲/۳۳۲.
(۲) ابن ابی شیبه: ۷/۱۹۳. (ابن ابی حاتم)

قوله‌تعالی:: اَلَا تُقَاتِلُوْنَ قَوْمًا نَّكَثُوْٓا اَيْمَانَهُمْ

وعده ماتونکی کافرانوسره په سختئی سره مخ شئ:- مسلمانان په پوره جهاد باندې راضی کولو د پاره فرمائی چه داوعدې ماتونکی اوقسمونه ماتونکی کافران هم دغه دی کوموچه رسول الله ﷺ د وطن نه ویستو کښې پوره ذمه واری اوچته کړې وه. غوښتل ئې چه قیدئی کړی یا ئې قتل کړی یائې د وطن نه اوباسی د هغوی دچل نه د الله ﷻ چل ډیر بهتروو(۱) صرف د ایمان په وجه ئې دښمنی کوله پیغمبر ﷺ او مؤمنان ئې د وطن نه ویستل. چغې به ئې وهلې چه مونږ تا د مکې مکرمې نه اوباسو. د بدئی شروع هم د دوی د طرف نه وه. د بدر په ورځ د لښکر سره راووتل چه معلومه شوه قافله بچ شوه لاړه. نو صرف د فخر او غرور نه ربانی لښکر ته ماتې ورکولو په اراده مسلمانانوپسې روان شو. لکه چه پوره واقعه دې نه وړاندې بیان شوې ده. هغوی معاهده ماته کړه او خپلو حلیفانو سره یوځای شو اود رسول الله ﷺ حلیفانوسره ئې جنګ اوکړود بنوبکر ئې د خزاعه چې درسول کریم ﷺ حلیفان وو په خلاف امداد اوکړو. د دې وعده خلافئی په وجه حضور ﷺ په هغوی باندې حمله اوکړه او د هغوی ئې ښه سر ښکته کړو او مکه ئې فتح کړه. فالحمد لله.

مسلمانان به دغیرالله نه ویره نه کوی: فرمائی چه تاسود پلیتوخلقونه ویره کوئی. که چرې تاسو مؤمنان ئی نوستاسو په زړه کښې سوا دالله ﷻ نه د بل چا ویره نه دې کیدل پکار. هم هغه ددې لائق دې چه د هغه نه ایماندار ویریږی. او په بل آیت کښې دی چه دوی نه مه ویریږئی صرف هم زما نه ویریږئی زما غلبه زما سلطنت زما سزا زما قدرت اوزما ملکیت بې شکه د دې قابل دې چه هروخت هر زړه زما د هیبته لړزیږی. ټول کارونه زما په لاس کښې دی چه څه غواړم کولې شم او کوم ئې. زما د رضا نه سوا بل هیڅ هم نه شی کیدې. په مسلمانانو باندې د جهاد د فرضیت راز بیانولې شی چه الله ﷻ قادر ووچه کوم عذاب ئې غوښتلو په دوی باندې رالیګلې شو خود هغه خو... دا ده چه هم ستاسو د لاسه هغوی له سزا ورکړی اود هغوی بربادی تاسو پخپله اوکړئی اوستاسو زړه ښه یخ شی او تاسو ته راحت آرام خوشحالی اوکامرانی حاصله شی. دا خبره څه هغوی سره مخصوصه نه وه بلکه د ټولومؤمنانو د پاره هم ده. خاص کر خزاعه قبیله په کومه چه وعده خلافی کولو سره قریش خپلو حلیفانو سره یو ځای شو اوحمله ئې اوکړه د هغوی زړونه به هم هغه وخت یخیږی اود هغوی دوړې به هغه وخت وینځلې کیږی چه کله د مسلمانانو د لاسه کافر ښکته شی. په ابن عساکر کښې دی چه کله به حضرت عائشه رضی الله عنها غصه شوه نو حضور ﷺ به د هغې پوزه اونیوله او فرمائیل به ئې اې عویش! دا دعا اوکړه ﴿اللهم رب النبی محمد اغفر ذنبی واذهب غیظ قلبی واجرنی من مضلات الفتن﴾ اې الله! د محمد ﷺ پروردګار زما ګناه اوبښه، او زما د زړه غصه لرې کړه او ما د ګمراه کونکو فتنونه بچ کړه. الله ﷻ پخپلو بندګانو کښې چه د چا توبه قبولول اوغواړی قبوله کړی هغه د بندګانو د هرقسم مصلحتونونه خبر دې په خپلو ټولوکارونوکښې شرعی احکاموکښې اوپه خپلو ټولو حکمونو کښې حکمت والا دې چه څه غواړی کوی چه څه اراده کوی حکم ورکوی او هغه عادل او حاکم دې د ظلم نه پاک دې د یوې ذرې نیکی یا بدی نه ضائع کوی بلکه د هغې بدله په دنیا اوآخرت کښې ورکوی.

اَمْ حَسِبْتُمْ	اَنْ تُتْرَكُوْا	وَلَمَّا يَعْلَمِ	اللّٰهُ	الَّذِيْنَ
ایا ګمان کړی تاسو	اچی تاسو به پرېښودې شئ	اولا نه دی معلوم کړی	الله	هغه کسان
ایا تاسو خیال کوئ چه تاسو به بغیر د امتحان نه داسې پرېښودې شئ حال دا چه تر اوسه پورې الله په				

۱) ۸/الانفال: ۳۰.

جٰهَدُوْا	مِنْكُمْ	وَلَمْ يَتَّخِذُوْا	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	وَلَا رَسُوْلِهٖ	
چې جهادئې کړې	تاسونه	اونۀ دي نیولې هغوئ	ماسوا دالله نه	اود رسول دهغه نه	
ظاهري علم سره په تاسو کښې هغه خلق نه دي پیژندلې چه جهاد ئې کړې دې اود الله اوهغه د رسول					
وَلَا الْمُؤْمِنِيْنَ	وَلِيْجَةً	وَاللّٰهُ	خَبِيْرٌ	بِمَا	تَعْمَلُوْنَ ⑯
اوبې دمومنانو نه	ادوستان	اوالله	خبردار دې	په هغه	چې تاسو ئې کوئ
اودمؤمنانو نه سوا ئې بل څوک خالص دوستان نه دي نیولي اوالله ستاسو په عملونو باندې خبردار دې					

قوله تعالى: اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوْا

دجهادپه ذريعه دمسلمانانو ازميښت.- داناممکن دی چه ازمیښت بغیرد مسلمان نه هم پریږدی. ربښتونې دروغژن ښکاره کول ضروري دی. د ولیجه معنی رازداری او دخل ورکونکې ده. نو ربښتوني هغه دی چه په جهاد کښې وړاندې شی اوحصه واخلی اوپه ظاهراوباطن کښې دالله ﷻ اودهغه درسول ﷺ خیر خواهی اوحمایت اوکړی. دیو قسم په بیان ئې دبل قسم په بیان اکتفاء اوکړه په دې وجه ئې ددویم قسم خلقو بیان پریخودو. داسې عبارتونه د شاعرانو په شعرونوکښې هم وی. په قرآن کریم کښې یو بل ځای کښې دی چه آیا خلقو دا ګمان ساتلې دې چه هغوی به صرف د هغوی په وینا کولو سره پریږدی چه مونږ ایمان راوړو اودهغوی به ازمیښت هډوکولې نه شی. حالانکه دوړاندینومؤمنانو هم مونږ ازمیښت کړې. یاد ساتئې چه الله ﷻ به ربښتونې او دروغژن خامخاجدا جداکوی(۱)اوپه بل آیت کښې دا مضمون ﴿اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ﴾ په الفاظو سره بیان فرمائیلې دې اوپه بل آیت کښې دی ﴿مَا كَانَ اللّٰهُ لِيَذَرَ الْمُؤْمِنِيْنَ﴾ الله ﷻداسې نه دې چه تاسومؤمنان به هم ستاسوپه حال پریږدی اوپه امتحان کولوسره به دانه معلوموی چه خبیث څوک دې او طیب څوک دې؟ نو جهاد مشروع کولو کښې یو حکمت دا هم دې چه د کهره اوکوټه تمیز اوشی. سره د دې چه الله ﷻ د هر څیز نه واقف دی کوم چه به کیږی هغه هم الله ﷻ ته معلوم دی او چه کوم نه دی شوی کله به هغه کیږی او بیا به څنګه کیږی دا هم هغه پیژنی. د یوڅیز د کیدونه اول هغه ته علم حاصلیږی اود هغه څیز د حالت نه هغه واقف دې خو هغه غواړی چه په دنیا باندې هم کهره او کوټه ربښتونې او دروغژن ښکاره کړی. د هغه بغیر بل څوک د عبادت لائق نشته نه د هغه سوا بل څوک پروردګار شته اونه د هغه قضاء قدر او اراده څوک بدلولې شی.

مَا كَانَ	لِلْمُشْرِكِيْنَ	اَنْ يَّعْمُرُوْا	مَسٰجِدَ	
نۀ دی مناسب	امشرکانو لره	اچې اباد کړی	اجوماتونه	
د مشرکانو دپاره جائز نه دی چه د الله ﷻ جماتونه اباد				
اللّٰهِ	شٰهِدِيْنَ	عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ	بِالْكُفْرِ	اُولٰٓئِكَ
دالله	احال دا چې ګواهي کونکی وی	اپه ځانونوخپلوباندې	د کفر	دغه مشرکان چې دی
کړی حال دا چه په خپلو ځانونو پخپله د کفر ګواهی ورکوی (چه مونږ کافران یو) د دې خلقو (نیک				
حَبِطَتْ	اَعْمَالُهُمْ	وَفِي النَّارِ هُمْ	خٰلِدُوْنَ ⑰	اِنَّمَا يَعْمُرُ
ضائع شول	اعملونه دهغوئ	اوپه اورکښې به اهغوئ	همیشه وسې	ابیشکه ا ابادوی به
عملونه ضائع شول اودوی به په اور کښې همیشه وی بیشکه د الله ﷻ جماتونه په هغه خلق ابادوی				

(۱) ۲۹/العنکبوت: ۲-۳.

مَسٰجِدَ اللّٰهِ	مَنْ	اٰمَنَ	بِاللّٰهِ	وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ	وَاَقَامَ
جوماتونه دالله	هغه څوك	چې ايمان راوړي	په الله	اوپه ورځ داخرت باندې	اوقائم کړي
راو دوی د جماتونو ابادولو لائق دي، چا چه په الله او په ورځ د اخرت ايمان راوړی وی او مونځ					

الصَّلٰوةَ	وَاٰتَى الزَّكٰوةَ	وَلَمْ يَخْشَ	اِلَّا	اللّٰهَ	فَعَسٰى	اُولٰٓئِكَ
مونځ	اوورکړي زکاة	اونۀ يريږي	مګر	دالله نه	اميد دې چې	دغه کسان
قائموي او زکاة ورکوي او د الله نه سوا د بل هيڅ چا نه نۀ ويريږي امید دې چه دغه کسان						

اَنْ يَّكُوْنُوْا	مِنَ الْمُهْتَدِيْنَ۝۱۸
چې شي به هغوئ	دلارموندونکونه
د هغه خلقو څنې شي چه په سمه لار روان دي	

قوله تعالى:: اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسٰجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ

دجمات جوړول ايمانداران کوی نه چه مشرکان: يعني الله ﷻ سره شرك کونکی دالله ﷻ دجماتونو آبادونکی جوړيدل هډو لائق نه دي.دامشرکان دی دالله ﷻ کورسره ددوی څه تعلق؟(مَسْجِدَ)كه (مسجد) هم لوستلې شی نو مراد ترې مسجد حرام دې کوم چه په مخ د زمکې جماتونونه اشرف دې. کوم چه د اول ورځې نه صرف د الله ﷻ د عبادت د پاره جوړشوې دې د کوم بنيادونه چه خليل الله ﷺ ايخودې وو.او دا خلق په حال اوقال دواړو سره مشرکان دی. ته دنصرانی نه تپوس اوکړه هغه به صفا وائی زه نصرانی یم. د يهودی نه تپوس اوکړه هغه به د خپل يهوديت اقرار کوی. که د صابی نه تپوس اوکړې نو هغه به په خپله ژبه د خپل صابی توب اعلان کوی. مشرك هم دخپل مشرك كيدو اقراری کوی.دهغوی د دې شرك په وجه دهغوی اعمال بې کاره شوی دی او هغوی د هميشه دپاره دوزخيان دی.دوی خود مسجد حرام نه نور منع کوی سره د دې که وائی چه دوی اولياء دی په اصل کښې خو اولياء الله هغه دی کوم چه متقيان دی خو اکثر خلق د علم نه خلاص اوخالی دی.([1])

د جماعت ابادونکی څوك دی؟::اودجماتونو آبادول دمسلمانانو د لاسونونه کيږی.نو چه د چادلاسونونه دجماتونو آبادی کيږی د هغوی دايمان ګواهی قرآن ورکوی.په مسنداحمد کښې دی حضور ﷺ فرمائی کله چه تاسو په جمات کښې څوك تلوراتلو والا وينئ نود هغه د ايمان ګواهی ورکړئ بيا حضور ﷺ دا آيت تلاوت کړو([2])اوپه حديث شريف کښې دی جماتونه آبادونکی دالله والا دی.او په يوبل حديث کښې دی چه الله ﷻ په دې جماتونووالا باندې نظرساتی او خپل عذاب د پوره قوم نه اخواکوی. او په حديث شريف کښې دی الله ﷻ فرمائی زما دې په خپل عزت او خپل جلال قسم وی چه زه د زمکې والا عذاب کول غواړم خوخپل کورونه آبادونکی او پخپله لارکښې محبت ساتونکو اود پيشمنی (تهجدو) په وخت کښې استغفار کونکوباندې نظراچولو سره خپل عذابونه اخواکوم([3])په ابن عساکر کښې دی چه شيطان د انسان ليوه دې لکه څنګه چه د چيلو ليوه وی چه هغه اخواديخواخان ته چيلئ نيسی او ورې نو تاسودنفاق او اختلاف نه بچ اوسيږئ ډله او امام او جماتونه لازم نيسئ([4])د اصحاب رسول ﷺ بيان

---

[1] ۸/الانفال:۳٤.
[2] ترمذی کتاب الايمان باب ماجاء في حرمة الصلاة:۲٦۱۷،ابن ماجه:۸۰۲، احمد:۶۸/۳، ابن حبان:۱۷۲۱
[3] شعب الايمان:۹۰۵۱.
[4] احمد:۲۳۲/۵-۲۳۳، حلية اولياء:۲۵۷/۲.

دي چه جماتونه په دې زمکه د الله ﷻ کورونه دي. څوك چه دلته راشي نو په الله ﷻ باندې حق شته چه د هغه عزت اوکړي. ابن عباس﷛ فرمائي څوك چه د مانځه اذان واوري او بيا هم جمات ته د جمعي مانځه له رانشي د هغه مونځ نه کيږي. هغه د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ نافرمان دې. د الله ﷻ ارشاد دې چه د جماتونو آبادي کونکي د الله ﷻ او د قيامت منونکي دي.

جماعت ابادونكو صفتونه: بيا فرمائي چه دا مونځ ګذار دي،د بدني عبادت مونځ پابند دي اود مالي عبادت زکوة هم ادا کونکي دي.د دوی بنيګړه د خپل ځان د پاره هم وي اوبيا د عام مخلوق د پاره هم وي دهغوی زړونه د الله ﷻ نه سوا د بل چانه نه ويريږي هم دغه لار موندونکي خلق دي. مؤحد ايماندارد قرآن اوحديث ماتحت د پنځو مونځونو پابند صرف د الله ﷻ نه ويريدونکي اودهغه نه علاوه د نور بندګی نه کونکي لار موندونکي کامياب او مقصدته رسيدونکي دي. دا ياد ساتئي چه د ابن عباس﷛ د وينا مطابق په قرآن کريم کښې چه چرته هم لفظ ﴿عَسٰى﴾ دې هلته د يقين په معنی کښې دې د اميد په معنی کښې نه دې لکه چه ارشاد دې ﴿عَسٰٓى اَنۡ يَّبۡعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحۡمُوۡدًا﴾ او مقام محمود ته رسول يعنی د حضور ﷺ شافع محشر جوړيدل يقيني څيز دې په کوم کښې چه څه شك شبه نشته. محمد ابن اسحاق ﷫ فرمائي ﴿ عَسٰى﴾ په کلام الله کښې د حق او يقين د پاره راځي.

اَجَعَلۡتُمۡ سِقَايَةَ الۡحَآجِّ
ا ايا ګنړلې دي تاسو ا اوبه ورکول حاجيانو ته ا
ايا تاسو حاجيانو ته اوبه ورکول

وَعِمَارَةَ	الۡمَسۡجِدِ الۡحَرَامِ	كَمَنۡ	اٰمَنَ	بِاللّٰهِ	وَالۡيَوۡمِ
او ابادول ا	دمسجد	حرام	ابرابر پشان دهغه چا	اچې ايمان ئې راوړو	اپه الله باندې ااوپه ورځ

اودمسجد حرام ابادول (په ثواب اونيکئ کښې) دهغه چا پشان ګرځوئ چه په الله او په ورځ د اخرت

الۡاٰخِرِ	وَجٰهَدَ	فِيۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ ؕ	لَا يَسۡتَوٗنَ	عِنۡدَ اللّٰهِ ؕ	وَاللّٰهُ
داخرت باندې ا	اوجهاد ئې اوکړو	اپه لار دالله کښې	انهٔ دي برابر هغوئ ا	په نز دالله	ا اوالله

ئې ايمان راوړې وي او د الله ﷻ په لار کښې ئې جهاد کړې وي دا خلق د الله په نيز برابر نه دي اوالله

لَا يَهۡدِى	الۡقَوۡمَ	الظّٰلِمِيۡنَ ۘ‏	اَلَّذِيۡنَ	اٰمَنُوۡا	وَهَاجَرُوۡا
نيغه لارنهٔ ښائي ا	قوم ا	ظالم ته ا	هغه کسان	اچې ايمان ئې راوړو	ااوهجرت ئې اوکړو ا

ظالمانو خلقو ته د هدايت توفيق نه ورکوی هغه خلق چه ايمان ئې راوړې دې او هجرت ئې کړې دې

وَجٰهَدُوۡا	فِيۡ سَبِيۡلِ اللّٰهِ	بِاَمۡوَالِهِمۡ	وَاَنۡفُسِهِمۡ ۙ	اَعۡظَمُ
اوجهاد ئې اوکړو ا	په لار دالله کښې	اپه مالونو خپلو سره	ااوپه نفسونو خپلو سره ا	ډيرلوئ دي ا

او دالله په لار کښې ئې په خپلو مالونو او ځانونو سره جهاد کړې وي (دغه خلق) د الله په نيز د ثواب

دَرَجَةً	عِنۡدَ اللّٰهِ ؕ	وَاُولٰٓـئِكَ	هُمُ	الۡفَآئِزُوۡنَ‏	يُبَشِّرُهُمۡ
په لحاظ ددرجې سره	اپه نز دالله ا	اودا کسان	اهم دوئ	اکامياب دي	ازيري ورکوی هغوئ ته

په اعتبار سره ډير لوئې دي اوهم دغه خلق (په دنيا او آخرت کښې) کامياب دي د دوی رب دوی ته

رَبُّهُمْ	بِرَحْمَةٍ	مِّنْهُ	وَرِضْوَانٍ	وَّجَنّٰتٍ	لَّهُمْ
رب دهغوئ	په رحمت سره	د طرف خپل نه	او په رضامندئ سره	او په باغونو سره	چې وی به دهغوئ دپاره
د خپل طرف نه د رحمت او رضامندئ او د باغونو زیرې ورکوی (کله چه دوی دغه باغونو ته ورداخل شي نو) د					

فِيْهَا	نَعِيْمٌ	مُّقِيْمٌ ﴿٢١﴾	خٰلِدِيْنَ	فِيْهَآ	اَبَدًا	اِنَّ اللّٰهَ
په هغې کښې	نعمتونه	همیشه	چې همیشه به اوسیږی	په هغې کښې	همیشه همیشه	بیشکه الله
دوی دپاره به هغې کښې همیشه پاتې کیدونکې نعمتونه وی اودوی به هغې کښې همیشه همیشه وی بیشکه						

عِنْدَهٗٓ	اَجْرٌ	عَظِيْمٌ ﴿٢٢﴾
دهغه سره دې	اجر	لوئ
د الله ﷻ سره (دوی دپاره) لویه بدله ده		

قوله تعالی:: اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَآجِّ

دایمان نه بغیرنیک اعمال بیکاره دی:- ابن عباس ﷺ فرمائی چه دکافرانو قول وودبیت الله شریف خدمت او په حاجیانو اوبه څکولو ثواب بهتر دې د ایمان او جهاد نه. مونږ خودا دواړه خدمتونه کوو په دې وجه زمونږ نه څوك بهتر نشته. الله ﷻ د هغوی فخر غرورحق نه تکبر او مخ اړول بیان فرمائی زما آیاتونه ستاسو په وړاندې تلاوت کولو سره تاسو د دې نه بې پروائی کولو سره مخ اړوئی او په خپل کار کښې مشغول ئې[1] نو ستاسوگمان بې ځایه دې ستاسو غرورغلط دې اوستاسو فخر نامناسب دې. هسې خو د الله ﷻ سره ایمان ساتل او د هغه په لار کښې جهاد کولو لوئ څیز دې خو ستاسو په مقابله کښې خو هغه نورهم لوئ څیز دې. ځکه که ستاسو څه نیکی وی هم نو هغه د شرك په وجه نه ده صحیح نو فرمائی چه دا دواړه ډلې برابر هم نه دی دوی خو خپل ځان ته آبادئی کونکی وئیل خو الله ﷻ د هغوی نوم ظالمان کیخودل د الله ﷻ د کور خدمت ئی بې کاره کړو[2] وائی چه حضرت عباس ﷺ د خپل قید په زمانه کښې وئیلې وو که تاسو په اسلام او جهاد کښې وئې نو مونږ هم د الله ﷻ دکور په خدمت او حاجیانو ته آرام رسولو کښې وو. په دې باندې آیت نازل سو چه د شرك د وخت نیکی بې کاره ده[3] صحابه کرامو ﷺ چه کله هغه ته خبرې کولې نو حضرت عباس ﷺ وئیلې وو چه مونږ د مسجد حرام متولی وو، مونږ غلامان آزادول، مونږ به بیت الله شریف باندې غلاف اچولو. مونږ به حاجیانو باندې اوبه څکولې. په دې باندې دا آیت نازل شو[4] روایت دې چه دا خبرې د حضرت عباس ﷺ اوحضرت علی ﷺ په مینځ کښې شوې وې.

ددریو بزرګانو تذکره:: روایت دې چه طلحه بن شیبه ﷺ عباس ﷺ بن عبدالمطلب اوعلی ﷺ بن ابی طالب ناست ووخپلې بزرګنی ئې بیانولې. طلحه وئیل ماسره د بیت الله کنجی ده.که زه اوغواړم نو هلته شپه کولې شم. عباس ﷺ وئیل د زم زم اوبه څکونکې یم اود دې ساتونکې یم که غواړم نو په جمات کښې ټوله شپه پاتې کیدې شم. حضرت علی ﷺ اوفرمائیل چه زه نه پوهیږم چه تاسو دواړه صاحبان څه وائې؟ ما د خلقونه شپږ میاشتې وړاندې قبلې طرف ته مونځ کړې دې زه مجاهد یم. نو به

---

[1] ۲۳/المؤمنون: ۶۷.
[2] الطبری: ۱۷۰/۱٤.
[3] ایضا.
[4] ایضا: ۱۷۲/۱٤.

دې باندې دا ايت نازل شو. عباس ﷺ خپله ويره ښکاره کړه. چه چرته زه د زم زم د اوبود عهدې نه اخوا نه کړې شم. نو رسول الله ﷺ اوفرمائيل نه ته په دې خپل منصب باندې قائم اوسيږه ستا د پاره په دې کښې نيکي ده. ([1])د دې آيت په تفسيرکښې يو مرفوع حديث واردشوې دې د کوم ذکرچه دلته ضروري دې. حضرت نعمان بن بشير ﷺ وائي يو سړي اووئيل چه که د اسلام نه پس زه څه عمل اونه کړم نو ماته پرواه نشته د دې نه بغيرچه زه په حاجيانو باندې اوبه اوڅکوم. دويم دغه شان د مسجدحرام د آبادنې اووئيل دريم دغه شان د الله ﷻ په لارکښې د جهاد دپاره اووئيل. حضرت عمر ﷺ هغوی اورټل او وئې فرمائيل چه د رسول الله ﷺمنبرسره آوازونه مه اوچتونې. داواقعه دجمعه د ورځې ده.دجمعه نه پس مونږ ټول حضور ﷺ ته حاضر شو اود حضور ﷺ نه مو تپوس اوکړو نوالله ﷻ دا آيت نازل کړو([2]) اوبه روايت کښې دی حضرت عمر ﷺ وعده کړې وه چه د جمعه د مانځه نه پس به زه پخپله د حضور ﷺ نه د دې خبرې باره کښې معلومات کوم.([3])

يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ | اٰمَنُوْا | لَا تَتَّخِذُوْٓا
اے هغه کسانو | چې ايمان موراوړې دې | مهٔ نيسئ تاسو

اې د ايمان خاوندانو! تاسو په خپلو پلارانو او خپلو وروڼو

اٰبَآءَكُمْ | وَاِخْوَانَكُمْ | اَوْلِيَآءَ | اِنِ اسْتَحَبُّوا | الْكُفْرَ
پلاران خپل | اووروڼه خپل | ادوستان | که خوښ کړې هغوئ | کفر |

کښې هغه چا سره دوستي مکوئ چا چه د ايمان په مقابله کښې کفر خوښ کړې وی ....

عَلَى الْاِيْمَانِ ؕ | وَمَنْ | يَّتَوَلَّهُمْ | مِّنْكُمْ | فَاُولٰٓئِكَ
په ايمان باندې | اوهغه څوک اچې دوستي ئې اوکړه دهغوئ سره | استاسو نه | انودغه کسان

..............اوچا چه په تاسو کښې (په داسې حالت کښې هم دوستي اوکړه) نوهم دغه خلق

هُمُ | الظّٰلِمُوْنَ ۝ | قُلْ | اِنْ كَانَ | اٰبَآؤُكُمْ | وَاَبْنَآؤُكُمْ
هم هغوئ | ظالمان دی | ورته اووايه | که چرې وی | پلاران ستاسو | اوځامن ستاسو |

ظالمان دی ....ته (دوی ته) اووايه! که ستاسو پلاران او ځامن ....

وَاِخْوَانُكُمْ | وَاَزْوَاجُكُمْ | وَعَشِيْرَتُكُمْ | وَاَمْوَالُ
اوروڼه ستاسو | اوښځې ستاسو | اوخپلوان ستاسو | اوهغه مالونه

او وروڼه .... اوبيبيانې .... اوخپل خپلوان .... اوکوم مالونه چه

اقْتَرَفْتُمُوْهَا | وَتِجَارَةٌ | تَخْشَوْنَ | كَسَادَهَا | وَمَسٰكِنُ
چې ګټلې دی تاسوهغه | او هغه تجارت | چې تاسو يريږئ | ادنهٔ چليدودهغې نه | اوهغه کورونه

تاسو ګټلې دی ....او هغه سوداګری د کوم د نه چليدونه چه تاسو ويريږئ اوهغه (خپل) کورونه

---

[1] تفسير القرآن لعبدالرزاق: ۱/۳٤۳، الطبری: ۱٤/۱۷۱.
[2] الطبری: ۱٤/۱٦۹، احمد: ٤/۲٦۹.
[3] صحيح مسلم کتاب الامارة باب فضل الشهادة فی سبيل الله تعالی: ۱۸۷۹، احمد: ٤/۲٦۹.

تَرۡضَوۡنَهَآ أَحَبَّ إِلَيۡكُم مِّنَ ٱللَّهِ وَرَسُولِهِۦ وَجِهَادٖ

چې خوښوئ تاسو هغه | زیات غوره وي | تاسو ته | دالله نه | اود رسول دهغه نه | اودجهاد نه

چه تاسو ئې خوښوئ (دا ټول څیزونه) تاسو ته د الله او د هغه د رسول اود الله په لار کښې د جهاد کولو

فِي سَبِيلِهِۦ فَتَرَبَّصُواْ حَتَّىٰ يَأۡتِيَ ٱللَّهُ بِأَمۡرِهِۦۗ وَٱللَّهُ لَا يَهۡدِي

په لاره دهغه کښې | نوانتظارکوئ | اتردې پورې | چې راوړي الله | فیصله خپله | اوالله | لار نۀ ښائی

نه زیات خوښ وی نو (په داسې صورت کښې) تاسو دالله د (عذاب د) فیصلې انتظارکوئ او الله ظالمانو

ٱلۡقَوۡمَ ٱلۡفَٰسِقِينَ ۝٢٤

قوم | فاسقانوته |

خلقو ته د هدایت توفیق نه ورکوی

قوله تعالی:: لَا تَتَّخِذُوٓاْ ءَابَآءَكُمۡ وَإِخۡوَٰنَكُمۡ

دکافرانود دوستئ اومینې نه د الله ﷻ د منع کولو حکم:- الله ﷻ د کافرانو سره د دوستئ پریخودلو حکم کوی.د هغوی د دوستانې نه منع کول کوی که هغه موروپلار وی که رورخور وی پدې شرط چه هغه کفر په اسلام باندې خوښوی.او په بل آیت کښې دی ﴿لَا تَجِدُ قَوۡمٗا يُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ﴾ په الله ﷻ اودقیامت په ورځ باندې ایمان راوړونکی به ته هیڅ کله هم د الله ﷻ اودهغه د رسول ﷺ د دښمنانو سره دوستی کونکې اونه وینې. که هغه د دوی پلاران وی که ځامن یارور یا نور رشته دار هم وی دغه خلق دی چه د هغوی په زړونوکښې ایمان لیکلې دې.اوپه خپل خاص روح سره ئې د هغوی تائید کړې دې. دوی به د نهرونو والا جنت ته رسوی. په بیهقی کښې دی چه د حضرت ابوعبیده بن جراح ؓ پلار د بدر په ورځ د هغه په وړاندې دخپلو بتانو تعریف شروع کړو.که هغه دې هرڅومره منع کول غوښتل خو هغه هم وړاندې کیدو په پلاراوځامنوکښې جنګ شروع شو هغه خپل پلار قتل کړو.په دې باندې آیت ﴿لَا تَجِدُ﴾ الخ نازل شو(¹)بیاداسې کونکې ویروی اوفرمائی که چرې دا رشته دار اوخپل حاصل شوې مال دتجارت د کمی ویره او خوښ شوی مکانونه که تاته د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ نه اود جهاد نه هم زیات مرغوب وی نوتاله د الله ﷻ دعذابونودپاره تیاریدل پکار دی.داسې بدکارو ته الله ﷻ هم لار نه ښائی. رسول الله ﷺ صحابه کرامو ﷡ سره روان وو دحضرت عمر ؓ لاس دحضور ﷺ په لاس کښې وو.حضرت عمر ؓ وئیل یارسول الله ﷺ! تاسو ماته د هرڅیز نه ډیر ګران ئې بغیرزما د ځان نه. رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه په هغه ذات مې دې قسم وی دچا په قبضه کښې چه زما نفس دې په تاسوکښې به څوك هم مؤمن نه وی ترکومې چه هغه ما دخپل ځان نه هم عزیز اونه ګنړی.حضرت عمر ؓ اوفرمائیل په الله ﷻ قسم اوس ستاسو محبت ماته د خپل ځان نه هم زیات دې. حضور ﷺ اوفرمائیل اې عمر(ؓ)! اوس ته مؤمن شوې(²) په صحیح حدیث کښې د حضور ﷺ فرمان ثابت دې د هغه قسم دچا په لاس کښې چه زما روح دې په تاسو کښې به څوك ایماندار نه وی ترکوم وخته پورې چه زه هغه ته د موروپلار نه د اولاد نه اود دنیا دټولوخلقو نه زیات ګران نه شم(³)په مسنداحمد او ابوداؤد کښې دی چه حضور ﷺ فرمائی کله چه

---

¹) بیهقی:۹/۲۷وقال: هذامنقطع.

²) صحیح بخاری کتاب الایمان والنذور باب کیف کانت یمین النبی ﷺ:۶۶۳۲، احمد:۴/۲۳۳. صحیح بخاری.

³)صحیح بخاری کتاب الایمان باب حب الرسول ﷺ من الایمان:۱۵، صحیح مسلم: ۴۴،مسندابي عوانه:۱/۴۱، احمد : ۳/۱۷۷، السنن الکبری للنسائی:۱۱۷۴۴،ابن ماجه:۶۷، دارمی:۲/۳۹۷،ابن حبان:۱۷۹.

تاسو د بیع عینه اخستل او خرخول کوئ او د غواګانو او غوایانو لکي اونیسئ او جهاد پریږدئ الله ﷻ به په تاسو ذلت واچوی او هغه به نه لرې کیږی وی ترګومې چه تاسو خپل دین ته واپس نه شئ.[1]

لَقَدْ | نَصَرَكُمُ اللّٰهُ | فِيْ مَوَاطِنَ | كَثِيْرَةٍ

په تحقیق سره | امداد کړې دې تاسو سره الله | په ځایونو | ډیرو کښی |

بیشکه الله ﷻ تاسو سره په ډیرو موقعو او خاص کر د حنین په

وَّيَوْمَ | حُنَيْنٍ | إِذْ أَعْجَبَتْكُمْ | كَثْرَتُكُمْ | فَلَمْ

او په ورځ | د حنین کښی | کله چې په تعجب کښی واچولئ تاسو | زیاتوالی ستاسو | انو نه کړو

په موقع مدد کړې وو. کله چه ستاسو ډیروالی تاسو په تعجب کښی او غورځولئ (چه نن خو مونږ ډیریو)

تُغْنِ | عَنْكُمْ | شَيْئًا | وَّضَاقَتْ | عَلَيْكُمُ | الْأَرْضُ | بِمَا

دفع دې ډیر والی | ستاسو نه | هیڅ څیز | او تنګه شوه | په تاسو باندې | زمکه | سره

نو ستاسو ډیروالی تاسو ته هیڅ فائده ورنکړه (بلکه) زمکه سره د دې چه ډیره فراخه ده په تاسو باندې

رَحُبَتْ | ثُمَّ | وَلَّيْتُمْ | مُّدْبِرِيْنَ | ثُمَّ | أَنْزَلَ اللّٰهُ | سَكِيْنَتَهُ | عَلٰى رَسُوْلِهٖ

د ارتوالی | بیا | او ګرزیدئ تاسو | شاکونکی | بیا | نازل کړو الله | آرام | خپل په رسول خپل باندې

تنګه شوه او بیا (د دې ډیروالی باجود) تاسو شاکونکی شوئ (خو) بیا الله ﷻ په خپل رسول او مؤمنانو خپل

وَعَلَى الْمُؤْمِنِيْنَ | وَأَنْزَلَ | جُنُوْدًا | لَّمْ تَرَوْهَا | وَعَذَّبَ

او په مومنانو باندې | او نازلې ئې کړو | داسې لښکرې | چې تاسو نه لیدلې هغه | او عذاب ئې ورکړو

آرام نازل کړل او (د فرښتو داسې) لښکرې ئې راولیږلې چه تاسو نه لیدلې او (ستاسو په لاسونو ئې)

الَّذِيْنَ | كَفَرُوْا | وَذٰلِكَ جَزَآءُ | الْكٰفِرِيْنَ | ثُمَّ

هغه کسانو ته | چې دحق نه ئې انکار کړې وو | او هم دابدله ده | دحق نه دانکار کونکو | بیا

کافرانو ته عذاب ورکړو (او دا عذاب ورکول څه ظلم نه دې بلکه) دا د کافرانو (د کفر) بدله ده بیا

يَتُوْبُ اللّٰهُ | مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ | عَلٰى مَنْ | يَّشَآءُ | وَاللّٰهُ | غَفُوْرٌ

توفیق دتوبې ورکوی الله | روستو ددې نه | هغه چاته | چې خوښه ئې شی | او الله | بخښونکې

(د دې غزوې نه پس) الله ﷻ د هغه چا توبه قبوله کړه چه خوښ ئې شو او الله ﷻ بښونکې دې

رَّحِيْمٌ

رحم کونکې دې |

مهربان دې اې مؤمنانو

قوله تعالی: لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ

دجنګ حنین واقعه اود الله ﷻ نصرت.- مجاهد رحمه الله فرمائی د براءة دا رومبې آیت دې چه په کښې الله

---

[1] ابوداؤد کتاب البیوع باب فی النهی عن العینة: ۳۴۶۲.

ﷻ خپل ډیر لوئ احسان په مؤمنانوباندې ذکر فرمائی چه هغه د خپل نبیﷺ د ملګرو پخپله امداد اوکړو هغوی ئې په دښمنانوباندې غالب کړل او په یو ځائ نه بلکه په هرځائ کښې د هغه امداد شامل حال وو. په دې وجه فتحې او کامیابئ د هغوی ملګرتیا پرینخوده. دا صرف د الله ﷻ تائیدوو نه چه د مال اسبابواووسلو زیاتې اونه دشمیر زیاتې.یاد ګړه د حنین په ورځ تاسودخپل شمیر په زیاتی باندې فخر اوناز کړې وو نو څه حال مو شوې وو شاګ ړ اوتختیدئی صرف د شمیریوڅوکسان د الله ﷻ پیغمبرﷺ سره پاتې شو هم په هغه وخت د الله ﷻ امداد نازل شو هغه په زړونوکښې آرام واچولو دا ددې دپاره چه تاسو ته معلومه شی چه امداد هم د هغه رب د طرف نه دې. هم د هغه په امداد وړو وړو ډلو لوئې لوئې ډلوله مخ واړولو. د الله ﷻ امداد د صبر کونکو سره وی. داواقعه به مونږ په تفصیل سره ډیر زر بیانوو ان شاء الله.

بهترین څلور خلق::دمسندپه حدیث کښې دی بهترین ملګری څلوردی اوبهترین وړوکې لښکرد څلوروسوو دې.او بهترین لوئ لښکر د څلورو زرو دې اود دولسو زرو شمیر خود خپل کمې په وجه کله هم مغلوب کیدې نه شی(۱)داحدیث په ابوداؤد او ترمذی کښې هم دې. امام ترمذی ﷫ دا حسن غریب ښائی.داروایت بغیر د یو راوی نه ټولو مرسلا بیان کړې دې. په ابن ماجه او بیهقی کښې هم دا روایت هم دا شان مروی دې. والله اعلم.

دغزوهٔ حنین تاریخ او تفصیل::په ۸ هجری کښې د مکې د فتحې نه پس د شوال په میاشت کښې د حنین جنګ اوشو.کله چه حضورﷺ د مکې د فتحې نه فارغ شو او ابتدائی کارونه ئې پوره کړل او عام مکی کسان مسلمانان شواوهغوی حضورﷺ آزاد کړې هم وو نوحضورﷺ ته خبرملاؤ شوچه قبیله هوازن راجمع شوی دی او د نبی کریمﷺ سره په جنګ کولو باندې تیار دی. د هغوی سردار مالك بن عوف نصری دې. د ثقیف ټوله قبیله هغوی سره ده. دغه شان بنوجشم بنوسعد بن بکر هم دی اود بنو بلال هم څه خلق دی.اوڅه خلق د بنوعمرو بن عامراود عون بن عامر هم دی. دا ټول سره دخپل ښځو بچو او مال میدان ته راوتلی ولاړ دی.تردې چه هغوی خپلې چیلئ اواوښان هم ځان سره ساتلی دی.نو نبی کریمﷺ د خپل لښکر سره کوم چه د مهاجرینو او انصارو وغیره وو د هغوی د مقابلې د پاره روان شو. تقریبا دوه زره نوی مکی مسلمانان هم وو.دمکې او طائف په مینځ کښې وادئی کښې دواړه لښکرې یوځائ شوې د دې ځائ نوم حنین وو. سحر وختی په تیاره کښې چه قبیله هوازن په مورچوکښې پټ ناست وو هغوی په ناخبرئی کښې په مسلمانانو باندې ناڅاپی حمله اوکړه. ډیر زیات غشی ورولو سره وړاندې لاړل او توری چلول نی شروع کړه.تردې چه په مسلمانانوکښې په دې موقع ګډوډوالې خور شو اودوی مخ واړولو اواوتختیدل. خو رسول اللهﷺ د هغوی طرف ته وړاندې شو. حضورﷺ دغه وخت په سپین خچر باندې سوررو اوحضرت عباسؓ د حضورﷺ دخاروی ښی طرفته پیزوان نیولې ووا و حضرت ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب ګس طرف ته پیزوان نیولې وو اود خاروی تیزی دوی رامنع کوله. نبی کریمﷺ په اوچت آواز سره پخپله اورسیدلو او مسلمانانوته ئی د واپسئی حکم فرمائیلو او آواز نی کولو چه د الله ﷻ بندیګانو! چرته لاړئی زما طرف ته راشئی زه د الله ﷻ ریښتوی رسول یم زه نبیءیم دروغژن نه یم، زه د عبدالمطلب د اولاد نه یم.دغه وخت کښې نبی کریمﷺ سره تقریبا اتیا یا سل کسان صحابه کرام پاتې وو.حضرت ابوبکرؓ،حضرت عمرؓ، حضرت عباسؓ، حضرت علیؓ، حضرت فضل بن عباسؓ، حضرت ابوسفیان بن حارثؓ، حضرت ایمن بن ام ایمن ؓ، حضرت اسامه بن زید ؓ وغیره حضورﷺ سره ملګری وو. بیا حضورﷺ خپل تره حضرت عباسؓ ته چه ډیر اوچت آواز نی دد

---

۱) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی مایستحب من الجیوش والرفقاء والسرایا:۲۶۱۱، ترمذی:۱۵۵۵، احمد:۱/۲۹۴، ابن خزیمه:۲۶۱۱، ابن حبان:۱۶۶۳، حاکم:۱/۴۴۳.

حکم اوکړو چه د ونې لاندې بیعت کونکو صحابه کرامو ته اواز ورکړه چه هغوی اونه تختي. نو هغه آواز اوکړو چه اې د کیکردونې لاندې بیعت کونکواې دسورة بقرې حاملینو! نو دا آوازدهغوی غوږونوته اورسیدو اودهرطرف نه ئې ﴿لبیك لبیك﴾ وئیل شروع کړل اود آواز طرف ته ئې تړیونه وهل او هم په هغه وخت راغله اود حضورﷺ خواکې چاپیره اودریدل. تر دې چه که د چا اوښ نه تلو نوهغوی د اوښ نه راؤدانګل اوخپله زغره ئې واچوله او پیدل د سرکارنبوتﷺ په خدمت کښې حاضر شو. کله چه څه ډله د حضورﷺ نه چاپیره راجمع شوه نو حضورﷺ د الله ﷻ نه دعاغوښتل شروع کړه. یاالله! کومه وعده چه ستاماسره ده هغه پوره کړه. بیاحضورﷺ دزمکې نه یوموټې خاوره اوچته کړه اود کافرانو طرف ته ئې اوغورزوله.دې سره د هغوی خُلې او سترګې ډکې شوې اوهغوی د جنګ کولو قابل پاتې نه شو اخوامسلمانانو په هغوی باندې حمله اوکړه د هغوی پښې راوچتې شوې او اوتختیدل. مسلمانان هغوی پسې شو اودمسلمانانو باقی فوځ حضورﷺ له راورسیدواو په دومره ساعت کښې هغوی کافران قیدکړل او د حضورﷺ مخې ته ئې راډهیرې کړل.

مسنداحمدکښې دی چه حضرت ابوعبدالرحمن فهریؓ چه د هغه نوم یزیدبن اسید دې یا یزیدبن انیس دې او کرز ورته هم وئیلې شی فرمائی چه زه په دې جنګ کښې نبی‌کریمﷺ سره ووم، ورځ سخته ګرمه وه غرمه کښې مونږ د ونو سورو لاندې وو. د نمر اوړیدونه پس ما خپله وسله اولګوله او په خپل اس باندې سور شوم اود رسول اللهﷺ خیمې ته لاړم د سلام نه پس ما عرض اوکړو حضورﷺ! هواګانې یخې شوې دی حضورﷺ اوفرمائیل صحیح ده آواز ئې اوکړو بلال! نو هغه وخت بلالؓ دیوې ونې لاندې وو.دحضورﷺ آواز اوریدوسره لکه دمرغني والوتو﴿لبیك وسعدیك وانافداوك﴾ وئیلو سره حاضر شو. حضورﷺ اوفرمائیل زما سورلی تیاره کړه هم هغه وخت هغه زین راو ویستو د کوم دواړه پړی چه د کهجورو د رسئی وو په کوم کښې چه هیڅ د فخر وغیره څه څیز نه وو. چه کله تیار شو نو حضورﷺ سور شو او مونږ صفونه جوړکړل ماښام او شپه دغه شان تیره شوه بیا دواړه لښکرې یو ځائ شوې نومسلمانان اوتختیدل لکه چه قرآن پاك ذکرفرمائیلې دې.حضورﷺ آوازورکړوچه اې د الله ﷻ بندیګانو! زه د الله ﷻ بنده او رسول یم. اې مهاجرو!زه د الله ﷻ بنده او رسول یم، بیا د خپل اس نه راکوز شو او یو موټې خاوره ئې اوچته کړه بیا دې فرمائیلو سره چه د دوی مخونه دې وران شی د کافرانوطرف ته ئې اوغورزوله. هم دې سره الله،ﷻ هغوی ته ماتې ورکړه.د دې مشرکانو بیان دې چه په مونږ کښې یو هم داسې نه وو د چا په خُله او سترګو کښې چه دا خاوره نه وه تلې. هغه وخت داسې معلومیده لکه چه د زمکې او آسمان په مینځ کښې یوه اوسپنه په نوې کاسه او په تالی کښې کرنګولې شی([1])په یوروایت کښې دی چه تختیدلی مسلمانان کله دسلو پورې دحضورﷺ خواته واپس راورسیدل نو حضورﷺ هم هغه وخت د حملې حکم اوکړو. اول خو چغه د انصارو وه خو بیا په خزرج باندې پاتې شوه دا قبیله د جنګ په وخت کښې ډیره صبرکونکې وه. نبی کریمﷺ د خپلې سورلئی نه د میدان جنګ نظاره اوکړه او ونی فرمائیل اوس به جنګ په ښه ګرمئی سره وی. په دې کښې دی چه الله ﷻ کوم یوکافرغوښتلو هغه قتل کړې شو، څوك ئې چه غوښتلو هغه قید کړې شو اود هغوی مال او اولاد نبی کریمﷺ کوفې ته راوړلو.([2])حضرت براء بن عازبؓ ته چا اووئیل چه اې ابوعماره! آیا تاسو خلق د حنین په ورځ د رسول اللهﷺ نه تختیدلې ونی؟ هغه اوفرمائیل خود رسول اللهﷺ قدم روستوشوې نه وو. خبره دا وه چه د قبیله هوازن خلق د غشو ویشتلو ماهران وو. د الله ﷻ په فضل سره مونږ هغوی ته په

---

[1]) احمد:۲۸۶/۵،مسندالطیالسی:۱۳۷۱،دارمی:۲۱۹/۲، ابودزاؤد کتاب الادب باب الرجل ینادی الرجل فیقول لبیك:۵۲۳۳.

[2]) صحیح مسلم کتاب الجها باب غزرة حنین:۱۷۷۵، احمد:۲۰۷/۱، مصنف عبدالرزاق:۹۷۴۱، حاکم:۳۲۷/۳.

اوله حمله کښې ماتې ورکړه خو چه کله خلق د غنیمت په مال راغونډېشو نو هغوی موقعه بیامونده
اوښه په نښه سره ئې دغشو باران اوکړو نودلته ویره خوره شوه. سبحان الله د رسول الله ﷺ پوره بهادرئ
او د زړورتیا موقعه وه. لښکر اوتختیدو او هغه وخت نبیکریم ﷺ په تیزه سورلئ نه ووچه په تیختنه
کښې په کار راغلې وې بلکه په خچریاندې سورروو اود مشرکانوطرف ته وړاندې کیدو او خپل ځان ئې
نه پټولو بلکه خپل نوم په ئې په خپله ژبه مبارکه بار بار اخستلو چه نه پیژندګلو خلق ئې هم اوپیژنی.
(۱) خیال اوکړئ چه څنګه په واحد ذات باندې توکل وو اوڅومره کامل یقین ئې وو د الله ﷻ په امداد.
پوهیدلو چه الله ﷻ به درسالت امر پوره کوی اود هغوی دین به د دنیا په ټولودینونوباندې غالب کوی.
فصلوات الله وسلامه علیه ابدًاابدًا. اوس الله ﷻ په نبی کریم ﷺ اومسلمانانو باندې سکنیت نازلوی اود خپلو
فرښتولښکرراليګی چه هغوی څوک هم نه وینی. دیومشرک بیان دې چه دحنین په ورځ مونږ مسلمانانو
سره جنګیدلو. چه دوې چیلئی پئې اولښې دومره ساعت هم مونږ هغوی خپلې مخې ته په اودریدو نه
دی پریخی. ډیر زر اوتختیدل او مونږ هغوی پسې شو تردې چه مونږ یو صاحب په سپین خچر باندې
سور اولیدو. مونږکتل چه د ښائسته نورانی سپینومخونو خلق د هغوی نه چاپیره وو. د هغوی د ژبې
نه اووتل چه ستاسو مخونه دې وران شی واپس شئی. دا وینا وه چه مونږ ماتې اوخوړه اوتردې چه
مسلمانان زمونږ په اوږو باندې سواره شو. (۲) حضرت ابن مسعود ﷺ فرمائی چه زه هم په دې لښکر
کښې ووم، نبی کریم ﷺ سره صرف اتیا کسان مهاجر او انصار پاتې شوی وو مونږ لا شا کړې نه وه چه
په مونږ باندې الله ﷻ اطمینان او سکون نازل فرمائیلې وو. نبیکریم ﷺ په خپل سپین خچرباندې سور
د دښمنانوطرف ته وړاندې کیدو. څاروی تیندک اوخوړلو او حضور ﷺ د زین د پاسه ښکته طرف ته
تیټ شو. ما آواز ورکړو حضور ﷺ اوچت شئی الله ﷻ دې تاسو هم اوچت اوساتی. حضور ﷺ اوفرمائیل
چه یوموټې خو د خاورو نه ډکه کړه. ما ډک کړو. حضور ﷺ د کافرانوطرف ته اوغورزولې نودې سره د
هغوی سترګې ډکې شوې. بیائې اوفرمائیل مهاجرو او انصارو! چرته ئې؟ ما اووئیل هم دلته دی نو
هغوی ﷺ اوفرمائیل چه دوی ته آواز ورکړه. زما آواز ورکول وو چه هغوی تورې راویستې په ټوپو راغله.
اوس د مشرکانو یوه خبره هم اونه چلیده او هغوی اوتختیدل.(۳)

دحنین په موقعه دشیبه بن عثمان عجیبه واقعه:: د بیهقی په یوروایت کښې دی چه شیبه بن عثمان ﷺ
وائی چه دحنین په ورځ مارسول الله ﷺ په دې حالت کښې اولیدو چه لښکرماتې خوړلې تختی او
حضور ﷺ یوازې پاتې شو نو ماته دبدر په ورځ د خپل پلار او تره قتل کیدل رایاد شو چه هغه د حضرت
علی ﷺ اوحضرت حمزه ﷺ د لاسه قتل شو. ما په زړه کښې اووئیل چه ددې نه به د بدلې اخستو ښه
موقعه چرته ملاویږی؟ راشه پیغمبر ﷺ قتل کړه. په دې اراده زه دحضور ﷺ ښی طرف ته وړاندې شوم
خوهلته مې عباس ﷺ بن عبدالمطلب اولیدو. د سپینې چاندئی غوندې زغره ئې اغوستې تکړه ولاړ
دې.ما وئیل چه تره دې د خپل وراره به پوره حمایت کوی، ورځه د کس طرف نه خپل کار اوکړه. هلته
مې چه اوکتل نو ابوسفیان بن حارث بن عبدالمطلب ولاړدې ماوئیل چه د ده هم دتره د خوئ رور دې.
د خپل رور به خامخا حمایت کوی بیا زه شاته راغلم او هغوی ته ورنیزدې شوم صرف دومره خبره باقی
پاتې وه چه توره راوچته کړم او واراوکړم نو ما اوکتل چه یوه د أور سپینه کوره د بجلئی د پړق په شان
زما طرف ته راوچته شوه اوپه ما راپریوتل غواړی. ما خپلې سترګې بندکړې او شاته روستو شوم. هم
دې وخت کښې حضور ﷺ زما طرف ته التفات اوکړو او وئی فرمائیل شیبه! ماته راشه. الله ﷻ دې د ده

---

(۱) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب من قاد دابة غیره فی الحرب:۲۸٦٤، صحیح مسلم:۱۷۷٦، ترمذی:۱٦۸۸.
(۲) الطبری:۱۷٦/۱٤.
(۳) احمد:۱/٤٥٤وسنده حسن، کشف الاستار:۱۸۲۹، حاکم:۱۱۷/۲، دلائل النبوة للبیهقی:۱٤۲/۵، مجمع الزوائد:۱۸۰/٦

شیطان لرې کړی نو ماسترګې کولاؤکړې چه ګله مې د رسول الله ﷺ طرف ته اوکتل نو والله هغوی ﷺ ماته دخپلو غوږونواوسترګونه زیات محبوب وو.نبی کریم ﷺ اوفرمائیل شیبه زه کافرانوسره اوجنګیږه (۱) شیبه رضی الله عنه فرمانی چه په دغه جنګ کښې زه هم د نبی‌کریم ﷺ د ملګرو سره ووم خو زه د اسلام په وجه یا د اسلام د معرفت په وجه نه ووم وتلې بلکه ما ونیل چه دا څنګه کیدې شی چه هوازن په قریشو باندې غالب راشی؟زه حضور ﷺ سره نیزدې ولاړ ووم چه ماد ابلق رنګ آسونه اولیدل. ونیل مې یارسول الله ﷺ! زه خو د ابلق رنګ اسونه وینم. حضور ﷺ اوفرمائیل شیبه هغه خو د کافرانونه علاوه بل چاته نه ښکاری. بیا حضور ﷺ زما په سینه لاس اووهلو دعائی اوکړه الله ﷻ شیبه ته هدایت اوکړه بیا په دویم ځل او په دریم ځل داسې اوکړه اوهم دغه ئې اوفرمائیل. والله دحضور ﷺ دلاس اخواکیدو سره ماته د ټولې دنیا نه زیات محبت د نبی‌کریم ﷺ سره په خپل زړه کښې اوموندلو.(۲)

په غزوهٔ حنین کښې غیبی نصرت: جبیربن مطعم رضی الله عنه فرمانی چه زه په دې جنګ کښې حضور ﷺ سره ووم. مااوکتل چه څه څیز د آسمان نه راکوزیږی د میږو په شان هغوی میدان راګیرکړو او هم هغه وخت د کافرانو قدمونه سست شو والله زمونږ هیڅ شك نه وو چه دا آسمانی امداد وو(۳) یزید بن عامر سوائی دخپل کفر د زمانې نه په جنګ حنین کښې کافرانو سره وو روستو دې مسلمان شوې وو. د هغه نه به چه کله تپوس کولې شو چه په دغه موقعه ستاسو د زړونو د رعب او ویرې څه حال وو؟ نو هغه به په رکیبی کښې کانړی واچول او کړنګولوسره به ئې دا ونیل بس هم دغه شان به زمونږ د زړونونه راتلل او بې شان اینه به مو رچیدله او زړه به مو ډوبیدلو. (۴) په صحیح مسلم کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمانی ماته په رعب سره امداد راکړې شوی دې.ماته جامع کلمې راکړې شوی دی(۵)الغرض کافرانوته الله ﷻ دا سزا ورکړه اودا د هغوی د کفر بدله وه. باقی په هوازن باندې الله ﷻ مهربانی اوکړه او هغوی ته ئې توبه ورنصیب کړه اومسلمانان شو او د مخدوم په خدمت کښې حاضر شو. دغه وخت هغوی فتح حاصله کړې وه او مکې ته نیزدې جعرانه مقام ته رسیدلې وو.دجنګ شل ورځې تیرې شوې وې په دې وجه حضور ﷺ اوفرمائیل چه اوس تاسو په دوو څیزونوکښې یوخوښ کړئی یا قیدیان او یا مال؟ هغوی قیدیان واپس اخستل خوښ کړل. د هغه قیدیانو وړو لویو سړو او ښځو بالغ او نابالغ شمیر شپږ زره وو.حضور ﷺ هغه ټول هغوی ته واپس کړل. دهغوی مال دغنیمت په توګه په مسلمانانوکښې تقسیم کړې شو او نوی مسلمانان چه د مکې آزاد کړې شوی وو هغوی ته هم نبی کریم ﷺ د دې مال نه ورکړو. دې د پاره چه د هغوی زړونه اسلام ته پوره مائل شی. په دوی کښې یو یو ته سل سل اوښان ورکړې شو. مالك بن عوف النصری ته هم نبی کریم ﷺ سل اوښان ورکړه اوهغه ئې د خپل قوم سردار جوړکړو لکه څنګه چه هغه وو. هم د دې په تعریف کښې هغه په خپله مشهوره قصیده کښې ونیلي دی چه ما خود محمد ﷺ په شان نه څوك اولیدل اونه مې څوك واوریدل. په ورکړه کښې او بخشش کښې قصورمعاف کولوکښې په دنیاکښې دحضور ﷺ ثانی نشته. نبی کریم ﷺ صبادقیامت په ورځ کیدونکی ټول امور ښانی، صرف هم دغه یوازې نه بلکه شجاعت او بهادرئی کښې هم حضور ﷺ بې مثال وو په میدان جنګ د غصه شوی ازمری په شان پیغمبر ﷺ به د دښمنانوطرف ته وراندې کیدو.

---

(۱) دلائل النبوة للبیهقی:۵/۱۴۵.
(۲) دلائل النبوة للبیهقی:۵/۱۴۵-۱۴۶.
(۳) دلائل النبوة للابیهقی:۵/۱۴۶.
(۴) طبرانی ل الکبیر:۲۲/۲۳۷-۲۳۸، مجمع الزوائد:۶/۱۸۳.
(۵)صحیح بخاری کتاب الجهاد باب قول النبی ﷺ(نصرت بالرعب مسیرة شهر):۲۸۷۷،صحیح مسلم:۵۲۳،مصنف عبدالرزاق :۲۰۰۳۳.

يَاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اِنَّمَا الْمُشْرِكُوْنَ نَجَسٌ

اے هغه كسانو | چي ايمان مو راوړي دي | بيشكه | مشركان | پليت دي

اي مؤمنانو بيشكه مشركان (اگرچه په ظاهره ډير پاك وي روحاني لحاظ سره) پليت دي

فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا ۚ وَاِنْ

پس نۀ دي نزدې كيږي دوئ | مسجد حرام ته | روستو | د كال ددوئ نه | چي دادي | او كه

نو د دې كال نه پس دې دوى مسجد حرام ته نه نزدې كيږي (باقي د مشركانو په بنديز كه ستاسو تجارت خرابيږي)

خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيْكُمُ اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖٓ اِنْ شَآءَ ؕ

يره كوئ تاسو | د غريبئ نه | انو زر به | مالدار كړي تاسو الله | په فضل خپل سره | كه او غواړي هغه

او كه تاسو د غريبئ نه ويريږئ نو كه الله ﷻ او غواړي تاسو به په خپل فضل سره (د بل طرفه) مالدار كړي

اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۲۸﴾ قَاتِلُوا الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ

بيشكه الله | په هر څه پوهه دي | د حكمت خاوند دي | جنگيږئ | د هغه كسانو سره | چي ايمان نۀ راوړي

بيشكه الله ﷻ پوهيږي او صاحب حكمت دي د هغه خلقو سره جنگيږئ چه په الله ﷻ او د اخرت

بِاللّٰهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُوْنَ مَا حَرَّمَ اللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗ

په الله باندې | او نۀ | په ورځ د اخرت باندې | او حرام نۀ گڼري | هغه چي | احرام كړي دي الله | او رسول د هغه

په ورځ يقين نه ساتي | او هغه څيزونه نه حراموي كم چه الله ﷻ او د هغه رسول حرام كړي دي

وَلَا يَدِيْنُوْنَ دِيْنَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِيْنَ اُوْتُوا الْكِتٰبَ

او نۀ جوړوي دين | دين حق لره | د هغه كسانو نه | چي وركړې شوي دي ورته | كتاب

او حق دين نه قبلوي (چه دين اسلام دې په دې بدو صفتونو موصوف كسان) د هغه خلقو څنې دي چه

حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَّدٍ وَّهُمْ صٰغِرُوْنَ ﴿۲۹﴾

تردې پورې | چي وركړي هغوئ | جزيه | په خپل لاس | حال دا چي هغوئ ذليله وي |

اهل كتاب دي | تردې ورسره جنگيږئ چه په ذلت او رسوائي سره جذيه وركړي |

قوله تعالى: اِنَّمَا الْمُشْرِكُوْنَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ

دحرم په حدودو كښې دمشركانو داخليدل منع دي: الله ﷻ احكم الحاكمين د خپل پاك دين او پاكيزگئ او طهارت والا مسلمانانو بنديگانو ته حكم فرمائي چه هغوى دې د دين په رو سره پليت مشركان بيت الله شريف ته نه پريږدي. دا آيت په نهمه هجري كښې نازل شوې او هم په دې كال حضور رسول مقبول ﷺ حضرت علي ؓ د حضرت ابوبكر ؓ سره ليگلې وو او حكم ئې وركړو چه په گنړه كښې اعلان اوكړنې چه د دې كال نه پس يو مشرك هم حج له رانشي او هيڅ يو كس دې بربنډ د بيت الله طواف نه كوي[1] دا شرعي حكم الله ﷻ چه قادر او قيوم دې داسې پوره كړو چه نه هلته مشركانوته داخليدل

[1] ترمذي كتاب الحج باب ماجاء في كراهية الطواف عريانا: ٨٧١ وهو صحيح، دارمي: ١٩١٩، مسند ابي يعلى: ٤٥٢، بيهقي: ٢٠٧/٩، مسند حميدي: ٤٨.

نصیب شوانه د دې نه پس په بربنډه چا د بیت الله شریف طواف اوکړو. حضرت جابر بن عبدالله ﷺ غلام او ذمي سړې مستثنی ګنړي.(۱) د مسنداحمد په حدیث کښې رسول الله ﷺ فرمائي چه زمونږ په دې جمات کښې د دې کال نه پس بغیر د معاهدې والا اوستاسو د غلامانونه علاوه څوک کافر رانه شي(۲) خود دې مرفوع حدیث ډیر صحیح سند والا موقوف روایت دی.

د عمر بن عبدالعزیز فرمان:: خلیفة المسلمین حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله فرمان جاري کړې وو چه یهودیان او نصرانیان د مسلمانانو جماتونوته مه پریږدئی. په دې منع کولو هغوی د دې آیت ماتحتئي کښې وو. حضرت عطاء رحمه الله فرمائي چه ټول حرم په دې حکم کښې په شان د مسجدحرام دی. دا آیت د مشرکانو په نجس کیدو هم دلیل دی. په صحیح حدیث کښې دی چه مؤمن نجس نه وی (۳) باقي پاتې شوه دا خبره چه د مشرکانو ذات او بدن هم نجس دې که نه. نو د جمهورو قول دا دې چه نجس نه دی ځکه چه الله ﷻ د اهل کتابو حلاله کړې ده. بعضې اهل ظاهر دا وائي چه د مشرکانو بدن هم ناپاك دې. حضرت حسن رحمه الله فرمائي چه څوك دوی سره مصافحه اوکړی هغه دې لاس اووينځي. په دې حکم باندې بعضې خلقو اوونیل چه بیا خو به زمونږ تجارت ټپ شي او زمونږ بازارونه به وران شي او دغه شان ډیرې فائدې به لاړې شي نو د دې په جواب کښې الله ﷻ غني اوحمید فرمائي. تاسو د دې خبرې نه مه ویریږئی الله ﷻ به تاسو ته ډیرو صورتونونه درکړي. تاسو ته به د اهل کتابونه جزیه درکړي او تاسو به غنیان کړي. ستاسو مصلحتونه ستاسو نه ډیربنه ستاسو رب پیژني. د هغه حکم اود هغې ممانعت د څه نه څه حکمت سره وی. دا تجارت د دومره فائدې نه دې څومره به چه تاسو ته د جزیه نه درکړي. دا اهل کتاب کوم چه د الله تعالی د هغه د رسول ﷺ اود ورځې د قیامت منکر دی چه د یو نبي په صحیح معنی کښې پوره تابعدار نه دی بلکه خپلو خواهشاتو اود خپلو مشرانو په تقلید کښې پراته دی که د دوی په خپل نبي اکرم ﷺ باندې اوخپل شریعت باندې پوره ایمان وو نو هغوی به زمونږ په دې نبي هم ایمان راوړلې وو. دده بشارت خوهریونبي ورکولودده د تابعدارئي حکم خو هر نبيوړکړې دې خوسره د دې هغوی د اشرف الرسل ﷺ نه انکاري دی. نو د ورانډې انبیاؤ د شرع سره هم په أصل کښې د دوی څه مطلب نشته. په دې وجه د دې انبیاؤ زباني اقراردوی دپاره بې فائدې دې ځکه چه دوی دسیدالانبیاء افضل الرسل خاتم النبین اکمل المرسلین ﷺ نه کفر کوی. په دې وجه دوی سره هم جهاد اوکړه. دوی سره د جهاد کولو دا ړومبې ایت دې. تر دې وخته پورې خواوشا مشرکانوسره جنګ شوې وو اوپه دوی کښې اکثر د توحید د جنډې لاندې راغلی وو په جزیرة العرب کښې اسلام ځائ کړې وو. اوس دیهودیانو او نصاراؤ خبر اخستل اوهغوی ته نیغه لار خودلو حکم اوشو. په نهمه هجری کښې داحکم نازل شو اوحضور ﷺ د رومیانوسره د جهاد تیار شروع کړو. خلق ئې د خپلې ارادې نه خبرکړه د مدینې ګیرچاپیره عرب ئې خبرکړل او تقریباً د دیرشو زرو لښکر سره د روم طرف ته روان شو سواً دمنافقانونه دلته څوك باقي پاتې نه شو او څه بعضې نور خلق. موسم ګرم وو د میوو وخت وو روم سره د جهاد د پاره د شام د ملك ډیر لرې او سخت سفر وو. تبوك پورې ئې تشریف یوړو نو هلته ئې تقریباً شل ورځې قیام اوکړو. بیا د الله ﷻ نه استخاره اوکړه او واپس شول د خلقو د تنګئي حالت او د خلقو د کمزورئي په وجه. لکه څنګه چه ډیر زر د دې واقعه ان شاء الله بیانیږی.

(۱) تفسیر القرآن لعبدالرزاق:۲/۴۶وسنده صحیح.
(۲) احمد:۳/۳۹۲، مجمع الزوائد:۴/۱۰.
(۳) صحیح بخاری کتاب الغسل باب عرق الجنب وان المسلم لاینجس:۲۸۳، صحیح مسلم:۲۷۱، ابوداوٗد:۲۳۱، ترمذی:۱۲۱، ابن ابي شیبه: ۱/۱۷۳،احمد:۳/۲۳۵، ابوعوانه: ۱/۲۷۵،ابن حبان: ۱۲۵۹.

ته استدلال کولو سره بعضو فقهاء کرامو اقوال ... داهل کتابو نه په جزیه اخستلو کښې د فقهاء کرامو اقوال
فرمائیلي چه جزیه داهل کتابونه اودهغوی په شان خلقونه اخستې شي لکه مجوسیان.دهجر د
مجوسیانونه نبی کریم ﷺ جزیه اخستې وه(۱) د امام شافعی رحمه الله هم دغه مذهب دې اومشهور مذهب د
امام احمد رحمه الله هم دغه دې. امام ابوحنیفه رحمه الله وائي د ټولو عجمیانونه واخلئ که هغه اهل کتاب وي
اوکه مشرکان وي. او په عربوکښې صرف د اهل کتابونه دې واخستې شي. امام مالک رحمه الله فرمائي چه
جزیه اخستل د ټولوکافرانو نه جائز ده که هغه کتابي وي که مجوسي یا بت پرست وغیره وي. د دې
مذاهبو د دلائلو وغیره د بیان ځائ دا نه دې. والله اعلم.

د اهل کتابو نه د جزیه اخستلو حکم

مسلک حنفي:- امام ابوحنیفه رحمه الله فرمائي چه د ټولو اهل کتابو نه به جزیه اخستې شي که عربي وي او
که عجمي او مشرکانو کښې به د عجمیانو نه اخستې شي برابره ده که مجوسي وي او که بت پرست وي
البته د مرتدینو نه به نشي اخستې (۲)

اهل ذمه کافرانوته په مسلمانانوترجیح ورکول حرام دي :: نوفرمائي چه ترکومې هغوی ذلت او خوارئ
سره په خپلو لاسونوجزیه درنه کړي هغوی مه پریږدئ. او اهل ذمه باندې مسلمانانوته عزت او توقیر
ورکول او هغوی ته ترقي ورکول جائزنه دي. په صحیح مسلم کښې دي رسول الله ﷺ فرمائي یهودیانو
اونصاری سره دسلام شروع مه کوئې اوچه کله دهغوی نه څوك په لارکښې ملاؤ شي نوهغه دتنګئ
طرفته مجبوره کړئ(۳)هم دغه وجه وه چه حضرت عمر فاروق رضي الله عنه هغوی سره هم داسې شرطونه کړي وو.

د عبدالرحمان بن غنم د معاهدې لیک تفصیل سره:: عبدالرحمن بن غنم اشعری رضي الله عنه فرمائي ما په خپل
لاس باندې معاهده لیکلې وه اوحضرت عمر فاروق رضي الله عنه ته مې ورکړې وه. چه د اهل شام د فلانکي
فلانکي ښارخلقو سره دامعاهده ده. امیر المؤمنین حضرت عمر رضي الله عنه چه کله په مونږ باندې د خپل لښکر
سره راشي نومونږ د خپل ځان او مال او اهل وعیال د پاره امن غوارو نو مونږ په دې شرطونوسره هغه
امن حاصلوو چه مونږ به په خپلو دې ښارونوکښې اود هغې سره خواکې به څوك مندر یا ګرجاګهر او یا
خانقاه وغیره نوې نه جوړوي. اونه به د یوداسې خرابئ کونکی مکان اصلاح کوی کوم چه وران شوې
وی هغه به مرمت کوی نه. که په دې کښې یو مسلمان مسافر ورکوزیدل غواړي نو منع کولې به نه
شي که هغه ورځ وی که شپه مونږ به د هغې دروازې او لارې د مسافرانود پاره کولاؤ ساتو او چه کوم
مسلمان راشي مونږ به د هغه دریو ورځو پورې میلمستیا کوو. مونږ به په خپلو دې مکانونوکښې یاد
اوسیدو په مکانونوکښې چرته څوك جاسوس نه پټوو.مسلمانانو سره به څه دهوکه اوفریب نه کوو.خپل
اولاد ته به قرآن نه ښایو، د شرك څرګندونه به نه کوو. نه به څوك د شرك طرف ته راغواړو. که په مونږ
کښې څوك اسلام قبلول اوغواړي نو مونږ به هغه هیڅ کله نه منع کوو. د مسلمانانو به عزت او توقیر
کوو. که هغوی زمونږ په ځائ کښې کیناستل غواړي نو مونږ به پاسواوهغوی ته به ځائ ورکوو. مونږ
به مسلمانانو سره په یوڅیز کښې هم برابري نه کوو. نه په جاموکښې نه په څپلوکښې او نه په مانګ
(په سرکښې لار) ویتسلوکښې. مونږ به د هغوی ژبه نه وایو.دهغوی کنیت به نه ایږدو. د زین والا په
اسونوبه سورلي نه کوو اونه به نې زوړندوو اونه به نې خپل ځان سره ساتو. د ګتمو ګوتو باندې به
عربي نقش نه کوو.شراب به نه خرڅوو. د خپلو سرونو وړاندیني ویښته به پریکوو اوچه کوم ځائ هم بو

---

۱) صحیح بخاری کتاب الجزیة باب الجزیة والموادعة مع اهل الذمة والحرب: ۳۱۵۷، ابوداوٌد:۳۰٤۳، مسندابىیعلی:۸٦۱.
۲) (تفسیرمظهری (۲۱۴/۱۲).
۳) صحیح مسلم کتاب السلام باب النهی من ابتداء اهل الکتاب بالسلام وکیف یردعلیهم:۳۱٦۷، ابوداوٌد:۵۲۰۵، ترمذی :۱٦۰۲.

زنار به خامخا په غاړه اچوو د صلیب نښې به په خپلو ګرجو باندې نه ښکاره کوو. خپل مذهبی کتابونه به دمسلمانانو په لارو کوڅوکښې نه ښکاره کوو. په ګرجوکښې به جرسونه په اوچت آواز سره نه کړنګوو. اونه به د مسلمانانو په موجودګئی کښې د خپل مذهب کتابونه په اوچت آواز سره وایو. نه به مذهبی شعرونه په لاروکښې وایو اونه به په خپلو مړو باندې په اوچت آواز سره وینا ګانې کوو. اونه به هغوی سره دمسلمانانو په لارو باندې اُور اوړو. دمسلمانانو په حصه کښې راتلونکی غلامان به مونږ نه اخلو. دمسلمانانو خیرخواهی به خامخا کوو. دهغوی کورونوکښې به نه ګورو. کله چه داً معاهده د فاروق اعظم ﷺ په وړاندې پیش کړې شوه نو هغوی په دې کښې یو شرط نور هم زیات کړو چه مونږ به یو مسلمان هم هیڅ کله نه وژنو. دا ټول شرطونه قبول او منظور دی اوزمونږ د ټولو هم مذهب خلقو ته هم په دې شرطونو باندې امن ملاؤ دې که په دې کښې مونږ د یو شرط هم خلاف ورزی اوکړه نو زمونږ نه به ستاسو ذمه جدا شی اوچه څه تاسوخپلو دښمنانوسره کوئې ددې ټولو به مونږ هم مستحق یو.

وَقَالَتِ الْيَهُودُ | عُزَيْرٌ | ابْنُ اللَّهِ | وَقَالَتِ | النَّصَارَى | الْمَسِيحُ | ابْنُ اللَّهِ

او وائی یهودیان | چی عزیر | خوئې دالله دې | او وائی | عیسایان | چی مسیح | خوئې دالله دې

اویهودیان وائی چه عزیر ﷺ دالله ځوئې دې | اونصرانیان وائی چه مسیح (عیسی) د الله ځوئې دې | دا

ذَٰلِكَ قَوْلُهُمْ | بِأَفْوَاهِهِمْ | يُضَاهِئُونَ | قَوْلَ الَّذِينَ | كَفَرُوا

داخبری ددوئ دی | په خلوددوئ باندې | مشابه کوی دوئ | خبری دهغه کسانوسره | چی کفرئې کړې وو

(خبرې)صرف ددوی د خلوخبرې دی | دوی دهغه کافرو خلقوپشان خبرې کوی کوم چه د دوی نه وړاندې

مِنْ قَبْلُ | قَاتَلَهُمُ اللَّهُ | أَنَّىٰ يُؤْفَكُونَ ۝ | اتَّخَذُوا

دمخکښې نه | هلاك دې کړی دوئ لره الله | چی دکوم ځائې نه دهوکه کیږی دوئ | جوړ کړی دی دوئ

تیرشوی دی | الله دې دوی هلاک کړی څنګه (سره د پوهې نه) دوی د حق نه اړولې شی | (حقیقت دادې چه)

أَحْبَارَهُمْ | وَرُهْبَانَهُمْ | أَرْبَابًا | مِّن دُونِ اللَّهِ | وَالْمَسِيحَ | ابْنَ | مَرْيَمَ

عالمان خپل | اوعابدان خپل | خدایان | ما سوا | دالله نه | اومسیح | خوئې | دمریم

دوی خپل عالمان، عابدان اومسیح بن مریم دالله نه سوا (په تحریم اوتحلیل کښې) معبودان جوړ کړی دی

وَمَا أُمِرُوا | إِلَّا | لِيَعْبُدُوا | إِلَٰهًا | وَاحِدًا

او حال داچی نه دې شوې حکم دوئ ته | مګر ددې | چی بندګی اوکړی دوئ | دمعبود یو | نشته

حالانکه دوی ته صرف د دې حکم شوې وو چه صرف د یو معبود (چه الله دې د هغه) عبادت کوی

لَّا إِلَٰهَ | إِلَّا | هُوَ | سُبْحَانَهُ | عَمَّا | يُشْرِكُونَ ۝

لائق دعبادت | مګر | هم هغه دې | پاکی ده هغه لره | دهغې نه | چی دوئ ئې شریکوی

چه دهغه (الله) نه سوا بل څوک د عبادت لائق نشته | دوی چه ورسره کوم شرک کوی د هغې نه پاک دې

قوله تعالی: وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ

مشرکانو انبیاء اودرویشان دالله ﷻ شریکان جوړ کړل:- پدې آیاتونوکښې هم الله ﷻ رب العزت مؤمنانو ته د مشرکانوکافرانو یهودیانواونصرانیانو سره د جهاد کولو ترغیب ورکوی. فرمائی ګوره هغوی د

الله ﷻ په شان کښې څنګه ګستاخی کوی.

د عزیز علیه السلام د ښځې قصه: یهودیان عزیر ؑ ته د الله ﷻ خوئ وائی الله ﷻ د دې نه پاك او بزرګ او اوچت دې چه د هغه اولاد وی. د دې خلقو نه چه د حضرت عزیر ؑ باره کښې کوم وهم شوې د هغه قصه دا ده. علامه سیدی لیکلی دی چه کله عمالقه په بنی اسرائیلو باندې غالب راغله د هغوی علماء ئې قتل کړل، مشران ئې قید کړل. نو عزیر ؑ داوچتیدلونه اود علماؤ دقتل نه اودبنی اسرائیلود تباهئی نه سخت خفه شواو په ژړا شروع شو نو عزیز علیه السلام د بنی اسرائیلو د علم او په ژړا ژړا ترې د سترګو بنړې پریوتلې. یو ورځ دغه شان په ژړا کښې په یومیدان تیریدلو ونی کتل نویوه ښځه یوقبرسره ناسته ده ژړاکوی اووینا کوی چه افسوس اوس به زما د خوراك څه کیږی زما د کپړو به څه کیږی؟ عزیر ؑ هغې سره اودریدو او ورته ئې اووئیل چه د دې سړی نه وړاندې تاباندې چا خوړله او چا درته اغوستنه کوله. هغې ونیل الله تعالی. نو هغه اوفرمائیل چه الله ﷻ خو اوس هم ژوندې اوباقی دې په هغه خو به چرې هم مرګ نه راځی. دې اوریدو سره هغې وئیل اې عزیر! ته هم بیا دا او ښایه چه د بنی اسرائیلو نه اول علماؤ ته علم چا خودلو؟ عزیر ؑ اوفرمائیل الله تعالی. هغې ونیل چه تاسو ؑ دا ژړا واویلا ولې کوئې نو هغه ؑ پوهه شو چه دا د الله ﷻ باری عزوجل د طرف نه تنبیه ده بیا ئې هغوی ؑ ته اووئیل چه فلانکی نهر ته لاړ شه اوغسل اوکړه دوه رکعته مونځ اوکړه هلته به تاته یو سړې ملاؤشی چه هغه به تا څه خوری هغه اوخوره. عزیر ؑ هلته تشریف یوړو غسل ئې اوکړو مونځ ئې ادا کړو څه ګوری چه یوسړې دې وائی خُله کولاؤکړه عزیر ؑ خُله کولاؤکړه نو هغه درې خل یوڅیز د هغه په خُله کښې واچولو. هم هغه وخت الله ﷻ د هغه سینه کولاؤ کړه نو هغه د تورات د ټولونه لوئ عالم جوړشو. بنی اسرائیلو ته لاړو هغوی ته ئې اوفرمائیل ما تاسو له تورات راوړلې دې هغوی اووئیل تاسو ؑ مونږ ته د ټولویه نیزرښتونی ئې.

عزیر ؑ خپلې ګوتې پورې قلم اوتړلو او هم په هغه ګوته ئې په یوسا تورات اولیکلو. اخواخلق د جنګ نه واپس شو په هغوی کښې علماء هم واپس راغلل نو هغوی ته د عزیر ؑ د دې خبرې علم اوشو. دوی لاړو او په غرونو او غارونوکښې چه د تورات کومې نسخې پټې کړې وې راویستلې رائې وړې دې نسخوسره ئې دحضرت عزیر ؑ دلیکلې شوې نسخې مقابله اوکړه نو بالکل صحیح ئې اوموندله په دې باندې د بعضې جاهلانو په زړه کښې شیطان دا وسوسه واچوله چه عزیر ؑ د الله ﷻ خوئ دې حضرت مسیح ؑ ته به نصرانیانو د الله ﷻ خوئ ونیل. د هغوی واقعه خو ښکاره ده نو د دې دواړو ډلو غلطه وینا قرآن پاك بیانوی چه دا د هغوی صرف زبانی خبرې دی کومې چه بې دلیله دی. څنګه چه د دوی نه وړاندې خلق په کفر اوضلالت کښې وو دوی هم د هغوی مریدان او مقلدین دی. الله ﷻ دې په دوی لعنت اوکړی د حق نه څنګه واوړیدل.

د عدی ؓ د ایمان قصه: په مسنداحمد ترمذی شریف او ابن جریرکښې دی چه کله عدی بن حاتم ته د رسول الله ﷺ دین اورسیدلو نو د شام طرف ته اوتختیدلو. هم په جاهلیت کښې دې نصرانی شوې وو دلته د هغه خور اود هغه ډله قید کړې شوه. بیا حضور ﷺ د احسان په توګه د هغه خور آزاده کړه او پیسې ئې هم ورکړې. دا نیغه خپل رور له لاړه اود اسلام رغبت ئې ورکړو او پوهه ئې کړو چه ته رسول کریم افضل الصلوة والتسلیم له لاړ شه. دې مدینې منورې ته راغلو. دې د قوم سردار وو د هغه د پلار سخاوت په ټوله دنیاکښې مشهوررو. خلقو رسول الله ﷺ له د هغه خبر ورکړو نو رسول الله ﷺ پخپله هغه له راغلو. دغه وخت د عدی په مرئی کښې د چاندئی صلیب زوړند وو. د حضور ﷺ د ژبې مبارکې نه د دې آیت ﴿اتخذوا﴾ تلاوت شروع وو. نو هغه اوونیل چه یهودو او نصاراؤ د خپلو علماؤ او درویشانو عبادت نه دې کړې. حضور ﷺ اوفرمائیل چه واوره د هغوی حرام کړې شوی ته حرام اوګنړل اوکوم چه د

هغوی درویشان اوعلماء حلال اوښائی هغه دي حلال اوګنړل نو هم دا د هغوی عبادت وو. بیا حضور ﷺ اوفرمائیل عدی! آیا ته د دې نه منکر نې چه الله ﷻ د ټولونه لوئی دې. آیا ستاپه خیال کښې د الله ﷻ نه څوك لوئی شته آیا ته د دې خبرې نه انکاری نې چه معبود برحق د الله ﷻ نه سوا بل څوك نشته؟ آیا ستا په نیز د الله ﷻ نه علاوه بل څوك هم د عبادت لائق شته؟ بیا حضور ﷺ هغه ته د اسلام دعوت ورکړو نو هغه قبول کړو اود الله ﷻ د توحید اود حضور ﷺ درسالت ګواهی نې ورکړه. د حضور ﷺ مخ مبارك د خوشحالئې نه اوبرقیدلو اوونې فرمائیل په یهودو د الله ﷻ غضب نازل شوې دې او نصرانیان ګمراه شوی دی. ([1])

اِتَّخَذُوٓا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ **مطلب**: :حضرت حذیفه بن یمان ؓ او حضرت عبدالله بن عباس ؓ وغیره نه هم د دې آیت تفسیر دغه شان مروی دې. چه د دې نه مراد د حلالو او حرامو مسائلو کښې د علماؤ او ائمه د خبرو صرف تقلید دې([2]) سدی ؒ فرمائی چه هغوی د بزرګانو منل شروع کړه. اود الله ﷻ کتاب نې یو طرف ته کیخودو. پدې وجه الله ﷻ چه کریم ذات دې ارشاد فرمائی چه هغوی ته خو حکم صرف دا وو چه د الله ﷻ نه سوا د بل چا عبادت مه کوئې. هم هغه چه کوم څیز حرام کړی نو هغه حرام دی او چه هغه کوم څیز حلال کړی هغه حلال دې.هم دهغه فرمان شریعت دې.هم دهغه کارونه په ځای راوړلولائق دې اودهغه ذات د عبادت مستحق دې هغه د شریك نه او شرك نه پاك دې. د هغه په شان د هغه شریك د هغه نظیر د هغه امدادی اود هغه ضد هیڅ څوك نشته. هغه د اولاد نه پاك دې اونه د هغه نه بغیر بل څوك معبود او پروردګار شته.

يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّطْفِـُٔوْا نُوْرَ اللّٰهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَاْبَى اللّٰهُ اِلَّآ اَنْ يُّتِمَّ نُوْرَهٗ

غواړی دا خلق چی مړه کړی | رنړا | دالله | په خلو خپل | اونهٔ منی الله | مګر دا | چی پوره کړی هغه رنړا خپله

دوی غواړی چه د الله د دین رنړا په خپلو خلو سره مړه کړی | اوالله دخپلې رنړا پوره کولو نه سوا بله خبره نه منی

وَلَوْ كَرِهَ الْكٰفِرُوْنَ ۝ هُوَ الَّذِيْٓ اَرْسَلَ رَسُوْلَهٗ

اګرکه | نهٔ خوښوی | کافران | الله | هغه ذات دې چی رالیږلې ئې دې | رسول خپل |

اګرچه دا خبره کافران بده ګنړی | اوالله هغه ذات دې چه خپل پیغمبر ئې په هدایت اوحق دین سره

بِالْهُدٰى وَدِيْنِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهٗ عَلَى الدِّيْنِ كُلِّهٖ ۙ وَلَوْ

په هدایت سره | او په حق دین سره | دپاره ددې چی غالب کړی | په دینونو | ټولو باندې | اګرکه

رالیږلې دې چه دادین (د دنیا په ټولو) دینونو غالب کړی | اګرچه (دا غالب کول) کافران خلق بد ګنړی

كَرِهَ الْمُشْرِكُوْنَ ۝

نهٔ خوښوی | مشرکان |

قوله تعالی: :يُرِيْدُوْنَ اَنْ يُّطْفِـُٔوْا نُوْرَ اللّٰهِ

په پوکود حق شمع نه شی مړه کیدې :فرمائی چه د هر قسم کافرانو اراده او خوښه هم دا ده چه د الله ﷻ نورمړکړی اودالله ﷻ هدایت اوحق دین ختم کړی نوخیال اوکړه که یوسړې دخپلې خُلې په پوکی

[1] دا روایت په مختلفوالفاظوسره په دې کتابونوکښې موجود دې احمد: ۲۷۸/ ،ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة التوبة: ۳۰۹۵

[2] الطبری: ۲۱۲/۱٤.

باندې د نمر او سپوږمۍ رڼا مړه کول غواړي نو څه داسې کیدې شي؟دغه شان که دا خلق د الله ﷻ نور مړ کول غوښتلو کښې امکانی کوشش اوکړی نوآخر به عاجز پاتې شي.ضروری خبره ده اود الله ﷻ فیصله ده چه د دین حق تعلیم د رسول اللهﷺ نوم به اوچت وي. تاسونی ختمول غواړئ الله ﷻ نې اوچتول غواړي. ښکاره خبره ده چه د الله ﷻ غوښتنه به ستاسو په غوښتنه غالب وي. که تاسو هر څومره خفه نې خود هدایت آفتاب به د آسمان په مینځ کښې رسیږي.

د کفرلغوی معنی::په عربی لغت کښې کافر وائی د یوڅیز پټونکي ته،هم په دې اعتبارشپې ته هم کافر وائی، ځکه چه هغه هم ټول څیزونه پټوي. زمیندار ته هم کافر وائی ځکه چه هغه تخم په زمکه کښې پټوي. لکه چه فرمائی ﴿يُرِيدُونَ أَن يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ﴾هم دغه الله ﷻ خپل رسول اللهﷺته هدایت او دین حق سره خپل پیغمبرﷺ جوړکړي رالیګلي دې. نود حضورﷺ رښتونې خبرې او صحیح ایمان او نفع ورکونکې علم دا هدایت دې او ښکلې اعمال چه په دنیا اوآخرت کښې نفع ورکړي دا حق دین دې. دا به د دنیا په ټولومذاهبوباندې خوروی.

اسلام به هرکور ته ننوزي::حضوراکرم ﷺ فرمائی زما دپاره د زمکې مشرق اومغرب راغونډکړې شوي دې. زما د امت ملك به دې ټولوځایونوته رسي[1]فرمائی چه ستاسو په لاسونوبه مشرق او مغرب فتح کیږي.اوهغوئ عمال او ګورنران دوزخیان دی بغیر د هغوی نه چه متقیان پرهیزګاران او امانتدار وي. ([2]) فرمائی چه دا دین به ټولو هغه ځایونوته رسي کوم ځائ ته چه شپه ورځ رسي یوکچه یا پوخ کور به داسې پاتې نه شي چرته چه به الله ﷻ عزوجل اسلام اونه رسوي. عزیزان به عزیز کړي او ذلیلان به ذلیل کړي. اسلام ته عزت ورکونکوته به عزت ملاویږي اوکفر ته به ذلت نصیب کیږي. حضرت تمیم داری ﷺ فرمائی چه ما خودا خبره پخپله په خپل کور کښې اولیدله چه مسلمان شو نو خیر اوبرکت او عزت شرافت ملاؤشو او چه کافر پاتې شو نو هغه ته ذلت، نفرت، لعنت نصیب شو. ښکته والې او سپکوالې اولیدلو او په کمینه پن سره نې جزیه ورکول منظور کړل.([3])

رسول اللهﷺ فرمائی چه په مخ د زمکه به یوداسې پوخ یاکچه کور باقی پاتې نه شي په کوم کښې چه به الله ﷻ د اسلام کلمه داخله نه کړي. هغه د عزت والا ته عزت ورکړي اوذلیل به ذلیل کړي.چاته چه عزت ورکول غواړي هغوی ته به اسلام نصیب کړي او څوك چه ذلیل کول غواړي نو هغوی به دا نه منی خود هغې په ماتحتئ کښې به هغوی له راتلل وي([4]) حضرت عدیﷺ فرمائی چه ماله رسول مقبولﷺ تشریف راوړو ماته نې اوفرمائیل اسلام قبوله کړه چه سلامتی ملاوشي. ما وئیل چه زه خو یو دین منم حضورﷺ اوفرمائیل چه ستا د دین نه تانه زیات علم ماته دې. ماوئیل رښتیا. حضورﷺ اوفرمائیل بالکل رښتیا. آیا ته د رکوسیه نه نه یئ؟آیا ته د خپل قوم نه ټیکس نه وصولوئې؟ ما وئیل چه او دا خو رښتیا دی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه ستا په دین کښې دا ستا د پاره حلال نه دی نودې اوریدو سره خو زه ټیټ شوم. نبی کریمﷺ اوفرمائیل ماته ښه پته ده چه تا د اسلام نه کوم څیز منع کوی. واوره تاته صرف د دې یوې خبرې نه منع ده چه مسلمان بالکل ضعیف کمزورې او ناتوان دې ټولو عربو دوی راګیرکړي دی دوی ترقی نشی کولې.خو واوره ته حیره پیژنې؟ماوئیل چه کتلې خومې نه دې اوریدلی مې ضرور دی. حضورﷺ اوفرمائیل چه د هغه ذات قسم د چا په قبضه کښې چه زما روح دې چه الله ﷻ به د دین دا کار خامخا پوره کوی. تردې پورې چه یو په څاروی سور به د حیره نه روان شي اوبغیر د چا

---

[1] صحیح مسلم:کتاب الفتن باب هلاك هذه الامة بعضهم ببعض: ۱۸۸۹،ابوداوُد:۴۲۵۲،احمد:۲۷۸/۵، ابن حبان: ۷۲۳۸.

[2] احمد:۳۶۶/۵-۳۶۷، مجمع الزوائد:۲۳۳/۵.

[3] احمد/۱۰۳ورسنده صحیح، مجمع الزوائد:۱۴/۶،ابن حبان:۱۶۳۱.

[4] احمد:۴/۶ورسنده صحیح، مجمع الزوائد:۱۴/۶.

امان نه به مکې معظمې ته راورسي اود بیت الله طواف به کوي. والله تاسو به د کسرى خزانې فتح کړئ، ما وئيل د کسرى بن هرمز. نبي کريمﷺ اوفرمائيل اود کسرى بن هرمز. په تاسو کښې به د مال دومره زياتوالې اوشي چه څوك اخستونکې به نه ملاويږي.داحديث بيانولووخت کښې حضرت عدي‌ﷺ اوفرمائيل د رسول اللهﷺ فرمان پوره شوګوره نن د حيره نه سواره روان دی او بې ويرې خطرې بغيرد چا د پناه نه بيت‌الله ته رسي او طواف کوي. د صادق اومصدوق ﷺ دويمه پيشن ګوئي هم پوره شوه. د کسرى خزانې فتح شوې پخپله په هغه فوج کښې ووم کوم چه د ايران ښختې سره ښښته اوجنګوله اود کسرى پټې خزانې په خپله قبضه کښې واخستې. والله زما پوره يقين دې چه د صادق اومصدوق ﷺ دريمه پيشن ګوئي به هم قطعًا پوره کيږي.([1])حضورﷺ فرمائي چه دشپې ورځې دوربه ختم نه وي تر کومې چه بيا د لات او عزى عبادت اونه کړې شي. حضرت عائشه ﷺ فرمائي چه ما عرض اوکړو چې انې رسول الله دا ايت ﴿هُوَالَّذِيٓ اَرۡسَلَ﴾ د نازليدلونه پس زما خيال خو تر نه پورې دا پاتې شو چه دا پوره خبره ده. حضورﷺ اوفرمائيل چه او پوره شوه اومکمله به وي تر کومې چه الله ﷻ ته منظوره وي. بيا به الله ﷻ رب العالمين يوه پاکه هوا راوليګې چه هر هغه سړې به وفات کړي د چا په زړه کښې چه د اورى د دانې هومره ايمان وي. بيا به هغه خلق باقي پاتې شي په کوموکښې چه به څه خير اوخوبي نه وي. نو هغوی به بيا د خپلو پلارانو اونيکونو دين طرف ته واپس راوګرځي.([2])

يَـٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ | ءَامَنُوٓا | إِنَّ | كَثِيرًا | مِّنَ

اے هغه کسانو | چې ايمان موراوړې دې | بيشکه | ډير | د

اې مؤمنانو(په دې خبره ځان پوهه کړئ چه) د يهوديانو په عالمانو او عابدانو کښې زيات خلق

الْأَحْبَارِ | وَالرُّهْبَانِ | لَيَأْكُلُونَ | أَمْوَالَ النَّاسِ | بِالْبَاطِلِ | وَيَصُدُّونَ

عالمانو نه | اوعابدانونه | خامخاخوري هغوئ | مالونه د خلقو | په باطلې طريقې سره | اومنع کوي خلق

دخلقو مالونه په ناجائزه طريقه باندې خوري | او(په کردار اوګفتار سره) خلق د الله ﷻ د لارې (دين)

عَن سَبِيلِ اللَّهِ ۗ | وَالَّذِينَ | يَكْنِزُونَ | الذَّهَبَ | وَالْفِضَّةَ | وَلَا يُنفِقُونَهَا | فِي

دلارې دالله نه | اوهغه کسان | چې خزانه کوي | سره زر | اوسپين زر | اونه خرچ کوي هغه | په

نه منع کوي | اوکوم خلق چه سره او سپين زر جمع کوي | او د الله ﷻ په لار کښې ئې نه خرچ کوي

سَبِيلِ اللَّهِ | فَبَشِّرْهُم | بِعَذَابٍ | أَلِيمٍ ﴿٣٤﴾ | يَوْمَ | يُحْمَىٰ

لاردالله کښې | نوزيرې ورکړه هغوئ ته | په عذاب | دردناك سره | په هغه ورځ | چه ګرمولې به شي

نودوی ته د درد ناک عذاب زيرې ورکړه | (دا عذاب به ورته په) هغه ورځ (ورکولې شي) چه په هغې به

عَلَيْهَا | فِي نَارِ | جَهَنَّمَ | فَتُكْوَىٰ | بِهَا | جِبَاهُهُمْ | وَجُنُوبُهُمْ

په هغې سره | په اور | ددوزخ کښې | انوداغلې کيږي به | په هغې سره | اتندی دهغوئ | اوډډې دهغوئ

د جهنم اور ګرمولې شي | اوبيا به په هغې سره د دوی تندو، اړخونو او شاګانو ته داغونه ورکولې شي

---

[1]) احمد:۲۵۷،۳۷۸/٤، دلائل النبوة:۳٤۲/٥ وسنده صحيح مجمع الزوائد: ۱٤/٦.

[2]) صحيح مسلم كتاب الفتن باب لا تقوم الساعة حتى تعبددوس ذالخلصة:۲۹۰۷، مسندابى‌يعلى:٤٥٦٥.

وَظُهُورُهُمْ ۖ هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوْا مَا

اوشاكانې دهغوى ا دا ا هغه ده ا چې خزانه كړې وه تاسو ا دپاره دنفسونوخپلو ا نواوڅكئ تاسو ا هغه چې

(اودوى ته به وئيلى شى چه) دا هغه مال دې كوم چه تاسو د خپلو ځانونو دپاره خزانه كړې وو (نو) (اوس د) هغه

كُنْتُمْ تَكْنِزُوْنَ ﴿۳۵﴾

وئ تاسو ا چې خزانه كولو به مو ا

مال (سزا) اوڅكئ چه تاسو به خزانه كولوا

قوله تعالى: إِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ

د يهوديانو احبار اونصرانيانو رهبان:- ديهوديانو عالمانوته احبار اود نصرانيانوعابدانوته رهبان وائى. آيت ﴿لَوْلَا يَنْهٰهُمُ الرَّبّٰنِيُّوْنَ وَالْأَحْبَارُ﴾ كښې ديهودو علماؤ ته احبار وئيلې شوى دى اود نصرانيانو عابدانوته رهبان اودهغوى علماؤ ته قسيس. په دې آيت كښې وئيلى شوى دى ﴿ذٰلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِّيْسِيْنَ وَرُهْبَانًا﴾ د آيت مقصد خلق دخرابو علماء گمراه صوفيانو او عابدانوته هوښياروَل او ويرول دى. حضرت سفيان بن عيينه رحمه الله فرمائى ، زمونږ په علماؤ كښې هغه ورانيږى په كومو كښې چه څه نه څه شائبه د يهوديت وى اود صوفيانواوعابدانوته په مونږ مسلمانانوكښې هغه ورانيږى په كوموكښې چه د نصرانيت شائبه وى. په صحيح حديث شريف كښې دى چه تاسو به يقيناً د خپل ځان نه د وړاندېنو په لار تګ كوئې د داسې پوره مشابهت سره چه لږ شان فرق به هم نه وى. خلقو تپوس اوكړو چه د يهودو اونصاراؤ په لار؟ نبى كريم ﷺ اوفرمائيل او هم د هغوى(1) او په بل روايت كښې دى چه خلقو تپوس اوكړو د فارسيانو او روميانو په لار؟ حضور ﷺ اوفرمائيل نور كوم خلق دى(2)نود هغوى د افعالواواقوالو نه ډير بچ كيدل پكاردى.داځكه چه دامنصب اورياست حاصلول او په دې طريقه سره دخلقو مال وهل غواړى. احبار يهود ته دجاهليت په زمانه كښې ډير رسوخ حاصل وو. دهغوى تحفې هدې ټيكسونه اوچراغى مقرر وې چه بغيرغوښتلوبه هغوى ته رسيدل.درسول الله ﷺ د نبوت نه پس دې لالچ هغوى د اسلام د قبلولونه منع اوساتل. خود حق د مقابلې په وجه د دې طرف نه هم خالى پاتې شو اود آخرت نه هم خلاص شو. ذلت او سپكاوې په هغوى باندې راوريدلو اود الله ﷻ په غضب كښې اخته شو او تباه اوبرباد شو. دا حرام خوره ډله په خپله هم دحق نه منع شو او نور ئې هم منع كړل. حق به ئې باطل سره ګډوډ كړو اوخلق به ئې د حق لارې نه منع كول. په جاهلانوكښې به كيناستل او ګپونه به ئې لګول چه مونږ خلق د حق لارې ته رابللو اودا ښكاره دهوكه وه هغوى خو د دوزخ طرف ته رابلونكى دى اود قيامت په ورځ به دوى بې يار اومددګار پريخودلې شى.دعالمانواوصوفيانو يعنى دواعظانو اوعابدانو ذكر كولو نه پس اوس د اميرانو دولتمندو او رئيسانو حال بيانولې شى. لكه څنګه چه دا دواړه ډلې په خپل مينځ كښې خراب خلق هم ساتى دغه شان په دې دريمه طبقه كښې هم شيطانان خلق وى. په عام توګه د دې دريو قسم خلقوبه عاموخلقوباندې اثر وى.ډلې ډلې امى خلق دوى سره بلكه دوى پسې وى نود دوى خرابيدل لكه د مذهبى دنيا خرابيدل دى.

هره زمانه كښې دين درې قسمه خلقوخراب كړې دي: لكه چه ابن المبارك رحمه الله وائى ﴿وهل افسد الدين الا الملوك واحبار سوء ورهبانها﴾ يعنى دين د واعظانو عالمانو صوفيانو اودريشانو د پليتې طبقې د وجه نه

---

(1) صحيح بخارى كتاب الاعتصام بالكتاب والسنة باب قول النبى ﷺ لتتبعن سنن من كان قبلكم : ۷۳۲۰، صحيح مسلم: ۲۶۶۹، احمد: ۳/۸۴، ابن حبان: ۶۷۰۳.

(2) صحيح بخارى حواله سابق: ۷۳۱۹.

خرابیږي.

زمونږ مال اودولت اود جهنم أور اود کنز تعریف:- کنز د شرع په اصطلاح کښې هغه مال ته وائي د کوم چه زکوة نه ادا کیږي. دحضرت ابن عمر ﷺ هم دا روایت دې[1] بلکه هغوی فرمائي چه د کوم مال زکوة ورکړې کیدې شي نوکه هغه د اوومې زمکې لاندې هم وی نو هغه کنز نه دې اود کوم چه زکوة نه ادا کیږي که په زمکه باندې ښکاره خور پروت وی خو هغه کنز دې. دحضرت ابن عباس ﷺ، حضرت جابر ﷺ او حضرت ابوهریره ﷺ نه هم موقوفا او مرفوعاهم دغه روایت دې. حضرت عمر بن خطاب ﷺ هم دا فرمائي چه بې زکوة مال سره دغه مالدار داغلې شي د هغوی دخوئ حضرت عبدالله ﷺ نه روایت دې چه دا حکم د زکوة د نازلیدو نه وړاندې وود زکوة حکم نازلیدو سره دا د مال پاکوالي جوړکړو.[2] خلیفه برحق حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله او عراك بن مالك رحمه الله هم دا روایت کړې دې. چه دا د الله ﷻ د ارشاد ﴿ خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ ﴾ منسوخ کړې دې.

دکثرت مال په قباحت او قلت مال په تعریف کښې کنږ احادیث: ابوامامه ﷺ فرمائي چه څلور زره اود دې نه کم خو نفقه ده اود دې نه زیات کنز دې خودا قول غریب دې. د مال د زیاتي په خرابوالي کښې اود مال د کمې تعریف کښې ډیر احادیث وارد شوی دی. د نمونې په توگه مونږ دلته یو څو نقل کوو. په مسند عبدالرزاق کښې دی. رسول الله ﷺ فرمائي د سرو زرو اوسپینو زرو والا دپاره هلاکت دې. درې ځل د حضور ﷺ نه دا فرمان اوریدو سره په صحابه کرامو رضي الله عنهم باندې سخت اولګیدلو او هغوی د رسول الله ﷺ نه سوال اوکړو چه بیا مونږ کوم قسم مال اوساتو. حضرت عمر ﷺ حضور ﷺ ته دا حال بیان کړو اوداسوال ئې اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه ذکرکونکې ژبه،شکر کونکې زړه اوددین په کارونو کښې امداد کونکې ښځه.[3] مسند احمد کښې دی چه د سرو زرو او سپینو زرو د خرابوالي دا آیت چه کله نازل شو او صحابه کرامو په خپل مینځ کښې مشهوره کړه نو حضرت عمر ﷺ اوفرمائیل واخلئې زه د حضور ﷺ نه معلومات کوم راځم. خپله سورلې ئې تیزه کړه اود رسول الله ﷺ سره ملاوشو.[4] او په یوروایت کښې دی چه صحابه کرامو رضوان الله ﷻ اجمعین اووئیل بیا به مونږ د خپل اولاد د پاره څه پریږدو. هم په دې روایت کښې دی چه حضرت عمر ﷺ پسې شا شاته حضرت ثوبان ﷺ هم وو. حضور ﷺ د حضرت عمر ﷺ په سوال باندې اوفرمائیل چه الله ﷻ زکوة هم د دې د پاره فرض اوفرمائیلو چه روستونې مال پاك شي. دمیراث مقررول ښائي چه په جمع کولو کښې هیڅ بدیت نشته. حضرت عمر ﷺ چه دا واوریده نو د خوشحالئې نه ئې تکبیرونه ونیل. حضور ﷺ اوفرمائیل واورئې زه تاسو ته بهترینه خزانه ښایم نیکه ښځه چه کله د هغې خاوند د هغې طرف ته نظر واچوی او هغه دې خوشحاله کړی او چه کله حکم ورکړی نو هغه ئې زر په ځای راوړی اوچه کله موجود نه وی نو چه حفاظت اوکړی.[5] حسان بن عطیه رحمه الله وائي چه حضرت شداد بن اوس ﷺ په یوسفرکښې وو په یومنزل کښې راکوز شو او خپل غلام ته ئې اوفرمائیل چه چاړه راوړه او لوبه کوو. ما ته خرابه معلومه شوه هغه افسوس ښکاره کړو او وئې فرمائیل چه ما خود اسلام نه پس تر اوسه پورې داسې د بې احتیاطئې خبره کله هم نه وه کړې اوس ته دا هیره کړه او یو حدیث بیانوم هغه یاد کړه. رسول الله ﷺ فرمائي چه کله خلق سره زر او سپین زر راجمع کوی نو دا کلمې ډیرې ډیرې وایه ﴿ اللهم انی اسئلك الثبات فی الامر والعزیمة علی الرشد واسئلك

---

[1]) موطا امام مالك كتاب الزكاة باب ماجاء فی الكنز: ۲۱ وسنده صحيح.
[2]) صحيح بخاری كتاب التفسير سورة براءة باب ﴿يوم يحمى عليها فی نارجهنم فتكوی بها...﴾: ۴۶۶۱.
[3]) الطبری: ۱۴/۳۲۰، تفسير القرآن لعبدالرزاق: ۵۳/۳.
[4]) ترمذی كتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة التوبة: ۳۰۹۴ وهوحسن، احمد: ۲۸۲/۵، ابن ماجه: ۱۸۵۶.
[5]) ابوداؤدكتاب الزكاة باب ماجاء فی حقوق المال: ۱۶۶۴، حاكم: ۳۳۳/۲، ابويعلی: ۲۴۹۹، بيهقی: ۸۳/۴.

شکر نعمتك واسئلك حسن عبادتك واسئلك قلباً سليماً واسئلك لساناً صادقاً واسئلك من خير ما تعلم واعوذ بك من شر ما تعلم واستغفرك لما تعلم انك انت علام الغيوب) يعني اې الله زه تانه د کار ثابت قدمي اود نيکو پوخوالې اوستا د نعمتونو شکريه اوستادعبادتونو ښه والې اودسلامتيا والازړه رښتونې ژبه اوستا په علم کښې چه کومه ښيګړه ده اوستا په علم کښې چه کومه بدی ده د هغې نه پناه غوارم او کومې بدنې چه ته پيژنې د هغې نه استغفار طلب کوم زه منم چه ته د ټول غائب پيژندونکې ئې[1] په آيت کښې بيان دې چه د الله ﷻ په لار کښې مال نه خرچ کونکې اودا پټونکې په دردناك عذابونوسره خبر شئې. د قيامت په ورځ به هم دا مال ښه ګرم کړې لکه د اور په شان به شې اودې سره به د هغوی تندی اړخونه ملاګانې داغلې شې اود رټلو په توګه به هغوی ته اوونيلې شې چه واخلئې د جمعوارنې مزه اوڅکئې. لکه چه په بل آيت کښې دې چه فرښتوته به حکم کولې شې د دوزخې ګرمو اوبو يو جام د دوی په سرونو باندې راواړه وه اودوی ته اووايه چه د عذاب مزه اوڅکئې. اوتاسو خو به ډير د عزت والا او بزرګان ګنړلې شونې. [2] دا د هغې بدله ده. ثابته شوه چه کوم سړې کوم يو څيزمحبوب جوړکړې اود الله ﷻ د تابعدارئې نه هغه مقدم کوی هم د هغې سره به هغه ته عذاب ورکولې شې. دې مالدارانو د مال په محبت کښې د الله ﷻ فرمان هيرکړو نن هم په دې مال سره هغوی ته سزا ورکولې شې. لکه څنګه چه به ابولهب په ښکاره د رسول الله ﷺ سره دښمنی کوله اود هغه ښځې به هم د هغه امداد کولو د قيامت په ورځ به هغه د اور د نور تيزولو دپاره پخپله غاړه کښې رسئې اچولو سره لرګی راوړی اوهغه به بلوی اوهغه به په دې کښې سوزولې شې. دا مال چه د ټولونه ډير دلته خوښ کړې شوې دې هم دغه مال به د قيامت په ورځ د ټولو نه زيات مضر ثابتيږی هم دا به ګرمولې شې اوپه دې سره به دا غلې شې. حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمائی د داسې مالدارانو بدنونه به دومره پلن او اوږده کولې شې چه يو يو دينار او درهم به په هغې راشی بيا به ټول مال جدا جدا کړې شی او په ټول بدن به ئې خورکړې شی اودا نه چه د يونه پس به بل داغ وی بلکه ټول به په يوځل وی. دا روايت مرفوعا هم راغلې دې خود دې روايت صحيح نه دې. والله اعلم. حضرت طاؤس رحمه الله فرمائی چه د ده مال به يوه اژدها جوړه شې اوده پسې به شاته لګيدلې وی کوم يو اندام ئې چه مخامخ راځی هغه به چيچی. رسول الله ﷺ فرمائی چه څوك خپل خان پسې شاته خزانه پريږدی د ده دا مال به د قيامت په ورځ يو زهريلا اژدها جوړه شې د کوم په سترګو چه به ټاکې وی او ده پسې به اولګی دې به منډې وهی او تپوس به کوی چه ته څوك ئې؟ هغه به وائی چه ستا جمع کړې شوې مال اوخپل خان پسې پريخودلې خزانه نو آخر به ئې راونيسی اود ده لاس به اوچيچی اوبيا باقی بدن هم.[3] په صحيح مسلم وغيره کښې دی چه کوم سړې د خپل مال زکوة ورنه کړی د هغه مال به د قيامت په ورځ د تختو په شان جوړکړې شی اودې سره به د هغه تندې ارخ او ملا داغلې شی. پنځوس زره کالو پورې خو به د خلقو فيصلې کيدو پورې د ده هم دغه حال وی بيا به ده ته د ده د منزل لار خودلې شی د جنت طرف ته يا د د دوزخ طرف ته.[4]

دابو ذر غفاری د نورو صحابه کرامو نه اختلاف رائې: امام بخاری رحمه الله هم د دې آيت په تفسيرکښې ليکی چه زيدبن وهب رضی الله عنه اوابوذر رضی الله عنه سره په ربذه کښې ملاؤ شو او معلومات ئې اوکړو چه ته دلته څنګه راغلې ئې؟ هغه اووئيل چه مونږ په شام کښې وو نوما دا آيت **(وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ)** تلاوت اوکړونو حضرت معاويه رضی الله عنه اوفرمائيل دا آيت زمونږ د مسلمانانو باره کښې نه دې دا خود اهل کتاب باره کښې دې. ما

---

[1] احمد/۱۲۳.

[2] ٤٤/الدخان:٤٨.

[3] حاکم:۱/۳۸۸–۳۸۹،ابن حبان:۳۲۵۸.

[4] صحيح مسلم کتاب الزكاة باب اثم مانع الزكاة:۹۸۷، ابوداؤد:۱۶۵۸، احمد:۲/۲۶۲،ابن حبان:۳۲۵۳.

اوونیل چه زمونږ او د هغوی ټولو په حق کښې دی[۱] پدې کښې زما اود هغه اختلاف اوشو نو هغه زما خلاف خط د حضرت عثمان ﷛ دربار ته اولیکلو. زما په نوم د خلافت فرمان راغلو چه ته دلته راشه. زه چه کله مدینې منورې ته راغلم نو اومې کتل چه د څلورو واړو طرفونه خلقو راګیرکړم اودومره رش شو چه لکه هغوی دې نه وړاندې زه هډو لیدلې نه ووم. لنډه دا چه زه په مدینه کښې حصار شوم خود خلقو تګ راتګ تنګ کړم. آخر ما حضرت عثمان ﷛ ته شکایت اوکړو نو هغه ماته اوفرمائیل چه ته مدینې منورې سره نیزدې چرته صحرا ته لاړشه. ما د دې حکم هم تعمیل اوکړو خو دا مې اوونیل چه څه ما وئیلی دی والله دا به چرې هم پرې نخودې شم.[۲] د هغوی دا خیال ووچه د بال بچ د خوړلو نه څه بچ شی هغه جمع کول مطلقاً حرام دی. هم د دې هغوی فتوی ورکوله او هم داخبره ئې په خلقو کښې خوروله. اوخلق به ئې هم په دې باندې راضی کول هم د دې حکم به ئې ورکول اود دې مخالفت کونکی به ئې ښه وهل. حضرت معاویه ﷛ هغه منع کولو اوغوښتل چه چرته په خلقو کښې عام ضرراونقصان پیدا نه شی چه وئې نه منل نو هغه خلیفه ته شکایت اوکړو. امیر المؤمنین هغه راوغوښتو او په ربذه کښې د ځان له اوسیدو حکم اوکړو. هغه هم هلته د حضرت عثمان ﷛ په خلافت کښې وفات شو.

د ابو ذر د سخاوت انتهاء:: حضرت امیر معاویه ﷛ یو ځل د امتحان په توګه یوزر اشرفئی اولیګلې هغوی د ماښام نه وړاندې وړاندې اخوا دیخوا د الله ﷻ په لارکښې خرچ کړې. ماښام هم هغه صاحب کوم چه هغه ته سحر یوزر اشرفئی ورکړې وې هغه راغلو او وئیل چه مانه غلطی شوې ده امیرمعاویه ﷛ هغه اشرفئی د یو بل صاحب د پاره رالیګلې وې. ما په غلطئی سره تاسو له درکړې هغه واپس کړه. هغه وئیل په تا باندې افسوس دې ما سره خو په هغې کښې یوه هم نشته. ښه ده چه کله زما مال راشی نو زه به تاته خپلې اشرفئی درکړم. ابن عباس ﷛ هم د دې آیت حکم عام ښائی. سدی ﷫ فرمائی چه دا آیت د اهل قبله باره کښې دی. احنف بن قیس ﷫ فرمائی چه زه مدینې منورې ته راغلم اومې کتل چه یوې ډلې د قریشو محفل لګولې ناست دی زه هم په دې مجلس کښې کیناستم. یو صاحب تشریف راوړو خیرنې پیرې لنډې کپړې اچولې وې په ډیر خراب حالت کښې راغلو اودریدو او وئې فرمائیل روپې پیسې جمع کونکی دې د دې نه خبردار وی چه د قیامت په ورځ به د دوزخ انګار د هغوی په سینه د پاسه اچولې شی کوم چه به د هډوکی نه پورې اوخې بیا به د روستونه وړاندې طرف ته سورې اوکړی او سوزونکې به بهر اوخی. ټولو خلقو سر ښکته کړو او کیناستل او چا هم څه اونه وئیل نو هغه هم واپس شو لاړو او یوې ستنې سره تکیه شو کیناستو. زه هغه له لاړم او تپوس مې ترې اوکړو زما په خیال دغه خلقو باندې ستاسو خبره خرابه اولګیدله. هغه اوفرمائیل دوی هیڅ نه پیژنی.[۳] په یوصحیح حدیث کښې دی رسول الله ﷺ ابوذر ﷛ ته اوفرمائیل که ماسره د اُحد د غر هومره سره زر هم وو نو ماته به دا خبره ښه نه معلومیدله چه درې ورځې تیریدو نه پس ما سره په دې کښې څه بچ پاتې شوې وې. او دا ده که د قرض د ادا کولو د پاره ماڅه کیخودل نو هغه بله خبره ده.[۴]

دابو ذر ﷛ دمذهب دلیل:: غالبًا هم دې حدیث شریف دحضرت ابوذر ﷛ دا رایه مذهب جوړکړې وو کوم چه تاسو پورته اولوستل. والله اعلم. یوځل حضرت ابوذر ﷛ ته د هغه حصه ملاؤشوه نود هغه وینځې هم

---

[۱]) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة براءة باب قوله ﴿والذین یکنزون الذهب والفضة ولاینفقونها.....﴾: ٤٦٦٠.
[۲]) صحیح بخاری کتاب الزکاة باب ماادی زکاته فلیس بکنز: ١٤٠٦.
[۳]) صحیح بخاری حواله سابق: ١٤٠٧، صحیح مسلم: ٩٩٢.
[۴]) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب قول النبی ﷺ (مایسرنی ان عندی مثل احدهذاذهبا): ٦٤٤٤، صحیح مسلم: ٩٩١، ترمذی: ٢٦٤٤، احمد: ١٥٢/٥، ابن حبان: ٣٣٢٦.

هغه وخت ضروریات ورکول شروع کړه. دسامان د اخستلو نه پس اووه بچ شوې نو حکم ئې اوکړو چه د دې فلوس مائی پیسې (د کب پوستکی) واخله نو حضرت عبدالله بن صامت ﷺ اوفرمائیل دا خپل ځان سره پریږده چه د ضرورت په وخت په کار راشی یا که څوك میلمه راشی نو چه څه ضرورت پاتې نه شی. هغه اوفرمائیل چه نه ما نه زما خلیلﷺ وعده اخستې چه کوم سره او سپین زر سر بندکړې شی او کیخودې شی نوهغه د کیخودونکی دپاره د اُورسروټکه ده تر کومې چه دالله ﷻ لار کښې ورنه کړی[1] په ابن عساکر کښې دی حضرت ابوسعید ﷺ ته رسول اللهﷺ اوفرمائیل الله ﷻ سره فقیرجوړ شه نوملاؤشه غنی جوړیدو سره مه ملاویږه. هغه تپوس اوکړو دا څنګه؟ وئی فرمائیل سائل ردکوه مه اوچه څه ملاؤشی هغه پټه وه مه. هغه وئیل چه دا به څنګه کولې شی حضورﷺ اوفرمائیل چه هم دغه دی ګنی نو اُور دې. د دې سند ضعیف دې.

د اهل صفه د دوؤ کسانو واقعه:: د اهل صفه نه د یوکس انتقال اوشو. دوه دیناره یا دوه درهمه د هغه بچ پاتې شو حضورﷺ اوفرمائیل د اُور دوه داغونه دی تاسو خلق د خپل ملګری د جنازې مونځ اوکړئی.[2] او په روایت کښې دې چه د اهل صفه نه دیوکس دوفات نه پس دتهبند د غوټې نه یو دینار راووتلو. نبې کریمﷺ اوفرمائیل داُوریوداغ. بیادویم وفات شو دهغه نه دوه دیناره راووتل نوحضورﷺ اوفرمائیل د اُور دوه داغه. دې فرمائی چه کوم خلق سره او سپین یعنی سره زر او سپین زر پریږدی اومړشی د یو یو قیراط په بدله کښې به د اُور یوه یوه تختئی جوړولې شی اود هغه د پښونه واخله د هغه د زنې پورې به د هغه بدن په دې اُور داغلې شی. دحضورﷺ فرمان دې چا چه دینار سره دینار او درهم سره درهم یوځائ کړو راجمع کړی پریخودل د هغه څرمن به پلنولې شی په تندی اړخ او ملابه د دې داغ کولې شی. وائی به چه دا دې تاسو د خپل ځان د پاره خزانه جوړوله اوس د دې بدله اوڅکه. د دې راوی سیف کذاب او متروك دې.

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِندَ اللَّهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي
|بیشکه |شماره دمیاشتو |په نزدالله | دولس میاشتې دی | په
| بیشکه د الله په نیز د الله په کتاب کښې د میاشتو شمیر

كِتَابِ اللَّهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ
کتاب دالله کښې | دهغې ورځې نه | چې پیداکړی دی الله | اسمان | اوزمکه | دهغې نه | څلور
د کوم وخت نه چه الله زمکې او اسمانونه پیدا کړی دی دولس میاشتې دې | په دې کښې څلور میاشتې

حُرُمٌ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا
حرام دی | دا قاعده ده | صحیح | نوظلم مهٔ کوئ | په دې کښې | په ځانونو خپلو باندې | اوجنګیږئ
معززې دی | دا محکم دین دې | نو په دې میاشتو کښې (دګناهونو په وجه) په خپلو ځانونو ظلم مه کوئ

الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ
دمشرکانو سره | ټول | لکه څنګه چې | هغوئ جنګیږی تاسو سره | ټول | اوپوهه شئ | چې بیشکه الله
او کافرانو سره ټول جنګ کوئ لکه څنګه چه هغوی تاسو سره ټول جنګیږی | اوپه دې خبره (هم) پوهه شئ

[1] احمد:۱۵٦/۵، مسندالبزار:۳۹۲٦، طبرانی:٦۳٤، حلیة الاولیاء:۱٦۲/۱.
[2] احمد:۱۰۱/۱، مسندالبزار:۳٦۵، التاریخ الکبیر:۱٤۰/۲.

مَعَ الْمُتَّقِينَ۝
دمتقیانوسره دي|
چه د الله مدد د متقیانو سره دي|

قوله تعالی: مِنْهَآ أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ

دڅلورو میاشتو حرمت دشروع نه وو:- په مسند احمد کښې دی رسول مقبول صادق او مصدوق حضرت محمدرسول الله ﷺ دخپل حج په خطبه کښې ارشد فرمائیلې چه زمانه په تاویدو راتاویدوسره خپل اصلیت له راغلې ده. دکال دولس میاشتې وی په کوموچه کښې څلوردحرمت او ادب والا دی. درې خو یوبل پسې ذوالقعده ذوالحجه او محرم او څلورمه رجب چه د مضر په نیز ده کومه چه د جمادی الآخر او شعبان په مینځ کښې ده.بیا نې تپوس اوکړو دا کومه ورځ ده؟ مونږ وئیل الله ﷻ ته اود هغه رسول ﷺ ته پوره علم دې. حضور ﷺ خاموشي اختیار کړه مونږ وئیل کیدې شی چه حضور ﷺ به د دې ورځ څه بل نوم ایږدی. بیائې تپوس اوکړو چه دا یوم النحر یعنی د قربانئی د اختر ورځ نده؟ مونږ وئیل او. بیائی تپوس اوکړو دا کومه میاشت ده؟ مونږ وئیل الله ﷻ او د هغه رسول ښه پوهیږی. حضور ﷺ بیا خاموش شو نومونږ وئیل چه کیدې شی چه حضور ﷺ د دې څه بل نوم ایږدی. حضور ﷺ اوفرمائیل ذوالحجه نه ده؟مونږ وئیل او. بیائی تپوس اوکړو داکوم ښار دې؟ مونږ وئیل الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ښه پوهیږی. بیا خاموش شو نو مونږ وئیل چه کیدې شی د دې څه بل نوم ښائی بیائی اوفرمائیل دا د مکې ښار نه دې؟ مونږ وئیلې بې شکه. رسول الله ﷺ اوفرمائیل یادساتئی ستاسو وینې ستاسو مال او ستاسو عزتونه ستاسو په خپل مینځ کښې داسې د حرمت والا دی څنګه حرمت چه ستاسو د دې ورځ ستاسو د میاشت اوستاسو د دې ښار کښې دې تاسو به اوس اوس خپل رب سره ملاقات کوئې او هغه به تاسو نه ستاسو د اعمالو حساب اخلی. واورئی مانه پس ګمراه نه شئی چه د یوبل ستونه وهئې اوښایئی ما تبلیغ کړې؟ واورئی چه تاسو کښې څوك موجود دی هغوی له پکار دی چه کوم موجود نه دی هغوی ته دې اورسوی. ډیر ممکن دی چه چاته ئې دوی اورسوی بعضې د هغوی نه هم ډیر خیال ساتونکې وی.

(۱) اوپه روایت کښې دی چه د ایام تشریق په مینځ کښې په منی کښې د حجة الوداع د خطبې په موقعه دا ذکر دې.د ابوحمزه رقاشی رحمه الله تره چه صحابی ؓ دې وائی چه ددې خطبې په موقع د حضور ﷺ د اوښې جلب نیولې وو اود خلقو رش ئې منع کړې وو.دحضور ﷺ د رومبئی جملې دامطلب دې چه کوم کمې زیاتې وړاندې والې روستووالې د میاشتو د جهالت په زمانه کښې مشرکانو کولو هغه اوړیدو رااوړیدو سره دې وخت کښې ټیك شوی دی. کومه میاشت چه نن ده هغه په حقیقت کښې هم ده. لکه څنګه چه دمکې د فتح په موقعه حضور ﷺ فرمائیلی ووچه دا ښار د شروع د مخلوق نه باحرمت او باعزت دې. هغه نن هم د حرمت والا دې اوترقیامته پورې به دحرمت والا وی.په عربو کښې چه کوم دا رواج پریوتې وو چه د هغوی اکثر حجونه به د ذی الحجه په میاشت کښې نه وو. دې ځل د رسول الله ﷺ د حج په موقعه دا خبره نه وه بلکه حج په خپله ټیك میاشت کښې وو. بعضې خلق دې سره دا هم وائی چه د صدیق اکبر ؓ حج په نهم کال د ذی القعده په میاشت کښې وو خودا غور طلب قول دې. لکه چه مونږ به ئې سره د ثبوت بیانوو. په آیت ﴿إِنَّمَا النَّسِيٓءُ زِيَادَةٌ﴾ په تفسیر کښې دی. د دې قول نه هم دډیر غرابت والا.یوقول د بعضې سلفو داهم دې چه دې کال کښې یهود نصاری او مسلمانانو ټولو د حج په اتفاق سره دا ورځ وه یعنی د عیدالاضحی ورځ.

(۱)صحیح بخاری کتاب الضاحی باب ومن قال الاضحی یوم النحر:۵۵۵۰، صحیح مسلم:۱۶۷۹، ابوداؤد:۱۹۴۸، ابن ماجه:۲۳۳، احمد:۳۷/۵، ابن حبان: ۳۸۴۸.

د اسلام میاشتو وجه تسمیه: "**فصل ف**" شیخ علم الدین سخاوی خپل کتاب "**المشهورفی اسماءالایام والشهور**" کښې لیکلی دی، د محرم میاشت ته محرم د دې د تعظیم د وجې نه وائی خوزما په نیزخود دې نوم وجه د دې د حرمت تائید دې ځکه چه عربو به د جاهلیت په زمانه کښې به دا بدلوله کله به ئې حلالوله او کله به ئې حراموله. د دې جمع محرمات "محارم" محاریم ده. د صفر وجه تسمیه دا ده چه په دې میاشت کښې به عموما د هغوی کورونه خالی وو ځکه چه دوی به جنګونو او سفرکښې روان وو. کله چه کور خالی شی نوعرب وائی **(صفرالمکان)** ددې جمع اصفار ده لکه څنګه چه د جمل جمع اجمال ده. دربیع الاول دنوم سبب دا دې چه پدې میاشت کښې هغوی اودریږی. ارتباع وائی اقامت او اودریدوته د دې جمع اربعاء ده. لکه د نصیب جمع انصباء. اود دې جمع اربعه ده لکه د رغیف جمع ارغفه ده. د ربیع الاخر د میاشتې نوم کیخودل هم د دې وجې نه ده. نولکه چه دا د اقامت دویمه میاشت ده. د جمادی الاولی د تسمیه وجه دا ده چه په دې میاشت کښې اوبه کلکیدلې یعنی واوره کیدلې. د دوی په حساب کښې به میاشتو ګردش نه کولو یعنی ټیك په هرموسم کښې به هره میاشت راتله خودا خبره څه حجت نه دې په دې وجه که د دې میاشتو حساب په سپوږمئې دې نو ښکاره خبره ده چه موسمی حالت به هره میاشت باندې هر کال یو شان نه پاتې کیږی اودا ممکن دی چه د دې میاشت نوم په کوم کال کیخودې شوې وی هغه کال دا میاشت په سخته یخنئی کښې راغلې وی او په اوبوکښې جمود راغلې وو. دغه شان یو شاعر هم دا وئیلی دی چه د جمادی سختې تیارې شپې په کوموکښې چه سپې هم په ګرانه یو نیم ځل غاپی. د دې جمع جمادیات لکه حباری او حباریات. دا مذکر او مؤنث دواړه قسمه استعمالیږی. جمادی الاولی او جمادالاخری ورته وائی. د جمادی الاخری د تسمیه وجه هم دا ده لکه دا داوبو واوره کیدو دویمه میاشت ده. رجب دا ماخوذدې د ترجیب نه. ترجیب وائی تعظیم ته ځکه چه دا میاشت د عظمت او عزت والا ده په دې وجه دې ته رجب وائی. د دې جمع ارجاب او رجبات ده. د شعبان نوم شعبان په دې وجه دې چه په دې کښې به عرب د لوټ مار د پاره اخوادیخوا جدا کیدل. د تشعب معنی ده جدا جدا کیدل نو د دې میاشتې هم دا نوم کیخودلې شو. د دې جمع شعابین اوشعبانات راځی. رمضان ته رمضان په دې وجه وائی چه په دې کښې به د اوښو پښې د سختې ګرمئی په وجه سوزیدې **(رمضت الفصال)** هغه وخت ته وائی کله چه د اوښو بچی سخت تګی وی اود دې جمع رمضانات او رماضین او رامضه راځی. بعضې خلق وائی دا د الله ﷻ د نومونونه یو نوم دې. دا محض غلط او ناقابل التفات قول دې. زه وایم چه د دې باره کښې یوحدیث هم واردشوې دې خو هغه ضعیف دې اوما د کتاب الصیام په شروع کښې ددې بیان اوکړو. شوال ماخوذ دې **(شالت الابل)** نه دامیاشت د اوښانود مستئی میاشت وه دوی به لکئی اوچتې کړې وې په دې وجه د دې میاشت نوم دا شو. د دې جمع شواویل، شواول او شوالات راځی. ذوالقعده یا ذوی القعده نوم کیدلو وجه ده چه په دې میاشت کښې به عرب خلق کیناستل نه به د جنګ د پاره وتل اونه د سفر د پاره. د دې جمع ذوات القعده ده. ذوالحجه ته دوالحجه ځکه وئیلې شی چه په دې میاشت کښې حج کیدلو په دې وجه د دې نوم مقرر شو. د دې جمع ذوات الحجه ده. دا خووه وجه د دې میاشتو د نومونو.

د اوؤ ورځو وجه تسمیه::اوس د هفتې د ورځو نومونه اود دې نومونو جمع واورئی. د اتوار ورځې ته یوم الاحدوائی د دې جمع احاد اواوحاد او وحود راځی. د پیر ورځې ته اثنین وائی د دې جمع اثانین راځی. د نهې ورځ ته ثلاثا وائی دا مذکر هم لوستلې شی اومؤنث هم. د دې جمع ثلاثاوات او اثالث راځی. د چارشنبې ورځ ته اربعاءوائی ددې جمع اربعاوات او ارابیع ده. زیارت ته خمیس وائی ددې جمع اخمسه اخامس راځی. جمعه ته جمعه وائی د دې جمع ده جمع او جماعات. د خالی ورځ ته سبت وائی د سبت معنی ده قطع ځکه چه د هفتې د ورځو شمیر هم دلته ختمیږی ځکه دې ته سبت وائی

قدیم عربوکښې د ورځو نومونه: په قدیم عربوکښې د هفتې د ورځو نومونه دا وو. اول، اهون، جبار، دبار، مونس، عروبه، شیار. د قدیم خالص عربو په شعرونوکښې هم د ورځو نومونه کتې شی. قرآن کریم فرمائی چه په دې دولسو میاشتوکښې څلور د حرمت والا دی. د جاهلیت عربو به هم دا د حرمت والا منلې خود السبل نومی یوې ډلې به د خپل تشدد په وجه اتو میاشتو ته دحرمت والا وئیل. د حضور ﷺ په فرمان کښې رجب د قبیله مضر د طرف نه د اضافت کولو وجه دا ده چه کومې میاشت ته هغوی رجب میاشت وئیله په اصل کښې هم دغه میاشت د الله ﷻ په نیز هم د رجب میاشت وه. کومه چه د جمادی الاخری او شعبان په مینځ کښې ده. د قبیله ربیعه په نیز رجب شعبان او شوال په مینځ کښې میاشتې نوم یعنی رمضان نوم وو نو حضور ﷺ ښکاره کړه چه د حرمت والا رجب د مضر ده نه چه د ربیعه. په دې څلورو د حرمت میاشتو کښې درې یو بل پسې په دې مصلحت دی چه حاجیان د ذی القعدې په میاشت کښې اوځی نو چه هغه وخت کښې جنګ جګړې وهل ټکول او قتل اوقتال بند وی خلق په خپلوکورونوکښې ناست وی. بیا په ذی الحجه کښې د حج احکام ادا کول په امن او امان او په ښه شان سره اوشی اوبیا د محرم د حرمت په میاشت کښې کور ته واپس شی. د کال په مینځ کښې رجب د حرمت والا جوړولو غرض دا دې چه زائرین خپل دبیت الله د طواف شوق د عمرې په شکل کښې پوره کړی که د لرې لرې وی نو چه هغوی هم په ټوله میاشت کښې تګ راتګ اوکړی. هم دغه د الله ﷻ نیغ او آسان ریښتونې دین دې. نود الله ﷻ د ارشاد مطابق تاسو د دې پاکو میاشتو حرمت اوکړئ. په دې کښې په خصوصیت سره د ګناهونونه بچ شئ، ځکه چه په دې کښې د ګناهونو بدی نوره هم زیاتیږی لکه چه د حرم شریف ګناه د نورو ځایونود ګناهونونه زیاتیږی. د الله ﷻ فرمان دې چه څوك په حرم کښې د الحاد اراده په ظلم سره اوکړی مونږ به هغوی له دردناك عذاب ورکړو. (۱)
دغه شان د دې محترمو میاشتو ګناه هم د نورو میاشتو د ګناه نه زیاتیږی. په دې وجه د امام شافعی رحمه الله اود علماؤ د یوې لوې ډلې په نیز د دې میاشتو د قتل دیت هم سخت دې. دغه شان په حرم کښې دننه د قتل اوذی محرم رشته دارقتل هم. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی **(فیهن)** نه مراد د ټول کال میاشتې دی. نویدې ټولومیاشتو کښې دګناهونونه بچ شئ او خاص کر په دې څلورو میاشتوکښې چه د حرمت والا دی. ددې ډیر عزت دې په دې کښې ګناه د سزا په اعتبار اونیکئی د اجر او ثواب په اعتبار زیاتیږی.

دحرمت په میاشتوکښې ګناه سزانوره هم زیاتیږی: دقتاده رحمه الله قول دې چه دحرمت په میاشتوکښې د ګناه سزا اوبوج زیاتیږی. ظلم خو په هرحال کښې خراب څیز دې خو چه الله ﷻ خپل کوم امر غواړی زیاتوی.

د الله ﷻ په مخلوقاتو کښې د درجاتو ذکر: ګورئ الله ﷻ په خپل مخلوق کښې بعضې اوچت کړی دی په فرښتوکښې په انسانانو کښې خپل رسول ﷺ خوښ کړو دغه شان په کلام کښې خپل ذکر خوښ کړو اوپه زمکه کښې جماتونه خوښ کړل او دمیاشتو نه رمضان المبارك اودا څلور واړه میاشتې خوښې کړې اود ورځونه نې د جمعې ورځ او په شپوکښې د لیلة القدر شپه نو تاسو له د دې څیزونو د حرمت خیال ساتل پکار دی کومو ته چه الله ﷻ عظمت ورکړې دې. ددې امورو تعظیم د عقل مندو او هوښیاروخلقو په نیز دومره ضروری دې د کومو تعظیم چه څومره الله ﷻ خودلې دې. د دې د حرمت ادب نه کول حرام دی په دې کښې چه کوم کارونه حرام دی هغه حلال مه ګڼړئ اوچه کوم حلال دی هغه حرام مه جوړوئ لکه څنګه چه به اهل شرك کولو. دا د هغوی په کفر کښې د زیاتی خبره وه. بیافرمائی چه تاسو ټول کافرانو سره جهاد کوئ لکه څنګه چه هغوی ټول تاسو سره په جنګ کښې انختې دی.

---

۱ ۲۲/الحج:۲۵.

حرمت دمیاشتو حرمت اوس هم باقي دي که نه منسوخ شوي دي:: دحرمت په دې څلورو میاشتو کښې د جنګ شروع کول منسوخ یا دمحکم کیدو باره کښې د علماؤ دوه اقواله دی. اول قول خودا چه دا منسوخ دي نو زیات مشهور هم دا دې. د دې آیت په الفاظوکه غوراوکړې شی چه اول خو فرمان اوشو پدې کښې ظلم مه کوئې بیائی مشرکانو سره دجنګ کولو اوفرمائیل.دظاهری الفاظونه خو معلومیږی چه دا حکم عام دې د حرمت میاشتې هم په دې کښې راغلې. که دا میاشتې د دې نه جدا وې نود دې د تیریدو قید به ورسره لګولې شوې وو. رسول الله ﷺ د طائف محاصره د ذوالقعده په میاشت کښې کړې وه چه د حرمت والا د میاشتو نه یوه ده لکه چه بخاری او مسلم کښې دی حضور ﷺ د هوازن قبیلې له د شوال په میاشت کښې تلې وو چه کله د هغوی هزیمت اوشو او د هغوی نه بچ شوی طائف ته اوتختیدل نو حضور ﷺ هلته لاړو او تر څلویښتو ورځو پورې ئی محاصره اوکړه او بیا بغیر فتح کولو د هغه ځایه واپس تشریف راوړو.دا ثابت دی چه حضور ﷺ دحرمت په میاشت کښې محاصره کړې وه.دویم قول دادې چه دحرمت په میاشتوکښې دجنګ شروع کول حرام دی.اوددې میاشتود حرمت حکم منسوخ نه دې.د الله ﷻ فرمان دې چه ربانی شعائراودحرمت والا میاشتې مه حلالوئی(١)
اوفرمان دې چه د حرمت والا میاشتې د حرمت والا د میاشتو په بدله کښې دی اوحرمتونه قصاص دی که څوك په تاسو زیاتې کوی نو تاسو هم د هغوی نه دغه شان د زیاتی بدله واخلئی(٢) اوفرمان دې ﴿فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ﴾ دحرمت دمیاشتودتیریدونه پس مشرکانوسره جهاد اوکړئی دا وړاندې بیان تیرشو چه دا څلور میاشتې په هرکال کښې نه چه د تسییر میاشتې کوم چه په دوو قولو کښې یو قول دې.
بیا فرمائی چه تاسو ټول مسلمانان هغوی سره داسې جنګیږئی لکه څنګه چه هغوی ټول تاسو سره جنګ کوی. کیدې شی چه دا حکم خپل ړومبی نه جدا نه وی او کیدې شی چه دا حکم بالکل نوې وی او جدا وی د مسلمانانو د رغبت ورکولو اوهغوی په جهاد د راضی کولو د پاره وی. نو فرمائی چه څنګه هغوی تاسو سره د جنګ کولو د پاره په ګرمئی سره راجمع کیږی اود څلورو واړو طرفونه راوځی نو تاسو هم خپل ټول د کلمې ویونکی راغونډ کړئی اوهغوی سره مقابله اوکړئی. دا هم ممکن دی چه په دې حمله کښې مسلمانانوته د حرمت په میاشتو کښې اجازت ورکړې وی کله چه حمله د هغوی د طرفنه وی.لکه چه آیت ﴿الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ﴾ کښې دی او لکه آیت ﴿وَلَا تُقَاتِلُوهُمْ عِندَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ حَتَّىٰ يُقَاتِلُوكُمْ﴾ کښې بیان دې چه دوی سره مسجد حرام کښې جنګ مه کوئې تر هغه وخته پورې چه هغوی هلته جنګ نه کوی. اوکه هغوی تاسو سره جنګ کوی نو تاسو هم هغوی سره اوجنګیږئی. هم دغه جواب د حضور ﷺ دحرمت په میاشتوکښې د طائف د محاصرې دې. په اصل کښې دا جنګ سلسله وه د هوازن او د هغوی د ثقفی حلیفانود جنګ. هم هغوی د جنګ شروع کړې وه.داخوادیخوانه ئی دمسلمانانو مخالفین راجمع کول اود جنګ دعوت ئی ورکولو نو حضور ﷺ د هغوی طرف ته وروړاندې شو خودا وړاندې کیدل هم د حرمت په میاشت کښې نه وو. دلته ئی ماتې اوخوړله نو دا خلق طائف ته د پټیدو د پاره لاړل اوهم هلته قلعه بند شو. حضور ﷺ د مرکز د خالی کولو د پاره نور هم وروړاندې شو. هغوی مسلمانانوته نقصان اورسولو د مسلمانانو یوه ډله ئی قتل کړه. بل خوا محاصره جاری وه په منجنیق وغیره سره ئی هغوی راګیر کړی وو. غرض دا چه د دې جنګ شروع د حرمت په میاشت کښې نه وه شوې خو جنګ اوږد شو نو د حرمت میاشت هم راغله. کله چه یو څوورځې تیرې شوې نو حضور ﷺ محاصره اخوا کړه نود جنګ جاری ساتل یوبل څیز دې اود جنګ شروع کول یو بل څیز دې د دې دېر

---

١) د/المائدة:٢.
٢) د/المائدة:١٩٤.

مثالونه دی. والله اعلم.اوس په دې کښې چه کوم احادیث دی مونږ هغه په سیرت کښې هم بیان کړې دی. والله اعلم.

إِنَّمَا النَّسِيٓءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ

| بیشکه | نسی | یوزیات کاردې | په کفرکښې | چې گمراه کیږې | په دې سره

| رستوکول په کفر کښې زیادت دې | په دې سره هغه کسان گمراه کیږي کوم

الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا

هغه کسان | چې کافران شوی دی | حلالوی دوئ دغه حرامې میاشتې | یوکال | اوحراموی هغه | بل کال

کافران دی | دوی دغه معززې میاشتې یو کال حلالوی (اوجنگ په کښې جائز کوی) او بل کال ته ئې حراموی

لِّيُوَاطِـُٔوا عِدَّةَ مَا حَرَّمَ اللهُ فَيُحِلُّوا

ددې دپاره چې پوره کړی دوئ | شمار | دهغې میاشتو | چې حرامې کړې دی الله | اوچې حلالې کړې دوئ

دادې دپاره کوی چه صرف هغه میاشتو شماربرابر کړې کومې چه الله حرامې کړې دی نو په دې طریقه دوی هغه

مَا حَرَّمَ اللهُ زُيِّنَ لَهُمْ سُوٓءُ أَعْمَالِهِمْ وَاللهُ

هغه میاشتې | چې حرام کړې دی الله | ښائسته شوی دی | دوئ ته | ناکاره عملونه ددوئ | اوالله

میاشتې حلالوی کومې چه الله حرامې کړې دی | دوی ته د دوی بد عملونه ښائسته شوی دی | او الله پاک

لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ ﴿۳۷﴾

هدایت نۀ کوی | قوم | کافرته |

نافرمانو خلقو ته توفیق د هدایت نه ورکوی |

قوله تعالى:: يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا

مشرکانودحرمت والا په میاشتوکښې هم بدلون اوکړو:-دمشرکانود کفر زیاتی بیانولې شی چه هغوی څنګه خپله فاسده رائې اوخپل ناپاکه خواهش د الله ﷻ په شریعت کښې داخلوی اود الله ﷻ د دین احکام اولټه کوی رااولټه کوی. حرام حلالوی او حلال حرام جوړوی.ددریو میاشتوحرمت خو ئې صحیح اوساتلو بیائې دڅلورمې میاشت حرمت داسې بدل کړو. محرم ئې د صفر په میاشت کښې کړو اود محرم حرمت ئې اونه کړو. د دې د پاره چه په کال کښې د څلورو میاشتو حرمت هم پوره شی او د اصلی حرمت په میاشت کښې لوټ مار او قتل هم اوشی اوپه دې باندې به ئې په خپلو قصیدوکښې هم ځان خودلو اوفخر سره به ئې داخپل کار ښکاره کولو.دهغوی یوسرداروو جناده بن عوف بن امیه کنانی دې به هرکال حج ته راتلو د هغه کنیت ابوثمامه وو دا آوازبه ئې کولو چه د ابوثمامه په مقابله کښې څوك آوازنه شی اوچتولې.نه دهغه په خبره کښې څوك عیب لټولې شی.واورئې داول کال د صفرمیاشت حلال ده اود دویم کال حرام. نو یوکال به ئې د صفر حرمت نه ساتلو او بل کال به ئې ساتلو د هغوی د کفر د دې زیاتی بیان په دې آیت کښې دې. [1] دا سړې به په خپل خر باندې راتلو او چه کوم کال به ئې محرم د حرمت والا جوړولو خلقو به د هغې حرمت کولو او په کوم کال چه به هغه وئیل چه محرم مونږ حلاله کړو په صفرکښې او صفرمو حرامخ کړه په محرم کښې مو کړو. په دغه کال به په عربوکښې د

---

[1] الطبری: ۲۴۵/۱٤.

هغه محرم د میاشتې حرمت چا نه کولو[1] یو قول داهم دې چه د بني کنانه دې سړی ته به قلمس وئیلې کیدو ده به آواز کولو چه په دې کال د محرم حرمت مه نماځئی وراندې کال به د محرم اوصفر دواړو حرمت وی. نود ده په وینا به د جاهلیت په زمانه کښې عمل کیدلو. او اوس به د حرمت په اصلی میاشت کښې یو انسان د خپل پلار قاتل لیدلوسره د هغه طرف ته یو نظر هم نه اوچتولو او بیا چې دې راغلو نو پدغه د حرمت په میاتشو کښې لکه محرم کښې وئیل رابؤباسی دا قاتل چه به ورته وئیل چې دمحرم میاشت ده ، ده به وئیل چې مونږ ئې مؤخر کوؤ. خودا قول څه ټیك نه معلومیږی ځکه چه قرآن کریم فرمائیلی دی چه هغوی په شمیرلوکښې څومره موافقت کولو او په دې کښې به د څومره موافقت کیدلو هم نه بلکه په یوکال کښې به درې میاشتې پاتې کیدلې او په بل کال کښې به پنځه میاشتې پاتې کیدې. یوقول دا هم دې چه د الله ﷻ د طرف نه خو حج د ذی الحجه په میاشت کښې فرض وو خومشرکانو به د ذی الحجه میاشت ته محرم وئیلو او بیا به ئې برابرشمیر کولو او په دې حساب چه به کومه ذی الحجه راتلله په هغې کښې به ئې حج کولواود محرم دمیاشت نه به ئې خاموشی کوله اوددې به ئې هډو ذکر نه کولو.بیا به واپس شو او صفرنوم به ئې کیخودو بیا به ئې رجب جمادی الاخری او شعبان رمضان اورمضان شوال بیا به ئې ذوالقعده شوال ذی الحجه ذی القعده او محرم ته به ئې ذی الحجه وئیله. او په دې کښې به ئې حج کولو. بیا به ئې د دې اعاده کوله په دوکالو کښې به ئې برابر حج کولو. په کوم کال چه حضرت ابوبکر صدیق ﷺ حج اوکړو په هغه کال د مشرکانو د دې شمیر مطابق د دویم کال ذوالقعدې میاشت وو. د حضورﷺ د حج په موقع د ذی الحجه میاشت وه او هم د دې طرف ته حضورﷺ په خپله خطبه کښې اشاره اوفرمائیله او ارشاد اوشوچه زمانه په اخوا دیخوا اړولو رااړولو سره په خپل اصلی حالت راغلله په کوم هیئت چه په دې وخت کښې وه. زمکه او آسمان الله ﷻ جوړ کړی دی خودا قول هم صحیح نه معلومیږی په دې وجه هم که ذیقعده کښې د حضرت ابوبکرﷺ حج اوشو نو دا حج څنګه صحیح کیدې شی.

د الله ﷻ فرمان دې ﴿ وَاَذَانٌ مِّنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖۤ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ ﴾ یعنی د الله ﷻ اود هغه د رسولﷺ د طرف نه د نن د حج اکبر په ورځ د مشرکانونه د جداکیدو او ویزاریدو اعلان دې. هم د دې اعلان د حضرت صدیق اکبرﷺ په حج کښې اوشو نوکه چرې دا حج د ذی الحجه په میاشت کښې نه وو نو الله ﷻ به دا ورځ د حج ورځ نه ګرځوله اوصرف د میاشتو وراندیوالې روستووالې د کومو بیان چه په دې آیت کښې دې د ثابتولو د دې تکلف ضرورت هم نه وو ځکه چه هغه د دې نه بغیرهم ممکن دی. ځکه چه مشرکانو خو به یو کال د محرم الحرام میاشت حلاله ګرځوله اود دې په عوض به ئې د صفر میاشت د حرمت ګرځوله اود کال باقی میاشتې به په لحپل ځائ وې. بیا به ئې په دویم کال محرم حرام ګڼړلو اود دې حرمت اوعزت به ئې باقی ساتلو دې د پاره چه د کال څلور د حرمت میاشتې کومې چه د الله ﷻ د طرف نه مقرر وې د هغې په شمیر کښې موافقت اوکړی نوکله خو به د حرمت والا درې میاشتې کومې چه پرله پسې دی په هغې کښې به ئې د آخری محرم میاشتې حرمت ساتلو اوکله به ئې هغه د صفر طرف ته موخر کوله. پاتې شو د رسول اللهﷺ فرمان مبارك چه زمانه تاؤراتاؤ شوه او په خپل اصلی حالت کښې راغلله یعنی په دې وخت کښې چه کومه میاشت د هغوی په نیز وه هم هغه میاشت په صحیح شمیرکښې هم وه. د دې پوره بیان مونږ د دې نه وراندې کړې دې. والله اعلم.

په ابی حاتم کښې دی چه عقبه کښې رسول اللهﷺ ولاړ وو مسلمانان د حضورﷺ سره راجمع شو حضورﷺ د الله ﷻ پوره حمد اوثنا بیان کړه وئې فرمائیل چه د میاشتو تاخیر د شیطان د طرف نه په کفر کښې زیاتې وو چه کافران دهوکه شی. هغوی به یو کال محرم د حرمت والا کولو او صفرد حلت

---

[1] ایضا: ۱۴/۲۴۶.

والا او بيا به ئې محرم د حلت والا كولو(هم دا د هغوی هغه وړانديوالی او روستووالی وو كوم چه په دې آيت كښې بيان شوی دی. امام محمد بن اسحاق رحمه الله په خپل كتاب السيرة كښې په دې باندې ډير ښه كلام كړی دی كوم چه ډير ښكلی او مزيدار دی.

هغوی ليكي چه دا كار د ټولونه وړاندې كونكي قلمس وو(حذيفه بن عبد بن فقيم بن عدی بن عامر بن ثعلبه بن حارث بن مالك بن كنانه بن خذيمه بن مدركه ابن الياس بن مضر بن نزار بن معد بن عدنان) بيا د هغه ځوئ عباد بيا د هغه ځوئ قلع بيا د هغه ځوئ اميه بيا د هغه ځوئ عوف بيا د هغه ځوئ ثمامه جناده هم د ده په زمانه كښې اسلام خورشو. عرب خلق به د حج نه فارغ شونو ده سره به راجمع شو دې به اودريدو نو هغوی ته به ئې لكچر وركړو اود رجب ذوالقعده او ذوالحجه حرمت به ئې بيانولو او يو كال به ئې محرم حلال كړو او محرم به ئې صفر كړو اويو كال به ئې هم محرم ته د حرمت والا وئيل چه د الله ﷻ د حرمت والا د مياشتو په شمير برابر شی اود الله ﷻ حرام حلال هم شی.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ مَا

ا اے هغه كسانو ا چې ايمان مو راوړی دی ا څه شوی دی

ای مؤمنانو! په تاسو باندې څه شوی دی.........

لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمُ ٱنفِرُوا۟ فِى سَبِيلِ ٱللَّهِ ٱثَّاقَلْتُمْ إِلَى ٱلْأَرْضِ ۚ

په تاسو ا كله چې ا اووئيلې شي ا تاسو ته ا چې اوځئ ا په لار د الله كښې ا نودرانه شئ تاسو ا زمكې ته

كله چه تاسو ته (دجهاد په موقع) اووئيلې شي چه د الله په لار كښې جهاد اوكړئ نو تاسو زمكې ته درانه شئ

أَرَضِيتُم بِٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا مِنَ ٱلْءَاخِرَةِ ۚ فَمَا مَتَٰعُ ٱلْحَيَوٰةِ ٱلدُّنْيَا

آيا راضي شوئ تاسو ا په ژوند ا د دنيا ا په مقابله د آخرت كښې ا پس نه دې ا سامان ا د ژوند د دنيا

آيا تاسو د آخرت (د ژوند په مقابله كښې) د دنيا ژوند خوښوئ ا (خو ياد ساتئ) د دنياوی ژوند نعمتونه

فِى ٱلْءَاخِرَةِ إِلَّا قَلِيلٌ ۞ إِلَّا تَنفِرُوا۟ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

په آخرت كښې ا مګر لږ دی ا كه تاسو اونه وتئ ا عذاب به دركړی تاسو ته الله ا عذاب ا دردناك

د آخرت (په مقابله كښې) ډير كم دی ا كه تاسو د جهاد دپاره اونه وتلئ نو تاسو ته به دردونكې عذاب دركړی

وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْـًٔا ۗ وَٱللَّهُ عَلَىٰ

او بدل راولی ا قوم ا بې له تاسو نه ا او او به نه رسوئ تاسو ضرر الله ته ا هيڅ قدر له ا او الله ا په

او ستاسو په ځائې به نور خلق راولی ا او تاسو (جهاد ته په نه تلو) الله ﷻ ته څه نقصان نشئ رسولې ا او الله

كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ۞

هر اڅيز باندې ا قادر دی ا

د هر څيز د كولو طاقت لری ا

قوله تعالى:: إِلَّا تَنفِرُوا۟ يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا أَلِيمًا

دجهاد نه پټيدونكو ته تنبيه:- يو طرف ته خو سخته ګرمې وه او بل طرف ته ميوې پخې شوې وې اود ونو سورې زيات شوی وو په داسې وخت كښې رسول الله ﷺ د يو اوږد سفرد پاره تيار شو په غزوه تبوك كښې د ځان سره د تلود پاره ټولو ته ارشاد اوفرمائيلو. څه خلق چه پاتې شوی وو هغوی ته ئې چه كومه

تنبیه ورکړه د دې ایاتونو شروع هم ددې ایت نه ده چه کله تاسودالله ﷻ په لارکښې دجهاد دپاره راغواړې نوتاسو ولې په زمکې ته ځان اچوی.آیا په دې فانی څیزونو ددنیادآخرت باقی نعمتونه هیروئی. واورئی ددنیا خو د آخرت په مقابله کښې هیڅ حیثیت نشته. حضورﷺ خپلې د کلمې والا ګوتې ته اشاره اوکړه او وئی فرمائیل که څوك دا ګوته په سمندرکښې ورډوبه کړی اوراوئی باسی نو په دې باندې چه د سمندر په مقابله کښې کومې اوبه دی نو هم دومره مقابله د دنیا د آخرت سره ده.(۱)
حضرت ابوهریرهؓ نه چا تپوس اوکړو چه ما اوریدلی دی ته حدیث بیانوې چه الله ﷻ د یوې نیکئی په بدله کښې یولاکهه ثواب ورکوی. هغوی اوفرمائیل چه ما خو د دو لاکهو فرمان هم د رسول اللهﷺ نه اوریدلې دې. بیا هغه هم د دې آیت نه هم د دې جملې تلاوت اوکړو چه دنیا کومه تیره شوه اوکومه باقی ده هغه ټول د آخرت په مقابله کښې ډیر کم دی. روایت دې چه عبدالعزیزبن مروان رحمه الله د خپل مرګ په وخت کښې خپل کفن راوغوښتو او کتلو سره ئې اوفرمائیل زماخود دنیانه هم دغه حصه وه زه هم دومره دنیا اوړم او خم. بیائې شاته اوکتل او وئې ژړل. فرمائیلې افسوس دنیا ستا ډیرکم دی او ستا کم خو ډیر کم دی افسوس مونږ خو په دهوکه کښې پاتې شو. بیا د جهاد په پریخودو باندې الله ﷻ رټنه کوی چه سخت دردناك عذاب به وی.
یوه قبیله حضورﷺ د جهاد د پاره راوغوښتله هغوی راپانه سیدل نو الله ﷻ د هغوی نه باران بند کړو. بیا ئې اوفرمائیل چه په خپل زړه کښې خوشحالیږئې مه چه مونږ د رسول اللهﷺ امدادیان یو که تاسو صحیح نه شوئې نو الله ﷻ به تاسو برباد کړی او ستاسو په ځائ به نور د رسول الله ﷺ ملګری کړی چه ستاسو په شان به نه وی.تاسو دالله ﷻ هیڅ نه شئې کولې داخبره هم نه ده چه تاسولاړنه شئې نو مجاهدین به جهاد نه شی کولې په الله ﷻ کښې ټول قدرتونه دی هغه تاسو نه بغیر هم په خپلو دښمنانو باندې خپل غلامان غالب کولې شی. وئیلې شوی دی چه دا آیت ﴿ اِنْفِرُوْا خِفَافًا وَّثِقَالًا ﴾ او آیت ﴿مَاكَانَ لِاَهْلِ الْمَدِيْنَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِّنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَّتَخَلَّفُوْا عَنْ رَّسُوْلِ اللّٰهِ﴾دا ټول آیاتونه د آیت ﴿ وَمَاكَانَ الْمُؤْمِنُوْنَ لِيَنْفِرُوْا كَآفَّةً﴾ سره منسوخ شوی دی.خوامام ابن جریر رحمه الله د دې تردید کوی اوفرمائی چه دامنسوخ نه دی بلکه د دې آیاتونو مطلب دا دې چه چاته رسول اللهﷺ د جهاد د پاره د وتلواوفرمائی نو هغوی دې فرمان اوریدو سره اودریږی.فی الواقع داتوجیه ډیره ښکلې ده. والله اعلم.

اللّٰهُ	نَصَرَهُ	فَقَدْ	اِلَّا تَنْصُرُوْهُ
الله	هغه سره	نو په تحقیق سره مدد کړې وو	که اونه کړو تاسو مدد د هغه
			اوکه تاسو د ده (نبی کریم) سره مدد نه کوئ (نود دوی ستاسو د مدد څه حاجت هم نشته) یقینا د

اِذْ	اثْنَيْنِ	ثَانِيَ	كَفَرُوْا	الَّذِيْنَ	اَخْرَجَهُ	اِذْ
کله چې	په دوو کښې	اویستلې وو هغه لره	هغه کسانو	چې کفر ئې کړې وو	حال دا چې هغه دویم وو	کله چې
په دغه وخت	او د دوی دوه په دوه وو	راویستې وو	چه کافرانو دې (دمکې نه)	په هغه موقع مدد کړې وو کله		د ده سره الله

اِنَّ اللّٰهَ	لَا تَحْزَنْ	لِصَاحِبِهٖ	يَقُوْلُ	اِذْ	فِي الْغَارِ	هُمَا
بیشکه الله	مه غمژن کیږه	ملګری خپل ته	هغه وئیل	کله چې	په غار کښې وو	هغوئ دواړه
						دا دواړه (نبی کریم اوابوبکر) په غار(ثور) کښې وو انو دوی خپل ملګری ته اووئیل ته مه پریشانه کیږه الله

(۱)صحیح مسلم کتاب الجنة باب فناء الدنیا وبیان الحشریوم القیامة:۲۸۵۸، ترمذی:۲۳۲۳، ابن ماجه:۴۱۰۸، احمد:۴/۲۲۸.

مَعَنَا ۚ فَاَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِيْنَتَهٗ عَلَيْهِ وَاَيَّدَهٗ بِجُنُوْدٍ

زمونږ سره دي|نو نازل كړو الله | ارام خپل | په هغه باندې | اومضبوط ئې كړو هغه | په داسې لښكرو سره

زمونږ سره دې انو الله خپل ارام په ده راوليږلو | او د ده مدد ئې په هغه لښكرو (د فرشتو سره) اوكړو

لَّمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِيْنَ كَفَرُوا السُّفْلٰى ۗ وَكَلِمَةُ اللّٰهِ

چې نۀ ليدو هغه تاسو | اووې ګرزوله | خبره | دهغه كسانو | چې كافران وو | ښكته | اوخبره دالله

چه تاسو نه ليدلې (دغه فرشتې) او الله ﷻ د كافرانو سازش ناكامه اوګرځولو | او (دكافرانو د سازشونو په مقابله كښې)

هِيَ الْعُلْيَا ۗ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ۝

هم هغه | اوچته ده | اوالله غالب دې | اوحكمت والا دې |

هم دالله تدبير كاميابى وى | او الله غالب صاحب د حكمت دې |

قوله تعالى:: اِذْ هُمَا فِي الْغَارِ

نبی كريمﷺ اوصديق اكبرؓ د غار ملګرى:- كه تاسو زما د رسولﷺ امداد او تائيد پرېږدئى نو زه د چا حاجت مند نه يم. زه پخپله د هغه امداد كونكې مويد كافي اوحفاظت كونكې يم. ياد كړئى د هجرت په كال چه كافرانو دحضورﷺ د قتل يا قيد ياد وطن نه د ويستلو سازش كړې وو اوحضورﷺ د خپل رښتونى ملګرى حضرت ابوبكر صديقؓ سره يوازې د مكې مكرمې نه وتلې وو نو څوك د هغه امدادى وو. درې ورځې د دې ويرې نه په غاركښې تيرې كړې چه لټونكى نااميد شى او واپس لاړشى نود دې ځاى نه به اوځو اود مدينې منورې لاربه واخلو. صديق اكبرؓ به ساعت په ساعت ويريدلو چه چاته معلومه نه شى اوداسې نه وى چه هغوى رسول اللهﷺ (عليه افضل الصلوة والتسليم) ته څه نقصان اورسوى. حضورﷺ به هغه ته تسلى فرمائيله اوفرمائيل ئې چه ابوبكر! د دې دوو باره كښې ستا څه خيال دې د كومو دريم چه پخپله الله ﷻ دې([1]) مسند احمد كښې دى چه حضرت ابوبكرؓ بن ابوحقافه حضورﷺ ته په غاركښې اووئيل كه دې كافرانو كښې چا خپلو قدمونوته هم اوكتل نو هغوى به مونږ اووينى. حضورﷺ اوفرمائيل چه ته هغه دوه څنګه ګڼړې د كومو دريم چه پخپله الله ﷻ دې. غرض دا چه په دې موقعوهم الله ﷻ سبحانه وتعالى د هغوى امداد اوكړو. بعضې بزرګانو فرمائيلى چه د دې نه مراد دا دې چه په حضرت ابوبكرؓ باندې الله ﷻ د خپل طرف نه تسكين راوليګلو. د ابن عباسؓ وغيره تفسير هم دغه دې اود هغوى دليل دا دې چه حضورﷺ خو مطمئن سكون اوتكسين والا وو. خو پدې خاص حال كښې تسكين دنوې سر نه راليګل ددې خلاف نه دى. ددې دپاره ئې دې سره اوفرمائيل چه خپل غائبانه لښكرې نازل كړې اود هغه امداد ئې اوكړو يعنى د فرښتو په ذريعه. الله ﷻ د كفر كلمه دباؤكړه اوخپله كلمه ئې مشهوره كړه. شرك ئې ښكته كړو او توحيد ئې اوچت كړو. د حضورﷺ نه تپوس كيږى چه يو سړې دخپلې بهادرنى د پاره دويم دقومى حميت دپاره اودريم دخلقو خوشحالولو د پاره جنګ كوى نو په دې كښې د الله ﷻ د لارې مجاهد څوك دى؟ حضورﷺ اوفرمائيل څوك چه د الله ﷻ د كلمې د اوچتولو په نيت سره اوجنګيږى هغه د الله ﷻ د لارې مجاهد دې.([2]) الله ﷻ په انتقام اخستلو باندې غالب دې. د چا امداد چه كول غوارى نو كوى. نه د هغه په وړاندې څوك

---

[1]) صحيح بخارى كتاب التفسيرسورة براءت باب قوله تعالى ﴿ثانى اثنين اذ هما فى الغار إذيقول لصاحبه....﴾:٤٦٦٢، صحيح مسلم:٢٣٨١، ترمذى:٣٠٩٦، احمد:٤/١.

[2]) صحيح بخارى كتاب الجهاد باب ومن قاتل لتكون كلمة الله هى العليا:٢٨١٠، صحيح مسلم:١٩٠٤، ابوداؤد:٢٥١٧، ترمذى:١٦٤٦، نسائى:٢٣١٦، ابن ماجه:٢٧٨٣، احمد:٣٩٢/٤.

څه نه شی کولې د هغه اراده به څوك بدله کړې شي. څوك دې چه د هغه په وړاندې شوندې کولاوکړې شي یا سترګې ملاؤ کړې شي. د هغه ټول اقوال اوافعال حکمت او مصلحت نیکئی او خوبونه ډك دي. تعالی شانه وجل مجده.

اِنْفِرُوْا	خِفَافًا	وَّثِقَالًا	وَّجَاهِدُوْا	بِاَمْوَالِكُمْ	وَاَنْفُسِكُمْ
اوځئ	اکه سپك يئ	اوکه دارنه	اوجهاداوکړئ	په مالونوخپلوسره	اوپه خانونوخپلوسره

سپک اودرانۀ (ټول دالله په لار کښې) اوځئ اوپه مالونواوځانونو سره د الله په لار کښې جهاد کوئ

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ ط	ذٰلِكُمْ	خَيْرٌ	لَّكُمْ	اِنْ	كُنْتُمْ تَعْلَمُوْنَ۝
اپه لاردالله کښې	داوتل ستاسو	ابهتردی	ستاسودپاره	اکه چرې تاسو	پوهیږئ

اکه تاسو پوهیږئ نو دا (په هرحالت کښې په جهاد کښې شرکت ستاسودپاره ډیر غوره دې

قوله‌تعالی:: اِنْفِرُوْاخِفَافًاوَّثِقَالًا

دالله ﷻ په لارکښې اوځئ که سپک ئی که درانه:-وائی چه په سورة براءة کښې هم داآیت وړاندې تیر شوې دې[1] په دې کښې دی چه دغزوه تبوك دپاره ټولومسلمانانوسره د هادی امم رسول اللهﷺ وتل پکار دی. د اهل کتاب د کافرانو رومیانو سره د جهاد د پاره ټولومؤمنانوله تلل پکاردی. که زړه ئی غواړی اوکه نه که آسان ورته ښکاره شی اوکه درونډ ذکرکیږی چه څوك به د بوډاوالی او څوك به د بیمارئی عذر کوی نودا آیت نازل شو. بوډاګان او ځوانان ټولوته د پیغمبرﷺ سره د ملګرتیا کولوعام حکم اوشو د چا هیڅ عذر نه چلیږی. ابوطلحه ؓ د دې آیت دا تفسیر کړې دې اود دې حکم په پوره کولوکښې د شام په زمکه کښې لاړل. او نصرانیانو سره ئی جهاد کولو تردې چه ځان ښښونکې ته ئی خان ورکړو رضی الله عنه وارضاه.

د صحابه کرامو دجهاد جذبه::او په یو روایت کښې دی یو ځل هغه قرآن کریم تلاوت کولو سره دې آیت ته اورسیدلو نو وئی فرمائیل چه زما رب خو زما په خیال بوډاګانو او ځوانانو ټولوته د جهاد د پاره تللو دعوت ورکړې دې. زما خوږو بچو زما سامان تیارکړئی. زه د شام ملك ته د جهاد د شرکت د پاره ضرور ځم. بچو وئیل باباجی دحضور اکرمﷺ د ژوندپورې تاسو د نبی کریم ﷺ په ماتحتئی کښې جهاد اوکړو. په خلافت صدیقی کښې تاسو د مجاهدینو سره وئی. خلافت فاروقی کښې هم تاسو مشهور مجاهد وئی اوس تاسو د جهاد نه ئې په کورکښې آرام اوکړئی. مونږ ستاد طرف نه د جهاد میدان ته اوځواود خپلو تورو کمال ښایو.خو هغه اونه منلواو هم هغه وخت د کورنه اووتلو د سمندرنه اخوا تلود پاره کشتئ واخسته روان شو.د منزل مقصود نه د یوځو ورځو په لار وو چه د سمندر په مینځ کښې روح پرور اللهﷻ ته روح حواله کړو. نهه ورځې کشتئی روانه وه خو یوه جزیره یا ټاپو ښکاره نه شو چه هغه هلته خښ کړې شوې وو. نهه ورځې پس په اوچه باندې کوز شو او هغه ئی لحد کښې ورخښ کړو تردغه وخت پورې د هغه لاش هم هغه شان وو.([2])رضی الله وارضاه.

دخِفَافًاوَّثِقَالًا کښې تفسیرونه::د ډیرو بزرګانو نه خفافًا او ثقالاً تفسیر نه ځوانان او بوډاګان مروی دی. که ځوان وی که بوډا امیر وی فارغ وی که مشغول وی که خوشحاله وی که تنګ زړه وی، که درونډوی یا سپك حاجت مند وی که کاریګر وی که آسانې والا وی که سختئی والاوی که پیشور وی که سوداګروی

---

[1] الطبری:۱٤/۲۷۰.

[2] حاکم:۳/۳۵۳.

که قوي وي که کمزوري په کوم حالت کښې هم وي بغیرد عذر نه اودریږي اود الله ﷻ د جهاد د پاره روان شي. د دې مسئلې تفصیل په توګه امام ابوعمرواوزاعي رحمه الله قول دې چه کله په ملك کښې دننه حمله وي نو مسلمانان سپك او سواره روان شي او چه کله د دې بندونو او سرحداتو په غاړو حمله وي نو سپك او درانه سواره او پیدل هر څنګه چه وي اوځئي اواودریږئي.

ایا دا ایت مبارک منسوخ شوې دې::دبعضې حضراتو قول دې چه آیت ﴿فَلَوْلَا نَفَرَ﴾ سره دا حکم منسوخ شوې دې. په دې باندې ان شاء الله مونږ پوره رنړا اچو. روایت دې چه د یو دروند بدن والا لوئ سړي هغوی ته خپل حال ښکاره کړو او اجازت ئې اوغوښتو خو هغوی انکار اوکړو اودا آیت نازل شو. خودا حکم په صحابه کرامو رضي الله عنهم باندې ګران تمام شو. بیا الله ﷻ دې ایت سره﴿لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَآءِ﴾ دا منسوخ کړو. یعنی ضعیفان بیماران غریبانان او فقیران کله چه هغوی سره ترخرچ پورې نه وي او که هغوی د الله ﷻ د دین او شرع مصطفی ﷺ حامي طرفدار او خیرخواه وي نو میدان جنګ ته په نه تلوکښې څه بدی نشته. حضرت ابوایوب رضي الله عنه د اول غزوې نه واخله تول عمر پورې سوا د یو کال نه په هره یوه غزوه کښې موجود وو او فرمائیل به ئې که دروند وي اوکه سپك دواړو ته د وتلوحکم دې اود انسان حالت د دې دواړوحالتونه بغیربل نه وي[۱] دحضرت ابوراشدحراني رحمه الله وینا ده چه ماحضرت مقداد بن اسود رضي الله عنه سور دسرکاررسالت مآب ﷺ حمص کښې اولیدوچه ډیرکمزوري شوې وو خو بیا هم په کجاوه کښې ناست وو اوجهاد له روان وو. نوما ورته اووئیل چه اوس خو شریعت تا معذوره ګڼړي بیا ته دا تکلیف ولې کوې. هغه اوفرمائیل چه واوره سورة البعوث یعنی سورۀ برات زمونږ په وړاندې نازل شوې دې په کوم کښې چه حکم دې سپك او درانه ټول جهاد ته ځئي[۲]حضرت حیان بن زیدشرعبي رحمه الله وائي چه مونږ صفوان بن عمرو والي حمص سره جراجمه طرف ته د جهاد د پاره لاړو ماد دمشق یو بزرك ډیر عمر والا اوکتلو چه په حمله کونکوکښې هغه هم په خپل اوښ باندې سور راروان دې. د هغه اوریځې د هغه په سترګو باندې راپریوتلې دی شیخ فاني شوې دې یعني ډیر بوډا وو. ماورته اووئیل چه تره ته خو اوس د الله ﷻ په نیز هم معذوره ئې. دې اوریدو سره هغه د خپلو سترګونه اوریځې اوچتې کړې او وې فرمائیل چه وراره الله ﷻ په سپکوالي اودرونداوالي دواړو حالاتوکښې زمونږ نه په جهادکښې د وتلو غوښتنه کړې ده. واوره چا سره چه د الله ﷻ محبت وي په هغوی باندې ازمیښت هم وي بیا په دې باندې ثابت قدم اوسیدو نه پس په هغه د الله ﷻ رحمت راوریږي. واوره د الله ﷻ ازمیښت شکر صبر ذکرالله اود الله ﷻ توحید خالص سره کیږي. (۳)

جهادکښې ددنیا اواخرت فائده::دجهاد دحکم نه پس دزمکې او زمانې مالك په خپله لار کښې د رسول الله ﷺ په مرضئ کښې ځان اومال خرچ کولو حکم ورکوی اوفرمائي چه د دنیا او آخرت ښیګړه په دې کښې ده. دنیاوی ګټه خو په دې کښې ده چه لږشان خرچ به اوکړې او ډیر غنیمت به ملاؤشي اود آخرت ګټه دا ده چه دې نه لویه بل څه نیکي نشته. نبي کریم ﷺ فرمائي د الله ﷻ په ذمه په دوو خیرو کښې یوه ضروری ده هغه مجاهد خو یا شهید کړی نود جنت مالك ئې جوړکړی اویا هغه د سلامتیا او غنیمت سره واپس راګرځوی(۴) پخپله د الله ﷻ اوچت ارشاد دې په تاسو جهاد فرض کړې شوې دې سره د دې نه چه تاسو د دې نه کرکه کوئ.خوډیر ممکن دی چه ستاسو نه غوښتونکې څیز په اصل کښې ستاسو

---

[۱] حاکم:۳۵۸/۳.
[۲] ابن جریر.
[۳] الطبری: ۲٦٤/۱٤.)
[٤]صحیح بخاری کتاب فرض الخمس باب قول النبي ﷺ(احلت لکم الغنائم):۳۱۲۳، صحیح مسلم:۱۸۷٦،موطاامام مالك : ٤٤٤،احمد:۳۹۹/۲.

د پاره بهتروی او کیدې شی چه ستاسو د غوښتنې ځیز فی الواقع ستاسو په حق کښې ډیر مضر وی. واوره ته خو بالکل نادان ئې او الله ﷻ خو پوره پوره دانا او بینا دې. نبی کریم ﷺ یو سړی ته اوفرمائیل مسلمان شه هغه وئیل چه زړه خومې نه غواړی حضوراکرم ﷺ اوفرمائیل سره ددې چه نه ئې غواړې[1]

لَوْ كَانَ	عَرَضًا	قَرِيبًا	وَّسَفَرًا	قَاصِدًا	لَّاتَّبَعُوكَ
اكه چرې وې	فائده	نزدې	اوسفر	در میانه	انو خامخا به پیروی کړې وه دوئ ستا
اكه چرته نفع (دحاصلولو په اعتبارسره) نزدې وې اوسفردرمیانه وې نو دوی (منافقانو) ستا					

وَلٰكِنْ	بَعُدَتْ	عَلَيْهِمُ	الشُّقَّةُ	وَسَيَحْلِفُونَ	بِاللّٰهِ	لَوِ
لیکن	الرې شو	په دوئ باندې	مزل	او زرده چې قسمونه به خورئ دوئ	په الله	اكه چرې
تابعدار کړې وې اخوګران شو دوئ ته مزل کول (نوځکه پاتې شول) اودوی به (تاسو ته) په الله قسمونه خوری						

اسْتَطَعْنَا	لَخَرَجْنَا	مَعَكُمْ	يُهْلِكُونَ	أَنْفُسَهُمْ
طاقت وې زمونږ	انوخامخا به وتلی وؤ مونږ	تاسو سره	اهلاك کوی دوئ	ځانونه خپل
که زمونږ وس کیدلې نو تاسو سره به وتلې وې (په دې دروغو قسمونو) خپل ځانونه هلاکوی (چه ګناهګار یږی)				

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ	إِنَّهُمْ	لَكٰذِبُونَ
اوالله پوهیږی	اچې دوئ	دروغژن دی
اوالله پوهیږی چه دوی دورغژن دی		

قوله تعالى:: وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ

دمکاروخلقو په دهوکه کښې رانه شئ: کوم خلق چه د غزوه تبوك د تلو نه منع شوې وواود هغې نه پس حضور ﷺ له راغله اوخپلې د دروغو اود ځان نه جوړشوی عذرونه ئې پیش کول هغوی په دې آیت کښې رتلې شی چه په حقیقت کښې دهغوی هیڅ معذوری نه وه. که چرته آسان غنیمت او یا د نیزدې سفر وو نو دا لالچیان به ورسره وو خود شام پورې سفرد هغوی پښې ماتې کړې اود دې مشقت خیال د هغوی ایمانونه ډیر یعنی خراب کړل.اوس دوی راغلل اود دروغوقسمونه خوری اود الله ﷻ رسول ﷺ ته دهوکه ورکوی. که څه عذر نه وې نومونږ به په یو ځائ د تلو دا عزت پریخودې وو؟ مونږ په زړه او ځان سره ستاسوپه خدمت کښې حاضریدو.الله ﷻ فرمائی چه ددوی ددروغوماته علم دې هغوی خو خپل ځانونه غرق کړل.

عَفَا	اللّٰهُ	عَنْكَ	لِمَ	أَذِنْتَ	لَهُمْ
معافی اوکړه	الله	تاته	ولې	اجازت ورکړو تا	دوی ته
الله تا ته معافی کړې ده اتا دوی (منافقانو) ته ولې (د ایساریدو) اجازت					

حَتّٰى	يَتَبَيَّنَ	لَكَ	الَّذِينَ	صَدَقُوا	وَتَعْلَمَ
تر دې پورې	اچې ښکاره شوې وې	تاته	هغه کسان	اچې رښتنی دی	اومعلوم کړې وې تا
ورکړو (اجازت به دې نه ورکولو) تردې چه تاته رشتینې کسان معلوم شوې وې اودروغژن دې پیژندلې دې					

[1] احمد: ۳/۱۰۹، مسندابی یعلی: ۳۷٦۵، مجمع الزوائد: ۵/۳۰۵. (مسنداحمد)

الْكٰذِبِيْنَ۝ لَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ

دروغژن ا نهٔ غواړي ا اجازت ستانه ا هغه کسان ا چې ایمان راوړي ا په الله باندې ا اوپه ورځ دآخرت باند

..... ستانه هغه کسان (د جهاد نه د ایساریدو) اجازت نه غواړي ا چه په الله او په ورځ د آخرت ایمان راوړي

اَنْ يُّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ

ددې نه چې جهاد اوکړي ا په مالونو خپلو سره ا اوپه نفسونو خپلو سره ا اوالله ا ښه عالم دې

چه (دالله په لار کښې) په خپلو ځانونو اومالونو سره جهاد اوکړي ا اوالله پاک متقيان خلق پيژني

بِالْمُتَّقِيْنَ۝ اِنَّمَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِاللّٰهِ

په متقيانو باند ا بيشکه اجازت غواړي ستانه ا هغه کسان ا چې ایمان نه راوړي ا په الله باندې

.بيشکه ستانه خو هغه خلق (د جهاد نه د ایساریدو) اجازت غواړي چه په الله ﷻ اود آخرت په ورځ

وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوْبُهُمْ فَهُمْ فِيْ رَيْبِهِمْ يَتَرَدَّدُوْنَ۝

اوپه ورځ دآخرت باند ا اوشکمن دی ا ازړونه دهغوئ ا نو هغوئ په شك خپل کښې ا سرگردانه دی

يقين نه ساتي ا اود دوی زړونو (د آخرت په باره کښې) شک کړي دي ا نو دوی په خپل شک کښې سرګردان دی

قوله تعالى:: لَا يَسْتَاْذِنُكَ الَّذِيْنَ يُؤْمِنُوْنَ

رښتوني مسلمان حيلې اوبهانې نه جوړوي:- دسبحانه وتعالى خپل محبوب سره څنګه د مينې نه ډکې خبرې کيږي. دسختې خبرې اورولو نه وړاندې د معافئ اعلان اورولې شي. دې نه پس د رخصت ورکولو عهد هم په سورهٔ نور کښې ورکوی. اود الله ﷻ ارشاد کيږي. ﴿فَاِذَا اسْتَاْذَنُوْكَ لِبَعْضِ شَاْنِهِمْ فَاْذَنْ لِّمَنْ شِئْتَ مِنْهُمْ﴾ يعنی که په دوی کښې څوك تانه د خپل څه کارياشغل په وجه اجازت غواړي نو ته چه چاته غواړې اجازت ورکولې شې. دا آيت د هغه کسانو باره کښې نازل شوې کومو چه په خپل مينځ کښې فيصله کړې وه چه د حضور ﷺ نه خو اجازت اخلو که اجازت اوشو خو ډيره ښه ده اوکه اجازت رانه کړی نو بيا خو به هم په دې غزوه کښې شامليږو نه[1] د دې د پاره الله ﷻ فرمائي چه که دوی ته اجازت نه ملاويدو نو دومره فائده خو به خامخا کيدله چه د رښتيا عذرکونکی او بهانې کونکی به ښکاره کيدل، په نيك اوبدکښې به ښکاره فرق کيدو، اطاعت گذار خو به حاضريدل او نافرمانه به سره د اجازت نه ملاويدلو هم نه وتل، ځکه چه هغوی خوفيصله کړې وه که رسول الله ﷺ اجازت اوکړی اوکه نه اوکړی خو مونږ به جهاد ته نه ځو. په دې وجه الله ﷻ په دې آيت کښې د دې نه پس دا اوفرمائيل چه دا ممکن نه دی چه رښتونی اوايمانداران خلق د الله ﷻ په لارکښې د جهاد نه د منع کيدو اجازت تانه اوغواړي. هغوی خو جهاد د الله ﷻ د نيزديکت منلو او خپل ځان او مال قربانولو خواهش مند دی او الله ﷻ هم د دې پرهيزگاره ډلې نه ښه خبردې.

بې ايمانه هميشه ترددکښې وی::بغيرد شرعی عذرنه بهانې جوړونکی د جهاد نه د منع کيدلو اجازت غوښتونکی خو بې ايمانه خلق دی د کومو چه د آخرت د کور د بدلې څه اميد نشته. د دوی زړونه ترنن پورې ستادشريعت نه په شك شبه کښې دی دوی حيران اوپريشان دی که يو قدم د هغوی وړاندې ځی نو دوه قدمه شاته ځی دوی ثابت قدم او استقلال والا نه دی دوی خو هلاك کيدونکی دی دوی نه

[1] الطبری: ۲۷۳/۱٤.

اخوادی اونه دیخوادی دا دالله ﷻ گمراه کړي شوی دی ته به د دوی دصحیح کیدوهیڅ لار نه بیاموميٍ

وَلَوْ اَرَادُوا الْخُرُوْجَ لَاَعَدُّوْا لَهٗ عُدَّةً وَّلٰكِنْ

اوکه اراده وې ددوئ | دوتلو | نوخامخا تیارکړي به وؤدوئ|دپاره ددې غزا | اسباب | لیکن

اوکه دوی (منافقانو د جهاد د) وتلو اراده لرله نو د هغې دپاره به ئې اسباب تیار کړی ووخو

كَرِهَ اللّٰهُ انْۢبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيْلَ اقْعُدُوْا

خوښ نهٔ کړو الله | پورته کیدل ددوئ | نو سست ئې کړل دوئ| | اوورته اووئیلې شو | اچی کینئ

الله ﷻ د دوی (جهاد دپاره) تلل نه خوښوی نو دوی ئې سست کړل | او دوی ته اووئیلی شو چه د ناستو

مَعَ الْقٰعِدِيْنَ ۝ لَوْ خَرَجُوْا فِيْكُمْ مَّا زَادُوْكُمْ اِلَّا

دناستو خلقو سره | که وتلي وې دوئ | شریك په تاسو کښې | نهٔ به وؤ زیات کړې دوئ تاسوته | مگر

ناستو کسانو سره کینئ | او د دوی په نه تلو مه خفه کیږئ ځکه) که دوی تاسو سره وتلي وو.نوتاسو ته

خَبَالًا وَّلَاْاَوْضَعُوْا خِلٰلَكُمْ يَبْغُوْنَكُمُ الْفِتْنَةَ

شر | اوخامخابه منډې تړې وهلې دوئ | په منځ ستاسوکښې | په داحال چې لټوله به دوی تاسوته | فتنه

به ئې د نقصان نه سوا بل څه ته وو رسولي | اودوی به خامخا د نقصان رسولو دپاره ستاسو په مینځ کښې کوشش نه کړی وو

وَفِيْكُمْ سَمّٰعُوْنَ لَهُمْ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌۢ بِالظّٰلِمِيْنَ ۝

اوشته په تاسوکښې | غوږ | ایښودونکی | هغوئ دپاره | اوالله | ښه پوهه دې | په ظالمانو |

اوپه تاسو کښې (دوی ته د خبرو اورولو دپاره) غوږ کیخودونکی هم شته | او الله په ظالمانو پوهه دې

قوله تعالی:: مَّا زَادُوْكُمْ اِلَّا خَبَالًا

دمنافقان دتکلیفونو او شیطانو تذکره: دوی عذر کوی. دهغوی د غلطیدو یو ظاهری دلیل دا هم دې که د هغوی اراده وه نوکم ازکم سامان دسفر خو به ئی تیارولو خودوی خود اعلان او حکم نه پس هم ورځې تیرلوباندې لاس په لاس کیخودې او ناست دی. یو ډکې ئی هم اخوا دیخوا نه کړو. خبره دا ده چه د الله ﷻ هغوی تاسو سره وتل خوښ نه وو په دې وجه ئی هغوی روستو کړو او په قدرتی توګه ئی دا اووئیلې شو چه تاسو دناستو خلقو سره ملګرتیا اوکړئ. واورئ د هغوی د ناخوښه کولووجه داوه چه دوی پوره نامرداود اعلی درجې بزدل او ویریدونکی دی. که دوی تاسره وونو دلته پاتړه اوخوزیده او هلته دوی راپریوتل اودا مثال به ئی په اصل کښې خودلو اودوی سره به په تاسوکښې هم فساد خوریدلو. دوی به د اخوانه دیخوا اودیخوا نه اخواخبرې جوړولې او خبرې اوړدولو سره به ئی خپل مینځ کښې تفرقه اچوله اودښمنی به ئی جوړوله اوڅه نوې فتنه به ئی اودروله اوتاسو به ئی په خپل مینځ کښې اخته کولې.دهغوی منونکی اودهغوی هم خیال اودهغوی پالیسئی ته په ښه نظرکتونکی پخپله په تاسو کښې موجود دی اود خپل ساده توب په وجه د هغوی د شیطانیانونه بې خبره دی. د کوم نتیجه چه د مؤمنانو باره کښې ډیره خرابه راڅی په خپل مینځ کښې شر اوفساد خوریږی.د مجاهد رحمه الله وغیره قول دې چه مطلب دا دې چه د هغوی خبرې کونکی د هغوی سی آئی ډی اود هغوی جاسوس هم په تاسو کښې لګیدلي دی چه ستاسود ذرې ذرې خبرې هغوی ته رسوی.خودا معنی کولو سره هغه لطافت باقی نه پاتې کیږی کوم چه د آیت د شروع نه دی یعنی ددې خلقوتاسو سره نه وتل الله ﷻ ته په دې وجه

هم ناخوښه وو چه په تاسوي کښې بعضې داسې هم شته چه د هغوی منونکی دی. دا خو بالکل صحيح دی خود جاسوسئی څه خصوصيت د هغوی د وتلو د وجې دپاره نه شی کيدې. په دې وجه د قتاده ﷫ وغيره مفسرينو قول هم دغه دې.

منافقانان اکثر د کافرانو جاسوسان وی:: امام محمد بن اسحق ﷫ فرمائی چه په اجازت غوښتلو کښې عبدالله بن ابی بن سلول اوجدبن قيس هم وو اوهم دغه لوئ لوئ رئيسان اود اثرخاوندان منافقان وو. الله ﷻ هغوی لرې اوغورزول. که چرې دوی ورسره وې نود هغوی مخامخ منونکی به هغوی سره شوې وو اود مسلمانانو د نقصان سبب به جوړشوې وو. په محمدی لښکر کښې به ګډوډوالې خورشوې وو[1] ځکه چه داخلق د وجاهت والا وو اوڅه مسلمانان د هغوی د حال نه ناخبره کيدو په وجه د هغوی د ظاهری اسلام اوغوړو خبرو باندې مفتون وو اوتر اوسه پورې د هغوی په زړه کښې د دوی محبت وو اودا د هغوی د لاعلمئی په وجه وو.

دمنافقانو نه وتلو کښې د مسلمانانو خير دې :: رښتيا دی چه ټول علم هم الله ﷻ ته دې چه غائب حاضر شوې وی اوکيدونکی ټول په هغوی ښکاره شی هم ددې علم غيب په بنياد هغه فرمائی چه تاسو مسلمانان د هغوی نه وتل غنيمت اوګڼړئی که دوی وائی نو نور فتنه او فساد به کيدلو. نه به ئی خپله کول اونه به ئی نور پريخودل. هم په دې وجه ارشاد دې که کافران بيا دنياته واپس کړې شی نو د نوی سر نه به بيا هم هغه کوی کوم نه چه منع شوې وو اودوی به هم دروغژن په دروغژن پاتې شی ([2]) او په بل آيت کښې دی که چرې علم د الله ﷻ کښې د هغوی په زړونوکښې لږشان هم خيروې نو الله ﷻ به خامخا هغوی ته اورولو اوس خودا حال دې چه که اوری هم نو مخ اړلوسره واپس شی. ([3]) په بل ځائ کښې دی که چرې مونږ په دوی باندې ليکلې وې چه تاسو هم په خپل مينځ کښې د مرګ لوبه اوکړئی ياد وطن نه اوځئی دډيروکمو خلقونه بغيردوی به هيڅ کله هم دا نه کول.اوسره ددې چه دا به دهغوی په حق کښې بهتر اوښه وه چه کوم نصيحت دوی ته اوکړې شی هغه پوره کړی ددې دپاره چه پدې صورت کښې مونږ دخپل طرف نه اجر عظيم ورکړو او نيغه لار ورته اوښايو. ([4]) نور هم دا شان ډير آياتونه دی.

لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوْا لَكَ
په تحقيق سره کوشش کړې دې دوئ ا دفتنې ا دمخکښې نه اولټولی دی دوی ا ستا د ناکام کولو
اودوی د دې (غزوې نه) وړاندې (هم تاسو ته) د نقصان رسولو کوشش کړې وو اوستا خلاف ئې تدبيرونه
الْأُمُوْرَ حَتّٰى جَآءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كٰرِهُوْنَ ﴿۴۸﴾
ټول تدبيرونه ا تردې پورې ا چې راغلې حق ا اوغالب شو دين دالله ا اودوئ ا نه خوښونکی وو
جوړ کړی وو اتر دې چې حق راغلې اود الله دين غالب شو په داسې حال کښې چه دوی (داغلبه) بده ګڼړی

قوله تعالى:: لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ

منافق د فتنې دپاره دموقعې په لټون کښې وی:- الله ﷻ د منافقانونه د نفرت کولو باره کښې فرمائی چه آيا دوی هيرکړوچه د مودونه خو دوی د فتنه او فساد اُور لګولې وو اوستا د کارد اولټه کولو شل قسمه تدبيرونه ئی کړی دی. مدينې ته د حضور ﷺ په راتلو باندې ټول عرب يوشو اود مصيبتونو باران

[1] الطبری:۱۴/۲۷۷.
[2] ۶/الانعام:۲۸.
[3] ۸/الانفال:۲۳.
[4] ۴/النساء: ۶۶.

نې په حضورﷺ باندې راؤورولو د بهر نه هغوى حمله اوكړه اودننه نه د مدينې يهوديانو او منافقانو بغاوت اوكړو. خو الله ﷻ هم په يوه ورځ د ټولو كمانونه راكوز كړل اود هغوى جوړونه ئې سست كړل، د هغوى جوش ئې يخ كړو. دبدرجنګ دهغوى هوش اوحواس ختم كړل اودهغوى ارمانونه ئې حلال كړل. دمنافقانوسردارعبدالله بن أبى صفا وئيلې وو چه اوس بس دې خلقوزمونږ طاقت پاتې نه شو.اوس ددې نه بغير بله لارنشته چه په ظاهره داسلام موافقت اوكړې شى اوپه زړه كښې چه موځه دى نو دې وخت چه راشي په وخت به كتلې شي.بياچه څومره دحق اوچتوالې اودتوحيد پورته والې كيدو دوى به سوزيدل.آخرالله ﷻ دحق قدمونه كلك كړل اودالله ﷻ كلمه غالب راغله اودوى هسې خپلې خيټې درزولې.

وَمِنْهُمْ	مَّنْ	يَّقُوْلُ	ائْذَنْ لِّيْ	وَلَا تَفْتِنِّيْ ط	اَلَا
اوځينې ددوئ نه	هغه څوك دى	اچي وائي	اجازت راكړه ماله	اومه اچوه ما په فتنه كښې	خبردار
اوپه دوى (منافقانو) كښې څه داسې دى (تاته) وائي ماته (دنه تلو) اجازت اوكړه اوما په ازمائش كښې مه اچوه					

فِى الْفِتْنَةِ	سَقَطُوْا ط	وَاِنَّ	جَهَنَّمَ	لَمُحِيْطَةٌ	بِالْكٰفِرِيْنَ ۝
په فتنه كښې	پريوتلي دى دوئ	اوبيشكه	دوزخ	خامخاچاپيره كيدونكې دې	د كافرانو نه
خبردار دوى (د نفاق په) فتنه كښې ورپريوتى دى	اوجهنم كافرانو لره راګيرونكې دې (بچ كيدې ترې نشي)				

قوله تعالى:: اَلَا فِى الْفِتْنَةِ سَقَطُوْا ط

منافق پخپله فتنه ده:- جدبن قيس ته رسول اكرمﷺ اوفرمائيل دې كال كښې به د نصرانيانو د وطن ويستلوكښې ته زمونږ سره امداد كوې. نوهغه وئيل يارسول الله ﷺ ما خو معاف كړه زما ټول قوم ته پته ده چه زه دښځو ډير خوښونكې يم. عيسائى ښځوته په كتو خو به زه خپل نفس منع نه كړې شم. حضورﷺ د هغه نه مخ واړولو. هم د دې بيان په دې آيت كښې دې چه دې منافق دا بهانه جوړه كړه سره د دې چه هغه خو په فتنه كښې پريوتې وو. د رسول اللهﷺ ملګرتيا پريخودل د جهاد نه مخ اړول دا څه كمه فتنه وه ([1])يوپه كښې دا منافق د بنو سلمه قبيلې لوئ مشر وو. نبىكريم ﷺ چه كله د دې قبيلې د خلقو نه معلومات اوكړل چه ستاسو سردار څوك دې نو هغوى اووئيل جدبن قيس چه ډير شوم او بخيل دې. حضورﷺ اوفرمائيل چه د بخل نه علاوه بله هم څه خرابه بيمارى ده په ده كښې. واورئې اوس به ستاسوسردار خوان سپين ښانسته بشربن براء بن معرور وى([2]) دوزخ كافران راګيرونكې دې نه به هغوى د دې نه بچ شي نه به اوتختى اونه به خلاصې بيامونديې شي.

اِنْ تُصِبْكَ	حَسَنَةٌ	تَسُؤْهُمْ ج	وَاِنْ تُصِبْكَ	مُصِيْبَةٌ	يَّقُوْلُوْا
كه اورسيږي تاته	څه ښيګړه	نوخفه كوى دوئ لره	اوكه اورسيږي تاته	څه مصيبت	نووائي دوئ
كه تا ته څه خوشحالي اورسي نو دوى خفه كوى	اوكه تاته څه تكليف اورسي نو دوى دا وائي چه				

قَدْ اَخَذْنَآ	اَمْرَنَا	مِنْ قَبْلُ	وَيَتَوَلَّوْا	وَّهُمْ	فَرِحُوْنَ ۝	قُلْ
نيولې وو مونږ	كارخپل	ادمخكښې نه	اومخ اړوى دوئ	اوحال دا چې دوئ	خوشحاله وى	ورته اووايه
مونږ د وړاندې نه دخپل حفاظت بندوبست كړې وو	او د خوشحالۍ په حالت كښې مخ اړوى	ته (ورته) اووايه				

[1] الطبرى: ۲۸۷/۱٤.
[2] حاكم: ۲۱۹/۳، مجمع الزوائد:۳۱٥/۹.

لَّنْ يُّصِيْبَنَآ	اِلَّا مَا	كَتَبَ اللّٰهُ	لَنَا ۚ	هُوَ مَوْلٰىنَا ۚ	وَعَلَى
چې هر گز نه رارسي مونږ ته | مګر هغه څه | چې ليکلي دي الله | دپاره زمونږ | هغه مولى دې زمونږ | او په					
مونږ ته صرف هغه تکليف رسي کوم چه زمونږ دپاره الله ﷻ ليکلي دې | هغه زمونږ کارساز دې					
اللّٰهِ	فَلْيَتَوَكَّلِ	الْمُؤْمِنُوْنَ ۝			
الله باندې | پس پکار دي چې توکل اوکړي | مومنان |					
او خاص په الله دې مؤمنان بهروسه اوکړي |					

قوله تعالى: اِنْ تُصِبْكَ حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ ۚ

دمسلمانانو خوشحالي په منافقانو درنه وي:- د دې خراب باطن د خلقود اندروني خباثت بيان کيږي چه د مسلمانانو په فتح اونصرت سره د دوی دښيګړې او ترقئي نه د هغوی په تن اوبدن کښې اُور لګي او که ناخاپې دلته د هغوی خلاف وی نو په چغو چغود خپلې چالاکئ افسانې واني.چه صاحبه د دې وجې خو مونږ د دوی نه بچ پاتې شوې وو اود خوشحالئ نه بجانې غړوی. الله ﷻ فرمائي چه دوی ته جواب ورکړه چه غم خفګان اوراحت او مونږ پخپله د الله ﷻ دتقدير اودهغه د منشاماتحت يو.هغه زمونږ مولا دې هغه زمونږ آقا دې هغه زمونږ پناه دې مونږ مؤمنان يو اود مؤمنانو بهروسه په هغه باندې وی. هغه زمونږ د پاره کافي دې او بس دې هغه زمونږ کارساز دې او ډيرښه کارسازدې.

قُلْ	هَلْ تَرَبَّصُوْنَ	بِنَآ	اِلَّآ		
| ورته اووايه | انتظارنه کوئ تاسو | زمونږ په حقله | مګر					
| ته (ورته) اووايه چه تاسو زمونږ دپاره په دوو کښې د يوې					
اِحْدَى	الْحُسْنَيَيْنِ ۭ	وَنَحْنُ	نَتَرَبَّصُ	بِكُمْ	اَنْ يُّصِيْبَكُمُ اللّٰهُ
ديوې ښيګړې | ددوؤ ښيګړونه | او مونږ | انتظار کوؤ | ستاسو په حقله | چې دررسوي تاسو ته | الله					
خيګړې انتظار کوئ (چه يا به راته فتح حاصل شي اويا شهادت) او مونږ ستاسو په باره کښې د دې انتظار کوو					
بِعَذَابٍ مِّنْ عِنْدِهٖٓ	اَوْ بِاَيْدِيْنَا ڮ	فَتَرَبَّصُوْٓا	اِنَّا	مَعَكُمْ	
عذاب د طرفه خپل نه | يا په لاسونو زمونږ | نو انتظار کوئ تاسو | بيشکه مونږ هم | تاسو سره |					
چه د خپل طرفه يا زمونږ په لاسونو به تاسو ته عذاب درکړي | نو تاسو (زمونږ د هلاکت) انتظار کوئ مونږ					
مُّتَرَبِّصُوْنَ ۝	قُلْ	اَنْفِقُوْا	طَوْعًا	اَوْ كَرْهًا	لَّنْ يُّتَقَبَّلَ
انتظار کونکي يو | اووايه | که خرچ کوئ | په رضاسره | ياپه ناخوښئ سره | هرګز به قبول نه کړې شي					
ستاسو د هلاکت انتظار کونکي يو | ته (ورته) اووايه که په خوښه خرچ کوئ او که په ناخوښهٔ هيڅ کله به					
مِنْكُمْ ۭ	اِنَّكُمْ	كُنْتُمْ	قَوْمًا فٰسِقِيْنَ ۝	وَمَا مَنَعَهُمْ	اَنْ تُقْبَلَ
ستاسو نه | بيشکه چې تاسو | یئ هم تاسو | يو قوم | فاسقان | او نه دی منع کړی دوئ | چې قبول کړې شي					
ستاسو نه قبول نشي | ځکه چه تاسو نافرمان خلق يئ | او دوی چه د دې خبرې نه منع شوی دی چه د دوی					

مِنۡهُمۡ	نَفَقٰتُهُمۡ	اِلَّاۤ	اَنَّهُمۡ	كَفَرُوۡا	بِاللّٰهِ	وَبِرَسُوۡلِهٖ
ددوئ نه	خرچ شوي مال ددوئ	مګردې خبرې	چې دوئ	کافران شوي دي	په الله	او په رسول دهغه
صدقې د دوی نه قبول شي مګرد دې وجې چه دوی په الله او دهغه په رسول باندې کفر کړي دي						

وَلَا يَاۡتُوۡنَ	الصَّلٰوةَ	اِلَّا	وَهُمۡ	كُسَالٰى	وَلَا يُنۡفِقُوۡنَ	اِلَّا
او نه راځي دوئ	مانځه ته	مګر	حال دا چې دوئ	سست وي	او نۀ خرچ کوي دوئ	مګر
او دوی مانځه ته په ناراستيا سره راځي او دوی (چه دالله په لارکښې کوم) خرچ کوي نو په هغې						

وَهُمۡ	كٰرِهُوۡنَ ۝
په دې حال چې دوئ	ناخوښه وي
باندې هم خفه وي	

قوله تعالى:: قُلۡ هَلۡ تَرَبَّصُوۡنَ بِنَاۤ اِلَّاۤ اِحۡدَى الۡحُسۡنَيَيۡنِ

د جهاد هم دوه انجامه دي: دمسلمانانو په جهاد کښې هم دوه انجامه وی اودواړه د هرقسم نه ښه دي. که شهادت ملاؤشو نوجنت خپل دې اوکه فتح ملاؤشوه نو غنيمت او اجر دې. نو اې منافقانو! دا تاسو چه زمونږ باره کښې انتظارکوئې هغه هم د دې دوو ښيګړو نه يوه ده او مونږ چه په کوم بابت کښې ستاسو انتظارکووهغه د دوو بدونه يوه ده يعنې ياخودا چه دالله ﷻ عذاب به په تاسو نيغ په نيغه راشي او يازمونږ د لاسه به وهلي کيږئ قتل کيږئ او قيد کيږئ. ښه ده اوس به مونږ په خپل ځای او تاسو په خپل ځای انتظار کوئ ګورو به چه دغيب د پردې نه به څه ښکاره کيږي. ستاسو د خرچ کولو الله ﷻ اوړې نه دې که تاسو په خوشحالئ سره ورکړئ نو ښه ده ګنې که په خفګان مو ورکړه نو هغه خو هسې هم نه قبليږي ځکه چه تاسو فاسقان خلق يئ.

منافق هر نيک کارکښې سست پست وی: ستاسو د خرچ نه قبليدل هم ستاسو داکفر دې اود اعمالو دقبليدو شرط کفر نه بلکه د ايمان کيدل دی. ورسره ستاسو په يونيك كاركښې اراده او رښتونې همت نشته که مانځه ته راځئ هم خو په مات زړه پريوځئ راپريوځئ اوچتيږئ راځئ اخلاصيږئ سست پست. په کتونکې مجمع کښې که دوه ځلورسجدې ورکړئ هم نو په مړزړه اوتنګ زړه سره. صادق او مصدوق حضرت محمدرسول اللهﷺ فرمائي الله ﷻ نه ستړې کيږي ترکومې چه تاسو نه ئې ستړي[1] الله ﷻ پاک دې اوپاك څيزخوښوي[2] دمتقيانو اعمال قبلوی تاسوفاسقان ئې اوستاسواعمال دقبليدونه پريوتلي دي

فَلَا تُعۡجِبۡكَ	اَمۡوَالُهُمۡ	وَلَاۤ	اَوۡلَادُهُمۡ	اِنَّمَا	يُرِيۡدُ اللّٰهُ
نو په تعجب کښې دې نۀ اچوی تا	مالونه ددوئ	او نۀ ډيراولاد ددوئ		بيشکه	غواړي الله
نو د دوی مالونه او اولاد دې تا په تعجب کښې وانچوی بيشکه الله اراده لری چه دې منافقانو ته					

لِيُعَذِّبَهُمۡ	بِهَا	فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا	وَتَزۡهَقَ	اَنۡفُسُهُمۡ وَهُمۡ كٰفِرُوۡنَ ۝
چې اوعذابوی دوئ	پدې څيزونوسره	په ژوندددنياکښې	او اوځي روحونه ددوئ	او حال داچې دوئ کافران وی
د دې مالونو په سبب په دنيا کښې عذاب ورکړی او په حالت د کفر کښې د دوی ساه اوځی				

---

[1] صحيح بخاری کتاب الايمان باب احب الدين الى الله ادومه:۴۳،صحيح مسلم:۷۸۲.
[2] صحيح بخاری کتاب الزكاة باب الصدقة من الكسب الطيب:۱۴۱۰، صحيح مسلم:۱۰۱۵.

قوله تعالى: فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ

دنیاداروته په لالچي نظرونوسره مه ګورئ:- دهغوی مال اولادته په لالچي نظرونوسره مه ګورئ. د هغوی ددې دنیا په غلطه طریقه د ګټلو هیڅ حقیقت نشته نه شمیر د دوی په حق کښې څه ښه څیز دې دا خود هغوی دپاره دنیاوی سزا هم ده چه نه د دې نه زکوة اوځي اونه د الله ﷻ په نوم خیرات. قتاده رحمه الله فرماني چه دلته مطلب مقدم او موخر دې یعنی تاسو ته دې د هغوی مالونه او اولاد ښه ښکاره نه شي ځکه چه د الله ﷻ اراده دې سره هغوی ته هم د دنیا په دې ژوند کښې سزا ورکول دي. اولنې قوم د حسن بصری رحمه الله دې هم هغه ښه او قوی دې. امام ابن جریر رحمه الله هم دا خوښوي. په دې کښې به دوی داسې انختي وي چه ترمرګه پورې به ورته د هدایت لار نه نصیب کیږي. او هم داسې به درجه په درجه رانیولي کیږي او هغوی ته به پته هم نه وي هم دغه شان شوکت مال او دولت به د دوزخ اور جوړیږي.

وَيَحْلِفُونَ بِاللهِ إِنَّهُمْ

ا اوقسمونه خوري دوئ ا په الله باندې اچي بیشکه دوئ

ا اودوی (تاسو ته په دروغه) په الله ﷻ باندې قسمونه خوري چه دوی (منافقان) هم

لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ مِّنْكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَّفْرَقُوْنَ

خامخاستاسونه دي ا اوحال داچي نهٔ دي ا دوئ ا تاسونه ا اولیکن دوئ ا داسې قوم دې ا چي یریږي

ستاسو څنې دي ا (خو) دوی ستاسو (مسلمانانو) نه نهٔ دي ابلکه دوی داسې خلق دي چه ویریږي

لَوْ يَجِدُوْنَ مَلْجَاً اَوْ مَغٰرٰتٍ اَوْ مُدَّخَلًا لَّوَلَّوْا اِلَيْهِ

که موندلې دوئ ا ځائې دپناه ا یا غارونه ا یابل ځائې دننوتلو ا نوخامخا به ګرځیدلي وو ا هغې ته

که دوی ځائې د پناه یا غارونه یا بل څه د ننوتلو ځائې موندلې نوخامخا به هغې ته په منډو ورغلي او

وَهُمْ يَجْمَحُوْنَ

اودوئ ا په منډې وهلې ا

ننوتي وو ا

قوله تعالى: وَيَحْلِفُوْنَ بِاللهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ

د منافقانو غیر مستقل مزاجي اود دروغو قسمونه: د هغوی د زړه تنګوالي غیرمستقل مزاجي غم خفګان ویرې اوبې اطمینانئې دا حال دې چه هم تاسو له راځي اود ستاسو په زړه کښې دځای کولو دپاره هم ستاسود لاسه د بچ کیدلودپاره اوږده اوږده قسمونه خوري چه والله مونږ هم ستاسویو مونږ مسلمانان یواوحقیقت د دې نه خلاف وي داخو صرف ویره او خوف دې کوم چه د هغوی په خیټه کښې درد پیدا کوي. که هم نن هغوی ته دخپل بچاؤ چرته یوه قلعه ملاؤشي اوکه هم دوی چرته یو محفوظ غار اووینی یادوی ته د یوښه سرنګ پته اولګي نو دوی به ټول په ټول په یو ساعت کښې د هغې طرف ته ورږالوزی تاسره به دوی یو هم نه ښکاري ځکه چه د دوی خو څه تاسره مینه او محبت نشته دوی خو صرف د ضرورت مجبورئې او ویرې د وجې ستاسو چاپلوسي کوي. هم دا وجه ده چه څنګه څنګه اسلام ترقي کوي دوی مره کیږي. د مؤمنانو په هره خوشحالئې سوزي او ترقیږي. د دوی ترقی دغه منافقان یو نظر نه شي لیدلي، که موقعه ورته ملاؤ شوه نو هم نن به اوتختي.

وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّلْمِزُكَ فِي الصَّدَقٰتِ

او ځینې د دوئ نه | هغه څوك دي | اچې عیب لګوی په تا | په صدقو کښې

| او په دوی (منافقانو) کښې څه داسې (منافقان) دي چه د صدقو په باره کښې په تا باندې عیب لګوی

فَاِنْ اُعْطُوْا مِنْهَا رَضُوْا وَاِنْ لَّمْ يُعْطَوْا مِنْهَآ اِذَا

نو که | ورکړې شی دوی ته | د هغې نه | نو راضی کیږی | او که ورنکړې شی دوئ ته | د هغې نه | نو په دغه وخت

او د دوی حال دا دې که د هغې نه ورته څه ورکړې شی نو بیا خو خوشحاله وی او که څه ورته ورنکړې شی نو په

هُمْ يَسْخَطُوْنَ ﴿۵۸﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوْا مَآ اٰتٰهُمُ اللّٰهُ

دوئ | غصه کیږی | او که چرې دوئ | راضی شوې وې | په هغه | اچې ورکړې وو دوئ ته | الله

هغه وخت کښې بیا په غصه وی (چه ولې ئې ماته څه رانکړل) خو که دوی په هغه څه راضی شوې وې کوم چه

وَرَسُوْلُهٗ وَقَالُوْا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتِيْنَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهٖ

او رسول دهغه | او وئیلی ئې وې | کافی دې مونږ لره الله | را به کړی مونږ ته الله | د فضل خپل نه | او

الله او دهغه رسول ورکړې وې او دا ئې وئیلی وو چه الله زمونږ زمونږ د پاره کافی دې الله او دهغه رسول

وَرَسُوْلُهٗ اِنَّآ اِلَى اللّٰهِ رٰغِبُوْنَ ﴿۵۹﴾

رسول دهغه | بیشکه مونږ | الله ته | رغبت کونکی یو |.

به مونږ ته د خپل فضل (مال) نه راکړی او مونږ الله ته رغبت کونکی یو

قوله تعالی:: فَاِنْ اُعْطُوْا مِنْهَا رَضُوْا

دمال اودولت حرصناک منافقان: بعضې منافقان په حضورﷺ باندې تهمت لګوی چه حضورﷺ د زکوة مال صحیح نه تقسیم کوی وغیره. اود دې نه د هغوی اراده صرف د خپلې نفع نه بل هیڅ نه وی. که دوی ته څه ملاوشی نوراضی دی اوکه دوی پاتې شی نوبس سپیږمې پرسولې وی. رسول اللهﷺ چه کله دزکوة مال اخوا دیخوا تقسیم کړو نو په انصاروکښې چا اووئیل چه داخو انصاف نه دې په دې خبره دا آیت نازل شو.

د نبی په کارباندې اعتراض کونکی دنیا او اخرت تباه دی:: اوپه روایت کښې دی چه یو نوې صحرائی رسول اللهﷺ سره زر اوسپین تقسیم کونکې اولیده نو وئیل چه الله ﷻ تاته د عدل حکم درکړو نو ته خو عدل نه کوې. حضورﷺ اوفرمائیل چه ته خو تباه شوې چه زه هم عدل نه کوم نو په زمکه به څوك عدل کونکې وی؟ بیا حضورﷺ اوفرمائیل ده نه اود ده په شان نورو نه بچ اوسیږئی. زما په امت کښې دا قسمه خلق وی چه هغوی به قرآن پاك لولی خود حلق نه به نې لاندې نه کوزیږی. اوچه هغوی کله راخی نوقتل ئې کړئی که بیا راوځی نو مړه ئې کړئی او چه بیا ښکاره شی نو ستهونه ترې اووهئې. د اللهﷻ قسم چه زه به نه تاسو ته درکوم اونه به تاسو نه منع کوم زه خو یو خازن یم([1]) دجنګ حنین د مال غنیمت دتقسیم په وخت کښې ذوالخویصره حرقوص نوم یوسړی په حضورﷺ باندې اعتراض کړې وو او وئیلی وو ته عدل نه کوې په انصاف سره کار کوه. حضورﷺ اوفرمائیل چه زه هم عدل اونه کړم نو بیا ستا بربادی چرته هم تلې نه شی. کله چه هغه شاګړه نو رسول اللهﷺ مبارك اوفرمائیل چه د ده نه به

---

[1]) الطبری: ۳۰۲/۱٤.

يوقوم پيدا كيږي دهغوی دمونځونو باره كښې به تاسو ته خپل مونځونه حقير ښكاري اودهغوی د روژو مقابله كښې به تاسو كښې يو يو ته خپله روژه حقير معلوميږي خو هغوی به د دين نه داسې اوځي لكه غشې د ښكار نه. هغوی چه تاسو ته چرته هم ملاوشي دهغوی په قتل كښې كمې مه كوئې. د آسمان د لاندې د دې قتل شوو نه ډير خراب قتل شوی به نور نه وی. (۱)

درسول كريم ﷺ په وركړې شوی څيز باندې قناعت كول پكار دی: بيا ارشاد دې چه دوی ته د رسول الله ﷺ په لاس الله ﷻ دوی ته وركړې وو كه دوی په هغې باندې قناعت صبر اوشكر كولو او وئيلې چه الله ﷻ مونږ له كافي دې هغه به په خپل فضل سره د خپل رسول الله ﷺ په لاس نور هم مونږ ته راكړي. زمونږ اميدونه پروردګار سره تړلی دی نودابه د هغوی په حق كښې بهتر وه. نو په دې كښې د الله ﷻ تعليم دې چه دوی ته الله ﷻ څه وركړي نو په هغې باندې انسان له صبر اوشكر كول پكار دی. توكل دې په واحد ذات باندې ساتي هم هغه دې كافي او وافي ګڼړي رغبت توجو او لالچ اميد او طمع هم د هغه پاك ذات نه ساتي. د رسول كريم عليه افضل الصلوة والتسليم په اطاعت كښې څه فرق اونه كړي اود الله ﷻ نه توفيق غواړي چه كوم احكام وی هغه په ځاۍ راوړي اوكوم چه د منع كيدو كار وی هغه پريږدی او چه كومې خبرې وی هغه اومنې اود صحيح اطاعت كولو هغه لارخودنه اوكړي.

إِنَّمَا الصَّدَقٰتُ لِلْفُقَرَآءِ
بيشكه صدقې ا دی دپاره دفقيرانو ا
ابيشكه زكاتونه د فقيرانو
وَالْمَسٰكِيْنِ وَالْعٰمِلِيْنَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ
اودپاره دمسكينانو ا اودپاره دعاملانو اچې مقرروی په هغې باندې ا او دپاره دهغه كسانوچې الفت اچول غرض وی
مسكينانو اود زكاة راغونډونكو دپاره دی اودهغه (نوې مسلمانانو) دپاره چه د هغوی زړونو كښې د اسلام
قُلُوْبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغٰرِمِيْنَ وَفِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ
زړونودهغوی ته ا اوپه خټونوآزادولوكښې وركولې شی اوقرضدارانوته وركولې شی ا اوپه لاردالله كښې وركولې شی
محبت اچول مقصود وی ا اودغلامانو آزادولو دپاره اود قرضدارو دپاره اود مجاهدينو دپاره
وَابْنِ السَّبِيْلِ ط فَرِيْضَةً مِّنَ اللّٰهِ ط وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۝
اومسافرانوته وركولې شی ا دافريضه ده اطرفه دالله نه ا اوالله په هر څه پوهه دې ا دحكمت خاوند دې
اود مسافرو دپاره دې ا دا زكاة د الله ﷻ فرض حكم دې ا او الله ﷻ پوهه اوصاحب دحكمت دې

قوله تعالى: إِنَّمَا الصَّدَقٰتُ لِلْفُقَرَآءِ وَالْمَسٰكِيْنِ

دزكوة دمصارفوتفصيل اووضاحت: په پورتنی آيت كښې د دې جاهلو منافقانو ذكر وو كومو چه د رسول الله ﷺ د صدقاتو په تقسيم نی اعتراض كړې وو. اوس نی دلته په دې آيت كښې بيان اوفرمائيلو چه د زكوة تقسيم د پيغمبر ﷺ په مرضئ باندې موقوف نه دې بلكه زمونږ په خودلې شوو مصارفو كښې لګی. مونږ پخپله د دې تقسيم كړې دې بل چاه ته دې حواله كړی. په ابوداؤد كښې دی زياد بن حارث صدائی ﷺ فرمائی زه دسركار نبوت ﷺ په خدمت كښې حاضر شوم اودحضور ﷺ په لاس مې بيعت اوكړويوسړې راغلواودحضور ﷺ نه نی سوال اوكړوچه ماته په صدقه كښې څه راكړه. حضور ﷺ اوفرمائيل

---

(۱) صحيح بخاری كتاب المناقب باب علامات النبوة فی الاسلام: ۳۶۱۰، صحيح مسلم: ۱۰۶۴، احمد: ۵۶/۳ مختصراً.

الله ﷺ نبی اوغیر نبی د چا په حکم باندې د چادتقسیم د زکوة باره کښې راضی نه شو ترديې چه پخپله هغه تقسیم اوکړو.اته مصارف ئی مقررکړه. که ته په هغې کښې د یو نه ئې نو زه به تاته درکړې شم.[1]

په معارف زکوة کښې دعلماء کرامو اقوال:: امام شافعي رحمه الله خو فرمائی چه د زکوة د مال تقسیمول په دې اته قسمه خلقو باندې واجب دې اود امام مالك رحمه الله وغیره قول دې چه واجب نه دې بلکه هم په دې کښې یوته هم ورکول کافی دی سره د دې چه نور قسم خلق وی. د عام اهل علم قول هم دغه دې. په آیت کښې بیان مصرف دې نه چه دې ټولوته د ورکولو د وجوب ذکر دې.

د زکاة مال په مصارفو کښې ټولو ته هم ورکولې شی او صرف یو ته هم

مسلك حنفی:- داحنافو په نیز باندې هم د زکاة مال ورکولو کښې اختیار دې که ټولو ته ئې ورکوی اوکه په دې اته قسمه مصافو کښې یو ته ورکوی دواړه صورتونه جائز دی.[2]

فقیرانوته د ټولونه اول ورکول ځکه بیان دې چه د دوی ډیر سخت حاجت دې. سره د دې چه د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیزمسکین د فقیر نه هم په خراب حال کښې دې. حضرت عمر رضی الله عنه فرمائی د چا په لاس کښې مال نه وی. هم هغه ته فقیرنه وائی بلکه فقیر داهم دې کوم چه محتاج وی او پریوتلې وی سره د دې چه څه خوراك څښاك او ګټه هم وی. ابن علیه وائی په دې روایت کښې د أَخْلَقُ لفظ دې. خلق وائی زمونږ په نیز تجارت ته خوجمهورد دې خلاف دی.او ډیر حضرات فرمائی فقیر هغه دې کوم چه د سوال نه بچ کیدونکې وی او مسکین هغه دې کوم چه سوال کونکې وی خلقو پسې لګیدونکې وی او په کورونو کښې او په کوڅوکښې ګرځیدونکې[3] قتاده رحمه الله فرمائی فقیر هغه دې کوم چه د بیمارئی والا وی اومسکین هغه دې کوم چه صحیح سالم بدن والا وی[4] ابراهیم رحمه الله وائی دې نه مراد مهاجر فقیران دی. سفیان ثوری رحمه الله وائی کلی والوته دې د دې نه هیڅ هم نه شی ورکولې . عکرمه رحمه الله وائی مسلمان فقیران ته مساکین مه وائې مسکین خو صرف اهل کتاب خلق دی.

فقیرد امام ابوحنیفه رحمه الله په مذهب کښې

مسلك حنفی:① دامام ابوحنیفه رحمه الله نه نقل دی.چه فقیر هغه کس دې.چه دهغه سره څه وی.خود نصاب نه کم وی.یادنصاب په اندازه وی.خونصاب غیرنامی وی.اودې پخپلوضروریاتوکښې اینختې وی. او مسکین هغه کس دې.چه دهغه سره قطعاً هیڅ څیزهم نه وی.نه دده سره نان شبینه(د شپې خوراك) وی. او نه د بدن پټولودپاره څه کپړه وی.ګویا د امام صاحب رحمه الله په نیزمسکین زیات د غربت په حال کښې وی.په نسبت د فقیر[5] اوس هغه احادیث واورئی کوم چه د دې اتوقسمو متعلق دې.

اول فقراء :: فقراء حضور ﷺ فرمائی صدقه په مالدار او روغ سړی باندې حلال نه ده[6] دووکسانو د حضور ﷺ نه د صدقه مال اوغوښتلو حضور ﷺ په غور سره د لاندې نه پورته ښه تندرست قوی کتلو سره اوفرمائیل که تاسو غواړئی نو زه به تاسو له درکړم خو چه مالدار سړی او طاقتوراو ګټندویه سړی وی په دې کښې د هغوی حصه نشته.[7]

---

[1] ابوداؤد كتاب الزكاة باب من يعطى من الصدقة وحد الغنى: ۱۶۳۰.
[2] وكذا فى عامة المتون شاه فيصل غفرله.
[3] الطبرى: ۳۰۵/۱۴.
[4] ايضًا: ۳۰۶/۱۴.
[5] تسهيل الهدايه شرح هدايه تاليف احقرالعباد شاه فيصل (جلد ۲ باب مصارف الزكاة).
[6] ابوداؤد كتاب الزكاة باب من يعطى من الصدقة وحد الغنى: ۱۶۳۴وسنده حسن، ترمذى: ۶۵۲، احمد: ۱۶۴/۲، دارمى ۳۸۶/۱، حاكم: ۴۰۷/۱.
[7] ابوداؤدحواله سابقه: ۱۶۳۳وسنده صحيح، نسائى: ۲۵۹۹.

دويم مساكين:: حضورﷺ فرمائي مسكينان دغه رخيدونكي يوه يوه دوه دوه نورني يوه كهجوره دوه كهجورې اخستلو سره تلونكي ته نه وائي. خلقو تپوس اوكړو يا رسول اللهﷺ! بيا مسكينان كوم خلق دي؟ حضورﷺ اوفرمائيل څوك چه د بې پرواهئي برابر اونه مومي اونه خپل داسې حالت اوساتي چه څوك ئې اووينى وئې پيژني اوچه څه وركړې هغوى د چانه پخپله سوال نه كوى. ([1])

دريم عاملين:: صدقه وصول كونكي دا تحصيل دار دي دوى ته به اجرت هم د دې مال نه ملاويږي. د حضورﷺ خپلوان په چا چه صدقه حرام ده په دې عهده باندې نه شي راتلي. عبدالمطلب بن ربيعه بن حارث او فضل بن عباسؓ رسول اللهﷺ له دا درخواست يوړو چه مونږ د صدقې راټولونكي عامل جوړكړئي. حضورﷺ جواب وركړو چه په محمد او آل محمدﷺ باندې صدقه حرام ده او دا خو د خلقو خيرې دي. ([2])

څلورم مؤلفة القلوب:: دچا زړه چې راارول مقصود وى د هغوى ډير قسمونه دى، بعضو ته خو په دې وجه وركولې شي چه هغوى اسلام قبول كړى لكه څنګه چه حضور اكرمﷺ صفوان بن اميه ته غنيمت د حنين مال وركړې وو حالانكه هغه دغه وخت د كفر په حالت كښې حضورﷺ سره وتلي وو([3])ددې خپل بيان دې چه درسول كريم ﷺ دې داد او دهش زما په زړه كښې د حضورﷺ د ټولونه زيات محبت پيدا كړل سره د دې چه د ټولونه اول زه د حضورﷺ لوئى دښمن ووم. بعضو ته څكه وركولې شي چه د هغوى اسلام مضبوط شي اود هغوى زړه په اسلام باندې اولګي لكه چه حضورﷺ د حنين په ورځ د مكې آزاد كړې شوې د خلقو سردارانوته سل سل اوښان وركړل([4]) او ارشاد ئې اوفرمائيل چه زه يو ته وركوم او حال دا وى چه د ده نه ډير زما محبوب دې هغه نه وركوم په دې ويره چه داسې نه چه دوى پرمخې دوزخ ته پريوځى([5])يوځل حضرت علىؓ ديمن نه كچه سره زرد خاورو سره دحضورﷺ په خدمت كښې راوليګله نو حضورﷺ صرف په څلورو كسانو كښې تقسيم كړو. اقرع بن حابس، عينيه بن بدر، علقمه بن علاثه او زيدخير، او وئې فرمائيل چه زه د دوى د زړه ساتنې د پاره وركوم([6])بعضو ته په دې وجه وركولې شي چه ددوى په شان نورخلق هم اسلام قبول كړي.اوبعضو ته څكه وركولې شي چه هغوى د خپل خواوشا نه صدقه اورسوى اويادخواوشا دښمنانوساتنه اوكړې اوهغوى ته په مسلمانانوباندې د حملې موقع ورنه كړي.ددې ټولود تفصيل ځائ احكام اودفروع كتابونه دى نه چه دا تفسير. والله اعلم.

دمؤلفة القلوب والا حصه اوس هم پاتې ده كنه؟:: حضرت عمرؓ او عامر شعبيؒ اود يوې ډلې قول دې چه د حضورﷺ د وصال نه پس اوس دا مصرف باقي پاتې نه شو څكه چه الله ﷻ اسلام ته عزت وركړې دې اود مسلمانانو ملكونو مالكان جوړشو اوډير زيات بنديګان د رب د هغوى ماتحت دى. خود نورو بزرګانو قول دې چه اوس هم مولفة قلوب ته زكوة وركول جائز دى. د مكې د فتح او د هوازن د فتح نه پس هم حضور عليه الصلوة والتسليم هغه خلقو ته مال وركړو. بل دا چه اوس هم داسې ضرورتونه پيښيږي.

---

[1]) صحيح بخارى كتاب الزكاة باب قول الله عزوجل ﴿لايسألون الناس الحافا﴾ :۱۴۷۹، صحيح مسلم:۱۰۳۹.

[2]) صحيح مسلم كتاب الزكاة باب ترک استعمال آل النبى على الصلوة: ۱۰۷۲، ابوداؤد:۲۹۸۵، بيهقى:۳۱/۷،احمد:۱۶۶/۴.

[3]) صحيح مسلم كتاب فضائل باب فى سخائهﷺ:۲۳۱۳، ترمذى:۶۶۶،احمد:۴۰۱/۳.

[4]) صحيح بخارى كتاب الزكاة باب ماكان النبىﷺ يعطى المولفة قلوبهم وغيرهم.....:۳۱۴۷، صحيح مسلم: ۱۰۵۹.

[5]) صحيح بخارى كتاب الزكاة باب قول الله ﴿لايسألون الناس الحافا﴾ :۱۴۷۸، صحيح مسلم:۴۶۸۳.

[6]) صحيح بخارى كتاب المناقب باب علامات النبوة فى الاسلام:۳۶۱۰، صحيح مسلم:۱۰۶۴، ابوداؤد:۴۷۶۴.

د مؤلفة القلوب حصه ساقطه شوې ده

مسلک حنفي:- د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز د مولفة القلوب حصه ساقطه شوې ده ځکه چې الله ﷻ اوس اسلام ته غلبه او عزت ورکړې دې نوکه یو کس نوې مسلمان شی هغه ته به زکاة په دې وجه نشی ورکولې چې د زکاة په مصارفو کښې دې البته که هغه د زکاة په نورو اووه قسمه مستحقینو کښې وی نو بالکل ورته زکاة ورکول جائز دی (تفسیرمظهری ۲۱۳/۴)۔

پنځم د مرئی ازادول:: د مرئی د آزادئی باره کښې ډیر بزرګان فرمائی دې نه مراد هغه غلام دې کوم چه رقم مقررکولو سره د خپلو ملکونونه د په خپله آزادئی شرط کړې دې چه دوی ته د زکوة د مال نه پیسې ورکړئی اوادا کولو سره هغوی آزاد کړئی([1]) بل بزرګ فرمائی چه هغه غلام چا چه دا شرط نه وی لیکلې دا هم د زکوة په مال باندې واخلئی او په آزادولوکښې هیڅ ویره نشته. غرض مکاتب غلام او صرف غلام د دواړو آزادی د زکوة مصرف یو دی.

صرف مکاتب غلام ته زکاة ورکولې شي

مسلک حنفي:- د امام ابوحنیفه رحمه الله په نیز د رقاب نه مراد مکاتب دې یعنی هغه غلام چه د خپل مالک سره ئې کتابت کړې وی چه زه تاته دومره روپئ درکړم نو زه به آزاد یم او مالک ورسره په دې باندې عقد کړې وی اوس دغه مکاتب خپل مالک ته بدل کتابت ادا کړې نه دې نو مزکی ته پکار دی چې دغه غلام ته زکاة ورکړې چې هغه پرې خپل ځان آزاد کړې اوکه یو کس صرف غلام وی مکاتب نه وی نو هغه ته زکاة نشی ورکولې ([2])

د غلام د ازادولوفضیلت :: په احادیثوکښې هم د دې ډیر فضیلت وارد شوې دې. اوتردې فرمائیلی دی چه د آزاد کړې شوی غلام د هرهر اندام بدله کښې د آزادونکی هر هر اندم د دوزخ نه آزادیږی او تردې چه د شرمګاه په بدله کښې شرمګاه هم. ځکه چه د هرې نیکئی بدله هم دا شان وی. قرآن پاک فرمائی تاته به هغه بدله درکولې شی کوم چه تا کړې وی. په حدیث شریف کښې دی د درې قسمه خلقوامداد د الله ﷻ په ذمه حق دې. هغه غازی څوک چه د الله ﷻ په لار کښې جهاد کوی. هغه مکاتب غلام او قرضدار څوک چه د ادا کولو نیت لری. هغه نکاح کونکې چه د کوم اراده د بدکارئی نه محفوظ کیدل وی([3]) چاحضور ﷺ ته اووئیل چه ماته څه داسې عمل اوښایه چه ما جنت ته نیزدې او دوزخ نه لرې کړی. حضور ﷺ اوفرمائیل نسمه آزاد کړه او مرئی خلاصې اوکړه. هغه اووئیل چه آیا دادواړه یوڅیز نه دی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه نه د نسمه آزادی خودې ته وائی چه ته یوازې یو غلام آزاد کړې او مرئی خلاصول دا دی چه ته په هغې کښې امداد اوکړې کوم چه تانه کیدې شی. ([4])

شپږم قرضدارو ته ورکول:: د قرضدارانو هم ډیر قسمونه دی چه یو سړې د بل بوج اوچت کړی چه د چا د قرض ته ضامن جوړشې بیا د هغه مال ختم شی او یا هغه پخپله قرضدارې شی او یا چا په بدنې باندې قرض اوچت کړې وی او اوس هغه توبه اوکړی نو ده ته به د زکوة مال ورکولې شی چه دې قرض اداکړې شی.ددې مسئلې اصل قبیصه رضی الله عنه بن مخارق هلالی دا روایت دې چه ما د بل حواله خپل طرف

---

[1]) الطبری: ۳۱۷/۱٤.

[2]) (تفسیر مظهری ۲۱۳/۴)۔

[3]) ترمذی کتاب فضائل الجهاد باب ماجاء فی المجاهد والناکح...: ۱۶۵۵، وسنده حسن، نسائی: ۳۲۲۰، ابن ماجه: ۲۵۱۸، احمد: ۲۵۱/۲، ابن حبان: ٤۰۳۰، حاکم: ۱۶۰/۲.

[4]) احمد: ۲۹۹/٤، وسنده صحیح، مسندالطیالسی: ۷۳۹، بیهقی: ۲۷۲/۱۰، ابن حبان: ۳۷٤، مجمع الزوائد: ۲٤۰/٤.

ته اخستي وه. بیا زه دحضورﷺ په خدمت کښې حاضر شوم نو حضورﷺ اوفرمائیل چه ته حصار شه مونږ له به د صدقې مال راشي نومونږ به تاته د هغې نه درکړو.

د دریوکسانو دپاره سوال کول جائز دی :: بیا فرمائی قبیصهؓ واوره د درې قسم خلقو سوال کول حلال دی. یو هغه چه څوك ضامن شی د هغه رقم پوره کیدلو پورې هغه ته سوال کول جائز دې بیا دې سوال نه کوی. دویم هغه کس د چا مال چه په څه ناګهانی آفت مصیبت کښې ضائع شی د هغه سوال کول هم صحیح دی تردې چه په خپته موږشی. دریم هغه کس په چا چه ولږه تیریږی او د هغه د قوم درې کسان هوښیار کسان د هغه د ګواهئی د پاره اودریږی چه او په فلانکی سرې باندې ولږې تیریږی. هغه له هم غوښتل جائز دی ترهغه وخته پورې چه د هغه ګذاره اوشی اود ژوند سامان ئی پیداشی. د دوی نه علاوه د نورو خلقو سوال کول حرام دی.که هغوی سوال کوی اوغواړی اوخوری نوحرام خوری.([1]) یو سړی په نبوی زمانه کښې یو باغ واخستو د الله ﷻ په قدرت سره آسمانی افت د هغه باغ میوه اووهله په دې سره هغه ډیر قرضدارې شو. حضورﷺ دهغه قرض خواهانوته اوفرمائیل چه دې څه درکړی واخلئی دې نه علاوه ستاسو د پاره هیڅ نشته. ([2])

د مجبور قرضداری قرض به الله ﷻ ادا کوی:: حضورﷺ فرمائیل چه د قیامت په ورځ به الله ﷻ یو قرضدار راولی او خپلې مخې ته به ئی اودروی او تپوس به ترې اوکړی چه تاولې قرض اخستو او ولې دې پیسې ضائع کړې؟ په څه سره چه د خلقو حقونه برباد شو. هغه به جواب ورکړی اې الله تعالی! تاته ښه معلومه ده چه ما دغه پیسې په خوراك څښاك کښې نه دی الوزولې بلکه زما نه خو غلاشوې یا اور اولګیدو اویا څه بل څه آفت راغلو.الله ﷻ به اوفرمائی زما بنده رښتونې دې اونن ستاد قرض ادا کولو د ټولونه زه ډیرزیات حقدار یم. بیا به الله ﷻ څه څیز راوغواړی اود هغه د نیکو په تله کښې به ئی کیږدی په څه سره چه به نیکئی دبدونه زیاتې شی او الله ﷻ به هغه په خپل فضل سره جنت ته بوځی ([3])

اووم غازیانوته ورکول، حاجی اومسافر هم په کښې داخل دی :: د الله ﷻ په لار کښې هغه مجاهدین غازیان داخل دی د چا چه په دفتر کښې هیڅ حق نشته. حج هم د الله ﷻ په لارکښې داخل دې.

اتم ابن سبیل ته ورکول:: مسافر چه په سفرکښې بې یارومددګار پاتې شوې وی نو هغه له هم د زکوة د مال نه دومره رقم ورکړئی په کوم سره چه هغه خپل ښارته اورسی سره د دې که هغه په خپل ځائ کښې مالداری وی. دا حکم د هغه د پاره هم دې چه د خپل ښار نه د سفر اراده کړې وی خو مال ورسره نه وی نو هغه ته هم د د سفر د خرچ د پاره د زکوة د رقم نه ورکول جائز دی چه دهغه د تلوراتلو دپاره کافی وی.د آیت د دې لفظ د دلیل نه علاوه د ابوداؤد وغیره دا حدیث هم د دې دلیل دې چه حضوراکرمﷺ فرمائیلی په مالداربانډې زکوة حرام دې بغیرد پنځه قسمه مالدارونه یوخو هغه چه د زکوة وصولولو باندې مقرردې. دویم هغه کس چه د زکوة مال نه څه څیز په خپل مال باندې واخلی. دریم قرضدار، څلورم د الله ﷻ د لارې مجاهد او غازی. پنځم چه یومسکین تهڅه څیز چه په زکوة کښې ملاؤشوې وی. مالدارو ته هدیه ورکړی ([4]) او په روایت کښې دی چه زکوة د مالدار د پاره حلال نه دې خو چه څوك د الله ﷻ په لارکښې وی یا په مسافرئی کښې وی اویا چه هغه ته خپل یو مسکین ګاونډی څه څیز په تحفه کښې ورکړی یا خپل کورته ئی راوغواړی. ([5])

---

[1] صحیح مسلم کتاب الزکاة باب ومن لاتحل له المسئلة: ۱۰۴٤، ابوداؤد: ۱٦٤۰، ابن ابی شیبه: ۳/۲۱۰،

[2] صحیح مسلم کتاب المساقاة باب استحباب الوضع من الدین: ۱۵۵٦، ابوداؤد: ۳٤٦۹، ترمذی: ٤۵۵، ابن ماجه: ۲۳۵٦، احمد: ۳/۳٦(مسلم)

[3] احمد: ۱/۱۹۷-۱۹۸، مسندالبزار: ۱۳۳۳، (مسنداحمد)

[4] ابوداؤد کتاب الزکاة باب ومن یجوزله اخذالصدقة وهوغنی: ۱٦۳۵، وهوصحیح، ابن ماجه: ۱۸٤۱،

[5] ابوداؤد حواله سابقه: ۱٦۳۷، ابن ابی شیبه: ۳/۲۱۰، بیهقی: ۷/۲۳، احمد: ۳/۳۱.

د زکوة دا اته واړه مصارف بیانولونه پس فرمائی چه دا د الله ﷻ د طرف نه فرض دی. یعنی مقتدردي د الله ﷻ تقدیر د هغې د تقسیم اود هغې فرض کولو سره. الله ﷻ د ظاهر او باطن عالم دی. د خپلو بندیګانود مصلحتونونه خبر دې. هغه په خپل قول فعل شریعت اوپه حکم کښې حکمت والا دې. د هغه نه بغیرڅوك هم د عبادت لائق نه دی او نه د هغه بغیر څوك د چا پالونکې دې.

وَمِنْهُمُ الَّذِيْنَ يُؤْذُوْنَ النَّبِيَّ وَيَقُوْلُوْنَ هُوَ اُذُنٌ ؕ

اوځینې ددوئ نه | هغه کسان | چې تکلیف ورکوی | نبی ته | اووائی | چې داسړې | اغوږونه دی |

اوبعضې په دوی کښې هغه کسان دی چه نبی ته تکلیف رسوی اودا وائی چه دې ډیر اوریدونکې دې

قُلْ اُذُنُ خَيْرٍ لَّكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ

اووایه | داپه غوږونوکچه والې | ابهتر دې | استاسو دپاره | ایمان لری | په الله باندی | اواعتمادکوی

ته ورته اووایه په الله ﷻ باندې ایمان راوړی اوپه مؤمنانو باندې اعتماد کوی

لِلْمُؤْمِنِيْنَ وَرَحْمَةٌ لِّلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مِنْكُمْ ؕ وَالَّذِيْنَ

په مومنانو | اورحمت دې | دپاره دهغه کسانو | چې ایمان ئې راوړې دې | ستاسو نه | اوهغه کسان

اوپه تاسو کښې چه کومو کسانو ایمان راوړې دې دهغوی دپاره رحمت دې | اوکوم کسان ....

يُؤْذُوْنَ رَسُوْلَ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝

چې تکلیف ورکوی | رسول دالله ته | ادې دهغوئ دپاره | عذاب | دردناك |

چه دالله رسول ته تکلیف رسوی نو د هغوی دپاره دردناک عذاب دې |

قوله تعالی:: وَيَقُوْلُوْنَ هُوَ اُذُنٌ ؕ

د منافقانو فضول خبرې اودهغوی خبث او نفاق:- دمنافقانو یوه ډله ډیره موذی ده په خپلو خبرو باندې د الله ﷻ پیغمبر ﷺ ته تکلیف رسوی او وائی چه دانبی خودغوږونونه ډیرخام دې دچانه ئې چه څه واوریده ونې منل. کله چه مونږ هغه له څو اوقسمونه خورو نو هغه به زمونږ په خبرو هم یقین اوکړی. الله تبارك وتعالی فرمائی هغه د څوغوږونو والا دې او ښه اوریدونکې دې هغه صادق او کاذب ښه پیژنی. هغه د الله ﷻ خبرې منی اود ایماندارو خلقو صداقت هم پیژنی هغه د مؤمنانود پاره رحمت دې اود بې ایمانه د پاره د الله ﷻ حجت دی. رسول الله ﷺ ته د تکلیف رسونکی د پاره د غم وهل دی.

يَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوْكُمْ ۚ وَاللّٰهُ وَرَسُوْلُهٗٓ اَحَقُّ اَنْ

قسمونه خوری داخلق په الله باند | تاسو ته | دپاره ددې چې راضی کړی تاسو | اوالله اورسول دهغه زیات حقدار | دی چې

دوی (تاسوته) په الله ﷻ باندې قسمونه خوری چه تاسوراضی کړی (څو) الله ﷻ اودهغه پیغمبرزیات حقدار دی چه دوی ئې

يُرْضُوْهُ اِنْ كَانُوْا مُؤْمِنِيْنَ ۝ اَلَمْ يَعْلَمُوْٓا اَنَّهٗ مَنْ

راضی کړی هغه | که وی هغوئ | مومنان | آیا نه ده معلومه دوی ته | چې بیشکه شان دادې | چې هغه څوك

راضی کړی | که دوی مؤمنان وي | آیا دوی (منافقان) په دې نه پوهیږی چه څوک د الله ﷻ اود هغه د رسول

يُّحَادِدِ اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ فَاَنَّ لَهٗ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا

چې مخالفت کوی | د الله | اودرسول دهغه | نوبیشکه | مقرردې هغه لره | اورددوزخ | چې همیشه به وی

مخالف کوی ....نو دده دپاره د جهنم اور دې چه همیشه به په هغې کښې وی

فِيهَاؕ ذٰلِكَ الۡخِزۡیُ الۡعَظِيۡمُ
په هغې کښې	دا	رسوائي ده	لويه
اودا (جهنم ته داخلیدل) لویه رسوائي ده

قوله تعالی: يَحۡلِفُوۡنَ بِاللّٰهِ لَكُمۡ لِيُرۡضُوۡكُمۡ

دمنافقانو بې ځايه قسمونه واقعه دا اوشوه چه دمنافقانونه يو سړی ونيل زمونږ سردار ډير عقل مند هوښيار اوتجربه کار دی. که د محمد ﷺ خبرې حق وې نو دوی دومره بې وقوفان چرته وو چه هغه به ئې نه منلې. دا خبره يو ربښتونی مسلمان صحابی ﷺ واوريدله نو هغه اووئيل والله د محمد ﷺ ټولې خبرې ربښتيادی اود تامنونکو بې وقوفتيا کښې هيڅ شک نشته. کله چه دا صحابی ﷺ د رسول الله ﷺ دربارته اورسيدلو نو دا واقعه ئې بيان کړه. حضور ﷺ هغه سړې راوغوښتو خو هغه سخت سخت قسمونه خوړل چه ماخودا خبره هډوکړې نه ده دې خو په ماباندې تهمت لګوی. دې صحابی ﷺ دعا اوکړه چه پرورډګاره ته ربښتيا ربښتيا کړې او دروغ دروغ. په دې باندې دا آيت نازل شو[1] آيا دوی ته دا خبره نه ده معلومه چه د الله ﷻ اورسول ﷺ مخالف ابدي دوزخيان دی او رسوائی عذاب او دوزخ برداشت کونکی دی. دې نه زياته بربادی دې نه زياته رسوائی اود دې نه لويه بدبختی به نوره څه وی.

يَحۡذَرُ الۡمُنٰفِقُوۡنَ اَنۡ تُنَزَّلَ عَلَيۡهِمۡ
يريږی منافقان ددی نه	چې نازل کړې شی	په مومنانو باند
منافقان د دې نه ويريږی چه (هسې نه) په مؤمنانو

سُوۡرَةٌ تُنَبِّئُهُمۡ بِمَا فِىۡ قُلُوۡبِهِمۡؕ قُلِ اسۡتَهۡزِءُوۡا
يوسورة	چې خبروركړی هغوئ ته	دهغه	چې په زړونو دهغوی كښې دې	ورته اووايه	چې كوئ توقې
باندې څه سورت نازل شی چه مسلمانانو ته دهغه رازونو خبر وركړی كوم چه د دوی په زړونو كښې دی ته ورته اووايه

اِنَّ اللّٰهَ مُخۡرِجٌ مَّا تَحۡذَرُوۡنَ
بيشكه الله	ښكاره كوونكې دې	دهغه څيز	چې يريږئ تاسودښكاره كيدو دهغې نه
تاسو توقې كوئ	بيشكه الله ﷻ د هغه څه ښكاره كونكې دې د كومې د ښكاره كيدو نه چه تاسو ويريږئ

قوله تعالی: يَحۡذَرُ الۡمُنٰفِقُوۡنَ

منافقانوته هروخت د خپل نفاق ويره وی.- خپل مينځ كښې به كيناستل او خبرې به ئې غوټه كولې خو بيا به ويريدل چه هسې نه مسلمانانوته دوحی په ذريعه الله ﷻ خبرورنه كړی. او په بل آيت كښې دی چې كله هغوئ ستا خوا ته راشی نو داسې سلام درته كوی كوم چې الله ﷻ نه دې در كړې او پټ په زړه كښې وائی چه زمونږ په دې وينا باندې الله ﷻ مونږ ته سزا ولې رانه كړه. د هغوی د پاره د دوزخ پوره سزا پرته ده چه ډير خراب ځائ دی.[2] دلته فرمائی چه په دينی خبرو اودمسلمانانو په حالت باندې ښه توقې اوكړئ الله ﷻ به هم هغه ښكاره كړی كوم چه ستاسو په زړه كښې دی. ياد ساتئ چه يوه ورځ به رسوا كيږئ. ارشاد دې چه دا بيمار زړه والا دې دا نه ګنړی چه د هغوی د زړونو بدی به نه ښكاره كيږی. مونږ خو به د دوی دومره رسوائی اوكړو اوستاپه وړاندې به داسې ننبې كيږدو چه ته به د هغوی

[1] الطبری: ۳۲۹/۱۴،
[2] ۵۸/المجادلة.۸.

د لهجې نه هغوی پیژنې. (۱) د دې سورت نوم سورة الفاضحه دې په دې وجه چه دې د منافقانو رازونه ښکاره کړل.(۲)

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ	لَيَقُولُنَّ	إِنَّمَا	كُنَّا	نَخُوضُ	وَنَلْعَبُ ط
اوکه چرې تپوس اوکړې ته ددوئ نه	انو خامخا به وائی	اچی بیشکه	اوؤ مونږ	اچی مشغولیدو مونږ	اولوبې کولې مونږ
اوکه ته د دوی نه تپوس اوکړې (چه تاسو داسې وئیلی دی) نو دوی به وائی چه مونږ خو هسې کپ شپ لګولو					
قُلْ	أَبِاللَّهِ	وَآيَاتِهِ	وَرَسُولِهِ	كُنْتُمْ	تَسْتَهْزِئُونَ ﴿٦٥﴾
ورته اووایه	آیا په الله پورې	او په آیاتونو دهغه پورې	او په رسول دهغه پورې	اوئ تاسو	اچی توقې موکولې
ته ورته اووایه آیا تاسو په الله تعالی او دهغه په آیاتونو او د هغه په رسول پورې توقې کوئ					
لَا تَعْتَذِرُوا	قَدْ	كَفَرْتُمْ	بَعْدَ	إِيمَانِكُمْ ط	إِنْ نَعْفُ
عذرونه مکوئ	په تحقیق سره	کفر کړې دې تاسو	روستو	د ایمان راوړلو ستاسو نه	که	معاف کړو مونږ
تاسو عذرونه مه کوئ (چه مونږ نه غلطی شوې ده بلکه) تاسو د خپل ظاهری ایمان نه پس کافران شوې ئې که					
عَنْ طَائِفَةٍ مِنْكُمْ	نُعَذِّبْ	طَائِفَةً	بِأَنَّهُمْ	كَانُوا	
یوه ډله	ستاسو نه	انو ضرور به عذاب ورکوؤ	ابلې ډلې ته	په سبب دهغې چې هغوئ	اوؤ
ستاسو یوې ډلې ته معافی اوکړو (چه توبهٔ اوباسئ) نو بلې ډلې ته به عذاب ورکړو ځکه چه دغه ډله					
مُجْرِمِينَ ﴿٦٦﴾					
مجرمان ا					
نافرمانه ده.					

قوله تعالی:: قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ

دمنافقانو د الله ﷻ نبیﷺ او قرآن پورې خنداګانې : یومنافق وئیل زمونږ دا قرآن خوان خلق ډیر خیټوان دروغژن اوبزدله دی. کله چه حضورﷺ ته دې ذکر اوشونو دې عذرپیش کولو سره راغله یارسول اللهﷺ! مونږ خو هسې د وخت تیرولودپاره دخنداخبرې کولې. نبی کریمﷺ اوفرمائیل چه او ستاسود خنداد پاره الله ﷻ دهغه رسولﷺ او هم قرآن پاتې شوې دې.(۳) یادساتئی که مونږ څوك معاف کړو نو چاته به سخته سزاهم ورکوو. دغه وخت کښې نبی کریمﷺ په خپله اوښه سور روان وو. دې منافق د رسول اللهﷺ په پړی لاس نیولې ووکانړو سره ئې ټکرې خوړلې اودې ویناکولوسره روان وو. حضورﷺ به د هغه طرف ته کتل هم نه. کوم یو مسلمان چه د ده دا خبره اوریدلې وه هغه هم په هغه وخت جواب هم ورکړې وو چه ته فضول خبرې کونکې ئې ته دروغژن ئې ته منافق ئې. دا واقعه د جنګ تبوك ده او هغه دا ذکر په جمات کښې کړې وو.

د غزوهٔ تبوك په لاره کښې دمنافقانو خبرې اترې::(ف) د ابن اسحاق رحمه الله په سیرت کښې دی چه تبوك ته په تلوکښې رسول اللهﷺ سره د منافقانو یوه ډله هم وه. په کومه کښې چه ودیعه بن ثابت او

---

(۱) ۴۷/محمد: ۲۹.
(۲) الطبری: ۳۳۲/۱۴.
(۳) الطبری: ۳۳۲/۱۴.

مخشي بن حمير وغيره وو. دوى په خپل مينځ كښې وئيل چه د نصرانيانو جنګ ته د عربو خپل مينځ كښې جنګ په شان ګنړل سخته خطرناكه غلطى ده. ښه ده هغوى دې هلته وهى اوموږ به ئې دلته د بوسوسخى جوړكړو. په دې باندې د هغوى دويم سردار مخشي اووئيل روره دا خبرې پريږده ګنې دا ذكر به بيا په قرآن پاك كښې راشي. كوړې خوړل خو زموږ په نيز د هغه رسوائي نه ډير ښه دي. وړاندې وړاندې به دې خلقو دا تذكرې كولې او روان وو حضورﷺ حضرت عمارؓ ته اوفرمائيل چه لاړ شه اوګوره داخلق چرته اوسوزيدل هغوى نه تپوس اوكړه چه تاسو دا ذكركولو.كه هغوى انكار اوكړي نو ته ورته اووايه چه تاسودادا خبرې كولې.حضرت عمارؓ لاړو اوهغوى ته ئې دا اووئيل دوى دحضورﷺ مخې ته راغله او عذر اومعذرت ئې كولو. حضورﷺ په خندا خندا كښې زموږ د خلې نه داسې خبره وتلې.

د مخشي دمنافقت نه توبه اوشهادت:: وديعه خودا اووئيل خو مخشي بن حمير اووئيل يارسول اللهﷺ! تاسو زما او زما د پلار نوم ته اوګورئې نوصرف په دې وجه زما نه دا فضول حركت اوشو معافى راكړه. نود دې نه الله ﷻ معافى اوكړه او په دې آيت كښې هم د دې نه معافى كولو ذكر دې. دې نه پس هغه خپل نوم بدل كړو او عبدالرحمن نوم ئې كيخودو ربښتونې مسلمان جوړشو اود الله ﷻ نه ئې دعااوكړه يا الله ﷻ ما په خپله لاركښې شهيد كړې چه دا داغ رانه اووينځلې شي. نو د يمامه په ورځ دا بزرګ شهيد شو. اود هغه لاش هم ملاونه شو.

د منافقانو پيغور او دهغه جواب:: دې منافقانو دپيغور په توګه وئيلې وو څه ستركې اوشليدې چه اوس دوى لاړل چه د روميانو قلعه ګانې اومحلونه به فتح كوو،ښه دې عقل مندئى او هوښياتوب ته اوګوره. كله چه اللهﷻ حضورﷺ د دې خبرونه خبركړو نو دوى صفامنكرشو اوپه قسمونو خوړلو سره ئې اووئيل چه موږ دا خبره نه ده كړې موږ خو په خپل مينځ كښې خندا كوله. او په دوى كښې يو كس وو چه هغه به ان شاء الله ﷻ معاف كړې وى. دا به ئې وئيل چه ياالله زه ستا د پاك كلام يو ايت اورم په كوم كښې چه زما د ګناه ذكر دې. كله ئې هم چه اورم زما غوږې زيږ شي اوزما زړه رچيږى. اې ربه ته زما توبه قبوله كړه اومايخپله لاركښې شهيدكړه اوداسې چه نه څوك ماته غسل راكړى نه كفن راكړى اونه مې خښ كړى.هم دغه اوشو چه په جنګ يمامه كښې دى دشهيدانوسره شهيدشودټولو شهيدان لاشونه ملاؤ شو خود هغه د لاش پته اونه لګيده[1] د الله ﷻ د طرفنه منافقانوته جواب ملاؤشو اوس بهانې مه جوړونې سره ددې چه تاسوتش دخلې مسلمانان وئې اوس تاسو هم دې ژبه كافران شوئې.دا وينا د كفر كلمه ده چه تاسود اللهﷻ دهغه د رسولﷺ اوقرآن پاك پسې خندا اوكړه كه موږ څوك معاف هم كړو خوتاسو ټولو سره به داسې معامله نه وى ستاسو د دې جرم اود دې خرابې وينا اود دې كفر وينا به تاسو سخته سزا خوړئې.

اَلْمُنٰفِقُوْنَ	وَالْمُنٰفِقٰتُ	بَعْضُهُمْ	مِّنْ بَعْضٍ	يَاْمُرُوْنَ
منافقان سړي	اومنافقاني ښځې	ځينى ددوئ	دځينو نه دي	حكم كوى دوئ
منافقان سړى اومنافقان ښځې خپلو كښې سره يو دى (خلقوته) د ګناهونو حكم كوى				

بِالْمُنْكَرِ	وَيَنْهَوْنَ	عَنِ الْمَعْرُوْفِ	وَيَقْبِضُوْنَ	اَيْدِيَهُمْ	نَسُوا	اللّٰهَ
په بدئ باند	اومنع كوى	دنيكئ نه	اومنع ساتى دوئ	لاسونه خپل	اهيركړودوئ	الله
او د نيكئ د كارونو نه منع كوى او خپل لاسونه (دالله په لاركښې د خرچ كولونه) بندوى					دوى الله	

[1] ابن هشام:٤/١٢١-١٢٢.

فَنَسِيَهُمْ ۗ إِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ هُمُ الْفٰسِقُوْنَ ۝ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنٰفِقِيْنَ

نو الله هیر کړل دوئ | بیشکه منافقان | هم دوئ | فاسقان دی | وعده کړی ده الله | د منافقانو سرو سره

هیر کړي دي نو الله ﷻ دوی هم هیر کړل | هم منافقان نافرمان دی | الله ﷻ د منافقانو سرو او

وَالْمُنٰفِقٰتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ۗ هِيَ

اودمنافقانو ښځوسره | اودکافرانو سره | د اور | د دوزخ | همیشه به وی دوئ | په هغې کښې | هغه

منافقانو ښځو اود کافرانو سره د جهنم د اور وعده کړې ده په جهنم کښې به همیشه دپاره وی

حَسْبُهُمْ ۚ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُّقِيْمٌ ۝

کافی دې دوئ لره | اولعنت کړې دې په دوئ الله | اودې دوئ لره | عذاب | همیشه

جهنم د دوی دپاره کافی دې او الله په دوی باندې لعنت کړې دې. او د دوی دپاره همیشه عذاب دې

قوله تعالی:: اَلْمُنٰفِقُوْنَ وَالْمُنٰفِقٰتُ

دمنافقانویو څو نورصفتونه:- دمنافقانو خصلتونه د مؤمنانو بالکل مخالف وی. مؤمنان د ښیګړې حکم کوی اود بدو نه منع کول کوی اومنافقان د بدو حکم کوی اودنیکونه بندول کوی. مؤمنان سخی وی او منافقان بخیل وی. مؤمن د الله ﷻ په ذکر کښې وی او منافقانود الله ﷻ ذکر هیرکړې وی. د دې په بدله کښې الله ﷻ هم هغوی سره هغه معامله کوی لکه څوك چه چا هیرکړې وی. د قیامت په ورځ به هم دا دوی ته وئیلې شی چه نن به مونږ تیك هغه شان هیروو لکه څنګه چه تاسو د دې ورځې دا ملاقات هیرکړې وو.[1]

دمنافقانود اخرت سزا:: منافقان دحق لارې نه لرې شوی دی دګمراهئی په چکرو هرڅه هیرکړی اینختی دی. د دې منافقانو او کافرانود بدعملو سزا د هغوی د لاره الله ﷻ په دوزخ کښې مقرر کړې ده چرته چه به هغوی د همیشه د پاره پراته وی اود هغه ځائ عذاب به د دوی د پاره بس وی. دوی رحیم رب د خپل رحمت نه لرې کړی دی اود دوی د پاره ئې د همیشه والی عذاب کیخودې دې.

كَالَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوْٓا اَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً

اے منافقانو تاسو پشان دهغه کسانو یئ | چی مخکښی ستاسونه وو | اوو هغوئ | زیات سخت ستاسونه | په قوت کښی

(منافقانو ستاسو مثال په منافقت کښې) ستاسو نه د وړاندې خلقو پشان دې (حالانکه) هغوی ستاسو نه زیات طاقتور وو

وَّاَكْثَرَ اَمْوَالًا وَّاَوْلَادًا ۗ فَاسْتَمْتَعُوْا بِخَلَاقِهِمْ

اوزیات | په مال کښی | اوپه اولاد کښی | انو فائده واغستله هغوئ | په حصه خپله ددنیا

او په مال او اولاد کښې ستاسو نه زیات وو انو هغوی (په دنیا کښې) په خپله حصه باندې فائده واخستله

فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ

اوفائده واغستله تاسو | په حصې خپلې سره | الکه څنګه چی | فائدې اغستې وې | هغه کسانو | چی مخکښی ستاسونه وو

او تاسو (هم) په خپله حصه باندې فائده واخستله لکه څنګه چه هغه خلقو د خپل حصې مطابق فائده اخستې وه

[1] ۴۵/الجاثیة: ۳۴.

بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا

په حصې خپلې سره ا اواخته شوئ تاسو ا په هغسې خبرو کښې لکه چې هغوئ اخته شوی ووُ په هغې کښې

کوم چه ستاسو نه وړاندې وو ا اوتاسو هم په هغه خبرو کښې مشغوله شوې څنګه هغوی مشغوله شوی وو ا

أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَٰئِكَ

دغه کسان چې دی اضائع شول اعملونه دهغوئ ا په دنیا کښې اوپه آخرت کښې ا اودغه کسان دی

د دغه خلقو عملونه په دنیا او په آخرت کښې ضائع شوی دی ا او هم دوی (که په دنیا کښې نه وی خو په

هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾

چه هم هغوئ دی انقصانیان ا

آخرت کښې ضرور) تاوانیان دی ا

قوله تعالی:: كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

د ظالمانود انجام نه عبرت حاصل کړئ:- دې خلقوته هم د وړاندینوخلقو په شان عذاب اورسیدو. د خلاق نه مراد دلته دین دې څنګه چه وړاندینی خلق په دروغو اوباطلوکښې تړپونه وهل هم داسې دې خلقو هم اوکړه. ددوی دا فاسد اعمال بې کاره دی نه په دنیا کښې سودمند شو اونه په آخرت کښې ثواب ورکونکی شو. هم دغه صریح نقصان شو چه عمل ئې اوکړواو ثواب ملاؤ نه شو.

یهود ونصاری چې څه کول دا امت به هم هغه کوی:: ابن عباس﷛ فرمائی لکه څنګه چه د نن شپه د صباد شپې په شان وی دغه شان په دې امت کښې هم د یهودیانو یوشان والې راغلو. زما خو خیال دې چه حضور ﷺ فرمائیلی دی چه د هغه ذات قسم د چا په قبضه کښې چه زما ځان دې چه تاسو به د هغوی منل کوئې تردې چه په هغوی کښې څوك د ځناور سوړې ته ورداخل شی نو تاسو به هم په هغې کښې ورننوځئی.دحضور ﷺ ارشاد دې چه د هغه ذات قسم د چا په لاس کښې چه زما روح دې تاسو به د خپل ځان نه د وړاندینوخلقو د طریقو تابعداری کوئې بالکل لیشت په لیشت ذراع په ذراع او لاس په لاس تر دې چه که هغوی چرته د یو ځناور په سوړه کښې ورننوتلې دی نو یقینًا تاسو به هم ورننوځئی. خلقو تپوس اوکړو چه یارسول الله ﷺ! دې نه ستاسو کوم خلق مراد دی. آیا اهل کتاب؟ حضور ﷺ اوفرمائیل نور څوك دی. دا حدیث شریف بیانولو سره حضرت ابوهریره ﷛ وئیل که تاسو غواړئی نود قرآن پاك دا الفاظ اولولئی﴿كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ﴾([1])حضرت ابوهریره﷛ فرمائی د خلاق نه مراد دین دې. اوتاسو هم د هغوی په شان اوکړه لکه څنګه چه هغوی تپوس اوکړو آیاد فارسیانو او رومیانو په شان؟ حضور ﷺ اوفرمائیل نور خلق دی څوك. د دې حدیث شریف شواهد په صحیح حدیث کښې هم دی.([2])

أَلَمْ يَأْتِهِمْ نَبَأُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ

ا آیانهٔ دې راغلې دوئ ته ا خبردهغه کسانو ا چې مخکښې ددوئ نه ووُ

ا آیا دوی ته د هغه خلقو (دعذاب) واقعات نه دی راغلی کوم چه د

[1]) الطبری: ۳۴۲/۱۴.
[2]) صحیح بخاری کتاب الاعتصام باب قول النبی ﷺ للتبعن سنن من کان قبلکم: ۷۳۱۹-۷۳۲۰، صحیح مسلم: ۲۶۶۹.

قَوۡمِ نُوۡحٍ وَّعَادٍ وَّثَمُوۡدَ ۙ۬ وَقَوۡمِ اِبۡرٰهِيۡمَ وَاَصۡحٰبِ مَدۡيَنَ وَالۡمُؤۡتَفِكٰتِ ؕ

دقوم دنوح | اودعاد | اودثمود | اودقوم دابراهیم | اودملګرو دمدین | اودپاسته کړې شوی کلی

دوی نه ورانديې ووچه د نوح علیه السلام قوم عاديان ثموديان د ابراهيم علیه السلام قوم د مدين خلق اود التۀ شوو کلی وو

اَتَتۡهُمۡ رُسُلُهُمۡ بِالۡبَيِّنٰتِ ۚ فَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيَظۡلِمَهُمۡ

راوړې وۀهغوئ ته | رسولانو دهغوئ | ښکاره نښې | نونۀ وۀ الله | چې ظلم ئې کړې وې په هغوئ باندې

هغوی ته د هغوی پیغمبران په ښکاره نښو سره راغلی وو،خو په دې عذابولو کښې الله ﷻ په هغوی باندې

وَلٰـكِنۡ كَانُوۡۤا اَنۡفُسَهُمۡ يَظۡلِمُوۡنَ‏ ۝

لیکن وۀهغوئ | په نفسونو خپلو | چې ظلم ئې کوۀ |

ظلم نه وو کړې بلکه هغوی په خپله په خپلو ځانونو ظلم کونکی وو ا

قوله تعالى:: اَلَمۡ يَاۡتِهِمۡ نَبَاُ الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِهِمۡ

د دین د دښمنانو د انجام نه عبرت واخلئ:- دې بدکارانو منافقانو ته نصیحت کولې شی چه د خپل ځان نه وړاندې دخپل ځان په شان خلقو حالاتو باندې دعبرت نظر واچوئی اواوګورئی چه دنبیانو علیهم السلام تکذیب کومه میوه راوړه؟ د نوح ﷺ د قوم غرقیدل سوا د مسلمانانو نه د چا نه بچ کیدل یادکړئی. د عادیانو د هود ﷺ نه منلو سره د هوا په چپو سره تباه کیدل یادکړئی. د ثمودیانو د حضرت صالح ﷺ دروغ ګنړلو اودالله ﷻ نښه اوښه وژل په وجه یوزړه ماتونکې چغې تباه اوبربادکیدل یادکړئی.د حضرت ابراهیم ﷺ د دښمنانو نه بچ کیدل اود هغه دښمنان غرقیدل. د نمرودبن کنعان بن کوش غوندې بادشاه سره دخپل لښکریانو تباه کیدل مه هیره وئی اوهغوی ټول د لعنت په وجه ټول بې نوم او نښې کړې شو. دشعیب ﷺ قوم هم په دې بدکارو اوکفر په بدله کښې په زلزله سره اود سائبان والا ورځ په عذاب باندې لاندې باندې کړل کوم چه د مدین اوسیدونکی وو.دلوط ﷺ کلی پړمخې پراته دی. مدین او سدوم وغیره الله ﷻ هغوی هم د خپل نبی لوط ﷺ نه منلو په وجه اودخپلې بدفعلئی نه پرېنخودو په وجه یویو په زمکه کښې ورخښ کړل.هغوی له زمونږ رسول زمونږ کتاب اوښکاره معجزې او صفا دلیلونه اورسیدل خوهغوی یوهم اونه منل اوآخر دخپل ظلم په وجه پخپله برباد شو. الله ﷻ حق واضحه کړو کتاب ئې نازل کړو رسول ئې راولیګلو حجت ئې ختم کړو خودوی د رسولانو په مقابله باندې تیار شود الله ﷻ د کتاب تابعداری کولونه اوتختیدل. دحق مخالفت ئې اوکړو نود الله ﷻ لعنت پرې راکوز شو اوهغوی ئې تورې خاورې کړه.

وَالۡمُؤۡمِنُوۡنَ وَالۡمُؤۡمِنٰتُ

اومومنان سړی | اومومناني ښځې |

او مؤمنان سړی او مؤمناني ښځې

بَعۡضُهُمۡ اَوۡلِيَآءُ بَعۡضٍ‌ ۘ يَاۡمُرُوۡنَ بِالۡمَعۡرُوۡفِ وَيَنۡهَوۡنَ عَنِ الۡمُنۡكَرِ

ځینی ددوئ | دوستان دی | دځینو | حکم کوی دوئ | په نیکئ سره | اومنع کوی | دبدئ نه

دوی په خپل مینځ کښې ملګری دی (یوبل ته) د نیکئ حکم کوی او د بدئ نه منع کوی

وَيُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَيُطِيعُونَ اللّٰهَ وَرَسُولَهٗ ؕ

او قائموي مونځ ا او ورکوي زکاة ا اوحکم مني ادالله ا اود رسول دهغه

اومونځ قائموي او زکاة ورکوي (لنډه دا چه په ټولو کارونو کښې) د الله اود هغه د رسول تابعداري کوي

أُولٰٓئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللّٰهُ ؕ إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ۝

دا کسان چي دي ا زربه رحم اوکړي په دوئ بانداللہ ا بیشکه الله ا غالب دي ا دحکمت خاوند دي

په دغه خلقو به الله ﷻ رحم اوکړي او الله غالب دي (څوک ئې د ارادې نه منع کولې نشي) اوصاحب دحکمت دي

قوله تعالی:: وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنٰتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۘ

مسلمانان دیوبل لاسونه اومټې دي: دمنافقانوبدخصلتونه بیانولوسره دمسلمانانونیك صفتونه بیانولې شي چه دوی دیو بل امداد کوي. د یو بل لاسونه او مټې جوړېږي. په صحیح حدیث کښې دي چه مؤمن د مؤمن د پاره د دیوال په شان دې د کوم چه یوه حصه بلې حصې ته مضبوطیا ورکوي. حضور ﷺ دې فرمان کولو سره خپلې دلاسونوګوتې هم په یو بل کښې واچولې اووئي خودلې[1] او په صحیح حدیث کښې دي مؤمنانو په محبت او دوستئ کښې په مثال د یوبدن دي. چه یوې حصې ته هم تکلیف وي نو ټول بدن په بیمارئی او بیدارئی کښې اخته وي[2] دا دپاکو نفسونو خلق د نورو تربیت نه هم غافل نه پاتې کیږي. ټولوته نیکئی ښائی، ښه خبرې ښائی. د خرابوکارونواو خرابوخبرو نه تروسه پورې منع کول کوي. د الله ﷻ حکم هم دغه دې. فرمائي چه په تاسوکښې یوه ډله خامخا داسې کیدل پکار دی چه د نیکو حکم کوي اودبدو نه منع کول کوي[3] دا مونځ ګذار وي، ورسره زکوة هم ورکوي دې د پاره چه یو طرف ته د الله ﷻ عبادت وي اوبل طرف ته د مخلوق زړه ساتنه وي. د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ تابعداري د هغوی زړه راښکونکې مشغله وي. کوم حکم چه ملاؤ شو په ځائ راوړو اود څه نه چه منع کړې شو بس منع شو. هم دغه خلق دي چه د الله ﷻ د رحم حقداران دي. هم دغه صفتونه دي دڅه په وجه چه ده ته د الله ﷻ رحمت ورټوپ کوي. الله تعالیٰعزیز دې اوهغه دخپلو فرمانبردارو عزت پخپله هم کوي او هغه عزت منډجوړوي. په حقیقت کښې عزت هم د الله ﷻ د پاره دې اوهغه خپلو رسولانواو ایماندارانو غلامانوته هم عزت ورکړې دې. د هغه حکمت دي چه په هغوی کښې دا صفتونه کیخودل او په منافقانوکښې ئې دغه خصلتونه کیخودل. د هغه د حکمت بیخ ته څوك رسیدلې شي چه څه غوارې نو کوي. هغه د برکتونو او د اوچت ذات خاوند دي.

وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا

وعده کړې ده ا الله ا دمومنانو سړو سره ا اودمومنانو ښځو سره ا دباغونو ا چي بهیږي به ا لاندې دهغې نه

الله ﷻ د مؤمنانو سړواو مؤمنانو ښځو سره د جنتونو وعده کړې ده چه د هغې د (بنګلو د) لاندې به

الْأَنْهٰرُ خٰلِدِينَ فِيهَا وَمَسٰكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنّٰتِ عَدْنٍ ؕ

نهرونه اهمیشه به وي ا په هغې کښې ا اوکورونه ا پاك ا په باغونو ا همیشه شنو کښې

ولې بهیږي په هغې کښې به همیشه وي او (په جنت کښې به) د همیشه اوسیدو ځایونه وي

---

[1] صحیح بخاری کتاب المظالم باب نصر المظلوم:۲٤٤٦ صحیح مسلم:۲۵۸۵، ترمذی:۱۹۲۸، احمد:٤/٤٠٤.

[2] صحیح بخاری کتاب الادب باب رحمة الناس والبهائم:۶۰۱۱ صحیح مسلم:۲۵۸۶، احمد:٤/۲۷۰، مسند حمیدی:۹۱۹، مسندالطیالسی:۷۹۰.

[3] ۳/آل عمران:۱۰٤.

وَرِضْوَانٌ مِّنَ اللَّهِ	أَكْبَرُ	ذَٰلِكَ هُوَ	الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ۝
اورضا دطرفه دالله نه	ډيره لويه (خبره ده)	اهم دا	کاميابي لويه ده

اود الله ﷻ رضا ډير لوئي څيز دي (کومه چه به دوی ته په جنت کښې حاصله وي) اودا لويه کاميابي ده

قوله تعالى:: تَجْرِي مِن تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ

دجنت ښکلې نظارې اوجنتيان: دمؤمنانو په دې نيکوياندې چه به کوم اجراوثواب ملاويږي د هغې بيان کولې شي چه ابدی نعمتونه هميشه راحتونه او باقي پاتې کيدونکې جنتونه چرته چه به قدم په قدم باندې دښکلې اوبو چينې راخوتکيږي. چرته چه اوچت ښائسته ښکلې صفاستهرا اوښائسته کړې شوی محلونه او مکانونه دی. حضورﷺ فرمائيل چه دوه جنتونه خوصرف د سروزرو دی. د هغه ځائ لوښی او هر څه چه هلته دی ټول هم د سرو زرو دی اودوه جنتونه د سپينو زرو دی په هغې کښې لوښی او ټول څيزونه چه هلته دی هغه هم. دلته د الله ﷻ ديدار کښې به هيڅ پرده نه وی بغيرد لوئي د څادر نه چه د الله ﷻ عزوجل په مخ باندې دې. دا به په جنت عدن کښې وی[1] اوپه حديث کښې دی چه د مؤمن د پاره به په جنت کښې يوه خيمه وی اوهم د يوې مرغلرې نه به جوړه وی اود هغې اوږدوالي به شپيته ميله وی. د مؤمن بيبيانې به هم هغه وی کومو ته چه دې ځی راځی خويوی بلې ته به ښکاری نه[2] د حضورﷺ فرمان دې چه څوک په الله ﷻ اود هغه په رسولﷺ باندې ايمان راوړی مونځ کوی د رمضان شريف روژې ساتی نو په الله ﷻ باندې دا حق دی چه هغه دې جنت ته بوځی. که هغه هجرت کړې وی اوکه په خپل وطن کښې وو. خلقو اووئيل چه بيا به مونږ نورو ته هم داحديث بيان کړو. نبی کريمﷺ اوفرمائيل چه په جنت کښې به سل درجې وی کومې چه الله ﷻ د خپلې لارې د مجاهدينو د پاره جوړې کړی دی. په هرو دوو درجوکښې دومره فاصله ده لکه د زمکې او آسمان. نو چه کله تاسو د الله تعالی نه د جنت سوال کوئې نو جنت الفردوس غوارئې جنتونه خو ټول په خپل ځائ ښائسته دی خو دا د ټولو نه ښه اوبهترجنت دې. دجنتونو ټول نهرونه هم د دې ځائ نه اوځی. ددې چت د رحمن عرش دې[3] فرمائې جنتيان به جنتی بالاخانوته داسې ګوری لکه څنګه چه تاسو دآسمان پرقيدونکو ستورو ته ګورئې.[4]

وسيله او مقام محمود:: دا خبره دې هم معلومه وی چه په ټولو جنتونوکښې يوخاص مقام دې د کوم نوم چه وسيله ده څکه چه هغه عرش ته بالکل نيزدې دې اودا ځائ دې د حضرت محمدﷺ. حضورﷺ فرمائې چه کله تاسو په ما باندې درود وائې نود الله ﷻ نه زما د پاره وسيله غوارئې. تپوس اوکړې شو وسيله څه څيز دې. وئې فرمائيل چه د جنت هغه اوچته درجه کومه چه به يو سړی ته ملاويږي اوماته د الله ﷻ په ذات باندې کلك يقين دې چه هغه سړې هم زه يم[5] حضورﷺ فرمائې چه د مؤذن د اذان جواب ورکوه څنګه کلمې چه هغه وائې ته هم هغه شان وايه بيا په ما باندې درود وايه. کوم سړې چه په ما باندې درود راليګې الله ﷻ په هغه باندې لس رحمتونه نازلوی. بيا زما د پاره وسيله غوارئې هغه په جنت کښې يو ځائ دې چه د الله ﷻ په ټول مخلوق کښې به صرف هم يو کس ته ملاويږي اوزما اميد دې چه هغه به هم ماته ملاويږي. کوم سړې چه زمادپاره داوسيله غواړی دهغه د پاره زما شفاعت

---

[1] صحيح بخاری کتاب التوحيد باب قول الله ﴿وجوه يومئذ ناضرة إلى ربها ناظرة...﴾: ۷۴۴۴، صحيح مسلم: ۱۸۰

[2] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة الرحمن باب ﴿حورمقصورات فی الخيام﴾: ۴۸۷۹، صحيح مسلم: ۲۸۳۸.

[3] صحيح بخاری کتاب الجهاد باب درجات المجاهدين فی سبيل الله: ۲۷۹۰، احمد: ۲/۳۳۵.

[4] صحيح بخاری کتاب الرقاق باب صفة الجنة والنار: ۶۵۵۵، صحيح مسلم: ۲۸۳۰، احمد: ۵/۳۴۰.

[5] ترمذی کتاب المناقب باب سلوا الله لی الوسيلة....: ۳۶۱۲ وهوصحيح، احمد: ۲/۲۶۵.

د قیامت په ورځ حلال شو(۱) فرمائی زما د پاره وسیله غواړئی اوچه څوك په دنیا کښې زما د پاره د وسیلې دعا کوی زه به دقیامت په ورځ د هغه گواه او سفارشی به جوړیږم. (۲)

دجنت صفت اودهغې دحصول طریقې:: صحابه کرامو ﷡ یوځل د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ! مونږ ته د جنت باره کښې خبرې واوروه چه د دې بنیاد په څه څیز دې؟ فرمائی چه د سرو زرو اود چاندئی خښتې د خالص مشك خټه دې کانړی، لؤلؤ او یاقوت دی د دې خاوره زعفران دی دې ته چه څوك لاړشی هغه به په نعمتونوکښې وی چه کله به هم خالی نه وی هغه به همیشه ژوندی وی دکوم نه پس چه د مرگ ویره هم نه وی نه به د هغه کپړې خرابیږی اونه به د هغه ځوانی ختمیږی (۳) فرمائی په جنت کښې داسې بالاخانې دی دکوم دننه حصه چه د بهر نه ښکاری اود بهر حصه دننه نه. یواعرابی تپوس اوکړو حضور ﷺ! دا بالاخانې د چا د پاره دی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه څوك ښې خبرې کوی په خلقو خوراك کوی، روژې ساتی، د شپې د خلقو د اوده کیدو په وخت کښې د تهجدو مونځ کوی. (۴) فرمائی چه څوك شته چه د جنت شوق ئی وی او د دې د پاره محنت کونکې وی. والله د جنت یو دیوال هم د محدودکولو د پاره نشته هغه خویو پرقیدونکې نوردې. اوخوشبویه شوې گلستان دې اوپاك صفا او اوچت محلونه دی اوجاری ساری نهرونه دی. د پخو میو غونچې دی. ښکلې مخونه او ښائسته پاکې خوشحالونکې حورې دی اودیرې قیمتی د رنگینو ریښمو جوړې دی. د همیشه د پاره مقام دې، د سلامتئی کور دې، بار کړې شوې میوې دی،خورشوې شینکئی دې، کولاووالی اوراحت دې، امن دې آرام دې، نعمت او رحمت دې. عالیشان او خوشحالونکې نظاره ورکونکی حویلئی دی. دې اوریدو سره ټولو اووئیل حضور ﷺ! مونږ ټول د دې جنت شوق منديو اود دې د حاصلولو د پاره کوشش کوو. حضور ﷺ اوفرمائیل چه ان شاء الله وائې. نو خلقو ان شاء الله اووئیل.(۵)

د جنتیانو سره د الله ﷻ کلام:: بیا فرمائی د دې ټولو نعمتونونه اوچت او اعلی نعمت د الله ﷻ رضا ده. فرمائی چه الله ﷻ به جنتیانو ته اووائی اې اهل جنت! هغوی به وائی **(لبیک ربنا وسعدیک)** و **(والخیر فی یدیک)** تپوس به کوی چه وائې تاسو خوشحاله شوئی هغوی به جواب ورکړی چه خوشحالیږو به ولې نه اې پروردگارا مونږ ته دې هغه راکړه چه په مخلوق کښې چاته نه دی ورکړې شوی. الله ﷻ به اوفرمائی چه واخلئی زه تاسو ته د دې نه ډیر اعلی او ښه څیز درکوم. هغوی به وائی اې الله! د دې نه به ښه او بهتر څیز بل څه وی؟ الله ﷻ به اوفرمائی واوړئی ما خپله رضامندی تاسو ته درکړه. د نن نه پس به زه چرې هم تاسو نه خفه نه شم(۶) حضور ﷺ فرمائی چه کله جنتیان جنت ته اورسی نوالله ﷻ به ورته اوفرمائی چه څه نور څه غواړئی چه درکړم. هغوی به وائی اې الله کوم چه تامونږ ته راکړی دې نه پس خو بل بهتر څیز کیدې نه شی. الله ﷻ به فرمائی هغه زما رضامندی ده چه د ټولو نه بهتر ده. (۷) امام حافظ ضیاء مقدسی ﷫ د جنت په صفتونو یومستقل کتاب لیکلې دې په هغې کښې ئی داحدیث په شرط کښې صحیح فرمائیلې دې. والله اعلم.

---

۱) صحیح مسلم: کتاب الصلاة باب استحباب القول مثل قول المؤذن لمن سمعه..:۳۸٤،ابوداوٗد:۵۲۳،مسندابی عوانه:۳۳٦/۱.

۲) طبرانی فی الاوسط:٦۳۷وسنده صحیح،مجمع الزوائد:۳۳۲/۱.

۳) احمد:۳۰٤/۲-۳۰۵،ترمذی:۲۵۲٦.

۴) ترمذی کتاب الصفة الجنة باب ماجاء فی صفة غرف الجنة:۲۵۲۷وهوحسن، ابن ابی شیبه:٦۲۵/۸.

۵) ابن ماجه کتاب الزهد باب صفة الجنة:٤۳۳۲، ابن حبان:۷۳۸۱.

٦) صحیح بخاری کتاب التوحید باب کلام الرب مع اهل الجنة:۷۵۱۸، صحیح مسلم:۲۸۲۹، ترمذی:۲۵۵۵، احمد:۸۸/۳.

۷) ابن حبان الاحسان:۷۳۹٦، حاکم:۸۲/۱.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ
ا اے نبی
اې پيغمبر
جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ ۚ وَمَأْوَىٰهُمْ جَهَنَّمُ ۖ
جهادکوه ا دکافرانوسره ا اودمنافقانوسره ا اوسختي کوه ا په هغوئ ا اوآخري ځائي دهغوئ ا دوزخ دې
دکافرانو او منافقانو سره جهاد کوئ او په دوئ باندې سختي کوئ اود دوی ځائي جهنم دې
وَبِئْسَ ٱلْمَصِيرُ ۝ يَحْلِفُونَ بِٱللَّهِ مَا قَالُوا۟ ۖ وَلَقَدْ قَالُوا۟
اوبد ځائي دې ا د ورتلو ا قسمونه خوري داخلق ا په الله ا چې نه دي ونيلي دوئ هيڅ څه ا حالانکه اونيلې وه دوئ
اود ورتلو په اعتبار سره ډيربد ځائي دې ا په الله قسمونه خوري چه دوی (ستاسو خلاف) هيڅ خبره نه ده کړې حالانکه
كَلِمَةَ ٱلْكُفْرِ وَكَفَرُوا۟ بَعْدَ إِسْلَٰمِهِمْ وَهَمُّوا۟ بِمَا
خبره دکفر ا اوکفرئې اوکړو ا پس ا د (ظاهري) اسلام راوړلوخپلونه ا اواراده ئې اوکړه ا د هغه کار
د کفر خبره يې کړې ده ا اود خپل ظاهري اسلام نه پس کافران شوي دي ا اودهغه څه قصد ئې کړې وو چه
لَمْ يَنَالُوا۟ ۚ وَمَا نَقَمُوٓا۟ إِلَّآ أَنْ أَغْنَىٰهُمُ ٱللَّهُ وَرَسُولُهُۥ
چې اونه رسيدل هغې ته ا اونه کوی دشمني دوئ ا مگر ا په دې خبره ا چې غنيان کړي دي دوئ ا الله ا او رسول دهغه
کامياب په کښې نشو ا او دوی صرف په دې وجه دشمني کوی چه الله او د هغه رسول په خپل فضل سره
مِن فَضْلِهِۦ ۚ فَإِن يَتُوبُوا۟ يَكُ خَيْرًا لَّهُمْ ۖ وَإِن يَتَوَلَّوْا۟
په فضل خپل سره ا نو که چرې ا توبه اوويسته دوئ ا وی به ا بهتره ا دپاره ددوئ ا اوکه مخ واړوئ دوئ
مالداران کړل ا که دوی توبه ويستله نو دا به د دوی دپاره ډيره ښه وی ا او که دوی اعراض اوکړو
يُعَذِّبْهُمُ ٱللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِى ٱلدُّنْيَا وَٱلْءَاخِرَةِ ۚ وَمَا لَهُمْ
نو عذاب به ورکړي دوئ ته الله ا عذاب درد ناک ا په دنيا ا اوپه آخرت کښې ا اونشته ا دپاره ددوئ
(د توبې ويستلو نه) نو الله ﷻ به دوی ته په دنيا او په آخرت کښې دردناک عذاب ورکړی ا اود دوی دپاره
فِى ٱلْأَرْضِ مِن وَلِىٍّ وَلَا نَصِيرٍ ۝
په زمکه کښې ا څوک دوست ا اونه مددګار ا
به په زمکه کښې هيڅ څوک دوست او مددګار نه وی ا

قوله تعالى:: يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِيُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ

منافقانوسره دجنګ جاري ساتلو حکم:- کافرانواومنافقانو سره د جهاد او په هغوی د سختئ حکم اوشو د مؤمنانوسره په تيته د ملاويدلو حکم اوشو. د کافرانو اصلي ځائي دوزخ اوخودلو.

درسول کريم ﷺ څلورتوري: وړاندې حديث تيرشوې دې چه حضور اکرم ﷺ الله ﷻ څلورو تورو سره مبعوث فرمائيلې.يوه توره خود مشرکانو دپاره ده لکه فرمائي ﴿فَإِذَا ٱنسَلَخَ ٱلْأَشْهُرُ ٱلْحُرُمُ فَٱقْتُلُوا۟ ٱلْمُشْرِكِينَ﴾ د حرمت والا مياشتې تيريدوسره په مشرکانو باندې حمله اوکړئ. دويمه توره د اهل کتابو کفارو کښې

فرمائي ﴿ قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴾ يعنې څوك چه په الله ﷻ اود قيامت په ورځ ايمان نه راوړي. د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ حرام كړي شوي حرام نـه منـي، حق ديـن نـه قبلوي. دې اهل كتابوسره جهـاد كـوئې تـر كومې پورې چه هغوى د ذلت سره تيټ سرې په خپلولاسونوجزيه وركول منظور نه كړي. دريمـه تـوره پـه منافقينو كښې، ارشاد دې ﴿ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ ﴾ كافرانواومنافقانوسره جهـاد اوكـړئې. څلورمـه تـوره پـه باغيانو كښې، فرمان دې ﴿ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّى تَفِيءَ إِلَى أَمْرِ اللَّهِ ﴾ باغيانوسره جنګيږئې تر هغه وخته پورې چه تر كومې د الله ﷻ د احكاموطرف ته واپس شي او حكم منلوته رانه شي.

دمنافقانوسره به جنګ په توره وي كه په ژبه؟::دې نه ثابته شوه چه كله منافق خپل منافقت ښكاره كړي نوهغوى سره په توره جنګ كول پكار دي. د امام ابن جرير رحمه الله خوښ كړې شوې قول هم دغه دې. ابن مسعود رضي الله عنه فرمائي چه كه په لاس سره نه وي نو د خلې په غصې سره([1]) ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه الله ﷻ خو په تورې سره د جهادكولو حكم كړې دې اومنافقانوسره ئې ژباني جهاد حكم فرمائيلې دې اودا چه دوى سره به نرمي نه كوې([2]) د مجاهد رحمه الله هم تقريباً هم دغه وينا ده. په هغوى باندې شرعي حد قائمول هم هغوى سره جهاد دې. مقصد دادې چه كله خو به توره هم د هغوى خلاف راوچتولې شي خو تركومې چه كار روان وي نو ژبه كافي ده. څنګه چه موقعه وي كـوئې. قسمونه خوړلو سره وائي چه هغوى خوداسې خبره د ژبې نه نه ده ويستلې سره د دې چه هغوى د كفر وينا كړې ده اود خپل ظاهرى اسلام نه پس ښكاره كفرئې كړې دې.

د منافقانو تخريب كارى::دا آيت د عبدالله بن ابى باره كښې نازل شوې دې. د يو جهني او انصارى په مينځ كښې جنګ اوشو جهني په انصارى باندې غالب شو نو دې منافق انصار د هغه د امداد د پاره راپارول اووئيل ئې چه والله زمونږ اود دې محمد ﷺ خو هغه مثال دې "چه خپل سپې ښه تازه اوتكړه كړه چه هم تااوخورى". والله كه مونږ داخل مدينې تـه لاړو نومونږ عزت مند خلق بـه دا ټول كمينه خلق د هغه ځايه اوباسو. يومسلمان لاړو اوحضور ﷺ ته ئې داخبرې واورولې. نبى كريم ﷺ هغه سړې راوغوښتو او هغه نه ئې تپوس اوكړو نو قسم ئې اوخوړلو او انكار ئې اوكړو. نو الله ﷻ دا آيت نازل كړو.

انصاروته درسول كريم ﷺ خصوصي دعا::حضرت انس رضي الله عنه فرمائي زما د قوم چه كـوم خلق د حره پـه جنګ كښې په كار راغلي وو په هغوى باندې زه ډير خفه ووم. د دې خبر حضرت زيد بن ارقم رضي الله عنه تـه اورسيدو نو هغه ماته په خط كښې اوليكل چه د رسول الله ﷺ نه ما اوريدلي دى حضور ﷺ به دعا كوله چه يا الله! انصاراودانصارو خامن اوبښې. ددې راوى ابن الفضل ته په دې كښې شك دې چه حضور ﷺ په دې دعاكښې دهغوى دنمسو نوم اخستې وو كه نه؟

د زيد بن ارقم د صداقت ګواهي::نو حضرت انس رضي الله عنه په موجوده خلقوكښې د چا نـه د حضرت زيد رضي الله عنه د نسب باره كښې سوال اوكړو نو هغه اووئيل چه هم دغـه زيـد هغـه دې د چا د غوږونو اوريدلو خبرو د صداقت ګواهي چه په خپله رب وركړې ده. واقعـه داسې ده چـه حضـور ﷺ خطبه وركوله چه يو منافق اووئيل كه دې رښتونې وى نو مونږ خود خرو نـه هم ډير كم عقل يو. حضرت زيد رضي الله عنه اووئيل چه والله حضور ﷺ بالكل رښتونې دې اوبې شكه ته په خپل حماقت كښې د خر نه هم زيات احمق ئې. بيا هغه دا خبره د حضور ﷺ د غوږ ته تيره كړه. خوهغه منافق واوختـو اوصفاانكار ئـې اوكـړو او وئـې وئيـل چـه زيد رضي الله عنه دروغ وائي. په دې باندې الله ﷻ دا آيت نازل كړو اود حضرت زيد رضي الله عنه رښتونيوالې ئې بيان كړو. خومشهوره خبره دا ده چه واقعه د بنى المصطلق ده. ممكن دى چه راوى تـه د دې آيت پـه وخـت كښـې

---

[1]) الطبرى: ۳۵۸/۱۴.
[2]) ايضاً: ۳۵۹/۱۴.

وهم شوې وی اود دویم ایت په بدله کښې ئی دا بیان کړې وی. هم دغه حدیث بخاری شریف کښې دې (۱) خود دې جملې پورې چه حضرت زید هغه دې د چا د غوږونو اوریدنکې خبرې د صداقت رښتونوالې په خپله رب علیم ورکړو. ممکن دی چه روستو حصه د موسی بن عقبه د راوی خپل قول وی. هم په دې روایت کښې روستنۍ حصه د ابن شهاب د قول نه روایت دې. والله اعلم.

د جنګ یرموک متعلق بله واقعه:: په مغازی اموی کښې دحضرت کعب بن مالک﷜ د تبوک د واقعې نه پس دی چه کوم منافق مؤخر پریخودلې شوی وو اود چا باره کښې چه قرآن نازل شو په هغوی کښې بعضې حضور ﷺ سره هم وو. په هغې کښې جلاس ابن سوید بن صامت هم وو د هغه په کورکښې د عمیر بن سعدمور هم وه چه خپل ځان سره ئی عمیر﷜ هم بوتلې وو. کله چه د دې منافقانوباره کښې د قرآن پاك آیاتونه نازل شو نو جلاس وئیل والله که دا سړې په خپله وینا کښې رښتونې دې نو مونږ خود خرو نه هم خراب یو. حضرت عمیر بن سعد﷜ چه دا واوریده نو وئی فرمائیل چه هسې خو ته ماته د ټولونه زیات خوښ ئې اوستاتکلیف ماته د خپل ځان د تکلیف نه هم ډیر سخت دې خوتا دې وخت کښې داسې خبره د خلې اوویستله که هغه زه اورسوم نو رسوائی ده او که نه ئی رسوم نو هلاکت دې. رسوائی یقینًا د هلاکت نه سپك څیز دې دې ویناکولوسره دا بزرګ په خدمت کښې حاضر شو او ټوله خبره ئی حضور ﷺ ته اوکړه. جلاس ته چه کله معلومه شوه نو هغه د سرکارنبوت ﷺ په خدمت کښې حاضر شو او په قسمونو خوړلو سره ئی اووئیل چه عمیر﷜ دروغ وائی ماخودا خبره هیڅ کله هم نه ده کړې. په دې باندې دا آیت نازل شو.

د جلاس بن سوید د منافقت نه توبه:: روایت دې چه د دې نه پس جلاس توبه اوکړه او صحیح شو. دا د توبه خبره ډیره ممکن ده چه دامام محمد بن اسحاق خپله خبره وی. دا د حضرت کعب﷜ خبره نه ده. والله اعلم. او په روایت کښې دی چه جلاس بن سویدبن صامت خپل میرنې خوئ حضرت مصعب﷜ سره د قبا نه راتلو. دواړه په خرو سواره وو فرمائی چه ماته خو ویره وه چه چرته زما باره کښې د قرآن پاك آیت نازل نه شی یا په ما د الله ﷻ څه عذاب رانه شی یا په دې ګناه کښې زه دخپل پلار سره شریك نه کړې شم. نوزه نیغ د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شوم او ټوله خبره مې ورته سره د خپلې ویرې اوکړه. په ابن جریر کښې د حضرت ابن عباس﷜ نه روایت دې چه حضور ﷺ د یوې سوریدارې ونې لاندې تشریف ایخودې وو وئی فرمائیل چه اوس به تاله یو سړې راشی او تاته به دا شیطان ګوری خو خبردار ته هغه سره خبرې مه کوه. هم هغه وخت یو انسان د ککو سترګووالا راغلو. حضور ﷺ هغه ته اوفرمائیل ته اوستا ملګری ماته کنځلې ولې کوی. هغه هم په هغه وخت لاړو او خپل ټول ملګری راوستل ټولو قسمونه اوخوړل او وئیل چه مونږ خو داسې خبره نه ده کړې. تردې چه حضور ﷺ هغوی معاف کړل بیا دا آیت نازل شو.

د وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا مطلب :: دا په دې کښې چه کوم فرمائیلې شوی دی چه هغوی کومه اراده اوکړه پوره نه شوه. دې نه مراد د جلاس هغه اراده ده چه خپل میرنې خوئ چا چه د حضور ﷺ په خدمت کښې خبره اوکړه قتل کړی. یو قول دا هم دې چه عبدالله بن ابی پخپله د حضور ﷺ د قتل کولو اراده کړې وه. (۲) دا قول هم دې چه بعضې خلقو اراده کړې وه چه دې به سردار جوړکړوخو رسول الله ﷺ راضی نه شو. دا هم روایت دې چه د لسو نه پورته پورته کسانو د غزوه تبوك په لارکښې حضور ﷺ ته دهوکه ورکولو سره قتل کول غوښتل. نوحضرت حذیفه﷜ فرمائی چه زه او حضرت عمار﷜ د حضور ﷺ اوښې سره وراندې

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة المنافقون باب قوله ﴿ولله خزائن السموات والارض...﴾: ۴۹۰۶.
(۲) الطبری: ۳۶۳/۱۴.

روستو دو يو به پړې نيولو او يو به شړله. مونږ په عقبه کښې وو چه دولس کسان راغله او مخونه ئې پټ کړي وو اوښه ئې راګيره کړه. حضورﷺ هغوی ته د مقابله چغه اووهله هغوی شاته اونه کتل او منډې کړې. نبی کريمﷺ مونږ ته اوفرمائيل تاسو دوی اوپيژندل؟ مونږ وئيل نه خود هغوی سورلئي زمونږ په نظر کښې دی. نبی کريمﷺ اوفرمائيل دا منافقان وو اود قيامته پورې به نفاق د دوی په زړه کښې وی. تاسو ته پته ده چه دوی په کومه اراده راغلي وو؟ مونږ وئيل چه نه. وئې فرمائيل د الله ﷻ رسولﷺ په عقبه کښې خفه کولو او تکليف رسولو د پاره . مونږ وئيل حضورﷺ! د هر يوقوم ته اووايه چه د هر يو قوم کوم يو سړې په دې کښې شرکت کړې وی هغوی دې مړه کړی. حضورﷺ اوفرمائيل چه نه ګنی خلق به خبرې کوی چه محمدﷺ اول هم په دې خلقو سره د دښمن مقابله اوکړه او په دوی سره ئې فتح حاصله کړه اوبيائې خپل ملګری هم قتل کړه. نبی کريم ﷺ هغوی ته خيرې اوکړې چه يا الله د دوی په زړونوباندې پولې راوخيژوې.([1])

په نبی کريم ﷺ د حمله کوونکو رسوائي:: اوپه روايت کښې دی چه د غزوه تبوک نه په واپسئي کښې نبی کريمﷺ دا اعلان اوکړو چه زه به دعقبه په لارځم څوك هم په دغه لار رانشئي. حضرت حذيفهؓ د اوښې جلب نيولې وو اوحضرت عمارؓ وريسې شاته شړله چه يوه ډله په خپلو اوښو سواره راغله. حضرت عمارؓ د هغوی سورلئي وهل شروع کړه. اوحضرت حذيفهؓ د حضور ﷺ په حکم باندې اوښه لاندې طرف ته روانه کړه.کله چه لاندې ميدان ته اورسيدل نو حضورﷺ داوښې نه راکوزشو په دې کښې عمارؓ هم واپس راغلو.حضورﷺمعلومات اوکړوچه دا خلق څوك وو اوموپيژندل. حضرت عمارؓ وئيل چه مخونه خو ئې پټ وو ولې سورلئي پيژندلې شوې. تپوس ئې اوکړو د دوی اراده څه وه معلومه ده؟ جواب ورکړې شو چه نه.حضورﷺ اوفرمائيل چه دوی غوښتل چه شور ساز کړی زمونږ اوښه اوويرېږی .اومونږ راګذار کړی.ديونه حضرت عمارؓ دعقبه والوږ دشمير تپوس اوکړونوهغه وئيل مونږ څوارلس يو.حضور ﷺ او فرمائيل که ته هم په هغوی کښې وې نوپينځلس به وو. حضورﷺ په دوی کښې د دريو کسانوعذر قبول کړو.هغوی اووئيل والله نه مونږ د چا آواز اوريدلې اونه مونږ ته د قوم د څه بدې ارادې علم وو.حضرت عمارؓ فرمائی چه باقی دولس کسان د الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ سره جګړه کونکی دی په دنياکښې هم اوپه آخرت کښې هم.([2]) امام محمد بن اسحاق رحمه الله په دوی کښې د ډيرو کسانو نومونه هم خودلې دی. والله اعلم په صحيح مسلم کښې دی چه د اهل عقبه نه يو سړی سره د حضرت عمارؓ څه تعلق وو نو هغه ته ئې قسم ورکړو او د اصحاب عقبه د تعداد معلومات ئې ترې اوکړو.خلقو هم ده ته اووئيل او اوښايه نو هغه اووئيل مونږ ته معلومه شوه چه هغه څوارلس وو اوکه ما هم په کښې شامل کړې نو پنځلس شو.په دوی کښې خودولس د ا لله تعالی اود هغه د رسولﷺ دښمنان وو اود دريو کسانو په باره کښې قسم چه نه مونږ څه آواز اوريدلې اونه څه اعلان اونه د دغه خلقو د ارادې مونږ ته څه علم دې. په دې وجه معذوره اوساتلې شو. د ګرمئی موسم وو اوبه ډيرې کمې وې حضورﷺ فرمائيلې وو چه مانه وړاندې هلته څوك هم اونه رسی خو په دې باندې هم څه خلق رسيدلې وو حضورﷺ په هغوی لعنت اووئيلې([3]) حضورﷺ اوفرمائيل چه زما په ملګروکښې دولس منافقان دی چه نه به جنت ته ځی اونه به د هغې بوئې دوی ته اورسی. د اتو په زړونوبه آتشين پولې وې چه سينې ته به رسيدلې وی او دې به هلاك کړی([4]) هم په دې وجه به حضرت

[1]) دلائل النبوة: ۵/ ۲۶۰.

[2]) احمد: ۵/ ۴۵۳ وسنده حسن. هيثمی دَدې سند رجالوته ثقه وئيلی. اوګورئی مجمع الزوائد: ۶/ ۱۹۵.

[3]) صحيح مسلم کتاب صفات المنافقين باب صفات المنافقين واحکامهم: ۲۷۷۹، احمد: ۵/ ۳۹۰.

[4]) صحيح مسلم حواله سابقه: احمد: ۴/ ۲۶۲، ابوداؤد: ۴۶۶۶.

حذیفه ﷺ ته د رسول الله رازدار وئیلې کیده حضورﷺ صرف هم ده ته د دغه منافقانو نومونه خودلي وو. والله اعلم.

په رسول کریم ﷺ باندې دحمله کوونکو نومونه:: په طبرانی شریف کښې د هغوی نومونه دا دي. معتب بن قشیر، ودیعه بن ثابت، جدبن قیس، عبدالله بن نبتل بن حارث کوم چه د عمرو ابن عوف د قبیلې وو اوحارث بن یزید طائی، اوس ابن قیظی، حارث بن سوید، سعد بن زراره، قیس بن فهد، سوید اوداعس قبیله چه د بنوحنبلی او قیس بن عمروبن سهل، زید بن لصیب، سلاله بن الحمام دا دواړه د قبیله قینقاع دی. دا ټول په ښکاره مسلمانان جوړشوی وو. په دې آیت کښې دې نه پس فرمائیلې شوی دی چه هغوی هم د دې خبرې بدله واخسته چه هغوی ته الله ﷻ د خپل فضل نه د خپل رسولﷺ په لاس مالداران جوړکړه. که په هغوی باندې د الله ﷻ پوره فضل شوې وو نو هغوی ته به هدایت هم نصیب شوې وو.لکه څنګه چه حضورﷺ انصاروته فرمائیلې وو چه آیا ماتاسود ګمراهئی په حالت کښې نه وې موندلې بیاالله ﷻ زماد وجه نه ستاسو لارخودنه اوکړه. تاسو ګډوډوئي الله ﷻ زما په وجه په تاسوکښې محبت واچولو.تاسو فقیران اوبې نوا خلق وئې او الله ﷻ زماپه سبب تاسو غنیان او مالداران جوړکړئي. د هر یو سوال په جواب کښې به انصارو رضی الله عنهم فرمائیل چه بې شکه د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺ د دې نه ډیر احسان دي. ([1])

دحملې وجه څه وه ؟:: لنډه داچه داخلق بغیرد څه وجه اوقصور په دښمنئ اوبې ایمانئ باندې اودریدل لکه چه په سورة بروج کښې دی د مسلمانانونه د دې کافرانو بدله اخستل صرف د هغوی د ایمان په وجه وه([2])په حدیث شریف کښې دی چه ابن جمیل صرف د دې خبرې بدله اخستله چه هغه فقیر وو او الله ﷻ غنی کړو([3])

اوس لاهم د توبې موقع شته ؟:: بیا فرمائی چه که دوی اوس هم توبه اوکړی نود دوی په حق کښې بهتر ده اوکه هغوی په خپله هم دې طریقه باندې کلك ولاړوی نودوی ته به په دنیاکښې هم سخته سزا وی د قتل نه اود غم او خفګان د وجه اود دوزخ ذلیله اوښکته کونکې ناقابل برداشت عذابونوسره هم، په دنیاکښې به څوك هم نه وی چه د دوی طرفداری اوکړی د دوی امداد اوکړی د هغوی په کار راشی اود هغوی نه بدی ختمه کړی یا څه نفع وراورسوی بې یاراو مددګار به پاتې شي.

وَمِنۡهُمۡ	مَّنۡ	عٰهَدَ اللّٰهَ
اوخینی ددوئ نه	هغه خلق دی	چې وعده ئې کړې وه د الله سره
اوپه دوی (منافقانو) کښې ځینې هغه څوک دې چه د الله سره		

لَئِنۡ	اٰتٰىنَا	مِنۡ فَضۡلِهٖ	لَنَصَّدَّقَنَّ	وَلَنَكُوۡنَنَّ	مِنَ الصّٰلِحِيۡنَ
که چرې	راکړه مونږ ته (الله)	دفضل خپل نه	نو مونږ به خیرات اوکړو	او شو به مونږ	دنیکانو نه
وعده کړې وه که الله ﷻ مونږ ته د خپل فضل(مال) نه راکړل نومونږ به خیراتونه کوو او د نیکانو ځنې به شو					

فَلَمَّاۤ اٰتٰىهُمۡ	مِّنۡ فَضۡلِهٖ	بَخِلُوۡا	بِهٖ	وَتَوَلَّوۡا
خوکله چې ورکړو الله هغوئ ته	د فضل خپل نه	نوبخل ئې شروع کړو	په هغې سره	اومخ ئې واړوو دوعدې خپلې نه
خوچه کله ورته الله ﷻ د خپل فضل (مال) نه ورکړل نو د هغې په خرچ کولو ئې بخل اوکړو نو اود وعدې نه ئې				

[1] صحیح بخاری کتاب المغازی باب غزوة الطائف فی شوال سنة ثمان: ۴۳۳۰، صحیح مسلم: ۱۰۶۱.

[2] ۸۵/البروج:۸.

[3] صحیح بخاری کتاب الزکاة باب قول الله ﴿وفی الرقاب والغارمین وفی سبیل الله﴾:۱۴۶۸، صحیح مسلم: ۹۸۳.

وَّهُمۡ مُّعۡرِضُوۡنَ۝ فَاَعۡقَبَهُمۡ نِفَاقًا فِیۡ قُلُوۡبِهِمۡ اِلٰی یَوۡمِ

اودي هغوئ امخ اړونکي ۔ انوپیدا کړو الله هغوئ لره امنافقت ا په زړونو دهغوئ کښې ا دهغې ورځې پورې ا
مخ واړولو او (دزکاة ورکولو نه) انکاریان شو اد دې په نتیجه کښې الله ﷻ د دوی په زړونو کښې داسې نفاق واچولو

یَلۡقَوۡنَهٗ بِمَاۤ اَخۡلَفُوا اللّٰهَ مَا

چې یوځانې کیږی به هغوئ دهغه سره ا په سبب دهغې اچې خلاف کړې وو هغوئ د الله ا دهغه خبری
کوم چه به تر قیامته پورې باقی وی ا ځکه چه دوی د الله ﷻ سره دهغه څه وعده خلافی

وَعَدُوۡهُ وَبِمَا کَانُوۡا یَکۡذِبُوۡنَ۝ اَلَمۡ

چې وعده ئې کړی وه دهغه سره ا او په سبب دهغې چې وو هغوئ اچې دروغ به ئې وئیل ا ایا
اوکړله کومه وعده چه ئې ورسره کړې وه ا او ددې وجې دروغ به ئې وئیل ا ایا دوی ته پته نه لګی

یَعۡلَمُوۡۤا اَنَّ اللّٰهَ یَعۡلَمُ سِرَّهُمۡ وَنَجۡوٰىهُمۡ

معلومه نۀ ده دې خلقو ته ا چې بیشکه الله ا پوهیږی اپه پټو رازونو ددوئ ا اودغوږ په خبرو ددوئ
چه الله ﷻ د دوی په پټو او په ښکاره خبرو باندې پوهیږی ا (او ایا دوی په دې نه پوهیږی چه)

وَاَنَّ اللّٰهَ عَلَّامُ الۡغُیُوۡبِ۝

اوبیشکه الله ا ښه خبردار دې اپه ټولو غیبی خبرو باندې ا
الله ﷻ په پټو (خبرو او کارونو باندې) پوهیږی ا

قوله تعالی:: وَمِنۡهُمۡ مَّنۡ عٰهَدَ اللّٰهَ

چه دعامنظوره شوه نوخپله وعده ئې هیره کړه.-بیان کولې شی چه په دې منافقانو کښې هغه هم دی چا چه وعده کړې وه که زه الله ﷻ مالدار کړم نو زه به ډیر سخاوت کوم او نیك به جوړیږم خوچه کله الله ﷻ هغه مالدار او خوشحاله جوړ کړو هغه وعده خلافی اوکړه اوبخیل جوړشو. دڅه د سزا په وجه چه الله ﷻ د هغه په زړه کښې د همیشه د پاره نفاق واچولو.

دا ایت مبارک دچا په باره کښې دې ؟::دا آیت دثعلبه بن حاطب انصاری باره کښې نازل شوې دې. هغه رسول الله ﷺ ته درخواست اوکړو چه زما دپاره د مالدارئی دعااوکړئی. حضور ﷺ اوفرمائیل کم مال د کوم چه شکریه اداکړې د هغه ډیرنه ښه دې چه د خپل طاقت نه زیات وی. هغه بیا درخواست اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه ته خپل حال د الله ﷻ د نبی ﷺ په شان ساتل نه خوښوې؟ والله که ماغوښتل نو داغرونه به د سرو زرو جوړشوی ماسره ګرځیدل. هغه وئیل والله زما اراده ده چه که زه الله ﷻ مالدار کړم نوزه به ښه سخاوت کوم اود هریو حق به ادا کوم. حضور ﷺ د هغه دپاره د مال د برکت دعااوکړه. د هغه په چیلو کښې داسې زیاتوالې کیدو لکه چه چینجی زیاتیږی. تردې چه مدینه منوره د هغه د خارو د پاره تنګه شوه.دې صحرا اوډاګو میرو ته اووتلو د مازیګر او ماسپخین مونځ خو به ئی په جمع سره کولو او باقی مونځونه به ورته په جمع نه ملاویدل. په خارو کښې نورهم زیاتوالې اوشو نو دې لږ نور هم لرې لاړو. اوس دجمعې نه بغیر ټول مونځونه د جمع د هغه نه پاتې شو. مال نور هم زیات شو نو کیده کیده چه دجمعې مونځ هم ترې پاتې شو. د تلوراتلو والا د قافلې نه به ئې تپوس کولو چه د جمعې په ورځ څه بیان اوشو.

د ثعلبه بن حاطب واقعه::یوځل حضور ﷺ د هغه د حال تپوس اوکړو نو رسول الله ﷺ ته هغه حال بیان

شو.حضورﷺ د افسوس اظهاراوکړو. ديخوا ايت نازل شو چه د هغه د مال نه صدقه واخلئي اود صدقې احکام هم بيان شو. حضورﷺ دوه کسان په کوموکښې چه يو دقبيلې جهينه اودويم د قبيله سليم ندئي تحصيلداران جوړکړه اودصدقې اخستلود احکامو ليکلې شوې پروانه ئې ورکړه وئې ليکل چه د ثعلبه نه اود فلانکې بنى سليم قبيلې نه صدقه راوړئې. دا دواړه ثعلبه له لاړل اود رسول اللهﷺ فرمان ئې اورسولواوصدقه ئې ترې اوغوښتله نو هغه اوونيل چه واه واه دا خو سمه جزيه ده خود جزې خور ده اودا خو بالکل داسې دی لکه دکافرانو نه جزيه اخستې شى دا څه خبره شوه. ښه ده اوس تاسو لاړشئي اوبيا واپس راشئى. باقى بل سړې کوم چه سلمى وو هغه ته چه کله معلومه شوه نوهغه خپل ښه څاروى را اوويستل اود هغې سره پخپله راوړاندې شو. هغوى چه دا څاروى اوکتل نو وئې وئيل چه نه خودا څاروى زمونږ داخستلو لائق دى اونه په تادا ورکول واجب دى. هغه وئيل چه زه خو په خپله خوشحالئي باندې خپل بهترين څاروى ورکول غواړم. تاسو دا قبول کړئى خوآخر هغوى دا واخستل او د نورو نه ئې هم واخستل او په واپسئى باندې بيا ثعلبه ته راغلل. هغه وئيل چه ماته خو هغه پرچه لږه اولولئى کومه چه تاسو ته درکړې شوې ده.لوستلو سره ئې اوونيل چه روره داخو صفاجزيه ده اوبه کافرانو باندې چه کوم ټيکس مقررکولې شى داخو هم هغه شان دى. ښه ده تاسو لاړشئى زه به سوچ اوکړم هغوى واپس لاړل او د دوى په کتلو سره حضورﷺ په ثعلبه باندې افسوس ښکاره کړو اودسلمى سړى دپاره ئې دبرکت دعا اوکړه.اوس هغه دواړوکسانوهم د ثعلبه اوسلمى واقعه بيان کړه نو الله ﷻ عزوجل وعلا دا آيت نازل کړو.

دثعلبه دصدقې نه د رسول کريم ﷺ ، ابوبکر رضی الله عنه،عمر فاروق رضی الله عنه او عثمان رضی الله عنه انکار:: د ثعلبه يو نږدې خپلوان چه دا هر څه واوريدل نو ثعلبه له لاړو او ورته ئې اوونيل او آيت ئې هم واورولو. دې حضرت نبى اکرمﷺ له راغلو اوعرض ئې اوکړو چه زما هغه صدقه قبوله کړه. حضورﷺ اوفرمائيل چه اللهﷻ زه ستا د صدقې اخستلونه منع کړې يم. ده په خپل سر خاورې اچولې، نو حضورﷺ اوفرمائيل چه دا هرڅه خو تاپخپله کړى دى. ماخوتاته وئيلى وو خوتا نه منل. دې واپس خپل خاى ته لاړو. دحضورﷺ ترانتقال پورې د ده هيڅ څيز قبول نه کړې شو. بيا دې د حضرت ابوبکرصديق رضی الله عنه حکومت کښې راغلو او وئې وئيل چه زما کوم عزت حضورﷺ سره وو اوزما چه کومه مرتبه په انصاروکښې وه هغه تاسو ښه پيژنئى تاسوزما صدقه قبوله کړئى. حضرت ابوبکر رضی الله عنه اوفرمائيل چه کله حضورﷺ نه ده قبوله کړې نو زه څوک يم؟ هغوى هم انکار اوکړو.کله چه د هغوى هم انتقال اوشواوعمر رضی الله عنه د مسلمانانو حاکم جوړ شونودې راغلواوعرض ئې اوکړوچه اميرالمؤمنين تاسو زما صدقه قبوله کړئى.هغوى جواب ورکړوچه کله حضورﷺ نه ده قبوله کړې اوبيا خليفه اول نه ده قبوله کړې نواوس ئې زه څنګه قبلولې شم.

نوهغوى هم په خپل دور خلافت کښې د هغه صدقه قبوله نه کړه. بيا خلافت حضرت عثمان رضی الله عنه ته حواله شونودا ازلى منافق بيا راغلو او منت او زارى شروع کړه خوهغوى هم دا جواب ورکړو چه پخپله حضورﷺ اود هغه دوو خليفه ګانو ستا صدقه قبوله کړې نه ده نو زه ئې څنګه قبوله کړم نو قبوله ئې نه کړه. دغه شان دا سړې هلاك شو. محقق ابن کثير کښې حديث پاك ته واه او متن ته ئې باطل وئيلى دى([1]) اول خونې وعدې کړې وې دسخاوت کولواو هغه هم په قسمونوخوړلو سره بيا واوريدو او د سخاوت په عوض کښې بخل اختيارکړو او وعده خلافى ئې اوکړه. د دې دروغو او وعده خلافئى په بدله کښې د هغه په زړه کښې نفاق ورکلك شو چه د هغه وخت نه د هغه په پوره ژوندکښې هغه سره وو.په حديث شريف کښې هم دى چه د منافق درې علامې دى چه کله خبره کوى دروغ وائى کله چه

([1]) ابن جرير او ابن ابى حاتم

وعده کوی د هغې خلاف کوی او که امانت ورکړې نو خیانت کوی[1] ایا دوی نه پوهیږي چه الله ﷻ د ښکاره اوپټو زړونو ارادو اودسینې د پټورازونو عالم دې. هغه ته د اول نه معلومه وه چه دا خالی زبانی بکواس دې چه مالدار شی نوداسې خیراتونه به کوم اوداسې شکریه به اداکوم اوداسې نیکنی به کوم خو په زړونوباندې نظر ساتونکې رب ښه پیژنی چه دوی به په مال کښې مست شی اود دولت په راتلو باندې به بدمعاشنی ناشکری او بخل کوی. هغه د هریو حاضر او غائب پیژندونکې دې هغه د هرېټ او ښکاره نه خبر دې. ظاهر او باطن ټول په هغه باندې ښکاره دی.

اَلَّذِيْنَ يَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِيْنَ
اهغه کسان اچې عیب لګوی ا په خوښۍ سره مال ورکونکو باندې
الله ﷻ اهغه منافقان (په مؤمنانو کښې) په خپله خوښۍ خرچ کونکو
مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ فِي الصَّدَقٰتِ وَالَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ اِلَّا جُهْدَهُمْ
دمومنانونه ا په صدقو کښې ااوپه هغه کسانو باندې اچې نۀ مومی امګر اکوشش خپل
باندې ملامتیا وائی او(په مؤمنانو کښې) هغه کسان چه هغوی دخپل وس مطابق خرچ کوی (اګرچه لږ وی)
فَيَسْخَرُوْنَ مِنْهُمْ ط سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ
نو دوئ ټوقې کوی ا په هغوئ پورې اټوقې کوی الله اپه دغه ټوقو کونکو پورې ا اودې دهغوئ دپاره
نومنافقان په هغوی پورې ټوقې کوی الله ﷻ به هغوی ته د هغې سزا ورکړی او د هغوی دپاره
عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝
عذاب ادرد ناك ا
دردناک عذاب دې ا

قوله‌تعالی:: اَلَّذِيْنَ يَلْمِزُوْنَ الْمُطَّوِّعِيْنَ

دمنافقانو بدې خبرې اود مسلمانانو زړه بیلل: داهم دمنافقانو یوخراب خوئی دې چه دهغوی د ژبې نه څوك هم نه شی بچ کیدلې، نه سخی اونه بخیل، دا عیب چه دا بدې خبرې کونکی خلق خراب دی. که یو سړې یو لوئ رقم د الله ﷻ په نوم ورکړی نو دوی هغه ته ریاکار وائی اوکه څوك مسکین د خپلې غریبنی په وجه څه لږشان څیز ورکړی نو دوی پوزه اوچونړی، تروه (مونجه کړی) او وائی چه څه د ده د دې لږڅیز هم الله ﷻ اوږې دې. کله چه دصدقاتو ورکولوآیت نازل شو نوصحابه کرامو ﷺ به خپلې خپلې صدقې راخستې اوحاضریدل به. یوصاحب ډیرې زیاتې پیسې راوړې نودې منافقانوورته دریاکارخطاب ورکړو اویوصاحب غریب مسکین سړې وو صرف یو صاع غله ئې راوړه نو هغه ته ئې اووئیل چه د ده د دې صدقې الله ﷻ ته څه ضرورت وو؟ د دې بیان په دې آیت کښې دې. ([2])

د صحابه کرامو د اخلاص انتهاء:: یوځل حضور ﷺ په بقیع کښې اوفرمائیل چه څوك صدقه ورکړی زه به د قیامت په ورځ د الله ﷻ په وړاندې د هغه ګواهی ورکوم. دغه وخت کښې یو صحابی ﷺ د خپل پټکی نه څه ورکول غوښتل خو بیا ئې راغونډ کړو په دې کښې یو سړې چه تور رنګ ئې وو دړوکې قد ئې وویوه اوښه راوستـه او راوړاندې شو چه د هغې نه ښه اوښه په ټول بقیع کښې نه وه. وئې وئیل

[1] صحیح بخاری کتاب الایمان باب علامات المنافق:۳۳، صحیح مسلم:۵۹، ترمذی:۲۶۳۳.
[2] صحیح بخاری کتاب زکوة باب اتقوا النارولوبشق تمرة والقلیل من الصدقة....:۱٤۱۵، صحیح مسلم:۱۰۱۸.

یارسول الله ﷺ! دا د الله ﷻ په نوم خیرات دي. حضور ﷺ اوفرمائیل ډیره ښه ده. په دې کښې چا اوونیل چه د ده نه خودا اوښه ښه ده. حضور ﷺ واوریده نو وئې فرمائیل چه ته درغږن ئې دې تانه اود دې نه درې چنده ښه دي. افسوس! په سوونو اوښانو والا تاسو غونډې خلقو باندې افسوس درې ځل ئې داسې اوفرمائیل خو هغه چه خپل مال داسې داسې کړې او په لپوډکولو سره حضور خپل ښې او گس طرف ته اشاره اوکړه یعنې د الله ﷻ په لارکښې په هر نیک کار کښې خرچ کوئې. بیا ئې اوفرمائیل چه هغوی خلاصې بیاموندلو چه د کم مال والا دی اود زیات عبادت والاوی. (۱)

دصحابه کرامو په حق کښې دمنافقانو بکواس: :عبدالرحمن بن عوف ﷺ څلوېښت اوقیه سپین زر راوړل او یوغریب انصاری یو صاع غله راوړه. منافقانو یو ته ریاکار او د بل صدقې ته سپك اوونیل. یو ځل د حضور ﷺ په حکم باندې خلقو د مال خیرات ورکول او راجمع کول شروع کړه. یو صاحب یو صاع کهجورې راوړې او وئې وئیل چه حضور ﷺ ماسره د کهجورو دوه صاع وو یوماً د خپل ځان اود خپلو بچودپاره حصار کړو او یومې راوړو. حضور ﷺ اوفرمائیل چه دا هم په دې جمع شوی مال کښې واچوئې په دې باندې منافقانو بکواس شروع کړو چه الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ د دې نه بې پرواه دې.

د عبدالرحمان بن عوف سخاوت: :عبدالرحمن بن عوف ﷺ اوفرمائیل چه ماسره سل اوقیه سره زر دی هغه ټول صدقه کوم. عمر ﷺ اوفرمائیل چه په هوش کښې هم ئې؟ هغه جواب ورکړو چه او په هوش کښې یم. وئې فرمائیل بیا څه کوې. هغه اوفرمائیل واوره ماسره اته زره دی په کوموکښې چه زه څلور زره الله ﷻ ته قرض ورکوم او څلور زره د خپل ځان د پاره ساتم. حضور ﷺ اوفرمائیل چه په تادې برکت وی کوم چه تا ځان له اوساتلې اوکوم چه دې خرچ کړې. منافقانو په دې باندې خبرې جوړول شروع کړې. چه د خپل سخاوت خودلو د پاره پلنیرې اوخلقوته دومره پیسې ورکوی. نو الله ﷻ دا آیت نازل کړو چه د لوئ رقم او د وړوکی رقم صداقت اود دې منافقانو دا موذی حرکت ښکاره کړی.(۲)

منافقان هیڅ څوک نه معاف کوی: :دبنوعجلان عاصم بن عدی ﷺ هم دې وخت کښې ډیرلوئ رقم خیرات کړې وو سل وسق کهجورې ئې ورکړې وې. منافقانو دا په ریاکارئی باندې محمول کړې وه. د خپلې خوارې مزدورئی نه لږ شان خیرات کونکې ابوعقیل ﷺ وو دې د قبیلې بنوانیف یوسړې وو د هغه په یوصاع خیرات باندې منافقانو خندا او مسخرې کړې وې. په یوروایت کښې دی چه حضور ﷺ دا چنده د مجاهدینو د یوې ډلې په جهاد باندې د روانولو د پاره کړې وه. په دې روایت کښې دی چه حضرت عبدالرحمن ﷺ دوه زره ورکړې وې او دوه زره ئې ساتلې وې. دا حضرت ابوعقیل ﷺ وو چه ټوله شپه به ئې په خپله شا بوج اوړلو د هغه نوم حباب وو. اویوقول دې چه عبدالرحمن بن ثعلبه وو. د منافقانو په دې مسخروکښې الله ﷻ هم د هغه نه داسې بدله واخسته. ددې منافقانو دپاره د آخرت دردناك عذاب دې. اود هغوی د عملونو د دې عملونو په شان خرابه بدله ده.

اِسۡتَغۡفِرۡ	لَهُمۡ	اَوۡلَا تَسۡتَغۡفِرۡ	لَهُمۡ ط	اِنۡ تَسۡتَغۡفِرۡ
ابښنه اوغواړه	دپاره دهغوئ	یاابښنه مه غواړه	دپاره دهغوئ	که ته ابښنه اوغواړې
که ته د دوی دپاره ابښنه اوغواړې		اوکه اونه غواړې		که ته د دوی دپاره

---

(۱) احمد:۵/۳٤، مجمع الزوائد:۳/۱۲٤.

(۲) الطبری:۱٤/۳۸۳.

لَهُمْ سَبْعِيْنَ مَرَّةً فَلَنْ يَّغْفِرَ اللّٰهُ لَهُمْ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوْا

دپاره دهغوئ | اويا | خله | نوهرګز به اونه بښي الله | هغوئ لره | دانه بښنه | په سبب دهغې چې هغوئ | کفر اوکړو

اويا کرته بښنه اوغواړې نو هم الله ﷻ دوئ ته مغفرت نه کوي | اودا (نه بښل د دې وجې نه دې چې دوئ په الله ﷻ او د هغه په

بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفٰسِقِيْنَ ﴿۸۰﴾

په الله سره | اودرسول دهغه نه | اوالله | نه ښائی لار | قوم | فاسق ته |

رسول باندې کړې دې | اوالله تعای کافرانو ته (د جنت) خودنه نه کوي |

قوله تعالى: اِسْتَغْفِرْ لَهُمْ اَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ

دمنافقانودپاره استغفار کول او نه کول برابردي:- فرمائی چه دا منافقان د دې قابل نه دی چه ته د دوی دپاره اې نبیﷺ ابښنه غواړې. يوځل نه چه که ته اوياځل هم ددوی دپاره بښنه اوغواړې نو الله ﷻ به دوی اونه بښي. دا داویاو چه کوم ذکر دې دې نه مرادصرف زیاتوالې دې که هغه اویاو نه کم وی اوکه زیات وی.بعضو وئیلی دی چه دې نه مراد هم د اویاؤ عدد دې.نوحضورﷺ اوفرمائیل چه زه خو به د هغوی د پاره د اویاؤ نه زیات استغفار کوم چه الله ﷻ دوی اوبښي. نو الله ﷻ په بل آیت کښې اوفرمائیل چه د دوی دپاره ستا استغفارکول د نه کولوبرابردی.د عبدالله بن ابی منافق ځوئ د حضورﷺ په خدمت کښې عرض اوکړو چه زما پلار د زنکدن په حالت کښې دې زما خواهش دې چه تاسو هغوی له تشریف راوړئی اود هغه د جنازې مونځ هم ادا کړئې. حضورﷺ تپوس اوکړو ستا نوم څه دې هغه وئیل حباب. حضورﷺ اوفرمائیل ستا نوم عبدالله دې حباب خود شیطان نوم دې. اوس حضورﷺ هغه سره شو دهغه پلار ته ئې د خپلې خولې قمیص ورواغوستلو. د هغه د جنازې مونځ ئې اوکړو. حضورﷺ ته وئیلې شوې چه تاسودده په جنازه باندې مونځ اداکوئې.حضورﷺ اوفرمائیل چه الله ﷻ د اویاؤ ځل استغفارسره نه بخښل فرمائیلی دی نو زه به اویاځل، بیا اویاځل او بیا اویا ځل استغفارکوم.(۱)

فَرِحَ الْمُخَلَّفُوْنَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلٰفَ رَسُوْلِ اللّٰهِ وَكَرِهُوْٓا

خوشحاله شو پاتې شوی خلق | په کیناستلو خپلو سره | په ملګرتیا نه کولو | د رسول دالله | اوبد اوګڼړل هغوئ

کوم کسان چه (دجهاد نه روستو) پاتې شوی دی پخپله ناسته باندې خوشحالیږی چه د رسول الله نه پاتې شوی دی

اَنْ يُّجَاهِدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَقَالُوْا

چې جهاداوکړي | په مالونوخپلوسره | اوپه نفسونوخپلوسره | په لار د الله کښې | اووئیل هغوئ |

اودالله په لار پخپلو مالونو اوجانونو سره جهاد کول بد ګڼړي | او(په خپل مینځ کښې يوبل ته) وائی (دا

لَا تَنْفِرُوْا فِي الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرًّا

مه اوځئ | په ګرمئ کښی | اورته | اووایه | اوردوزخ | زیات سخت دی | په لحاظ د ګرمئ سره |

سخته ګرمی ده) په ګرمئ کښې مه ځئ | ته ورته اووایه د جهنم اور (د دنیا د ګرمئ نه) زیات سخت دې

(۱) الطبری: ۳۹۶/۱۴.

لَوْ كَانُوْا يَفْقَهُوْنَ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوْا قَلِيْلًا وَّلْيَبْكُوْا

کاش | چې وې دوئ | چې پوهيدلې | پس اودې خاندي دوئ لږ | | او اوبه ژاړي

کاش که دوی پوهيدلې (نو داسې خبرې به ئې نه کولې) دوی دی (په دنيا کښې) لږ غوندې اوخاندی | او (په اخرت

كَثِيْرًا ۚ جَزَآءًۢ بِمَا كَانُوْا يَكْسِبُوْنَ﴿٨٢﴾

ډير | دا سزا ده | په سبب دهغه عمل | چې دوئ کولو |

کښې به) ډير اوژاړي | دا (ژړل) د دوی د کړو سزا ده |

قوله تعالى:: قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرًّا ؕ

دنمردګرمئ نه بچ کيدونکی ددوزخ اُور ولې نه يادوی: کوم خلق چه په غزوه تبوک کښې حضورﷺ سره نه وو تلی اوهم په کورکښې پاتې شوې وو، چاته چه دالله ﷻ په لارکښې پخپل خان او مال جهادکول ګران معلوميدو. چاچه د يو بل غوږونه ډك کړې وو چه په دې ګرمئ کښې به څنګه اوځو؟ يو طرف ته ميوې پخې شوې دی اوسوری خواره شوی دی بل طرف ته ګرمې هواګانې چليږی. نو الله ﷻ فرمائی چه ددوزخ اُورکوم طرف ته چه تاسو دخپل بد عمل په وجه روان ئې هغه خوددې ګرمئ نه ډيره ګرمی لری.

ددنيا اورد جهنم د اور اويايمه حصه ده:: دا اُور خود هغه اوراويايمه حصه ده. لکه چه د بخاری او مسلم شريف په حديث کښې دی([1]) او په روايت کښې دی چه ستاسو دا اُور د دوزخ د اُور د اوياؤ اجزاؤ نه يو جزدې اوبيا هم دادسمندر په اُوبووينځلې شوې دې (مړکړې شوې دې) ګنی نوتاسويه د دې نه هيڅ فائده هم نه وه حاصله کړې. ([2])

دجهنم د اورسختوالې:: حضورﷺ فرمائی زرو کالوپورې د دوزخ اُور بل کړې شو نو سور شو بيا يو زر کالوپورې بل کړې شونو سپين شو اوبيا زروکالو پورې بل کړې شو نو تورشو. او هغه د تورې شپې په شان ډير سخت توردې([3]) يوخل حضورﷺ آيت ﴿وَّقُوْدُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ﴾ تلاوت اوکړو اووئی فرمائيل چه زرکاله بلولوسره هغه سپين شو اوبيا زر کاله پورې بلولو سره سور شو اوبيا يوزر کاله بلولو سره تور شو اوهغه د تورې شپې په شان دې. د هغې په شغلوکښې هم پړق نشته. په يوحديث کښې دی چه که د دوزخ داُور يوبڅرې په مشرق کښې وی نود دې ګرموالې به مغرب ته اورسی([4]) د ابويعلی په يوغريب روايت کښې دی چه په دې جمات کښې يولاکھ بلکه د دې نه هم زيات سړی وی اوڅوك دوزخی دلته سا واخلی نود هغه په ګرموالی به جمات او د جمات خلق ټول اوسوزی([5]) او په حديث شريف کښې دی چه په دوزخ کښې به د ټولونه د سپك عذاب والا هغه وی چه د هغه په دواړو پښوکښې به د اُور تسموسره دوه څپلئ وی په کوم سره چه به د هغه کھوپړئ خوټکيږی. او هغه به دا ګڼړی چه د ټولونه زيات عذاب هم په ما دې. سره ددې چه د ټولونه سپك عذاب به د هغه وی([6]) قرآن پاك فرمائی چه هغه اُور داسې شغلې وهونکې دې چه څرمن اوباسی. او په آياتونوکښې دی چه د هغوی په سرونو باندې به ګرمې اوبه اړوی په کوموسره چه به د هغه د خيټې ټول څيزونه اود هغه څرمن به اوسوزی([7]) بيا به د

[1]) صحيح بخاری کتاب بدء الخلق باب صفة النار وانها مخلوقة: ۳۲۶۵، صحيح مسلم: ۲۸۴۳، موطاامام مالك: ۹۹۴/۲
[2]) احمد: ۲۴۴/۲، مسندحميدی: ۱۱۲۹ (بتحقيقی وسنده صحيح)، ابن حبان: ۷۴۶۳.
[3]) ترمذی کتاب صفة اهل جهنم باب منه فی صفة النار وانها سوداء مظلمة: ۲۵۹۱، ابن ماجه: ۴۳۲۰.
[4]) الطبرانی.
[5]) مسندابی يعلی: ۶۶۷۰، مجمع الزوائد: ۳۹۱/۱۰.
[6]) صحيح بخاری کتاب الرقاق، باب صفة الجنة والنار: ۶۵۶۲، صحيح مسلم: ۲۱۳، احمد: ۲۷۱/۴.
[7]) ۷۰/المعارج: ۱۵.

اوسپنې په ستګونوباندې د هغوی سرونه چقولې شی. هغوی چه د دې ځایٔ نه اوځی هم دې ته به واپس کولې شی اوورته به وئیلې شی چه دسوزیدو عذاب اوڅکئی[1] بل آیت کښې دی چه کوموخلقو زمونږ د آیاتونو انکار اوکړو هغوی به مونږ په سورکړې شوی اُورکښې واچوو د هغوی څرمنې به اوسوزیږی او مونږ به نې ورته نورې نورې وربدلوو دې د پاره چه هغوی ښه عذاب کړې شی.[2]په دې آیت کښې هم فرمائیلې شوی دی که دوی پوهیدل نو په دې خبره به خبرشوې ووچه د دوزخ داُورګرمی او تیزی ډیره زیاته ده نویقینا په موسمی ګرمئی کښې به رسول الله ﷺ سره په جهادکښې په خوشحالئی خوشحالئ سره وتل اوخپل ځان اومال به ئې د الله ﷻ په لارکښې قربانی کول. د عربویوشاعر وائی چه تاخپل عمر دګرمئی اویخنئی نه بچ کیدو کښې تیرکړوحالاتکه تاله خو لایق ووچه د الله ﷻ نافرمانونه بچ کیدې چه د دوزخ د اُورنه بچ شوې وې.اوس الله ﷻ د خراب باطن منافقان ویروی چه په دې لږ شان ژو ندکښې خو چه دلته څومره خوارئې خاندئې خود هغه راتلونکې لوئ ژوندکښې د هغوی د ژړا هم ژړا ده چه کله به هم نه ختمیږی.

د حضورﷺ فرمان دې چه اې خلقو ژاړئ اوکه ژړا نه درځی په زبردستئی سره ژاړئ جهنمیان به ډیر زیات ژاړی اوتردې چه د هغوی په اننګو باندې به د نهرونو غوندې کندې جوړیږی. آخر اوښکې به ختمې شی او سترګې به ئې وینې راوروی. د هغوی د سترګونه به دومره اوښکې او وینې بهیدلې وی که څوك په دې کښې کشتئی چلول غواړی نو چلولې به ئې شی[3] اویه حدیث شریف کښې دی چه دوزخیان به په دوزخ کښې ژاړی او دومره به ژاړی چه د اوښکوختمیدو نه پس به پیپ راوتل شروع شی. دغه وخت کښې به د دوزخ څوکیدار هغوی ته اووائی چه اې بدبخت د رحم په ځایٔ کښې خو تاکله هم نه دی ژړلې اوس دلته دا ژړا فریادکول فضول دی.بیا به دوی په اوچتواوچتو آوازونو جنتیانوته فریادونه کوی چه تاسو خلق خو زمونږ خپلوان اود قبیلې ئې واورئې مونږ د قبرونو نه تږی راواوچت کړې شوی یو او بیا د حشر په میدان کښې هم تږی وو اوترننه پورې دلته هم تږی یو. په مونږ څه رحم اوکړئې لږې شان اوبه زمونږ په حلق کښې راواړوئې. کوم رزق چه الله ﷻ تاسوله درکړې د هغې نه مونږ ته هم څه لږډیر راکړئې. څلوینښتوکالوپورې به لکه د سپوچغې وهی. څلوینښت کاله پس به دوی ته جواب ملاویږی چه تاسو به هم داسې رټلې شوې اوږی تږی او په دغه شان سختو عذابونو کښې پراته ئې. اوس به دوی د ټولوښیګړونه نااُمیده شی.[4]

فَإِنْ	رَّجَعَكَ اللَّهُ
ا نو که چری	اواپس راولی تاالله
ا که الله ﷻ چرته ته (د جهاد نه) د دوی یوې	

إِلَىٰ طَآئِفَةٍ	مِّنْهُمْ	فَٱسْتَـْٔذَنُوكَ	لِلْخُرُوجِ	فَقُل	لَّن تَخْرُجُوا۟
یوې ډلې ته	ا ددوئ نه	ا اواجازت اوغواړی ستانه	ا دپاره دوتلو	ا نواووایه ته	ا هرګز به نهٔ اوځئ تاسو
ډلې ته راواپس کړې		ا نودوی به ستانه د جهاد د تلو دپاره اجازت غواړی		ا نه ورته اووایه چه هیڅ کله	

---
[1])۲۲/الحج:۱۹، ۲۲.
[2])٤/النساء:۵٦.
[3])مسندابی یعلی:۱٦۱/۷، ابن ماجه کتاب الزهد باب صفة النار:٤۳۲٤.
[4])ابن ابی الدنیا.

مَعِیَ اَبَدًا وَّلَنْ تُقَاتِلُوْا مَعِیَ عَدُوًّا ؕ اِنَّكُمْ

زماسره | همیشه | اوهرګزبه اونه کړئ | جنګ تاسو ازمایه ملګرتیاکښې | د دشمن سره | بیشکه چې تاسو

په تاسو ما سره اونه اوځئ او هیڅ کله به تاسو زما په ملګرتیا کښې د دشمن سره جهاد اونکړئ | ځکه چه

رَضِیْتُمْ بِالْقُعُوْدِ اَوَّلَ مَرَّةٍ فَاقْعُدُوْا مَعَ الْخٰلِفِیْنَ ۝

راضی شوی یئ | په کیناستلو باندې | په اول ځل | نوکینئ | ادروستوپاتې شوو سره |

تاسو په اول ځل (د جهاد نه) په ایساردو باندې راضی شوې وئ انو (اوس هم) دناستو سره کینئ |

قوله تعالی:: فَاقْعُدُوْا مَعَ الْخٰلِفِیْنَ ۝

دمال اوکې جهاد ته مه بوځه:- فرمائی چه کله الله ﷻ تا په سلامتئی سره د دې غزوې نه مدینې ته را اورسوی او په هغوی کښې یوه ډله تانه د یو بلې غزوې کښې ستا سره د تلودرخواست اوکړی نو هغوی ته د سزا ورکولو په توګه ته هغوی ته صفاانکار اوکړه چه نه تاسو ماسره تلې شئ اونه تاسو زما سره د دښمنانوسره جنګ کولې شئ. تاسو چه په هغه موقعه باندې دهوکه اوکړه او اول ځل کیناستئ نواوس د تیاری څه معنی؟ نودا آیت په شان د آیت ﴿وَنُقَلِّبُ اَفْئِدَتَهُمْ وَاَبْصَارَهُمْ كَمَا لَمْ يُؤْمِنُوْا بِهٖٓ اَوَّلَ مَرَّةٍ﴾ دې. د بدئی خرابه بدله د بدئی نه پس ملاویږی لکه چه د نیکئی بدله د نیکئی نه پس ملاویږی. د حدیبیه دعمرې نه پس قرآن پاك فرمائیلی وو ﴿سَيَقُوْلُ الْمُخَلَّفُوْنَ اِذَا انْطَلَقْتُمْ اِلٰى مَغَانِمَ﴾ یعنی تاسو نه داشاته پاتې کیدونکی خلق چه کله تاسوغنیمتونه واخلئ نووائی چه مونږهم تاسوسره کیږو. تردې پورې اوفرمائیلې شو چه دوی ته اووایه چه په ناستوخلقوکښې تاسو هم کینئی چه د ښځو په شان په کورونوکښې ورننوتلې وی.

وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِّنْهُمْ مَّاتَ اَبَدًا وَّلَا تَقُمْ

اومه کوه مونځ دجنازې په هیڅ یوکس باندې | ددوئ نه | اچې مړشی | همیشه | اومه ودریږه

اوته په په دوی کښې که څوک مړشی هیڅ کله د جنازې مونځ مکوه |

عَلٰى قَبْرِهٖ ؕ اِنَّهُمْ كَفَرُوْا بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ وَمَاتُوْا وَهُمْ فٰسِقُوْنَ ۝

په قبر دهغه | بیشکه دوئ | کفرکړې دې په الله اوپه رسول دهغه | اومړه شودوئ | اوحال داچې دوئ فاسقان وو

اومه (د دعا غوښتلو دپاره) دهغه د قبر سره اودریږه ځکه چه دوی په الله او دهغه په رسول باندې کفر کړې دې |

قوله تعالی:: وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِّنْهُمْ

دمنافق دجنازې کولو ممانعت:- حکم کیږی چه اې نبی ﷺ! ته د منافقانونه بالکل بې تعلقه شه که په دوی کښې هرڅوك مړشی نوته په هغوی باندې مه جنازه کوه اومه دهغوی قبرته ځه چه دهغوی دپاره استغفاراوغواړې. ځکه چه دوی په کفر او فسق باندې پاتې وو او هم په هغې باندې مړه شو. داحکم خو عام دې خود دې شان نزول د عبدالله بن ابی بن سلول باره کښې دې چه د منافقانو رئیس او امام وو. په صحیح بخاری شریف کښې دی چه د هغه په مرګ د هغه خوئ حضرت عبدالله رضی الله عنه د رسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضرشو اودرخواست ئې اوکړو چه زما د پلار د کفن د پاره تاسو پخپله اغوستې شوې قمیص راکړئې. حضور ﷺ ورکړو بیا ئې عرض اوکړو چه تاسو پخپله د جنازې مونځ ادا کړئې. حضور ﷺ دا درخواست هم منظور کړو اود مانځه د کولو د پاره اودریدو خوحضرت عمر رضی الله عنه د حضور ﷺ لمن اونیوله اوعرض ئې اوکړوحضور ﷺ! تاسو به د ده د جنازې مونځ کوئې؟ اوالله ﷻ ددې نه منع فرمائیلې

ده. حضورﷺ اوفرمائيل چه واوره الله ﷻ ماته اختيار راکړې دې چه که ته د دوی د پاره استغفار اوکړې اوکه اونه کړې اوکه ته د اوياکرتې استغفار هم اوکړې نو الله ﷻ به هغه اونه بښی نو زه به د اوياؤ خلونه هم زيات استغفاراوکړم. حضرت عمرؓ اوفرمائيل يارسول اللهﷺ!دا منافق وو. خو بياهم حضورﷺ دجنازې مونځ اوکړو په دې باندې دا آيت نازل شو([1]) او په روايت کښې دی چه کښې صحابه کرام ؓ هم د رسول اللهﷺ په اقتداء کښې مونځ اوکړی.([2])

په بل روايت کښې دی چه حضرت عمرؓ فرمائی چه کله حضورﷺ د مانځه د پاره وړاندې شو نوزه د صف نه اووتلم او دحضورﷺ په وړاندې شوم او اومې وئيل ښه ده تاسو به د الله ﷻ د دې دښمن عبدالله بن ابی د جنازې مونځ کوئې سره د دې چه په فلانکې ورځ هغه داسې وئيلې وو او په فلانکې ورځ ئې داسې وئيلې وو. د هغه هغه ټولې خبرې سردوباره کړې. حضورﷺ مسکې وو او دا ټولې خبرې واوريدې نو وئې فرمائيل عمرا ما پرېږده الله ﷻ ماته د استغفار اختيار راکړې دې که چرې ماته معلومه شی چه اويا کرتې استغفارد ده ګناه معاف کولې شی نو زه به يقيناً د دې نه ډير استغفار اوکړم. حضورﷺ د جنازې مونځ هم اوکړو جنازې پسې هم لاړو او دخښولو په وخت کښې هم موجود وو. د دې نه پس ماته په خپله د دې ګستاخئی ډير افسوس اوشو چه الله ﷻ او رسول اللهﷺ ډير ښه پوهيږی ما دا داسې او دومره قدرې جرات ولې اوکړو. لږ شان ساعت به شوې وو چه دا دواړه آياتونه نازل شو. دې نه پس تر آخر وخته پورې نه خو حضورﷺ چرته د منافق جنازه اوکړه اونه د هغه په قبر راغلو دعائی اوکړه([3])او په روايت کښې دی چه د هغه ځوئ عبداللهؓ حضورﷺ ته دا هم وئيلی وو چه که تاسو تشريف رانه وړو نو دا خبره به د هميشه د پاره زمونږ په زړه وی. کله چه حضورﷺ تشريف راوړو نو هغه ئې قبرته کوز کړې وو. حضورﷺ اوفرمائيل چه دې نه وړاندې مو زه ولې رانه وستلم. هغه ئې د قبر نه راوايستو حضورﷺ د هغه په ټول بدن باندې تکانړې واچولې او دم ئې کړو اوهغه ته ئې خپل قميص واغوستلو. ([4]) او په يو روايت کښې دی چه هغه پخپله وصيت کړې وو مړشوې ووچه دهغه د جنازې مونځ دې پخپله رسول اللهﷺ اوکړی دهغه ځوئ راغلو اودهغه آخری خواهش او وصيت نه ئې هم خبرکړې وو او دائې هم وئيلې وو چه د هغه وصيت داهم دې چه هغه دې دحضورﷺ په قميص کښې کفن کړې شی. حضورﷺ د هغه د جنازې دمونځ نه فارغ شو چه په دې کښې حضرت جبرائيلؑ راغلو دا آياتونه راکوزکړل او رائې وړل([5]) اوپه يو روايت کښې دی چه حضرت جبرائيلؑ دجنازې په وخت کښې د حضورﷺ لمن اونيوله او دا آيت ئې ورته واورولو([6])خودا روايت ضعيف دې.اوپه يو روايت کښې دی چه هغه دخپلې بيمارئی په حالت کښې حضورﷺ راغوښتې وو. چه کله حضورﷺ تشريف يوړو نو ورته ئې اوفرمائيل چه ته د يهوديانومحبت تباه کړې.هغه اووئيل يارسول اللهﷺ داوخت دغصې او رټلو نه دې بلکه زما دا خواهش دې چه تاسو ماله د استغفاردعا اوکړئې چه زه مړشم ما په خپل قميص کښې کفن کړه.

منافق ته درسول کريم ﷺ خپل قميص ورکولو اصل وجه:: دبعضې سلفو نه روايت دې چه د قميص ورکولومطلب دا وو چه کله حضرت عباسؓ راغلو نو دهغه په بدن باندې دڅاکپړا صحيح نه وه او آخر

[1]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة براءة باب﴿استغفرلهم أولاتستغفرلهم﴾: ۴۶۷۰،صحيح مسلم:۲۷۷۴، طبرانی:۱۷۰۵۱، دلائل النبوة:۵/۶۷۷۴.

[2]) صحيح بخاری کتاب التفسير سورة براءة باب ﴿ولاتصل على احدمنهم مات أبدا ولاتقم على قبره﴾:۴۶۷۲،صحيح مسلم:۶۷۷۴.

[3]) صحيح بخاری کتاب الجنائز باب مايکره من الصلاة على المنافقين والاستغفار للمشرکين:۱۳۶۶، دلائل النبوة:۵/۶۸۷.

[4]) احمد:۳/۳۷۱، صحيح بخار: ۱۲۷۰، مسلم: ۲۷۷۳.

[5]) ابن ماجه کتاب الجنائز باب فی الصلاة فی اهل القبلة:۱۵۲۴وسنده ضعيف والحديث صحيح بالشواهد.

[6]) مسندابی يعلى:۴۱۱۲،ابن جرير:۱۷۰۶۸.

نی د ده قمیص ورواغوستلو نو هغه پوره شو دې هم ښه اووږد او د پلن وجود سړي وو نود هغې په بدله کښې حضورﷺ خپل قمیص ورکړو. ([1])

دممانعت نه پس نبی کریم ﷺ دیو منافق جنازه نه ده کړې::ددې آیت نه پس حضورﷺ نه چرته د یو منافق جنازه کړې اونه ئې د چا دپاره استغفارکړې. په مسند احمدکښې دی چه کله به حضورﷺ د چا جنازې ته راوبللې شو نوحضورﷺ به تپوس اوکړو چه خلقو ته به د هغه ښیګړې معلومې وې نو حضورﷺ به تلو اود هغه د جنازې مونځ به ئې کولو اوکه چرته اخوا دیخوا خبره به ئې غوږ ته راغله نو صفا انکار به ئې کولو([2]) دحضرت عمرؓ طریقه د حضورﷺ نه پس دا وه چه د چا د جنازې مونځ به حضرت حذیفه ؓ کولو نوحضرت عمرؓ به هم کولو. اود چا به چه حضرت حذیفه ؓ نه کولو نو هغوی به هم نه کولوځکه چه حضرت حذیفه ؓ ته حضورﷺ دمنافقانو نومونه خودلی وو.صرف هم دوی ته دا نومونه معلوم وو په دې وجه هغوی ته درسول اللهﷺ رازدار وانیلې شو.بلکه یو خل خوداسې هم شوی چه حضرت عمرؓ یو جنازې کولو ته اودریدو نوحضرت حذیفهؓ پرې سکوندلاره اولګوله او منع کړو. د جنازې دمونځ او استغفار دې دواړو ځیزونو نه د منافقانو باره کښې مسلمانان منع کولو دا دلیل دې چه ددې د مسلمانانو باره کښې ددې دواړو ځیزونو پوره تاکید دې. په دې کښې د مړو د پاره هم پوره نفع ده اود ژندو د پاره هم کامل اجر او ثواب دې.

دمسلمان په جنازه کښې د شرکت ثواب::په حدیث شریف کښې دی چه حضورﷺ فرمائی ځوک چه جنازې سره لاړشی اود جنازې مونځ اوکړی هغه ته یو قیراط ثواب ملاویږی او چه ځوک د ښخولو پورې حصارشی هغه ته دوه قیراط ثواب ملاویږی. تپوس اوشو چه قیراط څه ځیز دې؟ اوفرمائیلې شو د تولونه ورو کې قیراط د أحد د غر هومره دې([3]) دغه شان دا هم د حضورﷺ عادت مبارك ووچه د مړی د ښخیدو نه به فارغ شو نوقبر سره به اودریدو اوحکم به ئې اوفرمائیلو چه دخپل ملګری د پاره استغفار اوکړئی اود ده د پاره د ثابت قدمئی دعااوکړئی. د ده نه دې وخت کښې سوال او جواب کولې شی.([4])

وَلَا تُعْجِبْكَ	اَمْوَالُهُمْ	وَاَوْلَادُهُمْ	اِنَّمَا	يُرِيْدُ اللّٰهُ	اَنْ
اوپه تعجب کښې دې وانه چوی تالره	مالونه ددوئ	اواولاد ددوئ	ابیشکه	اراده لری الله	اچی

ار د دوی مالونو اواولاد ته مه حیرانیږه (چه ځومره ډیردی) الله غواړی چه ددې په سبب دوی ته په دنیا

يُعَذِّبَهُمْ	بِهَا	فِي الدُّنْيَا	وَتَزْهَقَ	اَنْفُسُهُمْ	وَهُمْ	كٰفِرُوْنَ۝
عذاب ورکړی دوئ ته	په دې سره	په دنیاکښې	اواوځی	روحونه ددوئ	حال داچی دوئ	کافران وی

کښې عذاب ورکړی او دوی ته د کفر په حالت کښې مرګ راځی

د دې مضمون آیت مبارك تیرشوې دې اوهلته د هغې پوره تفسیر هم د الله ﷻ په فضل سره لیکلې دې

[1]) صحیح بخاری کتاب الجهاد باب الصلاة للاساری:۳۰۰۸.

[2]) احمد:۲۹۹/۵-۳۰۰وسنده صحیح، ابن حبان:۳۰۵۷، حاکم:۳۶۴/۱، مجمع الزوائد:۴/۳.

[3])صحیح بخاری کتاب الجنائزباب من انتظر حتی تدفن:۱۳۲۵،صحیح مسلم:۹۴۵، ابوداوٗد:۳۱۶۸،ترمذی:۱۰۴۰،ابن ماجه: ۱۵۳۹، احمد:۴۱۰/۲.

[4])ابوداوٗد کتاب الجنائز باب الاستغفار عندالقبرللمیت فی وقت الانصراف :۳۲۲۱،وسنده حسن، حاکم:۳۷۰/۱، بیهقی :۵۶/۴.

د کوم چه دوباره کولو څه ضرورت نشته.

وَاِذَآ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ اَنْ اٰمِنُوْا بِاللّٰهِ وَجَاهِدُوْا
اوکله چې انازل کړې شی ا یوسورت چې ایمان راوړئ ا په الله باندې ا اوجهاداوکړئ ا
اوکله چه یو سورت نازل شی اوپه هغه کښې وی) چه په الله باندې ایمان راوړئ ا او د رسول په
مَعَ رَسُوْلِهِ اسْتَاْذَنَكَ اُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوْا
په ملګرتیادرسول دهغه کښې انوغواړی اجازت ستانه خاوندان دقدرت ا ددوئ نه ا او وائی ا
ملګرتیاکښې جهاد اوکړئ انوپه هغوی کښې چه کوم طاقت لری هغوی ستا نه اجازت غواړی ا اووائی
ذَرْنَا نَكُنْ مَّعَ الْقٰعِدِيْنَ۝ رَضُوْا بِاَنْ يَّكُوْنُوْا
چې پریږده مونږ ا چې شو مونږ ا دکور ناستو سره راضي شول دوئ ا چې شامل شي دوئ ا
مونږ پریږده چه د ناستو خلقو سره پاتې شو دوی په دې باندې راضي دی چه د روستو پاتې شوو خلقو سره
مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُوْنَ۝
دروستوپاتې شوو ښځوسره ا اومهروهلې شوې دې اپه زړونو ددوئ نو دوئ ا نۀ پوهیږی ا
ایسار شی ا اود دوی په زړونو باندې مهر لګولې شوې دې نودوی (په خبره) نه پوهیږی ا

قوله تعالى:: اسْتَاْذَنَكَ اُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ .

بزدل منافقان جهاد نه شی کولې:- ددې خلقو خرابي بیانیږی چه سره د طاقت او قوت به د جهاد د پاره نه وتل او ځان به ئی پټولو اود الله ﷻ د حکم اوریدونه پس به بیا رسول الله ﷺ ته راتلل اود خپل پاتې کیدو اجازت به ئی غوښتلو. د هغوی ملګرتیانه کولوته اوګوره چه د ښځو په شان شوی دی لښکرې لاړې او دوی نامرده د زنانو او ښځو په شان شاته پاتې شو.

منافق خبرې ډیرې کوی کارهیڅ نه کوی:: د جنګ په وخت کښې بزدل ویریدونکی او په کورونوکښې ننوتلې اوسیدونکی اود امن په وخت کښې غټې غټې خبرې کونکی، د غېږې دونکی سپو په شان اوګرځیدونکې اوریځو په شان هسې ځان ښائی. بل ځائ کښې پخپله قرآن کریم فرمائی چه د ویرې په وخت کښې داسې سترګې واړوی لکه چه څوك مری اوچه کله هغه موقعه تیره شوه نوبیا غوړې خبرې اواوړدې اوږدې دعوې کونکی خبرې جوړوی(۱) دامن په وخت کښې خوپه مسلمانانوکښې فساد خورروی اود اوچتو اوچتو بهادرو ډهنډورې وهی. دا څه ښه خبره نه ده چه د جنګ په وخت کښې لکه د ښځو په شان بنګړی اچوی او په کورونوکښې پرده کښې کینی. سورې او غارونه لټوی او خپل ځان چرته پټوی. ایماندار خو د سورة نازلیدو اود الله ﷻ د حکم انتظارکوی خو چه کوم بیماران زړونووالا دی هغوی د جهاد دپاره د الله ﷻ حکم اوسورة نازلیدوسره سترګې پټوی. په هغوی باندې افسوس دې اود دوی د پاره د تباهنی مصیبت دې. که چرې دوی تابعدار وو اود دوی د خلې نه ښه خبره وتله اود دوی ارادې ښې وې اودوی د الله ﷻ د خبرو تصدیق کړې وونو هم دا څیز د دوی په حق کښې بهتر وو. (۲) خود دوی په زړنوخود هغوی د بدعملو په وجه مهر لګیدلې دې اوس خو په دوی کښې د دې خبرې

---

۱) ۳۳/الاحزاب: ۱۰.

۲) ۴۷/محمد: ۲۰-۲۱.

صلاحیت هم نشته پاتې شو لا خپل نفع نقصان پیژندل.

لٰكِنِ الرَّسُوْلُ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ

| لیکن | رسول | اوهغه کسان | چی ایمان ئې راوړې دې | دهغه سره

اخورسول اوکومو کسانو چه د ده سره ایمان راوړې دې هغوی په خپلو

جٰهَدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ؕ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ

جهاد کوی هغوئ | په مالونو خپلو سره | په نفسونو خپلو سره | اوداکسان چی دی | هم دوئ لره دی

مالونو اوجانونو سره (دالله په لارکښې) جهاد کوی | اود دوی دپاره (په دنیا او آخرت کښې) د نیکو

الْخَيْرٰتُ ؗ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ ۝ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ

تولې نیکیانې دی | اودا کسان | هم دوئ دی | خلاصې موندونکی | تیار کړی دی الله | دپاره ددوئ

بدلې دی | او هم دوی کامیاب (اوکامران) دی | الله د دوی دپاره باغونه تیار کړی دی چه

جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا ؕ ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ۝

باغونه | چی بهیږی | لاندې هغې نه | نهرونه | همیشه په اوسیږی | په هغې کښې | دا | کامیابی ده لویه

د هغې د بنګلو د لاندې به ولې بهیږی او دوی به په هغې کښې همیشه وی | (یقیناچه) دا لویه کامیابی ده

قوله تعالی:: جٰهَدُوْا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ ؕ

رښتونی مسلمانان په خپل ځان اومال جهادکوی:-دمنافقانو مذمت اود هغوی اخروی تباهی بیانولو سرد اوس دمؤمنانو تعریف اود هغوی اخروی راحت بیان کولې شی.دوی دجهاد د پاره ملاتړلې وی او دوی خپل ځان اومال د الله ﷺ په لارکښې قربانی کوی. هم د دوی په حصه کښې ښیګړې او نیکئ دی هم دغه خلاصې موندونکی خلق دی. هم د دوی د پاره جنت الفردوس دې. او هم د دوی د پاره اوچتې درجې دی. هم دغه مقصد حاصلونکی دی اوهم دغه کامیابئ ته رسیدونکی خلق دی.

وَجَآءَ الْمُعَذِّرُوْنَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ لَهُمْ

اوراغلل | اعذرکونکی | دباندې دخلقو نه | دپاره ددې چی اجازت ورکړې شی | هغوئ ته

اود میرو والوخلقو نه عذر کونکی خلق راغلل (اوعذرونه د دې دپاره پیش کوی) چه دوی ته (د پاتې

وَقَعَدَ الَّذِيْنَ كَذَبُوا اللّٰهَ وَرَسُوْلَهٗ ؕ سَيُصِيْبُ

او کیناستل | هغه کسان | چی دروغو ئې وئیلی وو | الله | اوهغه رسول ته | زر به اورسیږی

کیدو اجازت اوشی) اوهغه کسان ناست پاتې شوی دی چه الله او د هغه رسول ته ئې دروغ وئیلی وو زرده چه

الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ۝

هغه کسانوته | چی دکفرپه لار تلی دی | ددوئ نه | عذاب | دردناک |

کومو کسانو په دوی کښې کفر کړې دې | هغوی ته به دردناک عذاب اورسیږی |

قوله تعالی:: وَجَآءَ الْمُعَذِّرُوْنَ

د دروغو عذرونه کونکو ته تنبیه:-دا بیان د هغه خلقو دې چه په حقیقت کښې د څه شرعی عذر په وجه

په جهاد کښې شامیلیدې نه شو. د مدینې نه چاپیره به داخلق راتلل اود خپلې کمزورنې ضعیفنې او بې طاقتنې بیان کولوسره به ئې د الله ﷻ د رسول ﷺ نه به ئې اجازت غوښتلو نوکه حضورﷺ به دوی واقعی معذوره اوګنړل نو اجازت به ئې ورکولو. دا د بنوغفارد قبیلې خلق وو. د ابن عباس رضی الله عنه په قراءت کښې ﴿وَجَآءَ الْمُعْذِرُوْنَ﴾ دی یعنی اهل عذرخلق. هم دغه مطلب او معنی زیاته ښکاره ده ځکه چه هم د دې جملې نه پس د دې خلقو بیان دې چه دروغژن وو اودوی نه وو راغلې اود خپل ځان د منع کیدو وجه ئې بیان نه کړه اونه ئې د حضورﷺ نه د خپل ځان پاتې کیدو اجازت واخستو. بعضې بزرګانو وئیلې دی چه په اصل کښې عذر کونکی هم په اصل کښې معذوره نه وو په دې وجه دهغوی عذر قبول نه کړې شو. خو اولنې قول اولنې دې هم دغه ډیر ظاهر دې والله اعلم. ددې خو یوه وجه هم دغه ده کومه چه مونږ پورته بیان کړې ده اودویمه وجه دا ده چه د عذاب وعده هم هغه کسانو سره شوې ځوك چه ناست پاتې وو.

لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاۤءِ
| نشته | په کمزورو باندې |
| اوپه کمزور خلقو

وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذِيْنَ لَا يَجِدُوْنَ مَا يُنْفِقُوْنَ حَرَجٌ
اونه | په بیمارانو باندې | اونه په هغه کسانو باند | چې نه مومی | هغه څه | چې وئې لګوی | هیڅ ګناه
اوپه ناجوړو اوپه هغه کسانو چه دومره ورسره څه نه وی چه (په جهاد کښې ئې) خرچ کړی څه ګناه نشته

اِذَا نَصَحُوْا لِلّٰهِ وَرَسُوْلِهٖ مَا عَلَى الْمُحْسِنِيْنَ مِنْ سَبِيْلٍ
هله چې | اخلاص لری هغوئ | د الله سره | اودرسول دهغه سره | نشته په نیکانوخلقو باند | څه لاره دالزام
خوچه په اخلاص سره د الله اود هغه د رسول ملګری وی | اوپه نیکانو باندې (هم) څه ملامتیا نشته

وَاللّٰهُ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ وَّلَا عَلَى الَّذِيْنَ اِذَا مَآ اَتَوْكَ
اوالله | ابښونکې | رحم کونکې دې | او نشته اعتراض | په هغه کسانو باندې | کله چې | راغلی وژ تاته
اوالله ښښونکې اومهربان دې | اونه په هغه خلقو (ملامتیا شته) چه تا ته راشي (اوراتلل ئې په دې غرض وی)

لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَآ اَجِدُ مَآ اَحْمِلُكُمْ
دپاره ددې چی ته سواره کړې هغوئ | نو اواوئیل تا | چی نه مومم زه | هغه څیز | چی سواره کړم تاسو
چه ته دوی (په سورلئ) سوارهٔ کړې | (خو) تا ورته اووئیل ما سره دومره څاروی نشته چه زه پرې تاسو

عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَّاَعْيُنُهُمْ تَفِيْضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا اَلَّا
په هغې باند | نو واپس شو هغوئ | اوسترګې دهغوئ | بهیدلې | داوښکونه | په وجه دغم | چی نه
سوارهٔ کړم | نودوی په داسې حال کښې واپس شی چه د هغوی د خفګان په وجه اوښکې بهیږی | چه

يَجِدُوْا مَا يُنْفِقُوْنَ اِنَّمَا السَّبِيْلُ عَلَى الَّذِيْنَ
مومی هغوئ | هغه څه | چی خرچ ئې کړی په جهاد کښی | بیشکه | لار داعتراض | په هغه کسانوده
دوی سره دومره څه نشته چه (په جهاد کښې ئې) خرچ کړی | ملامتیا په هغه کسانو باندې ده چه

يَسْتَأْذِنُونَكَ	وَهُمْ	أَغْنِيَاءُ	رَضُوا	بِأَنْ يَكُونُوا	مَعَ
چې اجازت غواړي ستا نه	او دوی هغوی	مالداران	راضي شوهغوی	چې وی هغوی	سره

هغوی مالدارن وی او ستانه (د ایسارېدو) اجازت غواړي ا دوی غواړي چه د ایسارو شوو کسانوسره

الْخَوَالِفِ	وَطَبَعَ	اللَّهُ	عَلَىٰ قُلُوبِهِمْ	فَهُمْ	لَا يَعْلَمُونَ
دپاتې شوو ښځو	او مهراووهلو	الله	په زړونو دهغوی	نو دوی	نه پوهیږي

شي او الله ﷻ د دوی په زړونو باندې مهر لګولې دې انو دوی نه پوهیږي (چه په ایسارېدو کښې زمونږ تاوان دې

قوله تعالى:: لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ

رښتونی مجاهد اوعدم جهادشرعي عذر:-په دې آیت کښې د هغه شرعي عذرونوبیان کیږي چه د هغې په موجودګئی کښې یوسړي جهاد له لاړنه شي نو په هغه باندې څه شرعي حرج نشته. په دې وجوکښې یو قسم هغه دې چه لازم وی په یوحالت کښې هم د انسان نه نه اخواکیږي لکه پیدائشي کمزوري یا ړوندوالې ګوډوالې،شل ګوډ،فالج وهلې یابالکل بې طاقته.بل قسم هغه عذرونه دی چه کله وی اوکله نه وی. هغه اتفاقي اسباب دی مثلاً څوك بیمار شو یابالکل فقیرشود سفراو د جهاد سامان نه شي پوره کولې وغیره نوکه دا خلق په جهادکښې شرکت اونه کړي شي نو په دوی باندې شرعاً څه نیول ګناه یاشرم نشته. خودوی ته په خپل زړه کښې صلاحیت اوخلوص ساتل پکار دی. د مسلمانانو د دین الهي خیرخواه به اوسیږي، نور به د جهاد د پاره تیاروی او په ناسته ناسته چه د مجاهدین کوم خدمت کولې شي هغه به پوره کوي. په داسې نیکانوباندې د الزام هیڅ وجه نشته. الله ﷻ بښونکې او مهربان دې.

د عیسی علیه السلام نه دهغه د حواریانو تپوس او دهغه جواب::حواریانو د عیسی ؑ چه د الله ﷻ نبي وو تپوس اوکړو چه مونږ ته اوښایه د الله ﷻ خیرخواه څوك دی؟ هغوی اوفرمائیل چه څوك د الله ﷻ حق دخلقو په حقونومقدم کړي اوچه کله یو کارددین اویود دنیا راشي نو ددیني کارد کولو چه پوره لحاظ اوساتي اوبیا فارغ شي نو د دنیاکار اوکړي.

د صحابه کرامو اخلاص اود الله ﷻ د طرفه نزول رحمت::یوځل د قحط په کال خلق د استسقاء د مانځه دپاره میدان ته اووتل په هغوی کښې حضرت بلال بن سعد ؓ هم وو. هغه اودریدو اود الله ﷻ حمد اوثناء ئې اوویله بیا ئې اوفرمائیل چه اې خلقو تاسو دا منئی چه تاسو ټول دالله تعالی ګناه ګار بندیګان ئې. ټولو پوره اقرار اوکړو نو اوس هغه دعا شروع کړه چه اې پروردګار امونږ ستا په کلام کښې اوریدلې دی چه په نیکانو باندې هیڅ لارنشته مونږ د خپلو خطاګانواقراري یو ته مونږ معاف کړه په مونږ باندې خپل رحم اوکړه او په مونږ باندې د خپل رحمت بارانونه راووروه. هغوی لاسونه اوچت کړل اوهغوی سره ټولوهم لاسونه اوچت کړل.د الله ﷻ رحمت په جوش کښې راغلواوهم هغه وخت د رحمت د اوریځونه په چپو چپو باران راووریدو. (۱)

د نابینا صحابه جذبه جهاد:: د حضرت زید بن ثابت ؓ بیان دې چه زه د حضوراکرم ﷺ سره کاتب (منشي) ووم چه کله سورة براءة نازلیدلو ما هغه لیکلو زما په غوږ کښې قلم پروت وو د جهاد آیاتونه نازلیدل حضور ﷺ په انتظار وو چه اوس به کوم حکم نازلیږي. دې کښې یو نابینا صحابي راغلو وئې

(۱) ابن ابي حاتم: ۶/۱۸۶.

ونیل حضورﷺ! زه به د جهاد احکام په دې روندوالی کښې څنګه په ځای راوړې شم. هم په هغه وخت دا آیت نازل شو. دلته د هغوی بیان کیږی څوك چه په جهاد کښې شرکت کولو د پاره ترقیږی خود قدرتی اسبابونه مجبور وی او په ناخوښئی سره پاتې کیږی.

دغریبو صحابه کرامو اخلاص اوجهاد جذبه اوهغوئ ته تسلی::دجهاد حکم اوشو د رسول اللهﷺ اعلان اوشو دمجاهدینو لښکر راجمع کیدل شروع شو نو یوه ډله راغله چه په هغې کښې حضرت عبدالله بن مغفل بن مقرن مزنیﷺ وغیره وو. هغوی اووئیل چه یارسول اللهﷺ! مونږ سره سورلئی نشته تاسو زمونږ دپاره د سورلئ انتظام اوکړئی چه مونږ هم د جهاد کولواو رسول اللهﷺ سره د یوځای کیدلوشرف حاصل کړو. حضورﷺ جواب ورکړو چه والله ما سره خو یوه سورلی هم نشته. دوی ناامیده خفه ژړغونې مخ سر وهونکی واپس شو او په دغه وخت کښې په هغوی د دې نه زیات دروندبوج هیڅ هم نه وو چه دوی په دغه وخت کښې د رسول اللهﷺ د ملګرتیا اود جهاد د نیك بختئی نه محروم شو اود ښځو په شان په هغوی دا موده کورکښې تیرول پریوتل. نه هغوی سره پخپله څه وو اونه د چرته نه څه ملاویدل. نو اللهﷻ دا آیت نازل کړو اود هغوی تسلی اوکړه.([1])

دمعذورو فضیلت::دا آیت دقبیله مزینه یوښاخ بنی مقرن باره کښې نازل شوې دې. د محمد بن کعبﷺ بیان دې چه دااووه سړی وودبنی عمروسالم بن عوف،دبنی واقف حرمی بن عمرو،دبنی مازن عبدالرحمن بن کعب، د بنو معلی فضل الله، د بنی سلمی عمروبن عتبه، عبدالله بن عمرومزنی، د بنو حارثه علیه بن زید.په بعضې روایتونو کښې په نومونو کښې ګړبړهم دې. هم د دې نیك نیت بزرګانو باره کښې د اللهﷻ رسول د رسولانو سرتاج(صلی الله علیه وعلی آله واصحابه وازواجه واهل بیته وسلم) فرمان دې چه اې زما مجاهدو ملګرو! تاسو چه په مدینه منوره کښې کوم ملګری شاته پریخی دی په هغوی کښې هغه هم دی چه تاسوکوم خرچ کوئی او میدان ته ورځئی او کوم جهاد کوئې ټول هغوی هم په دې کښې شریك دی. بیا حضورﷺ هم د دې آیت تلاوت شروع کړو([2]) اوپه روایت کښې دی چه دې اوریدو سره صحابه کرامو ﷡ اووئیل هلته سره د دې چه په کورونو کښې اوسیدلوسره هغوی زمونږ سره په ثواب کښې شریك دی. حضورﷺ اوفرمائیل چه او په دې وجه چه هغوی معذوردی اود عذر په وجه پاتې شوی دی. اوپه یو روایت کښې دی هغوی بیمارو رابندکړی دی([3])بیا ئې د هغه خلقو بیان اوفرمائیلو چاته چه په حقیقت کښې څه عذر نشته مالدار او ښه تکړه دی خو بیا هم سرکارنبوتﷺ ته راتلو سره بهانې کوی اوپه جهادکښې ملګرتیا نه کوی. دښځو په شان په کورونوکښې ناست دی زمکه ئې نیولې ده. ونې فرمائیل د هغوی د بدو عملونوپه وجه د هغوی په زړونومهر لګیدلې دې. اوس هغوی د خپل ښه بد د علم نه هم خالی شوی دی.

(الحمدلله) د تفسیر ابن کثیرد لسمې سپارې تفسیر مکمل شو.

---

[1]) الطبری :۱۴/۴۲۰.

[2]) دا روایت مرسل دې.

[3]) صحیح مسلم کتاب الامارة باب ثواب من حبسه عن الغزو مرض اوعذر آخر:۱۹۱۱، ابن ماجه: ۲۷۶۵، احمد:۳/۳۰۰، دلائل النبوة:۵/۲۶۷.

يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذَا رَجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ ۚ قُلْ لَّا تَعْتَذِرُوا

عذرونه به پیش کوي|تاسوته| کله چي| واپس ورشئ تاسو| دوئ ته|ورته اووايه| چي عذرونه مه کوئ

دوئ به تاسو ته(رنګ رنګ) عذرونه پيش کوي |کله چې ورته تاسو واپس شئ|ورته اووايه چې عذرونه مکوئ

لَن نُّؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّأَنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ ۚ

هرګز باورنهٔ کوؤ مونږه | په خبره ستاسو | په تحقيق خبر کړي يو مونږه | الله | د حالاتو ستاسو نه

مونږ هيڅکله ستاسو خبره نه منو | ....مونږ ته الله پاک ستاسو د حالاتو خبر راکړي دې

وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ إِلَىٰ

اواوس به ګوري الله| عمل ستاسو ته| او رسول دهغه (هم) | بيا | به واپس بوتلې شئ تاسو| هغه الله ته

اوبيا به هم الله او د هغه رسول ستاسو کارونه ويني | اوبيابه هغه ذات (الله) ته واپس کيږئ

عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُم بِمَا كُنتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾

چې عالم دې په پټه| اوپه ښکاره| نوخبربه درکړي تاسو ته|په هغه عملونو| چې وئ تاسو چې کول به مو

چې هغه ته پټ او ښکاره هرڅه معلوم دي|نوتاسو چې کوم عملونه کول د هغې خبر به درته درکړي

سَيَحْلِفُونَ بِاللَّهِ لَكُمْ إِذَا انقَلَبْتُمْ إِلَيْهِمْ

قسمونه به خوري داخلق| په الله باندې| تاسوته | کله چي| واپس راشئ تاسو | دوئ ته|

چې تاسو واپس شئ نو دوئ به درته په الله قسمونه خوري | دې دپاره چې تاسو ترې

لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ ۖ إِنَّهُمْ رِجْسٌ ۖ

دپاره ددې چې مخ واړوئ تاسو| دسزا ددوئ نه| نومخ واړوئ| دسزا ددوئ نه| بيشکه دوئ| پليت دي

نه ډډه اوکړئ (په ايساريد ئې نه ملامته کوئ) نوتاسوترې ډډه اوکړئ | ....دوئ پليت دي

وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾

اوځائې دورتلو ددوئ | دوزخ دې | په وجه دبدلې | په هغه کارونو| چې وؤ دوئ| چې کول به ئې

اوددوئ ځائې دوزخ دې | ....اودا د دوئ د عملونو بدله ده

يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ ۖ فَإِن تَرْضَوْا

قسمونه خوري دوئ | تاسوته | دپاره ددې چې راضي شئ تاسو | ددوئ نه | نو که تاسو | راضي شئ

دوئ تاسو ته ځکه قسمونه خوري | چې تاسو ترينه رضا شئ | نوهرو که تاسو د دوی نه راضي هم شئ

عَنْهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَرْضَىٰ عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾

ددوئ نه | نو بيشکه الله | نه راضي کيږي | دخلقو | فاسقانو نه |

نو الله ﷻ دداسې شرارتي خلقو نه رضا کيږي |

قوله‌تعالى:: يَعْتَذِرُوْنَ اِلَيْكُمْ

دمنافقانو بې ځايه عذرونه اوهغوئ ته سخته رټنه:- الله ﷻ دمنافقانو متعلق دامعلومه کړې ده چه کله ته مدينې ته واپس شې نوستا په وړاندې به خپل عذرونه پيش کوي. خوته هغوی ته اووايه چه د باطل عذرونو پيش کولو هيڅ ضرورت نشته مونږ به ستاسو خبره هيڅ کله هم رښتيا نه منو او الله ﷻ ماته ستاسو احوال معلوم کړې دی.ډير زر به الله ﷻ ستاسو اعمال په دنياکښې د خلقو په وړاندې ښکاره کړي اوتاسوته به ستاسو دټولو ښو اوبدو اعمالو خبردرکړي.او بيا به د خپلو عملونو نتيجه هم ګورئ.

دمنافقانو بې ځايه قسمونه اومؤمنانو ته خبرداري: بيا نې د هغوی متعلق نور خبر هم ورکړو چه هغوی به قسمونه خوري اوبيان به کوی دې دپاره چه ته هغوی معاف کړې او دهغوی نه چشم پوشی اوکړې. دابه هغه وخت وی چه ته کله مدينې ته واپس شې.خو ته هيڅ کله هم دهغوی تصديق مه کوه او د هغوی نه دسپکاوی په غرض ډډه اوکړه. په هغوی کښې د نفس ګندګی ده د هغوی باطن او د هغوی عقيدې پليتې دی. په آخرت کښې د هغوی ځائ دوزخ دې اودادهغوی دعملونويعنی دهغوی دخطاګانو صحيح بدله ده او دا ئی هم اوخودل که چرې ته د هغوی نه د قسمونوپه وجه راضی شې خو الله ﷻ به د هغه خلقو نه راضی کيږی نه ځوك چه د الله ﷻ د اطاعت اود رسولانو دحکم منلونه باهر شوی دی. هغه خلق فاسقان دی اودفسق لغوی معنی باهر وتل دی.وائی چه ﴿الفارة فويسقة﴾يعنی مږه دخرابواو فساد دپاره دخپلې سوړې نه راوځی.اوداهم وئيلې شی﴿فسقت الرطبة﴾يعنی دډالونه دکهجوروغونچې راووتلې.

اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَّنِفَاقًا وَّاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوْا حُدُوْدَ

دباندې خلق زيات سخت دی|په کفرکښی|اوپه منافقت کښی|اوزياته مناسبه خبره ده|چې پوهه نۀ وی|په حدونو

اونفاق کښې ډير سخت دی |هغوئ دپاره هم دغه شان خبره پکاروه |چې الله ﷻ (باندېچيان (منافقان) په کفر

مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۝

دهغه دين باندې| چې نازل کړې دې الله| په رسول خپل باندې| اوالله| ښۀ پوهه دې| ښۀ حکمت والا دې.

په خپل پيغمبر کوم حکمونه نازل کړی دی |دهغې حدونه اونه پيژنی |الله په هرڅه پوه دې |دحکمت خاوند دې

وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يَّتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَّيَتَرَبَّصُ

اودباندېچيانونه | ځينی هغه ځوك دی | چې نيسی | هغه څه | چې خرج کوی | تاوان | اوانتظار کوی

او په باندېچيانو کښې بعضې کسان داسې دی |چې دالله ﷻ په لار کښې کوم خرج کوی|نو هغه نقصان ګڼړی

بِكُمُ الدَّوَآئِرَ ؕ عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ ؕ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۝

په تاسو باندې| دګردش دزمانې | دې په دوئ باندې| ګردش دبدئ | اوالله | اوريدونکې| پوهه دې

اوپه تاسوباندې دانقلاب راتلو انتظار کوی |خو هم په دوئ خراب وخت راتلونکې دې |اوالله آوريدونکې اوپوهه دې

وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يُّؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَتَّخِذُ

اوځينی دباندېچيانونه| هغه ځوك دی | چې ايمان لری | په الله باندې| اوپه ورځ دآخرت باند| اونيسی

اوپه باندېچيانو کښې ځينې خلق داسې هم دی | چې په الله ﷻ يقين ساتی |او کوم خرج چې کوی

مَا يُنْفِقُ قُرُبٰتٍ عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوٰتِ الرَّسُوْلِ ؕ اَلَآ اِنَّهَا

هغه څه | چي خرچ کوي | ذريعه دنزديکت | په نزد الله | اوذريعه ډدعاګانو | درسول | خبردار | بيشکه دا

هغه دالله ﷻ په دربار کښي دنزديکت او دپيغمبر نه ددعا اخستلو ذريعه ګڼړي | بيشکه ددوئ دا خرڅ کول

قُرْبَةٌ لَّهُمْ ؕ سَيُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ فِيْ رَحْمَتِهٖ ؕ اِنَّ اللّٰهَ

ذريعه دنزديکت ده | دپاره ددوئ | ضروربه داخل کړي دوئ لره الله | په رحمت خپل کښي | بيشکه الله

ددوئ دنزديکت ذريعه ده | الله ﷻ به ئي ډيرزردخپل رحمت دسيوري لاندې راولي | بيشکه الله ﷻ

غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿۹۹﴾

ښښونکي | مهربان دي |

ښښونکي مهربان دي |

قوله تعالى:: اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَّنِفَاقًا

د اعرابود مزاج اوطبيعت پښان د کفر او نفاق سختي: الله ﷻ خبرورکړې چه په اعراب کښي کافران هم وي اومؤمنان هم. دهغوی کفر اودهغوی نفاق د نوروپه نسبت ډيرزيات سخت وي اوهغه ددې خبرې سزا واروي چه الله ﷻ پخپل رسول ﷺ باندې کوم حدود اواحکام نازل کړي وي دهغې نه بې خبرپاتې شي.

د يو باندېچي قصه: لکه چه اعمش د ابراهيم رحمه الله نه روايت کړې دې چه يو اعرابي بدوی زيدبن صوحان سره ناست وو او هغه خپلو ملګرو سره خبرې کولې اود نهاوند په جنګ کښي د هغه لاس پرې شوې وو. اعرابي ته ئي اووئيل چه ستا خبرې خو ډير ښکلې دي اوته ډير ښه سړې معلوميږې خودا ستا پرې شوې لاس باره کښې زما شك پيدا کيږي نو زيد اووئيل چه زما په پرې شوی لاس باندې ستا ولې شك پيداکيږي داخوګس لاس دې. نواعرابي اووئيل په الله قسم زه نه پوهيږم چه په غلاکښي ګس لاس پريکولې شي که ښې لاس. زيد بن صوحان اوفرمائيل چه الله ﷻ رښتيا فرمائيلي دي ﴿اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَّنِفَاقًا وَّاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوْا حُدُوْدَ مَآ اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُوْلِهٖ ؕ﴾ يعني داکفار اعراب هم د دې خبرې سزاوار دی چه د الله ﷻ د حدودو نه ناخبره دي.

امام احمد رحمه الله په اسناد د ابن عباس رضي الله عنه روايت کړې دې چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه کوم څوك په صحرا کښي سکونت اختيار کړي نوهغه سخت زړۀ شي او څوك چه په ښکاريسې منډې وهي هغه په غفلت کښې پريوزي اوچا چه د يو بادشاه سره ناسته اختيارکړه هغه فتنې سره مخ شو. په ابوداؤد ترمذی اونسائی کښې[۱] هم د ابوسفيان ثوری رحمه الله نه داحديث مروی دې. ترمذی دې ته حسن غريب وئيلې دې. د ثوری رحمه الله نه علاوه دبل چا نه د روايت مونږ ته علم نشته. په بدوانو کښې بدمزاجی شاړوالې اوبدتميزی وی پدې وجه په دوی کښې الله ﷻ خپل رسول نه دې پيداکړې. د نبوت بعثت اکثر په ښاريو اومهذب خلقو کښې کيږی. لکه چه الله ﷻ فرمائی ﴿وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُّوْحِيْٓ اِلَيْهِمْ مِّنْ اَهْلِ الْقُرٰى ؕ﴾ يعني مونږ چه تانه وړاندې څومره پيغمبران عليهم السلام د انسانانوطرف ته ليکلې دی هغوی ټول د ښاريو او مهذب وو. يوځل يو اعرابي خپله هديه رسول الله ﷺ ته راوليګله نو ترهغه وخته پورې د هغه زړه خوشحاله نه شوترکومې چه حضور ﷺ دهغې په څوواره زياته هغه له اونه ليګله. حضور ﷺ اوفرمائيل

---

[۱] ابوداؤد كتاب الصيد باب اتباع الصيد: ۲۸۵۹ وسنده حسن، ترمذی: ۲۲۵۶، نسائی: ۴۲۱۴، احمد: ۱/۳۵۷.

چه اوس ما اراده کړې ده چه د قریشي ثقفي انصاري او دوسي نه علاوه به د بل چا هدیه نه قبلوم(۱).
ځکه چه دا خلق متمدن ښاريان دي، په مکه مدینه طائف او یمن کښې اوسیږي. په اخلاق کښې دوی د بدوانونه ډیر ښه دی ځکه چه اعرابي ډیر شاړ وي.

درسول الله ﷺ ماشومانو سره محبت:-دمسلم شریف حدیث په سند د حضرت عائشه رضي الله عنها نه روایت دې چه یوځوبدوان درسول الله ﷺ په خدمت کښې حاضر شواوونې وئیل چه آیاتاسوخپل بچي ښکلوئې؟ نو صحابه کرامو رضي الله عنهم وئیل اؤ. نو هغه بدوانو اووئیل چه په الله قسم مونږ خو ئې نه ښکلوو. نو رسول الله ﷺ اوفرمائیل چه الله ﷻ ستاسو د زړونونه مینه او رحم ویستلې دې نو د هغې خو زه ذمه وار نه یم (۲) او الله ﷻ ښه خبر دې د هغه خلقو نه څوك چه د دې خبرې مستحق دی چه هغوی ته علم اود ایمان توفیق ورکړې او په خپلو بندیګانو کښې علم، جهل، ایمان کفر اود نفاق تقسیم ډیر په علم کامل سره کړې دې. هغه چه دخپل علم او حکمت سره څه کوی نو په هغې باندې څوك رانیول کولې شي. الله ﷻ خبرورکړې دې چه په دوی کښې دا بې وقوفان هم شته چه د الله ﷻ په لارکښې څه خرچ کوی نو هغه تاوان اوخساره ګڼړي او په تاباندې د حادثاتو او آفاتو په انتظارکښې دی.خودا حوادث به هم په دوی وروایس کیږي او ګرځیدو راګرځیدو سره به هم په دوی نازلیږي. الله ﷻ د خپلو بندیګانو آواز اوریدونکې دې.پدې خبره پوهیږي چه دخذلان او نامرادئې څوك حقدار دی اود امداد او کامیابئې څوك حقدار دی.

په اعرابو کښې ښه خلق هم شته::اود اعرابو یو بل قسم ممدوح دې دا هغه خلق دی چه د الله ﷻ په لار کښې څه خرچ کړی نو دا د الله ﷻ سره د نیزدیکت او خوښئې یوه ذریعه ګڼړي. او غواړي چه د دې په سبب د خان د پاره د رسول الله ﷺ نه د خیر دعاګانې حاصلې کړي. او یقیناً دا خرچ کول به د هغوی د پاره د الله ﷻ د نیزدیکت سبب وی او الله ﷻ به هغوی په خپل رحمت کښې داخل کړي. الله ﷻ عزوجل ډیر غفور او رحیم دې.

وَالسّٰبِقُوْنَ	الْاَوَّلُوْنَ	مِنَ الْمُهٰجِرِيْنَ	وَالْاَنْصَارِ	وَالَّذِيْنَ	
	اولنی	دمهاجرینو نه	اودانصارونه	اوهغه کسان	
اوهغه مهاجرین او انصارچې دټولونه ړومبې ئې ایمان ته سبقت کړې دې	اوځوک چې				
اتَّبَعُوْهُمْ	بِاِحْسَانٍ	رَّضِيَ اللّٰهُ	عَنْهُمْ	وَرَضُوْا	عَنْهُ
چې روستوراغلل په دوئ پسې	په نیکئ سره	راضي شوالله	دهغوئ نه	اوراضي شوهغوئ	دهغه نه
په اخلاص ورپسې روان شوي دی	دهغوئ ټولو نه الله ﷻ راضي شوي دې	اوهغوئ د الله ﷻ نه راضي دي			
وَاَعَدَّ	لَهُمْ	جَنّٰتٍ	تَجْرِيْ	تَحْتَهَا	الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ
اوتیار کړي دی الله	دپاره دهغوئ	باغونه	چې بهیږی	لاندې دهغې نه	نهرونه / همیشه به اوسی
اوداسې باغونه ئې ورله تیار کړی دی	چې دهغې لاندې ولې بهیږی	همیشه همیشه به په کښې اوسیږی			

(۱) ترمذی کتاب المناقب باب فی ثقیف وبنی حنیفة: ۳۹۴۵ وسنده حسن، ۱۳۴۶ متفق علیه، ابوداؤد:۳۵۳۷وهوصحیح، نسائی: ۳۷۹۰،مختصرًا، ابن حبان:۶۳۸۴،مجمع الزوائد:۱۴۸/۴.
(۲) صحیح بخاری کتاب الادب باب رحمة الولد وتقبیله ومعانقته:۵۹۹۸، صحیح مسلم: ۲۳۱۷، احمد:۵۶/۶.

فِيهَآ	أَبَدًاۚ	ذَٰلِكَ	الْفَوْزُ	الْعَظِيمُ
په هغې کښې	تل ترتله	دا	کاميابي ده	لويه

دا ډيره لويه کاميابي ده

قوله تعالی:: وَالسَّٰبِقُونَ الْأَوَّلُونَ

مهاجرين او انصاراودهغوی منونکي: الله ﷻ خبرورکوی چه زه ددې مهاجرينو انصارو او تابعينو نه راضي يم کومو چه زما په رضامندئی او خوشحالولوکښې وړاندې والې کړې دې اوزما خوشحالې داسې ثابته ده چه ما د هغوی د پاره د جنتونو نعمتونه تيارکړی دی.

سابقين اولين څوک دی؟:: شعبي رحمه الله وائی چه په مهاجرينو اوانصاروکښې سابقين اواولين هغه دی کومو چه د حديبيه په جنګ کښې د بيعت رضوان عزت حاصل کړې وو. او شعبي رحمه الله، حضرت موسی اشعري رحمه الله، سعيدبن المسيب رحمه الله، محمد بن سيرين رحمه الله، حسن رحمه الله اوقتاده رحمه الله وئيلی دی چه دا هغه خلق دی کومو چه رسول الله ﷺ سره د قبلتين طرف ته مونځ کړې وو.

محمدبن کعب رضی الله عنه القرظي وائی چه حضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه يو سړی سره خواکې تيرشو اوهغه دا آيت لوستلو ﴿وَالسَّٰبِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَٰجِرِينَ وَالْأَنصَارِ﴾ نو حضرت عمر رضی الله عنه د هغه لاس اونيولو اوتپوس ئی ترې اوکړو چه دا تاته چا خودلې دې؟ هغه وئيل ابی بن کعب رضی الله عنه. ورته ئی اووئيل چه ښه ده زه تا ابی له بوځم چه تپوس ترې اوکړو. کله چه حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه ته اورسيدل نوتپوس ئی اوکړو چه آيا تادا آيت داسې لوستل خودلی دی؟ ابی بن کعب رضی الله عنه اوفرمائيل چه او. نو بيا ئی تپوس اوکړو آيا تا دا د رسول الله ﷺ نه داسې لوستلې اوريدلې؟ وئيل او. حضرت عمر رضی الله عنه اوفرمائيل چه مونږ هغه اعلی او اوچته درجه مونده چه زمونږ نه پس نور څوک دا منزل نه شی حاصلولې. حضرت ابی بن کعب رضی الله عنه اوفرمائيل چه د دې آيت تصديق په سورة جمعه کښې هم دې يعنی ﴿وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ او په سورة حشر کښې هم ﴿وَالَّذِينَ جَاءُوا مِن بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِّلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ﴾ اوسورة انفال کښې هم ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا مِن بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَأُولَٰئِكَ مِنكُمْ ۚ﴾ ابن جرير رحمه الله ددې روايت کړې دې اووئيلی دی چه حسن بصری رحمه الله به د ﴿وَالْأَنصَارِ﴾ لفظ پيښ سره لوستلو.او ﴿وَالْأَنصَارِ﴾ باندې به ئی عطف ګرځولو.نو عبارت داسې شو چه د مهاجرينونه سابقين اولين انصار او د هغوی تابعينو نه الله ﷻ راضی دې.

دصحابه کرامو په دښمنانو افسوس:: افسوس په هغه خلقو چه د صحابه کرامو رضی الله عنهم سره بغض ساتی هغوی ته کنځلې کوی يا بعضې صحابه کرامو رضی الله عنهم ته بدې ردې وائی. خاص کر هغه صحابی چه د ټولو صحابه کرامو رضی الله عنهم سردار دې، دپيغمبر ﷺ جانشين دې اود حضور ﷺ نه پس د هغه درجه ده او چاته چه په صحابه کرامو رضوان لله اجمعين کښې افضليت حاصل دې يعنی حضرت صديق اکبراو خليفه اعظم ابوبکر بن قحافه رضی الله عنه. درافضيانو نامراده ډله د افضل صحابه سره دښمنی ساتی. هغوی ته کنځلې او بدې ردې وائی.دداسې حرکت نه د الله ﷻ پناه. دا څيز په دې خبره باندې دلالت کوی چه د هغوی عقلونه اولټه شوی دی اود هغوی زړونه اولټه شوی دی.که هغه بد بخت هغه خلقو ته کنځل اوکړی چاته چه الله ﷻ راضی شوې دې اوپه قرآن پاک کښې هغوی ته دخپلې رضامندئی سند ورکړې دې نو بياپه کومه خله هغوی په قرآن پاک دايمان راوړو دعوه کوی.اوس ئی په قرآن باندې ايمان چرته پاتې شو

د اهل سنت علامت او نخښه:: اهل سنت د دې صحابه کرامو رضوان الله اجمعين قدر کوی اود دوی نه راضی دی د چانه چه الله ﷻ راضی دې. که دا اهل سنت بدې ردې وائی نو هغوی ته چاته چه الله ﷻ

اودهغه رسول ﷺ پخپله بدې ردې ونیلی دی. اوهغه خلق دوستان ساتی کومو ته چه الله ﷻ دوست ونیلي دې اودهغوی مخالف دی دچا چه الله ﷻ پخپله مخالف دې.دا اتباع هدایت کوی. د نبی کریم ﷺ اقتداء کوی اوپه مذهب او عقیدوکښې نوې نوې خبرې نه راوباسی. خلاصې موندونکې اود مؤمنانو بندیګانو ډله هم دغه ده.

وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ
اوځینی دهغه کسانونه| چی چاپیره ستاسونه دی
|اوستاسو نه ګیر چاپیره په بانډیچیانو کښې ډیر کسان منافقان دی
مِّنَ الْاَعْرَابِ مُنٰفِقُوْنَ ۛ وَمِنْ اَهْلِ الْمَدِيْنَةِ ۛ مَرَدُوْا
دبانډیچیانونه | منافقان دی| اوځینی | دمدینې داوسیدونکونه دی| چی عادت ئې نیولې دې
اودمدینې په خلقو کښې هم داسې کسان دی | چې په منافقت کښې کمال ته رسیدلی دی
عَلَى النِّفَاقِ ۛ لَا تَعْلَمُهُمْ ۭ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ ۭ سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ
په منافقت کښی | نهٔ پیژنې تهٔ هغوئ | مونږه پیژنو هغوئ | زر به په عذاب کړو مونږ هغوئ | دوه ځله
ته ئې پیژنی(خو)مونږئې ښه پیژنو|مونږبهٔ ورته(دنیا کښې) دوه سزاګانې ورکړو| اوبیا (اخرت کښې)
ثُمَّ يُرَدُّوْنَ اِلٰى عَذَابٍ عَظِيْمٍ
بیا|به واپس کړې شی هغوئ| عذاب لوی ته |
به لوئې عذاب ته اوسپارلې شی |

قوله تعالی:: وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِّنَ الْاَعْرَابِ مُنٰفِقُوْنَ

د منافقانوباره کښې معلومات اوحضرت حذیفه ؓ:- الله ﷻ خپل رسول ﷺ ته خبرورکوی چه د عربو قبائلو کښې څوك دمدینې په اطرافو کښې اوسیږی نوبعضې منافقان دی اوپخپله په مدینه کښې اوسیدو نکی هم بعضې په حقیقت کښې منافقان دی. اوخپل نفاق سره ګرځی اود منافقت نه منع کیږی نه. نو ونیلې شی شیطان مریدومارد اوتمردفلان علی الله یعنی فلانکې د الله ﷻ نافرمانی او سرکشی اوکړه.دالله ﷻ ارشاد ﴿لَا تَعْلَمُهُمْ ۭ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ﴾ دالله ﷻ د دې قول ﴿وَلَوْ نَشَآءُ لَاَرَيْنٰكَهُمْ فَلَعَرَفْتَهُمْ بِسِيْمٰهُمْ ۭ وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِيْ لَحْنِ الْقَوْلِ﴾منافی اومتضاد نه دې.یعنی ته دوی نه پیژنې مونږ دوی ښه پیژنو.اوداقول چه که مونږ اوغواړونوتاته به اوښایو چه هغوی ښنګه دی نو بیا به ئی ته اوپیژنې. د هغوی شکل کتوسره به دهغوی د ګګو وګو خبروند اوپیژنې. دواړه آیاتونه په خپلوکښې متضاد نه دی. ځکه چه دا یو داسې قسم څیز دې چه د دې په ذریعه د دې صفات په نښه کیږی. هغه پیژندلې کیږی اودا خبره نه ده چه ته تول منافقان په یقین سره پیژنې. ته په مدینې والا کښې بعضې هغه منافقان پیژنې چه شپه ورځ ملاویږی او کوم چه به تا سحر ماښام کتل، په صحیح توګه د دې تصدیق د دې روایت نه هم کیږی کوم چه امام احمدپه سندجبیر بن مطعم ؓ سره روایت کړې دې. چه جبیر ؓ فرمانی ما عرض اوکړو یارسول الله ﷺ! هغه خلق ګمان کوی چه په مکه کښې مونږ ته څه اجر ملاؤ نه شو. نوحضور ﷺ اوفرمائیل اې جبیرا تاسوخلقو ته به خپل اجر ضرورملاویږی که تاسو په مکه کښې نه که د لومبړې په غارکښې ولې نه ئې. بیا حضور ﷺ زما طرف ته سر ټیټ کړو او د راز په شکل کښې اوفرمائیل زما په

صحابو کښې بعضې منافقان هم دي(۱)مطلب دا چه بعضې منافقان داسې ګڼې وګې خبرې کوی په کوموکښې چه هيڅ صداقت نه وی.نو د هم یود دې قسم کلام وو کوم چه جبیر بن مطعم اوریدلې وو(وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا) په تفسیرکښې داخبره بیان کړې شوې ده چه نبی کریم حضرت حذیفه ته دا خبره خودلې وه چه څوارلس یاپنځلس متشخص کسان داسې دی چه په حقیقت کښې منافقان دی اوداتخصیص ددې خبرې مقتضی نه دې چه هغوی د دې تولونمونه پیژندل د هغوی دتشخص اوعینیت نه خبر وو.والله اعلم.

دچا په ،ازونو پسې لګیدل او د چا باره کښې یقینی د جنت اویاجهنم حکم نه دی پکار: حافظ ابن عساکر ترجمه ابوعمر البیروتی کښې په اسناد او روایت کولوسره اووئیل یوسړې چه د هغه نوم حرمله وو، حضور له راغلو او وئې وئیل چه ایمان خودلته دې او خپلې ژبې ته ئې اشاره اوکړه او نفاق دلته دې اشاره ئې په خپل لاس د زړه طرف ته اوکړه اود الله نوم ئې هم واخستو څه داسې. نورسول الله اوفرمائیل اې الله ته د ده ژبه ذکر کونکې جوړه کړې او زړه ئې شکرکونکې اوده ته زما محبت ورکړې اود هغه چا محبت ورکړې څوک چه ماسره محبت کوی. اودې ټول د خیر کارونوطرف ته اوګرځې. اوس د هغه ټول منافقت لرې شو او وئې وئیل اې رسول الله زما اکثر ملګری منافقان دی اوزه د هغه ټولو سردار ووم.زه هغه ټول تاسوله لاس نیولې رانه ولم؟حضور اوفرمائیل چه څوک ماله پخپله راشی نوموږ د هغوی د پاره د الله نه بښنه غواړو او څوک چه په نفاق کښې اصرار کوی الله به هغه سره ګوری ته د چا راز مه ښکاره کوه. هم داسې روایت ابواحمدالحاکم هم کړې دې. د دې آیت باره کښې قتاده وائی چه دې خلقو باندې څه شوی دی چه بې تکلفه په خلقو باندې خپل دا علم او یقین ښکاره کوی چه فلانکې جنتی دې او فلانکې دوزخی دې. اوکه پخپله د هغه نه تپوس اوکړې چه اوښایه دوزخی ئې که جنتی؟ نو وائی ماته پته نشته. حالاتکه سړې خود خپل ځان متعلق ښه او بهتر طریقه باندې پوهیدلې شی کوم چه د نورو باره کښې پیژنی چه دوزخی دې که جنتی نو هغوی خود داسې خبرې دعوی کوی د کومې دعوه چه انبیاء علیهم السلام هم نه ده کړې.

د الله نبی حضرت نوح فرمائیلی وو(وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ) یعنی زه نه پیژنم چه هغه څه کوی. اودالله نبی حضرت شعیب فرمائیلی وو(بَقِيَّتُ اللَّهِ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ وَمَا أَنَا عَلَيْكُم بِحَفِيظٍ) الله سره ستاسودپاره خیر دې که تاسومؤمنان ئې اوزه خو په تاسو باندې نګران کار یا ذمه وار نه یم. او الله دخپل نبی د پاره فرمائیلی(لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ) یعنی ته نه پیژنې موږ پیژنو.

د منافق رسوائی او دوه ځله عذاب ورکولو مطلب: حضرت ابن عباس نه د دې آیت باره کښې روایت دې چه حضور یو ځل دجمعې خطبه ورکولو دپاره اودریدو اووئې فرمائیل اې فلانکو فلانکو خلقو تاسو د جمات نه اوځئ تاسو منافقان ئې. ډیر په رسوائې سره هغوی د جمات نه اووتل. هغوی د جمات نه وتل اوحضرت عمر رانښوتلو. نوعمر دا اوکتړل چه خلق واپس کیږی کیدې شی چه دجمعې مونځ اوشواوشرمیدو او دشرم د وجې هغه د دې خلقو نه پټیدو اودې خلقو هم د عمر نه خپل ځان پټولو هغوی دا ګنړل چه حضرت عمر ته هم زمونږ ددې نفاق علم شوې دې.کله چه عمر جمات ته راغلو نومعلومه شوه چه لامونځ نه دې شوې او یو مسلمان هغوی ته خبرورکړو چه اې عمر!خوشحاله شه نن منافقان الله رسوا کړل. ابن عباس فرمائی چه دا د جمات نه ویستل اولنې عذاب دې او دویم عذاب، عذاب ورکول د قبر به وی.(۲)

---

(۱) احمد:۴/۸۳، مسندابی یعلی:۷۴۰۵.
(۲) المعجم الاوسط:۷۹۶.

ثوري رحمه الله په دې سند سره هم دا ونیلی دی. مجاهد رحمه الله د الله ﷻ دارشاد ﴿سَنُعَذِّبُهُمْ مَّرَّتَيْنِ﴾ باره کښې ونیلي دی چه دې نه مراد قتل او قید دې. او په یوبل روایت کښې ولږه اوعذاب قبر سره تعبیرکړې دې. بیا به هغوی عذاب عظیم ته رابندولې شي.د ابن جریج رحمه الله وینا ده چه عذاب قبر مراد دې او بیا عذاب عظیم یعنی ددوزخ په عذاب کښې به راګیرولې شي. حضرت حسن بصری رحمه الله فرمائي د دنیا اوقبرعذاب مراد دې.عبدالرحمن بن زید رحمه الله وائي چه د دنیاعذاب د مالونو او اولادد فتنې عذاب دې بیاني دالله ﷻ دا ارشاد اولوستلو ﴿فَلَا تُعْجِبْكَ أَمْوَالُهُمْ وَلَا أَوْلَادُهُمْ ۚ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُم بِهَا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ یعنی د دې کافرانومالونه او اولاد دې تاسو په حسد کښې نه اخته کوی د الله ﷻ رضا داده چه د دې څیزونو په ذریعه د دنیا په ژوند کښې الله ﷻ هغوی په عذاب کښې اخته کړی ځکه چه دا تکلیفونه د هغوی دپاره عذاب دې خو د مؤمنانو د پاره د ثواب ذریعه ده. اود آخرت د عذاب نه مراد د دوزخ عذاب دې. محمد بن اسحاق رحمه الله ونیلی دی چه د رومبی عذاب نه مراد هغه عذاب دې چه کوم چه داسلام په خوریدلو سره هغوی ته رسیدلې دې.اوچه په هغوی باندې دا دومره ډیر غم او افسوس شروع شوې دې. دویم عذاب د قبر عذاب دې اوعذاب عظیم هغه دې کوم به چه په آخرت کښې هغوی ته ملاوېږی اود همیشه همیشه د پاره به ملاوېږی.سعید د قتاده رحمه الله نه روایت کړې دې چه حضور ﷺ د حضرت حذیفه رضی الله عنه په غوږ کښې اوفرمائیل چه دولس منافقان دی په دوی کښې د شپږو د پاره دبیله کافی ده دا د دوزخ د اُور یوه شعله ده چه د هغوی په اوږدو باندې به لګی اود سینې پورې به رسی یعنی د خیټې دننه بیمارو سره به مری او باقی شپږ به په خپل مرګ مری.(١)
سعید رحمه الله مونږ ته بیان کړې چه حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه چه به کله څوک مړکیدونکې لیدو اود هغوی په نظر کښې به شک من وو نود حذیفه رضی الله عنه طرف ته به ئې کتل.که هغه به د دې مړی د جنازې مونځ کولو نوبیخپله به ئې هم کولو په دې یقین سره چه دا مړې د هغه دولسو منافقانونه نه دې اوکه حذیفه رضی الله عنه به نه کوله نو بیا به ئې پخپله هم نه کوله. معلومه شوه چه حضرت عمر رضی الله عنه د حضرت حذیفه رضی الله عنه نه دا هم معلوم کړی وو چه د الله ﷻ قسم اوخوره اوښایه چه زه خو په دغه دولسوکښې نه یم نوحضرت حذیفه رضی الله عنه ونیلي وو چه نه ته نه ئې خو ستاسو نه علاوه زه د بل چا ذمه واری نه اخلم.

وَاٰخَرُوْنَ	اعْتَرَفُوْا	بِذُنُوْبِهِمْ	خَلَطُوْا	عَمَلًا صَالِحًا
اوځینی نور خلق دی	چی قائله شوی دی	په ګناهونو خپلو	چی ګډ کړی دی هغوئ	عمل نیک
اوبعضې نورکسان داسې دی،چې دخپلو ګناهونو اقرار کوی او څه نیک اوڅه بدعملونه ئې ګډوډ کړی				

وَّاٰخَرَ سَيِّئًا	عَسَى اللّٰهُ	اَنْ يَّتُوْبَ	عَلَيْهِمْ	اِنَّ اللّٰهَ	غَفُوْرٌ	رَّحِيْمٌ
اوبل بد	نزدې دې الله	چی رجوع اوکړی	په هغوئ باندې	بیشکه الله	بښونکې دې	مهربانه دې
دی امید دې چې الله ﷻ به ددوئ توبه قبوله کړی بیشکه الله ﷻ بخښونکې مهربان دې						

قوله تعالى: خَلَطُوْا عَمَلًا صَالِحًا

د مستثنی نه بچ کیدل پکار دی:- کله چه الله ﷻ د دې منافقانو حال بیان کړو څوک چه دمسلمانانو سره په جهاد کښې شریکیدونه پاتې شوی وو.اود جنګ دشرکت نه ئې ډډه کړې وه،دتکذیب اوشک مظاهره ئې کړې وه. نو بیا د دې ګناهګارانو ذکر شروع کوی کوم چه د جنګ د شرکت نه منع شوی وو

(١) داروایت مرسل دې خوهم دا روایت متصلاً صحیح مسلم کتاب صفات المنافقین باب صفات المنافقین واحکامهم:۲۷۷۹ کښې موجوددې نو دا صحیح دې.

صرف د سستئي او ارام غوښتلو په سبب سره د دې چه هغوی ته د حق تصديق او ايمان حاصل وو. نو الله ﷻ فرمائي دې منافقانو نه علاوه چه كوم نورخلق د جنګ نه پاتې شو هغوی د خپل قصور اعتراف اوكړو. خوداداسې خلق دی چه د دوی نور نيك اعمال هم شته. اود دې نيك عملونو سره خپل بعضې تقصيرات لکه د جهاد نه منع كيدل هم هغوی شامل كړی دی خود دوی دا تقصير الله ﷻ معاف كړې دې. د دې منافقانو تقصير الله ﷻ نه معاف كوی. اود هغوی نور نيك اعمال هم نشته.

دا ايت عام دې د څه خلقو سره خاص نه دې: دا آيت سره د دې چه د يو څو مقرروخلقو باره كښې نازل شوې دې خو په ټولو مخلص خطاكارانو اوګناهګارانو باندې هم عام دې.دمجاهد رحمه الله قول دې چه دا د ابولبابه رضی الله عنه باره كښې نازل شوې دې كله چه هغه بنی قريظه ته وئيلې وو چه دا د حلالې ځائ دې او په لاس سره ئې دخپل حلق طرف ته اشاره كړې وه.د ابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې چه د ﴿اٰخَرُوْنَ﴾ نه مراد ابولبابه رضی الله عنه اودهغه د ډلې ملګری دی چه په عزوه تبوك كښې د جهاد د شريكيدو نه ډډه كړې وه. بعضو وئيلی دی چه ابولبابه رضی الله عنه سره پنځه سړی نوروو،يا اووه يا نهه اوچه كله رسول الله ﷺ دعزوه تبوك نه واپس شو نو دې خلقوخپل ځان دجمات ستنوپورې اوتړل او قسم ئې خوړلې وو چه تركومې رسول الله ﷺ مونږ پخپله كولاؤنه كړی مونږ به ځان نه كولاوه وو اوچه كله آيت ﴿ وَاٰخَرُوْنَ اعْتَرَفُوْا بِذُنُوْبِهِمْ ﴾ نازل شونو رسول الله ﷺ هغوی كولاؤكړل اود هغوی د جنګ كوتاهي معاف كړه. بخاری رحمه الله وائی چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل چه نن شپه دوه سړی ماله راغله او زه ئې يوښار ته راوستلم چه د سرو زرو او سپينوزرو د خښتونه جوړوو هلته مونږ بعضې داسې سړی اوليده د بدن نيمه حصه ئې ښه ښكلې وه اونيمه حصه ئې بدشكله وه چه كتلو ته ئې زړه نه كيدو. زما دې ملګرو هغوی ته اووئيل چه تاسو په دې نهر كښې غوپه اووهئ. د غوپې وهلونه پس چه راووتل نود هغوی دا عيب ختم شو اود هغوی بدنونه ټول ښائسته ښكاره كيدل. زماملګرو ماته اووئيل چه دا جنت عدن دې او هم دغه ستا منزل دې او ونې وئيل چه هغه خلق د چا چه نيم بدن ښائسته وو او نيم بدن بدرنګه د هغې وجه دا ده چه هغوی نيكو اعمالوسره بد اعمال هم يوځائ كړی وو اود الله ﷻ د حدودونه ئې زياتې كړې وو([1]) ددې آيت په تفسير كښې بخاری رحمه الله مختصراً دغه شان روايت كړې دې.

خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ						
واخله | دمالونو دهغوئ نه						
(اې پيغمبره) د دوی د مالونو نه						
صَدَقَةً	تُطَهِّرُهُمْ	وَتُزَكِّيْهِمْ	بِهَا	وَصَلِّ	عَلَيْهِمْ	
صدقه | چی پاك كړې ته هغوئ | اوبركتناك كړې هغوئ | په هغې سره | اودرحمت دعاكوه | په حق دهغوئ كښی						
صدقه وصول كړه | .... چې ددې په ذريعه ئې پاك صفا كړې | د دوی دپاره دعا كوه						
اِنَّ	صَلٰوتَكَ	سَكَنٌ	لَّهُمْ	وَاللّٰهُ	سَمِيْعٌ	عَلِيْمٌ
بيشكه | چی دعا ستا | سبب دتسكين دې | دپاره دهغوئ | اوالله | هر څه اوری | هر څه پيژنی						
ستا دعا د دوئ د تسلئ سبب دې | ....اوالله ﷻ هرڅه آوری په هرڅه پوهه دې						

[1] صحيح بخاری كتاب التفسير سورة براءة باب قوله ﴿واخرون اعترفوا بذنوبهم﴾:۴۶۷۴.

اَلَمْ يَعْلَمُوْٓا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهٖ وَيَاْخُذُ
آیا معلوم نۀ ده دې خلقو ته | چې بیشکه الله | هم هغه | قبلوی | توبه | دبندګانو خپلونه | اواخلي
آیا دوئ نه پوهیږی چې هغه یوازې الله ﷻ دې | چې دخپلو بندګانو توبه قبلوی | اوهم هغه صدقه
الصَّدَقٰتِ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ۝
صدقې | او بیشکه چې الله | هم هغه | ډیرتوبه قبلونکې دې | رحم کونکې دې |
قبلوی | اوهم هغه الله ﷻ دې چې توبه قبلونکی | اومهربان دې |

قوله تعالی:: تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيْهِمْ بِهَا

صدقه د مال پاکوالې اود صدق او ایمان علامت دې: الله ﷻ رسول الله ﷺ ته حکم ورکړې دې چه د دوی د مالونونه زکوة وصول کوه. دزکوة دامال به هغه صفاجوړوی. سره ددې چه بعضو خلقو ﴿اَمْوَالِهِمْ﴾ ضمیرد هغه خلقو طرف ته ګرځولې دې چا چه د خپلو ګناهونواعتراف کړې وو اوښه اوبد دواړه قسمه عملونه ئې کړیوو. خو په حقیقت کښې دا حکم خاص نه دې بلکه عام دې په دې وجه د عربو په قبیلوکښې بعضو خلقودمانعین زکوة دا عقیده اختیار کړې وه چه امام ته د زکوة اخستلو حق نشته اودا خبره رسول الله ﷺ سره مخصوص وه. د دې د پاره د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً ﴾ ته هغوی دلیل اخستې دې. حضرت ابوبکر رضی الله عنه اوټولوصحابه کرامو رضی الله عنهم د دې تاویل او د فاسدفهم تردید اوکړواوهغوی سره ئې جنګ تر دې چې هغوی د وخت خلیفه ته زکوة ورکړو. لکه څنګه چه به هغوی نبی ﷺ ته ادا کولو. تردې چه حضرت صدیق اکبر رضی الله عنه فرمائیلی وو که چرې هغوی د اوښې یو بچې یاد رسنی یوه ټکړه هم دزکوة رانه حصاره کړه کومه چه به ئې نبی ﷺ ته ورکوله نو د زکوة په منع کولو به زه هغوی سره جنګ کوم.(۱)

صدقه او زکوة ادا کوونکی ته دعا کول پکار دی:: د الله ﷻ ارشاد ﴿ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ ﴾ یعنی د هغوی د پاره دعا کوه اوبښنه غواړه لکه چه په صحیح مسلم کښې د عبدالله بن ابی اوفی رضی الله عنه نه روایت دې چه کله به د چا نه د زکوة مال راتلو نوحضور ﷺ به د الله ﷻ د حکم برابر دهغوی د پاره دعا کوله نوچه کله زما پلار د زکوة مال پیش کړو نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه یا الله د ابی اوفی په اولاد باندې رحم اوکړې (۲) په یوبل حدیث کښې دی چه یوې ښځې اووئیل زما اوزما د خاوندد پاره دعااوکړه نو وئې فرمائیل چه الله ﷻ دې په تا اوستا په خاوندباندې رحم اوکرم اوکړی.(۳)

د الله ﷻ ارشاد ﴿ اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَّهُمْ ﴾ ستا دعاد هغوی د پاره د زړه د آرام ذریعه ده. بعضو صلوة جمع ګرځولې اوصلوة ئې لوستلې دې اونورو واحد ګرځولوسره ﴿ اِنَّ صَلٰوتَكَ ﴾ لوستلې. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه د سکون معنی درحمت ده او قتاده رحمه الله وئیلی ددې معنی ده عزت ﴿ وَاللّٰهُ سَمِيْعٌ عَلِيْمٌ ۝ ﴾ یعنی اې نبی ﷺ! الله ﷻ ستا دعاګانې اوریدونکې دې. او علیم دې چه څوک ستاسو د دعا حقدار دې.

امام احمد رحمه الله وائی چه وکیع په سند سره روایت کړې دې چه کله به نبی ﷺ د چا دپاره دعا کوله نود

(۱) صحیح بخاری کتاب الزکاة باب وجوب الزکاة: ۱۴۰۰، صحیح مسلم: ۲۰.

(۲) صحیح بخاری کتاب الزکاة باب صلاة الامام ودعائه لصاحبالصدقة: ۱۴۹۷، صحیح مسلم:۱۰۷۸،
ابوداؤد: ۱۵۹۰، احمد: ۳۵۳/۴، مسندالطیالسی: ۸۱۹.

(۳) ابوداؤد کتاب الصلاة (الوتر) باب الصلاة علی غیرالنبی ﷺ ۱۵۳۳ وسنده صحیح، احمد: ۱۹۸/۳، دارمی: ۳۴/۱، ابن حبان: ۹۱۶، بیهقی: ۱۵۳/۲.

هغه اود هغه د خامنو اونمسو په حق كښي به قبليدله([1]بيادابونعيم نه په سند روايت دي چه د نبي ﷺ دعا به د يوسړي د خامنواو نمسو په حق كښي خامخاقبليدله. د الله ﷻ ارشاد دي ﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ﴾ ([2]) يعني آيا هغوئ ته د دې علم نشته چه الله ﷻ د بنديګانو نيکياني اخلي اود هغوی دعا قبلوي. د دې نه مقصدخلق توبه طرف ته اوصدقې طرف ته مائل كول دي ځكه چه هم دغه دوه څيزونه دي چه انسان د ګناهونونه خلاصوي او ګناه ختموي. او الله ﷻ خبر وركړې دې چه څوك هغه ته توبه پيش كړي نوهغه د بنده توبه قبلوي.

الله ﷻ وره شان صدقه هم غتوي:: او څوك چه د حلال كسب يوه نوړئي صدقه كوي نو الله ﷻ هغه په خپل ښي لاس باندې اخلي بيا هغه د صدقې وركونكي د پاره د دې صدقې پالنه كوي اودا د ورې نه لويوي تردې چه د صدقې هغه يوه كهجوره داحد په شان كيږي. لكه چه هم په دې حديث كښي د رسول الله ﷺ نه روايت دې او لكه څنګه چه وكيع رحمه الله هم د ابوهريره رضي الله عنه په سند سره روايت كړې دې. چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دي الله ﷻ صدقه قبلوي اوهغه په خپل ښي لاس كښې اخلي اود هغې پالنه كوي لكه څنګه چه تاسوخپل داس بچي ساتئي او لويونې تردې چه د صدقې يوه نوړئي داحددغر په شان جوړيږي. د دې تصديق د الله ﷻ عزوجل د كتاب نه هم كيږي. آيا دوی ته علم نشته چه الله ﷻ د خپلو بنديګانوتوبه قبلوي او زكوة اوصدقات اخلي.د الله ﷻ ارشاد دې ﴿يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُرْبِي الصَّدَقَاتِ﴾ الله ﷻ دسود كټه بربادوي او صدقات اضعافًا مضاعفًا زياتوي.امام ثوري رحمه الله په سند د ابن مسعود رضي الله عنه روايت كړې دې چه صدقې مال دسوال كونكي په لاس كښې دپريوتلونه وړاندې د الله ﷻ په لاس كښې پريوزي.بيا عبدالله بن مسعود رضي الله عنه دا آيت تلاوت كړو ﴿أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ﴾.

په مال غنيمت كښې غلا كول سخته ګناه ده:: ابن عساكر رحمه الله پخپل تاريخ كښې په ضمن دتاريخ عبدالله بن الشاعر السكسكي(چه ددمشق ووخو اصل وطن ئې حمص وواود فقهاوته وو) بيان كړې دې چه د اميرمعاويه رضي الله عنه په زمانه كښې خلقو جهاد اوكړو د كوم سردار چه عبدالرحمن بن خالدبن وليد رضي الله عنه وو. نو يومسلمان د غنيمت د مال نه سل ديناره رومي غبن كړل اوچه كله لښكر واپس شواوخلق كورونو ته لاړل نوهغه پښيمانتيا راګيركړو. هغه دا دينارونه د لښكر امير ته اورسول هغه د دې د اخستونه انكاراوكړوچه هغه ټول خلق خو خپلو خپلو كورونوته لاړل په كومو چه به دا تقسيم كولې شو. زه خو اوس دا اخستې نه شم ته د قيامت په ورځ دا الله ﷻ ته پيش كړه. اوس دې سړي په صحابه كرامو رضي الله عنهم كښې دهريونه تپوس اوكړو خو ټولوهم دا وئيل. بيا هغه دمشق ته راغلو او امير معاويه رضي الله عنه ته د قبلولو د پاره پيش كړل خو هغه هم انكاراوكړواوهغه هم په خپل حال د هغه ځايه ژړيدونكې واپس شو. وائي عبدالله بن الشاعر السكسكي رحمه الله سره خواكې تيريدم هغه تپوس اوكړو ولې ژاړې؟ ما خپله ټوله واقعه وړاندې پيش كړه چه يو اميرهم دا نه اخلي. نو عبدالله ورته اووئيل چه آيا ته زما خبره اورې هغه وئيل اوخامخا. نو هغه ورته اووئيل چه ته معاويه رضي الله عنه له لاړشه چه كومه پنځمه حصه دبيت المال ده هغه واخله نو شل ديناره دهغه حواله كړه او باقي اتيا ديناره د دې لښكريانود طرف نه خيرات كړه څوك چه د دې حقداركيدې شو.ځكه چه الله ﷻ دخپلو بنديګانوتوبه قبلوي.او الله ﷻ دهغې د نومونو او مقاماتو نه هم خبردې هغه به هغوی ته ددې ثواب اورسوي.نودې سړي هم داسې اوكړه.اميرمعاويه رضي الله عنه اوفرمائيل كه چرې ما ده ته داسې فتوی وركړې وه نوماته به داخبره د خپل ټول مملكت نه محبوب وه، هغه ډير ښه تدبيرخودلې دې.

[1] احمد:۵/۳۸۵-۳۸۶، مجمع الزوائد:۸/۲۶۸.
[2] ترمذي كتاب الزكاة باب ماجاء في فضل الصدقة:۶۶۲،ابن ابي شيبه:۳/۱۱۲، احمد:۲/۴۰۱.

وَقُلِ اعْمَلُوْا

اووایه | چې عمل کوئ |

اوورته اووایه چې تاسو (نیک) کارونه کوئ

فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُوْلُهٗ وَالْمُؤْمِنُوْنَ ؕ وَسَتُرَدُّوْنَ

نوګوري | به الله | عمل ستاسو ته | او رسول دهغه | اومومنان | اوبیا به واپس راوستلې شئ تاسو

الله ﷻ اودهغه رسول ﷺ اومومنان ستاسو طرزعمل ته ګوري | ....اوهغې ذات ته به واپس

اِلٰى عٰلِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿١٠٥﴾

هغه ذات ته چې پوهه دې په پټه | اوپه ښکاره | نو خبربه کړي تاسو | په هغه څه | چې وئ تاسو | چې کول به مو

کېږي | چې پټ او ښکاره ورته معلوم دي | نوهغه به مو خبرکړي چې تاسو څه کارونه کول.

قوله تعالی:: فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ

دسینو رازالله ﷻ چه علیم اوخبیردې پیژني:- دمجاهد رحمه الله وینا ده چه داد امرالله د مخالفینو د پاره د الله ﷻ دطرف نه وعیددې چه د دوی عملونه به د الله ﷻ په وړاندې پیش کولې شي.او رسول الله ﷺ اومؤمنانو ته به هم ددوی عملونه ښکاره کولې شي اودقیامت په ورځ به داکیدل خامخا وي.

په قیامت کښې به هر څه سرګند شي::لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُوْنَ لَا تَخْفٰى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ﴾ یعنی دقیامت په ورځ به ستاسو عملونه پیش کولې شي او هیڅ یوه پټه خبره به پټه نه شي پاتې کیدې. او الله ﷻ فرمائیلي ﴿يَوْمَ تُبْلَى السَّرَآئِرُ ﴿٩﴾﴾ یعنی د زړونو پټ رازونه به ښکاره کولې شي.او فرمائي ﴿وَحُصِّلَ مَا فِي الصُّدُوْرِ ﴿١٠﴾﴾ یعنی په زړونو کښې چه څه دي ښکاره به کړې شي اودنیا خلق به د دې نه خبر شي. لکه چه امام احمد رحمه الله فرمائیلي دي چه حسن بن موسی رحمه الله په سند مرفوعاً د رسول الله ﷺ نه روایت کړې دې حضورﷺ اوفرمائیل چه که په تاسوکښې یوکس په سخت کاڼړي کښې هم ځان پټ کړي په کوم کښې چه نه څه سوري وي او نه څه چاوډې اوکه په هغې کښې دننه هم څوك پټ عمل کوي نو الله ﷻ به هغه هم په خلقو داسې ښکاره کړي لکه چه دا د هغوی په مخامخ شوې وي[1] او په حدیث شریف کښې دي چه د دې ژوندواعمال به په دې مړوباندې پیش کولې شي څوك چه د هغوی خپلوان دي یاد هغوی د قبیلې دي او چه په دې وخت کښې په قبرکښې دي.لکه څنګه چه ابوداؤد الطیالسي وئیلي دي. صلت بن دینار رحمه الله حدیث بیان کړوچه رسول الله ﷺ فرمائیلي دي چه ستا عملونه ستاسو په مړو اقرباء اوعشائرو باندې د هغوی په قبرونوکښې پیش کولې شي.که د خیراعمال وي نوهغوی خوشحالیږي او که بدوي نودعاکوي اې الله ﷻ ته دوی ته دخپل اطاعت توفیق ورکړه[2] امام احمد رحمه الله وائي چه عبدالرزاق مونږ ته خبر راکړو. چه سفیان د یوسړي نه داسې اوریدلي چه حضرت محمد رسول الله ﷺ اوفرمائیل ستاسوعملونه ستا سو په مړو اقاربواوعشائرو پیش کولې شي که هغه ښه عمل وي نو مړي خوشحالیږي اوکه ښه نه وي نووائي اې الله ﷻ ته ده ته مرګ مه ورکوه تر هغه وخته پورې ترڅو چه ده نه دې هغه هدایت نه وي ورکړې لکه څنګه چه دې مونږ ته راکړې وو[3] د حضرت امام بخاري رحمه الله نه روایت دې چه حضرت عائشه رضی الله عنها نه روایت دې چه کله د یومسلمان نیك عمل ستا خوښ شي نوهغه

---

[1] احمد:۲۸/۳،مسندابي یعلی:۱۳۷۸، ابن حبان:۵۶۷۸، حاکم:۳۱۴/۴.
[2] مسندالطیالسي:۱۷۹۴.
[3] احمد:۱۶۵/۳.

ته وايه کوه الله ﷻ ستا عمل ته ګوري اود هغه رسول اومؤمنان هم ددې نه خبريږي([1])

اعتبار دخاتمې دې نه دعمل خو عمل نيک پکار دې:: ددې قسم يو بل حديث کښې روايت دې چه امام احمد رحمه الله ونيلي په سند دحضرت انس رضي الله عنه سره مروي دی چه رسول الله ﷺ فرمانيلي چه د چا بنه عمل ليدلو سره مه خوشحاليږئ انتظارکوئ چه د هغه خاتمه هم په نيك عمل باندې کيږي اوکه نه. ځکه چه يوعمل کونکې د اوږدې زمانې پورې نيك عملونه کوي اوهغه په دې نيك عمل باندې که مړشي نوبه جنت کښې به داخل شي خو ناڅاپي دهغه حالت بدليږي او هغه خراب عملونه کوي. او يو بنده داسې وی چه د يوې زمانې پورې خراب عملونه کوي که هغه په دې مړی شي نودوزخ ته به ځي خويك دم هغه بدل شي او هغه نيك عمل کوي. الله ﷻ چه کله يو بنده سره د خيرارادہ اوکړي نودمرګ نه وړاندې هغه ته دنيکئې توفيق ورکړي او هغه په نيکئې باندې مړکيږي خلقوونيل يارسول الله ﷺ! دا ځنګه کيږي. فرمانې د روح قبض کيدو په وخت کښې هغه په نيك عمل باندې وی.([2])

وَاٰخَرُوْنَ	مُرْجَوْنَ	لِاَمْرِ اللّٰهِ	اِمَّا يُعَذِّبُهُمْ
اوځينی نور خلق دی	چی پاتې کړې شوی دی هغوئ	حکم دالله ته	يا به عذاب ورکړی هغوئ له
او ځينې نورخلق دی	چې د هغوئ معامله دالله ﷻ حکم ته پاتې ده		يا به سزا ورکړی

وَاِمَّا يَتُوْبُ عَلَيْهِمْ ؕ	وَاللّٰهُ	عَلِيْمٌ	حَكِيْمٌ ﴿۱۰۶﴾
اويابه مهرباني اوکړی په هغوئ	اوالله	په هرڅه پوهه دې	دحکمت خاوند دې
اويابه ئې توبه قبوله کړی	اوالله ﷻ په هرڅه پوهه دې	صاحب د حکمت دې	

قوله تعالى:: وَاٰخَرُوْنَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ

د جنګ تبوک نه شاته پاتې کيدونکومعامله:- ابن عباس رضي الله عنه مجاهد رحمه الله عکرمه رحمه الله او ضحاك رحمه الله وغيره ونيلي دی چه دا درې سړی وو د چا د توبې قبليدل چه شاته پريوتلي وو. هغه مراره بن الربيع، کعب بن مالك او بلال بن اميه وو او په عزوه تبوك کښې دوی هم هغه خلقو سره ناست وو چا چه په جنګ کښې شرکت نه وو کړی. داټول دسستئې آرام غوښتلو او په دې سبب چه په باغونوکښې ميوه پخيدو موسم دې فصل تيار ولاړ وو.د سورې اوسپرلی نه د مزواخستو زمانه وه. دا کوتاهي د شك او منافقت په وجه نه وه،او په دوی کښې خو څه خلق داسې وو چه خپل ځان ئې ستنو سره تړلې وو لکه ابولبابه رضي الله عنه اود هغه ملګری. نورو څه خلقو داسې اونه کړل اودا پورته درې کسان وو. د ابولبابه رضي الله عنه اود هغه د ملګرو توبه خو د هغوی نه وړاندې قبوله شوې وه اود ذکر شوو خلقوتوبه د قبليدوبه تعويق کښې پرته وه تردې چه دا آيت نازل شو([3]) ﴿لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ﴾ او ﴿ وَّعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِيْنَ خُلِّفُوْا ؕ حَتّٰۤى اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ﴾ يعنی الله ﷻ دنبی ﷺ مهاجرينواوانصاروتوبه قبوله کړه(دآيت دآخره پورې) اوددې دريوکسانو توبه ئې هم قبوله کړه چه د جنګ نه پاتې شوی ووتردې چه دا دومره کولاؤ دنيا په هغوی تنګه شوې وه چه هغوی ته د پناه ځائ نه ملاويدلو لکه ځنګه چه د کعب بن مالك رحمه الله په حديث کښې راتلونکی دی اودالله ﷻ ارشاددې﴿ اِمَّا يُعَذِّبُهُمْ وَاِمَّا يَتُوْبُ عَلَيْهِمْ ؕ ﴾ يعنی هغوی د الله ﷻ د ښښنې لاندې دی که هغه غواړی نو دوی سره به داسې سلوك اوکړی او که غواړی نودغه شان. خود الله

---

[1]) صحيح بخاری کتاب التوحيدباب قول الله تعالى ﴿يايها الرسول بلغ ماانزل اليك...﴾ قبل الحديث: ۷۵۳۰.

[2]) احمد:۳/۱۲۰.

[3]) الطبری:۱٤/٤٦٥.

ﷺ رحمت خود هغه په غضب باندې وړاندې والي کوي او الله ﷻ خو د عقوبت مستحق پېژني چه څوک د بښنې حقدار دې. هغه په خپلو افعالو او اقوالوکښې حکيم دې دهغه نه بغير بل هيڅ يوالله نشته او نه رب شته.

وَالَّذِيْنَ

اواخيني هغه کسان دي

| اوخيني هغه کسان دي چې

اِتَّخَذُوْا | مَسْجِدًا | ضِرَارًا | وَّكُفْرًا | وَّتَفْرِيْقًا | بَيْنَ الْمُؤْمِنِيْنَ

چې جوړې کړو|يوجماعت|دپاره دضرررسولو|اودکفرکولو|اودجدايئ راوستلو|په منځ دمومنانوکښې

يو جمات ئې جوړ کړې دې|دضررپه غرض |اودکفر دپاره|اودمسلمانانو په مينځ کښې دجدائي راوستو

وَاِرْصَادًا | لِّمَنْ | حَارَبَ اللّٰهَ | وَرَسُوْلَهٗ | مِنْ قَبْلُ ط

اوخائي دانتظار کولو| دپاره دهغه چا| چې جنګ کوي دالله سره| اود رسول دهغه سره | دمخکښې نه

په نيت | اودهغه چا داستوګنې په خاطر چې پخوا راسې دالله ﷻ اودرسول ﷺ مخالفت کوي

وَلَيَحْلِفُنَّ | اِنْ اَرَدْنَآ | اِلَّا | الْحُسْنٰى ط | وَاللّٰهُ | يَشْهَدُ

او خامخا به قسمونه خوري دوئ | چې اراده نۀ ده کړې مونږ | مګر | دنيکئ | اوالله | ګواهي کوي

اودوئ به درته قسمونه خوري |چې زمونږغرض دښيګړې نه بغير هيڅ نه وو| اوالله ﷻ ګواهي کوي

اِنَّهُمْ | لَكٰذِبُوْنَ ۞ | لَا تَقُمْ | فِيْهِ | اَبَدًا ط | لَمَسْجِدٌ

چې بيشکه دوئ | خامخا دروغژن دي | مۀ ودريږه | په هغې کښې | هيڅ کله | خامخا هغه جومات

چې دوئ درغژن دي| ......ته په دغه جمات کښې هيڅرې(مونځ ته) مه اودريږه |البته دکوم جمات بنياد

اُسِّسَ | عَلَى التَّقْوٰى | مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ | اَحَقُّ | اَنْ تَقُوْمَ

چې بنيادئې ايښودې شوې دې| په تقوی باندې| داولې ورځې نه | هغه زيات لائق دې| چې ته ودريږې

چې د اولنۍ ورځې نه په تقوی ايخودې شوې دې | هغه ددې قابل دې چې ته په هغې کښې

فِيْهِ ط | رِجَالٌ | يُّحِبُّوْنَ | اَنْ يَّتَطَهَّرُوْا ط | وَاللّٰهُ | يُحِبُّ

په هغې کښې| په هغې کښې| داسې خلق دي| چې خوښوي| چې پاك اوساتي خان خپل|اوالله| خوښوي

(مونځ ته) اودريږې | په هغې کښې داسې خلق دي |چې پاکه استوګنه خوښوي | او الله پاك

الْمُطَّهِّرِيْنَ ۞

خان پاکونکي خلق|

پاکان خلق خوښوي|

قوله تعالى: وَالَّذِيْنَ اتَّخَذُوْا مَسْجِدًا

دمنافقانومسجد ضرار اود هغې مقاصد:- د دې آيات کريمه سبب د نزول دا دې چه د رسول الله ﷺ مدينې ته د تشريف راوړلو نه وړاندې په مدينه کښې د قبيله خزرج يوسړې اوسيدو د هغه نوم عامر راهب وو. دې د جاهليت په ورځوکښې نصراني شوې وو اود اهل کتابوعلم ئې حاصلې کړې وو. دې د جاهليت په

زمانه کښې یوعبادت ګذار سړی وواوپخپله قبیله کښې ده ته ډیر فضیلت حاصل وو. کله چه حضور ﷺ
مدینې ته تشریف راوړو اود مسلمانانو حضور ﷺ سره غونډه جوړه شوه او اسلام ترقی اوکړه اود بدر په
جنګ کښې هم الله ﷻ مسلمانان غالب اوساتل نو په ابوعامر باندې دا خبره ډیره سخته ګرانه پریوتله
اوښکاره دښمنی ئې ښکاره کړه. دمدینې نه اوتختیدو اود مکې کافرانو او قریش مشرکینو سره یو
ځای شو او هغوی ئې رسول الله ﷺ سره په جنګ کولو مائل کول. اوس د عربوټولې قبیلې یوځای شوې
د جنګ اُحد دپاره ئې وړاندې تګ کولو په نتیجه کښې چه مسلمانانوته کوم نقصان اورسیدو. الله ﷻ
په دې جنګ کښې دمسلمانانو ازمیښت اوکړوکه دنیانه وی نو عقوبت خود متقیانود پاره دې. دې
فاسق دواړوطرفوته صفونوکښې لوئ لوئ کندې اوکنستلې دې کښې په یوه کښې رسول الله ﷺ پریوتلو
او هغوی ﷺ ته په دغه ورځ تکلیف اورسیدو.دحضور ﷺ مخ مبارك زخمی شو دلاندې طرف نه څلور
مخامخ غاښونه مبارك شهیدان شو. د حضوراکرم ﷺ سرهم زخمی شو. ابوعامر د جنګ په شروع کښې
د خپل قوم انصارو طرف ته وړاندې شو هغوی ئې مخاطب کړل اود خپل امداد اوملګرتیا دعوت ئې
ورکړو. کله چه انصارو د ابوعامر دا حرکت اوکتلو نو وئې وئیل اې فاسقه اې د الله ﷻ دښمنه الله ﷻ
دې تا برباد کړی هغه ته ئې کنځلې اوکړې اود هغه بې عزتی اوکړه. اوس هغه دې ویناکولو سره واپس
شو چه زما نه پس خو زما قوم نور هم خراب شو.

نبی کریم ﷺ د هغه دتختیدونه وړاندې هغه ته دعوت ورکړې وو اود قرآن پاك وحی ورته اوروللې وه. خو
د اسلام راوړلونه ئې انکار اوکړو اوسرکشی اختیارکړه. نورسول الله ﷺ ورته بددعا اوکړه چه بدبخته
بې وطنه او پردیسی کښې مړشې.دا بددعا د هغه په حق کښې قبوله شوه اوداخبره داسې اوشوه چه کله
خلق د جنګ اُحد نه فارغ شو او هغه اوکتل چه نبی کریم ﷺ خو نوره ترقی اوکړه. اسلام زیاتیږی نوهغه
د روم ملك هرقل له لاړو اود هغه نه ئې د نبی کریم ﷺ خلاف امداد اوغوښتلو. هغه ورسره وعده اوکړه
نوده ته خپل اومیدونه کامیابیدل ښکاره شو نوهرقل سره حصارشو اود خپل قوم انصارو نه ئې هغه
خلق مکې ته اولیکل کوم چه اهل نفاق وو چه لښکر راولم اوراځم. رسول الله ﷺ سره به پوره جنګ کوو
په هغوی به غالب راځو اوهغوی به د خپل اسلام راوړلو نه په اولنی حالت کښې راتلل وی.اوددې اهل
نفاق ته ئې حکم اولیګلو چه دده د پاره د پناه ځای جوړکړئی اوزما احکام او مراسلې چه څوك راوړی
راځی د هغه د پاره د حصاریدو ځای اود امن ځای جوړساتنی دې نه پس چه کله هغه پخپله راشی نود
هغه د پاره د مورچو د ځای کارورکړی. نودې منافقانومسجد قبا سره نیزدې یو بل جمات جوړکړو او
هغه ئې ښه پوخ جوړکړو.اود رسول الله ﷺ د تبوك د وتلونه مخکې د دې کارنه فارغ هم شو او رسول
الله ﷺ له ئې دا درخواست راوړلو چه تاسو زمونږ جمات ته راشئی او مونځ اوکړئی. د دې د پاره چه د
دې خبرې سنداوکړې شی چه دا جمات په خپل ځای قابل استقرار او قابل اثبات شی.اود حضور ﷺ په
وړاندې دا بیان اوکړو چه دضعیفانو اوکمزورو د پاره دا جمات جوړکړې شو او چه په سخته یخنی
کښې کوم بیماران خلق لرې جمات ته نه شی تلې د هغوی د پاره د آسانتیا کیدو غرض دې. خو الله ﷻ
خپل نبی ﷺ په دې جمات کښې مونځ کولو نه بچ کول غوښتل. نو حضور ﷺ اوفرمائیل چه دې وخت
کښې خو مونږ په سفرکښې یو چه کله مونږ واپس شو او الله ﷻ غوښتل نوکتې به شی. او چه کله نبی
کریم ﷺ د جنګ نه واپس شو اومدینې ته تلو خوچه مدینې ته فاصله د یوې ورځې او دې نه څه کم پاتې
شوه نو حضرت جبرائیل ﷺ د مسجد ضرار د خبر راوړو سره راغلو اودمنافقانو دا راز ئې ښکاره کړو
چه مسجد قبا سره یو بل جمات جوړولوسره د مسلمانانوپه ډله کښې جدا والې د کافرانو او منافقانو
مقصد وو. هغه مسجد قبا دې چه د هغې بنیا دړومبنۍ ورځ نه په تقوی باندې اوچت کړې وو. د دې
علم کیدونه اول نبی کریم ﷺ خپله مدینې ته د رسیدلو نه اول یوڅوکسان دې مسجد ضرار ته اولیګل
چه راونړونی لکه څنګه چه علی بن ابی طلحه ؓ د دې آیت په تفسیر کښې دابن عباس ؓ نه روایت

کولوسره وائی چه هغه د انصارو خلق وو چاچه یو جمات جوړکړې وو.ابو عامر هغوی ته اووئیل چه تاسو و جمات جوړ کړئی څومره چه هم ستاسو نه کیدې شی په دې کښې وسلې اود جنګ سامان پټ کیږدئی اودا دخپل حفاظت ځایْ اوګرځوئی ځکه چه زه د روم بادشاه له ځم د روم نه به لښکر راولم. اومحمد ﷺ اود هغه ملګری به د مدینې نه اوباسو. کله چه دې منافقانو مسجد ضرار جوړ کړو او فارغ شو نود نبی کریم ﷺ په خدمت کښې حاضر شو اودرخواست ئې اوکړوچه زمونږد زړه خواهش دې چه یو ځل تاسو دې جمات کښې مونځ اوکړئی او په دې کښې زمونږ د پاره د برکت دعا اوکړئ. نو الله ﷻ دا وحی راولیګله﴿لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا ۚ لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ ۚ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا ۚ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ۝ أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ ۗ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ۝﴾[1] یعنی هیڅ کله په دې کښې مونځ مه اداکوه. یقیناً د کوم جمات بنیاد چه د اولې ورځ نه په تقوی باندې ایخودې شوې دې ډیر حقدار دې د دې خبرې چه ته په کښې مونځ اداکړې. په دې کښې داسې پاك خلق دی چه هغوی دا غواړی چه زړونه ئې پاك وی او الله ﷻ هم داسې صفا اوپاکیزه زړونه خوښوی. سعید بن جبیر ﷫ هم په سند سره روایت کړې دې او محمد بن اسحاق هم په سند روایت کړې دې چه نبی کریم ﷺ غزوه تبوك نه واپس شو او مقام ذی اوان ته راورسیدو، مدینه د دې ځایْ نه دیوڅو ګنټو په فاصله ده نواوس دمسجد ضرار والاحضور ﷺ له راغله اوحضور ﷺ د تبوك طرف ته د تلوپه تیاری کښې لګیاوو. وئې وئیل یارسول الله ﷺ! مونږ د بیمارانو، حاجتمندو د باران او یخنئی په شپوکښې د مسلمانانو د راتلوډلود پاره یوجمات جوړکړې دې مونږ غواړوچه تاسو تشریف راوړئی اومونږ ته په دې کښې مونځ اداکړئی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه دې وخت کښې خو مونږ سفر کوو اوډیر مصروف یو،یا نبی کریم ﷺ دا اوفرمائیل چه مونږ واپس راشونوان شاء الله مونږ به تاسوله راشو اوتاسوته به مونځ اوکړو.کله چه حضور ﷺ ذی اوان ته راورسیده نود دې مسجد ضرار خبر الله ﷻ حضور ﷺ ته ورکړو. حضور ﷺ دبنی شالم رور مالك بن دخشم راوغوښتو اومعن ابن عدی یا دهغه رور عامر بن عدی، دا دواړه راوغوښتل او وئې فرمائیل چه تاسو د دې ظالمانو جمات ته لاړشئی او هغه وران کړئی اووې سوزوئی.دادواړه زر لاړل اوبنی سالم بن عوف ته ورغله.دا د مالك بن الدخشم دقبیلې خلق وو اوس مالك معن ته اووئیل اودریږئی زه به خپلو خلقو کښې د چانه اُور راوړم. اوس مالك خپلوخلقو له راغلو اود ونې یو لوښی لرګې واخستو او هغه ئې بل کړو او زرراووتلو. دا دواړه جمات ته اورسیدل.جمات کښې دا کافران ناست وو دې دواړوجمات اوسوزولواوراګذار ئې کړو. خلق د هغه ځایْ نه اوتختیدل او د قرآن پاك دا آیت د منافقانو باره کښې نازل شو﴿ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا ﴾ دا خلق کومو چه دا جمات جوړ کړې وودولس کسان وو د خدام ابن خالد هم دده د کور نه دمسجد شقاق لار اوځی اودثعلبه بن حاطب بنی امیه خادم، معتب بن قشیر ابوحبیبه بن الازعر، عباد بن حنیف، حارثه بن عامر اود ده دواړه خامن مجمع، زید او نبتل الحارث، مخرج، بجاد بن عمران، ودیعه بن ثابت اود ابولبابه د قبیلې خادم،هغه خلق چا چه دا جوړکړې وو هغوی قسمونه خوړل اووئیلې چه مونږ خو په نیکه اراده د دې بنیاد ایخودې وو. زمونږ په وراندې خو صرف د خلقو خیرخواهی وه. خو الله ﷻ فرمائی ﴿وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ۝﴾ الله ﷻ ګواهی ورکوی چه داخلق دروغ وائی یعنی چه هغوی کومه اراده کړې اونیت ئې ساتلې په دې کښې درغژن دی. صرف په دې غرض ئې جمات جوړکړې چه مسجد قباته ضرراونقصان اورسوی. دکفر خورونه اوکړی ،مسلمانانو کښې تفرقه واچوی، الله ﷻ سره اود هغه رسول ﷺ سره دجنګ کولو د پاره مورچه جوړه کړی چرته چه د

[1] الطبری: ٤٧٠/١٤.

هغوی مشورې اوکونسل کیږی. ابوعامر هغه فاسق سړی دی کوم چه راهب ګڼړلی شی. الله ﷻ دې په هغه باندې لعنت اوکړی.

په مسجد ضرارکښې مونځ نه دی کول پکار:: اودالله ﷻ قول دې ﴿لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا﴾ نبی کریم ﷺ نې دې کښې د مونځ کولونه منع کړو. په مونځ نه کولو کښې د هغوی تابع د هغوی امت هم دې. مسلمانانو ته هم دا تاکید دې چه په دې کښې مونځ مه کوئې.بیا ئې دوی په مسجد قبا کښې دمانځه دپاره راوبلل اود مسجد قبا بنیاد دشروع نه په تقوی باندې ایخودې شوې دې.تقوی د الله ﷻ اطاعت اود رسول الله ﷺاطاعت ته وائی. دلته مسلمانان یوځای کیني اودیني مشورې کوی. اودا د اسلام اواهل اسلام د پناه ځای دې. هم د دې د پاره الله ﷻ فرمائی ﴿لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَىٰ مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ﴾ اود عبارت سیاق د مسجد قبا متعلق دې.

په مسجد قباء د مونځ کولو فضیلت:: په دې وجه په صحیح حدیث کښې دی نبی کریم ﷺ فرمائیلی دی په مسجد قباکښې دمونځ کولوثواب د یوې عمرې د ثواب برابر دې([1]) په صحیح حدیث کښې دی نبی اکرم ﷺ به مسجدقبا ته سور هم راتلواو پیاده هم([2]) رسول الله ﷺ چه کله دا جوړکړونو د تولونه ړومبې تشریف راوړل ئی عمرو بن عوف سره وو اود قبلې طرف حضرت جبرائیل ﷺ مقرر کړې وو. فالله اعلم.

دقباوالو فضیلت اودهغه وجه:: ابوداؤد رحمه الله په سنددابوهریره ﷺروایت کړې دې چه نبی کریم ﷺ فرمائیلی دا آیت د اهل مسجد قبا باره کښې نازل شوې دې. ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا﴾ هغوی فرمائی چه هغوی به په اوبوسره طهارت کولو. نود هغوی په تعریف کښې دا آیت نازل شو([3]) د ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه کله دا آیت نازل شو نو هغوی عویم بن ساعده ﷺ له اورسیدل او تپوس ئې اوکړو چه ستا هغه کوم طهارت دې چه الله ﷻ د هغې تعریف کړې دې. نو عرض ئې اوکړو یارسول الله ﷺ! زمونږ نه چه کله یو سړې یا زنانه د حاجت نه فارغ شی نو په اوبو باندې خپل ځان ښه وینځو نو حضور ﷺاوفرمائیل چه او هم دا خبره ده([4]) امام احمد رحمه الله بیان کړې دې چه نبی ﷺمسجد قبا ته تشریف راوړو او وئې فرمائیل دمانځه د پاره ستاسودطهارت الله ﷻ په ډیرو خوالفاظوکښې تعریف کړې دې. نو هغه ستاسو کوم طهارت دې. هغوی اوئیل یارسول الله ﷺ! مونږ ته خوددې نه علاوه بل څه نه دی معلوم ښکد چه یهودیان زمونږ ګاونډیان دی او هغوی د حاجت نه اوزګاریدو باندې خپل ځان په اوبو باندې وینځی نو مونږ هم دغه طریقه اختیارکړې ده.([5])ابن خزیمه داحادیثو په خپل کتاب کښې لیکلی دی چه رسول الله ﷺ د عویم بن ساعده ﷺ نه تپوس اوکړوستاسودکوم طهارت الله ﷻ تعریف کړې دې؟ نو وئې وئیل چه مونږ دپاکښی دپاره د اوبو استعمال کوو.ابن جریر رحمه الله اووئیل چه آیت ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا ۚ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ﴾ کوم نازل شوې دې هغه دحاجت نه پس په اوبو د وینځونکو په شان کښې دې.امام احمد بن حنبل رحمه الله په سندسره روایت کوی چه نبی کریم ﷺ مسجد قبا ته راغلواو وئې وئیل چه الله ﷻ ستاسو د طهارت ډیر ښه تعریف کړې دې هغه څه دې؟ نو وئی وئیل یارسول الله ﷺ! مونږ خو په آیت کښې په اوبوسره د طهارت احکام موندلی دی ([6]) په دې کښې یوراوی عبدالله بن سلام ﷺ

---

[1]) ترمذی کتاب الصلاة باب ماجاء فی الصلاة فی مسجد قباء:۳۲٤وهوحسن: ابن ماجه:۱٤۱۱، حاکم:۱/٤۸۷،المعجم الکبیر:۵۷۰.

[2]) صحیح بخاری کتاب فضل الصلاة فی مسجدمکة والمدینة باب مسجد قباء:۱۱۹۱، صحیح مسلم:۱۳۹۹.

[3]) ابوداؤدکتاب الطهارة باب فی الاستنجاء بالماء:٤٤،وهوحسن، ترمذی:۳۱۰۰، ابن ماجه:۳۵۷.

[4]) معجم الکبیر:۱۱۰٦۵، مجمع الزوائد:۱/۲۱۲.

[5]) احمد:۳/٤۲۲، المعجم الکبیر:۳٤۸.

[6]) احمد:٦/٦ وسنده حسن شهربن حوشب حسن الحدیث.

وړچه د اهل تورات نه وو).

ځينې روايتونو کښې مسجد تقوی نه مرادمسجد نبوی دې::په صحيح حديث شريف کښې دی په مدينه کښې چه کوم مسجد نبوی ﷺ دې هم دغه جمات دې د کوم د پاره چه وئيلې شوی دی چه د دې بنياد په تقوی سره اوچت کړې شوې دې. اودا صحيح خبره ده په دې آيت اوېدې آيت کښې څه منافات نشته ځکه چه کله دقبا شروع داولې ورځې نه دتقوی په بنياد ده نو په درجه اولی کښې مسجد نبوی ﷺ ته داخصوصيت حاصليدل پکار دی. د دې د پاره امام احمد بن حنبل رحمه الله په خپل مسند کښې بيان کړې دې چه نبی کريم ﷺ فرمائيلی دی کوم جمات چه د تقوی اساس لری هغه زما دا جمات دی. ([1])
امام احمد رحمه الله بياپه سند روايت کړې دې چه د حضور ﷺ په زمانه کښې دوو کسانو په دې باره کښې اختلاف اوکړو چه د دې خصوصيت والا جمات کوم يو دې؟نو يواووئيل چه هغه مسجد نبوی دې او بل وئيل هغه مسجد قبا دې. دواړه د حضور ﷺ په خدمت کښې حاضر شواوتحقيق ئې اوکړو نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه دې نه زما دغه جمات مراد دې.([2])امام احمد رحمه الله بيا په سند سره روايت کړې دې چه دوه کسان د دې خصوصيت والا جمات په باره کښې مختلف الرائې وو يو مسجد قبا او بل مسجد نبوی خودلو نو حضور ﷺ اوفرمائيل چه مسجد تقوی هم دا زما جمات دې.([3])
بيا د دې نه پس ډير احاديث هم د دې مضمون وارد دی. حميد الخراط المدنی د ابوسلمه نه تپوس اوکړو تا د خپل پلار نه د مسجد تقوی باره کښې څه اوريدلی؟ نو وئې وئيل چه زه د حضور ﷺ خواته راغلم او تپوس مې ترې اوکړويا نبی الله ﷺ! مسجد تقوی کوم يودې؟ نو حضور ﷺ يو موټی کاڼړی د زمکې نه اوچت کړل او هغه ئې په زمکه باندې رااوويشتل او وئې فرمائيل چه هم دغه جمات دی. دې وخت کښې حضور ﷺ د جمات په صحن کښې د يوې بی بی په کمره کښې تشريف فرما وو([4]) بيا هغه وائی چه دا مسلم ([5])په اسناد حميد الخراط روايت کړې دې. چه دخلف او سلف يوه ډله هم په دې خبره قائل دی چه هغه مسجد نبوی دې.دحضرت عمر بن الخطاب رضی الله عنه او عبدالله بن عمر رضی الله عنه نه هم دا روايت دې. اود ﴿لَمَسۡجِدٌ أُسِّسَ﴾ والا آيت مبارك د دې خبرې دليل دې چه په پخوانو جماتونو کښې د کومو چه اول بنياد دالله ﷻ په عبادت باندې اوچت کړې شوې دې مونځ کول مستحب دی. اود دې استحباب هم دليل دې چه دنيکانو ډلې او عباد عاملين سره مونځ اوکړې شی او اودس په مکمل توګه باندې اوکړې شی او په مانځه د خيرنو يا ګنده کپړو نه بالکل پاك وی.

په ښه توګه اودس کول پکار دی::امام احمد رحمه الله په اسناد سره روايت کړې دې چه رسول الله ﷺ د سحر مونځ ورکړو اوپه هغې کښې سورة روم اولوستلو په تلاوت کښې هغوی ته څه شك شان شو کله چه هغوی ﷺ واپس شونووئی فرمائيل په قرآن پاك لوستلوکښې څه ګړبړکيږی ګورئی په تاسوکښې بعضې خلق داسې دی چه مونږ سره مونځ کوی خو اودس په ښه شان سره نه کوی. نو چه څوك مونږ سره مونځ کول غواړی هغه له پکار دی چه کامل اودس اوکړی او په اودس کښې هيڅ خرابی اونه کړی.([6])د ذوالکلاع رضی الله عنه نه روايت دې چه هغه حضورپاك ﷺ سره مونځ کړې وو نودا هدايت ئې فرمائيلې وو.دا څيز په دې خبره دلالت کوی چه ښکلې پاکی دعبادت په قيام کښې آسانی پيدا کوی او د عبادت په

---

[1]) احمد:۱۱٦/۵،سنن الترمذی:۳۰۹۹، مجمع الزوائد:۱۰/٤.
[2]) احمد:۳۳۱/۵وسنده حسن. هيثمی دَ دې رجالوته ثقه وئيلی دی. اوګورئی مجمع الزوائد:۷۳/۷
[3]) ترمذی کتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورة التوبة:۳۰۹۹وسنده صحيح، صحيح مسلم:۱۳۹۸، احمد: ۸۹/۳.
[4]) احمد:۲٤/۳وسنده صحيح.
[5]) صحيح مسلم: کتاب الحج باب بيان المسجد الذی اسس علی التقوی..:۱۳۹۸.
[6]) صحيح مسلم کتاب الافتاح باب اب القراءة فی الصبح بالروم: ۹٤۸وهوصحيح، احمد:۴۷۲/۳.

تکميل او پوره کيدلوکښې امداد کونکې ثابتيږي.

دمکمل پاکوالی سره سره دګناهونو نه هم پاکيدل پکار دی: ابوالعاليه دالله ﷻ ارشاد ﴿وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِيْنَ﴾ باره کښې اوونيل په اوبو سره صفائی کول خو ښې شکه ډيره ښه خبره ده خود چا د طهارت چه الله ﷻ تعريف کوی هغه د ګناهونونه خپل ځانونه پاکونکی خلق دی. اعمش رحمه الله وائی د دې طهارت نه مراد د ګناهونونه توبه اود شرك نه پاکوالې دې. په حديث شريف کښې وارد دی چه رسول الله ﷺ اهل قبا ته اوفرمائيل الله ﷻ چه ستاسود طهارت کوم تعريف کړې دې هغه څنګه طهارت دې نو ونی ونيل چه مونږ په اوبوسره استنجاء کوو.حافظ ابوبکر بزاز رحمه الله په اسناد دابن عباس رضی الله عنه روايت کړې دې چه دا آيت داهل قباپه باره کښې نازل شوې. داصرف محمد بن عبدالعزيز رحمه الله اود هغه نه د هغه خوئ روايت کړې دې. ما دا تصريح دلته ځکه اوکړه چه دا څيزخو په فقهاؤکښې مشهور دې خواکثر متاخرين محدثين دا معروف نه تسليمه وی. والله اعلم.

أَفَمَنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ تَقْوَىٰ مِنَ اللّٰهِ

| آيانو هغه څوك | چې ايښې ئی وی | بنيادودانئ خپلې | په تقوی باندې | دالله نه

| آيا چا چه د خپل عمارت بنياد دالله ﷻ په ويره اودهغه د رضامندئې په خاطر

وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ أَمْ مَّنْ أَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلَىٰ شَفَا

اوبه خاطردرضادالله | بهتردې | ياهغه څوك | چې ايښې ئی وی | بنيادودانئ خپلې | په هغه غاړه باندې

ايخې دې | هغه بهتردې اوکه هغه څوک چې دخپل عمارت بنياد ئې ديوزوړند غورزيدنکی کمر په سر

جُرُفٍ هَارٍ فَانْهَارَ بِهٖ فِيْ نَارِ جَهَنَّمَ ؕ وَاللّٰهُ

چې دړه وی | غورزيدونکې وی | پس اوغورزيږی | سره ددې جوړونکی | په وور ددوزخ کښې | اوالله

ايخودې وی | اوهغې عمارت دغه سرې خپل ځان سره د دوزخ په اور کښې اوغورزوی | اوالله ﷻ

لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۱۰۹﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِيْ بَنَوْا

نه ښائی لار | قوم ظالم ته | همیشه به وی | ودانئ ددوئ | هغه | چې جوړه کړی ده دوئ

ظالمانو ته هدايت نه کوی | کوم عمارت چې دوئ جوړ کړې دې | دابه همیشه دپاره د دوئ

رِيْبَةً فِيْ قُلُوْبِهِمْ اِلَّآ اَنْ تَقَطَّعَ قُلُوْبُهُمْ ؕ وَاللّٰهُ عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ﴿۱۱۰﴾

شك | په زړونو ددوئ کښې | مګر | چې ټوټې شی | زړونه ددوئ | اوالله | ښه پوهه دې | حکمت والا دې

په زړونو کښې د شك سبب وی | البته دا که زړونه ئې ټکړې ټکړې شی | اوالله ښه پوهه د حکمت خاوند دې

قوله تعالى: : أَفَمَنْ أَسَّسَ

دمسجد تقوی تحسين اودمسجد ضرار انجام:- الله ﷻ فرمائی چه هغه خلق چاچه د جمات بنياد په تقوی او دالله ﷻ په رضاباندې کيخودې دې اوهغه خلق چا چه د مسجد ضرار او مسجد کفر جوړ کړې دې او په مؤمنانوکښې تفرقه واچوله اود الله ﷻ سره اود هغه د رسول ﷺ سره د جنګ کولود پاره دا د پناه ځائ اوګرځولو آيا دا دواړه برابر کيدې شی.دې خلقوخودمسجدضرار بنياد ديوې کندې

خونيدونکې په غاړه کيخودو دوی به د دوزخ اور ته يوسي. اود حدودونه تجاوزکونکوته الله ﷻ هدايت نه ورکوی. يعنی دمفسدينوعمل اصلاح کونکی نه جوړوی.

مسجدضرار سوزول پکار دی:: جابر بن عبدالله ﷺ وائی چه مسجدضرار ما ليدلې وو چه د رسول الله ﷺ په حکم ورته اوراولګولې شو نودهغې نه لوګې وتلو(۱) ابن جريج رحمه الله وائی چه مونږ ته معلومه شوه چه بعضې خلقو يوځائ کښې کنده اوکنستله نو د هغې نه لوګې اوچتيدونکې ښکاريده. قتاده رحمه الله هم داسې ويناکړې ده.

خلف بن ياسين کوفی رحمه الله وائی چه ما د منافقانو دا جمات ليدلې د کوم ذکر چه الله ﷻ په قرآن پاک کښې فرمائيلې دا مې اوکتل چه په هغې کښې سورې دې د کوم نه چه لوګې وتلو. او نن هغه ځائ د ګندګنې غورزولو ځائ دې. ابن جرير رحمه الله دا روايت کړې دې. د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ الَّذِيْ بَنَوْا رِيْبَةً ﴾ يعنی د هغوی جوړکړې شوې دا عمارت خو به هميشه د هغوی په زړه کښې د شک او شبهې ذريعه وی اوددې خراب کارکولو وجه به دهغوی په زړونوکښې د نفاق تخم کړی. لکه څنګه چه د سخی عبادت کونکو په زړه کښې دسخی محبت پريوتلې وو﴿ اِلَّآ اَنْ تَقَطَّعَ قُلُوْبُهُمْ ﴾ البته په دې صورت کښې د دې منافقانو بيخ وتل کيدې شی چه دا جمات ختم کړی اود هغوی زړونه ټکړې ټکړې کړی. الله ﷻ د خپلو بنديګانو اعمالوباندې ښه خبر دې او د خيراو شر بدله ورکولوکښې ډيرحکيم دې.

اِنَّ اللّٰهَ	اشْتَرٰی	مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ	اَنْفُسَهُمْ	وَاَمْوَالَهُمْ	بِاَنَّ
بيشکه چې الله	اغستلې دی	دمومنانونه	نفسونه دهغوی	اومالونه دهغوی	په دې چې بيشکه
بيشکه الله ﷻ دمومنانو سرونه اومالونه دجنت په بدل کښې په بيعه اخستی دی					
لَهُمُ	الْجَنَّةَ	يُقَاتِلُوْنَ	فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ	فَيَقْتُلُوْنَ	وَيُقْتَلُوْنَ
وی به دهغوئ دپاره	جنت	جنګيږی دوئ	په لاره دالله کښې	نو قتلوی دوئ	اووژلې کيږی
.... زڅوک چې دالله ﷻ په لار کښې جنګيږی	نور هم وژنی او دوی هم وژلی شی				
وَعْدًا	عَلَيْهِ	حَقًّا	فِي التَّوْرٰىةِ	وَالْاِنْجِيْلِ	وَالْقُرْاٰنِ وَمَنْ
وعده ده	په ذمه دهغه	حقه	په تورات کښې	اوپه انجيل کښې	او په قران کښې اوڅوک دې
داجنت ورکول) دالله ﷻ په ذمه کلکه وعده ده چې په تورات انجيل اوقران پاک کښې (ليکلې) ده					
اَوْفٰی	بِعَهْدِهٖ	مِنَ اللّٰهِ	فَاسْتَبْشِرُوْا	بِبَيْعِكُمُ	الَّذِيْ
زيات پوره کونکې	وعدې خپلې لره	دالله نه	نو خوشحاله شئ	په بيعه خپله سره	هغه بيعه
او څوک دې چې دالله ﷻ نه زياته خپله وعده پوره کولې شی انوتاسو په دې خپلې کړې سودا					
بَايَعْتُمْ	بِهٖ	وَذٰلِكَ	هُوَ	الْفَوْزُ	الْعَظِيْمُ ۝
چې معامله کړې ده تاسو	په هغې	اودا	هم دا	کاميابی ده	لويه
باندې زيرې قبول کړئ	اوهم دا ډيره لويه کاميابی ده				

قوله تعالی:: اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰی مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ

بدله ياد الله ﷻ فضل اوکرم:- ددې آيت په ذريعه الله ﷻ خبر ورکوی چه هغه د خپلو مؤمنانو بنديګانو

(۱) الطبری: ۴۹۳/۱۴.

د خانونو اومالونو په بدله کښې کوم چه هغوی د الله ﷻ په لارکښې خرچ کړی دی د جنت معاوضه ورکوی.دا معاوضه معاوضه نه ده بلکه د الله ﷻ فضل کرم اواحسان دې ځکه چه د بندیګانو په قدرت کښې څه وو اوهغوی اوکړه اوس د خپلو مطیع بندیګانو د پاره الله ﷻ هم څه معاوضه ګرځوی نو هغه هم جنت ګرځوی. په دې وجه حسن بصری رحمه الله اوقتاده رحمه الله فرمائیلی دی چه کله الله ﷻ هغوی سره اخستل او خرڅول اوکړه نود هغوی د خدمت ئې یو ډیر لوئ قیمت ورکړو. شمربن عطیه رحمه الله وئیلی دی چه یوداسې مسلمان نشته د چا په غاړه کښې چه د الله ﷻ عهد او پیمان نه وی په کوم چه د هغه مرګ راغلې وی اود هغې پابندکیدو سره هغه ځان ورکړې وی. بیانې دا مذکوره آیت تلاوت کړو. او هم ددې دپاره وئیلې کیږی چه څوك د الله ﷻ د لارې د جهاد په خاطر اودریدو نولکه چه هغه الله ﷻ سره سودا اوکړه او الله ﷻ هغه سره دا عقد قبول کړو اوهغه ئې پوره کړو.

د اتباع بدله هم جنت ده::محمد بن کعب القرظی رحمه الله وغیره وائی چه عبدالله بن رواحه رضی الله عنه په لیلة العقبه کښې د بیعت په وخت کښې اووئیل یا رسول الله ﷺ! که ته د خپل ځان د پاره یا د الله ﷻ د پاره څه شرط غواړې په مونږ باندې منلې شې. نو حضورﷺ اوفرمائیل چه د الله ﷻ متعلق خو زه په تاسو دا شرط ګرځوم چه د هغه رښتونی بندیګان جوړ شئی. د هغه عبادت کوئی اوڅوك د هغه شریك مه ګرځوئی او دخپل ځان متعلق دربارنډې دا شرط لګوم چه د کومو خبرو نه تاسو خپل خانونه او خپل مالونه بچ کوئې. زما هم دغه شان خیرخواه جوړشئی. نوتپوس ئې اوکړو بیا به مونږ ته څه ملاویږی؟ نو حضرت محمدرسول اللهﷺ اوفرمائیل د دې عوض جنت دې نو تپوس کونکو اووئیل داخو ډیر د فائدې سودا ده. نه به مونږ وعده ماتو اونه به مونږ کړې شوې وعده ماتولې شو.نودا آیت نازل شو﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنفُسَهُمْ﴾ اودالله ﷻ ارشاد دې ﴿فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ﴾ (١)یعنی هغوی د الله ﷻ په لارکښې جنګیږی نوقتل هم کوی او قتل کیږی هم. دواړه خبرې د برابر ثواب والا دی‌که غواړی نو قتل اوکړی غازی جوړ شی یا شهید شی. په هر صورت کښې جنت د هغوی د پاره واجب دې. د دې د پاره په بخاری او مسلم شریف کښې راغلی دی چه څوك د الله ﷻ په لار کښې اووتل اود دې وتلونه د هغه غرض سوا د دې نه بل څیز نه وی چه زما په لار کښې جهاد اوکړی یا زما د رسولانو تصدیق اوکړی تردې چه هغه له مرګ راشی نو الله ﷻ د دې خبرې ذمه وار دې چه هغه په جنت کښې داخل کړی اوکه مړ نه شی نو د الله ﷻ ذمه واری ده چه د کوم ځائ نه روان شوې دې هم هلته ئې اورسوی. او د مال غنیمت داجر سره ئې بامراد اورسوی(٢)دالله ﷻ ارشاد﴿وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرَاةِ وَالْإِنجِيلِ وَالْقُرْآنِ﴾دخپلې وعدې د تائید په توګه دې. اودا ښائی چه هغه په خپل ذات باندې دا څیز فرض کړې دې. او په خپلو رسولانو باندې د دې خبرې وحی هم رالیګلې ده چه په موسی علیه السلام باندې نازل شوی تورات کښې دی اود عیسی علیه السلام په انجیل کښې هم دی.اوپه نبی پاك ﷺ باندې نازل شوی قرآن پاك کښې هم لیکلی دی.صلوات الله وسلامه علیهم اجمعین.د الله ﷻ قول دې﴿وَمَنْ أَوْفَىٰ بِعَهْدِهِ مِنَ اللَّهِ﴾اود الله ﷻ نه دخپلې وعدې پوره کونکې بل څوك کیدې شی ځکه چه هغه کله هم د وعدې خلاف نه کوی. لکه چه یو بل ځائ کښې فرمائی ﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا﴾ او﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا﴾. او هم د دې د پاره ارشاد کیږی چه الله ﷻ سره تاسو کومه سودا کړې ده په دې باندې خوشحاله شئی اودا ډیره زبردست کامیابی ده. په دې شرط چه تاسو هم خپله وعده پوره کړې وی.

---

(١) الطبری: ۳۹۹/۱٤.

(٢) صحیح بخاری کتاب فرض الخمس باب قول النبیﷺ(أحلت لکم الغنائم):۳۱۲۳، صحیح مسلم:۱۸۷۶.

اَلتَّآئِبُوْنَ	الْعٰبِدُوْنَ	الْحٰمِدُوْنَ	السَّآئِحُوْنَ	الرّٰكِعُوْنَ
توبه ایستونکی دی	عبادت کونکی دی	شکر ایستونکی دی	گرځیدونکی دی	رکوع کونکی دی
دغه کسان چې توبه ویستونکي ،عبادت کونکي ثناء ویونکي			روژه ساتونکي	رکوع کونکي
السّٰجِدُوْنَ	الْاٰمِرُوْنَ	بِالْمَعْرُوْفِ	وَالنَّاهُوْنَ	عَنِ الْمُنْكَرِ
سجدې کونکی دی	حکم کونکی دی	په نیکۍ باندې	او منع کونکی دی	د بدۍ نه
سجده کونکی	دنیکۍ حکم کونکی		د بدۍ نه منع کونکی	
وَالْحٰفِظُوْنَ	لِحُدُوْدِ اللّٰهِ ؕ	وَبَشِّرِ	الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۱۲﴾	
او حفاظت کونکی دی	حدونو د الله لره	او زیرې ورکړه	مومنانو لره	
او د الله ﷻ د احکامو خیال لرونکی دی		او داسې مومنانو ته (د جنت) زیرې ورکړه		

قوله تعالى:: اَلتَّآئِبُوْنَ

د مؤمنانو اوصاف حمیده:- دا آیت مبارك د هغه مؤمنانو په تعریف کښې دې چه الله ﷻ د هغوی ځانونه د هغوی مالونه او د هغوی ښکلې صفتونه په بدله کښې اخستې دی. هغوی د ټولو ګناهونو او فاحشاتونه منع او سیږی او د خپل رب په عبادت باندې قائم دی. په خپلو افعالو او اقوالونی ډیر ژور نظر ساتلې دې. په اقوالو کښې خاص ځیز د الله ﷻ حمد دې. ځکه فرمائی ﴿الحامدون﴾ او د افعالو او اعمالو په رخ سره غوره اعمال صیام یعنی روژې دی. صیام وائی د خوراك څښاك او جماع نه منع کیدو ته. او د سیاحت نه هم دغه روژه مراد ده. په دې وجه ئې او فرمائیل ﴿السائحون﴾ لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿سائحات﴾ کښې د پیغمبر ﷺ د ازواج مطهرات تعریف فرمائیلې شوې دې. او د دې ﴿سائحات﴾ نه مراد ﴿صائمات﴾ دې. دغه شان د رکوع او سجدې نه مراد مونځ دې. نو او وئیلې شو ﴿الراکعون الساجدون﴾ او عبادتونه کولو سره خپله فائده نه ګوری بلکه د الله ﷻ نورو بندیګانو ته رشد او هدایت کولو سره په امر بالمعروف او نهی عن المنکر باندې عمل کونکی جوړشې نورو ته فائده رسوی. او ښائی چه کوم یو کار سزاوار دې او د کومو کارونو پریخودل واجب دی. او علماً او عملاً دواړه قسمه د حلال او حرام باره کښې د الله ﷻ په حدونو کښې حفاظت په وړاندې وی. نو هغوی په خپله د حق عبادت او د مخلوق د خیر خواهنی دواړه قسم عبادتو علم او چتونکی دی. د دې د پاره پروردګار فرمائیلی چه مؤمنانو ته زیرې ورکړه ځکه چه ایمان د دواړو ځیزونو د یو ځای کولو نوم دې او پوره سعادت او نیك بختی هم دوی ته حاصله ده ځوك چه په دې دواړو خبرو باندې صفت کړې شوی دی. د سائحون نه صیام یعنی روژه نیونکی مراد دی.

په السَّآئِحُوْنَ کښې د مفسرینو په نزد جهاد او روژه دی:: سفیان ثوری رحمه الله بیان کوی چه د ﴿سائحون﴾ معنی ﴿صائمون﴾ ده. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی چه الله ﷻ په قرآن کریم کښې چرته هم د سیاحت لفظ استعمال کړې دې هلته هم صیام مراد دې. ضحاك رحمه الله هم دا وائی. حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها فرمائی چه د دې امت سیاحت د رمضان روژې ساتل دی. مجاهد، سعید، عطاء، عبدالرحمن، ضحاك او سفیان بن عیینه رحمهم الله ټول هم دغه خیال لری. چه د ﴿سائحون﴾ نه مراد روژه دار دې. حسن بصری رحمه الله وائی چه د ﴿سائحون﴾ نه د رمضان روژه دار مراد دې. ابو عمرو العبدی رحمه الله هم دا وائی چه په یو مرفوع حدیث کښې هم دا روایت دې. د ابو هریره رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلی ﴿سائحون﴾ روژه دارو خلقو ته وائی. دا حدیث موقوف ډیر صحیح دې. عبید بن عمیر رحمه الله وائی چه په سوال کولو باندې

حضورﷺ اوفرمائیل چه ﴿صائمین﴾ ته وائی.دا حدیث شریف مرسل دې او جیددې اواصح الاقوال دې.او دا هم وئیلې شوی دی چه د سیاحت نه جهاد مراد دې. ابوداؤد په خپل کتاب سنن کښې د ابوامامهؓ حدیث بیان کړې دې چه یا رسول اللهﷺ ماته د سیاحت اجازت راکړه نو حضورﷺ اوفرمائیل چه زما د امت سیاحت جهاد فی سبیل الله دې. دعماره بن غزیهؓ نه روایت دې چه نبی اکرمﷺ له د سیاحت ذکر راغلونوحضورﷺ اوفرمائیل چه الله ﷻ زمونږ د پاره جهاد فی سبیل الله[1] اوپه اوچتوځایونوتکبیر وئیلو سره تګ ته سیاحت وئیلې دې.دعکرمه رحمه الله خیال دې چه د دې نه دعلم طالبان مراد دی. اوعبدالرحمن بن زیا.رحمه الله وئیلی دی چه مهاجرین مراددی. دا دواړه خبرې د ابن ابی حاتم نه روایت دی.

صرف سیل او تفریح په دې ایت مبارک کښې مراد دی::دا خبره یاد ساتل پکار دی چه دلته دسیاحت نه مراد هغه مفهوم نه دې چه بعضې عابداو راهب قسم خلقو کنړلی دې چه د دې نه خان له په اطراف عالم کښې سفر مراد دې اوهغه خلق مراد دی چه په غرونوځنګلونو اوغارونوکښې ګرځی راګرځی. اود آبادونه تختی دا ځکه چه داسې کول مشروع نه دی. اوکه د فتنې زمانه وی او په دین کښې تزلزل واقع شی نودا حدیث په صحیح بخاری کښې د ابوسعید خدری ؓ نه روایت دې چه رسول اللهﷺ فرمائیلی چه ډیرزرهغه زمانه راتلونکې ده چه ډیوکس بهترین مال به د هغه چیلئی وی چه هغه به دوی په غرونوکښې او بارانی علاقو کښې د څرن د پاره ګرځوی. او د فتنونه د بچ کیدو د پاره به ئی خپل دین راخستې وی تختی به.[2] ﴿وَالْحٰفِظُوْنَ لِحُدُوْدِ اللّٰهِ﴾ نه داالله ﷻ په اطاعت باندې قائم اوسیدونکی خلق مراد دی. اود حسن بصری رحمه الله نه روایت دې چه د الله ﷻ فرائض پوره کونکی خلق او په احکام الهی باندې قائم اوسیدونکی خلق مراددی.

لِلنَّبِيِّ	مَا كَانَ			
نهٔ ښائی | پیغمبر لره | پیغمبر				
وَلَوْ كَانُوْٓا	لِلْمُشْرِكِيْنَ	اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا	اٰمَنُوْٓا	وَالَّذِيْنَ
او هغه کسانولره | چی ایمان ئې راوړې دې | چی دبخښانې دعاغواړی | دپاره دمشرکانو | اګرکه وی هغوئ او مومنانو سره دا نه ښائی | چې دمشرکانو دپاره ښښنه اوغواړی | ....اګر که				
اَنَّهُمْ	لَهُمْ	تَبَيَّنَ	مِنْۢ بَعْدِ مَا	اُولِيْ قُرْبٰى
خاندان دخپلوئ | روستو | ددې خبرئ نه | چی ښکاره شوی وی | هغوئ ته | چی بیشکه دا مشرکان نزدې خپلوان وی | ددې نه پس چې دا ورته ښکاره شوه | چې هغوی				
اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ۝ وَمَا كَانَ	اسْتِغْفَارُ	اِبْرٰهِيْمَ	لِاَبِيْهِ	اِلَّا
دوزخ والا دی | اونهٔ وه | غوښته دبښنې | دابراهیمؑ | دپاره دپلارخپل | مګروه دوزخیان دی | او (حضرت) ابراهیمؑ چې د خپل پلار دپاره استغفار کړې وو				

[1] ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی النهی عن السیاحة: ۲۴۸۶ وسنده حسن.
[2] صحیح بخاری کتاب الایمان باب من الدین الفرار من الفتن:۱۹.

عَنْ مَّوْعِدَةٍ وَّعَدَهَآ اِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهٗ

په سبب دهغه وعدې | چې کړې وه هغهٔ هغه وعده | دهغه سره | خوکله چې | معلومه شوه | هغه ته

نودهغې وعدې په وجه ئې کړې وو | چې دپلار سره ئې کړې وه | اخو بیا چې کله دا ورته ښکاره شوه

اَنَّهٗ عَدُوٌّ لِّلّٰهِ تَبَرَّاَ مِنْهُ ؕ اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ لَاَوَّاهٌ حَلِيْمٌ ﴿۱۱۴﴾

چې بیشکه هغه | دشمن دې | دالله | نو ویزاره شو | د هغه نه | بیشکه | ابراهیم ﷺ | ډیر په زړه نرم وو | اصبرناک وو

چې هغه دالله ﷻ دښمن دې | نو ویزاره شو ترې | ابراهیم ﷺ ډیر الله ترس او رحمدل وو

قوله تعالى:: مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا

د مشرکانودپاره د ښښنې د دعا ممانعت:- په مسند احمد کښې دابن المسيب رضی الله عنه نه روایت دې چه کله ابو طالب دزنکدن په وخت کښې وو نو نبی کریم ﷺ تشریف راوړو، هغه سره ابوجهل اوعبدالله بن ابی امیه ناست وو.حضور ﷺ ابوطالب ته اوفرمائیل اې تره ته ﴿لااله الاالله﴾اووایه زه به صرف د دې یوې جملې بهانه واخلم د الله ﷻ نه به ستا د ښښنې د پاره حجت پیش کړم. نوابوجهل اوعبدالله بن ابی امیه اووئیل اې ابوطالب! ولې ته به د ملت عبدالمطلب نه مخ اړوې؟ نو ابوطالب اووئیل چه زه به هم د عبدالمطلب په ملت باندې خپل ځان ورکوم.نو نبی ﷺ اوفرمائیل چه زه به د هغه وخته پورې ستادمغفرت دعا کوم ترکومې چه الله ﷻ ما منع نه کړي.نودا آیت نازل شو﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ وَلَوْ كَانُوْٓا اُولِيْ قُرْبٰى مِنْۢ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ﴾ یعنی نبی او ایماندارانوته داهډولائق نه دی چه د مشرکانود پاره استغفار اوکړي. الخ.اودا آیت هم د دې متعلق نازل شو﴿اِنَّكَ لَا تَهْدِيْ مَنْ اَحْبَبْتَ﴾[1]یعنی کوم چه تاسو دوستان ساتئ هغوی ته هدایت نه شئ کولې الله ﷻ چه چاته غواړي هدایت به کوی.

د حضرت علی رضی الله عنه نه روایت دې چه ما یو سړې اولیده چه د خپل مشرك مورپلارد پاره دعا کوله نو ما هغه ته اووئیل چه د مشرکانود پاره ته استغفار کوې. نو هغه اووئیل چه ولې ابراهیم ﷺ د خپل مشرك پلار دپاره استغفار نه وو کړې؟ ما دا واقعه حضور ﷺ ته ذکر کړه. نودا پورتنې آیت نازل شو.[2]

﴿لابيه﴾نه پس ﴿لمامات﴾ (دابراهیم ﷺ پلارمړشو) الفاظ ئې هم اووئیل.خو زه نه شم وئیلې چه دا الفاظ سفیان پخپله اووئیل یا اسرائیل یا پخپله په حدیث شریف کښې دا الفاظ شامل وو. زه وایم چه ثابته ده چه دا الفاظ مجاهد رحمه الله وئیلي.

رسول کریم ﷺ هم د خپل مورپلار دپاره استغفار نشې کولې، ددې متعلق احادیث:: په مسند احمد کښې دی چه بریده رضی الله عنه روایت کړې دې چه مونږ نبی ﷺ سره په سفرکښې وو یوځائ کښې راکوزشواو مونږ تقریباً زر سواره وو.حضور ﷺ دلته دوه رکعته اوکړل،بیازمونږ طرف ته متوجه شونومونږ اوکتل چه دحضور ﷺ دسترګومبارکونه اوښکې رواني وې. حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه حضور ﷺ له راغلو او ونې وئیل یارسول الله ﷺ! زما مورپلاردې په تاقربان شی تاسو ولې ژاړئ. حضور ﷺ اوفرمائیل ما الله ﷻ ته درخواست اوکړوچه ماله زمادموردپاره د استغفارغوښتلو جازت راکړه خو الله ﷻ اجازت رانه کړونودأور له ویرې زمایه موریاندې زړه ډیر خفه شواوزماسترګوله اوښکې راغلې.مادد ې نه وړاندې تاسود دریو څیزونونه منع کړې وئ. د قبرونودزیارت نه خواوس د قبرونوزیارت کولې شئ صرف په

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة براءة باب قوله ﴿ماکان للنبی والذین امنوا أن یستغفرواللمشرکین...﴾:۴۶۷۵، صحیح مسلم :۲۴، احمد:۴۳۳/۵، المعجم الکبیر:۸۲۰، السنن الکبری:۲۱۶۲، دلائل النبوة:۳۴۲/۲.

[2] ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة التوبة:۳۱۰۱، نسائی:۲۰۳۸، احمد:۹۹/۱،حاکم:۳۳۵/۲.

دې غرض چه قبرستان ته په تلو باندې تاسوته خپل مرګ رایاد شي اوتاسو دنیکو طرف ته مائل شئي،ماد قربانئي غوښه ددریوورځونه زیات ساتلونه منع کړې وئې اوس موخوښه ده چه خومره خورئي اوخومره خان سره ایږدئي. او په لوښوباندې د څکلو نه زما ممانعت وو اوس مو خوښه ده چه په کوم لوښي کښې څکئي خونشې والا څیز مه څکئي[۱] دحضرت بریده رضی الله عنه نه روایت دې کله چه نبي کریم ﷺ د مکې طرف ته راغلونو په لارکښې یو قبرسره کیناستو اوقبرته ئې خطاب اوفرمائیلو بیا په ژړاکښې اودریدو. نوموږ اوونیل یارسول الله ﷺ! موږ ستاسو مصروفیت اولیدو نو وئې فرمائیل ما د خپلې مور د قبرد زیارت اجازت د الله ﷻ نه غوښتې وونوماته اجازت ملاؤشو بیا ما د مور د پاره د استغفار اجازت اوغوښتو نو ماته اجازت ملاؤنه شو حضور ﷺ په دغه ورځ دومره اوژړل چه دې نه وړاندې نه وو ژړلې.[۲]

د حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه نه روایت دې چه یوه ورځ حضور ﷺ قبرستان ته اووتلو موږ هم د هغوی ﷺ پسې شاته وو حضور ﷺ یو قبرسره کیناستو. بیا تر ډیره پورې په دعاکښې وو بیا هغوی ﷺ په ژړا شو. حضور ﷺ ته په کتوکښې موږ هم په ژړا شو. دې وخت کښې عمر بن خطاب رضی الله عنه حضور ﷺ له ورغلو. حضور ﷺ عمر رضی الله عنه او موږ راؤغوښتو او وې فرمائیل چه تاسو ولې ژاړئي؟ موږ وئیل چه ستاسو ژړا موږ اولیده نو موږ له هم ژړا راغله. دا قبرچرته چه زه ناست ووم دا د آمنه بی بی قبر دې. ما د دې قبر د زیات اجازت د الله ﷻ نه غوښتې وو نوماته اجازت راکړې شو[۳] داحدیث شریف په دویم شان سره هم بیان کړې شوې دې. بیادحضرت ابن مسعود رضی الله عنه حدیث هم داسې دې. خو په هغې کښې دا نورهم دی چه ما د آمنه بی بې د پاره د دعا اجازت غوښتې ووخو اجازت ملاؤنه شو اودا پورتنې آیت نازل شو یعنی ﴿ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا ﴾ د خپل پلارد پاره چه څنګه د یواولاد زړه خفه کیدې شي زما هم زړه خفه شو. ما تاسو د قبرونودزیارت نه منع کړې وئې اوس زیارت کوئې دا څیز به درته آخرت یادوی. د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه نبی کریم ﷺ د غزوه تبوك نه واپس شو اود عمرې نیت ئې اوتړلو اود عسفان دووغرونوپه مینځ کښې ځایٔ نه راکوزشو نوخپلو صحابوته ئې اوفرمائیل چه تاسو خلق عقبه کښې په آرام سره کینئي زه واپس راځم. حضور ﷺ لاړو اودخپلې مورقبرسره کیناستو اود رب نه ئې ډیر وخته پورې دعا اوغوښته. بیا په ژړا شو او ډیر زیات ئې اوژړل. حضور ﷺ ته په کتو باندې نور خلق هم په ژړا شو او وئې وئیل حضور ﷺ دلته تاسو څه څیز اوژړولئي. آیا په امت کښې څه داسې نوې خبره خو نه ده پیدا شوې کومه چه تاسو برداشت کولې نه شوه. حضور ﷺ چه دا اوکتل نود هغوی طرف ته راغلو اووئې فرمائیل چه تاسو ولې ژاړئي؟ وئیل یارسول الله ﷺ! تاسو په ژړا وئې نو موږ هم په ژړا شو. موږ خیال اوکړو چه په امت کښې خو څه نوې خبره نه ده پیدا شوې کومه چه تاسو برداشت نه کړې شوه. وئې فرمائیل چه نه یوه معمولي غوندې خبره وه. واقعه داسې وه چه زه د مور قبر سره حصار ووم اود قیامت په ورځ مې د هغوی د شفاعت ښښنه غوښتې وه نو الله ﷻ د اجازت راکولو نه انکار اوکړو. نو ماله ډیره ژړا راغله ځکه چه هغه زما مور وه. بیا جبرائیل علیه السلام نازل شو او وئې وئیل چه د حضرت ابراهیم علیه السلام د خپل پلار د پاره ښښنه غوښتل صرف په دې اعتبار سره وو چه پلار سره هغه وعده کړې وه چه دعا به کوم خوچه کله د الله ﷻ په حکم سره معلومه شوه چه هغه د الله ﷻ دښمن دې نوهغه لاس راښکلو.نو اې نبی ﷺ! ته هم د خپلې مور نه دحضرت ابراهیم علیه السلام په شان لاس راکاږه. نو هغه زما مور وه زما زړه به څنګه نه خفه کیدو. ما د الله ﷻ نه دعا کړې وه چه زما دامت نه د څلورو څیزونوبوج

---

[۱] احمد:۳۵۵/۵،صحیح مسلم کتاب الجنائز باب استئذان النبی ﷺ ربه فی زیارة قبرامه:۹۷۷، ابن حبان:۵۳۹۰.
[۲] الطبری:۴۷۹/۶.
[۳] حاکم:۳۳۶/۲.

اوچت کړه نو الله ﷻ دوه عذابونه اوچت کړل او دوه ئې باقي پاتې کړل. ما دعا کړې وه چه د اسمان نه زما په امت کاڼړي مه راوروه لکه چه په نورو امتونوباندې شوي دي. اود عذاب په توګه هغوی په زمکه کښې مه ورخښوې اوهغوی مه اولټه کوه او دا چه په هغوی کښې بې اتفاقي ډله بازي او فرقه واريت نه وي اود هغوی په خپل مينځ کښې جنګ نه وي.نو الله ﷻ د آسمان نه کاڼړي ورول او په زمکه کښې غرقيدلو دعا قبوله کړه. اود جنګ او بې اتفاقئ دعا ئې قبوله نه کړه. هغوی په لارکښې د مور قبرله تلي ووځکه چه آمنه بي بي د غونډئ لاندې خښه وه.دا حديث غريب دې اود دې سياق عجيبه دې اود دې نه هم ډيره عجيبه اود انکارقابله خبره خو هغه روايت دې کوم چه خطيب بغدادي خپل کتاب "السابق واللاحق" کښې په مجهول سندسره بيان کړې دې.اوحضرت عائشه رضي الله عنها سره ئې اسناد تړلي دي دا قصه ئې داسې بيان کړې ده چه الله ﷻ د حضرت محمد ﷺ مور آمنه بي بي راژوندئ کړې وه اوژوندئ کيدوسره هغې ايمان راوړې وواو بيا مړه شوه([1]) سهيلي هم په "الروض" کښې د مجهولينو د يوې ډلې نه سند اخستوسره وئيلي دي چه الله ﷻ د حضور ﷺ مور اوپلار ژوندي کړي وو اوهغوی ايمان راوړې وو.حافظ ابن دحيه وائي چه دا حديث دروغ دې. قرآن پاک او اجماع دواړه دا ردکوي. الله ﷻ پخپله په قرآن پاک کښې فرمائي ﴿ وَلَا الَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ ﴾ هغه خلق به نه شي بښلې چه د کفر په حالت کښې مړه شوي دي.

په دې باره کښې د علامه قرطبي رائې:: ابوعبدالله قرطبي وائي چه د دې حديث شريف په مقتضی باندې غور اوکړه اوابوعبدالله ډيره لويه توره کړې ده اودا استدلال ئې پيش کړې دې چه دا حيات جديد بالکل داسې کيدې شي لکه دمازيګروخت په تيريدوباندې دحضور ﷺ په معجزه باندې بيا نمر د ډوبيدونه پس راووتلو اوحضور ﷺ د مازيګرمونځ ادا کړو. ددې استدلال په ذريعه ئې دابن دحيه ترديد کړې دې.طحاوي رحمه الله وائي چه دنمر والا حديث ثابت دې. قرطبي رحمه الله وائي چه د حضرت ﷺ د مور پلار ژوندي کيدل نه عقلاًممتنع دي او نه شرعاً اوما خواوريدلي دي چه الله ﷻ د حضور ﷺ تره ابو طالب هم ژوندې کړې وو اوهغه ايمان راوړې وو. زه خو وايم چه دا ټول د حديث په صحت باندې موقوف دي که حديث صحيح دې نو هيڅ مانع نه دی اوچه حديث صحيح نه وي نو هيڅ جګړه نشته. والله اعلم.

عوفي د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه روايت کړې دې چه نبي کريم ﷺ دخپلې مور د پاره د استغفار کولو اراده کړې وه نو الله ﷻ منع کړو. حضور ﷺ اوفرمائيل چه ابراهيم خليل الله عليه السلام د خپل پلار د پاره استغفارکړې وو ود ﴿ وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ ﴾ والا آيت نازل شو.

په دې ايت مبارک کښې مړو مور پلارته د استغفار ممانعت دې نه ژوندو ته:: د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه د دې آيت باره کښې روايت دې چه خلقو دخپلو مړو د پاره استغفارکولو نود ابراهيم عليه السلام د استغفار والا آيت نازل شوې وو. نو خلق د دې ناجائز استغفار نه منع شوخو مسلمانان د خپلو ژوندو مشرکانود پاره د مغفرت کولو نه نه وو منع شوي.

قتاده رحمه الله ددې آيت باره کښې وئيلي دي چه د نبي کريم ﷺ بعضو صحابواووئيل يا رسول الله ﷺ! زمونږ نيانيکونه ډير نيکان خلق وو. ګاونډيانوسره به ئې ډيرښه سلوک کولو،دصله رحمئ عادت وو.قيديان راخلاصول او خلقو ته تاوان اداکولو د پاره به ئې پيسې ورکولې.آيا مونږ د دې مړودپاره استغفار اونه کړو؟ حضور ﷺ اوفرمائيل ولې نه، د الله ﷻ قسم زه به هم د حضرت ابراهيم عليه السلام په شان د خپل پلار د پاره استغفار کوم. نو زردا آيت نازل شو چه نبي اومسلمانانو له د مشرکانود پاره دعا کول جائز نه

---

[1]) الموضوعات: ۲۸۳/۱ امام ذهبي وائي دا روايت دروغ دې (لسان الميزان: ۹۱/۴).

دی. بیاالله ﷻ دحضرت ابراهیمؑ دطرف نه صفائی پیش کوی چه دابراهیمؑ استغفارخوصرف د وعدې په وجه وو.بیاحضورﷺ اوفرمائیل چه الله ﷻ په ماباندې یوڅو کلمې القاء کړې کومې چه زما په غوږونو کښې تاویږی اوزما په زړه کښې په قرار دی. ماته حکم شوې دې چه د شرك په حالت کښې د مړه کیدونکود پاره مغفرت مه غواړه. او چا چه د خپل ضرورت نه زیاتی مال صدقه کړو هغه د هغه د پاره ډیر د خیر سبب دې او چا چه منع کړو هغه د ده د پاره د شر سبب دې. د ضرورت مطابق خوراك څښاك اوخرچ کولو باندې د الله ﷻ هیڅ اعتراض نشته. د ابن عباس ؓ نه روایت دې چه یو یهودی مړشود هغه خوئ مسلمان وو اود هغه د کفن دفن د پاره هم رانغلو. ابن عباسؓ ته معلومه شوه نو وئی فرمائیل چه بچی له خو پکاروو چه پلار له تلې وو اوکفن دفن ئی کړې وو او ترژوندې اوسیدو پورې د هغه د پاره د خیر او خلاصی دعا کوله او په مرګ ئی هغه ته حواله کړې وو اود هغه د پاره به ئی دعا نه کوله. د دې د صحت ګواهی د دې روایت نه ملاوېږی کوم چه د حضرت علی ؓ نه روایت دې. کله چه ابوطالب مړ شونوما رسول اللهﷺ ته اووئیل یارسول اللهﷺاستا ګمراه تره مړ شو نو وئی فرمائیل چه لاړشه اوهغه خښ کړه اونور څه مه کوه ماله واپس راشه[1] بیا ئی پوره حدیث بیان کړو او روایت ئی اوکړو چه د نبی کریمﷺ د وړاندې کله د ابوطالب جنازه تیره شوه نو وئی فرمائیل چه تره ما خود صله رحمئی حق اداکړو[2]

دشرك نه علاوه بله ګناه د دعاء نه مانعد نه دی: او عطاء بن ابی رباح وائی چه زه خو به د یواهل قبله د جنازې دمونځ کولو نه منع نه شم. که هغه د ناجائز عمل والا یو حبشن ولې نه وی. ځکه چه د جنازې مونځ دعا ده اود مشرکانو نه علاوه الله ﷻ د بل چاد دعا نه منع نه ده کړې. د ابن جریرؒنه روایت دې چه ابوهریرهؓ به وئیل چه الله ﷻ دې په هغه سړی باندې رحم اوکړی چه د ابوهریره ؓ اود هغه د مورد پاره د مغفرت دعااوکړی. ماوئیل اود پلار د پاره، نو ابوهریرهؓ اوفرمائیل چه نه زما پلار مشرك مړشوې وو.اود الله ﷻ د ارشاد ﴿ فَلَمَّا تَبَيَّنَ﴾ باره کښې ابن عباسؓ وائی چه ابراهیمؑ د پلار د مرګه پورې د ښښنې دعا کوله اود مرګ نه پس چه کله معلومه شوه چه هغه د الله ﷻ دښمن وونو لاس ئی ترې منع کړو.

د سعیدبن جبیرؓ نه روایت دې چه دقیامت په ورځ حضرت ابراهیمؑ خپل پلار سره ملاوشی نود هغه نه به جدا وی. پلار به ئی بدحواس اوخفه وی او په مخ به ئي ګردوغبار اوذلت وی اووائی به چه اې ابراهیم! ما ستا نه وو اوریدلی خو نن به ستا خلاف نه کوم. نو ابراهیمؑ به وائی اې ربه! تاماسره وعده نه وه کړې چه د قیامت په ورځ به تا رسوا کوم نه نود نن ورځې د دې رسوائې نه بله څه رسوائی کیدې شی. نو وئیلې به شی چه ته خو شاته اوګوره. څه ګوری چه هغه نیم ځانې غوندې ځناور تکره پرتلوی اودیوکیتمل په شکل کښې مسخ شوې دې د چا پښې چه رانښکلې شی او دوزخ ته وړې شی.[3] د ﴿أَوَّاهٌ﴾ په تفسیر کښې مختلف اقوال: د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَأَوَّٰهٌ حَلِيمٌ﴾ ابن مسعودؓ وائی ﴿أَوَّاهٌ﴾ معنی ده ډیر دعا اوزاری کونکې.د ابن لهاد نه روایت دې نبی کریم ﷺ ناست وو یوسړی تپوس اوکړویارسول اللهﷺ د ﴿أَوَّاهٌ﴾ څه معنی ده؟ وئی فرمائیل ډیره زاری کونکې. ابن مسعودؓ د دې معنی رحیم خودلې. قتاده ؒ وغیره رحیم بعباد الله وئیلې دې. او ابن عباسؓ د دې معنی مؤمن ښائی او ابوطلحه مؤمن تواب وائی.عقبه بن عامرؓ نه روایت دې چه ذوالنجادین نومې سړی باره کښې

[1] ابوداوٗد تاب الجنائز باب الرجل یموت له قرابة مشرك: ٣٢١٤، وهوحسن، نسائی ٢٠٠٨.
[2] الطبقات: ٩٩/١.
[3] صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قوله تعالی ﴿واتخذالله ابراهیم خلیلا﴾: ٣٣٥٠مرفوعًا.

حضور ﷺ اوفرمائيل چه ﴿أَوَّاهٌ﴾ دي. چرته به چه هم په قرآن پاك كښې د الله ﷻ نوم راتلو نودې سړی به د دعا یوه چغه پورته کوله(۱) د ابوالدرداء ﷺ نه روایت دې چه د سحر څوك د تسبيح پابندي كوى هغه ته ﴿أَوَّاهٌ﴾ واني. ابوايوب ﷺ وائی څوك چه خپلې خطاګانې يادوى اواستغفار كوى. مسلم بن بیان ﷫ وائی چه یوسړی به په كثرت سره ذكراوتسبيح كوله نونبی کریم ﷺ هغه ته ﴿أَوَّاهٌ﴾ اوفرمائيل. ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ یوسړې خښولونه پس اوفرمائيل الله ﷻ دې په تارحم اوکړی ته یوسړې ﴿أَوَّاهٌ﴾ وې. دحضرت محمد ﷺ مراد وو چه ډيرتلاوت كونكې د قرآن پاك وو. يوسړی به د بيت الله شريف د طواف په وخت کښې آه آه کول. دحضور ﷺ په وړاندې دهغه ذكراوشو نو وئی فرمائيل چه دغه خو ﴿أَوَّاهٌ﴾ دې. حضرت ابوذر ﷺ وائي يوه شپه زه راوتلې ووم چه اومی کتل نو نبی کریم ﷺ هم دغه سړې د ډيوې په رڼرا دفن كوى. دا حدیث غریب دې اودا ابن جریر ﷫ روايت كړې دې. دټولو نه ښه قول دا دې چه د دې معنی ددعا ده. اودا دسياق مناسب هم دی. يعنی الله ﷻ چه ذكر اوكړو چه د ابراهيم ﷺ استغفار خو دوعدې په وجه وو اوابراهيم ﷺ به ډيره دعاكوله. ناروا كاركونكوسره هم حليم وو اوددې د وجې نه خود پلار د تکلیف رسولو سره به ئی د هغه د پاره استغفار كول لكه چه الله ﷻ فرمائی ﴿أَرَاغِبٌ أَنتَ عَنْ آلِهَتِي يَا إِبْرَاهِيمُ ۖ لَئِن لَّمْ تَنتَهِ لَأَرْجُمَنَّكَ ۖ وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا ۝ قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ ۖ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي ۖ إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا ۝﴾ يعنى اې ابراهيم ﷺ ته زما د الهو نه اعراض كوې. ګوره كه ته منع نه شوې نو زه به تاپه كاڼړو اولم مانه منع شه. نو ابراهیم ﷺ اووئیل سلام عليك لاړم خوستا د پاره به د خپل الله ﷻ نه خامخا دعا كوم هغه په مابانديې ډير مهربان دې. غرض دا دپلار په تکلیف رسولوسره هم حضرت ابراهيم ﷺ نرمی اختیارکړه. دپلار دپاره ئی دعااواستغفار اوکړو نو الله ﷻ ورته دحليم خطاب ورکړو.

وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ

| اونۀ دې الله | چې بې لارې كړې | يو قوم | روستو | دهغه وخت نه

او الله ﷻ دا کار نه کوی | چې يوقوم د هدايت موندلو نه پس

هَدَاهُمْ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَ ۚ

چې لاره ئې اوښودله هغوئ ته | ترهغې پورې | چې بيان كړې | هغوئ ته | هغه څه | چې ترې خان اوساتى هغوئ

بې لارې كړې | ترڅو چې ورته صفا اونه ښائى | چې دكومو كومو څيزونو نه ورله بچ كيدل پكار دى

إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ۝ إِنَّ اللَّهَ لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ

بيشكه الله | په هرڅيزباند | خبرداردې | بيشكه چې الله | هم خاص دۀ لره ده | بادشاهی داسمانونو

بيشكه الله ﷻ په هر څه باندې پوهه دې | بيشكه داسمانونو او زمكې بادشاهی صرف د

وَالْأَرْضِ ۖ يُحْيِي وَيُمِيتُ ۚ وَمَا لَكُم مِّن دُونِ اللَّهِ مِن وَلِيٍّ

اودزمكې | ژوندی كول كوی | اومړه كول كوی | اونشته | تاسو لره | بې د الله نه | څوك دوست

الله ﷻ ده | هغه ژوندی کول کوی | او مړه كول كوی | او د الله ﷻ نه سوا ستاسو بل هيڅوك دوست

وَلَا نَصِيرٍ ۝

اونۀ مددګارا

يا مددګار نشته |

(۱) احمد: ۱۵۹/۴.

قوله تعالى:: وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا

الله ﷻ داتمام حجت نه بغیرعذاب نه ورکوي- الله ﷻ دخپل نفس کریمه اوحکمت عادله متعلق ارشاد فرمائی چه ترکومې الله ﷻ يو قوم ته خپل پیغمبر لیکلو سره حجت تمام نه کړی نوهغوی د ګمراهئ د پاره نه پریږدی. لکه چه بل ځای کښې فرمائیلی دی اهل ثمود ته مونږهدایت ورکړو. مجاهد رحمه الله د الله ﷻ قول ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدٰىهُمْ﴾ باره کښې وئیلی دی چه دالله ﷻ عزوجل بیان دمؤمنانو نه د مشرکانودپاره استغفارپریخودلوباره کښې خاص دې اوداسې دمؤمنانودپاره دالله ﷻ اطاعت او معصیت کارعام دې یعنی ته پخپله مرضئ باندې اختیارمند ئې.که پخپله مرضئ دې طاعت اختیار کړوکه معصیت اختیارول پریخودل غوارې نو پریږده خو د استغفاردپریخودو بیان عمومی نه دې بلکه خصوصي دې. ابن جریر رحمه الله وائی چه الله ﷻ فرمائی که تاسود خپلو مړو مشرکانود پاره استغفار کوئې نو آیادا ضروری دی چه تاسوبه الله ﷻ ګمراه ګرځوی اوهغه تاسو ته د خپل ذاتی حده پورې د هدایت توفیق درکړې دې.او په الله ﷻ او د هغه په رسول ﷺ باندې د ایمان راوړو عزت ئې دربښلې دې تر دې چه تاسو ئې د منهیات نه منع کړئې اوتاسو د هغې نه منع شوئې. خو وړاندې ددې نه چه هغه د دې منهیاتوکراهت او ممانعت بیان کړی اوتاسو د دې منهیاتوطرف ته تیښ شئی نو هغه به ولې په تاسو د ضلال اوګمراهئی حکم لګوی دا ځکه چه طاعت او معصیت خو امر اونهی سره تعلق لری خو چه چاایمان نه وی راوړې او نه هغه منع شوې وی نوهغه ته دحکم پوره کولو متعلق مطیع او ممنوع کولو سره ګناهګار هډو وئیلی نه شی.د الله ﷻ دا قول چه هغه مالك الملك دې ژوندی کول هم کوی او مړه کول هم.داد الله ﷻ د طرف نه د خپلو مؤمنانو بندیګانود پاره دمشرکانو اوکافرانوسره د جنګ کولو تحریض دې اودوی له هم د هغه الله ﷻ د امداد یقین ساتل پکار دی اود الله ﷻ د دښمنانو نه دی ویریدل پکار. ځکه چه هغوی الله ﷻ پریخود نود هغوی نه څوك ولی شته اونه امدادی.

حکیم بن حزام رضی الله عنه نه روایت دې چه مونږ رسول الله ﷺ سره ناست وو نوونې فرمائیل چه تاسو هغه اورئې کوم چه زه اورم نو خلقو وئیل چه مونږ خو هیڅ نه اورو. حضور ﷺ اوفرمائیل چه زه د آسمان چرچر اورم اود بوج نه به ولې هغه نه درنیږی او چرچر به ولې نه کوی ځکه چه په آسمان کښې یو لویشت ځای داسې نشته چرته چه یوه فرښته په سجده یا قیام کښې موجود نه وی[1] کعب الاحبار رحمه الله وائی چه د ستنې دڅوکې هومره ځای په زمکه کښې داسې نشته کوم ځای کښې چه یوه فرښته د الله ﷻ په هغه باندې مقرر شوې ده. اود آسمان فرښتې د زمکې د ذرونه په شمیرکښې زیاتې دی اود عرش د حاملینو فرښتو د ګیټونه واخله ترپنډو پورې فاصله د سلوکالود مسافت ده.

لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ

په تحقیق سره مهربانی اوکړه الله په نبی باندې | اوپه مهاجرینو باندې | اوپه انصاروباندې

| الله ﷻ د خپل پیغمبر او د هغې مهاجرو اوانصارو

الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ فِيْ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْۢ بَعْدِ مَا

دا هغه کسان دی | چې پیروی ئې کړی وه دهغه | په وخت دتنګئ (سختئ) کښې | روستو | دهغې نه

په حال توجه اوکړه | چې سختې تنګدستئ کښې ئې د پیغمبر سره ملګرتیااوکړه | اګر چې د

[1]) ابن ابي حاتم.

كَادَ يَزِيغُ	قُلُوبُ	فَرِيقٍ	مِّنْهُمْ	ثُمَّ	تَابَ
چې نژدې شوی وو چې کاږه شي	زړونه	د يوې ډلې	د هغوئ نه	بيا ئې	رجوع په رحمت سره اوکړه
خينو زړونه کږيدو والا وو ....خوبيا الله ﷻ د دوئ توبه قبوله کړه					

عَلَيْهِمْ ۚ	إِنَّهُ	بِهِمْ	رَءُوفٌ	رَّحِيمٌ ۝
په هغوی	بيشکه هغه	په دوئ	مهربانه دې	رحم کونکې دې
هغه په دوئ باندې شفيق او مهربان دې				

قوله تعالى:: فِىْ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ

جنګ تبوک یوډیرګران سفو:- مجاهد رحمه الله وغيره بيان کړې دې چه داآيت د غزوه تبوک متعلق دې. يعنى خلق چه کله د غزوه تبوک د پاره اووتل نو ډيره سخته ګرمی وه. د قحط کال او د لارې د خرچې سخته تنګی وه[1] قتاده رحمه الله وائی چه دجنګ تبوک د پاره کله روان شونوډيره سخته ګرمی وه. الله ﷻ ته معلومه ده چه څنګه سخت مصيبتونه مجاهدينو ته اورسيدل. تردې پورې وئيلی شی چه يوه کهجوره به دوه څائ کولې شوه او په دووسړو کښې به تقسيم کولې شوه. کهجورې به لاس په لاس وراندې کولې شوې يو به لږه اوروله بيا به ئې اوبه اوڅکلې نو بل به اوروله اواوبو څکلو سره به ئې تسلی حاصلوله. بيا الله ﷻ د هغوی دعا قبوله کړه د غزوې نه واپس شو. د عبدالله بن عباس رضی الله عنه نه روايت دې چه دعمر بن الخطاب رضی الله عنه نه دتنګدستئی باره کښې تپوس اوش نو وئی فرمائيل چه مونږدنبی کريم ﷺ سره جنګ تبوک له اووتلو سخته ګرمی وه. مونږ يو څائ حصار شونوهلته په مونږ باندې داسې تنده راغله چه زمونږ دا ګمان اوشوچه بس اوس به مو سا اوخيژی. که يوسړې به د اوبو په لټون کښې وتلو نو دا يقين به ئی وو چه دواپس راتلونه وړاندې به هغه ته مرګ راځی. خلقو به اوښان حلال کړل نود هغوی دمعدې نه په يوڅائ کښې جمع شوې اوبه به ئی راويستلې اوهغه به ئی څکلې او بچ شوې څه حصه اوبه به ئی په خپل خيګر اچولې. نوحضرت ابوبکر رضی الله عنه اوفرمائيل يارسول الله ﷺ! الله ﷻ خو ستاسودعا ته د قبليدو عزت بښلې دې. زمونږ دپاره دعا اوکړئی حضور ﷺ اوفرمائيل چه آيا ته داسې غواړې؟ صديق اکبر رضی الله عنه اوفرمائيل او، نو حضور ﷺ دواړه لاسونه ددعا د پاره اوچت کړل او لادعا ختمه هم نه وه چه اوريځې راخورې شوې اوښه باران اووريدو. بيا لږ ساعت کښې اوبه اودريدې. خلقو خپل لوښی ډک کړل. اوس چه مونږ د لښکر د څائ نه بهر راووتلو نواوموکتل چه د دې څائ نه اخوا اوبه نه دی وريدلی. ابن جرير رحمه الله د الله ﷻ د ارشاد ﴿لَقَدْ تَّابَ اللهُ﴾ باره کښې وائی چه په دې آيت کښې دعسرة نه مراد نفقه د لارخرچ اوداوبو سختی مراد ده ﴿مِنْۢ بَعْدِ مَا كَادَ﴾ يعنی دې نه پس دهغوی زړه بدګمان او دشك د وجې کاږه شودحق نه اخوا شوی ووکوم مشقت مصيبت اوسختی چه پدې سفرکښې وه هغې سره دخلقو زړونه درسول الله ﷺ د دين نه په شك کښې پريوتل. نو الله ﷻ په هغوی باندې رحم اوکړو اوخپل طرف ته ئی درجوع کولوتوفيق ورکړواواثبات على الدين عزت ئی نصيب کړو. هغه خو ډيرمهربان اورحيم دې[2]

وَّعَلَى الثَّلٰثَةِ
اوررجوع درحمت ئې اوکړه په دريوکسانو
او په هغه دريو کسانو چې

[1] الطبری: ۵۴۰/۱۴.
[2] الطبری: ۵۳۹/۱۴.

الَّذِيْنَ خُلِّفُوْا ۭ حَتّٰٓى اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ

هغو باند | چي روستو کړې شوي وو هغوئ | ترهغې پورې | چي کله | تنګه شوه | په هغوئ باندې

دهغوئ فيصله ملتوی شوې وه | تر دې چي زمکه پرې سره د فراخئ سره اويو شئ دی تنګه شوه

الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوْٓا اَنْ لَّا مَلْجَاَ

زمکه | سره دفراختيا دزمکې | اوتنګ شوا په هغوئ باند | خانونه دهغوئ | اويوهه شوا چي نشته خاني دپناه

اوخپل ژوندورباندې بارشوا اوپه دې پوهه شو چي دالله ﷻ قهرنه بل هيڅ خاني کښې پناه نشته بې دهغه نه

مِنَ اللّٰهِ اِلَّآ اِلَيْهِ ۭ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوْبُوْا ۭ

دالله نه | مګرا خاص هم هغه ته دې | بيا | توجه اوکړه الله | په هغوئ | دپاره ددې چي واپس شي الله ته

نو الله ﷻ پرې مهربانه شو | چي دوئ آئنده هم توبه اوباسي

اِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ ۝ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا

بيشکه الله | هم هغه | ډير توبه قبلونکې | رحم کونکې دې | اے هغه کسانو | چي ايمان مو راوړې دې

الله ﷻ توبه قبلونکې او مهربان دې | ....ائې مومنانو دالله ﷻ نه ويره کوئ

اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُوْنُوْا مَعَ الصّٰدِقِيْنَ ۝

| اويريږی دالله نه | او شئ | دصادقانو سره

اود رښتيا خلقو سره ملګری شئ

قوله تعالى:: وَّعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِيْنَ خُلِّفُوْا ۭ

دشاته پاتې کيدونکودريو مخلصو مسلمانانوواقعه:- د ابن کعب رحمہ اللہ نه روايت دې. په عزوه تبوك کښې د خپل شرکت نه کولوداستان اودحضور ﷺ سره ملګرتيانه کولوواقعه کعب بن مالك رضی اللہ عنہ داسې بيانوی چه زه د عزوه تبوك نه علاوه په بل يوجنګ کښې هم د رسول الله ﷺ د ملګرتيا نه محروم پاتې شوې نه يم. البته په جنګ بدرکښې هم د شرکت نه پاتې ووم. خود دې شرکت نه کونکوباندې څه نيول نه وو. خبره داسې وه چه رسول الله ﷺ په دغه وخت د قريشو د يوې قافلې په خاطر د مدينې نه بهر وتلې وو. هلته د الله ﷻ د منشاء مطابق د الله ﷻ دښمنانوسره جنګ اوشو او هيڅ قرار داد هم نه وو. زه په ليلة العقبه کښې نبی کريم ﷺ سره ووم. په اسلام باندې خو مونږ وعده تړلې وه اوزما د پاره خود ليلة العقبه حاضری د عزوه بدردحاضرئی نه هم زياته خوښه وه. سره د دې چه د بدر مشهورتيا اوآزه په خلقو کښې زياته وه. اوس په عزوه تبوك کښې د حضور ﷺ سره د شرکت نه کولو واقعه دا ده چه په کوم وخت کښې د تبوك د شرکت نه پاتې شوې ووم هغه وخت زه په ډيره خوشحالئی اومالدارئی کښې ووم.

د دې نه وړاندې ماسره هيڅ کله هم دوه سورلئی نه وې شوې او په دې جنګ کښې خو مې دوه سورلئی هم ساتلې وې. رسول الله ﷺ چه به کله دجنګ اراده کوله نو په عام توګه به ئی دا خبره ډيره نه خوروله. کله چه دا جنګ شوې وو نو ډيرد ګرمئی وخت وو او لرې لرې ځنګلونوکښې سفر کول وو او ډير زيات شميروالادښمن سره مخامخ کيدل وو. حضور ﷺ په خپلو امورو کښې مسلمانان آزاد ساتلې وو چه څنګه هم غواړئی د دښمن د مقابلې تياری اوکړئی. خپله اراده ئی مسلمانانوته خودلې وه. او حضور ﷺ سره مسلمانان په ډير زيات شميرکښې وو چه شميرلې کيدې نه شو. کعب رضی اللہ عنہ وائی چه ډيرکم به داسې خلق وو د چا د غيرحاضرئی چه حضور ﷺ ته علم نه شو کيدې بلکه ګمان ووچه د زيات شميرد وجې نه

غائب پاتې کیدونکو علم حضورﷺ ته نه شو کیدې ترکومې چه د الله ﷻ د طرف نه دوحی په ذریعه علم ورکړې شو. دا جنګ چه په کومه زمانه شوې وو هغه وخت د میوو د پخیدو وخت وو د سوری د ګنړیدو موسم وو. په داسې وخت کښې زما طبیعت د آرام او راحت غوښتلو طرف ته مائل شو. رسول اللهﷺ اونورو مسلمانانو تیارې شروع کړو.زه به سحر وختی دجهاد دتیاری د پاره وتلم خوخالی به واپس راتلم او تیارې او د سفراسباب وغیره به می هیڅ نه کول. زړه به مې غولولو چه کله زه اوغواړم په یوساعت کښې به تیاری اوکړم. ورځې تیریدې او خلقو تیاری مکمل کړه تردې چه نبیﷺ او هغوی سره یو څو نور مسلمانان پاسیدل اود جهاد د پاره روان شو. ما زړه کښې اووئیل چه یوه ورځ دوه پس به زه هم خپله تیاری اوکړم وریسې به لاړشم. په دې زمانه کښې دمسلمانانولښکر ډیر لرې تلې وو. زه د تیاری د پاره بهر راؤوتلم خو بغیر د تیاری نه واپس شوم. تردې چه روزانه به داسې کیدل او ورځې وتلې. لښکر جنګ اوکړو ماد روانیدو اراده اوکړه چه زربه اورسم اوشامل به شم. افسوس چه دې وخت کښې خو روان شوې وې خوآخردا هم اونه شو.اوس دحضرتﷺ دتشریف اوړلونه پس چه کله به هم بازار ته تلم نوما به دې حالت سره ډیرخفګان محسوس کولو. چه کوم مسلمان خو هم په نظرراتلو نو په هغه به دنفاق اثر ښکاریدو اویا به داسې مسلمانان ښکاره کیده چه د الله ﷻ د طرف نه به معذوره او کوډ یان شلیان وو.

درسول کریم ﷺ په غزه تبوک کښې دکعب تذکره:: کله چه حضورﷺ تبوک ته اورسیدو نوزه نې یاد کړم اوتپوس نې اوکړو کعب بن مالکؓ څه کوی؟ نودبنی سلمه یو سړی عرض اوکړویارسول اللهﷺ هغه خوشحالئی اوآرام هم په مدینه کښې منع کړو.نومعاذبن جبلؓ اووئیل چه تاغلط خیال اوکړو. یارسول اللهﷺ! هغه ته خو دنیکئی او ښیګړې نه علاوه بل څه ورخی نه. رسول اللهﷺ چه دا واوریده نو چپ شو اوچه کله تبوک نه واپس شو نو زه ډیر سخت خفه ووم چه اوس څه اوکړم.

په رښتیا وئیلو کښې خلاصې وی :: ما غلط بهانې لټولې چه دحضورﷺ د نیولونه محفوظ شم نود هر یو نه مې رائې واخسته اوچه کله معلومه شوه چه حضورﷺتشریف راوړې دې نو اوس دغلط سوچ کولو نه ما لاس واخستو.اوس ما ښه معلومه کړه چه په یوه بهانه هم نه شم بچ کیدلې. نوما د رښتیا رښتیا وئیلو اراده اوکړه.نبی کریم ﷺ چه کله د سفرنه واپس شو نو د تولونه وړاندې جمات ته لاړو. دوه رکعته مونځ نې اوکړواوبیا ئې خلقوسره مجلس اوکړو.اوس په جنګ شرکت نه کونکی راتله اوعذراو معذرت نې کولو او قسمونه ئې خوړل اود داسې خلقو شمیر د اتیاؤ نه څه زیات وو. حضورﷺ په ظاهر حکم د هغوی سوال قبلولو اود هغوی د کوتاهو د پاره ئې د مغفرت غوښتنه کوله. خود هغوی د زړونو رازونه ئې الله ﷻ ته حواله کول. زما نمبرراغلو راغلم او سلام مې عرض کړو حضورﷺ د غصې نه ډکه مسکا اوکړه. بیا ئې ماته اوفرمائیل دلته راشه نومخامخ کیناستم.ماته ئې اوفرمائیل ته ولې پاتې شوې. آیا تاد جهادد تیاری د پاره خریداری نه وه کړې ما اووئیل یارسول اللهﷺ! که دغه وخت تاسونه علاوه مې بل چا سره خبرې کولې نو داسې مناسب عذرونه مې پیش کولې شو چه هغوی به قبلول. څکه چه ماته بحث مباحثه تکرار او معذرت ډیر ښه راځی. خو په الله ﷻ مې دې قسم وی چه په دې وخت کښې خو به زه د دروغو خبره جوړه کړم اوتاسو به راضی کړو. خو ډیر زر به الله ﷻ تاسو زمانه خفه کړی. اوکه ما رښتیا رښتیا اووئیل نود عاقبت دښه کیدو ماته د الله ﷻ نه ښه امید کیدې شی. اې نبیﷺ! په الله ﷻ قسم ما هیڅ معقول عذر نه لرلو. زما په جنګ کښې د شرکت نه کولوپه حقیقت کښې هیڅ بهانه نه وه. نو حضورﷺاوفرمائیل چه دا رښتیا دی، اوس ته لاړ شه انتظارکوه چه الله ﷻ ستا باره کښې څه حکم فرمائی، نوزه لاړم. د بنی سلمه خلق هم ماسره پاسیده او روان شو اوونی وئیل چه د الله ﷻ قسم دې نه وړاندې مونږ ته په یوه خطا باندې نه ئی لیدلې. نورو خلقو چه کوم عذرونه

پیش کړل تا د حضورﷺ په وړاندې هیڅ عذر اونه کړو ګنی نو چه نبیﷺ د نورو دپاره څنګه استغفار کړې وو نو ستاد پاره هم دا استغفارکافی وو. غرض دا چه خلقو په دې خبره باندې دومره زوروړکړو چه ما یو ځل دا اراده کړې وه چه بیا واپس شم او څه بهانه اوکړم خوما د دې خلقو نه تپوس اوکړو چه زما په شان دبل چا هم څه صورت حال شته؟ونی وئیل چه اودوه کسان نورهم دی چه رښتیا رښتیا نی وئیلی دی.ما تپوس اوکړوهغه څوك دی. ونی وئیل مراره بن الربیع العامری او بلال بن امیه الواقفی. وئیلی شی چه دا دواړه کسان نیکان دی. په بدر کښې شریك وو او اوس زما په وړاندې د هغوی نقش قدم وو څکه زه بیا حضورﷺ له لاړنه شوم.

دکعب اونورو ملګرو سره د نبی ﷺ اودصحابه کرامو بائیکاټ::اوس معلومه شوه چه حضورﷺ مونږ دریواړو سره دعاسلام کولونه خلق منع کړی دی. خلقو زمونږنه بائیکاټ کړېدې او زمونږ نه داسې بدل شوی چه په زمکه باندې اوسیدل ماته بوج ښوندې ښکاریدو. په مونږ باندې د دې تعلقاتوپریخودو پنځوس ورځې تیرې شوې.دې دواړو خومخ پټ کړې او کور ناست دی ژاړی. زه لږ سخت مزاج ووم او قوت برداشت مې وو.تلم به او برابر به مې جمع سره مونځ کولو، بازارونوکښې ګرځیدم خو خلقو ماسره خبرې نه کولې. حضورﷺ له به راتلم سلام به مې کولو اوکتل به می چه دسلام په جواب کښې دحضورﷺ شونډې مبارکې خوزیږی که نه. بیا به مې حضورﷺ سره خواکې مونځ کولو اودسترګوپه ګوټ کښې به مې حضورﷺ ته کتل نوحضورﷺ به ماته کتل. چه زه به دحضورﷺطرف ته متوجې کیدلم نو مخ مبارك به ئی واړولو. ترڅو چه دا موده اوږدیدله نو زه په دیوال باندې ورختو سره د ابوقتادهؓکورته لاړم، زما د تره ځوئ وو، زما هغه ډیر خوښ وو.سلام مې اوکړونوواللّٰه هغه جواب رانه کړو. ما وئیل اې ابوقتادهؓ ستا دې په الله باندې قسم وی تاته نه ده معلومه چه زه الله ﷻ اودهغه رسول ﷺدوست ساتم، هغه چه واوریده نو چپ شو. ما دالله قسم ورکړو خبره مې اوکړه، بیا ئی هیڅ اونه وئیل،ما بیا قسم ورکړو نو بیائی هیڅ اونه وئیل خو لکه د ناپیژندګلو په شان ئی اووئیل الله ﷻ ته او رسول اللّٰهﷺ ته علم دې. ما په چغو چغو اوژړل بیا په دیوال راوختم واپس شوم.

کعب ته دشاه غسان خط اوهغه درکول او په اورکښې سوزول:یوه ورځ زه دمدینې بازارکښې ګرځیدم چه د شام یو قبطی چه د مدینې په بازارکښې د خوراك څه څیزونه خرڅول خلقوته ئی اووئیل چه د کعب بن مالكؓ څه پته راکړئی. هغه خلقو زماطرف ته اشاره اوکړه نو هغه ماله راغلو او د شاه غسان یوخط ئی ماته حواله کړوزه خو لوستونکې لیکونکې ووم نو اومې لوستلو لیکلې ئی وو: " مونږ ته خبرملاوشوې دې چه ستا آقا په تاسختی کوی. الله ﷻخوته څه معمولی سړې نه ئی جوړکړې،ته خوڅه پریوتلې نه ئې،ته مونږ له راشه مونږ به په تا مهربانئی اوکړو"مالوستلوسره اووئیل چه زه اوس شوې وې دالابل مصیبت راپریوتلو. ما دا خط په اور کښې وراوټونبلو او چه کله په پنځوسو کښې څلویښت ورځې تیرې شوې نو د حضورﷺ یو قاصد ما له راغلوحضور ﷺحکم کړې دې چه د خپلې ښځې نه جدا شه. ما تپوس اوکړو چه څه حکم دې طلاق ورکړم؟ ونیل نه صرف جدا اوسیږه اونیزدیکت مه کوه. ونی وئیل چه د نورودواړو باره کښې هم دا حکم دې.ما خپلې ښځې ته اووئیل چه پلار کره لاړه شه ترڅو چه د الله ﷻ بل څه حکم راشی.دبلال بن امیه بی بی حضورﷺ له راغله او عرض ئی اوکړو یارسول اللّٰهﷺ! بلال یو بوډا ضعیف دې د هغه د خدمت د پاره څوك نشته که زه د هغه په خدمت کښې لګیا یم نو تاسوته خوبه نامنظوره نه وی. حضورﷺاوفرمائیل چه ښه ده خوتاسره به نیزدیکت نه کوی. ونی وئیل د هغه غریب خو خوزیدل راخوزیدل ګران شوی دی.ستاسود خفګان د ورځې نه ترننه پورې یو شان ژاړی. زما د کوروالا د خلقو نه یوکس اووئیل ته هم د رسول الله ﷺ نه دخپلې ښځې د خدمت اجازت واخله لکه څنګه چه بلال ته اجازت ملاوشو ما وئیل چه په الله ﷻ قسم زه به د دې خبرې حضورﷺته

درخواست اونه کړم،نه ده معلومه چه حضورﷺ به څه فرمائي زه خوخوان سړي يم ماته د چانه دخدمت اخستلو هيڅ ضرورت نشته.اوس مونږ نوري لس ورځې تيرې کړې اود دې تعلقاتو ختميدوپنځوسمه ورځ وه.

د بانيکاټ په پنځوستمه ورځ زيرې::پنځوسمه ورځ باندې سحر دخپل کور په چت باندې د سحر مونځ مې اوکړواو پدې حال کښې ناست ووم لکه چه الله ﷻ په خپل کلام مجيد کښې فرمائيلي يعني زماځان په ما باندې دروند ښکاريدو،دا کولاؤدنيا په ما تنګه محسوس کيدله. چه د سلع دغر نه د يو آواز کونکي آواز زما په غوږ کښې پريوتلو، هغه په اوچت آواز سره وئيل اې کعب بن مالکؓ خوشحاله شه. زه دا اوريدو سره په سجده کښې پريوتلم او پوهه شوم چه الله ﷻ اوس زما توبه قبوله کړه. د مصيبت زمانه تيره شوه.د سحرمونځ نه پس رسول اللهﷺ خبر واورولوچه الله ﷻ د دې دريواړو توبه قبوله کړه. خلقومونږ ته زيرې راکولو د پاره رامنډې کړې هغه دواړوله هم لاړل اوما له هم يو په اس سور په ډيره تيزئي سره راغلو خو په غرباندې دختونکي آواز ډيرزيات کامياب شو اوماته ډير زر خبر ملاؤشو. ځکه چه د اس د رفتار نه د آواز رفتار ډير تيز وي. کله چه هغه سړې ما سره ملاؤ شود چا آواز چه ما اوريدلي وو نو هغه ته د زيرې په صله کښې مې خپلې کپړې اوويستلې اووروامې غوستلې. والله هغه وخت ماسره بله جوړه نه وه او د چا نه مې قرض کپړې واخستې اوواغوستلې.زه د حضورﷺ په خدمت کښې دتلو دپاره اووتلم. خلق به ماسره په لارکښې ډلې ډلې ملاويدل اوماته به ئې مبارکي راکوله.زه چه جمات ته داخل شوم نو حضورﷺد خلقو په مينځ کښې ناست وو زما په کتلو طلحه بن عبداللهؓ رامنډې کړې ماسره ئې لاس ملاؤکړو اومبارکي ئې راکړه. په مهاجرينوکښې چا هم د هغه نه بغيرداسې کار نه ووکړې. کعبؓ د طلحهؓدا خلوص چرې هم هير نه کړو. زه راغلم او رسول اللهﷺ ته مې سلام اوکړو. د حضورﷺمخ مبارك د خوشحالئي نه اوبرقيدو. وئې فرمائيل خوشحاله شه کله نه چه ته پيدا شوې ئې داسې د خوشحالئي ورځ به په تا نه وي راغلې. ما تپوس اوکړو يارسول اللهﷺ دا زيرې ستاسود طرف نه دې که د الله ﷻ د طرفنه؟حضورﷺاوفرمائيل دالله ﷻ د طرف نه. کله به چه نبي کريمﷺ خوشحاله شونودهغوی مخ مبارك به اوبرقيدولکه دسپوږمئي ټکره اودحضورﷺ خوشحالي به د هغوی د مخ مبارك نه معلوميده. ما حضورﷺ ته عرض اوکړو يارسول اللهﷺ! زما د توبه د قبيلدو برکت دا کيدل پکار دی چه زه خپل ټول مال اومتاع د الله ﷻ او رسول اللهﷺ په لارکښې قربان کړم. حضورﷺ اوفرمائيل چه نه داسې مه کوه څه کيږده او څه صدقه کړه دغه بهتر صورت دې. ما وئيل چه د خيبر نه کومه حصه ماته ملاؤشوې وه هغه به زه کيږدم. يارسول اللهﷺ! دريښتياؤ په برکت الله ﷻ ماته خلاصې راکړو دالله ﷻ قسم چه ما ترکومې د الله ﷻ رسولﷺسره د ريښتياؤ وعده کړې ده بيا مې چرې هم دروغ نه دی وئيلی، اود الله ﷻ نه مې دعا ده چه په راتلونکی وخت کښې هم زما نه دروغ اونه وئيلی شي.

د الله ﷻ ارشاد ﴿لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ فِيْ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْۢ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيْغُ قُلُوْبُ فَرِيْقٍ مِّنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ ؕ اِنَّهٗ بِهِمْ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴾ باره کښې حضرت کعبؓ وائي د الله ﷻ قسم د کله نه چه ما اسلام قبول کړې دې د الله ﷻ د دې نه بل لوئي نعمت به څه کيدې شي چه الله ﷻ ماله د حضورﷺ په وړاندې د ريښتياؤ وئيلو توفيق رانصيب کړوکني زه به هم اوس داسې هلاك شوې ووم لکه چه د حضورﷺ په وړاندې نورو چه دروغ مروغ ويونکي دآخرت د ژوند په لحاظ چه تباه شو. د داسې خلقو باره کښې الله ﷻ ارشادفرمائي ﴿ سَيَحْلِفُوْنَ بِاللّٰهِ لَكُمْ ﴾ يعني چه کله ته د هغوی طرف ته واپس شوې نو قسمونه خوړلو سره دا خلق تاته وائي د دې د پاره چه ته د دوی نه ډډه اوکړې د دوی زړونه ناپاك دی اود دوی ځائ دوزخ دې.ځکه چه هغوی کار داسې کړې.قسمونه خوری دې د پاره چه تا راضی کړی.که ته د هغوی نه دهوکه

اوخوري اوراضي هم شي نو څه اوشو الله ﷻ خو د دې بدکارانونه راضي کيږي نه.د دې ايت تلاوت کولو نه پس حضرت کعبؓ وائي چه زمونږ د دريواړوکسانو فيصله د هغه خلقو نه شاته اچولې شوې وه کوموخلقو چه ددروغو قسمونه خوړلې وو او حضورﷺ په ظاهره منلې وو اود هغوی بيعت ئې قبول کړې وو اود هغوی د پاره ئې استغفار هم کړې وو خو زمونږ فيصله حضورﷺ بنده کړې وه تر دې چه الله ﷻ دا آيت ﴿ وَّعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِيْنَ خُلِّفُوْا﴾ راولیګلو.

د (خُلِّفُوْا) صحيح مطلب::دا مونږ روستوپريخودلونه مطلب دا وو چه زمونږ فيصله ئې شاته پريخودې وه اودا نه چه مونږ د جنګ دشرکت نه روستو پاتې شوې وو(¹) هم دغه حديث صحيح اوثابت دې او متفق عليه دې. بخاري اومسلم شريف هم دحديث زهري نه هم دغه شان روايت کړې دې.دحديث داحسن کيدو سره ددې آيت مبارك تفسيركوی.په سلفوکښې تقريبا ټولوداسې تفسيركړې دې.دجابربن عبدالله ؓ هم د دې آيت متعلق هم دغه قول دې. چه دا د کعب بن مالكؓ بلالؓ بن اميه او مراره ؓ بن ربيع دې اودا ټول انصار وو.اومجاهد ضحاك اوقتاده ﷭ وغيره هم دغه وئيلی دی. ټولو مراره بن ربيع ؓ وئيلې دې او په مسلم کښې ابن ربيعه ليکلې دې. خو په بعضې نسخو کښې مراره بن ربيع، بخاري او مسلم کښې مراره بن ربيع ليکلې دې. اوروايت هم دغه دې اودا چه وئيلې شوی وو چه دواړه په بدرکښې شريك وو دا دزهري غلطی ګڼړلې شوې ده څکه چه په دې درواړوکښې يو هم په غزوه بدر کښې نه وو. والله اعلم.

کله چه الله ﷻ ددې دريواړود فراخئي ذکراوفرمائيلو په کوموکښې چه هغوی د مسلمانانود بائيکاټ پنځوس ورځې تيرې کړې وې اود هغوی ځانونه اودهغوی دنيا په هغوی باندې تنګه شوې وه، بهر تلل راتلل دهغوی بندشوی وو.دهغوی په پوهه کښې هيڅ نه راتلل چه څه اوکړي بغيرد دې نه چه صبر اوکړي اوپه خپل ذلت اواستکانت باندې راضي وي. خود نبی کريمﷺ په وړاندې دربښتيا وئيلو په سبب بل هيڅ عذر نه پيش کولوپه سبب الله ﷻ په هغوی باندې فراخي راوستله او څه مودې پورې هغوی په عذاب کښې ساتلو نه پس ئې د هغوی توبه قبوله کړه. د دې وجې اوفرمائيلې شو﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُوْنُوْا مَعَ الصّٰدِقِيْنَ۝﴾يعنی اې ايماندارورښتيا ضروري اوګڼړئی نو د هلاکتونو اومصيبتونو نه به بچ شئی.د ابن مسعودؓ نه روايت دې چه حضورﷺ فرمائيلی صرف رښتيا وائې څکه چه رښتيا نيکی ده او نيکی جنت ته رسول کوی. کوم سړې چه رښتيا وائی د الله ﷻ په دفترکښې رښتونې ليکلې کيږي. د دروغونه لرې اوسيږئی،دروغ د فسق او فجور طرف ته اوړل کوی او فجوردوزخ ته رسول کوی. سړې چه کله هم دروغ وائی نود الله ﷻ په دفترکښې دروغژن ليکلې کيږي. داحديث شريف په بخاري او مسلم شريف کښې درج دې(²) ابن مسعودؓ فرمائی چه دروغ نه په صحيح توګه وئيلې شی اونه په ټوقوکښې.که غواړې نولوله ﴿يٰۤاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُوْنُوْا مَعَ الصّٰدِقِيْنَ۝﴾بيا ئی اووئيل چه آيا تاسو پوهيږئی چه څوك هم د دې حکم نه خلاصې دې شی. عبدالله بن عمرؓ فرمائی چه د مع الصادقين نه مراد محمدﷺ اودهغه صحابه کرام ﷺ دی.ضحاك ﷫ وائی حضرت ابوبکر ؓ اوحضرت عمرؓ مراد دی. حسن بصري ﷫ وائی که تاسو صادقينوسره کيدل غواړئی نود دنيا نه زهد اوپرهيزګاری اختيارکړئی اوخلقو سره ملاويدل کم کړئی.

---

¹) صحيح بخاري كتاب المغازي باب حديث كعب بن مالك:٤٤١٨،صحيح مسلم:٢٧٦٩، ترمذي:٣١٠٢، ابن حبان:٣٣٧٠.

²) صحيح بخاري كتاب الادب باب قول الله ﴿يايها الذين امنوا اتقوا الله وكونومع الصادقين﴾:٦٠٩٤، صحيح مسلم:٢٦٠٧.

مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ

نه دي مناسب | دپاره دخلقو دمديني |

.... د مديني خلقو دپاره

وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِّنَ الْأَعْرَابِ أَنْ يَّتَخَلَّفُوا

اودگیرچاپیره بانډیچیانو لره اودپاره دهغه چا|چي چاپیره دهغوئ نه دي |دبانډي دخلقو نه|داخبره چي روستوپاتي شوي وي

او د دوی نه گیرچاپیره بانډیچانو دپاره مناسب نه دي اچي د الله ﷺ د رسول نه روستو پاتي شي

عَنْ رَّسُوْلِ اللّٰهِ وَلَا يَرْغَبُوْا بِأَنْفُسِهِمْ عَنْ نَّفْسِهٖ ط

درسول دالله نه |اونهٔ دا چي مينه اوكړي | دخانونو خپلو سره اوچي بي پروا شي دنفس دهغه نه

......اوخپل ځان ورته د پیغمبر نه خوږ شکاره شي |دا ځکه چي دوئ ته

ذٰلِكَ بِأَنَّهُمْ لَا يُصِيْبُهُمْ ظَمَأٌ وَّلَا نَصَبٌ وَّلَا مَخْمَصَةٌ

دا | ځکه چي بيشکه دوئ چي دي | نه رسيږي دوئ ته | تنده اونهٔ ستړي والي | اونهٔ لوږه

د الله ﷺ په لار کښې تنده یا ستوماني یا لوږه نه د رسيدلي

فِيْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلَا يَطَئُوْنَ مَوْطِئًا يَّغِيْظُ الْكُفَّارَ وَلَا

په لار دالله کښې | اونهٔ ږدي دوئ قدمونه | په داسي لار چي غصه كوي | كافران | اونهٔ

.... | او په داسي لاره نه دي تلي چي كافر پري غصه كيږي | او د دښمن نه

يَنَالُوْنَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ

حاصلوی دوئ قابو | په دشمن باند | په قابو حاصلولو سره | مگر | ليكلي كيږي | دپاره ددوئ

ني بدله نه ده اخستي | مگر په دي هر يو كار باندي د ددوئ دپاره

بِهٖ عَمَلٌ صَالِحٌ ط إِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيْعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِيْنَ ۙ

په هغي سره | عمل نيك | بيشكه | الله |نهٔ ضائع كوی | بدله | دنيكانو خلقو |

نيكی ليكلي شی | الله ﷺ دنيكانو اجر نه ضائع كوی |

قوله تعالى: مَا كَانَ لِأَهْلِ الْمَدِينَةِ

درسول اللهﷺ ملګرتياكونكو صفت اودروستوپاتي كيدونكومذمت: -عزوه تبوك كښې اهل مديني كوم عرب قبائل دجهاد د شركت نه پاتي شوي وو او ځوك چه د جنگ مشقت ته رسول اللهﷺ سره رسيدلي ووپه هغوی كښې دهمدردئی اوعمل داشتراك په ځائی ئی آرام خوښ كړي ووهغوی باندي الله ﷺ نيول كوی چه هغوی خپل ځان دثواب نه محروم كړو.نه هغوی دتندي تكليف اوچت كړواونه هغوی ته غم او خفگان اورسيدو نه دولږي سره مخ شواونه په دي موقف كښې راغله چه كافران اوويروی اونه ئی په كافرانوباندي دغلبي اوكاميابئ شرف حاصل كړو.خوهغوی داسختنی تيري كړي اوداهرڅه د هغوی دذاتی عمل په وجه وو فطری اوجبری نه ووپه دي وجه الله ﷺ دداسي نيكوكارو اجرنه ضائع كوی. لكه چه فرمائی ﴿ إِنَّا لَا نُضِيْعُ أَجْرَ مَنْ أَحْسَنَ عَمَلًا ۞ ﴾.

وَلَا يُنفِقُونَ نَفَقَةً صَغِيرَةً وَّلَا كَبِيرَةً وَّلَا يَقْطَعُونَ وَادِيًا اِلَّا كُتِبَ

اونه لګوی | څه خرچه | لږه | اونه ډيره | اونه وهي لار | ديو ميدان | مګر | ليکلي کيږي |

اوداسي نه کيږي چي دوئ دي خرڅ اوکړي لږ يا ډير او يا دي دوی د يو ميدان نه تيرشي | او هغه دي

لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ۝

دپاره ددوئ | چي بدله ورکړي دوئ له | الله | دډيروښوکارونو | هغوا چي وو دوئ | چي کول به ئي |

اونه ليکلي شي داځکه چي الله ﷻ دوئ ته دنيکوکارونو ډيره ښائسته بدله ورکړي |

قوله تعالى: لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ۝

دفي شبيل الله جهاد نيکه بدله: ارشاد دې چه دا غازيان خلق دالله ﷻ په لارکښې لويه وړه خرچه هم کوی اوکافرانوسره دجنګ دپاره دځنګل لږه شان لاربانديې هم ځي. نوددې اجرهغوی ته خامخا ملاويږی. دلته ﴿اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ﴾ اوفرمائيلې شو او په تيرشوی آيت کښې ﴿ اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهٖ﴾ ددې ﴿به﴾ مطلب دادې چه دا نفقه يامشی﴿الى اعداء﴾ دهغوی ذاتی عمل دې. په دې وجه په آيت مبارك کښې ﴿ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ۝﴾ اوفرمائيلې شو او په وړاندينی آيت کښې دالله ﷻ په لارکښې ولږه تنده وغيره تکليف د الله ﷻ د طرف نه وو. په دې وجه ئی نه﴿به﴾ راوړلې شو اونه ئی عمل د هغوی طرف ته منسوب کړې وو. امير المؤمنين عثمان بن عفان ؓ د دې آيت مبارك نه ﴿حظ﴾زيات اوعظيم نصيب حاصل کړو ځکه چه په دې عزوه تبوك کښې هغوی لښکر په خپله نفقات جليله اواموال جزيله ورکړې دی. د ابن خباب السلمیؓ نه روايت دې چه نبی کريمﷺ خطبه ورکړه اود دې لښکر د امداد د پاره ئی قوم راپيدار کړو نوعثمان ؓ اووئيل چه زما د طرف نه سل اوښان سره دکجاور پړو او رکابونوشو. حضورﷺ بيا د قوم نه چنده طلب کړه نوعثمان ؓ اووئيل نورسل اوښان سره د سازوسامان نبی کريم ﷺد منبرنه يوه پوړنی راکوز شواو بيا ئی اوفرمائيل اې خلقو د نور امداد ضرورت دې. نوحضرت عثمان ؓ اووئيل نور سل اوښان سره د سازوسامان. نوما رسول اللهﷺاوليدلو چه دخوشحالئی نه ئی خپل لاسونه مبارك داسې خوزول (عبدالصمد آخری راوی دې وائيلو سره خپل لاسونه اوخوزول). حضور ﷺاوفرمائيل اوس په عثمانؓ باندې هيڅ تکليف نه دې پکارچه عمل اوکړی([1])بياعثمان ؓ رسول الله ﷺ له د زرواشرفو يوه تهيلئی راوړه او عرض ئی اوکړو چه د لښکر په دې سره تياری اوکړئی دنبی کريم ﷺپه غيږ مبارکه کښې داپيسې واچولې. حضورﷺ به دې اشرفوته حرکت ورکولواو فرمائيلې د نن نه به عثمان ؓ ته د هغه يوعمل هم ضرر نه رسوی. هم دايوعمل د ده دخلاصی د پاره کافی دې اوحضورﷺ به دخوشحالئی نه دارقم بار بار خوزولو([2]) قتاده رحمه الله دالله ﷻ ارشاد ﴿ وَّلَا يَقْطَعُوْنَ﴾باره کښې وائی چه د الله ﷻ په لار کښې سفر کونکی خلق چه څومره لرې ځی هم دومره د الله ﷻ نيزديکت کښې وړاندې کيږی.([3])

وَلَا يُنفِقُونَ

| اونه لګوی

| اوداسي نه کيږی

[1] ترمذی کتاب المناقب باب تجهيز جيش العسرة: ۳۷۰۰، احمد: ۷۵/۱، مسندالطيالسی: ۱۱۸۹، التاريخ الکبير: ٢٤٦/٥، حلية الاولياء: ٥٨/١، دلائل النبوة: ٢١٤/٥.

[2] ترمذی حواله سابقه: ۳۷۰۱وسنده حسن، احمد: ٦٣/٥، حاکم: ١٠٢/٣.

[3] الطبری: ٥٦٥/١٤.

نَفَقَةً صَغِيْرَةً وَّلَا كَبِيْرَةً وَّلَا يَقْطَعُوْنَ وَادِيًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ

څه خرڅه | لږه | اونه ډيره | اونه وهی لار | ديو ميدان | مگر | ليکلي کيږي | دپاره ددوئ

چي دوئ دي خرڅ اوکړي لږ يا ډير او يا دي دوی د يو ميدان نه تير شي | او هغه دي اونه ليکلي شي

لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۲۱﴾ وَمَا كَانَ

چي بدله ورکړی دوئ له | الله | د ډيرو ښوکارونو | هغو | چي وو دوئ | چي کول به ئې | اونه وه ضرور

داځکه چي الله ﷻ دوئ ته دنيکو کارونو ډيره ښائسته بدله ورکړي | ....اوداسي نه شي کيدي

الْمُؤْمِنُوْنَ لِيَنْفِرُوْا كَآفَّةً ۚ فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوْا

چي مؤمنانو | وتلي وي ټول | خو ولي اونه وتل | ادهري ډلي | ددوئ نه | يوه ډله | چي پوهه ئې حاصله کړي وي

چي مومنان دي ټول په يوځل روان شي | خو داسي ولي نشي کيدلي چي دهري ډلي نه دي يو ډله

فِي الدِّيْنِ وَلِيُنْذِرُوْا قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُوْٓا اِلَيْهِمْ

په دين کښي | او چي خبردار کړي ئې وي | (خلق دقوم) خپل | کله چي | واپس تللي وي | هغوئ ته

(په سفر) اوځي | چي ددين مسئلي زده کړي | او چي واپس راشي | نو نور خلق خبر کړي

لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُوْنَ ﴿۱۲۲﴾ ع

دپاره ددې چي هغوئ | ځان بچ کړي وي |

چي هغوئ ځان (دکفر او گناه نه بچ کړي) |

قوله تعالیٰ: وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُوْنَ لِيَنْفِرُوْا كَآفَّةً

جهاد اود دين تعليم اوتبليغ اوددي پحقله د سلفو اقوال:- په دې آيت کښي ددې خبرې ذکر دې چه په غزوه تبوک کښي خلقودنبیﷺ سره د تلو اراده اوکړه نود سلفو ديوې ډلې دا خيال دې چه کله رسول اللهﷺ د جنګ دپاره اوځی نوپه هرمسلمان باندې تلل واجب دی اوهم دغه وجه ده چه الله ﷻ ارشاد فرمائيلې دې ﴿اِنْفِرُوْا خِفَافًا وَّثِقَالًا﴾ يعنی سپك اوبارکړي شوی اوځئ. اودا هم الله ﷻ فرمائيلی چه د مدينې والا ته هيڅ حق نشته چه په جهاد کښې د رسول اللهﷺ نه شاته پاتې شی.(ترآخرپوری) ([1])او حضورﷺ فرمائيلی چه پدې آيت سره پورتنې آيت منسوخ شوې دې. او وئيلی شي چه د ټولوقبيلو سفرکول يا د يوې قبيلې نه بعضې کسانوسفرکول چه کله ټول اونه ځی.د الله ﷻ د آيات مقصددادې چه په سفرباندې نه تلونکی اونبی کريمﷺسره پاتې کيدونکې دې نازليدونکې وحی ليکی اوياد ئې ساتی اود جنګ کونکو واپس شوو خلقو ته دې د الله ﷻ احکام ښائی اود سفرنه واپس کيدونکی دې دا ښائی چه دښمن سره څنګه وخت تيرشو اود کافرانوڅه حالات دی. اوس په دې مقرر شوی سفر کښې دوه خبرې راجمع شوې. يو سفرمعينه د هغه خلقو کوم چه جهاد له روان دی بل د هغه خلقو قيام چه د پوهې د پاره حضورﷺ سره حصار دی. ځکه چه دا فرض کفايه ده که يو څوکسان ئې اونه کړي نوچه يوڅو کسانو د پاره ضروري او فرض دی.ابن عباسﷺ خودلی دی ﴿وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُوْنَ لِيَنْفِرُوْا كَآفَّةً﴾په آيت کښې الله ﷻفرمائی چه مؤمنانو له نه دی پکارچه ټول په ټول دنبی کريمﷺ نه لاړشی اونبیﷺيوازې پريږدی. اوداسې دې ولې نه وی چه دهرې ډلې نه يو څوکسان لاړشی او چه باقی د رسول اللهﷺ سره د

[1] ۹/التوبة: ۱۲۰.

دين پوهه حاصله کړي او چه کله واپس شي نو خپل قوم دې خبر کړي اود الله ﷻ نه دې اوويروي.او چه ترکومې حضور ﷺ دسفر اجازت ورنه کړي نونه دې ځي. اوددې ډلو په غيرحاضرئ کښې چه کوم قرآن نازل شوې دې نبي کريم ﷺ سره حصاريدونکي دې هغوی خبرکړي او وائي دې چه الله ﷻ په نبي پاك ﷺ باندې دا قرآن نازل کړې وو. مونږ زده کړواوس تاسودسفرنه واپس شوئې نوتاسو هم زده کړئې.اوبيا دې نورې ډلې اوليګلې شي ﴿لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُوْنَ﴾ چه هغوی هم بچاؤ اوکړې شي.(١)
مجاهد رحمه الله وائي چه دا آيت مبارك دحضور ﷺ په ملګروکښې د هغوی باره کښې نازل شوې دې چه زده کړه ئې کړې اوخپلې کلو ته تلې دې هلته دخلقو نه مفادات حاصل شو راحت او آرام ورته ملاؤشو. مال ئې هم اوګټلو او خلقو ته ئې ددين تبليغ هم اوکړو. خو خلقو هغوی ته اوونيل چه تاسو نبي کريم ﷺ اوصحابو سره ملګرتيا پريخودله مونږ له راغلئې اودنبي کريم ﷺ د صحبت نه اخوا شوئې. نو هغوی په خپلو زړونوکښې تنګي محسوس کړه. هغوی ټول د کلو نه حضور ﷺ له راغلل هم د دې ځيز په صفاني کښې الله ﷻ فرمائي چه هيڅ بدی نشته که يوډله لاړه شي نفقه هم حاصله کړي اودنبي کريم ﷺ ملګرتيا کولوسره د حديث او وحي اوريدل هم اوکړي اوکلو ته لاړ شي اوخلق د الله ﷻ نه اوويروي. څه عجيبه ده چه هغوی ته هدايت اوشي. قتاده رحمه الله وائي چه دا آيت په داسې موقع نازل شوې دې کوم وخت چه حضور ﷺ د حملې کولو د پاره لښکر ليګلې وو. الله ﷻ هغه د دې خبرې د پاره مامور اوساته چه دحضور ﷺ په ملګرتيا کښې جنګيږئي خو دويمه ډله دې رسول الله ﷺ سره وي چه ددين پوهه زده کړي او بله ډله دې کلوته خپلوقبيلو او خاندانونو ته لاړه شي اودالله ﷻ دعذاب نه دې هغوی اوويروي. کوم عذاب چه د دوی نه وړاندينوخلقو باندې نازل شوې وو. ضحاك رحمه الله وائي چه کله رسول الله ﷺ پخپله د جهاد دپاره لاړشي نو داهل عذر نه علاوه چاته هم اجازت نشته چه روستوپاتې شي. خو که حضور ﷺ پخپله لاړ نه شي او لښکر اوليګي نو اوس دحضور ﷺ د اجازت نه بغير څوك په لښکر کښې نه شي شريکې دې.څوك چه د حضور ﷺ ليګلي شوی لښکر سره لاړشي اود هغوی په غيرموجودګئي کښې کومه وحي نازل شوې وي اوحضور ﷺ خپل ځان سره روستو پاتې شوخلقو ته اورولې وي نوچه کله دالښکر واپس راشي داحصارشوی دې هغوی ته واوروي چه ستاسو د تلونه پس دا وحي نازل شوې ده اوهغوی له دې هم په دين کښې پوهه ورکړي. ټول په ټول نه تلو حکم په دې صورت کښې دې کله چه رسول الله ﷺ لښکرليګلې وی اوپخپله حصارشوې وی.دابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چه د﴿لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُوْنَ﴾والا آيت د جهاد باره کښې نه دې چه کله رسول الله ﷺ دقبيله مضر دقحط دپاره بددعا اوفرمائيله او ټول قحط راګيرکړل نو ټول مدينې ته راغلل اوسيدل اوځان ئې د دروغومسلمانان ښکاره کړل. درسول الله ﷺ په صحابو باندې د هغوی ميلمستيا ګرانه شوه نو الله ﷻ د وحي په ذريعه رسول الله ﷺ خبرکړو چه دا خو په حقيقت کښې مسلمانان نه دی نو حضور ﷺ دوی خپلوخپلو قبيلو ته واپس کړل اوبيا داسې کولونه ئې منع کړل.ارشاد دې ﴿وَلِيُنْذِرُوْا قَوْمَهُمْ إِذَا رَجَعُوْٓا إِلَيْهِمْ﴾د دې آيت باره کښې ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه دعربو د هرې يوې قبيلې نه خلق حضور ﷺ له ډلې ډلې راتلل، دې خلقو به د حضور ﷺ نه د ديني امورو باره کښې تپوسونه کول او په دين کښې به ئې پوهه حاصلول غوښتل. دې نورو به دحضور ﷺ نه تپوس کولو چه مونږ ته د کوم خدمت ادا کولوحکم دې او ونيل به ئې چه خپلو قبيلوته لاړ شو نو څه به وايو، نو حضور ﷺ به هغوی ته د طاعت الله او طاعت رسول تلقين کولو او فرمائيل به ئې چه په خپلو خلقو کښې مونځ او زکوة خورکړئي. هغوی به خپل قوم ته ونيل چه که اسلام راوړئي نومونږ تاسوسره يو ګني نو نه يو او هغوی به ئې د الله ﷻ نه ويرول. او هغه خلق چه کله به

(١) الطبرى:٥٦٧/١٤.

خپلو خلقوته تلل نوهغوی به ئې ددین طرف ته رابلل.د اوراودوزخ نه به ئې ویرول او دجنت زیرې به ئې ورکولو.عکرمه رحمة الله علیه وائي چه کله داآیت نازل شو نو منافقانو به ونیل چه او خو هغه کلي وال مسلمانان هلاك شوکوم چه حضورﷺ سره جهاد له نه وو وتلي او روستو پاتې شوې وو. حالانکه هغه خلقو خودنبي کریم ﷺ په صحابو کښې هغه خلق وو چه خپل قوم ته د دین خودلود پاره تلي وو او په جنګ کښې د شرکت نه کولوسبب ئې دا جوړکړې وو.نو الله ﷻ دا بیان اوفرمائیلو چه دغه خلق دې ولې جنګ له لاړشي بعضې خلقو دې نورو ته ددین خودلو د پاره ولې حصاز نه شي اودا آیت نازل شو﴿وَالَّذِينَ يُحَاجُّونَ فِي اللَّهِ﴾ حسن بصری رحمة الله علیه وائي چه د دې آیت مقصد دا وو چه کوم خلق جنګ له تلي دي نو چه کله خپلو خلقوته واپس راشي نو چه د جنګ په نتیجه کښې هغوی خپله کومه غلبه په کافرانو باندې لیدلې اود اسلام شانداره فتح ئې لیدلې د هغې نه خلق خبر کړي.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ‌ ‌ آمَنُوا ‌ ‌ قَاتِلُوا
اے هغه کسانو ا چې ایمان مو راوړی دی ا جنګ کوئ
ائې مومنانو ا کوم کافران چې ستاسو نه ګیرچاپیره دی
الَّذِينَ ‌ ‌ يَلُونَكُم ‌ ‌ مِّنَ الْكُفَّارِ ‌ ‌ وَلْيَجِدُوا ‌ ‌ فِيكُمْ
دهغه کسانو سره ا چې نزدې دی تاسو ته ا دکافرانو نه ا اوپکار دی چې بیامومی هغوئ ا په تاسو کښې
هغوئ سره جنګونه کوئی ا او پکار دی چې هغوئ په تاسو کښې سختې بیامومی ا او پوهه شي
غِلْظَةً ۚ وَاعْلَمُوا ‌ ‌ أَنَّ اللَّهَ ‌ ‌ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾
سختي ا اوپوهه شئ ا چې بیشکه الله ا دمتقیانو سره دې ا
چې الله ﷻ د پرهیزګارانو ملګرې دې ا

قوله تعالی:: قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ الْكُفَّارِ

دجهادیواهم اصول چه دنیزدې نه جهاد شروع کول دی:- الله ﷻ مؤمنانوته حکم ورکړې دې چه کافرانو سره جنګیږئ نواول هغه کافرانوسره اوجنګیږئ کوم چه د اسلام مرکز سره نیزدې دی. په دې وجه حضورﷺ مشرکانوسره جنګ شروع کړو نود جزیرة العرب نه ئې شروع اوکړه. مکې، مدینې، طائف، یمن، یمامه، حجراو حضرموت، غرض دا چه د جزیرة العرب داسې نور اقالیم ئې اول فتح کړل او مسلمانان ئې جوړکړه اودعربوقبیلې په اسلام کښې ډلې ډلې شامل شو.نو اوس اهل کتابوسره جنګونه شروع شو اوروم سره ئې د جنګ اراده اوکړه. دا خلق د جزیرة العرب سره نیزدې اوسیدونکی دی اود دې خبرې ضرورت دې چه د اسلام ددعوت د ټولونه وړاندې هم د دوی نه شروع اوشي. په دې وجه هم چه هغوی اهل کتاب دی. خوتبوك پورې رسیدوسره وړاندې نه شو واپس شو ځکه چه خلق تنګ حاله، قحط وهلي اوناسازګاره شوی وو. دا د کال نهم هجری واقعه ده، په کال لسم هجری کښې رسول اللهﷺد حجة الوداع په تیاری کښې مشغول وو. اود حجة الوداع نه یواځې (۸۱) ورځې پس دنبی کریمﷺ وصال اوشو. دحضورﷺ نه پس دهغوی په حکم باندې وزیر حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه شو. د دې انقلاب په وخت کښې په دین کښې یو تزلزل شان راغلې وو.خو الله ﷻ دصدیق اکبر رضی الله عنه په ذریعه دین ته بیا استقامت ورکړو. هغوی دین مضبوط کړو. دعوې کونکوباندې ثابته شوه اومرتدخلق ئې بیادین طرف ته راوپس کړل. کوموخلقو چه دزکوة ورکولو نه انکارکړې ووهغوی ته زکوة ورکول پریوتل.کوم خلق چه د دین دمسئلونه ناواقف ووهغوی ئې خبردار کړل. اودرسول اللهﷺسره متعلق چه کوم فرائض ووهغه ئې پوره کړل.

د ابوبکرصدیق رضی الله عنه په دورکښې کسرئ اوقیصر فتح شو::بیا ئې داسلام لښکر روم ته اولیږلو کوم چه

صليب پرست وو اود اهل فارس طرف ته هم چه اتش پرست وو. الله ﷻ د هغوی په برکت سره دا ملکونه فتح کړل اودکسری قيصراود هغوی مذهبونوته ذلت نصيب شو.اودي دواړو ملکونوچه کومې خزانې جمع کړې وې هغه ئې دالله ﷻ په لارکښې خرچ کړې لکه څنګه چه رسول اللهﷺ د دې نه وړاندې خبرورکړې وو. ددې پيشن ګوئې پوره والې د حضورﷺ وصی حضرت ابوبکر ؓ په لاس اوشو.

دعمرفاروق ؓ په ذريعه دمنافقانو اوسرکشانو خاتمه اوشوه::بيادحضرت صديق اکبر ؓ جانشين حضرت عمربن الخطابؓ پوره کړو.دحضرت عمرؓ په ذريعه هغه کفارومنکرينوته ذلت اورسيدو. حضرت عمرؓد منافقانو اوسرکشوخاتمه اوکړه اود هغوی په ټولوسلطنتونو باندې شرقًا او عربًا غالب راغله او د نيزدې اولرې ټولوملکونو خزانې ئې د اسلام مرکز ته راښکلې. اودا ټول مال دولت د شريعت د احکامومطابق په حق دارو خلقو اوواجبی کارونوکښې خرچ کړې شو. چه حضرت عمرؓ ژوندې وو نو ښه نيك نوم ئې وو او چه مړشونو شهيدمړشو.

د عثمان ؓ په ذريعه اسلام مخ په ترقئ شو:: اومهاجرينو او انصارو په اتفاق سره اميرالمؤمنين حضرت عثمان بن عفان ؓ خليفه جوړکړو. دحضرت عثمان ؓ په زمانه کښې اسلام ډير ښانست او نيك نامی حاصله کړه او په ټوله دنيا کښې په انسانانوباندې د اسلام حجت غالب راغلو. هم د دوی په زمانه کښې اسلام په مشرق اومغرب هرځائ کښې ترقی اوکړه. د الله ﷻ د کلمې رعب په هرځائ کښې په ټولو انسانانو باندې خورشو.او ملت حنيفيه د الله ﷻ په دښمنانوباندې کامله غلبه حاصله کړه. کله به په يوقوم مسلط شو اوکله په بل اوکله په داسې قوم چه دې کافرانو سره به ئې سازباز ساتلو. داد الله ﷻ د دې فرمان لاندې وو﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ قَٰتِلُواْ ٱلَّذِينَ يَلُونَكُم مِّنَ ٱلْكُفَّارِ﴾ او ﴿وَلْيَجِدُواْ فِيكُمْ غِلْظَةً﴾ يعنی کافرانو سره په جنګ کښې ښه سختی کوئې څکه چه کامل مؤمن هغه دې چه په خپلو باندې مهربان او په کافرانوباندې سخت نيونکې وی. لکه چه الله ﷻ فرمائی ﴿فَسَوْفَ يَأْتِى ٱللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُۥٓ﴾او بل ارشاد دې ﴿مُّحَمَّدٌ رَّسُولُ ٱللَّهِ ۚ وَٱلَّذِينَ مَعَهُۥٓ أَشِدَّآءُ عَلَى ٱلْكُفَّارِ رُحَمَآءُ بَيْنَهُمْ﴾ اودغه شان بل قول د الله ﷻ دې ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّبِىُّ جَٰهِدِ ٱلْكُفَّارَ وَٱلْمُنَٰفِقِينَ وَٱغْلُظْ عَلَيْهِمْ﴾.

نبی کريم ﷺ نبی الرحمت هم دې اونبی السيف هم::اوپه حديث کښې دی چه رسول اللهﷺ فرمائيلی چه زه مهربان هم يم اوجنګ کونکې هم يم.يعنی د دوستانو دپاره خوش مزاج اوددښمنانود پاره سخت جنګ کونکې. الله ﷻ فرمائی چه کافرانو سره جهاد کوئې او په الله ﷻ باندې يقين ساتئې که تاسو د الله ﷻ نه اوويريدئی اود هغه اطاعت مو اوکړونو الله ﷻ هروخت تاسو سره دې. دا څيز په قرون ثلثه کښې چه د دې امت يوه بهترينه زمانه تيره شوې ده په پوره قوت کښې وواودازمانه د الله ﷻ د اطاعت زمانه وه.مسلمانان هميشه په کافرانوباندې غالب وواوهميشه ئې فتح حاصله کړې وه.دښمنان هميشه په خساره او تاوان کښې پاتې وو.او چه کله د بادشاهانوپه مينځ کښې فتنې او اختلافات زيات شو نو دښمنانوپه اطرافواوښارونوباندې نظراچول شروع کړو.داسلامی ملکونو طرفته وروراندې شو او د دښمنانو ملکونو يو بل سره لاس امداد شروع کړو. بيا ديوبل په امداد د مسلمانانو په ملکونوباندې حملې اوکړې اود مسلمانانو په ډيروملکونوباندې ئې قبضه اوکړه. خو چه کوم يواسلامی بادشاه د الله ﷻ د احکامو پابندی کړې، په الله ﷻ ئې بهروسه کړې نو الله ﷻ هغه ته خامخا فتوحات ورکړی دی او بيللې شوی ملکونه ئې بيا حاصل کړی دی. د الله ﷻ نه اميد دې چه هغه به بيا مسلمانانو ته غلبه ورکړې او په ټوله دنياکښې به د توحيد کلمه اوچته شی. الله ﷻ خوفياض او کريم دې.

سُوْرَةٌ	مَآ أُنْزِلَتْ	وَإِذَا
يو نوې سورت	نازل کړې شی	اوکله چې
او هرکله چې يو نوې سورة نازل شی		

فَمِنْهُمْ	مَّنْ	يَّقُوْلُ	اَيُّكُمْ	زَادَتْهُ
نو ځینې دهغوئ نه	هغه څوك دی	چې وائی	كوم يو دې په تاسو كښې	چې زيات كړو هغه لره
نو بعضې په هغه خلقو كښې (دخندا په طور) دا وائی چې (اوښائی كنه) دې سورة د چا په ايمان كښې				
هٰذِهٖٓ	اِيْمَانًا ۚ	فَاَمَّا الَّذِيْنَ	اٰمَنُوْا	فَزَادَتْهُمْ
دې سورت	په لحاظ دايمان سره	نوهرچې دی هغه كسان	چې ايمان ئې راوړې دی	نو زيات كړی دی هغوئ لره
زياتې راوستو	نو چا چې ايمان راوړې دې	دهغوئ پرې يقيني طور ايمان زياتيږي		
اِيْمَانًا	وَّهُمْ	يَسْتَبْشِرُوْنَ ۝	وَاَمَّا الَّذِيْنَ	فِيْ قُلُوْبِهِمْ
په لحاظ دايمان سره	اوهغوئ	خوشحاليږي	اوهر چې دی هغه كسان	چې په زړونو دهغوئ كښې
او هغوئ (په هرنوی سورة) خوشحاليږي	اود چا په زړونو كښې چې دنفاق (مرض) پروت وو			
مَّرَضٌ	فَزَادَتْهُمْ	رِجْسًا	اِلٰى رِجْسِهِمْ	وَمَاتُوْا
مرض دې	نوزيات كړل هغوئ لره	په لحاظ دپليتئ سره	دپليتئ دهغوئ سره	اومړه كيږي هغوئ
نو دهغوئ په پليتئ باندې (دې نوی سورة) يوه بله پليتي سوا كړه	اوږه تر مرګه پورې			
وَهُمْ	كٰفِرُوْنَ ۝			
اوحال داچې هغوئ	كافران وی			
په كفر كښې اخته پاتې شو				

قوله تعالیٰ:: فَزَادَتْهُمْ اِيْمَانًا

د ايمان كمی بيشی مسئله باندې دامت اجماع ده:- چه دا آياتونه نازل شو نومنافقانو خبرې شروع كړې چه بنه ده دې سورة په مسلمانانوكښې كوم نور ايمان او نوره زياتی خوبی پيداكړه. نو الله ﷻ فرمائی چه اودا نورايمان په مسلمانانوكښې دننه يقينا پيدا شوې دې اوهغوی په دې باندې خوشحاله هم دی. داآيت په هغه بزرګ ترين دليلونوكښې دې چه ايمان كميږی هم او زياتيږی هم.لكه څنګه چه د خلف او سلف علماؤ مذهب دې. بلكه داكثرو قول دا دې چه په دې عقيده باندې د امت اجماع ده اود بخاری شريف اول شرح كښې په دې مسئله باندې ژور او اوږد بحث شوې دې.خوچه دچا په زړونوكښې بيماری ده نوپه هغوی كښې خو دې آيت سره نورهم شك كښې زياتوالې كيږی. لكه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا هُوَ شِفَآءٌ﴾ يعنی قرآن پاك خو دمؤمنانو زړونوته شفا وركوی.اود الله ﷻ قول دې﴿قُلْ هُوَ لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا هُدًى وَّشِفَآءٌ ؕ وَالَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ فِيْۤ اٰذَانِهِمْ وَقْرٌ وَّهُوَ عَلَيْهِمْ عَمًى ؕ اُولٰٓئِكَ يُنَادَوْنَ مِنْ مَّكَانٍۭ بَعِيْدٍ ۝﴾ يعنی د ايمان دخاوندانود پاره خو قرآن پاك هدايت او شفا ده.دكافرانو غوږونه خود دې قرآن پاك دطرف نه كاڼه دی.دهغوی سترګې ړندې دی لكه چه هغوی ددير لرې نه رابللې شی چه هډو اوريدې نه شی. دا خومره د بدبختئ خبره ده چه كوم څيز د زړونودهدايت صلاحيت لری هغه د دوی د هلاكت اوضلالت ذريعه جوړ شی. لكه چه بيمار ته بنه خوراك هم وركړې نو هم نقصان وررسوی.

اَوَلَا يَرَوْنَ	اَنَّهُمْ	يُفْتَنُوْنَ	فِيْ كُلِّ
آيا داخلق ګوری نه	چې بيشكه دوئ	آزمانيلې كيږی	په هر
آيا دې ته نه ګوری چې دوئ هركال يو ځل يا دوه ځله			

عَامٍ مَّرَّةً اَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُوْنَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُوْنَ۝

کال کښي|یو ځل| یا دوه ځله | خو بیا هم | نهٔ اوباسي توبه دوئ | اونهٔ دوئ | نصیحت قبلوي

په یو افت کښي غورزولي شي | خو بیا هم توبه نه اوباسي | او نه ترې عبرت اخلي

وَاِذَا مَآ اُنْزِلَتْ سُوْرَةٌ نَّظَرَ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ ؕ هَلْ يَرٰىكُمْ

اوهرکله|چې نازل کړې شي|یوسورت|ناواوګوري| خیني ددوئ|خینو نوروته |اووائي چې ایا وینی تاسو

اوهرکله چې یو نوې سورة نازل شي | نو دوئ په سترګو سترګو کښي یو بل سره خبرې اوکړي

مِّنْ اَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُوْا ؕ صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوْبَهُمْ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَفْقَهُوْنَ۝

یو کس | بیا واپس لاړ شي | اړولي دي الله | زړونه ددوئ | ځکه چې دوئ | هغه قوم دي | چې نهٔ پوهیږي

چې څوک درته ګوري خو نه | بیا غلي شان اوځي | الله ﷻ ددوئ زړونه ګرزولي دی | ځکه چې دوئ ناپوه خلق دي

قوله تعالی:: اَوَلَا يَرَوْنَ اَنَّهُمْ يُفْتَنُوْنَ فِيْ كُلِّ عَامٍ

دمنافقانو خصلتونه ددنیاوی آفتونوباوجودایمان نه راوړي:- دا منافقان دومره هم نه پوهیږي چه هغوی په کال کښي یو ځل یا دوه ځل اخته کولې شی اوبیا هم دخپلو وړاندینوګناهونونه نه منع کیږی اوپه دې باره کښي چه په هغوی کوم تیریدونکی دی دهغې نه اندیښنه نه کوی. مجاهد رحمه الله وائی چه منافقان به د اولږې اوقحط په فتنوکښې اخته کولې شو. قتاده رحمه الله وائی چه دجنګ مصیبت به دهغوی په سر راپریوتلو. صحابه کرامو رضي الله عنهم به ونیل چه مونږ به هرکال یو نه یو دروغ خبره اوریدله په کوم سره چه به اکثرخلق دهوکه کیدل. دحضرت انس رضي الله عنه روایت دې چه د سختئی زمانه به زیاتیدله د زړه تنګی او د حوصلې کوتاهی به زیاتیدله[1] اوهر کال به د تیرشوی نه خراب راتلو[2] دا پورتنې آیت دمنافقانو باره کښې دې چه کله به یو سورة په نبی کریم ﷺ نازلیدو نو هغوی به یوبل ته کتل او ونیل به ئی چه تاته خو چا کتلې نه وو. بیا به هغوی د حق نه مخ اړولو. په دنیا کښې د منافقانوداحال دې چه نه د حق خبرې مخې ته راخی اونه په هغې باندې پوهیږی. لکه چه د الله ﷻ فرمان دې ﴿فما لهم عن التذكرة معرضين﴾ اوبل قول دې ﴿فمال الذين كفروا قبلك مهطعين﴾ یعنی په دې خلقو څه شوی دی چه د حق خبرې نه ډډه کوی لکه چه تختیدونکی خناور دی چه دزمرونه تختی. نیغ اوپه اړخ کښې پټیږی د حق نه د باطل طرف ته تیښتیږی. الله ﷻ دهغوی زړونه ګرځولې دی چه نه د الله ﷻ خطاب باندې پوهیږی اونه د پوهیدلو کوشش کوی.

لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيْزٌ عَلَيْهِ مَا

په تحقیق سره | راغلي دې تاسو ته | یو رسول | دجنسه ستاسو نه | ګران دې | په هغه باندې | هغه کار

تاسوته یو داسې رسول ﷺ راغلې دې چې ستاسو دخپل جنس نه دې | ستاسو نقصان په هغه

عَنِتُّمْ حَرِيْصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِيْنَ رَءُوْفٌ

بد لیګی | ستاسو د ښیګړې ډیر خواهش مند دې | د مومنانو دپاره ډیر رحم دل

چې په تکلیف کښې اچوی تاسو | حرصناك دې | په تاسو باندې | په مؤمنانو باندې | مهربان دې

[1] ابن ماجه كتاب الفتن باب شدة الزمان :۴۰۳۹.

[2] بخاری:۷۰۶۸، ترمذی: كتاب الفتن باب منه لاياتي زمان الاالذی بعده شرمنه:۲۲۰۶، ابن ماجه:۴۰۳۹ واللفظ له.

رَّحِيمٌ ﴿١٢٨﴾ فَإِن تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ

رحم کونکي دي |نو که مخ واړوی ستانه داخلق| نواووایه| کافی دي مالره الله| نشته دي لائق دعبادت

او مهربان دي | نو که اوس هم دوئ مخ اوګرزولو |نو ورته اووایه | چې زما دپاره یوازې الله ﷻ بس دي

إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

مګر هغه دي | په هغه باندې| بروسه اوکړه ما | اوهغه | مالك دي | دعرش | لوئ |

بې دهغه نه معبود نشته | په هغه مې توکل دي |اوهغه دلوئې عرش خاند دي

قوله تعالى:: لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ

درسول الله ﷺ دصفات حسنه ذکرجمیل:- په دې آیت کښې الله ﷻ په مسلمانانو باندې خپل احسان ښکاره کوی چه ستاسو د پاره هم ستاسو دجنس نه یورسول لیګلې دې. لکه چه ابراهیم ﷺ دعا غوښتې وه.چه ﴿ رَبَّنَا وَابْعَثْ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْهُمْ ﴾ او ﴿ لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴾ او ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ﴾.

د نبی کریم نسب بالکل صفا دې:: جعفر ﷺ بن ابی طالب دنجاشی بادشاه اومغیره ﷺ دکسری سفیرته ونیلې ووچه الله ﷻ په مونږ کښې هم زمونږ د قوم نه یو رسول رالیګلې دې. دچا دنسب نه چه مونږ واقف یو.دچا صفتونه چه مونږ پیژنو. دچا دپاسیدو کیناستو تګ راتګ صدق اوامانت ټولوخبرونه مونږ خبریو[1] دجاهلیت د زمانې نه هم چه دچا په خاندان باندې څه داغ نه وو.حضور ﷺ فرمائیلی چه زما ټولوخاندان د نکاح په بنیاد راغلې دې اوچرته د وینو تویونکو د جاهلیت د زمانې هم څه شك شبه نشته. دآدم ﷺ نه واخله تر اوسه پورې زما پلارانونیکونوکښې یوکس هم بغیر د نکاح نه نه دې پیدا شوې[2] دالله ﷻ ارشاد دې ﴿عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ﴾ یعنی په امت باندې لږتکلیف هم په هغه باندې سخت ګران دې.

د نبی کریم ﷺ شریعت بالکل واضح انتهائی اسان دې:: په حدیث شریف کښې دی﴿بعثت بالحنیفیه السمحة﴾ یعنې آسان دین مې راوړلې راغلې یم[3] په صحیح حدیث کښې دی چه دا شریعت ډیرآسان دې. الله ﷻ ډیر آسان کړې پیداکړې[4] د هغوی ډیر خواهش وی چه تاسو هدایت بیامومئی اودنیاوی او اخروی ګټې حاصلې کړئی.صحابه رضی الله عنهم فرمائیل چه حضور ﷺ مونږته دومره عام معلومات راکړی دی چه فرض کړه یوه مرغئی هم په آسمان باندې الوزی د هغې باره کښې هم معلومات راکړی دی[5] حضور ﷺ فرمائیلی دی چه جنت ته نیزدې کونکې اودوزخ نه لرې کونکې یوه وړه شان خبره هم داسې نشته کومه چه ماتاسو ته نه وی خودلې. د حضور ﷺ فرمان دې الله ﷻ د هرناجائز اوحرام څیز متعلق په مکمل توګه معلوماتو باندې تاسو خبرکړی ئې. که تاسو د هغه بیان کړې شوی محرماتونه نه لرې کیږئی نوزه تاسو ته ښایم چه د دوزخ په شغلوکښې به داسې پریوځئی لکه پتنګ چه په شمع پریوځی.[ ]

د رسول کریم مثال:: دحضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه حضور ﷺ له دوه فرښتې راغلې کله چه حضور ﷺ اوده وویو پښوطرف ته او بله دسر طرف ته. د پښو والا فرښتې د سر والا فرښتې ته وونیل

---

[1] احمد:۱/۲۰۱، ۲۰۲.
[2] مجمع الزوائد:۸/۲۱٤، الدرالمنثور: ۳/۵۲۵.
[3] احمد:۶/۱۱۶وسنده حسن، مسندحمیدی:۲۵٤مختصراً.
[4] صحیح بخاری کتاب الایمان باب الدین یسر:۳۹.
[5] احمد:۵/۱۵۳ ،مسندالطیالسی:٤۷۹، ابن حبان:۶۵، طبرانی:۱۶٤۷ والزیادة عنده.
[6] احمد:۱/۳۹۰وهوحسن، مسندابی یعلی:۵۲۸۸، مجمع الزوائد:۷/۲۱۰.

چه د ده اود ده د امت متعلق حال یومثال بیان کړه. هغه فرمائی چه د ده مثال د امت سره داسې دې لکه چه خلق په سفرباندې یو اوچ کلك او ځنګل ته رسیدلې وی اود لارې خرچه وغیره ورسره هیڅ باقی نه وی پاتې شوې. نه وړاندې تلې شی اونه د واپس راګرځیدو څه صورت وی. په دې کښې مزیدارې جامې اغوستونکې یوسړې راشی او ورته وائی چه آیا زه تاسو ددې ځائ نه اوباسم او داسې باغونو ته مو بوځم کوم چه شنه او آباد وی نهرونه اوحوضونه وی آیا ماسره ځئ؟هغوی ډیر په خوشحالئ سره راځی شی هغه دوی بوځی چه ښه د میوو ډك وی او او ښه خواره واره وی. بیا هغوی ته وائی آیا ما تاسو سره د خیرخواهئ حق ادا نه کړو اوآیاتاسو مې داسې شنو او آبادو ځایونوته بوتلې نه وئې؟ اوس واورئ وړاندې نورباغونه داسې دی چه ددې نه هم د سپرلونه ډك دی اود دې هم ډیر ښکلې حوضونه دی. راځئ چه تاسو اوس هلته بوځم. نوبعضو اووئیل چه تاسو خو وړاندې هم ربښتیا وئیلی اواوس هم ربښتیا وائې مونږ خو خامخا تاسو سره یو.او بعضو اووئیل چه مونږ خو هم داسې ښه یو. مونږ هم دلته بس یو وړاندې ته موضرورت نشته. یعنی دا هغه خلق دی چه دنیا پسې لیونی دی اود عاقبت خبر نه اخلی حالانکه د دې ځائ نه هلته ډیرې مزې او خوشحالئ دی.(۱)

د رسول کریم ﷺ سخاوت:: دحضرت ابوهریره ﷺ نه روایت دې چه یو اعرابی حضور ﷺ له راغلو اومالی امداد ئې اوغوښتلو. حضور ﷺ هغه ته څه ورکړل او وئې فرمائیل واخله ما ستا کار اوکړو اوتاسره مې احسان اوکړو. هغه وئیل چه نه هیڅ احسان دې نه دې کړې. دې اوریدو سره بعضې صحابه کرام ﷺ غصه شو او په هغه باندې د لاس اوچتولو اراده ئې اوکړه. نو حضور ﷺ په اشاره سره منع کړل. حضور ﷺ پاسیدو او خپل ځائ ته لاړو اواعرابی ئې راوغوښتلو هغه وئیل تا اوغوښتل اوما درکړه او خیر دې که تا هرڅه اووئیل بس اودې وئیل. ښه ده دا نورهم واخله. نوبیائې ورته اوفرمائیل چه اوس ما تاسره ښه سلوك اوکړو که نه. اعرابی اووئیل چه الله ﷻ دې تاسو له جزائې خیر درکړی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه زما صحابه په تاباندې غصه شوی دی اوس ته د هغوی په وړاندې لاړ شه اودې وخت کښې چه تا ماته څه اووئیل د هغوی په وړاندې هم تصدیق اوکړه چه د هغوی د زړه نه هم غصه اوځی. هغه وئیل ښه. کله چه اعرابی راغلو نوحضور ﷺ اوفرمائیل دې راغلې ووسوال ئې اوکړوما ده له ورکړه خوده چه څه وئیلی وو هغه تاسوته معلوم دی مادې راوغوښتو اونورمې ورکړه اوس دې راضی دې.حضور ﷺ اوفرمائیل ولې اې اعرابی داخبره ټیك ده که نه.اعرابی اووئیل اوالله ﷻ دې تاسو له جزائې خیر درکړی.

حضور ﷺ فرمائی چه زما او دبانډچی مثال داسې دې لکه چه د چاوښه وی اوهغه اورانه شوې وی خلق هغې پسې منډې وهی نو نوره هم ورانه شی.نوداوښې مالك وئیل چه تاسوددې خمولوکارماته پرېږدئ.زه ددې دکار نه ښه خبریم زه به دا نرمه کړم. بیا هغه واښه راواخسته او هغه راغله.په هغې ئې واښه اوخوړل او وئې نیوله. اوپه هغې باندې کجاوه واچوله. که ده د بدتمیزئ په خبره زه هم ستاسوپه شان غصه شوې ووم نوهغه به دوزخی شوې وو(۲)خودا حدیث ضعیف دې.والله اعلم بالصواب.

د الله ﷻ ارشاد دې﴿ بِالْمُؤْمِنِينَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴾ په شان ددې ارشاد دې چې ﴿وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ - لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ او د الله ﷻ ارشاد دې چې ﴿فَإِن تَوَلَّوْا﴾ په دې آیت مبارك کښې هم دغه حکم دې. چه کوم عظیم شریعت تاسو راوړې دې که دا خلق د هغې نه مخ واړوی نو ورته وایه الله ﷻ ماله کافی دې زه په تاسو نه په هغه باندې بهروسه کوم. الله ﷻ د هرڅیزمالك دې خالق دې او هغه د عرش عظیم رب دې. د هغه عظیم عرش د مخلوقاتو چت دې. د زمکې او آسمان ټول مخلوق د هغه د عرش لاندې دی. ټول مخلوق د هغه د قدرت په قبضه کښې دې. د هغه علم په هرڅیز باندې محیط دې.

---

(۱) احمد:۱/۲۶۷.

(۲) البزار:۲۴۷۶،مجمع الزوائد:۹/۱۲.

د څېنې حضراتوپه نیزدا د قوان پاک اخري ایت دي::ابی بن کعب ﷺ فرمائی چه د قرآن پاك آخرې آیت ﴿لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُوْلٌ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ﴾ والا آیت دې(۱) اوداچه د قرآن ټول آیاتونه اوسورتونه په خلافت ابوبکر کښې قرآن د مرتبې په لحاظ سره راجمع کړې شوې. خلقو به لیکلواو ابی بن کعب ﷺ به په خلقو لیکلو. کله چه د سورة براءة دې آیت ته اورسیدو ﴿ ثُمَّ انْصَرَفُوْا صَرَفَ اللهُ قُلُوْبَهُمْ﴾نودا ګمان ئې اوکړو چه دا د قرآن آخرې آیت دې نوابی بن کعب ﷺ هغوی ته اووئیل رسول الله ﷺ د دې نه پس ماته دا دوه آیاتونه اوروليې وو. ﴿لَقَدْ جَآءَكُمْ﴾ آخر سورت پورې او وئې وئیل چه دا د قرآن آخرې آیت دې او هم په دې باندې ختم دې د کوم نه چه شروع شوې وه. یعنی د هغه الله ﷻ په نوم د چا نه چه بغیر بل اله نشته. هم د دې متعلق د الله ﷻ قول دې. ﴿وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَّسُوْلٍ اِلَّا نُوْحِيْٓ اِلَيْهِ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّآ اَنَا فَاعْبُدُوْنِ﴾ (۲)دعبدالله بن زبیر ﷺ نه روایت دې چه حضرت عمر ﷺ ته حارث بن خزیمه ﷺ دا دوه آیاتونه پیش کړې وو کوم چه د سورة براءة آخر کښې دی. حضرت عمر ﷺ اوفرمائیل چه د دې وحی بل شهادت څوك ورکوی؟ حضرت حارث ﷺ جواب ورکړو چه ماته خو پته نشته چه بل چاته معلومه ده خود الله ﷻ قسم ما دا پخپله د رسول الله ﷺ نه اوریدلی دی. هغه اووئیل چه که دا کم نه کم درې آیاتونه وې نو ما به دې له د بل سورت نوم ورکړې وو.ته دا په قرآن کریم کښې چرته کیږده. نودائی د سورت براءة په آخر کښې کیخودل(۳) داخبره ورانډې تیره شوې ده چه حضرت عمر بن الخطاب ﷺ حضرت ابوبکر صدیق ﷺ ته مشوره ورکړې وه چه د قرآن پاك ټول آیاتونه راجمع کول ډیر قرین مصلحت دی. نو حضرت صدیق اکبر ﷺ حضرت زیدبن ثابت ﷺ ته د قرآن پاك راجمع کولو حکم اوکړو. هغه به قرآن راجمع کولو اوپه ترتیب کولو به ئې او حضرت عمر ﷺ به هم هلته موجود وو.په صحیح حدیث کښې دی چه زید ﷺ اووئیل چه د سورة براءة آخرې حصه ما حضرت خزیمه بن ثابت ﷺ یاابوخزیمه ﷺ سره لیدلې وه(۴)اودا هم مونږ بیان کړل چه دصحابه کرامو ﷺ یوې ډلې ددې ذکرنبی کریم ﷺ سره اوکړه لکه څنګه چه خزیمه بن ثابت ﷺ کړې وه.والله اعلم.

ابوالدرداء ﷺ بیان کوی چه څوك سحر ماښام اووه ځل دا اولولی ﴿حَسْبِيَ اللهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيْمِ﴾نو الله ﷻ به د هغه ټول کارونه جوړکړې او چه کومه اراده کوی هغه به پوره کوی(۵) په یو روایت کښې دی چه دزړه په صدق سره ئې لوستلې وی اوکه نه. خود دې جملې زیاتوالې غریب دې. په یو مرفوع روایت کښې هم داسې ذکر دی خودا هم د منلو قابل نه دې. والله اعلم.

﴿الحمدلله﴾ د سورة براءت تفسیر ختم شو.

....

(۱) احمد:۱۱۷/۵زوائدعبدالله، مجمع الزواند:۳۷/۷.
(۲) احمد:۱۳٤/۵زوائد عبدالله بن احمدبن حنبل وسنده ضعیف.
(۳) احمد:۱۹۹/۱.
(۴) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة براءة باب قوله ﴿لقدجاءکم رسول من أنفسکم عزیز علیه ما عنتم...﴾:۴۶۷۹.
(۵) ابوداود کتاب الادب باب مایقول اذااصبح:۵۰۸۱وسنده حسن.

﴿تفسير سورة يونس (مكيه)﴾

اياوتونه	سورة يونس مكية وهى مائة وتسع ايات واحد عشر ركوعا	ركوعگاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑩⑨	شروع كوم په نوم د الله چه ډیرمهربان زیات رحم کونکي دي	①

الٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ الْحَكِيْمِ ① اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ

ا ل ر | دا | ایتونه دکتاب دی | چی دحکمت نه ډك دي | ایا دي | خلقو ته | تعجب شوه | داخبره چی

الف لام را | دا داسي كتاب ايتونه دی | چي د حكمت نه ډک دی | ايا دا خلق دي خبري ته تعجب كوی

اَوْحَيْنَآ اِلٰى رَجُلٍ مِّنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِيْنَ

وحی اوکړه مونږه | یو سړی ته | ددوئ نه | چی | اویروه خلق | اوزيري وركړه | هغه کسانو ته

چي مونږ په دوئ كښي يو سړی(ﷺ) ته وحي اوليږله | (اودا مو ورته اووئيل)چي خلق (د الله ﷻ د عذاب) ويروه

اٰمَنُوْٓا اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ رَبِّهِمْ ؕ

چی ایمان ئې راوړي دي | چی بیشکه | شته دوئ لره | مرتبه لویه | رېښتني | په نز درب ددوئ

او چي څوک ایمان راوړی هغوئ ته زیري ورکوه | چې هغوئ دپاره خپل پروردګار سره اوچته مرتبه ده

قَالَ الْكٰفِرُوْنَ اِنَّ هٰذَا لَسٰحِرٌ مُّبِيْنٌ ②

نووئیل کافرانو | بیشکه چی داسړې | خامخاجادوګردې | ښکاره |

(اوپه دې خبره)كافروائی چي داسړي خو ښكاره جادوګر دي |

قوله تعالى:: اِلٰى رَجُلٍ مِّنْهُمْ

ټول انبياءعليهم السلام دجنس بشر نه وو:- حروف مقطعات دسورتونو په شروع کښې وی په دې باندې اول كلام تيرشوې دې.اود سورة بقرې په شروع كښې په دې باندې پوره بحث تيرشوېدې.د ابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې ﴿الٓرٰ﴾ نه **اناالله ارٰی** مراد دې. يعنى زه الله يم او ټول هرڅه وينم. ضحاك رحمه الله هم داسې وينا كړې ده.دا د قرآن محكم او مبين آياتونه دی. دمجاهد رحمه الله هم دا قول دې. حضرت حسن بصرى رحمه الله فرمائی چه دكتاب نه مراد توراة او زبوردې. دقتاده رحمه الله خيال دې كتاب نه مراد هغه ټول الهامى كتابونه دی كوم چه د قرآن نه وړاندې وو. خودا خيال لايعنى غوندې دې.د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا﴾ كافران چه دا كوم تعجب كوی په دې باندې الله ﷻ فرمانى چه په دې كښې د تعجب څه خبره ده. چه پيغمبر ﷺ د بشر دجنس نه دې. لكه څنګه چه الله ﷻ د قرون ماضيه نه د كافرانو قول نقل كړې دې﴿ابشر يهدوننا﴾ يعنى څوك بشر به مونږ ته هدايت اوكړی؟ دلته د كافرانو مراد هود ﷺ او صالح ﷺ وو. هود ﷺ او صالح ﷺ وائی په دې كښې د حيرانتياڅه خبره ده.كه هم په تاسو كښې په چا باندې وحی نازل شوه اوهغه ئې پيغمبر جوړكړو. نود قريشو د كافرانو باره كښې الله ﷻ فرمانى چه كافران وائی محمد ﷺ خو د ټولو خدايانونه يو خدائې جوړكړو.اودا ډيره عجيبه خبره ده. دحضرت ابن عباس رضی الله عنه نه روايت دې چه كله الله ﷻ محمد ﷺ خپل رسول جوړكړو او راوې ليګلو نو عربوانكار اوكړو او وئې وئيل چه د الله ﷻ شان خود دې نه ډير لوئ دې چه د محمد ﷺ غوندې سړې دې پيغمبر جوړكړی راوئی ليګی. نو الله ﷻ اوفرمائيل چه په دې كښې خود حيرانتياڅه خبره نشته ﴿ اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ﴾ باره كښې اختلاف دې. ابن عباس رضی الله عنه فرمانى چه د **قدم صدق** نه دا مراد دې چه هم په ړومبی

بیان باندې تصدیق کول او سعادت حاصلول دی اود خپلو ښو اعمالو ښه اجر اخستل دی اودابالکل د الله ﷻ د دې قول په شان دی چه ﴿لِيُنْذِرَ بَأْسًا شَدِيدًا﴾ دې دپاره چه هغوی دجنګ او سخت عذاب نه اوویروی ﴿قَدَمَ صِدْقٍ﴾ باره کښې مجاهد رحمه الله وائی چه اعمال صالح مراددی. لکه صلوة صوم صدقه تسبیح او شفاعت د پیغمبر ﷺ. قتاده رحمه الله سلف صدق مراد اخلی. ابن جریر رحمه الله د مجاهد رحمه الله هم خیال کولو سره اعمال صالحه مراد اخستې دی. لکه چه وئیلې شی ﴿له قدم صدق في الاسلام﴾ د حسان ﷺ شعر دې.

﴿لنا القدم العليا اليك وخلقنا﴾ ﴿لاولنا في طاعة الله تابع﴾

زمونږ اعمال اوزمونږ طور طریقې تاسره رښتونی دی اوداالله ﷻ په تابعدارئی کښې زمونږ اخلاف د خپلو اسلاف تابعدار دی. الله ﷻ فرمائی چه د دې باوجود چه مونږ هم دهغوی نه یو سړی بشیراونذیر جوړکړواومولیګلونو بیا هم دا کافران وائی چه ته خو ښکاره جادوګرئې. دا کافران بالکل دروغژن دی.

إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي
بیشکه رب ستاسو | هغه الله دې
بیشکه ستاسو پروردګار صرف یو الله دې
خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ
چې پیدا ئې کړل آسمانونه | اوزمکه | په شپږو | ورځو کښې | بیا | برابرشو هغه | په عرش باندې
چې آسمانونه او زمکې ئې په شپږو ورځو کښې پیدا کړل | بیا په عرش باندې برابر شو
يُدَبِّرُ الْأَمْرَ ۖ مَا مِنْ شَفِيعٍ إِلَّا مِنْ بَعْدِ إِذْنِهِ ۚ
تدبیر کوی | دټولو کارونو | نشته | هیڅوک | شفاعت کونکې | مګر | روستو | داجازت دهغه نه
هغه د هر کار تدبیر کوی | هیڅوک (دهیچا) سفارش نشی کولې اخود هغه داجازت نه پس
ذَٰلِكُمُ اللَّهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ۝
هم داالله دې ستاسو | چې رب ستاسو دې | نو عبادت کوئ هم دهغه | آیا نو نصیحت نهٔ قبلوئ تاسو
هم دغه الله ستاسو پروردګار دې | نودهغه عبادت کوئی | آیا تاسو (اوس هم) نصیحت نه قبلوئ

قوله تعالی: ﴿ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ﴾

عرش عظیم او د الله ﷻ علم:- د الله ﷻ عزوجل ارشاد دې چه الله ﷻ دټول عالم پروردګا دې. هغه زمکې او آسمانونه په شپږو ورځوکښې پیدا کړل. وئیلی شی چه هغه ورځې هم زمونږ د ورځو په شان وې. او دا هم وئیلی شوی دی چه د زرو کالو یوه ورځ وه. د کومې بیان چه به وړاندې راځی. بیا هغه په عرش عظیم باندې د خپل شان مطابق ناست دې. او عرش په ټولو مخلوقاتوکښې د ټولونه لوئ مخلوق دې. هغه دسرو یاقوتونه جوړدې. یا داچه هغه هم د الله ﷻ یونوردې. الله ﷻ د ټولومخلوقاتو مدبر سرپرست اوکفیل دې. د هغه دپاللونه د زمکې او آسمان یوه ذره هم بچ یا خلاصه نه ده. یوه توجو هغه د بل طرف د توجونه نه شی بندولې. څکه چه یوه خبره هم په غلطه توګه باقی نه شی پاتې کیدې. غرونه سمندرونه آبادئی اوځنګلونه چرته هم یو لوئ یا وړوکې تدبیردخیال کولونه نه شی بندولې. په دنیا کښې یو سا اخستونکې داسې نشته د کوم رزق چه د الله ﷻ په ذمه نه وی. که یوڅیز هم حرکت کوی یا یوه پاڼره هم راغورزیږی نو الله ﷻ د هغې علم لری. د زمکې په تیاروکښې یوه ذره داسې نشته

اونه داسې اوچه لمده داسې شته چه د هغه په لوح محفوظ یعنی کتاب علم کښې نه وی. په کوم وخت چه دا آیت نازل شو ﴿ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِیْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ ﴾ مسلمانانوته یولوئ لښکر راتلونکې ښکاریدو چه بدو خلق دی. خلقو تپوس اوکړو چه تاسو څوك نې؟ نو ونیل مونږ پیریان یو ددې آیت په وجه مونږ د ښارنه اوځو. اود الله ﷻ ارشاد دې ﴿ مَامِنْ شَفِیْعٍ اِلَّا مِنْۢ بَعْدِ اِذْنِهٖ ﴾ یعنی څوك به د هغه د اجازت نه بغیر د چا شفاعت نه شی کولې. دا قول دالله ﷻ د دې قول مطابق دې ﴿ مَنْ ذَا الَّذِیْ یَشْفَعُ عِنْدَهٗۤ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ﴾ او ﴿ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوْهُ ﴾ یعنی دې خلقو د عبادت د پاره هم د الله ﷻ ذات خالص کړې دې. اوای مشرکانو! تاسو عبادت کښې دالله ﷻ سره نور خدایان هم شریك کونې. حالانکه تاسو ته ښه معلومه ده چه پیداکونکې الله هم یو دې. د هغه نه علاوه د بل چا عبادت نه شي کولې. پخپله الله ﷻ فرمائیلی دی که ته د هغوی نه تپوس اوکړې چه تاسو چا پیدا کړی نې؟ نو اعتراف به کوی چه الله ﷻ. اوکه تپوس اوکړې چه د دې عرش عظیم او اووه آسمانونو اله څوك دې؟ نو ډیر زر به وائی الله ﷻ دې. نو دوی نه تپوس اوکړه چه د دغه الله ﷻ نه بیا ولې نه ویرېږئی او شرك ولې کونې؟

اِلَیْهِ	مَرْجِعُكُمْ	جَمِیْعًا ؕ	وَعْدَ اللّٰهِ	حَقًّا ؕ	اِنَّهٗ	یَبْدَؤُا	الْخَلْقَ

هم هغه ته| واپسی ده ستاسو| دټولو | وعده ده دالله| حقه |بیشکه هغه| اول شروع کوی| دپیداوښت

هغه ته ستاسو د ټولو واپس کیدل دی| دا دالله ﷻ ریښتوني وعده ده |هغه مخلوق اول پیدا کړې دې

ثُمَّ	یُعِیْدُهٗ	لِیَجْزِیَ	الَّذِیْنَ	اٰمَنُوْا

بیا| به ئې دوباره پیدا کوی هم هغه| دپاره ددې چې بدله ورکړی| هغه کسانولره| چې ایمان ئې راوړو

اوبیا به ئې هم دوباره ژوندې کوی | چې هغې کسانو ته په انصاف بدله ورکړی | چې ایمان ئې راوړې

وَعَمِلُوا	الصّٰلِحٰتِ	بِالْقِسْطِ ؕ	وَالَّذِیْنَ	كَفَرُوْا	لَهُمْ

اوعملونه ئې اوکړل | نیک | په انصاف سره| اوهغه کسان| چې دکفر په لاره لاړل |وی به دهغوئ دپاره

دې | اونیک کارونه ئې کړی دی | او چا چې کفر غوره کړې دې | (نو) د هغوئ د څکلو دپاره

شَرَابٌ	مِّنْ حَمِیْمٍ	وَّعَذَابٌ	اَلِیْمٌ	بِمَا	كَانُوْا	یَكْفُرُوْنَ ۝

څکل | دګرمواوبونه| اوعذاب | درد ناك| په سبب دهغې| چې وو هغوئ| چې کفر به ئې کوو|

ویشیدلې اوبه دی| او دردناک عذاب مقرر دې | دا ځکه چې کفر به ئې کولو الله |

قوله تعالی:: لَهُمْ شَرَابٌ مِّنْ حَمِیْمٍ

د کفرسزا دردناک عذاب.- الله ﷻ خبرورکوی چه د قیامت په ورځ به د مخلوق رجوع هم دهغه طرف ته وی. هرسا لرونکی کوم چه هغه پیدا کړې دې خامخابه د هغه طرف ته واپس کولې شی. خکه چه څنګه نی اول پیداکړی وو دغه شان نی بیاهم پیدا کولې شی. اود نیکو اعمال بدله به پوره ورکوی او کافرانو ته به د هغوی دکفر په سبب د قیامت په ورځ مختلف عذابونه ورکوی. لکه باد سموم او آب تمیم اود دې قسم نور هم. دا کافران د دوزخ غوندې خیز دروغ ګڼړی. هم په دې کښې به د هغوی شپه ورځ وی. اود ویلی کړې تانبې غوندې ګرمې اوبه به د څکلود پاره ملاویږی.

هُوَ الَّذِيْ جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاۤءً وَّالْقَمَرَ نُوْرًا وَّقَدَّرَهٗ

هغه هغه ذات دې | اچې جوړ ئې کړو | نمر | خلیدونکې | او سپوږمۍ | روښانه | او مقرر ئې کړل هغې لره

(الله ﷻ) هغه ذات دې اچې نمر ئې پرقیدونکې جوړ کړې دې او سپوږمۍ ئې خلنده جوړه کړې ده او دا ئې سمه

مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوْا عَدَدَ السِّنِيْنَ وَالْحِسَابَ ۭ مَا خَلَقَ اللّٰهُ

ځایونه د راختلو | دپاره ددې چې تاسو معلوم کړئ | شمار | د کلونو | او د حساب | نه دی پیدا کړی | الله

په حساب منزلونه مقرر کړی دی | چې تاسو تري نه د کلونو په شمیر او (د وخت) په حساب پوهه شئ

ذٰلِكَ اِلَّا بِالْحَقِّ ۚ يُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ لِقَوْمٍ يَّعْلَمُوْنَ ۝

دا هر څه | مګر | په حقه سره | هغه واضحه بیانوي | آیتونه | دپاره دهغه خلقو | چې پوهیږي |

الله ﷻ دا ټول څیزونه (دلوبو دپاره نه بلکه) په مطلب پیدا کړی دي | هغه پوهانو خلقو ته خپلې نښې په تفصیل سره بیانوي

قوله تعالی:: هُوَ الَّذِيْ جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَاۤءً

سپوامئ نمرستوری شپه ورځ وغیره د الله ﷻ دقدرت نښې دی:- الله ﷻ د دې خبرې خبر ورکوی. چه الله ﷻ دخپل قدرت په کمال سره او دسلطنت په عظمت دلالت کونکې څنګه څنګه نښې پیدا کړی دی. د نمر دکګوړی نه وتونکی شغلې هغه ستاسو دپاره رڼړا جوړه کړه اودسپوږمئ رڼرائی ستاسو د پاره نورجوړکړو. د نمر رڼړا دجدا قسم ده اودسپوږمئ رڼړا بل قسم ده. رڼړا هم یوه ده خو بیا هم په دواړو کښې دومره فرق دې. چه یوه رڼړا په بله باندې خیرنیږی نه. که په ورځ کښې د نمر بادشاهی ده نو په شپه کښې دسپوږمئ. دواړه آسمانی اجرام دی خود نمرمنازل ئی نه دی مقرر کړی او د سپوږمئ منازل ئی مقرر کړی دی. په اول تاریخ چه میاشته راوخی نو ډیره وړه وی بیا د هغې رڼړا هم زیاتیږی او دهغې ککوړې هم غټې کیږی تردې چه پوره شی. ګول دائره شی. دې نه پس بیا کمیږی اوپوره یوه میاشت پس بیاپخپل اول حالت باندې راشی. لکه چه الله ﷻ فرمایی ﴿وَالْقَمَرَ قَدَّرْنٰهُ مَنَازِلَ حَتّٰى عَادَ كَالْعُرْجُوْنِ الْقَدِيْمِ ۝﴾ د سپوږمئ د پاره مونږ د غټیدو اوکمیدو منازل مقرر کړی دی چه هغه په کمیدو کمیدو د زوړ اوچ ښاخ غوندې شی. نه خو نمر سپوږمئ رانیسی اونه شپه د ورځې نه وړاندې کیږی. هر یو په خپل خپل مدار کښې په خپله خپله ضابطه او قانون لاندې چکر وهی.

الله ﷻ دا نمراوسپوږمئ وغیره عبث نه دی پیدا کړی:: اود الله ﷻ قول دې ﴿وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ حُسْبَانًا ۚ﴾ دنمر اوسپوږمئ خپل خپل حساب دې. پدې آیت مبارك کښې خودلې شوی دی چه دنمر په ذریعه ورځ پیژندلې شی اود سپوږمئ په ګردش سره د میاشتو اوکالونوحساب لګولې شی. الله ﷻ دا عبث نه دی پیدا کړی. بلکه په عالم په پیدائش کښې یو عظیم حکمت پټ دې. اود هغه په قدرت باندې حجة البالغه ده لکه چه فرمائی ﴿وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاۤءَ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا ۭ﴾ یعنی مونږ آسمان او زمکه او په دې کښې چه څه دی په باطله توګه نه دی پیدا کړی. دا د کافرانو ګمان دې او په کافرانوبه د دوزخ هلاکت وی. اود الله ﷻ ارشاد دې ﴿اَفَحَسِبْتُمْ اَنَّمَا خَلَقْنٰكُمْ عَبَثًا وَّاَنَّكُمْ اِلَيْنَا لَا تُرْجَعُوْنَ ۝﴾ آیا تاسو دا ګڼړئ چه مونږ تاسو عبث پیدا کړی ئې. عبث پیدا کړې شوې او عبث مړه شوې اوبیابه زمونږ طرف ته واپس کولې نه شئ. د الله ﷻ ذات ډیر لوئی دې هغه الله واحد رب د عرش کریم.

د آیاتونومطلب دا دې چه مونږ حجت او دلیلونه ښکاره ښکاره بیانوو دې د پاره چه پوهیدونکی پوهه شی. د شپې ورځې د اختلاف مطلب دا دې چه ورځ خی نو شپه راځی او چه شپه ځی نو ورځ راځی. په یوبل باندې غالب راتلو سره قرار نه کوی. لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهٗ حَثِيْثًا ۙ﴾ شپه

په ورځ خوریږی او ورځ په شپه خوریږی خو څه مجال چه نمر سپوږمنی سره اوجنګیږی. د الله ﷻ ارشاد دې ﴿فَالِقُ الْإِصْبَاحِ ۚ وَجَعَلَ اللَّيْلَ سَكَنًا﴾ سحر راوځی او شپه په سکون باندې تیریږی. الله ﷻ په زمکه او آسمان کښې چه څه پیداکړی دی هغه د دې خبرې نښې دی چه د هغه قدرت څومره عظیم دې.لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿وَكَأَيِّن مِّنْ آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ﴾زمکه اوآسمان د الله ﷻ د څومره نښونه ډک دی﴿قُلِ انظُرُوا مَاذَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ وَمَا تُغْنِي الْآيَاتُ وَالنُّذُرُ عَن قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُونَ﴾ غوراوکړئ چه په زمکه او آسمان کښې کومې نښې نشته اوکافران متنبه کونکی کوم کوم دلائل نشته.د الله ﷻ ارشاددې آیاهغوی په آسمان او زمکه کښې اخوادیخواوړاتدې روستونظرنه کوی.دانخښې خودعقلمندودپاره دی اودالله ﷻدنیولو او عذابونو نه د بچ کیدونکود پاره دی.

إِنَّ فِي اخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا خَلَقَ اللَّهُ فِي السَّمَاوَاتِ
بیشکه په بدلیدوکښی|دشپې|اودورځې| اوپه هرهغه څیزونوکښی|چې پیداکړی دی الله|په آسمانونوکښی
بیشکه دشپې او ورځې په بدلون کښې او الله ﷻ چې په آسمانونو او زمکه کښې څه پیدا کړی دی(
وَالْأَرْضِ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَّقُونَ ۝ إِنَّ الَّذِينَ
اوپه زمکه کښې|خامخا نښې دی|دپاره دهغه قوم|چې خان ساتی دغلطې لارې نه|بیشکه| هغه کسان
په دې ټولو کښې) دهغې خلقودپاره نښې دی | چې دالله ﷻ نه ویریږی | بیشکه څوک چې زمونږ
لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاطْمَأَنُّوا بِهَا
چې امیدنه لری| دملاقات زمونږه| اوراضی شوی دی| په ژوندد دنیا| اومطمئن شوی دی| په هغې
سره دملاقات امید نه ساتی |اوددنیا په ژوند رضا شوی دی |او په هغې پورې ئې زوړنه لګولې دی
وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ آيَاتِنَا غَافِلُونَ ۝ أُولَٰئِكَ مَأْوَاهُمُ
اوهغه کسان| چې هغوئ | دآیتونو زمونږ نه | غافله دی| دغه کسان چې دی| آخری ځائې دهغوئ
او څوک چې زمونږ د نښونه بیخی غافله دی | . هم دغه خلق دی چې ټکاؤنړه ئې (د دوزخ)
النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ۝
وورد دې|په سبب دهغې بدوکارونو|چې ووهغوئ|چې کول به ئې |
اور دې | د دوی د خرابو عملونو په سبب |

قوله تعالى:: وَاطْمَأَنُّوا بِهَا

په دنیاوی ژوندون باندې دعاشقانوکافرانو انجام:- چه کوم بدبخت د قیامت په ورځ د الله ﷻ دملاقات نه انکار کوی اود الله ﷻ د ملاقات ورته لرشان هم یقین نشته او صرف د دنیاوی ژوند طالبان دی. او هم په دې دنیاباندې د هغوی نقوش خوشحاله دی. په دې آیت کښې دا هم د هغوی متعلق خبرورکړې شوې دې. حسن بصری رحمه الله فرمائی چه د الله ﷻ قسم دې کافرانوخونه د دنیا ژوند له څه زینت ورکړو او نه ئی دامرتفع کړل اوبیا د دې ژوند نه راضی هم شو هغوی دالله ﷻ دکونیه آیاتونونه ډیر غافل دی. لرشان هم په خپل ژوند باندې غور او فکر نه کوی. د قیامت په ورځ د هغوی ځای دوزخ دې. اودا د هغوی د دنیاوی اعمالو صحیح بدله ده ځکه چه د الله ﷻ نه اود رسول الله ﷺ نه اود ورځې د قیامت نه هغوی کوم انکار کړې دې اوکوم ګناهونه او جرمونه ئی چه کړی دی د هغې تقاضا هم دغه ده.

إِنَّ الَّذِينَ ءَامَنُوا

بیشکه هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو

بیشکه چاچې ایمان راوړې دې | او نیک کارونه کوي

وَعَمِلُوا الصَّٰلِحَٰتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُم بِإِيمَٰنِهِمْ ۖ تَجْرِي

اوکول ئې نیک کارونه | اوبه ښائي هغوئ ته نیغه لار | رب دهغوئ | په سبب دایمان دهغوئ | بهیږي به

هغوئ به خپل رب د ایمان په برکت سره (داسې ځایونه ته) اورسوي اچې لاندې به ترې ولې

مِن تَحْتِهِمُ الْأَنْهَٰرُ فِي جَنَّٰتِ النَّعِيمِ ۝ دَعْوَىٰهُمْ فِيهَا سُبْحَٰنَكَ

لاندهغوئ نه | نهرونه | په جنتونوکښې | د نعمتونو | ویناد هغوئ به | په هغې کښې | پاکي ده تالره

بهیږي | د عیش عشرت په باغونو کښې به وي | هلته به هغوئ وائي چې ائي الله ﷻ ته پاک ئې | او هلته به

اللَّهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَٰمٌ ۚ وَءَاخِرُ دَعْوَىٰهُمْ

اې خدایا | او دعا دهغوئ به | په هغې کښې | سلام (سلامتیا) وي | اوخاتمه | دوینا دهغوئ به داوي

دهغوئ (یو بل) سره دعا دا وائي اچې سلامت اوسیږئي | اودهغوئ روستئ وینا به همیشه دا وي اچې

أَنِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَٰلَمِينَ ۝

چې ثنا ده | الله لره | چې پاکونکي دټولو مخلوقاتو دې |

ټول تعریفونه الله ﷻ لره دي اچې پالونکی د ټولو مخلوقاتو دې |

قوله تعالی:: وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَٰمٌ

جنت د سلامتیا کوردې: دلته دهغه نیک بختو خبرورکولې شي چه ایمان ئې راوړې دې اودپیغمبرانو تصدیق ئې کړې، حکم منل ئې کړي نیک عملونه ئې کړي اوداوعده اوکړې شوه چه د هغوی په نیکو اعمالوبه هغوی ته هدایت کولې شي. دلته ﴿بِإِيمَٰنِهِمْ﴾ (ب) سببیه کیدې شي یعنی په دنیاکښې د هغوی د ایمان راوړلو سبب د قیامت په ورځ په صراط مستقیم باندې به الله ﷻ هغوی برابر او قایم اوساتي. تردې چه هغه به دا پوره کړي اوجنت ته به ئې اورسوي. او داهم احتمال دې چه (ب) د استعانت وی لکه چه مجاهد رحمه الله فرمائي چه هغوی سره به یو نوروی اود هغې په امداد به هغوی په لار ځي.

په قیامت کښې به نیک اوبدعمل متشکل کیږي:: اوابن جریر رحمه الله وائي چه دهغوی اعمال به د یو ښکلې دجود اوخوشبوداړې هوا په شکل کښې وی اوچه کله د قبرنه اوچتیږی نودا ښکلې وجودونه به د هغوی په وړاندې وړاندې روان وی اوهغوی ته به دهر قسم خیر او زیری ورکوی اوچه کله هغه نیکوکار تپوس کوی چه ته څوک ئې؟ نو وائی به چه مونږ ستا نیک اعمال یو اواوس به هغوی ددوی په وړاندې د نور په شان روان وی او جنت پورې به هغوی پریږدی. په دې وجه د الله ﷻ ارشاد دې چه ﴿يَهْدِيهِمْ رَبُّهُم بِإِيمَٰنِهِمْ﴾ اودکافرانو اعمال به ډیر په بد شکل کښې وی او ډیرد بدبوداره هوا په شان بدن به اختیاروی او هغه به خپل ملګری سره اینختې وی اوتردوزخ پورې به ئې راولي. د قتاده رحمه الله هم دا قول دې. والله اعلم.

د اهل جنت به داحال وی چه د هغوی خطاب ﴿سُبْحَٰنَكَ اللَّهُمَّ﴾ به وی. ابن جریج رحمه الله وائی چه کله هغوی سره یوه مرغئی الوزی دکومې خواهش چه به ددوی پیدا شی نو دا پورتنئ کلمه به په ژبه اووائی هم

دغه به د دوی بلنه وی. او یوه فرښته به د دوی مرغوبات راوړی حاضره به شی سلام به اوکړی هغه به د سلام جواب ورکړی نو وائی به ﴿وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَٰمٌ﴾ هغوی چه کله اوخوری نو د الله ﷻ حمد او شکر به ادا کړی هم د دې دپاره نبی فرمانیلی ﴿وَءَاخِرُ دَعْوَىٰهُمْ أَنِ ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ﴾ مقاتل ابن حیان رحمه الله وائی کله چه جنتیان د خوراك څه څیز غواړی نو ﴿سُبْحَٰنَكَ ٱللَّهُمَّ﴾ به وائی نوهغه له به لس زره خادمان دسرو زرو په خوانچوکښې هغه څیز حاضر کړی اویه هره یوه خوانچه کښې به جدا جدا تازه خوراك وی.د هر یو نه به څه نه څه خوری.سفیان ثوری رحمه الله وائی چه کله یوسړې څه څیز غواړی نو ﴿سُبْحَٰنَكَ ٱللَّهُمَّ﴾ به وائی اودا آیت ﴿وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَٰمٌ﴾ والا آیت په شان دې.اود الله ﷻ ارشاد ﴿لَا يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلَا تَأْثِيمًا إِلَّا قِيلًا سَلَٰمًا سَلَٰمًا﴾ وغیره داټول په دې خبره دلالت کوی چه پاك رب د همیشه همیشه دپاره محمود دې اودهمیشه معبود دې. د دې دپاره دخلق دشروع نه هغه په خپل ذات باندې حمد فرمانیلې او په استمرارحال کښې هم د قرآن په شروع کښې هم اود تنزیل په شروع کښې هم لکه چه فرمائی ﴿ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ ٱلَّذِىٓ أَنزَلَ عَلَىٰ عَبْدِهِ ٱلْكِتَٰبَ﴾ دکوم شرح احوال چه ډیر اوږده خواره دی. هغه اول او آخر محمود دې که هغه دنیا وی اوکه دین. په دې وجه په حدیث شریف کښې دی چه جنتیانوته تسبیح او تهلیل خودلې شوې دې څنګه چه د نفس خواهشات هم هغوی ته ورکړې شوی دی[1] اوچه څنګه څنګه د الله ﷻ نعمتونه په هغوی باندې زیاتیږی نو دا تسبیح اوتهلیل به هم زیاتیږی. نه به ددې اختتام وی نه انقضاء. د الله ﷻ نه علاوه بل یو الله پالونکې نشته.

وَلَوْ | يُعَجِّلُ | ٱللَّهُ | لِلنَّاسِ
او که چری | جلتی کولې | الله | دپاره دخلق
|او که الله ﷻ خلقو ته بدی هم داسې زر

ٱلشَّرَّ | ٱسْتِعْجَالَهُم | بِٱلْخَيْرِ | لَقُضِىَ | إِلَيْهِمْ أَجَلُهُمْ
په رسولو دشر | پشان دزرغوښتلو ددوئ | نیکئ لره | نوفیصله شوې به وو | مهلت دعمل ددوئ
ښکاره کولې | خومره چې دوئ د ښیګړې په باره کښې تلوار کوی انو ددوئ نیتېه به (پخوا) پوره شوې

فَنَذَرُ | ٱلَّذِينَ | لَا يَرْجُونَ | لِقَآءَنَا | فِى طُغْيَٰنِهِمْ | يَعْمَهُونَ
نوپریږدو مونږه | هغه کسان | چې نه لری امید | دملاقات زمونږ | په سرکشئ دهغوئ | کښې اچې سرګردانه به وی
وه) نومونږ هغه خلق چې زمونږ دملاقات امید نه ساتی اپخپله سرکشئ کښې سروهلې بروهلې پریږدو

قوله تعالی: وَلَوْ يُعَجِّلُ ٱللَّهُ لِلنَّاسِ ٱلشَّرَّ

دخپل ځان او خپل اولادد پاره بددعا نه دی کول پکار:- الله ﷻ په خپلو بندیګانو باندې د خپل لطف او حلم خبرورکوی که چرې انسان د خپل زړه په تنګنی اود غصې په حالت کښې خپل ځان مال اولاد ته خیرې کوی نو الله ﷻ د هغه بددعا نه قبلوی څکه چه هغه ته پته وی چه دابددعا دزړه په اراده سره نه کوی. دا د الله ﷻ بالکل رحم اوکرم تقاضاده خو هغه دعا قبلوی چه د خپل ځان د پاره وی که د اولادیا مال حال دپاره وی. ددې دپاره خو فرمائی چه الله ﷻ دې هغوی ته مصیبت رسولوکښې هم داسې جلدی اوکړی لکه چه انسان د خپل خیر دپاره جلدی کوی نود هغه دپاره خودې نه راتلونکې مرګ راشی. خود انسان دپاره دا بالکل ښه نه دی چه بار بار دا وائی اود خیرو کولوعادت په ځان کښې واچوی. لکه چه حضورﷺ فرمانیلی خپل ځان ته خیرې مه کوئې اونه خپل مال اولاد ته خیرې کوئې.

---

[1] صحیح مسلم: کتاب الجنة باب فی صفات الجنة واهلها...:۲۸۳۵.

خکه چه يو نه يو وخت خو ددعا د قبليدو وی که هغه وخت دې د خلې نه خيرې اووتلې نو پوره کيږي به[1] مجاهد رحمه الله ددې آيت په تفسيرکښې وئيلی دی چه دابددعا دانسان قول دې چه د غصې په وخت کښې د خپل خان يامال اولاددپاره ئې کوی.پداسې صورت کښې پکاردی چه سړې دې زردا اووائی(اللهم لاتبارك فيه) يعنی اې الله پدې خبره کښې برکت مه اچوه گنې نودهغه خبره به قبوله شی نوهم د هغه تباهي به اوشي.

وَاِذَا	مَسَّ الْاِنْسَانَ	الضُّرُّ	دَعَانَا	لِجَنْبِهٖٓ	اَوْقَاعِدًا
او کله چې | اورسيږی | انسان ته	تکليف	نو رابلي مونږه | پروت په اړخ خپل		يا په ناسته	

اوکله چې په انسان باندې سخته راشی \| نو هغه وخت کښې مونږ رابلی \| هم په ملاسته هم په

اَوْقَآئِمًا	فَلَمَّا	كَشَفْنَا	عَنْهُ ضُرَّهٗ	مَرَّ	كَاَنْ	لَّمْ
يا په ولاړه	نوهرکله چې	لرې کړومونږه	دهغه نه تکليف دهغه	نو تير شی	الکه چې	هغه هډو نه وو کړې

ناسته او هم په ولاړه \| خو بيا چې کله مونږ ترې تکليف لرې کړو \| نوداسې (په مخه) روان شی \| لکه

يَدْعُنَآ	اِلٰى ضُرٍّ مَّسَّهٗ ؕ	كَذٰلِكَ	زُيِّنَ
اواز مونږ ته	دفع کولو دهغه ضرر ته چې رسيدلې ووهغه ته	دغه شان	ښائسته کړې شوی دی

چې ده هډو په دغه سخته کښې مونږ رابللی نه وو \| داسې دحد نه تيريدونکو خلقو ته

لِلْمُسْرِفِيْنَ	مَا	كَانُوْا	يَعْمَلُوْنَ ﴿١٢﴾
دپاره دحدنه داوړيدونکوخلقو	هغه عملونه	چې ووهغوئ	چې کول به ئې

دهغوئ کارونه ښائسته کولې شی \|

قوله تعالى:: مَرَّ كَاَنْ لَّمْ يَدْعُنَآ اِلٰى ضُرٍّ مَّسَّهٗ ؕ

دانسان احسان هيرول:- ددې آيت باره کښې الله ﷻ خبرورکوی چه کله انسان يو مصيبت سره مخ کيږی لکه چه فرمائی ﴿وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ فَذُوْدُعَآءٍ عَرِيْضٍ﴾ يعنی چه کله مصيبت راځی نو ډيرې اوږدې اوږدې دعاګانې غواړی. وړاندينې آيت او دا آيت دواړه په يوه معنی دی. خکه چه کله ورته سختی رسی نو بې تابه او بې صبره شی. په ملاسته ولاړه ناسته اوتلوراتلوکښې په وينه او اوده د مصيبتونو لرې کيدو دعاګانې غواړی. خوچه کله الله ﷻ ده د مصيبتونواو خفګانونونه خلاصې ورکوی نو بيا هغه ده کوی اړخ بدلوی لکه چه په ده باندې هډو مصيبت راغلې نه وو. الله ﷻ د دې طريقې مذمت کولو سره فرمائی چه دا خبره خو ګناهګارانو او بدکارانو سره ښه ښائی اوچه الله ﷻ چاته هدايت اوتوفيق ورکړې دې هغوی د دې نه خلاص دی. لکه چه حضورﷺ فرمائيلی دی. دمؤمن معامله هم څه بل شان ده کوم څيز چه دالله ﷻ د طرف نه هغه سره کيږی نو د هغه دپاره هم خير جوړيږی که نقصان ورارسيدو او هغه صبر اوکړو نو اجرملاؤ شو اوکه راحت اوخوشحالی ملاؤ شوه او شکر ئې اوکړونواجرملاؤشو. اودا مهربانئی خو صرف هم مؤمن سره مخصوص دی.[2]

---

[1] ابودرداء کتاب الوتر باب النهی ان يدعوالانسان على اهله وماله:١٥٣٢،صحيح مسلم:٣٠٠٩ کښې د دې معنې روايت موجود دی.
[2] صحيح مسلم کتاب الزهد باب المؤمن امره کله خير:٢٩٩٩.

وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا
او په تحقیق سره | هلاك كړل مونږ
او یقیني طور مونږ ستاسو نه مخکښې ډیر نسلونه تباه کړي دي
الْقُرُوْنَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوْا وَجَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ
خلق د زماني | چې وو مخکښې ستاسو نه | هر کله چې | ظلم اوکړو هغوئ | او راغلي وو هغوئ ته | رسولان د هغوئ
هر کله چې به د حد نه تیر شو | او هغوئ ته د هغوی پیغمبران څنګه په دلیلونو سره راغلي وو
بِالْبَيِّنٰتِ وَمَا كَانُوْا لِيُؤْمِنُوْا ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِيْنَ ۝
د واضحه نښو سره | او نه وو هغوئ | چې ایمان ئې راوړي وې | دارنګې | بدله ورکوو مونږه قوم | مجرمانو ته
خو هغوئ د ایمان راوړلو خلق نه وو . | مونږ مجرمانو خلقو ته دغه شان سزاګانې ورکوو
ثُمَّ جَعَلْنٰكُمْ خَلٰٓئِفَ فِي الْاَرْضِ مِنْۢ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ
بیا | اوګرخولئ مونږ تاسو | روستو په پاتې کیدونکي | په زمکه کښې | روستو د هغوئ نه | د پاره د دې چې اوګورو مونږه
بیا مونږ تاسو د هغوئ نه پس په مخ د زمکې نائبان جوړ کړئ | د دې د پاره چې اوګورو
كَيْفَ تَعْمَلُوْنَ ۝
چې څه رنګې | عمل کوئ تاسو |
چې تاسو څنګه کارونه کوئ |

قوله تعالی:: ثُمَّ جَعَلْنٰكُمْ خَلٰٓئِفَ فِي الْاَرْضِ

د دنیاوي ژوندون حقیقت. الله ﷻ خبر ورکړې دې چه مخکینو رسولانو کله هغه کافرانو ته ښکاره دلائل او واضحه نښې راوړې راغلې وو او هغوی تکذیب کړې وو نو څنګه هلاك کړې شوې وو بیا د هغوی نه پس الله ﷻ هغه قوم پیدا کړې دې او هغوی ته ئې خپل یو رسول لیګلې دې اوګوري چه دوی هم دوخت د رسول خبره مني که نه. حضورﷺ اوفرمائیل چه دنیا ډیره خوږه او آباده ده. اوس الله ﷻ تاسو د مخکینو قومونو جانشین جوړ کړی ئې دې د پاره چه اوګوری تاسو څنګه عمل کوئې. پکار ده چه د دنیاوی ناجائزه خواهشاتو نه جدا شئ او غنیه خبره داده چه د ښځو نه محتاط اوسیږئی. ځکه چه په بني اسرائیلو کښې ړومبنی فتنه راغلې وه هغه هم د ښځو فتنه وه.(۱)

یو ځل عوف بن مالكرضی الله عنه خپل خوب حضرت ابوبکر صدیقرضی الله عنه ته بیانولو لکه چه آسمان سره یوه رسی لګیدلې ده او رسول اللهﷺ هغه راښکله بیا هغه آسمان سره زوړند شوه نو بیا ابوبکررضی الله عنه راښکله بیا خلقو د منبر د طرف نه هغه ناپ کړه اود حضرت عمر رضی الله عنه په ناپ کښې هغه د منبر نه درې لاسه اوږده راووتله. هلته حضرت عمررضی الله عنه هم وو حضرت عمر رضی الله عنه چه واوریده نو وئې وئیل چه ستا خوب پریږده، د څه خوب اوزمونږ هغې سره څه تعلق، خو چه کله عمررضی الله عنه خلیفه شو نو عوفرضی الله عنه ته ئې اووئیل عوف رضی الله عنه ته خو هغه خپل خوب لږشان واوروه عوفرضی الله عنه وئیل اوس په خوب څه کوې تاخوزه په خوب باندې رټلې ووم. حضرت عمررضی الله عنه اوفرمائیل چه الله ﷻ دې ستا ښیګړه اوکړی ما هیڅ کله دا نه خوښول چه ته د نفس خلیفه د رسول اللهﷺ ته دده د مرګ خبر واوروې. بیا عوف رضی الله عنه خپل خوب بیانول شروع کړو خو

---

(۱) صحیح مسلم کتاب الرقاق باب اکثر اهل الجنة الفقراء..: ۲۷۴۲.

چه کله تردې ځائ راورسیدو چه خلقودمنبره پورې درې درې لاسه هغه ناپ کولو. نوحضرت عمرؓ اوفرمائیل چه یوخو په دې دریو کښې یو خو دا چه دې به خلیفه وی دویم دا چې چه د الله ﷻ په معامله کښې د چا دملامتیا څه پرواه نه کوی اوپه دریم لاس باندې د ختمیدومطلب دادې چه هغه به شهید کیږی. عمرؓ اوفرمائیل د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ثُمَّ جَعَلْنٰكُمْ خَلٰٓئِفَ فِي الْاَرْضِ مِنْۢ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُوْنَ﴾ اوس مونږ تا خلیفه جوړوو اوګورو چه ته څنګه عمل کوې.نواې عمرؓ! اوس ته خلیفه جوړ شوې اودکولو په وخت کښې سوچ کوه چه څه کوې.﴿لَوْمَةَ لَآئِمٍ﴾ نه د نه ویریدلوحکم کوم چه عمرؓ اوکړو هغه د احکام الهی باره کښې وو اود لفظ شهید نه مراد دحضرت عمرؓ دا وو چه زما د پاره شهادت مقدردې اوهغه وخت دې چه ټول خلق به زما حکم منونکی وی.(۱)

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيٰتُنَا بَيِّنٰتٍ ۙ

| اوکله چې| اولوستې شی| په هغوئ باندې| ایتونه زمونږه| واضحه

|| وهرکله چې دوئ ته زمونږ څرګنده ایتونه اولوستې شی انو څوک چې

قَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا ائْتِ بِقُرْاٰنٍ غَيْرِ هٰذَآ اَوْ بَدِّلْهُ ؕ

نواییٔ هغه کسان|چې امیدنه لری|دملاقات زمونږ| راوړه | یوقران |چې بدل وی ددې نه| یابدل کړه داقران

زمونږ دملاقات امید نه لری |هغوئ وائی چې ددې نه بغیر یو بل قران راوړه|یا هم په دې کښې (لږه ډیره) تبدیلی اوکړه

قُلْ مَا يَكُوْنُ لِيْٓ اَنْ اُبَدِّلَهٗ مِنْ تِلْقَآئِ نَفْسِيْ ۚ اِنْ اَتَّبِعُ

ورته اووایه| چې نۀ ښائی|مالره چې بدل کړم داقرآن| دطرفه | دنفس خپل نه | نۀ کوم پیروی زۀ|

ورته| ووایه چې څه داسې نشم کولې| چې د خپل ځانه په دې کښې بدلون اوکړم| زۀ خو په هغې حکم

اِلَّا مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ ۚ اِنِّيْٓ اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّيْ عَذَابَ

مګر|دهغه حکم| چې وحی کیږی| ماته| بیشکه زۀ| یریږم |که نافرمانی اوکړه زۀ| درب زما| دعذاب

پسې روان یم |کوم چې ماته دوحی په ذریعه رارسی |که زۀ دالله ﷻ دحکم نا فرمانی اوکړم |نود(قیامت)

يَوْمٍ عَظِيْمٍ ۝ قُلْ لَّوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهٗ عَلَيْكُمْ وَلَآ

دورځې لوئ | ورته اووایه|که چرې غوښتلې الله|نۀ به وۀ|اوروله ما داقرآن| په تاسو | اونۀ به

په ورځ د عذاب نه ویریږم|ته ورته اووایه که دالله ﷻ رضا وې |نو ما بۀ دا کلام تاسو ته اوروله نه وې

اَدْرٰىكُمْ بِهٖ ۫ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيْكُمْ عُمُرًا

الله خبردرکړې وۀتاسوته | په دې قرآن | نوپه تحقیق سره اوسیدلې وم زۀ | په تاسو کښې | ډیر عمر

او نه بۀ پرې | الله ﷻ تاسو خبر کړې وئ ||او بیا زه خو په تاسو کښې ددې نه پخوا ډیر عمر پاتې شوې یم

مِّنْ قَبْلِهٖ ؕ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ۝

مخکښې ددې نه | آیا نه چلوئ عقل تاسو |

آیا تاسو دعقل نه کار نه اخلئ.

---

(۱) الطبری:۱۵/۳۹.

قوله تعالی: قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أُبَدِّلَهُ

دشریعت جوړونکې صرف دالله ﷻ ذات دې یونبی هم بدلون نه شی کولې:-د قریشو مشرکانو کښې چه کوم سرکش کافران وو اود هرې خبرې نه به انکاراواعراض کولود هغوی باره کښې ارشاد کولی شی چه رسول اللهﷺ به کله د الله ﷻ کتاب هغوی ته اورولو او واضحه دلائل به نی پیش کول نو وئیل به ئی چه د دې قرآن نه علاوه بل قرآن راوړه چه په بله طریقه باندې لیکلې شوې وی.اوس الله ﷻ خپل نبیﷺ ته ارشاد فرمائی چه دوی ته اووایه چه زماڅه حق دې چه زه دخپل طرف نه قرآن بدل کړم. زه خو صرف یو مقررشوې بنده یم اود الله ﷻ پیغام رسونکې یو قاصد یم. دا هرڅه چه ما ستاسوپه وړاندې پیش کړې دی دا هر څه د الله ﷻ رضا اوارادې سره دی. زه خو هم هغه کوم چه په ماکومه وحی اوشی. که ما د الله ﷻنافرمانی اوکړه نوزه د الله ﷻ د قیامت عذاب نه ډیر ویریږم.اوددې خبرې دلیل چه دا زما د طرف نه جوړې شوې خبرې نه دی دا دې که چرې ما جوړولې شوې نوتاسو به هم جوړولې شوې. اوتاسو هم د دې د جوړولونه عاجز ئې.نو زه به بیا څنګه عاجز نه یم. ښکاره خبره ده چه د الله ﷻ نه سوا دبل چا کلام نه شی کیدې او بله دا چه تاسو زما صداقت اوامانت د هغه وخت نه پیژنئی د کوم وخت نه چه زه ستاسو په قوم کښې پیدا شوې یم او اوس هم زما صداقت پیژنئی چه زه تاسو ته رالیګلې شوې یم. تاسو زما په صداقت او ایماندارئی باندې یوه ذره نیول نه شئی کولې.په دې وجه خو الله ﷻ اوفرمائیل چه اووایه ما تاسوسره یواوږد ژوندتیر کړې دې. تاسودومره هم نه پوهیږئی چه حق او باطل جدا جدا کړئی.په دې وجه چه د هرقل بادشاه دابوسفیان اود هغه د ملګرو نه د نوې نبی باره کښې حالات معلوم کړل اود ابوسفیان نه ئې تپوس اوکړو چه په تاسو باندې چرې د هغه دروغ ثابت شوې دی؟ نوابوسفیان اووئیل چه نه.ابوسفیان خو په هغه زمانه کښې دکافرانو سردار اود مشرکانومشر وو.خوسره د دې هغه د حق خبرې اعتراف اوکړو(والفضل ماشهدت به الاعداء) نوهرقل اووئیل چه کوم سړی د انسانانو په معامله کښې دروغ نه دی وئیلی نوهغه به دالله ﷻ په معامله کښې څنګه دروغ اووائی؟[1]اوحضرت جعفر بن ابی طالب نجاشی بادشاه ته وئیلی ووچه الله ﷻ مونږله یورسول رالیګلې دې دچاد ذاتی ریښتونولی اودنسب دخوبو اوامانت نه چه مونږ ښه خبرخوبیانواود نبوت نه وړاندې د هغه قیام مونږ سره څلوېښت کاله پورې شوې. او سعید بن المسیب درې څلوېښت پورې وانی خو زیات صحیح قول ړومبې دی.

فَمَنْ	أَظْلَمُ	مِمَّنِ	افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ	كَذِبًا	أَوْ كَذَّبَ
نو څوک دې	زیات ظالم	دهغه چانه	چې اوتړی هغه په الله باندې	دروغ	یا دروغ اوګنړی
نو د هغه چا نه غټ ظالم به څوک وی	چې په الله ﷻ باندې د دروغو تهمت لګوی				
بِآيَاتِهِ ۚ	إِنَّهُ		لَا يُفْلِحُ	الْمُجْرِمُونَ ۝	
آیتونه دهغه	بیشکه شان دادې چې		اخلاصي نه شی موموندلې	مجرمان خلق	
یا دهغه ریښتوني نښې دروغ ګڼړی	بیشکه مجرمان نشی کامیابیدې				

قوله تعالی: فَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ

د آقا نورانی مخ مبارک هم د صداقت یودلیل دې: الله ﷻ فرمائی چه د هغه نه لوئ ظالم او سرکش څوک کیدې شی څوک چه په الله ﷻ باندې بهتان تړی،اود الله ﷻ باره کښې دروغ خبرې جوړوی. اود دروغو

[1] صحیح بخاری کتاب بدءالوحی باب کیف کان بدءالوحی الی رسول الله :۷، صحیح مسلم:۱۷۷۳.

دعوی کوی چه هغه د الله ﷻ رالیګلې شوې دې. دې نه زیات څوك مجرم او ګناهګار نه شي جوړیدې.
داخبره خویوکم عقل اوبد سړی نه هم پټه نه ده نو د هوښیارانواوانبیاء علیهم السلام نه څنګه پټه پاتې کیدې شي.څوك چه د نبوت دعوه کوی که هغه دروغژن وی که رښتونې الله ﷻ د هغه په بدکارنی او نیکوکارنی باندې دلائل قایمه وی کوم چه د نمر په شان پړقیدونکی وی.حضرت محمدﷺ او مسیلمه کذاب دواړه چه چا کتلی دی د دواړو فرق بالکل داسې پیژندلې شی لکه چه څوك په رڼړا ورځ او دنیمې شپې په تیاره کښې فرق کولې شی.اوس د دواړو د خصلتونو کلام مقابله اوکړئی نو صفابه فرق معلوم شی چه د محمدﷺ په قول او فعل کښې څومره صداقت دې. او په مسیلمه کذاب، سجاح او اسودعنسی کښې څومره دروغ او بې ایمانی ده.
عبدالله بن سلام رضی الله عنه وائی چه رسول اللهﷺ کله مدینې ته تشریف راوړو نو خلق دحضورﷺ په راتلویاندې ډیر خوشحاله وو. په خوشحاله خلقو کښې زه هم ووم. ما په اول ځل چه حضورﷺ اوکتلو نو زما زړه ګواهی ورکړه﴿حاشاوکلا﴾ دا نورانی مخ مبارك خود دروغژن سړې کیدې نه شی.ما چه دحضورﷺ د ژبې مبارکې نه ړومبنئی کومه خبره واوریده هغه داده چه: ای خلقوپه خپل مینځ کښې یو بل ته سلام کوئې، د هغه د فلاح د الله ﷻ نه دعاغواړئی، د غریبانانو او اوږوخیته مړونې، خپلوانو سره صله رحمی کوئې، د شپې مونځونه کوئې چه کله خلق اوده وی، تاسو به بې د تپوسه جنت ته اورسئی.([1])
ضمام بن ثعلبه د خپل قوم بنی سعد بن بکر د طرف نه چه کله د حضورﷺ په خدمت کښې حاضرشو نو حضورﷺ ته اوونیل چه ښه ده اوښایه دا آسمان دومره چا اوچت کړې دې. حضورﷺ اوفرمائیل الله ﷻ، هغه بیا تپوس اوکړو دا غرونه په زمکه کښې دننه چا ورخښ کړی دی؟ حضورﷺاوفرمائیل الله. بیائې تپوس اوکړودا زمکه چا خوره کړې ده. حضورﷺاوفرمائیل الله. بیا ئې اوونیل چه ستا دې قسم وی په هغه ذات چا چه دا آسمان جوړکړې، دا لویٔ لویٔ غرونه ئی په زمکه کښې ورخښ کړی او دا دومره لویه پلنه زمکه ئی خوره کړې ده آیا هغه ته دټولو انسانانوطرفته رسول جوړکړې رالیګلی؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه اوزما دې قسم وی په هغه الله ﷻ چه زه ئی رالیګلې یم. بیا ئی د حضورﷺ نه د مانځه، زکوة،حج،اوروژې باره کښې اود هریورکن باره کښې په قسمونوورکولو سره تپوس اوکړو او حضورﷺ هم دهغه الله ﷻ قسمونه خوړلوسره جواب ورکولو. هغه اوونیل چه بیا خو ته رښتونې ئې او چه کوم ذات الهی ته په رښتونی نبی جوړکړې رالیګلې ئې چه زه به په دې ارکانو باندې نه زیاتې کوم او نه کمی ([2]) په صحیح توګه به عمل کوم. نو دومره پوره والې به د هغه د پاره کافی وی اوهغه دنبی په صداقت باندې ایمان راوړو. ځکه چه هغه شواهد او دلائل اوکتل. حسان بن ثابت رضی الله عنه وائی:

﴿لولم تکن فیه آیات مبینة　　کانت بدیهته تأتیك بالخبر﴾

یعنی که حضورﷺسره دلائل هم نه وې خود حضورﷺ دمخ مبارك پاکیزګی، سادګی او معصومیت د حضورﷺ د صداقت اوحقانیت دلیل وو.
د رسول مقابل کښې د مسیلمه حالت او دده خرافات::خو مسیلمه کذاب چه د بصیرت صاحبانوکښې چا هم لیدلې اود هغه کمزوری اقوال، رذیله خبرې اترې، غیرفصیح کلام اوخراب کارونه اودهغه د دروغودعوه کونکې قرآن کتلوسره چه هغه به دوزخ ته رسوی نو پریږدی به ئې نه به دانتیجه راوباسي چه هغه د نبوت څنګه د دروغو دعوی کونکې وو.د ا لله تعالی دا قول﴿اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ اَلْحَیُّ الْقَیُّوْمُ لَا تَاْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ﴾ اودمسیلمه وینا﴿یاضفدع بنت ازضفدعین. نقی کم تنقین. لاالماء تکدرین ولاالشارب تمنعین﴾ای دچندخو اولاد چیندخو.چغې وهی چه څومره تربرنی،ستا په تړیدو باندې به نه اوبه خرابې شی اونه به څکونکی

[1] ترمذی کتاب صفة القیامة باب حدیث افشوالسلام:۲٤۸۵ وسنده صحیح، ابن ماجه:۳۲۵۱.
[2] صحیح بخاری کتاب العلم باب القراءة والعرض علی المحدث:٦۳، صحیح مسلم:۱۲، ابن حبان: ۱۵٤.

منع شی اوددې ظالم یوه وحی داده چه ﴿لقد انعم الله علی الحبلی. اذاءخرج منها نسمة تسعی من بین صفاق وحشیا﴾ الله ﷻ ډیر لوئ احسان اوکړو په حامله ښځه باندې چه یو ژوندې روح ئې د هغې د جلئې او کولمودننه نه بهر راوویستلو او ﴿الفیل وما الفیل وما ادراك ما الفیل له ذنب قصیر وخرطوم طویل﴾ هاتهی څه شان دې د هاتهی آیا تاسوپوهه شوئې چه هاتهی څه څیزدې دهغه لکئې وړه وی او خرتم ئې اوږد وی. او ﴿والعاجنات عجنا والخابزات خبزا واللاقمات لقما اهالة وسمنا ان قریشا قوم یعتدون﴾ قسم د اوړو اخونکوښځو، دروټئې پخونکوښځو، په ترکارئې اوغوړوکښې نوړئې چوره کونکو خوړونکو ښځو چه قریش ډیر ظالم قوم دې. اوس دحضرت محمد ﷺ پاکه وحی اود دې کاذب فضول او ګډوډو خبرو باندې غوراوکړئې چه ماشومان به هم دده په خبرو پورې توقی کوی په دغه وجه الله ﷻ هغه ذلیل کړو. او په یوم حدیقه کښې هلاك کړو. د هغه ډله مرداره شوه او په ملګروئې لعنت اووریدو. حضرت صدیق اکبر ﷺ ته د هغه خلق د توبې د پاره راغله او په دین کښې داخل شو نوحضرت صدیق اکبر ﷺ خلیفه رسول هغوی ته اووئیل چه د مسیلمه کذاب څه قرآن خو واوروئې. هغوی معافی اوغوښته نوصدیق اکبر ﷺ کلك شواو ونې فرمائیل چه خامخا به ئې اوروئې. دامونږ چه پورته څه نقل کړل نودائې واورولو. صدیق اکبر ﷺ اوفرمائیل چه کم بختانو ستاسو عقل چرته تلې وو په الله قسم دا خو به د یو بې وقوف دخُلې نه هم اونه خې. وائې چه عمرو بن العاص ﷺ مسیلمه کذاب له راغلو، د جاهلیت په زمانه کښې هغه د ده دوست وو. تر دغه وخته پورې عمروبن العاص ﷺ لا اسلام نه وو راوړې. نو هغه ته مسیلمه کذاب اووئیل اې عمرو! نن صباستاسو په سړی (نبی ﷺ) باندې کومه وحی نازل شوې نوابن العاص اووئیل چه ما دهغه د ملګرو نه یو ډیرزبردست سورة خو ډیرمختصر اوریدلې. تپوس ئې اوکړو کوم یو؟ عمرو اووئیل ﴿وَالْعَصْرِۙ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَفِیْ خُسْرٍۙ﴾ مسیلمه لږ ساعت سوچ اوکړواو ونې وئیل چه په ما باندې هم داسې یوه وحی راکوزه شوې ده. عمرو تپوس اوکړو چه هغه کومه یوه ده. نو وئې وئیل ﴿یاوبر یاوبر انما انت اذنان وصدر وسائرك حقره نقر﴾ اې وبر اې وبر (ښناور) ستاخوغوږونه او راوتلې سینه ښه ښکاری باقی ټول بدن خو ټیټ پیټ دې. بیا ئې اووئیل ولې اې عمرواوحی څنګه وه. نوعمرو بن العاص اووئیل د الله ﷻ قسم چه ته په خپله پوهیږې چه زما ستا دوحی دکذب یقین دې. نو چه کله د یومشرك دا حال وی چه د نبی کریم ﷺ صداقت اود مسیلمه کذب دهغه نه پټ نه دې نود بصیرت د خاوندانو نه دا خبره چرته پټه پاتې کیدې شی. په دې وجه الله ﷻ فرمائی ﴿وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰی عَلَی اللّٰهِ کَذِبًا اَوْقَالَ اُوْحِیَ اِلَیَّ وَلَمْ یُوْحَ اِلَیْهِ شَیْءٌ﴾ دده نه به لوئ ظالم څوك وی چه په الله ﷻ باندې دروغ تړی او وائی چه په ما باندې وحی رانازله شوې. سره ددې نه چه په هغه وحی نه وی رانازله شوې. یاداوائی چه دپیغمبرغوندې زه هم پیغمبریم. اوداسې هغه سړې هم ډیر دروغژن دې چه دپیغمبر ﷺ پیش کړې شوې وحی دروغ ګنړی په کومه چه د الله ﷻ دلیلونه قایم شوی وی. لکه چه په حدیث کښې دی چه هغه ډیر کمبخت اوظالم دې چا چه نبی قتل کړو یا یونبی هغه قتل کړو.[1]

وَلَا	مَا لَا یَضُرُّهُمْ	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	وَیَعْبُدُوْنَ
		اوداخلق عبادت کوی | ماسوادالله نه	
اونه	ادهغې چې ضررنشی رسولې دوئ ته		
	اودوئ دالله ﷻ نه سوا دداسې څیزونو عبادت کوی | چې نه ورته نقصان رسولې شی | او نه فائده		
قُلْ	عِنْدَ اللّٰهِ ؕ	شُفَعَآؤُنَا	هٰٓؤُلَآءِ وَیَقُوْلُوْنَ یَنْفَعُهُمْ
	اووایه اے نبی	نفع رسولې شی دوئ ته | اووائی دوئ | چې دا | سفارشیان دی زمونږه | په دربار د الله کښې	
		او وائی چې دوئ دالله ﷻ په دربار کښې سفارشیان دی |	
		ورته اووایه آیا تاسو	

[1] احمد: ۱/۴۰۷ وسنده حسن، مجمع الزوائد: ۵/۲۳۶، المعجم الکبیر: ۱۰۴۹۷،

أَتُنَبِّئُونَ	اللَّهَ	بِمَا	لَا يَعْلَمُ	فِي السَّمَٰوَاتِ	وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ
آیا خبرور کوئ تاسو	الله ته	په هغه څیز	چې معلوم نه دي هغه ته	په اسمانونو کښې	او نه په زمکه کښې

الله ﷻ دهغه خبرې نه خبروئ | کومې چې هغه ته نه خو په آسمانونو کښې معلومې دی | او نه په زمکه

سُبْحَانَهُ	وَتَعَالَىٰ	عَمَّا يُشْرِكُونَ ۝	وَمَا	كَانَ النَّاسُ	إِلَّا	أُمَّةً
پاک دې هغه	او اوچت دې	دهغه څیزنونه شریك کوی ئې دوئ	او نه وو	دا خلق	مګر	امت

کښې | هغه پاک دې | او ددوئ دشرک که ډیر اوچت دې | او (په اول) کښې خلق په یو لار روان وو | بیا په

وَاحِدَةً	فَاخْتَلَفُوا ۚ	وَلَوْلَا	كَلِمَةٌ	سَبَقَتْ	مِن رَّبِّكَ
یو	روستو اختلاف او کړو هغوئ	او که نه وې	خبره هغه	چې مخکښې فیصله شوی ده	د طرفه درب ستا نه

کښې اختلاف پیدا شو | او که ستا دپروردګار د طرفنه اول یو خبره فیصله شوې نه وې | نو د دوی

لَقُضِيَ	بَيْنَهُمْ	فِيمَا	فِيهِ	يَخْتَلِفُونَ ۝
نو خامخا به فیصله شوی وه	په منځ ددوئ کښې	په هغه څیز کښې	چې په هغې کښې	اختلاف کوی دوئ

په مینځ کښې به ددې | اختلاف په حقله (پخوا) فیصله شوې وه | او دوئ چې وائي چې ولې په ده

قوله تعالی: وَيَقُولُونَ هَٰؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِندَ اللَّهِ ۚ

مشرکانو به د بتانوعبادت صرف وسیله ګنړله: الله ﷻ هغه ته رټنه ورکوی چه الله ﷻ پریږدی اود ورو معبودانوعبادت کوی. چه نه الله ﷻ ته سفارش کولې شی (لکه چه دمشرکانوخیال دې) نه نقصان رسولی شی اونه فائده رسولې شی، نه د څه څیز مالکان دی اونه چه څه غوارې کولې شی. په دې وجه الله ﷻ فرمائی (قُلْ أَتُنَبِّئُونَ اللَّهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمَٰوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ ۚ) یعنی آیا تاسو الله ﷻ ته د هغه څیز خبرورکوئې کوم چه نه په آسمانونوکښې شته اونه په زمکه کښې. بیا د شرك اوکفرنه خپل ځان پاك ګنړلوسره دا ارشاد فرمائی (سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ ۝)

ابتداءکښې خلق ټول په اسلام وو:: الله ﷻ خبرورکوی چه شرك په خلقوکښې راپیداشو. دهغې وجود نه وو بیاپیداشو. ټول خلق په یو دین باندې وو اوهغه د شروع نه اسلام وو. ابن عباس ﷺ فرمائی چه د آدم ﷺ اونوح ﷺ لس قرن تیرشو اودا ټول خلق د آدم ﷺ په ربښتونی دین باندې وو. بیا په خلقوکښې اختلاف پیداشو[۱] اوخلقو د بتانو عبادت شروع کړو نوالله ﷻ خپل رسول په دلیلونوثبوتونو سره راولیګلو. چا چه د الله ﷻ دلیل پریخودو هغه هلاك شو او چاچه دلیل خپل کړو هغوی سلامت پاتې شو. (وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِن رَّبِّكَ) الله ﷻ چاله عذاب نه ورکوی ترڅوچه پیغمبر ﷺ راونه لیګی دلیل او حجت قایم نه کړی. الله ﷻ خو به مخلوق د یومقرر وخت پورې ژوندی ساتل اوبیا به ئې مره کول اود کوم څیز باره کښې چه هغوی په خپلوکښې اختلاف ساتلود قیامت په ورځ به د هغې فیصله کوی. مؤمنان به کامیاب وی اوکافران به ذلیل وی.

وَيَقُولُونَ	لَوْلَا أُنزِلَ	عَلَيْهِ	آيَةٌ	مِّن رَّبِّهِ ۖ	فَقُلْ	إِنَّمَا
او وائی دوئ	ولې نازله نه کړې شوه	په ده باندې	څه نښه	د طرفه درب خپل نه	نو اووایه	چې بیشکه

او دوی وائي چې ولې په ده باندې (زمونږ دوینا مطابق) دخپل پروردګارد طرف نه یوه نښه نه راځي | نو ته ورته اووایه چې

[۱] حاکم: ۲/۵۴۶.

الْغَيْبُ	لِلّٰهِ	فَانْتَظِرُوْا	اِنِّيْ	مَعَكُمْ	مِّنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ
غیب علم	الله لره دي	نوانتظار کوئ تاسو	بیشکه زهٔ	ستاسو سره	د انتظار کونکو نه یم
د غیبو اختیار صرف یو الله سره دي		نو تاسو انتظار اوکړئ		زه هم تاسو سره انتظار کونکي یم	

قوله تعالی:: فَقُلْ اِنَّمَا الْغَيْبُ لِلّٰهِ فَانْتَظِرُوْا

دغوښتلومطابق معجزه نه خودلوکښې هم د الله ﷻ حکمت پټ دې :-دادروغژن کافران وائي چه محمدﷺ ته هم د نبوت داسې دلیل ولې ملاونه شو لکه چه ثمودیانوته اوښه ملاؤشوه یا دا چه د صفا غر ولې سره زر جوړ نه شو.یا دمکې غرونه دمکې نه ولې اخوانه شواودهغې په ځائ باغونه اونهرونه ولې جوړ نشو.چه الله ﷻ قادر دې نوداسې خوکیدل پکاروو.رښتیا خبره خوداده چه الله ﷻپخپلو افعالوکښې ډیرقادر اوحکیم دې. لکه چه فرمائي ﴿تَبٰرَكَ الَّذِيْٓ اِنْ شَآءَ جَعَلَ لَكَ خَيْرًا مِّنْ ذٰلِكَ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ﴾ که د الله ﷻ ذات مبارك اوغواړی نوستاسو د پاره به ددې نه هم ښه باغونه پیداکړې دکومو لاندې چه نهرونه بهیږی اوپه هغې کښې دننه محلونه وی. ولې هغوی خود قیامت نه انکار کړې دې او چه څوك د قیامت نه انکارکوی د هغوی د پاره خومونږ د دوزخ اُور سورکړې دې. الله ﷻ فرمائي چه د مخلوق باره کښې زما اصول دا دی چه هغوی معجزه غواړی زه ئې ورکوم. اوس که هغوی معجزې کتلو سره ایمان راوړونو بهتره ده ګنې ډیرزر به په هغوی باندې عذاب نازل کړم. بیاد قیامته پورې مهلت نه ورکوم. د دې د پاره الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته اختیار ورکړوچه په دې دووخبرو کښې یوه اختیارکړه چه زه د هغوی دغوښتنې مطابق معجزه ورکړم،که هغوی ایمان راوړونو ښه ده ګنې نو عذاب به ډیرزر ورکوم. اوبله خبره دا چه زه هغوی ته ترمرګه پورې مهلت ورکړم چه اصلاح ئې اوشي. نو حضورﷺ د امت باره کښې دویمه خبره اختیار اوفرمائیله. لکه څنګه چه په شلوځلو د نبی کریم ﷺ حلم دې کافرانوسره ثابت شوې دې. الله ﷻ خپل نبیﷺ ته فرمائي چه دا اووایه چه هر څه د الله ﷻ په اختیارکښې دی.د امورو عاقبت اونتیجې هم هغه پیژني.که چرې تاسو په خپلو سترګوکتلو نه بغیرایمان نه راوړل غواړئي نوزما اوخپله باره کښې د الله ﷻ د حکم انتظار کوئې. سره د دې چه هغوی د نبی کریم ﷺ بعضې داسې معجزې هم کتلې وې چه د هغوی د غوښتلې شوو معجزونه ډیرې لوئې وې. یعنې حضورﷺ د هغوی د سترګوپه وړاندې په خپله ګوته مبارکه سپوږمئې ته اشاره اوکړه هغه دوه ټکړې شوې یوه دغر نه یو طرف ته او بله بل طرف ته شوه. دا خو په زمکه باندې ښکاره کیدونکو معجزاتونه هم لویه معجزه وه. اود مسؤل او غیر مسؤل هریونه افضل نښه وه. اوس هم که د الله ﷻ په علم کښې وه چه دوی یومعجزه د رشد او هدایت په جذبه سره غواړی نو الله ﷻ به خامخا قبوله کړې وه.

کافر اومشرک د ضد په وجه دمعجزراتلو باندې هم ایمان نه راوړی:: خو هغوی د دښمنئي اوتعنت په توګه غوښتله. ددې دپاره د هغوی درخواست رد کړې شوې وو.الله ﷻ ته علم وو چه اوس به هم هغوی ایمان نه راوړی. لکه چه فرمائي﴿ اِنَّ الَّذِيْنَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ ﴾په هغوی باندې د الله ﷻ دلیل متحقق شوې دې که هر قسم نښه ولې پیش نه کړې شي هغوی به ایمان نه راوړی.د الله ﷻ ارشاددې﴿ وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَآ اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى ﴾ که چرې مونږ هغوی له فرښتې هم راولو او ویدروو اوهغه مړی هم دوی سره خبرې اوکړی او هر څیز هغوی سره راجمع کړې شي او هره معجزه ورته اوخودلې شي هیڅ کله به ایمان رانوړی. ځکه چه دهغوی مقصد صرف لوئې کول اوضد کول دی. لکه چه فرمائي﴿وَلَوْ اَنَّنَا نَزَّلْنَآ اِلَيْهِمُ الْمَلٰٓئِكَةَ وَكَلَّمَهُمُ الْمَوْتٰى﴾ او﴿وَاِنْ يَّرَوْا كِسْفًا مِّنَ السَّمَآءِ﴾ او ﴿ وَلَوْ نَزَّلْنَا عَلَيْكَ كِتٰبًا فِيْ قِرْطَاسٍ﴾ که مونږ په دوی باندې د آسمانونو

دروازې هم کولاؤ کړواوهغوی داسمان یوه ټکړه راپرېوتونکې هم اووینی اوبه هغوی باندې یو داسې آسمانی کتاب نازل کړې شی چه د کاغذونو دفتر وی کوم چه هغوی په خپلو لاسونو باندې هم نیولې شی بیا به هم دا کافران هم دغه وائی چه دا خو ښکاره جادو دې. نوبیا د هغوی خبرې منلو نه فائده څه. ځکه چه د هغوی مطالبات خو د دښمنئی او تعنت په بنیاددی. هم د دې دپاره خو اوفرمائیلې شو چه زه هم انتظارکوم او تاسو هم انتظار کوئې.

وَإِذَآ أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِّنۢ بَعْدِ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُمْ

او کله چې | دراوڅکوؤ مونږه | خلقو ته | رحمت روستو | دهغه مصیبت نه | چې رسیدلې وی دوئ ته

او هرکله چې مونږ (ناشکره) خلقو ته د رحمت خوند اوڅکوو اد مصیبت نه پس چې رسیدلې وی ورته

إِذَا لَهُم مَّكْرٌ فِىٓ ءَايَاتِنَا ۚ قُلِ ٱللَّهُ أَسْرَعُ

نو فوراً وی دوئ لره | بهانه | په آیتونو زمونږ کښې | دوئ ته اووایه | چې الله | زیات تیز دې

نو هغوئ زر زمونږ د آیتونو په حقله فریبونه شروع کړی | ورته اووایه چې الله ﷻ په فریبونو کښې

مَكْرًا ۚ إِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُونَ مَا تَمْكُرُونَ ۝٢١ هُوَ ٱلَّذِى

په لحاظ دېټ تدبیر سره | بیشکه | فرښتې زمونږ | لیکی | هغه مکرونه چې کوئ تاسو | هغه | هغه ذات دې

هغوئ نه هم وړاندې دې | بیشکه چې زمونږ استاذې ستاسو فریبونه لګیا دې لیکی | (الله) هغه ذات

يُسَيِّرُكُمْ فِى ٱلْبَرِّ وَٱلْبَحْرِ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا كُنتُمْ فِى ٱلْفُلْكِ

چې ګرځوئ تاسو | په اوچه کښې | اوپه دریاب کښې | تردې پورې | چې کله | سوارهٔ شئ تاسو | په کشتو کښې

دې چې تاسو په اوچه مزکه اوپه سمندر کښې ګرځوی اتر دې چې کله تاسو په کشتئ کښې سوارهٔ شئ

وَجَرَيْنَ بِهِم بِرِيحٍ طَيِّبَةٍ وَفَرِحُوا۟ بِهَا

اوروانې شی | ددغه خلقو سره | په باد | ښه موافق سره | اوخوشحاله شی هغوئ | په هغې سره

اوهغه بیړئ دا خلق د موافق بادونو په ذریعه روان کړی | او دوئ پرې خوشحاله شی

جَآءَتْهَا رِيحٌ عَاصِفٌ وَجَآءَهُمُ ٱلْمَوْجُ مِن كُلِّ مَكَانٍ وَظَنُّوٓا۟

نوراشی هغه کشتئ ته | باد | تیزمخالف | اوراشی هغوئ ته | چپې | دهرځائې نه | اوګمان وشی دهغوئ

نو په دې کښې پرې ناڅاپه د مخالف بادونو یوه چپه راشی | او دهرطرف نه پرې د اوبو چپې راخورې شی

أَنَّهُمْ أُحِيطَ بِهِمْ ۙ دَعَوُا۟ ٱللَّهَ

چې بیشکه هغوئ چې دی | احاطه اوکړې شوه | په هغوئ باندې | نو په دغه وخت کښې رابللی | الله

او دوئ پوهه شی | چې (بس) اوس سم راګیر شو | نو هغوئ الله ﷻ ته آواز اوکړی | ډیر په اخلاص

مُخْلِصِينَ لَهُ ٱلدِّينَ لَئِنْ أَنجَيْتَنَا مِنْ هَٰذِهِۦ

چې خالص کونکی وی | هغه لره | دین | که چرې | خلاصې راکړو تا مونږ لره | ددې مصیبت نه

سره | که تا مونږ (ددې طوفان) نه خلاص کړو | نو مونږ به ستا ډیر ډیر شکر ادا کړو

لَنَكُوْنَنَّ	مِنَ الشّٰكِرِيْنَ۝	فَلَمَّآ	اَنْجٰهُمْ	اِذَا هُمْ
نو خامخا به شو مونږ	دشکر کونکونه	نو هر کله چې	خلاصي ورکړو دوئ ته الله	نو بیا دوئ

خو هر کله چې الله ﷻ ورته نجات ورکړی | نو لا ساعت تیر شوي نه وی | چې دوئ د زمکې په مخ

يَبْغُوْنَ	فِي الْاَرْضِ	بِغَيْرِ الْحَقِّ	يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ	اِنَّمَا	بَغْيُكُمْ
بغاوت کوی	په زمکه کښې	په ناحقه سره	اے خلقو	بیشکه	بغاوت ستاسو

برناحقه سرکشي شروع کړی | ....اَئي خلقو! داستاسو سرکشي هم ستاسو په خپلو

عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ	مَّتَاعَ	الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا	ثُمَّ	اِلَيْنَا	مَرْجِعُكُمْ
په نفسونو ستاسو باندې دې	نفعه	دژوند	ددنیا ده(وي کړئ)	بیا	مونږ ته	واپسی ده ستاسو

سرونو راپرېوتونکې ده | ددنیا ژوند (دیو څوورځو) فائده ده | (مزې په کښې اوکړئی) بیا هم مونږ

فَنُنَبِّئُكُمْ	بِمَا	كُنْتُمْ	تَعْمَلُوْنَ۝
نو مونږ به خبر درکړو تاسوته	په هغه عمل	چې وئ تاسو	چې کوئ به تاسو	بیشکه

ته واپسی ده | نو مونږ به درته ستاسو ټول کارونه ښه په ګوته کړو |

قوله تعالى:: دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ

مکې مشرکانو به دمصیبت په وخت کښې صرف هم یو الله ته چغې وهلې:- الله ﷻ فرمائی د مصیبتونو مزه څکلو نه پس کله انسان ته زمونږ د رحمت سره مخامخ کیدل کیږی لکه د غربت نه پس خوشحالی د قحط نه پس په کرکیله کښې بهترین پیداوار او باران وغیره نو هغوی توقې مسخرې او تکذیب کوی. او چه کله انسان مصیبتونه راګیرکړی هغوی په ناسته ولاړه ملاسته اوویښه دعاګانې په پنډونو کوی. حضور ﷺ یو خل دسحر مونځ وکړو او هغه د باران شپه وه.بیا حضور ﷺ اوفرمائیل چه آیا تاسو ته معلومه ده چه نن شپه الله ﷻ څه فرمائیلی؟ صحابه کرامو ﷺ عرض اوکړو الله ﷻ اود هغه رسول ﷺ ښه پوهیږی. نو وئی فرمائیل چه الله ﷻ ارشاد فرمائی چه نن زما بندیګان مؤمنان هم سحر پاسی او کافران هم،خوچا چه دا اوونیل دا باران د الله ﷻ د فضل اورحمت په سبب دی نوهغه په ما باندې ایمان راوړلې دې او د ستورو د اثراتومنکر دې او چه کوم دا عقیده لری چه دا باران د ستورو په سبب کیږی نوهغه زمانه کفرکوی او په ستورو باندې ایمان راوړی([1]) اووایه اې پیغمبره!زما حکمت عملی ډیره کارګروی داسې مجرم ګمان کوی چه مونږ ته عذاب دکفرپه وجه نه دې راکړې شوې خوپه حقیقت کښې هغوی سره د ډهیل کار شوې وی او چه کله هغوی په خپل پوره غفلت کښې شی نو یودم په راګیرکړې شی. زمونږ فرښتې د هغوی اعمال لیکی او بیا هغه عالم الغیب ته پیش کولې شی او بیا هغوی د هرې ورې او لوئې ګناه سزا خوری.

بیا ارشاد فرمائی چه الله ﷻستاسود اوچې اولمدې دسفر دپاره تاسوله آسانئ راپیداکړې اوپه اوبو کښې دننه هم هغه تاسو په خپله پناه اوحفاظت کښې واخستنی اوچه کله تاسوپه کشتوکښې نې هواګانې داکشتئ چلوی نوتاسودهغې په نرم رفتاریا تیزوالې باندې خوشحالیږئی. بالکل د خوشحالئ په وخت دا کشتئ دهوا تیزې چپې راګیرې کړی اود هرطرف نه موجونه وی نو ستاسو دا یقین پیدا شی چه اوس خوهلاک شو نو دې وخت کښې په زارو زارو د الله ﷻ نه دعا ګانې غواړئی، دې وخت

---

[1] صحیح بخاری کتاب الاذان باب ستقبل الامام الناس اذاسلم:۸۴۶،صحیح مسلم:۷۱.

كنبي تاسو نه يو صنم ياد وى اونه يو بت، لات او هبل، بلكه هم مونږ ته چغې وهئ. نو چه كله الله ﷻ تاسو د سمندر غاړې ته صحيح سالم اورسوى نو بيا زمونږ نه مخ اړوئ. انسان ډير ناشكره دې. دلته اوونيلې شو چه ﴿ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ لَئِنْ اَنْجَيْتَنَا ﴾ يعنى ډير مخلص جوړشى رابلل كوى، كه ته مونږ له د دې مصيبت نه خلاصې راكړې نو مونږ به ډير شكر ګذار شو او چه كله هغه دوى ته نجات وركړى نو په ملك كښې هغوى ناحقه شرارت كوى لكه چه په دوى چرې څه مصيبت راغلې نه وو. بيا ارشاد كيږى ﴿ يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلٰۤى اَنْفُسِكُمْ ﴾ اې خلقو ستاسو د بغاوت نقصان به په تاسو وى ښه ياد ساتئ چه په بل چا باندې به د دې هيڅ نقصان نه وى. لكه څنګه چه په حديث شريف كښې دى چه د الله ﷻ نه بغاوت او صله رحمى نه كول دوه داسې ګناهونه دى چه په آخرت كښې خو به عذاب وى ولې په دنيا كښې به هم ډير زرد دې سزا ملاويږى.([1])په دې نه پاتې كيدونكې دنياكښې ستاسو دپاره ديوڅو ورځو متاع ده بيا ستاسو واپس كيدل هم زمونږ طرف ته دى. اوچه كله زمونږ طرف ته واپس شئ نو ستاسو په ټولو اعمالو به تاسو پوهه كړې شئ. اود دې به پوره پوره بدله دركولې شى. چاته چه ښه بدله ملاوشوې وى نوهغه خو به دالله ﷻ شكر اداكړى اوچاته چه سزاملاوشى هغه به خپل ځان ملامت كوى.

اِنَّمَا مَثَلُ

| بيشكه | مثال

|د دنيا د ژوند حال خو بس داسې

الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَآءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَآءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ

دژوند ددنيا | پشان داوبو دې | چى نازلې كړې مونږه هغه| دآسمان نه | نوګنړاوشو | په دې سره

دې |لكه مونږ دبره نه اوبه راوروو |نو دهغې په ذريعه دزمكې نه ګڼړه سبزى رازرغون شى| چې خلق او څاروى

نَبَاتُ الْاَرْضِ مِمَّا يَاْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُ حَتّٰۤى اِذَاۤ اَخَذَتِ الْاَرْضُ

پيداوار دزمكې| دهغې نه| خوراك كوى انسانان |اوڅاروى | ترهغې پورې| كله چې| واغستو زمكې

تول ئې خورى | تر دې چې زمكه (په ښه شان) خپل رونق ته اورسيده | اوښائسته شوه

زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ اَهْلُهَاۤ اَنَّهُمْ قٰدِرُوْنَ

ښايست خپل | اوښانسته شوه | اوخيال اوكړو | مالكانو دهغې |چى بيشكه هغوئ | قادر دى

او مالكانو ئې دا خيال اوكړو |چې د هغوئ په لاس كښې راتلونكې ده | په دې كښې (ناګهانه)

عَلَيْهَاۤ اَتٰىهَاۤ اَمْرُنَا لَيْلًا اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنٰهَا

په فائده دهغې باند| نو راغې هغې ته| حكم زمونږه| دشپې| يا دورځې | نواوګرځوله مونږه هغه زمكه

زمونږ حكم ورته د شپې يا د ورځې اورسيدو | نوهغه مو داسې سپينه ډاګه كړه

حَصِيْدًا كَاَنْ لَّمْ تَغْنَ بِالْاَمْسِ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيٰتِ

ريبلى شوى |لكه چى نۀ اوسيدل هيڅوك هلته| پرون | دارنګې |واضحه بيانوؤ مونږه | ايتونه

لكه چې پرون په كښې هډو هيڅ نه وو |مونږ هم دغسې خپل اياتونه په تفصيل سره بيانوو| هغه كسانو ته چې

[1]) ابوداؤد كتاب الادب باب فى النهى عن البغى:۴۹۰۲وسنده صحيح، ترمذى:۲۵۱۱، ابن ماجه:۴۲۱۱، الادب المفرد:۶۷،حاكم:۴۵۶/۲ ، احمد:۳۶/۵، ابن حبان:۴۵۵.

لِقَوۡمٍ	يَّتَفَكَّرُوۡنَ۝	وَاللّٰهُ	يَدۡعُوۡۤا	اِلٰى دَارِ	السَّلٰمِؕ	وَيَهۡدِىۡ	مَنۡ
دپاره دهغه قوم	چې فکر کوي	او الله	رابلي	کور د	سلامتیاته	او لاره ښائي	هغه چاته

دفکر نه کار اخلي | او الله (ددرې مقابله کښې) دسلامتیا کور ته رابلل کوي او چاته چې ئې خوښه شي

يَّشَآءُ	اِلٰى صِرَاطٍ مُّسۡتَقِيۡمٍ۝
چې اوغواړي هدایت دهغه	لارې نیغې ته

نو په نیغه لار ئې روان کړي |

قوله تعالی:: اِنَّمَا مَثَلُ الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا كَمَآءٍ

د دنیاوي ژوند یومثال:- ددنیا ظاهري زیب و زینت او آبادي بیا د دې ډیر زر زوال کیدلو مثال الله پاك په راتوکیدلوخیزونوسره ورکوي.دکومو دپاره چه د آسمان نه اوبه راووروي الله ﷻ دزمکې نه راو ویستل کوم چه انسان خوري لکه غله دانه، مختلف قسم میوې او ګلونه چه نه صرف د انسان خوراك بلکه څناور هم د هغې ډکې او سوکې وغیره خوري اوچه کله د زمکې دا سپرلي او ښائست فنا شي اود مختلفوقسمونو اوشکلونو سبزئي په پوره شینوالي سره راشي نو زمیندار او کروندګري دا ګمان کوي چه اوس به فصل پریکړو میوې به راکوزې کړو نو ناڅاپې داسې تندر یا سیلۍ راشي چه د ونو تولې پاڼې اوچې شي او اوسوزي میوې ګلونه ختم شي اود دې شینوالي او آبادئي په ځائ هغه یو اوچ شان ډیرې جوړشي لکه چه دا هډو شنه وونه، او کله دا نعمت هډو زمیندار ته ورکړې شوې نه وو. په دې وجه په حدیث کښې دي چه دنیادارو ته نعمتونه ورکولې شي بیا دوي په اور کښې د ګناه په وجه واچولې شي اوتپوس ترې اوکړئي چه کله تاسو ته راحت ملاؤشوې هم وو؟ نوهغه به وائي چه هیڅ کله نه. یو بل سړې به وي چه په دنیاکښې لوئ لوئ تکلیفونه اوچت کړې وي بیا هغه جنت ته لیګلې شي او تپوس ترې کیږي چه آیا تاته چرته څه تکلیف رسیدلې وو؟ نو وائي به چه هیڅ کله هم نه[1] الله ﷻ د دې هلاکیدونکو باره کښې فرمائي چه هغوی په خپلو کورونوکښې داسې برباد شولکه چه چرې اوسیدلې نه وو. بیاارشاد کیږي ﴿كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الۡاٰيٰتِ﴾ یعنی مونږ خبره داسې کولاو او واضح دلیل او حجت سره پیش کوو دې د پاره چه خلق د دې خبرې عبرت حاصل کړي چه دنیا ډیره په تیزئي سره په زوال ده. په دنیا باندې د قادرکیدو سره هغوی سره دهوکه کوي څوك چه د دې طرف ته وړاندې کیږي هغه ترې تختي او څوك چه د دې نه تختي د هغوی په پښوکښې پریوځي.الله پاك د دنیا مثال د زمکې د بوټوسره په سورة کهف کښې په بل آیت کښې هم ورکړې دې ارشاد دې ﴿وَاضۡرِبۡ لَهُمۡ مَّثَلَ الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا كَمَآءٍ﴾ د دنیا د ژوند مثال دنازل شوی باران په شان دې چه د بوټو نه وړاندې اوآبادیدو نه پس بیا یو وخت داسې راغلو چه هغه بوټي د اوچو واښو په شان شو کوم چه هوا اخوادیخوا الوزوی.الله ﷻ خو په هرځیز باندې قادر دې. په سورة زمر او حدید کښې هم داسې بیان شوې دې.

د اسلام او جنت مثال:: خلیفه مروان بن حکم په منبرباندې دا لوستونکې اولیدې شو چه زمکه کله آباده شوه او زمیندار دا اوګڼل چه اوس به فصل پریکړو خو تول فصل برباد شي اودا تول هلاکت د هغه د ګناهونو او بغاوت په سبب کیږي.

اود الله ﷻ ارشاد دې ﴿ وَاللّٰهُ يَدۡعُوۡۤا اِلٰى دَارِ السَّلٰمِؕ ﴾ کله چه الله ﷻ د دنیا د تیز زوال اود جنت د ترغیب ذکر اوکړو نو اوس دجنت طرف ته رابلل کوي اوجنت ته دارالسلام وائي. یعنی هغه د هر تکلیف مصیبت او

[1] صحیح مسلم: کتاب صفات المنافقین باب صبغ انعم اهل الدنیا فی النار صبغ اشدهم بؤسافی الجنة:۲۸۰۷.

خفګان نه د پناه ځای دي. حضور ﷺ فرمائي چه ستا سترګې خو په ظاهره اودې دی خو ستا زړه ویښ وی اوستا غوږونه اوری. نو زما سترګې خو په ربښتیاسره اودې شوې او په زړه کښې بیدار ووم. غوږونه مې کولاو وونو بیا ماته اووئیلې شو چه یومالدار یو کور جوړکړو، خلقوته ئې دعوت اوکړو، خلقو ته ئې دعوت نامې اولیګلې نو چه څوك راغله نو هغوی خو ښه په مړه خیټه اوخوړله، رابلونکې هم خوشحاله شو.او چا چه دعوت قبول نه کړو نه هغه راغلواونه ئې څه اوخوړلې شواو نه دعوت ورکونکې خوشحاله شو. هم الله ﷻ هغه دعوت ورکونکې دې او هغه کور اسلام دې او دسترخوان جنت دې او پیغام رسونکې محمد ﷺ دې.

دحضرت جابر بن عبدالله ﷛ نه روایت دې رسول الله ﷺ مونږ له تشریف راوړو اوونې فرمائیل ما په خوب کښې اولیدل چه جبرائیل ﷤زما سر ته دې، میکائیل ﷤ زما پښوطرف ته دې. اویو بل ملګرې ته وائي چه په دې اوده باندې یومثال بیان کړه. نو بل اووئیل اې اوده کیدونکیه ستا غوږونه اوری ستا زړه پوهیږی. ستا او ستا د امت مثال داسې دې لکه چه یو بادشاه یوکور جوړکړې وی او په هغې کښې یوه لویه کمره وی او په هغې کښې خوراکونه کیخودې وی بیائې قاصد اولیګلو او خلق ئې د خوراك د پاره راوبلل. څوك راغله او څوك رانغله نو هغه بادشاه الله ﷻ دې هغه کور اسلام دې او کمره جنت دې او ته اې محمد ﷺ هغه قاصد ئې. چه څوك راغله هغه په اسلام کښې داخل شوې وو او چه څوك داخل اسلام شو هغه داخل جنت شو اوپه جنت کښې داخل شوې سړې د دعوت نه فیض یاب شو[1] حضرت محمد ﷺ فرمائیلي چه کله نمر راخیژی نود دې دواړوطرفوته فرښتې وی او آواز ورکوی چه دپیریانو اوانسانانو نه علاوه ئې ټول اوری هغوی‌وائی اې خلقو د الله ﷻ طرف ته راشئې. چه کم ملاؤشی اوپوره شی نو هغه ښه دی د هغه زیات نه چه د الله ﷻ نه دې غافل کړی.[2]

لِلَّذِيْنَ	اَحْسَنُوا
دپاره دهغه کسانو	چې نیکه لار ئې اختیارکړه
کوم کسان چې نیکان دی د هغوی دپاره	

الْحُسْنٰى	وَزِيَادَةٌ ؕ	وَلَا يَرْهَقُ	وُجُوْهَهُمْ	قَتَرٌ	وَّلَا ذِلَّةٌ ؕ	اُولٰٓئِكَ
ښه بدله ده	اوزیات فضل	اونه به راخوریږی	په مخونو دهغوئ باند	رسوائی	اونه ذلت	دا کسان

ښکلې بدله ده او (د الله دیدار په کښې لا) زیاتې هم دې دهغوئ په مخونو به نه تیاره راخوریږی او نه ذلت

اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۚ	هُمْ	فِيْهَا	خٰلِدُوْنَ ۝
صاحبان د جنت دی	هغوئ به	په هغې کښې	همیشه اوسیږی

دغه خلق جنتیان دی او همیشه به په دې کښې اوسیږی

قوله تعالى:: لِلَّذِيْنَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ ؕ

دنیکو بدله د جنت په شکل کښې :- الله ﷻ فرمائی چه چا نیك اعمال اوکړه هغه ته به په آخرت کښې ښه بدله ملاویږی څکه چه دنیکئ بدله نیکی ده بلکه څه نوره هم زیاته ده. یعنی کم نه کم لس چنده

[1] ترمذی کتاب الادب باب ماجاء فی مثل الله وعزوجل لعباده: ۲۸۶۰، وهوصحیح او متصلاً صحیح بخاری کتاب الاعتصام باب الاقتداء بسنن رسول الله ﷺ: ۷۲۸۱کښې موجود دې.

[2] احمد: ۱۹۷/۵، مسندالطیالسی: ۹۷۹.

بلکه د دې نه څه لږنور زیات چه د الله ﷻ په نورو ورکړو مشتمل ده. لکه په جنت کښې حورې غلمان، د الله ﷻ خوشحالي اوداسې داسې د زړه خوشحالي چه تراوسه پورې پته ده.اود دې ټولونه زیات د الله ﷻ دیدار داد ټولو مزو او مهربانونه زیاته مهرباني ده. هغوی به دخپل عمل په سبب ددې حقدار نه وی بلکه صرف د هغه په فضل او مهربانئی سره.

جنتیانو ته به دجنت نه علاوه د الله ﷻ دیدار هم نصیب شي ::دحضرت صهیب رضی الله عنه نه روایت دې چه حضورﷺ دا دزیاتوالی آیت تلاوت کړوچه کله جنتیان او دوزخیان خپلو خپلو ځایونوته اورسی نو یو آوازکونکې به وائی چه اې جنتیانو تاسو سره د الله ﷻ وعده ده هغه پوره کول غواړی نو هغوی به وائی چه اوس کومه وعده؟ په تله د میزان کښې زمونږ وزن دروند شو زمونږ مخونه روښانه کړې شو، مونږ ته د دوزخ نه خلاصې راکړې شو نو ناڅاپې به د هغې نه پرده اوچته کړې شي اودهغوی نظر به په الله ﷻ باندې پریوځی.د الله ﷻ قسم د دې نه لویه ورکړه به دجنتیانو دپاره بله نه وی دابه دسترګو د یخوالي اودزړه دتسکین دپاره دټولونه لوئی څیز وی(۱)په مختلفو احادیثوکښې دی چه ﴿زيادة﴾ نه مراد د الله ﷻ دیدار دې.الله ﷻ فرمائی چه ﴿ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ ﴾ یعنی د حشر په میدان کښې به د هغوی مخونه بې رونقه نه وی نه به د سیاهئی په شان تور وی لکه چه د کافرانو مخونه به د تورو دوړوغوندې وی. لعنت به په پرې وریږی. او جنتیانوته به ظاهری او باطنی هیڅ قسم ذلت نه ورنصیب کیږی. بلکه الله ﷻ د هغوی په حق کښې فرمانیلی دی ﴿فَوَقٰهُمُ اللّٰهُ شَرَّ ذٰلِكَ الْيَوْمِ﴾ یعنی الله ﷻ به هغوی د هغه ورځې د شر نه بچ کوی د هغوی مخونه به سره بخن او زړون خوشحاله وی. الله ﷻ دې مونږ د داسې خلقو نه په خپل فضل او رحم سره اوګرځوی. آمین.

وَالَّذِينَ كَسَبُوا
او هغه کسان | چې کسب ئې اوکړو
او چا چه ګناهونه کړی وی | نو د ګناه سزا به
السَّيِّاٰتِ جَزَآءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ ذِلَّةٌ مَا لَهُمْ
دبدو | نوبدله | دبدئ | په قدر دهغې ده | اوخور به وی په هغوئ باند | ذلت | نه به وی دهغوئ دپاره
بده وی | اوذلت به پرې راخور شی | او هیڅوک به نې دالله ﷻ د عذاب نه بچ نه کړی
مِّنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ كَاَنَّمَآ اُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِّنَ الَّيْلِ
دالله نه | څوک بچ کونکې | لکه چې | راخوره شوی وی | په مخونودهغوئ باند | ټوټه | دشپې نه
دهغوئ په مخونو باندې داسې تیرې خورې ښکاری | لکه چې د تورې شپې ټوټې پرې راخورې
مُظْلِمًا اُولٰٓئِكَ اَصْحٰبُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خٰلِدُونَ
توره | دا کسان | صاحبان دوور دی | هغوئ به | په هغې کښې | همیشه وی |
شوې وی | هم دغه خلق دوزخیان دی | همیشه به په کښې (لوغړن) پراته وی |

قوله تعالى:: جَزَآءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا

دبدو بدله د دوزخ په شکل کښې:- کله چه الله ﷻ د دې نیک بختانو متعلق خبر ورکړو دهغوی د نیکو

(۱) صحیح مسلم کتاب الایمان باب اثبات رؤیة المؤمنین فی الآخرة ربهم سبحانه وتعالی:۱۸۱، احمد:۳۳۳/۴، ترمذی:۲۵۵۲

بدله ورکړې شوه چه زیاتولې به شي.نو اوس د بدبخت ګناهګارانواومشرکانوحال بیانولې شي.چه هغوی سره به انصاف کولې شي.د هغوی د ګناهونو سزا به زیاتولې نه شي بلکه برابر به وی. په هغوی به د هغوی د ګناهونو ذلت راخور وی. فرمائي چه کله هغوی پیش کیږي نو تاسو به هغوی شرمنده او ذلیل ګورئې اودا مه ګنړئي چه الله ﷻ د دې ظالمانو د اعمالونه غافل دې. د قیامت د ورځې پورې د هغوی په عذاب ورکولو کښې تاخیر ورکړې شوې دې. دوی د الله ﷻ نه بچ کونکې اوسفارش کونکې څوک نشته. په هغه ورځ به انسان وائي چه چرته اوتختو خو هغوی به هیڅ کله نه شي پریخودې. د الله ﷻ په وړاندې به هغوی له راتلل وی. د هغوی مخونه به داسې تور وی لکه چه د تورې شپې څادردې د هغوی په مخونو راخورکړې دې. په هغه ورځ په بعضې مخونه تور وی او بعضې روښانه. د چا مخونه چه تور وی هغوی ته به وئیلې شي آیا د ایمان راوړلو نه پس هم تاسو کفر کړې وو. اوس د خپل کفر مزه اوڅکنې.اودچامخونه چه روښانه وی هغوی به دالله ﷻ په رحمت کښې وی اودهمیشه همیشه د پاره به وی.دبعضو مخونه به روښانه په خندا اوروښانه روښانه وی اود بعضو په مخونویه خفګان او تیاره وی.

وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ أَشْرَكُوا

اوپه کومه ورځ چې راجمع کړومونږه| تول | بیا به اووایو مونږه | هغه کسانوته | چې شرك ئې کړې دې |

او په کوم ورځ چې مونږ دوئ تول رایوځائې کړو انو مشرکانو ته به اووایو اچې تاسو ا و ستاسو (

مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ

ودریږئ په خپل ځائې| تاسو | اوشریکان ستاسو |نولرې په کړونا آشناوالي|په منځ دهغوئ کښې| اواوبه وائي

جوړکړی)خدایان په خپل ځائې اودریږئ انو بیابه د دوئ تر مینځه جدائي راولو| اودهغوئ (جوړ کړی)

شُرَكَاؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ إِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفَىٰ بِاللَّهِ

شریکان دهغوئ| چې نه وئ تاسو| چې خاص مونږ لره| به عبادت کوئ تاسو| نو کافي دې | الله |

شریکان به ورته اووائي اچې تاسو خو زمونږ عبادت هیڅکله نه کولو |الله زمونږ او ستاسو په مینځ کښې

شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ إِنْ كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾

په لحاظ دګواهئ سره|په منځ زمونږ|اوپه منځ ستاسو کښې ابیشکه ووُ مونږه |دعبادت ستاسو نه| بالکل ناخبره

ګواه کافي دې چې مونږ خو ستاسو دعبادت نه خبر هم نه وو | نو په دغه وخت کښې به هر سړې دخپل عمل اندازه

هُنَالِكَ تَبْلُو كُلُّ نَفْسٍ مَا أَسْلَفَتْ

په دغه وخت کښې به | (جاج واخلي) مزه اوڅکي | هرانسان | دهغه څه | چې مخکښې ئې کړی وی

اولګوی | چې دځان نه مخکښې ئې څه لیږلې وو |او ټول به خپل حقیقي مولي ته واپس کړې شي |

وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا

اوواپس به کړې شي | الله ته | مالك ددوئ | حق ته | اوورك به شي | ددوئ نه | هغه | چې وو دوئ

کوم معبودان چې ئې دځان نه جوړ کړی وو| هغه ټول به ترې ورک شي

يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾ ع

چې دځانه به ئې جوړول |

قوله‌تعالی:: وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا

د قیامت په ورځ دټولو وړاندې روستو مشرکانو اود هغوی د معبودانوحالت د الله ﷻ په عدالت کښې:-

د الله ﷻ قول دې پیریان انسانان نیك اوبدټول به مونږ دقیامت په ورځ راولواوحاضربه ئی کړو هیڅ څوك به نه شی پریخودې اومشرکانوته به وایو چه تاسو اوستاسوشرکاء په خپلو خپلو ځایونو اودرېږئی اود مؤمنانو نه جدااوسیرېئی.اوپه کومه ورځ چه قیامت وی دادواړه قسم خلق به جداجداوی. دا به هغه وخت وی چه کله الله ﷻ د مقدماتود فیصلې اراده اوکړی. ددې د پاره وئیلی شوی دی چه مؤمنان به الله ﷻ ته درخواست کوی چه زردې دمقدماتوفیصله اوکړې شی اومونږته دې د انتظاردګهړئی نه بېننه راکړې شی.حضورﷺ فرمائیل چه د قیامت په ورځ به مونږ خلق د نورو خلقو نه په اوچت ځائ باندې یو.[1] الله ﷻ به فرمائی اې مشرکانوتاسو اوستاسو معبودان دچا چه تاسوعبادت کولو په خپل خپل ځائ جدا جداشئی.دې متقدمینو شرکاؤ ددې خبرې نه انکارکړې ووچه دوی به دهغوی نه خپل عبادت غوښتلو الله ﷻ فرمائی چه د کوموبزرګانو دوی عبادت کوی او هم په دې بنیاد باندې ئی هغوی د الله ﷻ سره شریك ګڼړل اوشریکان ئی جوړکړې وو چه د قیامته پورې د هغوی د رابللو جواب نه شی ورکولې اود هغوی دعا اوریدې هم نه شی او چه کله خلق د قیامت په ورځ اوچتولې شی نو هغوی به پخپله د خپل عبادت کونکو دښمنان وی او وائی به چه مونږ ته خوددوی د عبادت کولو هیڅ علم نشته. تاسو به زمونږ عبادت کړې وی خو مونږ ته خوپته هم نشته اود دې خبرې الله ﷻ ګواه دې. مونږ خو تاسوته چرې هم نه وو وئیلی چه زمونږ عبادت کونې.دغه شان دمشرکانو خُلې بندکړې شی چه نه اوری نه ګوری اونه په څه کار راتلې شی. ددوی تاسو عبادت ولې کولود دوی خونه مرضی وه او نه اراده وه.تاسو خو دحی او قیوم،بصیراوسمیع عبادت پریخودې وو او چه دهرې خبرې عالم اوقادر دې. چاچه خپل رسول او کتاب صرف په دې غرض لیګلې وو چه صرف هم دهغه به عبادت کولې شی. لکه چه فرمائی په هرقوم کښې زمونږ رسول زمونږ د عبادت ترغیب ورکونکې اودباطل عبادت نه منع کونکې راغلو. اوس چه چاهدایت بیاموندونوبیانی موندواوچه څوك ګمراه شونوبس ګمراه شو.تانه دوراندې رسولانو نه به تپوس کووچه آیاتاسو زما نه سوا د بل چا د عبادت کولو حکم ورکړې وو.دمشرکانو ډیر قسمونه دی الله ﷻ په خپل کتاب کښې دهغوی ذکر کړې دې اودهغوی اقوال او احوال بیانولو سره ئی د هغوی تردید کړې دې. حکم کیږی چه د قیامت په ورځ به دحساب په وخت کښې د هریو ازمیښت کیږی او چه ښه او بد هرڅه عمل ئی کړې دې مخامخ به راوړلې شی. په هغه ورځ به ټول رازونه ښکاره کړې شی.اوانسان له به خپل وړاندینی روستونی ټول ګناهونه ښکاره کول وی.دقیامت په ورځ به دهغوی عمل نامه مخامخ راوړلې شی او وئیلې به شی چه اولوله خپله عمل نامه دې وخت کښې ته د خپل ځان د حساب کتاب دپاره کافی ئی.ازمیښت به کیږی ترجمه وه﴿هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَّآ أَسْلَفَتْ﴾دې کښې د ﴿تَبْلُوا﴾ خوبعضې خلقو دا﴿تتلوا﴾ لوستلې دې د کوم معنی چه لوستل دی.بیا به د دې ترجمه دا وی چه ښه یاخراب کوم کارهغوی کوی هم دهغې نتیجه به زغمی.لکه څنګه چه په حدیث کښې دی چه هر امت به دخپل خپل معبود شاته وی. دنمرعبادت کونکی نمرپسې اودسپوږمئی عبادت کونکی سپوږمئی پسې اوبت پرست به د بتانو شاته[2] د الله ﷻ قول دې ﴿ وَرُدُّوا إِلَى اللَّهِ مَوْلَاهُمُ الْحَقِّ﴾ هغوی به خپل مولا الله ﷻ طرف ته اوګرځولې شی. آیا د هغوی ټولو امور به د الله ﷻ طرف ته ګرځولې شی؟ چه فیصله اوکړی نو جنتیان جنت ته اودوزخیان به دوزخ ته لیګی. اوس چه دې ګمراهانو د خپل طرف نه د دروغو مروغو خدایان جوړکړې وو ټول به د هوا په شان والوزی.

---

[1] صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی﴿کلم الله موسی تکلیما﴾:۸۷۵۱۶، صحیح مسلم:۱۹۳.
[2] صحیح بخاری کتاب التوحید باب قول الله تعالی ﴿وجوه یومئذ ناضرة...﴾:۷۴۳۷، صحیح مسلم: ۱۸۴.

قُلْ مَنْ	يَّرْزُقُكُمْ	مِّنَ السَّمَآءِ	وَالْاَرْضِ	
او وایه | څوک | رزق درکوي تاسو له | دآسمان نه | او دزمکې نه				
ورته او وایه چې څوک تاسو ته د پورته او د زمکې نه روزي درکوي				
اَمَّنْ	يَّمْلِكُ	السَّمْعَ	وَالْاَبْصَارَ	وَمَنْ يُّخْرِجُ الْحَيَّ
یا څوک دي هغه | چې اختیار لري | د طاقت د اوریدو | او د طاقت د لیدو | او څوک دي | چې رااوباسي ژوندي				
یا څوک دي چې ستاسو د غوږونو او د سترګو مالک دي | او څوک دي چې د مړي نه ژوندي رااوباسي				
مِنَ الْمَيِّتِ	وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ	مِنَ الْحَيِّ	وَمَنْ يُّدَبِّرُ	الْاَمْرَ
د مړي نه | او رااوباسي مړي | د ژوندي نه | او څوک دي هغه | چې انتظام کوي | د هر کار				
او د ژوندي نه مړئی راؤباسي | او څوک دي چې د هر کار انتظام کوي | نو دوی (به جواب کښې)				
فَسَيَقُوْلُوْنَ	اللّٰهُ	فَقُلْ	اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ۝	فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ
نو ضرور به وائي دوئ | چې الله | نو او وایه اے نبي | آیا نو نه یریږئ تاسو | نو دغه | الله | رب ستاسو دي				
او وائي | چې (داهر څه) الله ﷻ کوي | ورته او وایه چې بیا ولې د شرک نه ځان نه ساتئ | نو هم دغه ستاسو				
الْحَقُّ	فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ	اِلَّا الضَّلٰلُ	فَاَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ۝	كَذٰلِكَ
حقیقي | نو څه دي | روستو د حق نه | مګر ګمراهي ده | نو کوم طرفته | ګرځولې کیږئ تاسو | دا رنګې				
حقیقي پروردګار دي | نو د حق نه پس نور څه پاتې شو | بغیر د ګمراهۍ نه | اخر دا تاسو په کوم اړخ روان یئ				
حَقَّتْ	كَلِمَتُ	رَبِّكَ	عَلَى الَّذِيْنَ	فَسَقُوْٓا اَنَّهُمْ
حقه ثابته شوه | خبره | د رب ستا | په هغه کسانو باند | چې نافرماني ئې کړې ده | چې بیشکه هغوئ				
هم دغه ستاسو د پروردګار خبره | د ټولو فاسقانو په حق کښې پوره شوې ده | چې دوی به ایمان نه				
لَا يُؤْمِنُوْنَ ۝				
ایمان نه راوړي هیڅکله |				
راوړي |				

قوله تعالی: فَسَيَقُوْلُوْنَ اللّٰهُ

مشرکانو به الله ﷻ خالق مالک او رازق منلو:- په مشرکانو باندې الله ﷻ حجت پیش کوي چه د الله ﷻ د وحدانیت او ربوبیت اعتراف به ورته کول وي. یعنی اې نبي ﷺ! تپوس اوکړه هغه څوک دې چه د آسمان نه باران راوروي او په خپل قدرت سره زمکه شلوي د کومې د دننه نه چه د دانووالا انګور، زیتون خرما اوګنړ باغونه او د غونچووالا میوې راپیدا کوي. آیا هغه سره بل یو الله کیدې شي نو دوی به دا منې چه دا هم د الله ﷻ کارونه دي. که هغه خپل رزق بند کړي نو څوک دی چه هغه کولاؤ کړي. او چاچه د اوریدو طاقت او د لیدو طاقت ورکړې دې او هغه واخلي نو ته پخپله اووایه چه دا اوریدلو او کتلو او ټول انساني قوتونه هم الله ﷻ پیدا کړي دي. آیا ته به هغه خفه کول خوښ کړې چه ستا دا لیدل او اوریدلو طاقت واخلي. څوک چه په خپل عظیم قدرت سره د مړي نه ژوندي پیدا کوي او د ژوندي نه مړي راپیدا کوي. د دې آیت باره کښې اختلاف رائې اول تیره شوې ده. او د دې آیت مفهوم په ټولو عام او

حاوي دي. اوچا د ټول کائنات انتظام پخپل لاس کښې اخستې دې چه څه هم کيږي د هغه په اختيار او مرضئى سره کيږي. ټولو ته هغه پناه ورکوي او څوك د هغه خلاف چا ته پناه نه شي ورکولې. هغه ټولو باندې متصرف اوحاکم دې اود هغه دحکم نه پس د چا حکم هيڅ څيز نه دې. هغه چه د چا نه غواړي تپوس کولې شي او څوك دي چه د هغه نه تپوس اوکړې شي. د اسمان او زمکې ټول مخلوق د هغه د قدرت د لاس لاندې دي. هروخت د هغه يو عجيبه شان دې.د آسمان اوزمکې ټوله بادشاهي هم د هغه ده. ملائکې پيريان اوانسانان ټول د هغه محتاج دي اود هغه غلامان دي. دټولو جواب د هغه سره هم دغه دې چه هم په الله ﷻ کښې دا ټول قدرت دې. کافران او مشرکان ددې ټولو خبرو نه خبر دي اودا منى هم. نو بيا ته د هغوى نه تپوس اوکړه چه ولې دهغه نه نه ويريږئې. پخپله خودسرئى اوجهالت باندې مو هغه پريخودې اود بل چا عبادت کوئې. ربښتونې الله خو هم دغه الله دې د چا چه تاسو پخپله اعتراف کوئې.نوبيا خوځان له دعبادت حقدار هم هغه دې. په حق خبره د پوهيدلونه پس داگمراهي د څه خبرې. دهغه نه سواهريو معبود باطل دې. تاسوحق عبادت پريخودې اود ماسوا په عبادت کښې چرته ټکرې وهئې.د دې ټولو دليلونونه پس دالله ﷻ خبره ثابته اومتحقق شوې ده. يعنې څنگه چه دې مشرکانوکفر اوکړو اوپه کفرباندې قايم پاتې وو دغه شان هغوى ددې خبرې اعتراف هم کړې چه هم هغه پاك پروردگار خالق او رزاق دې په ټول کائنات کښې يوازې متصرف دې هم هغه خپل پيغمبرﷺ ته توحيد ورکړې راليگلې دې. دا مسلمان دې او دا بدبخته دوزخي دي.

قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَّنْ يَّبْدَؤُا

| اووايه|ايا شته| دشريکانوستاسونه | هغه څوك| چې په اول خل

| ورته اووايه چې ستاسو په (جوړو کړو) شريکانو کښې څوک هم داسې شته | چې په ړومبى

الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيْدُهٗ ط قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ

پيداکول هم کوى|بيا|دوباره هم پيداکوى هغه | ورته اووايه |چې الله|په اول ځل پيدا کول هم کوى| بيا

ځل (يو ځين) پيدا کړى |اوبيا ئې سردوباره ژوندي کړى |ورته اووايه چې الله ﷻ په اول ځل پيداکوى

يُعِيْدُهٗ فَاَنّٰى تُؤْفَكُوْنَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ

دوباره هم پيدا کوى هغه|نوکوم طرفته| اړول شوى يئ تاسو|اووايه |ايا شته|دشريکانو ستاسو نه

اودوباره هم | دا تاسوکوم طرفته اړولى روان يئ | ورته اووايه چې ايا ستاسو په (جوړو کړو)

مَّنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ ط قُلِ اللّٰهُ يَهْدِيْ لِلْحَقِّ ط

هغه څوك | چې ښودنه کوى | طرف دحق ته | ورته اووايه | چې الله | ښودنه کوى | دپاره دحق

شريکانو کښې څوک هم شته | چې د حق په لار خلق روان کړى | ورته اووايه چې هم الله ﷻ دحق

اَفَمَنْ يَّهْدِيْٓ اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُّتَّبَعَ اَمَّنْ

ايانو هغه څوك|چې ښودنه کوى|طرف دحق ته|زيات مستحق دې|چې پيروى ئې اوکړې شي|ايا هغه څوك

سمه لار ښائى |څوک چې حقه لار ښائى هغه زيات حقدار دې |چې دهغه پيروى اوشي |که نه هغه څوک

لَّا يَهِدِّيْٓ اِلَّآ اَنْ يُّهْدٰى ج فَمَا لَكُمْ قف كَيْفَ

چې پخپله هم لار موندلې شي | مگرا چې ورته لاراوښودلې شي| نوڅه شوى دى|تاسولره| داڅنگه

چې پخپله هم لار نه مومى |ترڅو چې ورته اونه خودلې شي |نودا په تاسو څه شوى دى |څنگه (اړولې)

تَحْكُمُونَ۝	وَمَا يَتَّبِعُ	أَكْثَرُهُمْ	إِلَّا ظَنًّا	إِنَّ الظَّنَّ	لَا يُغْنِي
فیصلي کوئ تاسو	اونۀ کوي پیروي	اکثر خلق ددوئ	مګر دګمان	بیشکه ګمان	نۀ پوره کوي ضرورت

فیصلي کوئی ||او په دوئ کښي زیات خلق خو خپلو ګمانونو پسې روان دی ||اوبیشکه ګمان دحق

مِنَ الْحَقِّ	شَيْئًا	إِنَّ اللَّهَ	عَلِيمٌ	بِمَا	يَفْعَلُونَ۝
دحق نه	هیڅ قدرله	بیشکه الله	ښه پوهه دې	په هغه څه	چې دوئ ئې کوي

په مقابله کښي هیڅ فائده نه ورکوي ||الله ﷻ ددوئ د کارونونه خبردې |

قوله تعالی:: قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ

خالق اومالک دالله ﷻ ذات دې:- مشرکانو دالله ﷻ سره غیرالله یوځائ کړو اود بتانو عبادتونه ئې شروع کړل دهغوی د دې دعوی ابطال کولې شی. اې نبی ﷺ! دوی ته اووایه چه ستاسو په مقررشوو خدایانو کښې څوک شته چا چه دا آسمانونه اوزمکې پیداکړې وی. بیا چه پدې کښې کوم مخلوقات دی هغوی ته ئې وجود ورکړې وی. یاد آسمان ستوری د خپل ځائ نه اخواکړی یا هغه بدل کړی یا هغه فناکړی بیادنوی سرنه بل مخلوق پیدا کړې شی.اووایه چه تاسو چاته نه شئې پیش کولې داخو هم د الله ﷻ کارونه دی نو بیا تاسو دا نیغه لاروليې پریږدئی او د باطل طرف ته ټکرې خورئی.آیا څوک شته چه د حق طرف ته لارخودنه اوکړې شی داسې لار خودنه خو صرف الله ﷻ کولې شی. په دې خبره تاسو پخپله پوهیږئی چه ستاسوشریکان یوکس هم په نیغه لارنشی راوستلې.هم الله ﷻ داسې حیران اوګمراه ته هدایت کولې شی اودګمراهئی نه دهدایت طرف ته دانسانانوزړونه راګرځولې شی.که یوبنده دحق طرفته راګرځونکی اتباع اوکړی اودعقل نه کارواخلی نودامعلومه شوه چه دهیڅ هم هدایت نه شی کولې بلکه دخپل روندتوب په وجه ددې خبرې محتاج دې چه هم دده لاس څوک اونیسی اوروان ئې کړی.

شریک سره په خپل شرک باندې هیڅ یقینی دلیل نه وی:ابراهیم ﷺ فرمائیلې وو چه اې بابا! ته د روند کونړ معبود عبادت ولې کوې چه ستا د هیڅ کار نه دې. او خپل قوم ته ئې هم فرمائیلی وو چه تاسوخلق هم د خپل لاس جوړ شووځیزونوعبادت پخپله کوئې. سره د دې چه تاسو او ستاسو معبودان ټول هم الله ﷻ پیداکړی دی. ستاسو رائې څومره غلطه ده. ستاسو عقلونه چرته تلی دی. تاسو الله ﷻ اود هغه مخلوق څنګه یو شان برابر برابر کړل.داهم منئ او هغه هم منئی. اوبیاداالله ﷻ نه اخوا شریکانوته تیتیږئی.دخاص رب جلیل عبادت ولې نه کوئې چه دهغه عبادت اوکړئی اودګمراهونه بهر راوځئی.اودعاګانې خاص دالله ﷻ نه ولې نه غواړئی. داخلق یو دلیل په کار کښې نه راولی بلکه د دې بت پرستئی بنیاد د یو یقین په ځائ په ګمان او وهم باندې راوچت کړې دې خود دې نه به هیڅ هم حاصل نه شی. الله ﷻ دهغوی، په هر کارباندې ښه خبردار دې. داد دې کافرانو د پاره تهدید اوسخت وعید دې څکه چه الله ﷻ خبرورکوی چه ډیر زر به دوی ته د دې خپل کم عقلتوب سزا ملاوګ شی.

وَمَا كَانَ	هٰذَا الْقُرْاٰنُ
اونۀ دې	دا قران

||اودا قران څه داسې کتاب نه دې

أَنْ يُفْتَرٰى	مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ	وَلٰكِنْ	تَصْدِيْقَ	الَّذِيْ	بَيْنَ يَدَيْهِ
چې جوړکړې شی	اغیر د الله نه	لیکن	تصدیق کونکې دې	دهغه څه	چې مخکښې ددهٔ نه راغلی وو

چې دالله ﷻ نه سوا بل څوک دې په دورغه جوړ کړی | بلکه د پخوانو کتابونو تصدیق کوی

وَتَفْصِيْلَ الْكِتٰبِ لَا رَيْبَ فِيْهِ مِنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿۳۷﴾

اوتفصيل دي دكتاب | نشته هيڅ شك | په دې كښي | چې دي دطرفه | دپرودګار | دكائناتونه

او د كتاب تفصيل ښائی اپه دې كښې هيڅ شک شبه نشته اد ټول مخلوق د پروردګار دطرفنه راغلې

اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ ؕ قُلْ فَاْتُوْا بِسُوْرَةٍ مِّثْلِهٖ

ايا وائی داخلق| چی دځان ئې جوړکړې دې دا قرآن | ورته اووايه | نوراوړئ | يو سورت | پشان ددې

دې ادوئ وائی چې دا(کتاب) ده په دروغه جوړ کړې دې اورته اووايه چې ښه ده نو د دې پشان يو سورة

وَادْعُوْا مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿۳۸﴾ بَلْ

اوراغواړئ | هغه څوك| چی طاقت كيږی ستاسو| غيرد الله نه | كه چرى يئ تاسو| صادقان | بلكه

تاسوهم(جوړ کړئ) او دالله ﷻ نه سوا هرڅوک چې (مددله) راغوښتئ شئ هغه راوبلئ اکه تاسو رينتونی يئ

كَذَّبُوْا بِمَا لَمْ يُحِيْطُوْا بِعِلْمِهٖ وَلَمَّا يَاْتِهِمْ

دروغ اوګنړو دوئ| هغه څيزا چی چاپيره نهٔ شو دوئ | په علم دهغې باند | اولا نهٔ دې راغلې دوئ ته

نه بلكه دوئ هغه څيز (هيڅ بې هيڅه) دروغ اوګنړه | چې دوئ دهغه په علم باندې پوهه نه ده راوستې | او ددې

تَاْوِيْلُهٗ ؕ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ

حقيقت دهغې | همدارنګې | دروغ ګنړلی وؤ | هغه كسانو | چی مخكښې ددوئ نه وؤ | نو اوګوره

انجام ورته لا ښکاره شوې نه دې ادغه شان پخوانو خلقو هم (دالله ﷻ کتابونه) دروغ ګنړلی وو | نو

كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿۳۹﴾ وَمِنْهُمْ مَّنْ يُّؤْمِنُ

څرنګې وؤ | انجام | دظالمانو | اوځينی ددوئ نه| هغه څوك دی| چی ايمان به راوړی

اوګوره چې د ظالمانو انجام څومره خراب شو او څوک په کښې داسې دی اچې په دې کتاب به ايمان

بِهٖ وَمِنْهُمْ مَّنْ لَّا يُؤْمِنُ بِهٖ ؕ وَرَبُّكَ اَعْلَمُ

په دې باند| اوځينی ددوئ نه| هغه څوك دی| چی ايمان به رانوړی| په دې باند| اورب ستا| ښهٔ پيژنی

راوړی او څوک داسې دی چې ايمان به پرې نه راوړی او ستا پروردګار فسادیان خلق ډير ښه پيژنی

بِالْمُفْسِدِيْنَ ﴿۴۰﴾

فساد كونكی |

قوله تعالى:: قُلْ فَاْتُوْا بِسُوْرَةٍ مِّثْلِهٖ

قرآن حكيم يو لاجواب او بې مثال كتاب دې :په دې كښې د قرآن په معجزه باندې رڼرااچولې شوې ده. چه يوبشر هم ددې صلاحيت نه لری چه ددې په شان قرآن پيش كړې شی. دانه بلكه په دې باندې هم قادرنه دی چه ددې د يوسورة په شان يو سورة جوړكړی او رائې وړی اودا د دې فصاحت او بلاغت د دعوی په بنياددې. د قرآن پاك اختصار، ددې خوږوالې ددنيا اوآخرت دپاره دنفع وركونكې، په كثير معنو باندې مشتمل كيدل، دا څيزونه بل يوكتاب هم نه شی پيش كولې ځكه چه داد الله ﷻ د طرف نه

راغلي کتاب دې. هغه الله ﷻ چه په خپل ذات صفات او خپلو افعالو او اقوالوکښې خان له او یو دې. د مخلوق کلام د هغه کلام سره یوشان والې څنګه پیداکولې شی. الله ﷻ فرمائی چه د دې په شان لیکل د الله ﷻ نه علاوه بل د هیڅ چا نه شی کیدې. د بشر کلام لږ شان هم دې سره مطابقت نه خوری. اوبله داچه قرآن پاك هم هغه وائی کوم چه وړاندینوآسمانی کتابونو وئیلی دی. البته په وړاندینوالهامی کتابونوکښې چه کوم تحریف او بدلون شوې دې هغه ئی ښکاره کړی دی. او د حلال او حرام احکام ئی کافی اوشافی توګه باندې بیان کړی دی. د الله ﷻ د طرف نه د دې کیدو کښې یو ذره شك شبه نه شی کیدې. په دې کښې د تیرې شوې زمانې خبرې هم دی اود راتلونکی وخت پیشن ګوینې هم دی.

منکرینو د قران کریم ته د قران پاک چیلنج::په تیرو شوو او راتلونکو خبرو تولویاندې رڼرا اچولې شوې ده او خلق ئی په داسې لار روان کړی دی چه بالکل صحیح اود الله ﷻ خوښه کیدې شی. اوکه ستاسو د دې د الله ﷻ دطرفنه په کیدوکښې لږ هم شك وی اودا غلط خیال ستاسو په زړه کښې وی چه محمد ﷺ دا د خپل ځان نه جوړکړې دې نو محمد ﷺ خو هم ستاسو په شان بشر دې که هغه داسې قرآن جوړولې شی نو په تاسو کښې قابل ترین سړې داسې ولې نه شی جوړولې؟ نو تاسو د خپلې دې دعوې ثابتولود پاره ددې په شان بس یوسورة خو پیش کړئې چه دقرآن پاك په شان بلاغت اختصار او معنویت لری. محمد ﷺ خو یوازې وو اوس تاسود تولې دنیا انسانان او پیریان راجمع کړئی اوکوشش اوکړئی اوګورئی. دغه لکه چه الله ﷻ هغوی له چیلنج ورکوی که تاسو په خپله دعوی کښې رښتونی ئې چه دا د محمد ﷺ دخپل لاس لیك دې نوراشئ اودا چیلنج قبول کړئی،یوازې نه بلکه په سوونو زرګونو یوځائ شئی. د دې نه پس یوه بله زبردسته دعوی ده چه دا واورئی تاسوبه کله هم په دې قادر کیدې نه شئی. داخبره مونږ هم داوس نه کوو که تول پیریان اوانسانان هم راجمع شئی چه داسې یو قرآن جوړکړئی نو هیڅ کله ئی نه شئی جوړولې اوکه د ځان د پاره هرڅومره امدادیان ولې جوړنه کړئې. بیا دعوی د لسو سورتونوپورې لنډه کړې شوه دکومې ذکر چه دسورة هودپه اول کښې دې چه آیاهغوی وائی چه محمد ﷺ دا جوړکړې دې. ښه نو بیا تاسو هم د دې په شان لس سورتونه راوړئی جوړکړئی. پوره قرآن نه مه جوړوئی اوبغیرد الله ﷻنه دنورو تولوامدادکونکونه تاسوامداداخستې شئی.که رښتونی یئ نو مخامخ ولې نه راځئی. بیا د دې نه هم کم ارشاد کیږی که دا محمد ﷺ جوړکړې وی نو که ډیر نه وی نو هم یوسورت پیش کړئې.

سورة بقره (چه په مدینه منوره کښې نازل شوې وو) په دې کښې هم د دغه یو سورة چیلنج دې اودا ئی خودلې دی چه ستاسو په داسې کولو باندې قدرت نشته نو واورئی! که تاسوداسې آیاتونه پیش نه کړل اونه نی چرته پیش کولې شئی نو بیا د دوزخ د عذاب نه بچ شئی. سره د دې چه فصاحت خو د عربو په ګوټنې کښې پروت وو اود هغوی یوخاص کمال ګنړلې شو. د هغوی قصیدې او شعرونه کوم چه د کعبې په دروازه باندې زوړندې کړې شوی وو د هغوی د کمال بلاغت ثبوت دې. خو الله ﷻ چه کوم قرآن پاك پیش کړوځوك هم د هغې فصاحت او بلاغت ته نه شی رسیدې. نو چه د دې بلاغت، حلاوت، اختصار،افادیت اوکمال ته په کتو چا ایمان راوړو نورانې وړوځکه چه هم پدغه فصحاؤ او بلغاؤ کښې داسې نکته رس اود پوهې خاوندان هم وو چا چه د قرآن پاك د بلاغت لوئی منلې ده او سرئی تیټ کړې دې. اعتراف ئی اوکړو که دا کیدې شی نو هم د الله ﷻ کلام کیدې شی.

د رسول کریم ﷺ پشان عیسی علیه السلام اوموسی علیه السلام هم خپلو قومونوته چیلنج ورکړې وو::څنګه چه د حضرت موسی علیه السلام په زمانه کښې جادوګر چه په خپله جادوګرئی کښې د زمانې مثال وو ویښا ئی اوکړه چه دموسی علیه السلام همسا مظاهره ګول جادو سره هیڅ تعلق نه لری اودا صرف د الله ﷻ په تائید سره ممکن دی. په دې وجه چه موسی علیه السلام د الله ﷻ پیغمبردې ځکه چه یو دفن خاوند دفن په کمال باندې

پوهیدلې شی.او هم دغه شان چه عیسی ﷺ په کومه زمانه کښې پیدا شوې وو په هغه زمانه کښې طب د کمال درجه حاصله کړې وه. اود بیمارانو په علاج کښې د طب ماهرانو خپل کمال خودلو. په داسې وخت کښې د مور نه پیدا شوی ړانده او شل به د حضرت عیسی ﷺ په ذریعه صحیح کیدل. بلکه د الله ﷻ نوم به ئې اخستلو او مړه ژوندي کول داسې څیزونه دی د کوم په وړاندې چه د هیڅ یو دارو اوعلاج څه کمال نه شو چلیدې. نو پوهان پوهه شو چه محمدﷺ د الله ﷻ بنده او رسول دې. حضورﷺ فرمائیل چه هریونبي ته داسې معجزې ورکړې شوې دی کوم ته په کتو چه بشر ایمان راوړې شی. اوماته هم چه دا کوم قرآن راکړې شوې دې د دې متعلق زه هم امید کوم چه اکثراو ډیر خلق به د دې صداقت اومنی([1]) البته په دوی کښې بعضې کوم چه په قرآن پاك نه شو پوهیدلې تکذیب کول ئې شروع کړو. خود دې څه دلیل ئې رانوړې شواوداهغوی دجهالت اوکم عقل توب په وجه وو.دغه شان تکذیب وړاندینو قومونو هم د خپلو پیغمبرانو کړې وو.

قریشو ته تنبیه:: نو ته اوس لږ نظر واچوه چه د دغه دروغژنو څنګه خراب حشر شو کوم چه صرف د دښمننی او ضد په وجه تکذیب کولو. نو اوس اې د قریشوانکار کونکوا د هغوی حشر کتوسره عبرت واخلئی. په هغه زمانه کښې خو هم بعضو کسان ایمان راوړې وو اود قرآن پاك نه فائده مند شو او بعضو چه ایمان رانوړو هغوی د کفر په مرګ مړه شو. هغه خلق الله ﷻ ښه پیژنی او څوك چه د هدایت مستحق دی هغوی ته هدایت هم کوی او چه څوك د ضلالت مستحق دی هغوی تکراووی. په دې عمل کښې هغه عدل کونکې دې ظالم نه دې.

وَاِنْ كَذَّبُوْكَ فَقُلْ لِّيْ عَمَلِيْ وَلَكُمْ
| اوکه دروغ اوګنړی دوئ تا | نو اووایه | زما دپاره | عمل زما دې | اوستاسو دپاره
او که دوئ (اوس هم) تا دروغژن ګنړی انو ورته اووایه چې ماله څما عمل بس دې |او ستاسو دپاره ستاسو
عَمَلُكُمْ اَنْتُمْ بَرِيْٓـُٔوْنَ مِمَّآ اَعْمَلُ وَاَنَا بَرِيْٓءٌ مِّمَّا
عمل ستاسو دې | تاسو| ذمه وار نه یئ| دهغه عمل| چې زهٔ ئې کوم| اوزهٔ | ذمه وارنهٔ یم| دهغه عمل
عملونه بس دی| تاسو څما دعمل ذمه وارئی نه بری یئ |او زه ستاسو دعملونو د ذمه وارئی نه بری یم |او څوك
تَعْمَلُوْنَ۝ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّسْتَمِعُوْنَ اِلَيْكَ ۭ اَفَاَنْتَ تُسْمِعُ
چې تاسوئې کوئ| اوخینی ددوئ نه | هغه خلق دی | چې غوږ ږدی | تاته | ایا نوتهٔ به اخبره واوروې
په کښې داسې دی |چې تاته غوږ نیسی |ایا ته به کنړو خلقو ته خبره واورولې شې |اګرکه هغوئ
الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوْا لَا يَعْقِلُوْنَ۝ وَمِنْهُمْ مَّنْ يَّنْظُرُ اِلَيْكَ ۭ
کنړوته| اګر که وی هغوئ | چې په هیڅ نهٔ پوهیږی |اوخینی ددوئ نه | هغه خلق دی اچې ګوری | تاته
دعقل نه کار نه اخلی | اوڅوک په کښې داسې دی چې تاته ګوری |
اَفَاَنْتَ تَهْدِي الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوْا لَا يُبْصِرُوْنَ۝ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَظْلِمُ
ایانو تهٔ به| لار اوښائې| ړندوته | اګر که وی هغوئ| چې هیڅ نهٔ وینی | بیشکه الله | نهٔ کوی ظلم
نوایا ته ړندو ته لارخودلې شې |اګرکه هغوئ نه وینی| بیشکه الله ﷻ په خلقو باندې معمولی ظلم هم نه کوی

[1] صحیح بخاری کتاب فضائل القرآن باب کیف نزل الوحی واول مانزل:۴۹۸۱، صحیح مسلم:۱۵۲.

النَّاسَ	شَيْئًا	وَّلٰكِنَّ	النَّاسَ	اَنْفُسَهُمْ	يَظْلِمُوْنَ۝
په خلقو باندي	هیڅ قدرله	ولیکن	خلق	په ځانونو خپلو باند	ظلم کوی
خو دا خلق پخپله په خپلو ځانونو ظلم کوی او هغه ورځ ورته وریاده کړه					

قوله تعالی:: فَقُلْ لِّيْ عَمَلِيْ وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ

د قیامت په ورځ به څوک هم د چاذمه وار نه وی صرف د خپلوکړو بدله به ورته ملاویږي:- نبی اکرم ﷺ ته خطاب کیږی که چرې دامشرکان ستاتکذیب کوی نوته هم د دوی نه اود دوی داعمالونه ویزاری ښکاره کړه اوصفا ورته اووایه چه زماعمل زما د پاره او ستاسو عمل ستاسو دپاره. زه خو به ستاسو معبودان اونه منم. ابراهیم خلیل الله ﷺ هم خپل قوم ته داسې ونیلي وو چه زه ستاسو نه لرې او ستاسود دروغو معبودانونه خلاص یم. هم په قریشوکښې بعضې خلق داسې دی چه ستاښکلي کلام او قرآن مجید اوری او چه څوك متاثر کیدې شو نو هم دا کافی وو خوبیا هم هغوی په نیغه لار رانغله. په دې کښې ستا هیڅ قصور نشته خکه چه ته کنړو ته په اورولو قادر نه ئې. او نه تاته پخپله دا قدرت حاصل دې چه ته هغوی ته هدایت اوکړې ترکومې چه د الله ﷻ رضا شامله نه وی.او په دوی کښې داسې هم شته چه ستاطرف ته په ژورنظرسره گوری. ستا صفاسهتره اخلاق او ښکلي صورت مبارك اوستا د نبوت دلائل (کوم نه چه د پوهې خاوندان فائده اوچتولې شی) په خپلو کولاؤ سترګوسره ګوری خو بیا هم د قرآن پاك د هدایت نه څه فیضیاب کیږی نه. لکه څنګه چه اهل علم او اهل بصیرت فائده مند کیږی. اوچه داسې مؤمن خلق تاته ګوری نودېرپه غوراووقارسره ګوری اوچه کافران نظر اچوی نو په سپکوالی سره ګوری. هغوی تاته ګوری نو خنداګانې کوی. الله ﷻ په چاباندې یو ذره هم ظلم نه کوی. یو اوری او هدایت بیاموسی بل هم اوری او ګوری خو ړوند اوکونړ جوړشوې وی سترګې کولاؤ دی بیا هم ړانده دی. غوږونه لری خو بیا هم کانړه دی. زړه ئی شته خو مړ. یوفائده اوچته کړه اوبل نقصان. د الله ﷻ ذات پاك مختار اومتصرف دې هغه دټولونه پوښتنه کولې شی خودهغه نه څوك تپوس پوښتنه کولې نه شی. هغه خوظلم نه کوی ولې خلق پخپله په ځان ظلم کوی. په حدیث قدسی کښې دی چه اې زما بندې ګانو! ما په خپل ځان باندې ظلم کول حرام ګرځولې دی تاسو ئی هم حرام کړئې. او په یو بل باندې ظلم مه کوئې ستاسو اعمال زما په نظر کښې دی. زه د هرقسم عمل پوره پوره بدله ورکوم. چاته چه ښه بدله ملاؤشوه هغه دې د الله ﷻ شکر کوی او چا ته چه سزاملاؤشوه هغه له پکاردی چه هم خپل ذات ملامت کړی.[1]

وَيَوْمَ	يَحْشُرُهُمْ	كَاَنْ	لَّمْ يَلْبَثُوْٓا	اِلَّا	سَاعَةً	مِّنَ النَّهَارِ
او په کومه ورځ	اچې راجمع کړی الله دوئ لره	لکه چې	اوخت تیر نهٔ کړو دوئ	مګر	یو ساعت	د ورځ نه
اوهغه ورځ ورته وریاده کړه اچې الله ﷻ به ئې راجمع کړی (نو ددنیا ژوند به ورته دومره لږ ښکاری) لکه چې دوئ						

يَتَعَارَفُوْنَ	بَيْنَهُمْ ط	قَدْ خَسِرَ	الَّذِيْنَ
چې پیژنی به یو بل	په خپل منځ کښې	یقینا په نقصان کښې پاتې شو	هغه کسان
په دنیا کښې هیله یو ګړئی پاتې شوی وو په خپل مینځ کښې به یو بل پیژنی	هغه کسانو غټ تاوان اوکړو		

[1] صحیح مسلم کتاب البر باب تحریم الظلم:۲۵۷۷، ترمذی:۲۴۹۵، ابن ماجه:۴۲۵۷، احمد:۱۶۰/۵، ابن حبان: ۶۱۹.

كَذَّبُوا	بِلِقَاۗءِ اللّٰهِ	وَمَا كَانُوْا	مُهْتَدِيْنَ۝
چي دروغ ني اوګڼل	ملاقات دالله	اونهٔ وو هغوئ	نيغه لار موندونكي

چي دالله ﷻ ملاقات ئې دروغ اوګڼلو هغوئ هسې هم دلارې خلق نه وو |

قوله تعالى: وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَاَنْ لَّمْ يَلْبَثُوْا

د قيامت په ورځ دنفسا نفسئ عالم:- ياداشت وركولې شي چه قيامت به قائميږي او خلق به د خپلو قبرونونه راوچتيږي اود حشر ميدان كښې به راجمع كولې شي اوچه كله هغه ورځ راورسي نو هغوى به پوهه شي چه په دنياكښې مود ورځې يوه حصه تيره كړې راغلې يو.يعنې ماښام نه نو سحر ووا و سحرنه ماښام تيرشوې وو.په كومه ورځ چه شپيلئ پوك وهلې شي نومجرمان به ډلې ډلې پريشان حال راوځي،پټې پټې خبرې به كوي چه صرف لس ورځې به مونږ پاتې شوې يو.په دوی كښې به د ممتاز او تيزې حافظې والا خلق وائي واه د څه لس ورځې صرف يوه ورځ خو مو په دنياكښې تيره كړه. ګناه ګاران خلق خو به قسمونه خوري.او وائي به د يوې ګهنټې نه زيات چرته پاتې شوې يو. دا ټول دليل دې د دې خبرې چه د آخرت په كوركښې د دنيا ژوند څومره سپك او كم دې. تپوس به كولې شي چه اوښاتې په دنياكښې څومره كاله پاتې وئې؟نو وائي به چه يوه ورځ يادې نه هم كم.نود ياداشت لرونكو نه تپوس اوكړئ شي وئيلې به شي چه افسوس تاسو ته علم وې چه د دنيا ژوند څومره لږ دې هغوى به په خپل مينځ كښې يو بل اوپيژني. مور پلار به خپل بچي اوبچي به مور پلار خپل خپلوان به هم خو هريو به خپل مصيبت كښې يا په خپل راحت كښې مصروف او مشغول وي. كله چه شپيلئ پوك وهلې شي نو بيا به حسب او نسب هيڅ نه وي يو خپلوان به د بل خپلوان تپوس نه كوي. كومو خلقو چه د الله ﷻ سره د ملاقات تكذيب كړې وو هغوى به په ډير لوئ نقصان كښې وي. افسوس دې په هغه دروغ ګڼرونكو باندې چه د قيامت په ورځ هغوى خپل ذات او خپل متعلقين په هلاكت كښې واچول، نودې نه لوئې نقصان بل څه كيدې شي چه د خپلو ملګرو په ورانډې به ارمان او پښيمانتيا اوچتول وي او جدا اوسيدل به وي.

وَاِمَّا	نُرِيَنَّكَ
اوكه	اوښايو مونږ تاته

اوكه مونږ تاته دهغه عذاب څه قدرې اوښايو

بَعْضَ	الَّذِيْ	نَعِدُهُمْ	اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ	فَاِلَيْنَا	مَرْجِعُهُمْ
بعضې انجام	هغه	چې مونږ دوئ سره وعده كړې ده	ياوفات كړومونږ تا	نوخاص مونږ ته	دې راتلل د دوئ

چې دكومې هغوئ سره وعده كوؤ ايا مونږ تالره دهغې نه رومبې وفات كړو | ددوئ به (په هر حال) كښې

ثُمَّ اللّٰهُ	شَهِيْدٌ	عَلٰى مَا	يَفْعَلُوْنَ۝	وَلِكُلِّ اُمَّةٍ	رَّسُوْلٌ	فَاِذَا
بيا الله	ګواه دې	په هغه څه باندې	چې دوئ ئې كوي	اودپاره دهرامت	يو رسول دې	نوكله چې

مونږ ته واپس كيږي او الله ﷻ ددوئ په كارونو ښه پوهيږي |اوهرامت ته يو استاذې راغلې دې |

جَاۗءَ	رَسُوْلُهُمْ	قُضِيَ	بَيْنَهُمْ	بِالْقِسْطِ	وَهُمْ
راشي	رسول دهغوئ	نوفيصله به كيږي	په منځ دهغوئ كښې	پوره په انصاف سره	اوپه هغوئ باندې

نو هركله چې استاذې ورته راشي | نو د دوئ ترمينځ به په انصاف فيصله اوكړې شي |

لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿۴۷﴾
په هیڅ ظلم نه کیږی ا
او لږ زیاتي به پرې هم نه کیږي

قوله تعالى:: قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ

د قیامت ورځ د انصاف د فیصلې ورځ ده:- خپل نبیﷺ ته خطاب کولې شی که چرې مونږ ستا په ژوند کښې دهغوی نه بدله واخلودې د پاره چه ستا زړه ته تسلی اوشی اویاهم ستا ژوند ختم شی دهغوی واپس کیدل هم زمونږ طرف ته دی. که چرې ته هم نه ئې نو ستانه پس به الله ﷻ د هغوی د افعالو گواه جوړ شی.

حضورﷺاوفرمائیل چه وړاندې شپه زما مخکښې او روستونې ټول امت زما مخې ته پیش کړې شو نو یوسړی اووئیل یا رسول اللهﷺ! وړاندینی امت خو خیر ولې روستونې کوم چه راتلونکې دې او لاتراوسه پیدا شوې هم نه دې. هغه څنګه پیش کړې شو؟ نو وئې فرمائیل چه د هغوی یو خاکی شکل وړاندې راوړلې شو. ما په هغوی کښې هریو د هغې نه زیات پیژندلو لکه څنګه چه ته خپل یو ملګرې پیژنې[1]

د هریو امت د پاره یو یو رسول وی نود هغوی په مینځ کښې به انصاف سره فیصله کیږی کله چه الله ﷻ فرمائیلی چه زمکه د الله ﷻ د نور نه ډکیږی. دغه شان هریو امت به د خپل پیغمبر په موجودګئی کښې الله ﷻ ته مخامخ کولې شی. د هغوی د خو او بدو اعمالو عمل نامه به ورسره وی چه په حیثیت د هغوی ګواه به وی اوملائکه به هم ګواه وی کومې چه په هغوی باندې نګرانانې مقرر شوې وې.

قیامت کښې به دا امت اولنې امت وی په حساب کښې :: یوبل پسې به هریو امت پیش کیږی اودا امت سره د دې نه چه آخری امت دې خود قیامت په ورځ به دا اولین امت جوړشی. د کوم فیصله چه به الله ﷻ د ټولونه وړاندې فرمائی. په بخاری او مسلم کښې دی چه حضورﷺ فرمائیلی دی چه مونږ خود ټولونه پس یو خوپه قیامت کښې به د ټولونه وړاندې یو، د ټول مخلوق به اول زمونږ حساب کتاب کولې شی[2] دې امت د رسول الله ﷺ داشرف دخپل رسول ﷺپه برکت سره حاصل کړې دې.په حضورﷺ باندې دې درودواوسلام وی. آمین.

وَيَقُوْلُوْنَ	مَتٰى	هٰذَا الْوَعْدُ	اِنْ كُنْتُمْ	صٰدِقِيْنَ ﴿۴۸﴾
اووائی دوئ	چی کله به وی | دا	وعده	که یئ تاسو	صادقان
او دوئ وائی چې دا (عذاب) وعده بهٔ آخر کله پوره کیږی اکه تاسو رینښتونی یئ ا				

قُلْ	لَّآ اَمْلِكُ	لِنَفْسِيْ	ضَرًّا	وَّلَا نَفْعًا	اِلَّا	مَا	شَآءَ اللّٰهُ ؕ
ورته اووایه	چی زهٔ اختیارنه لرم	دپاره دخان خپل	دضرر	اودنفعي	مګر کیږی	هغه څهٔ	چې اوغواړی الله
ورته اووایه ازه خو د خپل خان د ګټې او د تاوان هم هیڅ اختیار نه لرم | مګرڅه چې الله ﷻ غواړی | هر یو امت							

لِكُلِّ اُمَّةٍ	اَجَلٌ ؕ	اِذَا	جَآءَ	اَجَلُهُمْ	فَلَا يَسْتَاْخِرُوْنَ	سَاعَةً
دپاره دهرامت	یوه نیټه ده	کله چی	راشی	نیټه دهغوئ	نونهٔ به روستو کیږی	یوساعت
دپاره یوه نیټه مقرر ده | هرکله چې دهغوئ وخت پوره شی انو بیا نه یو ګړئ روستو پاتې کیدې شی						

---

[1] طبرانی: ۳۰۵۴ وسنده موضوع زیاد بن المنذر کذاب.
[2] صحیح بخاری کتاب الاذان باب فرض الجمعة: ۸۷۶، صحیح مسلم: ۸۵۵-۸۵۶.

وَّلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ۝ قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَتٰىكُمْ عَذَابُهٗ بَيَاتًا

اونهٔ به مخکښې کیږی| اووایه دوئ ته| آیا وینئ تاسو| که چری راشی تاسو ته | عذاب دهغه | دشپې

اونه مخکښې تللې شی| ورته اووایه چې دا خو اووائې که د الله ﷻ عذاب دراباندې د شپې

اَوْ نَهَارًا مَّاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُوْنَ۝

یا دورځې | نو اخر دا کوم داسې څیز دې | چې تلوار کوی | دپاره دهغې | مجرمان خلق

یا د ورځې ناګهانه راشی | نو په هغې کښې داسې کوم څیز دې چې د مجرمانو ورته تلوسه ده

اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهٖ ؕ آٰلْـٰٔنَ

آیا بیا په هغه وخت کښی | کله چی | واقع شی | نو ایمان به راوړئ تاسو | په هغې | آیا اوس

آیا چې عذاب راشی نو هله به تاسو ایمان راوړئی | (داولې) اوس (ترینه ځان بچ کوئی) |حال دا

وَقَدْ كُنْتُمْ بِهٖ تَسْتَعْجِلُوْنَ۝ ثُمَّ قِيْلَ لِلَّذِيْنَ

حال داچی وئ تاسو|چی په راتللو ددې سره|تاسوتلوارجوړه کړی وه| بیابه | اووئیلې شی| هغه کسانوته

چې تاسو خو به ددې (عذاب) په حقله تلوار جوړ کړې وه | بیابه ظالمانو ته اووئیلې شی | چې د تل

ظَلَمُوْا ذُوْقُوْا عَذَابَ الْخُلْدِ ۚ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا

چی ظلم ئې کړی وی | اوڅکئ | عذاب دهمیشوالی | آیا بله څه بدله به درکړې کیږی تاسو له | مګر

عمر عذاب خوند اوڅکئ | تاسو ته به دخپل عمل نه سوا نوره څه بدله درکیدیشی |

بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُوْنَ۝

بدله دهغه عمل| چی وئ تاسو| چی ګټلو به تاسو|

قوله تعالی:: قُلْ لَّاۤ اَمْلِكُ لِنَفْسِيْ

د قیامت عذاب د الله ﷻ په قبضه قدرت کښې دې: ارشاد کیږی چه دا مشرکان په عذاب کښې تندی کوی اودعذاب دوخت راتلونه وړاندې عذاب غواړی. په دې کښیې د دوی هیڅ ښیګړه نشته. کافران خو تندی کوی او مؤمنان د دې نه ویریږی او یقین ساتی چه عذاب به خامخا راځی سره د دې که د دې مقررشوې وخت معلوم نه وی. د دې دپاره الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته جواب ښائی چه اووایه ورته چه زه د خپل ځان د پاره نه دنقصان مالك یم اونه د فائدې مالك یم، زه صرف دومره وایم چه څومره ماته خودلې شوی وی اوکه چرته زه څه حاصلول غواړم نو په هغې باندې پخپله قادر نه یم ترڅوچه الله ﷻ ما خبرنه کړی. زه خود هغه بنده اوستاسو دپاره د هغه قاصد یم. ماتاسوته خبر درکړو چه قیامت به خامخا راځی خود هغه وخت ماته نه دې خودلې شوې. د هریوقوم دپاره یوه مقرره موده وی اوچه کله هغه موده ختمه شی نو په هغې کښې به نه دیوساعت وړاندیوالې وی او نه روستوالې. لکه چه فرمائی ﴿وَلَنْ يُّؤَخِّرَ اللّٰهُ نَفْسًا اِذَا جَآءَ اَجَلُهَا﴾ کله چه دچا وخت راشی نو یوه ذره په هغې کښې روستوالې نه شی کولې. په کافرانوباندې به د الله ﷻ عذاب ناګهانه راشی. که په شپه او ورځ کښې یووخت هم راشی نو اوښائی څه به کوئې؟ په دې وجه تندی ولې کوئې؟ چه کله راشی نو هغه وخت به ایمان راوړئې؟ هغه به کله د ایمان راوړو وخت پاتې شی. هغه وخت به ونیلې شی چه واخلئی د کوم عذاب تندی چه مو کوله. هغوی به وائی یاالله مونږ اولیدلواومونږ واوریدلو. عذاب سره په مخامخ کیدلو به وائی چه اوس مونږ یو الله ﷻ منواود

نورو تولومعبودانونه اعراض کوو. خودهغه وخت ایمان هیڅ ایمان نه دي. دالله ﷻ عادت خو په بندیګانو کښې داسې راروان وی. دي ظالمانو ته به ونیلې شي چه اوس د همیشه عذاب اوڅکئي. دغه شان به هغوی ښه رټلې کیږی اود کوم عذاب نه چه هغوی انکارکولوهم په هغه عذاب کښې به په دیکودیکوورتونبلې شي. تاسو به ورته جادو ونیلو نو دا اوس جادو دې، نه بلکه تاسو پخپله رانده ئې. اوس که صبر کوئې اوکه نه کوئې د خپل بد عمل بدله به خامخا مومئې.

وَيَسْتَنْۢبِـُٔوْنَكَ اَحَقٌّ هُوَ ؕ

| اوتپوس کوی دوئ ستا نه | چې آیا حق دی | هغه

او دوئ ستاسونه تپوس کوی | چې آیا دا عذاب (په رښتیانه) برحق دې | ورته اووایه چې آو |

قُلْ اِيْ وَرَبِّيْۤ اِنَّهٗ لَحَقٌّ ؔۚ وَمَاۤ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ

ورته اووایه | هو | اوپه رب م دقسم وی | چې بیشکه دا | بلکل حق دی | اونه یئ تاسو | عاجزه کونکې

پخپل رب مې دې قسم وی | چې دا بالکل حق دې | او تاسو (الله ﷻ) د هغې د راوستو نه عاجزه کولې نشئ

وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا فِي الْاَرْضِ

اوکه چرې شی | دپاره دهر نفس | چې ظلم ئې کړې وی | هغه ټول دولت | چې په زمکه کښې دې

اوکه (دقیامت په ورځ) یو ظالم سره د ټولې دنیا ټول مال موجود شی | نو هم به ئې دځان

لَافْتَدَتْ بِهٖ ؕ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا

خامخابه په فدیه کښې ورکړی | دغه مال لره | اوپټه به کړی | پښیمانتیا | هر کله چې | اووینی دوئ

په فدیه کښې ورکړې | او (اول اول) عذاب اووینی نو پټ په زړه کښې به پښیمانه شي

الْعَذَابَ ۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ

عذاب | اوفیصله به اوکړې شی | په منځ ددوئ کښې | په انصاف سره | اوپه دوئ به | هیڅ ظلم نه کیږی

اودهغوئ ترمینځه به په انصاف فیصله اوکړې شی | اوهیڅ زیاتې به پرې نه شی کولې

قوله تعالی: وَيَسْتَنْۢبِـُٔوْنَكَ اَحَقٌّ هُوَ

د مرګ نه پس به څه کیږی:- تانه داخلق تپوس کوی چه دخاورې کیدونه پس دادقبرونونه پاسیدل رښتیادی. نو اووایه چه او د الله ﷻ قسم دې چه رښتیادی. ستاسو خاورې کیدل او بیا ستاسود اول حالت په شان راوستل زمونږ دپاره آسان دی په دې کښې مونږ عاجز نه یو. الله ﷻ خو چه کله څه څیز په وجود کښې راوستل غواړی نو صرف دا وائی چه "اوشه" نو هغه څیز راپیدا شی. د دې قسم بیان په قرآن مجید کښې په دوو نورو ځایونوکښې شوې دې. په کوم کښې چه الله ﷻ خپل رسول الله ﷺ ته حکم ورکړې دې چه څوك د واپس کیدو د ځائ نه انکار کوی هغوی ته په قسم خوړلوسره بیان اوکړه. په سورة سباکښې دی چه کافروانی چه قیامت به نه راځی نو دوی ته اووایه چه د الله ﷻ قسم راځی به او په سورة تغابن کښې دی چه کافر ګنړی چه بیا به نه ژوندی کیږو ورته اووایه چه د الله ﷻ قسم ژوندی کیږئی به او ستاسو عملونه به تاسو ته خودلې شی. اودا خبره الله ﷻ ته څه ګرانه ده. کله چه قیامت قایم شی نودا کافران به وائی چه د ډکې زمکې په شان سره زر ورکړو اود عذاب نه ځان خلاص کړو خو داسې به نه کیږی. اوچه کله عذاب اووینی نو یو خاموشه پښیمانتیا سره به مخ شی. خو هغوی سره چه کوم سلوك هم کیږی په انصاف سره به وی. یوه ذره به هم زیاتې نه کیږی.

أَلَآ إِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۗ أَلَآ

واورئ | بیشکه | الله لره دي | هغه څه | چې په آسمانونو کښې دي | اوپه زمکه کښې دي | یاد لرئ

یاد لرئ چې هر څه چې په آسمانونو او په زمکه کښې دي اهغه ټول د الله ﷻ دي | یادساتئ چې د الله ﷻ

إِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّلٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿۵۵﴾ هُوَ يُحْيٖ وَيُمِيتُ

چې وعده د الله | حقه ده | ولیکن | زیات ددوئ | نه پوهیږي | هغه ژوندي کول کوي | اومړه کول کوي

وعده رېښتوني ده | خوزیات خلق نه پوهیږي | هم هغه ژوندي کول کوي | او هم هغه مړه کول کوي

وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿۵۶﴾

اوخالص هغه ته | به واپس بوتللې کیږئ تاسو |

هم هغه ته به تاسو ټول واپس کیږئ |

قوله تعالى: أَلَآ إِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضِ ۗ

د کائنات مالک الله ﷻ دي:- الله ﷻ د آسمانونو او زمکو مالك دي، دهغه وعده به پوره کیږي. هغه ژوندي کول کوي هغه مړه کول کوي، واپس کیدل هم دهغه طرف ته دي. هغه په دې خبره قادر دي چه د سمندرونونه د عالم د اطرافونه د هغوی د خاورو ذرې بیا راجمع کړي او بیا ترې ژوندي بدن جوړ کړي.

يَآأَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَآءَتْكُمْ مَّوْعِظَةٌ

| اے | خلقو | په تحقیق سره راغلې دې تاسو ته | نصیحت

| ائې خلقو تاسو ته دخپل پروردګار د طرفنه نصیحت راغلې دې

مِّنْ رَّبِّكُمْ وَشِفَآءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ ۙ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ

دطرفه درب ستاسونه | اوشفاء ده | دپاره دهغه | چې په سینو کښې دی | اولاربښودونکې دې | اورحمت دې

او د زړونو دمرضونو علاج دې | او چې څوک ئې اومنی دهغوئ دپاره هدایت او رحمت دې

لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿۵۷﴾ قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ

دپاره دمومنانو | ورته اووایه | چې په فضل د الله سره | اوپه رحمت دهغه سره | نو هم په دې باندې |

اووایه چې د الله ﷻ په فضل اودهغه په رحمت سره هم دغه خلقو ته خوشحالي پکار ده | دغه

فَلْيَفْرَحُوا ۗ هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُونَ ﴿۵۸﴾

پکار دی چې خوشحاله شي دوئ | دا | بهتر دې | دهغه ټولو څیزونو نه | چې دوئ ئې جمع کوي |

(فضل او رحمت) بهتر دې | د هغې (مالونو) نه چې دوئ ئې راجمع کوی اورته اووایه چې

قوله تعالى: وَشِفَآءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ ۙ

د روحاني بیمارود پاره قرآن پاک کتاب شفاء ده:- قرآن عظیم کوم چه ورکړې شوې دې دهغې احسان یادولې شی. اې خلقو! دادپند اونصیحت یو دفتر دې کوم چه ستاسو د الله ﷻ دطرف نه دې. او ستاسو د زړونود پاره شفا ده. یعنی شك شبه اود زړونوناپاکی او ګندګی لرې کونکې دې، دې سره به د الله ﷻ هدایت او رحمت حاصلیږي خو صرف هغوی ته چه په الله ﷻ باندې یقین او ایمان لري. قرآن کریم

د مؤمنانو د پاره شفا اورحمت جوړکړي راليګلي خود ګناهګارانود پاره د نقصان او خسارې نه سوا بل هيڅ نه دی. اووايه چه دا قرآن پاك د الله ﷻ فضل او رحمت دی،دا واخلئ او خوشحاله شئ. اود فاني دنيا کومې فائدې چه تاسو حاصلونی په هغه تولو کښې بهترين څيز دا قرآن پاك دې.

د عمر فاروق ﷺ قرآن فهمي:: کله چه عمرﷺ له د عراق خراج راغلو نو حضرت عمرﷺ د هغې د کتلودپاره راغلو اود هغه خادم هم هغه سره وو.عمرﷺ په خراج کښې راغلی اوښان اوشميرل خو ترکوم ځائ پورې چه په شميرشميرسترې شو نوونی وئيل د الله ﷻ شکر دې.دهغه خادم اووئيل د الله ﷻ قسم دې چه داهم دهغه فضل اورحمت دې.نوعمرﷺاوفرمائيل چه داسې نه، الله ﷻ ﴿قُلۡ بِفَضۡلِ اللّٰهِ وَبِرَحۡمَتِهٖ﴾ وئيلو سره قرآن اواستفاده مراد اخستې ده.پدې وجه دې ته فضل او رحمت مه وايه بلکه ﴿مِّمَّا يَجۡمَعُوۡنَ﴾ کنړل پکار دی. څکه چه دا زمونږ راجمع کړې شوې دې. د فضل اورحمت خو ډير لوئ شان دې.

قُلۡ اَرَءَيۡتُمۡ مَّآ اَنۡزَلَ اللّٰهُ لَكُمۡ مِّنۡ رِّزۡقٍ فَجَعَلۡتُمۡ

اووايه | ايا وينئ تاسو | هغه څه | چې نازل کړې دې الله | ستاسو دپاره | درزق نه | نو جوړکړل تاسو

دا اووائې چې الله ﷻ تاسوته کوم رزق راليږلې وو | نوتاسو (دځان نه) په هغې کښې څه

مِّنۡهُ حَرَامًا وَّحَلٰلًا ؕ قُلۡ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمۡ اَمۡ عَلَى اللّٰهِ

دهغې نه | څه حرام | اوڅه حلال | ورته اووايه | آيا الله | اجازت درکړې دې | تاسو ته | يا په الله باندې

حرام او څه حلال کړل | ددوئ نه تپوس اوکړه آيا الله ﷻ تاسو ته ددې اجازت درکړې دې | که نه تاسو

تَفۡتَرُوۡنَ ۝ وَمَا ظَنُّ الَّذِيۡنَ يَفۡتَرُوۡنَ عَلَى اللّٰهِ الۡكَذِبَ

دروغ ترئ تاسو | اوڅه دې | ګمان | دهغه کسانو | چې ترې هغوئ | په الله باندې | دروغ |

د(ځان نه) په الله ﷻ باندې دروغ وائې | آيا د قيامت د ورځې په باره کښې دهغې خلقو څه

يَوۡمَ الۡقِيٰمَةِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَذُوۡ فَضۡلٍ عَلَى النَّاسِ وَلٰكِنَّ اَكۡثَرَهُمۡ

په ورځ دقيامت | بيشکه | الله | خامخا خاوند دفضل دې | په خلقو باندې | وليکن | زيات ددوئ

ګمان دی ، | څوک چې په الله ﷻ باندې دروغ ترې | بيشکه اللهﷻ په خلقو ډير مهربان دې | خو زيات

لَا يَشۡكُرُوۡنَ ۝

نه اوباسی شکر

خلق ناشکره دی

قوله تعالىٰ:: فَجَعَلۡتُمۡ مِّنۡهُ حَرَامًا وَّحَلٰلًا ؕ

پخپله دځپل ځان نه دحلال اوحرام مذمت:- مشرکانو بعضې څناورو ته د "بحائر"، "سوائب" او "وصائل" نومونه ورکولو سره څه په ځان حرام او څه په ځان حلال ګرځولې وو. د هغې ترديد فرمائيلې کيږی. لکه څنګه چه دالله ﷻ ارشادمبارك دې د پتونه چه څه راوځې اوکوم څاروی چه پيدا کيږی هغه په دې کښې د الله ﷻ د پاره يوه خاص حصه ګرځولې ده([1]) ابوالاحوصﷺ روايت کوی چه زه حضورﷺ ته حاضر شوم اود شکل او جامو په لحاظ زه بدحال غوندې ووم. حضورﷺ اوفرمائيل چه تاسره څه مال اودولت شته که نه؟ ماوئيل چه د الله ﷻ راکړې شوې هرڅه موجود دی. د اوښانو اسونو اوچيلو رمې دی وينځې او

[1] الطبري:۱۱۲/۵.

غلامان دی نوحضور ﷺ اوفرمائیل بیاپه تاباندې دالله ﷻ دنعمت اثاروليې ښکاره نه دی. بیائی اوفرمائیل چه ستاد اوښانو بچی کیږی اوهغه په هراندام باندې برابر وی خوتاسویه چاړه باندې د هغوی غوږونه پرې کوئې. وائې چه دا "بحائر" دی، د هغوی څرمن څیرنې او وائې چه "صرم" دې. په خپل خان باندې هم حرام کوئې او په خپل اولاد باندې هم حرام کوئې. ولې داسې نه ده؟ ماوئیل چه او. بیا حضور ﷺ اوفرمائیل چه واوره کوم څه چه الله ﷻ تاله درکړی دی هغه د همیشه د پاره حلال دی او حرام کیدې نه شي. د الله ﷻ د قدرت لاس ستا د لاس نه مضبوط دې. اود الله ﷻ چاړه ستا د چاړې نه ډیره تیره ده (۱) الله ﷻ د داسې خلقو نه سخت د ناراضګئی اظهار فرمائی چه د هغه حلال په خان باندې حرام کوی او حرام دخپل خان د پاره حلال جوړوی. اودا هرڅه د خپل ذاتی رائې او خواهش په بنیاد چه د دې هیڅ دلیل نشته. بیا هغه د ورځې د قیامت د عذاب نه ویرولې شي. فرمائی چه کوم خلق په الله ﷻ باندې د خان نه خبرې کوی آخر هغوی څه ګڼړی چه د قیامت په ورځ به مونږ د هغوی سره څه سلوك کوو.

په ایت کښې د فضل نه مراد څه دې؟:: د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ ﴾ په خلقو باندې د الله ﷻ ډیرلوئ فضل دې. ابن جریر رحمه الله وائی چه د دې نه کافرانوته په دنیاکښې زر سزا ورکول مراد دی. زه وایم چه د دې خبرې هم احتمال دې چه د دې نه دامراد وی چه الله ﷻ ډیر لوئ دفضل خاوند دې په خلقو باندې. په دنیاکښې ډیر داسې څیزونه دانسانانودپاره پیدا کړی دی دکومونه چه فائده اود هغوی منفعت دې اوداسې څیزونه دانسان د پاره حرام اوګرځوی په کوموکښې چه سراسر نقصان وو یاد دین په حیثیت اویاد دنیا په حیثیت خو اکثرخلق شکر نه کوی. یعنې د الله ﷻ انعامونه په خپل خان باندې حراموی او په خپلو نفسونوباندې سختئ کوی. یعنی دخپل طرفنه څه څیزونه حلال اوڅه حرام ګرځوی. مشرکانوداخیزپخپل خان کښې ډیرخورکړې دی اوخپل مسلك ئې داسې جوړکړې دې.په اهل کتابو کښې اکثر داخبره نه وه خو هغوی هم دابدعت پیداکړو.

د جنتیانو درې قسمونه:: دموسی بن صباح رحمه الله د ارشاد ﴿ إِنَّ اللَّهَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ ﴾ باره کښې روایت دې چه د قیامت په ورځ به درې قسمه د الله ﷻ عبادت کونکی پیش کولې شی. الله ﷻ به په هغوی کښې دیوقسم نه تپوس اوکړی چه تاسو په کوم خیال باندې نیك اعمال اختیارکړې وو؟ هغوی به وائی یاالله تا جنت پیدا کړو په جنت کښې ونې میوې باغونه نهرونه حورې قصور اود اهل طاعت د پاره هرقسم نعمتونه ورکړل. هم د دې د حاصلولو د پاره ما ټوله شپه په ویښه عبادت اوکړو، ټوله ورځ به مې روژه نیوله. نو الله ﷻ به اوفرمائی چه تاد جنت د پاره دا ټول اعمال کړی دی نو زه جنت ته ورشه. خودا ستا د عمل بدله نه ده زه تاله د دوزخ نه خلاصې درکوم. دازما فضل دې اوتا زه په جنت کښې داخلوم. نو داسې خلق به جنت ته داخل شی. بیا به د بل قسم خلق راوغوښتې شی الله ﷻ به د هغوی نه هم داتپوس اوکړی هغوی به وائی چه یاالله تادوزخ پیداکړو،په دوزخ کښې طوق اوزنځیرونه کیخودل. په هغې کښې دې بادسموم اوآب محموم پیدا کړې. اودګناهګارانود پاره دې په هغې کښې ټول عذابونه پیداکړل. نو مابه په ویښه ټوله شپه عبادتونه کول ددوزخ د ویرې نه مې ټوله ورځ ولږه او تنده تیرولو سره روژې ساتلې. نو الله ﷻ به وائی چه واخله ما تاله د دوزخ نه خلاصې درکړو او بیا دا زما نور فضل دې چه د دوزخ نه د خلاصی سره تاله جنت هم درکوم. نو هغه به جنت ته لاړشی اوداخل به شی. اوس به دریم قسم خلق راوستلې شی اوحاضربه کړې شی. او چه کله الله ﷻ تپوس کوی نوهغه به ښائی چه اې ربه! مونږ خو ستا د شوق او ستا د محبت د پاره ستا عبادت کړې دې. ټوله شپه مو عبادت کړې او ټوله ورځ مې روژه ساتلې. صرف ستاد ملاقات دشوق او ستاد رضا دپاره. الله ﷻ فرمائی چه کله زما د ملاقات د شوق د پاره داسې کوی نو الله ﷻ به د هغوی د پاره خپل خان ښکاره

---

(۱) ابوداؤد کتاب اللباس باب فی الخلقان وفی غسل الثوب:۴۰۶۳ وسنده صحیح، نسائی: ۵۲۲۶، احمد:۳/۴۷۲،واللفظ له.

کړي. فرمائي چه اوګوره ماته په ما نظر اوکړه تاته دټولونه لويۍ دولت ملاؤشو. بيا فرمائي چه زه تاته په خپل فضل سره د دوزخ نه خلاصي هم درکوم او جنت هم تاله درکوم. زمافرښتې به تاسره حاضرې وي او زه به پخپله په تاباندې خپله سلامتي نازلوم. نوداسې خلق به هم په جنت کښې داخليږي.

وَمَا تَكُونُ فِي شَأْنٍ وَمَا تَتْلُوا مِنْهُ مِنْ قُرْآنٍ وَلَا

| اونه نې ته | په هيڅ حال کښې | اونه لولې ته | ددۀ نه | دقرآن نه | اونه

(او ائې پيغمبره) ته په هر حال کښې چې ئې او په دغې (حال) کښې هم چې قران پاک

تَعْمَلُونَ مِنْ عَمَلٍ إِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُودًا إِذْ تُفِيضُونَ

کوئ تاسو اے خلقوا يوعمل | مګر|يوموږه| په تاسو باند |نظر لرونکي|کله چې|مصروف اوسئ تاسو

لولې او ائې خلقوتاسوهم چې څه کارکوئې انو په هرحال کښې موږ تاسوويښو ګورو|څه وخت چې تاسو

فِيهِ ۚ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ

په هغې کښې| اونه پټيږي| درب ستانه | په مقدار | ديوې ذرې | په زمکه کښې |اونه په آسمان کښې

په هغه کار کښې اخته يئ| اوستا دپروردګار نه لږ څيز هم پټ نشي پاتې کيدې |نه په زمکه کښې اونه په آسمان

وَلَا أَصْغَرَ مِنْ ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرَ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ۝

اونه وړوکې | دهغې نه | اونه لوئ| مګر | په کتاب |واضحه کښې|

کښې| او نه دهغې نه وړوکې اونه لوئې | مګردا ټول په پوره واضحه کتاب (لوح محفوظ) کښې ليک دی

قوله تعالى: فِيهِ ۚ وَمَا يَعْزُبُ عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ

د الله ﷻ ذات د هروړوکي اولوئ څيز نه خبردار دي :- نبی کريم ﷺ ته خبرورکولې شي چه الله ﷻ ستا د ټول امت او ټولو مخلوقاتو د ټولواحوالونه په هره لحظه اوهر ساعت خبردې. يوذره څيز هم په زمکو او آسمانونوکښې که هغه سپك او وړوکې ولې نه وی په کتاب مبين کښې يعنی دالله ﷻ په علم کښې شته اود هغه د پاللونه بهر کيدې نه شي. د غيبومعلومات هغه سره دی که اوچه وی‌که لمده د غيبو معلومات د هغه نه بغير هيڅ څوك نه پيژني. که يوه پاڼه هم راشوكيږي او راپريوځي يا د شپې په تياره کښې هم يو ذره څيز چرته پروت وي اوکه يو څيز اوچ وي اوکه لوند ،ښه وی که خراب د ټولوعلم الله ﷻ ته دې. د ونوکاڼو اوځناور هريوحرکت هغه ته معلوم دې.په زمکه چه څومره سالرونکی ځناور دی ، په هواکښې چه څومره مرغنې الوزی دا هم ټولې ستاسو په شان ډلې ډلې دی.دهر سالرونکی د خوراك ذمه وارالله ﷻ دې.کله چه د دې څيزونو دحرکتونوهم هغه ته علم دې.نودانسان مکلف اوپه عبادتونو باندې مامور اعمالو اوحرکاتو به هغه ته څنګه پته نه وی. لکه چه فرمائي چه په دې عزيز او رحيم باندې يقين اوساتئ. که تاسو په مانځه کښې هم ولاړ نې نوګوری. که سجده کوئې نو هم تاسو وينی او اوری. کله چه حضرت جبرائيل ؑ د احسان معنی د حضور ﷺ نه تپوس اوکړو چه د دې مطلب دا دې چه تاسو د الله ﷻ د طرف نه عبادت کوئې. داسې لکه چه الله ﷻ ته ګورئې او عبادت کوئې اوکه دا نه وی نو کم نه کم داسې خيال خو کوئې چه تاسو د هغه په وړاندې ولاړ يئې او هغه تاسو ته ګوری.[1]

[1] صحيح بخاری کتاب الايمان باب سؤال جبرئيل النبی ﷺ عن الايمان والاسلام: ۵۰، صحيح مسلم:۹-۱۰.

اَلَآ اِنَّ اَوۡلِيَآءَ اللّٰهِ

| واورئ | بیشکه | دوستان دالله چي دي

لَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ وَلَا هُمۡ يَحۡزَنُوۡنَ الَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا

نهٔ به وی یره | په هغوئ باند | اونهٔ به هغوئ | غمجن کیږي | هغه دوستان | چي ایمان ئي راوړو

واورئي چي دالله ﷻ په دوستاسو به نه ویره وی | اونه به غمژن شي | داهغه کسان دی چي ایمان ئي

وَكَانُوۡا يَتَّقُوۡنَ لَهُمُ الۡبُشۡرٰى فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا وَفِى الۡاٰخِرَةِ

اووۀ هغوئ | چي ځان ئي ساتو | هغوئ لره دي | زیري | په ژوند ددنیا کښي | اوپه آخرت کښي

راوړو | او پرهیزګاري ئي اختیار کړه | ادوئ دپاره هر طرف ته زیري دي | په دنیا کښي او په آخرت کښي

لَا تَبۡدِيۡلَ لِكَلِمٰتِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُوَ الۡفَوۡزُ الۡعَظِيۡمُ

نشته هیڅ بدلون | خبرو دالله لره | دا زیري | هم داکامیابی ده | لویه |

هم دالله ﷻ خبري نه بدلیږي | هم دغه لویه کامیابی ده |

قوله تعالی:: اَلَآ اِنَّ اَوۡلِيَآءَ اللّٰهِ لَا خَوۡفٌ عَلَيۡهِمۡ

دالله ﷻ په دوستاوبه هیڅ اندیښنه نه وی:- دالله ﷻ ارشادکیږی چه اولیاء الله هغه خلق دی چه د ایمان راوړونه پس پرهیزګاری هم اختیاروی.اوڅوك چه پرهیزګار وی هغه د الله ولی دی.که د آخرت احوالو سره هغه مخامخ کیږی نو د هغه به هیڅ ویره نه وی اونه به هغه د دنیاڅه غم او خفګان راګیرکړی.

ولی چا ته وئیلې کیږی؟::عبدالله بن مسعود رضی الله عنه او ابن عباس رضی الله عنه وائی چه اولیاء الله هغه خلق دی چه هر وخت د الله ﷻ په ذکر او فکرکښې لیدلې شی. د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه یوسړی دحضور ﷺ نه تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ! اولیاء الله څوك دی؟ وئی فرمائیل چه هغه خلق کله چه ئی ګورې د الله ﷻ په ذکر کښې به مشغول وی([1]) د حضرت ابوهریره رضی الله عنه نه روایت دې چه حضور ﷺ فرمائیلی چه د الله ﷻ په بندیګانوکښې داسې هم بندیګان شته چه انبیاء او شهداء هم په هغوی فخرکوی. چه نه د مال څه تعلق اونه دنسب څه تعلق او صرف د الله ﷻ د پاره یو بل خوښوی.دهغوی مخونه نورانی دی اوهغوی د نور په منبرونودی. خلق چه په کوم ځائ کښې د ویرې نه رچیږی نو هلته په هغوی باندې هیڅ ویره هم نه وی. په خلقو باندې غم او خفګان شروع وی او دهغوی دې سره هډو څه کار نشته([2]) دحضرت ابومالك اشعری رضی الله عنه نه روایت دې حضور ﷺ فرمائیلی چه د مختلفو قبیلونه او ځلورو وارو طرفونه به راجمع کیږی او په هغوی کښې به هیڅ خپلولی نه وی خوهغوی به صرف دالله ﷻ درضادپاره یو بل سره دوستانه په خلوص او محبت ساتی.د قیامت په ورځ به الله ﷻ د هغوی د پاره د نورمنبرونه قایموی په کومو چه به هغوی ناست وی. خلق به په قیامت کښې پریشانه ګرځی خو هغوی به مطمئن وی. د الله ﷻ اولیاء هم دغه خلق دی.

د بشری نه څه مراد دی ؟::د ابوالدرداء رضی الله عنه نه چا د حضور ﷺ وضاحت ﴿لَهُمُ الۡبُشۡرٰى فِى الۡحَيٰوةِ الدُّنۡيَا وَفِى الۡاٰخِرَةِ﴾ باره کښې تپوس اوکړو نوونی وئیل چه د بشارت نه ښه خوبونه مراد دی. کوم چه څوك مسلمانان وینی یا نورو ته د دې متعلق خوب خودلې شی. ابوالدرداء رضی الله عنه اوفرمائیل چه تامانه دا سوال اوکړو اود دې نه

---

[1]) طبراني:۱۲۳۲۵.

[2]) ابن حبان:۵۷۳وسنده صحیح، وله شاهد صحیح عندابی داوٗد:۳۵۲۷،عن عمر رضی الله عنه السنن الکبری للنسائی:۱۱۱۲۳۶

وړاندې یو وخت یو سړی د نبی کریم ﷺ نه سوال کړې وو او حضور ﷺ فرمائیلې وو چه دا ر‌ښتونی خوبونه څوك اووینی یا د ده په حق کښې بل څوك اووینی نو دا د دنیا په ژوند کښې هم د هغه د پاره زیرې دې او په آخرت کښې دجنت زیری دې[1] عباده بن صامت ﷺ ته هم حضور ﷺ دا فرمائیلی وو چه تا نه وړاندې ما نه چا دا سوال نه وو کړې. د بشری نه رویائې صالحه مراد دی.

ښه خوب د نبوت څلورڅلویښتم جزء دې: ابن صامت ﷺ د رسول الله ﷺ نه تپوس کړې وو په دې آیت کښې خو دآخرت زیرې جنت دې خود دنیا د بشارت اوزیری نه څه مراد دی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه ر‌ښتونی خوبونه چه څوك اووینی یا د هغه په حق کښې چاته اوخودلې شی اودا ر‌ښتونی خوبونه هم د نبوت د اویاؤ یا څلور څلویښت جزونونه یو جزء دې[2] حضور ﷺ اوفرمائیل چه یوانسان ښه عمل کوی اوخلق دهغه تعریف کوی نودا لکه دمؤمن د پاره په دنیاکښې د جنت زیرې دی[3] اودا د نبوت په یوکم پنځوس جزونوکښې یو جز دې. نو چه څوك ښه خوب اووینی نو هغه دې د خلقو په وړاندې بیانوی او چه څوك خراب خوبونه اووینی نودا د شیطان د طرف نه وی او هغه د دوی د ویرولو د پاره داسې کوی. نویکاردی چه خپل ګس طرف ته درې ځل توکی اود الله ﷻ تکبیراولولی اوچاته دې نه بیانوی[4] په یوبل ځائ کښې د نبوت په شپږ څلویښتم جزکښې ګرځولې شوې دې[5] حضرت ابوهریره ﷺ فرمائی چه ښه خوبونه د الله ﷻ زیری دی. وئیلې شوی دی چه د دې نه مراد دا دی چه د مؤمن دمرګ په وخت کښې فرښتې ده ته د جنت او ښښنې زیرې ورکوی. د الله ﷻ ارشاد دې ﴿اِنَّ الَّذِیْنَ قَالُوْا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوْا﴾ کوم خلق چه د دې خبرې قائل دی چه هم الله ﷻ زمونږ رب دې او بیا تر مرګه پورې په دې خبره قایم هم وی نو په ده به فرښتې نازلیږی او ورته به وائی چه مه ویریږه او مه غم کوه تاته د هغه جنت زیرې دې د کوم وعده چه تاسره کړې شوې ده. او په آخرت کښې مونږ ستا والیان یو. تاچه څه غوښتل تاته ملاوشو دا د الله ﷻ چه رحیم ذات دې د طرفه تاته تحفه ده. په حدیث براء ﷺ کښې دی چه کله د مؤمن د مرګ وخت وی نود روښانه مخونو اوسپینو لباسونو فرښتې هغه له راځی او وائی چه اوس ای پاکه روحه د راحت او ریحان طرف ته روان شه، الله ﷻ تاته ناراض نه دې نو دا روح به د هغه د خُلې نه داسې راوځی لکه د مشك د خُلې نه چه اوبه راوځی.لکه چه الله ﷻ فرمائیلی د قیامت خوفناك حالت به هغه نه ویروی. فرښتې به هغه ته وائی چه دا هم هغه ورځ ده د کومې چه تاسره وعده وه.[6] په دغه ورځ به د مؤمنانو په وړاندې نور روان وی مخامخ هم او ښی طرف ته هم. نن تاته زیرې دې د جنت د کوم لاندې چه د همیشه د پاره بهیدونکی نهرونه روان دی دا ډیره لویه کامیابی ده.

وَلَا يَحْزُنْكَ	قَوْلُهُمْ	اِنَّ الْعِزَّةَ	لِلّٰهِ	جَمِيْعًا	هُوَ السَّمِيْعُ	الْعَلِيْمُ ۝
اونه دې کړي غمجن تا لره	خبرې ددوی	بیشکه چې عزت	الله لره دي	ټول	هغه اوریدونکې	پوهه دي
او ائي پیغمبره ددوئ (کافرو) خبرې دې تا نه غمژن کوی. اغلبه ټوله الله ﷻ دپاره ده. هغه هرڅه اوری ډیره ښه پوهه						

---

[1] احمد:۵/۳۴۳وسنده حسن، شعب الایمان:۹۰۰۱، المعجم الکبیر: 3432 شرح السنة:۳٤٦٤.
[2] ترمذی کتاب الرؤیا باب لهم بشری فی الحیوة الدنیا:۲۲۷۳وهوحسن.
[3] صحیح مسلم کتاب البر والصلة باب اذا اثنی علی الصالح فهی بشری ولاتضره:۲٦٤۲، ابن ماجه:٤۲۲٦، احمد۵/۱۵٦، ابن حبان:۳٦٦.
[4] احمد:۲/۲۱۹-۲۲۰، شعب الایمان:٤۷۲٦وسنده حسن.
[5] سنده حسن اوګورئی سابقه حواله.
[6] د دې معنی روایت احمد:٤/۲۸۷وهوحدیث صحیح مشهور، الاعمش صرح بالسماع عندابی داوٗد، حاکم: ۱/۳۷ کښې موجود دي

أَلَآ إِنَّ لِلَّهِ | مَن | فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ | وَمَن | فِى ٱلْأَرْضِ ۗ

خبر دار شئ بیشکه الله لره دی | هغه څوك | چې په اسمانونو کښې دی | اوهغه څوك | چې په زمکه کښې دی

دي | واورئ چې دا ټول هرڅه د الله ﷻ دي | چې په آسمانونو کښې او په زمکه کښې دي | او کوم

وَمَا يَتَّبِعُ | ٱلَّذِينَ | يَدْعُونَ | مِن دُونِ ٱللَّهِ | شُرَكَآءَ ۚ | إِن يَتَّبِعُونَ

اونه کوي پیروي | هغه کسان | چې رابلي يې دوی | بې د | الله نه | شریکان | نه کوي پیروي هغوئ

خلق چې د الله ﷻ نه سوا نورو (دخان نه جوړکړو) شریکانو ته آواز کوي | (خبر يې چې) هغوئ په څه پسې

إِلَّا ٱلظَّنَّ | وَإِنْ هُمْ | إِلَّا | يَخْرُصُونَ ۝٦٦ | هُوَ | ٱلَّذِى | جَعَلَ

مگر دگمان | اونه دي هغوئ | مگر | قیاسونه چلوی | هغه | هغه ذات دی | چې جوړه ئې کړه

روان دي | هغوئ صرف په گمان پسې روان دی | او تش اټکلونه چلوی | الله ﷻ هغه ذات دي چې

لَكُمُ | ٱلَّيْلَ | لِتَسْكُنُوا۟ | فِيهِ | وَٱلنَّهَارَ مُبْصِرًا ۚ

ستاسو دپاره | شپه | دپاره ددې چې تاسو ارام حاصل کړئ | په هغې کښې | اوورځ روښانه |

ستاسو دپاره ئې شپه جوړه کړې ده | چې ارام په کښې او کړئ | اوورځ ئې روښانه جوړه کړې ده | چې په کښې لیدل

إِنَّ | فِى ذَٰلِكَ | لَءَايَٰتٍ | لِّقَوْمٍ | يَسْمَعُونَ ۝٦٧

بیشکه | په دې کښې | نښې دی | دپاره دهغو خلقو | چې اوري |

کولې شئ | بیشکه دې کښې د (پیغمبر د خبرو) اوریدونکو دپاره دلیلونه موجود دی

قوله تعالى:: جَعَلَ لَكُمُ ٱلَّيْلَ لِتَسْكُنُوا۟

د شپې تیاره دسکون سبب اود الله ﷻ د قدرت نښه ده.- الله ﷻ رسول الله ﷺ ته ارشاد فرمائی چه د مشرکانو داوینادې تاخفه نه کړی ته په هغوی باندې غالب راتلودپاره د الله ﷻ نه دعاغواړه، په هغه باندې بهروسه کوه. هرقسم عزت او غلبه د الله ﷻ اود رسول ﷺ اومؤمنانود پاره ده. هغه د خپلو بندیگانو خبرې اوری د هغوی احوال پیژنی. د آسمانونو اوزمکو بادشاهی هم د الله ﷻ ده. مشرکان چه دکومو بتانو عبادت کوی هغوی نه په ضرر باندې اونه په نفع باندې قادر دی، نه د دې مشرکانوسره څه معقول دلیل شته. هغوی خود دروغو اټکلی خبرو قیاسونو پیروی کوی. بیا ارشاد کیږی چه الله ﷻ د خپل بندیگانود پاره شپه جوړه کړه د دې د پاره چه د ورځې د ستړی والی نه سکون او آرام حاصل کړی او ورځ ئی د معاش گټلودپاره روښانه جوړه کړه. هغوی په ورځ کښې سفرکوی اوپه رڼاکښې دهغوی نور مصالح دی. د دې دلیلونواوریدو سره عبرت حاصلونکود پاره په دې آیاتونوکښې نښې دی او هغه د خالق په عظمت باندې دلیل راوړی.

قَالُوا۟ | ٱتَّخَذَ | ٱللَّهُ

اووئیل کافرانو | نیولې دی | الله

خپنې خلق وائی

وَلَدًا | سُبْحَٰنَهُۥ ۖ | هُوَ ٱلْغَنِىُّ ۖ | لَهُۥ | مَا | فِى ٱلسَّمَٰوَٰتِ | وَمَا

خوئې | پاکی ده هغه لره | هغه بې نیازه دې | هغه لره دی | هغه څه | چې په آسمانونو کښې دی | اوهغه

چې الله ﷻ خان له خوئې نیولې دې | الله ﷻ پاک دې | هغه غنی دې | هر څه چې په اسمانونو کښې دی

فِي الْاَرْضِ ط اِنْ عِنْدَكُمْ مِّنْ سُلْطٰنٍ بِهٰذَا ط اَتَقُوْلُوْنَ عَلَى

چې په زمکه کښې دی | نشته ستاسو سره | څه دليل | په دې خبره | آيا وايئ تاسو | په

او په زمکه کښې دی | ټول دهغه ملکيت دی | تاسو سره (دشرک) په دې خبره هيڅ دليل نشته دې

اللهِ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ ۝ قُلْ اِنَّ الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ

الله باند | هغه خبرې | چې نه لرئ تاسو علم دهغې | ورته اووايه | بيشکه هغه کسان | چې ترې هغوئ

ايا تاسو په الله ﷻ پورې داسې خبرې ترئی | چې پخپله ترې نه هم خبر نه يئ | اووايه چې څوک په الله ﷻ

عَلَى اللهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُوْنَ ط ۝ مَتَاعٌ فِي الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ

په الله باند | دروغ | نشي موندې خلاصې | نفع اغستل دي | په دنيا کښې | بيا | مونږ ته | واپس راتلل دی د هغوئ

دروغ ترې | هغوئ خلاصيدې نشي | په دنيا کښې لږ شان مزې دې او کړی | بيا ئې مونږ ته واپسی ده

ثُمَّ نُذِيْقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيْدَ بِمَا كَانُوْا يَكْفُرُوْنَ ۝ ع

بيا به | مونږ مزه اوڅکوو هغوئ ته | دعذاب | سخت | په سبب دهغې | چې وو هغوئ | چې کفر به ئې کولو

نو مونږ به ورته دسخت عذاب مزه اوښايو | ځکه چې دوئ به کفر کولو |

قوله تعالى:: قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحٰنَهٗ ط

د الله ﷻ نه څه اولاد شته او نه شريک.- په دې کښې ترديد دې دهغه خلقو کوم چه د دې قائل دی چه نعوذبالله د الله ﷻ هم څوك څوئ شته. هغه څوپاك الله دې. هغه اولادخو څه چه د هرڅيز نه بې نيازه دې اوهرموجودڅيز د هغه د کرم محتاج دې. زمکه آسمان او په دې کښې هرڅه ټول د هغه دی. نو بيا به هغه خپل مملوك او خپل بنديګان څنګه خپل څوئ جوړ کړی. اې مؤمنانو تاسوسره څودا دليل شته څو هغوی سره دخپل کذب او بهتان هيڅ دليل نشته. تاسوخوهيڅ هم نه پيژنئی اودعوې کوئې. دا د مشرکانودپاره يوزبردسته تنبيه ده. دا کافران چه وائی چه دالله ﷻ هم يوڅوئ پيدا شوې دې. دا يو داسې خرابه ګستاخی ده چه دې اوريدوسره آسمان اوشليږی،زمکه اوشليږی، غرونه راپرېوځی نو هيڅ عجيبه خبره نه ده. د الله ﷻ د پاره دا چرته ضروری کيدې شی چه د هغه هم چرته څوك څوئ وی. زمکه اوآسمان څو ټول د هغه ممنون دی اودهغه پيداوښ دی. ټول دهغه په شمير کښې دی او هغه د دې شمير پيژنی هريوبه په ځان له توګه د هغه سره حاضری کوی. بيا دې بهتان لګونکو کافرانوته الله ﷻ دهمکی ورکوی چه دوی به په دين اودنياکښې چرته خلاصې نه بيامومی. څو چه په دنياکښې دوی ته څه ملاوېږی هغه د هغوی د پاره د عذاب ذريعه ده اود هغوی د پاره ډهيل دې چه د څه وخته پورې د دنيا د قليل متاع نه فائده واخلی بيا څو به دوی يو زبردست عذاب سره ټکراوېږی. دا دنيا څود هغوی د پاره ديوڅو ورځو راحت دې. بيا به هم زمونږ طرفته واپس کيدل وی. هلته به مونږ دوی ته د سخت عذاب مزه ورراوڅکوو. دابه د هغوی د کذب افترا او کفر په سبب وی.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ نُوْحٍ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖ يٰقَوْمِ اِنْ

او اولوله | په هغوئ باند | قيصه | دنوح | کله چې | اووئيل هغه | قوم خپل ته | اے زما قومه | که چرې

او دوی ته د (حضرت) نوح عليه السلام قصه واوروه | چې هغه خپل قوم ته اووئيل | ائې ځما قومه که په

كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَّقَامِيْ وَتَذْكِيْرِيْ بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَعَلَى اللّٰهِ

وی | گران | په تاسو باندې | اوسیدل زما | اونصیحت درکول زما | په آیتونو دالله سره | نو په الله باندې

تاسو کښې زما اوسیدل او د الله په آیاتونو سره تاسو ته نصیحت کول په تاسو ښه نه لګی نو ځما په الله

تَوَكَّلْتُ فَاَجْمِعُوْٓا اَمْرَكُمْ وَشُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُنْ اَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ

بروسه کړې ده ما | نو راجمع کړئ | کار خپل | اوشریکان خپل | بیا | دنه وی | کارستاسو | په تاسو باندې

توکل دې | نو تاسو خپله فیصله اوکړئی او خپل شریکان راجمع کړئ | بیا په خپله فیصله غور او فکر

غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوْٓا اِلَيَّ وَلَا تُنْظِرُوْنِ۝ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ

پټ | بیا | فیصله اوکړئ | زما خلاف | اومهلت مه راکوئ ماته | نو که چرې | مخ واړوئ تاسو |

اوکړئ | چې څۀ په کښې درنه پټ پاتې نشی | بیا ماسره خپله خوښه اوکړئی | او هیڅ مهلت مه راکوئی

فَمَا سَاَلْتُكُمْ مِّنْ اَجْرٍ ۭ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ ۙ وَاُمِرْتُ

نو نۀ دې غوښتلې ماستاسو نه | څه اجر | نۀ دې اجر زما | مګر | په الله باند | اوحکم شوې دې ماته

اوکه تاسو هم دغسې مخ اوګرځولو | نو (ځما مو څه تاوان اوکړو) زۀ خو ستاسو نه ددې څه بدله

اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ۝ فَكَذَّبُوْهُ فَنَجَّيْنٰهُ وَمَنْ

چې شم زۀ | د مسلمانانو نه | نو دروغ اوګڼړو هغوئ هغه لره | نو بچ کړو مونږه هغه | اوهغه څوک

نه غواړم | ځما بدله خو په الله ﷻ باندې ده | .... اوماته دا حکم دې | چې په فرمان بردارو کښې

مَّعَهٗ فِي الْفُلْكِ وَجَعَلْنٰهُمْ خَلٰۗىِٕفَ وَاَغْرَقْنَا الَّذِيْنَ

چې دهغه سره وو | په کشتئ کښې | اوجوړ کړل مونږه هغوئ | خلیفګان | اوډوب کړل مونږه | هغه کسان

دې شامل یم اخو (بیا هم) هغوئ نوح ؑ دروغژن اوګڼړلو | نو مونږ هغه او دهغه ملګرو ته په بیړئ کښې نجات ورکړ

كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِيْنَ۝

چې دروغ ئې ګڼړلې وۀ | آیتونه زمونږه | نو اوګوره | څرنګ | وۀ | انجام | دیرولې شوؤ خلقو |

او هم هغوئ مو (په زمکه) آباد کړل | اوهغه ټول خلق مو ډوب کړل | چې زمونږ آیتونه ئې دروغ ګڼړلی وو

نو لږ اوګوره چې دهغې ویرولوشوو انکاریانو انجام څه شو

قوله تعالی:: وَاَغْرَقْنَا الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا

د نوح ؑ دقوم تباهی اوبربادی:- اې نبی ﷺ! د مکې کافرانو ته کوموچه ته درغ ګڼړلې او ستا مخالفت نی کړې ته د نوح ؑ اود هغه د قوم واقعات واوروه چا چه د خپل پیغمبر ؑ تکذیب اوکړونو الله ﷻ هغه څنګه هلاك کړل.اوهغوی ئی په اوبو کښې څنګه غرق کړل.دې دپاره چه دوی دمخکینو افسوسناك نتیجې اوریدو سره هوښیار شی چه چرې دوی هم د هلاکت سره مخ نه کړې شی. هغه واقعات داسې چه کله نوح ؑ خپل قوم ته اوونیل که چرته هم داسې زما ستاسو په مینځ کښې وړاندې کیدل اوتاسو په نیغه لار راوستلو نصیحتونه ګران تمامیږی نو خیرماته هم څه پرواه نشته زما یقین او بهروسه خو په الله ﷻ ده. په تاسو باندې ګران تمامیدلو سره خو زه د تبلیغ نه منع کیدې نه شم. ښه ده تاسو اوستاسو

شریکان یعنی بتان دکوموچه تاسو عبادت کوئي ټول یوځائی شئی اوپه خپلوکوششونوکښې هیڅ کمې مه پریږدئی او د هرقسمه نه خپل ځان مضبوط کړئی. که ستاسو هم دغه ګمان وی چه تاسو په حقه نې نوزمایه حق کښې خپله فیصله ښکاره کړئی او ماته د یو ساعت مهلت مه راکوئې. ځومره چه څه کولې شئ؛ نواوکړئی.ماته نه ستاسو څه پرواه شته اونه څه ویره ځکه چه پوهیږم چه ستاسو د قیاس بنیاد څو هیڅ هم نه دې.

د هود علیه السلام خپل قوم ته نصیحت:: هودﷺهم خپل قوم ته هم داسې ونیلې وو چه زه هم الله ﷻ ګواه جوړوم او تاسو هم ګواه اوسیږئی چه تاسو الله ﷻ پریږدئی او بتان الله ﷻ سره شریکان جوړوئی. زه ددې ذهنیت نه بالکل خلاص یم. که اوس غواړئی نو تاسو ټول زما خلاف سازش اوکړئی اوماته د یو ساعت هم مهلت مه راکوئې. زما یقین په الله ﷻ باندې دې چه زما هم رب دې اوستاسو هم رب دې. اوس که تاسو تکذیب اوکړو او مخ مو واړولو نو آیا ماته ستاسو نه څه ملاویدل د کومې د ضائع کیدو چه به زه افسوس کوم. زه چه دا ستاسو خیرخواهی‌کوم په دې تاسو نه څه اجرت څو نه غواړم. ما ته خواجر راکونکې الله ﷻدې. ماته دا تاکیددې چه د ټولو نه وړاندې زه ایمان راوړم اوپه ما باندې فرض دی چه د اسلام د احکامویوره والې اوکړم ځکه چه د ټولو انبیاؤعلیهم السلام دین اسلام وو که هغه په شروع کښې وویا آخر کښې. طریقه کار اومذهب که جدا وو نوجداکیدو کښې څه بدیت نشته د توحید تعلیم څو هم یو دې.دالله ﷻ ارشاد دې چه مونږدهر یو دپاره یویو شریعت اوځان له ځان له قانون او جدا جدا لاره جوړه کړې ده.دا نوحﷺ دې چه وائی ماته حکم راکړې شوې دې چه زه د ټولونه اول ایمان راوړم.د حضرت ابراهیم ﷺ باره کښې الله ﷻ فرمائی چه کله د هغه رب تعالی هغه ته اوونیل چه ایمان راوړه نوهغه زر اوونیل چه ما ایمان راوړو. ابراهیمﷺ خپلو ځامنو او نمسو اسماعیلﷺ او یعقوب ﷺ ته هم نصیحت کړې وو چه اې زما ځامنو الله ﷻ ستاسود پاره دین اسلام خوښ کړې دې په دې وجه اسلام اختیار کړئی وړاندې د هغې نه چه تاسو ته مرګ راشی.یوسفﷺ هم ونیلی ووچه اې الله! تاماته بادشاهت راکړو اود خبرې د توجیه اوتاویل تعلیم دې راکړو، د زمکې او آسمان پیداکونکې هم ته ئې. په دنیااو آخرت کښې زما ولی ئې. که زه مړکیږم نو چه په اسلام باندې قایم مړشم اوما د صالحینوپه ډلې کښې شامل کړه.

موسیﷺ ونیلې ووچه اې خلقو! که تاسو مسلمانان ئې نو هم په الله ﷻ باندې بهروسه اوساتئی او هم په هغه باندې ایمان راوړئی. د موسیﷺ د زمانې جادوګرو ونیلې وو اې ربه! مونږ ثابت قدم اوساتې او په اسلام باندې مرګ راکړې. بلقیس ونیلې وو اې اللهﷻ! زه د حدودو نه وړاندې شوې ووم، زه اسلام راوړم او د اسلام لار اختیاروم.د الله ﷻ ارشاد دې چه مونږ کوم توراة نازل کړې دې هغه سراسر نور او هدایت دې. په مسلمانانو باندې نبیﷺ هم د دې په ذریعه حکم قایم کوی. د الله ﷻ ارشاد دې چه حواریین د حضرت عیسیﷺ باندې هم مونږ القا کړې وه چه په مباندې او زما په رسول باندې ایمان راوړئی. هغوی اوونیل چه اې الله! مونږ ایمان راوړې او ته ګواه اوسه چه مونږ مسلمانان یو.

خاتم الرسل سیدالبشرﷺ فرمائیل چه زما مونځ او زما عبادت زما ژوند او زما مرګ ټول هم د الله ﷻ د پاره دی د چا چه څوك شریك نشته. زه هم د هغه دحکم مامور یم اواول هم زه اسلام راوړم([1]) حضرت محمدﷺاوفرمائیل چه مونږ د انبیاؤ علیهم السلام ډله لکه چه علاتی رونړه یو چه دټولو پلار یو وی او میندې جداجدا .یعنی زمونږ د ټولودین یودې اوهغه دیورب عبادت دې سره د دې چه د ټولو شریعتونه جدا جدا وی([2]) بیا فرمائی چه مونږه نوح ﷺاود هغه په دین باندې تلونکی په کشتئی کښې کینول او

---

[1]) صحیح مسلم کتاب صلاة المسافرین باب صلاة النبیﷺودعائه باللیل: ۷۷۱.

[2]) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قول الله تعالی ﴿واذکرفی الکتاب مریم اذ انتبذت من اهلها...﴾: ۳۴۴۳، صحیح مسلم:۲۳۶۵.

خلاصي مو ورکړو او هغه مو په زمکه باندې د خلیفه په حیثیت سره مقررکړو. او چا چه زمونږ خبرې دروغ ګنړلې وې هغه مو غرق کړل. ګوره د دغه بدنصیبو څنګه خراب حشرشو.(اې محمدﷺ) ګوره مونږه مؤمنانوته څنګه خلاصي ورکړو او نامنونکي مو څنګه هلاك کړل.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلًا إِلَىٰ قَوْمِهِمْ فَجَاءُوهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ
بیا اولیږل مونږه| روستودهغه نه| نوررسولان| خپلوخپلوقومونوته| نوراغلل هغوئ ته| دواضحه نښوسره
بیا مو دهغه نه پس نور پیغمبران خپلو خپلو قومونو ته اولیږل انوهغوئ ورته ښکاره دلیلونه پیش کړل
فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهِ مِنْ قَبْلُ ۚ
نونه وو هغوئ| چې ایمان ئې راوړې وې| په هغې څیز| چې دروغ ئې ګنړلې وو| هغه| دمخکښې نه
اخو هغوی په هغې څیز ایمان راونړلود کوم نه یئ چې وړاندې انکار کړې وو
كَذَٰلِكَ نَطْبَعُ عَلَىٰ قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ۝
هم دارنګې| مونږمهروهو| په زړونوباند|دحدنه داوړیدونکوخلقو|
| مونږ دغسې دسرکشو په زړونو باندې مهر لګوو|

قوله‌تعالی:: ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِ رُسُلًا

دنوحؑ نه پس د نبوت سلسله جاري وه:- د الله ﷻ ارشاد دې چه مونږ د نوحؑ نه پس نور رسولان هم دخپلوخپلو قومونوطرف ته په ښکاره دلیلونو اومعجزو ورکولوسره اولیګل خوچه هغوی څنګه تکذیب کړې ووبه هغې باندې قایم پاتې شو او د وړاندینو رسولانو تکذیب کونکي خو وواوس ئې په دې رسولانوباندې هم ایمان راونړلو. لکه څنګه چه الله ﷻ فرمائي چه مونږ به د هغوی د زړونو او سترګو نه دپوهیدلواولیدلوصلاحیت واخلو اوددې سرکشو په زړونوبه مهر اولګوو. لکه څنګه چه وړاندینو خلقو د پیغمبرتکذیب کړې وونومونږدهغوی په زړونومهرلګولې وو.دغه شان موددې ګمراهانونه منونکو په زړونوباندې هم مهراولګولو او چه ترکومې هغوی دردناك عذاب سره مخ کړې شوې نه وی یقین به اونه کړی. مطلب دا چه د رسولانوتکذیب کونکي امتونه الله ﷻ هلاك کړل او چه کومو خلقو په رسولانو باندې ایمان راوړو هغوی ته خلاصي ورکړې شو. دا د نوحؑ نه پس د خلقو ذکر دې ګنی د آدمؑ د زمانې نه پس خلق په اسلام باندې قایم وو خو روستو په هغوی کښې د بتانود عبادت رواج شروع شو. په دې وجه الله ﷻ دهغوی طرف ته نوحؑ اولیګلو.ددې دپاره خویه د قیامت په ورځ نوحؑ ته مؤمنان خلق وائی چه ته رومبې پیغمبرئې چه الله ﷻ زمکې ته لیګلې ئې([1])

د نوح علیه السلام د قوم نه وړاندې خلق مسلمانان وو شرک نه وو::د ابن عباس ؓ نه روایت دې د آدمؑ او نوحؑ په مینځ کښې لس صدئی تیرې شوې وې اودا ټول د اسلام په مذهب باندې قایم وو([2]) نوالله ﷻ فرمائي چه د نوحؑ نه پس څومره زمانې مونږ ختمې کړې.د پورته ذکر شوی آیت په ذریعه دعربومشرکان ویرولې شوی دی چه د خاتم الرسل ﷺ تکذیب کولو.دوړاندینوپیغمبرانوپه تکذیب کولو الله ﷻ دعذاب ورکولو دومره ذکر کړې دې نوقریشو ته درسول ﷺ په تکذیب کولو باندې سوچ پکار دې چه دوی خو دهغوی نه هم د لوئ ګناه کونکي جوړیږی. دا خوخاتم الانبیاءؑ دې اوس به بیا نه یو نبی راشی اونه به دوی ته د هدایت بله موقعه ملاوشی.

---

[1] صحیح بخاری کتاب احدیث الانبیاء باب قول الله تعالی ﴿ولقدارسلنا نوحاالی قومه﴾: ۳۳۴، صحیح مسلم:۱۹۴.
[2] الحاکم:۲/۲۶۲.

ثُمَّ	بَعَثْنَا	مِنْ بَعْدِهِمْ
	بيا	اوليږل مونږه	ورستو د هغوئ نه

بيا مو ددغي

مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ	اِلٰى فِرْعَوْنَ	وَمَلَا۟ئِهٖ	بِاٰيٰتِنَا	فَاسْتَكْبَرُوْا
موسى	اوهارون	فرعون ته	او سردارانو دهغه ته	د نښو خپلو سره	نو تكبر اوكړو هغوئ

پيغمبرانو نه پس حضرت موسى ﷺ او حضرت هارون ﷺ دواړه فرعون او دهغه درباريانو ته په خپلو

وَكَانُوْا	قَوْمًا	مُّجْرِمِيْنَ۝	فَلَمَّا	جَآءَهُمُ	الْحَقُّ	مِنْ عِنْدِنَا	قَالُوْٓا
اوو هغوئ	قوم	مجرمان	نو هركله چي	راغي هغوئ ته	حق	د طرفه زمونږنه	نواوونيل هغوئ

نښو سره اوليږل خو هغوئ لوئي اوكړه او دغه خلق (زاړه) مجرمان وو اكله چي ورته زمونږ د طرفه حق

اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ	مُّبِيْنٌ۝	قَالَ مُوْسٰٓى	اَتَقُوْلُوْنَ	لِلْحَقِّ	لَمَّا	جَآءَكُمْ
بيشكه دا جادو دي	ښكاره	اووئيل موسى	ايا وايئ تاسو	حق ته	هركله	چي راغي تاسو ته

ورغلو انو هغوئ اووئيل چي دا خو ښكاره جادو دي احضرت موسى ﷺ اووئيل چي تاسو دهغي حق

اَسِحْرٌ هٰذَا	وَلَا يُفْلِحُ	السّٰحِرُوْنَ۝	قَالُوْٓا	اَجِئْتَنَا
آيا جادو دي دا	او نه مومي بري	جادوګران	اووئيل هغوئ	آيا راغلي تې ته مونږ ته

تعليم په باره كښې چي تاسو ته راغلي دي داخبره كوئى | چي دا (په رښتيا) جادو دي | او جادوګر

لِتَلْفِتَنَا	عَمَّا	وَجَدْنَا	عَلَيْهِ	اٰبَآءَنَا
دپاره ددې چې واړوې مونږه	دهغه طريقې نه	چې موندلې دى مونږه	په هغې باندې	پلاران زمونږه

خو هيڅكله نه كاميابيږي | هغوئ جواب وركړو آيا ته مونږ ته ددې دپاره راغلي يې | چي مونږ

وَتَكُوْنَ	لَكُمَا	الْكِبْرِيَآءُ	فِي الْاَرْضِ	وَمَا نَحْنُ	لَكُمَا	بِمُؤْمِنِيْنَ۝
او چې شي	ستاسو دواړو دپاره	لوئي	په زمكه كښې	او نه يو مونږه	تاسو دواړو لره	منونكي دخبرو

دغې لارې نه بل طرفته واړوې چې پلار نيكه مو پرې روان موندلي وو او چې دملك مشري ستاسو د

دواړو شي او مونږ خو تاسو دواړه هيچرې نه منو

قوله تعالى:: ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ

موسى ﷺ او هارون ﷺ دفرعون طرف ته :- بيا ددې رسولانو نه پس مونږ د فرعون او هغه د ملګرو طرفته موسى ﷺ او هارون ﷺ اوليګلو او خپلې نښې دليلونه او معجزې مرور كړې خود حق خبرې د منلونه اودطاعت او انقيادنه دې مجرم قوم انكار اوكړو. اوكله چه هغوى ته زمونږ دطرفنه د حق أمر راورسيدو نوبې دتامل نه هغوى اووئيل چه دا خو ښكاره جادو دې. نو لكه چه هغوى په خپله سركشئى كښې قسم خوړلي وو سره د دې چه د هغوى يقين وو چه دوئ څه وائي په حقيقت كښې دروغ او بهتان دې لكه چه پخپله الله ﷻ فرمائي هغوى انكار خوكوي ولې د هغوى زړه پخپله يقين لرى چه دا زمونږ ظلم اوسركشي ده. غرض دا چه حضرت موسى ﷺ ترديدًا اوفرمائيل چه حق خبره مخې ته راشي نو

Scanned with Ca

وائی چه داخو جادو دي حالانکه جادوګرخودخیر اوخلاصی مخ نه شی لیدلې.هغه منکران وائی چه اې موسی ﷺ ته ددې دپاره مونږ له راغلې چه مونږ دخپل پلار نیکه ددین نه واړوې اوبیا ټول عظمت ریاست غلبه هرڅه ستا دپاره اوستا د رور هارون ﷺ د پاره شی مونږ خو هیڅ کله تاسو منونکی نه یو.

د شروع نه الله ﷻ د موسی علیه السلام رعب په فرعون اچولې وو:: الله ﷻ په خپل کتاب کښې د موسی ﷺ او فرعون قصه څو ځل ذکر فرمائیلې ده ځکه چه هغه عجیبه قصه ده. فرعون خو د اول نه د موسی ﷺ نه په ویره کښې وو. خود قدرت نظاره اوګوره د چانه چه فرعون دومره ویریدلو الله ﷻ هم هغه د فرعون په کور کښې لوئی کړو اود شهزادګانو په شان موسی ﷺ د هغه په کور کښې پاتې شو. بیا یو انقلاب راغلو اوداسې یوسبب جوړشو چه هغه د فرعون د کورنه اووتلو او الله ﷻ په نبوت رسالت او مخامخ خبرو سره سرفراز کړو. بیا هم د دې فرعون طرف ته راولیګلې شو چه لاړشه او د اسلام دعوت ورکړه چه هغه زمونږ طرف ته رجوع اوکړی او د بې دینئی په ځائ باندې زمونږ په دین روان شی. حالانکه کوم عزت اوشرافت چه فرعون ته حاصل وو نو هغه خو وو.

فرعون خپلې سرکشئ دې انجام ته اورسولو::موسی ﷺ د الله ﷻ پیغام سره راغې اود هغوی ﷺ رور هارون ﷺ نه علاوه بل څوك امدادی نه وو. خو فرعون سرکښی اوکړه او غرور ئې اوکړو. په هغه کښې بې ځایه تکبر پیداشو د هغه خبیث نفس راوچت شو هغه د موسی ﷺ نه مخ واړولواو دعوی ئې اوکړه دکومې چه د هغه هیڅ حق نه وو. په بغاوت اوسرکشئ سره ئې دبنی اسرائیلو مؤمنانو اهانت اوکړو. په داسې نازك موقف کښې هم د فرعون د لاس نه موسی ﷺ اوهارون ﷺ محفوظ پاتې کیږی الله ﷻ هغوی پخپل حفاظت کښې اخلی او پرله پسې د موسی سره مقابله او مجادله کیږی اوموسی ﷺ داسې داسې معجزې او نښې پیش کوی چه عقلونه حیران پاتې شی او منلې کیږی چه د الله ﷻ د طرف نه د تائید کیدونکی نه علاوه بل څوك داسې دلیلونه نه شی پیش کولې. د یوې نښې نه بله لویه نښه پیش کولې شی خو فرعون اود هغه ملګرو هم قسم خوړلې وو چه نه به منو خو چه کله عذاب راغلو نو داسې راغلو چه چا هم دا ردکولې نه شو او هغه ټول په یوه ورځ غرق کړې شو اود هغه ظالم قوم بیخ اووتلو.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِي بِكُلِّ سٰحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَآءَ السَّحَرَةُ

اواووئیل | فرعون | چی راولئ تاسو ماته | هر جادوګر | ماهر | نوهرکله چی | راغلل | جادوګران

اوفرعون (خپلوسړوته) اووئیل چې مالره ټول ماهر جادوګر راولئ | کله چې جادوګر راغلل

قَالَ لَهُمْ مُّوسٰٓى اَلْقُوْا مَآ اَنْتُمْ مُّلْقُوْنَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّآ

اووئیل | هغوئ ته | موسی | چی اوغورزوئ | هغه | چی تاسو ئې | غورزونکی | نوهرکله چی

نو حضرت موسی ورته اووئیل | چې پش کول غواړئ هغه رامیدان ته کړئ | .... هرکله

اَلْقَوْا قَالَ مُوْسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ لا السِّحْرُ ط

اوغورزوو هغوئ خپل جادو | نواووئیل | موسی | هغه څیز | چی راوړې دي تاسو | هغه | جادو دي

چې هغوئ پرې (رسئ) اوغورزول | .... نو حضرت موسی ﷺ اووئیل | چې دا خو جادو دي

اِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهٗ ط اِنَّ اللّٰهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿٨١﴾

بیشکه الله چی دي | زربه باطل کړی هغه | بیشکه الله | نه سموی | کار | دفساد کونکو

| چې تاسو راوړئی دي | (خما تعلیم جادو نه دې) دا به الله ﷻ اوس باطل کړی | بیشکه الله ﷻ

وَيُحِقُّ	اللّٰهُ	الْحَقَّ	بِكَلِمٰتِهٖ	وَلَوْ كَرِهَ	الْمُجْرِمُوْنَ
اوحق ثابتوي	الله	حق لره	په فرمانونو خپلو سره	اګر که نه خوښوي ئې	مجرمان
دفسادیانو کار له سمون نه ورکوی ‖ او الله ﷻ دخپلې وعدې مطابق حق غالب کوی ‖ اګر که د مجرمانو ناخوښه وی					

قوله تعالى :: قَالَ لَهُمْ مُّوْسٰٓى اَلْقُوْا

دموسیؑ اوجادوګرومقابله:- الله عزوجل د جادوګرو اوموسی ؑد قصې ذکر په سورة اعراف کښې فرمائیلې دې.او لته په دې قصه باندې رنړا اچولې شوې ده. په دې سورة کښې سورة طه او سورة شعراء کښې هم ذکر دې. چه فرعون اراده اوکړه چه د موسی ؑ د ښکاره حق معارضه د جادوګرو په خرافاتواو جادوګرئې سره اوکړی. خو پخپل دام کښې پخپله راګیر شو.هغه په مقصدکښې ناکامه شو اوپه عام محفل کښې د الله ﷻ ثبوت غالب راغلو او ټول جادوګر په سجده کښې پریوتل او وئې وئیل چه مونږ خو په رب العالمین باندې ایمان راوړو کوم چه د موسیؑ او هارون ؑ رب دې. د فرعون خودا ګمان وو چه د جادوګرو په امداد به هغه د الله ﷻ په رسول باندې غالب راشی خود ناکامئ مخ ئې اولیدلو اود دوزخ لائق شو. فرعون حکم ورکړې وو چه د ملك د هر ګوټ نه ساحران راجمع کړئې. دې ساحرانوته موسی ؑ اوفرمائیل چه خپل څه عمل کول غواړئې نو اوکړئې اودائې څکه اووئیل چه فرعون هغوی سره وعده کړې وه که غالب شوئې نو تاسو خلق به زما مقربین شئې اوتاسو ته به لوئ انعام او اکرام درکولې شی. ساحرانو وئیل موسی(ؑ)! ته خپل کار مخکې کوې که مونږ ئې اوکړو. موسیؑ اوفرمائیل چه هم تاسو اول اوکړئې. په دې غرض ئې اوفرمائیل چه خلق اووینی چه دا جادوګرڅه څیز پیش کوی او بیا دې د هغې نه پس حق مخامخ شی چه باطل ښکته کړی. کله چه جادو ګروخپلې رسئې واچولې اودخلقو په سترګو ئې جادواوکړو اودارسئ ماران جوړشواوخلق اوویریدل. ډیر لوئ جادو ئې پیش کړو موسی ؑ هم اوویریدلو، مونږ اووئیل موسی ؑ! ویریږه مه هم ته به غالب راځې. دخپل لاس همسا په میدان کښې اوغورزوه هغه به هم اژدهاجوړه شی اود هغوی ماران به لوارِ تیرکړی. د ساحرانو دا کرتب خود جادو لوبه وه او جادو خوکله هم کامیابیدې نه شی او الله ﷻ به حق ثابتوی. که په ګناهګارانو باندې ناخوښه ولې نه وی.

دا ایتونه د سحر نه د شفاء کار ورکوی:: د ابن ابی سلیم رحمه الله نه روایت دې چه دا آیاتونه د الله ﷻ په حکم باندې دسحر نه دشفا کار ورکوی.دا آیاتونه اولولئې اوپه اوبوباندې چپ کړئې بیا چه په چا سحر شوی د هغه په سر ئې واړوئې. هغه دا د سورت یونس آیاتونه دی چه دا دی.﴿ فَلَمَّآ اَلْقَوْا قَالَ مُوْسٰى مَا جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ اِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهٗ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِيْنَ ۝ وَيُحِقُّ اللّٰهُ الْحَقَّ بِكَلِمٰتِهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُوْنَ ۝﴾ اودوه آیاتونه نوردی چه دا دي ﴿ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ۝﴾ او ﴿ اِنَّمَا صَنَعُوْا كَيْدُ سٰحِرٍ وَلَا يُفْلِحُ السّٰحِرُ حَيْثُ اَتٰى ۝﴾

فَمَآ اٰمَنَ	لِمُوْسٰٓى	اِلَّا	ذُرِّيَّةٌ	مِّنْ قَوْمِهٖ	عَلٰى خَوْفٍ		مِّنْ فِرْعَوْنَ
نو ایمان رانوړو	په موسی باندې	مګر	اولاد	دقوم دهغه نه	سره	ډیرې	دفرعون نه
نو د حضرت موسی ؑ خبرې نور چا اونه منلې خوصرف دهغه د خپل قوم بعضې کشرانو اومنلې							

وَمَلَا۟ئِهِمْ	اَنْ يَّفْتِنَهُمْ	وَاِنَّ	فِرْعَوْنَ	لَعَالٍ
اودسردارانودهغوئ نه	چې په عذاب کښې به مبتلاکړې هغوئ لره	اوبیشکه	فرعون	خامخا دغلبې خاوندوو
دفرعون اودهغه قوم دسردارانو دویرې چې په مصیبت کښې ئې اخته کړي ‖ اوبیشکه فرعون				

فِي الْأَرْضِ ۚ	وَإِنَّهُ	لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ۝
په زمکه کښې	اوبیشکه هغه	خامخا دحدنه داوړیدونکو نه وو
په ملک کښې د ډیر زورخاوند وو	اوهغه به ډیر زیاتې کولو	

قوله تعالى:: وَإِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِي الْأَرْضِ ۚ

د فرعون زړورتیااوسرکشي:- الله ﷻ خبرورکوی چه موسی ﷵ کوم آیات بینات پیش کړل نود فرعون قوم اود هغه ذریات نه ډیروکمو خلقو ایمان راوړو د ایمان راوړونکو ځوانانواوقوم د خلقو دا ویره وه چه په زورسره به هغوی بیا دکفر په حالت راواپس کړې شی ځکه چه فرعون ډیر عیارسرکش وواود هغه رعب او دبدبه ډیره اوچته وه.دهغه قوم د هغه نه ډیر ویریدلو. په غیربنی اسرائیلوکښې صرف د فرعون ښځې اود آل فرعون نه یوسړی اود فرعون خزانچی اودهغه ښځه بس دغه وړوکې شان ډله وه چه ایمان ئې راوړلې وو.

د نه څوک مراد دي؟::دابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه ﴿إِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِّن قَوْمِهِ﴾ نه د موسی ﷵ قوم بنی اسرائیل مراد دی مجاهد رحمه الله فرمائی چه د ﴿ذُرِّيَّةٌ﴾ نه مراد د هغه خلقو اولاد مراد دې د چا طرف ته چه موسی ﷵ لیګلې شوې وو او ډیره موده وړاندې دا اولاد پریخودې وو مړه شوی وو.ابن جریر رحمه الله د ﴿ذُرِّيَّةٌ﴾ باره کښې د مجاهد رحمه الله قول خوښوی چه هغه د فرعون د قوم نه نه وو بلکه د بنی اسرائیلونه وو ځکه چه کله ضمیر راجع کیږی د نیزدې طرف ته راجع کیږی اودلته نیزدې د موسی ﷵ لفظ دې نه چه د فرعون.اودا د غور وړخبره ده ځکه چه ﴿ذُرِّيَّةٌ ﴾ نه مرادځوانان خلق دی اوهغه دبنی اسرائیلو نه وو مشهوره ده چه بنی اسرائیلو خو ټولو په موسی ﷵ ایمان راوړلې وو او هغوی ته زیرې ورکړې شوې وواو هغوی د موسی ﷵ د صفاتونه ښه خبر شوی وو اوهغوی ته د مقدسو کتابونو نه زیرې ملاؤشوې وو چه الله ﷻ به هغوی ته د فرعون نه خلاصې ورکړی او په فرعون باندې ئې غالب جوړوی. د دې د پاره چه کله فرعون ته داخبره معلومه شوه نو ډیرپه احتیاط سره اوسیدلو اوچه کله موسی ﷵ د تبلیغ په سلسله کښې فرعون له راغلو نو فرعون بنی اسرائیلو ته ډیرتکلیفونه رسول نو هغه اوونیل چه موسی ﷵ ستا دراتلونه اول هم مونږ ډیر په تکلیف کولې شواو ستا د راتلو نه پس هم په تکلیف کولې شو. موسی ﷵ وفرمائیل چه لږ شان صبر اوکړئ الله ﷻ به ډیر زر ستاسو دښمن هلاك کړی او د هغه جانشین به تاسو جوړکړی او ګورو به چه اوس به تاسو پخپله څنګه عمل کوئې.اوچه کله دا خبره ده ﴿ذُرِّيَّةٌ﴾ دموسی ﷵ قوم یعنی بنی اسرائیلو علاوه څوك مراد کیدې شی. بنی اسرائیلو ته د فرعون او بیا دخپلې ډلې نه ویره وه چه هغوی به دوی بیا کافران کړی او په بنی اسرائیلوکښې د قارون نه علاوه بل څوك داسې نه وو چه د هغوی نه هغه ویریدلې وو ځکه چه قارون د موسی ﷵ د قوم نه وو خو باغی وو اوفرعون سره ملاؤشوې وو. دلته د﴿وَمَلَئِهِمْ﴾ ضمیر د بنی اسرائیل طرف ته تلې دې. خوڅوك چه دا وائی داضمیر فرعون اود عماندینو طرف ته ځی ځکه چه د هغه عماندین هم د هغه د تابعدارانونه وو یا دا چه د فرعون وړاندې د آل لفظ محذوف اوګنړلې شی ځکه چه د جمع ضمیر دې اود مضاف په ځائې مضاف الیه کیخودې شوې دې یعنی د آل په ځائې فرعون کیخودې شوې دې نو دا دقیاس نه لرې خبره ده سره د دې چه ابن جریر رحمه الله دا دواړه خبرې لیکلی دی. دا ټول بیان په دې دلالت کوی چه په بنی اسرائیلوکښې ټول مؤمنان وو.

وَقَالَ مُوْسٰى يٰقَوْمِ
او اووئیل موسی | اے قومه زما
او موسی ﷺ اووئیل چي ائي خما قومه

اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْٓا اِنْ كُنْتُمْ مُّسْلِمِيْنَ ۝
كه يئ تاسو | چي ايمان موراوړي وی | په الله باندي | نو په هغه باندي | بروسه كوئ | كه يئ تاسو | حكم منونكي
كه تاسو په (رښتيا په) الله ﷻ تعالى ايمان راوړي وی انو په هغه باندي بهروسه هم اوساتئ

فَقَالُوْا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ
نو اووئيل هغوئ | په الله باندي | بروسه اوكړه مونږه | اے ربه زمونږه | مه جوړوه مونږه | فتنه | دپاره دقوم
كه تاسو فرمانبردار يئ انو هغوئ جواب وركړو چي زمونږ په الله ﷻ توكل دي|اي زمونږ ربه ته مونږ

الظّٰلِمِيْنَ ۝ وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكٰفِرِيْنَ ۝
ظالمانو | او خلاصي راكړه مونږ له | په رحمت خپل سره | دقوم كافرنه
د ظالمانو دپاره فتنه مه گرزوئي |............ په خپل رحمت مو دكافرانو نه خلاص كړي

قوله تعالى:: فَعَلَيْهِ تَوَكَّلُوْٓا

په الله ﷻ باندي بهروسه اود هغه عبادت.-الله ﷻ فرمائي چه موسى ﷺ بني اسرائيلوته اووئيل كه چرې تاسوهم په الله ﷻ باندي ايمان لرئي نو په هغه باندي بهروسه اوكړئي الله ﷻ دبهروسه كونكو كفيل كيږي.اواكثرځلي عبادت اوتوكل ملاؤكړې شوي دي ﴿قُلْ هُوَ الرَّحْمٰنُ اٰمَنَّا بِهٖ وَعَلَيْهِ تَوَكَّلْنَا﴾ وغيره.اوالله ﷻ مؤمنانوته حكم وركړې دې چه په هرمانځه كښې ډيرځل داوائي﴿اِيَّاكَ نَعْبُدُ وَاِيَّاكَ نَسْتَعِيْنُ﴾ نو بني اسرائيلو حكم اومنلو او وئې وئيل﴿ عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۚ رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِّلْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴾ مونږ خو په الله ﷻ باندې يقين كوو ياالله مونږ د دې ظالمانو د زور زياتی نه اوساتې.گنی هغوی به گمان كوی چه هم هغوی په حقه دی او دا بنی اسرائيل په باطل باندې دی. او هغوی به په مونږ باندې نور هم ظلمونه اوكړی اود آل فرعون په لاسونو مونږ ته عذاب مه راكوې او نه مونږ په خپلو عذابونوكښې اخته كړې گنی د فرعون قوم به وائی كه چرې داخلق په حق باندې وې نو په عذاب كښې به نه راگيريدل او مونږ به په دوی غالب نه راتلو او يا الله مونږ ته په خپل رحم او فضل سره ددې كافر قوم نه خلاصې راكړې. داكافران دی اومونږ مؤمنان يو اوهم په تاباندې مو توكل دې.

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰى وَاَخِيْهِ اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ
اووحی اوكړه مونږه | موسی ته | اوورورد هغه ته | چی جوړ كړئ دواړه | دپاره دقوم خپل | په مصر كښی
اومونږ حضرت موسی ﷺ اود هغه رورته وحی اوكړه |چې تاسو د خپل قوم دپاره په مصر كښې كورونه

بُيُوْتًا وَّاجْعَلُوْا بُيُوْتَكُمْ قِبْلَةً وَّاَقِيْمُوا الصَّلٰوةَ ۗ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝
كورونه | اوجوړكړئ | دخپلو كورونو نه | قبله | اوقائم كړئ مونځ | اوزيرې وركړه | مومنانو له
جوړ كړئ|اوخپل كورونه د مانځه ځايونه جوړ كړئی|او د مانځه پابندی ساتئ او ته مومنانو ته زيرې وركړه

قوله تعالی:: وَأَوْحَيْنَآ إِلَىٰ مُوسَىٰ وَأَخِيهِ

بنی اسرائیلوته دمانځه حکم:- الله ﷻ دبنی اسرائیلو د فرعون نه د خلاصی سبب بیانوی چه موسی ﷺ او هارون ﷺ ته مونږ حکم ورکړو چه ته دخپل قوم سره مصر ته لاړشه اوسیږه﴿وَٱجۡعَلُواْ بُيُوتَكُمۡ قِبۡلَةٗ﴾ کښې دمفسرینو اختلاف دې. ابن عباس﷛ وائی چه دې نه مراد دا دې چه تاسو هم خپل کورونه جماتونه جوړ کړئ.اوابراهیم ﷫ وائی چه بنی اسرائیل ویریدل په دې وجه حکم ورکړې شو چه هم په کورونو کښې مونځ کوئ اود دې حکم حیثیت بالکل داسې دې چه کله د فرعون اود هغه د قوم نه راګیرول او مصیبتونه اوتکلیفونه ډیرسخت شو نود ډیرو مونځونوحکم ورکړې شو.لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱسۡتَعِينُواْ بِٱلصَّبۡرِ وَٱلصَّلَوٰةِۚ﴾.

دمصیبت په وخت کښې مونځ ته متوجه کیدل پکاردي:: په حدیث شریف کښې هم دی چه کله به نبی کریم ﷺ څه وخت کښې ویریدلو نوپاسیدو به او په مانځه سره به ئې امداد حاصلولو[1] ځکه په دې آیت کښې دی چه هم کورونه جماتونه اوګرځئ اومونځونه کوئ اومؤمنانو ته د ثواب او نیزدې امداد زیرې ورکړه.دابن عباس﷛ نه روایت دې چه بنی اسرائیلوموسی ﷺ ته وئیلی ووچه مونږ دفرعونیانو په وړاندې په ښکاره مونځ نه شوکولې.نوالله ﷻ حکم ورکړوچه بنه ده په کورونوکښې مونځ کوئ. مجاهد﷫ وائی چه بنی اسرائیلوته د فرعون ویره وه چه که په جمات کښې مونځ کوو نو قتل به کړې شو په دې وجه ئې اووئیل چه چپ چاپ په کورونوکښې مونځ کوئ او کورونه یوبل ته مخامخ جوړ کړئ.

وَقَالَ مُوسَىٰ	رَبَّنَآ	إِنَّكَ	ءَاتَيۡتَ	فِرۡعَوۡنَ	وَمَلَأَهُۥ	زِينَةٗ
اواووئیل موسی	اے ربه زمونږه	بیشکه تا	ورکړې دې	فرعون ته	اوسردارانو دهغه ته	ښائست
او موسی ﷺ اووئیل اې زمونږ پروردګاره | تا فرعون ته اودهغه سردارانو ته په دې دنیاوی ژوند						
وَأَمۡوَٰلٗا	فِي ٱلۡحَيَوٰةِ ٱلدُّنۡيَاۖ	رَبَّنَا	لِيُضِلُّواْ	عَن سَبِيلِكَۖ		
اومالونه	په ژوندددنیا کښې	اے ربه زمونږه	دپاره ددې چې بې لارې کړی خلق	دلارې ستا نه		
کښې ډیرښائست سامان او ډیر مالونه ورکړی دی|(نتیجه ئې دا چه)اې ربه هغوئ ستادلارې نه خلق ګمراه کوی						
رَبَّنَا	ٱطۡمِسۡ عَلَىٰٓ أَمۡوَٰلِهِمۡ	وَٱشۡدُدۡ	عَلَىٰ قُلُوبِهِمۡ	فَلَا يُؤۡمِنُواْ		
اے ربه زمونږه	هلاك كړه مالونه ددوئ	اومهراولګوه	په زړونوددوئ باندې	چې ایمان رانوړی دوئ		
اې ربه ددوئ مالونه ختم کړې |......او زړونه ئې دومره سخت کړه چې هیچرې ایمان رانه وړی						
حَتَّىٰ	يَرَوُاْ	ٱلۡعَذَابَ ٱلۡأَلِيمَ ۝	قَالَ	قَدۡ أُجِيبَت	دَّعۡوَتُكُمَا	
ترهغې پورې	چې اووینی دوئ	عذاب | دردناك	اووئیل الله	چې قبوله کړې شوه	دعاستاسودواړو	
| تردې چې دردناك عذاب اووینی |......الله ﷻ ورته اووئیل چې ستاسودواړو دعا قبوله شوه						
فَٱسۡتَقِيمَا	وَلَا تَتَّبِعَآنِّ	سَبِيلَ ٱلَّذِينَ	لَا يَعۡلَمُونَ ۝			
نو مضبوط شئ دواړه	او هرګز پیروی مه کوئ تاسو	دلارې دهغه کسانو	چې علم نه لری			
انو پخپله لار قائم اوسیږئ |اودهغه چا په لارمه ځئ | چې نه پوهیږی						

[1] ابوداؤد کتاب التطوع باب وقت قیام النبی ﷺ من اللیل:۱۳۱۹.

قوله تعالى:: وَقَالَ مُوْسٰى رَبَّنَآ

دموسى ؑ اوهارون ؑ د الله ﷻ نه دعا. الله ﷻ خبرورکوى چه کله فرعون او د هغه ډلې د حق د قبلولونه انکار اوکړو اوپخپله ګمراهنى او کفرباندې قايم پاتې شو، ظلم او سرکشى ئې اختيارکړه نو موسى ؑ الله ﷻ ته عرض اوکړو ياربه! تا فرعون اودهغه خلقو ته ددنيا سامان او ډير مال په دنيا کښې ورکړې دې دې سره خو به هغه نور هم اوران شى او يابه نور خلق خراب کړى.

په لِيُضِلُّوْا کښې دوه توجه دى:: ﴿لِيُضِلُّوْا﴾ دياپه فتحې سره دامعنى شوه چه تادوى ته نعمتونه ورکړى حالانکه ته پوهيږې چه هغوى ايمان نه راوړى اوستاچه په هغه کومې مهربانئ دى هغه د دې خبرې لکه چه ثبوت دې هغه تادوست ساتلى دې نوځکه خو تا هغه خوشحال ساتلې نو لکه دا لار شوه د دې خبرې چه هم د هغه په وجه دا خلق بې لارې شو يا اله د دوى مالونه هلاك کړې. او نور مفسرين د ياء په پيښ سره وائى يعنى چې نور خلق ګمراه کړى (رَبَّنَا اطْمِسْ) ضحاك رحمه الله او ابوالعاليه رحمه الله وغيره وائى چه الله ﷻ د هغوى مالونه کاڼرى کړل او هغه کاڼرى هم هغه شان منقوش جوړشوى وو کوم حالت کښې چه هغه مالونه په خپل اصلى حالت کښې وو. قتاده رحمه الله وائى چه زمونږ په علم کښې داخبره راغلې ده چه د هغوى غلې هم دکاڼروشکل اختيارکړې وواوچينې وغيره. ئى هم دکاڼرو په شکل کښې راغلى وو. محمدبن کعب رحمه الله دحضرت عمر بن عبدالعزيز رحمه الله په وړاندې د سورة يونس تلاوت اوکړو او چه کله دې آيت ته اورسيدو ﴿رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰٓى اَمْوَالِهِمْ﴾ نوعمر رحمه الله اوونيل اې ابوحمزه دطمس څه مطلب دې نو ابو حمزه اوونيل د هغوى مال اومتاع کاڼرى شوى وو. نو عمر بن عبدالعزيز رحمه الله خپل غلام ته اوونيل چه هغه تهيلئ راوړه. نو په هغې کښې چڼړې او هګئى کيخودلې شوې وې کوم چه کاڼرى شوى وو.

د موسى ؑ دعا هم د نوح ؑ د دعا پشان وه:: الله ﷻ ارشاد ﴿وَاشْدُدْ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ﴾ يعنى اې الله ﷻ د هغوى په زړونوباندې مهر اولګوه چه د دردناك عذاب راتلوپورې هډو ايمان رانوړى. دا دعاکله چه موسى ؑ په غصه کښې راغلې وو اود فرعون اودهغه د قوم په حق کښې کړې وه. د چا باره کښې چه حضرت موسى ؑ ته يقين شوې وو چه اوس په دوى کښې د اصلاح صلاحيت نشته اود دوى نه اوس د خير څه اميد پاتې نه شو لکه څنګه چه نوح ؑ وئيلې وو ﴿رَّبِّ لَا تَذَرْ عَلَى الْاَرْضِ مِنَ الْكٰفِرِيْنَ دَيَّارًا﴾ اې الله! دې کافرانوکښې يوکور هم پرينږدې که ته دوى ژوندى پريږدې نو دوى به ستا نور بنديګان هم ګمراه کړى او ددوى چه څومره هم اولاد وى هغوى به کافران او هم کافران پيداکيږى.

موسى ؑ به دعاکوله او هارون ؑ به امين وئيلو:: څکه الله ﷻ دموسى ؑ دعا قبوله کړه او د هغه رور حضرت هارون ؑ په هغې باندې امين اوونيل. الله ﷻ فرمائى چه ستاسو دواړو دعا قبوله شوه او آل فرعون به هلاك کولې شى. هم د دې آيت نه په دې خبره دليل دې چه که مقتدى د امام په قراءت باندې آمين اووائى نودا د مقتدى هم پخپله د قرآن پاك لوستلو په منزله دې. موسى ؑ دعا کړې وه اوهارون ؑ پرې آمين وئيلې وو ﴿فاستقيما﴾ لکه چه ستاسو دعا قبوله کړې شوې ده. اوس تاسو هم دغه شان زماپه حکم باندې مستقيم اوسيږئ اوزما احکام نافذ کړئ. استقامت هم دې ته وائى چه د دې دعا نه څلويښت کاله پس فرعون هلاك کړې شو او بعضې وائى څلويښت ورځې پس.

وَجٰوَزْنَا	بِبَنِيْٓ	اِسْرَآءِيْلَ	الْبَحْرَ	فَاَتْبَعَهُمْ	فِرْعَوْنُ	وَجُنُوْدُهٗ
او پورې ايستل مونږه	بنى	اسراءيل	دسمندرنه	نوروان شو په هغوئ پسې	فرعون	اولښکر دهغه
اومونږ بنى اسرائيل دسمندر نه پورې ويستل انو فرعون اودهغه لښکرې ورپسې دظلم اوزياتئ په						

بَغۡيًا وَّعَدۡوًاؕ حَتّٰۤى اِذَاۤ اَدۡرَكَهُ الۡغَرَقُ ۙ قَالَ

په غرض دزیاتی | اوپه غرض دظلم | تردې پورې | کله چې | راګیرکړو هغه لره | ډوب والی | نو وې وئیل

غرض روان شول | تردې چې هغه په ډوبیدو شو | نو وې وئیل چې څه ایمان راوړم

اٰمَنۡتُ اَنَّهٗ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا الَّذِىۡۤ اٰمَنَتۡ

چې ایمان راوړو ما | چې بیشکه | نشته لائق دعبادت | مګر | هم هغه دې | چې ایمان راوړې دې |

چې بل الله نشته مګر هغه دې | چې بنی اسرائیلو پرې ایمان راوړې دې

بِهٖ بَنُوۡۤا اِسۡرَآءِيۡلَ وَاَنَا مِنَ الۡمُسۡلِمِيۡنَ۝ آٰلۡئٰنَ وَقَدۡ عَصَيۡتَ

په هغه باندې | بنی اسراءیلو | اوزهٔ هم | په منونکو کښې یم | آیا اوس | اونافرمانی کوله تا

او په مسلمانانو کښې شاملیږم | (جواب ورکړې شو) آیا اوس ایمان راوړې اووړې نه مخکښې

قَبۡلُ وَكُنۡتَ مِنَ الۡمُفۡسِدِيۡنَ۝ فَالۡيَوۡمَ نُنَجِّيۡكَ بِبَدَنِكَ

مخکښې ددې نه | اووې ته | دفسادکونکو نه | نو نن ورځ | بچ کوو مونږ تالره | بدن ستا

خو به تا سرکشی کوله | اوپه فسادیانو کښې شامل وې | ...... نو بشه ده نن مونږ ستا ظاهری بدن

لِتَكُوۡنَ لِمَنۡ خَلۡفَكَ اٰيَةًؕ وَاِنَّ كَثِيۡرًا

دپاره ددې چې شې ته | دپاره دهغه چا | چې روستو ستانه دی | یوه نښه دعبرت | اوبیشکه | چې ډیر

ته نجات ورکوو | ددې دپاره چې د روستو راتلونکو خلقو دپاره یوه نښه شې | او ډیر خلق زمونږ

مِّنَ النَّاسِ عَنۡ اٰيٰتِنَا لَغٰفِلُوۡنَ۝ ع

د خلقو نه | دنښو زمونږ نه | خامخا بې پروا دی |

د (داسې) نښو نه غافل دی |

قوله تعالی: حَتّٰۤى اِذَاۤ اَدۡرَكَهُ الۡغَرَقُ ۙ قَالَ اٰمَنۡتُ

دمرګ وخت کښې دفرعون ایمان راوړل: الله ﷻ دفرعون اودهغه دلښکردغرقیدوکیفیت بیانوی فرمائی چه کله بنی اسرائیل دموسی ﷺ سره دمصر نه اووتل اوهغه شپږ لاکهه سپایان ووبغیرد فرعونیانونه چه ایمان نی راوړې وو. بنی اسرائیل د فرعون د قوم قبطیانو نه په کنږ شمیرکښې کالی قرض غوښتې وو او هغې سره اووتل نو د فرعون غصه نوره هم زیاته شوه. نو هغه خپل نوکران د هرملك نه د لښکر راجمع کولو دپاره اولیګل او یوعظیم لښکر سره بنی اسرائیلو پسې روان شو اود الله ﷻ خو منشاء هم دغه وه چه ددې ملك څومره مالداران او مخوریز خلق وو هیڅ یو هم د شرکت نه پاتې نه شی ټول فرعون سره شو.سحر سحر هغوی بنی اسرائیل اولیدل. دې ډلوچه کله یو بل اولیدل نودموسی ﷺ ملګرو اووئیل اې موسی ﷺ! اوس خو مونږ راګیرشو اودا د هغه وخت خبره وه چه کله بنی اسرائیل د دریاب غاړې له رسیدلي وو اوفرعونیان لاأوس رستووو. دې نه باقی بل هیڅ صورت پاتې نه وو چه لښکرې دې خپل مینځ کښې اوجنګیږی. موسی ﷺ ته خلقو باربار وئیل چه اوس به څه کیږی، د فرعونیانو نه به څنګه بچ کیږو وړاندې دریاب دې او شاته دښمن. موسی ﷺ به فرمائیل چه ماته خو هم دا حکم دې چه په دریاب کښې لاریېداکړه مونږ به چرې هم نه راګیریږو زما رب زما لار خودونکې

دي، کله چه پوره ناامیدي خوره شوه نو الله ﷻ دا په امید کښې بدله کړه او حکم ني اوکړو چه په دریاب باندې خپله همسا اووهه.موسی ﷺ دریاب اووهلو او دریاب اوشلیدو.د اوبوهره یوه ټکړه یو لوئ غر وو.په دریاب کښې دولس لارې جوړې شوې اودهرې ډلې د پاره جدا لار جوړه شوه.د دریاب په مینځ کښې لمده خته اوچو هواګانو زر اوچه کړه اولار د تیریدوقابله شوه. دریابې لارې اوچې شوې اوس نه د راګیریدو ویره وه او نه ددې خبرې ویره چه ډوب به شی.د اوبوپه مینځ کښې کهرکنی غونډې جوړې شوې وې دې د پاره چه دهرې یوې لارې خپل ملګرې په دې کهرکوکښې وینی اوتسلی اوشی چه هغه نور هلاك شوی نه دی.

د فرعونیانو د هلاکت وخت راغلو:: اوس بنی اسرائیل د دریاب نه پورې وتل او چه کله آخری اسرائیلی هم واوختو نود فرعون لښکر د دریاب غاړې ته راورسیدو. په دې لښکر کښې خو یو لاکهـ کسان صرف په تورو اسونوسواره وو د بل رنګ اسونه د دې نه سوا وو. د دې نه د فرعون دلښکر د زیاتوالی اندازه لګیدلې شی. فرعون چه کله دا هیبت ناك منظر اولیدو نو اوویریدو او د واپس کیدو اراده نی اوکړه. خو افسوس چه اوس د خلاصی موقعه تلې وه او تقدیر نافذ شوې وو د موسی ﷺ دعا د قبولیت شرف حاصل کړې وو. جبرائیل ﷺ په یوه اسپه سور وو اود فرعون د اس خواکې تیرشو. مجبوراً په دریاب کښې داخل شو خوخپله بهادری ثابتولو د پاره خپلو ملګرو امراؤ ته چغه کړه چه بنی اسرائیل زمونږ نه زیات په دریاب کښې د داخلیدو حقدار نه دی. ټول په دریاب کښې وراودانګنی لاره جوړه شوې ده. د هغه لښکر په دریاب کښې ورننوتلو. میکائیل ﷺ ټولو پسې وو اولښکرئی وراندې شړلو دې د پاره چه یوهم شاته پاتې نه شی. کله چه ټول په دریاب کښې داخل شو او بنی اسرائیل د دریاب نه اووتل نو الله ﷻ دریاب په خپل مینځ کښې یوځایْ کړو. اوس یو فرعونی هم پاتې نه شو موجونه اوچتیدل او ښکته کیدل چپې پیدا شوې په فرعون د مرګ حالات شروع وو. اوس هغه اووئیل چه او د بنی اسرائیلو د الله ﷻ نه سوا بل دویم الله نشته زه ایمان راورم. خوافسوس هغه هغه وخت ایمان راوړو چه د ایمان راوړوهیڅ فائده نه وه. د الله ﷻ قول دې چه کله هغه زمونږ عذاب اولیدلو نو وئی ونیل مونږ په الله واحد باندې ایمان راوړې اود کفر او شرك نه منع شو. زمونږ عذاب راتلونه پس ایمان راوړل هیڅ فائده نه ورکوی. د الله ﷻ هم دا طریقه ده. کافران خلق به په خساره کښې وی. په دې وجه الله ﷻ د فرعون په جواب کښې اوفرمائیل چه اوس ایمان راوړی اوتراوسه پورې نافرمان او کافر جوړ شوې وې او فتنې دې خورولې اوخلق دې ګمراه کول. هغوی دخلقو دوزخ ته دبوتلو دپاره دهغوی مشران جوړشوې وو اوس به هیڅ کله دهغوی امداد نه شی کولې.الله ﷻ دفرعون داخبره﴿ أٰمَنْتُ أَنَّهُ لَآ إِلٰهَ إِلَّا الَّذِيٓ اٰمَنَتْ بِهٖ بَنُوٓا إِسْرَآءِيْلَ﴾ نبی کریم ﷺ ته بیان کړه. دا دهغه د غیبوخبرونه وه دکومې خبر چه صرف حضور ﷺ ته شوې وو. په دې وجه رسول الله اوفرمائیل چه کله فرعون د ایمان کلمه د خُلې نه اوویستله نو جبرائیل ﷺ ماته بیان کوی اې د الله ﷻ نبی ﷺ ماد دریاب خته د هغه په خُله کښې ورننوستله په دې وجه چه دالله رب العزت د رحمت دریاب په جوش کښې رانه شی.([1])

د فرعون جوسه محفوظه دریاب نه بهر اوغورزولې شوه:: د الله ﷻ ارشاد دې ﴿فَالْيَوْمَ نُنَجِّيْكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُوْنَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةً﴾ اوس به مونږ ستا د روح نه ستا جوسه محفوظ کوو دې د پاره چه راتلونکو خلقو د پاره عبرت جوړشی.

د فرعون هلاکت په لسم محرم شوې وو:: د ابن عباس ﷺ نه روایت دې بعضې بنی اسرائیلو د فرعون په مرګ کښې شك کولونو الله ﷻ دریاب ته حکم اوکړو چه د فرعون بې روح بدن چه په هغې باندې

---

[1]) ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة یونس:۳۱۰۷،وهوحسن، احمد:۲۴۵۱/۱، مسندالطیالسی:۲۶۹۳.

لباس هم موجود دې د زمكې په یوه موره باندې اوغورزوه دې د پاره چه خلقو ته د فرعون دمرګ حقیقی ثبوت ملاوشی([1]) بدن یعنی جوسه بغیرد روح ﴿وَإِنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ عَنْ آيَاتِنَا لَغَافِلُونَ﴾ یعنی اكثر خلق زمونږ د نښونه عبرت اونصیحت نه حاصلوی.

وانی چه دا هلاكت د عاشورې په موقعه شوې وو. حضورﷺ چه كله مدینې منورې ته راغلو نو په دغه ورخو كښې یهودیانود عاشورې د ورځې روژه ساتلې وه. تپوس ئې ترې اوكړو چه په دې ورځ تاسو ولې روژه ساتئ نویهودیانو اووئیل په دې ورځ موسی علیه السلام په فرعون غالب راغلې وو.نوحضورﷺ اوفرمائیل اې زما ملګرواتاسو په دې ورځ د روژې ساتلو د یهودیانونه زیات حقدار ئې په دې وجه د عاشورې روژه ساتئ.([2])

وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ

| اوبیشكه ځائې وركړومونږ| بنی اسراءیلو ته

اومونږ بنی اسرائیلو لره ډیره ښه ټیكانړه وركړې وه |

مُبَوَّأَ صِدْقٍ وَرَزَقْنَاهُم مِّنَ الطَّيِّبَاتِ فَمَا اخْتَلَفُوا حَتَّىٰ

ځائې دصدق | اوورکړل مونږهغوئ له| ښه وسائل دژوند | نواختلاف اونۀ كړوهغوئ| ترهغې پورې

او پاكیزه خوراكونه مو وركړې وو|نوهغوئ اختلاف نه وو كړې | تردې چې (دحق) علم ورته راغلو

جَاءَهُمُ الْعِلْمُ ۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِي بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ

چې راغې هغوئ ته| علم | بیشكه|رب ستا| به فیصله اوكړی| په منځ دهغوئ كښې| په ورځ دقیامت

.... |بیشكه ستا پروردګار د قیامت په ورځ د دوی په هغه

فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ

په هغه څیزكښی| چې ووهغوئ| په هغې كښی| چې اختلاف به ئې كولو |

خبرو كښې فیصله اوكړی|په كومو كښې چې به دوی اختلاف كولو |

قوله تعالی:: وَلَقَدْ بَوَّأْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ مُبَوَّأَ صِدْقٍ

په بنی اسرائیلو دانعامونوتذكره: الله ﷻ په بنی اسرائیلوباندې خپل خپل دنیاوی نعمتونوذكر فرمائیلو سره ارشاد فرمائی چه مونږ د اوسولو د پاره ښه ځائ وركړې وویعنی دمصر اوشام ښاركوم چه بیت المقدس ته نیزدې وو. الله ﷻ چه كله فرعون هلاك كړو نو حكومت د موسی علیه السلام د مصرپه ښار باندې قابض او متصرف شو. الله ﷻ فرمائی چه مونږ دا قوم وارث جوړكړو كوم چه په مشرق اومغرب هرځای كښې كمزورې وو مونږ هغوی ته بركت وركړو او بنی اسرائیلو سره ستاسو درب وعده پوره شوه ځكه چه هغوی صبركړې وو اودفرعون قوم چه كوم محلونه او عمارتونه تیاركړې وو ټول ئې تباه برباد كړل. مونږ هغوی د باغونواو چینونه بهر اوویستل. د هغوی نه خزانې واخستلې شوې اود دې ټولو مو بنی اسرائیل وارثان جوړكړل. هغوی بې شمیره باغونه او چینې پریخودې وې.

په بیت المقدس دمختلفو بادشاهانو قبضې:: خو بنی اسرائیلو همیشه دموسی علیه السلام نه د بیت المقدس

---

[1] الطبری: ۱۵/۱۹۲.

[2] صحیح بخاری كتاب التفسیرسورة یونس ﴿وجاوزنا ببنی اسرائیل البحر فاتبعهم فرعون....﴾: ٤٦٨٠، صحیح مسلم: ۱۱۳۰، ابن حبان: ۲۳٦۲۵، احمد: ۷/۲۹۱.

د ښار مطالبه کوله کوم چه د خليل الله وطن وو. په دې ورځو کښې د يروشلم په قوم باندې د عمالقه قبضه وه. بنې اسرائيلو ته هغوی سره د جنګ کولو دپاره اوونيل نو هغوی انکار اوکړو نو الله ﷻ په دشت تيه کښې ورك کړل. څلويښت کاله هلته تيرشو په دې موده کښې هارون ؑ او موسیٰ ؑ وفات شو. اوس بنې اسرائيل د تيه نه يوشع بن نون په ملګرتيا کښې بهراووتل او الله ﷻ بيت المقدس د هغه په لاس فتح کړو. دوی د ډيرې مودې پورې د هغوی په قبضه کښې وو. بيا بخت نصر قبضه کړو. بيا دوباره د بنې اسرائيلو قبضه شوه بيا د يونان بادشاهان په دې متصرف شو اود هغوی احکام داوږدې مودې پورې چليدل. په دې زمانه کښې الله ﷻ حضرت عيسىٰ بن مريم ؑ راوليګلو.

الله ﷻ عيسىٰ ؑ محفوظ اوچت کړو::يهوديانو دعيسىٰ ؑ په مخالفت کښې د يونان بادشاهانو سره سازباز اوکړو اودعيسىٰ ؑ چغلئې ئې خوړلې او ونيل ئې چه عيسىٰ ؑ په قوم کښې فتنه او فساد پيداکوی. د يونان بادشاه هغه نيولودپاره کسان واستول او په سولئې کول ئې غوښتلو خود الله ﷻ د رضامطابق په يوحواری باندې د عيسىٰ ؑ ګمان اوشو او هغه ئې په سولئې کړو او ګمان ئې اوکړو چه هم دا عيسىٰ ؑ وو. الله ﷻ فرمائې عيسىٰ ؑ هغوی يقيناً نه دې قتل کړې بلکه الله ﷻ خپل طرف ته اوچت کړې. الله ﷻ چه عزيز اوحکيم دې بيا د عيسىٰ ؑ نه تقريباً دريْ سوا کاله پس يو يوناني بادشاه قسطنطين نصراني دين قبول کړو خودا فيلسوف وو. وائي چه د نصاری په دين کښې د تقيه او حيله په توګه شامل شوې وو دې د پاره چه د عيسىٰ ؑ په دين کښې فتنه واچوی. نصراني پادريانو د هغه په حکم سره د شريعت نوې نوې قانونونه جوړکړو. بدعتونه ئې خواره کړه او لوئ واړه کنيسې او د عبادت ځايونه ئې جوړکړه. هياکل او معابد ئې قايم کړو. په هغه زما نه کښې نصرانيت ډير خور شو او په هغې کښې بدلون اوتحريف اوشو. رهبانيت پيدا شو.

د صليب پرستئ ابتداء::دربښتونې مسيحي دين مخالفت اوشو. حقيقي دين په يوڅو عبادت کونکو کښې باقي پاتې شو. اوس دوی هم د راهبانوپه شان په ځنګلو اوميدانونوکښې ګرجې جوړې کړې. د نصارى قبضه د شام په جزيرهاو روم په ښار اوشوه. هم دې بادشاه قسطنطنيه ښار او قمامه آباد کړل، په بيت المقدس کښې بيت لحم او کنائس جوړکړه.د حوران ښار ئې آباد کړو لکه بصره وغيره. لوئ لوئ محکم آبادنې ئې اوکړې. هم ددې ځائ نه صليب پرستي شروع شوه او مشرق بعيد پورې اورسيده او هلته ئې هم کينسې جوړې کړې. د خنزير غوښه ئې حلال اوګرځوله د دين په فروع او اصولو کښې ئې عجيبه عجيبه بدعتونه پيداکړل. د امانت حقيره اصول وضع کولو سره امانت کبيره نوم ورکړو اود بادشاه په حکم ئې د شريعت نوې نوې قوانين جوړکړل. د دې شرح ډيره اوږده ده. غرض دا چه په دې ښارونو باندې د هغوی قبضه د صحابه کرامو ؓ د زمانې پورې وه. تردې چه بيت المقدس د حضرت عمر بن الخطاب ؓ په لاس باندې فتح شو. للهالحمدعلىذلك

دا امت به درې اويا ډلې شي::مونږ هغوی ته پاك پاك څيزونه ورکړې وودې دپاره چه طيب څيزونه اوخوری خودمذهبي معلوماتو سره هغوی اختلاف اوکړو اوداختلاف في المذهب هيڅ وجه نه وه. الله ﷻ خو تولې خبرې بغيرد التباس نه صفا صفابيان کړې وې په حديث شريف کښې دی چه يهوديانو يو اويا(۷۱) فرقې جوړې کړې وې او د عيسايانو دوه اويا فرقې وی اوزما امت به درې اويا (۷۳) فرقې جوړوی په کوموکښې چه به صرف يوه جنتي وی باقي ټولې به دوزخي وی. د حضور ﷺ نه تپوس اوشو هغه به څوك وی؟ حضور ﷺ اوفرمائيل په کومه چه زه اوزما صحابه کرام ؓ روان دی[1] د دې د پاره الله ﷻ فرمائيلی دی چه زه به د قيامت په ورځ دهغوی د اختلافاتوفيصله کوم.

---

[1]) ترمذي كتاب الايمان باب ماجاء في افتراق هذه الامة:۲٦٤١، حاكم:۱۲۸/۱.

فَاِنۡ كُنۡتَ فِیۡ شَكٍّ
نوکه ئې ته | په شك كښي
نوکه ستا دهغې حکمونو په حق |
مِّمَّاۤ اَنۡزَلۡنَاۤ اِلَيۡكَ فَسۡئَلِ الَّذِيۡنَ يَقۡرَءُوۡنَ
دهغه هدايت په حقله |چې نازل کړې دې مونږه | تاته |نو تپوس اوکړو دهغه کسانونه| چې لولي هغوئ
کښې څه شک وی| چې مونږ درکړې دی | نو دهغه چا نه تپوس اوکړه |چې ستا نه مخکینی کتابونه ئې
الۡكِتٰبَ مِنۡ قَبۡلِكَ ۚ لَقَدۡ جَآءَكَ الۡحَقُّ مِنۡ رَّبِّكَ فَلَا تَكُوۡنَنَّ
کتاب | مخکښې ستانه | بیشکه | راغلي دې تاته | حق | دطرفه درب ستانه | نومهٔ کيږه ته
لوستل| بيشکه تاته دخپل پروردګار دطرفه حق راغلي دې |نوهرګز په شکمنو خلقو کښې مه شامليږه.
مِنَ الۡمُمۡتَرِيۡنَ ۙ‏ وَلَا تَكُوۡنَنَّ مِنَ الَّذِيۡنَ كَذَّبُوۡا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ
دشك كونكو | نه | اومهٔ کيږه ته | دهغه خلقو نه| چې دروغ ئې ګڼړلې دی | ايتونه دالله|
او په هغه خلقو کښې هم مه ورګډيږه | چې دالله ﷻ نښې دروغ ګڼړې | ...
فَتَكُوۡنَ مِنَ الۡخٰسِرِيۡنَ‏ اِنَّ الَّذِيۡنَ حَقَّتۡ عَلَيۡهِمۡ كَلِمَتُ
نو شئ به ته | دنقصان مونددونکونه | بيشکه هغه کسان | چې ثابته شوی ده | په هغوئ باند | وينا
ګڼې تاوانې بهٔ شې | ....بيشکه چې په چا باندې ستا د پروردګار فيصله ثابته شوې ده
رَبِّكَ لَا يُؤۡمِنُوۡنَ ۙ‏ وَلَوۡ جَآءَتۡهُمۡ كُلُّ اٰيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا
درب ستا| نهٔ راوړې هغوئ ايمان| اګرکه راشي هغوئ ته | هره نښه | تردې پورې| چې اووينې هغوئ
هغوئ ايمان نه راوړی | ....اګر که هر قسم نښې ورته راشی | ترڅو چې
الۡعَذَابَ الۡاَلِيۡمَ‏
عذاب | دردناك |
دردناك عذاب اونه وينی |

قوله تعالی:: اِنَّ الَّذِيۡنَ حَقَّتۡ عَلَيۡهِمۡ كَلِمَتُ رَبِّكَ

د ليلونو او ثبوتو سره ايمان نه راوړی: قتاده رحمه الله وائی چه رسول الله ﷺ فرمائيلي دی چه نه زه شك كوم او نه ماته د تپوس ضرورت شته[1] په دې آيت كښې امت ته د ثابت قدم اوسيدو ترغيب وركړې شوې دې. او خودلې شوی دی چه د نبیﷺ صفت په وړاندينو كتابونو توريت، انجيل كښې موجود وو. لكه چه الله ﷻ فرمائی كوم خلق چه د نبی امی منل كوی هغه په دې بنياد چه د هغوی ﷺ صفتونه په توريت اوانجيل كښې ليكلې وينی خوسره د دې چه هغوی د نبیﷺ صداقت دومره په ښكلې طريقه پيژنی لكه چه خپل بچې خو بيا هم دا صداقت پټوی په انجيل كښې بدلون او تحريف كوی. د حجت د قايميدو سره ايمان نه راوړی. تركومې چه په خپلو سترګو عذاب اونه وينی. خو په دغه وخت كښې به

---

[1] الطبری: ۲۰۲/۱۵، مصنف عبدالرزاق: ۱۰۲۱۲، والتفسيرله: ۲۶۱/۱ عن قتاده موصلاً.

د هغوی ایمان راوړل هیڅ فائده ورنه کړی. د قوم په دې درجه باندې رسیدلو نه پس موسی ﷺ هغوی ته بددعا کړې وه چه اې الله! د دوی مالونه فناکړې اود دوی په زړونوباندې مهر اولګوې چه د عذاب نه بغیر دوی نه منی. دغه شان د الله ﷻ فرمان دې که مونږ په دوی باندې فرښته هم نازله کړو او مړی هم دوی سره خبرې اوکړی او هرڅیز د هغوی د پاره راجمع کړو بیا هم دوی ایمان راوړونکی نه دی او په دوی کښې خو اکثر پیژنی هم نه.

فَلَوْلَا كَانَتْ	قَرْيَةٌ	اٰمَنَتْ	فَنَفَعَهَآ
نو ولې نه وو	یو کلې والا چې ایمان ئې راوړې وې	پس نفع رسولې وې هغه کلي والو ته	
نو داسې مثال (نشته) چې یو کلې د عذاب لیدو نه پس ایمان راوړې وی			
اِيْمَانُهَآ	اِلَّا	قَوْمَ يُوْنُسَ ؕ	لَمَّآ	اٰمَنُوْا	كَشَفْنَا	عَنْهُمْ
ایمان دهغې	ماسوا	دقوم دیونس نه	کله چې	ایمان راوړو هغوئ	نولرې کړو مونږ	دهغوئ نه
اوخپل ایمان ورته نفع ورکړې وی ابغیر د حضرت یونس ﷺ دقوم نه هرکله چې هغوئ ایمان راوړو						
عَذَابَ	الْخِزْيِ	فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا	وَمَتَّعْنٰهُمْ	اِلٰى حِيْنٍ ﴿٩٨﴾		
عذاب	دشرمندګئ	په ژوند ددنیا کښې	اودفائدې اغستلو موقع ورکړه مونږ هغوئ له	ادیو وخت پورې		
نومونږ ترې نه شرمونکی عذاب په دې دنیا کښې لرې کړو	اوتر څه وخته مو آرام ورکړو					

قوله تعالى: فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ

عذاب کتلوسره ایمان راوړل قبول نه وی خو دیونس ﷺقوم الله ﷻ معاف کړو:- په وړاندینو امتونو کښې یوامت هم ټول په ټولو ایمان نه دې راوړې کومو ته چه مونږ خپل پیغمبران لیګلې وو بلکه تانه وړاندې هم اې محمد ﷺ! کوم رسول راغلې خامخا د هغه تکذیب کړې شوې دې. لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې چه افسوس په بندیګانو باندې چه هغوی ته رسول لیګلې شی اوهغه پورې دټوقوکولو نه بغیر نه پاتې کیږی. یا داوائی چه دا خو جادوګردې یاداچه لیونې دې[1] کوم یو کلی ته هم چه زمونږ نبی تلې دې نودهغه ځائې خوشحالوکسانو هم داوئیلی چه مونږ خوبه دخپل پلارانو نیکونو په نقش قدم باندې ځو.

په صحیح حدیث کښې دی چه انبیاء علیهم السلام زما مخکښې پیش کړې شو. یو یونبی سره به لوئ لوئ ډلې د امتیانو وې او یونبی سره به هم یوکس وو او یو نبی سره به دوه کسان او چا سره خو یو هم نه وو. بیائې دموسی ﷺ دامت دکثرت ذکر اوفرمائیلو او بیا د خپل امت دکثرت ذکر کومو چه مشرق اومغرب پټ کړې وو. غرض داچه دیونس ﷺ د قوم نه علاوه یوقوم هم ټول په ټولو ایمان نه دې راوړې. دیونس ﷺ قوم اهل نینوا وو د هغوی ایمان راوړل د عذاب لیدلونه پس د ویرې په بنیاد وو. د عذاب نه په ویریدو باندې د الله ﷻ نبی د خپل قوم نه بهر وتلې وو. بیا دې خلقو ته سخت افسوس اوشو، د الله ﷻ نه ئې پناه اوغوښته، الله ﷻ ته ئې زاری اوفریاد اوکړو. خپل بچې اوځناور ئې ټول راوړل اود الله ﷻ په وړاندې اودریدو سره زاری اوکړه چه د کوم عذاب نبی خبر ورکړې دې او بیا زمونږ نه جدا شوې دی. هغه زمونږ نه لرې کړه نوهغه وخت الله ﷻ په هغوی باندې رحم اوکړو او عذاب چه مخامخ راغلې وو اخوا شو. لکه څنګه چه الله ﷻ فرمائی چه د یونس ﷺ قوم کله ایمان راوړو نو په دنیاوی ژوندکښې په هغوی باندې راغلې عذاب مونږ اخوا کړو اوترژونده پورې مونږ هغوی د هغه

[1] صحيح بخاری کتاب الرقاق باب یدخل الجنة سبعون الفابغیرحساب: ۶۵۴۱، صحیح مسلم: ۲۲۰.

عذاب نه بچ اوساتل.

قوم یونس ددنیا اواخرت دواړو عذابونو نه بچ شو::دمفسرینو په دې کښې اختلاف دې چه آیاصرف دنیاوی عذاب ترې اخوا شوکه د آخرت عذاب هم. بعضې وائی چه صرف ددنیا عذاب ځکه چه د آیت نه صرف په دې باندې رنړا پریوځی.او بعضې وائی چه د الله ﷻ قول دې چه مونږ نبی د یولاکهـ نه زیاتو کسانوته لیګلې وو هغوی ایمان راوړو او د مقرر مودې پورې مونږ هغوی مستفید کړل. دلته د ایمان لفظ مطلق دې بغیرد قید نه او مطلق ایمان خو د آخرت د عذاب نه خلاصې ورکونکې دې. والله اعلم.

قتاده رحمه الله ددې آیت په تفسیرکښې لیکلی دی چه د عذاب ځکلونه پس کوم قوم ایمان راوړی نو نه شی پریځودې خوچه کله یونس علیه السلام خپل قوم پریځودونوهغه خلق پوهه شو چه اوس د عذاب نه خلاصې نشته نو دهغوی په زړونوکښې دتوبې جذبه راپیدا شوه.هغوی خرابې کپړې واچولې اوخپل ځان ئې بدحال جوړکړو.دځناورو تولې اود بچو تولې ئې جدا جدا کړو. خپل ځان سره ئې ترځناورو او بچوپورې بوتله اوترڅلوېښتوورځو پورې ئې زاری او فریاداوکړو.الله ﷻ دهغوی د نیت خلوص او د توبې صداقت ته په کتو سره راغلې عذاب دهغوی نه اخواکړو.دیونس علیه السلام قوم دموصل دزمکې دنینوای اوسیدونکی وو(۱) ابن مسعود رضی الله عنه ﴿لولاکانت﴾ د ﴿هلاکانت﴾ سره لولی. غرض دا چه دا عذاب داسې د هغوی په سرونو ګرځیدو لکه په تیاره شپه کښې د اوریځو ټکړې . داخلق خپل یو عالم له لاړل چه مونږ ته یوه دعا اولیکه دکوم په برکت چه عذاب اخوا شی. هغه دا دعا اولیکله ﴿یاحی حین لاحی یامحی الموتی یاحی لااله الاانت﴾ نو عذاب اخوا شو. دا ټوله قصه په سورة الصفت کښې به ان شاء الله بیانیږی.

وَلَوْ شَآءَ	رَبُّكَ	لَاٰمَنَ	مَنْ	فِى الْاَرْضِ	كُلُّهُمْ
اوکه چری غوښتلې	رب ستا	نوخامخابه ایمان راوړې وو	هغه چا	چې په زمکه کښې دی	ټولو
اوکه ستا د پروردګار مرضی وې نو دزمکې په مخ ټولو خلقو به ایمان راوړئی وې					

جَمِيْعًا ۭ اَفَاَنْتَ	تُكْرِهُ	النَّاسَ	حَتّٰى	يَكُوْنُوْا	مُؤْمِنِيْنَ ۝	وَمَا كَانَ	لِنَفْسٍ
په جمع آیانوته به	مجبوره کړې	خلق	تردې چی	شی ټول خلق	مومنان	اونشته هیڅ اختیار	یونفس لره
..........آیا ته په خلقو زور کوې اچې هغوئ دې خواه مخواه ایمان راوړی او هیڅوک دانشی کولې چې							

اَنْ تُؤْمِنَ	اِلَّا	بِاِذْنِ اللّٰهِ ۭ	وَيَجْعَلُ	الرِّجْسَ	عَلَى الَّذِيْنَ	لَا يَعْقِلُوْنَ ۝
چی ایمان راوړی	مګر	په اجازت دالله سره	اواچوی	پلیتی	په هغه کسانو	چی دعقل نه کارنه اخلی
ایمان راوړی مګر دالله ﷻ په اذن سره او الله پلیتی په هغه چا ورغورځوی اچې دعقل نه کار نه اخلی						

قوله تعالی: ﴿وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ﴾

هدایت او ضلالت د الله ﷻ په اختیارکښې :- الله ﷻ فرمائی چه اې محمد ﷺ! که چرې الله ﷻ غوښتل نو ټول په ټولو به ایمان راوړې وو. خو الله ﷻ چه څه کوی په هغې کښې حکمت وی.که د الله ﷻ مرضی وه نو ټول به په یوخیال وو خود خلقو رائې مختلف دی. په صحیح رائې باندې هغه دی په چا چه الله ﷻ رحم اوکړی. اود هغوی فطرت ئی هم داسې جوړکړې دې. د الله ﷻ به دا خبره پوره کیږی چه زه به دوزخ د پیریانو اوانسانانو نه ډکوم. که ټول په ټول په هدایت وو نو دا ایمان به څه بې معنې غونډې څیز نه جوړیدو. الله ﷻ فرمائی چه ته دوی مجبورکوې اومؤمنان ئی جوړول غواړې نه دا په

(۱) الطبری: ۲۰۷/۱۵.

تاباندې واجب دی اونه ته د دې ذمه وار نې. الله ﷻ چه څوك غواړی گمراه نی کړی او څوك چه غواړی نو هدایت ورته کړی ته په دوی باندې په افسوس باندې خپل زړه مه خفه کوه په دې خیال باندې چه هغوی ایمان نه راوړی، آیا ته خپل ځان هلاکوې. ته په خپل طاقت سره څوك په لار نه شې راوستې. ستاکارخو صرف تبلیغ کول دی بیا هغوی سره کتل زمونږ کار دې. ته صرف ناصح نې او نصیحت کوه اوبوهه کوئې. دې نه پس ته ذمه وار نه ئې. دا آیاتونه په دې خبره دلالت کوی چه الله ﷻ د خپلې ارادې فاعل دې. هیڅ څوك د الله ﷻ دمرضئ نه بغیرایمان نه شی راوړې. د عقل نه کارنه اخستونکی گمراه کولې شی. الله ﷻ په هدایت کولو او هدایت نه کولو کښې په عدل باندې دې.

قُلِ انْظُرُوْا مَاذَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ وَمَا تُغْنِي الْاٰيٰتُ

ورته اووایه | چې اوگورئ | هغه څه ته | چې په آسمانونوکښې دی | او په زمکه کښې دی | اونه ورکوی فائده | نښې

دوئ ته اووایه چې لږ اوگورئې په آسمانونو او په زمکه کښې څه څه څیزونه موجود دی | او ددنیا) ټولې

وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَّا يُؤْمِنُوْنَ ﴿۱۰۱﴾ فَهَلْ يَنْتَظِرُوْنَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ

او یرول | هغه قوم له | چې نه راوړی ایمان | نو آیا انتظار کوی دوئ | مگر | دمثال دېدو ورځو

نښې هغې خلقو ته هیڅ فائده نه ورکوی | څوک چې ایمان راوړل نه غواړی | آیا اوس دوئ دهغه شان

الَّذِيْنَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ قُلْ فَانْتَظِرُوْٓا اِنِّىْ

هغو | چې تیرې شوی دی | مخکښې ددوئ نه | ورته اووایه | نو انتظار کوئ تاسو | بیشکه زهٔ هم

ورځو انتظار کوی | چې په پخوانو خلقو باندې راغلې وې | ورته اووایه چې ښه ده تاسو انتظار کوئې

مَعَكُمْ مِّنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ ﴿۱۰۲﴾ ثُمَّ نُنَجِّيْ رُسُلَنَا وَالَّذِيْنَ

ستاسو سره | دانتظار کونکونه یم | بیا | بچ کوؤ مونږ | رسولان خپل | اوهغه کسان |

اوزهٔ هم تاسو سره انتظار کوم | نو بیا به (دعذاب په وخت کښې) مونږ خپل پیغمبران او

اٰمَنُوْا كَذٰلِكَ ۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿۱۰۳﴾

چې ایمان ئې راوړې وی | زمونږ دا طریقه ده | حق دې | په مونږ باند | چې بچ کوؤمونږ | مومنان

(نور) مومنان بچ کړو | هم دا زمونږ ذمه واری ده | چې مومنان بچ کوؤ

قوله تعالی: قُلِ انْظُرُوْا مَاذَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ

د آسمان په غاړوکښې د قدرت نښې: الله ﷻ دخپلو بندیګانو رهنمائی فرمائی چه ټول کائنات کښې زمونږ کومې نښې دی لکه آسمان، ستوری، سیارې، نمرسپوږمئی، شپه ورځ خواره شوی دی. په دې باندې دبصیرت نظراچولوسره چه شپه په ورځ کښې اوورځ په شپه کښې څنگه داخلیږی. کله ورځ لویه اوکله شپه لویه. دآسمان اوچتوالې اوخوروالې، په ستورو سره دهغې ښائست اودآسمان نه اوبه راورول، دزمکې داوچیدو نه پس بیا ژوندی کیدل او آبادیدل، په ونوکښې گلونه او میوې اوغوټئی پیدا کیدل، مختلف بوټی راټوکیدل، د مختلف قسمونوځناور، د هغوی جدا جدا شکلونه اود هغې بیل بیل افادیتونه، غرونه کولاؤ میدانونه، ځنگل، باغ، آبادئی، بیابانونه، د سمندر د بیخ عجائبات، موجونه، اوددې ښکته کیدل او اوچتیدل، سره د دې دسفرکونکوډپاره دسمندرمسخر کیدل، دجهازونو چلیدل، دا ټول دقادرمطلق نښې دی. دکوم نه علاوه چه بل الله هډو شته نه. خو افسوس چه دا ټولې نښې د

کافرانو دغور اوفکر هيڅ سبب هم نه جوړيږي. د الله ﷻ دليل ثابت شوې دې. که ايمان نه راوړي نونه دې راوړي.

منکرينو ته رټنه::اوداخلق خو هم دغه د عذاب د ورځو انتظار کوی کوموسره چه وړانديني قومونه مخ شوې وو. اې نبی ﷺ! اووايه چه دوخت انتظار کوئې اوزه هم تاسوسره انتظارکوم. اوچه کله د انتظاريه ختميدوباندې عذاب راشي نوبيا به مونږخپل رسولان اود هغوی امتونه بچ کړو اود پيغمبرانو تکذيب کونکی به هلاك کړو. الله ﷻ په خپله ذمه واخسته چه مؤمنين به بچ کړو لکه څنګه چه نې رحمت په نيکوکارانوباندې په خپله ذمه اخستې دې. په بخاری او مسلم شريف کښې دی چه حضور ﷺ فرمائيلي دی د الله ﷻ کتاب کوم چه په لوح محفوظ چه په عرش باندې دې په هغې کښې ليکلي دې چه زما رحمت زما په غضب باندې غالب دې.(۱)

قُلْ يَآيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِيْ شَكٍّ مِّنْ دِيْنِيْ فَلَآ اَعْبُدُ

اووايه اے نبی | اے خلقو | که يئ تاسو | په شك کښې | په باره ددين زما کښې | نونۀ کوم زۀ بندګی

ائې پيغمبره اووايه چې ائې خلقو که ستاسو (اوس هم) څما ددين باره کښې څه شک کښې يې انو زه

الَّذِيْنَ تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذِيْ يَتَوَفّٰىكُمْ

دهغو | چې تاسونې بندګی کوئ | ماسوادالله نه | بلکه | زۀ بندګی کوم دالله | هغه | چې وفات کوی تاسو

دهغې معبودانو عبادت نه کوم | چې تاسو ئې دالله ﷻ نه بغير عبادت کوئی | بلکه زه خو دهغې الله ﷻ

وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُوْنَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ۝ وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ

اوحکم شوې دې ماته | چې شم زۀ | دمومنانونه | او چې | ودروه | مخ خپل | دپاره ددين

عبادت کوم | چې ستاسو ژوند اومرګ دهغه په قبضه کښې دې | اوماته حکم دې چې په مومنانو کښې دې شامل

حَنِيْفًا ۚ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۝ وَلَا تَدْعُ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا

يو مخيزې | اوهرګز مۀ کيږه تۀ | دمشرکانونه | او مۀ رابله | ماسوا دالله نه | هغه

يم | (اوماته) داحکم دې چې خپل ځان دين طرفته يو مخيز کړم اوپه مشرکانو کښې نه ورګډيږم | او دالله

لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَ ۚ فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ

چې نۀ شی دررسولې فائده تاته | اونه ضرر تاته | نو که چری | اوکړو تا داکار | نو بيشکه تۀ به نې

نه بغير د چا نه دعا مه غواړه | چې نفع نشی ورکولې | او نه ضرر ورکولې شی | که داسې دې اوکړل

اِذًا مِّنَ الظّٰلِمِيْنَ ۝ وَاِنْ يَّمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ

په هغه وخت کښی | دظالمانو نه | اوکه اورسوی تاته | الله | يوضرر | نونشته لرې کونکې

نو په ظالمانو کښې به شمير شې | اوکه الله درته تکليف اورسوی انو دهغه نه بغيربل څوک ئې نشی لرې کولې

(۱) صحيح بخاری کتاب التوحيد باب قول الله تعالى ﴿ويحذركم الله نفسه﴾: ۷۴۰۴،صحيح مسلم: ۲۷۵۱.

لَهٗٓ	اِلَّا	هُوَ	وَاِنْ يُّرِدْكَ	بِخَيْرٍ	فَلَا رَآدَّ	لِفَضْلِهٖ
هغه لره	مګر	هم هغه	اوكه اراده اوكړه تاته	دخير	نو نشته څوك واپس كونكي	فضل دهغه لره

اوكه هغه درته خير رسول اوغواړي | نو دهغه فضل هيڅوك رد كولې نشي | د هغه چې په كومو

يُصِيْبُ	بِهٖ	مَنْ يَّشَآءُ	مِنْ عِبَادِهٖ	وَهُوَ	الْغَفُوْرُ
رسوي هغه	داخير	هغه چاته چې خوښه ئې شي	دبندګانو خپلو نه	اوهغه	ببنونكي دې

باندې مرضی اوشی|نو فضل پرې كوی | اوهغه بخښونكې رحم كوونكې دې

الرَّحِيْمُ ۝
رحم كونكي دې|

قوله تعالى:: فَلَآ اَعْبُدُ الَّذِيْنَ تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ

د دین حنیف وضاحت:- الله ﷻ خپل خوږ نبی ﷺ ته فرمائی اې نبیﷺ! واوروه چه ما كوم دين حنيف راوړلې دې اودكوم وحی چه په ما نازل شوې ده كه د دې په صحيحوالی كښې ستاسو څه شك وی نوزه خو به ستاسو دمعبودانوهيڅ كله هم عبادت اونه كړم. زه د الله ﷻ چه واحد لاشريك دې د هغه بنده يم، چه تاسوبه مړه كوی اوژوندئی وركړې وو. يقيناً تاسوټول به دهغه طرفته ځئی.فرض كړئی چه په حقيقت كښې ستاسو معبودان حق دی نو هغوی ته اووائې چه ماته نقصان راورسوی. ياد ساتئی چه په دوی كښې دنفع نقصان رسولو هيڅ قدرت نشته.نفع او نقصان خوصرف د الله واحد لاشريك په قدرت كښې دی. اې نبیﷺ! دكفارونه اعراض كولوسره په پوره اخلاص سره د الله ﷻ عبادت كوه. دشرك طرف ته لږ شان هم مه ټيټيږه.كه په مضرت او نقصان كښې الله ﷻ تا راګيركړی نو څوك ددې راګيرولونه تا بهر راويستې شی. نفع ضرر، خيروشر خود الله ﷻ طرف ته راجع دې.

هروخت دالله ﷻ رحمت غوښتل پكاردی:: دانس بن مالك ؓ نه روايت دې چه حضورﷺ فرمائيلی دی تول عمردخير غوښتونكې اوسيږه اود الله ﷻ نعمتونه مخې ته وړاندې كوه،د الله ﷻ د رحمتونو هواګانې چه كوم خوش نصيب ته اورسی نواورسی. هغه چه څوك غواړی په رحمت سره ئې سرفرازكړی اود الله ﷻ نه غوښتنه كوه چه ستا عيبونه پټوی [1] او تا د زمانې د آفتونونه اود نفس د آفتونونه په امن كښې اوساتی هغه غفور الرحيم دې كه هرڅنګه ګناه ولې نه وی توبه كوه تردې چه شرك كولو سره دم توبه اوكړه هغه ئې قبلوی.

قُلْ	يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ	قَدْ جَآءَكُمُ	الْحَقُّ	مِنْ رَّبِّكُمْ
ورته اووايه	اې خلقو	په تحقيق سره راغلي دې تاسوته	حق	دطرفه درب ستاسونه

اووايه | ائې خلقو تاسوته د خپل پروردګار نه حق رارسيدلې دې

فَمَنِ	اهْتَدٰى	فَاِنَّمَا	يَهْتَدِيْ	لِنَفْسِهٖ	وَمَنْ
نوهغه څوك	چې نيغه لاره ئې اونيوه	نوبيشكه	هغه نيغه لاره نيسي	دپاره دځان خپل	اوهغه څوك
نو څوك چې په سمه لار روان شو		نو هغه	دخپلې فائدې دپاره روان شو		او څوك چې

[1] شعب الايمان: ۱۱۲۱، المعجم الكبير: ۷۲۰.

ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ وَمَآ اَنَا عَلَيْكُمْ

چې ګمراهه پاتې شو | نوبيشكه | هغه ګمراهه كيږي | په ځان خپل | اونه يم زه | په تاسو باندې |

ګمراه شو | نووبال ئې په خپل ځان شو | اوزه ستاسو څه ذمه وار نه يم | او په هغې وحې

بِوَكِيْلٍ ﴿١٠٨﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوْحٰٓى اِلَيْكَ وَاصْبِرْ حَتّٰى

ساتونكې | اوپيروي كوه ته | دهغې هدايت | چې درليږلې كيږي | تاته | اوصبر كوه | ترهغې پورې

عمل كوه | كومه چې تاته راځي | او صبر كوه | تر دې چې الله ﷻ فيصله اوكړي | اوهغه ډير ښه

يَحْكُمَ اللّٰهُ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحٰكِمِيْنَ ﴿١٠٩﴾ ع

چې فيصله اوكړي | الله | اوهغه | بهتره فيصله كونكې دې |

فيصله كوونكئ دې

قوله‌تعالى:: وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا ۚ

نافرمان هم خپل نقصان كوي:- الله ﷻ نبي ﷺ ته فرمائي چه خلقوته اووايه چه د الله ﷻ دطرف نه چه كومه وحې راغلې ده هغه حق ده په هغې كښې يوه ذره هم شك نشته.چا چه اومنله اوهدايت ئې بيامونډو د دې فائده به هغوى ته رسي اوچه څوك هدايت حاصل نه كړي د هغې وبال هم د هغه په خپل ځان باندې دې. زه څه دالله ﷻ فوجدار نه يم چه په زور باندې تاسو مؤمنان جوړكړم. زه خودالله ﷻ د عذاب نه صرف ويرونكې يم اوهدايت وركول دالله ﷻ كاردې. اې نبي ﷺ! ته د خپلې وحې پيروي كوه او د الله ﷻ وحې په مضبوطياسره اونيسه او څوك چه ستا مخالفت كوي په هغې باندې صبر اوكړه.ترهغه وخته پورې چه د الله ﷻ دفيصلې حكم راشي. هغه خيرالحاكمين دې.حضرت ابوبكرصديق رضي الله عنه د رسول الله ﷺ نه سوال اوكړو چه ته څه ځيز بوډا كړې. حضور ﷺ اوفرمائيل سورة هود، سورة واقعه او عم يتساءلون او اذالشمس كورت[1] بل روايت كښې دى سورة هود اودې سره سورتونه او حاقه.[2]

﴿تفسيرسورة هود﴾

اياتونه	سورة هود مكية وهي مائة وثلاث وعشرون اية وعشر ركوعا	ركوعګانې
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
١٢٣	شروع كوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم كونكې دې	١٠

الٓرٰ ۟ كِتٰبٌ اُحْكِمَتْ اٰيٰتُهٗ ثُمَّ فُصِّلَتْ

ال ر | دا كتاب دې | چې محكم كړې شوې دى | آياتونه ددې | بيا | په تفصيل سره بيان شوى دى

الف لام ميم را | دا يو (داسې) كتاب دې اچې آيتونه ئې مضبوط دى | اوبله داچې وضاحت سره بيان شوى دى

مِنْ لَّدُنْ حَكِيْمٍ خَبِيْرٍ ۙ﴿١﴾ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ ؕ اِنَّنِيْ لَكُمْ

دطرفه | ديو حكيم | خبردارنه | چې تاسو بندګي مه كوئ | مګردالله | بيشكه زه | دپاره ستاسو

د يو حكيم خبردار د طرفنه | چې بغير دالله ﷻ نه دبل هيچا عبادت مه كوئي | زه دهغه

[1] ترمذي كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الواقعه:۳۲۹۷وهوصحيح، مسندالبزار:۱/۱۷۰، حاكم:۲/۳۴۴.
[2] مجمع الزوائد:۷/۳۷.

مِّنْهُ نَذِيْرٌ وَّبَشِيْرٌ ۙ وَّاَنِ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْا

د طرفه دهغه نه | یرونکي | اوزیري ورکونکي یم | او دا چې معافي اوغواړئ | د رب خپل نه | بیا | توبه اوباسئ:

د طرفه ستاسو ویرونکي اوتاسو ته زیري ورکوونکي یم | او د په دې مضمون، چې د خپل رب نه بخښنه

اِلَيْهِ يُمَتِّعْكُمْ مَّتَاعًا حَسَنًا اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى وَّيُؤْتِ كُلَّ

هغه ته | در به کړي تاسو ته | سامان د ژوند | ښه | د نیتي مقرري پورې | او وربه کړي | هر

غواړئ | بیا هغه ته رجوع اوساتئ | هغه به درته د ژوند سازوسان تر یو مقرر وخت پورې درکوي

ذِيْ فَضْلٍ فَضْلَهٗ ؕ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ

خاوند دفضل ته | فضل دهغه | اوکه مخ واړوئ تاسو | نو بیشکه زه | یریږم | په تاسو باندې | دعذابه

او هر زیات کارکوونکي ته به دهغه زیات اجر ورکوي | اوکه مخ ونه مو واړول | نو زه په تاسو باندې

يَوْمٍ كَبِيْرٍ ۞ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيْرٌ ۞

دورځې | لوئې نه | خاص الله ته ده | واپسی ستاسو | اوهغه | په هر څیز باند | قادر دي

دیوې لوئې (هولناکې) ورځې د عذاب نه ویریږم | د ټولو واپسی الله ته ده | اوهغه په هر څۀ پوره پوره

قوله تعالى:: وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاِنِّيْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ

دتوحیدنه اعراض کونکی په خساره کښې دی:سورة بقره کښې په هجی حروفوباندې بحث تیرشوې دې دهغې دسردوباره کولودلته ضرورت نشته.په دې وجه په ﴿الٓر﴾باندې رڼړا نه شی اچولې.دالله ﷻ آیاتونه محکم دی.﴿فُصِّلَتْ﴾ معنی ده سورة معنی دا آیاتونه کامل دی.دا د الله حکیم او خبیر د طرف نه نازل شوې دې، هغه په اقوالوکښې حکیم دې او په نتائج اموركښې خبیردې. حکم ورکولې شی چه د الله ﷻ نه سوا د بل چا عبادت مه کونې. دې نه وړاندې هم چه مونږ د کوم رسول طرف ته وحی لیګلې نو هم دا چه زه یوازې الله یم هم زما عبادت کونې. مونږ په هریوقوم کښې پیغمبرلیګلې دې چه عبادت هم د یو الله کونې اود بتانود عبادت نه بچ شئی.زه تاسوهم د دوزخ نه ویروم اود جنت زیرې هم درکوم.

درسول کریم ﷺ قریشو ته دتوحید اعلان::په صحیح حدیث کښې دی چه رسول الله ﷺ په صفا غونډئی باندې اوختلو اود قریشو قبیلوته ئی آواز ورکړو په لږ ساعت کښې ټول یوبل پسې راجمع شو. اې قریشوکه زه تاسوته خبر درکړم چه د سحر کیدوسره به دښمن په تاسو د حملې کولودپاره رارسیدونکې دې نوزماخبره به تاسواومنئی که نه؟ټولو په یوآوازاووئیل چه زمونږ خودا تجربه هم نه ده شوې چه تاسو په څه خبره کښې دروغ ونیلی وی. نو حضور ﷺ اوفرمائیل واورئی! زه تاسو د الله ﷻ د سخت عذاب نه خبروم (۱)چه هغه ستاسو راګیرونکې دې اواوس هم د الله ﷻ نه معافی اوغواړئی اوتوبه اوکړئی نو الله ﷻ به تاسو سره ښه سلوك اوکړی او هریود فضل خاوند ته به دخپل فضل نه برخه ورکړی.هغه به په دنیا کښې تاسو سره ښه سلوك اوکړی اوپه آخرت کښې هم خویدې شرط چه کوم ښخه اوسرې چه ایمان راوړی. مونږ به هغه د مرګ نه پس په حیات طیبه سره راپاسوو.

دیونیکئ بدله به په لسه وی او دبدئی دادهغه پشان وی ::رسول الله ﷺ حضرت سعد ﷺ ته اووئیل که ته په چا باندې څه خرچ اوکړې اوستا نیت خالص دالله ﷻ رضاوی نو یقینًا ددې اجربه بیامومې. تردې

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة الشعراء باب ﴿وانذر عشیرتك الاقربین...﴾: ۴۷۷۰،صحیح مسلم:۲۰۷.

چه په خپله ښځه باندې خوراك كوې نو په دې به هم درته اجر ملاويږي([1]) چا چه خراب عمل اوكړو هغې پسې يوه گناه اوليكلې شوه اوچاچه يوه نيكي اوكړه هغه پسې لس نيكئ اوليكلې شوې.كه په دنيا كښې د بد عمل هغه ته سزا وركړې شوې وى نودهغې په بدله كښې د هغه لس نيكئى پاتې كيږي اوكه په دنياكښې هغه ته سزا نه وى وركړې شوې نو د هغه د لسونيكونه يوه نيكي سوزي. اود هغه د دې په حق كښې نهه نيكئ باقى پاتې كيږي.بيا فرمائى چه هغه سړې ډير په تاوان كښې پاتې شودچا اكائياني (يعنى يو يو) د هغه په هره عشره باندې غالب راخي.(يعنى د يوې نيكئى په بدل لس دى اود يوې بدئى په بدله كښې يوه گناه ده نواوس دا يوه گناه په لسونيكوباندې غالب كيدل مراددى) كه تاسو مخ اړونى نوزما په تاسو باندې د قيامت د ورځې د عذاب ويره ده. دا د هغه سړى دپاره چه د الله ﷻ د او امرونه مخ اړوى، اودرسولانوتكذيب كوى. نويقيناًدقيامت په ورځ به عذاب سره مخ كيږي. ستاسو واپسى د الله ﷻ طرف ته ده.هغه خپلو اولياؤ باندې احسان كولو او خپلو دښمنانو ته په سزا وركولو باندې قادردې.اودخلقو په اعاده باندې قادردې.دا يوه زبردسته تنبيه ده لكه څنگه چه د دې نه وړاندې ترغيب وركړې شوې وو.

أَلَآ إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا۟ مِنْهُ ۚ أَلَا حِينَ

واورئ| بيشكه دا خلق | تاووى | سينې خپلې | دپاره ددې چې پټ شى | دهغه نه | خبردار| څه وخت

قدرت لرى | واوره دوئ خپلې سينې تاوهى چې دالله ﷻ نه پټ شى |اواوره چې دوئ څۀ وخت په ځان جامې

يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ ۚ

چې دوئ اغوندى | په كپړوخپلو| پيژنى الله| هغه| چې پټوى ئې دوئ | اوهغه | چې ښكاره كوى ئې دوئ

راواچوى | نو الله ﷻ ته هغه هر څه معلوم دى | كوم چې دوئ پټوى | اوكوم چې ښكاره كوى | هغه

إِنَّهُۥ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ۝

بيشكه هغه | ښه خبر دې | په پټو رازونو | دسينو باندې|

دزړونو د رازونو نه هم ښه خبر دې

قوله تعالى:: أَلَآ إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ

په شرم اوحياكښې دغلوممانعت:- دابن عباس رضي الله عنه نه روايت دې چه خلق به دكولاؤ آسمان نه د متيازو وغيره كولونه اوصحبت كولونه بچ كيدل. نوالله ﷻ دا آيت نازل كړو.ابن عباس رضي الله عنه ﴿يَثْنُونَ﴾ په ﴿تثنونى﴾سره لوستلې دې نوابن جعفر رضي الله عنه اووئيل ﴿تثنونى صدورهم﴾ څه مطلب دې؟ نو هغه اووئيل چه هغه سړې چه صحبت كوى او شرميږى يا په خلوت كښې هم هغه شرميږى، نو دا آيت نازل شو. ابن عباس رضي الله عنه وائى چه خلقو به د كولاؤ آسمان لاندې خلوت كولواوصحبت كولوكښې شرم كولو([2]) اوخپل مخ به ئې اړولو.خاص كرپه هغه وخت چه دشپې به سملاستواو بستره به ئې اغوستله، او خپل سربه ئې پټولو.دهغوى خيال دا وو كه مونږ په كور كښې اوسيږو اوياكپړا واغوندو او يوغلط كاركوو نود الله

---

[1]) صحيح بخارى كتاب الوصايا باب ان يترك ورثته اغنياء خير من ان يتكففوالناس :۲۷۴۲، صحيح مسلم: ۱۶۲۸.

[2]) صحيح بخارى كتاب التفسير سورة هود باب ﴿الاانهم يثنون صدورهم ليستخفوامنه....﴾:۴۶۸۱-۴۶۸۲.

ﷻ نه خپل ګناهونه پټولې شو. الله ﷻ خبر ورکوي چه هغوی د شپې په تیاره کښې د اوده کیدو په وخت هغوی کپړا اغوندی خو که څه پټوی اوکه ښکاره کوی الله ﷻ په هرڅه خبر دې. تردې چه د انسان د زړه نیت اود ضمیراراده او رازونه هم پیژنی. د سبعه معلقات مشهور شاعر زهیر وائی:

فلاتکتمن الله مافی قلوبکم :: ومهما یکتم الله یعلمیو
لیخفی یؤخرفیوضع فی کتاب فیدخر :: لیوم الحساب اویعجل فینقم

تاسو دخپل زړونوپټې خبرې د الله ﷻ نه د پټولو کوشش مه کوې الله ﷻ ته خامخا پته ده. هغه عمل به جمع وی اود قیامت په ورځ به په عمل نامه کښې محفوظ وی ګنی که زرسزا ورکړې شوه نوهم په دنیا کښې به سزا ورکړې شی. د جاهلیت د زمانې دې شاعر هم د صانع د وجود اعتراف کړې دې او دې هم د هغه جزئیات نه خبر دې چه معاد دې جزا ده اوعمل نامه ده. دقیامت ورځ ده. عبدالله بن شداد فرمائی چې په صحابه کرامو کښې به څوك د نبی کریم ﷺ خوا کې تیریدو نو دغه وخت کښې به خپل مخ واړولو او سر ئې پټ کړو نو الله ﷻ دا آیت نازل کړو. خو دا خبره د الله ﷻ طرف ته منسوب کول زیات اولی دی. یعنی د دې نه مراد دا دې چه د الله ﷻ نه پټیدل غواړی ځکه چه د دې نه پس راځی ﴿أَلَا حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ﴾ ابن عباس ﴿الاانهم تثنونی صدورهم﴾ لوستلې دې. د دې معنی نیزدې نیزدې هم دغه ده.

﴿الحمدلله﴾

د الله ﷻ په فضل سره

یولسمه سپاره ختمه شوه.

وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْاَرْضِ اِلَّا عَلَى اللهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ

اونشته | هیڅ یو ساه لرونکي. | په زمکه کښې | مګر | په الله باندې دې | رزق د هغې | اوپیژني الله

او د زمکې په مخ چه هر ژوندې دې نو خواه مخواه دهغه روزی د الله ﷻ په ذمه ده | او هغه ته د هر یو

مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا ؕ كُلٌّ فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ۝

ځائې د اوسیدو د هغې | او ځائې دسپارنې دهغې | هرڅه | په کتاب | روښانه کښې موجود دی |

کس د زیاتې او د لږې استوګنې ځائې معلوم دې | دا هر څه په ښکاره کتاب کښې لیک دی

قوله تعالى:: وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْاَرْضِ

/الله ﷻ دټولومخلوقات کفیل اوذمه وار دې:- الله ﷻ دټولومخلوقاتوکه واړه دی که لوئ یا په اوچه دی او که په لمده دهغه ټولود رزق ذمه ورادې. هم هغه ددوی د ګرځیدوراګرځیدو، تلوراتلو، اوسیدو، د مرګ ځائ اوپه رحم کښې د پاتې کیدو ځائ پیژني. ابن ابی حاتم رحمه الله پدې ځائ کښې دمفسرینود اقوالو ذکر کړې دې. والله اعلم داټولې خبرې قصه پدې کتاب کښې کوم چه الله ﷻ سره محفوظ لیکلې شوې دې. او هم هغه کتاب د هغې تفصیل بیانوی لکه چه الله ﷻ فرمائیلی دی﴿ وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِي الْاَرْضِ وَلَا طٰٓئِرٍ يَّطِيْرُ بِجَنَاحَيْهِ اِلَّآ اُمَمٌ اَمْثَالُكُمْ ؕ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتٰبِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ اِلٰى رَبِّهِمْ يُحْشَرُوْنَ ۝ ﴾یعنی په مخ دزمکې تلونکی ځناور او مرغئ چه په خپلو وزرو باندې الوزی ټول په ټول هم ستاسو په شان امتونه دی مونږ په کتاب کښې هیڅ څیز د لیکلونه نه دې پریخې.

دا ټول په ټول به خپل رب سره راجمع کیږی. او الله ﷻ فرمائیلی دی﴿وَعِنْدَهٗ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَآ اِلَّا هُوَ ؕ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ؕ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَّرَقَةٍ اِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٍ فِيْ ظُلُمٰتِ الْاَرْضِ وَلَا رَطْبٍ وَّلَا يَابِسٍ اِلَّا فِيْ كِتٰبٍ مُّبِيْنٍ ۝﴾یعنی د غیب کنجیانې هم هغه سره دی او هغه د الله پاك نه علاوه هیڅ څوك نه پیژني. کوم چه په دریاب او یا په ځنګل کښې دی هغه هم الله پیژني. اوکومه پاڼه چه راپریوځی هغه دهغه په علم کښې ده. دزمکې په تیارو کښې یوه دانه او په اوچه اولمده کښې یو څیز هم داسې نه دې چه د هغه په علم کښې نه وی.

وَهُوَ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ وَّكَانَ عَرْشُهٗ

او هغه هغه ذات دې | چې پیدا ئې کړل | اسمانونه | او زمکه | په شپږو ورځو کښې | او وؤ | عرش د هغه

او الله ﷻ هغه ذات دې چې اسمانونه او زمکه ئې په شپږو ورځو کښې پیدا کړل | او د هغه عرش

عَلَى الْمَآءِ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ؕ

په اوبو باندې | د پاره ددې چې امتحان اوکړی ستاسو | چې کوم یو په تاسو کښې | ډیر ښهٔ دې | په اعتبار د عمل سره

په اوبو ولاړ وو | چې ستاسو ازمیښت اوکړی چې څوک در کښې د عمل په لحاظ سره ډیر ښهٔ دې

وَلَئِنْ قُلْتَ اِنَّكُمْ مَّبْعُوْثُوْنَ مِنْۢ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُوْلَنَّ

او که چرته | او وائې تهٔ | چې بیشکه تاسو به | دوباره راپاسولې شئ | روستو د مرګ نه | نو خامخا وائی به

او (ائې پیغمبره ﷺ) که تهٔ ورته او وائې چې تاسو به د مرګ نه پس بیا راژوندی کیږئ | نو کافر به ضرور

الَّذِيْنَ كَفَرُوْٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِيْنٌ ۝ وَلَئِنْ اَخَّرْنَا

هغه کسان | چې کافران دی | چې نهٔ دې دا | مګر | جادو | ښکاره دې | او که چرې | روستو کړو مونږ

او وائی چې دا خو ښکاره جادو دې | او که مونږ ددوئ نه تر یو نیټې پورې عذاب روستو کړو

عَنْهُمُ	الْعَذَابَ	إِلَىٰٓ أُمَّةٍ	مَّعْدُودَةٍ	لَّيَقُولُنَّ	مَا	يَحْبِسُهُۥٓ ط
دهغوی نه	عذاب	دیوې مودې	شمارلې شوی پورې	نوخامخا وائی به	چې څه څیز	بندوی هغه عذاب

..........نو دوئ وائی چې آخر څه څیز دا (عذاب) منع کړو

أَلَا	يَوْمَ	يَأْتِيهِمْ	لَيْسَ مَصْرُوفًا	عَنْهُمْ
خبردار	په کومه ورځ	چې راشی هغه دوئ ته	نونه به شی لرې کولې هغه	ددوئ نه

واوره ....چې په کومه ورځ (عذاب) راشی ....نو بیا به ترې نه اړولې نشی

وَحَاقَ	بِهِم	مَّا	كَانُوا	بِهِۦ	يَسْتَهْزِءُونَ ۝٨ ع
اوچاپیره به شی	ددوئ نه	هغه څیز	چې وو دوئ	په هغې پورې	چې توقې به ئې کولې

اودوی به په هغه عذاب کښې راګیر شی په کوم پورې چې به دوئ توقې کولې

قوله تعالى:: وَهُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْأَرْضَ

دالله ﷻ دبعضې نښو او دعرش بیان:- الله ﷻ بیان فرمانی چه د هغه په هرڅیز باندې قدرت دې. آسمان اوزمکه الله ﷻ صرف په شپږوورځوکښې پیداکړې دی.دې نه وړاندې د الله ﷻ عرش عظیم په اوبو باندې وو.په مسند احمدکښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائیلی اې بنوتمیم تاسو زیرې قبول کړئ، هغوی اووئیل چه زیری خو تاسوراته واورول اوس څه راکړه.

د اسمان او زمکې نه مخکښې د الله ﷻ عرش په اوبو وو:: حضور ﷺ اوفرمائیل چه اې اهل یمن تاسو ئې قبول کړئ.هغوی اووئیل چه او مونږ قبول کړلود مخلوق شروع خو مونږ ته اوښایه چه څنګه شوې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل اول الله تعالى ووډ هغه عرش په اوبوباندې وو.الله ﷻ په لوح محفوظ کښې د هر څیزتذکره اولیکله.دحدیث راوی حضرت عمران ﷺ وائی چه حضور ﷺ هم دومره فرمائیلې ووچه څوک راغلو اوماته ئې خبر راکړوچه ستا اوښې پرې شلولې اواوتختیده. زه دهغې په لټون کښې لاړم بیا ماته معلومه نه ده چه څه خبره اوشوه؟ دا حدیث په بخاری اومسلم کښې هم دې. په یو روایت کښې دی الله ﷻ وو اوهغې وړاندې بل هیڅ نه وو.په یو روایت کښې دی چه هغه سره هیڅ نه وو دهغه عرش په اوبو باندې وو هغه د هرڅیز تذکره لیکلې ده بیائې زمکه او آسمان پیداکړو[1] دمسلم شریف حدیث کښې دی دزمکې اوآسمان پیداکیدونه پنځوس زره کاله مخکې الله ﷻ دمخلوقاتوتقدیرونه اولیکل اود هغه عرش په اوبوباندې وو[2] په صحیح بخاری شریف کښې د دې آیت د تفسیرپه موقع یو حدیث قدسی راوړې دې. چه اې انسانه ته زما په لار کښې خرچ کوه زه به تاله درکړم. د شپې ورځې خرچ د الله ﷻ په کښې لاس دې اوپه هغې کښې هیڅ کمې زیاتې نه راځی.خیال خو اوکړه چه د زمکې اوآسمان پیدا کولونه په تراوسه پورې څومره خرچ شوې وی خو چه دهغه په ښی لاس کښې څه وو هغه نه کمیږی. د هغه عرش په اوبوباندې دې اودهغه په لاس د قدرت کښې میزان دې ښکته کوی اواوچتوی.[3] مسند کښې دی ابورزین لقیط بن عامر بن منفق عقیلی ﷺ دحضور ﷺ نه سوال اوکړو چه د مخلوق د پیدا کولونه وړاندې زمونږ پروردګار چرته وو؟ حضور ﷺ اوفرمائیل په عماء کښې لاندې هم هوا وه اوپورته

---

[1]) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ماجاء فی قول الله تعالی ﴿وهوالذی یبدؤالخلق ثم یعیده وهوأهون علیه.....﴾:۳۱۹۱، ۱٤۱۸، احمد: ٤/٤۳۱، ابن حبان :٦۱٤۲.

[2]) صحیح مسلم کتاب القدر باب حجاج آدم وموسی صلی الله علیهما:۲٦٥۳،مسنداحمد:۲/۱٦۹، ابن حبان:٦۱۳۸.

[3]) صحیح مسلم کتاب التفسیر سورة هود باب قوله ﴿وکان عرشه علی الماء﴾:٤٦۸٤، صحیح مسلم: ۹۹۳، مسند حمیدی:۱۰٦۸ .

هم هوا وه بیانې د هغې نه روستو عرش پیداکړو.دا روایت په ترمذی شریف کتاب التفسیر کښې هم شته اوپه سنن ابن ماجة کښې هم شته[1] امام ترمذی رحمه الله دې ته حسن وائی. مجاهد رحمه الله وائی چه د څه څیز پیداکولو نه وړاندې د هغه عرش په اوبوباندې وو. وهب، ضمره قتاده ابن جریر رحمهم الله وغیره هم دا وئیلی دی. قتاده رحمه الله وائی چه الله ﷻ خودلی دی چه د آسمان او زمکې پیداکیدو نه وړاندې د مخلوق شروع څنګه اوشوه.ربیع ابن انس رحمه الله وائی چه دهغه عرش په اوبوباندې ووکله چه زمکه او آسمان پیداکړونو دهغه اوبوئې دوه حصې کړې نیمې دعرش د لاندې اوهم دغه بحر مسجور دې. د ابن عباس رضی الله عنه قول دې چه په وجه د اوچتوالی عرش ته عرش وائی.سعد طائی رحمه الله وائی چه عرش د سرو یاقوتو دې.محمد بن اسحاق رحمه الله وائی چه الله ﷻ هم داسې وو لکه څنګه چه هغه د خپل نفس کریم وصف اوکړوځکه چه هیڅ نه وو اوبه وې پدې باندې عرش وواوپه عرش باندې ﴿ذوالجلال والاکرام ذوالعزت والسلطان ذوالملك والقدرة ذوالعلم والرحمة والنعمة﴾ وو چه څه غواړی نوکوی. د ابن عباس رضی الله عنه نه ددې آیت باره کښې سوال اوشو چه اوبه په څه څیز باندې وې.هغوی اوفرمائیل د هوا په شاباندې.[2]

دانسان دپیداکولومقصددخالق عبادت کول دی:-بیا فرمائی چه دآسمان اوزمکې پیداکول ستاسود فائدې د اره دی اوتاسو د دې د پاره ئې چه د دغه یوخالق عبادت اوکړئې، هغه سره څوك شریك جوړنه کړئی.یاد ساتئ تاسو بیکاره نه ئی پیداکړې شوی. آسمان اوزمکې اود دې په مینځ کښې څیزونه باطل نه دی پیداکړې شوی. دا ګمان د کافرانو دې اودکافرانودپاره خود دوزخ عذاب دې[3] او په آیت مبارك کښې دی ﴿أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا﴾ آیا تاسو دا ګنړئی چه مونږ تاسو عبث پیداکړې ئې اوتاسو به زمونږ طرف ته نه شئې راواپس کولې؟ الله چه ربښتونې مالك دې هم هغه حق دی د هغه نه علاوه بل څوك معبود نشته هغه د عرش کریم رب دې. او په آیت کښې دی چه انسانان او پیریان ما صرف د خپل عبادت د پاره پیداکړی[4] هغه په تاسو ازمیښت کوی چه په تاسو کښې دنیك عمل والا څوك دی. دائې نه دی فرمائیلی چه د ډیر عمل والا څوك دې؟ځکه حسن عمل هغه وی په کوم کښې چه خلوص وی اود شریعت محمدی ﷺ تابعدارې وی. که په دې دواړو خبروکښې یوه هم نه وی نو عمل بې کاره دې.

دمرګ نه پس بیا ژوندی کیدل:-بیا فرمائی چه اې نبی ﷺ! که چرې ته دوی ته اووائې چه د مرګ نه پس بیاهم ژوندی کیدونکی ئې،کوم خالق چه تاسوپه اول ځل پیداکړې ئې هغه به موبیا راپیداکوی نو صفا به وائی چه مونږ دا نه منو سره د دې خبرې چه قائل دی د زمکې او آسمان پیداکونکې هم الله ﷻ دې.[5] ښکاره خبره ده چه په شروع کښې په چا ګرانه نه وی نود هغه دوباره راپیداکول به څنګه ګراشی؟ دا خوپه نسبت د اول ځل ډیرآسان دی. دالله ﷻ فرمان دې ﴿وَهُوَ الَّذِي يَبْدَأُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ﴾ هم هغه اول پیداکول په شروع کښې کړی او هم هغه به بیا ژوندی کول کوی اودا خوپه هغه باندې ډیر آسان دی. او په آیت کښې دی ستاسو د ټولو جوړول او وژل او سوزول په ما باندې داسې دی[6] لکه د یوکس خودا خلق دا نه منی او داپه ښکاره جادو سره تعبیرکوی. دکفر اودښمنئی په وجه دا قول د جادو اثر خیال کوی. بیا فرمائی چه مونږ به عذاب او نیول د هغوی نه د څه مودې پورې روستوکړو نو دوی به هغه نه راتلونکې ګنړی او تندی به کوی چه عذاب زمونږ نه ولې روستو کړې شو؟ د هغوی په زړه

[1] احمد:٤/١٢، ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة هود:٣١٠٩، وسنده حسن، ابن ماجه: ١٩٢، ابن حبان:٦١٤١.
[2] حاکم:٣٤١/٢.
[3] ٣٨/ص: ٢٧.
[4] ٥٢/الذاریات: ٥٦.
[5] ٣١/لقمان:٢٥.
[6] ٣١/لقمان: ٢٨.

کښې کفر او شرك داسې ناست دي چه دې نه خلاصيدې نه شي.

په قران پاک کښې د امة کلمې معنې: :د امت لفظ په قرآن او حديث کښې په څو معنوکښې استعمال شوې دې، ددې نه مراد موده هم ده. په دې آيت کښې او په بل آيت کښې ﴿وَادَّكَرَ بَعْدَ أُمَّةٍ﴾ کوم چه په سورة يوسف کښې دې هم په دغه معنى کښې چه امام او مقتداء په معنى کښې هم دا لفظ راغلي دې. لکه چه د حضرت ابراهيم خليل الله ﷺ په باره کښې ﴿أُمَّةً قَانِتًا﴾ راغلي دې. دملت او دين باره کښې هم دا لفظ راغلی لکه چه دمشرکانو قول دې ﴿ إِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَىٰ أُمَّةٍ﴾ او د ډلې په معنى کښې هم راغلی ﴿ وَجَدَ عَلَيْهِ﴾ والا آيت کښې او آيت ﴿وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ أُمَّةٍ﴾ کښې او بل آيت کښې ﴿ وَلِكُلِّ أُمَّةٍ رَسُولٌ﴾ په دې آياتونو کښې د امت نه مراد کافران او مؤمنان ټول امتيان دی لکه چه د مسلم په حديث کښې دی د هغه قسم دچا په قبضه کښې زما ځان دې دې امت کښې چه کوم يهودي اونصرانی زما نوم واوری او په ما ايمان رانوړی هغه دوزخی دې([1]) اوتابعدار امت هغه دې چه رسولان اومنی لکه ﴿ كُنتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ﴾ والا آيت کښې. په صحيح حديث کښې دی چه زه به وايم چه امتی امتی([2]) دغه شان دامت لفظ د فرقې او ډلې د پاره هم استعماليږی لکه چه په آيت ﴿مِن قَوْمِ مُوسَىٰ أُمَّةٌ﴾ کښې اولکه په آيت ﴿مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَائِمَةٌ﴾ کښې.

وَلَئِنْ أَذَقْنَا الْإِنسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ ۚ

اوکه چرې | اوڅکوؤ مونږه | انسان ته | دطرفه زمونږ نه | رحمت | او بيا | واخلو مونږه هغه | د هغه نه

اوکه مونږ يو انسان ته ديو نعمت خوند ورکړو| .... او بيا ئې ترې نه واپس واخلو

إِنَّهُ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ أَذَقْنَاهُ نَعْمَاءَ بَعْدَ

بيشکه هغه شی | خامخا نااميده | ناشکره | اوکه چرې | اوڅکوؤ مونږ په هغه | نعمت | روستو

نو (په هغه وخت کښې) هغه نااميده شی اوناشکره شی | اوکه نعمتونه ورته دتکليف نه پس ورکړو انو

ضَرَّاءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّئَاتُ عَنِّي ۚ إِنَّهُ

دمصيبت نه| چې رسيدلې وی هغه ته|نوخامخاوائی به| چې لاړې |سختيانې | زما نه | بيشکه هغه

........وائی چې بس زما غمونه او دردونه لاړل | (په داسې حال کښې) ډير

لَفَرِحٌ فَخُورٌ ﴿١٠﴾ إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ

ډير خوشحاله | فخر کونکې وې| مگر | هغه کسان | چې صبر ئې اوکړو | اوعمل ئې اوکړو | نيك

غرور او فخر کونکې وی |.........مگر هغه کسان چې صبر کوی|.......... اونيک کارونه کوی

أُولَٰئِكَ لَهُم مَّغْفِرَةٌ وَأَجْرٌ كَبِيرٌ ﴿١١﴾

دا کسان چې دی | ددوی دپاره | ببښنه | او بدله | لويه ده |

دهغوئ دپاره ببښنه هم ده| او لوئې اجر هم دې |

قوله تعالى:: إِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا

په تکليف اودردکښې صبر کول د ببښنې ذريعه ده:- د کامل ايمان والا نه بغير عموماً چه په خلقو کښې کومې بدنې دی د هغې بيان کولې شی چه د راحت د وخت نه پس په سختنې باندې مايوسه او محض

[1]) صحيح مسلم كتاب الايمان برساله نبينا محمد ﷺ الى جميع الناس: ١٥٣.
[2]) صحيح بخارى كتاب التوحيد باب كلام الرب تعالى يوم القيامه مع الانبياء وغيرهم: ٧٥١٠، صحيح مسلم: ١٩٣.

ناامیده کیږي.د الله ﷻ نه بدگماني کولوسره د راتلونکي وخت د پاره ښیگړه هیره کړي. لکه هغه چه د دې نه وړاندې نه څه آرام کړې وو او یا د دې نه پس د څه راحت امید شته. هم دغه حال د دې برخلاف هم دې که د سختئې نه پس آساني شوه نو وائي چه بس اوس خراب وخت تیرشو په خپل حالت او خپلو خواوشا سره څیزونوباندې مست او بې فکره کیږي. په نوروباندې ځان ښائي په کبرکښې پریوځي اود وړاندې سختئې نه بالکل بې پرواه کیږي اودا خبره ده چه ایماندار د دې بد خصلت نه محفوظ وي هغوی په تکلیف اودردکښې صبرکوی په راحت او آرام کښې د الله ﷻ فرمانبرداری کوی. دوی په صبر باندې ښښنه او په نیکئی باندې ثواب حاصلوی. په حدیث شریف کښې دی چه په هغه ذات قسم د چا په قبضه کښې چه زما روح دې چه مؤمن ته څه داسې سختي، څه مصیبت، یا څه غم خفگان داسې نه رسی دکوم په وجه چه الله ﷻ هغه ته خطاګانې نه معاف کوی تردې پورې چه په ازغی تلو باندې هم. ([1]) د بخاری او مسلم شریف په حدیث کښې دی د مؤمن د پاره د الله ﷻ هره فیصله سراسر بهتری او هم بهتری وی. دې راحت باندې شکر کوی او ښیگړې راغونډوی.اوپه تکلیف باندې صبرکولو سره نیکی گټی. دا حال د مؤمن نه علاوه د بل چا نه شی کیدې([2]) هم د دې بیان په سورة العصرکښې هم دې. یعنی د مازیگر د وخت قسم ټول انسانان په نقصان کښې دی بغیر د هغوی‌نه چه ایمان ئې راوړې او ورسره نیکی هم کوی اویوبل ته د حق دین او صبر هدایت کوی. هم دغه بیان په آیت ﴿ اِنَّ الْاِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوْعًا ۙ﴾ الخ دی.

فَلَعَلَّكَ تَارِكٌۢ
| نوشاید چې ته| پرېښدونکې شې
کیدې شی چې ته

بَعْضَ مَا يُوْحٰۤى اِلَيْكَ وَضَآئِقٌۢ بِهٖ صَدْرُكَ اَنْ يَّقُوْلُوْا
خینی هغه څه|چې وحی ئې کولې شی| تاته |اوتنگیدونکی شی|په دې خبرې سره|سینه ستا| چې وائی به دوئ
د(الله ﷻ د) وحی نه څه حصه (د دوئ د وجې) پرېږدې |او ستا زړه د دوی د دې وینا په وجه تنگیږی

لَوْلَاۤ اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ جَآءَ مَعَهٗ مَلَكٌ ؕ اِنَّمَاۤ اَنْتَ
ولې نازله نه شوه|په ده باندې |خزانه|یا ولې رانغله| دده سره | فرشته |بیشکه خبره داده | چې ته
.............چې په ده باندې خزانه ولې راکوزه نشوه | یا داچې فرشته ورسره ولې رانغله |ته خوبس

نَذِيْرٌ ؕ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَیْءٍ وَّكِيْلٌ ؕ اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ ؕ
ویرونکې یې |او الله | په هر څیز | نگهبان دې | یا وائی دوئ |چې ده د خانه جوړکړې دې داقران
ویرونکې یې |او(مخکښې) الله دهرڅه کار ساز دې | ایا دوئ دا وائی چې دا(کتاب) گنی ده د خانه جوړ کړې دې

قُلْ فَاْتُوْا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهٖ مُفْتَرَيٰتٍ وَّادْعُوْا
ورته اووایه | نو راوړئ تاسو |لس سورتونه | په شان ددې | دخانه جوړکړې شوی | اوراوغواړئ
ورته اووایه چې ښه ده نو ددې پشان یو لس سورتونه تاسو هم په دروغه جوړ کړئ | او د الله ﷻ نه

---

[1] صحیح بخاری کتاب المرضی باب ماجاء فی کفارة المرض:٥٦٤١-٥٦٤٢،صحیح مسلم:٢٥٧٣، احمد:٣٣٥/٢،ترمذی: ٩٦٦، ابن حبان:٢٨٠٥، بیهقی:٣٧٣/٣.

[2] صحیح مسلم:کتاب الزهد باب المؤمن امره کله خیر:٢٩٩٩، احمد:٣٣٢/٤، ابن حبان:٢٨٩٦.

مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ۝ فَاِنْ

هغه څوك | چې رابللې شئ تاسو | ماسوا دالله نه | كه چرې يئ تاسو | رښتيني | نو كه چرې

......سوا چې په چامو وس رسی هغه راوبلئ اکه تاسو ریښتونی یئ (چه دا کتاب ما جوړ کړې دي)

لَّمْ يَسْتَجِيْبُوْا لَكُمْ فَاعْلَمُوْٓا اَنَّمَآ اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ

جواب ئې درنهٔ كړو | تاسوته | نوپوهه شئ | چې بيشكه | دا نازل شوې دې | په علم دالله سره | او دا چې

نو كه دوئ داكار اونكړې شی | نو يقين اوكړئ چې دا (كتاب) دالله ﷻ په علم (او په قدرت) راغلې دی

لَّآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُوْنَ۝

نشته لائق دعبادت | مگر | (هم) هغه دې | نوآيا | يئ تاسو | تابعداری كونكې |

اودا چې دالله ﷻ نه سوا بل معبود نشته | نو آيا تاسو (اوس هم) نهٔ مسلمانيږئ |

قوله تعالى:: لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ

په دين كښې پيغورونه كول دكافرانو طريقه ده:-كافران خلق چه دهغوی په ژبوكوم څه راتله هم هغه پيغوربه ئې په رسول الله ﷺ باندې كولو. نو الله ﷻ خپل رښتونی پيغمبر ﷺ ته دلاسا اوتسلی وركوی چه ته نه پدې كاركښې سستی كوه او مه زړه تنګه وه.دا خودهغوی طريقه ده كله وائی چه كه دا رسول دې نودخوراك څښاك ولې محتاج دې؟ بازارونوته ولې ځی راځی؟ دده په ملګرتياكښې يوه فرښته هم ولې نشته؟ ده له څه خزانه ورلې نه ده وركړې شوې؟ دده د خوراك دپاره يو خاص قسم باغ ولې نه دې جوړكړې شوې؟مسلمانانو ته به ئې پيغمورونه وركول چه تاسو خوهغه چا پسې شوی ئې چه په چا جادو شوې وی(١)نوالله ﷻ فرمائي چه اې پيغمبر ﷺ! ته خفه كيږه مه د زړه آرزودې هغه نه وی چه د خپل كار نه منع شې. هغوی ته د حق آواز اورولو نه كوتاهی مه كوه.شپه ورځ د الله ﷻ طرف ته بلنه كوه. مونږ ته معلومه ده چه دهغوی دخفګان خبرې په تا خرابې لګی ته توجو هم مه وركوه هسې نه چه ته څه خبره پريږدې يا زړه تنګ كړې او په آرام كينې چه دوی خو ټوقې كوی اومسخرې كوی. خپل خان نه وړاندې رسولانو ته اوګوره د ټولو تكذيب شوې وو تكليفونه ئې وررسولې وو او ثابت قدم او صابر پاتې وو. تر دې چه د الله امداد رااورسيدو.

منكرين د قران ته چيلنج::بيا ئې د قرآن پاك معجزه بيان كړه چه د دې په شان قرآن چرته نه راوړئ؟ د دې په شان لس سورتونه بلكه يوسورت هم ټوله دنيا كه يوځائ كړنی نه شئ راوړې. ځكه چه دا د الله ﷻ كلام دې اولكه څنګه چه د هغه ذات د مثال نه پاك دې دغه شان د هغه صفتونه هم بې مثاله دی. ارنامسكنه دی چه ددې په شان كلام دې دمخلقو كلام هم شی.د الله ﷻ ذات ددې نه پاك او خلاص دې. محبوب او رب هم هغه وی. چه كله تاسو ته داسې نه شی كيدلې اوتراوسه پورې نه ئې شوې نو يقين اوكړئ چه تاسو ددې د جوړولو نه عاجز ئې. په حقيقت كښې دا د الله ﷻ كلام دې اوهم د هغه د طرف نه نازل شوې دې. ددې علم هم د هغه د حكم احكام اود هغه بنديز په دې كښې او ورسره دا هم اومنئ چه معبود برحق هم هغه دې.نو راشئ د اسلام د جنډې لاندې اودريږئ.

---

(١) ۲۵/الفرقان:۷.

مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِيْنَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ

هغه څوك چې غواړي | د ژوند د دنيا | اوښائست دهغې | انو پوره ورکوو مونږ | هغوئ ته | جزا دعملونو دهغوئ

څوک چې ددې دنيا ژوندون اود دې رونق غواړي انو مونږ ورته د هغوی عملونه هم په دې دنيا کښې ورپوره کړو

فِيْهَا وَهُمْ فِيْهَا لَا يُبْخَسُوْنَ ﴿۱۵﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِيْنَ

په دې کښې|او هغوی ته به | په دې دنيا کښې| کم نۀ شی ورکولې| دا ډله | هغه خلق دی

او د هغوئ سره به په دې دنيا کښې لږ شان کمې هم نۀ کيږی| دا هغه خلق دی چې په

لَيْسَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ ۖ وَحَبِطَ مَا صَنَعُوْا

چې نشته | دوئ دپاره | په آخرت کښې | مګر | اور | اوبرباد شو | هغه څه | چې جوړ کړئ وو دوئ

آخرت کښې د دوی دپاره د اور نه سوا بل هيڅ نشته |اوهر څه چې ئې په دنيا کښې کړی دی هغه

فِيْهَا وَبٰطِلٌ مَّا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿۱۶﴾

په دې دنيا کښې |او باطل دی | هغه ټول | چې وو دوئ | چې کول به ئې |

به دوی دپاره په آخرت کښې بې کاره او بې قيمته ثابتيږی

قوله تعالى:: مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا

د عملونو دارومدار په نيت باندې دې:-ابن عباس ﷺ فرمائی چه د رياکارانوخلقو د نيکوبدله هرڅه هم په دې دينا کښې ملاويږی. او په دې کښې هيڅ کمې نه شی کولې. نو چه کوم خلق د دينا د خودنې د پاره مونځ کوی روژې نيسی يا تهجد کوی د دې اجر دوی ته هم په دنيا کښې ملاويږی. په آخر کښې هغوی خالی لاس اوصرف بې عمل راپاسی([1])دانس ﷺ وغيره بيان دې چه دا آيت ديهوديانواو نصاراؤ په حق کښې نازل کړې شوې دې. ([2]) او مجاهد رحمه الله وائی چه د رياکارانو باره کښې نازل شوې دې([3])غرض چه د چا کومه اراده شوه هم د هغې مطابق چه هغه سره معامله کيږی. د دنياد غوښتلود پاره چه کوم اعمال وی هغه په آخرت کښې پکار نه شی راتلې.

هرکال کښې ددنيا نه بلکه د اخرت نيت پکار دې ::د مؤمن نيت اومقصد خود آخرت طلب کول دی نو الله ﷻ هغه ته د هغه عمل بهترين بدله ورکولې شی او په دنياکښې هم د هغه نيکئ په کارراځی. په يو مرفوع حديث کښې هم دا الفاظ هم ددې مضمون راغلی دی. دقرآن کريم آيت [مَنْ كَانَ يُرِيْدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهٗ فِيْهَا مَا نَشَآءُ لِمَنْ نُّرِيْدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهٗ جَهَنَّمَ ۚ يَصْلٰىهَا مَذْمُوْمًا مَّدْحُوْرًا] کښې هم د دې تفصيلی بيان دې. د دنيا غوښتنه په خلقوکښې شته. که هغوی له مونږ کوم قسم اوڅومره قدرې غواړې ورکوو بيا دده ځائ دوزخ کيدې شی چرته به چه دې خوار او ذليل داخليږی. د چا غوښتنه چه د آخرت وی او هم د دې مطابق عمل کوی او ايماندارهم وی نود داسې خلقو د کوششونو قدر کول پکاردی. دوی او د دوی هر يو مونږ ستا درب په ورکړه کښې زياتوو. ستا د پروردګار انعام د چانه بند شوې نه دې. نو ته ګوره چه مونږ څنګه يو له په بل باندې فضيلت ورکړې دې.آخرت ولې څه په اعتبار د درجو او څه په اعتبار دفضيلت ډير لوئ يو

([1]) الطبری:۱۵/۲٦۳.
([2]) ايضا:۱۵/۲٦۵.
([3]) ايضا:۱۵/۲٦٦.

زبردست څيز دې او په آيت کښې دي ﴿مَنْ كَانَ يُرِيْدُ حَرْثَ الْاٰخِرَةِ نَزِدْ لَهٗ فِيْ حَرْثِهٖ ۚ وَمَنْ كَانَ يُرِيْدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهٖ مِنْهَا وَمَا لَهٗ فِي الْاٰخِرَةِ مِنْ نَّصِيْبٍ﴾ دچا اراده چه د آخرت د پټي وی نو مونږ پخپله په هغې کښې برکت اچوو. اود چا اراده چه ددنيا د پټي وی نو که غواړو هغه له په دې کښې څه ورکوو خو په آخرت کښې هغه بې نصيبه پاتې کيږي.

اَفَمَنْ كَانَ
آيا نو هغه څوک | چې وی
نو آيا کوم خلق چې
عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ وَيَتْلُوْهُ شَاهِدٌ
په واضح دليل باندې | دطرفه درب خپل نه | اوروستو روستو راځي په دغه دليل پسې | يو گواه
دخپل پروردگار په ښکاره دليل قائم وی | اود هغوی سره يو (آسمانی) گواه هم د هغه د طرفه وی
مِّنْهُ وَمِنْ قَبْلِهٖ كِتٰبُ مُوْسٰى اِمَامًا وَّرَحْمَةً ؕ اُولٰٓئِكَ
دطرفه دالله نه | اومخکښې ددې نه وی | کتاب دموسی | په طور د پيشوا | او د رحمت | داکسان چې دی
اود دۀ نه وړاندې دحضرت موسی ؈ کتاب وی | چې پيشوا او رحمت دې | نو آيا دوی به په قران ايمان نۀ راوړی؟ | هم دا خلق
يُؤْمِنُوْنَ بِهٖ ؕ وَمَنْ يَّكْفُرْ بِهٖ مِنَ الْاَحْزَابِ فَالنَّارُ
ايمان راوړی | په دې باندې | اوهغه څوک چې انکار ئې اوکړو | ددې نه | د (نورو) ډلو نه | نو اور
خو په قران پاک ايمان راوړی | اود نورو فرقو نه چې څوک د دې نه منکر وی | نو د هغه د پاره
مَوْعِدُهٗ ۚ فَلَا تَكُ فِيْ مِرْيَةٍ مِّنْهُ ۚ اِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ
ځائې دوعدې دهغه دې | نومۀ کيږه تۀ | په شک کښې | ددې نه | بيشکه دا | حق دې | دطرفه د رب ستا نه
مقرر شوې ځائې اور دې | نو تۀ په دې باره کښې په شک شبهه کښې مۀ پريوزه | بيشکه دا کلام
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُوْنَ ؈
وليکن | زيات د خلقو نه | ايمان نۀ راوړی |
ستا د رب د طرفه حق دې | خو زيات خلق پرې ايمان نۀ راوړی |

قوله تعالى:: اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّهٖ

د انسان پيداکيدل په فطرت باندې کيږي:- ددغه مؤمنانو صفت بيانيږي کوم چه په فطرت باندې قايم دی. چه د الله ﷻ وحدانيت د زړه نه منی. لکه چه د الله ﷻ حکم دې. ﴿وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّيْنِ حَنِيْفًا ۚ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ﴾ خپل مخ په دين حنيف باندې قايم اوساتئ د الله ﷻ فطرت په کوم چه انسانی فطرت خور کړې دې. په بخاری اومسلم شريف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی هرماشوم په خپل فطرت باندې پيدا کيږي بيا دهغه مور پلار هغه يهودی، نصرانی يا مجوسی جوړوی. لکه څنگه چه د ځناور بچې صحيح سالم پيدا کيږي بيا خلق د هغې غوږ پريکوی[1] دمسلم شريف په حديث قدسی کښې دی ما خپل تول

[1] صحيح بخاری کتاب الجنائز باب ماقيل فی اولاد المشرکين: ۱۳۸۵، صحيح مسلم: ۲۶۸۵، ابوداؤد: ۴۷۱۴، ترمذی: ۲۱۳۸، احمد: ۲/۳۷۵، موطاامام مالک: ۱/۲۴، مسندالطيالسی: ۲۳۵۹، ابن حبان: ۱۲۹.

بنيادمان موحد پيدا كړي دي خو بيا شيطان راشي او هغه د خپل دين نه اړوي او زما حلال كړي شوي څيزونه په هغوی باندې حرام كوي. او هغوی ته وائي ما سره هغه شريك كړئ د كوم چه ما هيڅ دليل نه وي نازل كړي[1] په مسند او سنن كښې دي چه هر ماشوم په هغه دين باندې پيدا كيږي ترڅو پورې چه د هغه ژبه كولاؤ شي الخ.[2] نو مؤمن هم د الله ﷻ په فطرت باندې پاتې كيږي نو يو خود هغه فطرت صحيح سالم وي بياهغه له رباني شاهد راځي. يعنى دالله ﷻ معرفت پيغمبرﷺ ته رسي. د كومو شريعتونه چه د حضرت محمدﷺ شريعت سره ختم شو. نو د شاهدنه مراد حضرت جبرائيلؑ دې يا حضرت محمدﷺ دې. دالله ﷻ رسالت اولاًحضرت جبرائيلؑ راوړو اود هغوی په ذريعه حضرت محمدﷺ ته.

د شاهد نه مرادحضرت على اخستل غلط دي:: يوقول دا وئيلې شوې دې چه هغه علىؓ دې خودا قول ضعيف دې د دې څه قائل ثابت نه دې. حق خبره هم رومبئى ده. نو د مؤمن فطرت د الله ﷻ وحى سره ملاوېږي په اجمالي توګه هغه ته د اول نه يقين وي بيا د شريعت تفصيلات منى. د هغه فطرت د يوې يوې مسئلې تصديق كوي. نو فطرت سليم هغه سره د د قرآن پاك تعليم كوم چه جبرائيلؑ د الله ﷻ نبيﷺ رسولې دې او حضورﷺ بيا خپل امت ته. بيا د دې نه وړاندې يو بل تائيد هم د موجوده كتاب موسىؑ يعنى تورات كوم چه الله ﷻ د هغه وخت د امت د پاره د وړاندې كولو قابل جوړكړو ليكلې وو. او كوم چه د الله ﷻ د طرف نه رحمت وو. په دې چه د كومو پوره ايمان وو هغه به لامحاله په دې نبي ﷺ او په دې كتاب باندې ايمان راوړي. ځكه چه دغه كتاب هم په دې كتاب د ايمان راوړو لارخودنه كړې ده. نو دا خلق په دې كتاب هم ايمان راوړي.

د قرآن پاك انكاركونكى دوزخيان دي:- بيا د پوره قرآن پاك يا د دې يوه حصه نه منونكو د سزا بيان اوفرمانيلو چه په دنيا والاكښې كومه يوه ډله يافرقه دا اونه منيكه هغه يهودي وي كه نصراني كه د كوم ځائ او څوك وي د كوم رنګ نسل او شكل وي قرآن پاك وراورسيدو او وئې نه منلو دوزخي دې لكه څنګه چه الله رب العالمين دخپل نبيﷺ په ژبه مباركه هم په دې قرآن پاك كښې فرمانيلى ﴿لِأُنذِرَكُم بِهِۦ وَمَنۢ بَلَغَ﴾ چه زه دې نه تاسو هم خبروم او هغوی هم چاته چه دارسيدلې وي.

د اخرى نبى نه منوونكى چې هرڅوك دى هغه هم دوزخى دي:: او په آيت كښې دى ﴿قُلْ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ إِنِّى رَسُولُ ٱللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا﴾ په خلقو كښې اعلان اوكړئ چه اې انسانانو زه ستاسوټولوطرف ته د الله ﷻ پيغمبر يم. په صحيح مسلم كښې دى رسول اللهﷺ فرمائي په هغه ذات قسم د چا په قبضه كښې چه زما ځان دې د دې امت نه چه څوك هم زما نه واوري او بيا په ما باندې ايمان رانوړي هغه دوزخي دې.[3] حضرت سعيد بن جبيرؓ فرمائي څوك چه صحيح حديث اوري د هغې تصديق به د الله ﷻ په كتاب كښې ضرور بيامومي. دا پورتنې حديث اوريدو باندې زه د دې په لټون كښې اووتلم چه د دې تصديق د قرآن پاك د كوم آيت نه كيږي. نوماته دا آيت ملاؤشو نود دې نه ټول دين والا مراد دى. بيا د الله ﷻ د طرف نه ارشاد كيږي چه د دې قرآن پاك بارُه كښې. د الله ﷻ نه په سراسر حق كيدوكښې هيڅ شك شبه نه دى كول پكار. لكه څنګه چه ارشاد دې چه دا دې كتاب د رب العالمين د طرف نه نازليدو كښې هيڅ شك شبه نشته.[4] بل ځائ كښې دى ﴿ذَٰلِكَ ٱلْكِتَـٰبُ لَا رَيْبَ ۛ فِيهِ﴾ په دې كتاب كښې هيڅ شك

---

[1] صحيح مسلم: كتاب الجنة باب الصفات التى يعرف بها فى الدنيا اهل الجنة واهل النار:۲۸۶۵،احمد:۱۶۲/٤.

[2] احمد:۴۳۵/۳، دارمى:۲۲۳/۲، بيهقى: ۷۷۱۹،المعجم الكبير:۹۲۶،ابن حبان:۱۳۲، حاكم:۱۲۳/۲.

[3] صحيح مسلم كتاب الايمان باب وجوب الايمان برساله نبينا محمدﷺ الى جميع الناس: ۱۵۳.

[4] ۳۲/السجده: ۱-۲.

نشته. بیا ارشاد کیږي چه اکثر خلق د ایمان نه خالي وي لکه چه ارشاد دي ﴿وَمَآ أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ﴾ یعنی که ستاغوښتنه وي هم خو یقین اوکړه چه اکثر خلق به مؤمنان نه وي. اوپه بل آیت ﴿وَإِن تُطِعْ أَكْثَرَ مَن فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ﴾ کښې دي که ته چرې د دنیا والا دخلقو د اکثریت پیروي اوکړې نو هغوی به تا د الله ﷻ د لارې نه واړوي. او په بل آیت کښې دی ﴿وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ﴾ یعنی په هغوی باندې ابلیس خپل ګمان رښتیا اوخودلو اوعلاوه د یو مختصر ډلې نه باقي ټول هغه پسې اولګیدل.

وَمَنْ	أَظْلَمُ	مِمَّنِ	افْتَرَىٰ
اوڅوک دي	لوئې ظالم	دهغه چانه	چې دځانه جوړوي

اودهغه چا نه لوئ ظالم څوک کیدیشي

عَلَى اللَّهِ	كَذِبًا	أُولَٰئِكَ	يُعْرَضُونَ	عَلَىٰ رَبِّهِمْ	وَيَقُولُ	الْأَشْهَادُ
په الله باندې	دورغ	داکسان چې دی	وړاندې کړې کیږي به دوئ	رب خپل ته	اووائي به	ګواهان

چې په الله ﷻ باندې دروغ اوتړی داسې خلق به خپل رب ته پیش کولې شي او ګواهان به

هَٰؤُلَاءِ	الَّذِينَ	كَذَبُوا	عَلَىٰ رَبِّهِمْ	أَلَا	لَعْنَةُ اللَّهِ
چې هم دوئ دی	هغه کسان	چې دروغ ئې تړلی وو	په رب خپل باندې	خبردار	لعنت دالله دی

پرې ګواهي ورکوی چې دا هغه خلق دی چې پخپل رب ئې دروغ تړلی وو او اورئ چې په ظالمانو

عَلَى الظَّالِمِينَ	الَّذِينَ	يَصُدُّونَ	عَن سَبِيلِ اللَّهِ	وَيَبْغُونَهَا
په ظالمانو باندې	کوم چې	منع کوی (خلق)	د لارې د الله نه	اولټوی په دې لارې کښې

باندې دالله ﷻ لعنت وریږی دا هغه کسان دی چې دالله ﷻ دلارې نه نور خلق منع کوی او په هغې

عِوَجًا	وَهُم	بِالْآخِرَةِ	هُمْ	كَافِرُونَ	أُولَٰئِكَ لَمْ يَكُونُوا	مُعْجِزِينَ
کوږوالې	او دوئ	د آخرت نه	هم دوئ	منکران دی	دا کسان نه وو دی	عاجزه کونکې (الله لره)

کښې کوږوالې لټوی او د اخرت نه هم منکر دی ....دوئ (الله ﷻ) په زمکه عاجزه کولې نشي

فِي الْأَرْضِ	وَمَا كَانَ	لَهُم	مِّن دُونِ اللَّهِ	مِنْ أَوْلِيَاءَ	يُضَاعَفُ	لَهُمُ
په زمکه کښې	او نه به وي	دوئ د پاره	ما سوا د الله نه	څوک دوست	دوچند به ورکړې شي	دوئ نه

او دالله ﷻ په مقابله کښې ئې بل څوک مددګار هم نشته (ائې پیغمبره ﷺ) دوئ ته به دوچنده..........

الْعَذَابُ	مَا كَانُوا	يَسْتَطِيعُونَ	السَّمْعَ	وَمَا كَانُوا	يُبْصِرُونَ
عذاب	نه وو دوئ	چې طاقت ئې لرلې شو	داوریدو	اونه وو دوئ	چې لیدلې ئې وې (حق)

عذاب ورکولې شی اځکه چې دوی (په کفر کښې د شدت د وجې نه) ستا خبرې نه اوریدې شوې او نه ئې درته کتلې شو

أُولَٰئِكَ	الَّذِينَ	خَسِرُوا	أَنفُسَهُمْ	وَضَلَّ	عَنْهُم	مَّا كَانُوا
داکسان	هغه خلق دی	چې تاوانیان ئې کړل	ځانونه خپل	او ورک شو	د هغوئ نه	هغه څه چې وو هغوئ

د اهغه کسان دی چې خپل ځان ئې تاوانی کړې دې او نن ترینه ټول جوړ کړی معبودان ورک شو......

يَفْتَرُوْنَ۝	لَا جَرَمَ	أَنَّهُمْ	فِي الْأٰخِرَةِ	هُمُ
چې جوړکړي ئې وو د خانه	هيڅ شک نشته	چې بیشکه هغوئ	په آخرت کښې به	هم هغوئ
......لازمي خبره ده چې دوئ به په اخرت کښې د ټولو نه زيات زيانکاران وي				

الْأَخْسَرُوْنَ۝
دټولو نه زيات تاوانيان وي

قوله تعالی:: أُولٰٓئِكَ يُعْرَضُوْنَ عَلٰى رَبِّهِمْ

په الله ﷻ باندې دبهتان تړونکو انجام رسوائی ده:- کوم خلق چه په الله ﷻ باندې بهتان تړي د هغوی انجام به دقيامت په ورځ د ټول مخلوق په وړاندې د هغوی د رسوائی بيان کولې شی. مسندکښې دی چه صفوان بن محرز وائی چه ما دحضرت عبدالله بن عمرؓ لاس نيولې وو چه يو سړې هغوی له راغلو اوتپوس ئې اوکړو چه تادرسول الله ﷺ نه د قيامت باره کښې څه اوريدلی دی؟ هغوی اوفرمائيل چه ما دحضورﷺ نه اوريدلی دی چه الله ﷻ به مؤمن خپل ځان ته نيزدې کړی تردې چه خپل لاس به په هغه باندې کيږدې اوهغه به د خلقو د نظرونونه پټ کړی اوپه هغه باندې به د خپلو ګناهونو اقرار اوکړی چه تاته فلانکې ګناه ياده ده؟ اوفلانکې هم؟ دې به اقرار کوی اوتردې چه اوبه ګڼړی چه بس اوس هلاک شوم.هغه وخت به ارحم الرحمين فرمائی زما بنده ماپه تاباندې په دنياکښې پرده اچوله واوره نن هم زه تابښم بيا به هغه ته دهغه د نيکوعمل نامه ورکولې شی اوپه کافرانو او منافقانو باندې به ګواه پيش کولې شی چه وائی به چه هم دغه دی چه په الله ﷻ باندې به ئې دروغ وئيلې.ياد ساتئی چه په دې ظالمانوباندې د الله ﷻ لعنت دې. دا حديث په بخاری او مسلم کښې هم دې. ([1]) دی خلقو به د حق د تابعدارئی، د هدايت د لارې نه اود جنت د لارې نه خلق منع کول او خپله لاربه ئی ګګه وګه لټوله او دې سره دقيامت د ورځې او آخرت د ورځې منکر هم وو اودا به ئی هډو منل نه.يادساتئی چه دوی د الله ﷻ ماتحت دی او هغه د دوی نه هروخت انتقام اخستلو باندې قادردې.که غواړی نود آخرت نه اول به ئی په دنيا کښې راګيرکړی خود هغه د طرف نه لرشان ډهيل هغه ته ملاؤشوی دی.

بخاری اومسلم کښې دی الله ﷻ ظالمانوته مهلت ورکوی خو چه آخر ئی راګيرکړی نو بيا ئی نه پريږدی([2])دهغوی سزاګانې هم زياتيږی ځکه چه دالله ﷻ دورکړې شوو قوتونونه هغوی کار وانه خستلو د حق د اوريدلونه ئی غوږونه کاڼه کړل اود حق د تابعدارئی نه ئی سترګې ړندې کړی دی. دوزخ ته په تلوکښې به پخپله وائی چه ﴿لَوْكُنَّانَسْمَعُ أَوْنَعْقِلُ مَاكُنَّافِيٓ أَصْحٰبِ السَّعِيْرِ۝﴾ يعنی که اوريدل مو،عقل مو لرلو نو نن به دوزخيانُ نه جوړيدو. هم دغه فرمان په آيت﴿اَلَّذِيْنَ كَفَرُوْاوَصَدُّوْاعَنْ سَبِيْلِ اللهِ زِدْنٰهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ﴾ کښې دې چه په کافرانوباندې اود الله ﷻ د لارې نه په بندونکوباندې به عذابونه زياتيږی. په هريو حکم نه منلو اوپه هره يوه بدئی باندې به سزاګانې خوری. صحيح قول دا دې چه د آخرت د نسبت په اعتبار سره کفار هم د فروع شرع مکلف دی. هم دغه دی هغه خلق چه خپل ځان ته ئی نقصان رسولې او پخپله ئی خپل ځان دوزخيان جوړکړی.دکوم ځائ عذاب چه به لږ شان هم نه سپکيږی دأورشغلې خو کميدلې څه کوې چه نورې به تيزيږی. کوم کار چه هغوی د ځان نه جوړکړې وو يعنی بتان او رب سره شريکان

---

[1] صحيح بخاری کتاب المظالم باب قول الله تعالى ﴿الالعنة الله على الظالمين﴾:۲٤٤۱، صحيح مسلم:۲۸٦۸، احمد:۸٤/۲، ابن ماجه:۱۸۳، ابن حبان:۷۳۵۵.

[2] صحيح بخاری کتاب التفسير سورة هود باب قوله ﴿وكذلك أخذربك إذا أخذالقرى وهى ظالمة...﴾:٤٦۸٦، صحيح مسلم:۲۵۸۳، ترمذی:۳۱۱۰، ابن ماجه:٤۰۱۸، بيهقی:۹٤/٦، ابن حبان:۵۱۷۵، شرح السنة:٤۱٦۲.

وغیره هغه به نن د دوی په هیڅ کار رانه شي. بلکه ښکاري به هم نه اونورنقصان به هم وررسوي.
په قیامت کښې به عابدان اومعبودان دیو بل دښمنان شي:: هغه خو به د دوی دښمنان شي اود هغوی د شرك نه به صفامنکرشي.سره د دې چه دوی به دا دعزت سبب ګنړلو خو په حقیقت کښې به هغه د دوی د پاره د ذلت سبب جوړشي. په ښکاره توګه به د قیامت په ورځ انکار کوي چه دې مشرکانو د دوی عبادت کړې وی(۱) هم دغه ارشاد دخلیل الله ﷺ خپل قوم ته وو چه دې بتانوسره خوتاسو خپل دنیاوی تعلقات قایم ساتنی خود قیامت په ورځ به د یو بل نه انکار کونې او په یوبل به لعنت کونې. اوستاسو د ټولو ځای به دوزخ وی او هیڅ څوك به هم د یوبل امداد نه شي کولې(۲) هم دامضمون په آیت ﴿إِذْ تَبَرَّأَ الَّذِينَ اتُّبِعُوا﴾ کښې دی یعنی دغه وخت به پیشوا خلق د خپلو مریدانو نه لاس راکاږی د الله ﷻ عذاب به په سترګو اووینی او د خیل مینځ تعلقات به ختم شي.د دې قسم نور هم ډیر آیاتونه دی دغه هم د دوی د هلاکت اونقصان خبرورکوی. یقینًا دغه خلق به دقیامت په ورځ د ټولونه زیات نقصان اوچتوی. د دوزخ کندې هغوی د جنت د درجو په بدله کښې واخستې. د الله ﷻ دنعمتونو په بدله کښې هغوی د دوزخ اور قبول کړو.دخوړو یخو او مزیداره جنتی اوبو په بدله کښې د دوزخ خوټکیدلې اوګرمې داور په شان اوبه به دوی ته ملاویږی.دحور عین په بدله کښې وینې زوې اود اوچتو محلونوپه بدله کښې د دوزخ تنګ ځایونه هغوی واخستل.د الله ﷻ چه رحمن دې دهغه د نیزدیکت اودیدار په بدله کښې هغوی دالله ﷻ غضب اوسزا خوښه کړه. بې شکه دلته دوی په سخت نقصان کښې پاتې شو.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
بیشکه | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | اووې کړل عملونه نیك
بیشکه چاچې ایمان راوړو او نیک کارونه ئې اوکړل | او د خپل پروردګار
وَأَخْبَتُوا إِلَىٰ رَبِّهِمْ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۖ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾
اوعاجزی ئې اوکړه|رب خپل ته| داکسان | صاحبان دجنت دی | هغوئ به|په هغې کښې| همیشه وی
تابعدار شول| ....هم دغه خلق جنتیان دی| دوی به په هغې کښې همیشه وی
مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْأَعْمَىٰ وَالْأَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ ۚ
مثال | ددې دواړو ډلو | پشان د ړوند |او کوڼ سړی دې | او(بل)دلیدونکی | اواوریدونکی سړی دې
مثال دواړو ډلو داسې دې چه (یو کس خو) ړوند کوڼ وی| اوبل کس لیدونکې او آوریدونکې وی
هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا ۚ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾
آیا دا دواړه برابر دی | په لحاظ دمثال سره | آیا تاسو نصیحت نهٔ قبلوئ |
دا دواړه ګنی یو برابر کیدیشی انوآیا تاسو(په داسې مثال هم)غور نهٔ کوئ؟|

قوله تعالى:: أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ

د ایماندارو بدله جنت دې:- دخرابو خلقو دذکرنه پس اوس د خوخلقو بیان کولې شي.دچا زړونه چه د ایمان والاد چا اندامونه چه د حکم منونکو وو، په قول اوفعل سره د الله ﷻ حکم په ځای راوړونکی اود رب د نافرمانئی نه بچ کیدونکی وو.داخلق به د جنت وارثان وی.اوچتې بالاخانې،خواره او ښانسته

(۱) ۴۶/الاحقاف:۶.
(۲) ۲۹/العنکبوت:۲۵.

کړې شوی تختونه راتيتي شوي غونچې اودميووونې پرسيدلی فرشونه يعني قالينونه،بناسته بيبياني قسم قسم خوند ناکې ميوې د خوښې خوراکونه مزيدارې اوبه اود تولونه لوئ د الله ﷻ ديدار دا نعمتونه به وی چه د هغوی د پاره به هميشه وی. نه به هغوی له مرګ راځي نه بوډاوالي، نه بيماری نه غفلت، نه ډکې متيازې نه تشې متيازې نه لاړې اونه پوزه دمشکودبوئی غوندې خوله راتلل او خوراك هضميدل.

کافر اومؤمن درجه کښې برابر نه دی:: اول بيان کړې شوی بدبختان کافران خلق او دا مؤمنان پرهيز ګاران خلق بالکل هم هغه نسبت لري کوم چه په کوڼ، ړوند بينا او اوريدونکی کښې وی. کافران په دنياکښې دحق کتلونه ړانده وو اود آخرت په ورځ هم به دخير طرف ته لار نه بياموسي اونه به ئې ويني. هغوی د حقانيت د دليلونو اوريدونه کاڼه وو او نفع ورکونکې خبره ئې د سره اوريده نه. که په هغوی کښې څه ښيګړه وه نوالله ﷻ به هغوی ته خامخا اورول([1])په خلاف دمؤمن پوهه،پاك،عاقل عالم کتونکې پوهيدونکې سوچ کونکې،په حق او باطل کښې فرق کونکې،نيکي اخستل او بدی پريخودل، په دليل او شبه کښې فرق کونکې اود باطل نه بچ کيدل اوحق منل.اوښائي دادواړه څنګه برابريدلی شي؟حيرانتياده چه بياهم په داسې دوو کسانوکښې فرق نه پيژني. ارشاد دی ﴿لَا يَسْتَوِيْٓ اَصْحٰبُ النَّارِ وَاَصْحٰبُ الْجَنَّةِ ۭ اَصْحٰبُ الْجَنَّةِ هُمُ الْفَاۗىِٕزُوْنَ﴾دوزخي اوجنتي برابر نه دی اوجنتي خو بالکل کامياب دي.اوبه آيت کښې دی چه ړوند اوکتونکې برابرنه دی. تياري او رڼاګانې برابر نه دی. سورې او نمر برابر نه دي. ژوندی او مړه برابر نه دی.الله ﷻ خو چه چاته غواړی اوروليې شي او تاسو خو مړوته هم نه شي اوروليې او ته خو صرف خبروركونکې ئې. مونږ ته په حقه سره زيرې ورکونکې او ويرونکې جوړکړې ليګلی ئې.او په هر يو امت کښې ويرونکې پيدا شوی دی.([2])

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ ۡ اِنِّىْ لَكُمْ نَذِيْرٌ مُّبِيْنٌ

اوبيشکه ليږلې وؤمونږه | نوح ﷺ | قوم دهغه ته | چې بيشکه زهٔ | ستاسودپاره | ويرونکې يم | ښکاره

او(هم دغه شان حالت وو چې) مونږ حضرت نوح ﷺ خپل قوم ته اوليږلو(هغه اووئيل چې) زهٔ تاسولره (د الله د

اَنْ لَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّا اللّٰهَ ۭ اِنِّىْٓ اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ اَلِيْمٍ

چې مهٔ کوئ عبادت | مګر | د الله | بيشکه زهٔ | ويريږم | په تاسو باندې | د عذابه | دورځې | دردناکې نه

نافرمانئ نه) ښکاره ويرونکې يم (اودا ئې وئيل)تاسو دالله نه سوادبل چا عبادت مهٔکوئ|ماسره ويره ده چې تاسو

فَقَالَ الْمَلَاُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ مَا نَرٰىكَ اِلَّا

نواووئيل| هغه سردارانو | چې کافران وو | دقوم دهغه نه | نهٔ وينو مونږه تالره| مګر

باندې به يو ورځ دردناک عذاب راشی|نودهغه دقوم سردارانو جواب ورکړو| چې مونږ ته خو تهٔ د ځان په شان يو

بَشَرًا مِّثْلَنَا وَمَا نَرٰىكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذِيْنَ هُمْ

يو انسان| پشان زمونږ|اونهٔ وينو مونږ تالره| چې تابعداری کړی ده ستا| مګر |هغه کسانو| چې هغوئ

انسان ښکارې او مونږ خو بس دا ګورو چې ستاسو په تعليم هغه څوک عمل کوی |چې په مونږ کښې

---

[1]) ۸/الانفال:۲۳.

[2]) ۳۵/فاطر:۱۹، ۲٤.

اَرَاذِلُنَا بَادِيَ الرَّاْيِ ۚ وَمَا نَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ

رذیلان زمونږ دی|په ظاهری رائې سره | او نه وینو مونږ| تاسو لره| په مونږ باندې| څه بهتری | بلکه

غورزیدلی خلق دی|چې دسر سری عقل خاوندان دی| اومونږ په تاسو کښې هیڅ خبره هم(دخان نه)زیاتی نه وینو

نَظُنُّكُمْ كٰذِبِيْنَ ۝

گمان کوؤ مونږ په تاسو|د دروغژنو|

بلکه گمان کوؤ چې تاسو دروغژن یئ |

قوله تعالی:: وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوْحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ

د ټولونه اول نبی نوح عليه السلام دتوحید دعوت ورکړو:-د ټولونه اول د کافرانو طرف ته رسول جوړونکي اوبت پرستئی نه منع کولودپاره حضرت نوح عليه السلام زمکې ته لیګلې شوې وو. هغوی خپل قوم ته اوفرمائیل چه زه تاسو له د الله ﷻ د عذاب نه ویرولو د پاره راغلې یم، که تاسو د غیرالله عبادت نه پریږدئی نو په عذابونوکښې به اونخلئی ګورئی تاسو صرف هم د یو الله ﷻعبادت کوئې. که تاسو خلاف ورزی اوکړه نو د قیامت په ورځ باندې د دردناك اوسختوعذابونونه زه په تاسو ویریږم.

د قوم نوح د قوم جواب::په دې باندې طاقتورو کافرانو اورئیسانو اوامیرانو اووئیل چه ته خو څه فرښته نه ئې زمونږ په شان انسان ئې نو بیا څنګه ممکن ده چه مونږ ټول ئې پریخودواو هم یوکس ته وحی راغله.اومونږپخپلو سترګو باندې وینوچه داسې خوارقسم خلق ستاپحلقه کښې شامل دی څوك شریف اورئیس ستافرمان بردار نه شو. اودا خلق بغیر د سوچ اوفکر ستامجلس کښې راغله کیناستل. بیا مونږ داهم ګورو چه ستا دې نوی دین تاته هیڅ فائده اونه رسوله چه ته مالدار شوې ئې ستا رزق زیات شوې وی یا په ﴿خَلق وخُلق﴾کښې تاته په مونږ باندې څه اوچتوالې حاصل شوې وی. بلکه زمونږ په خیال کښې خو ته د ټولونه وړوکې او په صلاحیت او عبادت باندې چه مونږ ته کومې وعدې د آخرت د کور راکوې زمونږ په نیز خودا ټولې دروغ خبرې دی.

دجوسې اعتبارنه دبنده نیت ته کتل پکار دی:ددې کافرانودابې طریقې خبرې اوګوره که دحق قبلونکی د لاندې طبقې خلق وی نوولې دې سره دهغوی د حق شان کم شو حق خو هم حق دې که د هغې منونکی واړه خلق وی که لوئ بلکه حق خبره دا ده چه دحق منونکی هم شریفان خلق دی سره د دې که هغوی غریبانان اومسکینان وی. اود حق نه مخ اړونکی ذلیل اورذیل خلق دی سره د دې که هغوی غنیان او مالداران اوامیران وی. اودا حقیقت دې چه د ربنیاؤ آواز د ټولونه اول هم غریبانان مسکینان خلق قبلوی او امیران او کبیران خلق هسې سپیرمې وریخې پرسوی.د قرآن پاك فرمان دې چه تانه وړاندې په کومه کومه کوځه اوکلی کښې زمونږانبیاء راغله نود هغه ځائ لویو خلقو هم دغه اووئیل چه مونږ خپل پلار نیکونه په کوم دین بیاموندې دی مونږ خو به هم هغه اختیاروو. (1)

د نبی عليه السلام ملګری هم غریبانان خلق وو::د روم بادشاه هرقل چه کله د ابوسفیان نه تپوس کړې وو چه شریفانوخلقو دهغه تابعداری کړې که ضعیفانوخلقو؟ نو هغه هم دا جواب ورکړې وو چه ضعیفانو خلقو. نوپه دې باندې هرقل وئیلې وو چه د رسولانوتابعداری هم دغه خلق کوی.(2) د حق په زرقبولولو کښې څه عیب نشته. د حق د وضاحت نه پس د رائې فکر څه ضرورت دې؟ بلکه د هر یوعقل مندکار هم دغه دې چه د حق په منلوکښې تندی اووړاندیوالې اوکړی. په دې کښې تامل کول جهالت او کم

(1) ٤٣/الزخرف:٢٣.

(2) صحیح بخاری کتاب بدءالخلق باب کیف کان بدء الوحي الی رسول الله :٧، صحیح مسلم:١٧٧٣.

عقل توب دي.دالله ﷻ ټول پيغمبران عليهم السلام ډير واضحه صفااوښكاره دليلونه راوړلو سره راغي. په حديث شريف كښې دي چه ما څوك هم د اسلام طرف ته رابللې دې په هغوى كښې څه نه څه ترددوالي كړې بغيرد ابوبكرصديق رضي الله عنه نه چه هغه هيڅ تردد اوتامل نه دې كړې واضح څيز ليدلو باندې بغيرد څه ملامتيانه ئې زر قبول كړو.دهغوى دريم اعتراض چه مونږ په تاكښې څه اوچتوالي نه وينو او داهم دهغوى د ړوندوالي په وجه دې كه د هغوى سترګې او غوږونه وى اود موجود څيزنه انكار اوكړي نو په حقيقت كښې د هغې نشت والې نه شي ثابتيدې. دوى خو نه حق ته ګوري اونه حق اوري بلكه په خپل شك كښې غوبې وهى. په خپل جهالت كښې لامبوګانې وهى. دروغژن د خان نه خبرې كونكي او خالي لاس او رذيلان او نقصانيان دى.

قَالَ يٰقَوْمِ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ

| اووئيل نوح | اې قومه زما | تاسو خو اوګورئ | كه يم زهٔ

هغه ورته اووئيل چې ائې زما قومه دا خو اوښائې چې

عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّيْ وَاٰتٰىنِيْ رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِهٖ فَعُمِّيَتْ

په ښكاره دليل باندې|دطرفه درب خپل نه|او راكړې وى هغه ماته| رحمت| دطرفه خپل نه |بيا (دهغې حقيقت)پټ كړې شو

زه دخپل پروردګار د طرفنه په يو ښكاره دليل ولاړ يم| او هغه په ما باندې خپل رحمت كړې وى

عَلَيْكُمْ ؕ اَنُلْزِمُكُمُوْهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كٰرِهُوْنَ ﴿۲۸﴾

په تاسو باندې| ايا مونږ تاسو پورې پيوسته كړو هغه رحمت| حال دا چې تاسو | هغه | نهٔ خوښونكي يئ

خوهغه (رحمت)تاسو ته نهٔ ښكارى انوګنى مونږئې په زور درپورې انخلوؤ|حال داچې تاسو ترې نفرت كوئ

قوله تعالى:: اَنُلْزِمُكُمُوْهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كٰرِهُوْنَ ﴿۲۸﴾

په زور سره يوكار نه كيږي:-حضرت نوح عليه السلام خپل قوم ته جواب وركړو چه رښتونې نبوت يقيني او واضحه څيز ماله زما درب د طرف نه راغلې دې. الله ﷻ ماته ډير رحمت اونعمت راكړې دى.هغه تاسو نه پټ پاتې شو تاسوهغه اونه ليدې شو. نه تاسو د هغې قدراوكړو اونه موهغه اوپيژندلو بلكه بغير د سوچ او پوهې تاسو هغې له ديكې وركړې اوتكذيب مو اوكړو.اوس اوښائې چه ستاسو ددې ناخوښئ په حالت كښې زه څنګه داسې اوكړې شم چه تاسودهغې ماتحت جوړكړم.

وَيٰقَوْمِ لَاۤ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًا ؕ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ

ائې زما قومه|نهٔ غواړم زهٔ ستاسونه|په دې دعوت باندې| څه مال |نهٔ دې اجر زما | مګر |په الله باندې

| او ائې زما قومه زهٔ په دې (تبليغ باندې) ستاسو نه هيڅ مال نهٔ غواړم| زما بدله خو الله

وَمَاۤ اَنَا بِطَارِدِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ؕ اِنَّهُمْ مُّلٰقُوْا

اونهٔ يم زهٔ | شړونكې| د هغه كسانو | چې ايمان ئې راوړې دې |بيشكه هغوئ |ملاقات كونكي دى

سره ده| او زهٔ (ستاسو د وجې)مسلمانان شړلې نشم |هغوئ به پخپله خپل پروردګار سره ملاقات كوى

رَبِّهِمْ وَلٰكِنِّيْۤ اَرٰىكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُوْنَ ﴿۲۹﴾ وَيٰقَوْمِ مَنْ يَّنْصُرُنِيْ

درب خپل سره| ليكن زهٔ | وينم تاسو| داسې قوم| چې جهالت كوئ| او ائې زما قومه| څوك به مدد اوكړى زما

بلكه زهٔ خو داګورم چې تاسو په جهالت كښې پراتهٔ يئ| ائې زما قومه څوك به د الله په مقابله كښې

مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُّهُمْ ۭ اَفَلَا تَذَكَّرُوْنَ ۝

په مقابله دالله کښې | که اوشړم زۀ هغوئ | آیا نو تاسو | نصیحت نۀ قبلوئ |

زما مدد اوکړي | که زه دوئ اوشړم نو ګنی تاسو په دومره قدرې خبره هم نۀ پوهیږئ |

قوله تعالى: وَمَآ اَنَا بِطَارِدِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا ۭ

الله ﷻ یادونکی د مجلس نه مه اوباسه:-هغه خپل قوم ته فرمائی چه زه تاسوته څه نصیحت کوم او ستاسو څومره خیرغواړم نوزه تاسونه د دې څه بدله خو نه غواړم؟ زما اجرت خود الله ﷻ په ذمه دې. دا تاسوچه ماته څه وائې چه دې غریبانانو ایماندارانو له دیکې ورکړه،مانه خو به دا چرې هم اونه شي. هم دغه غوښتنه دحضورﷺ نه هم شوې وه د هغې په جواب کښې دا آیت نازل شو(وَلَا تَطْرُدِ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِيِّ)یعنی سحرماښام خپل رب یادونکی دخپل مجلس نه مه اوباسه.بل آیت کښې دی (وَكَذٰلِكَ فَتَنَّا بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ)همدغه شان مونږ یو په بل باندې ازمیښت کړو هغوی اوونیل چه آیا دا هم هغه خلق دی کوم چه مونږ پریخودي وواودالله ﷻ فضل پرې نازل شو ولي الله ﷻ شکر کونکی نه پیژنی؟

وَلَآ اَقُوْلُ لَكُمْ عِنْدِيْ خَزَآئِنُ اللّٰهِ وَلَآ اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَآ

اونۀ وایم زۀ | تاسو ته چې زماسره | خزانې د الله دی | اونۀ وایم دا | چې زۀ پوهیږم | په غیبو باندې | اونۀ

او زۀ تاسوته دانۀ وایم چې ما سره دالله ﷻ خزانې دی | او نۀ دا وایم چې دغیبو علم لرم | او نۀ دا دعوی لرم

اَقُوْلُ اِنِّيْ مَلَكٌ وَّلَآ اَقُوْلُ لِلَّذِيْنَ تَزْدَرِيْٓ اَعْيُنُكُمْ

وایم زۀ | چې بیشکه زۀ فرښته یم | اونۀ دا وایم زۀ | په باره دهغه کسانوکښې | اچې سپک ګوري ورته | سترګې ستاسو

چې زۀ فرښته یم | اونۀ د هغې کسانو باره کښې چې ستاسو په نظر کښې حقیر رازی دا وایم

لَنْ يُّؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْرًا ۭ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا فِيْٓ اَنْفُسِهِمْ ښ

چې هرګز به ورنکړي هغوئ ته | الله | څه خیر | الله ښۀ پوهیږي | په هغه حال | چې په نفسونو دهغوئ کښې دې

چې الله ﷻ به ورله هیڅ خیر نۀ ورکوي | الله ﷻ دهغوئ د زړونو په حال ښۀ خبر دې | که زۀ داسې

اِنِّيْٓ اِذًا لَّمِنَ الظّٰلِمِيْنَ ۝

بیشکه زۀ | په دغه وخت کښې به شم | د ظالمانو نه |

اووایم نو په ظالمانو کښې به شمیر شم

په دعوت ورکولو د لالچ طمع نه کول:- هغوی فرمائی چه زه صرف رسول الله یم. د الله ﷻ وحده لاشریک له دعبادت اوتوحیدطرفته دهغه دحکم مطابق تاسو ټول رابلم. د دې نه زما مراد تاسو نه مال راغونډول نه دی. د هر یو لوئي او وړوکی دپاره زما دعوت عام دې چه څوك ئې قبول کړي خلاصې به بیاموسي. د الله ﷻ په خزانو کښې اخوادیخوا کول زما په قدرت کښې نه دی. په غیب نه پوهیږم اوچه کومه خبره الله ﷻ ماته راوښائی نو راته معلومه وی. زه د فرښتې کیدو دعویدار نه یم. بلکه یوانسان یم اوزما تائیدد الله ﷻ دطرفنه په معجزو سره کیږي زه خود هغې قائل نه یم چه دې الله ﷻ سره به د نیکو بدله نه ملاویږي.دهغه د باطن حال هم ماته معلوم نه دې هم الله ﷻ ته د هغې علم دی. که دظاهرپه شان په باطن کښې هم ایماندار وی نو هغه ته به د الله ﷻ د طرف نه خامخا نیکئی ملاویږي څوك چه د هغه د انجام د خرابوالی وائی هغه ظلم اوکړواود جهالت خبره ئی اوکړه.

قَالُوْا	يٰنُوْحُ			
اوونیل هغوئ	اې نوح			
(اخر کښې) هغوئ ورته اووئیل چې اې نوح ﷺ				
قَدْ جٰدَلْتَنَا	فَاَكْثَرْتَ	جِدَالَنَا	فَاْتِنَا	بِمَا
بیشکه جګړه اوکړه تا زمونږ سره	نو ډیره دې کړه	جګړه مونږ سره	نو راوړه مونږ ته	هغه عذاب
تا مونږ سره بحث اوکړو او ډیر زیات بحث دې اوکړو اوس بس هغه څیز راوله د کوم نه چې مونږ				
تَعِدُنَآ	اِنْ كُنْتَ	مِنَ الصّٰدِقِيْنَ	قَالَ	اِنَّمَا
چې وعده نې کوې ته زمونږ سره	که ئې ته	د رښتونو نه	اووئیل نوح	بیشکه
ویروې .... که ته رېښتونې یې (حضرت نوح ﷺ ورته) اووئیل بیشکه				
يَاْتِيْكُمْ بِهِ اللّٰهُ	اِنْ شَآءَ	وَمَآ اَنْتُمْ	بِمُعْجِزِيْنَ	وَلَا يَنْفَعُكُمْ
رابه ولې تاسو ته هغه الله	که اوغواړي	اونه یې تاسو عاجزه کونکې الله لره		اونه درکوي فائده تاسو ته
چې هغه خو به الله ﷻ پخپله راولي که هغه اوغواړي او تاسو هغه عاجزه کولې نشئ او زما خیر خواهی				
نُصْحِيْٓ	اِنْ اَرَدْتُّ	اَنْ اَنْصَحَ	لَكُمْ	اِنْ كَانَ اللّٰهُ يُرِيْدُ
نصیحت زما	که اراده اوکړم زهٔ	چې نصیحت اوکړم زهٔ	تاسو ته	که چرې اوغواړي الله
به تاسو ته هیڅ فائده درنکړي اګر که زهٔ ستاسو ډیر خیر اوغواړم هر کله چې الله ﷻ ته				
اَنْ يُّغْوِيَكُمْ	هُوَ	رَبُّكُمْ	وَاِلَيْهِ	تُرْجَعُوْنَ
چې بې لارې کړي تاسو	هغه	رب ستاسو دې	اوخاص هغه ته	به واپس کولې شئ
ستاسو ګمراهي منظوره وي هغه ستاسو پروردګار دې او هم هغه ته به تاسو ټول واپس کیږئ				

قوله تعالى: قَالُوْا يٰنُوْحُ قَدْ جٰدَلْتَنَا

دنوح ﷺ د قوم تندی:- د نوح ﷺ د قوم تندی بیانولې شی چه د عذاب غوښتلو د پاره ئې وئیل چه حجتونه خو مونږ ډیر واوریدل، آخری فیصله زمونږ دا ده چه مونږ خو به ستا تابعداری نه کوو اوس که ته رښتونې ئې نو دعا اوکړه په مونږ باندې عذاب راوله. هغه جواب ورکړو چه داهم زما د وس کار نه دې د الله ﷻ په لاس کښې دی او هغه څوک عاجز کولې نه شی. که د الله ﷻ اراده هم ستاسو د ګمراهئ او بربادئ ده نو بیا واقعی زما نصحیت کول عبث دی. د ټولو مالك هم الله ﷻ دې او د ټولو کارونو پوره والې هم د هغه د قدرت په لاس کښې دې. متصرف حاکم عادل ظلم نه کونکې د حکم امر مالك، د اول نه پیداکونکې بیا راواپس کونکې اود دنیا او آخرت یوازې مالك هم هغه دې او د ټول مخلوق هم د هغه طرف ته واپس کیدل دی.

اَمْ يَقُوْلُوْنَ	افْتَرٰىهُ	قُلْ	اِنِ افْتَرَيْتُهٗ
آیا وائی دوئ	چې دځان نه ئې جوړ کړې دې دا قرآن	ورته اووایه	که دځانه جوړ کړې وی مادا قرآن
آیا دوئ وائی چې دهٔ دا (قرآن پاک) په دروغه جوړ کړې دې ورته اووایه که ما دځانه جوړ کړې وی			

فَعَلَيَّ	اِجْرَامِيْ	وَاَنَا	بَرِيْٓءٌ	مِّمَّا	تُجْرِمُوْنَ
نو په ما دي	جرم زما	او زه	خلاص یم	دهغې نه	چې کوم جرمونه تاسو کوئ

نو ددې گناه په ما ده|.........اوکوم گناهونه چې تاسو کوئ انو زه دهغې نه بیزاره یم

قوله تعالی:: اَمْ يَقُوْلُوْنَ افْتَرٰىهُ

دمشرکین مکه الزام او دهغه جواب:-داپه مینځ کښې کلام د دې قصې په مینځ کښې د دې د تائید او تقریرد پاره دې. الله ﷻ خپل آخری رسول ﷺ ته فرمائي چه دا کافران د دې قرآن باره کښې د خپل ځان نه د جوړولو الزام لگوي نو جواب ورکړه که داسې وي نو زما گناه په ماباندې ده زه پوهیږم چه د الله ﷻ عذاب څنگه دې؟ بیا څنگه ممکن ده چه زه په الله ﷻ باندې دروغ اود ځان نه خبره جوړه کړم اودا خبره ده چه تاسو د خپلې گناه پخپله ذمه وار ئې.

وَاُوْحِيَ	اِلٰى نُوْحٍ	اَنَّهٗ	لَنْ يُّؤْمِنَ	مِنْ قَوْمِكَ
او وحی اوکړې شوه	نوح ته	چې بیشکه	هرګز به ایمان رانوړي نور څوک	د قوم ستا نه

او حضرت نوح ﷺ ته وحی کړې شوې وه | چې ستا په قوم کښې چې چا ایمان راوړې دې

اِلَّا مَنْ	قَدْ اٰمَنَ	فَلَا تَبْتَئِسْ	بِمَا كَانُوْا يَفْعَلُوْنَ
مگر دهغه څوک	چې ایمان ئې راوړې دې	نو ته مۀ غمژن کیږه	په وجه د هغه کارونو چې دوی ئې کوي

دهغه راوړو | اوس په کښې بل هیڅوک ایمان نۀ راوړي | نو ته ددوئ په کارونو هیڅ غم مۀ کوه

وَاصْنَعِ	الْفُلْكَ	بِاَعْيُنِنَا	وَوَحْيِنَا	وَلَا تُخَاطِبْنِيْ
اوجوړه کړه	بیړئ	په نگرانئ زمونږ کښې	اومطابق دوحی زمونږ	اومۀ کوه خبرې زما سره

اوزمونږ په نگرانئ کښې کشتئ جوړه کړه | اوزمونږ په حکم ئې جوړه کړه | اوماسره د ظالمانو په

فِي الَّذِيْنَ	ظَلَمُوْا	اِنَّهُمْ	مُّغْرَقُوْنَ	وَيَصْنَعُ
په حق دهغه کسانو کښې	چې ظلم ئې کړې دې	بیشکه دوئ	ډوبیدونکي دي	او جوړوله هغه

باره کښې خبره مۀ کوه |.........دوئ به خواه مخواه ډوبیږي |اوهغه به بیړئ جوړوله |اوهرکله چې دقوم

الْفُلْكَ	وَكُلَّمَا	مَرَّ	عَلَيْهِ	مَلَاٌ	مِّنْ قَوْمِهٖ	سَخِرُوْا
بیړئ	او هر کله چې به	تیریدل	په هغه باندې	سرداران	دقوم دهغه نه	نو ټوقې به ئې کولې

سرداران به ئې په خوا کښې تیریدل | نو ټوقې به ئې ورپورې کولې | هغه به ورته اووئیل

مِنْهُ	قَالَ	اِنْ تَسْخَرُوْا	مِنَّا	فَاِنَّا	نَسْخَرُ	مِنْكُمْ
په هغه پورې	اووئیل نوح	که تاسو ټوقې کوئ	په مونږپورې	نو مونږه به	ټوقې اوکړو	په تاسو پورې

که تاسو مونږ پورې ټوقې کوئ | نو مونږ به تاسو پورې ټوقې اوکړو | لکه چې تاسو

كَمَا	تَسْخَرُوْنَ	فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ	مَنْ	يَّاْتِيْهِ	عَذَابٌ
لکه څنگه چې	تاسوټوقې کوئ	نو زر به معلوم شی تاسوته	هغه څوک	چې رابشی هغه ته	عذاب

په مونږ پورې ټوقې کوئ | ډیر زر به درته معلومه شی چې په چا باندې شرمونکې عذاب رازی

يُخْزِيْهِ	وَيَحِلُّ	عَلَيْهِ	عَذَابٌ	مُّقِيْمٌ ۝
چې رسوا به کړي هغه	او نازليږي	په هغه باندې	عذاب	هميشه

او په چا باندې دهميش عذاب نازليږي

قوله تعالى:: وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَاٌ مِّنْ قَوْمِهٖ سَخِرُوْا مِنْهُ

د نوح ﷺ کشتئ تیارول اود کافرانوپیغورکول:- د نوح ﷺ قوم چه کله دعذاب دراتلوجوګه شو نو نوح ﷺ دعا اوکړه چه یا الله په مخ د زمکه دکافرانویوکور هم مه پریږده.[۱] پروردګارا! زه عاجز شوم ته زما امداد اوکړې[۲] هغه وخت وحي راغله چه کومو ایمان راوړلي دې دهغوی نه علاوه به اوس څوک ایمان نه راوړي،ته په دوی باندې افسوس مه کوه اونه د هغوی څه خاص خیال کوه. زمونږ په کتوکښې زمونږ دتعلیم مطابق یوه کشتئ تیاره کړه اواوس دظالمانو باره کښې مونږ سره څه خبرې مه کوه. مونږ د دوی ډوبول مقرر کړي دي.

د نوح ﷺ دکشتئ کیفیت:: بعضې سلفو وئیلي دي چه حکم اوشو چه لرګی پرې کړه اوچ ئې کړه تختې جوړې کړه په دې کښې سل کاله تیرشو او بیا په پوره تیاری کښې سل کاله نور اووتل، یوقول دې څلویښت کاله اولګیدل. والله اعلم. امام محمد بن اسحاق د تورات نه نقل کوی چه د ساګ د لرګی نه دا کشتئ تیاره کړې شوه. د دې اوږدوالې اتیا(۸۰) لاسه وو او ژوروالې پنځوس (۵۰) لاسه وو. دننه او بهر روغن کړې شوې وه. د اوبو لرې کولو پرزې هم وې. د قتاده رحمه الله قول دې چه اوږوالې درې (۳۰۰) لاسه وو.د ابن عباس ﷺ فرمان دې چه اوږوالې دولس سوه لاسه (۱۲۰۰) او پلنوالې شپږ سوه (۶۰۰) لاسه وو.وئیلې شی چه اوږدوالې ۲۰۰۰ لاسه وو او پلنوالې ۱۰۰ لاسه وو. والله اعلم. دننه ژوروالې دیر(۳۰) لاسه وو. په دې کښې درې درجې وې او هره درجه لس لاسه اوچته وه. د ټولو نه لاندې درجه کښې څاروی او ځنګلی ځناور وو. په مینځ والا حصه کښې انسانان وو. په پورتنئ حصه کښې مرغان وو. د دې دروازې چوړ په دې کښې وو د پاسه بنده وه.

یو عجیبه واقعه:: ابن جریر رحمه الله یوغریب اثرحضرت عبدالله بن عباس ﷺ نه ذکر کړې دې چه حواریانو دحضرت عیسی بن مریم ﷺ ته درخواست اوکړو که ته د الله ﷻ په حکم یوداسې مړې راژوندې کړې چا چه د نوح ﷺ کشتئ لیدلې وی نو مونږ به د هغوی نه معلومات حاصل کړې وو. هغه دوی سره یوې غونډئ ته لاړل او یوموټې خاوره ئې راوچته کړه او وې فرمائیل پیژنې دا څوک دې؟ هغوی وئیل چه الله ﷻ اود هغه رسول ته معلومه ده. هغه اوفرمائیل چه دا د حام بن نوح پنډئ ده. بیا هغه خپله همسا په دې غونډئ باندې اووهله وئې فرمائیل دالله ﷻ په حکم پاسه اودریږه.هم هغه وخت یو بوډاشان سړې دسرنه خاوره اخواکوله پاسیدو اودریدو.هغه تپوس اوکړو چه ته په بوډاوالی کښې مړ شوې وې؟ هغه وئیل چه نه مړشوې خو زه په ځوانئ کښې ووم خواوس مې په زړه کښې دا ویره کیناسته چه قیامت قایم شو نو هغې رانه بوډا جوړ کړو. هغه تپوس اوکړو چه ښه ده د حضرت نوح ﷺ د کشتئ باره کښې څه معلومات راکړه. هغه وئیل چه دولس سوه لاسه اوږده وه او شپږ سوه لاسه پلنه وه. د دریو چتووه په یوکښې څاروی او ځناور، په دویم کښې انسانان او په دریم کښې مرغان. کله چه د ځناورو سوتې خورې شوې نو الله ﷻ حضرت نوح ﷺ ته وحي راولیګله چه د هاتهي لکئ اوخوزوه. د هغه په خوزولوسره د هغې نه د خنزیر نر اوښځه راووتل او جوړه شو. مږو چه کله د هغوی تختې رژول

---

[۱] ۷۱/نوح: ۲۶.
[۲] ۵٤/القمر: ۱۰.

شروع کړه نو حکم اوشو چه د زمري په تندی باندې ګوته اولګوه. د هغې نه د پیشوګانو جوړه راووتله او په مږو ئې حمله اوکړه. حضرت عیسی ﷺ سوال اوکړو چه حضرت نوح ﷺ ته به اوبو د ښارونو د غرقیدو علم څنګه اوشو؟ هغه فرمائی چه هغه کارغه د خبر راوړلو د پاره اولیګلو خو هغه په یو لاش باندې ناست وو او تردیر ساعت پورې رانغلو. هغه د ده د پاره د همیشه ویریدلو بد دعا اوکړه، په دې وجه هغه په کورونوکښې نه اوسیږی. بیا هغه کونتره اولیګله نو هغې په خپله خُله کښې د زیتون پانړه راوړه او پخپلو پنجوکښې اوچه خاوره راوړه. په دې سره معلومه شوه چه ښارونه ډوب شوی دی. هغه د دې په غاړه کښې دخصره یوزنځیرواچولواودهغې دپاره ئې دامن اوانس دعا اوکړه نو هغه په کورونو کښې اوسیږی.حواریانو اووئیل اې رسول الله! هغه زمونږ سره بوځه چه مونږ سره کیني او مونږ ته نورې خبرې هم اوکړی. هغه اوفرمائیل دې تاسو سره څنګه تلې شی چه د ده رزق نشته. بیائې اوفرمائیل چه د الله ﷻ په حکم څنګه وې هغه شان شه. هغه هم هغه وخت خاورې شو. نوح ﷺ به کشتئی جوړوله او دې د کافرانوته په لاس یوه ټوقه مسخره ورغله. هغوی به په تلوراتلوکښې دا چیړله او خبرې به ئې کولې او پیغورونه به ئې کول خکه چه دا ورته دروغ ښکاریدل. اود عذاب په وعده د هغوی یقین نه وو. ددې په جواب کښې حضرت نوح ﷺ فرمائی چه ښه ده زړه خوشحاله کړه وخت راروان دې چه د دې به پوره بدله اخستل غواړی. اوس ځان پوهه کړئی چه د الله ﷻ عذاب ئې څنګه په دنیاکښې رسواکوی او په چاباندې اخروی عذاب راځی چه هیڅ کله به ئې روستونه کړې شی.

حَتّٰٓى اِذَا جَآءَ

| تردې پورې | کله چې راغې

(داخبرې کیدې) تر دې چې زمونږ حکم

اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّوْرُ ۙ قُلْنَا احْمِلْ فِيْهَا مِنْ كُلٍّ

حکم زمونږ | او راوخوټکیدو | تنور | نو اووئیل مونږه | سوارهٔ کړه | په دې کښې | دهر قسم خناور نه

راغلو | او د زمکې نه اوبه راووتلې | نو مونږ ورته اووئیل چې په دې کښې دهر قسم خناورو نه

زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ

جوړې(نر او ماده) | دوه | او دکور خلق خپل | مګر(مهٔ سوروه) | هغه څوك | چې وړاندې تیره شوی ده

یوه یوه جوړه یعنې دوه دوه اوخیږوه | اودخپل کور خلق هم مګر (هغه نه) دچا په حقله چې فیصله شوې

عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ اٰمَنَ ؕ وَمَآ اٰمَنَ مَعَهٗٓ

په هغه باندې | خبره | اوسواره کړه هغه څوك | چې ایمان ئې راوړې دې | اونهٔ وۀ راوړې ایمان | دهغه سره

ده | اونور مسلمانان(هم په کښې کښینوه) | اوهغه سره ډیرو لږو وکسانو ایمان راوړې وو..................

اِلَّا قَلِيْلٌ ۝

مګر | لږو خلقو |

قوله تعالى: مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ

په کشتئی کښې دهرخناور جوړه موجودوه:-د الله ﷻ د فرمان مطابق د آسمان نه یوتیزباران راشروع شو.اودزمکې نه هم اوبه راوخوټکیدې تولهٔ زمکه د اوبونه ډکه شوه.او چه ترکوم ځای الله ﷻ ته منظور

وه تر هغه ځایٔ اوبه اورسیدلې.حضرت نوحﷺ الله ﷻ دورانديې په خپله تلونکې کشتنی باندي سور کړو اوکافران ئې د هغوی انجام ته اورسول. (۱)

د تنور نه څه مراد دې؟::د تنوردراخوټکیدو نه مراد د ابن عباس په قول چه دمخ دزمکې نه چینې راوخوټکیدې (۲) تردې چه داُور په ځای په تنورکښې اوبه راووتلې هم دغه قول د جمهور سلفو او خلفو دې.دحضرت علي ﷺ نه روایت دې چه دتنور نه مراد سحر روښانه کیدل دی یعنی د سحر رڼرا اود فجر پرقیدل. خودیر ښکاره قول اولنې دې. مجاهد او شعبی ﷺ وائي چه داتنور په کوفه کښې وو د ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه په هند کښې یونهر دې. قتاده ﷺ وائي چه په جزیره کښې یونهر دې کوم ته چه عین الورده وائي خودا ټول اقوال غریب دی.

په کشتۍ کښې څه څه سوارۀ کړې شوی وو؟::غرض داچه دا علامې ښکاره کیدو باندې الله ﷻ نوحﷺ ته حکم اوکړو چه خپل ځان سره په کشتئی کښې د هریو څیز نه اوهرقسم مخلوق نه یوه یوه جوړه نراو ښځه سواره کړه. وئیلې شي چه د غیرجاندار د پاره هم دغه حکم وو لکه بوټي.وئیلې شي چه په مرغوکښې دټولونه اول دره یعني طوطی کشتۍ کښې سور شو اود ټولونه روستو خر سورشو. ابلیس د هغه لکئی پورې اونختلو کله چه د هغه دوه وړاندینئی پښې کشتئی کښې راغلې او هغه خپله روستونیی حصه کشتئی راوچتول غوښتل نو اوچت نه شوځکه چه په لکئی باندې د هغه ملعون بوج وو. حضرت نوح ﷺ تندی کوله ده تیریدل غوښتل خو روستونئی پښې نه شوې اوچتولې. آخر نوحﷺ اووئیل که تاسره ابلیس هم وی نوراشه نوهغه وراوختلو او ابلیس هم ورسره لاړو.

بعضو سلفووئیلي دې چه د زمری اوړل لګ شان ګران شو آخر په هغه باندې تبه راغله نو هغه سورکړې شو.د ابن ابی حاتم ﷺ په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائي چه کله حضرت نوح ﷺ ټول ځاروی کشتئی کښې داخل کړل نو خلقو وئیل چه د زمری په موجودګئی کښې به دا ځناور څنګه په آرام پاتې شي. نو الله ﷻ په هغه باندې تبه راوستله دې نه وړاندې په زمکه باندې دا بیماری نه وه.بیا خلقو د مږې شکایت اوکړوچه داخو زمونږ خوراك او نورټول څیزونه خرابوی.د الله ﷻ په حکم سره د زمری د انتروشی نه یوه پیشو راووتله په هغې سره مږې غلې شوې او یوګوټ کښې کیناستلې(۳)

په کشتۍ کښې د سورو انسانانو تعداد څومره وو؟::حضرت نوحﷺ ته حکم اوشو چه د کوروالا هم ځان سره په کشتئی کښې کینوه خو چه په هغوی‌کښې چاایمان نه دې راوړې نو هغوی مه پریږده. د نوحﷺ ځویٔ هم دې کافرانو سره جدا شو اود هغه بي‌بي هم چه د الله ﷻ د رسول منکره وه. هغه د خپل قوم ټول مسلمانان هم ځان سره کینول. خود دې مسلمانانو شمیرډیرکم وو(۴)د نهه نیم سوو کالود تبلیغ سره په دومره اوږده موده کښې په هغه باندې ډیرو کمو خلقو ایمان راوړې وو. ابن عباسﷺفرمائي چه ټول اتیا (۸۰) کسان وو په هغې کښې ښځې هم وې. کعبﷺ فرمائي دوه اویا(۷۲) کسان وو یوقول دې چه صرف لس کسان وو.یو قول دې چه حضرت نوحﷺ وو اود هغه درې ځامن سام، حام، یافث اوځلور ښځې چه درې په کښې هم د دې دریوارو ښځې او څلورمه د حام بی بی وه. او وئیلی شوی دی چه د حضرت نوحﷺ بی بی.خو په دې خبره کښې نظر دې.په ظاهره خوداسې ښکاری چه د حضرت نوحﷺ بی بی په هلاکیدونکو کښې هلاکه شوه. ځکه چه هغه هم د خپل قوم په دین باندې وه. نو چه څنګه د حضرت لوط ﷺ بی بی د قوم سره هلاکه شوې وه دغه شان دا هم. والله اعلم.

---

(۱) ٥٤/القمر:۱۱، ۱٤.

(۲) الطبری:۱۵/۳۱۸.

(۳) داروایت مرسل دې.

(٤) الطبری: ۱۵/۳۲٦.

وَقَالَ ارْكَبُوْا فِيْهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٖهَا

| او ووئیل نوح | سوارهٔ شئ | په دې کښې | په نوم دالله | روانیدل ددې

اوهغه ووئیل په دې کښې سواره شئ ....| دالله ﷻ په نوم ددې روانیدل او

وَمُرْسٰهَاؕ اِنَّ رَبِّيْ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ۝ وَهِيَ تَجْرِيْ

او ودریدل ددې | بیشکه | رب زما | خامخا ښښونکې دې | رحم کونکې دې | او هغه | روانه وه

اودریدل دی | بیشکه زماپروردګار ښښونکې مهربان دې | او بیړئ هغوئ دغرونو په شان دنګو چپو

بِهِمْ فِيْ مَوْجٍ كَالْجِبَالِ وَنَادٰى نُوْحُ ابْنَهٗ وَكَانَ

چې هغوی په کښې وو | په داسې چپو کښې | چې وې پشان دغرونو | او اواز اوکړو | نوح | خوی خپل ته | او وو هغه

کښې روان کړل | او حضرت نوح عليه السلام خپل خوئ ته اواز اوکړو | او هغه یو طرفته ولاړ ووا چې

فِيْ مَعْزِلٍ يّٰبُنَيَّ ارْكَبْ مَّعَنَا وَلَا تَكُنْ مَّعَ الْكٰفِرِيْنَ ۝

په غاړه | اې زما خویه | سور شه | زمونږ سره | اومهٔ کیږه ته | د کافرانو سره

اني زما (خوږه) بچیه مونږ سره راسور شه .... | او کافرو سره مهٔ پاتې کیږه

قَالَ سَاٰوِيْۤ اِلٰى جَبَلٍ يَّعْصِمُنِيْ مِنَ الْمَآءِؕ قَالَ

اوونیل هغه | زهٔ به پناه اونیسم | یو غرته | چې بچ به کړی ما | د اوبو نه | اوونیل نوح

هغه په جواب کښې اووئیل چې زهٔ به اوس یو غر ته اوخیژم | چې د سیلاب داوبو نه به مې بچ کړی | هغه (نوح عليه السلام)

لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَّحِمَۚ وَحَالَ

نشته بچ کیدونکې | نن ورځ | دحکم دالله نه | مګر په چا چې | رحم اوکړی هغه | او حائله شوه

ورته اووئیل | چې نن هیڅوک دالله ﷻ د حکم (عذاب) نه بچ کیدونکې نشته | مګر الله چې پخپله په

بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقِيْنَ ۝

په منځ د دواړو کښې | چپه | نو شو هغه | د ډوبیدونکو څخه |

چا رحم اوکړی | په دې کښې د دواړو ترمینځه یوه چپه راوچته شوه | نو هغه ډوبیدنکو کښې شامل شو

قوله تعالىٰ: وَقَالَ ارْكَبُوْا فِيْهَا بِسْمِ اللّٰهِ مَجْرٖهَا وَمُرْسٰهَاؕ

د نوح عليه السلام طوفان: -حضرت نوح عليه السلام چه څوك خان سره بوتلل غوښتل هغوی ته ئی اوفرمائیل راشئی په دې کښې سواره شئی ددې د اوبودپاسه تلل دالله ﷻ د نوم په برکت دی اودغه شان ددې آخری اودریدل به هم د دغه الله ﷻ په نوم سره وی. په یوقراءت کښې ﴿مَجْرٖهَا وَمُرْسٰهَاؕ﴾ هم دې هم دغه د الله ﷻ هغه ته حکم وو چه کله ته اوستاملګری په ښه شان سره کینئ نووائې ﴿اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ نَجّٰنَا مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ۝﴾ اودا دعا هم اوکړئ ﴿وَقُلْ رَّبِّ اَنْزِلْنِيْ مُنْزَلًا مُّبٰرَكًا وَّاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِيْنَ ۝﴾ ددې دپاره مستحب دی چه دټولو کارونو په شروع کښې بسم الله اووائی که په کشتئ کښې سوریدل وی اوکه په څاروی باندې سوریدل وی لکه څنګه چه د الله ﷻ فرمان دې چه هم دغه الله ﷻ تاسو دپاره دا ټولې جوړې پیداکړی دی او کشتئ او

خاروی ستاد سورلنی د پاره پیدا کړی دی چه تاسو د دوی په شاباندې سورلی کوئی الخ[۱] په حدیث کښې هم ددې تائید اورغبت راځی. په سورة زخرف کښې به د دې ان شاء الله پوره بیان وی. په طبرانی کښې دی چه حضورﷺ فرمائی زما د امت د پاره د ډوبیدو نه بچ کیدل د هغه په دې قول کښې دې چه په سوریدو سره وائې ﴿بسم الله الملك وماقدروالله حق قدره﴾ او ﴿ وَقُلْ رَّبِّ اَنْزِلْنِيْ مُنْزَلًا مُّبٰرَكًا وَّاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِيْنَ ﴾

په هر کار کښې بسم ا لله وئیل مستحب دی:: دې دعاپه آخره کښې دالله وصف غفوراورحیم ځکه راوړلې شوې دې چه دکافرانودسزا په مقابله کښې په مؤمنانوباندې درحمت اوشفقت اظهاروی. لکه چه فرمان دې چه ستارب زر سزاورکونکې او ورسره غفوراورحیم هم دې[۲] اوپه آیت کښې دی ﴿وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُوْ مَغْفِرَةٍ لِّلنَّاسِ عَلٰى ظُلْمِهِمْ ۚ وَاِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيْدُ الْعِقَابِ ﴾ یعنی ستا پروردګاردخلقو ګناهونه بښونکې هم دې.اوهغه سخته سزاورکونکې هم دې.نورهم ډیر آیاتونه دی په کوم کښې چه د رحمت او بدلې اخستلو بیان یوځای دې.

دطوفان اوبه په ټولې دنیا کښې خورې شوې وې:: اوبه په مخ د زمکې خورې شوی دی چرته د اوچت نه اوچت غر یادلوړې نه لوړه غونډئی هم نه ښکاری چه د غرونونه هم پنځلس لاسه یا په یویل قول اتیا میله اوچتې شوې دی. سره د دې دنوحؑ کشتئی د الله ﷻ په حکم برابره او صحیح روانه ده. پخپله الله ﷻ د هغې محافظ دې.اوهغه خاص دهغه عنایت اومهربانی ده.لکه چه فرمائی ﴿اِنَّا لَمَّا طَغَا الْمَآءُ حَمَلْنٰكُمْ فِى الْجَارِيَةِ﴾ یعنی د اوبو په سختو چپوکښې مونږ ته په خپله کشتئی کښې اوخیژولې چه مونږ دا ستا د پاره نصیحت جوړکړو اویاد ساتونکی غوږونه دا یاد اوساتی. او په یو آیت کښې دی چه مونږ ته د تختو والا کشتئ کښې سورکړې او په خپل حفاظت سره مو اخواکوزکړې اوکافرانوته مو د هغوی د کفر انجام اوخودلو اوهغوی مو یو نشان جوړکړل. آیا اوس هم څوك شته چه عبرت حاصل کړی؟[۳] هغه وخت حضرت نوحؑ خپل ځوئ ته آوازاوکړو دا د هغه څلورم ځوئ وو د هغه نوم یام وو دې کافر وو.حضرت نوحؑ هغه ته په کشتئ کښې د سوریدو په وخت د ایمان راوړو خپل ځان سره د کیناستو هدایت اوکړو چه د ډوبیدونه اود کافرانود عذاب نه بچ شی. خودې بدنصیب جواب ورکړو چه نه ماته د دې ضرورت نشته په غرباندې به اوخیژم اود طوفان او باران نه به بچ شم.

د کنعان د کشتئ جوړولو خبره بې بنیاده ده:: یو اسرائیلی روایت دې چه هغه د شیشې کشتئی جوړه کړې وه. والله اعلم. په قرآن پاك کښې خودا دی چه هغه دا ګنړلې ووچه دا طوفان به د غرونوڅوکوته نه رسی چه زه هلته اورسم نودا اوبه به زما څه اوکړی؟ په دې باندې حضرت نوحؑ جواب ورکړو چه د الله ﷻ د عذاب نه یوځای کښې هم پناه نشته هم هغه به بچ کیږی په چاچه د الله ﷻ رحم وی. دلته عاصم په معنی دمعصوم دی لکه چه طاعم دمطعوم په معنی کښې اوکاسی دمکسوپه معنی کښې راځی. دا خبرې کیدلې چه یوه چپه راغله اودنوحؑ ځوئ یوړوډوب ئی کړو.

وَقِيْلَ	يٰٓاَرْضُ ابْلَعِيْ	مَآءَكِ	وَيٰسَمَآءُ	اَقْلِعِيْ	وَغِيْضَ	الْمَآءُ	وَقُضِيَ
او اوونیلې شو	ائې زمکې راکاره	اوبه خپلې	او ائې آسمانه	بندشه	او کمې شوې	اوبه	او اوشوه

اوحکم اوشوچې ائې زمکې خپلې اوبه راکاږه اوائې اسمانه بس شه انو اوبه کمې شوې اوکار پوره

---

[۱] ٤٣/الزخرف:۱۲.
[۲] المعجم الکبیر:۱۲٦٦۱.
[۳] ٥٤/القمر:۱۳، ۱٥.

الْأَمْرُ	وَاسْتَوَتْ	عَلَى الْجُودِيِّ	وَقِيلَ	بُعْدًا	لِّلْقَوْمِ	الظَّالِمِينَ ۝
فیصله	او ودریده بیړئ	په جودی باندې	اواووئیلې شو	لرې والې دې وی	دپاره دقوم	ظالم

شو او بیړئ په جودی (نومې غر) باندې اودریده او اووئیلې شو چې ظالمان خلق (درحمت نه) لرې

قوله تعالى: وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكِ

د طوفان نوح ختمیدل:- په مخ دزمکې ټول خلق په دې طوفان کښې چه په حقیقت کښې د الله ﷻ غضب اود یومظلوم پیغمبرؑ د بددعا عذاب وو غرق شو. دغه وخت الله ﷻ چه ډیر لوئی اود عزت خاوند دې زمکې ته د دې ټولو اوبوراښکلو حکم اوکړو چه د دې نه راخوټکیدلې اود آسمان نه راوریدلې وې. او ورسره آسمان ته هم د اوبو د راوررولو د بندولوحکم اوشو اوبه کمې شوې اوکار اوشو یعنی ټول کافران ختم شول اوصرف د کشتئ والا مؤمنان بچ شول.کشتئ د الله ﷻ په حکم باندې په جودی غر اودریده. (۱)

د جودی غرپه کوم ځائې کښې دې ؟::مجاهد رحمه الله وائی چه دا په جزیره کښې یوغردې. ټول غرونه ډوب کړې شوې ووادا غردخپلې عاجزئ اوتواضع په وجه دغرقیدو نه بچ شوې وو.هم دلته د نوحؑ کشتئ اودریده.حضرت قتاده رحمه الله فرمائی چه پوره یوه میاشت ولاړه وه هغې نه پس ټول کوز شول. کشتئ د خلقو د عبرت د پاره دلته صحیح سالمه ډیر عمر ولاړه وه تردې چه د دې امت اولنوخلقو هم هغه اولیدله. د(۲)دې کشتئ نه پس ډیرې بهترینې او په سوونومضبوطې کشتئ جوړې شوې خو خاورې اوایرې شوې. د ضحاک رحمه الله وینا ده چه جودی غر په موصل کښې دې. بعضې وائی چه هم طور غر ته جودی هم وئیلې شی. زربن حبیش به په منقش کړې شوو دروازوکښې داخل شو او د بنی طرف په زاویه کښې به ئې په کثرت سره مونځ کولو په دې لیدوباندې نوبه بن سالم تپوس اوکړو دا ته چه د جمعې په ورځ اکثر دلته مونځ کوې نود دې څه وجه ده؟ نو هغه جواب ورکړو چه د نوحؑ کشتئ دلته لګیدلې وه.

د ابن عباسؓ قول دې چه د نوحؑ سره په کشتئ کښې بال بچ سره ټول اتیا(۸۰) کسان سواره وو. یونیم سل (۱۵۰) ورځې هغوی ټول په کشتئ کښې وو. الله ﷻ د کشتئ مخ مکې شریفې طرف ته کړه. دلته هغې څلویښت ورځې د بیت الله شریف طواف کولو. بیا هغه الله ﷻ د جودی طرف ته روانه کړه او هلته ئې اودروله. حضرت نوحؑ کارغه اولیګلو چه د اوچې خبر راوړی هغه د یوې مردارې په خوړلوکښې اخته شو اووخت ئې اولګولو. بیا نوحؑ یوه کونتره اولیګله نوهغې په خپله مخوکه کښې د زیتون دونې پاڼړه او په پنجو کښې خاوره راوړه اوواپس راغله. دې سره حضرت نوحؑ پوهه شوچه اوبه اوچې شوې او زمکه ښکاره شوه. نو هغوی د جودی نه راکوز شول او هم هلته ئې یوکلې غوندې جوړکړو هغې ته ثمانین وائی. یوه ورځ چه کله سحر خلق راپاسیده نو د هریو ژبه بدله شوې وه. اتیا ژبې وئلې مګر نوحؑ هم هغه ژبه وئیله چه په ټولوکښې اعلی او بهترین ژبه عربی وه. یو به د بل په خبره نه پوهیدلو نو نوحؑ ته الله ﷻ د ټولو ژبې معلومې کړې او هغوی په دې ټولوکښې مترجم وو د یومطلب به ئې بل ته خودلو.

حضرت کعب احبار رحمه الله فرمائی چه د نوحؑ کشتئ په مغرب او مشرق کښې روانه وه، بیا په جودی غرباندې اودریده. حضرت قتاده رحمه الله وغیره فرمائی درجب په لسم تاریخ مسلمانان پدې کښې سواره شوې وو پنځو میاشتوپورې هم پدې کښې وو.دوی سره کشتئ په جودی باندې دیوې میاشتې

---

(۱) الطبری: ۱۵/ ۳۳۸.
(۲) ایضاً.

پورې ولاړه وه. اخر دمحرم د عاشورې په ورځ هغه ټول د دې نه راکوز شول.د دې قسم يو مرفوع حديث هم په ابن جرير کښې دې. هغوی په دې ورځ روژه هم اوستاله. والله اعلم.

د عاشورې د روژې حکم :: په مسنداحمد کښې دی چه حضورﷺ د عاشورې په ورځ يهوديان په روژه ساتلوسره اوکتل نو ددې سبب ئې ترې تپوس اوکړو نو هغوی اووئيل چه په دې ورځ حضرت موسی ﷺ او بنی اسرائيل د درياب نه پورې وتلی وو او فرعون اود هغه قوم ئې ډوب کړې وو. او هم په دې ورځ د نوح ﷺ کشتئی په جودی غر باندې لګيدلې وه. نودې دواړو پيغمبرانوعليهم السلام د الله ﷻ د شکر کولو د پاره په دې ورځ روژه ساتلې وه. حضورﷺ دې اوريدو سره اوفرمائيل چه د موسی ﷺ خود ټولو نه زيات حقدار زه يم اود دې ورځې د روژې زه ډير مستحق يم نو حضورﷺ د دې ورځې روژه اوساتله او خپلو صحابه کرامو رضي الله عنهم ته ئې اوفرمائيل څوك چه په روژې سره دی هغوی خودې خپله روژه پوره کړی او چه چا خوراك کړې دې هغه دې هم باقی ورځ خوراك نه کوی (۱) دا روايت خو په دې سند سره غريب دې خود دې د بعضو حصو شاهد په صحيح حديث کښې هم موجود دی.

د ظالم اخری انجام خساره وی:: بيا ارشاد کيږی چه ظالمان په خساره کښې اود الله ﷻ د رحمت نه ډير لرې دی. هغه ټول هلاك شو. په هغوی کښې يو هم باقی بچ نه شو.

د قوم نوح ديوې مور او ځوئې واقعه:: په تفسير ابن جرير او تفسير ابن ابی حاتم کښې دی چه حضور ﷺ فرمائيلی دی که الله ﷻ د نوح ﷺ د قوم نه په يو باندې هم رحم کونکې وو نو د هغه ماشوم په مور به ئې رحم کړې وو. حضرت نوح ﷺ په خپل قوم کښې نهه نيم سوه کاله (۹۵۰) پورې وو هغوی بوه ونه کرلې وه چه ترسلوکالوپورې غټيدله او لوئيدله. بيائې هغه پرې کړه او تختې جوړول ئې شروع کړه. کافرانو خلقو به ټوقې اومسخرې کولې چه دی به په دې اوچه باندې کشتئی څنګه چلوی. هغوی به جواب ورکولو چه ډير زر به ئې په خپلو سترګو اووينئی کله چه جوړه شوه زمکې اوبه راخوټکول شروع کړه او آسمان راورول شروع کړه او لارې کوڅې په اوبوکښې ډوبې شوې نود هغه ماشوم مور د چاچه خپل بچی سره په اوچته درجه مينه وه هغې دا واخستو او غرطرف ته لاړه. هغې زر زر په دې باندې ختل شروع کړه دريمې حصې ته اورسيده خوچه کله هغې اوکتل چه اوبه هلته هم اورسيدې نو نوره اوچته اوختله يو په دريمه حصې ته اورسيده چه کله هلته هم اوبه اورسيدې نو هغې په څوکه باندې سا واخستله خو اوبه هلته هم اورسيدلې کله چه ترمرئی مرئی اوبه اورسيدلې نوهغې خپل بچې په دواړو لاسونوکښې اوچت اونيولو خو اوبه هلته هم اورسيدلې اومور او بچې دواړه غرق شو. نوکه په هغه ورځ يوکافر هم بچ کيدونکې وونو الله ﷻ به د هغه ماشوم په مور باندې رحم کولو. (۲) داحديث په دې سند سره غريب دې .د کعب احبار مجاهد رحمهما الله او جبير نه هم د دې ماشوم اود هغه د مور دا قصه مروی ده.

وَنَادٰى	نُوْحٌ رَّبَّهٗ	فَقَالَ	رَبِّ	اِنَّ	ابْنِيْ	مِنْ اَهْلِيْ
او آواز اوکړو	نوح رب خپل ته	نووې وئيل	ائې ربه زما	بيشکه	خوې زما	زما دکورد خلقونه دې

پاتې شول او حضرت نوح ﷺ خپل پروردګار ته اواز اوکړو چې ائې زما پروردګاره زما دا ځوئې

وَاِنَّ	وَعْدَكَ	الْحَقُّ	وَاَنْتَ	اَحْكَمُ	الْحٰكِمِيْنَ۝	قَالَ	يٰنُوْحُ
او بيشکه	وعده ستا	حقه ده	او ته	الوئ او بهتره فيصله کونکې يې	دحاکمانو	اووئيل الله	ائې نوح

خو هم زما دکورد خلقوځنې دې او ستا وعده بيخی ريښتونې ده او ته په ټولو فيصله کونکو کښې

(۱) احمد: ۲/۳۵۹-۳٦۰.

(۲) حاکم: ۲/۳٤۲ وسنده حسن.

إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ إِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْأَلْنِ

بیشکه هغه | نه دی | د اهل ستا نه | بیشکه د دهٔ | عمل | نیک نهٔ دی | نو مهٔ کوه سوال زما نه

بهترینه فیصله کونکې یې الله او فرمائیل چې اې نوح ﷺ دې ستا د کور د خلقو نهٔ دی | نو زما نه

مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ إِنِّي أَعِظُكَ أَنْ تَكُونَ

د هغه خبرې | چې نهٔ وی | تالره | په هغې باندې | علم | بیشکه زهٔ | نصیحت کوم تاته | چې (نهٔ) شې تهٔ

داسې څیز مهٔ غواړه | چې تهٔ پرې نهٔ پوهیږې | .... زهٔ درته نصیحت کوم چې

مِنَ الْجَاهِلِينَ ۝ قَالَ رَبِّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ أَنْ أَسْأَلَكَ

د جاهلانو نه | اووئیل نوح | اې ربه زما | بیشکه زهٔ | پناه غواړم ستا | (د دې نه) چې سوال اوکړم ستا نه

چرته د نادانو نه نهٔ شې | حضرت نوح ﷺ اووئیل چې اې زما پروردګاره زهٔ په تا سره پناه غواړم د دې

مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ وَإِلَّا تَغْفِرْ لِي وَتَرْحَمْنِي

د هغه څیز | چې نشته | ما ته په هغې | علم | او که اونکړه ببښنه تا | ما ته | او رحم دې اونهٔ کړو په ما باندې

نه چې ستا نه داسې څیز اوغواړم | چې زما پرې پوهه نهٔ وی | او که تا ما ته ببښنه اونکړه | او په ما دې رحم اونکړو

أَكُنْ مِنَ الْخَاسِرِينَ ۝

نو شم به زهٔ | د تاوان موندونکو نه |

نو زهٔ به په تاوانیانو کښې شمار شم |

قوله تعالی:: وَنَادَىٰ نُوحٌ رَّبَّهُ فَقَالَ رَبِّ إِنَّ ابْنِي مِنْ أَهْلِي

د نوح ﷺ دعا اود الله ﷻ جواب:-یاد ساتئی چه دا دعا حضرت نوح ﷺ صرف په دې غرض باندې وه چه هغوی ته په صحیح توګه د خپل ډوب شوی ځوئ حال معلوم شی.وائی چه پروردګارته دا هم ښکاره خبره ده چه زما ځوئ زما د اهل نه وو او زما د اهل ستا د بچ کولو وعده وه اودا هم ناممکن دی چه ستا وعده غلطه وی.نو بیا زما ځوئ د کافرانو سره څنګه غرق کړې شو؟ جواب ملاؤشو چه ستا د کوم اهل د بچ کولو زما وعده وه په هغوی کښې ستا دا بچې داخل نه وو زما وعده د ایماندارانو د بچ کولو وه، ما وئیلې وو چه ﴿وَأَهْلَكَ إِلَّا مَنْ سَبَقَ﴾ یعنی ته خپل اهل هم په کشتئی کښې وراوخیژوه خو چه په چا باندې زما خبره زیاته شوې ده.دې د کفر په وجه هم د هغوی نه وو کوم چه زما په وړاندینی علم کښې کافران او ډوبیدونکی مقرر شوی وو.

فائده : د کنعان د نوح ﷺ خپل ځوئې وو:- دا هم یادساتئی چه کومو خلقو دا وئیلی دی چه دا هلک د نوح ﷺ ځوئ نه وو ځکه چه د هغوی د نطفې نه نه وو بلکه د بدکارئی نه وو. او بعضو وئیلی دی چه دا د هغه د بی بی د بل خاوند ځوئ وو دا دواړه قوله غلط دی. ډیرو بزرګانو په صفا الفاظو کښې دې ته غلط وئیلی دی بلکه د ابن عباس ﷺ او نورو ډیرو سلفونه نقل دی چه د یو نبی بی بی هیڅ کله هم زنا نه ده کړې. نو دلته د دې فرمان نه چه هغه ستا د اهل نه نه دې دا مطلب دې چه ستا د کوم اهل د خلاصی زما وعده وه دې د هغوی نه نه دې. هم دا خبره رښتیا ده او هم دغه قول اصلی دې. دې نه علاوه بل طرف ته تلل صرف غلطی ده او ښکاره خطا ده. د الله ﷻ غیرت دا خبره د سره نه شی قبلولې چه د خپل یو نبی کور ته زناکاره ښځه ورکړی. خیال کوئې چه د حضرت عائشه ﵂ باره کښې چا بهتان تړلې وو په هغه باندې الله ﷻ څومره غضبناک شو؟ د دې هلک د اهل نه د وتلو وجه پخپله قرآن پاک بیان

فرمانیلي چه دده عمل نیک نه وو.

د یو نبي ښځې هم زنا نه ده کړې ::عکرمه رحمه الله فرمائي يوقراءت ﴿إِنَّهُ عَمَلَ غَيْرَ صَالِحٍ﴾ دې.(۱) د مسند په حدیث شریف کښې دی حضرت اسماء بنت یزید رضي الله عنها فرمائي ما رسول الله ﷺ ﴿إِنَّهُ عَمَلَ غَيْرَ صَالِحٍ﴾ لوستلې اوریدلې دې. او ﴿قُلْ يَٰعِبَادِيَ ٱلَّذِينَ أَسْرَفُواْ عَلَىٰٓ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُواْ مِن رَّحْمَةِ ٱللَّهِ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ يَغْفِرُ ٱلذُّنُوبَ جَمِيعًا ۚ إِنَّهُۥ هُوَ ٱلْغَفُورُ ٱلرَّحِيمُ﴾ لوستونکې مې اوریدلې دې.(۲) د حضرت ابن عباس رضي الله عنه نه تپوس اوشو چه د ﴿فخانتاهما﴾ څه مطلب دې؟ هغوی اوفرمائیل د دې نه مراد زنا نه ده بلکه د حضرت نوح علیه السلام د ښځې خیانت خو دا وو چه خلقو ته به ئې وئیل دا مجنون دې. اود حضرت لوط علیه السلام د ښځې خیانت دا وو چه کوم میلمانه به هغوی کره راتلل خپل قوم ته به ئې خبرورکولو.بیا هغوی آیت ﴿إِنَّهُ عَمَلَ غَيْرَ صَالِحٍ﴾ اولوستلو(۳) د حضرت سعید بن جبیر رحمه الله نه چه کله د حضرت نوح علیه السلام د ځوئ باره کښې تپوس اوشو نو هغوی اوفرمائیل چه الله تعالیٰ رښتونې دې هغه ده ته دحضرت نوح علیه السلام ځوئ وئیلې دې. نو هغه یقیناً د حضرت نوح علیه السلام دنسب نه ثابت ځوئ وو. ګورئې الله تعالیٰ فرمائي ﴿وَنَادَىٰ نُوحٌ ٱبْنَهُۥ﴾ اودا هم یاد ساتئې چه د بعضې علماؤ قول دې چه د یونبي ښځې کله هم زنا نه ده کړې. هم داسې دحضرت مجاهد رحمه الله نه روایت دې. اوهم دا د ابن جریر رحمه الله خوښ کړې شوې دې. او په حقیقت کښې ټیک او صحیح خبره هم دغه ده.

قِيلَ	يَٰنُوحُ	ٱهْبِطْ	بِسَلَٰمٍ	مِّنَّا
اووئیلې شو	ائې نوح	اکوز شه	په سلامتیا سره	د طرفه زمونږ
اووئیلې شو ورته ائې نوح علیه السلام زمونږ د طرفه په سلامتیا او برکتونو				

وَبَرَكَٰتٍ	عَلَيْكَ	وَعَلَىٰٓ أُمَمٍ	مِّمَّن	مَّعَكَ	وَأُمَمٌ
او برکتونو سره	په تاباندې	او په ډلو باندې	دهغه چانه	چې ستا سره دی	اوڅه نورې ډلې دی
سره کوز شه | دا به په تااوپه هغې ډلو باندې وی کوم چې ستا دملګرو نه تا سره دی | اوداسې امتونه					

سَنُمَتِّعُهُمْ	ثُمَّ	يَمَسُّهُم	مِّنَّا	عَذَابٌ أَلِيمٌ
چې نفع به ورکړومونږ هغوئ ته	بیا به	اورسی هغوئ ته	دطرفه زمونږنه	عذاب دردناک
به هم راځی اچې مونږ به ورله لږې ورځې عیشونه ورکړو | بیا به پرې زمونږ د طرفه دردناک عذاب راشی				

قوله تعالیٰ:: قِيلَ يَٰنُوحُ ٱهْبِطْ بِسَلَٰمٍ مِّنَّا وَبَرَكَٰتٍ عَلَيْكَ وَعَلَىٰٓ أُمَمٍ مِّمَّن مَّعَكَ

د نوح علیه السلام د کشتئې نه کوزیدل:-کشتئې اودریده اودالله تعالیٰ سلام په هغوی باندې اوپه ټولو مؤمنانو ملګرواودهغوی په اولادچه ترقیامته پورې څوک ایمان راوړونکی دی په ټولونازل شو. ورسره د کافرانو د دنیاوی فائدې نه مستفید کیدواوبیا په عذابونوکښې دراګیریدوهم اعلان اوشو. نودا آیت د قیامته پورې دمؤمنانو په برکت اوسلامتیا اود کافرانو په سزا باندې دې. د امام ابن اسحاق رحمه الله بیان دې کله چه الله تعالیٰ جل شانه د طوفان بندولو اراده اوفرمائیله نو په مخ د زمکه ئې یوه هوا راولیګله کومې چه اوبه اودرولې اود هغې راخوټکیدل بندشو اوورسره د آسمان دروازې هم دکومونه چه تراوسه پورې اوبه راوریدلې بند کړې شوې.

---

(۱) الطبری:۱۵/۳۴۳.

(۲) احمد:۶/۴۵۴، ابوداؤد کتاب الحروف والقراءات رقم:۳۹۸۳وهوحسن؛ ترمذی:۲۹۳۲، بدون (یاعبادی..).

(۳) حاکم:۲/۴۹۶.

زمکې ته د اوبو راښکلو حکم اوشو هم هغه وخت اوبه په کمیدو شوې اود تورات په قول سره د اوومې میاشتې په اوولسم تاریخ د نوح ﷺ کشتئ د جودی په غر اودریده. د لسمې میاشتې په اولنی تاریخ د غرونو څوکې کولاؤشوې. دهغې په څلوېښتمه ورځ دکشتئ نبئ داوبود پاسه ښکاره شوې. بیا هغوی کارغه داوبو دتحقیق دپاره اولیګلوخو هغه واپس رانغلو. هغوی کونتره اولیګله چه واپس راغله دخپلې پښې کیخودو هغې ته ځائ ملاؤنه شو. هغوی په خپل لاس باندې هغه واخسته او دننه ئې یوړه. بیا اووه ورځې پس ئې هغه بیا اولیګله. واپس راغله او په خپله مخوکه کښې دزیتون پاڼړه وه نود هغې نه د الله ﷺ نبی معلومه کړه چه اوبه د زمکې نه لرې شان اوچتې پاتې دی. بیا ئې اووه ورځې پس اولیګله چه واپس شوه نو هغوی پوهه شو چه زمکه بالکل اوچه شوې ده. غرض دا چه پوره یو کال پس حضرت نوحﷺ دکشتئ نه سرپوخ اوچت کړو او آواز راغلو چه اې نوحﷺ! زمونږ په نازل شوی سلامتیاسره اوس راکوز شه.

تِلۡكَ مِنۡ اَنۡۢبَآءِ الۡغَيۡبِ | نُوۡحِيۡهَآ اِلَيۡكَ ۚ | مَا كُنۡتَ | تَعۡلَمُهَآ اَنۡتَ

دا قیصې دخبرو دغیبو نه دی | چې وحی کوؤ مونږ دهغې تاته | نه وې ته | چې معلوم وؤ تاته هغه

دا د غیبو خبرې دی چې مونږ ئې تاته دوحی په ذریعه رالیږو | تاته ددې نه وړاندې د دې څه پته نۀ وه

وَلَا قَوۡمُكَ | مِنۡ قَبۡلِ هٰذَا ۛ | فَاصۡبِرۡ ۛ | اِنَّ | الۡعَاقِبَةَ | لِلۡمُتَّقِيۡنَ ۝

اونۀ قوم ستاته | مخکښې د دې نه | نو صبر کوه | بیشکه | چې ښۀ انجام | دپاره دپرهیزګارانو دې

اونۀ ستاقوم ته | (اوس د وحې په ذریعه درته معلوم شو) نو صبره کوه (نیک) انجام د پرهیزګارو دې

قوله تعالی:: تِلۡكَ مِنۡ اَنۡۢبَآءِ الۡغَيۡبِ

د وړاندینوواقعاتو حالات د وحی په ذریعه بیانیدل:- دنوحﷺ قصه اود دې په شان نورتیرشوی واقعات کوم چه ستا په وړاندې نه دی تیرشوی خومونږ د وحی په ذریعه ته د هغې نه خبر کړې اوته د هغې حقیقت خلقوته داسې ښکاره کوې لکه چه د هغې د کیدو په وخت ته هم هلته موجود وې. د دې نه وړاندې خو نه تاته د دې څه خبر وو اونه ستا قوم د دې څه علم لرلو چه د چا هم څه ګمان وی چه تا د چا نه زده کړې وی. نو صفا خبره ده چه دا د وحی په ذریعه د الله ﷺ نه تاته معلومه شوه او بالکل هم هغه شان څنګه چه په وړاندینوکتابونوکښې موجود دی. اوس تاله د هغوی په تکلیفونو او دروغ ګڼړلو باندې صبراو برداشت کول پکار دی مونږ ستا به امداد باندې یو. تاته اوستا تابعدارانوته به په هغوی باندې غلبه ورکړو اود انجام په لحاظ سره به هم ته غالب ئې. هم دغه طریقه د نورو پیغمبرانوعلیهم السلام هم وه.

وَاِلٰى عَادٍ | اَخَاهُمۡ هُوۡدًا ۗ | قَالَ | يٰقَوۡمِ | اعۡبُدُوا اللّٰهَ | مَا لَكُمۡ مِّنۡ اِلٰهٍ

اوعادیانوته (مونږ اولیږلو) | رورد هغوئ | هود | اووئیل هغه | ائې قومه زما | بندګی کوئ | دالله | نشته تاسو دپاره یو معبود

اوقوم عاد ته مو دهغوئ (قومی) رور هود ﷺ اولیږلو | هغه ورته اووئیل ائې زما قومه تاسو

غَيۡرُهٗ ۗ | اِنۡ اَنۡتُمۡ اِلَّا | مُفۡتَرُوۡنَ ۝ | يٰقَوۡمِ | لَاۤ اَسۡـَٔلُكُمۡ | عَلَيۡهِ

سوادهغه نه | نه یئ تاسو | مګر | دروغ جوړونکی | ائې زما قومه | نه غواړم زه ستاسو نه | په دې کار باندې

دالله ﷺ عبادت کوئ | دهغه نه بغیر ستاسو بل معبود نشته | تاسو خو بس په الله دروغ تړلی دی | ائې زماقومه

أَجْرًا ۖ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى الَّذِي فَطَرَنِي ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ۝

څه بدله | نه ده بدله زما | مګر | په هغه الله باندې | چې پیدا کړی ئې یم زه | ایا نو دعقل نه کار نه اخلئ تاسو

زه ستاسو نه په دې (تبلیغ) هیڅ بدله نه غواړم | زما بدله خو دهغه په ذمه ده | چې زه ئې پیدا کړی یم | نو تاسو

وَيَا قَوْمِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ يُرْسِلِ السَّمَاءَ

او ائې زما قومه | معافي اوغواړئ | درب خپل نه | بیا | توبه اوباسئ | هغه ته | راوبه وروی اسمان (نه)

ولې دعقل نه کار نه اخلئ | او ائې زما قومه دخپل پروردګار نه ښښنه اوغواړئ | بیا هغه ته توبه اوباسئ

عَلَيْكُمْ مِدْرَارًا وَيَزِدْكُمْ قُوَّةً إِلَىٰ قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا

په تاسو باندې | په شیبو شیبو باران | او زیات به درکړي تاسو له | طاقت | سره دقوت ستاسو | او مه اړوئ مخ

هغه به درباندې په شیبو شیبو بارانونه اووروی | او تاسو ته به ددې طاقت سره نور زیات طاقت درکړي

مُجْرِمِينَ ۝

په داسې حال کښې چې مجرمان یئ |

او د مجرم په حیثیت (دحق نه) مخونه مه اړوئ |

قوله تعالی:: قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُم مِّنْ إِلَٰهٍ غَيْرُهُ ۖ

دحضرت هود ؑ دعوت:- الله ﷻ حضرت هود ؑ خپل قوم ته رسول جوړ کړو او وئې لیګلو، هغه قوم ته د الله ﷻ د توحید دعوت ورکړو او د الله ﷻ نه سوا دنورو دعبادت کولو نه ئې منع کول او ورته ئې اوخودل چه دچا تاسو عبادت کوئ دهغوی عبادت پخپله تاسو جوړ کړي دي بلکه د هغوی نومونه او وجود ستاسو خیال فضولیات دی.

هغوی ته ئې اووئیل چه زه تاسو نه د خپل دې نصیحت څه بدله یا معاوضه نه غواړم. زما ثواب به زما رب ماله راکوی چا چه زه پیدا کړی یم. آیا تاسو دا غټه خبره هم په عقل کښې نه راولئ چه د دنیا او آخرت د ښیګړې تاسو ته لار خودونکې تاسو نه څه اجرت نه غواړی. تاسو په استغفار کښې اخته شئ او د تیروشوو ګناهونو د الله ﷻ نه بخښنه اوغواړئ توبه اوکړئ او د راتلونکو ګناهونو نه منع شئ. دا دواړه خبرې چه په چا کښې هم وی الله ﷻ به د هغه رزق آسان کړی. دهغه کار به په هغه باندې آسان کړی. دهغه د شان حفاظت به کوی. واورئ پداسې کولو باندې به په تاسو برابر ښکلې او مزیدار بارانونه راوريږی او ستاسو په طاقت کښې به ډیرزیات برکتونه وی. په حدیث شریف کښې دی چه کوم سړې استغفار ضروری اوګڼړی الله ﷻ هغه له د هر مشکل نه خلاصې ورکوی او د هرې تنګئ نه ورته فراخی ورکوی او رزق ورته دداسې ځائ نه رسوی چه پخپله هم دهغه په ګمان کښې نه وی.([1])

قَالُوا يَا هُودُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ

هغوئ اووئیل | اې هود | نه دې راوړې تامونږ ته | دلیل ښکاره

هغوئ جواب کښې اووئیل چې ائې

[1]) ابوداؤد کتاب الوتر باب فی الاستغفار:۱۵۱۸، ابن ماجه:۳۸۱۹، عمل الیوم واللیله:٤٥٦، المعجم الکبیر:١٠٦٦٥، حاکم:۷/۲٦۲.

وَمَا نَحۡنُ بِتَارِكِيٓ اٰلِهَتِنَا عَنۡ قَوۡلِكَ وَمَا نَحۡنُ لَكَ بِمُؤۡمِنِيۡنَ﴿۵۳﴾
اونهٔ يومونږ پرېښودونكي خدايان خپل | په وينا ستا | اونهٔ يومونږه | په تاباندې | ايمان راوړونكي
هودتاخوخان سره مونږته څه سندنهٔ دې راوړې اومونږخپل معبودان ستا په وينانشوپرېښودې او په تا ايمان نشو راوړې
اِنۡ نَّقُوۡلُ اِلَّا اعۡتَرٰىكَ بَعۡضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوۡٓءٍ ؕ قَالَ اِنِّيۡٓ
نهٔ وايو مونږه | مگردا چې | در رسولې دې تا ته | خينو | خدايانو زمونږه | څه ضرر | اووئيل هود | بيشكه زهٔ
مونږداگڼرو چې ځنې زمونږ يومعبود تهٔ په دې مشقت كښې اچولې يې هغه اووئيل چې زه الله ﷻ گواه كوم
اُشۡهِدُ اللّٰهَ وَاشۡهَدُوۡٓا اَنِّيۡ بَرِيۡٓءٌ مِّمَّا تُشۡرِكُوۡنَ﴿۵۴﴾ۙ مِنۡ دُوۡنِهٖ
گواه كوم | الله | اوگواهان شئ تاسو | چې زهٔ | بيزاره يم | د هغې نه | چې شريكوي ئې تاسو | غير د الله نه
اوتاسو هم گواهان اوسيږئ چې زهٔ ستاسو دشرك نه ويزار يم دالله ﷻ نه
فَكِيۡدُوۡنِيۡ جَمِيۡعًا ثُمَّ لَا تُنۡظِرُوۡنِ﴿۵۵﴾ اِنِّيۡ تَوَكَّلۡتُ عَلَى اللّٰهِ
نوتدبيرونه اوكړئ زما خلاف | ټول | بيا | مهٔ راكوئ مهلت ماته | بيشكه ما بهروسه كړې ده | په الله باندې
سوا تاسو ټول ماته سازشونه جوړ كړئ اوبيا ماته لږهم مهلت مهٔ راكوئ زما په الله ﷻ بهروسه ده
رَبِّيۡ وَرَبِّكُمۡ ؕ مَا مِنۡ دَآبَّةٍ اِلَّا هُوَ اٰخِذٌۢ بِنَاصِيَتِهَا ؕ
چې رب زما دې | اورب ستاسودې | نشته هيڅ يو زنده سرې | مگرالله | نيونكې دې | تندې د هغه
چې زما اوستاسو پروردگار دې | داسې هيڅ يو ساه لرونكې نشته | چې د هغه تندې
اِنَّ رَبِّيۡ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسۡتَقِيۡمٍ﴿۵۶﴾
بيشكه | رب زما | په لاره نيغه دې |
دالله ﷻ په قبضه كښې نهٔ وي | بيشكه زما پروردگار په نيغه لار مونډې شي |

قوله تعالى:: قَالُوۡا يٰهُوۡدُ مَا جِئۡتَنَا بِبَيِّنَةٍ

دحضرت هودؑ دعوت اود قوم جواب:- د هود ؑ قوم د خپل نبي ؑ نصيحت واوريدو نو جواب ني وركړو چه ته د كوم څيز طرف ته مونږ راغوارې د هغې خو څه دليل او حجت تامونږ ته راوړې نه دې. اود دې دكولو نه مونږ خلاص يو چه ته وائې خپل معبودان پرېږدئ اومونږ به ئې نه پرېږدو اونه مونږ تا رښتونې منونكي يو او نه په تاباندې ايمان راوړونكي يو. بلكه زمونږ خيال خودا دې چه ته مونږ زمونږ ددې معبودانونه منع كوې او په هغوى باندې عيبونه لگوې په دې وجه د هغوى د غصې د وجه نه په تاباندې د هغوى غضب شوې دې. ستا عقل كار نه كوي.

د هود ؑ استقامت او بهادري:: دې اوريدو سره د الله ﷻ نبي ؑ اووئيل كه چرې خبره دا وي نو زه تاسو اوالله ﷻ گواه جوړولو سره اعلان كوم د الله ﷻ نه سوا چه د چا چا عبادتونه كولې شي چه څه ترې كيدې شي ماته دې نقصان راورسوى ماته دې هيڅ مهلت نه راكوى او په ما دې ترس نه خورى. كوم نقصان چه ستاسو په وس كښې وي ماته ئې رارسوئې ماسره هيڅ كمې مه كوئې. زماتوكل د الله ﷻ په ذات دې هغه زمااوستاسو ټولو مالك دې دا ناممكن ده چه د هغه د رضا نه بغير ماته څوك څه نقصان راورسولې شي.د ټولې دنيا سا اخستونكي دهغه په قبضه كښې دي اود هغه ملكيت دې. هيڅ څوك نشته چه دهغه د ملك نه بهر شي اودهغه دبادشاهئى نه جدا شي. هغه ظالم نه دې چه ستاسو منصوبې

پوره کیدو ته پریږدی هغه په صحیح لار دې.دبندیګانو واکې دهغه په لاس کښې دی په مؤمنانو باندې د هغه نه هم زیات مهربان دې چه کومه مهربانی د مورپلار په اولاد باندې وی. هغه کریم دې اود هغه د کرم څه حد نشته هم په دې وجه بعضې خلق اوخونیږی او غافل شی.

د هود ﷺ بیان ټول د توحید نه ډک دې ::دحضرت هود ﷺ په دې فرمان باندې بیا غوراوکړنی چه هغه د عادیانود پاره په خپل دې قول کښې د الله ﷻ د توحید ډیر دلیلونه بیان کړیدی. ونی خودل چه کله د الله ﷻ نه بغیربل څوك نفع نقصان نه شی رسولې، کله چه د هغه نه بغیر په څه څیز باندې د چا قبضه نه شی کیدې نوبیا هم هغه یو د عبادت مستحق اوګرځیدو اود چا عبادت چه دهغه نه بغیرتاسو کونې هغه ټول باطل اوګرځیده. الله ﷻ د دې نه پاك دې ملك تصرف قبضه او اختیار هم د هغه دې، ټول د هغه په ماتحتئی کښې دی د هغه نه بغیر بل څوك معبود نشته.

فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ

| نو که چرې | مخ واوړوئ تاسو | نو په تحقیق سره

| نو که تاسو

أَبْلَغْتُكُمْ مَّآ أُرْسِلْتُ بِهٖٓ إِلَيْكُمْ ؕ

دراورسوو ما تا سو ته | هغه پیغام | چې رالیږلې شوې ووم زهٔ | په هغې سره | تاسو ته

مخونه واړول نوواړوئ | یقینا ما درته هغه پیغام دراورسولو |د کوم د پاره چه زهٔ تاسو ته رالیږلې شوې

وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّيْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ۚ وَلَا تَضُرُّوْنَهٗ

اوراپه ولی ستاسوپه ځایٔ| رب زما | یو قوم | غیرله تاسو نه|او تاسو به ضرر اونهٔ رسولې شئ هغه ته

یم|او زما پرودرګار به ستاسو په ځائ یو بل قوم اباد کړی | اوتاسو هغه ته هیڅ نقصان نشئ رسولې

شَيْئًا ؕ إِنَّ رَبِّيْ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيْظٌ ۝ وَلَمَّا جَآءَ أَمْرُنَا

هیڅ شئ | بیشکه | رب زما | د هر څیز | ساتونکې دې | اوهرکله چې | راغې | حکم زمونږه

..........زما پروردګار دهرڅیز نګهبان دې |اوڅه وخت چې زمونږ حکم راغلو|نو مونږ

نَجَّيْنَا هُوْدًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ

نونجات ورکړومونږه| هود ته| او هغه کسانو ته| چې ایمان ئې راوړې وؤ| د هغه سره| په رحمت سره

حضرت هود ﷺاو د هغه ایماندار ملګری پخپل فضل سره بچ کړل | ....

مِّنَّا ۚ وَنَجَّيْنٰهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيْظٍ ۝ وَتِلْكَ عَادٌ ۙ

دطرفه خپل نه |او نجات ورکړو مونږ هغوئ ته| د عذاب | سخت نه | او دغه | عادیان دی

اومونږ هغوی د ډیر سخت عذاب نه بچ کړل | او دغه عادیان وو | چې

جَحَدُوْا بِاٰيٰتِ رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهٗ وَاتَّبَعُوْٓا

چې انکار اوکړو هغوئ |د آیتونو| د رب خپل نه | اونافرمانې ئې اوکړه|درسولانودهغه نه |اوتابعداری ئې اوکړه

د خپل پرودرګار د نښو نه ئې انکار اوکړو | اود هغه د پیغمبرانو نافرمانی ئې اوکړه| او د هر ظالم او

أَمْرَ	كُلِّ جَبَّارٍ	عَنِيدٍ	وَأُتْبِعُوا	فِي هَذِهِ الدُّنْيَا	لَعْنَةً
دحکم	د هر سرکشه	جګړ مار	او اولړولي شو په هغوی پسې	په دنیا کښې (هم)	لعنت

اودهر سرکشه دحکم تابعداری ئې اوکړه | آخر دا چې په دې دنیا کښې هم لعنتي شو.........

وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ	أَلَا	إِنَّ عَادًا	كَفَرُوا	رَبَّهُمْ	أَلَا	بُعْدًا
اوپه ورځ دقیامت هم	خبردار	بیشکه عادیانو	کفر اوکړو	د رب خپل	خبردار	لرې والي دې

او دقیامت په ورځ به هم لعنتي وی | واورئ چې قوم عاد دخپل پروردګار نه منکر شو | خبر شئ چې

لِعَادٍ	قَوْمِ هُودٍ
دپاره دعادیانو	چه قوم دهود وو

عادیان چه قوم د هود ﷺ وو (د رحمت نه) لرې پریوتل | ﷺ

قوله تعالی:: وَاتَّبَعُوا أَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيدٍ

د قوم عاد سرکشي:-حضرت هود ﷺ فرمائی چه ما خو خپل کار پوره کړو اود الله ﷻ رسالت مې تاسو ته دراورسولو اوس که تاسو مخ اړونی او نه منئی نو ستاسو نقصان هم په تاسو دې نه چه په ما. د الله ﷻ دا قدرت شته چه هغه ستاسو ځائ هغوخلقو ته ورکړی چه د هغه توحید منی او صرف هم د هغه عبادت کوی. هغه ته ستاسو هیڅ پرواه نشته، ستاسو کفربه هغه ته هیڅ نقصان ورنه کړې شی بلکه د دې وبال هم په تاسو دې. زمارب په بندیګانو باندې شاهد دې د هغوی اقوال او افعال د هغه په نظرکښې دی.آخر په هغوی باندې د الله ﷻ عذاب راغلو.دخیر اوبرکت نه خالی دعذاب او سزا نه ډکې هواګانې په هغوی راغلې. هغه وخت حضرت هود ﷺ اود هغه د مسلمانانوډله د الله ﷻ په فضل اوکرم اود هغه په لطف اورحم سره خلاصي بیاموندلو د سزا ګانونه بچ شو. سخت عذاب د هغوی نه اخواکړې شو.داوو عادیان چه د الله ﷻ نه ئې کفر کړې وو اود الله ﷻ د پیغمبرانو علیهم السلام خبره ئې نه منله.

دیونبی نه انکاردټولو نه انکار وی::دایادساتئی چه د یونبی نافرمانی د ټولو انبیاؤ کرامو علیهم السلام نافرمانی ده. دوی به د هغوی منل چه په دوی کښې سرکش او ضدی وو. د الله ﷻ اود هغه د مؤمنانو بندیګانو لعنت په هغوی باندې ورپریوتلو په دې دنیا کښې هم دهغوی ذکرپه لعنت سره اوکړې شو اود قیامت په ورځ هم په میدان محشرکښې د ټولو په وړاندې به په هغوی د الله ﷻ لعنت وی او آوازبه کولې شی چه عادیان د الله ﷻ منکر دی.دحضرت سدیؒ قول دې چه د هغوی نه پس څومر انبیاء کرام علیهم السلام راغله ټول په هغوی هم لعنت کوی اود هغوی په ژبه د الله ﷻ لعنتونه په هغوی باندې دی.

وَإِلَى ثَمُودَ	أَخَاهُمْ	صَالِحًا	قَالَ	يَقَوْمِ
او ثمودیانو ته	رور د هغوی	صالح	اووئیل هغه	ائې زما قومه

اوثمود (نومې قوم) ته مو دهغوئ رور صالح ﷺ

اعْبُدُوا	اللَّهَ	مَا لَكُم	مِّنْ إِلَهٍ	غَيْرُهُ	هُوَ	أَنشَأَكُم
بندګی اوکړئ	د الله	نشته تاسو د پاره	هیڅ یو معبود	بغیر د هغه نه	هغه	پیدا کړی یئ تاسو

اولیږلو | هغه ورته اووئیل چې ائې زما قومه دالله عبادت کوئ اچې د هغه نه سوا بل څوک د عبادت

مِّنَ الْاَرْضِ	وَاسْتَعْمَرَكُمْ	فِيْهَا	فَاسْتَغْفِرُوْهُ	ثُمَّ
د زمکې نه	او هغه اباد کړي يئ تاسو	په هغې کښې	نو تاسو معافي اوغواړئ د هغه نه	بيا
لائق نشته | هم هغه تاسو د زمکې نه پيدا کړي يئ او په زمکه ئې اباد کړي يئ نو دهغه نه معافي				
تُوْبُوْٓا	اِلَيْهِ	اِنَّ رَبِّيْ	قَرِيْبٌ	مُّجِيْبٌ
توبه اوباسئ	هغه ته	بيشکه رب زما	نزدې دې	قبلونکې د دعا دې
اوغواړئ ابيا ورته توبه اوباسئ | بيشکه زما رب (هرچاته) نزدې او دعا قبلونکې دې |				

قوله تعالى:: قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَالَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ

دحضرت صالح ؑ د توحيد دعوت:-صالح ؑ ثمود يانو ته د الله ﷻ رسول جوړ کړې راليګلې شوې وو. قوم ته هغوی د الله ﷻ عبادت کولو اود نورو د عبادت نه دمنع کولو نصيحت کولو. وائې چه د انسان دشروع نه پيدائش الله ﷻ د خاورې نه کړې دې، ستاسو د ټولو پلارآدم ؑ د خاورې نه پيداشوې وو. الله ﷻ په خپل فضل سره تاسو په زمکه باندې ميشته کړئي. په دې کښې ژوند تيروئې. تاسو له د الله ﷻ نه استغفار کول پکار دي. د هغه طرف ته تيتيدل پکار دي. هغه ډير نيزدې دې او قبلونکې دې.

قَالُوْا	يٰصٰلِحُ قَدْ كُنْتَ	فِيْنَا	مَرْجُوًّا	قَبْلَ هٰذَآ	اَتَنْهٰىنَآ
هغوئ اووئيل	اې صالحه بيشکه وې ته	په مونږ کښې	د طمعې آسرا	مخکښې ددې نه	آيا ته منع کوې مونږه
هغوئ اووئيل چې اې صالح ؑ! ددې نه مخکښې ستا نه زمونږ ډيرې طمعې وې آيا ته مونږ د هغه					
اَنْ نَّعْبُدَ	مَا	يَعْبُدُ	اٰبَآؤُنَا	وَاِنَّنَا	
چې عبادت اوکړو مونږه	دهغې	چې عبادت به ئې کولو	پلارانو زمونږه	او بيشکه مونږه	
بتانو د عبادت نه منع کوئ اچې زمونږ پلار نيکه ئې عبادت کولو او مونږ خو ستا.					
لَفِيْ شَكٍّ	مِّمَّا	تَدْعُوْنَآ	اِلَيْهِ	مُرِيْبٍ	
خامخا په شك کښې يو	د هغې(طريقې) نه	چې ته رابلې مونږه	هغې ته	په عظيم شک کښې	
د بلنې په حقله په ډير شک کښې په غټ تردد کښې پراته يو..........					
قَالَ	يٰقَوْمِ	اَرَءَيْتُمْ	اِنْ كُنْتُ	عَلٰى بَيِّنَةٍ	
اووئيل هغه	اې قومه زما	آيا ګورئ تاسو	که چرې يم زۀ	په ښکاره شهادت سره	
هغه اووئيل چې اې زما قومه داخو اووائې اکه زۀ دخپل پروردګار د طرفنه په يو ښکاره دليل ولاړ يم					
مِّنْ رَّبِّيْ	وَاٰتٰىنِيْ	مِنْهُ	رَحْمَةً	فَمَنْ	يَّنْصُرُنِيْ
دطرفه درب خپل نه	او راکړې ئې دې ماته	دطرفه خپل نه	رحمت	نو څوك به	مدد اوکړي زما
اوهغه په ما خپل رحم هم کړې وی | نو څوک به دالله ﷻ په مقابله کښې زما مدد اوکړي اکه زۀ					
مِنَ اللّٰهِ	اِنْ عَصَيْتُهٗ	فَمَا تَزِيْدُوْنَنِيْ	غَيْرَ تَخْسِيْرٍ		
په مقابله د الله	که نافرماني اوکړم زۀ د هغه	نو نۀ زياتوئ تاسو ما لره	بې د نقصانه		
د هغه نافرمانې اوکړم | نو تاسو ماته د نقصان رارسولو نه سوا بل څه نشئ کولې..........					

قوله تعالى: : أَتَنۡهٰىنَآ أَنۡ نَّعۡبُدَ مَا يَعۡبُدُ اٰبَآؤُنَا

د ثمودیانودا وینا چه موندِ د خپل پلارنیکه په دین باندې یو:-دحضرت صالح ﷺ اودهغه دقوم په مینځ کښې چه کومې خبرې اترې اوشوې دهغې بیان کولې شی.هغوی ونیل چه ته داخبره دخُلې نه مه اوباسه دې نه وړاندې خوزمونږ تانه ډیرامیدونه وو خوتا په هغه ټولو باندې اوبه واړولې اولګیانې زړې طریقې اود پلار نیکه د چال او عبادت نه مونږ اخوا کوې. زمونږ خو ستا په دې نوې لارخودنه کښې ډیر لوئ شك او شبه ده. صالح ﷺ اوفرمائیل واورئ زه په ډیر اعلیٰ دلیل سره یم اوما سره دخپل رب نشانې ده.زماپخپله رښتونولئ باندې د زړه تسلی ده. زماسره د الله ﷻ درسالت رحمت دې. اوس که زه تاسوته ددې دعوت درنه کړم اود الله ﷻ نافرمانې اوکړم اودهغه دعبادت طرف ته تاسو راونه بلم نو څوك دی چه زما امداد به اوکړې شی اود الله ﷻ دعذابونونه به مابچ کړې شی؟زما ایمان دې چه مخلوق زما ه کار نه شی راتلې.تاسو زما دپاره صرف بې فائدې ئې.بغیرزما د نقصان نه تاسو زما هیڅ نه شئ زیاتولې.

وَيٰقَوۡمِ هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمۡ اٰيَةً فَذَرُوۡهَا تَاۡكُلۡ

او ائې قومه زما | دا اوښه د الله ده | ستاسو د پاره | نښه | نو پریږدئ هغه | چې خوری

ائې زما قومه دا اوښه د الله ﷻ ده |اوستاسو دپاره نښه ده |نو پریږدئ چې د الله ﷻ په زمکه کښې

فِيۡۤ اَرۡضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوۡهَا بِسُوۡٓءٍ فَيَاۡخُذَكُمۡ عَذَابٌ

په زمکه دالله کښې | او مهٔ رسوئ دې ته |(څه) تکلیف | ګنې نو اوبه نیسی تاسو| عذاب

ازاده څریږی| او د بدئ لاس ورته مهٔ اوړئ | ګنی یو نزدې عذاب به مو راونیسی

قَرِيۡبٌ۝ فَعَقَرُوۡهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوۡا فِيۡ دَارِكُمۡ ثَلٰثَةَ

نزدې | نوزخمی ئې کړه هغه| نواووئیل صالح| نفع واخلئ| په کورونو خپلوکښې | درې

خوهغوئ اوښه زخمی کړه |(نو صالح ﷺ) ورته اووئیل چې پخپلو کورونو کښې بس درې ورځې

اَيَّامٍ ؕ ذٰلِكَ وَعۡدٌ غَيۡرُ مَكۡذُوۡبٍ۝ فَلَمَّا جَآءَ اَمۡرُنَا نَجَّيۡنَا

ورځې| دا وعده ده | چې نهٔ ده دروغ | نو هر کله چې | راغلو | زمونږه حکم | نجات ورکړو مونږ

نورې تیرې کړئ|دا یوه داسې نیټه ده|چې په دې کښې معمولی دروغ نشته| نو هرکله چې زمونږ حکم

صٰلِحًا وَّالَّذِيۡنَ اٰمَنُوۡا مَعَهٗ بِرَحۡمَةٍ مِّنَّا

صالح ته |او هغه کسانو ته | چې ایمان ئې راوړې وو | دهغه سره | په رحمت سره | د طرفه خپل نه

راورسیدو |نو مونږ. صالح ﷺ او د هغه مسلمانان ملګری پخپل رحمت سره بچ کړل |اودهغې ورځې

وَمِنۡ خِزۡىِ يَوۡمِئِذٍ ؕ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الۡقَوِىُّ الۡعَزِيۡزُ۝ وَاَخَذَ

اود رسوایئ | د دغې ورځې نه | بیشکه | رب ستا چې دې | هم هغه| قوی دی | غالب دې | او اونیولو

د شرم نه مو (محفوظ کړل) | بیشکه ستا پروردګار ډیر قوی او غالب دې | باقی پاتې ظالمان شو.نو

الَّذِيۡنَ ظَلَمُوا الصَّيۡحَةُ فَاَصۡبَحُوۡا فِيۡ دِيَارِهِمۡ جٰثِمِيۡنَ ۙ۝

هغه کسانولره| چې ظلم ئې کړې وؤ | چغې | بیااوګرزیدل هغوئ | په کورونو خپلوکښې| پړمخې پراته

هغوی باندې یوه ناترسه چغه راغله | نو پخپلو کورونو کښې داسې پړمخې پریوتل

كَأَن لَّمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۗ أَلَآ إِنَّ ثَمُودَا۟ كَفَرُوا۟ رَبَّهُمْ ۗ

لکه چې نه وو اوسیدلي | په دغه ځائ کښې | خبردار | بیشکه چې | ثمودیانو | انکار اوکړو | د رب خپل

لکه چې هډو هلته اوسیدلي نه وو | او اورئ ! چې ثمودیانو خپل پروردګار نه انکار کړې وو

أَلَا بُعْدًا لِّثَمُودَ ﴿٦٨﴾

خبردار | لرې والي دې . | ثمودیانو لره |

واورئ چې ثمودیان (د رحمت نه) ډیر لرې اوغورزیدل |

قوله تعالى: وَيَٰقَوْمِ هَٰذِهِۦ نَاقَةُ ٱللَّهِ لَكُمْ ءَايَةً

د صالح ﷺ معجزه:- د دې ټولو آیاتونو پوره تفسیر اود ثمودیانو هلاکت اود اوښې تفصیلي واقعات په سورة اعراف کښې بیان شوی دی. دلته بیا سردوباره کولو ضرورت نشته هلته ئې اوګورئ.

وَلَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُنَآ إِبْرَٰهِيمَ

| او په تحقیق سره | راغلي | فرښتې زمونږه | ابراهیم ته

| او زمونږ فرښتې حضرت ابراهیم ﷺ ته زیری ورکولو دپاره

بِٱلْبُشْرَىٰ قَالُوا۟ سَلَٰمًا ۖ قَالَ سَلَٰمٌ

د زیری سره | اوونیل فرښتو | په تادې سلام وی | اوونیل ابراهیم | په تاسو دې سلام وی

ورغلي وې | او ورته ئې اوونیل چې سلامت اوسې | هغه اوونیل چې تاسو هم سلامت اوسئ | نو ساعت تیرنه

فَمَا لَبِثَ أَن جَآءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَءَآ

نو څه وخت ئې تیر نه کړو | چې راغې | د سخی | وریت کړی سره | نو هرکله چې | اولیدل ابراهیم

وو | چې یو وریت سخې ئې ورته راوړلو ...... | کله چې ئې اوکتل چې د هغوئ لاسونه

أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ

لاسونه د هغوئ | چې نه رسیږي | دغه خوراک ته | ناآشنائي اوګڼل هغوئ | او محسوسه ئې کړه (په زړه کښې) | د هغوئ نه

ورته نه ورانډې کیږي | شکمن شو | اود هغوی نه ئې ویره محسوس کړه

خِيفَةً ۚ قَالُوا۟ لَا تَخَفْ إِنَّآ أُرْسِلْنَآ إِلَىٰ قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٠﴾ وَٱمْرَأَتُهُۥ

ویره | اوونیل فرښتو | مه ویریږه | بیشکه مونږ | رالیږلی شوی یو | قوم د لوط ته | او ښځه د هغه

هغوئ ورته اوونیل | چې مه ویریږه | مونږ د حضرت لوط په قوم پسې رالیږلی شوی یو

قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ فَبَشَّرْنَٰهَا بِإِسْحَٰقَ وَمِن وَرَآءِ

ولاړه وه | نو اوخندل هغې | نو زیری ورکړو مونږ هغې ته | په اسحاق سره | او روستو

اود هغه بی بی ولاړه وه | نو وې خندل نو مونږ ورته د اسحاق (نومې ځوئي) زیری ورکړو | او په حضرت

إِسْحَٰقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾ قَالَتْ يَٰوَيْلَتَىٰٓ ءَأَلِدُ

د اسحاق نه په یعقوب سره | اوونیل هغې | چې هائې زما کم نصیبه | ایا زه به اولاد راوړم

اسحاق ﷺ پسې (د هغه ځوئې) یعقوب ﷺ | هغې اوونیل چې هائې زما کم نصیبه | زه به اوس ځوئې

وَأَنَا	عَجُوزٌ	وَهٰذَا بَعْلِي	شَيْخًا ؕ	إِنَّ	هٰذَا	لَشَيْءٌ
او حال دا چې زه	يوه بوډۍ يم	او دا زما خاوند (هم)	بوډا دې	بيشکه	دا	خامخا يو څيز دې

راوړم | چې بوډۍ شوې يم | او دامې خاوند دې بوډا (سپين ږيرې) دې | دا خو ډيره عجيبه خبره

عَجِيبٌ ۝	قَالُوا	أَتَعْجَبِينَ	مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ	رَحْمَتُ اللّٰهِ
عجيبه	اوونيل فرښتو	آيا ته تعجب کوې	د حکم دالله نه	رحمت د الله دې

ده | هغوئ ورته اوونيل | آيا ته دالله ﷻ په کارونو کښې تعجب کوې | ائې د دې کور خاوندانو

وَبَرَكَاتُهُ	عَلَيْكُمْ	أَهْلَ الْبَيْتِ ؕ	إِنَّهُ	حَمِيدٌ	مَّجِيدٌ ۝
او برکتونه د هغه دی	په تاسو	ائې خاوندانو د کور	بيشکه هغه	ستائيلې شوې دې	لوئې شان والادې

په تاسو دالله ﷻ رحمت او برکتونه وريږي | بيشکه هغه ستائيلې شوې او د لوئې شان خاوند دې

قوله تعالى:: فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ۝

دحضرت ابراهيم عليه السلام دفرښتو ميلمستيا کول: حضرت ابراهيم عليه السلام له دهغه فرښتو دميلمستيا په توګه د انسان په شکل کښې راتلل چه دقوم لوط دهلاکت د زيرى اوحضرت ابراهيم عليه السلام ته د خوئ زيرې راوړو سره دالله ﷻ د طرف نه راغلې دی.راځی او سلام کوی اوحضرت ابراهيم عليه السلام د هغې په جواب کښې سلام کوی.دا الفاظ د پيښ سره وئيلوکښې د علم بيان مطابق ثبوت او هميشه والې موندلې شی. د سلام نه پس حضرت ابراهيم عليه السلام د هغوی مخې ته ميلمستيا پيش کوی.دسخی غوښه کومه چه په ګرمو کاڼړو باندې وريته کړې وه راوړی. کله چه اوکتل چه د دې نوی ميلمنو لاس خو خوراک ته وړاندې کيږی نه نو هغه وخت ددوی‌نه لږ بدګمان غوندې شو او په زړه کښې ويره شان پيدا شوه. حضرت سدی رحمه الله فرمائی چه د قوم لوط د هلاکت د پاره کومې فرښتې ليګلې شوې وې هغوی د ځوانانو انسانانو په شکل کښې زمکې ته راغلې.د حضرت ابراهيم عليه السلام کور ته راکوزې شوې نو هغه دوی ته په کتوکښې دهغوی ډير عزت اوتکريم اوکړواو زرئې خپل سخې راواخستو اوپه ګرمو تيګو باندې وريت کړو اوحاضر ئې کړو او پخپله هم هغوی سره په دسترخوان کيناستو. د حضرت ابراهيم عليه السلام بی بی حضرت ساره دخوراک څښاک په کار روزګار کښې اخته شوه. ښکاره خبره ده چه فرښتې خوراک نه کوی.

دحضرت ابراهيم عليه السلام دخوراک قيمت:: هغوی دخوراک نه منع شو او وئې وئيل چه ابراهيم! مونږ چه ترکومې دخوراک قيمت ورنه کړوترهغې پورې خوراک نه کوو. هغه وئيل قيمت راکړئی نو دوی وئيل چه څه قيمت دې؟ ابراهيم عليه السلام اوفرمائيل بسم الله سره خوراک شروع کړئی اوخوراک کولو نه پس الحمدلله وئيل د دې قيمت دې.حضرت جبرائيل عليه السلام حضرت ميکائيل عليه السلام ته اوکتل او خپل مينځ کښې اووئيل چه په حقيقت کښې دې ددې قابل دې چه الله ﷻ ئې خپل خليل جوړ کړی.

د حضرت سارا د خندا سبب:: اوس هم چه هغوی خوراک شروع نه کړو نود هغه په زړه کښې قسم قسم خيالات راپيداشو.حضرت ساره بی بی اوکتل چه پخپله حضرت ابراهيم عليه السلام د هغوی په اکرام کښې يعنی دخوراک په خدمت کښې دې خوهغوی بيا هم خوراک نه کوی نود دې ميلمنو په دې عجيبه حرکت باندې هغې له خندا راغله.[1] حضرت ابراهيم عليه السلام ئې ويريدلې اوکتلو نو فرښتو اووئيل چه مه ويريږه. اود هغه د ويرې لرې کولو د پاره ئې اصل واقعه ښکاره کړه. چه مونږ انسانان نه يو فرښتې يو.

---

[1] الطبری: ۳۸۹/۱۵.

دلوط ﷷ قوم ته رالیګلې شوې یوچه هغوی هلاك کړو.حضرت ساره د قوم لوط دهلاکت خبر خوشحاله کړه.هغه وخت دې ته یوه بله خوشخبری هم ملاؤشوه.چه ددې نااميدئی په عمرکښې به تاله بچې درکړې کیدې شی. هغې ته داهم حیرانتیاوه چه په کوم قوم باندې د الله ﷻ عذاب نازلیږی هغوی په پوره غفلت کښې دی. غرض دا چه فرښتوهغوی ته د اسحاق نومې بچی د پیدا کیدو زیرې ورکړو اوبیا د اسحاق سره د یعقوب د کیدو هم زیرې واورولو.

ذبیح الله اسماعیل ﷷوو نه که اسحاق ﷷ:: ددې آیت نه په دې خبره باندې استدلال اوکړې شو چه ذبیح الله حضرت اسماعیلﷷ وو ځکه چه دحضرت اسحاقﷷ خو زیرې ورکړې شوې وو اوورسره د هغه نه د اولاد کیدو هم زیرې ورکړې شوې وو. په دې اوریدو باندې حضرت ساره علیهاالسلام دعاموښخو په شان حیرانتیا ښکاره کړه چه د ښځې اوخاوند په دې عمر کښې به اولاد څنګه وی؟ دا ډیره د حیرانتیا خبره ده. فرښتو وئیل د الله ﷻ په کارکښې څه حیرانتیاده؟تاسو ته به هم په دې عمر کښې الله ﷻ خوئ درکړی لکه چه د دوی نه تر دې وخته پورې څه اولاد نه وو شوې. ستا د خاوند عمر هم تیرشوې دې خودالله ﷻپه قدرت کښې څه کمې نشته. هغه چه څه غواړی هغه کیږی.اې دنبی کوروداني! په تا باندې دالله ﷻ رحمتونه اوبرکتونه دی تاله دهغه په قدرت کښې حیرانتیا نه دی کول پکار.الله ﷻ د تعریفونو والا او بزرګ دې.

په رسول کریم ﷺ باندې د صلاة طریقه:: بخاری اومسلم کښې دی چه صحابه کرامو تپوس اوکړو اې د الله ﷻ رسول ﷺمونږ په تاسوباندې سلام رالیګل خوزده کړه خوپه تاسو به درود څنګه درلیګو نو حضورﷺ اوفرمائیل وائې ((اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد کما صلیت علی ابراهیم وعلی آل ابراهیم بارك علی محمد و علی آل محمد کما بارکت علی ابراهیم علی آل ابراهیم انك حمید مجید))(۱)

يُجَادِلُنَا	الْبُشْرٰى	وَجَاءَتْهُ	الرَّوْعُ	عَنْ إِبْرٰهِيمَ	ذَهَبَ	فَلَمَّا
نوجګړه ئي كوله زمونږ سره	زیرې	او راغئ هغه ته	ویره	د ابراهیم نه	الرې شوه	نوهر كله چې

نوهر كله چې دحضرت ابراهیم ﷷ نه ویره لاړه او زیرې ئي بیاموندهٔ نومونږ سره ئي د لوط ﷷ د قوم باره

مُّنِيبٌ	أَوَّاهٌ	لَحَلِيمٌ	إِبْرٰهِيمَ	إِنَّ	فِي قَوْمِ لُوطٍ
رجوع کونکې وو(الله ته)	په زړه نرم وو	خامخا صبرناك وو	ابراهیم	بیشکه	په باره دلوط دقوم کښې

کښې بحث شروع کړو بیشکه حضرت ابراهیم ﷷ ډیر برداشت کولو والا ،درمن او الله ته رجوع کولو والا وو

وَإِنَّهُمْ	أَمْرُ رَبِّكَ	قَدْ جَاءَ	إِنَّهُ	عَنْ هٰذَا	أَعْرِضْ	يٰإِبْرٰهِيمُ
اوبیشکه هغوئ چې دی	حکم درب ستا	تحقیق راغلې دې	شان دادې چې	د دې خبری نه	مخ واوړه	ائې ابراهیم

او د نرم زړه مالك وو ائې ابراهیم ﷷ داخبره پریږده استاد پروردګار اټله فیصله شوې ده او په

غَيْرُ مَرْدُودٍ	عَذَابٌ	آتِيهِمْ
چې نه دې واپس کیدونکې	هغه عذاب	راتلونکې دې هغوئ ته

هغوئ به داسې عذاب راځی اچې هغه په هیڅ صورت کښې د واپس کیدو نهٔ دی

(۱) صحیح بخاری کتاب ا لدعوات باب الصلاه علی النبیﷺ:۶۳۵۷، صحیح مسلم:۴۰۶، ابوداؤد:۹۷۶، ترمذی:۴۸۳، ابن ماجه:۹۰۴، دارمی:۱۳۱۶، احمد:۲۴۱/۳، مسند الطیالسی:۱۰۶۱.

قوله تعالى ::إِنَّ إِبْرَٰهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّٰهٌ مُّنِيبٌ۝

دحضرت ابراهیم ﷺ نرموالي اوصفتونه:-دمیلمنوخوراك نه کولو په وجه دحضرت ابراهیم ﷺ په زړه کښې چه کومه ویره راغلې وه دهغه حال ښکاره کیدو په وجه هغه لرې شوه.بیا هغه د خپل خوئ د پیدا کیدو زیرې هم واوریدو.اودا هم معلومه شوه چه دافرښتې دلوط ﷺ د قوم دهلاکت دپاره رالیګلې شوی دی نوهغوی اوفرمائیل که په یوکلی کښې درې سوه مؤمنان وی نو بیا به هم هغه کلی هلاك کولې شی؟ حضرت جبرائیل ﷺ اود هغه ملګروجواب ورکړوچه نه. بیائی تپوس اوکړو که څلوېښت وی؟جواب ملاؤشو بیا هم نه. تپوس ئی اوکړو که دیرش وی؟ اووئیلې شو چه بیا هم نه. تردې چه شمیر ئی کمولوسره د پنځو په بابت کښې تپوس اوکړو فرښتو هم دغه جواب ورکړو نو بیائی د یو په نسبت باندې سوال اوکړو نو هم دغه جواب ملاؤ شو نو هغه اوفرمائیل نو بیا به د حضرت لوط ﷺ په موجودګئی کښې تاسو هغوی څنګه هلاك کوئې؟ فرښتو اووئیل چه مونږ ته هلته د حضرت لوط ﷺ د موجودګئی علم دې هغه اود هغه اولاد بغیرد هغه د ښځې نه به مونږ بچ کوو([1])اوس دهغه تسلی اوشوه او چپ شو([2]) حضرت ابراهیم ﷺ ډیر بردبار نرم زړه او رجوع والا وو. د دې آیت تفسیر اول تیر شوې دې الله ﷻ د خپل پیغمبر بهترین صفتونه بیان کړی دی. د حضرت ابراهیم ﷺ د دې خبرو اتړواو سفارش په جواب کښې د الله ﷻ نه ارشاداوشو چه اوس ته ددې نه سترګې پټې کړه. د الله ﷻ قضابه کیږی اوس به عذاب راځی اوهغه به واپس کولې نه شی.

وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَا
|اوهرکله چې| راغلې | فرښتې زمونږه
|اوهرکله چې زمونږ فرښتې

لُوطًا سِيٓءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا
لوط ته| نوغمژن شوهغه| په وجه د هغوئ |او تنګ شو | له دوی نه | په زړه کښې
حضرت لوط ﷺ ته ورغللې| نودهغوئ په ورتللو خفه شو|او په زړه ئې بارشو|او وې وئیل چې

وَقَالَ هَٰذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ۝ وَجَآءَهُۥ قَوْمُهُۥ يُهْرَعُونَ
او وې وئیل| دا | ورځ ده | ډیره سخته |او راغلې هغه ته| قوم د هغه | په منډه منډه
دانن ورځ ډیره سخته ده|او(دمیلمنو په راتلوسره)دهغه قوم په منډه راغلودهغوی طرف ته|اوهغوئ به د

إِلَيْهِ ۚ وَمِن قَبْلُ كَانُوا۟ يَعْمَلُونَ ٱلسَّيِّـَٔاتِ ۚ قَالَ يَٰقَوْمِ
د ده ارخ ته|او د مخکښې نه | وو هغوئ | چې کول به ئې | بدکارونه | اووئیل لوط ﷺ | ائې قومه زما
وړاندې نه بدکارئ کولې | هغه (لوط علیه السلام) ورته اووئیل | چې ائې زما قومه

هَٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِى هُنَّ أَطْهَرُ لَكُمْ ۖ فَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ
دا ښځې|لونړه زما دی| دا | ډیرې پاکې دی | ستاسو دپاره | نو او ویریږئ د الله نه | او مه رسوا کوئ ما
دا زما لونړه (حاضرې) دی |هغوئ ستاسو دپاره ډیرې پاکې دی |نود الله ﷻ نه او ویریږئ|او ما دخپلو

[1] ۲۹/العنکبوت:۳۲.
[2] الطبری:۱۵/۴۰۳.

لَقَدْ عَلِمْتَ	قَالُوْا	رَجُلٌ رَّشِيْدٌ	مِنْكُمْ	اَلَيْسَ	فِيْ ضَيْفِيْ
بيشكه معلومه ده تاته	اوويئيل هغوئ	يوسړې نيك	په تاسو كښې	آيانشته	په حق دميلمنوزماكښې
هغوئ ورته اووئيل چې ته		آيا په تاسو كښې هيڅوك شريف سړې نشته			ميلمنو په حقله مۀ شرموئ
نُرِيْدُ	مَا	لَتَعْلَمُ	وَاِنَّكَ	مِنْ حَقٍّ	فِيْ بَنٰتِكَ	مَالَنَا
چې غواړومونږه	په هغې	خامخا پوهيږې	اوبيشكه ته	څه حق	په لونړوستاكښې	چې نشته زمونږ
چې مونږ په كوم نيت (راغلي)يو		اوتاته داهم ښۀ معلومه ده				ښۀ پوهيږې چې زمونږ ستا لونړو ته هيڅ حاجت نشته

قوله تعالى:: قَبْلُ كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ السَّيِّاٰتِ ط

د قوم لوط كردار:-حضرت ابراهيم ﷺ ته دې فرښتو خپل راز ښكاره كړو او لاړې. حضرت لوط ﷺ له د هغه په زمكه كښې يا دهغه كورته لاړې. د ځوانانو ښائسته هلكانو په شكل كښې وې دې د پاره چه د لوط ﷺ د قوم پوره ازميښت اوشي. حضرت لوط ﷺ دې ميلمنوته په كتواود قوم حالت مخې ته كيدوباندې سخت خفه شو په زړه زړه كښې خفه كيدوكه چرې دوى ميلمانه جوړوم نو ممكن ده چه خبرشي او خلق رامنډې كړي اوكه ميلمانه ئې نه جوړوم نو دا به هم د هغوى لاس له ورشي. د خُلې نه ئې هم اووتل چه دا نن ورځ ډيره هيبت ناكه ورځ ده. د قوم خلق به د خپل شيطانت نه منع نه شي. په ما كښې دهغوى د مقابلې طاقت نشته څه به كيږي؟

لوط ﷺ پخپله زمكه كښې ووچې فرښتې راغلې::قتاده رحمه الله فرمائي چه لوط ﷺ په خپله زمكه كښې وو چه فرښتې د انسان په شكل راغلې اود هغه ميلمانه جوړشو. د شرم د وجې نه خو ئې انكار اونه كړې شو اوهغوى ئې خپل كورته بوتله. په لار كښې صرف په دې نيت چه دوى به اوس هم واپس لاړشي هغوى ته اووئيل والله د دې ځائ د خلقو نه ډير خراب اوخبيث خلق بل ځائ نشته. لږ لږې لاړو نو بيائي داعرض اوكړو. غرض دا چه تركوره پورې رسيدلو كښې ئې څلورځل دا اووئيل.فرښتو ته هم د الله ﷻ داحكم وو چه تركومې دهغوى نبي پخپله د هغوى بدى بيان نه كړي ترهغې پورې ئې مه هلاك كوئې.

(۱)سدى رحمه الله فرمائي دحضرت ابراهيم ﷺ نه چه رواني شوې نوغرمه دا فرښتې نهرسدوم ته اورسيدې. هلته د حضرت لوط ﷺ لونړه كومې چه د اوبو راوړو د پاره تلې وې ملاوُشوې. هغوى د دوى نه تپوس اوكړو چه مونږ دلته چرته حصاريدې شو. هغوى وئيل چه تاسو دلته اودريږئي مونږ واپس راځو تاسو ته جواب دركوو. هغوى ويريدلې چه كه دوى قوم له په لاس ورشي نو د دوى به ډيره بې عزتي اوشي. دلتۀ په راتلو باندې پلار ته اووئيل چه د ښار په دروازه كښې يوځو پرديسى كم عمر خلق دى چه د هغوى په شان ما ترننه پورې نه دى ليدى. لاړ شئي او هغوى راحصار كړئي ګني د قوم خلق خو به هغوى تنګوي. د دې كلي خلقو حضرت لوط ﷺ ته وئيلې ووګوره څوك د بهر والا ته ځان سره مه حصاره وه مونږ به هر څه كوو. هغوى چه كله داحالت اوليدو نوغلې غوندې لاړواو هغوى ئې كورته راوستل.

دلوط ﷺ دښځې په وجه قوم ته دميلمنو پته اولګيده::چاته هيڅ خبرهم اونه شو.خود لوط ﷺ بي بي چه د قوم سره ملاوُشوې وه د هغې په ذريعه خبره ښكاره شوه. اوس څه اوشو هريورامنډې وهى راروان دې په خوشحالوسره په توپونو راروان دى د هغوى خو لكه چه بس هم دا خونى خصلت جوړشوې وو چه ددې بدكارئي عادت ئې ځان كښې اچولې وو. دې وخت كښې د الله ﷻ نبي دوى ته نصيحت اوكړو چه تاسودا بدخصلت پريږدئي. خپل خواهش په ښځو سره پوره كوئې.

(۱) الطبرى: ۱۵/۴۰۸.

لوط ﷺ خپلې لونړه قطعا نه وې پیش کړې: ﴿ بناتی ﴾ یعنی زما لونړه. داتې خکه اوفرمائیل چه هر یو نبی لکه چه د خپل امت پلار وی[1] د قرآن کریم په بل آیت کښې دی چه دې وخت کښې هغه وئیلی وو چه مونږ خو اول تاسو منع کړې وئی[2] چه خپل ځان سره څوك مه راحصاروه. حضرت لوط ﷺ هغوی پوهه کړل اودنیا اوآخرت ښیګړې هغوی ته اوخودلې او وئی فرمائیل چه ښځې ددې کار دپاره مناسب دی. هغوی سره نکاح کول اوخپل خواهش پوره کول پاك کار دې. حضرت مجاهد ﷫ فرمائی چه دا مه ګنړئی چه هغه د خپلو لونړو متعلق دا فرمائیلی وو دانه بلکه هرنبی دخپل امت پلار وی. د قتاده ﷫ وغیره نه هم دا روایت دې. امام ابن جریج ﷫ وائی چه دا هم مه ګنړئی چه حضرت لوط ﷺ ښځو سره بغیرنکاح یوځائ کیدل خودلې وو. نه د هغوی مطلب د ښځو سره د نکاح کولو حکم وو. فرمائیلې چه د الله ﷻ نه اوویریږئی او زما وینا اومنئی. ښځو طرف ته خپل رغبت اوکړئی او هغوی سره نکاح کولو باندې خپل حاجت ترسره کړئی. دسړو طرف ته په دې رغبت سره مه راځئی او خاص دا خو زما میلمانه دی. زما دعزت خیال اوساتئی تاسوکښې یو هم دعقل والا نیك او لار موندونکې ښه سړې نشته؟ددې په جواب کښې دې سرکشو اووئیل چه زمونږ ښځوسره څه کارنشته. دلته هم ﴿بناتك﴾ یعنی ستا لونړه لفظ نه مرادد قوم ښځې دی. اوتاته معلومه ده چه زمونږ اراده څه ده؟یعنی زمونږ اراده دې هلکانو سره ملاویدل دی، بیا جګړه او نصیحت بې کاره دی.

قَالَ لَوْ اَنَّ لِیْ بِکُمْ قُوَّۃً اَوْ اٰوِیْۤ اِلٰی رُکْنٍ شَدِیْدٍ۝

اووئیل لوط | کاش | چې وې زمادپاره | په تاسوباندې | طاقت | یاپناه اخستې وې ما | یوځیز محکم ته

اهغه اووئیل هائې افسوس که زما په تاسو (خپل) وس رسیدلې ایا مې دیوې مضبوط

قَالُوْا یٰلُوْطُ اِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ یَّصِلُوْۤا

اووئیل هغه فرښتو | ائې لوط | بیشکه مونږه | رالیږلې شوې یو | د رب ستا | هرګزنشی رسیدې داخلق

جماعت سره پناه اخستې شوې (نوتاسو به لیدلی وو) اهغې (فرښتو) اووئیل ائې لوط ﷺ مونږ ستا د

اِلَیْكَ فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِّنَ الَّیْلِ وَلَا یَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ

تاته | نوبوځه | بال بچ خپل | په یوه حصه کښې | دشپې نه | اونۀ دې ګوری واپس | ستاسو نه | هیڅوك

پروردګار فرښتې یو | دوئ تاته نزدې کیدې هم نشی | نود شپې شپې د خپل کور خلق اوباسه | اوپه

اِلَّا امْرَاَتَكَ اِنَّهٗ مُصِیْبُهَا مَاۤ اَصَابَهُمْ

مګرمۀ بوځه | ښځه ستا | بیشکه شان دادې | چې رسیدونکې دې هغې ته | هغه عذاب | چې رسیږی هغوئ ته

تاسو کښې به هیڅوک هم مخ په شا نۀ ګوری | خو (یوازې) ستا بی بی | هغه به هم په دغې عذاب کښې

اِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ اَلَیْسَ الصُّبْحُ بِقَرِیْبٍ۝

بیشکه | وخت دوعدې دهغوئ | صبا دې | آیا نۀ دې | صبا | نزدې |

ګرفتاریږی | چې د انور (ټول) په کښې اخته کیږی | ددوئ دپاره تاکلې وخت سحر دې |

---

[1] ایضا: ۱۵/۱٤/٤۱٤.

[2] ۱۵/الحجر: ۷۰.

قوله تعالى:: لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَىٰ رُكْنٍ شَدِيدٍ

د لوط ﷺ خپل قوم کمزورې وو:- حضرت لوط ﷺ اوکتل چه زما نصیحت په دوی باندې اثر نه کوی نوهغوی له ئی دهمکی ورکړه که په ماکښې طاقت وې او یا زما کورنئی او قبیله زوره وره وه نوما به تاسو ته د دې شیطانت خونددرکړې وو. رسول الله ﷺ په یوحدیث کښې فرمائیلی دی په لوط ﷺ باندې دې د الله ﷻ رحمت وی چه د دغه زوروړ قوم پناه ئی اخستله. دې نه مراد د الله ﷻ عزوجل ذات دی. د هغوی نه پس چه بیا کوم یو پیغمبر راولیګلې شو هغه په خپل قوم ثروت کښې راولیګلې شو ([1]) د هغه خفګان او پوره غم اود زړه د تنګنی په وخت کښې فرښتو خپل ځان ښکاره کړو چه مونږ د الله ﷻ رالیګلې شوې یو داخلق مونږ ته یا تاته نه شی رسیدې. ته دشپې په آخری حصه کښې خپل اهل وعیال واخله اود دې ځایْ نه لاړشه. ټخپله ددې ټولونه شاته اوسه او نیغ په خپله لارځه. د قوم په چغو صورو اوژړاګانوفریادونوته شاته هم مه ګوره. إِلَّا امْرَأَتَكَ اکثر مفسرین وائی چې دا استثناء ده د مثبت نه چې هغه دا قول دې فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ یعنی خپله ښځه مه بوزه نو ځکه فَأَسْرِ بِأَهْلِكَ به نصیب سره دې، هغه به د عذاب په وخت کښې د قوم چغې صورې اوریدو سره شاته ګوری ځکه چه د الله ﷻ په قضاکښې د هغې هم هلاك کیدل دې قوم سره مقررکړی دی. په یوقراءت کښې ﴿الاامرأتك﴾ دتاپه پیښ سره هم دې. دکوموخلقو په نیز چه پیښ او زبر دواړه جائز دی د هغوی بیان دې چه د هغه بی بی هم د وتلو په وخت کښې هغوی سره وه خود عذاب نازلیدو باندې د قوم چغې صورې اوریدو سره صبر نه شوه راتاوشوه اوهغوی طرف ته ئی اوکتل او د خُلې نه ئی اووتل چه افسوس زما قوم، هم دغه وخت دآسمان نه یوکاڼړی په هغې باندې هم راپریوتلو او هم هلته ډهیرې شوه.

د لوط ﷺ د نورې تسلئی د پاره فرښتو د دې خبیث قوم د هلاکت د وخت نیزدیوالې هم بیان کړو چه سحر کیدو سره به داخلق تباه کړې شی اوسحر اوس بالکل نیزدې دې. دې ظالمانود هغه کور راګیر کړې وو او په ټوپونو رارسیدلې وو. حضرت لوط ﷺ په دروازه کښې ولاړوو او قوم ئی منع کولو خو چه کله هغوی په یو قسم هم اونه منله او حضرت لوط ﷺ تنګ شو نو هم هغه وخت حضرت جبرائیل ﷺ د کور نه راووتلو اود هغوی په مخونو باندې ئی خپل وزر اووهلو په دې سره د هغوی سترګې ړندې شوې([2]) دحضرت حذیفه بن یمان ﷺ بیان دې چه ټخپله به حضرت ابراهیم ﷺ هم دې خلقوته راتلو او دوی به ئی پوهه کول چه ګورئی د الله ﷻ عذاب مه اخلئی خودوی د خلیل الله ﷺ هم اونه منل. تردې چه د عذابونو د راتلو قدرتی وخت راغلو، فرښتې حضرت لوط ﷺ له راغلې هغه دغه وخت په خپل پټی کښې کارکولو هغوی وئیل چه نن شپه مونږ ستا میلمانه یو حضرت جبرائیل ﷺ ته د الله ﷻ حکم شوې وو چه ترکومې حضرت لوط ﷺ ټخپله درې ځل د دې قوم د بدکارئی ګواهی ورنه کړی په هغوی باندې عذاب مه راولئی. هغه چه کله دوی سره روان شو نو په روانیدوکښې اوفرمائیل چه دلته خلق دیر خراب دی. داخرابې هم په هغوی کښې ننوتې ده. لږ شان لرې تلوباندې بیا اوفرمائیل آیا تاسو ته د دې کلیوالود بدعمل پته شته؟ زما په علم کښې خو په مخ د زمکې ددوی نه خراب خلق نور نشته. افسوس زه تاسو چرته بوځم؟ زماقوم خود ټول مخلوق نه خراب دی. دې وخت کښې حضرت جبرائیل ﷺ فرښتوته اووئیل چه ګورئی دوه ځل شو، کله چه سره د دوی خپلې دروازې ته اورسیدل نود خفګان اوغم نه په ژړاشو او وئی فرمائیل زما قوم د ټول مخلوق نه خراب دې. تاسو ته څه معلومه نه ده چه دوی په کوم بدعمل کښې اخته دی په مخ د زمکې یوکلی هم ددې کلی نه خراب نشته. دې وخت کښې

[1]) صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب ﴿ولوطاإذا قال لقومه أتاتون الفاحشة﴾:۳۳۷۵، صحیح مسلم:۱۵۱، مختصرًا،ترمذی:۳۱۱۶، احمد:۳۲۲/۲، مشکل الآثار:۳۳۰، ابن حبان:۶۲۰۶.

[2]) ۵۴/القمر: ۳۷.

بیا حضرت جبرائیل ﷺ فرښتو ته اوونیل ګورئ دريځ خل ئی دخپل قوم په بدکارئ باندې ګواهی ورکړه یاد ساتئ اوس عذاب ثابت شو.

د ښځې د اعلان سره ټول قوم راؤرسیدو: کورته لاړل او دلته نه د هغه بوډئ ښځه په اوچت ځای باندې اوختله او کپړا ئی اوخوزوله چه دې سره د کلی بدکارو رامنډې کړې. تپوس ئی اوکړوڅه خبره ده هغې وئیل چه لوط ﷺ کره میلمانه راغلی دی ما خود هغوی نه ډیر ښائسته شکل والا او ډیر خوشبو والا خلق کله هم نه دی کتلی. اوس څه وو چه دوی خوشحالئ نه لاسونه بندکړی اوپه منډو منډو د حضرت لوط ﷺ کور ته راغلل. څلورو واړو طرفونه ئی د هغه کورراګیر کړو. لوط ﷺ هغوی ته قسمونه ورکړه نصیحتونه ئی ورته اوکړه ونې فرمائیل چه ښځې ډیرې دی خوهغوی د خپل شیطانت او بدې ارادې نه منع نه شو. دې وخت کښې حضرت جبرائیل ﷺ د الله ﷻ نه د عذاب اجازت اوغوښتو الله ﷻ اجازت ورکړو هغه دخپل اصلی صورت وزر کولاؤکړو د هغه دوه وزرې دی چه په هغې موتیان ټکوهلې شوی دی. د هغه غاښونه صفا پړقیږي اود هغه تندې اوچت او لوئ دې. د مرجان په شان دانې دی کومې چه لوء لوء دی اود هغه پښې د شینکی طرف مائل دی.

حضرت لوط ﷺ ته هغوی اوونیل چه مونږ خو ستا د پروردګار رالیګلې شوې یو، دا خلق تاته نه شی رسیدلې ته په دې دروازه نه اخوا شه او بیا ئی هغوی په یو وزرباندې اووهل په دې سره هغوی ړانده شو او لارې هم نه پیژندلې. حضرت لوط ﷺ خپل بال بچ واخستو او د شپې په تیاره کښې اووتلو. هم دا د الله ﷻ حکم هم وو. د محمد بن کعب سدی او قتاده ﷭ وغیره هم دا بیان دی.

فَلَمَّا جَآءَ					
نوهرکله چې | راغې					
اَمْرُنَا	جَعَلْنَا	عَالِيَهَا	سَافِلَهَا	وَاَمْطَرْنَا	عَلَيْهَا
حکم زمونږه | نواوګرځوومونږه | پورته طرف دهغه کلی | لاندې طرف دهغه کلی | او وروول مونږه | په هغه کلی باندې					
نوکله چې زمونږ حکم اوشو | نو مونږ زمکه لاندې باندې کړه | اوپه هغوئ مو پرله پسې					
حِجَارَةً	مِّنْ سِجِّيْلٍ ۙ	مَّنْضُوْدٍ ۙ	مُّسَوَّمَةً	عِنْدَ رَبِّكَ ؕ	
کاڼې | چې جوړ شوی وو دپخې ختې نه | پرله پسې | چې هرکاڼې نښنه کړې شوې وو | په نیز د رب ستا					
د کاڼو باران اوکړو | ....چې ستا د پرودرګار نښې پرې لګیدلې وې					
وَمَا	هِيَ	مِنَ الظّٰلِمِيْنَ	بِبَعِيْدٍ ع		
اونۀ دې | دا عذاب | د ظالمانو نه | لرې |					
او دغه سزا د ظالمانو نه څه لرې نۀ ده |					

قوله تعالی:: فَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا

د لوط ﷺ په قوم د الله ﷻ عذاب: -د نمر د راختو په وخت کښې په هغوی باندې د الله ﷻ عذاب راغلو. د هغوی کلې سدوم نومې لاندې باندې شو. عذاب دښکته او بره نه راپټ کړل. د آسمان نه د پخې خاورې کاڼې په هغوی باندې راوریدل کوم چه سخت ډیر درانه او لوئ لوئ وو. په صحیح بخاری

شريف كښې دي چه سجين او سجيل دواړه يودي.(۱)

د قوم لوط دهلاكت څه كيفيت وو::دمنضود نه مراد وارپه وارقط په قط اوديو نه پس يودې. په دې كاڼړو باندې قدرتي توګه باندې دهغوى نومونه ليكلې وودچادنوم به چه كاڼړې ووهم په هغه به راپريوتلو هغه د طوق په شان وو چه په سرخئي كښې ډوب شوې وو. داكاڼړې په هغه ښاريانو باندې هم راوريدل اود دې ځائ چه كوم خلق وو اود كلي كوڅه كښې وو په هغوى باندې هم هلته راپريوتل. په دوى كښې چه څوك كوم ځائ كښې وو هم هلته په كاڼړې سره هلاك شو. څوك ولاړ وو او چاسره ئې خبرې كولې نوهم هلته د آسمان نه كاڼړې راغلو او هغه ئې هلاك كړو. غرض دا چه په هغوى كښې يو هم بچ نه شو.حضرت مجاهد ؒ فرمائي چه جبرائيل ؑ دا ټول راجمع كړل د هغوى دكورونواومالونوسره ئې اوچت كړل تردې چه د هغوى د سپو آوازونه د آسمان فرښتو واوريدل. حضرت جبرائيل ؑ د خپل ښى وزرپه غاړه باندې هغه ټول كلي اوچت كړې وو. بيائې هغوى په زمكه باندې را اولټه كړل يونې بل سره اوجنګولو او ټول په يوځل غرق كړې شو. يونيم چه كوم پاتې شوې وو د هغوى مازغه په آسماني كاڼړوباندې اوچقولې شو او بې نوم اونښې كړې شو.

د قوم لوط ټول څلوركلي وو:: ذكردې چه ددوى څلور كلي وو په هريوكلي كښې د يولاكه آبادي وه. په يوروايت كښې دي دري كلي وو دلوئ كلي نوم سدوم وو. دلته به كله كله حضرت خليل الله ؑ هم راتلو اووعظ اونصيحت به ئې كولو بيا فرمائي چه دا ځيزونه د دوى نه څه لرې نه وو. د سنن په حديث كښې دي كه څوك تاسو په لواطت كولو باندې اووينې نو پاسني او لاندينې دواړه قتل كړئي.(۲)

وَاِلٰى مَدْيَنَ		اَخَاهُمْ	
او مدين ته(مو اوليږلو)		رورد هغوئ	

اومدين ته مو دهغوئ رور حضرت

شُعَيْبًا	قَالَ	يٰقَوْمِ	اعْبُدُوا اللّٰهَ	مَا لَكُمْ	مِّنْ اِلٰهٍ	غَيْرُهٗ
شعيب	اووئيل هغه	اې زماقومه	عبادت كوئ د الله	نشته تاسودپاره	هيڅ يو معبود	سوا دهغه نه

شعيب ؑ ليږلې وو هغه ورته اووئيل چې اې زما قومه تاسو د الله ﷻ عبادت كوئ د هغه نه بغير

وَلَا تَنْقُصُوا	الْمِكْيَالَ	وَالْمِيْزَانَ	اِنِّيْٓ	اَرٰىكُمْ	بِخَيْرٍ
اومۀ كموئ تاسو	په ناپ كښې	او تول كښې	بيشكه زۀ	وينم تاسو	په ښۀ حالت كښې

ستاسو بل معبود نشته. او په پيمانه او تول كښې كمي مۀ كوئ زۀ وينم چې تاسو ښۀ اسوده حال يئ

وَاِنِّيْٓ	اَخَافُ	عَلَيْكُمْ	عَذَابَ	يَوْمٍ	مُّحِيْطٍ
او بيشكه زۀ	ويرېږم	په تاسو باندې	د عذابه	د ورځې	راګيرونكې نه

او زۀ ستاسو په حق كښې د راګيرونكې ورځې د عذاب نه ويرېږم

قوله تعالى:: يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ

شعيب ؑ اودتوحيد دعوت:-دعربويوه قبيله چه دحجاز اوشام په مينځ كښې معان ته نيزدې اوسيده.

(۱) صحيح بخارى كتاب التفسير سوره هود باب قوله ﴿وكان عرشه على الماء﴾:٤٦٨٤.

(۲) ابوداوٗد كتاب الحدود باب فيمن عمل عمل قوم لوط:٤٤٦٢، ترمذى:١٤٥٦وسنده حسن، ابن ماجه:٢٥٦١، حاكم:٢٥٥/٤ ، احمد:٣٠٠/١، حليه الاولياء:٣٤٣/٣.

د هغوی دښارونونوم اودهغوی نوم مدين وو.دهغوی طرف ته دالله ﷻ نبی حضرت شعيب ﷺ راوليګلې شو.هغه په دوی کښې شريف النفس او د اوچت خاندان نه وو اوهم د دوی نه وو.ځکه ﴿اَخَاهُمْ﴾ په لفظ سره بيان شوې دې. يعنی د دوی رور. هغه هم د انبياؤ کرامو د عادت او سنت په شان د الله ﷻ د اول اوتاکيدی حکم مطابق خپل قوم ته د الله ﷻ ﴿وَحْدَهٗ لَاشَرِيْكَ لَهٗ﴾ د عبادت کولو حکم ورکړو. ورسره ئی د ناپ تول دکمې نه منع کړل چه د چا حق مه وهئی اود الله ﷻ دا احسان ئی ورته ياد کړو چه هغه تاسو خوشحاله او اسوده حال پيدا کړی ئې او خپله ويره ئی ښکاره کړه چه د خپلومشرکانه طريقو اودظلم حرکت نه که چرې منع نه شوې نو ستاسو دا ښه حال به په بدحالئی سره بدل کړې شی.

وَيٰقَوْمِ	اَوْفُوا	الْمِكْيَالَ	وَالْمِيْزَانَ	بِالْقِسْطِ	وَلَا تَبْخَسُوا
او ائي قومه زما	پوره ورکوئ	پيمانه	او تله	په انصاف سره	او مهٔ کموئ
او ائي زما قومه پيمانه او تول پوره پوره ورکوئ او خلقو ته دهغوئ په څيزونو کښې تاوان مهٔ ورکوئ					

النَّاسَ	اَشْيَآءَهُمْ	وَلَا تَعْثَوْا	فِي الْاَرْضِ	مُفْسِدِيْنَ ﴿٨٥﴾	بَقِيَّتُ
خلقو ته	څيزونه دهغوئ	او مهٔ ګرځئ	په زمکه کښې	فسادکونکي	پاتې بچت شوي
او په زمکه کښې فساد مهٔ کوئ	......................د الله ﷻ (په درکړي مال کښې)				

اللّٰهِ	خَيْرٌ	لَّكُمْ	اِنْ	كُنْتُمْ	مُّؤْمِنِيْنَ	وَمَآ اَنَا	عَلَيْكُمْ	بِحَفِيْظٍ ﴿٨٦﴾
دالله	بهتردې	ستاسو دپاره	که چرې	يئ تاسو	مومنان	اونهٔ يم زهٔ	په تاسويانديې	نګهبان
بچ شوې ګټه ستاسو دپاره ډيره بهتره ده	که تاسو مومنان يئ	اوزهٔ څه ستاسو نګران خونهٔ يم مقرر شوې						

قوله تعالی:: وَيٰقَوْمِ اَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيْزَانَ بِالْقِسْطِ

قوم ته نصيحت اود عذاب نه ويريدل:- اول ئی خپل قوم دناپ تول دکمې نه منع کړو.اوس په لين دين دوارو وختونو کښې پوره پوره ناپ تول کولوحکم ورکوی او په زمکه کښې دتباهئی او فساد نه منع کوی په هغوی کښې دلارو شوکول او ډاکې اچولوبدخصلتونه هم وو.دخلقو په حق وهلوسره ګټه کولونه د الله ﷻ ورکړې شوې ګټه ډيره ښه ده. د الله ﷻ دا وصيت ستاسو د پاره خيريت راوړلې دې. چه په عذاب سره څنګه هلاک کيدل کيږی دهغې په مقابله کښې په رحمت سره باقی پاتې کيدل کيږی. په صحيح تول اوپوره ناپ سره چه کومه حلاله ګټه ملاويږی په هغې کښې برکت وی. په خبيث او طيب کښې څه برابروالې؟[1] ګورئی زهٔ تاسو ته هروخت خونه ګورم. تاسو له د بدو پريخودل او دنيکوطرف ته راتللو کار د الله ﷻ د پاره کول پکار دی دا نه چه د دنيا د خودنې د پاره.

قَالُوْا	يٰشُعَيْبُ	اَصَلٰوتُكَ	تَأْمُرُكَ	اَنْ نَّتْرُكَ	مَا
هغوئ اوونيل	ائې شعيب	ايا مونځ ستا	حکم کوي تاته	چې پريږدو مونږه	هغه معبودان
هغوئ ورته جواب ورکړو اچې ائې شعيب ﷺ آيا ستا مونځونه تاته هيله دا ښائی	اچې مونږ دې				

يَعْبُدُ	اٰبَآؤُنَآ	اَوْ	اَنْ نَّفْعَلَ	فِيْٓ اَمْوَالِنَا	مَا
چې عبادت به ئې کولو	ابلارانو زمونږه	يا دا چې	اونهٔ کړو مونږه	په مالونو خپلو کښې	هغه کار
هغه خدايان پريږدو اچې زمونږ پلرونو دهغوی عبادت کولو ايا څه چې مونږ په خپلو مالونو کښې کول غوارو					

[1] ٥/المائده: ١٠٠.

نَشٰٓؤُاؕ اِنَّكَ لَاَنْتَ الْحَلِيْمُ الرَّشِيْدُ۝

چې غوارو مونږه | بیشکه ته | بس هم ته | بردبار ئې | ښهٔ سړې ئې |

هغه پریږدو واقعي ته خو ډیر هوښیار او پوخ دیندار یې |

قوله تعالی:: قَالُوْا يٰشُعَيْبُ اَصَلٰوتُكَ

د شعیب ﷺ د قوم جواب چه ولې مونږ د خپل پلانیکه طریقه پریږدو: حضرت اعمش رحمه الله فرمائی د (صلوة) نه مراد قراءت دی هغه خلقو دفضولیاتو نه وائی چه ته په کښې لابنه نی چه تاته ستاقراءت حکم درکړو چه مونږ دپلار نیکه طریقه پریږدو اودخپلوزړو معبودانونه لاس واخلو اودا په کښې لابله د مزې خبره چه مونږ د خپل مال هم مالکان پاتې نه شو چه څوك څنګه غواړی په هغې کښې دې کوی راکوی. د چا په تاپ تول کښې کمې مه کوئي. حضرت حسن رحمه الله فرمائی چه والله واقعه هم دا ده چه د حضرت شعیب ﷺ د مانځه حکم هم دغه وو چه هغه دوی د غیرالله د عبادت نه او دخلقو حقونه غصب کولو نه منع کول.[1] امام ثوری رحمه الله فرمائی چه د هغوی ددې قول مطلب دادې چه مونږ څه غواړو په خپلو مالونوکښې به کوو دا چه زکوة ولې ورکړو؟ د الله ﷻ نبی ته دوی حلیم او رشید وئیل د مسخرې او سپاکوی د پاره وو.[2]

قَالَ يٰقَوْمِ

| اووئیل شعیب | ائې زما قومه

شعیب ﷺ اووئیل چې ائې زما

اَرَءَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّيْ وَرَزَقَنِيْ مِنْهُ

آیا وینئ تاسو | که یم زهٔ | په ښکاره دلیل باندې | د طرفه د رب خپل نه | او رزق کړې ئې دې ماته | د طرفه خپل نه

قومه دا راته اووائې | که زه د خپل رب د طرفه په ښکاره دلیل قائم یم | او (بیاهم) هغه ما ته د خپل طرفه

رِزْقًا حَسَنًاؕ وَمَآ اُرِيْدُ اَنْ اُخَالِفَكُمْ اِلٰى مَآ اَنْهٰكُمْ عَنْهُؕ

رزق | ښهٔ | او نهٔ لرم زهٔ اراده | چې مخالفت او کړم ستاسو | هغه کار ته | چې زهٔ منع کوم تاسو | د هغې نه

ښهٔ مال روزی کړې وی | او زما دا نیت نهٔ دې | چې هغه کار او کړم د کوم نه چې تاسو منع کوم

اِنْ اُرِيْدُ اِلَّا الْاِصْلَاحَ مَا اسْتَطَعْتُؕ وَمَا تَوْفِيْقِيْٓ اِلَّا بِاللّٰهِؕ

نهٔ لرم زهٔ اراده | مګر | د اصلاح | اترڅو چې طاقت کیږی زما | او نهٔ دې توفیق زما | مګر د الله په مدد)

زهٔ د خپل طاقت مطابق ستاسو اصلاح کول غواړم |..... او زما چې څه توفیق دې هغه دالله د طرفه دې

عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيْبُ۝

په هغه باندې | بهروسه کړې ده ما | او خاص هغه ته | رجوع کوم زهٔ |

په هغه باندې بهروسه کوم | او په هر کار کښې هم هغه ته رجوع کوم |

---

[1] الطبری:۴۵۱/۱۵.

[2] الطبری:۴۵۳/۱۵.

قوله تعالى:: وَمَا تَوْفِيقِيٓ إِلَّا بِٱللَّهِ ۚ

د شعیب عليه السلام د خپل قوم په مقابله کښې په الله ﷻ باندې توکل او بهروسه:-هغه خپل قوم ته فرمائی کورئی زه دخپل رب دطرف نه په څه دلیل حجت اوبصیرت باندې قایم یم اوهم دهغه طرفته تاسو راغواړم.هغه پخپله مهربانئی سره ماته ښکلې روزی راکړې ده یعنی نبوت یارزق حلال یادادواړه. زما طریقه به دا نه وی چه پخپله د ښې خبرې حکم کوم او بیا هم پخپله ستاسو نه پټ د هغې خلاف کوم. زمامرادخودخپل طاقت مطابق اصلاح کول دی. یا زما د ارادې کامیابی د الله ﷻ په لاس کښې ده. هم په هغه باندې زما بهروسه او توکل دې او هم د هغه طرف ته رجوع تیتیدل او توجو ده.

د نبی داشان وی چې څوک دڅه کارنه منع کوی نوخپله هم هغه نه کوی::په مسند احمد کښې دی چه حکیم ابن معاویه د خپل پلارنه روایت کوی چه دهغه رورمالك اوونیل اې معاویه!دې رسول الله ﷺ زما ګاونډیان راګیرکړی دی ته هغوی له لاړ شه هغوی سره ستا خبرې اترې هم شوی دی او تا حضورﷺ پیژنی هم نوزه هغه سره لاړم هغه ونیل زما ګاونډیان پریږده هغوی مسلمانان شوی وو. حضورﷺ د هغه نه مخ واړولو. هغه په غصه شو اواودریدو ونی ونیل والله که چرې تاسو دا اوونیل نو خلق خو وائی چه ته مونږ ته د یوامر حکم راکوې اوپخپله د هغې خلاف کوې. حضورﷺ اوفرمائیل چه آیا خلقو داسې خبره د خلې نه راویستې ده؟ که چرې زه داسې اوکړم نود هغې وبال دې په ما وی په هغوی باندې خو هیڅ څیز نشته لاړشه د ده ګاونډیان آزاد کړه([1])او په یو روایت کښې دی چه دهغه د قوم خلق په څه شبه کښې راګیرکړې شوی وو.پدې باندې د قوم یوسړې راغلو دې وخت کښې حضورﷺخطبه فرمائیله هغه ونیل چه خلق وائی تاسو د څیز نه منع کول کوئې او پخپله هغه کوې. حضورﷺ په دې پوهه نه شو په دې وجه ئی تپوس اوکړو چه خلق څه وائی.د حضرت بهزبن حکیم نیکه وائی ما په مینځ کښې خبرې شروع کړې چه ډیره ښه ده چه د حضورﷺ غوږمبارك ته دا خبره اونه رسیده هسې نه چه زما د قوم باره کښې حضورﷺ د خلې مبارکې نه بددعااوباسی چه بیاهغوی ته خلاصې هم ملاؤنه شی. خو رسول اللهﷺ برابر په دې کوشش کښې وو تردې چه هغویﷺ د هغه خبره باندې پوهه شو او ونی فرمائیل چه آیا هغه داسې خبره د خلې نه اوویستله، یا په دوی کښې څوك د دې قائل شته؟ والله که چرې زه داسې اوکړم نود دې بوج اوبار به زما په ذمه وی په هغه باندې هیڅ نشته، د ده ګاونډیان پریږدئی. ([2]) هم د دې قبیلې نه هغه حدیث شریف هم دې کوم چه ئی په مسند کښې راوړې دې. حضورﷺ فرمائی چه کله تاسو زما نه داسې یو حدیث واورئی چه ستاسو زړه دهغې نه انکار اوکړی اوستاسو بدن اوویښته د هغې نه جداوالې اوکړی اوتاسو ګنړئی چه هغه تاسو نه ډیر لرې دې نو زه د هغې نه هم ډیر لرې یم. ([3]) د دې اسناد صحیح دی.

د سلف صالحینو طریقهٔ کار::حضرت مسروق رحمه الله وائی چه یوه ښځه حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه ته راغله او ونی ونیل چه تاسو ویښته په ویښتوکښې لګول منع کوئې؟هغوی اوفرمائیل او. هغې ونیل چه ستاسو د کور بعضې ښځې خوهم داسې کوی. هغه اوفرمائیل چه که چرې داسې وی نو ما د الله ﷻ د نیك بنده د وصیت حفاظت نه دې کړې. زما اراده دا نه ده چه کوم څیز نه تاسو منع کړم د هغې په خلاف هغه څیز پخپله اوکړم.([4])حضرت ابوسلیمان ضبی رحمه الله وائی چه مونږ له به د حضرت عمر بن عبدالعزیز رحمه الله رسالې راتلې په کوموکښې چه به حکم احکام او ممانعت لیکلې وو او په آخرکښې به دا

[1] احمد: /٤٤٧، ابوداؤد کتاب القضاء باب فی الدین هل یحبس به: ٣٦٣١، وسنده حسن، حاکم: ٦٤٢/٣،.
[2] احمد: ٢/٥، ابوداؤد کتاب القضاء باب فی الدین هل یحبس: ٣٦٣٠وسنده حسن، ترمذی: ١٤١٧.
[3] احمد: ٤٢٥/٥ ،وسنده صحیح،مسندالبزار: ١٨٧، ابن حبان ٦٣.
[4] احمد: ٤١٥/١د٥٧

وو چه زه هم په دې کښې هغه یم چه کوم د الله ﷻ نیك بنده فرمانیلی دی چه زما توفیق هم د الله ﷻ په فضل باندې دې. هم په هغه باندې زما توکل دې او هم دهغه طرف ته زه رجوع کوم.

وَيٰقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ
اوائې زما قومه | باعث دې نه کړی تاسو
اوائې زما قومه !
شِقَاقِيْٓ أَنْ يُّصِيْبَكُمْ مِّثْلُ مَآ أَصَابَ قَوْمَ نُوْحٍ أَوْ قَوْمَ هُوْدٍ
مخالفت زما | چې اورسیږی تاسوته | په مثال | د هغې | چې رسیدلې ووْ | قوم دنوح ته | یا قوم دهود ته
(هسې نه چې) زما سره مخالفت تاسو دې حد ته اورسوی | چې کوم عذابونه د نوح ﷺ اوهود ﷺ او د صالح
أَوْ قَوْمَ صٰلِحٍ ۭ وَمَا قَوْمُ لُوْطٍ مِّنْكُمْ بِبَعِيْدٍ ۝ وَاسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ
یا قوم دصالح ته | اونۀ دې | قوم دلوط | ستاسونه | لرې | اوبخښش اوغواړئ | د رب خپل نه
قوم ته رسیدلی وو | هغه تاسو ته هم اورسی | او د لوط ﷺ قوم تاسو نه څه لرې نۀ دې | دخپل رب نه بښنه
ثُمَّ تُوْبُوْٓا إِلَيْهِ ۭ إِنَّ رَبِّيْ رَحِيْمٌ وَّدُوْدٌ ۝
بیا | توبه اوباسئ | هغه ته | بیشکه | رب زما | رحم کونکې دې | اومینه لرونکې دې |
اوغواړئ | او بیا هغه ته توبه اوباسئ | زما پروردګار مهربانه او مینه ناك دې |

قوله تعالىٰ: وَيٰقَوْمِ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِيْٓ

قوم ته تنبیه ورکول:-فرمائی چه زما په دشمننی اوبغض کښې راتلوسره تاسو په خپل کفر اوګناه باندې مه کلکیږئ ګنی نوتاسو ته به هغه عذاب دراورسی چه د تاسو نه وړاندې په داسې کارونو کونکو نازل شوې وو. خاص کردلوط ﷺ قوم چه تاسو سره په نیزدې زمانه کښې تیرشوی دی او په نیزدې ځائ کښې هم دی. تاسو د خپلو تیرو ګناهونومعافی اوغواړئی اود مخکښې تګ د پاره د ګناهونونه توبه اوباسئی. په داسې کونکوباندې زما رب ډیر مهربان کیږی او هغوی خپل خوښ بندیګان جوړوی. ابولیلی کندی ﷫ وائی چه مادخپل مالك څاروې نیولې ولاړ ووم،خلقو دحضرت عثمان ﷜کور راګیرکړې وو.هغوی دبره نه سر راښکاره کړو اودا آیت ئې تلاوت کړو اوونی فرمائیل اې زما دقوم خلقوما مه قتل کوئې که تاسوما قتل کړئې نوتاسو به داسې شئ.بیا هغوی د خپلو دواړو لاسونو ګوتې په یو بل کښې ورکړلې او وئې خودلې.

قَالُوْا يٰشُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيْرًا مِّمَّا تَقُوْلُ وَإِنَّا لَنَرٰىكَ
هغوئ اووئیل ائې شعیب | نۀ پوهیږو مونږ | په ډیرو خبرو | د هغو نه | چې ته ئې کوې | اوبیشکه مونږ | خامخا وینو تا لره
هغوی اووئیل ائې شعیب ﷺ ! ستا په زیاتو خبرو نۀ پوهیږو | اومونږ خو تا په خپله ډله کښې ډیر کمزورې وینو
فِيْنَا ضَعِيْفًا ۚ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنٰكَ ۡ وَمَآ
په مونږ کښې | کمزورې | اوکه چرې نۀ وې | ډله ستا | نوخامخابه سنګسارکړې وې مونږ تۀ | او نۀ ئې
.... | اوکه ستا د کورنۍ خاطر نۀ وې | نو مونږ به تۀ په کاڼړو ویشتې وې | او تۀ په

أَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يَٰقَوْمِ أَرَهْطِيٓ أَعَزُّ عَلَيْكُم

ته | په مونږ باندې | غالب | اووئیل شعیب | ائې قومه زما | آیا دله زما | زیاته غزتمنده ده | په تاسو

مونږ غالب نه یې | هغه (شعیب ﷺ) اووئیل ائې زما قومه آیا زما خاندان ستاسو په نظر کښې

مِّنَ ٱللَّهِ وَٱتَّخَذْتُمُوهُ وَرَآءَكُمْ ظِهْرِيًّا إِنَّ رَبِّي بِمَا

دالله | نه | او اونیوۀ تاسو دغه الله | روستو د شاګانو خپلو نه غورزولې شوې | بیشکه | رب زما | په هغه کارونو

دالله ﷻ نه زیات عزتمند دې | حال دا چې تاسو هغه (الله ﷻ) شاته پریخودې دې | بیشکه زما پروردګار

تَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾

چې کوئ ئې تاسو | احاطه کونکې دې |

ستاسو په ټولو کارونو احاطه کړې ده |

قوله تعالى: قَالَ يَٰقَوْمِ أَرَهْطِيٓ أَعَزُّ عَلَيْكُم مِّنَ ٱللَّهِ

شعیب ﷺ اود الله ﷻ لوئی:- قوم مدین اووئیل اې شعیب ﷺ! ستا اکثر خبرې زمونږ په پوهه کښې نه راځي اوپخپله ته هم په مونږ کښې ډیرزیات کمزورې ئې. دسعید ﷫ وغیره وینا ده چه د هغوی نظرکم وو او هغه ډیر صفاوینا کونکې وو تردې چه هغوی ته دخطیب الانبیاء کرام لقب حاصل وو([1]) سدی ﷫ وائي چه په دې وجه ئې ورته کمزورې اووئیل چه هغه به هم یوازې وو.مراد ددې نه د هغوی حقارت او سپکاوې وو. ځکه چه د هغه د قبیلې والا هم دهغه په دین باندې نه وو. وئیل به ئې که ستا د رورولئی لحاظ نه وو نو مونږ خو به په کاڼرو وهلو وهلو ستا قصه ختمه کړې وه. یا دا چه تاته به مو په کولاؤ زړه سره بد وئیل، په مونږ کښې ستا هیڅ قدر ومنزلت اوچتوالې اوعزت نشته. دې اوریدو سره هغوی اووئیل واورئی رونړو! تاسو ما د خپلولئی په وجه پریږدئی د الله ﷻ په وجه مې نه پریږدئی نولکه چه ستا سو هیر د قبیلې والا د الله ﷻ نه هم لوئ کنړې. د الله ﷻ نبی ﷺ ته په نقصان رسولوسره د الله ﷻ نه نه ویریږئی؟ افسوس تاسو د الله ﷻ کتاب شاته اوغورزوو د دې څه عظمت او اطاعت په تاسوکښې نشته. خیر الله ﷻ ستاسو په حال احوال باندې خبر دې او هغه به تاسو ته پوره بدله درکوی.

وَيَٰقَوْمِ ٱعْمَلُوا۟ عَلَىٰ مَكَانَتِكُمْ إِنِّي

| او ائې قومه زما | عمل کوئ | په ځائې خپل | بیشکه زۀ هم

| زما قومه تاسو پخپله طریقه عمل کوئ | اوزه په خپله طریقه عمل

عَٰمِلٌ سَوْفَ تَعْلَمُونَ مَن يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ

عمل کونکې یم | زر به معلوم شی تاسوته | هغه څوك | چې راشی هغه ته | عذاب | چې رسوا به کړی هغه

کونکې یم | زربه درته دا معلومه شی | چې رسوا کونکې عذاب به په چا راځي........

وَمَنْ هُوَ كَٰذِبٌ وَٱرْتَقِبُوٓا۟ إِنِّي مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾

اوهغه څوك | چې هغه دروغ ویونکې دې | اوانتظار کوئ | بیشکه زۀ | تاسوسره | انتظار کونکې یم

اوڅوک دروغژن دې | او تاسو انتظار کوئ | ....زۀ هم تاسو سره انتظار کونکې یم

[1] الطبری: ۴۵۸/۱۵.

وَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

اوهرکله چي | راغئ | حکم زمونږه | بچ کړومونږه | شعیب | اوهغه کسان | چي ایمان ئې راوړي وو

اوهرکله چي زمونږ حکم راغلو انوشعیب ﷺ او د هغه مسلمانان ملګری مو په خپل رحمت سره بچ کړل

مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَاَخَذَتِ الَّذِيْنَ ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ

دهغه سره | په خپل رحمت سره | او اونیول | هغه کسان | چي ظلم ئې کړي وو | سختي چغي

او په ظالمانو باندي یوه (ناترسه) چغه راغله | او پخپلو کورونو کښي (داسي) اړولي پړیوتل

فَاَصْبَحُوْا فِيْ دِيَارِهِمْ جٰثِمِيْنَ ﴿۹۴﴾ كَاَنْ لَّمْ يَغْنَوْا فِيْهَا ؕ اَلَا

نو شول هغوئ | په کلو خپلوکښي | پړمخي پراته | لکه چي | نۀ وو اوسیدلي | په هغي کښي | ......خبردار

لکه چي هډوپه کښي اوسیدلي نۀ وو | ....واوره

بُعْدًا لِّمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُوْدُ ﴿۹۵﴾ ع

لري والي دي (د رحمت نه) | دپاره دمدین د خلقو | لکه چي لري شوی ووثمودیان |

چي مدین (هم) د رحمت نه (داسي) لري شو لکه ثمودیان (چي لري شوی وو) |

قوله تعالی:: وَيٰقَوْمِ اعْمَلُوْا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّيْ عَامِلٌ ؕ

دشعیب ﷺ د قوم د طرف نه ناامیدي:- کله چه د الله ﷻ نبی ﷺ د خپل قوم د ایمان راوړلو نه ناامیده شونوستړي شو اوونی فرمائیل بنه ده تاسو په خپله طریقه باندي روان شئی اوزه به په خپله طریقه باندي قایم یم. تاسو ته به ډیر زر معلومه شي چه رسوا کونکي عذاب په چاباندي نازلیږي؟ اود الله ﷻ په نیز باندي دروغژن کوم یو دي؟ تاسو په انتظار اوسیږئی زه هم په انتظارکښي یم. آخر په هغوی باندي هم د الله ﷻ عذاب راکوز شو. هغه وخت د الله ﷻ نبی اونورمؤمنان بچ کړي شو په هغوی باندي د الله ﷻ رحمت اوشو اوظالمان ئی تس نس کړل. هغوی سوزیدلی مړه بې حس اوحرکت پاتي شو. داسي لکه چه دوی په خپلوکورونوکښي هډو آباد نه وو. اولکه چه اول دې نه وړاندي ثمودیان د الله ﷻ د لعنت محل وو هم داسي دوی هم شو. ثمودیان د هغوی ګاونډیان وو او په کفر اوبدامنئی کښي هم د دوی په شان وو. اودا دواړه قومونه هسې هم عرب وو.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا

او په تحقیق سره | اولیږو مونږه

اومونږ حضرت موسی ﷺ په خپلو

مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَا وَسُلْطٰنٍ مُّبِيْنٍ ﴿۹۶﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ فَاتَّبَعُوْا

موسی | په نښو خپلوسره | او دلیل | ښکاره سره | فرعون ته | اوسردارانو دهغه ته | نوتابعداري اوکړه هغوئ

ښکاره نښو سره فرعون اود هغه سردارانو ته لیږلي وو | خوهغوئ دفرعون حکم اومنلو

اَمْرَ فِرْعَوْنَ ۚ وَمَآ اَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيْدٍ ﴿۹۷﴾ يَقْدُمُ قَوْمَهٗ

دحکم د فرعون | اونۀ وو | حکم د فرعون | په نیغه لار | مخکښي به خی | د قوم خپل نه

...خود فرعون حکم څه ښه نۀ وو | دقیامت په ورځ به دخپل قوم نه وړاندي روان وی

يَوْمَ الْقِيٰمَةِ	فَاَوْرَدَهُمُ	النَّارَ	وَبِئْسَ الْوِرْدُ	الْمَوْرُوْدُ ﴿۹۸﴾
په ورځ دقيامت	نو ور داخل به كړي دوى	اور ته	او ډير بد خائي دي	د كوزيدو
نوهغوى به دوزخ ته ورکوز كړي او هغه د كوزيدو په اعتبار ډير خراب خائي دي				

وَاُتْبِعُوْا	فِيْ هٰذِهٖ	لَعْنَةً	وَّيَوْمَ الْقِيٰمَةِ	بِئْسَ الرِّفْدُ
او دوى پسي شوا	په دې دنيا كښې	لعنت	او په ورځ دقيامت (هم)	بد انعام دي هغه
او په دې دنيا كښې هم ورپسې لعنتونه دي او دقيامت په ورځ به هم وى دغه بدله (د لعنتونو) ډيره خرابه ده				
الْمَرْفُوْدُ ﴿۹۹﴾				
چې دوى ته وركړې شو				

قوله تعالى:: فَاتَّبَعُوْا اَمْرَ فِرْعَوْنَ

د فرعون اطاعت نه پريخودل:-فرعون د قبطي قوم سردار اود هغه د ډلې طرف ته الله ﷻ خپل رسول موسى ﷺسره دخپلو آياتونو او د ښكاره دليلونوسره راوليكلو خوهغوى د فرعون اطاعت پرينخودو او د هغه په گمراه كړې شوې طريقه باندې هغه پسې روان وو.لكه څنگه چه هغوى دده حكم منل نه پريخودل اوهغه ئې خپل سردار گڼړلو دغه شان به دقيامت په ورځ هم هغه پسې وى او هغه به په خپله مشرئى كښې دوى خپل ځان سره دوزخ ته بوځى او پخپله به ډبل عذاب برداشت كوى. هم دغه حال د خرابو خلقو د تابعدارئى كونكو دې هغوى به دا هم وائى چه هم دې خلقو مونږ گمراه كړې يو ته هغوى له هغه عذاب وركړه الخ.

قيامت كښې به د گمراهانو شاعرانو بيرغ امراؤ القيس سره وى::مسند كښې دى حضور ﷺ فرمائى چه د قيامت په ورځ دجاهليت د شاعرانو جنډا به د امراؤالقيس په لاس كښې وى اوهغه به سره د دې دوزخ ته ځى[1]داور په دې عذاب باندې به دا نورزياتې وى چه دلته اوهلته په دواړوځايونوكښې به د هميشه دپاره داخلق لعنتې وى. د قيامت د ورځې لعنت سره په دوى دوه لعنتونه پريوتل. دوى نورو خلقو ته د دوزخ دعوت وركونكى امامان وو په دې وجه په دوى باندې ډبل لعنت پريوتلو.

ذٰلِكَ	مِنْ اَنْۢبَآءِ	الْقُرٰى	نَقُصُّهٗ	عَلَيْكَ
دا	يو څوخبرونه دي	دكلو	چې بيانوو ئې مونږه	تا ته
ددغه يو څو كلو خبرونه مونږ تاته بيان كړل				

مِنْهَا	قَآئِمٌ	وَّحَصِيْدٌ ﴿۱۰۰﴾	وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ	وَلٰكِنْ
دهغه كلى څينى	ولاړ دى	او څينى ريبلى شوى دى	او ونه كړو ظلم مونږه په هغوىٔ باندې	خوليكن
بعضې كلى لاتر اوسه آباد دى او بعضې ختم شوى دى اومونږ په هغوىٔ زياتې نه وو كړې بلكه				

ظَلَمُوْٓا	اَنْفُسَهُمْ	فَمَآ اَغْنَتْ	عَنْهُمْ	اٰلِهَتُهُمُ
ظلم كړې وو هغوىٔ	په ځانونو خپلو باندې	نو دفع نهٔ كړو	د هغوىٔ نه	خدايانو دهغوىٔ
هغوىٔ پخپله په خپلوځانونو ظلم كړې وو نو هغه معبودان ئې هيڅ پكار رانغلل چې				

[1] احمد: ۲/۲۲۸،مسند البزار: ۲۰۹۱.

الَّتِیۡ	یَدۡعُوۡنَ	مِنۡ دُوۡنِ اللّٰهِ	مِنۡ شَیۡءٍ	لَّمَّا
هغه خدایان | چې رابلل به هغوئ | ماسوا د الله نه | هیڅ څیز | هرکله چې				
دالله ﷻ نه بغیر به ئې رابلل | هر کله چې ستا د پروردګار حکم (عذاب) راغلو..............				

جَآءَ اَمۡرُ رَبِّكَ ؕ	وَمَا زَادُوۡهُمۡ	غَیۡرَ تَتۡبِیۡبٍ ﴿۱۰۱﴾
راغئ حکم | د رب ستا | او زیات نهٔ کړل دې خدایانو هغوئ له | غیر دبربادئ نه |		
.........او (بلکه) هغوی ته ئې د هلاکت نه بغیر هیڅ فائده ورنکړه |		

قوله تعالی:: ذٰلِكَ مِنۡ اَنۡۢبَآءِ الۡقُرٰی

د وړاندینوخلق دحالات بیان:-د انبیاء او دهغوی د امتونوواقعات بیانولوسره د الله ﷻ ارشاد دې چه دا هغه کلي والو واقعات دی کوم چه مونږ ستا په وړاندې بیانوو.په دوی د څه خلقو کلي خو اوس هم آباد دی او بعضې ختم شوی دی. مونږ هغوی په ظلم سره نه دی هلاك کړی بلکه هغوی پخپله د خپل کفر اوتکذیب په وجه په خپلو لاسونو په خپل ځان باندې هلاکت واخستلو اود کومو باطلو معبودانو اسرې چه د هغوی وې په وخت باندې د هغوی هیڅ پکار رانغله بلکه د هغوی عبادت هغوی نور هم غرق کړل اود دواړو جهانو وبال په هغوی باندې راپریوتلو.

وَكَذٰلِكَ	اَخۡذُ رَبِّكَ	اِذَآ	اَخَذَ	الۡقُرٰی	وَهِیَ	ظَالِمَةٌ ؕ
اوهمدارنګې | رانیول دی د رب ستا | کله چې | اونیسي | کلي | حال دا چې وی هغه کلي | ظالمان |						
اوستا د پروردګار هم داسې نیول وی چې کله دکلو خلق راونیسي | چې هغوئ (د ګناهونو په وجه)						

اِنَّ	اَخۡذَهٗۤ اَلِیۡمٌ	شَدِیۡدٌ ﴿۱۰۲﴾
بیشکه | نیول دهغه دردناك دی | سخت دی |		
ظالمان وی | دهغه نیول دردناك او سخت دی |		

قوله تعالی::اِنَّ اَخۡذَهٗۤ اَلِیۡمٌ شَدِیۡدٌ﴿﴾

د الله ﷻ نیول ډیرسخت دی:- څنګه چه د دې ظالمانوهلاکت اوشو دغه شان چه څوك هم وی هم دا نتیجه به وینی. د الله ﷻ نیول ډیرسخت اوالمناك وی.د بخاری اومسلم په حدیث کښې دی الله ﷻ ظالمانو له وخت ورکوی او بیائی ناڅاپی راګیرکړی نو بیا مهلت نه ملاویږی بیا حضورﷺ د دې آیت تلاوت اوکړو.([1])

اِنَّ	فِیۡ ذٰلِكَ	لَاٰیَةً	لِّمَنۡ
| بیشکه | په دې واقعاتوکښې | خامخا نښه دعبرت ده | دپاره دهغه چا			
بیشکه په دې واقعاتوکښې د هغه چا د پاره نښه ده | چې د اخرت دعذاب نه			

خَافَ	عَذَابَ الۡاٰخِرَةِ ؕ	ذٰلِكَ یَوۡمٌ	مَّجۡمُوۡعٌ ۙ لَّهُ
چې ویریږی | دعذاب داخرت نه | دا (داسې) ورځ ده | چې راجمع کړې شوې به وی په کښې			
ویریږی |...................هغه به داسې ورځ وی | چې ټول خلق به ورته راجمع کولې شی			

[1] صحیح بخاری کتاب التفسیرسورة هودباب قوله(وکذلك أخذ ربك اذاأخذ القری وهی ظالمة):۴۶۸۶،صحیح مسلم:۲۵۸۳، ترمذی:۳۱۰۹، ابن ماجه:۴۰۱۸،ابن حبان:۵۱۷۵، بیهقی:۹۴/۶.

النَّاسُ	وَذٰلِكَ	يَوْمٌ	مَّشْهُودٌ	وَمَا نُؤَخِّرُهٗ	
خلق	او هغه به	داسې ورځ وی	چې ټول به په کښې حاضرکړې شوې وی	اونۀ روستوکوؤ مونږ دغه ورځ	

اوهغه داسې ورځ ده چې به پکښې (د الله په دربار) کښې پيش کولې شي او مونږ هغه تر يو مقررې مودې پورې

اِلَّا	لِاَجَلٍ	مَّعْدُوْدٍ	يَوْمَ	يَاْتِ	لَا تَكَلَّمُ نَفْسٌ
مگر	يوې نيټې	شمارلې شوی پورې	په کومه ورځ	چې راشي هغه (قيامت)	نه به کوی خبرې هيڅ نفس

روستو کړې ده کله چې هغه ورځ راشي | نو هيڅوک به د الله ﷻ د اجازت نه بغير

اِلَّا	بِاِذْنِهٖ	فَمِنْهُمْ	شَقِيٌّ	وَّسَعِيْدٌ
مگر	په اجازت دهغه سره	نو دهغوئ نه به	څه بدبخته وی	اوڅه نيک بخته

خبره نشي کولې نو بعضې به بدنصيبه وی | او بعضې به خوش نصيبه وی

قوله تعالى:: ذٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوْعٌ لَّهُ النَّاسُ

دقيامت متعلق د الله ﷻ وعده:-دکافرانو په دې هلاکتونو او مؤمنانو په خلاصی کښې صفا دليل دې زمونږ په دې صداقتونو کوم چه مونږ د قيامت باره کښې کړی دی په کومه ورځ چه به ټول داول اوآخر خلق راجمع کولې شی يو به هم باقی نه پاتې کيږی (^۱) هغه ډيره درنه ورځ ده. ټولې فرښتې ټول رسولان او ټول مخلوق به حاضريږی. حقيقی حاکم به کافی انصاف کوی.

د قيامت د مؤخر کيدو اصل سبب: د قيامت د واقع کيدو کښې د وخت لګيدو وجه دا ده چه رب دا خبره اول مقررکړې ده چه ددومره مودې پورې به دنياپه بنی آدم باندې آباده وی،دومره موده به په خاموشئ تيريږی بيا به په فلانکی وخت قيامت قايميږی په کومه ورځ چه قيامت راشی هيڅوک به هم نه وی چه د رب د اجازت نه بغير شونډې کولاؤ کړې شی مګرچه رحمن چاته اجازت ورکړی او هغه به خبره هم صحيح کوی.(^۲) ټول آوازونه به د الله رحمن ذات په وړاندې ټيټ وی. د بخاری او مسلم په حديث شفاعت کښې دی چه په هغه ورځ به صرف رسول اللهﷺ خبرې کوی اود هغه کلام به هم صرف دغه وی ياالله سلامت اوساته (^۳) يا الله سلامتی ورکړه.(^۴) دمحشر په مجمع کښې خو به ډير خلق بد وی او ډير به نيک وی. ددې آيت په نازليدو باندې حضرت عمرؓ تپوس کوی چه بيا يارسول اللهﷺ! زمونږ اعمال په دې بنا باندې دی د کوم نه چه اول فراغت کړې شوې دې که يا چرته په نيوې بنا باندې؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه نه بلکه په هغه حساب باندې کوم چه اول ختم شوې دې چه کوم قلم چليدلې دې. خود هريود پاره به هغه آسان وی د کوم د پاره چه د هغه پيدائش کړې شوې دې. (^۵)

فَاَمَّا الَّذِيْنَ
نوهر چې هغه کسان دی
نوڅوک چې........

^۱) ۱۸/الکهف:۴۷.
^۲) ۷۹/النباء:۳۸.
^۳) ۲۰/طه:۰۸.۰.
^۴) صحيح بخاری کتاب الاذان باب فضل السجود:۸۰۶، صحيح مسلم:۱۸۲؛ابن ماجه: ۴۳۱۲، احمد:۱۱۶/۳.
^۵) ترمذی کتاب تفسيرالقرآن باب ومن سورهِ هود:۳۱۱۱وهوحسن. (مسند ابويعلی)

شَقُوْا فَفِي النَّارِ لَهُمْ فِيْهَا زَفِيْرٌ وَّشَهِيْقٌ ۙ

چي بدبخته شوانو په اور کښي به وي|وي به هغوئ دپاره|په هغي اورکښي|چغي په نري آوازا او چغي په غټ آواز

بدنصیبه وي |هغوئ به په اور کښي پراتهٔ وي | په هغي کښي به چغي سوري وهي

خٰلِدِيْنَ فِيْهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَآءَ

همیشه به وي|په دي حالت کښي|ترڅو چي ولاړوي| آسمانونه | او زمکه | مګر | چي اوغواړي

همیشه به په کښي پراتهٔ وي |ترڅو چي آسمانونه او زمکه قائم وي | مګردا چي ستاپروردګار خوښه شي

رَبُّكَ ؕ اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيْدُ ۞

رب ستا | بیشکه |رب ستا | کونکي دي |دهغه کار | چي اوغواړي |

.... بیشکه ستاپروردګارچي د څه اراده اوکړي| هغه کوي

قوله تعالى:: لَهُمْ فِيْهَا زَفِيْرٌ وَّشَهِيْقٌ ۙ

د دوزخیانو آواز:- د خرېه چغوکښي چه څنګه پیړ اونري آواز وي هم داسي به د هغوی چغي وي. دا یاد ساتئی چه د عربو دمحاورو مطابق قرآن کریم نازل شوي دي. هغوی د همیشه والي محاوري هم داسي وائي چه دا دهمیشه دپاره دي. ترکومي چه د زمکي اوآسمان قیام دي دا هم د هغوی په محاوره کښي دي. چه دا به باقي وي او چه ترکومي د شپي ورځي چکر ترلي شوي وي نود دي الفاظونه همیشه والي مراد دي نه چه قید. دي نه علاوه دا هم کیدي شي چه د دي زمکي او آسمانه پس د آخرت په کورکښي دي نه علاوه بل آسمان اوزمکه وي نو دلته مراد جنس دي. د ابن عباس ﷛ نه روایت دي چه د هربو جنت زمکه او آسمان شته.دي نه پس د الله ﷻ دمنشا ذکر دي.لکه آیت [النَّارُ مَثْوٰىكُمْ خٰلِدِيْنَ فِيْهَآ اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ ؕ]کښي دي.ددي استثناء باره کښي ډیر اقوال دی کوم چه په زادالمسیرکښي نقل کړي دي. ابن جریر ﷫ د خالد بن معدان ضحاك قتاده او ابن سنان ﷬ دا قول خوښ کړي دي چه استثناء عائد ده موحد ګناهګار ته. د بعضو سلفونه د دي په تفسیرکښي ډیر غریب اقوال وارد شوي دي. قتاده ﷫ فرمائي هم الله ﷻ ته د دي پوره علم دي.

وَاَمَّا الَّذِيْنَ

| او هر چي هغه کسان دي

|............اوڅوک چه خوش نصیبه

سُعِدُوْا فَفِي الْجَنَّةِ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا مَا دَامَتِ

چي نیك بخته وي|نو هغوئ به په جنت کښي وي|همیشه به اوسي|په هغي کښي|ترڅو چي ولاړ وي

وي| نو په جنت کښي به دننه وي |همیشه به په کښي اوسیږي| ترڅو چي آسمانونه او زمکه

السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ ؕ عَطَآءً غَيْرَ مَجْذُوْذٍ ۞

آسمانونه| او زمکه |بغیردهغي نه| چي اوغواړي| رب ستا| دا ورکړه ده | چي نهٔ به وي ختمیدونکي

قائم وي|مګر که ستا دپروردګار خوښه شي (نوبدلولي شي) |دا داسي ورکړه ده| چي ختمیدونکي نهٔ ده

قوله تعالی:: اِلَّا مَا شَآءَ رَبُّكَ ط

د الله ﷻ مهرباني:-د رسولانو تابعدار به په جنتونو کښې اوسيږي د کوم نه چه به ويستلې نه شي. د زمکې اوآسمان د بقا پورې به هغوی په جنت کښې وی مګرچه څوك الله ﷻ غواړي. يعنی دا خبره بذاته واجب نه ده بلکه د الله ﷻ په رضا اود هغه په اراده باندې ده. د حسن اوضحاك رحمهما الله په قول دا هم دموحد ګناهګارپه حق کښې ده هغه به څه موده په دوزخ کښې تيروی نوبيا به دهغه ځائ نه راويستلې شي. دا د الله ﷻ مهرباني ده چه نه به ختميږی اونه به کميږی. دانی ښکه اوفرمائيل چه چرته د مشيت د ذکر نه دا انديښنه اونه شی چه هميشه والې به نه وی. لکه څنګه چه ئې د دوزخيانو د هميشه والی نه پس هم خپله رضا اوارادې طرف ته رجوع اوکړه. دا ټول د هغه حکمت اوعدل دې. مرګ به د څوان ګډ په شکل کښې راوستلې شی اوهغه به حلال کړې شی، فرمائيلې به شی چه جنتيانو! هميشه والې دې اومرګ نشته، دوزخيانو! هميشه والې دې مرګ نشته.(١)

فَلَا تَكُ | فِيْ مِرْيَةٍ | مِّمَّا | يَعْبُدُ | هٰٓؤُلَآءِ ط

نو اې نبی مۀ کيږه تۀ | په شك کښې | په باره د هغه څه کښې | چې عبادت ئې کوی | دا خلق

نو (زما محبوبه ﷺ) ته دهغې بتانو د عبادت په بطلان کښې هيڅ شک مۀ کوه | دکومو چې دا خلق عبادت کوی

مَا يَعْبُدُوْنَ | اِلَّا كَمَا | يَعْبُدُ | اٰبَآؤُهُمْ | مِّنْ قَبْلُ ط | وَاِنَّا

نۀ کوی عبادت دوئ | مګر | لکه چې | عبادت به کولو | پلارانو ددوئ | مخکښې ددوی نه | اوبيشکه مونږ

دوئ ددغې معبودانو هغه شان عبادت کوی | لکه څنګه چې به د دوئ پلرونو کولو | ....او مونږ به

لَمُوَفُّوْهُمْ | نَصِيْبَهُمْ | غَيْرَ مَنْقُوْصٍ ﴿١٠٩﴾ ع

پوره پوره ورکونکی يو دوئ لره | حصه د دوئ | چې نۀ به وی کمه کړې شوی...............

دوئ ته خپله (دعذاب) حصه پوره پوره ورکوو | چې هيڅ کمې به په کښې نۀ وی...............

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا | مُوْسَى الْكِتٰبَ | فَاخْتُلِفَ | فِيْهِ ط | وَلَوْلَا

اوبه تحقيق سره ورکړې وو مونږ | موسی ته کتاب | نو اختلاف اوکړې شو | په هغې کښې | او که چرې نۀ وه

اومونږ حضرت موسی ته کتاب ورکړو | نو په هغې کښې هم اختلاف اوکړې شو | ....اوکه

كَلِمَةٌ | سَبَقَتْ | مِنْ رَّبِّكَ | لَقُضِيَ | بَيْنَهُمْ ط

خبره | مخکښې شوې | دطرفه درب ستانه | نوخامخا به فيصله شوې وه | په منځ ددوئ کښې

يوه خبره ستا د پروردګار د طرفه د وړاندې نه خلاصه شوې نۀ وه | نو د دوی په مينځ کښې به ښخوا فيصله شوې وه

وَاِنَّهُمْ | لَفِيْ شَكٍّ | مِّنْهُ | مُرِيْبٍ ﴿١١٠﴾ | وَاِنَّ

او بيشکه دا خلق | خامخا په شك کښې دی | د دې نه | په ژور شګ کښې | او بيشکه

حقيقت دا دې چې دوئ د دې کتاب باره کښې په شک کښې پريشان حاله دی | ....او بيشکه

---

(١) صحيح بخاری کتاب التفسير سوره کهيعص باب قول الله تعالی (وانذرهم يوم الحسرة): ٤٧٣٠، صحيح مسلم: ٢٨٤٩، ترمذی: ٣١٥٦. (صحيح بخاری و مسلم)

كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ أَعْمَالَهُمْ ط إِنَّهُ بِمَا

هر يو ته كله چې وخت راشي|خامخا به پوره بدله وركړي دوى ته| رب ستا|دعملونو ددوئ|بيشكه هغه| په هغه كارونو

ستا پروردگار به دې ټولو ته دخپلو عملونو بدله پوره پوره وركوى| ....بيشكه هغه (الله)

يَعْمَلُونَ خَبِيرٌ

چې دوئ ئې كوى|خبردار دې|

د دوئ په ټولو كارونو ښه خبر دې |

قوله تعالى:: فَلَا تَكُ فِي مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هَٰؤُلَاءِ ط

د شرک د باطل کيدو نه هيڅ کله شک مه کوه:-دمشركانو د شرك په باطل كيدو كښې هيڅ كله پورې شك مه كوه هغوى سره بغيرد خپل پلار نيكه د بيكاره تقليدنه بل هيڅ دليل نشته. د هغوى نيكنې به هم په دې دنياكښې ملاويږى او په آخرت كښې به د سخت نه سخت عذابونه وى، چه كومې د خير اوشر وعدې دى ټولې پوره كيدونكې دى.د هغوى د عذاب مقرره حصه به هغوى ته ضرور رسى. موسى ﷺ ته مونږ كتاب وركړو خو بيا خلقو كښې بې اتفاقى پيداشوه چا اقرار اوكړونو چا انكار اوكړو او هم د دې نبيانوغوندې حال ستا هم دې څوك به دې منى څوك به نه منى. اومونږخو وخت مقرركړې دې مونږ بغير د حجت پوره كولو نه عذاب نه وركوو په دې وجه دا تاخيردې گنى هم اوس به د هغوى د گناهونو مزه هغوىته وركړې شى. كافرانوته د الله ﷻ اود هغه د رسول ﷺخبرې غلطې معلوميږى، د دوى شك شبه نه ختميږى. ټول به الله ﷻ راجمع كوى اود هغوى د كړوشوو عملونوبدله به وركړې كيږى. د دې آيت ډير قراءتونه دى: د قراءتونو معنې هم زمونږ دې ذكر شوى معنې طرف ته راگرځى.

فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ

| نو(ائې نبى)مضبوط اوسه | لكه څنگه چې | حكم شوې دې تاته

| ....نو تهٔ په سمه لار قائم اوسه | لكه څنگه چې درته

وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا ط إِنَّهُ بِمَا

او هغه څوك| چې واپس شوى دى ايمان ته|ستاسره |اومهٔ تيريږئ د حد نه|بيشكه هغه | هغه كارونو لره

حكم شوې دې | اوهغه خلق دې هم قائم اوسيږى | چې توبه ئې ويستې ده| او تاسره ملگرى دى| او سركشى مهٔ

تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ وَلَا تَرْكَنُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا

چې تاسو ئې كوئ | ليدونكې دې | اومهٔ مائيله كيږئ | هغه كسانوته | چې ظلم ئې كړې دې

بيشكه هغه ستاسو كارونه وينى گورى | او ددې ظالمانو طرفته ميلان مهٔ كوئ| گنى تاسو ته به هم

فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ لا وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُونِ اللَّهِ مِنْ أَوْلِيَاءَ

گنئ نواوبه رسيږى تاسوته| اور | حال دا چې نهٔ به وى|ستاسودپاره |په مقابله دالله كښې| څوك دوست

(د دوزخ)اور اورسيږى|...................او دالله ﷻ نه بغير هيڅوك ستاسو مددگار نشته دې

ثُمَّ لَا تُنصَرُونَ ﴿١١٣﴾
بيا به | اونه کړی شی امدادتاسو سره |
بيا به ستاسو هيڅ مدد نشی کولی |

قوله تعالى: إِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾

الله ﷻ د بندګانودعمل نه خبردار دی:-په استقامت او نیغه لاربانديې همیشه والي اودثابت قدمی هدایت الله ﷻ خپل نبی او مسلمانانوته کوی. هم دغه د ټولونه لوئ څيز دی. ورسره د سرکشئ نه منع کول کوی ځکه چه هم دغه تباه کونکی څيزدی سره ددې که چرته په مشرك باندې کړې شوې وی، پروردګاردبندیګانو دعمل نه خبردار دی. مداهنت اوددين په کارونوکښې سستی مه کوئ.دشرك طرفته مه تيتيږئ اودمشرکانو په اعمالوباندې رضامندی مه ښکاره کوئ.دظالمانوطرف ته مه تيتيږئ ګنی اوربه تاسو پورې انخلی.د ظالمانو طرفداری د هغوی په ظلم باندې امداددې دا هيڅ کله هم مه کوئ که داسې مو اوکړه نو څوك دې چه د الله ﷻ عذاب به تاسو نه اخواکړی اوڅوك دی چه د هغه نه به تاسو بچ کړی.

وَأَقِمِ الصَّلَوٰةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ
| اوقائم کړه | مونځ | په دواړو طرفونو | دورځې کښې
|اود ورځې په دواړو طرفونو کښې دمونځ پابندی کوه|اودشپې په
وَزُلَفًا مِّنَ الَّيْلِ ۚ إِنَّ الْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ۚ ذَٰلِكَ ذِكْرَىٰ
اوپه څه وختونو کښې|د شپې نه | بیشکه نیکئ | لرې کوی | بدو لره | دا | نصیحت دی
څه حصه کښې هم|بیشکه چې نیکئ بدئ ختموی|دا(قرآن) د نصیحت قبلونکو دپاره لوئی نصیحت دی
لِلذَّٰكِرِينَ ﴿١١٤﴾ وَاصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾
دپاره دیادونکو(الله لره)|او صبرکوه | بیشکه الله | نه ضائع کوی | اجر د نیکانو خلقو
......اوصبرکوه الله ﷻ هيڅکله د نيکانو اجرنه ضائع کوی

قوله تعالى: إِنَّ الْحَسَنَٰتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّـَٔاتِ ۚ

مونځ قایمول دګناهونوکفاره ده:-ابن عباس رضی الله عنه وغیره وائی دورځې ددواړو سرونو نه مراد دسحراو ماښام مونځ دی[1]د قتاده او ضحاك رحمهما الله وغیره قول دی چه د اول سر نه مراد د سحر مونځ دی دویم سر نه مراد دماسپښين اومازيګرمونځ دی. د شپې دساعتونونه د ماسخوتن مونځ مراد دی. اود مجاهد رحمه الله وغیره په قول ماښام اوماسخوتن نيکئ کول دګناهونو کفاره کيږی. په سنن کښې دی حضور ﷺ فرمانی چه د کوم يو مسلمان نه ګناه اوشی بيا اودس اوکړی دوه رکعته مونځ اوکړی نو الله ﷻ دهغه ګناه معاف کوی[2] يو ځل حضرت عثمان رضی الله عنه اودس اوکړو بيانې اوفرمائيل چه دغه شان ما رسول الله ﷺ اودس کولو سره ليدلې او حضور ﷺ اوفرمائيل چه څوك زما ددې اودس په شان اودس اوکړی بيا دوه رکعته مونځ اوکړی په کوم کښې چه خپل زړه سره خبرې اونه کړی نود هغه ټول وړاندينی ګناهونه

---

[1] الطبری: ۵۰۲/۱۵.

[2] ابوداؤد کتاب الوتر باب فی الاستغفار: ۱۵۲۱ وسنده حسن، ترمذی: ۴۰۶، ابن ماجه: ۱۳۹۵.

معاف کولې شي.(۱) په مسند کښې دي چه حضورﷺ اوبه راوغوښتې اودس ئې اوکړو بيائې اوفرمائيل زما د دې اودس په شان به رسول اللهﷺ اودس کولو بيا حضورﷺ اوفرمائيل چه څوك زما د دې اودس په شان اودس اوکړي او په ولاړه د ماسپښين مونځ اداکړي نود هغه د سحر نه واخله تردې وخته پورې ګناهونه معاف کيږي. چه بيا دمازيګرمونځ اوکړي نودماسپښين نه ترمازيګره پورې ګناه ښبلې کيږي. بيا د ماښام مونځ اداکړي نود مازيګرنه واخله تر ماښامه پورې ګناهونه معاف کولې شي. بيا د ماسخوتن په مانځه د ماښام نه د ماسخوتن پورې ټول ګناهونه ښبلې کيږي.(۲) بيا دې اوده کيږي اوږې راوږي بيا سحر پاسيدو سره د سحر مونځ اداکولو سره د ماسخوتن نه واخله ترسحره پورې ټول ګناهونه معاف کولې شي. هم دغه دي هغه نيکئي چه بدئي لرې کوي. په صحيح حديث کښې دي چه رسول الله ﷺ فرمائي اوښائې که چرې ستا سو د کور د دروازې مخې ته يو نهر روان وي او په هغې کښې روزانه د ورځې پنځه ځل غسل کولې شي نو آيا د هغه په بدن به لږ شان څه خيرې پاتې شي؟ خلقو وئيل چرې نه.حضورﷺ اوفرمائيل چه هم دغه مثال دې دپنځو مونځونو چه ددې په ذريعه داللهﷻ د بنده خطاګانې او ګناهونه معاف کوي(۳) په صحيح مسلم کښې دي چه رسول الله ﷺ فرمائي پنځه مونځونه دجمعې مونځ اود رمضان، رمضان پورې کفاره ده. ترهغه وخته پورې چه د لويو ګناهونو نه پرهيز اوکړي(۴) په مسنداحمدکښې دي د مونځ د ځان نه وړاندې خطاګانې معاف کوي.(۵)

بخاری شريف کښې دي يوسړي يوه ښځه ښکل کړه بياحضورﷺ ته دخپلې ددې ګناه پښيمانتيا ښکاره کړه په دې باندې دا آيت نازل شو. هغه وئيل چه دا صرف زما د پاره خاص دې؟ حضورﷺ جواب ورکړو چه نه بلکه زما د ټول امت د پاره هم دا حکم دې.(۶) په يوبل روايت کښې دي چه هغه اووئيل ما په باغ کښې دې ښځې سره هرڅه اوکړه او جماع مې نه ده کړې اوس زه حاضر يم تاسو چه زما د پاره کومه سزا واوروئې زه به هغه برداشت کړم. حضورﷺ هغه ته هيڅ جواب ورنه کړو هغه لاړو. حضرت عمرؓ اوفرمائيل چه الله ﷻ د ده پرده کړې وه خو که ده پخپله هم د خپل نفس پرده کړې وه. حضورﷺ برابردې سړي طرف ته کتل بيائې اوفرمائيل دا واپس راوغواړئي. کله چه هغه واپس راغلو نوحضورﷺ دا آيت تلاوت کړو.په دې باندې حضرت معاذؓ تپوس اوکړو چه يارسول الله ﷺ داهم د ده دپاره دې؟ حضورﷺ اوفرمائيل چه نه بلکه د ټولو خلقو د پاره دې.(۷)

الله ﷻ دنيا هر چا ته ورکوي خو دين هر چا ته نه نصيب کوي: په مسنداحمدکښې دي رسول اللهﷺ فرمائي څنګه چه په تاسوکښې رزق تقسيم شوې دې اخلاق ئې هم تقسيم کړي دي الله ﷻ خو دنيا هغه ته هم ورکوي د چانه چه خوشحاله وي او هغه ته هم ورکوي چاته چه غصه وي. خو دين صرف هغه خلقو له ورکوي چاسره چه د الله ﷻ مينه وي.يقيناً الله ﷻ هغه سره مينه ساتي.د هغه ذات قسم د چاد قدرت په لاس کښې چه زما روح دې بنده هغه وخته پورې مسلمان کيدې نه شي ترکومې چه د هغه زړه او ژبه

---

(۱) صحيح بخاری کتاب الوضوء ثلاثا:۱۵۹، صحيح مسلم:۲۲۶، ابوداؤد:۱۰۶، ابن ماجه: ۲۸۵ ،دارقطنی: ۸۳/۱.

(۲) احمد:۷۱/۱وسنده حسن، مسندالبزار:۴۰۵، مجمع الزوائد:۲۹۷/۱.

(۳) صحيح بخاری کتاب مواقيت الصلوة باب الصلوة الخمس کفارة:۵۲۸، صحيح مسلم:۶۶۷، ترمذی: ۲۸۶۸، دارمی: ۶۶۸/۱،احمد:۳۷۹/۲،ابوعوانه:۲۰/۲، ابن حبان:۱۷۲۶.

(۴) صحيح مسلم کتاب الطهارة باب الصلوات الخمس والجمعه الی الجمعه...:۲۳۳، ترمذی:۲۱۴، ابن ماجه: ۱۰۸۶، احمد ۲۲۹/۲،مسندابی عوانه:۲۰/۲،مسندالطيالسی:۲۴۷۰،ابن حبان:۱۷۳۳.

(۵) احمد:۴۱۳/۵،المعجم الکبير:۳۸۷۹، مسندالشاميين:۱۶۳۸،مجمع الزوائد:۱۹۸/۱،وسنده حسن.

(۶) صحيح بخاری کتاب مواقيت الصلوة باب الصلوه الخمس کفارة:۵۲۶، صحيح مسلم:۲۷۶۳، ترمذی: ۳۱۴،ابن ماجه: ۴۲۴۵.

(۷) صحيح مسلم کتاب التوبه باب قول الله تعالی ﴿ان الحسنات يذهبن السيئات﴾:۲۷۶۲،ابوداؤد:۴۴۶۸،ترمذی:۳۱۱۲، مسند الطيالسی:۲۸۵،ابن حبان:۱۷۲۸.

مسلمانه شوې نه وی. او بنده تر هغه وخته پورې ایماندار نه دې ترکوم وخته پورې چه د ده ګاونډی د ده د تکلیف رسولو نه بې فکره شوې نه وي. خلقو تپوس اوکړو چه دا تکلیفونه کوم کوم دی؟ وئې فرمائیل چه دهوکه اوظلم. واورئی چه کوم سړې حرام مال اوګټی بیا د هغې نه خرچ اوکړی الله ﷻ هغه د برکت نه محروم ساتی. که هغه د دې نه صدقه اوکړی نو قبوله نه ده. او څومره څه چه د خپل مرګ نه پس پریږدی هغه ټول د ده د پاره د دوزخ د اور توښه ده. یاد ساتئی الله ﷻ بدی په بدئی سره نه ختموی بلکه بدی په نیکئی سره ختموی.[1]

الله ﷻ نیکی په بدئی سره ختموی ددې متعلق احادیث:: په مسنداحمد کښې دی یو سړې حضرت عمر بن خطاب ﷺ له راغلوونی وئیل چه یوه ښځه سودا اخستو له راغلې وه. افسوس چه ما هغه کوټې ته بوتله او بغیرد جماع نه مې په هغې باندې هر قسم خوند واخستو. اوس چه د الله ﷻ کوم حکم وی هغه په ما جاری کړه. حضرت عمرﷺ اوفرمائیل کیدې شی چه د هغې خاوند حاضر نه وو؟ هغه وئیل اوجی هم دا خبره وه. هغه اوفرمائیل چه ته لاړه شه د حضرت ابوبکرﷺ نه د دې مسئلې تپوس اوکړه. حضرت صدیق اکبرﷺ نه ئې هم دغه سوال اوکړو نوهغوی هم دحضرت عمرﷺ په شان اوفرمائیل. بیا هغه د حضورﷺ په خدمت کښې حاضر شو او خپل حال ئې بیان کړو. حضورﷺ اوفرمائیل چه کیدې شی د هغې خاوند د الله ﷻ په لارکښې جهادله تلې وی؟ نود قرآن کریم دا آیت نازل شو نو هغه اووئیل چه دا صرف زما د پاره دې؟ نو حضرت عمرﷺ د هغه په سینه لاس کیخودو اوونی فرمائیل چه نه دغه شان صرف یوازې ستا سترګې نه شې یخیدې دا د ټولوخلقو د پاره عام دې. دې اوریدوسره رسول اللهﷺ اوفرمائیل عمرﷺ رښتونې دې.[2] ابن جریرکښې دی چه هغه ښځه ماله د یودرهم کهجورو اخستو له راغلې وه. نو ما هغې ته اووئیل چه دننه په کوټه کښې ډیرې ښې کهجورې دی هغه دننه لاړه زه هم ورغلم او هغه مې ښکل کړه. بیا هغه حضرت عمرﷺ ته لاړونوهغوی ورته اوفرمائیل چه د الله ﷻ نه اوویریږه او په خپل نفس پرده واچوه. بیا ابوبکرصدیق ﷺته لاړه هغه هم داسې اووئیل خو ابوالیسرﷺ وائی چه مانه صبر نه شوکیدې. زه لاړم او حضورﷺ ته مې واقعه بیان کړه. حضورﷺ اوفرمائیل چه افسوس تاد یوغازی سړی په غیرموجودګئی کښې داسې خیانت اوکړو. ما خو چه دا واوریده نوخپل ځان مې دوزخی اوګڼړلو او په زړه کښې مې دا خیال راغلو چه کاش زما دا اسلام د دې خبرې نه پس وې؟ پیغمبرﷺ لږ شان ساعت خپل سټ مبارك ټیټ کړو نو هم په هغه وخت حضرت جبرائیل ﷺ دا آیت راوړو راغلو.[3]

ابن جریرکښې دی چه یوسړې حضورﷺ له راغلو درخواست ئې اوکړو د الله ﷻ حدپه مابانديې جاری کړه. یوځل دوه هغه اووئیل خوحضورﷺ ترینه مخ واړولو. کله چه مونځ ته اودریده اوحضورﷺ د مانځه اوزګارشو نوتپوس ئې اوکړوهغه سړې چرته لاړو؟هغه وئیل حضورﷺ! زه حاضر یم. حضورﷺاوفرمائیل تا په ښه شان سره اودس اوکړو؟ مونږ سره دې مونځ اوکړو؟ هغه وئیل اوجی. نوحضورﷺ اوفرمائیل چه نه خو بس هم داسې ئې لکه چه مور د خیټې نه چه پیدا شوې وې. خبردار! بیا داسې حرکت اونه کړې. الله ﷻ دا آیت نازل کړو.[4]

پنځه وخته مونځ سره ګناه داسې رژیږی لکه څنګه چې د اوچې پاڼړې رژیږی:: د ابوعثمان رحمة الله علیه بیان دې چه زه حضرت سلمان ﷺ سره ووم هغه د ونې یواوچ ښاخ اونیولو اووئی ښنډلو نو ټولې اوچې پاڼړې

---

[1] احمد:۱/۳۸۷،مجمع الزوائد: ۱/۵۳.
[2] احمد:۱/۲۴۵، طبرانی: ۲۹۳۱، مجمع الزوائد: ۷/۴۱.
[3] ترمذی کتاب تفسیرالقرآن ومن سورة هود: ۳۱۱۵وهوحسن، نسائی:۲۶۸.
[4] وسنده حسن.

اورژیدلې. بیا ئې اوفرمائیل چه ابوعثمان رحمه الله ته تپوس نه کوې چه مادا کار ولې اوکړه؟ ما وئیل چه ښه ده صاحب ونې فرمائیل دغه شان زمامخکښې رسول الله ﷺ کړې ووبیا ئې اوفرمائیل چه کله مسلمان په ښه شان سره اودس اوکړی او پنځه وخته مونځ اوکړی نو دهغه ګناهونه داسې رژیږی لکه د اونې دا اوچې پاڼړې چه رژی. بیا هغوی هم د دې آیت تلاوت اوکړو. ([1]) په مسند کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی که هر قسم ګناه درنه اوشی نو هغې پسې نیکی کوه او هغه ورانه وه. اوخلقوسره په ښواخلاقو ملاویږه([2]) اوحدیث شریف کښې دی چه کله درنه ګناه اوشی نو هغې پسې نیکی کوه ما وئیل یارسول الله ﷺ! آیا ﴿لااله الاالله﴾ وئیل هم نیکی ده.حضور ﷺ اوفرمائیل دا خوبهتره او افضل نیکی ده.([3]) په ابویعلی کښې دی چه په شپه ورځ کښې څوك کوم وخت هم ﴿لااله الاالله﴾ اووائی د هغه د عمل نامې نه بدئی ختمیږی تردې پورې چه د هغې هم داسې نیکئی کیږی([4]) ددې رواوی عثمان رحمه الله ضعیف دې. بزاز کښې دی یوسړی د رسول الله ﷺ نه تپوس اوکړو، حضور ﷺ! ما خپل یوداسې خواهش نه دې پریخودې چه هغه مې پوره کړې نه وی. حضور ﷺ اوفرمائیل چه آیا ته الله یواو زماد رسالت ګواهی ورکوې؟ هغه وئیل او نو حضور ﷺ اوفرمائیل بس هم دا به په دې ټولو غالب وی.([5])

فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُوْنِ مِنْ قَبْلِكُمْ اُولُوْا بَقِيَّةٍ يَّنْهَوْنَ
نوولې نهٔ وو|دهغه قومونونه|چې مخکښې ستاسونه وو|خاوندان|د عقل|چې منع کول ئې خلق
نودا ولې داسې اونشوه|چې ستاسو نه په وړمبو امتونو کښې داسې هوښیار خلق موجودوې|چې
عَنِ الْفَسَادِ فِي الْاَرْضِ اِلَّا قَلِيْلًا مِّمَّنْ اَنْجَيْنَا مِنْهُمْ ۚ وَاتَّبَعَ
د فساد کولونه |په زمکه کښې| مګر لږ |کومو ته چې|نجات ورکړو مونږه| دهغوئ نه|اوتابعداری اوکړه
خلق ئې په زمکه کښې دفساد کولو نه منع کولې|خو کم کوز کسان به په کښې وو | کوم چې مونږ
الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا مَآ اُتْرِفُوْا فِيْهِ وَكَانُوْا
هغه کسانو|چې ظلم ئې کړې وو|دهغې څه|چې آسودګی ورکړې شوې وه هغوئ ته|په هغې کښې|اوشو هغوئ
دعذاب نه بچ کړی وو|او کوم خلق چې ظالمان وو هغوی هم په دې خبرو پسې شول په کومو کښې چې
مُجْرِمِيْنَ ۝ وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ
نافرمان | اونهٔ دې |رب ستا (داسې)|چې هلاك کړی| کلی | په ظلم سره
عیش او آرام وو او هغوی ګناهګار وو|............اوستاپروردګار داسې نهٔ دې|چې کلی (برناحقه)
وَّاَهْلُهَا مُصْلِحُوْنَ ۝ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ
اوحال دا چې اوسیدونکی دهغې| اصلاح کونکی وی| اوکه چری| غوښتلې| رب ستا| نوګرځولې به ئې وې
تباه کړی|په داسې حال کښې چې دهغې خلق د اصلاح کوشش کوی|اوکه ستا د پروردګار خوښه شوې وې

[1]) احمد:۴۳۷/۵.

[2]) احمد:۲۲۸/۵، ترمذی کتاب البروالصله باب ماجاء فی معاشرت الناس:۱۹۸۷وهوحسن.

[3]) احمد:۱۶۹/۵.

[4]) ابویعلی:۳۶۱۱.

[5]) مسندالبزار:۳۰۶۷وسنده صحیح، مجمع الزوائد:۸۳/۱۰.

قوله تعالی:: فَلَوۡلَا كَانَ مِنَ الۡقُرُوۡنِ

الله ﷻ ته رابلونکي اله:-یعنی بغیرد یوځوکسانوخلقو نه مونږ په تیره شوې زمانه کښې داسې خلق ولې نه بیاموموچه شیطانان اومنکران ئې دبدو نه منع کول.هم دغه هغه خلق دی کوم چه به مونږد عذابونو نه بچ کوو.ددې دپاره الله ﷻ په دې امت کښې د یوداسې ډلې دموجودګئی قطعی اوفرضی حکم اوفرمائیلو. ارشادباری تعالی دې ﴿وَلۡتَكُنۡ مِّنۡكُمۡ اُمَّةٌ يَّدۡعُوۡنَ اِلَى الۡخَيۡرِ﴾ د ښیګړې اونیکئی دعوت ورکونکې ډله په تاسو کښې هر وخت موجود کیدل پکار دی.دظالمانو طریقه هم دغه ده چه هغوی د خپلو بدو عادتونو نه نه منع کیږی او هغوی د نیکو علماؤ فرمان ته توجوهم نه ورکوی. تردې چه د الله ﷻ عذاب په هغوی کښې په بې خبرئی سره راپریوزی. په نیکانو کلو باندې د الله تعالی عذاب د ظلم په توګه هیڅ کله هم نه راځی. مونږ د ظلم نه پاك یو خو هغوی په خپله په ځانونوباندې ظلم کوی.

وَلَوۡ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ

| اوکه چرې| غوښتلې| رب ستا| نوګرځولې به ئې وې

|اوکه ستا د پروردګار خوښه شوې وې

النَّاسَ اُمَّةً وَّاحِدَةً وَّلَا يَزَالُوۡنَ مُخۡتَلِفِيۡنَ ۝ اِلَّا مَنۡ

ټول خلق | جماعت | یو | او همیشه به وی دوئ | اختلاف کونکی | مګر | هغه څوک

نوټول خلق به ئې یو امت کړې وې اِنو دوئ به اوس همیشه په اختلاف کښې پراته وی | البته په چا

رَّحِمَ رَبُّكَ ؕ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمۡ ؕ وَتَمَّتۡ

چې رحم اوکړی په هغه| رب ستا | او هم د دې د پاره | الله دوی پیدا کړل | او پوره شوه

چې ستاپروردګار رحم اوکړی | او هم ددې (اختیار اوانتخاب) دپاره ئې دوئ پیداکړی دی

كَلِمَةُ رَبِّكَ لَاَمۡلَئَنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الۡجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجۡمَعِيۡنَ ۝

فیصله | د رب ستا | چې خامخا به ډکوم زهٔ | دوزخ | د پیریانونه | او د انسانانو نه | د ټولو نه

اوستاد پروردګار دا خبره فیصله شوې ده اچې زهٔ به دوزخ د پیریانو اوبنی آدمو ټولو نه ډکوم

قوله تعالی:: وَلَوۡ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ اُمَّةً وَّاحِدَةً

سزاخوړونکی اوخلاصې بیاموندونکی څوک دی؟دالله ﷻ قدرت دیوکار نه عاجزنه دې.که هغه اوغواړی نو ټول به په اسلام یا کفر باندې راجمع کړی خود هغه حکمت دې چه انسانی رائې د هغوی دین اومذهبونه جدا جدا جاری او ساری دی. طریقې مختلف مالی حالت جدا، یو د یو ماتحت، دلته مراد د دین او مذهب اختلاف دې. او چه په چا باندې د الله ﷻ رحم اوشی او هغه د رسولانو تابعداری د الله ﷻ د حکم په پوره کولو کښې برابر لګیا دی. اوس هغوی د نبی آخرالزمان ﷺ تابعدار دی او هم دغه خلاصې بیاموندونکی دی. په مسند او سنن کښې حدیث دې د کوم چه هریو سند بل سند ته تقویت رسوی. رسول الله ﷺ فرمانی چه د یهودیانو یواویا(۷۱) ډلې شوې وې نصاری په دوواویاؤ (۷۲) فرقوکښې تقسیم شوی وو اود دې امت به درې اویا (۷۳) فرقې وی ټولې دوزخی دی بغیرد یوې فرقې نه. صحابه کرامو رضی الله عنهم تپوس اوکړو یارسول الله ﷺ هغه کوم خلق دی؟ حضور ﷺ جواب ورکړو چه څوک

په دې باندې وی په کوم چه زه یم او زما اصحاب. (۱)

د مختلفین نه څوک مراد دی ؟:: په قول دعطاء رحمه الله ﴿مختلفین﴾ نه مرادیهود نصاری او مجوسیان دی؟ او د الله ﷻ د رحم والا ډلې نه مراد یو طرف ته د دین اسلام تابعدارخلق دی. قتاده رحمه الله وائی چه هم دغه ډله ده چه دهغوی وطن اوبدن به جدا وی. اواهل معصیت ډله بازنی اواختلاف والا دی لکه چه د هغوی وطن اوبدن په یوځائ جمع کیږي او څی. په قدرتی توګه د هغوی پیدائش هم د دې د پاره دې. د نیك بخت او بدبخت ازلی تقسیم دې (۲) اودا هم مطلب دې چه رحمت حاصلونکې هم دا ډله ده.

ایا انسان د اختلاف دپاره پیدا شوې دې:: حضرت طاؤس رحمه الله له دووکسانو خپله جګړه راوړه راغله او د خپل مینځ په اختلاف کښې ډیر وړاندې لاړل.هغوی اوفرمائیل چه تاسو جګړې او بنه اختلاف اوکړو په دې باندې یو کس اووئیل چه مونږ خو هم د دې د پاره پیداکړې شوې یو.هغوی اوفرمائیل غلطه ده نو هغه په ثبوت کښې هم د دې آیت تلاوت اوکړو نوهغوی اوفرمائیل چه ددې د پاره ئی نه ئې پیداکړی چه خپل مینځ کښې اختلاف اوکړئی بلکه پیدائش خود جمع د پاره اورحمت حاصلولود پاره وی. لکه چه د ابن عباس رضی الله عنه نه روایت دې چه د رحمت دپاره ئی پیداکړی یو نه چه دعذاب دپاره.او په آیت کښې دی ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ ما پیریان او انسانان هم د خپل عبادت د پاره پیدا کړیدی. دریم قول دا هم دې چه د رحمت اواختلاف د پاره ئی پیداکړی یو. مالك رحمه الله د دې په تفسیرکښې فرمائی چه یوه ډله جنتی او یوه ډله دوزخی. دویم رحمت د پاره او هغوی په اختلاف کښې د لګیاکیدود پاره پیداکړی دی. ستادرب دا فیصله ناطق ده د هغه په مخلوق کښې دادواړه قسمه خلق وی اود دې دواړونه به جنت او دوزخ ډکولې شی. دهغه کامل حکمتونه هم هغه پیژنی.

د جنت او دوزخ مکالمه:: بخاری اومسلم کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی چه د جنت او دوزخ خبرې اترې اوشوې. جنت اووئیل چه په ماکښې خو ضعیف اوکمزورې خلق داخلیږی. او دوزخ اووئیل چه زه کبر او جبر کونکو سره مخصوص کړې شوې یم. په دې باندې الله تبارك وتعالی جنت ته اوفرمائیل ته زما رحمت ئې چه څوك زه غواړم تا کښې به ئی داخلوم او دوزخ ته ئی اوفرمائیل ته زما عذاب ئې چه څوك زه غواړم ستاپه عذاب سره به ترې انتقام اخلم. تاسو دواړه به ډکولې شئی په جنت کښې خو به برابرکمې زیاتې وی. تردې چه د دې د پاره به الله ﷻ یو نوې مخلوق پیدا کړی. او هغه به په دې کښې اوسوی. اودوزخ به هم برابر زیاتوالی غواړی تردې چه د هغې د پاسه به الله ﷻ خپل قدم کیږدی نوهله به هغه وائی چه ستا په عزت مې دې قسم وی اوس بس دې اوس بس دې. (۳)

وَكُلًّا نَّقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ أَنبَاءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ

اوداټول(خبرونه) | چې مونږبیانوو | تاته | دخبرونود رسولانونه | دا هغه څیزدې | چې مونږه محکم کوو

اودپیغمبرانو په قصو کښې مونږ دا ټولې قصې تاته ښکه بیانوو | چې ستازړه پرې مضبوط کړو

بِهِ فُؤَادَكَ ۚ وَجَاءَكَ فِي هَٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرَىٰ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿۱۲۰﴾

په دې سره | زړه ستا | اوراغی تاته | په دې کښې | حق | اونصیحت دې | اوبیداری ده | دپاره دمؤمنانو

اوپه دې قصو کښې تاته حق دراورسیدو ....او دا د مومنانو د پاره نصیحت او عبرت دې

(۱) احمد:۲/۳۳۲، ترمذی کتاب العلم باب ماجاء فی افتراق هذه الامة:۲۶۴۱، ابوداؤد:۴۵۹۶وسنده حسن، ابن ماجه:۳۹۹۱ وسنده حسن،

(۲) ۱۱/هود:۱۰۵.

(۳) صحیح بخاری کتاب التفسیر سوره ق باب قوله ﴿وتقول هل من مزید﴾: ۴۸۵۰،صحیح مسلم:۲۸۴۶، ترمذی۲۵۶۱، مصنف عبدالرزاق:۲۰۸۹۳، احمد:۲/۳۱۴.

قوله تعالى: مَا نُثَبِّتُ بِهٖ فُؤَادَكَ
د زړه تسلی:-د وړاندینوامتونو خپل انبیاء دروغ ګنړل د هغوی په تکلیفونو باندې صبرکول او آخر د الله ﷻ دعذابونو راتلل دکافرانوبربادیدل دنبیانو رسولانو اومؤمنانو خلاصې بیاموندل دا ټول واقعات مونږ تاته اوروو، دې دپاره چه ستا زړه مونږ نور هم مضبوط کړو اوتاته پوره سکون ملاوشي. په دې سورة کښې هم حق په تاباندې پوره واضح شو یا دا چه په دې دنیاکښې هم ستا په وړاندې ربښتونی واقعات بیان کړې شو. دا عبرت دې د کافرانود پاره اونصیحت دې د مؤمنانو دپاره هغوی دې د دې نه ګټه حاصله کړي.

وَقُلْ	لِلَّذِيْنَ	لَا يُؤْمِنُوْنَ	اعْمَلُوْا	عَلٰى مَكَانَتِكُمْ ط	اِنَّا
او اووایه	هغه کسانوته	چې نۀ راوړي ایمان	چې عمل کوئ تاسو	په خپل ځائ	بیشکه مونږ(هم)
چې ایمان نۀ راوړي هغوئ ته اووایه چې تاسو پخپله طریقه عمل کوئ مونږ به پخپله طریقه					
عٰمِلُوْنَ لا	وَانْتَظِرُوْا ج	اِنَّا	مُنْتَظِرُوْنَ		
عمل کونکي یو	او انتظار کوئ تاسو	بیشکه مونږ (هم)	انتظار کونکي یو		
عمل کوو ....او د انجام انتظار کوئ مونږ هم انتظار کوو.					

قوله تعالى: اِنَّا عٰمِلُوْنَ
په خپل مقام باندې کلک اودریدل:-د دې کافرانو د ویرولو او هوښیارولو د پاره دوی ته دهمکی ورکړه اوورته اووایه چه ښه ده تاسو دخپلې طریقې نه نه اخواکیږئ نومونږ هم په خپله طریقه باندې عمل کونکي یو.تاسو په انتظار اوسیږئ چه آخري انجام به څه وي اومونږهم ددغه انجام لار ګورو.نو الحمد لله دنیا د دغه کافرانو انجام اولیدلو اود هغه مسلمانانو هم چه د الله ﷻ په فضل اوکرم سره په دنیاباندې خواره شو.په مخالفینوباندې ئې د کامیابئ سره غلبه حاصله کړه او دنیا ئې په موټی کښې واخسته (فلله الحمد).

وَلِلّٰهِ	غَيْبُ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	وَاِلَيْهِ	يُرْجَعُ	الْاَمْرُ
اوخاص الله لره دي	علم دغیبو	دآسمانونو	اودزمکې	اوخاص هغه ته	اوایس کړې کیږي	معاملې
آسمانونو او زمکې ټول پټ خیزونه الله ﷻ ته معلوم دي اوټولې معاملې به هم هغه ته واپس کیږي نو						
كُلُّهٗ	فَاعْبُدْهُ	وَتَوَكَّلْ	عَلَيْهِ ط	وَمَا	رَبُّكَ	بِغَافِلٍ
ټولې	پس عبادت کوه د هغه	اوبهروسه کوه	په هغه باندې	اونۀ دې	رب ستا	ناخبره
تۀ صرف دهغه عبادت کوه او هم په هغه باندې بهروسه کوه اوستا پروردګار ستاسو د کارونو						
عَمَّا	تَعْمَلُوْنَ ع					
د هغه کارونو نه	چې تاسو ئې کوئ					
نه غافل نۀ دې						

قوله تعالى: وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ
د غیبو پیژندونکې:- د آسمانونو اوزمکو په ټولو غیبوباندې خبر لرونکې صرف یو الله دې. هم د هغه عبادت کول ټولو له پکار دی اوهم په هغه باندې بهروسه کول پکاردی اوخوک چه هم په هغه باندې

بهروسه اوکړی هغه دده دپاره کافي دي. حضرت کعب رحمه الله فرمائي چه دتورات خاتمه هم په دې ایاتونو باندې ده. الله ﷻ په مخلوق کښې د چا د يو عمل نه هم بې خبر نه دې.

(تفسیر سورة یوسف)

ددې سورت په فضيلت کښې يوحديث واردشوې دې.خپلو ماتحتانو ته سورة يوسف اوښايه کوم مسلمان چه اولولی یا دا خپل کور والا ته اوښائي یائي خپل ماتحت خلقو ته اوښائي په هغه باندې الله ﷻ دمرګ سکرات آسانوي او هغه ته دومره قوت ورکوي چه هغه به يومسلمان سره حسدنه کوي.(1) خودددې سند ډير ضعيف دې.ددې يو متابع په ابن عساكركښې دې خودهغې هم ټول سندونه منکر دي. د امام بيهقي رحمه الله کتاب "دلائل النبوة" کښې دی چه کله دیهودیانو يوې ډلې داسورة واوريدونو هغوی مسلمانان شو ځکه چه هغوی سره هم دا واقعه دغه شان بیان وه.(2)دا روایت د کلبي د ابوصالح نه او د هغوی د حضرت عبدالله بن عباس رضي الله عنه نه دې.

ایاتونه	سورة یوسف مکیة وهی مـائة واحدی عشرة ایة واثنـاعشرركـوعـا	رکوع ګاني
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑪	شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکې دې	⑫
	د الله په نوم شروع کوم چه ډير مهربان اوزيات رحم کونکې دې	

الٓرٰ	تِلْكَ	اٰيٰتُ	الْكِتٰبِ	الْمُبِيْنِ ۝	اِنَّآ	اَنْزَلْنٰهُ
ا ل ر	دا	آيتونه	د کتاب	روښانه دی	بیشکه مونږه	نازل کړې دې دا

الف لام را | دا د روښانه کتاب ایتونه دی| .... | ....مونږ دا قرآن

قُرْءٰنًا	عَرَبِيًّا	لَّعَلَّكُمْ	تَعْقِلُوْنَ ۝	نَحْنُ	نَقُصُّ
قرآن	په عربئ کښې	د پاره ددې چې تاسو	پوهه شئ	مونږه	بیانوؤ

په عربئ ژبه کښې نازل کړې دې | چې تاسو پرې ښه پوهه شئ | ....مونږ چې

عَلَيْكَ	اَحْسَنَ الْقَصَصِ	بِمَآ	اَوْحَيْنَآ	اِلَيْكَ	هٰذَا الْقُرْاٰنَ	وَاِنْ
په تا	ډيره ښۀ قيصه دقصونه	په وجه د دې	چې وحی وکړه مونږ	استا طرف ته	ددې قرآن	او اګرچه

دا قران تاته د وحی په صورت کښې رالیږلې دې .نوهم ددې په ذريعه درته يوه ښکلې قصه اوروؤ| يقيناً

كُنْتَ	مِنْ قَبْلِهٖ	لَمِنَ الْغٰفِلِيْنَ ۝	اِذْ قَالَ	يُوْسُفُ	لِاَبِيْهِ	يٰٓاَبَتِ
وې ته	وړاندې ددې نه	خامخا د ناخبرو نه	کله چې اووئيل	يوسف	پلار خپل ته	ائې پلاره زما

ددې نه وړاندې ته بيخی ناخبره وې | .... کله چې حضرت يوسف عليه السلام خپل پلار ته اووئيل

قوله تعالى:: نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ

په قرآن پاک کښې بهترينه قصه:-د سورة بقرې په شروع کښې د حروف مقطعه بحث تيرشوې دې. د

(1) الثعلبي في سيره.

(2) دلائل النبوه:۶/۲۷۶.

دي کتاب یعني قران شریف دا ایاتونه ډیر واضح کولاؤ او ښه صفادي.دمبهم څیزونو حقیقت ېرانستي شي.دلته د ﴿تلك﴾ معنی ده ﴿هذه﴾. ځکه چه عربي ژبه ډیره کامله اومقصدپوره واضح کونکي اود وسعت اوکثرت والا ده.په دې وجه دا د ټولونه پاك کتاب په دې بهترین ژبه کښې د ټولونه په افضل رسول ﷺ دفرښتو دسردارې فرښتې په سفارت کښې دزمکې په مخ دټولونه په بهتر ځایٔ په وختونو کښې په بهترین وخت کښې نازل شو او هرقسم کمال ته اورسیدو دې د پاره چه تاسو په هرقسم سوچ او پوهه حاصله کړئی او په دې باندې پوهه شئی مونږ یو بهترین قصه بیانوو. صحابه کرامو ﷺ عرض اوکړو چه حضور ﷺ که یوه قصه مو بیان کړې وه. په دې باندې دا آیت نازل شو. ([1]) او په یو روایت کښې دی چه د یوې زمانې پورې قرآن کریم نازلیدلو. او حضور ﷺ به د صحابه کرامو ﷺ په وړاندې تلاوت فرمائیلو بیا هغوی اووئیل چه حضور ﷺ که چرته څه واقعه بیان شوې وه نو په دې باندې دا آیاتونه نازل شو. بیائی د څه وخت نه پس اووئیل افسوس چه حضور ﷺ څه خبره فرمائیلې وه په دې باندې دا آیت ﴿ اَللّٰهُ نَزَّلَ اَحْسَنَ الْحَدِیْثِ ﴾ نازل شو.اوخبره بیان شوه([2])د خبرو یوشان طریقه کتلوسره صحابه کرامو رضوان الله اجمعین عرض اوکړو یارسول الله ﷺ د خبرې نه پورته اود قرآن نه لاندې که څه خبره وه یعني واقعه.نو په دې باندې دا آیت نازل شو بیا هغوی د حدیث خواهش ښکاره کړو په دې باندې آیت ﴿اَللّٰهُ نَزَّلَ﴾ نازل کړو. نود قصې په اراده بهترین قصه اود خبرې په اراده بهترین خبره نازل شوه.

د قران پاک په امتیاز باندې احادیث: :پدې ځایٔ کښې چرته چه د قرآن کریم تعریف کیږی اودا بیان دې چه داقرآن پاك د ټولوکتابونه بې نیازه کونکي دې. مناسب دی چه مونږ د مسند احمد دا حدیث هم بیان کړو په کوم کښې چه دی حضرت عمر بن الخطاب ﷺ ته د اهل کتاب نه یو کتاب په لاس ورغلې ور هغه ددې کتاب سره دحضور ﷺ په خدمت کښې حاضرشواودحضور ﷺ په وړاندې دالوستلو. حضور ﷺ سخت غصه شواو وئی فرمائیل اې دخطاب څویه آیاته په دې مشغولیدو سره دهوکه کیدل غواړې؟ د هغه قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې دا ما ډیر روښانه او پړقیدونکې راوړې دې ته د دې کتاب نه د څه خبرې تپوس مه کوه ممکن ده چه هغه صحیح جواب درکړی او ته هغه دروغ اوګنړې او کیدې شی چه هغه غلط جواب درکړی او ته هغه رښتیا اوګنړې. واوره د هغه الله ﷻ قسم د چا په لاس کښې چه زما ځان دې که چرې نن پخپله هم حضرت موسی ﷺ ژوندې وې نوهغه ته به هم بغیر زما د تابعدارئی نه بله لار نه وه.([3]) په روایت کښې دی چه حضرت عمر بن الخطاب ﷺ حضور ﷺ ته عرض اوکړو د بنو قریظه قبیلې زما یو دوست د تورات نه یو څو جامع خبرې ماته لیکلې دی نو آیا زه هغه تاسو ته واوروم؟ دحضور ﷺ مخ مبارك بدل شو. حضرت عبدالله بن ثابت ﷺ اووئیل اې عمر ﷺ! آیا ته د حضور ﷺ مخ مبارك ته نه ګورې؟ اوس چه د حضرت عمر ﷺ نظر پرې پریوتلو نو وئی وئیل مونږ د الله ﷻ په رب کیدو باندې اسلام په دین کیدو باندې اوحضرت محمد ﷺ د الله ﷻ په رسول کیدو باندې په زړه سره رضامند یو. نو هله د حضور ﷺ د مخ مبارك نه غصه لاړه او وئی فرمائیل د هغه پاك ذات قسم د چا په قبضه قدرت کښې چه د محمد ﷺ ځان دې که په تاسوکښې پخپله حضرت موسی ﷺ وې نو بیا به هم تاسو زه پریخودلم اود هغه په تابعدارئی کښې به اخته کیدئې نو تاسو ټول به ګمراه کیدئې. په امتونوکښې زما حصه تاسو ئې او په نبیانوکښې ستاسو حصه زه یم([4])په ابویعلی کښې دی چه د سوس اوسیدونکې یوه قبیله عبدالقیس یو سړې فاروق اعظم ﷺ له راغلو. هغوی د ده نه تپوس اوکړو

[1]) الطبری: ۵۵۲/۱۵.

[2]) حاکم:۳۴۵/۲وهوحسن.

[3]) احمد:۳۸۷/۳.

[4]) احمد:۳۶۵/٤-۳۶۶.

چه ستا نوم فلانکې فلانکې دې؟ هغه ونيل او، تپوس ئې اوکړو ته په سوس کښې مقيم ئې؟ هغه ونيل او. دهغه په لاس کښې چه ګومه کوره وه هغه ئې پرې اووهلو. دې سړی ونيل امير المؤمنين زما قصور څه دې؟ حضرت عمرؓ اوفرمائيل چه کينه زه درته ښايم. بيا ئې بسم الله الرحمن الرحيم° اولوستلو او ددې سورة آيات ﴿لَمِنَ الْغٰفِلِيْنَ۝﴾ پورې تلاوت کړو. درې ځل ئې ددې آياتونو تلاوت اوکړو او درې ځل ئې هغه اووهلو. هغه تپوس اوکړو امير المؤمنين زما څه قصور دې؟ هغه اووئيل تا د دانيال کتاب ليکلې دې هغه ونيل چه ته څه وائې نو زه د هغې کولو ته تياريم هغه ورته اووئيل ښه لاړشه په ګرمو اوبو او سپينو مالوچوسره هغه بالکل وران کړه. خبرداردنن نه پس نه هغه پخپله اولولې اونه ئې بل چاته لوله. اوس مې که واوريده چه تاپخپله هغه لوستلې يا دې چاته خودلې دې نوداسې سخته سزا به درکوم چه عبرت به وی.

بيا ئې اوفرمائيل کينه يوه خبره واوره زه لاړم د اهل کتابويوکتاب مې اوليکلو بيا مې هغه په څرمن کښې واخستو اود حضورﷺ په خدمت کښې حاضرشوم. حضورﷺ زما نه تپوس اوکړوستا په لاس کښې دا څه دی؟ ماونيل چه يو کتاب دې چه مونږ په علم کښې زيات شو پدې باندې حضورﷺ دومره خفه شو چه د غصې په وجه د حضورﷺ په اننګوباندې سرخی ښکاره شوه بيا آواز اوکړې شو مونځ جمع کونکې دې. هغه وخت انصارو وسلې سنبالې کړې چه چا حضورﷺ خفه کړې دې اود منبر نبوی نه چاپيره هغه خلقو وسلې تيارې نيولې دی. وئې فرمائيل اې خلقوا زه جامع کلمات ورکړې شوې يم اود کلماتو خاتم ورکړې شوې يم. اوبيا زمادپاره ډير اختصارکړې دې.ما دالله ﷻ ددين خبرې ډيرې پرقيدلې اوصفا راوړلې دی خبردار تاسو دهوکه کيږئې مه ژور کوزيدونکی چرته تاسو دهوکه نه کړی. دې اوريدو سره حضرت عمرؓ اودريدو اووئې فرمائيل د الله ﷻ په رب کيدو، د اسلام په دين کيدو اوپه رسول الله ﷺ رسول کيدو باندې يارسول اللهﷺ د زړه نه راضی يو. نوحضورﷺ د منبرنه راکوزشو.[1] ددې يو رواوی عبدالرحمن بن اسحاق ته محدثين ضعيف وائی امام بخاری رحمه الله دهغه حديث صحيح نه ليکی. زه وايم د دې يو شاهد اوسندحافظ ابوبکر احمدبن ابراهيم اسماعيلی راوړلې دې چه د خلافت فاروقی په زمانه کښې هغوی د حمس يو څوکسان سړی راوړغوښتل په دوی کښې دوه کسان هغه وو چا چه د يهوديانونه يو څو خبرې خوښې کړې ليکلې وې هغوی دا مجموعه هم ځان سره راوړله چه دحضرت عمرؓ نه معلومه کړی که چرې هغوی اجازت راکړو نو مونږ به د دې په شان نورې خبرې هم زياتې کړو ګنی دا به هم اوغورزوو. دلته چه راغله هغوی اووئيل اميرالمؤمنين! د يهوديانونه مونږ بعضې خبرې اورو په څه سره چه زمونږ ويښته اودريږی نو آيا دهغوی نه هغه خبرې مونږ واخلوکه نه؟ هغوی اوفرمائيل چه کيدې شی تاسو د هغوی څه خبرې ليکلی دی؟واورئی زه په دې کښې فيصله شوې واقعه اوروم. زه دحضورﷺ په زمانه کښې خيبر ته لاړم هلته د يويهودی خبرې زما ډيرې خوښې شوې ما هغه ته درخواست اوکړو هغوی هغه ماته اوليکلې. زه واپس راغلم اوحضورﷺ ته مې د هغې ذکر اوکړو. هغویﷺ اوفرمائيل لاړشه هغه راوړه. زه په خوشحالئ خوشحالئی لاړم چه حضور ته دا زما کار خوښ شو. راومړې اوهغه مې لوستل شروع کړو. لږ شان پس ما نظراوچت کړو چه اومې کتل نو حضور ﷺ سخت ناراض وو.زما د خُلې نه يوحرف هم اونه وتلواو دد ډيرې ويرې زما ويښته اودريدل، زما دې حالت ته په کتلو حضورﷺ هغه ليك راوچت کړو اود هغې يو يو حرف ئې ورانول شروع کړو. او په ژبه مبارکه به ئې ارشاد فرمائيلو ګورئی خبردار د هغوی اونه منئی دوی خود ګمراهئی په کنده کښې پريوتلی دی اودوی خو نور هم دهوکه کوی. حضورﷺ د دې ليك يويو لفظ باقی پرينخودو. دې اورولو سره حضرت عمرؓ اوفرمائيل که تا هم د هغوی خبرې ليکلې وی نوما به ته په داسې سزا کولې

---

[1] مجمع الزوائد: ۱/۱۷۳، الاحاديث المختاره: ۱/۲۴

چه د نورو دپاره به عبرت شي. هغوی اوونیل والله هیڅ کله به هم یو حرف اونه لیکو.بهر راتلوسره هغوی خنګل ته لاړل هغوی هغه خپلې تختې ته کنده اوکړه خښې کړې[1] په مراسل ابی داود کښې هم د حضرت عمر ؓ هم داسې روایت دې. والله اعلم.

إِذْ قَالَ	يُوسُفُ	لِأَبِيهِ	يَا	أَبَتِ إِنِّي	رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا
کله چې اوونیل	یوسف	پلار خپل ته	ای پلاره زما	بیشکه زه چې یم اولیدل ما	یوولس ستوري
کله چې حضرت یوسف ؑ خپل پلار ته اوونیل ائې زما بابا جانه! ما یوولس ستوري، نمر او سپوږمۍ (					
وَالشَّمْسَ	وَالْقَمَرَ	رَأَيْتُهُمْ لِي	سٰجِدِينَ ۝		
او نمر	اوسپوږمۍ	اولیدل ما هغوئ چې ماته	سجده کونکی دی		
په خوب کښې) اولیدل اخه ګورم چې دا ټول زما په مخکښې ټیټ شوی دی					

قوله تعالىٰ:: إِنِّي رَأَيْتُ أَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ

د یوسف ؑ خوب: دحضرت یوسف ؑ پلار حضرت یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم علیهم السلام دې، په حدیث کښې دی چه کریم بن کریم بن کریم یوسف بن یعقوب بن اسحاق بن ابراهیم علیهم السلام دې.[2]

لوئې بزرګ څوک دې :: د حضور ﷺ نه تپوس اوکړې شو چه د ټولونه زیات بزرګ څوک دې؟ حضور ﷺ اوفرمائیل چه د چا په زړه کښې د ټولو نه ډیره د الله ﷻ ویره وی. هغوی وئیل زمونږ داسې عام جواب مقصدو نه وو.حضور ﷺ اوفرمائیل بیا د ټول نه ډیر بزرګ حضرت یوسف ؑ دې. چه پخپله نبی وو د چا پلار چه نبی وو. د چا نیکه چه نبی وو اوخلیل الله وو. هغوی وئیل چه مونږ دا هم تپوس نه کوو. بیا حضور ﷺ اوفرمائیل آیا بیا تاسو د ټولو عربو د قبیلې په نسبت داسوال کونې؟ اوهغوی وئیل اوجی. واوره چه د جاهلیت په زمانه کښې کوم چه ممتاز او شریف وو هغوی د اسلام راوړو نه پس هم داسې شریف دی اوهغوی خپل دیني پوهه حاصله کړی وی[3] حضرت ابن عباس ؓ فرمائي د نبیانو خوب لیدل د الله ﷻ وحی وی[4] مفسرینو دلته دیولسو ستورونه مراددحضرت یوسف ؑ یولس رونړه اخستې دی اودنمر سپوږمۍ نه مراددهغوی پلار اومور دی.ددې خوب تعبیر دخوب لیدلونه څلویښت کاله پس ښکاره شو. بعضې وائی چه د دې کال نه پس ښکاره شو کله چه هغه خپل مورپلار په شاهی تخت باندې کینولو اویولس رونړه د هغوی مخې ته سجده کښې پراته دی. هغه وخت حضرت یوسف ؑ اوفرمائیل چه زما مهربان پلاره دا اوګوره نن الله ﷻ زما خوب رښتونی کړو.[5]

د یولس ستورو نومونه:: په یو روایت کښې دی چه بستانه نومی د یهودیانو یو زبردست عالم وو. هغه دحضور ﷺ نه ددې یولسوستورو نومونو معلومول طلب کړه. حضور ﷺ خاموش شو نو جبرائیل د آسمان نه راغلو حضور ﷺ ته ئې نومونه اوخودل حضور ﷺ هغه راوغوښتلو او وئې فرمائیل که زه تاته د دوی نومونه اوښایم نوته به مسلمان شې. هغه اقرار اوکړو حضور ﷺ اوفرمائیل واوره نومونه دا دی:

---

[1] وسنده حسن غریب.
[2] صحیح بخاری کتاب التفسیر سورة یوسف باب قوله ﴿ویتم نعمته علیك وعلی آل یعقوب﴾:٤٦٨٨، احمد:٩٦/٢
[3] صحیح بخاری کتاب التفسیر سوره یوسف باب قوله ﴿لقدکان فی یوسف واخوته ایات للسائلین﴾:٤٦٨٩، صحیح مسلم:٢٣٨٧، احمد:٢٥٧/٢، مسندالطیالسی:٧١، مسندالحمیدی:١٠٤٥، ابن حبان:٦٣٦. (بخاری)
[4] الطبری:٥٥٤/١٥.
[5] ایضا:٥٥٧/١٥. ١٢/یوسف:١٠٠.

(۱) جریان (۲) طارق (۳) زیال (۴) ذوالکنفات (۵) قابس (۶) وثاب (۷) عمودان (۸) فیلق (۹) مصبح (۱۰) ضروح او (۱۱) ذوالفزع. یهودی اووئیل چه او د الله ﷻ قسم د دې ستورو نومونه هم دا دي. (۱) دا روایت په دلائل بیهقي کښې اوابویعلی کښې اوبزاز کښې اوابن ابی حاتم کښې هم راوړی دی. په ابو یعلی کښې دادی چه کله یوسف ؑ خپل پلارته دخوب بیان اوکړو نو هغوی اوفرمائیل چه دا رښتوني خوب دې دا به پوره کیږی. حضور ﷺ فرمائي دنمر نه مراد پلار او د سپوږمئ نه ستاسو مور مراد ده. خوددې روایت په سندکښې حکم بن ظهیری فزاری منفردې دې.کوم ته چه بعضو امامانوضعیف ونیلی دی. او اکثرو دې متروك کړې دې.هم دغه حدیث دحسن یوسف راوی دې ده ته ځلورواړه ضعیف وائي.

قَالَ يٰبُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلٰٓى اِخْوَتِكَ

| دهٔ اووئیل | ائې خویه | مهٔ بیانوه | خوب خپل | رونړو خپلوته

| هغه ورته اووئیل چې ائې زما بچیه | دا خوب خپلو رونړو ته مهٔ بیانوه

فَيَكِيْدُوْا لَكَ كَيْدًا ؕ اِنَّ الشَّيْطٰنَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِيْنٌ ۝

پس تدبیربه جوړ کړی | تا ته | په تدبیرجوړولوسره | بیشکه شیطان | دپاره دانسان | دشمن | ښکاره دې

ګنی د ضرر دپاره به درته څه چل جوړ کړی | ځکه چې شیطان د انسان ښکاره دښمن دې

قوله تعالى:: قَالَ يٰبُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلٰٓى اِخْوَتِكَ فَيَكِيْدُوْا لَكَ كَيْدًا ؕ

د یعقوب ؑ یوسف ؑ ته دخپل خوب نه بیانولو تاکید:- د حضرت یوسف ؑ دې خوب اوریدو سره د هغې تعبیر په وړاندې کیخودو او حضرت یعقوب ؑ ده ته تاکید اوکړو چه دا د رونړو په وړاندې مه بیانوه. ځکه چه د دې خوب تعبیر دا دې چه نور رونړه به ستا په وړاندې ټیټ وی تردې چه هغوی به ستا د عزت او تعظیم د پاره ستا په وړاندې به خپله ډیر کمزوری او عاجز ښکاره کړی نو ډیر ممکن دی چه د دې خوب په اوریدو باندې د دې تعبیر د دې وړاند کیخودو سره د شیطان په دهوکه کښې به راشي نو د اوس نه به ستا په دښمننی کښې اخته شی اود حسد په وجه به د یو نامعقوله په شان دهوکه اوکړی او په یوه حیله باندې به ستا د ټیټ والی فکر کښې اخته شی. نود رسول الله ﷺ تعلیم هم دغه دې فرمائی چه تاسو خلق څه ښه خوب اووینئ نو بیا خو هغه خیر که بیانوئی او چه کوم سړې داسې خراب خوب اووینی نوچه په کوم اړخ باندې ئې نواړخ بدل کړه او ګس طرف ته درې ځل توکانړې توکړئی.اودهغه دبدئی نه په الله ﷻ سره پناه غواړه. او چاته د دې ذکر مه کوه. نو هغه خوب به تاته څه نقصان نه رسوی(۲) دمسنداحمدوغیره په حدیث کښې دی رسول الله فرمائی د خوب تعبرې چه ترکومې پورې نه وی اخستې نو هغه لکه چه د مرغئ په پښو کښې دی. او چه کله د هغې تعبیر بیان شو نو بیا هغه کیږی.(۳)

فائد:- ددې نه دا حکم هم اخستې شی چه نعمت پټول پکار دی. ترکومې پورې چه هغه په خپله په ښه شان سره واضح شوې نه وی اوښکاره نه شی. خو په یوحدیث کښې دی چه په ضرورتونو پوره کوولو باندې د هغوی د پټیدونه هم امداد اخلئی ځکه چه هریو هغه سړې چاته چه څه نعمت ورکولی شی خلق

---

(۱) مسندالبزار: ۲۲۲۰، دلائل النبوة: ۲۷۷/۶. (ابن جریر)

(۲) صحیح بخاری کتاب التعبیر باب مذا رای مایکره فغلا یخبر بها ولایذکرها: ۷۰۴۴، صحیح مسلم: ۲۲۶۱.

(۳) ابوداؤد کتاب الادب فی الرویا: ۵۰۲۰ وسنده حسن، ترمذی: ۲۲۷۹، ابن ماجه: ۳۹۱٤، احمد: ۱۰/ ، مسندالطیالسی: ۱۰۸۸، حاکم: ۳۹۰/٤، مشکل الآثار: ۲۹۵/۱.

دغه سره حسد کوی.(۱)

وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيْكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيْلِ الْاَحَادِيْثِ وَيُتِمُّ
اوهمدارنګې اغوره به کړی تالره ارب ستا او اوبه ښائی تا ته اتعبیر بیانول د(خوب د)خبرو نه او پوره به کړی
(لکه چې دې خوب اولیدو) هم دغه شان به ستا پروردګار تا غوره کړی | اوتا ته به د خوبونو تعبیر
نِعْمَتَهٗ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى اٰلِ يَعْقُوْبَ كَمَآ اَتَمَّهَا
نعمت خپل | په تا باندې | او په اولاد دیعقوب باندې | لکه څنګه چې | هغه پوره کړې دې دا نعمت
اوښائی |اوخپل انعام به په تا او د یعقوب ﷺ په نور اولاد باندې پوره کړی |لکه چې څنګه ئې ددې نه
عَلٰٓى اَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْحٰقَ ؕ اِنَّ رَبَّكَ
په دواړو بزرګانو ستا باندې |مخکښې ددې نه | چې ابراهیم او اسحاق دی| بیشکه | رب ستا
مخکښې ستا په نیکه او په قرنیکه حضرت ابراهیم ﷺ او حضرت اسحاق ﷺ باندې پوره کړې دې
عَلِيْمٌ حَكِيْمٌ ۝ ع
ښهٔ پوهه دې |د حکمت خاوند دې|
بیشکه ستا پروردګار په هر څه پوهه دې دحکمت خاوند دې |

قوله تعالى: وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيْكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيْلِ الْاَحَادِيْثِ

دحضرت یوسف ﷺ فضیلت:-حضرت یعقوب ﷺ د خپل زړه ټوټه حضرت یوسف ﷺ ته چه دکومو ملاویدونکومرتبو خبر ورکوی چه څنګه په خوب کښې الله ﷻ تاته دا فضیلت اوخودلو دغه شان به الله ﷻ تاته دنبوت اوچته مرتبه هم درکړی.اوتاته به د خوبونوتعبیرښائی اوتاته به خپل پوره نعمت درکوی. یعنی نبوت غوندې نعمت لکه چه څنګه دې نه وړاندې ابراهیم خلیل الله ﷺ اوحضرت اسحاق ﷺ ته هم ورکړې شوې دې. چه ستا نیکه او غرنیکه وو. الله ﷻ دې نه ښه خبر دې چه د نبوت لائق څوک دې.

لَقَدْ كَانَ فِيْ يُوْسُفَ وَاِخْوَتِهٖٓ
بیشکه | دی | په قیصه دیوسف | او رونړو د هغه کښې
احقیقت دادې چې د حضرت یوسف ﷺ
اٰيٰتٌ لِّلسَّآئِلِيْنَ ۝ اِذْ قَالُوْا لَيُوْسُفُ وَاَخُوْهُ
نښې| د پاره دتپوس کونکو | کله چې |اووئیل هغوی |چې خامخا یوسف | او رور د هغه
اودهغه د رونړو په قصه کښې تپوس کونکو دپاره (ډیرې) غټې نښې دی | هرکله چې هغوئ
اَحَبُّ اِلٰٓى اَبِيْنَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ ؕ اِنَّ
زیات خوښ دی | پلار زمونږ ته | زمونږنه | اوحال دادې چې مونږه | پوره ډله یو | بیشکه
(پخپل مینځ کښې) اووئیل اچې یوسف ﷺ او دهغه سکه رور زمونږ د پلار زمونږ نه زیات خوښ دی

(۱) طبرانی: ۱۶۶۰۹ ،مسندالشامیین:۴۰۸ ، شعب الایمان:۶۳۷۹ ، مسندالرویانی:۱۴۳۸ ،مسندالشهاب: ۶۶۰.

اَبَانَا لَفِیْ ضَلٰلٍ مُّبِیْنِ ﴿۸﴾ اِقْتُلُوْا یُوْسُفَ اَوِاطْرَحُوْهُ

پلار زمونږه | خامخاپه دهوکه | ښکاره کښې دې | قتل کړئ | یوسف | یا اوغورزوئ هغه

حال دا چې مونږخوسمه پوره ډله یو | رښتیا خبره داده چې زمونږ پلاربښکاره خطا شوې دې | (راشئ) یوسف ﷺ

اَرْضًا یَّخْلُ لَکُمْ وَجْهُ اَبِیْکُمْ وَتَکُوْنُوْا

په یوه بله زمکه کښې | چې خالی شی | تاسو ته | توجه | د پلار ستاسو | او شئ به تاسو

اووژنئ ایا ئې چرته یو بل ملک ته اوغورزوئ | نو دپلار مخه به درته یو ازې شی | اودهغې نه پس به

مِنْۢ بَعْدِهٖ قَوْمًا صٰلِحِیْنَ ﴿۹﴾ قَالَ قَآئِلٌ مِّنْهُمْ لَا تَقْتُلُوْا یُوْسُفَ

روستو ددې نه | خلق | نیکان | اووئیل | یو ویونکی | دهغوئ نه | مهٔ قتلوئ | یوسف

(په توبې ویستلو سره) نیکان شئ | په هغوئ کښې یو کس اووئیل | چې یوسف ﷺ مهٔ وژنئ

وَاَلْقُوْهُ فِیْ غَیٰبَتِ الْجُبِّ یَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّیَّارَةِ اِنْ کُنْتُمْ

اواوغورزوئ دې | په تیارو کښې | د کوهی | راوچت به کړی دې | یو لاروې | مسافر | که چرې | یئ تاسو

خو په تیارو د کوهی کښې ئې واچوئ | چې څوک مسافر ئې راوباسی (اوځان سره ئې بوځی) | که تاسو (خواه

فٰعِلِیْنَ ﴿۱۰﴾

کونکی |

مخواه) څه کول غواړئ |

قوله تعالی:: اِذْ قَالُوْا لَیُوْسُفُ وَاَخُوْهُ

د حضرت یوسف ﷺ سره د رونړوحسد:-په حقیت کښې د حضرت یوسف ﷺ او د هغه د رونړو واقعات ددې قابل دی چه د هغې لټونکې دهغې نه ډیر زیات عبرت حاصلولې شی اونصیحتونه اخستلې شی. د حضرت یوسف ﷺ د خپلې مورنه بل رور بنیامین وو او باقی دا نور رونړه د بلې مورنه وو. دوی خپل مینځ کښې وئیل چه د الله ﷻ قسم پلار زمونږ نه دا دواړه ډیر خوښوی. حیرانتیا ده چه یوه ډله باندې دوی ته ترجیح ورکوی چه صرف دوه دی. یقیناً دا خود پلار ښکاره غلطی ده.

دیوسف ﷺ د رونړو په نبوت څه دلیل نشته ::دایادساتنی چه دحضرت یوسف ﷺ په رونړوباندې د نبوت څه خاص دلیل نشته اود دې آیت طرز بیان خو بالکل ددې خلاف دې. دبعضو خلقو بیان دې چه د دې واقعه نه پس هغوی ته نبوت ملاؤشو خودا څیز هم د دلیل محتاج دې. او په دلیل کښې د قرآن پاك آیت ﴿قولوامنا﴾ کښې لفظ اسباط پیش کول هم د احتمال نه زیات وقعت نه لری ځکه چه بطون بنی اسرائیل ته اسباط وائی لکه چه عربوته قبائل وئیلې شی اوعجم ته شعوب وئیلې شی نو په آیت کښې صرف دومره دی چه د بنی اسرائیل په اسباط باندې د الله ﷻ وحی نازل شوه دوی ځکه اجمالاً ذکر کړی دی چه دوی ډیر وو. خو هر سبط د یوسف ﷺ په رونړوکښې یونسل وونود هغې څه دلیل نشته چې خاص دې رونړوته الله ﷻ خلعت نبوت سره عزت ورکړې وو. والله اعلم.

دیوسف ﷺ خلاف د رونړو تدبیر::بیا ئې خپل مینځ کښې اووئیل چه بس یوکار اوکړئې چه نه بانړس وی اونه د بانړس شپیلنی،دیوسف ﷺ دا کار ختم کړئی چه نه دې وی اونه زمونږ د لارې ازغې او بس هم مونږ په نظر راځو.اود پلار مینه هم مونږ سره پاتې شی. اوس هغه د پلار نه د اخواکولو دوه لارې دی

چه یا خو هغه چرته مړ کړنی او یائې چرته داسې لرې ځائ کښې اوغورزونی چه د یو بل ته خبر هم نه وی اود داسې کولونه پس بیانیک جوړشنی توبه اوکړنی الله ﷻ معاف کونکې دې.

د مشر رور مشوره:: دې اوریدوسره یو مشوره ورکړه اوهم دغه د ټولونه لوئ وو اود هغه نوم روبیل وو او څوك وائی یهودا وو او څوك وائی شمعون وو.[1] هغه وئیل روره دا خو بې انصافی ده. بې وجې بې قصوره او صرف په عداوت باندې راتلو سره یوه ناحقه وینه په خپل سر اخلنی دا خو ټیك نه ده. په دې کښې هم د الله ﷻ څه حکمت وو رب ته منظور نه وه چه په هغوی کښې دې د یوسف ﷺ د قتل طاقت وی الله ﷻ ته خودامنظور وه چه یوسف ﷺبه پیغمبر جوړوی بادشاه به ئی جوړوی اوهغوی به په عاجزنی سره دهغه مخې ته اودروی نود هغوی زړونه د روبیل په خبرې سره نرم شو او خبره اوشوه چه دې چرته په شارغوندې کوهی کښې غورزوو. قتاده رحمه الله وائی چه د بیت المقدس کوهې وو د دوی دا خیال وو چه ممکن ده مسافر هلته تیریږی او هغوی دې په خپله قافله کښې بوځی بیا چرته دې او چرته مونږ؟ کله چه په ګوره کارکیږی نو زهرو ته څه حاجت بغیرد قتل کولو نه مقصد حاصلیږی نو ولې په وینولاسونه رنګ کړو. د هغه د ګناه تصور خو اوکړنی دا د رشته دارئی ماتول، د پلار نافرمانی کول، په وړوکی باندې ظلم کول، بې ګناه ته نقصان رسول، مشران خفه کول اودحقدار حق خوړل، د حرمت او فضیلت خلاف کول، بزرګی پریخودل او خپل پلار ته غم رسول اودې دهغه دسینې یخوالې اود سترګو آرام دهمیشه د پاره د لرې کولو اود بوډا پلار اود الله ﷻ د نیازبین پیغمبر او په دې بوډاوالې کښې ورته د برداشت نه بهرخفګان ورکول او دا ناپوهه ماشوم د خپل مهربان پلاردمینې ددك نظر نه د همیشه دپاره غیبولوېسې لګیدلی یو.د الله ﷻ دوو نبیانوته تکلیف رسول غواړو، په محبوب او محب کښې جداوالې اچوو، په آرام سره اوسیدونکی په خفګان کښې اچول غواړو. د ګل نه نازك بې زبانه ماشوم د هغه د مهربان بوډا پلار د نرمې اوګرمې غیږ نه جدا کوو. الله ﷻ دې هغوی اوبښی شیطان ورته څنګه اولټه سبق خودلې دې اوهغوی هم څنګه په بدئی باندې ملا اوتړله.

قَالُوْا	يٰٓاَبَانَا	مَا لَكَ	لَا تَاْمَنَّا
اووئیل هغوئ	ائې پلاره زمونږه	څه باعث دې په تا	چې ته باور نه کوې په مونږه
هغوئ (حضرت يعقوب ﷺ ته) اووئيل چې	ائې بابا	په تا څه چل دې چې د	

عَلٰى يُوْسُفَ	وَاِنَّا	لَهٗ	لَنٰصِحُوْنَ ⑪	اَرْسِلْهُ	مَعَنَا
په باره دیوسف کښې	او بیشکه مونږه	د هغه	خامخا خیر خواهان یو	او لیږه دې	زمونږ سره
یوسف ﷺ په حقله ته په مونږ اعتبار نه کوې	سره ددې چې مونږ خو د هغه خیرخواه یو	صبا له ئې مونږ			

غَدًا	يَّرْتَعْ	وَيَلْعَبْ	وَاِنَّا	لَهٗ	لَحٰفِظُوْنَ ⑫
صبا له	چې دې وخوري	او اولوبیږي	او بیشکه مونږه	د هغه	خامخا حفاظت کونکي یو
سره اولیږه	چې خوراک څښاک اوکړي	اولوبې اوکړي	او مونږ خو هسې هم د هغه محافظ یو		

قوله تعالی:: قَالُوْا يٰٓاَبَانَا

د یوسف ﷺ ځان سره دبوتلود پاره د رونړوپلار سره ټینګتیا:- دمشر رور روبیل په پوهه کولو سره ټولو رونړو په دې رائې سره اتفاق اوکړو چه یوسف ﷺ بوځنی او په شاړ کوهی کښې واچونی. ددې خبرې دکولونه پس پلار دهوکه کول او رور غولول اوځان سره بوتلل اوپه هغه باندې مصیبت اچولو د

---

[1] الطبری:۱۵/۵۶٤.

پاره ټول یوځای شوپلار له راغله سره د دې چه وو بداندیش بدخویه او بد غوښتونکي خو پلار په خپلو خبرو کښې د راګیرولو دپاره اوپه خپل زور مکر کښې د هغه د انخلولو د پاره د اول نه جال خوروي چه بابا جان آخر څه خبره ده چه تاسومونږ دیوسف ﷺ باره کښې امین نه ګنړې؟ مونږ خود ده رونړه یو اوزمونږ نه زیات د ده خیرخواه څوك کیدې شي؟ ﴿یَرْتَعْ وَیَلْعَبْ﴾ دویم قراءت ﴿نرتع ونلعب﴾ هم دې. پلار ته وائي چه دا یوسف رور مونږ سره صباله سیل د پاره اولیګه د ده زړه به خوشحاله شي ګینته نیمه به لوبې توقې اوکړو په آزادئي سره به اوګرځو تاسو بې فکره اوسئي مونږ به د ده پوره حفاظت کوو او هروخت به ئې خیال ساتو تاسو په مونږ باندې یقین اوکړئي مونږ د ده خیال ساتونکي یو.

قَالَ اِنِّیْ لَیَحْزُنُنِیْۤ اَنْ تَذْهَبُوْا بِهٖ وَاَخَافُ اَنْ یَّاْكُلَهُ

یعقوب اووئیل زۀ چې یم|خامخا غمژنوي ما|چې بوځئ تاس |هغه | او ویریږم زۀ | چې اوبه خوري هغه

هغه ورته اووئیل|چې زۀ خو په دې خفه یم|چې تاسو دې زما نه بوځئ|اوماسره ویره ده|چې شرمخ به ئې درنه

الذِّئْبُ وَاَنْتُمْ عَنْهُ غٰفِلُوْنَ۝ قَالُوْا لَىِٕنْ اَكَلَهُ الذِّئْبُ

شرمخ | او تاسو به | دهغه نه | بې فکره یئ | اووئیل هغوئ | که چرې | اوخوړو دې | شرمخ

اوخوري|اوتاسو به ترې خپله مشغوله یئ |هغوئ اووئیل چې که دې ړانه شرمخ اوخوري|اومونږ

وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّاۤ اِذًا لَّخٰسِرُوْنَ۝

اوحال دا چې مونږه|یوه ډله یو|بیشکه مونږ به|په دغه وخت کښې|خامخاتاوانیان یو |

دومره (د لسو کسانو) لویه ډله موجود یو | نو بیا خو مونږ ډیر غورزیدلي سړي یو |

قوله تعالی:: قَالَ اِنِّیْ لَیَحْزُنُنِیْۤ

د یعقوب ﷺ یوسف ﷺ خپلوړونړوسره په تلوباندې اندیښنه او دهغې وجه:-دالله ﷻ نبي حضرت یعقوب ﷺ دخپلو خامنو په دې غوښتنه چه زمونږ روریوسف ﷺمونږ سره دسیل دپاره اولیګه، جواب ورکوی چه تاسو ته معلومه ده چه زما ده سره ډیره مینه ده تاسو دې بوځئي خود ده دا دومره ساعت جدائي به هم په ډیره ګرانه تیریږي. د حضرت یعقوب ﷺ د دې دومره مینې وجه دا وه چه هغوی د حضرت یوسف ﷺ په مخ باندې د خیر نښې لیدلې د نبوت نور ئې د تندي نه ښکاره وو داخلاقو پاکوالې ئې د یوې یوې خبرې نه ښکاره وو د شکل ښائست ئې داخلاقود ښه والي بیان وو. د الله ﷻ د طرف نه په دواړو باندې صلوة او سلام دې وي. بله وجه دا هم وه چه ممکن ده تاسو په خپل چیلو څرولو او نور کارونو کښې مشغول شئي او الله ﷻ دې نه کړي چرته شرمخ راشي اوده ده کار خلاص کړي او تاسو ته پته هم اونه لګي.دیعقوب ﷺ هم داخبره هغوی واخسته او په دماغو کښې کینوله چه هم دا صحیح عذر دې. یوسف ﷺ به اخواکړو او د پلار مخې ته به هم دغه قصه اوکړو. هم هغه وخت ئې خبره جوړه کړه او جواب ئې ورکړو پلاره تاسو خو ډیر فکر اوکړو مونږ یوه ډله یو اودا مضبوط او طاقتوربه موجود یو او زمونږ رور به شرمخ خوری؟ بالکل ناممکن.که چرې داسې اوشي نو بیا خو به مونږ ټول بې کاره ناقصه عاجز او نقصانیان یو.

فَلَمَّا ذَهَبُوْا بِهٖ وَاَجْمَعُوْۤا اَنْ یَّجْعَلُوْهُ فِیْ غَیٰبَتِ الْجُبِّ وَاَوْحَیْنَاۤ

نوهر کله چې بوتلوهغوئ |هغه لره| اواتفاق ئې اوکړو |چې اوغورزوي هغه|په تیارود کوهي کښې |او وحی اوکړه مونږه

نوهر کله چې ئې هغه بوتلو |او پوخ نیت ئې او کړو |چې هغه په تیارود کوهي کښې واچوي |اومونږ یوسف ﷺ ته وحی

إِلَيْهِ	لَتُنَبِّئَنَّهُمْ	بِأَمْرِهِمْ هَٰذَا	وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۞
هغه ته | چې خامخا ته به خبر ورکړې دوئ ته | د دوی د دې کار | او دوئ به | نه پوهیږي			
او کړه | چې (یوه ورځ به راشي) چې ته به دوئ ته دا خبره په ګوته کوې | او دوئ به (هغه وخت هم) پرې نه			

قوله تعالى: وَأَجْمَعُوا أَنْ يَجْعَلُوهُ

د یوسف ﷺ په کوهي کښې غورزول: په حیلو بهانو هغوی پلار راضي کړو او حضرت یوسف ئې بوتلو. ځنګل ته په بوتلو باندې تړلو په دې خبره باندې اتفاق اوکړو چه یوسف ﷺ چرته په شاړ کوهي کښې غورزوو حالانکه پلار ته ئې دا وئیلي وو چه د ده زړه به خوشحاله شي، مونږ به دې په عزت سره بوځو، د هرقسم نه به ئې خوشحاله ساتو. د ده زړه به خوشحاله وي او دې به راضي وي. دلته په راتلو سره ئې غداري شروع کړه. اومزه دا وه چه ټولو په یوځل زړه سخت کړو. پلار د هغوی په خبرو کښې راغلو اوخپله د زړه ټوټه ئې هغوی ته حواله کړو. د تلو په وخت کښې سینې سره اولګولو او ښکل ئې کړو او په دعا سره ئې رخصت کړو. دپلار د سترګونه په اخوا کولو سره دې ټولو رونړو ورته تکلیف ورکول شروع کړه. بدردبه ئې ورته وئیل اوڅکونډارې به ئې پرې لګولې وهل ټکول بدو ردو سره هلته کوهي له اورسیدل. لاسونه پښې په پړی باندې اوتړلې او په کوهي کښې ئې غورزول غوښتل. هغه به د یو یولمن پورې انختلواویویو ته به ئې د رحم درخواست کولو خوهریو به رټلو اودیکې به ئې ورکولې او وهلو ټکولو سره به ئې اخواکولو. ناامیده شوټول یوځائ یو او کلك ئې په پړی اوتړلو اوپه کوهي کښې ورزوړند کړو هغه دکوهي غاړه په لاس اونیوله خو رونړو په ګوتو باندې اووهلو اوهغه ئې هم ترې خلاصه کړه. تر نیمئي پورې به هغه رسیدلې وو چه هغوی پړې پرې کړو هغه پریوتلو اودکوهي په بیخ کښې مینځ کښې یوکاڼړې وو په هغې اودریدو. (۱)

په کوهي کښې د الله ﷻ دطرفه تسلي: هم دهغه مصیبت او هغه تنګئی په وخت کښې الله ﷻ د هغه طرفته وحی اوفرمائیله ته خپل زړه مطمئن کړه اودصبر نه کارواخله نو انجام نه به ته خبرشې. په وحی کښې اوفرمائیلې شو چه خفه کیږه مه دا مه ګنړه چه دامصیبت به نه ختمیږي، واوره الله ﷻ به تاته د دې سختئي نه پس آساني درکوي، د دې تکلیف نه پس به راحت ملاویږي. په دې رونړو به الله ﷻ تاله غلبه درکوي. دوی تالاندې کول غواړي خو الله ﷻ به تا اوچت کړي. دوی چه دا څه نن تاسره کوي وخت به راشي چه ته به دوی ته د دوی دا ناکردې په ګوته کړې اودوی به د پښیمانتیانه سرونه ټیټ کړې وي. خپله خطابه اوري او دوی ته به دا هم معلومه نه وي چه دا ته ئې ورور د دوی.

د حضرت ابن عباس ﷺ نه روایت دې چه کله د یوسف ﷺ رونړه هغه ته اورسیدل نو هغه دوی اوپیژندل خو هغوی دې اونه پیژندلو. دې وخت کښې هغه یوه پیالئی راوغوښتله په لاس ئې کیخودله په ګوته ئې ټنګ ورکړو نو آواز لاوتلې هم نه وو چه هغه اووئیل دا پیالئي خو څه وائي اوهم ستاسو متعلق څه خبرورکوي دا وائي چه ستاسو یو میرنئي ورور یوسف وو تاسو هغه د پلار نه بوتلو اوهغه مو په کوهي کښې اوغورزولو. بیائي هغې ته ټنګ ورکړواولړ شان ساعت ئې غوږته نیزدې کړه وئې فرمائیل واخلئی دا وائي چه بیا تاسو ددروغو وینه د هغه په قمیص باندې اولګوله پلار له مو یوړه اوهغه ته مو اووئیل ستا خوئ شرمخ اوخوړلو. اوس خو دوی حیران شو او په خپل مینځ کښې اووئیل چه دا ډیر بد اوشوراز ښکاره شو دې پیالئي خو ټولې خبرې دې بادشاه ته رښتیا رښتیا اوکړې. بس هم دا وه چه هغه ته په کوهي کښې وحی اوشوه چه د دوی دا کړه به د هغوی په ناپوهئي کښې وائې.

(۱) الطبري: ۱۵/۵۷٤.

وَجَآءُوْٓ اَبَاهُمْ عِشَآءً يَّبْكُوْنَ ۝١٦ قَالُوْا يٰٓاَبَانَآ اِنَّآ

اوراغلل هغوئ|پلار خپل ته | ماسخوتن| چي ژړل ئې| اوونیل هغوئ | اي پلاره زمونږه | بیشکه مونږه

|اوهغوئ خپل پلار ته ماسخوتن په ژړا راغلل وې وئیل چي باباموږ په خپل مینځ کښې د منډې

ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوْسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاَكَلَهُ

لاړو | چي مقابله کوله مونږه په منډه کښې| او پریښودو مونږ| یوسف | دسامان خپل سره| نواوخوړو هغه لره

مقابله شروع کړې وه |او یوسف ﷺ مو دخپل سامان سره پریخودې وو| نو شرمخ راغلو |ا و هغه ئې اوخوړلو

الذِّئْبُ ۚ وَمَآ اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا وَلَوْ كُنَّا صٰدِقِيْنَ ۝١٧ وَجَآءُوْ

شرمخ| اونهٔ ئې ته | باورکونکې | په مونږ | اګر که یو مونږه | رښتونی | او راوړهٔ هغوئ

اوستا زمونږ په خبره باور نهٔ راځي |اګر که مونږ ریښتونی یو |اودهغه په قمیص باندې ئې د دروغو

عَلٰى قَمِيْصِهٖ بِدَمٍ كَذِبٍ ۭ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا ۭ

د پاسه قمیص دهغه| وینه |د دروغو |اوې فرمائیل| بلکه |اسان کړې دی |تاسو ته| نفسونو ستاسو| یولوئ کار

وینه لګولې راوړه | (حضرت یعقوب ﷺ) ورته اووئیل چي نه بلکه داتاسو له ځانه یوه خبره جوړه کړې ده

فَصَبْرٌ جَمِيْلٌ ۭ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلٰى مَا تَصِفُوْنَ ۝١٨

نوصبر|ډیر ښهٔ دې|اودالله نه|مددغوښتلې شوې دې|په هغه خبرو باندې|چي تاسوئې بیانوئ|

نوصبر ډیر ښهٔ دې |اوتاسو چي څه وائې نو الله دې په هغې کښې زما مدداوکړي |

قوله تعالی:: وَجَآءُوْٓ اَبَاهُمْ عِشَآءً يَّبْكُوْنَ ۝

د رونړو د پلارپه وړاندې مکر اوفریب: په خاموشئ کښې په وړوکی رور باندې د الله ﷻ په معصوم نبی باندې دپلار د سترګو په ستوری باندې ظلم اوستم کولوسره دشپې پلارله سورقمیص اودخپلې همدردئ ښکاره کولو د پاره په ژړا راغله. اود خپل غم سبب ئې د یوسفﷺ په نه موجود کیدو باندې دابیان کړو چه مونږغشی ویشتل اومنډې وهل مو شروع کړه اوکشر رورمو سامان سره پریخودو اتفاقی خبره وه چه هغه وخت یوشرمخ راغلو اوزمونږ رور ئې اوشلولو او وئې خوړلو بیا پلار ته خپله خبره په صحیح توګه کولواوتیک باورکولو د پاره د اوبونه وړاندې بند تړې که مونږ ستا په خیال کښې رښتوی هم یو نو بیا هم دا واقعه داسې ده او چه تاسو مونږ رښتونی ګڼړلوکښې تامل کوی. اوبیا د اول نه تاسو خپله یو شك ښکاره کړې وواود ښکاره واقعې خلاف اتفاقی هم داسې اوشو نوښکاره خبره ده چه په داسې وخت کښې به تاسو مونږ رښتونی هم نه ښنی منلې.نومونږ رښتوی یو خو تاسو هم په مونږ باندې د یوحده پورې په اعتبارنه کولو باندې په حقه نې. ځکه چه دا واقعه داسې عجیبه ده مونږ پخپله هم حیران یو چه دا څه اوشو؟ دا خو وه زبانی لوبه اویو کاردا هم ووچه هغوی دځان سره د چیلنې یوبیچې حلال کړې وواودهغې په وینه ئې دیوسفﷺ قمیص داغدار کړې وو چه د ګواهئی د پاره به ئې دپلار په وړاندې پیش کوو چه دا اوګوره د یوسفﷺ چه زمونږ روروودهغه د وینو داغونه دی.

د دروغو خبره سرته نه رسی:: خود الله ﷻ شان وو ددروغوپښې چرته وی؟ هرڅه خو ئې کړې وو ولې قمیص شلول ترې پاتې شوې وو په دې وجه به پلار باندې ئې توله دهوکه ښکاره شوه.خود الله ﷻ نبی صبراوکړواوپه صفاالفاظوکښې ځان سره اوونیل خو خامنوته ئې هم پته اولګیدله چه د پلار زمونږ خبره خوښه نه شوه. فرمانی چه ستاسو زړه خو یوه خبره جوړه کړه خیر زه خو به ستاسو د دې کار په خبره

صبراوکړم ترهغه وخت پورې چه الله ﷻ په خپله مهربانني اوکرم سره دا خفګان اخواکړي تاسو چه دا کومه يوه د دروغو خبره ماته کوې اوپه يو نه کيدونکې څيز باندې ماله يقين راکوئې په دې باندې زه د الله ﷻ نه امداد غوارم،که د هغه امداد راسره شامل حال شو نو هرڅه به ښکاره شي.د ابن عباس رضی الله عنه قول دې چه په قميص ليدوباندې هغوي داهم فرمائيلې ووچه عجيبه ده چه شرمخ يوسف اوخوړلودهغه په قميص باندې وينې راغلې خويوخاۍ کښې هم لږ شان اوته شليدو.خير دې زه به صبراوکړم په کوم کښې چه څه شکايت نه وي اونه څه ويره وي.

صبر ددوئ څيزونو نوم دې:: وائي چه د دريو څيزونونوم صبر دې خپل مصيبت چاته نه ذکر کول، د خپل زړه غم د چا په وړاندې نه ښکاره کول او دې سره خپل نفس پاك نه ګڼل. امام بخاري رحمه الله په دې موقعه باندې د حضرت عائشه صديقه رضی الله عنها د دې واقعه پوره حديث بيان کړو په کوم کښې چه په بي بي عائشه رضی الله عنها د تهمت لګولو ذکر دې. په دې کښې هغوي اوفرمائيل والله زما او ستا مثال د حضرت يوسف عليه السلام د پلار په شان دې چه هغه فرمائيلې وو چه اوس هم صبر بهتردې. اوستا په دې خبرو باندې هم د الله ﷻ نه امداد غوښتلې شوې دې.(١)

وَجَآءَتۡ	سَيَّارَةٌ	فَأَرۡسَلُواْ	وَارِدَهُمۡ	فَأَدۡلَىٰ	دَلۡوَهُۥۖ	قَالَ
او راغله	قافله	نواوليږوهغوئ	اوبه راوړونکې خپل	نو ورزوړنده ئې کړه	بوقه خپله	اووئيل هغه
اويوه قافله راغله نوهغوئ خپل يو اوبهٔ راوړونکې اوبو پسې اوليږلو نوهغه خپله بوقه ورښکته کړه						
يَٰبُشۡرَىٰ	هَٰذَا غُلَٰمٞۚ	وَأَسَرُّوهُ	بِضَٰعَةٗۚ	وَٱللَّهُ	عَلِيمُۢ	
ائي زيرې دې	دا (خو)يو هلك دې	اوپټ کړوهغوئ دهٔ لره	دتجارت دمال په طورا	اوالله	خبردار دې	
نونعرې ئې کړې چې ائي (ملګرو) زيرې مې درباندې داخو په کښې هلک راووتو اوهغوئ د تجارت په						
بِمَا	يَعۡمَلُونَ ١٩	وَشَرَوۡهُ	بِثَمَنِۢ	بَخۡسٖ	دَرَٰهِمَ	مَعۡدُودَةٖ
په هغه څه	چې کول هغوئ	اوخرڅ کړوهغوئ هغه لره	په قيمت	لږ	په دراهمو	شميرلي شو
خيال پټ کړو اوالله دهغوئ په ټولو کارونو ښهٔ واقف وو او هغوئ په ډير لږ قيمت د شمير په يوڅو						
وَكَانُواْ	فِيهِ	مِنَ ٱلزَّٰهِدِينَ ٢٠				
او وو هغوئ	په قيمت دهغه کښې	بي رغبته				
روپو خرڅ کړو اوهغوئ د دهٔ په حق کښې هسې هم بي رغبته وو						

قوله تعالى:: قَالَ يَٰبُشۡرَىٰ هَٰذَا غُلَٰمٞۚ --- وَشَرَوۡهُ بِثَمَنِۢ بَخۡسٖ دَرَٰهِمَ مَعۡدُودَةٖ

ديوسف عليه السلام د کوهي نه راوتل اود قافلې والا په لاس خرڅيدل:- رونړو خوحضرت يوسف عليه السلام په کوهي کښې اوغورزولو اولاړل.دلته په هغه باندې درې ورځې په دې تياره کوهي کښې يوازې تيرې شوې. د محمدبن اسحاق رحمه الله بيان دې چه رونړو په کوهي کښې اوغورزولو نو دتماشې کتلو د پاره ټوله ورځ هغې سره خواکې ګرځيدل چه اوګوري چه هغه څه کوي او ورسره څه کولې شي.د الله ﷻ په فضل سره يوه قافله هلته تيريده هغوي خپل سقي (د اوبوراوړوسړې) د اوبود پاره اوليګلو هغه هم په دې کوهي کښې دولچه واچوله حضرت يوسف عليه السلام د هغې رسئ کلکه اونيوله اود اوبو په ځاۍ هغوي بهر

---

(١)صحيح بخاري كتاب التفسير سورة يوسف باب قوله (قال بل سولت لكم انفسكم امرا فصبرجميل): ٤٦٩٠، صحيح مسلم: ٢٧٧٠.

راوو تل. دهغه په کتلو سره ئې زړه خوشحاله شواوبغیر د چغې وهلوپاتې نه شویه اوچت اواز ئې اوونیل سبحان الله داځوان هلك دې. دویم قراءت د دې ﴿يٰبُشْرٰى﴾هم دې.سدی ﷫ وائی بشری سقی د راالیگلی شوی نوم هم وو هغه د ده نوم واخستلو اوچغې سره ئې خبرورکړوچه زما په ډولچه کښې خو یوماشوم راغلو. خود سدی ﷫ دا قول غریب دې. په داسې قراءت باندې هم دا معنی کیدې شی. د دې اضافت د خپل خان نه اویا اضافت ساقط ده هم ددې تائیدی قراءت ﴿يٰبُشْرٰى﴾سره کیږی لکه چه عرب وائی ﴿يانفس اصبري اوياغلام اقبل﴾ د اضافت حرف ئې ساقط کړو دې وخت کښې کسره ورکول هم جائز دی او رفع ورکول هم نودا د دې قبیل نه دې او دویم قراءت د دې تفسیر دې. والله اعلم.

﴿وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً﴾ مطلب::دې خلقو یوسف﷤ لکه د مال په شان پټ کړو. د قافلې په نورو خلقو باندې ئې دا راز ښکاره نه کړو بلکه دائې اوونیل چه موږ د کوهی سره د خلقو نه دا واخستلو هغوی موږ ته دې راکړو دې د پاره چه هغوی هم حصه دار جوړنه شی.یوقول دا هم دې چه د دې نه مراد دا دی چه د یوسف﷤ رونړود هغه شان پټ کړو اوحضرت یوسف ﷤ هم خپل خان ښکاره نه کړو چه داسې نه وی چه دا خلق ئې قتل نه کړی په دې وجه د رونړو په لاس دې چپ چاپ خرڅ شو. سقې ته هغه اوونیل چه ده آواز ورکړو راوئې غوښتل او هغوی په یو څو پیسو باندې یوسف﷤ خرڅ کړو. ([1])الله ﷻ د هغوی د دې حرکت نه ناخبره نه وو هغه ښه پوره پالنه کوله. هغه قادر وو چه دا راز ئې ښکاره کړې وو خود هغه حکمتونه هغه سره وی د هغه تقدیرهم داسې لیکلې شوې وو مخلوق اوامرهم دهغه دې هغه رب العالمین او د برکتونو والا دې. په دې کښې حضور ﷺ ته هم په یوشان سره تسکین ورکړو چه زه وینم چه دا قوم تاته تکلیف درکوی زه قادریم چه تا د دوی نه خلاص کړم او دوی غرق کړم خو زما کار حکمت سره وی. بې فکر اوسیږه ډیر زر به تا غالب کړم او په مزه مزه به هغوی ذره ذره کړم. لکه څنګه چه د یوسف﷤ اود هغه د رونړو په مینځ کښې زما حکمت کارکولو تردې چه آخرکار هغوی دحضرت یوسف﷤ په وړاندې تیټ شو اود هغه د مرتبې اقرار ئې اوکړو.

یوسف ﷤ ئې ډیرکم قیمت خرڅ کړو:: په ډیر کم قیمت باندې رونړو خرڅ کړو د ناقص څیز په بدله کښې زور زور ورکړو اود دې هم هغوی ته څه پرواه نه وه. که چرې د هغوی نه ئې بالکل بې قیمته غوښتلې وو نو بیا به ئې هم ورکولو. دا هم ونیلی شوی دی چه مطلب دا دې چه د قافلې والا دې په ډیر کم قیمت باندې واخستلو خودا څه ډیر صحیح نه دی. څکه چه هغوی خو د ده په کتلو خوشحالئی کړې وې او د مول (یعنی سرمایه اصل زر وغیره) په شان ئې دې پټ ساتلې وو نوکه چرې دوی ته د هغه بې رغبتی وه نو هغوی به داسې ولې کول. نو ترجیح دې خبرې ته ده چه دلته د رونړو حضرت یوسف﷤ په دومره پریوتی نرخ باندې خرڅ کړو.د ﴿بَخْسٍ﴾ نه مراد حرام اوظلم هم دې.خو دلته هغه مراد نه دې اخستې شوې څکه چه د دې قیمت د حرمت علم خو هرچا ته دی. حضرت یوسف ﷤ نبی بن نبی بن نبی بن خلیل الله علیهم السلام وو.اوهغه خو کریم بن کریم بن کریم بن کریم وو. نو دلته مراد په ناقصو کمو لږو کوټه پیسو باندې بلکه هسې په نامه په پیسوباندې خرڅ کړو سره د دې چه دا ظلم اوحرام هم وو. روز خرڅوی او هغه هم په یوڅوکوټه پیسو.د یوڅو درهمو په بدله کښې یعنی شلو دوه ویشتو یاڅلوېښتو درهمو په بدله کښې. دوی پیسې واخستې او په خپل مینځ کښې تقسیم کړې ([2]) اود هغه ورته هډو پرواه نه وه. دوی ته نه وه معلومه چه الله ﷻ سره د هغه څومره قدر دې هغوی ته څه پته وه چه دا د الله ﷻ نبی جوړیدونکې دې. حضرت مجاهد﷫ وائی چه د دې دومره هرڅه کولونه

[1] الطبري:۶/۱۶.

[2] ایضاً:۴/۱۶.

پس هم هغوی صبر نه شواو قافلې پسې شو او هغوی ته ئې اوونیل ګورئې په دې غلام کښې دتختیدو عادت دې دې کلك اوتړئې چرته ستاسو د لاسه هم اونه تختې. دغه شان په تړلوتړلو مصر ته اورسیدو. هلته هغوی دې بازار ته د خرڅولو د پاره بوتلو. دغه وخت حضرت یوسف ﷺ اوفرمائیل ما چه څوك واخلی هغه به خوشحاله وی نو عزیز مصر هغه واخستو او هغه هم مسلمان وو.

وَقَالَ الَّذِی اشْتَرٰىهُ مِنْ مِّصْرَ
| او اووئیل | هغه سړی | چې اخستې ئې وو هغه | د مصر
|اوچا چې هغه په مصر کښې واخستو |نو خپلې ښځې ته ئې اووئیل |چې دده ډیر خیال

لِامْرَاَتِهٖٓ اَكْرِمِیْ مَثْوٰىهُ عَسٰٓى اَنْ یَّنْفَعَنَآ اَوْ
ښځې خپلې ته | عزت کوه | د میلمستیا د دهٔ | کیدې شی | چې فائده اورسوی مونږ ته | یا به
ساته |کیدیشی چې زمونږ دپاره سود مند ثابت شی |یائې په څوئی توب اونیسو

نَتَّخِذَهٗ وَلَدًا ؕ وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِیُوْسُفَ
اونیسو مونږه هغه لره |څوئې | او په دې طریقه | مونږ ځائې ورکړو | یوسف ته
...... |اودغه شان مونږ حضرت یوسف ﷺ ته په دغې ملك کښې ځائې ورکړو ......

فِی الْاَرْضِ ۡ وَلِنُعَلِّمَهٗ مِنْ تَاْوِیْلِ الْاَحَادِیْثِ ؕ وَاللّٰهُ غَالِبٌ
په زمکه کښې| اودپاره ددې چې اوښایومونږهغه ته | تعبیر بیانول د(خوب) د خبرو | او الله | غالب دې
......چې مونږ دهٔ ته د خوب د خبرو تعبیر اوښایو| اوالله ﷻ په خپل هر کار کښې غالب دې | خو

عَلٰٓى اَمْرِهٖ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا یَعْلَمُوْنَ ۝ وَلَمَّا بَلَغَ
په کار خپل باندې| لیکن | زیات دخلقو نه | نهٔ پوهیږی | اوهرکله چې | اورسیدو هغه
زیات خلق په دې نهٔ پوهیږی | ......اوهرکله چې هغه پوخ ځوان شو نو

اَشُدَّهٗٓ اٰتَیْنٰهُ حُكْمًا وَّعِلْمًا ؕ وَكَذٰلِكَ
قوت خپل ته| نوورکړو مونږهغه ته| دفیصلې کولوطاقت | او علم | او دغه شان
مونږ ورله د فیصلې قوت ورکړو |او (نور) علم مو ورته ورکړو|او مونږ هم دغسې بدلې ورکوو

نَجْزِی الْمُحْسِنِیْنَ ۝
مونږبدله ورکوو| نیکانوخلقوله |
نیکانو خلقو ته|

قوله تعالی:: وَقَالَ الَّذِی اشْتَرٰىهُ مِنْ مِّصْرَ لِامْرَاَتِهٖٓ

دحضرت یوسف دمصر په بازارکښې نیلامی:-درب مهربانئی ته ګوره چا چه دې په مصر کښې واخستو نو الله ﷻ د هغه په زړه کښې د یوسف ﷺ عزت او وقعت واچولو. هغه د ده نورانی مخ ته په کتو سره پوهه شو چه په ده کښې خیر اوصلاح ده. دا دمصر وزیر وو اود ده نوم قطفیر وو، څوك وائی اطفیر وو. د ده د پلار نوم روحیب وو. دې د مصر د خزانو خزانجی وو. د مصر حکومت دغه وخت کښې د ریان بن ولید په لاس کښې وو. دا د عمالیق نه یو سړې وو. دعزیز مصر دبی بی نوم راعیل وو څوك وائی زلیخا

وه. دا د رعابیل لور وه. د ابن عباس ﷺ بیان دې چه په مصر کښې دې چا واخستو د هغه نوم مالك بن ذعر بن قریب بن عنق بن مدیان بن ابراهیم وو. والله اعلم.

درې اوښیاران:: حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ فرمائي د ټولونه زیات لرې نظر لرونکې او په انجام باندې نظر ساتونکې او په عقل سره کتونکې درې سړې تیرشوی‌دې یوخو هم دا عزیز مصر چه هم په یو نظر ئې یوسف ﷺ اوپیژندلو او په تلوسره ښځې ته اوونیل چه دې په آرام سره اوساته او دویم هغه ښځه چا چه حضرت موسی ﷺ په یونظر لیدو سره اوپیژندو لاړه او خپل پلار ته ئې اوونیل که تاته د سړې ضرورت دې نو هم ده سره معامله اوکړه دې قوی او امانت دار سړې دې. دریم حضرت ابوبکر صدیق ﷺ چه هغوی د دنیا نه د تلو په وخت خلافت د حضرت عمر ﷺ په شان سړی ته حواله کړو.[1]

د الله ﷻ یو کار هم دحکمت نه خالي نه وي:: دلته الله ﷻ یو بل احسان بیانوي چه د رونړود تیرونه خو مونږ راخلاص کړو بیا مونږ مصر ته راوستلو اودلته مو دهغه قدمونه کلك کړل ځکه چه اوس زمونږ دا اراده پوره کیدونکې وه چه مونږ ده ته د خوب د تعبیر څه علم ورکړو. د الله ﷻ اراده څوك روستوکولې شي؟ څوك ئې منع کولې شي؟ څوك ئې خلاف کولې شي؟ هغه په ټولو باندې غالب دې او ټول د هغه په وړاندې عاجز دی څه چه هغه غواړې نو کوي چه څه اراده کوی نو کیږی خو اکثر خلق د علم نه خالي وی نه د هغه حکمت مني او نه د هغه په باریکوباندې د هغوی نظر وی اونه د هغه په حکمتونوباندې پوهیدلې شي.

د نبوت په عمر کښې اقوال:: کله چه د هغه عقل کامل شو کله چه بدن خپل غتیدل پوره کړل نو الله ﷻ هغه ته پیغمبری ورکړه او هغه ئې ده سره خاص کړه. دا څه نوی خبره نه ده مونږ نیکوکاروته دغه شان ښکلې بدله ورکوو. وائي چه دې نه مراد درې دیرش کاله (۳۳) عمر دې یا د دیرشو(۳۰) نه لږشان زیات یاشل (۲۰) یاڅلویښت (۴۰) یا پنځویشت (۲۵) یا دوه ویشت (۲۲) یا اتلس (۱۸) یا دا مراد چه ځوانئی ته اورسیدو اودې نه علاوه نور اقوال هم دی. والله اعلم.

وَرَاوَدَتْهُ الَّتِیْ

او غولول اوغوښتل ده لره | هغې ښځې

اودکومې ښځې په کور کښې چې (یوسف) اوسیدلو اهغې دخپل مطلب دپاره

هُوَ فِیْ بَیْتِهَا عَنْ نَّفْسِهٖ وَغَلَّقَتِ الْاَبْوَابَ

چې هغه | په کور دهغې کښې وو | د ده د نفس(د حفاظت)نه | او هغې بندې کړې | دروازې

دهغه غولول شروع کړل | ....او (یوه ورځ) وروئه ئې پورې کړل

وَقَالَتْ هَیْتَ لَكَ ؕ قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اِنَّهٗ رَبِّیْ

اووې وئیل | راځه زر کوه | اوونیل هغه | پناه غواړم په الله | بیشکه هغه | رب زما دې

او ورته ئې اوونیل چې راځه | هغه ورته اوونیل | چې زۀ په الله ﷻ سره پناه غواړم | هغه زما مربی دې

اَحْسَنَ مَثْوَایَ ؕ اِنَّهٗ لَا یُفْلِحُ الظّٰلِمُوْنَ ﴿۲۳﴾

هغه په ښۀ شان | او ساتلم زۀ | بیشکه | نۀ کامیابیږی | ظالمان خلق

هغه زۀ ښکه ښۀ ساتلې یم (زۀ به ښکه دا کار کوم؟) او ظالمان به یقینا نۀ کامیابیږی

[1] حاکم: ۲/۳۴۵-۳۴۶.

قوله‌تعالى:: وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَنْ نَفْسِهِ

د عزيزمصرد ښځې يوسف ﷺ ته د بدئى دعوت وركول:-عزيز مصر چا چه دې اخستې وو هغه ډير په ښه شان سره د اولاد په شان ساتلې وو خپل كوروداني ته ئى هم په ډير تاكيد سره وئيلې وو چه ده ته هيڅ قسم تكليف نه وى په عزت اواكرام سره دې اوساته.ددې ښځې په نيت كښې خرابې راغې. د يوسف ﷺ په حسن باندې مئينيږى دروازې بندوى اوسنګاركوى اوحضرت يوسف ﷺ غلط كار طرف ته راغواړى خو يوسف ﷺ ډير په سختئى سره انكار كوى او هغه نااميده كوى. يوسف ﷺ فرمائى چه ستاخاوند زما سرداردې دغه وخت به د مشرانو دپاره دمصر په محاوره كښې دا لفظ استعماليدو يوسف ﷺ اوفرمائيل ستا دخاوند په ما مهربانئى دى هغه ماسره په ښه سلوك اواحسان سره ملاويږى نوبيا څنګه ممكن دى چه زه د هغه خيانت اوكړم. يادساتئى يوځيز په غلط ځائ كيخودو سره د ښيګړې نه محروم كيږى.

(هَيْتَ لَكَ) كښې قراتونه او مطلب:: ته بعضې خلق د سرياني ژبې لفظ وائي بعض د قبطى ژبې بعض دا غريب لفظ ګڼړى او بعض د اهل حوران لغت ښائى[1]كسائى به هم دا قرآت خوښولو او وئيل به ئى د اهل حوران دا لغت دې په حجاز كښې راغلې دې. داهل حوران يوعالم دا وئيل چه دا زمونږ لغت دې.امام ابن جرير رحمه الله ددې په شهادت كښې شعر هم پيش كړې دې. د دې دويم قراءت (هَيْتَ) هم دې د رومبى قراءت معنى خو د راتلو ده. د دې معنى دا ده چه زه ستا د پاره تياره يم. بعضې خلق د دې قراءت انكاركوى. يو قراءت(هَئِيتُ) هم دې دا قراءت غريب دې. يوقراءت (هيت) هم دې د عامومدنى خلقو هم دا قراءت دې په دې باندې هم په شهادت كښې شعر پيش كوى. ابن مسعود ﷺ وائى د قاريانو قراءتونه نيزدې نيزدې دى چه څنګه خودلې شوې وى لولئى. د ژور والى نه اختلاف نه اولعن طعن او اعتراض نه بچ شئى.د دې لفظ هم دغه معنى ده چه راشه اومخامخ شه وغيره، بيا هغوى دا لفظ اولوستلو نوچا اووئيل دا بل شان هم لوستلې شى، هغوې اوفرمائيل صحيح ده، خو ما چه څنګه زده كړې دې هغه شان به ئى لولم ([2]) يعنى (هيت) نه (هَيْتُ) دا لفظ تذكير تانيث واحد تثنيه او جمع د ټولو د پاره يو شان راځى. لكه **(هيت لک هيت لكم هيت لكما هيت لكن هيت لهن)**

وَلَقَدْ هَمَّتْ
| اوبه تحقيق هغې اراده اوكړه

بِهٖ ۚ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَآ اَنْ رَّاٰ بُرْهَانَ رَبِّهٖ ؕ كَذٰلِكَ
په هغه باندې | او اراده به كړې وه دهٔ | په هغې باندې | كه نه وې | ليدلې هغهٔ | دليل | د رب خپل | هم دغه شان
اوهغه (ښځه)ده ته وراوړاندې شوه |اويوسف به هم وراوړاندې شوې ووا كه د خپل رب دليل ئې ليدلې نه وې

لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوْٓءَ وَالْفَحْشَآءَ ؕ اِنَّهٗ مِنْ عِبَادِنَا
چې لرې اوساتو مونږه | دهغه نه | بدى | او بې حيائى | بيشكه هغه | د بندګانو زمونږ نه وو
دغه شان مو څكه اوكړل|چې هرقسم بدئ او بې حيائى ترې لرې اوساتو | يقينا دې زمونږ د

---

[1]) صحيح بخارى كتاب التفسير سوره يوسف باب قوله تعالى (وراودته التى هو فى بيتها عن نفسه....)قبل حديث:۴۶۹۲.
[2]) صحيح بخارى حواله سابقه: ۴۶۹۲، حاكم:۳۴۶/۲.

الْمُخْلَصِيْنَ۝
چې خالص کړې شوې دي|
مخلصانو بندګانو نه دې|

قوله تعالی:: وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهٖ

د یوسف ﷺ د بدکارنه انکار:- دسلفود یوې ډلې نه خود دې آیت باره کښې هغه روایت دې کوم چه ابن جریر رحمه الله وغیره راوړلې دې. اوونیلې شوې دی دیوسف ﷺ قصددې ښځې سره صرف د نفس اندیښنه وه. د بغوی په حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه الله ﷻ فرښتوته فرمائی چه کله زما یوبنده د نیکئی اراده اوکړی نوتاسو د هغه نیکی لیکئ اوچه کله هغه نیکی اوکړی نو دغه شان لس نیکئی لیکئی اوکه د یوې بدئی اراده اوکړی او بیا هغه اونه کړی نود هغه د پاره نیکی لیکئی ځکه هغه زما د وجې دغه بدی پریخوده اوکه چرې هغه بدی ئی اوکړه نود دې برابر ئی اولیکئی. د دې حدیث نور هم دی، اصل په بخاری او مسلم کښې هم دی. (۱)

د وَهَمَّ مطلب: یو قول دې چه حضرت یوسف ﷺ د هغې دوهلو اراده اوکړه، یو قول دې چه هغه ئی د ښځې جوړولو اراده اوکړه. یو قول دې چه هغه اراده کوله که دلیل ئی نه ووکتلې خودلیل کتلو سره ئی اراده اونه کړه.خو په دې قول کښې د عربئی ژبې په حیثیت سره کلام دې. لکه چه امام ابن جریر رحمه الله وغیره بیان کړې دې. دا خو وو د یوسف ﷺ د قصد اقوال او هغه دلیل کوم چه هغوی اولیدلو د هغې متعلق هم اقوال اوګورئ.وائی چه خپل پلار حضرت یعقوب ﷺ ئی اولیدلو لکه چه هغه خپله ګوته په خُله کښې ورکړې ولاړ دې اود حضرت یوسف ﷺ په سینه باندې ئی خپل لاس اووهلو. وائی د خپل سردارخیالی تصویر ئی مخې ته راغلو،وائی چه دهغه نظر د چت طرفته شو څه ګوری چه په دې باندې دا آیت لیکلې شوې دې ﴿وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنٰٓى اِنَّهٗ كَانَ فَاحِشَةً ۗ وَسَآءَ سَبِيْلًا۝﴾ خبردار زناته نیزدې کیږه مه دا ډیر د بې حیائی او د الله ﷻ دغضب کاردې او هغه ډیره خرابه لار ده.وائی چه درې آیاتونه لیکلی وو یو دا ﴿وَاِنَّ عَلَيْكُمْ لَحٰفِظِيْنَ۝﴾ په تاسو باندې ساتندونکی مقرر دی دویم ﴿وَمَا تَكُوْنُ فِيْ شَاْنٍ﴾ تاسو چه په کوم حال کښې یئ الله ﷻ تاسو سره دې او دریم ﴿ اَفَمَنْ هُوَ قَآئِمٌ عَلٰى كُلِّ نَفْسٍۭ بِمَا كَسَبَتْ ۚ وَجَعَلُوْا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ ؕ قُلْ سَمُّوْهُمْ ؕ اَمْ تُنَبِّئُوْنَهٗ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى الْاَرْضِ اَمْ بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِ ؕ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوْا عَنِ السَّبِيْلِ ؕ وَمَنْ يُّضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهٗ مِنْ هَادٍ۝﴾ الله ﷻ د هر سړی په هرعمل باندې خبر دې اوګوری. وائی چه څلور آیاتونه ئی لیکلې اولیدل. درې هم دا چه پورته تیرشو اود زنا دحرمت کوم وړاندې د دې نه تیرشو.وائی چه یو آیت ئی دزنا په ممانعت باندې په دیوال لیکلې اولیدو.وائی چه یوه نښه وه چه هغه ئی د خپلې ارادې نه منع کولو.ممکن دی چه هغه صورت د حضرت یعقوب ﷺ وی یا د هغه د اخستونکی صورت وی اوممکن دی چه دتنبیه آیت وی. څه داسې خاص دلیل نشته چه په یوه فیصله باندې مونږ اورسیدې شو. نو زمونږ د پاره ډیره صحیح لار هغه ده چه دا هم داسې مطلق پریږدو ځکه چه د الله ﷻ فرمان هم اطلاق دې. (دغه شان قصد هم).

بیافرمانی چه مونږ هغه وخت هغه ته یو دلیل اوخودلو اود بدئی نه مو بچ کړودغه شان دهغه په نورو کارونوکښې هم مونږ امداد کوو.هغه د بدو نه اودبې حیایو نه محفوظ ساتواوهغه خو ووهم زمونږ برګزیده خوښ کړې شوې بهترین اومخلص بنده. دالله ﷻ د طرف نه دې په هغه باندې درود اوسلام وی.

---

(۱) صحیح بخاری کتاب التوحید باب قوله تعالی ﴿یریدون ان یبدلوا کلام الله﴾:۷۵۰۱، صحیح مسلم:۱۲۸-۱۲۹، الایمان لابن منده:۳۷٦، ابن حبان:۳۷۹، احمد:۲/۳۱۵.

وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيْصَهٗ

| او دواړو منډې کړې | دروازې ته | او اوشلوله هغې | قميص دهغه

| او دواړو (يوسف او ښځې) وړاندې روستو دروازې طرف ته منډه

مِنْ دُبُرٍ وَّاَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَا الْبَابِ ؕ قَالَتْ مَا جَزَآءُ مَنْ

دشادطرفنه| اوبيامونددواړو| خاونددهغې| نزدې د دروازې سره||اووئيل هغې |څه ده سزا|د هغه چا

کړه | اوهغې ترې قميص |د شادطرف نه اوشلولو|اودواړو دهغې خاوند دروازې

اَرَادَ بِاَهْلِكَ سُوْٓءًا اِلَّآ اَنْ يُّسْجَنَ اَوْ عَذَابٌ

چې اراده ئې اوکړه | په کور والا ستا | د بدئ |ماسوا ددې نه | چې قيدکړې شي هغه | يا | عذاب

سره(ولاړ)اوليدو|(په دې باندې) هغې (ښځې)اووئيل |دهغه سړي څه سزاده |چې ستا دکورميرمنې ته بد نيته شي

اَلِيْمٌ ۝ قَالَ هِيَ رَاوَدَتْنِيْ عَنْ نَّفْسِيْ وَشَهِدَ شَاهِدٌ

دردناك||اووئيل يوسف| دې ښځې وغوښتلم زهٔ | د خپل ځان(د حفاظت) نه||اوګواهي پيش کړه| يو ګواه

خوبس چې جيل کښې واچولې شي| يا بل څه دردناک عذاب ورته ورکړې شي|يوسف ﷺ اووئيل دې زهٔ د خپل غرض دپاره غلولم

مِّنْ اَهْلِهَا ۚ اِنْ كَانَ قَمِيْصُهٗ قُدَّ مِنْ قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ

دخپلوانودهغې نه| که وی |قميص دهغه|شليدلې|د مخې طرفنه| نو دا به صادقه وی | او هغه به

اودهغې دکورنۍ (دخلقو) نه يو کس ګواهي ورکړه | که د حضرت يوسف ﷺ قميص د مخې طرفنه شليدلې وی

مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ۝ وَاِنْ كَانَ قَمِيْصُهٗ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ فَكَذَبَتْ وَهُوَ

ددروغژنوځنې وی| اوکه وی |قميص دهغه| شليدلې| دشادطرفنه| نو دا به دروغژنه وی | او هغه به

نو ښځه رښتينې اوسړې دروغژن دې |اوکه د هغه قميص د شا طرفنه شليدلې وی |نو ښځه دروغژنه ده

مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ۝ فَلَمَّا رَاٰ قَمِيْصَهٗ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ قَالَ

د رښتينو ځنې وی | هرکله چې ئې|اوليدو| قميص دهغه| چې شليدلې دې|د شا دطرفنه|نوهغه او وئيل

اوسړې ريښتونې دې |کله چې هغه(د يوسف) قميص دشا دطرفنه شليدلې اوليدونووې وئيل دا ټول

اِنَّهٗ مِنْ كَيْدِكُنَّ ؕ اِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيْمٌ ۝ يُوْسُفُ اَعْرِضْ

بيشکه داکار | د مکر ستاسو نه دې | بيشکه | مکر ستاسو | ډير لوئ دې ||ائې يوسفه | مخ واړوه

ستاسو د ښځو مکرونه دی| بيشکه ستاسو فريبونه ډير لوئې دی| ائې يوسف ﷺ ! دا خبره شاته اوغورزوه

عَنْ هٰذَا ٚ وَاسْتَغْفِرِيْ لِذَنْۢبِكِ ۚۖ اِنَّكِ كُنْتِ مِنَ الْخٰطِـِٕيْنَ ۝

ددې خبرې نه| اوائې ښځې ښښنه اوغواړه ته| دپاره دګناه خپلې| بيشکه چې ئې ته | د خطا کارونه

اوائې ښځې تهٔ دخپلې ګناه په باره کښې معافي اوغواړه |بيشکه (په دې معامله کښې)ته خطاواره يې

قوله تعالى: فَلَمَّا رَاٰ قَمِيْصَهٗ قُدَّ مِنْ دُبُرٍ

ديوسف ﷺ دپاكدامنۍ ګواهي:- حضرت يوسف ﷺ خپل ځان د بچ کولو د پاره دروازې ته ورمنډې کړې اودې ښځې دهغه دنيولو دپاره هغه پسې شاته ورمنډې کړې. د روستونه قميص دهغې لاس له

راغلو په زوره ئې خپل خان طرف ته راښکلو د څه په وجه چه يوسف ﷺ روستوطرف ته راغورزيدو نه نيزدې شو خو هغه هم وړاندې طرف ته زور لګولې وو اومنډه ئې وهله پدې کښې قميص د شانه بالکل داسې اوشليدو اودواړه دروازې ته اورسيدل اوهلته دښځې خاوندموجودوو په کټلو سره هغې يو چال اوچلولو او ټول الزام ئې د حضرت يوسف ﷺ په سروراوتپلو. او خپل ځان ئې صفا بلکه خپل ځان ئې مظلوم ثابت کړو.اوچه څله ئې جوړه کړه او خپل خاوند ته ئې قصه شروع کړه او خپله صفائي بيانولو سره وائي ګورئې حضور چه ستاسو ښځې سره څوك د بدکارئې اراده اوکړي د هغه څه سزا پکار ده؟ سخت قيد يا خراب مرګ ددې نه خو هيڅ کله د دې جرم کمه سزا نه شي کيدلې. اوس چه حضرت يوسف ﷺ خپل عزت په خطره کښې اوليدلو اود خيانت ډير خراب تهمت ئې په ځان لګيدلې اوليدلو نود خپل ځان نه الزام لرې کولو اوصفا اورښتونې حقيقت ښکاره کولو دپاره اوفرمائيل چه حقيقت دا دې چه هم دا ماپسې شاته لګيدلې وه زما په تختيدو باندې زه رانيولم تردې چه زما لمن ئې هم اوشلوله. هم د دې ښځې د قبيلې نه يو ګواه ګواهي ورکړه او سره د ثبوت اودليل ئې هغوی ته اووئيل چه شليدلې قميص اوګوره که هغه مخامخ شليدلې وی نو قصوروار سړې دې اوښځه چه خپله بې ګناهي بيانوی هغه رښتونې ده.او په حقيقت کښې هغه رښتونې ده. اوکه د ده قميص د شانه شليدلې وی نو ښځې په دروغو اودسړی په رښتياؤکښې هيڅ کلام نشته. ښکاره خبره ده چه ښځه پرې مئينه وه دې د هغې نه اوتختيدو هغې هم ورمندې کړې قميص ئې په لاس ورغلو هغې خپل ځان طرف ته راښکلو او يوسف ﷺ خپل ځان طرف ته راښکلو نو هغه د روستو طرف نه اوشليدلو.

دا ګواه بالغ عاقل سړې وو: وائي چه دا ګواه لوئ سړې وو د هغه په مخ باندې ږيره وه اودا د عزيز مصر خاص سړې وواود پوره عمر سړې وو.اودزليخا د تره ځوئ وو.زليخاه بادشاه وخت ريان بن وليد خورزه وه نويو قول ددې ګواه متعلق دا دې اوبل قوا دادې چه دايو پئې څکونکې ماشوم وو او په ګواره کښې زنګيدونکې بچې وو.([1])

ابن جرير کښې دی چه څلورو ماشومانو په وړوکوالی کښې خبرې کړې دی. په دې پوره حديث کښې د هغه ماشوم هم ذکر دې چا چه د رښتونې يوسف ﷺ د پاکدامنئ ګواهي ورکړې وه. ([2])ابن عباس ﷺ فرمائي چه څلورو ماشومانو خبرې کړې دی دفرعون ښځې دمشاطه ځوئ،دحضرت يوسف ﷺ ګواهي ورکونکې، د جريج صاحب او حضرت عيسى ﷺ. مجاهد رحمه الله خو بالکل يوه غريبه خبره کړې ده. هغه وائي چه دا صرف د الله ﷻ حکم وو څوك انسان نه وو. هم د دې تجويز مطابق چه کله د زليخا خاوند اوکتل نود يوسف ﷺ قميص ئې د شانه شليدلې اوليدلو. هغه ته ثابته شوه چه يوسف ﷺ رښتونې دې او دهغه ښځه دروغژنه ده.

دزليخاخاوند هم ديوسف ﷺ د پاکدامنئ اقراراوکړو: هغه په يوسف صديق ﷺ باندې تهمت لګوی نو ناځاپې دهغه د خُلې نه اووتل چه داخو ستاسو د ښځو دهوکه ده په دې ځوان باندې ته تهمت لګوې اود دروغو الزام پرې لګوې. ستا دا خبرې کول خو په چکر کښې اچونکې دی.بياحضرت يوسف ﷺ ته وائي چه ته دا واقعه هيره کړه اوپريږدئې د دې نامراده واقعه بيا د سره ذکر مه کوه. بيا خپلې ښځې ته وائي چه ته دخپلې ګناه نه توبه اوباسه.نرم سړې وويا نرم اخلاق ئې وو اوياهغه پوهيدلوچه ښځه دمعذوره ګڼرلو لائقه ده هغه چه څه ليدلې دی نوپه هغې باندې صبر کول ګران دی په دې وجه ئې هغې ته هدايت اوکړوچه دخپلې خرابې ارادې نه توبه اوکړه سراسر هم ته خطاکاره ئې اوپخپله بيا الزام دنورو په سر ايږدې.

---

[1]) الطبري:۱۶/۵۶.

[2]) ايضاً:۱۶/۵۶وسنده حسن.

وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِيْنَةِ امْرَاَتُ الْعَزِيْزِ تُرَاوِدُ فَتٰهَا عَنْ نَّفْسِهٖ

اواوونیل ښځو| په ښار کښې| چې ښځه دعزیز (دمصر)|غولول غواړي|غلام خپل|ادۀ دنفس (د حفاظت نه)

په ښار کښې ښځو وینا شروع کړه | چې دعزیز مصر ښځه خپل مریي دخپل مطلب دپاره غلوي

قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا ۭ اِنَّا لَنَرٰىهَا

چې عاشق شوې دې زړه د هغې| د هغه په محبت کښې | بیشکه مونږه | خامخاوینو هغې لره

دهغه په مینه کښې ډیره لیونۍ شوې ده|مونږ وینو ګوروچې هغه په ښکاره ګمراهۍ کښې ده| چې هغې

فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ۝ فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ اَرْسَلَتْ اِلَيْهِنَّ

په ګمراهۍ| ښکاره کښې |نو هرکله چې | واوریدو هغې | مکر دهغوئ | نو اولیږو هغې | هغوئ ته

دنورو ښځو د مکرنه ډکې خبرې واوریدې | نو هغوئ ئې (دودئ له) راوغوښتې | او هغوئ ته ئې

وَاَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَاً وَّاٰتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِّنْهُنَّ سِكِّيْنًا

او تیارنې کړو|دپاره دهغوئ|(تکیه دار)مجلس |او ورنې کړه | هرې یوې ښځې ته |دهغوئ نه | چاړه

تکیه ګانې کیخودې |او هرې یوې ته ئې چاړه (په لاس کښې) ورکړه |او کله چې هغوئ میوې پریکولې

وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ ۚ فَلَمَّا رَاَيْنَهٗٓ اَكْبَرْنَهٗ

اووې وئیل| راوځه په هغوئ | نو هرکله چې | اولیدو هغوئ هغه لره | نو حیرانې شوې

(نو) وې وئیل چې (ائې یوسف ﷺ) لږ ورته رامخامخ شه | نو کله چې هغوئ حضرت یوسف ﷺ

وَقَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هٰذَا بَشَرًا ۭ اِنْ هٰذَآ اِلَّا

اوپرې ئې کړل | لاسونه خپل | اووې وئیل | پاکی ده الله لره | نه دې دا | انسان | نه دې دا مګر ده

اولیدو |نو هک بک پاتې شوې| اوخپل لاسونه ئې (دحیرت په وجه) غوڅ کړل |اودائې اووئیل چې سبحان الله

مَلَكٌ كَرِيْمٌ ۝ قَالَتْ فَذٰلِكُنَّ الَّذِيْ لُمْتُنَّنِيْ

یوه فرښته | عزتمنده | اووئیل هغې| پس دادې (ائې ښځو)| هغه (ځلمې)| چې ملامته کوئ تاسو مالره

داخو بنی آدم نه ښکاری|دا خو بس یو نورانی فرښته ده |دعزیز ښځې اووئیل چې (راومو کتل) دا ستاسو

فِيْهِ ۭ وَلَقَدْ رَاوَدْتُّهٗ عَنْ نَّفْسِهٖ فَاسْتَعْصَمَ ۭ وَلَىِٕنْ

په باره ددۀ کښې | اوپه تحقیق | وغولولو ما دې ادۀ د نفس (د حفاظت)نه|خودۀ ځان اوساتو|اوکه چرې

هغه ځلمې دې|چې ددۀ په باره کښې مو په ماپسې خبرې کولې|اوبیشکه مادې خپل ځان ته راوغوښتو|خو دۀ ځانه

لَّمْ يَفْعَلْ مَآ اٰمُرُهٗ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُوْنًا

اونه کړودۀ | هغه کار | چې زۀ ئې حکم کوم دۀ ته |نو خامخا به قید کړې شی دې |او خامخا به شی دې

ځان بچ کړو|اوکه اوس هم دۀ زما حکم اونۀ منلو |نو خواه مخواه به جیل ته اوغورزولې شی |اوډیر بې

مِّنَ الصّٰغِرِیۡنَ ﴿۳۲﴾ قَالَ رَبِّ السِّجۡنُ اَحَبُّ اِلَیَّ مِمَّا یَدۡعُوۡنَنِیۡۤ

د ذلیلانو نه | اووئیل یوسف | اي ربه | قیدخانه | ډیره غوره ده | ماته | دهغې کارنه | چې دوئ رابلي ما

عزته به شي | هغه اووئیل چې اې زما پروردګاره | جیل مې د هغې کار نه زیات خوښ دي | کوم ته چې

اِلَیۡهِ ۚ وَ اِلَّا تَصۡرِفۡ عَنِّیۡ کَیۡدَهُنَّ اَصۡبُ اِلَیۡهِنَّ وَ اَکُنۡ مِّنَ الۡجٰهِلِیۡنَ ﴿۳۳﴾

هغې ته | او که اونه ګرځول تا | زمانه | مکرونه ددوئ | نوزه به مائله شم | دوئ ته | اوشم به زه | د جاهلانونه

دوئ ما راغواړي | او که تا زما نه د دوئ فریبونه لرې نه کړل | نو زه به دوئ ته مائله شم | او به نا پوهه خلقو

فَاسۡتَجَابَ لَهٗ رَبُّهٗ فَصَرَفَ عَنۡهُ کَیۡدَهُنَّ ؕ اِنَّهٗ

نوقبوله کړه دعا | د هغه | رب دهغه | نووې ګرځول | دهغه نه | مکرونه دهغوئ | بیشکه هغه

کښې به شمیر شم | نو دهغه پروردګار دهغه دعا قبوله کړه | او دهغوئ د مکراو فریب نه ئې بچ کړو هغه

هُوَ السَّمِیۡعُ الۡعَلِیۡمُ ﴿۳۴﴾

خاص هم هغه | اوریدونکې دې | په هر څه پوهه دې |

ذات دهر چا آوریدونکې | او په هرڅه پوهه دې |

قوله تعالی:: مَا هٰذَا بَشَرًا ؕ

د یوسف ؑ **حسن:-** دمحبت د دې قصې خبر په ښار کښې خورشو اومشهورشو. یوڅو شریفانوښځو دا قصه په ډیره حیرانتیا او سپکاوې سره سردوباره کړه چه ګوره د وزیر ښځه ده اوپه یوغلام باندې خان ورکوی اود هغه مینه ئې په خپل زړه کښې کلکه کړې ده. شغف وائی دحدنه زیات شوې قاتل محبت ته او شعف ددې نه دکمې درجې وی او شغاف وائی د زړه پردو ته. وائی چه د عزیز ښځه په کولاؤ غلطئی کښې پریوتې ده.ددې غیبتونو پته دعزیز ښځې ته اولګیده.دلته لفظ مکرځکه اووئیلې شو چه دبعضودوینامطابق دښځویه حقیقت کښې پخپله یوښکاره مکرووهغوی خوصرف دحسن یوسف ؑ د دیدار خواهش وو اودا ئې صرف یوه بهانه جوړه کړې وه. د عزیز ښځه هم د هغوی په چال باندې پوهه شوه اوبیا هغې په دې کښې د خپل غرور مصلحت هم اولیدلو نو هم هغه وخت ئې هغوی ته دعوت ورکړو چه فلانکی وخت باندې ستاسو زما کره دعوت دې.اویومجلس یومحفل اویوبیتک ئې برابر کړو چرته چه میوې دانې پرتې وې هغې د پریکولو او سپینولو د پاره اود خوړلو د پاره یویو تیره چاقو ټولو ته لاس کښې ورکړو. دا د هغه ښځو د دوکې جواب هغوی اعتراض صرف د یوسف ؑ د پخپله خپل لاسونه زخمي کړل. هغې حضرت یوسف ؑ ته اووئیل چه ته راشه نو هغه د خپلې مالکې د حکم نه څنګه انکار کولې شو؟ هغه وخت چه په کومه کمره کښې وې هلته راغلو د ښځو نظر چه کله د هغه په مخ باندې پریوتلو نو ټولې هیبت واخستې او په هیبت جلال رعب اوحسن سره بې خوده شوې او په ځائ د دې چه په دې تیرو چاقوګانو میوې پریکړې دهغوی لاسونه پریکړې شو. حضرت زید بن اسلم ﷺ وائی چه میلمستیا اول باقاعده شوې وه اواوس خوصرف میوې اوتواضع کیدله میوې په لاسونو کښې وې او چاقوګان چلیدل هغې وئیل چه یوسف ؑ کتل غواړئی؟ ټولو په یو آواز سره اووئیل چه اوخامخا. هم هغه وخت ئې حضرت یوسف ؑ راوغوښتو چه راشه هغه راغلو بیا زلیخا وئیل چه زه هغه لاړو، په تلوراتلو کښې وړاندې روستودې ښځو پوره شان حضرت یوسف ؑ اولیدلو په کتلو سره په ټولو خاموشي خوره شوه. بې هوشه شوې په ترنجانو پریکولو ئې خپل لاسونه پرې کړل. په

دي باندي د عزیز ښځې اوونیل چه اوموکتل په یوځل کتوسره تاسو داسې بې خوده شوې اوس ماته اوښائې زما به څه حال وی؟ ښځو ونیل چه والله دا خو انسان نه دې فرښته ده او فرښته هم د لوئ مرتبې والا. د نن نه پس به مونږ تا چرې هم ملامته نه کړو. دې ښځو خود حضرت یوسف په شان څه ده سره نیزدې اود ده په رنګ ښائسته سړې چرته هم نه وو لیدلې.

یوسف ته نیم حسن ورکړې شوې وو:: یوسف ته الله نیم حسن ورکړې وو د معراج په حدیث کښې دی په دریم آسمان کښې د رسول الله ملاقات حضرت یوسف سره اوشو چاته چه نیم حسن ورکړې شوې وو([1])اوپه یو روایت کښې دی چه حضرت یوسف ته اود هغه مور ته الله د خپل قدرت د فیاضونه نیم حسن ورکړې وو. او په یوروایت کښې دی چه دریمه حصه حسن حضرت یوسف ته اود هغه مور ته ورکړې شوې وو.دهغه مخ دبجلئی د پړق په شان روښانه وو. کله به چه یوه ښځه یوسف ته د څه کار د پاره راتله نو هغه به خپل مخ پټ کړو نو هغې سره به ئې خبرې کولې چه چرته هغه په فتنه کښې پرینوزی. اوپه یو روایت کښې دی چه حسن درې حصې کړې شوې دې دوه حصې په ټولو خلقو کښې تقسیم شوی دی اویوه حصه صرف یوسف اود هغه مورته ورکړې شوې دې. دې مور اوخوی ته په دریوکښې دوه حصې اوباقی ټولې دنیاته یوه حصه حسن ورکړې شوې دې([2]) په سهیلی کښې دی چه یوسف ته د حضرت آدم نیم حسن ورکړې شوی دې. الله حضرت آدم په خپل لاس سره په کمال حسن سره یوه نمونه جوړه کړې وه او دیر ښکلې ئې پیداکړې وو. د هغه په اولادکښې دیوسف په وزن باندې څوك هم نه وو.اوحضرت یوسف ته د هغه نیم حسن ورکړې شوې وو.نودې ښځوهغه ته په کتوسره اوونیل نعوذبالله داخو انسان نه دې.د ﴿بَشَرًا﴾ دویم قراءت ﴿بِشِرىً﴾ دې یعنی دا خو په اخستې شوکښې کیدې نه شی. دا خو چرته یوعزت داره فرښته ده. اوس د عزیز ښځې ونیل چه اوس اوښائې تاسو خو به ما د عذر والا ګنړئی؟ د ده حسن او جمال داسې نه دې چه صبر او هوش هرڅه وانخلی. ما دې په هرقسم طریقه باندې خپل ځان ته مائل کول اوغوښتل خودې زما په قبضه کښې رانغلو. اوس پوهه شئی چه یوطرف ته په ده کښې دا ظاهری بهتری او خوبی ده نو بل طرف ته د ده عظمت او عفت باطنی خوبی هم بې مثاله ده. بیا ئې دهمکی ورکړه که ده زما خبره اونه منله نودې به قید کړې شی اوزه به دده ډیره بې عزتی اوکړم.

یوسف دخپل عفت دعا د الله نه غواړی:: په دغه وخت کښې حضرت یوسف د دې چل نه د الله پناه اوغوښتله اودعا ئې اوکړه چه یا الله زما جیل ته تلل خوښ دی خوته ما د دې د خرابو ارادونه محفوظ کړه. داسې نه وی چه زه چرته په بدئی کښې اخته نه شم. یا الله که تا زه بچ کړم نو بچ به شم ګنی په ماکښې دومره قوت نشته اوماته د خپلې نفع اونقصان څه اختیار نشته. ستا د رحم او ستا د کرم نه بغیر نه زه د څه ګناه نه بچ کیدې شم اونه یوه نیکی کولې شم. یاالله زه تانه امداد غواړم او هم په تاباندې یقین ساتم. ته ما د خپل نفس په حواله مه کړه چه زه د دې ښځو طرف ته ټیټ شم او د جاهلانونه شم. نو الله کریم او قادر د هغه دعا قبوله کړه. هغه ئې بالکل بچ کړو عصمت اوعفت ئې ورعطا کړو پخپل حفاظت کښې ئې اوساتلو اودبدئی نه ئې حضرت یوسف بچ اوساتلوسره ددومره خوائئی، حسن او خوبو او د هرقسم کمال چه په هغه کښې وو هغه د خپل خواهش د بې ځایه پوره کولو نه منع شو اود دې ښځې طرف ته ئې رخ هم اونه کړو. د رئیس لور ده د رئیس ښځه ده د هغه مالکه ده اوبیا ډیره ښائسته هم ده د حسن سره مال هم دې حکومت هم دې او په خپله خبره منلوباندې انعام او

---

[1]) صحیح مسلم کتاب الایمان باب الاسراء برسول الله الی السموات وفرض الصلوات:۱۶۲.

[2]) حاکم:۲/۵۷۱.

اکرام هم دې اود نه منلوپه صورت کښې د جیل او سختې سزا حکم اوروی. خود هغه په لاس کښې د الله ﷻ د ویرې سمندر په چپو دې یوسف علیه السلام خپل دا دنیاوی آرام اودا عیش او خوند د الله ﷻ په نوم باندې قربانی کوی اوقید ته په دې باندې ترجیح ورکوی چه د الله ﷻ د عذابونونه بچ شی اوپه آخرت کښې د ثواب مستحق جوړشی.

ووه قسمه کامیابه خلق: په بخاري اومسلم کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه اووه قسمه خلق دی چاته چه به الله ﷻ دخپل سورې لاندې ځائې ورکوی په کومه ورځ چه به هیڅ سورې نه وی دهغه دسورې نه علاوه. (۱) مسلمان عادل بادشاه (۲) ځوان سړې اوښځه چا چه خپله ځوانی د الله ﷻ په عبادت کښې تیره کړې وی (۳) هغه سړې د چا زړه چه په جمات کښې زوړند وی کله د جمات نه اوځي د جمات په خیال کښې وی تردې چه بیا هلته لاړ شی. (۴) هغه سړې چه خپل مینځ کښې صرف د الله ﷻ د پاره مینه کوی او هم په دې باندې راجمع کیږی او هم په دې باندې جداکیږی.(۵) هغه سړې چه صدقه ورکوی خو داسې پټه چه د ښی لاس د خرچ کس لاس ته پته نه وی(۶) هغه سړې کوم چه د شان اوشوکت حسن او جمال ښځه خپل ځان طرف ته راغواړی او هغه اووائی چه زه د الله ﷻ نه ویریږم(۷) هغه سړې کوم چه په ځان له ځائ کښې الله ﷻ یادوی اوبیا دهغه دواړه سترګې اوبهیږی.(۱)

ثُمَّ	بَدَا	لَهُمْ	مِّنْۢ بَعْدِ مَا	رَاَوُا الْاٰيٰتِ	لَيَسْجُنُنَّهٗ
بیا	ښکاره شوه	هغوئ ته	وروستو د هغې نه	چې اولیدلې هغوئ علامې	چې خامخا به قید کښې واچوی هغه
بیا هغوئ ته د ښکاره ثبوت لیدلو نه پس هم دا مصلحت ښکاره شو					چې تر یو مودې پورې دې
حَتّٰی حِيْنٍ					
دخه وخته پورې					
(یوسف علیه السلام په قید کښې واچوی......					

قوله‌تعالی:: ثُمَّ بَدَا لَهُمْ

د حضرت یوسف پاکدامنی:- د حضرت یوسف علیه السلام د پاکدامنئ راز په ټولو ښکاره شوخو بیا هم دې ټولو مصلحت په دې کښې اوګڼړلو چه څه مودې پورې به حضرت یوسف علیه السلام په جیل کښې اوساتو. ممکن دی چه دې ټولو په دې کښې دا مصلحت ګڼړلې وی چه په خلقو کښې خبره خوره شوې ده چه د عزیز دښځې یوسف علیه السلام خوښ دې چه کله مونږ یوسف علیه السلام قید کړو نو خلق به پوهه شی چه قصور هم د ده دې.هغوی به څه داسې خیال کړې وی.هم داوجه وه چه کله دمصربادشاه هغه دقیدخانې نه راویستلو اوخپل ځان ته ئې راوغوښتلو نو یوسف علیه السلام هم دهغه ځائ نه اوفرمائیل چه زه به نه دراوځم تر څوپورې چه زما ددې خبرې نه خلاصې او پاکدامنی په صفا توګه ښکاره شوې نه وی او تاسو مشران د دې پوره تحقیق اونه کړئ. ترکومې چه بادشاه د هرقسم ګواه او شاهدانونه بلکه پخپله د عزیز د ښځې نه تحقیق اونه کړواو دهغه بې قصوره کیدل په ټوله دنیاباندې ښکار نه کړې شو هغه د جیل نه بهر اونه وتلو.بیا هغه بهر راغلو اویو زره هم داسې نه ووپه کوم کښې چه صدیق اکبر،د الله نبی پاك او معصوم رسول الله حضرت یوسف علیه السلام باره کښې لږه شان هم بدګمانی وه.دقیدکولولویه وجه هم دغه وه چه د عزیز د ښځې رسوائی نه وی.

(۱)صحیح بخاری کتاب الاذان باب ومن جلس فی المسجد ینتظر الصلوة وفضل المساجد:۶۶۰، صحیح مسلم:۱۰۳۱، احمد ۴۳۹/۲، ابن خزیمه:۳۵۸، ابن حبان:۴۴۸۶.

وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيٰنِ ؕ قَالَ اَحَدُهُمَآ اِنِّيْٓ اَرٰىنِيْٓ

اوننوتل |دهغه سره| قيدخانې ته |دوه غلامان|اوونيل|یودهغوئ دواړونه| بیشکه زهٔ | وينم خان خپل

او جیل ته ورسره نور دوه خلمی (مریان) داخل شو|(یوه ورځ) یو اوونیل چې (په خوب کښې) زهٔ گورم چې

اَعْصِرُ خَمْرًا ۚ وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنِّيْٓ اَرٰىنِيْٓ اَحْمِلُ فَوْقَ رَاْسِيْ

چې نچونړوم| شراب|اواوونيل| هغه بل|بیشکه زهٔ|وینم خان خپل| چې بار کړې مې ده|دپاسه| دسر خپل

دانگورو نه شراب نچونړوم | او بل اووئیل چې زهٔ (په خوب کښې) څه گورم چې ډوډئ مې (په

خُبْزًا تَاْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ ؕ نَبِّئْنَا بِتَاْوِيْلِهٖ ۚ اِنَّا نَرٰىكَ

ډوډئ | چې خوری | مارغان | دهغې نه |خبر کړه مونږه | په تعبیر ددې |بیشکه مونږه | وینو تالره

طباخ کښې) په سر ایخودې ده |چې مرغئ ترې (په ټونګو ټونګو) خوراکونه کوی| مونږ ته ددې

مِنَ الْمُحْسِنِيْنَ ۝

دنیکانوخلقونه|

(خوبونو) تعبیرونه اوښایه | ته مونږ ته ښهٔ سړې ښکارې

قوله تعالی:: وَدَخَلَ مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيٰنِ ؕ

د جیل خانې ژوند:-اتفاقی په کومه ورځ چه حضرت یوسف ﷺ جیل ته لاړو نو یوساقی او نانبائی هم په څه جرم کښې جیل ته لاړل. د ساقی نوم بندار وو اود باورچی نوم محلث وو. په هغوی باندې دا الزام وو چه هغوی بادشاه ته په خوراك څښاك کښې زهرورکولو کوشش کړې وو.په قیدخانه کښې هم د الله ﷻ دنبی یوسف ﷺ پوره مشهورتیا وه.ربښتونولی،امانتداری سخاوت ښه اخلاق کثرت عبادت ترس علم اوعمل دخوب تعبیراوداحسان اوسلوك وغیره کښې هغه مشهور شوې وو.په جیل کښې د قیدیانو ښیگړه هغوی سره ښه سلوك هغوی سره نیکی او احسان د هغوی زړه ساتنه د هغوی د بیمارانو خدمت کول او دارو وغیره هم د هغې شغل وو. دې دواړو شاهی نوکرانو به یوسف ﷺ سره ډیره مینه کوله.

دیوسف ﷺسره دهرچامینه دامتحان سبب جوړ شوې وو:یو ورځ ئې اوونیل حضرت!تاسو سره زمونږ ډیره مینه ده، هغه اوفرمائیل الله ﷻدې تاسو له برکت درکړی. خبره دا ده چه چا هم زه خوښ کړې یم نو څه نه څه مصیبت په ما راغلې دې، د ترور مینه،د پلارمینه اود عزیز د ښځې مینه ټول ماته یاد دی اود دې نتیجه یوازې زمانه بلکه ستاسو په وړاندې هم ده.یوځل دې دواړو خوب اولیدلو ساقی اوکتل چه هغه د انگور شیره نچوړی کوی.د ابن مسعودﷺ په قراءت کښې ﴿خمرا﴾ په ځائ ﴿عنبًا﴾ دې. اهل عمان انگورو ته خمر وائی. هغه لیدلې وو لکه چه هغه د انگورو زیلنی کرلې وه په هغې کښې غونچې لگیدلې دی هغه راماتې کړې اوبیا ئی دهغې شیره نچوړی کوی چه په بادشاه باندې اوڅکوی د دې خوب په لیدو باندې خواهش کولو چه هغوی راته تعبیر اوښائی. د الله ﷻ پیغمبرﷺ اوفرمائیل چه د دې تعبیردا دې چه ته به دریو ورځوکښې د جیل نه آزادولې شې اوته به په خپل کار کښې اولگی یعنی د بادشاه ساقی به شې. بل وئیل جناب ما په خوب کښې اولیدل چه ما په خپل سر باندې روټئی اوچتې کړی دی اومرغئی راځی اود دې نه خوری. د اکثرو مفسرینو په نیز مشهوره خبره هم دغه ده چه واقعی دې دواړو هم دا خوب لیدلې وو اود هغې صحیح تعبیرئی د یوسف ﷺ نه معلوم کړې ووخود عبدالله بن مسعودﷺ نه روایت دې چه په حقیقت کښې خو هغوی څه خوب نه وو لیدلې خود حضرت

یوسف ﷺ د ازمینبت د پاره نې د دروغو خوب بیان کړې او تعبیرنې غوښتې وو. (۱)

قَالَ	لَا يَاْتِيْكُمَا	طَعَامٌ	تُرْزَقٰنِهٖٓ
اووئیل یوسف	چې نه راځي تاسو ته	خوراك	چې درکولې شي تاسو ته
اهغه ورته اووئیل چې تاسوته کوم رزق درکولې شي			

اِلَّا	نَبَّاْتُكُمَا	بِتَاْوِيْلِهٖ	قَبْلَ	اَنْ يَّاْتِيَكُمَا ؕ
مګر خبر به درکړم زۀ تاسو ته	به تعبیر دهغې سره	مخکښې	دراتلو دهغې خوراك نه تاسو ته	
هغه به لا تاسو ته نۀ وي راغلې اچې څه به درته د هغې تعبیر اوښایم				

ذٰلِكُمَا	مِمَّا	عَلَّمَنِيْ	رَبِّيْ ؕ	اِنِّيْ	تَرَكْتُ	مِلَّةَ
دا تعبیرستاسو	دهغه علم نه دې	چې ښودلې دې ماته	رب زما	بیشکه ما	پریښودې ده	طریقه
داپه هغې علمونو کښې یو علم دې اچې خپل پروردګار راته خودلې دی ا (ماخو لا پخوا) دهغې کسانو						

قَوْمٍ	لَّا يُؤْمِنُوْنَ	بِاللّٰهِ	وَهُمْ	بِالْاٰخِرَةِ	هُمْ	كٰفِرُوْنَ ﴿۳۷﴾
دهغه خلقو	چې هغوئ ایمان نۀ راوړي	په الله	اوهغوئ	د آخرت نه	هم هغوئ	انکار کونکې دي
مذهب پریخودې دې	چې په الله ﷻ باندې باور نۀ ساتي	.... اوداخرت نه منکر دي				

وَاتَّبَعْتُ	مِلَّةَ	اٰبَآءِيْٓ	اِبْرٰهِيْمَ	وَاِسْحٰقَ	وَيَعْقُوْبَ ؕ	مَا كَانَ لَنَآ
اوتابعداري کړې ده ما	دطریقې	دپلار نیکه خپل	چې ابراهیم	اواسحاق	اویعقوب دې	نۀ ښائي مونږلره
او زۀ د خپل پلار نیکه ابراهیم ﷺ، او اسحاق ﷺ اویعقوب ﷺ د مذهب تابعداري کوم						

اَنْ نُّشْرِكَ	بِاللّٰهِ	مِنْ شَيْءٍ ؕ	ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ	عَلَيْنَا	وَعَلَى النَّاسِ	
چې شریك کړو	دالله سره	څه څیز	دا د فضل دالله نه دې	په مونږ باندې	اوپه ټولو انسانانو باندې	
مونږ سره نۀ ښائي چې دالله ﷻ سره څه څیز شریک کړو	داپه مونږ باندې او په (ټولو) خلقو					

وَلٰكِنَّ	اَكْثَرَ النَّاسِ	لَا يَشْكُرُوْنَ ﴿۳۸﴾
خو لیکن	زیات خلق	شکر نۀ اوباسي
باندې دالله ﷻ فضل دې اخو اکثر خلق احسان نۀ مني		

قوله تعالی: مَا كَانَ لَنَآ اَنْ نُّشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ؕ

دحضرت یوسف ﷺ دعوت توحید طرف ته: حضرت یوسف ﷺ خپلو دواړو قیدي ملګروته تسلي ورکوی چه زه ستاسو دخوب صحیح تعبیرباندې پوهیږم اود دې په خودلو کښې زه هیڅ بخل نه کوم د دې د تعبیر واقع کیدونه اول به زه تاسو ته اوښایم. د حضرت یوسف ﷺ د دې فرمان او وعدې نه په ظاهره دامعلومیده چه حضرت یوسف ﷺ په خان له قید کښې وو د خوراك په وخت کښې به کولاوولې شو او یوبل سره به ملاویدلې شو. په دې وجه هغوی سره ده دا وعده اوکړه.اوممکن ده چه د الله ﷻ طرف نه لې لړشان تعبیرخودلو او د دواړو خوبونو تعبیر ورته خودلې شوې وی. د ابن عباس ﷺ نه دا اثر مروی دې سره د دې چه ډیر غریب دې فرمائی ماته دا علم د الله ﷻ د طرف نه راکړې شوې دې وجه دا

(۱) حاکم: ۲/۳٤٦.

ده چه ما د هغه کافرانو مذهب پريخودې دې چه نه الله ﷻ مني اونه اخرت حق گنړي. ما د الله ﷻ د پيغمبرانوعليهم السلام رښتونې دين منلې دې اوهم د هغې تابعداري کوم. پخپله زما پلار نيکه د الله ﷻ رسولان وو. ابراهيم اسحاق يعقوب عليهم السلام څوك چه يوهم په نيغه لار او استقامت سره روان شو او هدايت منونکي شو. د الله ﷻ د رسولانو اتباع لازم اونيسي د گمراهود لارو نه مخ واړوني نو الله ﷻ دهغه زړه د نور طرف ته اود هغه سينه معموره کوي او هغه د علم اوعرفان د دولت نه ډکه وي هغه په ښيگړه کښې دخلقوپيشواجوړيږي.اوهغه دنيادنيکنې طرف ته راغواړي.هرکله چه نيغه لار اوخودلې شوه د توحيد پوهه ورکړې شوه د شرك بدې ورته اوخودلې شوه نو بيا مونږ ته داخبره چرته ښه لگي چه مونږ الله ﷻ سره بل څوك هم شريك کړو. د الله ﷻ زبردست نعمت دې چه الله ﷻ په هغوی باندې رسولان راليگلو سره انعام اوکړو. ناقدري کوي او غوښتلو سره ورکړه نه کوي بلکه د رب د نعمت په بدله کښې کفر کوي او پخپله سره د ملگرو د هلاکت په ځائ کښې خپل کور جوړوي.

نيکه هم په درجه دپلار کښې وي ::حضرت ابن عباس ﷺ نيکه هم د پلار په حکم کښې اخلي او فرمائي چه څوك غواړي زه په حطيم کښې د هغه سره مباهله کولو ته تياريم. الله ﷻ د نيکه ذکر نه دې کړې گوره ديوسف ﷺ باره کښې اوفرمائيل مادخپل پلارابراهيم ﷺداسحاق ﷺاوحضرت يعقوب ﷺ د دين پيروي کړې ده.

يٰصَاحِبَيِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ
اے دواړو ملگرو زما دقيد | ايا ډير خدايان
اے زما د قيد خانې ملگرو (تاسو په خپله اووائی چې)
مُّتَفَرِّقُوْنَ خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ۝ مَا تَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖٓ
جدا جدا | بهتر دی | يا الله | يو | چې غالب دې په ټولو| نهٔ کوئ تاسو عبادت| ماسوا دالله نه
جدا جدا معبودان ښهٔ دی |که يو اځې يو غالب الله ﷻ |تاسو چې د الله ﷻ نه سوا د نورو کومو بتانو
اِلَّآ اَسْمَآءً سَمَّيْتُمُوْهَآ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا
مگر|ديو څونومونو|چې ايښی دی هغه| تاسو |اوپلارانوستاسو|نه دې نازل کړې| الله | په(عبادت) دهغوئ
عبادت کوئ | نو هغه صرف نومونه دی |چې تاسواو ستاسو پلرونو دخان نه ايخوډی دی | الله ﷻ دهغې هيڅ
مِنْ سُلْطٰنٍ ۭ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ۭ اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا
څه دليل| نشته اختيار دحکم کولو| مگر | الله لره دې| هغه حکم کړې دې| چې مهٔ کوئ عبادت تاسو دهيچا
دليل سند نهٔ دې راليږلې|حکومت خو بس صرف دالله حق دې |هغه دا حکم کړې دې |چې بې دهغه نه
اِلَّآ اِيَّاهُ ۭ ذٰلِكَ الدِّيْنُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝
مگر|خاص هم دهغه| دادې | دين |نيغ (برحق) |اخوليکن |زيات خلق | نهٔ پوهيږی
د بل هيڅ چا عبادت مهٔ کوئ | هم دغه سم پوخ دين دې | خو زيات خلق نهٔ پوهيږی

قوله تعالىٰ:: اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُوْٓا اِلَّآ اِيَّاهُ ۭ

حضرت يوسف ﷺاو دعوت توحيد:- د يوسف ﷺ ته هغوی د خپل خوب د تعبيرد پاره راغله هغه دوی ته دخوب د تعبير ورکولو اقرار اوکړو.خود دې نه وړاندې هغوی ته د توحيد وعظ کوی، د شرك نه اود مخلوق پرستنې نه د هغوی نفرت راپيداکوی. فرمائی چه هغه الله واحدچه په هرڅيز باندې

قدرت لري د چا په وړاندې چه ټول مخلوقات ښکته عاجز او بې وسه او بې طاقته دي اود کوم چه دویم شریك او د هغه په شان بل څوك نشته دچا عظمت او سلطنت چه په هرڅاني او هره ذره باندې دې هغه یو بهتر دې که ستاسو دا خیالي کمزوري اوناکاره ډیرمعبودان بهتردي؟ بیافرمائي چه تاسو د کومو کومو عبادت کوئې هغه ټول بې فائدې دي بې نامې دي اود هغوی د پاره عبادت کول دا ستاسو دخپل ځان نه جوړ کړی دی.د زیات نه زیات تاسو دا وئیلې شئی چه ستاسو پلار نیکه هم د دې مرض مریضان وو خود دې تاسو څه دلیل راوړې نه شئی. د دې څه عقلي یا نقلي دلیل په دنیاکښې الله ﷻ هډو جوړکړې نه دې. د تصرف حکم او د هرڅیز قبضه هم د الله ﷻ ده. هغه خپلو بندیکانوته د خپل عبادت نه بغیر د بل چا دعبادت کولونه قطعي او حتمي حکم ورکړې دې. دین مستقیم هم دغه دې د الله ﷻ توحید وی اوهم دهغه دپاره عمل او عبادت وی هم د دغه الله ﷻ حکم دې.په دې باندې بې شمیره دلیلونه موجود دي خو اکثر خلق د دې خبرو نه جاهلان دي کم عقل دی، د توحید اوشرك فرق نه پیژني. په دې وجه اکثرخلق د شرك په ترمه کښې ورخښیږي.سره دانبیاء کرامو د غوښتنې دوی نه ایمان نه نصیب کیږي.

د تعبیر خودلو نه وړاندې د توحید بیانولو اصل مقصد::دخوب دتعبیر نه وړاندې ددې بحث دچیړلو یو خاص مصلحت داهم ووچه په دوی کښې د یود پاره تعبیرډیر خراب وو نو یوسف ﷺ اوغوښتل چه دې تپوس اونه کړي نو بهتربه وی. خود دې تکلیف څه ضرورت دې خاص کر په داسې موقعه باندې چه د الله ﷻ پیغمبرهغوی سره د تعبیر ورکولو وعده کړې ده.دلته خوصرف داخبره ده چه هغوی د یوسف ﷺ بزرگی او عزت کتلو سره د هغوی نه د یوې خبرې تپوس اوکړو هغه د دې نه د ډیرې بهتر خبرې طرف ته د هغوی توجو راواړوله اود اسلام دین ئې د هغوی په وړاندې سره د دلیلونو وړاندې کړو ځکه چه یوسف ﷺ کتلې وو چه په دوی کښې د ښیګړې قبلولو ماده شته. په خبره به سوچ کوی په دلیل به غور کوی، حق به د قبولیت په غوږونو اوري. کله چه هغوی خپل فرض اداکړل د الله ﷻ د احکامو تبلیغ ئې اوکړو نو اوس چه هغوی بغیرد دې نه دوباره تپوس کوی نو هغوی جواب شروع کړو.

یٰصَاحِبَیِ	السِّجۡنِ	اَمَّاۤ	اَحَدُکُمَا	فَیَسۡقِیۡ	رَبَّهٗ	خَمۡرًا ۚ
ائې ملګرو زما	دجیل	اهر چې دې	یو په تاسو دواړو کښې	نو څښوی به	په رب خپل	شراب

ائې زما د قیدخانې ملګرو (ستاسو دخوبونو تعبیر دادې چې) په تاسو کښې به یو کس (په کار اولګی او) خپل مالك باندې به شرابونه څښوی

وَ اَمَّا	الۡاٰخَرُ	فَیُصۡلَبُ	فَتَاۡکُلُ	الطَّیۡرُ	مِنۡ رَّاۡسِهٖ ؕ	قُضِیَ	الۡاَمۡرُ
اوهر چې دې	دا بل	نو په سولئ به کړې شي	نوخوري به	مارغان	دسرد هغه نه	شوې ده	فیصله

اوبل چې دې نو هغه به پانسي شی اومرغۍ به ئې دسر نه غوښې (په ټونګو ټونګو)

الَّذِیۡ	فِیۡهِ	تَسۡتَفۡتِیٰنِ ﴿ؕ۴۱﴾
هغه	چې په هغې کښې	اتپوس کولو تاسو زمانه

خوری دکوم خوب په باره کښې چې تاسو زما نه پوښتنه کوله د هغې جواب اوشو

قوله تعالی:: اَمَّاۤ اَحَدُکُمَا فَیَسۡقِیۡ رَبَّهٗ خَمۡرًا ۚ

د قیدیانود خوب تعبیر:-اوس د الله ﷻ برگزیده پیغمبر دپیغمبر خویٔ د هغوی د خوب تعبیر ښائي خودا نه فرمائي چه ستا دخوب دا تعبیر دې اوستا دخوب دا.دې دپاره چه یوخفه نه شي اودمرګ د ویرې د مرګ نه وړاندې په هغه د مرګ بوج پرینوځي. بلکه مبهم کولوسره فرمائي چه په تاسو دواړو

کښې به یو د بادشاه ساقي جوړشي، په اصل کښې دا د هغه د خوب تعبير دې چا چه د انگورو د شیرې نچوړی کول لیدلی وو. او بل چه په خپل سرئی روټئی لیدلې وې د هغه د خوب تعبیرئی دا ورکړو چه دې به په سولئ کولې شي، او مرغئی به د ده مازغه خوری بیا ئی دا اوفرمائیل چه اوس به داکیږي. په دې وجه چه ترکومې پورې د خوب تعبير بيان نه کړې شي دا زوړند وی او چه کله تعبير اوشي هغه ښکاره شي. وائی چه د تعبیراوریدو نه پس دې دواړو اووئیل چه مونږ خو په حقیقت کښې څه خوب لیدلې نه دې. هغوی اوفرمائیل چه اوس خو به ستاسو د سوال مطابق هم هغه شان کیږي. (۱)

هسې د دروغو خوب جوړول ندی پکار:: د دې نه معلومیږي چه څوك هسې یوخوب د خان نه جوړکړي اوبیا د هغې تعبیر هم ورکړې شي نوهغه لازم کیږي. والله اعلم. په مسند احمد کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی خوب لکه چه د مرغئی په پښوباندې دې ترکومې چه د دې تعبیر ورنه کړې شي. خو چه کله تعبير ورکړې شو نو دا به خامخا کیږي. په مسند ابویعلی کښې مرفوعًا روایت دې چه د خوب تعبير د ټولونه اول چا ورکړو هم د هغه د پاره دې.

وَقَالَ	لِلَّذِیْ	ظَنَّ			
اووې وئیل	هغه کس ته	چې خیال وو دهغه			
او په دواړو کښې چې ئې د					
أَنَّهُ	نَاجٍ	مِّنْهُمَا	اذْكُرْنِیْ	عِنْدَ رَبِّكَ	فَأَنْسٰهُ
چې بیشکه هغه	خلاصیدونکې دې	ددې دواړونه	چې یادکړه ما	په نیز د مالك خپل	نوهیرکړل دهغه نه
چا د خلاصی گمان کولو	هغه ته ئې اووئیل	چې خپل مالک ته زما ذکر اوکړه	خو شیطان د هغه نه		
الشَّيْطٰنُ	ذِكْرَ رَبِّهٖ	فَلَبِثَ	فِی السِّجْنِ	بِضْعَ سِنِیْنَ	
شیطان	یادول خپل مالک ته	نو وخت تیر کړو (یوسف)	په جیلخانه کښې	یو څوکلو نه	
دخپل مالک په مخکښې یادول هیر کړل	نو (یوسف ﷺ) څوکاله په جیل کښې پاتې شو				

قوله تعالی:: فَلَبِثَ فِی السِّجْنِ بِضْعَ سِنِیْنَ

د قید موده څومره وه؟ کوم چه حضرت یوسف ﷺ د هغه دخوب د تعبیر مطابق په خپل خیال کښې د جیل نه آزادیدونکې گنړلې وو د هغه نه په پټه چه باورچی واونه ری وئی فرمائیل چه بادشاه سره زما لږ شان ذکر هم اوکړه خوهغه نه دا خبره بالکل هیره شوه. دا هم یو شیطانی چال وو چه چا سره د الله ﷻ نبی څوکاله پورې په جیل کښې وی. نو صحیح قول هم دغه دې (فانساه) کښې د "ه" ضمیر خلاصې بیاموندونکی سړی ته راجع دې. (۲) اودا هم وئیلی شوی دی چه دا ضمیر هم د حضرت یوسف ﷺ طرف ته راجع دې. د ابن عباس ﷺ نه مرفوعًا روایت دې چه د الله ﷻ نبی ﷺ فرمائیلی که یوسف دا کلمه نه وئیلې نوپه جیل کښې به ئی دومره اوږده موده نه تیروله. هغه دالله ﷻ نه بغیر دبل چانه آزادی غوښتله. (۳) دا روایت ډیر ضعیف دې څکه چه سفیان ابن وکیع او ابراهیم بن یزید دواړه راویان ضعیف دی. د حسن او قتاده ﷺ نه مرسلاً روایت دې سره د دې چه مرسل حدیثونه په یوموقعه باندې قبول هم وی خو په داسې اهم مقاماتوکښې داسې مرسل روایتونه هیڅ کله د احتجاج قابل کیدې نه شي. والله

(۱) الطبری: ۱۶/۱۰۸.
(۲) الطبرانی: ۱۶/۱۱۵.
(۳) طبرانی: ۱۱۶۴۰.

اعلم.(بضع) د "لا" لفظ د دريو نه ترنهو پورې راځي. د حضرت وهب بن منبه بيان دې چه حضرت ايوب ﷺ په بيمارئی کښې تراووه کالوپورې اخته وو او حضرت يوسف ﷺ په جيل کښې تر اووه کالو پورې وو او د بخت نصر عذاب هم تر اووه کالوپورې وو. (١) ابن عباس ﷺ وائی چه د قيد موده دولس کاله وه ضحاك ﷺ وائی څوارلس کاله يوسف ﷺ په قيدخانه کښې تيرې کړې.

وَقَالَ الْمَلِكُ اِنِّيْٓ اَرٰى سَبْعَ بَقَرٰتٍ سِمَانٍ يَّاْكُلُهُنَّ سَبْعٌ

او اووئيل بادشاه| بيشكه ما| اوليدلې |اووه |غواګانې| څربې |چې خورى دې اووه غواګانولره| اووه

او (يوه ورځ) بادشاه اووئيل چې زهٔ (په خوب کښې) وينم چې اووهٔ څريدونکې غواګانې دی اچې نورې اووهٔ تېبې

عِجَافٌ وَّسَبْعَ سُنْۢبُلٰتٍ خُضْرٍ وَّاُخَرَ يٰبِسٰتٍ ؕ يٰٓاَيُّهَا الْمَلَاُ اَفْتُوْنِيْ

تېپې |او اووه | وږى | شنه | او نور | وچ | ائې درباريانو | تعبير راکړئ ماله

غواګانې ئې خورى |او (دغلې) اووهٔ شنه وږى دى | اونور (اووهٔ) اوچ (وږى دى) | ائې

فِيْ رُءْيَايَ اِنْ كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُوْنَ ۝ قَالُوْٓا اَضْغَاثُ

په دې خوب زما کښې | که يئ تاسو | دخوبونو دپاره | تعبير کونکی | اووئيل هغوئ | (دا) پريشانه

درباريانو ماته ددې خوب تعبير اوښايئ |که تاسو دخوبونو تعبيرونه ايستې شئ |هغوئ ورته اووئيل چې دا

اَحْلَامٍ ۚ وَمَا نَحْنُ بِتَاْوِيْلِ الْاَحْلَامِ بِعٰلِمِيْنَ ۝ وَقَالَ الَّذِيْ نَجَا

خوبونه دی| اونهٔ يومونږ |په تعبيرونو| دپريشانه خوبونو| پوهيدونکی | او اووئيل | هغه کس| چې بچ شوې وو

پريشانه خوب دې|اومونږ دداسې خوبونو په تعبيرونو نهٔ پوهيږو|اوپه (دوارو قيديانو) کښې څوک چې راخلاص

مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ اَنَا اُنَبِّئُكُمْ بِتَاْوِيْلِهٖ

دهغې دوارونه|او ياد راغئ هغه ته|روستو ددېرې مودې نه| زهٔ |خبردرکوم تاسوته|په تعبيرددې خوب

شوې وو|هغه اووئيل او ډيره موده پس ورته وریاد شو|چې زهٔ درته په يو ساعت کښې تعبير راوړم

فَاَرْسِلُوْنِ ۝ يُوْسُفُ اَيُّهَا الصِّدِّيْقُ اَفْتِنَا فِيْ سَبْعِ بَقَرٰتٍ سِمَانٍ

پس اوليږئ ما| ائې يوسف| ائې رښتينيه | خبرراکړه مونږته| په اووه غواګانو کښې| چې څربې دی

ماته لږ شان اجازت راکړئ |ائې يوسف ! ائې رېښتونيه مونږ ته د يو خوب تعبير اوښايه | چې اووهٔ

يَّاْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ وَّسَبْعِ سُنْۢبُلٰتٍ خُضْرٍ وَّاُخَرَ يٰبِسٰتٍ ۙ لَّعَلِّيْٓ

چې خورى هغوئ لره| اووه تېپې غواګانې| او اووه | وږى | شنه | او نور | وچ | شايد چې زهٔ

څربې غواګانې دی|او نورې اووهٔ تېپې غواګانې ئې (لګيادې) خورى | او اووهٔ شنه وږى دى | او (ورسره)

اَرْجِعُ اِلَى النَّاسِ لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُوْنَ ۝ قَالَ تَزْرَعُوْنَ

واپس لاړشم | خلقو ته | شايد چې هغوئ | پوهه شی | اووئيل يوسف | کرونده به کوئ تاسو

نور (اووهٔ) اوچ وږى دی|چې زهٔ خلقو ته واپس ورشم |شايدچې هغوئ هم پوهه شی| حضرت يوسف ﷺ ورته

---

(١) الطبرى: ١١٤/١٦.

سَبْعَ سِنِيْنَ دَاَبًا فَمَا حَصَدْتُّمْ فَذَرُوْهُ فِيْ سُنْۢبُلِهٖٓ اِلَّا

اووه | كاله | پرله پسې انو هغه فصل | چې اوربېئ تاسو | انو پرېږدئ هغه | په وږوخپلو كښې | ماسوا

اوونيل | چې تاسو به اووه كاله پرله پسې زمكه كرئ | انو چې كوم فصلونه ا ورېبئ انو هغه په وږو كښې پرېږدئ | خو

قَلِيْلًا مِّمَّا تَاْكُلُوْنَ ۝ ثُمَّ يَاْتِيْ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ

دلږو | هغونه | چې تاسو ئې خورئ | بيا به راشى | روستو | د دې نه | اووه كاله | سخت

لږ مقدار چې كوم تاسو خورئ هغه پرېږدئ بيا به ورپسې اووه (د سوكړې) سخت كالونه راشي | چې

يَّاْكُلْنَ مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ اِلَّا قَلِيْلًا

چې اوبه خورى دا اووه كالونه | هغه غله | چې وړاندې نه (جمع كړې) | ايښې وى تاسو | دپاره د دغه كلونو | ما سوا | د لږو

هغه څه به اوخورى | كوم چې تاسو دپخوا نه جمع كړې وى | مگر لږ

مِّمَّا تُحْصِنُوْنَ ۝ ثُمَّ يَاْتِيْ مِنْۢ بَعْدِ ذٰلِكَ عَامٌ فِيْهِ

هغونه | چې تاسو ئې محفوظ ساتئ | بيا به راشى | روستو دهغې نه | يو كال | چې په هغې كښې به

مقدارچې تاسو (تخمونو دپاره) ساتلې وى | بيا به ورپسې داسې كال راشي چې په خلقو به ډير

يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيْهِ يَعْصِرُوْنَ ۝

فرياد اوريدې شى دخلقو | اوپه هغې كښې به | نچوړوى خلق | ۔

بارانونه اووريږى او هغوى به (د انگورونه) شيرې نچونړوى

قوله تعالى:: وَقَالَ الْمَلِكُ اِنِّيْٓ اَرٰى سَبْعَ بَقَرٰتٍ سِمَانٍ

د بادشاه د خوب تعبير:-د الله ﷻ قدرت سره دا مقرركړى وو چه حضرت يوسفؑ به د جيل نه په عزت اواكرام پاكوالى براءت اوعصمت سره راوخى. دهغه دپاره قدرت دا سبب جوړكړوچه د مصر بادشاه يو خوب اوليدلو په كوم سره چه هغه باندې زلزله شان راغله. دربار ئې اولگولو او ټول امراء رئيسان كاهنان منجم علماء اود خوب تعبير بيانونكى ټول ئې راجمع كړل او خپل خوب ئې بيان كړو اود هغې تعبيرئې اوغوښتلو خود چا په ذهن كښې هيڅ رانغله او ټول بې وسه شو اودا ئې اوونيل چه څه خاص رښتونى خوب نه دې چه ددې تعبيراوشى.داخوهسې د خفګان خوب ګډووډو خيالاتو او د فضول توهماتو خاكه ده د دې تعبير مونږ نه پيژنو.

په دغه وخت قيدى ته يوسفؑ ورياد شو::دغه وخت كښې شاهى ساقى ته حضرت يوسفؑ راياد شوچه هغه دخوب دتعبير پوره ماهر دى اوپدې علم كښې هغه ته پوره مهارت حاصل دې. دا هغه سړې دې چه حضرت يوسفؑ سره په جيل كښې وو دې هم اود ده يو بل ملګرې هم. هم ده ته حضرت يوسفؑ ونيلي وو چه بادشاه سره زما ذكر هم اوكړه خودهغه نه شيطان هيركړل. نن د ډيرې مودې نه پس هغه ته راياد شو اوهغه د ټولوپه وړاندې اوونيل چه كه ستاسو د دې د تعبير د اوريدلو شوق وى او هغه هم صحيح تعبير نو ماته اجازت راكړئى چه يوسف صديقؑ چه په قيد كښې دى هغه له لاړشم او د هغه نه معلومات اوكړم. ټولو دا منظوركړه اوهغه ئې د الله ﷻ نبى يوسفؑ له اوليګلو. ﴿اُمَّةٍ﴾ دويم قراءت ﴿اَمَهٍ﴾ هم دې د دې معنى د هيرې ده يعنى د هيريدلو نه پس د حضرت يوسف ؑ فرمان ورياد شو. درباريانونه ئې اجازت واخستلو اوجيل ته لاړو اود الله ﷻ نبى ابن نبى ابن نبى ابن نبى عليهم السلام ته ئې اوونيل چه اې رښتونى نبى يوسفؑ بادشاه داسې يو خوب ليدلې دې دهغه د تعبير شوق دې ټول دربار ډك دې. د ټولو سترګې لګيدلى دى تاسو ماته تعبير اوښائې نو زه به لاړشم

او هغوی ته به ئی واوروم اوټولو ته به معلومه شی. یوسف ﷺ خو نه هغه ملامته کړوچه تا زه تراوسه پورې هیر کړې ووم سره د دې چه تا زما بادشاه ته ترننه پورې ذکر هم اونه کړو اونه ئې د دې امر درخواست اوکړو چه ما د جیل نه آزاد کړی بلکه بغیرد څه خواهش د اظهار یا بغیرد څه الزام نه ئې د خوب پوره تعبیر اوخودلو او ورسره ئې چل هم اوخودلو. وئې فرمائیل چه د اووه چاقوغواګانونه مراد دا دې چه تراووه کالوپورې به برابر د حاجت مطابق باران راوریږی کال به ښه آباد وی غلې پټی او باغونه به ښه آباد وی هم دغه مراد د اووه شنو کالونو دې. هم غواګانې او غوایان په یوو کښې جوتی کوئی. په دې باندې په زمکه کښې فصل کرلې شی اوس ئې ورته چل هم اوخودلو چه په دې اووه کالوکښې چه کومه غله دانه راوځی هغه د ذخیرې په توګه جمع کړئی اوکیخودل هم دبمبلونواو پوستکوسره دې د پاره چه سخا کیږی نه اوخرابیږی نه. اود خپل خوراک د ضرورت مطابق د دې نه اخلئی خوخیال کوئې چه لږ شان هم زیات مه اخلئی.صرف د خپل حاجت مطابق ترې راوباسئی. د دې اووه کالو تیریدو نه پس به چه کوم قحط راځی هغه به تر اووه کالوپورې یو شان برابر وی نه به باران کیږی اونه به پیداوارکیږی. هم دغه مراد دې د اووه مانده غواګانونه اود اووه اوچوغونچونه. په دې اووه کالوکښې به هغه جمع شوې ذخیره تاسو خورئی. یادساتئی چه په دې کښې به هیڅ فصل اوغله نه کیږی هم هغه جمع کړې شوې غله به په کار راځی. تاسو به دانې کرئی خو پیداوار به هیڅ هم نه کیږی. هغوی د خوب پوره تعبیر ورکولوسره دا هم خوشخبری ورکړه چه د دې اووه اوچوکالونو نه پس چه کوم کال راځی هغه به ډیر د برکتونو والا وی ښه بارانونه به وریږی او ښه غله او فصلونه به کیږی. فراخی به وی او تنګی به نه وی او خلق به د نورکله په شان د زیتونوتیل وغیره اوباسی او د نور کله په شان به دانګورو شیره نچوړی کوی اودڅاروو سینې به دېئیو نه ډکې شی اوښه پیئی به راوځی اوڅکی به ئې.

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُوْنِیْ بِهٖ ۚ فَلَمَّا جَآءَهُ الرَّسُوْلُ قَالَ ارْجِعْ

او اووئیل | بادشاه راولئ ماته هغه | نوهر کله چې | راغې هغه ته | استاذې | اووئیل یوسف | واپس لاړشه

بادشاه حکم ورکړو چې یوسف ﷺ ما ته راولئ | هر کله چې استاذې هغوی له ورغئ نو یوسف ﷺ ورته

اِلٰی رَبِّكَ فَسْـَٔلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الّٰتِیْ قَطَّعْنَ

رب خپل ته | اوتپوس اوکړو دهغه نه | څه دې حال | دښځو | هغو | چې غوڅ کړی ئې وو

اووئیل چې خپل آقا ته واپس ورشه او تپوس ترې اوکړه | چې د هغې ښځو څه حال دې | چې خپل

اَیْدِیَهُنَّ ؕ اِنَّ رَبِّیْ بِكَیْدِهِنَّ عَلِیْمٌ ۝ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ

لاسونه خپل | بیشکه | رب زما | په مکر دهغوئ | ښهٔ خبر دې | اووئیل بادشاه | څه وؤ حال ستاسو ائې ښځو

لاسونه ئې غوڅ کړی وو بیشکه زما پروردګاردهغوئ په فریبونوښهٔ پوهه دې | په دې باندې بادشاه

اِذْ رَاوَدْتُّنَّ یُوْسُفَ عَنْ نَّفْسِهٖ ؕ قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ

کله چې | تاسو غولول اوغوښتل | یوسف | د هغه دنفس (د حفاظت) نه | ټولو ښځو اووئیل | پاکی ده | الله لره

(ښځو ته) اووئیل چې داستاسو څه واقعه ده | څه وخت چې تاسو یوسف د خپل مطلب دپاره راوبللو |

مَا عَلِمْنَا عَلَیْهِ مِنْ سُوْٓءٍ ؕ قَالَتِ امْرَاَتُ الْعَزِیْزِ الْئٰنَ حَصْحَصَ

مونږ نهٔ ده موندلې | په هغه کښې | څه بدی | اووئیل | ښځې | دعزیز (د مصر) | چې اوس | ظاهر شو

هغوئ ورته په جمع اووئیل | چې سبحان الله! مونږ ته خو په هغه کښې هیڅ خرابی نهٔ ده معلومه | دعزیز ښځې

الْحَقُّ اَنَا رَاوَدْتُّهٗ عَنْ نَّفْسِهٖ وَاِنَّهٗ لَمِنَ الصّٰدِقِيْنَ۝ ذٰلِكَ

حق | ماهغه غولول اوغوښتل | د هغه د نفس (د حفاظت) نه | او بیشکه هغه | د ربښتونو نه دي | دا

اوونیل چي اوس خو ربښتیا هرچاته معلوم شو | زهٔ ووم چي ما دهغه د غولولو کوشش کړي وو | اوهغه بیشکه

لِيَعْلَمَ اَنِّيْ لَمْ اَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَاَنَّ اللّٰهَ

دپاره ددي چي پوهه شی هغه | چي بیشکه ما | نه دي کړي خیانت د هغه سره | پشي شا | او بیشکه چي الله

ربښتوني دي | یوسف اووئیل) | چي دامي ځکه اوکړل چي عزیز ته په ښهٔ شان معلومه شي چي ما د هغه په

لَا يَهْدِيْ كَيْدَ الْخَآئِنِيْنَ۝

نهٔ کامیابوی | مکر | دخیانت کونکو |

غیرموجودګئ کښې خیانت نهٔ دي کړي | اوالله دخیانت ګرو فریبونه هیچري سر ته نه رسوی (فریب اخر ښکاره شی)

قوله تعالیٰ:: قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوْٓءٍ ؕ

دیوسف ﷺ دپاکدامنئی تصدیق:-دخوب تعبیرمعلومولوسره چه کله قاصدواپس اوګرځیدواوهغه بادشاه دټولو حقیقتونونه خبرکړو نو بادشاه له دخپل خوب په تعبیر باندې یقین راغلو او ورسره هغه ته داهم معلومه شوه چه حضرت یوسف ﷺ ډیر لویٔ عالم فاضل سړې دې. دخوب په تعبیرکښې خو هغه ته کمال حاصل دې.ورسره د هغه د اخلاقو ښکلې تدبیر اود الله ﷻ د مخلوق نفع غوښتونکې او بې لالچه سړې دې. اوس ئې شوق پیدا شو چه پخپله ملاقات اوکړی. هغه وخت ئې حکم اوکړو چه لاړشئی او حضرت یوسف ﷺ د جیل نه آزاد کړئی اوماله ئې راولئی. بیا قاصد راغلو او د بادشاه پیغام ئې راوړو نو هغه اوفرمائیل چه زه ددې ځائې نه نه اوځم.ترکومې چه بادشاه اهل مصراو درباریان دا معلومه نه کړی چه زما څه قصور وو؟د عزیز دښځې باره کښې چه ماسره کومه خبره تړلې ده په هغې کښې ترکوم حده پورې صداقت دې؟ تراوسه پورې زما دا قید د څه حقیقت په بنیاد باندې وو که صرف د ظلم اوزیاتی په بنیاد باندې وو؟ ته خپل بادشاه له واپس لاړشه اوزما پیغام ورته اورسوه چه هغه دې ددې خبرې پوره تحقیق اوکړی.

دیوسف ﷺ صبر او استقامت:: په حدیث شریف کښې هم د حضرت یوسف ﷺ د دې صبر اود هغه د دې شرافت اوفضیلت تعریف راغلې دې.په بخاری اومسلم وغیره کښې دی.رسول الله ﷺ فرمائی چه د شك په حقدارئی کښې دحضرت ابراهیم ﷺ په نسبت مونږ ډیر زیات یو. هغه فرمائیلې وو چه زماربه ماته د مړو ژوندی کولو کیفیت اوښائې.(یعنی چه کله مونږ د الله ﷻ په قدرت کښې شك نه کوو نود ابراهیم ﷺ په شان جلیل القدر پیغمبر څنګه شك کولې شو؟ نود هغوی دا غوښتنه د نورې تسلئی اواطمینان په خاطر وه اونه چه د شك په توګه. پخپله په قرآن پاك کښې دی چه زما د زړه د اطمینان د پاره) الله ﷻ دې په حضرت لوط ﷺ باندې رحم اوکړی هغه د یو زوراور ډلې یا مضبوطې قلعه په پناه کښې راتلل غوښتل. واورئی که ما د یوسف ﷺ برابر جیل خوړلې وو او بیا قاصد زما د آزادئی پیغام

راورلې وو نومابه هم هغه وخت دجيل خانې نه آزادی منظورکړې وه([1])په مسنداحمد کښې هم ددې آيت ﴿فاسئله﴾په تفسير کښې نقل دی چه رسول الله ﷺ اوفرمائيل که چرې زه وې نو هم هغه وخت به مې د قاصد خبره منله او هيڅ عذر به مې نه لټولو([2]) په مسند عبدالرزاق کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی والله ماته د حضرت يوسفؑ په صبراو کرم باندې حيرانتياده الله ﷻ دې هغه ته بخښنه وکړی چه بادشاه خوب اوليدو هغه د تعبير د پاره بې آرامه دې قاصد راغی د هغه نه تعبير تپوس کوی هغه ډير زر بغير د څه شرط نه ښائی که چرې زه ووم نو ترکومې چه مې د جيل نه څان آزاد کړې نه وو هيڅ کله به مې ورته نه خودلو. قاصد راغی نو هغه وائی چه ترکومې پورې زما پاکوالې اوبې قصوری ټولوته په تحقيق کولو سره ښکاره نه شی. که چرته زه د هغه په څائ باندې ووم نو ما خو به په منډه منډه دروازې له څان رسولو([3]) دا روايت مرسل دې.اوس بادشاه تحقيق شروع کړو اوهغه ښځې کومې چه د عزيز ښځې په دعوت جمع کړې وې اوپخپله ئې هغه هم دربار ته راوغوښتلو.بيا ئې د هغه ټولوښځونه تپوس اوکړو چه د ميلمستيا په ورځ څه واقعه شوې وه. ټوله بيان کړئی. هغوی جواب ورکړو چه په يوسفؑ باندې هيڅ الزام نشته په هغه باندې بې سر اوپښو تهمت دې والله مونږ ته ښه پته ده چه په يوسف ؑ کښې هيڅ بدی نشته. هغه وخت د عزيز ښځې پخپله هم اووئيل چه اوس حق ښکاره شو واقعه ظاهره شوه حقيقت نچوړشو زما پخپله د دې امر اقرار دې چه واقعی هم ما هغه راګيرول غوښتل هغه چه په کوم وخت باندې وئيلې وو چه دا ښځه ما دهوکه کوی په دې کښې هغه بالکل رښتونې دې زه د دې اقرار کوم او خپل قصور پخپله بيانوم دې د پاره چه زما خاوند هم په دې خبره پوهه شی چه ما د هغه هيڅ خيانت نه دې کړې د يوسفؑ د پاکوالی په وجه هيڅ شر او بدی مانه نه ده شوې. د بدکارئی نه الله ﷻزه بچ ساتلې يم.زما ددې اقرار او واقعه د ښکاره کيدونه صفا ښکاری او زما خاوند ته معلوميدې شی چه زه په بدئی کښې اخته شوې نه ووم دا بالکل رښتيا دی چه د خيانت کونکو مکاريانوته الله ﷻ فروغ نه ورکوی اود هغوی دهوکه هيڅ ميوه نه شی راورې.

﴿الحمدلله﴾ دولسمه سپاره ختمه شوه.

[1]) صحيح بخاری کتاب احاديث الانبياء باب قوله ﴿ونبئهم عن ضيف ابراهيم﴾:۳۳۷۲، صحيح مسلم:۱۵۱، ابن ماجه:٤٠٢٦ ، ابن حبا ن:٦٢٠٨،مشکل الآثار:۳۲٦، احمد:۳۲٦/۲.

[2]) مجمع الزوائد:٤٠/٧ ، احمد:۳٤٦/۲وسنده حسن.

[3]) تفسير عبدالرزاق:۱/۲۸۱-۲۹۲.

وَمَآ أُبَرِّئُ	نَفۡسِيٓۚ	إِنَّ ٱلنَّفۡسَ	لَأَمَّارَةُۢ	بِٱلسُّوٓءِ	إِلَّا
اونه پاکوم زه	نفس خپل	بیشکه نفس چي دي	اخامخا ډیر حکم کونکي دي	په بدئ سره	ماسوا

او خپل ځان ته پاک نهٔ وایم (ځکه چي نفس خو بنده ته بدي لاري چاري ښائی | خو په کوم (نفس)

مَا	رَحِمَ	رَبِّيٓۚ	إِنَّ	رَبِّي	غَفُورٞ	رَّحِيمٞ ۝
د هغه نفس نه	چي رحم اوکړو	رب زما	بیشکه	رب زما	ښښونکي	مهربانه دي

چي زما رب رحم اوکړی (نوهغه محفوظ وی) | بیشکه زما رب ښښونکي مهربان دي |

قوله تعالی:: إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّيٓ

دنفس دشرارتونونه هم هغه بچ کیږی په چاچه د الله ﷻ رحم وی: بیازلیخا (دعزیزمصر ښځي) اووئیل چه زه خپل نفس ته پاك نه وایم او نه زه هغه د هرقسم جرم نه بری کوم. په نفس کښي خو قسم قسم خراب خیالات او ناجائزخواهشات راځی اوهغه هم د بدئی طرف ته مائل کوی تودنفس په دهوکه او غولولوکښي راغلم او ما حضرت یوسف ؑ په خپل چال کښي راوستل غوښتل (خو هغه رانغلو) ځکه چه نفس خو بدو ته مائل کول کوی خوچه په چا الله ﷻ رحم اوکړی او بچ ئي کړی (هغه نه مائل کوی) بیشکه زما رب ښښونکي او مهربان دي.

راجح قول دادي چي دا قول د عزیز د ښځي دي:: دا وینا د عزیز مصر د ښځي زلیخا ده او همدغه خبره ډیره مشهوره او قابل قبول ده او د واقعي سیاق او سباق سره همدغه خبره زیات مناسبت لری او په معنوی اعتبار سره هم زیاته مطابق معلومیږی او هم دا امام ماوردی رحمه الله په خپل تفسیرکښي بیان کړیده. امام ابن تیمیه رحمه الله خو په دي یو مستقل کتاب تصنیف کړیدي. او په هغي کښي د دي قول پوره حمایت او تائید کړي دي.

خو بعض خلق دا هم وائی چه دا قول د حضرت یوسف ؑ دي ﴿ذَٰلِكَ لِيَعۡلَمَ﴾ نه واخله ﴿غَفُورٞ رَّحِيمٞ﴾ پوري دکوم مطلب چه دا شوچه حضرت یوسف ؑ اوفرمائیل د دي د پاره چه عزیز مصر پوهه شي چه د هغه په غیرموجودګئی کښي ماد هغه د ښځي باره کښي هیڅ خیانت نه دي کړي. ابن جریر او ابن حاتم رحمه الله خود دي قول نه علاوه بل څه قول هډو بیان کړي نه دي. تفسیر ابن جریر رحمه الله کښي دی چه ابن عباس ؓ فرمائی چه کله د یوسف ؑ په وینا باندي بادشاه د ښار دښځونه د هغوی باره کښي معلومات اوکړل نو هغوی اووئیل چه مونږ خو په هغه کښي هیڅ خرابی نه ده لیدلي او زلیخاهم اقرار اوکړو چه حق خبره هم دغه ده. هم ما د ده د غولولو کوشش کړي وو نو حضرت یوسف ؑ اووئیل چه ما دا هرڅه ددي د پاره اوکړل چه عزیز مصر ته معلومه شي چه ما د هغه په غیرموجودګئی کښي د هغه هیڅ خیانت نه دي کړي. حضرت جبرائیل ؑ هغه ته اوفرمائیل چه څه په هغه ورځ دي هم نه ده کړي په کومه ورځ چه هغه ښځي ستا اراده اوکړه او تا دهغي ښځي (واضح دی وي چه حضرت یوسف ؑ اراده نه وه کړي بلکه الله ﷻ دا فرمائی که چري هغه ته د الله ﷻ نشانی (دلیل) نه وو خودلي شوي نو هغه وخت به خامخا تا اراده کوله. مګر دي نشانوته د کتو په وجه ته په تقوی باندي قائم پاتي شوي. نو هله هغه اوفرمائیل چه زه خپل نفس ته بدنه وایم نفس خو هم د بدوترغیب ورکوی. مجاهد، سعید بن جبیر، عکرمه ابن ابی الهذیل، ضحاك، حسن، قتاده او سدی رحمهم الله ټول هم د دي قائل دي لیکن رومبي قول (یعنی دادزلیخا کلام کیدل) هم زیات قوی اوظاهر دی ځکه چه د روستی کلام آخری حصه د عزیز مصردښځي زلیخا دي چه هغي دټولوپه وړاندي بادشاه ته بیان کولواوحضرت یوسف ؑ هلته موجود نه وو (بلکه په جیل کښي وو) د دي ټولو خبرو اترونه پس بادشاه هغه راغوښتي وو.

وَقَالَ الْمَلِكُ

| او اوونیل | بادشاه

|اوبادشاه اوونیل

اَئْتُوْنِیْ بِهٖۤ اَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِیْ ۚ فَلَمَّا كَلَّمَهٗ

راولئ ماته| هغهٔ |چې مخصوص کړم زهٔ هغهٔ |د پاره د خان خپل| نوهرکله چې| خبرې اوکړې بادشاه د هغهٔ سره

هغهٔ ماته راولئ | چې زهٔ ئې خپلو خاصو کارونو د پاره اوساتم| کله چې ئې ورسره خبرې اوکړې

قَالَ اِنَّكَ الْیَوْمَ لَدَیْنَا مَكِیْنٌ اَمِیْنٌ ۝ قَالَ اجْعَلْنِیْ

وې وئیل | بیشکه تهٔ | نن ورځ | زمونږ سره | عزت والا | امانت دار یې | اووئیل یوسف | مقرر کړه ما

نو ورته ئې اووئیل چې تهٔ د نن نه زمونږ دربار یانو کښې عزتمند او معتبر شوې|یوسف ورته اووئیل چې ما دوطن

عَلٰی خَزَآئِنِ الْاَرْضِ ۚ اِنِّیْ حَفِیْظٌ عَلِیْمٌ ۝

په خزانو | د زمکې | بیشکه زهٔ| حفاظت کونکې یم| ښهٔ پوهه یم|

په خزانو باندې مقرر کړه |بیشکه زهٔ ډیر محافظ یم |او(ددې کارنه) پوره واقف یم|

قوله تعالی:: قَالَ اجْعَلْنِیْ عَلٰی خَزَآئِنِ الْاَرْضِ ۚ

خپل قابلیت د ضرورت په وخت کښې بیانول: کله چه د بادشاه په وړاندې دحضرت یوسف علیه السلام بې ګناهي ښکاره شوه نو خوشحاله شو او ونې وئیل چه دې ماله راولئی چه زه دې په خپلو خاص مشیرانوکښې کړم چه کله هغوی تشریف راوړو او بادشاه سره ملاوشو هغه دده صورت مبارك اوکتلو، د هغوی خبرې واوریدې د هغه اخلاق ئې اوکتل نو زړه ئې پرې عاشق شو او ناڅاپې د هغه د خُلې نه اووتل چه د نن نه ته زمونږ دپاره معزز او معتبر ئې. پدې خبره حضرت یوسف علیه السلام دخپل خان دپاره یوخدمت خوښ کړلو او د هغې اهلیت ئې ښکاره کړو. د انسان د پاره دا جائزدی چه کله دې په ناپیژندګلو خلقو کښې وی نود ضرورت په وخت دې دې خپل قابلیت بیان کړی. د هغه خوب په وجه د کوم تعبیر چه هغوی بیان کړې وو هغوی همدغه خواهش اوکړو چه د زمکې پیداوار او غله وغیره چه جمع کولې شی په هغې ما اولګوئی چه زه د هغې حفاظت اوکړم اود خپل علم مطابق عمل اوکړې شم او مخلوق ته د قحط کالئی او مصیبت په وخت کښې څه قدرې آسانی ملاوشی. د بادشاه په زړه باندې خود هغه د ایماندارئی، رښتین ولئی، سلیقه مندئی او کامل علم رعب ناست وو هم هغه وخت ئې دغه درخواست منظور کړو.

وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا

|اوپه دې طریقه| خائې ورکړومونږ

| اودغه شان مونږ

لِیُوْسُفَ فِی الْاَرْضِ ۚ یَتَبَوَّاُ مِنْهَا حَیْثُ یَشَآءُ ؕ

یوسف ته| په زمکه کښې | دې به اوسیدو | هغه ځائې | کوم ځائې چې| دهٔ غوښتل

یوسف علیه السلام د (مصر) اختیارمندکړو| چې کوم ځائې ئې زړهٔ غواړی | نوهلته دې اوسیږی

نُصِيبُ	بِرَحْمَتِنَا	مَنْ	نَّشَاءُ	وَلَا نُضِيعُ	أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ۝
رسوو مونږ	رحمت خپل	هغه چاته	چي اوغواړو مونږ	اونه ضائع کوؤمونږ	اجر دنيکانو خلقو
مونږ چې څوک اوغواړو نو خپل رحمت ورته رسوو او مونږ د نيکانو بدله هيچرې نه ضائع کوو					
وَلَأَجْرُ الْآخِرَةِ	خَيْرٌ	لِّلَّذِينَ	آمَنُوا	وَكَانُوا	يَتَّقُونَ ۝
او اجر د آخرت	بهتر دې	د پاره دهغه کسانو	چې ايمان ئې راوړو	او وؤهغوئ	چې ويريدل د الله نه
اود هغه کسانو دپاره د آخرت بدله ډيره ښه ده چې ايمان ئې راوړې دې او پرهيزګاران دي					

قوله تعالیٰ:: وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ

حضرت يوسف ؑ دمصرحاکم جوړشو:- دمصرپه زمکه کښې داسې دحضرت يوسف ؑ ترقي اوشوه. اوس دهغه په اختيارکښې وه چه څنګه غواړي تصرف کولې شي. چرته چه غواړي مکانات جوړولې شي. يا هغه يوازې والي او قيد ته اوګورئي او يا دې اختيار او آزادئي ته اوګورئي. ربښتيا دي چه رب چاته څومره حصه د خپل رحمت ورکول غواړي ورکوی او د صبر کونکو صبر آخر ميوه راوړي. د روږو تکليفونه ئې برداشت کړل، د الله ﷻ د نافرمانئي نه د بچ کيدلو د پاره د عزيزمصر ښځې سره ئې اورانه کړه اود قيدخانې سختئې ئې اوزغملې. نود الله ﷻ درحمت لاس وراندې شواود صبر اجر ملاؤ شو.د نيکوکارو نيکئي چرې هم نه ضائع کيږي. بيا داسې ايماندار او تقوی دار په آخرت کښې اوچتې درجې او اوچت ثوابونه بيامومي. دلته دا ملاؤشو اود هغه ځائ د ملاويدلو خو څه تپوس مه کوئی. د حضرت سليمان ؑ باره کښې هم په قرآن پاك کښې راغلي دي چه دا د دنيا دولت او بادشاهي مونږ تاته په خپل احسان سره درکړي دي اوپه قيامت کښې هم مونږ سره ستاد پاره ښه ميلمستياده.

اخر ريان خپله بادشاهي يوسف ؑ ته ورکړه:- لندا دا چه شاه مصر ريان ابن وليدد مصر بادشاهي هغه ته ورکړې وه. اول په دې منصب باندې د دغه ښځې خاوند وو کومې چه دې خپل ځان طرف ته مائل کولو هم دې هغه اخستې وو او آخر د مصر بادشاه د هغه په لاس ايمان راوړو. ابن اسحاق رحمه الله فرمائي چه د هغه د اخستونکې نوم اطفيروو. هغه هم په دغه ورځوکښې وفات شوې وو.

د يوسف ؑ سره د زليخه نکاح:: د هغې نه پس بادشاه د هغه د بي بی راعيل سره د حضرت يوسف ؑ نکاح اوکړه.کله چه هغه دې سره ملاؤ شو نو وئي فرمائيل چه وايه دا ستاد هغه ارادې نه بهتر نه ده؟ هغه جواب ورکړو چه اې ملګريه ما مه ملامت کوه. تاته معلومه ده چه زه د حسن او ښائست او دولت منده ښځه وم، زما خاوند مردمئي نه محروم وو هغه ماسره ملاويدې نشو. بل طرف ته چه تاته قدرت په کومه فياضئي سره دحسن په دولت باندې موړکړې وې هغه هم معلومه خبره ده نوما اوس مه ملامت کوه. وائي چه واقعي حضرت يوسف ؑ هغه بالکل د پيغلې په شان اوکتله او د هغې د خيټې نه د هغه دوه ځامن اوشو، افرائيم او ميشا. د افرائيم نه نون پيدا شو چه د حضرت وشع ؑ پلار دې او رحمت نومې لور پيدا شوه چه د حضرت ايوب ؑ بي بی ده. حضرت فضيل بن عياض رحمه الله فرمائي چه د عزيز ښځه په لارکښې ولاړه وه چه کله د حضرت يوسف ؑ سورلي راغله نو بې اختياره ئې د خلې نه اوتل (اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ) د الله ﷻ د شان نه قربان شم چه په خپله فرمانبردارئي غلامان بادشاهئي ته اورسول او د خپلې نافرمانئې په وجه ئې بادشاهان غلامئي ته راکوزکړل

وَجَآءَ	اِخْوَةُ	يُوْسُفَ	فَدَخَلُوْا	عَلَيْهِ	فَعَرَفَهُمْ	وَهُمْ لَهٗ

اوراغلل | رونړه | د یوسف | نو ورداخل شو | په هغه باندې | نو اوپیژندل هغهٔ هغوئ | اوهغوئ | هغهٔ
اودیوسف ﷺ رونړه هم (مصر) ته راغلل | اوهغهٔ ته ورغلل | نوهغهٔ اوپیژندل | او هغوئ دې اونهٔ

مُنْكِرُوْنَ ۝	وَلَمَّا	جَهَّزَهُمْ	بِجَهَازِهِمْ	قَالَ	ائْتُوْنِیْ

نهٔ پیژندونکی وو | او هرکله چې | تیارکړو یوسف هغوئ د پاره | سامان د هغوئ | نووې ونیل | راولئ ما ته
پیژندې شو | اوهرکله چې یوسف ﷺ هغوئ ته سامان تیار کړو | نو ورته ئې اوونیل | چې تاسو

بِاَخٍ لَّكُمْ	مِّنْ اَبِیْكُمْ	اَلَا تَرَوْنَ	اَنِّیْۤ	اُوْفِی	الْكَیْلَ	وَاَنَا

رورا | ستاسو | چې دپلاره ستاسو نه دې | آیا نهٔ وینئ تاسو | چې بیشکه زهٔ | پوره ورکوم | پیمانه | او زهٔ
د خپل پلار نه (میرنې) رور هم راوالئ | آیا تاسو نهٔ ګورئ چې زهٔ پوره پیمانه ورکوم

خَیْرُ	الْمُنْزِلِیْنَ ۝	فَاِنْ	لَّمْ تَاْتُوْنِیْ	بِهٖ	فَلَا كَیْلَ	لَكُمْ

بهتره | دمیلمستیا ورکونکو نه یم | نوکهٔ | رانهٔ وستو تاسوماته | هغه | نونشته پیمانه | ستاسو د پاره
او ښهٔ میلمستیا ورکوم | که چرې تاسو هغهٔ ماله رانهٔ وستو | نو تاسو ته به زما د طرفنه غله نهٔ ملاویږی

عِنْدِیْ	وَلَا تَقْرَبُوْنِ ۝	قَالُوْا	سَنُرَاوِدُ عَنْهُ	اَبَاهُ

زماسره | اومهٔ راځئ نزدې ماته | اوونیل هغوئ | مونږبه کوشش اوکړودغوښتلو هغهٔ | د پلار د هغهٔ نه
اونهٔ به زما خوا ته رانزدې کیږئ | هغوئ اوونیل چې مونږ به ئې د پلار نه ضرور اوغواړو

وَاِنَّا	لَفٰعِلُوْنَ ۝	وَقَالَ	لِفِتْیٰنِهِ	اجْعَلُوْا

او بیشکه مونږ | خامخا کونکی یو ددې کار | او اوونیل یوسف | غلامانو خپلو ته | چې کیږدئ
اوداکار به ضرور کوؤ | یوسف ﷺ خپلو خادمانو ته اوونیل | چې د دوئ ادا کړې قیمت

بِضَاعَتَهُمْ	فِیْ رِحَالِهِمْ	لَعَلَّهُمْ	یَعْرِفُوْنَهَاۤ	اِذَا

قیمت دسامان دهغوئ | په بارونو دهغوئ کښې | دپاره ددې چې هغوئ | او پیژنی هغه | کله چې
د دوئ په سامان کښې پټ کیږدئ | کیدې شي چې خپلو خپلوانو ته واپس اورسی | نو

انْقَلَبُوْۤا	اِلٰۤی اَهْلِهِمْ	لَعَلَّهُمْ	یَرْجِعُوْنَ ۝

واپس لاړشی هغوئ | کور خپل ته | شاید چې هغوئ | واپس راشی |
وې پیژنی | اوکیدې شی چې په دې وجه واپس راشی |

قوله تعالیٰ: وَجَآءَ اِخْوَةُ یُوْسُفَ

دیوسف ﷺ رونړه په مصرکښې :- وانې چه حضرت یوسف ﷺ د مصر د وزیر په حیثیت سره اوه کاله غله دانه په ښه توګه راجمع کړه. دې نه پس چه کله عام قحط کالی شروع شوه اوخلق یوې یوې دانې ته محتاج شو نو هغوی محتاجانوته ورکول شروع کړل.دا قحط د مصر دعلاقې نه واخله ترکنعان پورې ښارونوکښې وو.هغه به هر یو باهرنی سړی ته د غلې ډك اوښ ورکولو اوپخپله د هغه لښکر بلکه

بادشاه پخپله په تول ورخ کښې صرف يو ځل يوه نيمه نمړئې خوړله. او اهل مصر باندې به ئې په ډکه خيټه خوراك كولو. نو په دغه زمانه کښې دا خبره د الله ﷻ يو رحمت وو. دا هم روايت دې چه هغوی په رومبي كال د مال په بدل غله خرڅوله. په دوئم كال د سامان او اسباب په بدله کښې او په دريم كال هم او په څلورم كال هم، بيا پخپله د خلقو او د هغوی د اولاد په بدله نو دغه خلق اود هغوی اولاد او د هغوی د مال دوی مالكان جوړشو. خود دې نه پس هغوی دا ټول آزاد كړل اود هغوی مال ئې هم هغه خلقو ته حواله كړو. دا روايت د بنواسرائيل دې كوم ته چه مونږ رښتيا اودروغ نشو وئيلې. دلته دا خبره بيانيږی چه په دې راتلونكو خلقو كښې د حضرت يوسف عليه السلام رونړه هم وو چه د پلار په حكم راغلی وو. هغوی ته معلومه شوې وه چه عزيزمصرد مال په بدله غله وركوی. نو يعقوب عليه السلام خپل لس خامن هلته اوليګل اود حضرت يوسف عليه السلام سكه رور بنيامين چه د يوسف عليه السلام نه پس د هغه پلارته د ټولونه زيات ګران وو خپل ځان سره ئې حصاركړو.

د يوسف عليه السلام دورونړونه عجيبه سوالونه::كله چه دا قافله دالله ﷻ نبی له راورسيدل نوهغه په يونظرټول اوپيژندل خوپه دوی كښې يو هم دې اونه پيژندلو. ځكه چه هغه د دوی نه په وړوكوالی كښې جدا شوې وو. رونړو دې د سودا ګرو په لاس خرڅ كړې وو، هغوی ته څه پته وه چه بيا څه اوشو او دا خو په ګمان كښې هم نشو راتلې چه هغه ماشوم كوم چه د غلام په حيثيت خرڅ شوې وو نن هم هغه عزيز مصر جوړشوې دې اوبل طرفته حضرت يوسف دخبرو طرز داسې اختياركړې ووچه هغوی ته دا ګمان هم اونه شو.د هغوی نه ئې تپوس اوكړو چه تاسو خلق زمونږ ملك ته څنګه راغلئ؟هغوی وئيل چه دې اوريدو سره به ته مونږ ته غله راكړې. هغه وئيل چه زما شك دې چه تاسو چرته جاسوسان خو نه ئې؟ هغوی وئيل د الله پناه مونږ جاسوسان نه يو، وئې فرمائيل چه تاسو د كوم ځائ اوسيدونكی ئې؟ هغوی وئيل د كنعان او زمونږ د والد محترم نوم حضرت يعقوب عليه السلام د الله نبی دې. هغوی تپوس اوكړو چه تاسو نه علاوه د هغه نور خامن هم شته؟ هغوی وئيل چه او مونږ دولس رونړه وو. مونږ كښې چه كوم كشر ووا و زمونږ د پلار دستركو ستورې وو، هغه هلاك شو،هم دهغه يو رور وو،هغه پلارمونږ سره اونه ليګلو بلكه خپل ځان سره ئې حصاركړو چه په هغه سره پلار ته اطمينان او تسلی وی. د دې خبرونه پس هغوی حكم وركړو چه دوی سركاری ميلمانه اوګنړئی او هرقسم خاطرئې اوكړئی او په ښه ځائ كښې حصار كړئی. اوس چه كله هغوی ته غله وركړيشوه اودهغوی بوجئی ئې ډكې كړې او څومره خاروی چه هغوی سره وو او څومره غله ئې اوچتولې شوه ورئې كړه او ورته ئې اوفرمائيل چه د خپل صداقت د اظهار د پاره خپل هغه رور كوم چه تاسو ځان سره دې ځل نه دې راوستې هغه راولئی. ګورئی ما تاسو سره ښه اخلاق اوكړل او ستاسو مې ډيرخاطر او ميلمستيا اوكړه.دغه شان رغبت وركولو سره ئې دهمكی هم وركړه كه دوباره راتلوكښې موځان سره رانه وستلو نو يوه دانه غله به هم درنه كړم بلكه تاسو به خپل ځان سره هم پرينږدم. هغوی وعده اوكړه چه مونږ به هغه ته اووايو اولالچ وغيره به وركړو او د هرقسم كوشش به كوو چه خپل هغه رور هم راولو اود بادشاه په وړاندې مونږ درغژن نشو.

يوسف عليه السلام ددوئ نه د رور راوستلو دپاره ګانړه واخستل::سدی رحمة الله عليه فرمائی چه حضرت يوسف عليه السلام د هغوی نه ګانړه واخسته چه كله مو راوستلو نو دا به واخلئی خو داخبره زړه ته څه ښه نه لګی ځكه چه هغه خو دوی ته د واپسئی ډير لوئ رغبت او ډيره تمنا ظاهره كړې وه.كله چه رونړو د تلو تيارې اوكړو نوحضرت يوسف عليه السلام خپل كارندوته اشاره اوكړه چه كوم سامان دوی راوړې وو اودځه په عوض چه دوی مونږ نه غله اخستې ده هغه هم واپس كړئی خو په دې هوښيارتيا سره چه دوی ته پته هم اونه لګی. دهغوی په كجاوو او بورو كښې هغه ټول څيزونه كيږدنی.ممكن ده چه دا وجه وی چه هغه ته دا خيال شوې وی چه اوس به په كوركښې څه وی كوم څيز دپاره چه دوی بيا راشی اوبيا غله واخلی او دا

هم كيديشي چه د خپل رور او پلارنه د غلې په معاوضه كښې څه اخستل مناسب نه وو ګڼړلي او دا هم ګمان دې چه هغه دا خيال كړې وي چه كله دوی خپل سامانونه كولاؤكړې او داهرڅه اوويني نو خامخا به دوی زمونږ څيزونو واپس كولو د پاره راځي نو په دې بهانه باندې به رور سره ملاقات اوشي.

فَلَمَّا رَجَعُوٓا
نوهركله چې | واپس لاړل هغوئ
نوكله چې هغوئ خپل پلار ته واپس اورسيدل
إِلَىٰٓ أَبِيهِمْ قَالُوا يَٰٓأَبَانَا مُنِعَ مِنَّا ٱلْكَيْلُ فَأَرْسِلْ مَعَنَآ
پلار خپل ته | نووې وئيل | ائې پلاره زمونږ | منع كړې شوه | زمونږنه | پيمانه | نو اوليږه | زمونږ سره
نو وې وئيل | چې ائې زمونږ بابا جانه! په مونږ بيا د څاره غله بنده شوې ده | زمونږ سره زمونږ رور
أَخَانَا نَكْتَلْ وَإِنَّا لَهُۥ لَحَٰفِظُونَ ۝ قَالَ
رور زمونږ | چې پيمانه راوړو | او بيشكه مونږ | د دهٔ | خامخا حفاظت كونكي يو | اووئيل يعقوب
اوليږه | چې غله راوړو | اومونږ به د هغهٔ حفاظت كوو | ....يعقوب ﷺ اووئيل چې
هَلْ ءَامَنُكُمْ عَلَيْهِ إِلَّا كَمَآ أَمِنتُكُمْ عَلَىٰٓ أَخِيهِ
ايااعتباراوكړم په تاسو | په حق ددهٔ كښې | مګرهغسې | لكه چې | مااعتبار كړې وو | په حق د رور ددهٔ كښې
ايا زه ددهٔ په باره كښې په تاسوباندې هغه شان اعتبار اوكړم الكه چې له دې نه وړاندې مې د دهٔ د رور
مِن قَبْلُ ۖ فَٱللَّهُ خَيْرٌ حَٰفِظًا ۖ وَهُوَ أَرْحَمُ
مخكښې د دې نه | پس الله | بهتر دې | په لحاظ دحفاظت كولو سره | او هغهٔ | زيات رحم كونكي دې
(يوسف) په باره كښې درباندې كړې وو | بس هم الله ډير ښهٔ محافظ دې | هغهٔ د ټولو نه زيات مهربان دې
ٱلرَّٰحِمِينَ ۝
د رحم كونكو نه |
اوهركله چې هغوئ سامان پرانستو |

قوله تعالىٰ: فَلَمَّا رَجَعُوٓا إِلَىٰٓ أَبِيهِمْ

د يوسف ﷺ د رونړو واپسي:- بيان كيږي چه كله پلار ته راورسيدل نو هغوی اووئيل اوس مونږ ته غله نشي ملاويدې ترهغه وخته پورې چه تاسو مونږ سره زمونږ رور اونه ليګئي كه دې مونږ سره وو نو كيديشي چه ملاوشي. تاسو بې فكره اوسيږئ مونږ به دهغه خيال ساتو. د ﴿نكتل﴾ دونم قراءت ﴿يكتل﴾ هم دې حضرت يعقوب ﷺ اوفرمائيل بس تاسو به ده سره هم هغه كار اوكړئ كوم چه مود ده رور حضرت يوسف ﷺ سره كړې وو چه د دې ځائ نه مو بوتلو اوبيا دلته په رارسيدو باندې مو څه خبره جوړه كړه. ﴿حافظا﴾ دونم قراءت ﴿حفظا﴾ هم دې. هغه فرمائي هم الله ﷻ بهترين حافظ اوساتندونكي دې او هغه خودې الرحم الراحمين زما په بوډاوالي او زماپه كمزورتيا باندې رحم اوكړئ او كوم غم او تكليف چه ماته د خپل بچي دې هغه به لرې كړي. زما د هغه پاك ذات نه دا اميد دې چه هغه به زما يوسف ماسره بيا ملاوكړي. او زما خفګان به لرې كړي په هغه باندې يو كار هم مشكل نه دې اونه هغه په خپلوبنديګانو باندې خپل رحم اوكرم بندوي.

وَلَمَّا فَتَحُوْا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوْا بِضَاعَتَهُمْ

| او هرکله چې | پرانستو هغوئ | سامان خپل | بیا موندو هغوئ | مال خپل

اوهرکله چې هغوئ سامان پرانستو | نو خپل مال ئې بیاموندو | کوم چې

رُدَّتْ اِلَيْهِمْ ؕ قَالُوْا يٰٓاَبَانَا مَا نَبْغِيْ ؕ هٰذِهٖ

چې واپس کړې شوې دې | هغوئ ته | اووئیل هغوئ | ائې پلاره زمونږ | څه غواړو مونږ | دادې

ورته واپس شوې وو | هغوئ اووئیل چې ائې بابا! مونږ لا نور څه غواړو ؟ | ....دا دې

بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَا ۚ وَنَمِيْرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ

مال زمونږ | چې واپس کړې شوې دې | مونږ ته | او خوبه اوغله به راوړو | بال بچ خپل ته | اوحفاظت به کوو مونږ

زمونږ مال هم مونږ ته واپس شوې دې | اومونږ به د خپل کور والو د پاره نوره غله راوړو | او د خپل

اَخَانَا وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيْرٍ ؕ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَّسِيْرٌ ۞ قَالَ

د رور زمونږ | او زیات به راوړو | (بار) پیمانه | داوښ | دا | پیمانه ده | آسانه | اووئیل یعقوب

رور به حفاظت کوؤ | اودیو اوښ بار به زیاتی راوړو | دیو اوښ غله به ډیره په آسانه ملاؤ شی | یعقوب ؑ

لَنْ اُرْسِلَهٗ مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُوْنِ مَوْثِقًا مِّنَ اللّٰهِ

هرگزنۀ لیږم زۀ دې | تاسو سره | ترهغې پورې | چې راکړئ تاسو ماته | وعده محکمه | د الله په نوم

اووئیل | زۀ به هیڅ کله دې تاسو سره اونۀ لیږم | ترڅو چې ماته د الله ﷻ په نوم پوخ قول رانۀ کړئ

لَتَاْتُنَّنِيْ بِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يُّحَاطَ بِكُمْ ۚ فَلَمَّآ اٰتَوْهُ

چې خامخابه واپس راولئ ماته | دې | بغیرددې نه | چې گیرشئ تاسو | نوکله چې | ورکړه هغوئ هغۀ ته

چې ماته به ئې خامخا واپس راولئ | البته دا چې تاسوټول پخپله چرته راگیر شئ | نوهرکله چې هغوئ

مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُوْلُ وَكِيْلٌ ۞

وعده محکمه خپله | نواووئیل یعقوب | چې الله | په هغه څه | چې وایو مونږ | ضامن دې |

پوخ قول ورکړو | نو یعقوب ؑ اوفرمائیل | چې مونږ څه وایو الله ﷻ ددې ضامن دې |

قوله تعالی:: قَالُوْا يٰٓاَبَانَا مَا نَبْغِيْ ؕ

یوسف ؑ غله هم ورکړه او قیمت ئې هم واپس کړو:- دا اول بیان اوشو چه د رونړود واپسئی په وخت د الله ﷻ نبی د هغوی مال او متاع سره د اسبابو ټول په پټه هغوی ته واپس کړې وو. کله چه هغوی کورته اورسیدل اوکجاوې کولاؤکړې او ټول سامان ئې جدا جدا کړو نو خپل ټول څیزونه ئې هم هغه شان اوموندل نو خپل پلارته ئې اووئیل چه اوس واخله نور څه غواړې، هر څه خو عزیز مصر مونږ ته واپس کړل اود بدلې غله ئې هم پوره پوره راکړه. اوس خو مونږ سره خپل رور پریږده نو مونږ به د خپل خاندان دپاره غله هم راوړو اود رور په وجه به راته د یو اوښ بار نور هم ملاوشی خکه چه عزیزمصر هر یو کس ته یو اوښ بار ورکوی. او تاسو دې مونږ سره لیګلوکښې ولې تامل کوې؟ مونږ به د هغه پوره خیال اوبالنه کوو. دا ناپ ډیر آسان دې، دا وو د کلام تتمه او کلام بنه کول.حضرت یعقوب ؑ ددې ټولو خبرو باره کښې فرمائی چه ترکومې تاسو حلفیه اقرار اونکړئی چه خپل دا رور

به ماته خپل ځان سره واپس رارسوئی کنی نو زه به ئې تاسو سره نه لیګم. او دا یوبله خبره ده چه ټول راګیرشنی او راخلاص نه شنی. نو ځامنو الله ﷻ ترمینځه کړو او کلکه وعده ئې اوکړه. اوس حضرت یعقوب ؑ اوفرمائیل چه زمونږ د دې خبرو اترو الله ﷻ وکیل دې. خپل خوږ ځوئ هغوی سره کړو. ځکه چه د قحط د وجه د غلې ضرورت وو او بغیرد لیګلو نه بل څه لار نه وه.

وَقَالَ يٰبَنِيَّ لَا تَدْخُلُوْا مِنْۢ بَابٍ وَّاحِدٍ وَّادْخُلُوْا مِنْ اَبْوَابٍ مُّتَفَرِّقَةٍ ؕ

او وې وئیل ائې زما ځامنو| مه ننوځئ | په دروازه یوه باندې | او ننوځئ | په دروازو مختلفو باندې

اوهغه اووئیل ائې زما ځامنو! تاسوهم د یوې دروازې نه (ښارته) مه ورننوځئ | بلکه په جدا جدا دروازو

وَمَآ اُغْنِيْ عَنْكُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ ؕ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ ؕ

او نه شم دفع کولې زهٔ | ستاسو نه | د حکم د الله نه | هیڅ څیز | نهٔ دې حکم | مګر | الله لره دې

داخل شئ اوزهٔ د الله ﷻ د څه فیصلې نه تاسو بچ کولې نهٔ شم | د هغهٔ نه بغیر د بل هیچا حکم نهٔ چلیږی

عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ۚ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ۝

په هغه باندې| بهروسه کړې ده ما | او هم په هغهٔ باندې| پکار دې چې توکل کوی | توکل کونکی خلق

په هغه مې بهروسه ده | ....او په هغه دې بهروسه کونکې بهروسه اوکړی

وَلَمَّا دَخَلُوْا مِنْ حَيْثُ اَمَرَهُمْ اَبُوْهُمْ ؕ مَا كَانَ

اوکله چې | ننوتل هغوئ | د هغه طرفنه | چې حکم کړې وو هغوئ ته | پلار د هغوئ | نهٔ وو

اوکله چې هغوئ د هغه ځائې نه ورننوتل د کوم نه چې دوئ ته د دوئ پلار حکم کړې وو | د الله ﷻ

يُغْنِيْ عَنْهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ اِلَّا حَاجَةً فِيْ نَفْسِ يَعْقُوْبَ

چې دفع کړی ئې وې| دهغوئ نه| دحکم دالله نه| څه څیز | مګر |دایو شك وو|په زړهٔ کښې | دیعقوب

په مقابله کښې هیڅ تدبیر هم دهغوئ په کار راتلې نشو | دا خو دیعقوب ؑ په زړهٔ کښې یو ارمان وو

قَضٰىهَا ؕ وَاِنَّهٗ لَذُوْ عِلْمٍ لِّمَا عَلَّمْنٰهُ

چې ترسره ئې کړو|اوبیشکه هغهٔ|خامخا خاوند د علم وو|په سبب ددې|چې تعلیم ورکړې وومونږ هغهٔ ته

چې هغه ئې پوره کړو | او هغهٔ د علم خاوند وو| ځکه چې مونږ ورته علم ورکړې وو

وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ۝

خولیکن | زیات | د خلقو نه | نهٔ پوهیږی په حقیقت |

خوزیات خلق په دې حقیقت نهٔ پوهیږی

قوله تعالى:: وَقَالَ يٰبَنِيَّ لَا تَدْخُلُوْا مِنْۢ بَابٍ وَّاحِدٍ

دحضرت یعقوب ؑ ځامنوته وصیت. د الله ﷻ نبی حضرت یعقوب ؑ ته دخپلو بچو د نظره کیدو ویره وه ځکه چه هغوی ښه تکړه، ښانسته مضبوط ځوانان وو. په دې وجه د تلو په وخت کښې هغوی ته فرمائی چه خوږو بچو تاسو ټول د ښار په یوه دروازه ښار ته مه داخلیږئی بلکه په مختلفو دروازو یو یو دوه دوه لاړشئی.

نظر لګیدل حق دی :: څکه نظرلګیدل حق دی په اس سور داسي نه راغورزوی بیا ورسره فرمائی چه په دي زه پوهیږم او دا زما ایمان دي چه داتدبیر په تقدیر کښي أخوادیخوا نشي کولي د الله ﷻ قضا هیڅ څوك په خپل تدبیر سره نشي بدلولي. د الله ﷻ غوښتنه به پوره کیږي.حکم هم د هغه چلیږي، څوك دي چه د هغه اراده بدله کړي؟ د هغه فرمان روستوکړي؟د هغه قضاواپس کړي؟زما یقین هم په دي باندي دي او په ما څه موقوف دی دهریو توکل کونکي په هغه باندي توکل کول پکار دی. څامنود پلار حکم اومنلواوهم دغه شان په مختلفو دروازو کښي تقسیم شواوښارکښي داخل شو.دغه شان هغه قضا خو واپس کولي نشوه خوحضرت یعقوب ؑ یو ظاهری تدبیر پوره کړو چه دي سره به هغوی د بد نظر نه بچ شي. هغه ذي علم وو د الله ﷻ علم هغه سره وو او اکثر خلقو په دي نه پوهیږي.

وَلَمَّا	دَخَلُوْا	عَلٰى يُوْسُفَ
او هرکله چي	ورداخل شوا	په یوسف باندي
او کله چي هغوئ یوسف ؑ ته ورغلل		

اٰوٰى	اِلَيْهِ	اَخَاهُ	قَالَ	اِنِّيْٓ اَنَا اَخُوْكَ	فَلَا تَبْتَئِسْ	
راتزدي ئي کړو	خان ته	رور خپل	ورته ئي اووئیل	بیشکه زهٔ رور ستا یم	نومهٔ کوه غم تهٔ	
نوهغه خپل سکه رور خان سره یوځائي کړواووړته ئي اووئیل چي هم زهٔ ستا رور (یوسف) یم اٴنو تهٔ						

بِمَا	كَانُوْا	يَعْمَلُوْنَ ﴿٦٩﴾
په هغه کارونو	چي ووٴ هغوئ	چي کول به يئ
د دوی په کارونو مهٔ غمژن کیږه		

قوله‌تعالی:: اِنِّيْٓ اَنَا اَخُوْكَ

حضرت یوسف ؑ خپل روربنیامین اوپیژندلو:- بنیامین چه د حضرت یوسف ؑ سکه رور وو هغه سره د نورو رونړو چه کله مصر ته اورسیدل نو هغه په خپله سرکاری مهمان خانه کښي میشته کړل، ډیر عزت اواکرام ئي اوکړو اوصله اوانعام اواکرام ئي ورکړو.خپل رورته ئي په خان له خائ کښي اوفرمائیل چه زه ستا رور یوسف یم الله ﷻ په ما باندي انعام او اکرام کړیدي. اوس تاله پکار دی چه رونړو ماسره کوم سلوك کړي ووډ هغي خفګان مه کوه او حقیقت په دوی باندي مه ښکاره کوه. زه په کوشش کښي یم چه په څه نا څه طریقه تا خان سره حصار کړم.

فَلَمَّا	جَهَّزَهُمْ
نوهر کله چي	تیارکړویوسف هغوئ د پاره
کله چي ئي د هغوئ سامان تیار کړو	

بِجَهَازِهِمْ	جَعَلَ	السِّقَايَةَ	فِيْ رَحْلِ	اَخِيْهِ	ثُمَّ اَذَّنَ
سامان دسفرد هغوئ	نو کیښبودو هغهٔ	الوښي د څښلو	په بار کښي	دږور خپل	بیا آواز اوکړو
نوخپله پیاله ئي د خپل سکه رور په سامان کښي کیښوده	بیا یو آواز کونکي آواز اوکړو				

مُؤَذِّنٌ	اَيَّتُهَا	الْعِيْرُ	اِنَّكُمْ	لَسٰرِقُوْنَ ﴿٧٠﴾	قَالُوْا
یو آواز کونکي	ائي	دقافلي خلقو	بیشکه تاسو	خامخا غلهٔ يئ	اووئیل هغوئ
چي ائي د قافلي خلقو تاسو غلهٔ يئ ....هغوئ اووئیل					

وَاَقْبَلُوْا عَلَيْهِمْ مَّا ذَا تَفْقِدُوْنَ۝ قَالُوْا نَفْقِدُ

اومخونه ئې راواړول| په هغوئ | څه څيز| ورك شوي دي ستاسونه|اووئيل هغوئ| اورکه ده زمونږ نه

او مخونه ئې ورپسې راواړول | ستاسونه څه ورک شوی دی | ....هغوئ اووئیل زمونږ نه د

صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَآءَ بِهٖ حِمْلُ بَعِيْرٍ وَّاَنَا بِهٖ زَعِيْمٌ۝

پیمانه | د بادشاه| اودې دپاره دهغه چا| چې راتې ورسره| بار | د اوښ |او زه | په دي | ذمه واريم

بادشاه پیمانه اورکه شوې ده| اوچا چې راپیدا کړه هغهٔ د پاره د اوښ یو بار(غله) انعام دي|او زهٔ ددې ذمه واريم

قوله تعالی:: جَعَلَ السِّقَايَةَ فِيْ رَحْلِ اَخِيْهِ

د رور د ایسارولو تدبیر:- کله چه هغه خپلو رونړوته د عادت مطابق د غلې یو یو اوښ ورکړو اود هغې سامانونه ئې اوتړل نو خپلو هوښیارو نوکرانو ته په پټه اشاره اوکړه چه د چاندئی شاهی جام د بنیامین په سامان کښې پټ کړنی. بعضو وئیلی چه دا جام د سرو زرو وو. په دې به اوبه څکلې شوې او هم په دې به غله ورکولې شوه. ابن عباس ﷛ فرمائی چه سپینو زرو وه چه دوئ هغې کښې اوبه څکلې. هم داسې پیاله حضرت عباس ﷛ سره هم وه په جاهلیت کښې. دحضرت یوسف ﷺ نوکرانو هغه جام د هغه د رور بنیامین په بارکښې کیخوده، کله چه دوی روان شو نودروستونه د یو آواز کونکی آواز راتلو چه اې د قافلې خلقو تاسوغله ئې. هغوی آواز واوریدو نو اودریدل، اخوا متوجه شو او تپوس ئې اوکړو چه ستاسو څه څیز اورك شوې دې. جواب ملاؤشو شاهی پیمانه کوم سره چه غله ناپ کیدله. واورئی شاهی اعلان دې چه د دغې پیدا کونکی د پاره یو اوښ غله ده او زه ستاسو ضامن یم.

قَالُوْا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَّا جِئْنَا لِنُفْسِدَ

اووئیل هغوئ|قسم په الله|په تحقیق سره تاسو ته ښهٔ معلومه ده| چې نهٔ یوراغلی مونږ |دپاره ددې چې فساد اوکړو

هغوئ اووئیل چې په الله ﷻ قسم تاسو ته معلومه ده | چې مونږ دې وطن ته د فساد دپاره نهٔ یوراغلی

فِي الْاَرْضِ وَمَا كُنَّا سٰرِقِيْنَ۝ قَالُوْا فَمَا جَزَآؤُهٗ اِنْ كُنْتُمْ

په زمکه کښې | اونهٔ یو مونږ | غلاکونکی | اووئیل هغوئ | نوڅه ده سزا د هغه | که وئ تاسو

اونهٔ مونږ غلهٔ یو|............ هغوئ اووئیل که چرې تاسو دروغژن ثابت شوئ | نوبیا به د هغه

كٰذِبِيْنَ۝ قَالُوْا جَزَآؤُهٗ مَنْ وُّجِدَ فِيْ رَحْلِهٖ

دروغژن | اووئیل هغوئ | سزا د هغهٔ(دا ده) | هغه څوك | چې بیاموندې شو څیز | په بار د هغه کښې

څه سزا وی | هغوئ اووئیل چې د هغهٔ سزا دا ده | چې د چا په سامان کښې پیمانه راوخته نوهم هغهٔ

فَهُوَ جَزَآؤُهٗ ؕ كَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰلِمِيْنَ۝ فَبَدَاَ

نوهم هغه(سړی) | د دې بدله ده | دارنگې | بدله ورکوو مونږ | ظالمانوته | نو شروع اوکړه یوسف

دې د غلا په بدله کښې ایسارکړې شی|مونږ ظالمانو ته هم دغه شان سزا ورکوو| نو دخپل رور

بِاَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَآءِ اَخِيْهِ ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِّعَآءِ اَخِيْهِ ؕ

په بارونو د هغوئ| مخکښې | د بار |د رور خپل نه| بیا | راوویستله هغه پیاله| د بارنه | د رور خپل

دبورئ نه وړاندې ئې د هغوئ د بورئ (تلاشی) شروع کړه |بیائې دخپل (سکه)رور دبورئ نه(پیالئ) راوښکله

كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ ۖ مَا كَانَ لِيَأْخُذَ أَخَاهُ فِي دِينِ الْمَلِكِ

دارنګي | تدبیراوښودو مونږ | یوسف ته | نه وو هغه | چې نیولی ئې وې | رورخپل | په دین کښې | د بادشاه

دغه شان مونږ یوسف ﷺ د پاره تدبیر اوکړو | هغه خپل رور د بادشاه (مصر) په قانون کښې اخستې نه شو

إِلَّا أَنْ يَشَاءَ اللَّهُ ۚ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَاءُ ۗ وَفَوْقَ

بغیر ددې نه | چې اوغواړی | الله | پورته کوؤ مونږ | درجې | دهغه چا | چې اوغواړو مونږ | او د پاسه

مګر دا چې الله ﷻ ته منظوره وه | مونږ چې د چا درجې اوچتول اوغواړو اوچتې ئې کړو | او د هر

كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾

دهرخاوند دعلم | اوچت علم والا شته |

عالم دپاسه بل لوئې عالم شته |

قوله تعالی:: كَذٰلِكَ نَجْزِي الظّٰلِمِينَ

د یوسف ﷺ درونړو په نزد د غل سزا- پخپل خان دغلا تهمت اوریدو سره د یوسف ﷺ د رونړو غوږونه اودریدل او ونی وئیل چه تاسو مونږ پیژنئی، زمونږ د عادتونو او خصلتونونه خبرشوی ئې. مونږ داسې نه یو چه څه فساد اوچت کړو او نه داسې یو چه غلاګانې کوو. شاهی نوکرانو وئیل چه ښه ده که جام او پیمانه پټول په تاسو کښې وو او تاسو دروغژن شوئی نو د دې سزا څه پکار ده. ونی فرمائیل چه د دین ابراهیمی مطابق د هغه سزا داده چه هغه به هم هغه سړی ته حواله کړې شی د چامال چه ئې پټ کړې وی.زمونږ د شریعت هم دغه فیصله ده. اوس د حضرت یوسف ﷺ مطلب پوره شو، هغوی حکم ورکړو چه د دوی تلاشی واخلئی نو اول ئې د نورو رونړو سامان اولټولو حالانکه معلومه وه چه د هغوی بارونه خالی دی خودا صرف د دې دپاره چه دوی ته او یا نوروخلقو ته شك اونه شی. هغه دا کار اوکړو چه کله د رونړو تلاشی اوشوه او جام ملاؤ نه شو نو د بنیامین د سامان تلاشی شروع کړه. د هغه په سامان کښې خو ئې پخپله کیخودې وو نو خود به د هغه د سامان نه راوتلو. حکم ئې اوکړو چه دې حصارکړئی دا ووهغه ترکیب چه الله ﷻ په خپل حکمت اودیوسف ﷺ اود هغه د رور بنیامین د مصلحت دپاره حضرت یوسف صدیق ﷺ ته خودلې ووځکه چه د مصر دبادشاهی قانون مطابق سره د دې چه هغه غلاکړې وی یوسف ﷺ خان سره نه شوحصارولې.هغوی ته معلومه وه چه د شریعت ابراهیمی فیصله دغل مطابق څه ده ځکه ئې په رونړو باندې اول دا وئیلې وو.دچا درجې چه الله ﷻ اوچتول غواړی نو هغه اوچتوی لکه چه دالله ﷻ فرمان دې. په تاسوکښې به د ایماندارو درجې مونږ اوچتوو. د هر عالم د پاسه بل عالم هم شته تردې چه الله ﷻ د ټولو نه لوئې عالم دې. هم د هغه نه د علم ابتداء ده اوهم د هغه طرف ته د علم انتها ده. دعبدالله ﷺقراءت کښې ﴿ فوق كل عالم عليم ﴾ دی.

قَالُوا إِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ

| اووئیل هغوی | که غلا کوی دی | نو په تحقیق سره | غلا کړې ده

| هغوئ اووئیل که (نن) دهٔ غلا اوکړه | نو پخوا ددهٔ

أَخٌ لَهُ مِنْ قَبْلُ ۚ فَأَسَرَّهَا يُوسُفُ فِي نَفْسِهِ وَلَمْ يُبْدِهَا

روردده | مخکښې د دې نه | نو پټه اوساتله دا خبره | یوسف | په زړهٔ خپل کښې | اوښکاره ئې نهٔ کړه هغه

سکه رور هم غلا کړې وه | نو یوسف دا خبره په خپل زړهٔ کښې واچوله | اوهغوئ ته ئې ښکاره نهٔ کړه

لَهُمْ	قَالَ	اَنْتُمْ	شَرٌّ	مَّكَانًا	وَاللّٰهُ	اَعْلَمُ	بِمَا
هغوئ ته | وې ونیل | تاسو | ډیر بد یئ | په لحاظ دمرتبې سره | اوالله | ښهٔ پوهه دې | په هغه الزام							
ورته ئې اووئیل چې تاسو ډیر خراب خلق یئ | اوڅهٔ چې تاسو بیانوئ | الله ﷻ په هغې							
تَصِفُوْنَ۝							
چې تاسوئې بیانوئ |							
ښهٔ پوهه دې							

قوله تعالی:: قَالُوْٓا اِنْ یَّسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ اَخٌ لَّهٗ مِنْ قَبْلُ ۚ

د یوسف ؑ طرف ته د غلا دنسبت حقیقت.-د رور دسامان نه جام راوتلو سره ئې خبره جوړه کړه ګورئې ده غلا کړې وه اوهم دا څه چه د ده رور یوسف هم یو ځل ددې نه اول غلا کړې وه. واقعه دا وه چه د خپل نیکه بت ئې پټ راوچت کړې وو او هغه ئې مات کړې وو.دا هم روایت دې چه د حضرت یعقوب ؑ یوه مشره خور وه چا سره چه د خپل پلار اسحاق ؑ یو ملاتړ وو کوم چه به د خاندان مشر سره وو. حضرت یوسف ؑ پیدا کیدو سره د خپلې دې ترور په پالنه کښې وو. د هغې یوسف ؑ سره ډیره مینه وه. کله چه هغه لږ شان لوئ شو نو حضرت یعقوب ؑ هغه بوتلل غوښتل. خورته ئې درخواست اوکړو ولې خورئې دا جدائی ناقابل برداشت بیانولوسره انکار اوکړو. بل طرف ته د هغه د پلار حضرت یعقوب ؑ د شوق هم انتها وه چه کلک شو،نو آخرئې خور اوفرمائیل ښه ده یو څوورځې پریږده نو بیا ئې بوزه. هم په دې وخت کښې هغوی دغه کمربند پټه دحضرت یوسف ؑ د کپړو لاندې پټ کړو، بیا ئې لټون شروع کړو ټول کور ئې اولټولو خو ملاؤ نشو.شورجوړشو آخر فیصله اوشوه چه چه په کور کښې څوك دی دهغوی تلاشی واخلئی چه چا سره هم وی نو راوبه څی. آخر دحضرت یوسف ؑ تلاشی واخستې شوه، هم د هغه نه راووتلو.حضرت یعقوب ؑ ته خبر ورکړې شواو د ملت ابراهیمی قانون مطابق هغه خپلې ترورته حواله کړې شواو ترور ئې دغه شان خپل شوق پوره کړو. ترمرګه پورې حضرت یوسف ؑ پرینخودو. هم د دې خبرې پیغور نن رونړه ورکوی. د څه په جواب کښې چه حضرت یوسف ؑ غلې غوندې په خپل زړه کښې اووئیل چه تاسو ډیر خراب خلق ئې، د هغه د رورو د غلا حال الله ﷻ ته ښه معلوم دې.

قَالُوْا	یٰٓاَیُّهَا الْعَزِیْزُ	اِنَّ	لَهٗٓ	اَبًا	شَیْخًا كَبِیْرًا	فَخُذْ
اووئیل هغوئ | ائې عزیزه | بیشکه | د دهٔ | یوپلاردې | بوډا | ډیرا | نو اونیسه						
هغوئ اووئیل | ائې عزیز ! بیشکه ددهٔ پلار ډیر بوډا دې | نو د دهٔ په ځائې مونږ کښې یو						
اَحَدَنَا	مَكَانَهٗ ۚ	اِنَّا	نَرٰىكَ	مِنَ الْمُحْسِنِیْنَ۝	قَالَ	
یو زمونږنه | په ځائې ددهٔ | بیشکه | مونږ وینو تا | د احسان کونکونه | اووئیل یوسف						
کس اونیسه | مونږ وینو ګورو چې تهٔ ډیر ښهٔ سړې یې | .... هغهٔ اووئیل						
مَعَاذَ اللّٰهِ	اَنْ نَّاْخُذَ	اِلَّا	مَنْ	وَّجَدْنَا	مَتَاعَنَا	
پناه غواړم په الله سره | چې اونیسم زهٔ | مګر | هغه څوك | چې موندلې دې مونږ | سامان زمونږ						
چې په الله ﷻ سره د دې خبرې نه پناه غواړم | چې چا سره مونږ خپل څیز موندلې دې د هغه نه سوا بل څوك						

عِنۡدَهٗۤ ۙ اِنَّاۤ اِذًا لَّظٰلِمُوۡنَ ۟

دهغه سره | بیشکه مونږ | به یو بیا | خامخا ظالمان |

اونیسم | په دغه وخت کښې خو به مونږ په ظالمانو کښې شمیر شو |

قوله تعالیٰ: قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنۡ نَّاۡخُذَ اِلَّا مَنۡ وَّجَدۡنَا مَتَاعَنَا عِنۡدَهٗۤ ۙ

د بنیامین قید اود رونړو منت زاري:- کله چه دبنیامین نه شاهي مال راووتلو او د هغه د خپل اقرار مطابق هغه شاهي قیدي اوګرځیدو نو اوس هغوی خفه شو. عزیز مصر ته ئې سفارش اوکړو او په هغه ئې د رحم کولو د پاره اوونیل چه د ده پلار ته دې ډیر ګران دی هغه ضعیف او کمزورې سړې دې. د هغه یو سکه رور هم اول اورك شوې دې. د څه په وجه چه هغه د اول نه خفه دې، اوس که هغه دا واوري نو ویره ده چه ژوندې پاتې نه شي. تاسو زمونږ نه د ده په ځائ بل ځان سره حصار کړئي اودې پریږدئي. تاسو ډیر احسان کونکې ئې زمونږ دومره عرض قبول کړئې. حضرت یوسف ﷺ جواب ورکړو چه دا د زړه سختوالې او ظلم څنګه کیدې شي چه کار دې یو اوکړي اوسزا دې بل اوخوري. بادشاه د ناکرده ګناه سزا ورکول او ګناهکار پریخودل دا خو ښکاره بې انصافي او بدسلوکي ده.

فَلَمَّا اسۡتَيۡـَٔسُوۡا مِنۡهُ

| نوهرکله چې | نا امیده شو هغوی | د هغهٔ نه

انوکله چې دوئ دهغهٔ (یوسف ﷺ)

خَلَصُوۡا نَجِيًّا ؕ قَالَ كَبِيۡرُهُمۡ اَلَمۡ تَعۡلَمُوۡۤا اَنَّ

نوجدا شو | دپاره د پټې مشورې | اوونیل | مشر د هغوئ | آیا تاسوته معلومه نهٔ ده | چې بیشکه

نه مایوسه شو | نود مشورې دپاره ځان له شو | په دوئ کښې مشر اوونیل | چې آیا تاسو ته معلومه نهٔ ده چې

اَبَاكُمۡ قَدۡ اَخَذَ عَلَيۡكُمۡ مَّوۡثِقًا مِّنَ اللّٰهِ وَمِنۡ قَبۡلُ مَا

پلارستاسو | اخستې دهٔ | ستاسونه | وعده محکمه | د الله په نوم | او مخکښې ددې نه | هغه

پلار درنه په قسمونو پوخ لوظ اخستې وو | اود دې نه وړاندې هم تاسو د یوسف ﷺ په

فَرَّطْتُّمْ فِيۡ يُوۡسُفَ ۚ فَلَنۡ اَبۡرَحَ الۡاَرۡضَ حَتّٰى

چې زیاتې کړې وۀ تاسو | په حق دیوسف کښې | نوهرګز نهٔ خوزیږم زهٔ | ددې زمکې نه | ترهغې پورې

حق کښې قصور کړې دې | نوزهٔ خو دا ملک نهٔ پریږدم | ترڅو چې پلار راته

يَاۡذَنَ لِىۡۤ اَبِىۡۤ اَوۡ يَحۡكُمَ اللّٰهُ لِىۡ ۚ وَهُوَ خَيۡرُ

چې اجازت راکړي | ماته | پلار زما | یا فیصله اوکړي | الله | زما په حقله | او هغهٔ | بهتره

اجازت رانکړي | یا الله ﷻ زما په حق کښې څه فیصله اونهٔ کړي | ....او هم هغهٔ

الۡحٰكِمِيۡنَ ۟ اِرۡجِعُوۡۤا اِلٰٓى اَبِيۡكُمۡ فَقُوۡلُوۡا يٰۤاَبَانَاۤ اِنَّ

د فیصله کونکونه دې | واپس لاړشئ | پلارخپل ته | نواووایئ | ائې پلاره زمونږه | بیشکه

ډیر ښهٔ فیصله کونکې دې | تاسو خپل پلارته واپس لاړ شئ | نو ورته وایئ چې ائې باباجانه! ستاسو

ابْنَكَ سَرَقَ ۚ وَمَا شَهِدْنَآ إِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا

چې ځوئی ستا| غلا اوکړه| او مونږ ګواهي ورنۀ کړه| مګر| څه چې مونږ ته معلوم وو| او نۀ وو مونږ

ځوئی غلا کړې ده ||اومونږ د خپل علم مطابق ګواهي ورکړې ده | او مونږ د غیبو

لِلْغَيْبِ حٰفِظِينَ ﴿۸۱﴾ وَاسْـَٔلِ الْقَرْيَةَ الَّتِي كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ

غیبو د پاره| حفاظت کونکي||وتپوس اوکړه| د کلي | هغې نه | چې وو مونږ| په هغې کښې | او د قافلې

هیڅ خبرنۀ وو | اوپه کوم کلي کښې چې مونږ دیره وو| د هغه ځائې د خلقو نه تپوس اوکړه ||او د هغه قافلې د

الَّتِي أَقْبَلْنَا فِيهَا ۖ وَإِنَّا لَصٰدِقُونَ ﴿۸۲﴾

هغې نه| چې راغلو مونږ| په هغې کښې | اوبیشکه مونږ| خامخا ریښتینی یو|

خلقو نه تپوس اوکړه| چې مونږ ورسره(په ملګرتیا کښې) راغلي یو| اومونږ بالکل رښتني یو |

قوله تعالی:: فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا ۖ

دیوسف ﷺدرونړو دمایوسئی نه پس مشوره.- کله چه دحضرت یوسف ﷺ ته د خپل رور د خلاصولو نه مایوسه شو او هغوی دې خبرې په کش مکش کښې واچول چه مونږ خو پلارسره ډیر کلک عهدو پیمان کړې راغلي یو چه بنیامین به تاله رارسوو،او دلته نه خلاصیدې نشي الزام ثابت شو. هم زمونږ د خپل اقرار په وجه هغه شاهی قیدی اوګرځیدو. او وائې چه څه به کوو. د خپل مینځ په دې مشوره کښې مشر رور په دې الفاظوسره خپل خیالات ښکاره کړل چه تاسو ته ښه پته ده چه د دومره کلکې وعدې نه پس مونږ د پلار نه دلته راغلي یو اوس خو هغه سره د مخ لګولو قابل نه یو اونه دا زمونږ د وس کار دې چه بنیامین څنګه د شاهی قید نه آزاد کړو او بیا د دې وړاندې مونږ خپل اولنې قصور هم پښیمانه کوی چه دحضرت یوسف ﷺ باره کښې اول زمونږ دلاسه شوې دې. نو اوس خو زه هم دلته پاتې کیږم چه یا خو مې پلار زما قصور معاف کړی او خپل خان ته دراتلواجازت راکړی او یا الله ﷻ ماته څه فیصله راوښائی چه زه خو په جنګ جګړه سره خپل رور بوځم اویا الله ﷻ څه بل څه صورت جوړکړی.وائی چه د هغه نوم روبیل وو یا یهودا وو،هم دغه وو چه کله حضرت یوسف ﷺ خپلو رونړو قتل کولو نو ده منع کړې وو.اوس دې خپلو نورو رونړوته مشوره ورکوی چه تاسو بابا جان له لاړشئ هغوی د حقیقت حال نه خبرکړئی.هغه ته اووائې چه مونږ ته څه پته وه چه دې به غلاکوی، د غلا مال هغه سره موجود دې. زمونږ نه خو ئې د مسئلې تپوس اوکړو نو مونږ صورت بیان کړو. که ستاسو زمونږ په خبره یقین نه وی نو تاسود اهل مصر نه پوښتنه اوکړئی یا چه کومې قافلې سره مونږ راغلي یو د هغوی ته تپوس اوکړئی چه مونږ په صداقت امانت او حفاظت کښې هیڅ کوتاهي نه ده کړې او مونږ چه څه عرض کوو هغه بالکل حقیقت دې.

قَالَ بَلْ

|اووئیل یعقوب | بلکه

|اومونږ بالکل رښتني یو |یعقوب اووئیل

سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنْفُسُكُمْ أَمْرًا ۖ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۖ عَسَى اللّٰهُ أَنْ يَأْتِيَنِي

اسان کړو| ستاسو دپاره | نفسونو ستاسو | یو کار| نو صبر | بهتره | امید دې | چې الله| راولی ماته

بلکه دا تاسو ته خپلو نفسونو یوه خبره ښائسته کړې ده |نو هم صبر ډیر ښۀ دې اکیدیشي چې الله ﷻ دا ټول

بِهِمْ جَمِيعًا	إِنَّهُ	هُوَ	الْعَلِيمُ	الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾	وَتَوَلَّىٰ	عَنْهُمْ
هغوئ تول	بیشکه هغهٔ	هم هغهٔ	ښهٔ پوهه دې	ښهٔ حکمت والا دې	او واړولو ئي مخ	د هغوئ نه
ماته واپس راولی هغهٔ په هرڅه پوهه دې دحکمت خاوند دې او یعقوب ﷺ دهغوی نه مخ واړولو						
وَقَالَ	يَا أَسَفَىٰ	عَلَىٰ يُوسُفَ	وَابْيَضَّتْ	عَيْنَاهُ	مِنَ الْحُزْنِ	فَهُوَ
اووې وئیل	ائي افسوسه	په یوسف باندې	او سپینې شوې	دواړه سترګې د هغهٔ	دغم نه	پس هغهٔ
اووې وئیل چې ائي افسوسه په یوسف باندې او د غم نه (په ژړا ژړا) ئي سترګې سپینې شوې او هغهٔ به						
كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾	قَالُوا	تَاللَّهِ	تَفْتَؤُا	تَذْكُرُ يُوسُفَ	حَتَّىٰ	
سخت غمګین وو	اووئیل هغوئ	قسم دې په الله	چې تهٔ همیشه	یادوې یوسف	تردې پورې	
خفه دلګیر وو خامنو ئي اووئیل په الله ﷻ قسم تهٔ همیشه یوسف ﷺ یادوې ....تردې چې						
تَكُونَ	حَرَضًا	أَوْ تَكُونَ	مِنَ الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾	قَالَ	إِنَّمَا	
چې شې به تهٔ	ناجوړه ډېر	یا شې به تهٔ	د هلاکیدونکو نه	اووئیل یعقوب	بیشکه	
ځان به ورپسې رنځور کړې یا به (د ډیرغمه) مړ شې ......هغهٔ (یعقوب ﷺ) اووئیل چې زهٔ خو صرف						
أَشْكُوا	بَثِّي	وَحُزْنِي	إِلَى اللَّهِ	وَأَعْلَمُ	مِنَ اللَّهِ	مَا
زهٔ فریاد کوم	د غم خپل	او د خفګان خپل	الله ته	او پوهیږم زهٔ	د طرفه د الله نه	په هغه څه
الله ﷻ ته خپل غم او خپل خفګان بیانوم ..او د الله ﷻ د طرفنه په هغه څه پوهیږم						
لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾						
چې تاسو پرې نهٔ پوهیږئ						
چې تاسو پرې نهٔ پوهیږئ						

قوله تعالى: قَالَ إِنَّمَا أَشْكُوا بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ

د یعقوب ﷺ غم:- د رونړو د خُلې دا خبر اوریدو سره حضرت یعقوب ﷺ هم هغه اوفرمائیل چه دې نه وړاندې ئي هغه وخت فرمائیلي ووکله چه هغوی د حضرت یوسف ﷺ په وینورنګ قمیص پیش کړې وو او د ځان نه ئي قصه اوړولې وه چه هم صبر بهتر دې، هغوی دا کنړل چه هم د دې پشان هم دا قصد هم دوی د ځان نه جوړه کړې ده. خامنوته ئي اوفرمائیل چه اوس د الله ﷻ نه ښکاره امید دې چه ډیر ممکن دی الله ﷻ به ډیر زر ما سره خپل دریواړه بچی ملاؤکړی یعنی حضرت یوسف ﷺ بنیامین او مشر خوئ روبیل چه کوم په مصرکښې حصار شوې دې په دې امیدچه بنیامین به پټ راوباسی یا ممکن دی چه الله ﷻ پخپله حکم اوکړی او دې د هغه په رضامندئی سره واپس شی ځکه چه الله ﷻ خو علیم دې. زما په حال ښه خبر دې. حکیم دې د هغه قضا او قدر اود هغه هریوکار د حکمت نه خالی نه وی.اوس دهغه دې نوی غم هغه زوړ غم هم تازه کړو اوحضرت یوسف ﷺ یادپه زړه کښې توپونه وهل.

په غم کښې انا لله وئیل ددې امت خصوصیت دې: حضرت سعیدبن جبیر فرمائي ﴿إِنَّا لِلَّهِ﴾ د لوستلو هدایت صرف دې امت شوې دې د دې نعمت نه وړاندینی امتونه سره د خپلو انبیاؤ محروم وو. ګورئي حضرت یعقوب ﷺ هم په داسې موقع باندې ﴿ يَا أَسَفَىٰ عَلَىٰ يُوسُفَ ﴾ وائي.دهغوی د سترګو نظر تلې وو غم هغوی نابینا کړی وو،ژبه ئي خاموش شوې وه، په مخلوق کښې د چا نه ګیله او شکایت نه کولو خفه

او پريشانه به وو. په ابن ابى حاتم کښې دي چه کله حضرت داود ﷺ د الله ﷻ په دربار کښې عرض اوکړو چه خلق تاته دا وائى او دعاګانې چه اې دحضرت ابراهيم، حضرت اسحاق او حضرت يعقوب عليهم السلام ربه ته داسې اوکړې، نو په دې دريواړو نومونوکښې زما نوم هم شامل کړه. جواب ملاؤشو اې داود ﷺ! حضرت ابراهيم ﷺ په اورکښې اوغورزولې شو صبر ئې اوکړو خو ستا اوسه پورې داسې ازميښت نه دې شوې. حضرت اسحاق ﷺ پخپله خپله قربانى منظورکړه او خپله مرئې پريکړه. په تاباندې داخبره هم نه ده راغلې. د يعقوب ﷺ نه ما د هغه د زړه ټکړه جدا کړه هغه هم صبر اوکړو، تاسره داسې واقعه هم نه ده شوې. دا روايت مرسل دې په دې کښې نکارت هم دې. په دې کښې بيان شوې دې چه ذبيح الله حضرت اسحاق ﷺ دې

ذبيح الله اسماعيل ﷺ وو اسحاق ﷺ نه وو:: خو صحيح خبره دا ده چه حضرت اسماعيل ﷺ وو. د دې روايت راوى علي بن زيدبن جدعان اکثر منکر او غريب روايتونه بيانوى. والله اعلم. ډير ممکن دى چه احنف بن قيس رحمه الله دا روايت د بنى اسرائيل نه اخستې دې لکه چه د کعب، وهب وغيره نه، والله اعلم.

اسرائيلى روايت:: د بنى اسرائيل په روايتونوکښې دا هم دى چه حضرت يعقوب ﷺ حضرت يوسف ﷺ ته په دې موقعه باندې چه بنيامين د هغه په قيد کښې وو يو خط ليکلې وو په کوم کښې چه د رحم کولو دپاره ليکلى وو چه مونږ مصيبت وهلى خلق يو، زما نيکه حضرت ابراهيم ﷺ په اور کښې اچولې شوې وو، زما پلار حضرت اسحاق ﷺ په ذبح سره ازميښت کړې شوې وو. پخپله د يوسف ﷺ په فراق کښې اخته يم. خو دا روايت هم سنداً ثابت نه دى بچود پلار دې حالت ته په کتلو سره هغه پوهه کول شروع کړه چه باباجى ته خو هم په دې ياد کښې خپل ځان ويلې کوې بلکه زمونږ دا ويره ده چه که تاسو په دې حال کښې نور يو څو ورځې پاتې شوې نو د خپل ژوند نه به لاس اووينځې. حضرت يعقوب ﷺ هغوى ته جواب ورګړو زه خو تاسو ته څه نه وايم زه خو خپل رب ته په خپلو غمونوکښې ژاړم اود هغه د ذات نه ډير اميدوار يم، هغه د ښيګړې خاوند دې. ماته د يوسف ﷺ خوب ياد دې چه د هغې تعبير به ښکاره کيږي.

ديعقوب ﷺ ديومخلص دوست پوښتنه: په ابن ابى حاتم کښې دى چه د حضرت يعقوب ﷺ يو مخلص دوست يوځل تپوس اوکړوچه ستاسو دا بينائى څنګه تلې او ستا دا ملا څنګه راټيټه شوې. هغوى اوفرمائيل چه په يوسف ﷺ په ژړا ژړا مې نظر تلې اود بنيامين جدائې مې ملا ماته کړه. په هغه وخت حضرت جبرائيل ﷺ راغلو وئى فرمائيل الله ﷻ تاته د سلام نه پس فرمائى چه زما ګيلې نوروخلقو ته په کولو شرميږې نه؟ حضرت يعقوب ﷺ هغه وخت اوفرمائيل چه زما پريشانى او غم شکايت هم د الله ﷻ په وړاندې ده. حضرت جبرائيل ﷺ اوفرمائيل چه ستا شکايت هم د الله ﷻ په علم کښې دې. دا حديث هم غريب دې او په دې کښې هم نکارت دې.

يٰبَنِيَّ اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُّوْسُفَ وَاَخِيْهِ

| انې خامنو زما | لاړ شئ | پس تلاش اوکړئ | د يوسف | او د رور د هغه

اود هغه د رور لټون اوکړئ ﷺ | انې خامنو! ځئ لاړشئ او د يوسف

وَلَا تَايْـَٔسُوْا مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ ۭ اِنَّهٗ لَا يَايْـَٔسُ مِنْ رَّوْحِ اللّٰهِ

او مۀ نااميده کيږئ | د رحمت د الله نه | بيشکه شان دادې | چې نۀ نااميده کيږى | د رحمت د الله نه

د رحمت نه خو صرف کافران خلق ﷻ د رحمت نه مۀ نااميده کيږئ | د الله ﷻ اود الله

إِلَّا الْقَوْمُ الْكٰفِرُوْنَ ﴿۸۷﴾ فَلَمَّا دَخَلُوْا عَلَيْهِ قَالُوْا يٰٓأَيُّهَا الْعَزِيْزُ

مګر | قوم کافران | نو هرکله چې | ورننوتل | په هغه | نو وې وئیل | ائې سرداره د اختیارخاونده

ته ورغلل | نو وې وئیل چې ائې عزیزا ﷺنا امیده کیږی | کله چې هغوئ (ورونړه) یوسف

مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجٰةٍ فَأَوْفِ

رسیدلې دې مونږ ته | او کور والو زمونږ ته | تکلیف | او راوړې ده مونږ | سرمایه | معمولی | نو پوره راکړه

مونږ ته او زمونږ د کور خلقو ته ډیر تکلیف رسیدلې دې | او مونږ څه لږه معمولی سرمایه راوړې ده | نو

لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا ۖ إِنَّ اللّٰهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِيْنَ ﴿۸۸﴾

مونږ ته | پیمانه | او خیرات اوکړه | په مونږ باندې | بیشکه الله | جزا ورکوی | خیرات ورکونکو ته

مونږ ته د غلې پوره پیمانه راکړه | او په مونږ خیرات اوکړه | بیشکه الله صدقه ورکونکو ته بدله ورکوی

قوله تعالٰی:: يٰبَنِيَّ اذْهَبُوْا فَتَحَسَّسُوْا مِنْ يُّوْسُفَ وَأَخِيْهِ

دحضرت یعقوب ﷺ حکم چه یوسف او بنیامین اولټوئی: یعقوب ﷺ خپلو خامنوته حکم اوکړو چه تاسو اخوادیخوا لاړشئی او حضرت یوسف ﷺ او بنیامین اولټوئی. په عربی کښې ﴿تَحَسُّس﴾ لفظ د ښیګړې لټولو د پاره وئیلې شوې دې. اود بدئی لټولو د پاره ﴿تَجَسُّس﴾ لفظ وئیلې کیږی.

د الله ﷻ درحمت نه نا امیده کیدل نه دی پکار:: ورسره فرمائی چه د الله ﷻ د ذات نه مایوسه کیدل نه دی پکار. د هغه د رحمت نه هم هغه مایوسه کیږی د چا په زړونو کښې چه کفر وی. تاسو لټون مه بندوی د الله ﷻ نه نیک امید ساتی او خپل کوشش جاری ساتی. نو دا خلق بیا مصر ته لاړل. د حضرت یوسف ﷺ په دربار کښې حاضر شو هلته ئې خپله مجبوری ښکاره کړه چه قحط کالئی زمونږ خاندان خراب کړې دې. مونږ سره هیڅ نشته په څه سره چه غله واخلو، اوس ردی، خراب ناقص او بې قیمته څه داسې باقی پاتې څیزونو سره تاله راغلې یو لکه چه دې ته هډو بدله نه شی وئیلې او نه څه قیمت جوړیږی خو زمونږ خواهش دې چه تاسو مونږ ته هم هغه راکړئی کوم چه په رښتیا صحیح او پوره قیمت باندې ورکوئی. زمونږ باروونه ډک کړه او زمونږ کجاوې ډکې کړه، دحضرت ابن مسعود ﷺ په قراءت کښې ﴿فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ﴾ په بدله کښې ﴿فاوقرركابنا﴾ دې. یعنی زمونږ اوښان د غلې نه بار کړه او په مونږ باندې صدقه اوکړه. زمونږ رور خلاص کړه یا دا مطلب دې چه دا غله زمونږ د دې مال په بدله کښې نه بلکه د خیرات په توګه راکړه. د حضرت سفیان بن عیینه رحمه الله نه تپوس کیږی چه زمونږ د نبی نه اول هم په یو نبی باندې صدقه حرامه شوې ده؟ نو هغوی هم دا آیت لوستلو سره استدلال اوکړو چه نه دې شوې. دمجاهد نه سوال اوشو چه آیا د یوسړی په خپله دعا کښې دا وئیل مکروه دی چه یا الله په ما باندې صدقه اوکړه وئې فرمائیل چه او ځکه چه صدقه خو هغه کوی چه د ثواب طالب وی

قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَّا فَعَلْتُمْ بِيُوْسُفَ وَأَخِيْهِ

اووئیل یوسف | ایا علم شته تاسو ته | په هغه کار | چې کړې وو تاسو | په یوسف باندې | او په ورور د هغهٔ

یوسف ﷺ تپوس اوکړو | چې آیا تاسو ته معلومه ده | چې تاسو د یوسف او د هغهٔ ورور سره څه کړی وو.

إِذْ أَنْتُمْ جٰهِلُوْنَ ﴿۸۹﴾ قَالُوْا ءَإِنَّكَ لَأَنْتَ يُوْسُفُ ۖ قَالَ

کله چې | تاسو | ناپوهه وئ | اووئیل هغوئ | ایا ولې تهٔ | خامخا هم تهٔ | یوسف نې څه | اووئیل هغهٔ

کوم وخت کښې چه تاسو نهٔ پوهیدلئ | هغوئ اووئیل چې ایا هم ته یوسف ﷺ یې | هغهٔ اووئیل چې

أَنَا يُوسُفُ وَهَٰذَآ أَخِي ۖ قَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَيْنَا ۖ إِنَّهُ مَن

زۀ | یوسف یم | او دا | رور زمادي | احسان اوکړو | الله | په مونږباندي | بیشکه حقیقت دادي | هغه څوک

هو! هم زۀ یوسف ﷺ یم | اودا زما ورور دي | په مونږباندي الله ﷻ احسان کړي دي | یقینا

يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَإِنَّ اللَّهَ لَا يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ۝ قَالُوا

چي اوویریږي | اوصبراوکړي | نوبیشکه | الله | نۀ ضائع کوي | اجر د نیکانو خلقو | اووئیل هغوئ

څوک چي (د الله نه) ویریږي | اوصبرکوي | نوبیشکه الله د (داسي) نیکانوبدله نۀ ضائع کوي هغوئ اووئیل

تَاللَّهِ لَقَدْ آثَرَكَ اللَّهُ عَلَيْنَا وَإِن كُنَّا لَخَاطِئِينَ ۝

قسم دي په الله | خامخا بیشکه | غوره کړي تۀ | الله | په مونږباندي | اوبیشکه | وو مونږ | خامخاخطاکار

په الله ﷻ قسم | الله ﷻ تاته په مونږ باندي فضیلت درکړي دي | اوبیشکه هم مونږ خطاکار یو

قَالَ لَا تَثْرِيبَ عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ ۖ يَغْفِرُ اللَّهُ لَكُمْ ۖ وَهُوَ أَرْحَمُ

اووئیل یوسف | نشته سزا | په تاسو | نن ورځ | او دي بښي | الله | تاسو | او هغۀ | زیات رحم کونکي دي

یوسف ﷺ ورته اووئیل | چي په تاسو هیڅ سزا نشته | الله ﷻ دي تاسو معاف کړي | اوهغۀ تر ټولو نه زیات

الرَّاحِمِينَ ۝

درحم کونکونه |

مهربانه دي

قوله تعالى:: قَالَ هَلْ عَلِمْتُم مَّا فَعَلْتُم بِيُوسُفَ وَأَخِيهِ

د رونړو حضرت یوسف ﷺ سره دریم ملاقات: کله چه رونړه حضرت یوسف ﷺ له په دې عاجزئی او بې بسئی سره اورسیدل اوخپل ټول تکلیفونه ئې بیان کړل. دخپل پلار اوکوردخلقو مصیبتونه ئې بیان کړل نود حضرت یوسف ﷺ زړه راډك شو او خان ئې قابونه کړو اودسر نه ئې تاج راکوز کړو او رونړو ته ئې اووئیل چه تاسوته خپلې هغه ناکردې یادی هم دی چه تاسو یوسف سره څه کړی؟ اود هغه رور سره مو څه کړی؟ هغه خو ستاسو جهالت وو.

هرګناهګار جاهل وی:: په دې وجه بعض سلف فرمائی چه د الله ﷻ هر ګناهګار جاهل دې، قرآن کښې ارشاد دې ﴿ ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ﴾.

یوسف ﷺ د الله ﷻ په حکم سره دوئ ته ځان اوښودو:: په ظاهره دامعلومیږی چه داول ځل دوو ملاقاتونوکښې حضرت یوسف ﷺ ته د خپل ځان ښکاره کولو د الله ﷻ حکم نه وو، دې ځل حکم اوشو. هغوی معامله صفاکړه. کله چه تکلیف زیات شو او سختې زیاته شوه نو الله ﷻ راحت ورکړو او وسعت ئې پیداکړو.لکه چه ارشاد دې سختنی سره آسانی ده یقینا سختنی سره آسانی ده.[1] اوس ئې رونړه بیدار شو، څه په دې وجه چه د تاج کوزولو سره د تندی نښه ښکاره شوه. څه د دې قسم سوالونه، څه حالات او څه وراندینی واقعات ټول مخې ته راغله.بیاهم خپل شك لریکولود پاره ئې تپوس اوکړو ﴿أَإِنَّكَ لَأَنتَ يُوسُفُ﴾ چه هم ته یوسف ئې؟ هغه د دې سوال په جواب کښې اووئیل چه او هم زه پخپله یوسف یم او دا زماسکه رور دې.الله ﷻ په مونږ باندې فضل او رحم اوکړو چه د جداکیدو نه

---

[1]) ۹٤/الانشراح:٥-٦.

پس ني ملاؤکړو. د ګډوډ کيدو نه پس ني راجمع کړو. تقوی او صبر ضائع کيږی نه. نيکی بغير ميوې راوړو نه پاتې کيږی.

اوس رونړو هم د فضيلت اقرار اوکړو:: اوس خو ني رونړو د حضرت يوسف ﷺ د فضيلت او بزرګني اقرار اوکړو چه واقعی د صورت او سيرت دواړو په اعتبار سره ته په مونږ باندې فوقيت لرې. د ملك او مال په اعتبار سره هم الله ﷻ تاله په مونږ باندې فضيلت درکړې. دغه شان د بعضو په نيز دنبوت په اعتبار سره هم، ځکه چه حضرت يوسف ﷺ نبي وو او دا رونړه ني نه وو. د دې اقرار سره ني د خپلې خطاکار ني هم اقرار اوکړو. په دې وخت حضرت يوسف ﷺ اوفرمائيل زه به د نن ورځې نه پس تاسو ته دا خطايادوم هم نه. زه په تاسو باندې هيڅ غصه وغيره نه کوم، نه په تاسو باندې دا الزام لګوم او نه تاسو نه خفګان کوم بلکه زما دعا ده چه الله ﷻ دې تاسو معاف کړی.هغه﴿ أَرْحَمُ الرَّٰحِمِينَ ﴾ دې. رونړو عذر پيش کړو هغه قبول کړو.الله ﷻ دې ستاسو پرده اوساتی اوتاسو چه څه کړی هغه دې معاف کړی.

اِذْهَبُوْا بِقَمِيْصِيْ هٰذَا فَاَلْقُوْهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِيْ

| يوسئ | قميص زما | دا | نو واچوئ دا | په مخ | د پلار زما

| (اوس) تاسو دا زما قميص يوسئ | نو زما د پلار په مخ ني واچوئ

يَأْتِ بَصِيْرًا ۚ وَاْتُوْنِيْ بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِيْنَ ۝ وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيْرُ

او به ګرځی | ليدونکې | او راولئ ما ته | اهل خپل | ټول | او هرکله چې | جداشوه | قافله

هغهٔ به ليدونکې اوګرځی | اوماله خپل ټول خاندان دلته راولئ | ....اوکله چې قافله روانه شوه

قَالَ اَبُوْهُمْ اِنِّيْ لَاَجِدُ رِيْحَ يُوْسُفَ لَوْلَآ اَنْ تُفَنِّدُوْنِ ۝

اووئيل | پلار د هغوئ | بيشکه زهٔ | خامخا په ما لګی | بوئ | ديوسف | که نسبت نهٔ کوئ دبې عقلئ ماته

نودهغوئ پلار اووئيل | چې د يوسف ﷺ بوئ رابانديې لګی | خوهسې نه تاسوراته ليونې اووائې

قَالُوْا تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِيْ ضَلٰلِكَ الْقَدِيْمِ ۝

اووئيل هغوئ | قسم دې په الله | بيشکه تهٔ | په سودا خپله | پخوانئ کښې ئې |

هغوئ اووئيل | چې په الله ﷻ قسم تهٔ پخپل پخوانی وهم کښې يې |

قوله تعالى:: اِذْهَبُوْا بِقَمِيْصِيْ هٰذَا

دحضرت يوسف ﷺ معجزه:- د الله ﷻ رسول حضرت يعقوب ﷺ په خپل غم او خفګان کښې په ژړا ژړا نابينا شوې وو. په دې وجه حضرت يوسف ﷺ خپلو رونړو ته اوفرمائيل چه زما دا قميص واخلئ او باباجان له ئې يوسئ. دا د هغوی مخ سره په لګولو به انشاء الله د هغه نظر روښانه شی بيا هغه او د کور ټول خلق ماله دلته راولئ.

ديعقوب ﷺ معجزه:: يوخوادا قافله دمصر نه اووتله اوبل خوا الله ﷻ حضرت يعقوب ﷺ ته د حضرت يوسف ﷺ خوشبوئی اورسوله نو هغوی خپل دې بچوته کوم چه هغوی سره وو اوفرمائيل چه ماته خود خپل خوږ خوئ يوسف خوشبوئی راځی ليکن تاسو خو ما کمتر کم عقل بوډا کنړئی اوزما په دې خبره يقين نه کوئ. دې وخت کښې قافله د کنعان نه د اتو ميلو په فاصله باندې وه د الله ﷻ په حکم هوا حضرت يعقوب ﷺ ته د حضرت يوسف ﷺ خوشبوئی راورسوله. دې وخت کښې د حضرت يوسف ﷺ د بې درکه کيدو اتيا(۸۰) کاله تير شوې وو او قافله اتيا فرسخ د هغوی نه لرې وه. ليکن نمسو

وغیره نې اووئیل چه ته خو د یوسف په مینه کښې په غلطئ کښې پریوتلې ئې چه نه هغه ستا د زړه نه لرې کیږی او نه تاته تسلي کیږی. د هغوی دا خبره ډیره سخته وه یو قابل اولاد د پاره دا لائق نه دی چه خپل پلار ته داسې اووائی او نه یو امتی د پاره دا لائق دی چه خپل نبی ته داسې اووائی.

فَلَمَّآ اَنْ جَآءَ
| نوکله | چې راغئ
| بیا چې زیرې ورکونکي

الْبَشِيْرُ اَلْقٰىهُ عَلٰى وَجْهِهٖ فَارْتَدَّ بَصِيْرًا ۚ قَالَ
زیری والا | نوواچوؤ هغهٔ هغه قمیص | په مخ د هغهٔ باندې | نو واپس راغئ | نظر | اووئیل یعقوب
راغلو|اوقمیص ئې د هغهٔ په مخ واچولو | نو بیا لیدونکې شوا .... یعقوب ﷺ اووئیل

اَلَمْ اَقُلْ لَّكُمْ ۚ اِنِّيْٓ اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا
آیا نهٔ وؤ وئیلی ما | تاسو ته | چې بیشکه زهٔ | ښهٔ پوهیږم | د طرفه د الله نه | په هغه څه
آیاما تاسو ته نهٔ وو وئیلې | چې بیشکه ماته د الله ﷻ د طرفنه هغه خبرې معلومې دی | چې

لَا تَعْلَمُوْنَ ۝ قَالُوْا يٰٓاَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَآ
چې تاسو پرې نهٔ پوهیږئ|اووئیل هغوئ |اې پلاره زمونږ |ښنه اوغواړه |دپاره زمونږ| د گناهونو زمونږ
تاسوته نهٔ دی معلومې | هغوئ اووئیل اې بابا جانه! مونږ خطاکار یو | زمونږ د پاره د گناهونو

اِنَّا كُنَّا خٰطِـِٕيْنَ ۝ قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّيْ ؕ
بیشکه وؤمونږ | خطاکونکی |اووئیل یعقوب | او به غواړم ښښنه زهٔ | ستاسو د پاره | د رب خپل نه
ښښنه اوغواړه | .... وې فرمائیل ډیر زر به د خپل رب نه تاسو د پاره ښښنه اوغواړم

اِنَّهٗ هُوَ الْغَفُوْرُ الرَّحِيْمُ ۝
بیشکه هغهٔ | هم هغهٔ | ښښونکې دې |رحم کونکې دې|
بیشکه هغهٔ ښښونکې رحم کونکې دې

قوله تعالی:: فَارْتَدَّ بَصِيْرًا ۚ

د یعقوب ﷺ بینائی واپس راغله:- وانی چه د حضرت یوسف قمیص دحضرت یعقوب ﷺ مشر خوئ یهوداراوړې وو،دا ځکه چه هغوی اول ددغه شان د دروغوقمیص پیش کړې وو کوم ئې چه په وینو کښې لړلې وو او پلار له ئې دا باور ورکولو چه دا دیوسف وینه ده. اوس د بدلې د پاره هم دغه راوړو چه د بدنې په بدله کښې ښیگړه اوشی، د خراب خبر په ځائ ښه خبر راشی. په راتلو سره ئې د پلار په مخ اولگولو. هم هغه وخت د حضرت یعقوب ﷺ نظر واپس شو او بچوته ئې اووئیل گورئی ما تاسوته دا همیشه نه وئیل چه د الله ﷻ بعض خبرې ماته معلومې دی کوم نه چه تاسو صرف بې خبرئې. ما به تاسو ته وئیل چه الله ﷻ زما یوسف ضرور ماسره ملاووئی. اوس دلړو ورځو ذکر دې چه ما تاسو ته وئیلې وو چه نن ماله زما د یوسف خوشبوئی راځی. اوس خامن پښیمانه دی اود خپل خطاکارئی اقرارکولو سره د خپل پلار نه معافی غواړی. پلارئې په جواب کښې فرمائی چه زما د دې خبرې نه انکار نشته او زما د خپل رب نه دا هم امید شته چه هغه به زمونږ خطاگانې معاف کړی. ځکه چه هغه

د بخشونکو او مهربانو ذات دې. د توبه ویستونکو توبه قبلوي. زه به صباله د پیشمنۍ په وخت کښې ستاسو د پاره استغفار اوکړم.

د پشمنۍ په وخت کښې دعاګانې کول پکار دي :: په ابن جریر کښې دي چه حضرت عمر ﷺ به جمات ته راتلونو اوریدل به ئې چه څوك وائي اې الله تا راوغوښتم ما اومنل، تا حکم اوکړو ما په ځاۍ کړو، دا د پیشمنۍ وخت دې ته ما اوبښې. هغه غوږ کیخودو نو معلومه شوه چه د حضرت عبدالله بن مسعود ﷺ د کور نه دا آواز راتلو. هغه د دوی نه تپوس اوکړو نو هغه اوونیل هم دغه وخت دې د کوم وخت د پاره چه حضرت یعقوب ﷺ خپل ځامنو ته ونیلی وو چه زه به ستاسو د پاره لږ ساعت پس استغفار کوم. په حدیث شریف کښې دي چه دا د جمعه شپه وه.په ابن جریرکښې دي چه حضور ﷺ فرمائي چه دې نه مراد دا دې چه کله د جمعه شپه راشي خودا حدیث غریب دې اود دې په مرفوع کیدوکښې هم کلام دې. والله اعلم.

فَلَمَّا دَخَلُوْا عَلٰى يُوْسُفَ

انو هر کله چې ورداخل شو دوئ| په یوسف باندې

| ..بیا چې دوئ ټول یوسف ﷺ ته اورسیدل

اٰوٰى اِلَيْهِ اَبَوَيْهِ وَقَالَ ادْخُلُوْا مِصْرَ اِنْ شَآءَ اللّٰهُ

نورانزدې ئې کړل| ځان خپل ته| موراو پلار|اووې وئیل | داخل شئ | ښارته | که خوښه وی د الله

نوهغۀ مور پلار ځان سره کښینول |اووې وئیل چې ټول مصرته داخل شئ |که الله ﷻ ته منظوره وی

اٰمِنِيْنَ ﴿٩٩﴾ وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوْا

په امن سره | اوپورته ئې کړل | مور اوپلار خپل | اوکښینول ئې په تخت باندې| او پریوتل هغوئ

نو په امن کښې به اوسیږئ | اوخپل مور پلار ئې په شاهي تخت کښینول | اوټول یوسف ﷺ

لَهٗ سُجَّدًا ۚ وَقَالَ يٰۤاَبَتِ هٰذَا تَاْوِيْلُ رُءْيَايَ

هغۀ ته | سجده کونکی | اواووئیل یوسف | ائې پلاره | دا | تعبیر دې | د خوب زما

ته په سجده پریوتل | اویوسف ﷺ اووئیل چې ائې زما پلاره دا زما د خوب تعبیر دې

مِنْ قَبْلُ ۫ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّيْ حَقًّا ۭ وَقَدْ اَحْسَنَ

چې لیدلې وۀ مامخکښې | بیشکه اوګرځوۀ دا خوب | رب زما | رښتینې | او بیشکه احسان اوکړو

چې ما وړاندې لیدلې وو | هغۀ (خوب) زما رب رښتیا کړو | او ما سره ئې (داځومره) احسان اوکړو

بِيْۤ اِذْ اَخْرَجَنِيْ مِنَ السِّجْنِ وَجَآءَ بِكُمْ مِّنَ الْبَدْوِ مِنْۢ بَعْدِ

په ما باندې| کله چې ئې| راوویستم زۀ| دقیدخانې نه|او راتې وستئ تاسو| د صحرا نه| روستو د هغې نه

چې د جیل نه ئې راوویستلم | اوتاسو ټول ئې دکلی نه (دلته) راوستئ اپس د دې نه چې شیطان زما

اَنْ نَّزَغَ الشَّيْطٰنُ بَيْنِيْ وَبَيْنَ اِخْوَتِيْ ۭ اِنَّ رَبِّيْ

چې فساد اچولې وۀ | شیطان | په منځ زما | او په منځ | د رونړو زما کښې | بیشکه | رب زما

اوزما د رونړو په مینځ کښې فساد اچولې وو | ....بیشکه زما رب

لَطِيفٌ	لِمَا	يَشَاءُ	إِنَّهُ	هُوَ	الْعَلِيمُ
ښهٔ تدبیر کونکي دي	هغه کار لره	چي خوښه ئې شي	بیشکه هغهٔ	هم هغهٔ	ښهٔ پوهه دي

چي څه غواړي نو هغې دپاره ښهٔ تدبیر جوړوي| .... هغهٔ په هر څه پوهه د حکمت

الْحَكِيمُ ⑩

ښهٔ حکمت والا دي |

خاوند دي

قوله تعالى:: فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَىٰ يُوسُفَ

دیعقوب ﷺ قافله په مصرکښې: په رونړو باندې حضرت یوسف ﷺ خپل ځان ښکاره کولوسره فرمائیلي وو چه باباجان اود کور ټول خلق دلته راولئی نو رونړوئې هم داسې اوکړه. دې بزرګ قافلې د کنعان نه کوچ اوکړو او چه کله مصر ته نزدې اورسیدل نود الله ﷻ نبی حضرت یوسف ﷺ د خپل پلار نبی الله حضرت یعقوب ﷺ د استقبال د پاره د ښار نه بهر رااووتلو،دهغه د ځائ ورکولو وغیره چه کوم ذکر دې د هغې په بابت د بعض مفسرینو قول دې چه په دې عبارت کښې تقدیم او تاخیر دې. یعنې هغوی دوی ته اوفرمائیل ته مصر ته لاړشه انشاء الله په امن او بې خطرې به ئې. اوس ښار ته په داخلیدو باندې هغه خپل پلار ته خپل ځان سره ځائ ورکړو او هغه ئې په اوچت تخت باندې کینولو. خو امام ابن جریر ﷫ ددې تردید کړیدې او فرمائیلی دی چه په دې کښې د سدی ﷫ قول بالکل صحیح دې چه کله رومبې ملاقات اوشو نو هغه خپل ځان سره کړل. او چه کله د ښار دروازه راغله اوس په آرام سره دلته لاړشئ خو په دې کښې هم یوه خبره پاتې شوه. ﴿ایوا﴾ په اصل کښې په منزل کښې ځائ ورکولو ته وائی لکه ﴿ آوَىٰ إِلَيْهِ أَخَاهُ ﴾ کښې دی او په حدیث شریف کښې هم دی ﴿من اوی محدثا﴾ ([1])هیڅ وجه نشته چه مونږ د دې مطلب دا بیان نه کړو چه د هغوی د راتلونه پس او هغوی ته د ځائ ورکولونه پس هغوی ته اوفرمائیل چه تاسو په امن سره په مصر کښې داخل شئ یعنی دلته د قحط وغیره د مصیبتونونه په آرام سره محفوظ اوسیږئ.

باقي وچ کالي د یعقوب ﷺ راتلوسره ختمه شوه::مشهوره ده چه کوم د اوچ کالئی باقی کال وو هغه د حضرت یعقوب ﷺ دتشریف راوړو په وجه الله ﷻ لرې کړه. لکه د اهل مکه د قحط سالنی باقی کال دحضور ﷺ د دعا په وجه اخواشو. کله چه حضور ﷺ د مکې د خلقو د پاره بددعا اوکړه ﴿اللهم اعنی علیهم بسبع کسبع یوسف﴾ ([2])د قحط نه تنګ شو نو ابوسفیان ﷛ شکایت اوکړو او ډیر ژړا فریاد ئې اوکړو.

راجح دادی چې دیوسف ﷺ مور دغه وخت ژوندئی وه::عبدالرحمن ﷫ فرمائی چه دحضرت یوسف ﷺ د مورخو دوراندې نه انتقال شوې وو هغه وخت د هغه پلار سره د هغه ترور راغلې وه. لیکن د امام ابن جریر ﷫ او امام محمد بن اسحاق وینا ده چه د هغه مور پخپله ژوندئی وه د هغې په مرګ باندې څه صحیح دلیل نشته. اود قرآن کریم ظاهری الفاظ هم دا خبره غواړی چه د هغوی مور بی بی ژوندئی

---

[1]) صحیح بخاری کتاب فضائل مدینة، باب حرم المدینة رقم: ۱۸۷۰، صحیح مسلم: ۱۳۷۰، بیهقی: ۹۹/۶، نسائی:۴۴۲۲، ابن حبان: ۳۲/۹، مسندا ابی عوانه:۷۶/۵، مجمع الزوائد: ۳۰۷/۳، السنن الکبری: /۲۱۷، مسنداحمد:۱۵۲/۱، مسندابی یعلی: ۴۵۰/۱ ،شعب الایمان: ۱۸۹/۱ ،المعجم الکبیر:۲۷۳/۱.

[2]) صحیح بخاری کتاب الاستسقاء، باب دعاء النبی ﷺ ((اجعل سنین کسنی یوسف)) رقم: ۱۰۰۷، صحیح مسلم: ۲۷۹۸، ترمذی: ۳۲۵۴، مسنداحمد: ۴۳۱/۱، بیهقی: ۳۵۲/۳، ابن حبان: ۸۰/۱۱، مسندالحمیدی :۶۲/۱، مسندابی یعلی: ۶۳/۹، المعجم الکبیر: ۲۱۴/۹.

موجود وه او هم دغه خبره صحیح هم ده.حضرت یوسف ﷺ خپل مور پلار خان سره د بادشاهئ په تخت کینول، هغه وخت مور پلار او یولس رونړه ټول په ټول د هغوی وړاندې په سجده راپریوتل. هغه اوونیل باباجان واخله دا زما د خوب تعبیر پوره شو. دا دی یولس ستوري او نمر او سپوږمئ چه زما په وړاندې په سجده دی.

وړاندې شریعتونو کښې د تعظیم سجده وه اوس مطلق حرامه ده ::دهغوی په شریعت کښې دا څیز جائزوو چه مشرانوته به ئې دسلام کولوسره سجده هم کوله. بلکه د حضرت آدم ﷺ نه واخله ترحضرت عیسی ﷺ پورې دا خبره جائزوه. لیکن په دې امت محمدیه کښې الله ﷻ د بل چا د پاره سوا د خپل ذات نه سجده مطلق حرام کړه او الله ﷻ دا د خپل خان د پاره مخصوص کړه. د حضرت قتاده رحمه الله وغیره دقول ماحصل مضمون هم دغه دې. په حدیث کښې دی چه حضرت معاذ ﷺ د شام ملك ته لاړو، هلته هغه اوکتل چه شامی خلق خپلو مشرانو ته سجده کوی. نو رسول کریم ﷺ ته ئې عرض اوکړو چې دا خلق چه مشرانو او بزرگانوته سجده کوی نو ته خود دې د ټولونه زیات حقدار ئې. حضور ﷺ اوفرمائیل چه که ما چاته د چا د پاره د سجدې حکم ورکولو نو ښځوته به مې حکم ورکولوچه خپلو خاوندانوته سجده اوکړئي. اودا سبب د هغوی د ډیر لوئ حق په وجه دې. (١)وسنده حسن. او په حدیث شریف کښې دی چه حضرت سلمان ﷺ د خپل اسلام په ابتدائی زمانه کښې په لارکښې حضور ﷺ اوکتلونو هغوی ته ئې سجده اوکړه. حضور ﷺ اوفرمائیل سلمان! سجده ماته مه کوه بلکه سجده هغه رب ته کوه چه د همیشه ژوند والا دې او کله به هم نه مری. غرض دا چه په هغه شریعت کښې جائز وه په دې وجه چه هغوی ټولو سجده اوکړه. نو یوسف ﷺ اوفرمائیل چه باباجی زما د خوب ښکاره کیدنه اوشوه. زما رب هغه رښتیا کړو اود هغې انجام ښکاره شو. نو په بل آیت کښې د قیامت د ورځې د پاره هم دغه لفظ اوونیلې شو. ﴿ يَوْمَ يَأْتِي تَأْوِيلُهُ ﴾ نو دا هم الله ﷻ په ماباندې ډیر لوئ احسان کړیدې چه هغه زما خوب رښتیا کړو. او چه کوم په اوده کیدو کښې لیدلې وو﴿الحمدلله﴾ ماته ئې په ویښه هم اوخودلو. اود الله ﷻ دا هم احسان دې چه زه ئې د قیدخانې نه خلاص کړم او تاسو ټول ئې د بیابان نه راوستلې او ماسره ئې ملاوکړئې. هغه به ځاروی ساتل نو عموماً به دشت او بیابان کښې اوسیدلو. فلسطین هم د شام په ځنګلوکښې دی،اکثربه هلته دیره وو. وائی چه دې به په غارونوکښې لاندې اوسیده او ځاروی به ئې ساتل اوښان او چیلئی وغیره به ورسره وو.

بیا فرمائی چه دې نه پس چه شیطان په مونږ کښې جدائی اچولې وه. الله ﷻ چه د کوم کار اراده کوی نود هغې د پاره هم داسې اسباب مهیاکوی او هغه آسانوی. هغه د خپلو بندیګانو په مصلحتونو باندې ښه پوهیږی. په خپلو افعالو اقوالو قضا او قدر، مختار او مراد کښې هغه باحکمت دې.

د خوب لیدلو اوتعبیر مینځ کښې څومره موده وه:: ① د سلیمان رحمه الله قول دې چه د خوب په لیدو او د دې تعبیر ښکاره کیدوکښې د څلویښتو کالو وقفه وه. ② عبدالله بن شداد رحمه الله فرمائی د خوب تعبیر واقع کیدوکښې د دې نه ډیره زمانه نه ده لګیدلې او دا آخری موده ده. ③ د حضرت حسن بصری رحمه الله نه روایت دې چه پلار او ځامن اتیا کاله پس ملاوشو، تاسوخیال اوکړئی چه په زمکه د حضرت یعقوب ﷺ نه زیات څوك محبوب بنده نه وو. بیائې هم دومره موده د خوئ په فراق کښې تیره شوه. هروخت به ئې د سترګونه اوښکې روانې وې او په زړه کښې به ئې د غم موجونه راوچتیدل. ④ په یو روایت کښې دی چه دا موده د درې اتیاکالو وه،

(١) سنن ابن ماجه،کتاب النکاح، باب حق الزوج علی المراة (حدیث: ۱۸۵۳)

دیوسف علیه السلام اودیعقوب علیه السلام دفراق زمانه::فرمائي چه کله حضرت یوسف علیه السلام په کوهي کښې اوغورزولې شو هغه وخت د هغه عمر اوولس کاله وو. د اتیاؤ کالو پورې هغه د پلار د سترګونه پناه وو. بیا د ملاقات نه پس درویشت کالوپورې ژوندې وو او د شپږوشلو کالو په عمر کښې وفات شو. د قتاده رحمه الله د وینا مطابق درې پنځوس کاله پس پلار او ځوئ ملاؤشو. ⑤ یو قول دې چه اتلس کاله د یو بل نه جدا وو. ⑥ یو قول دې چه څلويښت کاله جدائی وه او بیا په مصرکښې پلار سره د ملاقات نه پس اوولس کاله ژوندې وو.حضرت عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمائي چه کله بنواسرائیل مصر ته اورسیدل. د هغوی شمیر صرف درې شپیته وو او د دې ځائ نه اووتل هغه وخت کښې د هغوی تعداد یو لاکھ اویازره وو. ⑦ مسروق وائي چه د راتلو په وخت کښې سره د ښځواوسرولس کم درې سوه وو. ⑧ د عبدالله بن شداد رحمه الله قول دې چه کله دوی راغله نو شپږ اتیا کسان یعنی ښځې سړي بوډاګان ماشومان وو او چه کله وتل نو د دوی شمیر د شپږو لاکھونه بره بره وو.

رَبِّ	قَدْ اٰتَيْتَنِيْ	مِنَ الْمُلْكِ	وَعَلَّمْتَنِيْ	مِنْ تَاْوِيْلِ		
ائي ربه زما	راکړې دې تامالره	حکومت	او اوښودل تا ما ته	حقیقت ته رسیدل		
ائي زما ربه! تا ماته حکومت راکړو	او د خوبونو د تعبير					
الْاَحَادِيْثِ	فَاطِرَ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ	اَنْتَ	وَلِيّ	فِي الدُّنْيَا
د خبرو	ائي پیداکونکیه	د اسمانونو	او د زمکې	ته	دوست زما ئې	په دنیا کښې
علم دې هم راکړو	ائي د اسمانونو او د زمکې خالقه ته په دنیا او په اخرت دواړو کښې					
وَالْاٰخِرَةِ	تَوَفَّنِيْ	مُسْلِمًا	وَّاَلْحِقْنِيْ	بِالصّٰلِحِيْنَ		
اوپه اخرت کښې	وفات کړې ما	په داحال چې مسلمان یم	او یوځائې کړې ما	د صالحانو خلقو سره		
زما کار سازیې	ما د دنیا نه د تابعدارئ په حالت وفات کره	او د نیکانو په ډولی کښې مې شامل کړه				

قوله تعالى:: تَوَفَّنِيْ مُسْلِمًا

دیوسف علیه السلام دعااود مرګ دعا کولوحقیقت.-نبوت ملاؤ شو،بادشاهت ورکړې شو، غمونه ختم شو، مور پلاراو رونړو او ټولوسره ملاقات اوشو نو د الله ﷻ نه ئې دعااوکره لکه څنګه چه تا په ماباندې د دنیا نعمتونه راپوره کړی دی دا نعمتونه په آخرت کښې هم راپوره کړې. کله هم چه مرګ راشی نو په اسلام باندې او ستا په حکم منلوکښې دې راشی او زه نیکانوخلقو کښې یوځائ کړیشم. او په انبیاء او رسولانوکښې (صلوات الله وسلامه علیهم اجمعین) دیر ممکن دی چه د حضرت یوسف علیه السلام دا دعا د وفات په وخت کښې وی لکه چه په بخاری او مسلم شریف کښې د حضرت عائشه صدیقه رضی الله عنها نه ثابت دی چه د وفات په وخت کښې رسول الله ﷺ خپله ګوته اوچته کره او دا دعا ئې اوکره یا الله رفیق اعلی سره مې ملاؤکړې او درې ځل ئې هم دغه دعا اوکره.[1] اودا هم کیدې شي چه د حضرت یوسف علیه السلام ددې دعا مقصددا وی چه کله هم مرګ راشی چه په اسلام کښې راشی او نیکانو سره یوځائ کړیشم. داسې نه ده چه هغه دغه وخت کښې دا دعا د خپل مرګ د پاره کړې وی. د دې بالکل هم دغه مثال دې چه څوک چا ته دعا کولو سره وائی چه الله ﷻ دې تاله په اسلام باندې مرګ راولی. یا زمونږ دا دعا چه الله ﷻ

[1] صحیح بخاری کتاب المغازی باب مرض النبی ﷺ ووفاته، صحیح مسلم ۲۴۴۴، حاکم:۸/۴ موطاء: ۲۳۹/۱، المعجم الاوسط: ۷۱/٤ احمد: ۸۹/٦، مسندابی یعلی: ٤٣٦/٧، المعجم الکبیر:۳۳/۲۳.

زما مرګ په اسلام باندې او نیکانو خلقو سره مو یوځای کړه. که چرې همدغه مقصد وی چه واقعی هغه دې وخت کښې هم مرګ غوښتې نو ممکن دی چه دا خبره هم په هغه شریعت کښې جائز وی. نود حضرت قتاده رحمه الله قول دې چه کله د هغه ټول کارونه جوړشو، سترګې دې یخې شوې، ملك مال دولت د هغه عزت شهرت خاندان رورولی بادشاهت هر څه ملاوشو نود صالحینو په ډله کښې د یوځای کیدو شوق پیدا شو. حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائی هم دې د ټولونه اول ددې دعا غوښتونکې دې، ممکن دی چه د دې نه د حضرت ابن عباس رضی الله عنه دا مراد وی چه دا دعا د ټولونه اول کونکې یعنی په اسلام باندې د خاتمې دعادټولونه اول هم دهغوی وه لکه چه دادعا ﴿اغْفِرْلِيْ وَلِوَالِدَيَّ﴾ دټولونه اول نوح علیه السلام غوښتې وه. سره د دې که چرې دا اوونیلې شی چه حضرت یوسف علیه السلام هم د مرګ دعا کړې وه نو مونږ وایو چه کیدې شی چه د هغوی په دین کښې جائز وی او زمونږ په نیز خو سخته منع ده.

زمونږ په شریعت کښې دمرګ دعا کول نشته ::په مسند کښې دی چه رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمائیلی په تاسو کښې دې یوکس هم د څه تکلیف د وجه د مرګ دعا نه کوی که هغه نیك وی نو ډیره ممکن ده چه د هغه ژوند به دهغه نیکئی زیات کړی اوکه هغه هم داسې خواهش کول ضروری ګنړی نو داسې دې وائی چه اې الله! چه ترکومې پورې زما ژوند ستا په علم کښې زما د پاره بهتر دې ما ژوندې اوساتې اوچه کله ستا په علم کښې زمادپاره زما مرګ بهتر وی نوماته مرګ راکړه.([1])دبخاری شریف او مسلم شریف هم په دې حدیث کښې دی چه په تاسو کښې دې څوك د یو سختئی د نازلیدلو په وجه هیڅ کله د مرګ خواهش نه کوی. که هغه بد دې نو ډیر ممکن دی چه په ژوند کښې یووخت د توبه توفیق ملاوشی، بلکه داسې دې وائی چه اې الله ترکومې زما ژوندون بهتر دې نو ما ژوندې اوساته. ([2])په مسند احمد کښې دی چه مونږ یوځل د حضور صلی الله علیه وسلم په مجلس کښې ناست وو. هغوی مونږ ته وعظ او نصیحت اوکړو او زمونږ زړونه ئې ګرم کړل. هغه وخت په مونږ کښې د ټولونه زیات ژړاکونکې حضرت سعد بن ابی وقاص رضی الله عنه وو. هم په ژړا ژړا کښې د هغه د خُلې نه اووتل چه افسوس زه مرشوې. حضور صلی الله علیه وسلم اوفرمائیل چه سعد! زما په وړاندې د مرګ خواهش کوې؟([3]).درې ځل ئې هم دغه الفاظ سردوباره کړل بیائې اوفرمائیل چه اې سعد اکه چرې ته د جنت دپاره پیداکړې شوې ئې نو چه څومره دې عمر زیاتیږی ستا نیکئی به زیاتیږی نو ستا په حق کښې بهتر دی. په مسند کښې دی چه حضور صلی الله علیه وسلم فرمائی په تاسو کښې دې څوك هیڅ کله او هیڅ کله د مرګ خواهش نه کوی او نه دې د دې دعا کوی د دې نه وړاندې چه هغه راشی، او که چرې داسې څوك وی چه د هغه په خپلو اعمالو یقین او باور وی. واورئې چه تاسو کښې څوك مړ شی د هغه اعمال منقطع شی. د مؤمن اعمال هم د هغه نیکئی زیاتوی. ([4])

البته د دینی فتنه په وخت دمرګ سوال کول جائز دی::دا یاد ساتئی چه دا حکم په هغه مصیبت کښې دې چه دنیاوی وی او هم د ده ذات سره تعلق لری. خو که فتنه مذهبی وی او مصیبت دنیاوی وی نود مرګ سوال کول جائزدی. لکه څنګه چه د فرعون جادوګرو هغه وخت دعا کړې وه چه کله فرعون د هغوی د قتل کولو دهمکی ورکوله نو وئی وئیل چه اې الله په مونږ باندې صبر راورونې او مونږ د اسلام په حالت کښې مړه کړې.

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الدعاء بالموت والحیاة، ٦٣٥١، صحیح مسلم: ٢٦٨، احمد ٣/١٠١، ابوداؤد: ٣١٠٩، ابن ماجه: ٤٢٦٥، ترمذی: ٩٧١، نسائی: ١٨٢٠.

[2]) صحیح بخاری کتاب المرض باب تمنی المریضالموت رقم: ٥٦٧١ صحیح مسلم: ٢٦٨٢.

[3]) احمد: ٥/٢٦٧، والمعجم الکبیر:٨/٢١٧ ح ٧٨٧٠، مجمع الزوائد: ١٠/٢٠٣

[4]) مسنداحمد: ٢/٢٥٠. ابن حبان: ٧/٢٨٥، بیهقی: ٣/٣٧٧.

د بی بی مریم دعاء:: دغه شان چه کله حضرت مریم علیها السلام د بچي د زیږیدو د دردنه اوویریدله او د کهجورې دتني لاندې راغله نو ناځاپې د خُلې نه اووتل چه افسوس زه د دې نه وړاندې مړه شوې وې اونن د خلقو د زړونو او ژبونه هیره کړې شوې وې. دا هغوی هغه وخت فرمائیلي چه دا معلومه شوه چه خلق به په هغې د زنا تهمت لګوی. ځکه چه هغه واده شوې نه وه. او حمل ئې پیدا شوې وو. بیائې ماشوم پیدا شوې وو او دنیا شور جوړکړې وو چه بی بی مریم ډیره خرابه ښځه ده، نه ئې مور خرابه وه اونه ئې پلار بدکاره وو. نو الله ﷻ د هغې مخلصی اوکړه او خپل بنده حضرت عیسی ﷺ ته ئې په زانګوکښې ژبه ورکړه او مخلوق ته ئې یو زبردسته معجزه او ښکاره نښه اوخودله.

په یو حدیث کښې د یوې اوږدې دعا ذکر دې په کومه کښې چه دا جمله هم ده چه اې الله چه کله ته یو قوم سره د فتنې اراده اوکړې نو ما په هغه فتنه کښې د اخته کولونه وړاندې د دې دنیا نه واخلې.[1] حضور ﷺ فرمائي دوه څیزونه انسان په خپل حق کښې خراب ګڼړي. مرګ خراب ګڼړي او مرګ د مؤمن د پاره د فتنې نه بهتر دې. د مال کمي انسان د خپل ځان د پاره بد خیال کوی خود مال کمې د حساب کمي دې[2] غرض دا چه د دیني فتنو په وخت کښې مرګ طلب کول جائزدي.

دعلی دمرګ دعاء:: حضرت علي ﷺ د خپل خلافت په آخری زمانه کښې چه کله اوکتل چه د خلقو شیطانئی په یوشان ختمیږی نه او په هیڅ قسم باندې اتفاق نه نصیب کیږی نو دعا ئې اوکړه اې رب العالمین ما ته خپل ځان ته اوغواړې دا خلق زما نه او زه د دوی نه تنګ شوې یم.

دامام بخاری رحمة الله علیه دمرګ دعاء:: په حضرت امام بخاری ﷫ باندې چه کله د فتنو زور شو او دین سنبالول ګران شو او د خراسان امیر سره لویځ لویځ جګړې راغلې نو هغه د الله ﷻ نه دعا اوکړه اې الله اوس ماخپل ځان ته راوبله. یو حدیث شریف کښې دی چه دفتنوپه زمانه کښې به انسان قبرته ګوری اوافسوس به کوی چه زه په دې ځائ کښې وې[3] ځکه چه فتنو، بلاګانو، زلزلو او سختیانو به هریو مفتون په فتنوکښې راګیر کړې وی.

د یوسف ﷺ دورنړو استغفارکول:: ابن جریر کښې دی چه کله حضرت یعقوب ﷺ د خپلو ځامنود پاره دچانه چه ډیرې غلطئی شوې وې استغفار اوکړو نو الله ﷻ دهغه استغفارقبول کړواوهغوی ئې اوبښل. حضرت انس ﷺ فرمائي چه کله ټول خاندان په مصرکښې راجمع شو نود یوسف ﷺ رونړو یو ځل په خپل مینځ کښې اوونیل چه مونږ باباجان خومره تنګ کړې دې او مونږ په خپل رور یوسف ﷺ باندې کوم ظلمونه کړی دی نو ښکاره خبره ده چه اوس به دا دواړه بزرګان مونږ ته څه نه وائي او زمونږ خطاګانې به معاف کړی ولې څه خیال خو شته چه د الله ﷻ په نیز به زمونږ څه حال وی؟ آخرئې دا خبره اوکړه چه راځئ باباجان له ورځو او هغه ته درخواست کوو. دغه شان ټول یوځائ شول او هغه له راغله. هغه وخت حضرت یوسف ﷺ هم پلار سره ناست وو. راتلوسره هغوی په یو آواز سره اوونیل حضور مونږ تاسو له د یو داسې امر باره کښې راغلې یو چه د دې نه وړاندې کله هم د داسې اهم کار د پاره نه یوراغلی.باباجی او رور جانه نن مونږ په داسې مصیبت کښې اخته شوې یو او زمونږ زړونه داسې رچیږی چه د نن نه وړاندې زمونږ داسې حالت کله هم نه دې شوې. غرض دا چه هم دا قسم نرمی او لجاجت ئې اوکړو نود دواړو بزرګانو زړه راډك شو.ښکاره خبره ده چه د انبیاء په زړونوکښې د ټولو خلقو نه زیاته نرمی او رحم وی. تپوس ئې ترې اوکړو چه آخر تاسو څه وائې او داسې ویریږئې ولې؟

---

[1] ترمذی کتاب التفسیر القرآن بابومن سورة ص: ۳۲۳۳وهوحسن، احمد: ٦٦/٤، حاکم: ۷۰۲/۱، مجمع الزوائد: ۱۷۷/۷، المعجم الکبیر: ۲۹۰/۸.

[2] احمد: ٤۲۷/۵، وسنده صحیح، مجمع الزوائد: ۲۵۷/۱.

[3] صحیح بخاری کتاب الفتن باب لاتقوم الساعة حتی یغبط اهل القبور رقم: ۷۱۱۵، صحیح مسلم: ۱۸۷.

ټولو اووئيل چه تاسو ته ښه پته ده چه موږ تاسو څومره تنګ کړي ئې او موږ په زور باندې څومره ظلم کړې؟ دواړو وئيل او معلومه ده نو بيا؟ هغوی اووئيل چه آيا دا صحيح ده چه تاسو دواړو زموږ تقصير او غلطي معاف کړې ده.؟ هغوی وئيل چه او بالکل صحيح ده موږ د زړه نه معاف کړې ئې نو بيا هغه هلکانو اووئيل چه ستاسو د زړه نه معاف کول هم بې فائدې دي تر کومې چه الله ﷻ موږ معاف نه کړي. تپوس ئې اوکړو چه ښه ده نو بيا زموږ نه څه غوارئې؟ جواب کښې اووئيل چه هم تاسو زموږ دپاره د الله ﷻ نه ښښنه اوغواړئ نو الله ﷻ به د وحي په ذريعه تاسو ته خبر اوکړي چه الله ﷻ موږ معاف کړو او دې سره به زموږ په سترګو کښې نور زړونو کښې سرور راتلې شي ګني زموږ خو به دواړه جهانه برباد شي.

يعقوب ﷺ او يوسف ﷺ دواړو د مغفرت دعاء غوښتل: هم په دغه وخت هغوی اودريده او قبلې ته ئې مخ کړو، حضرت يوسف ﷺ د هغوی شاته اودريدو ډير په خشوع او خضوع سره ئې د الله ﷻ په حضور کښې په زارو او منتونو سره دعاګانې شروع کړې. حضرت يعقوب ﷺ به دعا کوله او حضرت يوسف ﷺ به آمين وئيل. وائي چه شل کالو پورې دعا قبوله نه شوه. آخر شل کالو پورې چه کله ئې د رونړو وينه د الله ﷻ د ويرې اوچيدله نو هله وحي راغله اود ځامنو د ښښنې زيرې واورولې شو. بلکه دا هم اوفرمائيلې شو چه د الله ﷻ وعده ده چه ستا نه پس به هم نبوت دوی ته ملاويږي.

دا د حضرت انس ﷺ قول دې او په دې کښې دوه راويان ضعيف دي. رقاشي صالح مري سدي ﷺ فرمائي حضرت يعقوب ﷺ د خپل مرګ په وخت کښې حضرت يوسف ﷺ ته وصيت اوکړو چه ما د حضرت ابراهيم ﷺ او حضرت اسحاق ﷺ په ځائې کښې خښ کړئې، د هغه د وفات نه پس ئې د هغه وصيت پوره کړو اود شام په ملك کښې هغه د خپل پلار نيکه خواکې خښ کړلو.(عليهم الصلوات والسلام)

ذٰلِكَ	مِنْ اَنْۢبَآءِ	الْغَيْبِ	نُوْحِيْهِ	اِلَيْكَ ۚ وَمَا كُنْتَ	لَدَيْهِمْ	اِذْ
داقيصه	د خبرونو	د غيبو نه ده	چې وحی کوو موږ هغه	تاته	اونهٔ وې ته	د هغوئ سره کله چې
دا د غيبو خبرونه دي چې موږ ئې تاته د وحي په ذريعه درليږو اوتهٔ هغه وخت هغوئ سره موجود نهٔ						

اَجْمَعُوْٓا	اَمْرَهُمْ	وَهُمْ	يَمْكُرُوْنَ ۝	وَمَآ	اَكْثَرُ النَّاسِ	وَلَوْ حَرَصْتَ
راجمع کړو هغوئ	کارخپل	او هغوئ	سازش کوو	اونهٔ دی	زيات خلق	اواګرکه حرص اوکړې تهٔ
وې کله چه هغوئ په خپل سازشي کار باندې اتفاق کولو او په دوئ کښې زيات خلق ايمان نهٔ راوړي						

بِمُؤْمِنِيْنَ ۝	وَمَا تَسْـَٔلُهُمْ	عَلَيْهِ	مِنْ اَجْرٍ ۭ	اِنْ هُوَ	اِلَّا	ذِكْرٌ
منونکی	اونهٔ غواړې تهٔ ددوئ نه	په دې باندې	څه اجرت	نهٔ دی دا	مګر	يو نصيحت دي
اګر که تهٔ ئې ايماندارغواړې او تهٔ د دوئ نه په تبليغ باندې څه اجر نهٔ غواړې دا (قرآن) خو د ټول						

لِّلْعٰلَمِيْنَ ۝ ع
دپاره دخلقو
مخلوق دپاره نصيحت دي

قوله تعالىٰ:: ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَآءِ الْغَيْبِ نُوْحِيْهِ اِلَيْكَ شي:- ديوسف ﷺ ټوله قصه بيان کړه چه رونړو هغه انبياء ته دوحي په ذريعه دواقعاتو خبر ورکولې شي. الله ﷻ هغه څنګه بچ کړو او څنګه په ترقئي سره بدې اوکړه اوڅنګه ئې دهغه د ختمولو کوشش اوکړو،

اوعروج باندې اورسولو. اوس خپل نبي ته فرمائي چه دا اود دې په شان هم هغه څیزونه ټول زمونږ د طرف نه تاته درکولې شي چه خلق د دې نه نصیحت حاصل کړي. اودهغه د مخالفینوهم سترګې کولاؤ کړي او په هغوی باندې زمونږ حجت قائم شي نو هغه وخت کښې ته هغوی سره نه وو کله چه هغوی حضرت يوسف ﷺ سره ښکاره دهوکه کوله. په کوهي کښې د اچولو د پاره ټول تکړه شو. صرف زمونږ په خودنه تاته دا واقعات معلوم شو ، لکه څنګه چه د حضرت مريم بي بي په قصه کښې بیانولو سره ارشاد اوشو چه کله هغوی خسنړی اچول چه مريم به څوك پالي نو هغه وخت هغوی سره نه وې، د حضرت موسی ﷺ په قصه کښې هم دا قسم ارشاد فرمائيلې شوې دې چه د مغرب طرف ته کله مونږ حضرت موسی ﷺ ته خپلې خبرې خودلې نو هلته نه وې. دغه شان د اهل مدين معامله هم تانه پته وه. د ملا اعلی د خپل مينځ خبرو اتروکښې موجود نه وې دا هر څه زمونږ د طرف نه تاته د وحي په ذريعه اوخودلې شو. دا کولاؤ دليل دې ستا د نبوت او رسالت چه تیرشوی واقعات ته خلقو ته داسې کولاؤ کولاؤ بیانوې لکه چه تا په خپلو سترګو لیدلې وی او هم ستا په وړاندې تیرې شوی وی. بیا دا واقعات د نصيحت، عبرت،حکمت او موعظت نه ډك دی په څه سره چه د انسانانو دنيا او آخرت ښائسته کيدې شي. سره د دې خبرو بیا هم ډير خلق د ايمان نه خالي پاتې کيږي، که ته ډير کرتې غوارې چه دوی دې مؤمنان شي. په آيت مبارك کښې دی ﴿وَاِنْ تُطِعْ اَكْثَرَ مَنْ فِي الْاَرْضِ يُضِلُّوْكَ عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ﴾ که ته د ډيرو انسانانو تابعداری کوې نو دوی به تا د الله ﷻ د لارې نه واړوی. د ډيرو واقعاتو بیانولو نه پس هرې يوې واقعې سره قرآن ارشاد فرمائيلې دې چه په دې کښې زبردسته نښه ده خو بیا هم اکثر خلق نامنونکي دی. ته که څومره هم کوشش کوې اود الله ﷻ مخلوق ته د هغه لار ښائې او په دې کښې ستا خپله دنياوی فائده مقصد نه وی، ته د هغوی نه هیڅ مزدوری او بدله نه اخستل غواړې بلکه دا هر څه صرف د الله ﷻ د رضا د پاره د مخلوق د نفع د پاره دی. نو دا خو د ټول جهان د پاره سراسر ذکر دې چه هغوی نیغه لار اومومی، نصيحت حاصل کړی، عبرت واخلی، هدايت او خلاصی بیامومی.

وَكَاَيِّنْ | مِّنْ اٰيَةٍ | فِي السَّمٰوٰتِ | وَالْاَرْضِ | يَمُرُّوْنَ

| او ډيرې دی| د نښو نه | په آسمانونو کښې | اوپه زمکه کښې | چې تيريږی دا خلق

|اوپه آسمانونو اوپه زمکه کښې څومره ډيرې نښې دی |په کومو چې دوئ

عَلَيْهَا | وَهُمْ | عَنْهَا | مُعْرِضُوْنَ۝ | وَمَا يُؤْمِنُ | اَكْثَرُهُمْ | بِاللّٰهِ

په هغې باندې| او دوئ |د هغې نه| مخ اړونکی دی|اونه راوړی ايمان| زيات د دوئ نه| په الله باندې

تيريږی | اودوئ د هغې نه مخونه اړولی وی | او په دوئ کښې زيات په الله ﷻ ايمان نه راوړی

اِلَّا | وَهُمْ | مُّشْرِكُوْنَ۝ | اَفَاَمِنُوْٓا | اَنْ | تَاْتِيَهُمْ

مګرپه داسې طريقه| چې هغوئ | شرك کونکی وی| آيا نودوئ په امن دی |ددې نه چې| راشی دوئ ته

او بیا شرک هم کوی | آيا دا خلق د دې خبرې نه بې غمه شوی دی | چې د الله ﷻ د طرف نه پرې

غَاشِيَةٌ | مِّنْ عَذَابِ اللّٰهِ | اَوْ تَاْتِيَهُمُ | السَّاعَةُ | بَغْتَةً

يوګيرونکې مصيبت | د عذاب د الله نه | يا راشي دوئ ته |ساعت د قيامت| ناساپه

د عذاب څه داسې آفت راپريوزی | چې په دوئ خور شی | يانا ګهانه پرې قيامت راشی

وَّهُمْ	لَا يَشْعُرُوْنَ
په داسې حال کښې چې دوئ	خبر نهٔ وي
اودوئ ترې نه خبر هم نهٔ وي	

قوله تعالى:: وَمَا يُؤْمِنُ اَكْثَرُهُمْ بِاللهِ

د شرک خفي حقيقت:- بيان کيږي چه د قدرت ډيرې نښې د وحدانيت او شهادتونه شپه ورځ د هغوی په وړاندې دی. بيا هم ډير خلق په پوره بې پروائې سره او ناراستئې سره په هغې کښې هيڅ غور اوفکر نه کوی.دادومره فراخ اسمان دادومره خوره زمکه، دا روښانه ستوری، ګردش کونکې نمر، سپوږمئ، وني غرونه، پتې، شينکئ، سبزئ، دا غرمبارې کونکې سمندر،دا په زور سره چليدونکې هواګانې، دا مختلف قسم رنګارنګ ميوې، داجدا جدا غلې اود قدرت بې شميره نښې يو د عقل خاوند ته دومره هم په کارنښی راتلې؟ چه هغه د دې نه دخپل رب چه يو دې،صمد دې، خان له دې، يوازې دې، څوک ئې شريك نشته،چه قادر او قيوم دې، چه باقي او کافي دې د هغه ذات اوپيژنی اود هغه د نومونو او صفتونو قائل شی؟

اکثرخلق دايمان سره سره شرک هم کوی:: بلکه په هغوی کښې خود اکثرو ذهنونه دومره خراب شوی دی چه په الله ﷻ باندې ايمان شته خو د شرك نه لاس نه راکاږی. آسمان زمکه غر اود ونو انسان اود پيريانو خالق خو الله ﷻ مني خو بيا هم د هغه علاوه هغه سره نور شريکان ګرځوی. دا مشرکان حج ته راځی،احرام ترې او لبيك وائی چه اې الله ستا څوك شريك نشته،کوم چه هم شريك دی د هغې ته پخپله مالك ئې او د هغوی د ملکيت مالك هم ته ئې. په صحيح مسلم شريف کښې دی چه کله هغوی دومره وئيل چه زه حاضر يم اې الله ستاڅوك شريك نشته، نوحضور ﷺ فرمائيل بس بس يعنی اوس وړاندې هيڅ مه وايه.[1]په واقع کښې شرك لوئ ظلم دې چه الله ﷻ سره سره د نورو هم عبادت اوکړې شی.بخاری او مسلم شريف کښې ابن مسعودؓ د حضور ﷺ سوال کوی چه د ټولو نه لويه ګناه کومه يو ده؟ حضور ﷺ اوفرمائيل چه ستا رب سره شريك ګرځول، سره د دې چه هم هغه يو الله ته پيدا کړې ئې. ([2]).

د منافق ايمان هم دغه شان وی :: دغه شان په دې آيت کښې منافقان هم داخل دی، د هغوی عمل هم د اخلاص نه وی بلکه هغوی رياکاروی او رياکاری هم شرك دې. دقرآن پاك فرمان دې ﴿اِنَّ الْمُنٰفِقِيْنَ يُخٰدِعُوْنَ اللهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ﴾ ([3]) منافق الله ﷻ ته دهوکه ورکول غواړی خودوی د الله ﷻ د طرف نه پخپله په دهوکه کښې دی. دوی دمانځه د پاره ډير په سستئ سره اودريږی.صرف خلقو ته خان خودل ئې مقصد وی، د الله ﷻ ذکر خو صرف په نامه وی.

شرک کښې ورکې او غټې دواړه شته:: هم ياد ساتل پکاردی چه بعض شرك ډير وړوکې او پټ وی، پخپله کونکی ته هم پته نه لګی. حضرت حذيفهؓ يو بيمار له لاړو نود هغه په مټ ئې يو تار تړلې اوليدو نو هغه دا اوشلولو او هم دا آيت ئې اولوستلو چه سره دايماندارئی مشرك کيږې؟ ([4])په حديث

---

[1]) صحيح مسلم كتاب الحج باب التلبية وصفتها ووقتها رقم: ١١٨٥، بيهقى ٤٥/٥، المعجم الكبير: ١٩٨/١٢.
[2]) صحيح بخارى كتاب التفسير باب قوله ﴿والذين لايدعون مع الله الها آخر...﴾ ٧٤٦١، صحيح مسلم: ٨٦،ابوداوٗد: ٢٣١٠،ترمذى: ٣١٨٢، ابن حبان: ٢٦١/١٠،مسندابى عوانه: ٥٩/١، بيهقى: ١٥/٨،السنن الكبرى:٢٩٠/٢
[3]) ٤/النساء:١٤٢.
[4]) ترمذى كتاب النذور والايمان بما جاء فى ان من حلف بغير الله فقد اشرك رقم: ١٥٣٥، وهوصحيح.

شريف كښې دي چه د الله ﷻ نه بغير د بل څيز د نوم قسم اوخوړلې شي نو هغه مشرك شو.په حواله د ترمذي شريف. دحضور ﷺ فرمان دې چه پوكې، جاروګانې تارونه او بندونه اود دروغو تعويذونه شرك دي. ([1])الله ﷻ خپل بنديګان په توكل د ټولو سختونه لرې كوي (ابوداؤد وغيره). د حضرت عبدالله بن مسعود رضي الله عنه بي بي فرمائي چه د حضرت عبدالله رضي الله عنه عادت وو چه كله به د باهر نه راتلو نو په زوره به ئې اخ ټوخ كولو چه كور والا پوهه شي او دې هغه په څه داسې حالت كښې اونه وينى چه بدې لګى. يوه ورځ هغه په دې حالت كښې راغلو چه ما سره يوه بوډئ ناسته وه چه د بيمارئي په وجه ئې په ماباندې دم كولو له راغلې وه. كله چه ما د هغه د اخ ټوخ آواز واوريدو نوهغه مى د كټ لاندې پټه كړه. هغه راغلو ماسره په كټ كيناستو او زما په غاړه ئې تار اوليدونو تپوس ئې اوكړو دا څه دي؟ ما وئيل دا مې دم كړې دې او تړلې مې دې. هغه دا اونيولو او پريكړو او وئې فرمائيل چه د عبدالله كور د شرك نه بې نياز دې. ما پخپله د رسول الله ﷺ نه اوريدلى دى پوكى جاروګانې تعويذونه ساختونه بندونه شرك دي. ما وئيل دا ته څنګ وائې زما سترګه خوګيدله فلانكى يهودى له به تلم هغه به دم كوله نو ماته به آرام كيدلو. هغه اوفرمائيل ستا په سترګه به شيطان نوكاره لګوله او د هغه په پوكى سره به هغه لرې كيدلو.تاله هم دا كافي وو چه هغه وائى كوم چه رسول الله ﷺ خودلى دى﴿اذهب البأس رب الناس اشف وانت الشاف لاشفآء الاشفاؤك لايغادرسقما﴾([2])دمسند احمد يوبل حديث كښې دعيسى ابن عبدالرحمن نه روايت دې چه عبدالله بن حكيم بيمارشو، مونږ د هغه تپوس له لاړو، هغه ته اووئيلې شوڅه تار بند زوړند كړه نو ښه به شې. هغه وئيل چه زه تار او بند زوړندكړم؟ سره ددې چه د رسول الله ﷺ فرمان دې كوم سړې چه كوم څيز زوړند كړى هغه هم دغې ته حواله كولې شى. ([3])

تميمه اچول هم شرک دي::حضور ﷺ فرمائى چاچه تميمه زوړند كړه هغه شرك اوكړو([4])په مسند كښې دي چه څوك څه داسې څيز زوړندكړى الله دې هغه كار اونه كړى او چه كوم سړې هغه دا زوړندكړى الله ﷻ دې هغه هم زوړنداوساتى.([5]) په يو حديث قدسى كښې دى الله ﷻ فرمائى زه د ټولو شريكانونه بې نيازه اوبې پرواه يم څوك چه په خپل كاركښې زما څوك شريك اوګرځوى زه هغه اود هغه شرك پريږدم(مسلم)([6])په مسند كښې دي چه د قيامت په ورځ كله چه اول او آخر ټول راجمع كړې شى د الله ﷻ د طرف نه به يو آوازكونكې آواز اوكړى چا چه په خپل عمل كښې شرك كړې دې هغه دې د هغې ثواب د خپل شريك نه اوغواړى، الله ﷻ د ټولو شريكانونه ډير د شرك نه بې نيازه دې([7])مسند كښې دى حضور ﷺ فرمائى ماته په تاسو باندې ډيره ويره د وړوكى شرك ده. خلقو تپوس اوكړو هغه څه څيز دې؟ وئې فرمائيل رياكارى. د قيامت په ورځ به خلقو ته د عملونو بدله وركولې شى هغه وخت به الله ﷻ اوفرمائى اې رياكونكو د چا د خودلو اوريدلودپاره چه تاسو عملونه كړى وو هم د هغوى نه خپل اجر اوغواړئى او ګورئى چه هغوى دركوى كه نه؟ ([8])

---

[1]) ابوداؤد، كتاب الطب باب فى تعليق التمائم: ۳۸۸۳، ابن ماجه: ۳۵۳۰، احمد: ۳۸۱/۱، ابن حبان: ٦٠٩٠، بيهقى: ۳۵۰/۹.

[2]) مسنداحمد: ۳۸۱/۱، مسندابى يعلى۵۲۰۸، البغوى: ۳۲٤۰، ابن ماجه: ۳۵۳۰.

[3]) احمد: ۳۱۰/٤، ترمذى كتاب الطب باب ماجاء فى كراهية التعليق: ۲۰۷۲، حاكم:۲۱٦/٤ ابن حبان ۷۵۰۳، المعجم الكبير: ۹٦۰۳.

[4]) احمد: ۱۵٦/٤وسنده صحيح.

[5]) احمد:۱۵٤/٤وسندحسن، ابن حبان ٦۰۸٦، حاكم: ٤۱۷/٤ مسندابى يعلى۱۷۵۹، الطحاوى:۳۲۵/٤،مجمع الزوائد: ۱۰۳/۵، بيهقى: ۳۵۰/۹، مسند الشاميين: ۱٤٦/۱.

[6]) صحيح مسلم: كتاب الزهد باب تحريم الريا: ۲۹۸۵، ابن ماجه: ٤۲۰۲.

[7]) احمد: ٤٦٦/۳، ترمذى كتاب التفسير القرآن باب تفسيرسورة الكهف: ۳۱۵٤،ابن ماجه: ٤۲۰۳، ابن حبان: ۱۱۳۱/۲،المعجم الكبير: ۷۷۸.

[8]) احمد: ٤۲۸/۵،وشرح السنة للبغوى: ٤۱۳۵وسنده حسن.

بدفالي كول هم شرک دي ::مسند کښې دی حضور ﷺ فرمائیلي دی کوم سړې چه بدفالنی سره د خپل یو کار نه واپس شی هغه مشرك شو.صحابه کرام تپوس اوکړو چه د دې کفاره څه ده؟ حضورﷺ اوفرمائیل دا وئیل ﴿اللهم لاخیر الاخیرك ولا طیر الاطیرك ولااله غیرك﴾([1])یعني اې الله تولې ښیګړې او نیك فالونه ستاپه لاس کښې دی ستا نه علاوه هیڅ څوك د ښیګړې او نیك فالونو مالك نشته.

شرک د میږی دتګ نه هم پټ خیږي دې::مسنداحمدکښې دی چه ابوموسی اشعری ؓ په خپله یوه خطبه کښې فرمائیلي خلقو د شرك نه بچ شئی هغه خود میږی د تګ نه هم ډیر پټ څیز دې. په دې باندې حضرت عبدالله بن حرب اوحضرت قیس بن مضارب اودریدل او وئی وئیل یا خو ته په دې باندې دلیل پیش کړه یا مونږ خو او حضرت عمرؓ ته ستا شکایت کوو. هغوی اوفرمائیل دلیل دا دې چه مونږ د حضرت محمد ﷺ نه یوه ورځ خطبه اوریدله فرمائیلې خلقو د شرك نه بچ شئی هغه خو د میږی د چال نه هم ډیرپټ دې.

دشرک د بچاؤ طریقه:: نوچا دهغوی نه تپوس اوکړو بیا ددې نه بچاؤ څنګه کیدې شی؟ وئی فرمائیل دا دعا لولئی﴿اللهم انانعوذبك ان نشرك بك شیئاً نعلمه ونستغفرك مما لانعلم﴾ ([2])دحضرت ابوبکر صدیقؓ نه روایت دې چه نبی کریم ﷺفرمائیلی﴿الشرك أخفی فیكم من بیب النمل... ﴾ الخ ([3])

په یویل روایت کښې دی چه داسوال کونکې حضرت صدیق اکبرؓ وو، هغه تپوس کړې وو چه یارسول اللهﷺ شرك خو همدغه دې چه الله ﷻ سره بل څوك راوبلې. په دې حدیث کښې د دعا الفاظ دا دی ﴿اللهم انی اعوذبك ان اشرك بك وانا اعلم واستغفرك ممالااعلم﴾ (مسندابویعلی) په ابوداود وغیره کښې دی چه حضرت صدیق اکبرؓ حضور ﷺ ته عرض اوکړو چه ماته څه داسې دعا اوښائې کومه چه زه سحر ماښام او اوده کیدو په وخت کښې لولم نوهغوی اوفرمائیل دا دعا لوله ﴿اللهم فاطر السموات والارض عالم الغیب والشهادة رب كل شیئ ومليكه اشهد ان لااله الاانت اعوذبك من شر نفسی ومن شر الشیطان وشركه﴾ ([4])او په روایت کښې دی چه حضور ﷺ ماته دا دعا اوخودله د دې په آخرکښې دا الفاظ دی.﴿وان اقترف علی نفسی سوءاو اجره الی مسلم﴾ ([5])

د الله ﷻ دعذاب نه بې ویرې کیدل نه دی پکار: فرمان دې چه آیا د دې مشرکانونه د دې خبرې ویره لاړه چه که الله ﷻ ته منظور وی نو د څلورو واړو طرفونه به دوی د الله ﷻ عذاب داسې راګیر کړی چه دوی ته به پته هم نه وی لکه چه ارشاد دې ﴿ أَفَأَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّئَاتِ ﴾الخ.یعنی مکاریانې او بدی کونکی په دې خبره باندې بهادران شو چه دوی به په زمکه کښې ورخښ کړی یا به د داسې ځائ نه عذاب ورکړی چه د دوی به شعور هم نه وی یا به دوی په ملاسته او ناسته راونیسی او یابه ئې رابیدار کړی نو راګیربه ئې کړی. الله ﷻ په یوه خبره کښې هم عاجز نه دې دا خوصرف د هغه رحمت او رافت دې چه ګناه کوې او څه نه وائی. د الله ﷻ فرمان دې چه د دې علاقو ګناهګاران د دې خبرې نه بې خطرې شوی دی چه دوی له به د شپې د هغوی د اوده کیدو په وخت عذاب راشی، یا په رڼرا ورځ بلکه

---

[1]) احمد: ۲۲۰/۲وهوحدیث حسن، عبدالله بن وهب فی الجامع: ۱۱۱۰/۱.

[2]) احمد: ٤۰۳/٤، مجمع الزوائد۱۰/۲۲۳.

[3]) ابویعلی:۵۸، ٦۱.

[4]) احمد: ۹/۱،ابوداوٗد کتاب الادب باب مایقول اذا اصبح: ۵۰٦۷، ترمذی: ۳۳۹۲، حاکم: ۵۱۳/۱، مسندالطیالسی: ۲۵۸۲.

[5]) احمد: ۱٤/۱.

خاندی خوشحالیږی به او عذاب به ئې راګیرکړی. د الله ﷻ د تدبیر نه بې ویرې کیدل نه دی پکار. داسې خلق سخت نقصان اوچتوی. (١)

قُلْ هٰذِهٖ سَبِيْلِيْٓ اَدْعُوْٓا اِلَى اللّٰهِ ۣ عَلٰى بَصِيْرَةٍ اَنَا وَمَنِ

ورته اووایه | دا | لار زما ده | رابلم زهٔ | الله ته | په ښکاره دلیل سره | زهٔ | او هغه څوك هم

تهٔ ورته اووایه | چې دا زما لار ده | زهٔ خلق الله ﷻ ته رابلم .... زهٔ او

اتَّبَعَنِيْ ۭ وَسُبْحٰنَ اللّٰهِ وَمَآ اَنَا مِنَ الْمُشْرِكِيْنَ ۝

| چې پیروی ئې کړی ده زما | او پاك دې الله | او نهٔ یم زهٔ د مشرکانو نه

زما ملګری په دغه نیغه لار روان یو | او الله ﷻ پاك دې | او زهٔ د مشرکانو څنی نهٔ یم

قوله تعالى:: قُلْ هٰذِهٖ سَبِيْلِيْٓ اَدْعُوْٓا اِلَى اللّٰهِ

د الله ﷻ د وحدانیت دعوت:- الله ﷻ خپل رسول ته چه ټولو انسانانو او پیریانوته لیګلې دې حکم ورکوی چه خلق خبرکړه چه زما مسلك زما طریق او زما سنت دا دی چه د الله ﷻ د وحدانیت دعوت عام کړم.پوره یقین دلیل او بصیرت سره زه هغه طرف ته ټول راغوارم. زما چه څومره منونکی دی هغوی هم دې طرف ته ټول رابلی.په شرعی نقلی او عقلی دلیلونو سره دې طرف ته دعوت ورکوی.مونږ د الله ﷻ پاکوالې بیانوو. دهغه تعظیم تقدیس تسبیح او تهلیل بیانوو. هغه د شریك نه نظیر نه عدیل نه وزیر نه او مشیر نه اود هرقسم کمزورئی او کمی نه پاك منو، نه د هغه اولاد منو او نه د هغه بی بی نه ملګرې او نه هم جنس هغه د دې ټولو خرابو خبرونه پاك او اوچت دې. آسمان او زمکې اود هغې ټول مخلوق د هغه حمد او ثنا کوی خو خلق د هغوی تسبیح باندې نه پوهیږی. الله ﷻ ډیر حلیم او غفور دې.

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا

| اونهٔ وو لیږلی مونږ رسولان | مخکښې ستا نه | مګر وو | سړی

اومونږ چې ستانه وړاندې (مختلفو) خلقوته صرف سړی پیغمبران لیږلی وو

نُّوْحِيْٓ اِلَيْهِمْ مِّنْ اَهْلِ الْقُرٰى ۭ اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا

چې وحی به لیږله مونږ | هغوئ ته | د اوسیدونکو | د دې کلو نه | ایا نو ګنی نهٔ دی ګرځیدلی دوئ

چاته چې به مونږ وحی کوله | .... نو ایا دا خلق په زمکه کښې نهٔ ګرځی

فِي الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوْا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ

په زمکه کښې | چې نظر ئې کړې وې | چې څرنګ | شو | انجام | د هغه کسانو | چې مخکښې د دوئ نه وو

چې کتلې ئې وې | چې کوم خلق د دوئ نه وړاندې تیر شوی وو | د هغوئ څه انجام شوې وو

وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ اتَّقَوْا ۭ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ۝

او خامخا کور | د آخرت | بهتر دې | د پاره د هغه کسانو | چې د تقوی په لور روان شو | آیا تاسو عقل نهٔ لرئ

او البته د آخرت کور هغو خلقو د پاره ډیر بهتر دې | چې پرهیزګاران دی | نو ایا تاسو نهٔ پوهیږئ

(١) ٧/الاعراف: ٩٧، ٩٩.

قوله تعالی:: وَمَآ أَرۡسَلۡنَا مِن قَبۡلِكَ إِلَّا رِجَالًا

نبوت اورسالت هم په سړوکښې وو ځوک ښځه نه ده تیره شوې:- بیان فرمائي چه رسول او نبي هم سړي جوړدی نه چه ښځې. دجمهور اهل اسلام قول دې نبوت ښځو ته چرته نه دی ملاؤ. د دې آیت مبارك سیاق هم په دې دلالت کوی لیکن د بعضو قول دې چه د خلیل الله حضرت ابراهیم ﷺ بی بی حضرت ساره،دموسی ﷺ موراو د حضرت عیسی ﷺ مور بی بی مریم هم نبیه وې. ملائکو حضرت ساره ته د هغې دخوی اسحاق او نمسی یعقوب زیرې ورکړې دې. دموسی ﷺ مور ته د ښیو ورکولو وحي اوشوه او بی بی مریم ته دحضرت عیسی ﷺ زیرې فرښتې ورکړو. فرښتو بی بی مریم ته اوونیل چه الله ﷻ ته خوښه کړې پاکه کړې او غوره کړې نې د ټول جهان په ښځو باندې، اې مریم د خپل رب حکم منونکې اوسیږه د هغه د پاره سجده کوه او د رکوع کونکو سره رکوع کوه.(١) د دې جواب دا دې چه دومره خو مونږ منو ځومره چه قرآن پاك بیان کړې دې خو د دې نه د دوی نبوت نه ثابتیږی صرف دومره فرمان یا دومره زیرې یا دومره حکم د یو نبوت د پاره دلیل نه دې.

داهل سنت والجماعت عقیده:: د اهل سنت جماعت او ټولو مذهب دا دې چه په ښځوکښې ځوك هم د نبوت والا نشته. اوبه هغوی کښې صدیقات شته لکه د ټولونه د بهترې اوغوره ښځه حضرت مریم په نسبت قرآن پاك کښې ارشاددې﴿ وَأُمُّهُۥ صِدِّيقَةٞ ﴾(٢)نو که هغه چرې نبیه وه نو په دې مقام باندې به نې هغه مرتبه بیان کړې شوې وه. د آیت مطلب دې چه هم په زمکه کښې اوسیدونکی انسانان نبیان پاتې دی نه چه د آسمان نه به چرته فرښته راکوزیده. او په آیت مبارك کښې دی ﴿وَمَآ أَرۡسَلۡنَا قَبۡلَكَ مِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ إِلَّآ إِنَّهُمۡ لَيَأۡكُلُونَ ٱلطَّعَامَ وَيَمۡشُونَ فِي ٱلۡأَسۡوَاقِ﴾ (٣)یعنی تانه وړاندې ځومره رسولان چه مونږ لیګلی هغوی ټولو به خوراك هم کولو،بازارونوته به ئې تګ راتګ هم کولو، هغوی داسې جثې نه وې چه د خوراك کولو نه پاك وو او نه داسې وو چه کله هم مړه کیدونکی نه وو. مونږ د هغوی سره خپلې وعدې پوره کړې هغوی اوهغوی سره چه ځوك مونږ غوښتل نجات مو ورکړو، او مسرف خلق خو هلاك کړل.(٤) دغه شان په یو بل آیت کښې دی ﴿قُلۡ مَا كُنتُ بِدۡعٗا مِّنَ ٱلرُّسُلِ﴾ (٥)یعنی زه چرته ړومبې رسول خو نه یم؟

قران پاک کښې د اهل قری نه مراد ښار والا دی::یادساتئی چه د اهل قری نه مراداهل ښار دی نه چه کلی وال، هغوی خو ډیر کوګ طبیعت او بد اخلاق وی. مشهوره او معروفه خبره ده چه د ښار خلق ډیر نرم طبع او خو اخلاقو مالکان وی، دغه شان د لرې کلی وال اود غاړو اوسیدونکی هم عموماً هم داسې کاګه واګه وی.قرآن پاك فرمائی ﴿ٱلۡأَعۡرَابُ أَشَدُّ كُفۡرٗا وَنِفَاقٗا﴾ (٦)په ځنګلونوکښې اوسیدونکی بدوان په کفر اونفاق کښې ډیرسخت دی. حضرت قتاده رحمه الله هم دغه مطلب بیانوی، ځکه چه د ښاریو په خلقو کښې علم او حلم ډیر وی.

په یوحدیث کښې دی چه کلی وال او باندچیانونه یو کس د حضور ﷺ په خدمت کښې هدیه پیش کړه. هغوی ﷺ هغه ته بدله ورکړه خو هغه دا ډیره کمه اوګڼله. حضور ﷺ هغه ته نوره هم ورکړه او تردې ئې ورکړه چه هغه خوشحاله شو بیائې اوفرمائیل چه زما خو زړه غواړی چه سوا د قریشو، انصارو، ثقفی

---

(١) ۳/آل عمران: ۴۲–۴۳.
(٢) ۵/المائدة: ۷۵.
(٣) ۲۵/الفرقان: ۲۰.
(٤) ۲۱/النباء:۸–۹.
(٥) ۴۶/الاحقاف: ۹.
(٦) ۹/التوبة: ۹۷.

او دوسی خلقو نه بغير د بل چا تحفه هډو قبوله نه كړم.([1])په يو حديث كښې د حضور ﷺ فرمان دې چه هغه مؤمن چه خلقو سره ملاويږي اود هغوی په تكليفونو صبر كوی ([2])هغه د دغه سړی نه بهتر دې چه نه خلقو سره ملاويږي او نه دهغوی په تكليفونو صبر كوی. دا دروغ گنړونكی ولې په ملك كښې گرځی راگرځی نه؟ چه د خپل خان نه د مخكينو د دروغ گنړونكو حال اووينی اود هغوی په انجام باندې غور اوكړی. لكه چه فرمان الهی دې ﴿اَفَلَمْ يَسِيْرُوْا فِي الْاَرْضِ فَتَكُوْنَ لَهُمْ قُلُوْبٌ يَّعْقِلُوْنَ بِهَآ اَوْ اٰذَانٌ يَّسْمَعُوْنَ بِهَا ۚ فَاِنَّهَا لَا تَعْمَى الْاَبْصَارُ وَلٰكِنْ تَعْمَى الْقُلُوْبُ الَّتِيْ فِي الصُّدُوْرِ﴾([3])آيا هغوی دزمكې سيل (سير)نه دې كړې چه د هغوی زړونه پوهه شوې وې. د هغوی غوږونو اوريدلې وې اود هغوی سترگو ليدلې وې چه د دوی په شان د گناهگارانو څه حشر اوشو؟ هغوی د نجات نه محروم پاتې كيږی د الله ﷻ عذاب هغوی تباه كوی.

نجات اخروی دنجات دنياوی نه بهتر دې::عالم آخرت د هغوی د پاره ډير بهتر دې څوك چه په احتياط سره ژوند تيروی.دلته هم خلاصې بيامومې اوهلته هم.اودهغه ځائ نجات ددې ځائ د نجات نه ډير بهتر دې.د الله ﷻ وعده ده ﴿اِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا﴾([4])مونږ دخپلو رسولانواوپه هغوی ايمان راوړونكو سره په دې دنياكښې هم امداد كوو اودقيامت په ورځ به هم د هغوی امدادكوو.په هغه ورځ به گواهان اودريږی، د ظالمان عذرونه به بې فائدې وی،په هغوی به لعنت راوريږی اودهغوی دپاره به ډيرخراب كور وی. د كوراضافت ئې دآخرت طرف ته كړې لكه چه صلوة اولی اومسجدجامع اوعام اول اوبارحة الاولی اويوم الخميس كښې هم داسې اضافت دې. په عربی شعرونوكښې هم داسې اضافت په كثرت سره راغلې.

حَتّٰى	إِذَا اسْتَيْئَسَ الرُّسُلُ	وَظَنُّوْا	اَنَّهُمْ	
تردې پورې	چې كله نااميده شو رسولان دخلقونه	او گمان اوكړو دوئ	چې بيشكه دوئ نه	
ترديې چې كله پيغمبران نااميده شول | او د دوئ گمان اوشو| چې اوس				
قَدْ كُذِبُوْا	جَآءَهُمْ نَصْرُنَا	فَنُجِّيَ	مَنْ	نَّشَآءُ
دروغ وئيلی شوی وؤ	نوورغئ هغوئ ته امداد زمونږ	نو بيا بچ كووُمونږ	هغه څوك	چې غواړومونږ
دوئ دروغژن كړې شوی دی|نوهغوی ته زمونږ مدد راغلو|نوچاته چې مونږ غوښتل |نجات مو وركړو				
وَلَا يُرَدُّ	بَأْسُنَا	عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِيْنَ		
اونهٔ شي واپس كولې څوك	عذاب زمونږ	د قوم مجرم نه		
اوزمونږ عذاب د مجرمانو نه نهٔ واپس كيږی				

قوله تعالى:: وَلَا يُرَدُّ بَأْسُنَا عَنِ الْقَوْمِ الْمُجْرِمِيْنَ

د انبياء د مخالفت انجام:-د الله ﷻ ارشاد دې چه د هغه امداد د هغه په رسولانو باندې په پوره موقعه باندې نازليږی.كله چه ددنيا تكليفونه زيات شی مخالفت مخامخ شی،اختلاف كله زياتيږی دبنمن چه كله پوره كيږی اودالله ﷻ انبياءكرام د هرطرف نه راگير كړی نو زر دالله ﷻ امداد رارسی. ﴿كُذِبُوْا﴾

[1]) ترمذی كتاب المناقب باب فى ثقيف وبنى حنفية :۳۹۴۵، ابوداوٗد: ۳۵۳۷، نسائی: ۳۷۹۰.
[2]) ترمذی :۲۵۰۷، ابن ماجه: ۴۰۳۲، بيهقی: ۸۹/۱۰، ابن ابی شيبه:۲۹۳/۵، احمد:۴۳/۲،شعب الايمان:۱۲۷/۷، الادب المفرد:۳۸۸.
[3]) ۲۲/الحج: ۴۶.
[4]) ۴۰/غافر:۵۱.

او (كُذِبُوا) دواړه قراءتونه دي.دحضرت عائشه رضي الله عنها قراءت د ذال په تشديددي. په بخاري شريف كښي دي چه عروه بن زبير رضي الله عنه دحضرت عائشه رضي الله عنها نه تپوس اوكړوچه دالفظ (كُذِّبُوا)دې يا (كُذِبُوا)دې؟ حضرت عائشه رضي الله عنها اوفرمائيل (كُذِّبُوا) دې. هغوی اووئيل چه بيا خو دا معنی شوه چه رسولانو ګمان اوكړو چه هغوی دروغ اوګنړلې شو نو دا د ګمان كومه خبره وه دا خو يقيني خبره وه چه هغوی به دروغ ګنړلې شو. هغې اوفرمائيل چه بې شكه دا يقيني خبره وه چه هغوی به د كافرانود طرف نه دروغ ګنړلې شو ليكن هغه وخت وهم راغلو چه ايماندار امتيان هم په دې زلزله كښې واچولې شو اودغه شان د هغوی په امداد كښې روستو والې اوشو چه د رسولانو په زړه كښې راغله چه غالباً اوس خو به زمونږ خپله ډله هم مونږ دروغ ګنړي. بيا د الله ﷻ امداد راغلو اوهغوی ته غلبه اوشوه. تاسو دومره خو خيال كوئی چه(كُذِبُوا) څنګه ټيك كيدې شی.نعوذباالله انبياءعليهم السلام د الله ﷻ په نسبت دا ګمان كولې شی چه هغوی ته درب د طرف نه دروغ اووئيلې شو[1] دحضرت ابن عباس رضي الله عنه په قراءت كښې (كُذِبُوا) دی. هغوی به د دې په دليل كښې (حَتّٰى يَقُوْلَ الرَّسُوْلُ) ([2]) لوستلو.تر دې چه انبياء او ايماندارانو اووئيل د الله ﷻ امداد چرته دې. ياد ساتئی د الله ﷻ امداد بالكل نزدې دې. حضرت عائشه رضي الله عنها به د دې سخت انكار كولو او فرمائيلې چه رسول الله ﷺ سره الله ﷻ څومره وعدې كړې وې هغوی ﷺ ته پوره يقين وو چه هغه ټولې يقيني او حتمي دی او ټولې به پوره كيږي. د آخري وخت پورې كله هم الله دې نكړي دا وهم هډو پيدا شوې نه دې چه د الله ﷻ به يوه وعده غلطه ثابته شی يا ممكن دی چه غلطه شی يا به پوره نشی. اودا خبره ده چه په انبياء كرام باندې برابر بلاګانې او ازميښتونه راغلی تر دې چه د هغوی په زړونوكښې دا خطره پيدا شوې چه چرته زمونږ منونكی هم په مونږ باندې بدګمان نشی او مونږ دروغ اونه ګنړي. يوسرې قاسم بن محمد له راغی او وائی چه محمد بن كعب قرظی(كُذِبُوا) لولی. نوهغوی اوفرمائيل چه ماد رسول الله ﷺ د بی بی حضرت عائشه رضي الله عنها نه اوريدلی چه هغې به (كُذِّبُوا) لوستلو.يعنی د هغوی منونكو هغوی دروغ اوګنړل،نويوقراءت خو تشديدسره دې بل تخفيف سره دې. بيا د دې په تفسيركښې خو د ابن عباس رضي الله عنه نه مروی دی كوم چه پورته تيرشو. د حضرت ابن مسعود رضي الله عنه نه مروی دی چه هغوی دا آيت داسې اولوستلو نو وئی فرمائيل چه هم دغه خو هغه دی چه ته ئې خراب ګنړې. دا روايت د هغه روايت خلاف دې كوم چه د دې دواړو بزرګانونه نورو روايت كړې دې. په دې كښې دی چه ابن عباس رضي الله عنه اوفرمائيل كله چه رسول نااميد شوچه د هغوی قوم به د هغوی منی او قوم دا اوګنړل چه نبيانو هغوی ته دروغ وئيلی نو هم هغه وخت د الله ﷻ امداد راورسيدو او چه كوم الله ﷻ غوښتل نجات ئې وركړو.دغه شان تفسير د نورو نه هم مروی دې. يو قريشی ځوان حضرت سعيد بن جبير رحمه الله ته اووئيل چه حضرت مونږ ته اوښايه چه دا لفظ څنګه اولولو. مانه خو د دې لفظ په وجه ممكن دی چه د دې صورت لوستل پاتې شی. هغوی اوفرمائيل واوره د دې مطلب دا دې چه انبياء دې سره نااميده شو چه دهغوی قوم به داګمان اوكړی او قوم دا ګنړل چه دهغوی انبياءغلط وئيلی دی.

اوريدو سره حضرت ضحاك بن مزاحم ډير خوشحاله شو او وئی فرمائيل چه د نن په شان جواب ما د يو ذی علم نه نه دې اوريدلې. كه زه د دې ځائ نه يمن ته هم تلې ووم او داسې جواب مې اوريدلې وو نو ما به هغه هم آسان ګنړلو.مسلم بن يسار رحمه الله هم چه د هغوی دا جواب واوريدو نو پاسيدو او هغوی سره ترغاړې وتو او وئی وئيل چه الله ﷻ دې ستا پريشانئی هم داسې لرې كړی څنګه چه تا زمونږ

---

[1] صحيح بخاری كتاب التفسير باب قوله (حتى إذا استيئس الرسل): ۴۶۹۵-۹۶.
[2] ۲/البقرة: ۲۱۴

پریشانئی لرې کړې. ډیرو نورو مفسرینو هم دغه مطلب بیان کړې دې. او د مجاهد رحمه الله قراءت خو د ذال په زبر سره دې ﴿كَذَبُوا﴾ او بعض مفسرین فاعل ﴿وَظَنُّوا﴾ فاعل مؤمنان ښائي او بعض کافران یعنې کافرانو ونیلی چه بعض مؤمنانو دا گمان اوکړو چه رسولانو سره د امداد کومه وعده وه په هغې کښې هغوی درغژن ثابت شو. عبدالله بن مسعود رضي الله عنه فرمائي رسول نااميده شو یعنې د خپل قوم د ایمان نه اود الله ﷻ په امداد کښې توقف اولیدو نودهغوی قوم گمان اوکړو چه هغوی ته د دروغو وعدې ورکړې شوې وې. نودا دواړه روایتونه د دې دواړو بزرگانو صحابه کرامو نه مروی دی او حضرت عائشه رضي الله عنها د دې نه صفا انکار کوی. ابن جریر رحمه الله هم د عائشه صدیقه رضي الله عنها د قول طرفداری کوی اود بل قول تردید کوی او دغه ناخوښوی او ردکوی. والله اعلم.

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ					
بیشکه دې | په قیصو ددوئ کښې					
. بیشکه دهغوئ په قصو کښې د عقلمندو خلقو					
عِبْرَةٌ	لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ۗ	مَا كَانَ حَدِيثًا	يُفْتَرَىٰ	وَلَٰكِن	تَصْدِيقَ
عبرت	دپاره دخاوندانو د عقل	نۀ دی | دا خبرې	دځان نه جوړې کړې شوې	خولیکن	تصدیق دې
دپاره لوئې عبرت دې | ....دا (قرآن) د دروغو جوړ کلام نۀ دې |بلکه دا د هغه(کتاب)تصدیق کوی					
الَّذِي	بَيْنَ يَدَيْهِ	وَتَفْصِيلَ	كُلِّ شَيْءٍ	وَهُدًى	وَرَحْمَةً
دهغه څه |چې مخکښې راغلی دی	ددۀ نه |	او تفصیل دې |	د هر څيز |	او هدایت دې |	او رحمت دې
کوم چې د دې نه وړاندې وو | او د هر (دینی) څيز تفصیل کوی | ....او مومنانو د پاره					
لِّقَوْمٍ	يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾				
د پاره د هغه قوم | چې ایمان راوړی |					
هدایت او رحمت دې|					

قوله تعالى:: لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ۗ

تیرشوی واقعات د عبرت اونصیحت سبب دي: دانبیاء کرامو واقعات د مسلمانانو د نجات او کافرانو د هلاکت قصې دعقل د خاوندانو دپاره ډیر لوئ عبرت او نصیحت دې. دا قرآن کریم بناوټی نه دې بلکه د وړاندینو آسمانی کتابونو د تصدیق دلیل دې. په دې کښې چه کومې حقیقی خبرې د الله ﷻ دی د هغې تصدیق کوی اوکوم چه تحریف او تبدیل شوې دې هغه چهانړ کوی. کومې خبرې چه دهغوی باقی پاتې کولو وې هغه او چه کوم احکام منسوخ شوی هغه بیانوی. هر یو حلال او حرام خوښ او مکروه کولاؤ کولاؤ بیانوی. طاعات، واجبات، مستحبات، محرمات او مکروهات وغیره بیانوی. اجمالی او تفصیلی خبرې ښائی.د الله ﷻ عزوجل صفات بیانوی او بندیګانو چه کومې غلطې د خپل خالق باره کښې کړی دی د هغې اصلاح کوی، مخلوق د هغې نه منع کوی چه هغوی د الله ﷻ یوصفت په مخلوق کښې ثابت کړی.نو دا قرآن کریم د مؤمنانودپاره رحمت او هدایت دې. دهغوی زړونه د ضلالت نه په هدایت، دروغونه په رښتیاؤ، بدونه د نیکو په لار لګوی.اود رب العباد نه د دنیا او آخرت ښیګړې حاصلوی. زمونږ هم دعا ده چه الله ﷻ مونږ ته هم په دنیا او آخرت کښې هم داسې مؤمنانو سره کړی او د قیامت په ورځ چه ډیر مخونه به سپین وی او ډیر به تور وی مونږ هم مؤمنانوسره په نورانی مخونو

کښې شامل کړي. امين.الحمد الله دسورة يوسف تفسيرختم شو.دالله ﷻ شکردې اوهم هغه د تعريفونو لائق دی او هم د هغه نه مونږ امداد غواړو.

اياتونه	سورةالرعدمدنية وهي ثلاثواربعون اية وست ركوعات	ركوع ګاني
۴۳	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ شروع کوم په نوم د الله چه ډيرمهربان زيات رحم کونکي دی	۶

الٓمّٓرٰ تِلْكَ اٰيٰتُ الْكِتٰبِ ؕ وَالَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ

ال م ر | دا | ايتونه | د کتاب دی | او هغه څه | چي نازل کړې شوی دی | تاته | د طرفه د رب ستا نه

الف لام ميم را | دا (د قرآن) دکتاب ايتونه دی | اوستا د رب د طرفه څه چي په تانازل شوی دی

الْحَقُّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُوْنَ ①

حق دی | خوليکن | زيات خلق يئ | نه مني |

هغه بيخي رښتيا دی | خو زيات خلق ايمان نه راوړي |

قوله تعالى:: وَالَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَّبِّكَ الْحَقُّ

دالله ﷻ دطرفنه نازل شوې ټولې خبرې حق دی: -دسورتونو په شروع کښې کوم حروف مقطعات راځی دهغې پوره تشريح د سورة بقره دتفسيرپه شروع کښې شوې ده اومونږ داهم ونيلی دی چه د کوم سورة په شروع کښې دا حروف راشي هلته عموماً دابيان کيږي چه قرآن د الله ﷻ کلام دی په دې کښې هيڅ شك شبه نشته. دلته هم د دې حروفو نه پس فرمانيلی دی دا د كتاب يعنی قرآن آياتونه دی بعضو ونيلی چه دکتاب نه مراد تورات او انجيل دې خو دا صحيح نه دی. بيا هم په دې باندې عطف اچولو سره اود دې پاك كتاب صفتونه ئې بيان کړی چه داسراسر حق دې اود الله ﷻ د طرفنه په تا باندې نازل شوې دې. ﴿الحق﴾ خبر دې د دې مبتداء اول بيان شوه يعنی ﴿اَلَّذِيْٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ﴾خود ابن جرير رحمه الله خوښ کړې شوې قول دا دې چه واؤ زائده دې يا عاطفه دې اود صفت په صفت باندې عطف دې لکه چه مونږ اول ونيلی دی بيا د دې په شهادت کښې دشاعرقول راوړلې دې. بيائې اوفرمائيل چه سره دحق کيدونه بيا هم اکثر خلق ايمان قبلونکی نه دی. يعنی د دې حقانيت واضح دې خود هغوی ضد او نه منل او سرکشی به هغوی د ايمان طرف ته متوجه کيدو ته نه پريږدی.

اَللّٰهُ الَّذِيْ رَفَعَ السَّمٰوٰتِ

| الله هغه ذات دې | چې پورته ئې کړل | اسمانونه

| الله ﷻ هغه ذات دی | چې اسمانونه

بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ

بغير د ستنو نه | چې تاسو وينئ هغې لره | بيا | ئې قرار اونيوو په تخت باندې | او پاپند نې کړل

ئې بغير دستنو نه پورته کړی دی | تاسو ئې وينئ | بيا په عرش باندې په خپل شاني لائق سره برابرشو

الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ؕ كُلٌّ يَّجْرِيْ لِاَجَلٍ مُّسَمًّى ؕ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ

نمر | او سپوږمئ | هر يو | روان دې | - دنيتې مقررې پورې | تدبير کوی (الله) | د هر کار

اونمر او سپوږمئ ئې تابع کړی دی | اوهر يو تر مقرر وخت پورې روان دې | اهم هغه د هرې خبرې انتظام کوی

يُفَصِّلُ	الْاٰيٰتِ	لَعَلَّكُمْ	بِلِقَآءِ	رَبِّكُمْ	تُوْقِنُوْنَ⑦
په تفصیل سره بیانوی	نښې	د پاره د دې چې تاسو	په ملاقات	درب خپل	یقین اوکړئ

هغهٔ خپلې نښې په تفصیل سره بیانوی | دې د پاره چې خپل رب ته د حاضرېدو یقین اوکړئ |

قوله تعالى:: اَللّٰهُ الَّذِيْ رَفَعَ السَّمٰوٰتِ

د اسمان او عرش پیدائش:- دالله ﷻ د قدرت کمال او رباني سلطنت او عظمت ته اوګوره چه بغیر د ستنو نه ئې آسمان اوچت اولوړاوقائم ساتلې دې.د زمکې نه آسمان الله ﷻ څنګه اوچت کړې دې او صرف په خپل حکم ئې اودرولې دې.چه د دې انتهاء ته څوك هم نشي رسیدلې.ددنیا آسمان ټوله زمکه اوکوم څه چه د دې نه ګیرچاپیره دی اوبه او هوا وغیره ټول ئې احاطه کړی دی او د هر طرف نه یو شان اوچت دې. د زمکې نه د پنځو سوو کالو په فاصله دې.اودهر یوخایٔ نه هم دومره اوچت دې. بیا هم د هغې خپل پیړوالې او مینځ هم دپنځو سووکالو په فاصله دې.بیادوئم آسمان هم داآسمان راګیر کړې دې اود ړومبی نه د دوئم پورې فاصله هم پنځه سواکاله ده.دغه شان دریم،بیا څلورم، بیا پنځم،بیا شپږم او بیا اووم لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې.﴿اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ سَبْعَ سَمٰوٰتٍ وَّمِنَ الْاَرْضِ مِثْلَهُنَّ﴾یعنی الله ﷻ اووه آسمانونه پیداکړی دی او هم د دې په مثال زمکې.په حدیث شریف کښې دی اووه آسمانونه او په دې کښې د دې په مینځ کښې چه څه دی هغه د کرسئی په مقابله کښې داسې دی لکه چه په کولاؤ میدان کښې چه یوه حلقه وی([1])اوکرسئی د عرش په مقابله کښې داسې ده چه د عرش قدر د الله ﷻ نه بل هیڅ چا ته معلوم نه دې.([2])

بعض سلفو بیان کړې دې چه دعرش نه د زمکې پورې فاصله پنځوس زره کاله ده. عرش د سرو یاقوتو دې. بعض مفسرین وائی چه د آسمان ستنې خو شته مګر لیدلې نشی لیکن ایاس بن معاویه فرمائی آسمان په زمکه باندې د ګنبد په شان دې یعنی بغیر د ستنودې.دقرآن د طرز عبارت لائق هم دغه خبره ده.او آیت ﴿وَيُمْسِكُ السَّمَآءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى الْاَرْضِ﴾نه هم دا ظاهر ده.نو﴿ترونها﴾ نه به د دې نفی تائید کیږی. یعنی آسمان بغیر ستنو دومره اوچت دې اوتاسو ئې پخپله وینئ چه دا دقدرت کمال د امیه بن ابوالصلت په اشعارو کښې دی د چا د اشعارو باره کښې چه په حدیث شریف کښې چه د هغه اشعارو ایمان راوړلې دې اود هغه زړه کفر کوی([3])او دا هم روایت دې چه دا اشعار د حضرت زید بن عمرو بن نفیل ﷺ دی په کوم کښې چه دی:

وانت الذي من فضل من ورحمة ... بعثت الى موسى رسولا مناديا
فقلت له فاذهب وهارون فادعوا ... الى الله فرعون الذى كان طاغيا
وقولا له هل انت سويت هذه ... بلا وتد حتى استقلت كما هيا
وقولا له هل انت رفعت هذه ... بلا عمد او فوق ذلك بانيا
وقولا له هل انت سويت وسطها ... منيرا اذا ما جنك الليل هاديا
وقولا له من انبت الحب فى الثري ... فيصبح منه العشب يهتز رابيا
وقولا له من يرسل الشمس غدوة ... فيصبح ما مست من الارض ضاحيا
ويخرج منه حبه فى رؤسه ... ففى ذاك ايات لمن كان واعيا

[1] الطبری:۵/۳۹۹.
[2] ابن جریر.
[3] السلسة الضعيفة:٦:١٥٤٦.

یعنی ته هم هغه الله ﷻ نې چا چه په خپل فضل او کرم سره خپل نبي موسی ﷺ سره د هارون ﷺ د فرعون طرف ته رسول جوړ کړو وئې لیګلو. هغوی ته ئې اوفرمائیل چه د دې سرکش د قائل کولود پاره هغه ته اووایه چه دا اوچت او لوړ بغیر ستنو آسمان تا جوړ کړې دې؟ او په دې نمر سپوږمئی او ستوری تاپیداکړی؟د خاورونه دانه راټوکول بیا په هغه بوټوکښې وړې پیداکول او په هغې کښې دانې پخونکې ته ئې؟ آیا د قدرت دا زبردست نشانونه د یو ژوړ انسان د پاره د الله ﷻ د هستئی دلیل نه دې.

داستوٰی علی العرش مطلب:: بیا الله ﷻ په عرش باندې جلوه افروز شو. ددې تفسیر په سورة اعراف کښې تیرشوې دې، او داهم بیان کړې شو چه څنګه دې هم هغه شان ئې پریږدئی. کیفیت تشبیه تعطیل او تمثیل نه د الله ﷻ ذات پاك دې بزرګ دې او اوچت دې. نمر او سپوږمئی د هغه په حکم سره په ګردش کښې دی او د مناسب وخت یعنی قیامته پورې به برابر دغه شان لګیاوی. لکه چه ارشاد دې نمر برابر په خپل ځائ روان دې. د هغه د ځائ نه مراد د عرش لاندې دې چه د زمکې لاندې بل طرف ته ملحق دې دې او ټول ستورې تر دې ځائ راورسیدل او د عرش نه نور هم لرې کیږې ځکه چه صحیح خبره په کومه چه ډیر دلیلونه دی همدغه ده چه هغه قبه یعنی ګنبد دې. متصل عالم د باقی آسمانونو په شان محیط نه دې، ځکه چه د دې ستنې دی اود هغې اوچتونکی دی. او دا خبره مستدیر تاویدونکی د آسمان په تصور کښې نه شی راتلې. څوك چه غورکوی هغه به ئې ربښتیاګنړی. د آیاتونو او احادیثو کتونکې به په دې نتیجه رسی ﴿ولله الحمد والمنة﴾

دشمس وقمر ذکرکولو وجه:: صرف د نمر او سپوږمئی ذکر دلته په دې وجه دې چه په اوو وارو سیارو کښې لوئ او روښانه هم دا دوه دی.نو چه کله دا دواړه مسخر دی نو نور خو په طریقه اولی مسخر دی. لکه چه نمر او سپوږمئی ته سجده مه کوه نه مراد ستورو ته هم سجده نه کول دی.بیاپه نورو روایتونو کښې تصریح موجودده. ارشاددې﴿ وَّالشَّمۡسَ وَالۡقَمَرَ وَالنُّجُوۡمَ مُسَخَّرٰتٍ بِاَمۡرِهٖ ؕ ﴾یعنی نمر سپوږمئی اوستوری د هغه په حکم مسخر دی هم هغه پیداکونکې او امرکونکې دې،هم هغه د برکت خاوند دې، هم هغه رب العالمین دې.هغه آیاتونه د خپل وحدانیت په دلیلونوباندې په تفصیل سره بیانوی، دې د پاره چه تاسو د هغه د توحید قائل شئی او هغه اومنئی چه هغه به تاسو فنا کوی او بیا به مو ژوندی کوی.

وَهُوَالَّذِیۡ مَدَّ الۡاَرۡضَ وَجَعَلَ فِیۡهَا رَوَاسِیَ وَاَنۡهٰرًا ؕ

او هغهٔ هغه ذات دې | چې خوره ئې کړه | زمکه |اوپیدا ئې کړل | په دې کښې | غرونه | او نهرونه

اوالله ﷻ هغه ذات دې | چې زمکه ئې خوره کړې ده |اوپه دې کښې ئې غرونه اودریابونه پیدا کړې دی

وَمِنۡ كُلِّ الثَّمَرٰتِ جَعَلَ فِیۡهَا زَوۡجَیۡنِ اثۡنَیۡنِ یُغۡشِی الَّیۡلَ النَّهَارَ ؕ

او د هر قسم میوو نه|هغهٔ پیدا کړې | په دې کښې | جوړې | دوه |هغهٔ پټوی | شپه | په ورځ باندې

او په دې کښې ئې هرقسم میوې جوړې جوړې پیدا کړې دی |او هغهٔ شپه د ورځې په رڼا کښې پټوی

اِنَّ فِیۡ ذٰلِكَ لَاٰیٰتٍ لِّقَوۡمٍ یَّتَفَكَّرُوۡنَ ۝۳ وَفِی الۡاَرۡضِ

بې شکه| په دې تولوخیزونو کښې | خامخانښې دی|دپاره دهغه قوم| چې فکرکوی| اوپه زمکه کښې

په دې خبرو کښې د فکر کوونکو خلقو دپاره نښې دی | اوپه زمکه کښې

قِطَعٌ مُّتَجٰوِرٰتٌ وَّجَنّٰتٌ مِّنۡ اَعۡنَابٍ وَّزَرۡعٌ وَّنَخِیۡلٌ

حصې دی | چه جوختې دی دیو بل سره | اوباغونه | د انګورو | او فصلونه | او ونې د کهجورو

مختلفې ټکړې دی|چې یوبل سره ملاؤ دی |اود انګورو باغونه دی |او پټی دی او کهجورې دی

صِنۡوَانٌ وَّغَيۡرُ صِنۡوَانٍ يُّسۡقٰى بِمَآءٍ وَّاحِدٍ

چې ځينې ديوبيخه ګنړې راختلې دي|اوځينې ځان ځان ته بيخ لري| ټول خړوبيږي| په يوقسم اوبو سره

دبعضو ډير ښاخونه دي |او بعضې د يوې تنې دي | ټول په يو قسم اوبو باندې خړوبيږي

وَنُفَضِّلُ بَعۡضَهَا عَلٰى بَعۡضٍ فِى الۡاُكُلِ ؕ اِنَّ فِىۡ ذٰلِكَ

اوغوره کوو مونږ|ځينې د هغې نه| په ځينو باندې| په خوند کښې | بې شکه | په دې ټولوځيزونو کښې

خوبيا هم مونږ د يوبل نه په خوراک کښې غوره پيدا کړي دي | ....بيشکه په دې ټولو

لَاٰيٰتٍ لِّقَوۡمٍ يَّعۡقِلُوۡنَ ۝

خامخانښې دي|دپاره دهغه قوم| چې دعقل نه کاراخلي|

خبرو کښې د هغه خلقو دپاره نښې دي چې د عقل نه کار اخلي|

قوله‌تعالى:: وَهُوَ الَّذِىۡ مَدَّ الۡاَرۡضَ

د الله ﷻ د کامل قدرت بيان:- په پورتنۍ آيت کښې دعالم علوي بيان وو. دلته عالم سفلي ذکر روان دې، زمکه په اوږدوالي او پلنوالي سره الله ﷻ خوره کړه. په دې کښې مضبوط غرونه هم هغه ورخښ کړي دي.په هغې کښې چينې اودريابونه هم هغه روان کړي دي.ددې دپاره چه مختلف شکلونواو صورتونو مختلف رنګونو اوخوندونوميوې ګلونه اوونې خړوب شي.جوړه جوړه ميوې هغه پيدا کړې، خوږې ترخې وغيره، شپه ورځ برابر يو بل سپې برابر ځي راځي. د يو راتلل د بل تلل دي. نو په دې مکان سکان او زمان ټولوکښې تصرف هم د دې قادر مطلق دې. د الله ﷻ دې نښونه د ده حکمتونو ته اود هغه دلائلو ته چه په غور اوکورې هغه هدايت بيامونډې شي. د زمکې ټکړې يو ځای ملاؤ شوی دي بيا قدرت ته اوګوره چه يوه ټکړه خو پيداوار کوي او بله هيڅ نه کوي. ديوځای خاوره سره،د بل ځای سپينه، زيړه، توره کانړژنه، نرمه خوږه شګلنه يو صفا غرض چه دا هم د خالق د قدرت نښې دي او ښائي چه فاعل خودمختار مالك الملك لاشريك يو هم هغه الله ﷻ چه خالق کل دې نه د هغه نه سوا څوك معبود شته نه پالونکې﴿ وَزَرۡعٌ وَّنَخِيۡلٌ ﴾که چرې په ﴿ جَنّٰتٌ ﴾باندې عطف واچوې نودپيش نه مرفوع لوستل پکار دي. او﴿ اَعۡنَابٍ ﴾ باندې عطف اچولو سره زير سره مضاف اليه منلو سره مجرور لوستل پکار دي. د ائمه د جماعت دواړه قراءتونه دي. ﴿ صِنۡوَانٌ ﴾ وائي يوونې ته چه ډيرې تنې او ښاخونه ئې وي لکه انار انځر او بعض کهجورې﴿غَيۡرُ صِنۡوَانٍ﴾ کومې چه داسې نه وي هم يوه تناوي لکه نورې ونې.

ترۀ ته هم صنوب وئيلې کيږي:: هم د دې نه د انسان تره ته﴿صنوالاب﴾ وائي. په حديث کښې هم راغلي دي چه حضور ﷺ حضرت عمر ته اوفرمائيل چه تاته معلومه ده چه د انسان تره په مثال د پلار وي. (١)
براء ﷺ فرمائي په يوه جرړه يعني يوه تنا کښې ډير ښاخونه او د کهجورو ونې وي او په يوه تنا باندې هم يوه وي. هم دغه ﴿ صِنۡوَانٌ ﴾ او غير ﴿ صِنۡوَانٌ ﴾ دې. هم دغه قول د نورو بزرګانو هم دې. د ټولو د پاره اوبه يو وي يعني د باران خو د ميوو په کمې زياتي کښې ډير فرق وي.څه خوږې وي څه تروې، په حديث کښې هم دا تفسير دې اوګورئ ترمذي شريف(٢)دقسمونو اوجنسونواختلاف درنګ اختلاف،د بوئي اختلاف د خوند اختلاف، د پاڼو اختلاف د تازګئي اختلاف يو ډير خوږ بل ډير تريو، يو ډير خوندناك بل ډير بې مزې، د چا رنګ زيړ د چا رنګ سور د چا سپين او د چا تور. دغه شان په تازګئي

---

(١) صحيح مسلم كتاب الزكوة باب فى تقديم الزكاة ومنعها: ٩٨٣، ابوداؤد: ١٦٦٣،بيهقى:٦/١٦٣، دارقطنى:٢/١٢٣.
(٢) ترمذى كتاب تفسير القرآن باب ومن سورة الرعد: ٣١١٨.

او میووکښې هم اختلاف دې. او د غذا په اعتبار سره ټولې یو شان دی. د قدرت دا عجائب د یو هوښیار سړي د پاره عبرتونه دی. او فاعل مختار د الله ﷻ د قدرت یو لوئ او زبردست معلومات ورکوی هغه چه څه غواړی نو کوی. د عقلمندودپاره دا آیاتونه دا نښې نښانې کافي وافي دی.

وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ

او که چرې ته تعجب کوې | نو ډېره عجیبه ده

| او که ته تعجب کوې | نو د دوی په خبره

قَوْلُهُمْ ءَإِذَا كُنَّا تُرَابًا ءَإِنَّا لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ

وینا د دوی | آیا کله چې | شو مونږ | خاورې | آیانو بیا به مونږ | راپیدا کیږو په پیدا ښت | نوې کښې

تعجب په کار دې | (هغه دا) چې کله مونږ مړهٔ شو | او خاورې شو | نو بیا به راژوندی کیږو

أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَأُولَئِكَ الْأَغْلَالُ

داخلق | هغه کسان دی | چې کفرونې کړې دې | په رب خپل سره | او دا هغه کسان دی | چې پټئ به پرتې وی

دا هغه خلق دی | چې د خپل رب نه منکر دی | او د دوئ په ځتونو کښې به طوقونه زوړند

فِي أَعْنَاقِهِمْ وَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ

په ځتونو د دوئ کښې | او دا کسان | خاوندان د وور دی | دوئ به | په هغې کښې | همیشه وی

پراتهٔ وی | او هم دغه خلق دوزخیان دی | چې همیشه به په کښې پراتهٔ وی.........

قوله تعالی:: وَإِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ

د دومره نشانونو باوجود دقیامت نه انکار:- الله ﷻ خپل نبی ﷺ ته فرمائی چه ته دهغوی په دروغو ګڼړلو هیڅ حیرانتیا مه کوه. داخو دی داسې نښې چه کتلوسره د الله ﷻ د قدرت دهمیشه نه مطالعه کولو سره هغه منی چه دټولوخالق هم الله دې. بیا د قیامت منکر کیږی. خود دې نه زیاته هره ورځ مشاهده کوی چه هیڅ هم نه کیږی او الله ﷻ هرڅه کوی. هر د عقل خاوند معلوموليې شی چه د زمکې او آسمان پیدائش د انسان د پیدائش نه ډیر لوئ دی اودوباره پیدا کول دړومبی ځل پیدا کولو نه ډیرآسان وی. لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَلَمْ يَعْيَ بِخَلْقِهِنَّ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى ۚ بَلَى إِنَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ چا چه آسمان اوزمکه بغیردستړی والی نه پیدا کړل نوآیا هغه د مړو په دوباره راژوندی کولو قادر نه دې؟ بیشکه دې، بلکه هر څیز د هغه په قدرت کښې دی. نو دلته فرمائی چه په اصل کښې داکافران دی د هغوی په ستونو کښې به د قیامت په ورځ طوق وی. اودا دوزخیان دی چه همیشه به په دوزخ کښې وی.

وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ

او په تلوار غواړی دوئ ستا نه | بدی | مخکښې اد نیکئ نه | او په تحقیق چې تیر شوی دی

اودوئ په ستانه دعافیت راتلو نه وړاندې د مصیبت تلوار کوی | حال دا دې چې ددوئ نه وړاندې

مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ ۗ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ

مخکښې ددوئ نه | مثالونه دعبرت | او بیشکه | رب ستا | خامخا مالك | د ښښنې دې | د پاره د خلقو

دیرد عذابونه د مثالونه تیر شوی دی | او بیشکه ستا رب د خلقو د ظلم (ګناهونو) باوجود ښښونکې دې

عَلٰی ظُلۡمِہِمۡ وَ اِنَّ رَبَّکَ لَشَدِیۡدُ الۡعِقَابِ ⑥
سره د ظلم د هغوئ؛ او بیشکه | رب ستا | خامخا سخت عذاب ورکونکې دې |
اوبیشکه ستارب سخت سزا ورکونکې دې | .

قوله تعالی:: وَیَسۡتَعۡجِلُوۡنَکَ بِالسَّیِّئَۃِ

د عذاب وخت مقرر دې :- داد قیامت منکر وائی که چرې رښتوني ئې نو په مونږ باندې زر عذاب ولې نه راولې؟ وئیل به ئې اې هغه سړیه چه دعوی کوې چه په تا باندې د الله ﷻ ذکر نازلیږی زمونږ په نیز خو ته پاګل ئې. که فرض کړه ته رښتوني ئې نود عذاب فرښتې ولې نه راولې؟ د دې په جواب کښې هغوی ته اووئیلې شو چه فرښتې حق او فیصلې سره راځی. کله چه هغه وخت راشی نو هغه وخت ایمان راوړل یا توبه کول اویا دنیك عمل کولوفرصت او مهلت به نه ملاویږی.دغه شان په بل آیت کښې دی ﴿یَسۡتَعۡجِلُوۡنَکَ﴾ ددوو آیاتونو پورې او په یوځائ کښې دی ﴿سَاَلَ سَآئِلٌ﴾ اوپه آیت کښې دی چه بې ایمانه ددې د پاره تندی کوی او ایماندار د دې نه ویریږی او هغه حق ګڼړی. دغه شان په بل آیت کښې فرمان دې چه هغوی به وئیل اې الله د قیامت نه وړاندې زمونږ معامله پوره کړه. او آیت مبارك کښې دی یا الله که دا ستا د طرف نه حق دی نو په مونږ باندې د آسمان نه کاڼړی راوروه، یاڅه بل څه المناك عذاب نازل کړه.مطلب دا چه د خپل کفر په وجه اود الله ﷻدعذاب دانکار اودهغې راتلل محال ګڼړل او دومره بې ویرې او بې خطرې شوی وو چه د عذابونو د نازلیدلو آرزوګانې او غوښتنې به ئې کولې. دلته اوفرمائیلې شو چه د دوی نه وړاندې د داسې خلقو مثالونه پراته دی چه څنګه هغوی د الله ﷻ په عذابونوکښې راګیرکړې شو. دا خو اووایه چه د الله ﷻ حکم او مهربانی ده چه ګناه ته ګوری خو زر ئې نه رانیسی ګنی په مخ د زمکې به ئې هیڅ څوك هم نه وو پریخودی. شپه ورځ خطاګانې ګوری او معافی کوی.

الله ﷻ مغرفت اوعذاب والا دې::خود دې نه دا مه ګڼړئی چه هغه په عذاب باندې قدرت نه لری. د هغه عذاب هم ډیر خطرناك ډیر سخت او ډیر درد ورکونکی دی. دالله ﷻ فرمان دې ﴿فَاِنۡ کَذَّبُوۡکَ فَقُلۡ رَّبُّکُمۡ ذُوۡ رَحۡمَۃٍ وَّاسِعَۃٍ ۚ وَلَا یُرَدُّ بَاۡسُہٗ﴾که دوی تا دروغ ګڼړی نوته ورته وایه چه ستا رب د ډیرو رحمتونو والا دې، لیکن د هغه راغلې عذاب د ګناهګارانونه نشی اخواکیدی. اوفرمان دې چه ستا پروردګار زر عذاب ورکونکې، بخښونکې اومهربانی کونکې دې او په آیت کښې دی زما بنده او نبی زما بندیګانو ته خبر ورکړه چه زه بښونکې او مهربان یم او زما عذابونه هم ډیر دردناك دی. د دې قسم نور هم ډیر آیاتونه دی په کوم کښې چه امید، ویره او لالچ په یو ځائ بیان شوی دی. په ابن ابی حاتم کښې دی د دې آیت په نازلیدو باندې رسول الله ﷺ اوفرمائیل که د الله ﷻ معافی ورکول نه وو او مهربانی کول نه وو نود چا د ژوند خوندبه باقی نه وو او که د هغه دهمکی ورکول او سزا ورکول نه وونو هرسړی به بې پرواهئی سره ظلم او زیاتی کښې مشغول کیدل[۱] په ابن عساکر کښې دی چه حسن بن عثمان ابو حسان رمادی رحمه الله په خوب کښې د الله ﷻ دیدار اوکړو. وئی کتل چه حضور ﷺ د الله ﷻ په وړاندې ولاړ دې اودخپل یو امتی شفاعت کوی په کوم باندې چه د الله ﷻ فرمان جاری شو چه آیا ستا د پاره دومره کافی نه دی چه ما په سورة رعدکښې په تاباندې آیت ﴿وَاِنَّ رَبَّکَ لَذُوۡ مَغۡفِرَۃٍ لِّلنَّاسِ عَلٰی ظُلۡمِہِمۡ﴾ نازل کړې. ابوحسان رحمه الله فرمائی دې نه پس زما سترګې کولاؤ شوې.

---

[۱] ابن ابی حاتم.

وَيَقُولُ	الَّذِينَ كَفَرُوا	لَوْلَا أُنزِلَ	عَلَيْهِ	آيَةٌ	مِّن رَّبِّهِ ط	إِنَّمَا
او وائي	هغه كسان چې انكارنې كړي دي	ولې نازله نه شوه	په ده باندې	يوه نښه	د طرفه د رب خپل نه	بيشكه چې

او كافران وائي چې د ده د رب د طرفنه په ده باندې څه نښه ولې نازله نه شوه | .....(ائي پيغمبرﷺ) ته

أَنتَ	مُنذِرٌ	وَلِكُلِّ	قَوْمٍ هَادٍ ع
ته	ويرونكې يې	او د پاره د هر قوم	لار ښودونكې مقرر دي

خوصرف (د بدبختو نتيجونه) ويرونكې يې | او د هر قوم د پاره يو لارخودونكې وي |

قوله تعالى:: إِنَّمَا أَنتَ مُنذِرٌ

هدايت د الله په لاس او د نبي په ذمه تبليغ دې: كافرانو خلقو به داعتراض په توګه وئيل چه څنګه وړاندينو پيغمبرانو معجزې راوړلې وې نو داپيغمبر ولې نه راوړي. مثلاً د عرب وغرونه به د خپل ځائ نه اخوا كيدل او دلته به شينكې او نهرونه وو. د هغې په جواب كښې په يوبل ځائ كښې دي چه مونږ به دا معجزې هم خودلې وې خود مخكينو په شان د هغې په دروغو ګڼړلو باندې به د هغوى په شان عذاب راتلو. نود دوى په دې خبرو خفه كيږه اوفكرمند كيږه مه ستاپه ذمه خو صرف تبليغ دې. ته هدايت وركونكې نه ئې. د هغوى په نه منلوبه ستا نيول نه كيږي. هدايت د الله ﷻ په لاس كښې دى دا ستا د وس خبره نه ده. د هر قوم د پاره لارخودونكې او داعى دې يا دا مطلب دې چه هدايت وركونكې زه يم او ويرونكې ته ئې. په آيت مبارك كښې دى ﴿وَإِن مِّنْ أُمَّةٍ إِلَّا خَلَا فِيهَا نَذِيرٌ﴾ په هر امت كښې ويرونكى تير شوى دى او دلته مراد د هادى نه پيغمبر دې. نو پيشوا او لارخودونكې په هره دله كښې وى د چا د علم او عمل نه نور لار موندلې شي. د دې امت چه پيشوا رسول الله حضرت محمدﷺ دې.

دهاد نه مراد على ﷺ اخستل غلط دى: يو ډير منكر او فضول روايت دې چه د دې آيت د نازليدلو په وخت كښې. هغوىﷺ په خپله سينه مباركه باندې لاس كيخودو چه منذر خو زه يم او د حضرت على ﷺ د اوږې طرف ته ئې اشاره اوكړه چه هادى على ﷺ دې زما نه پس به هدايت حاصلونكى ستا نه هدايت حاصلوى[1] د حضرت على ﷺ نه نقل دى چه په دې ځائ كښې د هادى نه مراد د قريشو يو سړې دې.[2] جنيد بغدادى رحمه الله وائى هغه حضرت على ﷺ پخپله دې.

اللَّهُ يَعْلَمُ	مَا	تَحْمِلُ
الله پوهيږى	په هغه څه	چې بار اخلي

اځه چې يوه ښځه په

كُلُّ	أُنثَىٰ	وَمَا	تَغِيضُ	الْأَرْحَامُ	وَمَا	تَزْدَادُ ط
هره	ښځه	او په هغه څه	چې كموى ئې	رحمونه	او په هغه څه چې	زياتوى ئې

خپله خيټه كښې ساتي الله ته هغه ښه معلوم دى او څه چې (د ښځو) په رحم كښې (د بچې د پيدا وښت په حقله) كمې زياتې كيږى

وَكُلُّ شَيْءٍ	عِندَهُ	بِمِقْدَارٍ ۝٨	عَالِمُ الْغَيْبِ	وَالشَّهَادَةِ	الْكَبِيرُ
او هر څيز	د هغه سره	په اندازه دي	عالم دي په پټو څيزونو	او په ښكاره	هغه لوئ دي

اود اهر څيز د هغهٔ په نزد په يوه مقرره نيټه كيږى | هغهٔ په پټو او په ښكاره وتولو څيزونو ښهٔ عالم دي

[1] الطبرى: ۱۳/ ۱۰۸، حاكم: ۳/ ۱۳۰.
[2] المعجم الاوسط: ۱۳۸۳، المعجم الصغير: ۲/ ۳۸ وعبدالله بناحمد فى زوائد المسند: ۱/ ۱۲۶ وسنده حسن ورجل من بنى هاشم هوالرسولﷺ.

الْمُتَعَالِ ۝
اود اوچت شان مالك دی
ډیر لوئي دي اوعظیم دي

قوله تعالی:: اَللّٰهُ یَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ اُنْثٰى

دمور په رحم کښې لوئیدونکی بچی د حقیقت نه صرف الله خبر دې: د الله ﷻ دعلم نه هیڅ څیز پټ نه دی. تول سا لرونکی مښندې که څناور وی که انسانان د هغې د خیټې د بچو، د هغوی د حمل الله ﷻ ته علم دې. په خیټه کښې څه دی الله ﷻ ته ښه معلوم دی. یعنی چه ښځه ده که سړی؟ ښه دې که خراب؟ نیك دې که بد؟ د عمر خاوند دې که بې عمره؟ ارشاد باری تعالی دې ﴿هُوَ اَعْلَمُ بِكُمْ اِذْ﴾ هغه ته ښه پته ده کله چه تاسو د زمکې نه راپیدا کوی او چه کله تاسو د مور په خیټه کښې پټ شوی ئې الخ او فرمان دې ﴿یَخْلُقُكُمْ فِیْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ خَلْقًا مِّنْۢ بَعْدِ خَلْقٍ فِیْ ظُلُمٰتٍ ثَلٰثٍ ؕ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ لَهُ الْمُلْكُ ؕ لَاۤ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۚ فَاَنّٰى تُصْرَفُوْنَ ۝﴾ هغه تاسو د مور په خیټه کښې راپیدا کوی د یو نه پس په بل پیدائش کښې په دریو دریو تیاروکښې.

د مور په خیټه کښې د بچی مختلف ادوار:: ارشاد دې ﴿ وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ طِیْنٍ ۝﴾ مونږ انسان د خاورې نه پیدا کړو، بیا نطفه د نطفې سره وینه شوه، بیا دچك وینې نه د غوښې ټکړه شوه، غوښنه ئې د هډوکی په شکل کښې کړه. بیا ئې په هډوکو باندې غوښنه اوخیژوله او بیا په آخری پیدائش سره پیدا کړل. نو بهترین خالق بابرکت دې.

د هر دور موده څلویښت ورځې وی:: د بخاری او مسلم په حدیث کښې د رسول الله فرمان دې چه په تاسو کښې د هر یو پیدائش څلویښت ورځوپورې د هغه د مور په خیټه کښې جمع کیږی. بیا هم دومره ورځو پورې چك وینه شی. بیا هم دومره ورځو پورې د غوښې ټکړه شی. بیا الله ﷻ خالق کل یوه فرښته راولیګی کومې ته چه د څلورو خبرو لیکلو حکم وی. د هغه رزق عمر نیك او بد کیدل لیکی. (۱) او په حدیث شریف کښې دی هغه تپوس کوی چه اې الله سړی به وی که ښځه؟ بدبخت به وی که نیك بخت؟ رزق ئې څه دې؟ عمر ئې څومره دې؟ الله ﷻ ئې ښائی او هغه ئې لیکی.

دغیبو پنځه کنجیانې:: (۲) حضور ﷺ فرمائی د غیبو پنځه کنجیانې کوم چه بغیر د الله ﷻ بل هیڅ څوك نه پیژنی. د صبا خبره د الله ﷻ نه علاوه بل څوك نه پیژنی. خیټه څنګه غتیږی او څنګه راغونډیږی څوك نه پیژنی. باران به کله کیږی چاته پته نشته. کوم سړې به کوم ځائې مری د هغه نه بغیر چاته پته نشته. قیامت به کله وی د دې علم هم الله ﷻ ته دې. (۳)

دخیټې دکمولواوزیاتولو مطلب:: خیټه څنګه کمه وی دې نه مراد حمل ساقط کیدل دی او په رحم کښې څنګه زیاتیږی څنګه پوره کیږی ددې علم هم الله ﷻ ته دې. ګوره یوه ښځه لس میاشتې اخلی څوك نهه میاشتې د چا حمل زیاتیږی او د چا کمیږی. دنهه میاشتونه زیاتیدل اود نهو میاشتو نه کمیدل هم دالله ﷻ په علم کښې دی ① دضحاك رحمه الله بیان دې چه زه دوه کاله دمور په خیټه کښې وم، چه کله پیدا شوم نوزماوراندینی دوه غاښونه راوتلي وو ② دعائشه رضی الله عنها فرمان دې دحمل زیاته موده دوه کاله

---

(۱) صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله علیهم:۳۲۰۸، صحیح مسلم:۲۶۴۳،ابوداؤد:۴۷۰۸، ترمذي:۲۱۳۷، ابن ماجه: ۸۶ احمد: ۳۸۲/۱، مسند حمیدی: ۱۲۶.

(۲) صحیح بخاری کتاب الحیض باب مخلقة وغیر مخلقة: ۳۱۸، صحیح مسلم: ۲۶۴۶.

(۳) صحیح بخاری کتاب التفسیر باب ﴿الله یعلم ما تحمل کل انثی وما تغیض الارحام﴾: ۴۶۹۱،ابن حبان: ۲۷۳/۱، السنن الکبری ۳۷۰/۶، المعجم الاوسط: ۲۵۸/۲، احمد: ۵۴/۲، الطبری: ۲۸/۲۱.

ده.دکمی نه مرادپه بعضي خلقوهم د حمل په ورخوکښې وینه راځي او د زیاتی نه مراد د نهو میاشتونه زیات حمل حصاریدل ③مجاهد رحمه الله فرمائی دنهونه وړاندې چه کومه ښځه وینه اووینی نود نهونه زیاتیږی لکه د حیض ورځې.دوینې پریوتوسره ماشوم ښه کیږی اوچه نه پریوزی پوره چاق او لوئ وی
بچی دمور په خیټه کښې بې غمه وی::حضرت مکحول رحمه الله فرمائی چه ماشوم د مور په خیټه کښې بالکل بې غمه بې پرواه او په آرام باندې وی. د هغه د موردحیض وینه د هغه خوراك وی چه د بغیر د غوښتنې او په آرام سره هغه ته رسی هم دغه وجه چه په دې ورځو کښې په مور دحیض بیماری نه راځي بیاچه کله ماشوم پیدا شی نو په زمکه باندې لګیدو سره چغې وهی. د دې نابلده ځائ نه هغه ویریږی. کله چه د هغه نوم پریکړې شی نو الله ﷻ د هغه رزق د هغه د مور سینې ته رسوی او اوس هم هغه ته بغیر د غوښتلو بې مشقته په بې غمنې او بې فکرئی سره هغه ته رزق ملاویږی. بیا چه لږ شان لوئیږی نو په خپلو لاسو خوری څکې خو بالغ کیدو سره د رزق د پاره شور زوګ شروع کړی. که د مړکولو او قتل کولو پورې د رزق ملاویدلو امکان وی نومخکښې روستوکیږی نه. افسوس اې بنیادمه په تا حیرانتیا ده چا چه تاته د مور په خیټه کښې رزق درکړو، چاچه تاله د مور په غیږ کښې رزق درکړو، چاچه تاله د ماشوموالی نه تر بلوغت پورې رزق درکړو نو ته اوس بالغ او عقلمندکیدو سره دا وائی چه په انسان افسوس دې د کوم ځائ نه به خورم؟ که مړه کیدل وی که قتل وی؟
د رسول کریم ﷺ د خپل لوری پیغام::بیا هغوی دا آیت اولوستلو. هر څیز هغه سره په یوه اندازه دې. رزق اجل یعنې مرګ هر څه مقرر شوی دی.دحضور ﷺ یوې لور بی بی هغوی له یو سړې راولیږلو چه زما ماشوم په آخری حالت کښې دې ستاسو تشریف راوړل زما د پاره د خوشحالئی ذریعه ده. هغوی ﷺ اوفرمائیل لاړ شه هغې ته اووایه چه کوم الله ﷻ واخلی هغه هم د هغه دی او چه کوم نې درکړې هغه هم د هغه دی د هغه څیز صحیح اندازه هم هغه سره ده، هغې ته اووایه چه صبر اوکړه او د الله ﷻ نه د ثواب امید ساته الخ [1] الله ﷻ هر هغه څیز باندې خبر دې کوم چه د خلقو نه پټ دې اود هغې نه کوم چه بندیګانو ته ښکاره دې. د هغه نه هیڅ هم پټ نه دی. هغه د ټولونه لوئ، هغه د هر چا نه اوچت دې. هر څیز د هغه په علم کښې دې. ټول مخلوق د هغه په وړاندې عاجز او لاچاره دې. ټول سرونه د هغه په وړاندې ټیټ دی او ټول بندیګان د هغه په وړاندې عاجز لاچاره او صرف بې بس دی.

وَمَنْ	اَسَرَّ الْقَوْلَ	مَّنْ	مِّنْكُمْ	سَوَآءٌ
او هغه څوك	چې پټوی خبره	هغه څوك	ستاسو نه	یو شان دی (هغهٔ ته)
ټول هغهٔ ته برابر				په تاسو کښې که څوك په پټه خبره کوی او که په ښکاره

وَسَارِبٌ	بِالَّيْلِ	مُسْتَخْفٍ	هُوَ	وَمَنْ	بِهٖ	جَهَرَ
او هغه څوك چې روان وی	په شپه کښې	پټیدونکی وی	چې هغهٔ	او هغه څوك		چې په اوچت اواز کوی دا
دی او هغه څوك ورته هم یو شان معلوم دی که د شپې (په تیاره کښې) پټ شی او که د ورځې (ښکاره) ګرځی						

وَمِنْ خَلْفِهٖ	مِّنْۢ بَيْنِ يَدَيْهِ	مُعَقِّبٰتٌ	لَهٗ	بِالنَّهَارِ ⑩
او روستو د هغهٔ نه	مخکښې د انسان نه	نګرانې فرښتې مقرر دی	د هغه	په ورځ کښې
هم او روستو هم	وړاندې	مقرر دی	ګرځی هر یو د پاره نمبر په نمبر راتلونکې (فرښتې)	را

---

[1] صحیح بخاری کتاب الجنائز باب قول النبی ﷺ ((یعذب المیت ببعض بکاء اهله علیه اذا کان النوح من سنته)):۱۲۸٤، صحیح مسلم: ۹۲۳، نسائی:۱۸۶۸ بیهقی:٤/۶۱۲، مصنف عبدالرزاق: ۳/۵۵۲، احمد:۵/۲۰٤، ابن حبان:٤۶۱، ابن ابی شیبه:۳/۳۹۲، مسندالطیالسی:۶۳۶

يَحْفَظُوْنَهٗ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ ؕ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ

چې حفاظت کوی د انسان | په حکم د الله | بیشکه الله | نه بدلوی | هغه حالت | چې وی په یو قوم باندې

هغوی دالله ﷻ په حکم د هغهٔ حفاظت کوی | بیشکه الله ﷻ د یو قوم (ښهٔ) حالت نهٔ بدلوی

حَتّٰى يُغَيِّرُوْا مَا بِاَنْفُسِهِمْ ؕ وَاِذَآ اَرَادَ اللّٰهُ

تر هغې پورې | چې بدل کړی هغوئ | هغه حالت | په خانونوخپلو | اوهرکله چې | اراده اوکړی | الله

ترڅو چې هغوئ پخپله خپل حالت بدل کړې نهٔ وی | اوهرکله چې الله په یوقوم باندې دمصیبت (راوستو

بِقَوْمٍ سُوْٓءًا فَلَا مَرَدَّ لَهٗ ۚ وَمَا لَهُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ مِنْ وَّالٍ ۝

په یوقوم | د مصیبت نوبیانشته واپس کیدل | د هغې | او نشته هغوئ دپاره | په مقابله دالله کښې | څوك مددګار

اراده اوکړی | نوهیڅوک ئې نشی واپس کولې | او دوی د پاره به د الله ﷻ نه سوا بل څوک مددګار نهٔ وی

قوله تعالی:: سَوَآءٌ مِّنْكُمْ مَّنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ جَهَرَ بِهٖ

د الله ﷻ علم ټول مخلوق راګیرونکي دې:- دالله ﷻ علم ټول مخلوق راګیرکړې دې هیڅ څیز د هغه د علم نه بهر نه دې.په مزه او تیز هریو آواز اوری. پټ اوښکاره هر څه پیژني. که ته ئې پټوې او که ښکاره کوې د هغه نه پټ نه دی. حضرت عائشه صدیقه رضي الله عنها فرمائی هغه هم الله ﷻ دې د چا اوریدو چه د ټولو آوازونه راګیرکړی دی. د الله ﷻ قسم یوې ښځې د خپل خاوند ګیله رسول الله ﷺ ته داسې په غوږ کښې پس پس سره اوکړه چه زه ورسره په خواکې ناسته وم خو ما پوره واونه ریده خو الله ﷻ آیت ﴿قَدْ سَمِعَ اللّٰهُ﴾ الخ [1] نازل کړو.یعنی د دې ښځې دا ټول پس پس الله ﷻ اوریدل. هغه اوریدونکې او لیدونکې دې. څوك چه دخپل کور په تهه خانوکښې د شپې په تیاروکښې پټ وی او هغه چه دورځې په رڼاکښې په کولاؤ لارو روان وی هغه د الله ﷻ په علم کښې برابر دی.لکه چه ﴿اَلَا حِيْنَ يَسْتَغْشُوْنَ ثِيَابَهُمْ ۙ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ۚ﴾ کښې فرمائی او آیت ﴿وَمَا تَكُوْنُ فِيْ شَاْنٍ﴾ کښې ارشاد شوې دې چه ستاسو د هر کار په وخت کښې مونږ اخوادیخوانه یو. هیڅ یوه ذره زمونږ د معلوماتونه بهر نه ده. د الله ﷻ فرشتو د څاتندونکی او څوکیدار په شان د بندیګانونه ګیرچاپیره مقرر دی چه هغوی د آفتونو او مصیبتونو نه بچ کوی.

هرانسان دڅلورو فرښتو په مینځ کښې وی:: لکه څنګه چه په اعمالوباندې ساتندونکې د فرښتو یو ډله ده چه وار په وار یو بل پسې راځی. د شپې جدا او د ورځې جدا او لکه چه څنګه دوه فرښتې د انسان ښی اوګس طرف ته د اعمالو لیکلوباندې مقرر دی. د ښی طرف والا نیکئی لیکی او د ګس طرف والا بدئی لیکی. دغه شان دوه فرښتې د هغه نه وړاندې روستو دی چه د هغه حفاظت او ساتنه کوی. نو هر انسان هر وخت څلورو فرښتو سره اوسیږی یعنی دوه ښی او ګس طرف ته لیکونکې او دوه حفاظت کونکې وړاندې روستو. بیا د شپې جدا او د ورځې جدا. په حدیث شریف کښې دی چه تاسو له فرښتې یوبل پسې ځی راځی.د شپې او ورځې دهغوی یو ځاي کیدل سحراومازیګر مونځونو کښې کیږی. د شپې تیریدونکې آسمان ته ځیژی. او سره د علم الله ﷻ د هغوی نه تپوس کوی چه تاسو زما بنده په کوم حالت کښې پریخودو؟هغوی جواب ورکوی چه مونږ لاړو نو هغه په مانځه کښې ووا

[1]) نسائی کتا ، الطلاق باب الظهار: ۳٤۹۰، ابن ماجه: ۲۰٦۳وهو صحیح، صحیح بخاری تعلیقاومختصر اقبل حدیث: ۷۳۸٦،حاکم:۲/٤۸۱.

چه راتلو نو به مانخه کښې مو پریخودو([1]) په حدیث شریف کښې دی چه تاسو سره هغه وی او بغیر د اودس ماتی اوجماع د وخت نه هغه تاسو نه نه جدا کیږی.نو تاسوله د هغوی لحاظ د هغوی نه شرم اود هغوی اکرام او عزت کول پکار دی.([2])

نو چه کله الله ﷻ څه نقصان خپل بنده ته رسول غواړی نو د ابن عباس رضی الله عنه د قول مطابق حفاظت کونکې فرښتې هغه کار کولو ته پریږدی. مجاهد رحمه الله وائی چه هر بنده سره د الله ﷻ د طرف نه موکل وی چه هغه په اوده کیدو او ویښیدو د پیریانو انسانان زهریله ځناورو او ټولو آفتونونه پچ کوی. هر یو څیز منع کوی خو هغه کوم چه الله ﷻ رسول غواړی. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی دا د دنیا د بادشاهانو امیرانو ذکر دې کوم چه په پهره او څوکې کښې اوسیږی. ضحاک رحمه الله فرمائی چه بادشاه د الله ﷻ په ساتنه کښې وی(امرالله) سره یعنی د مشرکانو او ظاهرینونه والله اعلم. ممکن دی چه د دې قول نه غرض دا وی لکه څنګه چه د بادشاهانو او امیرانو څوکیداری سپاهیان کوی دغه شان د بنده څوکیداری د الله ﷻ د طرف نه مقرر شوې فرښتې کوی. په یو غریب روایت کښې په تفسیر ابن جریر کښې روایت دې چه حضرت عثمان رضی الله عنه حضور ﷺ له راغلواو د هغوی ﷺ نه ئې تپوس اوکړوچه بنده سره څومره فرښتې وی. هغوی ﷺ اوفرمائیل یوه خو ښی طرف ته نیکئی لیکونکې چه د کس طرف والا باندې امیره ده. کله چه ته څه نیکی کوې نو د یوې په ځائ لس لیکی او ته چه کله بدی کوې نود کس طرف والا د ښی طرف والا نه اجازت غواړی نو هغه وائی چه لږ صبر اوکړه کیدې شی چه توبه یا استغفار اوکړی. درې ځل هغه اجازت غواړی نو چه بیا هغه توبه اونه کړی نو دا د نیکئی لیکونکې فرښته وائی چه اوس ئې اولیکه. الله ﷻ دې مونږ د دې نه خلاص کړی دا خو ډیر خراب ملګرې دې دې ته د الله ﷻ هم لحاظ نشته دا د هغه نه شرمیږی نه. د الله ﷻ فرمان دې چه انسان کومه خبره په ژبه راوړی په دوی باندې څوکیداران مقرر او لیکلې شوی دی او دوه فرښتې ستا نه وړاندې روستو دی. د الله ﷻ فرمان دې (لَهُ مُعَقِّبٰتٌ)الخ. اویوې فرښتې ستادتندی ویښته نیولی دی ([3])کله چه ته د الله ﷻ د پاره عاجزی کوئې نو هغه تا اوچتو درجوته رسوی او چه ته کله د الله ﷻ په وړاندې سرکشی او کبر کوې نو هغه تا ښکته اوعاجزکوی او دوه فرښتې ستا په شونډو دې کوم درود چه ته په ما باندې وائی د هغې دوی حفاظت کوی. یوه فرښته ستا په خوله باندې ولاړه ده چه د مار وغیره غوندې څیز ستا حلق ته لاړ نه شی او دوه فرښتې ستا په سترګو دی نو دا لس فرښتې هر بنیادم سره دی بیا د شپې جدا دی او د ورځې جدا دی. دغه شان هر انسان سره د الله ﷻ د طرف نه شل فرښتې دی. یو خوا خو ټوله ورځ د ابلیس د دهوکه کولو ډیوټی وی او هره شپه د هغه د اولاد. ([4])مسند احمد کښې دی تاسو کښې هر یو سره پیرې ملګرې دې او فرښته ملګرې دې. خلقو وئیل چه تاسو سره هم؟ وئې فرمائیل چه او الله ﷻ په هغوی باندې زما امداد کړې دې هغوی ماته د ښیګړې نه علاوه نور څه نه وائی (مسلم)دا فرښتې د الله ﷻ په حکم سره د هغوی ساتنه کوی په بعض قراءتونو کښې (اَمْرِاللّٰهِ) په بدله کښې (بامرالله) دې. کعب رضی الله عنه وائی که د بنیادم د پاره هر نرم او سخت کولاو کړې شی نو هر یو څیز به هغه ته په نظر راشی اوکه د الله ﷻ د طرف نه دا حفاظت کونکې فرښتې مقرر نه وې چه د خوراك څښاك او شرمګاهونو حفاظت کونکې دی نو والله تاسو خو به اوچت کړې شوی وئی. ابو امامه رحمه الله فرمائی هر سړی سره حفاظت

[1] صحیح بخاری کتاب بدء الخلق باب ذکر الملائکة صلوات الله علیهم: ۳۲۲۳، صحیح مسلم: ۶۳۲، ابن حبان:۱۷۳۶، مسندابی عوانة:۳۱۵/۱، السنن الکبری:۱۷۵/۱، مؤطا امام مالك: ۴۱۱، احمد:۴۸۶/۲، مسندابی یعلی: ۲۱۵/۱۱، شعب الایمان:۵۰/۳، صحیح ابن خزیمه:۱۶۵/۱.

[2] ترمذی کتاب الادب باب ماجاء فی الاستار عندالجماع: ۲۸۰۰.

[3] ۵۰/ق:۱۸.

[4] الطبری:۲۹۴/۹.

کونکې فرښته ده چه د تقدیری کارونونه علاوه نورې ټولې بلاګانې د هغه نه لرې کوی. د قبیله مراد یو سړې حضرت علی ؓ له راغلو هغه ئې په مانځه کښې مشغول اولیدو نو وئې ونیل چه د قبیله مراد خلقو ستاسو د قتل اراده کړې ده تاسو خپله پهره او څوکئې مقرر کړئې. هغوی اوفرمائیل چه هر سړې سره د هغه حفاظت کونکې دوه فرښتې مقرر دی بغیر د تقدیر د لیك نه هیڅ یوه بدی انسان ته رسیدو ته نه پریږدی. واوره اجل یو مضبوطه قلعه ده او ښکلې ډهال دې او ونیلی شوی دی چه د الله ﷻ په حکم او الله ﷻ په امر د هغه حفاظت کوی.

شرعی دم هم د تقدیر حصه ده ::لکه چه په حدیث شریف کښې دی خلقو د حضور ﷺ نه تپوس اوکړو چه د مونه او پوکی چه مونږ کوو آیا په دې باندې د الله ﷻ مقرر شوې تقدیر اخوا کیدې شی؟ هغوی ﷺ اوفرمائیل چه هغه خو پخپله د الله ﷻ د طرف نه مقرر شوې دې. [1] په ابن ابی حاتم کښې دی چه د بنی اسرائیلو په انبیاؤ کرامو کښې د یو طرف ته د الله ﷻ وحی اوشوه چه خپل قوم ته اووایه چه د کوم کلی والا او کوم کور والا د الله ﷻ تابعدارئی کښې تیرولو سره د الله ﷻ معصیت کوی الله ﷻ به د هغوی د خوشحالئی څیزونه د هغوی نه لرې کړې هغوی ته هغه څیزونه وررسوی چه هغوی ته تکلیف رسونکې وی. د دې تصدیق د قرآن کریم د آیت ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَا یُغَیِّرُ﴾ نه هم کیږی. د امام ابن ابی شیبه ﷫ کتاب صفة العرش کښې دا روایت مرفوعا هم راغلی دې. عمیر بن عبدالملك وائی چه د کوفې په منبر باندې حضرت علی ؓ مونږ ته خطبه راکړه کومه کښې چه فرمائیل چه که زه به چپ پاتې شوم نو حضور ﷺ به خبره شروع کوله اوکله به ماتپوس کولو نو هغوی ﷺ به جواب راکولو. یوه ورځ حضور ﷺ ماته اوفرمائیل الله ﷻ فرمائی ماته د خپل عزت او جلال د اوچتوالی چه په عرش دې قسم دې چه د کوم کلی د کوم کور خلق زما په نافرمانوکښې اخته وی او بیا هغه پریږدی او زما په تابعدارئی کښې لګیاشی نو زه هم خپل عذاب او تکلیف د هغوی نه اخوا کړم او خپل رحمت او آرام هغوی ته رسوم. دا حدیث غریب دې او د دې په سند کښې یو راوی غیرمعروف دې.

هُوَ	الَّذِیْ	یُرِیْکُمُ	الْبَرْقَ	خَوْفًا	وَّطَمَعًا	وَّیُنْشِئُ	السَّحَابَ
هغهٔ	هغه ذات دی	چې ښائی تاسو ته	پریښنا	هم ویره	او هم امید	او پورته کوی	وریځې

الله ﷻ هغه ذات دی چې تاسو ته دبجلئ پرق ښائی | چې د ویرې اوامید دواړو ذریعه ده | اوږداوبو نه ډکې) درنې

الثِّقَالَ ۚ	وَیُسَبِّحُ	الرَّعْدُ	بِحَمْدِهٖ	وَالْمَلٰٓئِكَةُ	مِنْ خِیْفَتِهٖ ۚ
درنې	او پاکی بیانوی	د وریځې ګړزار	د حمد د هغه سره	او فرښتې هم	د ویرې د هغهٔ نه

وریځې راخېژوی | اورعد (ګړګوړ) سره د تعریف نه د هغهٔ پاکی بیانوی | او فرښتې هم د هغهٔ د ویرې نه رپیږی

وَیُرْسِلُ	الصَّوَاعِقَ	فَیُصِیْبُ	بِهَا	مَنْ	یَّشَآءُ	وَهُمْ
اولیږی هغهٔ	تندرونه	نو رسوی	دغه تندرونه	هغه چاته	چې اوغواړی	په داحال کښې چې هغوی

اوهغهٔ تندرونه رالیږی | نو چې په چا غواړی په هغهٔ ئې غورزوی | اوتهٔ ګوره چې دوئ دالله ﷻ

یُجَادِلُوْنَ	فِی اللّٰهِ ۚ	وَهُوَ	شَدِیْدُ	الْمِحَالِ ؕ
جګړه کوی	په باره دالله کښې	او هغهٔ	سخت دی	دتدبیرپه لحاظ سره

په وحدانیت کښې جګړې کوی | حال دا دی چې هغهٔ دلوئې طاقت خاوند دی |

[1] ترمذی کتاب الطب باب ماجاء فی الرقی والادویة :۲۰۶۵، ابن ماجه:۳۴۳۷، حاکم:۴۰۲/۴،المعجم الکبیر:۳۰۹۰، مجمع الزوائد:۸۵/۵.

قوله تعالی:: وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ

د آسمانی بجلئی پړق پړوق- بجلی هم د هغه په حکم کښې ده. حضرت ابن عباس ﷺ د سوال کونکي په جواب کښې وئیلي ووچه بجلی اوبه دی. مسافرچه دا وینی د خپل تکلیف او مشقت د ویرې نه ویرېږی او مقیم د برکت او ګټې په امید باندې د رزق د زیاتیدو لالچ کوی. هم هغه دا درنې اوریځې پیدا کوی چه د اوبو د بوج په وجه زمکې ته نزدې راځی نو په دې کښې بوج هم د اوبو وی. بیانی اوفرمائیل تندر هم د هغه تسبیح او حمد کوی چه هر څیز د الله ﷻ تسبیح او حمد کوی. ([1])

د وریځو خبرې اوخندا: یوحدیث شریف کښې دی چه الله ﷻ اوریځې پیدا کوی چه په ښه شان سره خبرې کوی او خاندی. ([2])ممکن دی چه د خبرونه مراد ګرځیدل او خندا نه مراد دبجلئی ښکاره کیدل وی. سعدابن ابراهیم رحمه الله فرمائی الله ﷻ باران رالیږی اودهغې نه ښه خبرې کونکې اوښه خندا کونکې بل څوک نشته. د هغه خندا بجلی ده اود هغه خبرې ګړځار دې. محمد بن مسلم رحمه الله وائی چه مونږ ته دا خبره رارسیدلې ده چه بجلی یوه فرشته ده د کومې چه څلور مخونه دی یوه د انسان په شان یو د غوئی په شان یو د باز او بله د زمری په شان. هغه چه کله لکئی خوزوی نو بجلی ښکاره کیږی. حضور ﷺ به چه ګړځ ګړوځ واوریدو نو دا دعا به ئې لوستله ﴿اللهم لا تقتلنا بغضبك ولا تهلكنا بعذابك وعافنا قبل ذالك﴾ (ترمذی)([3])بل روایت کښې دا دعا ده ﴿سبحان من يسبح الرعد بحمده﴾ حضرت علی ﷺ چه به ګړځ اوریدو نو دا به ئې لوستل ﴿سبحان من سبحت له﴾ ([4])ابن ابی زکریا فرمائی چه څوک ګړځ ګړوځ واوری نو وائی دې ﴿سبحان الله وبحمده﴾([5])په ده به بجلی یعنی تندر نه راپریوزی. عبدالله بن زبیر ﷺ چه به ګړځ ګړوځ اوریدو نو خبرې به ئې پریخودې او فرمائیل به ئې ﴿سبحان الذي يسبح الرعد بحمده والملئكة من خيفته﴾ ([6]) اوفرمائیل به ئې چه په دې آیت کښې په دې آوازکښې د زمکې والا د پاره ډیر ویرونکې څیز دې. په مسند احمد کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائی ستاسو رب العزت فرمائی که زما بندګانو زما پوره تابعداری کوله نو مابه د شپې بارانونه کول او د ورځې به مې نمر راخیژولو او دوی ته به مې د ګړځ ګړوځ آواز قدرې نه اورولو.([7])

دګړځ ګړوځ اوریدلوسره تسبیح وئیل پکاردی: طبرانی کښې دی چه هغوی ﷺ فرمائی ګړځ ګړوځ اوریدو سره د الله ﷻ ذکرکوئی ځکه چه په ذکر کونکو باندې تندر نه راپریوزی. ([8])هغه تندر رالیږی او چه په چا باندې غواړی عذاب کوی هم په دې وجه به په آخره زمانه کښې تندرونه ډیر راپریوزی. دمسند احمد په حدیث شریف کښې دی چه قرب قیامت کښې به تندرونه ډیر پریوزی. تردې چه یو سړې به راشی او د خپل قوم نه به تپوس اوکړی چه سحر په چا باندې تندر پرې وتې دې؟ هغوی به وائی فلانکی باندې فلانکی باندې.([9])

---

[1] ۱۷/الاسراء:٤٤.

[2] احمد:٥/٤٣٥وسنده صحيح الاسماء والصفات للبيهقی:٩٨٨ الامثال للرامهرمزی: ١٢٥.

[3] ترمذی کتاب الدعوات باب مایقول اذا سمع الرعد: ٣٤٥٠، الادب المفرد:٧٢١، السنن الكبری:٧٦٤، ابن ابی شیبه:٧/٣١، عمل اليوم والليلة للنسائی: ٩٢٧، بیهقی:٣/٣٦٢، احمد:٢/١٠٠، حاکم:٤/٢٧٦.

[4] صحيح الادب المفرد:٧٢٢عن ابن عباس ﷺعن قوله وسنده حسن.

[5] الطبری: ٩/٢٩٨.

[6] مؤطا امام مالك رواية ابی مصعب، ٢/١٧١، ح ٢٠٩٤وسنده صحيح.

[7] احمد:٢/٢٥٩،حاکم:٢/٣٤٩،مسند الطيالسی:٢٥٨٦.

[8] طبرانی: ١١٣٧١، مجمع الزوائد:١٠/١٣٦.

[9] احمد:٣/٦٤-٦٤، مجمع الزوائد:٨/٩، حاکم: ٤/٤٤٤.

د یو مغرور سردار واقعه:: ابویعلی راوی دي چه حضور ﷺ یو سړي د یو مغرور سردار د راغوښتلو د پاره اولیږلو. هغه ونیل کوم رسول الله اوکوم الله؟ الله دسرو زرو دي که دسپینو زرو؟ یاد پیتلو؟ قاصد واپس راغلو او حضور ﷺ ته ئې دا ذکر اوکړوچه گورئې ما خو تاسو ته اول نه عرض کړې وو چه هغه کبرژن او مغرور سړي دي تاسو هغه مه راغواړئې. حضور ﷺ بیا اوفرمائیل دوباره لاړ شه او هغه ته هم دغه اووایه. هغه لاړو او بیائې راوغوښتلو خو هغه فرعون هم هغه جواب دا ځل هم ورکړو. قاصد حضور ﷺ ته واپس عرض اوکړو نو حضور ﷺ دریم ځل باندې ورااولیږلو. په دریم ځل باندې هغه پیغام اوریدو سره هم هغه جواب ورکول شروع کړو چه بوه اوریځ د هغه د سر د پاسه راغله گړځ شو او په هغه باندې تندر راپریوتلواو د هغه د سر نه ئې کهوپړئې والوزوله.([1]) دې نه پس دا آیت نازل شو. د حضرت انس ﷺ نه د دې معنی روایت هم ذکر دې.([2]).په یو روایت کښې دی چه یو یهودی حضور ﷺ له راغلو او وئې ونیل چه الله دتانبې دې یادمرغلرواوکه د یاقوتو.لادهغه سوال پوره شوې نه ووچه تندر راپریوتلو او هغه ئې تباه کړو او دا آیت نازل شو([3])قتاده رحمه الله فرمائې ذکر دی چه یو سړی قرآن دروغ اوگنړلو اوحضور ﷺ د نبوت نه ئې انکار اوکړو.هم هغه وخت د آسمان نه تندر راغلو او هغه هلاك شو او دا آیت نازل شو.([4])

دعربو د مغرور سردارانو واقعه:: د آیت په شان نزول کښې د عامر بن طفیل او اربد بن ربیعه قصه هم بیان شوې ده. دا دواړه د عربو سرداران په مدینه کښې حضور ﷺ له راغله او وئې ونیل چه مونږ به تا اومنو خو په دې شرط چه مونږ تیم په نیمه شریك کړې. هغوی ﷺ دوی ناامیده کړل نو عامر ملعون اوونیل والله زه به د عربو ټول میدان د لښکر نه ډك کړم. حضور ﷺ اوفرمائیل ته درغړن ئې الله ﷻ به تاته داوخت هم درنه کړي. بیا دا دواړه په مدینه کښې حصار وو چه موقع موندلو سره به حضور ﷺ قتل کړو. یوځل هغوی ته موقع ملاؤ شوه نو یو کس هغوی ﷺ په خبروکښې لگیاکړو او بل توره راوژړه شانه راغلو خو هغه محافظ حقیقی هغه د دوی د شر نه محفوظ کړو. اوس د دې ځائ نه نامراده لاړل او د خپل سوزیدلی زړونو پهولي ماتولو دپاره ئې عرب د حضور ﷺ خلاف راپاسول. هم په دې حال کښې په اربد باندې تندر راپریوتلو او د هغه کار خو خلاص شو. عامر د طاعونی غوټې راگیر کړواو هم په دې کښې په چغو چغومردارشواوهم د داسې خلقو متعلق دا آیت نازل شو چه الله ﷻ په چا باندې غواړي تندر راغورزوی.

د اربد رور لبید دخپل رور دا واقعه په شعرونوکښې ښه بیان کړې او په روایت کښې دی چه عامر وئیل که زه مسلمان شم نو ماته به څه ملاؤ شي. حضور ﷺ اوفرمائیل چه څه د نورو مسلمانانو حال وی هغه به ستا هم وی. نو هغه ونیل چه بیا خو زه نه مسلمانیږم. که ستانه پس د دې کار مشر زه جوړیږم نو زه بیا دین قبلوم. هغوی ﷺ اوفرمائیل دا امرخلافت نه ستا د پاره دې او نه ستا د قوم د پاره او دا ده چه زمونږ لښکر به ستا په امداد کښې وی. هغه ونیل چه ماته د دې ضرورت نشته. اوس هم نجدی لښکر زما شاته دې.ما دېخې کچې مالك کړه نو زه به دین اسلام قبول کړم، هغوی ﷺ اوفرمائیل چه نه دا دواړه رسول ﷺ ته لاړل نو عامر اوونیل والله مدینه به د څلورو واړو طرفونه په لښکرو راگیره کړم حضور ﷺ اوفرمائیل الله ﷻ به ستا دا مراد پوره نه کړي. نو اوس دې دواړو مشوره اوکړه چه یو به نې په خبرو کښې مشغول کړو او دونم به ئې کار خلاص کړي. بیا به د هغوی نه جنگیږی څوك؟ زیات نه

---

[1]) مسندابی یعلی:۳٤٦٨، الطبری:۱۲۵/۱۳
[2]) مسندابی یعلی:۳۳٤۱، البزار:۲۲۲۱
[3]) الطبری.۱۲۵/۱۳
[4]) الطبری:۱۲٦/۱۳

زیات به دیت ورکړو خان به خلاص کړو. نودا دواړه بیاحضور ﷺ له راغله، عامر ونیل تاسو لږ شان راپاسئی زه تاسو سره لږه خبره کول غواړم.حضور ﷺ پاسیدو او هغه سره لاړو د یو دیوال لاندې خبرې کولې.حضور ﷺ هم اودریدو اوریدې. اربد موقع بیاموندده او په توره نې لاس کیخودو هغه نې د تیکی نه راویستل غوښتل خو الله ﷻ د هغه لاس شل کړو او هغه توره هډو راوڼه ویستله. کله چه ډیر وخت اوشو نو د حضور ﷺ نظر ناڅاپی د هغه طرف ته شونو حضور ﷺ دا حالت لیدو باندې د هغه ځائ نه واپس لاړو. اوس دا دواړه د مدینې نه لاړل حره واقم ته راغله حصار شو خو سعدبن معاذ ﷺ او اسیدبن حضیر ﷺ هلته اورسیدل او هغوی د هغه ځائ نه اوویستل. هم په واقم کښې وو چه په اربد باندې تندر راپریوتلو هغه خو هم هلته مردار شو او عامر د دې ځائ نه په تیښته لاړو خو خوریم ته رسیدلې وو چه په هغه کښې د طاعون غوټه راؤوتله. د بنو سلول قبیلې یو ښځې کره راحصار شو هغه به کله کله د خپل سټ غوټه باندې زور کولو او حیرانتیا سره به نې وئیل چه ته خو داسې نې لکه چه د اوښ وی افسوس زه به د سلولیه ښځې په کور کښې مړکیږم. څه به ښه وه چه زه په خپل کور کښې وم. آخر صبر نه شو او اس نې راؤغوښتو سور شواو لاړو ولې هم په لارکښې مردار شو. نوهم دهغه باره کښې دا آیت ﴿اَللّٰهُ یَعْلَمُ﴾ نه ﴿مِنْ وَّالٍ﴾ پورې نازل شو. په دې کښې دحضور ﷺ د حفاظت ذکر هم دې[1]بیا په اربد باندې د تندر پریوتول هم ذکر دې او وئې فرمائیل چه دوی د الله ﷻ باره کښې جګړې کوی د هغه عظمت او توحید نه منی. حالانکه الله ﷻ خپلو مخالفانوته او منکرانو ته سخت عذاب او د برداشت نه بهر عذاب ورکونکې دې. نو دا آیت په شان د آیت ﴿وَمَکَرُوْا مَکْرًا وَّمَکَرْنَا مَکْرًا وَّهُمْ لَا یَشْعُرُوْنَ۝﴾ دې. یعنی هغوی مکر اوکړو نو مونږ هم داسې اوکړه چه هغوی ته پته اونه لګیده. اوس خو ته اوګوره چه د هغوی دمکر انجام څه اوشو مونږ هغوی او د هغوی قوم غرق کړو. الله ﷻ سخت نیونکې دې ډیر طاقتور دې او د پوره قوت او طاقت والا دې.

لَهٗ دَعْوَةُ الْحَقِّ ؕ

| هغهٔ د پاره ده بلنه د حق

| هم د هغهٔ بلنه حقه ده

وَالَّذِیْنَ یَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهٖ لَا یَسْتَجِیْبُوْنَ لَهُمْ بِشَیْءٍ

اوهغه هستیانې| چې دوئ رابلی هغوئ| بې دالله نه|هغوئ جواب نشی ورکولې |دوئ ته|د هیڅ څیز

او څوک چې د هغهٔ نه بغیر نور خلق رابلی | نوهغوئ ورته هیڅ جواب ورکولې نشی

اِلَّا کَبَاسِطِ کَفَّیْهِ اِلَی الْمَآءِ لِیَبْلُغَ

مګرمثال ددوئ|ایښان د غزونکی سرې دې|دواړولاسونو خپلولره| اوبو ته | د پاره ددې چې اورسیږی دغه اوبه

مګر د هغه بنده په شان چې خپل دواړه لاسونه اوبو ته اوږدهٔ کړی| چې ددهٔ خلې ته راورسیږی

فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهٖ ؕ وَمَا دُعَآءُ الْکٰفِرِیْنَ اِلَّا

خلې د هغهٔ ته| حال دا چې نهٔ وی دغه|رسیدونکی هغهٔ ته | اونهٔ دی | دعاګانې دکافرانو | مګر

حال دا دې چې هغه هیڅکله دهٔ ته نشی رسیدلې | اودکافرانو بلنه خو بې اثره اوضائع ده

[1] طبرانی: ۱۰۷۶۰ ،مجمع الزوائد: ۴۲/۷

فِيْ ضَلٰلٍ۝
په ګمراهئ كښې دى

قوله تعالى:: اِلَّا كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ اِلَى الْمَآءِ

دمشركانو يو مثال:- حضرت علي﷛بن ابى طالب فرمائى د الله ﷻ د پاره د حق دعوت دې دې نه مراد توحيد دې. محمد بن منكدر ﷬ وائى مراد ﴿لااله الاالله﴾ دې. بيا د مشركانو او كافرانو مثال بيان شو لكه څنګه چه يوسړې د اوبوطرف ته لاسونه خواره كړې وى اود هغه خُلې ته پخپله اورسى. نو داسې نه شى كيدې. دغه شان څنګه چه دا كافران چاته چغې وهى اود چا نه اميد ساتى هغوى د دوى اميدونه پوره كولې نه شى. او دا مطلب هم دې لكه څنګه چه يو سړې په خپل موټى كښې اوبه بند كړى نو هغه پاتې كيدې نه شى نو باسط په معنى د قابض دې. د عربئى په شعر كښې هم ﴿قابض ماء﴾ راغلې دې نو لكه څنګه چه اوبه په موټى كښې بندونكې او لكه څنګه چه د اوبو طرف ته لاس خورونكې د اوبونه محروم دى هم داسې دا مشركان دې د الله ﷻ نه بغير نورو ته چغې وهى خو پاتې وى محروم. د دين او دنيا هيڅ فائده به ورته نه رسى اود هغوى چغې وهل بې فائدې دى.

وَلِلّٰهِ	يَسْجُدُ	مَنْ	فِي السَّمٰوٰتِ
او خاص الله ته	سجده كوى	هغه څوك	چې په آسمانونو كښې دى
او په زمكه او آسمانونو كښې چې څوك دى په خوښه او			

وَالْاَرْضِ	طَوْعًا	وَّكَرْهًا	وَّظِلٰلُهُمْ	بِالْغُدُوِّ	وَالْاٰصَالِ۝
او په زمكه كښې دى	په خوښه	اوپه ناخوښه	اوسورى د هغوئ	په صبا كښې	اوپه بيګاه كښې
يا په ناخوښه هم الله ﷻ ته سجده كوى	اودهغوئ سيورى ورته هم سحر اوماښام سجده كوى				

قوله تعالى:: وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ

هرڅيز الله ﷻ ته سجده كوى:- الله ﷻ خپل عظمت او سلطنت بيانوى چه هر څيز د هغه په وړاندې ټيټ دې اوهريو دهغه په سركاركښې دخپلې عاجزئ څرګندونه كوى.مؤمن په خوشحالئى او كافران په زور د هغه په وړاندې سجده كوى. دهغوى سورې سحر ماښام د هغه په وړاندې ښكته كيږى. اصال د اصيل جمع ده او په آيت كښې د دې بيان شوې دې. ارشاد دې﴿اَوَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ يَّتَفَيَّؤُا ظِلٰلُهُ﴾ يعنى آيا هغوى نه دى ليدلې ټول مخلوق د الله ﷻ په سورى كښې ښى او ګس طرف ته ښكته كيږى او الله ﷻ ته سجده كوى او د خپلې عاجزئ څرګندونه كوى.

قُلْ	مَنْ	رَّبُّ السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضِ ط	قُلِ اللّٰهُ ط	قُلْ	اَفَاتَّخَذْتُمْ
اووايه	څوك دې	رب د آسمانونو	او د زمكې	ورته اووايه چې الله دې	اووايه	آيا نواونيول تاسو
رائې نبى ﷺ تپوس ترې اوكړه	چې دآسمانونو اود زمكې رب څوک دې	ته ورته اووايه چې صرف الله دې اورته				

مِّنْ دُوْنِهٖٓ	اَوْلِيَآءَ	لَا يَمْلِكُوْنَ	لِاَنْفُسِهِمْ	نَفْعًا	وَّلَا ضَرًّا ط
بې دالله نه	دوستان	چې اختيار نهٔ لرى	د پاره د ځانونو خپلوا	د نفعې	او نهٔ د نقصان
اووايه آيا تاسو دهغهٔ نه سوا نور دوستان نيولى دى اچې هغوئ دخپل ځان دپاره دنفعې اوضرر اختيار هم نهٔ لرى					

قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الْأَعْمٰى وَالْبَصِيْرُ ۙ أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمٰتُ
ورته اووایه | ایا برابریدې شي | ړوند | او لیدونکی | یا ایا | برابر دی | تیارې
ورته اووایه چې ایا ړوند او د سترګو خاوند چرې برابر کیدې شي | یا تیارۀ او رڼا
وَالنُّوْرُ ۚ أَمْ جَعَلُوْا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ خَلَقُوْا كَخَلْقِهٖ
او رڼا | یا | جوړکړې دي دوئ | الله د پاره | شریکان | چې پیدا کړې دي هغوئ | ایشان دپیدا کولو د الله
برابر کیدې شي | اوکه دوئ الله دپاره داسې شریکان جوړکړې دي | چې دالله د پیدا کولو په شان پیدا کول ني کړې دي
فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ ۗ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ
نو په دې وجه شکمن شو | پیداوښت | په دوئ باندې | ورته اووایه | چې صرف الله | پیدا کونکې
نو په دې په دوئ باندې پیدائش ګډوډ شو (چې خپل خالق نۀ پیژني) او اووایه چې الله د هر څیز خالق دی
كُلِّ شَيْءٍ وَّهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾
د هر څیز دې | او هغۀ | یودې | په ټولو غالب دې
اوهغۀ یودې | او په ټولو غالب دې

قوله تعالى:: أَمْ هَلْ تَسْتَوِي الظُّلُمٰتُ وَالنُّوْرُ ۚ

د حق او باطل يو مثال:- دالله ﷻ نه علاوه څوك معبود برحق نشته او مشركان هم ددې قائل دی چه د زمكې اوآسمان رب اومدبر هم الله دې خو سره د دې د نورو عبادت كوی. او هغوی ټول عاجز بنديګان دی د هغوی څه چه د خپل ګټې تاوان هم هغوی ته څه اختيار نشته. نو دوی اود الله ﷻ عبادت كونكی يوشان كيدې نه شي دوی خو په تياروكښې دی او د الله ﷻ بنديګان په رڼا كښې. څومره فرق چه په ړوند كښې او كتونكی كښې او څومره فرق په رڼا او تياروكښې دې هم دومره فرق په دې دواړو كښې دې. بيا فرمائي چه آيا د دوی د مشركانو مقرر شوی شريك معبودان د هغوی په خيال كښې د څه څيز پيدا كونكی دی؟ چه په هغوی باندې دا تميز كول ګران شوی دی چه د كوم څيز خالق الله دې اود كوم څيز خالق د هغوی معبودان دی. خو داسې نه ده د الله ﷻ په شان د هغه برابر اود هغه د مثل څوك نشته هغه د وزير نه شريك نه اولاد او ښځې نه پاك دې. اود دغه ټولونه دهغه ذات اوچت دې. دا خو د مشركانو پوره بې وقوفي ده چه خپل د دروغو معبودان د الله ﷻ پيدا كړې شوی د هغه ملكيت ګڼړلو سره بيا هم د هغوی په عبادت كښې اخته دی. لبيك ونيلو سره وائی اې الله مونږ حاضريو ستاڅوك شريك نشته ولې هغه شريكان چه هغه پخپله ستا ملكيت دې اود كوم څيز چه هغوی مالكان دی هغه هم په حقيقت كښې هم ستا ملكيت دې. ([1])

مشركان خپل معبودان سفارشيان ګڼړی:: قرآن په يو بل ځائ كښې د هغوی خبره بيان كړې ده فرمائی چه ﴿مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُوْنَآ إِلَى اللّٰهِ زُلْفٰى﴾ يعنی مونږ خو دهغوی عبادت صرف په دې لالچ كوو چه دوی مونږ الله ﷻ ته نزدې كړی. دهغوی د دې عقيدې دمرنی رګ ماتولودپاره د الله ﷻ ارشاد اوشو چه د هغه په وړاندې څوك هم د هغه د اجازت نه بغير شوندې نه شي خوزولې تر دې چه د آسمان فرښتې هم شفاعت د هغه د اجازت نه بغير نه شي كولې. په سورة مريم كښې اوفرمائيل د زمكې او آسمان ټول مخلوق دالله ﷻ په وړاندې غلامان جوړيدونكی راروان دی. ټول د الله ﷻ په نظر كښې اودهغه په

[1] صحيح مسلم: كتاب الحج باب التلبية وصفتها ووقتها: ۱۱۸۵، المعجم الكبير: ۱۲۸۸۳.

شمیرکنبې دی.اوهر یو به د قیامت په ورځ خان له ځان له حاضری ورکونکی دی نو چه کله ټول په ټول انسانان د غلامانو په حیثیت کښې یو شان دی نو بیا یو د بل عبادت کول لوئ حماقت او ښکاره بې انصافی نه ده نو څه دی؟ بیا الله ﷻ درسولانو سلسله د دنیا دشروع کیدونه جاری اوساتله. هر یو خلقو ته رومبې سبق داورکړو الله یودې هم هغه د عبادت لائق دې دهغه نه بغیربل څوك دعبادتو لائق نه دی. خونه هغوی دخپل اقرارخیال اوساتلو اونه ئی د رسولانودمتفقه تعلیم څه لحاظ اوکړوبلکه مخالفت ئی اوکړو رسولان ئی دروغ اوګنړل نود عذاب کلمه په هغوی باندې صادق راغله اوداد رب ظلم نه دې.

أَنزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً

| الله نازلې کړې | د آسمان نه | اوبه

هغهٔ پورته نه اوبه راورووی

فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَّابِيًا ۚ

نواوبهیدلې | لختی اونالې | مطابق د اندازې خپلې | نو راواخستو | دې سیلاب | زګ | په سر د اوبو

چې دهغې په اندازه خوړونه اوبهیدل | ....نوسیلاب د اوبو په سر باندې دا زګ راپورته کړو

وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حِلْيَةٍ

او ځینی دهغه ځیزونو نه | چې بلوی اور دا خلق | په هغې باندې | په اور کښې | د پاره د جوړولو | دکالو

دکالو یا دلوښو جوړولو د پاره څه چې دوئ په اور کښې ګرموی | ....په هغې

أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِّثْلُهُ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ ۚ

یا د نور سامان | زګ | پشان د هغې زګ | دا رنګې | بیانوی | الله | حق | او باطل

باندې هم دغسې زګونه راخیژی | ....دغه شان الله ﷻ دحق او باطل مثالونه بیانوی

فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً ۖ وَأَمَّا مَا

نوهر چې دې | هغه زګ د اوبو | نو الوزی هغه | په وچیدو سره | او هر چې | هغه ځیز دې

نوزګونه خو هسې بیکاره لاړ شی (ځکه چې څه وخت پس پخپله ختم شی) | او کوم ځیز چې خلقو ته

يَنفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ ۚ كَذَٰلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ

چې فائده رسوی | خلقوته | نوپاتې کیږی هغه | په زمکه کښې | دا رنګې | بیانوی | الله

فائده ورکوی | نو هغهٔ په دنیا کښې باقی پاتې شی | .... الله ﷻ هم دغه شان

الْأَمْثَالَ ۞

مثالونه |

مثالونه بیان فرمائی

قوله تعالی:: فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً

دحق پاتې کیدل اوباطل ختمیدل:- دحق او باطل د فرق،دحق د باقی پاتې کیدو اودباطل دختمیدو دوه مثالونه بیان فرمانیلوسره چه الله ﷻ د وریخونه باران راوروی او چینو دریابونو ولو لختو په ذریعه د

باران اوبه بهيږي. په چا کښې زياتې چا کښې کمې څوك لوئ څوك وړې. دا مثال دې دزړونو او د هغوی د تفاوت څوك آسماني علم ډېر زيات اخلي څوك كم بيا د اوبو په دې مخ زګ تيرېږي يو مثال خو دا شو دونم مثال د سرو زرو سپينو زرو اوسپنې تانبې دې چه دا په اُورکښې ګرمولې شي. سره او سپين زر د کالو او اوسپنه او تانبه د لوښو وغيره د پاره، په دې کښې هم زګ وي. نو لکه څنګه چه ددې دواړو څيزونو زګ ختميږي دغه شان باطل چه کله په حق باندې راخوريږي اخرختميږي او حق ترې بهر راوځي لکه څنګه چه اوبه خوټکولو سره صفا کيږي او لکه څنګه چه سره زر او سپين زر ګرمولې شي خيرې جدا کولې شي.اوس دسرو او سپينو زرواو اوبو وغيره نه خو خلق فائدې اوچتوی او په دې چه کوم خيرې او زګ زاغلې وو د هغې نوم او نښه هم نه پاتې کيږي الله ﷻ د خلقو د پوهه کولو د پاره څومره صفاصفا مثالونه بيانوی چه دوی سوچ اوکړی او پوهه شي لکه چه فرمانيلي دی مونږ دا مثالونه د خلقو په وړاندې بيانوو خو په دې باندې علماء ښه پوهيږي.([1])

دقران پاک په مثالونو پوهيدل پکاردي:: دبعضې سلفو په پوهه کښې چه کله يو مثال نه راتلو نو هغوی به ژړل ځکه چه په دې نه پوهيدل د علم نه خالي خلقو صفت وو. ابن عباس رضي الله عنه فرمائي په روميې مثال کښې بيان دې د هغه خلقو د پاره د چا زړه چه په يقين سره د الله ﷻ د علم حامل وي او بعضې زړونه هغه هم دی په کوموکښې چه شك باقي وي نود شك سره عمل بې فائدې دې يقين پوره فائده ورکوی.

ايت مبارك زَبَدٌ معنی د شک ده:: ﴿زَبَدٌ﴾ نه مراد شك دې چه بې کاره څيز دې يقين دکار څيز دې کوم چه باقي پاتې کيدونکې لکه څنګه چه کالي په اُور کښې ګرمولې شي نو خيرې ترې سوزی او صفا څيز باقي پاتې کيږي دغه شان د الله ﷻ په نيز يقين مقبول دې او شك مردود دې نو چه څنګه اوبه باقي پاتې شوې او د څکلو وغيره په کارکښې راځي او څنګه چه سره او سپين زر اصلي پاتې شو او د کالو وغيره په کار راځي او لکه څنګه چه تانبه او اوسپنه وغيره باقي پاتې شوه اود هغې نه سامانونه جوړيږي دغه شان نيك اعمال عمل کونکي ته فائده ورکوی او باقي پاتې کيږي. په هدايت او حق باندې څوك عمل کونکی پاتې شو هغوی ګټه مومي لکه څنګه چه د اوسپنې نه چاړه او توره وغيره بغير دګرمولو نه نه جوړيږي دغه شان د شك رياکارئي اوباطل عملونه د الله ﷻ په نيز دکار نه شي جوړيدې. د قيامت په ورځ به باطل ضائع کيږي او اهل حق ته به حق ګټه ورکوی. د سورة بقره په شروع کښې د منافقانو دوه مثالونه الله ﷻ فرمائيلي دی يود اوبو او بل د اُور.

په سورة نورکښې دکافرانو دوه مثالونه بيان اوفرمائيل يو ﴿سَرَابٍ﴾يعنی د شګې دونم د سمندر د بيخ، د تياروشګي دګرمئي موسم کښې د لرې نه بالکل د چپو په شان اود دروغو د اوبو په شان معلوميږي. نو د بخاري او مسلم شريف په حديث کښې دی د قيامت په ورځ به د يهوديانونه تپوس کيږي تاسو څه غواړئي؟ هغوی به وائي ترې يو اوبه غواړو نو هغوی ته به اووئيلې شي نو بيا څئي ولې نه؟ نو دوزخ به ورته داسې ښکاري لکه دنيا کښې دشګوميدان. ([2])په دونم آيت کښې اوفرمائيل﴿أَوْكَظُلُمٰتٍ فِيْ بَحْرٍ لُجِّيٍّ﴾

په حديث کښې د توحيد او علم مثال:: په بخاري اومسلم کښې درسول الله ﷺ فرمان دې چه د کوم هدايت اوعلم سره الله ﷻ زه راليږلې يم د دې مثال د هغه باران په شان دې چه په زمکه اووريږي نو د زمکې يوې حصې خو اوبه قبولې کړې او وابنه او ګياه وغيره ئې راوټوکول. بعضې زمکه جاذبه يعنی راشکونکې وه اوبه ئې بندې کړې نو الله ﷻ د هغې نه هم خلقو ته نفع وراورسوله. اوبه د هغوی د څکلودپاره اود فصل پکار راغلې او د زمکې بله ټکره سخته او غريزه وه، نه په هغې کښې اوبه

---

[1] ۲۹/العنكبوت:۴۳.

[2] صحيح بخاری کتاب التفسير باب قوله ﴿ان الله لايظلم مثقال ذرة﴾۴۵۸۱، صحيح مسلم:۱۸۳، الايمان لابن منده:۸۰۳/۲.

اودریدې اونه هلته څه پیدا شو. دا مثال د هغوی دې چاچه په دین کښې پوهه حاصله کړه اوزما د رالیږلو نه الله ﷻ هغه ته فائده اورسوله هغه پخپله علم زده کړو او نورو ته نې اوخودلو او مثال دې د هغوی د پاره چا چه د هغې د پاره سر هم اوچت نه کړو او نه نې د الله ﷻ هغه هدایت قبول کړو کوم سره چه زه رالیږلې شوې یم نو هغه په مثال د هغه غریزې زمکې دې (۱)

بل مثال: :او په حدیث شریف کښې دی زما او ستاسو مثال داسې د هغه سړی په شان دې چا چه أور اولګولو او هغه سره خواؤشا څیزونه نې روښانه کړل نو پتنګان او چینجې وغیره په هغې کښې پریوتل او خپل ځان نې قربان کولو هغه دوی په هرقسم بندوی خو په دې باندې هم هغوی هم هغه شان پریوزی بالکل هم دغه مثال زما او ستاسو دې چه زه ستاسو ملاګانې شاګانې رانیسم تاسو بندوم او وایم چه د أور نه اخوا شئ خو تاسو زما نه اورئی نه منئ مانه په خلاصیدو خلاصیدو أور کښې پریوځئ. نو په حدیث شریف کښې هم د أور او اوبو مثال راغلې دې.

لِلَّذِيْنَ	اسْتَجَابُوْا	لِرَبِّهِمُ	الْحُسْنٰى ؕ	وَالَّذِيْنَ
دپاره د هغه کسانو	چې قبول نې کړو دعوت	د رب خپل	ده بدله نیکه	او هغه کسان
چا چې دخپل رب خبره اومنله		هغوئ دپاره ښۀ بدله مقرر ده		اوچا چې
لَمْ يَسْتَجِيْبُوْا	لَهٗ	لَوْ اَنَّ لَهُمْ	مَّا	فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا
چې قبول نې نۀ کړو دعوت	د هغۀ	که چرې وی هغوئ لره	هغه څه	چې په زمکه کښې دی | تول
د هغه خبره اونه منله		..................که د دنیا تول څیزونه د هغوی ملکیت شی		
وَّمِثْلَهٗ مَعَهٗ	لَافْتَدَوْا	بِهٖ ؕ	اُولٰٓئِكَ	لَهُمْ
اوبه مثل دهغې | دهغې سره	نوخامخا به فدیه کښې ورکړی	دغه تول	داکسان چې دی	مقرردې د پاره د دوئ
اودومره قدرې ورسره نور هم شی	نو هغوئ به ئې په فدیه کښې ورکولو ته تیار شی			دهغوئ
سُوْٓءُ الْحِسَابِ ۙ	وَمَاْوٰىهُمْ	جَهَنَّمُ ؕ	وَبِئْسَ	الْمِهَادُ ﴿۱۸﴾
سخت | حساب	او ځائې داستوګنې د دوئ	دوزخ دې	او ډیر بد ځائې دې	د آرام
حساب به ډیرسخت وی	اودهغوئ تیکانړه بۀ دوزخ وی	اوهغه ډیر خراب ځائې دې		

قوله تعالى:: لِلَّذِيْنَ اسْتَجَابُوْا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنٰى ؕ

دنیک کاربدله ښه اوبدکاربدله خرابه:- دنیکانواوبدانوانجام بیانیږی دالله اورسول منونکی د احکامو پابندپه خبرو باندې یقین ساتونکی خوبه نیکې بدلې بیامومی. ذوالقرنین فرمائیلی وو چه ظلم کونکو ته به مونږ هم سزا ورکوو او الله ﷻ به هم ورته سخت عذاب ورکوی او ایماندار او نیك عملونه کونکی به ښکلې بدله بیامومی او مونږ به هم هغوی سره نرمې خبرې کوو او په آیت کښې د الله ﷻ فرمان دې د نیکانو د پاره نیکه بدله دې او زیاتوالې هم. بیا فرمائی چه کوم خلق د الله ﷻ خبرې نه منی دوی به د قیامت په ورځ داسې عذابونه وینی که هغوی سره توله زمکه هم د سرو زرو نه ډکه وی نو هغوی به نې په خپله فدیه کښې ورکولو د پاره تیار شی بلکه د هومره نورهم. خو د قیامت په ورځ به نه فدیه

(۱) صحیح بخاری کتاب العلم باب فضل من علم وعلم:۷۹، صحیح مسلم: ۲۲۸۲، احمد:۴/۹۹، ابن حبان:۴، مسندالبزاز:۳۱۶۹،السنن الکبری: ۴۲۷۱۳، مسندابی یعلی:۷۳۱۱.

وی نه بدله نه عوض او نه معاوضه وی او د هغوی نه سخت تپوس پوښتنه کیږی. د یو یو پوستکی او یو یو داني حساب به اخستې شی (۱)که په حساب کښې پوره نه شونو عذاب به وی دوزخ به د هغوی ځائ وی چه ډیر بد ځائ به وی.

اَفَمَنۡ يَّعۡلَمُ اَنَّمَاۤ اُنۡزِلَ اِلَيۡكَ مِنۡ رَّبِّكَ

آیانو هغه څوك| چې پوهیږی| چې بیشکه هغه کتاب| چې نازل کړې شوې دې| تاته| د طرفه درب ستانه

آیا څوک چې دایقین ساتی| چې تا ته د خپل رب د طرفنه کوم (کتاب) نازل شوې دې

الۡحَقُّ كَمَنۡ هُوَ اَعۡمٰىؕ اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ

هغه حق دې| پشان دهغه چاکیدې شی| چې هغه| ړوند دې|بیشکه خبره هم داده| چې نصیحت قبلوی

هغه حق دې| نودا کس د هغه چا په شان کیدیشی| څوک چې ړوند وی| نصیحت خو صرف د پوهې

اُولُوا الۡاَلۡبَابِۙ ۝١٩

خاوندان دعقل |

خاوندان قبلوی |

قوله‌تعالى:: اَفَمَنۡ يَّعۡلَمُ

د مؤمن اومشرک مثال::ارشاد کیږی چه یو هغه سړې څوك چه د الله ﷻ كلام چه د هغوی طرف ته نازل شو بالکل حق گنړی او په ټولو ایمان ساتی یو د بل تصدیق کونکې او موافقت والا گنړی. ټولې خبرې رښتیا گنړی ټول حکمونه منی ټولې بدئی بدې گنړی ستا د تصدیق قائل وی. او بل هغه سړې چه نابینا وی ښیګړه هډو پیژنی نه او که وئی پیژنی هم نو منی نه او نه ئی رښتونې گنړې نو دا دواړه برابر کیدې شی لکه چه فرمان دې دوزخی او جنتی برابر نه دی.جنتی خوش نصیب دې.(۲) دغه فرمان دلته دې چه دا دواړه برابر نه دی خبره دا ده چه ښه پوهه هم د پوهه خلقو وی.

الَّذِيۡنَ يُوۡفُوۡنَ بِعَهۡدِ اللّٰهِ وَلَا يَنۡقُضُوۡنَ الۡمِيۡثَاقَۙ ۝٢٠

|هغه کسان دی| چې پوره کوی| وعده دالله | اونۀ ماتوی هغوی| هغه پخه وعده

| څوک چې دالله ﷻ سره کړې وعده پوره کوی | اوهغوی وعده نۀ ماتوی

وَالَّذِيۡنَ يَصِلُوۡنَ مَاۤ اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖۤ اَنۡ يُّوۡصَلَ

اوهغه کسان دی|چې پیوست کوی|هغه څیز|چې حکم کړې دې الله|په هغې سره|چې پیوست دې کړې شی

اوڅوک چې هغه خپلولئ پالی | د کومو د پالنې چې الله ﷻ حکم کړې دې.

وَيَخۡشَوۡنَ رَبَّهُمۡ وَيَخَافُوۡنَ سُوۡٓءَ الۡحِسَابِؕ ۝٢١ وَالَّذِيۡنَ صَبَرُوا

او ویریږی | د رب خپل نه |او ویره کوی | د سختئ | د حساب نه| او هغه کسان دی| چې صبر کوی

او دخپل رب نه ویریږی |اود حساب د سختئ نه ویریږی |اوڅوک چې د خپل رب د راضی کولو په تلاش کښې

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر باب ﴿فسوف يحاسب حسابا يسيرا﴾:۴۹۳۹، صحیح مسلم:۲۸۷۶، ابن حبان:۷۳۷۰، احمد۶/۱۲۷.

(۲) ۵۹/الحشر:۲۰.

ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنٰهُمْ
د پاره د طلب|درضا| درب خپل|اوقائموي| مونځ | اوخرچ کوي| خینی د هغې نه|چې ورکړې دي مونږهغوئ له
صبر کوي| اوځوک چې مونځونه کوي | او زمونږ د ورکړې رزق نه (د نیکئ په لار کښې)
سِرًّا وَّعَلَانِيَةً وَّيَدْرَءُوْنَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ أُولٰٓئِكَ لَهُمْ
په پټه | او په ښکاره | او دفع کوي | په نیکئ سره | بدی | دا کسان چې دی | دې د دوئ د پاره
په پټه اوپه ښکاره خرچ کوي|اود نیکو په ذریعه بدئ ختموي | هم دا هغه خلق دی | کومو د پاره
عُقْبَى الدَّارِ ﴿۲۲﴾ جَنّٰتُ عَدْنٍ يَّدْخُلُوْنَهَا وَمَنْ
ښهٔ انجام | داخرت | چې جنتونه | د همیشوالي دی | چې دوئ به داخلیږی هغې ته | او هغه ځوک
چې د آخرت کور دې | یعنی د همیشه اوسیدوباغونه دی | کومو ته چې به دوئ پخپله
صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَأَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيّٰتِهِمْ وَالْمَلٰٓئِكَةُ
چې صالحان وی |د پلارانو د هغوئ نه | او د ښځو د هغوئ نه | او د اولاد د هغوئ نه | او فرښتې
او د دوئ په پلار نیکه او ښځو او اولاد کښې چې ځوک نیکان وی هغوی داخلیږی | اوفرشتې
يَدْخُلُوْنَ عَلَيْهِمْ مِّنْ كُلِّ بَابٍ ﴿۲۳﴾ سَلٰمٌ عَلَيْكُمْ بِمَا
به ورداخلیږی په هغوئ باندې| د هرې |دروازې نه| ورته به وائی چې سلام دې|په تاسوباندې| په سبب د هغې
به ورته دهرې یوې دروازې نه استقبال ته راځی | او ورته بهٔ وائی چې سلامت اوسئ | ځکه چې تاسو
صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿۲۴﴾
چې صبر اوکړوتاسو| نوڅومره ښهٔ دې| انجام داخرت|
په صبر کولو | نو په دې جهان کښې مو انجام ښهٔ شو |

قوله تعالى:: اَلَّذِيْنَ يُوْفُوْنَ بِعَهْدِ اللهِ

دمونمنانوبندګانونیک صفتونه: - دهغه بزرګانو صفتونه بیانیږی اودهغوی د ښه انجام خبر ورکړې کیږی چه په آخرکښې به د جنت مالکان جوړیږی او دلته هم چه کوم نیك انجام دې هغوی د منافقانو په شان نه وی چه وعده خلافی او غداری او بې وفائی اوکړی.

د منافق خصلت:: دادمنافق خصلت دې چه وعده اوکړی ماتوی په جنګ کښې کنځلې کوی په خبرو کښې دروغ وائی او امانت کښې خیانت کوی، د صله رحمئی رشته دارانو سره سلوك فقیر او محتاج له ورکولو ښو خبرو پوره کولو کوم حکم چه د الله ﷻ دې دوی په هغې عمل کونکی دی، د رب ویره نی په زړه کښې ده که شوې ده. نیکئی کوی د الله ﷻ حکم ګنړلو سره. بدئی پریږدی د الله ﷻ فرمان ګنړلو سره. د آخرت د حساب ویره ساتی په دې وجه د بدو نه بچ کیږی. د نیکو طرف ته تګ کوی، د اعتدال لارې نه پریږدی په هرحال کښې د الله ﷻ د فرمان لحاظ ساتی. که حرامو کارونو اود الله ﷻ نافرمانو طرف ته ئې نفس راکاږی هم څو دوی هغه منع کوی او د آخرت ثواب وریادولو سره د الله ﷻ د رضا غوښتونکی دنافرمانیانونه منع کیږی. دمونځونو پوره حفاظت کوی. د رکوع او سجدې په وخت کښې خشوع او خضوع په شرعی توګه په ځائ راوړی چاته چه ورکولو الله ﷻ فرمائیلی دوی ته د الله ﷻ ورکړلې شوی څیزونه ورکوی. فقیران مسکینان او محتاجان که خپل وی که پردی د هغوی د

برکتونونه محروم کیږي نه. په پټه ښکاره د شپې ورځې وخت بې وخته د الله ﷻ په لار کښې خرچ کوي. قباحت په احسان سره بدي په نیکئی سره او دښمني په دوستئی سره بدلوي. که بل سرکشي کوي نو دوی نرمي کوي. که بل سراوچت کړي نو دوی سر ښکته کړي.دنورو ظلمونه برداشت کوي او پخپله ښه سلوك کوي.

په ښه طریقه دښمن دوست جوړوه:: د قرآن تعلیم دي ﴿ٱدۡفَعۡ بِٱلَّتِي هِيَ أَحۡسَنُ﴾ الخ ډیر په ښه طریقه باندې واړوه نو ښه دښمن به هم دوست جوړ شي. صبر کونکي د نصیب خاوندان هم دې مرتبې ته رسي د داسې خلقو د پاره ښه انجام دې. هغه ښه انجام او بهترین کور جنت دې چه د همیشه د پاره پاتې کیدونکې دې.

د جنت ښار:: حضرت عبدالله بن عمرو ﷺ فرمائي چه د جنت دیو محل نوم عدن دې په کوم کښې چه بُرِجونه او بالاخانې دی، د کوم چه پنځه زره دروازې دی په هره دروازه باندې پنځه زره فرښتې دی هغه مخصوص محل دې د انبیاؤ صدیقینو او شهیدانو د پاره. ضحاك ﷫ وائي دا د جنت ښاردې په کوم کښې چه به انبیاء وی شهداء وی او د هدایت آئمه به وی او هغوی سره به خواوشا نور خلق وی او د دې نه ګیر چاپیره به نور جنتونه وی. هلته به هغوی خپل او خوښ خلق هم خپل ځان سره وینی. د هغوی مشران پلاران نیکونه اود هغوی ځامن او نمسی اود هغوی جوړې چه ایماندار او نیکان وو هغوی سره به وی او په مزوکښې به سر وی په څه سره به چه د هغوی سترګې یخې وی. تردې چه که د چا اعمال هم دې اوچتو درجوته د رسیدو قابل هم نه وی نو الله ﷻ به د هغوی درجې اوچتې کړي او اوچتو منزلو ته به ئې اورسوی. لکه ﴿وَٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ وَٱتَّبَعَتۡهُمۡ ذُرِّيَّتُهُم بِإِيمَٰنٍ أَلۡحَقۡنَا بِهِمۡ ذُرِّيَّتَهُمۡ الخ﴾. د کومو ایماندارو اولاد چه د هغوی تابعداری په ایمان کښې کوی مونږ هغوی هم هغوی سره یوځایٔ کوو الخ. هغوی له به د مبارکبادئی اوسلام د پاره د هرې هرې دروازې نه هر هر وخت فرښتې راځی او دا هم د الله ﷻ انعام دې دپاره چه هر وخت خوشحاله وی او زیری اوری. د نبیانو شهیدانو او صادقانو ګاونډتوب د فرښتو سلام اود جنت فردوس مقام.

جنت ته به اول څوك ځی؟:: د مسند په حدیث شریف کښې دی چه په دې پوهیږې هم چه اول به جنت ته څوك ځی؟ خلقو وئیل الله ﷻ ته علم دې اود هغه رسول الله ﷺ ته وئی فرمائیل د ټولو نه اول جنتیان مسکینان او مهاجرین دی څوك چه د دنیا د خوندونو نه لرې وو. څوك چه په تکلیفونوکښې وو. د چا امیدونه چه هم په زړونوکښې پاتې شواو قضاشو.

په فرښتودجنتیانو فضیلت:: درحمت فرښتوته به دالله ﷻ حکم وی چه حئی لاړې شئی هغوی ته مبارکی ورکړئی. هغوی به وائی اې الله! مونږ خو ستا د آسمانونو اوسیدونکی بهترین مخلوق یو آیا ته مونږ ته حکم راکوې چه مونږ لاړې شو او هغوی ته سلام اوکړو او هغوی ته مبارکی وراندې کړو. الله ﷻ به جواب ورکړي دا زما هغه بندیګان چا چه صرف هم زما عبادت کړې وو زما سره ئې څوك شریك کړې نه وو د دنیاوی مزو نه محروم وو. په مصیبتونوکښې اخته وو هیڅ مراد ئې پوره شوې نه وو او دا صابر اوشاکر وو نو اوس به فرښتې په منډه منډه او په شوق هغوی طرف ته ورځی د اخوا دیخوا هرې یوې دروازې نه ورننوځی او سلام به کوی او مبارکی به ورکوی.(۱)

جنت ته به اول درې قسمه خلق ځی:: طبرانی کښې دی چه د ټولو نه اول به درې قسمه خلق ورځی. فقیران او مسکینان چه په مصیبتونوکښې اخته وو کله چه هغوی ته کوم حکم ملاو شو پوره ئې کړو د دوی به بادشاهانونه ضرورتوته ووخو د مرګ د وخته پورې پوره نه شو.

(۱) احمد:۱۶۸/۲وسنده حسن، مجمع الزوائد: ۲۵۹/۱۰.

د جهادیانو فضیلت::جنت به د قیامت په ورځ خپلې مخې ته راوبلي، هغه به ډیر ښکلي د خپلو نعمتونو او تازګوسره حاضر شي هم هغه وخت به آواز اوشي چه زما هغه بندیګان چه زما په لارکښې جهادونه کول زما په لارکښې به زورلې کیدل او زما په لارکښې جنګیدل ګرځیدل هغه چرته دی. راشئی بغیر د حساب نه او عذاب نه جنت ته لاړشئی هغه وخت به فرښتې د الله ﷻ په وړاندې په سجده کښې پریوزی او عرض به کوی اې پرودګاره مونږ خو سحرماښام ستا په تسبیح او تقدیس کښې اوسیدو دا څوك دی چاله چه دې په مونږ باندې هم فضیلت ورکړو. الله ﷻ به اوفرمائی دا زما هغه بندیګان دی چا چه زما په لارکښې جهاد کړې وو زما په لارکښې تکلیفونه برداشت کړې نو فرښتې به زرزر په هره دروازه کښې هغوی له اورسی سلام به کوی او مبارکی به ورکوی چه تاسو ته ستاسو د صبر څومره ښه بدله ملاؤشوه([1])حضرت ابوامامه ﷺ فرمائی چه مؤمن به په جنت کښې په خپل تخت باندې ښه په آرام ډیر په شان سره تکیه لګولې ناست وی د خادمانو قطار به یوخوا بل خوا ولاړ وی چه د دروازې والا د خادم نه به فرښتې اجازت غواړی هغه به دوئم خادم ته وائی هغه به بل او هغه به بل ته تردې چه مؤمن نه به تپوس کیږی. مؤمن به اجازت ورکړی چه دا راپریږدئی دغه شان به یو بل ته پیغام رسوی او آخری خادم به فرښتې ته اجازت ورکوی او دروازه به کولاویږی هغه به راځی اوسلام به کوی اوځی به. په یو روایت کښې دی چه حضور ﷺ به دهرکال په شروع کښې دشهیدانو قبرونو له راتلو او وئیل به ئې ﴿ سَلَٰمٌ عَلَيۡكُم بِمَا صَبَرۡتُمۡ فَنِعۡمَ عُقۡبَى ٱلدَّارِ ﴾([2])اودغه شان به ابوبکرعمر عثمان رضی الله عنهم هم (ددې سندصحیح نه دې)

			وَٱلَّذِينَ	يَنقُضُونَ	عَهۡدَ ٱللَّهِ
			او هغه کسان	چې ماتوی هغوئ	وعده د الله
			او څوک چې د الله ﷻ سره کړې وعده		
مِنۢ بَعۡدِ	مِيثَٰقِهِۦ	وَيَقۡطَعُونَ	مَآ	أَمَرَ ٱللَّهُ	بِهِۦٓ
روستو	دمحکموالی دهغې نه	او پریکوی	هغه رابطې	چې حکم کړې دې الله	په هغې سره
د پخولو نه پس بیاماتوی	اود کومې (رشتې) چې الله ﷻ د پالنې حکم ورکړې دې				
أَن يُوصَلَ	وَيُفۡسِدُونَ	فِي ٱلۡأَرۡضِ	أُوْلَٰٓئِكَ	لَهُمُ	ٱللَّعۡنَةُ
چې یوځانې دې کړې شي	او فساد کوی	په زمکه کښې	داکسان چې دی	ادې د دوئ د پاره	لعنت
هغه نه پالې	اوپه زمکه کښې فساد جوړوی	........................په داسې خلقو لعنت وریږی			
وَلَهُمۡ	سُوٓءُ	ٱلدَّارِ ﴿٢٥﴾			
او ده د دوئ دپاره سختی	د آخرت				
اوددې خلقو انجام خراب دې					

قوله تعالی:: وَٱلَّذِينَ يَنقُضُونَ عَهۡدَ ٱللَّهِ

د خرابوبندیګانو صفتونه: دمؤمنانو صفتونه پورته بیان شو چه هغوی د وعدې پوره او رشتو او تعلقاتو یو ځاې کونکی دی بیادهغوی اجربیان کړې شو چه هغوی به دجنتونو مالکان وی. اوس دلته ته د هغه

---

[1] احمد:۱۶۸/۲وسنده حسن،ابن حبان:۷۴۲۱، مجمع الزوائد:۲۵۹/۱۰، حاکم:۷۱/۲..

[2] الطبری: ۲۰۳۴۴.

بد نصیبوذکر کولی شی چه د هغوی خلاف خصلتونه ئی لرل. نه به نبی د الله ﷺ د وعدو لحاظ کولونه صله رحمی او نه د الله تعالی د احکامو دپابندئی خیال ساتلو. دا لعنتی ډله ده اود خراب انجام والا دی. په حدیث کښې دی د منافق درې نښې دی په خبرو کښې دروغ ونیل د وعدو خلاف کول او امانت کښې خیانت.په یو بل حدیث کښې دی په جګړو کښې کنځل کوی د دې شان والا خلق د الله ﷻ د رحمت نه لرې دی. د دوی انجام خراب دې. دا دوزخی ډله ده.دا شپږ خصلتونه دی چه د منافقانونه د خپلې غلبې په وخت کښې ښکاره کیږی. په خبرو کښې دروغ وعده خلافی امانت کښې خیانت د الله ﷻ وعده ماتول د الله ﷻ دملاوولودحکم څیز نه ملاوول په ملک کښې فساد خورول او دا چه کله مغلوبه وی نو بیا هم دروغ وعده خلافی او خیانت کوی.

اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَّشَآءُ
الله | فراخه کوی | رزق | د پاره د هغه چا | چې غواړی هغهٔ
الله ﷻ چې چاته اوغواړی | نو روزی ورته فراخه ورکوی
وَيَقْدِرُ وَفَرِحُوْا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا
او تنګوی هغهٔ | او خوشحاله دی داخلق | په ژوند د دنیا کښې | حالاتکه نهٔ دی | ژوند د دنیا
او چاته چې اوغواړی نو(روزی ئې) تنګه کړی | اودوئ د دنیا په ژوند خوشحالیږی | اود دنیا ژوند
فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا مَتَاعٌ ﴿۲۶﴾
په مقابله داخرت کښې | مګر | لږ سامان دې
داخرت په مقابله کښې لږ سامان دې

قوله تعالی: وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا مَتَاعٌ ۝

د دنیا حقیقت:- الله ﷻ چه د چا په رزق کښې وسعت ورکول غواړی قادر دې، چاته چه تنګ رزق ورکول غواړی قادر دې. دا هر څه په حکمت او عدل سره کیږی. د کافرانو په دینا باندې اسرا اوشوه او دوی د آخرت نه غافل شو دائې اوګنړل چه د دې ځائ وسعت څه حقیقی او ښه څیز دې حالاتکه دا خو مهلت دې اود شروع نه به په مزه سره نیول کیږی خو هغوی ته هیڅ تمیز نشته. مؤمنانوته چه کوم آخرت ملاویدنکې دې د هغې په مقابله کښې خوداهیڅ د ذکر قابل څیز نه دې.دا ډیر کمزورې او سپک څیز، آخرت ډیر لوئ او بهتر څیز خو ولې په عام توګه خلق دنیا له په آخرت باندې ترجیح ورکوی. حضور ﷺ خپله د کلمې ګوتې سره اشاره اوکړه او وئې فرمائیل چه دا په سمندر کښې ډوبه کړئې نو اوګورئې چه په دې کښې به څومره اوبه راشی؟ څومره چه دا اوبه د سمندر په مقابله کښې دی هم دومره دنیا د آخر په مقابله کښې ده.(مسلم) (۱)یو د ورو ورو غوږو والا دچیلنی مړ شوې بچې په لار کښې پروت لیدو سره حضور ﷺ اوفرمائیل لکه څنګه چه دا د هغهٔ خلقو په نیز دې چه دا د چا وو دې نه هم ډیر بې کاره او نه څیز د الله ﷻ په نیز دا ټوله دنیا ده.(۲)

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا
او وائی هغه کسان | چې انکار ئې اوکړو د رسالت نه
اوکافران وائی

(۱) صحیح مسلم کتاب الجنة باب فناء الدنیا وبیان الحشر یوم قیامة :۲۸۵۸.

(۲) صحیح مسلم کتاب الزهد باب الدنیا سجن المؤمن وجنة الکافر: ۲۹۵۷، مسندابی‌یعلی:۲۵۹۳، احمد:۳۲۹/۱.

لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ؕ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ

ولې نازله نه شوه | په ده باندې | څه نښه | د طرفه د رب خپل نه | ورته اووایه | بیشکه الله | بې لارې کوي

چې ولې دهٔ ته د خپل رب د طرفه زمونږ (غوښتلې) معجزه رانغله ؟ | ورته اووایه الله ﷻ دچا په

مَنْ يَّشَآءُ وَيَهْدِيْٓ اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ ۝

هغه څوك | چې غواړي هغهٔ | او لار ښائي | په طرف خپل | هغه چا ته | چې رجوع اوکړي الله ته

حق کښې چې اوغواړي | نو ګمراه ئې کړي | اوهغه چاته سمه لار ښائي | چې رجوع ورته اوکړي

اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَتَطْمَىِٕنُّ قُلُوْبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ ؕ اَلَا

هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | او مطمئن کیږي | زړونه د هغوئ | په ذکر د الله سره | واورئ

یعنی څوک چې ایمان راوړي | ....او د الله ﷻ په ذکر مطمئن شي | ....واوره!

بِذِكْرِ اللّٰهِ تَطْمَىِٕنُّ الْقُلُوْبُ ۝ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا

چې په ذکر د الله سره | مطمئن کیږي | زړونه | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو | او عمل ئې اوکړو

چې د الله ﷻ په ذکر سره د زړونو تسلي کیږي | ....چا چې ایمان راوړو | او نیک

الصّٰلِحٰتِ طُوْبٰى لَهُمْ وَحُسْنُ مَاٰبٍ ۝

نیک | خوشحالي ده | هغوئ لره | او ښهٔ | انجام دې |

کارونه ئې اوکړل | هغوئ دپاره خوشحالي ده | او ښائسته انجام دې |

قوله تعالى:: طُوْبٰى لَهُمْ وَحُسْنُ مَاٰبٍ ۝

جنتیان په نازونو نعمتونو کښې: دمشرکانو یو اعتراض بیانیږي چه دوړاندینو نبیانو په شان دا زمونږ طلب شوې معجزه ولې نه ښائی؟ د دې پوره بحث څو ځایونو کښې تیرشوې چه د الله ﷻ قدرت خو شته خو بیا هم دوی د خپلې خبرې واوئنه ړیدل نو تباه او برباد به کړې شي. په حدیث کښې دی چه د الله ﷻ د طرف په نبی کریم ﷺ باندې وحی راغله چه د دوی د غوښتنې مطابق زه د صفا غر د سرو زرو کوم. د عربو په زمکه کښې د خوږو اوبو دریابونه بهیوم، غریزه زمکه د زمیندارئی په زمکه کښې بدلوم خو بیا هم که دوی ایمان رانه وړو نو دوی ته به هغه سزا ورکړم چه چاته به هم نه وی شوې. که غواړې نو چه د دوی د پاره داسې اوکړم اوکه غواړې نو چه د دوی د پاره د توبې او رحمت دروازه کولاؤ پریږدم. نو حضور ﷺ دوئم صورت خوښ کړو[1] ربښتیا دی چه هدایت او ضلالت د الله ﷻ په لاس کښې دې هغه د څه معجزې د کتلو د پاره موقوف نه دې. د بې ایمانه د پاره نښې او ویره ټول بې فائدې دی. په چا چه د عذاب کلمه صادق راغله نو هغوی به د هرقسم نښو کتلو سره هم نه مني. او د عذابونو په کتو به ټول ایماندارجوړشي خوهغه صرف یوبې کاره څیز دې. فرمانی ﴿وَلَوْاَنَّنَا نَزَّلْنَآ﴾ الخ یعنی که مونږ په هغوی باندې فرښتې نازل کړې وې او مړو هغوی سره خبرې کړې وې او هر پټ څیز مو په هغوی باندې ښکاره کړې وې نو بیا به هم دوی ته ایمان نصیب شوې نه وو او دا خبره ده که الله ﷻ اوغواړی نو هغه بله خبره ده خو په دوی کښې اکثر جاهل دی. څوك چه د الله ﷻ طرف ته تیټ شو او دهغه نه ئی امداد اوغوښتو اودهغه طرف ته عاجزی اوکړی نوهغوی لارموندونکی جوړیږی. دچا په زړونو کښې چه ایمان

[1] احمد: ۱/۲٤۲ وهو حسن.

کلك شو اود چا زړونه چه د الله ﷻ طرف ته تيتيږي د هغه په ذکر سره اطمينان حاصلوي. راضي او خوشحاليږي او په حقيقت کښې د الله ﷻ ذکر د زړونو د اطمينان څيز هم دې. د ايمانداراو او نيکانو د پاره خوشحالي او نيك فالي او د سترګو يخوالې دې. ددوی انجام ښه دې. دوی د مبارکبادئ حقدار دی دوی د ښيګړې راغونډونکي دی. د دوی واپس کيدل بهتر دی. د دوی عمل نيك دې.

د طوبی تفصل اودهغې متعلق حديثو نه::روايت دې چه دطوبی نه مراد د حبش ملك دې او نوم دې د جنت اودې نه مرادجنت دې ابن عباس ﷺفرمائی چه کله جنت پيداکړې شو هغه وخت الله ﷻ همدا فرمائيلي وو وائی چه په جنت کښې د يوې ونې نوم هم طوبی دې او په ټول جنت کښې دهغې ښاخونه خواره شوی دی او په هريو کورکښې د هغې ښاخ موجود دې. الله ﷻ هغه په خپل لاس کرلې ده، د لوّ لوّ د دانې نه ئې پيدا کړې ده اود الله ﷻ په حکم لويه شوې او خوره شوې ده. هم د دې د جرړونه جنتی شاتو شرابو اوبو او پئيو نهرونه جاری کيږي. په يو مرفوع حديث کښې دی طوبی نومې د جنت يوه ونه ده د سلو کالو د لارې په مسافت. هم د دې د خوشو نه د جنتيانو جامې راوځی.(۱) مسند احمدکښې دی چه يوسړی اووئيل يا رسول اللهﷺ! چا چه تاسو اوليدلئی او په تاسو ئی ايمان راوړلو هغه ته دې مبارك وی. حضورﷺ اوفرمائيل چه اوهغه ته دې هم مبارك وی او هغه ته دې ډبل مبارك وی چا چه زه نه يم ليدلې او په ما ئې ايمان راوړې. يو سړی تپوس اوکړوطوبی څه څيز دې حضور ﷺ اوفرمائيل د جنت يوه ونه ده چه د سلو کالو لارې پورې خوره شوې ده. د جنتيانو جامې د دې د ښاخونونه راوځی.(۲) په بخاری او مسلم شريف کښې دی حضورﷺ فرمائيل په جنت کښې يوه ونه ده چه يو سور به د سلوکالوپورې د هغې د سوری لاندې روان وی خو هغه به نه ختميږي. او په روايت کښې دی چه جنت کښې يوه ونه ده چې که سور سړې په تکړه اوتيز آس دهغې لاندې سل کاله سفر اوکړی بيا به هم پاتې ته او نه رسی . په صحيح بخاری شريف کښې ﴿وَظِلٍّ مَّمْدُودٍ﴾ تفسيرکښې هم دغه دی.(۳) حديث کښې دی اوياکاله يا سل کاله د دې نوم شجره الخلد دې. (۴)د سدرة المنتهٰی په ذکر کښې حضورﷺ فرمائيلي دی د دې د يوښاخ د سوری لاندې به ترسلوکالوپورې سور روان وی او سل سل سواره د دې د يو يو ښاخ لاندې اودريدې شی. په دې کښې د سرو زرو ملخان دی د دې ميوې د لويو لويو منګو برابر دی.(ترمذی)(۵) حضورﷺ فرمائی هر جنتی به طوبی له بوتلې شی او هغه ته به اختيار ورکولې شی چه کوم ښاخ غواړې خوښ کړه. سپين سور زيړ تور چه ډير ښائسته نرم او ښکلي به وی. ( )
حضرت ابوهريره ﷺ فرمائی طوبی ته به حکم اوشی چه زما د بنديګانودپاره ښکلې څيزونه راؤروه. نو د هغې نه به اسونه او اوښان راوريږي ښائسته کړې شوې زين واګې اچولې او راښکلې شوې او مزيدار او بهترين لباس وغيره. ابن جرير رحمه الله په دې ځائ کښې يو عجيبه اثر وارد کړې دې. وهب رحمه الله وائی چه په جنت کښې يوه ونه ده چه د هغې نوم طوبی ده چه د هغې د سوری لاندې به يوسور سلوکالوپورې روان وی خو ختميږي به نه. ددې تازه والې د خورشوی چمن په شان دی.ددې پاڼې بهترين او مزيدارې دی د دې غنچې عنبرين دی د دې کاڼری د ياقوتو دی د دې خاوره کافور دی د دې خته مشك دی. د

---

(۱) احمد:۷۱/۳، مسند ابی يعلی:۱۳۷۴، ابن حبان:۷۴۱۳، الطبری:۱۴۹/۱۳.
(۲) دَ دې روايت حکم هم دَ وړاندينی په شان دې خويه دې کښې (طوبی لمن رانی وامن بی ثم طوبی لمن من بی ولم يرنی) الفاظ په صحيح سندسره ثابت دی.
(۳) صحيح بخاری کتاب بدءالخلق باب ماجاء فی صفة الجنة وانها مخلوقة: ۳۲۵۲، ترمذی:۳۲۹۳.
(۴) احمد:۴۵۵/۲، مسندالطيالسی:۲۵۴۷، الدارمی:۲۸۳۹.
(۵) ترمذی کتاب صفة الجنة باب ماجاء فی صفة ثمار اهل الجنة:۲۵۴۱هوحسن.
(۶) اسماعيل بن عياش، الترغيب الترهيب:۲۹۴/۴.

دې د جرړونه د شرابو شاتو پئیو نهرونه بهیږي. د دې لاندې به د جنتیانو مجلسونه وي دوی به ناست وي او هغوی له به فرښتې اوبنې راولي د کومو زنځیرونه چه به د سرو زرو وي اود هغوی مخونه به د چراغ په شان پړقیږي. ویښته به ئې د ریښموپه شان نرم وي. په کومو چه به کجاوې وي چې تختې بهٔ ئې د یاقوتو وي په کومو چه به سره زر ټکوهلې شوي وي. او په هغې باندې به ریښمي ټالونه وي هغه اوښې به هغوی ته پیش کړې شي او ورته به اووائي دا سورلئي تاسو له رالیږلې شوي دی اود الله ﷻ دربار ته تاسو رابللې شوي ئې. دوی به په هغې باندې سواره شي اوهغه به د مرغو د رفتار نه هم زیاتې تیزې وي. جنتیان به یو بل سره یوځائ روان وي او بل سره به خبرې اترې کوي اود اوښو غوږ سره به غوږ هم نه یوځائ کیږي په پوره تابعدارئي کښې به روانې وي. په لارکښې چه کومې ونې راځي هغه به پخپله اخواکیږي ځوک به د خپل ملګري نه جدا کیږي هم نه دغه شان به رحمن او رحیم الله ﷻ ته اورسی. الله ﷻ به د خپل مخ نه پردې اخوا کړي دوی به د خپل رب مخ اووینی او وائی به ﴿اللهم انت السلام والیك السلام وحق لك الجلال والاکرام﴾ د هغوی په جواب کښې به الله ﷻ فرمائی ﴿انا السلام ومنی السلام﴾ په تاسو زما رحمت اوشو اوزما محبت دې هم هغه بندیګانوته مرحباوی چه بغیر دلیدلومانه ویریدل او زما تابعدری کوله.

جنت د تکلیف ا ومشقت نه بلکه د ارام او مزو ځائې دې:: جنتیان به وائی اې الله ﷻ نه خو زمونږ نه ستاد عبادت حق ادا شو اونه ستا پوره قدر اوشو مونږ ته اجازت راکړه چه ستا په وړاندې سجده اوکړو. الله ﷻ به اوفرمائی نه دا د محنت ځای دې او نه د عبادت. دا خو د نعمتونو او مزو نه ډک ځائ دې. د عبادتونو تکلیف ختم شو د مزو اخستو وخت راغلو چه څه غواړئ ملاویږي به. تاسو نه چه کوم کس څه غواړي ورکوم به نو د کم نه کم سوال کونکې به وائی اې الله ﷻ تاچه دنیا کښې څه پیدا کړې وو چرته چه ستا بندیګانو چغې سورې وهلې.

زه غواړم چه د دنیاد شروع نه تراخره پورې په دنیاکښې څومره څه وو ماته راکړې شی. الله ﷻ به اوفرمائی چه تاڅه هم اونه غوښتل د خپلې مرتبې نه دې ډیرکم څیز اوغوښتلو، ښه ده مونږ درکړه. زما په بخشش او ورکړه کښې څه کمې دې؟ بیا به فرمائی چه د کوموڅیزونو پورې زما د دې بندیګانو د خیالاتورسیدل هم نه دی هغه ورکړه ئو وربه کړې شی او تردې چه د هغوی خواهشونه به پوره کړې شی په هغه څیزونوکښې چه دلته هغوی ته ملاویږي تیز اسونه به وي. په هرو څلورو باندې به یاقوتی تختونه وي په یو یو تخت به د سرو زرو یوه دیره (حجره) وي په هره دیره کښې به جنتی فرش وي په کومو به چه د غټو غټو سترګووالا دوه دوه حورې وی چه دوه دوه حلې به ئې اچولې وي په کوموکښې چه به د جنت ټول رنګونه او خوشبوئې وي. د دې خیمونه بهر به د هغوی مخونه داسې پړقیږي لکه چه هغه بهر ناستې وي. د هغوی د هډوکو مازغه به د بهر نه داسې ښکاری لکه چه په سرو یاقوتوکښې چه سپین تار پیللې شوی وی د پاسه به ښکاري. هره یوه به په بله باندې خپل غوره والې داسې پیژنی لکه څنګه چه غوره والې د نمر په کاڼړي باندې، دغه شان به د جنتی په نظر کښې دواړه هم داسې وي. دې به هغوی له ځی او په مینه کښې به مشغول شی. هغه دواړه به دې په لیدو باندې وائی چه والله زمونږ په خیال کښې هم نه وه چه الله ﷻ به ستا په شان خاوندمونږ له راکوی. د الله ﷻ په حکم باندې به په داسې ترلي شوی صفونوکښې په سورلوباندې واپس کیږی او خپلو منزلو ته به رسی. ګوره خو سهی چه الله ﷻ وهاب ذات هغوی له کوم کوم قسم نعمتونه ایخودې دی؟ هلته په اوچتو درجو خلقو کښې په اوچتو اوچتو بالاخانوکښې کوم چه به دملغلرونه جوړوی دکومودروازې چه به د سرو زرو وی، د کوم تختونه چه به د یاقوتو وی د کومو فرشونه چه به نرم او د پیرو ریښمو وی د کومو منبرونه چه به د نور وی، د کومو پړقار چه به د نمر د پړقاری نه زیات وی. په اعلی علیین کښې به د هغوی محل

وی. د یاقوتو نه جوړې شوی پرقیدلې چه د هغې په پړقاری سره به د سترګو نه نور ځی خو الله ﷻ به د هغوی سترګې داسې نه کوی. کوم محلونه چه د سرو یاقوتووی په هغې کښې به شین ریښمی فرش وی او چه کوم د زیړو یاقوتووی د هغې فرشونه به د سرو بخملو وی چه د زمردو او سرو زرو نه به پیللې شوی وی د دې تختونو پښې به د جواهرو وی په دې به چتونه د لولؤ وی د هغې پولونه به د مرجان وی. دهغوی د رسیدو نه اول به الله ﷻ خپلې تحفې هلته رسولې وی. سپین یاقوتی اسونه به غلمانو نیولې ولاړ وی د کومو په سامانونو چه به چاندی ورختلې وی. د هغې په تختو باندې د اعلی نرمو پیړو ریښموفرشونه خواره وی. دوی به په دې سورلو باندې سواره په مزه جنت ته ځی. ګوری به چه د هغوی کورونوسره به په نورانی منبرونو باندې فرښتې د هغوی د استقبال او پخیرراغلی د پاره ناستې وی. هغوی به د دوی ډیر ښه استقبال کوی مبارکی به ورکوی او لاسونه به ورسره ملاووی. بیا به دوی په خپلوکورونو کښې داخلیږی اوداالله ﷻ نعمتونه به هلته بیامومی. خپلو محلونو سره به دوه تك شنه ډك باغونه اووینی چه په کوموکښې به دوه چینې په پوره رفتار سره روانې وی او هر قسم جوړ دارې میوې به وی او په خیموکښې به ښکلې او ساده پرده کونکې حورې وی. کله چه دوی دلته په رسیدو باندې په آرام او مزوکښې وی هغه وخت به الله ﷻ اوفرمائی زما خوږو بندیګانو تاسو زما وعدې رښتونې اوموندلې؟ آیا تاسو زما په ثوابونو باندې خوشحاله شوئی؟ هغوی به وائی چه اې الله! مونږ خو ډیر زیات خوشحاله شو او ډیر رضامندیو د زړه نه راضی یو او غوټې غوټې سپړدلې شوی یو. ته هم زمونږ نه خوشحاله شه، الله ﷻ به اوفرمائی که زما رضامندی نه وه نوما به تاسو دې خپلې مهمان خانې ته څنګه راداخلولې؟خپل دیدار به مې درته څنګه خودلو؟زما فرښتو به تاسوسره لاس ولې ملاوولو؟ تاسوخوشحاله اوسیږئی او په آرام سره اوسیږئی تاسو ته دې مبارك وی او تاسو مزې کوئی او آرام او چین کوئی زما دا انعامونه کمیدونکی او ختمیدونکی نه دی. دغه وخت کښې به هغوی وائی چه هم د الله ﷻ ذات د تعریف لائق دې چا چه زمونږ نه غم او درد لرې کړو او داسې مقام ته نې راوژسولو چرته چه مونږ ته نه څه تکلیف نه څه مشقت شته، دا هم د هغه فضل دې هغه ډیر ښښونکې او قدردان دې. داسیاق غریب دې او دا اثر عجیب دې اود دې بعضې شواهد هم موجود دی.

د ادنی جنتی جنت::بخاری او مسلم شریف کښې دی الله ﷻ به د هغه بنده ته کوم چه د ټولونه آخر کښې جنت ته داخل شی الله ﷻ به اوفرمائی چه غواړه، نوهغه به غواړی او کریم ذات به نې ورکوی تردې چه د هغه سوال به پوره شی او د هغه په وړاندې به هیڅ خواهش پاتې نه شی نو بیا به الله ﷻ هغه ته په خپله یاداشت ورکړی چه دا اوغواړه دا اوغواړه دې به غواړی او ورته به ملاویږی بیا به الله ﷻ هغه ته اوفرمائی چه دا هرڅه ما تاته درکړه او دومره به نور هم لس ځل ورکړی.([1])دصحیح مسلم شریف په حدیث قدسی کښې دی چه اې زما بندیګانو ستاسو ټول وړاندې روستوانسانان او پیریان په یو میدان کښې اودریږئی اومانه دعاګانې کوئی اواوغواړئی زه به دهریو ټول سوالونه پوره کوم خوزماپه بادشاهۍ کښې به دومره هم کمې رانه شی څومره کمې چه دستنې په سمندرکښې ډوبولو سره د سمندر په اوبوکښې راځی الخ([2])خالدبن معدان رحمه الله فرمائی دجنت دیوې ونې نوم طوبی دې پدې کښې به تیونه وی دکومونه چه به دجنت ماشومان پیۍ څکی.کچه پریوتلی بچی دجنت په نهرونوکښې دی. د قیامت د قائمیدو پورې به بیادځلوینښتو کالو پورې شی اوخپل مورپلار سره به په جنت کښې اوسیږی.

---

[1]) صحیح بخاری کتاب الاذان باب فضل السجود:۸۰۶، صحیح مسلم:۱۸۲، ابن حبان:۷۴۲۹، احمد:۲/۲۵۷۔
[2]) صحیح مسلم کتاب البر باب تحریم الظلم:۲۵۷۷، ابن حبان:۶۱۹، احمد:۵/۱۶۰، الادب المفرد:۴۹۰۔

كَذٰلِكَ أَرْسَلْنٰكَ

| دارنگې | اولیږلې مونږ ته

| مونږ ته په یو داسې امت کښې

فِيْٓ أُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَآ أُمَمٌ لِّتَتْلُوَا

په یوداسې امت کښې | چې تیرشوی دی | مخکښې د هغې نه | ډیرقومونه | د پاره ددې چې ته واوروې

رالیږلې یې | چې د دې نه وړاندې هم ډیر امتونه تیر شوی دی | ....د دې دپاره چې ته ورته هغه

عَلَيْهِمُ الَّذِيْٓ أَوْحَيْنَآ إِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُوْنَ بِالرَّحْمٰنِ ؕ

هغوئ ته | هغه | چې وحی کړې دې مونږ | تاته | او حال دا چې دوئ | انکار کوی | دمهربانه الله نه

کتاب واوروئ | کوم چې مونږ تاته وحی کړې ده | خو حال دا دې چې هغوئ د رحمان نه انکاری کوی

قُلْ هُوَ رَبِّيْ لَآ إِلٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ

دوئ ته اووایه | چې هم هغهٔ | رب زما دې | نشته دې لائق د عبادت | مګرهم هغهٔ دې

ورته اووایه چې هم هغهٔ زمارب دې | ....بې د هغهٔ نه بل څوک لائق د عبادت نشته

عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ مَتَابِ ۝

هم په هغهٔ باندې | بهروسه اوکړه ما | او هغهٔ ته | ورتلل دی زما |

په هغهٔ مې توکل دې | اوهغهٔ ته به واپس کیږم |

قوله تعالی:: كَذٰلِكَ أَرْسَلْنٰكَ فِيْٓ أُمَّةٍ

د آقا ﷺ حوصله افزائی: - ارشاد کیږی لکه څنګه چه ته مونږ دې امت ته لیږلې چه ته دوی ته د الله ﷻ کلام لوستلو سره واوروې دغه شان تاته وړاندې نور رسولان ړومبنو امتونو ته لیږلې وو. هغوی هم د الله ﷻ پیغام خپلو خپلو امتونوته رسولې وو خو هغوی دروغ ګنړلې، دغه شان ئې ته هم دروغ اوګنړلې نو ته زړه مه تنګه وه او دې دروغ ګنړونکو له خپل انجام لیدل پکار دی. کوم چه د دوی نه وړاندې وو او د الله ﷻ عذاب تکړې تکړې کړل ستا دروغ ګنړل خو د هغوی د دروغو ګنړلو نه زمونږ په نیز ډیر ناخوښه دی اوس دا ګوره چه په دوی باندې څنګه عذاب راوریږی. همدغه فرمان په ﴿تَاللّٰهِ لَقَدْ أَرْسَلْنَآ إِلٰٓى أُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ أَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيْمٌ ۝﴾ کښې او ﴿وَلَقَدْ كُذِّبَتْ رُسُلٌ مِّنْ قَبْلِكَ فَصَبَرُوْا عَلٰى مَا كُذِّبُوْا وَأُوْذُوْا حَتّٰٓى أَتٰهُمْ نَصْرُنَا ۚ وَلَا مُبَدِّلَ لِكَلِمٰتِ اللّٰهِ ۚ وَلَقَدْ جَآءَكَ مِنْ نَّبَإِى الْمُرْسَلِيْنَ ۝﴾ کښې دې ګوره چه مونږ د خپلو څنګه امداد اوکړو؟ اوهغوی مو څنګه غالب کړل؟

کافر د الله ﷻ رحمانیت نه انکار کوی: :خپل قوم ته ګوره چه درحمن انکارکوی هغوی د الله ﷻ دا وصف او نوم د سره منی نه. د حدیبیه د صلح په موقع هم په دې باندې کلك شو چه مونږ ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ﴾ نه لیکو مونږ نه پیژنو چه رحمن او رحیم څه دې. پوره حدیث په بخاری شریف کښې موجود دې [1] په قرآن کښې دی ﴿ قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ ؕ﴾ وئیلو سره هغه رابلنی یا رحمن وئیلو سره هغه رابلنی هغه د ټولو بهترین نومونووالا دې. حضورﷺ فرمائی د الله ﷻ په نیز عبدالله او عبدالرحمن ډیر ښکلی

[1] صحیح بخاری کتاب الشروط باب الشروط فی الجهاد والمصالحة مع اهل الحرب کتابة الشروط: ۲۷۳۱.

نوموړنه دي([1])کومو نه چه تاسو انکار کوئی زه خو دا منم هم هغه زما پروردګار دې زما یقین هم په هغه دې او هم د هغه طرف ته زما ټوله توجو او رجوع او د زړه تیتوالې دې هغه نه علاوه بل څوك د دې خبرو حقدار نه دې.

وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا

| اوکه چرې | وې داسې قرآن

اوکه یو قرآن داسې راغلې وې

سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ أَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْأَرْضُ أَوْ كُلِّمَ

چې روانیدلې شوې| په هغې سره| غرونه| یاشلیدلې شوې| په هغې سره | زمکه | یا خبرې کولې شوې

چې په هغې غرونه اړولې شی| یاپرې زمکه ټکړې ټکړې کیدیشی | یا د دې په ذریعه مړو خبرې

بِهِ الْمَوْتَىٰ ۗ بَل لِّلَّهِ الْأَمْرُ جَمِيعًا ۗ أَفَلَمْ يَيْأَسِ الَّذِينَ

په هغې سره | مړو | بلکه | خاص الله لره دې | اختیار | ټول | ایا نو ناامیده نۀ شو | هغه کسان

کولې (بیا به هم دوئ ایمان نۀ راوړو) |بلکه ټول کارونه د الله په اختیارکښې دی|اوس هم د مسلمانانو په دې

آمَنُوا أَن لَّوْ يَشَاءُ اللَّهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيعًا ۗ

چې ایمان ئې راوړې دې| چې| که چرې غوښتلې| الله| نوخامخابه ئې هدایت کړې وې | خلقو | ټولوته

خبره تسلی نۀ ده شوې | که الله ﷻ غوښتلې نو ټولو خلقو ته به ئې هدایت کړې وو

وَلَا يَزَالُ الَّذِينَ كَفَرُوا تُصِيبُهُم بِمَا

او همیشه به وی | هغه کسان | چې کافران شوی دی | چې رسیږی به هغوئ ته | په سبب دهغې عمل

اودا کافران به همیشه په داسې حالت کښې وی | چې د خپلو ګناهونو په وجه به پرې

صَنَعُوا قَارِعَةٌ أَوْ تَحُلُّ قَرِيبًا مِّن دَارِهِمْ حَتَّىٰ يَأْتِيَ

چې کړې وی هغوئ| ټکونکې عذاب| یابه نازلیږی| نزدې|کورونو د هغوئ ته| ترهغې پورې| چې راشی

څه نه څه آفت راځی | یا به د دوئ په خواؤشا باندې راځی | تر دې چې د الله ﷻ د وعدې پوره کیدو

وَعْدُ اللَّهِ ۚ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ ﴿٣١﴾

وعده دالله | بیشکه الله | خلاف نۀ کوی | د وعدې نه |

وخت راشی | بیشکه الله ﷻ دخپلې وعدې نه خلاف نۀ کوی |

قوله تعالى:: وَلَوْ أَنَّ قُرْآنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ

دقرآن کریم صفات جلیله:- الله ﷻ ددې پاك کتاب قرآن کریم تعریفونه کوی که چرې دوړاندینو کتابونونه یوکتاب سره غردخپل ځائ نه اخواکید.وزمکه شلیدونکې وه اومړی ژوندې کیدل نو دا قرآن چه د ټولوکتابونو نه ډیر زیات لوئی دې د هغه ټولونونه زیات د دې خبرې اهل وو. په دې کښې هغه معجز بیانی ده چه ټولو انسانانو او پیریانو په یو ځائ هم د دې په شان یو سورت هم جوړنه کړې شو نو دا مشرکان د دې نه هم انکاری دی نو معامله هم د الله ﷻ طرف ته حواله کړه چه د صبا مالك دې ټول

---

[1]) صحیح مسلم کتاب الادب باب النهی عن التکنی بابی القاسم:۲۱۳۲، ابوداؤد:۴۹۴۹،ترمذی:۲۸۳۴، ابن ماجه:۳۷۲۸.

کارونه د هغه طرف ته ګرځیدونکي دی هغه چه څه غواړي هغه کیږي چه څه نه غواړي هغه هیڅ چرې نه کیږي دهغه دلارې نه اخواکړې شوی د هغه رهنمائي اودهغه لار ځودلی شوی ګمراهی د چا په قبضه کښې نشته.

د قران پاک اطلاق په مخکښې کتابونو کښې هم کیږي: دایادساتنې چه دقرآن اطلاق په وړاندینو آسمانی کتابونو باندې هم کیږي داځکه چه هغه دټولونه مشتق دی.مسند کښې دی په حضرت داؤد ﷺ باندې قرآن دومره آسان کړې شوې وو چه د هغه په حکم به سورلی تیاریده نود هغې د تیارې نه به وړاندې هغه قرآن ختم کړې وو. د خپل لاس د ګټې نه هغه بغیر څه نه خوړل[۱] نو دلته د قرآن نه مراد زبور دې. آیا ایماندار دې نه مایوسه شوی نه دی چه ټول مخلوق ایمان ولې نه راوړي. د دې قرآن نه پس د کومې معجزې دنیاته ضرورت پاتې شو؟دې نه بهتر دې نه واضح او دې نه صفا او دې نه ډیر په زړونو کښې ځائ کونکې بل کوم یو کلام دې؟ که دا په لویو لویو غرونوباندې نازل کړې شوې وې نو هغه به د الله ﷻ د ویرې نه ذره ذره شوې وو.

دوړاندینو انبیاءکرامو معجزې د هغوئ سره ختمې شوې خو قران پاک ابدی دې: حضور ﷺ فرمائی هرنبی ته داسې څیز ملاؤدې چه خلق په هغې باندې ایمان راوړي. زما داسې څیز دا د الله ﷻ وحی ده. نو زما دا امید دې چه د ټولو انبیاؤ نه به زه د ډیرو تابعدارانو والا شم.[۲] مطلب دا چه د انبیاء کرام ﷺ معجزې هم هغوی سره لاړې او زما دا معجزه به تر آبادې دنیا پورې وی. نه به د دې عجائبات ختمیږي او نه به په ډیرو تلاوتونوسره دا زړیږي او نه به په دې د علماؤ زړه موړ شی. دا فصل دې دل لګی نه ده. کوم سرکش چه دا پریږدی الله ﷻ به هغه مات کړي. څوك چه دې نه علاوه بل څه کښې هدایت لټوی هغه به الله ﷻ ګمراه کړي. ابوسعید خدری ﷺ فرمائي چه کافرانو حضور ﷺ ته اوویل که ته د دې ځائ دا غرونه دې ځائ نه واړوې او د دې ځائ زمکې د کر قابلې شی او څنګه چه به حضرت سلیمان ﷺ د زمکې کنستل په هواباندې کول ته هم اوکړې لکه څنګه چه (حضرت عیسی ﷺ)مړی ژوندی کول ته هم اوکړې نو په دې باندې دا آیت نازل شو.[۳] قتاده ﷺ فرمائي مطلب دا دې چه که یو قرآن سره دا کارونه ښکاره کیدل نو ستا دې قرآن سره به هم کیدل. هر څه د الله ﷻ په اختیار کښې دی خو هغه داسې نه کوی چه تاسو ټول ازمیښت کړی چه پخپله خوښه ایمان راوړئی که نه. آیا د ایمان والا نه پیژنی؟ ﴿یا یئس﴾ په معنی دیعلم دی. او د نورو په قرات کښې ﴿یتبین﴾ په معنی د یعلم دی دې. ایماندار د هغوئ د هدایت نه مایوس شوی وو.که الله ﷻ اوغواړي نو ټول خلق به په هدایت باندې اودروی. دا کفار برابر ګوری چه د هغوی په دروغ ګنړلو سره د الله ﷻ عذاب برابر په هغوی باندې راوریږي یا هغوی سره خواؤشاکښې راځي. نو بیا هم دوی نصیحت نه اخلی؟ لکه چه ارشاد دې ﴿وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَاحَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى﴾ یعنی مونږ دخواؤشاډیر کلی دهغوی دبدعملو په وجه تباه برباد کړل اوقسما قسم خپلې نښې موښکاره کړې چه خلق د بدو نه منع شی لکه بل آیت کښې دی ﴿اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا نَاْتِي الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا﴾ آیا هغوی نه ګوری چه مونږ زمکه راکموو، آیا اوس به هم خپله غلبه منونکی راځي.

د تحل قریب نه څه مراد دی؟: د﴿تحل﴾ فاعل ﴿قارعة﴾ دې. همدغه ظاهر اود عبارت روانی ده خو د ابن عباس ﷺ نه روایت دې قارعه اورسیدل یعنی وړوکې غونډې اسلامی لښکر یا خو پخپله د هغوی ښار سره کوز شول یعنی محمد ﷺ تر دې چه د الله ﷻ وعده راورسی. دې نه مراد د مکې فتح ده. هم د

---

[۱] احمد:۳۱٤/۲، صحیح بخاری کتاب احادیث الانبیاء باب قوله تعالی ﴿واتینا داؤد زبورا﴾:۳٤۱۷، ابن حبان:٦۲۲٥.
[۲] صحیح بخاری کتاب التفسیر باب کیف نزل الوحی واول مانزل:٤۹۸۱، صحیح مسلم:۱٥۲.
[۳] التهذیب التهذیب:۲٥٥/۷.

دوی نه مروی دی چه د قارعه نه مراد اسمانی عذاب دې او د خواوشا راکوزیدو نه مراد د حضور ﷺ د خپلو لښکروسره د هغوی حدونوته رسیدل دی اود هغوی سره جهاد کول دی. د دې ټولو قول دې چه دلته د وعده ربانی نه مراد فتح مکه ده لیکن حسن بصری رحمه الله فرمائی دې نه مراد د قیامت ورځ ده. د الله ﷻ وعده د خپلو رسولانو نصرت او امداد دې هغه چرې اخوا کیدونکې نه ده. هغوی ته او د هغوی تابعدارو ته به خامخا اوچتوالې نصیب کیږی. لکه چه ارشاد دی﴿فَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ مُخْلِفَ وَعْدِهٖ رُسُلَهٗ﴾ دا غلط ګمان هیڅ کله مه کوه چه الله ﷻ به خپلو رسولانوسره وعده خلافی اوکړی.الله ﷻ غالب دې اوبدله اخستونکې دې.

وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ	بِرُسُلٍ
او خامخا توقې شوی دی	په رسولانو پورې
اوستا نه وړاندې هم په پیغمبرانو	

مِّنْ قَبْلِكَ	فَأَمْلَيْتُ	لِلَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	ثُمَّ	أَخَذْتُهُمْ قف
مخکښې ستانه	نومهلت ورکړو ما	هغه کسانوته	چې انکار ئې اوکړو	بیا	ما اونیول هغوی
پورې توقې شوې وې	خو ما (اول) کافرانو ته مهلت ورکړو			بیا مې راونیول	

فَكَيْفَ كَانَ	عِقَابِ ۝
نو څرنګې وو	عذاب زما
نو(اوګوره) زما عذاب څومره سخت وو	

قوله تعالى:: فَأَمْلَيْتُ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا

د انبیاو سره د ټوقوکولونه باوجود بیاهم مهلت ملاوشو:- الله ﷻ خپل رسول ته تسلی ورکوی چه تاسو دخپل قوم دغلطې روې نه غم او فکر مه کوئې تاسونه وړاندې دپیغمبرانو هم دغه شان توقې مسخرې شوې وې ما دغه کافرانوته هم څه وخته پورې مهلت ورکړې وو. آخر مې بې شانه نیولې وو او تباه کړې مې وو. تاته معلومه ده چه په کوم حالت کښې زما عذاب په هغوی باندې راغلې وو؟ اود هغوی انجام څنګه شوې وو؟ لکه چه ارشاد دې ډیر کلې دی چه سره د ظلم په دنیاکښې ډیرو ورځو پورې مهلت اخستې ووخو آخر دخپلو بدعملو په وجه د عذابونو ښکار شو.بخاری اومسلم شریف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه الله ﷻ ظالم ته مهلت ورکوی خو چه بیا ئې کله نیسی نو ظالم حیرانیږی. بیا هغوی د آیت ﴿وَكَذٰلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ﴾ تلاوت اوکړو.

أَفَمَنْ	هُوَ	قَآئِمٌ	عَلٰى كُلِّ نَفْسٍ
ایا نو هغه ذات	چې هغهٔ	نظر ساتونکې دې	په هر نفس باندې
نو کوم الله ﷻ چې د هر سړی د ټولو عملونو نګران دې			

بِمَا	كَسَبَتْ ج	وَجَعَلُوْا	لِلّٰهِ	شُرَكَآءَ ط	قُلْ
په هغه عمل	چې کوی ئې هغه نفس	او جوړ کړی دی خلقو	الله د پاره	شریکان	ورته اووایه
(دهغه بتانو په شان کیدیشی؟)	او دوئ د(داسې) الله ﷻ شریکان جوړکړی دی				ورته اووایه

سَمُّوهُمْؕ أَمْ تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ

چې واخلئ نومونه د هغوئ | یا | خبر ورکوئ تاسو الله ته | په هغه څیز| چې معلوم نه دې هغهٔ ته

چې د هغوئ صفتونه خو لږ واورئ | آیا تاسو الله ﷻ ته د داسې بتانو(د خدائې) خبر ورکوئ | چې

فِي الْأَرْضِ أَمْ بِظَاهِرٍ مِّنَ الْقَوْلِؕ بَلْ زُيِّنَ

په زمکه کښې | یا | (خبر ورکوئ) په سرسری خبرو (د خلې) | بلکه ښائسته ښکاره کړې شوی دی

په ټوله دنیا کښې د هغهٔ په علم کښې نشته |که نا هغوئ تش په خله (ستاسو معبودان) دی|بلکه کومو خلقو

لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا

د پاره د هغه خلقو | چې دحق منلو نه ئې انکار کړې دې | مکرونه خپل | او منع کړې شوی دی

چې کفر کړې دې | هغوی ته دهغوی حق نهٔ منل ښائسته کړې شوې دی| اوهغوئ د لارې

عَنِ السَّبِيلِؕ وَمَن يُضْلِلِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ۝

د نیغې لارې نه | او هغه څوك چې گمراهه کړی هغهٔ لره الله | نو نشته | هغهٔ د پاره |څوك لار ښودونکې

(دهدایت) نه منع کړې شوې دی |او چا لره چې الله ﷻ گمراه کړی | هغهٔ بل څوک په لاره کولې نشی

قوله تعالی:: أَفَمَنْ هُوَ قَائِمٌ عَلَىٰ كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ

عالم ماکان اوومایکون هم د الله ﷻ ذات دې: الله ﷻ د هر انسان د اعمالو محافظ دې. د هرچا عملونه پیژنی په هر نفس باندې نگهبان دې. د هر و عمل کونکی د خیر او شر د عمل نه خبردار دې. هیڅ څیز د هغه نه پټ نه دې. هیڅ د هغه په ناخبرئی کښې نه کیږی په هرحالت کښې هغه ته علم وی او په هر عمل باندې هغه موجود وی. د هرې پاڼړې د رالویدو هغه ته علم دې. د هر ساه لرونکی رزق د الله ﷻ په ذمه دې. د هر یو د ټکانې هغه ته علم دې. هره خبره دهغه په کتاب کښې لیکلې ده، ښکاره او پټه هره خبره هغه پیژنی. ته چه هرچرته ئی الله ﷻ تاسره دې. ستا عملونه گوری.د دې صفتونو والارب آیا ستاسو ددې دروغو معبودانوپه شان دې؟ چه نه اوری نه گوری او نه د خپل ځان د پاره د څه څیز مالك اونه د بل چاد گټې تاوان هغوی ته اختیار دې.دا جواب ئی حذف کړوځکه چه د کلام دلالت موجود دې

دمشرکانو دشرک هیڅ حقیقت نشته:: الله ﷻ هغه فرمان ﴿ وَجَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ ﴾هغوی الله ﷻسره نور شریکان کړل اودهغوی عبادتونه ئی کول. ته خو لږ شان د هغوی نومونه واخله اود هغوی حالات خو بیان کړه دې د پاره چه دنیا ته پته اولگی چه هغه صرف بې حقیقته دی. آیا ته د زمکې د دې څیزونوخبر الله ﷻ ته ورکوې کوم چه هغه نه پیژنی یعنی د کومو چه د سرنه وجود نشته. اوداځکه چه که چرې وجودنی وې نو دالله ﷻ دعلم نه به بهرنه وو. ځکه چه د الله ﷻ نه دپټ نه پټ څیز هم پټ نه دې. دا صرف د ځان خبرې جوړونې؟ فضول گپونه لگونې تاسو پخپله د ځان د هغوی نومونه جوړ کړې هم تاسو هغوی د گټې تاوان مالکان گرځولی او تاسو د هغوی عبادت شروع کړو. هم دغه ستاسو مشرانو کول. نه خو ستاسوپه لاس کښې څه ربانی دلیل شته اونه څه بل څه دلیل شته.داخوصرف وهم اوستاسو خواهشات دی.هدایت د الله ﷻ د طرف نه نازل شوې دې دکفارومکرهغوی ته په ښه رنگ کښې ښکاری هغوی په خپل کفر او شرك باندې فخر کوی. شپه ورځ هم په دغه کښې مشغول دی او هم دې طرف ته نور هم رابلی. لکه چه فرمانی﴿وَقَيَّضْنَا لَهُمْ قُرَنَاءَ فَزَيَّنُوا لَهُم مَّا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَحَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ فِي أُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِم مِّنَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ ۖ إِنَّهُمْ كَانُوا خَاسِرِينَ۝﴾د هغوی شیطانانو د هغوی بې طریقې

کارونه د هغوی په وړاندې ښائسته کړی دی. دوی د الله ﷻ د لارې نه د بدنی په لار باندې منع کړې شوی دی.
یو قراءت د دې (صُدُّوا) هم دې یعنی هغوی دغه ښه گڼړلی او بیانور په دې کښې راگیرول شروع کړې او د رسول ﷺ د لارې نه نور منع کوی. د الله ﷻ گمراه کړې شوی څوك په لار کولې ؟ لکه چه فرمانی (وَمَن يُرِدِ اللَّهُ فِتْنَتَهُ فَلَن تَمْلِكَ لَهُ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا) څوك چه الله ﷻ په فتنه کښې اچول غواړی تودهغې د پاره د الله ﷻ په نیز هیڅ هم اختیار نه لرې او په آیت کښې دی چه ته خود هغوی د هدایت لالچی ئې ولې الله ﷻ دغه گمراهانوته لار نه خودل غواړی بیا څوك دې چه د هغوی امداد اوکړی؟

لَهُمْ	عَذَابٌ	فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا	وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ	أَشَقُّ		
مقرر دې هغوئ لره	عذاب	په ژوند ددنیا کښې	او خامخا عذاب د آخرت	زیات سخت دې		
هغوئ د پاره د دنیا ژوند کښې عذاب دې			او د آخرت عذاب خو ډیر سخت دې			
وَمَا	لَهُمْ	مِّنَ اللَّهِ	مِن وَّاقٍ	مَّثَلُ	الْجَنَّةِ الَّتِي	وُعِدَ
او نشته	هغوئ لره	دالله نه	څوك بچ کونکې	مثال (صفت)	د جنت | هغه | چې	وعده شوې ده د هغې
اوهیڅوك دوئ د الله ﷻ (د عذاب) نه بچ کولې نشي				د کوم جنت چې پرهیزگارو خلقو		
الْمُتَّقُونَ	تَجْرِي	مِن تَحْتِهَا	الْأَنْهَارُ	أُكُلُهَا	دَائِمٌ	
دمتقیانو سره	(دادې) چې بهیږی	لاندې د هغې نه	نهرونه	میوې د هغې	همیشه وی	
سره وعده شوې ده | د هغې حالت دا دې | چې لاندې به ترې نه نهرونه بهیږی | د هغې میوې						
وَظِلُّهَا	تِلْكَ عُقْبَى	الَّذِينَ	اتَّقَوا	وَّعُقْبَى الْكَافِرِينَ	النَّارُ	
او سیوری د هغې هم	دا انجام دې	د هغه کسانو چې	اوویریدل دالله نه	او انجام دکافرانو	اور دې	
اودهغې سیوری به همیشه قائم وی	دغه د پرهیزگارو انجام دې			او د کافرانو انجام (د دوزخ) اور دې		

قوله تعالی: وَلَعَذَابُ الْآخِرَةِ أَشَقُّ

د دوزخ عذاب اود جنت نظارې:- دکافرانو دسزا اونیك کارد بدلې باره کښې ذکر کولې شي. د کافرانو شرك اوکفر بیانولوسره دهغوی سزا بیان فرمانی چه هغوی به د مؤمنانو د لاسه قتل کیږی او غرقیږی، دې سره به دآخرت په سختو عذابونوکښې راگیروی چه د دې دنیا د سزا نه به په زرگاؤ درجو خرابه وی. مبتلاعنان ښځې او خاوندباره کښې رسول الله ﷺ فرمائیل چه د دنیا عذاب د آخرت د عذاب نه ډیر سپك دې. ([1])د دې ځائ عذاب فاني دې او د هغه ځائ باقي دې او د هغه اُور عذاب چه د دې ځائ د اُور نه اویا حصې زیات تیز دې او بیا هغه قید چه په تصور کښې هم نه شي راتلې. لکه چه ارشاد دې (فَيَوْمَئِذٍ لَّا يُعَذِّبُ عَذَابَهُ أَحَدٌ) نه ددې په شان نن دچا عذاب دې اونه ددې په شان دچا قید دې. ارشاد دې (وَأَعْتَدْنَا لِمَن كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا) د قیامت د منکرانود پاره مونږ د اُورعذاب تیارکړې دې. دلرې نه په کتلوباندې به چغې سورې شروع کړی. دهغه ځائ په تنګو اوتیارو کورونو کښې کله هغوی اینختلې ورواچولې شی نو په چغو چغو به مرګ غواړی. یو مرګ څه له غواړنی ډیر مرګونه اوغواړنی

[1] صحیح مسلم کتاب اللعان: ۱٤۹۳.

اوس اوښائي چه دا صحيح دی که د هميشه جنت صحيح دې د کوم وعده چه پرهيزګارانوسره ده چه دا دهغوی بدله ده اودهغوی د هميشه دپاره کور.بيا د نيکو انجام بيانوی چه هغوی سره د کومو جنتيانو وعده ده د هغې يو صفت خودا دې چه د دې نه څلوروواړو طرفونوته نهرونه روان دی. چرته چه غواړی اوبه دې اوړی او اوبه هم هغه چه نه خرابيدونکې دی. بيا د پئيو نهرونه دی او پئي هم هغه چه دهغې خوند چرې هم نه خرابيدونکې دې. اود شرابونهرونه دی په کوموکښې چه صرف خوند او هم خونددې نه بې مزګی اونه خرابه نشه اود صفاشاتو نهرونه دی اود هرقسم ميوې دی او ورسره د الله ﷻ رحمتونه او د مالك ښښنې. د هغې ميوې د هميشه د پاره دی د دې د خوراك څښاك څيزونه هيڅ کله هم فنا کيدونکی نه دې.

په مونځ کښې رسول ﷺ ته جنت او جهنم ښکاره شول:: کله چه حضورﷺ د کسوف مونځ کولونو صحابه کرامو رضي الله عنهم تپوس اوکړو چه حضورﷺ مونږ تاسو اوليدلئی چه لکه تاسوﷺ د څه څيز د اخستو اراده کړې وه. بيا مونږ اوليدل چه تاسو روستونئی پښه بيا روستو اخوا کړه. حضورﷺ اوفرمائيل چه او ما جنت ليدلې وو او غوښتل مې چه يوه غنچه راوشوکوم که اخستې مې وې نو د دنياد تول عمر د پاره وه او تاسو به خوړله.(۱) ابويعلی کښې دی چه يو ورځ د ماسپښين په مانځه کښې مونږ حضورﷺ سره ووچه هغوی ناڅاپی وړاندې شو او مونږ هم وړاندې شو بيا مونږ اوکتل چه هغویﷺ له د څه څيز د اخستو اراده کړې وه خو بيا هغویﷺ روستو راغله. د مانځه نه پس حضرت ابی بن کعب ﷺ معلومات اوکړوچه يارسول اللهﷺ! نن خو مونږ تاسو په داسې کار کولو اوکتلئی چه د نن نه وړاندې مونږ نه وې ليدلې. حضور ﷺ اوفرمائيل چه او جنت ماته پيش کړې شو چه تازه پړقيدو، ما غوښتل چه دې نه يوه غنچه د انګورو راوشوکوم خو زما اود دې په مينځ کښې پرده اوکړې شوه. که ما دا راشوکولې وه نو تولې دنيا به خوړله او بيا به هم يوه ذره نه کميدله.(۲) د دې معنې يوروايت مسلم کښې هم شته.(۳)

د جنت د ميوؤ غټوالې:: يو کلی وال د حضور ﷺ نه تپوس اوکړو په جنت کښې به انګور وی؟ هغویﷺ اوفرمائيل چه او. هغه ونيل چه څومره لوئې غنچې به وی ونې فرمائيل چه دومره لوئې که يو تور کارغه پوره مياشت الوزی نو بيا به هم د هغه غنچې نه تيرشوې نه وو.(۴)حديث شريف کښې دی چه جنتی کله يوه ميوه راوشوکوی هم هغه وخت به د هغې په ځای بله اولګی.

جنت کښې به بول و برازنه وی:: حضور ﷺ فرمائی چه جنتی به ښه خوری څکی خو نه به نی توکانړې راځی او نه پوزه نه ورې متيازې او نه لوئې د مشکو په شان خوشبو کونکې غونډې خوله به راشی او هم په دې سره به خوراك هضم شی لکه څنګه چه بې تکلفه ساه روانه وی دغه شان به تسبيح او تقديس الهام کولې شی(۵)(مسلم وغيره) يو اهل کتاب حضور ﷺ ته اوونيل چه تاسو فرمائې جنتيان به خوری او څکی؟ هغویﷺ اوفرمائيل چه او او، د هغه قسم د چا په لاس کښې چه د محمد(ﷺ) ځان دې چه هر سړی له به د خوراك څښاك او جماع او شهوت دومره طاقت ورکولې شی څومره چه دلته سلو سړو له ورکړې شوی وی. هغه ونيل ښه ده چه څوك خوری څکی نو هغه ته به د متيازو هم ضرورت وی نو بيا

---

(۱) صحيح بخاری کتاب الکسوف باب صلاة الکسوف جماعة:۱۰۵۲،صحيح مسلم:۹۰۷ ابن حبان:۲۸۳۲، احمد:۱/۲۹۸.
(۲) احمد:۳/۳۵۲.
(۳) صحيح مسلم کتاب الصلاة الکسوف باب ماعرض على النبیﷺفی صلاة الکسوف من امر الجنة والنار:۹۰۴.
(۴) احمد:۴/۱۸۴،طبرانی۸۲۰۸، مجمع الزوائد:۱۰/۴۳۱ دنور تخريج ډ پاره اوګورئی ابن حبان:۷۴۱۶، مواردالظمان: ۲۶۲۷، المعجم الاوسط:۱/۱۲۷، الطبرانی:۳۱۲.
(۵) صحيح مسلم کتاب الجنة باب فی صفات الجنة واهلها وتسبيحهم فيها بکرة وعشيا:۲۸۳۵، ابن حبان: ۷۴۳۵، الدارمی:۲۸۲۷، احمد:۳/۳۴۹،مسندشامين:۳/۱۱۴، مسندابی يعلی:۳/۳۱۸.

په جنت كښې ګنډګي څنګه؟هغوى ﷺ اوفرمائيل چه نه د خولې په ذريعه به دا ټول هضميږي او هغه خوله به د مشكود بوئي والا وي(مسند ونسائي)[1] فرمائي چه د كومې مرغئي طرف ته جنتي د خوړلو په نظر سره اوګوري هغه به هم دغه وخت كښې د هغه په وړاندې سره كړې شوې راپريوځي. [2]

دجنت به هر څه هميشه وي: :بعضې روايتونوكښې دي چه هغه به بيا د الله ﷻ په حكم سره ژوندئي والوزي[3] په قرآن كښې دي چه هلته به ډيرې زياتې ميوې وي چه نه به تروې وي نه ماتې نه به ختميږي نه به كميږي په سورو كښې راتيتې څانګې او سورې به هميشه وي لكه چه ارشاد دې ايماندار او نيك كردار بهيدونكي نهرونو والا جنتونو له ورځي او هلته به د هغوى د پاره پاكې بيبيانې وي او بنكلې او اوږده سورې. حضور ﷺ فرمائي چه دجنت د يوې ونې دسورې لاندې كه يو تيزرفتار سورسل كاله تيزې منډې وهي نو بيا به هم د هغې سورې نه ختميږي. په قرآن كښې دي

سورې خواره اولوئ. په عام توګه قرآن كريم كښې د جنت او دوزخ ذكر په يوځائ راځي دې د پاره چه د خلقو د جنت شوق وي او د دوزخ نه اوويريږي. دلته هم د جنت اودهغه ځائ د يوڅو نعمتونوذكر كولو سره اوفرمائيل چه دا دې انجام د پرهيزګارو او تقوى دارو خلقو اود كافرانو انجام دوزخ دې. لكه چه ارشاد دې چه دوزخيان او جنتيان برابر نه دى. جنتيان خو بامراد دى. د دمشق خطيب حضرت بلال بن سعد رحمه الله فرمائي چه اې د الله ﷻ بنديګانوستاسو د يو عمل د قبوليت يا د يوې ګناه د معافئي پروانه تاسو كښې كوم يو ته ملاؤ ده؟ آيا تاسو دا ګمان كړې چه تاسو بې كاره پيداكړې شوى ئې او تاسو د الله ﷻ په طاقت كښې نه راتلونكي ئې. والله كه د الله ﷻ د تابعدارئي بدله په دنيا كښې ملاويدله نو تاسو ټول به په نيكو پورې انختي وئې آياتاسو په دنيا باندې عاشقان شوى وئې؟ آيا ستاسو د جنت رغبت نشته؟ د كوم ميوې او سورې چه د هميشه د پاره دى.

وَالَّذِيْنَ	اٰتَيْنٰهُمُ	الْكِتٰبَ	يَفْرَحُوْنَ	بِمَآ
او هغه كسان	چې وركړې وو مونږ هغوئ ته	كتاب	هغوئ خوشحاليږي	په دې كتاب
او هغه خلق كومو ته چې مونږ كتاب وركړې دې	هغوئ په تاباندې په نازليدونكي (كلام) خوشحاليږي			

اُنْزِلَ	اِلَيْكَ	وَمِنَ الْاَحْزَابِ	مَنْ	يُّنْكِرُ	بَعْضَهٗ ط
چې نازل كړې شوې دې	تاته	او خينې د ډلو نه	هغه څوك دى	چې نۀ مني	خينې خبرې د هغې
او د هغوئ په مختلفو ډلو كښې داسې كسان هم شته	چې د دې د بعضې حصې نه انكار كوي				

قُلْ	اِنَّمَآ	اُمِرْتُ	اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ	وَلَآ اُشْرِكَ
ورته اووايه	چې بيشكه	حكم شوې دې ماته	چې زۀ بندګي اوكړم د الله	او نۀ كړم شريك (هيڅوك)
ورته اووايه چې ماته دا حكم شوې دې	چې د الله ﷻ عبادت اوكړم	او هيڅوك ورسره شريك		

بِهٖ ط	اِلَيْهِ	اَدْعُوْا	وَاِلَيْهِ	مَاٰبِ۝	وَكَذٰلِكَ
د هغۀ سره	خاص هغۀ ته	رابلل كوم زۀ	او خاص هغۀ ته	ورتلل دي زما	او دارنګې
نۀ كړم	زۀ د هغۀ طرفته بلنه كوم	او هم هغۀ ته به واپس كيږم	او دغه شان		

[1] احمد: ۴/۳۶۷، السنن الكبرى: ۱۱۴۷۸، الدارمي: ۲۸۲۵، ابن حبان: ۷۴۲۴،موارد الظمان: ۲۶۳۷، المعجم الاوسط: ۲/ ۲۰۲، طبراني: ۵/۱۷۸، مجمع الزوائد: ۱۰/۴۱۶،بدون (ليعطى قوة منة).

[2] البزار: ۳۵۳۲، مجمع الزوائد: ۱۰/۴۱۴، سنن سعيد بن منصور: ۱۱۷۱.

[3] ابن ابي الدنيا، الترغيب الترهيب: ۵۵۰۹.

أَنزَلْنَٰهُ	حُكْمًا	عَرَبِيًّا	وَلَئِنِ	اتَّبَعْتَ	أَهْوَآءَهُم
نازل کړي دي مونږ دا قران	فرمان	عربي	او که چرې	تا پیروي اوکړه	د خواهشاتو د هغوئ

مونږ دا (کتاب) دیو واضحه حکم په طور نازل کړي دې او که ته د دې (سم) علم د راتلو نه پس هم

بَعْدَ	مَا	جَآءَكَ	مِنَ الْعِلْمِ	مَا لَكَ	مِنَ اللَّهِ	مِن وَلِيٍّ
روستو	د هغې نه	چې راغلي دې تاته	د علم نه	نو نشته ستا د پاره	په مقابله د الله کښې	څوک دوست

دهغوئ په خواهشاتو پسې لاړې نو دالله ﷻ په مقابله کښې به دې نۀ څوک مددګار پیدا شي

وَلَا وَاقٍ ۝

او نۀ څوک بچ کونکې

او نۀ څوک بچ کونکې

قوله تعالی:: وَالَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ

د قرآن دنازلیدلوسره خوشحالیدونکی خلق:- کوموخلقوته چه د دې نه مخکښې کتاب ورکړې شوې دې او هغوی د هغې عمل کونکی دی نود قرآن په تاباندې نازلیدلوسره خوشحاله دی ځکه چه پخپله هم د هغوی په کتابونو کښې ددې زیرې اوددې صداقت موجوددې لکه چه په آیت ﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ﴾ کښې دی چه وړاندیني کتابونه په ښه شان سره لوستونکې پدې آخری کتاب باندې هم ایمان راوړی اوپه آیت کښې دی چه ته منې که نه منې د وړاندینو کتابونو والابه دې ښه تابعدار جوړیږی ځکه چه دهغوی په کتابونوکښې د حضورﷺ د پیغمبرئی خبردې او هغوی دا وعده پوره کولو سره په خوشحالئی سره منی. الله ﷻ دې نه پاك دې چه د هغه وعدې به غلطې راوځي اود هغه فرمان به صحیح ثابت نه وی نو هغوی خوشحالیدلو سره د الله ﷻ په وړاندې په سجده کښې پریوځی. او په دې ډلو کښې داسې هم دی چه د هغې بعضې خبرې نه منی. غرض دا چه بعضې اهل کتاب مسلمانان دی او بعضې نه دی نو اې نبیﷺ اعلان اوکړه چه ماته صرف د یو الله د عبادت حکم ملاؤشوې دې چه د نورو د شرکت نه بغیر صرف د هغه عبادت د هغه د توحید سره کوه او همدغه حکم زما نه وړاندې نبیانو او رسولانو ته ملاؤ شوې وو. هم د دغه لارې طرف ته اوهم دغه رب عبادت طرف ته زه ټولې دنیا ته دعوت ورکوم هم دغه الله طرف ته ټول رابلم او هم دغه الله ﷻ طرف ته زما واپس کیدل دی. څنګه چه مونږ تانه وړاندې انبیاء لیږلی په هغوی باندې مو خپل کتابونه نازل کړی نو هم دغه شان دا قرآن چه مضبوط او محکم دې. په عربی ژبه کښې چه ستا او ستا د قوم ژبه ده دا قرآن مونږ په تاباندې نازل کړو دا هم په تا باندې خاص احسان دې چه د دې واضح ظاهر مفصل او محکم کتاب سره تاله مونږ عزت درکړو. نه د دې نه وړاندې اونه د دې نه شاته باطل په دې کښې شاملیدلې شی. دا د الله ﷻ د طرف نه حکیم او حمید نازل شوې دې.

دې ایت مبارک کښې دټولو علماء کراموته وعید دې:: اې نبیﷺ! تاله رباني علم اوآسماني وحی راغلې ده که اوس هم تا د دوی د ماتحتئی خواهش اوکړو نو یاد ساته چه د الله ﷻ د عذابونونه تاڅوك هم نه شی بچ کولې. نه به څوك ستا په حمایت کښې اودریږی. سنت نبویه او طریقه محمدیهﷺ د علم نه پس څوك چه دګمراهئی والا لار اختیار کړی نودهغه علماؤ دپاره په دې آیت کښې زبردست وعید دې.

وَلَقَدۡ اَرۡسَلۡنَا رُسُلًا مِّنۡ قَبۡلِكَ وَجَعَلۡنَا

| اولیږلي دي مونږ | ډیر رسولان | مخکښي ستا نه | او ورکړي وي مونږ

| اوستا نه وړاندي هم مونږ ډیر پیغمبران لیږلي ووا | اوهغوئ ته مو ښځي

لَهُمۡ اَزۡوَاجًا وَّذُرِّیَّةً ؕ وَمَا كَانَ لِرَسُوۡلٍ اَنۡ یَّاۡتِیَ بِاٰیَةٍ اِلَّا

هغوئ ته | ښځي | او اولاد | او نه وو طاقت | د پاره د یو رسول | چي راوړي ئي وي | یوه نښه | مګر

او اولاد ورکړی ووا | او هیڅ یو پیغمبر د الله ﷻ د حکم نه بغیر یو ایت قدري هم نه

بِاِذۡنِ اللّٰهِ ؕ لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ ۝ یَمۡحُوا اللّٰهُ مَا یَشَآءُ

په اجازت د الله سره | دپاره دهري نیتي (دور) | یو کتاب دي | ختموي | الله | هغه څه | چي غواړي هغه

شی راوړي | د هري نیتي یو (خپل) کتاب وی | الله ﷻ چي کوم حکم غواړي هغه ختموي

وَیُثۡبِتُ ۚۖ وَعِنۡدَهٗۤ اُمُّ الۡكِتٰبِ ۝

او محکم کوی | او د هغهٔ سره دي | اصل د کتاب |

او چي کوم غواړی نو هغه باقی ساتی |

قوله تعالی:: وَمَا كَانَ لِرَسُوۡلٍ اَنۡ یَّاۡتِیَ بِاٰیَةٍ اِلَّا بِاِذۡنِ اللّٰهِ ؕ

د معجزو صادرکیدل د رسولانو په اختیارکښي نه دی: ارشاد دي چه څنګه ته سره دانسان کیدو رسول الله ﷺ ني هم دغه شان تانه وړاندي ټول رسولان هم انسانان وو، خوراك به ئي کولو بازار کښي به ګرځیدل د ښځواو بچو والا.او په آیت کښي دی چه اې اشرف الرسل ته خلقو ته اووایه چه ﴿قُلۡ اِنَّمَاۤ اَنَا بَشَرٌ مِّثۡلُكُمۡ یُوۡحٰۤی﴾ زه هم ستاسو په شان یو انسان یم زما طرف ته د الله ﷻ وحی کیږی. د بخاری او مسلم شریف په حدیث کښي دی حضورﷺ فرمائی چه زه نفلی روژې نیسم هم اونه ئی هم ساتم. د شپې تهجد هم کوم اواوده کیږم هم، غوښه هم خورم او ښځو سره هم ملاویږم، څوك چه زما د طریقې نه مخ واړوی هغه زما نه نه دې. په مسند احمد کښي د حضورﷺ فرمان دی چه څلور څیزونه د ټولو پیغمبرانو طریقه وه خوشبو لګول، نکاح کول مسواك کول او نکریزې. بیا فرمائی چه معجزې ښکاره کول د یو نبی کار هم نه دې دا د الله ﷻ عزوجل د قبضې څیز دې. هغه چه څه غواړی هغه کوی او چه څه اراده کوی د هغې حکم ورکوی. د هر یو مقرر وخت اومعلومه موده په کتاب کښي لیکلې ده. دهر یوڅیز یوه اندازه مقرر ده. آیا تاته معلومه نه ده چه د زمکې او آسمان د ټولو څیزونو علم الله ﷻ سره دې هر څه په کتاب کښي لیکلې شوی موجود دی.داخو په الله ﷻ باندې ډیره آسانه ده.د هریو کتاب کوم چه د آسمان نه نازل شوې دی یو اجل دې او یوه موده مقرره ده. په دې کښي چه کوم غواړی منسوخ کوی کوم چه غواړی باقی پاتې کوی نوددې قرآن نه کوم چه په خپل رسول ﷺ باندې نازل کړې دې ټول وړاندینی کتابونه منسوخ کړې شو.

د نیک بختی اوبدبختی کتاب نه بدلیږی دې مطلبونه:: د الله ﷻ خوښه ده چه څه وران کړی او څه باقی پاتې کړی.د ټول کال کارونه ئی مقررکړی خو د اختیار نه بهر نه دی چه څه ئی اوغوښتل باقی اوساتل اوچه څه ئی اوغوښتل بدل ئی کړل سوا د بدبختئی نیك بختئی ژوند او مرګ نه چه د دې نه ئی اوزګاریدل کړی او په دې کښي بدلون نشته. منصور رحمه الله فرمائی چه ما د حضرت مجاهد رحمه الله نه تپوس اوکړو چه په مونږ کښي د یو کس دا دعا څنګه ده؟ چه یا الله که زما نوم په نیکانو کښي دې نو

باقي ني اوساته اوکه په بدانوکښي دي نو هغه وران کړه او په نیکانوکښې کړه. هغوی اوفرمائيل چه دا خو ډیره ښه دعا ده کال پس بیا ملاقات اوشو یا څه زیاته موده شوې وه نو ما بیا د هغه نه د دې خبرې باره کښې معلومات اوکړو نو هغوی ﴿إِنَّآ أَنزَلْنَٰهُ فِى لَيْلَةٍ مُّبَٰرَكَةٍ﴾ نه د دوو آیاتونو تلاوت اوکړو او وئې فرمائيل چه په لیلة القدرکښې د ټول کال تکلیفونه اوروزئي مقرر کیږي بیا چه کوم الله ﷻ اوغواړي نو وړاندې روستوکوی او د نیک بختئي او بدبختئي کتاب نه بدلیږي. حضرت شقیق بن سلمه رحمه الله به اکثر دا دعا کوله. اې الله که تا مونږ په بدبختانوکښې لیکلي یونو هغه وران کړه اوزمونږ شمیر په نیکانوکښې اولیکه اوکه تا مونږ په نیکانوخلقو کښې لیکلي یو نو هغه باقي اوساته. چه څه غواړي ورانوي او چه څه غواړي باقي پاتې کوی اصل کتاب خو هم تاسره دې. حضرت عمر بن خطاب رضي الله عنه به د بیت الله شریف طواف کولو سره ژړل او دا دعا به ئې کوله یا الله که تا په ماباندې بدی او گناه لیکلې وی نو هغه وران کړه ته چه څه غواړې نوورانوې او چه څه غواړې نو باقي ساتې. ام الکتاب خو هم تاسره دې. ته دا نیک بخت اوبه دې رحمت اوکړې.حضرت ابن مسعود رضي الله عنه به هم دادعا کوله. حضرت کعب رحمه الله امیرالمؤمنین حضرت عمر رضي الله عنه ته اووئیل چه که یو آیت په کتاب الله کښې نه وو نو ما به د قیامته پورې چه کوم کارونه کیدونکې دی ټول به مې تاته خودلې وو. تپوس ئې اوکړو چه هغه کوم آیاتونه دی هغوی هم د دې آیاتونو تلاوت اوکړو. د دې ټولو اقوالو مطلب دا دې د تقدیر اړولو راړولو اختیار د الله ﷻ په لاس کښې دې. دمسنداحمد یو حدیث شریف کښې دی دبعضې گناهونو په وجه انسان د خپل رزق نه محروم کولې شی او تقدیر بغیرد دعا نه بل هیڅ څیز نه شی بدلولې او د عمر زیاتوالې بغیرد نیکونه هیڅ څیز نه دې. په نسائي او ابن ماجه کښې هم دا حدیث شریف دی او په صحیح حدیث کښې چه صله رحمی عمر زیاتوی. او په یوبل حدیث شریف کښې دی چه د دعا او قضا یوځائ کیدل د آسمان په مینځ کښې وی. ابن عباس رضي الله عنه فرمائي چه الله ﷻ سره لوح محفوظ دې چه د پنځو سوو کالو د لارې څیز دې. د سپینو مرغلرو دې د یاقوتو د دوو پټو په مینځ کښې ۶۳ ځل الله ﷻ په دې توجه کوی چه څه غواړي نو ورانوی او چه څه غواړي نو باقي پریږدی.الخ کلبي رحمه الله فرمائي رزق زیاتول کمول عمر زیاتول کمول د دې نه مراد دې. هغوی نه تپوس اوکړې شو چه تاته دا خبره چا بیان کړې؟وئي فرمائيل ابوصالح رحمه الله هغه ته حضرت جابر بن عبدالله بن رباب رضي الله عنه او هغه ته نبی کریم ﷺ.بیا د هغه نه د دې آیت باره کښې سوال اوکړې شونو جواب ورکړې شو چه ټولې خبرې لیکلې کیږي د زیارت په ورځ چه کومې خبرې د جزا او سزا نه خالي وی راویستې شی لکه چه ستا دا وینا چه ما اوخوړل ما اوڅکل زه لاړم وغیره چه رښتیا خبرې دی اود ثواب او عذاب څیزونه نه دی او باقي کوم چه د ثواب او عذاب څیزونه دی هغه باقي ساتلې شی.

الله ﷻ چې اوغواړي نوکتاب کښې تغیروتبدیل کوی: ① دحضرت ابن عباس رضي الله عنه وینا ده چه دوه کتابونه دی په یوکښې کمې زیاتې کیږي او الله ﷻ سره دی او اصل کتاب هم هغه دې. فرمائي دې نه مراد هغه سړې دې چه د یو زمانې پورې خو د الله ﷻ اطاعت کښې لگیاوی بیا په گناه اخته شی او هم په دې حالت کښې مړشی نو د هغه نیکئي ختمولې شی. اود چا د پاره چه باقي پاتې کیږي دا هغه سړې دې چه تردغه وخته پورې په نافرمانوکښې اخته ووخو د الله ﷻ د طرف نه د هغه د پاره فرمانبرداری د اول نه مقرر شوې وی نو په آخری وخت کښې هغه نیکوطرف ته روان شی اود الله ﷻ په اطاعت باندې مړشی نو دادی د چا د پاره چه ثابت پاتې کیږي ② سعید بن جبیر رضي الله عنه فرمائي مطلب دا دې چه څوک غواړي نو وئي ښښي اوچه څوک نه غواړي نونه ئې ښښي.③ دحضرت ابن عباس رضي الله عنه قول دې چه څه غواړي نو منسوخ ئې کړي او چه څه غواړي نو نه ئې بدلوی. ناسخ هم هغه سره دې او اول بدلول هم.④ د قتاده رحمه الله په قول دا آیت په مثال د آیت ﴿مَا نَنسَخْ﴾ دې یعنې چه څه غواړي نو منسوخ ئې کړي او چه

څه غواړي نو باقي او جاري اوساتي.⑤ مجاهد رحمه الله فرمائي چه کله د دې نه اولنۍ آيت نازل شو چه يو رسول هم د الله ﷻ د فرمان نه بغير څه معجزه نه شي خودلې نو قريشو ونيل چه بيا خو محمد ﷺ بالکل بې بس دې د کار نه اوزګارشوې دې. نو د هغوی د ويرولو دپاره دا آيت نازل شو چه مونږ څه غواړو نو پيدا کولې شو. په هر رمضان کښې نوې پيداوښت کيږي. بيا چه څه الله ﷻ غواړي نو ورانوی او چه څه غواړي نو ثابت ئې ساتي. رزق هم تکليف هم او تقسيم هم ورکوي. ⑥ حسن بصري رحمه الله فرمائي چه د چا اجل راشي روان شي او چه د چا نه وی نو پاتې شي ترهغه وخته پورې چه خپلې ورځې پوره کړي. ابن جرير رحمه الله هم دا قول خوښوی حلال حرام هغه سره دی، د کتاب خلاصه او جرړه هم دهغه په لاس کښې ده. کتاب پخپله رب العالمين سره دې. ابن عباس رضي الله عنه د حضرت کعب رحمه الله نه د ام الکتاب باره کښې تپوس اوکړو نو هغه جواب ورکړو الله ﷻ مخلوق اود هغوی اعمال اوپيژندل بيائې اوونيل چه د کتاب په شکل کښې دی شي نو شو.⑦ ابن عباس رضي الله عنه فرمائي ام کتاب نه مراد ذکر دی

وَإِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ الَّذِي
| او که چرې | مونږ اوښايو تا ته | هغه | ځينې (عذاب)
او مونږ چې دوئ سره (دعذاب)

نَعِدُهُمْ أَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ
چې وعد ئې کوؤ مونږ د هغوئ سره | يا وفات کړو مونږ تا لره | نو بيشکه | په تا باندې | پيغام رسول دی
کومه وعده کوو | که د هغې څه حصه تا ته اوښايو | يا تا وفات کړو | نو ستا کارخو بس حکم رسول دی

وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ۝ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَأْتِي الْأَرْضَ
او په مونږ باندې | حساب دې | آيا نۀ ګوری (دا خلق) | چې بيشکه مونږ | راځو | زمکې ته
اوزمونږ په ذمه حساب اخستل دی | آيا دوئ نۀ ګوری چې مونږ زمکې ته راروانډې کيږو

نَنْقُصُهَا مِنْ أَطْرَافِهَا ۚ وَاللَّهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ
چې کموؤ دا | دغاړې ددې نه | او الله | حکومت کوی | نشته دې هيڅوک وروسته نظر اچونکې
اودهر طرف نه ئې (په دوئ) رالنډوؤ | او فيصلې صرف الله ﷻ کوی | هيڅوک د هغۀ فيصله

لِحُكْمِهِ ۚ وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ۝
په فيصله د هغه باندې | او هغۀ | ډير زر اخستونکی دې | د حساب |
بندولې نشي | او هغۀ ډير زر حساب اخستونکې دې |

قوله تعالى:: فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ۝

د نبي په ذمه تبليغ او حساب د الله ﷻ په ذمه: ستا په دښمنانو باندې چه زمونږ کوم عذاب راتلونکې دې نوکه هغه مونږ ستا په ژوند کښې راولو يا ستاد مرګ نه پس نو ستا په څه؟ ستا کارخو صرف زمونږ پيغام رسول دی او هغه تا کړې دې. دهغې حساب اوبدله زمونږ په لاس کښې ده ته صرف هغوی ته نصيحت کوه ته په هغوی باندې څه مشر او ساتندونکې نه ئې څوك چه مخ اړوی او کفر کوی هغه به الله ﷻ پخپله په لويو سزاګانو کښې داخلوی. د هغوی واپس کيدل خو هم زمونږ طرف ته دی اود هغوی حساب هم زمونږ په ذمه دې هغوی نه ګوری چه مونږ زمکه ستا په قبضه کښې درکړې؟ آيا هغوی نه ګوری چه آباد او چت شان والا محلونونه کنډرې او بيابان جوړ دی. آيا هغوی نه ګوری چه مسلمانا

کافران دباووی؟ ایا هغوی نه ګوری چه برکتونه اوچتیږی خرابئی راځی خلق مړه کیږی زمکه ورانیږی. که پخپله دا زمکه هم تنګیدله نوانسان له به یو څپر اچول هم ګران شوی وو. مقصد د انسانانو او ونو کمې کیدل دی. دې نه مراد د زمکې تنګی نه ده بلکه د خلقو مرګ دې د علماؤ فقهاؤ او خو خلقو مرګ هم د زمکې بربادی ده. عرب شاعر وائی:

الارض تحیا اذا ما عاش علمها   متی یمت عالم منها یمت طرف

کالارض تحیا اذا ما الغث حل بها   وان ابی عاد فی اکنا فها التلف

یعنی چرته چه عالم دین دې د هغه ځائ زمکه په هغه آباده ده د هغه مرګ دهغه زمکې خرابې او بربادې دې.لکه څنګه چه باران په کومه زمکه باندې اودیریږی نوراشنه شی اونه وریږی نو شاړه او بنجرشی نو په آیت کښې مراد داسلام په شرك باندې غالب راتلل دی د یو نه پس بل کلې تابع کول دی لکه چه فرمائی ﴿وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا مَا حَوْلَكُمْ مِّنَ الْقُرٰى وَصَرَّفْنَا الْاٰيٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ﴾ همدغه قول د ابن جریر رحمه الله خوښ کړې شوې دی.

وَقَدْ مَكَرَ الَّذِيْنَ	مِنْ قَبْلِهِمْ	فَلِلّٰهِ	الْمَكْرُ
اومکر(فریب)کړې دې هغه کسانو|چې مخکښې د دوئ نه وو|لیکن دالله په اختیار کښې دې|اصلی فیصله کونکې تدبیر			
حال دا چې سازشونه کامیابول خو ټول د الله ﷻ په اختیار کښې دی........................			

جَمِيْعًا	يَعْلَمُ	مَا تَكْسِبُ	كُلُّ نَفْسٍ	وَسَيَعْلَمُ	الْكُفّٰرُ
ټول	معلوم دی هغهٔ ته	هغه څه چې کوی ئې	هر نفس	او زر به پوهه شی	د حق نه انکاریان خلق
هر کس چې څه کوی هغه ټول الله ته معلوم دی| او کافرانو ته به زر معلومه شی................					

لِمَنْ	عُقْبَى	الدَّارِ ﴿۴۲﴾
چې چا د پاره به وی	ښهٔ انجام	د اخرت	
چې د اخرت انجام د چا ښهٔ دی			

قوله تعالی:: وَقَدْ مَكَرَ الَّذِيْنَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَلِلّٰهِ الْمَكْرُ جَمِيْعًا .

دکافرانو تدبیرونه ناکام دالله ﷻ اراده کامیاب.- وړاندینو کافرانوهم دخپل نبیانوسره مکرکړې وو هغوی نې ویستل غوښتل نو الله ﷻ د هغوی د مکر بدله واخسته او انجام هم د پرهیزګارانوخلقو ښه شو. دې نه وړاندې ستاسو د زمانې د کافرانو بدعملئی بیان شوی دی چه هغوی ستاسو د قتل کولو قید کولو یا دملك نه د ویستلو مشوره کوله هغوی په مکر کښې وو او الله ﷻ هغوی ته په کتوکښې وو نو د الله ﷻ نه ښه او پټ تدبیر د چا کیدلې شی د هغوی په مکر باندې مونږ هم دغه اوکړل او دوی بې خبره پاتې شو ګوره چه د هغوی د مکر انجام څه شو؟ هم دغه چه مونږ هغوی غرق کړل اود هغوی ټول قوم مو برباد کړو د هغوی د ظلم ګواهی ورکونکی د هغوی غیر آباد کنډرې هم موجود دی. د هر یو د هر عمل نه الله ﷻ خبر دې پټ عمل او په زړه کښې راغلې عمل په هغه باندې ښکاره دې. هر عمل کونکی ته به دهغه دعمل بدله ورکوی د ﴿الكفار﴾ قراءت ﴿الكافر﴾ هم دې د دوی کافرانوته به اوس معلومه شی چه د چا انجام ښه پاتې کیږی د هغوی یادمسلمانانو؟ ﴿الحمدلله﴾ الله ﷻ همیشه د حق والا غالب کړی دی د انجام په اعتبارسره به هم دوی ښه وی اودنیا او آخرت به هم د دوی ښه وی.

وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا

| او وائي | هغه کسان | چې د حق نه ني انکار اوکړو

او کافران وائي...........................

لَسْتَ مُرْسَلًا ؕ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيْدًۢا بَيْنِيْ

چې نۀ ني ته | رالیږلې شوې پیغمبر | ورته اووایه | کافي دې | الله | په حیثیت د ګواه | په منځ زما

چې ته رسول نۀ یې | ....ورته اووایه چې الله ﷻ زما او ستاسو په مینځ کښې کافي ګواه

وَبَيْنَكُمْ ۙ وَمَنْ عِنْدَهٗ عِلْمُ الْكِتٰبِ ۝

او په منځ ستاسو کښې | او بیا د هغه چا ګواهي کافي ده | چې د هغه سره دي | علم | د کتاب

دي | ....او هغه څوک (ګواه دي) چاسره چې د (اسماني کتاب) علم دي

قوله تعالی:: وَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لَسْتَ مُرْسَلًا ؕ

د رسالت او نبوت منکر:- کافران تادروغژن ګڼړی درسالت منکر دی ته غم مه کوه اوورته وایه چه د الله ﷻ ګواهي کافي ده.زما دنبوت هغه پخپله ګواه دې زماپه تبلیغ باندې او ستاسو په دروغ ګڼړلو باندې هغه ګواه دې زما صداقت او ستاسو تهمت ته هغه ګوری.

وَمَنْ عِنْدَهٗ عِلْمُ الْكِتٰبِ ۝ نه مراد څوک دی؟::علم کتاب چه چاسره دې دې نه مراد عبدالله بن سلام رضی الله عنه دې او دا قول د مجاهد رحمه الله دې خو ډیر غریب قول دې ځکه چه دا آیت په مکه کښې نازل شوې او حضرت عبدالله بن سلام رضی الله عنه خو د مدینې د هجرت نه پس مسلمان شوې دې. دې نه ډیر ښکاره د حضرت ابن عباس رضی الله عنه قول دې چه د یهودو او نصاراؤ حق ویونکی عالمان مراد دی په دوی کښې حضرت عبدالله بن سلام رضی الله عنه هم دې او حضرت سلمان رضی الله عنه او تمیم داری رضی الله عنه وغیره. د مجاهد رحمه الله نه په یو روایت کښې نقل دی چه دې نه مراد هم پخپله الله ﷻ دې.حضرت سعید رحمه الله دې نه انکاری دې چه دې نه مراد عبدالله بن سلام رضی الله عنه واخستلې شی ځکه چه دا آیت مکی دې او آیت به ئی من عنده لوستلو.هم دغه قراءت د حضرت حسن بصری رحمه الله او حضرت مجاهد رحمه الله نه هم روایت دې. په یو مرفوع حدیث کښې همدغه قراءت نقل دې ([1]).خو هغه حدیث ثابت نه دې. صحیح خبره دا ده چه دا اسم جنس دې هر هغه عالم چه د وړاندینو کتابونو عالم دې په دې کښې داخل دې. د هغوی په کتابونوکښې د حضور ﷺ صفت اودهغوی ﷺ زیرې موجود وو. دهغوی انبیاؤ د حضور ﷺ دخبرې پیشن ګوئی کړې وه لکه چه د الله ﷻ فرمان دې﴿ وَرَحْمَتِيْ وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ ؕ ﴾یعنی زما رحمتونو ټول څیزونه راګیرکړی دی زه به هغه د هغه خلقو په نوم اولیکم چه متقیان دی او د زکوة اداکونکی دی او زمونږ په آیاتونو باندې ایمان لرونکی دی. د رسول نبی امی ﷺ تابعداری کونکی دی د چا ذکر چه په خپل کتاب تورات زبور انجیل کښې موجود وینی. او په آیت کښې دی چه آیا داخبره د دوی دپاره کافی نه ده چه د ده د حق کیدو علم د بنی اسرائیلو علماؤ ته هم شته.

د عبدالله بن سلام د ایمان قصه::په یو ډیر غریب حدیث کښې دی چه عبدالله بن سلام رضی الله عنه دیهودیانو علماؤته اووئیل زما اراده ده چه د خپل پلارابراهیم او اسماعیل علیهما السلام جمات ته لاړشم اواختراو نمانځمه. مکې ته راغلو حضور ﷺ هم دلته کښې وو دا خلق چه کله د حق نه واپس شونو حضور ﷺ سره نی

[1]) الطبری: ۱۳/۱۷۶، مسند ابی یعلی: ۵۵۷۴، مجمع الزوائد۷/۱۵۵، سنن سعید بن منصور: ۱۱۷۷

ملاقات اوشو دغه وخت هغوی ﷺ په یوجمات کښې تشریف ایخودې وو او خلق هم ورسره وو. دې هم د خپلو ملګرو سره اودریدو. حضور ﷺ د هغوی طرف ته اوکتل او ونې فرمانیل هم ته عبدالله بن سلام نې هغوی اوونیل او. ونې فرمانیل نزدې راشه چه نزدې شو نو حضور ﷺ اوفرمانیل چه آیا ته زما ذکر په تورات کښې نه ګورې؟ هغه اوونیل چه ته د الله ﷻ اوصاف زما په وړاندې بیان کړه هغه وخت حضرت جبرائیل ﷺ راغلو اود هغوی په وړاندې اودریدو او حکم نې ورکړو چه وایه ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ﴾ حضور ﷺ پوره سورت اولوستلو نو ابن سلام هم هغه وخت کلمه اوونیله اومسلمان شو. مدینې ته واپس راغلو خو خپل اسلام نې پټ کړو کله چه حضور ﷺ هجرت اوکړو او مدینې ته راغلو نو هغه وخت دې د کهجورې یوې ونې ته ختلې وو کهجورې راکوزولې.کله چه هغه ته خبر اوشو نو هم هغه وخت نې د ونې نه راټوپ کړو. مور نې ونیل که چرې حضرت موسی ﷺ هم راغلې وې نو تا به د ونې نه نه وو راټوپ کړې څه خبره ده؟ جواب نې اوکړو مورجانې د حضرت موسی ﷺ د نبوت نه هم ډیره خوشحالی ماته د ختم المرسلین دلته په تشریف راوړلو سره شوې ده. (¹) ﴿الحمدلله﴾ سورة رعد تفسیرختم شو

رکوع ګانې	سورة ابراهيم مكية وهي اثنان وخمسون اية وسبع ركوعات	آیتونه
	بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ	
⑦	شروع کوم په نوم د الله چې ډیر مهربان او زیات رحم کونکې دې	۵۲

النَّاسَ	لِتُخْرِجَ	اِلَيْكَ	اَنْزَلْنٰهُ	كِتٰبٌ	الٓرٰ
دا خلق	چې ته راوباسې	دپاره ددې	تاته	چې نازل کړو مونږ دا	دا یو کتاب دې	ال ر

الف لام را | دا کتاب مونږ ستا طرفته دې دپاره نازل کړې دې | چې ته خلق د هغوی د رب په حکم سره

الْحَمِيْدِ ۝	اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيْزِ	رَبِّهِمْ	بِاِذْنِ	اِلَى النُّوْرِ	مِنَ الظُّلُمٰتِ
	لارې دغالب ستائیلي شوی الله ته	درب دهغوئ سره	په اجازت	رڼا ته	دتیارو نه

(د کفر د تیارو نه)اوباسې او(دایمان) رڼا کښې نې داخل کړې | دهغه الله لارې ته چې غالب ستائیلي شوې دې

فِى الْاَرْضِ ؕ	وَمَا	فِى السَّمٰوٰتِ	مَا	لَهٗ	اللّٰهِ الَّذِىْ
چې په زمکه کښې دی	او هغه څه	چې په اسمانونو کښې دی	هغه څه	چې هغهٔ د پاره دی	الله هغه

هغه الله ﷻ چې په زمکه او اسمانونو کښې څهٔ دی هغه ټول د هغهٔ ملکیت دې

الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا	يَسْتَحِبُّوْنَ	الَّذِيْنَ	مِنْ عَذَابٍ شَدِيْدِ ۝	لِّلْكٰفِرِيْنَ	وَوَيْلٌ
ژوند د دنیا	چې غوره کوی	هغه کافران	د عذاب / سخت نه	دپاره د کافرانو	او هلاکت دې

او کافرانو دپاره د ډیر سخت عذاب هلاکت دې | یعنی هغه خلق چې د آخرت په مقابله کښې د دنیا

عِوَجًا ؕ	وَيَبْغُوْنَهَا	عَنْ سَبِيْلِ اللّٰهِ	وَيَصُدُّوْنَ	عَلَى الْاٰخِرَةِ
کوږ والي	او لټوی دوئ دغې لاره کښې	د لارې د الله نه	او منع کوی خلق	په آخرت باندې

ژوند خوښوی | او خلق د الله ﷻ د لارې نه منع کوی | او په هغې کښې عیبونه لټوی

¹) الطبراني، مجمع الزوائد:۷/۱۴۹.

أُولَٰئِكَ فِي ضَلَٰلٍ بَعِيدٍ ۝
دا کسان | په گمراهئ | لرې کښې دي |
هغوی په گمراهئ کښې لرې رسیدلي دي |

قوله تعالى:: لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَٰتِ إِلَى النُّورِ

مومن په رڼړاکښې اوکافرپه تیاروکښې: - حروف مقطعه کوم چه د سورتونوپه شروع کښې راځي د هغې بیان اول تیر شوې دې. اې نبي ﷺ! دا عظیم الشان کتاب مونږ ستا طرف ته نازل کړې دې. کتاب د ټولوکتابونونه اعلی رسول دټولو رسولانونه افضل اوبالا، چرته چه نازل شوې هغه ددنیا دټولو ځایونونه بهترین او ښکلې د دې ړومبې صفت دا دې د دې په ذریعه ته خلق د تیارونه د رڼړا طرف ته راویستې شې. ستا ړومبې کار دا دې چه گمراهئی په هدایت سره او بدئی په نیکوسره بدلې کړې. د ایماندارو ملګرې پخپله الله ﷻ دې هغه دوی د تیارونه رڼړا طرف ته راوړی او کافرانو سره د الله ﷻ نه سوا نور څوك دی چه هغوی درڼړا نه راوباسی اوپه تیاروکښې انخلوی. الله ﷻ په خپل غلام باندې خپل روښانه او واضح نښې رانازلوی چه هغه تا د تیارو نه اخوا کړی او رڼړا ته دې اورسوی. اصل هدایت کونکې هم الله دې. درسولانو په لاس د چا هدایت چه هغه ته منظور وی هغوی لار بیامومی اوغیر مغلوب پوره غالب زبردست او په هر څیز باندې بادشاه جوړیږی. او په هرحال کښې تعریف کونکی د الله ﷻ د لارې طرف ته د هغوی لار خودنه کوی. د(اللَّهِ الَّذِي) الایة یو قراءت د جر دې بل قرات د رفع دې. اولنی قراءت د صفت په توګه دې او دوئم قراءت د نوې جملې په توګه لکه چه آیت ﴿قُلْ يَٰأَيُّهَا النَّاسُ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ جَمِيعًا الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَٰوَٰتِ وَالْأَرْضِ﴾ کښې کوم کافرستا مخالف دی تانه منی هغوی به دقیامت په ورځ په سخت عذاب کښې وی. دا خلق دنیا له په آخرت باندې غوره والې ورکوی. د دنیا د پاره پوره کوشش کوی او آخرت ئې هیر کړې دې. دوی به هم په دې ضلالت او جهالت کښې وی ولې د الله ﷻ لار ککه نه شوه اونه به وی نو بیا په داسې حالت کښې د هغوی د صلاحیت څه امید؟

وَمَآ أَرْسَلْنَا	مِن رَّسُولٍ	إِلَّا	بِلِسَانِ	قَوْمِهِ	لِيُبَيِّنَ
او نۀ دې لیږلې مونږ	یو رسول	مګر	په ژبه	دقوم خپل سره	دپاره ددې چې ښۀ پوهه کړی
اومونږ چې کله هم یو رسول لیږلې دې | نو هغه خپل قوم ته هم دهغوئ په ژبه کښې پیغبم رسولې دې					

لَهُمْ	فَيُضِلُّ اللَّهُ	مَن يَشَآءُ	وَيَهْدِي
هغوئ لره	نو بې لارې کوی الله	هغه څوك چې غواړی هغۀ	او لاره ښائی
اچې زمونږ حکمونه ورته په تفصیل سره بیان کړی | بیا الله چاته اوغواړی نو ګمراه ئې کړی			

مَن	يَشَآءُ	وَهُوَ الْعَزِيزُ	الْحَكِيمُ ۝
هغه چاته	چې غواړی هغۀ	او هغۀ غالب	او حکمت والا دې
او چې چاته اوغواړی نو هدایت ورته اوکړی | اوهغۀ غالب اود حکمت خاوند دې			

قوله تعالى:: وَمَآ أَرْسَلْنَا مِن رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ

هریو نبی دهغه په قومی ژبه کښې لیږلې شی: -دا د الله ﷻ د اوچتې درجې مهربانی ده چه هر نبی د هغه په قومی ژبه کښې رالیږلې دې دې د پاره چه په پوهولوکښې آسانی وی. په مسند کښې دی رسول

الله ﷻ ته الله ﷻ فرمائي هر نبي او رسول الله ﷺ د هغه امت ته هم د هغوی په ژبه کښې ليږلي دي.(۱) حق خو په هغوی باندې کولاوېږي او بيا خو هدايت او ضلالت هم د الله ﷻ په لاس کښې دي د هغه د غوښتلو نه بغيريوکار هم نه کيږي.هغه غالب دې دهغه هر يوکار په حکمت سره وي.گمراه هم هغه کيږي چه ددې مستحق وي او په هدايت باندې هم هغه راځي چه د هغې مستحق وي.

د نبي اخر نبوت عام دي::هريو نبي خپل خپل قوم ته راځي په دې وجه هغه ته هم دهغه د قوم په ژبه کښې د الله ﷻ کتاب ملاويدلو اود هغه خپله ژبه به هم دغه وه.دحضورﷺ رسالت عام وو د ټولې دنيا ټولوقومونوته هغوی ﷺ رسول وولکه چه پخپله دحضورﷺفرمان دې چه ماته پنځه څيزونه په خصوصيت سره راکړې شوی دی چه يو نبي ته هم نه دی ورکړې شوی. د پوره مياشت په لار سره صرف رعب سره زما امداد کړې شوې دې زما د پاره ټوله زمکه جمات او پاکه کرځولې شوې ده په ما باندې د غنيمت مال حلال کړې شوې دې چه مانه اول د چا د پاره هم حلال نه وو.ماته شفاعت راکړې شوې دې. هر يو نبي به صرف د خپل قوم طرف ته راتلو او زه د ټول عام خلقو طرف ته رسول الله جوړکړې شوې يم.(۲)قرآن هم دا فرمائي چه اې نبي اعلان اوکړه چه زه ستاسو د ټولو طرف ته د الله ﷻ رسول(ﷺ) يم.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَآ اَنْ اَخْرِجْ قَوْمَكَ
او ليږلي دې مونږ | موسی | د نښو زمونږ سره | چې راوباسه | قوم خپل
اومونږ موسی ﷺ په خپلو نښو سره ليږلي وو | چې خپل قوم
مِنَ الظُّلُمٰتِ اِلَى النُّوْرِ ۙ وَذَكِّرْهُمْ بِاَيّٰىمِ اللّٰهِ ؕ
دتيارو نه | رڼرا ته | او نصيحت او کړه هغویٔ ته | په عبرتناك تاريخ د الله سره
د(جهالت)د تيارو نه (دعلم) رڼرا ته راوله| اوهغویٔ ته د الله (عبرتناک تاريخي) واقعات وريادکړه
اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ۝
بيشکه په دې واقعاتو دتاريخ کښې | خامخا نښې دی | د پاره د هر| صبرناك | شکرايستونکی سړی
په دې کښې دهر صبر کونکی شکر ويستونکی دپاره لوئې لوئې نښې دی......................

قوله تعالى:: وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوْسٰى بِاٰيٰتِنَآ

حضرت موسیﷺ دبنی اسرائيلو طرف ته:لکه څنګه چه ته مونږ خپل رسول جوړکړې ليږلې او په تا باندې مې خپل کتاب نازل کړې دې چه ته خلق د تيارو نه راوباسې او رڼرا طرف ته ئې کړې. دغه شان مونږ حضرت موسی ﷺ د بنی اسرائيلو طرف ته ليږلي وو. ډيرې نښې هم ورکړې وې د کومو بيان چه(وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسٰى تِسْعَ اٰيٰتٍ بَيِّنٰتٍ فَسْـَٔلْ بَنِيْٓ اِسْرَآءِيْلَ اِذْ جَآءَهُمْ فَقَالَ لَهٗ فِرْعَوْنُ اِنِّيْ لَاَظُنُّكَ يٰمُوْسٰى مَسْحُوْرًا ۝) کښې دی.هغه ته هم دغه حکم وو چه خلقو ته د نيکئي دعوت ورکړه. هغوی د تيارونه رڼرا ته راوباسه اودجهالت او ضلالت نه ئې اخوا کړه د علم او هدايت طرف ته ئې راوله. هغوی ته د الله ﷻ احسانونه ياد کړه چه الله ﷻ د فرعون غوندې ظالم او جابرد غلامئی نه آزادکړل. د هغوی د پاره ئې درياب اودرولو او په هغوی باندې د اوريځو سورې اوکړو په هغوی باندې (من اوسلوی) نازل کړه او نور ئې هم ډير نعمتونه ورکړه. د مسند احمد په مرفوع حديث کښې (اَيَّامِ اللّٰهِ)تفسير دالله ﷻپه نعمتونو سره مروی دې.(۳)خو په ابن

---

(۱) احمد:۱۸۵/۵، مجمع الزوائد:۴۳/۷.

(۲) صحيح بخاری كتاب التيمم باب قول الله تعالى (فلم تجدوا ماء فتيمموا صعيدا طيبا...):۳۳۵، صحيح مسلم:۵۲۱.

(۳) احمد:۱۲۲/۵، الطبری: ۱۸٤/۱۳. صحيح مسلم: كتاب الفضائل باب من فضائل الخضر:۲۳۸۰.

جریر کښې د حضرت ابی بن کعب ﷺ نه دا مرفوعا هم راغلې دی او هم دا ډیر صحیح دی. مونږ چه خپلو بندیګانو بنی اسرائیلو سره کوم احسان اوکړو د فرعونه نه خلاصې ورکول د هغه د ذلیل عذابونو نه خلاصول په دې کښې دهرصابر او شاکر د پاره عبرت دې. چه په مصیبت کښې د صبر او راحت کښې شکر کونکی دی.

ښه بنده هغه دې چې مصیبت کښې صبر اوکړي:: قتاده رحمه الله فرمائي ښه بنده هغه دې چه د سختئی په وخت کښې صبر اوکړي اودنرمئی په وخت کښې شکر اوکړي. په صحیح حدیث کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی د مؤمن ټول کار عجیبه دې چه هغه ته مصیبت اورسی نو صبرکوی هم دغه د هغه په حق کښې بهتر وی اوکه هغه ته راحت او آرام ملاؤشی نوشکرکوی اوددې انجام هم دهغه دپاره بهتر وی.(۱)

وَاِذْ قَالَ مُوْسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوْا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ

او کله چې | اووئیل | موسی | قوم خپل ته | یادکړئ | نعمت د الله | چې کړې ئې دې په تاسو باندې

اوکله چې موسی خپل قوم ته اووئیل | چې د الله هغه مهربانئ یادې کړئ | اکومې چې ئې په تاسوکړې دی

اِذْ اَنْجٰىكُمْ مِّنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُوْمُوْنَكُمْ

کله چې | هغه خلاصې درکړو تاسو ته | د ملګرو | دفرعون نه | چې رسوله به ئې تاسو ته

څه وخت چې هغهٔ تاسو ته د فرعون د قوم نه نجات درکړوا | چې تاسو ته به ئې سخت

سُوْٓءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُوْنَ اَبْنَآءَكُمْ وَيَسْتَحْيُوْنَ نِسَآءَكُمْ

سختی دعذاب | او ذبح کول به ئې | ځامن ستاسو | او ژوندئ به ئې پرینبودلې | ښځې ستاسو

تکلیفونه درکول | اوستاسو ځامن به ئې ذبح کول اوستاسو لونړه به ئې ژوندئ پرینبودلې

وَفِيْ ذٰلِكُمْ بَلَآءٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَظِيْمٌ ﴿٦﴾ وَاِذْ تَاَذَّنَ

او په دې کار ستاسو کښې | ازمینبت ووٌ | دطرفه درب ستاسو نه | لوئ | او کله چې | خبر اوکړو

اوپه دې کښې ستاسو د رب د طرفه ډیر لوئې امتحان ووا | ....او هغه وخت یاد کړئ چې ستاسو

رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَاَزِيْدَنَّكُمْ وَلَئِنْ

رب ستاسو | که چرې | شکر اوویستو تاسو | خامخا زیات به درکړم تاسو ته | او که چرې

رب تاسو ته خبر درکړو|که تاسو زما شکر اوباسئ انو زهٔ به ستاسوپه نعمتونو کښې زیاتې اوکړم|اوکه

كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِيْ لَشَدِيْدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ مُوْسٰٓى اِنْ تَكْفُرُوْٓا

ناشکري اوکړه تاسو | نو بیشکه عذاب زما | ډیر سخت دې | او اووئیل موسی | که چرې کفر اوکړئ

تاسوناشکري کوئ | نو زما عذاب ډیر سخت دې | اوموسی علیه السلام اوفرمائیل که تاسو

اَنْتُمْ وَمَنْ فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا فَاِنَّ اللّٰهَ لَغَنِيٌّ

تاسو | او هغه څوک | چې په زمکه کښې دی | ټول | نوبیشکه الله | غنی (بې پروا) دې

او د زمکې په مخ ټول اوسیدنکی د الله ﷻ نه انکار اوکړي | نو الله ﷻ تري نه بې پرواه دې

(۱) صحیح مسلم کتاب الزهد باب المؤمن امده کله خیر: ۲۹۹۹، ابن حبان: ۲۸۹۶، احمد: ۳۳۲/۴، المعجم الکبیر: ۷۳۱۶، شعب الایمان ۴۴۸۷

حَمِيدٌ⑧
ستائيلي شوي دي ا
اوستائيلي شوي دي ا

قوله‌تعالی:: اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ

په بني اسرائيلود الله ﷻ احسانات.- د الله ﷻ د فرمان مطابق حضرت موسى ﷺ خپل قوم ته د الله ﷻ نعمتونه يادوى.مثلا د فرعونيانونه هغوى له خلاصي وركول چه هغوى ني بې وقعته كړې وو او قسم قسم ظلمونه ني پرې كول تردې پورې چه ټول نارينه اولاد ني ورله قتل كړې وو صرف جينكنى به ني ژوندنى پريخودلې.دا نعمت دومره لوئ دې چه تاسو ددې د شكراداكولوطاقت نه لرې. ددې جملې مطلب دا هم كيدې شي چه د فرعونيانو تكليفونه په اصل كښې ستاسو يوډير لوئ ازميښت وو او داهم احتمال دې چه دواړه معنې مرادوى. والله اعلم.

لكه څنګه چه د الله ﷻ فرمان دې ﴿وَبَلَوْنٰهُمْ بِالْحَسَنٰتِ وَالسَّيِّاٰتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ﴾ يعنى مونږ هغوى په بدنى او نيكنى سره ازميښت كړل چه هغوى واپس شى.كله چه الله ﷻ ته خبركړې او دا هم ممكن دى چه كله الله ﷻ د خپل عزت جلالت او لويئى قسم اوخوړلو لكه چه آيت ﴿وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ يَّسُوْمُهُمْ سُوْءَ الْعَذَابِ ؕ اِنَّ رَبَّكَ لَسَرِيْعُ الْعِقَابِ ۖۚ وَاِنَّهٗ لَغَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ﴾ كښې نو د الله ﷻ آخرى وعده اوشوه اود دې اعلان هم چه دشكر كونكو نعمتونه به زيات شى اود ناشكرى كونكو نعمتونه د منكرانو اود هغې د پټونكو نعمتونه به په زور سره واخستې شى او هغوى ته به سخته سزا وركولې شى.

انسان د ګناه په وجه درزق نه محروموولې شي:: په حديث شريف كښې دى چه بنده د ګناه په وجه د الله ﷻ د رزق نه محروم كولې شى[1] مسنداحمد كښې دى رسول الله ﷺ سره يو سوال كونكې تيرشو، حضور ﷺ هغه ته يوه كهجوره وركړه هغه خفه شو او كهجوره ئې وانخسته. بيا دوئم سوال كونكې تيرډو نو حضور ﷺ هغه ته دغه كهجوره وركړه. هغه دا په خوشحالئى سره واخسته او وني وئيل د الله ﷻ د رسول ﷺ وركړه ده. حضور ﷺ هغه ته شل درهمه وركولو حكم اوكړو او په يو روايت كښې دى چه حضور ﷺ خپلې خادمې ته اووئيل دې بوځه او ام سلمه ﵂ سره څلويښت درهمه دى هغه ده لره وركړه.([2]) حضرت موسى ﷺ بني اسرائيلوته اوفرمائيل تاسو ټولو او په مخ د زمكې ټولومخلوقاتوهم كه د الله ﷻ ناشكرى اوكړې نو د الله ﷻ به څه اوكړې؟ هغه د بنديګانو اود هغوى د شكر كولونه بې نيازه او بې پرواه دې.دتعريفونومالك او قابل هم هغه دې.

ارشاد دې ﴿اِنْ تَكْفُرُوْا فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ عَنْكُمْ﴾ كه تاسو كفراوكړئى نو الله ﷻ تاسونه غنى دې اوپه آيت كښې دى ﴿فَكَفَرُوْا وَتَوَلَّوْا وَّاسْتَغْنَى اللّٰهُ﴾ هغوى كفر اوكړو مخ نى واړولو نو الله ﷻ بالكل دهغوى نه بې پرواه شو. په صحيح مسلم كښې حديث قدسى دې الله ﷻ فرمائى اې زما بنديګانو كه تاسو ټول اول او آخر انسانان او پيريان يو ځائ شئى اود بهترين تقوى والا سړى د زړه په شان جوړشئى نو دې سره به زما بادشاهى لره شان هم زياته نه شى. اوكه ستاسو ټول روستى مخكښى انسانان او پيريان د بدترين زړه والا جوړشى نو په دې وجه سره به زما په بادشاهنى كښې يوه ذره هم كمې رانه شى. اې زما بنديګانو كه ستاسو ټول ړومبى روستى انسانان او پيريان په يوميدان كښې اودريږى او مانه غواړى اوزه د هريو كس سوال پوره كړم نو هم به زما په خزانوكښې دومره كمې راشى څومره كمې چه په سمندركښې ستن

---

[1]) ابن ماجه كتاب الفتن باب العقوبات: ٤٠٢٢.

[2]) احمد:١٥٥/٣، البزار:٩٣٩، شعب الايمان كښې هم مختصر موجوددې، تقريب: ٣٥٨/١.

اچولو سره وي([1])نو زمونږه رب پاك دې غني دې اوچت دې او حميد دې.

اَلَمۡ يَاۡتِكُمۡ نَبَؤُا الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِكُمۡ

| آيا نۀ دي راغلي تاسو ته | خبر | دهغه كسانو | چي وو مخكښي ستاسو نه

| ......آيا تاسوته د هغه خلقو واقعات نۀ دي راغلي | چي ستاسو نه وړاندې وو

قَوۡمِ نُوۡحٍ وَّعَادٍ وَّثَمُوۡدَ ۬ۛ وَالَّذِيۡنَ مِنۡۢ بَعۡدِهِمۡ ۛ

(يعني خبر)د قوم د نوح | او خبرد عاد قوم | او د ثمود قوم | او د هغه كسانو | چي روستو د هغوئ نه وو

د نوح ﷺ د قوم اود عاديانو اود ثموديانو او د هغې ټولو قومونو چي د هغوی نه روستو راغلي وو

لَا يَعۡلَمُهُمۡ اِلَّا اللّٰهُ ؕ جَآءَتۡهُمۡ رُسُلُهُمۡ

چي شماره د هغوئ معلومه نۀ ده هيچاته | مگر الله ته | راغلل هغوئ ته | رسولان د هغوئ

د هغوئ شميره بې د الله ﷻ نه بل چاته معلومه نۀ ده | هغوئ ته خپلو پيغمبرانو

بِالۡبَيِّنٰتِ فَرَدُّوۡۤا اَيۡدِيَهُمۡ فِىۡۤ اَفۡوَاهِهِمۡ وَقَالُوۡۤا اِنَّا كَفَرۡنَا

دصفانښو سره | نو ويوړل هغوئ | لاسونه خپل | په خلو خپلو كښي | او وې وئيل | بيشكه مونږ نۀ منو

ښكاره نخښې راوړي وې|خوهغوئ خپل لاسونه د دغو پيغمبرانو په خلو كښې وركړل| اووې وئيل چي

بِمَاۤ اُرۡسِلۡتُمۡ بِهٖ وَاِنَّا لَفِىۡ شَكٍّ

هغه پيغام | چي تاسو رالېږلی شوی يئ | د هغې سره | او بيشكه مونږ | په شك كښي يو

مونږستاسوپه ذريعه رالېږلی شوی حكمونو نه انكار كوو| او تاسو چي مونږ كوم دين طرف ته رابلئ

مِّمَّا تَدۡعُوۡنَنَاۤ اِلَيۡهِ مُرِيۡبٍ ۝۹

د هغه خبرې نه | چي تاسو رابلئ مونږ | هغې ته | (هغه شك) چي سخت پريشانه كونكي دې|

د هغې په باره كښې زمونږ (په زړونو كښي) شک او تردد دې |

قوله تعالى:: اَلَمۡ يَاۡتِكُمۡ نَبَؤُا الَّذِيۡنَ مِنۡ قَبۡلِكُمۡ

دموسی ﷺ بنی اسرائیلوته وعظ:- دحضرت موسی ﷺ باقی وعظ بیانیږی. هغوی خپل قوم ته د الله ﷻ نعمتونه وریادولو سره اوفرمائیل چه گورئی تاسو نه وړاندې خلقو رسولان دروغ گڼړلو سره په هغوی باندې څومره سخت عذابونه راغله او څنګه هغه غرق کړې شو.دابن جریر ﷫ دا قول لږ شان تامل غواړی. په ظاهره خوداسې معلومیږی چه هغه وعظ ختم شوې دې اوس دا دقرآن نوې بیان دې.مستقل کلام دې او دې امت ته خطاب دې. ونیلې شوی دی چه د عادیانو او ثمودیانو واقعات خو په تورات کښې هډوله وونه. نوکه هم دا خبره هم دموسی ﷺ اومنلې شی نوښکاره خبره ده چه د هغوی قصې خو د یهودیانو په وړاندې بیان شوې وې. اودا دواړه واقعات په تورات کښې وو.والله اعلم.

فی الجمله د دې خلقو اود دوی په شان دنورو ډیروخلقوواقعات قرآن کریم کښې زمونږ په وړاندې بیان شوی دی چه هغوی له د الله ﷻ پیغمبر د الله ﷻ نبښې او د الله ﷻ ورکړې شوې معجزې ورکړې راغلی وو. د هغوی د شمیرعلم صرف الله ﷻ ته دې. حضرت عبدالله ﷺ فرمائی چه د نسب بیانونکی غلطه

[1]) صحیح مسلم کتاب البر باب تحریم الظلم:۲۵۷۷، الترغیب الترهیب:۴۱۲/۲.

وینا کوی(۱)دیر امتونه داسې هم تیرشوی دی دکوم علم چه د الله ﷻ نه علاوه بل چاته نشته. د حضرت عروه بن زبیر ﷛ بیان دې چه د معد ابن عدنان نه پس نسب نامه څوك هم په صحیح توګه نه پیژنی.

د لاس په خلوکښې د وا پس کولو څه مطلب دی: هغوی خپل لاس دهغوی د خُلو پورې واپس یوړل، د دې یوه معنی خو داده چه د رسولانو خُلې بند کړې. یوه معنی داهم ده چه هغوی خپل لاس په خپله خُله باندې کیخودو چه صرف دروغ دی کوم چه رسول وائی. یوه معنی داده د جواب نه لاچاره شو نو ګوتې په خپله خُله باندې کیخودې. یوه معنی دا هم ده چه په خپله خُله باندې دروغ اوګنړل. او دا هم کیدې شی چه دلته ﴿فی﴾ په معنی د"ب"وی لکه بعضې عرب چه وائی﴿ادخلك الله بالجنة یعنی فی الجنة﴾په شعرکښې هم دا محاوره استعمال شوې ده او د مجاهد رحمه الله په قول دې نه پس جمله هم د دې تفسیر ده. دا هم وئیلې شوی دی

چه هغه د غصې په وجه خپلې ګوتې په خپله خُله کښې ورکړې(۲) دغه شان په بل آیت کښې د منافقانو باره کښې دی ﴿وَاِذَا خَلَوۡا عَضُّوۡا عَلَیۡکُمُ الۡاَنَامِلَ مِنَ الۡغَیۡظِ﴾ داخلق په خلوت کښې ستا دسوزیدو نه په خپلو ګوتو چکونه لګوی. داهم دی چه د الله ﷻ کلام اوریدو سره د حیرانتیانه خپل لاسونه په خپله خُله باندې ایږدی او وائی چه مونږ خو ستا د رسالت منکر یو تاربښتونې نه ګنړو بلکه په سخت شك کښې یو.

قَالَتۡ رُسُلُهُمۡ | اَفِی اللّٰهِ | شَكٌّ | فَاطِرِ السَّمٰوٰتِ | وَالۡاَرۡضِ ؕ

اووئیل رسولانو د هغوئ | آیا په باره دالله کښې | شك دې | چې پیدا کونکې د اسمانونو | او د زمکې دې

دهغوئ پیغمبرانو ورته اووئیل | آیا تاسو دالله ﷻ په وحدانیت کښې شک کوئ | چې اسمانونه او زمکې

یَدۡعُوۡکُمۡ | لِیَغۡفِرَ لَکُمۡ | مِّنۡ ذُنُوۡبِکُمۡ | وَیُؤَخِّرَکُمۡ

هغه رابلې تاسو | د پاره ددې چې اوبښې تاسو ته | دګناهونو ستاسو نه | او مهلت درکړی تاسوته

ئې پیدا کړی دی هغهٔ خو تاسو(توحید) ته رابلې اچې ستاسو ګناهونه معاف کړی |اوتر یوې نیتې پورې

اِلٰۤی اَجَلٍ مُّسَمًّی ؕ | قَالُوۡۤا | اِنۡ اَنۡتُمۡ | اِلَّا | بَشَرٌ | مِّثۡلُنَا ؕ | تُرِیۡدُوۡنَ

دنیتې مقررې پورې | اووئیل هغوئ | چې نهٔ یئ تاسو | مګر | انسانان یئ | په مثل زمونږ | اراده لرئ

مهلت درکړی | هغوئ ورته اووئیل چې تاسو خوزمونږ غوندې انسانان یئ | ....تاسو

اَنۡ تَصُدُّوۡنَا | عَمَّا | کَانَ یَعۡبُدُ | اٰبَآؤُنَا

چې تاسو منع کړئ مونږ | د هغې نه | چې عبادت به کوؤ (د هغې) | پلارانو زمونږ

خو صرف دا غواړئ | چې مونږ د هغو(معبودانو) نه منع کړئ | چې زمونږ پلار نیکه ئې عبادت کولو

فَاۡتُوۡنَا | بِسُلۡطٰنٍ | مُّبِیۡنٍ ۝ | قَالَتۡ | لَهُمۡ | رُسُلُهُمۡ | اِنۡ نَّحۡنُ | اِلَّا

نو راوړئ مونږ ته | یو دلیل | ښکاره |اووئیل | هغوئ ته | رسولانو د هغوئ | چې نهٔ یو مونږ | مګر

ښهٔ ده نو مونږ ته یوه ښکاره معجزه راوړئ | پیغمبرانو ورته اووئیل چې مونږ خو بیشکه

(۱) الطبری:۱۳/۱۸۷.

(۲) حاکم: ۲/۳۵۰-۳۵۲، ح۳۲۳۶.

بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖ ؕ

انسانان یو | پشان ستاسو | لیکن الله | احسان کوی | په هغه چا | چي اوغواړي | دبندګانو خپلو نه

ستاسو پشان انسانان یو | خو الله ﷻ چي په خپلو بندګانو کښي په چا اوغواړي | په هغهٔ احسان اوکړي

وَمَا كَانَ لَنَآ اَنْ نَّاْتِيَكُمْ بِسُلْطٰنٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ؕ

او دازمونږ په اختیار کښي نه ده | چي مونږ راوړو تاسو ته | یو دلیل | مګر | په حکم د الله سره

اودا زمونږ په وس کښي نهٔ ده | چي مونږ تاسو ته د الله ﷻ دحکم نه بغیر څه معجزه اوښایو

وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُوْنَ ۝ وَمَا لَنَآ

او خاص په الله باندې | پکار دی چي بهروسه اوکړي | مومنان | او څه شوی دی په مونږ باندې

اومؤمنانوله پکار دی چي صرف په الله تعالی باندې بهروسه اوکړي | حال دا دي چي هغهٔ مونږ ته

اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ هَدٰىنَا سُبُلَنَا ؕ

چي بهروسه به نهٔ کوؤ مونږ | په الله باندې | حال دا چي هغهٔ ښودلی دی مونږ ته | لاري د ژوند زمونږ

زمونږ (ددین) طریقي ښودلي دی | اوتاسو چي مونږ ته کوم تکلیف راکوئ ....

وَلَنَصْبِرَنَّ عَلٰى مَآ اٰذَيْتُمُوْنَا ؕ وَعَلَى اللّٰهِ

او خامخا به صبر کوؤ مونږ | په هغه تکلیفونو باندې | چي رسوئ ئي تاسو مونږ ته | او خاص په الله باندې

مونږ به په دې ضرور صبر کوؤ | اوهم په الله ﷻ باندې دې توکل ....

فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُوْنَ ۝ ع

پکار دی چي بهروسه اوکړي | بهروسه کونکی |

کونکو ته پکار ده چي توکل اوکړي |

قوله تعالی:: وَمَا لَنَآ اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ

د قوم په غلطوکارونو د انبیاوٌ په الله باندې توکل: د رسولانو اودهغوی دقوم دکافرانو په مینځ کښي د خبرواترو بیان کیږي. قوم د الله ﷻ په عبادت کښي شك شبه اوکړه. په هغې باندې رسولانو اوفرمائیل چه دالله ﷻ باره کښي شك؟ یعنی دهغه په وجودکښي شك څنګه؟ فطرت دهغه د عدل شاهد دي. د انسان په بنیادکښي د هغه اقرارموجود دی. عقلِ سلیم د دې په منلوباندې مجبور دې. ښه ده که چرې دلیل بغیرد اطمینان نه وی نو ګوره دا زمکه اوآسمان څنګه پیدا شو. د موجود د پاره د مؤجد کیدل ضروری دی. دابغیر د نمونې نه پیداکونکې هم هغه وحده لاشریك دې. ددې عالم دنوی سر نه پیدا کیدل تابعداراومخلوق کیدل بالکل ښکاره دی. دې سره څه دومره لویه خبره هم په پوهه کښي نه راځی چه د دې جوړونکې د دې خالق دې. او هغه هم الله ﷻ دی چه د هر څیز خالق مالك او معبودبرحق دې. یاآیا ستاسو دهغه په الوهیت او وحدانیت کښي شك دې؟ کله چه دټولو موجوداتو خالق او پیدا کونکې هم هغه دې نو بیا به په عبادتونوکښي هغه ولې یوازې نه وی؟

اکثرامتونه دخالق د وجود قائل وو خو:: اکثر امتونه د خالق دوجودقائل وو بیا دنورو عبادت کول ئې واسطه او وسیله ګڼړلو سره الله ﷻ ته نیزدې کونکی او ګټه ورکونکی ګڼړلې وو. د دې د پاره به د الله

ﷺ پیغمبر ددوی دعبادتونو نه منع کول چه الله ﷻ تاسو خپل طرف ته رابلي چه په اخرت کښې ستاسو ګناه معاف کړي او چه کوم مقدر وخت دې د هغې پورې تاسو په نیکنئ سره اورسوی. هر یو فضیلت والا ته به د هغه فضیلت ورکړي. نو امتونو ړومبې مقام منلو نه پس جواب ورکړو چه ستا رسالت مونږ څنګه اومنو؟

مشرکانوږبه انسانیت درسالت منافی ګڼړلو::په تاکښې خو انسانیت هم زمونږ په شان دې ښه ده که چرې ربنتونې نی نو یوه زبردسته معجزه پیش کړه کومه چه د انسانی طاقت نه بهر وی. د دې په جواب کښې د الله ﷻ پیغمبر اوفرمائیل چه دا خو بالکل حقیقت دې چه زه هم ستاسو په شان انسان یم خو رسالت او نبوت خو د الله ﷻ ورکړه ده هغه چه چا له غواړي ورکړي، انسانیت د رسالت سره منافی نه دې اوکوم څیز چه تاسو زما په لاس کښې لیدل غواړئ د هغې متعلق هم واورئ چه هغه زمونږ د وس کار نه دې اودا ده چه مونږ د الله ﷻ نه سوال اوکړو که زمونږ دعا قبوله شوه نو بې شکه مونږ به اوښایو. د مؤمنانو خو په هرکارکښې په الله ﷻ باندې توکل دې او په خصوصیت سره خو زمونږ په دې باندې ډیر یقین او توکل دې، اود دې د پاره هم چه هغه په ټولو لاروکښې مونږ ته بهترین لاره اوخودله. تاسو چه څومره غواړئ تکلیف راکړئ ان شاءالله د الله ﷻ لمن به زمونږ د لاس نه خلاصه نه شي. د متوکلینو د ډلې د پاره د الله ﷻ توکل کافی دې.

وَقَالَ	الَّذِيْنَ	كَفَرُوْا	
او اووئیل	هغه کسانو	چې انکاریان دی	
او کومو خلقو چې د کفر لاره اختیاره کړه	هغوئ خپلو			
لِرُسُلِهِمْ	لَنُخْرِجَنَّكُمْ	مِّنْ اَرْضِنَآ	اَوْ لَتَعُوْدُنَّ
رسولانو خپلوته	خامخا به اوباسو مونږ تاسو لره	د زمکې نه	یابه خامخا واپس راځئ تاسو
پیغمبرانو ته اووئیل	چې مونږ به تاسو ضرور د خپلې زمکې نه اوباسو	یا به زمونږ مذهب ته بیا	
فِيْ مِلَّتِنَا ؕ	فَاَوْحٰٓى	اِلَيْهِمْ	رَبُّهُمْ	لَنُهْلِكَنَّ
په دین زمونږ کښې	نو وحی اوکړه	هغوئ ته	رب د هغوئ	چې خامخا به هلاك کړو مونږ
واپس کیږئ	نو خپل رب هغوئ ته وحی اوکړه	چې مونږ به ضرور ظالمان	
الظّٰلِمِيْنَ ۙ	وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ	الْاَرْضَ	مِنْۢ بَعْدِهِمْ ؕ	ذٰلِكَ
دا ظالمان	او خامخا به آباد کړو مونږ تاسو	په دغه زمکه کښې	روستو د هغوئ نه	دا (انعام دې)
تباه کوؤ	او تاسو به د هغوئ نه پس په دغې زمکه کښې آبادوؤ	..............دا (د انعام وعده)	
لِمَنْ	خَافَ	مَقَامِيْ	وَخَافَ	وَعِيْدِ
د پاره د هغه چا	چې اووېریدو	د ودریدو نه ما ته	او اووېریدو	د وعدې د عذاب زما نه
هر هغه چاسره ده	چې زما په وړاندې اودریدو نه	او زما د وعدې نه ویریږي	
وَاسْتَفْتَحُوْا	وَخَابَ	كُلُّ جَبَّارٍ	عَنِيْدٍ ۙ	مِّنْ وَّرَآئِهٖ
او فیصله غوښتلې وه هغوئ	نو ناکام شو	هر سرکشه	دحق دشمن (عناد کونکي)	روستو ددې نه
او هغوئ فیصله او غوښتله	او هر سرکش عنادی نامراده پاتې شو	.... (او په قیامت کښې) د هغهٔ	

جهنم	ويسقى	من ماء صديد ۝
دوزخ دي (دهغه دپاره)	اوڅکولې کيږي به په هغۀ	د اوبو د وينو زوز نه
مخې ته به دوزخ وي| .... او په هغۀ به د وينو زوو اوبه څکولې شي		

يتجرعه	ولا يكاد	يسيغه	ويأتيه	الموت
چې په ګوټ ګوټ به څکې هغه	اونږدې به نه وي	چې تير کړي هغه	او راځي به هغۀ ته	مرګ
چې ګوټ ګوټ به ئې څکې	او د مرئ نه به ئې ښکته کولې نشي	..........او دهرطرف نه به پرې		

من كل مكان	وما	هو	بميت ط	ومن ورآئه	عذاب	غليظ ۝
دهرطرفنه	حال دا چې نۀ به وی	هغۀ	مړکيدونکې	او روستو د هغې نه به	عذاب	سخت وي
مرګ راځي| خو هغۀ به مړکيږي نه |....اود هغې (عذاب نه) پس به بل سخت عذاب ته ورمخامخ شي						

قوله تعالى:: وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ

د کافرانو خپلو رسولانو ته دهمکياني: کافران چه کله تنګ شو اوهيڅ حجت باقي پاتې نه شو نو انبياؤ ته ئې دهمکيانې ورکولې اود وطن نه د ويستلو نه ئې ويرول. د حضرت شعيب ﷺ قوم هم خپل نبي او مؤمنانوته هم دا ونيلې وو چه تاسو به د خپل کلي نه اوباسو. لوطيانو همدغه ونيلې وو چه آل لوط د خپل ښار نه اوباسئ. د قريشو مشرکانو هم دغه منصوبه تياره کړې وه او دائې هم ونيلې وو چه قيدئې کړئې يا قتل ئې کړئې او يادملك نه ئې اوباسئ. هغوی لکه چه مکرکولوخوالله ﷻ هم په هغوی پوهيدلو وو خپل نبي ئې په سلامتياسره د مکې د ښار نه اوويستلو. دمدينې خلق ئې د هغه امداديان او انصار کړل. هغوی د حضور ﷺ په لښکر کښې شامل شواوهم د هغوی ﷺ د جهنډې لاندې کافرانوسره جنګيدل او درجه په درجه الله ﷻ هغوی له ترقي ورکړه او تردې چه هغوی مکه هم فتح کړه. اوس خو د دين د دښمنانو منصوبې په خاؤروکښې ملاؤ شوې. د هغوی په اميدونوباندې پرښه پريوتله اود هغوی خواهشات ختم شو. د الله ﷻ دين د خلقو په سينوکښې مضبوط شو، او ډلې ډلې په دين کښې داخل شو. په مخ د زمکې په ټولودينونوباندې د اسلام دين خور شو. د رب کلمه اوچته شوه اوپه لږه شان موده کښې دمشرق نه تر مغرب پورې اسلام خور شو الحمدلله. تردې ځاۍ پورې فرمان دې چه يوخوا کافرانو انبياؤ له دهمکيانې ورکولې بل خوا الله ﷻ د هغوی سره رښتونې وعده اوفرمائيله چه هم دوی به هلاکيږي او دزمکې مالکان به تاسو جوړيږئې، لکه چه فرمان دې چه زمونږ کلمې زمونږ درسولانو باره کښې وړاندې والې کړې دې اوهم زمونږ لښکرې به غالبيږي. او په آيت کښې دی ﴿كَتَبَ اللَّهُ لَأَغْلِبَنَّ أَنَا وَرُسُلِي﴾ الخ. الله ﷻ ليکلی دی چه زه او زما پيغمبر به غالبيږو نو الله ﷻ قوت والا دې او عزت والا دې. او په آيت کښې ارشاد مبارك دې چه د ذکر نه پس په زبور کښې هم دا ليك دې. حضرت موسی ﷺ خپل قوم ته هم دغه فرمائيلې ووچه تاسو د الله ﷻ نه امداد غواړئې اوصبر کوئې، زمکه هم د الله ﷻ ده په خپلو بنديګانو کښې چه څوك غواړي واکمن به ئې جوړکړي. او انجام کارهم دپرهيزګارانو دې.

د کافرانو دهمکياني خاورو سره خاورې شوې:: يوبل ځاۍ کښې ارشاد دې ﴿وَأَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْأَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا ۖ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ الْحُسْنَىٰ عَلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ بِمَا صَبَرُوا ۖ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ۝﴾ ضعيفان او کمزوری خلق مونږ د مشرق او مغرب وارثان جوړکړل چرته چه زمونږ برکتونه وو. دبنی اسرائيلو دصبر په وجه چه هغوی سره زمونږ کومه بهترينه وعده وه هغه مونږ پوره کړه. د هغوی دښمن فرعون او فرعونيان اود هغوی کړې شوې تيارياني ټولې په يو ځل خاؤرو کښې يوځاۍ

شوې. نبیانو ته اوفرمائیلې شو چه زمکه به ستاسو په قبضه کښې راشي. دا وعده د هغه خلقو د پاره ده چه د قیامت په ورځ زما په وړاندې اودریدو نه ویریږي. او زما د ویرولو او عذاب نه ویره خوري. لکه چه فرمان دې ﴿فَأَمَّا مَنْ طَغَىٰ﴾ یعني چاچه سرکشي اوکړه او د دنیاژوندله ئې ترجیح ورکړه د هغه ځائ دوزخ دې. او په آیت کښې دي چه د خپل رب په وړاندې د اودریدو ویره چا اوکړه هغه ته به ډبل جنتونه ملاویږي.

رسولانو د خپل رب نه امداد فتح او فیصله اوغوښتله یا دا چه د هغوی قوم دا غوښتنه اوکړه لکه چه د مکې قریشو وئیلې وو چه که دا حق وی نو په مونږ باندې دآسمان نه کاڼړي راوړوه او یا څه دردناك عذاب راکړه او دا هم کیدې شي چه یو طرف ته د کافرانو مطالبه شوې وی او بل طرف ته رسولانو هم الله ﷺ ته دعا کړې وی لکه چه د بدر په ورځ شوې وو چه یو طرف ته رسول الله دعا غوښتله بل طرف ته د کافرانو سردارانو وئیل چه یا الهی نن ربښتونی غالب کړې، او همدغه اوشو. مشرکانوته په کلام الله کښې یوبل ځائ کښې فرمائیلې شوی دی چه تاسو فتح غوښتله نو واخلئي هغه اوس راغله که اوس هم منع شوئی نو ستاسو په حق کښې به بهتره وی الخ. نقصانیان هغه دی چه کیرژن دی. خپل ځان څه شمیرې، د حق سره دښمني ساتي. د قیامت په ورځ به فرمان کیږي چه هر یو کافر او سرکش او نیکئی نه منع کیدونکې دوزخ کښې داخل کړئي چه الله ﷺ سره ئې د نورو هم عبادت کولو هغوی سخت عذاب ته بوځئي. په حدیث شریف کښې دي چه د قیامت په ورځ به دوزخ الله ﷺ راولي هغه به ټول مخلوق ته آواز کوی او وائي به چه زه د هر یوسرکش او ضدی د پاره مقرر کړې شوې یم الخ.([1]) هغه وخت به د دې بدانوخلقو څه خراب حال وی او ترانبیاؤ پورې به د الله ﷺ په وړاندې ژړاګانې او زاری کوی. دوراء دلته معنی ده امامه(مخامخ) لکه چه آیت ﴿وَكَانَ وَرَآءَهُم﴾کښې دی.د ابن عباس ﷺ قراءت ﴿وكان امامهم ملك﴾ دې. غرض دا چه مخامخ به دوزخ د هغوی په تلاش کښې وی کوم ته په تلو چه به بیا راوتل نه وی.

د دوزخیانو خوراک او ددوئ حالت::د قیامت د ورځې پورې خو هغه سجر مابنام پیش کیدلو څواوس ئې هغه کور جوړ شو بیا به هلته د هغوی د پاره د اوبوپه بدله کښې د اُور په شان وینې زوې دی اود حد نه زیات یخې او خراب بوئی والا اوبه دی چه د دوزخیانو د زخمونونه روانې دی. لکه چه فرمائي ﴿هَٰذَا فَلْيَذُوقُوهُ حَمِيمٌ وَغَسَّاقٌ﴾ په ګرمئی کښې دحدنه زیات ګرم.صدید وائی ([2])د پیپ او وینې چه د دوزخیانو د غوښې نه اود هغوی د څرمنونه بهیږي. ([3])هم دې ته ﴿طينة الخبال﴾ هم وئیلې شي. په مسند احمد کښې دی چه کله هغوی له راوړلې شي نوهغوی ته به سخت تکلیف وی. خلې ته په نیزدې کولو سره به د مخ څرمن اوسوزی او په هغې کښې به راوغورزیږي او یو ګوټ اخستو باندې به د ختې کولمې د متیازو په ځائ بهر راوځي([4])د الله ﷺ فرمان دې چه په هغوی باندې به ګرمې خوټکیدلې اوبه څکولې شي چه د هغوی کولمې به پریکړي. اوارشاد دې چه د فریاد کولو په صورت کښې هغوی ته د ویلې کړې تامبې په شان اوبه ورکولې شي. چه مخ به سوزوی. ([5])په زور به ګوټ ګوټ تیروی او فرښتې به ئې د اوسپنې په ګرځ په وهلووهلو پرې څکوی. د خراب خوند خراب بوئی سختې ګرمئی یا

---

[1]) ترمذی کتاب صفة الجهنم باب ماجاء فی صفة النار: ۲۵۷٤معنًا وهوحسن، احمد:۳/ ٤٠، مسندابی یعلی:۱۱۳۸.

[2]) احمد:٦/ ٤٦٠وسنده حسن، مجمع الزوائد: ٦٩/٥.

[3]) احمد:۱۷۸/۳وسنده حسن، مجمع الزوائد:٦٩/٥،السنن الکبری:٥٢١٨،ابن ابی شیبه:۲٦٥٨٤.

[4]) ٤٧/محمد:١٥.

[5]) احمد: ٢٦٥/٥،ترمذی کتاب صفة جهنم باب ماجاء فی صفة تراب اهل النار: ۲٥٨٣، السنن الکبری:۱۱۲٦۳ ، حاکم:۲/ ۳٥۱ خوځ سورة الکهف آیت ۲۹ مطابق دٔ دې معنی صحیح ده.

سختې یخنئی په وجه به د مرئی نه نه تیریږی. په بدن کښې په اندامونوکښې او په جوړونوکښې به ئی هغه دردونه او تکلیف وی چه د مرګ مزه به ورشی خو مرګ به نه راځی. په رګ رګ به ئی عذاب وی خو ساه به ئی نه اوځی. وار په وار اود برداشت کیدو نه بهر مصیبتونوکښې به راګیر وی خوولې روح به ئی د بدن نه جدا کیږی.د وړاندې نه روستونه ښی طرف نه ګس طرف نه به مرګ راځی خورارسی نه .قسم قسم عذابونو د دوزخ راګیرکړې وی خو مرګ به غوښتو سره هم نه راځی. نه به مرګ راځی اونه به عذاب خی. هره سزا دومره به وی چه د مرګ د پاره به د کافی نه زیاته وی خو هلته خو مرګ له مرګ راغلې وی دې د پاره دا سزاګانې د همیشه د پاره وی. دې تولو خبرو سره بیا د سخت مصیبت او دردناك عذاب به نور دا وی چه لکه د زقوم د ونې باره کښې فرمائی چه هغه د دوزخ د بیخ نه راوځی د کومې غوټې چه د شیطانانوډ سرونو په شان دی هغه به دوی خوری او په ډکه خیټه به ئی خوری بیا به خوټکیدلې تیزې ګرمې اوبه خیټې ته لاړې شی دې سره به ملاؤ شی بیا د هغوی واپس کیدل هم د دوزخ طرف ته دی. لنډه دا چه کله به زقوم خوری کله به حمیم څکی کله په اُور کښې د سوزیدو او کله د صدید څکلوعذاب ورکړې کیږی.دالله ﷻ پناه. د الله ﷻ فرمان دې ﴿هٰذِهٖ جَهَنَّمُ الَّتِیْ یُكَذِّبُ بِهَا الْمُجْرِمُوْنَ﴾ الخ دا هم هغه دوزخ دې چه کافرانو به دروغ ګنړلو. نن به هغوی د دوزخ خوټکیدلو تیزو ګرمو اوبو کښې چکرې خوری ګرځی به. او په آیت کښې دی چه د زقوم ونه د ګناهګارانو خوراك دې چه د ویلې شوی تانبې په شان به وی. خیټې ته په تلوبه خوټکیږی او داسې جوش به وهی لکه څنګه چه ګرمې اوبه خوټکیږی اوړی راوړی. دوی اونیسه او د دوزخ بیخ ته ئی اورسوه بیا د دوی په سرونو ګرمواوبو اړولو عذاب ورکړه چه مزه اوڅکی. ته خو په خپل خیال کښې ډیر عزیز وې او ډیر کریم وې، همدغه دی کوم کښې چه تا د همیشه نه شك کولو. په سورة واقعه کښې ارشاد دې چه کومو خلقو ته په ګس لاس کښې عمل نامه ورکړې شی څنګه خراب خلق دی په ګرمه هوا او ګرمو اوبوکښې به پراته وی او د لوګو په سوری کښې چه نه به یخ وی اونه به د عزت والا. په دونم آیت کښې دی د سرکشانو د پاره د جهنم لوئ کور دې کوم کښې چه به هغوی داخلیږی اوهغه داوسیدو ډیر خراب ځائ دې. دې مصیبت سره تیزې ګرمې اوبه پیپ او وینې اود دې په شان نور هم قسم قسم عذابونه به وی چه دوزخیان به ئی برداشت کوی کوم چه دالله ﷻ نه سوا بل هیڅ څوك نه پیژنی.دابه دهغوی دعملونو بدله وی نه چه د الله ﷻ ظلم

مَثَلُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادِ

مثال | د هغه کسانو | چې کفر ئې اوکړو | په رب خپل سره | عملونه د هغوئ | پشان د ایرو دی

چا چې د خپل رب نه انکار کړې دې | د هغوئ د عملونومثال د هغه ایرې په شان دې

اِشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ يَوْمٍ عَاصِفٍ ۭ لَا يَقْدِرُوْنَ

چې تیزه راشی | په هغې باندې | سیلئ (هوا) | په ورځ | طوفانی کښې | نه به قادریږی هغوئ

چې په طوفانی ورځ کښې پرې تیز اوتند باد راشی | .... څه چې دوئ کړی وی د هغې

مِمَّا كَسَبُوْا عَلٰی شَيْءٍ ۭ ذٰلِكَ هُوَالضَّلٰلُ الْبَعِيْدُ ⑱

د هغه عمل نه | چې کړې وی هغوئ | په هیڅ څیز باندې | دا | هغه ګمراهی ده | داخری درجې

نه به دوی هیڅ فائده وانخستې شی | .... هم دا ښکاره لویه ګمراهی ده

قوله تعالی:: كَرَمَادِ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ يَوْمٍ عَاصِفٍ ۭ

د بې فائدې عمل مثال: کافران چه الله ﷻ سره د نورو د عبادت عاشقان وو،دپیغمبرانو ئی نه منل. د چا عملونه چه داسې وولکه بغیرستنو عمارت د څه نتیجه چه دا شوه چه د سخت ضرورت په وخت

کښې تش لاس ولاړ پاتې شو.نوفرمان الهی دې چه د دې کافرانو يعنی د دوی د عملونو مثال د قيامت په ورځ چه دوی به پوره محتاج وی پوهيږی به چه اوس هم زمونږ د نيکو بدله مونږ ته ملاؤشوه خو څه به هم نه بيامومی نااميده به وی. د ارمانه به مخونوته کوری لکه د تيزې هوا په ورځ چه هوا ايره والوزوی او ذره ذره ئی اخواديخوا کړی. دغه شان به د هغوی عملونه صرف بې کاره شی لکه څنګه چه شيندلې شوې ايره راجمع کول محال دی دغه شان به د هغوی بې کاره عملونو بدله محال وی اوهغه خو به هلته وی هم نه. د هغوی د راتلونه اول ﴿هَبَآءً مَّنْثُوْرًا﴾ شو.د الله ﷻ ارشاد دې ﴿مَثَلُ مَا يُنْفِقُوْنَ فِيْ هٰذِهِ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَثَلِ رِيْحٍ فِيْهَا صِرٌّ اَصَابَتْ حَرْثَ قَوْمٍ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَاَهْلَكَتْهُ ؕ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ وَلٰكِنْ اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُوْنَ﴾ داکافران چه کوم څه ئی د دنيا په ژوندکښې خرچ کړی ددې مثال به د هغه اُور د ګولې وی لکه څنګه چه د دې ظالمانو فصل اوسيزی. الله ﷻ ظالم نه دې ولې هغوی پخپله په خپلو ځانونو ظلم کړې دې.

خپلې نيکئ په زباتولوسره ندی بربادول پکار: اوپه آيت کښې دی چه ايمانداروخپلې صدقې او خيراتونه په احسان کولو سره او تکليف ورکولو سره مه بربادوئی. لکه چه هغوی د رياکارئی د پاره خرچ کوی او په الله ﷻ او قيامت باندې ايمان او يقين نه لری. د دې مثال دهغه ښوې کانړی په شان دې په کوم چه خاوره وه خود باران اوبو هغه اووينځلو او اوس هغه بالکل صفاشو. دا خلق خپلې ګټې نه په هيڅ څه ځيز قادر نه دی.الله ﷻ د کافرانو لارخودنه نه کوی. په دې آيت کښې ارشاد اوشو چه دا د لرې ګمراهی ده. د دوی کوشش د دوی کار بې ښو او نه پاتې کيدونکې دې. د سخت حاجت مندئی په وخت کښې به ډير کم ثواب بيامومی اوهمدغه د لرې بدنصيبی ده.

اَلَمْ تَرَ	اَنَّ اللّٰهَ	خَلَقَ	السَّمٰوٰتِ	وَالْاَرْضَ	بِالْحَقِّ ؕ	اِنْ يَّشَاْ	
ايا نۀ وينې تۀ	چې بيشکه الله	پيدا کړل	اسمانونه	او زمکه	په حقه سره	که اوغواړی هغۀ	
ايا تا نۀ دی ليدلی چې الله ﷻ اسمانونه او زمکه په مقصد باندې پيدا کړی دی | که هغۀ اوغواړی							
يُذْهِبْكُمْ	وَيَاْتِ	بِخَلْقٍ	جَدِيْدٍ ۙ	وَمَا	ذٰلِكَ	عَلَى اللّٰهِ	بِعَزِيْزٍ
نولرې به کړی تاسو	او رابه ولی	مخلوق	نوې	اونۀ دې	داکار	په الله باندې	څه ګران
نوتاسو به فنا کړی | او بل نوې مخلوق به راولی| اوداکار په الله ﷻ باندې هيڅ ګران نۀ دې							

قوله تعالى:: اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ؕ

د کائناتو رنګ او بوئی خالق:- الله ﷻ بيان فرمائی چه د قيامت د ورځې په بيا راپيداکولو زه قادر يم.کله چه مادزمکې اوآسمان پيدائش اوکړونود انسان پيدائش ماته څه ګران دې.دآسمان اوچتوالې فراخوالې اولوئ والې بيا په دې کښې ولاړ او تيريدونکی ستوری اودا زمکې غرونه ځنګلو ونې او خناور ټول هم الله ﷻ جوړ کړی اود هغوی د پيداکولو نه عاجز رانغلو، هغه به د مړو دوباره ژوندی کولو باندې قادر نه وی، بې شکه قادر دې. په سورة يس کښې اوفرمائيل چه آيا انسان اونه ليدل چه مونږ هغه د نطفه نه پيدا کړو بيا هغه جنګ کونکې جوړ شو. زمونږ په وړاندې مثالونه بيان کړل خپل پيدائش ترې هير شو او وئی وئيل چه داسخاشوی هډوکی به څوك راژوندی کړی؟ اووايه چه هم هغه الله ﷻ چا چه په اول ځل پيدا کړی هغه د هر ځيز پيدا کول ښه پيژنی. هغه د شنې ونې نه ستاسو د پاره اُور جوړکړو کوم چه تاسو بلوئی. آيا د زمکې او آسمانونو خالق د دې په شان پيدا کولو باندې قادر نه دې؟بې شکه دې. هم هغه لوئ خالق او لوئ علم والا دې د هغه د ارادې نه پس صرف دومره حکم بس دې چه "شه" هم هغه وخت هغه کيږی. الله ﷻ پاك دې د چا په لاس کښې چه د هرځيز بادشاهت دې اود چا طرف ته چه ستاسو د ټولو واپس کيدل دی. د هغه په قبضه کښې دی چه اوغواړی نو تاسو ټول

به فنا کړي او ستاسو په ځای به نوې مخلوق دلته اباد کړي. په هغه باندې دا کار هم ګران نه دې. که تاسو د دې امرخلاف کوئی نو هم دغه به کيږي. لکه څنګه چه فرمانيلې شوی دی چه که تاسو مخ واړولو نو الله ﷻ به ستاسو په ځای يو داسې قوم راولي چه ستاسو په شان به نه وي. او په آيت کښې دی اې د ايمان خاوندانو! په تاسو کښې چه څوك د خپل دين نه واوړي نو الله ﷻ به يو داسې قوم راولي چه د هغه به خوښ وي اودهغه سره به محبت ساتونکې وي. په يو بل ځای کښې دی که هغه غواړي نو تاسو به برباد کړي او بل قوم به راولي. الله ﷻ په دې قادر دې.

وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَٰٓؤُا لِلَّذِينَ

او بې پردې به شي داخلق | الله ته | ټول | نو اوبه وائی | کمزوری خلق | هغه کسانو ته

او دوئ ټول به الله ﷻ ته مخامخ کيږي | نو (ددې دنيا) کمزوري خلق به (ددې دنيا)

اسْتَكْبَرُوٓا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنتُم مُّغْنُونَ

چې څان ئې لوئ ګڼړلې وؤ | بيشکه وؤ مونږ | دپاره ستاسو | تابع | نو آيا | تاسو لرې کولې شئ

غټانو ته تپوس اوکړي | چې مونږ خو ستاسو (دحکمونو) تابعدار وو | نو آيا تاسو زمونږ نه د الله ﷻ

عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللَّهِ مِن شَيْءٍ ۚ قَالُوا لَوْ هَدَىٰنَا اللَّهُ

زمونږ نه | عذاب د الله | څه قدرې | اوبه وائی هغوئ | که چرې | لاربنودلې وې مونږ ته الله (دنجات)

په عذاب کښې څه لږ شان کمولې شئ | هغوئ به اووائی که الله ﷻ مونږ ته هدايت کړې وې

لَهَدَيْنَٰكُمْ ۖ سَوَآءٌ عَلَيْنَآ أَجَزِعْنَآ

نومونږ به ضرور ښودلې وې تاسو ته | اوس خو برابره خبره ده | په حق زمونږ کښې | که فرياد کوؤ مونږ

نو مونږ به تاسو ته هدايت کړې وې | ....اوس زمونږ ټولو د پاره يو شان خبره ده | که چغې وهو

أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِن مَّحِيصٍ ۝٢١

يا صبر کوؤ مونږ | نشته دې مونږ د پاره | هيڅ ځائې دخلاصی |

اوکه صبر کوو زمونږ خلاصې په هيڅ صورت کښې نشته |

قوله تعالى: وَبَرَزُوا لِلَّهِ جَمِيعًا

په محشر کښې د تابعانو او متبوعانو خبرې اترې: په صفا او کولاؤ ميدان کښې به ټول مخلوق نيك او بد الله ﷻ په وړاندې به موجود وي. هغه وخت چه کوم خلق ماتحت وو هغوی به هغه خلقو ته اووائی چه کوم سرداران وو او چه هغوی به ئې د الله ﷻ د عبادت اود رسول ﷺ تابعدارئی نه منع کول چه مونږ خو ستاسو د حکم تابعدارو تاسو چه به کوم حکم کولو مونږ به هغه په ځای راوړلو څه چه به تاسو وئيل مونږ به منل. نو لکه څنګه چه به تاسو مونږ سره وعدې کولې او مونږ ته به موارزوګانې راکولې نو آيا نن به هم زمونږ نه د الله ﷻ عذاب اخواکوئی؟ هغه وخت به دا سرداران او مشران وائی چه مونږ خو پخپله په نيغه لار نه وو نو ستاسو مشری به موڅنګه کوله؟په مونږ باندې د الله ﷻ کلمې وړانديوالې اوکړومونږ ټول د عذاب حقدار شو اوس به نه چغې سورې او نه بې آرامی ګټه ورکولې شی او نه صبر اوزغمل. د عذاب نه د بچ کيدو هيڅ صورت نشته.

د دوزخیانو زارئی او فریاد:: حضرت عبدالرحمن بن زید رحمه الله فرمائی چه دوزخیان به وائی چه گورئی دې مسلمانانوبه دالله ﷻ وړاندې ژړا فریاد کولو په دې وجه هغوی جنت ته اورسیدل. راځئی چه مونږ هم د الله ﷻ په مخکښې اوژاړو او فریادونه اوکړو. ښه به ژړای څانونه به وهی او چغې به وهی خولې بې کاره. نو بیا به وائی چه د جنتیانو جنت ته د تلو یوه وجه دا هم وه چه صبر به نی کولو راځئی چه مونږ هم چپوالې او صبر اختیار کړو.نوداسې صبر به کوی چه داسې صبر به چا نه وی لیدلې خو په دې سره به هم څه حاصل نه شی. هغه وخت به وائی چه افسوس صبر هم بې فائدې او بې آرامی هم بې گټې. ښکاره خبره خو دا ده چه د مشرانو او تابعدارانو په مینځ کښې به داخبرې اترې به دوزخ ته د تلو نه پس وی لکه چه آیت ﴿وَاِذۡ یَتَحَآجُّوۡنَ فِی النَّارِ فَیَقُوۡلُ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِیۡنَ اسۡتَکۡبَرُوۡۤا اِنَّا کُنَّا لَکُمۡ تَبَعًا فَہَلۡ اَنۡتُمۡ مُّغۡنُوۡنَ عَنَّا نَصِیۡبًا مِّنَ النَّارِ۝﴾ هغوی به په دوزخ کښې جنگ کوی، هغه وخت به کمزوری خلق زوراورو ته وائی چه مونږ خو ستاسو ماتحت وونو آیا تاسو به مونږ له د اُورد څه حصې نه خلاصې راکړنې؟ هغه کبرژن خلق به وائی چه مونږ خو ټول په دوزخ کښې یو. د الله ﷻ فیصلې دبندیی گانو باره کښې شوی دی او په آیت کښې دی ﴿قَالَ ادۡخُلُوۡا فِیۡۤ اُمَمٍ قَدۡ خَلَتۡ مِنۡ قَبۡلِکُمۡ مِّنَ الۡجِنِّ وَالۡاِنۡسِ فِی النَّارِ ؕ کُلَّمَا دَخَلَتۡ اُمَّۃٌ لَّعَنَتۡ اُخۡتَہَا ؕ حَتّٰۤی اِذَا ادَّارَکُوۡا فِیۡہَا جَمِیۡعًا ۙ قَالَتۡ اُخۡرٰىہُمۡ لِاُوۡلٰىہُمۡ رَبَّنَا ہٰۤؤُلَآءِ اَضَلُّوۡنَا فَاٰتِہِمۡ عَذَابًا ضِعۡفًا مِّنَ النَّارِ ۬ؕ قَالَ لِکُلٍّ ضِعۡفٌ وَّلٰکِنۡ لَّا تَعۡلَمُوۡنَ۝﴾ فرمائی به چه څنی او په هغه خلقو کښې شامل شنی نواولنی به دروستنوباره کښې دالله ﷻ په حضور کښې عرض اوکړی پروردگاره دې خلقو خو مونږ دهوکه کړې یو دوی ته ډبل عذاب ورکړه. جواب به ملاؤ شی چه هر یو د پاره ډبل دې خو تاسو نه پوهیږئی. او وړاندینی به روستنوته وائی چه ستاسو په مونږ باندې هیڅ غوره والې نه وو د خپلوکولې شوی عملونو عذاب مزه اوڅکنی اوپه آیت کښې دی چه هغوی به وائی ﴿رَبَّنَاۤ اِنَّاۤ اَطَعۡنَا سَادَتَنَا وَکُبَرَآءَنَا﴾ ای زمونږ پروردگاره مونږ د خپلو مشرانو تابعداری کړې چا چه مونږ د لارې نه واړولو. اې زمونږ پالونکیه دوی ته ډبل عذاب ورکړه او په دوی لوئ لعنت اوکړه. دا خلق به په محشر کښې هم جنگونه کوی. ارشاد باری تعالی دې[اِذِ الظّٰلِمُوۡنَ مَوۡقُوۡفُوۡنَ عِنۡدَ رَبِّہِمۡ] فسوس چه تا لیدل کله چه ظالمان خلق د الله ﷻ په وړاندې اودریدل او یو بل سره جنگیږی. تابعدار خلق به خپلو مشرانوته وائی که چرې تاسو نه وئی نو مونږ خو به ایماندار جوړشوی وو نو دامشران به د. کشرانو ته وائی چه آیا د هدایت راتلونه پس مونږ تاسو د هغې نه منع کړی وئی؟ نه بلکه تاسو خو پخپله گناهگار او بدکار وئی. دا کمزوری خلق به بیا دې زوراورو ته وائی چه ستاسو د شپې ورځې دا چلونه او مونږ ته داحکم راکول چه مونږ د الله ﷻ نه انکار اوکړو اود هغه د پاره شریکان جوړ کړو. اوس به ټول خلق په خپل خپل ځائ ملامته شی او عذابونه به مخامخ اووینی. مونږ به د کافرانو په ستونو کښې طوق واچوو او هغوی ته به د هغوی د عملونو بدله خامخا ملاویږی.

وَقَالَ الشَّیۡطٰنُ لَمَّا

او اوبه وائی | شیطان | هرکله چې

او کله چې فیصله اوشی | نوشیطان به

قُضِیَ الۡاَمۡرُ اِنَّ اللّٰہَ وَعَدَکُمۡ وَعۡدَ الۡحَقِّ

فیصله کړې شی | کار | بیشکه الله | وعده کړې وه تاسو سره | وعده د حق

او وائی | چې بیشکه الله ﷻ تاسو سره رښتینې وعده کړې وه ....

وَوَعَدْتُّكُمْ فَاَخْلَفْتُكُمْ ۖ وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ

او وعده كړې وه ما تاسو سره | نو ما خلاف اوكړو ستاسو | او نه وه | زما د پاره | په تاسو باندې

اوما هم درسره وعده كړې وه | نو ما درسره د وعدې خلاف اوكړو | او زما په تاسو څه زور خو

مِّنْ سُلْطٰنٍ اِلَّآ اَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِيْ ۚ

هيڅ غلبه | مګر دومره قدرې | چې اوبللې: ما تاسو | نو قبوله كړه تاسو | بلنه زما

نه چليدۀ | صرف دومره ده چې ما تاسو ته بلنه اوكړه (چې ګناهونه اوكړئ) | اوتاسو زما خبره اومنله

فَلَا تَلُوْمُوْنِيْ وَلُوْمُوْٓا اَنْفُسَكُمْ ۖ مَآ اَنَا بِمُصْرِخِكُمْ

نومۀ ملامته كوئ تاسو ما | او ملامته كړئ | ځانونه خپل | نۀ يم زۀ | فرياد اوريدونكې ستاسو

نو اوس ما مۀ ملامته كوئ | بلكه خپل ځانونه په خپله ملامته كړئ | نۀ زۀ ستاسو فرياد اوريدلې شم

وَمَآ اَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ ۖ اِنِّيْ كَفَرْتُ بِمَآ اَشْرَكْتُمُوْنِ

او نۀ يئ تاسو | فرياد اوريدونكې زما | بيشكه زۀ | انكارې يم | د هغې نه | چې شريك كړې وۀ تاسو ما لره

او نۀ تاسو زما فرياد اوريدلې شئ | زۀ خپله د هغې خبرې نه ويزاره يم | چې تاسو به زۀ د الله ﷻ سره

مِنْ قَبْلُ ۖ اِنَّ الظّٰلِمِيْنَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿۲۲﴾ وَاُدْخِلَ

مخكښېددې نه | بيشكه ظالمان چې دى | دې د هغوئ دپاره | عذاب | درد ناك | او داخل به كړې شى

شريک ګڼړلم | بيشكه داسې ظالمانو د پاره دردناک عذاب تيار دې | | و چاچې ايمان راوړې دى

الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ جَنّٰتٍ تَجْرِيْ

هغه كسان | چې ايمان ئې راوړو | او عملونه ئې اوكړل نيك | داسې باغونو ته | چې بهيږى به

او نيک كارونه ئې كړى دى | هغوئ به داسې باغونو ته داخلولې شى | چې د هغې لاندې

مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْ ۖ

لاندې د(اونو) د هغې نه | نهرونه | هميشه به وى | په هغې كښې | په حكم د رب خپل

به نهرونه بهيږى | .... د خپل رب په حكم به هغوئ په دې كښې هميشه وى

تَحِيَّتُهُمْ فِيْهَا سَلٰمٌ ﴿۲۳﴾

د ملاقات دعا د هغوئ به | په هغې كښې | سلام وى |

اوهلته به دهغوئ دملاقات دعا سلام وى |

قوله‌تعالى:: وَقَالَ الشَّيْطٰنُ لَمَّا قُضِيَ الْاَمْرُ

په دوزخ كښې دشيطان خطاب- الله ﷻ چه كله دبنديګانو دقضانه اوزګارشى، مؤمنان جنت ته او كافران دوزخ ته اورسى هغه وخت به ابليس ملعون په دوزخ كښې اودريږى هغوى ته به وائى چه د الله ﷻ وعدې رښتونې او په حقه وې، هم د رسولانو په تابعدارئى كښې خلاصې او سلامتى وه. زما وعدې خو دهوكه وه. ما خو به تاسو په غلطه لار اچولو د پاره تاسو ته شنه باغونه خودل. زما خبرې بې دليله وې اوزما خبرې بې حجته وې. زما په تاسو باندې هيڅ زور او غلبه نه وه. تاسو به هسې زما په يو آواز

رامنډي وهلې.ما اوونیل او تاسو اومنل.درسولانو رښتوني وعدې د هغوی د دلیل نه ډك اواز اود هغوی د کامل حجت دلیلونه تاسو پریخودل د هغې خلاف او زما تابعداری مو اوکړه د څه نتیجه چه نن تاسو په خپلو سترګو وینئ. دا ستاسو د خپلو کړو بدله ده. ما ملامته کوئی مه بلکه خپل نفس ته الزام ورکړئ. ګناه ستاسو خپله ده تاسو دلیلونه پریخودل تاسو زما خبرې اومنلې خو نن به زه ستاسو په هیڅ کار رانه شم. نه به تاسو بچ کړې شم او نه به تاسو ته څه نفع دراورسوم. زه خو ستاسو د شرك په وجه ستاسو منکر یم. زه صفا وایم چه د الله ﷻ سره شریك نه یم لکه چه د الله ﷻ ارشاد دې ﴿ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ ﴾دې نه لوئ ګمراه څوك دې؟ څوك چه د الله ﷻ نه سوا نور رابلی چه د قیامته پورې به د دوی رابلل قبول نه کړې شی.بلکه د هغوی د رابللو نه به صرف غافل وی اود محشر په ورځ د هغوی دښمنان اودهغوی د عبادتونو منکران جوړشی.اوپه آیت کښې دی ﴿كَلَّا سَيَكْفُرُونَ بِعِبَادَتِهِمْ وَيَكُونُونَ عَلَيْهِمْ ضِدًّا﴾ یقیناً هغه خلق به ددوی د عبادتونومنکر جوړشی اود هغوی دښمنان به جوړشی. دا ظالمان خلق دی ځکه چه د حق نه ئې مخ واړولو اود باطل منونکی جوړ شو د داسې ظالمانودپاره دردناك عذاب دې. نو ښکاره خبره ده چه د ابلیس دا خبرې دوزخیانو سره په دوزخ کښې د داخلیدو نه پس به وی دې د پاره چه هغوی په حسرت ارمان او افسوس کښې نور هم زیات شی. خو د ابن ابی حاتم یو حدیث شریف کښې دی چه حضور ﷺ فرمائی کله چه وړاندینی او روستونی الله ﷻ راجمع کړی او په هغوی کښې فیصلې اوکړی نو د فیصلو په وخت کښې به عامه ویره وی. مؤمنان به وائی چه په مونږ کښې فیصلې کیږی اوس به زمونږ د سفارش د پاره څوك اودریږی؟ حضرت عیسی ﷺ حضرت آدم ﷺ حضرت نوح ﷺ حضرت ابراهیم ﷺ حضرت موسی ﷺ به حضرت عیسی ﷺ له لاړشی حضرت عیسی ﷺ به فرمائی نبی امی ﷺ له ورشئ نو هغوی به ماله راشی، ماته به الله ﷻ د اودریدلو اجازت راکړی. هغه وخت به زما د مجلس نه ښکلې او مزیداره خوشبو خوره شی چه دې نه وړاندې به داسې خوشبو چا نه وی راښکلې. زه به روان شم او رب العالمین له به لاړشم. زما د سر د ویښتونه واخله تر د پښو د ګوتوپورې بدن به ټول نورانی شی اوس به زه سفارش کوم او الله ﷻ حق تبارك وتعالی به ئې قبلوی. د دې په کتلو به کافران خلق وائی چه راځئ مونږ هم چرته څوك سفارشی راولو. اود دې د پاره د ابلیس نه بغیر مونږ سره څوك دی؟ هغه مونږ دهوکه کړې وو ځئ چه هغه له ورشو. رابه شی او ابلیس ته به وائی چه مؤمنانو خو سفارش بیاموند او ته زمونږ د پاره شفاعت کونکې جوړشه ځکه چه مونږ خو ګمراه کړې هم تا یو د دې اوریدو سره به دا ملعون اودریږی دهغه د مجلس نه به داسې ګنده بوئی خورشی چه دې نه وړاندې به یوې پوزې ته داسې خراب بوئی نه وی رسیدلې بیا به هغه وائی د هغه بیان په دې آیت کښې دې.([1])محمد بن کعب قرظی رحمه الله فرمائی چه کله دوزخیان خپل صبر او بې صبری یو شان بیان کړی هغه وخت به ملعون هغوی ته دا وائی هغه وخت به هغوی د خپلو ځانونونه هم ویزاره وی. آواز به اوشی چه ستاسو د دې وخت د ویزارئی نه هم ډیره ویزاری د الله ﷻ د طرف نه تاسو نه هغه وخت وه چه کوم وخت به تاسو د ایمان طرف ته رابللې کیدئی او تاسو به انکار کولو.

قیامت کښې د دوو کسانو خطاب: :عامر شعبی رحمه الله فرمائی د ټولو خلقو په وړاندې به هغه ورځ دوه کسان خطبه ورکولو د پاره اودریږی. حضرت عیسی بن مریم ﷺ ته به الله ﷻ اوفرمائی چه آیا تا خلقو ته وئیلې ووچه تاسو الله ﷻ نه سوا ما او زمامورخپل معبودان جوړکړئی.داآیاتونو﴿هَٰذَا يَوْمُ يَنْفَعُ الصَّادِقِينَ﴾ پورې هم په دې بیان کښې دی. او ابلیس به اودریږی او وائی به ﴿وَمَا كَانَ لِيَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ﴾ دخرابو خلقو انجام اود هغوی د درد اوغم اود ابلیس د جواب ذکر کولو سره اوس د نیکانو خلقو انجام بیانولې شی

[1]) مجمع الزوائد: ۳۷۹/۱۰، التقریب: ۴۸۰/۱.

چه ایماندار د نیکو عملونو والا خلق به جنتونو ته ځي. چرته چه زړه غواړي ځي دې راځي دې ګرځي راګرځي او خوري او څکي دې. د همیشه د پاره دې هم دلته اوسیږي پاتې شوې آرزوګاني، نه به نې زړه مړیږي، نه به ئې طبیعت خرابیږي، نه به مړه کولې شي او نه به راویستلې شي او نه به نعمتونه کم وي. هلته به هغوی تحفه هم سلام او سلام وي لکه چه ارشاد دې ﴿حَتّٰى اِذَا جَآءُوْهَا وَفُتِحَتْ اَبْوَابُهَا﴾ یعني چه کله جنتیان جنت ته لاړشي نود هغې دروازې به د هغوی د پاره کولاوولې شي اود هغه ځایُ څوکیدار به هغوی ته سلام علیك وائي الخ. او په آیت کښې دي چه د هرې دروازې نه به هغوی سره فرښتې راځي او سلام علیکم به وائي او په آیت کښې دي چه هلته به تحیة اوسلام اوروليې شي.او په یو بل آیت کښې دي ﴿دَعْوٰىهُمْ فِیْهَا سُبْحٰنَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِیَّتُهُمْ فِیْهَا سَلٰمٌ﴾ دهغوی آوازکول به هلته دالله ﷻ پاکي بیانول وي اود هغوی تحفه به هلته سلام وي اود هغوی آواز به د الله ﷻ رب العزت حمد وي.

اَلَمْ تَرَ كَیْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ
آیا تهٔ نهٔ ګورې | چې څرنګې | بیان کړو الله
آیا تهٔ نهٔ ګورې چې الله ﷻ څنګه د پاکې
مَثَلًا كَلِمَةً طَیِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَیِّبَةٍ اَصْلُهَا ثَابِتٌ
مثال | د کلمې | پاکې | پشان د ونې | پاکې | چې بیخ (جرړې) د هغې | محکم وي
کلمې مثال بیان کړې دې | چې هغه د یوې پاکې ونې په شان ده | د هغې جرړې (په زمکه کښې)
وَّفَرْعُهَا فِی السَّمَآءِ ۙ تُؤْتِیْٓ اُكُلَهَا كُلَّ حِیْنٍۭ بِاِذْنِ
او څانګې د هغې | په آسمان کښې وي | ورکوي | میوه خپله | هروختې | په حکم
مضبوطې او ښاخ ئې په آسمان کښې دي| هغه دخپل رب په حکم سره په هر فصل کښې خپله میوه
رَبِّهَا ؕ وَیَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ لَعَلَّهُمْ یَتَذَكَّرُوْنَ
درب خپل | او بیانوي الله | دا مثالونه | د پاره د خلقو | د پاره د دې چې هغوئ | نصیحت قبول کړي
ورکوي | او الله ﷻ خلقو د پاره مثالونه څکه بیانوي | چې هغوئ ترې نه سبق واخلي
وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِیْثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِیْثَةِ اجْتُثَّتْ
او مثال | دکلمې | خبیثې (پلیتې) | پشان د ونې | خبیثې (بدذاتې) دې | چې ایستلې شوې وي
اود یوې ناپاکې خبرې مثال د یوې ناپاکې ونې پشان دې | چې د زمکې دپاسه راوویستلې
مِنْ فَوْقِ الْاَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ
د سر د زمکې نه | چې نهٔ وي هغې د پاره|هیڅ قرار|
شي | او د هغې هیڅ مضبوطیا نهٔ وي |

قوله تعالی:: مَثَلًا كَلِمَةً طَیِّبَةً

کلمه طیبه او شجره طیبه: حضرت ابن عباس رضی الله عنه فرمائي دکلمه طیبه نه مراد ﴿لااله الاالله﴾ ګواهي ده. د ﴿لااله الاالله﴾ کلکه پاکې ونې په شان مؤمن دې اود هغه جرړه مضبوطه ده. یعنې د مؤمن په زړه کښې شوې ده. د دې ښاخ په آسمان کښې دې.یعنې د دې دتوحید دکلمې په وجه د دې اعمال د آسمان طرف ته اوچتولې شي. د نورو ډیرو مفسرینونه هم دا مروی دی چه د دې نه مراد د مؤمن اعمال دی اود ده پاك

اقوال او نیک کارونه. مؤمن د کهجورې دونې په شان دې هروخت هرسحر هر ماښام د هغه اعمال د آسمان طرف ته روان وی خیژی.

دشجرة طيبة نه مراد دكهجورې ونه ده::رسول الله ﷺ له د کهجورو يوه غنچه راوړلې شوه نو هغوی ﷺ هم د دې آيت رومبنی حصه تلاوت کړه او ونی فرمائيل چه د پاکې ونې نه مراد هم د کهجورې ونه ده.([1]) په صحيح بخاری شريف کښې دی دحضرت عبدالله بن عمر ﷺ نه نقل دی چه مونږ حضور ﷺ سره ناست وو چه هغوی اوفرمائيل ماته اوښائې هغه کومه ونه ده چه دمسلمان مشابه ده،د کومې پاڼې چه نه رژیږی نه په یخنئی کښې نه په ګرمئی کښې او خپله میوه هر موسم کښې راوړی. حضرت عبدالله بن عمر ﷺ فرمائی چه زما په زړه کښې راغله چه اووایم چه هغه د کهجورې ونه ده خو ما اوکتل چه په مجلس کښې حضرت ابوبکر صديق ﷺ دې حضرت عمر ﷺ دې او هغوی چپ دی نو زه هم چپ شوم. حضور ﷺ اوفرمائيل هغه د کهجورې ونه ده. کله چه د دې ځائې نه پاڅیدو لاړو نو ما خپل پلار حضرت عمر ﷺ ته دا ذکر اوکړو نو هغوی اوفرمائيل زما خوږه بچيه که چرې تا دا جواب ورکړې وونو دا به ماته د ټولو څيزونونه ډير ګران وې.([2])دحضرت مجاهد رحمه الله قول دې چه زه د مدينې شريفې پورې حضرت ابن عمر ﷺ سره ووم خوصرف ديو حديث نه بل يو روايت هم هغه د رسول الله ﷺ نه روايت کونکې نه دی اوريدلی. په دې کښې دی چه دا سوال هغوی هغه وخت کښې کړې وو کله چه دهغوی په وړاندې د کهجورې دونې دتخم شيره راوړلې شوې وه.زه داسې چپ پاتې شوم چه زه په هغه مجلس کښې د ټولو نه کم عمر ووم.او په روايت کښې دی چه د جواب ورکونکوخيال هغه وخت دځنګلی ونوطرف ته لاړو.

ابن ابی حاتم کښې دی چه چا رسول الله ﷺ ته عرض اوکړو چه حضور ﷺ مالداران خلق په درجاتوکښې ډير وړاندې شو. حضور ﷺ اوفرمائيل ياد ساته که چرې د ټولې دنيا څيزونه راجمع کړې شی نو هغه به هم آسمان ته اونه رسی. تاته داسې عمل اوښايم د کوم جرړې چه مضبوطې او ښاخونه ئې په آسمان کښې وی هغه تپوس اوکړوهغه څه دی؟ ونی فرمائيل ﴿لااله الاالله الله اکبر سبحان الله الحمدالله﴾دهر مانځه نه پس لس ځل وايه دکوم اصل چه مضبوط او دکوم ښاخونه چه په آسمان کښې دی. ابن عباس ﷺ فرمائی چه هغه پاکه ونه په جنت کښې ده او هر وخت خپلې ميوې ورکوی. يعنی سحر ماښام هره مياشت کښې يا هرې دوه مياشتې پس ياهر شپږ مياشتو کښې يا هر اووه مياشتې پس ياهرکال.خو د الفاظو ظاهری مطلب خو دا دې چه دمؤمن مثال د دغه ونې په شان دې دکومې ميوې چه په هرموسم کښې ژمی اوړی ورځ او شپه کښې وی. دغه شان د مؤمن اعمال شپه ورځ هر وخت خيژی د ده د رب په حکم يعنی کامل ښه او ډير مزيدار.الله ﷻ د خلقو د عبرت د پاره د هغوی د سوچ او فکر اود هغوی د نصيحت د پاره واضحه مثالونه بيانوی.

كلمة خبيثة او شجرة خبيثة::بيا د خرابې کلمې يعنی کافر مثال بيان فرمائی چه کومو هيڅ اصل نه وی نه مضبوطې وی. دې مثال د "اندرائن" د ونې په شان دې کوم ته چه حنظل او شيريان وائی([3]) (دا يوه ونه ده چه د دې ميوه په کتو کښې ډيره ښکلې وی خو په خوندکښې ډيره بې مزې اوبې خونده وی) په يو موقوف روايت کښې د حضرت انس ﷺ نه هم راغلې دې او هم دغه روايت مرفوعا هم راغلې دې. د دې ونې جرړې د زمکې په بيخ کښې نه وی. معمولې ډيکې سره پريوځی. دغه شان کفر هم بې جرړې او بې ښاخه وی د کافر هيڅ نيک عمل پورته خيژی اونه مقبول وی.

---

[1]) ترمذی کتاب التفسير القرآن باب ومن سورة ابراهيم:۲۱۱۹وسنده صحيح.

[2]) صحيح بخاری کتاب التفسير باب قوله ﴿کشجرة طيبةأصلها ثابت﴾:٤٦٩٨، صحيح مسلم:۲۸۱۱.

[3]) ترمذی کتاب تفسير القرآن باب ومن سروة ابراهيم:۳۱۱۹وسنده صحيح.

يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا
مضبوطوی الله | هغه کسان | چې ایمان ئې راوړو
..... الله ﷻ مومنان د دغې پخې خبرې (کلمې طیبې)
بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظّٰلِمِيْنَ
په خبرې محکمې سره | په ژوند د دنیا کښې | او په آخرت کښې | او گمراهه کوی الله | ظالمان
په برکت د دنیا په ژوند کښې او په آخرت کښې هم ثابت قدم ساتی | او الله ﷻ ظالمان گمراه کوی
وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ
او کوی الله | هغه کار | چې غواړی ئې هغه |
او الله ﷻ چې څه غواړی هغه کوی |

قوله تعالى:: يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا

دقبرسوال جواب او عذاب اوثواب: صحیح بخاری شریف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی چه د مسلمان نه کله د هغه په قبرکښې سوال کیږی نو هغه گواهی ورکوی چه د الله ﷻ نه سوا بل څوك د عبادت لائق نشته اومحمد ﷺ د الله رسول دې. هم دا مراد د دې آیت دې.(۱)

دمؤمن دروح وتلو کیفیت: په مسندکښې روایت دې چه مونږ دیو انصاری په جنازه کښې حضور ﷺ سره وو. قبرستان ته چه اورسیدو، نو تراوسه پورې لا قبر تیار نه وو هغوی ﷺ کیناستل نو مونږ هم دهغوی نه چاپیره داسې کیناستو لکه چه زمونږ په سرونو مرغئی وی. حضور ﷺ سره چه کوم ډکې وو په هغې باندې په زمکه کرخې ویستلې چه سرئې اوچت کړو دوه درې ځل ئې اوفرمائیل چه د قبر د عذاب نه پناه غواړئی. بنده چه کله د دنیا په آخری وخت کښې اود آخرت په رومبی وخت کښې وی نو هغه له د آسمان نه دنورانی مخونو فرښتې راځی لکه چه دهغوی مخونه دنمر په شان وی. هغوی سره جنتی کفن او جنتی خوشبو وی. هغه سره د هغه ځائ پورې کینی چرته چه د ده نظر رسی. بیا د مرگ فرښته راشی اود هغه سر سره کینی اوفرمائی اې پاکه روحه د الله ﷻ دمغفرت او دهغه درضا طرف ته روان شه. هغه دومره په آسانئی سره راوځی لکه چه د مشك نه د اوبوڅاڅکی راوځی. د یوې سترگې د رپ برابر وخت د پاره هم هغه فرښتې د هغه په لاس کښې نه پریږدی ډیر زر ئې ترې واخلی او په جنتی کفن او جنتی خوشبوکښې ساتی. پخپله د دې روح نه هم د مشکونه ډیر ښکلې بوئی راوځی چه په مخ د زمکې به داسې خوشبوئی چا نه وی بوئ کړې. هغوی دا واخلی او د آسمان طرف ته ئې اوړی. د فرښتو د کومې ډلې خواکې چه تیریږی هغوی وائی چه دا پاك روح د چا دې دوی چه د ده کوم ښائسته نوم دنیا کښې مشهوروی ورته ئې ښائی او د هغه د پلار نوم هم. د دنیا آسمان ته په رسیدو باندې دروازې کولاویږی. د آسمان دروازه کولاویږی اود هغه ځائ فرښتې دوئم آسمان پورې او د دوئم آسمان فرښتې درئم آسمان پورې.

دغه شان تر اووم آسمان پورې رسی. الله ﷻ فرمائی زمادبنده کتاب علیین کښې اولیکئی اودې زمکې طرف ته واپس کړئی. دې ما هم دې نه پیدا کړې او هم د دې نه به ئې واپس راؤباسم. بیا د هغه روح هم دهغه بدن ته واپس کولې شی. ده له دوه فرښتې راځی هغه کینوی اوسوال کوی چه ستا رب

(۱) صحیح بخاری کتاب التفسیر باب ﴿یثبت الله الذین امنوا بالقول الثابت﴾:۴۶۹۹، صحیح مسلم:۲۸۷۱،ابوداؤد:۴۷۵۰، ترمذی:۳۱۲۰، معنًا عبدالرزاق:۲۷۳۷.

څوک دې؟هغه جواب ورکوي الله ﷻ. هغوی بيا تپوس کوي چه ستا دين کوم يو دې هغه جواب ورکوي اسلام. بيا سوال کولې شی هغه سړې څوک دې چه تاسو ته ليږلې شوې وو؟ هغه به وائی رسول الله ﷺ دې. فرښتې به تپوس کوي تاته څنګه معلومه ده؟ هغه به وائی ما کتاب الله لوستلې وو په ده مې ايمان راوړې وو اوريښتيا مې منلې وو.هغه وخت د آسمان نه يو آواز کونکې آواز کوي چه زما بنده رښتونې دې د ده د پاره جنتی فرش خور کړئې او جنتی جامې ورواغوندونې اود جنت طرف ته ورته دروازه کولاؤ کړئې. نو د جنت روح خوشحالونکې خوشبوداره هوا به ده ته راځی. دهغه قبر به په اندازه د ده د نظر کولاؤ کړې شی.هغه له به يو ښائسته نورانی مخ والا ښکلې کپړو والا او ښه خوشبوئې لګولې شوې راشی ده ته به وائی ته خوشحاله شه، هم د دې ورځې وعده تاسره کولې شوه. ده نه به تپوس کوی ته څوک ئې؟ستا د مخ نه خو هم ښيګړه په نظر راځی. هغه به جواب ورکوی چه زه ستا نيک عمل يم. هغه وخت مسلمان آرزو کوی چه ياالله قيامت زر راولې چه زه د خپل اهل عيال ملك او مال طرف ته واپس شم.

دکافر د روح وتلو کيفيت::اوکافر سړې چه کله د دنيا آخری وخت او د آخرت د شروع په وخت کښې وی هغه له دتورو مخونووالا آسمانی فرښتې راځی اوهغوی سره دوزخی ټاټ (بوجئی)وی ترکوم ځائ پورې چه د ده نظر رسی هغه ځائ پورې کينی.بيا ملك الموت ﷺ راځی او د ده سر ته کينی او فرمائی اې خبيث روحه د الله ﷻ د غضب او غصې طرف ته راروان شه. دهغه روح په بدن کښې پټيږی ګرځی کوم چه ډيرپه سختئی سره راويستې شی.هم هغه وخت دسترګې په رپ کښې فرښتې دهغه دلاس نه واخلی او هغه د دوزخ په بورې کښې رانغاړی. دې نه داسې بوئ ځی چه په مخ د زمکې دې نه خراب بوئ چا نه وی بوئ کړې. اوس دوی دا واخلی او پورته ئې خيژوی د فرښتو د کومې ډلې سره چه تيريږی هغوی تپوس کوی دا خبيث روح د چا دې.هغوی د ده چه په دنياکښې کوم خراب نوم وی ښائی اود ده د پلار نوم هم. د دنيا آسمان ته په رسيدو باندې دروازه کولاوول غواړی خو نه کولاويږی. بيا رسول الله ﷺ آيت﴿لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُجْرِمِينَ﴾تلاوت کړو چه نه د هغه د پاره د آسمان دروازې کولاؤ شوې نه هغه جنت ته لاړ شو تر دې پورې لکه چه د ستنې دسوم نه اوښ تيرشی. الله ﷻ حکم فرمائی د ده کتاب په سجين کښې اوليکئی چه د ټولو نه لاندې زمکه کښې دې نو د هغه روح هم دهغه ځائ نه ورغورزولې شی.بيا حضور ﷺ آيت﴿وَمَن يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَكَأَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَاءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ أَوْ تَهْوِي بِهِ الرِّيحُ فِي مَكَانٍ سَحِيقٍ﴾تلاوت کړو.يعنی الله ﷻ سره چه څوک شرك اوکړی نو لکه چه هغه دآسمان نه راپريوتلويا هغه مرغئی اوچت کړی يا ئې چرته هوا لرې کنده کښې اوغورزوی. بيا د هغه روح هم د هغه بدن ته واپس کړی. هغه له دوه فرښتې راشی چه راؤچت ئې کړی او تپوس کوی چه ستا رب څوک دې؟ هغه به هائې هائې سره جواب ورکوی چه ماته پته نشته. بيابه تپوس کولې شی ستا دين کوم يو دې؟ هغه به بيا هائې هائې سره جواب ورکوی چه ماته دا هم پته نشته. بيا به تپوس کوی چه هغه څوک وو چه تاسوله درليږلې شوې وو؟ هغه به هائې هائې کولوسره وائی چه ماته پته نشته. هم هغه وخت د آسمان نه يو آواز کونکې آواز کوی زما بنده دروغژن دې ده د پاره د دوزخ د أور فرش خورکړئې اود دوزخ د طرف نه ورته دروازه کولاؤکړئې. هلته نه به هغه له د دوزخ هوا او ګرموالې رسيږی. او دهغه قبر به په هغه دومره راتنګ کړې شی چه د ده پوښتئی به په يو بل کښې ورننوځی. ډير خراب او ويرونکې صورت والا خرابو خيرنو جامو کښې يو بدبوداره سړې ده له راشی اووائی به چه اوس په غمناك شه هم د دې ورځې به تا سره وعده کولې شوه. دې به تپوس کوی

ته څوك ئې؟ ستا د مخ نه خو بدې ښاځي هغه به وائي چه زه ستا د بدوعملونو مجسم يم نودې به دعاکوي چه یاالله قیامت دې رانه شی[۱] (ابوداؤد نسائی ابن ماجه وغیره)
په مسندکښې روایت دې چه د نیك بنده د روح د وتوپه وخت کښې د آسمان او زمکې په مینځ کښې فرښتې اود آسمانونو فرښتې ټول په ده رحمت رالیږی.اود آسمانونو دروازې دهغه د پاره کولاوولې شی د هرې دروازې د فرښتو دعاوی چه د ده پاك او نیك روح د هغوی په دروازه اوچیږوئی الخ اود بد سړی باره کښې دی چه د ده په قبرکښې یوه ړنده او ګونګئی فرښته مقرر وی د چا په لاس کښې چه یو ګرځ وی که هغې باندې یو لوئ غر اووهلې شی نو هغه به هم خاوړې شی. هغه دې وهی دې خاوړې شی الله ﷻ ئې بیا جوړکړی او چه څنګه وی نو هغه شان شی،نوفرښته هغه بیاپه ګرځ وهی دې داسې چغې وهی چه د انسانانو او پیریانونه علاوه باقی ټول مخلوق هغه اوری.([۲]) حضرت براء ﷺ فرمائی هم دې آیت نه د قبرد عذاب ثبوت کیږی([۳])حضرت عبدالله ﷺ هم ددې آیت په تفسیرکښې فرمائی مراد د دې نه د قبر سوال جواب کښې مؤمن ته استقامت ملاویدل دی. مسند عبد بن حمید کښې دی حضورﷺ فرمائی کله چه بنده په قبرکښې کیخودې شی او خلق ترې واپس شی اوس لا د هغوی د تك او څپلو آوازد هغه په غوږونوکښې وی چه دوه فرښتې هغه له رشی او هغه کینوی او تپوس ترې کوی چه د دې سړې باره کښې ته څه وائې؟ مؤمن جواب ورکوی چه زما ګواهی ده چه هغه د الله ﷻ بنده او د هغه رسول دې نو ده ته وئیلې کیږی چه ګوره په جهنم کښې دا ستا ځائ وو لیکن اوس دا بدل کړې شو الله ﷻ تاله په جنت کښې دا ځائ درکړو. فرمائی چه ده ته دواړه ځایونه ښکاری. د حضرت قتاده رحمه الله فرمان دې چه د ده قبر اویا ګزه پلنولې شی او د قیامته پورې شینکی او آبادئی نه ډك وی. ([۴])

ددې امت به په قبرونو کښې ازمیښت کولې شی:: مسند احمد کښې دی حضورﷺ فرمائی چه د دې امت ازمیښت د هغوی په قبرونوکښې کیږی. په دې کښې دا هم دی چه مؤمن هغه وخت دا خواهش کوی چه ما پریږدئی زه خپلو خلقو ته دا زیرې ورکوم. هغوی وائی اودریږه. په دې کښې داهم دی چه منافق ته هم د هغه دواړه ځایونه خودلې شی. فرمائی چه هر سړې په کوم دین باندې مړ وی په هغې به اوچتولې شی. مؤمن په خپل ایمان باندې او منافق په خپل نفاق.د مسند احمد په روایت کښې دی چه کومه فرښته راځی د هغې په لاس کښې د اوسپنې ګرځ وی.مؤمن د الله ﷻ توحیداو معبودیت اود محمدﷺ عبدیت او رسالت ګواهی ورکوی. په دې کښې داهم دی چه په جنت کښې خپل کور اووینی نو هغې ته تلل غواړی خو هغه ته وئیلی شی چه اوس هم دلته آرام اوکړه. د دې په آخر کښې دی چه صحابه کرامو ﷺ عرض اوکړو یارسول اللهﷺ! چه کله د یوې فرښتې په لاس کښې ګرځ اووینی نو حواس به ئې قائم وی نو هغویﷺ هم دا آیت اولوستلو چه د الله ﷻ د طرف نه به هغوی ته ثابت قدمی ملاویږی.([۵]).

مؤمن ته به د روح وتلو په وخت کښې فرښتې پخیر راغلې وائی:: حدیث شریف کښې دی چه د روح وتلو په وخت کښې مؤمن ته وئیلې شی چه اې داطمینان والا روحه چه په پاك بدن کښې وې راوځه د

---

[۱]) احمد:۲۸۷/٤ابوداؤد کتاب السنة باب المسئلة فی القبر وعذاب القبر:٤۷۵۳، وهوحسن، نسائی:۲۰۰۳، مختصرًا ابن ماجة : ۱۵٤۸، حاکم:۳۷/۱.
[۲]) احمد:۲۹۵/٤وهوحسن بالشواهد.
[۳]) صحیح مسلم کتاب الجنة باب عرض مقعد المیت من الجنة والنار علیه واثبات عذاب القبر والتعوذمنه:۲۸۷۱مرفوعًا
[٤]) صحیح بخاری کتاب الجنائز باب ماجاء فی عذاب القبر:۱۳۷٤، صحیح مسلم: کتاب الجنة باب عرض مقعد المیت من الجنة والنار علیه واثبات عذاب القبر:۲۸۷۰، ابن حبان:۳۱۲۰،السنن الکبری:۲۱۷٦، احمد:۲۳۳/۳،۱۲٦،الایمان لابن منده :۱۰٦٦
[۵]) احمد:٤۰۳/۳وسنده حسن، البزار: ۸۷۲،مجمع الزوائد:٤۸۰٤۷/۳

تعریفونو والا جوړشه اوخوشحاله شه. په راحت اوارام درحیم او کریم الله ﷻ په رحمت سره.په دې کښې دی چه د آسمان فرښتې ده ته په خیر راغلې وائی او هم دغه خوشخبری او زیرې اوروی. او په دې کښې دی چه د خراب انسان روح ته وئیلی شی چه اې خبیث روحه د خبیث بدن نه راوځه خراب جوړشه او تیارشه اود اور په شان اوبو څکلو دپاره اود وینو زووڅکلودپاره او ددې په شان دنورو بې شمیره عذابونو دپاره. په دې کښې دی چه د آسمان فرښتې د هغه د پاره دروازې نه کولاووی اووانی خرابئ او ملامتیاسره واپس شه ستا د پاره دروازه نه شی کولاویدلې. ([1]).

د مؤمن روحځ دریښمو په کپړو کښې اوړی:: او په روایت کښې دی چه آسمانی فرښتې د نیك روح د پاره وائی الله ﷻ دې په تا باندې رحمت اوکړی او په هغه بدن باندې هم چه کوم کښې ته وې. تر دې چه هغه الله ﷻ ته رسوی نود هغه ځایٔ نه ارشاد کیږی چه دې د آخری وخت پورې یوسئی. په دې کښې دی د کافر د روح بدبوئی بیانولو سره حضور ﷺ خپل څادر مبارك په خپله پوزه مبارکه کیخودو. ([2])او په روایت کښې دی چه د رحمت فرښتې دمؤمن د روح د پاره جنتی سپین ریښم راوړی راځی د یو یو لاس نه دا روح اخستل غواړی. کله چه دا د مخکینو مؤمنانو روحونوسره ملاویږی نولکه چه یو نوې سړې د سفر نه راشی اود هغه د کور خلق خوشحالیږی دهغې نه زیات دا روحونه دې روح سره په ملاویدلو باندې خوشحالیږی اوتپوس کوی چه دفلانکی څه حال دې خویدې کښې بعضې وائی چه اوس لا سوال جواب مه کوئی لږ شان آرام ته ئی پریږدئی.دې خو اوس دغم نه راخلاص شوې دې خوهغه جواب ورکوی چه هغه خو مړ شوې تاسو ته نه دې رسیدلې. هغوی وائی چه پریږده د هغه ذکر هغه خپلې مور هاویه له تلې دې.

د کافر روح زمکه کښې لاندې غورځولې کیږی :: په روایت کښې دی چه کله د کافر روح د زمکې دروازې له راوستلې شی نودهغه ځایٔ څوکیدارې فرښتې دهغه دبد بوئې نه ویریږی([3])اوآخرهغه د ټولونه لاندې زمکې ته رسوی. حضرت عبدالله بن عمرو رضی الله عنه فرمائی دمؤمنانو روحونه"جابیه"اوکافرانو روحونه "برهوت"نومې حضرموت قید خانه کښې جمع کولې شی د هغه قبر ډیر تنګ شی. ترمذی شریف کښې دی چه د مړی په قبر کښې کیخودونه پس هغه له دوه تورشکلوککو سترګو والا فرښتې راځی یو منکر او بل نکیر. د ده جواب اوریدوسره وائی چه مونږ ته علم ووچه ته به هم داسې جواب ورکوې. بیا د هغه قبر کولاوولې شی او نورانی کولې شی او وائی چه اوده شه. دې وائی چه زه خود خپل کور خلقو ته وایم خو دا دواړه به ورته وائی چه ته د ناوې په شان بې فکره خوب اوده شه هغه ناوې چه د هغه د کور د خلقو نه چه هغه ته دټولونه زیاته ګرانه وی هغه راپاڅوی او تردې پورې چه الله ﷻ به هغه ددې خوب ځایٔ نه راپاڅوی.

په قبر کښې د منافق جواب:: منافق به جواب کښې وائی چه خلقو به څه وئیل ما به هم څه وئیل خو پوهیدلم نه. هغوی به وائی چه مونږ ته خو پته وه چه ستابه هم دا جواب وی.هم هغه وخت به زمکې ته حکم کولې شی چه راغونډه شه،هغه به راغونډیږی تر دې چه د هغه به یوه پوښتئی بله کښې ننوځې. بیا به هغه ته عذاب ورکولې شی تر دې چه الله ﷻ کله قیامت قائم کړی اوهغه د قبرنه راوچت کړی.([4]) او په حدیث کښې دی چه دمؤمن په جواب کښې به وائی چه ته خو هم په دې ژوندې وې او هم په دې مړ شوې ئې او هم په دې باندې به ته اوچتولې شې.

---

[1] ابن ماجه کتاب الزهد، باب ذکر الموت والاستعداد له: ٤٢٦٨،٤٢٦٢، وسنده حسن، احمد:۲/۱٤۰، السنن الکبری:۱٤٤۲

[2] صحیح مسلم کتاب الجنة باب عرض مقعدالمیت من الجنة والنار:۲۸۷۲.

[3] نسائی کتاب الجنائز باب مایلقی به المؤمن من الکرامة عند خروج نفسه:۱۸۳٤وهوصحیح، حاکم:۱/۳۵۳، ابن حبان:۳۰۱٤.

[4] ترمذی کتاب الجنائز باب ماجاء فی عذاب القبر:۱۰۷۱، وسنده حسن، ابن حبان:۳۱۱۷.

په قبر کښې مونځ روژې زکوة وغيره هم د انسان حفاظت کوي::په ابن جرير کښې د رسول الله ﷺ ارشاد دې د هغه قسم دچا په لاس کښې چه زما ځان دې چه مړی ستاسو دخپلو آوازونه اوری کله چه تاسو هغه ښخ کړئی او واپس کيږئی. که هغه په ايمان باندې مړ وی نو مونځ دهغه سر ته وی زکوة ښی طرف ته وی روژې ګس طرف ته وی نيکئی مثلاً صدقه خيرات صله رحمی ښيګړه خلقو سره احسان وغيره د ده د پښوطرف ته وی. کله چه د ده د سر طرف نه څوك راځی نومونځ وائی دې ځائ نه دتلو ځائ نشته، د ښی طرف نه ئی زکوة منع کوی د ګس طرف نه ئی روژې او د پښو د طرف نه نورې نيکئی. نو ده ته وئيلې شی چه کينه نو دې کينی اوهغه ته داسې معلوميږی لکه چه نمر ډوبيدو ته نزدې دې هغوی وائی چه ګوره کوم تپوس مونږ کوو دهغې جواب راکوه هغه وائی چه تاسو پريږدئی اول زه مونځ کوم هغوی به وائی چه هغه خو به ته کوې اوس مونږ له زمونږ د سوالونو جواب راکړه. هغه به وائی چه ښه ده تاسوڅه وائې؟ هغوی به وائی چه د دې سړی باره کښې ته څه وائی اوکومه ګواهی ورکوې. هغه تپوس کوی چه د محمد ﷺ باره کښې؟ جواب به ملاويږی چه او هم د هغوی ﷺ باره کښې. دې وائی چه زما ګواهی ده چه هغوی ﷺ د الله ﷻ رسول دې هغوی ﷺ د الله ﷻ د طرف نه مونږ له دليلونه راوړی دی مونږ هغوی ﷺ رښتونی منلی. بيا هغه ته وئيلې شی چه ته هم په دې باندې ژوندې ساتلې وې او هم په دې باندې مړ شوې او ان شاء الله هم په دې باندې به بيا راوچتولې شې. بيا د هغه قبر اوپا لاسه کولاوولې شی او نورانی کولې شی اوجنت طرف ته ورته يوه دروازه کولاوولې شی او ورته وئيلی شی چه ګوره داستااصلی ځائ دې. نو اوس خو به ده ته هم خوشحالی او مزې وی. بيا به د هغه روح په پاکو روحونوکښې د شنو مرغويه قالب کښې په جنتی ونوکښې اوسيږی. اود هغه بدن د څه نه چه دهغه شروع شوې وه هم دهغه طرف ته واپس کولې شی يعنی د خاوړو طرف ته (¹)هم دا د آيت مطلب دې.

اسمان ته دنوی ختلی روح سره نور روحونه ملاقات کوی::اوپه روايت کښې دی چه د مرګ د وخت راحت او نور کتلو سره مؤمن دخپل روح د وتلو خواهش کوی او الله ﷻ ته هم دهغه ملاقات خوښ وی. کله چه د هغه روح آسمان ته ځيژی نو هغه له دمؤمنانو روحونه راځی او د خپلو پيژندګلو خلقو باره کښې ترې تپوس کوی که چرې دې وائی چه هغه خو ژوندې دې نو خير اوکه دا وائی چه هغه فلانکې خو مړشوې دې نو دوی خفه شی او وائی چه دلته ته نه دې راوړلې شوې. مؤمن د هغه په قبرکښې کينولې شی بيا د هغه نه تپوس کيږی چه ستا رب څوك دې هغه وائی چه زمارب الله دې. تپوس کولې شی چه ستا نبی څوك دې؟دې وائی زمانبی محمد ﷺ دې، فرښته وائی چه ستادين کوم يودې؟ دې جواب ورکوی زمادين اسلام دې. هم په دې کښې دی چه دالله ﷻ دښمن له کله مرګ راشی اودالله ﷻ د خفګان اسباب ګوری نو نه غواړی چه د ده روح اوځی او الله ﷻ هم دهغه په ملاقات خوشحاله نه وی. په دې کښې دی چه د ده نه سوال جواب او وهلو ټکولو نه پس وائی چه داسې اوده شه لکه پرې شوې مار(²)او په روايت کښې دی چه کله دې د حضور ﷺ د رسالت ګواهی ورکوی نو فرښته وائی تاته څنګه معلومه شوه، آيا تا د حضور ﷺ زمانه ليدلې؟ هم په دې روايت کښې دی چه د کافر په قبرکښې يوه داسې کنړه فرښته په عذاب ورکولو باندې وی چه نه به کله واوری اونه به رحم اوکړی.(³)

فرښتې مؤمن ته سلام کوی او جنازه کښې شرکت کوی::ابن عباس ؓ فرمائی چه د مرګ په وخت کښې مؤمن له فرښتې راځی او سلام کوی. د جنت زيرې ورکوی، د ده د جنازې سره ځی. خلقو سره د

(¹) حاکم:۱/۳۷۹-۳۸۰وسنده حسن، ابن حبان:۳۱۱۳، عبدالرزاق۶۷۰۳.

(²) البزار:۸۷٤ وسنده صحيح،مجمع الزوائد:۳/۵۲۰۵۳.

(³) احمد:۶/۳۵۲-۳۵۳، مجمع الزوائد:۳/۵۱.

ده د جنازې په مونځ کښې شریکیږي.اوهم په دې کښې دي چه کافرانو له فرښتې راځي هغوی په مخونو او شاګانو باندې وهي دهغه نه د هغه په قبرکښې جواب هیروي. دغه شان ظالمان الله ﷻ ګمراه کوي. د حضرت ابوقتاده انصاري ﷺ نه هم داسې قول مروي دې. په دې کښې دي چه مؤمن وائي زما نبي محمدبن عبدالله دې.ډیر ځل ده نه سوال کوي او هم دغه جواب ورکوي. هغه ته دوزخ ښائي او وائي که کوګ تللې نو ستا داځاې وو او جنت ورته ښائي او وائي چه دتوبې په وجه دې داځائ دې. حضرت طاؤس رحمه الله فرمائي په دنیاکښې ثابت قدمي په کلمه توحیدباندې استقامت دې. او په آخرت کښې ثابت قدمي د منکر نکیر جواب دې. قتاده رحمه الله فرمائي چه خیر او نیك عمل سره دنیاکښې ساتلې شي او په قبرکښې هم.

د مؤمن هر عمل که غټ وي او که وړوکې د عذاب قبر نه خلاصوي: ابوعبدالله حکیم ترمذي رحمه الله خپل کتاب نوادرالاصول کښې راوړي چه د صحابه کرامو رضي الله عنهم ولې سره حضور ﷺ د مدینې په جمات کښې فرمائیل چه تیره شپه ماعجیبه خبرې اولیدلې. اومې کتل چه زما یو امتي د قبر عذاب راګیرکړې وو آخر د هغه اودس هغه خلاص کړو. ما یو امتي اولیدو چه شیطان هغه وحشي جوړ کړې وو خود الله ﷻ ذکر راغلو هغه ئې خلاص کړو. یو امتي مې اولیدو چه د عذاب فرښتو هغه راګیر کړې نو د هغه مونځ راغلو او هغه ئې خلاص کړو. یو امتي مې اولیدلو چه تندې هلاك کولو اوکله به حوض له تلو نو دیکې به ورکولې شوې دهغه روژه راغله او په هغه باندې اوبه اوڅکلې اوموړ ئې کړو.حضور ﷺ یو بل امتي اولیدو چه انبیاء علیهم السلام حلقې جوړې کړې وې نو چه کومې حلقې له به تلو او کیناستو به نو دهغه ځائ نه به اوچتولې شو هغه وخت د هغه د جنابت غسل راغلو اودهغه لاس ئې اونیولو او ماسره ئې کینولو. یو امتي مې اولیدلوچه څلورو واړو طرفونه تیارې راګیرکړې دې او لاندې باندې هم دې کښې راګیر دې نو د هغه حج او عمره راغله او د تیارو نه ئې راوېستلو او رڼرا ته ئې اورسولو. یو امتي مې اولیدلو چه هغه مؤمنانو سره خبرې کول غواړي خو هغوی هغه سره خبرې نه کوي. هغه وخت صله رحمي راغله او اعلان ئې اوکړو چه ده سره خبرې کوئې نو هغوی ورسره خبرې اترې شروع کړې. یو امتي مې اولیدلو چه هغه د خپل مخ نه د اور شغلې اخواکولو د پاره لاس وړاندې کوي په دې کښې د ده خیرات راغلو او دهغه په مخ باندې پرده شو اود هغه په سر باندې سورې جوړ شو. خپل یو امتي مې اولیدلو چه دعذاب فرښتو هغه د هر طرف نه قید کړې وو خو دهغه د نیکئ طرف ته حکم کول او د بدئ نه منع کولو عمل راغلو اود هغوی د لاس نه ئې خلاص کړو اود رحمت فرښتو سره ئې ملاؤ کړو. خپل یو امتي مې اولیدلو چه په زنګونونو باندې پریوتې دې او په الله ﷻ او هغه کښې پرده ده. د هغه ښه اخلاق راغله او د لاس نه ئې اونیولو او الله ﷻ ته ئې اورسولو. خپل یو امتي مې اولیدلو چه د هغه عمل نامه په ګس طرف باندې ورکولې شوه خو د هغه د الله ﷻ نه ویره راغله او دهغه مخې ته ئې کړه. خپل یو امتي ما د دوزخ په غاړه اولیدو چه د الله ﷻ د ویرې نه ورباندې لړچیدل راغله اوهغه ئې د دوزخ نه بچ کړوما خپل یو امتي اولیدو چه هغه پرمخې کړې شوې دې چه دوزخ کښې اوغورزوی خو هغه وخت د الله ﷻ د ویرې نه ژړا راغله او هغه اوښکو هغه بچ کړو. یو امتي مې د پل صراط په پل باندې تندکونه خوړل خود هغه په ما باندې درود وئیل راغله او د لاس نه ئې اونیولو او نیغ ئې کړو اوپورې ویستلو. یومې اولیدلو چه د جنت دروازې ته اورسیدو خو دروازه ورته بنده شوه. هغه وخت د لااله الاالله ګواهي راغله دروازې کولاؤ کړې او هغه ئې جنت ته اورسول[1]قرطبي رحمه الله دا حدیث بیانولو سره فرمائي چه دا حدیث ډیر لوئ دې او په دې کښې د هغه مخصوصو اعمالو ذکر دې کوم چه د مخصوصو مصیبتونونه خلاصې ورکونکې دی(تذکره). په دې

[1] الحکیم الترمذی.

باره کښې ابویعلی موصلیؒ هم یو غریب مطول حدیث روایت کړې دې په کوم کښې چه دی الله تبارك وتعالی ملك الموت ته فرمائی ته زما دوست له لاړ شه ما په آسمانی سختو باندې په هرقسم ازمیښت کړو په هر یو حالت کښې مې هغه په خپله خوشحالئی کښې خوشحاله اوموندلو. ته لاړشه او هغه ماله راوله چه زه هغه له د هر قسم آرام او مزې ورکړم.

د روح ویستلو په وخت فرښتې په مؤمن ډیرې مهربانې وی:: عزرائیل ؑ خان سره پنځه سوه فرښتې واخلی او ځی. هغوی سره د جنت کفن د هغه ځائ خوشبوئ او د ریحان (کشمالو) غنچې وی د کومو په ځوکوچه شل رنګونه وی اود هر رنګ خوشبوئ جدا جدا وی.په سپینه ریښمینه کپړه کښې اعلی مشك په ښه مزه سره راتاؤ کړې شوی وی. دا ټول راځی ملك الموت د هغه سرته کینی او فرښتې د هغه څلورو وارو طرفو ته کینی. هریو سره چه کومه جنتی تحفه وی هغه د هغه په اندامونو باندې ایږدی او سپینه کپړه او مشك د هغه د زنې لاندې کیخودلې شی. د هغه د پاره د جنت دروازې کولاوولې شی اود هغه روح کله جنتی ګلونوسره، کله جنتی جامو سره او کله جنتی میوو سره داسې خوشحالولې شی لکه څنګه چه ژړیدونکې ماشوم خلق خوشحالوی. دې وخت کښې به د هغه حورې په خندا خندا هغه غواړی. روح دا نظارې کتلوسره ډیر زر د بدن د قید نه د راوتلو اراده کوی. ملك الموت وائی چه او اې پاکه روحه بغیر د ازغو د بیرو طرف ته او بارشوی کیلو طرف ته اود اوږدو اوږدو سورو طرف ته اود اوبودسرېکوطرف ته ځه. والله څنګه چه مور په بچی باندې مهربانه وی د هغې نه هم زیات ملك الموت په هغه باندې شفقت او رحمت کوی ځکه چه هغه ته معلومه ده چه دا د الله ﷻ محبوب دې. که هغه ته لږ شان هم تکلیف اورسیدو نو زما د رب خفګان به زما نه وی بس همدغه شان به دا روح د دې بدن نه جدا کوی لکه د اخلی شوی وړونه ویښته. هم د دې باره کښې د الله ﷻ ارشاد دې چه د هغوی روح طیب فرښتې قبض کوی. بل ځائ کښې ارشاد دې که چرې هغه د مقربینونه دې نود هغه د پاره آرام او مزې دی. یعنی مرګ د آرام او مزو ملاویدونکې اود دنیا په بدله کښې جنت. د ملك الموت د روح قبض کولو سره روح بدن ته وائی الله ﷻ دې تاته جزائې خیر درکړی ته د الله ﷻ د اطاعت طرف ته تندی کونکې اود الله ﷻ د معصیت او ګناه نه روستو کیدونکې وې. تا پخپله هم خلاصې بیاموندو او زه دې هم خلاص کړم. بدن هم روح ته هم داسې جواب ورکوی.

د مؤمن په مرګ باندې فرښتې اسمان او زمکه هم ژړا کوی:: د زمکې هغه ټولې حصې په کومو چه ده د الله ﷻ عبادت کړې وو دهغه دمرګ نه پس تر څلویښتو ورځو پورې ژاړی. دغه شان د آسمان هغه ټولې دروازې په کومو چه به د هغه نیك عملونه ختل او د کومو نه چه به دهغه رزق راکوزیدلو په ده باندې ژاړی. هغه وخت هغه پنځه سوه فرښتې د ده د بدن نه چاپیره اودریږی او د هغه په غسل کښې شاملې وی. انسان چه د هغه اړخ بدلوی نو دې نه وړاندې فرښتې د هغه اړخ بدلوی اود هغه د لامبولونه پس د انسانی کفن نه وړاندې خپل خان سره راوړلې شوې کفن وراغوندی. د هغوی د خوشبونه اول خپله خوشبو لګوی اود هغه د کور د دروازې نه واخله تر قبر پورې دواړو طرفو ته په صفونو کښې ولاړې وی او د هغه د پاره استغفار کوی.

د مؤمن په کامیابئ شیطان دافسوس ژړا کوی:: هغه وخت شیطان دومره په زوره ژړا کوی چغې وهی لکه چه د هغه د بدن هډوکی ماتیږی او وائی چه زما لښکریانو تاسو تباه شئی افسوس چه دې ستاسو د لاس نه څنګه بچ شو؟ هغوی جواب ورکړی چه دا خو معصوم وو. کله چه د هغه روح واخلی او ملك الموت خیژی نو حضرت جبرائیل ؑ د اویا زره فرښتو سره دهغه استقبال کوی.هر یو هغه ته خان له د الله ﷻ زیری اوروی. تردې چه دهغه روح د الله ﷻ عرش ته رسی. هلته په رسیدو باندې په سجده کښې پریوځی. هغه وخت د الله ﷻ ارشاد کیږی چه زما د بنده روح بغیر د ازغو بیرو کښې او قط په قط

کیلو په ونوکښې، په اوږدو سورو کښې او بهیدونکو اوبو کښې ځائ کړئې. بیا چه کله هغه په قبر کښې کیخودې شی نو ښی طرف ته مونځ اودریږی گس طرف ته روژه اودریږی د سر طرف ته قرآن راځی مونځونو ته تگ د پښو طرف نه وی یوه غاړه باندې صبر اودریږی د عذاب یو غړنی راتوپ کونکې راځی خو د ښی طرف نه ئی هغه مونځ منع کوی چه دې همیشه بیدار پاتې وو دې قبر ته په راتلوسره ئی لږ شان آرام بیاموندو. هغه به د گس طرف نه راځی دلته نه به روژه داسې ونیلو سره راتلوته نه پریږدی چه د سر نه راځی نو دې ځائ نه ورته قرآن او ذکر داسې وینا کولو سره منع کوی. هغه به د پښود طرف نه راشی نو د هغه د مانځه دپاره تگ به هغه منع کوی.غرض دا چه د څلورو واړو طرفونه به د الله ﷻ محبوب محفوظ شی او عذاب ته به د چرته نه هم لار ملاوته شی. هغه واپس ځی نو دغه وخت کښې صبر وائی چه ما کتل که چرې تاته هم دا عذاب لرې شی نو ماته د وینا کولو څه ضرورت؟ گنی نو ما به هم د هغوی حمایت کولو.زه به اوس د پل صراط او میزان په وخت کښې د ده په کار راځم.

مؤمن ته به جنت او دوزخ دواړه اوخودلې شی:: دوه فرښتې رالیږلې شی یوې ته نکیر او بلې ته منکر وائی دا د ناڅاپی اوچتونکې بجلئی غوندې وی د هغوی غاښونه د اوسپنې په شان وی اود هغوی د سا نه شغلې غوندې راوځی د هغوی ویښته دپښونه لاندې زوړند وی د هغوی د دواړو اوږو مینځ کښې دومره دومره فاصله وی د هغوی زړونه دنرمئ او رحمت نه بالکل خالی وی. په دوی کښې د هریو په لاس کښې گرځ وی. که قبیله ربیعه اوقبیله مضر راجمع شی او دا اوچتول غواړی نو ناممکن دی. هغوی راتلو سره هغه ته وائی پاڅه کینه نودې سیدا کینی د هغه کفن د هغه په اړخونو راشی هغوی ده نه تپوس کوی ستا رب څوك دې؟ ستا دین څه دې؟ ستا نبی څوك دې؟ صحابه کرام ﷺ چپ پاتې نه شو او عرض ئی اوکړو یا رسول اللهﷺ! داسې وریرونکو فرښتوته به څوك جواب ورکړې شی؟ هغوی ﷺ هم دا آیت ﴿یثبت﴾ تلاوت کړو او وئی فرمائیل هغه به بې ویرې جواب ورکړی چه زما رب الله وحده لاشریك له دې اوزمادین اسلام دې کوم چه د فرښتو هم دین دې او محمد ﷺ زما نبی دې چه خاتم النبیین دې. هغوی به وائی چه تا صحیح جواب ورکړو نوهغوی به د ده قبر دهغه ښی طرف نه د گس طرف نه د هغه د وړاندې نه دهغه دروستونه د هغه د سر طرف نه او د پښو طرف نه څلویښت څلویښت لاسه ارت کړی. هغوی به ئی دوه سوه لاسه کولاؤ کړی. هغه ته به فرمائی خپل پورته طرف ته نظر اوچت کړه.دې به گوری چه د جنت دروازه به کولاؤ وی هغوی به وائی چه اې د الله ﷻ دوسته تا د الله ﷻ خبره منلې ده نو ستا منزل دا دې. حضور ﷺ فرمائی چه د هغه الله ﷻ قسم د چا په قبضه کښې چه د محمد ﷺ ځان دې په هغه وخت کښې چه کوم خوند او مزه د هغه په زړه کښې وی هغه نه ختمیدونکی ده.بیا هغه ته ونیلې کیږی اوس د ځان لاندې اوگوره دې به گوری چه د دوزخ دروازه کولاؤ ده. فرښتې به وائی گوره دې نه الله ﷻ تاله د همیشه د پاره خلاصې درکړو.بیا خو به د هغه زړه دومره خوشحاله شی دا خوشحالی به د همیشه همیشه د پاره اخواکیږی نه. حضرت عائشه ﷺ فرمائی چه د ده د پاره به د جنت اووه اویا دروازې کولاویږی چرته نه چه به د بادصبا چپې د خوشبوئې او یخوالی سره راځی. تر دې پورې چه الله ﷻ به دې د دغه ځائ نه د قیامت په قائمیدو باندې راوچت کړی.([1])

دکافرو روح به په بدبوداره گنده کپړه کښې ویستلې شی ::هم په دې اسنادوسره روایت دې چه الله ﷻ د خراب بنده د پاره ملك الموت ته فرمائی لاړ شه او زما دا دښمن راوله. ده ته ما په رزق کښې برکت ورکړې ووخپل نعمتونه مې ورکړی وو ولې بیا هم دې خما د نافرمانونه بچ نه شو هغه راوله چه زه ترې بدله واخلم. هغه وخت حضرت ملك الموت ﷺ په ډیر بد او ویرونکی شکل کښې راځی داسې لکه چه

[1]) التقریب:۲۱۹، المیزان:۳۲۸/۲، المیزان۳٤٤/۱.

چا دومره عجیبه او ویرونکې شکل هډو لیدلي نه وي. دولس سترګې وي د دوزخ ازغني جامې ورسره وي پنځه سوه فرښتې چه د دوزخ اور اود اور کوړې ورسره وي هغه سره وي. ملك الموت هغه ازغنې جامې چه د دوزخ د اور وي د هغه په بدن باندې راکاږي په رګ رګ کښې د دوزخ د اور ازغي ننوځي. بیا ئې داسې راتاووي چه د هغه هر جوړ او اندام سست شي بیادهغه روح دهغه د پښې دګوتې نه راکاږي او د هغه په زنګونونو باندې وراچوي. هغه وخت د الله ﷻ دښمن بې هوشه شي نو ملك الموت هغه اوچت کړي. فرښتې هغه په خپلو دوزخي کوړو باندې په شا او مخ باندې وهي. بیا ملك الموت هغه اونیسي او د هغه روح د هغه د ګیټو د طرف نه راکاږي اودهغه په زنګونونو باندې وراچوي د هغه په نرې ملاباندې وراچوي. داد الله ﷻ دښمن هغه وخت بیا بې تابه شي دمرګ فرښته بیا هغه بې هوشې اوچته کړي اوفرښتې بیا د هغه په مخ او شا باندې کوړې ورووي. آخر دا چه روح ئې په سینه باندې ورخیژي بیا حلق ته اورسي بیا فرښتې د دوزخ هغه تانبه او د دوزخ سروټکې د هغه د زنې لاندې ایږدي او ملك الموت فرمائي چه اې لعین ملعون روحه روان شه تاؤ اوګرموالي له سوزونکې اوبوکښې تکو تورولوګو دوړو کښې کوم کښې چه نه څه یخ ځائ شته اونه ښه ځائ. کله چه دا روح قبض کیږي نو خپل بدن ته وائي الله ﷻ دې تاسره پوه شي تا زه د الله ﷻ د نافرمانو طرف ته بوتلم پخپله هم هلاك شوې او زه دې هم برباد کړم. بدن هم روح ته هم دغه وائي دزمکې هغه ټول حصې چرته چه ده د الله ﷻ نافرمانۍ کوله په هغه باندې لعنت کوي. دشیطان لښکر منډې وهي او شیطان له رسي او وائي چه مونږ نن یو دوزخ ته اورسولو. د هغه قبر دومره تنګ شي چه د هغه ښې پوښتئ په ګسو کښې او ګسې پوښتئ په ښو پوښتوکښې ورننوځي. تور ماران د بختي اوښانو برابر دهغه قبر ته ورلیږلې شي چه د هغه د غوږونو او پښو په ګوتو باندې هغه له ټکونه ورکول شروع کوي. او پورته راخیژي. تردې پورې چه د بدن مینځ ته رسي. دوه فرښتې رالیږلې شي د چا سترګې چه د تیزې بجلئ په شان اود چا آواز چه د تندر په شان د چا غاښونه چه د څناورو غوندې د چا ساچه د اور د شغلو په شان د چا ویښته چه د پښو لاندې پورې د چا د دواړو اوږو په مینځ کښې چه دومره دومره فاصله ده د چا په زړه کښې چه د رحم او رحمت نوم او نښه هم نشته د چا نوم چه هم منکر او نکیر دې. د چا په لاسونوکښې چه د اوسپنې دومره لوئ لوئ ګرځونه دي کوم چه قبیله ربیعه او مضر هم نه شي اوچتولې. هغوی ده ته وائي پاڅه نو هغه نیغ کینی اود پرتوغاښ تړلو ځائ پورې دهغه کفن راشي هغوی ده نه تپوس کوي ستا رب څوك دې ستا دین څه دې ستا نبي څوك دې؟دې وائي چه ماته خو هیڅ پته نشته. هغوی به وائي چه ښه نه تا معلومه کړه اونه تا لوستلې دي بیا ئې دومره په زوره په ګرځ وهي چه دهغه بڅرې د هغه قبرډك کړي بیا واپس شي او ورته وائي چه پاس اوګوره دې یوه کولاؤ شوې دروازه اووینې هغوی وائي چه والله که ته د الله ﷻ حکم منونکې وې نو ستا دا ځائ وو. حضورﷺ فرمائي چه اوس خو د ده هغه ارمان وي چه هیڅ کله به د هغه د زړه نه جدا نه شي. بیا به ورته وائي چه اوس خپل لاندې اوګوره نو هغه به ګوري چه د دوزخ یوه دروازه به کولاؤ وي فرښتې به وائي اې د الله ﷻ دښمنه تا د الله ﷻ د نافرمانئ کارونه کړي دي نو اوس ستا ځائ دا دې. والله هغه وخت به د هغه زړه د غم او افسوس نه کیني دا غم به د هغه نه چرې هم هیر نه شي د هغه د پاره د دوزخ اووه اویا دروازې کولاویږي چرته نه چه به ګرمه هوا او بړاس هغه له همیشه راځي. تر هغه وخته پورې چه هغه به الله ﷻ راپاڅوي. دا حدیث ډیر غریب دې اود دې سیاق هم ډیر عجیبه دې اود دې راوي یزید رقاشي چه د حضرت انس ﷺ نه لاندې راوي دې اود ده غرائب او منکرات ډیر دي او د آئمه په نیز هغه ضعیف الروایت دې. والله اعلم.
په ابوداؤد کښې دي چه حضرت عثمان ﷺ فرمائي چه کله به رسول الله ﷺ د یو مړي د ښخیدونه فارغ شونوهلته به اودریدو اوفرمائیل به ئې چه دخپل رورد پاره استغفار اوکړئ اودهغه د پاره ثابت قدمي

اوغوارئی. دې وخت کښې د ده نه سوال کیږي(۱) حافظ ابن مردویه د الله ﷻ فرمان ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الظَّالِمُونَ فِي غَمَرَاتِ الْمَوْتِ وَالْمَلَائِكَةُ بَاسِطُو أَيْدِيهِمْ أَخْرِجُوا أَنفُسَكُمُ ۖ الْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عَذَابَ الْهُونِ بِمَا كُنتُمْ تَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ غَيْرَ الْحَقِّ وَكُنتُمْ عَنْ آيَاتِهِ تَسْتَكْبِرُونَ﴾ الخ په تفسیر کښې یو ډیر اوږد حدیث وارد کړې دې هغه هم د غرائبو نه ډک دې.

أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا
آیا تا اونه لیدل | هغه کسان | چې بدل کړو هغوئ
آیا تا هغه خلق نهٔ دی لیدلی | چې کومو د الله ﷻ نعمت په
نِعْمَتَ اللَّهِ كُفْرًا وَأَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ
نعمت د الله | په ناشکرئ سره | او بوتلو (دیکه کړو) هغوئ | قوم خپل | کور د هلاکت ته
ناشکرئ بدل کړو | ....اوخپل قوم ئې هم د هلاکت کور ته ورداخل کړو
جَهَنَّمَ يَصْلَوْنَهَا ۖ وَبِئْسَ الْقَرَارُ وَجَعَلُوا لِلَّهِ
(یعنی)دوزخ ته|چې سوزی به په هغې کښې | او ډیر بدځائې دې | دقرار | او جوړ کړل هغوئ | الله د پاره
چې جهنم دې | چې ټول به ورته داخلیږی | اوهغهٔ ډیر بد ځائې دې د اوسیدو | ....او دې خلقو
أَندَادًا لِّيُضِلُّوا عَن سَبِيلِهِ ۗ قُلْ تَمَتَّعُوا
شریکان | دپاره ددې چې بې لارې کړی خلق اد لارې د هغهٔ نه | ورته اووایه | چې نفع واخلئ تاسو
الله دپاره شریکان جوړ کړی دی | چې خلق د هغهٔ دلارې نه ګمراه کړی | ورته اووایه چې لږه
فَإِنَّ مَصِيرَكُمْ إِلَى النَّارِ
پس بیشکه واپس تلل دی ستاسو | وور ته |
فائده واخلئ | بیشکه ستاسو تلل دوزخ طرفته دی

قوله تعالی :: أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللَّهِ

د نعمت د ناقدرئی سزا او د الَّذِينَ بَدَّلُوا نه څوک مراد دی؟: صحیح بخاری شریف کښې دی ﴿أَلَمْ تَرَ﴾ په معنی کښې ﴿أَلَمْ تَرَ﴾ دې یعنی آیا ته نه پیژنې الخ. دبوار معنی هلاکت ده. ﴿بار یبور بورا﴾ دبوراً معنی د هلاکیدونکو ده. دې خلقو نه مراد د حضرت ابن عباس ﷺ دوینا مطابق د مکې کافران دی او بل قول دې چه دې نه مراد جبله بن ایهم اود هغه تابعداری کونکې عرب دی کوم چه رومیانو سره ملاوشوي وو خو مشهور او صحیح قول د ابن عباس ﷺ اولنې دې کیدې شی چه الفاظ د خپل عموم په اعتبار سره ټولو کافرانو ته شامل وی. الله ﷻ خپل خوږ نبی حضرت محمد ﷺ د ټول عالم د پاره رحمت جوړ کړې او د ټولو خلقو د پاره نعمت جوړکړې رالیږلې دې. چا چه د دې رحمت او نعمت قدردانی اوکړه هغه جنتی دې او چا چه ناقدری اوکړه هغه دوزخی دې. د حضرت علی ﷺ نه هم یو قول د حضرت ابن عباس ﷺ د رومبنی قول برابر نقل دې د ﴿ابن الکواء﴾ په جواب کښې هغوی هم دا فرمائیلی وو چه دا د بدر په ورځ د قریشو کفار دی. او په روایت کښې دی چه د یوسړی په سوال باندې هغوی فرمائیلې وو دې نه مراد د قریشو منافقان دی. او په روایت کښې دی چه حضرت علی ﷺ یو ځل فرمائیل چه آیا

(۱) ابوداؤد کتاب الجنائز باب استغفار عندالقبر اللمیت فی وقت الانصراف ۳۲۲۱ وسنده حسن.

مانه څوك د قران په بابت کښې څه معلومات نه کوی؟والله اعلم. زما په علم کښې که چرې څوك نن زما نه زيات د قرآن عالم وې اوهغه دسمندرونونه اخواوې نوزه به خامخا هغه له رسيدم. دې اوريدو سره عبدالله بن الكواء اودريدو او وئی وئيل چه دا كوم خلق دی د چا باره کښې چه د الله ﷻ فرمان چه هغوی د الله ﷻ نعمت په کفر باندې بدل کړو او خپل قوم ئی د هلاکت په کنده کښې اوغورزو. هغوی اوفرمائيل دا د قريشو مشركان دی هغوی له دالله ﷻ نعمت ايمان اورسيدو خو هغوی دا نعمت په کفر سره بدل کړو او په روايت کښې د هغوی نه مروی دی چه دې نه مراد د قريشو دوه فاجران دی بنو اميه او بنو مغيره. بنو مغيره خپل قوم بدر کښې اودرولې وو او هغوی ئی په هلاکت کښې اچولې وو او بنو اميه د أحد په ورځ خپل كسان غرق کړل. په بدر کښې ابوجهل وو او أحد کښې ابوسفيان. اود هلاكت د کورنه مراد دوزخ دې او په روايت کښې دی بنو مغيره خو په بدرکښې هلاك شو او بنو اميه ته د څو ورځو فائده ملاؤ شوه. د حضرت عمر ﷺ نه هم د دې آيت په تفسيرکښې هم دا مروی دی. ابن عباس ﷺ چه کله د هغوی نه سوال اوکړو نوهغوی اوفرمائيل دواړه د قريشو بدکاره دی. زما ماما او ستا تره او زما ماماګان خو هم د بدر په ورځ ختم شو او ستا ترونو ته الله ﷻ مهلت ورکړې دې دوی به دوزخ ته ځی چه ډير خراب ځائ دې. هغوی پخپله شرك اوکړو او نور ئی هم دې طرف ته رابلل. اې نبی! ته دوی ته اووايه چه په دنياکښې څه خوراك څښاك او اغوستن اوکړئی آخری ځائ ستاسو دوزخ دې. لکه چه ارشاد دې چه مونږ به دوی ته هسې لږ شان آرام ورکړو بيا به ئی د سخت عذاب طرف ته بې بس کړو. يعنی دنياوی ګټه به هغوی اوکړی خو واپس کيږی به هم زمونږ طرف ته. هغه وخت به مونږ هغوی ته د هغوی د کفر په وجه سخت عذاب ورکوو.

قُلْ	لِّعِبَادِيَ	الَّذِيْنَ
اووايه	بندګانو زما ته	هغه (بندګان)
(ائي محبوبه ﷺ) زما هغه بندګانو ته اووايه		

اٰمَنُوْا	يُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ	وَيُنْفِقُوْا	مِمَّا	رَزَقْنٰهُمْ
چې ايمان ئې راوړې دې	چې قائم کړی مونځ	او خرچ کړی	د هغې نه	چې ورکړې دی مونږ هغوئ ته
چې ايمان ئې راوړې دې	چې هغوئ د مونځونو پابندی کوی	او څه چې مونږ ورکړی دی	د هغې نه	

سِرًّا	وَّعَلَانِيَةً	مِّنْ قَبْلِ	اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ	لَّا بَيْعٌ
په پټه	او په ښکاره	مخکښې د دې نه	چې راشی هغه ورځ	چې نۀ به وی اخستل خرڅول
په پټه او په ښکاره (دنيکئ په لار کښې) خرڅ کوی		د دې نه وړاندې چې هغه ورځ راشی	چې	

فِيْهِ	وَلَا خِلٰلٌ ۝
په هغې کښی	او نۀ دوستی
په کښې اخستل خرڅول نۀ وی	

قوله تعالى:: يُقِيْمُوا الصَّلٰوةَ وَيُنْفِقُوْا

د الله ﷻ حكم مونځ اوزكوة.- الله ﷻ خپلو بنديګانوته دخپل اطاعت اوخپل حق منلو اود الله ﷻ مخلوق سره احسان او ښه سلوك كولو حكم وركوی. فرمائی چه مونځ برابر كوئې چه د الله ﷻ وحده لاشريك له عبادت دې او زكوة خامخا وركوئې خپلوانو ته هم او پردو ته هم. اقامت نه مراد د وخت حدود د ركوع خشوع اود سجدې حفاظت كول دی. د الله ﷻ دركړې شوې رزق د هغه په لاركښې پټ ښكاره اود هغه

د رضا د پاره نورو له هم ورکول پکار دی دی د پاره چه په هغه ورځ مخلصی ملاؤ شی چه په کومه ورځ به هيڅ اخستل خرڅول نه کيږی اونه به څه دوستی او اشنائی وی. که څوك خپل خان هم د فدي په توګه خرڅول اوغواړی نو ناممکن دی لکه چه فرمان دی ﴿فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ وَّلَا مِنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا﴾ يعنی نن تاسو نه اوکافرانو نه څه فديه اوبدله نه شی اخستی هلته به دچاد دوستئ په وجه نه خلاصيږی بلکه هلته به عدل او انصاف وی. ﴿خلال﴾مصدر دی ﴿امراءالقيس﴾په شعر کښی هم دا لفظ دی. په دنيا کښی لين دين او دوستی په کار راځی خو هلته دا څيز که د الله ﷻ د پاره نه وی نو بی کارڅيزدی. د الله ﷻ ارشاد دی ﴿وَاتَّقُوْا يَوْمًا لَّا تَجْزِيْ نَفْسٌ عَنْ نَّفْسٍ شَيْئًا وَّلَا يُقْبَلُ مِنْهَا شَفَاعَةٌ وَّلَا يُؤْخَذُ مِنْهَا عَدْلٌ وَّلَا هُمْ يُنْصَرُوْنَ﴾ د هغه ورځی د عذابونونه دبچ کيدلوکوشش کوه په کومه ورځ چه به څوك هم دچاپه کارنه راځی.نه به دچانه فديه قبلولی شی نه به چاله دچا شفاعت فائده ورکوی نه به څوك دچا څه امداد کولی شی.ارشاد باری تعالی دی﴿يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْفِقُوْا مِمَّا رَزَقْنٰكُمْ مِّنْ قَبْلِ اَنْ يَّاْتِيَ يَوْمٌ لَّا بَيْعٌ فِيْهِ وَلَا خُلَّةٌ وَّلَا شَفَاعَةٌ ۗ وَالْكٰفِرُوْنَ هُمُ الظّٰلِمُوْنَ﴾ ايماندارانوکوم چه مونږ تاسوته درکړی دی تاسودهغی نه زمونږپه لارکښی خرچ کوئی د دی نه وړاندی چه هغه ورځ راشی په کومه کښی نه څه خرڅول اخستل شته نه دوستی او نه شفاعت. هم کافران په اصل کښی ظالمان دی.

اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ
الله | هغه ذات دی | چی پيدائی کړل | اسمانونه | او زمکه
الله ﷻ هغه ذات دی | چی چا اسمانونه او زمکه پيدا کړل
وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ الثَّمَرٰتِ رِزْقًا لَّكُمْ
او نازلی ئی کړی اسمان نه | اوبه | نو راويستلی ئی | په دغه اوبو سره | دهر قسم ميوو نه | رزق | د پاره ستاسو
او د بره نه ئی اوبه راوورولی ابيا د هغی اوبو نه ئی مختلفی ميوی تاسو دپاره د رزق په طور پيدا کړی
وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِيَ فِي الْبَحْرِ بِاَمْرِهٖ
او تابع ئی کړه | ستاسو دپاره کشتئ | دپاره ددی چی ګرځی | په درياب کښی | په حکم د هغهٔ سره
اوتاسو دپاره ئی بيړئ تابع کړه | چی د هغهٔ په حکم سره سمندر کښی روانه وی
وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهٰرَ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
او تابع ئی کړل | ستاسو دپاره | نهرونه | اوتابع ئی کړل | ستاسو دپاره نمر | او سپوږمئ
او ستاسو د فائدی دپاره ئی دريابونه تابع کړل | اوستاسو دپاره ئی نمر او سپوږمئ په کار لګولی دی
دَآئِبَيْنِ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَاٰتٰىكُمْ مِّنْ كُلِّ مَا
چی مسلسل روان دی | او تابع ئی کړل | ستاسو دپاره شپه | او ورځ | او در ئی کړل تاسو ته ټول هغه څيزونه
چی هميشه روان وی | اوتاسو دپاره ئی شپه او ورځ تابع کړل | اوتاسو ته ئی هغه ټول څيزونه درکړل
سَاَلْتُمُوْهُ وَاِنْ تَعُدُّوْا نِعْمَتَ اللّٰهِ لَا تُحْصُوْهَا اِنَّ
چی تاسو اوغوښتل هغهٔ | او که شماروئ تاسو | نعمتونه د الله | نهٔ شئ شمارولی هغه | بيشکه
چی تاسو غوښتل | اوکه تاسو د الله ﷻ نعمتونه شميرل غواړئ | نو نهٔ ئی شئ شميرلی | بيشکه

الْإِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾
انسان ا ډيرظالم دي ا ډير ناشکره دي ا
انسان ډير بې انصافه ناشکره دي ا

قوله تعالى:: اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ

دالله ﷻ نعمتونه اودهغې ناشکري:- دالله ﷻ قسم قسم بې شماره نعمتونوته اوګوره.آسمان هغه يو محفوظ چت جوړکړې دې. زمکه ئې بهترين فرش جوړکړې دې. د آسمان نه باران راورولو سره د خوند او مزې ميوې فصلونه او باغونه تياروي. هم دهغه په حکم سره کشتئى د اوبو دپاسه رواني ګرځي دې د پاره چه تاسو د يوې غاړې نه بلې غاړې ته او د يوملك نه بل ملك ته اورسوی. اوچه تاسو د دې ځائ مال هلته او د هلته نه دلته يوسئى ګټه حاصله کړئى او تجربه زياته کړئى. نهرونه هم هغه ستاسو په کارکښې لګولې دی.تاسو د دې اوبه څکئى او په نوروهم څکوئى اوپه دې باندې فصلونه کونې. لامبئ وينځئى او په دې باندې قسماقسم فائدې حاصلوئى. دهميشه ګرځيدونکې اونه ستړې کيدونکې نمر او سپوږمئى هم ستاسو د فائدې په کارونوکښې اخته ده. په مقرر چال او مقررو ځايونو باندې ګردش کښې لګيادی. نه دوی جنګيږی او نه روستوکيږی. شپه او ورځ هم د دوی په تلو راتلوسره ځې راځې. ستوری هم د هغه د حکم ماتحت دی. هغه رب العالمين د برکت نه ډك دې. کله ورځې لويوی او کله شپې اوږدوی.هرڅيز په خپل کارکښې سرتيټې مشغول دې.هغه الله عزيز اوغفار دې.ستاسود ضرورت ټول څيزونه هغه تاسو له درکړی دی.تاسو چه د خپل حال اوقال نه د کومو کومو څيزونو محتاج وئى هغه هر څه تاسو له درکړی دی.

د الله ﷻ نه که نعمت غواړئ هم ئې ورکوی که نه غواړئى نو هم ئې ورکوی:: په غوښتو باندې هم هغه ورکوی او په نه غوښتو باندې هم. د هغه لاس نه بنديږی. نه به څه د الله ﷻ د ټولو نعمتونو شکريه ادا کړې نه خو هغه پوره شميرلې هم نه شې.طلق بن حبيب ﷺ فرمائى چه دالله ﷻ حق د هغه نه ډير دروندې چه بنديګان هغه ادا کړې شى اود الله ﷻ نعمتونه دهغې نه ډيرزيات دی چه بنديګان هغه اوشميری. خلقو شپه ورځ توبه او استغفار کوئې.په صحيح بخاری کښې دی چه رسول الله ﷺ فرمائيل چه اې الله هم ستا د پاره ټول حمد او ثناء ده. زمونږ ثناګانې ناکافى دی پوره او بې پرواه کونکې نه دی. ياالله ته مو معاف کړې.([1]) بزار کښې دحضورﷺ ارشاد دې د قيامت په ورځ به د انسان درې کتابونه راوځی يو کښې به نيکئى ليکلې شوې وی په دوئم کښې به ګناهونه وی او په دريم کښې به د الله ﷻ نعمتونه وی.الله ﷻ به خپلو نعمتونوکښې د ټولونه وروکى نعمت ته اوفرمائى پاسه اوخپله بدله او معاوضه د ده د نيکوعملونونه واخله. دې سره به د هغه ټول اعمال ختم شى. بيا به هم هغه يك دم اووائى چه يا الله زما پوره قيمت خو وصول نه شو. خيال کوئې چه لا تراوسه پورې د ګناهونو کتاب لا هغه شان پروت دې او د ټولو نعمتونو کتاب هم لا هغه شان پروت دې. که په بنده باندې د الله ﷻ اراده د رحم او کرم اوشوه نو اوس به دهغه نيکئى زياتې کړی او د هغه د ګناهونو نه به زياتې شى او هغه ته به اوفرمائى چه ما خپل نعمتونه تاته بغير د بدلې اوبښل.([2]) د دې سند ضعيف دې.

د شکر پوره ادا کولو طريقه:: په يو روايت کښې دی چه حضرت داؤد ﷺ د الله ﷻ جل وعلا نه تپوس اوکړو چه زه ستا شکر څنګه ادا کړم؟ شکر کول هم پخپله ستايو نعمت دې. جواب به ملاؤ شى داؤد

---

[1]) صحيح بخاری کتاب الاطعمة باب مايوقول اذا فرغ من طعامه:٥٤٥٨.

[2]) البزار٣٤٤٤، مجمع الزوائد:١٠/مجمع الزوائد:٣٥٧/١٠

اوس تا شکر اداکړو کله چه ته په دې پوهه شوې اود دې اقرار دې اوکړوچه ته زماد نعمتونو د شکر ادا کولو نه قاصر يې. حضرت امام شافعي رحمه الله فرماني هم د الله ﷻ د پاره خو حمد دې د چا د بې شميره نعمتونو نه چه د يو نعمت شکر هم بغير د هغه د يو نوی نعمت نه مونږ نه شو ادا کولې خکه چه په دې نوی نعمت باندې بيا يو شکر ادا کول واجب کيږي.نو بيا ددې نعمت د شکر ادا کولو توفيق ملاويدلو باندې بيا نعمت ملاوشو د کوم شکريه چه واجب شوه. يو شاعر هم دا مضمون په يو شعر کښې ترلې دې که په يو يو ويښته باندې ژبه وی نوبياهم ستا د يو نعمت شکر پوره نه شو اداکولې. ستا احسانات او انعامات بې شميره دی.

وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيْمُ رَبِّ اجْعَلْ
او کله چې | اووئيل | ابراهيم عليه السلام | ائې ربه زما | جوړ کړه
اوڅه وخت چې ابراهيم عليه السلام دعا اوکړه | چې
هٰذَا الْبَلَدَ اٰمِنًا وَّاجْنُبْنِيْ وَبَنِيَّ اَنْ نَّعْبُدَ
دا ښار | امن والا | او اوساته ما | او خامن زما | (ددې نه) چې عبادت اوکړو مونږ
ائې زما ربه دا ښار(مکه) د امن ځائې اوګرځوه| .... اوما او زما اولاد د بتانو د عبادت نه
الْاَصْنَامَ رَبِّ اِنَّهُنَّ اَضْلَلْنَ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ فَمَنْ
دبتانو | ائې ربه زما | بيشکه دې بتانو | بې لارې کړل | ډير | د خلقو نه | نو هغه څوک
بچ اوساته|ائې زما ربه!دې بتانو خوډير خلق ګمراه کړی دی(دهغوی دګمراهئ سبب جوړشوی دی)| نو چا
تَبِعَنِيْ فَاِنَّهٗ مِنِّيْ وَمَنْ عَصَانِيْ
چې روان شو په طريقه زما | نو بيشکه هغۀ | د(ملت) زمانه دې | او هغه چا | چې نافرمانی او کړه زما
چې زما تابعداری اوکړه | .... هغۀ خو زما دی | ....او چا چې زما نافرمانی اوکړه
فَاِنَّكَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ
نو بيشکه تۀ | ښښونکې | مهربانه يې |
نوتۀ ښښونکې ډير مهربان يې

قوله تعالی:: رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ

د مکې د پاره د امن دعا:- الله ﷻ بيان فرماني چه د حرمت والا ښار په شروع کښې د الله ﷻ په توحيد باندې جوړشوې وو.د دې اول باني حضرت ابراهيم خليل الله عليه السلام دالله ﷻ نه سوا د نورو د عبادت کونکونه بری يعنې خلاص وو. هم دوی د دې په امن کيدو دعاکړې وه چه الله ﷻ قبوله کړه. د ټولونه اول د برکت نه ډك او د الله ﷻ دهدايت کورمکه مکرمه هم د الله ﷻ ده. کوم کښې چه د نورو ډيرو نښونه علاوه مقام ابراهيم هم دې. دې ښارته چه څوك اورسيدل نو هغه امن او آمان ته راغلو. د دې ښار د جوړولو نه پس خليل الله عليه السلام دعا اوکړه چه يا الله دا ښار د امن والا جوړکړه. د دې د پاره نې اوفرمائيل چه د الله ﷻ شکر دې چا چه ماله د حضرت اسماعيل عليه السلام او حضرت اسحاق عليه السلام په شان بچي راکړه. حضرت اسماعيل عليه السلام د حضرت اسحاق عليه السلام نه ديارلس کاله مشروو. دې نه مخکښې چه کله هغوی حضرت اسماعيل عليه السلام پنې روونکې د مور سره دلته راوستلې وو نو هغه وخت کښې هم هغه

ددې ښارد امن دعاكړې وه خود هغه وخت الفاظ داوو. ﴿رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا الْبَلَدَ﴾ نويدې دعاكښې بلد باندې لام نشته ځكه چه دادعاد ښاردآبادئې نه اول ده اواوس خو ښار جوړ شوې وو نو بلد ئې معرف بالام راوړلو. په سورة بقره كښې مونږ دا څيزونه په نوضاحت او تفصيل سره ذكر كړي. بيائې په دوئمه دعا كښې خپل اولاد هم شريك كړلو. انسان له پكاردى چه په خپله دعاكښې خپل اولاد هم اومور پلار هم شامل كړي. بياهغوى د بتانو ګمراهى او د هغې فتنه اكثر خلقولره دهوكه كول دلته بيان كړل، د هغې نه د خپلې ويزارئې څرګندونه اوكړه. او هغوى الله ﷻ ته حواله كړل چه كه غواړى نو اودې ښښى او كه غواړى نو سزا دې وركړى. لكه څنګه چه به روح الله ﷺ د قيامت په ورځ وائى كه ته دوى په عذاب كوې نوستا بنديګان دى اوكه ښښې نو ته عزيز او حكيم ئې. دا ياد ساتئى چه په دې كښې صرف د الله ﷻ د رضا اود هغه د ارادې طرف ته اشاره ده نه چه د هغې واقع كيدل جائز ګنړل دى.

رسول ﷺ دې ايتونو لوستلو سره امت دپاره ژړل: :حضور ﷺ د روح الله ﷺ دا قول او د خليل الله ﷺ دا قول ﴿إِنْ تُعَذِّبْهُمْ﴾ الخ تلاوت كولو سره په ژړا ژړا كښې خپل امت يادكړونو الله ﷻ حضرت جبرائيل ﷺ ته حكم اوكړلو چه لاړشه معلومه كړه چه ولې ژاړې؟ هغوى ﷺ وجه بيان كړه نوحكم اوشو چه لاړشه او ورته اووايه چه تا به مونږ د خپل امت باره كښې خوشحاله كوو او خفه كووبه دې نه.[۱]

رَبَّنَآ	اِنِّىٓ	اَسۡكَنۡتُ	مِنۡ ذُرِّيَّتِىۡ
ائې ربه زمونږ	بيشكه	ديره كړل ما	اولاد خپل
ائې زمونږ ربه	بيشكه ما خپل اولاد ستا عزتمند كور		

بِوَادٍ	غَيۡرِ	ذِىۡ	زَرۡعٍ	عِنۡدَ بَيۡتِكَ	الۡمُحَرَّمِ ۙ
په داسې ميدان كښې	چې نۀ دې	خاوند	د فصل	خوا ته د كور ستا	چې محترم دې
كعبې سره نزدې په بې اوبو او بې ګياه ميدان كښې ديره كړل					

رَبَّنَا	لِيُقِيۡمُوا	الصَّلٰوةَ	فَاجۡعَلۡ	اَفۡـِٕدَةً	مِّنَ النَّاسِ
ائې ربه زمونږ	د پاره د دې چې قائم كړي	مونځ	نو اوګرځوه	زړونه	د خلقو
ائې زمونږ ربه د دې د پاره چې دوئ مونځونه په پابندئ سره اوكړي	پس د بعضو خلقو زړونه				

تَهۡوِىۡۤ	اِلَيۡهِمۡ	وَارۡزُقۡهُمۡ	مِّنَ الثَّمَرٰتِ	لَعَلَّهُمۡ
چې راخي په محبت سره	دوئ ته	او وركړه دوئ ته	د ميوو نه	د پاره د دې چې دوئ
د ددوئ طرف ته مائله كړه	اودوئ ته ميوې وركړه	........چې ستا		

يَشۡكُرُوۡنَ ﴿۳۷﴾
شكر اوباسى
شكر اداكړي

قوله تعالى:: وَارۡزُقۡهُمۡ مِّنَ الثَّمَرٰتِ

دابراهيم ﷺ دميوود زياتوالى دعا: دا دوئمه دعاده. اوله دعا د ښارد آبادئې نه اول كله چه هغوى حضرت اسماعيل ﷺ اودهغه مور بى بى دلته پريخودې وو اودا دعاد دې ښار د آباديدونه پس ده. دې دپاره

[۱]) صحيح مسلم كتاب الايمان باب دعاء النبي ﷺ لامته وبكائه شفقة عليهم:۲۰۲، ابن حبان:۷۶۳۴، السنن الكبرى:۱۱۲۶۹.

دلته ﴿عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ﴾ لفظ راوړلو اود مونځ قائم کولو هم ذکر اوکړو. ابن جریر رحمه الله فرمائي دا متعلق دی لفظ ﴿الْمُحَرَّمِ﴾ سره یعنی دا ئې دحرمت والا ځکه جوړکړو چه د دې ځائ والا په تسلئ سره مونځ اداکړې شي. دا نکته هم د یادولو قابله ده چه هغوی اوفرمائیل د څه خلقو زړه د هغوی طرف ته ټیټ کړې که د ټولو خلقو د زړه د ټیټیدلو دعا وه نود فارس روم یهود او نصارئ غرض د ټولې دنیا خلق به دلته اولته پراته وو. هغوی صرف د مسلمانانودپاره دا دعا اوکړه اودعائي اوکړه چه هغوی ته میوې هم ورکړه. دا زمکه د زمیندارئ قابله هم نه ده اودعا د میوو د رزق کولې شي.

الله ﷻ دا دعا هم قبوله کړه لکه چه ارشاد دې ﴿أَوَلَمْ نُمَكِّن لَّهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِّزْقًا مِّن لَّدُنَّا﴾ یعنی آیا مونږ هغوی ته د حرمت او امن والا ځائ نه دې ورکړې. دلته د هر څیز میوې د هغوی طرف ته راښکلې راځي چه خاص زمونږ د طرف نه رزق دې. نو دا د الله ﷻ خاص رحم وکرم او مهربانی ده چه د ښار پیداوار هیڅ هم نه دې او میوې دهر قسم هلته موجود دی داد حضرت ابراهیم خلیل الرحمن صلوات الله وسلامه علیه د دعا قبولیت دې.

رَبَّنَآ إِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِي وَمَا
| اے ربه زمونږ | بیشکه ته | معلوم دی تاته | هغه چې پټوو نې مونږ | او هغه
| ائې زمونږ ربه ! | بیشکه څه چې مونږ پټوؤ او څه چې مونږ ښکاره کوو ټول هر څه تا

نُعْلِنُ ۗ وَمَا يَخْفَىٰ عَلَى اللَّهِ مِن شَيْءٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا
چې ښکاره کوو نې مونږ | او نه پټیږی | په الله باندې | هیڅ څیز | په زمکه کښې | او نه
ته معلوم دی | او د الله ﷻ نه په زمکه کښې او په اسمان کښې هیڅ څیز پټ نه دې.........

فِي السَّمَاءِ ۝ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي وَهَبَ لِي عَلَى الْكِبَرِ
په اسمان کښې | ثنا ده | الله د پاره | هغه الله | چې رانې کړل | ماته | سره د بوډاوالی
.... | ... ټول تعریفونه الله ﷻ د پاره دی | چې ماته ئې په پیرئ (بوډاتوب) کښې (دوه ځامن)

إِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ ۚ إِنَّ رَبِّي لَسَمِيعُ الدُّعَاءِ ۝ رَبِّ
اسماعیل | او اسحاق | بیشکه | رب زما | خامخا اوریدونکې | د دعا دې | ائې ربه زما
اسماعیل علیه السلام او اسحاق علیه السلام راکړل | بیشکه زما رب دعاګانې اوری | .... ائې زما ربه

اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِن ذُرِّيَّتِي ۚ رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ۝
جوړ کړې ما | قائیمونکې د مانځه | او زما د اولاد نه هم | ائې ربه زمونږ | او قبوله کړې | دعا زما
ما او زما اولاد هم دمونځ پابند جوړ کړه | .... ائې زمونږ ربه ! زما دعا قبوله کړه

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ
ائې ربه زمونږ | ښښنه اوکړې | ماته | او مور او پلار زماته | او مومنانو ته | په هغه ورځ
ائې زمونږ ربه ! ما او زما مورپلار اوټول مؤمنان په هغه ورځ اوبښه | په کومه ورځ چې به

يَقُومُ الْحِسَابُ ۝
چې قائمیږی حساب |
حساب کتاب کیږی |

قوله تعالى:: رَبِّ اجْعَلْنِيْ مُقِيْمَ الصَّلٰوةِ

دحضرت ابراهیم علیه السلام یوه بله دعا. د الله ﷻ خلیل علیه السلام په خپله دعا کښې فرمائی چه الله ﷻ خو زما ارادې اومقصود زمانه ښه پیژنی. زما خوښه ده چه دلته اوسیدونکی ستا د رضا طالب او صرف هم ستا طرف ته راغب وی. ظاهراو باطن خوتاته معلوم دی. د زمکې اوآسمان هر څیز تاته ښکاره دې. ستا احسان دې چه په دې بوډاوالی کښې تاماله اولاد راکړو او یو پسې دې بل بچې راکړو اسماعیل علیه السلام او اسحاق علیه السلام هم. ته د دعاګانو اوریدونکې او قبلونکې ئې. ما اوغوښتل او تا راکړه. نو ستا شکر دې یا الله ته ما د مونځونو پابند جوړکړه اوزما اولاد کښې هم دا سلسله روانه اوساتې. زما ټولې دعاګانې قبولې کړه. د ﴿وَلِوَالِدَيَّ﴾ قراءت بعضو ﴿وَلِوَالِدِي﴾ هم کړې دې په صیغه د مفرد سره. دا یاد ساته چه دا دعا د دې نه وړاندې ده.چه هغوی ته د الله ﷻ د طرف نه معلومه شوه چه ستا پلار د الله ﷻ په دښمنئ باندې مړشوې دې. نوچه کله دا ښکاره شوه نو هغوی د خپل پلار نه ویزاره شو. نو دلته هغوی د خپل مور پلار او ټولو مؤمنانو د خطاګانو معافی د الله ﷻ نه غواړی چه د اعمالو د حساب او بدلې په ورځ دې خطاګانې معاف وی.

وَلَا تَحْسَبَنَّ	اللّٰهَ	غَافِلًا	عَمَّا	يَعْمَلُ
او ته مه کوه ګمان	په الله باندې	چې غافله دې	د هغه کارونو نه	چې کوی ئې
......اوته په الله باندې دا ګمان مه کوه	چې ګنې هغه د ظالمانو			
الظّٰلِمُوْنَ ۵ اِنَّمَا	يُؤَخِّرُهُمْ	لِيَوْمٍ	تَشْخَصُ	فِيْهِ
ظالمان | بیشکه	چې الله روستو کوی دوئ	هغه ورځ ته	چې غړ یدلې به پاتې شی	په هغې کښې
دکارونو نه غافله دې | هغوئ ته ئې خو تر هغې ورځې پورې مهلت ورکړې دې	چې په کومه ورځ به			
الْاَبْصَارُ ۴	مُهْطِعِيْنَ	مُقْنِعِيْ	رُءُوْسِهِمْ	لَا يَرْتَدُّ
سترګې	چې منډې وهونکی به وی	اوچت نیونکی به وی	د سرونو خپلو	واپس به نۀ راګرځی
ئې سترګې غړیدلې پاتې شی | هغوئ به خپل سرونه اوچت کړی منډې وهی | د هغوئ				
اِلَيْهِمْ	طَرْفُهُمْ	وَاَفْئِدَتُهُمْ	هَوَآءٌ ۳	
دوئ ته | سترګې د دوئ	او زړونه د دوئ به	الوتلی وی		
نظرونه به دهغوئ طرفته نۀ واپس کیږی | او زړونه به ئې الوتې وی				

قوله تعالى:: وَلَا تَحْسَبَنَّ اللّٰهَ غَافِلًا

د الله ﷻ ورکړې شوی مهلت نه ناجائزه فائده مه اوچته وه:- څوک دې دا نه ګڼړی چه د بدنی کونکو د بدو الله ﷻ ته هډو علم نشته خکه دوی په دې دنیاکښې خوشحاله او آباد دی. نه الله ﷻ د یو یو کس د یوې یوې ګهړئی د ښو اوبدو اعمالونه ښه خبر دې. دا مهلت پخپله د هغه ورکړې شوې دې چه یا خو به هغه واپس شی یا به په ګناهونوکښې نور هم زیات شی تر هغه وخته پورې چه د قیامت ورځ راشی د کومې ورځې تباهئی چه به سترګې بڅې راوباسی او روځې به اوچتې اوخیژی. اوچت سر د آواز کونکی آواز پسې به منډې وهی. چرته به اخوادیخوا نه کیږی. ټول به ډیر اطاعت کونکی جوړ شی. په منډو منډو به د الله ﷻ حضورته د حاضرئی د پاره بې واره راخی. نه به د ویرې نه او فکر نه سترګې لاندې ټیټولې شی اونه به سترګې رپولې شی. د زړونو به داحال وی لکه الوزی خالی پراته دی دویرې نه علاوه

بل هيڅ څيز نشته هغه به ګرګس (سينه) ته رسيدلي وي د خپل ځاى نه اخوا شوى دى اود دهشت او ويرې نه خراب شوى دى.

وَاَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ

|او اوويروه| خلق |د هغه ورځې نه

||او (اى محبوبه ﷺ) خلق دهغې ورځې

يَأْتِيْهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُوْلُ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا رَبَّنَآ

چې رابه شي هغوئ ته | عذاب | نو اوبه وائي | هغه کسان | چې ظلم ئې کړې وى | ائې ربه زمونږ

نه اوويروه |په کومه کښې چې به په هغوئ عذاب راشي| نو ظالمان خلق به اووائي |چې ائې زمونږ ربه

اَخِّرْنَآ اِلٰٓى اَجَلٍ قَرِيْبٍ ۙ نُّجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ ؕ

روستو کړې مونږ| نيتې نژدې ته | قبول به کړو مونږ| دعوت ستا| او پيروى به اوکړو| د رسولانو

مونږ ته لږ مهلت راکړه | چې مونږ ستا دعوت قبول کړو | اود پيغمبرانو تابعدارى اوکړو

اَوَلَمْ تَكُوْنُوْٓا اَقْسَمْتُمْ مِّنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِّنْ زَوَالٍ ۙ

ايا نۀ وئ تاسو | چې قسمونه به خوړل تاسو | د مخکښې نه | چې نشته تاسو لره | څه زوال

(مونږ به ورته اووايو) ايا تاسو نۀ وئ چې د دې نه وړاندې به مو قسمونه خوړل|چې مونږ د پاره زوال نشته

وَّسَكَنْتُمْ فِيْ مَسٰكِنِ الَّذِيْنَ ظَلَمُوْٓا

حالانکه اوسيدلى وئ تاسو| په کورونو د هغه کسانو کښې | چې هغوئ ظلم کړې وو

حال دا چې تاسو د هغه چا په ځايونو کښې اوسيدلي وئ چې په ځانونو ئې (د ګناهونو په وجه) زياتي

اَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ

په ځانونو خپلو باندې| او ښکاره شوې وۀ | تاسو ته | چې څرنګې | اوکړو سلوك مونږ | د هغوئ سره

کړې وو | اوښۀ ښکاره درته معلومه وه | چې هغوئ سره مونږ څه کړې وو ....

وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْاَمْثَالَ ۝ وَقَدْ مَكَرُوْا مَكْرَهُمْ ؕ وَعِنْدَ اللّٰهِ

او بيان کړې وۀ مونږ | تاسو ته | مثالونه | او اوکړل هغوئ | تدبيرونه خپل | او د الله سره دي

او د هغوئ مثالونه مو درته اوروِلي وو| اودوئ خپل ټول سازشونه اوکړل |او د دوئ د سازشونو جواب

مَكْرُهُمْ ؕ وَاِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُوْلَ مِنْهُ الْجِبَالُ ۝

(جواب د) مکرد هغوئ | او اګر چې وۀ | مکر د هغوئ (داسې) | چې اوخوزيږى |د وجې د هغې نه غرونه

الله ﷻ سره موجود وو| اګر که د دوئ سازشونه داسې زبردست سازشونه وو|چې غرونه هم ورته د ټينګې نۀ وو

قوله تعالى:: اَوَلَمْ تَكُوْنُوْٓا اَقْسَمْتُمْ

دقيامت په ورځ دنياته واپس تلل نامنظور: ظالمان اوبې انصافه خلق چه د الله ﷻ عذاب اووينى نو ارزو ګانې به کوى دعاګانې به غوارى چه مونږته لږشان مهلت ملاوشى چه مونږ حکم اومنواود پيغمبرانو تابعدارى هم اوکړو. او په آيت کښې دى چه مرګ اووينى نو وائى ﴿رَبِّ ارْجِعُوْنِ﴾ يا الله اوس مو واپس

کړه الخ. همدغه مضمون په آیت ﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تُلْهِكُمْ أَمْوَالُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ﴾ الخ کښې دې. یعنې
اې مسلمانانو تاسو دې ستاسو مال اولاد دالله ﷻ د یاد نه غافله نه کړي. داسې کونکي خلق په ښکاره
تاوان کښې دي. زمونږ ورکړې شوی زمونږ په لارکښې ورکوئي. داسې نه چه د مرګ په وخت کښې
ارزو کوني چه ماته دې د لږشان وخت مهلت ملاوشي. نو زه به خیرات اوکړم او په نیکانو کښې به
شامل شم. یادساتئي د اجل راتلونه پس چاته مهلت نه ملاوېږي. او الله ﷻ ستاسو د اعمالو نه خبر دې.
په محشرکښې به هم د دوی دا حال وی. د سورة سجده آیت ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذِ الْمُجْرِمُونَ﴾ کښې دی چه کاش که
تا ګناهګاران اولیدل چه هغوی د پروردګار په وړاندې به سرونه ټیټ کړي شوی وائي اې زمونږ ربه مو
اولیدل مونږ واوریدل ته مونږه یو ځل دنیا ته اولیږه نو مونږ به د یقین والاشو او نیک عملونه به اوکړو.
هم دا بیان په آیت ﴿وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ وُقِفُوا عَلَى النَّارِ﴾ او آیت ﴿وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا﴾ وغیره کښې هم دې. دلته هغوی
ته جواب ملاوېږي چه تاسو خو د دې نه اول قسمونه خوړلو سره وئیلي وو چه ستا نعمتونو ته هډو زوال
نشته او قیامت خو هیڅ څیز نه دې مړه کیدلو نه پس خو اوچتیدل هډوشته نه اوس د دې مزه واخلئي
تاسو څه وئیل او ښه کلك قسمونه به مو خوړل او نورو ته به مو یقین ورکولو چه مړي به الله ﷻ دوباره
نه ژوندي کوي. بیا فرمائي چه تاسو پخپله اولیدل او واوریدل چه تاسو نه اول ستاسو په شان خلقو سره
مونږ څه اوکړل. د هغوی مثالونه مونږ تاسو ته هم بیان کړي دي چه زمونږ په عذابونو هغوی څنګه غرق
کړې شو. سره د دې نه تاسو د هغوی نه عبرت نه حاصلوئې او بیدار کیږئې نه، نو تاسو څومره چالاك
نې خو ښکاره خبره ده چه الله ﷻ سره څوك چالاکي نه شي کولې.

د نمرودیوه قصه: حضرت ابراهیم ؑ سره چه چا جګړه کړې وه هغه د ګده (مرداره خوړونکې یو
الوتونکې څیز دې) دوه بچي ساتلي وو. کله چه هغه لوئ شو اوځوانان شو او طاقت او قوت والا شو نود
یو وړوکي چوکئي یوې خپې پورې ئې یو اوتړلو د دوئمې خپې سره ئې بل اوتړلو. د هغوی د خوراك د
پاره ئې هیڅ نه ورکول او پخپله سره د ملګری په دې چوکئي کیناستل اود یو لرګی سرپورې غوښه
اوتړله او اوچته ئې کړه. نهر ګده هغه د خوړلو د پاره اوچت والوتلو او خپل زور سره ئې چوکئي هم
اوچته کړه. اوس چه دې دومره اوچتوالی ته اورسیدو چه هریوڅیز دوی ته د مچ په شان ښکاره شو نو
هغوی لرګي ښکته کړو نو دې وخت کښې غوښه لاندې ښکاریده په دې وجه ځناور خپلې وزرې
راغونډې کړې او د غوښې حاصلولو د پاره لاندې کوزیدل شروع کړل او دا چوکئي هم لاندې کیدل
شروع شو. تر دې چه زمکې ته اورسیدل نو دا دی هغه مکارئي دګومو سره چه د غرونو زوال هم ممکن
شان شي. دعبدالله ؓ په قراءت کښې ﴿وَإِنْ كَادَ مَكْرُهُمْ﴾ دې. حضرت علي ؓ حضرت ابی بن کعب ؓ او
حضرت عمر ؓ قراءت هم دغه دې. دا قصه د نمرود ده چه د کنعان بادشاه وو هغه په دې بهانه باندې
د آسمان قبضه غوښتې وه. د هغه نه پس د قبطیانو بادشاه فرعون هم دا چل کولو. ډیره لویه او اوچته
مناره ئې جوړه کړې وه خو د دواړو کمزوری ضعیفي او عاجزي ښکاره شوه او د ذلت خوارئي ښکته
کیدلو او تنزل سره حقیر او ذلیل شو. وائي چه کله بخت نصر په دې حیله باندې خپل تخت ډیر اوچت
بوتلو تردې چه زمکه او دزمکې اوسیدونکي دهغه د سترګونه غائب شونوهغه له یو قدرتي آواز راغلو
چه اې سرکشه او باغي څه اراده لرې؟ دې اوویریدو لږ ساعت پس دا غیبي آواز بیا راغلو اوس خو د
هغه ځیګر اوبه شو او زر ئې نیزه ښکته کړه او لاندې ئې کوزیدل شروع کړه. دحضرت مجاهد په
قراءت کښې ﴿لَتَزُولُ﴾ دې بدله کښې د ﴿لِتَزُولَ﴾ ابن عباس ؓ دا نافیه مني یعنې د هغوی مکر غرونه نه
شي زائل کولې. حسن بصري ؒ هم دا وائي. دابن جریر ؒ توجیه دابیان فرمائي چه دهغوی شرك او
کفر غرونه نه شي اخواکولې هیڅ ضرر نه شي ورکولې صرف هم د هغوی وبال د هغوی په ځانونو دې.
زه وایم چه هم ددې په شان د الله ﷻ دا فرمان هم دې ﴿وَلَا تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْأَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ﴾

طَوْلًا﴾ په زمکه دکبرژنو په شان مه ګرځه نه خو ته زمکه څیرلې شې نه دغرونواوچتوالی ته رسیدې شې.دابن عباس ﷺ دوئم قول دادې چه دهغوی شرك غرونه زائل کونکې دې لکه چه دالله ﷻ ارشاد دې ﴿تَكَادُ السَّمٰوٰتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ﴾دې سره خودآسمانونوشلیدل ممکن دی.دضحاك رحمه الله اوقتاده رحمه الله هم دغه قول دې

فَلَا تَحْسَبَنَّ	اللّٰهَ	مُخْلِفَ	وَعْدِهٖ	رُسُلَهٗ ط	اِنَّ اللّٰهَ	عَزِيْزٌ
پس ته ګمان مه کوه	په الله باندې	دخلاف کونکی	د وعدې خپلې	د رسولانو خپلو سره	بیشکه الله	غالب دې

نو دا ګمان هیچرې مۀ کوه | چې الله ﷻ به خپلو پیغمبرانو سره وعده خلافي اوکړي | بیشکه الله ﷻ غالب

ذُوانْتِقَامٍ ﴿٤٧﴾	يَوْمَ	تُبَدَّلُ	الْاَرْضُ	غَيْرَ الْاَرْضِ
بدله اخستونکې دې	(اوویروه دوئ)د هغه ورځ نه	چې بدل به کړې شی	دا زمکه	په بلې زمکې سره

بدله اخستونکې دې | (دوئ دهغې ورځې نه)اوویروه | په کومه ورځ چې به دازمکه په بله زمکه بدله شی

وَالسَّمٰوٰتُ	وَبَرَزُوْا	لِلّٰهِ	الْوَاحِدِ	الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾	
او اسمانونه هم	او حاضر به شی	الله ته	چې یو دې	غالب دې	اوټۀ به اووینې

اواسمانونه (به بې نوره شی) | اودوئ ټول به غالب الله ﷻ ته ورمخامخ شی | اوټۀ به اووینې

قوله تعالی:: يَوْمَ تُبَدَّلُ الْاَرْضُ غَيْرَ الْاَرْضِ

دقیامت په ورځ به زمکه او آسمانونه بدلولې شی: الله ﷻ خپله وعده مقرر او موکد کوی چه په دنیا او آخرت کښې چه هغه د خپلو رسولانو سره کومه وعده کړې ده هغه هیڅ کله هم د هغې خلاف کونکې نه دې. په هغه باندې بل هیڅ څوك غالب نشته هغه په ټولو غالب دې. د هغه د ارادې مراد جدانه دې هغه چه څه اوغوښتل بس هم هغه کیږی. هغه به د کافرانونه د هغوی د ظلم بدله خامخا اخلی. د قیامت په ورځ به په هغوی حسرت نااميدی او ارمان پروت وی. په هغه ورځ به زمکه وی خو د دې نه علاوه بله به وی. دغه شان به آسمان هم بدل کړې شی. په بخاری شریف او مسلم شریف کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی په یو داسې سپینه او صفازمکه باندې حشر کولې شی لکه چه د میدې سپینې ټیکنی وی او په هغې باندې هیڅ نښه او ښکته پورته نه وی(¹)مسنداحمد کښې روایت دې حضرت عائشه رضي الله عنها فرمائی د ټولو نه مخکښې هم ما درسول الله ﷺ نه د دې آیت باره کښې د سوال تپوس کړې وو چه هغه وخت به خلق کوم خائ وی؟ حضور ﷺ اوفرمائیل په پل صراط باندې.(²) یوبل روایت کښې دی چه حضور ﷺ داهم اوفرمائیل چه تا د هغې خبرې تپوس اوکړوچه زما په امت کښې ددغه خبرې چا تپوس نه دې کړې(³)او په بل روایت کښې دی چه داسوال دمور بی بی رضي الله عنها ددې آیت ﴿وَالْاَرْضُ جَمِيْعًا قَبْضَتُهٗ﴾ متعلق وو اوهغوی ﷺ هم دغه جواب ورکړې وو.(⁴)

دیهودی عالم سوالونه اودهغې جوابونه: ثوبان ﷺ فرمائی چه زه رسول الله ﷺ سره ووم یو یهودی عالم راغلو او هغه د رسول الله ﷺ نوم واخستو او سلام علیك ئې اووئیل. ما هغه له دومره په زوره دیکه ورکړه چه نزدې وه چه راپریوتلې وې. هغه ماته اووئیل چه تا ماله ولې دیکه راکړه. ما هغه ته اووئیل چه بې ادبه یارسول الله نه وائې او د هغه نوم اخلې. هغه اووئیلې چه مونږه خو کوم نوم د هغه اود هغه د

(¹) صحیح بخاری کتاب الرقاق باب یقبض الله الارض یوم القیامة:٦٥٢١، صحیح مسلم:٢٧٩٠، ابن حبان:٧٣٢٠.
(²) احمد:٣٥/٦، صحیح مسلم کتاب صفات المنافقین، باب فی البعث والنشور: ٢٧٩١ترمذی:٣١٢١، ابن ماجه:٤٣٧٩، ابن حبان:٧٣٨٠.
(³) احمد:١٠١/٦، صحیح مسلم:٢٧٩١.
(⁴) احمد:١١٧/٦،ترمذی کتاب تفسیر القرآن باب ومن سورة الزمر:٣٢٤١.

خاندان والا د خلقو ایخودې دې هم په هغه نوم باندې به نې رابلو. حضورﷺ اوفرمائیل زما خاندان خوزما نوم هم محمد(ﷺ) ایخودې دې. یهودی وئیلې چه واوره زه تانه یوه خبره معلومولو له راغلې یم. حضورﷺ اوفرمائیل چه بیا به زما جواب تاله څه نفع هم درکړی؟ هغه اوونیل چه واخویه نې اورم د نبی ﷺ په لاس کښې چه کوم ډکې وواو هغه په زمکه باندې ګرخولو سره اوفرمائیل چه ښه ده معلومه کړه. هغه وئیل چه کله زمکه او آسمان بدل کړې شی نو هغه وخت به خلق کوم ځائ وی؟ وئې فرمائیل پل صراط سره په تیاروکښې هغه تپوس اوکړو چه د ټولونه اول به په پل صراط باندې کوم خلق تیریږی؟ هغوی ﷺ اوفرمائیل چه مهاجرین او فقیران نو هغه تپوس اوکړو چه هغوی ته به د ټولونه مخکښې کومه تحفه ملاویږی؟ هغویﷺ اوفرمائیل چه د کب د اینې زیاتی. هغه تپوس اوکړو چه دې نه پس به هغوی ته کوم خوراك ملاویږی؟ هغویﷺ اوفرمائیل چه جنتی غوینې به حلالولې شی کوم چه د جنت په اطرافوکښې څرن کوی. هغه بیا تپوس اوکړو چه د څکلو د پاره به څه ملاویږی؟ هغویﷺ اوفرمائیل د جنت د نهر سلسبیل اوبه. یهودی اوونیل ستا ټول جوابونه په حقه دی. ښه ده زه اوس دیوې بلې خبرې تپوس کوم چه هغه خو یا نبی پیژنی او یا د دنیا یو دوه کسان نو حضورﷺ اوفرمائیل چه تاله به زما جواب څه نفع درکړی؟ هغه وئیل واوخوره. د بچی باره کښې ته څه فرمائې؟ حضورﷺ اوفرمائیل چه د سړی خاص اوبه د سپین رنګ وی او د ښځې خاص اوبه دزیړ رنګ وی کله چه دا دواړه جمع کیږی نو که د سړی اوبه غالب راشی نود الله په حکم سره هلك پیداکیږی او که د ښځې اوبه غالب راشی نو د الله ﷻ په حکم جینئی پیدا کیږی. یهودی اوونیل چه بې شکه ته رښتونې ئې او د الله ﷻ پیغمبر ئې. بیا واپس لاړو نو هغه وخت حضورﷺ اوفرمائیل هغه چه کله مانه سوال اوکړو نو ماته یو جواب هم معلوم نه ووخو هغه وخت ماته الله ﷻجواب اوخودل(مسنداحمد)([1])په ابن جریرطبری کښې دی چه دیهودی عالم د ړومبی سوال په جواب کښې حضورﷺ اوفرمائیل هغه وخت به مخلوق د الله ﷻ په میلمستیاکښې وی. نو چه هغوی سره کوم څیزونه دی د هغې نه به عاجزه نه وی. عمروبن میمون ؒ فرمائی چه دا زمکه به بدله کړې شی او زمکه به د سپینې میدې د ټکنی غوندې وی په کومه کښې چه به هیڅ وینه بهیدل نه وی او نه به څه ګناه وی، سترګې به تیزې وی د داعی آواز به په غوږونوکښې وی ټول به بربنډې پښې او بربنډ بدنونه ولاړ وی تردې چه خوله به د واګو په شان شی. د حضرت ابن مسعودؓ نه هم داسې روایت دې.([2])

دقیامت د زمکې کیفیت: په یو مرفوع روایت کښې دی چه د سپین رنګ به هغه زمکه وی چه په هغې به د وینې هیڅ څاڅکې نه وی پریوتلې اونه به په هغې څه د ګناه عمل شوې وی. ([3])دا مرفوع کونکې صرف یو راوی دې یعنی جریربن ایوب ؒ اوهغه قوی نه دې. په ابن جریرکښې دی چه حضور ﷺ یهودیانوله خپل سړې اولیږه بیا نې د صحابه کرامو ؓ نه تپوس اوکړو چه ما خپل سړې ولې یهودیانوله اولیږلو هغوی عرض اوکړوچه الله ﷻ خبردې یا دهغه رسولﷺ.هغوی آیت اوفرمائیل ﴿ يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمٰوٰتُ وَبَرَزُوْا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴾باره کښې یاد اوساتئی چه هغه به په هغه ورځ لکه د چاندنی په شان سپینه وی([4])کله چه هغه خلق راغله نو هغوی تپوس اوکړو نو هغوی وئیل سپینه به وی لکه میده. د نورو سلفونه روایت دې چه د چاندنی زمکه به وی حضرت علیؓ فرمائی چه آسمان به د سرو زرو وی. ابیؓ فرمائی چه هغه به باغونه شوی وی. محمد بن قیس ؒ وائی روټنی به جوړه شوې

([1]) صحیح مسلم کتاب الحیض باب بیان صفة منی الرجل والمراة:۳۱۵، ابن حبان:۷۴۲۲.

([2]) حاکم:۵۷۰/۴.

([3]) البزار:۳۴۳۱، طبرانی:۱۰۳۳۳، مجمع الزوائد:۴۵/۷.

([4]) الطبری:۲۵۰/۱۳.

وی چه مؤمنان به د هغوی د خپو د لاندې اوخوری. سعید بن جبیر رحمه الله هم دغه فرمائی چه زمکه به بدله شی او روټئی به جوړه شی. عبدالله بن مسعود رضی الله عنه فرمائی چه د قیامت په ورځ به ټوله زمکه د اور شی د دې شاته به جنت وی چه د هغې نعمتونه به د بهر نه ښکاری. خلق به په خپلو خولوکښې ډوب وی او دې وخت کښې به حساب کتاب نه وی شروع شوی. د انسان خولې خو به اول په قدمونوکښې وی بیا به زیاتې شی او تریوزې پورې به اورسی په وجه د هغه سختئی ویرونکی او خطرناك نظارې چه د هغوی د سترګو په وړاندې وی. کعب رضی الله عنه وائی چه زمکه به باغونه جوړ شی او سمندر به اور جوړشی. زمکه به بدله کړې شی. د ابوداؤد په حدیث شریف کښې دی چه د سمندر سفر دې غازی یا حاجی یا عمره کونکې کوی ځکه چه دسمندر لاندې اوردې یاد اور لاندې سمندر دې[1]دصور په مشهور حدیث کښې دی چه الله ﷻ به زمکه راغونډه کړی اود عقاظی څرمن په شان به ئې راکاږی، په هغې کښې به هیڅ لوړه ژوره نه ښکاری. بیا به هم په یو آواز سره ټول مخلوق په زمکه راخور شی.[2] بیاارشاد دې چه ټول مخلوق به د قبرونونه راوځی او د الله واحد قهار په وړاندې به مخامخ شی. هغه الله چه یوازې دې او څوك چه په هرڅیز باندې غالب دې د ټولو ستیونه به د هغه په وړاندې ټیټ وی او ټول به د هغه د حکم تابعدار وی.

وَتَرَى الْمُجْرِمِيْنَ	يَوْمَئِذٍ	مُّقَرَّنِيْنَ	فِي الْأَصْفَادِ ۚ	سَرَابِيْلُهُم
اوته به اووینې مجرمان	په دغه ورځ	چې تړلی شوی به وی	په زنځیرونو کښې	قمیصونه د هغویٰ به
اوته به اووینې چې نافرمان به په دغه ورځ په یوبل پورې په زنځیرونو تړلی وی				دهغویٰ قمیصونه
مِّنْ قَطِرَانٍ	وَّتَغْشٰى	وُجُوْهَهُمُ	النَّارُ ۙ	لِيَجْزِيَ اللّٰهُ
دګوګړو وی	او راخور به وی	په مخونو د هغویٰ باندې	وور	دپاره ددې چې بدله ورکړی الله
به ګوګړو نه جوړ وی	او په مخونو به ئې د اور (لمبه) راخوره وی			دا د دې د پاره چې الله ﷻ هر
كُلَّ نَفْسٍ	مَّا كَسَبَتْ ؕ	اِنَّ اللّٰهَ	سَرِيْعُ الْحِسَابِ ۞	
هر انسان ته	د هغه عمل چې کړې ئې وی	بیشکه الله	زراخستونکې دې د حساب	
نفس ته دخپل عمل بدله ورکړی		بیشکه الله ﷻ ډیر زر حساب اخستونکې دې		

قوله تعالی:: سَرَابِيْلُهُمْ مِّنْ قَطِرَانٍ

دوزخیان به دګوګړو په جاموکښې قید وی:زمکه او آسمان بدل شوی دې مخلوق دالله ﷻ په وړاندې ولاړدې په هغه ورځ به اې نبی ته ګورې چه کفر اوفسادکونکی ګناهګاران پخپل مینځ کښې رانخلولی تړلی ولاړ وی اودهرقسم ګناهګاران به یوبل سره یوځایٔ ولاړ وی. لکه چه ارشاد دې ﴿اُحْشُرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا وَاَزْوَاجَهُمْ﴾ ظالمان او دهغوی د جوړ خلق رایوځایٔ کړئی. او په آیت کښې دی ﴿ وَاِذَا النُّفُوْسُ زُوِّجَتْ ۞﴾ یعنی د نفس جوړې به رایوځایٔ کړې شی. او بل ځایٔ کښې ارشاد دې﴿وَاِذَآ اُلْقُوْا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُّقَرَّنِيْنَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُوْرًا ۞﴾یعنی هغوی به د دوزخ په تنګو کورونو کښې یوځایٔ سوزولې اچولې شی نو هلته به مرګ مرګ چغې وهی.دسلیمان علیه السلام دپیریانو متعلق هم ﴿مُقَرَّنِيْنَ فِي الْاَصْفَادِ ۞﴾الفظدې اصفادوائی دقید زنځیرونوته. دعمرو بن کلثوم په شعرونوکښې مصفد په معنی زنځیرونوکښې تړلی شوی قیدیان راغلی دی.هغوی ته چه کومې کپړې اچولې شی هغه به د ګوګړو وی کوم چه په اوښانو لګولې شی دا اور په تیزئی اوسرعت سره لګی.دالفظ ﴿قَطِرَانٍ﴾ هم دې ﴿ قِطْرَانٍ﴾ هم دې. ابن عباس رضی الله عنه فرمائی ویلی شوی تانبې ته

[1]) ابوداؤد کتاب الجهاد باب فی رکوع البحر فی الغزو:۲۴۸۹، بیهقی:۳۳۴/۴التاریخ الکبیررقم:۱۸۴۶، التقریب:۱۰۲/۱-۱۰۳.
[2]) الطبری:۲۵۲/۱۳.

قطران واني د هغه سخت ګرم اور په شان د تانبې به د دوزخيانو جامې وی د هغوی مخونه به هم په اور کښې پټ شوی وی. د مخونو پورې به ئې اور ورختلې وی د سرونونه به ئې شغلې اوچتيږی. مخونه به ئې اوران شوی وی.

دې امت کښې دجاهليت څلور کارونه:: په مسنداحمد کښې دی رسول الله ﷺ فرمائی زما په امت کښې څلورکارونه د جاهليت دی چه د هغوی نه به لاړ نه شی. ① په حسب باندې فخر ② په نسب کښې پيغوررونه ③ د ستورونه د بارانونوغوښتنه ④ په مړی ژاړه. واوړئی که ژړا کونکې ښځې د خپل مرګ نه وړاندې توبه اونه کړه نو هغې ته به د قيامت په ورځ ګوګړو قميص او او ازغنه لوپټه اچولې شی.(١) په مسلم شريف کښې هم دا حديث دې(٢)او په روايت کښې دی چه هغه به د جنت او دوزخ په مينځ کښې اودرولې شی.د ګوګړو جامې به ئې وی او په مخ باندې به ئې اور لوبې کوی. (٣)د قيامت په ورځ به الله ﷻ دهر يود کارونو بدله ورکوی.دبدانو بدئی به مخامخ راشی.الله ﷻ به ډير زر د ټول مخلوق د حساب کتاب نه فارغ شی. ممکن دی چه دا آيت هم په شان د آيت ﴿اقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ﴾ وی يعنی د خلقو د حساب وخت نزدې راغلو ولې بيا هم هغوی د غفلت سره مخ اړولې دی او ممکن دی چه دا د بنده د حساب د وخت بيان وی يعنی ډير زر به حساب اوشی. ځکه چه هغه د ټولو خبرو نه خبردار دې د هغه نه يوه خبره هم پټه نه ده لکه څنګه د يوملك ټول خلق. ارشاد دې ﴿مَا خَلْقُكُمْ وَلَا بَعْثُكُمْ إِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾ ستاسو د ټولو پيدا کول او بيا د مرګ نه پس راژوندی کول ماته داسې دی لکه يو کس وژل او سوزول. هم دغه معنی د مجاهد رحمه الله د قول هم ده. چه د حساب په احاطه کښې الله ﷻ ډير تندی کونکې دې او دا هم کيدې شی چه هم دواړه معنې مراد وی يعنی د حساب وخت هم نيزدې او الله ﷻ ته په حساب کښې وخت هم نه لګی يوخوا شروع شو او بل خوا ختم شو. والله اعلم.

هٰذَا بَلٰغٌ	لِّلنَّاسِ	وَلِيُنْذَرُوا	بِهٖ	وَلِيَعْلَمُوْٓا
دا قران پيغام دې	دپاره دخلقو	او چې اوويرولې شی دا خلق	په دې سره	او چې معلوم شی خلقو ته
دا(قرآن پاک) دخلقو دپاره يو لوئې پيغام دې		اوچې د دې په ذريعه هغوئ اوويرولې شی		اوچې پوهه شی

اَنَّمَا	هُوَ	اِلٰهٌ	وَّاحِدٌ	وَّلِيَذَّكَّرَ	اُولُوا الْاَلْبَابِ
چې بيشکه	هم هغهٔ (الله)	لائق د عبادت دې	يو	او چې نصيحت قبول کړی	خاوندان دعقلونو
چې په حقيقت کښې الله ﷻ صرف ځان له د عبادت مستحق دې				او چې پوهان ترې سبق واخلی	

قوله‌تعالی:: هٰذَا بَلٰغٌ لِّلنَّاسِ

قرآن د دنيا په وړاندې يو ښکاره پيغام: ارشاد دې چه داقرآن د الله ﷻ دطرف نه دنيا ته يو کولاؤ پيغام دې لکه څنګه چه په بل آيت کښې د نبی کريم ﷺ په ژبه مبارکه ارشاد دې﴿لِأُنْذِرَكُمْ بِهٖ وَمَنْ بَلَغَ﴾يعنی چه زه په دې قرآن سره تاهم هوښيار کړم. اوچه څنګه دا اورسی ټولو انسانانو او ټولو پيريانوته لکه څنګه چه د دې سورة په شروع کښې فرمائيلی دی چه دا کتاب مونږ هم ستا طرف ته نازل کړې دې چه ته خلق د تيارونه راوباسې او رڼرا طرف ته ئې راولې الخ. د دې قرآن کريم غرض دا دې چه خلق هوښيار کړې شی اوويرولې شی اود دې دليلونه او حجتونه اووينی اولوستلو سره د تحقيق نه معلومه کړی چه الله ﷻ يوازې دې د هغه څوك شريك نشته اوعقلمند خلق نصيحت عبرت اووعظ اوپند حاصل کړی. سوچ او پوهه شی.

الحمدلله دسورة ابراهيم تفسير ختم شو.

(١) احمد:٥/٣٤٢-٣٤٣وهوحديث صحيح، ابن حبان:٣١٤٣، بيهقى:٤/٦٣.

(٢) صحيح مسلم كتاب الجنائز باب التشديد فى النياحة: ٩٣٤.

(٣) طبرانى:٦/٢٣٨، مجمع الزوائد:٣/١٤.